

Ter Meulen, Bibl. Sontius
#769

capital work of Jan byken.

Digitized by the Internet Archive
in 2012 with funding from
Research Library, The Getty Research Institute

HUGO DE GROOTS

NEDERLANDTSCH E

J A E R B O E K E N

E N

H I S T O R I E N .

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

MEMORANDUM

1951

MEMORANDUM

J. Webbers delinavit.

A. Blootelingh Sculp.

T. A M S T E R D A M.
By de Weduwe van Johan van Someren, Abraham Wolfgangh, Henrik en Dirk Boom, Boekverkopers. 1681.

HUGO DE GROOTS
NEDERLANDTSCH E
JAERBOEKEN
E N
HISTORIEN,

Sedert het jaer M D LV tot het jaer M D C IX;

M E T D E

BELEGERING DER STADT GROL

en den aenkleven des jaers M D C XXVII;

Als ook het Tractaet van

DE BATAVISCH E NU HOLLANDTSCH E
REPUBLIC EN DE VRYE ZEEVAERT,
MET AENTEECKENINGEN:

Voorts met het Leven des Schrijvers, twee volkomen Registers, en veele
koopere Platen verciert.

Alles Vertaelt door JOAN GORIS.

AMSTERDAM,

By de Weduwe van JOANNES van SOMEREN, ABRAHAM WOLFGANGK
en HENDRIK en DIRK BOOM, M D C LXXXI.

AEN ZYN HOOGHEIT
H E N R I K
C A S I M I R,

DOOR GODTS GENADE
V O R S T V A N N A S S A U,
GRAVE VAN CATZENELLEBOGEN, VIAN-
DEN, DIEST, SPIEGELBERG, HEER VAN
BIELSTEIN, BARON VAN LIESVELDT, &c
ERFSTADTHOUDER EN KAPITEIN GENE-
RAEL VAN FRIESLANDT: STADTHOU-
DER EN KAPITEIN GENERAEL VAN
STADT GROENIGEN, OMMELANDEN EN
DRENTHE, &c.

Doorluchtige Vorst en Heere,

Elijk de Historien onder alle schriften door haere nuttigheit de kroon spannen, wegens het onderwijs dat daar in steekt, tot het wettig bestier van Landen en volken, soo is 'er in meenighte van jaeren geen boek van die soorte geschreven, dat de treffelijkheid van deze Historie, die wy, uit den Latijne vertaelt, in 't licht brengen, magh opweegen. Siet men op den Schrijver, alle geleerden erkennen dat hy was d'eenige Fenix der geleerdtheit zijner eeuwe, het groote wonder van Hollandt, en dat de naam van Hugo de Groot is opgesteegen boven alle lof: ziet men op de manier van schrijven, niemandt heeft ooit den wereltwijzen Tacitus in de Latijnsche taele gelukkiger gevolgt, en zoo rijke stoffe beknopter voorgestelt, noch zijne meening klaerder uitgedrukt in zulke kortheit. Slaat men 't ooge op den inhoudt, die is zoodaenig, dat alle

alle liefhebbers der vrye Landen zich in de kennisse der zaeken, daer in vervat, behoorden te oeffenen. Hier opent zich een tooneel van den oorlogh by den Nederlandtschen Staat voor de vryheit gevoert, en een Schoole van allerley staatkunde en regeering. Men aanschout 'er de schadelijkheit der tyranny met de herstelling der vryheit: de laegen der uitheemsche staetzucht: de dapperheit en wijsheit der Helden, Regenten en landtzaeten, die 't geweldt wederstonden, de zwaerigheden doorworstelden, de listen te leur stelden, en eindelijk den oorloogh betoomden en de vryheit bevestigden met een eerlijk bestandt. Dees voortreffelijke Historie, die wy nu den Nederlanderen in hunne moedertaale mededeelen, komt nu met haeren aenkleven te verschijn, verciert met den doorluchtigen naame van Uw Vorstl. Doorl. Wy konden de Historie vanden oorlogh voor de vryheit geen en weerdiger beschermmer opdraegen, dan Uw Vorstl. Doorl., een van de voornaemste Voorstanders der vryheit. En dat te meer, dewijl Uw Vorstl. Doorl. onder zijne hooge waerdigheden ook het Erfstadthouderschap bekleedt over een Landtschap 't welk van de vryheit zijnen naam ontleent, en t' allen tijde daer voor yverde. Wy verzoeken ootmoediglijk dat Uw Vorstl. Doorl. dit ons doen in 't goede neeme, en bidden Godt Uw Vorstelijke persoon te houden in sijne hoede, tot heil der vrye Staaten, van Uw Vorstl. Doorl. Stadthouderschappen, en der gezaementlijke bontgenooten, als zijnde

Doorluchtige Vorst en Heere,

UW HOOGHEITS

Ootmoedige dienaers

ABRAHAM WOLFGANGK,
HENDRIK EN DIRK BOOM.
PIETER EN ABRAHAM VAN SOMEREN.

B E R I C H T
V A N D E N O V E R S E T T E R
A E N D E N L E E S E R.

Befcheide Leefer,

DE gewoonte van u met een voorreden, om den ingangh tot dit werk te oopenen, aen te spreken, hadt my by naer afgeschrikt een woordt op't papier te stellen, dewijl nogh de schryver, nogh het werk eenigh bericht van nooden hebben: en aengaende de vertaelinghe goet of quaet te spreken my niet al te gevoeghlyk dacht. De Schrijver selfs heeft door de weereldt, en onder onse Hollanders voornaementlijk, immers de gesontste en braefste verstanden, dien roem, dat hem met weynighe en flaeuwe woorden te willen afmaelen mooghelyk u walghelyk waere: ook geeven'er u de voorreden uyt het Latijn, en d'opdraghten uyt het Latijn en Frans een schets van; en allerbest sijn leeven overgeset uyt het Latijn, gestelt voor sijne Godtsgeleerde werken, en verciert met de getuyghenissen van twee Hooge personaedjen. Van het werk selve heeft de geleertheit reets geoordeelt, en hem in die stoffe de prijs booven alle andere toegeweesen. Eevenwel om U E. met weynigh woorden ook in het een en het andere te voldoen, sal ik segghen, dat de reeden die my heeft bewooghen om u een der voornaemste vrughten des menschelijken leevens in de weereldt, de kennisse sijnes eyghenen Vaederlandts en haer weederwaeren, meede te deelen, is insonderheit, naest mijne eyghene liefde tot dat voorwerp, geweest een diepe eerbiedigheyt tot den Schrijver, en mijne geneeghenheit tot u. Om die uyt te drukken heeft mijne geneegenheit en geleegeheit geen heerlijker stoffe konnen vinden, dan't gheen het doorlughtighste verstandt van veele eeuwen aengaende sijn vaederlandt den geleerden in hunne taele heeft naegelaeten. 't Werk waer van ik spreek sijn de Jaerboeken en Historien der Nederlandtsche saeken, het beleggh van Grol, door den Doorlughtighsten Prins Frederik Henrik hooghloffel. gedachtenis in den jaere 1627. de oudtheit der Batavische Republije, en de vrye Zeevaert des Heeren Hugo de Groot: een Heer, wiens blooten naem alle beschaefde vernuften onses vaederlandts, alle geoeffende verstanden der Christen weereldt, jae ook daer buyten, met sulck een eerbiedigheit bevangen heeft, dat in den naem van Groot onder haer is opgeslooten oude en doorkneede geleerdtheit: Godtsgeleerde waerheit onder de hoogstverlichte sielen: reghtsgeleerde kennisse nevens, soo niet booven, de meest ervaerene: wereldtkunde, beschaefde letteren, voorts alle andere weetenschappen, die een reghtschaepe siel boven het menschelijke ten heemel plaetsen, liefde tot sijn vaederlandt en landtslyden ten seldtsaemen voorbeelde. Dien naem is U E. genoegh, en onnut meer van sijn persoon te spreken. 'k Segh dien

naem om *U E.* te doen weeten wat ik u geeve, niet meer, om een man, oover wien de weereldt verbaest staet, met geen lofreen beneeden sijnen luyster te beswalken. Wat dit werk der Historien in sich selven belanght, ik bedriege my voordr, soo ghy'er, neevens my, booven't gheen'er de Schrijvers der oorlogen onses vaederlandts gemeenis, niet vindt't gheen niemant van hun allen heeft, insonderheit uyt grondige kennisse de wijsheit van een man volmaekt in staetkunde, d'oorfaeken en reedenen van alle beweeginghen, ooverlegh der gevolghen met de selve, lessen die't roer van den Staet leeren handelen; met een woordt al't gheen een regent en burger sijnen pligh leert, waer van by yemandt anders weynigh te vinden is, soo men uytsondert de Historien van Everhardt van Reydt, en den Ridder Hooft, hoofwerken onses vaederlandts, wien de naekoomelinghen oover hunnen arbeit eeuwigh verpligh blijven. Dit werk dan, Leeser, werdt u meedegedeelt om'er ook uw voordeel meede te doen, en de vertaelinghe gestelt aen u oordeel, gegrondt op de bescheidenheit. Op dit eene kunt ghy gerust sijn, dat'er ten uystersten trouw gehandelt is, en gebruykt alle omsigtigheit, die een naeuwkeurighe vertaelinghe vereyscht. Heeft'er yemandt door vooroordeel't beste gevoelen niet van, om het quaet gerughte dat meest alle onse Nederlandtsche vertaelders, en mooghelijk niet't onrecht, naegaet, dien segg ik, dat ik nogh omsigtigheit, nogh arbeit, nogh kosten gespaert hebbe om alles nae te sien, t'oooverweeghen en bequaemelijk uyt te drukken, heb ik't ergens buyten vermoeden, niet te wel getroffen, men houde het de menschelijke swakheit, die op sulck een werk niet kan ingespannen sijn, sonder sich hier of daer te vergrijpen, ten goede. 'K sal't mooghelijk eer sien als yemandt anders. Dit nogh, dat het niet in't licht koomt sonder het oordeel van luyden van sonderlinghe geleertheit hier en elders, waer onder een Amsterdammer, bekent door sijne schriften, niet de minste is. Immers't sy hoe't wil, k heb mijn sinnelijkheid gevolgh en u voordeel gesoght: 't sal my genoegh sijn, soo'er geen laster van koome, 't gheen ik van luyden die belijdenis van letteroeffeninghen en geleertheit doen niet verwaghte. De drie stukken achter't hoofwerk sijn'er by gevoeght, om onse Hollanders, voornaementlijk in deese zijden, die te doen leesen, en de gronden der regeeringhe te beeter in te boesemen. Gebruyk het eene en't andere met de selfde geneegenheit als het u wordt opgedraeghen, en vaer wel.

R E G I S T E R

D E R

P R I N T E N.

I.	H Ugo de Groot, <i>voor de beschryving van sijn leven.</i>	
II.	Margareta van Oostenrijk, Hertogin van Parma.	13
III.	Beeldtstorming in Nederlandt.	23
IV.	Ferdinand Alvarez van Toledo, Hertogh van Alva.	37
V.	Het innemen van den Briel.	39
VI.	Moort tot Naerden.	41
VII.	Het belegh van Haerlem.	46
VIII.	Don Louis de Requesens.	47
IX.	De belegering van Alkmaer.	ibid.
X.	Het ontset van Leyden.	49
XI.	Matthias, Aerts-Hertogh van Oostenrijk.	55
XII.	Alexander Farnese, Prins van Parma.	65
XIII.	Francois, Hertogh van Anjou.	77
XIV.	't Ontset van Camerijk door Anjou.	ibid.
XV.	Aenslagh van Anjou op Antwerpen.	83
XVI.	Wilhem, Prins van Oranje.	91
XVII.	Het doorschieten van Prins Wilhem tot Delft.	ibid.
XVIII.	Des selfs Grafftede..	ibid.
XIX.	Philips, Grave van Hohenlo.	92
XX.	Brugh van Parma voor Antwerpen.	98
XXI.	De Heer van Aldegonde.	99
XXII.	De Belegering van Antwerpen.	ibid.
XXIII.	Robbert Dudley, Graef van Lycester.	101
XXIV.	De stadt Graeve, door Parma belegert.	104
XXV.	Johan van Oldenbarnevelt.	117
XXVI.	't Innemen van Breda.	153
XXVII.	Ernestus, Aerts-Hertogh van Oostenrijk.	198
XXVIII.	Belegering van Groningen.	205
XXIX.	Toght der Hollanders na 't Noorden.	290
XXX.	Slagh by Turnhout.	296
XXXI.	Hoey door list ingenomen.	323
XXXII.	Walvisch gestrant by Schevelingen.	326
XXXIII.	Philips de tweede, Koning van Spanjen.	351
XXXIV.	Bommel belegert en geredt.	386
XXXV.	Albertus, Aerts-Hertogh van Oostenrijk.	411
XXXVI.	Isabella Clara Eugenia.	ibid.
		XXXVII. Mau-

XXXVII.	Maurits, Prins van Oranje.	415
XXXVIII.	Slach in Vlaenderen, in twee Platen.	417
XXXIX.	Spinolaes Galeyen overfeylt.	445
XL.	Ambrosius Spinola.	464
XLI.	Belegering van Oostende.	473
XLII.	Slach by Gibraltar.	536
	<i>In de belegering van Grol.</i>	
XLIII.	Fredrik Hendrik, Prins van Oranje.	1
XLIV.	Belegering der Stadt Grol.	7
XLV.	Schanfen in 't beleggh gebruikt.	8
XLVI.	Hendrik, Grave van den Berge.	10

E Y N D E.

V E R T A E L I N G
V A N D E
O P D R A G H T
V A N

CORNELIS EN PIETER DE GROOT,
Gestelt voor den Latijnschen en Franschen Druk.

Aen de

E E D E L E G R O O T M O O G E N D E H E E R E N ,

M Y N E H E E R E N

D E S T A E T E N

V A N

H O L L A N D T E N W E S T V R I E S L A N D T .

Eedele Grootmoogende Heeren :

Iemandt is onder U, die twijfelt, dat, onder alle soorten van Geschriften de Historie de voorrangh toekomt; niemandt, die sich niet verheughe daer in de deughden der sijner uytgedrukt te sien; niemandt, die niet geerne saeghe dat t'eenighen daeghe de sijne daer in geroemt wierden. Sy is voorwaer die gene, welcké het Hooft der Roomsche Welsprekenheit met reeden een getuyghe der oudtheit, het licht der waerheit, de beste Meesterfche des menschelijken leevens genoemt heeft. En de eerste der Veldtheeren, niet alleen van sijne, maer ook van alle Eeuwen heeft, soo niet grooter, immers billijker roem behaelt in 't beschryven sijner daeden, dan in 't uytvoeren derselver. En noghtans is t'eenemael seker, dat daer uyt niet meer glorie voor haeren Schryver, als vrught voor den Leeser is te vinden. Oversulx is haere kennisse den genen die buyten bewindt is dienstigh, een Regent ten hooghten noodtsaekelijk. 't Is te verwonderen hoe groote getuyghenissen hier van, hoe seer oovereenkoomende met hunne ervaerenheit, hoe weerdigh om van andere gevolght te worden, insonderheit de Griexe Veldtooversten, onderschraeght door dit behulpmiddel, gegeven hebben: welker voorbeelden de Romeynen, wel eer de dapperste Mannen des gantschen Aerdtboodems, gevolght zijnde, ook selfs allen Volken ten voorbeelde geweest zijn: tot dat d'onweetenheit door de letteren verjaeght, en te gelijk met de kennisse van saeken de glorysught verspreidt zijnde, by nae geene Natie onkundigh

O P D R A G H T.

digh der Vreede-konsten , geene der Oorloghs-deughden gebleeven zijn. Ons Hollandt voorwaer, of liever het Uwe, Eedele Grootmogende Heeren, heeft in dien oorlogh, welken het oover de seventigh jaeren , met een wondre verwisselingh van gevallen heeft sleepende gehouden , (want selfs de twaelf jaren Bestants hebben niet anders dan de waepenen ten deelen in naebuerighe, ten deelen in verre geleeghene gewesten oovergebracht,) de gemoederen der gener , die wijsfelijk van saeken oordeelen , dier wijse tot sich gewent , dat eenighe van verscheyde Natien , en selfs doorluchtere , Franschen , Spanjaerts , Italiaenen , Kardinaelen , Hartoghen , en andere , die by nae niet te tellen zijn , sich niet vernoeghende daer in teegenwoordigh geweest te zijn , en in sommighe ook bewint gehad te hebben , ook uyt de beschrijvinghe des selfs sich eenen naem gefocht hebben. En seeker niet t'onrecht. Want wat is 'er wonderlijker , als dat volken , welker hert, beminnde de rust en den Koophandel , de meeste Natien , en wel allermest de Spanjaerts, den naem van een vadfigen aerdt gaeven, sich hebben derren opstellen teegen eene Mogenheit , die allen Koningen vervaerlijk was : dat die hunne Vryheit, hen door geweldt ontrooft, door waepenen, Verbonden , en eyndelijk ook door handelingh met de vyandt selve herstelt hebben : jae dat die daerenbooven Spanjen selve den oorlogh op sijnen boodem gebracht , den selfden tot in beyde de Indien , en die nieuwe Wereldt , welke niet dan om d'oude de slavernye op den nek te leggen ontdekt , en uyt de duysternis van soo veele Eeuwen opgedolven schein te weesen , voortgeset hebben. En voorwaer 't kan zijn , dat Konsten om veldtslaeghen te leveren van elders beeter geleert worden : maer geene Historien zijn 'er , die of meerdere of beeter lesse om ter Zee te slaen , om Steeden te beleegheren en te verdaedigen gegeven hebben. Weshalven onsen Vaeder met reeden geloofst heeft , dat hy , zijnde selfs een Hollander gebooren , en een tijd langh ook ten deelen in 't bewindt der Regeeringhe geweest , met al 't gheen voor een gedeelte uyt de Registers van den Staet , voor een gedeelte uyt het verhael der gener , die in de meeste saeken tegenwoordigh geweest waeren , t'sijner kennisse heeft konnen koomen, te versaemelen , en in Jaerboeken en Historien geschikt in 't licht te geeven, een werk soude doen , dat nogh sijnen Vaederlande tot geringhen luyster , nogh voor hem sonder glorie , nogh voor de naekoomelinghen sonder vrucht zijn soude. Gelijk wy ook vertrouwen , dat Uwe Eedele Grootmoogende niet onaengenaem sal zijn , soo wy , 't gheen geloofelijk is , dat den Schryver selve soude gedaen hebben , ten waere hem het noodtlot daer in hadt verhindert, dit werk, begonnen onder Uw' beleydt , behelssende voornaementlijk de heerlijke daeden van Uwe Republijk , ook Uwe Eedele Grootmoogentheeden opdragen. Daer in sult Ghy sien een dapperheit , niet van volken die U onbekent zijn , maer van Uwe Voorouderen , waer voor al de weereldt moet verbaest staen , in d'eene en d'andere soorte, tot bescherminghe van Handtvesten en Vryheit ; een dapperheit,

die,

O P D R A G H T.

die, te kost geleght aen soo groot een goedt, weerdigh is, soo yets, denselfden welverdienden loon haerer standtvastigheit in langhe voorspoedt te genieten. Ghy sult allerweeghen sien een getrouw oordeel des Schryvers, dat nogh door haet nogh door liefde is bedorven, en een hart soo geneeghen tot den welverdienden lof des Huys van Nassau, en insonderheit van Prins Maurits, dat het light is t'oovertuyghen de dwaelinghe der gener, die tot nogh toe ingenoomen met valsche meeninghen, al 't gheen waer in hy wel eer in gevoelen van den geseyden Prins noodtsaekelijk heeft moeten verschillen, een andere dan een wettelijke oorfaek hebben toegeschreven. Ghy sult sien een stantvastighe liefde desselfen tot sijn Vaederlandt, welke nogh de dwarsdriften der tijden, nogh sijner vyanden gekreukt hebben, maer soodanigh eene, die hem tot den uystersten aedemtocht is bygebleeven, hoedaenighe wy meenen dat buyten afgunst kan gewenscht worden, dat nogh de vryheit magh gebrek hebben, nogh de noodtsaekelijkheid vereytschen. De Groote Goede Godt, die deese soo bloeyende Republiik, uyt die hoopeloose beginselen, heeft opgereght, geeve, Eedele Grootmooghende Heeren, dat Ghy deselfde in alle eendragt en rechtveerdigheit met soo groot een seeghen mooght bestieren, dat alle ingeseetenen gevoelen, alle uytlanders bekennen, dat die voorspoedt niet en is een vrucht des wisselvallighen gelux, maer een bewijs der Goddelijke goedertierenheit, welcke de rechtveerdighe saeke altoos begunsticht.

O P D R A G H T

V A N

D E N H E E R J O A N B L A E U,

Voor den Franschen Druk.

Aen de

E E D E L E G R O O T M O O G H E N D E H E E R E N,
M Y N E H E E R E N

D E S T A E T E N

V A N

H O L L A N D T E N W E S T V R I E S L A N D T.

Eedele Grootmooghende Heeren:

Die van oordeel geweest zijn, dat de Historie niet behoorde geschreven te worden, als door Mannen, die den Raedt tot soo hoogh een werk soude bequaem oordeelen, hebben te kennen gegeven, dat 'er yets heylighs in schriften van die natuere is, welke ontheylight wordt onder de handen der gener, die alleen door beuewingh van eyghen belangh, sonder eenigh wettelijk beroep, sigh daer

O P D R A G H T.

toe begeeven. Sy wisten, dat het onmoogelijk is, den naerkoomelingen een bestendighe en welgegronde waerheit oover te laeten, soo die niet gehaelt is uyt de stukken van Staet en 's Landts Registers, en hoe beswaerlijk een werk het is, die te weten, soo, die sich met schryven wil bemoeyen, niet en heeft een volkooime kennis van saeken. De Schryver, wiens werk, uytgegeeven nae sijne doot, Uwe Eedele Grootmooghentheeden voor eenighe jaeren geleeden was opgedraeghen, is al van sijne eerste jeught af opgevoedt geweest onder het bestier van een der wijste en bequaemste Mannen van deesen Staet, en hy heeft hem gevolght in verscheyde gewichtighe Gefantschappen, alwaer hy heeft ingesooghen d'eerste beginselen van die hooghe wijsheit, welke hem heeft gemaekt tot een Wonderwerk van deese Eeuwe, gelijk sijne uytsteekende geleertheit hem sedert dien tijdt maekte het voorwerp van de verwonderingh des grootsten Konings der Christenheit. Naederhandt is hy vervolghens beroepen geweest tot de swaerwichtigste Bedieninghen van deese Provintie, in welke hy een goet gedeelte aen haere Staets-saeken gehadt heeft, en de gelegenheit om tot in haere grootste geheymen door te dringhen. Niemandt is 'er die niet weet, by wat voorval de Kroon Sweeden hem heeft konnen gebruyken tot haeren dienst in Vrankrijk, en met hoe groot een bequaemheit hy sich hebbe gequeeten in de plighen desselfen Gefantschaps by soo grooten Koningh, en by den grootsten Bewintsman van Staet, die men in veele Eeuwen herwaerts in eenighen Raedt gesien heeft. In voeghe men niet en moet twifelen, of hy en hebbe nae dit alles gehadt alle de vereyschte hoedanigheeden, om een Historie, en wel insonderheit die sijnes Vaderlandts, te beschryven. Ik spreek, Mijne Heeren, van dat gedeelte der Historie deeser Nederlanden, 't welk de doorlughtigste Pennen van alle Natien in Europa heeft werk verschaft, en 't welk verthoont de oorloghen die deese Vereenighde Provintien hebben uytgestaen teegen eene Moghenheit, dat pas de ontsagghelijxte des geheelen Aerdtboodems, om af te schudden het jok eener uytheemsche dwinghelandy, die geene midelen van een uysterste geweldt liet onverfocht, om d'oude Vryheit, die deese Landen onder hunne eerste Prinsen hadden genooten, t'onderdrukken. Den Heer de Groot, Mijne Heeren, heeft in sijn leeven neevens U gearbeidt tot vaststellingh van deese dierbaere Vryheit, en is al vry gelukkig geweest in d'Oppermoogenheit deeser Provintie in 't besonder met luyfter op te beuren. Maer 't gheen in hem allermeeft te verwonderen staet is, dat nogh sijne geduerighe beefigheeden ten dienste van 't Gemeen, nogh d'ongenaedighe dwarsdriften des gevals, die hem met alle groote Mannen, waer in een uytsteekende deught sich heeft gehuysvest, zijn gemeen geweest, hem niet hebben konnen wederhouden van in 't licht te geeven Werken, die allerweeghen doen blijken sijne diepe en onuytputtelijke geleertheit, sijn net en bondigh oordeel, en de meest doordringhende schrandtheit van Geest, die men oyt in eenigh mensch gesien heeft, maer

booven

O P D R A G H T.

booven al een stantvastighe liefde tot sijn Vaederlandt, een onkreukbaeren yver tot haere welvaart. 't Is onnoodigh, dat ik hier spreek van d'andere Boeken, die hy geschreeven heeft in alle Taelen en Weetenschappen; Maer ik vinde my verplicht een woordt te spreken ten opzicht van de Historie, die hy heeft beschreeven van de Beroerten en d'Oorloghen van van deese Provintien. Sy is in 't licht gegeven nae een oneyndigh getal andere, en 't schijnt datse niet vroegher aen den dagh gekoomen is, als om uyt te wisschen alle de eere en achtbaerheit, die de geleertste Mannen voor deesen hadden verkreeghen. Ik derf segghen, dat, uytgesondert eenen Conestagio, niet een uytlander sonder sught geschreeven heeft. Eenighe hebben den staet onser saeken niet leeren kennen dan van onse vyanden; en andere hebben sich vernoeght hunne Boeken op te vullen met besonderheeden van Beleegeringhen en Veldtslaeghen, die niet anders dan een geringh gedeelte der Historie maeken. Ik kan hier by voeghen, Mijne Heeren, dat onder alle diese beschreeven hebben, selfs onder ons, seer weynighe gevonden worden, die geweeten hebben, hoe men een Historie behoort te schryven. Ik ben niet bevrees, dat men sulx kan segghen van onsen Grooten Man, noch ten opzicht van sijne sydigheit, noch ten aensien van sijne onbequaemheit. De vyanden van den Staet vinden in hem, dat hy haer recht doet, en sijne besondere vyanden selve zijn verplicht sijne reedelijkheid te prijsen. In sijn Boek siet men de weesentlijke oorfaeken der Beroerten, en in 't vervolgh der Oorloghen de meest natuerlijke beweginghen van alle de aenmerkelijke uytboomsten. Om alles met een woordt te segghen, hy doet sien, dat hy volkoomentlijk verstaet de Konst om een Historie te beschryven, en van Jaerboeken te maeken. En wat belanght sijnen stijl, men vindt sich genootsaekt toe te staen, dat hy soo bondigh is, en sijn reedenkaevelingh soo kragtigh, dat hy selfs seer verre te booven gaet dat geene, 't welk men onnaevolghlijk geloofde in den Prins der Roomsche Historie. Ook heeft hy 't oordeel van al de weereldt oover sijn Boek soo gunstigh gevonden, dat Vrankrijk, 't welk eyghentlijk sich niet verwondert als oover vrughten van haeren akker, en vernuften geteelt onder haeren heemel, heeft gelooft, dat dit wonderlijk stuk werx in haere taele behoorde te voorschijn te koomen. Ik soude kunnen segghen, dat den Ooverfetter daer in niet ongelukkigh geweest is, indien de schoonheit, de suyverheit en kragt van den stijl deeser Historie in eenighe andere taele verতোont kon worden. Want alhoewel het Fransch is suyver, schoon en net, en dat den Ooverfetter door sijnen arbeydt seer veel verdient heeft; echter moet men bekennen, dat 'er in 't Latijn is ik weet niet wat, 't gheen niet anders dan door 't vernuft van den Schryver selve konde uytgedrukt worden. De Soonen des Ooverleedenen hebben Uwe Eedele Grootmooghentheeden opgedraeghen het grondtwerk deeser Historie, en een derselver noch in leeven zijnde, en die met soo groot een lof verতোont den perfoon des Ooverleedenen

O P D R A G H T.

nen in Uwe vergaedinghen, heeft my toegelaeten U d'overfettinghe op te draeghen. Soofe verdient Uwe Eedele Grootmooghende te behaeghen, fal ik eerlangh de eere hebben van U aen te bieden de vertaelingh van dat onvergelykelyk Boek van 't Recht des Oorloghs en des Vreedes, 't gheen men met heeten yver van my verfoekt. Aen U, Mijne Heeren, ben ik die schuldigh, aen U, segh ik, die nogh een teedere geneegenheit hebt tot het geheughen des ooverleedenen, en die Uwe forghen, Uwen arbeydt en waeken opoffert tot handthaevingh van die dierbaere Vryheit, met den selfden yver, waer meede onse voorouders die met hun bloedt en leeven gekoght hebben. Ik bidde Godt, dat hy ons dien onwaerdeerlijken fchat tot aen de volcyndinghe der eeuwen wil bewaeren, en dat hy oover Uwe perfoonen, soo wel als oover deefe bloeyende Provintie, uytstorte sijne kostelijxte seegheninghen: dat hy die bescherme teeghen haere heymelijke en oopenbaere vyanden, en dat hy meer en meer vaststelle de twee onbeweeghelijke grondtvesten van den Staet, den Godtsdienst en de Vryheit. Dit sijn de seer yverighe beeden die sonder ophouden voor Uwe welvaert doet,

Eedele Grootmooghende Heeren

Uwen seer ootmoedighen, seer gehoorsaemen,
en seer getrouwen onderdaen en dienaer

J O A N B L A E U.

V O O R -

V O O R R E D E

V A N

J O A N B L A E U.

Gestelt voor den Latijnschen en Franschen Druk.

A E N D E N L E E S E R,

Eyndelijk geeven wy, nae een soo langh en algemeen verlanghen van al de weereldt, in 't licht de Historien en Jaerboeken der Nederlandtsche saeken van dien Grooten Man Hugo de Groot, arbejdt en voltoyt door haeren Schryver met soo verheeven en ongewoonen cieraedt van stijl en reeden, en voorts in alle hare deelen gestoffeert met soo volmaekten swier van sinrijke, van vloeyende en aerdighe toestellinghen, dat niemandt als een uytsteekendt Man, en die met een volle stroom van geleertheit ooverstroomt is, derselver onvergelykelijke weerdigheit, en uytmuntende voortreffelijkheid, ik segge niet naevolghen, een saek by naer ondoenlijk, maer met het verstant begrijpen kan. En hoewel wy geerne bekenen, dat ook alle d' andere soo meenighvuldighe en deftighe Werken vol van allerley geleertheit, die wyt deese onuytputtelijke Bron van Wijsheit voortgevloeyt zijn, allen lof, hoedanigh die ook zy, te vooren gaen, en verdient hebben vereeuwicht te worden, en hy door de selfde nu al te vooren met het grootste recht hadt verkreeghen, dat hy met gemeene toestemmingh van alle Geleerden wierdt gehouden voor een man, die in kennis van Goddelijke en Menschelijke Saeken voor een wonder strekt, en voor het Hooft der Geleerden, noghtans schijnt hy in 't schrijven en voltrekken van deese Boeken, voornaementlijk alle de schatten van sijn Goddelijck en onsterffelijk vernuft te kost geleght te hebben; aengesien soo groot een wijsheit, waer door hy tot in de diepste geheymen der saeken en handelinghen doordringht; soo groot een schoonheit van tael, die altoos en allerweeghen sijn selven gelijk is; soo groot een deftigheit van woorden, die de Majesteit der Saeken doorgaens opweeght; soo groot een welsprekenheit in reeden-voeringhen, meer dan woorden konnen uyt drukken, geschikt nae den staet der saeken en persoonen, door hem ingevoert; eyndelijk soo net een oordeel in de schikkingh. Weshalven wy niet schroomen oopentlijk te segghen, dat door den luyster van dit heerlijk Werk niet alleen den lof en eere der gener, die voor hem sijn hebben onderwonden de Nederlandtsche Oorloghen te beschryven, wordt verduystert; maer ook meer, dat selfs de allerdeftigste, en die den grootsten roem van welsprekenheit onder d' oude hebben weghgedraeghen, voor wie soo veele Geleerden, als 'er in eenighe tijden zijn geweest, seedert soo veele Eeuwen, als Oppergesaghhebers der Historyschryveren met recht hunne eerbiedigheit beweesen hebben, Sallustius, Livius, Tacitus, en soo'er eeni-

V O O R R E D E.

eenighe meer neevens deese verdienen gerekent te worden, in beknoptheit, gewicht, aerdigheid, rijken vloedt en pracht, om de voortreffelijkheid van hem uytgedaeght worden; naedemael al't gheen in yder van hen het beste, en haer besonder eyghen geweest is, hier door een gezeeghenden oovervloedt der Natuere, op een onnaevolghelijke wijze, in dit eene Werk gelijkelijk is opgeslooten. Wyders strekt tot geen geringh cieraedt van de wondere weerdigheid deeser Historien en Jaerboeken, die t'eenemael onbevleete getrouwheit onses Schryvers allerweeghen in't verhaelen, welke vaeken door veele Schryvers der Geschiedenissen in d'inleydingh hunner Werken wel beloofst, dogh niet gehouden wordt; een getrouwheit, welke nogh den vuerighen yver voor sijnen Godtsdienst, nogh partijdigheid, die soo veele Schryvers heeft vervoert, nogh vreesse, nogh haet, nogh gunst immer van de Waerheit heeft konnen afleyden, nogh hem weederhouden van Bondtgenooten, Vyanden, Vrienden en Wangunstige, sonder eenigh onderscheit te maeken, yder oopenhartigh nae verdiensten den lof en loon te geeven die hem toequam. Gy zijt dan, wie gy zijt, die deese Boeken leesen sult, en in der daedt den Hollanderen een vriendelijk hart toedraeght, en hunne glorie begunsticht, aghen hen neevens ons gelukkigh, datse niet alleen door den genaedighen bystandt des Almachtighen Godts, die hunne saeken booven hoop en eyghen wensch gezeeghent heeft, hunne Republijk van soo geringhe beginselen, door een dapperheit die den Vyanden altoos is onoverwinnelijk geweest, tot sulck een hooghen top van aensien en van Majesteit hebben opgevoert; maer ook, datse door een onweerdeerlijke genaede derselver goedertierenheit Godts, hebben voortgeteelt deesen onvergelykelijken Schryver, die, met een soo verheeye Penne, en weerdigh om met d' Atheensche en Roomsche Schriften vergeleeken te worden, haere heerlijke en ongeloofelijke daeden tot handthavingh van hunne aeloude Vryheit, in bedrijven van Staet en Oorloghe, te waeter en te lande, uytgevoert, aen d'Eeuwigheid heeft opgedraeghen. Hierentusschen sullen wy, sonder arbeit, sonder kosten te spaeren, ons bekeerstighen, om alle de Werken van deesen voortreffelijken Schryver, soo die reets gedrukt, als nogh te drukken zijn, van alle kanten opgesocht, en in orde gebraght, met een schoone letter, en op het allernaenkeurighst ooversien, yder tot genoeghen aen den dagh te brenghen. Vaer wel.

M. Mercveld pinx.

J. vander Venne sculp.

Dus leeft de Fenix der geseerden *WOLF DE GROOT*,
 Des aartrex wonder gift des hemels, die de doot
 De tyd en nyet beschuamt: die Neerlandts staatsgeraden,
 Het oorlogh en 't bestandt beschreef in gulde blaaren.
 Het vaderlandt, dat hem verstiet, wordt hier verplicht:
 En Neerlandts vrijheit trekt haar Luister uit dit licht.

G. Brandt.

H E T L E E V E N

D E S H E E R E N

H U G O D E G R O O T ,

Voor deesen Advocaet Fiscael van Hollandt, Zeelandt, en Westvrieslandt, daer nae Raedtpensionaris der stad Rotterdam, en gecommiteert in het Collegie der Heeren Gecommitteerde Raeden van den Lande van Hollandt en Westvrieslandt, ende eyndelijk Ambassadeur weeghens de Koninghinne en Kroone van Sweeden by sijne Majesteit den Koningh van Frankrijk, Lodewijk den XIII. Uyt het Latijn vertaelt.

DAt'er voor eenighe eeuwen in Delflandt geweest zijn veele kasteelen en flooten van doorlughte geslaghten, of stamhuysen, die door de rampen der oorloghen, soo van naebuerighe als inlandtsche, ten deelen verbrandt, ten deelen verwoest sijn, blijkt uyt de schriften der gener, die de sacken en voorvallen dier tijden hebben beschreeven. En 't wordt by haer voor ontwijfelbaer gehouden, dat onder deselfde ook is geweest het slot Krayenburgh, toebehoorende aen het geslaght van dien naem, geleeghen tusschen Delft en 's Gravenhaeghe, ten oosten die gracht, welke men geloofte die van Corbulo te sijn, en nae Leyden loopt, en ter selver plaetse, of immers niet verre van waer men heedensdaeghs siet het huys, gemeenelyk genoemt Krayenest, besceten by den wel edelen Heer Herbert van Beaumont, Geheymfchryver der Staeten van Hollandt en Westvrieslandt. Gelijk ook door geen duystere bewijsen wordt afgenoomen, dat dit huys, naementlyk Krayenburgh, is geweest het gene, of liever een en het selfde geslaght met dat, waer uyt de stamme der Grooten, genoomen uyt de Nederduytsche benaeminghe *de Groot*, haeren oorspronk heeft gehaelt, en die nu voor vierhondert jaeren dit geslaght, om, als geloofelyk is, eenighen uytsteekenden dienst den vaederlande beweesen, is gegeven geweest. Want uyt de publyke registers is kennelyk, dat al voorlangh de telghen gesprooten uyt die stamme niet alleen seer groote liefhebbers van hun vaederlandt, maer ook dappere handthaevers van 's landts wetten, sonder aensien selfs van eyghen gevæer, geweest sijn. Deese, nae dat, neevens veele andere, ook het kasteel Krayenburgh vernielt was, veyligher wooninghe soekende, hebben sich ten laetsten binnen de naestgeleeghene stad Delft begeeven; en aldaer eerlyk ontfanghen, en tot de aensienlijxte weerdigheeden der stad toegelaeten sijnde, hebben de aengenoomene eerampten, onder deselfde benaeminghe van de Groot, in hunne naekoomelingen, tot op onse tijden achtervolght, behoudende altoos de waepen van het geslaght Krayenburgh, welke ook als nogh den huys van de Groot, en selfs haer alleen, eyghen sijn, als de sekerste bewijsen hunnes oorspronx. Hugo de Groot uyt deese stamme voortgesprooten sijnde, is gebooren tot Delft, eene onder de groote steeden, aen welke in Hollandt onweederspreckelyk staet de oppermoogenheit dier provincie. Sijnen geboortendagh is gevallen op den tienden van Grasmaendt des jaers vijftienhondert drieentachtigh, toen ter tijdt den dagh der opstandinghe Christi. Sijnen vaeder is geweest Jan de Groot, Borgermeester der gefeyde stad, en Besorgher der Hoogheschoole tot Leyden, aen wien men leest brieven van Justus Lipsius, versien van den edelen Janus Douza, en niet weynighe schriften van andere hem opgedraeghen. Sijne moeder is geweest Alida van Overschie, voortgeteelt uyt de aensienlijxte huysen derselve stad. Sijnen grootvaeder was die Hugo de Groot, die, gebooren uyt de eedele stamme der Cornetsen, allereerst den naem van de Groot in sijn huys heeft oovergebracht. Want als omtrent den jaere vijftienhondert en dartigh, het mannelijk hoir in Diederijk de Groot, van gelijken Borgermeester derselve stad, en genoegh vermaert door niet weynighe deputatien, quam te gebreeken, heeft sijne dochter Ermgardt de Groot, erfgenaeme in een huys van

vry

vry aensienelijke middelen , fullende haer in huwelijk begeeven met den wel Eedelen Cornelis Cornets , die sijn geslaght afhaelde uyt die stamme der Cornetsen , welke , onder de Hartoghen van Borgonjen , uyt Vrankrijk in Nederlandt waeren oovergekoomen , het huwelijk niet voltrocken , ten sy onder voorwaerde , dat de soonen die uyt haer souden gebooren worden , geen en anderen naem souden voeren als van de Groot : dus is gebooren Hugo de Groot , grootvaeder van dien Hugo , van welken wy spreekken , een man in de Latijnsche , Griexe , en ook Hebreeusche Taelen ervaeren , meer dan die tijden meêbraghten . Hy heeft de naemen , waepen , middelen en eerampten der beyde huysen , naementlijk van de Groot en Cornets aen een verknoght , en de oude weerdigheden des huys van de Groot , welke in die stamme al voor drie eeuwen als erfelijk geweest waeren , en op sijnen vaeder , gebooren buyten Hollandt , niet en konden gebraght worden , vernieuwt sijnde , de Ampten van Vroedtschap en Borgermeester met groote toejuygingh der gemeente aengenoomen en bekleedt . Tot sijne huysvrouw hadt hy genoomen Elselingh Heemskerk , geteelt uyt dat huys van Heemskerk , 't welk van oudts onder de eedelfste geslaghten in Hollandt gereekent sijnde , behalven andere mannen van naeme , den vaederlande ook heeft geschonken Jakob Heemskerk , die met oovergrooten moede in het geveght voor Gibraltar gelijkelijc de plichten van soldaet en Ammirael betraghtende , gesneuveld is . Ook is hy door de huwelijken sijner kinderen vermaeghschap aen de eedelfste geslaghten , als dat van Aelmonde , koomende van de Heeren van Stryen in Hollandt , van Renesse en Uiteneng tot Utrecht . Maer om van de grootvaeder weder te keeren tot den neef , dat is onse Hugo ; 't is nauwelijx te gelooven , hoe groote proefstukken van een eedelen inborst , van een uytsteevende geeft , en onvermoeyde nyverheit , hy al van sijne eerste kintsheit afgegeeven hebbe : en van sijnen vaeder , een man doorkneet in letteren , in soo groote hoop niet verwaerlooft , maer voor sijn seevende jaer aen meesters , om van hen onderweesen te worden , oovergeleevert sijnde , heeft hy onder hen soo veel gevoordert , dat hy voor het neeghende jaer sijnes leevens hebbe begonnen verffen te maekken , voor het twaelfde op de Hooghe Schoole tot Leyden gebraght is , alwaer hy niet alleen in de Wijsgeleertheit , Sterre- en Wis - konst , maer ook in de Godts- en Rechtsgeleertheit met soo groot een vrucht en yver heeft gearbeydt , dat hy , nae aldaer drie jaeren doorgebraght , en alle studien , waer toe hy sich geschickt hadt , afgedaen te hebben , noch nauwelijx vijftien jaeren oudt sijnde , sich in het gevolg van den Hoogheedelen Heer Johan van Oldenbarnevelt , Advocaet van Hollandt , en toen in gefantschap aen den Grootmaghtighsten Koningh van Vrankrijk Henrik de Groot vertreckende , begeeven hebbe . Aldaer den tijtel van Rechtsgeleerde verkreeghen hebbende , en van den Doorlughtighsten Koningh niet alleen met een goude keeten , maer ook om sijne onvergelykelijke geleertheit in die jaeren , met 's Konings beeltenis beschonken sijnde , heeft hy een achtbaerheit sijnes naems , en waer van te sijner tijdt het voordeel stonde te wachten , naergelaeten : wederom in sijn vaederlandt gekeert sijnde , heeft hy sich geschickt tot de praktijk in rechten . Voor sijn seeventiende jaer heeft hy oopentlijk gepleyt , en is voor sijn vierentwintighste van de Staeten van Hollandt , Zeelandt en Westvrieslant tot Advocaet Fiscael beroepen . In dat ampt heeft hy sich gedraeghen met soo groot een wijsheit , sorghe en opreghtheit , dat hem van de Staeten van Hollandt niet alleen sijn wedde verbeetert , maer ook daerenbooven van selfs een plaats in den Hooghen Raedt beloofd is . Maer tot hoogher saeken gebooren , en nae 't voorbeeldt sijner Voorouderen als gebleeken is , tot bewint in saeken van Staet geschickt sijnde , heeft hy in het jaer seftienhondert en dertien , het dertighste sijnes leevens , op den raedt sijner vrienden , en met toestemmingh der Staeten van Hollandt , aengenoomen het Raedt-Pensionarischap der Stadt Rotterdam , oopengevallen door de doodt van Elias van Oldenbarnevelt , die in dat ampt sijnen broeder Johan van Oldenbarnevelt , toen Advocaet der Staeten van Hollandt , was gevolght : welk ampt hem door

de

de Regenten dier Stadt, die, naest Amsterdam, allermeeft in de gemeene midde-
len inbrengh, was aengebouden. Al toen ter tijdt hadt een gefchil, voor eenighe
jaeren ontfiaen aengaende de Prædestinatie en de punten daer aen vast sijnde, ver-
deelt niet alleen de gemoederen der Gemeente, maer ook der Magiftraeten en der
Staeten: eenighe omhelfende de absolute, volghens 't gevoelen van Joannes Cal-
vinus, andere de gegronde op voorwaerde, volghens de meeninghe van Erasmus,
Castalio, Philippus Melanthon, en andere. En die twift wierdt gevoedt niet al-
leen door de konftenaeryen der Predikanten, maer ook van andere die op nieuwig-
heden en veranderingh toeleyden; foo dat niet duyfterlijk te sien was, dat door die
verschillen yets groots gebrouwen, en niet min de Republijk als de Kerke geweldt
gefmeet wierdt. Deesen doorsichtighen Man dit alles ooverwooghen en met het
geen in diergelijk een voorval ten tijde van Leicester was onder handen geweest ver-
geleeken hebbende, heeft geweyghert de bedieninghe van het Ampt waer toe hy
beroepen wast'aenvaerden, ten zy dan onder voorwaerde, dat het in de macht der
Magiftraet van Rotterdam niet soude staen, hem immer van 't selfde teeghen sijn wil
en dank af te fetten. 't Raedt-Pensionarisfchap met dit bedingh door hem aenge-
noomen zijnde, heeft hy 't met foo groot een nyverheit en getrouwheit waerge-
noomen, dat noch de wettighe, dat is, de oude, noch de nieuwe Magiftraeten yets
in sijn bedieninghe gevonden hebben, 't gheense konden berispen of beschuldighen.
Door deese bedieninghe is hy niet alleenlijk ingevoert in de Vergaderinghe der
Staeten van Hollandt, maer ook geworden een Lidt ter Vergaderinghe der Gecom-
mitteerde Raeden, die gelijk als de plaets der Staeten van Hollandt bekleeden, en
uyt naeme derselver zijn gewoon ter Vergaedinghe der Algemeene Staeten te ver-
schijnen. En als hy nu eenighe jaeren geleeden, tot voortsettingh van de vaert op
Indien, een Boekjen van het recht tot dien handel hadt beschreeven, en seer groote
geschillen tusschen d'Engelsche en Hollandtsche Kooplieden dien aengaende ont-
ftaen waeren, * is hy, om derselver onlusten wech te neemen nae Engelandt gefon-
den; alwaer hy en selfs van Koningh Jacob, den wijsten Prins sijner eeuwe, en van
de geleerde mannen in dat eylandt geen geringhe teekenen van geneegenheit en
gunste heeft ontfanghen, en naeder vriendschap gemaekt met den seer geleerden
Iaacus Casaubonus, wien hy tot noch toe niet dan door brieven begroet hadt.
Hierentusschen ginghen heevigh in swangh en namen daegelijx toe de geschillen
rackende de verscheydenheit der leerpunten. d'Oproerighe oneenigheeden wae-
ren nu gekoomen van de Predikanten onder de Gemeente, van de Gemeente onder
de Magiftraeten, van de Magiftraet onder de Staeten van Hollandt, de waere en
opperste Bewintsluyden der Republike, van de Staeten tot Prins Maurits (wiens
Vaeder Prins Willem van Oranje, gestelt zijnde in 't selfde Stadthoudersfchap, foo
vaeken diergelijke geschillen oover 't stuk van Godtsdienst voor hem wierden ge-
braght, altoos betuyght hadt, dat het kennis neemen derselver niet hem, maer den
Staeten van yder Provintie in 't besonder toebehoorde;) van Maurits voor d'Alge-
meene Staeten, die men nu meermaels hadt beweesen, dat gheen recht met allen
oover d'onderdaenen der Provintien in 't besonder toequam, en klaerlijk is bewee-
sen, foo dat niemandt naederhandt sich daer teeghen hebbe derren versetten. Ook
gebraeken 'er geene onder de Magiftraeten selve, en selfs onder de Staeten van den
Lande, die het onweederspreekelijk recht der Staeten van Hollandt oover Kerke-
lijke saeken aen de selfde Algemeene Staeten oovergaeven. Sy, steunende op het
gefagh van Prins Maurits, trokken alle rechten nae sich, handelden de Staeten
van Hollandt, die meer als de helft tot onderstant der lasten in de gemeene schat-
kift inbraghten, en door welker middelen eenighe derselver tot het gemeen Ver-
bondt gebraght waeren, als onderdaenen, schopten de eerlijxte en trouwste voor-
standers van 't Vaederlandt uyt de Regeeringhe, † sleepten Oldenbarnevelt, Hoo-
gerbeets, en deesen onsen de Groot, den eersten Advocaet van Hollandt, den an-
de-

* 1613. † 29. Augusti 1618.

deren Raedt-Pensionaris der Stadt Leyden, deesen van Rotterdam, in hechtenis¹, stelden oover hen gekoore Rechters, beschuldighden hen op een onwettelijke wijze, veroordeelden hen sonder hunne verantwoordingh te hooren; straften Oldenbarneveldt, nu twee en seventigh jaeren oudt, aen 't leeven, sonden de twee ooverighe in eeuwige gevanghenissen, en verklaerden hunne goederen verbeurt gemackt: de Staeten van Hollandt selve sich daer teeghen versettende, en vruchteloos betuyghende, dat hun gesagh geweldt wierdt aengedaen, tot dat alle de eerlijxte Regenten van hunne Ampten afgeset, en andere nieuwe in hunne plaetsen teeghen de Handtvesten, ingekooren zijnde, alle dinghen nae de drift en het goetdunken der gener, die Hoofden deeser nieuwigheit waeren, begonden gedreeven te worden. Hugo de Groot, een man, soo yemandt, onbesprooken in handel en wandel, en een treffelijk voorstander sijnes Vaederlands en der gemeene Vryheit, dus gevanghen zijnde, is, nae dat hy neeghen maenden hadt in den Haeghe in hechtenis geseten, en nae dat ses derselver met het opsoeken van sijne bitterste vyanden, wien men het Ampt van Rechter veyligh moght vertrouwen, de drie ooverighe met het opstellen der punten sijner beschuldigingh, verlopen waeren, sijne huysvrouw, kinderen, ouders, maeghschap en vrienden hierentusschen verbooden zijnde den gevanghenen te besoeken, aen te spreken, of eenighe hulpe en onderstant te doen, hoewel hy gevaerlijk siek was, selfs niet in teegenwoordigheit der Rechteren, * ten laetsten gevonnist tot een eeuwige gevanghenis, en sijne goederen verbeurt gemackt. En als den Rechteren was verтоont, dat, volghens 's Landts voorrechten, geene goederen van Ingesetenen konden verbeurt gemackt worden, als der gener die gevonnist waeren de misdaet van gequetste Majesteit begaen te hebben, is een geheel jaer naer 't gegeeven vonnis door hen verklaert, † dat in 't gegeeven van 't vonnis hunne meeninghe niet anders was geweest, als dat de Groot en d'andere de misdaet van gequetste Majesteit begaen hadden. Van daer wordt hy vervoert nae Loevesteyn, ‡ een Slot geleeghen onder 't gebiedt van Hollandt, op d'aengrensingh van Gelderlandt, tusschen de stroomen Maes en Wael, om sijn leeven in een stinkende gevanghenis te eyndighen. Alwaer hy, nae meer dan anderhalf jaer voornaementlijk in sijne studien doorgebracht te hebben, wordende hierentusschen onderhouden uyt de goederen sijner huysvrouwe, die de vierentwintigh stuyvers daeghs van de Rechters den gevanghenen toegeleght, om hem en sijn geheel huysgesin te onderhouden, hadt versmaect, nae veele ongelijken en smaedtheden van hem, wien 't opsicht oover de Gevanghenis was aenbevoolen, geleeden te hebben, ten laetsten door de goedertierenheit van den Almachtighen Godt, sich erbarmende oover de rampfaelighen staet van dien man, en door behulp sijner huysvrouwe Maria van Reygersberghen, gesprooten uyt de aensienelijxte Geslachten in Zeelandt, en dochter van den Heer Pieter van Reygersberghen, Borghermeester der Stadt Veere, die sijnen Vaederlande en den Huyse van Nassau geen geringhen dienst gedaen hadt, en om die reeden, in de Lycestersche tijden door de teeghenparty uyt de Stadt geset zijnde, in ballinghschap geleeft hadt, Vrouwe van mannelijken moede, en wijs boven 't begrip haerer kunne, in sijne voorighe vryheit is herstelt geworden: gemerkt hy geslooten zijnde in een Kist, die nu al eenighe maelen hadt gediend om Boeken oover te brenghen, en van de Wachten selve was Scheep gebraght, * wierdt gevoert nae Gornichem, de naeste Stadt aen dat Slot, en aldaer gehuysvest in het huys van Adriaen Daetzelaer, een seer eerlijk Borgher, en die selfs om deese eene daedt in soo bedorve tijden, wel verdient heeft, dat sijnen naem onder alle eerlijke luyden bekent worde. Aldaer aengetrokken hebbende de kleederen van seckeren metselaer, heeft hy sich eerst begeeven nae Antwerpen, en van daer nae Parijs, alwaer hy in 's Koninghs afweesen van sijne Bewintslyuden, daer nae van den Koningh selve op 't vriendelijxt ontfanghen, en met een Jaerlijxe Eergift vereert zijnde, sich nee-

der-

* Den 18. van Bloeymaendt 1619. † Den 20. van Soomermaendt 1620. ‡ Den 6. van Soomermaendt 1619. * Den 22. van Lentemaendt 1621.

dergeset heeft om te rusten, en sijne studien te vervolghen, toonende altoos een besondere drift, om sijnen Vaederlande en sijne Landtslyuden, wanneerse yets aen dat Hof te doen hadden, met raedt en daedt, en door de gunst die hy hadt by eenighe van 's Konings Bewintslyuden, te dienen en hunne belanghen te bevorderen; hoewel hem niet onbekendt was, dat sy, die in dat Rijk de sacken der Algemeene Staeten waernaemen, geen dingh onbefoght lieten, om 't hart des Konings teeghen hem te verbitteren: maer vergeefs was al hunnen arbeydt by eenen Prins, ten vollen onderricht van alles wat 'er in de Jaeren 1618. en 1619. in Hollandt was omgegaen: Jae ook selfs verhaelt men, dat hy meer als eenmael soude geseght hebben, dat hy sich verwonderde oover de deught van dien man, die, soo quaelijk in sijn Vaederlandt gehandelt zijnde, echter niet afliet van het te begunstighen en de onderdaenen sijne geneegentheit te bewysen, en ook selfs op allerhande wijse hem mooghelijk wel te doen. 't Eerste sijner werken, dat hy, nae 't verkryghen sijner vryheit, heeft uytgegeeven, is sijne Apologie of Verantwoordingh, niet soo seer de sijne, die niet hadt kunnen misdoen in 't uytvoeren van die sacken, die hem van sijne Ooverheeden waeren aenbevoolen, als der gener, die op een wettelijke wijse gekooren zijnde, met een wettelijk recht de Republiik van Hollandt in de Jaeren seftienhondert acht en neegentien geregeert hadden. d'Algemeene Staeten hier van verwitlicht zijnde, en niet onkundigh, dat in dit Boek hunne konstenaeryen, en het geweldt Hollandt aengedaen, ontdekt wierden, hebben, dewijlse niets anders hadden, om de waerheit daer in uytgedrukt teeghen te spreken of te weederlegghen, gebruykende hunne voorlangh gewoone geweldenary, den selven vervolght met bannissementen: welken krachteloos blixem, als hy, door de bescherminghe des Alderchristelijxten Konings, die hem in sijne beschuttinghe hadt genoomen, was verdweenen, is daer door niets anders te weeghe gebraght, als dat de Groot geruster en veyligher heeft kunnen leeven, dat de winst der Bockverkooperen, die deese Boeken verkoghten, is verdubbelt, en de nieusgierigheit der leeseren soo geweldigh aengewassen, dat, de ooghen van veele Regenten verlicht zijnde, derselver gesagh niet alleen in 't publijk, maer ook ter Vergaedingh der Staeten selve, en dat meer is teeghen d'Algemeene Staeten selfs is doorgedronghen. Aldaer is hy gebleeven den tijdt van elfjaeren, zijnde in 't algemeen bemint, en dikwils van de Aensienelijxte Bewintslyuden des Rijx oover sacken van het grootste gewicht geraedtpleeght. Tot dat hy, hebbende verdriet gekreeghen in een al te leedighen leeven, nae dat hy meer als eenmael tot publijke Bedieninghen, niet alleen van den Doorluchtighsten Koningh van Deenemarken Christiaen de IV. maer ook van Gustavus de Groot, was geroepen, en gesint van wooninghe te veranderen, heeft beslooten, eerst wederom te keeren in sijn Vaederlandt, alwaer, nae 't ooverlijden van Prins Maurits, sijnen Broeder Frederijk Henrik in 't Gouvernement der Republike gestelt zijnde, niet alleen hoop van sachter regeeringhe, maer ook van 't herstellen der voorighe Vryheit in 't bestieren van de Republiik gegeeven, en aen de Groot selve nu voorlangh door brieven sijne geneegenheit betuygh hadt; en niet weynighe geloofden, dat hy soude soeken glory te behaelen uyt het herstellen van soo groot een Man, soo onrechtveerdigh veroordeelt, in sijne voorighe weerdigheeden: maer gelijk meerendeels op de gemoederen der gener, die by Vorsten doen en laeten zijn, meer het nutte dan het eerlijke plaets grijpt, en 'er geene ontbracken, die hem voor ooghen stelden, hoe gevaerlijk 't voor sijne sacken zijn soude, eenen man, die met soo groot een stantvastigheit de Vryheit en sijn Vaederlandt beminde, wederom in de Regeeringe in te neemen, heeft hy beslooten veel eer te volghen 't gheen hem sijne moogenheit dan 't gheen hem sijne weerdigheit raedde, en, als de Staeten beraedtslaegghden oover 't verblijf van de Groot, die op 'teynde desjaers 1632. weder in Hollandt was gekeert, sich gevoeght by 't oordeel der gener, die gevoelden dat men hem 't verblijven in sijn Vaederlandt behoorde te verbieden. Deesen doorlughten Ballingh dus gedwonghen zijnde andermael sijn Vaederlandt te ruymen, heeft sich begeeven naer

Hamburgh, 't hooft der Hanfsteeden, en is aldaer gebleeven, scheppende vermaeck in d'aengenaemheit der plaetse, en het gesprek met geleerde Mannen, die derwaerts van alle oorden toevloeyen, tot dat hy, nae veel aenfoekens van verscheyde Vorsten des Duytschen Rijx op eerlijke wijsen afgeslaeghen te hebben, ten laetsten, maer nae de doot van den Grooten Gustavus, sijnen dienst verbonden heeft aen het Rijk en de Koninghinne van Sweeden, met den tijtel van Raedtsheer des Koninghs en * Gefant aen den Allerchristelijxten Koningh van Vrankrijk Luidewijk de XIII. Dus is hy andermael in Vrankrijk gekeert, aensienelijk niet soo seer door den luyfter sijnes Gefantschaps, als door den roem sijner geleertheit en sijner deughden. 't Is waer in weerwil en met teegendruyssen sijner vyanden die hy in sijn Vaederlandt hadt, † welke by den Koningh en sijne Bewintsluyden alle hunne kraghten inspannen, om te beletten, dat, door het toelaeten in die weerdigheit, de handelinghen eenes mans by hen veroordeelt gerechtveerdicht wierden; maer vrughteloos, als nu gefeght is. Sy arbeyden aen een Hof, niet onkundigh van al het gene dat in die saeke, selfs teeghen den raedt des Koninghs, dien hy soo vaeken door sijne Gefanten hadt bekent gemaekt, in Hollandt was omgegaen. En de verantwoordingh van de Groot selve was soo duyster niet geschreeven, dat yemandt, die maer eenighsints in menschelijke saeken was bedreeven, niet kon tasten, hoe onrechtveerdigh een vonnis teeghen hem was uytgesproken. En toen geloofde hy, dat het tijdt was de Regeeringhe der Stadt Rotterdam te verwittighen sijn aengenoomen Gefantschap, op datse naementlijk ontslaeghen zijnde van de voorwaerden met hem aengegaen, voorsien moghten in 't Raedtpensionaris-Ampt haerer Stadt, dat eerst van die tijdt af was oopen gevallen: gelijcke gedaen hebben, verkiesende in sijne plaetse den Eedelen en seer welspreekenden Heer Simon van Beaumont, vaeder des Heeren Herbert van Beaumont, hier vooren genoemt. Derhalven is hy aldaer gebleeven, eeven aengenaem en den genen van welke, en aen welke hy gefonden was. Sijnen voornaemsten tijdt besteede hy, ten deelen in de bedieninghe sijnes Gefantschaps, ten deelen in sijne studien, ten deelen in bezoek en aenspraek der gener, die uyt alle gewesten van Europe toevloeyden om hem te sien, en met hem te raede te gaen. Voor allen stondt sijne deur, voor allen sijne taesel, voor allen sijnen dienst oopen, selfs niet uytgefondert, welker ouders, nae 't aendoen van meenighvuldighe ongelijken, oorfaek en van sijne gevanghenis en van sijne ballingschap geweest waeren. Sijn Gefantschap liep nu nae het elfde jaer, toen de Groot, om aen Christina, doghter van den Grooten Gustaf, nu meerderjaerigh, en geroepen tot de regeeringhe des Rijx, reekenschap van sijne bedieninghe te geeven, naer Sweeden reyfende, sijnen wegh door Hollandt heeft genoomen; en hy was nu tot Rotterdam, sijn oude woonplaets aengekoomen, wordende aldaer ontfanghen met groote toeyugingh en gunst der Borgheren, toen sijne vyanden, niet vernoeught met de lasteringhen en ongelijken, waer meede sy hem soo langh geplaeght hadden, rondtom de huysen hunner party aenliepen, arbeidden om wien se konden aen hunne snoer te ryghen, heemel en aerde beweeghden, om te beletten, dat de Staeten van Hollandt, juyft toen ter tijdt vergaedert, toelieten, dat de Groot ongestraft door hunne Landen en Steeden sijnen wegh nam: maer 't weesen der saeken was verandert. Seer veele der gener, die in den Jaere 1618. den staet der Republike ontrufft hadden, waeren nu ooverleeden, eenighe der gener die in 't selfde Jaer waeren geschopt uyt hunne weerdigheeden, hadt de saghte gemaectightheit des Prinsen Frederijk Henrik weeder tot hunne voorighe bedieninghe geroepen, en die nieuw in de Regeeringhe waeren gekoomen, gelijk se in de partyenschappen niet waeren gemenght geweest, soo ook des te meer bequaemheits hadden, om de waerheit t'onderscheyden. Dus is 't gebeurt, dat als den Heer Jacob Kats, toen ter tijdt Raedtpensionaris der Staeten van Hollandt, ter Vergaedinghe der gemelte Staeten voordroegh, 't gheen hem dien-aengaende was voorgekoomen, haere Eed. Grootmooghende hem tot antwoordt

gaeven,

gaeven, dat hy de menfchen, welker vreefe wat te verre gingh, van die ongegronde vreefe ontfloen soude, dat fy fouden forghe draeghen dat de Republyk geenfchaede quaeme te lijden. Hierentuffchen was de Groot tot Amfterdam gekoomen, om van daer fijne reyfe op Hamburgh voort te fetten; want hy was niet geneeghen om figh in eenighe Steeden te laeten fien, als alleen welker doortoght hy niet myden konde. In die Stadt waeren toen ter tijdt Borghermeefteren de Heeren Pieter Haffelaer, Andries Bikker, Gerbrandt Pancras en Willem Backer, wijfe en befcheyde mannen, die verwittight fijnde van de aenkoomft des Heeren de Groot binnen hunne Stadt, en niet begeerende t'ontveinfen in hoe hoogh een achtigh fy hielden eenen man, foo grondigh geleert, die fijnen vaederlande foo goede dienften hadt beweefen, en foo vermaert was in doorlughten roem oover den geheelen aerdtboodem, van ftonden aen sonder uytftel by hem gegaen zijn, hem alle goede dienften aengeboden, hem van Stadts weeghe ter maeltijdt onthaelte, en hem een fchip tot fijnen oovertoght beftelt hebben. Dus is dien feer uytneemenden man noghmaels gefcheyden uyt fijn vaederlandt, dat hy naederhandt nimmer weder fien soude. Op Hamburgh te water, te lande op Lubek reyfende, is hy van de Magiftraeten dier beyde fteeden met alle eere bewelkoomt. Van daer is hy gekoomen tot Wifmar, ftadt in 't Hartoghdom Pomeran, befet met Sweedtsche befettingh. Niet verre van de haeven dier ftadt onthieldt figh op die tijdt met een groote vloot Graef Wranghel, Opper-Ammirael van Sweeden, die verwittight van de aenkoomft van de Groot, met infight om nae Sweeden te vaeren, in allerhaeft hem een oorloghsfchip, om fijne reyfe te vorderen, heeft toegefonden: daer meede is de Groot tot Calmar gekoomen, om nae Stokholm voort te reyfen; dit de Koninghinne, die juyft toen tot Upfal was, en nu voorlangh een yuerighe begeerte hadt gehad om de Groot te fien, ter kennis gekoomen fijnde, heeft fy haere weederkoomft in die ftadt, den feetel haeres rijx, verhaeft. De Groot's anderendaeghs voor de Koninghinne ter gehoor gebraght fijnde, heeft, nae dat hy in 't breede naer eyfch van faeken en tijdt gefproken hadt, oopeningh fijner bedryven in fijn gefantschap gedaen, reekeningh van fijn doen gegeeven, haere Majesteyt bedankt voor foo langh genoote gunft, en verfoght ontflogh van fijne bedieninghe. Dogh Chriftina, gelijk fe was ervaeren in alle faeken haerer kenniffe weerdigh, en uytftekende beminde geleertheit en geleerden, en ook de Groot felve, en met een doordringhendt oordeel fijne uytgegeevene fchriften wift te fchatten, heeft op d'overighe punten fijner reede vriendelijk, op 't laetste, daer hy van fijn ontflogh gefproken hadt, niet dan door omweeghen geantwoordt. Soo dat d'omftaenders niet duyfter konden begripen, dat de meeninghe der Koninghinne was de Groot by haer te behouden, en naeder in haeren Raedt te gebruyken. Dit merkte ook de Groot felve, en trok niet eens in bedenken of dit eene waere genoegh, om die afgunft, welke hy al in 't eerft van fijn aenkoomen in eenighe Grootten des rijx befpeurt hadt, meerder gaende te maeken. Weshalven hy, die geen minder gedachten hadt, als figh metter woon ter needer te fetten in dat gewest des weereldts, alwaer hy daeghelijx niet min met den aerdt van menfchen hem foo quaelijk geneeghen, als met de ftrafheit van lught soude hebben te worftelen, niet afgelaeten heeft in teeghenwoordigheit der Koninghinne, foo dikmaels als hy by haer quam, om ontflogh en verlof om weder tot de fijne te mooghen keeren aen te houden. Sy, die nogh onweetende was in de verfcheyde landfchappen des aerdtboodems, nogh in de verfchillende feeden der menfchen, en des te minder twyfelen konde, hoe befwaerlijk 't was, een gemoedt dat nogh door gierigheit, nogh door ftaetsfught was verrukt, maer figh alleen vernoeghde in fijne ftudien, en den onnemingh met geleerde luyden, uyt dat Landt, waer in hy foo langh geleeft hadt, in dat gewest des weerelts, dat naeulijx felfs haer, die daer gebooren was, daer opgevoedt, en daer regeerde, ja felf niet ter nauwer noodt behaeghen konde, heeft ten laetften beflooren fijne begeerte in te volghen, en eenen man, die haer geen quaede dienften gedaen hadt, vereert met oovervloedighen lof, gefchenken, en betuyginghen van
sonder-

sonderlinghe geneegenheit sijn afscheidt te geeven : dus is, hoewel de Koninghin sulx niet dan beswaerlijk toestont, den Heer de Groot van Stokholm vertrocken, sijnde nu niet al te vast van lighaem, hebbende, gelijk mengeloofde, sijne gesontheit verswakt, ten deelen uyt verdriet van sijne soo langh opgehouden reyse, ten deelen uyt de strengheit van de lught, die met sijne natuer niet seer oovereenquam : maer die hem vergeselschaptten hadden hoop dat het verlanghen om eerstdaeghs sijn huysvrouw en sijn huysgesin weder te sien, soo groot een vermoogen op hem hebben soude, dat het wel 't voornaemste gedeelte van sijne smerte, die hun afweesen hem aengedaen hadde, soude kunnen doen verdryven. 't Schip dat de Groot hadt opgenoomen om hem nae Lubek oover te brenghen was met helder weder en een vry goede windt uyt de haeven van de Daeler uytgelopen, maer van kleynen duer was dat heldere weder : gemerkt den volghenden dagh een heevighe storm genootsaekte kleynder feyl te maeken, die teeghen den avondt meer en meer verswaerende de groote mast heeft ooverboordt geworpen, en het schip was door desselfs gewicht by naer gesonken, wordende door de winden die van alle kanten teegenliepen soo gesflinghert, dat het, nae ook d'andere mast gebrooken was, ten laetsten op de kust van Cassuben reddeloos en lek aen 't strandt vast rackte. Ten achtsten daeghe nae 't uytloopen uyt de haeven, is de Groot met sijn gevolgh op 't strandt uytgegaen, niet verre van het dorp Lyben, geleeghen veertien Duytsche mylen van Dantzik, siek niet min van hartseer als van lighaem : en als hy van sijn hart, dat sich spoede om weder nae de sijne te keeren, selfs niet eenen dagh om sijn lighaem te verquikken en te besorghen konde verkryghen, heeft hy op een boerewaeghen, dien hy aldaer ter naeuernoodt gekreeghen hadt, door reeghen en windt nogh andere acht daeghen sijn reys vervolght, tot dat hy ten laetsten, nu sijne kraghten door te heevigh schokken en vermoeytheit waeren uytgeput, tot Rostok is aengekoomen, en gestort in 't bedt, waer uyt hy niet weder opstaen soude. 's Anderendaeghs is by hem ontbouden en gekoomen den Geneesheer Stokmans, die, de pols gevoelt hebbende, sijne swakheit alleen de vermoeytheit toeschreef ; en oordeelde, dat hy door ruste en versterkende spysen moest herstelt worden : dogh als hy 's anderendaeghs weder quam, en sagh dat de swakheit was vermeerdt, het klamme sweet hem uytbreeken, en meer andere teekenen van een afgaende natuere, * verklaerde dat sijn leeven ten eynde liep, en hy nu reets lagh in doodts noode. Terwijl hy sich in deesen staet bevondt, is omtrent des avondts ten neeghen ueren by hem ontbouden en gekoomen Johannes Quistorpius, Leeraer en Hooghleermeester in de Godtheit en ook Bedienaer des Goddelijken woordts aldaer, die, nae eenighe reedenen oover de brosheit des menschelijken leevens, de meenighvuldighe sonden der menschen, het noodigh berouw derselver, en de oneyndighe goedertierenheyt des Grooten Godts in deselve te vergeeven om de verdiensten Christi, neevens meer andere die men gewoon is den stervenden voor te houden, gevoert te hebben, sich tot het gebedt gekeert heeft, welkers woorden de Groot met gevouwen handen binnen 's mondts naevolghende, allengskens heeft beginnen te scheyden, en eerst het gehoor, en korts daer op het gesicht verlooren, en niet langh daer nae op twaelfueren des middernaghts sachtjens de geest gegeven. Sijne ingewanden zijn geslooten in een koopere bus, en aldaer in een seer eerlijke plaetse in de Hoofkerke begraven. 't Lichaem selve is gebalsemt oovergevoert nae sijn vaederlandt, en tot Delft, sijne geboortestadt, niet sonder groote praght in sijne uytvaert, geleght in 't graf sijn voorouderen, in de nieuwe Kerke in 't Koor, ter rechter syde van de vermaerde Grafplaets der Prinsen van Oranje. De gestalte sijn lighaems was niet verre booven de middelmaetighe, sijne gedaente vry schoon, de verwe fris, de neus een weynigh gebooghen, sijne ooghen glinsterende, het weesen helder, de leden geslooten, en soo sterk, dat hy in 't wandelen, in 't loopen, in 't springhen onder luyden van sijne jaeren weynigh of naeulix weergae vondt. In 't bedrijf van sacken was hy ernsthaftig,

* Den 28. van Oegstmaendt 1645.

tigh, onder sijne vrienden vrolijk, by allen gespracksaem en meêwaerigh: dogh met wat nyverheit, met wat verstant, met wat oordeel, met wat godtvrughtigheid tot Godt, liefde omtrent sijnen naesten, liefde omtrent sijn vaederlandt hy begaest fy geweest, sal klaerder uyt sijne schriften selve, dan uyt de getuyghenissen van andere konnen afgenoomen worden. Stervende heeft hy naergelaeten vier kinderen, drie soonen en een eenighe doghter; van welke Kornelis en Diderijk, gene de oudste, deesen de jonghste, nae aensienelijke Krijghsampten, en andere weerdigheeden met lof bekleet te hebben, nu al voor deesen buyten huwelijk waeren overleeden. Sijne doghter Kornelia, als nogh in leevenden lijve, is nae 't ooverlijden haeres vaeders getrouwt aen Jean Barthon Graef van Montbas, gesprooten uyt voornaemen aedel in Poictou, en vermaeghschapt aen sçer doorkluchte huysen in Vrankrijk. Dees hadt; volghens de gewoonte der Françoische eedelen, van sijne eerste jeught af, sijn in den oorlogh begeeven, en was, nae 't bekleeden van verscheyde eerampten en weerdigheeden in sijn vaederlandt tot Kornel te peerde gevordert sijnde, tengevalle sijner gemaelinne, die de Fransche lught niet konde verdraeghen, in Hollandt oovergekoomen. Alwaer dien man, kloek van verstant, dapper in de vuyft, en door langhe ervaerenheit doorweekt in krijgskunde, onder de voornaemste, * Hoofft officieren te peerde gekooren sijnde, tot hoogher weerdigheeden opsteegh: maer, onsecker of door sijn eyghen noodtlot of dat van het huys waer aen hy sijn vermaeghschapt hadt, gevanghen en gevonnist sijnde, † hadt hy ter naeuwer noodt door een beswaerlijke vlught sijn leeven geredt. Pieter de Groot, tweede soon van den selfden Hugo, nogh maer onlanghs door een bedroefde doot sijn vaederlandt ontruikt sijnde, heeft alle eerlijke luyden een bitter wenschen om sijnen persoon naergelaeten. Deesen hadt de vaeder al van sijne teedere jaeren af sijnen vaerlande en de Republijk opgeoffert, en derhalven op dat hy in de seeden en den aerdt sijner landtsaeten wierde onderweesen, hem in den jaere 1629. gefonden in Hollandt, alwaer hy onder Theodorus Schrevelius, Regent der Schoole tot Leyden, de gronden sijner studien geleght heeft: daer nae tot meerder jaeren gekoomen, heeft hy tot Hooghleermeesteren in de Wijsbegeerte gehadt Caspar Barleus, in de Historien en Staerkunde Gerardus Vossius, in de Reghtsgeleertheit Joannes Corvinus. Naederhandt in den jaere 1637. is hy, met voorraedt van alle soort van geleertheit, wedergekeert nae Vrankrijk tot sijnen vaeder; alwaer hy niet soo seer door sijne jaeren, als door sijn vroegh rijp verstant en oordeel nu bequaem sijnde tot bedrijf van saeken, sijnen vaeder dikmaels goede diensten gedaen heeft, en hem behulpsaem is geweest, soo in 't besoecken van sijne vrienden, en 't uytvorssen van de geheymen des hofs, als in 't opstellen van brieven rackende sijn gesantschap, wanneer de kortheit des tijds, of 't afweesen sijnes vaeders sulx vereyschten. 't Jaer daer aen weder in sijn vaederlandt gekeert sijnde, heeft hy sijne sinnen eenen tijdt langh gestelt tot de praktijk in reghten, meer noghtans geneeghen om de gemeene belangen dan die van besondere dienst te doen. Maer geen hoop met allen was 'er, dat een jongelingh afkoomstigh van regenten en soo braeve aedelijke huysen in de regeeringh der Republijke soude ingenoomen worden van hen, die den vaeder, een man van seer opreghte deught en wandel, tot een eeuwighe gevanghenis verweesen hadden. Derhalven heeft hy buyten alle bewint geleeft, tot dat den Doorlughtighen en seer wijfen Prins Karel Luidewijk. Keurvorst des H. R. Rijx, by de vrede van Munster in sijn Paltsgraeffschap herstelt sijnde, deesen onsen de Groot heeft willen gebruyken, om sijne saeken by de Hooghmooghende Heeren, de Staeten der Vereenighde Neederlanden waer te neemen. Als het weesen der saeken in sijn vaederlandt allengskens veranderde, heeft hy ten laetsten in den jaere 1660. het Pensionarischap der stad Amsterdam, hem opgedraeghen, seeven jaeren met de grootste trouwe en nyverheit bekleet. In den jaere 1668. van de Algemeene Staeten der Vereenighde Neederlanden voor Gesant aen de Noorder Koninghen gefonden sijnde, is hy eerst aengekoomen

* *Commissaris Generael van de Cavallery.* † 1672. * * * *

koomen tot Koppenhaeghen. Nae dat hy den last der Staeten hadt volvoert, is hy, van den Koningh van Deenemarken Frederijk de III. met alle vriendelyk onthaelt sijnde, en sijn afscheit gekreeghen hebbende, tot Stokholm aengekoomen. Hier is hy van Karel de XI. en alle de Rijx-Raeden in groore eere gehouden sijnde, meer dan een jaer gebleeven, wanneer hy, nae 't ooverlijden van den Heer Willem Boreel, Gefant in Vrankrijk, van de Staeten gekooren sijnde tot Gefant aen den Alderchristelijxten Koningh wierdt t'huys ontbooden, daer hy 't Raedtpensionarischap der stad Rotterdam, voor deesen het ampt sijnes vaeders, hem van de Regeeringhe opgedraeghen heeft aengenoomen, Alle gefantschappen, insonderheit de Fransche, heeft hy bekleedt met den grootsten arbeit, met den meesten yver, en wondere wackerheit, niet sonder groot genoeghen en sonderlingh welgevallen der Algemeene Staeten, wien hy nu proeven van sijne staeghwaekende vlijt en trouwe gegeeuen hadt; als die scherp wist nae te speuren de geheymen der vyanden, hunne aenslaeghen, en het geweldt dat teeghen het vaederlandt gesmeet wierdt, en niet min veerdigh in die aen's Landts Regenten bekennt te maeken. Weederom in sijn vaederlandt gekeert sijnde, en afgesonden ter vergaedinghe der Algemeene Staeten, is hy door die rampfaelighe stormbuy oover Hollandt, welke het woedendt en oproerigh graeuw hadt gaende gemaakt, van die hooghe eerampten afgestooten, en met de eerlijkste en wijste Regenten des Landts berooft van sijne weerdigheeden. En dus is de verwoetheit nogh niet verfaedight geweest; want ter naeuwer noodt uyt de handen der moordenaeren, die hunne poenjaerts t'sijnen verderve gewet hadden, ontworstelt sijnde, is hy door 't aenraeden sijner vrienden, en het gedruyfsch der gevaeren hem van alle kanten omringhende, bewooghen geweest den tijdt toe te geeuen, en voor een wijl, tot dat de beroerten waeren besaedight, sijn vaederlandt te verlaeten. Eerst heeft hy sich begeeuuen naer Antwerpen, de vermaertste stad in Brabandt, en is aldaer niet sonder groot gevaer sijns leevens, gebleeven onder de bescherminghe des doorlughtighsten Graeve van Montery, Landtvooght des Konings van Spanjen in de Neederlanden, die hem meer als eenmael vermaende, dat hy met al te langh te blijven in een stad, soo naebuerigh aen Hollandt, niet soude gaende maeken de gemoederen der gener die sijnen doodt geswooren hadden; weshalven hy, om sich niet langher voor het moordtgeweer sijner vyanden bloot te stellen, van daer vertrokken is, eerst nae Luyk, voorts nae Aeken, en ten laefsten nae Keulen, een stad, die niet alleen van natuere, maer ook om de Gefanten, die aldaer op de vreedehandelinghe waeren by eengekoomen, veyligh was. Terwijl hy sich aldaer onthieldt, heeft hy met het uytvorsen van de geheymen der partyen, en die aen de Gefanten der Vereenighde Neederlanden oover te brenghen, sijnen vaederlande geen geringhen dienst beweesen. Nae 't verloop van twee jaeren is hy weederom gekoomen, wanneer niet weynighe van die verwoetheit met de tijdt ontneevelt en besaedigher geworden sijnde, de ooghen voor de ongekreukte reeden en de waerheit oopenden. Sijne onnooselheit hadt nu de vreughde van sich met opgeregten hoofde, en een hert dat sich geener misdact was bewust, onder d'ooghen sijner vyanden te vertoonen; hebbende daerenbooven verdriet gekreeghen in langher, gelijk booswighden gewoon sijn, buyten sijn vaederlandt, 't welk hy soo goede dienften hadt beweesen, als ballingh een vlughtigh leeven te leyden. In 't eerst onthieldt hy sich gerust, sonder bekommeringh van yemandt, op sijn wooningh, maer als hy sich binnen den Haegh begaf, is hy door de Procureur Generael beschuldight, dat hy met Abraham van Vicquefort, Agent des Hartoghen van Bruinswijk by de Staeten Generael hadt brieuen gewisselt, en de geheymen van de Gefanten der vyanden, belanghende de vreedehandelingh, door hem ontdekt, aen de Gefanten der Vereenighde Neederlanden hadt oovergebracht; maer heeft door opreghtheit der Raeden reghteren sijn leeven, eere en goederen, waer op sijne vyanden gelijkelijc toeleyden, ongeschonden behouden. Dus heeft ten laefsten de goede saeke geseegepraelt, niet sonder mompelingh van 't gemeen. Hier naer is hy, om niet sijne vyanden door sijn teegenwoordigheit

digheit een dooren in de voet te sijn , met sijn huysgesin gaen wonen op een wooningh , welke hy hadt niet verre van Haerlem ; alwaer hy met sijne kinderen op te voeden , met goede schryvers te doorleesen , en sijne vrienden te onthaelen , nae 't voorbeeldt van Scipio Africanus en eenighe doorluchte mannen , een leeven niemant lastigh , en voor sijnselfen nogh onvermaecklijk noch oneerlijk geleidt heeft. Terwijl hy dus sijn leeven buyten bedieningh in rust en stilte doorbraght , wierdt hy , in het seeventighste jaer sijnes ouderdoms , aengetaft van een siekte , en is de doot met een vrolijk en stantvastigh gelaet in 't gemoet getreden , als die hem , nae soo meenighvuldigh slingheren door de stormbuyen deeses levens selfs van sijne teedere jaeren af , braght in veylighe reede. Wanneer de afgunst , die haer aes haelt van de leevende , sijnselfen sal vertoert hebben , en de driften der partyenschappen sullen besaedicht sijn , sal het cieraedt van deese man in onbesvalkte cere haeren vollen glans hebben ; sijne deughden en daeden , die wy maer kortelijk hebben aengeroert , sullen de Jaerboeken der naekoomelinghen melden , en derhalven ben ik gesint maer weynigh woorden van de gestalte sijnes lichaems , en de begaeftheeden sijner siele te spreken. Hy was langh van persoon en swaerlijvigh. De Macselen , welke sijn vaeder schryvende van desen onsen aen Benjamin Maurerius , seght geweest te sijn als een misdraght van een voghteloose Pest , hadden sijn aengesicht geschonden , en den eenen voet soo opgetrokken , dat hy sijn geheele leeven kreupel gingh. Men verhaelt dat Ulysses niet schoon , maer welspreekent geweest is , en dat de Godin der welspreekentheit geseeten heeft op de lippen van Pericles , saeken die op den onsen t'eenmael passen. Dogh van gemoedt was hy oprecht , in seeden onbevlekt ; sijne meêwaerigheit bleek uyt in voorspoedt , sijne stantvastigheit in teegenspoedt , in alle de handelinghen sijnes levens een onbesvalkte trouw. Na de goddelijke wet gingh hem geene andere naeder aen 't hart als de welstant van het vaederlandt. De Republijk dienst te doen , sijne vrienden te vieren , sijne vyanden door weldaeden aen sijn te verbinden , was sijn hooghste vermaek en studie.

Dus hebben wy beknoptelijk aengeroert 't gheen wy van den doorlughten Heere Hugo de Groot , van sijnen soon Pieter de Groot , en sijn ooverigh geslaght te segghen hadden ; dogh op dat 't gheen wy van Hugo de Groot , van wien hier onse voornaemste reeden geweest is , geseght hebben , te meerder geloof mooghe vinden , hebben wy hier bygevoeght den Brief van Frederijk Henrik , Prins van Oranje , Stadthouder der Vereenighde Neederlanden , en van de Koninghinne Christina , welker loffelike en oovervloedighe getuyghenissen de quaedaerdighe tael , die nu van ouderdom verstorven , en door 't light der waerheit verblindt is , sullen ooverweeghen.

C O P I E

de la lettre escrite le 14. d'Aouſt 1622. par F. Henry Prince
d'Orange , au S^r. Hugo de Groot.

M O N S I E U R ,

Je vous remercie des bons offices que vous m'avez rendu par delà vers quelques-uns du Conseil du Roy : ce que je vous supplie de continuer tant vers les susdits , que autres que vous jugerez à propos , vous assurant que je recognoistray cette bonne volonté en toutes occasions , où j'auray le moyen de vous servir. Je vous supplie aussi de faire estat de mon affection , & vous assurer , que je vous la continueray tousjours , y estant obligé par celle que vous m'avez tesmoignée de tout temps. J'ay prié vostre beau-frere le Sieur Reigersberg de vous escrire particulièrement sur quelque sujet , sur lequel je seray fort aise d'entendre vostre avis : vous m'obligerez fort de me l'envoyer , comme vous avez desja fait par le Memoire que vous m'avez envoyé , dont je vous remercie bien fort. Je souhaiterois de pouvoir estre utile en vos affaires par deçà , & m'y employerois de tout mon cœur , mais vous sçavez la constitution des affaires estre telle , que ny moy , ny vos autres amys , ne pouvons vous y servir , comme nous desirerions bien. Je veux esperer que le temps y pourra apporter du changement , & que je vous pourray revoir en ce pays estimé & honoré comme vos rares qualitez le meritent : dequoy je ne recevray pas moins de contentement que j'ay fait de vostre liberté. Cependant je vous souhaite en vostre éloignement de vostre patrie tout le contentement , heur & prosperité que vous sçauriez desirer. Ce que je prie à Dieu de vous donner , & à moy l'occasion de vous faire paroistre par effect que je suis ,

M O N S I E U R ,

*De la Haye le
4. d'Aouſt 1622.*

Vostre tres-affectionné à vous faire service

FR. HENRY DE NASSAU.

V E R T A E L I N G H

*Van den Franschen brief van Frederijk Henrik , Prins van
Orangie , aen den Heere Hugo de Groot.*

M Y N H E E R ,

*Ik bedank u voor de goede diensten die ghy my derwaerts oovergedaen hebt by eenighe Raedtsheeren des Koninghs : waer in ik u bidde te willen voortgaen , soo omtrent de boovengemelde , als omtrent andere , die ghy sult geraeden vinden , u verseeckerende dat ik deese goede geneegenheit sal erkennen by alle voorvallende gelegenheit , daer ik u sal kunnen dienst doen. Ook bid ik u , dat gy wilt staet maeken op mijne gunst t'uwarts ; en u verseeckeren , dat ik daer in altoos sal volharden , als die daer toe verplight ben , door die , welke ghy my van alle tijden betoont hebt. Ik heb uwen Swagher , den Heer Reygersbergen , versoght u besonderlijk te schryven oover eenighe saeken , waer oover ik met allen verlanghe u gevoelen te verstaen : soo ghy my dat laet toekoomen , sult ghy my ten hooghsten verplighen , gelijk gy nu reede gedaen hebt , door de memorie , my toegesonden , waer oover ik u hooghlijk bedancke. Ik wenschte , dat ik u in uwe saeken hier te Lande konde dienst doen , ik soude u dien betoonen van gantscher herte , maer u is niet onbekent , dat de saeken teegenwoordigh soo geschaepen staen , dat nogh ik , nogh uwe andere vrienden , u
daer*

daer in konnen dienen gelijk wy wel fouden wenschen. Ik wil hoopen, dat de tijdt daer in veranderingh sal konnen brenghen, en dat ik u hier te Lande sal sien geaght en geëert gelijk uwe uytsteekende Qualiteyten verdienen: 't gheen my geen minder vernoeghen sal geeven, als te vooren uwe vryheit. Hier en tusschen wensche ik u in uwe ballingschap buyten uw' vaederlandt al het vermaek, al den seeghen en voorspoedt, dien ghy foudt konnen wenschen. 't Gheen ik Godt bidde u te verleenen, en aen my de geleegenheit om in der daedt te doen blijken, dat ik ben,

M Y N H E E R,

Haeghe den 4. van
Oegstmaendt 1622.

Uwen seer geneeghenen om u dienst te doen

F. R. H E N R I K V A N N A S S A U.

Responſe de la Reyne Christine à feu Madame Grotius.

M A D A M E,

J'ay appris de vostre lettre du 16. Juillet, comme quoy mon Ambassadeur a exécuté les ordres, que je luy avois donné touchant les livres de feu Monsieur Grotius vostre Mary; & que nonobstant les offres, que des autres avoyent faictes, pour s'en rendre possesseurs, vous avés eu plus de consideration pour mes desirs, que pour les avantages, que l'on vous faisoit esperer de ce costé là. J'advoüe, que dans le plaisir, que je prens à la lecture des bons autheurs, je suis tellement amoureuse des escrits de Monsieur Grotius, que je ne m'estimerois pas contente, si je me voyois descheü de l'esperance de les associer à ma Bibliotheque. Mon Ambassadeur vous peut avoir dict une partie de la haute estime, que je fais de son admirable intelligence, & des bons services qu'il m'a rendu: mais il ne scauroit vous exprimer parfaitement à quel poinct son souvenir m'est cher, & les effects de ses travaux considerables. Que si l'or & l'argent pouvoient contribuer quelque chose à rachepter une si belle vie, il n'y auroit rien en mon pouvoir, que je n'employasse de bon cœur pour cet effect. Jugez de là, que vous ne scauriez mettre ces beaux monumens & reliques entre des mains, dont ils soyent mieux receus & traittez, que les miennes: & puis que la vie de leur autheur m'a esté si utile; ne souffrez pas, que sa mort me prive entierement des fruiets de ses illustres peines. J'entens, qu'avec les livres, que d'autres ont faicts, vous me fassiez tenir tous ses memoires manuscripts & extraicts, suivant la promesse, que vous m'en faites dans vostre lettre. Vous ne me scauriez jamais mieux tesmoigner vostre bonne volonté, qu'en ce rencontre; & j'ay, Dieu mercy, de quoy le recognoistre, & vous en recompenser, ainsi que mon Ambassadeur vous donnera à entendre plus particulièrement, auquel me remettant, je prie Dieu, qu'il vous maintienne en sa sainte grace.

à Stocholme ce
12. d' Aoust, 1648.

C H R I S T I N E.

*Antwoordt van de Koninghinne van Sweeden, aen wijlen
Me-vrou de Groot. Uyt het Fransch vertaelt.*

M E - V R O U,

Ik heb uyt uwen brief van den 16. van Hoymaendt verstaen, hoe mijnen Gesant heeft uytgevoert de beveelen, die ik hem gegeven hadt, raekende de boeken van wijlen mijn Heer de Groot, uwen man; en dat ghy, onaengesien de aanbiedinghen u gedaen van andere, om die in hunne handen te kryghen, meer in acht genoomen hebt het vernoeghen van mijne begeerten, als de voordeelen, die men u van die kant

deede

deede hoopen. Ik beken, dat in het vermaek dat ik scheppe in 't leesen van goede schryvers, ik dermaecten op de schriften van mijn Heer de Groot verliest ben, dat ik my niet en soude vernoeght houden, indien ik my vervallen sagh van de hoop om die te kunnen plaetsen in mijne boekerye. Mijnen Gefant sal u mooghelijk verhaelt hebben een gedeelte van de hooghe achttingh, waer in by my sijn sijn wonderlijk verstant, en de goede diensten, die hy my heeft beweefen: maer hy soude u niet volkoomentlijk kunnen uytdrukken, hoe verre sijn geheughen my dierbaer is, en in wat weerde ik houde de vrughten sijnes arbeitds. En in der daet, indien goudt of silver yets konden by brenghen, om soo doorluchten leeven wederom te koopen, in mijn vermoeghen soude niets sijn, 't gheen ik niet van herten ten dien eynde besteeden soude. Oordeelt hier uyt, dat ghy die schoone gedenkschriften en ooverblijffelen in geen beeter handen soudt kunnen stellen, of van welke sy beeter souden ontfanghen en gehandelt worden, als van de mijne: en dewijl my het leeven van haeren schryver soo dienstigh geweest is; gedoogh niet dat sijne dootd my t'eene-mael vervoere van de vrughten van sijnen doorluchten arbeitd. Ik verstaec, dat neevens de boeken van andere, gy my sult doen hebben alle sijne geschreeve memorien en extracten, volghens de belofte die gy my doet in uwen brief. Nimmer soudt gy my beeter kunnen betuyghen uwe goede geneegenheit, als by dit voorval, en ik heb, Godt dank, waer meede het te erkennen, en u te beloonen, gelijk mijnen Gefant u breeder sal te kennen geeven, waer toe my verlaetende, bidde ik Godt dat hy u vorder wil behouden in sijne heylighe bescherminghe.

Stokholm, den 12. van
Oegstmaendt, 1648.

C H R I S T I N E.

Tot besluit van dit Leeven volghen eenighe Gedichten, by den Heere DE GROOT en andere, op sijn wonderbaere verlossingh uyt Louvestein geschreeven, mitsgaeders verscheyde Dichten t'sijner eeren door den Droffaert P. C. HOOFT, J. v. VONDEL en andere Dichters, in sijn leeven en nae sijn dootd gemaakt.

HUGONIS GROTII
A L L O Q U I U M
ad Arcam, quâ è carcere elatus est.

D*Ulces latebrae, temporis domus parvi
Angusta; laxo quæ viam facis caelo,
Clausum parumper spiritum manumittens;
Onus quod agrè congregum manu multâ
Interquiescens pertulit ferus miles,
Tandemque cæcum tradidit rati pignus,
Lati vehendum Vahalis impetu promo;
Quas Arca grates, quas tibi feram laudes?
Tibi fugata victa servitus cessit,
Tolerata septem post biennium menses.*

Quod

*Quod celsa tueor ostia libero vultu ,
 Quod durus aures non ferit seræ stridor ,
 Obicesque multi , barbarique custodes :
 Sed læta turba comiter salutantium ,
 Blandique amici , tincta litteris corda ,
 (Quales Thuanus , quo probatior nemo ,
 Puteanus , & mens erudita Tileni)
 Fastidiosas ire non sinunt luces :
 Tibi hæc , & aliud si quid est boni nobis ,
 Et si quid ultra restat , Arca , debemus .
 Quæ merita verbis si libèret equare ,
 Opus tot esset , ferre quot soles , libris .*

Ejusdem Scazontes Albo cujusdam inscripti ,
 27. Martii 1621.

*Quos matris alvus Carcer edit in lucem ,
 Quis corpus animum more Carceris vincit ,
 Quos morte functos terra Carcer expectat ,
 Nunquam nimis timere Carcerem debent .*

H U G O D E G R O O T S
 A E N S P R A E K

Aen de Kist , in dewelke hy uyt de Gevanghenisse
 werdt gedraeghen.

O Soete schuilplaats , o voor korten tijdt naeu huiske ,
 Dat mijn bedrukte siel , beslooten in uw' kluiske ,
 Hebt vrygemaect , en soo in open lucht gestelt
 Uw lieve last , die , naeuw gepakt , door sterk geweldt
 Van 't strenge krijgsvolk werdt allengskens uitgedraegen ,
 En eindlijk als een pandt , doch dat sy niet en saegen ,
 Bevolen , op een schip , de Waels afloopend ty.
 O Kist , wat danks , wat lofs verdient gy wel van my ?
 Gy hebt mijn slaverny verjaeght en overstreden ,
 Die 'k seven maenden meer dan twee jaer heb geleden.
 Dat ik des heemels licht aenschouw met vry gelaet ,
 Dat my geen slot meer plaeght , mijn ooren niet meer slaet
 Der grendelen gekners , en 't wreedt gegraeuw der wachten ,
 Maer magh geruft , en vry , het bly gegroet verwachten
 Van vrienden , die gedoopt sijn in geleertheits nat ,
 (Als Puteaen , Thuaen , wiens trouw geen weêrgâ hadt ,
 En dat geleerdt verstandt Tilenus) welker reden
 Den onverdrooten tijdt my vroolijk doen besteden :
 Dit al , en soo 'k noch meer geluks t'erdenken wist ,
 Dat moet ik u alleen dank weeten lieve Kist.
 Doch wild' ik naer verdienst uw lof ten vollen roeren ,
 Ik hoefde soo veel schrifts , als gy ooit plaght te voeren.

Z Y N B Y S C H R I F T ,

In seeker stamboock den 27. Maert 1621. geschreeven.

Die uyt hun moeders buik als uit een Kerker koomen ,
Wier ziel in 't leven van 's lijfs kerker wordt bewaert ,
En wachten nae hun doot tot kerkerplaetse d'aerdt .
Die moeten nooit te zeer voor boey of kerker schroomen.

H U G O D E G R O O T S

Gedicht ter eeren van zijn Huisvrouw

MARIA VAN REYGERSBERGEN,

Over zijne verloffinge.

Boulongne , die wel eer de voester sijt geweest
Van haer , die by haer heeft mijn leeven en mijn geest ,
Die met haer kloek verstant , en met haer wackere ooghen
Tot soete slaverny my certijts heeft getooghen :
Maer nu , (o groote trou ! en droeve sack !) om my
Haer selven heeft gebracht in sware slaverny ,
Boulongne hoogh en laegh , gelijk als sijn de keeren
Die mijn en haer geluks lichtvaerdigheyt doen leeren ,
Hoe weynigh dacht mijn lief , mijn alderlieffste pant ,
Toen sy van jaren jongh gingh wandelen hier op strant ,
Of plucken in haer schoot de bloemkens van den velde ,
Of hier uw' lammerkens , of daer uw' schaepkens telde ,
Of vrolijk van gemoedt gingh treden over straat ,
Of and're dochters gaf een vriendelijke praet ,
Dat haer jongh hert noch eens met min sou sijn ontsteeken
Een trouwe min , maer die haer suurlijk op sou breecken ,
Wanneer haer lief van haer sou werden af gerukt ,
Als met een leeuwen klau , en sy eylaes ! bedrukt
Gestadelijk voor hem by d'een of d'ander gaende ,
Hem niet sou moghen sien een tijdt van negen maanden ;
Noch hulp of bystant doen , toen hy met sware sucht
Beladen lagh , gespeent van vrienden en van lucht :
Hoe weynigh kon sy toen bedencken ofte vreesen
Dat haare mingenoot sou werden noch verweesen
Tot banden sonder ent , verliefende sijn goet :
Dat sy in al dit quaedt geduldigh , wel gemoedt ,
Hem volghen soude , om sich self met hem te laten
Besluyten met een gracht , met flooten en soldaten :
Doch dat sy eyntelijk met haer gescherpt verstant
Haer man verlossen sou uyt sijnen slaaffchen bant .
O spiegel van de deught ! die nu , eylaes ! moet lyden ,
En dat om mijnt wil soo veel van mijne syden ,
In 't droeve Loevesteyn , terwijl ik mijne rust ,
En loopend' ballingh 's landts , soek aan de Fransche kust ,
En met een diep gesught bestie de soete steeden ,
Die ghy wel certijts hebt vry onbesorght betreden.

Indien dat off gedicht , off wel gestelt verhaal
 In Griex , off in Latijn , off ook in Duytsche taal
 Een deughdelijcke naam kan houden buyten sterven ,
 Een onverganclyk loff sult ghy voorwaer verwerven.
 Indien EVADNES naam soo grooten loff bequam ,
 Om dat sy haren man nasprongh tot in de vlam :
 Indien ALCESTES eer ten hooghsten is verheeven ,
 Om dat sy met haer doot kocht hares liefstes leeven ,
 Waerom en sou dan niet daer neeven sijn genoemt
 MARIA REYGERSBERGH, en eeuwelijck geroemt ?
 Die hebbend' uyt gestaan soo hooghe felle baeren ,
 Om , en ook met haer man ses maanden en twee jaeren ,
 Oock niet en heeft geschroomt te blyven in den noot ,
 Verlossend' haren man van eenen langhen doot ,
 Die hem besloten hiel in hoogh verheeven muuren ,
 Als in een grafft gemaekt om eeuwelijck te duuren ?
 Nochtans soo wist sy wel wat eenen bittren haet
 Dat haer te lijden stont om desen vroomen daet.
 Maer ghy Regeerders 's landts wat roem meent ghy te draghen
 Dat ghy bestaet een vrou , een sulken vrou ! te plaghen ?
 Daer sullen Rechters sijn , die tusschen u , en haer
 Recht sullen spreecken nu , en noch nae hondert jaer ,
 Niet vierentwintigh niet eenfydelijck verkooren ,
 Maer hondertduisenden , soo hoogh als laagh gebooren ,
 Die sullen u ter schant , en haer ter cer verstaen ,
 Dat ghy seer qualijk hebt , en sy seer wel gedaen ,
 Ja self de grooten Godt , niet dooff in mijn gebeden
 (Om wien te dienen ik mijn leeven wil besteeden)
 Sal sijn begonnen werck niet laten onvolbracht :
 Maer soo hy nu aen my betoont heeft sijne kracht ,
 Soo sal hy , ik vertrou't , door d'ene wegh off d'ander
 Het wel gevoeghde paer weer brenghen by malkander.

Geschreven te Parijs den 16. van April, 1621.

H U I G H D E G R O O T S V E R L O S S I N G H.

Aen MEVROUW

M A R I E V A N R E I G E R S B E R G H.

Gewelt van wallen , dubble gracht
 Ontruste honden , wacht by wacht ,
 Beslage poorten , yfre boomen ,
 Geknars van slotwerck , breede stroomen ,
 En d'onvermurwde kastelein
 Verzekerden op Loevestein
 Den Grooten Huigen , buiten duchren
 Van in der eeuwigheit t'ontvlughten ;
 Ten waer zijn schrandre gemalin
 En druckgenoot en kruisheldin
 Een eerlijke uitkomst had gevonden ,
 En hem van lang verdriet ontbonden.

Zy sprack : mijn lief , mijn levens licht ,
 (De tranen stonden in 't gezicht)
 Zal dees spelonck uw' glans versmooren ,
 En is u deught dit graf beschooren ?
 Helaes ! maer 't is vergeefs gesuft.
 Hier helpt geen kermen maer vernuft.
 Mijn geest zal nu wat groots bezoeken.
 Terstont verandert hy in boecken.
 De schiltwacht draegt dien vetten buit
 Op hare beê voor boecken uit.
 Een vrouw belacht al die haer perffen ,
 En laet hen op de tanden knarssen.

Een

Een vrouw is duizent mannen t'ergh.
O eeuwige eer voor Reigersbergh!
De volgende eeuwen zullen spreken,
Hoe ghy den Haet hebt uitgestreken.
Na datghe op 't droef gevangenhuis,
Gelijk Marye neffens 't kruis,
Uw' bruigom, onder moordenaren
Gerekent, trooste heele Jaren.
Zoo liet de trouwe Michol eer
Haer' liefsten schat met koorden neêr;

Toen Sauls zwaerden hem bezetten,
Gelijk de Jagers 't hart met netten.
Aldus wert Lynceus ook geredt.
In zijn belegert bruiloftsbedt,
Toen zoo veel ledekanten smoorden
In 't gruwlijck bloedt der mannemoorden.
Vergun mijn luite datze speel
Het bergen van ons Landtjuweel,
In 't onweêr, dat het roer vermande,
Toen 't groote schip van Hollant strande.

J. V. VONDEL.

Aen den Hooghgeleerden Heere

HUGO DE GROOT,

Nae sijne welgeluckte Uytkomst 1621.

SO aengenaem is ons de Son niet, als hy neêr
Sijn stralen schiet, naer langhbedompt en mottigh weêr;
So aengenaem kooft ons geen stroockendt wintje teegen,
Als wy onlustigh swoel met hitte sijn verleegen;
So aengenaem is niet een Hert naer langhe Jaght
Het water aen de Beeck; als my uw' onverwacht'
En blyde uytkomst was. O Licht van onse tyden!
Van duysenden, die in uw luck'loos luck verblyden,
Derf ick vermeereljk wel terten d'aldermeest,
Die in groot-achtingh heeft uw' Grooten naem en Geest:
Jae d'alderblijdste lonck, die my 't geluck kan geeven,
Is, dat ick U noch eens magh spreucken van mijn leeven.
Waer tinteldt nu uw' glants? waer straelt de schoone Son?
Daer Hollandts weecke oogh niet tegens sien en kon.
Helaes! wel verr' van ons. Een schat van grooter waerde
Lagh onlanghs by geval vertreden in der aerde
Daer Hollandt scharste in, maer met Esopus Haen,
Voor dierbaer Diamant verkoos een gersten graen.
Met dit Juweel mooght gy nu Vranckrijck wel gaen proncken:
Het schitterdt om end' om van wijsheys held're voncken.
En Gy Heer Koningh, d'alderbraefste Koninghs Soon,
Dit 's U een rijcke bagg' en paerel aen uw' Croon;
Dat sulck een Phænix, daer de Wereldt af verwondert,
Wiens weêrgae moog'lijk in geen duysend Jaer opdondert,
Soeckt heul aen u, jae kooft sijn geeven in uw' handt
Ontvlucht de banden van sijn eygen Vaderlandt.
Maer soo de meesten reuck des Peepers blijft besflooten,
Tot datse met geweldt aen stucken werdt gestooten,
En de Camille geeft, of weynigh geurs, of geen,
Tot datse met de voet van iemandt werdt vertreên.
So Gy die tot een Roem van Hollandt sijn gebooren
Souwd nauw te vinden sijn ten sy Gy waert verlooren.
't Is altijds soo geweest, Dat nimmermeer een Sant
Verheven oft' geêrdt werdt in sijn eygen Landt.

Mijn

Mijn hert jaeght in mijn borst , ick kan de geest niet weeren ,
Dic my berst uyt ten mondt en doet my propheteeren.

Dat ick op Hoogheydts top
Sic geraeckt ,
Die de nijt , en de spijt
Heeft gelaeckt.
't Overvloedt van sijn spoedt
Sal geen endt
Hebben by 't geen daer Hy
Meê ont-rendt.

Oock sijn eer meer en meer
Door de Faem
Maeckt vermaerdt , en verklaerd
Synen Naem.
Als sijn lust foeckt de rust
Van de doodt ;
Sijn geslacht sal geacht
Werden G R O O T .

ANNA ROEMER VISSCHERS.
Genoegh is meêr.

C A R M E N

ANNÆ ROMERIÆ VISSCHERÆ.

ad

H U G O N E M G R O T I U M ,
Per Ipsum è Belgico Latine redditum.

Non nobis nitidum gratius est Jubar,
Cum sudo radios exeret æthere
Mundi Sol oculus post pluvios dies ;
Nec flamen placidum gratius advenit
Spirantis Zephyri, cum nimius calor
Vires languidulis subtrahit artubus ;
Nec fontis gelidi suavior est aqua
Cervo , qui celeres præcipiti fugâ
Evasit catulos , quàm mihi nuncius
Is , qui fata tui tristia carceris
Mutata in melius , ruptaque vincula ,
Cum vix ulla super spes foret , attulit.
O sæcli & Patriæ maxima Gloria !
Inter mille viros , quos tuâ faustitas
(Etsi infausta) juvat, provoco quemlibet ;
Nullus , nullus erit , qui magis æstimet
Te mentisque tuæ, quod proprium est, bonum.
Voti summa mei , quo melius nihil
Jam Divina queat ferre benignitas ,
Hæc est ; ut liceat Te prius alloqui ,
Quàm suprema oculos nox mihi clauserit.
Ab ! nunc splendor ubi est, lumen ubi tuum ?
Quo cessit Batavi fulgor Apollinis ?
Quem recto nequirit cernere lumine
Tellus , quæ genuit. Nuper in angulo
Gaza ingens jacuit squalida pulvere ,
Quam damno proprio Patria respuit ,
Gallo illi similis , vel sapiens minus ,
Cui magni pretii (fabula uti docet)
Præ grano tritici sorduit unio ,
Dum terram digitis scalperet impiger.

*Credo , suscipient hoc Decus inclytum
Clari Francigenæ , quod sapientiæ
Scintillis varias undique funditat.
At Tu Rex Populi , maxima maximi
Patris progenies ! Hunc Diadematis
Ornatum egregium ne fuge Regii.
En Phœnix Tibi se jam dedit in manus ;
Qualem forte decem cernere sæculis
Orbi non dabitur : postcit opem tuam
Ingratæ fugiens vincula Patriæ.
Ut sese piperis latius exeret
Virtus cum teritur ; & sicut Anthemis
Tunc primum redolet , cum premitur vagis
Calcantum pedibus ; sic quoque jam tua ,
O Sidus Batavi conspicuum soli !
Laus non tanta foret , tu nisi publicis
Fatis inferior , quam fueras , fores.
Est verum vetus hoc , credite posteris ,
Dictum , Nemo suis à popularibus
Virtutis pretium , quod meruit , tulit.
Sed quid ? plena Dei numine mens furit ;
Pectusque insolitis motibus æstuat ,
Et linguâ jubeor promere condita
Parcarum tabulis fallere nesciis.
Cerno veri præscia vates
Quem livor edax , odii que malum
Perdidit , altè nunc tergemini
Meritò evectum ad culmen honoris.
Quin bona posthac nullas metas ,
Nullum rebus statuet lætis
Fortuna modum : Non ille tamen*

*Quantus quantus poterit raras
Quas circumfert animi dotes
Æquare favor. Tum fama tubâ
Non falsiloquâ didet laudes
Haud morituras quâ terra patet.*

*Post cùm placidæ requie mortis
Cupiet summum finire diem
Seris olim postera sæclis
Soboles MAGNUM nomen ha-
bebit.*

Parisiis. 2. Octobris, 1621.

G E D I C H T E N,

Die te Gornichem in 't huis van wijlen Adriaen Daetselaer, daer
De Groot met de Boeckekist werdt gebraght, onder de
geschilderde glaesen worden geleesen.

T. J U N I U S V I N I U S.

Dion. Caß. lib. 47. pag. 377. Edit. Henr. Steph. 1591.

TOen Junius weleer was in de hooghste noot,
Waer van geen uytkomst schein, so heeft hem van de doot
Sijn Huysvrouw in een Kist onschickbaerlijk bewaert.
En sprack daer nae: Ghy zijt tot tweemaal nu gebaert,
Met weedom d'eerstemaal, de tweedemaal met list,
Toen uyt uw' moeders lijf, en nu uyt mijne kist.

M I L T I A D E S.

Valerius Maximus lib. 5. cap. 3.

MIltiades, de Heldt, die vroom hadt voorghestaen
Der Griecken Vryen Staet, heeft quaeden loon ontfaen,
Verweesen sonder schuldt, oock buyten reedens schijn.
Des Vryheyts yveraer die most gevanghen sijn.
De dienst aen 't Landt betoont verdiende sulcken straf.
Die eeuwigh leeven sal most leevend' in het graf.

Q. CÆCILIVS METELLVS NUMIDICVS.

Liv. lib. 69. Valer. Max. lib. 4. cap. 1.

Metellus kloeck ter handt, en kloecker van gemoet,
Weeck niet van 't rechte padt, men lichte hem de voet.
Als hem nu 't Roomsche volck, verbanden uyt het landt,
Haer onrecht was sijn eer, sijn onschuldt haere schandt:
Maer als sy met berouw daer nae hem riepen weêr,
Soo streckten 't hem tot vreught, haer tot dienst, bey tot eer,

P. C. H O O F T S

K L I N K D I C H T,

Aan den Heer H U I G H D E G R O O T.

WEldige ziel, die, met uw' scherp gezicht,
Neemt wisse maat van dingen, die genaake';
En al de fleur der overlede zaake'
Begreepen houdt met ieders reên en wight;

Ver-

Vermogend' uit te breên , in dierbaer dicht ,
 Wat raadt oft recht oit Godt oft menschen spraake ;
 Zulks Hollandt ooght , als zeeman op een' baake
 In starloos weêr , op uw verheeven licht :
 O groote zon , wat zal ik van u maaken ?
 Een' adem Gods , die uyt den hemel laaken
 Komt in een hart wel keurigh toegericht ?
 Oft een vernuft in top van 's hemels daaken
 Gezuivert , om op aardt te komen blaaken ,
 Daar 't landt en liên , met leer en leeven , sticht ? 1616.

Wellekomst van den H E E R E
 H U I G H D E G R O O T ,
 t' A M S T E R D A M ,
 Nac zijne langduurige ballingschap.

WAt zaelge windt is 't , die van 't Lelistrandt ,
 Den stroom op , in 't ondanckb're Vaderlandt
 Hervoert het Delfsche Weterakel , dat
 Gekoffert , als een kostelijcken schat
 Weleer de bange Maes afdrijven quam ,
 Tot dat de Sein het in haer armen nam ,
 En zette dat geberghde Godtskleinoot
 Met blyschap op den Koninglijcken schoot
 Des Allerkriftelijcksten Luidewijcks ,
 Die 't herbergh schonck , tot glori zijnes Rijcks ;
 Op dat het , na 'et verstuiven van die wolck
 Des drucks , verscheen tot heil van 't vrye volck ,
 En 't misverstant aenziende 's Helts gedult
 Hem weder eerde ; en riep : het is mijn schult.
 De Vader der welsprekentheit herblonck
 Zoo weêr te Roome , als d'ordenloosheit stonck
 Van Klodius , die schadelijcke pest ,
 Voor 't lichaem van het algemeene best.
 Het treurigh aenzicht van den Staet dat lacht.
 De zwacke wetten voelen nieuwe kracht.
 Zelf d'Ontucht wort beschaemt van 't eerlijck licht.

Rechtvaerdigheit houdt vreê door evenwicht
 De Rede stemt niets troebel , maer gezont.
 Nu spreken zoo veel steên uit enen mont.
 Men tast niet meer in blinde duyfternis.
 Der burg'ren oirbaer 't eenigh doelwit is ;
 En rept 'er ergens een van dwinglandy
 Daer ooght men op als hiel hy Spanjes zy'.
 O groote ziel , o zon van mijn gezangk ,
 Die weêr verrijft , na uwen ondergangk ,
 En ons verheught met dezen gouden dagh ,
 Dien Hollandt wel met eere vieren magh ;
 Wat woorden zal de danckbare gemeent
 Best vlyen , als de goudtsmit dier gesteent ,
 Om u t'onthalen op den hooghsten trap ;
 Na 's kerckers ramp , na zure ballingschap.
 O stalen hart al gloeiend hardt gesmeert !
 O Groot hart met wat hemelschen magneet
 Bestreeck. Stantvastigheit uw vast gemoedt ,
 Dat het zoo heel van liefde r'onswaert woedt ,
 En wraeckt de weelde van een aertspaleis ,
 En kust het landt , zijn strenge stiefmoer , peis.

M D C XXXI. J. v. VONDEL.

Aan den H E E R E
 H U I G H D E G R O O T ,

Op 't beroepen van twee Leeraars ter doorluchtiger Schoole ,
 en zijn' koomst tot Amsterdam.

SInt uw geluk zijn' opgang nam ,
 SO hooghgereezen Amsterdam ,
 En trof uw' eerzucht noit het wit ,
 Daar nu haar' heerepijl in zit ;
 Naardien gy u gingt stellen t'schrap ,
 Tot winst van waarde weetenschap ,
 En t' uwer onderrechting riept ,
 Twee helden , die der dingen diept

En steilt' afpeilen op een prik ,
 Van 's hemels kruin in 't hart van slik.
 Noch mangeld' aan uw' grootheit wat ,
 Tot dat het Delphisch puik in stadt
 Quam storten uit den boezem Goodts.
 Hier mede zijt gy buyten schoots
 Van 't alverblindend onverstandt ,
 En midden in de zon geplant

Der gloory en voorzienigheit.
 Kent dan uw' kans , eer datse dreidt.
 Een aerdekloot verçiert en drukt
 Het spanfel uwer kroone. Rukt
 Die blaauwe peerel van haar' top,
 En zet 'er 't oogh der wijsheit op
 Den overgrooten Huigh de Groot,
 Apollos dierbaarste kleinnoot,
 't Welk glad doorkeek, wat Griek, Latijn,
 Egyptenaar bekent moght zijn;
 Gezuivert boven dien , is meê
 En afgespoelt , in all' de zee,
 Van 't hof der Frankisch heerschappy;
 Daar eeuwich gaat zoo heet een' ty
 Van wereldwiffels eb en vloedt,
 Dat het een dwaas kan maaken vroedt,
 En sneedigh slijpen door 't verzoek,
 Veer beter dan 't geleerdste boek.
 O blaakende vernuft , zoo puur

Als 't rookelooze starrevuur ,
 Wanneer hem wolk noch schaduw let!
 Gy stelt aan krijgh en vreê de wet;
 't Wargaaren van 't gerecht gy schift;
 Verlicht de duifternis der schrift;
 De naamen die uw' lof verbreidt
 Vergoodt gy met onsterflijkheit,
 Oft eeuwelijk onzaaligh maakt
 De geene die uw' oordeel wraakt;
 Baardt wonderwerk by wonderdaadt;
 En altijds even zwanger gaat.
 Maar alle wond'ren streeft verby,
 O Lief der deughde , dat , daar gy
 Die groote wonderen bedrijft,
 Zoo klein noch by u zelve blijft.
 Dan mits dat gy u dus verneêrt,
 Houdt zich der Eng'len schar vereert,
 Met zich te draagen onderdaan,
 Aan u , en staâghs ten dienst te staan .

1632.

Op de afbeeldinge van den H E E R E
 H U G O D E G R O O T.

D *Epositum cæli , quod jure Batavia mater
 Horret , & haud credit se peperisse sibi
 Talem oculis , talem ore tulit se maximus Hugo.
 Instar crede hominis , cætera crede Dei.*

1614.

D. HEINSIUS.

D It's 't pandt van 's heemels gunst , van Hollandt voortgebracht,
 Dat sich met recht ontfette en by sich selven dacht,
 Heb ik dien grooten H U I G wel voor mijn selfs gebaert?
 Dit sichtbaer menschlijk is , de rest naer 't godtlijk aerdt.

Uit het Latijn vertaelt door G. B.

A N D E R.

H Oe zou de duifternis dit Hollandts licht gedoogen
 Dat al te heemels scheen in aller blinden oogen?
 Het ging een wijle schuil om klaerder op te gaen.
 Wy haaten 't Grootte Licht : een ander bidt het aen.

J. V. VONDEL.

A N D E R.

D E Zon des Landts wiert dus van Mierevelts penseel
 Geschildert , toen ze gaf haer schijnsel op 't panneel;
 Doch niet gelijk ze straelt op 't heerlijkste in onze oogen,
 Maer met een dunne wolk van sterflijkheit betoogen.
 Om Duitsch te spreken , dit 's de Fenix , Huig de Groot,
 Wiens wijze Majesteit beschijnt den Wereltkloot.
 Wie vraeght nu wat Cefis of Delfos eertijts zeide?
 Een Delfs Orakel melt meer wijsheit dan die beide.

J. V. VONDEL.

A N -

A N D E R.

O Delf, beny geen Maes den grooten Rotterdammer,
 DE GROOT is ruim zoo groot. d'Een' zocht het Hollandts jammer
 Te stuiten door zijn' raadt: maar 't oor der twist bleef doof.
 Men scheurde veel te licht om liefdeloos geloof.
 Indien zijn Fenixgeest verdeelt waar onder zeven,
 't Vereenight Nederlandt waar onverdeelt gebleven.

G. BRANDT.

D A N C K D I C H T

A E N

B O R R E A S

Die zijn Excellentie H U I G H D E G R O O T
 t'Amsterdam een poos ophielt.

<p>NOorden wint, die, langs ons stroómen, Knaegt den bloeffem, op de boomen; d'Opgeloke bloemen schent, Wiltzangk steurt, en lieve Lent; En den May, die, met zijn zonnen, Quam aenminnigh aengeronnen: Wintervogel, guur en schrael, Steur den zoeten nachtegael: Schen de bloemen in de hoven, Met een lucht van geur bestoven: Knaegh, en eet vry ongetoomt Zoo veel bloeffems, op 't geboomt, Dat vast jammert om genade: 't Is geen noot; want al die schade Moet nu uit voor d'overbaet, Die de wijze Magistraet Rekent by uw schorre buien, Die den adem van het zuien, En den blaesbalgh van het west Stuiten, keeren, al hun best: Zonder dat, gewis wy zouden GROOTEN HUIGEN hier niet houden, Noch feestereen, in ons stadt, Nu verrijckt, door zulck een' schat, Dien de verrezienste Heeren En Gekroonden recht waerdeeren: Och, hy had zijn reis gereckt, Derwaert hem zijn Noortstar treckt, Vrouw KRISTYNE, wiens betrouwen Uitziet, om dit licht t'aenschouwen, Dat, al festigh jaer geleên, 't Hart van Hollandt eerst bescheen,</p>	<p>En nu hijght, om winterklippen Te bestralen met zijn lippen, Met zijn oogen, met zijn' mont; Die de ruwe tigers wont, Woeste bosschen leert bedaren, En betoomt de wilde baren, Dat de zee heur' aert vergeet. Sweden, obrelooghs magneet, Die, te bloedigh in het wrocken, Zoo veel yzers hebt getrocken In uw' boezem; gun dat wy Zommige uren, aen het Y, Ons verquicken met de gaven Van den Helt, die aen uw staven Hangt verbonden, hoogh en dier. Laet dien trouwsten Batavier Hier zijn ongemack verzoeten, Eer hy neerval, voor de voeten Van de trots gekroonde Min, Uw' gehelme Koningin, Die, geluckt mijn wensch en bede, Ons den lang gewenschten Vrede Voort zal brengen, uit haer' schoot: Op dien zegen moet DE GROOT Haer bejegenen, en vinden. Hemel, span gewenschte winden Voor zijn' jaght, en vlugge kiel, Als de stadt die groote ziel, Met G U S T A V U S lievereien, Ziet van Aemstels oever scheien, En te water onder gaen, Om in 't Noorden op te staen.</p>
--	--

Op het vertreck zijner E X C E L L E N T I E.

's **A** Vonts daelt het hemelsch Wonder,
Met zijn stralende aengezicht:
Maer DE GROOT, ons Hollantsch licht,
Gaet helaes ! hier 's morgens onder.
Hoe geluckigh is de nacht
Die den dagh uit hem verwacht!
J. v. VONDEL.

U I T V A E R T

Van zijn

E X C E L L E N T I E

den H E E R E

H U I G H D E G R O O T,

Aen de Wethouders van Delft.

INCONTAMINATIS FULGET HONORIBUS.

H Elaes ! wie komt mijn hoop vermoorden ?
Wat onweêr ruischt 'er uit den Noorden ?
Verzekert flucks ons beste pant :
Verzekert, berght het Hollantsch wonder.
Hoe haelt de zon haer aenschijn onder !
O Baltisch meir ! ô storm ! ô strant !
Helaes ! waer is de Groot gebleven,
Die voor de schipbreuck van zijn leven,
Zelfs onder 't opgeheven zwaert,
't Gezicht des Doots braveerde; en sterker
Dan stael, voor eeuwigheit van kercker
Noch bittren laster was vervaert ?
Dit was 't, Kristijn, dat u verraste,
Toen ghy naer uwe Rijckskroon taste,
En zocht den schoonsten diamant,
U tot cieraet en roem beschoren;
Maer zocht vergeefs; hy bleef verloren:
Een voorspoock van uw' Rijcksgezant !
Hoe luysterden noch stracks uw ooren,
Die onverzaet 't Orakel hooren,
Dat in uw' Koningklijck palais
U zijn geheimenissen melde;
U in den dagh der Wijsheit stelde,
En toonde d'eere van den Pais:
Dan zagh men Pais uw hart bewegen;
Zoo dat ghy den geschaerden degen
Scheent op te steecken, op zijn woort,
En met uw heiren af te trekken;
Die nu de Kristenweereelt decken,
En openen den Krijgh de poort.
Flus hoopte Munster hem t'ontfangen;
Nu delft heel Delft met lijckgezangen
Zijn' ingeboren in het graf;
Daer d'Afgunst, entlijck afgeronnen,
Zijn doot gebeente rust moet gonnen,
Die zy den levende noit gaf.
Och krancke troost in zulck een jammer!
Men stell', gelijk den Rotterdammer,
Een beelt den wijzen Delvenaer:
Men paer' die groote nageburen,
Wier Faem alle eeuwen zal verduren.
Zoo sta de wijsheit op 't altaer.

J. v. VONDEL.

HUGO DE GROOTS
 NEDERLANDTSCHE
 JAERBOEKEN,

S E E D E R T
 Het Vertrek van Koningh Philips,

E E R S T E B O E K .

I N H O U D T .

Nederlands geleegenheit en regeeringh. Eerste oorsaeken des Nederlandtschen oorloghs. Oorsprongh, beleidt, en ongelukkige uitkoomst, der Inquisitie by de Nederlanders. Philips, nae Spanjen vertrekende, stelt Margareta van Parma tot Landtvoogdesse der Nederlanden. Synen onversoenelyken haet op de Nederlanders. Margareta heeft den naem van't bestier der Nederlanden, Granvelle de klem. Swaere onlusten tusschen hem en de Grooten. Philips stelt nieuwe Bisschoppen in door Nederlandt. Daer de Nederlanders en andere sich teegen stellen. Bewooghen door brieven van Oranje, Egmondt en Hoorn, gebiedt hy Granvelle uyt Nederlandt te vertrekken. Egmondt, nae Spanjen gesonden, keert te rugh met ydele hoop. De Koningh belast allen Onroomschen, sonder genade, te straffen, en de besluyten van't Concilie van Trenten alom oopentlijk af te kondigen. Hier uyt ontstaen allerweeghen groote beroerten. De Grooten neemen voor den vrede der Godtsdiensten te bevorderen. Maeken een verbondt teegen d'Inquisitie. Versoek der Verbondene aen Margareta, om veranderingh in de plakkaeten op de Godtsdienst. Oorsprongh van den naem Geusen. Montigny en den Markgraef van Berghen worden aen den Koningh gesonden. 't Ontwerp tot versachtingh der plakkaeten, oovergesonden door den Nederlandtschen Raedt, mishaeght den Koningh. Drie soorten in Nederlandt, die 't gesagh des Paus van Romen wraeken. Uyt het gemeen koomen'er te voorschijn, die den Godtsdienst op een nieuwe wijze oeffenen. Kerken geplundert, door geheel Nederlandt. Margareta belooft den Eedelen vergiffenis van't geschiede, staet het gemeen de predikatiën toe. Oranje, Hoorn en andere behaelen by haer ondank. In brieven uyt Spanjen, aen haer afgeveerdicht en onderschept, worden se alle ter doot geschickt. Sigh beraedende op de gemeene saeke, wendense te vergeefs het oogh op Egmondt. Oranje houdt aen om ontslaegingh van sijne ampten. Hy vervat sijnen raedt aen den Koningh in geschrifte. Hoorn vertrekt sich binnen sijn huys. De verbondene Eedelen geeven de gemeene saek ten besten. De Landtvoogdesse, krijgsvolk aengenoomen hebbende, dwinght den Landtvooghden en Bewintshyden te sweeren, dat se voor hunne vyanden sullen houden, alle die den Koningh hen soude voorstellen. Alleen Oranje en Hooghstraeten weygheren 't. 's Konings teegenwoordigheit wordt gehouden 't beste middel tot dempingh der party-
 schap-

schappen. De Koningh aen 't marren. Eindelijk krijgjt men seekerheit, dat Alva met een leegher wordt afgesonden. Oranje vertrekt nae Duytschlandt tot sijnen broeder.

K heb voorgenoomen te beschrijven den vermaertsten oorlogh onser tijden, dien men te recht magh bondtgenootschen noemen; wyl de Spanjaerts en Nederlanders, volken gewent onder eene heerschappy, en onder de selfde banieren dikmaels ooverwinnaers, elkander vyandlijk op 't lijf vallen: alhoewel hy ook de gedaente van een Borgerkrijgh heeft aengenoomen, sijnde binnen 's Landts partytschappen gevonden, onder den naem van Prins en handvesten. Siet men op Regeer- of Oorloghs-konsten, noyt vruchtbaerer stoffe van voorbeelden; nogh oyt is 'er tusschen soo ongelijke partyen soo langh en heevigh gevoghten. Verwonderen moet men sijn oover 't fact van vyandtschap, langh te vooren uytgestroyt, en, na dat het is opgewassen, oover het geweld en de listen der maghtighe, de wanhoop der swakke, nieuwe verbonden, en van binnen wederom oneenigheeden, eyndelijk oover uytheemsche gunsten, ongelukkig gesoght. Waer by in volghende tijden sijn gevoeght hebben 't vermeerteren van steeden en sterkten, vyandtlike leeghers, somwijlen ook veldtslaegen, sectoghten, langduerige beleegheringen, geen soort van oorlogh sonder uytneemendt leerstuk. Dogh deese dinghen sijn geschiedt in 't gesicht van al de weereldt, feedert de saeken der partyen sijn geveft, en alles tot oopenbaer geweld is uytgebarften: My sal het lichter vallen, die dinghen t'achtervolghen, die en mijne kennisse naeder sijn, en andere niet met gelijke doorsienentheit beschreeven hebben. d'Eerste beginfelen deeses oorloghs, onseker door geheymen, verwart door toevallen, hebben reets beroemde Schrijvers, selfs ook in de Latijnsche taele. Dan aengesien, sonder deese, gene geen volkoomen verstant geeven, acht ik 't niet ongevoeghlijk, d'oorfaeken der beroerten, en 'tgheen 'er van den aenbeginne af is voorgevallen, wat hoogher op te haelen; op dat, met eenen opslagh, wat yeders ooghwit sy geweest, met d'uytkoomst vergeleeken worde. Seeker de grootheit der geschiedenissen is foodanigh, dat se ook uytheemsche vernuften heeft opgewekt, om de penne in de handt te neemen: maer des te ondankbaerer teegen het Vaederlandt, afgunstigher den voordeelen der nackomelinghen, worden wy gehouden, indien we van 't gheen ons heeft mooghen gebeuren soo veel naeder te weeten, verwaerloosen hen een naeukeurigher beschrijvingh nae te laeten. Want selfs onse meeste inlandtsche schrijvers hebben, door ydele en ongegronde geruchten, naer dat die, door sucht tot partytschappen, wierden onder den man gebraght, der leeseren lichtgeloovigheit bedrooghen. Daerenbooven, is 'er al yemant geweest, wien 't nogh aen lust, nogh aen gelegenheit, om aen de waerheit te geracken, heeft ontbrooken, die selfs heeft sijn vernoecht met gelijk als bloote daghregisters by een te stellen. My lust het, naekt te vertoonen de beroerten der gemeente, 't ooverlegh en de staetkundige bedenkingen der geener; die 'tbewint der saeken hadden, en van waer de heerschappye is opgevoert, waer die geeyndight is.

*Oudt-Nederlands
gelegenheit
en grensen.
Oorspronk
en taele der*

De Volken, die het eylandt des Rhijns, en de ten wederzijden aengeleeghene landen, tot aen het Kanael en de Eems-stroom, bewoonen; behooren van deese kant aen Duytschlandt, van gene aen Oudt-Nederlandt. Dogh de meeste haelen hunnen oorspronk en taele van de Hooghduytsche: waer van daen hen koomt gelijke drift tot den oorlogh, en verdaedigingh hun-

hunner vryheit; tot dat de Romeynen, 'tzy bondtgenooten of ooverwinnaers, hunnen handel en konsten onder hen ingevoerd hebben. Echter is hen bygebleeven den roem der waepenen, werdende hunne dapperheit onderwijlen geoeffent, door onder- en op-stant. Naederhandt, alseen meenichte van volken t'seffens, als op een gegeven teeken, in het Roomsche rijk vielen, is dees geheele landtstreek vervallen onder de moogenheit der Franken; tot dat die heerschappy gesplitst sijnde, een gedeelte den Koninghen van Vrankrijk; een ander den Keyseren van Duytschlandt aenkleefde. Maer d'een en d'ander, als selve te verre van honk sijnde, hebben hen Steedhouderen bestelt, om hen, op den naem van Graeven, Hartoghen, of diergelijke tijtel, te regeeren en te beschermen, behoudens de steeden, die, uyt eerbiedt tot den Godtsdienst, den Bisschoppen waeren toegeeygent, toen eerst het Christendom aensienelijk wierdt. Hartoghen noemde men, die gesonden wierden om oorlogh te voeren, sijnde hen Graeven toegevoeght, wien het besorghen der geldtmiddelen, 't beleydt in landt- en recht-saeken was aenbevoolen. Dogh naeulix is te gelooven, hoe dapper en dees en gene, door eyghen wakkerheit, door gunst der landtsaten, door vadsigheit der koninghen, in korten hunnen staet verbeteret hebben. Al van eersten af verkreeghen se, door allen wel te doen, gesagh en moogenheit: en soo hunne onvertsaeghtheit groot was in den oorlogh, hunnen Godtsdienst en hunne reedelijkheid was het niet min in vrede. Voorsien met dusdaenighe bequaemheeden, wordt hen voor een Steedhouderschap een altoosduerende en erfelijke heerschappy vergunt: 'tgeen des te lichter toegestaen is, om dat se, by ooverval van oorloghen, te veerdiger alle gevaeren souden aengaen, wen het de beschermingh van eygen huys en haeve gold. Want om dat beloop der tijden hielden de scheepsvlooten der Deenen en Noormannen by nae alle zeen en stranden beleegert. Eerlangh daer nae, 'tzy door vreesse of gunst, van d'erkentenis eenes opperhoofds ontslaeghen, of de klem van grooter moogenheit gebrooken sijnde, hoewel sy'er de gedaente van behielden, hebben se een hoogste, dogh wetplichtige, heerschappy, door de goetwilligheit der gemeente, vast gestelt. Den Vorsten gaf men afgesonderde landen, en geringhe inkoomsten; dan echter genoegh, om hunnen staet te handthaeven: want gierigheit, ooverdaet, en andere gebreeken, die niet seer langh geleeden sijn deurgebrooken, waeren toen ter tijdt verre te soeken. Alleen besaf hen de heerschsucht, die aeloude plaegh. Hier om hebben se geduerigh geoorloght tusschen elkander, of met de nabueren; met eygen, niet met uytheemsch, krijgsvolk: want om de grensen te beschermen waeren se alle, elk om 't seerst, eeven wakker op hun hoede: geviel't, dat glory-sucht den Vorst verder voerde, dan zelfs vielen se niet traegh in hem te volghen, op hoop van lof en belooninghen. Den seeghen bevochten hebbende, beschonken d'ooverwinnaers den aedel met leen-landen, den burgeren met vrydom, eygen rechten, wetten, magistraeten, veylighe verseeckeringhen der vryheit: ook wierden hunne naelaten niet eerder tot de regeeringh aengenoomen, dan se deese giften, dien se geschonken waeren, met eede bevestight hadden. Van outs is de regeeringh van de Republijk geweest by twee standen, den Eedelen en Steeden; waer by, in sommige plaetsen, voor een derde, is gevoeght de Geestelijkheid. Deese, wen het den noodt vereyschte, vergaederden door afgeveerdighden: deesen wierdt hun goetdunken gevraeght oover de gewichtigste saeken: en vermoght men nogh schattinghen opstellen, nogh den teegenwoordigen staet van saeken veranderen, zelfs ook niet het geldt op- of af-setten, sonder gemeene bewilligingh. Soo sorgh-

Nederlanders.

Graeven, Hartoghen.

Hen words een erfgebiedt gegeven.

De Naesaelaten moesten 's Landts vryheeden besweeren. Wijse, waer op de Republijk van outs geregeert wierdt.

vuldigh was men, zelfs toen de Vorsten goet waeren, in hen alle gelegenheit te beneemen om quaedt te worden. Tot de bedieningh der gemeene ampten wierdt elk gevordert, die in aedel en in vroomheit, onder d'ingeseetenen, d'uytsteekenste was; vreemdelingen wierden uyt het Hof, van het Raedthuys, en buyten alle bedieninghen gehouden. Door deese gewoonten, en door deesen staet van regeeren, is de rust der Landen, op een gelijkmatigh recht, langh staende gebleeven. Seedert hebben de van langsaemer handt gereefene beroerten die bloeyende en rijke volken allengf-

Vallen ten laetsten onder de heerschappy des huys van Borgonjen.

kens verswakt: tot dat de selve, ten grooten deele, door veele ooverwinningen, huwlijken, en verbonden, eyndelijk sijn gevallen onder de heerschappy der Hartoghen van Borgonjen. Die, uyt een heerschendt huys gesprooten, strijdbaer, loos en afgereght sijnde, immer nae meerder geslagh stonden, door twist en tweedracht der Grooten hun vermooghen waependen, deesen dreygden, genen gaeven, beloofden. Dus helde in korten alles werwaerts straf en belooningh te wachten stonden: en viel het gemakkelijk een verwarde vryheit den nek te breeken, door een uytsteekende reghts orde, ingestelt nae de Fransche. Want behalven dat yeder volk kreegh sijn eygen Raedt, wierdt tot Mechelen opgereght een Hof van gerichte, dat veelen gemeen was; om hen des te lichter de gedaente van een borgery te doen aenneemen. Den gemeenten hield men sonder waepenen, en buyten vergaedinghen. Ook wierd'er opgereght een Broederschap, met den naem van 't Gulde Vlies, waer door de Vorsten, hebbende van alle kanten ingenoomen personaedjen van doorluchte geboorte; en diensten, den glans hunner achtbaerheit aensienlijker, sijn selven sterker maekten. Onder deese konstenaryen handthaeften de Staeten

De Staeten echter handthaeften 't reght der gemeente.

't reght der gemeente: welken de geldtmiddelen, uytgeput door oorlogh, of eenige andere noodtsaekelijkheid, vaek vereyschten, dat uyt alle de landtschappen ter algemeener daghvaerdts wierden beschreeven. De derwaerts afgesondene spraken veeltijds dapper uyt de borst, voor den welstant van den Lande, en, 't geen hen 't hert gaf, als des gelaft sijnde. Ook had men geen kasteelen, nogh in vrede krijgsvolk, ten zy alleen weynighe besettingen, op d'uyterste grensen, verdacht om de wispeltuerigheid der Françoisen: daer beneevens tot onvoorsiene voorvallen drie duysent ruyters, het puyk des aedels, waer oover de voortreffelijkste hunner landtsaten 't gebiedt hadden. Maer men hield geen seevloot, wyl den oovervloet der besondere scheepen, zelfs om in onverhoede gelegenheden te gebruyken, groot genoegh was. Dees soo geseegndt een Staet der

De Heerschappy der Nederlande oovergegaen tot het huys van Oostenrijk.

Landen oovergegaen tot den huys van Oostenrijk, heeft den sachtfinnigen aert dier Vorsten, hoewel hunne maght, door byval der Spaensche kroone, dapper was aengewassen, hunne moogenheit, door gemaetigheid in regeeren, seer vermeerdert; eene konst, waer door de vryheit veel eer, dan door geweld, vermeerstert wordt. Want gemeenlijk de halsterigheid door weederstreven teegen den d'wingelanden aenwast: onder meëwaerigh- en -sachtmoedigheid buyght men sijn van zelfs; tot dat de seden, door te veel toelaetens, bedorven sijnde, 't geen mengewoon was in te wilighen, plat uyt bevoolen wordt, en vrywillighe gehoorzaamheit in slaeverny verandert. Hierentusschen wierdt het gemeen, dat nu van de waepenen af was, gestreelt met het voorhouden van handtwerken en voordeelen des koophandels; ten eynde, om en d'inkoomsten te vermeerderen, en hen, in een veyligh en welvaerendt leeven, ontslaeghen van sorghe, de bemocyenis met het gemeen uyt den hoofde te brenghen. Den grootsten aenwas heeft de vereenigingh met Spanjen bygebracht. Maer al van toen af, wanneer de maght en middelen der Vorsten soo geweldigh d'oo-

ver-

verhandt naemen; begonden verresfende luyden, uyt de feeden der Spanjaerden, die se door gemeensfaemheit van krijgsvendienften hadden leeren kennen, en de verscheydenheit van de haere, niet sonder vreesse, een onmiddelijke veranderingh in de Republijk te gemoet te sien. Want soo langh de naebuerighe volken, van gelijken oorspronk, door den selfden yver t' hunner welvaert sijn groot geworden, is hen licht gevallen in broederlijke vrientdschap te leeven. De Spanjaerts en Nederlanders verschillen meest in alles, en daer se in oovereenkoomen horten se vry vinnigh teegen elkan- der. Beyde sijn se in lof van oorloghs dapperheit van alle eeuwen af seer beroemt geweest; alleen waeren deese t' ambacht ontwent, sy door Italiaensche en ooverseefche toghten, door langhe krijgsoeffeningh, en onder des belooningen, gestaedigh opgewakkert. Maer de Nederlanders, een volk voorwaer naeu by t' hunne, dat, uyt nijverheit om winst te doen, sikh geenes arbeids ontsueren laet; sijn dienthalven meer geset op vreed- de en koopmanschappen, echter niet om ongelijk te dulden. Geen volk is'er, min gretigh nae eens anders; meer in de weer, om t' sijne voor te staen. Hier van daen koomen in een hoekje van den aerdtbodem sulc een meenigh- te van steeden, dicht by den anderen, en gesterkt, eerst nae de seekant en op de stroomen; naederhandt doorgaens oover al, volgens den aenwas van aenkoomelingen van buyten, en voortsettingh van eygen huis van binnen. Dus sijn se, nae eenmael t' woedent Noorden uytgejaeght te hebben, acht volle eeuwen langh, van uytheemsche waepenen onoover- wonnen en ongeplundert gebleeven. Dogh het rijk van Spanjen, nae onder verscheyde seegevorsten veel van hunne feeden oovergeerft te hebben, is eyndelijk het besit der Gothen geworden; die, nae een vermen- genis van den aert hunnes oorspronks met die van hunne wooningh, ons van oude en nieuwe schrijvers worden beschreeven te sijn luyden, welker moedt teegens allen arbeit en gevaeren onverwinnelijk is; die men twij- felt, of geldt- of eer-sughtigher sijn; die hoovaerdigh sijn, ook tot ver- achtigh van andere; in t' stuk van godtsdienst, vol eerbiedighheit; voor weldaeden hen beweefsen, niet sonder erkentenis; maer soo wraeksught- igh, en in ooverwinningh soo verwoet, dat hen teegen een vyandt niet schandelijk, niet ongeoorloft dunkt. Strijdigh van aert hier teegen sijn de Nederlanders, een volk doortrapt, maer buyten schaede van andere; en wijders, gelijk geleegeen tusschen Vrankrijk en Duytschlandt, soo ook in feeden gemaetigh tusschen die beyde; niet sonder gebreeken van beyde, maer ook niet sonder deughden. Niet licht soudt hen yemant bedriegen, niet ongewrooken op t' lijf vallen. Dat se ook eertijts in diepe godtsdien- stigheit den Spanjaerden niet hebben behoeven te wijken, dient ten be- wijse, dat, seedert se het Christen geloof eenmael hadden aengenoomen, hen, als sijnde een hert en ziele, geen waepenen van Normannen heb- ben konnen dwingen van geloof te veranderen; dat se met geen dwaelingh, al te vooren gedoemt, besmet sijnde, soo veel aen werken van godts- vrucht te kost geleght hebben, dat men genootsackt is geweest de besit- tingh der geestelijken te bepaelen. In t' algemeen is hen beyde aengeboor- ren, hunne Vorsten te eeren en ontsagh te draegen, tot verwonderens toe: maer de Nederlanders houden de wetten boven hem: onder welken dekmantel vaek onlusten ontsaen sijn. De Kastilianen sijn eenigermaten meer geset, om geregeert te worden, als sommige andere Spaensche vol- ken; en echter hoe grooten vryheit sy sikh selven aenmaetigen, willen se die in andere niet dulden. t' Grootste gevaer leght hier in, dat der Vor- sten bekommeringh gaende, als verdeelt, oover twee rijken, nogh de Nederlanders yemant in gunst boven sikh, nogh de Spanjaerts neeven

Men siet uyt de feeden der Spanjaerden een veranderingh in de Republijk te gemoet.

Oovereen- koomst en verscheydenheit der Nederlanders en Spanjaerts in feeden.

De Spanjaerts trachten de Nederlanders onder hunne wetten te brengen:

** Batavus, in een ruyme beteekenis, voor van Utrecht.*

Wat Karel de V. die 't met ernst daer op toeleide, heeft afgeschrikt.

Drie Raedts-hooven.

figh, veelen konden. En seker alle volken, die door heersucht gedreven worden, wanneer hen de eerste aenslaeghen wel gelukt sijn; trachten voor een tweeden hunne Bondtgenooten t'overmeesteren, haer te slepen onder hunne wetten en gewoonten, Oversten en rechters oover hen te stellen, en hen met schattingen te beswaeren, om alsoo 't gebruyk en 't bewint der gemeene krachten in hun gewoudt te krijgen. Dus gingh 't toen met den Spanjaert, die, gewoon Italien te regeeren, Amerika te doorplunderen, oover de Nederlanders, met hun, door erffenis der Vorsten, als in een eevenschoon staende verbondt getreden, 't selve recht of eenen dekmantel van oorlogh socht. Ook stak hen nogh in de krop het haetelijk gesagh, dat Adriaen Floris soon, die naemaels op den Roomschen stoel rakte, wel een heyligh en vroom man, maer echter een Hollander*, in Spanjen gevoert hadt; den hooghmoedt van Croy, de onverfaede gierigheid des heeren van Chevres, die alle kerkelijke en weereldtlijke ampten te koop hielden, waer van sijn ter naeuwer noodt door de waepen geredt hebbende, hen docht, 't niet te lasteren waere, soo se 't hen nu op hunne beurt betaelt setten. Sy dan, vleyende die 't grootste gesagh hadden, beschimpten soo een ydele schim van heerschappy, in een landt, alwaer men 't in de Magistraet koomen den volke hadt dank te weten; waer de Vorsten nauwlijx een geringhe sommé van penningen, tot groote saeken, ter smecke, verkreeghen. Dat seker te vergeefs de paelen tot buyten den Ocean en de Middelandtsche see wierden uytgeset, als men binnen 's landts heeren, onder wien te buygen, vondt. Maer echter hebben se niet kunnen winnen op de gemoederen der gener, dien, in Nederlandt opgevoedt, de liefde tot het vaerlandt, en de bekende seedigheid van dien landtaert, verplicht hadden. Hoewel Keÿser Karel bekoort en wel ernstigh in beraet geweest is, om het geheele weesen van den staet te veranderen, en alle de steeden en landtschappen tot een rijk t'saemen te smelten: insonderheit feedert hem Vlaendre en Artoys, gevrijt van al het recht dat'er de François op hadt, tot loon sijner ooverwinninghen voor Pavie waeren toegefallen. Maer daer van heeft hem de verscheidenheit van seeden, keuren en vryheeden afgeschrikt; ook durfde hy die niet weghneemen. En voorwaer, soo verre van daer is 't, dat hy oyt hebbe gewilt deese landen den Spanjaerden onderwerpen, dat hy in teegendeel meermaels betuyght heeft, dat, indien hunnen hooghmoedt teegen de lijdtsaemheit deeser volken quaeme te horten, daer uyt groote swaerigheid te volgen stonde: hebbende ook sijnen soon verweeten, dat hy, onder de Spanjaerts opgevoet, hunnen aert hadt ingesogen, de welgeleegenheit deeser landtschappen, den inborst der volken, niet te wel kende, of ook verachte. Voor hem, die sijn verstant in billijk van deughden te oordeelen, in ampten en staeten naer waerdye uyt te deelen, hy toonde sijn aen alle sijne volken den selven vorst; niet gedoogende, dat de Spanjaerts sijn langh beklagghden oover den indraght en beswaernissen hen in den aenvangh sijner regeeringhe ooverkoomen. Maer 't bewint der Nederlanden nam hy waer in eygener persoone, wen 't sijne saeken leeden, of door sijne naeste bloedtverwanten. Die, in 's Vorsten afweesen, 't algemeen beleidt der saeken hadt waer te nemen, wierden tot onderstandt toegevoeght drie Raedtshooven: aen het eerste stonden de saeken van vrede en van oorloghe; aen het tweede was het handthaeven der wetten, toeficht op billikheit van burgerlijke orde, en maght om in gemeene geschillen der landtschappen te vonnissen, toebe-trouwt; het derde hadt bewint oover de geldtmiddelen, en 's Vorsten inkomsten en behoeften. Die eerste vergaedingh, gemeenelijk bestaende uyt de aensienlijkste heeren van den Nederlandtschen aedel, en dic

die, door 't verhandelen der gewichtigste saeken, den grootsten luster hadt, fullen wy, met haer eygen naem, den Raedt van Staete noemen. Maer Philips, midden in de weelde der rijken sijnes vaeders, omheint met pluymstrijkers, sijne jeught doorgebracht, daerenbooven een stuerfche deftigheit, spaerfaemheit in woorden, schuwingh van allerhande gefelschap, aengenoomen hebbende, was selfs in seeden t'eenemael den Spanjaert gelijk, en gaf niemant toegangh, dan in die taele. De vaeder dan ooverreedt, om sijne oude daegen, ontlast van alle sorghe, in ruste te slijten, yveren se om den soon in 't bewint der saeken te stellen; wiens heerfschfught, sijnen huys aengebooren, nogh door geen ondervindinghen befaedight, niet lichtelijk maet of paelen gedooghen konde. En behoeft men niet te twifelen, of hy en hebbe gelooft, dat de trouwe en dapperheit der Spanjaerden hem een treffelijk werktuygh sijner heerfschappye strekken souden. Hoe geweldigh een drift de gemoederen der Koninghen bevanght, om wetten en vryheeden, die de klem hunner moogenheit beteugelen, met voeten te treden, strekt het aenmerkelijk en schrikkelijk te gronde raeken van Vorsten of volken, gesien in oude en laetere tijden, ten klaeren voorbeelde. Dat Philips door den selven geest gedreeven sy geweest, hebben ook selfs eenige Spaensche volken naederhandt ondervonden. Maer de Nederlanders, (dus sal ik de volken, te vooren beschreeven, nae hun grootste gedeelte, vervolgens noemen) nu soo verre gekortvleukt, dat se gehoorfaemden, dan echter selfs thoen niet gestelt, om sich der dwingelandy t'onderwerpen, waende men, dat met des te meerder vrucht souden geleert worden aen de handt te gaen, om dat men van die kant treffelijke gelegenheden op de naebuerige rijken, te waeter en te lande, verhoopte. Ook lagh'er 't faet van misnoeghen verhoolen. Want als Philips den oorlogh teegen Vrankrijk, meer uyt oorfaek van eygen huys krakeel, als ten dienste sijner onderdaenen in Nederlandt hadt aengevanghen, is de geëyschte sehatinge, toegestaen by d'Algemeene Staeten, naer langhwijligh beraeden, en veele omweeghen, als of hen 't weygeren waere geoorloft geweest, en daerenbooven met bedingh van voorwaerde, dat sy selfs ontfanghers tot die sehatinge stellen souden, by hem, die geen de minste vryheit was gewoon, voor een misdact doorgegaen. Seedert dien tijdt heeft hy de vergaedingh der Staeten, haer als een saemenrottingh duydende, wel scherpeijk verbooden. De Spanjaerts hier op ontsaegen sich niet dit misnoegen te stookken, soeckende sommige door 't vertrappen der wetten sich eenen wegh tot eerampten, sommige ook tot rooven en plunderen, te baenen. Sy dan, wel befeffende van hoe groot een dienst het waere, alleen doen en laeten by Vorsten te sijn, door welker tegenwoordigheit de Nederlanders voorheenen onderschraeght, niet alleen haer selven, maer ook dikwils Spanjen geregeert hadden; de vrede met den François nu geveft sijnde, hebben den Koningh bewooghen nae Spanjen, als het puyk juweel sijner heerfschappy, weeder te keeren: eensdeels, om dat hy voor beroerten in dat rijk, en voor den Turk, wiens maght ter see geweldigh aenwies, was bekommert; daer bencevens, om op de sehatten van Amerika des te naeder een waekendt ooghe te hebben. Den aedel hier te lande was ook dat pas prachtigh, en in luster van eerampten uytstee-kende, maer berooyt van middelen; 't sy door eygen ooverdaet, of argheit der vorsten, die, onder sehijn van hooghe staeten, de voortreffelijkste onder hen al 't hunne hadden doen inschieten. In nijverheit, meewarigheid en schrandtheit van geest gingh allen anderen te booven Willem, door erffenis in het huys van Chalon, Prins van Oranje, in Provence

*Aert en
seeden van
Philips.*

*Hy tracht
de wette en
handvesten
van Neder-
landt te
vertreeden.*

*Oranjes
afkomst.*

in Vrankrijk; dogh sijn oorspronk hadt hy uyt het huys van Nassau, een geslaght in Hooghduytschlandt, dat wel eer, teegen den huysse van Oostenrijk, nae de kroone des Keyserdoms gesteecken, naederhandt sijn onder beschermingh van het ooverwinnendt huys gevlijt heeft. Dees, van sijne eerste jeught af van sijnen vaeder, die den Hooghduytschen godtsdienst beleedt, wegh genoomen, in 't hof opgevoedt, van Karel seer besint sijnde, hadt door 't voeren van de veldtheerschappy, en 't bekleeden der gewichtigste gefantschappen, de konst van regeeren geleert. Hier by quam de oude doorluchtigheit van sijnen huysse, treffelijke goederen op verscheyde plaetsen in de Nederlanden, groote dapperheit; konst van sijn selven binnen te houden, beleidt oovereenkomende met sijne grootmoedigheit, en geen fortuyn soo hoogh gaende, daer naer hy sijn niet hadt konnen schikken; noyt sijn wreetheit en gierigheit verder van eenighen aert vervreemt geweest: doódringhendt was hy in 't naevorschen van selds de verregesienste sacken, heght van geheugenis in alle dinghen; door veele bekoorlijkheden maghtigh in 't winnen van de gegentheeden sijner onderdaenen. Hy hadt het Stadthouderschap oover Hollandt, Zeelandt, en Utrecht. En dat gesagh begrijpt in sijn het besorghen te gelijk van recht en waepen, binnen de paelen der gegevene landtschappen. Maer Lammorael, Graef van Egmond, Stadthouder oover Vlaendre en Arthois, oopenhartigher van aert, fier op sijn krijgsmans, vertrouwde veel op sijne daeden, veel op sijne achtbaerheit, lof en gunst hadt hy verdient door sijne heerlijke ooverwinninghen, by Sant Quintin en Greevelinghen, op den François bevochten, ten waere hy sijn des te veel hadt toegeschreeven. Dees twee oovertroffen alle andere in glory en staet. Want Brabandt, als seetel des algemeenen gebiedts, heeft geen besonderen Stadthouder: d'andere Stadthoudersschappen sijn van minder aensien. 't Ammiraelschap ter see, dat in sijn selven aensienelijk is, hadt grooten luyfter door Mommorancy, Graef van Hoorne, uyt doorluchten stamme in Vrankrijk. Deese soo groote en soodaenige mannen was het den Spanjaerts noodigh van kant te helpen, eer se Nederlandt naer hunnen sin konden opschikken; 't gheen ook des te lichter om doen scheen, door dien se, met het handthaeven hunner weerdigheit, en 't kanten in pracht teegen den Spaenschen hooghmoedt, hunne inkoopsten geweldigh ten achteren geset hadden: van gelijken ook alle andere grooten, die in rijkdommen by hen niet haelen konden; maer de meeste van den smallen aedel aengaende, die waeren of door ooverdaedt of door 't niet opbrenghen van den oorlogh goedt en geloof quijt. Door welke benauwtheeden se echter niet, volgens de hoop hunner vyanden, terstont van hunne maght en gesagh sijn ontbloot geworden; maer hebben hunne kloeksinningheit in wakkerheit gespits en ingespannen, om door allerhande middel hunne achtbaerheit staende te houden: veele sochten de gemeene onheylen tot reddingh of bewimpelingh van de hunne; 't gemeen stont veerdigh en vlot tot scheuringhen, om, nae dat yder door de meeste hoop of wanhoop gedreeven wierdt, party te kiesē. De onderlinghe strijdigheden der Grooten in Nederlandt, en de verscheydene insigten des aedels, leyden den Spanjaerts de brugh t'hunner stoutheit; terwijl sommighe Oranjen, en die we reets genoemt hebben, andere verscheydene huysen aenhinghen. Maer de gemeente was des oorloghs wars, geduldigh in 't verdraegen van rampen, ingenoomen met liefde tot rust, afkeerigh van cerampten, op geen dingh geset, als op koopmanschappen en 't houden van gasteryen; om geldt te winnen en te verteeren. Dogh eenen mensche om 't leven te brenghe en te pijnighen, om hoedanighen godts-

*Bedieningen.
Goederen.*

Aert.

Seeden.

Stadthouderschappē.

De Graef van Egmond Stadthouder oover Vlaendre en Arthois

De Graef van Hoorne Ammirael ter see.

Welke de Spanjaerts soeken van kant te helpen.

Onderlinghe jaloufye der Grooten in Nederlandt.

godtsdienſt het ook waere, verwekte deernis en meededooghen, ſelfs in den genen, die voor dusdaenigh een wreetheit niet hadden te vreeſen: langh bleef deeſe droefheyte echter by fuchten en traenen, aler die door de konſtenaryen der Ooverheeden quam uyt te barſten. Dan naerdien deeſe ſaek by eenighe een oorſaek, by andere een dekmantel, geweest is tot het opvatten der waepenen, ben ik voorneemens des ſelfs oorſpronk wat grondigher op te haelen. Den Chriſtelijken godtsdienſt, in de eerſte tijden alleen om haere eenvoudigheid eerwaardigh, hebben Leeraers van verſcheyde wijsbegeerte, die de ſelve eerlangh daer nae hadden aengenoomen, yder met de gronden hunner leere, en wyders Joden, Grieken, andere, met de kerkgewoonten hunner vaederen, opgetoyt; om de majesteit des godtsdienſts, niet te vergeefs uytgevonden, door haere plechtigheeden, tot vruchtbaerer gebruyk te bekeeren. Maer deeſe langh vry, en het aenneemen der ſelver aen het goetvinden van elk in 't beſonder, of van kerken geſtaen hebbende, allengskens meer en meer in gebruyk geraekt, door welsprekenheit der leeraeren, door toeftemmingh der Conçilien, in een wet en nootſaekelijkheid verandert ſijnde; wierden door d'opvolgende blindtheit der tijden, en door duyftere omweeghen van ſintwiſten, lichtelijk ſtaende gehouden. En hierentuffchen hebben de Roomſche Biſſchoppen, die altoos in groote achtbaerheit en aenſien geweest ſijn, nae 't uytſchoffelen der ſteeden in Aſien en Egypten, en van Conſtantinopolen, dat met haer nae 't hooghſte geſagh dongh, als een geeſtelijk rijk oppgerecht, 't hooghbewint des ſelfs aen haer behouden, Kardinaelen tot byſitters gekooren, en voorts een lange reex van moogenheeden vaſtgeſtelt; ſonder dat ſigh yemant daer teegen verſette, door dien de meeſte volken in Europa de Chriſtelijke ſeeden, door onderwijfers van Roman afgeſonden, hadden aengenoomen. Hier van daen is 't dat allerweeghen de Latijnsche kerkgewoonten, en in Godtſplichten die taele in gebruyk geraekt ſijn. Dogh ſy, naer dat ſe 't geſagh oover al het goddelijke hun eygendom gemaekt hadden, begonden nieuwe wetten uyt te geeven, d'oude te verklaren, de Heylige Schriften den gemeenten uyt de handt te neemen, voorgeevende ſchaedelijk te ſijn, dat de weetgierigheid van ongeletterde luyden 't oordeel van d'allergrootſte ſaek aen ſigh nam. Dus ſtont hen ſchoon alles tot eygen eer en winſt aen te legghen; en de gebreeken ſijn door d'ongebondenheit der geeſtelijken ſoo hoogh geſteeghen, dat ook ſy ſelfs bekenden, dat 'er middelen tot voorſieningh aengewent dienden. Maer met het opdaeghen van een ſchielijk licht der geleertheit, 't welk, door een nieuwe vondt van alles door den druk gemeen te maeken, de duyſternis der voorighe eeuwen verjaeght hadt, ſijn 'er opgeſtaen, die, hebbende beloofte, beneevens alle andere konſten, den Godtsdienſt te ſuyveren, alle dinghen naer de getuygeniſſen der Heylige Schriftuere ſouden opweeghen. Aengenaem was dit den volken, dien 't nu al der koſten en der onheylen verdrietende, ſigh te gelijk verheughden, dat hen wierdt geleert, niet door een anghſtvallighe bedeeſtheit, noch door blinde geoorſaemheit, maer door ſterker vertrouwen, en minder gebooden, den heemel en de gelukfaeligheit te verwachten. Ook was het den Vorſten niet teegen de borſt, dat de maght der geeſtelijken, die nu ſelfs de throonen der Koninghen al genoegſaem onder de knye hadt, wierdt beteugelt. Maer als men gewaer geworden was, dat de handt der geneesmeesters niet enkel vaſt aen 't heelen der wonden bleef, dat 'er wargeeften, die alles t'onderſte booven wierpen, tuffchen quaemen; dat men ſigh uyt eygen hoofde aenmactighde, 't gheen hen van d'Ooverheeden te verkrijgen ſtondt, en dat ſe nu onder elkander ooverhoop laeghen, noch 'er yemant was die hen ver-

Oorſprongh, beleid, en ongelukkige uytſpraak der Inquiſitie by de Nederlanders.

eenighen of hunne gefchillen fliffen konde; jac wat een werk het inhadt, een gebouw, daer foo veel eeuwen oover getimmert was, om verre te worpen, kreegh men een mishaeghen in dat onordentlijk weesen der faeken, als 't welk niet van gelijke kragt soude sijn om de gemocderen der gemeente in toom te houden. En de gevoelens van Jan Hus door Duytschlandt, van Wiklef door Engelandt, der Waldensē door Vrankrijk, nu weeder leevendigh geworden, van daer in Nederlandt oovergebracht, begonden, door byeenkoomst der ingeseetenen, door ommegangh met uytheemsch krijgsvolk, en eyndelijk door 't drijven van handel, onder 't gemeen te loopen. Wijders heeft de eenmael toegelaetene vryheit van veranderen seer veele godtloose en gruwelijke gefintheeden ingevoert. En dat'er geen ander landt in deese tijden vruchtbaerer van diergelijke monsters is geweest, als Nederlandt, sal hy lichtelijk gelooven, die de schandelijke en teegen Christus latterlijke gevoelens van David Joris, van Delft, en d'oproerighe meeningen van Jan Beukels soon, van Leyden, tot in de grondt sal ingefien hebben. Van deese beyde, Hollanders sijnde, die sich gelieten door heemelsche aenblaesinghe verlicht te sijn, heeft den eenen, een glaschrijver, tamelijke middelen vergaert, en eenen aenhangh gemaakt, die nae sijne doot is oovergebleeven: den anderen, een kleermaeker, heeft getracht tot Munster een koninkrijk op te rechten, en eenen oorlogh, hoewel ongelukkigh in sijn uytkoomst, aengevanghen. Ik bevinde, dat d'allerwijste Vorsten teegen de verschillende in godtsdienst middelen naer de grootheit der dwaelinghe, naer 't getal der misdadighen, beraemt, en in 't werk gestelt hebben. Daer de krachten elkanderen opwoeghen, wierden somwijlen tweederley gefintheeden in 't gemeen aengenoomen, op een scherp onderhoudt der wetten, op dat se onder dien dekmantel geen oproer quaemen aen te rechten. Andersints, die de Keyser en 't Conçilie gehoort en veroordeelt hadden, wierden uyt de kerken gedreeven, of, viel'er swaerder vermoeden, uyt de besondere vergaedinghen geweest. Ook soude men hen niet t'eenmael in 't ongelijk stellen konnen, die den geenen, die verkeerde en den seeden schaedelijke gevoelens leerden, met ballingschap, of beroovingh van ampten en verbeurtmaekingh van goederen, gestraft hebben; tot dat se allengskens sich aen betere gewenden. Dit oordeel echter stont aen den Magistraeten, die, door soodaenigh een kennis neemen en ondersoek, niet hun eygen ongelijk wreekten. Den geestelijken was toegelaeten, de afgedwaelde door onvoorsichtigheit weeder te recht te brengghen, en van de geestelijke gemeenschap uyt te sluyten: toen voorwaer was de orde van ondersoek te doen wettelijk, daeden alleen wierden gestraft, gedachten bleeven onbehaelt. Maer door wreede vervolginghe te woeden tot het bloetplengghen der gener, die te gelijk een selve Godt en een selve Vorst behoorlijke eerbiedt en ontsagh droeghen, sulks dacht den Bisschoppen onmenschelijk, en den Vorsten niet veyligh. Dogh de Roomsche Pauzen, sijnde allengskens soo verre uytgespat, dat se hun gefagh, door schrandere vonden verkreeghen, door schrik verseeckerden; hebben gewilt, dat de selve swaere en wreede straffen, die de Vorsten, arghwaenigh hunne vreesē te veel toegeevende, teegen schuldige aen landtverraedt gestelt hebben, ook teegen de wederstreevers hunner besluyten, als weerspannelingen en vyanden Godts, souden in 't werk gestelt worden. En is den Bisschoppen aenbevoelen, niet alleen naeuw ondersoek te doen in hun bisdom, maer hunne gewoonte is ook geweest, daerenbooven, werwaerts het hen goedt dacht, Inquisiteurs te senden, met seer breedsttrekkende maght; eene sacke, die haer begin genoomen heeft omtrent vier hondert jaeren hier te vooren. Deese

*David Joris
van Delft,
en Jan Beu-
kels soon
van Leyden.*

verkooren t'hunner hulpe byfitters naer hun welgevallen, ondervraeghden op eede allerley slaghe van menschen, van hoedaenigh een staet of gelegenheit hy ook waere. Door welken trek niet alleen de geheimenissen der huysen, maer selfs der gemoederen op 't naeuft doorsnuffelt worden; dewijl, hoe yemant schreumachtigher voor meynedde is, hoe hy allermeest sich selven verraedt. Hoewel sy ook sonder dat naeuwlijx konnen verborghen blijven, welker gewisse het te nae gaet, voor beelden van heylighen, en het misbroodt in de kerk, of wanneer het langs de straeten wordt omgedraegen, te knielen. Bloot vermoeden was genoegh tot den kerker, geringh bewijs ter pijnbank. En wierdt den bewroegden niet vergunt selfs ten minsten de getuygen te hooren of te wederleggen; als of de getuygen selve en de waerheit daer door souden gevaer loopen. Den weerdlijken rechteren was hier in geene andere maght gelaeten, als alleen de gedoemde, by vonnis der geestelijken, te straffen. Welker veele, als om strijt, door allerley vonden der yselijkste wreetheeden, sich soghten te quijten, om hunne godtsvrucht beeter te doen blijken. Andere, die voersaegen, dat sulck een orde van rechtspleegingh niet alleen voor haet maer ook voor gierigheit een oopen deure was (aengesien de goederen verbeurt gemaect, en 't bedraeghen niet sonder winst gepleeght, wierden) gedoogden niet, dat hen het kennis neemen dier saeken onttrokken wierdt. Maer aen geen en oorden ter weerelt is deese Inquisitie met meerder strengheit in swang geweest, dan in Spanjen, sijnde tot dien dienst verkooren de monniken uyt de orde van Sant Dominicus, naer een oude instellinghe tegen de Joden en Mooren, die, gedwonghen door de Koninghen tot aenneemen van de Kerkseden der Christenen, heymelijck weder tot hunne afgeswoorene dwaelinghen vervielen. 't Gheen in 't eerst, uyt haet teegens de Barbare volken, niet onaengenaem sijnde, naederhandt allen anderen sonder onderscheit den nek gedrukt heeft, met een wonder doortrapte snootheit in 't naespeuren en belaege; gemerkt men scharpe toeficht nam op yders spreken, jae ook swijghen; geene vrienden moght men meer vertrouwen, vriendtschappen waeren bedrieghelijck, en hadt men veeltijts sijn verklikker op sijde; soo dat nu klaerlijck bleek, dat 'er geenighen mensche soo onnoosel of onberispelijck was, die, in weerwil van haer, sijn leeven en sijnen staet behouden konde. Dat dit van my niet op 't haetelijckst ver swaert, maer naer waerheit verhaelt wordt, sullen niet ontkennen, die gehoort hebben, dat 'er in Spanjen, en by nae geheel Italiën door, seer swaere beroerten, ter oorsaek van die Inquisitie, en dat van luyden suyver Roomsgeint, jae binnen Romen selve, ontsaen sijn. In Nederlandt is Keyser Karel de eerste geweest, die by plakkaet op 't stuk van Godtsdienst orde gestelt heeft, nae dat hy, op de rijxvergaederingh tot Worms in Duytschlandt, Luther gehoort en gedoemt hadt. Van geldtboeten is men gekomen tot lijfstraffen, werdende de plakkaeten om de slappigheit der rechteren tot seevenmaelen toe vernieuwt en ver swaert. Onder anderen wierdt geboden, geene boeken, ten sy met voorgaende goetkenningh der meesters van Loven, uyt te geven; de jeught nae 't voorschrift der selver t'onderwijfen. Die reedenen raekende de Heylighe Schriftuere gevoert, of, om hunnen godtsdienst t'oeffenen, in heymelijcke vergaedinghen geweest hadden, souden, waeren 't mannen, met het swaert gestraft; vrouwen, leevende in d'aerde gedolven worden, met verbeurtmakingh van goederen, soo noghtans, indien se alvorens tot schuldbekeningh quaemen; want die hartnekkigh bleeven, wierden ten vuere gedoemt. Daerenbooven waeren 'er, die, op valsche gevoelen betrapt, voor de rest onschuldigh, sijnde, sich bekeerden, de fulke wierden buyten alle bedieninghe gehouden. Die den

foodaenighen geherbergh, en die hen niet aengebraght hadden, moesten de ſelve ſtraffen met den ſchuldighen draeghen; in teegendeel hadden d'aenbrengers, om hen op te wekken, vryheit van ſtraffe en vereeringhen te wachten. Veele ſcharpe peenen hadt men geſtelt teegen de verdachte en vluchtelinghen; maer ſtrenger teegen de hervallene; en op dat de rechters, afgeschrikt door de ſtraffen, onder ſchijn van meededoogenheit, niet quaemen de plakkaeten te kreuken, wierdt hen ook belaft den Inquiſiteurs, wien de Keyſer met berichtspunten voorsien hadt, de behulpsaeme handt te bieden. Alleen de ſtadt Antwerpen, die door eene vryheit, uytneemende met gehoorſaemheit gemaectight, tot ongelooffelijke rijkdommen was opgevoert, ſigh verſtoutende te klaeghen, dat de Hooghduytsche en Engelsche, uytmaekende een groot gedeelte van hunnen koophandel, door die ſtrengheit van 't plakkaet verjaeght wierden, verkreegh hier op, dat de vreemdelinghen een weynigh meerder vryheits ſouden genieten, en dat dit punt van 't plakkaet, waer door de vervreemdinghen van goederen en teſtamenten der miſdaedighen, gemaect ſelfs voor hun rechtsvoorderingh, vernietight en verbroomen wierden, waer uyt een groote verwarringh in den handel ontſont, in hunne ſtadt geen plaets ſoude grijpen. Dat ſoo ſtraffe plakkaeten van een, die uytter aert tot geen ſtrengheit helde, hebben konnen gemaect worden, ſal ons min verwonderen, ſoo wy ſien op de kragt van de godtsdienſt, die toen ter tijdt geen verſchillende gevoelens duldenkonde; die, daer ſe behoorde te klemmen om de gemoederen te beſaedighen en te verbinden, door een gebrek der menſchelijke ſwakheit, de allerbitterſte ſtoffe van haet en vyandſchap geworden is. Boovendien, was dit gevoelen den meeſten vorſten toen ingedrukt, dat een lichaem van den Staet door eenen godtsdienſt beſtaet, als door eene ziele, en dat het met de geeſtelijke wetten is geleeghen als met de menſchelijke, waer by men allerbeſt ſijn reekeningh vindt, wanneer 'er geene aen 't gemeen gedaen wordt. Dies de Keyſer, nae de voorbeelden in Duytſchlandt, des te lichter ooverreedt is, dat, d'eerbiedigheit omtrent de Geeſtelijken onder de voet getrapt ſijnde, de gehoorſaemheit t'hunwaerts ſelve van geen langen duer ſijn ſoude, en door een korte ſtraffe konnen krachteloos worden gemaect een vergift, 't welk een al te grooten toelaetingh ten voedtsfel ſtrekte. Maer het teegendeel heeft d'uytkoomſt geleert; en het ombrenghen van veelen alleen gediend, tot aenwas van grooter meenighte. Wel is waer, dat de dinghen, die we door 't lichaem oeffenen, uyt vreeſe voor doodt en pijnen, geweld en heerſchappy ſijn onderworpen; maer de ziele, gelijk ſe vry en onſterffelijk is, laet haer, door vuer nogh ſweert, ontweldighen, 't geen ſe eenmael uyt haer ſelfs heeft opgevat: dat meer is, de gevaeren ſelve lokken haer aen, en men acht het ſaeligh en heerlijk, buyten pijn van eyghen gewiſſe, d'allerwreetſte en ſmaedelijkſte weêdommen uyt te ſtaen; getuygenis hier van geeven ons en de geſchiedeniſſen der oude Chriſtenen, en deeſe tijden. Want nae het ombrenghen van niet min dan hondert duyſent menſchen, door beuls handen, ſeedert dat men een proef heeft willen neemen of dien brandt door bloet te bluffchen waere, is 'er ſoo geweldighe een menighte door Nederlandt opgeſtaen, dat ſomwijlen 't uytvoeren der oopenbaere ſtraffen, 't elkens als 'er een miſdaedighe van wat meerder aenſien voortquam, of de pijnen t'afgrijſelijk ſcheenen, door oproer verhindert wierdt. En dit waeren de reedenen, die de Koninghinne van Hungaryen, welke, uyt laſt van haeren broeder Karel, d'Opperlandtvooghdy oover Nederlandt bekleede, hadden bewooghen, hem, terwijl hy ſigh in Hooghduytſchlandt ophieldt, in perſoone te gaen vinden, en te berichten,

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

MARGARETA VAN OOSTENRYK.
HARTOGIN VAN PARMA.

ten, tot hoe deerlijk een vleesbank, en vernielen van menschen waeren uytgebarften vonden, die men middelen van voorsieningh noemde. Philips echter, door dit alles geensints afgeschrikt, drongh harder aen op 't gheen sijn vaeder begonnen hadt, verstaerende de strengheit der plakkaeten, en meer andere middelen beraemende, om 't quaet, dat nu reets diepe wortelen begon te schieten, uyt te roeyen. Behalven andere gemeene reedenen van dit sijn bedrijf kan ook deese bysondere gegift worden, dat hy beslooten hadt het gesagh des Paus van Rom en tot veele saeken te gebruyken. Want, dewijl die, door het toestemmen van soo veele volken, in sijne maght hadt Koninghrijken wegh te schenken, 't recht, de gerechticheit, en al wat billijk heet, te beschikken nae 't hem dienstigh scheen; liet hy sich bedunken, dat, soo hy maer hem door gehoorfaemheit en gediensfigheeden, den genen die hem naest waeren, door yder te begiftighen, op sijne sijde krijghen konde, hy aen hem oovervloedighe steun en dekmantel soude hebben. En daerenbooven hadt hy by eygen en sijn 's Vaeders ervaerenheit geleert, hoe swaer en hacchelijk 't waere, tot vyandt te hebben eene moogenheit, welken selfs die hem den oorlogh aendoen, nae d'ooverwinningh, om vergiffenis bidden. Dus stonden dit pas de saeken, dit waeren de seeden des volks, in Nederlandt, toen, mits het vertrek van Koningh Philips, nae d'Opperlandtvoogdye gedonghen wierdt. Oranjen en Egmondt waeren niet buyten deese hoop, maer beyde voorby gegaen, onder dit voorwenden, dat, den eenen voor den anderen gestelt sijnde, sy den Staet door geduerigh wrokken in tweespalt brengen souden. Dies stont men toen in twijfel om de keur van twee Vorstinnen, Christierna, wiens man geweest was Françoys, Hartogh van Lottringe, Keyser Karel haeren oom; en Margareta, die, sijnde een dochter van Karel buyten echt geteelt, eerst Alexander de Medicis, naederhandt Octavio Farnese, Hartogh van Parma, getrouwt hadt. Christierna wierdt door de gunst van Oranjen en der Nederlanders gedraeghen; maer hier teegen arbeidden Ferdinand Alvarez van Toledo, Hartogh van Alva, en Anthonis Perenot van Granvelle, Bisschop van Atrecht, die eertijts 's vaeders onaffcheydlike dienaers, en tot het beleid sijner wighthigste saeken gebeeft sijnde, van Philips in de selve eere gehouden wierden. Alva, afkomstigh uyt een der voornaemste geslaghten in Spanjen, was op veele plaetsen met het opperveltheerschap oover heyrkrachten voorsien geweest, en hadt voor den Keyser heerlijke ooverwinningen, voor sich selven grooten roem behaelt. Perenots vaeder Niklaes Perenot, een Borgonjon, die, boetende de geringheit sijnes afkoomfts met veerdighe gediensfigheeden, door een staeghwaekende schrandereheit van geest, de hoofse listen en doortraptheeden hadt ingesoogen, 's Keyfers geheymen Raedt en sijnen seegelbewaerder geworden was, heeft deese staeten, nae twintigh jaeren bedienens, sijnen soone naegelaeten. Maer gelijk van Alvás wreeden en hooghmoedigen, soo ook van Perenots dubbel en bedrieghelijken aert, die, wen hy maer 't belangh en de groothheit van sijnen vorst kon bevorderen, sich verders geen dinghs bekreunde, hebben soo veele volken lasterlijck gesproken, als hen beyde gekent hebben; insonderheit de Hooghduytsche, die, 's Landtgraeven gevanghenis geen anderen te last leggende, 't groot gesagh dier twee onder de voornaemste oorsaken des oorloghs hebben voorgegeeven. Als men dan in het verkiesen van Margareta tot Opperlandtvoogdesse oover de Nederlanden het goetvinden van deese gevolght hadt, hoewel het anders dien raedt aen geen schoonen schijn van reedenen ontbrak, te weeten, de naebestaende bloedtverwantschap, hoedanigh die dan was, en

*Philips
dringht
harder aen
op d' Inqui-
sitie.*

*d'Opper-
landtvoog-
dye wordt
Oranjen en
Egmond
geweygert.*

*Afkomst,
seeden en
amp ten des
Hartoghs
van Alva, en
van Gran-
velle.*

*Volgens hun
goetvinden
wort Mar-
gareta ge-
stelt tot
Opper-
Landtvoog-
desse oover
de Neder-
landen.*

dat haer man, gefecten in een ftadt, die de Spanjaerts, meesters van 't kasteel sijnde, t'hunnen believe hadden, tot een gijfelcer haerder getrouwicheit kon ftrekken; sijn de misnoeghde harten der grooten door 's Konings vertrek, dat hen niet min verdaght, als den gemeente verdrietigh viel, nogh meer ontftrecken. En dien dagh is wel den befonderften geweest, waer in Philips den grondtflagh der vryheit gefchut, of de Nederlanders blijk van wederfpannigheit teegen hunnen Vorft gegeven hebben. Want als hy, op sijn vertrek ftacnde, booven de drie duysent Spanjaerden tot befettingh wilde achterlaeten, onder schijn als of het waere tot befchermingh der grenfen teegen de Françoisen; dogh in der daedt, om de groote vryheit der godtsdienften, aengewaffen in den oorlogh, door ommegangh met uytheemsche, naer sijn believe te bedwingen; hebben Oranje en Egmond, die hy, op dat het min haetelijk waere, en te beeter in de man wilde, hadt beslooten 't bevel oover dat krijgsvolk op te draeghen, geweygert dien last, als strijdigh teegen de wetten, aen te neemen: en nu tot de reyse gereet sijnde, heeft de vergaedingh der Algemeene Staeten, die hy alleenlijk om afscheit te neemen hadt verdaghvaert, den Koningh verfoght de loosingh dier ongefiene soldaeten, met bygaende vermaeningh, dat hem geliefde, om de Nederlanders te regeeren, geen anderen raedt als dien der Nederlanders te gebruyken.

Philips besluyt, teegen de voorrechten, besettingh van Spaensche soldaeten in de Nederlanden te laeten.

Oorsaken van sijnen onverfoenlijken haet op de Nederlanders.

Sijn vloot op see verlooren hebbende komt hy in Spanjen.

Het krijgsvolk wordt eenige tijdt daer nae weghgevoert.

Klem der regeeringhe by Granvelle.

Oude vyandschap tusschen hem en Hoorne.

Dit mackte den verburgen haet te onverfoenlijker, om dat se scheenen 't juk der heerschappye, dat hen dreyghde, en de strecken van regeeringh, begreepen te hebben: maer oopentlijk stont hy 't hen toe; want selfs liet hy 't plaetsen in den Raedt van Staete van den Spanjaert Gomes de Figueroa, graef van Feria, dien hy voor langh daer toe geschikt hadt, beruften. Hy voede sijne gramschap onder deksel van schoon gelaet, en ooverleyde al van toen af in sijn selven de wijse van moedtkoelingh. En voor hem, die, sijn niet verweerdigende oover de grensen van andere nae de sijne te trekken, de reyse ter see genoomen hadt, hy is, tusschen schrikkelijke gevaeren door, met verlies sijner vloote, ter naeuwer noodt behouden te Laredo, haeven in Biskaje, aengekoomen. De Spaensche soldaeten sijn nogh een wijle daer nae gebleeven, bedrijvende veel moedtwil en ooverlast, tot dat se, nae de neederlaeghe, op het eylandt Gervy, (van oudts Menijnx) in het gevecht teegen de Turken, geleden, niet, gelijk het de Nederlanders uytleyden, om hen een gunst te doen, maer om den afbrek der vloote te boeten, sijn weghgevoert. Hierentusschen heeft Margarcta in 't bestier der Nederlanden den naem, Granvelle de klem, gehadt; in wien schrandtheit van vernuft, wakkerheit, staetsucht, ooverdaet, gierigheit, alle goede en quaede hoedaenigheeden uytsteekende waeren. En evenwel is niet soo seer sijn eygen gacuwigheit 't middel sijner verheffingh geweest, als wel de vadfigheit van alle d'andere, die, verfoopen in wellusten, hadden laeten voor bygaen de tijdt van 't stuyten der teegenwoordighe moogenheit, die naemaels in haer kracht sijnde, niet sonder gevaer soude konnen teengegegaen worden. Dees dan afgericht in den Vorft te verplichten om hem sijne geheymen te vertrouwen, en in gunstelingen te maeken en te vorderen, hadt aen sijn getrokken de naeuwe kennis der gefantschappen, 't onsjiferen van brieven, en alles wat men door verspieters te weeten quam. Tusschen hem en den Graef van Hoorne smeulde een oude vyandschap, eerst wegens Lalain, dien, sijnde getrouwt aen de suster van Hoorne, hy de lak op 't lijf geworpen hadt, van sijn in sijn gefantschap niet wel gequeeten te hebben: ten anderen, om dat Hoorne vuerighlijk nae het stadthouderschap van Gelderlandt gestaen, dogh, door sijn hinderingh,

niet

niet verkreeghen hadt. Omtrent Oranje hadt hy sich tot noogh toe niet vreemt gedraeghen, hoopende in hem een steunfel sijner achtbaerheit te vinden, maer, 't gheen de staetsucht gewoon is, soo verre, dat hy hem niet al te groot wierde. Om welke reeden hy, toen men de Magistraet van Antwerpen verkiesen moeste, 's Prinzen afweesen hadt waergenoomen. Maer Oranje, die geen dingh minder kon verdraeghen, als een ydelen schijn van eere, en dat een man alleen, vreemdelingh en van geringhe afkoomst, niet sonder hoon en smaetheit van hem en alle d'andere, 't geheele bewint van saeken in handen hadt, heeft Egmond, die juyft toen ter tijdt oordeelde, dat hy door Granvelle was verongelijkt, met hem 't bestel der steêvooghdy van Hesdin belooft, dogh niet volbracht te hebben, als ook d'Abdye van Truel, daer Egmond voor eenen sijner vrienden naer stont, en door hem was onderkroopen, met woorden ophitsende, vervolghens meer ridders van den Gulden Vliese, sijne amptgenooten (want deese quaemen in die tijdt dikwils by een, sijnde van Margareta ontbouden, om hun gevoelen te uyten aengaende het verseecken der grensen) op sijne sijde getrokken, als of die smaetheit en hoon hen niet min trefte, door welker raedt de Landtsheeren voor deesen de grootste saeken gelukkig hadden uytgevoert. Waer nae die drie heeren d'ontmoetingh van Granvelle begonden te schuwen, en, geviel 't dat se gelijkelijk in den Raedt geseeten waeren, oopentlijk elkander dwars te vallen. Granvelle van sijner sijde niet stilstaende, spande alle sijne krachten in teegen heeren van groot vermooghen, en ondersteunt met de gunste der gemeente: hy verplichte door weldaeden aen sich mannen van wakkeren verstande: en onder die Karel van Barlemond en Viglius van Zwichem, van gelijken leeden des Raedts: daerenbooven was den eersten hooft van de Geldtmiddelen, deesen een Fries van geboorte, wel niet van grooten huysse, maer beroemt om sijne groote ervarenheit in veele saeken, hooft van den heymelijken Raede. Deese bedektelijk onder elkander schoolende, en de geheymen van Staet tusschen haer afdoende, is den haet, door meenigherley arghwaen ingekankert, ten laetsten tot oopentlijke merkteekenen van partytschap uytgebarsten. Al voor sijn vertrek hadt Philips, om het stuk van den Godtsdienst in beeter orde te brenghen, van den Roomschen Paus Paulus de vierde verkreeghen, dat sijne Landtschappen door Nederlandt souden ontslaeghen worden van het opsight der uyt-heemsche Bisschoppen. Want d'Aerdsbisschoppen van Keulen en Rienen, eertijds hooftsteeden, gene van Nederduytschlandt, deese van Wals-Vrankrijk, hadden nu van de aeloude verdeelinghe by naer niet anders dan alleen den blooten naem behouden. Derhalven, deese hun opperfesagh benoomen, en te gelijk de Bisschoppen van Luyk, Theroane, Osenbrugh, Munster, Paderborn, van een gedeelte hunnes opsights ontbloomt sijnde, werden binnen de Borgondische landtschappen opgerecht drie Aerdsbisdommen, dat van Mechelen, van Uitrecht en van Kamerik: onder deese vondt men gestelt veele andere, welker bischopsstoelen in den lande van Brabandt sijn souden Antwerpen, en 's Hartooghenbos; van Gelderlandt, Roermonde; van Vlaendre, Gendt, Ypere en Brugge; van Hollandt, Haerlem; van Zeelandt, Middelburgh; van Oover-Yffel, Deeventer; van Arthois, Atrecht met Sant Omeer, voorders Naemen, Groeninge en Doornik, steeden die den naem van hun landtschap draegen. 't Was inder daet wel een oudt gebruyk, en niet selden van de Pausen in 't werk gestelt, om den aenwas der volken, en op dat den Godtsdienst des te gemakkelijker soude konnen waergenoomen worden, nieuwe bischopsstoelen op te rechten, beneemende daer door een gedeelte

*Oranje hijsf
Egmond en
meer ande-
re ridders
van dē Gul-
den Vliese op
teegen
Granvelle.*

*Teegen
welke
Granvelle
sich ver-
bindt met
Barlemonds
Viglius en
andere.*

*Men barst
uyt tot
oopenbaere
merkteeke-
nen van
partytschap.*

*Uyt last
van Philips
wordē nieu-
we Bisschop-
pen door
Nederlandt
ingevoert.*

*'t Gheen
bynae by al
de weerelt
haetelyk is.*

te van den last, die anderen te lastigh viel: en deese forghe, weleer waergenoomen by de Vorsten van Oostenrijk, hadt Karel, andere dinghen in 't hooft hebbende, laeten vaeren. Maer de oorfaeken om deesen toeleggh nu te hervatten waeren by nae by al de weerelt haetelyk: de eene, op dat'er meer en naeder by de handt sijn fouden, die op de feeden der Geestelijken en d'afdwaelingh van 't gemeen scharper onderfoek deden, hadden de beleggers van dien handel selfs oopentlijk voorgegeeven, klaegende, dat de quaelen door versuym of ooghluykingh der besorgheren daegelijx aenwieffen: d'andere wierdt toegeschreeven de konstenaryen van Granvelle, die het Aerdtbisdom van Mechelen en den Kardinaels hoedt van Romen hadt ontfanghen: de meeste voorspellende hen beschooren stonde, dat, aengesien de Prelaten van oudts het voorrecht hebben van ter vergaedinghe der Algemeene Staeten van Nederlandt eerst te stemmen, hy, in die orde d'eerste, en andere, die voor hunne verkiesinghe hem dank schuldigh waeren, (want de Pausen hadden den Koningh toegestaen het recht van Bisschoppen te noemen, dat van bevestighen aen sijn behoudende) door een heymelijk verbondt met de Spanjaerts de vryheit fouden ooverweldighen. En mits den Bisschoppen hunne inkomsten uyt de kloostergoederen waeren toegeleght, sijn d'Abten, welke orde in die tijdt een seer vrypostighe tael voerde, d'eerste geweest, die sijn teegen deese instellingh gekant hebben, niet gesint sijnde onderkruypers hunner maght en middelen toe te laeten. Die van Brabandt sijn by deese voegende, baeden den Prins by gesmeekschrift hunne voorrechten in acht te neemen, waer by verbooden was, de Priesterschappen, in weêrwil van gemeente en aedel, te vermeerderen. Nogh quaemen hier by veele gevoelens van rechtsgeleerden, houdende, dat het ongoddelyk was de godtvruchtige mildaedigheeden te vernietighen, en d'uyterste willen en giften der stervende te bekeeren tot het geen, waer toe sy selve die niet gegeven hadden. En eenighe der oude Bisschoppen, insonderheit die van Luyk, roepende dat den Paus misleit was, vervolghden hun recht met groote drift. Derhalven hebben sommighe steeden de nieuwe Bisschoppen niet ingenoomen, en de ingenoomene sijn by yder een met leepe ooghen aengesien, en niet vry van schimp en smaetheit geweest. De Nederlanders met eenen algemeen haet teegen Granvelle ingenoomen sijnde, oordeelden de grooten 's Landts voor hunne en de gemeene saeken oorbaerst, d'Algemeene Staeten te vergaederen. Soo meenighmael dan als'er klachten vielen oover de berooytheit der geldtkasse (want den volke van oorloghe, soo te voet als te peerde, quam een geweldighe som van achterstal, en men hadt reets begonnen de koopluynen in vreemde landen, ter saeke van de gemeene schulden, te bekommeren, en de schattinghen voor neeghen jaeren ingewillight stonden op een eynde te loopen,) of oover vreesen voor muystery en beroerte, dan preefsen se den ouden voet van regeeren, waer van goede Vorsten nimmer een quaet gevoelen gehadt hadden. En wat wonder was het nu, dat alles tot een deerlijk verloop en wanorde vervalten was, dewijl d'allerfnootste vleyery hen 't eenigh geneesmiddel in alle swaerigheeden weghnam? De teegenparty bracht daer op in, dat die luyden niet al te wel wisten t'ontveinsen, waer sy met dien haet teegen een man, die den dienst des Konings meer beyverde dan hen lief was, heen wilden. Dat het secker treffelijke Dienaers van Philips waeren, die, teegen 's Vorsten maght een andere, die naer de sijne dongh, foghten in te voeren. En wie dogh fouden se sijn, naer wien, den staet verandert sijnde, alles soude luysteren? Abten naementlijk, misnoeght uyt insight van eygen belangh; eenen Aedel, die naer hen hadt om te sien; alle andere,

*d' Abten
stellen sijn
daer teegen.*

*By deese
roeghen sijn
die van
Brabandt.*

*En sommighe
der oude
Bisschoppen.*

*Klachten
der Nederlanders
teegen Granvelle.*

andere, die, door befmettingh van gewrakte kerkfedden, vlot ftonden, die fouden quanfuys de Staeten fijn. Aldus figh behelpende van d'eenen fijde met het momaengeficht van feedigheit en onderdaenigheit, aen d'andere kant met dat van voorfichtigheit teegen de gevaeren, van forghe voor d'oude voorrechten, treffelijke pronknaemen van deughden, ftreedt yder voor fijne eygene grootheit. Ook hebben dees drie voornoemde Heeren figh verftout eenen brief aen den Koningh t'ontwerpen, waer in *fy rondelijk het algemeen bederf deefter landen onvermijdelijk verklaerden, foo niet Perenot die haetelijke maght benoomen wierdt; doende met eenen verfoek van ontslagh hunner verfchijninghe in den Raedt, en wijders oovervloedighe beloften aengaende fijne beveelen, de achtbaerheit fijner fufter en de befcherminghe des Roomschen godtsdienfts.* En nae t'ontfanghen van 's Koninghs antwoord, vol van goede geneegenheit t'hunwaerts, *maer dat fijne bewindtsluiden af te fetten, sonder alvoorens de faeke wel onderfoght te hebben, buyten fijn gebruyk was; derhalven, indien fijne wederkoomft, waertoe hy hoope gaf, niet kon afgewaght worden, hy begeerde, dat yemant van hen figh derwaerts verwoeghe, om van de geheele faeke klaerder en naeder bericht te hebben; fchrijven fe andermael: Dat fe figh niet wilden inlaeten als eyffchers tot yemants befchuldigingh, maer amptshalven figh verplicht vonden den Vorft alleenlijk te waerfchurwen. Dat het van die kant dreygendt gevaer, al fweegen fy fchoon, genoegh voor hen fprak, dat fy niet buyten de waerheit ginghen: alhoewel fe ook verhoopten, dat, ten opficht hunner geboorte en dienften, hun fchrijven voor foo vol soude aengenoomen worden, als de waerheit hunner woorden, en wel infonderheit nu ter tijdt, in welke yders Landtvoogdyfchap den Landtvooghden naeulijx toeliet van de handt te weefen.* Deefe dinghen hebben den Koningh bewooghen den tijdt te vieren, en Granvelle, die nu by de Landtvooghdes felve begonde oover de handt te fijn, ten deele als een gefaghebbet die al haer doen en laeten befpede, ten deele als haer fchaedelijk, door ooverfetten van den gemeenen haet t'haerwaerts, heymelijken laft te geeven om nae t'Graeffchap van Borge te vertrekken: maer hy felve bekleede fijn vertrek met den fchijn, dat, fijne vyanden hem nae t'leeven fttaande, hy derwaerts week, om t'gevaer t'ontgaen. Eyndelijk, hy heeft de Nederlanders in t'gemeen met vreefe voor fijne wederkoomfte bekommert gelaeten, eenighe weynighe fijne vrienden met hoope der felver in de geneegenheit t'hemwaerts ogehouden; tot dat hy verder, t'fy van felvs of gelast, nae Romen getrokken is. Hier nae beginnen de Heeren, die tot noch toe uyt den Raedt van Staete gebleeven waeren, op verfoek van Margareta, wederom daer in verfcheenen fijnde, om hun doen by al de weerelt aengenaem te maeken, figh ten uyerften te pijnen in het waerneemen en afdoen van faeken; van d'andere diende men figh weynigh. En de Koningh, die fijn misnoeghen bedekte, was des te milder in hen met lofreenen en dankfegginghen, vol minnelijkheits, te ooverftorten, hoe hy meer hun alle gevoelen van quaedt wilde uyt den hoofde fteeken: en fy, figh aenftellende, als nu t'fel spel t'eenmael gewonnen hebbende, hadden de faeken van geldtmiddelen en die tot de wetten behooren aen figh getrokken; feggende, dat den Raedt van Staete het opperbewint oover d'andere twee toequam, en die hen dienst en gehoorfaemheit fchuldigh waeren. Dogh de gebreeken, die gemeenelijk plaets hebben, daer weynighe de regeeringh op hunnen duym draeyen, defelve fijn ook hier in korten tijdt dapper aangewaffen: verfuym van 's Landts inkoomften, verflappingh onder de faeken van gerechte, geduerende hevige tweedracht, misdaden ongeftraft,

Oranje;
Egmond en
Hoorne rae-
den den Ko-
ningh door
verfcheyde
brieven
Granvelle
fijne haete-
lijke maght
te benee-
men.

Granvelle
krüght be-
vel om te
vertrekken.

Die van
kant fijnde,
pijnen figh
de grooten
ten uyerfte
in t'waer-
neemen der
faeken.

Trekken
de faeken
den geldt-
middelen en
wetten aen-
gaende aen
figh.

Sy seggen, dat de godtsdienst, veel eer door reeden, dan door geweld, kan ingeplant worden.

Ondertuschen wiken se niet af van de Roomsche kerkseeden.

Egmond in Spanjen gefonden, wordt geveinsdelijk onthaelt.

Philips geeft hem hoop, dat de plakkaeten, raekende den godtsdienst, souden konnen gemaetight worden.

Op den selfden tijdt maekt hy eē verbondt van onderlingh hulpe, tot uytrooyingh der ketteryen, tot Bajone met den Koningh van Vrankrijk.

Egmond tot de sijne weedergekeert sijnde, brengt een ydele hoop mede.

straf, ampten nae gunsten vergeeven, 't sy dan dat se, soekende de gunst van al de weerelt te winnen, veele dinghen hebben moeten doen, om sich aengenaeem te maeken, 't sy dat de onheylen, die immer onvermijdelijk sijn, den grooten, tot naedeel hunner achtbaerheit, op den hals geworpen worden. Minder hielden se de wint ook binnen aengaende de godtsdienst, dat die veel lighter door reeden ingeplant, dan door geweld wordt opgedronghen; sijnde ten laetsten ondervonden, dat tot voedtsel van de siekte hadt gediend, 't geen voor geneesmiddel gehouden wierdt: 't welk, of se 't gedaen hebben om by 't volk wel te staen; of uyt eyghen ingebooren aert, afkeerigh van wreetheit; of uyt vermoeden, dat onder het deksel van Inquisitie de slaevernye verborghen lagh, en de treffelijksten 's Landts gevaer liepen, sal ik daer laeten. Immers dit gaet vast, dat en sy selve van de Roomsche kerkseeden niet sijn afgeweeken, en hy, die 't hoeft van deese raedtslaeghen was, niet toegelaeten heeft, dat in sijn Prinsdom van Oranje in den godtsdienst yets verandert wierde. Egmond, om, aengaende deese, en andere swaerwichtighe reedenen, 's Konings meeninghe t'ondertaften, in Spanjen gefonden, wordt aldaer met soo groot een bewijs van eere, als nooyt yemant voor hem, onthaelt, en beschonken; en Philips, naer in 't breede betuyght te hebben sijne geneegenheit tot de Nederlanders, en dat alleen den Turkschen oorlogh hem ophieldt van hen weeder te koomen bezoeken, hadt ook eenighe hoop gegeven, dat, op 't goetvinden van Bisschoppen, de plakkaeten dus verre souden kunnengemaetight worden, dat de vryheit der gefintheeden of door straffen, of door ongestraft te blijven niet meerder gaende gemaekt wierde; maer inder daedt was hy geheel en al op de strengste sijde oovergefallen. Want soo haest hy, in Spanjen aengekoomen sijnde, aldaer verstaen hadt, dat 'er veele, en ook de voornaemste van 't klooster van Sant Isidoor, gevoelens verschillende van d'aengenoomene leere en kerkseeden hadden, is hem niet genoegh geweest mannen van beroemden verstande, en vrouwen van eedelen bloede, jammerlijk door 't vuer te laeten ombrenghen, ten waere hy sulx met eyghen ooghen, al een vermaekelijk schouwspel, hadtaengesien: door welken schrik d'oneenigheeden gesmoort sijnde, waende hy dat hem door de slappigheit der rechteren gelijke uytkoomst in Nederlandt misgunt wierdt. En ook op dien selfden tijdt sijne huysvrouwe Isabella, suster van Karel, Koningh van Vrankrijk, en neevens haer den Hartogh van Alva, nae Bajone gefonden hebbende, alwaer ook Karel self, en sijne moeder Catharina de Medicis, by een gekoomen waeren, om in gesprek te treden, hadt hy een heymelijk verbondt van onderlinghe hulpe, tot uytrooyingh der ketteryen, gemaekt. Gelijk verbondt was 'er, nae de vrede van Kamerijk, geslooten tusschen Henrik en Philips, en heeft Oranje dikwils voor waerheit verhaelt, dat sulks hem ten tijde sijnes gesantschaps in Vrankrijk, als hy by geval op de jaght was, door onvoorsichtigheit van Koningh Henrik, was ontdekt, betuyghende, dat hy al van toen af is bevreesst geweest voor raedtslaeghen, die bedekt gehouden wierden. Naeuwlijx hadt Egmond wederkeerende een ydele hoop te rugh gebracht, toen daer op 's Konings brieven volghden, waer in hy belaste de rechtsvoorderinghen en straffen teegen alle ketteryen en schuldighe aen 't schenden van den godtsdienst, door d'Inquisiteurs, vervoeght met bysitters uyt het getal der rechteren, sonder genaede uyt te voeren, die ook, onaengesien het afraeden van Viglius, en met hem eenighe andere, terstont onder de gemeente ruchtbaer gemaekt, de gemoederen van allen dapper ontstelt hebben: en dat men niet min veerdigh met het alom afkondighen en gemeen maeken der besluyten

ten van 't Concilie van Trenten hadt voort te vaeren. In die vergaede-
ringh was, raekende de geloofspunten of kerkelijke gebruyken, niets
met allen verbeterd, om welker wille geheele volken sigh van de Room-
sche Kerke hadden afgefondert: alleen was scharpe toeficht beraemt op
het leeven en de feeden der geestelijken, waer door deefe selfs verbittert,
gene niet geneesen wierden. En voorwaer het leeven der gener, die tot
den Kerkendienst waeren verkooren, was in Nederlandt ten uystersten
ongereegelt en bedurven, soo verre, dat se daer van niet anders dan den
blooten naem en d'inkoomsten behielden: en geene andere, die sigh met
meerder heevigheid teegen 't afkundighen en invoeren der besluyten ge-
kant toonden. In sommige plaetsen wierdt wel gehoorfaemt, maer
met byschrijvingh van deefe uytsonderingh, waer toe Philips hadt ver-
staen, dat niemant in sijn recht soude worden verkort, 'tgeen 'er by ge-
voeght wierdt, om het recht van voorspraekschap oover de kerken, en
de paelen van yders rechtsgebiedt. Vry verder gingh de vrypostighe tael
der Brabanders, welker steeden, en korts daer aen ook den Raedt van
dat landtschap, niet versweeghen, dat die maniere van onderzoek op het
geloove te doen, die van dagh tot dagh dieper inkroop, strijdigh was
teegen de handtvesten hen van hunne vaederen oovergeleevert, by welke
de rechtsvoorderinghen geschikt, en het onderzoek belangende de geeste-
lijken binnen seekere paelen beslooten wierdt. Daer nae hebben ook an-
dere de standvastigheid van deefe gevolght. Maer insonderheit gingh de
kreet schrikkelijk op onder 't gemeen, dat vuer en vlam sprak teegen de
Spaensche Inquisitie, die hoewel se blijkelyk by den Koningh van groot
ontfagh was, en in alle sijne rijken haer gebruykt hadt, en ook als een
heylsaem voorbeeldt den Françoysen smaekelyk wierdt voorgestelt, wach-
te men sigh echter in Nederlandt sorghvuldelyk dien naem te spelen.
Daer sijn 'er geweest, die op dees tijdt een kort begrip van die leere, welke
met den naem van kettery wierdt uytgkreecen, aen den Koningh heb-
ben oovergeschreeven, ten eynde hy niet gelooven wilde, dat die soo
godtloos en verfoeyelyk was, als hem die van verre en van haere vyanden
wierdt afgeschildert. Door schrandtheit van Oranje sijn ook ontbooden,
om tot maetigheid te raeden, Georgius Cassander, en Franciscus Baldui-
nus van Atrecht, mannen van groote ervaerenheit in d'oudtheeden der
kerke; van deesen heeft men selfs noch een deftighe reeden, strekkende om
te verkrijghen vrye oeffeningh van eenen godtsdienst, die nu sterk door-
gedronghen, dogh afkeerigh van oproer, was. Dat daer aen den koop-
handel, daer aen de vrede gelegen lagh: en of men haer slimmer hou-
den wilde als de Jooden, dien de Paus selfs hadt vergunt het onderhouden
hunner kerkfeeden met geldt af te koopen. 't Welk alles te vergeefs geweest
sijnde, hebben eenighe uyt vreesse van straffe, andere uyt begeerte van ver-
anderingh in den Staet, begonnen hacchelijke reedenen te stroyen, boek-
jens te laeten loopen, om 't gemeen te toetsen: Dat de Hooghduytsche,
handthaevers hunnes godtsdiensts, door den oorlogh, een gelijk recht be-
hielden; dat de Roomsche bygeloovigheid wederom uyt Engelandt was
verdreeven; dat ook de selfde by de Deenen en Sweeden was uytgewor-
pen; dat selfs in Vrankrijk 't moorden en vervolghen niet ongewrooken
was gebleeven, dat de behoudenis oopentlijk door de waepenen of door
de vrede wierdt verdedicht: en dat sy alleen, gefeeten in 't midden van de
vryheit, sonder die te genieten, de wreetheit en het woeden hunner ver-
volghers door verdraeghsaemheit stijfden; rechts als of 'er yets waere,
dat het volk nauwer tot gehoorfaemheit, als den Vorst tot een recht-
maetighe regeeringh verplichte. De grooten oordeelden, dat se deefe

1566.

*Die van
Brabant
drijven dat
de Inquisitie
strijdigh is
teegen hun-
ne handt-
vesten.*

*Waer van
het gemeen
insonderheit
een afschrik
heeft.*

*Kort begrip
van den
Godtsdienst,
die van ket-
tery beschul-
dicht wierdt
aen den Ko-
ningh oover-
gesonden.*

*Georgius
Cassander
en Francis-
cus Baldui-
nus, van
Oranje ont-
booden, om
tot mae-
tigkeit te
raeden.*

*'t Geen
vruchteloos
uytvalt.*

1566. geneegenheyt der gemoederen behoorden waer te neemen, dewijle se in hunne meeninghe het daer voor hielden, dat se selfs nu alreede van den Koningh veroordeelt waeren; sommighe ook, om dat se sich door huwlijken verbonden hadden aen vrouwen van vreemden huysen en godtsdienst, als Oranje aen dat van Saxen, Hoorne aen dat van Nieuenaer; geloovende selfs, dat se daer door by den Koningh verdacht waeren, om dat se de nieuwe maght van den Raedt van Staeten, welke de Koningh hadt quaedtgekeurt, ginghen invoeren. Om dan hunne saeke te vereenighen met de driften der gemeente, sloeghen se handt aen 't werk, om met alle nijverheit een vrede der godtsdiensten, indien se niet konden een oopenbaere, ten minsten binnen haere huysen, te besorghen, maekende de vreesse der naekende swaerigheeden des te grooter, als andere die met minder reeden in de wint sloeghen. Ten dien eynde wenden se voor de burgerlijke beroerten, die se ook selfs ten deele maeken: 't sy dat se gehoopt hebben, dat den Koningh soude kunnen omgeset worden, of de gedaghten van andere nogh verder ginghen, dat hen in 't veranderen van den Staet geen hulpe ontbreeken soude, uyt haet op de Spaensche grootheid. Sijnde dan uyt den Raedt gescheyden, als te gemoet siende de swaerigheeden, die se onmaghtigh souden sijn te heelen, hebben se nu ter gelegenheit van bruyloften, dan onder schijn van banketten, elkan- der ooveren weeder gastaemelen geevende, andere, of door den bandt van maeghschap, of door gemeensamheit van belangh, op hunne sijde gekreeghen; en waer dit heenen wilde is in korten uytgebarsten. Want als nu genoeghsaem was gebleeken, dat 'er een groote meenichte 't selve begerde, en met hen een ooghwit hadt, en daerbeneevens aengemerkt, dat den Vorst en 't krijgsvolk verre van de handt waeren, dat het opperbewint van saeken in handen eener vrouwe stont, dat de Staeten en Magistraeten der steeden de wreedtheit afrieden, en ondertusschen leeden, hebben veele eedelen, maer buyten alle bedieninghe, en onder deese ook sommighe Roomsgefinde, teegen d'Inquisitie een verbondt geslooten, ingestelt door Marnix, waer by se gehouden wierden elkanderen hulpe te bieden, soo yemandt dienthalven in gevaer quaeme; en op dat niet onbekent bleeve, wat rugh sy t'hunnen toeverlaete hadden, munte onder de voornaemste hoofden van dit verbondt uyt Luidewijk van Nassau, broeder des Prinsen van Oranje, die oopentlijk van den Roomschen godtsdienst was afgeweeken: waer uyt lichtelijk kon afgenoomen worden, dat de rechte hoofden tot nogh toe niet te voorschijn quaemen, om hen te gelegener tijdt t'openbaeren, en ondertusschen die dit werk voor af deden hun vertrouwen gestelt hadden op der selver gesagh, teegen de scherpe meeninghen van andere, die deese t'saemenrottingh in haere geboorte met de waepenen wilden gedempt hebben. By Luidewijk hadden sich gevoeght de Graeven van den Berghe en Kuilenburgh met Henrik van Brederoode, wien, om sijne oude afkoomst uyt de Graeflijke stam van Hollandt, en de toejuychinghen van 't ghemeen, saeken los en ydel sonder behulp van anderen steun, de hoop te hoogh hadt opgevoert. Deese, vergeselschapt met vier hondert verbondene eedelen, sijn, op den vijfden van Grasmaent, ongewaepent gekoomen op 't hof van Brussel, alwaer ook thoen Oranje en andere, ter naeuwer noot door 't sterk aenhouden van Margareta bewooghen om weeder te keeren, vergaertert saeten. Hun verzoek hielt in: *dat de Plakkaeten raekende den Godtsdienst van den Koningh, by goetvinden eener algemeyne vergaedingh van Staeten, moghten verandert worden, en ondertusschen geschorst blijven:* De Landtvooghd's antwoorde op deese twee punten, dat se het eerste den

*De grooten
legghen toe
op't besorghen
van eenen
vreede der
godtsdien-
sten.*

*Uyt den
Raedt ge-
scheyden
sijnde trek-
ken se ande-
re tot sich,*

*En maeken
een verbondt
teegen
d'Inquisitie.*

*Luidewijk
van Nassau
de voor-
naemste on-
der de hoof-
den van dit
verbondt.*

*Verzoek der
verbondene
eedelen aen
Margareta.*

Koningh ten besten soude voordraeghen, het andere niet in haere maght stont: meer is 'er niet verkreeghen, dan dat den rechteren en inquisiteuren soude belast worden, in het onderzoeken op het geloof wat meer bescheidenheits te gebruyken. Thoen eerst hoorde men den naem van Geusen, die naederhandt niet min vermaert is geweest, als die van Protestanten en Huguenoten, waer meede als d'andere den Bondtgenooten verweeten, dat hunne middelen opgeteert waeren, hebben se dien voor een ernaem opgenoomen, willende met de benaeminghe van dien niet al te gelukkighen naem oopentlijk te kennen geeven, dat se den Koningh getrouw souden blijven tot den beedelsak toe. Dogh deese dinghen gesien en gehoort sijnde, vielen daer oover verscheyde beraedslaeginghen in de Nederlanden en in Spanjen. Sommighe der gener, die omtrent Margareta waeren, keurden het verfoek der Verbondene eedelen voor billijk, andere voor nootsaekelijk, en seyden dat men 'er t'hunner gerustheit verseekeringh behoorde by te doen, op dat de vreesse voor straffe hen niet op den oorlogh deede hoopen, sonder te verswijghen, dat 'er selfs onder de grooten waeren, beducht voor ongenaedighe besluyten des Koninghs oover hen; en dat, indien hen dit ontfeyt wierde, sy, tot welker gebiedt de strijdtbaerste volken stonden, en de benden van Ordonnantie, t'voornaemste geweldt van den oorlogh, den deeghen tot handthavingh dier wreede plakkaeten niet uyt de scheede trekken souden, om daer door naementlijk, het moorden der burgeren, den eenen door de handt des anderen sneuvelende, te doen strekken tot voordeel en vermaek der Spanjaerden. Aen den Koningh quam brief op brief, en ten laetsten Floris van Montigny, broeder des Graeven van Hoorne, en Johan, Markgraef van Berghen op den Zoom, vermackt met de eere van dit gefantschap, om sikh, by die geleegenheit, van 't gheen 'er reets was omgegaen te mooghen suyveren, en buyten het toekomende te houden. De Koningh selve, seer swaerhoofdigh en sikh ontfettende in de tijdinghen, die hy daegelijx van quaet tot argher kreegh, gingh met de voornaemste grooten in Spanje, en de Nederlandtsche raeden, daer tegeenwoordigh, en ook dikwils met sikh selven te raede. Hem mishaeghde t'ontwerp van maetigingh der plakkaeten, oovergesonden door den Raedt van Staeten in Nederlandt, t'welk leeraers van Onroomschen godtsdienst, verschaffers van plaetsse tot verboode vergaedinghen, en den ghenen die groove arghernis in 't oopenbaer aenrechten, met de koorde of met het swaert strafte: sijnde allen anderen opgeleght hunne dwaelinghen af te sweeren, of 't Landt te ruymen: dewijl hy meer voor sijne achtbaerheit, als voor 't gevaer becommert was, om niet te schijnen, geperst door dreyghementen, in te willighen, t'gheen hem teegen de borst was: waerom hy ook, indien men het gewelt yets toegeeven moest, verbooden heeft sijnen naem in diergelijke handelinghen te gebruyken. Dus verre noghtans gaf hy toe, dat het gefagh der Bisschoppen, welker ampt het waere, indien sikh erghenseenighe onrust ontdekte, daer op onderzoek te doen, wel gevestight sijnde, alle andere Inquisiteurs van den Paus buyten orde gestelt, geene verdere kennisse neemen souden. Vergiffenis sonder onderscheit te geeven, en ten sy nae alvorens de saemensweeringh verstroyt te hebben, weygherde hy hartnekkigher als die tijden lijden konden, sullende naemaels vry grooter saeken toestaen: beloovende echter genaede en sijn ooverkoomft. Maer 't vergaederen der Algemeene Staeten, hoewel de getrouwste steeden daerom baeden, alle Nederlanders in 't gemeen daer toe hunnen raedt gaeven, en ook sijn suster, die verklaerde geen ander middel te sien om de regeeringh langer meester te

1566.

Oorsprongh van den naem Geusen.

Montigny en den Markgraef van Berghen worden aen den Koningh gesonden.

't Ontwerp van maetigingh der plakkaeten, oovergesonden door den Raedt van Staete in Nederlandt, mishaeght den Koningh.

Die verbiedt d'Algemeene Staeten te vergaederen.

1566.

blijven, en d'onderdaenen in gehoorfaemheit te houden, ernstigh daerom aenhieldt, volharde hy plat af te slaen, belastende veel eer de waepenen, te neemen en waertgelden den Duytschen te betaelen, om dies te veerdigher krijgsvolk gereet te hebben, daer by voegende, dat hy ook niet twijfelde, dat de selfde getrouwheit der Nederlandtsche Grooten, welke sijn Vaeder soo meenighmael hadt ondervonden, hem, in 't uytvoeren van sijn 's Vaeders plakkaeten, niet soude ontbreken: gemerkt het eenen yegelijken wel vrystont in gevoelen te verschillen, maer dat daer nae het oordeel aen den Vorst, aen den onderdaenen het gehoorfaemen, stont. Dogh sy in teegendeel hebben 't lichtelijk daer toe gebraght, dat 'er geen toerustingh van geweld is ondernoomen, voorwendende de berooytheit van penninghen by kasse, en dat, indien men sich begonde te beweeghen, de verbondene Eedelen wel d'eerste sijn souden in den oorlogh te beginnen, waer toe uytheemsche bondtgenootschappen sich van alle kanten aanboden; 't welk, gelijk 't om eenen schrik te maeken booven de waerheit wierdt vergroot, soo ook niet t'eenmael buyten waerheit was. Want sommighe van de naegebueren, die aengaende den godtsdienst met hen van een, of niet veel verschillendt, gevoelen waeren, om in huneyghen landt hunne saeken maghtigher voort te setten, gaeven hoop van hen, teegen d'onversettelijkheid van Philips, met waepenen en middelen te

*Driederley
gesintheeden
in Neder-
landt, die
't gesagh des
Paus van
Romen
wraekten.*

*Weeder-
doopers.
Lutersche.*

Calvinische.

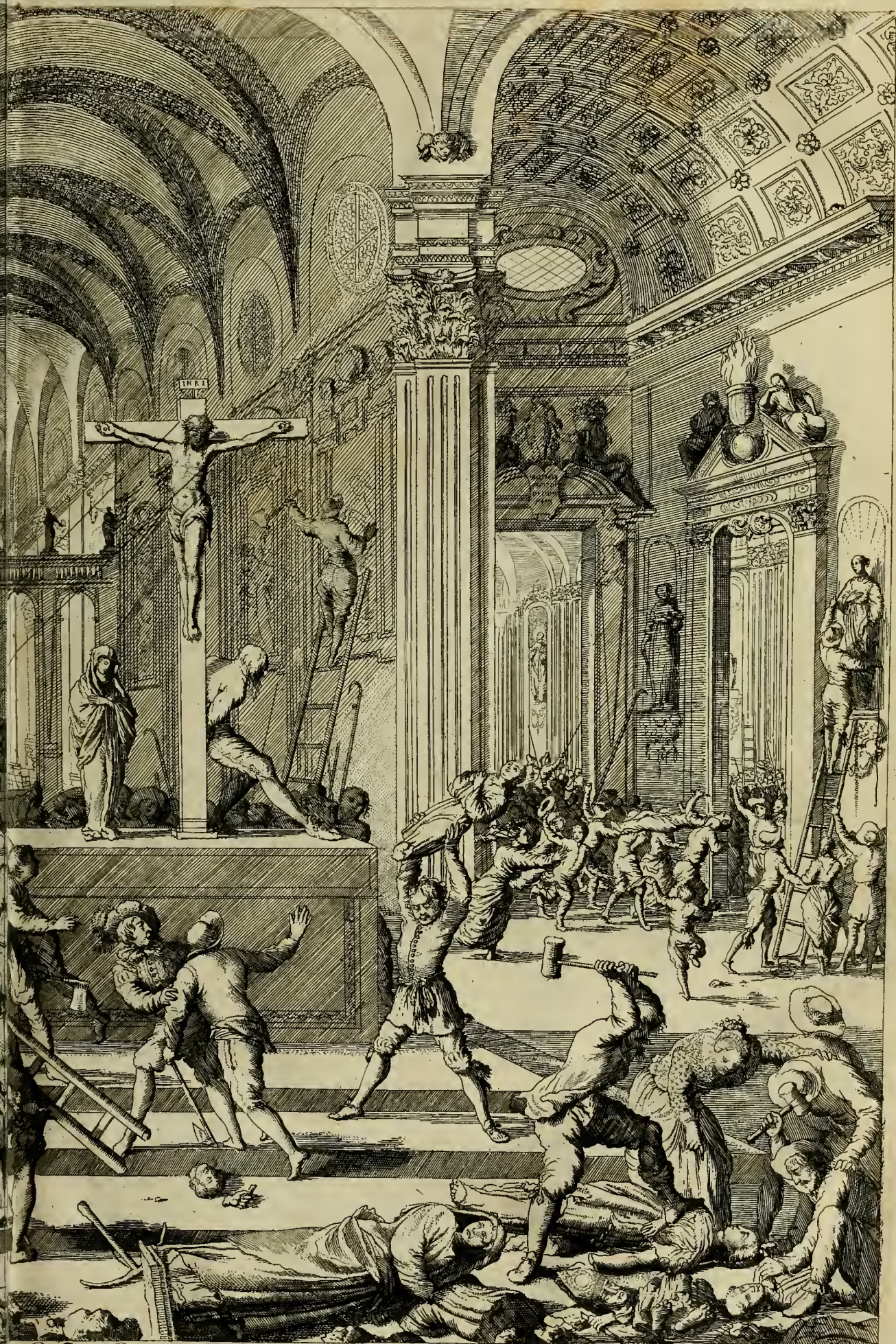
*Deese en
andere oor-
deelen
't nieuw
plakkaet te
streng.*

stijven. In Nederlandt waeren drie soorten van gesintheeden, die 't gesagh des Paus van Romen wraekten. De lightgeloovigheid der Weederdooperen, die sich in Vrieslandt en d'omleggende plaetsen hadt ter needer geset, waer voor men om de oneyndlijke verdeeltheeden onder elkan-deren, en om dat sy de Magistraeten en de waepenen verworpen, niet seer te duchten hadt. Maer die gesintheit, die van de Augsburghsche Vergaedingh, en haeren leeraer Lutherus, den naem draeght, wierdt door de vriendtschap der Duytsche Vorsten en eenighen schijn van recht gestijft: want om dat Keyser Karel sijne Nederlanders onder het Hooghduytsch verbondt getrokken hadt, en ook een gedeelte der selver van outs her onder de heerschappy van dat rijk gestaen hadt, vondt men 'er die seyden, dat ook de vreedē der godtsdiensten daer toe behoorde: waer op eenewel seer light geantwoort wierdt, dat de Nederlanders, schoon se aen de schattinghen en vrydommen hun deel hadden, niettemin een geruyme reex van eeuwen herwaerts de wetten van Duytschlandt en de besluyten der Rijxvergaedinghen niet hadden aengenoomen. Niet veel van deese leere verschilt een tweede, die, booven andere, insonderheit opgeheldert door 't vernuft van Zuinglius en Calvinus, sich al voorlangh met d'Augsburghsche hadt vereenight, waer niet in saeken van godtsdienst bevonden, dat alles veel eer tot krijgele hartnekkigheid, dan verdraeghsaeme cendrachtigheid geneeghen is. Deese wierdt door een gedeelte van Switserlandt, en ook eenigh van Duytschlandt geoeffent, als ook van Geneve, dat hier door alleen seer vermaert is geworden: de selve heerschte boovendien in Engelandt, behoudens eenige weynighe gewoonten en oude kerkseeden. Maer voornaementlijk was haeren aenhangheren de moet gereefen door de dappere krachten, die se Vrankrijk door gekreeghen hadde; soo sterk in getal, dat alle andere hen niet vergelijken konden. Deese dan en andere hebben 't nieuw ontwerp van maetigingh, dat hen wierdt voorgehouden, niet min strengh, dan Philips te saght, geoordeelt: dit ook quaelijk neemende, dat, in plaets van het gevoelen der versoghte algemeene staetsvergaedingh te verneemen, de meeningh der landtschappen elk besonder wierdt afgevraeght, en dat niet van alle, noch naer d'oude wijse, maer van die begonnen sijnde, welke minder vryheit, en

Jan Wyken. invens et fecit.

De Beeldstormery in den Jaare 1568 in Vlaenderen en Brabant

band begonnen en in wynig Tyds door gans Neder-land verspreit.

en geringher aensien hadden. Terwijl de Landtvooghdes, op deese beroerten, nieuwen last des Konings, en krijgsvolk, of, om volk te werven, geldt verwacht, in hoope, dat, met tijdt te winnen, het gevaer verdwijnen moght, sie hier in teegendeel uyt het gemeen, die tot nu toe vuer en swaert gevreesd hadden, beginnen te vervaeren, sy koomen uyt hunne schuyelhoeken te voorschijn, sy preeken en oefenen hunnen godtsdienst met nieuwe pleghtigheeden, als of se in 't oopenbaer de leughenen, waer meede hunne heymelijke byeenkoomsten beswakt wierden, oovertuyghen wilden: ook deden se de ballinghen, dien geen ander misdact, als de godtsdienst, uyt het landt gejaeght hadt, tot hen koomen, en by deese voeghden sich niet weynighe, die, de vinnighe strengheit van 't klooster leeven wars sijnde, daer uyt liepen. Sie daer dan een vervaerlijke meenighte sich op doen, die in soo grooten getaele toevloeyde, dat, die de beginselen van deese saemeningh gemaekt hadden, verbaest stonden. Toelaetingh sterkt hunne stoutheit, of waer gewelt gevreesd wordt, derwaerts trekken se gewaepent. De verbondene eedelen, deese alle in hunne beschermingh genoomen hebbende, kreeghen daer door, 't gerught evenwel de waerheit oovertreffende, versterkingh. En niet langh daer nae, onseker door wat aenleyders, ontstont 'er een oloop van 't verachtste graeuw, waer by sich ook dieven vinden lieten, dat door de steeden, en ten platten lande in de Kerken vlieght; gaeven, altaeren en beelden van heylighen worden ter aerde geworpen: hoedaenighe beroerten eertijds onder de Jooden meermaels gaende geweest sijn: en niet ongelijk het onweer der beeldtformers, dat Griekenlandt doorloopen hadt: jae zelfs heeft de wreetheit sich niet ontsien Priesteren en Geestelijken te schenden: de dolheit van een selve raefernye laet nogh kerkeboeken, nogh grafsteeden ongeschonden, soo schichtig in haere bewegingh voortlaende, dat se, als van te vooren gelijkelijk daer toe aengespannen hebbende, heel Nederlandt op eenen tijdt in vlam sette; en ter naeuwer noot maer weynighe plaetsen ooverliet, waer in 't gefagh of de waepenen der Ooverheeden de sterkste waeren: behalven dat die van Arthois, Henegouwen, Luxenburgh, en de naestgeleegene plaetsen, hunne getrouwheit voor de Roomsche Kerk en voor den Koningh onbesoedelt van foodaenighe besmettingh staende hielden. In sommige plaetsen waeren d'Ooverheeden, om 't graeuw niet aen diergelijke ongebondenheit te doen gewennen, hen in 't weghneemen der beelden voorgekoomen; welken, als se naederhandt roemden hoe se sich in hunnen plicht gequeeten hadden, Viglius seer bevalligh heeft geantwoort, dat se met verstant waeren dol geweest. De leeraers van den godtsdienst hebben 't door hart aendringhen soo verre gebraght, dat veel van de geroofde kerkgoederen wierdt wederom bestelt, hen inscherpende, dat hunne leer, die nu reets genoegh met haet beladen was, die nieuwe schandtvlek wel hadt kunnen derven. Margareta, door soo schrikkelijk een verwarringh van saeken, heftigh ontselt sijnde, sagh wel, dat in deesen gevalle 't bevel des Konings, die alles van verre hoorde, en meerendeels te laet, niet konde afgewaght worden, en besloot, om 't dringendt gevaer, waer door den Staet benart was, sich naer den tijdt, en den raedt der grooten, te voeghen. Want soo wel de verbondene eedelen, als de hollende gemeente, wilden niet gedooghen, dat andere bemiddelaers gekooren wierden, om met hen te handelen. Derhalven wordt de Landtvooghdesse eyntelijk, nae veel teegenstreevens, soo verre gebraght, dat se den eedelen beloofd vergeetelheit van al het begaene, sonder yemants naedeel. Sy van hunne sijde hebben afftant van hun verbondt gedaen, voor soo langhe de verseekeringh

1566.

De Landtvooghdes beesigh sijnde met de beroerten te stillen, pleeght de gemeente den godtsdienst op een nieuwe wijze.

Die uyt hunne kloosters loopen, vervoeghen sich met haer.

Door deese wierden de verbondene eedelen gesterkt.

Door geheel Nederlandt worden op een selve tijdt de Kerken geschonden.

Die van Arthois, Henegouwen en Luxenburgh blijven getrouw aen de Roomsche Kerken aen den Koningh.

Margareta voeght haer nae den tijdt, en volghet den raedt der grooten.

Sy beloofd den eedelen vergeetelheit van al het begaene.

1566.

*En laet het
ghemeen de
preeke toe.*

*Oranje
behaelt on-
dank by de
Landt-
vooghdesse.*

*In brieven
uyt Spanjen
gesonden en
onderschept
worden se
alle ter
doodt ver-
weesen.*

*Onderlin-
ghe raedt-
pleegingh
oover de ge-
meene saeke
te Denre-
monde.*

*Oranje ver-
soekt den
Koningh om
assstant van
sijne amp-
ten.*

1567.

ringh duerde. Het woordt vergiffenis en Roomsche godtsdienst, een voorwaerde in 't eerst daer by gevoeght, wierdt, om dat se daer op staeken, naergelaeten. 't Ghemeen toegestaen in 't toekomende veiligh ter preeke tot onderwijs te mooghen versamen, op de plaetsen, daer die tot dees tijdt toe gedaen wierden, mits dat het sich van arghernis aen te rechten, en draeghen van geweer te speinen hadde: blijvende de plakkaeten geschorst, tot dat de Koningh en de Staeten naeder daer in verordent hadden. Hier op sijn'er terstont eenighe nae verscheyde plaetsen afgegaen, die, alle voorder geweld verhinderende, met het verdragh bevestighen souden, 't gheen 't ghewelt hadt afgeparst. Onder d'eerste was Oranje, die nae Antwerpen, dat allesints in lichte vlam van een hacchelijk oproer stont, gefonden sijnde, de gemoederen van die maghtighe stadt, in welke hy, onder de tijtelen van sijn geslaght, dien van Erfburghgraef voerde, wist te winnen: alwaer hy niet alleen ten platten lande, als elders, maer selfs binnen de vesten, booven d'ingewillighde preeken, ook de nieuwe kerkplichten hadt toegelaeten; en dit kon hem, hoe daenighen nootdwangh hy ook voorwende, niet t'eenmael ontschuldighen, sonder ondank by de Landtvooghdesse te behaelen. 't Selfde was ook, neevens andere, toen ter tijdt den Graef van Hoorne weedervaeren, aen wien daerenbooven den Baroen van Montigny, sijn broeder, d'onversoenelijke verbolgenheit des Koninghs uyt Spanjen hadt oovergeschreeven. Dogh meerder angst wierdt hen op 't lijf gejaeght door brieven, gericht aen de Landtvooghdes, en onderschept, waer uyt gesien werdt, hoe de geheimste raeden hen nu reede veroordeelt, en ter dootd verweesen, hielden. Sy dan verdaghvaerden sich onderlingh, en sijn te saemengekoomen, te Denremonde, om oover de gemeene saeke te raedtpleeghen en te besluyten 't gheen hen te doen stont, slaende yder 't oogh op Egmond, als ervaeren in den oorlogh, en besint van de soldaeten. Maer hy, 't sy door beloften beleesen, 't sy sijnes plichts gedachtigh, verklaerde, dat hy den Koningh, wat hy ook moght voorhebben, soude gehoorfaemen: dat men, door gemaetighde raedtslaeghen, moest pooghen sijn gemoet te versachten, en de voorighe nootfaekelijckheit, door getrouwheit in 't toekomende, rechtveerdighen: niet bedenkende, dat groote aenslaeghen, en die den Koninghen teegen de borst sijn, niet sonder gevaer aengevanghen worden; dat, wanneer de beginselen wel gelukt sijn, op het volherden heyl en loon te wachten staet: maer dat, soo men aen 't verslappen raekt, wrack op de heilen volght. Beeter was Oranje beraeden, die, siende dat den swier der opgaende beroerten weynigh nae sijn ooghwit luysterde, den Koningh door brieven versoght, of 't sijne Majesteyt geliefde goet te vinden, dat hy sijne ampten moght aflegghen, om naer Duytschlandt te vertrekken, en aldaer in stilte en rust te leeven. Wien Philips listelijk antwoorde, en dat, met konstenaerye die de meeste kracht heeft, onder schijn van rondigheit. Want nae den Prins wel hartelijk betuyght te hebben, dat hy hem in die beroerde tijden, in welke hem sijnen dienst soo hooghlijk noodigh was, niet soude begeeven, vermaende hy hem, dat hy sijnen broeder, verdaght van sich te menghen in de dinghen die daer omginghen, sleghts voor soo langh van hem versenden soude, tot dat alles besaedight waere. Maer hy, nogh beeter in 't veynsen afgerecht, hielt niettemin aen om sijn ontslaegingh, en onderwijlen in sijne Landtvooghdien gekeert, verboodt hy 't pleeghen van strengheit, ook alvoorens besorghende, dat de vestinghen dier Landtschappen met geen krijgsvolk beset wierden, waer door hy die strijdtbaere volken, en die door cygen geleegenheit des landts maghtigh waeren, door

door de foete smaek van vryheit gaende maecte. Ook heeft hy fijnen raedt, in gefchrift vervat, den Koningh toegelonden, waer in hy verklaerde, dat, ten waere fijne Majesteit ten minften die godtsdienften, welke de naebuerighe rijken ter noot hadden toegelaeten, hunne vryheit gunde, hem een hacchelijk gevaer befchooren ftonde, immer dat, nae landen van volk en fchatten uytgeput te hebben, d'overwinninghe zelfs fchaedelijk fijn soude. Maer de Graef van Hoorne hadt figh op fijn huys begeeven, alwaer hy buyten bewindt leefde. Deefe dus van den anderen verftrooydt fijnde, viel het de Landtvooghdeffe, welke, nu gefien hebbende waer heen de faek was uytgebarften, den raedt van Viglius, by haer voor deefen verworpen, hadt ter handt getrokken, light, den bandt der bondtgenootfchap, waer door de eedelen, de gemeente en het fnoodtste graeuw vereenight waeren, los te kappen; en fe hadt nu reets al 't gheen door haer felve, of door andere haeren t'weeghen, was gehandelt, verbroomen; eerst met beknibbelen, daer nae oopentlijker, als fijnde haer alles door vreesse afgeperft, en als of de andere eerst buyten hun verdragh gefpronghen waeren. Want als de kerkfchenders, en die, booven bloote woorden en de preeke, ook tot oopenbaere kerkplichten gekoomen waeren, of de waepenen in de handt genoomen hadden, door geheymen laft der reghteren, geftraft wierden, hebben d'overighe, gelijk als in hunne faeke te kort fchietende, en in Godtsdienst onderlingh verfchillende, hun geweldt gefloopt. En niet minder fagh men de verbondene eedelen, door hoop of vreesse verfcheydentlijk gedreeven, de gemeene faek ten beften geeven. Want het gewiffe van 't geen 'er bedreeven was hen allenghskens wroegende, fijner geweest, die aen d'oversijde hellende, niet anders foghten, dan in genaede wederom ontfangen te worden: andere vonden 't lichten van fchattinghen, en t'faemen rukken van krijgsvolk, als den onderdaenen buyten 's Koninghs dienst niet gebruykelyk, ongeraeden: andere, wijl yder op fijne befondere infighten toelegh, faeghen hen van alles te gelijk ontbloot. En onderwijlen hadt de Landtvooghdes, om de kracht haerer moogenheit vast te ftellen, gelaft, behalven het Hooghduytsch krijgsvolk, onder Eerriek van Bruinfwijk, nogh eenighe troepen uyt de Waelen aen te neemen. Dus worden genoemt die volken in Nederlandt, die aen Vrankrijk paelen, en, foo door 't gebruyk der Fransche taele, als krijgshaftigh barffe waepensfught, van alle d'andere worden onderscheyden. Dogh, om de getrouwheit der Landtvooghden en Bewintsluyden te beeter t'onderkennen, deedt fe yder by geftaefden eede fweeren, dat fe voor hunne vyanden fullen houden alle die de Koningh hen soude voorftellen, sonder eenighe uytsonderingh. Deefen eedt hebben gedaen Egmond, Karel van Aerschtot; uyt het geflaght van Croy, die figh in de voorighe verwarringhen geensints hadt ingewikkelt; Karel van Barlemont, en fijne broeders; de Graef Pieter van Mansvelt, Stadthouder oover Luxenburgh; de Graef van Meeghen, Stadthouder oover Gelderlandt; Arenbergh, Stadthouder van Vrieslandt; en Noirkarmes, die in plaets van den Markgraef van Berghen, het Stadthouderschap van Henegouwe waernam. En dien hebben fe ook terftont metter daedt bekrachtight. Egmond met die in Vlaendre te verftooren, welker befchermingh hy te vooren hadt aengenoomen; Noirkarmes, met die van Valenchien, die weygherden 't gebot der Landtvooghdes te gehoorfaemen, door beleegeringh tot oovergaeve te dwinghen, en fcharpelyk te straffen: op welk voorbeeldt de grootste fteeden, smooerende allen oproer, de begeerde befettinghen hebben in

1567.

Hy raedt den Koningh by gefchrift die godtsdienften toe te laeten, welke de naebuerighe rijken hadden vryheit gegeeven.

De Graef van Hoorne vertrekt nae fijn huys.

Deefe van kant sijnde, verbreekt de Landtvooghdes alle haere voorighe handelinge.

De verbondene eedelen geeven de gemeene faek ten beften.

De Landtvooghdes dwinght alle Landtvooghden en bewintsluyden te sweeren, dat se voor hunne vyanden fullen houden, alle die den Koningh hen soude voorftellen.

Egmond en andere doen deefen eedt.

1567. genoomen: terwijl de andere het volk, dat reukeloos en sonder orde op de been geraekt en saemengerot was, versloeghen en wegh hielpen.

*Alleen
Oranje en
Hooghstra-
cten weyge-
ren't.*

Alleen Oranje en Hooghstraecten weygheren haeren eens gedaenen eedt, door welken sy aen Prins en wetten plichtigh waeren, in eenen tweeden te veranderen; de Prins daer by doende, dat hy een gemaelinne hadt, uyt het getal der geener, welke, uyt kracht van dien eedt, ter slaghtingh gedoemt wierden. Dus gingh 't met de saeken in Nederlandt, als de Spanjaerts middelerwijl een gelegenheit soo gelukkig en voordeeligh, dat se moght schijnen gefoght te sijn, op 't yverighst hebben waergenoomen. En voor 't eerst wierdt bynaer eenstem-

*'s Koninghs
tegenwoor-
digheit
wordt ge-
houden
's beste mid-
del om de
partychap-
pen te dem-
pen.*

migh goet gevonden, dat, indien 't gevaer moght blijven dueren, de tegenwoordigheit en majesteit des Koninghs, meer als yemandt soude konnen gelooven, een krachtigh middel waere om de partychappen te dempen: en hem door de getrouwste onder de Nederlanders te ontmoet gevoert, dat, wierdt'er yemandt anders gesonden, meer haet, minder gehoorfaemheit stont te verwachten. Want dat ook Keyser Karel, sijnen Vaeder, toen maer alleen de eene stadt Gendt aen 't muysten floegh, en in oproer raekte, buyten versuym, op 't spoedighste, door Vrankrijk, dat nogh bynae de hitte van den oorlogh in 't

*De Koningh
aen't mar-
ren.*

hoofd hadt, op wegh floegh. Maer uytstel knoopte dagh aen dagh, terwijl men den tijdt doorbraght met ooverlegghen, wat wegh de veylighste waere; dat Vrankrijk, quam hy ongewaepent, hem verdaght viel, en een leegher doortoght weygheren soude, en om met een vloot oover te scheepen, daer van schrikten hem af de gevaerlijkheden van den Ocean; daerenbooven dat hem 't landen in Zeelandt niet seer veyligh daght, onsecker sijnde wat niet d'Engelsche of selfs Oranje wel onderneemen moghten. Derhalven sigh gelaetende, als of hy oover de Middelandtsche see, van daer door Duytschlandt, dacht te reysen, wierdt goetgevonden, alvorens t'onderstaen hoe de Keyser dienaengaende gelint moght sijn.

*'s Keyfers
antwoordt
op den staet
der Neder-
landtsche
saeken mis-
haeght den
Koningh.*

Dees was Maximiliaen, soon van Ferdinandt, die geraetpleeght oover den staet der Nederlandtsche saeken, den Koningh in antwoordt weeten liet, dat, ten waere hy schoot vierde, en den tijdt eenighermaeten toegaf, beswaerlijk het gevaer voor hem t'ontduyken waere, naedemael de Vorsten, die de belijdenis van Augsburgh hadden aengenoomen, door verscheyde maeghschappyen, aen de voortreffelijkste der Nederlandtsche Heeren verknocht waeren: dat, wen hy de sachtste middelen gebruyken, en den wegh der gevoeghlijkheit ingaen wilde, hy sigh tot middelaer soude laeten beesighen. Weynigh smaekte den Koningh dit, als of Augustus, Keurvorst van Saxen, die oom oover de gemaelinne des Prins van Oranje, en wonder diep in de gunst des Key-

*De brieven
brenghen,
dat de Ko-
ningh met
een heyrlee-
gher te
wachten
staet.*

fers stont, 't hem in den mondt gegeeven hadt. De brieven echter, aen Margareta afgesonden, mackten ruchtbaer, dat des Koninghs reyse op handen was, en niet sonder heyrleegher: gemerkt dit de koninghlijke majesteit, ook by uytheemschen luyster gaf, en dat door een korten schrik of de beroerten haest tot stilte geraeken souden, of, soo niet t'eene-mael, dit middel dienen, niet om wetten te ontfanghen, maer te geeven. Allengskens wierdt men gewaer, dat de Spanjaerts, niet vernoeght met de versekertheit, het enkel op wrack tocleyden, waer door sy 's Koninghs gramschap tot een werktuygh van hun eyghen belangh gebruyken moghten: hem voorhoudende een smaekelijke schijnreeden, om de Nederlanders t'ooverheeren, dat se alle schuldigh waeren aen majesteitschennis, om dat se of selfs veranderingh in Kerk en Staet ondernoomen, of die daer aen handtdaedigh geweest waeren, niet het hoofd geboden had-

hadden. Eenighe doen hier by, dat Philips alvorens door den Paus ontflaeghen was van sijnen eedt, door welken hy, de heerschappy aenveerdende, sich aen de handtvesten verplicht hadt, en ooverfulks gemaghticht, om, gelijk Amerika, en een groot gedeelte van Italiën, soo ook de Nederlanden te beheeren. De meeste klem van geloof hadt by hem den raedt des Hartoghen van Alva, die, nae sijnen strenghen aert, van outs tot wreetheit veerdigh, wilde geloof hebben, dat, ten waeren men soo schrik- en schandelijk een voorbeeld van muysterij en weeder-spanningheit, door een niet min uytsteekende straffe, tot beeter besinnen bracht, flux alle volken, van allesints, sich omwerpen, en sijner gehoorzaamheit onttrekken souden, aengesien de meeste niet soo seer door daedelijk geweld, als wel door vrees en ontsagh, in hunnen plicht gehouden worden. Dat ook Philips een tijdt, die sich nu soo schoon opdeedt, om Nederlandt onder 't juk der dienstbaerheit te temmen, niet behoorde te verwaerloosen, terwijl d'omleggende en naebuierighe rijken de vrede met hem gemaakt getrouwelijk onderhouden, of indien'er al op yemant bedenken viel, die in het sijne genoegh t'ontwarren hadt. Dus sien se sich ooverstaegh geworpen, die de saghste wegh liefst ingegaen hadden, selfs ook Karel, soon van Philips, sijnen dienst en hulpe tot het bevreedighen en bestieren der Nederlanders aanbiedende; dan dit wierdt soo quaelijk opgenoomen, dat het onder 't voedsel van arghwaen, 't welk sijn vaeder teegen hem hadt opgevat, is gerekent geweest. Eyntelijk is de maere verspreyt, dat de Koningh, als om wightiger geschaften, of om sich in geen gevaer te wikkelen, in Spanjen blijvende, den Hartogh van Alva, met een opperste gesagh, gesonden wierdt; en met hoedaenighe beveelen een man, die van sijne jeught in bloedt en waepenen is geoeffent geweest, voersien was, hadt men niet te twijfelen: waer op naeder tijdingh in Nederlandt gekoomen sijnde, dat hy nu reets in Italiën gelant, en in aentoght was, gevolght van oude Spaensche troepen, gelicht uyt de besettinghen van Napels, Sicilien, Sardinie en Miliaen, benefens een goet getal peerden, is Oranje, oordeelende, dat het nu langher geen marrens tijdt was, vertrokken nae het Graeffschap van Nassau, beseten by sijnen broeder. Sijn uytoght doende met geley van een groote meenichte, betuyght hy voor al de weerelt, dat hy niets in 't minste onderneemen soude, ten waeren hy eerst beleedicht wierde. In steede des afweesenden gelaste de Landtvooghdes Maximiliaen, Graef van Bossu, de Landtvooghdschappen des selven waer te neemen. Breederode, als hy en sijn gebiedt versterkte, en daerenbooven 't oogh op Utrecht en Amsterdam, twee seer maghtighe steeden, velde, wordende in sijne eerste aenlaeghen begunsticht van Oranje, met ooghluykingh, of ook heymelijk onderstant, is weynigh tijds daer naer door geweld van waepenen genootsaect te vertrekken. Egmond, en meer andere van geringher aensien, welker kloekmoedigheit of manghel van onderhoudt buyten 's landts geen ballinghschap gelegghen quam, sijn op hoop van leeven in hunne doot gelooopen. Maer den meesten aedel, en een groot gedeelte van 't ghemeen, sijn, uyt vrees voor d'aenkoomst der Spanjaerden, ten deele een affchrik hebbende van de wederom ingevoerde straffen, en niet gesint hunnen godtsdienst af te gaen, in de naestgeleegene plaetsen aen Duytschlandt, in Engelandt, en vry verdere gewesten, weghgevlooden: gemerkt de Landtvooghdes op een selve tijdt door het eene plakkaet hen dwongh en door een ander wederom verbodt te vluchten. Voorts die gene, welker blijven de gemeene rust nae-

1567.

*Schoone ge-
leegenheit
thoen voor
Philips, om
Nederlandt
t'overhee-
ren.*

*Alva wordt
met een op-
perste ge-
sagh van
den Koningh
gesonden.*

*Oranje ver-
trekt nae
sijnen broe-
der.*

*Breederode
de wordt
door geweld
van waepen
verdreeven.*

*Groot
vluchten
nae de ge-
buer rijken.*

1567. deeligh was en hen beswaert viel, vrywilligh uytgeweeken en de saeken
Waer door door uytneemende behendigheit van een vrouw besaedight sijnde, was
alles in rust alles in volkooime vrede, die ook, gelijk bynae eenpaerigh gelooft wordt,
raekte. wel light soude geduert hebben, waer niet de begerlijkheit der Spanjaerden te verre geloopen.

HUGO DE GROOTS NEDERLANDTSCH JAERBOEKEN.

T W E E D E B O E K.

I N H O U D T.

Alva, sijn intrede in Nederlandt doende, vindt geen teegenstandt. Hy laet de Graeven van Egmond en Hoorne onthalsen. De steeden ontwaepent sijnde, bouwt hy'er kasteelen; En recht een nieuwe vierschaer op. Oranjes en anderer goederen worden verbeurt gemaakt. De vluchtelinghen dringhen aen om Oranje tot de waepenen te beweeghen. Arenbergh wordt van Graef Luidewijk van Nassau in Vrieslandt geslaeghen, en hy selfs korts daer aen van Alva op de vlucht gedreeven. Oranje maekt door 't uytgeeven van verantwoordinghen de rechtveerdigheid sijner saeke bekend. Keyser Maximiliaen, by Philips voor de Nederlanders spreekende, ontfanght bits antwoordt. 't Leegher door Oranje op de been gebraght wordt door Alva gestloopt. Dien de Paus met het ghewijde swaert beschenkt. Hy reght sikh selven een beeldt op. Schorst alle handt-vesten en voorrechten der Nederlanders op, ten welgevulle van den Koningh. Leght den Nederlanders ongehoorde schattinghen op. Deese besluyten sikh door de waepenen in vryheit te herstellen. Oranje neemt voor de kans van den oorlogh andermael te waeghen. De gevluchte Nederlanders neemen den Briel in. Rotterdam, door Bossu geplundert, komt de vluchtelinghen te hulpe. Vlissinghen en andere steeden vallen den Spanjaerts af. Alva geeft de Hollanders en Zeeuwen tijdt om sikh te vereenighen. Oranje van sijne hoop versteeken sijnde, dankt sijn leegher af, en begeeft sikh nae Hollandt. Berghen wordt oovergegeeven. Frederijk, Alvàs soon, pleeght groote en schandelijke wreetheit binnen Zutphen en Naerden. Beschrijvingh der Vereenighde Landtschappen. Alle beroerten worden met de koomst van Oranje geselegt. Hy stelt op alles orde met ooverlegh der Staeten. In alle saeken teegen 's Koninghs bevèelen dient men sikh van 's Koninghs naem. De Roomsche plechtigheeden worden uyt de kerken gebannen. De Geneefsche kerkendienst in 't oopenbaer aengenoomen. Landen en schattinghen des Koninghs en meer andere inkomsten worden ten gemeenen gebruyke bekeert. Toen sijn ook soo meenigher hande naemen van schattinghen gevonden. Alvàs mislagh. Haerlem ingenoomen door de Spanjaerts, welker geweldt en indruk Alkmaer allereerst gestuyt heeft. De Nassausche winnen Geertruydenbergh, en neemen Bossu met sijn vloot gevanghen. Alva wordt met sijn soon in Spanjen te rugh ontbooden. In sijn plaets koomt Don Louis de Requesens. Die doet van stonden aen het beeldt van Alva weghneemen. Middelburgh voeght sikh met de Zeeuwen. Luidewijk van Nassau met sijn broeder Henrik en Christoffel, soon van den Keur Paltsgraef, worden geslaeghen. d'Oproerighe Spanjaerts

parssen Antwerpen vier hondert duysent guldens af. Vreedehandelingh tot Breedaa vruchteloos afgebrooken. Beleggh van Leyden en des selfs ongelooftelyk ontset. Ongelukkighe seetoght van Pieter de Melendis teegen de Vereenighde Landen. De Spanjaerts vermeersteren de haeven van Bomme-
neè en de stadt Zierixsee. De Koninghinne van Engelandt weygart de Opperheerschappy, haer door de Hollanders opgedraeghen, aen te neemen. Karel, Koningh van Vrankrijk, begunsticht hen onder de handt. Requesens ooverleeden sijnde, wordt het bewint der saeken van 's Koninghs sijde den Raede van Staeten aenbevoolen. De rechten en wetten der Staeten beginnen in swangh te raeken. Brussel wordt ten roof geschikt. De Spaensche soldaeten worden voor vyanden des vaederlandts verklaert. Ooverrompelen Aelst. Eenighe Grooten in Brabandt maeken met andere een verbondt teegen de Spanjaerts. Roda plondert Maestricht en daer nae Antwerpen. De Nederlanders roepen Oranje te hulpe. Gentsche pays. De kasteelen worden gesleght en 't juk der slaevernye afgeworpen. Philips, sijn nae den tijdt voegende, bevesticht de handelinghen. Don Jan van Oostenrijk voor Opperlandtvooght in Nederlandt gesonden. Neemt Naemen in. Wordt by den Koningh beschuldicht de vrede gebrooken te hebben. Oranje verkooren tot Ruwaert of Landtvooght van Brabandt. Door tusschenspreken van Aerschot wordt Matthias van Oostenrijk de Opperlandtvooghty van Nederlandt gegeven: Oranje noghtans tot sijnen Stadthouder aengenoomen.

1567.

Alva komt
in Neder-
landt.

Aer den Hartogh van Alva, diens brandende voort-
vaerenheit eenighermaeten door sijne siekte, en weeghens de bittere koude der Alpische geberghten was verachtert geweest, heeft ten laetsten, langhs eenen dorren en pijnlijken wegh, door Savoyen heen getrokken sijnde, den Borgondischen boodem gewonnen, en met het volk, aldaer geworven, sijn leegher, 'twelk hy, oover de acht duysent sterk, in een onge-

loofelijke krijgstucht doorgaens heeft gehouden, versterkt. Welke wegh den Spanjaerden toen, uyt soo verre geleegene landen, tot aen de grensen van Luxenburgh eenmael gebaent sijnde, hen feedert nimmermeer heeft kunnen afgesneeden worden, dermaeten wist sijn Philips van de gunst der Vorsten, die hem, om de maght sijner afgescheyde heerschappye aen een te brenghen, konden dienen, te verseecken. Juyst op die selfde tijdt, als waere het werk onderlingh besteecken, barste men ook in Vrankrijk uyt in oorlogh, hebbende die Koningh eenighe Switserfche troepen by een gerukt, op voorgeeven, als of hy voor sijne grensplaetsen, langhs welker uysterste Alva den toght genoomen hadt, bekommert was, dogh in der daet teegen de voorstanders des gehaeten godtsdiensts.

De Françoisen barsten op die selve tijdt ook in oorlogh uyt.

Alva vint geen teegenstant.

't Vertrek van Margareta baent hem den wegh tot d'Opperlandtvooghty.

Wonder was of de bevreestheit, of forgeloofheit der Nederlanders; niemant die hem in sijn intrede heeft teegengestaen. Maer in tegendeel wordt met een algemeene toeloop feestelijk ingehaelt die Oorlogsvorst, gesonden teegen een bevreedicht volk: welken tijtel hy selve sijn in den aenvangh sijnes gesaghs hadt aengemaeticht: tot dat de Landtvooghdes, luttel verkuyst met den blooten naem van een krachteloose heerschappy, en gelooft onder de slappigheit van vrouwen handen de regeeringh bedorven te hebben, te meer, dewijl sy immer 't senden des Hartoghen van Alva met een leegher door ernstighe brieven, en die 't gheen'er naederhandt te gebeuren stont wel duydelyk voorsyden, hadt afgeraeden, hem, door haer vertrek, de Opperlandtvooghty heeft oopen gestelt: hou-

houdende nu yder buyten twijfel, hoe weynigh hy volgens 's Landts voorreghten regeeren soude, die, behoudens 's Landts voorreghten, daer toe niet konde geraeken: gemerkt van oudts onder de uytsteekenste voorreghten deeser Landts gerekent is, dat die plaets by geen ander, dan een gebooren Nederlander, of yemant uyt den bloede der Landts-heeren bekleet mocht worden. 't Eerste bewijs van d'aenstaende verwoetheit sijner dwingelandy sijn geweest de Graeven van Egmond en Hoorne, die listelijk te hoof getroot en gevanghen wierden: en versoekende, dat se, volghens 't voorreght der Ridderchap des Gulden Vlies, voor hunne eedtgenooten moghten te recht gestelt worden, is hen niet alleen dit afgeslaeghen, maer ook last gegeven hen buyten Brabandt in bewaernis wegh te voeren, teegen 't recht, dat selfs den alleringhsten onder 't ghemeen vergunt is. Daer nae sijn in de voornaemste steeden van Nederlandt Spaensche besettinghen geleght, en die by naer alleen hier toe gehouden, terwijl het andere volk van oorlooghe, buyten orde, alleen om 't scherpste der gevaeren af te bijten, gebruykt wierdt. Selfs de ruytery der Nederlandtsche eedelen wierdt, vermenght met Spanjaerts, onder het beleid van Arenbergh, nae Vrankrijk gesonden, om door die daedelijke hulp 't verbondt met Koningh Karel te vestighen. Middelerwyl vingh men aen de burgeryen t'ontwaepenen, en kasteelen te bouwen, jae, dat het ondraeghlijkt van allen was, hen te dwinghen de lasten daer toe op te brenghen. Dit alles, sonder dat'er sijn yemant teegen darde versetten, hem naer wensch gegaen sijnde, treedt hy voort tot het verkiesen van omtrent twaelf reghters (meerendeels Spanjaerts; d'overighe een soort van menschen, die men heeft bevonden niet min ongenaedigh, dan de Spanjaerts selfs te sijn, hen naer mont en ooghen siende) welker last was, hen, die aen de onlanghs gereesene beroerten vast waeren, en sijn eenighermaeten daer aen schuldigh gemaakt hadden, te straffen; voorby gaende den geenen, dien, volgens 's landts gebruyk, de reghtspraak toequam. Seeker de grootste steun sijner moogenheit was dit, de reghbanken in sijn gewelt te hebben: en te meer, daer by kerkschendery nogh majesteytschennis gevoeght wierdt: een betichtingh den goeden Vorsten niet min verdacht, dan den dwingelanden wel geleeghen, als die den aengeklaeghden berooft van alle behulp van voorreghten, en by nae alleen door de grouwsaemheit van den blooten naem verwint. De kerkers waeren opgepropt met beschuldighde, een ontelbaere meenichte van menschen dien het 't leeven koste; allerweeghen vertoonde sijn eenerley gedaente als van een ooverweldighde stadt. Naedemael hier onder niet alleen betrokken wierden, die de waepenen gedraeghen hadden; maer de stilte en rust van andere soo schuldigh als 't beroeren selfs gehouden, daer by, ongelukkighe raedtflaeghen, naer ampten gestaen en die geweyghert te hebben: besonderlijk wreekte sijn de wreetheit met het ombrenghen van aedel, of van fulke die in grooten aensien of vermooghen geweest waeren, welker doodtstraffen tot verseeckerheit, middelen tot verbeurtmakingh en buyt voor de Spanjaerts dienden: daer in ook Alva niet ontveinsde, waer hy 't op toeleyde, wanneer hy met bitsse woorden en een straffe stem, nae sijnen aert, uytshietende, dat weynigh salmskoppen ongelijk beeter waeren, dan veele duysenden kikvors hoofjes, op een nieuwe wijze uyt drukte een oude spreuk, die leert, dat in den Staet 't van kant helpen der grooten een rijk verseeckert. Egmond en Hoorne wierdt te last geleght, al 't gheen'er feedert den haet teegen Granvelle tot op die tijdt was omgegaen, met beswaernis van vermoeden, dat by Oranje en haer beslooten was, Nederlandt onder hen te verdeelen, en daer

1567.

*Hy doet
Egmond en
Hoorne ge-
vanghen
buyten Bra-
bandt in
hechtenis
weghvoerē.*

*Leght in de
Neder-
landtsche
steeden
Spaensche
besettinghē.
Sendt Aren-
bergh met de
ruytery nae
Vrankrijk.*

*De steeden
ontwaepent
sijnde, bouwt
hy'er kaste-
len.*

*Stelt tot het
straffen van
d'aenley-
ders der be-
roerten
twaelf
reghters.*

*Meenighden
omge-
braght.*

1568.

1568. daer nae den Koningh gewaependerhandt uyt den lande te fluyten. Deese twee personaedjen, die, nae de bekentenis van al de weerelt, d'uytsteckenste, en niet min in treffelijke daeden, dan van geboorte, doorluchtigh waeren, deedt men tot Brussel, nae datse hunnen godtsdienst op de Roomsche wijze gepleeght hadden, in 't oopenbaer, door den beul, onthalsen: hunne hoofden bleeven eenighe tijdt op staeken, en yfere pinnen, aldaer geplant, ten toon staen; een schouwspel soo afgrijfselijk in de ooghen der Nederlanders, dat, onaengesien de meenigte der gewaepende,

Dat voor den Nederlanders een afgrijfselijk schouwspel is.

die de plaets allesints omringhde, en de woorden, jae by nachet gelaet der omstaenders, scheen te verspieden, diepe deernis in de gemoederen van alle, wrackfucht en verbolgenheit in die der kloekste beslooten bleef. Een ongeloofelijke meenigte van menschen liep nae hunne grafplaetsen, om diè te kussen en met hunne traenen te bevochtighen: andere vondt men 'er, die voornaemen het hayr ongeschooren te laeten, doende, volgens een oudt gebruyk, belofte van die gestalte hunnes aengesichts niet te sullen veranderen, voor al eer soo eedel bloedt gewrooken was. Oranje met meer andere Heeren, oopentlijk by plakkaet ingedaeght en niet verscheenen sijnde, wierden, mits hy door sijn afweesen de straf te leur gestelt hadt, sijne goederen verbeurt gemaekt, en sijn soon van Loven uyt de hooghe school, alwaer hy in eerlijke konsten opgevoet wierdt, gelight, en nae Spanjen in gevanghenis weghgevoert. Moorden en vluchten maekten een schrikkelijke verwoestingh en ontvolkingh der Landtschappen. Weynighe, welker armoede geen ballingschap nae andere landen toegelaten hadt, sijn gewaepent in de bosschen berghende, alwaer se op den vetten buyt, van Priesteren en geestelijken gehaelt, sijn onderhielden, hebben de partyen, welke d'Ooverheeden op hen uyt sonden om hen t'oovervallen, door gelijke ontmoetinghe in toom gehouden, tot dat se door sterker troepen van Alva daer uyt gedreeven wierden. Dus waeren ook langhs Maes en Rhijn doorgaens eenighe kleyne saemgerotte troepen, die 's Hartoghen dootd geswooren hadden, in hunnen eersten ophef, omgekoomen. De grouwsaeme tijdingen, die uyt Spanjen quamen, dedden blijken, dat geen meerder goedertierenheit van den Koningh, dan van Alva, stont te hoopen: alwaer den Baroen van Montigny, die wy verhaelt hebben dat derwaerts was gesonden, in 't oopenbaer aen den lijve gestraft is, sijn te vergeefs verlaetende en beroepende op 't recht der volken, en hoopende dat sijn gefantschap, eenen naem, die selfs onder vyanden heyligh en onschenbaer gehouden wordt, hem beschutten souden, verklaert sijnde, dat diergelijke voorwaerden in rechtspleegingh tusschen den Koningh en sijne onderdaenen geen plaets greepen. Gelijke uytroomst is den Markgraef van Berghen door een tijdighe doot voorgesoomen, niet sonder geruchte, dat hy vergeeven geweest is: dogh ook het geheugen van deesen is door uytwerkingh van Alva veroordeelt. Grooter was wel het gerucht van Karel, 's Konings soon, dogh bedwelmder: 't was seker, dat dien erfgenaem van soo veel Koninghrijken in hechtenis was gestelt, 't sy uyt oorfaek, dat sijne jeught, nu volwassen tot de kroon, 's Vaeders arghwaen hadt aengeset, als of hy de Nederlanders te veel, en niet als volken sijns Vaeders, begunstighde en sijn hunner bemoejde, 't sy een selve misdact hem en sijne stiefmoeder van kant geholpen heeft: immers hy is korts daer nae gestorven, onseker wat reeden 's Vaeders gramschap tot het ombrengghen van sijnen soon vervoert hebben. De vluchtelinghen, die sijn allenthalven noodtdruftigh, en, ten weeder wille hunner uytlandigheit, met de jammeren hunnes vaderlands van verre bewooghen vonden, hielden aen, om Oranje tot het

Oranjes goederen worden verbeurt gemaekt, en sijn soon gevanghelijk nae Spanjen gevoert.

Allesints ontstaet groote verwoestingh.

De tijdinghen uyt Spanjen doen blijken, dat geen meerder goedertierenheit van den Koningh te verwachten staet.

De vluchtelinghen setten Oranje aen tot de waepen.

aen-

aenneemen der waepen te beweeghen; hy echter, niet geneeghen sich te verhaeften, oordeelde, men moest den Spanjaert tijdt geeven, om al en alijk yder een t'ooervallen, tot dat alle sijne raedtlaeghen aen den dagh quaemen, en den verdrukten gelegenheit laeten, om sich te verwoeghen, daer by doende de hoope, dat den Koningh onderwijlen andere oorlooghen, en meer werk, ooverhoop krijghende, veyligher tijdt, om sich teegen hem te verklaeren, te verwachten stont. Een gedeelte van deese vallen, onder 't gebiedt van Luidewijk van Nassau, in Vrieslandt. Deese, nae dat se Arenbergh, wien de hitte en 't smaedelijk toedrijven sijner soldaeten, hoewel hem sijne bescheidene voorsightigheit hadt geraeden tot uytstel, ten strijde genootsaecten, verslaeghen, sijne troepen verstroyt en op de vlucht gedreeven, en alsoo den seeghen en het velt behouden hadden, te vergeefs naer 't afvallen eenigher steeden wachtende, en gebrek van betaelingh reets de krijgstught ontseenuwt hebbende, wierden door Alva oovervallen en gheslaeghen, sijnde ook in den eersten slaghe gebleeven Graef Adolf, broeder van Oranje en Luidewijk; en derwoeghen is den oorlogh door lotwissel met het bloet eerst hunner vyanden, en daer naer van hun eygen, ingewijdt. Oranje door dit beloop der saeken veroovert, wierdt te raede, om door wettighe heerschappy en genoeghsaeme krachten de sijne weeder ter been te helpen, de reghtveerdigheit en reedenen sijner waepen door uytgegevene schriften en boexkens al om kundigh te maeken: waer in hy de beschuldiginghen hem te last geleght weederleyde, en te gelijk den reghter wraekte; daer beneevens niet ontveinsende, dat hy, beeter onderweesen, van de Roomsche Kerke tot een andere was oovergegaen: dan betuyghde echter, dat hy sich in noodtsal vindt, om, voor de behoudenis der gemeene saeke, en om de slaevernye van het vaederlandt af te weeren, de waepen te neemen, dat dit en de plicht van een borgher, en van een hoogh aensienlijke personaedje was: van Philips sprak hy niet, dan met alle eerbiedenis, sich beklagende dat sijne goedtheit door den raedt en oorblaeseryen der Spanjaerden wierdt ooverweldigh, en dat men niet hadt te wanhoopen, of hy soude t'eenigen daege sijne getrouwe volken, en de handtvesten, by hem beswooren, aensien: dat men ondertusschen, volgens de handtvest van Brabandt, niet schuldigh was, hem in sijne afdwaelinghen, als Prins van den lande, te gehoorsaemen. 't Laetste, 't welk tot de reghtveerdigheit sijner saeke wel van 't meeste gewicht schijnt, steunt op deesen grondtslagh. De Brabanders, gelijk se meerendeels voorsightigher dan d'andere voor de behoudenis hunner vryheit sorghe gedraeghen hebben, soo ook sijn se meede gewoon, teeghen 't bedrogh der Vorsten, die sich, onder voorgeeven van het gemeene best, niet schreumen hun verdragh te breeken, eygentlijk en in 't besonder dit te bedinghen, dat, t'elkens wanneer den Landtsheer 's Landts vryheeden en handtvesten oovertreedt, sy ook van den bandt hunner trouwe en gehoorsaemheit ontslaeghen worden, ter tijdt toe, dat het ongelijk en den ooverlast t'eenemael sy weghgenoomen. En dit wordt bevesticht door exempelen der voorfaeten, die eertijts hunne Prinsen, en insonderheit Graef Jan den tweeden van dien naem, verrukt of door onbedwongenheit hunner hartstoghten, of door listen der pluymstrijkers, door geweld of mannelijke besluyten, tot hunnen plicht en beeter sinnen gebraght hadden; met hen geen vrede maekende voor al eer se vastelijk beloofst hadden, sich aen hunne herkoomsten en voorreghten te sullen houden. Oranje, hoewel in Duytschlandt gebooren, besat in Brabandt uytsteekende erfheerlijkheden, welker heeren, volgens een oudt gebruyk, de weerdig-

1568.

Luidewijk van Nassau hebbende eerst Arenbergh verslaeghen, wordt van Alva op de vlucht gedreeven.

Oranje maekt door 't uytgeeven van boexkens de reghtveerdigheit sijner saeke al om kundigh.

Verdragh der Brabanders met hunnen Landtsheer.

1568.

heit van 's Landts grooten wierdt gegeven: uyt kragt van dit reght hieldt hy thans staende, dat niet alleen het gebruyk der wetten en voorreghten, maer ook de beschermingh en handthaevingh der selver hem infonderheit toequam. Wyders moet men niet stilswijgens voorby gaen, dat ook andere volken in Nederlandt sijn door onheughbaere gewoonte van 't selve reght gedient hebben: dat boovendien te voorschijn worden gebraght handtvesten van Maximiliaen van Oostenrijk en Maria van Borgonje, die hen, met Brabandt, daer se onaffcheydelijk aen vast sijn, door vaststellingh der selver voorreghten hebben gelijk gemaakt. Dit staet vast, dat de volken in Vrieslandt, Utrecht, en Gelderlandt, die, onder den Landtsheere Keyser Karel, aen de Nederlanden sijn gevoeght geworden, booven alle besondere voorreghten, die se by hun verdragh bchielden, in 't ghemeen ook dit bedonghen, dat se immer onaffcheydelijk van Brabandt en Hollandt souden blijven. Keyser Maximiliaen, bewooghen door deese reedenen, en te gelijk sijn oover het ongeval van Oranje, die plotselijk uyt soo voortreffelijke weerdigheeden, en soo maghtighe rijkdommen verftooten was, ontfermende (want nimmer hebben eenighe rijken Vorst van goedertierener en sachtmoedigher imborst gesien) sondt sijnen broeder Karel nae Spanjen, aen den Koningh, om, uyt sijnen en der Duytschen Vorsten naeme, te vertoonen, dat omtrent de Nederlanders sulken strengheit te gebruyken, niet en schein ten dienste van 't ghemeene best te weesen. Maer Philips, die thans sijne gramscchap quaelijk konde ontveinsen, heeft hem met dit antwoordt weder afgeveerdicht; dat hy selfs wist voor het sijne sorghe te draeghen; dat, gelijk hy wist wanneer het tijdelijk was goedertierenheit te bewijsen, soo ook geleegenheit konde waerneemen om strengheit te gebruyken teegen hen, die, nae Godt versmaet te hebben, wel haest geleert hadden ook hunnen Vorst te versmaeden: dat het voor hen beeter en veyligher ware, sijn met geen segghen in eens anders saeken te bekommeren. Men vont'er, die uytstroyden, dat de Nederlanden, door 't geweld der Oppervorsten, van Duytschlandt, hun lichaem, afgescheurt, nu door den oorlogh weder daer meede souden vereenight worden. Maer de Keyser, uyt eygener aert geneyght tot vrede, en maer eerlangh daer nae aen Spanjen door nieuwe maeghschappy verbonden, hieldt sijn gerust. Weynighe der Duytsche Vorsten deden, 't sy uyt insight van Godtsdienst, 't sy uyt wangunst tot koninghen, of uyt haet teegen Alva, te wel onder hen bekent, Oranje onderstant van penninghen en krijghsvolk: misschien ook bewooghen door bedenkinghen, als of Alvás toeleghe sijn moght d'aensienelijke steeden op den Rhijn en d'Eems, onder schijn van Godtsdienst, of om dat se schuytplaetsen der Nederlanders strekten, onder 's Koninghs heerschappy te brenggen, en vervolghens 't ooggh op d'andere te worpen. Te gelijk hebben Oranje en sijne naestbestaende, om de voorderingh van een veldttoght te doen glien, hunne goederen tot onderpant gestelt, waer by ook de Nederlanders, die, geveeken buyten 's Landts, sijn genootsaekt vonden weder derwaerts te keeren, of die, gebleeven sijnde, heymelijk naer hunne vryheit sichten, eenighe penninghen opbraghten: dogh hebben 't meerendeel van 't gheen se beloofst hadden tot op d'uytkoomst van sijn oogghwit uytgestelt. Hy rust dan toe, en trekt onder sijn beleid by een ses duysent peerden, en veertien duysent kneghen, meerendeels uyt Duytschlandt, alwaer een groote meenighe van menschen, verlost door geldt op de handt, sonder op 't achterste te denken, buyten belangh van eenighe partytschap, sijn van yder, die hen eerst voorquam, liet aenneemen; ten deele ook

't Selve reght is ook by andere volken in Nederlandt gebruykt geworden.

Keyser Maximiliaen, door sijn broeder Karel, by Philips voor de Nederlanders spreekende, wordt bis bejeegent.

Weynighe Duytsche Vorsten doen Oranje onderstant van geldt en krijghsvolk. Oranje en sijne naestbestaende stellen, tot voorderingh van den toght, hunne goederen tot onderpant.

Hy neemt ses duysent peerden en veertien duysent kneghen aen.

uyt

uyt Nederlandt en Vrankrijk. Deefe troepen, naerdien se, by nae 1568.
 buyten aller gissingh gelukkig oover de Maese geset sijnde, niet op der
 daedt voortgerukt waeren, en d'eerste gelegenheit tot slaen gegreepen
 hadden, heeft Alva naederhandt lichtelijk ooverwonnen, gebruykende *Welke Alva
 sonder slaen
 ooverwint.*
 een treffelijk stuk om seeghe te behaelen, niet te slaen: in ervaerenis heb-
 bende, dat deefe wijze hem eertijts in Italiën teegen Guise ten besonde-
 ren voordeele was uytgevallen. Derhalven braght hy geheele drie-en-
 twintigh daeghen door met hen in 't wenden en swaeyen gestaedelijk op de
 hakken te volghen, leegherende sijn heyr altoos seer nae by den vyandt,
 soo voorfichtigh, dat hy nimmer tot slaen teegen eenen vertwijfelden
 vyandt konde genootsaekt worden. Toen ter tijt heeft men een schoo-
 nen dekmantel van ongerechtigheit, en die geschaepen staet altoos te
 fullen dueren, uytgevonden, soodaenigh, dat die beyde hunne leeghers
 onderhielden uyt onzijdighe landen; naerdien den doortoght door de
 Landen van Kleef of Luyk vergunt of geweyghert sijnde, altijts d'eene
 party sijn met rooven of ook met branden wreekte. Maer soo geweldigh
 een leegher, binnen geene steeden ingenoomen, door geen toevoer on-
 dersteunt sijnde, is in korten tijdt, door hongher, door gebrek aen alle
 dinghen, dogh infonderheit van betaelingh, versmolten: waer van
 Oranje ter naeuwer noodt eenighe geringhe ooverblijfselen in Vrankrijk *Oranje
 wijkt nae
 Vrankrijk.*
 sleepende, derwaerts sijne hoop heeft laeten vallen: en aldaer een tijdt
 langh in eens anders oorlogh, en in een gelijke saeke (want Alva hadt
 ook aen den Koningh hulpstroepen gesonden) ingewikkelt geweest sijnde,
 is hy door de vrede, korts daer op volgende, bedrooghen, en met de
 sijne aen de laeghen, den bedrooghenen geleydt, deelaghtigh geweest. Dit
 leegher verjaeght en verstroyt sijnde, waer door de Nassausche kraghten *1569.*
 buyten twijfel waeren uytgeput, strekte de drift van Alva, die, gelijk hy
 voorfichtigh in gevaeren, soo ook te opgeblaesen in voorspoet was, sijn
 draeghende als ooverwinnaer oover die volken, welker vyantschap hy tot
 nogh toe niet gewaer geworden was, tot de waen eener glory, die den
 ooverwinnaer van een nieuw veroverde heerschappy geeygent wordt.
 En dienthalven van den Roomschen Paus met het ghewijde swaert be- *Alva wort
 van den
 Paus met
 het gewijde
 swaert be-
 schonken.*
 schonken, deede hy booven den lof hem door monde en schriften gegee-
 ven, sijn selven in 't Kasteel (een kriegsgebouw, dat al de vestkonst van
 dien tijdt volslaeghen vondt, en niets daer aen te berispen, tot Antwer-
 pen door hem gesticht, om die borgery daer door te breyden, en wij-
 ders tot geen ander gebruyk, 't welk de keur der plaetsen, van de stroom
 afgewent, selfs getuyght) een metaelen beeldt oprechten, gestelt op een
 voetstal, die in koper 't opschrift en den roem sijner daeden, met een *Recht sijn
 selven een
 beeldt op.*
 stoet van eernaemen, bevatte, *dat hy nae 't dempen der myterye, ver-
 drijven der weederspannelinghen, bouwen van 't geregt, de vrede der
 landtschappen gevesticht hadt.* Ook maekte hy op de selfde tijdt veel
 plakkaeten, niet min dienstigh dan schoonschijnende, op 't stuk der
 munte en koopmanschap, op 't vervolghen der misdaeden, teegen 't light-
 veerdigh uytgeeven van boeken, die alleen uyt haet op den maeker ston-
 den om vernieticht te worden. Jae nu wierden d'Inquisitie op de godts-
 diensten, de besluyten van 't Conçilie van Trenten, de Nieuwe Bis-
 choppen, saeken die men tot nogh toe of beleefdelyk geweyghert, of
 rondt uyt verworpen hadt, in 't algemeen als vrywilligh aengenoomen;
 de dwingelandy in teegendeel gereset staende om te dwinghen; sijnde den
 haet teegen d'Onroomsche soo hoogh geklommen, dat, die op een
 Christelijke wijze van de Protestanten gedoopt waeren, teegen d'instel-
 lingh der oude Christenen, herdoopt wierden. En niet min yverigh en
 heet

1569. heet was de nieuwe vierschaer van Majesteitschennis in 't naevorschen der voorighe misdaden, sijnde daer by gevoeght die men vermoede dat onlangs op Oranjes voorspoet gehoopt, of sich in sijn teegenspoet bedroeft hadden. Onder dit beloop noghtans verpijnde men sich yverigh om ook eenighen roem van goedertierenheit te verwekken, en daer door quansuys den seeghen te verheerlijken, sijnde een plakkaet van den Koningh uytgekoomen, waer in hy den genen, die 't misbedrijf der voorighe tijden beleden, vergiffenis gunde: blijvende eevenwel ter straffe uytgeslooten de Pcedikanten en andere Kerkendieners, en die hen gehuysvest, kerken geschonden, waepenen gedraeghen, of eerampten bedient of de facmenrottingh der eedelen toegestaen hadden; een oneyndighe meenighte van luyden en saeken. Ook wierden de voorreghten van Steeden en Ghilden of Broederschappen, en 't gheen de Schatkist aen besondere luyden ten achteren was, gestelt in handen van den Koningh, omme daer in naer sijn goetvinden te voorsien. En dus is 't, dat de Spanjaerts, toen hen langher noch vreesse, noch schaemte wederhieldt, hebben aen den dagh gebraght hunne uysterste vonden en aenslaeghen, door welker middel sy geroemt hadden te fullen sijn uytwerken, dat de lasten van het rijk, en, waer het noodigh, ook den oorlogh selfs, alleen op kosten der Landtsaeten souden gedraeghen en gevoert worden. Alva gebiedt den hondertsten penningh van yders geschatte middelen eens gereet te betaelen: dat inder daet swaer, en te bijster een voorstel, was; te meer, dewijl, 't gheen men gewoon was ouwlinx by beede te doen, nu gewaependerhandt geboden wierdt; selfs hadt hy de Geestelijken niet uytgesondert: daer nae, den twintighsten der onroerende en den tienden der roerende goederen, soo dikwijls als die dan wierden verhandelt; seggende rondt uyt, dat die maniere van schattinghe in Spanje gebruykelijk was, en het daerom reedelijker waere, dat de Nederlanders, veroordeelt door de wetten, t'ondergebraght door geweld van waepenen, en niet konnende sonder dat de vruchten der quijtscheldinghe genieten, hier in gehoorfaemden. Lightelijc wierdt begreepen, dat door deese schattinghe al den handel, beneevens de konst- en handt-werken daer aenpaelende, nu door de vlucht van veelen bijster verswakt, t'eenemael 't onderste booven gekeert wierden, en alsoo de gemeente, die daer uyt voornaementlijk hun onderhoudt trok, haer onmiddelijc bederf te gemoet sagh. Want dat de koopmanschappen, die gemeenelijc een groot gevolg van dienst hadden, en door meenighwerve sleete vertiert wierden, indien soo swaeren belastingh t'elker verkoopingh de prijs verhooghde, geensints hunnen kooper vinden souden, aengesien die in andere landen tot veel geringher prijs konden gegeeven worden. Hadt yemant de stoutheit van hier teegen te dwarfdrijven, dien wierden van stonden aen soldaeten op den hals gesonden, om hen door allerhanden ooverlast hunner moedtwillighe dardelheit te plaeghen. Jae selfs eenighe Landtschappen en steeden, die'er sich ernstigh hadden teegen gestelt, betichte hy van Majesteitschennis, een saeke bynae ongehoort, en wierp hen op den hals alle verbonden, die se teegen 's Koninghs plakkaeten gemaekt hadden, of toegelaeten 't gheen andere inruymden. En niet teegenstaende sy pooghden de rasernyen en dulle oploopenheit der besondere van de gemeene saeke, en de noodtsaekelijckheit van een misdadigh voorneemen te schiften, verstak hy hen echter by vonnisse van hunne voorreghten, en alle plaets in de vergaedinghe der Staeten; om naederhandt op dien voet geregeert te worden, die de Koningh soude goetvinden. Ook heeft het sommighe duer genoegh gestaen, sich van Alvás vonnis op den Koningh beroepen te hebben:

De meeste saeken worden aen het welbehagen van den Koningh gestelt.

Toen sijn de uysterste aenslaeghen der Spanjaerden aen den dagh gekoomen.

Alva gebiedt den Nederlanders ongehoorde schattinghen op te brenghen.

Sijn strengheit teegen de wederstreevers.

De hartnekkighste worden hunne voorreghten be-noomen.

FERDINAND ALVAREZ VAN TOLEDO.
HARTOGH VAN ALVA.

ben: en de gesmeekschriften der Magistraeten sijn met het oplegghen van geldtboete, te betaelen uyt hunne eygene middelen, beantwoordt: voorbeelden waer door d'andere afgeschrikt, soo oneyndighen last met een seekere somme van penninghen pooghden af te koopen. Dan noch konden soo meenigerhande jammeren 's hemels gramschap, uytgestort oover de sonden der Nederlanders, niet versaedighen: maer den Ocean, als waeren de yffelijke wreetheeden van menschen en hunne gierigheid niet genoeghsaem, om een Landt soo wonderbloeyende in volk en rijkdom te verwoesten, doorbreekende dijken en sluysen, met soo bulderendt een geswel, als naeulijx oyt gehoort is, heeft daetelijk allesints swaere rampen van een algemeene elende veroorsaekt, en tot een voorboode van naekende beroerten gedient. Want toen was het die tijdt, dat in korten de verachtste slaevernye en hooghste vryheit sikh van een gefondert hebben-de, gelijke plaeghen en elenden vervolgens oover beyde de volken gebragt hebben. De verbolgenheit, die in den onderdrukten albereyds den lust om sikh door waepenen te redden hadt ontfteeken, diende ten bewijse, dat'er geen soo vast eene eendraght is, als die door den bandt van eygen belangh verknocht is. Dat volk, 't welk 't blaeken en branden hunner meedeborgeren, 't ombrenghen hunner Landtvooghden en ooverheeden, 't ontweldighen van handtvesten, van godtsdienst en van den Staet selve, bynaer als onbeweeghlijk hadt aengesien, heeft eerst toen saemen gespannen en sikh verkloekt om alle voorighe onheylen te wrecken, en die hen noch booven 't hooft hinghen te weeren. En ooverfulx heeft binnen de stadt Brussel, hoewel den Hartogh selfs daer teegenwoordigh was, en met een swaere besettingh al dreyghende den tienden penningh voorderde, een ygelijk hunne kraemen en winkels opgeslooten, 't gevaer hunnes leevens selfs verachtende, om niet den dwangh van eyghen bekentenis der flavernye te gedooghen. De galghen waeren reets opgereght, de beuls reets veerdigh, om de weederspannighe te straffen, wanneer de tijdinghen der beroerten door geheel Hollandt, waer van wy korts hier nae fullen spreken, den loop van soo voortslaende wreetheit de handen bonden. De verbolgenheit der volken, meer en meer aen 't swellen raekende, hadt Oranjen den moet wederom doen wakkeren, om, onaengesien sijn geloof dapper verswakt was, andermael de kans van den oorlogh te waeghen, terwijl een gedeelte van 's Koninghs maght teegen den Turk belemmert is, en Spanjen selfs noch naeulijx van de beroerten der Mooren in rust geraekt was; en hun waepenen en een Veldt-heer aenbiedende den wegh tot scheuringh te baenen. Derhalven heeft hy aen alle Vorsten, die sikh beleeden herstellere van den vervallen godtsdienst te sijn, afgesonden bequaeme gesanten, om hen tot bondtgenootschap, of heymelijk onderstant, ten stut der gemeene saeke, te versoeken. Deenemarken en Sweeden hebben 't afgeslaeghen, uyt vrees van sikh teegen hun maghtigher te kantē. Ook durfde de Koninghin van Engelandt die naebueringhe moogenheit niet gaende maeken, hoewel den Roomschen Paus haer reets in den ban gedaen, en haer rijk ten roof gegeeven hadt, en den Hartogh van Alva voorlangh verdacht was van geleegenheit en een dekmantel te soeken, om dat rijke eylandt, ter oorsaeke van penninghen, toekoomende Genuesche koopliuyden, in Engelandt aengehouden ten behoeve der teegenwoordighe noodtsaekelijckheit, en onder belofte van de eygenaers buyten schaede te houden, den oorlogh aen te doen, sijnde die saek soo verre gekoomen, dat se tot onlusten en weederzijdighe bekommeringh van goedt en kooplieden was uytgebarsten; en noch on-

1570.

Den Ocean veroorsaekt swaere rampen.

De verdrukte Nederlanders beginnen op wraek en hunne beschermingh te denken.

De Brusselaers weygheren den tienden penningh te betaelen.

1571.

Oranje, om andermael de kans van den oorlogh te waeghen, versoekt de Protestantsche Vorsten om hulpe.

Deenemarken en Sweeden weygeren 't.

Ook durfde de Engelsche Koninghin niet.

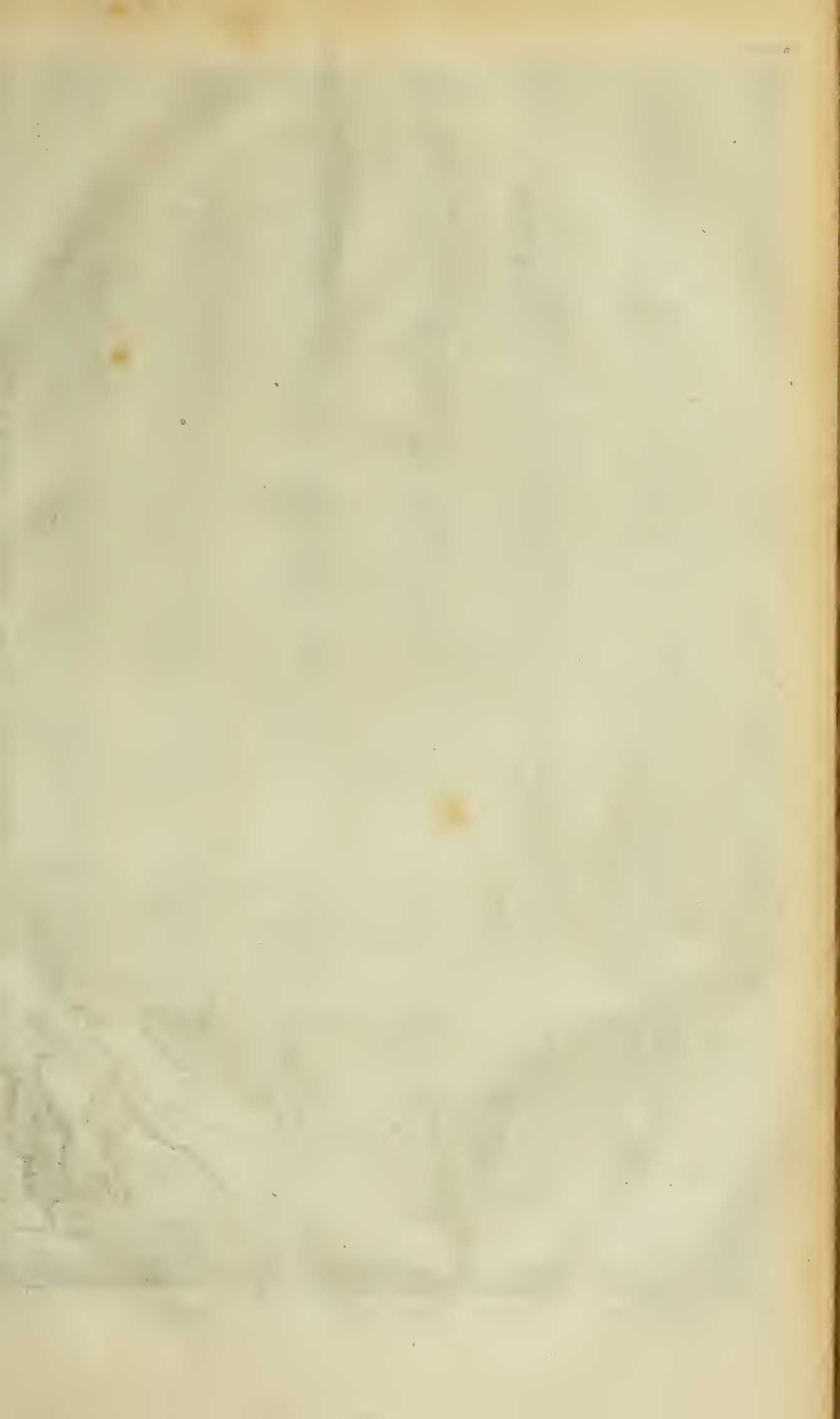
1571. langhs, als'er beroerten in 't Noorder deel van dat rijk ontstaen waeren, eenigh volk hadt uytgefonden, om de haevenen te peylen, en sigh, wen'er de geleegenheit dienstigh schein, tot hoofden op te worpen, jae 't buyten alle twijfel was, dat hy den toelegh der Schotse Koninghinne teegen Elisabeth gevoedt hadt: al't welk sy voor eenen tijdt verswelghende, en als ongemerkt laetende doorgaen, den Spanjaert soo verre te wille geweest is, dat den Nassauschen alle verblijf en schuyplaelse wierdt opgefeit, en hen belast binnen sekeren daeghe buyten de grensen van Engelandt te vertrekken. Maer de Onroomsche in Vrankrijk, die, om sigh te geruster op den vrede te verlaeten, gelijken toegang en gunst, beneevens hunne party, in het hof des Konings vonden, bedaghten alle moogelijkheid, om Oranje, die met hen van een selve godtsdienst was, alle voordeel uyt te werken, verswaerende daer toe den ouden haet teegen het huys van Borgonjen door ophoopingh van nieuwe stoffe; en booven 't geschil, dat toenmaels eerst in 't Conçilie van Trenten, belanghende den voorrangh der beyder Koninghen, was te berde gekoomen, ophaelende de hoonspraek, welke Philips wierdt nae gekreeten van 't vergeeven sijner gemaclinne Isabelle: waer oover de Koningh sigh behoorde te wreken, en niet min oover de Françoisen, door de Spanjaerts op Florida, gewest in Amerika, vermoort. Al't welk Koningh Karel met toegeneegene ooren aenhoorende, geloofte wilde hebben, dat hy se geloofde: lokaes, om, soo wel door dit, als dat van 't huwelijk sijner suster, belooft aen den Koningh van Navarre, die hem verdacht waeren, om den thuyne te leyden. Hy geliet sigh dan, dat hunnen voorflagh hem geviel, en een treffelijken raedt was, dat men in der daet sigh te weer moest stellen teegen eene moogenheit, die de naebuerighe schein te willen inswelgen, en den Franschen aert moest oorlogh voeren, om in vrede te blijven. Men stroyde van handt tot handt als een geheym, en daerom dies te sorghvuldigher, dat de Koningh voorneemens was, 't verbondt, dat Keyser Karel den gevanghen Koningh François den I. tot oneer van de Fransche kroon, hadt afgeperst, te breeken, en door dat middel de oude landtpaelen van Vrankrijk te herstellen, en sijne heerschappy weederom tot op den Rhijn uyt te strekken: wordende gefeght, dat Oranje 't gheen aen d'ooversijde was voor sigh, tot loon sijner verdiensten, hadt bedonghen. De penninghen aen hem gesonden, en 't ooverbrenghen der aenslaeghen, door middel van sijnen broeder Luide-wijk, wien Gaspar de Coligny, voornaemste hooft van den gereformeerden Godtsdienst, geleegenheit tot mondelingh gesprek met den Koningh hadt gegeven; als ook 't uytrusten van een koninghlijke vloot op de kusten van Guyenne, 't oopenbaer verkoopen van den buyt, gelicht uyt de Spaensche scheepen, binnen de stadt Rochelle; de vruchteloofse klachten van den Spaenschen gefant, hadden 't vertrouwen in 't gesmeede bedrogh vermeerdert. Oranje ondertusschen, sigh van de achtbaerheit eener soo geweldighe bondtgenootschap dienende, belooft door gefanten of brieven den Nederlandtschen ballinghen hun vaederlandt, den onderdrukten binnen 's Landts hunne vryheit: en beweeght veele ooverheeden van steeden, uyt haet of vreesse voor Alva, tot afval. Dus steunende op de gunst en waepen der volken, hadt hy tot sijne insighten 't geweld ter see gevoeght, en reets eenighe maght by een gekreeghen. Want de stoutste onder de Nederlanders, swervende buyten hun Vaederlandt, en beducht voor een behoefstige ballinghschap, hadden sigh te schein begeeven, en een groot getal andere, die hen te gemoet quaemen, veroovert hebbende, wierdt hun getal soo sterk, dat se op den Ocean en langhs de see-

Den Nassauschen wordt belast uyt Engelandt te vertrekken.

De Koningh van Vrankrijk veynst Oranje onderstandt te willen doen.

Oranje worden penninghen gesonden, en onderlingh verstant met hem gehouden.

kusten

(Met innemen van den Briel, geschiedt en)

eersten van April in den Jaere 1572.

kusten op roof kruyften. Oover deese meenighte, hoewel recht en wetten onder hen weynigh plaets vonden, hadt nochtans Oranje, hebbende bestellingh te waeter uytgegeeven, eenighsints 't gebiedt. 't Geheele bewint ter see hadt Willem, Graef van der Mark, gebynaemt Lumey, een man woest en wreedt van moet, en dit was sijne eenighe deught; gelijk ook 't meerendeel sijns gefelschaps nogh beleit, nogh dapperheit, dan om te rooven, hadt. Van deese dienaers, en dusdaenighe werktuygen, heeft het echter toen der goddelijker voorsienigheit gelieft sich te dienen; wien het doorgaens goetgedacht heeft 't menschelijk vertrouwen en hunne raedtslaeghen in deesen loop der Nederlandtsche saeken soo te bespotten, dat groote hoop en gewenste uytkoomst nimmer t'samen spanden. Vierentwintigh scheepen, en die niet al te groot, 't begin des oorloghs teegen eene moogenheit, die de wijde weerelt door d'ontsaggelijckte was, den houwop in alle Engelsche haevenen, by plakkaet, wel scherperlijk verboden sijnde, staeken in see en munten 't op Westvrielandt, op hoope van eenigh geluk t'ontmoeten: maer de wint hen teegen loopende, genootsaekte gebrek van nootlijke behoeften hen der wijse, dat se goetvonden 't naer 't grootste eylandt, geleegen op de mont van de Maese, Voorne genoemt, toe te setten: alwaer deese vloot de stadt Briel, door een schielijke schrik, onder een algemeene versleegenheit of geneegenheit van binnen, bemachticht heeft; ook was hun opset toen niet geweest sich alhier ter needer te setten, maer alleen voor eenighe daeghen op te houden. Dan het voorsichtigh beleidt der bestberaedene, en de bequame geleegenheit der plaetse, droegh oover om dien seeghen te behouden: krijgende de loop hunner saeken, buyten alle verwachten, soo gewentsten voorspoet, dat een regement Spanjaerden, onder 't beleidt van Maximiliaen van Bossu (toen Stadthouder oover Hollandt) op het eylandt van Voorne geraekt sijnde, sich, als door een beroerende verschrikkingh, op de losse vlucht begaf, sonder dat yemant eenighe teegenstant durfde bieden, alleen om dat de stedelinghen hunne scheepen in brandt gesteecken hadden. In 't wederkeeren versoght Bossu den doortoght door Rotterdam, 't welk sy, die van de onheylen der besettinghenervaerenis hadden, vergunt hebben, op voorwaerde, dat by enkele rotten teffens, en 't eene uytgelaeten sijnde, 't andere wederom soude binnen koomen. Maer den soldaet, onaengesien dit verdragh, dringht met dikke hoopen in, ooverweldighende de poort, waer door de wegh tot een jammerlijk moorden der burgeren gebaent wierdt. Die trouwloosheit heeft de ontroerde gemoederen der Hollanders soo geweldig doen ooverslaen, dat de meeste uyt eyghen beweegingh, andere wederom, of door de beroerte des volks gedreven, of door de waepenen der naebuieren, of door de nootsaekelijckheit hunner koopmanschap gearst sijnde, de uytgeweekene ingenoomen, en alsoo hunne geneegenheit waer se heenen wilden ontdekt hebben. Want Alva hadt hier geen kasteelen gebouwt, vertrouwende sich op d'eenvoudigheit des volks, dat sich tot nogh toe meer dan alle andere in rust gehouden hadt, om naemaels soo veel te geweldigher uyt te barsten. Daerenbooven hadt hy nogh een gedeelte der Spanjaerden daer uyt gelight, om Uitrecht door den ooverlast en schendighe moetwil der soldaeten te straffen, om dat die stadt, steunende op het voorrecht haerer Geestelijckheit, het inwillighen der geëyschte schattinghen vry heftigh teegen gestaen hadt: en 't volk, dat binnen Rotterdam in besettingh geleght was, hadt Alva, op d'eerste tijdinghen der beroerten, door een seer ydele vreesse, om niet aldaer beleeghert te worden, daer uyt gelight. Op deese stadt in Hollandt volghde

1571.

Oranje heeft eenigh gesaghoover de Nederlanders, die op den Ocean en langhs de see kust op roof kruyffen.

1572.

Vierentwintigh scheepen neemen den Briel in.

Bossu plundert Rotterdam, daer in veele burgers vermoort worden.

En de Hollanders, hier door bewooghen, de uytgeweekene de behulp-saeme hands te bieden.

1572.
Op deese
volghen die
van Vliſſin-
ghe en an-
dere.

't Welk
Oranje
weynigh
verheught.

Eerste ont-
worp van
een Repu-
blyk tot
Dordrecht
gemaekt.

Ondertuf-
ſchen ſijn de
Spanjaerts
meesters te
lande, de
Nederlan-
ders ter ſee.

De vloot
des Harto-
ghen van
Medina Celi
vermee-
ſtert, en hy
ſelfs ter
naeuwer
noot ontgoo-
men.

Alva Ber-
ghen in He-
negouwe
beleggende
geeft den
Hollanderen
en Zeeuwen
tijdt om ſich
te vereem-
ghen.

Vliſſinghen, welkers inwoonders 't aenſchouwen van een kasteel, dat al daer begonnen was te bouwen, beneffens d'aenkoomende beſettingh hadt gaende gemaekt; en hebbende den Savoyaert Pacieco, 's Hartoghen aller-ervaerenſten Krijghsbouwmeester, ter galghe gebraght, vervoeghen ſe ſich met de gemeene ſacke. Daer nae hebben ook andere ſteeden in Zeelandt den Spanjaerden buyten geflooten, meenighten hen uyt de rijken Vrankrijk en Engelandt daegelijx meer en meer ter hulpe toevloeyende, met hoope, dat hen door deese veranderingh een ongebonde vryheit te wachten ſtont. Willem, Graef van den Berghe, die Oranjes fuſter ten huwelijk hadt, en op den luyster van dien naem, meer dan op ſijne eygene krachten, ſteunde, valt in Gelderlandt en Ooveryſſel; Neederwormter, en korts daer aen Schouwenburgh, in Vrieſlandt, die in ſterke en aenſienelijke ſteeden ingelaeten wierden, met de grootste toegeeneegenheit der ingefetenen. De tijdingh dier beroerten en opſtant der volken gaf Oranje niet al te groot een vernoeghen, klaeghende, dat men hem, door ſoo geringh een toeval, gewichtigher aenſlaeghen hadt afgeſneeden, en het de oovereenſtemmingh der Landtſchappen nogh aen rijpheit ontbrak. Dit lichaem; dat tot nogh toe ongeſchikt was, hebben eenighe uyt den Hollandtſchen aedel en de afgeſondene der voornaemſte ſteeden, die tot Dordrecht ſich vergaederden, de eerste gedaente van een Republyk gegeven. Derwaerts hadt Oranje ook de ſijne gefonden, dien de Staeten van Hollandt, hoewel afweefſigh, tot hunnen Stadthouder, als wien het Stadthouderschap van den Vorſt gegeven, dogh naer rechtmaetigh gebruyk des Landts nogh niet afgenoomen was, en te gelijk tot hunnen Veltheer, teegen de dwingelandy van Alva, verklaert hebben. Heftigh ondertuſſchen gingh het ſtrijden aen te waeter en te lande: In ſlaeghen te lande oovertrof de Spanjaert dit ongeoeffent en ongeregelt volk, te waeter ſchoot hy te kort by hen die ter ſee gebooren ſcheenen. Treffelijke ooverwinninghen der Zeeuwen deden in deesen deele ſonderlinghen dienſt, en onderſchraeghden de gemeene behoeften door den rijken buyt, dien ſe ter ſee veroverden. En veel light heeft den Hartogh van Medina Celi, nu voor langh tot naefact van Alva geſchikt, als een Heer van foetelijker imborſt, tot verſoeningh der Landtſaeten, ſijne vloot, waer meede hy uyt Spanjen ooverquam vermeestert, en hy ſelfs ter naeuwer noot ontkoomen ſijnde, de Landtvooghdy geweyghert, om niet, in ſoo biſter eene verwerringh, en hacchelijken ſtant der ſaeken, ſich in de ſchult van eens anders oncere te menghen. Alva echter was door geene gevaeren te vermurwen, nogh tot het erkennen voor vyanden, teegen wien men 't recht der waepenen gebruykt, te brenghen: dan waer hy eenigher meester wierdt, dede hy oover hen, als oover weerspannighe, en ſchuldighe aen Majesteyschennis, vonnis ſtrijken. Hier uyt ontſtont wracksucht, en by de teegenpartye de ſelfde wreetheit omtrent de gevanghene, ſonder eenigh onderſcheit; tot dat eyndelijk eene onderlinghe noodſaekelijkheid, die, gelijk ſe eertijds de vyandtlijke volken, nu ook hen geleert heeft, ſich van alle bloedt, waer aen de kans des oorlooghs of de ſeeghe niet gebonden was, t'onthouden: 't wiſſelen der gevanghenen te lande dus ingevoert ſijnde, hebben de Naſſauſche, door geen lijfſgenaede te geeven, 't meesterschap ter ſee behouden. Tijdt om ſich t'hunner verſterkingh te vereenighen wierdt dien van Hollandt en Zeelandt gegeven, terwijl Alva, hen voorby gaende, en daerenbooven een gedeelte der beſettinghen gelight hebbende, 't beleggh van Berghen in Henegouwen, welke ſtadt Luidewijk van Naſſau door ooverraſſingh hadt ingenoomen, aendrongh, dicht waer omtrent de Spanjaerts Valenchiene, dat

De Moordt der Spanjaerden te Naerden. gese.

den eersten van December in den Jaare 1572.

LAN. LUYKEN INVENT. ET FIC. II.

dat met eenen verlooren was, by behulp van 't kasteel weeder veroovert hadden. Uyt Vrankrijk quam, tot ontfet van Nassau, die Berghen verdaedighde, een hulptroop van vijf hondert ruyters, en vijf duysent knechten, sonder dat het Karel verhinderde, 't welk tot bewijs van een heymelijk verbondt genoomen wierdt: en van gelijken was Oranje met een leegher, sterker dan in de voorgaende toerustingh, uyt Duytschlandt ook in aentoght. 't Is geloofelijk dat den oorlogh van alle kanten, tot groote schrik, hadt konnen gevoert worden, indien niet de Spanjaerts, verstendicht van het trekken der Françoisen, hen, niet wel op hun hoede, uyt onvoorfiene laeghen onderschept en geslaeghen hadden. Sels hunnen ooversten Jenlis, en andere eedelen, vielen in handen hunner vyanden; voor welker verlossinghe Koningh Karel door sijnen gesant sterk aenhoudende, de laetste handelingh van 't gesmeede treurspel heeft voltrokken. Want schielijk daer op wierdt Oranje door den slagh van eene yselijke tijdinghe der Fransche bedriegeryen getroffen, en verwitticht van de gevangen is des Koninghs van Navarre en des Prinsfen van Condé: dat eerst door het bloedt van Coligny de maght der party van Guise vereenight was, 't verbondt te vooren met hen gemaekt daer door bevesticht: dat voorts door 't geheele rijk de moordt, aen soo veel duysenden gepleeght, was vrygestelt, en den haet des woedenden graeuws gewaependerhandt op alle die van den gehaeten godtsdienst t'effens was uytgebarsten: hy besefte, dat dit het ooghwit was geweest des vreedes, dat hier op die bloedighe bruyloft, hier op alle die bedriegelijke aenlokselen, en ook sels de bondtgenootschap, met hem opgereght, was uytgekoomen. Derhalven dus van by nae sijne eenighe hoop versteeken sijnde, en dewijl de Koningh van Vrankrijk de beloofde betaelinghe voor eenighe sijner troepen introk, en, sich door soodaenigh een uytkoomst sijner raedtlaeghen genoegh by Philips gefuyvert hebbende, de vriendtschap vernieuwde, vondt hy sich genootsaekt sijn leegher af te danken, en is, nae dat hy ter naeuwer noodt de muystery hadt konnen ontwijken, 't gheen noch 't ooverighe sijnes geluks was, nae Hollandt gereyft; om, naerdien al 't gheen hy by der handt genoomen hadt soo quaelijk was uytgevallen, sich te dienen van alle geleegenheeden, die hem buyten hoop van sels waeren voorgekoomen. Hier op is gevolght het oovergeeven van Berghen: en gebruykte den Spanjaert 't recht van ooverwinninghe teegen Mechelen en andere steeden, die Oranje, in het doortrekken, met geldt of lijftoght ondersteunt hadden. Hier door verbaestheit sich allesints verspreyden, en de vrees voortslaende, worden de steeden, die wy geseght hebben dat in Vrieslandt of omtrent den Yssel waeren ingenoomen, plotseljk, niet sonder bloohartigheit der Ooversten, van hunne besettelinghen verlaeten. Ook heeft Don Frederijk, soon van Alva, Zutphen ingenoomen, terwijl 't op 't oovergeeven stont, alwaer nae yselijk pijnighen, nae 't pleeghen eener gruwel van vrouw- en maeghden-schennis, 't verwoede moorden der steedelinghen aenvingh, sonder jaeren te verschoonen, sonder kunne aen te sien. Daer aen wordt Naerden, een stadt in Hollandt, met gelijke wreetheit verwoest, en de mueren gesleght, ten aelouden voorbeelde van wrack. Dit onmenschelijk woeden, den Spanjaerden ook in andere oorloghen niet ongewoon, soude hen, soo sy waenden, voortaan dienen, om eenen korten wegh ter seege te baenen, daer in teegendeel de menschen door geene andere saek soo krachtigh konnen gewent worden sich te laeten ooverwinnen, dan door goedertierenheit. In andere steeden wierden de gemoederen dapper gesterkt, en groeyde de moedt met d'allerhooghste stijflinnigheit tot teegenweer, dewijl sy, alle

1572.

Aen Nassau wordt hulpe uyt Vrankrijk gesonden.

Op de selfde tijdt was 't leegher van Oranje uyt Duytschlandt in aentoght.

De Spanjaerts onderscheppen en verslaen de Françoisen, die niet wel op hun hoede waeren.

Oranje sijn leegher afgedankt hebbende, reyft nae Hollandt.

Berghen wordt oovergegeeven.

Alva gebruykt teegen Mechelen en andere steeden 't recht van ooverwinninghe.

De steeden, door de Nassauschen in Vrieslandt, en omtrent den Yssel, ingenoomen, worden verlaeten.

Schandelijk woeden van Alvâs soon in d'ooverwonne steeden Zutphen en Naerden.

1572.

*Beschry-
vingh der
Vereenighde
Landt-
schappen.*

trouwe en hoop van soen uyt siende, voor swaerder onheylen des vreesdes, dan des oorloghs, vreesden: en door deese wanhoop ook wakker aangemoedicht en vol hoops, hebben se, hunne harten saemenknoopende, manhaftigh ten gemeenen nutte beraedtslaeght, en niet een eenighe stadt is'er naederhandt oovergegeeven, die niet alvorens 't uysterste besuert hadt. Ik oordeele het niet ongevoeglijk, alle de deelen van de nieuw opdaegende Republijk gelijkelijk in orde te verhaelen, aengesien ten dien tijde sijn geleght de beginselen eenes oorloghs en eener vryheit, welke thoen geen sterfelijk mensch sijn kon inbeelden, dat soo langh eenen tijdt soude geduert hebben. Alleen die van Hollandt en Zeelandt hadden volhardt in de waepen: deeser volken gelegenheit, beneffens hunne oude en nieuwe benaeminghen sal ik uytleggen, op dat die voorts door 't geheele werk konnen verstaen worden. In aeloude tijden is het eylandt der Batavieren seer beroemt geweest, sijnde geleeghen midden tusschen Hooghduytslandt en Vrankrijk, en ten deesen aensien seer bequaem om eenen oorlogh sleepende te houden, en dien elders oover te brengen. d'Inwoonders hebben hunnen naem en oorsprongh van de Katten. Geduerende de Roomsche bondtgenootschap sijn se, uytgenoomen 't lichten van krijgsvolk, dat hen toestont, in hun recht en vryheit ongekreukt gebleeven; onder de maght der hulptroepen waeren se in wel te peerdt te sitten, in sneedigh swimmen, in trouwe en dapperheit de treffelijkste van cere en aensien: en niet min vermaert door dien oorlogh, waer in se, omtrent het begin der heerschappye van Keyser Vespasiaen, onder het beleid van Claudius Civilis, den Gaulen tot handthaevingh hunner vryheit hebben opgewekt. Naer welke tijden, nu de Franken, nu de Saxon, nu uytlandelijk ook de Engelsche sijn in deese gewesten hebben needergefet. Daer sijn'er, die'er de Slavoniers en de Varnen byvoeghen. Dit eylandt is omvanghen door den Rhijn, die in de Wael en in eenen arm, genoemt nae haeren naem, verdeelt is, en door twee voornaeme gaeten in den Ocean loopt. Dat ter reghter sijde hadt sijnen uytgangh niet verre van Leyden, sijnde eertijts ook seer engh geweest, dogh naederhant, door gewelt van storm, met faevel gestopt sijnde, heeft het waeter sijnen keer in de Lek genoomen. De Wael, tot den linker uytgangh toe met de Maese vermenght, was tusschen oevers beslooten. Heedendaeghs, sonder soo verre te koomen, tusschen verscheyde waerden heen gestort sijnde, heeft se, vermits de veelvoudighe hooghe vlooden en inbreuken, de gedaente van een see genoomen. Den derden uytgangh van den Rhijn, die van de reghter af verder nae het Noorden loopt, heeft Druusus geoopent. Want deese rivier, door arbeit der krijgslieden tot in d'Ysel afgeleidt sijnde: van daer sijn stortende in die meynen, door welke de twee Vriesche volken van den anderen gescheyden wierden, en by 't eylandt 't Vlie enger geworden sijnde, hadt se, aldaer den selven naem aengenoomen hebbende, haeren uytgangh in den Ocean. Voorts is ook deese gedaente der plaetsen dermaete verandert, dat niet de rivier schijnt in see te loopen, maer in teegendeel, de see door de landen heengebrooken, en, sijn eerst door een naeuwen hals indringende, vervolghens in de wijtte van een groote en ruyme gulf uyt te breyden. 't Beginfel dan des landts der Batavieren, dat voor een gedeelte sijnen ouden naem behoudt, wordt onder Gelderlandt gerekent, welkers gebiedt, ten breedsten uytgestrek, bynae bepaelt is tusschen de stroomen d'Ysel en de Maese. Dicht hier aen is Ooverysel, soo genoemt van haere gelegenheit, hebbende op sijde de groote Vriesen, die sijn tot d'Eems uytstrekken, en op den rugh andere Hooghduytsche volken. Maer Brabandt strekt

strekt sich een langhe streek uyt langhs de Maese. Beneden Gelderlandt, alwaer 't de Veluwe genoemt wordt, is Uitregh, met eenighe naebuerighe steeden, waer de Bischoppen heerschappy voerden, en onder deese ook Ooverysseel reekenden: welke Keyser Karel allereerst aen sijne landen heeft verknoght. Hier aen nu grenst Hollandt, dat seer volkrijk, en met steeden en dorpen dicht beset is, door twee hoeken sich tot aen de Wael, en den boesem, dien wy reets genoemt hebben, uytstrekt, en, de waeteren ten wederzijden allengskens meer en meer afneemende, een langh uytgestrekte kust teegen den Ocean stelt: welkers Noordergewest, eertijds een gedeelte der Vriesen, deels door waepen, deels door verbonden, met Hollandt vereenicht sijnde, om dat het nae 't Westen teegen de volken van oover 't Vlie leght, den naem van Westvrieslandt behouden heeft. 't Geheel begrip van Hollaadt, met veele armen der stroomen, meyren en gegrave grachten doorsneden sijnde, is weelderigher in wey- dan kooren-landen: geen volk ter weerelt is 'er, wien de stroomen en de see soo treffelijk een geleegenheit ter visscherye en seevaert geeven. Zeelandt, dat dicht hier aen paelt, geheel in eylanden verspreyt sijnde, is omvanghen door de uytganghen der Maese en Schelde; van achteren ook gehecht aen Brabandt, en door den Hondt, arm der Schelde, gescheyden van de Vlaemingen, die by uytheemsche volken verdient hebben hunnen naem geheel Nederlandt meede te deelen. Deese landtstreek, sich langhs de see, tot aen de stadt Kalis, geleeghen dicht aen de hoofden, uytbreidende, paelt aen dat gedeelte van Nederlandt, 't welk thans onder de heerschappy der Franschen staet. Eenigher gissinghe is, dat de Deenen, eertijds inwoonders van Hollandt en Zeelandt, hen deese benaeminghen, naer die van hunne taele, gegeeven hebben; maer, in 't doorbladeren der oudtste gedenkschriften, bevinde ik, dat deesen naem allen eylanden gemeen is, en geloof, dat dien eersten eertijds eyghen is geweest een kleyn ghewest, niet verre van Leyden, naar door ruyghe bosschen; want dat beteekent de klank van den naem. Dit is seker, dat de volken uyt 't Noorden, die hen vaek door branden, moorden en rooven te geweldigh plaeghden, eygentlijk de oorfaek sijn geweest, die hen genootsaekte sich ter gemeener behoudenheit te beraeden, en Prinsen te verkiesen, of aen te neemen, op de naem van Graeven; die eerst de majesteit der Fransche Koninghen, daer nae der Duytsche Keyseren, dermaeten erkent hebben, dat se geene wetten onderworpen waeren. Uyt wat huys die eerste Prinsen sijn afkoomstigh geweest, is, gelijk by nae alle oudtheeden, onseker: 't ghemeen gevoelen echter, dat se uyt Aquitanien gefonden sijn. Maer dat se inboorlingen geweest sijn, die, in voortijden een veel nauwer bepaelt gebiedt beheerschende, in die plaetse, waer af de benaemingh Hollandt was gedaelt, allengskens maghtigher geworden sijn, gebreekt aen geene bewijsen. Door erffenis van Vrouwen is men tot op 't huys van Henegouwe, Beyeren, Borgonjen en Oostenrijk gedaelt; uyt welker stamme Koningh Philips de tweede de eenendartighste in orde der Graeven gereekent wordt. Dogh in die tijdt ontfont de beswaertheit des oorloghs en 's Landts ongeleegenheit voornaementlijk daer uyt, dat Amsterdam in Hollandt, en Middelburgh in Zeelandt, twee soo bloeyende steeden, die door hun eyghen gewicht onverwikkelijk waeren, en oover welke Alva, diens besondere sorghe sich daer op veste, steêvooghen, onafschedelijk aen sijn belangh, gestelt, en besettinghen daer in geleght hadt, sich van de gemeene saek noch hielden afgefont. Hier teeghen wierdt Hollandt dapper gesterkt door de vereenigingh van den Bommerwerdt, onder 't gebiedt van Gelderlandt, die door Maes en Wael

*Amsterdam
en Middel-
burgh ver-
achteren
seer den ge-
meenen toe-
leggh van
Hollandt en
Zeelandt.
De Bomme-
lerwerdt
sterkte Hol-
landt.*

1572. omvanghen is. Tot reddingh deeser saeken was niet soo noodigh, dan d'aenkoomst van Oranje. Dees, doorsleepen in staetkunde, heeft alle verwarringhen ontwart, en weder herstelt, en die maght, welke andersints geschaepen waer van kleynen duer te fullen sijn, soo door invoeren van goeden reeghel, als door sijne eygene sachtsinnigheit, die hem, selfs by sijne vyanden, ten roem strekte, in staet gebraght. Want de Graef van der Mark, die, by afweesen des Prinsen, het Stadthouderschap oover Hollandt bekleede, hadt door wreetheit aen Geestelijken, en allerhande soort van ongereeghelde moettwil, de opdaeghende vryheit leelijk gebrandtmerkt: waer toe sijnen aert, straf en raesendt uyt sich selfs, wierdt aengehitst door de Françoisen, die, gewent tot bloedt en ongebondenheit, de onheylen, die se in hun Landt ontvlucht waeren, in uytheemsche oorloghen wilden wreeken. Om deese reeden, en naerdien hy niet geleert hadt te gehoorsaemen, wierdt hy korts daer aen door last van Oranje in hechtenis genoomen, en beschuldight: dat men tot geen lijfstraf quam, verhinderde; t gewricht dier tijden. Dan Oranje, sonder den naem van oppervorst te gebruyken, aenvaerdte de klem dier moogenheit, stelde sich tot het vergeeven der eerampten, tot het maeken van plakkaeten, tot het reegelen des krijgshandels en der see saeken, handelende van by naer al 't gheen ten dienste der Republijk kon strekken met een gekooren raedt: of, viel'er yets gewichtighers voor, met de vergaedingh der Staeten, waer in hy de voorsittingh hadt. Het breeder beschrijven deeser saemeningh gaf, booven de gedaente van een borgerlijke regeeringh, dit voordeel, dat'er veele leden des Landts eevendiep in 't ghemeen belangh der bondtgenooten wierden in gedompelt. En hoewel op dusdaenighe saemeninghen plaghten van oudts alleenlijk de Eedelen met de ses groote Steeden van Hollandt, Dordrecht, Haerlem, Delft, Leyden, Amsterdam en Goude geroepen te worden: des nochtans heeft'er de Prins nogh twaelf kleyne Steeden by geroepen: buyten twijfel houdende, dat se hem getrouw souden sijn, door wiens toedoen hen 't recht om te stemmen was gegunt geweest. Ook was't niet buyten reeden te gelooven, dat se, gewakkert door de lekkerheit der regeeringhe, de gemeene belastinghen, in welker beraemingh sy der maekte gekent wierden, des te gewilligher souden draeghen. De naemen en orde derselver sijn deese: in 't Suydergedeelte, Rotterdam, Gorinchem, Schiedam, Schoonhoove; en op 't Landt van Voorne, den Briel: in 't Noordergedeelte, Alkmaer, Hoorn, Enkhuysen, en aldaer in den Waeterighenhoek, die Waeterlandt genoemt wordt, Edam, Monnikendam, en, niet verre van daer, Medenblik en Purmerendt. In plaetse der geweekene heeren heeft hy andere gekooren, en gestelt in 't Gereghthof en de Reekenkaemer: sijnde een groote schaersheit van luiden, die dusdaenighe ampten of begeerden, of verdienden, aengesien de meeste, 't sy uyt opweeghingh van eyghen krachten, 't sy hen ook den bandt des godtsdiensts, te naeuw om 't hart lagh, sich in dus hacchelijke verwarringhen, en waer in soo weynigh sekerheits te vinden was, niet wilden menghen. Voorts, om niet, buyten steun van alle bondtgenootschap, den laster van lightvaerdighen afval op sich te laeden, diende men sich in alle saeken van den naem van Philips teegen de beveelen van Philips. 't Gebrak hen ook aen geen voorbeeldt, en dat onder de Spanjaerts selve, die, terwijl Keyser Karel in Duytschlandt was, de waepenen teegen sijne Stadthouders, die hen door onlijdelijke beswaernissen uytmergelden, genoomen hadden. De eerste, die met diergelijke onderneeminghen het stuk des godtsdiensts hadden vereenight, waeren de Hooghduytsche in 't Smal-

Door d'aenkoomst van Oranje worden alle verwarde saeken in orde gebraght.

Hy bestiert alles met ooverlegh der Staeten.

By de ses groote Steeden, die van oudts tot het beleid der saeken wierden geroepen, voeght hy nogh twaelf kleyne.

In alle saeken dient men sich van 's Konings naem, teegen 's Konings beveelen.

Smalkaldifch verbondt: nae welke de Grooten in Vrankrijk door veel fchriften hadden beweert, dat de mindere moogenheeden teegen hunne fchuldige onderdaenigheit niet fondighen, wanneer fe, felfs in weêrwil van den Vorft, de goddelijke wetten, d'algemeene reghten, en het leeven der onnoofele, toen 't noodigh waere, door waepenen verdaedighden. Dit verlichte den Naffaufchen, dat fe, de waepenen teegen Alva genoomen hebbende, en naerdien de Koningh buyten 's Landts was, den haet fijner jeegenwoordigheit ontgingen: fwaerder noodtlot treffende den geenen, die, figh beroemende hun leeven voor de grootheit hunner Koninghen te willen opfetten, onderwijlen geparft wierden vyandtlijke leeghers teegen hen ter been te brenghen, en hunne ftandaerts teegen de haere op te reghten. Maer de Roomsche pleghthigheeden wierden uyt de kerken gebannen, en die van dat gevoelen waeren, fwaerlijk tot eenighe aenfenelijke bedieninghen gevoordert, niet ter oorfaeke van eenighe wet; maer alleen uyt voorfenighe aghterdocht: op dat niet fy, die verbittert teegen hen, die van een ftrijdigh gevoelen waeren, op grondigher vertrouwen van vergiffenis, hun belangh van de gemeene faeke quaemen af te fonderen. In 't algemeen wierdt voor den oopenbaeren godtsdienft aengenoomen, die te Geneve en door de Palts in Duytschlandt, en hier en daer elders wierdt geleert: met dit onderscheit nochtans, dat die andere landen, waer de felve godtsdienft wordt geleert, geen verfchillende dulden willen: voorgeevende, dat fteeden en magiftraeten niet alleen ten dien eynde van Godt geordent zijn, om lichaemen en goederen van alle geweld en ongelijk te bevrijden, maer om hem, der wijfe als hy felfs gevordert heeft, gemeenerhandt te dienen: dat veele, die deefe plicht verwaerloofen, de ftraffe, die andere door godtloofheit verdienden, oover figh gehaelte hebben. Hier te lande in teegendeel was 't oordeel, dat men niet alleen geenerhande hulpe behoorde te weygheren: maer men verfoeyde ook uyt figh felfs alle wetten rackende den godtsdienft met den naem van Inquifitie: en hielt men derhalven als onfeylbaer, dat 'er niemandt willens dwaelt, of teegens wille gelooft; maer dat het waere gevoelen, in facken 't heyligh geloof belangende, door Godt den menfchelijken gemoederen wordt ingeboefemt, dat hem ook geen godtsdienft aengenaem was, die niet vrywilligh voortquam: dat daerenteegen d'ervaer nis leerde, hoe dwaelende gevoelens niet foo feer doorgeweldt en menfchelijke heerschappy, als door verloop van tijden worden ooverwonnen. Op dit voorgeeven wierdt niet alleen den oopenbaeren godtsdienft, buyten ftraffe, wederweerdelijk veracht: maer onderwijlen naemen ook, onder d'onheylen van uytgelaete vryheit, ongerijmde en goddeloofe reedenen dapperen aenwas. Ten dien tijde wierden 's Koninghs heerlijkheden en inkoopften, de rijkdommen der Geestelijken en kloosteren; en daerbeneevens ook de middelen der gener die figh by den vyandt ophielden; en de goederen ter fee genoomen, ten gemeene nutte aengewent. Toen fijn foo veel naemen van fchattinghen oover hoofden en befittinghen, toen ook die befwaerniffen op den naem van beleeninghe uytgevonden, en de belastinghen op waeren die ter flete vertiert wierden, aengeweefen, die met den oorlogh ongeloofelijk moeften vermeenighvuldighen. Soo geweldigh diep was den haet der dwingelandye ingekroopen, fy gaven alles, om geenen tienden penningh te geven. Ook wierdt 'er een nieuwe vondt bedaght, om op fijn vyandt winft te doen: want by verkoopigh wierdt toegelaeten 'toovervoeren van lijftoght en andere koopmanschappen; en die gewoonte, foo dienftigh in 't befonder en in 't algemeen, duert noch; fijnde die wel meermaelen verbooden, dogh echter altoos

1572.

De Roomsche pleghthigheeden worden uyt de kerken gebannen.

Die deefe toegedaen zijn, befwierlijk tot aenfenelijke ampten gevoordert.

De Geneefche Godtsdienft wordt in 't algemeen aengenoomen.

Soonochtrans dat se alle wetten rackende den Godtsdienft met den naem van Inquifitie brandmerkten.

1573.

De heerlijkheden en inkoopften des Koninghs meer andere worden gemeenen nutte aengewent.

Toen fijn foo veel naemen van fchattinghen uytgevonden. Verlofgelden.

1573. in swangh gebleeven. Ook betaelden de koopmanschappen yets voor
 Geleygel- het geleyden der scheepen, wanneer die van oorloghe de koopvaarders
 den. ter see in veylighe haeven braghten. Deese orde aldus ingestelt sijnde,
 bleef men evenwel in een bijstere schaersheit van penninghen, aengesien
 de Spanjaert, eerst van de sijde van Uitregh en Amsterdam, en dan ook
 door Naerden (want dit is de wegh uyt Gelderlandt) invallen op den
 Hollandtschen boodem deede. 'tMeerder bedrijf des oorloghs wierdt
 door den burgher, niet door uytheemsche en geworve troepen, waerge-
 noomen. En diervoeghe oorloghende konden naeulijx de leevens mid-
 delen toereyken. Weynigh verstonden sich de gemeene soldaeten op stip-
 pe gehoorfaemheit, de ooversten op kunsten van gebieden. Hun eenigh
 heyl was, dat, soo wel de vyanden, als sy, in 't bemaghtighen van stee-
 den even onbedreeven waeren. Hier uyt dan ontstonden langhe belee-
 geringhen, en 't uysterste geweld, den vyandt uyt te hongeren, hebbende
 door meenighen neederlaegh, en door wederzijdigh bloetvergieten den
 oorlogh tot een kunst gemaekt. 'tIs een groove misflagh van Alva geweest,
 dat hy niet van eersten aen terstont in Zeelandt viel, geduerende de wan-
 orde, en terwijl 'ter allesints nogh haeveloos uytstagh; dogh hy, niet af-
 geregh op waeterstrijden, hadt een afkeer van de see. Seven maenden
 langh bleef't leegher der Spanjaerden om Haerlem, Stadt in Hollandt, han-
 ghen, sijnde onderwijlen meenigh duysent man, door waepenen en vinni-
 ghe koude gesneuvelt. Die tijdt heeft de harten en den staet der saeken vastge-
 stelt, en hoewel de beleegerde, door een langhduerighe benaetheit, naer den
 neederlaegh van een al te spaede hulpe, eyndelijk in de verwoede han-
 den hunner vyanden gevallen sijn, wordende een groot gedeelte verdron-
 ken of gehanghen, bleek het echter, dat se konden ooverwonnen wor-
 den, die soo langhsaem ooverwonnen hadden; en 't gheen, geduerende
 dien slagh der versche versleegenheit, den loop hunner voorspoet stuy-
 te, was hun eyghen muyster, ontsaen by manghel van wanbetaelingh;
 een eeuwich gebrek aen die sijde, onder soo maghtigh een Koningh. De
 bittere wreetheit gepleeght aen die van Haerlem ontsak in de andere lee-
 den des Landts een nieuwe halfterrigheit, en Alkmaer, een stadt in Noord-
 hollandt, is de eerste geweest, die, door een onverwinnelijke teegen-
 weer, 't geweld en den aenval der Spanjaerden gebrooken heeft: onder-
 wijlen gebeurden 't, dat sich andere vertroostinghen der elende opdee-
 den, sijnde Geertruydenbergh, een stadt in Hollandt aen den Brabant-
 schen boodem grensende, door den Nassauschen ooverrompelt, en Bossu-
 selfs, met sijn vloot, gevanghen, terwijl hy op de Zuydersee, en in de
 landen van Westvrieslandt, ten oorlogh instorte. De Spanjaerts hadden
 het Ammiraelschip van die vloot den naem van Inquisitie gegeeven, den
 Bondtgenooten hier door oovermoedigh de oorfaek van den oorlogh ver-
 wijtende. Den Hartogh van Alva nu, aengesien hy, niet soo seer be-
 kommert voor sijnen ouderdom, als wel voor de achtbaerheit sijnes naems,
 voor langh ontslagh van dienst versoght hadt, wordt eyndelijk door den
 Koningh op ontbooden; wel siende, dat, door 't onmaetigh een scherp-
 heit, de saeken slechten voortgangh naemen, en den haet, dien 't volk
 teegen hem hadt ingesoo ghen, wat andere konsten hy ook in 't werk
 moght stellen, geen geschikter uytstagh kon doen hoopen: gelijk hy ook
 geen gehoor kreegh, toen hy sijnen soon, deelachtigh soo wel aen den
 haet, als daeden sijnes Vaeders, geerne naefact in de Landtvooghdy ge-
 sien hadt. Weynigh meer dan ses jaeren hadt hy 't opperbewint gevoert:
 hy was gewoon sich te beroemen, dat hy in die tijdt achttien duysent
 menschen door beuls handen hadt doen ombrenghen. Sijne handel-
 ghen,

*Men blijft
noghans in
bijstere
schaersheit
van penning-
ghen.*

*De bondt-
genooten
en de Span-
jaerts sijn
eeven onbe-
dreeven in
't bemaght-
ighen van
steden.*

*Misflagh
van Alva.*

*Haerlem
geeft sich
oover aen de
wreetheit
der Span-
jaerden.*

*Muyster der
Spanjaerde
stuyt hunnen
voorspoet.*

*Welker ge-
welt en in-
druk Alk-
maer eerst
gestuyt
heeft.*

*De Nassau-
sche neemen
Geertruy-
denbergh in.*

*En Bossu-
selfs, met
sijn vloot,
gevanghen.*

*Alva wordt
met sijn soon
te rugh ont-
booden.*

*Sijnen
wreeden
roem.*

Het Beleg

Len Poor
Kruis Poo
Hogge mo a
Schutters ren
's Prinsen onse
's Dyants onse
Walen der

Scheepstrijde op het Meer

Kranfsche

Ruytenburg

de Fank

De Lie

Rouliers

8. Legerpl.
Bos. 9. Duifchen
onder Overstein.
10. 's Vyants brugh
over het Spaaren.
11. 's Vyants andre brugh.

HAARLEM

Santvoert

Maalen
onder Liques

Overstein

Maalen
onder Kapres

Depraazen

Eerste Vaecht

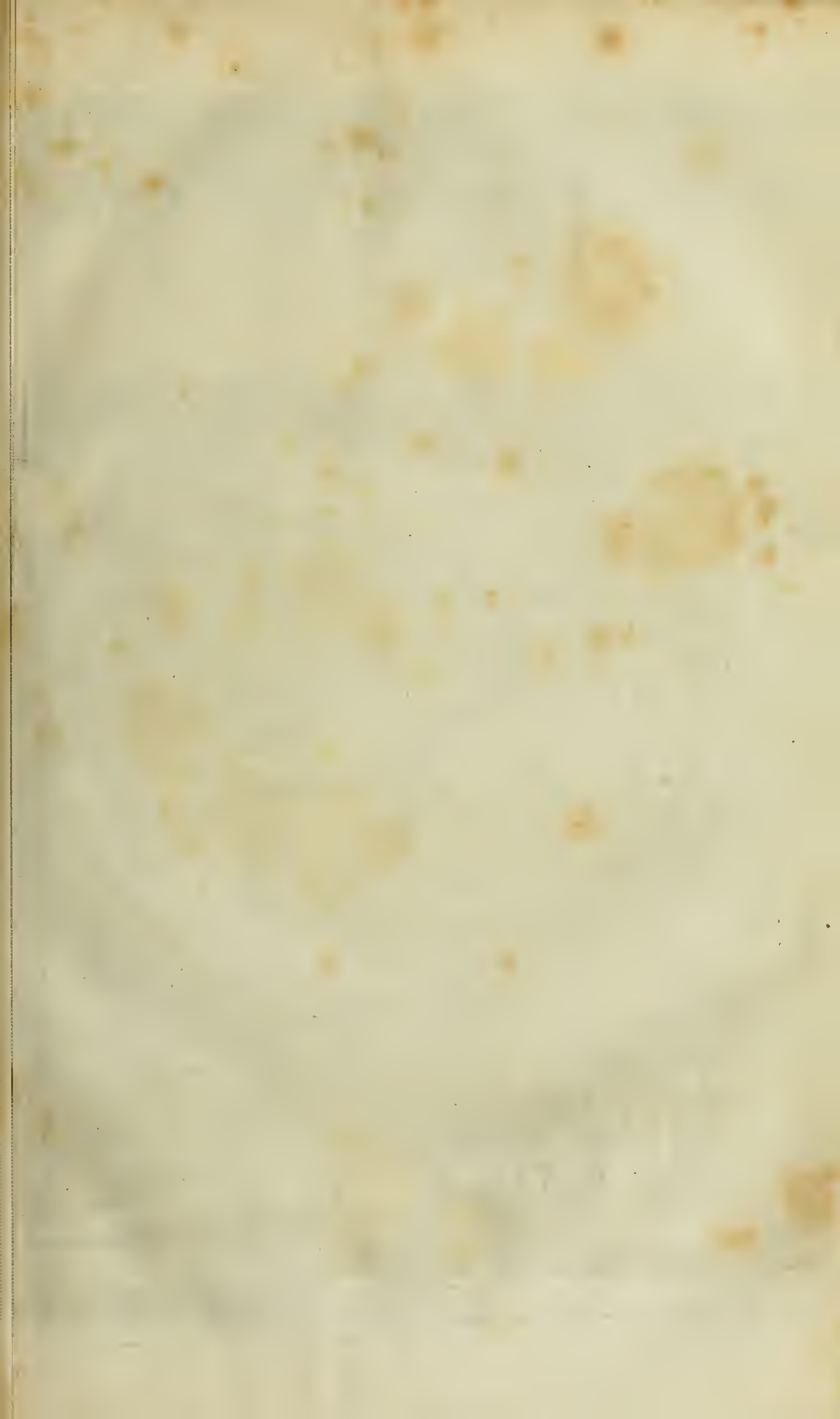
Lager onder

Don Fredrik

't Hus te Kleeft

DON LOUIS DE REQUESENS,
OPPERCOMMANDEUR VAN CASTILIE,
GOUVERNEUR GENERAEL DER NEDERLANDEN.

Het

- 1. Legerplaats van Don Fredrik.
- 2. Legerplaats van Don Ferdinand.
- 3. Legerplaats van Everstein en Fronsbergh.
- 4. Storm op de Vriesche poort.
- 5. Storm op den roeden toren.
- 6. Het Ranshuis.

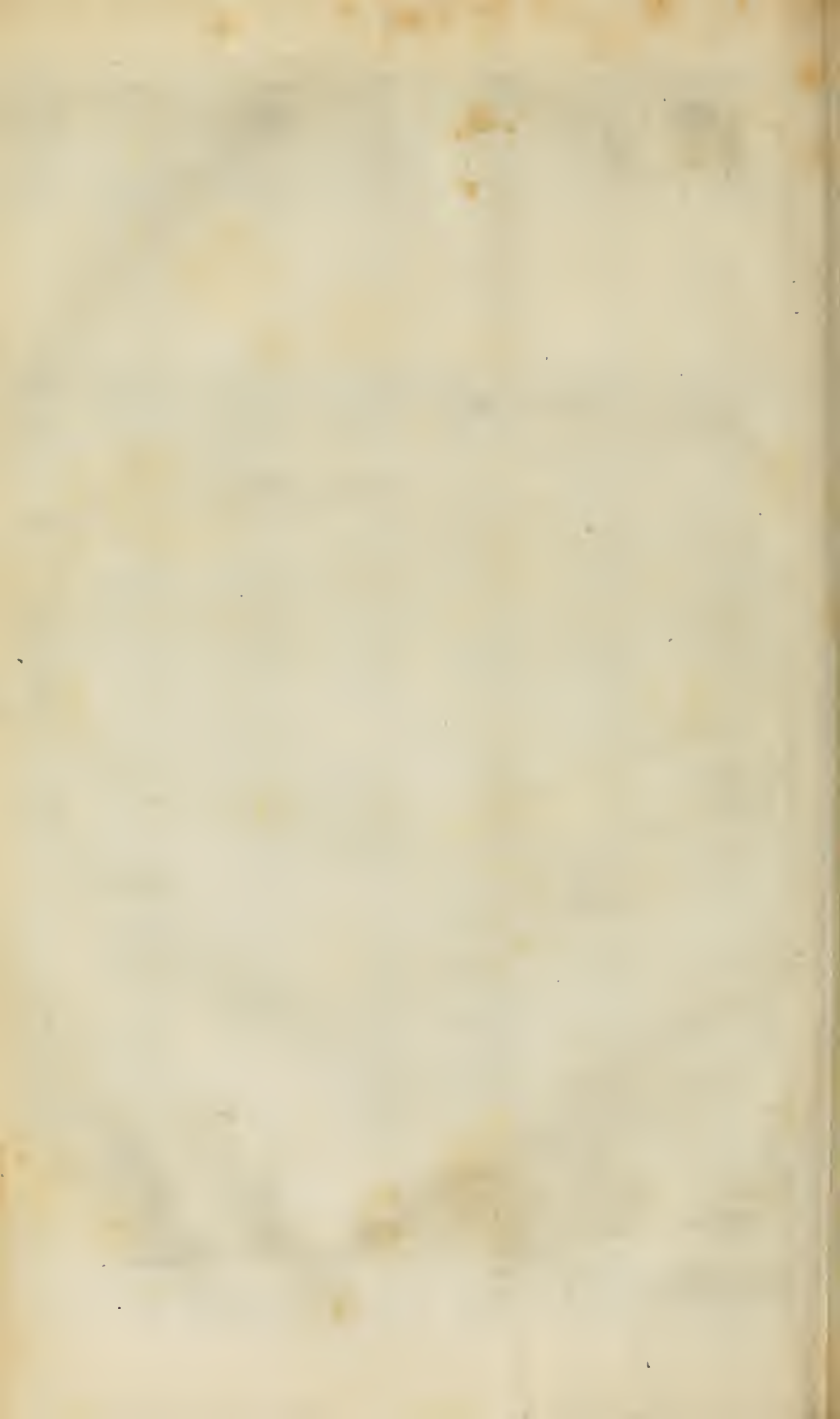

leg van
MAAR.

hoog 5 voeten.

7. Schans by de tou.	10. Groot bolwerk.	13. Emond.
8. Leproozen.	11. Klaariffen bolwerk.	14. Heyloo.
9. Kleen bolwerk.	12. Minrebroeders bolwerk.	15. Stormbrug.

ghen, voornaementlijk die van de tiende penningh, darde de Koningh oopentlijk nogh prijfen, nogh vernietighen: hy felvs is te hoof in goeden staet en achtenis gebleeven: tot dat hy nae eenigher jaeren verloop, met fijnen soon, die een eedele Juffer t'fijnen wille bekoort hadt, in hegte- nis gestelt wierdt, en niet eer ontflaeghen, voor dat den oorlogh teegen Portugael den Koningh nootfackte sijn van hem, als van een ervaeren Opperhoof, te dienen. In sijne plaets wierdt tot Opperlandtvooght oover Nederlandt gesonden Don Louis Zuninga de Requesens, om de verwijderde, door allerley behendighe konstenaeryen, en door breeder hoop van vergiffenis schoot vierdende, te versfrikken, sijnde mildaedi- gher en bevallijker van aentael, dan den gewoonen aerdt der Spanjaerden, maer moght by Alva in ervaerenheit niet haelen; hoewel hy noghtans van oorloghsroem geensints ontbloot was: gemerkt hy niet alleen een groot gedeelte dier doorlughte seeghe in de Levant hadt veroovert, maer ook boovendien met d'aghtbaerheit van 't onderbrengghen van Granaten, als het d'Inquisitien naeulijx dulden wilde, blaeken moght, gebrandt- merkt echter met de schandtvlek van geschonde trouw, omtrent de sijne en sijne vyanden. 't Eerst, dat hem, om de gunst der Nederlanders te winnen, goedt gedaght heeft, is geweest het weghneemen van Alvás praelbeeldt. Op dees tijdt heeft sijn Middelburgh, nae een langdueri- ghen hongher, die noghtans den beleegeraers weynigh min dan den be- leegerden hadt uytgepijnicht, en nae de vloot der Spanjaerden, door heevighe slaeghen, was vermeestert, aen de Zeeuwen oovergegeeven, en het bijster verloop, der gemeene middelen herfstelt. In teegendeel wordt Luidewijk van Nassau, met de troepen, die hy fijnen broeder toe- braght, om den vyandt uyt Hollandt af te trekken, dicht by Nieume- ghen, geslaeghen, door ongebondenheit der soldaeten, die, wanneer de vyandt, met den deeghen in de vuyft, ophen aendrongh, hunnen ooversten betaelingh vorderden. Dit is geweest het eynde van dien Hooftman, wiens vernuft en dapperheit onder de roemruchtigste geplaetst sijn, van fijnen broeder Henrik, en daerenbooven ook van Hartogh Christoffel, 's Paltsgraeven soon. Gelijke plaegh, waer door d'ooverwonnene ge- sneuvelt sijn, is, nae de seeghe, in 't seeghbaer leegher oovergegaen, al- waer ook sy hebben begonnen hunne bevelhebbers te verjaeghen, en om betaelingh van 't vergooten bloet te roepen. Die verwoetheit rekte ha- ren wegh recht op en binnen Antwerpen, een stadt in Brabandt, seer gefeegent in gerufte tijden: gelijkerwijs de koopmanschap, en de daer uyt vloeyende rijkdommen, den wensch des vreedes sijn; waer d'oorlogh een- mael alles den lossen toom gegeeven heeft, is'er niet veyligher als d'ar- moede. Door geweldt endreygementen sijn dien van Antwerpen afge- dronghen vier hondert duyfent guldens, by ooghluykingh, geloofde men van Requesens, naerdien hy verbooden hadt sijn ter weere te stellen: dogh kort daer aen heeft hy een algemeene vergiffenis bevestight, als wel vernoeght, dat men, op hoedaenighe wijze ook, afgeperft hadt soo veel gelts, als hy by vryen wille nimmer soude verkreeghen hebben. Want terwijl de Staeten dier gewesten weygerden, ten waere den tienden pen- ningh by plakkaet wierdt ingetrokken, schattinghe tot onderstant des oorloghs op te brengghen, was het, door halfterrigheit des Koninghs of des Landtvooghts, daer op uytgekoomen, dat se sijn van 't een en 't ander versteeken vonden. Dan hoe geweldigher de drift der Spanjaerden, booven alle andere natien, tot gewin en belooningh druyft, soo veel t'aenmerkelijker sijn hunne muyteryen, en noghtans, als waere het by voorsienigheit, sonder sijn buyten gebiede te worpen. Dus pleeght men,

1574.

*In sijne
plaets komt
Don Louis
de Reque-
sens.*

*Hy neemt
Alvás prael-
beeldt wegh.*

*Middel-
burgh geefe
sijn oover
aen de
Zeeuwen.*

*Luidewijk
van Nassau
en sijn broe-
der Henrik,
met Chri-
stoffel,
's Paltsgrae-
ven soon,
worden ge-
slaeghen.*

*De Span-
jaerts op-
roerigh tee-
gen hunne
bevelheb-
bers, parssen
dien van
Antwerpen
vier hon-
dert duyfent
guldens af,
by ooghluy-
kingh van
Requesens.*

by

1574. by heymelijk verdragh der bevelhebberen, alle moedwil, selfs tot roof en plunderingh, 't gheen onder den foldaet belooningh, onder 't volk noodtfaekelijckheit genoemt wordt. En niet doenmaels eerst, maer selfs voor langhe jaeren, in andere Spaensche oorloghen, sijn die kunsten uytgebarsten. Deesen ooverlast heeft de geneegenheit en fught der volken tot

Door welken ooverlast de fught der volken tot Oranje dapper ontsteeken wordt.

1575. Aldegonde in groot gesagh by den Prinsse.

Gesanten van weederzijdentot Breedaa op den paishandel.

Sy scheidten onverrichter sace.

Requesens onderwijlen traght den sluimerenden in 't voortsetten van den oorlogh met geweld 't ooverrompelen.

De koninghlijke troepen worden in Westvrieslandt door de boeren geslaeghen. Beleggh van Leyden.

Oranje dapper aengewakkert, en nogh, dat, op de korts daer aen gevolghde saemenkoomste, de punten by hem geëyscht met den wensch van al de werelt oovereenquaemen. Want de Heer van Sant Aldegonde, een man, wiens schrandere breyn en geleertheit hem in hooghen aensien, en by den Prinsse in groot gesagh, gebracht hadden, gevanghen sijnde, begon men, eerst mondelingh, en daer nae by brieven, van den paishandel te spreken; waer toe niet weynigh bybraght het toedoen des Heeren van Champiegnay, die met Granvelle, sijnen broeder, in huysfelijk ongenucht was, en teegen hem eenen haet, hoedaenigh eenen onder bloedtvrienden gevat wordt, opgenoomen hadt. Eyndelijk sijn de Gesanten van weederzijden tot Breedaa by een gekoomen, alwaer de Keyser den Graef van Swartsenburgh, die 's Prinsse suster ten wijve hadt, gefonden heeft, om, door sijne bemiddelingh, partyen te vereenighen. Oranje, en die onder sijn bestieringh stonden, hadden deese berichtspunten gegeeven: *dat se 't onrecht van hunne vyanden voor weerspannelinghen, en versmaeders van Godtsdienst, gescholden wierden; als die sich verseekert hielden, dat se den pligh, die se en Gode, en den Koningh schuldigh waeren, noyt versuynt hadden; nogh hen oyt in den sinne gekoomen was, de waepenen teegen den Koningh te draeghen; dat d'eenighe hinderpael des vreedes was, uytheemsche heerschappy: indien de Spaensche besettinghen wierden weghgefonten, soude men sich, wat den Godtsdienst, en alle andere saeken, moght betreffen, met het oordeel der Algemeene Staeten vernoeghen laeten.* Tot antwoordt wierdt gegeeven, *dat se niet wel deden, die 't verdaedighen hunner misbedrijven voor 't leetweesen gekooren hadden, dat nogh vuns hen vergiffenis soude gegeeven worden, soo maer de verstoorders van den Godtsdienst, hinnen den bepaelden tijdt, het Landt ruymden: gemerkt het seer onbillik was, soo maghtigh eenen Koningh 't beraemen van orde op den Godtsdienst 't sijnen welgevallen te beneemen, 't welk de geringhste Vorsten in Duytschlandt sich aenmaetighden.* Dat voorts de Koningh in al het ooverighe hen te wille sijn soude, indien al vooren de steeden, sloten, geschut en krijgsgereetschap met de scheepen sijner Majesteit in handen gestelt wierden. Smackeloos waeren deese voorwaerden, en onlijdelijker geoordeelt dan de waepenen selve; dies versoght men bestant, ten eynde om geduerende eenighe jaeren vrye oeffeningh van Godtsdienst, en een schorsingh van waepenen plaets te geeven: dit selfs heeft men niet konnen verkrijghen, maer Don Louis, te moedigh op eenighen loop sijner saken, sleepte den paishandel, om den sluimerenden in 't voortsetten des oorloghs middelerwijl met geweldt oover den hals te koomen. Want geduerende die tijdt, dat men van pais handelde, hadden de Spaensche waepenen hunne aenslaeghen te geweldigh voortgeset: die hen eensdeels, door schielijke verraspingh welgelukten, elders door wondere moed en stantvastigheit gestuyt wierden. Gemerkt de koninghlijke troepen, die in Westvrieslandt waeren gevallen, door de boeren, die hen mits onkunde der weeghen allesints betraptten, wierden neêrgehouden. Onder deese geschaepheit duerde 't belegh van Leyden, eenighe tijdt te vooren begonnen, waer door alles aen 't waggelen rakte, sijnde de Spanjaerts te midden 't ingewandt van Hollandt neêrgefeeten, sonder eenighe genoegsaeme krach-

Noord
Zee

Rensburg

Milenburg

Peel

Eindgeest

Voorschoten

6

De Vliet

Laaphlas

Wilsveen

Sampreker weg

Leydsche meir

Braussener meir

1. Legerplaats van Baldes en van den Drijs van 't Wedde.
2. Legerplaats van Gerhard van Zichen.
3. Van Diale.
4. Van Merion.
5. Van Karondilet en Ian de Nijster.
6. Van Karion.
7. Schans op de dwarsvoering.
8. Schans del grand victoria.
9. Quaaqzelschans.
10. Schans Cassé Vasse.
11. De groote Meerbrugh polder.
12. Zeghwaarsche wegh.
13. Hofwegh.
14. Paapen meir.
15. Noordnafsche Merken.
16. Meerburger waatering.
17. Roomburger waatering.
18. D'Admiraal Boizot.
19. De vlucht der Spanjaarden.
20. Papiere geldt.

kragten daer tegen, dan alleen in de goddelijke hulpe, en eenen onverduwelijken haet op die trouwloose heerschappy; eenen haet soo vinnigh dit pas, dat'er een matroos is gevonden, die, hebbende eenen Spanjaert het hart uyt den lijve gerukt, de tanden daer in sette. Derhalven sijn de belegerde, nae dat se door bysteren jammer van siekten, oorloghe, en elenden waeren uytgeteert, nae dat den hongher niets op hen hadt onversoght gelaeten, en nae dat se, volghens 't voorbeeld van Mutina, sijn van 't verstendighen der vooghelen heen en weder, om door deese tusschenhandelingh hunne stantvastigheit en hoop te rekken, gediend hadden, de dijken doorgesteeken, de sluyfen geopent, en de seegolven te landwaerts in gejaeght sijnde, doende ook een vollemaens springhvloedt de waeteren, aengefet door 't waeyen van wonder geseegende winden, geweldigh oploopen, eyndelijk ontfet geworden. Daerenbooven is het instorten van de wal en borstweer, 't uytterste onheyl der steeden, toenmaels hen besonder gunstigh geweest, geevende den vyandt inbeeldingh van uytval, welke hem bedrooghen en verschrikt heeft. 't Leegher van Leyden aftrekkende, en hunnen Ooversten Baldes gevanghen met sijn sleepende, strekt haeren wegh op Utrecht, stadt aen hunne sijde, die se, onder schijn van muytery, ter plunderingh geschikt hadden, dan sijn in het bestormen afgeslaeghen. Ook heeft de Spanjaert eenen aanslagh gemaakt, om in de linkergedeelten van Hollandt, langhs de Maese en de Lek, in te vallen, hebbende steeden aen de oevers ingenoomen, waer onder is geweest Oudewaeter, vermaert door 's vyandts wreetheit: die niet eerder heeft konnen gestuyt worden, voor hy tot aen de saemenvloeyingh der rivieren by het dorp krimpen door gedronghen was. In deesen toestandt der saeken beroemde sijn Pedro Melendes, een Biscayer, ooverwinnaer van Florida, dogh door uytsteekende trouwloosheit omtrent de Françoisen, selfs ook by de sijne, geschandtvlekt, dat hy den Briel, en andere haevenen, wederom onder gehoorzaamheit des Spanjaerts brenghen soude; seer onwijnfelijk d'Amerikaensche saeken met de Hollandtsche vergelijkende: en de vloot nu gereet sijnde, wierdt een gefantschap nae Engelandt afgeveerdicht, om 't loopen langhs de kusten, en 't haevenen aldaer, wen hen de windt derwaerts dreef, te versoeken en te verkrijghen. Dogh schielijke besmettingh eener siekte heeft het scheepsvolk weghgenoomen, en den bevelhebber selfs, de ydelheit sijner belofte ondervonden hebbende, door schaemte, geloofde men, of vreesse, sijn leeven geeyndicht; en sijn de Spanjaerts, siende hunne scheepen, die omtrent Antwerpen gereet laeghen, door de Hollanders oovervallen en vermeestert, en vervolghens dat de saeken van tijdt tot tijdt van weesen veranderden, genoodtsaekt geweest, hunnen gedreyghden schrik ter see voor veele jaeren uyt den sin te setten. Naederhandt is het leegher van Requens, met doorwaeden en scheepen gekoomen op 't Landt van Schouwen, Zeeuws eylandt, op de grenscheydingh van Hollandt, alsoo genoemt van de rivier, die'er langhs de linker sijde heen spoelt, niet sonder twijfel of hen stoutheit of geluk hier meerder gediend hebbe; immers sy, die dit, met het verdighen van wonderteeken, in schijn der oude vertellinghen, ophelderen, geeven voor, dat se, sijn in see begeevende, door hemelsche fakkelen voor hen gaende, sijn geleidt geworden. Alhier de haeven van Bommenee, plaets die met weynigh besettingh, dogh ooverkloeken moede, verdaedicht wierdt, stormenderhandt ingenoomen hebbende, is Sieriksee, hoofdstadt des eylandts, nae een beleggh van neeghen maenden, in hun gewelt gevallen. By dit ooverswaer onheyl, om dat door het tusschen invallen des vyandts de bondtgemeenschap der twee volken, wierdt be-

1575.

Wonder voorbeeldt van oover grooten haet op de Spanjaerts.

De seebaeren landwaerts ingejaeght sijnde, wordt het beleggh van Leyden opgebroockt.

Baldes van het bestormen van Utrecht afgedreert.

De Spanjaert, hebbende ook op de linkergedeelten van Hollandt aanslagh gemaakt, wordt eyndelijk gestuyt.

Pedro Melendes ongelukkige toerustingh ter see tegen de Bondgenooten.

De Spanjaerts worden genoodtsaekt hunne gedreyghden schrik ter see voor veele jaeren uyt te stellen.

't Leegher van Requens de haeven van Bommenee vermeestert hebbende, neemt Sieriksee in.

1576. *De Hollanders in hunne bijsterheede trachten te vergeefs nae heul der Vorsten.* kommert, sijnde daerbeneevens de geldtmiddelen en kragten dapper afgesleeten, voeghde sich een tweede, dat hen geen minder bijsterheit veroorsaekte, dewijl al hun omsien nae hulp en heul by de naebuierighe Vorsten te vergeefs was, 't sy uyt vreefe voor de Spaensche moogenheit, of om dat het voorbeeld hen mislaeghde. Want de Engelsche Koninghin, niet teegenstaende men haer vertoonde, hoe sy was de beschermster van een selfde Godtsdienst, dat sy konde een onbedwonghen heerschappy ter see voeren, en een Vorstinne was gesprooten uyt Hollandtschen bloede, weygherde eenigh verbondt te maeken, of ook d'hooghe Ooverigheit der landen, haer andermaelen opgedraeghen, te aenveerden: somwijlen noghtans verstrekte sy eenigh geldt; 't gheen echter, dikwils seer ontijdigh wederom gevoordert, geen minder ongemak veroorsaekte.

Henrik, Koningh van Vrankrijk, houdt heymelijk de handt aen de saeken der Hollanders.

Henrik, Karels broeder, was toenmaels in 't bewint van 't Fransche rijk, die, de Spaensche listen naer waerheit beseffende, en oordeelende, dat men 'er met gelijke behendigheit teegen aen moest werken, begunstighde den genen die sijn geweld pooghden te knotten; sijn onderstant noghtans geschiede in 't heymelijk, door de sneedigheit eener vont, die, van de dubbelheit der seeroovery weynigh verschillende, niet versweeghen dient. Men was dan met den Koningh ooverkoomen, dat de Nassausche ontfaengers binnen Kalis, stadt in Vrankrijk, 't verlos om op de naebuierighe see te vaeren souden verkoopen, invoeghe, dat 'er geen volk gevonden wierdt, dat niet bereydt was om ooverlast en ongemakken af te koopen: want tot nu toe hadden de Hollanders al 't gheen of nae den vyandt wilde voor buyt geëygent, of elders heen, echter opgebracht, tot onderzoek, en, om, onder een vreemden reghter, niet sonder merkelijke schaede en achterstal, sich selven te suyveren. 't Een dek mantel van reght wierdt voorgewent, hoe vaek de kooplieden gewoon waeren verdingh tot afweeringh van gevaer te maeken, waer door naementlijk andere, op besetten loon, d'onseekere uytkoomst op hunnen hals neemen. En die eenighe schattingh waere genoegh geweest om de swaere oorloghskosten te draeghen, soo niet het scheepsvolk, dat nae tucht of wetten weynigh luystert, sich tot sijne oude ongebondenheit en 't bejaeghen van eyghen voordeel op den roof gekeert hadt. De saeken allesints dus radedeloos en buyten hoop staende, verscheen een onvoorsien geluk, dat den staet der Hollanders uyt het voetsant heeft opgebeurt, wanneer naementlijk, door het schielijk ooverlijden van Don Louis aen de pest, 't bewint van 's Koninghs sijde aen den Raedt van Staete quam te vervallen. Dat dit den volken aengenaem, en soo om hen, die nogh onder gehoorfaemheit stonden, daer in te bewaeren, als om d'afgeweekene te bevreedighen, dienen soude, hadt Joachim Hopperus, uyt Vrieslandt, geoordeelt, wiens achtbaerheit in Spanjen, daer hy sich toen onthieldt, dapper was aangewassen, nae dat de saeken, by hem afgekeurt, heel averrechts uytgevallen waeren, soo dat die Nederlander onder de Spanjaerts sich den naem van wijs verworven heeft. Maer niemant onder de menschen is 'er soo wijs, dien de fortuyn niet t'eenigher tijdt te leur stelt. Al een wijl geleeden was Oranje doende geweest met de gemoederen der Brabanders, door heymelijke kunstenaeryen, t'sijner gunste te vlyen, hen vertoonende, dat sijnen wensch in geenen deele strekte nae 't gheen hem eenigh besonder voordeel geeven konde. Dogh sy selfs begonden uyt eyghen drift, terwijl Requesens met den oorlogh te gelijk hart en handen vol heeft, of sich sachtsinnigher veynst, soo verre den teughel der heerschappy aen 't glippen was, soo weeldigh het hoofd teegen hem op te steeken: en den Landtvooght selfs hadt in 't smooken der muystery

't Opdraeghen des bewints aen den Raedt van Staete van 's Koninghs sijde, nae 't ooverlijden van Requesens, herstelt de hoopeloofse saeke.

Hopperus, uyt Vrieslandt, in groot gesagh by de Spanjaerts.

Oranje vlijdt in 't heymelijk de gemoederen der Brabanders t'sijner gunste.

Sy beginnen teegen Requesens op te staen.

sijner

sijner soldaeten wat t'onvoorsichtigh den huysluyden gelast, sich selfs door middel van waepenen te redden, 't gheen aldaer een grondtflagh der vryheit gestrekt heeft. Dervoeghe, dat het recht der Staeten en de Handtvesten, naemen onder Alvás Landtvooghdy vergeeten, nu by yder op de tongh en aen den ophef raekten. De Vlaeminghen van gelijken keerden weeder tot hunnen aert, een onrustigh volk, dat selfs in voortijden hunne Prinsen, niet dan Prinsen sijnde, naeuwlijx dulden konde. Deese hadden Requesens sijn verfoek van schattinghen met soo veel te stijver opset afgeslaeghen, als hy door meerder drangh van noodt verklaerde die te vorderen. In den Raedt evenwel waeren eenighe Spanjaerts, d'overighe Nederlanders, op welke Oranje hoopte te sullen kunnen verkrijghen, dat se liever gelijke belooninghen door 't verdaedighen, dan door 't verraeden hunnes vaederlandts verwaghten wilden. In den yver deeser sorghe stijfde hem een onvoorsiene toeval. Want door 't schueren deeses oorloghs waeren de Spaensche rijkdommen, hoewel maghtigh, wonder afgesleeten, sijnde de Koningh soo diep verschult, dat hy sich gedronghen vondt, door middel van vernietigingh en schorsingh sijner voorighe schulden, den hoofschen handelaeren sijne inkomsten en goederen t'ontweldighen. En den Turk (moogenheit die immer door oncenigheit der Christenen heeft toegenoomen) juyft op dat pas, wyl hy sagh dat Philips alle sijne krachten aen Nederlandt te kost leyde, het koninghrijk van Tunis veroovert hebbende, gebruykte alle geweldt te waeter en te lande, om ook voorts d'andere gewesten in Afrika, staende onder den Spanjaert, te bemaghtighen. Door deese swaerigheeden is 't geschiedt, dat de Spanjaerts, in Nederlandtschen dienst sijnde, een geruymen tijdt in de betaelingh hunner soldy ten achteren quaemen; die ooverfulks, naer ouder gewoonte, gehoorfaemheit uytchuddende, aen 't muysten sloeghen, en der moedtwil 't gheen'er van koomen wilde oovergaeven. Brussel, 's Koninghs hofplaets, hadt men ter plunderingh geschikt, ten waere 't ghemeen, wien 't voorigh weedervaeren heughde, en dat, verslaeghen door de grootheit des dringenden gevaers, sich ter waepenen begaf, den magistraeten, en 't Hof, des verwitticht hadt. Deese hebben by den Raedt van Staete, dien geseght is dat het bewint der saeken van Nederlandt was opgedraeghen, soo veel te weeghe gebraght, dat de muysters voor weerspannelinghen des Koninghs, en vyanden des Landts verklaert wierden; 't gheen ook oopentlijk is toegestaen; dan echter vondt men bedenken, dat dit muysten, door raedt en ingeeven van eenighe weynighe, welker rijkdom en gelegenheit aen uyttheemsche heerschappy heel en aelijk vast was, heymelijk gestookt wierdt. Maer als de t'faemgeswoorene troepen, nae 't verworpen hunner hopleuyden, in Aelst (een stadt in dat gedeelte van Vlaendre, 't welk al in voortijden niet aen de Fransche heerschappy, gelijk alle d'andere, maer aen 't Keiserrijk, is vast geweest) waeren gevallen, en de geheele landtdouw rondom allesints doorstroopten en schattinghgeldt aspersten, sonder dat'er sich yemant teegen stelde, hebben eenighe Grooten in Brabandt, niet op een algemeene beraedtslaegingh, maer door geheughen, en uyt vrees, van 't gheen'er binnen Antwerpen was omgegaen, ettelijke gesonden, die den Raedt, dat is, het hooft des Landts, op 't hof in hunne raedtkamer, en te raede sittende, in hechtenis naemen. Dan terstont, op dat niet de regeeringh, by manghel van wettelijke oppermaght, aen 't sleuren raekte, hebben se de verdachte en onschuldighen van een gesondert, vasthoudende die se geloofden, dat, door oevelmoedt of vadtfigheit, de krijgswervingh en 't waepenen tot afweeringh van den Spaenschen

1576.

De Vlaeminghen weygeren Requesens schattinghē.

Oranjes toelegghom den Raedt te winnen wordt door muysterij der Spaensche soldaeten gestijft.

Brussel ter plunderingh geschikt.

Den Raedt verklaert de muystelighen oopentlijk voor vyanden des Koninghs en des Landts.

Sy vallen in Aelst, en plunderen 't Landt allesints in 't ronde.

Waer door eenighe Grooten in Brabandt gedreeven worden, om den Raedt in haere raedtkamer te gijsselen.

1576. fchen ooverlaft, verhindert hadden: die daerenbooven voor hen felfs ook ruyters en kneghten aengenoomen, en foo veel inlandtsch krijgsvolk als

Sy maeken met andere een verbondt teegen den Spanjaerden.

'er was op hunne fijde getrokken hebbende, met die van Vlaendre en andere fteeden een verbondt, als teegen den gemeenen vyandt, geflooten hebben. En leyden fy, door plakkaeten, hen niet alleen te laft al'tgheen thans en onlanghs eerft tot fteurnis der gemeene ruste was ondernoomen; maer ook alle d'uytspoorighe verwoetheeden van Alvás tijden, den tienden penningh, d'Inquifitien, 't moorden der onnoofelen, den toeleghe om door geweld van waepenen te verkrijghen, 't gheen door vrede genooten wierdt, yder naer dat hen 't geheughen fijner geleede fchaede en ongelijken deede te moede fijn. En fcheen die faeke nu niet alleen hen, die figh der gehoorfaemheit onttrokken hadden, maer den geheelen Spaenfchen landtaert in 't gemeen, te betreffen. Waerom Don Jeronimo de Rhoda, die te vooren een lidt des Raedts, en toen tot het krijgsvolk oovergegaen was, figh voor hooft der opontboodene troepen van dien landtaert, toen uyt Hollandt vertrokken om noyt weeder te keeren, opgeworpen hebbende, onderwondt figh alleen het hoogh gefagh der heerichappye te eyghenen, als of den geheelen Raedt in hem alleen beftont. Hier by heeft figh ook, op hoop van ongebondenheit, en daer uyt buyt, gevoeght het Hooghduytſch krijgsvolk; die dus vereenight

Rhoda worpt figh op tot hooft der Spanjaerden die uyt Hollandt vertrekken.

Hy plundert Maeftricht.

En kortſ daer nae Antwerpen.

De Nederlanders beſluiten den byftant van Oranje 'thunner beſchermingh te gebruyken.

De Pais-handel wordt te Ghendt herwat.

Deſſelfs voorwaerden.

Maeftricht, een treffelijke ſtadt, geplundert hebben: en niet langh daer nae, ook uyt het kasteel door Antwerpen geftort, de beſettelinghen uytgejaeght sijnde, hebben ſe, ettelijke daeghen langh, met ombrenghen der inwoonders, met brandtflichten in wooninghen, met ſchrikkelijk plunderen, hunne woede en gierigheit verfaedight. Onder welke onheylen de Nederlanders, die figh op hun nieuw geworve en onervaere krijgsvolk, teegen foo veele oude foldaeten, foo veele kasteelen, niet genoegh vertrouwen konden, en beſeften hoe langhwijgh een ſleuren 't inhadt uitheemſche Vorſten 'thunner hulpe te beweeghen, goetvinden, figh van de gereetſte byftant, en die hen mildelijk van Oranje aengebooden was, te dienen: den meeften wel bewuſt sijnde, hoe ſe neevens hem by den Koningh aen gelijke miſdaeden verſchult ſtonden, welke of te gelijk moeften afgeweert, of te gelijk beſuert worden. Derhalven wierdt de Paishandel, die te Breedaa was afgebrooken, hervat, en, als tuſſchen borgheren, in korten een verbintenis, teegen alle uytheemſch geweld, getroffen, en bevoorwaerd: *dat, alle leedt, ſchaede en miſdaedt vergeeven en vergeeten blijvende, in 't ſtuk van Godtsdienſt niemant ſal beſchuldight of aengesprooken worden, nogh de reghtſpraeken, ter ſaeke van dien hier vooren geuyt, ſtadt grijpen: maer ook den verweefenen in hunne vaſte goederen, by tytſel van verbeurtmaekingh onteygent, herſtelt worden, of, indien ſe vervreemt waeren, ſeekere bewindtslyden en ſchatmeesters gemaghtight, die, den eenen sijne goederen, den anderen de waerdye toewijſende, alle ſwaerigheeden, indien daer eenighe vallen, ten opſicht der beſittinghen en uytwinninghen, aſſnijden: dat, hoedaenighe gewoonten men in 't toekommende ſoude goetvinden aen te neemen, als meede belanghende 't herſtellen der eyghendommen, die de Hollanders en Zeeuwen den Koningh door den oorlogh onthielden, en ook raekende die penninghen, welke deeſe beyde te koſt geleght hadden aen 't uytruſten dier twee heyrtoeghten van Oranje, of de gemeene landtſchappen der Nederlanden een gedeelte dier ſchulden elk op figh ſoude neemen, de vergaedingh der Algemeene Staeten, naer de Landen van uytheemſche waepenen bevrijt te hebben, ſal oordeelen. Dat men onderwijlen traghten ſal den koophandel allerweeghen te herſtel-*

stellen en voort te setten; dat beyde de partyen wederzijts by hunne tegenwoordighe rechtspleegingh en wetten blijven sullen, en den Godtsdienst, soo die althans onder hen ingebruik is, behouden: des sullen de Hollanders en hunne bondtgenooten sich niet vervorderen moghen, buyten hunne gewesten, in saeke van Godtsdienst yets te veranderen: behoudens nochtans, dat den Prinse van Oranje vry stae met de stedden, onder sijne Landtvooghdy behoorende, dien aengaende te handelen. Op deese voorwaerden is de pais tot Ghendt geslooten tusschen de Nassausche volken, en die van Brabant, Vlaendre, Arthois, Heenegouwe en d'andere Landtschappen, behalven die van Luxemburgh, welker Ooverheeden de Spaensche heerschappy besonderlijk verplicht, en gemeente al van outs onverwrikkelijc aen de gehoorfaemheit t'hunner Prinzen verknocht waeren: maer daerenteeghen lieten sich in dit verdragh die van Vrieslandt, die hunnen wederstreevenden steêvooght Caspar Robles, een Portugees van geboorte, in hechtenis naemen. Door het afbreeken der kasteelen allerweeghen is het juk der slaavernye van den halse geworpen, en naerdien Antwerpen in bedwangh der Spanjaerden was, waer door de onderhandelingh tusschen de Landtschappen wierdt afgesneed, deede men de dijken, langhs de Schelde, doorsteeken, op dat de scheepen oover de ondergesette landen veyligh moghten heen vaeren. Naederhandt is tot Brussel het verbondt en raedtslot der vereenigingh hunner krachten tot opreghcingh van een heyr teegen de Spanjaerden, bekrachticht door den eedt der Geestelijkheid, des Aedels, en der Gemeente; en by den Raedt van Staete voor goet en oorbaer gekent. Dit was voorwaer wel d'eenighen tijdt, die, soo men, neevens de waepen, den haedt en d'afgunst neederleyde, eenen gewensten uytflagh in de Nederlandtsche saeken deede hoopen. Dan den grondt deeser saeken dieper peylende, dunkt my den ontwijfelbaeren oorspronk aller onheylen te sijn de naeyverende staetsfught der Grooten, en een, dit niet quaelijk gelijckent, gebrek des volks, een onbescheyde fucht tot hunnen Godtsdienst, dat sich nimmer binnen sijne verbonden laet bepaelen, nimmer met den tegenwoordighen staet hunner saeken laet genoeghen: soo langh deese dinghen stadt grijpen, gebreeken 'er noit partyeschappen, noit werktuygen teegen de vryheit. Koningh Philips derhalven, op den ontfangh deeser voorwaerden, en hier uyt ervaerenis met wat een algemeene toestemmingh en welgevallen die wierden aengenoomen, en dat hen, wen hy te grooten strengheit teegen de sijne gebruykte, uyt-heemsche vriendtschappen oopenstonden, oordeelt dat het best waere voor dien tijdt te duyken, en, hebbende by plakkaet het vreedeverdragh bekraghticht, besluyt heymelijc by sich selfs onderwijlen tijdt en gelegenheit waer te neemen, om die bondtgenootschap te splissen. Dogh Oranjes soon, diens vryheit in de vreedepunten was bedonghen, hieldt hy als tot gijfelaer der daeden sijnes vaeders. Om de Landtvooghdy oover Nederlandt t'aenveerden sondt hy Don Johan van Oostenrijk, sijnen bastaertbroeder, om dien jonghen Prinse, dien 't hart ooverhoogh lagh, vermaert door die roemrijke seeghe teegen d'Ottomansche vloot bevoghten, en wien de Paus besonderlijk begunstighde, van hoogher aenslaeghen af te leyden: en om een bewijs te dienen, hoe de Koningh sich door'tsenden van eenen Landtvooght, hem soo nae in bloede bestaende, in 't toekomende tot onderhoudt der handtvesten en wetten verplichte. Dees gaf voor, dat sijn bericht inhieldt den vrede t'onderhouden, in 't heymelijc gelaft sijnde, den raedt en het berichtschrift van Rhoda, die, gelijk hier vooren verhaelt is, sich tot hooft der Spaensche muycery hadt

1576.

Die van Luxemburgh weigherē in de Ghendtsche pais te treden.

Hier in laeten sich de Vriesen, neemende hunnen Steêvooght in hechtenis.

Door 't afbreeken der kasteelen wordt de slaavernye afgeworpen. 't Verbondt teegen de Spanjaerts wordt door den eedt der Algemeene Staeten bekrachticht.

1577.

Philips voor dien tijdt duykende bevestighet 't vreedeverdragh.

Hy sent Don Johan van Oostenrijk tot Landtvooght oover Nederlandt.

Die voorgeeft dat hy laest heeft de vrede t'onderhouden,

1577. hadt opgeworpen, te volghen: dan onmagtigh was het ongedult sijner
 dan uyt on- siedende jeught, 't gheen den haet dacht uyt te broeyen, en hem toebe-
 derscheppe trouwt was, te verberghen, en te gelijk kreeghmen, uyt onderscheppe
 brieven brieven, oopeningh der bedektste raedtflaeghen. Wel wikte se Oranje,
 blijkt in al- die, ingespannen, om te verhinderen, dat het opdaeghen eener soo gun-
 les het tee- stighe fortuyne niet eyndelijk wierde verydeltd, den Nederlanders allen-
 gendeel. thalven pooghde te beweeghen, om, ooverleggende, hoe swaerlijk sy den
 Te vergeefs Koningh, door het maeken eener vrede, buyten sijnen last, vertoornt
 raedt Oran- hadden, den Landtvooght, duydelijk tot het uytvoeren sijner gramschap
 je den Ne- afgefonden, dan althans nogh ongewaepent, en op de grensen sigh
 derlanders onthoudende, door geweldt van wapenen teegen te gaen. Dit heb-
 hem door de wapenen ben eenighe der voornaemste van Aedel, die Oranje, uyt ouden haet, of
 buyten te buyten te
 houden. neugevatte afgunft, niet te wel vermoghten, omgestooten: de meeste,
 veel eer door verwarringh der saeken, dan met voorbedachten raede, in
 de partijchappen ingewikkelt, wilden, uyt ontsigh t'hunnen Prinse, tot

Don Johan geen wapenen, buyten noot van eyghen beschermingh, verstaen. Dus,
 wordt tot 't verdragh tot Marche, een stadt in 't Landt van Luxemburgh, gesloo-
 Landt- ten sijnde, wierdt Don Johan in de Landtvooghdy toegelaeten, indien
 vooght aen- hy alvoorens de Spaensche soldaeten, daer nae alle uytcheemsche, vertrek-
 genoomen, ken dedde: niet teegenstaende die van Hollandt en hunne Bondtgenoo-
 in weêrwil ten veelerley reedenen, hoewel te vergeefs, daer teegen in braghten.
 van die van Hollandt en Maer een ongeloofelijke vreughdt hadt toen meenighden van menschen al-
 hunne le vreesse uyt den harten verdreeven, wanneer de Spaensche krijgsmaght,
 Bondtge- volgens het gemaekt verdragh, alle steeden ruymden: schoon se veel bloe-
 nooten. dighen roof, en 't gheen in tien jaeren tot buyt gemaekt was, met sigh
 sleepende, sigh stoutelijk beroemen darden, dat se, binnen de ses jongst-
 verloope maenden, dartigh duysent Nederlanders, ongetwijfelt uyt de
 weêreloofse meenighden, vermoort hadden, daerse niet booven de sestighe
 uyt den hunnen, in die selve tijdt, vermisten. Niet te verre noghtans
 vertrekkende, wierden se in 't gebiedt van Milaen, eenighe ook nogh
 dichter herwaerts, opgehouden, ter tijdt toe, dat Don Johan, den oor-
 logh klaer sijnde, hen weder op ontboode. Hy dan, onder 't gedrangh

Roem der van allerhande vreughde galmen, en met alle bedenkelijke pracht van
 Spaensche eere, tot Landtvooght aengenoomen, maert'ongeduldigh, om, in sijne
 soldaeten jeughdighe voortvaerenheit, de minste hinderpael te lijden, bespiede
 uyt Neder- onderwijlen de grensplaetsen van Nederlandt, 't gheen wel haest is uyt-
 landt ver- gebariten door 't bemaghtighen van Naemen, en eenighe steeden op die
 trekkende. grensen. Ook arbeyde hy, om de Hooghduytsche troepen, die, tot
 noch toe onbetaelt, in Nederlandt gebleeven waeren, tot oovergaeve
 der steeden te troonen, en wilveerdigh genoegh was hunne trouwloof-
 heit, maer te lafhartigh tot de daedt, jae eeven gedweegh tot omsetten,
 toen men hen met dreyghementen of beloften aenginghe. En door dit

Don Johan middel is meest geheel Brabandt behouden, stellende de soldaet niet al-
 bemaght- leen de besettinghen, maer sels de Ooversten, in handen der Staeten.
 tigh Nae- Deesen naem van Staeten gebruyken d'afgefondene van yder Landtschap
 men. ter Algemeene vergaedingh, die, nae dat den Raedt van Staete de

Hy pooght klem haeres gesaghs verlooren hadt, in 't besonderste bewindt der lan-
 de Hoogh- den is getreden. Dan tot noch toe bleef men buyten oorlogh: maer
 duytsche de Staeten beschuldighden Don Johan by den Koningh en andere Vor-
 troepen tot stfen niet duysterlijk oover 't breeken van de Vrede: hy weederom schil-
 oovergaeve derderde den Prins met d'allervuytste verwen af, en leyde hem te last, dat
 te bekooren. hy, teegen de voorwaerden des verdraghs, in de steeden, die hy door
 handelingh aen sijn Landtvooghdy verknocht hadt, nieuwe kerkfeeden

Hy wordt in-
 van de Staeten voorge-
 koomen.

De Staeten
 beschuldi-
 ghen Don
 Johan by
 den Koningh
 oover't bree-
 ken des
 vreesdes.
 Hy Oranje.

MATHIAS, AERTSHARTOGH
VAN OOSTENRYK. ETC.

invoerde. Dogh door alle steeden van Nederlandt riep men met een geweldighen roem, *dat hy den grondtleggheer der vryheit was*, en ongemeen begaeft sijnde met alle de uytneemenste hoedaenigheeden, die de gunst des volks gemeenlijk trekken, deede hy sijn gesagh, als of hy sich des ontrekken wilde, door heete geneegenheit t'hemwaerts, dapper aengroeyen: eyndelijk heeft hy sich, door soetheit van aert, en voorfienigheit, en om dat hy door naeuwspoorigh naevorsen, en uyt onderschepte brieven, hadt doen bliken, dat Don Johan door bedekte laeghen toeleyde, om eerst sijnen persoon en den sijnen; daer nae, den bandt des vreedes verbroomen hebbende, ook alle andere van kant te helpen, soo vuerigh in de harten ingeboesemt, dat die van Brabandt hem tot de weerdigheit van hunnen Ruwaert beriepen. Bijster heeft dit den Hartogh van Aerscht, thoen ter tijdt Stadthouder oover Vlaendre, den Graeve van Lalain, den heere van Champaigne, en eenighe andere verdrooten: gemerkt hier door 't besonderste bewint der saeken quam te dracyen op Oranje, die in afkoomst weynigh, in ervaerenheit en gesagh geen weergaë hadt. Sy dan, siende hoe verre sy beneeden hem in de gunst der gemeenten stonden, en niet buyten vreesē, dat hy, koomende aen 't hoogh bestier van saeken, op den Godtsdienst t'sijner gelegenheit moght voorfien, trachten sijne doorluchtigheit met den naem eener grooter glory te beneevelen. Duytschlandt hadt, nae 't ooverlijden des Keyfers Maximiliaen, in des selfs plaetse gekooren sijnen soon Rudolph, diens broeder Mathias sy thoen, door rijke beloften, uyt het hof gelokt hebben, sonder eenighe oopentlijke toestemmingh des Keyfers, om niet den Spanjaert te misnoeghen. Die selve hadden ook, dewijl 't gesagh der waepenen en veele sterke steeden t'hunnen gebiede stonden, gedacht wel licht te weeghe te brenghen, dat die jonghen Prins, in 't bewint gestelt, en in alles aen hen verplicht, sich geheel door hen soude laeten bestieren, en sy dus al 't gheen se selfs gebooden op sijnen naem konnen uytvoeren. Oranje dit afmeetende, heeft eenighe der bewustelinghen van dien aenflagh afgetrokken; en hen ooverreedt veel eer een rechtmaetigh gesagh in de wettelijke regeeringh der Staeten, dan een gedeelte in de maght van weynighe te verhoopen. En juyst op die selve tijdt gebeurde 't dat Aerscht, geslagt dat van allen tijden dien van Nassau genermaeten wijken wilde; te opgeblaesen door ydele hoop, den gemeenen man tot Ghendt, door wangelatighe trotsheit van woorden, teegen hem gaende maekte: waerom dit volk, lichtveerdigher tot muystery dan eenighe der Vlaemsche, en den aedel dwars, hem, met al sijn gevolgh, in hechtenis genoomen heeft. Maer Oranje, schoon Mathias door sijne vyanden geroepen, en, hoewel hy 't ongaerne sagh, gekoomen was, jae alle andere Nederlanders thans met meerder sucht nae een uyt Vrankrijk omsaeghen, niet willende dat hy voor 't hooft gestooten wierde, heeft den Staeten geraeden, dat se dien jongelingh, doorlughtigh in hooghe afkoomst, sijnde 's Keyfers broeder, en 's Koninghs nae bloetverwant, in 't bewint hunner saeken stellen soudē. Welken voorflagh de Staeten soo smaekelijk gevonden hebben, dat de Landtvooghdy van Nederlandt aen den Aertshartogh, aen den Prinse het Steedhouderschap, en dat als weygerigh schijnende, wierdt opgedraeghen: waer door sich hunner gramschap te meer ontfteeken voelde, die, alleen op bloote hoop dier weerdigheit, sich eerst hadden opgemaekt, om de gunst des selfs en sijns gevolghs te soeken. De Landtvooghdy van Mathias wierdt beperkt door 't voorichrijven van voorwaarden, en het toevoeghen van Raedtslyden; en hy selfs door geen hoogher glory in die weerdigheit geprikkelt, dan den staet van een heerlijk leeven, en den luyfter van een prachtighe hofhoudingh te voeren.

1577.
Die by yder een voor den grondtleggheer der vryheit wordt gehouden.

Hy wordt door die van Brabandt tot hunnen Ruwaert beroepen.

Waer oover Aerscht en andere misnoeght sijnde, Mathias van Oostenrijk tot de Landtvooghdy roepen.

Aerscht wordt in hechtenis gestelt.

Ook wordt door aenraeden van Oranje de Landtvooghdy van Nederlandt aen Mathias, aen hem het Stadthouderschap gegeven.

HUGO DE GROOTS NEDERLANDTSCH JAERBOEKEN.

DERDE BOEK.

INHOUDT.

DOn Johan wordt den oorlogh verklaert. De Koninghin van Engelandt begint den Nederlanders te begunstighen: sy raedt den Koningh tot vrede met hen. Don Johan slaet het leegher der Nederlanders. Ooverwonnen sijnde pooght men hen door nieuwe aenbiedinghen van vrede te bekooren: de voorwaerden worden verworpen. François van Valois en Kasimier bieden den Nederlanders hunne hulpc. Bijstere verwarringh des Landts. De Nassausche tot Amsterdam en elders de Roomsgefinde Magistraeten affsettende, misnoeghen hunne Bondtgenooten. Johan van Nassau wordt Landtvooght van Gelderlandt, Rennenbergh van Vrieslandt; aen deese geeven sich oover Kampen en Deeverter. Aenkoomst van Kasimier met sijne troepen. De Staeten verklaeren Valois door een besluit beschermmer der Nederlandtsche vryheit. Den eysch der Gereformeerden wordt van de Staeten toegestaen; geschillen tusschen deese en de Roomsgefinde. De Ghentenaers weygeren den Staeten te gehoorsaemen. Sy drÿven de Roomsche pleghtigheeden ter Stadt uyt, en versterken die. Die van Arthois en Henegouw verstaen, dat men hen door waepenen behoort te dwingen. Oranje en andere sijn hier teeghen. Don Johan bespringht vruchteloos het leegher. Men begint van vrede te handelen. Des selfs voorwaerden. Don Johan sijne troepen versterkt hebbende breekt dien af. Onderlinghe geschillen der Nederlanders, welke de naederende vryheit verwijderen. Montigny steekt sich in de partyschap van Arthois. De Ghentenaers werven volk teegen hen. Dekmantel des oorloghs. De Vlaemingenh kriyghen volk van Kasimier. François vermeestert Binsch. Hy laet toe dat sijn volk sich verwoeght by Montigny. Hy vertrekt nae Vrankrijk, beschuldighende de Staeten van ondankbaerheit. Don Johan sterft schielijk, niet sonder vermoeden van vergif. Parma koomt in sijn plaets; des selfs aert en konstenaeryen. Hy ontsteekt meer en meer de onderlinghe geschillen der Nederlanders, welke Oranje vergeefs pooght te blussen. Parma beleeghert Maestricht. De gesanten koomen onderwijlen by den anderen om een vrede te sluyten, 't gheen Oranje heimelijk soekt te beletten. Parma noodight den Nederlanders om 's Koninghs genaede te soeken. Met wien sich la Motte eerst versoent, dien andere volghen. Voorwaerden der vrede. Philips brenght verscheyde Provintien der tweedragtighe Nederlanders weederom onder sijne gehoorsaemheit: d'ooverighe vereenight Oranje t'Utrecht door een nauwer verbondt. Inhoudt van 't Utrechts verbondt. Swaere beroerten onder d'andere Provintien van Nederlandt. De Roomsgefinde hebben d'ooverhandt binnen 's Hartoghen-

ghenbosch, de Gereformeerde t' Antwerpen. Veele neemen hier uyt oor-
 saek om tot den Spanjaert oover te gaen. Ipre en Ghendt begeeven haer
 in 't verbondt. De Landtvooghdy van Vlaendre wordt den Prinse op-
 gedraeghen. Parma neemt Maestricht stormenderhandt in. Hy brengt
 Mechelen en andere steeden aen sijne sijde. De voorwaerden des vree-
 des, door den Koningh aengeboden, misshaeghen den Bondtgenooten.
 Met Oranje wordt in 't besonder gehandelt. Gebrek in den Vereenigh-
 den Staet. Philips brengt Portugael ten onderen door Alva, 't gheen
 den Bondtgenooten groote ongemakken baert. Parma herneemt eenighe
 kleyne steeden. Mechelen wordt door d'Engelsche geplundert. Parmàs
 moeder wederom geroepen, om de Landtvooghdy van Nederlandt t'aen-
 veerden, wordt te rugh gesonden. Den oorlogh wakkert in Vrieslandt.
 Groninghen begeeft sich onder den Koningh. Wordt door Entes beleeg-
 hert, en door hulp van Schenk ontset. Rennenbergh, voor 't beleg van
 Steenwijk opgeslaeghen sijnde, sterft. In Brabant en Ooverysel wordt
 den Roomsgefinden hunnen Godtsdienst ook in 't heymelijk verboden.
 Oranje brengt den Staeten tot het verkiesen van eenen nieuwen Raedt.
 Hy raedt hen Philips af te sweeren, en François van Valois het hoogh
 gesagh op te draeghen. Philips wordt de Hooghe Ooverheit der Lan-
 den afgeswooren; en vyandt verklaert. Mathias krijgth een eerlijk af-
 scheit. De Spanjaert, hebbende Oranje in den ban gedaen, noodicht
 eenen moordenaar, die hem om 't leeven brenghe. Dees verweert sich
 door een verdaedighschrift. De Staeten getuyghen sijn onschult. Fran-
 çois wordt geroepen tot het hoogh bewindt; die aenkoomende met een
 leegher Kaemerijk ontset. Doornik wordt aen Parma oovergegeeven.

1577.

Don Johan
 wordt den
 oorlogh ver-
 klaert.

De Konin-
 ghin van
 Engelandt
 begint den
 Nederland-
 ders te be-
 gunstighen.

Beloofst
 geldt en
 hulpe.

Duidt niet,
 dat onder
 hen yets
 buyten hae-
 ren wille
 beslooten
 wordt.

Waer-
 schouwt hen
 van den
 Roomschen
 Godtsdienst
 niet licht-
 veerdigh te
 veranderen.

Raedt den
 Koningh
 door brieven
 tot vrede.

E saeken dan in die gestalte gebraght sijnde, wordt Don
 Johan den oorlogh verklaert; in welke tijdt de maentelij-
 ke inkomsten der gemeene middelen beliepen ses hon-
 dert duysent guldens, welker volkoomen bewint, nee-
 vens 't lighen van krijgsvolk, en de beraedtslaeginghen
 in saeken van oorloghe de Staeten, om die des te geheym-
 mer te houden, hadden gestelt in handen van den Raedt
 van Staete. En toen eerst heeft de Koninghin van En-

gelandt de krachten der Nederlanders haere hulpe en bescherminghe
 weerdigh geoordeelt: hoewel ook uyt eyghen vreesse, dewijl Don Johan
 op een huwelijk met de Schotse Koninghin, en door haer, beneevens
 sijne waepen, op de Kroon van Engelandt toeleyde; 't gheen door
 veele tastelijke bewijsen is bevonden. Derhalven heeft sy geldt en hulpe
 beloofst, mits stellende vaste verseekeringhen tot afleggingh der selver, en
 draegende dien tijtel, dat de Nederlandtsche Provintien souden gehouden
 worden onder de gehoorfaemheit van Koningh Philips, en heeft haer
 vervolghens dermaete in de bestieringh der Republike ingesteeken, dat se,
 buyten haeren wille, geenighe besluyten van gewichte gedooghen konde: en
 sich bevljstighende, om deesen nieuwen Staet der saeken door eendraght vast
 te stellen, hebben eenighe Nederlanders te vergeefs gearbeidt, om haer teegen
 Oranje aen te setten: en sy van haere sijde andere inscherpende, hoe seer hac-
 chelijk 't was, 't aeloudt gebruyk des Roomschen Godtsdiensts lichtveer-
 digh te veranderen, heeft naer de gevaeren heevigh waeren, sterker bystant
 toegesonden. En onder dit bedrijf veerdighde se brieven af aen den Ko-
 ningh, hem raedende tot een oprechte vrede, en 't bestieren der Landen,
 volghens de handtvesten en wetten; indien hy in teegendeel sijne onder-
 daenen perste hunnen toevlught tot de waepen te neemen, daer de Fran-
 çoisen

1577. *goisen soo langh op hun luymen geleeghen hadden; badt sy hem, niet quaelijk te willen duyden, soo se dien vyandtlijken landtaert in 't maeken van een verbondt met den Nederlanders was voorgekoomen: anghstigh neevens dien haer suyverende van alle arghwaen, die de Koningh moght opneemen, als of sy hadt gedacht eens anders heerschappy t'onderkruppen.*

*De Staeten
trachten
Philips
t'henwaerts
te vermur-
wen.*

*Ondertuf-
schen neemē
de heymelij-
ke party-
schappen on-
der hen ge-
weldig toe.*

1578.

*Don Johan
slaet het lee-
gher der Ne-
derlanders.*

*Seege-
vruchten.*

*d'Oover-
wonnene
worden door
hoop van
vreede aen-
gelokt.*

*d'Aengeboo-
dene voor-
waerden
worden ver-
worpen.*

*François
van Valois
en Kasimier
bieden den
Nederland-
ders hunnen
bystant.*

En niettemin hadden de Staeten Henrik, Koningh van Vrankrijk, Sebastiaen, Koningh van Portugael, en selfs den Keyser gebedden, dat sy Koningh Philips t'henwaerts geliefden te vermurwen: en ook deesen laetsten, hunne rechtveerdighe saeke sijnen bystant te gewerdighen, 't gheen echter toenmaels sonder vrucht geweest is. Ondertusschen naemen de heymelijke partyschappen, en 't onderlingh misnoeghen der bewintsluiden geweldigh toe: soo verre, dat veele 't leegher, 't welk vòor Luxemburgh was neêrgeslaeghen, verlieten, onder verscheyde voorwendtselen, dan bedektelijk duydden se 't verheffen van andere t'hunnen ongelijke. Maer Don Johan, naer dat hy de Spanjaerts, voor deesen weghgesonden, hadt wederom bekoomen, en sijne troepen met veele andere, die den Hartogh van Parma, soon der voorighe Landtvooghdesse, hem uyt Italien oovergebracht hadt, was versterkt, heeft het leegher der Nederlanders, dat, door 't vertrek der Ooversten, van dagh tot dagh aen 't smelten raekte, en Brabant in, nae Gemblours, aen 't wijken was, geslaeghen: en niet geringh waeren de seegevruchten; gemerkt de stadt Loven, welke van die sijde Brabant oopen stelt; Limburgh, dat den tijtel draeght van Hartoghdome, en hoofdstadt is der Provintie van dien naem, geleeghen nae den Hooghduytschen boodem; en Philippeville, welke stadt Oranje, eer-tijts Veldtheer van 's Koninghs leegher, voorsien met nieuwe en vaste werken, teegen Vrankrijk hadt geleght, wanneer men geene, dan uyt-heemsche, waepenen te vreesen hadt, met meer andere kleyne steeden in die kringh, den ooverwinnaer toevielen. Raedtsaem oordeelde 't de Koningh eevenwel den ooverwonnene op nieu door hoop van vrede te bekooren, brenghende den Baroen van Selles des selfs voorwaerden met sikh uyt Spanjen, maer seer verschillende van de Ghendtsche vredepunten, behalven nogh, dat daer in de Landtvooghdy van Don Johan niet eens verandert wierdt: 't gheen alleen hen toen genoeg schein, om se te verwerpen. Want de Nederlanders hadden eerst toen begonnen hunne kraghten te kennen, op welker vertrouwen sy des te meer gesterkt wierden door eenighe Vorsten, die, yder om 't seerst, soo wel hunne persoonen, als krijgsmaght, uytbouden. Van d'eene sijde François van Valois, Hartogh van Anjou, broeder des Koninghs van Vrankrijk, die al voor de Ghendtsche vrede, en naemaels dikwijls, door de Grooten in Nederlandt was aengefoght; van gene sijde Kasimier, Administrateur van de Palts in Duytschlandt, beyde in orde van geboorte de jonghste in hunne huysen, en derhalven des te tochtigher om sikh onder vreemden groot te maeken. François, die niet onbillijk van aert, maer onrustigh van geest was, hadt sikh opgeworpen tot hooft van dien oorlogh, welchen men toen voorgaf dat tot herstellingh der Fransche vryheit, teegen den ooverlast des hofs, en tot vrede der Godtsdiensten was aengevanghen: en 't sy hy dit gedaen hebbe, of uyt haet teegen sijnen broeder, die, door een vadtigh leeven, en sonder kinderen, hem den toegangh tot het rijk floot; 't sy hy dervoeghen is geweest een werktuygh van de doortraptheit sijner moeder, om 't geweldt der partyschappen den nek te breeken, voorwaer hy hadt sikh, door 't handthaeven dier saeke, onder 't ghemeen in grooten aensien gebraght, en, nae 't maeken der vrede, machtighe besittinghen verkreeghen: dan echter die achtbaerheit sijnes naems leelijk

leelijk befoedelt, met de waepenen teegen sijne bondtgenooten, als uytvoerder van anderer wraeke, te keeren. Om welke tijdt Margareta van Valois, gemaelin des Konings van Navarre, om sich uyt de oorloghen tusschen haer gemael en haere broeders te draeyen, 't verlanghen dat sy hadt om buyten 't rijk te sijn, onder de begeerte van een reys nae 't Spaewaeter bewimpelende, en reysende door Kamerijk en Berghen in Henegouw, voornaeme steeden, die, dewijl se seer nae aen Vrankrijk paelen, deselve seeden, een selve taele hebben, en in Godtsdienst niet verschillen, die geleegenheit te raede nam, om den Hartogh van Anjou, haeren broeder, allenthalven gunstelijk voor te draeghen. Maer Kasimier, in die selve tijdt, een treffelijk steun en voorstander des Konings van Navarre, hadt al 't gheen hy voor sich selven in 't besonder hadt bedonghen, ter liefde van de gemeene vrede, verwerpene, een proefftuk van een billijk en Godtsdienstigh gemoet gegeeven. Bijster was op dit pas de Staet van Nederlandt allesints verwart: min of meer als een wanschickelijk gevaert, dat in alle sijne deelen ooverhoop leght, terwijl een yder, door besondere weeghen, de regeeringh, als een oopenstaende plaets, nae sich trekt. En men voerde de waepenen wel teegen de Koninghlijke regeeringh: maer hierentusschen vondt men 'er die de Graefelijke regeeringh en Wetten roemende; andere, die, sich verwonderende oover hunne krachten, booven die der Venetiaenen en Switfers, sonder d'ongelijkheid der selver t'overweeghen, op den naem eener Staetsgewijse, 's Landts regeeringh van een scheurden: of wel ook, om dat hen andere in hooghen aensien verre te booven ginghen, soekende hunnen sterken arm in de maght der gemeente, 't geringste grau, waer 't vaerdighst tot muystery was, door voorgangh, woorden en aenhitfinghen gaende maekten, onversfettelijk sijnde in bitteren arghwaen, en geenerhande vryheit, de minste uytsonderingh onderwaerigh, goedtkeurende. Men vondt 'er heymelijke en oopenbaere partyschappen en beroerten: en neevens dien was men niet min in oorlogh; langhsaem echter, en niet ernstigh genoech in 't voortsetten naer vereysch van tijde: dewijl de troepen niet, dan naer yders besonder belangh, gebruykt wierden. Amsterdam, de grootste der Hollandtsche steeden, welke wy geseght hebben aen de vryheit te gebreeken, hielt op dat pas nogh volstandigh voor Don Johan. Maer om dat de Nassausche de stadt rondom beslooten hadden, en uyt soo verre eenen oort geen ontset te verwaghten stonde, is men tot verdragh gekoomen: hier in was geseght, dat *d'inwoonders, om den Godtsdienst, buyten hun vaederlandt verjaeght, souden herstelt worden, soo nochtans, dat hen 't oeffenen hunner kerkseeden verbooden bleewe, uytgenoomen buyten 's stadts mueren.* Dan naerdien men de getrouwheit der Roomsgefinden in twijfel trok, en gelooft wierdt, dat hunne geneegenheit somwijlen weder tot den vyandt keert, hebben d'ingeroepe ballinghen, nae 't verjaeghen hunner ooverheeden en der gener die in kerkelijke bedieningh waeren, sich der regeeringhe meester gemaekt, en 't bewint der saeken in handen genoomen. 't Selfde is ook op verscheyde tijden, by naer om gelijke reedenen, geschiet binnen Uitreght, Haerlem en andere steeden in Hollandt, alwaer men t'eenen dekmantel, teegen 't verbreeken van gegeeven woordt, heeft voorgewendt 't instellen van Magistraeten ten dien eynde, op dat, 't gheen sy souden goedt keuren, niet scheene in weerwil der steede te geschieden; dat aldaer tot vast stellingh van eendraght wel niet ondienstigh is geweest, dan echter de gemoederen der bondtgenooten, den Roomschen Godtsdienst toegedaen, dapperen aenstoot heeft

1578.

Margareta van Valois draeght haeren broeder gunstelijk voor.

Bijstere verwarringh des Landts.

Amsterdam geeft sich oover aen de Nassausche.

Nae 't verdryven der Roomsgefinden ooverheeden maeken se sich der regeeringhe meester.

't Selfde gebeurt ook elders.

't Gheen den bondtgenooten misnoeght.

1578.

Johan van
Nassau
Landt-
vooght van
Gelder-
landt, Ren-
nenbergh vā
Vrieslandt.

gegeeven, waenende dat men sijne krachten teegen hen soght te versterken. In Gelderlandt was de regeeringh in goeden staet gebraght door Johan van Nassau, wien Oranje die Landtvooghdy besorghth hadt, om sich van des te meerder sterkten te verseecken. Maer in Vrieslandt, alwaer toen tot Landtvooght was gekooren de Graef van Rennenbergh, waeren d'oude geschillen tusschen de stadt Groeninghen en d'Ommelanden, weegens 't uytvoeren der koopmanschappen, soo hoogh gereesen, als in een kommerloose vrede; en men twijfelde of'er den Landtvooght teegen hadt, om te valter in sijn gebiedt te staen. De gemeente der steede stelde den gesanten der wederparty, aen hen afgesonden, in hechtenis: die selfde heeft, nae dat se, op eyghen bestaen, sich weederzijdts hadden onderwonden elkander slagh te leeveren, d'overhandt behouden. En de gevanghene wierden wel in vryheit herstelt: dan den haet, hoewel'er Mathias en Oranje tusschen beyden quaemen, bleef onversoenelyk, tot dat ook eyndelyk deese geschillen met d'algemeene ondermenght wierden. Van gelijken belaste Rennenbergh eenighe Raedtsheeren in Vrieslandt, die den seeghen der Spanjaerden begunsticht hadden, andere in hunne plaets verkiesende, neevens den Bisschop van Leeuwaarden, in

Dees tot
Landt-
vooght om
Ooveryssel te
gebieden en
voorts t'oo-
verheeren
aengenoome
sijnde, wor-
den Kampen
en Deeven-
ter overgic-
geeven.

hechtenis te neemen. Om deese diensten wierdt hy tot besonder Landtvooght van Ooveryssel, soo om dat gewest te gebieden, als voorts t'overheeren, aengenoomen: want de Hooghduytsche soldaeten, die Don Johan gekoft hadt, hielden Kampen en Deeventer in besettingh. Beyde deese steeden hebben sich aen hem overgegeeven. Maer dewijl Deeventer langh teegen hielt, was hem Kasimier, met acht duysent man te voet, en weynigh minder te peerde, vers volk, t'sijner hulpe bygekoomen, brengende selfs meerder troepen, dan sijn bestellingh inhieldt. Gemerkt de Koninghin van Engelandt, in plaets van 't beloofde geldt, meer krijgsvolk hadt gesonden, en hy, uyt sich selfs, als tot een bewijs sijner geneegenheit t'hunnen dienste, 't getal sijner krijgskneghten verswaerde: 't welk de Groote, die den Roomschen Godtsdienst volghden, ten arghsten uytleyden, en hierom sich des te vlijtigher beneerstighden, ten eynde François van Valois, een Vorst hunner gesintheit, t'hunner hulpe geroepen en gebeden wierde, Oranje en andere dit met gedult aensende, om sich met geen arghwaenigh vermoeden t'overlaeden.

Valois
wordt door
besluit der
Staeten ge-
noemt Bes-
chermer
der Neder-
landtsche
vryheit.

François dan wordt op besluyt der Staeten genoemt *Beschermer der Nederlandtsche vryheit*, en, booven de verseeckeringh hem gedaen tot vergoedingh sijner onkosten, wierden hem, in belooningh sijner bondtgenootschap, toegeweesen alle de steeden, die aen d'oversijde van de Maese, in 's vyandts handen waeren. Onder dit beloop der saeken, en terwijl de gemeenten, nijver in den Godtsdienst, om dat stuk, en elk der Grooten, om eyghen gesagh, oneenigh waeren, hebben die van den Gereformeerden Godtsdienst een saeke hen treffelijck slaeghende, hacchelijck voor den Staet des Landts, verkreeghen: aengesien het recht van heerschappy in veeler handen sijnde, geen hoogher mooghenheit de vyandtschappen der partyen in dwangh hielt. Sy hadden hun verfoekschrift aen Mathias en Oranje, des te vooren ook niet onkundigh, overgegeeven; waer in se vertoonden: *hoe sy alleen nimmer eenigh deel aen 't bestier der regeeringh vonden, maer altoos tot een proye der Spaensche woede dienden, wiens ongetwijfelt ooghwit was, de Republyk, nae haer van het uytneemenste gedeelte der borgeryen ontbloot te hebben, t'overweldighen. Dat ook, in der waerheit, geene andere, dan sy, den vyandt thans soo diep in 't oogh staeken: en hoe tot genoeghsaeme verseeckeringh hunner getrouwheit diende, dat hunne eenighe hoop op de gemeene behou-*

Verfoek-
schrift der
Gerefor-
meerden.

behoudenis was geankert: gemerkt, indien den Staet tot haer voorigh weesen te vervallen quaeme, allen anderen armoede en slaeverny, hen dooden, weedommen en 't vuer te verwachten stonden. Daer beneevens, dat sy de eerste geweest waeren, die de waepen teegen de dwingelandy genoomen hadden, en sich daer door alle hoop van vergiffenis afsneeden. Dat derhalven sy, wien 't snoodtste onder 't koninghlyk gebiedt beschooren stont, met reght om een billijk gedeelte der vryheit baeden. Dat se vette priesterdommen, rijke inkomsten voor andere lieten; hen alleenlyk moghte, als onheylighe, geenen ingangh ter kerke of raedthuys geweyghert worden. Dat se in godtsvrucht, in getrouwheit aen het vaderlandt geenermaeten yemant wijken souden. Hier op bleef men eenighen tijdt in twijfel: en ten laetsten hebben die, door welker ingeeven dit verfoek gedaen was, 't voorbeeldt der Hooghduytschen, Poolen, en veele andere oude prijsende, den Staeten doen gelooven, dat 't belangh der eendragt niet konde lijden, soo reghtmaetighe gebeden te verworpen. Want dat al de kragt, die men in 't leegher hadt, van hunner sijde quam: en door blykelijke bewijsen ondervonden was, dat geenen anderen eenigh bewint van saeken veyligher moght vertrouwt worden. Hier by quam nogh, dat eenighe Roomsgefinde, insonderheit die sich op den naem van Jesuiten deeden gelden, tot het doen van eedt teegen Don Johan niet konden gebraght worden, jae dat geen geringh gedeelte, vindende voor hen meer hoop aen 's Koninghs sijde, van selfs waeren afgeweeken: maer in teegendeel, veele magistraeten, 't sy daer in onderweesen, of voorliende dat die sijde wel haest de maghtighste soude worden, de party van den Nassauschen Godtsdienst aennaemen. Om deese reeden werdt hen, neevens andere, plaets in alle weerdigheeden en eerampten gegeven, en beraemt, dat, in wat plaetsen ten minsten hondert huysgefinnen kerken tot het oeffenen hunnes Godtsdiensts quamen te verfoeken, hen die souden worden toegestaen: met dit verstant, dat die sich aen de Roomsche plechtigheeden hielden, gelijke vryheit, door Hollandt en Zeelandt, genooten, 't gheen echter niet geschiet is. De dinghen die nae deesen volghen, konnen sonder meededooghen, of 't beschaffen van een uytsteekendt voorbeeldt, niet doorblaedert worden, aengesien soo groote ontsteltenissen, soo vinnighen haet, en hoe beroerten andere beroerten ten dekmantel gestrekt hebben. Want en de Roomsgefinde verstonden d'andere niet in 't allerminste toe te geeven; en sy, nu niet langher vernoeght met ongestraft te blijven, of een heymelijke Godtsdienst, stelden sich, wen maer erghens de magistraeten hen te aerselende ter voldoeningh vielen, ter weere, om hen door geweldenaery, 't gheen by weeghe van reghten wierdt geweyghert, af te wringhen, en wendden, als se d'overhandt hadden, 't oogh naer wraeke. Invoeghe, dat sy, die voor langh al hunnen wensch en geneegenheit, en nogh onlanghs hunnen raedt en middelen vereenight hadden, om den Spanjaert uyt den lande te helpen, borghers teegen borghers in de steeden selve gewaepent stonden; sich, wen se maer hunne partylinghen uyt-dreeven, geenes vyandts kreunende: teegen wien ook den soldaet soo krachtigh niet gebruykt wierdt, dewijl door sijne besettingh d'inlandtsche vrede moest onderhouden worden. En gelijk doodelijke krenkten alle geneesmiddelen verworpen, soo wierden sy, dien toen 't onderhouden van eendragt naest aen 't herte lagh, door wederzijdighen haet, die op hen quam af te vlieten, ooverlaeden, sijnde die de stookebranden der beroerten, wien 't betaemt hadt sich als leeraers der lijdtsaemheit te gedraeghen; door welken een algemeene pest deeser eeuwte tot in beyde de partyen is door-

1578.

Dat van de Staeten wordt toegestaen.

Inwendighe geschillen tusschen den Roomsgefinnen, en den Gereformeerden.

1578. gedronghen; hebbende de benaeminghen der faeken dermaeten verkeert, dat blinde fcheurfught een godtvruchtighen yver, feedigheid en getempertheit des gemoets vadtfigheit of ook verraedery genoemt wierdt. De Ghentenaers dan, dier ongebondenheit soo hoogh gefteeghen was, dat se niet dan uyt de groote hunner baldaedigheid quijtscheldingh darden hopen, hebben, aengestookt door Imbijse, die door den wegh, hem in voortijden door Arteville gebaent, ter moogenheit draefde, genoeghsaem oopentlijk geweyghert te gehoorfaemen. Sy verklaerden wijders, dat se 't Roomsche bygeloof, wien 't uytbroeden der wreetheit en soo veel andere schelmstukken te danken stondt, niet langher wilden aensien: niet dat de stichters der beroerte sich daer aen sonderlingh geleeghen lieten, welke dier twee Godtsdiensten ten dekmantel hunner muystery moght dienen: maer se verhieven hunne nieuwigheeden booven 't gheen van oudts was ingevoert, en hun eyghen sinlijkheit booven 't gheen voor langh was aengenoomen; en by geval gebeurden 't, dat sy, eenighe

De Ghentenaers, aengestookt door Imbijse, weygheren oopentlijk te gehoorfaemen.

Bannen de Roomsche plechtigheden met de Geestelijken ter stadt uyt,

En versterken die.

Vermaeden der Staeten, en 's Aertshartoghen bevelen.

Ook heeft de gunst van Oranje geen vermoeghen op hen.

Die van Arthois en Henegouw weygeren de geloofsvrede aen te neemen, drijvende, dat men den Ghentenaers door de waepenen behoort te dwinghen.

Oranje en andere stellen sich hier teegen.

Bossu wordt Veldtheer der Nederlanders.

Monniken van schendelijke onkuyfheit oovertuyght sijnde, die orde, teegen welke men in nieuwen haet en opspraek was ontsteeken, en daer nae de geheele Geestelijkheid, ter stadt uyt banden. Toen, sich bewuft, van wat gewichte hun bestaen was, wierden se te raede hunne stadt met werken te vesten: welke, door de wijtluftigheid haeres omtreks, met de grootste steeden magh voet houden; maer voor de rest, niet allesints bewoont wordt: want voor deesen meermaels beleeghert geweest sijnde, en, uyt hunne eygene feeden, voor gelijke ongevallen in 't toekomende beducht, hadden se de landeryen binnen 's stadts mueren getrokken. Hoe de versterkingh yverigher gevoordert wierdt, hoe se min naer Staeten en 's Aertshartoghen beveelen luyfterden, hebbende eenighe opgeraapte belastinghen t'hunner beswaernis uytgestroyt, en hier uyt gesoght hunne eygene misganginghen eenighen schijn te geeven. Geen meer vermoeghen hadt op hen de gunst en 't aensien van Oranje, hoewel de Ghentenaers, door sijn aenraeden, hunne handtvesten, die se eertijts door weerspannigheid teegen Karel verbeurt hadden, wederom kreeghen. Boovendien verspreyde sich dit onheyl door de naebuorighe steeden in Vlaendre. Die van Arthois en Henegouw in teegendeel, wel de stijfste in 't vast houden van den Roomschen Godtsdienst, aengesien de meeste soo gevoelden, daer by nogh koomende, dat de Grooten door staetyver Oranje dwars vielen, weygerden ook de geloofsvrede aen te neemen. Want sy beriepen haer, in den paishandel bedonghen te sijn, dat, geduerende den oorlogh, in den Godtsdienst geen veranderingh geschieden soude. Sy dreeven daerenbooven, dat men die oopenbaere trouwloofheit der Ghentenaeren door kragt van waepenen behoorde te keer te gaen: waer toe nogh Oranje, nogh andere Grooten in Nederlandt te brenghen waeren, dat men naementlijk, soo langh de Spanjaert, met soo machtige troepen, by naer 't hart van Nederlandt besat, de waepenen teegen sijne medeborghers, hoe seer se 't ook verkerft hadden, gebruyken soude; om, gelijk de verresienste onder hunne vyanden reets voorseghth hadden, dus selfs door hunne eygene tweedraght, te gronde te raeken. Maer terwijl 't gevaerlijk is door geweld te dwinghen, worden alle beveelen, raedt en gebeden, als 't een opgefette boofheit eyghen is, in de windt geslaeghen. Op dit pas hadden de Nederlanders tot veldtheer den Graef van Bossu, die, gelijk wy reets te vooren verhaelt hebben, wanneer hy, onder Alva, Landtvooght oover 't ooverige van Hollandt was, op de Zuydersee gevanghen wierdt. Dit ampt hadden de Staeten den Graef van Lalain ontnoomen, om dat hy, buyten hunnen last, sich uyt het leegher

leegher van der handt gemaekt hadt, wanneer die ongelukkighe slag by Gemblours geslaeghen wierdt. Opperbevelhebber oover 't peerdevolk was den Burghgraef van Ghendt, uyt het huys van Melun: Leeghermaerschalk François van la Noüe, wijdtbafaemt door de binnelandtsche oorloghen in Vrankrijk. 't Leegher, dat men niet verre van Mechele, by 't dorp Rimenant, hadt begraven, wierdt door Don Johan bespronghen, en hy niet anders dan te rugh gedreeven. De meeste schrijvers hebben 't voor een mislagh gereekent, dat men hen in 't aftrekken niet op de hiel volghde: gemerkt de Spanjaert dien dagh t'eenemael uyt den velde hadt konnen geslaeghen worden: nemaer ook dat jaer in steeden te beleegheren doorgebracht, indien, by voorforghe der Ooversten, sleghts delvers en meer diergelijke leegher werklyden by de handt geweest waeren. Men liet ondertusschen niet nae een gesprek van pais te maeken: want d'uyt-heemsche Prinsen, gebeden een middel tot vereenighing te beraemen, rieden Don Johan, dat hy, aengesien de krachten der Nederlanders ongelijk maghtigher waeren, dan de sijne, ongekrukt de achtbaerheit sijnes naems, sikh ontslaen soude, en elders de fortuyn, daer sy hem beeter geluk moght hebben beschooren, by den hayre grijpen. Dat ook de Koningh beeter doen soude, indien hy sikh met dat maghtigh en gewaepent volk versoende; dan dat hy soo geweldigh een heerschappy lichtveerdelijk ten prooye wierp, daer soo veel andere, des soet genoegh, naer staeken: dan echter dat dit al heel niet oover de brugh soude willen; ten waere, *de Ghentsche paishandel bekrachticht sijnde, de Godtsdiensten en 't vrygebruyk der selver t'hunner bestellingh gelaeten wierden: sijnde meede ten hooghsten billijk, alle gewanghenen, en onder die de soon van Oranje, weeder in vryheit te stellen. Dat, wen de vrede op deese voorwaerden getroffen was, in dit verdragh behoorden begreepen te sijn, alle die in eenighe bondtgenootschap met de Nederlanders stonden, om alsoo ook hunne rust te versekeren.* Op dit voorstel liet Don Johan sikh hooren, dat, ten waere Oranje nae Hollandt wierdt versonden, geen vrede te hoopen stonde: en in den Godtsdienst was hy niet gesint 't allerminste toe te geeven; alleenlijk scheen hy geen bestant te fullen weygheren. 't Sluyten naementlijk eener vrede hanght gemeenlijk altoos aen den maghtighsten: den swakken strekt bestant en uytstel van oorloghe te winste. Maer toen hy nu, met nieuwe troepen versterkt sijnde, dartigh duysent man te voet, en ses duysent peerden, by den anderen hadt, en sikh liet voorstaen, dat sijne kraghten by nae die der Nederlanders, insonderheit daer se ooverhoop laeghen, konden opweeghen, heeft hy op den bergh van Bonghe, dicht by Naemen, sijn leegher neederlaende, 't gesprek van pais gladt afgesneeden, wijsende den geheelen handel op den Keyser. Kasimier ondertusschen in Gelderlandt eenen goeden tijdt versammelt hebbende, by gebrek van gereede betaelinghe, die den soldaet gedaen diende, maekte met den omslagh van soo swaer een heyr loggher voortganh. Door sijn aankoomst liep het leegher der Nederlanders ten getaele van veertigh duysent man te voet, en twintigh duysent peerden: met welke troepen den bystandt van François af te waghten, en daer nae Don Johan te besetten, een al te traeghen voorslagh was, die echter hoop van een goede uytloomst gaf, hadt men hem maer sleghts konnen in 't werk stellen. Maer die mislagh van soo geruymen tijdt spillens, en een oovermaetighe drift tot staet en rijkdommen, beneevens de quistsiekte dier beyde, dinghen die voormaels Nederlandt aen Spanjens slaeverny gekluyftert hadden, die selve hebben ook de naederende vryheit, en die toen gelijk voor ooghen stont, verwijdert. Want de geschillen der Henegouwers en Arthoisers met de

1578.

Den Burgh-
graef van
Ghendt op-
perbevel-
hebber van
't peerde-
volk.La Noüe
Veldtmaer-
schalk.Don Johan
bespringht
het leegher,
maer rechte
niet uyt.Men maekt
ondertuf-
schen ge-
sprek van
pais.Des sels
voorwaer-
den.Don Johan
met nieuwe
troepen ver-
sterkt sijnde
sniidt de
vreedehan-
delingh
gladt af.Aankoomst
van Kasimier
met
een leegher
in Neder-
landt.De geschil-
len der Ne-
derlanders

Vlae-

1578. Vlaemingen waeren soo hoogh aen 't blaeken, dat, alle forghe voor 't ghemeen aen een kant gestelt sijnde, yder Landtschap de schattinghen t'hunnen besonderen gebruyke inhielden. Gaende dit exempel verder, sijn eenighe troepen, die voor langh door leedigheid te dertel geworden sijnde, wanneer se in de betaelingh hunner soldy te leur gestelt wierden, van de party der Staetsche afgeweeken, door heymelijk ingeeven hunner ooversten, die sich lieten voorstaen, dat se in 't uytdeelen der eerampten hunne reekeningh niet gevonden hadden. Dit krijgsvolk dan, hebbende Meenen (een vryheit in Vlaendre) ingenoomen, loopt het geheele omleggende landt af met plunderen en brandtschatten. Nogh echter hoopte men dat dit geweld 't bestaen van eenighe weynighe in 't besonder sijn, en daer by blijven soude, tot dat den Heer van Montigny, een der aensienlijkste in gefagh onder de Ooversten, sich schielijk tot hun hoofd opgeworpen, en met de partijschap van Arthois vervoeght heeft. Om 't geweld en den ooverlast van deese te keer te gaen, hebben de Ghentenaers opeyghen bestaen eenighe troepen geworven: maer weynigh was'er met dit krijgsvolk, dat t'huys den alverwinnaer speelde, onervaeren was in 't stuk van oorloghe, uyt te rechten, en geenerley verseekeringh om 't ruyten en rooven der vyanden te weeren. Die gaeven t'hunner verschooningh voor, dat de Geestelijkheid, door geweld en muystery uyt Ghendt gedreeven, haeren naesten toevlught tot hen genoomen hadt: en dat men die smeekende meenighe, om de heyligheit hunner orde, of de wederwaardigheit hunnes ongevals, 't noodigh onderhoudt des leevens niet hadt kunnen weygheren, 't welk sy, naedemael het recht geen plaets kon vinden, van die beroovers hunner goederen, door kracht van waepenen weedereyschten. Op die glimp van oorlogh (want de geschillen waeren nu tot oopenbaere vyandtschap uytgebarsten) maekte men daegelijx rijken buyt: tot dat de Vlaemingen, Kasimier ontbouden hebbende, door sijn volk, dat sy beloofden uyt hun eyghen beurs t'onderhouden, gestijft wierden, gemerkt de betaelingh allesints wonder schaers viel. 't Gemeen gevoelen is, dat hy 't oogh op de heerschappy gevelt hadt, en door lichtveerdigheit der natie, en 't beloop der saeken is te leur gestelt. Maer op dat pas bleef François sich in Henegouw onthouden. Dit deede hy den Graef van Lalain, stadthouder in dat gewest, ten gevalle, wetende, door welker toedoen hy gekoomen was. Hy hadt met sich gebraght weynigh meer dan acht hondert ruyters, en ses duysent man te voet, uytvaeghsel der Fransche beroerten, welke hy, naer d'ongemakken eener pijnlijke toght, nae 't allerweeghen quaelijk huyshouden in de herberghen, hebbende eenighe kasteelen ingenoomen, en den Herft nu aen 't loopen sijnde, voor de stad Binsch heeft ter needer geslaeghen. Deese is hem door beleggh en stormen in handen gevallen, een geringhe loon voor soo veel tijdt spillens. Hy selfs onthieldt sich meereendeels binnen Berghen in Henegouw, niet sonder verbolghenheit, dat de stedelinghen de plaetsen, hem t'sijner besettinghe aangeweesen, niet wilden in ruymen; en gebedden, sich met het heyr der Nederlanders te vereenighen, heeft hy gewayghert aen te trekken, voor en al eer Kasimier van gelijken deede: wiens optoght nae Ghendt hem geen kleyne ontsteltenis baerde, sijnde die voor deesen sijn vriendt was, thoen sijnen teegenvryer geworden, en hier door den haet van weersijden tot allerley laster en kleynachtingh uytgebarsten. Ook is hy van sijn voorneemen niet af te brengen geweest, hoewel den Aertshartogh en de Prins, jae selfs de Koninghin van Engelandt hem vertoonden, dat sy 't doen der Vlaemingen en van Kasimier geensints hadden goedtgekeurt: en dat meer is, hy

tussen
elk andren
verwijderen
de naekende
vryheit.

Montigny
voeght sich
by de partij-
schap van
Arthois.

Waer teegen
de Ghente-
naers volk
werven.

Glimp
hunner
waepenen.

De Vlae-
minghen
krijghen
volk van
Kasimier.

François
vermeestert
de stad
Binsch.

Weygert sich
met der
Staeten.
heyr te ver-
eenighen.

fagh

Faint, illegible text or a small rectangular stamp located at the bottom of the page, possibly containing a date or a signature.

ALEXANDER FARNESE,
HARTOGH VAN PARMA EN PLAISANCE.
GOUVERNEUR GENERAELEN VELDTOVERSTE
IN DE SPAENSCHEN NEDERLANDEN.

fagh met goeden ooghen aen, dat sijne foldaeten nae de troepen van Montigny verliepen. Dus hebben deese twee Hartoghen, die den Nederlanders hunne hulpe gemeenerhandt beloofd hadden, sich vervoeght met foodaenighe partyfchappen, die niet dan tot hun uysterste verderf geschaepen scheenen: en niet langh daer nae den Hartogh van Anjou nae Vrankrijk, Kasimier nae Engelandt vertrekkende, hebben sy beyde de voordeelen en quaelen, die hen in een uytheemsche Republijk te waghten stonden, verlaeten. Maer de Nederlanders hebben den François, staende op sijn vertrek, hoewel hy, en meer andere Prinzen van sijnen t'weeghe, hen van ondankbaerheit beschuldighden, beloofd, indien de pais met Philips getroffen wierde, 't plechtelijk uytroepen des lofs sijner heldelijke deughden, 't oprechten van praelbeelden, en diergelijke gewaende glory teekenē: en, indien se sich benoodicht vonden anders te raedtlaen, sijner booven andere dervoeghe te gedenken, als de weerdigheit sijner hoogheit, en beweefene diensten, in soo gevaerlijke geschaepenheit des Landts, vereyschen moghten. Dusdaenigh was den stant der dinghen, als Don Johan door een haestighe siekte schielijk weghgerukt wierdt, welke sijn quijnendt gemoet, vergramt op de dwarsdrift sijner fortuynelichtelijk ten boesem inkropte. Want gemerkt hy door eyghen dapperheit, niet door de gebreeken en mislaeghen sijner vyanden, ooverwinnaer weesen wilde, quelde hy sich, meer dan sijn gesontheit lijden konde, dat den loop sijner glory, door soo veele wangunstighe, die hem in 't hof van Spanjen niet ontbraeken, gestuyt wierdt. Voorwaer uyt onderschepte brieven is een onverfettelijke wanhoop gebleeken: en weynigh te vooren hadt Philips gelast Escovedo, gewoon sijn diepste geheymen te besorghen, in Spanjen, onder de handt, omhals te brenghen, hem houdende voor eenen vertrouwlingh, wiens schranderheit omtrent de gedachten van soo grootmoedigh een jonglingh te gevaerlijk was. Want dat hy, booven 't lot sijner geboorte, voormaels sijne gedachten op de kroon van Tunes, en nogh korts op 't rijk van Engelandt gevest hadt, was te tasten, gelijk ook, dat hy met 't huys van Lottringe, welker moogenheit in 't hof van Vrankrijk soo aensienelijk was, sich, buyten weeten van Philips, vereenight hadt, en gevreeft wierdt dat hy lichtelijk de Nederlandtsche saeken tot vestingh eener eyghen moogenheit moght wenden. Waerom men niet buyten vermoeden van vergif geweest is, onseker nochtans van wat handt gebrouwen, aengesien'er Roomsgefinde Priesters sijn gevonden, die roemenderwijs uytvielen, dat het vaederlandt hen hier in voor een oovergroote weldaedt danken moght. Andere hielden d'Engelsche verdacht, sijnde niet seer langh geleden eenighe ter doot gebracht, die men seyde, dat van derwaerts oovergefonden waeren, om hem 't leeven te beneemen. Het hoogh bewint des heys, en der ooverighe steeden, wordt aenveerd by Alexander Farneese, Prins van Parma, eerst met bewillingh van Don Johan selfs, en ter versoeke der andere krijgshoofden, en daer naer ook door bevel des Koningshs. Dees was bedekter van aert, en bracht uyt Italien, neevens 'tgebruyk van getrouwheit, de kunst van veynsen. Hy wist sich te doen vreesen, hy wist door de vingheren te sien, eygentlijke kunsten, om den Nederlanders in te luyden. Derhalven, schoon Spanjen sich aen niemants waepenen soo seer verschult vindt, heeft hy niettemin meer door d'algemeene gunst des volks gewonnen: en te weeghe gebracht een saek, die soo beswaerlijk om doen viel, dat men, naer de smaek der vryheit eens genooten te hebben, sich als nogh soude onder de heerschappy gebooghen hebben. Door heymelijk aenstooken van deesen sijn de geschillen tusschen de

1578:
Laet toe,
dat sijn
krijgsvolk
tot Montigny
verloopt.

Vertreke
nae Vrank-
rijk, beschul-
digende de
Staeten van
ondank-
baerheit.

Don Johan
wordt door
een schielij-
ke siekte
weghger-
rukt.

Eenighe ge-
voelen dat
hy, Philips
van al te
grooten glo-
ryfught
verdacht
sijnde, door
vergif is
omgebracht.

Den Har-
togh van
Parma
volght in
plaets van
Don Johan.
Sijnen aerdt
en konste-
naeryen.

Door wiens
aenstooken
de geschillen
vry hoogher
rysen.

1579. volken vry hoogher gereefen als voor heen, infonderheit feedert dat men cenighe borgheren, die, om de ftadt Atrecht wederom met d'andere te bevreedighen, daer binnen ter fluyk by eenkoomft hadden gehouden, met de doodt geftraft heeft. Hierentuffchen hieltt Oranje niet af van alle bedenkelijke middelen tot dempingh dier ongenuchten in 't werk te ftellen: ernftigher noghtans was hy in 't beteughelen dier geener, welker misdaden hem tot lafter quaemen te gedyen: en hy hadt nu den Ghentenaeren reets wroet gemaakt, dat fe, de Geestelijkheid herftelt hebbende, figh wederom onder 't vreedeverdragh fouden begeeven: vervolghens wende hy alle neerftigheit aen, om 't volk van Montigny en die van Atrecht te verfoenen. Maer 't heeft gebleeken, dat de hoofden zelfs alle geleegenheit tot fcheuringh waernaemen, en figh daerom ook onverfoenelyk mackten, 't gheen de gemoederen der Vlaemingenh andermael aen 't hollen geholpen heeft, sijnde Imbijsē door geweld Voorscheepen tot Ghendt, d'opperfte majeftraet aldaer, gekooren, die vervolghens alle eerampten vergaf aen wien hem goedt dacht. De ruytery van Kafimier onderwijlen verfoght aen Parma vryen doortoght om te vertrekken, dien hy hen verleent heeft: hier door buyten forgh gefelt van ergens vyandt t'ontmoeten, trekt hy nae Maeftricht, dat fwakke befettingh in hadt, berent het, en vervaerdicht figh om 't met geweld aen te taften. Gedurende 't beleggh dier ftadt hadt de Keyfer, op wien wy gefeght hebben den vreedehandel gefchooven geweest te fijn, sijne gefanten nae Keulen gefonden: alwaer ook van de Spaensche fide was aengekoomen, voortien met 's Koninghs laft, den Hartogh van Terra Nova, en weeghens de Nederlanders den Hartogh van Aershot en andere. Maer Oranje, die nimmer getwijfelt hadt, dat hoedaenigh een vrede met den Koningh gemaakt wierdt, hy daer door in een onvermijdelijk gevaer gefelt ftont: sijnde Nederlandt thans in foo veel deelen gefplit, hy alleen tuffchen beyden, en dienvolgens allen in 't ooggh, vreesde niet buyten reeden, dat hy te gelijk sijne vyanden en sijne haeters moght oovergeleevert worden. Wederom, figh tegghen den handel te ftellen, te weygheren de Duytschen voor middelaers aen te neemen, viel hardt en fchandelyk in opfpraek. Behendigher dan, om die keer nae fijnen fin te doen neemen, bevljighde hy figh, in 't beforghen, dat men op de punten, rackende den Godtsdienft soude aendringhen, behalven op meer andere, welke niemandt darde hopen, dat den Koningh soude inwillighen. Wijders is 't geloofelyk, dat men op die tijdt vry billijke voorwaerden hadt konnen bedinghen, ten waere eenighe door befondere handelinghen d'algemeene vrede den nek gebrooken hadden. En Parma, hoewel hy den oorloggh ernftigh aenbondt, liet niet af den geenen, die op nieuwigheeden toleyden, aen te maenen, dat fe door een fpoedighe boetveerdigheit, 's Koninghs aengeboode genaede aenveerden fouden. Den Heer van la Motte, d'eerfte geweest sijnde, die van den Koningh fijnen foen bekoomen hadt, heeft de ftadt Greevelinghe in Vlaendre, alwaer hy Steêvooght was, daer toe weeten te brengghen, en met eenen, volmaght bekoomende, meer luyden tot de selfte genaede getroont, sijnde zelfs een roemer en te gelijk een voorbeeldt van 's Koninghs goedertierenheit. Hier by heeft figh daer nae gevoeght den Heer van Montigny, met sijne troepen (acht duysent waeren se sterck) 't gheen die fide niet weynigh ftijfde, uyt behoefte van geldt, en dat hy vreesde door de Staeten, naer fijn verdienft, onthaelt te worden, hebbende la Noüe reets op de hien. Die van Arthois en Henegouw hingghen eenighen tijdt tuffchen beyden: dan cyndelyk hun besluyt met de voorwaerden aen

d'Al-

Oranje stelt alle midde-len te werk.

Dan te vergeefs.

Parma geeft aen Kafimiers ruytery vrye doortoght om te vertrekken.

Hy belee-ghert Mae-stricht.

Onderwij-len koomen de Gefanten by een tot de vreedehandel-lingh.

Waer teegen Oranje heymelijck arbeit.

Parma maent den Nederlanders aen om 's Koninghs aengeboode- ne genaede t'aenveerde.

Met wien figh la Motte eerst verfoent.

Dien volghē Montigny, met sijne troepen, en andere.

d'Algemeene Staeten oovergeschreeven hebbende, om, soo se wilden, sich in de selve te doen begrijpen, sich se met Parma ooverkoomen: en neevens hen Rijffel, Douay en Orchiers, steeden in dat gedeelte van Vlaendre, 't welk door de Françoisen langh befeeten is, en nae dat het weederom onder sich eyghen Vorsten geraekt is, sich spraek noghtans van hen behouden heeft; de reeden, die hen in 't besonder heeft bewooghen, sich van d'algemeenschap af te sonderen, is geweest, dat sy ter vergaedingh geen eygen recht van stem konden bedinghen. De punten van vrede hielden in, 't *blijven by den Roomschen Godtsdienst, hunne voorrige gehoorsaemheit aen den Koningh, 't bekraghtighen der Ghendtsche vrede: en dat, nae 't vertrek van 't uytheemsch krijgsvolk, binnen ses weeken, een leegher van inlandtsche soldaeten, te betaelen uyt 's Konings inkomsten, waer in de gewesten, die sich weeder onder den selven begeeven hadden, draeghen moesten, opgerecht soude worden, tot verdaedighingh der punten onderlingh getroffen: met den Landtvooght soude men den Koningh laeten geworden: en onderwijlen alles blijven onder gehoorsaemheit van Parma.* Dus is 't, dat de Waelen, sich vervoeghende aen 's Konings sijde, sich geweest sich voornaemste krijghsmaght, een volk geschaepen ten oorlogh, en waer van sich de Spanjaert in gevaeren buyten bedenken dienen konde. En dit is geweest het eynde dier vereenighingh, waer door de Nederlanders sich onderlingh, teegen uytheemsche dwingelandy, verbonden hadden. Een bewijs voorwaer, dat die alleen een hechte bondtgenootschap kan geacht worden, die gegront is op een selve hoop, of meer verbintenissen, dan oorfaeken van verwijderingh, heeft. De Nederlanders hebben naeulijx yet gemeens, buyten den haet teegen den Spanjaert: die hen bewooghen heeft tot het maeken van de Ghendtsche vrede, voornaementlijk op 't aenraeden der Geestelijkheid. Dan een yder streefde korts daer aen, en dat door strijdighe weeghen, tot eyghen moogenheit en aensien. Oranje, en die sich met hem bewust vonden, de selve dinghen, als de Graeven van Egmond en Hoorne verdient te hebben, mistrouwden den Koningh. Hier uyt liep al 't bedenken, al den toeleg om hen selven, en die van hunnen Godtsdienst, vast te stellen; tot welke saek uytheemsche gunst gefoght wierdt. 't Ander gedeelte, dat sich aen de beginselen des oorloghs niet hadt schuldigh gemaekt, verstont getrouw aen den Koningh, getrouw by den Roomschen Godtsdienst te blijven, vreesende insonderheit, dat se door de drift der andere verder moghten vervoert worden. Dus hadt het den Koningh seer light gevallen, hen, die soo losselijk aen den anderen hinghen, van een te scheuren, soo hy maer dien Spaenschen schrik, om wien alleen sy soo seer tobden, hadt uyt de wegh geholpen. Nae dat hy hunnen wensch hier op voldaan hadt, poogden d'andere verder te koomen; alles is onder de Nederlanders langh verdaght gebleeven, daer nae tot een oopenbaere vyandtschap uytgebarsten: noch oyt heeft men den Godtsdienst naederhandt konnen oovereenbrenghen. 't Gebeurde eyndelijk, als 't gemeenlijk doet, wanneer men eens tot oopenbaere partyschap is getreden, dat sy, die geensints hunne meedeborgheren wilden te gemoet koomen, schandelijk hun verbondt afgaende, onder 't juk eener uytheemsche ooverheeringh gesleept wierden. Maer aengesien een yder oor en hart nae vrede neyghde, bevroede Oranje lichtelijk, dat, door onvoorsichtigheit van eenighe in 't besonder, de Republijk wel haest geslaekt soude worden, soo men niet in tijde des voorsaege. Hy begeeft sich dan, met sijne gewoone nijverheit, nae Utrecht, en, sich dienende van een voorneemen, dat tot de behoudenis van den staet

Vrede-
punten.

De versoende
de Waelen
maeken de
voornaemste
maght des
Konings.

Philips
brenghet
verscheyde
Provincien
der tweedrachtighe
Nederlanders
weeder
onder sijne
gehoorsaemheit.

d'Ooverighe
vereenighet
Oranje
't Utrecht
door een
nauwer
verbondt.

1579. sijner faeken wonder heylsaem was, brenghet hy 't daer toe, dat de Staeten dier geweste vergaederen, en neevens hen die van Gelderlandt, die van Hollandt, die van Zeelandt, die van Vrieslandt oover deese sijde van de Lauwers, en die van tusschen de Eems en de Lauwers, alwaer hy se alle door een nauwer

Inhoudt van d'Utrechtse vereenigingh.

verbondt vereenight. De punten sijn in korten deese: *Dat de gewesten sich verbinden, om eeuwlyk versaemt te blijven, sonder door eenighen wegh ter weerelt gescheyden te moghen worden, in forme van een enkel landtschap; dat men geen verdragh van pais of bestant sal maeken, geen oorlogh aenveerden, noch opstellen eenighe tollen of schattinghen, dan by gemeen goetdunken en bewillingh der voorsyde landen; dat in 't aengaen van verbintenissen, en in andere gewichtighe beraedinghen, meerderheit van stemmen sal doordringhen; en indien eenigh misverstant of geschil ontsonde, 't selve sal verbleeven worden aen de bondtgenooten of de Stadthouders; dat de grenssteeden, en plaetsen geleeghen teegen 's vyandts boodem, sullen gesterkt worden, noch yemant ontfangh van besettingh moghen weygheren: en een yder in 't besonder sich beneerstighen, om in de schattinghen en loop des geldts een eenpaerighen voet te houden. Dien van Hollandt en Zeelandt stae vry hunnen godtsdienst, en dien alleen, in 't oopenbaer toe te laeten, d'andere gewesten mooghen sich nae hun goetdunken gedraeghen, of sy deesen, of den anderen, of die beyde gedooghen willen.* Deese vereenigingh is beswooren by de Stadthouders, de Magistraeten, de Vroedtschappen van elke stadt, de Schutteryen en de Gilden. Want van aeloude instellingh was, dat de voornaemste onder de borgeryen, dien de jaeren bequaem tot oeffeningh der waepenen gemaekt hadden, in seekere lichaemen, als in vaendelen en rotten, verdeelt en opgeschreeven wierden. Op deese moght men sich verlaeten in oorlogh, in tijdt van vrede seker en geruft sijn, wanneer de Vorsten noch de kunst niet hadden van sich op uythemsche te vertrouwen: de gewoonte en het merkteken dier verouderde dapperheit is noch in weesen: dogh 't gebruyk der selver, door deese beroerten, wederom ter baene gebraght sijnde, is hunnen getrouwen dienst teegen den vyandt, en inwendighe beroerten, meermaelen gebleeken. In diervoeghe hebben de volken, hier booven genoemt, de punten van d'Utrechtsche vereenigingh beswooren: en op dat se hunner eyghener krachten geensints onbewust sijn moghten, is gelast geworden, een algemeene opschrijvingh en monsterringh, soo in de steeden, als ten platten lande, te weeten der geener die tusschen de achtien en festigh jaeren sijn, te doen. Maer onder die volken, die sich buyten dit verbondt gehouden hadden, waeren de beroerten en strijdigheeden soo hoogh, als oyt, gereesen; terwijl eenighe derselver uyt sorghe voor den gemeenen Godtsdienst of den vaderlande, begeerden in dit verbondt vervat te sijn, andere, gevleyt door hoop van een naekende vrede, of geprikkelt door scheursiekte, een heel anderen wegh in sloeghen. De Roomsgefinde hielden d'ooverhandt binnen 's Hartoghenbosch, dat in schielijke versleeghenis, ontstaen door ydele vrees, by den Onroomschen verlaeten was: die in de stadt gebleeven waeren, sijn met Parma ooverkoomen, hebbende dit besonderlijk bedonghen, dat se nimmer, teegen hunnen wille, met besettingh souden beswaert worden. t'Antwerpen in teegendeel moesten se buygen, en is het gemeen van d'andere party daer meester gebleeven, vallende, met een verwoet gedruysch vol dreygementen, de Geestelijckheit, terwijl se met de plegtigheeden hunnes ommeganghs beesigh waeren, te lijve. En onmoogelijk is 't den Prinse geweest sijn grauw in den toom te houden, en te verhinderen, dat al 't gewijde guldt niet met geweldt

Algemeene monsterringh, soo in de steede, als ten platten lande, der geener die de waepenen voeren konden.

Swaere beroerten door d'andere gewesten van Nederlandt.

De Roomsgefinde hebben d'ooverhandt binnen 's Hartoghenbosch.

De Gereformeerde t'Antwerpē.

geweldt ter stadt wierdt uytgedreeven; maer sijne vyanden hebben 't soo uytgeleght, als of 't met sijn bewillighingh waere geschiet, 'tgheen hy geenfints weeren konde: want hy was vyandt van alle fors- en wreetheit, dogh wist sijn van voorvallende gelegenheit wijsfelijk te dienen, en hadt de kunst, van, door 't smijdighen der menschen gemoederen t' sijn gunste, uyt ongesiene gefchaepenheeden, dinghen te trekken, die hem naemaels moesten te baete koomen. Dit echter heeft veelen van d'inwoonders, die sijn van d'oeffeningh hunnes Godtsdiensts berooft vonden, genootsaekt, saeken teegen de welvaert van de Republijk te wenschen, in hoope van onder 's Konings heerschappy een draeghlijker dienstbaerheit te dulden. Ook hebben eenighe eedelen deese gelegenheit by 't hair gegreepen, om tot den Spanjaert oover te gaen. Onder deese is geweest Philips, soon des graeven van Egmond, die, terwijl hy eenen aenflagh maekt om Brussel te bemaghtighen, niet sonder voorweeten, geloofde men, des Aertshartoghen, ondersteunt met een goet getal der geener die den Roomschen Godtsdienst volghden, en kennis van 't stuk hadden, door d'andere steedelinghen op de markt beleeget wierdt gehouden; alwaer hem 't verwijt der schennelijkheid sijnes bedrijs, 't afbeeldtsel des doodts sijnes vaeders, en het bloedt des selfs, althans nogh ongewrooken, ten straffe gedijden. Want daer waeren 'er die hem schamperlijk toedreeven, dat op die plaets, elf jaeren te vooren, en (dat wonder wel oovereenstemde) op dien selfden dagh, sijn vaeder door beuls handen was onthalt geweest, en dat door de bittere wreetheit dier natie, aen wien de soon sijn vaederlandt soo schandelijk hadt gepooght te verraeden. Ten laetsten wierdt hem, door meededooghenheit der burgeren, gegunt onbeschaedigh weghe te trekken: van waer hy Nijnhooven, een steedtjen in Vlaendre, ooverrompelt; 't welk door de Nederlanders hernoomen sijnde, is hy selfs gevankelijk in handen sijn landtslyden gevallen, als wy naederhandt seggen sullen. Swaer en hacchelijk een ontseltenis oopenbaerde sijn tot Brugghe, men quam 'er tot de waepen, jae niet verre van uytbreeken tot bloedstortingh, en beyde de partyen hadden om de krijgsmaght hunnes aenhanghs geschikt; de beste spoet was der Staetschen, ontbooden door de magistraet, en hier door wierdt deese buy gestilt: in andere steeden sijn de beroerten door besettinghen voorgekoomen. Willigh heeft sijn in de vereenighingh begeeven de stadt Ypre, willigh ook de stadt Ghendt, waer binnen Oranje eenighe tijdt daer nae gekoomen is, met een algemeene toegeneegenheit der gemeente. Soo bijster een veranderingh waeren de gemoederen van dat volk onderhevigh, en tot eerlijke en snoode dinghen eeven wispeltuerigh. Aldaer die sijn onwettelijk hadden ingedronghen uyt de regeeringh geset hebbende, voorsagh hy andere met die eerampten. De meeste der geener, die wy geseght hebben, dat aldaer gevanghen gehouden wierden, te achteloos bewaert sijnde, waeren uytgebrooken; d'andere heeft Oranje los gelaeten. Om den luyfter sijn glorie, en d'afgunst sijn benijders te vermeederen, is hem, schoon hy die weygerde, de Landtvooghdy van Vlaendre opgedraeghen. Maer ondertusschen is 'er door de besendingh op den Keulschen vreedehandel niet anders uytgereght, dan, waer 't den Spanjaert meest op toegeleght hadt, dat de gemoederen door hoop van vrede verrukt sijnde, des te minder op de bevoorderingh der gemeene saeken acht sloeghen. De gesanten van d'eene en d'andere sijde klaeghden oover en weeder, dat men hunne toegevoeghden door besondere handelinghen hadt gesoght om te leyden, dat in teegendeel de eendracht door nieuwe verbonden was gestoort geworden, teegen de trouw der vreedehandelingh. Maer de Nederlanders,

1579.

Waer van Oranje de wijte heeft.

Veelen neemē hier uyt oorsaek, om tot den Spanjaert oover te gaen.

Onder welke is geweest Philips, soon des graeven van Egmond.

Dien tot Brussel beleeget sijnde, door meededooghenheit der burgeren, gegunt wordt onbeschaedigh te vertrekken.

Swaere ontseltenissen tot Brugghe en in andere plaetsen.

Ypre en Ghendt begeeven haer in 't verbondt.

Oranje laet tot Ghendt de gevanghene Heeren los.

Hem wordt de Landtvooghdy oover Vlaendre opgedraeghen.

1579.

ders, bewooghen door het dringhendt gevaer, wyl Parma de beleegeringh van Maestricht, behoorende ten deele onder 't Landt van Luyk, ten deele onder 't Hartoghdom van Brabandt, als geleeghen op de landtscheydingh dier beyde, seer hart hadt aengedronghen, en geen gelegenheit gegeven wierde, om 'er eenigh volk of andere behoeften in te brenghen, versoghten stilstant van waepenen, geduerende de vreedehandelingh: en hoopten dat 's Keyfers gefanten hen hier in souden ondersteunen. Maer den Hartogh van Terra Nova ontkende daer toe eenighsints gemachticht te sijn. Terwijl men bestant verfoekt, en weyghert, terwijl men de vreedepunten begint voor te draeghen, terwijl men oover de berichtspunten der Staetsche Gefanten, als te naeu bepaelt, en te seer aen nieuwen last gebonden, haspelt, was Parma selfs tot binnen de wallen van Maestricht door gebrooken: en heeft daer op de stadt, die sich, hoewel met weynigh maght, dapper verdaedicht hadt, nae een beleggh van vier maenden, stormenderhandt vermeestert. Dogh als 't nae de winter liep, heeft hy by naer alle sijne Hooghduytsche, Spaensche en Italiaensche soldaeten afgedankt, behoudende alleen de bevelhebbers, en een Italiaensch regiment te peerde; laeter echter, dan hy by de handelingh van Atrecht hadt beloofst: maer dit noghtans heeft de steeden Mechelen, Valenchienne en Rijsfel tot hem doen ooverkoomen. In plaetsen, daer des gevoeghlijckst geschiede, leyde hy Walsche besettinghen. Op deese moght men sich, hoe yder swaerder was beleedicht, of sijnen naebuere selfs hadt beleedicht, best vertrouwen. Voor deese weldaet hebben se de landtvooghdij van Parma bevesticht, weynigh ooverleggende, hoe sy selfs, wen het den gewaependen Landtvooght sleghts geleeghen quam, 't uytheemsch krijgsvolk souden te rugh roepen. Maer de Vereenighde Nederlanden, schoon se, nae 't verlies van soo veel volken en steeden, nu alle hoop van vrede verlooren hadden, om eevenwel niet te schijnen d'eendraght meer te haeten, dan aen die te wanhoopen, hebben de punten der bevreedigingh, hen by den Koningh aengebooden, nae alle steeden versonden, om aldaer van de vroedtschappen ooverwooghen te worden. Die daer in als onreedelijk of als op een andere moer leggende, beschuldicht wierden, sijn deese: *Dat de voorsieninghen gedaen by den Aertshartogh niet anders souden stadtgrijpen, dan voor soo veel se de Koninghlijke hoogheit, of yemants besonder recht, niet te nae ginghen: dat men aen den Landtvooght, dien 't den Koningh believen soude te stellen oover de Nederlanders, sonder eenigh bedenken, hadt te leeveren alle steeden, slooten, kasteelen en geschut: die soude met den Raedt van Staete van alles kennis nemen: van de Staeten wierdt geen gewagh gemaekt: d'uytgesette Geestelijken souden herstelt worden, als ook alle afgesette amptenaeren en magistraeten: de leeghers weeder sijts gesloopt sijnde, soude alle vyandschap ophouden: ook hadt men de tollen af te schaffen, ten waere het den Koningh anders goetvonde.* Alle welke dinghen scheenen daer op te sien, dat de wettē en vryheeden, hebbende den glimp van in hunne voorighe plooy gebraght te sijn, door 't ondermijnen der geener, die geschaepen stonden 't roer der regeeringhe in de handt te krijghen, binnen weynigh tijds wederom den nek gebrooken, en sy selve ontwaepent in hunne voorighe slaeverny gesleept wierden: want 't is een onweedersprekelijke waerheit, dat 'er tot verdaedigingh der vryheit geen swakker sterkte noch verseeke-ringh kan gevonden worden, dan den koninghlijken cedt. Belangende de godtsdiensten, welk geschil niet weynigh swaerigheid en haspelens inhadt, was 's Koninghs welgevallen dit: *dat men door geheel Nederlandt*

Terwijl
men tot
Keulen van
vrede hand-
delt ver-
meestert
Parma
Maestricht.
d'Uitheem-
sche solda-
eten afdan-
kende wint
by Mechelen
en andere
steeden.

Die sijn
Landt-
vooghdij be-
vestighen.

De voor-
waarden
des vreedes,
door den
Koningh
aengeboode,
mishaghen
den Bondt-
genooten.

alleen

alleen dien Godtsdienst, die door 't Pauselijk gesagh was vastgesteld, soude aenneemen en oeffenen: uytgenoomen in die plaetsen, alwaer reets andere kerkseeden waeren ingevoert ten tijde, als 't Ghendtsch verdragh was goetdtekeurt: den geenen, die buyten deese paelen van een ander gevoelen waeren, soude men een bequaemen tijdt stellen, in welken sy behoort hunne saeken konden schikken, om daer nae uyt Nederlandt te vertrekken, blijvende hunne goederen onbekommert, soo sy die, in hun afweesen, door Roomsgefinde bewintslyden lieten regeeren. Dan dit schein voorwaer een saek te hart om te verduwen, en met de gemeene rust niet wel oovereen te koomen, den teegenwoordighen staet van soo veel steeden t'onderst booven te keeren, soo veel duyfent menschen te verdrijven, en geen vryheit te laeten, om ten minsten het getuygenis sijns gemoets te mooghen gelooven. Maer wat gewest moght men vermoeden seker te sijn voor soo veel ballinghen? wat plaets bequaem om die te berghen? waer rust te vinden voor soo groot een meenighte gestooten uyt hun vaederlandt? Behalven dat ook de regenten niet, sonder een hooghste schelmstuk te begaen, den Godtsdienst, dien se eenmael hadden geleert den waerachtighen te sijn, in wat voeghe die dan ook was ingevoert, door vreesse konden verraeden. Jae selfs die van Hollandt en Zee-landt waeren van gevoelen, dat se de reekeningh van 't belangh hunner saeken niet te wel gevonden souden hebben, en te kort schieten, soo se 't oeffenen des Godtsdiensts wilden reghten naer die tijden, in welke soo machtighe steeden in misverstant met den Staet stonden: waer door men nieuwe beroerten hadt te duchten; en, soo men hunne saeke van die der andere wilde affonderen, waere een al te verdachte beleeftheit. Met Oranje heeft men affonderlijk gehandelt: en van verre schoot men uyt van sijnen soon in vryheit, en de Landtvooghdyen sijns vaeders te stellen, hem, liet men sijn verluynen, soude men toelegghen soo groote goederen, als hy oyt beseeten hadt, wen hy slechts, uyt Nederlandt vertrekende, sijnen ouderdom gerustelijk in Duytschlandt wilde doorbrengghen. Maer booven al de reedenen van mistrouwen, was 't sijne eedelmoedighheit, die geen werk van rijkdom maekte, en dieshalven oprecht en door geenerley bekooringh te kreuken was, genoegh te weten, hoe duer den Spanjaert de vrees, die hy voor hem hadt, pooghde af te koopen. Den handel tot Keulen afgebrooken sijnde, hebben Aerschot en eenighe Geestelijke die sijde, welker gefantschap sy bekleet hadden, verlaeten, en sijn door brieven met den Koningh, dien sy dogh andersints beseften in 't toekomende vyandt te fullen worden, versoent, op de selfde voorwaerden als die van Atrecht. Maer de voorlaegghen op 't stuk des vreedes en des oorloghs, door hen oovergeschreeven, walghden den Spanjaerts, en dienden dien landtaert, die niet uytheemsch kan goetdtekeuren, voor gekspel. In dien handel heeft gebleeken, hoe ongelijk 's Vorsten en des volks belanghen onderlingh vershillen. Eertijts was dat onheyl geneeselijk, toen alleen den aedel, uyt vrees van uytheemsche ooverheeringh, sijn begon te roeren: maer nae dat die onophoudelijk gefoolt sijnde, de gemeente, onder voorgeeven van Godtsdienst, aen haer snoer gevlochten hadt, en 't graeuw alreede was wijs geworden, dat sy 't was, dien de Koninghen vreesen, of hunnen t'halve sy gevreesst wierden, en dat het niet dan door lichtveerdigh te gelooven om den tuyn geleidt wierdt, hielt het den eersten trap tot vryheit te sijn, vergiffenis te wanhoopen. Van toen aen bestonden se niet maetighs t'onderneemen, of dat eenigh leetweesen moght plaets geeven, en daer op soo byster voort te slaen, dat men naederhandt hen de voordeelen des vreedes, de hacchelijkheid des

1579.

Met Oranje wordt affonderlijk gehandelt.

Maer te vergeefs.

Aerschot en andere met den Koningh versoent sijnde, dienen den Spanjaerts ten spot.

oorloghs,

1579. oorloghs, te vergeefs voor ooghen stelde. Men gingh'er selfs ook verder, dan men in burgerlijke oorloghen gewoon is, terwijl aen d'eene sijde deught ter heerschappye, en ter wraeke oneyndigh voortgeset wordt; van d'andere de gevaeren selfs genuchelijk vallen, en in elenden eenighe glory gestelt wordt. Men voeghde toen voorwaer sijne maght niet onder een heyrleegher te saemen, maer in verscheyde gewesten voerde men den oorlogh met geringhe troepen, en yder Landtschap hadt by nae sijn besondere krijgsmacht. Tastelijk is terstont gebleeken dit gebrek in de Republijk, dat de hooghste moogenheit niet als wel eertijts onder de Grieken en Romeynen, of ook heedensdaeghs in bloeyende rijken, in eene stadt; maer van de maght des Landts tusschen veele steden een gelijke verdeelingh gemaekt was, waer uyt spruyt, dat, yder sijn besonder belangh ter harten trekkende, volgens den aert des volks, geoeffent op schraeven en staepelen van rijkdoomen, 't gemeene nut heel t'onrecht met den dienst des Landts gedoopt wordt. Wonder schaers was men ook in 't opbrenghen van penninghen, en 't hadt wel quaelijk met de Nederlanders kunnen afloopen, soo niet de vyandt aen 't selve oevel siek geweest waer, terwijl de Koningh sijne schatten aen Portugael besteedt, soo in 't oorloghen als in 't ooverhaelen van de gunst der Grooten. Want nae 't vermissen van den Koningh Sebastiaen in de Afrikaensche neederlaegh, en 't ooverlijden sijnes naefaets Henrik, hadden de Portugijsen tot hunnen Koningh gekooren Don Antonio, gebooren uyt koninglijke stamme, gemerkt sy op den Kastiliaen, gelijk 't gemeenelijk tusschen naebuorighe volken gaet, gebeeten waeren. Maer Philips, die neevens andere, ook selfs naemaeghschap van den bloede reekende, heeft den Hartogh van Alva met een leegher gefonden, om de weygherighe door geweld van waepenen t'ooverheeren; cyndelijk is de Koningh aen de kroon van Portugael geraekt, door dapperheit des geenen, die hem Hollandt hadt doen verliefen: soo veel lichter valt het rijken te vermeersteren. En noyt voorwaer heeft Koningh Philips gewenster geluk getroffen, niet alleen, om dat heel Spanjen onder de heerschappy van eenen saemen gevlochten was, maer om dat de Portugijsen, hebbende door meenighe scheepvaert om de meeste landen des wecelts gefworven, hunne heerschappy of koophandel tot in de grootste eylanden der Atlantische see, en de kusten van Ethiopien en Indien, hadden voortgeset. Door deese uytroomst sijn de Hollanders, die uyt den Portugaelschen oorlogh soete hoop van aedem scheppen hadden kunnen hoopen, en naedien des vyandts krachten seer versterkt waeren, booven dien een ander ongemak gewaer geworden, door 't verbreeken van den Spaenschen handel, waer in toen by naer alle de middelen der ingesctenen bestonden. Want schoon hen de haevenen des Kastiliaenschen rijk tot nogh toe niet geslooten wierden, als reekende gene reeden van oorlogh buyten de Nederlanden; soo noghtans maekten 't hen 't gevaer, dat hen wegens de Geestelijkheid te duchten stonde, de belastinghen, waer meede de Koninghen sijn gewoon, selfs hunne vrienden, te beswaeren, en 't beslaen hunner scheepen moede: van al 't welk de Portugijsen vryheit beloofst hadden, selfs daer in voorsende, dat se voor geen verdachte rechtters betrokken, nogh door langhwijlighe processen sloopende gehouden wierden. Maer nae dat de rijken onder een heerschappy gebraght en vereenicht sijn, en de behoefstigheid der eene niet meer door 't gebruyk des koophandels der andere verlicht wierde, hebbende die weedersijts een en den selven heer, stelde men sich, om, onder verscheyde benaeminghen van roof, den schippers 't grootste gedeelte hunner winsten af te perffen, wel niet door

Groot gebrek in den vereenighden Staet.

Schaersheit der gemeene middelen, soo onder de Vereenighden Staeten, als onder de vyanden.

Philips brengt Portugael ten onderen door Alva.

't Gheen de Hollanders groote ongemakken baert.

een geduerigh plaeghen, maer door dusdaenighe tusschenpoofen en aedemhaelinghen, dat, op hoop van beeter, en door de veyle begeerlijkheit der kooplieden tot allerhande winst, immer nieuwen roof sijn opdeede. Onderwijlen, schoon in Nederlandt, by manghel van betaeling, wederlijts muyteryen ontstaen waeren, soo nochtans viel het den Spanjaert lichter den sijnen te besaedighen, doordien, in plaets van soldy, alle dinghen ongestraft geoorloft wierden. Maer den Hartogh van Parma heeft eenighe kleyne steedjens in Henegouw, inhebbende besettingh der Vereenighde volken, weeder ingenoomen: daer nae ook Kortrijk in Vlaendre, door krijgslift. Nogh leeverde hem den Heer van Hautepenne Breedaa, hebbende onvoorsiens het kasteel, en daer nae de beneden leggende plaetsen, bespronghen. Dan la Noüe, wien 't hoogh bewint des oorloghs in die gewesten was aenbevoolen, heeft den vyandt uyt Nijnhoove, en andere plaetsen in Vlaendre, gedreeven. Eeven om die selfde tijdt waeren 'er gevanghenissen van doorluchte mannen voorgevallen: die van Egmond en Selles in veroverde steeden: en van d'andere sijde die des Heeren van la Noüe, die, door een ongelukkighe slagh, van de beleegeringh van seker burgsken was afgetrokken, sijnde by den vyandt selfs in soo hoogh een aensien, dat hy weygherde hem teegen die twee andere uyt te wisselen. d'Engelsche, die in Staeten dienst waeren, hebben Mechelen geweldigher handt ingenoomen; dan bleek hunne gierigheit in deese seeghe soo oovermaetigh heyloos, dat de graffsteeden selve niet verschoont wierden; van welke sy de farken weghesleept, en in Engelandt oopentlijk verkoft hebben. Meer andere aenlaeghen tot verrassingh van plaetsen heeft de vyandt, wederom maghtigher geworden, om verre gestooten, blijvende de Nederlanders weynighe vruchten der seeghe ooverigh, door gebrek van verdaedighers. Op dees tijdt quam de moeder des Hartoghen van Parma tot Naemen by haeren soon, gefonden, om de Landtvooghdy, die sy voor heen bekleet hadt, weeder te aenveerden, als die door haere kunne aengenaemer, en door ervaerenheit van jaeren behendigher in 't bemiddelen eener vrede, wierdt geoordeelt. Maer hy, die sijn van de gebreeken der jeught ontslaeghen hadt, om den loop sijner glory beeter spoor te geven, betoonde daerentegen, dat 'er een man en waepenen van nooden waeren; jae dat daerenbooven, om de gunst des volks, de toegeneegenheit der soldaeten, te winnen, sijne nijverheit alleen daer toe genoegh was. 't Een en 't ander was niet buyten waerheit; soo dat, de vrouw wederom gefonden sijnde, dit geschil, dat niet sonder gödtloofheit geschieden konde, wierdt weghgenoomen. Maer in Vrieslandt, en d'aengrensende gewesten, was als een besonder oorlogh ontsieken, door d'ongestaedigheid van Rennenbergh. Dees, hebbende langh getrouwelijk en onvertsaeght de sijde der Staeten gedraeghen, hadt met de geheele Provintie van Vrieslandt d'Uitrechtsche vereenighingh onderteekent, en de weygerende Gröninghers, meest uyt haet teegen d'Ommelanden, die hen waeren voorgekoomen, door belegh genootsaekt, de punten der gefeyde vereenighingh te besweeren. Dogh naederhandt, door 't gefagh sijner bloedtverwanten, die alle tot den Spanjaert waeren afgevallen, omgefet sijnde, heeft hy, om de beginfelen en gronden van oneenigheit te legghen, de boeren, die in d'Ommelanden woonden, toegelaeten den ooverlast sijner soldaeten af te keeren. Dit teeken gegeven sijnde, is een groote meenighte van boeren, die nu langh en wreedelijk gefoolt waeren, ter wraeke uytgebarften, dies te verwoeder voortslaende, als hen 't laetste ooverschot hunner middelen dieper ter harten gingh. Maer de Graef van Hohenloo, door Oranje der-

1580.

*Ondertus-
schen her-
neemt Par-
ma eenighe
kleyne
steeden.*

*La Noüe
drift den
vyandt uyt
Nijnhooven.
Egmond en
Selles ge-
vanghen.*

*En ook la
Noüe.*

*Mechelen
door d'En-
gelsche ge-
plundert.*

*Margareta
van Parma,
koomende
om de
Landt-
vooghdy van
Nederlandt
te hervattē,
wordt wee-
derom ge-
fonden.*

*Oorlogh in
Vrieslandt,
ontsteeken
door onge-
staedigheid
van Rennen-
bergh.*

1581. waerts gefonden, heeft die ongeschikte meenighte, onervaeren in krijgsfaeken, nae eenighe slaeghen, verstroyt en doen kreuken. Ook hebben De Vriesen faeken, nae eenighe slaeghen, verstroyt en doen kreuken. Ook hebben de Vriesen, op vliegende maeren van d'ontrouw hunnes Landtvooghts, slechten de blokhuyfen de flooten, die nogh oovergebleeven waeren, vermeertert en ter aerde ter aerde gesleght: en Oranje de steeden in Ooveryssel, die tot afval getroot, 10e. en door scheuringhen aen 't weyfen geraekt waeren, door 't senden De weyfelende Oover- van besettinghen op nieuw verseekert. Hy toen, sonder meer te veyn- sselaelers selen, stelde de stadt Gröninghen, daer hy 't meester was, in 's Koninghs worden ver- gheoorfaemheit. De waepenen van daer tot oover den Rhijn voortgeset seker. sijnde, hebben wedersijdighe neerlaeghen, en het jammeren van vijftien achtervolghende jaeren ingevoert. Voor eerst wierdt Bartoldt Gröninghen begeeft sich Enthes, certijts makker des Graeven van Lumey, gelast de stadt met onder den weynigh troepen t'omringhen; dien, nae 't verooveren van rijken buyt, Koningh. te waeter en te lande, getroetelt door al te grooten hoop uyt beroerten, Enthes de doodt in die beleegeringh onderschept heeft. Om de stadt t'ontsetten wordt gelast die te belee- gheren. heeft Parma gesonden Marten Schenk, voor deesen geweest sijnde in dienst van Hollandt; tot welke hy naederhandt is weedergekeert, wan- neer hem de gehoopte belooninghen sijnes ooverloopens niet en volghden. Maer toen heeft hy sijnen Veldtheer eenen treffelijken dienst gedaen: want door sijne dapperheit, is, selfs teegen de wanhoop der voornaemste bevelhebberen, de beleegeringh opgebrooken, en het volk van Hoohenloo verflaeghen: dien, willende naederhandt met verdeelde 't Beleghe op troepen de fortuyn der ooverwonnene noghmaels waeghen, Rennen- gebrooken bergh weederom geslaeghen heeft; en, nae 't verflaen van den vyandt, door de dap- perheit van Schenk, de meeste sterkten op de weeghen en rivieren vermeertert: maer wan- neer hy nu met al 't geweld des oorloghs vijf geheele maenden teegen Rennen- bergh van 't Steenwijk belegh van opgeslae- ghen sijnde, sterft. In sijn plaets is gekoomen François Verdugo, een Spanjaert, en die, teegen Norrits slaeghs geweest sijnde, koomt in sijn plaets. 't veldt behieldt, dan voorts niet anders uytgerecht heeft, loopende de velden, door den Herfst, onderwaeter: invoeghe dat hongher en siekten den soldaeten uyt dit gewest gedreeven hebben. Hier stont cen vry groote besittingh, en die weerdigh was wel gehaevent te worden, voor Parma oopen, hadt het hem gelust sich van soo veele ooverwinninghen in dien hoek te dienen: maer terwijl de waepenen elders te werk gestelt worden, krijgghende langh uytstel, die toen hadden konnen oovervallen worden, hebben se hunne hacchelijke fortuyn tot op beeter tijden fleepende gehouden. Ondertusschen ontstonden 'er eenighe beroerten, en de sack liet sich niet verre van oproer aensien, soo in de steeden van Den Rooms- gesinden in Brabandt en Ooveryssel wordt hummen Godtsdienst ook in 't heymelijc verboden.

schrobben waeren, opgebracht worden. Ook begonden nu de steeden selfs de besettinghen te duchten: en d'oversten hadden nu langher gheen gesagh in 't leegher, door bevel of krijgstucht, maer door gelijkheit met hen in gebreeken, terwijl se ooverdaet en alle ongebondenheit voor trefelijke krijsstukken reekenden. De heerschappy van veele, om deese swaerigheeden, onder de burgheren gehaet sijnde, heeft Oranje, behalven eenighe saeken, rakkende 't beleydt in 't reghtspleeghen, de schattinghen, en de soldaeten, noodigh tot den teegenwoordighen staet van saeken, booven dien den Staeten geraeden, om de schielijke voorvallen in oorloghe, en de traeghe hulpe der vergaedinghen, eenen Raedt op te rechten, om, neevens hem, op de gewichtighste belanghen van Staet te raedtpleeghen. De saeken op dien voet gebracht sijnde, en hy nu bemerkende, dat door den bandt dier Godtsdienst, die by Philips gedoemt was, alles t'hemwaerts neyghde, jae dat de maghtighste der geener die van hen verschilden, tot de andere hunne vyanden waeren oovergegaen, begint hy oopeningh te doen, *Dat se sich tot noch toe van den koningblijken naem gedient hadden, soo langh'er eenighe hoop van vrede was, maer eyndelijk, aengesien hy sich onversoenelyk toont, als teegen weerspannelinghen, en by ervaerenheit ondervonden is, dat, hoe sich yemant bitterder en wreeder teegen den Nederlanders hadt gedraeghen, hoe men hem in hoogher achtbaerheit en aensien onder de Spanjaerts bloeyen sagh, waer toe noodigh te dulden, dat de gemeenten langher dwaelen, door de ydele verbintenis van eenen ouden eedt? want waer uyt waeren soo veele beroerten en oneenigheeden gesprooten, dan daer uyt, dat hunne getrouwigheit tusschen den vaederlande en den Vorst verdeelt en twijfelachtigh hanghen bleef? Maer den wijsen was niet onbekent, dat de moogenheeden eerst met een algemeene toestemmingh des volx, door gunst des volx, en om hunnen t'wil waeren ingestelt; die, gelijk se booven yder burgher in 't besonder, soo ook beneeden die in 't algemeen gehouden wierden: die ook, wen se sich vergreepen, en de sorghe, die se voor den gemeenen welstandt schuldigh sijn, tot hunne besondere belanghen quaemen aen te legghen, moest het oordeel en de wraeke den volke, dat is, den Staeten wettelyk vergaedert, bevoolen blijven. Nogh dat opgeen ander reght de meeste rijken onder hunne teegenwoordighe Heeren stonden, dan dat de volken, dien het der dwingelandy of vadsigheit der voorighe verdroot, de selve tot andere hadden oovergebracht. Hoe veel te meer souden deese reedenen moeten gelden onder den Nederlanders, wien de koningblijken naem onbekent was, en die hunne gehoorzaamheit der maeten bepaelden, dat se nimmer tot een plechtelijken eedt quaemen, al eer se den Vorst hunne vryheeden, hunne handtvesten en wetten hadden doen besweeren? Dat het reght der volken meedebraght, dat door trouwloosheit des eenen d'onderlinghe verbintenis gebrooken wierdt. Dat men echter, hebbende den Koningh afgeswooren, nae eenen anderen Vorst moest omsien: want dat de saeken der wijse niet geschaepen stonden, dat se teegen de maght van Spanjen, en dat op eyghen middelen, konden staende gehouden worden; en niemant eens anders saeken, als de sijne, ter harten ginghen. Dat men eenen Vorst van nooden hadt, die den volken by bleef, en die den Nederlanders, achteloos voor hunne behoudenis, wen de oorloghs buyen besaedicht sijn, door een wettelyke heerschappy daer toe moght opwekken. Dat hy de hoop op Duytschlandt nu reets uyt den sin gestelt hadt: en het eenighe, nogh ooverigh sijnde, was François van Valois de heerschappy op te draeghen, die voor langh al seekere teekenen van sich gegeeven hadt, dat hy 't niet soude weygheren. Dat het van sonderlingh belangh was, soo die*

1581.

Oranje
raedt den
Staeten tot
het oprech-
ten van
eenen nieu-
wen Raedt;

En Philips
af te swee-
ren.

En François
van Valois
de heer-
schappy op te
draeghen.

1581. *jongelingh, geschaepen staende de hooghste fortuyn te bereyken, hier door begonde te klimmen. Dat hem onderwijlen Vrankrijk, hebbende sijnen broeder tot Koningh, niet verlaeten; de gunst en hulpe van Engelandt niet begeeven soude: waer teegen de Spanjaert onlanghs selfs een vloot hadt toegerust, die ten deele door storm, ten deele door den Portugaelschen oorlogh, was te rugh gebleeven: en die selfs als nogh de weeder-spanninghe Teren door sijn onderstandt opmaekte. Geen minder saet van oorlogh ook was'er gestroit, door dien de Engelschen eenen aenslagh op de nieuwe weerelt gemaekt hadden, ende rijkdommen, die se den Spanjaert afhandigh maekten, tot in hun vaederlandt hadden oovergevoert. Deesen raedt is eyndelijk, nae langhe bedenkinghen, goet gevonden, veel eer uyt vrees voor den Spanjaert, dan uyt eenighe geneegenheit tot François: en Philips van de Staeten der Nederlanden, om 't vertreden van 's Landts gerechtigheeden en wetten, verklaert geworden van de hooghe Ooverheit vervallen te sijn; en sulx een vonnis gevelt teegen hem, met wien men, soo wy de waerheit bekennen, nu neeghen jaeren langh geoorloght hadt: dan als toen begonde men eerst 't gebruyk van sijnen naem en waepenen af te schaffen, en de woorden des gewoonelijken eedts dierwijse te veranderen, dat, die tot nogh toe Vorst geweest was, vyandt genoemt wierdt. Dit werk, dat by de naebuerighe Vorsten ontschuldight wierdt, als gedaen door uysterste noodt, en naer soo veele ootmoedighe smeekinghen, te vooren vergeefs aengewent, hebben de Spanjaerts niet gelaeten als een schelmstuk uytte krijten, weynigh gedenkende, hoe hunne voorouders eenen koningh, wiens wreetheit ten hooghsten gehaet was, uyt het rijk verdreeven, en in sijn plaets een stamme, gebooren buyten wettelijke trouw, gestelt hadden; sonder dat men alhier behoefte op te haelen d'aeloude voorbeelden der Françoisen, die van minder jaeren onder d'Engelschen, en die jongst gegeeven by den Deenen en Sweeden van 't afwerpen hunner koninghen. Mathias wordt met heusche dankseggingh en toegeleyde erkentenissen ontslaeghen. Den Spanjaert is nogh de grootheit dier saeke, nogh den beleyder onbekent geweest: waerom hy, oordeelende, dat het leeven van een man de eenighe hinderpael sijns gelux was, hem, teegen wien hy de waepenen hadt, in den ban gedaen, en met breede aanbiedinghen van eere, rijkdommen, quijtscheldingh selfs van sijne voorighe misdaden, eenen moorder, om hem 't leeven te beneemen, genoodight heeft. Teegen deese nieuwe wijze van bannen heeft Oranje by de Nederlandtsche Staeten, en de moogenheeden van 't Christendom, sikh door een ontschuldighschrift gesuyvert, hebbende daer toe gebruykt de hulpe van Pieter Villiers, een François, die sijn verstant, doorkneet in 't beleid van rechtsaeken, tot onderwijs des Godtsdiensts hadt begeeven, en voorts tot in 's Prinzen binnenste gheymen was door gedronghen. Beyde deese schriften, ontworpen met gelijke vinnigheit, sijn aen de weerelt in druk gegeeven, in welke sy naer de belastinghen ter saeke dienende, nae dat se elkander, van d'eene sijde een ondankbaer en weederspanningh gemoet; van d'andere, een wreede en trouwloose heerschappy, niet buyten 't ondermenghen van valsche en waerachtighe verhaelen, toedreeven, tot meer andere saeken, volgens de gewoonte van krakeelers vervielen. Want, om dat Oranje, hebbende sikh gescheyden van sijne Gemaelinne, uyt den huysse van Saxen, om reeden by haere maeghen selfs voor goetgekeurt, de dochter des Hartoghen van Montpensier, opgevoedt onder de Godtgewijde maeghden, ten wijve hadt, wierdt om die beyde stukken beschuldigh: hy weederom heeft Philips wel merkelijke en groove ooverspeelen*

Philips
wordt ver-
klaert van
de hooghe
Ooverheit
der Landen
vervallen
te sijn,
en vyandt
genoemt

Mathias
wordt eer-
lijk ontslae-
ghen.

De Span-
jaert doet
Oranjen in
den ban, en
noodight een
moordenaer,
die hem
't leeven
beneeme.

Die sikh
door een
ontschuldigh-
schrift suy-
vert.

Inhoudt van
't een en
't ander
geschrift.

Faint, illegible text or a signature impression located below the circular watermark, possibly within a decorative frame or banner.

FRANCOIS VAN VALOIS,
HARTOGH VAN ANJOU, BRABANT EN LOTRYK,
GRAEF VAN VLAENDEREN ETC.

Het ontzet van Kameryk door den Hertog

van Anjou in den Jaaren

MDLXXXI.

1677 Luyken, Graveur et Sculp.

speelen voorgeworpen, en hoe sijn huys, bespat met het bloed sijner gemaelinne, en sijns soons, voor die nieuwe Vorstin, koomende om sijn in de armen haeres Ooms te worpen, hadt geoopt geweest: want de Koninghlijke gefellin was als toen de dochter des Keyfers Maximiliaen, gewonnen by een suster van Philips; welk verbondt de Paus, tot afbrek van sijne, en gelijk veele oordeelden, ook der goddelijke wetten, met sijn gefagh bevestight hadt. Maer men sweegh ook niet, dat selfs op Maximiliaen, sijnen swaegher, en toen sijn schoonvaeder, door Granvelle, sijnen dienaer, met venijn was toegeleght. De Staeten houdende de konstenaryen van Philips, die al de schult des afvals een alleen te last leyde, belacchelijk, hebben 'sPrinsen onschult met een oopenbaere getuygenis vereert; voegende, tot verseekeringh sijns leevens, by sijne voorighe lijfwacht, nogh een ruyterbende. Aengenaem was François ten hooghsten het gefantschap der Nederlanders, gekoomen om hem tot het aenneemen der heerschappy te noodighen; groot genoeghen gaf die ook de moeder, welcker sorghe was geweest haere soonen, wien 't hoeft te driftigh nae de hoop der hooghe regeringh hongh, door buytelandtsche weerdigheeden te streelen. Dan al eer men quam tot fluyten der voorwaerden, versoght men dat de Koningh sijn verplichten wilde tot bysettingh sijner hulpe, die echter niet naer wensch gelukte: want de Koningh hadt alleenlijk schriftelijk verklaert, dat hy, haekende nae sijns broeders grootheit, en hem en den Nederlanders, die stonden onder sijne heerschappy te koomen, helpen en bystaen soude: om 't welk gevoeghlyk te kunnen doen, hy alvorens wenschte den vrede in sijn rijk, en sijnen broeder alle voorspoet. De teegenwoordighe nootfaekelijkheid heeft den Nederlanders gedwonghen sijn met woorden te laeten genoeghen, en voor 't ooverighe sijn alleen met hoop te voeden. Den Hartogh van Anjou, om sijn te dieper in de gunst der Nederlanders in te boesemen, bericht, dat Kamerijk door den vyandt beleeghert, en wel dicht beslooten sijnde, met een uiterste benaeuwtheit wierdt gepraemt, heeft sijn in aller yl met sijn leegher (tot welkers onderhoudt Elisabeth hem met een swaere som penningen hadt gestijft) derwaerts begeeven, en, hem gedronghen hebbende de beleegeringh op te breeken, is aldaer van stonden aen voor Vorst der stadt, die hy verloft hadt, uytgeroepen, en bewelkoomt. Echter is hy toen niet dieper ingetrokken, dewijl de grootste kracht sijns heys bestont uyt hen, die sijn onder sijne beschermingh hadden begeeven, en die, hebbende hunne hoop aen de sijne verknocht, hem vrywilligh volghden, hoewel niet om langh te blijven. Kamerijk is geleeghen op de grensen van Nederlandt, en de eyghe seetel des Bisschops, dogh onder de beschermingh van welkers rijk die soude gehouden worden, hebben de Duytsche Keyfers en de Koninghen van Vrankrijk dikwils door oorlogh betwist. Maer in den Franschen oorlogh hadt Keyser Karel die ingehouden, en aldaer een kasteel geleght, welkers besettinghen, neemende hunnen Slotvooght gevanghen, sijn met het Ghendtsch verdragh vervoeght hadden. Dogh Doornik, een stadt in Vlaendre, eenighen tijdt beleeghert geweest sijnde, is eyndelijk, in afwesen des Prinsen van Espinoy, haeren stadtvooght, wiens gemaelin, daer binnen beleeghert sijnde, een besonder voorbeeldt eener vrouwlijke standtvastigheit gegeven heeft, onder de macht van Parma gevallen.

1581.

De Staeten
getuyghen
oopenlijk
's Prinsen
onschult.

François
wordt ge-
roepen tot
het hoogh
bewint.

Sijn broeder
de Koningh
van Vrank-
rijk beaen-
genaemt
sijks, en
beloofte hem
bystandt te
doen.

François
ontset Ka-
merijk.
Wordt als
Vorst der
verlosse
stadt bewel-
koomt.

Doornik
wordt aen
Parma
oovergegeev-
ven.

HUGO DE GROOTS NEDERLANDTSCHE JAERBOEKEN.

VIERDE BOEK.

INHOUDT.

R*Rançois, te vergeefs naer 't huwelijk met Elisabeth gestaen hebbende, aenveert de heerschappy van Nederlandt. Punten hem voorgeschreeven. Misnoeghen der Nederlandtsche eedelen; desselfs oorsaeken. Blaekende gunst der gemeenten ten Prinse. Aenslaeghen der Spaensche vloekverwanten op sijnen persoon. Ondertusschen neemt Parma Oudenaerde, Valois Aelst, Parmaes krijgsvolk Lier, Verdugo Steenwijk. 't Uitheemsch krijgsvolk wordt Parma weeder toegesonden. Van gelijken is de maght der Staeten geweldigh. Valois, te vergeefs nae den bystant sijns broeders gewacht hebbende, maekt een schrikkelijken aenslagh, bemachticht verscheyde steeden der Vereenighde Staeten door geweldt; sijn krijgsvolk wordt uyt Brugghe gejaeght: d'ongelukkigste van allen was sijnen aenslagh op Antwerpen; ontvlucht met de sijnen: den Nederlanders ontstelt door dit bestaen, wordt 's Koninghs goedertierenheit aengebouden. Oranje noghtans oordeelt, dat men sich des Hartoghen niet behoort t'ontslaen; 't welk ook de Koningh van Vrankrijk ter harten trekt: men handelt met hem tot Duynkerken, vertrekt naer 't doen van veele klachten nae Vrankrijk. Beeden der Nederlanders aen den Franschen Koningh. Doodt van Valois. Duynkerken gaet oover aen Parma, door welkers verlies de oneenigheeden nogh niet gestift worden. Oranje vertrekt nae Zeelandt. Onderwijlen vermeestert Parma verscheyde steeden. Straf oover Cornelis de Hooghe, die door loghen Hollandt ontroert. Truxes huwelijk veroorsaekt nieuwen krijgh: van sijne vyanden verdreeven sijnde, neemt hy sijnen toevlught ten Prinse van Oranje. Zutphen van Taxis ingenoomen. Heerembergh en sijne soonen begeeven sich aen de sijde van Spanjen. Imbijse en Chimay vanghen aen Vlaendre aen den Spanjaert te verraeden. Parma dient sich van de voorvallende gelegenheit. 't Landt van Waes en verscheyde steeden worden aen hem oovergegeeven. Chimay brengt Brugghe weeder onder 's Koninghs gehoorsaemheit, waer op meer andere steeden volgghen. De Ghentenaers straffen Imbijse met de doodt. Parma beset de Schelde. d'Antwerpenaers maeken twee schanssen. Oranje wordt tot Delft vermoort: verwarden staet sijner huysaeken; sijne vier huwelijken: sijne lijkstaetsy gehouden met oovermaetighe droefheit. Sijn soon Maurits wordt in sijn plaets gekooren. Hoohenlo ontfanght het Stadthouderschap onder hem. Willem van Nassau, Landtvooght van Vrieslandt, beslecht de*

de geschillen der Vriesen met groote voorsigtigheid. Standt vastighe dapperheit van die van Hollandt. Parma dringht de besettingh der Schelde, by hem begonnen, ernstelyk voort. Hy neemt Denremonde en Vilvorden. De Ghentenaers geeven sich aen hem oover. Schrandtheit van Richardot. 't Kasteel te Ghent wordt weeder opgebouwt. Die van Antwerpen bidden hunne Bondtgenooten om hulpe. De naebuieren laeten de gelegenheit van bystant voorbygaen. Beklaeghelijke stant der Vereenighde Staeten. Vrankryk en Engelandt vertroosten hen: sy sijn in twijfel onder wien se sich begeeven willen: en verkiesen Vrankryk, dogh worden niet aengenoomen.

Rançois in Engelandt oovergescheept sijnde, om aldaer de aenstaende heerschappy met de vriendtschap van die Kroon te verseecken, is, of sijn persoon; of de hoop in de Koninghinne van uytmuntender fortuyn, haer soo aengenaem geweest, dat, op seekere voorwaerden, van huwelyk wierdt gehandelt, hoedaenigh een geloofs verschil'er ook weesen moght. Blijdschap baerde dit gerucht in de Nederlanders, maer

1581.

François handelt in Engelandt te vergeefs van huwelyk.

't was ydel; 't sy men eenige doordrapte ontveinsingh hadt te werk gestelt, 't sy d'aenstootelijckheden sijns broeders steurnis bygebraght hebben: of wel ook sijne onglukkighe lichtveerdigheid, diens eenigh genoeghen was, alles aen de waepenen verschult te sijn. In Nederlandt gekeert sijnde, aenveert hy op plechtelijke wijze, en in prachtige staetsy, in Brabandt onder den naem van Hartogh, in Vlaendre onder den tijtel van Graef, de heerschappy dier gewesten. Booven de voorighe wetten, waer aen het hoogh bewint van oudts gebonden wierdt, bepaelt men hem met eenighe nieuwe, uyt kracht van het Bourdeaux verdragh: *Dat men eenmael's jaers beroepen soude d'Algemeene Staeten der Vereenighde gewesten, buyten welkers bewilligingh, geen verbondt met Spanjen gemaakt, geen opperste des heysr gestelt magh worden: en ten versoeke der welker alle uytheemsche kriegsluyden souden gehouden sijn te vertrekken. In 't bestellen van den Godtsdienst, en 't inleegheren der uytheemsche besettinghen, soude aen yder geweest de willekeure gelaeten worden: die selve souden'er drie noemen, uyt welke yder van hen eenen Landtvooght soude gegeeuen worden: en wen'er voorts eenigh geschil onder hen was, die saek gelaeten ter bescheydenheit des Hartoghen: tot Raedtsluyden van Staete soude hy neemen mooghen twee Françoisen: staende de verkiesingh der ooverighe ditmael aen den Staeten en voortaan aen den Hartoghe, dogh uyt die de Landtschappen noemen sullen: ook souden de voorneemlykste ampten ten Hove aen Nederlanders gegeeuen worden. Booven de Landtheerlyke goederen, beloofde men, tot voeren van oorloghe, vierentwintigh hondert duysent guldens jaerlijx, soo nochtans, dat 't geen'er wijder van nooden sijn moghte, soo met sijne eygene, als met de middelen den Hartoghe te verstrekken door sijnen broeder, soude goedt gedaen worden.* Men hadt nu eenighe hoop, dat soo wel die van den eenen als van den anderen Godtsdienst elkander onderlingh verstaen, en die van den Gereformeerden om Oranje, en die 't met de Roomsche plechtigheeden hielden om den Hartogh, in getrouwheit blijven souden: gemerkt aen deesen was toegefaen hunnen Godtsdienst binnen Antwerpen, daer buyten niet, te oeffenen, ingevallen sy den gemeenen eedt der Nederlanders aen den nieuwen Vorst deden. Alle sints speurde men uytbondighe teekenen van een algemeene vreughde,

1582.

In Nederlandt gekeert sijnde aenveert hy de heerschappy.

1582. en hy selfs versuynde niet sich te bevljstighen tot betooningh van aen-
Misnoeghen minnelijkheit in 't gelaet, en toeneyingh van gunstighe bevalligheit in
der Neder- reedenen: maer in de oovergebleevene Nederlandtsche eedelen baerde
landtsche 't een heymelijke spijt, dat se sich genootsaekt vonden te moeten aen-
eedelen. schouwen op den seetel der Hartoghen van Borgonjen geplactst een
Desselfs Vorst, gesprooten uyt dat volk, met 't welk sy soo langh in vyandschap
oorfaeken. geweest waeren; dat men naementlijk van Heer verandert was, om hen
 onder den Nederlanders te vermenghen, met welke men noyt veylighe
 vrede hebben konde: dat soo meenighmael de leeghers in heete slaghor-
 dens teegen elkander waeren ingevlooghen, en dien haet nu tot in de
 tweede eeuw doorongh. Beswaerlijk wierdt van gelijken die ver-
 plichtingh aen den voorgaenden eedt, en het ontsigh, hoedaenigh ook,
 omtrent den Vorst, uyt de gemoederen der gemeente wegh genoomen.
 In teegendeel waeren 'er die den Gereformeerden den nieuwen Godts-
 dienst op de gemoederen leyden, en deden duchten, of niet de saeke
 van Godtsvrucht, door bystant der geener die van een strijdigh gevoelen
 waeren, soude besoodelt worden. Die wijser waeren vreesden voor
 gevaer uyt tweedraght, en vervolghens ook de Fransche wreedtheit.
 Maer als nu aen den dagh gekoomen was, dat men heymelijk hadt
 geslooten, dat François, niet teegenstaende hy de heerschappy van
 Nederlandt hadt aengenoomen, echter oover die van Hollandt en Zee-
 landt, geen altoos, dan alleen den blooten naem, en dien voor een wijl,
 gebruyken soude, wierdt Oranje ook te last geleght, dat hy dit werk
 hadt helpen door drijven, als deelgenoot der heerschappy, en die van
 den beginne der beroerten de bestgerste Landtschappen voor sich
 behouden hadt. Seeker men hadt sijnen naem en tijtelen gestelt in 't
 hooft van alle plakkaeten en handelinghen van Staet: en hy hadt toen
 niet de Landtvooghdy, maer de opperheerschappy volkoomentlijk in
 handen. Jae ook was hem den tijtel van Graef door de meeste in die
 gewesten opgedraeghen; dat d'ontfanghenis en 't pleeghen der huldingh
 verhinderde, haerde nogh aen seer weynigh stemmen, wanneer hy
 sich tot het saemelen der vruchten sijnes langhen arbeydts spoedende,
 door de doodt, van welke wy in het vervolgh te spreken hebben,
 onderschept wierdt. Dogh andere wederom konden veel eer dit naeu-
 lijx inkroppen, dat sy alleen afgesondert der Fransche moogenheit ter
 dienstbaerheit geëygent bleeven, en wilden, seyden se, van gelijken
 liever staen onder de heerschappy van Oranje, die, onmaghtigh sijnde
 om hen allen te beschermen, wel te recht een deelgenoot en hulp met
 sich versoght hadt. Hoe groot voorwaer de sucht der meenighen ten
 Prinse was, speurde men in sijne siekte. Want als hy aen een wonde,
 hem gegeven door een moorder, uytgemaekt van 's Konings weeghe,
 t'Antwerpen swaerlijk krank was, heeft de geheele stadt haere droefheit
 en haere traenen ter kerke uytgestort, om de vrede Godts van den
 hemel af te bidden, eeven of den algemeenen vaeder des vaederlands
 in gevaer was. Toen is hy wel weder in sijn voorighe gesontheit
 herstelt: maer 't ooverighe sijns leevens is door geduerighe aenflaeghen
 des Spanjaerts belaeght geweest: en heeft men se ander en meermaelen
 betrapt, die op 't sijne en 't leven van den Hartogh hadden toegeleght.
 Terwijl de troepen van Anjou allenskens in aentoght sijn, heeft Parma
 sijn leegher in Vlaendre gevoert, alwaer hy Oudenaerde, een stadt die
 haeren naem heeft van de oude Nervij, die eertijts de plaetsen geleeghen
 op de Schelde hebben ingehadt, naer drie maenden belegghs, en door
 geweld van geschut heeft ingenoomen; des te gemakkelijker, om dat de
 bur-

*Blaekende
 gunst der
 gemeenten
 ten Prinse.*

*Sijn leeven
 is door
 Spaensche
 aenflaeghen
 geduerigh
 belaeght
 geweest.*

*Ondertuf-
 schen neemt
 Parma Ou-
 denaerde.*

burghers, besettingh maghtigh om 't hen af te houden, geweyghert hadden. Als hy van daer voorts met sijn leegher was gaen legghen rondtom Brussel, in meeninghe die stad te benaewen, wierdt hy, nae dat de vruchten op de velden verteert waeren; en hy door de scherpheit des winters verfwakt, genootsaekt te rugh te trekken. Schielijke verrassinghen sijn ook seer gelukkigh uytgevallen: en onder andere steeden wierden onvoorziens ingenoomen, Aelst, dat de vyandt inhadt, door den Hartogh; Lier, door Parmas krijgsvolk, op verraedt van eenighe besettinghen. Die plaets was wonder wel geleeghen tot den oorlogh, om de naebyheit van Antwerpen: hierentusschen vielen 'er ook eenighe schermutselinghen, van wederzijden met gelijk voordeel: en niet weynigh Engelsche, tot den vyandt oovergelopen, dienden den Spanjaerts ten spotte, andere ten voorbeelde, om getrouw aen hunne sijde te blijven. Korts daer aen is Verdugo genootsaekt geweest Lochum, een kleyn steedtjen in Gelderlandt, niet verre van Zutphen, dat hy hadt beslooten, om het uyt te hongheren, te verlaeten, naer het ten derdemaele gespijst was. Maer die selve heeft Steenwijk, dat te vooren soo swaere belegeringh verduert hadt, sonder eenighe moeyte, by donkeren nacht, en door onweetenheit der steedelinghen, ooverrompelt. Philips ondertusschen, hebbende met den Hartogh van Anjou te doen gekreeghen, en derhalven wel beseffende, dat hy grooter geweld en naeuwer sorgh te werk moest stellen, als voor heen, hadt al 't Italiaensch en Spaensch krijgsvolk aen Parma te rugh gesonden; en niemant is 'er geweest, die sich op de voorwaarden, bedonghen by 't verdragh van Atrecht, en sijn recht, soo seer vertrouwde, dat hy 't darde teegenspreken: hy selfs wende voor, dat in dat verdragh gesien was op de gehoorzaamheit van geheel Nederlandt, van welke hoop hy versteeken sijnde, met de saeke selfs, ook de klem der verbintenis te gelijk verbrooken was. 't Geheele getal sijner troepen is by monsterringh bevonden op festigh duysent knechten, vier duysent ruyters: en dit getal blijft of wordt vermeerdert tot op deesen dagh toe: welker maentelijke besoldinghen geschat worden meer dan seeven hondert duysent guldens te beloopn, d'andere onkosten van oorloghe niet min dan op de helft gerekent. Invoeghe de Koningh, booven de binnelandtsche schattinghen, ten minsten twintigh hondert duysent guldens jaerlijx oovergesonden heeft. Soo geweldigh een som heeft de Spanjaert teegen de Nederlanders verspilt: en men geloof, dat alleen sy, dien 't in Nederlandt qualijk gelukt sijnde, beducht voor gewenster voorspoet der andere, teegen hielden, dat 'er geen meer geldts oovergesonden wierdt. De Staeten in teegendeel, om hunne nieuwe heerschappy, op treffelijke beginselen, door achtbaerheit te stijven, hebben de vierentwintigh hondert duysent guldens, die sy tot noch toe jaerlijx hadden opgebracht, verhooght op veertigh hondert duysent: uyt welke penninghen, booven de Nederlanders, de Françoisen, Hooghduytsche, Engelsche en Schotten, die, onder 's Hartoghen beleydt, in der Staeten dienst waeren, souden betaelt worden. Maghtighe troepen van weder zijden, maer welker grootste gedeelte in de besettinghen gehouden wierdt: gemerkt sy, sonder dat 'er eenighe scheydingh van grenspaelen was, in de steeden geleeghert sijnde, naer dat het geval des oorloghs hadt gegeven, d'een op d'ander uyt de naefte plaets het oog hadt. Dus langh hoopte Valois op sijns broeders bystant, om de maght dier rijkdommen om verre te wopen, teegen welke de Fransche Koninghen, twee hondert jaeren langh, met verscheyde uytkomsten, gevochten hebbende, den vyandt door den oorlogh, naer veel bloedtstorten en spillen van middelen, en wederom

1582.

Valois Aelst.
Parmas
krijgsvolk
Lier.

Verdugo
hebbende te
vergeefs
Lochum
aengetast,
bemaghticht
Steenwijk.
Philips sent
het uyt-
heemsch
krijgsvolk
aen Parma
te rugh.

Des selfs
lijste.

Van gelijken
is de maght
der Staeten
geweldigh.

Valois
waght te
vergeefs op
sijns broe-
ders bystant.

1582. door vreedehandelighen, sijn gelijk gemaekt hadden. Maer hoewel de Koninghinne moeder, Katharina de Medices, op de heerschappy der Portugaelsche see een aenslagh maekte, echter darde de Koningh self noch in oopenbaeren oorlogh treden, noch ook selfs de krachten hem verdaght in 't heymelijk besnoeyen. Want Philips was hem reets voorgekoomen, hebbende muysiecke geesten uytgekost, om den gerusten staet van Vrankrijk te beroeren; 't gheen hem light om doen viel, die de maght hadt om veel te kunnen geeven; en dat de Françoisen naeuilix sonder de waerom rusten kunnen. 't Grootste gedeelte dan der gener die 't meeste geloof te hoof hadden, bestonden oopentlijk den Koningh te verveeren, en af te raeden, dat hy sijne waepenen teegen geene andere, dan den vyanden des Roomschen Godtsdiensts wilde gebruyken: andere, onder schijn van een behendigher raedt-slagh, om doortrapper te bedrieghen, seyden, dat het noch dienstigh noch billijk waere, dat de Koningh, wien ook de erffenisse niet was toegeseght, sijne middelen tot dienst van andere te kost leyde; maer dat men den Nederlanders en den Vorst self met hunne armoede moeste laeten worstelen, tot dat se uytgeput sijnde, en op 't uysterste om alles te verliezen, quaemen om wetten te ontfanghen: want dat de Spanjaert tijts genoegh uyt een naebuerigh rijk konde ooverwonnen worden, wanneer hy niet voor andere ooverwonnen wierdt. En de Koningh, uyt eygener beweegingh, hadt niet al te goeden oogh op sijn broeder, niet om dat hy aenstoot geleeden, maergegeven hadt: indachtigh hoe hy hem meer dan eens, veel eer uyt arghwaenendt vermoeden, dan om eenigh misbedrijf in strakke gevanghenis hadt gehouden.

*Reedenen
waerom die
niet geson-
den words.*

1583. Die saek heeft den Hartogh roekeloos tot een gruwelijken aenslagh, vol van wanhoop, en die geschaepen stondt hem ten val, en den Nederlanders ten uystersten verderve te brenghen, doen voortslaen. Want als hy voorfagh, dat hy lightelijk in verachtingh koomen soude onder hen, wien hy den beloofden bystant niet voldoen konde, dat hy op den blooten tijtel van een onnutte heerschappy hen alleen ter ballast strekte, en niet ongedachtigh sijnde, hoe hy ter beede heerschte: daerenbooven ('t gheen hen die in een rijk sijn opgevoet te lastigh valt) dat hy door wetten en 't gefagh van andere wierdt in toom gehouden, hebbende somwijlen om veranderingh aengehouden, dogh niet verkreeghen, besluyt hy ten laetsten sijn door geweld in een onbepaelt gesagh te verfeeken; en geeft sijne getrouwste ooversten bevel, om de Vlaemsche steeden te doen oovermeesteren door de besettelinghen: Antwerpen behieldt hy voor sijn selfs, als de grootste stadt, en alwaer Oranje, dien hy met blaekender gunst onthaelt en aengesoght fagh, en wien hy wist door heymelijken verbonde een gedeelte der heerschappy toe te koomen, en de afgesondene der Staeten, hinderpaelen sijner moogenheit, teegenwoordigh waeren. 't Is geloofelijk, dat d'aenhitters deeser lightveerdigheit geweest sijn, niet alleen die in heymelijk verstant met den vyandt stonden, en welker trouw was omgekost, die den Hartogh een onverwrikelijke heerschappy uyt het huwelijk met de dochter van Spanjen voorhielden; maer de Françoisen, die sijn 't plunderen der steeden, of den grootsten buyt, 't bekleeden van eerampten, waer hen de wetten uytgeflooten hielden, hadden voorgestelt: niet welke begeerlijkheit men heeft bevonden soo veel volken ingenoomen geweest te sijn, als de Nederlanders oyt tot bondtgenooten gehadt hebben. Deesen aenslagh is hem gelukt in de steeden, daer de Fransche besettinghen de sterkste waeren, en hy maekte sijn meester van Vilvorden, Denremonde, Dixmuyde en Duynkerken, een Vlaemsche seeplaets, seer geleeghen, om den Franschen

*Waer uyt hy
een gruwelijken
aenslagh maekt.*

*Des selfs in-
gevers.*

*Hy oover-
meestert
verscheyde
steeden.*

van Lügen invenit et fecit.

De Mislukte Aanslag des Hertogen van

Antwerpen op Antwerpen in den Jaare 1583.

schen toevoer. Tot Brugghe sijn, soo die al te vooren daer in besettingh laeghen, als die vers waeren aengekoomen, door treffelijke behendigheit der Magistraeten aerdigh uytgestreeken: deese hadden de Kornellen op de Burght gebraght, onder schijn om met hen te beraedtslaen; maer aldaer sijnde, hen gedwonghen hunne soldaeten door schriftelijk bevel te gebiedē uyt de stadt te trekken; die ook, bevreesd voor de gewaepende burghers, sonder omsien hebben gehoorfaemt. Vry grooter was 't gevaer t'Antwerpen, bloedigh d'uytkoomst; schoon'er eenighe blijken uytgebrooken waeren, en Oranje en de Magistraeten daer in voorsien hadden, soo veel t'ontveinsen van achterdocht hadt konnen toelaeten. De Switserfche en Françoische troepen waeren ten dien eynde by een gekoomen, om, hebbende juyft toen de vestingh Eyndthooven vermeerstert, en den vyandt op de vlucht geslaeghen, sich van 't geheele Landt van Brabant te verseecken. Den Hartogh, in geselschap van sijne gewoone lijfwachten en edelmannen, derwaerts, quansuys tot een algemeene monsteringh, die hy selfs aenschouwen wilde, eeven buyten de vesten gereeden sijnde, gelaft in aller ijl de wachten af te maeken, en de poorten te bemaghtighen, om 't geheele leegher een vryen ingank ter stadt te baenen. Seeventien voetbenden Françoisen, ter poort ingerukt, swerden nu reets, als 't spel gewonnen hebbende, door de straeten, schreuwende, leeve de Mis, een offerhande des Roomschen Godtsdiensts (dit was de leus der saemensweeringh) als de stedelinghen, vliegende van taefel (want se saeten aen 't middaghael) op soo schielijk een ontsteltenis de waepenen aen en by een rukten: die eerst voor den dagh gekoomen waeren, hebben Valois soldaeten, die dieper pooghden steewaerts in te dringhen, teegengehouden, en hen, sich als dijken teegen den inval kantende, pal geset. Allengskens raekten'er grooter meenighte op de been en in orde, die sich uyt alle oorden, met een wonderlijke dapperheit en eendraght saemenvoeghende, (als daer 't op een beschermen van huys en haeve, van al hun welvaert aenquam) soo meenigh als'er binnen de stadt geraekt waeren, nae de selve poort, die hen den ingank hadt gegeven, deden te rugh deysen. Vreesselijk gingh 't hier op een moorden en needer vellen; sy beklemmen in de enghte, die ter vlucht ylen worden gebot en raeken ooverhoop door 't indringhen van andere, de dooden weygheren den leevenden hunne behoudenis. Maer François, die nu de dulheit sijns aenslaghs door d'uytkoomst wijs geworden was, finneloos door schaemte, en d'eringh sijner gewisse, daer by geperst door gebrek aen alle behoeften, begeeft sich met de troepen, die hy konde by een krijghen, in groot gevaer sijns levens, en met swaer verlies der sijner, oover de natte en onder waeter staende velden, de Dijle doorwadede, op de vlucht. Dees soo schrikkelijk een oeveldaet heeft veeler gemoederen, die selfs te vooren op de Françoisen niet te wel gesint waeren, te geweldigh verbittert. En Parma versuymde niet, beneevens de Nederlanders die by hem waeren, den ongelukkighen afval, en den schendelijken ooverlast dier nieuwe heerschappy, ondraeghelijker als die, waer van men sich ontslaeghen hadt, door brieven ten breedsten uyt te meeten. *Dat men, naementlijk, gedult moest hebben met den aerdt der Oppervorsten, en geenē volke veyligh was, in 't midden van soo veele rijken, weederspannigh af te vallen. Dat echter wilden se, selfs nae soo droevigheē ervaerē, weeder tot hunne voorighe gehoorsaemheit keeren, billyke voorwaerden en 's Koninghs goedertierenheit boodt hy hen.* Wel hadt Oranje konnen beseffen, dat hier door de Spaensche saeken een treffelijke geleegenheit gebooren scheen, om op nieuw van vrede te

1583.

*Sijn krijgs-
volk worde
uyt Brugghe
gejaeght.*

*d'Ongeluk-
kighste sij-
ner aenslae-
ghen is op
Antwerpen.*

*François
begeeft sich
met de sijne
op de vlucht.*

*Veele Ne-
derlanders
worden door
sijnen aen-
slagh ver-
bittert.*

*Parma biedt
hen alle
's Koninghs
goedertie-
renheit aen.*

1583.

Oranje echter gevoelt, dat men geensints sijn van Valois behoort t'ontlaen.

handelen; en hoewel sijnen raedt cenmael ongelukkig was uytgevallen, als waer door hy 't grootste gedeelte sijnner moogenheit, de gunst des volks, verlooren hadt, niettemin sijn gevoelen gevraecht sijnde, heeft hy, naer verfoek van onschult in al wat de wangunst hem moght toedrijven, sijn verclaert in deesen sin: *Indien men den Vereenighden Staet in goede eendraght hadt bestieren konnen, en met eyghen middelen handhaeven, buyten alle twijfel beeter geweest waere, sijn van de heerschappy onder een eenigh hooft, en een vreemdelingh t'onthouden. En dat nu niet te betwisten stont, of 't recht waere hem te laeten sitten, die d'eerst d'algemeene reghten hadt geschonden, waer in by de punten van verdragh genoegh voorsien was: maer dat eyghen kraghten t'overweeghen stonden; dat sy maer taemelyk van krygsvolk voorsien waeren, en sterke steeden in 't gewelt van den Hartogh: dat de Nederlanders nu beraetslaeghen moghten, of sy liever die in hunne eygene, of in 's vyandts handen saeghen. Groot onderscheit noghtans was'er in sijn tot den Spanjaert of den François te keeren, schoon sy van beyde genoegh beleedicht waeren. Want die moogenheit, vastgeset door d'aeloudtheit haerer heerschappy, soude immer werktuyghen, om de vryheit t'overheeren, t'haeren dienst vinden: deesen, quam hy 't selfde spoor te hervatten, soude niemant vinden, dien het luste sijne tochten in te volghen. Dienstigher dan waere het op nieu 't met den François te besoecken, wien 't eenmael soo qualijk geslaeght sijnde, naederhandt nogh gelegenheit, nogh geneegenheit tot diergelijken oeveldact beheeren soudent. Sy van hunne sijde, wilden minnelijk in gedachten neemen, en, in plaets van een onlanghs begaene mislagh, ooverweeghen, soo veel 's Hartoghen weldaeden, wat steeden in de jonghst verloope jaeren door hem verdaedicht, en door sijn hulp 's vyandts aenslaeghen meest vernieticht waeren. Door dit middel soude men den oorlogh konnen bylegghen; en op nieu vereenighen, soo François tot ronde schultbekenningh quam, sy dien mislagh in vergeetelheit begroeven. By deese reeden voeghden andere een ontschuldighingh van d'onvoorsichtigheit sijnner jeught, en moedigheit, als die, gesprooten uyt Koninghlijken bloede, door geen ootmoedigh gediensfigheit gestreect, en mislichien door eenigher halsterrigheit ontfiecken sijnde, echter sijn tot geenerley moort of roofpleeghen hadt laeten verrukken, maer, tot verfeekeringh sijnner moogenheit, een ongelukkigigh wegh, op 't acnwijzen van quacde raedtslyuden, was ingeslaeghen. De Koningh van Vrankrijk ook behartighde de saek sijns broeders door beloften, en bedekte dreygementen. Men heeft dan begonnen met den Hartogh in handelingh te treden, dat hy, weeder leeverende de steeden by hem beweldicht, sijn nae Duinkerken begeeven soude, werwaerts gemachtighden te senden stonden, om al 't ooverighe ten vollen af te doen. Hierentusfchen wierdt, nae langh sijnmelen en marren, terwijl hy selve sijn teegen 't wederleeveren der steeden stelt, en de Nederlanders 't krygsvolk, dat hy by sijn hadt, geen toevocr van lijftoght laeten volghen, beducht voor 't graeuw, dat de vrees, waer in 't soo onlanghs was geweest, te diep in de krop sittende, aen veel grooter baeten en die te vooren genooten, weynigh daght, ter naeuwer noodt beslooten, den Maerschalk van Biron, Veldtooverste der Fransche troepen, te senden, om Parmas aenslaeghen te stuyten: die toen, naer 't innemen van eenighe steeden, door heel Brabandt roofde en plunderde. Maer 't oorloghen gelukt deesen ook niet al te wel, en de handelingh wierdt door meenigherley swaerigheeden sleepende gehouden, klagende François van sijne sijde, *Dat men hem, quansuys als om den blooten naem van Vorst te voeren, geroepen hebbende,**

't Welk ook de Koningh van Vrankrijk ter harten trekt.

Men handelt met Valois tot Duinkerken.

Biron wordt gesonden om Parma te stuyten.

Meenighvuldighe klachten van Anjou.

den

den staet en 't beleydt der gemeene inkoopsten, en de gewichtighste saeken verborghen hielt, sonder hem eenigh vermooghente laeten, om yemant te konnen weldoen: dat het ook geen wonder was, indien hy, nae 't voorbeeldt van soo veel andere, die, tot 't bestier der Nederlandtsche saeken geroepen sijnde, swaere ondervindinghen van verwisselde geneegenheit hadden uytgestaen, ook selfs ten laetsten was bevonden, hoewel niet sonder groot gedult, niet langher van eens anders aedemen te willen hanghen. Dogh insonderheit drongh hy daer op, dat hy, 't gheen alle Vorsten toegestaen sijnde, hem alleen niet moght geweygert worden, buyten 't Hof, 't huys sijnen besonderen raedt moght hebben; welke gewoonte, booven andere, wierdt gepreesen door Johan Bodin, sijnen kanselier, een verstant beroemt door sijne schriften: hebbende de Nederlanders daerentegen van geen saek soo groot een afkeer: ook hebben de Françoisen yets, om wel staens wil, voor den Roomschen Godtsdienst bygebracht. François, geduerende deese strijdigheeden tot Duinkerken by naer beslooten sijnde, is, wanneer hy, booven sijn voorighe droefheit, door nieuw hartseer wierdt geneepen, en de meenighte sijns volks, gepropt in soo kleyn een steedtjen, door siekte weghsmolt, nae Vrankrijk verrokken: 't sy, om, door veranderingh van plaets nieuwe lucht schepende, sijn te vermaeken, 't sy, als wel waerschiynlijk is, om sijn met sijnen broeder te versoenen, aengesien de misverstanden nogh niet waeren weghgenomen. Voor weynigh tijts seker was dit vertrek: en de Nederlanders hebben niet opgehouden, soo langh hy leefde, d'eene befendingh op d'andere aen hem te doen, ten eynde hy Vlaendre, dat op 't glijen stont, wilde koomen ondersteunen: biddende voornaementlijk den Koningh, dat hy de saek sijns broeders oopentlijk omarmen soude: indien hem dit onmooghelijk was, dat hy hem met volk en gelde geliefde te hulpe te koomen, en allen toevoer uyt Vrankrijk op 's vyants boodem afsnijden: dat, soo sy deese dinghen verkreeghen, sy niet schreumden den Koningh 't versterven der heerschappy op te draeghen, onder de selfde voorwaerden: invoeghe dat sy nae soo veel eeuwen wederom onder de voorighe heerschappy der Fransche Koninghen aen de Kroon souden gehecht worden. Maer de handelinghen sijn door onheylen der volgende tijden, en de doodt van François afgebrooken. Hy heeft te gelijk sijne eere en schande niet meer dan seeventien maenden ooverleeft; en eenighe gelooven, dat hy door een wulpsch en ongeregelt leeven; andere, door vergif; de meeste, door hertseer, uytgeteert is: sijnde deese, by naer, een gemeenen uytgangh met andere, voor of naer hem, die sijn hebben laeten vervoeren, om d'onheylen der ongelukkighe volken te misbruyken. Ook heeft men sijn uytvaert gehouden, sonder eenighe waepenen of teekenen der Nedelandtsche heerschappy, en sonder eenigh gewagh sijner bedrijven aldaer te maeken; gemerkt de Koningh sijnen broeder schuwde, den Spanjaert, dien hy door saeken selve niet en darde, door ydelheeden te misnoeghen. Van dien tijdt af, dat den Hartogh eerst uyt Duinkerken verrokken was, begonden de Fransche troepen, die tot besettingh gelaeten waeren, hebbende soldy ontfanghen, te verloopen, en den volke, door hen beledight, te mistrouwen. Invoeghe dat, de stadt van krijgsvolk en scheepen ontbloomt sijnde, Parma eenighe sijner mindere ooversten met weynigh troepen derwaerts sent, om die te besluyten: hy selfs kortst daer aen volghet met het volle leegher, om de beleegeringh te voltrekken. Den Maerschalk van Biron was gelaft den vyandt in aller ijl te volghen, en met hem te slaen: maer de Ghentenaers, uyt ouden haet op Anjou, en hebbende eenen schoonen dekmantel gevonden

Hy vertrekt
uyt Duin-
kerken nae
Vrankrijk.

Beeden der
Nederlan-
ders aen den
Koningh sijn-
nen broeder.

Doodt van
Valois.

1583. om te muyten, weygherden den doortoght: want 't was onbillijk, seyden se, sikh van de troepen des genen te dienen, wien sy langher nogh voor Vorst, nogh voor vriendt, kenden. Derhalven is Duinkerken door deese dwartse halsterrigheit dier menschen in handen van den Spanjaert gevallen, waer door de see teegenwoordigh doorgaens is onveyligh geworden. Want leggende aen see, sonder bequaeme haeven, konnen 'er naeuwlijx kleyne rooffscheepjens inloopen: hier uyt sijn de roovers, wen 't hen geleeghen koomt, 't uytloopen waerneemende, gewoon de Hollandtsche sicheepen, voor by gevaeren, of om te visschen, of gelaeden met koopmanschappen, tusschen 't naeu van de Hoofden, aen te ranssen, en konnen, soo se met swaere oorloghscheepen te doen hebben, die, om hunne lichtheit, in volle see, of tusschen de nae by geleezene banken, gemakkelijk ontloopen. En selfs heeft het merkelyk verlies deeser stadt de geschillen niet konnen heelen: maer men vondt sikh genootsaekt Biron met sijn leegher te laeten vertrekken, hoewel met heftighe betuygingh van Oranje, dat se den gemeenen Staet aen soo moedigh en gelukkig een vyandt niet ten prooye laeten souden: soo gantsch niet vertrouwd men den Françoisen; en hy selfs was om hunnen t'wil in een quaet gerucht gekoomen, soo dat men tot Antwerpen in waepenen by een gerot was, op 't uytstrooyen van een leughen, dat de Françoisen door Oranje in 't kasteel gebraght waeren, en toeleyden, om voorts de stadt te vermeersteren. Dogh hy, wien geen dingh soo onge- woon was, nogh soo verdrietigh viel, dan sijne borgheren tot schrik te leeven, kon die geweldighe veranderingh van gelaet, en dat arghwa- endt stilswijghen in plaets van vrolijke toeyuyghingen niet verdrae- ghen; maer hebbende sijn sesjaerighe woonsteede verlaeten, is hy nae Zeelandt, en de seekerste plaetsen sijner heerschappy vertrokken, alwaer hy van de wederweerdigheeden dier ondankbaere gemoederen, en de dreygende gevaeren bevrijdt was. Dogh Parma, die de handen ruym, en gewenschte geleegeenheit tot ooverwinninghen gekreeghen hadt, heeft Nieupoort, geleeghen ter rechter sijde, aen de seekust van Duinkerken, en landtwaerts in de steeden Dixmuide, Veurne en Sant Wijnoxberghen ingenoomen. Waerom de Vlaeminghen den oorlogh daegelijx meer en meer begonden te vervloeken, en den meesten was 't geheughen der jonghst geschiede ongeneughten soo diep in de krop gesonken, dat se teegen den Françoisen aen veel liever met den Spanjaert te doen hadden. Om den selfden tijdt heeft de stoutheit eenen Cornelis de Hooghe, man van geringhe afkoomst, soo verre vervoert, dat hy door tael en schriften Hollandt in roeren stelde: want, onaengesien de schande sijner moeder, en 't weesen daer hy naer sweemde, wierdt hy door een gewaende glory van afkoomst gedreeven, en gaf sikh uyt voor een bastaertsoon van Keyser Karel: de Spaenjaerts van toe af hem de hoop in 't hooft gehan- ghen hebbende, dat Koningh Philips hem voor broeder erkennen soude, arbeyde hy, om eenighe, wien 't hooft naer nieuwe veranderingh hingh, of die in den teegenwoordighen staet van saeken hun genoeghen niet en vonden, tot hoop van vrede, en onder gehoorsaemheit des huys van Oostenrijk te trekken. Maer deese saemenweeringh is in haer geboorte, door 't onthalsen haeres beleyders, gebluft geweest. Men begon ook een nieuwen krijgh uyt te kippen in 't Keurvorstendom van Keulen, 't welk toen, ter oorsaek van Truxes huwelijk, beneevens het Aertsbisdom, aen Ernst van Beyeren was opgedraeghen. Want hy, te vooren Aerts- bisshop van die plaets geweest sijnde, was door ontijdighe liefde versling- hert op een vrouw van doorluchten huys, en reukeloos in 't voortslaen,

om

*Duinkerke,
van beset-
ting ont-
bloot sijnde,
valt in han-
den van
Parma.*

*Door wel-
kers verlies
de geschillen
nogh niet
geheelt sijn.*

*Oranje ver-
trekt nae
Zeelandt.*

*Onderwij-
len vermee-
stert Parma
verschejde
steeden.*

*De Hooghe,
door een on-
beschaemde
looghen
Hollandt
ontroeren-
de, wordt
onthalst.*

*Truxes hu-
welijk ver-
oorzaekt den
Keulschen
krijgh.*

om haer ten wijve te neemen, 't gheen den Geestelijken door wetten van de Roomsche kerk ongeoorlooft is, schoon buyten dat op 't pleeghen van onwettelijke geylheeden niet al te scherp gesien wordt. Hy stelde t'sijner verdaedigingh 't Goddelijk reght teegen de menschelijke infettin-ghen, en, onmaghtigh sijnde alleen soo swaeren last te draeghen, sijn door Kasimier en Nieuenaer, die beyde een vliegendt leegher onder sijn hadden, in verseekeringh der steeden, tot dat hy, door 't geweld der vyanden, en de trouwloofheit der sijner uyt de meeste besettinghen verjaecht sijnde, met den Nederlanders in verbondt tradt, en sijnen toevlught tot Oranjen nam, waer nae hy sijn, soo veel in hem was, door plunderen en rooven gewrooken heeft: en dien oorlogh is geworden als een byvoeghsel van een grooter. Ook was dit den Spanjaert niet onaengenaem, dewijl hy hier door met veel grooter glimp de grensplaetsen van Hooghduytschlandt, oude schuyelhoeken der verdreevene Nederlanders, in den oorlogh konde inwikkelen. Parmâs voorspoet, die van dagh tot dagh geweldigh aengroeyde, kreegh ook een dappere steun, aengesien den Ooversten Taxis hem de stadt Zutphen, voorsien met kleyne besettingh, en die niet al te eendragtigh, door verraedt heeft ooverrompelt, aengevoert door hulp eenes gemeenen besettelinghs, dien hy gevanghen hadt. Waer uyt hier nae 't geheele gewest, geleeghen tusschen d'Yffel en den Rhijn, door Spaensche plunderingh en brandtschattingh geplaecht wierdt: sijnde selds onmoogelijk geweest de toeganghen te sluyten: de stadt selds wierdt te vergeefs beleeghert. Soo seer verliepen toen voorneementlijk de krachten der Nederlanders en de geleegenheeden door oneenigheit. Niet weynighe echter van de Grootten, wien de gemeene saeken, sonder hoop van reddingh, scheenen verlooren te gaen, soghten yder voor sijn hunne behoudenis door vergiffenis en soen met den Koningh, die niet dan door 't bestaen van eenigh aenmerkelyk stuk gehoopt wierdt. Dus heeft Willem van den Berghe, die, getrouwt sijnde met Oranjes suster, metgenoot sijner eerste hoop en gevaeren was geweest, door wispeltueringh van aert, beslooten Gelderlandt, waer van hy als toen Stadthouder was, aen d'ooverwinnaers oover te leveren: maer den bommel uytgebrooken sijnde, en hy op nieu gedaenen eedt ontslaeghen, is echter oovergelopen, niet anders voor den vyandt met sijn brenghende, dan d'uytsteekende dapperheit sijner soonen, die hy tot afval heeft getrokken, schoon se noch in sijne misdrijven geplenst hadden, noch van eerampten ontbloot waeren. 't Stadthouderschap van Gelderlandt is korts daer aen gegeven aen den Graef van Nieuenaer. Maer elendigh was den staet van Vlaendre. Ypre wierdt van Parma beleeghert. De Ghentenaers hadden Imbysse weder ingeroepen, om geen andere reeden, dan dat hy met een ouden haet teegen Oranje en de Françoisen was ingenoomen: dees op nieu Voorfscheepen gekooren, maekte door eenighe oproerighe predikanten de gemoederen der gemeente gaende. De stadt Brugghe, siende Vlaendre in luchten brandt van oorloghe, hadt tot haeren Landtvooght geroepen Karel, Prins van Chimay. Hy was een soon des Hartoghen van Aerschot, die, hebbende tot verscheydemaelen, naer geleegenheit van saeken, party gewisselt, en jonghst van sijnen vaeder afvallende, door vrywillighe ballingschap den Gereformeerden Godtsdienst oopenbaerlijk hadt beleeden, dies te driftigher, om dat hy veinsde. Door deese konfenaery sijn in de gemoederen der gener, die den volke de Heylighe Schriften verklaeren, inboesemende, speelde hy met de slechte eenvoudigheit dier menschen, weynigh op loofheit afgereght, en raekte door hen

1583

Van sijne vyanden verdreeven sijnde, neemt hy sijnen toevlught tot Oranje.

Zutphen door Taxis ingenoomen.

De krachten der Nederlanders gaen verlooren door oneenigheit.

Willem van den Berghe Stadthouder oover Gelderlandt, valt met sijne soonen oover tot de Spaujaerts.

Nieuenaer komt in sijn plaets.

Imbysse wordt van de Ghentenaers wederom ingeroepen.

Chimay Landtvooght van Brugghe.

Deese twee onderneemē Vlaendre aen den vyandt oover te leveren.

allen-

1583.

allenthalve in de gunst der gemeente. Dogh Chimay, niet min als Imbijse, hielden beyde heymelijk verstant met de Roomsgefinde, schoon se noghtans, soo wel d'een als d'ander, eenighe der selver voor de weerelt gevanghen naemen of verbanden. Hierentusschen hadden se, door dit veynsen van onmaetighe Godtsdienst, 't ander gedeelte der gemeente soo seer ingenoomen, en aen sich verbonden, dat soo yemant eenigh quaedt vermoeden op hen hadt, hy den haet van al de weerelt op sich haelde. Dit sijn geweest de twee, die sich onderwonden hebben Vlaendre, dat uytsteekendt gewest, thans nogh met soo veel deftighe steeden gesterkt, den vyandt oover te leveren. Nu van eersten af spraken se, om de nootsaekelijkheid van 't wederroepen der Françoisen te verydelen, van Kasimier, van Truxes, van verbondt met Duytschlandt; niet, dat'er eenighe hoop toe schein, maer op dat de tijdt en gelegenheit tot 't reddden der swaerigheeden verlopen sijnde, geen andere ooverschoot, dan sich in 's vyandts armen te worpen. Dus hebben sy, die soo seer de vrede preesen, eerst vryheit om te spreken, en daer nae ook gesagh gehadt. Maer se hadden hunne saeken dus beleyt, en stroyden onder 't ghemeen, als of de vrede te wachten stont, niet met Parma of de Spanjaerts, maer met de Nederlandtsche steeden, die sich weder onder de voorighe heerschappy begeeven hadden. Want dit was wat aengenaemer in d'ooren van 't gemeen: daer by voeghende, dat de Koningh sich beraeden hadt, en vernoeght was met de gehoorzaamheit die men hem schuldigh was, lactende den Godtsdienst met den aenkleve van dien Gode bevoolen. Neevens dien wierden'er ook blaeuwe boekjens en veel praetjens onder de gemeente gesayt, waer in, soo de Françoisen, als die soo langh eenen tijdt met oorloghen, en dat met soo ongelijke maght, de gemeene en besondere middelen der Nederlanders verslonden hadden, op 't haetelijkst wierden afgeschildert: *Dat'er immers nu geene krachten meer ooverigh waeren, nogh hoop van eenighe wyttheemsche bondtgenootschap, nu de waepenen des allermaghtighsten Koninghs, door geduerighe ooverwinninghen, hen by naer t'eenemaal beslooten hielden: naementlijk, tot een klaer bewijs, dat Godt geen welgevallen hadt, dat sijnen dienst met bloedt besootelt, en de oeffeningh van Godtsdienst door geweld en moorden als gerooft wierdt. Dogh de oude Christenen hadden seker de heerschappy der heydensche vorsten selve, jae ook in hunne heevighste woede teegen hen, verdraeghen, als een noodtlot hen van Godt oplegghet; die hadt, wanneer't hem goedt dacht hen daer van te verlossen, niet de volken gewaepent, maer de Vorsten verandert. 't Bewint des oorloghs en der vrede eenmaal den Vorst in handen gestelt sijnde, was den onderdaenen buyten gedult en smeecken niet oovergelaeten. Jae de Godtsvrucht selve dikwils midden in de verdrukkinghen sich liever wil hervatten, dan door al te grooten vryheit verslappen. Veele waeren'er onder Karel en Philips ter doot gedoemt en omgekoomen, maer hoe veel grooter meenichte nu door de waepenen? En seker gelukkig waeren sy, die eyghen misbedrijf niet hadt doen sterven; maer eeven elendigh hadt men hen te houden, die, midden onder 't woeden der borgheren, sulke dinghen deden en leden. Die de saek naer waerheit ooverwoegh sagh wel, dat niet deese reedenen 't saet des oorloghs waeren, die men'er voor uytgaf, maer alleen de staetsucht van weynighe, die teegen den val hunner eygene huysen den algemeenen ondergangh des vaederlandts gestelt hadden.* Parma, niet onkundigh van dit alles, drongh op die gelegenheit aen: en, hebbende Ypre, door 't legghen van eenighe schanen, beslooten, om des te minder troepen noodigh te hebben, fondt, onder den

Parma
dient sich
van die ge-
legenheit.

Burg-

Burggraef van Ghendt en den Heere van Montigny, een leegher in de Noordergedeelten van Vlaendre, om door 't gefagh der Nederlandtsche Grooten, de gemoederen hem toegedaen te ftijven, en die daer toe van felts niet fouden verftaen, door 't affnijden van alle hoop van byftant, tot oovergaeve te dwinghen. In 't uyerfte gedeelte van Vlaendre, 't welk de rivier de Schelde, toen fe nogh haeren doorgaenden loop hadt, van Brabandt; naederhandt, doorsneeden sijnde, van Beevelandt, een eylandt in 't Zuydergedeelte van Zeelandt, affondert, en door haere kromte omvanght, is geleeghen 't Landt van Waes; dat in dien tijdt wierdt geregeert door den Bailluw Steelandt, die fijnen vaederlande 't felve hart, als Chimay en Imbijfe, toedroegh. Soo haest nu de Koninghlijke ooverften alhier waeren oovergekoomen, hebben fe terftont, door verraedt des Landtvooghts, dit geheele gewest in hun gewelt gekreeghen, beneevens de steeden Hulft en Axele, met het kasteel Rupelmonde, niet onbekent in d'aeloude gefchiedeniffen van Vlaendre. Deefen naem heeft haeren oorspronk van 't woordt Rupel, een kleyn riviertje, dat in de Schelde loopt, niet feer verre van waer Antwerpen aen d'ooversijde van den oever leght. Een weynigh dieper landtwaert in leght Aelst, welkers befettelinghen (vreemt krijgsvolk uyt Engelandt) men geringhe foldy, by de Vlaeminghen verfuymt te betaelen, was fchuldigh gebleeven, felts in een tijdt, wanneer de foldaeten, door 't gewelt hunner vyanden, eyghene behoefte, en voorbeelt der naebueren, tot oovergaeve, die ook naederhandt daer op is gevolght, getroont wierden. Maer die van Brabandt en Zeelandt hebben niet naegelaeten de dijken der Schelde door te fteeken, en 't geheele landt onder waeter te fetten, bouwende eenighe fterkten op d'ooversijde, om hunnen oever te veylighen, en in dien vanden vyandt in te vallen. Parmâs krijgshoofden ondertuffchen, om, door meenighvuldighe onheyle, de fcheuringh en oproer der twee grootfte steeden bet te doen wakkeren, hebben hun leegher neêrgeflaeghen tuffchen Ghendt en Brugghe; beneemende hen ook allenthalven de vaert der rivieren, om hen den toevoer af te snijden. Derhalven verftonden fy, die, foo in d'ene als d'andere dier twee steeden, den Roomschen Godtsdienst beleeden, en meer andere, die door loofheit, of om datse in der daet foo gevoelden, op den naem van vrede, de party der Spaenschen omhelsden, niet langher te mompelen, of naer heymelijke byeenkoomften om te sien; maer oopenbaerlijk gehanthaeft, en door 't hooghste gefagh gestijft sijnde, pijnden se sikh, om, eenighe door ooverreeden, andere door vreesse, tot hun gevoelen oover te haelen. Deefe eyndelijk hebben door 't vertrek der andere d'ooverhandt tot Brugghe behouden; en te gelijk heeft sikh de Prins van Chimay verklaert. Al 't welk den Prinse van Oranje door getrouwe magistraeten verwitticht sijnde, stelde men orde, om hem, door den Kornel oover 't regiment, dat aldaer in besettingh lagh, in verfeekeringh te neemen. Maer dien felven hadt Chimay alvorens heymelijk omgekoft, en, sikh dienende van de tegenwoordighe geleegenheit, om onder de gemeente te doen gelden, dat'er door hunne vyanden eenen aenflagh teegen fijnen perfoon en de stadt felts wierdt gebrouwen, foo de magistraeten, als die in eenighe bedieningh waeren af, en andere, die sikh met hem verftonden, in hunne plaets gefet. Van deefe dan gestijft, heeft hy de stadt weeder onder 's Koninghs gehoorsaemheit gebraght, en den Roomschen Godtsdienst ingevoert. Op de selve voorwaarden gefchiede d'oovergaeve van het steedeken Damme, en der vrye algemeenschap, welke eertijts buyten 't gebiedt der Bruggenaeren gefelt, en van de fwaerfte belastinghen

1583.

't Landt
van Waes en
andere stee-
den worden
hem oover-
gegeeven.

De Braban-
ders, de dij-
ken der
Schelde
doorfteen-
de, fetten
't landt on-
der waeter.

1584.

Parmâs
Ooverften
flaen hun
leegher
tuffchen
Ghendt en
Brugghe.

Chimay
brengh
Brugghe
weeder on-
der 's Ko-
ninghs ge-
hoorsaem-
heit.

Waer op
meer andere
steeden
volghen.

1584. ghen des landts bevrijt sijnde, dienthalven met den naem van 't Vrye genoemt wordt: en in de Staetsvergaederinghen van Vlaendre gelijk recht van stemmen met de grootste steden heeft. Van gelijken heeft ook Ypre, naer Ghendt en Brugghe, de derde der hoofsteden van Vlaendre, niet langher in hoop van een algemeene bevreedighingh willen hanghen, nogh de jammeren eener beleegeringh besueren. Selsf sijn de Ghentenaers door gesanten, bestant en pantsluyden tot handeligh gekoomen. Echter is de stadt behouden door de slechte voorforgh van Imbisse in 't bedekken sijner trouwloofheit. Want sijn voorneemen was geweest de stadt Denremonde, die, uyt last van Oranje, door den Heer van Rijnhove dapper verdaedicht wierdt, aen den Spanjaert te ver-raeden, om hem door een dubbele weldaedt te verplichten, dan te ooverdwaels en luytruchtigh om verborghen te blijven. En wanneer hy nu door andere in soo schendigh eenen aanslagh wierdt bekommert, quam hy met een gevolg soldaeten, hem tot lijfwaght toegevoeght, 't Raedthuys, en de Raeden daer op vergaedert, besetten. Twee soo ooverdaedighe schelmstukken hebben de gemoederen der gemeente dermaete vervreemt, dat se hem, oovertuuyght van verraedt, tot halsstraf doemden. Uytneemendt voorbeeldt eener ongelukkighe staetsfucht, een grijsaert, die de grootste eerampten bekleet, soo geruyme jaeren in een algemeene gunst des volks geleeft hadt, laet sijn eyndelijk door burgerlijke tweedracht soo verre vervoeren, dat de grootheit sijns schelmstuks alle meededooghen uytdoofde. 't Hoofd der partytschappen verslaeghen sijnde, hoewel 't stillen der beroerte langhsaem by quam, hebben de saeken der geener, die sijn teegen 't listigh beleidt der vreedehandelingh stelden, eenighe tijdt de ooverhandt behouden. Maer 't was den Prinse van Parma genoegh, de stadt, die by nae beslooten, en met 's vyandts troepen omringht was, den hongher en hun eyghen tweedracht ten prooye te laeten. Grooter hoop, en een werk van meer gewicht was 't doelwit sijner gedachten, terwijl hy, voorsien van uytgeleefe en bloeyende troepen, en al de kracht der Vereenighde Gewesten door een vruchteloos beleggh van Zutphen opgehouden wierdt, besloot sijn meester te maeken van de Schelde, en Antwerpen, geleeghen op die rivier, de uytneemenste der Nederlandtsche steden, welke den toevoer, haer uyt Zeelandt toekomende, heel Brabandt door verdeelt. Op die wijze wierdt deese stadt alleen door oorlogh, d'ooverighe door behoefte en vrees, aengevochten. Hebbende derhalven een gdcoclte sijns leeghers oovergeset, verdrijft hy d'oorloghscheepen der Nederlanders, en vervult den oever der riviere wederzijts met geschut en krijgsvolk. Maer die van Antwerpen, siende dat alle hunne grensen aen de sijde van Vlaendre tot den vyandt oovergegaen waeren, hadden, om de vaert te versee-keren, onder andere twee schanffen van de grondt doen opmaeken, welker eene was gebouwt beneeden de stadt, by 't dorp Lillo; d'andere op den oever van Vlaendre, achter Hulst, een stadt in 't Landt van Waes. De laetste, aengesien 't maer half voltrokken werk was, wierdt bestormt en vermeestert; d'andere, met merkelyk verlies der Spanjaerden, verdaedicht door den Heere van Teligny, soon des Heeren van la Noüe, nayveraer sijner vaederlijke deughden. Dogh de dringhende gevaeren, die den Staet allerweeghen oover den hals vielen, wierden door de dooat des Prinse van Oranje geweldigh voortgedreeven, op een tijdt ten hooghsten ongeleeghen, sien we op de Nederlanders, welker saeken bijster verwart, en in een jammerlijken staet sijnde, door 't beleidt van hem alleen konden geret worden; siet men op hem self, hy kon niet schijnen

*Imbisse,
schuldigh
aen ver-
raedt, wordt
tot Ghendt
met de doot
gestraft.*

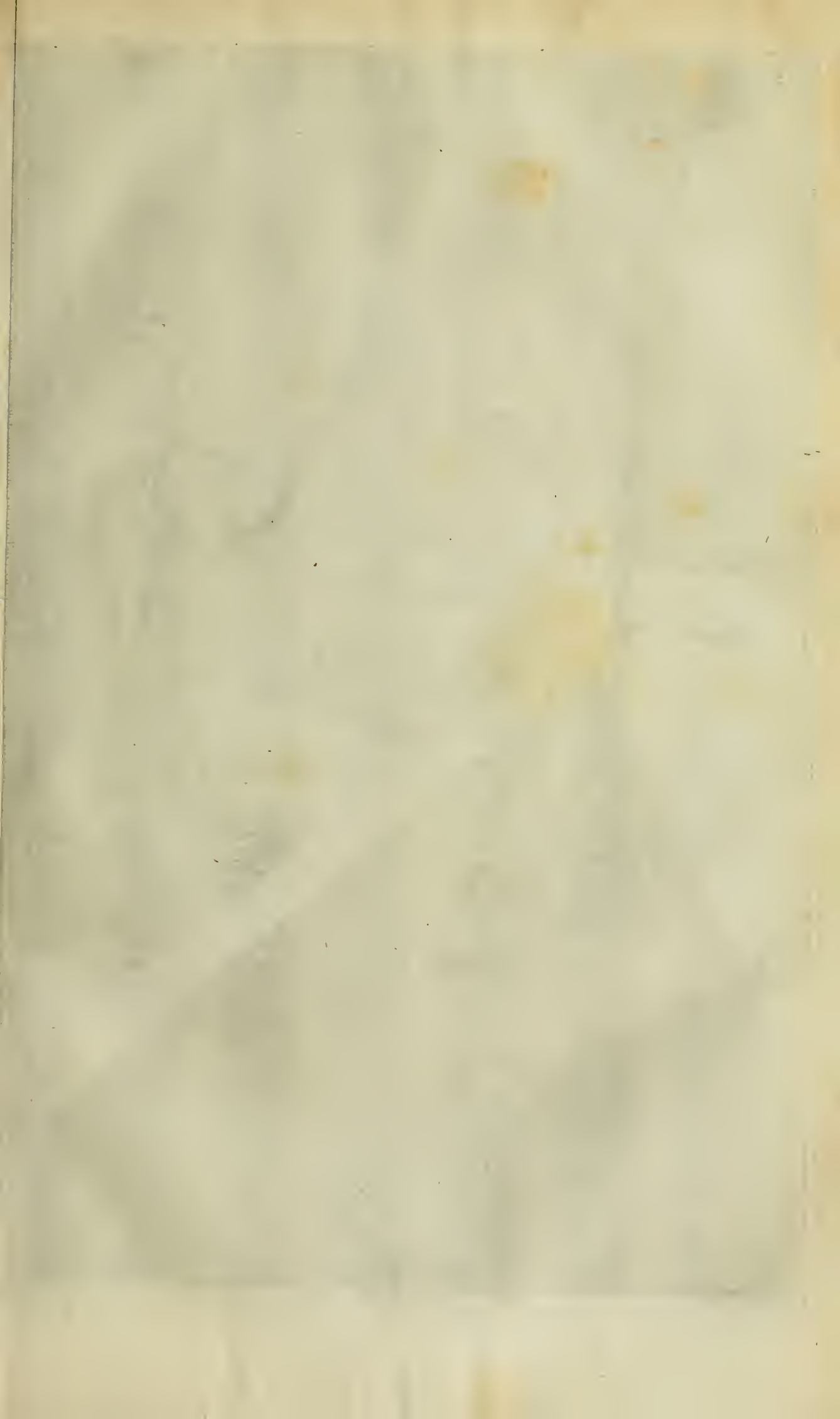
*Parma beset
de Schelde.*

*d'Antwer-
penaers
bouwen, om
de vaert te
veylighen,
twee
schanffen.*

WILLEM DE EERSTE,
PRINS VAN ORANJE.

De Moordt des Prijzen van Oranje.

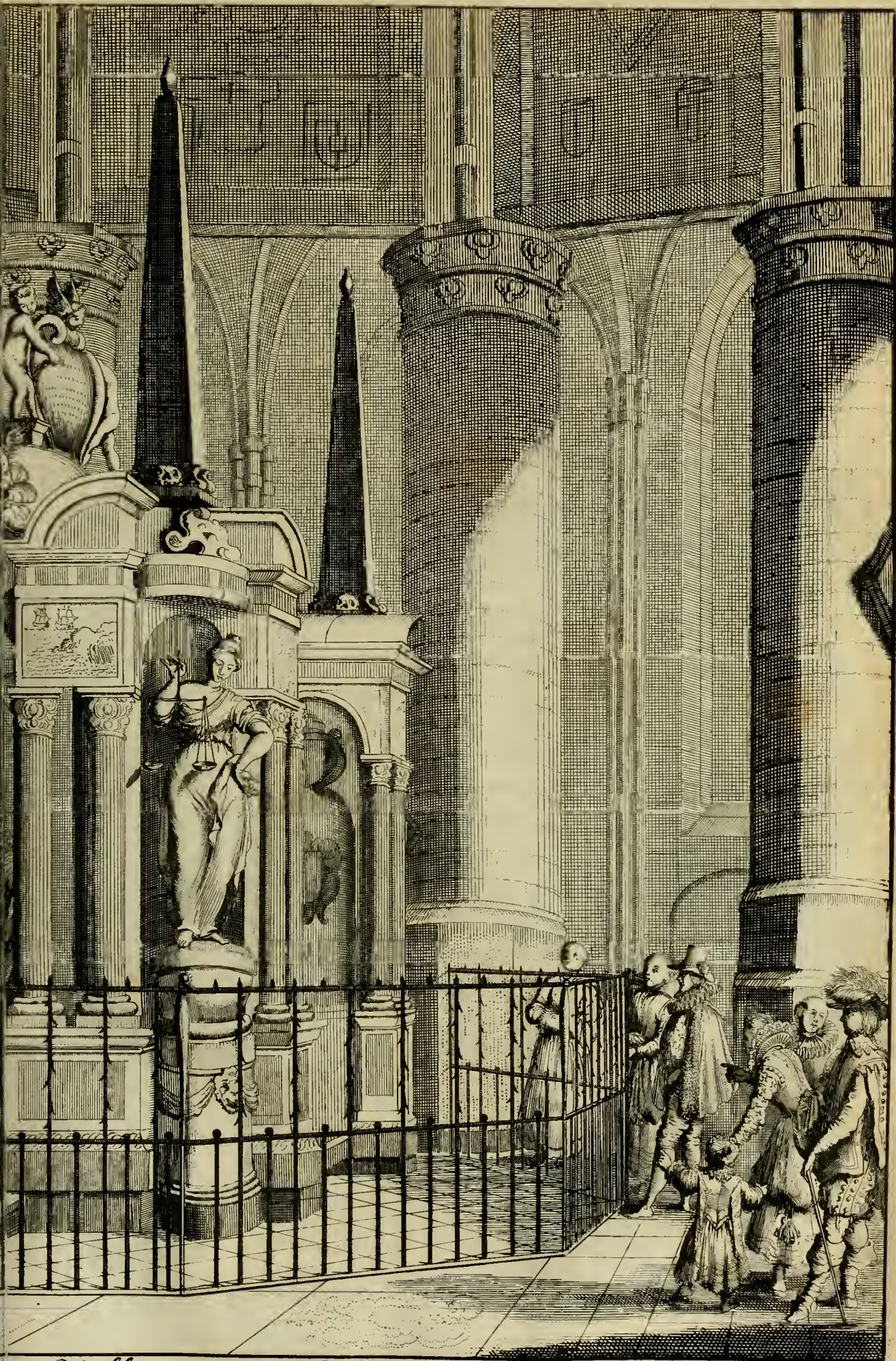
bt Delft, in den Jaare 1584 .

Jan Luyken fecit.

Grufstede te Delft opgerecht ter eeren v

an Willem van Nassau, Prins van Oranje.

schijnen ontijdigh gestorven te sijn, die den gemeenen wel- en qualijk-vaert, waer aen hy de sijne allernaeuft geschaekelt hadt, in 't aenwassen der onheylen, ontruikt is. Want nae sijn ooverlijden laeghen de saeken, door inwendighe beroerte, en geduerighe ooverwinninghen der vyanden, elendigh afgemat en onder de voet, tot dat de Staet der Vereenighde gewesten, en eenighermaeten hy self, in sijnen soon begon te herleeven. Hy is tot Delft, in Hollandt, met een koeghel doorschooten door Balthasar Geerardts, Borgonjon; die, geprikkelt door belooningh by den ban beloofd, of gedreeven door heeten yver voor de party der sijner, sijn gemoet gelijk tot den aenslagh, soo ook tot de straf oover dat schelmstuk, door een wondere stijffinnigheit verhart hadt. Nogh ontbraeken'er geene die hem preefen, hoewel Parma, een Italiaen, wanneer eenighe versoghten algemeene vreughde teeken, oover't afmaeken des vyandts, te mooghen pleeghen, uyt eerbiedt tot sijn eyghen achtbaerheit en 't recht des oorloghs, sijn heeft geschaemt die toe te laeten. Het eenigh woordt des stervenden tot Godt is geweest: *Erbarm u uwes volx*. Waerom ook sy, die hem feedert 't hellen nae den ouderdom, nae by, en als innerlijk, gekent hebben, niet twifelen, of die verscheydenheit der gevallen, welke hy van sijn eerste jeught, tot oover de vijftigh jaeren toe, hadt uytgestaen, insonderheit feedert hy, hebbende op sijn genoomen een saeke vol van afgunst, vol van swaerigheit, door gramschap en waepenen der magtighen, door achterklap en lasteringh sijns gelijken, dikwils ook door morren en misnoeghen der gemeente is vervolght geworden, hebbe hem, gelijk verdraeghsaemheit in meenighvuldighe verwisselingh der menschelijke saeken, soo ook een ernstighe Godtsvrucht, onverwrikkelijk ingeboesemt. Derhalven heeft hy sijn altoos, gelijk sijn lichaem door geen arbeit afgemat was, in d'uytwerkinghen sijns eedelen gemoets uytsteekende gedraeghen, in voor en teegenspoeden eewen onverfettelijk. Ten bewijse sijner onthoudenheit en teegenspoet, staet, mijns oordeels, niet te verfwijghen, dat Oranje, verre van yets 't allerminste voor sijn, uytgenoomen den roem eener uytsteekende glory, uyt den borgerlijken oorlogh veroovert te hebben, selfs den staet sijner huysaeken en middelen, die hy, uyt eyghen bewee-genis, vlijtigh ten gemeenen beste hadt aengewent, in bijstere slommer en verwarringh, onder kinderen van vier huwelijken, heeft naergelaeten. Sijne eerste gemaelin, gesprooten uyt den huys van Egmond, was de Graevin van Bucre en Leerdam, by welke hy heeft gewonnen Philips, dien de Spanjaerts gevankelijk hebben weghgevoert; en Maria, naemaels gemaelin des Graeven van Hoothenloo. By sijn tweede gemaelin, doghter des Hartoghen van Saxen, Keurvorst des Rijx, hadt hy Maurits met sijn suster. Ten derden huwelijke was Oranje getrouwt aen den huys van Bourbon, uyt 't welk hy geen mannelijk hoer gesien heeft, maer verscheyde doghters, die alle, soo in Duytschlandt, als in Vrankrijk, tot treffelijke geleegenheeden sijn gekoomen. Sijn laetste gemaelin, doghter des Heeren van Coligny, eertijts Ammirael van Vrankrijk, en hoofd der partyschappen, die den stervenden ooverleeft heeft, was moeder van Henrik Frederik. Noyt is'er uytvaert met soo grondelijk hartenwee, en by naer vertwijfeltheit des volx, gehouden. Troostelijk echter was 't, dat men Maurits, die, toen * achtien jaeren oudt sijnde, sijn tot Leyden in de studien der wijsheit oeffende, om sijnen imborst geschaepen ter deught, en om de weldaeden sijns Vaeders, grondtleggher der vryheit, door een dankbaer geheughen te erkennen, de sorgh des algemeenen bewints kon oplegghen. Deesen

Oranje
wordt tot
Delft ver-
moort.

Godt-
vruchtighe
woorden des
stervenden.

Hy heeft
den staet
sijner huys-
saeken
bijstere ver-
wart ge-
laeten.

Sijn vier
huwelijken.

Sijn lijk-
stafij wordt
gehouden
met oover-
maetighe
droefheit.

*Gebooren
den 13.
Nov. 1567.

Sijn soon
Maurits in
hadt gekooren.

1584.

*Erffenis
hem door
sijn Vaeder
naergelae-
ten.*

*Hoohenloo
ontfanght
het Steede-
houderschap
oover Hol-
landt en
Zeelandt
onder hem.*

*Willem van
Nassau
't bestier
van Vrief-
landt.*

*d'Oneenig-
heeden der
Vriefen*

*worden
door Willem
van Nassau
bygeleght.*

hadt de Vaeder, in de verdeelingh sijner goederen, onder andere middelen, toegeweefen Vlissinghe, t'eenemacl onwinlijk om haere gelegenheit, beneevens Veere, twee steeden in Zeelandt, hebbende die voor deesen gekoft van hen, die se met den tijtel van Marquis besaeten, en uyt dien hoofde in de vergaedingh der Staeten desselfen Landtschaps de voorfittingh hadden; behalven dat ook die twee steeden 't reght om neevens Middelburgh, Sieriksee, Goes, en Toolen te stemmen hadden verkreeghen, sijnde 't reght des Abts, die in voortijden eerst plaght te stemmen, verstorven. Dan aengesien men buyten 's Landts nae yemant omfagh, dien men 't hoogh bewint moght opdraegen, wierdt aen den jonghen Vorst gegeven de landtvooghdij van Hollandt en Zeelandt, en het Steedehouderschap der selver onder hem aen den Graef van Hoohenloo, die sich in verscheide gelegenheden treffelijk gequeeten en vermaert gemaekt hadt. 't Bestier van Vrieslandt wierdt, ter eeren van dat doorluchtighuys, en om den Staet by uytheemsche aedeldommen aengenaemer en meer aensienlijk te maeken, gegeven aen Willem, soon van Graef Jan van Nassau, wien sijn oom al van te vooren in die gewesten hadt gesonden; hoewel'er waeren, die oordeelden, dat men sulke een bewint den ingeheetenen, booven andere, behoorde op te draeghen, al te voorbaerigh voortslaende naer een ontijdighe vryheit, welke sy onmaghtigh te draeghen, toen infonderheit twistigh en in scheuringh raekten, t'ertwyl se, 't hooghbewint der saeken naer sich trekkende, die van den Hoove aen d'eene sijde ten exempel trokken de gewoonte ingevoert onder de Vorsten van Borgonje; de Gemaghtighde der Staeten van Vrieslandt aen d'ander sijde by braghten, hoe hunne Vergaedingh onlanghs op 't goetvinden van Oranje, en 't voorbeeldt der naebueren, was ingestelt; d'eerste op de maght der steeden, deese op de middelen der Eedellieden, die in 't besit der Landen waeren, steunende: op welke gelegenheden Verdugo alle nyverheit inspannende, aengesien hy 't maghtighste leegher hadt, schrik van waepen en roem van goedertierenheit te saemen voeghde. Maer Graef Willem, met een behoorlijke gemaetightheit tusschen beyden gaende, heeft d'eerste heevigheden der partytschappen, die de vinnighste sijn, ingebonden; en, sich onderwijlen allesints van de grensplaetsen verseeckerende, den vyandt niet anders dan 't uytloopen op vrybuyten en rooven oovergelaeten. Dus is'er tijdt gegeven, om, door handelinghen en uyt spraek van bemiddelaers, de gereesene geschillen ter needer te legghen: en den Gemaghtighden der Staeten gelaft, 't gheen hen by d'algemeene vergaedingh soude werden opgeleght, uyt te voeren, en op 't bestier der daegelijxe voorvallen van Staet te beraemen: 't Hof soude, naer alle andere, kennisse van reghtsaeken neemen: en van halssaeken alleen, gelijk onder den Huysse van Borgonje: daerenbooven, neevens den Landtvooght, 't verkiesen der magistraeten in de steeden waerneemen, als de partytschappen min onderheevigh sijnde, behalven, dat die van Leeuwaerde en Franeker 't reght van verkiesingh aen sich behielden. Den steeden, die voor deesen niet anders als vlekken, verdeelt in drie landtschappen, Ostergo, Westergo en Seevenwolden, onder deselve gestemt hadden, is thoen, en hun gebruyk en gefagh door den oorlogh merkelyk aangewassen sijnde, in die nieuwe vergaedingh der Gemaghtighden het derde deel in 't bewint der saeken gegeven; dan echter was de eendracht onder hen niet soo seer ter goeder trouwe geveft, of de gedempte vyantschappen quaemen somwijlen weêr uyt te barsten; infonderheit als'er wierdt gehandelt oover 't uytvinden van nieuwe belastinghen, waer in de Landtvooght verboodt meerderheit van stemmen

plaets

PRINTED BY JAMES HODGKINS
AT THE PRESS OF THE UNIVERSITY OF
CAMBRIDGE

PHILIPS, GRAEF VAN HOHENLO,
VELDTOVERSTE TEN DIENSTE VAN
DE VEREENIGDE NEDERLANDEN.

plaets te geeven, als by de nabuerighe volken, een gewoonte onder de Vorstelijke regeeringhe niet onvoorsigtigh ingevoert, maer gevaerlijk voor de vryheit, ten sy voorsigtigh beleid en liefde ten gemeenen nutte, in plaets van recht, sich schrap stellen. Waerom men, mijns gevoelens, sich, door alle de geschiedenissen des oorloghs, en insonderheit in die tijden, sich te meer verwonderen moet oover de dappere moedt der Hollanders, wien nogh den afval hunner bondtgenooten van allen sijden, nogh 't vermeenighvuldighen van schattinghen in 't midden van geduerighe neederlaeghen, immer gekreukt hebben, nogh selfs des Prinzen doot, soo seer dat se soghten hunnen vrede te maeken, achtende, dat door het lokaes van dien naem een oovergaen tot hunne voorighe slaeverny gemeent wierdt. Maer Parma, eeven of den oorlogh dus langh hadt gevoert geweest om Oranje, wien de Goddelijke wrack, als eenighe oorfaek hunnes afvals en 't verbreeken der verbonden, nu verslaeghen hadt, noodighde hen tot boetveerdigheit en hunne oude gehoorfaemheit: dan siende dit alles standtvastigh afgeslaeghen, oordeelde hy voor het naest de begonne belegeringh der Schelde te voltrekken, waer toe hy de dijken van Brabandt met sterkten voorsiet, en op bequaeme plaetsen doorsteekt, om d'aenleggende landen onder waeter te setten. Daer nae, verlaetende Lilloo, dat hy eenighe tijdt te vergeefs beleeget hadt, rukt hy inder yl sijn leegher nae Denremonde (een gedeelte van dat Vlaendre, waer voor de Graeven eertijds geen van beyde de rijken gehoorfaemheit schuldigh waeren) en hebbende de stadts grachten om de mueren droogh gemaekt, dwinght hy hen, die geen ander sterkte, dan hunne besettingh, hadden, sich oover te geeven. Voorts sent hy een gedeelte sijner troepen oover de Schelde, om den handel tusschen Brussel en Antwerpen af te snijden, en neemt Vilvorde, welk steedtjen aen de rivier de Sinne tusschen beyden leght. De Ghentenaers daer beneevens, siende de waepenen der Hollanders elders in 't werk, sich sonder hoop van bystant, worden te raede den dreygenden noodtdwangh, door een spoedighe handelingh, voor te koomen, door bemiddelingh van Champigney, die, in deese stadt gevanghen, en in vryer bewaeringh gehouden sijnde, buyten sorgh het ampt van gefant bekleede. Dan hier in wordt ook geroemt de schrandereheit van Richardot, dat hy in 't opstellen der voorwaarden van oovergaeve, niet gesint den Gereformeerden Godtsdienst in te willighen, sich dien aengaende niet eer verklaert heeft, dan wanneer, de gemoederen tot vrede geneeghen sijnde, 't niet veyligh was te rugh te deysen; als ook een tweede greep des selven, waer door hy, tot voldoeninghe der wraeke, ses uyt de borgheren ten welgevalle van Parma, hadt uytgeslooten, ten grooten voordeele, terwijl een yder 't gevaer, dat hen allen eeven nae was, voor sich in 't besonder pooghde af te bidden. Parma booven dien, indachtigh der geschiede dinghen, en besorght voor het toekomende, versuymde niet 't kasteel weeder op te maeken, om de ongebondenheit der ingeseetenen in toom te houden: en sich nu meester siende van geheel Vlaendre (uytgenoomen twee seefteden, Sluys en Oostende) heeft, om den toevoer van levensmiddelen en de behoeften van oorloghe, die van derwaerts aenquaemen, bequaemelijk in 't leegher te krijghen, een vaert gegraven tot aen dien oort des oevers, daer hy sich hadt ter needer geslaeghen. Hierentusschen hebben sy, wien de sorghe en 't bestier der stadt Antwerpen was aenbevoolen, begonnen den bystant hunner Bondtgenooten te versoeken, nieuwe belastinghen op te stellen, door Nederlandt en Engelandt volk te werven; en seker de beleegerden hadden geen dingh in

1584.

*Standtvas-
tigh dapper-
heit der
Hollanders.*

*Parma
dringht de
begonne be-
leegeringhe
der Schelde
aen.*

*Hy neemt
Denremon-
de in.*

*En Vilvor-
den.*

*De Ghente-
naers gee-
ven sich aen
hem oover.*

*Schrandere-
heit van
Richardot.*

*'t Kasteel te
Ghendt
wordt wee-
der opge-
bouwt.*

*Die van
Antwerpen
versoeken
hunner
Bondtge-
nooten by-
stant.*

1584. grooter oovervloet. Want, behalven 't krijgsvolk op de scheepen, waeren 'er by naer tachtigh vendelen, en festien vaenen ruyters tot verseeckeringh van Brabandt. Maer in d'onseekerheit aen wien het hooghste gesagh der stadt behoorde, hebben die van de Vroedtschap, de magistraeten, de hopluyden der gemeente, de krijgshoofden, een al te groote meenighte van bewintslyuden, de regeeringh in bijskere verwarrenis gebraght: en was dit gebrek des te verderffelijker, door dien het onder waeter setten, en meer andere dinghen, die ten dienste van 't ghemeen souden gestrekt hebben, uyt insight van besonder belangh en eyghen baet gestuyt wierden. De naebueren, wien 't gevaer der voedsterstadt aller anderen treffen moeste, d'een op d'ander siende, hebben den tijdt van ontfet, terwijl de vyandt sich nogh niet vast ter needergeflaeghen hadt, laeten voorbygaen: en te spaede, wanneer se ten uytersten gepraemt wierdt, voorgenoomen goedt en bloedt by haer op te setten, toen 't niemant baeten moght. Dan insonderheit vonden de raedtslaeghen der Nederlanders sich te leur gestelt in 't verwachten van uytheemfchen bystant: want men was gekoomen tot die benaeuwtheit, dat se sich den Koninghrijken wilden inlijven, en niet aengenoomen wierden. En seker de krachten des Konings van Spanjen in korten ongeloofelijk toegenoomen sijnde, waeren, quaeme hy weder aen 't besit der Nederlanden, en de handen van de moeylijkheit der waepenen ruym te krijghen, den Vorsten sijne naebueren verschrikkelijk: en men vondt nu langher geen Oranje, die hen, maghteloos onder den last beswijkende, en door meenighte van jammeren ter needergeflaeghen, door sijne wondere dapperheit kon weder oprechten, en hoop van beeter uytkoomst inboesemen. Want hy was in der daet wel altoos gemeensaem en meêwaerigh geweest, dan echter soo, dat hy nimmer, nogh de vryheit, nogh sijne achtbaerheit, yemant tengevalle, soude te kort gedaen hebben, nogh spaersaem in 't ontdekken en berispen der gebreeken geweest, dewijl hy selfs geen 't allerminste vermoeden van gierigheit was onderworpen. Invoeghen, dat hy, om deese reeden, tot verwonderingh, en te gelijk, door sijne jaeren, door sijn afkoomst, en door sijne ervaerenheit den volke aengenaem geworden sijnde, van de meeste op eyghen oordeel, van andere door gewoonte, met eerbiedigheit bejeeghent wierdt. Dit Hooft hen ontvallen sijnde, is ook de gehoorsaemheit te gelijk ter needer geseeghen, dermaete, dat 'er, sonder 't steunsel eener uytheemsche moogenheit, geen hoop van herstellen was: want de gemeente niet alleen hadt begonnen het gesagh der grooten, dat sonder eenighen uytsteekenden luyfter, en nu onlanghs door soo veel rampen en ongevallen verfwakt was, te versmaeden: maer daer by was ook den soldaet niet gereet om te gehoorsaemen: en in teegendeel vonden sy die te gebieden hadden sich ontbloot van die oude ervaerenheit. Geduerende al 't welke Parmas konstenaeryen een wegh

*Verdeeltheit
in de regeer-
ringh
aldaer.*

*De naebue-
ren versuy-
men den
tijdt van
ontfet.*

*Beklaeghe-
lijke stant
der Veree-
nighde
Staeten.*

*Vrankrijk
en Enge-
landt sende
om hen te
vertroosten.*

*Men twij-
felt onder
welk van
beyde de rij-
ken sich te
begeeven.*

geoopent was, bewimpelende de slaeverny onder vriendelijke benaemingen. Weshalven men raedtsaem heeft geoordeelt de vertwijfeltheit te gemoet te koomen, en te gelijk hebben 'de Koningh van Vrankrijk, en de Koninghinne van Engelandt herwaerts gesonden, om hen oover 't verlies van hun Hooft, en in de droefheit van meer andere ongevallen te vertroosten, tot een aenmerkelyk bewijs, dat de naebuerighe Vorsten, gelijk se den Nederlanders somwijlen op hunne cygene midde-len, en stantvastighe dapperheit lieten drijven, soo ook in de teegenwoordighe gevaeren niet souden verleeghen laeten. Maer men trok in twijfel welkers heerschappy te verkiesen stont: want men verhaelde hoe de heers-
schappy

schappy der Françoisen in Italien, die der Engelschen in Vrankrijk en in Yerlandt sich ten uystersten gehaet gemaekt hadt: dat by deese 't gemeene best behartight wierdt, met spaersaem lighen van schattinghen; dat aldaer de wetten meerder kracht hadden, en de Koninghlijke hoogheit niet onbepaelt was. Dat by de Françoisen de seeden door gierigheid bedorven waeren, en den vaederlande te dienen ten duersten moest gekoft worden; dat men in Engelandt strenghe reghten hadt op 't pressen van krijgsvolk, op 't bestieren der weesen: ongemakken, die, met hoedaenighe punten men haer in 't begin ook pooghde voor te koomen, allenskens door voorbeeldt insluypen. Maer men was met Engelandt eens in Godtsdienst, dien men in Vrankrijk allerweeghen door 't pleeghen van gruwelijke wreedt- en trouwloos-heeden pooghde te vertreden of uyt te roeyen: hier teegen voorsagh men aen d'eene sijde de hoop op 't huys van Bourbon, dat den selven Godtsdienst handthaeft, tot de Kroon; dat aen d'andere sijde 't seer onseker was, wie naejaet in het rijk moght sijn, en onder de voornaemste, die daer op toleyden, de Koninghinne van Schotlandt, verbonden aen Paus en Spanjaert. Dat de Fransche moogenheit groot, en 's vyandts by naer gelijk was: minder de krachten van Engelandt, maer sterk ter see. Dus vondt men weersijts teegen een gestelt de teegenwoordighe saeken en de reekeningh op 't toekomende. Eyndelijk verkoos men Vrankrijk, op eyghen aenraeden van Engelandt, dat sich bekennende swakker te sijn, alleenlijk onderstant, dan nae 't ontfanghen van vaste onderpanden, aenboudt. Dus is 't, dat den hooghen noodt der tijden d'oude vyandtschappen, en die, welke door de daedt van Anjou vernieuwt waeren, heeft ooverwonnen, 't gheen ook een wightigh geheym heeft aen den dagh gebraght, te weeten, dat de Nederlanders konden onder een heer leeven, maer onder den Spanjaert niet en konden. Want men eyschte ongelijk minder voorwaerden, dan men François hadt voorgeschreeven, en de gefanten hebben de geheimste punten hunnes berichtschrifts, uyt vrees voor aenstoot, daetelijk oopengeleght: ook wierden onder de selve beschaeft, die hunne al te groote liefde voor de vryheit moghten haetelijk maeken, naementlijk, *Dat de Staeten souden mooghen vergaederen, 'telkens als 't hen belieft, sonder 's Koninghs verlof; den Raedt bestaen uyt Nederlanders; de Landtvooghden en Magistraeten uyt een genoemt getal gekooren worden; geene ampten gegeeven, dan aen luyden, die den Godtsdienst, door hunne gewesten in 't algemeen aengenoomen, beleeden:* hoewel eenighe Landtschappen in 't ooverstappen deeser punten niet bewillight hadden. Welke dinghen, door een langhsaemer handelingh, dan de dringhende nootsaekelijkheeden lijden konden, oover en weer gehutst sijnde, geviel 't ten laetsten, dat, niet min in weêrwil des Koninghs als der Nederlanders, hun oogmerk, om sich teegen den luypenden Spanjaert te vereenighen, en elkanders staet en belanghen, door weersijdighe hulp en bystant te verseecken gebrooken wierdt. Henrik verklaerde, dat hy seer verheught was in de eere hem aengedaen, dat ook sijn meeningh was gheweest die t'aenvaerden, maer de binne-landtsche beroerten hem verhinderden. Want Koningh Philips, beducht voor verminderingh sijner krachten, insonderheit in dien tijdt, hadt het huys van Lottingen, welker moogenheit door Vrankrijk die Kroon nu voorlangh in 't oog gesteecken hadt, door heymelijk onderstant tot de hoop van groote dinghen aenghemoedight: die, hebbende een saemensweeringh gemaekt, ten breetsten opgaeven het handthaeven des Roomschen Godtsdiensts, 't uytroeyen der geener die'er van verschilden,

1584.

Men ver-
kieft Vrank-
rijk.

Van wien se
noghtam,
om d'in-
landtsche
beroerten,
niet worden
aengenoo-
men.

't ver-

1584. 't verlichten der belastinghen, en meer andere dinghen, bequaem om de gunst des volx te winnen, versmaedende den Koningh, die liet blijken, dat hy voor hen bevreesd was, des te baldaedigher, hoe hy milder was in hen alles in te willighen: en nae dat, hy sonder kinderen, sijn broeder doodt, Karel van Bourbon onder de Prinsen van den bloede, soo om sijnen ouderdom als geestelijken staet onmagtigh, d'andere door den Paus in den ban gedaen sijnde, de erffenis der Kroone en het naefschap in 't rijk seer onseker geworden was, verklaerden se ten laetsten oopentlijker, dat hun geslacht sijn afkoomst hadt van Karel de Groote, wiens stam verworpen en voorby gegaen sijnde, de Kroon ses ceuwen langh door Hugo Capet beweldight was gehouden. Door deeser staetsucht is 't, dat Henrik, die t'eenen dekmantel sijn vadtfigheit de hoop tot vrede voorwende, sijn een geruymen tijdt heeft laeten ringeloooren en bestieren; tot dat hy, sijnde de oneenigheeden in oopenbaere weederspannigheit uytgebarsten, te spaede wijs geworden is, hoe de vermeetelheit door veel toegeevens bet gtercht en gaende geworden was. De Koningh dan door deese beletselen afgeschrikt sijnde, heeft men selfs niet konnen verkrijghen, dat de Koninghinne moeder, of den Koningh van Navarre hunnen naem leenden, om 's Koninghs onderstant te bedekken, nogh 't sluyten van den doortoght der Fransche grensplaetsen, om den vyandt tot behoefte te brenghen.

NEDERLANDTSCHE JAERBOEKEN.

VYFDE BOEK.

INHOUDT.

DE Bondtgenooten neemen andermael hunnen toevlught tot Elisabeth. Parma beleeghert Antwerpen, en neemt het in, nae Brussel en Mechelen: hy bouwyt het kasteel weeder op. Hoohenloo maekt eenen aenslagh op's Hartoghenbosch, dan vruchteloos. Nymeegen en Doefburgh worden aen den Spanjaert oovergegeeven. Elisabeth afslaende de Heerschappy der Nederlanden, belooft bystant; de Graef van Lycester hun opperveldtheer. De ooverdaedighe eere, die de Bondtgenooten hem bewyisen, mishaecht de Koninghinne. Steekende nae 't hoogheslagh oover den Nederlanders, lastert hy den Staeten, en soekt het gemeen teegen hen op te maeken: hy bepaelt de vryheit in 't handelen, ook doemt hy's vyandts landen tot verwoestingh. Heemert geeft de Stadt Grave aen Parma oover; daer op volghyt Venloo. Maurits vermeestert Axele. Schenk versterkt's Graevenweerd. Nuys door Niewenaer, met eenighe andere steeden, gewonnen, begeeft sich weeder onder gehoorsaemheit van Parma. Swaere klachten teegen Lycester. 't Verdriet hem dat de Staeten 't bewint der meeste saeken nae sich trekken; hy soekt de gunst der Predikanten, en te gelijk de geneegenheit des volcx te winnen. Hy betrouwt sich seer op 't Engelsch krijgsvolk en Sonoy. Voorsichtighe geveinstheit van Maurits. Lycester trekt nae Engelandt. De heerschappy wordt Elisabeth weederom vergeefs opgedraeghen. Lycester houdt de klaeghende Nederlanders in Engelandt langhen tijdt op. Zutphen, en de schans daer teegen oover, door trouwloosheit der Engelschen aen den Spanjaert oovergegeeven. In 't afweesen van Lycester wordt aen Maurits 't hooghbewint der waepenen opgedraeghen. 't Plakkaet op 't uytvoeren der koopmanschappen gesmijddicht. d'Armoede der Brabanders en Vlaeminghen doet Hollandt dapper toeneemen. Hoohenloo, nae 't slaen van Hautepenne, vermeestert Creveceur. Parma bemaghtight Sluys, 't gheen door Lycester, nae sijn weederkeeren in Nederlandt, den Staeten wordt geweeten. Elisabeth neyght tot vrede. De Staeten antwoorden op de beschuldiginghen van Lycester; hy maekt eenen aenslagh om verscheyde steeden met geweldt t'oovervallen; sijne meeplichtighe in de saemensweeringh tot Leyden onthalt sijnde, vertrekt hy nae Engelandt; alwaer hy, hebbende 't bewint oover de Nederlanders, afgeleght, sterft. Schenk neemt Bonin. Uytrustingh van een geweldighe vloot in Spanje, om Engelandt af te loopen, 't gheen Philips, door voorgeeven van vrede, bedekt houdt; Elisabeth speelt hem konst om konst. d'Aenkoomst van de vloot doet al den geveinsden handel ophouden. Muysterij der soldaeten in Nederlandt

by gebrek van betaelingh. Beknopt gesicht op wat wijze de Hollanders, nae soo deerlijk afgeslooft te sijn, sich teegen de maght van Spanjen weeder oppereght hebben. Vergelijkingh tusschen de grensplaetsen; staet des Landts, krachten, en seeden der Nederlanders en hunne vyanden.

1584.

De Bondgenooten van Vrankrijk niet aengenoome sijnde, nemen andermael hunne toerlught tot Elisabeth.

Ondertuschen vallen maghtighe steeden af.

Ontijdighe raedigheid van die van Antwerpen.

Parmás nijverheit om Antwerpen uyt te hongheren.

Sijnewerkē.

Achteloofheit der Nederlanders in die te steuren.

't Kasteel van Plaisance wordt aen Parma weedergegeeven.

Ae soo geruymen tijdt, en die voorwaer van soo gewichtigh een belangh was, in Vrankrijk gespilt, nam men andermael sijnen toevlught tot Elisabeth, welke selfs dienthalven sich des te preutser en weerbarstigher toonde, om dat men haer de tweede aensoght; en aldaer wierden ook de handelinghen eenes verbondts soo langh sleepende gehouden, tot dat aensienelijke en machtighe steeden, by gebrek van onderstant, van den Vereenighden Staet sijn afgevallen. Tot nogh toe quaemen de scheepen uyt Hollandt en Zeelandt, gelaeden met lijftoght, wen de wint diende, midden door de waepenen en werken der Spanjaerden, de Schelde opvaeren, in sulc een meenichte selfs, dat door d'ontijdighe raedigheid der magistraeten, terwijl se de markt van alle noodighe behoeften verminderen, al 't kooren, dat voor soo langh een tijdt men begeerde hadt konnen verstrecken, weederom gevoert wierdt. En Parma, die in maght ongelijk swakker was, dan de beleegerde, maekte geen staet de seeghe te krijghen, als door hen uyt te hongheren, met 't sluyten van deesen doortoght: maer de geweldighe breedte der riviere beneeden de stadt, alwaer se nae de seegaeten loopt, en de hooghe vloedden, welke den Ocean tot hier toe aendrijft, dedden hem duchten, dat sijnen arbeydt te vergeefs moght sijn. Aengesien 'er echter geen ander middel scheen om de stadt te beleegheren, neemt hy voor sich te benijveren, en ook yets aen 't geluk te laeten, dat hem nimmer beeter dienst gedaen heeft. Want terwijl men in 't gevoelen is, dat de natuer selfs 't werk scheen onmogelijk te achten, wierden de geleegenheeden om het te vernietighen by de Hollanders verwaerloost: dus is het seer light gevallen, om dat het seer swaer geoordeelt wierdt. Ten weeder sijde van den oever af, tusschen Ordam en Kallo, alwaer de rivier naeuwst was, heeft men haer, door swaere paelen in de grondt geslaeghen, engher gemaakt: het midden gestopt met scheepen, welke aen ankers vast gehouden, en met kettinghen saemen geveert wierden; waer oover daer nae een vloer van deelen gemaakt is, nae de gedaente, en tot gebruyk, van een brugh. Nogh deede hy sterkten en blokhuyfen op de oevers maeken, en tot veyligingh des werks gewaepende heuden legghen; als ook op de rivier, soo booven als beneeden, langhs de brugh, vloten van masten, bestrecken met uytsteekende balken, legghen, om, indien 'er tot steurnis des werks yets by der handt genoomen wierdt, sulx door dit beletsel af te keeren. Niemant twijfelt, of men hadt, teegen dit werk, al eer 't voltrokken was, veele dinghen, die geschaepen fouden gestaen hebben wel te beslaeghen, konnen uytvinden, indien de wakkerheit der Nederlanders in die om verre te worpen, soo groot, als 's vyandts nijverheit in die te bouwen, geweest waere: maer de geheele winter wierdt aen Parma ten besten gegeeven: wiens gestaedighe forgh daerenbooven een nieuwe gunst van Philips aenprikkelde, hebbende hem het kasteel van Plaisance, daer in tot nogh toe Spaensche besettingh hadt geleeghen, weederom gegeeven. In 't begin van de Lente viel 't gemakkelijker sich oover 't voltrekken van foodaenigh gebouw te ver-

won-

Naarder afbeelding der werking van Gianibellies brandtscheepen
1. Parmaas Schipbrug. 2. Het brandtschip de Hoop. 3. Het brandtschip de Fortuin.

tegens de Schijnbrug des Prinsfen van Parma over de Schelde.
4. D' andre kleiner brandfcheepen. 5. De Schans S. Marye op den Vlaamfchen oever.

Portrait of [Name] [Title] [Date]

PHILIPS VAN MARNIX,
HEER VAN SANT ALDEGONDE,
BURGERMEESTER DER STADT ANTWERPEN.

B R A B A N T .

Het beleg der Stadt Antwerpen in

wonderen , als het te vernielen; naedemael den oever weederſijts ſoo dicht met werken en geſchut beplant ſtont, dat het naederen was verboden. Jae ſelfs de ſcheepen, die van binnen gevult met buſſiekruyt en ſerkſteenen, met dullen donder en verbolghen blixem van een berſten, en meer andere dinghen, te laet in 't werk geſtelt, hebben, ſoo door het ontijdigh opſpringhen, als 't beteekenen, daer van de beleegerde, hen die tot d'uytvoeringh gelast waeren, verwittighden, en ook ten deele door 't quaelijk betrachten der gegeeven orde, hun ooghwit in d'uytwerkingh niet konnen bereyken. En de Schelde dus ooverfoldert ſijnde, viel'er niet anders te doen, dan oover de velden, die de rivier hadt blank geſtelt, lijſtocht in te brenghen, welke vaert belet wierdt door den Kouweſteinschen dijk, uytſteekende booven de ondergevloeyde weyden van Brabandt, dien de vyandt ingenoomen en door eenighe ſterkten in ſijn gewelt gekreeghen hadt, 't gheen de Nederlanders te doen ſtont, en verſuymt hadden. Deefen hebben die van Antwerpen en Zeelandt, ten dien eynde derwaerts gefonden, van d'eene en d'andere ſijde gelijkerhant aengevallen: en hadden hem nu reets ingenoomen, maer wierden, hoe dapper ſe ſigh in de heevigheit des gevechts queeten, dermaeten door 's vyandts geſchut van verre verflonden, dat ſe ſigh ten laetſten genootſaekt vonden de plaets weederom te verlaeten. Met deefe neederlaegh hebben die van Antwerpen ook hunne laetſte hoop verlooren: en die ſtadt, geſet op 't koopmanſchappen, ſiende eyndelijk alle wegh van byſtant afgeſneeden, de benaetheeden, die hen door ſooverheit van lijſtocht booven 't hoofd hinghen, niet willen uytſtaen, als niet langh te vooren een gelijke noodtdwangh, en 't druylſchen eenigher roervinken, de ſteeden Bruffel en Mechelen perſten ſigh aen Parma oover te geeven: welker voorwaerden veel harder vielen, aengeſien ſy, nae 't verbreken hunner voorreghen, de maete der dienſtbaerheit van den Koningh moeſten verwachten. Derhalven heeft Antwerpen den tijdt, die haer voor 't praemen des uytterſten noots nogh ooverigh was, beſteet in 't afkopen van 's ooverwinnaers goedertierenheit, die ſelfs ook jachtigh om de gloory ſijner ſeeghe te genieten, en om andere ſteeden, door dit voorbeeldt, tot oovergaeve aen te ſpooren, 't meerendeel heeft ingewillight, behalven dat die ſigh van den Roomschen Godtsdienſt hadden afgeſondert, gehouden wierden, nae 't verlopen van vier jaeren, gegunt tot reddingh hunner goederen, te vertrekken. Op deefe ſelfde brugh, een werk gedenkweerdigh onder allen naekoomelinghen, heeft Parma, 't eerbewijs ſijner ſeeghe, 't Gulde Vlies, hem door den Koningh gefonden, omgehinghen. Korts daer aen heeft hy 't kasteel, daer 't ſteedewaerts van te vooren, uyt yver tot de vryheit, afgeworpen was, tot ſtijvingh ſijner heerſchappy, weeder opgemaakt. Groot was de achtbaerheit, geweldigh de krachten, die ſoo beroemde ſtadt den Spanjaert toegebracht heeft; echter niet van ſoo groot een naedruk, dat ſe, als de meeſte toen oordeelden, al 't ooverighe met ſigh ſleepen ſoude: 't gheen door d'uytkoomſt ſoo integendeel gebleeken is, dat die van Hollandt, onaengeſien ſwaere koſten en uytneemende moeyte, aengewent tot ontſet dier ſtadt, ſigh echter 't laſterlijk vermoeden van geſchonde trouw des bondtgenootſchaps, niet onttrekken konden, als of ſe gepooght hadden anderer onheylen t'hunnen eyghen baete te bekeeren. Maer in teegendeel hebben ſe Aldegonde (want die was de ſteêvooghdy aenbevoolen geweest) des bitteren ondank geweeten. die, nae dat hy was in Zeelandt aengekoomen, en de vinnighſte heevigheeden ſijner beſchuldighers, beneevens gijselingh, doorgeſtaen hadt, voortaan in eere wierdt gehouden, hebben.

1585.

*Alle midde-
len tot ont-
ſet van Ant-
werpen te
vergeefs
verſoght
ſijnde, gee-
ven ſe ſigh,
nae Bruffel
en Meche-
len, oover
aen Parma.*

*Hy wordt
van den Ko-
ningh met
het Gulde
Vlies be-
ſchonken.*

*Maekt het
kaſteel
weeder op.*

*Die van
Hollandt
ſijn by
d'Antwer-
penaers ver-
dacht van
't ontſet
hunner ſtee-
de niet ge-
meent te
den, hebben.*

1585. den, sonder nochtans oyt meer in regeeringh gebruykt te worden, en dienthalven sijn vernuft, bet op vreedde, dan op oorlogh, afgereght, aen 't betrachten van besondere oeffeninghen, en de gerustheit sijner studien, in den ouderdom besteet heeft. Door 't ooverstelpen van soo veel onheylen is ook de dapperheit des krijgsvolks afgemat, dat, terwijl 'er noch hoop was, om den vyandt van Antwerpen te kunnen aftrekken, geleidt door den Graef van Hoohenloo, gelukkigh binnen 's Hartoghebosch geraekt was, dan genootsackt die van stonden aen te verlaeten, soo door vrees als onvoorsigtigheit, terwijl het, sonder verder nae de poort te sien, of op vyandt genoegh verdacht te sijn, aen 't rooven valt. Maer de Roomsgefinde hebben Nijmeghen, een stadt in Gelderlandt, met het steedeken Duyfborgh, gestijft door de seeghe hunner party, den ooverwinnaer toegebracht. En rondtom in dit gewest wierden de Staetschen, soo door reukeloofheit der ooversten, als vadfigheit der gemeene knechten, doorgaens gelsaeghen. d'Algemeene versleegenis boovendien verfwærde door de meenighte der elendighe ballinghen, die, geweeken uyt Brabandt en Vlaendre, Godtsdienstshalven, of om dat se sich op de bedonghe voorwaerden niet darden betrouwen, ter oorsack des onbillijken uytlegghs, en eyndelijk uyt gebrek van koopmanschap, sich door Hollandt en de naebuerghe eylanden verspreyden, en der selver steeden en krachten, door den oorlogh uytgeput, soo geweldigh hebben doen toeneemen, dat men sich, niet langh daer nae, een gewenster staet en seeghe moght belooven. Hierentusschen waeren de gemoederen naelijx langher maghtigh 't afwachten des Engelschen verbondts te draeghen. Wy hebben verhaelt, dat de hooghe Ooverheit Elisabeth was aengebooden. Maer die voorsigtighe vrouwe, afkeerigh van den haet, haer te duchten uyt den laster als hadt se de heerschappy onderkroopen, heeft die geweyghert; noch haere aechtbaerheit en staet, door soo nauwe bondtgenootschap, in de hacchelijkheid dier saeken willen inwikkelen. Raedtlaemer daecht haer geheyme sterkten haerer moogenheit in Nederlandt te hebben: en aldaer door maetelijke kraechten, en weederom door 't affenden van volk, om op de kusten van Amerika te rooven, den Spanjaert af te matten, tot dat hy, de gemoederen tot vreedde geneyght sijnde, die verdachte heyrleegghers quam op t'ontbieden. Derhalven heeft se bystant toegeseght, en door een verdaedigschrift betuyght de wettelijkheid deselven, verhaelende daer in, *de gewoonte der Vorsten van onderdrukte volken te hulp te koomen, d'oude verbintenissen der Engelsche en Nederlanders, opgereght tot onderlinghe vriendtschap, met een heevigh uytvaeren teegen de schelmsche aenslaegen der Spanjaerden. Voorwendende ook boovendien den Godtsdienst, welkers handthavingh haer immer, sonder eenighe begeerlijkheit tot eens anders goederen, hadt ter harten gegaen, proeven de saeken in Vrankrijk en Schotlandt.* De punten des verbondts op 't papier gebraght sijnde, quaemen meerendeels uyt op den sin van 't eerste verdragh, *en dat de Koninghin in Nederlandt onderhouden soude vijf duysent knechten, en duysent ruyters: dat haeren Allgemeinen Stadthouder, te stellen oover haer krijgsvolk, beneevens noch twee Engelsche daerenbooven, in den Raedt van Staete soude plaets hebben, en soo oover d'algemeene Staets- als krijgs-saeken geroepen worden: dat de Koninghin een vloot uytrustende, de Staeten gelijk getal scheepen daer souden byvoeghen.* Tot verseckeringh van de betaelingh der onkosten, haer te doen ten eynde der oorloghe, wierden in handen der Engelsche besettelinghen geleevert de verpande seesteeden, den Briel en Vliissinghe, sonder dat hen vrystont in 't stuk der burgerlijke regeeringh yets

Hoohenloo
gelukkigh
binnen
's Hartoghe-
bosch ge-
raekt sijnde,
wordt ge-
dwonghen
die van
stonden aen
te verlae-
ten.

Nijmeghen
en Duyf-
borgh wordē
aen den
Spanjaert
oovergegee-
ren.

De Bra-
bandtsche en
Vlaemsche
ballinghen
verkiejen
Hollandt tot
hun ver-
blijfplaets.

Hierentuf-
schen staet
Elisabeth de
hooghe Oo-
verheit der
Landen af.

Sy beloofst
ondersstant.

Vijf duysent
knechten en
duysent
ruyters.

Punten des
Verdraghs.

Den Briel,
Vliissinghe
en Ranne-
kens worden

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

ROBERT DUDLEY.
GRAAF VAN LEICESTER.

yets te veranderen, met het flot Rammekens, in Walchere, niet buyten vrees voor het toekoomende, die hen de teegenwoordighe noodtsaekelijckheit hadt doen ter sijde stellen. Tot Opperkrijgshooft der Engelsche hulptroupen was gekooren Robbert Dudley, Graef van Lycester, een uytmuntenndt veynser van deughden, die de gehaete en ongelukkighe opgeblaesenheit des Dudleyfchen geslachts onder geen onbevallighe beleeftheit wist te vermommen. Den oorspronk sijner opkoomst (want de doorluchtheit sijns geslachts was gerekent onder sijne teegenspoeden) heeft haeren aenvangh in den kerker genoomen, waer in hy Elisabeth, door arghwaen haerer suster neeven hem opgeslooten sijnde, meer dan den teegenwoordighen staet der saeken meedebraght, hadt weeten te believen, invoeghe dat hy door eerbiedighe gediensfigheeden, en dat hy deelgenoot was haeres ongevals, haere soete hartstoghten (waer toe sy haer, als een vrouw verrukken liet, echter niet soo seer, dat se haere mannelijke sorghen ter sijden stelde) gewonnen hebbende, haer hert dermaeten door een welgesleepe ooverboodigheit heeft weeten te bekruppen, dat, nae yders gevoelen, sy nu tot de Kroon gekoomen sijnde, wierdt geoordeelt, hem ten huwelijk verkooren te hebben; 't welk, schoon 't, uyt vrees voor sijne naeyveraers, is achter gebleeven, is hy echter tot de hooghste weerdigheeden in het rijk verheeven, en, hoe seer'er d'afgunst teegen worstelde, in 't midden van maghtighe vyanden, ten eynde toe ongekreukt gedraeghen. Sijn aankoomst in Hollandt wierdt bejeggent met onuytspreekelijke geneegenheit der gemeenten t'hemwaerts en vleyery der Grooten. Want om dat sijn weesen, sijn gelaet en reedenen een bevallighe majesteyt inhadden, wierdt hy allesints aengesien, als een die quam om den vervallen Staet der Landen te herstellen: hem ontbrak ook geen mildaedigheit omtrent luiden van letteren en vermaert in roem van waepenen: en men haeste sich soo seer, dat een uytlander, een man die onder den sijnen geensints onbesprooken was van seeden (want, nae de doodt des Graeven van Essex, wierdt hem naegegeeven, dat hy selfs dat huys geruymt hadt, om'er voor sich een huwelijk in te vinden) voor aleer hy eenighe proefftukken sijns aerts hadt laeten blijken, de Oppervooghdy der Landen, in der forme, gelijk die, ten tijde van Keyser Karel, was bedient geweest, beneevens het opperste en volkooome gebiedt, soo te waeter als te lande, en het beleid der geldtmiddelen, wierdt aenbevoolen. Den Raedt is hem op die voet toegevoeght, dat hy de perfoonen, die neevens hem te sitten hadden, uyt een genoemt getal, selfs kiesē soude, en hy alleen eenighermaete de stemmen van alle d'andere opweeghen. Aengenaem insonderheit was sijn gebeerte van Godtsvrucht, die 't begin haerer heerschappy nam van den Godtsdienst en 't beraemen op kerkelijke saeken: en den verschen haet teegen den Hartogh van Anjou, die een geheel andere wegh hadt ingeslaeghen, was hem besonder gunstigh. Men vondt'er selfs die hem booven Oranje stelden, hoopende dat ooghluykingh des te minder plaets soude grijpen, als 't hem, ondersteunt door eyghen vermooghen, en de vriendtschap eener uytsteekende Vorstinne, gemakkelijker vallen soude, recht doorgaende, op niemant te passen. Maer oovermaetigh was de eere en achtbaerheit, daer toe hem, eenighe uyt staetsucht, andere, die eenvoudigher waeren, enkelijk om de Koninghinne te behaeghen, opbeurden; 't gheen echter vry inteegendeel is uytgevallen, soo dat se sich ontschuldighen moesten voor haer, welke heeft willen schijnen beducht te sijn, dat men de hooghe Ooverheit, die sy hadt afgeslaeghen, door den perfoon van Lycester pooghde in te voeren; ten sy mischien haer, wien sijnen

1585.

d'Engelsche besettelinghen te pande gegeevē.

Lycester algemeen Ooverste der Engelsche hulptroupen.

Sijne seeden en opkoomst.

1586.

Hy wordt in Hollandt ontfanghen met uytsteekende geneegenheit der gemeente en vleyery der Grooten.

Sijn groot gesagh in den Raedt.

d'Oovermaetighe eere die men hem bewijst misshaeght de Koninghin.

1586.

aert niet onbekent was, arghwaen, die nogh verder sagh, in den boesem stak. Niet langh duerden 't, of de Graef sagh sich omheint van vleyers, een verderffelijke plaegh, die alle moogenheeden belooft, door welkers oorblaesen, waenende de wegh ter heerschappy gebaent, hy geëest (volghens den gemeenen aert der menschen) wanneer de Staeten nu sijnen naem in plechtighen eedt, en andere hooghheeden van Staet begonden te gebruyken, de weldaet hem beweesen 't hunner eyghen naedeel aengewent heeft: en, als waer hy tot beheeringh van een ooverheert Landtschap gefonden, pleeght hy heymelijk raedt, allermeest met Engelschen, op wat wijze hy sijne heerschappy soude vesten. Voorwaer den aert en feeden deeser volken verschillen dapper van den anderen. Want d'Engelsche, gelijk se stip, en met alle soort van ootmoet, dienen, soo ook tot staet en weerdigheit verheeven sijnde, wordt hunne opgeblase laetdunkenheit soo groot als hunne voorighe deemoedigheit: den aert der Nederlanders, is te gehoorfaemen en te gebieden met gemaetighheit, en geen volk is'er dat sijne Ooverheeden getrouwer liefde draeght, of op de selfde, wen se sich van hun veracht sien, onversoenlijker vergrimt. Al 't welk Lycester geensints ooverweegende, en daer by onbewust, dat die hem dit bewint en deese weerdigheit gegeven hadden, de maght om die, wen 't hen oorbaer dacht, te wederroepen bleef (soo sterk een vertrouwen stelde hy in 't Engelsch krijgsvolk en sijne teegenwoordighe hoogheit) sijne halferrigheit begonnen heeft den lossen toom te geeven: en dat des te gevaerlijker, om dat nogh hy selfs de diepste geheymen van Staet der Nederlandtsche saeken doorkeeken hadt, nogh die daer in beeter bedreeven waeren gehoor gaf. Onder sijnen aenhangh voeghden sich ook cenighe Nederlanders, maer fulke, welker middelen en geleegenheit, 't sy door oorlogh of door eyghen ooverdaedt, te gronde geraekt sijnde, sich pijnden d'armoede, als het ondraeghlijckst aller onheylen, door dienstbaerheit, hoedaenigh die dan waere, t'ontvlieden; andere, welker vaederlandt de vyandt hadt vermeestert, gewoon in aensien en in achtbaerheit te leeven, en konnende geen vergeeten leeven leyden, saeghen gheen en anderen trap om groot te worden: d'andere snakten nae veranderingh en nieuwigheeden, om haer selfs wil: onder welke sich daer nae, gelijk 't in alle beroerten toegaet, menghden trouwloose veraeders, die voor den vyandt, wen 't hem geleegeghen quam, te koop waeren. Dusdaenigh was de stoet, die den Oppervooght der Nederlanden steets verselde, die eerst van ter sijden vuylen achterklap teegen den Staeten uytfloegh: daer nae, krijgende 't besit sijner ooren, het gantsche lichaem van den Staet, om de schult van 't een of 't ander lit, in 't oopenbaer begon te lasteren, als of'er voor den vyandt niets verhoolen bleef, niets, of hy konde het onder sulck een breeden meenighte, die op eyghen voordeel lijdigh geset was, achterhaelen. Dit selfde gefelschap diende sich van 't exempel des Prinsen van Oranje, om hem op den wegh ter Opperheerschappy onversettelijk te doen voortslaen: sachtelijk liet hy, die lichtelijk alles geloofde, dit aen sich leunen, als een wien 't oordeel door te langhe voorspoet was bedorven, en niet maghtigh genoeghsaem t'onderscheyden, hoe men door heel andere konsten vrouwen gunst, en in een vrye Staet aen de Opperheerschappy koomt te geraeken. Maer om de borgeryen, die doorgaens uyt haer selven teegen haere Ooverheeden, onder welkers bestieringh hen cenighe rampen ooverkoomen, genoegh verbittert sijn, te meer teegen den Staeten aen te hitsen, gebruykte hy tot glimp sijner forghen 't verdaedighen der gemeene geldtmiddelen, een saek die den gemeenten naest aen 't hart raekt,

Hy dinght naer de hooghe heerschappy oover de Nederlanders.

Groot onderscheyt van aert tusschen d'Engelsche en Nederlanders.

Lycesters beschuldighighen teegen de Staeten.

De vleyers prikkelen hem tot het spoeyen ter Opperheerschappy.

Om de gemeenten gaende te macken behelpt hy sich met herverdedighen der geldtmiddelen.

rackt, en 't redden van 't verloop der selver; daer noghtans met waerheit kan gefeght worden, dat Lycester in 't beleidt der selver eeven soo weynigh voorfichtigheit, als sijne bewintsluyden getrouwigheit, gehadt hebben. Geweldiggh misnoeghen gaf aen veelen van eersten af 't maeken eenes plakkaets, waer in hy niet alleen allen handel met den Spanjaert en den Nederlanden hem onderworpen, die tot nogh toe niet dan om feekere gelegenheeden van tijden toegelaeten wierdt, plat affneet; maer daerenbooven selfs verboodt eenighe koopmanschappen nae Vrankrijk, of de seefteeden in Duytslandt, oover te voeren, om 't welk met reeden te bekleeden hy voorwende, dat men door gebrek van eetwaeren den vyandt op de knye kon helpen, by aldien hy nogh uyt Engelandt, nogh uyt Nederlandt, met inbrenghen van eenighen toevoer, ondersteunt wierdt: sonder eens te denken, dat'er veele waeren sijn, die de vyandt selfs niet noodigh, en Hollandt oovervloedigh heeft. De wijste oordeelden, dat hy in dit stuk de gierigheit sijner vleyers was te wil geweest, die sich al te vooren geëygent hadden, dat men uyt hunne handen de vryheit tot uytvoeren soude koomen koopen; en soo daer uyt, als uyt het aenbrenghen en straffen der lorrendraeyers groote winst beloofden; en de waerheit van dit vermoeden wierdt bevestight, wanneer Reingout, die eertijts onder Alva, en vervolgens onder Requesens, bewintsmā der geldtmiddelen geweest sijnde, daer nae oover bedrogh gepleeght in 't handelen der gemeene penninghen was aengeklaeght, en nu geraekt in de blaekenste gunst des Graeven van Lycester, gemachtight wierdt, om, uyt kraght van een plakkaet, de schrijf- reeken-boeken en brieven der koopluiden t'onderfoeken, teegen d'ouwe voorreghten, die 't grootste deel der vryheit stellen, sorghe te draeghen, dat yders besonderen handel en huysaeken van verspieters moghten bevrijt sijn. Derhalven, naedmael andere volken, die met den oorlogh niet te doen hadden, 't beværen van den Ocean, nogh 't handelen met de vyanden niet kon belet worden, sijnde niemant dan dien van Hollandt onttrokken die winst, waer op alleen hunne saeken tot nogh toe waeren staende gebleeven, vertrokken meenighte van koopluiden uyt hunne geboorte steeden tot den naebueren. Want d'Engelschen aengaende viel 't veel lighter schaede in hunnen handel te lijden, als een volk dat meer vermaek in 't rooven neemt, en toen, onder den kostelijken dekmantel van oorlogh in see sijnde, op de Spaensche eylanden en scheepen roofden. En ondertusschen spaciēde men selfs den Nederlanders niet, wanneer'er by geval eenighe, door ooghluykingh der Opsinders in see gesteecken sijnde, pooghden, door de hoofden, nae 't Westen te seylen: waerom men naederhandt die vont gebruykte van achter Engelandt om te vaeren, om in die woeste en naeulijx gebruykte see de laeghen der seeroovers t'ontsnappen. Op dit verbodt van uytvoeren volghde weederom groot gebrek aen waeren, die men was gewoon buyten 's Landts van daen te haelen: jae soo verre, dat de Staeten hier teegen geen ander middel wisten uyt te vinden, dan by oopenbaer plakkaet al 't kooren te doen inhouden: door welk plakkaet sy selfs, die van deese tot nogh toe onbekende noodtdruft d'oorfaek waeren, en quaetwillighe uytlegghers, lasterden, dat men gesint was Engelandt uyt te hongheren. Met het voorgaende quam oovereen een ander, waer by Lycester 's vyandts landen, die brandtschattingh betaelden, ter verwoestingh en afbrandingh doemde, te wreet, behalven de vrees voor weerwraek, teegen den geenē, welke door geweld of list van 't lichaem hunnes vaederlandts afgescheurt sijnde, men hoopte dat sich t'eenighen daeghe met het selve weder souden

1586.

*Door 't be-
paelen van
de vryheit
des handels
misnoeghe
hy veelen,
en doet den
Staet bijstere
schaede.*

*Waer teegen
de Staeten
een middel
vinden.*

*Onvoorfigh-
tigblyk ook
doemt hy
's vyandts
landen ter
verwoe-
singh.*

ver-

1586.

Hoohenloo wil' ondermenghen der krijgsranghen door Lycester met dulden.

Parma beleeghert Graeve.

Hoohenloo derwaerts gefonden sijnde breekt door 's vyandts bescharfinghen heen.

De stadt echter wordt van den Steerooght Heemert oovergegeeven.

En hy daer oover ont-half.

Daer aen volghet Venloo.

Maurits neemt Axel in.

Schenk in dienst van Truchses sijnde, versterkt 's Graevenweerd.

vereenighen. Ook raekte 't krijgsvolk gaende, om dat oover de vendelen en regementen van anderen landtaerdt Engelsche tot Ooversten gestelt wierden: en de Graef van Hoohenloo, die te vooren de weygherighe hadt gedronghen den eedt aen Lycester te doen, aengefoght sijnde, dat hy 't ondermenghen der krijgsranghen wilde weeren, en 't beloonen der dapperheit in waepenen voorstaen, heeft de saek op sich genoomen: en den haet dier landtaerdt nogh hunnes Ooversten hem konnende verwaeren, nogh hunne beloften omsetten, heeft hy des te oopentlijker de belanghen der Grooten verdaedicht, als die, soo door eedelhoedighe eenvoudigheid, niet maghtigh was te veinsen, als door dronkenschap niet konde sich bedekt houden. 't Oporlen deeser oneenigheid wierdt in haere geboorte eenighermaeten gesmoort door de sorghe des weederopwakkerenden oorloghs. Want Parma, hebbende de winter doorgebracht met eenighe schermutselinghen, en 't afneemen van kasteelen, aen d'eene en d'andere sijde, om den Rhijn, was, op de tijdingh des Engelschen verbondts, door de Koningh met volk en geldt versterkt geworden, om 't gheen'er in Brabandt nogh ooverigh was te voltrekken; dies hy de stadt Graeve, geleeghen op de linkersijde van de Maes, beleegherde, hebbende de rivier, soo booven als beneeden, geslooten; 't gheen hy, wyl 't hem soo dikmaels in 't beletten des toevoers wel gelukt was, weeder besoght. Maer Hoohenloo, gefonden door Lycester met eenigh aental uytgeleefe krijgsvolk, viel op 's vyandts bescharfingh aen, kreegh d'ooverhandt en brak'er door, waer op hy, krijghende 't aenwafsen der rivier in de Lente te baet, de steedelinghen van vrees voor hongher en meer andere behoeften heeft verlost. Parma des onaengesien volharde in sich met een grooter heyr tot storm en 't uysterste geweldt te verveerdighen: welk dreygendt gevaer den Heer van Heemert, een Nederlandts eedelman (dien Hoohenloo tot Steerooght gelaeten hadt) wanneer nu t'ontset in aentoght was, door al te voorbaerigh eene oovergaeve, is voorgekoomen; sijnde, als men gelooft, door 't smeeken sijner boele week in den boesem gemaekt; welke schendighe misdaet hem Lycester met den hals heeft doen betaelen. Die dit doen ten besten duydden noemden 't een exempelen van krijgstucht, andere eenen haet teegen den landtaerdt, om dat Roelandt Jork, voor deesen behecht in den lorshandel van Imbijsse, en meer andere Engelsche, op welke men sich eeven soo weynigh vertrouwen moght, of welker vaddigheid yder bekent was, niet alleen secker waeren, maer in alles den gereetsten toegangh tot hem, en het grootste gefagh hadden. Naer Graeve volghde Venloo, een stadt in Oover-Geldre, geleegen aen de rechterzijde van den oever, verraedende de burgery de rustighe dapperheit der besettinghen. d'Uytgefondene partyen liepen onderwijlen door 's vyandts landeryen plunderen en rooven; en Maurits deede d'eerste proef sijner dapperheit met het vermeesteren van Axel, 't welk hy uyt Ter Neuse (een schans, die de Vereenighde Staeten op de kust van Vlaendre in hadden) getrokken, by naght met klimmen verraschte. Maer den Keulschen krijgh, waer van te vooren verhael gedaen is, verhefte sich bet door de koenheit der Ooversten, dan door de krachten van partyen. Want Marten Schenk, hebbende Parma verlaeten, was tot Truchses oovergegaen, maekte sich doorgaens meester eenigher besettinghen, en verwoeste te vuer en te sweerd, al 't gheen onder 't gebiedt des Aertsbischops stont: daer nae heeft hy door last van Lycester versterkt een eylandt; 't welk voor aen op de scheydingh van den Rhijn, ter linkersijde van de Betuwe, leggende, 's Graevenweert genoemt wordt, en heedens-

Het beleeg van de Stadt Graave door den Pr.

as van Parma in den Jaare MDLXXXVI.

van LUYKEN invontit et fecit.

heedensdaeghs het grootste bolwerk van dat gebiedt is. Dan de Graef van Nieuwenaer, hoofd der selver party, hadt Nuys, een steedtje vermaert om sijne oudtheit, door verrassingh ingenoomen: werwaerts Parma heen getrokken is, op verfoek van Ernst van Beyere, en uyt sught om de glory der gelukkighste krijgshelden te betwisten. Want Karel van Bourgonje, wien de fortuyn voor deesen op 't hoogst begunsticht hadt, wierdt voor die plaets af, en van haer feedert den rugh geweesen. Dogh hem gelukte de bestormingh, en de seeghe was oovermoedigh: als die sijn intrede binnen de stadt deede, terwijl se in luchten brandt stont; korts daer aen, hebbende Alpen, Krakow en Meurs by verdragh ingekreeghen, is hy voor Rhijnberk, dat buyten sijn hoop door Schenk verdaedicht wierdt, blijven hanghen: en wordt'er eyndelijk afgerukt door Lycester, die, nae 't inneemen van Doesburgh, voor Zutphen quam. Maer deesen heeft de vyandt, terwijl hy 't vaddigh acht de toeganghen ter stadt te sluyten, en sijn leegher te bewallen, nae 't inbrenghen van eenighen lijftocht wederkeerende, gelegenheit gegeven, om hunne krachten teegen de sijne te waeghen. d'Uytloomst van dit gevecht, hoewel het andersints den Engelschen voordeeligh genoegh was, stont hen te duer door de doodt van Philips Sidney, een jongh heer, gebooren tot alle hoogh bewint, als die by den uytsteekenden luyster sijnes geslachts en groote rijkdommen een seldtsaeme fraeyheit van letteren en geleertheit gevoeght hadt; waer in hy sijnen oom Lycester te booven gingh, wien hy ook tot naesaet in sijne Staeten, hoe hoogh die sijn verheffen moghten, geschikt wierdt. Korts daer aen heeft hy vermeestert de schans, gelecghen teegen oover Zutphen, aen d'ander sijde van den oever, en aen gene sijde van d'Yssel; eertijts begonnen by den Nederlanders, en, als die door hooghe waetervloedt van daer verdreeven wierden, by den vyandt voltrokken. De sorgh oover deese plaets met de geheele Veluw heeft Lycester aen Roelandt Jork; Deeventer, dat hy, verdacht van afval, door Yersche besettingh, een volk t'eenemael vervreemt van alle menschelijke meêwaerigheit, bet gaende gemaekt hadt, aen Willem Stanley gegeven: beyde in weêrwil der Staeten, die, seker om vry wichtighe reedenen, die d'uytkoomst heeft bevesticht, voor de trouwloosheit dier menschen bekommert waeren. Echter soude ik Lycester in deesen geen bedrogh willen te last legghen; dan wel, dat hy, keerende allen anderen den nek, en alleen naer vleyers luisterende, sijn onbedachtelijk op onversochte vriendtschappen betrouwde. Want booven dien waeren ook d'oproerighe aenslaeghen van eenighe andere, die hy hielt voor sijne voornaemste raedtsluyden, uytgebarsten. Onder welke eenen voornaemen belhamel ook in bewroegingh was Reingoudt, die alle rechtbanken affwoer, tot dat hy eyndelijk, nae den vyandt oovergelopen sijnde, sijn eerloos leeven aldaer in bijstere armoede geëyndicht heeft. De Graef derhalven, nae 't wederkeeren van den veldttoght, wierdt met ontallijke klachten te gelijk beladen, dat den oorlogh en de besettinghen bestelt wierden, niet sonder ooverlast en naedeel der ingeseetenen, heel anders als 't den geenen, die, uyt enkel believen van 't ghemeen, 't bewint der regeeringh in handen hadden, dienstigh was: men voeghden'er by, dat het bewint der geldtmiddelen gegeven aen vreemdelinghen, door slimme streeken beleydt wierdt; dat den loop van 't geldt in verwarringh geraekt was; nogh de soldaeten en d'andere lasten van den Staet met d'inkoomsten desselfs niet vergeleeken wierden; dat d'inkoomsten uyt de seevaert uytgeput sijnde, de maght ter see verlooren gingh; dat de koophandel te gronde liep; dat d'ampten

1586.

Nieuwenaer neemt Nuys in,

Dat sijn korts daer nae, met eenighe andere steedtijens, wederom aen Parma oovergeeft.

Van Rhijnberk getroot sijnde, doet hy teegen Lycester eenen ongelukkinghen slaggh. Sidney, een Engelsch edelman; in dat gevecht gebleeven.

Oover de Veluw en Deeventer worden, hoer seer'er de Staeten ook teegen waeren, door Lycester trouwloose Engelsche gestelt.

Hy wordt met groote klachten beladen.

1586. *gegeeven waeren aen die se minst verdient hadden: maer dat het Stadthouderfchap onder hem alle maght benoemen, het reght oover de befettinghen, veele jaeren bewaert, onttrokken wierdt. Ook verfwuegh men niet, dat het volk' toen ter tijdt in Duytschlandt geworven niet was oovergekoomen; (men hadt vermoeden, dat het was gefchiet door loofheit der Engelschen, die liever hunne maght en hunne eygene krachten wilden invoeren) dat men, door fchaerfheit van soldaeten, aengesien de gierigheit der Ooverften of der ontfangheren ook zelfs 't getal der hulptroupen hadt nytgeput, den vyandt 't veldt moeten ruymen, en fiene ooverwinninghen niet konnen teengenaen.* Deefe reedenen wierden aen

*De Staeten
meermaels
by den an-
deren koo-
mende trek-
ken 't bestier
der meefte
faeken aen
figh.*

*'t Gheen
Lycefter hen
verfmae-
dende quae-
lijk op-
neemt.*

*Hy tracht
het gemeen
uyt de re-
geeringh te
weeren.*

hem oovergebracht uyt den naem der Staeten, soo der Vereenighde Landtschappen, die eerst toen ter tijdt hebben begonnen veeltijts te vergaederen, om buyten den Raedt van Staeten die dinghen te konnen handelen, welker kennis fy fchreumden den Engelschen meede te deelen; als van Hollandt, die, voor figh felven en voor Maurits in 't befonder veel klaechten ingeftelt hebbende, van gelijken de meerdere gemeene faeken naer figh trokken. Al 't welk Lycefter oovel en als onverduwelijk opgenoomen heeft: dat naementlijk luyden, die uyt hunne werkhuyfen en winkels quaemen, de voet op 't raedthuys kreeghen, werwaerts fy niet anders dan konften van vuyl gewin, en een flaeffche fiel te koop braghten: dat hy, gebooren uyt soo doorluchten huysen, in soo groote weerdigheit en bewint, wetten van een onervaeren en onweetendt gemeen soude moeten ontfanghen, en onder eens anders heerschappy oorloghen. Door dit ooverlegh ontfteeken sijnde, oordeelde hy, dat hem niet raedtsaemer was, dan het daer heen te fhikken, dat, soo hy kon, het gemeen, 't welk by nae doorgaens verbittert is op die 't gefagh in de regeeringh hebben, en hen die se waenen 't Landt te beftielen fcharp in de kaert fiet, buyten bewint van Staet geweert wierde: en dit, geloofde hy, soude des te gemakkelijker oover de brugh willen, om dat hem dacht dat de vreemdelinghen en verre de grootfte meenighte der burgheren, die aen de regeeringh geen deel hadden, in hun hart verblijft fouden fijn te fien, dat'er eene gelijkheit ingevoert wierdt. My echter, als ik in my felven de staetkundighe lessen der wijfen, en de gedaenten der voorgaende Republiken gae herhaelen, dunkt in teegendeel, dat soo veele'er geweest fijn, die dat gedeelte der gemeente, welkers winften voornaementlijk ten gemeenen nutte gedyen, buyten de regeeringh fluyten willen, dinghen die in waerheit heerlijker om feggen, dan by gevolgh in 't werk te fstellen, fhijnen bedaecht te hebben. Want, om niet te fegghen van de volken die langhs de feekuft woonen, onder welke de gemeente 't grootfte vermooghen hadt, die van Lacedemonien hebben ook die fy uyt de gemeente hadden gekooren, als op welke vleyery geen vatten vondt, den Koninghen gelijk gefelt; en te Roomen zelfs was onder de Staeten geen eenigheit te treffen, voor al eer de gemeente haer deel in de regeeringh kreegh; jae dat meer is, nogh in onse tijden, vindt men in de bloeyenste fteeden, alwaer de aensienlijkfte aen 't roer der regeeringh fitten, koopluysden, die den naem van heeren foonen draeghen, de neeringhen der gemeente drijven: veel min magh men in die Republiik, die aen fec en ftroomen alles verfhult is, die orde weeren: te meer dewijl de koopmanschap in veel hoogher aensien is gekoomen, als wel eertijts, nae dat de fcheepvaert de geheele weerelt ontdekt heeft: en nogh nu fijn in handen van de koopluysden by nae al de rijkdommen, op welke die oude en geftrenghe wetgeeevers gewilt hebben, dat in 't begeeven van eerampten soude acht genoomen worden; en veel minder reeden

reeden heeft men, om yemants rijkdommen of gierigheid verdacht te houden, daer het gefagh niet geduerigh, en by nae altoos aen berichts- punten gebonden is. Maer deese en meer andere gewoonten, die immer in gebruyk geweest sijn, trachte Lycester te veranderen, niet soo seer uyt ydele fucht tot nieuwigheit, dan om, den aedel en uytsteekende verstan- den van de rest der gemeente affonderende, sijnen aenhangh sterker en aensienlijker te maeken. Sijn eerste werk dan was de Uytleggers der Heylighe Schriften (die alleen in deese eeuw de ooren en de geneegenheit der meenichte besitten) aen sijn snoer te rijghen, soo om een gelaet van Godtsvrucht, als wat ongelijkheit tusschen hem en d'andere was, te doen bliken. Want de treffelijkste luyden in den Staet gingh den Godtsdienst toen min, dan billijk was, ter harten, uytstrooyende, dat die alleen al d'oorfaek van den oorlogh was: en den heylighen dienst, dien men eer- tijts teegen alle vrees in, met soo heevighen vuerigheid begeerde, wierdt nu, door te grooten flapheit, als verwaerloof: wegh was alle eerbie- digheit omtrent het heylighdom: wegh alle eer omtrent haere bedienaers. Ook waeren 'er, die de kerkelijke tucht al haer reght ontwonghen: hen heughde naementlijk, en bitter stak hen in de krop, de strenghe heerschappy der Geestelijkheid, en uyt haet van 't voorigh weesen pooghden se alles te vernieuwen. Teegen 't welk Lycester sijne achtbaerheit en andere voordee- len van Engelandt ten exempel stellende, de stemmen der Predikanten, en door hen een driftighe geneegenheit der gemeente op sijne sijde kreegh: vertrouwende het meerendeel van 't gheen de Republijk betrof niet den Magistraeten, maer hen, die in eenighe kerkelijke bedieningh waeren, of aen den burger hopleuyden, dien, hoewel sy 't met den Lande meenen moghten, kennis en ervaerenheit van saeken quaemen te gebree- ken. Daerenbooven veele, welker dapperen raedt en trouwe diensten voor den vaederlande bleeken, wierden oopentlijk uyt hunne ampten en bedieninghen geschopt, om dat se in alles, of alleen ten deele, met de Roomsche kerk gevoelden, weynigh befeffende, hoe veel stof van tweedraght dit exempel geeven soude, soo maer eenmael uytgestroyt wierdt, dat men beefigh was met dien Godtsdienst in te voeren, die geen andere deelgenooten der regeeringh wilde toelaeten. Door deese konstenaeryen quam hy soo verre, dat in korten tijdt in Vrieslandt en tot Uitrecht, alwaer de nieuwe inwoonders de regeeringh den burgheren ontweldight nae sich getrokken hadden, en meer andere steeden, die al van outs selfs seer oproerigh sijnde, door al te heevighen geweld der meenichte geregeert wierden, begon de naem der Staeten ten uysterften gehaet te worden; hy alleen wierdt aengebeeden als den handthaever en beschermmer van den Godtsdienst, hy alleen geviert, gepreesen als den ooverwinnaer der vyanden, als een die de binnelandtsche staetsfucht en de gierigheid ver- meestert hadt. Booven dit alles hadt hy nogh in sijn geweld de sterkten, de eylanden, geleeghen aen de seekant, en meer andere grensplaetsen, beset met Engelsch krijgsvolk: en niet min vertrouwen stelde hy op Sonoy, die onder Oranje, om sijne treffelijke daeden, 't Stadthouder- schap oover Noordhollandt verdient hebbende, de klem sijns gebiedts verhoopte veerder uyt te strekken, waer onder ook Lycester speelde, om al d'andere Landtvooghden, die naest aen sijne hoogheit quaemen, te verfwakken, en dapper woelde om dit gewest, beneevens andere besettinghen van 't gebiedt van Hollandt en 't bestier van Maurits af te scheuren, die de grootheit sijnes vernufts, onder een diep stilswijghen, wat hy moght ontveinsde, wanneer hy op een selve tijdt en door seer valsche lasteringhen en door een schoon gelaet van geveynsde vriendt- schap

1586.

Hy rijght de Uytleggers der Heylighe Schriften aen sijn snoer.

Door welke hy ook de geneegenheit der gemeenten op sijne sijde kryght.

Hy schopt den Rooms- gefinden uyt de Regeeringh.

In vries- landt en tot Uitrecht komt hy in hooghen aensien.

Hy ver- trouwt sich ook seer op 't Engelsch krijgsvolk en Sonoy, Stadthou- der oover Noordhol- landt.

Onderwijle houdt sich Maurits bedekt.

1586.

*Lycester
steunende op
de gunst van
Elisabeth,
beloofte sijn
d'onbepaelde
heerschappy
oover de
Vereenighde
Landt-
schappen.*

*Om welke
reeden hy
nae huys
trekt.*

*Strijdigh
voorwendē
sijner reyse.*

*De nieuwe
magistraetē
tot Uitreght
en eenighe
ampteloofse
luyden in
Vrieslandt
bieden Eli-
sabeth wee-
derom te
vergeefs de
heerschappy
aen.*

*De Neder-
landers in
Engelandt
gesonden,
om te klae-
ghen dat
hen een ver-
minkte re-
geeringh
was gelae-
ten, worden
aldaer een
langhe wyl
opgehouden.*

1587.

*De Konin-
ghin van
Schotlandt
wordt ont-
half.*

schap ondertast wierdt. Lycester hebbende op dus een grondt sijne aen-
slaeghen gevefticht, wanneer hy nu een goet getal der sijner tot de
hooghste weerdigheeden hadt verheeven, en 't grauw allesints door
oneenigheeden aen 't weyfelē geraekt was, 't meerengedeelte t'hem-
waerts neygende, heeft sijn laeten voorstaen, dat hem tot d'onbepaelde
heerschappy niet veel ontbrecken soude, indien hy op sijn oude gunst by
Elisabeth steunen konde. Om dan door te langh een afweesen sijne
vyanden niet te veel tijds t'sijnen naedeelē te geeven, sijnde ervaeren in
dat hof, vertrekt hy nae huys. By den Staeten gaf hy voor, dat hy was
op ontbouden, om in het Parlement van Engelandt te verschijnen,
alwaer hy ook de Nederlandtsche saeken soude behartighen; by 't gemeen
geliet hy sijn, als of hy, door de smaedelijke bejeegeninghen der Staeten
getergh sijnde, sijn genootsaekt vondt te vertrekken, met dreygingh, dat,
ten waere de saeken eenen anderen plooy naemen, hy nimmer weder-
keeren wilde: 't gheen by veelen dappere steurnis baerde, koomende
hier by nogh allerhande smaedtschriften onder 't gemeen, waer in of de
bitterheit der Staeten, of de diensten van Lycester en sijne gunst en yver
voor 't gemeen ten breedsten wierden uytgemeeten; en daerenbooven
nogh een gerucht, dat de Koninghin niet weygheren soude de heerschappy
van Nederlandt t'aenvaerden, ten waere sy by ondervindingh haerer
eerste bondtgenootschap reets wierdt afgeschrikt, en door een ontelbaere
meenighte van wetten, die alle heerschappyen, hoe billijk die ook wee-
sen moghten, te leur stelden: waer door 't soo verre gekoomen is, dat
de nieuwljx ingedronghen magistraeten tot Uitreght, en in Vrieslandt
eenighe ampteloofse luyden, op den naem van 't gemeen, bestonden
gefanten nae Engelandt aen de Koninghin af te veerdighen, die de voor-
waarden der heerschappy niet soo seer aanbieden, als ontfanghen soudē.
Maer sy, hoewel 't Parlement van Engelandt haer hun onderstant, soo
sy wilde, ten dien eynde beloofde, bleef volstandigh in 't afflaen: des
echter kon sy somnigher vermoeden niet ontgaen, als of se de heerschap-
py, haer door een algemeene toestemmingh aengebouden en afgeslae-
ghen, liever aen de muysteren van 't ghemeen en der soldaeten wilde
schuldigh sijn. Lycester dan vertrekkende stelde de regeeringh in handen
des Raedts van Staete: maer niet langh daer nae wierdt een schriftelijk
bescheit voor den dagh gebraght, waer in hy al 't gheen de besettinghen
belanghde, en de voornaemste punten der regeeringhe aen sijn behouden
hadt. Om deese reeden wierden eenighe nae Engelandt afgesonden, om
hun beklagh te doen, dat de regeeringh als verminkt gebleeven was, en
indien 'er schielijke oovervallen opreesen, in geenighe moogenheit eenigh
daetelijk onderstant te vinden waere. Maer in Engelandt heeft men hen
een langhe wyl, sonder gehoort te worden, opgehouden, sijnde dat rijk
toenmaels in haer eyghen beroerten bedolven: want der Schotten Konin-
ghin, verdreeven door de Staeten haeres rijx, hadt haeren toevlucht
genoomen tot Elisabeth, aen welke sy booven de gemeenschap des tijtels
van majesteit, door naemaeghschap verknocht was: alwaer men geloofde,
dat se, ondersteunt door sterke handtbiedingh der Roomsgesinde, hoop
tot herstellingh in haeren voorighen Staet geschept, en op 't leeven van
Elisabeth en de Kroon toegeleght hadt: waerom sy eerst in gevanghenis
geworpen, en daer nae, dewyl men sijn alsoo niet genoeghsaem buyten
vrees hielt, ter doot gevonnist wierdt. Ondertusschen reesen in Hol-
landt heevighe beroerten, en, nae dat yder der partyen de sterkste was,
deede d'eene d'andere in ballinghschap of in hechtenis worpen. Maer nae
dat Willem Stanley Deeventer, Roelandt Jork de schans teegen oover

Zut-

Zutphen, aen den Spanjaert Taxis, die de trouwloofheit verfoeyde, en noghtans aennam, oovergeleeverd hadden; sijnde die beyde in groote gunst by Lycester, begonden veele uyt het gemeene volk der Staeten voorfichtigh beleyt te verheffen, hunne eygene driften te verdoemen: selfs lieten eenighe Engelsche, om de schandtvlek hunnes Landtaerts uyt te wiffen, niet nae sich in der Staeten dienst te bevljctighen. Echter vondt men uyt den selfden Landtaert eenen Alanus, naemaels Kardinael, die in seeker boekje, ten dien eynde uytgegeeven, dit schelmstuk, onder voorgeeven van Godtsdienst, darde verdaedighen; 't welk gelijk 't een snoodt exempel geeft, soo ook sijn meester selfs in 't ongeluk gebraght heeft. Want 't gerucht liep, dat, naer op elkander eenen haet gevat te hebben, Jork, een mensch van oovervreeselijke stoutheit om alles te bestaen, door vergif was omgebraght. Stanley, sijnde uyt Deeventer gefchopt, en 't regiment, dat met hem was oovergegaen, by mangel van betaelingh hunner foldy, verloopende, deedt een reys nae Spanjen, alwaer hy nogh de verhoopte belooninghen gekreeghen, nogh betrouwen op sijne raedtflaeghen gevonden heeft. Maer de Vereenighde Staeten, verneemende de gunstige geneegenheit, soo der gemeente, als der soldaeten, t'henwaerts, hebben, om de rampen den Lande oovergekoo- men, schoon se groot waeren, tot heyl der selver te doen dijghen, hunne oude gunst tot den vaeder in Maurits weder opgewekt, beveelende hem, in afweesen des Opperlandtvooghts, 't hoogh bewint der waepenien. Boovendien begeerde men den tot nogh toe achter gebleeven eedt van allerley oorloghslyuden op den naem der Staeten en der Stadthouderen van yder gewest, gedaen te hebben, naerdien de verraeders, en yder oproerighe, sijn schelmstukken, onder dusdaenen dekmantel, bewimpelden, d'eenvoudighe selfs, 'tgeen men Lycester tot een punt van eere hadt opgedraghen, als een eedt de Koninghinne gedaen uytleyden. 't Plakkaet op 't uytvoeren der koopmanschappen wierdt aldus gesmijldicht, dat tot de volken, met welke men in vrede leefde, waere geoorlooft alles uyt te voeren, behalven 't gheen tot den oorlogh diende; nae de vyandlijke Nederlanden en de naebueringhe plaetsen, uytgenoomen booven dit het koorn; welk plakkaet, naer eysch der volghende tijden, dikmaels uytgebreyt of ingetrokken is geworden. Derhalven liep het geluk in Nederlandt, om dees tijdt, geweldigh meê en teeghen. Want de Brabanders en Vlaem- inghen, door schaersfen toevoer, en geduerighe rooveryen en plunde- ringhen der landen, uytgeput sijnde, waeren tot de uysterste behoefte ver- vallen; en 't staet vast, dat, die eertijts rijke luyden waeren geweest, ge- perft door hongersnoodt, tot den beedelsak vervielen: en te naeuwer noodt konden de vrees, en de landtpaelen beset met de maght der heyr- troepen hunner beheerschers, 't verloop der volken teeghenhouden. In- teegendeel kon men sien, dat de steeden in Hollandt, door 't uytsetten hunner mueren, daegelijx toenaemen, en den Ocean te wederzijts besaeyt met scheepsvlooten: dervoeghen, dat, mijns bedunkens, dit het eenighe volk is, dat ook selfs in oorlogh, meer dan in vrede, in koopmanschap heeft toegenoomen; en te recht voor 't aller gelukkighste moght gehouden worden, indien het selfs, door binnelandtsche oneenig- heeden, terwijl de vyandt noch in kracht was, de beginfelen haerer groot- heit niet hadt afgesleeten: onheyl, dat by nae alle heerschappyen, wan- neer se aen 't verouderen koomen, en de fortuyn is uytgeteert, ten eynde brenghet. Den Veldtmaerschalk der Spaenschen, den Heer van Haute- penne, wanneer hy de stadt Gelder, waer van 't gewest van Gelderlandt haeren naem heeft, naer verdingh gemaekt met haeren steêvooght, in-

1587.
Deeventer
en de schans
teegen oover
Zutphen
worden door
trouwloose
Engelsche
aen den
Spanjaert
oovergegeev-
ven.

Ongeluk-
kigh eynde
der Ver-
raeders.

Maurits
wordt
't hoogh be-
wint der
waepenien
gegeeven.

De oor-
loghslyuden
doen eedt
aen den
Staeten.

't Plakkaet
op 't uytvoe-
ren wordt
gesmijldicht.

De Braban-
ders en
Vlaeminghē
vervallen
tot de uyster-
ste behoefte.

Inteegen-
deel neemen
de steeden in
Hollandt
dapper toe.

1587. genoomen hadt, by 's Hartogenbosch gelaegen sijnde door den Graef van Hautepenne Hoohenloo, liet hem ooverigh 't inneemen van een schans, niet verre van de stad, welke nae de selfde neederlaegh is den naem van Crevecoeur gegeven. Maer Parma ondertusschen verswakte door ongeloofelijk geweld van grof geschut de stad Sluys, geleeghen op 't uysterste van de Vlaemsche kust, teegen oover Zeelandt, die hy van achteren, en het aenleggendt eylandt, Catfandt genoemt, beslooten hadt. Hier van was de Graef van Lycester niet soo haest verwitticht, of liet, sonder sijn wederkoomst te verwijlen, de gedachten gaen, hoewel te vergeefs, om in 't Sluyschegat in te breeken. Maer sich besinnende eenen anderen wegh in te slaen, wendt hy 't naer Oostende, alwaer hy sijn volk uytsettende, sijn leeger neederfloegh omtrent den vyandt. 't Is buyten twijfel, dat, het getal des leeghers te weederzijden elkanderen onbekent sijnde, de saem 't veel grooter duchten deedt, dan het inder daet was. Lycester was echter eyn-delijk de eerste in 't opbreeken, en deysde te rugh, leggende 't verlies dier plaetsse, dat by al de weerelt soo hoogh wierdt opgenoomen, niet op 's vyandts dapperheit, niet op de besondere driften der partytschap-pen, die, mits arghwaenendt wantrouwen, quaelijk waeren oover een te brenghen: maer sijne tochten dreeven hem, om de oneenigheeden, nu by naer bedolven, weder op te krabben, en den Staeten de wijte op den hals te worpen: sy waeren, seyde hy, in hem; die gesint was den vyandt te verjaeghen, geldt, volk en andere behoeften te verschaffen onwilligh of naelaetigh geweest; dat 't gheen men hem verschafft hadt, nauwlijx voor de besettinghen strekken konde, veel min, om met een leegher den vyandt te keer te gaen: of indien de armoede soo groot was, waerom den Staet, sonder hoop van uytkoomst, in eenen ongeluk-kighen oorlogh bedraeyt gehouden? En seker op dit pas viel seer beden-kelijk vermoeden, dat, de Spanjaert hervattende sijne konstenaeryen, die hy gewoon was nae 't behaelen van eenighe seeghe te werk te stellen, ook selfs de Koninghinne tot pais helde: niet teegenstaende de vloot, on-langhs, onder den ridder François Draek, uytgefonden, nae 't berooven en 't verwoesten der Spaensche kusten, hadt doen bliken, hoe machteloos dat rijk, 't welk buyten soo vreeslijk geducht wierdt, in sijn eyghen ingewant was: en een andere onder Cavendisch hadt niet sonder winst de kusten van Ame-rika en de Molukse eylanden doorkeeken. Maer veelerley bedenkinghen hebben die vrouw, in 't klimmen van haere jaeren, een affchrik gegee-ven; de Yeren door meenighe weerspannigheit, en die door 't voeren van de waepenen in Nederlandt, tot een volkoomen oorlogh geoeffent waeren; en dat, behalven den Spanjaert te vyandt te hebben, op Schotlandt swaer vermoeden viel, Vrankrijk haer teegen was, en niet weynighe in Engelandt sijn graetigh tot warren toonden. Dan de Staeten ervaeren-heit hebbende, wat schaede dit hunne saeken in andere voorvallen hadt toegebracht, en alle spraek van paishandel, soo sy best konden, aflae-nde, ontkenden, dat men, soo de gemeene inkomsten naer behooren beleit wierden, dartigh tonnen schats jaerlijx (hier in bestonden eygent-lijk hunne krachten, booven den onderstant uyt Engelandt en de rijk-dommen uytter see) als een soobere armoede behoorde te versmaeden, aengesien Oranje meermaels met veel minder maght groote daeden uyt-gereght hadt. Dat die hunne saeken in acht naemen, ook 't kleene wisten aen te legghen: dat waer de penninghen flordigh verwaerloost worden, ook nimmer, schoon 'er te veel gegeven wordt, genoeg gegeven wordt. Daer nae eenighe brieven van Lycester aen sijne vrienden uytgevorst heb-bende, waer in sy beschuldicht wierden sijn der gehoorfaemheit ontrok-ken

1587.
Hautepenne
by 's Harto-
genbosch ge-
slaeghen
sijnde, neemt
Hoohenloo
Crevecoeur
in.

Onaenge-
sien den by-
stant van
Lycester
vermeestert
Parma
Sluys.

Waer van
den Staeten
de schult ge-
geeven
wordt.

Elisabeth
neyght tot
vreedde.

't Beleidt
der geldt-
middelen
gaet den
Staeten ter
barten.

ken te hebben, en door onbillikheit teegen uytmuntende perfoonen, figh met dinghen buyten hun bewint te bekommeren, deden by oopenbaer verdoogh bliken, dat certijts 't recht der Landtsaeten, en ook onlanghs dat des Vorsten was aen hen gekoomen: dat fy 't een en 't ander by 't opdraeghen der Landtvooghdy aen figh behouden hadden: beneevens meer andere voortreffelijkheeden van hunne vergaedingh, en door welke fy figh van het lak van staetsucht fuyverden. Thans kante men figh te dwars teeghen Lycesters aenflaeghen aen, dan dat hy in fijne ontdekte en faghtgaende konstenaeryen langher dien voet kon houden. Waerom hy vergramt, dat de steurniffen, die 't grauw teegen de magiftraeten hadt opgevat, als nogh tot geen daedelijkheit quaemen uyt te barften, in fijn stoute reukeloofheit voortslaende, trachte de steeden, geleeghen in 't hart van 't Landt, en waer door de ooverighe des te grooter fchrik moght aengejaeght worden, door fijnen aenhangh en de besettinghen t'overrompelen, sonder figh al voorens aen 't exempel des Hartoghen van Anjou, wien gelijken aenflagh van geweld uyt de heerschappy, schoon reets voldonghen, hadt gefchopt, behoorlijk te spiegelen. Maer de faemensweeringh der buytenboorlinghen tot Leyden wierdt, aler 't gevaer vol swollen was, en quam uyt te barften, aen den dagh gebragt, sulx dat eenighe meêpligtighe, een volk nieuwsgierigh moeyreet in eens anders Republijk, hunne dwaefheit met den hals betaelt hebben: en die strengheit is, hoewel eenighe meer door dwaelingh, dan uyt boofheit hadden gefondicht, heilsaem geweest, en heeft de beroerten, die infonderheit toen aen 't broeden waeren, in toom gehouden. En hy, wiens ongelukkighe staetsucht nu voor al de weerelt op 't tooneel geraekt was, keerde naer Engelandt: alwaer hem de Koninghinne, nae dat se Bukkenhorst, die hem niet al te goeden vriendt was, om de Nederlandtsche saeken t'ondertasten, hadt gefonden, tot voorkoomingh van reekeningh fijner verrichtingh in den Raedt te geeven, door haer Koninghlijk gefagh beschermt heeft, dogh echter genootsaekt de Landtvooghdy oover de Nederlanden af te legghen. Maer terwijl hy d'oude partyfchappen nogh door brieven voede, en ook korts daer aen tot Veldtooverste haerer Majesteys waepenen in Engelandt was gekooren, heeft hy nogh binnen 't jaer fijn leeven geëyndicht: onfecker, of door loofheit fijner gemaelinne, die, door 't aengaan van een ongelijk huwelijk, nae fijn ooverlijden, haer voorigh ooverfpeel fcheen te belijden, of door naetuerelijke, of door eygenwillighe doot: welke de Koninghinne droefheit en traenen, dien van Hollandt vreughde en heyl gebaert heeft, als die figh geredt vonden uyt een gevaer, diergelijken hunne saeken nimmer hadden uytgestaen. Ondertuffchen hadt Schenk Bon, behoorende onder 't Duytsche rijk, geleeghen op dees fide van den Rhijn, tot nu toe beseeten by Ernst van Beyeren, door verrassingh ingenoomen. Voorts was den oorlogh in Nederlandt als tot stilte geraekt: nogh Parma yverigh, naer gewoonte, om fijne waepenen voort te fetten, terwijl se oneenigh waeren; fijne gedachten liepen op hoogher aenflaeghen, en heel Engelandt, daedt van grooter glory en minder fwaerigheid, was het doelwit fijner begeerten. De meeste Ooversten, die onder den Koningh van Spanjen gediend hadden, hebben dit eylandt gekeurt tot het toppunt hunner glory, en de belooningh hunnes arbeidts: en gelijk hun ooghmerk was geweest d'omleggende gewesten van Vrankrijk en Duytschlandt, ter geleegenheit hunner waepenen, door den oorlogh aen hunne ooverwinninghen te hechten, soo ook was 't eynde hunner finnen de vermeesteringh van dat ooverseefche rijk. Maer d'een en d'ander, soo door 't beloop

1587.

*Sy antwoor-
den op de
lafteringhen
van Ly-
cester.*

*Die voor-
neemt de
steeden met
gewelt
t'over-
rompelen.*

*Enighe
fijner meê-
pligtighe
tot Leyden
ontdekt,
worden met
de doot ge-
straf.*

*Hy selfs
vertrekt
nae Enge-
landt.*

*Alwaer hy
genootsaekt
fijnde de
Landt-
vooghdy
oover de
Nederlandē
af te legghē,
binnen
'sjaers
sterft.*

*Ondertuf-
schen neemt
Schenk Bon
in.*

fijner

1587. sijner eygener fortuyn, als door de doot verrascht sijnde, wierdt'er in dees tijdt, teegen de naeste soomer, een vloot in Spanjen uytgerust, als om sijn rechtveerdigh te wreken oover hen, die, nae 't aengaen van een verbondt met 's Konings weerspannelinghen, hen oopentlijk bystandt hadden toegesonden. Parma dan, om sijn met deese te voeghen, verveerdighde wat hy konde t'haeren onderstandt, op hoop van door dien tocht op Engelandt sijne tien jaerighe ooverwinninghen te kroonen, en sijne glory met de faem der oude Veldtheeren te vergelijken. Maer de geruchten van dit dreygndt gevaer heeft den Spanjaert door oopeningh van vrede doen verdwijnen: tot welkers bemiddelingh ook den Koningh van Deenemarken sijn onderwondt de punten te ontwerpen, hebbende aen Parma gesonden Cajus Rantsou, die, sijn in 's vyandts geleyde op reys begeevende, en onder 't gevecht onbekent sijnde, door 't Hollandtsch krijgsvolk wierdt gevanghen: maer de Koningh dit als quetsingh van het heyligh recht des gefantschaps duydende, infonderheit door dien de brieven geopent waeren, sloegh de handt soo veerdigh ter wraeke, dat hy, hebbende doen aenhaelen seeven hondert scheepen, die met kooren door de Sunt voeren, schiekelijk in groot gevaer van hongher stelde die volken, die, daegelijx 't haere machtigh sijnde, op soo ongehoort een voorbeeldt noyt verdacht waeren. Deese schaerfheit echter wierdt door noodighen raedt ter handt te trekken te gemoet gekoomen, door dien de Fransche en Engelsche scheepen, koomende uyt de selve see, nae de Hollandtsche haevenen en markt getrokken wierden. Dus heeft men sijn geredt uyt dit gevaer, alleen met verlies van 't geldt hen door den Deenschen Koningh afgeperst: hoewel dat selfde, en dat de Koningh de gefanten aen hem gesonden niet geweerdighde gehoor te geeven, vry diep in veeler gemoederen bleef hanghen, oordeelende, dat de mindere rijken de moogenheit der groote onderworpen blijven. Onderwijlen hadt men ook met d'Engelsche, uyt den naem van Koningh Philips van vrede gehandelt, voorgeevende, *dat, naedemael de Koninghinne haer nu't bewint der Nederlandtsche saeken hadt aengetrokken, men sijn der oorloghs vyantschappen en der vreesse ontslaen konde, indien de volken, die hunnen Vorst waeren afgevallen, weederom tot hunne voorighe gehoorsaemheit keerden: dat gelijk hy sijn met de kerkseeden der Engelsche niet en bemoeide, soo ook de maght om in Nederlandt op den Godtsdienst te beraemen ten welgevulle des Spanjaerts wierdt gelaeten: nogh sy geen exempel van soo schaedelijck eengevolgh wilden invoeren, dat het oordeel oover goddelijcke saeken eenighen anderen dan den Vorsten eyghen was.* En voorwaer Elisabeth nam deese vreedehandelingh met geen minder loofheit aen, dan haer die wierdt voorgedraegaen, infonderheit daer op mikkende, om onder schijn van bemiddelingh, aengesien haer de geruchten van de vloot nu reets ter ooren gekoomen waeren, de tijden des gevaers te rekken. Echter wist sy haere vreesse behendigh te ontveinsen, voorgeevende haere Godtvruchtighe begeerten tot vereenigingh en den onderlinghen handel der volken: en met dusdaenighe reedenen wierden'er uyt Engelandt afgesonden, om dien van Hollandt te belasten onder een diep stilswijghen middelen tot vrede uyt te vinden, en sijn selven niet soo groot een haet op den hals te laeden, als of se door een wreede halsterrigheit geduerigh moorden en bloedtvergieten booven alles verkooren hadden. Waer teegen sy ophaelden de trouwloose vleyeryen der Spanjaerden: *want wat hadt men door 't vreedegesprek met Requesens anders bejaeght, dan, nae 't ooverrompelen der sterkten, de steeden in 't hart der Landen te beleegheren?*

In Spanjen wordt een vloot uytgerust om Engelandt sonder te brengen.

Welk den Spanjaert door oopeningh van vrede ontveinst. Seeven hondert Hollandtsche scheepen worden in Deenemarken aengehaelt, om 't gevanghen neemen van desselfs gesant.

Philips handelt ook met d'Engelsche van pais.

Welkers voorhouden van Elisabeth looffelijck wordt aengenomē.

Sy belast die van Hollandt gereinsdelijck middelen tot vrede uyt te vindē.

Dien sy weygeren.

was niet door de Keulsche vreedehandelingh de hoop van een opreghte vrede den nek gebrooken, door soo veel volken tot afval te troonen? soo ook hadt Vlaendre selfs niet dan door diergelijke byeenkoomsten den ver-raeders oopengestaen: en eyndelijk de vyandt, door bedriegelijke beloften van vrye oeffeningh des Godtsdiensts, soo verre in krachten toegenoomen, dat hy die nu darde in de wint slaen. Thans ook, soo men, geduerende die geweldighe oneenigheeden der ingeseetenen, van vrede reppen wilde, souden de waepenen uyt de handen geworpen worden: dat andere op deese, andere op gene voorwaerden, yder naer 't hem voordeelighst dacht, sigh ter oovergaeve verhaesten souden. En dat, schoon genoomen de saeke op de billijkste voorwaerden des weereldts bygeleght wierdt, hen nogh het Ghendtsch verdragh, nogh de trouwloosheit van Don Johan uyt het geheughen waeren uytgewist: dat Koninghen, wien de Paus van hunnen eedt, hoe plechtigh die ook weesen moght, ontloegh, alle verdragh met hunne onderdaenen voor seeghe reekenden: en'er geene ontbreeken souden, die, alwaer 't met hun vaederlandt in slaeverny te brenghen, naer eer-ampten en rijkdommen souden omsien. Maer alle deese reedenen waeren niet anders dan bedenkinghen, die yder oopentlijk in 't besonder smeede: want in 't gemeen, naedemael sy, die'er dwangh konde achter fetten, door reedenen tot vrede pooghde te beweeghen, wierdt de tijdt met twijfelen en beraedtslaen versleeten; of soo dikmaels de Koninghin hen in dat draelen heftigher hadt aengedronghen, baeden en betuyghden se haere majesteyt, dat se de saeke Godts en der menschen, sestiggh steeden, en een volk, bereyt, soo de teegenwoordighe macht der Landen moght te kort schieten, de gemeene middelen met haere besondere te versterken, ten prooye der Spaensche trouwloosheit wilde oovergeeven. De steeden waeren eenstemmigh geweest (want aen yder in 't besonder hadt men de punten van beraedingh oovergesonden) in geen gefanten aen den vyandt te senden. De Koninghin alleen hadt, nu in 't midden van de winter, de haere nae Vlaendre gesonden, om, waer 't haer moogelijk geweest, eens anders vrede te maeken. Terwijl men beesigh was om oover de plaets der byeenkoomst en den last der gemaghtighden te beraemen; terwijl d'Engelsche stiltant van waepenen verfoeken, Parma 't afflaet, waeren'er reets drie maenden verlopen. Elifabeth begeerde voor de Nederlanders eeuwighe vergeetenheit van al 't voorgaende, hunne oude voorreghten, en de borgerlijke regeeringh in haeren voorighen staet; voor haer, dat de verbonden van oudts gemaekt in hun geheel bleeven, vergoedingh van kosten; en dat, tot meerder verseekeringh haerer gerustheit, al het krijgsvolk weedersijts versonden wierde: voorts sprak se van den Godtsdienst, en de kerkseeden door Nederlandt gebruykelijk, soo flaeuw, dat se eenighermaeten scheen yets te sullen oovergeeven; en se was nu reets soo verre afgetreden, dat se versoght, die alleen twee jaeren langh gedult moght worden: en wat de steeden belanght, die d'Engelsche, of by verdingh of by geleegenheit in besettingh hadden, die weygherde se niet oover te leveren, soo se maer haere onkosten moght vinden. De Spanjaerts, terwijl se stijf by 't weygheren van den Godtsdienst blijven, en de Nederlandtsche saeken alleen aen de goedertierenheit van Koningh Philips willen gestelt hebben, daerenbooven inbraghten dat hunne onkosten door d'Engelsche vry hoogher, als die der Engelsche, gelooopen waeren, jae meer andere punten in de wal schuyven, deden nu wel duydelijk bliken, dat hun meeningh was geweest in handelingh te treden, geensints tot besluyt van vrede te koomen; tot dat de bewijsen hunner vyandtlijke aenslaeghen sigh daegelijx helderer hadden opgedaen,

Sy sent, met voorwendingh van haere begeerte tot vrede, nae Vlaendre.

1588.
De Spaen-
sche vloot
aenkoomen-
de, doet alle
Konstnae-
ryen ver-
drinnen.

Beroerten
in de Veree-
nighde Lan-
den door ge-
brek van
betaelingh
der solda-
ten.

Korte be-
spiegelingh,
op wat wijsse
de Neder-
landers,
door soo
meenigh-
vuldighe
rampspoede
ter needer
geworpen,
sigh wee-
derom tee-
gen de
Spaensche
moogenheit
hebben op-
gerecht.

Grensplaet-
sen der
Spaensche
en Veree-
nighde Ne-
derlanden.

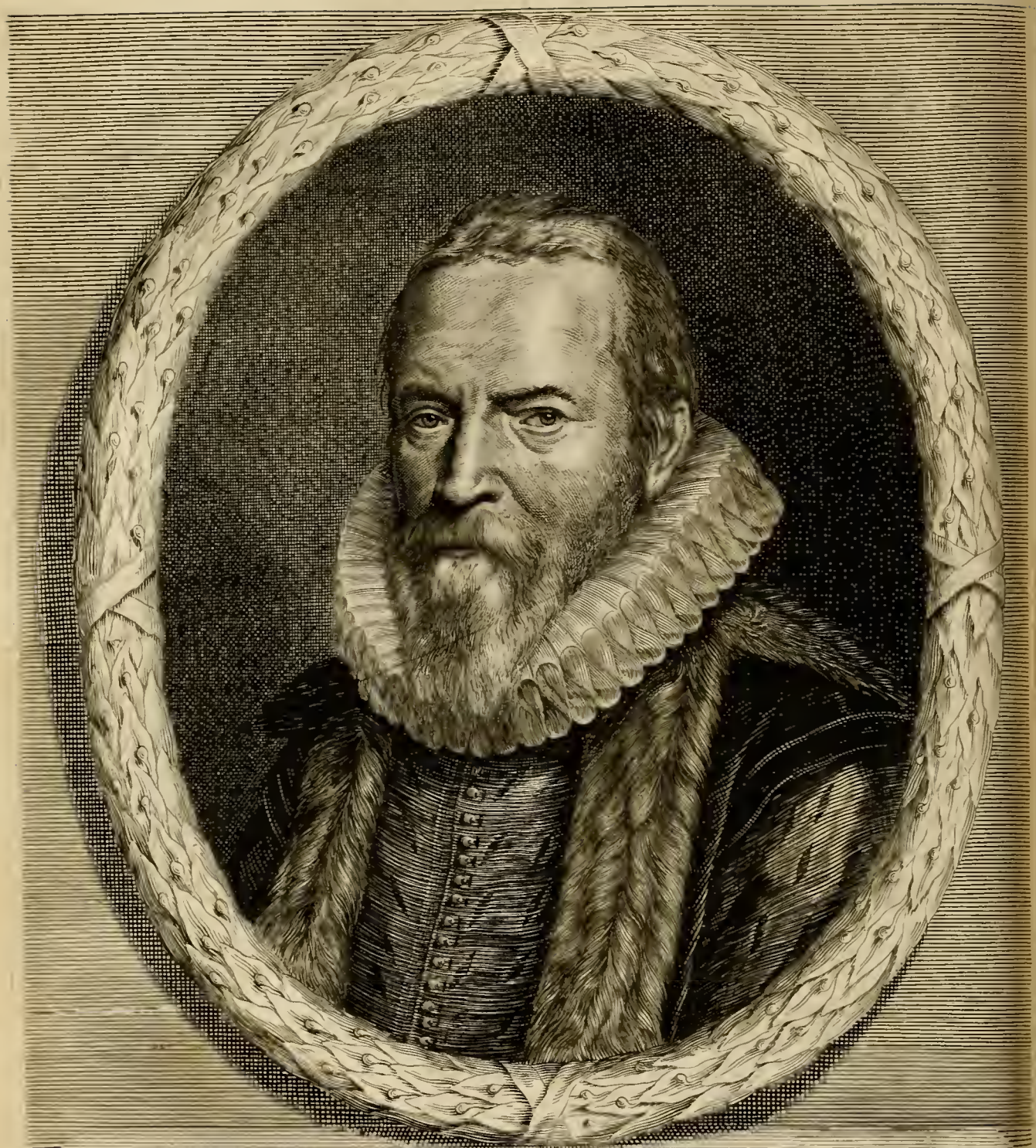
en eyndelijk die langh gevreesde vloot sich in't gesicht vertoonende, de hoop en konstnaeryen te gelijk heeft afgesneden. Maer de oneenigheeden en de naemen der party'schappen waeren met Lycester niet uyt Hollandt vertrokken: dan in teegendeel vervielen de besettinghen der steeden en schansen, onder dien dekmantel, doorgaens tot muysten en plunderen; insonderheit die, welke, om 't slecht beleidt der geldmiddelen, hunne soldy onbetaelt gebleeven sijnde, sich, uyt vrees voor vrede, verhaesteden de voordeelen des oorloghs te rooven. Eenighe lieten sich ook deese glimp gevallen, dat se hun het derde gedeelte der soldy, 't welk, volgens de gewoonte der Nederlanders, onder de kaemer van geldmiddelen blijft, om in 't toekomende, wanneer de saeken in beeter staet waeren, voldaan te worden, wilden betaelt hebben. Dan alsoo dit onmoogelijk was te verkrijghen, om dat en de achterstallen van veele jaeren en van veele te gelijk gevordert wierden, stelde een yder sich geen andere maet van ongebondenheit, dan hy selfs goet vondt: ondertusschen noghtans wierden die de Koninghinne hadt oovergesonden voorgesprooken, als of se deese schelmstukken ter gunste der Engelsche belanghen wilden geduyt hebben. Tot wat moetwil en trouwloofheit 't krijgsvolk, dat binnen Geertruydenbergh lagh, en, nae 't ontfanghen van een geweldighe somme geldts, scheen als ter needergestelt, nogh naederhandt is uytgebarsten, sal ik op sijn tijdt breeder verhaelen. Sonoy is door Maurits binnen Meedenblik, een stadt geleeghen aen de Westsijde der Zuydersee, alwaer hy, sijn eyghen krijgsvolk teegen hem opstaende, oover 't weygheren van gehoorfaemheit aen sijne Ooverheeden wierdt gestraft, beleeghert, en sijn en der Staeten gebiedt onderworpen. Ruffel, Ooverste der besettingh binnen Vlissinghe, die op 't kornelschap van het Zeeuwfch regiment hoopende, en alreede Veere en Arnemuyden, steeden in 't eylandt Walcheren, op sijne sijde gekreeghen hebbende, nae 't hooghegafgh dongh, is ten laetsten door bevel der Koninghinne, beeter onderrecht sijnde, en die te spaede aengekondighde aftreedingh van Lycester, in toom gehouden. Elders sijn de muysteryen met minder gevaer, maer groot verlies van penninghen, ter needer geleght. Deese dinghen, schoon se in 't volgende jaer sijn voorgevallen, heb ik, naedemael se aen den anderen vast sijn, willen saemenknoopen. Maer al eer ik, uyt den omslagh deeser beroerten tredende, my tot een vaster en wijtluftigher werk begeeve, acht ik, dat den leeseren niet onaengenaem sal sijn, insonderheit soo de dinghen, die wy oover onse binnelandtsche saeken bearbeydt hebben, ter kennis van andere volken doordringhen, in 't kort te bespiegelen, hoedaenigh dien oorlogh sy geweest, waer in volken, beslooten door een kleyn kust, en door meenighte van rampen en onheylen ter needer geworpen, sich wederom teegen soo geweldighe moogenheit hebben opgerecht. Derhalven gae ik ooverweeghen, welke middelerwijl waeren de grensplaetsen, welke den staet der Republijk, welke de grootheit hunner krachten, welke de gesteltenis der gemoederen, om die tusschen partyen te vergelijken. Nae 't vestighen der vryheit door 't Ghendtsch verdragh, hadt Don Johan van Oostenrijk Naemen, Luxemburgh en Limburgh; Parma die van Arthois en Henegouw door besonder verdragh, Vlaendre door trouwloofheit van verraeders, Brabandt en Mechelen door hongher t'ondergebracht: behalven dat, uyt de Vlaemsche steeden, Oostende; uyt de Brabantsche, Berghen op den Soom, en Willemstadt, genoemt nae Oranje, beneevens eenighe schansen, alle geleeghen op den boordt der see of rivieren, hunne vryheit behouden hadden. Vriesslant en Ooverysel waeren aen de sijde der Vereenighde

Staeten: maer aen het eerste gebrak Gröninghen: dit was, door 't verlies van Steenwijk, Deeventer en soo veele andere sterkten met den vyandt verdeelt gebleeven: en selfs waeren van Gelderlandt, buyten Arnhem, niet veele steeden ooverigh; sijnde Gelder, Nijmeghen, Zutphen, hoofsteeden des Landtschaps, en eenighe van minder aensien in 's Spanjaerts besettingh. Hollandt en Zeelandt stonden geheel onder het bestier van Maurits: naederhandt wierden aen sijne Landtvooghdy gehecht alle d'andere, uytgenoomen Vrieslandt; en booven dien hem toegevoeght het Ammiraelschap ter see, beneevens al 't gheen op 's vyandts boodem aen de sijde-der Vereenighde Staeten bleef; groote voorbeelden hadden de Steêvooghden oover besondere steeden, uytgeseght op de uysterste grensen, de voet gelicht. Maer om de naebuerighe Vorsten niet voor by te gaen; oover d'Eems hadt men den Graef van Oost-Vrieslandt, gemeenelijk 't Embderlandt genoemt; aen Maes en Rhijn, Ernst van Beyeren, Aertsbisschop van Keulen en Luyk, die Philips in naemaegschappy bestont, en, by nae geheel Nederlandt omvangende, op verscheyde kerkelijke tijtels, een wijtluftigh gebiedt besat, en eyndelijk 't hof des Vorsten van Kleef en Gulik; die, schoon se in den oorlogh onpartydigh bleeven, noghtans nae den Spanjaert helden, staende hen van die kant meer te vreesen, en onder voorwenden van hunne verbonden met den huysen van Bourgonje, daerenbooven, indien'er al eenighe steeden door gelijkheit van een selve Godtsdienst geneegenheit tot Hollandt hadden, die waeren met schrik voor ooverval der vyanden, en den niet min onversoenlijken haet hunner landtsge-nooten, belaeden. Maer binnen Kamerik, dat, nae den afval der naebuerighe steeden, door den Hartogh van Anjou, met sterke besettingh voorsien, en, in sijn uiterste wille, de Kroon van Vrankrijk ter beschermingh was aen bevoolen, wierdt, door de Koninghinne moeder Katharina de Medices, tot Steêvooght gestelt den Heer van Baligny, die, nae het ooverlijden van die beyde, sich daer van verseeckerde; en, sich korts daer aen ook in de Lotteringsche party steekende, terwijl Parma uytstelde door kracht van waepenen hem 't plunderen der landeryen te beletten, en Koningh Henrik, uyt sijne voornaemste steeden verdreeven sijnde, nae 't uysterste sijner Landen geen omsien moght gebeuren, een heerschappy van weynigh duers heeft ingesvolghen. Dus was 't gelee-ghen met de landtpaelen: laet ons nu 't inwendigh weesen gaen beschouwen. De Staeten der Vereenighde Nederlanden hebben, nae dat Oranje 't hoogh bewint der saeken, eerst een geruymen tijdt op 's Koninghs, en naederhandt op eyghen naem, hadt in handen gehadt, en de moogenheit van Lycester, die beyde seer nae aen 't Vorstelijk gesagh quaemen, ten eynde was, door ervaerenheit geleert sijnde, de klem der Oppermoogenheit onder veelen verdeelt, 't welk, gelijk het voor de vryheit veyliger, soo ook, wen maer de vyandt eenighsins verslapt, gevaerlijk is voor d'eendracht. Maer soo veel de Landtvooghdy in haer gesagh benoomen was, soo veel hadt se in geneegenheit en gunst gewonnen, gemerkt vergiffenis en eerampten van daer, belastinghen en schattinghen van elders quaemen; behalven dat ook den aert van 't ghemeen soodaenigh is, dat het den genen die het grootste bewint in den Staet hebben belast met de teegenspoeden, dien eenen d'ooverwinninghen dank weet. Volgens een aeloudt gebruyk hebben de treffelijkste in aedel, nae dat yders eerste heergoederen sijn, 't bestier ten platten lande en oover de dorpen; die de steeden regeeren sijn gekooren uyt de aensienlijkste der borgeren: om dat het gemeen, bekommert met eyghen huysaeken, geen behae-

*Bestieringh
der Vereenighde
Landtschappen.*

1588. ghen nam; om in stadts of Staetsvergaederinghen te spreken: deese veertigh, of minder, in getal sijnde (die den naem Vroedtschap draeghen) beraedtslaeghen in hunne vergaederinghen oover saeken den gemeenen Staet betreffende: en indien'er yemant uyt het midden van hen, door doodt of ballinghschap, wordt weghgenoomen, vervullen se die plaets met andere, die in middelen en voorsienigheit uytsteeken: en ooverfulx gelden de besluyten deeser vergaederingh voor een algemeene oovereenstemmingh der stad, soo verre, dat de gemeente naeculijx oyt geweyghert heeft te gehoorfaemen, maer integendeel 't gefagh der regenten meermaelen door waepenen verdaedight. Die selve noemen jaerlijx een getal, uyt welke de Landtvooght (dat eertijds 't werk des Vorsten was) verkieft de voorstanders der gemeene ruste, die se Burgermeesters noemen, en ten hooghsten vier sijn: beneevens andere seeven, of daer omtrent, die, op den naem van Scheepenen, alle borgerlijke en lijfsstraffelijke vonnissen wijsen. Deese bekleeden hunne ampten sonder eenighe, of ten minsten op een geringhe wedde, als een dienst, dien se den vaederlande schuldigh sijn. Soo dat door de maght van deese alle, en door den raedt der Pensionarissen, die Rechtsgeleerde sijn, 's stadts saeken bedient worden, sijnde hen toegestaen een recht, om ook willekeuren en kleyne belastinghen binnen hun gebiedt op te stellen. Van waer de heerschappy, als tot de hooghe regeeringh, in een lichaem saemen koomende, die geene, welke oover yder stad in 't besonder sijn gestelt, gesaementlijk oover alle de steeden te gebieden hebben. Want drie of viermael 's jaers, of soo dikmaels als'er gewichtighe saeken voorvallen, wordt uyt beyde de leeden des volx een vergaederingh beschreeven, die men de Staeten noemt. Maer den Aedel, aengesien die uyt soo verscheyde gewesten te beswaerlijk kan te saemen koomen, heeft 't gheen haer te besorghen staet, aen eenighe weynighe, die in treffelijkheid van geboorte en goederen andere oovvertreffen, aenbevoolen, om oover de saeken, den gemeenen dienst van den Lande betreffende, te helpen beraetslaen. Deese hebben ook wel de voorsittingh en eerste, dogh onder hen allen maer eene stem. Nae dat dan de vroedtschap in yder stad oover de punten van beschrijvingh onderlingh gehandelt heeft, worden'er magistraeten, beneevens de Pensionarissen, ter daghvaert gesonden, om aldaer de meeninghe der selver voor te draeghen, blijvende alle schielijke voorvallen hunne trouwe en voorsienigheit bevoolen. In deese vergaederingh dan wordt gehandelt, soo van alle andere saeken, die den Vorsten eyghen geweest sijn, als oover de belastinghen die 't noodigh is jaerlijx op te stellen, tot verval en onderstant des oorloghs, welke oover yder in 't besonder, naer elx vermooghen, verdeelt en gedraeghen worden. Maer alsoo deese vergaederingh korts daer nae wederom koomt te scheyden, kiesen den Aedel en de regenten der voornaemste steeden, uyt het midden van haer, bequaeme mannen, om, ter plaetse daer de heerschappy haeren seetel heeft, de saeken die de Staeten daegelijx afghandelt en beslooten hebben uyt te voeren: als ook met eenen in alle onverwachte voorvallen te voorsien, sijnde hen voorts toegelaeten, wen'er yetwes hoogher maght en sorghe koomt te vereyfschen, den Staeten te beschrijven: welke weerdigheit by naer niet anders dan voor sekeren tijdt bekleet wordt. Maer 't ampt van Voorspraek van Hollandt is voor 't leeven. Dees sprak ten tijde der Vorsten voor de gemeene vryheit; en gelijk hy doenmaels 't meeste gevaer liep, soo ook heeft hy by veranderingh van den Staet het grootste gefagh behouden. Hy is 't, die ter daghvaert van de Staeten, en ter vergaederingh der Gecommitteerde

JOHAN VAN OLDENBARNEVELT,

RIDDER, HEER VANDEN TEMPEL, BERKEL, RODENRYS etc.

ADVOCAAT VAN HOLLANDT EN WESTVRIESLANDT etc.

teerde Raeden, de gevoelens afvraeght, in raeden voorgaet, en de verschillende oover een brenghet. Dit ampt is eertijts in de beginfelen des oorloghs loffelijk bekleet door Paulus Buys, en korts daer aen door sijnen naefact Johan van Oldenbarnevelt, die 't in een hoogher luyfter heeft gebraght door de grootheit fijner befondere deughden, waer van hy een voortreffelijk proefftuk teegen de dreygementen en konfenaeryen van Lycefter heeft gegeven, sijnde niet min trouw in raedt, als onverwinnelijk van gemoedt. Dit is ten naeften by het weefen der regeeringh in Hollandt: van welke de gewoonten der andere Landtschappen weynigh verschillen. Sy hebben ook elk hunne eygene breukvoorderaers, en Rechtsgeleerde Reghters, aen welke men sich van de reghtbanken der fteeden magh beroepen, die alle hunne weerdigheit voor 't leeven hebben, en door den Stadthouder, uyt een getal, hem by de Staeten selve genoemt, gekooren worden. Voorts worden nu alle faeken, den gemeenen Bondtgenooten treffende, en 't gheen tot den oorlogh noodigh is, beleidt by den Raedt van Staeten: sweerende die daer in gefonden worden (want elk Landtschap fendt den haeren, maer die van Hollandt drie, Zeelandt twee, gelijk ook Vrielandt, en d'andere yder een) dat se, sonder eenigh infight te neemen op den geenen, uyt de welke fy gefonden worden, 't gheen ten meesten dienst der gemeene Bondtgenooten strekt, sullen helpen beraedtflaen: wanneer'er swaere faeken te verhandelen sijn, worden de Stadthouders der Landtschappen daer in geroepen. Maer aengesien'er van oudts geene faeken van gewicht wierden afgeveerdicht, sonder alvorens daer toe d'oovereinftemmingh der befondere Landtschappen te hebben, is om de meenighvuldighe voorvalen dier faeken, en 't gevaer dat 't fleepen der selver met sich brenghet, dit middel gevonden, dat yder Landtschap haere Gedeputeerden fenden soude, met onbepaelden last, om oover de hoogste forghen nae by te waeken, en indien'er yets swaerders voorviel, dat uytstel weerdigh waere, yder sich met de Staeten sijns vaederlandts hebbe te beraeden. De Landtschappen, die alleenigh uyt hunne groote fteeden eene onder de Bondtgenooten fenden, hebben gelijk reght om te ftemmen, en voorfittingh by beurte. Deselve waeren thoen ter tijdt, Gelderlandt, Hollandt, Zeelandt, Utrecht, Vrielandt tuffchen 't Vlie en Lauwers, en Ooveryffel. Deefe befendingh heeft allengfkens de gedaente van een geduerighe Vergaedingh aengenoomen, op den naem van Algemeene Staeten der Vereenighde Nederlanden, die fy vertoonen. De maght der gener, die, soo hier, als in den Raedt van Staete, gefonden worden, binnen fekeren tijdt bepaelt sijnde, wordt niet verlenght, dan met wille der Landtschappen die hen gefonden hebben. Van gelijken worden'er andere, beneden deefe, gefonden in de seefteeden, die de seefaeken verfeekeren, en de gefchillen daer uyt rijfende door gewijsdens afdoen. Dusdaenigh is in 't kort den staet der Republike; welkers minste omftandigheeden alhier op te haelen niet gevoeghlijk waere: sulx alhier klaerlijk blijkt, dat de heerschappy nogh binnen weynigh geflachten is beslooten, nogh wederom soo volxgewijs, dat die t'eenemael aen 't ghemeen stae: maer dat den Aedel in haer gefagh gehandthaeft, en een groot vermoeghen aen de uytsteekenste borghers der aensienlijkste fteeden gelaeten wordt: dat hier uyt, als by trappen, worden gekooren, die oover elke stadt en Landtschap in 't befonder, en die oover allen in 't gemeen te gebieden hebben: niet als een loutere volkregeeringh, door een gevallighe verkiesingh en sonder onderscheit; maer met een befonder infight op de achtbaerheit der voorouderen, op 't vermoeghen der middelen,

1588.

en op de begaeftheeden des verftants: en niet quaelijk is 't voor de vryheit geforgh, dat de gewichtichfte gefchaften onder veelen gehandelt worden, en altoos de hooghfte bedieninghen tot andere oovergaen, op dat veele, buyten hoop van in hunne ongebondenheit te kunnen voortgaen, figh aen de wettighe middelen der regeerkonft leeren gewinnen. Voorwaer ik fie dat eertijts, zelfs wanneer men teegen de Romeynen heeft geoorloght, de Fransche, Hooghduytsche en Britannifche volken gewilt hebben, dat het ooverlegh der fwaerfte faeken aen den Grooten 's Landts en den afgefondenen der fteeden gefelt wierden, en dat de ooverblijffelen dier gewoonte in gebruyk gebleeven fijn, van 't uyterfte geheughen der vryheit, zelfs ook alwaer heedenfdaeghs nogh rijken fijn. Jae indien 't ons luft nogh hoogher op te klimmen, en de Griekfche faeken in te sien, by nae een zelfde gefalte fal men vinden in de regeeringh der Amphictyones, welker eenigheit de maght der Meeden teegengeftaen heeft; of in Achaien, dat, hoewel andersints geringh van vermooghen, figh door eendracht heeft gehandhaeft. Voorts heeft yder Landtichap haere hoofftadt. De gemeene feetel der heerschappy is teegenwoordigh in Hollandt, dat, gelijk 't haere Bondtgenooten in rijkdommen verre, foo ook in gefagh niet weynigh te booven gaet. Deefe is 's Graevenhaeghe, een vlek, alwaer ook Maurits fijn hof houdt, befonder vermaekelijk om fijn bosch; en de naeby geleegene ftrant. In de Nederlanden, die nogh onder den Koningh staen, is by nae een zelfde regeeringh, uytgenoomen, dat de Staeten dier Landtschappen, ten waere om fchattinghen te beraemen, naeulix beschreeven worden. Tot het beforghen der befondere faeken van yder Landtschap worden weynighe gekooren: de geheele regeeringhe staet aen den Landtvooght, met den Raedt van Staete, en den byweefenden Geheymen Raedt, en dien der Geldtmiddelen. Die in een deefer ampten eenmael gefelt fijn, behouden 't voor hun leeven. Welke d'inkoomften der Vereenighde Staeten voor deefen geweest fijn, hebben wy hier booven verhaelt: korts daer aen, wanneer alle fchrik voor ooverheeringh uyt de harten weghgebannen was, begonden se mildaedigher tot onderftant van de Republiik, als voor hunne eygene, op te brenghen; en nae dat de koopmanschap, door 't verval van Brabandt, toegenoomen hadt, wierdt, met den aenwas hunner rijkdommen, de moedt foo groot, dat men, aengesien den voorspoet der faeken, en de wakkerheit in 't beftaen van grootere, de onkosten en belastinghen verdubbelde. Landeryen, huysen, lijftoght, kleederen, hoofden, geen dingh wierdt'er buyten fchattingh gelaeten, nogh verschoont om in de belastinghen te draeghen, jae zelfs heeft men niet ontsien figh met gelden op renten te befwaeren. 't Seekerfte inkoomen was d'oopene fee, dat, gelijk alle andere dinghen, de rampen des oorloghs niet onderworpen was: befonderen yver noghtans wierdt by de regenten aengewendt, om, booven al, de koopmanschappen te verschoonen, op dat foo groot en onbestendigh voordeel, door te fwaeren belastingh, niet elders moght vervoert worden. Maer de rijkdommen der Spaensche Nederlanden, hoewel de fchattinghen beswaerlijk volghden, ginghen die der Vereenighde gewesten, door byvoegingh van 's Koninghs gelden, ongeloofelijk te booven: dan de meenighte der handelaeren, en de lightheit in'er af te fcheyden, terwijl eenighe die ten deele als hun eyghen onder den duym houden, eenighe die als eens anders goedt verquisten, waeren oorfaek, dat se, onderschept voor hun recht gebruyk, verlooren ginghen. 't Krijgsvolk, dat in dienst van Hollandt was, beliep om dees tijdt, burger, bondtgenoot en vreemde-

*By naer de
selfde is de
regeeringh
der Spaen-
sche Neder-
landen.*

*Inkoomften
der Vereen-
ighde
Staeten.*

*Rijkdom-
men der
Spaensche
Nederlanden
ongelyk
grooier.*

*'t Krijgs-
volk in
dienst van
Hollandt*

lingh

lingh te saemen, uytgenoomen de Engelsche hulptroepen, niet booven 1588. de achtiën duysent man te voet, beneevens een kleyn getal peerden: *beloopt* sijnde 't meerendeel van dien in de besettinghen gehouden; en ongelijk *18000* swakker dan de vyanden, al eer Vrankrijk der selver krachten van een *man te voet,* scheurde. Maer de forgeloofheit van Lycester en soo veele muysteryen *en weynigh* hadden geleert, dat het nutter was, sijn met weynigh troepen te *peerden.* beschermen, dan met meer volx, als de geldtmiddelen konden draeghen; te lichten, in plaets van soldaeten, sijn eyghen vyanden te werven. Scharper orde stelde men van dagh tot dagh op de krijgstucht, op dat borgeren en naebuerighe volken, nogh ook die 't plunderen hunner landeryen, geleeghen tusschen deesen en 's vyandts boodem, afkochten, door geen ooverlast geplaeght wierden: en wanneer men de soldaeten in de winterquartieren leght, geschiet het buyten yemants besondere kosten: al 't gheen hun verschafft is betaelt de Republyk: een wondere saek braght men door deese gelijkheit te weeghe, dat gewaepende krijgsluyden door d'ingefecten van selfs tot inleegheringh versoght wierden. Al 't voetvolk was verdeelt in regementen, bestaende in tien vendelen, selden in meer. De vendelen sijn sterk hondert koppen: ook sijn 'er sterkere: maer d'een en d'ander in 't algemeen insiende, sal men bevinden, dat se, ongetelt de dooden, de verloopene, en die d'Ooversten door de monsteringh doen heen glippen, by naer dit getal uytmaeken. Eeven soo veel ruyters sijn de kornetten sterk, welker drie, als een vleugel, onder een gemeen gebiedt staen. En op dat de betaelingh der soldyden des te gereeder moght gevonden worden, heeft yder Landtschap onder haere verdeelingh genoomen seker getal van regementen en kornetten, die se uyt hunne middelen betaelen. Ook heeft men deese gewoonte beginnen in te voeren, dat de Kornel- en Hopman-schappen, door de gefeyde Landtschappen, de mindere krijgsampten door de Hopluyden selve souden vergeeven worden: de hooghere, door de Algemeene Staeten, naer verdiensten, of naer gunste. Meer dan tweemaal soo sterk waeren 's vyandts troepen, die se of om alles wat eenighsints verdaght was in te toomen, of tot verdaedigingh hunner wijdt en sijdt verstroyde landtpaelen gebruykten. De soldy der gemeene krijgsknechten was wederlijts gelijk: maer de belooninghen der gener, die sijn uytsteekende queeten, waeren by den Spanjaert grooter, en onder hen een groote meenighe die dubbelde soldy trokken; en des niet te min viel hunne moerwil den steeden en het platte landt lastigh, 't sy se sijn te velde of in besettinghen vonden, en alsoo den geldtmiddelen eenen dubbelen ballast. Waer by den yversucht der geener die 't bewint der waepenen hadden, geschillen baerde. Maurits in teegendeel, heeft, nae hem 't beleidt des oorloghs was aenbevoolen, van eersten af niet achter weeghe gelaeten van 't gheen soo wel de voorighe eeuwen, als het heedenfdaeghs gebruyk, hadden uytgevonden: voortvaerendt was hy in sijne saeken wakker voort te setten, en onvermoeyt in op 's vyandts aenslaeghen een waekendt oogh te houden: jae selfs, onaengesien de hoogheit sijnes oppergebiedts, verwaerloofde hy geensints de minste saeken te behartighen. Invoeghen, 't gheen te verwonderen is, die leermeester des oorloghs, die voor hem geenen anderen hadt gekent, op alles wat ten oorlogh diende, door eyghen ooverlegh eenen vasten voet stelde; hy besorghde, dat de schildtwachten allesints wel voorsien en op hun hoede, de steeden naer behooren gevesticht waeren; uytsteekendt was hy in bequaeme plaetsen voor sijn leegher uyt te kieser, in te maeken dat alle stormgereetschappen veerdigh by de handt bleeven:

voorts

1588. voorts leerde hy sijne soldaeten, onbedreeven in werken en veldtslaeghen, te peerdt rijden, hunne geleeden te bewaeren, spijs met sich te draeghen, en aen borstweeren en loopgraeven te arbeyden, op eene andere wijze, als dees eeuw gewoon was. Dit alles, om d'onweetenheit der geener, die sich, 't gheen se niet en kunnen, schaemen te leeren, langh bespottelijk gehouden sijnde, wierdt, nae d'ondervindingh, van veelen voor een wonder geoordeelt: aengesien sy, die door meenichte van neêrslaeghen gewoon waeren sich van de vlucht te dienen, nu wederom darden stant grijpen, den vyandt 't hoofd bieden, en steeden als met ooverval verrassen: dermaeten, dat een yder nu genootsaekt was te bekennen, dat gelijk de Vaeder in de gunst der volken te winnen, en in de gronden van den Vereenighden Staet te legghen, niemandt sijns gelijken hadt gevonden, soo ook de Soon dien selfden Staet tot handhaevingh, tot aenwas en vermeerderingh hunner saeken, als door een besondere gunst des hemels, was geschonken. Maer hoe groot een onderscheit'er tusschen deese wijs van oorloghen en 't gebruyk der voorighe tijden is, sal uyt den inhoudt van het volghende werk verstaen worden. De Staeten der Vereenighde Nederlanden onderhouden geen geringhe maght van scheepen, die op 's vyandts seesteeden, en den doortocht der rivieren een waekendt oogh houden: andere dienen ten deele om de visschery te veylighen, en de koopvaerdyscheepen te geleyden, andere kruyssen in den Ocean, om de seeroovers te verdrijven. Buyten alle twijfel schiet de vyandt hier in veel te kort, naedien hy weynigh haevenen heeft, en die niet seer bequaem, niet veel scheepen, die alleen tot uytleggghers voor de steeden dienden. Den Aedel haekte weederzijts nae een sachte leedigheid, of geruste eerampten, 't sy dan uyt koelheit omtrent de belanghen hunner zijden, gesprooten uyt afgunst, hier te lande teegen 't gemeen; ginder teegen de Spanjaerts: 't sy dan ook uyt een ingewortelde vadsigheid, veroorsaekt door de konstenaery der Vorsten, die hen eertijts van de krijgsbedieninghen ontslaeghen hadden, en alleen 't bewint oover heerlijke goederen ooverlieten: weynighe waeren'er alleen, die uyt sught tot glory, of om de benaetheit hunner eygene huysaeken, de waepenen in de handt naemen, en forghen, weerdigh hunne afkoomst, aensloeghen. Wat 't ghemeen belanght, de ouden, wien nogh argher tijden heugden, en de jonghe, om dat se geenen vrede gesien hadden, sich genoeghende met den staet der saeken, hoe die weesen moght, gevoelden den oorlogh niet dan door geruchten en schattinghen: en veele, die 't, buyten sught, met den Godtsdienst in 't gemeen aengenoomen, hielden, om geene andere reeden, volghden. Maer hen, die in den Roomschen Godtsdienst waeren opgevoedt, was, nae soo veele exempelen hunner byeenkoomsten, by plakkaet der Staeten van Hollandt, op een boete noghtans die niet al te swaer viel, verbooden hunnen Godtsdienst selfs in 't heymelijk te oeffenen. Die selfde wierden nogh, door een stilswijghendt gebruyk, uyt de voornaemste eerampten geslooten. d'Ooverblijffelen der Geestelijken van beyde de geslachten, om dat hunne goederen in de meeste plaetsen waeren aengeslaeghen en verbeurtgemaekt, hebben de Staeten t'hunner verlichtingh een eerlijk onderhout gegeeven, soo se sich maer stil en gerust hielden. De vergaedinghen der andere gespliste gesintheeden vondt men graeden met ooghluysingh door de vingheren te sien. Den Bedienaers van den aengenoomen Godtsdienst gaf men nogh in vroedtschappen, nogh in andere Staets beraedtslaeghinghen eenigh deel: selfs hunne kerkelijke vergaedinghen waeren den toeficht der

Ooverheeden onderworpen. Soo dat in der daet, wen maer de jonghste be-roerten befaedight waeren, niet lichtelijk nieuwe te duchten stonden. Van gelijken hadt aen d'andere sijde der Nederlanden de langhe ervaerenheit geleert de beginselen der beroerten voor te koomen. De wetten bleeven op den selfden voet als voor den oorlogh: ook gaf de feedigheid van Parma niemandt oorfaek tot misnoeghen: en eenighe steeden wierden door besettinghen, maer in 't algemeen door de maght der regenten, in hunnen plicht gehouden: voegh hier by, dat, hoewel de Bisschoppen, ingevoert onder Vrouw Margareta, Parmás moeder, en den Hartoghe van Alva, hunne weerdigheit behielden, en wel 't meerdergedeelte ter gunste der Jesuiten hielden, men echter sigh, uyt insight des oorloghs en der vyanden, onthieldt van Inquisitie, van straffen en pijnighen; sijnde daerenbooven een groot gedeelte der gener, die van een strijdigh gevoelen waeren, uytgeweeken: en d'ooverighe veel eer door vreesse, dan straffe, hadden leeren gehoorsaemen. De duerte in 't kooren, de steygeringh van den prijs op alle andere dinghen, noodigh tot 's menschen onderhout, door swaere belastinghen, d'ongemakken die 't winnen der landvruchten vergeselschapten, wierden ten weetersijden te gemakkelijker gedraeghen door 't wakkeren van den handel, en 't beneevens dien verwaeren der arbeydtsloonen. Wonderlijk bloeyde in Hollandt de koopmanschap, voedtsterse der mindere neeringhen en handt-werken: en Amsterdam alleen wierdt met de grootste koopsteeden der voorighe eeuwen en teegenwoordighe tijden vergeleeken. Hiertusschen, gelijk in den oorlogh de gewenste vruchten van een geseegende vrede bleeven, soo ook verstorven de gebreeken niet; sijnde de gemoederen soo verre van verwilderingh door 't gebruyk der waepen, dat se tot het teegendeel vervielen: want de pracht in kleederen, den ooverdaet in leeven, de dertelheit in andere oovertollighe quisteryen, waeren, door uytheemschen ommegangh, en 't verkeeren met die hunne ballingschap onbekommert draeghen konden, soo hoogh gesteeghen, dat se, door geene wetten gebreydelt, den rijken allesints naervolgende, eerlangh die teegenhen geensints opmoghten, uyt schaemte voor armoede, tot de selfde gebreeken nae sigh sleepten. Invoeghen dat die oude en dappere eenvoudigheid der Hollanderen, haere kuyfsche en beroemde reynigheit, als thoen eerst in een weelighe wulpsheit quaemen te veranderen: 't is waer sy strekte den geldtmiddelen ten merkelyken voordeele, maer ook ten verderve der seeden: aengesien hier door de gierigheid, dat ingekankert gebrek, tot oovermoedighe stoutheit wordt gedreeven, en niet toelaet te gedenken, dat het ooverheerde volken sijn, die deese maniere van leeven hebben ingevoert. Maer de gebreeken der vyanden, welker vry ondraegelijke ooverdaedigheid, selfs door geene armoede veranderde, wierden voor deughden aengenoomen.

EYNDE DER JAERBOEKEN.

HUGO DE GROOTS
HISTORIEN
DER
NEDERLANDTSCHE
SAEKEN.

THE HISTORY OF
HISSTORIE

OF THE

HUGO DE GROOTS
HISTORIEN
 der
NEDERLANDTSCHE
S A E K E N.

E E R S T E B O E K.

I N H O U D T.

DE vloot in Spanjen teegen Engelandt verveerdicht belooft sich te groote saeken. Engelandt wordt van Sixtus de V. ten prooye gegeven aen dien't eerst bemaghticht. Beschrijvingh der Spaensche vloote. Parma, Opperbevelhebber van dien tocht, verwaght die in Vlaendre. Al te grooten sorgeloosheit der Engelsche en Hollanders. Die van Hollandt besetten met hunne scheepen de Vlaemsche haevenen. Elisabeth voorsiet de oevers van den Teems met krijgsvolk. Sy geeft aen Seimours 't bevel oover de kleynste scheepen, aen Houwaerdts en Draek oover de grootste; sy wordt door uytgestrooyde geruchten bedrooghen. Mislagh der Spanjaerden. Parma wordt binnen Duinkerken besloten gehouden. Oorsaeken van d'ongelukkighe wytkoomst der Spaensche seetoght. Desselfs verhael. Danksegginghen tot Godt oover de seeghe in Engelandt en Hollandt besloten. Parma Berghen op den Soom sonder vrucht beleegerende, breekt de belegeringh op. Berghen wordt van de Staeten aen Maurits geschonken. Bon door Chimay ingenoomen, terwyl Schenk vruchteloos arbeit tot ontfet, als ook Wachtendonk. Hollandtsche scheepen in Schotlandt beslaeghen. Geertruydenbergh wordt van de muytende soldaeten aen Parma oovergegeeven. Mansfeldt valt te vergeefs op Heusden, Bommel en Voorne. Haet der Spanjaerden teegen Parma, die, sich selfs een siekte op den hals haelende, sich by den Koningh suyvert. Mansfeldt beleeghert Rhijnberk; waer binnen Schenk versterkingh brengt, die naederhandt van sijnen aenslagh op Nijmeeghe afgedreeven sijnde, in de Wael verdrenkt. Waerenbon, volghende Valkenstein, die tot ontfet van Rhijnberk gesonden was, wordt door den kornel Veer geslaeghen. Rhijnberk, hoewel met volk versterkt, wordt eyndelijk aen Parma oovergegeeven: die daer nae ook aenslaeghen op meer andere steeden maekt. Wreede bejeegeninghen tusschen de Spanjaerts en de Vereenighde Staeten op see. d'Engelsche voorhebbende den Koningh van gelijken in Spanjen te bedorloghen; trachten te vergeefs Don Antonio in't rijk van Portugael te herstellen. Frankrijk, nae 't ombrengghen van Henrik de derde verdeelt; voeght sich met de partyen. Philips, om den Prinse van Bearn, 't verkrijghen van de

Kroon te beletten, sendt onderstandt aen Majenne. d'Engelsche en de Vereenighde Staeten senden hulp aen Bourbon. Vergelijkingh tusschen de Fransche en Nederlandtsche beroerten.

U oopenbaert s'gh een veel duydelijker beleid van saeken, nae dat Prins Maurits, hebbende 't bestier der waepenen bekoomen, de gunst des geluks op s'gh gewendt heeft. De stant der Republike, de strijdigheit in Godtsdienst, het ernstigh bedrijf des sellen oorloghs, de hoopeloosheit van vrede, sijn in hunnen ouden staet gebleeven. Waer by dan ook in 't vervolgh der voorgevallene saeken veel eer verscheydenheit, dan verwarringh, is aen te merken. De waepenen der Spanjaerden hebben toegeleght op Engelandt, ook hebben se toegeleght op Vrankrijk, dogh al 't inspannen sijner krachten is niet alleen vruchteloos geweest, maer ook van jammerlijken uytflagh. Geweldiggh groot waeren sijne inkomsten, onmachtigh echter om soo veele oorlooghen te draeghen: waer uyt alle onheylen, die d'armoê vergeselschappen, quaemen te rijfen. Middelerwijl raekten de krachten en de moedt der Hollanderen aen het verslappen: men maekte verbonden met de (naebueringhe) Kroonen, die weêr ten deele verbroomen wierden. Ginder hadt men dikwils veranderingh van Landtvooghden: eyndelijk ook van Heer: quaelijk waeren'er de vertrouwlingschappen verseekert, de konstenaeryen vol lafhartigheits. Hier heeft men door 't beleid des eenen Veldtheers veel gevaers gemijdt, de waepenen dapper voortgeset: waer by de rijkdommen ter see, door geweldt teegen den vyandt, door trouw omtrent allen anderen, ongeloofelijk hebben toegenoomen; invoeghe nu wel vastelijk kon geloofd worden, dat de machten weederzijts in gelijken staet gebraght waeren, en voortaan niet sonder hacchelijken uytflagh fouden oorlooghen. Want dees tijdt heeft by de saeken, die dus langh geringh geweest sijn ook de menschelijke hoop gevoeght, en dus verre heeft men alleen de bloote wonderen des hemels moeten aensien. Al 't welk my of door eyghen gesicht, of door onfeylbaer verhael bekend sijnde, ik voorgenoomen heb, naer den reegel der geschichtschrijvers, de weert gemeen te maeken. Hoewel ik my light kan inbeelden, hoe haetelijk 't is, op een tijdt, waer in de partytschappen nogh eeven vinnigh op den anderen gebeeten sijn, dusdaenighe schriften aen den dagh te brenghen; aengesien men by den vyanden niet buyten vermoeden van te vleyen wordt gehouden, en den sijnen door stantvastigheit in 't oopenbaeren der waarheit, lightelijk niet dan al te grooten aenstoot geeft. Maer het oordeel mijner oprechtigheit, en de belooningh sal ik te gelijk van den naekoomelinghen verwachten. En indien Godt immer een eynde van soo swaeren oorlogh heeft geschickt, fullen'er misschien gevonden worden, die, nae my, de stoffe en de reedenen hier uyt ontleent, met een meerder gerustheit en welsprekenheit fullen ten toon stellen. Sijn'er ondertusschen eenighe, die, geseeten verre buyten onse beroerten, hunne rust in 't naespeuren van eens anders onheylen besteeden, die gelieven s'gh van deese te dienen; en hier uyt te trekken oorloghslessen en een krijgskunde, welke sy, haetende de borgerlijke oneenigheeden, gelukkigher teegen den onchristenen vyandt mooghen gebruyken. Maer geschiedenissen te beschrijven is voorwaer altoos een hacchelijk werk geweest: om dat se den uytlander en naekoomelingh onbekent sijn, den inwoonder verrukken; en gelijk het eerste den leeser, soo is het

het laetste den schrijver vry gevaerlijker. En 't verloop der tijden helpt voorwaer niet weynigh, door vergeetelheit of maght des ooverwinnaers, van een naeukeurighe kennis aen 't verdwijnen. Dan indien ik my, onaengesien dit alles, genootsaekt vinde, deese dinghen, hier te lande, in het licht te brenghen, sal 't een merkelyk voordeel geeven onder die party geleeft te hebben, die haer te recht moght schaemen, soo se den schrijver haerer geschiedenissen niet handthaeft in die vryheit, welke sy alle haere ingeseetenen belooft. Waer by koomt, dat de meeste saeken t'haeren voordeele sijn uytgevallen: en 't besonder vruchtbaer is, sijn oover de beginfelen van een groeyende Republyk te verwonderen.

't Jaer, dat de Christenen, seedert onses Saelighmaekers geboorte, vijftien hondert achtentachtigh in orde van getal stellen, was in sijnen loop: en die sijn 't voorweeten uyt de hemelsche lichten vermeeten, hadden voorseght, dat dit de daeghen aller dinghen soude voleynden; 't sy deese konst, in sijn selven ydel, en alleen binnen onse lightgeloovigheit bepaelt, immer geneeghen sy door de toekomende dinghen heen te dringhen; 't sy die dwaelingh sy der geener, die de verheevenheit der Goddelijke teekenen eenen verkeerden uytleggh geeven; en een gedeelte der hemelscher dreygementen geweest hebbe, de geweldighe vloot, die in Spanjen, terwijl die Koningh met den Turk en Vrankrijk in vrede was, met gelijke hoop en grimmigheit, teegen hen selven gewaepent, in aller haest wierdt voortgeprest. Want 't was niet genoegh, dat die ooverwinnaers van soo veele rijken, en der nieuwe weerelt, soo geruymen tijdt gespilt hadden in, door wederzijdige neederlaeghen, een geringh volk weder onder hunne gehoorsaemheit te brenghen, ten waere men ook een vrouwe tot het verwijt dier schande voeghde. Maer de Hollanders, soo men waende, oorlogghden sijn op d'Engelsche, d'Engelsche sijn op de see verlaetende: als of hen de daeden der Saxen, en Deenen en Normannen t'eenemael onbekent waeren, of die maer de voet in 't eylandt hadt gekreeghen, sijn daer van niet konde meester maeken. Want dat ook de Koninghen selfs, uyt schrik voor hunne eygene ingeseetenen, de vestinghen ter needer geworpen, en alsoo den vreemden eenen wegh in Engelandt gebaent hadden: en wat souden booven dien die swakke lichaemen, die gemoederen van een volk, dat door langduerighe vrede en dertelheit vermurwt was, sonder Ooversten, sonder ruytery, teegen 't gewelt der Spanjaerden, teegen die soo veele jaeren onder 't beleid van Parma hadden geseegepraelt, vermooghen? dit was de wegh om sijn oover d'afgevallene te wreeken, en t'eenen trap tot het ooverighe te dienen. Voorts beloofden se sijn, gelijk de menschelijke begeerlijkheit gewoon is de hoop sijn gedachten immer voort te setten, dat Schotlandt en Deenemarken, rijken die in den ban gedaen waeren, mosten in hunne handen vallen. Dat hen daer nae niet kon ontgaen de krachten en den haet der Engelsche teegen Vrankrijk, dat meer dan oyt op die tijdt in sijn eyghen bloet plenste, naer eyghen welgevallen te gebruyken. Wat souden wijders alle andere landen van Europa, verdeelt in soo veel Vorstendommen, die nimmer sijn ter goeder trouwe vereenighen konden, wen sy de see geslooten hielden, anders uytrecten, dan hen ten prooye vallen? Luyden van befaedighder oordeel darden sijn soo groote saeken niet belooven; maer sijn te waeter te begeeven, om teegen volken die aen see gebooren sijn de kans ter see te waeghen, alle omleggende landen, door een geweldighen schrik, in onsekerheit verwaerts 't heenen wilde, te doen sidderen,

1588.

In Spanjen spoedt men sijn met het voortpressen eener vloote teegen d'Engelsche.

Al waer men, verwaent door ydele hoop, sijn te grooten dinghen belooft.

den

1588. den roover voor een tijdt binnen sijne schuyplaelten te besluyten, den handel t'eenmael af te snijden, dachten se 't gewicht hunner aenslaeghen te kunnen opweeghen. En de Paus van Romē (dees was Sixtus de V.

Sixtus de V. geeft Engelandt ten prooye aen die 't eerst bemaghtigh.

Hy maent den Engelschen aen om Elisabeth 't leevē te beneemen.

Beschrijvingh der Spaensche vloote.

Den heylsaemen raedt die Santa Cruz en Parma den Spanjaerts geēvē wordt in de wint geslaeghen.

van dien naem) arbejde, om, door den Spanjaert, Engelandt, dat d'eenvoudigheit der Koninghen in voortijden cijnsbaer aen den Roomschen stoel gemaekt hadt, onder sijne gehoorsaemheit te brenghen. Dees dan naespoorende de voedtstappen der Pausen, sijne voorfaeten, die, door tweedraght der Vorsten, sich eerst het recht oover de koninghrijken, daer nae ook oover de Koninghen selve, hadden aengemaetight, heeft Engelandt aen dien 't eerst quam te bemaghtighen ten prooye gegeven; als een rijk, 't welk Elisabeth, buyten recht ooverheerscht hebbende, door 't ombrenghen van doorluchte hoofden, en het volk in schrik te houden, geweldelijk besat, behalven dat se haer aen den Godtsdienst schuldigh gemaekt hadt, en de schandtvlek haerer geboorte droegh, als die was voortgeteelt uyt ooverspel, 't welk t'onrecht met den naem van huwelijk wierdt bewimpelt. Want alle deese dinghen, en meer andere, hadt hy haer in sijn bulle te last geleght, noodighende daerbeneevens alle menschen om den toght der Spanjaerden te helpen uitvoeren, en selfs den Engelschen ontslaende van den eedt, die hen aen de Koninghinne verbonden hielt, om haer, was het mooghelijk, leevendigh, soo niet, ten minsten doot, aen hem oover te leveren. Hy hadt'er tot belooningh van dat schelmstuk bygevoeght vergiffenis van alle andere, selfs by Godt: en meer diergelijke sotternen, die, in de blinde eeuwen niet sonder klem geweest sijnde, nu alleen om de fleur gegeven, om de fleur aengenoomen worden. 't Is seker men geloofde, dat in Engelandt veele voornaeme grooten sich de teegenwoordighe regeeringh en staet der saeken niet te wel gevallen lieten, en Bernardin de Mendoza, die, op den tijtel van gesant, eenighe jaeren in dat hof als verspieder doorgebracht hadt, een tael voerde, die, vol ydelheit, wonder de geneegenheit der selver tot den Spanjaert roemde. Maer de waerheit was, dat, hoe seer sy ook in Godtsdienst verschilden, naeuwlijx yemant soo onvoorsichtigh is geweest, die sich op uytheemsche ooverheeringh darde betrouwen. Hierentusschen worden op alle Spaensche kusten, en in alle haevenen van Italien, die onder sijn gebiedt stonden, gewaepent omtrent twintigh duysent krijgsknechten, en hondert veertigh scheepen, ten meerendele van ongeloofelijke swaerte, die selfs haeren ondergangh geweest is. Onder deese telde men een groot getal (die sy Galeonen en Galeassen noemen) waer in, nae de gedaente van kasteelen en steeden, torens en folderinghen opgereght waeren, en die met drie hondert roeyers wierden voortgeroeyt, sijnde bedekt teegen 't beschieten, en gesterkt met borstweeren, om 't geweldt der seebaeren te kunnen uytharden. 't Seevolk in dienst genoomen was uyt allerhande landtaerdt, de levensmiddelen voor ses maenden, grooten oovervloet van geldt, voorts alle behoeften die men gewoon is in een landtoorlogh meē te voeren, en twee duysent vijf hondert stukken geschuts. En al deese toerustingh van veele jaeren wierdt door den druk onder 't gemeen gestrooyt, te gelijk om 'schrik te maeken en te praelen; soo dat genoeghsaem bleek, dat daer door de Spaensche moogenheit voor al de weerelt wierdt ten toon gestelt. En hoewel sommighe gevoelden, dat men door een Heraut behoorde Elisabeth den oorlogh aen te segghen, vonden 't andere noghtans onge-raeden, achtende hunne waepenen genoegh gerechtveerdicht door de Pauwelijke bulle. Niet meer wierdt'er geluyfert nae den heylsaemen raedt van den Marquis de Santa Cruz, en des Hartoghen van Parma,

die

die oordeelden, dat men altoorens sich van eene der seehaevenen in Hollandt behoorde te verseecken, aengesien de Vlaemsche onbequaem waeren, om, teegen alle onseekere uytlaeghen der see en des oorloghs, soo geweldigh een vloot te berghen. De meeste lieten sich voorstaen, dat, ten waere het leegher van stonden aen nae de Teems gevoert wierdt, en aldaer lande, om Londen te bestormen, niet anders gesoght wierdt, dan de seege te verwijlen. 't Opper-Admiraelschap oover de vloot was gegeven aen Alphonso Perez Gusman, Hartogh van Medina Sidonia; een eere, hem aengedaen meer om den uytsteekenden luyster sijnes geslachts, dan om eenighe andere verdiensten; en onder hem hadden sich, buyten 't aengenoomen getal, op eyghen kosten, vrywilligh uytgeruft de eedelfte geslachten in Spanjen, en veele van doorluchten huysen: soo groot was niet alleen de begeerte tot buyt, maer ook de verseekerheit. Men seght voor waerheit, dat se altoorens de ampten, landtgoederen, wooninghen, en alle verdere oorloghwinsten, onderlingh verdeelt hadden. Immers onder den buyt heeft men gesien stropen, en meer andere gereetschappen tot moordt of slaevernye, die se den ooverwonenen, als of hen de seege niet ontgaen konde, bereydt hadden. In 't midden van de Lente vergaederden de scheepen tot Lissebon, van waer se verstroyt, en in de haeven van Gallicien geraekt sijnde, drie scheepen vermisten, welke een geweldighe storm, en ten deele de Galeyboeven, hunne vryheit meester geworden, teegen de Fransche kusten gejaeght hadden. Ondertusschen onthieldt sich Parma, wien 't opperbeleidt van dien tocht was aenbevoelen, met een leegher van oover de dartigh duysent man, soo te voet als te peerde, in Vlaendre, alwaer hy ettelijke vaerten hadt doen graeven, om door de selve alle de oorloghsbehoefden nae de seefteden te doen aenvoeren. Aldaer hadt hy byeen gebraght achtentwintigh scheepen van oorloghe; en omtrent vierhondert platboodemen, om, buyten gevaer, aen strandt te kunnen koomen; welke eensdeels gekoght, eensdeels onophoudelijk, sonder naght of dagh te vieren, nieuw gebouwt waeren: beneevens eenighe brugghen, om 't volk te voet en te peerde oover te voeren, soo haest als de Spaensche vloot in de Noordsee was gekoomen. Maer aen de sijde van Engelandt en Hollandt was de toerustingh geensints gemaecticht naer 't gevaer van soo dringenden oorlogh, terwijl men geloofde, dat de vloot door de windt te rugh gedreeven wierdt, of soo geweldigh swaere scheepen nimmer in de enghen van hunne see souden koomen. Eyndelijk seyden de meeste voor vast, dat deese vloot niet toegeruft was, dan om de scheepen uyt Indien wederkeerende te geleyden, niet teegenstaende de Koningh van Vrankrijk hen hadt gewaerschouwt, dat hy van de maght en aenflagh deeser vloote ten vollen bericht was. Dus is 't, dat se sich op ydele geruchten en losse gissinghen liefkoosden, sonder de grootheid van 't gevaer te begripen, dan nae dat se sich daer van ontlafst saeghen. Die van Hollandt echter maekten ooverflagh hoe veel scheepen en bootsvolk sy in waepenen hadden, of omtrent besondere konden by een rukken: en hebben daer nae met een taemelijke vloot de Vlaemsche haevenen beset gehouden, om Parma 't uytloopen te beletten, voor 't ooverighe by nae sorgeloos sijnde. De Koninghin, die sich tot noch toe door een bedriegelijke paishandel hadt laeten bedeenen, vloot, hoewel by nae te spaede, alle die verdaght waeren van veranderingh in den Godtsdienst te soeken, binnen eylanden en moerassen. Den oever van de Teems besette se, ter plaetsen daer men geloofde dat de vyandt landen moght, ten weder sijde met ruytery, en schielijk gepreste regementen voedtknechten:

1588.

Den Hartogh van Medina Sidonia Admiraal oover de vloot.

De vloot vergaedert in 't midden van de Lente voor Lissebon.

Parma, wien 't opperbeleidt van den tocht was aenbevoelen, leght met een leegher van 30000 man in Vlaendre.

Al te grootē sorgeloosheit der Engelsche en Hollanders.

Die van Hollandt besetten met een vloot de Vlaemsche haevenen: Elisabeth de oevers vā de Teems met krigsvolk.

1588. ten: deefe meenighte, die uyerlijk wel een rustigh gelaet toonde, dan met Parmàs oude krijgsknechten, indien hy genaedert hadt, in waepenhanelingh en ervacrenheit niet waeren op te weeghen, heeft se in haere teegenwoordigheit gemonstert en aengesprooken. Ook gebracken'er ondertusschen geene, die haer by Tomyris, by de Koninghinnen der Amazonen, by Voadica, welke eertijts op dat selve eylandt hadt geheerscht, vergeleeken, en haer gaeven al de glory, die de geschiedenissen of fabulen den doorluchtighsten heldinnen aller eeuwen hebben toegeschreeven. De vloot, waer onder sy genoomen hadt de scheepen van befondere, verdeelde se in deefter voeghe: Seimours, dien 't bewint oover de mindere slagh van scheepen was gegeeven, hadt sich t'onthouden in 't naeu van de Hoofden, en omtrent den mondt van de Teems; de groote, hondert in 't getal, die meerendeel uyt de Spaensche see te rugh quaemen, om mondt- en krijgs-behoeften in te neemen, soudent in de haeven van Pleimouth blijven, om van daer, wen 't noodt deede, den vyandt teegen te gaen; waer oover tot Ammirael gestelt was Karel Houwardt, tot Onder-Ammirael François Drack. Dees, hebbende den roem sijner doorluchte feedaeden by naer door alle gewesten des weereldts heen verspreidt, was weerdigh, dat sijn vaederlandt, in die gevaerlijke tijdt, sich tot sijn beleidt en dapperheit keerde. 's Vyandts vloot was niet verre van Engelandt, toen de Koninghinne, bedrooghen door geruchten ten dien eynde van de Spaensche sijde met voordaght uytgestroyt, door brieven aen Houwardt weeten liet, hoe sy seeker bericht was, dat de vloot niet koomen, of ten minsten een geruymen tijdt achter blijven soude, en derhalven hem gelaste sijne swaerste scheepen t'ontwaepenen. Nacuwljx hadt hy deefen last achtervolght, of sie de vloot in 't gesicht van Engelandt, en Houwardt sich met groote moeyte pijnen, om 't krijgsvolk, dat, op geloof van afgedankt te sijn, sich ongebonden door 't landt verspreyde, te versaemelen. Geenen minderen mislagh hadt de Spanjaert begaen, dat hy hen van stonden aen niet plotselijk op 't lijf viel, toen hy hen ongereet tot teegenweer konde aantreffen: en Engelandt buyten twijfel gevaer geloopt hadt. Maer de gevangene hoofden, als hen deefe dwaefheit toegedreeven wierdt, hoorde men sich ontschuldighen op de naeuwe orde en bepaelden last, die meerendeels vyandt van voordeelighe geleegenheeden sijn, daer aen hen Philips gebonden hadt, en niet gewilt, dat de vloot in eenighe hacchelijkheid gestelt wierdt, voor al eer Parma, in see gesteecken sijnde, den schrik verdubbelt hadt. Maer deefen hielden Seimours en de Hollandtsche scheepen binnen Duinkerken beslooten: en hy selfs heeft met geen kleyne scheepen durven doorbreeken, nogh de Spaensche vloot, schoon se de rampen daer aen gevolgt al t'eenemael hadt ontgaen, soo dicht aen strandt, die doorgaens met banken beset is, konnen naederen, of hen was onmoogelijk 's vyandts scheepen, veel lighter als de hunne, daer van daen te drijven. 't Voornaemste ongemak dat hen in hunnen aenflagh te rugh sette, en waer op selfs niemant was verdacht geweest, als of den heemel hen alle met blindtheit hadt geslaeghen, was, dat de Spanjaerts hadden verwaerloost veele behoeften, noodigh tot de vloot, met sich te brengen, als of hen Parma die verschaffen soude. Dan ook Parmàs scheepen hadden meerendeels groot gebrek aen bootsvolk: de reeden hier van was, behalven de bekende gierigheit der Ooversten, dat in de Nederlandtsche steeden, aen de Spaensche sijde, weynigh vaerendtvolk gevonden wordt; en selfs de Hanssteeden waeren niet maghtigh volx genoegh te leeveren, om 't getal te vervullen, en die de Spanjaerts teegen

*Seimours
Ammirael
oover de
kleine
scheepen.*

*Houwardt
en Drack
oover de
groote.*

*De Konin-
ghinne
wordt door
geruchten
bedrooghen.*

*Mislagh
der spaen-
jaerden.*

*Hunne on-
schult.*

*Parma
wordt binne
Duinkerken
beslooten
gehouden.*

*Oorsaken
van d'onge-
lukighe
uytkoomst
der Spaen-
sche toe-
rustingh.*

teegen hunnen dank hadden sloop gedreeven, verliepen op alle gelegenheit van vluchten. d'Engelsche ondertusschen weder by een versammelt sijnde, hebben hun vloot met grooten arbeit en moeyte, wyl de wint niet dienen wilde, uyt de haeven van Pleimouth gekreeghen, om den vyandt tot schutgevaer te brenghen. Uyt welke wijze van slaen lichtelijk is gebleeken, wat onderscheit het is, met swaere of geswinde en wel befeylde sloopen te vechten. Want onder d'Engelsche sloopen waeren 'er weynighe, die in groote by de Spaensche haelen konden; maer door dien se sich handigher bestieren lieten en vaerdigher swaeyen konden, hadden se de loef van de vyandt gekreeghen, soo dat se somwijlen met volle seylen nae hen toeliepen, en ondertusschen ylinx weder achteruytweken. Sels wanneer de wint veranderende, de Spaensche op hen aensetten, wisten se hen met omloopen te leur te stellen. By stil weder, 't bequaemste voor den vyandt om te roeyen, losten se niet alleen bloote kogels, maer ook keetenen, die sich verspreyende, wandt en riemen van een reeten. Dan de Spanjaerts waeren niet gestelt om te vervolghen, noch, schoon hen gelegenheit gegeven wierdt, gesint sich in een gevecht in te laeten. Sy wierden gespaert als tot gewichtighe aenslaeghen. De sloopen laeghen in een langhe reex met uytgestrekte hoornen, maekten traeghen voortganh, en wierden daerom des te sekerder getroffen. Booven dien, wanneer 't geschut wat vinnigher op hen aendrongh, hielt de vloot sich dichter, halvemaens wijze geflooten; en maekte, op dat 't eene het andere niet soude voorloopen, kleynder seyl: en evenwel dit sels niet veyligh genoegh, stootende de sloopen, soo dikwils sy geperst wierden, elkander in stukken. 't Gheen Baldes, Landtvooght van Andalufien, in Spanjen, en maeghschap des genen, dien 't beleg van Leyden berucht gemaekt heeft, weedervaren is. Want een schip van Seville, op hebbende acht hondert mannen, en hem tot Opperhoofd, quam met sulck een geweld op een ander aendruyssen, dat het masteloos van de vloot verlaeten wierdt, die, om niet eenenthalven aller vaert te stuyten, voort seyde. Dit, dus bedremt sijnde, heeft sich aen Draek moeten oovergeeven, en is daer op tusschen hen, door goedertierenheit omtrent den ooverwonnenen, en door vleyery omtrent den ooverwinnaer gestreeden. Ten selfden tijde is 't voornaemste schip van Biscayen, behoorende onder 't Ammiraelschap van Michiel d'Oquendo, in brandt gevlooghen. Daer sijn'er, die verhaelen, dat een Nederlander, 't sy gedachtigh sijnes vaederlandts, 't sy gestoort, dat men hem mistrouwde, hebbende den brandt gesteecken in stoffen die lichtelijk 't vuer vatten, in see gespronghen is. Weynigh menschen quaemen'er behouden af; den romp van 't schip, welken de vlam niet hadt verslonden, bleef den vyanden ten prooye. Daer nae verlooren de Spanjaerts een Venetiaens schip en eenighe andere van kleynder soorte. Hierentusschen wierdt de Engelsche vloot gesterkt, soo met meerder getal als toeloop van aedel, die yder om 't seerst hunnen yver ten dienste der Koninghinne betuyghen wilden, en verdeelde sich in verscheyde esquaedres: die den vyandt aldus omcingelt hebbende, sijne sloopen door geduerigh schieten doornaegelde en reddeloos maekte. Maer sels al toen ter tijdt hebben se gebrek aen buspoeder gehadt; waer aen 't hen naederhandt doorgaens mangelde. Hunnen eenighen toevlucht is geweest in Hollandt, sonder welck Engelandt toenmaels niet heeft konnen beschermt worden. Nae een geduerigh schutgevaer van acht achtervolghende daeghen (want d'Engelsche, swakker in krijgsvolk, schuwden 't enteren soo seer sy immer konden) is men op den selfden

1588.

d'Engelsche vloot levert de Spaensche schutgevaer.

De Spanjaerts soeken den slaght'outgaen.

't Schip der Baldeesen words van Draek genoomen.

't Voornaemste schip van Biscayen vliegh in brandt.

d'Engelsche vloot doornaegelt de Spaensche door geduerigh schieten.

d'Engelsche hebben gebrek aen buspoeder.

1588.

Hunne
vlooten ver-
eenighen
sigh.

De Spaen-
sche ver-
wachten
Parma by
Kalis.

Men sendt
eenighe uyt
de vloot,
om met hem
te raedt-
pleeghen.

De Spaen-
sche vloot
wordt door
branders
verdreeven.

't Schip van
Moncado
door
d'Engelsche
vermees-
ters.

En daer in
een gewel-
dighe som-
me van
's Koninghs
geldt tot
buyt ge-
maekt.

De vloot set
haer weder
voor Greve-
linghe.

Oegstmaendt gekoomen tot aen d'enghte van de Hoofden tusschen Kalis en Doevres. Alhier sijn de Engelsche vlooten, die wy te vooren verhaelt hebben dat van den anderen gescheyden waeren, vereenight, ten getaele van elf duysent matroosen en soldaeten, laetende de Hollandtsche schepen op de vlaemsche kust blijven. De Spaensche, hebbende dicht by Kalis hun anker laeten vallen, verwachtten aldaer den Hartogh van Parma, en met hem de gefwintste schepen: terwijl hy de kerken rontom ter beêvaert liep, beloften deede, gelijk dolle hoop-en raede-loofse gewoon sijn. Dan of hy in deese ontsteltenis nogh lust gehadt hebbe, om sijne driften nae de Landtvooghdy van Engelandt, of eenighen hoogheren tijtel, heen te stueren, sal ik, aengesien de saeken heel anders sijn uytgeval- len, en niet eenerwijse verhaelt worden, onbeslecht laeten. Uyt de vloot wierden nae Vlaendre gesonden de aensienlijkste uyt den aedel, en onder die den Prins van Ascoli, wiens moeder, verdacht van sigh by den Koningh verlopen te hebben, sijn afkoomst in onsekerheit ge- braght heeft, om oover de gemeene saeke met hem te raedtpleeghen, welken de wegh ter wederkoomste afgesneeden sijnde, den ondergangh van veelen ontduykt sijn. Want de Spaensche vloot is, uyt last der Koninghinne, welke niet twijfelde, of de vyandt soude, soo haest de maen aen 't afgaen was, eenen min helderen nacht uytkiefende, wen hy konde, alle sijne krachten pooghen te vereenighen, 's nachts nae dat se sigh in de Hoofden hadt geset, op deese wijze verstroyt en verdreeven. d'Engelsche hadden acht schepen gevult met stukken geschut, waer in buspoeder, swaere steenen en meer andere stoffen, bequaem om vuer te voeden en te schieten, beslooten waeren, met een voorwindt en voorty, recht op den vyandt aengedreeven. Maer de Spaensche, uyt schrik der schitterende vlamme, (dewijl se gesien hadden, dat die op hen was aen- geset, en wijdt en sijdt oover see luchte) hebbende hunne ankers gekapt, pooghen in aller yl den Ocean te winnen. In deese ontsteltenis hebben de seegolven, die gelijke loop met de wint hielden, 't grootste schip, waer op Hugo Moncado 't bevel hadt, verwacht in het touwerk van een ander schip, en hier door 't roer uyt sijn plaets geslinghert, op de droogh- ten van de Fransche kust gedreeven: alwaer de seefoldaeten, die'er, behalven de roeyers, vier hondert op waeren, terwijl se hulpe van 't vaste landt verwachtten, d'Engelsche, die hen aengedaen en met ladders geëntert hadden, een geruymen tijdt vechtende 't hoofd geboden en opgehouden hebben; tot dat ten laetsten Moncado, en met hem veel meer andere, gesneuvelt sijnde, 't schip vermeestert, en drie ueren langh geplundert wierdt. Dogh de Steêvooght van Kalis verboodt den brandt in 't selve te steeken, om met den Koningh van Spanje, die sigh als nogh geen vyandt tegen Vrankrijk verklaert hadt, hoewel men geloofde, dat hy ook een aenslagh op deese stadt gemaakt hadt, eenighen schijn van onderlinghe vriendschap t'onderhouden. Vijftigh duysent dukaten, van 's Koninghs geldt, wierden alhier tot buyt gemaakt, en drie hondert roeyers hunne vryheit geschonken. Weynigh scheepsvolk is 't met swemmen ontkoomen, die den ongelukkighen uytslagh hunnes tochts allereerst in Spanje geboodtschap hebben. De vloot, die door dees geweldige schrik verstroyt was, heeft haer weder vereenight en geset voor Grevelinghe, de naeste van de Vlaemsche seehaevens: en hoewel se door 't gestaedigh schieten en donderen der Engelsche musketten, hand- geschutten en stukken dapper doornaegelt wierdt, heeft se echter niet kunnen besluyten haer te oopenen en haere orde door een te menghen. In dit gevecht insonderheit is de maght der Spanjaerden gebrooken en

ter needer geslaeghen: want eenighe scheepen reddeloos geschooten sijnde, raekten, naerdien 't onmogelijk was de gaeten te stoppen, of 't instortendt waeter uyt te pompen, door d'overstolpende golven aen 't finken. Onder andere wierdt een Biskayer, terwijl de vyandt hem bevocht, en de hoofden van binnen, oover 't gheen hen de dapperheit en de noodt raede, tot doodtflaens toe ooverhoop laeghen, schiekelijk door de golven ingeswolghen. Twee Portugijsche Galioenen, naer dat se te vergeefs getracht hadden weeder in de Hoofden te geraeken, wierden door een geweldighe windt tot op de Wielinghen gedreeven, en van daer voorts op de Zeeuwsche strandt; als of sy, die een gemeen gevaer hadden uytgestaen, onder hen ook de schipbreuken behoorden te verdeelen. 't Eene droegh den naem van Philips, 't andere van Mattheus: op dit was Seehopman Diego de Piemontel, op 't eerste Francisco de Toledo, beyde kornellen. Maer 't eerste hebben de Vlissinghers, nae dat de voornaemste hoofden sikh in de boot begeeven hadden, ingenoomen. Piemontel, versmaedende 't vluchten, en ook 't schip hem ten dien eynde gesonden, heeft sikh, nae 't deurslaen van een meenighte kanonschooten, en verlies van een merkelyk getal der sijner, aen de trouwe en de maght van Pieter van der Does oovergegeeven. Dees, hebbende 't gebiedt oover een gedeelte der Hollandtsche scheepen, liet een wimpel, dien hy onder den buyt gevonden hadt, in de kerk tot Leyden ophanghen, tot pronk en prael van haere ongewoone groote. Deese beyde scheepen verlaeten, en 't gheen men oordeelde te staen te konnen koomen daer uyt gelicht sijnde, heeft den Ocean verswolghen. Nu reets hadden de Hollanders en Vriesen verstaen, dat de geheele vyandts vloot voorby hunne kusten seyde. 't Gheen hen niet anders vreesen deede, dan dat se den mondt van d'Eems moghten inloopen. Dit quaemen se voor, met het weghneemen der seebaekens, op welker gesicht de seeluyden de drooghten dier plaetsen mijden. De Spaensche hoofden, door soo swaeren verlies en neederlaeghe geperst sijnde, en alle van voorneemen, om voor het ooverighe de schult op Parma te schuyven, sijn te raede geworden weeder nae huys te keeren; hoewel ooghenschijnlijk bleek, dat ook 't gevaer, dat hen dreyghde, niet sonder gevaer t'ontkoomen was: naerdien hen de Hoofden van achteren beset waeren. 't Eenighe dat hen ooverschoot was, 't naer de Noorder-kust van Engelandt heen, en achter om, te wenden, alwaer den woesten Ocean tot als nogh by naer onbebouwt, en niet sonder de uysterste hacchelijkheid te beseylen is. Dan indien men als toen op den vyandt aengedronghen hadt, de Spanjaerts waeren door soo vinnighe schrik voor see en vyanden beneepen, dat men verhaelt, den Hartogh van Medina Sidonia ooverleght te hebben, of hy niet de vloot in 's vyandts handen oovergegeeven, en alleen het leeven daer af bedinghen wilde. Maer d'Engelsche, alleenlijk waer sy 't moghten heenen setten achtslaende, ten eynde sy misschien hunnen wegh niet of nae Schotlandt, of nae d'Oostsee naemen, en 't nu buyten twijfel was, dat se van deese geheele kust afhoudende, sikh alleen door de wilde see met de vlucht pooghden te behouden, hebben, met andere te vervolghen, niet willen sikh in het selve gevaer steeken: vernoecht sijnde met d'achtbaerheit van 's vyandts vloot verjaeght, en hun vaederlandt behouden te hebben. Jae selfs, indien se al ten vollen geneeghen geweest waeren te volghen, was 't hen door de behoefte aen buskruyt, als geseyt is, verboden. Maer by tijds hadden se Seimours gesonden, om beneevens en te gelijk met de Hollandtsche vloot de aenslaeghen van Parma teegen te gaen: d'ooverighe, nae dat se eenighen tijdt een geweldighen storm hadden

1588.

*Eenighe
Spaensche
scheepen
gaen te
gronde.*

*Twee Por-
tugijzen
worden
door de
Hollanders
genoomen.*

*Een veroo-
verde wim-
pel wordt in
de kerk tot
Leyden op-
gehanghen.*

*De Spaen-
sche, nae soo
swaeren
verlies en
neederlae-
ghe, worden
te raede nae
huys te
keeren.*

*Hunne
oovergrootte
vrees.*

1588. uytgestaen, sijn, niet sonder gevaer, behouden in Engelandt aengekoomen. Buyten twijfel is als toen en de seeghe en de dapperheit der Engelschen niet minder geweest als d'oude glory der Grieken en Romeynen, die de gronden hunner moogenheit op seegenrijke see-slaeghen geveest hebben: hoewel se hunne ooverwinninghe langhsaem, dan ook seker genoomen hebben, sijn nimmer met den geheelen omslagh hunner seemaght onder 's vyandts vloot nogh aen sijn boordt begeevende. En d'uytkoomst is hier in des te gedenkwaardigher geweest: in al den tijdt, die teegen de Spanjaerts gevochten wierdt, is niet een eenigh schip van werde, niet booven hondert man, soo krijgs- als see-luyden, vermist geworden. De Spanjaerts daerentusschen hebben teegen allerley gedrangh van rampen en elenden geworstelt, en by naer vijf duysent van de hunne, beneevens de swaerste scheepen, achtergelaeten; behalven dat de meeste siek of gewondt, en met gebrek aen allerley behoeften, door een woeste en onstuymighe see geslinghert wierden: met soo dringendt een gevaer, dat peerden, lastbeesten, pak en sak oover boort moesten, om 't hol der scheepen teegen 't ingolven der seebaeren te lichten. Tusschen d'Orca-des en d'andere eylanden dier selve see gekoomen sijnde, gelaste hen den Hartogh van Medina Sidonia de seyle nae de haevenen van Biscayen te wenden. Hy selfs begeeft sijn met eenighe scheepen, die min dan d'andere leedigh, en beeter voorlien waeren, in ruyme see: d'ooverighe hielden 't niet verre van Yerlandt. Daer sijn 'er geweest, die, door verscheyde stromwinden van alle kanten te rugh gedreeven, tot in d'Engelsche see, teegen d'Engelsche of Fransche kusten aengejaeght wierden. Veele tot op de kust van Noorweeghen, en aldaer teegen de klippen en rotten aen stukken geslaeghen: andere vervielen door dwarrelwinden tot op 't uysterste van 't Noorden, ende tot nogh toe onbekende weerelt. De Koningh van Schotlandt heeft omtrent den genen die aen sijne kusten gejaeght waeren de vrede wetten onderhouden. Tweeëndartigh scheepen sijn 'er op de drooghten van Yerlandt aengeset, of in de naebueringhe see gesonken: en de menschen, die hun leeven poogden te behouden, door d'inwoonders om hals gebraght, naerdien 'er te veel waeren, om 'er sijn in verseekertheit oover t'ontfermen. d'Ooverighe heeft de grimmigheit des noodtlots selfs tot in hun vaederlandt vervolghet: want in de haeven selfs sijn 'er by ongeluk twee in den brandt gevlooghen: andere door andere toevallen verongelukt. Dartigh sijn 'er in alles oovergebleeven, die den lijftoght en andere behoeften gevoert hadden: van d'oorloghscheepen een, voerende den Ammirael van een vloot, die rechts te vooren soo maghtigh geweest was. Meenichte van aensienlijke personaedjen, en een groot gedeelte van 't gemeen gaeven den geest niet langh nae hun ooverkoomst, 't sy se door soo langh en soo verdrietigh sukkelten een siekte kreeghen, 't sy 'er eenighe van hartseer ooverleeden; siende, gelijk 't gemeenlijk te hoof toe gaet, hun beleid niet onbesprooken van mislaeghen, die 't geval alleen te wijten stonden. De groote der neederlaeghe is voornaementlijk hier uyt gebleeken, dat Philips by plakkaet den gesetten tijdt der rouwdraght verkort heeft, om d'afgrijselijckheit der schaede, die wijdt en sijdt den eedelen geslachten hadt in treurgewaet gesteecken, des te meer uyt het gemeen gesicht te weeren. By d'Engelschen en Hollanders wierden de gevanghenen, nae 't betaelen van randtsoen, en eenighe ook ter schenk, in vryheit gestelt. Geduerende den onsekeren uytflagh, hielt men, dewijl de vreesse gemeenlijk leert Godtvruchtigh weesen, dikmaels beedestonden. Nae de seeghe wierdt beslooten eenen dankdagh uyt te schrijven: en de Koninghin selfs

*Die naeu-
lijx hondert
man vermist
hebben.*

*De Span-
jaerts by
naer vijf
duysent.*

*Rampsaeli-
ghe uyt-
koomst der
vluchtende
Spaensche
vloot.*

*Oovergroot-
te droefheit
in Spanje.*

*By d'Engel-
sche en Hol-
landers
wordt een
oopenbaeren
dankdagh
uytge-
schreeven.*

felfs in feegeprael gevoert zijnde , naer de gewoonte der ouden , verklaerde door een oopenbaer vertoogh aen al den volke , dat noyt eenigh voorval figh hadt opgedaen , waer in de gunft der eeuwighe voorftenigheit , door foo taftbaere bewijfen hadt doen bliken , hoe fwak alle menfchelijke maght en steunfelen zijn , om de opperfte Moogenheit te beftrijden . Maer dien van Hollandt stont uyt het gemeen gevaer ook deefe vrucht te wachten , dat d'Engelfche figh in hunne bondtgenootfchap voortaan reedelijker fouden laeten vinden , als die tot noch toe waeren gewoon te roemen , dat het onderftant , 't welk fy den bondtgenooten deden , uyt loutere beleeftheit quam te fpruyten . Terwijl de ooverblijffelen eener vloote , geflinghert en gefchonden door foo bijftere wederweerdigheeden , in Spanjen gevoert worden , laet figh den Hartogh van Parma , die , uyt een langhduerighe voorfpoet in elende , uyt een ftijf betrouwen tot wanhoop , was vervallen , meer door eens anders aendringhen , dan door eyghen raedt , waer van hy reets een afkeer hadt gekreeghen , tot het beleggh van Berghen op den Zoom aendrijven . Die van Brabandt porden hem aen , en fcherpten hem in , dat hy dogh niet dulden foude , dat een eenighe ftadt , uyt welke 's vyandts ruytery de weeghen doorgaens onvry maekte , en de landeryen verwoefte , aen hunne Provincie en fijne ooverwinninghen quam te gebreeken . Ook liet den Hartogh felfs figh niet quaelijk gevallen , fijn leegher uyt Vlaendre , aen welke 't nu reets uytgeput zijnde vry laftigh viel , elders oover te brengen : daer toe beweeghden hem meede fchaemte en vrees , op dat , indien hy 't weygherde , het fchijnen moght , als of men van hem geen hulp meer te verwaghten hadt . Behalven dat , indien hem 't geluk op nieu begunftighen wilde , hem de wegh gebaent wierdt tot in de Zeeufche eylanden , om daer aen tot in Hollandt felve den oorlogh voort te fetten , de naefte aen fijn al te groote hoop , die hy te vooren opgevat en verlooren hadt . Want die ftadt , treffelijk geleeghen op de grenfen van Brabandt , ftrekt het geficht , maer een weynigh daer van afgefondert , op Zeelandt ; Vlaendre en Hollandt heeft fe aen haere zijden . Niet verre van daer is een gedeelte der Schelde , waer in de Zoom , die de ftadt den naem gegeeven heeft , invloeyt : voorts heeft de ftadt een langhe haeven , die eenighermaeten boghtigh is . Onder de heerfchappy des geflachts , dat met haer gelijken naem draeght , heeft fe langh in bloeyende koopmanschap gefecten , tot dat ten laetften haere welvaert , door de naebyheit van Antwerpen , en de rampen des oorloghs is vervallen , hebbende felfs beproeft de vyandtfchap der gener , die fe tot haere befchermingh hadt ingenoomen . Maer nae dat fe aen de zijde der Bondtgenooten is gekoomen , heeft fe meermaels door verraederyen gevaer geloopen , dogh eerft toen gewelt en een beleegeringh uytgeftaen . Thoolen , een ftadt en eylandt in Zeelandt , is door het Voffemeer , een arm der Schelde , van 't Markgraefschap van Berghen afgefneeden , 't welk tot het oovervoeren van krijgftroepen en andere oorloghs behoeften feer bequaem is , en op dat het , gelaeten in de maght der Hollanderen , de beleegeringh niet deede opbrecken , fijn Montigny , en Oetaef , een der Graeven van Mansfeldt , voor afgefonden , om figh der felver te verfeekeren . Deefe , hebbende t'eenertijt geruchten uytgestroyt , als of fy 't op Heufden gemunt hadden , fijn op 't onvoorfienft aldaer aengekoomen , en brengen achthondert man door d'ondiepten , om buyten vermoeden op de Zeeufche kuffte te landen . Maer alsoo fy 't gety des waeters , dat nu aen 't vlooden was , quaelijk hadden waergenoomen , en hunne voeten in 't flijck aen 't glibberen rackten , fijn fe , wat moeyte fy ook deden om

1588.

*Parma be-
leeghert
Berghen op
den Zoom.*

*Geleegen-
heit van
Berghen op
den Zoom.*

*De voor af-
gefondene
om Thoolen
te vermee-
fteren wor-
den van den
Graef van
Solms ver-
dreeven.*

oover

1588. oover te koomen, met teegenweer van weynighe afgeweefen. Onder-
 tuffchen befchermden figh die van deefe fijde met den dijk des oevers,
 hebbende 't fatfoen van een borftweer, teegen de mufkettiers, die de
 vyandt op 't vastelandt van Brabandt hadt gelaeten. En ftrax daer op is,
 door voorforghe van den Graef Georgh Everhardt van Solms, die op
 'teylandt het bevel hadt, en door de meenighte der geener, die, op 't
 voortloopen van 't gerucht deefes gevaers, toefchietende, figh ter weer
 ftelden, de vyandt, die nu aen 't wijken was, op de vlucht en in ver-
 flindt-kolken gedreeven; waer uyt de hoofden ter naeuwer noodt
 ontkoomen fijn: vierhondert, als eenighe verhaelt hebben, fijn'er in
 diepe modder en kuylen verfmoot, of, foo fy nogh eenigh deel hun-
 ner lichaemen booven hielden, wierden fe door 't vinnigh aflossen der
 mufketten, die op hen gemunt ftonden, des te feekerder gevelt. Dat'er
 van d'andere maer een eenigh man gefneuvelt is, wordt by nae voor een
 wonder opgenoomen. Seedert dien tijdt is het eylandt met fchanffen,
 fchildtwachten en gefchut verfeekert. Thoen fchept Parma nieuwen
 moedt, en hoopt, is hem 't eerste mislukt, door 't affnijden van de hae-
 ven, d'inwoonders allen toevoer te beneemen. Hy befet met dat gewel-
 digh leegher rondtom de ftadt de heuvelen en dijken, aen een hechtende
 door brugghen al 't gheen van den anderen was afgefneeden. Die van
 Berghen echter, fonder figh hier door t'ontfetten, foo weynigh als of fe
 niet beleeghert wierden, om dat hen krijgsvolk, leevensmiddelen, en al
 't gheen ter verweeringh dienen konde, uyt Zeelandt en de naebuerighe
 fteeden in Hollandt toevloeyden, hebben als een leegher teegen den
 vyandt aen geflaeghen; dien fy doorgaens of te voet, of te peerdt flagh
 leeverden; 't welk, fchoon 't niet dan fchermutfelen was, den vyandt
 noghtans bloedt koste. En niet alleen bleek hier een uytneemende dap-
 perheit der foldaeten, maer ook felfs den onvermoeyden yver der inge-
 feetenen in 't arbeyden aen de werken, in 't opbrenghen van nieuwe en
 ongewoone fchattinghen, en voorts alles, wat hen door loffelijke een-
 draght der krijgshoofden en magiftraeten wierdt opgeleght. Edogh
 't gefchil, onder d'Engelfche hoofden, oover 't hooghbewint gereefen
 (foo maghtigh was aldaer de befettingh van dien landtaerdt) en indien'er
 eenighe andere misverftanden waeren, is door Prins Maurits, die benee-
 vens de afgefondene der Staeten veyligh aldaer was aengekoomen, ter
 needergeleght. Tuffchen de ftadt en de Schelde laeghen twee fchanffen,
 aen d'eene fijde met gefchut, aen d'andere met de ftroom genoeghfaem
 tot teegenweer gewaepent; en arbeyde Parma te vergeefs om een van dee-
 fe, te weeten de Noordtschans, door gewelt van grof gefchut van de ftadt af te
 fcheuren, en de vaert derwaerts te beletten; en hier toe fijne voornaem-
 ste forghe aanwendende, bekoorde hem de hoop van verraedt, waer in
 noghtans de Italiaenfche loofheit figh bedrooghen vondt. Twee Spaen-
 fche gevanghenen hielden aen om een herbergier, by wien fe bewaert
 wierden, en een Engelsch foldaet, Grimeston genaemt, die aldaer ge-
 woon was te gaen drinken, tot oovergaeve van de gefeyde fchanffe te
 belefen. Deefe luyden, welker aert niet foo afkeerigh van vuyl gewin
 was, of fy wilden noghtans liever, ftont hen voordeel te wachten, den
 vyandt, dan de hunne, bedrieghen, gaen met den Steêvooght te raede,
 en, op fijn goetvinden, dit bedrogh aen. Beyde vervoeghen fe figh
 by Parma, die, om haeren dienst niet in de windt te slaen, of, gelijk 't
 gebeurt is, onder fchijn van gediensfigheit in 't net getrokken te worden,
 hen rijkelijk, nae hunne geleegenheit, begifticht, met beloften oover-
 laedt, en onder dieren eede verplicht: dan alsoo hy felfs hier op figh
 niet

*Parma, van
 deefe hoop
 verfteeken
 sijnde, on-
 derneemt de
 haeven af te
 ftrijden.*

*Uytnee-
 mende dap-
 perheit der
 beleegerde.*

*Maurits be-
 slijft door fijn
 teegen-
 woordigheit
 de gefchillen
 onder de be-
 settingh
 gereefen.*

*Parma,
 hoopende
 fijnen aen-
 flagh door
 verraedt
 uyt te wer-
 ken, wordt
 bedrooghen.*

niet betrouwde, ten waere sy hun eyghen leeven te gelijk in gevaer stelden, wordt hy met hen eens, dat se, gekeetent tusschen twee gewaepende mannen, met den deeghen in de vuyft, hen, die nae de schanse te trekken hadden, derwaerts souden geleyden, en van die, wen 't bleek veraedt te sijn, doorsteeken worden. Dus hielt men sich genoegh verseeckert: want wat schijn van waerheit, dat se die sijn souden, die, slechts uyt louteren haet teegen eens anders leeven, 't hunne konden soo geringh achten. Op welk vertrouwen dan drie duysent mannen, en onder de selve meenighte van aensienlijken geslachte, sich veerdigh maeken om deese schanse te ooverrompelen. De poort stontd oopen, terwijl vijftigh mannen nae binnen trokken; en dus verre quam d'uytkoomst met de beloften oover een. Toen liet men schielijk, de touwen afgekapt sijnde, het tweede schof van de poort ter needervallen, en d'ingelaetene wierden verflaeghen of gevanghen: en de Spanjaerts, die de verraeders gekeetent in bewaeringh hadden, darden in deese geschaepenheit, ontstelt door vreesse en onvermijdelijke wraek, 't geweer teegen de selve niet gebruyken. Maer als de voordere meenighte, die buyten geslooten was, sich, op een enghe plaets, te dicht gedronghen voelde, de achterste de voorste op de hielen stuwende, en alsoo geen plaets tot wijken kon gemaekt worden, veranderde de wanhoop in dapperheit: sy liepen, alsoo 't doenmaels laegh waeter was, door de gracht, teegen de borstweeringh op: en nu reets de eerste palissade om verre geworpen hebbende, wierden se voor de tweede staende gehouden: van waer se, door grof geschut, en meer andere vuerwerken, door die van binnen, als te vooren bewuft van den aenflagh, teegen hen verveerdicht, afgekeert sijnde, vervielen in hinderlaeghen hen geleght, langhs de wegh, werwaerts se nootwendigh vluchten moesten. Een groot gedeelte wierdt'er omgebraght, en die 't ontkoomen waeren, sijn in 't waeter, dat nu begon te wassen, en, door onkundigheit der weeghen, in de modder versmoort. Parma dierwijse bedrooghen sijnde, en naerdien de lucht, verswaerende door haere ongetempertheit, daegelijx meenighte van dooden en siekten veroorsaekte, behalven dat, door 't afgaen van den Herfst, de velden, mits den geduerighen reeghen, blank stonden, en de dijken door het dikke slijk niet te begaen waeren, vondt sich genootsaekt eerst deese, en daer nae sijn leegher te verlaeten; en eyndelijk, door langhe duerte, waer op gebrek aen alle dinghen, en insonderheit aen soet waeter volghde, de beleegeringh, nae dat hy die op ydele hoop ses weeken langh hadt uytgehart, allengskens op te breeken. Eevenwel, om niet te schijnen, sonder yets uytgereght te hebben, te vertrekken, doet hy eenighe weynighe plaetsen, teegen 's vyandts uytloopen versterken. Echter liet Berghen niet, selfs nae dien tijdt, door geduerighen roof op den vyandt, rijk te worden, en onder de besondere regeeringh van Prins Maurits te herbloeyen. Want deese, en meer andere plaetsen en goederen, die voor deesen aen heeren, die 't met den vyandt hielden, hadden toebehoort, hebben hem de Staeten, tot vergoedingh der vaederlijke erfgoederen, die hem van den Spanjaert onthouden wierden, ter schenk gegeeven. Maer nae 't uytputten van Vlaendre, wierdt ook het Landt van Brabandt, leggende Parmas leegher door de dorpen in de winterquartieren, uytgemergelt en bedorven. Ondertusschen hadt de Prins van Chimay reets van 't begin der Lente af, met uytgeleese krijgsvolk, door last van Parma, de stadt Bon beleeghert: en Schenk geen genoeghsaeme macht om sich daer teegen te setten; dan laetende sich in de vergaedingh der Vorsten van Duytschlandt vinden, heeft hy hen verthoont het gevaer van die treffelijke stadt,

De beleegeringh words opgebrooken.

Berghen words van de Staeten aen Maurits geschonken.

Chimay beleeghert Bon.

1588. aengesien nogh hy, nogh Truxes sich genoegh gewaepent vonden, om den vyandt 't hoeft te bieden. *Dat het wel meest hun eyghen belangh raekte, niet te dulden, dat de Spaensche heerschappy, onder schijn van de waepenen in Nederlandt te voeren, alle naebuerighe Landtschappen en plaetsen vermeersterde, en immer meer en meer haere ooverwinninghen dieper voortsette. Want dat maghtighe rijken, met geen ander insight mindere moogenbeeden elk in 't besonder pooghden kleyn te maeken, dan om eyndelijk hen allen booven 't hoeft te wassen; en hier teegen geen ander middel te bedenken was, dan spoedighe teegenweer in 't werk te stellen, en, om 't gevaer dat hen allen dreyghde voor te koomen, elc dapperheit en krachten saemen te vereenighen. Ten laetsten was 't besluyt sijner reede, dat, wilden se Bon in beschermingh neemen, hy de stadt in hunne handen stellen soude. Dan hem, die dit met een ruyterlijke welsprekenheit hadt geüyt, wierdt uyt den naem der Duytsche Vorsten een heel ander antwoordt gegeven, dan hy verwacht hadt. Dogh wy, sciden se, sijn niet gesint alleen om uwen t'wille ons in eens anders geschillen in te wikkelen: den ongelukkighen bystant, dien wy soo dikmaels in Vrankrijk gesonden hebben, heeft ons geleert, dat d'inlandtsche beroerten der volken voor hen selven hacchelijk, voor die van buyten inkoomen nimmer sonder schaede sijn. Veele onder ons hebben sich ook selfs den Nederlanders niet onttrokken: maer met wat geluk, weeten sy selve. Niet beeter sijn se gevaeren, dan de Koningh van Vrankrijk, toen hy hen sijnen broeder tot onderstant gesonden hadt, en onder 't beleid van Catharina de Medicis de scheepsmaght ten dienste van Anthony, Koningh van Portugael, is uytgerust. En nu die selve trachten de gunst des Koninghs van Spanjen te winnen en met hem in verbondt te treden, sullen wy de laetste sijn in Philips te terghen? hem, die, door 't besitten van veele aensienelyke goederen in Duytschlandt, selfs een lidt onses lichaems sijnde, nogh onlanghs eenen Duytschen Bisschop in sijnen seetel herstelt heeft. Neen, neen, laet ons veel liever soeken de vriendschap van soo naebuerighen vorst door vrede t'onderhouden, als sijne moogenheit door oorlogh te beproeven. Dus afgeweesen sijnde, terwijl d'Engelsche en Hollanders, ingenoomen met gewichtigher aenslaeghen, van gelijken hunnen bystant weygheren, moedight hy den soldaeten, die hy, onder den Sileeser ooverste Podalits, in besettingh hadt gelaeten, aen, hen vermaenende, den vyandt op te houden, soo langh als 't veyligh geschieden konde, en 't beleggh met alle dapperheit uyt te harden. Dus deden se inderdaet; en hebbende gedoodt Baptista Taxis, dien vermaerden ooversten der Spanjaerden, en gedaen veele uytvallen, daer in sy d'ooverhandt behielden, wierden se, nae dat de vyandt, door eenen arbeit van ses maenden, alle omleggende sterkten en buytewerken hen ontweldight hadt, en ook sy gebrek aen leevens middelen kreeghen, genootsaekt de stadt, op eerlijke voorwaerden, in handen van Ernst van Beyeren, Aertsbisschop van Keulen oover te geeven: men diende sich van dien naem, hoewel het Spaensch krijgsvolk in de stadt getrokken en gebleeven is. Dit beleggh voltrokken sijnde, kreegh de Graef van Mansveldt, die, op 't afgaen van den Herfft, de krachten van Chimay versterkt hadt, nieuwen last, om sich, met een gedeelte der troepen, van hier nae Wachtendonk, een stadt in Oover-Gelder, geleegen aen 't riviertje de Niers, te begeeven. De besettingh in de stadt was uyt de troepen van Schenk: en de moerassighe gelegenheit dier plaetse, benevens 't oovervallen van de strenghe winter hadden gemaeckt, dat se beswaerlijk was aen te tasten. Maer de beleegeraers aerde aengebraght, en een*

Teegen
wienSchenk
hulp van de
Duytsche
Vorsten ver-
soekt.

Dogh
krijght een
onverwacht
antwoordt.

Bon wordt
oovergegeee-
ven.

Wachten-
donk inge-
noomen.

een kat tot booven de hooghte der huysen opgeworpen hebbende, is den ingeseetenen, niet maghtigh 't geweld der koegelen, die van daer op hen geschooten wierden, en 't nu en dan inworpen van andere vuerwerken, te verdueren, de hoop, en te gelijk de moet ontfonken; waer by nogh koomende de vreesse, dat de moeren, wen 't haestigh begon te vriesen, den vyandt souden geleegenheit geeven om oover te geraecken, betuygden se den soldaeten, dat se, buyten alle hoop van gelukkighe uytloomft, (aengesien de maght der bondtgenooten fwak, en verre van de handt, was) hen en hunne geheele stadt niet souden ten verderve oovergeeven. De beleegeringh, die tot op 't laetste van 't jaer geduert hadt, heeft hen, schoon se wel gelukt is, soo door de strenghe lucht, als door gebrek van noodighe behoefden, veel duysent menschen weghgenoomen. Want de kosten en de schaede der Spaensche vloot hadden 's Koningsh middelen soo dapper uytgeput, dat het leegher een geruymen tijdt was onbetaelt gebleeven. Hier uyt reesen meermaels muysteren, en de hoop van rijcker buyt te kunnen maeken heeft 'er veele gelokt om van party te wisselen, naerdien de Hollanders, die veyligh binnen hunne rivieren saeten, maer weynigh hunne grensen voortgeset hebbende, onbeschaedicht in 's vyandts landen liepen. Maer de Staeten van deese sijde, poogende sich allenthalven voor nieuwe belastinghen te hoeden, wierden ondertusschen beswaert met oude schulden: want in Schotlandt sijn 'er eenighe opgereesen, die onder den Aertshartogh Matthias, of onder den Hartogh van Anjou gedient hadden, en die, koopende eens anders achterstallen, de aengekoomene scheepen, op wettelijk gesagh, beslaeghen hielden. Een gesantschap aen de Majesteyten gesonden heeft hen onderricht, dat die mislagh was begaen door onkunde van 't gheen onder de Nederlanders gebruykelyk is: want dat die van Hollandt, schoon se d'andere Landtschappen met hunne troepen ondersteunt hadden, sich egther nimmer in gemeenschap van oorlogslasten met hen ingelaeten, nogh eens anders heerschappy, dan die des Prinzen van Oranje, gehoorsaemt hadden. En nu met geen recht van de Vereenighde Staeten wierdt geëyscht, 't gheen landen, die 't gemeen verbondt verlaeten hadden, schuldigh waeren. 't Heeft my goet gedacht dit te verhaelen, om dat door diergelijke reedenen is uytgevonden schaedelijke aeperssinghen te wederleggen; en geleegenheit gegeeven, om met de hoofden, die onder den eedt gebleeven waeren, oover d'oude schulden in seekere verdeelinghen te verdraeghen, tot merkelyke verlichtingh van de Republijk. Staende onder dit beloop een algemeene vreesse, en binnen Utrecht gevanghen genoomen sijnde, die de mislaeghen hunner onvoorsigtigheit door halsterrighe teegendruysingh soghten te redden, heeft men de strijdigheeden, die van Lycester hunnen oorspronk hadden, geflist en weghgenoomen. Maer de besettingh tot Geertruydenbergh (bestaende in vijftienhondert voetknechten, en drie hondert peerden) om dat se, by geleegenheit der oneenigheeden, tot een al te buytenspoorighe moetwil was uytgespat, om sich op hoop van vergiffenis, of geenen eerloosen ommegangh onder hunne spitsbroeders te vertrouwen, bleef, mits de naebuerigheit der vyanden, onversoenelyk, en te meer oovermoedigh. Hebbendé in 't begin der muysteren hunne hoofden uytgejaeght, en andere, naer eyghen welgevallen, in plaets gekooren, toonden se als nogh een afkeer van Parmâs brieven en booden. Daer nae eenighe van 's vyandts dienaers buyten weeten onder hen vermenght sijnde, en die in Hollandt afgesonden waeren, de gehoorde dreyghementen ten arghsten ooverdraeghende, maekten se, uyt vreesse van straffe, sich

1588.

*De Schotten
beslaen de
Hollandt-
sche sloopē.
't Welk een
gesants-
schap der
selver aen
de Maje-
steyten ver-
toont 't on-
recht ge-
schiet te
sijn.*

1589.

*Muyster
der beset-
tingh tot
Geertruy-
denbergh.*

1589. felven en anderen heevigher gaende. Verachtingh hadt de gramfchap meer ontsteeken, nae dat Willougby, Opperbevelhebber der Engelfche hulptroepen, als om 't krijgsvolk te bevreedighen, fijnen fwaegher Winkfieldt, gelijk men te raede geweest is, tot steêvooght, dan inderdaedt tot hooft der muyster, gefelt hadt, en de foldyen van de Staeten gegeven, om daer meede de verdachte te winnen, niet op feeker verdragh, maer op hoop van geleegenheit, betaelt hadt, waer nae fy met hen, als met bedroghene, den spot dreeven, en 't geldt, als roofgoedt, doorbraghten. Nae dat de Ooverften, en naer hun voorbeeldt ook de soldaeten, deefe penninghen in ooverdaedighe dertelheit, en flamperny verquift hadden, fonden fe hunne ruytery allerweeghen uyt op roof en brandtschattingh; en dat meer is, fy hielden alle fcheepen aen, sonder eenigh onderscheit van vyandt of bondtgenoot te maeken; en niet meer

*Die, tot ver-
raedt aen-
gefoght fijn-
de, figh niet
afkeerigh
toont.*

verfehoonden fe onfijdighe volken. Terwijl fe de winter aldus ooverbraghten heeft Odoardt Landtsavechia, Steêvooght van Breedaa, naebuerighe ftadt in Brabandt, gearbeidt om hen tot verraedt, waer toe men van diergelijke schelmftukken lichtelijk ooverftapt, te brenghen; gemerkt geen feekèrheit te vinden was, in halverweeghe met misbedrijven van dien aerdt te blijven fteeken, en Parma konde dienst gedaen worden met een faeke, die by d'Engelfche en Hollanders nimmer genoegh te verfchoonen waere. Sijn fegghen was waer; en fy, bedorven tot allerley baldaedighe boofheit, waeren niet afkeerigh van dusdaenigh een voorflagh, en, gelijk 't gemeenelijk in 't muysten toegaet, gebeeten op die tot faghter middelen wilden raeden. Flux daer aen worden, door een gelijke verwoetheit der geheele befettingh, of door de vrees en 't stilfwijghen van weynighe, die figh onder foo oproerighe meenighe geruft hielden, den borgeren de waepenen ontnoomen; de meeste Engelfche Ooverften, en ook 't Neêrlandtsch krijgsvolk, gebruykten den naem van Engelandt t'eenen dekmantel. En hoe fy heevigher in het muysten voortflaen, hoe de Staeten, bekommert voor argher, mildaedigher vergiffenis door hunne brieven aanbieden. Sy fouden figh weder onder hunne vendelen begeeven, niet meer gedachtigh sijnde der tweedrachten, waer door de algemeene dwaelingh en 's hemels gramfchap alles in verwarringh gebraght hadden: en de Republiik dien dienst doen, dat fe felve een eynde maekten der gefchillen, die van hen niet begonnen waeren. Dogh op deefe verdedigingh dardent fe, beladen met het gewiffe hunner schelmftukken, figh niet vertrouwen. Men stondt in twijfel, of

*En figh op
d'aengeboode
dene vergiffenis
der
Staeten niet
vertrouwt.*

*Men be-
raedtslaeght
of men teegen
de
weêrspannighe
gewelt
gebruyken
fal.*

men teegen de weêrspannighe, en die foo halfterrigh 't gefagh der Staeten en van Maurits met de voet traeden, behoorde gewelt in 't werk te ftellen. Want eenighe konden niet goetkeuren, *dat men figh in gevaer wierp van den soldaet tot wanhoop te terghen: dagh en tijdt waeren bequaemer, om onstuymigheeden, die naeuwlijx oyt van eenighen duer fijn, te besaedighen.* Hier teegen wierdt ingebraght, *dat gedult en goedertierenheit smaet en verachtingh gebaert hadden: of soude men liever afwachten, dat se den vyandt, met wien se van nu af in heymelijke onderbandelingh stonden, oopentlijk binnen 's stadts mueren inlieten? Indien men vergiffenis en schrik te gelijk voor ooghen stelde, 't waere om den goeden aen te moedighen, d'ooverighe tot den noodtdwangh van berouw te brenghen.* Op den selfden voet was nogh onlanghs Meedenblik door leetweesen der soldaeten herstelt geweest, 't welk men met stilsitten en gedult te neemen te vergeefs soude afgewaght hebben. Geen onderscheit was'er in 't een of 't ander te volghen: want die 't verraedt reets by figh felven vast gefelt hadden, wilden, 't fy men fe in hun eyghen opfet

opset liet, of andersints pooghde te dwinghen, eyndelijk dien wegh in. In 't begin der Lente heeft Maurits alle de troepen, die men toenmaels konde by een trekken, te waeter en te lande, derwaerts gevoert; dan echter niet soo veel als genoegh waeren, om een geslooten beleegeringh te macken. Maer 't geschut op hen geloft sijnde, betaelden se met gelijke munt, soo dat onder andere wierdt getroffen en sneuvelde Jooft Villers, een man, die door uytsteekende krijgskunde voor deesen sijn der steêvooghdye van Utrecht, en nu 't Veldtmaerschalkschap hadt weerdigh gemaakt, en om 's Prinsen jonghe jaeren sijne ervaerenheit in oorlogslessen in te scharpen. Maer den storm die nu verveerdicht was, nae dat het neederworpen van den dijk de stadt ontbloomt hadt, is door een geveinsde handelingsh uytgestelt: en 't ooverstromen der rivieren, de storm en vuylen reeghen 's anderendaeghs daer op volghende, hebben 't naederen opgeschort. Daerbeneevens hoorde men, dat Landtsavechia, ontbooden door Winkfieldt, met eenigh uytgeleese volk in aentoght was. En 't ontbrak den Engelsman aen geen welsprekenheit, om sijn voorgenoomen schelmstuk te doen doordringhen. Want hebbende sijn volk ter sacmenigh geroepen: *Gylieden, seyde hy, siet hen, welker koegelen en vuerighe klooten nimmer met een gelijk gedruysch rondom op de mueren hunner vyanden gedondert hebben; reekent dat se ons soo veel te schaedelijker vyandt, des te vinnigher op ons gebeeten sijn; en nu nae by met de wapenen in de handt dreyghen; jae dat'er niemandt onder ons is, die niet, met woorden vol van vyantschap, ter straffe wordt uytgedaeght. Maer van d'andere sijde koomen se, die ons welvaeren, onse behoudenis soeken, by welke wy gunst en belooninghen verdienen kunnen. Nu dan, Spitsbroeders, 't staet aen u te bedenken, of ghy liever hebt u leeven, met het oovergeeven deeser stadt, in gevaer te stellen, of te kiezen weldaeden te bewijfen en te genieten.* Deese reeden wierdt door 't toeroepen der voorbaerighste en 't mompelen der ooverighe voor goetd gekeurt. Waerom Maurits, onvoorsien tot langher beleegheringh, en om niet te schijnen hen tot een verraedt, dat hy niet weeren konde, te dwinghen, sijn niet verder hier omtrent heeft willen ophouden. Echter sondt hy brieven nae binnen, of'er nogh eenighe waeren, welke of achterdocht op eere, of schaemte voor eerloofheit beweeghen konde, die noghtans bespottelijk van deesen omgekosten hoop ontfanghen wierden, aengesien Parma hen, booven de verloope maendtfoldven, een erkentenis ten geschenk hadt toegeworpen. 't Gevoelen is, dat hy eerst toenmaels sijn gelaet, dat door langhduerighe bedruktheit was vervallen, opgeheldert heeft, wanneer hy van den toorn deeser oovergegevene stadt sijne hoop en ooghen gaen liet oover Dordrecht, en die plaetsen, alwaer den bloedighen oorlogh eertijds niet gewoedt hadt. 't Gaf hem een sonderlingh vernoeghen te besichtighen en te betreden d'eerste der Hollandtsche steeden, welke hy seedert twaelf jaeren hadt veroovert. En soo voortvaerendt was hy in sijne vreughde, dat hy, alvorens de stadt met sijne besettingh te voorsien, daer binnen gegaen sijnde, sijn selfs vertrouwde den genen, dien hy, ingelaeten sijnde, ook om die reeden hadt behooren verdacht te houden. En daer sijn 'er geweest, die in twijfel trokken, of se, met het opdoen van soo schoone geleegenheit, hun eerste verraedt met een tweede trouwloofheit verdubbelen souden. Maer om hier toe oover een te stemmen viel de tijdt te kort, sijnde 't gevoelen van andere, dat daer in geen sekerheit te vinden was. Sy hebben 't om hen selven, niet om de partyen, gedaen, dat se niet die beyde bedrooghen hebben. Weynighe sijn weder nae Engelandt,

1589.

Maurits
koomt met
een leegher
voor de
stadt.

De weêr-
spannelin-
ghen ver-
weeren sijn.
Villers ge-
schooten.

Winkfieldts
reeden om
hen tot het
verraedt te
beweeghen.

Maurits op-
breekende
sendt brie-
ven aen de
weêrspan-
nelinghen.

Die bespot-
telijk ont-
fanghen
worden.

Parma's
groote
vreughde
oover 't lea-
veren der
stadt.

1589.

landt, of onder hunnen ouden eedt, gekeert. d'Andere deden yder onder hun befcheyden vendel, nae dat Parma die verdeelt hadt, treffelijke dienften, hebbende geen ander heyl te hoopen, dan door feege: naerdien se voor verraeders en ooverloopers uytgeroepen en gebannen sijnde, de krijgsreghen verbeurt hadden. Echter lasterden dit schelmstuk selfs die hun voordeel daer by gedaen hadden, en de verraeders langh met den bynaem van *Kooplieden* beschimpt en gescholden sijnde, hebben, uytgenoomen weynighe, selfs geen eerlijke doot gehad. Meenighte heeft de straffe in d'ingenoomene steeden achterhaelt. 'tKrijgsvolk, dat Parma tot bewaeringh der stadt, en om op den vyandt te stroopen, in besettingh hadt geleght, heeft meermaels moedigh, en de jonghste daeghen, gelukkig gevochten, hebbende drie kornetten peerden van Maurits ruytery, die onvoorsichtelijk omtrent 's Hartoghenbosch waeren afgedwaelt, onderschept en geslaeghen. Dit gaf hem des te meerder indruk, van hoe groot een gewicht het was, aen de reets veroverde plaets de naebuerighe te hechten: deese sorghe heeft hy de mindere Ooversten bevoolen. Behalven Geertruydenbergh legghen teegenwoordigh aen d'ooversijde van de Maese nogh twee andere steeden, onder het gebiedt van Hollandt: maer Heusden heeft in voortijden geleeghen aen de Maese, aler door 't maeken van een nieuwe vaert, de oude is uytgedrooght: men gelooft dat het is een gedeelte des aelouden graeffschaps Teisterbandt, gehouden onder de gehoorsaemheit en bescherminghe der Vorsten van Kleef, die naederhandt hun regh aen Hollandt hebben oovergedraeghen. Maer de stadt Seevenberghen, sijnde voor deesen geweest een gedeelte des landts van Stryen, is in der daet door de rivier van Hollandt afgescheyden: waerom ook 't bewint in 't Kerkelijke aldaer, niet aen den Bifschoppen van Utrecht, gelijk door geheel Hollandt, maer aen dien van Luyk gestaen heeft. Dan 't heeft gehad sijne besondere Vryheeren; soo noghtans, dat se stonden onder gehoorsaemheit der Graeven van Hollandt: onder welker heerschappy ook van aeloude tijden behooren eenighe dorpen booven Geertruydenbergh, gemerkt het de gewoonte der machtighe volken is oover de stroomen te setten, om, door de sterkten des naestgeleeghen oovers, haere binnegeleegene te besluyten. Die van Brabandt niettemin hebben al voor langh, hoewel vergeefs, gearbeidt, om de steeden Heusden en Geertruydenbergh onder hen te trekken. Dan Seevenberghen, dat slechte werken heeft, en daerom altoos aen die 't eerst aantast ten prooye valt, hadt Arembergh thans met weynigh moeyte ingenoomen: maer 't was niet te houden, aengesien die van Hollandt den Noordam en andere omleggende plaetsen meester waeren. Graef Karel van Mansfeldt teegen Heusden gesonden sijnde, maekte te gelijk eenen aenflagh, om Bommel, hoofdstadt van den aenleggenden weerd, 't welk door Maes en Wael, twee saemenstroomende rivieren, die sich aldaer verdeelen, omvanghen wordt, door verrassingh en kondtschap met eenighe ingesetenen t'oovervallen. Dan 't verraedt ontdekt en gestraft sijnde, heeft hy de begonne beleegeringh voortgeset, waer toe hem 't kasteel van Heemert, niet verre van daer, nu reets met verdragh was oovergegeeven, dogh moest door 't oovermaetigh vlooden der riviere, dat de velden onder waeter hadt geset, dien weerd verlaeten. En om Heusden was men niet soo seer bekommert voor geweldt als voor hongher. Daer binnen lagh den Heer van Famars, wiens onversfettelijke dapperheit en kloekhartigh opset om het uysterste te verdueren, de stadt teegen den vyandt, die se van verre rondtom beslooten hielt, verdaedighde. Dan dit is Maurits voorgekoomen, en, nae dat hy taemelijk

Parma tracht, nae Geertruydenbergh, Heusden, Seevenberghen en andere plaetsen te veroveren.

Mansfeldt wordt teegen Heusden gesonden.

Die ook eenen vergeeffchen aenflagh op Bommel maekt.

getal van krijgsvolk, uyt de naeste besettinghen, by een gerukt hadt, daer de vyandt swakst was, doorgebrooken; brengende daer binnen 't gheen'er meest van nooden was. De Graef van Mansfeldt hierentusfchen, eengedeelte sijns leeghers afgebrooken hebbende, gaet niet verre van daer 't kasteel van Heel, op de Bommelerweerd, teegen oover Creveceur, met scheepen en geschut aentasten. 't Was van werken, soldaeten, en alles wat tot teegenweer kon dienen, rijkelijk voorsien, ten waere de slotvooght Sijdenborgh, door te voorbaerighen oovergaeve, de hoop en vrees te gelijk hadt afgesneeden. Hy wierdt te raede de schult den krijgslieden aen te wrijven, en des te stouter, om dat het meerdergedeelte was ter needer gemaekt, terwijl het Spaensch krijgsvolk, buyten last hunner ooversten, teegen de besettinghen in 't uyttrekken, wreedelijk woede. Onder beschuttingh deeser plaetse, en van de daer teegen ooverleggende schans Creveceur, die door den Graef van Hoothenloo geslecht, door 's Koninghs ooversten, ter plaetse alwaer 't rivierte de Dieft en de Maestroom in een vloeyen, weeder opgebouwt is, 't eylandt ingetrokken sijnde, hebben se de oopene velden en alle swakke schansen en kasteelen t'eenmael uytgeplundert en verwoest, blijvende als nogh onseker waer hunnen voornaemsten aenflagh moght op uytkoomen. De rivieren, door geduerighen reeghen hoogh opgeswollen, spoelden wegh de werken, die se op 't eynde van de weert, teegen oover Gorkom reets begonnen hadden. Hier nae smeeden se eenen anderen aenflagh, die was, de plaetsen aen d'ooversijde van de Wael, Gelderlandt en voorts daer op Utrecht te besoeken. Ten laetsten 't eylandt Voorne, dat, geleeghen booven den Bommelerweert, voor twee jaeren door de Nassausche met een schans gesterkt was, van verre aentastende, koomt hen ter ooren, dat Hoothenloo met uytgeleefte voetvolk, en eenighe kornetten ruytery, in aentoght was, om flagh te leveren; dan 't geschal was grooter als de daedt: ook hadt Mansfeldt niet te hoopen, dat hy, nae de Lentetijd en den Soomer vruchteloos, of met seer geringhe voorspoedt, te hebben doorgebracht, 't aldaer soude kunnen harden. Neemende derhalven in 't wederkeeren sijnen wegh de Maes op, liep hy door een schielijke wielingh, en door muycery van een Spaens regiment, verbolghen om de wanbetaelingh hunner soldyen, waer teegen hy sich wilde versetten, gevaer aen 't leeven. Ooverste van dit regiment was Saurius Leva, een man soo gesien onder 't krijgsvolk, als van Mansfeldt, oover eenighe heftighe woorden, onlanghs te vooren onder hen omgegaen, gehaet. Ook sijn'er geweest, die geloofden, dat dit vuer van muycery gestookt wierdt door de konstenaeryen des Prins van Ascoli, en des Hartoghen van Pastrana, en uyt haet teegen Parma. Buyten twijfel hadt die Prins nu al voor langh, door de grootheit en de glory sijner daeden, waer in hy de Spaensche hoofden hunnen roem ontstreeken hadt, en om dat hy den Italiaenschen landtaerd oopenhartigher, als wel geraeden was, vertrouwde en begunstighde, eenen geweldighen haet op sich gelaeden. Hier uyt sijn'er gereefen, die niet min sijne dapperheit en deughden, als sijne ongelukken pooghden te bekladden. Maer dat hy de Spaensche vloot ten prooye gelaeten hadt, dat sijne aenlaeghen op Berghen vruchteloos geweest waeren, en meer diergelijke lasteringhen, wierden in 't oopenbaer ten breedsten uytgemeeten. Edogh soo veel volken, wel 't grootste gedeelte der Nederlanden, door hem weeder onder gehoorfaemheit gebracht, uytmuntende gunst der gemeente tot sijnen persoon, by den Koningh niet dan heymelijk, en des te gevaerlijker, onder schijn van roemen, voortgedraeghen. En ook waer de vrees voor hem niet sonder grondt

1589.

Maurits, door 's vyandts leegher gebrooken sijnde, koomt Heusden te hulp.

Sijdenborgh geeft Heel al te voorbaerigh aen Mansfeldt oover.

Mansfeldt tast het eylandt Voorne aen.

Dan vertrekt op d'aenkoomst van Hoothenloo.

Muycery van een Spaens regiment.

Der Spaens jaerden haet, afgunsten en lasteringhen teegen Parma.

grondt

1589. grondt geweest, dat hy, wen hem 't leeven tot een argher verval der Spaensche heerschappy hadt by gebleeven, soo befaemt in oorloghs daeden, uytsteekendt bemint door goedertieren regeeringh, en by den vyandt sêlfs niet ongesien, het rijk van Portugael, waer toe sijnen soon den rechten tijtel hadt, gelijk de meeste toen geloofden, met de Landen, welker klem en besittingh hy reets in handen hadt, soude koomen te verwisselen. Voorwaer, 't sy Koningh Philips, arghwaenendt van aert, gelijk 't gemeenlijk met de Koninghen gaet, om den Hartogh, welkers glory hem te hoogh in top gereesen schein, te beteugelen, sijn eyghen voorspoet uytstreek, 't sy de schatkist, nae oneyndigh uytputten van swaere onkosten, inderdaet verarmt was, Parma, hebbende voorlangh de onheylen, die uyt gebrek geschaepen stonden, sien aankoomen, en verdriet in den teegenwoordighen staet der saeken, hadt een siekte op sijn gehaelt, oorfaek waerom hy de reys nae Duytschlandt tot de waeteren van 't Spae deede. En nae dien tijdt heeft hy nimmer sijn voorighe gesontheit gekreeghen, nogh 't geluk hem haere gewoonelijke gunst willen aanbieden, aengesien het eene het andere deede verswakken. De Italiaenen, een volk, dat in arghwaenen vermaek schiept, en op anderen light vermoedt 't gheen 't sêlfs bestaen durft, klaeghden oopentlijk, dat hunnen Hartogh door de Spanjaerts was vergifticht: welk gerucht, doo: sijn afgrijpselijckheit, en om dat ten naedele des Spanjaerts lightelijk alles wordt aengenoomen, kragtigh doorgedronghen is. De brieven, waer in hy swaerlijk by den Koningh wierdt beschuldicht, hadt Maurits onlanghs onderschept, en aen hem sêlfs gesonden; hy, ontveinsende den dienst hem door sijnen vyandt beweesen, sonder hem ook sêlfs daer voor te bedanken, heeft den schrijver der sêlver Jan Moree, die de Spaensche saeken in Vrankrijk door listighe vonden, en ooverdaedighe geschenken hadt voortgeset, ter maeltijdt genoodicht; 't gheen hy niet langh heeft ooverleeft; waer uyt de geruchten nieuwe stoffe raepden: insonderheit als hy, dien men geloofde de handt tot dit wrackstuk geleent te hebben, tot hooghe eerampten, en buyten eenighe verdiensten, wierdt gevordert. Daer nae is Richardot van Parma nae Spanjen gesonden, om sijn onschult, oover 't gheen hem te last geleght wierdt, dat hy de Spaensche vloot niet was te hulp gekoomen, voor den Koningh te doen. Philips heeft soo deesen, als den Hartogh van Medina Sidonia, die van den anderen kant beschuldicht wierdt, voor sijn ontbooden en gehoort, en willen schijnen beyde de Hartoghen vry te spreken. De muyttery door 't straffen van eenighe weynighe soldaeten gestuyt, en 't regiment, hoewel 't een van de oudste en ervaerentste in dienst was, geslaekt sijnde, kreegh Mansfeldt last, om met seeventigh vendelen, suyver van die muyttery, nae Rhijnberk te rukken. Deese stadt, toebehoorende den Bischop van Keulen, wierdt nu in 't derde jaer, nae dat Parma uyt die gewesten was vertrokken, al om door schanssen beslooten gehouden. Al voor eenighen tijdt was sy gevallen in handen van Truxes en Nicuenaer, die, den eersten sijn wettigh recht, dees sijn waepen, by brengende, oover de besettingh des sêlfs in geschil sijnde, de plaets in bewaeringh der Vereenighde Staeten, als scheytslyuden, hadden oovergelaeten. Maer in 't begin dies jaers hadden die van Hollandt, maekende een brugh, om oover den Rhijn te trekken, en sterker in ruytery sijnde, voorraedt daer binnen gebraght. Varrabon, 's Koninghs Landtvooght oover Gelderlandt, daer nae, op verfoek des Aertsbischops, die in persoon by Parma was gekoomen, met een gedeelte der troepen gesonden, om de stadt door geweld en hongher te benacuwen, hadt in 't doortrekken Blyenbeek, welk

Hy haelt een siekte op sijn.

d' Italiaenē drijven, dat hy door de Spanjaerts is vergifticht.

Hy straft den lasteraer sijnens naems.

Hebbende Richardot nae Spanjen gesonden, ontschuldicht hy sijn voor den Koningh.

Mansfeldt wordt gesonden om Rhijnberk te beleegeren.

Varrabon ook nae Rhijnberk gesonden sijnde, neemt Blyenbeek in.

welk slot den Ooversten Schenk, weynigh op sijn recht betrouwende, voor dees door de waepenen als eyghen hadt genaedert, niet sonder bloedstortingh vermeertert. Want de besettelinghen, oude en ervaere soldaeten, hebbende 't beschieten een geheele maendt verduert, en de kloekheit gehadt van met gelijke munt te betaelen, hadden 't verlies weederlijts by naer gelijk gemaekt, tot dat se ten laetsten, de schaede hen onder weynighe des te swaerder vallende, en door de doodt hunner hopluyden oneenigh rakkende (waer en booven se ook eenighe van de hunne hadden uytgedreeven) den vyandt in hunne sterkte, die nu haeren val dreyghde, hadden ingenoomen. De seeghe was insonderheit aenmerkelijk door een vrouw, die, gevonden onder de dooden, met een mannelijk hart en gewaet, gelijkerhandt met hen op buyt en slaeghen langh hadt uytgeweest. 't Gheen in de beginselen der beroerten meermaels oopentlijk gesien is: en geen eeuwe oyt vruchtbaerder geweest in diergelijke voorbeelden. Want nae dat die hooghe tytelen, van voor den Godtsdienst, voor 't Vaederlandt, of voor den Vorst te vechten, de gemoederen in d'eene en d'andere party verrukt hadden, deede hen eenen verwoeden haet meermaels de betaemelijkheid en plichten hunner kunne vergeten. Maer eyghen verlies en schaemte hadden Schenk, die immer woest van aert was, nogh meer raefende gemaekt. Aen d'eene sijde hadt verlies van huys en haert, hem door sijn vyanden ontveldicht, sijn gemoet ter wraeke ontfleeken: aen d'andere, de spijt te vinnigher sijn hart beneepen, dat hy, hebbende niet volx genoegh, sich verleegehen vondt, om die binnen Rhijnberk beslooten waeren te kunnen redden. Spoedigh echter al sijn maght te peerdt en te voet by een gerukt hebbende, deede hy op den oever van den Rhijn, niet verre van de stadt Rees, onaengesien al de teegenweer van Varrabon, een schans opmaeken; van waer hy den toevoer, hem te waeter toegesonden, waergenoomen en te lande nae Rhijnberk geleydt heeft. Daer nae bericht sijnde, dat eenighe troepen Verdugo te hulp in aentoght waeren, jaeght hy flux met sterke daghreyfen voort, betrapt en slaet hen op de Lipperheide, niet verre van de rivier, soo dat se sich op de vlucht begaeven, en de soldyen, die se naer Vrieslandt brachten, achter lieten. Door deese voorspoet stouter geworden, smeede hy eenen aenflagh op Nymeeghen, waer op hy voor langh gewrokt hadt, en dreyghde die stadt door verrassingh by nacht ten val te brenghen. Hier toe, sijne ruytery voor afgesonden hebbende, komt hy, in de naerste duyfsteris, met weynighe ponten, wel voorsien van krijgsvolk, de Wael affakkende, te landen aen een oordt der stadt, die geen andere sterkte, dan alleen 't voor by loopen der stroom hadt. Voorts beveelt hy de veerdighste der sijner de traillen van eene der huysen, die van achteren op de stroom uytkoomen, in aller yl uyt te breeken, en daer in te vallen, om daer nae, met troepen door de stadt verspreydt sijnde, de poorten voor de ruytery, die nu reets ter inkoopste aen 't draeven was, te oopenen. Dan juyft was men by geval in dat huys, 't welk wierdt bespronghen (en ook 't selve niet, waer op het Schenk te vooren gemunt hadt, spruytende de dwaelingh uyt de nacht) vroolijk op een bruyloftsfeest. Hier uyt ontstont strax een geweldigh geraes, en de burgery op de been geraekt sijnde, besette 't selve huys, en gaet eenighe, die nu al op straet geraekt waeren, met de gereetste waepenen en daer nae ook met geschut te keer. Stouter wierdt de meenighte des volx door 't aenbreeken van den dagh, weynighe die 't hoofd booden vonden sich door gedrangh en schrik benart, en wierden dies te vinnigher ter needergemaekt. Hierentusschen was Schenk, op den oever staende,

*Schenk
brenghet
voorraedt
binnen
Rhijnberk.*

*Hy slaet de
vyanden, en
dwinghet
hen de soldy,
die sy nae
Vrieslandt
geleyden,
achter te
laeten.*

*Smeedt
eenen aen-
slagh om
Nymeeghen
te verrassen.*

1589. niet maghtigh de vlucht te keeren, en nu allen in 't gemeen, dan wederom yder by naeme toeroepende, sy fouden dogh soo heerlijken aenflagh volvoeren, en, door een dapperen uytval, hen die bereydt stonden te volghen den wegh baenen. Een bijster ongemak quam den verflaeghenen in deese ontfteltenis nogh oover, in dat de fcheepen, diefe in allen gevalle t'hunner verfeekertheit hadden meedegenoomen, geduerende de duyfterheit des nachts, door de geweldighe drift der ftoome, soo verre beneden de ftadt waeren afgedreeven, dat fe den vluchtenden niet konden inneemen. 't Vinnigh dringhen van 's vyandts koegelen benacuwde hen der maete, dat de weynighe fcheepen, die aen de wal laeghen, onmaghtigh den laft der inftortende vluchtelinghen, in soo groot een gedruys en verflaeghenheit, te draeghen, te gronde ginghen: en de ftoom heeft, onder veele andere, ook zelfs den Ooverften, beladen, gelijk hy was, met fijn swaere waepenrustingh, ingefwolghen. Dusdaenigh is geweest het eynde van Marten Schenk, een man, in fijne eeuwe, booven alle andere, van befaemde ftouthet: fijn huys hadt eenighen luyfter: maer fijn glory is hem onder Parma vermeerdert: kortfs daer aen hadt hem Lyeester ridderlijke weerdigheit en meer andere krijgscieraeden toegevoeght. Moedt hadt hy uytfteekende: voorfichtigheit gebrak hem dikwils: onmoogelijk was 't hem figh onder reght en wetten te buyghen, waer door hy by den soldaeten in gunft, by de gemeente en de regeeringh in haet geraekte: hoewel fijnen straffen en onhandelbaeren aert figh met de jaeren hadt begonnen te leeren fehikken. Sijn liehaem, by d'overwinnaers gevonden, wierdt ter geheugenis fijns ooverloopens in 't oopenbaer ten spot gefelt. Dogh de wraek der soldaeten, die de fmaetheit hunnen Ooverften aengedaen, wreedelijk in de Nymeegfche gevanghenen wreekte, heeft hen genootfaekt dat uyt de weegh te neemen. Twee jaeren echter onbegraven gebleeven fijnde, heeft Maurits hem, toen hy de ftadt hadt ingenoomen, eyndelijk ten graeve beftelt. Om de felve tijdt is ook Graef Adolf van Nieuenaer, terwijl hy, wat te onvoorfichtig, 't beproeven eenigher nieuwe vuerwerken befichtighe, by geval verongelukt: Heer, die niet dan spaede aen den oorlogh quam, en in feeden onberifpelijk. Truxes van deese twee ooverften, op welker maght en dapperheit 't geval fijner party figh gehandthaeft hadt, ontbloot fijnde, liet ten laetften den oorlogh vaeren, infonderheit nae de vyandt ook Rhijnberk vermeerderde: welkers belegeringh, langh en tot in het volgende jaer geduert hebbende, den Spanjaert cerft veel volx gekoft, dan naederhandt de fceghe gegeeven heeft. Want die van Hollandt het krijgsvolk van Schenk, dat, verwoedt van droefheit om de doodt hunnes Ooverften, dreyghde aen 't muyten te slaen, om dat het eylandt, 't welk in hun geweldt, en een fleutel van den Rhijn was, lichtelijk een kooper foude gevonden hebben, afbetaelt en in hunnen dienst oovergenoomen hebbende, lieten strax daer aen hunne grootfte forghe gaen, om Rhijnberk te hulpe te komen; met geen andere hoop, dan om den vyandt, dien fy de ftadt niet konden, den tijdt t'ontfutfelen. De Graef van Valkenfteyn, ingevolghde van dit voorneemen, met twee duyfent mannen, booven de toegevoeghde peerden, derwaerts gefonden, en nae 't inneemen van een fehansfe onderweeghe, oover de ftoom gefet fijnde, volghet hem den Marquis van Varrabon op de hielen, niet met eenigh opfet om te slaen, hoewel hy fterker was gekoomen, maer alleen om hen op den tocht van achteren aen te vallen, en in den staert te slaen. Den Ridder François Veer, die met twee vendelen Engelsche d'achterhoede hadt, keert figh om, valt op den vyandt aen, en wederftaet den indruk,

Dan met de fijne van de fteedelinghe afgeflaeghe fijnde, verdrenkt by inde ftoom. Sijnen aerdt en lof.

Nieuenaer verongelukt by geval.

Truxes fcheydt uyt den oorlogh.

De Graef van Valkenfteyn word tot onfet van Rhijnberk gefonden.

Varrabon volghet hem.

tot

tot dat de ruytery hem omringht, en strax daer op de geheele regementen handtgemeen raekten. Een groote meenighte wierdt'er, ten opzicht van 't getal, geslaeghen; en die aen 's vyandts sijde 't heetst in den slag waeren ter needer gemaect sijnde, tien vendelen van hunne voetknechten, een standaert, en een groot getal peerden veroovert. Weynighe ontvluchten 't met hunnen Ooverste. Dit heerlijk proeffstuk van dapperheit heeft den Ridder Veer den wegh tot hooger weerdigheit en roem gebaent. Varrabon leyde de neederlaegh ten grooten deele op Karel van Mansfeldt. Want dees was'er ook teegenwoordigh geweest, hebbende juyft op den tijdt van 't gevecht met sich gebraght de regementen uyt den Bommelerweerd: en alsoo sy beyde niet langh te vooren naer een selfde ampt gestaen hadden, dat Varrabon weghdroegh, geloofde men dat Mansfeldt sijnen teegenstander in deese ongeleegenheit hadt verlaeten. Hier nae hebben d'ooverwinnaers hunne waeghens met lijftocht veyligh oover wegh binnen Rhijnberk gebraght: sijnde de beleegerde ook selfs gelukkig op de naeste wachten ingevallen. In 't wederkeeren langhs weeghen den vyandt onbekent, is hen niet gevaerlijx bejeegent. Dan echter is den beslootenen hunne dapperheit, onaengesien 't vermeerderen van 's vyandts krachten, niet ontfaet, voor al eer de Spanjaert de schans by Rees, van waer hen den toevoer quam, met het doorwaeden van de stroom, hadt ingenoomen. Drie maenden daer nae was de Winter in het volghende jaer oovergetreden, wanneer, die van Hollandt niet ontveinsende, dat se geen krijgsvolk genoegh hadden, om hen, die soo groot een landstreek van hen laeghen afgescheyden, te hulp te koomen, sy sich, op geene oneerlijke voorwaarden, tot het uysterste besluyt gekeert hebben. En Parma heeft Rhijnberk, gelijk ook Bon en Nuys beset gehouden, smeedende daerenbooven verscheyde aenflaeghen op de Kleefsche steeden, terwijl hy, de Vorst op 't afgaen van sijne jaeren sijnde, de gunst der grooten 's Landts hadt afgekoff. Dus hielt hy, of door besettinghen, of door de maghten, die hem waeren toegedaen, den Rhijn tot aen Aernhem toe in sijn gebiedt. Nogh heeft 'et Aeken, vrye Rijxstadt, niet gebeuren mooghen, in veyligher vrede te blijven, in deesen oorlogh, aengesien Koningh Philips de beschermingh deeser stadt, die van oudts by den Hartoghen van Brabandt is geweest, als een tijtel van heerschappy duyde, by plakkaet uytstootende alle inwoonders, die derwaerts den Roomschen Godtsdienst waeren ontvlooden. Maer geldtgeeven dede 's Koninghs Ooversten dit in de wal schuyven, en, sich vernoevende met het stroopen en plunderen ten platten lande, hebben se de stadt uytstel gegeeven, tot dat ten laetsten nae veele jaeren, 't geweld der partyen in Duytschlandt gekeert sijnde, hy ook dit tot schijn van recht heeft voorgewendt. Terwijl sich 't leegher om Maes en Rhijn onthieldt, is'er in verscheyde gewesten, gints en herwaerts, meermaels tusschen de besettinghen elkander ontmoetende, gevochten, waer door Maurits soldaeten rijken buyt maekten. Want de ruytery liep selfs tot in 't hart van 's vyandts landen bluysteren en blaeken, en sleepten, nae't verjaegen der geleytroepen, allen toevoer hen ontmoetende met sich. Dan wreeder bejeegeninghen sijn'er ter see gevallen, om dat de Hollanders, machtigher in deesen deele, den gewoonelijken handel tusschen gelijke oorloghs machten, en de reghten der gevanghenen hadden afgesneeden. Men hadt hen, wen sy soo veel vermoogende waeren, voor vyanden gerekent, welken alleen met rooven de vaert bekommerende, den naem van vrybuyters gegeeven wierdt. Dit maekte, dat de Vlaemingen, en die uyt de Hollandtsche vlooten, (gelijk 't een woest volk

1589.
Wordt van
Veer geslae-
ghen.

d'Oover-
winnaers
spijzen
Rhijnberk,

Dat aen
Parma
wordt
oovergegeev-
ven.

Sijne aen-
slaeghen op
de steeden
in 't landt
van Kleef.

Ondertuf-
schen vallen
hier en daer
verscheyde
gevechten
tusschen de
partyen.

Dan wreeder
waeren
de bejeege-
ninghen ter
see.

1589. is) bewust eener schelmstuk, oovergelopen waeren, geterght door 't mecnighvuldigh straffen hunner landtslyuden, in de ongewaepende scheepen, door roof en wracksucht, en ook selfs in die geschut voerden, door wanhoop, eenen schrik braghten. Vaek is 't gebeurt, 't gheen eens voor al staet aen te merken, naerdien 't het stoudt bestaen der voorighe eeuwen kan opweeghen, dat d'eene party, omringht door de scheepen der andere, het vuer in 't buspoeder gesteecken heeft, en alsoo sikh selfs en sijnen vyandt doen opspringhen. Soo nae gact hen, die aen 't leeven wanhoopten, de sorghe om niet ongewrooken te sterven. Te deeser tijdt is Spanjen, dat, geduerende de beroerten van andere gewesten, tot nogh geruyst in vrede geseten hadt, eerst gewaer geworden, dat den oorlogh hen t'huys en op eyghen boodem gebraght wierdt. Want d'Engelsche, met sikh neemende Hollandtsche scheepen en krijgsvolk, sijn reukeloos en vruchteloos op de seekusten van Gallicien aengevalien, en poogden daer nae Don Antonio weeder in sijn rijk van Portugael te herstellen, needer slaende hun leegher voor Lissebon. De Koninghin hadt 'er ses scheepen van de haere by gedaen: d'ooverighe waeren tot hondert en twintigh in getal, en hadden tot Ammirael François Draek, het voetvolk tot Veldtheer Johan Norrits, hebbende de hoop des buyts onder hen verdeckt. De beginselen tot een gelukkighen uytflagh deden sikh soo groot op, dat Albert van Oostenrijk, Steêvooght uyt den naeme van Philips, sikh reets ter vlucht bereyde. Maer 't was een aenslagh van besondere personen, waer uyt d'onsekerheit wien te gehoorfaemen, en kleyne voorraedt van noodtwendighe behoeften, en ook onmaetigheit in drank, dat meenighte van sieken veroorsaekte, in twijfel gelaeten hebben, of Don Antonio al te vermetel van de gunst der Portugijsen, en de hulp der Mooren hadt opgegeeven, dan of sy selve, door te schielijk een vertrek, de saek verbrodt hebben. En hoewel de Hollanders getoont hadden, dat se bereydt waeren de seekasteelen, en den ingangh tot het rijk, te bewaeren, men gaf hen geen gehoor. 't Beleggh opgebrooken sijnde, heeft de Spanjaert hen, die oovertuyght wierden van nae nieuwigheit en veranderingh in 't rijk gestaen te hebben, van stonden aen met de doot doen straffen. Verder is 'er van d'Engelsche niet uytgerecht, dan dat hunnen aftoght sonder slaggh of stoot, hun ooverrompelen der kasteelen straffeloos en sonder teegenweer, de swakheit en het onvermooghen der Spaensche heerschappy ten toon gestelt hebben, en hoc week die moogenheit in haer eyghen rijk sy: en d'Oostersche vloot, hen korts daer aen in de vaert ontmoetende, genoomen hebbende, is den volken gelegenheit gegeeven, om door gesanten onderlingh, en door geschriften te betwisten, of den toevor die onzijdighe volken, en met welke men in vrede is, ten vyandt doen, wettelijk voor prijs konnen verklaert worden. Dan Vrankrijk ook sikh met de partyen ingelaeten hebbende, menghde haere belanghen verscheydentlijk met de hunne, nae dat de Koningh den Hartogh van Guise, oopentlijk bekent voor 't hooft der beroerten, hadt doen ombrenghen, en niet langh daer nae een monnik den Koningh selfs, den laetsten uyt den bloede van Valois, vermoorde; tot wræk van welke beyde de waepenen wierden in de handt genoomen. Nae de Fransche wetten was het erfreght tot de kroon buyten twijfel op den huysse van Bourbon gevallen: maer het hooft dier stamme, Henrik, Prins van Bearn, hebbende naeulijx yets anders dan den blooten tijtel des Koninghrijx van Navarre behouden, als welker sikh de Spanjaert voor langh hadt meester gemaakt, beleedt in 't oopenbaer den Gerformeerden Godtsdienst, waerom de steden, schoon hy beyde de gesintheeden een gelijk recht beloofde, hem de

d'Engelsche, willende den Spanjaerts op eygen boodem beoorloghen, brengen Don Antonio weeder in Portugael.

Dan vruchteloos.

Vrankrijk voeght sikh nae de doot van Henrik de III. met de partyen.

Desselfs naejaet de Prins van Bearn.

de poorten geslooten hielden, en hy alleen den aedel op sijne sijde gewent hadt. En het weesen der saeken eenen anderen keer genoomen hebbende, bevondt men de schult des afvals onder den Roomsgefinden te schuylen, en het gesagh der koninghlijke weerdigheit sijn by den Gereformeerden te vertoon. Nogh liet sijn Philips door eyghen exempel niet affchrikken, den Hartogh van Mayenne (dees, sijnde broeder des Hartoghen van Guise, gebruykte eenen dubbelen dekmantel van Godtvruchtigheit) nu niet door heymelijk onderstant, maer oopentlijk met hulp-troepen te versterken, om 't rijk, geleeghen tusschen hem en den Nederlanden, en voor 't welk die beyde eertijts hadden te duchten, in tweedracht en beroerten t'onderhouden, gesint, quam sijn oogmerk te gelukken, yemanden der sijner, op wien hy sijn vertrouwen konde, die moogenheit te leen te laeten. Want hy trachte hen smaekelijk te maeken, dat sijne dochter Isabella, dochters dochter van Henrik de II. Koningh van Vrankrijk, d'allerweerdighste was, om tot de hoogheit dier kroone verheeven te worden, 't sy dan om haers vaeders verdiensten, of om 's moeders afkoomst, en met dies te meerder recht, naerdien Bretagne, gelijk meer andere gewesten in Vrankrijk, de heerschappy der vrouwen ook voor deesen erkent hadden. Van d'andere sijde heeft den Hartogh van Savoyen, sijnen swaegher, sijne grensen uytgeset, en eenen wegh gebaent door d'Alpische geberghten. De Koninghinne van Engelandt kondtschap krijgende, dat la Motte, door last van Parma, met eenighe regementen te voet en te peerde nae Vrankrijk in aentoght was, heeft van gelijken geldt en vier duysent Engelschen aen Bourbon gesonden: en niet traegher sijn de Staeten der Vereenighde Landtschappen geweest in t'sijner hulpe te besluyten. Want hebbende eenighe scheepen met lijftocht, en 't gheen ten oorlogh dienen konde, naer hem afgeveerdicht, verstrekten se hem booven dien in baeren gelde, meer dan de benaetheit, waer in hunne saeken sijn thans bevonden, lijden konde, en te mildaedigher, op hoop van 't toekomende. Dit was inderdaet een heerlijk werk, en maghtigh d'afgunst der Oppervorsten tot de vryheit te versaghten, dat een Koninghrijk met de middelen van een Republiik gestijft wierdt: nogh ook min voordeeligh in sijn uytkoomst, en verderfelijk voor den vyandt, terwijl de Walsche volken, blijvende ten prooye der waepenen, waer toe sy voor deesen oorfaek gegeeven hadden; door eenen gelijke onheylen gefoolt wierden, 't sy eyghen krijgsvolk, 't sy de Fransche hen op 't lijf vielen. Daer nae, als Vrankrijk de krachten der Spanjaerden op nieu bestookte, heeft dien van Hollandt de gelegenheit tot winst en seeghe schoon gestaen; dermaeten, dat, in den tijdt van acht jaeren, de landtpaelen uytgeset, de schatkist verrijkt, de troepen vermeerdert sijn, tot dat Bourbon, door eyghen dapperheit, door de war-righe beroerten der weerspannelinghen, en hy selfs ten laetsten den sijnen in den Roomschen Godtsdienst verandert hadt, alle partyschappen onder sijn heerschappy gedempt, en veel eer de waepenen, dan het geheughen des voorighen verbondts, hadt afgeleght. 't Schijnt een gevolgh te weesen, aengesien ons verhael op de Fransche saeken is uytgekoomen, soo veel 't door menschelijke reedenen is geoorloft, t'ondersoeken, op wat wijze der selver beginselen, die soo groote gelijkheit met die der Nederlandtsche beroerten gehadt hebben, soo verscheyden in hunnen uytflagh geweest sijn. Want eertijts toen 'er tusschen Philips en Vrankrijk een vrede gevestight was, hadden die beyde Oppervorsten een oogmerk en onderlingh verbondt, tot uytroeyingh der Godtsdiensten, die, door den oorlogh en ongefraft te blijven, krachten gekreeghen hadden.

1589.

Om wien van de kroon te weeren, Philips den Hartogh van Mayenne stijft.

La Motte wordt van Parma met krijgsvolk nae Vrankrijk gesondt. d'Engelsche en Hollanders senden hulp aen Bourbon.

Die ten laetsten alle partyschappen onder sijn heerschappy ver-eenight.

Vergelijkingh der Fransche beroerten met de Nederlandtsche.

1589. Daer nae hebben de Grooten in Vrankrijk, uyt haet teegen 't gesagh van den huysse van Guise, en om selfs niet buyten bewint en veracht te leeven, dienende sich van een selve gelegenheit, als de Nederlanders teegen de Spanjaerts, de gemeente, die om den Godtsdienst gevaer liepen, tot beroerten en de wapenen aengedreeven. Maer d'uytkoomsten sijn bijster ongelijk geweest: aldaer is de gehoorfaemheit in haer geheel gebleeven, en den Roomschen Godtsdienst diervoeghe aen d'oooverhandt, dat se den anderen drukt, niet onderdrukt: hier is de oude heerschappy gantsch afgeswooren, sijn de kerkseeden onverdraeghelijk, en verdeelt tusschen vryheit en slaevernye. d'Oorsaek hier van meene ik te weesen, dat die van Guise, uyt den huysse van Lotteringen, by sich selven swak sijnde, eerst heymelijk, en daer nae in 't oopenbaer, van buyten sijn ondersteunt geweest met taemelijk onderstant, dat niet genoegh was om fortuyn te maeken, maer te volghen. Dus is hunne voornaemste kracht geweest, in sich van den Koninghlijken naem te dienen, en de geneegenheit der gemeente, sterkten die niet langh teegenhouden, wanneer d'ervaerenheit van eyghen belangh daer teegen strijdt. Maer de Fransche Koninghen, die oover een volk heerschen, hebben alle hunne krachten te saemen gevoeght, en binnen de paelen van dat rijk beslooten: dies woedende teegen eyghen onderdaenen, raeken de krachten hunner moogenheit aen 't slijten, en al't gheen ter wraeke te kost geleght wordt, gaet voor hen selfs verlooren. En het gemeen selfs, hoe bitteren haet het ook teegen den strijdighen Godtsdienst hadt ingesoo ghen, is, nae dat het de onheylen des oorloghs gesmaect heeft, niet graeger nae wraeke als nae ruste geweest. Hier uyt is 't, dat de vreedelakkaeten, soo dikmaels met besonderen yver verveerdicht, soo dikmaels sijn in 't war geworpen, naerdien de driften van 't gemeen nu reets gebrooken, nae de selve haekten, veel eer, om de wapenen af te legghen, dan om de vrede t'onderhouden. Hebbende verdriet in den langduerighen oorlogh gekreeghen, wierden se meer door aenstookken, dan door halsterrigheit tot geweld en trouwloofheit gedreeven. En gewoon sijnde onder een Koninghlijke regeeringh te leeven, hadt men hen veel eer bevreedighen konnen, indien eenen Koningh, uytsteekende in vreed- en oorlogh-konsten, sich selven en sijne wetten nae de krachten der partyen hadt gemaetight. Maer nieuwelinghen in 't stuk van heerschen sijnde, en onbedreeven ten opsight hunner jaeren, hebben se, door strijdighe gebreeken, de tweedracht en onlusten meer gaende gemaect, terwijl hunnen siedenden aert, of hunne vadtsighe wulpsheit, alles nae sich trok, of drijven liet; en dit alleen is 't gheen de rust in Vrankrijk heeft vertraeght. De Spanjaerts in teegendeel, hebbende eenen Koningh gekreeghen, die met hen, uyt haet teegen de Nederlandtsche vryheit, een selfde drift hadt, en die onder een langh bedrijf en ervaerenheit van saeken oudt wierdt, hadden, insiende hunne soo geweldighe krachten in andere gewesten, weynigh weesen van 't verlopen der Nederlanden, en voor ooghen de voorbeelden niet alleen van Italien, maer ook van Amerika, die hen leerden voortplantinghen te maeken, waer 't hen onmoogelijk was Landtschappen te vesten. Den Nederlanders, selfs die in geen deele teegen de Roomsche kerkseeden misdaen hadden, viel het te lastigh, den hooghmoedt, gierigheit en wreedtheit van dien uyt-heemschen landtaerdt te dulden, tot dat eenighe, bedrooghen door schijn van t'eenighen tijde bectere te beleeven, d'andere ten voorbeelde gedient hebben, en geleert door wantrouwen aen vrede, als waer onder wrack verhoolen lagh, onversfettelijk in hunnen haet teegen den Spanjaert voort

voort te vaeren. Dus heeft men eenen niet min bitteren oorlogh, dan den burgerlijken, en die echter duert als eenen uytheemschen. Maer in Vrielandt benaeuwde Graef Willem de stad Gröninghen door gebrek, te swak om grooter aenslaeghen ter handt te trekken, hebbende de sterkten door 't platte landt ooverweldight, als ook de schans Reyde, die, by nae een eylandt sijnde, seer bequaem geleeghen is aen de Rivier d'Eems, en den seeboesem, die, om de verwoedtheit der seegolven, den Dullaert genoemt wordt. Booven dit onheil pranghde Verdugo, dat hem de stad verdacht was, aengesien se geweyghert hadt besettingh in te neemen. Sy beyde naederhandt versterkt sijnde, Verdugo met nieuw uytgeleefe voetvolk, en Willem van Nassau met ruytery, hebben 't gheele volghende jaer gesleeten, met elkander, door vrees en geleegeheeden van yets t'onderneemen, in alarm te houden.

1589.

HUGO DE GROOTS HISTORIEN

der

NEDERLANDTSCH S A E K E N.

T W E E D E B O E K.

INHOUT.

Maurits neemt Breedaa in door list met een turffschip. Parma pooght die stad wederom te krijghen, dan te vergeefs: door sijn bevel wordt den Noordam aengetast, maer vruchteloos. Maurits sterkt Voorne, en bouwt Knodtsenburgh. Parma trekt, op 's Koninghs bevel, nae Vrankrijk: in sijn afweesen vermeestert Maurits verscheyde steeden. De Duytschen, die aen Parma anghstigh klaeghen oover 't schenden hunner grensen, krijghen trots bescheidt: hun beklagh aen de Staeten; der selver antwoordt. Beklagh en versoek der Vereenighde landen daer teegen. Parma uyt Vrankrijk weedergekeert sijnde, vindt sijn in veele swaerigheeden; muystery sijner soldaeten. De Prins van Ascoli met eenighe troepen nae Vrankrijk gesonden sijnde, grijpen de Vereenighde Staeten moedt: Sy neemen de schans teegen oover Zutphen in. Maurits vermeestert Zutphen en Deeventer; Hy brengt sijn leegher, op versoek der Vriesen, in Vrieslandt. Opbreekende voor Gröninghen, sterkt hy Delfsijl, by hem genoomen. Parma, door Maurits geslaeghen sijnde, verlaet de belegeringh van Knodtsenburgh. Sijne siekte sijn hervattende, trekt hy nae 't Spaë: Hy bevreedicht de muytende soldaeten. Maurits veroovert Hulst, en beleeghert Nymeeghen. Naë 't winnen dier stad wordt hy met ongemeene blijdschap der gemeente in Hollandt ontfanghen. 's Keyfers gesantschap is den Staeten verdacht. Verhael der rampsaeligheeden van Arragon, by geleegenheit. Parma trekt weeder nae Vrankrijk. De Vereenighde Staeten senden hulp aen Henrik van Bourbon. Klachten der Gröninghers aen Parma. Maurits beslecht de beroerten t'Utrecht en in Zeelandt; beleeghert Steenwijk, wordt gequetst, neemt de stad in; sijne gemaetigtheit omtrent d'ooverwonnene. Elisabeth ontbiedt haer krijgsvolk te rug. Maurits hebbende de Spaensche voor Othmarsum opgeslaeghen beleeghert Koeverden, en vermeestert de stad, onaengesien den teegenweer van Verdugo. Parma voor de derdemaal nae Vrankrijk trekkende, sterft: bedenkinghen oover sijne doot: sijne seeden en lof.

Het Kasteel van Breda door Soldaaten,

J. L. van der Linde. meent se fecit.

een Turkschip verborgen, veroverd, 1590.

L't gewelt des oorloghs scheen in Vrieslandt te willen instorten, ten waere 't verooveren van Breedaa de leeghers nae sich getrokken hadt. Deese stadt is al van oudts onder Brabandt gerekent, geleeghen in een vruchtbaere landtdouwe, op de grensen van Hollandt, en heeft onder haer gebiedt seeventien dorpen. Sy heeft haere benaemingh van een stroom, tot hier toe de Aa genoemt, die van daer breeder en door de vesten heen loopende, sijnen naem verandert in de Merke: waer nae hy by de stadt Seevenberghen valt in den seeboesem. 't Huys van Polanen heeft by koop den eygendom der selver gehadt, onder den tijtel van Baronne: van dat is sy gevallen op 't huys van Nassau, door huwelijk van Engelbrecht, wiens naeneve Henrik de selfde met graften en vesten voorsien heeft, en daer aen gemaekt een seer vermaert en destigh kasteel, te gelijk tot cieraedt en teegenweer. 't Bedrijf des oorloghs heeft'er, in de jonghste tijden, bolwerken en alle andere vastigheeden, dienstigh om den vyandt af te wijfen, en die haer de glory geeven van beswaerlijk te kunnen vermeerstert worden, bygevoeght. De krijgslift, door welk het kon ingenoomen worden, heeft een schipper aangeweesen. Hopman Karel van Heraugiere, Edelman van Kamerijk, hebbende, op 't aenraeden van Philips van Nassau (dees, sijnde een soon van Graef Jan van Nassau, was in den oorlogh onder 't bewint sijns geslachts gesonden, gestelt oover een gedeelte der krijgsknechten en Steêvooght oover eenighe weynighe steden aen de Maese) de saek met Prins Maurits ooverwooghen, verstaet tot den aenflagh, en verkieft, om het stuk met hem te helpen uytvoeren, Lambert Charles, een dapper krijgsman. Om den aenflagh in 't werk te stellen wierdt uytgekoosen een schip, dat gewoon was, tusschen de partyen, op vry geleyde, 't kasteel te Breedaa van turf te versorghen. Uyt de Veenen in Hollandt wordt modder gebagghert, die door de son gedrooght, en tot turven afgesteeken sijnde, voor brandt, in plaets van hout, dient. Want d'ingeslootene hitte der aerde geeft haer een pik- en swaewel-achtighe eygenschap, welke, gelijk elders 't branden der geberghen, soo ook hier de vlammen, somwijlen daer uytgebarsten, hebben te kennen gegeeven; ten sy dan ook, dat de boschen, eertijts door 't opstuyven der seebaeren, en geweldighe stormen ter needer geworpen, daer nae met slijk ooverstolpt en verrot sijnde, hun weesen verandert, en dien aert behouden hebben. Binnen in den buyk van dit schip, dat, gelijk de turfscheepen, langh was, wierden seeventigh soldaeten, alle jongelinghen, 't puyk der jeught, uyt de regementen uytgeleesen, en veerdigh om den aenflagh te waeghen, onder een solderingh, niet ruymmer als voor hen, bestaepelt met turven, verborghen en bedekt gehouden. 't Liep langh aen eer 't geluk die stoutheit sonderlingh begunstighen wilde, gelijk aenlaeghen van dien aert veeltijts door onheylen, jae selfs door die men niet voorsien of gevreesst hadt, bekomert worden. Reght draets in de wint en strenghe koude, hoewel op 't uytgaen van de winter; daer op gebrek aen leevensmiddelen, die, vermits 't langh aenloopen, waeren opgeteert, hebben hen d'eerste gelegenheit ontfutselt. Ook behoore ik, mijns bedunkens, niet te verswijghen, dat, de geruchten deeses aenflaghs, onder dit sukkelten, en terwijl die nogh op handen was, uyt Engelandt, als reets uytgevoert, wierden oovergeschreeven. Hebbende hunne lichaemen verquikt, en Heraugiere sijn volk een hart in 't lijf gesproken, wierdt een boode aen

1590.

Beschrij-
vingh der
stadt
Breedaa.

Maurits
neemt
Breedaa in
door lift van
een turf-
schip.

Verhael der
geschie-
denis.

1590. Maurits, die sijn krijgsvolk by 't naeste eylandt verborghen hielt, afgeveerdicht, met bericht, dat se hunne reyse tot niet verre van Breedaa hervat hadden. Sijnde tot binnen de fluys van 't kasteel gevaeren, van waer 't onmoogelijk was te rugh te keeren, verschrikte hen een nieuwe rampspoedt. Want door 't afloopen der stroom, quam 't schip aen de grondt te settèn, en, 't sy dat het door 't ys is doorgestooten; vol waeter te raeken. Waer op de ingeslootene, die nu tot de knyen in 't nat facten, begonden te sidderen, en hunne ongelukkighe schuyfplaets te vervloeken, tot dat het schip, door de vloet los rakkende, 't lek, sonder eenighe menschelijke hulpe, van selfs gestopt wierdt. d'Ooversten der besettingh hadden den last van 't onderzoeken der scheepen, als of 't meer geschiede om krijgsgebruyk t'onderhouden, als om dat se 't noodigh achteden, geschooven op de mindere bevelhebbers. Door de achteloofheit van veelen is dat werk bevoolen aen een der rotgesellen, die, geruist op 't voorbeeldt sijner Ooversten, alleen den roef ten rouwsten doorgesien, en niets verder onderfoght heeft. Ook was het juyft toen, en anders selden, gebeurt, dat de koude niemant 't hoeften asperste, uytgenoomen eenen, wiens woorden ter geheugenis dienen bewaert te worden. Want alvorens beducht sijnde, dat 't gerucht sijns hoeftens hem met d'andere moght verraeden: *Doodt my, spitsbroeders, seyde hy, op dat wy niet al t'saemen gedoodt worden.* De soldaeten der besettingh hebben 't selve schip tot binnen 't kasteel getrokken, naedien het te seer in 't ys verwart was. Daer op volghden wederom andere ongemakken, gemerkt het naekendt gevaer hen de vrees in 't lijf gejaeght hadt, en gebracht tot klachten oover Heraugiere, als eenen, die soo wel sijn eyghen bloedt, als dat van andere foght te spillen. Sommighe, hebbende alle hoop verworpen, eyschten, men soude hen niet langher in die duysternis beslooten houden, maer, aengesien men dogh moest sterven, in oopen lucht, en onder 's vyandts ooghen doen koomen, om al vechtende te sneuvelen, op dat se, in die hunne gevanghenis ooverrompelt sijnde, niet ter straffe gesleept wierden. Veele waeren soo neerslachtigh, dat hen meer de wanhoop, dan de aentroofingh hunnes Ooversten tot dapperheit en glory, tot het uytvoeren des aenflaghs heeft gedreeven. Men hadt een gedeelte geloft, en, om het bedrogh niet t'ontdekken, met de verdere ontlaedingh opgehouden, door schrandtheit des schippers, die sich geliet vermoeyt van 't arbeyden te weesen; wiens woorden en gelaet ook een wondere bestendigheit van harten betuyghden. 't Was omtrent den middernacht, en niet sonder maeneschijn, als men goedt vondt de soldaeten te doen uyttrekken, nae hen alvorens tot eere en belooningh der seeghe te hebben aengemoedight, en gewaerschouwt, dat die, wien de dapperheit om soo loffelijk en wakkere daet ten eynde te brenghen quaeme t'ontschieten, niet alleen geen leeven, maer selfs geen eerlijke doodt te hoopen hadden. Door pompen heeft men 's vyandts ooren verdooft; invoeghe dat se, 't gheen wonder was, sijn uytgetrokken, sonder dat het de wachten gewaer wierden. Een gedeelte der soldaeten langhs het waepenhuis getrokken sijnde, heeft die hen van de wacht in 't gemoet quaemen, en flux de bewaerders der poorte, die nae de stadt leydt, binnen hunne wacht, ter needer gemaekt: uytgenoomen eenen vaendrigh, die sich verkloekte uyt te spatten, en sich ter weer te stellen, soo dat hy hopman Heraugiere met den deeghen quetsende, als een krijgsman sneuvelde. Maer Charles, wien gelaft was d'ooverighe soldaeten aen te voeren, heeft 's vyandts besettingh tot in 't binnenste van 't kasteel gedreeven. Deese huysingh is rondtom bewaert; hier binnen was Paulo Antonio

Antonio Landtsavechia, die, by afweesen sijns vaeders, de Steêvooghdy van Breedaa bekleede, een jongelingh en onervaeren in krijgsfaeken, als tot den laetsten toevlucht, geweeken. Odoardo selfs hadt sich nae Geertruydenbergh, drie mijlen van daer, begeeven, om 't vesten dier plaetse in acht te neemen, en uyt vermoeden, dat Maurits eenighe troepen derwaerts rukte: gemerkt eenighe als verspieters uytgemaect waeren, om, door 't uytstrooyen van een valsche vreesse, hen de waere t'ontfutselen. Ook was 't gheen geringhe misflagh van Parma, die aen eenen 't bewaeren van twee steeden toevertrouwt hadt, daer yder Steêvooght 't quaet genoegh met een alleen heeft; en'er soo veel andere voorvallen sijn, om luyden van goeden dienste buyten gevaer te beloonen. Maer Paulo Antonio, of hy mischien hen die nogh maer weynigh in getal waeren vechtenderhandt kon uyt-drijven, wierdt te raede, met sêsendartigh man, in een dicht gesloote slaghorde, eenen uytval te doen: dus trekt hy uyt, en stort op de brugh op den vyandt in. d'Overwinningh was by hen, dien 't niet geoorloft was sich te laeten ooverwinnen: en hy selfs, onder andere meede gequetst sijnde, nam de vlucht werwaerts hy van daen gekoomen was. 't Rumoer der gener die slaeghs waeren hadt sich ondertusfchen beginnen door de stadt te verspreyden, en de borghers souden ter poorte des kasteels sijn ingevallen, ten waere de foldaeten van Heraugiere hen, uyt de naeste gaelery door musketschooten hadden afgekeert. Ten laetsten koomt de Graef van Hoohenloo, op 't gedaene teeken, dat den aenflagh wel gelukt was, met een gedeelte van Maurits leegher, dat sich, niet verre van daer, onthieldt, om een waekendt oogh te houden. Sijnde hen onmoogelijk, om 't ijs, de poort te oopenen, was 't naest, door 't afbreeken van een staeketsel, in te koomen: waer op Landtsavechia niet langher uytgestelt heeft, 't gheen hy van 't kasteel nogh in sijn geweldt hadt, oover te geeven, behoudens lijf en leeven. Strax daer aen is Prins Maurits gevolght met het ooverighe en grootste gedeelte van 't leegher, te voet en te peerde, die door de poorten van 't kasteel dreyghden in de stadt te vallen. Maer de stadt, beneepen door schrik, en ontbloot van besettingh, heeft de plunderingh voor twee maenden soldy afgekocht: want de Italiaenen, wien de bewaeringh der stadt was toebetrouwt (sterk ses vendelen voetknechten en een vaen ruyters) welker plicht was geweest, of de brugh tusschen 't kasteel en de stadt af te breeken, of de poorten staende van de vyandt af te bewaeren, op 't gerucht van den allarm uyt 't kasteel verschrikt, en al voor langh onder hen tweedrachtigh geweest sijnde, hadden des te lichter elkander verstaen om te vluchten. En, 't gheen volk van sulck een hart by nae eyghen is, bloohartigh sijnde voor hunne vyanden, onverdraeghlijk den genen die hen huysvesten, hadden se, soo langh se der steede meester bleeven, geenerhande soort van hoon, baldaedigheit en oevele moedwil naergelaeten. Sijnde derhalven als verloopers gestraft, naerdien Parma niet ontgaen konde die schandtvlek sijnes landtaerts, ook t'sijner eyghener schaemte te wreeken, hebben se ten laetsten den loon hunner schelmstukken ontfanghen; uytgesondert Intemel, wiens jonghe jaeren en aensienlijken aedel hem der straffe verschoont hebben. En Odoardt Landtsavechia, als sich selven een straffe opleggende, heeft sich der Steêvooghdy van Geertruydenbergh ontslaeghen. Maurits seeghaftigh sijn intrede in 's vaeders erffenis doende, heeft den borgeren den eedt van getrouwigheit afgenoomen: de stadt, wien 't opbrengghen der soldy drukte (en de foldaeten gaeven in vry grooter getal als'er teegenwoordigh geweest waeren hunne naemen aen) uyt seedigheit sijner jeught, en om niet te schijnen sijn eyghen belangh te befor-

1590.

ghen, meer beklaegende, dan beschuldighende, hoewel de somme tot op hondert duyfent guldens quam te steygeren, daer Antwerpen vier hondert duyfent; en niet meer, aen Parma betaelt hadt. Thans beschenkt hy Heraugiere met de Steêvooghdy, en vervolgghens d'andere met eeampten en rijke belooninghen. Ook hebben de Staeten een dank en beededagh uytgeschreeven, en beslooten oopenbaere vreughde-teekenen te betoonen, als ook penninghen te slaen, met een opschrift, dat de eerste seeghe hunnes veldtheers, en die sonder bloedstortingh der sijner, betuyghde; al 't welk de gewoonte daer op gevolght naederhandt in 't werk gestelt heeft, soo dikmaels als den Staet met geluk en seeghe wierdt begenaedight. Nogh ontbrak 't aen geen vernuftten, die t'ontluyken sijner helden-daeden, sijn beleidt en eedelmoechtighe krijgslift roemden: dus waeren de Grieksche Vorsten door een peerdt binnen Troyen gekoomen; 't sy dan, dat het inderdaedt foodaenigh een gestalte, of anders den naem en het teeken van een schip, geweest sy. De fortuyn der stadt selve vergeleeken se by die, door welke Hautepenne, neegen jaeren te vooren, in afweesen der besettingh, door verraedt der schildtwachten, en daer nae door 't needermaeken der borgheren, was in de stadt gekoomen. Sijnde eenighe vendelen tot bewaeringh der stadt gelacten, beneevens ettelijke vaenen ruyters, om de Brabantische dorpen te brandtschatten, is het leegher van daer vertrokken. Daer beneevens was de voorraedt en de oorloghsbehoefden, derwaerts gebraght door voorforghe der gener, die met Prins Maurits deeses aenflaghs bewust waeren, maghtigh langhen tijdt te strekken. Maer nae dat de tijdingh in Duytschlandt aen Parma gebraght was, heeft hy, 't sy hy selfs door verdriet was afgemat, of met voordacht sijn onthieldt van oorlooghen, tot dat hy brieven uyt Spanjen hadt ontfanghen, den Graef van Mansfeldt, weedergekeert van 't vermeersteren van Rhijnberk, gelaft met het ander gedeelte der troepen derwaerts te trekken, en de uytganghen te sluyten, om het ongebonden loopen en stroopen ten plattenlande, niet sonder teegenweer te dulden. Hier by was nogh gekoomen een bedriegelijke hoop, die hem deede gelooven, dat'er maer voor weynigh daeghen leevens middelen binnen waeren, en de getrouwheit der borgeren nogh vers sijnde, op glibberighe voeten stonde. Op sijde was de stadt benaeuwte door Geertruydenbergh; alle andere oorden floot Mansfeldt door besettinghen. Dan men duchte dat die van Breedaa van achteren souden gestijft worden: want de Merke loopt in de Maese, alwaer Maurits de kleyne eylanden vol krijgsvolk geleght hadt. Derhalven heeft hy die stroom, van waer hy nae Breedaa loopt, door een brugh en schans geflooten; de plaets wort ter Heyde genoemt. Daer nae vallen sijne soldaeten, vol verwoetheit, in Seevenberghen, geleeghen op 't uysterste van dat vastelandt, en plunderen 't, neevens sijn kasteel, dat weynigh weers konde bieden. 't Eenighe dat hem nogh ontbrak was den Noordam, den laetsten en swaersten arbeit. Deese schans, certijts in geruste tijden, van aerde opgemaekt, is omringht door grachten, die met de vloet, insonderheit voortgeset door eenen Noordenwindt, vol loopen, en van achteren door eenen dijk omtrokken; naemelijk afgesneeden van de oevers, genoeghaem als een eylandt, wordt sy bespoelt door 't Hollandts diep. Om die te verdaedighen was daer binnen Matthijs Helt, nu reets door sijn deel in den aenflagh op Breedaa vermaert, en met hem soo veel krijgsvolk uyt de naeste eylanden als genoegh was. Nae dat se eenighe daeghen langh door beschieten met grof geschut te vergeefs gepooght hadden hen eenen schrik op 't lijf te jaeghen, wierden de stormbrug-

*Parma
sendt Mans-
feldt, om
Breedaa te
herwinnen.*

*Hy sluyt de
Merke door
een brugh
en schans.*

*Plundert
Seevenber-
ghen.*

brugghen, en alles wat ten aenval dienen konde, verveerdicht. Daerenbooven nogh een schip nae de schans gefonden, met een hooghe mast; en booven in de meerste gewaepende soldaeten, om dien van binnen met hunne musketten allen teegenweer te beletten. De beleegerde; wanneer se 't schip saeghen aenkoomen, hebben'er brandende booten op aen gefonden, welk gevaer de windt afgekeert, en teegen de kant der stroom geset heeft. Genaedert sijnde, heeft de draeyingh der stroom het schip, nae eenigh gieren, in de graft gesmeeten; aldaer aen de grondt geset, houden 't andere vast, eenighe worpen'er toortsen in: en de soldaeten worden met musketkoeghels uyt de meerste gelicht, blootstaende voor 't schieten, en niet van die sijde, van waer sy gewilt hadden, teegen de vyandt gekeert sijnde; waerom sy ook van die kant sich door geen schuttingh bedekt hadden. Mansfeldt, insiende het merkelyk verlies der sijner, en de hartnekkighe getrouwheit der besettelinghen, waer by hy niet min van de bygeleegene eylanden gekeert wierdt, hadt nu geen hoop om Breedaa soo seer door een beleegeringh, als door verraedt te krijghen: dan terwijl hy vruchteloos aldaer bleef hanghen, quam de ruytery uyt de stadt hem daegelijx met schermutselinghen bestooken. Maurits ondertusschen, hebbende sijn krijgsvolk weder by een vergaedert, nam met een kleyn leegher (vier duysent voetknechten, en weynigh ruytery) den wegh nae Gelderlandt, als of hy 't op Nymeeghen gemunt hadt. Maer 't krijgswerktuygh tot een schielijken storm verveerdicht, om aen een muer gehecht sijnde, die geweldelijk te doen van een springhen; quam te mislukken. Dit was een vondt der Françoisen, gemaect van kooper, van gedaente als een hoedt, waer binnen, beneevens buskruyt; koeghels en vierkante ysere stukken beslooten waeren. Daer nae, bewust sijner krachten, en te swak tot een beleegeringh, om dat uyt de naeste plaetsen waepenen en levensmiddelen in de stadt gekoomen waeren; bleef hy echter daer omtrent hanghen, en bestoekte hen van verre, of hy moogelijk door dien schrik den vyandt konde van Breedaa aftrekken; 't gheen geschiet is. Want nae dat sy beyde langh omtrent de beleegeringh vruchteloos waeren doende geweest, heeft Mansfeldt, sijne troepen versterkt sijnde, naerdien de stadt, om de bekende baldaedigheit der soldaeten, weygerde een sterker besettingh in te nemen, sich tusschen Maes en Wael, en alsoo hen die in noodt waeren nae by ter hulpe, nedergefet. Maer de Prins is met sijn leegher in de Betuwe gebleeven, en heeft, uyt vrees of de vyandt oover de stroom moght setten, nae dat hy scheepen langhs de Wael geleght hadt, ook den geheelen oever, van de scheidigh des Rhijns af, tot aen de Maese, die daer invloeyt, met soldaeten verseekert: alwaer de Graef van Solms, (dien Maurits 't gebiedt oover eenighe vendelen hadt gegeven) wierdt gelaft het eylandt Voorne met volkome werken, in de gedaente van een leegerplaets, te versterken. Ook heeft men een nieuwe vaert uyt de Wael tot in den Rhijn gemaect, door welke, laetende Nymeeghen legghen, den toevoer van beneeden tot in Duytschlandt te sloop konde gevoert worden, en dijken geleght, om 't ooverloopen van 't opperwaeter der stroomen te bedwinghen, allermeest op 't aendrijven en op kosten van die van Hollandt, dien aen gerust te sitten, en den koophandel insonderheit was geleeghen. Maurits sich hier door van de kanten der stroomen verseekert hebbende, laet aen een vaste verblijfplaets voor sijn leegher, teegen oover Nymeeghen, arbeyden; de soldaeten hebben die den naem van Knodtsenburgh gegeven: van waer een ongeloofelijk geweld van koeghels op de stadt, die van de kant der stroom allengskens hoogher op klimt, en wederom

1590.

*Taft te ver-
geefs den
Noordam
aen.*

*Hy wordt
door Mau-
rits, die't
schijnt op
Nymeeghen
gemunt te
hebben, van
Breedaa af-
getrokken.*

*Maurits
sterkt het
eylandt
Voorne.*

*Hy bouwt
een schans
teegen
oover Ny-
meeghen.*

1590. daer uyt op die aen den arbeit waeren, gedreeven wierdt. Maer die de schans opmaekten dienden sich meerendeels van de nacht en blinden, om niet voor 't treffen van 't geschut ten doele te staen. De grootste schaele leeden de stedelinghen, op welke hunne torens en hooghe gebouwen quaemen needer te storten. Nergkens vondt men seekere wooningh: de stroom was geslooten: om alle welke onheyle, sy, ongewoon de rampen des oorloghs te besueren, geset op de koophandel, allengskens wierden getrokken, om van Heer te veranderen. Dus is 't, dat de Soomer omtrent Nymeghen wierdt doorgebracht, als Parma ondertusfchen door andermael Spaewaeter te drinken, en gunstigher beloop sijner saeken, eenighsints begon te verquikken. Want Richardot, die doen en laeten by den Hartogh was, en sijnen vertrouwelingh in alle sijne raedtslaeghen en bedrijf, hadt brieven, loffeljk ter eeren van Parma, uyt Spanjen te rugh gebracht, waer in hem sijn oude Landtvooghdy bevestigt, en last om den oorlogh in Vrankrijk voort te setten, gegeven wierdt. Dus was 's Koninghs goetvinden, 't sy hy waende sich eenen treffelijken slaghe gevoeght te sien, 't sy om 's Hartoghen aenslaeghen, door handen vol werk in soo gewichtigh een oorlogh, te breeken: Parma in teegendeel hadt geraeden, den Françoisen met hunne beroerten te laeten tobben, tot dat de saeken in Nederlandt waeren afgedaen. Maer hebbende geleert, dat, die eenmael in dienst van Koninghen getreden is, sich nae hunnen aert moet schikken, heeft hy dien noodtdwangh t'sijner gloory geduydt, en geacht, dat hem stof tot eenen roemruchten naem, en dien door gevaeren te vermeerderen, wierdt opgedraeghen. Want sijnde nae Henegouw getrokken, om van daer de saeken des te naeder te behartighen, wordt hem, door afgeveerdighde booden, de maere gebracht, dat de Graef van Egmont, met sijne hulptroupen, in den slaghe by Yvry, geslaeghen was, en de stadt Parijs door 't seeghaftigh leegher reets benauwt wierdt. Waer op korts daer aen den Hartogh van Mayenne, dien hy, om gesamentlijk oover de saeken te beraedtslaen, hadt ontbooden, naeder oopeningh van den Staet der beyde partyen by monde gedaen heeft. Nae dat dan gewichtighe raedtslaeghen oover 't geheele beleydt des oorloghs, in geheyme byeenkoomsten deeser twee Hartoghen, gehouden waeren, is Parma, op 't afgaen van de Soomer, met het meeste geweld des Koninghlijken leeghers, nae Vrankrijk getrokken. Hem volghden uyt Duytschlandt de nieuwgeworve troepen, en de regimenten Spanjaerden, die te Kortrijk en te Meenen dapper gemuyt hadden: maer voor hun vertrek hebben se den ingesetenenen een gedeelte der soldyen afgeperft; 't ooverighe is betaelt door den Koningh; en als toen ingevoert een voorbeeldt, dat naederhandt stant gegreepen heeft, dat een schildtpenningh den krijgsluyden voor tien realen is aengereekent. Alle de troepen maekten te saemen twaelf duysent voetknechten, en drie duysent peerden. 't Hooghbewint der saeken in Nederlandt liet hy aen Pieter Ernst van Mansfeldt, 't ooverighe krijgsvolk ten beleyde van sijnen soon Karel, met last om se in besettinghen te verdeelen, op dat niet, by ontblootingh van teegenweer, de plaetsen in eenigh gevaer gestelt wierden. Nae dat dit alles ter kennis gekoomen was, heeft Maurits volk gesonden, om sich van 't ontledighde platte landt tot in Duytschlandt te verseekeren. Daer wierden ingenoomen de sterkten, door welke de Spanjaert de kanten der stroomen, en de toeganghen der weeghen beslooten hielt, en geslecht de werken, die se, op den boodem van onsigdighe Vorsten, aen Maes en Rhijn gemaekt hadden. Andere troepen, yder naer hy naest lagh, liepen in Brabandt en Vlaendre op buyt, selfs tot

*Parma
krijght last
van den Ko-
ningh om
den oorlogh
in Vrankrijk
voort te
setten.*

*Hy trekt
met sijn lee-
gher nae
Vrankrijk.*

*En draeght
ondertusfche
't Hooghbe-
wint der
saeken in
Nederlandt
aen Mans-
feldt op.*

*Maurits
vermeestert,
by sijne
van Parma,
verscheyde
steeden.*

tot in het hart der landen dringende: en niet alleen wierden de dorpen, maer ook de swakste steeden, met geweld ooverrompelt, verwoest en geplundert. Geduerende den Herfst, heeft hy selfs, in een korten doortoght, de plaetsen, die sich 't jaer te vooren langhs de Maese, en nogh onlanghs om Breedaa, aen Mansfeldt hadden oovergegeeven, weeder onder sijn geweld gebraght: en de minst bequaeme geslecht. Aen deese heeft hy gehecht sijn vaederlijke stadt Steenberghen, certijts vermaert door hacre haeven: want 't is geleeghen op de scheidigh van de Merwe: see en oorlogh sijn haer bederf geweest. Gelukkig is ook ter see gevochten, met de scheepen, teegen de vyanden des Konings van Vrankrijk, tot veyligingh der kusten van Normandyen gesonden. Daer by sijn d'oorloghs listen niet achterweeghe gebleeven. 't Volk van Maurits heeft gepooght Duinkerken, dat bystere schaede ter see deede, met scheepen en ladders; te verrassen. De Spanjaerts het steedeken Lochum uyt hinderlaeghen te bespringhen: aenslaeghen beyde te vooren uytgebrooken. Meenighvuldighe geruchten liepen dit jaer, dat de Duytschen sich verveerdighden ten oorlogh, en tot verhael der schendingh hunner grensplaetsen, bewellicht door de naebuerighe waepenen. Nu reets begonden se partyschapen te maeken, en sich in de saeke in te laeten, geevende door onderstant of verachtingh te kennen, hoe verre sich yder bewust of met haet teegen den vyandt was ingenoomen. Want het Spaens krijgsvolk, hebbende de uysterste paelen van Vrieslandt in hun geweldt, verwoeste en plunderde de landen en wooninghen oover Rhijn: en niet min baldaedigh handelden de partyen, die, uyt de Geldersche besettinghen, alom door de landen van Kleef en Gulik verspreydt waeren. Jae selfs gingh 't ruyten en rooven oover de landen die nogh verder laeghen, inneemende de flooten, plaetsen hunner toevlucht, en ook de steeden selve. Waer by dan nogh de ruytery der Hollanderen, hen op de hielen volghende; den vyandt naejoegh, en de selve ongebondenheit pleeghe. Dus bedrooghen door vertrouwen op vrede, en allesints beset door de rampen des oorloghs, hebben se een kreytsvergaedingh uytgeschreeven. Alwaer se, door langh sleepen, naer de gewoonte van dien landtaert, veel tijdt met raedtleeghen, en somtijts ook met dreygementen, spillende, veel eer de geneesmiddelen, dan de quaelen uytstelden. Ten laetsten wierdt beslooten een gefantschap af te senden, om hun beklagh te doen, en te belasten, dat partyen sich of van oorlogh t'onthouden, of dien binnen de paelen van hunnen Staet te besluyten hadden. By Parma hebben se, juyft op die tijdt, als hy sich verveerdighde om de reys nae Vrankrijk aen te neemen, hunne klachten anghstigh uytgebreidt: waerom hy hen des te trotser heeft geantwoordt, hoewel hy andersints gewoon was, diergelijke klachten met dubbelfinnigh bescheidt, of met die in de wal te schuyven, af te wijfen. *Dat de tweedrachten tusschen volken al van oudts den naebueren tot meenighvuldighe schaeden en onheylen gediend hadden; ook waere het in de handt des veldtheers niet den oorlogh paelen te stellen: dan sy souden, gelijk men brandt en hooghe waeternooden, en alle andere onheylen der natuere en des noodtlotts, dulden moeste; sich ook alsoo veel liever nae de teegenwoordighe noodtsaekelijckheit der tijden schikken, dan die door ongeduldigh te draeghen bet terghen. Voorts indien de vyandt eerst eens anders landen quaeme te ruymen, hy van gelijken was bereydt te leeveren al 't gheen den Duytschen boodem raekte, soo maer den Koningh sijne onkosten, gedaen in den Keulschen krijgh, vergoedt wierden. Hierentusschen hadden sy te gedenken, dat, indien'er yets te dulden viele, den aelouden Godtsdienst, om welkers wille sy hem selfs in Duytschlandt hadden*

1590.

Geruchten dat de Duytschen ten oorlogh rusten om 't schenden hunner grensen.

Sy beschrijven een kreytsvergaedingh.

Die sich by Parma angstigh beklaegende, trots bescheyt ontfanghen.

1590.

hadden ontbooden, sulx verdiende. Of waere'er aen te twijfelen, op welke, wen de vryheit sich eenmael vast geset hadt, het voorbeeldt siet? hunne forsse en fiere volken hadden al voor langh het oogh gehad op de naebueringhe uytloomsten, en hunne krachten afgemeeten, om elk den naestgeleeghen Vorst, en die by sich selven swak, van sijne hoogheid needer te plotsen, aengesien de stoutheit die men teegen Koninghen darde begaen. Sy hadden veel eer om geluk en seeghe te bidden, op dat sy, die aen den oorlogh schuldigh waeren, verwonnen door waepenen of leetweesen, sich weeder tot hunne voorighe gehoorsaemheit keeren mooghen. Dit stonde in korten te geschieden, soo men hen allerweeghen den toevoer afsnijdende, binnen de enghen hunner paelen doemde. Met deese woorden afscheit gekreeghen hebbende, sijn se met des te grooter vermeetenheit, en stoutheit om te eyschen, nae de Vereenighde Landen getrokken. Want se vorderden, men soude het eylandt's Graevenweerd, en alle andere plaetsen beweldicht op hunne grensen inruymen: daer nae, de doortochten vry en onbewaert laeten, Rhijn en Eems, stroomen in Duytschlandt, van den schrik der vlooten en van verlofgelden ontlasten. Hier op hebben de Staeten, om de geneegenheit der reedelijkste op hunne sijde te trekken, en de schuldt van 't verbreeken der vrede, hen aangewreeven, op den vyandt te verschuyven, beginnende van d'inquisitien, en folteringhen, hen voorts opgehaelt het uytshoppen der Bisschoppen, het deerlijk ombrenghen der cedelen, het onderdrukken der gemeenten, en alle andere onheylen der slaevernye. Door deese ongelijken en onheylen, seyden se, geperst sijnde tot de waepenen, soeken wy door soo langh en swaeren oorlogh niet anders, dan ons bloedt van die verwoede wreetheit, de lichaemen onser vrouwen en dochteren van moedtwil en schendingh te bevrijden. Dit is de hoop, dit is het eynde onser waepenen; nogh ook is onse armoede niemant haetelyk, niet meer dan de dappere vryheit der Switsers den naebuere in vreesse stelt. Bilyker waere het, die te vreesen en nyt te roeyen, die de weerelt geplundert hebben, wien nogh de woestheeden van Amerika, nogh soo ontelbaere moorden in Granaeden en Nederlandt, nogh de slaeverny van Portugael en Italien versaedicht hebben. Gelijk seegedrooghten en wilde dieren door den roof der visschen en kudden gevoedt worden, soo loeren weldighe heerschappyyen altoos ten verderve der mindere machten. Waere het dan soo duyster, door welker listen en konstenaeryen, nu, soo oyt immer, d'Engelsche gevrijt wierden, Terlandt ten afval gebracht was, Vrankrijk gewaepent de handt aen de Kroon des Koninghs sloegh? Ook sitten se in 't midden van u, die, door steekpenninghen omgekocht, geene andere besluyten, dan den Spanjaert ten voordeele, neemen. Fae selfs die hem haeten, gehoorsaemen nyt vreesse, eeven als by de Indiaensche volken de boose geesten gediend worden, alleen om dat se geen quaedt doen souden. Hy smeedt, door verraederyen, aenslaeghen op de Kleeffsche steeden, en dat ongestraft: andere worden hem van selfs in handen geleevert, ten onderpandt der bondtgenootschap, en tot belooningh des Aertsbisdoms, verkreeghen door sijn toedoen: akwaer hy verseeckerde vertrekken voor sijne schelmstukken, en soo veel pakhuysen voor sijne rooveryen heeft. Den maghtighsten aller Oppervorsten wijft den soldaet, die sijn soldy vordert op u, en gebeele regementen en ruyterbenden worden met de schattinghen van Duytschlandt gemest. Thans hebben wy geen ander ooghwit, dan om in gelijke saeke geen ongelijke fortunyn te dulden. Ons gaet, soo immer eenigh volk, ter harten, den krijgsknechten door stippe betaelingh hunner soldyen, buyten ongebondenheit

Waer door sy sich met te stouter begeerten nae de Vereenighde Landen be-geeven.

Antwoort der Staeten.

heit en mytery te houden. De plakkaeten en straffen aen d'oovertreeders der wetten getuyghen, dat die sich in rust houden, soo veel 't den oorlogh toelaet, verschoont worden. Alleenlijk houdt ons ten goede, soo somwijlen den soldaet meer vryheit neemt; dan hem sijne ooversten toelaeten. d'Aeloude trouwheit des Bataviers hebben wy, selfs aen de verstgeleegene volken, jae ook geduerende den oorlogh, onderhouden; veel min, dat wy, die certijts bondtgenooten en in bescherminghe der Roomsche moogenheit, en bloedtverwanten der Duytschen geweest sijn, die uytsteekende moeder, die ons Ooversten, die ons deughden en een waerachtigh voorbeeldt van vryheit schaft, door trouwloosheit sonden schenden. 's Graevenweert, welkers recht, selfs voor den oorlogh en d'onkosten, betwist is, alsoo den Gelderschen oever sich 't hoogh gesagh oover dit eylandt toeschrijft, behouden wy alleen tot verdaedigingh onser grensplaetsen, niet tot yemants ooverlast of naedeel. d'Ooverighe steeden of schansen, schoon se, den vyandt ontweldicht sijnde, het recht des vreedes verloren hebben, ruymen wy gewilligh in, op dat, gelijk het gewelt van den Spanjaert heeft begonnen, alsoo 't begin en het voorbeeldt des rechts aen onse sijde sy. De belastinghen op de koopmanschappen, die door onse grensen gevoert worden, sijn niet swaerder oover de naebuerighe volken, dan oover d'ingesetenen; den oorlogh heeft afgeperst, 't gheen ook maghtighe Vorsten, selfs in volle vrede, gebruyken. De besettinghen der scheepen wegh te neemen, is, naerdien de vyandt sich allerweeghe der stroom soekt meester te maeken, niet veyligh. Laet se liever ten dienst blijven der geener die de stroom bevaeren, en soo wel u, als ons, te gelijk beschermen. Om deese daeghen wierdt ook ter gehoor gebraght het gesantschap der steeden Keulen en Luik. Beyde de Volken hebben tot hunnen Aertsbisschop eenen Vorst uyt den huysen van Beyeren. Derhalven hebben de Staeten, ter sijden stellende 't geschil tusschen hem en Truxes, en nae veel beschuldighinghen teegen den Bisschop te hebben opgehaelt, wiens onversaedelijke begeerlijkheden op het onderstant der Spanjaerden gegront waeren, dien van Keulen veylighen rust belooft, soo se, sich tusschen beyden houdende, niet meer geneegenheit voor d'eene party als d'andere toonden. De gelegenheit der Luikenaeren was niet de selve: sy hadden niet veel min dan vyandtschap darren pleeghen en verdraeghen. Hen wierde te last geleght het straffen van onschuldighe, aengetijgh om den Godtsdienst. Daer nae, dat de Spanjaert tusschen hen en d'andere Nederlanden geen onderscheit met allen maekte. Dus sagh men, dat se oopentlijk op hunnen boodem ooverwinterden, en de Soomers doorbraghten; al 't welk, soo 't niet met hunnen wille geschiede, immers met goede ooghen aengesien en geleeden wierdt. Echter hadden se vriendtschap te hoopen, wanneer se sich dier weerdigh maekten, en ondertusschen was hen toegelaeten hunne gevanghene meede te neemen. 't Heeft my niet ongerijmt gedaght dit alles wat breeder te verhandelen, op dat daer uyt magh blijken, op wat voet men sich in 't stuk van oorlogh, en van vrede omtrent de naebuerighe steeden heeft gedraeghen. Want nogh heeft men sich nae deesen van plunderen en vyandtlijken ooverlast niet gespeent, naer dat yder volk, uyt vrees voor gevaer, en somwijlen ook uyt eyghen beweegingh, nae d'eene of d'andere party gehelt hadt. Naelijx oyt waeren de weeghen bevrijt van de waepenen, terwijl die beyde, als om den vyandt te verjaeghen, dierwijse hem derwaerts trekken. Dus is 't, dat, door meermaels hervatte besendinghen, de selve dinghen gefeyt en gehoort wierden. Nu reets hadden die van Hollandt verscheyde sterkten weedergegeeven, dan die voorwaer wat te verre geleeghen waeren, om se bequamelijk te

1590.

Gesantschap der steeden Keulen en Luik aen de Staeten.

Der Staeten antwoordt.

1590. konnen verdaedighen: te gelijk om den Spanjaert haet, en, soo se konden, eenen oorlogh te berokkenen. Want dees wilde niet met allén naerkoomen, van 't gheen hy onlanghs te vooren beloofd hadt: en in de vergaedingh der Duytschen waeren 'er, die, niet gefint hem langher te vieren, geweld en waepenen vorderden. Maer andere Prinzen en Bifschoppen, verknocht door gemeensfaemheit des Roomschen Godtsdienfts, of oock naeder, hebben, door 't verwijlen der beraedtslaeginghen, en hoop der Nederlandtsche bevreedigingh, die heevigheid gebrooken. Van de Vereenighde Staeten sijn 'er gefonden, om te klaeghen, dat sy door trouwloofheit hunner vyanden, door vaddigheid hunner vrienden, veraedden wierden. Dat, hebbende hunne oorloghs winsten ingeruymt, en Truxes sijn door een leeven buyten alle bedrijf stil houdende, de vendelen van Philips noch echter, sonder dat sich yemant daer teegen versette, in 't besit der steeden aen den Rhijn bleeven. Sy hebben eevenwel niet verworven, nogh ook ontgaen konnen 'tjaerlijx aenhouden des Keyfers, die t'elkens hen op nieu aengingh, om, in plaets van oorlogh tegens Spanjen te voeren, met hem eenen pais, hen verdacht, en waer van sy een afkeer hadden, te treffen. Parma, 't eynde 's jaers weederom gekoomen, vondt sijn, alhoewel verheerlijkt met de glory van Parijs nae eenen afgrijpselijken hongersnoodt ontfet, en sijn leger midden door 's vyandts troepen heen te rugh geleydt te hebben, in veele saeken bekomert, sijnde hy selfs en sijn krijgsvolk van 't gemeen in Vrankrijk gehaet, en de steeden weygerigh, uyt vrees voor uytheemsche slaeverny, sijne besettingh in te neemen: hier door sagh sijn Philips versteeken van sijn geweldighe hoop, en weynigh sekerheits in de bondtgenootschap. Door Nederlandt liep 't krijgsvolk plunderen en brandtschatten, en hadt sijn eenigher sterkten meester gemaakt. Verdugo, hebbende in Vrieslandt Ementil, een kleyne schans, veroovert, was voor de rest in 't oorloghen ongelukkig, en ook 't krijgsvolk aldaer niet verre van muytery. En de borgery tot Venloo (een stadt geleeghen in Gelderlandt op de Maese) dien het der onheylen verdroot, naerdien sy met een dubbele besettingh gequelt wierden, hadt, geholpen door de Hooghduytsche, d'Italiaensche soldaeten uyt de stadt gedreeven, en daer nae, de sterkste sijnde, ook den Hooghduytsch, 'tgheen hem niet weynigh beteuterde. Booven dien begon ook d'oude muytery van nieu het hooft op te steeken, nae dat Mansfeldt, hebbende sijn gehaest met het lichten in Duytschlandt, om den voortgangh van Maurits te stuyten, het aenritsgeldt voor 't nieuw krijgsvolk hadt verforgh, met d'andere soldaeten hunne soldyen in te houden. Dit waeren oude en ervaere knechten, en daerom hunne dolheit in 't wouden des te hartnekkigher. Want hebbende sijn meester gemaakt binnen Heerentals en de naebuerighe steeden in Brabandt, wierdt de geheele landtstreek, de Kempen genoemt, geplundert en verwoest, niet min als of 't den vyandt selfs geweest waere; en wilde sijn yemant daer teegen versetten, 'tgingh op een vrouwen en maeghden schenden, op een moorden, als of hen geen dingh ongeoorloft bleve. Invoeghe dat het plattelandt dus gefoolt sijnde, de soldy daegelijx af, en die se vorderden, toenaemen. Maer Parmas seggen was, men hadt het verdacht krijgsvolk, binnen sterke steeden, onder 't nieuw, behooren te verdeelen; dan dit was raedt nae daedt, en 't verschuyven dier misflagh niet anders als een yle troost der gemeene elende. Want 'tgetal der voorighe wierdt daegelijx sterker, door toeloop der geener, die, afgemat door eenen pijnlijken en noodtdrustighen toght, gewenste rust en geweygerde belooninghen door eyghen handt beweldighden. Dan Parma hadt eenighe regementen

*Klachten
der Vereenighde
Staeten.*

*Parma uyt
Vrankrijk
weederge-
keert, vindt
sijn in veele
saeken be-
kommert.*

*Muytery
van Parmas
krijgsvolk.*

by den Hartogh van Majenne gelaeten: en wederom andere, hem op sijne beede toegeftaen, wierdt den Prins van Ascoli gelaft nae Vrankrijk te geleyden. 's Vyandts krachten dierwijfe verspreyt sijnde, en terwijl de soldaet binnen 's landts ongehoorsaem, of nieuwlingh in oorlogh was, hebben de Vereenighde Staeten, aengesien nogh den gelukkighen voortgangh des voorleeden jaers, dapperen moet gegreepen, soo dat sy, die tot nogh toe naeuwlijx bestant waeren hunne eyghene grensen te verdaedighen, beslooten den vyandt selfs op de sijne aen te tasten. Eenighe hadden geraeden te wachten, tot dat Parma weeder nae Vrankrijk was vertrokken; andere, dat het dienstigher waere, de voorkoomende geleegenheit by 't hayr te grijpen: dewijl, al reghte men niets anders uyt, 't genoegh gewonnen waere, Parmâs aenflaeghen teegen den Franschen Koningh te belemmeren. En niet langh hadt men te twifelen van waer men 't waeghen der krijgskans eerst beginnen soude: want hoewel die van Vriesslandt om hen riepen, was het echter van vry grooter belangh, den Yffel van de Spaensche besettinghen, aen welke de geheele Veluw in Gelderlandt, 't landt van Utrecht, en de naestgeleegene aen Hollandt, uyt vrees voor invallen, brandtschattingh betaelden, te bevrijden; 't welk, seedert de tijden van Oranje, wel geduerigh te berde gebraght, maer of om de geweldighe macht der vyanden, of om eyghen swakheit, achtergebleeven was. Soo haest de tijdt, dat de velden voeder verschaffen was genaedert, en men, de soldyen onderlingh verdeelt sijnde, de vendelen hadt volgemaekt, wierdt François Veer (dien de Koninghin 't bevel oover alle haere Engelsche gegeeuen hadt) voor uyt nae Doefburgh gesonden. Eenighe weynighe uyt sijne troepen, vermomt onder boerinne kleedingh, en gelaeden met waeren, als vluchtigh voor den naederenden vyandt, binnen de schans, die, afgesneeden door de stroom, teegen oover Zutphen leght, geraekt sijnde, keeren in aller yl de waepenen, die se onder hunne kleederen verborghen droeghen, teegen de wachten, die se ten deelen met hun eyghen geweer, eerst onverhoets, daer nae vol schrix, quetsen en gevanghen neemen. Den Ridder Veer hadt de schans ingenoomen daeghs te vooren, als Maurits met sijn leegher, bestaende in acht duysent voetknechten, en twee duysent peerden, derwaerts was gekoomen. Hy was voorsien van al 't gheen tot beweldigingh eener plaetse dienen kon, en verselt met eenighe leeden uyt den Raedt van Staete, om hem met raedt en beleydt in alle voorvallen te stijven. Dan alvorens was den vyandt 't gerucht ter ooren gekoomen, dat hy 't op de steeden in Brabandt of op Geertruydenbergh gemunt hadt, om dat sijne soldaeten, weynigh daeghen te vooren, eenighe schansen in dat gewest ingenoomen en de dijken beset hadden. Dit achterdenken hadt de Prins selfs kracht gegeeuen, door den twijfelachtighen wegh dien hy genoomen hadt, sijn in 't eerst gelaetende, als of hy de Maese op wilde. Dan door een schielijke keer den Rhijn op nae den Yffel wendende, is hem aldaer ontmoet Graef Willem, en twee duysent knechten, gelicht uyt de Vriessche besettinghen. Te gelijk verstaet hy uyt den Ridder Veer, en eenighe gevanghene, dat den oever wierdt beset gehouden: dat de vyandt van dees sijde geruft was, en sijn kommer elders: dat diethalven de stadt met geen besettingh was versterkt, nogh leevens midde-len, dan voor weynigh daeghen, hadt: dat de beslootene, al eer'er onderstant en toevoer aequam, konden vermeertert worden, dewijl'er niet booven de ses hondert gewaepende mannen, en weynigh boeren, binnen waeren; alsoo de meeste burgeren al voor langh, om de krijgsbaldaedigheeden t'ontwijken, ander heenkoomen gefoght hadden. In 't

*Parma
sendt den
Prins van
Ascoli met
eenighe
troepen nae
Vrankrijk.
1591.*

*De Veree-
nighde Staet-
ten, de ge-
leegenheit
sorghvul-
digh waer-
neemende,
grijpen
moedt.*

*Den Ridder
Veer neemt
door krijgs-
list de schans
teegen oover
Zutphen in.*

*Maurits
koomt met
sijn leegher
aldaer.*

*Hy belee-
ghert Zut-
phen.*

1591. begin des beleghs wierdt doorschooten de Graef van Valke-
De Graef ste van Truxes ooversten; terwijl hy al te yverigh eenighe van den vyandt
van Valke- in 't wederkeeren tot onder de vesten der stadt naejoegh. Maer sijn
steyn door- lichaem wierdt hen ontweldight, en der smaetheit onttrokken. Oover
schooten. de stroom sijn geleght ettelijke scheepen, brughswijse, op ankers vast
 gemaect, om door dat middel de leegherplactsen, gestelt op d'eene en
 d'andere sijde des oevers, aen een te hechten: voorts andere gelast de
 doortochten der weeghen te beschanssen, andere loopgraeven, nae krijgs-
 kunst, te delven, om, onder gunst van 't opwerpen der aerde, veyligh
 voor 't schieten der verdaedighers, de vesten te naederen; tot dit werk
 wierdt de nacht genoomen. De bootsgefallen, welker bedreeve rapfheit
 in seeplichten grooten dienst in den oorlogh doet, rukken in aller yl,
 sneller dan peerden, met dartigh stukken geschuts, nae de weerd voor de
 stadt, en een kleyn eylandt op de stroom, om, door verscheyde beuke-
 ryen, de sterkten, die, alwaer men sijn op de stroom verliet, minst
 verforgh waeren, te kneusen, en om verre te haelen. Maer die van
 binnen, hoewel verslaeghen door onvoorsiene vreesse, liepen op allen
 toeleggh der vyanden rondtom heen en weer, en, de poort gestopt sijnde,
 verswaeren de wallen, en beginnen innewaerts nieuwe te maeken. Nae
 dat alle de stukken, volgens krijgsgebruyc, driemaal gelost waeren, sondt
 de Prins paisbouden, om hen 't uysterste te dreyghen, soo sy d'aenge-
 boode genaede niet aenveerden. Versoghte tijdt om te beraedtslaen
 wierdt hen afgeslaeghen. Thoen, sijn bewust hunner behoefte aen soo
 veele noodtsaekelijkheden, en hunnes kleynen getals om dien grooten
 omtrek van vesten te verdaedighen, hebben se bevoorwaerd veylighen
 uyttocht tot de hunne; den ingesectenen wierdt vrygestelt te blijven. In
 wetten en Godtsdienst souden se genieten 't gheen andere inwoonders der
 Vereenighde Landen gegunt was. Welke voet van verdragh seeder altoos
 gehouden is, en wy derhalven, soo dikmaels die sijn voorgevallen, niet
 herhaelen sullen. De Spanjaerts hebben sijn beklaght, dat deese oover-
 gaef te voorbaerigh geschiet was, en den geweesen Steevooght Laukema
 moest sijn daerom, soo langh Parma leefde, van het hof onthouden.
 Den vijftden dagh nae den aenvangh des beleghs is Zutphen aen de sijde
 van den Staet gekoomen, sijnde treffelijk geleeghen. Want de Berkel-
 stroom loopt'er midden door, d'Yssel voorby, hebbende haeren oor-
 sprongh uyt Westphalen, maer sijn vermengende met den Rhijn, een
 werk, naer men gevoelt, van Drusus. Sy heeft eertijts met haere onder-
 hoorighe steedekens en landen gestaen onder de gehoorfaemheit van haere
 Prinzen, die den naem van Graeven voerden; en als noch draeght se den
 tijtel van een besonder Landtschap, hoewel se aen het lichaem van Gelder-
 landt vereenight is, niet soo seer door de placts, gemerkt se geleeghen is
 oover de armen van den Rhijn, als door aenhuwelijken der Prinzen. Op
 den selfden oever des Ysselstrooms leght Deeverter, sijnde al van oudts
 een vrye Hansestadt, en, onder 't gesagh der Pausen, de hoofstadt des
 Landtschaps van Ooveryssel. Nae dat het krijgsheir met een snellen tocht
 herwaerts afgekoomen was, bleef men door 't gesicht alleen beducht
 staen. De heerlijke en sterke werken der stadt, als ook het groot getal
 der besettelinghen, dat op hondert peerden en veertien vendelen voet-
 knechten begroot wierdt, gaeven niet weynigh schrikkens. Daer binnen
 was in persoon Graef Herman van den Bergh, een aensetter en voorgan-
 gher tot dapperheit, die Maurits selfs in bloede bestont, als gebooren uyt
 sijne moeye, en des te afgunstigher oover de glory van sijnen neef. Boo-
 ven dit alles was men besorght, dat Parma, sijn krijgsvolk saemen trek-
 kende,

Zutphen
 wordt aen
 Maurits
 oovergegeev-
 en.

Des selfs ge-
 leegenheit.

Maurits
 trekt met
 het krygs-
 heir nae be-
 needen, om
 Deeverter
 te vermeer-
 steren.

Alwaer
 Steevooght
 was Hermā
 van den
 Bergh.

kende, moght te velde koomen, en hen, beefigh met het voortsetten der beleegeringh, opflaen; waer door men tot een hacchelijk gevecht, of schandelijk vluchten soude genootsackt worden. En gelijk 't inneemen van Zutphen hen, die'er moet ophadden, ten spoor diende, soogaf het anderen reeden tot vermaeningh, dat se niet liever wilden den veroverden roem in gevaer stellen, dan dien tot seekerder gebruyk ooverhouden. Vluchtelinghen uyt de stadt braghten in teegendeel bericht, dat het krijgsvolk oncenigh was, dat wijders de belloote meenighte weynigh leevensmiddelen inhadt, om voor een langhe beleegheringh te kunnen strekken, jae zelfs kleene voorraedt van buskruyt, om 't geschut te lossen. 't Welk waer bevonden sijnde, keurde men den middelwegh den besten; en raedtfaemst, 't leegher in aller haest beschanst sijnde, den stroom en de toeganghen der weeghen te fluyten, om te verhoeden, dat d'aentoght van een hulphair niet in de stadt geboodtschapt wierde. En quam 't den vyandt te verdueren, soude 't genoegh sijn, de beslootene door schanssen op den oever voortaan 't ooverkoomen te beletten, 't welk ook hun voorneemen al voor den optoght was geweest. Sijnde eenighe daeghen met schieten op de stadt doorgebraght, deedt Maurits, om de gemoederen der beleegerde t'ondertasten, op den neegenden, sijn leegher in slaghorde stellen. Thans gelast hy eenighe scheepen voorstroom af te brengghen in de haeven, alwaer die dicht aen de stadt invloeyt. Dan alsoo 't, om de enghte, onmoogelijk was, die met riemen aen te voeren, hebben ettelijke scheepsgasten die met de handt tot onder de vesten, en 't geduerigh schieten der vyanden, voortgetrokken en vast gemaekt: waegende een treffelijk stuk, en dat veelen onder hen 't leeven koste. De scheepen in de haeven geset, en met een brugh ooverdekt sijnde, versoght yder op 't graeght d'eerste ten aenval en storm te mooghen weesen, een werk van een by nae ontwende dapperheit, en heerlijken naeyver in 't voorvechten onder 's Prinsen ooghen. De veerdigheit der bespringeren verachterde hen die 't beleydt des werx hadden; en de brugh zelfs, korter dan nae behooren, kon tot op de wal niet toereyken. De muer op deese sijde, met den aengevoegghden toorn, was ten deele omverre geschooten; ten deele daer die op booghen (een oude wijze van bouwkunst) en ingevolde aerde ruste, tot noch toe staende gebleeven. Eenighe, gekooren om voor uyt te stappen, en, waer 't doenlijk, sijn op de plaets te vesten, sijn voor een gedeelte verdrongen: en weynighe met ooverspringhen op de kant belendt. Men verhaelt van twee vaendrighs, die, gedreeven door gelijke gloryfucht, dapperen roem veroveren hebben, waer van den eenen booven op de vesten wierdt doorsteeken, den anderen 't vendel soo van den dooden, als sijn eyghen, afgebraght heeft. Dan meer wieden de beleegerde door 't geschut gequelt en afgemat. Echter queeten se sijn dapper in 't verdaedighen der mueren, sat van wijn, tot dronkenschap: insonderheit bleek de dapperheit van Graef Herman, meer dan noodigh was, om sijn trouw en achtbaerheit buyten opspraek te houden. Want seker Spanjaert hadt sijn laeten ontvallen, dat de neeven elkander verstaen soudon: ook is hy niet eer vertrokken, voor dat het dicht geweld van koegelen hem geraekt, en 't gesicht bedwelmt hadt. In de naght wierdt de brugh teegen 't worpen van pekreepen en toortsen voor brandt beschermt. Den dagh aengekoomen sijnde stont den nuchteren helder voor ooghen 's vyandts slaghorde, de brugh in haer geheel, en hoe se sijn andermael nae by ten storm verveerdighden. Waer by die uyt Zutphen getrokken waeren, eenen schrik onder hen gebraght hadden, die, roemende 't geweld der vyanden, hunne eygene schande bewimpelden.

1591. Graef Herman alleen verwijlde d'oovergaeve, die noghtans siek aen sijne wonde, de selfde nu toelaeten, niet weeren, konde. Dies roepen se den genen die tot beschermingh der brugh gelaeten waeren toe, men soude hen vryheit geeven om tot gesprek te koomen. Met de Prins in handel getreden, sijn se, volghens verdragh, met vliegende vendelen uytgetrokken: d'Ingeseetene hadden geene andere voorwaerden, dan 's Ooverwinnaers goedertierenheit; en sijn hen tot magistraeten gegeeven, niet soo veel, als men'er naer eysch van wetten gewoon was, maer soo veel men'er van den Godtsdienst, aengenoomen in de Vereenighde Nederlanden, hebben konde. En 't bleek, dat de Spanjaert geen staet gemaakt hadt soo Zutphen, als Deeventer, voor de sijne te behouden, soo verre, dat hy al voor de beleegeringh de huysen selve voor brandt gebruykt hadt, schoon hem 't hout niet verre te haelen was. Voor den uyttocht hielden de twee Ooversten en neeven elkander een langhe wijl omhelst, sijn erbarmende, schoon vruchteloos, oover hunne noodtvalligheden en de borgerlijke tweedrachten. Graef Herman seyde, nimmer gelooft te hebben, dat de Staeten soo geweldigh een meenighte hadden kunnen te velde brenghen. De Steêvooght van Zutphen heeft sijn ontsien weder onder de Spaensche heerschappy te keeren, beducht voor scharpe beschuldighers en strenghe reghters. Binnen d'ingenome steeden wierden besettinghen gelaeten. Die van Vrieslandt baeden men wilde dogh ten laetsten voor haer forghen, bybrenghende, dat hunne vrede door de halstarrigheit van eene stadt ontrufft wierdt: en dat'er weynighe steedtjens, slooten en schansen ooverigh waeren, om 't geheele landt tusschen d'Yssel en d'Eems, van de brandtschattingh der vyanden geredt sijnde, onder den Vereenighden Staet te brenghen. Soo geweldighe kracht hadt de hoop door d'eerste beginselen deefter voorspoedt gekreeghen, dat sy, die tot nogh toe naeulijx yets geringhs hadden durven onderneemen, sijn schielijk d'allerswaerste aenslaeghen beloofden. Den tocht dan wierdt met de grootste veerdigheit aengenoomen, en op dat, nae 't afvoeren der troepen uyt die gewesten, de vyandt niet quaeme daer in te vallen, heeft men de regementen, geworven in Hollandt, gelast de Wael te besetten. d'Oorloghsbehoeften met den verderen omslagh sloop gedaen sijnde, worden uyt d'Yssel door de Zuydersee, en den Oceaen, van daer tot op d'Eemstroom gevoert. 't Krijgsvolk dus ontlast, is, beladen alleen met noodtdruft en takkebossen, gelejdt oover moergronden in de Drente, voor uyt gesonden die de moerassighe velden met rijssbossen versterken souden: want den anderen wegh was hen, door den vyandt, die langhe te vooren Koelvorden hadt ingenoomen, afgesneeden. Men vondt'er van gevoelen, dat men alvorens Koelvorden behoorde meester te sijn, om den vyandt geen oopenen wegh achter rugghe te laeten: dat Verdugo, die dat kasteel bewaerde, door geweldt van geschut, of behoefte aen noodtdruft kon daer uyt gedreeven worden. Maer deesen raedt is niet gevolgt, om 't moeyelijk oovervoeren van 't geschut te lande, en om dat men voor Gröninghen minder tot slaen genootsackt was. Derwaerts trekkende is hen, onder meer andere ongemakken, ontmoet een moeras, dat sijn drie duysent vijf hondert schreden in de lenghte uytstrekt; maer de turfschors, die oover de modder lagh, heeft'er d'eerste waeghenen oovergedraeghen, de volghende sijn'er door 't van een scheuren des gronts ter naeuwernoodt uytgetrokken, slaende de Ooversten selfs de handt daer aen, om den soldaet den arbeit des te aengenaemer te macken, en is alsoo in weynigh uyren tijds eenen doortocht gevonden, dien alle de landtsaeten hoopeloos gestelt hadden.

*De Prins,
op 't ver-
zoek der
Vriesen,
trekt met
sijn leegher
nae Vries-
landt.*

*Groote on-
gemakken
op de tocht.*

Dan't

Dan 't was geduerende den geheelen tocht onmoogelijk den moedwil der soldaeten aen de huysluyden, door eenighe strengheit van krijgstucht, te verhoeden, mits de ingewortelde baldaedigheid. 't Wegh worpen en 't schendigh vernielen van 't geroofde, dat een geruymen tijdt hadt konnen strekken, hadt de saek by nae tot hongersnoodt, en voorts tot muyltery gebraght, aler de scheepen, gelaeden met lijftoght, waeren aengekoomen. Den vijfdē dagh daer aen is het leegher voor Gröninghen neêrgeflaeghen; aldaer hoopte men de getrouwheit der gemeente ten Koningh vlot, en scheuringh in de stadt te vinden: hebbende, dier belangh het was de heyrkracht naer dit gewest te wenden, hunne reeden te hoogh en booven waerheit opgeheeven. En men vondt 'er binnen gedachtigh der verbonden; maer de teegenparty viel hen te maghtigh. Daerenbooven was Verdugo, op 't gerucht van den aentoght des leeghers, nae Koevorden en Steenwijk door besettingh versterkt te hebben, met het ooverigh krijgsvolk Maurits voorgekoomen. Echter is hy niet binnen de poorten gelaeten (dit eene hadt de stadt, sich onder gehoorsaemheit begeevende, uytgefondert) maer heeft sich in de voorstadt binnen sijne eygene sterkten gehouden, te gelijk tot hulp en schrik. De Prins heeft sich niet booven ses daeghen opgehouden, uyt vrees, dat, de stadt gedwonghen sijnde de besettingh binnen de vesten in te neemen, alle hoop voor 't toekomende ook moght te niet loopen, en om dat 'er kondtschap was, dat Parma sijn heyrkracht toeruste, niet buyten schijn van hen op den hals te sullen vallen, eert 't belegh voltrokken was; waerom hy te raede wierdt, d'omleggende sterkten, die de stroomen en toeganghen der weeghen slooten, en die door langh bedrijf des oorloghs in Vrielandt, meermaels omverre geworpen en weder opgebouwt waeren, in aller yl t'oovervallen. Grooten schrik was 'er in den soldaet, als die meer op rooven en plunderen, dan op oorlogh, was afgereght. Alleen op 't planten van 't geschut hebben weynighe 't verder gewelt willen uytharden: en die minder teegenweer bieden konden, wierden verlaeten eer men tot belegh quam. De grootste schans, Delfsijl genoemt, vermaert door haere haeven, alwaer de Tyvel in d'Eemstroom loopt, was met Gröningher krijgsvolk beset. De welgeleegenheit der plaetsē hadt nu voorlangh allen Vorsten, die sich begeerden van Gröninghen en d'Ommelanden meester te maeken, geraeden sich aldaer te versterken: ook hadt het Alva begonnen, maer de tijden liepen hem teeghen. Thans hebben de Staeten deese schans, nae 't inneemen, uyt den omslagh der schattinghen, gemaekt oover d'Ommelanden, met werken uytgebreydt, scheidende den feedijk van de vestinghen; en voorsien met gebouwen; dreygende de stadt Gröninghen, ten waere sy tot reeden quaemē, van inwoonders t'ontblooten. Waer by, allerweeghen beslooten sijnde, de noodtdruft hen tot wisselingh hunner trouw noopte. Maer nae dat de Prins het krijgsheyr afgevoert hadt, heeft Verdugo, door 't inneemen van eene der swakste schanssen, de Stadt eenen doortoght uyt Westphalen nae de Bourtangh geopent. Dan Parma te spaede tot ontfet van Zutphen en Deeverter ter been geraekt sijnde, terwijl hy niet geloofst, dat de vyandt aenflaeghen van sulck een gewicht soude darren onderneemen, en niet weynigh Spanjaerts, om quaede betaelingh hunner soldyen, gehoorsaemheit weygheren, en in twijfel staende, werwaerts hy de troepen, korts daer aen om Maes en Rhijn versaemelt, wenden wilde, of 't sijne saeken voordeeligher waere den vyandt te verrukken, of heerlijker hem selfs te vervolghen, wierdt door woestheit der weeghen afgeschrikt van Gröninghen, op haer ernstigh aenhouden, te hulpe te koomen.

1591.

Ongebon-
denheit der
soldaeten.

't Leegher
wordt voor
Gröninghen
neêrgeflae-
ghen.

De Prins
opbrekende
voor Grö-
ninghen
oovervalt
d'omleg-
gende sterk-
ten.

De Staeten
hebbende
Delfsijl in-
genoomen
vercijeren 't
met huysen
en werken.

Verdugo
oopent de
stadt eenen
doortoght
uyt Westpha-
len nae de
Bourtangh.

De woest-
heit der
weeghē laet
Parma niet
toe Grönin-
ghen te hul-
pe te koomē.

Want

1591. Want zijn eyghen en 't Vries krijgsvolk hadden de tusschengelegene landen elk om strijt afgeloopen. Dus heeft de beede van die van Nymee-ghen swaerst gewooghen. Aldaer gekoomen, belast hy oover de stroom te setten, en de schans, die Maurits 't jaer te vooren begonnen hadt, te berennen. Hy self bleef den meesten tijdt in de stadt. Baerlemont nam zijn quartier nae t'Oosten van Knodtsenburgh, het ander besette Octaef van Mansfeldt, dien de beleegerde met een koeghel getroffen en doorschooten hebben, jongelingh van uytsteekende dapperheit, stout in gevaeren en glorifuchtigh. d'Andere regementen en de ruytery besetten de schans van achteren. La Motte plante de beukeryen bequaemelijk door hulp van den dijk gelegghen aen den oever. Dees siende, dat het bolwerk 't geweld van 't geschut weêrstont, schoon een groot gedeelte van de borstweeringh ter neederge worpen was, en dat de beleegerde door geen ten toon stellen van de heirkraft in slaghorde, verschrikt wierden, vult de gracht met rijsbossen en afgehouwe takken, niet sonder neederlaegh der aenbrengers; daer nae doet hy eenighe heymelijk naederen, om 't bolwerk t'ondergraeven. Maer de beleegerde, feshondert sterk, onder 't gebiedt van Geerardt de Jonghe, een man van groote dapperheit, sikh van alle kanten teegen 's vyandts geweld en konstenaeryen moedigh weerende, hielden niet af van hem door heftigh gedruys van schieten af te keeren, en maekten, door somwijlen gelukkigh uyt te vallen, sijne begonne werken vruchteloos. Maurits, nae 't verlaeten van Gröninghen, hadt nu het oogh op Steenwijk gewendt; dogh verstaende 't beleggh van Knodtsenburgh, liet hy Graef Willem de beschermingh van Vrieslandt aenbevoolen. Hy self in aller yl met het leegher ooverwegh slaende, en by Aernhem in de Betuwe oovergetrokken sijnde, moedight de beleegerde door teekenen, en daer nae door booden, die met een vaertuygh, en door de duysterheit, sonder gesien te worden, binnen de schans geraekt sijn. Maer onder de Nassaulche Hoofden was men seer verscheyden van gevoelen, en niet eens, of sy t'ontset geweldigher handt souden daren waeghen, dan of se, de Waelstroom oovertrekkende, sikh beschanssen souden, om den vyandt allen toevoer af te snijden, en 't oovervoeren van 't geschut, dat op den oever voor Nymeeghen was blijven staen, te beletten. 't Een en 't ander was beswaerlijk en onveyligh: want buyten twijfel was de vyandt maghtigher in ruytery, die in geval van een veldt-
 slag, of in 't haelen van toevoer, van besonderen dienst is. 't Geluk, dat meermaels niet min dan voorfichtigh beleydt te staede gekoomen is, heeft hen, die in twijfel stonden, gescheyden. Want de Prins, met de Graef van Solms en den Ridder Veer, tot dicht aen 's vyandts leegher genaedert sijnde, leght de vuerighste sijner regementen, en sijn ruytery tusschen bosschen, dicht op de wegh, in hinderlaeghen. Een gedeelte der peerden, gelast dieper in te trekken, heeft den vyandt uytgelokt. Deese, sikh als toen van selfs op de vlucht begeevende, als of se voor de meenighte weeken, naerdien se met tien vaenen ruyters, en onder deese selfs de witte vaen van Parma, meest Italiaenen, waeren uytgevallen, hebben hunne vervolghers tot oover 't stroomtjen en de enghten van de oovergeslaeghe brugh getrokken. Hier keeren sikh de peerden schielijk om, de hinderlaeghe springht uyt, sy besluyten den vyandt, en die sikh mannelijkt quijt, blijft in sijnen tredt, d'ooverighe sneuvelden verstroyt en in wanorde. Weynighe, die, terwijl de verwinnaers 's vyandts vaenen verooveren, veele ruyters met hunne peerden gevanghen neemen, sijn 't in hun leegher ontvlooden. Parma oover deese neederlaeghe en 't verlies van soo veel grooten bedroeft sijnde, behalven dat hy 't al van te vooren naeulijx

*Hy beleeg-
ghert
Knodtsen-
burgh.*

*Octaef van
Mansfeldt
doorschootē.*

*Dapperheit
van Geer-
ardt de
Jonghe in 't
verdaedighē
van de
schans.*

*Maurits
koomt tot
ontset der
beleegerde.*

*Hy verslaet
tien vaenen
van Parmas
ruytery.*

*Door welke
neederlaeg-
he Parma
de beleeg-
ringh op-
breekt.*

naeulijx veyligh achte, sigh langh op 's vyandts oever op te houden, heeft de beleegeringh, nu genoghsaem vruchteloos, opgebrooken, voorwendende dat hy wierde in Vrankrijk geroepen, en men, om schanssen in de Betuwe te vermeersteren, de gewichtighste saeken des rijx niet moeste verwaerloofen. Sijn leegergereetschap en reystuygh heeft hy behendigh voor uyt gefonden, en sijn leegher oover de stroom doen trekken, onder bescherminghe van eenighe werken, die hy bevooren aldaer gemaekt hadt, om 't krijgsvolk van Maurits af te wijfen, op dat se niet gelijkelijk op sijnen hindertocht aenvielen: voorts gelaft hy den sijnen, nae dat yder t'elkens oovergesteeken was, op den oever aen d'ander sijde, tot beschermingh der scheepen, die te koomen stonden, stal te houden. Maer vertrekende wierdt hy niet sonder wederwaardigheit dier steede bejeegent, weynighe waeren op vleyery afgerecht, veele toonden hun misnoeghen door een dreygendt stilswijgen; d'onbesuyfte onder 't graeuw konden sigh selfs niet van schimpighe woorden speenen, waer door sy dien ouden Veldtheer van het vluchten op 't gesicht van een vyandt, nogh maer een jongelingh sijnde, als te rugh trokken. Swaerlijk heeft 't gemoet, verlekkert op glory, dien hoon verduwen kunnen, waer door hy weeder in sijne voorighe siekte instortende, met sijnen soon Ranutius, die, maer eerst uyt Italien koomende, 's vaeders droefheit door sijn byweesen verswaerde, de reys nae de waeteren van 't Spae hervat heeft, omswindelt tusschen sijne jeegenwoordighe gedachten, en 't geheugen van sijn weelighe voorspoedt hier te vooren. Van daer heeft hy nae Dieft gefonden, tot de Spanjaerts, die aldaer toen buyten gehoorfaemheit leefden: om welke te bevreedighen, hy ten quaeden voorbeelde heeft ingewillight, dat den kornel Emanuel Vega, strengher dan die verwilderde soldaeten draeghen konden, met eenen anderen soude verwisselt worden. Men kon niet twijfelen, of veele binnen Nymeeghen begonden nae de vryheit om te sien, nae dat soo veel onheylen, die tot nogh toe naeulijx, op belofte en verwachtingh van beeternis, verdraghen wierden, 't gemoedt door wanhoop getergh hadden. Want hebbende voor ses jaeren, niet op een algemeene toestemmingh, maer door partyschap van weynighe, sigh aen de sijde van Parma, als toen in de meeste weelde sijner voorspoedt, begeeven, wilden die geene, wien de flaevery teegen de borst was, of die den Spanjaert sonder sucht gehoorfaemden, aengesien den Staet der Vereenighde Landtschappen door tijdt en beleid en sorghe gevestight was, sigh liever voeghen, alwaer veyligheit te vinden, en voordeel te hoopen stont; ook was'er tusschen hen en dien van Hollandt reets een begin van onderlinghen handel gemaekt, sijnde hunne scheepen, welke den Rhijn, toen juyft te laegh afgeloopen, niet bevaeren konden, toegelaeten de Wael af te koomen. Maer daer binnen waeren drie vendelen in besettingh; een uyttheemsch, twee hier te lande geworven (want meer in te neemen hadden se afgeslaeghen) en naer dat yder de party der grooten allermeest beleedight hadt, wierder sy die yets souden durven onderneemen, door hem, met dreyghen van d'ontfangene maght, in toom gehouden. 't Eenighe dan was de stadt te beleegeren, ten waere 's vyandts troepen als nogh om de Maes een waekendt oogh hielden; dit alleen verhinderde 't belegh, behalven dat het om 't groote opperwaeter onmoogelijk was een brugh oover de Wael te legghen. Des echter wierdt den soldaeten, versonden nae hunne Winterquartieren, om den vyandt dies te sorgelooser te maeken, geen langhe rust gelaeten. Maer Maurits, vervolghende sijne ooverwinninghen, heeft in aller yl een gedeelte sijner troepen uyt de besettinghen gelight, en de Schelde op in 't landt van Waes

1591.

Weederweerdigheit der Nymeeghers teegen hem.

Weeder instortende reys hy nae 't Spae.

Hy bevreedigh de muytende Spanjaerts te Dieft, ten quaeden voorbeelde.

Veele binnē Nymeeghen sien nae hunne vryheit om.

Ondertuschen neemt Maurits Hulst in.

1591. gefonden, waer heen ook de ruytery, door de velden van Brabant, sich vervoeght heeft. Hebbende de schanffen rondtom vermeestert, wierdt Hulst; een stadt in dat gewest, ten vijfden daeghe gedwonghen sich oover te geeven. De soldaeten aldaer in besettingh leggende (want de Steêvooght self was by geval, om sijne huyselijke saeken, voor 't beleggh uyt de stadt gegaen) stonden niet weynigh verfstelt, door soo onverfienen aenflagh, te meer door dien de Prins den dijk hadt laeten doorsteeken, om den stroom door 't omleggende landt te jaeghen, en 't ontset der vyanden te beletten. 't Landt van Waes wierdt den soldaet ten roof gegeeven, tot dat d'inwoonders beloovende den Vereenighden Staeten brandtschattingh, ten dien eynde gijfelaers gefonden hadden. Dan de naestgeleegene Nederlanders, siende dat het vruchtbaerste hunner landeryen, en waer uyt sy hun onderhout hadden, van den vyandt wierdt beseeten, hebben, nae 't vertrek van Maurits leegher, die door Parma op 's vyandts boodem vreesde verrast te worden, Mondragon, slotvooght van 't kasteel van Antwerpen, aengemaent om sich te waepenen. Dees dan met het krijgsvolk, dat hem naest was, en met dat, 't welk hy alom van de Maestreek op ontbooden hadt, oover de Schelde geset sijnde, en niet darrende yets teegen de stadt bestaen (want daer binnen lagh de Graef van Solms, die de werken opmaekte) heeft de schanffen daer omtrent weder vermeestert, of, om 's vyandts strooperyen te benaeuwen, nieuwe gebouwt. Seedert hebben de landtluyden de beloofde brandtschattingh geweyghert, oordeelende, niet sonder reeden, 's vyandts goedertierenheit te groot, om teegen onschuldighe gijfelaers te woeden. Alles booven wens gaende, is de Prins, die sijn krijgsvolk weder uyt de Winterquartieren gelicht hadt, nae Gelderlandt, ontbloot van vyandt, getrokken. In dit haesten is hy genoodtsaekt geweest eenighe schepen, die aen de grondt waeren vast geraekt, in brandt te steeken. Korts daer op met de troepen van Graef Willem (deese waeren twaelf vendelen) versterkt sijnde, trekt hy de Wael op, en hecht de Betuwe, met de landen aen d'ooversijde geleeghen, door een brugh aen den anderen. 't Leegher wierdt van weetersijden beschanft teegen geweldt van buyten. Men vondt geraeden 't hoogh eynde van de stadt, sijnde aldaer de mueren meest van aerde wallen ontbloot, aen te tasten: en naedien het te verre en niet seer gemakkelijk scheen 't geschut te sleepen, heeft men het by donkere nacht te sloop voor by de stadt gevoert. Soo dat die van Nymeeghen, vermits de duysterheit en het vinnigh aendrijven der schepen, vruchteloos geschooten hebben. Andere stukken, geplant op den oever aen d'ooversijde der stroom, beschooten den selven hoek. Dapperheit en trouwe om de stadt te verdaedighen hadden die van binnen in 't eerst ten oovere; en al voor de beleegeringh aen Verdugo afgeveerdicht, om hem te bidden, hen in dit dringendt gevaer niet te willen begeeven. Want in die tijdt was hem 't beschermen van Gelderlandt te beurt gevallen, dogh sonder krijgsvolk: des hy niet buyten reeden klaeghde, dat, 't gheen andere ten besten gegeeven hadden, hem wierdt aenbevoolen. Daer nae, vreesende dat de werken moghten beswijken, sloegh een yder, sonder onderscheit van kunne of jaeren, handt aen werk, om sich innewaerder te beschanffen. De burght of 't Valkhof, dat in dien oort der stadt gebouwt staet, is niet soo seer onverwinnelijk nae de krijgsbouw deeser eeuwe, als vermaert door de gedenkteekenen der oude krijgskunst. De steedelinghen trekken de glory van dit werk tot op Julius Cæsar, ten tijde als hy in Frankrijk oorlooghde. Sy verhaelen dat de stadt gebouwt is door de Katten, die eertijts, vluchtigh

*En dwinght
het landt
van Waes
brandts-
chattingh
af.*

*Mondragon
berneemt de
schanffen
omtrent
Hulst.*

*Beleegeringh van
Nymeeghen.*

tigh uyt hun vaederlandt, 't eylandt van den Rhijn, en de naestgeleegene landen aen de Nederlandtsche kust, ontbloot van inwoonders, besecten hebben. My is, in 't naespooren der aeloudtheeden, gebleeken, dat nogh ten tijde van Cæsar, nogh by 't leeven van Trajaen, onder wien Tacitus geschreeven heeft, hier eenighe stadt geweest is. In de beschrijvinghen der Roomsche weeghen, die tot op de tijden der twee Antonijnen gebraght worden, begint dit Nymeeghen op de Wael sikh eerst te vertoonen; waer aen de Fransche jaerboeken ons berichten dat Karel de Grootte een paleys gebouwt heeft; en nogh meer, dat dit door 't blaeken der Normannen in d'asschen geleght is. Nae dat de achtbaerheit der Duytschen ten top van moogenheit gesteeghen was, wierdt sy een vrye rijxstادت, en is den Keyseren meermaelen een seer aengenaeme verblijfsplaets geweest. Dan ten tijde als het Duytsche Rijk, door de konstenaeryen der Pausen, gesplift wierdt, en een gedeelte deszelfs aen Willem, Graeve van Hollandt, is toegefallen, en de behoefte aen geldt tot smeeden van nieuwe vonden aendreef, is deese stadt aen Otto, toen Graef van Gelderlandt, te pande gegeven; en uyt dat recht aen Gelderlandt gehecht sijnde, heeft sy 't gebiedt oover d'aengrensende landen en steden: sy is rijk in vrede, en niet onvruchtbaer in vernuften. Als door gewelt van geschut, door 't worpen van granaten en andere vuerwerken, en ondergraevinghen de stadt allerweeghen in gelijk gevaer gebraght was, sijn die van binnen, opgeëyscht om tot voorwaerden te koomen, in scheuringh geraekt, en verdeelt, naer dat yder sikh door drift tot d'een of d'ander liet verrukken. De meestvermoogende stoffen op 't gewelt en de maght des Koninghs, en dat wel haest de leeghers t'hunner ontset uyt Vrieslandt en Vlaendre souden gesien worden, en dat 'er niets te bedenken was, waerom sy, die alreets van d'eene sijde waeren oovergelopen, nu wederom oovervallende, de wraek der beyde partyen souden terghen. Maer 't gemeen, dat schielijk saemenrotte, stooft met opgeswolle verbolghenheit 't raedthuys op: aldaer hoorde men eerst een langh morren, en daer nae eyndelijk de stem van eenen, die, met groot cieraet van wel seggen, den jammerlijken staet waer toe sy vervallen waeren, 't sluyten der stroomen, 't verwoesten der landen, 't vernielen hunner huysen en goederen, den hongher voor de deur beklagende, sikh vorder in gelijke reeden uytte: *En 't en is van heeden niet, seyde hy, dat wy beleeghert sijnde, 't elendig verlopen onses gelux besueren. Een jaer en meer is 't reets, dat wy ter naeuwer noodt, verhoolen in schandelijke schuyloeken, ons behoestigh leeven hebben naegesleept. En moet ik het segghen, een geduerighe reex van jammeren aen een geschaekelt is ons tot hier toe op den hals gevallen, nae dat wy 't verbondt trouwlooslyk hebben geschonden. Maer eevenwel hoe treffelyken dank weet men 't ons, die geen ontset weerdigh geoordeelt worden, die versmaet en als ten walghe sijn dien heeren, die altoos aenslaeghen van grooter gewicht in 't hooft hebben. Of waere het misschien geraeden, thans, daer wy tot het uysterste vervallen sijn, naer ontset, dat ons, als 't kon te staede koomen, geweygert wierdt, te wachten; of dat het naest is, onse krachten, en drie rotten krijgsknechten, sullen die wallen, die beschanssinghen, en een leegher, dat soo wel bebolwerkt is, omverre worpen. Wy sullen als Zutphen en Deewenter verlaeten worden. En voorwaer houden wy 't naer Hulst vol schrik nogh langher sleepende, maer eyndelijk op wat hoop, op welke belooningh onser halstarrigheit? Elendighe, ten sy wy ooverwonnen worden. Laet ons ten laetsten dat ondankbaer rijk ontvlieden, terwijl hy, die niet alleen een maghtigh*

1591. *vyandt, maer ook een barmhertigh ooverwinnaer is, ons noodight. Wy hebben een volk gevonden, dat, sonder eenighe hoop van heerschappy, oorloght, alleen op dat andere in geen slaeverny gesleept worden. Sy hebben hunne stroomen altoos oopen, hunnen handel neemt sijn gangh, de scheepen gaen en koomen, als waer't in volle vrede, hunne landen bloeyen: die worden door geen gierigheit der Landtvooghden, door geen baldaedigheit van 't krijgsvolk, uytgemergelt. En voorwaer geen minder schattinghen moet men opbrengghen, om slaeverny te voeden, dan om reghten en wetten te beschermen. Vryheit onder vrye genietende, en d'eerste stcm in een Republyk, sullen wy gelijkelijk winnen, en gelijkerhandt heerschen.* Thans mompelde de meeste meenighte by naer de selve reedenen, en die in 't begin daer teegen druyften, lieten sikh, 't sy oovertuuyght van waerheit, 't sy uyt vrees, gefegghen. Ook darde de besettingh, te swak van vermooghen, en te vreden dat sy 't leeven daer af bedonghen hadt, sikh daer teegen niet versetten. Maer de stadt versoekende vrye oeffeningh des Roomschen Godtsdiensts, wierdt haer die afgeslaegghen. Maurits heeft binnen de stadt besettingh geleght en magistraeten verkooren, en dat reght heeft hy geduerende den oorlogh aen sikh behouden, afschaffende 't gefagh der gilden, naerdemael die meermaels stof tot muystery, oneenigheit, en wanorde gegeeven hadden, en de naebuerighe steeden by Erfraeden bestiert worden, ten sy, dat by voorval van gewichtighe saeken met de ouderlinghen der gemeente wordt geraedtleeght. Hebbende dus 't meerendeel van Gelderlandt veroovert, braght hy de glory sijner voorouderen in haeren ouden luyster: naerdien de Prinsen uyt den bloede van Nassau 't bewint in den Staet aldaer van outs gevoert hadden. 't Beleggh van Steenwijk vondt men geraeden uyt te stellen, om dat de Winter, die door koude en vorst den toevoer schaedelijk is, op handen was; of, quam'er meenighvuldighen reeghen te vallen, 't diepe slijk de weeghen onbruykbaer maekte. Maurits dus seeghaftigh weeder in Hollandt gekeert sijnde, met uytsteekenden luyster sijner achtbaerheit, en selfs ook onder uyttheemsche volken, wordt met soo heerlijk een gejuuygh der gemeente bewellekoomt, dat niemandt voor hem immer diergelijke bejeegende. Den Vorsten in voortijden wenschten se geluk in ooverwinninghen, als des gelast sijnde, niet als met hunne eygene. Onder Oranje hadden se by naer niet anders als verdriet en teegenspoedt gesien: en selfs geduerende de Landtvooghdy des Graeven van Lycester, door beroerten, tweespalt en een algemeene elende gefoolt geweest. Nu eerst verheughden se sikh, dat de landtpaelen door de waepenen voortgeset, den Staet door 't besit der stroomen en sterke steeden verseeckert was; en den Veldtheer niet anders, dan den arbeit en de glory begeerde, laetende het vaederlandt de vruchten sijner ooverwinninghen genieten. Sijne jonghe jaeren selfs, als tot soo groote dinghen, en door besondere sorgh der Goddelijke voorsienigheit, gekooren, hadden te gelijk de hoop en de verwonderingh ontfteeken. Toen, houdende de ooghen op sijn gesicht gevest, met een dankbaer gelaet aen 't schaeteren van sijnen lof en 't roemen, dat die jaeren, dat doorluchte bloedt sikh t'hunner behoudenis, voor soo veel gevaeren bloot gestelt hadt. Buyten twijfel was sijne snelle voortvaerenheit van groot gewicht geweest. Hier by hadt hy de kunst van plaetsen aen te tasten en te vesten, en, soo veel 't de eeuwe kon toelaeten, een uytneemende krijgstucht in sijn leegher. Niet de selve sorghe was'er by den vyandt: want te groot een vertrouwen baert vaek een sorgheloose vaddigheit, en somwijlen ook reukeloofheit. By min vermooghende raedtleeght men met meerder achterdocht, daer

De stadt gewonnen sijnde, heeft Maurits de magistraet.

Wederkerende in Hollandt, wordt hy met uytneemend gejuuygh der gemeente bewellekoomt.

daer vindt men doorstaende standtvastigheit, en 't gheen aen krachten te kort schiet, wordt door nyverheit te baet gekoomen. Grootelijx heeft ook de faem, waer door de eerste uytloomsten ongelooftelijk aengefokt worden, en de gunst der vryheit gedient. Maer 't was den Staet een geweldighe steun soo veel stroomen met scheepen beset te hebben, welke in sijn geweldt te houden, in alle voorvallen dapperen dienst doet. De Winter is, naer gewoonte, in de besettinghen doorgebraght: van waer de rotgesellen met verscheide bejeegeninghen uytgegaen sijnde, of buyt gemaect hebben, of van de vyandt betrappt sijn. Ook speelden de gedachten, om d'een of d'ander stad door krijgslift te verrassen; van deese sijde op Geertruydenbergh, Maestricht en Sluys; van gene, op Breedaa. Dan de aenslaeghen uytbarstende, sijn de troepen vruchteloos wedergekeert. Men suyverde de see, door 't opbrengghen der roovers. En Parma, op sijn vertrek nae Vrankrijk staende, heeft het gefantschap, dat de Keyser hadt afgesonden, om tot peys te arbeyden, blymoedigh ontfanghen. Dit wierdt by de Vereenighde volken, gelijk altoos voor deesen, en om dat se brieven van den Spaenschen Koningh, op dat stuk geschreeven, onderschept hadden, verdacht gehouden. Dus hebben se, geleert door voorighe ervaerenheit, en 't vers exempel der Arragoniers, dien 't onvoorsightigh staen nae hunne oude vryheit, bedrooghen en ten val gebraght heeft, op alle voorflaeghen den dooven gespeelt. Het volk van Arragon in Spanjen, d'eerste, die in voortijden sijn in 't besit hunner voorouderen, waer in de Barbaere natien, oover de Straet geraect sijnde, gevallen waeren, door de waepen herstelden, hebben hunne Republijk bestelt naer de lessen der wijzen. In den beginne wierden de Koninghen (dien naem, die cere gaeven sy eene gemaetighde moogenheit) by stemmen gekooren; niet langh daer nae heeft men, volgende 't gebruyk van andere volken, den erfgenaemen in 't bewint des rijk gelaeten. Maer den naesaeten verplichte men de wetten te besweeren; door welke hunne voorvaeders, hebbende voorsien de onheylen eener Koninghlijke regeeringhe, de klem der selver 't gemeen in handen lieten, 't gefagh aen een algemeenen Raedt, en aen de hooghste majestraet 't recht oover de Koninghen selve: eertijts wel verscekerde vastigheeden, soo langh de Prinsen billijkheit en recht in eeren hielden, of ontbloot waeren van krachten, om hunne misganghen te kunnen handthaeven. Naec dat alle de rijken aen een verknocht, en geheel Spanjen aen Philips vervallen was, heeft men hun gedult door Inquisitiemeesters op den Godtsdienst ter proeve gestelt, en versoght door nieuwe soorten van rechtspleeginghen, die veel eer nae 't ooghenwenken en den smaek des Oppervorfts, dan naer reedenmaetigheit en d'oude gewoonten geschikt wierden. Groot was de deernis deeses volx oover Antonio Perez, dien Philips voor deesen als een werktuygh tot de doodt van Escovedo gebruykt, en hem naederhant uyt sijne achtbaerheit geschopt hebbende, enkel de schult des misdrijs van hun beyden op den hals schoof, en hem, uyt Kastilien gevlucht in dit gewest, met Koninghlijk geweld vervolghde; dit sproot uyt bitteren haet teegen hem gevat, om dat hy, in plaets van voor vertrouwlingh sijner minneryen te dienen, den meedevryer gemaect hadt. Die van Arragon, siende dat de werktuyghen eener soo hooghlopende verbolgenheit, stoutelijck teegen hunne wetten opstonden, en met recht door te willen te vergeefs was, hebben sijn gewaepent ter weere gestelt: en d'eerste beweeghningen door geweld geterght sijnde, wierden korts daer aen met sijn niet merkelyk te versetten, of door ontveinsingh gaende gehouden. Als de beroerte aen 't besaedighen geraect was, is de stad, onder

1592.

*Aenslaeghen
van weeder-
sijts op
verscheide
steeden
vruchteloos.*

*'s Keyfers
gefantschap
is den Staet
ten verdacht
om de voor-
rige en
roovers exem-
pel der Ar-
ragoniers.
Desselfs
verhael.*

1592.

verweloos voorgeeven van den Franschen oorlogh, ooverreedt, van 's Koninghs heyrkracht door hunne paelen, en Saragosse, hoofstادت van dat rijk, en voorts oover de Pyreneische geberghten, te laeten geleyden. Toen hebbende de Grooten 's rijx, en die sich met woorden of werken voorvechters ter vryheit getoont hadden, om hals gebraght, wierdt de wraek versaedight, en de heerschappy voor het toekomende verseekert. Dit verhael, alhoewel 't van mijn oogmerk afdwaelt, heb ik hier ter plaetse, en ten tijde als de dinghen sijn voorgevallen, niet versuymt in te lassen, op dat de naekoomelinghen die met de Nederlandtsche saeken moghten vergelijken: te gelijk, op dat men weete hoe verre de spijt en 't leet der Vorsten gaet, en de volken leeren, meermaels niet soo seer op hun goet recht, als krachten, te sien. Ondertusschen hadt de Koningh van Vrankrijk, versterkt met Hooghduytsch krijgsvolk, en Engelsche hulptroepen, Rouaen beleeghert, verzoekende Elisabeth, dat hy den vyandt buyten de Seynstroom, en haeren Ocean soude sluyten. Waerom de partylinghen des eedtgespanschaps Parmas draelen, en traeghe toerustinghen ten oorlogh, des te beswaerlijker verduwen konden; dan, 't sy'er onder dit marren dieper geheym verhoolen lagh, op dat de gevaeren souden aenwassen, hy quam ten langhe lesten diep in 't jaer, nae dat hy alvorens de stadt la Fere te pande genoomen hadt, de grensen van Normandyen naederen. Sijn leegher was gestoffeert met de nieuwe wervinghen van alle kanten, en de regementen, die, onlanghs te vooren gemuyt hebbende, nu wederom onder hunne vendelen gekeert waeren, versaedight van roof en betaelt van hunne achterstallen, die Parma ter naeuwer noodt, door verswaeringh der tollen, en 't verkoopen van vryheit om met den vyandt te mooghen handelen, heeft konnen uytvinden; klaegende de Nederlanders hierentusschen, dat hunne grensen ontbloot gelaeten, hun geldt, hunne jonghe manschap ten gebruyke van vreemden besteeft en vervoert wierden. Gregorius, dat pas Roomschen Paus, heeft den Hartoghe van Majenne ook onderstant gesonden, teegen de gewoonte sijner voorfaeten, die den vyandt door verbanninghe en andere dreygementen der oude eeuwe verschrikten, blijvende door dit middel kost- en schaede-loos, en somwijlen niet sonder voordeel daer uyt te bedinghen: of indien oyt eenighe sich inderdaedt ter hulpe rusteden, dien heeft een korten ouderdom 't werk afgesneeden. En dat Sixtus door afgunst afgeschrikt wierdt, en liever, eer hy de Spaensche moogenheit versterken soude, naer de Fransche vriendschap omgesien heeft, is soo tastelijk, dat sommighe vermoedt hebben d'oorfaek van sijn doot hier uyt gesprooten te sijn. Teegen dit saemenrotten ten oorlogh hebben de Staeten hunne vloot vergroot, en 't puyk hunner regementen, tien vendelen Schotten, en eenen soo veel Nederlandtsche den Koningh tot onderstant gesonden, onder 't beleid van Philips van Nassau. Maer Henrik, siende dat Parma (want dees hadt het oppergesagh van 's vyandt heyrkracht) aerselde en slaens ongesint was, gaf sijnen aedel, hem vrywilligh trouw, en 't eenigh steunsel des behoefstighen oorloghs, verlof nae hunne wooninghen te vertrekken, en aldaer t'overwinteren, om hen, des noodts sijnde, te veerdigher tot sijnen dienst te hebben. Naeuwlijx waeren se gescheiden, of de Koningh, verwitticht van 's vyants aentoght om hem te bespringhen, wordt genoodtsaekt sijne schaeren by een te rukken: dus is de stadt bevrijdt van 't beleg. Als den Aedel met de Lente weder in 't leegher was gekeert, benaede Bourbon den vyandt, daer hy oover de stroom geweeken was, door gebrek en hongersnoodt, niet konnende langher marren dulden, en bereydt om slaghe te leveren, ten waere Parma, die in stilheit

*Parma
trekt weeder
nae
Vrankrijk
Majenne te
hulpe.*

*De Vereenighe
Staeten in
teegendeel
senden hulp
aen Bourbon.*

wee-

weeder oover de stroom gerackt was, 't nae Parijs gewent hadt. De Koningh laetende Rouaen legghen, maecte s'gh meester der andere haevenen op de selfde kust, en, versterkende die bloot waeren, braght hy te weeghe, dat hem geene hulpe, uyt see koomende, kon afgesneeden worden. Ondertusschen vielen'er lichte schermutselinghen; d'ogh de bejegeninghen des te aenmerkelyker, om dat in eene de Koningh, in een andere Parma gequetst wierdt. Waer door hy, booven sijne oude siekte, verswakt, s'gh nae 't Spaec, sijnen gewoonelijken pruylhoek, begeeven heeft. Sijne troepen sijn verstroyt en in slechten staet, laet in de Soomer, door de grensen van Vermandois, den naesten wegh, weeder nae Nederlandt gekeert. Om dees tijdt hebben d'Engelsche, die met hunne scheepen de Spaensche op hun weederkeeren uyt Amerika, of van elders, vervolghden, verscheyde voorvallen getroffen: naer dat windt en see den vyandt in handen gaeven, beschaedighde d'een den anderen nu en dan by beurten, stormwinden hen beyde. Hierentusschen quam in Nederlandt op nieuw gelijk als een jaerlijxe besmettinghe der partyen, en des te heevigher, door dien de soldaeten, versteeken van hunne soldy, door d'onheylen des Winters gefoolt wierden. Die in de steeden onder 't Bisdom Keulen gelaeten waeren, droeghen s'gh des te baldaedigher, naerdien hen Duytschlandt buyts genoegh verschaft. Maer dien 't Landt van Luik, en de naest gelegene plaetsen, ten deele gevallen waeren, sijn, nae dat se, door langh verblijf, rondom s'gh alles verwoest hadden, ten deele door verloop weghgedroopen, veele door armoede en siekte omgekoomen: of waeren sommighen de krachten nogh niet besweeken, die, stellende de selfde te werk tot tweedraght, liepen dieper landtwaert in stroopen. Dus waeren'er wel veel plaetsen te bewaeren, dan veel minder volk om die te beschermen. Maer de Vereenighde volken hadden eenen korter geslooten Staet, waer by d'omleggende stroomen en de see ten deele tot een bolwerk en voor besettinghe verstreken. Behalven dat die bekende dapperheit der borgheren, die, gelicht uyt het hart der landen, om d'uyterste grenssteeden te verdaedighen, trouwhartigh de plaets der gebreekende soldaeten vervulden. Dus hadden se moets genoegh, om met de helft der tegenwoordighe schaeren uyt te trekken, geduerende 't uytblijven van Parma, en wen hy s'gh spoeyde in herwaerts te koomen, was het buyten twijfel, dat sy, vermoeyt door de langhe wegh, verswakt door voorighe slaeghen, en 't ooverbrengghen des Winters buyten 's Landts, naeulijx veele in getal teegen hen, frisch volk, souden opmooghen. Hollandt drongh sterk om de beleegeringh van Geertruydenbergh, maer 't besluyt was eerst de Vriesen te helpen, om de saeken in den voorleeden jaere aengevanghen te voltrekken, die hun krijgsvolk daer toe aanboden, 't welk sy niet souden kunnen ontbeeren, wilde men verre van die grensen oorloghen. En dat was de voornaemste kracht der Vereenighde Landen, naerdien d'andere regementen meest in den Franschen oorlogh gebruykt wierden. Ook hadt men onderschept brieven der Gröninghers aen Mansfeldt, waer in sy den benaerden toestant hunner saeken, en hunne nijpende behoefte beleeden. Daerenbooven hadden se gesanten aen den Veldtheer afgeveerdicht, met klachten, dat sy, die eertijts vry waeren, niet op soodaenighen hoop hunne toevlucht tot de grootheit des huys van Oostenrijk genoomen hadden; om, buyten beschermingh, onder 't steedehoudersschgebiedt der Landtvooghden, den moedtwil en den ooverlast hunner vyanden ten prooye gelaeten te worden: of soude men hen nimmer soo veel achten; dat se den Veldtheer en een leegher saeghen, alwaer 't alleen ten voorbeelde, dat geen volk s'gh moght beklae-

1592.

*Bourbon en
Parma ge-
quetst.*

*Muytighe
ongebonden-
heit der
Spaensche.*

*Klachten
der Gröning-
ghers aen
Parma.*

beklae-

1592. *beklaeghen, de fortuyn van dat rijk vruchteloos gevolght te hebben; al 't welk in Spanjen oovergeschreeven wierdt.* Dan ondertuffchen hadden se niet anders te rugh gebraght, dan aentroofstinghen tot getrouwheit, en breede beloften, dat se haest een krijsheyr te verwachten hadden, 't welk den wegh door 't sweerd soude baenen. Daer by is gevoeght een regiment, om de plaetsen oover Rhijn te bewaeren. En terwijl Verdugo arbeydt om aensienlijker troepen, oovervalt Graef Herman van den Bergh, niet darrende yets verders ter handt trekken, de kleyne sterkten aen den Yffel, waer door den omwoonderen gelegenheit gegeven is, verdragh te maeken, dat men van weeder sijden voortaan geene invallen doen soude, en, de schanssen en flooten afwerpemde, 't besit der landen onzijdigh maeken, tot dat met de geheele maght der partyen 't vonnis gevelt wierdt. De reeden waerom 't leegher niet spoedigher te velde quam, was, dat Maurits wierdt opgehouden door de partyenschappen binnen Utrecht, welke die stadt, ontroert door de Lycestersche scheuringh in kerkelijke saeken, nogh niet hadt afgeleght. Ook was Zeelandt, om dat de waepenen te verre van hunne Provintie om haer te beschermen gevoert wierden, verkoelt in 't opbrenghen der beloofde penninghen. Deese geschillen eenighermaeten bygeleght sijnde, koomt men met de Lente te velde, sonder eenighe nieuwe wervingh, maer alleen was den hopluyden gegeven last om hunne vendelen vol te maeken en te versterken. Dus sijn'er uyt Hollandt en Vrieslandt by een gekoomen omtrent acht duysent voetknechten, en vijftien hondert peerden; beneevens vijftigh stukken geschuts, soo groote als kleyne. Als men op d'uyterste grensen van Ooveryffel, nae de sijde van Vrieslandt, tot voor de vesten van Steenwijk was gekoomen, vertoonde sikh een geweldighe gestalte van werken, en geene mindere achtbaerheit der stee: door welke eenighe in de vergaedingh der Staeten onlanghs afschrikt sijnde, hadden ook uytheemsche Vorsten dat voorneemen als reukeloos en vermeetel geoordeelt. Hen lagh nogh in 't geheughen, dat dit de plaets was, waer van Rennenbergh, nae een beleggh van drie maenden, hadt moeten opbreken, en dat hy niet min van krijgsmaght was voorsien geweest, nogh de stadt als toen versterkt met die werken, welke d'ervaerenheit en de vrees hadden uytgevonden. Want de Spanjaert, nae dat hy die door krijgslift ingenoomen hadt, achtende dat gelijk als door die grendel Vrieslandt wierdt benaeuwte, en de vaert oover de Suydersee onveyligh gemaekt, hadt daer aen gevoeght al't gheen de vestkunst deeser eeuwe is gewoon teegen gewelt in oude tijden onbekent te werk te stellen. Seewaerts hielt men sikh, door de laeghe en moeraslighe grondt, die naculijx voedtstappen, veel min de swaerte van 't geschut en anderen last, gebruykelijk om steeden te dwinghen, draeghen konde, genoegh verseekert. Waerom de stadt van dees sijde met een light opgeworpe aerde wal veel eer geslooten, dan gesterkt is. d'Andere sijde is omringht met een wal, die, van kley opgeworpen sijnde, treffelijk vast stont, door afgekapte stukken houts; die, tusschen beyden geschooten, 't werk met een vaste verbindingh dicht geslooten hielden: hebbende twee groote bolwerken, en tusschen deese even soo veel kleyndere, die nae de kunst uytstaeken, om de sijden der bestormers van alle kanten onder 't geschut te brenghen. Booven op was gemaekt een borstweer, om de verweerders te beschutten: en beneden vastigheeden teegen de aenvallende: voorts een doorgaende ry staeketsels. Daer by nogh een graft van hondert voeten, in welke 't waeter door een moolen wierdt opgehaelt, uyt een kleyn riviertje, dat uyt de Drente daer nae toevloeyt, en,

Maurits bevreedight de partyenschappen tot Utrecht en in Zeelandt.

Hy beleeghert Steenwijk.

Gelegenheit en werken der stee.

en, een weynigh laegher sijnde als de graft, voorts nae de haeven van Bloksijl loopt, en vervolgens in de Suydersee uytwaetert. Buyten de graft wierdt nogh een andere wal met wachten beset gehouden, seer bequaem om uytvallen te doen, en allengskens afgaende: want de werken verder gelegghen, wierden, als van de stadt afgescheyden, lichtelijk inge-
 noomen. De beleegherde waeren sterk in getaele, en stijffinnigh in hun opset: sijnde tot verdaedighingh des begrijs eener steede, die niet seer groot was, daer binnen duysent gewaepende knechten en sestig ruyters. De steêvooght Antonio de Coquel hadt hen alle onder eede verbonden, veel eer het uysterste te verdueren, dan de stadt te verlaeten; 't welk sy volghens nootsaekelijkheid van 't beloop der saeken naederhandt konden uytlegghen. En niet min wierdt hunnen moedt gestijft door 't kleyn getal der vyanden, als door hunne eygene werken en hoop op ontfet. Ook hadden eenighe, door wroegingh hunner gewisse, oover 't verraedt van Geertruydenbergh, uyt wanhoop aen 't leeven, geleert de doodt te verachten. Den Prinse en Graef Willem strekte de beswaerlijkheit selfs ten spoore, op hoop van lof voor 't teegenwoordighe, en schrik der vyanden in 't toekoomende. 't Leegher was forghvuldigh beschanst, en daer in niet alleen oovervloet van lijftoght, maer ook alles ten geringhen prijse. Toen maekte men loopgraeven, waer in de soldaet, bedekt voor 's vyandts schieten uyt de stadt, aennaederen soude. De beleegherde sijn somwijlen uytgevallen, en niet ongelukkigh; wanneer sy hen bestooven van de wijn, en ongewaepent of halfflaepende schielijk op 't lijf vielen: echter niet al te dikwils, om dat het verlies der beleegherde soldaeten niet te boeten was, en uyt vrees dat de staet hunner saeken door gevanghenen moght ontdekt worden. Nogh hoorde men daeghelijx schimpwoorden op den Veldtheer en sijn leegher: niet teegenstaende 't langhduerigh bulderen met geschut hen van alle kanten bijster benaede, en d'opgeworpe kat den heuvel voor de stadt twintigh voeten verhooght hadt: de kruyn selve was sestig voeten langh, en vijftigh voeten breedt; waer van daen de koeghels tot in 't hart der steede doordronghen. Dan onaengesien dit alles waeren de beleegherde tot nogh toe niet te versetten, schoon se een groot getal der hunne, en onder de selfde Luidewijk, broeder der Graeven van den Berghe, verlooren hadden: en hebben den houten toorn, opgereght naer 't voorbeeldt der aeloude tijden, om de verdaedighers te verdrijven, en de werken t'ontdekken, daerenbooven selfs, dewijl 't geschut die hooghte niet bereyken konde, met kruysballen en keetenen beschaedight. Maurits, siende dat al 't schieten weynigh voordeel deede, en maer een ydel geschal maekte, tot groote kosten en swaeren arbeydt, en dat de beleegherde in hunnen moedt gestijft wierden door 't vruchteloos schenden der steede, ten waere men de sterkten tusschen beyde maekte in sijn geweldt te krijghen, heeft, sijn tot andere vonden keerende, gelaft, ter plaetse daer d'aerde vaster sijnde bequaem was, om ondermijnt te worden, spaeden te werk te stellen, en eenen heymelijken wegh derwaerts te oopenen. Dus door de buytenste wal heen gedronghen sijnde, (want deese was door geen geschut beswecken) is men tot aen de graft gekoomen, dien sy door 't inwerpen van rijsbossen vulden en bestendigh maekten: niet sonder oopentlijk van de beleegherde bespot te worden, dat krijgsluyden tot boere-werk gebruykt wierden. Voorts hebben se 't gheen hen belette verder onder d'aerde heen te koomen, door 't geschut, dat se in de mijnen meegefleept hadden, omverre geworpen. En nu reets hadt men begonnen aen de sterkten der steede selfs te graeven; wanneer dat blindt verniel al den dapperen

1592.

*Getal en
opset der
beleegherde.*

*Doodt van
Luidewijk
van den
Berghe.*

1592. ren moedt der verdaedighers aen 't swighen braght, en hen verschrikte dermaeten, dat se onseker stonden, aen wat kant sy sich te wachten, en wederom welken hoek sy te verdaedighen hadden. Bijstere ongeleegenheit baerde hen 't gebrek aen buskruyt, waer oover sy al voor langh door brieven aen Mansfeldt geklaeght hadden, dan ondertusschen, terwijl die troepen verwachtte, de troepen geldt, en het geldt nae de wederkoomst van Parma, niet ontfanghen. Hebbende versoght in gesprek te mooghen koomen, wierden hunne uytgefondene gehoord. Prins Maurits vorderde de ooverloopers ter straffe, en van alle andere den eedt van binnen ses maenden in den Ooverrhijnschen oorlogh niet te dienen: ten bewijse sijner moogenheit. Dan niet willende als reets verwonnene de voorwaerden, die hy hen als ooverwinnaer voorschreef, aenneemen, sijn sy weder te rugh gekeert, vol stijffinnigheit, en met opset, om, soo 't hen niet gebeuren moght gesaementlijk te leeven, gesaementlijk te sterven: ook is 't niet buyten vermoeden geweest, dat dit gesprek was aengeleght sonder noodtdwangh, en alleen om den beleegheraer uyt den sin te setten 't bedenken van den aennaederenden bystant, dien Verdugo den volgenden naght, tot drie hondert in 't getal, gefonden heeft, nae dat'er weynigh te vooren tweehondert oover de moerassen waeren door gekoomen. Maer Maurits, hebbende alvorens verveerdicht, 't gheen hy gesint was heymelijk te werk te stellen, vertoont sijn krijsheyr in slaghorde, om, soo haest de mijnen hun werk gedaen hadden, eenen algemeenen storm te doen, en hadt, om de beleegherde door een twijfelachtighe vreesse in hun onvermijdelijk verderf te rukken, op twee plaetsen verborghen dat thans allesints soo bekent krijgstuygh, 't welk d'oorloghsvorsten in aeloude tijden billiker onbekent was, onse eeuwen, die hen of in meerder schrandereheit, of in grooter boosheit oovertreffen, uytgevonden hebben. Houtskool, vermengt met swaavel en salpeeter, nae dat hy hart gedrooght is, indien 'er 't vuer wordt ingesteeken, mackt een schichtighe vlam, swelt en verspreidt sich ongelooftelijk, en, niet duldende beslooten te blijven, dringht, daer hy naest geleeghen is, door al 't gheen hem teegenstaet. Door dit geweldt worden de stukken, en musketten gelost, en d'yfere klooten en koghelé daer op geset verre en geweldigh voortgedreeven; en dat selfde geweldt, wanneer 't in d'aerde bedolven is, vernielt alle swaerte. Dit noemen wy buskruyt. Hier van worden volle vaeten in een mijne gestelt, en gebonden aen een lont, die sich vry langh uytstrekt: dees, nae dat de vyandt aen het hol gekoomen is, met het selfde buskruyt aengesteeken sijnde, jaeght voorts den brandt in al het ooverighe. Derhalven hoorde men hier op een vreeslijk gedruys, waer uyt eenen swaeren damp en dikken neevel, doorglinstert met vuerighe straelen, ten heemel steegh, dat het bolwerk schielijk om verre rukte, en die'er booven op stonden sekerlijk om 't leeven braght: dan de meeste, des bekommert sijnde, hadden sich in tijds daer van begeeven. Door deesen smect vlooghen de lichaemen, die nae om hoogh geworpen waeren, gints en herwaerts, en de verscheurde leeden, die den naedruk van 't gedaene geweldt behielden, quaemen op andere neer te storten, en hen met de selfde kracht van koghels te quetsen. Maer d'andere mijne, 't sy dat den ingangh niet behoortlijk geslooten was, 't sy dat een oude muer, verborghen onder d'aerde, den slag hadt buyten uyt doen barsten, heeft het geweldt des bussiekruyts te rugh gedreeven, en alleen en gedeelte des bolwerks om verre gesmeeten. Aldaer sijn de voorste van Maurits soldaeten door d'opstuyvende aerde weghgeslaeghen of bedolven: eenighe heeft de vlam verswolghen. De slaghorde sich nu verveerdighende, en op 't punt staende om ten storm te loopen, terwijl

*Verdugo
sendt den
beleegherde
bystant.*

*Beschry-
vingh van 't
buskruyt.*

wijl andere troepen beefigh waeren met de poorten t'overweldighen, is Maurits, die de breuk der mijne te nae besightighde, met een musketkoegheluyt de stadt, door sijn wangh geschooten, die hem strax ten monde uytrolde: hy echter, sonder sijn des 't allerminst te versetten, hielt aen met op alles orde te stellen, en de gewoonelijke plichten eenes Veldtheers uyt te voeren. Maer 't gerucht van deesen toeval, onder d'achterste ten arghsten voortgelopen sijnde, hadt ontsteltenis in 't leegher gebaert, om dat yder sijn voor waerheit diets maekte, 't gheen hem meest te vreesen dacht. Derhalven wierdt de storm voor eerst opgeschort, op dat een valsch aengenoomen gevaer aen een weesentlijk geen oopen gaeve: en om dat ook een goet getal soldaeten gequetst waeren; en men nogh geen genoeghsaeme kennis hadt, schoon den toorn naeder aen de stadt gebraght was, hoedaenigh die van binnen moght gestelt sijn. De soldaeten voorwaer morden oover dit uytstel, en hun misnoeghen hielt niet op, voor dat hen naederhandt in 't besightighen der steede de beswaertheit in 't bestormen is gebleeken. De beleegheraers noghtans hebben de plaets van d'omgeworpe bolwerken ingehouden, en hunne vendelen daer op geplant. 't Ooverighe van de wal wierdt nogh verdaedight, 't welk Maurits voorhadt t'ondermijnen en vervolghens te bestormen. En ondertuffchen hadden de beleegherde de markt beschanst, niet op eenighe hoop, maer soekende te fleuren, en tijdt tot verdragh te winnen. Sy saeghen dat men het geschut deede naederen, weynigh teegenweer in hunne wal; en selfs, dat de vyandt sijn van hunne voorighe werken diende; dat soo men quam handtgemeen te worden, 't minder getal nootwendigh sneuvelen moeste. Dus hebben se, veel eer alle saeken, dan moet en dapperheit, hen begeevende, sijn op voorwaarden, nogh swaer nogh oneerlijk, oovergegeeven. De behoudenis van Samars, vermaert onder de Jesuiten, wierdt by naeme bedonghen. Dat men tot dusdaenigh een verdragh quam, geschiede op aenmaeningh der Raeden van Staete, die by Maurits waeren, en meer op 't gewicht des tijdts saeghen, dewijl sy verstaen hadden, dat de vyandt reets een leegher onder Mondragon by een rukte, hoewel de dapperheit en moet der krijgsluiden liever hadt, de gereede seeghe ten voorbeelde te stellen. Die d'uyttrekkende verongelijken hebben hunne straffe gedraeghen. Seshondert gesonde mannen sijn'er uytgetrokken: tweehondert sieken of gequetste, vijf hondert omtrent waeren'er door verscheyde doot omgekoomen. Meer dan twintigh daeghen heeft men, soo met het slechten en weeder op maeken der werken van Steenwijk, als met stribbelen oover't besluyt der verdere aenflaeghen, doorgebraght: dewijl die van Hollandt, en die wijdt van den oorlogh af waeren, oordeelden, dat 's Landts achtbaerheit voldaan was; en niet raedtsaem met een afgemat leegher wijders enighe gevaeren te trotsen; heymelijk duchtende, dat de Vriesen met de vreesse te gelijk de oorloghslasten souden afworpen. Hier by quam nogh een nieuwe swaerigheit, te weeten, dat Elisabeth haer krijgsvolk weeder te rugh ontboodt, om het tot afweeringh der Spanjaerts van de Bretannische kust te gebruyken, niet sonder verwijt der hulpe, die de Staeten, sonder haer te kennen, aen den François gesonden hadden. Maer noghtans versoghten alle de landen oover Rhijn, en de lust om den seeghen en de glory te vervolghen eyschten, dat men Koevorden beleegheren soude, een kleyn steedje met een kasteel, dat, om sijne gelegenheit beswaerlijk is te naederen, en vermaert van aeloude tijden. Staende d'oorloghen onser voorouderen, en in die tusschen ons, heeft yder naer dat hy of verder of innewaerder meester was, de werken afgenoomen of vergroot: ten laet-

1592.

*Maurits
wordt door
een musket-
koeghel ge-
wondt.*

*Steenwijk
geeft sijn
aen hem
oover.*

*Seedigheit
des oover-
winnaers
omtrent
d'ooverwon-
nene.*

*Elisabeth
roept haer
krijgsvolk
te rugh.*

*De Vere-
nighde
Staeten
vinden
goedt Koe-
vorden te
beleegherē.*

1592.

*Deszelfs
sterkten en
geleegen-
heit.*

sten hebben de Spanjaerts 't selfde gesterkt tot beschermingh en een voor-
burght van Drente en Gröninghen; en te gelijk t'eenen wegh nae Duytsch-
landt. 't Hadt om sijne wallen uytsteekende vijf wel gemaekte bolwer-
ken, en ook katten hoogher opgevoert, om 't geschut te verheevener
te planten: een graft van hondert voeten wijdt, en daer in een sterk pael-
werk. Geen minder sterkte, dan deese alle, was ook de naetuerlijke
geleegenheit der plaetse. Want sy heeft tusschen twee moerassen ten
weeder sijden, 't eene van dees sijde nae de Suydersee, 't andere van
gene nae den Dullaert, binnen welk begriip geheel Vrieslandt, de Drente,
de Ommelanden en een gedeelte van Ooveryffel is beslooten, maer eenen
harden en smallen wegh, langhs welken de boeren gewoon sijn hunne
koeven in 't landt van Bentheim, in Duytschlandt, oover te brenghen,
't welk de plaets den naem van Koevorden gegeven heeft. Soo dat die
ingenoomen sijnde, en Gröninghen kon beslooten worden, blijvende
geenen anderen wegh derwaerts oover, dan dien menschen handen door
de Bourtangh gemaekt hadden, en Vrieslandt voor 't invallen en 't stroo-
pen der vyanden te bevrijden was. De vlakke der velden, die of diep
onder waeter staet, of met modder bedekt blijft, was als nogh, schoon
't in de heete Soomer en de hondtsdaeghen was, niet hart genoegh ge-
drooght. Om den toevoer te versekeren, naerdien de grensen der Vere-
eenighde Staeten te verre van de handt waeren, en men tot geleyde des selven
geen andere stroom hadt, dan alleen een kleyn riviertjen, dat langhs Koevor-
den in plaets van een graft loopt, vondt men geraeden Othmarsum, een
steedtjen geleeghen op 'tuyterste van de Twent, met besettingh te ver-
sekeren. De Prins met een gedeelte sijner heyrkracht derwaerts getrok-
ken sijnde, terwijl men beefigh was met het leegher voor Koevorden te
beschanssen, heeft de Spanjaerts met geschut daer uyt gedreeven; welker
ruyttery, al eer 't beslooten wierdt, midden door den vyandt was door-
gebrooken. Hier is door den vyandt met een musketkoeghel geschooten
en gesneuvelt Karel de Levin, Heer van Famars, die, voor deesen een
lidt der verbondene Eedelen geweest sijnde, de waepen hadt aenge-
schooten, en thans Grootmeester van 't geschut was, een man, die, door
langhe bedreevenheit in voor- en teegen-spoedt, tot dappere kennis van
saeken was gekoomen. Uyt Koevorden geschiede eenen uytval, die vry
wel gelukte, en de gebleevene wierden ter begraeffenis gevordert en ge-
geeven. Frederijk van den Bergh met feshondert soldaeten, die hem
ten deele oover de moerassen toegesonden waeren, verdaedighde 't kasteel:
de stadt heeft hy, uyt vrees, dat, wen hy die bewaeren wilde, hem de
last te groot soude vallen, naerdien de vesten 't geschut niet weederstaen
konden, of strax daer aen de vyandt sijn daer van dienen soude, in brandt
gesteeken. Echter darde hy het vlek verweeren, om den vyandt op te
houden; tot dat de Prins, al graevende daer binnen geraekt sijnde, hen
die nogh stant hielden, strax daer aen vechtenderhandt heeft uytgejaeght,
en aldaer een kat gemaekt hebbende plante hy'er geschut op. De wer-
ken, buyten de graft rondtom 't kasteel, sijn schielijk verlaeten, ook
hebben de beleegherde selfs de brugh in brandt gesteeken. Als men tot op de
graft gekoomen was, krecgh Maurits kennis, dat de beleegherde alle an-
dere dinghen in oovervloedt hadden, dan teegen den dorst alleenlijk eenen
put: maer by nacht, aen de graft, die met een wondere diepte rondtom
't kasteel loopt, quaemen waeter haelen. Dat deese door werktuyghen
kon droogh gemaekt, en te gelijk de aederen des puts afgesneeden, wor-
den. Maer als men werk begonnen hadt, is gebleeken, dat het waeter,
langhs doorgaende springhaeders onder d'aerde, daer heenen liep, en,
gelijk

*De Span-
jaerts wor-
den door de
Prins uyt
Othmar-
sum gedree-
ven.*

*Famars
doorschootē.*

*Verhael van
't beleg.*

gelijk den aerdt van 't waeter is, ander 't afgetapte staegh aen volghde. Ook viel'er niet langh daer nae een swaeren reeghen, die den dorstighen verquikkingh, aen 't werk verhinderigh bracht. De graft noghtans, die haer waeter uyt de beeken der moerassen kreegh, wierdt gevult, en, om'er met meerder sekerheit oover te koomen, diende men sich van galeryen met horden bedekt. d'Arbeyders wierden van ter sijden en van vooren beschermt door de duyfterheit des nachts, of dekten sich door 't opworpen van aerde, die se staegh meer en meer voortgraefden, tusschen welke schuyelhoeken, niet verre van den anderen, balken geslaeghen en met planken ooverdekt wierden, en deese beleght met aerde teegen 't schieten en 't branden der vyanden. Door dit middel genaedert sijnde, doen se 't bolwerk springhen. Dan 't geschut, geplant op verheevene plaetsen, hadt de borstweer omverre geschooten, en die se verdaedighden van alle kanten daer af gedreeven. Hierentusschen hielt sich Mondragon op met ten platten lande van Brabandt te herneemen eenighe kleyne schanssen, waer uyt die van Hollandt, der selver in de jonghst verloope jaeren maghtigh geworden sijnde, hunnen buyt en brandtschattingh voortgeset hadden. Dit was de voornaemste sorghe, terwijl de sterkste plaets en de beschermingh der landen Ooverrhijn te gelijk door 't geweldt der bestormers en der verdaedighers verscheurt en vernielt wierdt. Maer als Parma nu uyt Vrankrijk was te rugh gekoomen, heeft Verdugo aengehouden, om 't leegher derwaerts te doen trekken. Dan 't krijgsvolk was afgemat door den toght, en vorderde beneevens dien hunne verloope soldyen. Echter heeft hy verkreeghen, dat hem tienduyfent knechten en seeven vaenen ruyters, versamelt uyt verscheyde gewesten, souden geleevert worden, om daer meede op wegh te slaen, en, soo't gevallen moght, slaghe te leveren: boovendien drieduyfent andere, om de besettinghen oover Rhijn te versterken. De Prins, verwitticht van deese toerustingh, en siende de beschanfingh van sijn leegher te wijdtluftigh, om teegen de beleegherde, en gewelt van buyten, sonder gevaer, beschermt te worden, begint nieuwe werken innewaerts t'ontwerpen, laetende selfs de eerste legghen. Ook was aldaer aengekoomen het regiment van Stolberghen, geworven in 't landt van Kleef, tot vervullingh der soldaeten, die in de gelukkighe, dogh bloedighe, beleegheringh van Steenwijk gebleeven of vermoeyt waeren. Daer by was 't Engelsch regiment in 't wederkeeren, en beneevens dien de hulptroepen van Hollandt, die in dienst van Vrankrijk geoorloght hadden: sijnde Philips van Nassau gelast de afgematte in besettinghen te verdeelen, en die frisch waeren daer uyt te lichten: om daer meede 's Graevenweert, ten spiegelplaetse des oorloghs, teegen oover den vyandt, te bewaeren, of hy misschien in de Betuwe, of de naest geleezene landen aen een van beyde de oevers quam te vallen, of den seetel des oorloghs te maeken, en hem, waer hy 't heenen wenden moght, te volgen. Ook hadt Frederijk van den Bergh, 't sy door booden of gissinghen, al te vooren vernoomen van de maght, die t'sijner ontfet in aentoght was: en derhalven, als men 't kasteel quam opeyffchen, geantwoordt, men moest nogh eenighe maenden wachten. Weynigh uren te vooren eer 't Engelsch regiment, en d'andere vendelen, onder Philips van Nassau, in 't leegher voor Koevorden aengekoomen waeren, heeft Verdugo, nae dat hy, door eenen langhen omwegh, by Rhijnberk oover den Rhijn gescheept was, sich niet verre van Maurits, by Emlichem, ter needergeslaeghen, sorghvuldigh de gelegenheit van 's vyandts leegher verspiedende, en niet alleen met het gesicht, maer ook door 't onderlingh verstant, dat hy hielt

1592.

*Verdugo
verkrygh
hulp van
Parma voor
de beleegherde.*

1592. met een eedelman, ten wiens huysē Maurits toen beleefdelijk onthaelt wierdt; die hem ook de straf sijnes verraedts, nae dat het ondekt was, cedelmoedigh heeft vergeeven. Verdugo hoopte hem den toevoer af te snijden: maer t'sijner kennis gekoomen sijnde, dat'er twee weeghen, en moerassen tusschen beyden laeghen, en hy niet maghts genoegh hadt, om sijne troepen te verdeelen, vondt hy raedtsaemst slagh te waeghen, en indruk op den vyandt te doen. Meermaels heeft men vueren sien opsteeken, door welke hy de beleegherde teekenen gaf, en vermaende den tijdt te willen waerneemen, onbewuft, dat hen, door 't afbreken der brugghe, 't uytvallen benoomen was. De nacht was aen 't verdwijnen, toen de Spanjaerts, die veeltijds met het trekken oover de brugh der stroom Vidris (die men heedensdaeghs de Vecht noemt) doorgebracht hadden, op de buytewerken van 't leegher aenvielen. Daer ter plaetse hadt de Prins gestelt het Stolberghs regiment, en veel ruytery, om de groote bequaemheit van boomen en waeter. Deese hadt de vyandt ten eersten aenval verkooren, oordeelende dat de ruytery min forghvuldigh op hunne wacht is, en met hoop, dat het nieu regiment weynigh ervaerenheit van oorloghen hebben soude. Dus pasten eenighe oover de graf-ten te geraeken, en de wal te bespringhen, waer op andere den selfden voet hielden. Maer de Nassausche, hoewel se dien nacht niet sonder achterdocht en alarm hadden doorgebracht, waeren, als of met het koo- men van den dagh hunne forgh uyt hadt, in slaep gevallen, en ontwaek- ten door 't afgrijselijk gekrijt der vyanden, die, om'er des te geweldi- gher den schrik in te jaeghen, allesints elkander toeriepen, dat het leegher was ingenoomen: en hier konden haest nogh plaets toelaeten sikh in slaghorde te stellen. Sy dan ongekleet of half slaepende ter been en in waepenen geraekt sijnde, hebben, yder voor sikh selfs, of met kleyne schaeren, naer dat sy elkander by geval quaemen t'ontmoeten, 't hooft gebooden, en de ruyters vochten te voet. Insonderheit is 't gevaer, door de dapperheit der Grooten, by welke sikh de kloekste krijgsknechten binnen uyt het leegher vervoeght hadden, afgekeert. Willem van Nas- sau, dien booven anderen 't verwijt of de seeghe ter harten gingh, om dat men op sijn aenraeden, teegen de meeninghe van veelen, 't belegh begonnen hadt, rent met soo groot een getal ruytery, als hy konde, buy- ten 't leegher, met welke hy sikh, op sijde der bestormers ter weere stelde. Die tot binnen 't leegher waeren doorgedronghen wierden ter needer ge- maekt, en gestuyt die volghden; sijnde den dagh hierentusschen doorge- brooken, bekende men den geheelen hoop in witte hembden, welke vondt teegen hen gediend heeft, om hen in 't schieten des te gewissē te treffen. Hier op hebben se sikh andermaels rondtom 't leegher gestelt, als of se 't in een volle kreyts dachten t'oovervallen, met een al te reuke- loos vertrouwen, om dat se, gewoon te winnen, den vyandt vijftien jaeren langh noyt anders dan op de vlucht, of in sijne besettinghen ver- hoolen gesien hadden. Maer dewijl 't geheele krijgsheyr der Bondtge- nooten nu in waepenen was, wierden nu deese, dan gene, die reukeloos aenvielen, met weynigh moeyte afgeslaeghen. Te rugh gedreeven, be- hielden se noghtans hunne orde: en konden selfs door heftigh aflossen van 't geschut niet in wanorde op de vlucht gebracht worden; 't gheen nae een groote nederlaegh t'hunner behoudenis gediend heeft. En Mau- rits, dien voorsichtigheit geleert hadt sikh in seeghe te maetighen, heeft verboden, den vyandt op sijn aftrekken te vervolghen. In 't leegher, 't gheen ongehoort is, sijn'er niet meer dan twee of drie gebleeven, maer veele gequetst, en onder die Graef Willem, stadthouder van Vrieslandt.

Hy valt op de buytewerken van 't leegher aen.

En wordt afgeslaeghen.

De volgende daeghen heeft de Spanjaert, sich oovermoedigh in slaghorde vertoonende, te vergeefs tot slaen gelokt eenen vyandt, die niet gesint was sich in gevaer te steeken, en sijnes voorneemens dogh secker gingh. Want de hoop der beslootene was in vrees verandert, nae dat se gesien hadden, dat het ontsiet hen toegesonden afgeslaeghen, hunne sterkten besweeken, waeren. Gemerkt het punt des bolwerx, dat buyten de wal uytstak, was omgeworpen; en 't ander, 't welk de beleegherde in plaets gemaakt hadden, van de graevers aengetast wierdt. Frederijk kon als nogh tot oovergeeven niet besluyten, dan wierdt door d'oudtste sijner hopluyden daer toe aengedronghen, die hem ook boovendien toedreeven, als of hy 't gevaer niet reght bekende. Te vergeefs versoght hy, dat hem geoorloft wierde met Verdugo te raedtpleeghen. Sijnen voorderen eysch heeft de Prins hem des te veerdigher ingewillight, om dat den reegenachtighen tijdt des jaers 't ooverbrenghen des toevoers seer beswaerlijk maakte. Koevorden wordt aen de Vriescen te bewaeren gegeeven; waer teegen sich versetten die van Ooverysfel, die dreeven dat dit slot met de geheele Landtsreek onder hen behoorde, beweerende die van Drente selfs, dat sy hun eyghen gebiedt hadden, en sich selven meester waeren, en van aelouden tijde in geen en deele aen die van Ooverysfel ergens in verplicht, dan alleen, dat se der selver vyandt geen en wegh door hunne grensen souden toelaeten. Tot nogh toe hadt men de leeghers niet gescheyden; maer bleeven, sonder yets anders uyt te rechten, elkander weedersijds in vreesse houden. Dit deden de Staeten den Franschen Koningh te gevalle, op dat al't geweldt des oorloghs hem te traegher quam op den hals te vallen. Korts daer aen, wanneer den Herfft, door floridighen reeghen, de twee vyandtlike leeghers hadt van een gescheyden, neemt Parma, schoon swak en siekelijk, voor eenen nieuwen tocht in Vrankrijk te doen, om door sijne tegenwoordigheit met een leegher de vergaedingh der Staeten des rijx, welke de bondtgenooten der Spanjaerden, omtrent het volghende jaer beschreeven hadden, de wet te stellen. Maer hem, die niet maghtigh was veel ongemakken door te staen, hebben de krachten op de grensen van Artois begeeven. Hier is hy, 't sy ooverwonnen van siekte, 't sy een besmettelijk vergif haere krachten gebaert hebbe, ooverleeden. Die 't snoodtste gerucht geloofelijkt hielden, hebben ook dit voor geen kleyn bewijs gehouden, dat de tijdt sijnes doodts juyft oover een quam met de koomst des Graeven van Fuentes, dien Philips, soo als hy den staet van Parmas swakheit hadt vernoomen, gelaste op de Nederlandtsche saeken een waekendt oogh te houden, om, wen'er door 's Hartoghen siekte yets moght verwaerloost sijn, of door sijne doot ontstelt wierdt, sulx te vereffenen: een man straf van aerdt, en die Parma in 't besonder teegen de borst was. Ook sijn'er geweest, die niet langh te vooren Parmas doot of hechtenis voorspelt hebben. Veele teekenen voorwaer van 's Koninghs arghwaen of verstoortheit teegen hem hadt men sien uytbarsten: want men geloofde dat hy alleen de keure des Pauselijken stoels op sijnen bloedtverwant Farnees hadt teegengehouden. En nogh onlanghs hadt hy hem verbooden gelden op interest te neemen, ten waere op 't goetvinden der gener, die hy hem, als wachters om sijn doen te verspieden, toegevoeght hadt. De Geneesmeesters leyden de schuldt op de verhartheit des mildts, en waeterfucht: maer 't bleek buyten teegenspreken, dat ook deese gesproten was, uyt dat hy sich van wijn gespeent, en 't waeter drinken aengewent hadt; 't sy om de gicht, een plaegh waer aen sijn geslaght onderheevigh was, 't ontvlieden, of ook boovendien uyt vrees voor vergif, waer op het waeter wey-

1592.

*Koevorden
geeft sich
oover.*

*Parma eenē
nieuwen
tocht in
Frankrijk
doende,
sterft.*

*Vermoeden
oover sijne
doodt.*

1592. weynigher vattens heeft. Veele willen geloofd hebben, dat men hem meer als eens vergif gegeven heeft: de fchrijvers mikken heel verfcheydentlijk, waer 't hem van daen gekoomen fy. Dus heeft Alexander Farnefe fijn leeven geëyndicht, fijnde nogh in de kracht fijner jaeren, waer van hy het feevenenveertighfte alleen bereykt hadt, nae dat hy veertien der felver in 't beleid deefes oorloghs hadt oovergebracht: de laetfte vijf jaeren heeft hem 't geluk geweyghert haere gewoonelijke jonfte, en feeker hy niet gehad defelve nyverheit: 't fy dat hy, nae 't verooveren van Antwerpen, der glory fat, fijne welluften den toom gelaeten hebbe; 't fy hy, kennende 't arghwaenendt gemoet van Philips, een geneesmiddel teegen fijne hooghe achtbaerheit dacht in onachtsaemheit te vinden. Hy was veel eer uyt maghtighen dan ouden huylse: gemerkt het haeren oorsprongh, haere grootheit hadt van Paus Paulus de derde. Een goet deel fijner jeught hadt hy eertijts doorgebracht onder de Landtvooghdye fijner moeder Margareta in Nederlandt, niet alleen buyten aensien, maer soo veracht, dat hy wierdt gehouden voor eenen, wien de geest, naer de grootheit fijner geboorte, te light viel. Echter heeft naeu yemant klaerder oovertuyght de dwaelinghen die oordeelen in faeken van dien aerdt onderheevigh fijn. Sijne achtbaerheit van oorloghe heeft hy verworven in 't verooveren van Navarin, wanneer hy, onder 't beleid van fijnen oom Don Johan van Oostenrijk, teegen den Turk in Spaenschen dienst was. Nae dat hem 't bewint der waepenen in Nederlandt gegeven was, heeft hy de grootheit fijnes gemoets doen blijken: in 't naejaeghen van glory was hy onvermoet; spraeksaem en meêwaerigh omtrent de fijne, goedertieren teegen den vyand, en, soo veel uyt een groote geveinstheit kon gespeurt worden, den Koningh getrouw: en nogh door fijn eyghen glory, nogh door de geneegenheit der gemeente t'hemwaerts, te verleyden. Raedt volghde hy, maer bleef, nae dat hy eenmael beslooten hadt, hartnekkigh by fijn gevoelen, met bitterheit teegen de wederftreevers: voorts deedt hem 't gunstigh toelacchen fijner faeken 't hart te hoogh heffen, en dit baerde hem 't beginfel fijner teegenfpoeden, in welke hy fijn weekheit toonde, daer hy, 'tgeen veel swaerder valt, fijnen voorfpoedt kloekmoedigh heeft gedraeghen. Eenighe fijn 'er, die aenteekenen, dat hy langhen tijdt nae den raedt van Gaspar Robles, man van befondere voorsienigheit, geluyftert heeft: dat hy, nae diens ooverlijden niemant hebbende, die vermooghen genoegh op hem vondt, door verfcheydenheit van oordeelen en raedt gefchokt wierdt, en van toen af ook fijn geluk aen 't te rugh loopen geraekt is. De majesteyt fijns weesens hadt die achtbaerheit, dat fe maghtigh was ook liefde te verwekken: van gestalte en andere hoedanigheeden des lichaems was hy middelmaetigh; snuggher van geficht, teeken van een alles benijverende wakkerheit fijnes gemoets. 't Ooverighe dat hem te verwijten stont, hadt hy veel eer van 't hof en de bedorvenheit der eeuwe, dan van figh selfs. De vyanden fijner achtbaerheit, waer onder geweest is Champigny, dien hy onlanghs hadt gelaft figh nae Bourgonjen te vertrekken, wiften fijnen voorfpoedt dank, niet hem, maer 's Koninghs groote maght, en d'armoede of tweedraght der vyanden; dat met het veranderen van deefe, de krijgskanffen te gelijk eenen anderen swier genoomen hadden. Eenighe in teegendeel roemden, dat hy die beyde voorsichtigh aengeleght hadt, en het voor hem niet weynigh fwacrigheits inhadt, soo veel verfcheyde landtaerden, en die by naer elkander ondraegelijk vielen, in fijn heirkraecht op gelijken voet beftiert te hebben, met het dempen van allen haet, die korts nae fijne doot, en ook naederhandt, vinnigher was uytgebarften. Dat ook als

als 't met de middelen slecht stont, in hem groot toeverlaet was: waerom de meeste muyterien in 't afweesen des Hartoghen gepleecht waeren. Dat men wel inderdaet veele steeden verlooren hadt, terwijl hy elders wierdt geroepen; en nae 't meenigherley geval en lotwiffel der waepen: maer hoe geringh een gedeelte der gener, die hy gewonnen hadt. En dat die selfde vyandt naederhandt door geene andere vernuftten, niet, toen de krachten nergens belemmert waeren, heeft konnen gestuyt worden. Buyten twijfel is de krijgstucht met hem vervallen. Sijn lijcktaetsy wierdt ook gehouden met een algemeene droefheit der Nederlanders, die sijne doot betreurden, echter niet van hen, die geerne de voorighe dwingelandy en bitterheit der Landtvooghdn gesien hadden.

1592.

HUGO DE GROOTS
 HISTORIEN
 der
 NEDERLANDTSCHE
 S A E K E N.

DERDE BOEK.

INHOUDT.

DE Spanjaerts ontweldighen den Françoisen eenighe plaetsen. De Grooten in de Spaensche Nederlanden worden tot eerampten verheeven. d'Opperlandtvooghdy wordt Mansfeldt opgedraghen: de klem van regeeringh den Graeve van Fuentes en Ibarra: die in Spanjen verdacht sijn. Wreet raedtslot van Fuentes door de Staeten vruchteloos gemaekt. Maurits beleeghert Geertruydenbergh. Verhael des beleghs. Oovergaeve der stad. Mansfeldt, voorhebbende Crevecœur te beleegheren, wordt van Maurits op de vlucht gedreeven. Willem van Nassau arbeitet om den vyandt uyt Vrieslandt te verjaeghen. Verdugo beleeghert Koevorden. Vruchteloos en aenflagh van Maurits op Brugghe. Mysterie van 's koninghs soldaeten gedempt door den Graeve van den Berghe. Rampspoedt der Hollandtsche vloot voor 't Vlie. Ernst van Oostenrijk wordt Landtvooght in Nederlandt; groote liefde van Philips tot hem. Henrik, hebbende sich in 't Roomsche geloof laeten onderwijfen, onderhout niettemin 't verbondt met de Vereenighde Staeten. Ernst raekt by den Nederlanders in verachtigh. Vruchteloos en aenflagh op 's Hartoghenbosch, Maastricht en Delfsijl. 't Beleg van Koevorden wordt opgebrooken. De Prins beleeghert Gröninghen; verhael des beleghs; oovergaeve der stad. De Staeten verwerpen den vreededen door Ernst aengebooden. De moorders, omgekocht om den Prinse en andere Heeren in den Vereenighden Staet het leeven te beneemen, worden gestraft. Beschrijvingh der Jesuiten en hun orde. De Keyser dreyghet den Staeten, ten sy se vrede maekten. Der Staeten mildaedighheit aen den Prinse van Schotlandt steekt Elisabeth in 't oog. Kamerijk wordt beleeghert. Philips geeft een plakkaet uyt, waer in hy den François vyandt verklaert, en den oorlogh aensyft. Philips van Nassau trekt den François te hulpe. Weeder nieuwe mysterie onder 's Koninghs krijgsvolk. Strenghe vrost in Hollandt. De Vereenighde Staeten maeken bestant met de mytelinghen: doen hen onderstant met geschut en ruytery. De mytelinghen mistrouwen Ernst. Geweldighe schaede in Hollandt door hooghe waetervloedt.

Door

Oor de doot des Hartoghen is de reys afgebrooken, en de troepen, gehouden op de grensen, hebben de naestgeleeghe kasteelen, en niet langh daer nae de stad Noyon, den François ontweldight, den festienden dagh der beleegheringh, als nu de graft reets was gevult, en men de tusschen geleeghe sterkten hadt begonnen t'ondermijnen. Maer de Koningh van Spanjen, begeerigh door eenen gewensten vrede den oorlogh ten eynde te brenghen, heeft, om de gunst en toegeneegenheit der Nederlanders t'sijnen gebruyke te wenden, de meeste Grooten, welker getrouwheit hem door langhen dienst bekend was, tot eerampten verheeven. Yder van hen heeft hy een besondere Landtvooghdy t'sijnen bewinde gegeven: en terwijl men eenen verkieft, die 't hooghbewint der saeken weerdigh sy, wordt den tijtel van Opperlandtvooght by voorraedt opgedraeghen aen Pieter Ernst van Mansfeldt; die in ouderdom en langh bedrijf van saeken andere te booven gingh, gemerkt hy toenmaels taghtigh jaeren hadt: de klem der regeeringh hingh aen Pieter Henriques, Graef van Fuentes, en Stephanus Ibarra, beyde Spanjaerts. Secker by 't verdragh van Atrecht was men voor langh oovereen gekoomen, dat het algemeen bestier den inboorlinghen soude in handen blijven. Maer dit hadt men weeten te leur te stellen, door 't invoeren eenes krijgsraedts, die ook al 't ooverighe van ter sijden t'sijnen bewinde soude naer sich sleepen. Deese saemeningh was meerentijts vervult met Spanjaerts, en als toen met Fuentes en Ibarra; sijnde hen gelaft de gemeene onkosten te maetighen, en de geldtmiddelen raedtsaem te belegghen, naerdien 't gerucht door Spanjen hadt gelooopen, dat hier in niet seer ter goeder trouwe gehandelt wierdt. d'Oorsaek die dit deede geloof geeven quam voort uyt d'onverwachte kosten, die den oorlogh gemeenelyk naer sich sleept: onder welk voorgeeven noghtans de roofkunsten bedekt worden, en 't vullen van eyghen borsen, die nimmer genoegh sijn uytgeklopt; hebbende die quael soo ongeloofelyk d'ooverhandt genoomen, dat se selfs alle middelen oover 't hoofd gewassen schein. Die dit werk wat dieper hadden ingesien, seyden, dat met tweehondertduysent guldens maendelyk by den Staeten meer te weeghe gebracht wierdt, als met neegenhondertduysent aen 's Koninghs sijde, alwaer woeker, oovertollighe weddens, en oopenbaere dieveryen naeulijx 't derdedeel der onkosten ten reghten gebruyke ooverlieten. Dat 's Koninghs middelen en inkoopsten ten vollen maghtigh waeren en Nederlandt en Vrankrijk t'onder te brenghen, soo se maer behoorlyk wierden gehandthaeft; gemerkt sijnen vader Karel, met ongelijk minder rijkdommen, meermaels verscheyde heyrkrachten, en in seer verscheyde gewesten des aerdtboudens, op eenen tijdt onderhouden hadt. Derhalven heeft hy, om de nieuwe heerschappy in achtbaerheit te brenghen, of om dat de vrees voor den Landtvooght uyt was, die met aensienelijker getal van troepen versterkt, en geldt in oovervloet gesonden: des te tijdelijker voorwaer, om dat de soldaeten op d'uytlegghers die voor Antwerpen de wacht hielden, ter oorsaeke hunner achterstallighe soldyen, swaere en vyandtlike uytspoorigheeden dreyghden, soo men hen geen fluxe betaelingh deede. Die te Bon en binnen Rhijnberk in besettingh laeghen hadden de selfde stoutheit. Maer de vers oovergekoomen Spanjaerts waeren, gelijk onweetende in veele saeken, soo ook gedreeven tot het invoeren van nieuwigheeden, om sich in achtbaerheit en gunst te brenghen. En de Graef van Fuentes, sijnde

1593.

De Spaensche ontnemen den Françoisen eenighe kasteelen, en Noyon.

Philips verheft de Grooten in Nederlandt tot eerampten.

Den tijtel van Opperlandtvooght wordt Mansfeldt opgedraeghen.

De klem der regeeringh is by Fuentes en Ibarra.

Die in Spanjen verdacht sijn.

1593.
Schrikkelij-
ken voor-
slag van
Fuentes in
den Raedt.

op sekeren dagh in den Raedt gekoomen, braght eenen schrikkelijken voorslagh te berde, en noemende lafhartigheit 't gheen de noodt hadt afgeperst, leyde hy toe om 't wisselen en lossen der gevangenen te vernietighen. *Want dat niet door de dapperheit, nogh door de rijkdommen der Hollanders den oorlogh soo langh sleepende gehouden wierdt, maer dat handt vol volx, en dat, soo men eenen reghten ooverslagh wilde maeken, geensints in maght met de Nederlanders; veel min by de schatten van Spanjen te vergelijken stont, alleen door hunne krachten of gebreeken quam op te wassen. 't Waeren hunne rijkdommen, hunne vaddigheit die hen soo veel ongemakken baerden, en dat se eenen oopenbaeren vyandt sidderende teegentraeden. Dat oneyndelijke streeken landts tusschen de Koninghlijke steeden in straffeloos den weerspannelinghen brandtschattingh betaelen moesten; als waere het lighter geweldt door waepenen aen te doen, dan af te weeren. Waerom niet liever de huysluyden nae den oorlogh gestuwt, en hen geleert door vyandschap te pleeghen en te dulden, den haet in den boesem te gewinnen; op dat niet sy alleen, veyligh midden onder de gevaeren, en 't hart naer de maete van eyghen goetdunken verdeelende, de fortuyn der partyen bespieden, en hunne reekeningh naer het bloedt en de schaede van weedersijden sluyten mooghen. Dan was 't onmoogelijk hem van allesints te stuyten, ten minsten waere het better de landen woest en ongebaent te laeten legghen, die als dan den vyandt geenen doortoght strekken, geene brandtschattingh verschaffen, geene middelen tot verracdt in handen stellen souden. Maer nu wierdt alle krijgstught met de voet getreden, de soldaet bedorven, als hadt men met de lafhartigheit een verbondt gemaekt, terwyl 't een yder, die maer de waepenen neederwerpt, geoorloft is, sijn leeven door gevanghenis te redden. Hier van quam 't, dat men in veldt slaeghen sich ter eerster indruk van de vyandt op de vlucht begeeft, en in steeden strax op 't minste geweldt tot verdragh haest. Beeter wijs van oorloghen hielden de Romeynen, die ons een waerachtigh voorbeeldt van een braeve krijgskunst hebben naegelaeten, en geenen soldaet het leeven, dan door sijne eygene waepenen, te hoopen toelieten. Dat vaeken ook een onversettelijke dapperheit, door hoop van leeven, aen 't swigheten raekte: daer in teegendeel de wanhoop dikwils in de bloedste harten dapperheit quam te baeren. Men hadt den soldaet te leeren, dat onder die banieren geen derde tusschen doot en seeghe gegeven wierdt. Want dat eenen vrede vermenght met oorlogh, een verachteringh der vrede, en het voedtsel des oorloghs was. Deese reeden voerde hy met een oovermoedighe barsheit, en hadt de meeste, soo door eyghen ontsagh, als schijn van eenen dapperen raedt op sijne sijde getrokken. Hier teegen braghten eenighe weynighe by d'ervarenheit, en dat selfs de strengheit van Alva was gestuyt geweest. Dat eene en de selfde saeken niet allen tijden dienstigh waeren: dat voorwaer de seeden deeser eeuwwe dusdanigh een krijgstucht niet lijdten konden; insonderheit, dewyl niemandt sich in dienst begeeft, als op hoop van goede betaelinghe, en een saghte wijze van oorloghen. Dat ook door die bitterheit tot geen eendracht was te koomen, of den oorlogh, dien sy met hunne naebuere hadden, soo alvernieldt, dat hy niet dan door een algemeen bederf van luyden en landen was ten eynde te brenghen. Maer dat, gelijk in geschillen, die vaeken tusschen naevrienden en gebuere voorvallen, niet t'eenemael alle hoop van versoeningh weghgeworpen wordt, soo ook in borgherlijke tweedrachten altoos eenighe gemaetighheit moest plaets grijpen, als die ten believe van 't geval stonden. Ook hadt men stofs genoegh van oorloghsvorsten en geheele volken, die, soo men voorbeelden*

beelden met voorbeelden bestrijden wilde, teegen niemandt, buyten veldt-
 slaeghen, gewoedt hadden: jae die, dat meer is, ten grooten roem hunner
 goedertierenheit, de landtvruchten ongeschonden lieten, de gevanghenen
 sonder randtsoen te rug sonden. 't Gheen veeltijts in diergelijke sacken
 gebeurt, is hier ook soo uytgevallen, dat meerderheit van stemmen de
 beste ooverwoogh. Derhalven worden by plakkaet van Mansfeldt ter
 doot veroordeelt, die men in den oorlogh gevanghen kreegh, of den
 vyandt door brandtschattingh stijfden. De Vereenighde Staeten hebben,
 gelijk 't noodigh was, door gelijk plakkaet, het selfde gedaen, ten waere
 sy 't hunne binnen sekeren tijdt herriepen, niet sonder heftigh ooverhae-
 len der Spaensche wreetheit. En nu reets hadt men begonnen hooven
 en landen te plunderen, de soldaeten op te hanghen, en soo ongehoor-
 den saek ten spiegel van andere in te voeren. d'Eerste die sich oover
 't vernielen hunner goederen beklaeghden waeren de Geestelijke en den
 Aedel, vertoonende, dat, als 't platte landt wierdt oopen en ten proye
 gelaeten, 't onmoogelijk was onversien geweldt te weeren. Voorts raek-
 ten de regimenten, door 't verlopen der soldaeten, aen 't smelten; en
 die gebleeven waeren, darden, uyt vrees, op geene bejeegeninghen den
 vyandt onder d'ooghen koomen, sijnde onder de schaeren klachten ge-
 hoort, dat hun bloedt voor een geringhe soldy gekoft wierdt; en die selfs
 noch op sijnen tijdt niet betaelt. Maer dat'er om aen den slagh en aen
 wonden te koomen, geen uytstel geleeden wierdt: en bleef de seeghe aen
 hunne sijde, geen belooningh met allen; dogh soo 't geluk hen quam t'ont-
 vallen, de soldaet niet ooverigh hadt, dan in smaedt en schande sijn
 leeven onder beuls handen te laeten, om dat hy sich niet in tijds op de
 vlucht begeeven hadt. De hopluyden en kornellen, schroomende sich
 te uytten, bedekten hunne ontseltenis onder een stilswijghen; en hoe
 yemandt in hoogher aensien en grooter vermooghen was, hoe hem meer
 te vreesen stont. Deese dinghen hebben geleert, sich oover den ouden
 krijgshandel te verwonderen, en naer den jeegenwoordighen te schikken;
 en dus keerde men tot het oudt gebruyk, om, als vooren, brandtschat-
 tingh voor de landen te betaelen, gevanghenen te wisselen, of die voor
 een maendt soldy te lossen. Al 't welk naederhandt is onderhouden, en,
 quam sich yemandt daer in te buyten te gaen, sulx wierdt door de selfde
 ongenaede der vyanden gewrooken. Dus heeft men door gelijke schrik,
 en ondertusschen door 't straffen der ontschuldighen, de krijsreghten
 vernieuwt en vastgestelt. Geduerende de Winter is eenighe ruytery, be-
 neevens een kleyn getal te voet, onder 't beleid van Philips van Nassau,
 gesonden, om 't landt van Luxemborgh en d'uyterste grensen van Neder-
 landt, onder brandtschattingh te brenghen; en weynigh verschilde 't, of
 sy hadden 't steedeken Sant Vijt met verraslingh ingekreeghen. De
 schuldt van dit mislukken was by den verspieters, die boodtschaptten, dat,
 ter plaets daer men was gesint het steedeken t'ooverrompelen, twee
 poorten waeren t'ooverweldighen: dan deese twee ter needer geworpen
 sijnde, is een derde gevonden. Nae dat se veertien daeghen achter een
 met plunderen en buyten doorgebracht hadden; sijn se, aengesien de
 besettinghen uyt 's vyants steeden begonden te vergaederen, behouden
 en beladen met rijken buyt wederom gekoomen, hebbende met sich
 genoomen, of in brandt gesteecken, al 't gheen hen op de wegh ontmoete.
 Jammerlijk stont het dit pas met de grensen, naerdien al 't gheen van
 Maurits volk was oovergelaeten, door de nieuwgeworvene van Mans-
 feldt wierdt verslonden; behalven dat de waepenkreet des Franschen
 oorloghs alles allesints in roeren gestelt hadt, die ook en 't landt van Lot-

1593.

Die ge-
 volgh:
 wordt,
 schoon sich
 andere daer
 teegen
 stellen.

De Staeten
 maeken
 dien door
 gelijk plak-
 kaet vrucht-
 eloos.

Philips van
 Nassau,
 hebbende
 d'uyterste
 grensen van
 Nederlandt
 onder
 brandt-
 schattingh
 gestelt,
 keert met
 rijken buyt
 wederom.

1593.

teringhen en Straetsborgh, om geschillen van kleyn gewicht, in een woeste see van onheylen dompelde. Hier op volghden ontelbaere klachten, en behoefte van geneesmiddelen daer teegen. Soo haest in de besigheeden des innegaenden jaers getreden was, wenden die van Hollandt, 't voornaemste lidt des Bondtgenootschaps, laetende alle sorghe buyten hun gebiedt vaeren, de gedachten tot het geen hen in 't besonder raekte. Buyten twijfel was hen aen 't verooveren van Geertruydenbergh voorneementlijk gelegghen: want die eene stadt van hun lichaem wegh gerukt sijnde, hadt een slijp van Hollandt afgescheurt. Derhalven deden se, selfs in de Winter, alle noodighe bercydtfelen ten dien eynde verveerdighen, op dat of de vyandt hen niet voorquaeme, of de Vriefen 't leegher wederom nae sich trokken. Maer de sterkten dier plaetse, welke men niet langh geleeden door een vruchteloos beleggh hadt aengetaft, wierden door een sterke besettingh verdaedicht. Daer binnen laeghen vijftien vendelen Waelen en Hooghduytsen, en de naebuerighe Steêvooghden hielden hunne sorghe besonder derwaerts gewent. Daerenbooven hadt het waeter, 't welk de Winter tot nu toe naer sich sleepte, en meenighvuldighen reeghen, de doorgaende voghtigheid der velden booven gewoonte verhooght. Hier teegen hadt men geen andere hoop, dan sich te spoeden, terwijl de bloem van 's vyandts troepen op de grensen van Vrankrijk wierdt opgehouden. De ruytery uyt Brabandt gaf men last de stadt te berennen, en, om den voorraedt te doen minderen, den toevoer, die met geleyde in aentoght was, buyten te houden. En deedt de Prins, die alles wat tot den oorlogh dienstigh was, hadt veerdigh gemaakt, in aller yl sijne knechten, secker in seer kleynen getaale (door dien de Vriefen de hunne t'huys hielden, en Maurits te vergeefs Graef Willem, en dees wederom hem, om onderstant gebedden hadden) derwaerts t'scheep trekken. Voor de stadt leght, en spoelt langhs 't grootste gedeelte der selver, een groot meyr, dat sijnen oorsprongh heeft genoomen uyt het opdringhen der armen van de Maese, in 'tjaer veertienhondert eenentwintigh, wanneer een gruwelijk geweld der see de dijken doorstiet, en tweentseeventigh dorpen onder waeter sette. In dit meyr (de Merwe genoemt, een benaemingh die het gemeen heeft met den arm der Waelstroom, die, als geloofelijk is, dien naem eertijts van de Koninghen van Vrankrijk gekreeghen heeft) loopt te rechter sijde de stroom de Donghe, die breedt uyt de aenleggende velden kooft affakken. Deese stadt alleen, leggende op eenen vreemden boodem, behoort onder het gebiedt van Hollandt, hoewel die van Brabandt sulx in twijfel getrokken hebben, en wordt van het huys van Nassau in pandtschap beseeten. Oranje hadt se, nae 't sluyten van den Gentschen pays, als een sleutel, en eenen wegh in Brabandt, doen versterken. Haere staende waeteren sijn vermaert door meenighvuldighe vischvanghst, welke nu of door de aengegroeyde ondiepten, of door het donderendt oorloghs gedruysch, en door menschen plaeghen sijn verjaeght. In den dijk, die teegen 't waeter leght, wierden gemaakt loopgraeven en schuytplaetsen, om de sterkten der stadt, gelegghen buyten de graft, te naederen, sijnde het ooverigh landt een moeraslighe en waeteraghtighe grondt, onbequaem om diergelijk een werk te draeghen. Maer 't stormen uyt den Noorden, in 't begin der Lente, heeft, door de geweldighe bewegingh des meys, een gedeelte van den selfden dijk, die door 't graeven verswakt was, weghgenoomen. De beleegheraers cevenwel andermael hun begonnen werk, langhs deselfde wegh (naerdien 'er geen en anderen ooverigh was) hervattende, wierden door 't schieten uyt de schans, die de vyandt op den

*Maurits beleegghert
Geertruydenbergh.*

*Desselfs
gelegenheit.*

*Verhael des
belegghs.*

den dijk nae by de Donghe nogh in hadt, seer bekommert: deese was beswaerlijk te genaeken, dan men stelde schanskorven, om de beleegheraers in plaets van een bolwerk te dekken. Ook wierdt met de stukken geschooten van het eylandt, geleeghen aen de Donge. Te gelijk heeft Hooheuloo, om die van de stad het senden van vers volk tot bewaeringh der schanse te beletten, sich meester gemaekt van den smallen wegh tusschen de stad ende schansse; een hacchelijke stoutheit, dogh die hem gelukte. Derhalven wierdt se oovergegeeven. By naer een maendt is met dit arbeiden en 't beschanffen des leeghers doorgebracht, eer Mansfeldt herwaerts was gekoomen. Hy hadt wel een gedeelte sijner ruytery voor af nae Turnhout gefonden: maer deese sijn, terwijl se nogh vergaederden, bespronghen en geslaeghen door Maurits ruytery, welke de Prins, naerdien se hem in die moerassighe landen geenen dienst konden doen, weeder nae de steeden gefonden hadt, om daer uyt 's vyandts weeghen te doorloopen. Maer sijnen soon Kaerel, die sich van den vyandt hadt geredt, en veyligh weedergekeert was, liep merkelyk gevaer van de sijne. Want sijnde in aller haest uyt Vrankrijk ontbouden, alwaer hy, gelijk geseght is, Noyon, en korts daer aen Sant Valery, hadt ingenoomen, is, als hy, op de grensen van Artois, eenen hopman van een Spaens regiment, die op maeghdekracht bevonden was, ter straffe vorderde, naeuwelijx het woeden ende verbolgenheit der ooverighe ontweeken: werden de hem musket koghels toegedreeven, sak en pak geplundert van die, oover welke hy te gebieden hadt. Sy waeren op vreemden boodem in ongebondenheit verwildert, en eenighe maenden folds ten achteren: voegh hier by, dat Mansfeldt, sijnde een Hooghduytscher, om eyghen achtbaerheit en 's Vaders ampt dapper benijt wierdt. Maer deese te Sant Paul, 't welk sy bemachtight hadden, gelaeten hebbende, is hy met eenighe regimenten, daer hy sich op vertrouwd, afgekoomen, tot versterkingh van het leegher, 't welk door de meenighe selfs logge beweegingh maekende, de hoofden traeghlijk konden doen voorttrekken. Twaelfduysent knechten, en omtrent drieduysent peerden hadden doen vertrouwen, dat het mogelijk waere, den vyandt, diens krachten naeuelijx op de helft gereekent wierden, aengesien Maurits maer vijfduysent, niet veel meer, sterk was, met voeten te vertreeden. Waer door hy vervolghens hoopte sijn nieuwe Landtvooghdy door een bestendighe achtbaerheit te vesten, den vyandt in 't toekoomende t'eenen schrik te sijn, en sich selven gloory verooveren. Hierentusschen hadt sich niemandt ingebeelt, dat soo wijtluftigh een begrip der velden, naer dien 'er onseekere moerassen en soo veel wacterpoelen door liepen, alom soo wel geslooten was, dat de wapenen geen kans tot slaen, geene drooghten eenighe plaets voor krijgslist ooverlieten. Derhalven acht ik 't niet ongevoeghlijk, de gestalte deeses beleghs, en op wat wijze men toen den oorlogh gevoert heeft, bondigh af te maelen, dewijl noyt eenighe andere leegherplaets, soo ten opsight van 't gevaer, als om haeren uytflagh, gelijken roem en achtbaerheit verdient heeft: en die saeken naer eysch van weerde heeft leeren schatten, sal bekennen, dat ons die tijdt eerst 't waerachtigh voorbeeldt heeft verschaft, om de beroemde krijgskunsten der ouden veel eer ten nutten gebruyke, dan tot eenighe pronk en prael aen te leggen. De Prins hadt op saght klimmende velden twee leegherplaetsen gemaekt; d'eene, om de linkerzijde des strooms, en de plaetsen naest aen de stad ten Westen door eyghen teegenwoordigheit te bewaeken; d'andere ten Oosten soude de Graef van Hooheuloo besetten. Aldaer de regimenten hunne quartieren, tusschen welke straeten en markten, eeven als in een stad waeren oopen-

1593. oopengelaeten, aengeweeſen ſijnde, heeft men van beyde de ſijden buyten om een ſwaere wal, voorzien met bolwerken, en beleght met geſchut, getrokken: dervoege, dat ſe van verre beſwaerlijk konde werden omgeworpen, en 't beſtormen van nae by niet ſonder ſchaede der vyanden afwaghten. De graft, die buyten om geleidt was, en voorzien van een dubbel paelwerk, beſlaeghen met yſere pinnen, op dat het afloopen van 't waeter de werken niet ontblooten, of het al te hoogh opvlooden in teegendeel de ſelfde niet weghrukken ſoude, heeft men, om de ſtroom af te leyden, met werktuygen en dammen teegen 't ooverloopen, verſorgh. Oover de Donghe wierden twee bruggen geſlaeghen, ter plaetſe daer men allernaest van d'eene leegherplaetſe in d'ander oovergaen konde; en door de moeraſſighe grondt opgedijkt een wegh, die ter ſijden langhs met ſchankorven beſet ſijnde, die'er oover ginghen veyligh bedekten. Voorts waeren de moeraſſen en weeke gronden buyten om het leegher met het inwerpen van rijsboſſen vaſt gemaekt; en liepen 'er ergens eenighe poelen door, welker gewelt van waeter, de ſwaerten daer op geleght moght om verre ſmijten, wierden de boorden verſorgh door paelen, beſlaeghen met yſere pinnen: ſijnde dus de voorighe geſtaltens der plaetſen t'eenemaal verandert, door dien de moeraſſen tot eenen vaſten wegh gemaekt, en, van waer men den vyandt vreeſde, de velden onder waeter geſet waeren. 't Gehee leegher, dat binnen ſijnen omtrek wijtluftigh, en by nae drie ueren weeghs, was, lagh rondtom in ſijn wal en graft begraven; doorgaens ſagh men vuerbaekens, en, op de plaetſen, die meeſt bloot laeghen, ſchanſen geleght, voorzien met geſchut en muſkettiers, om af te keeren, die beſtonden te naederen. Geenen minderen yver wende men aen, in de verdere plaetſen buyten de werken allesints met voetangels te beſaeyen, en wolfskuylen te graeven, die, door heymelijke oorſaeken van ongeval, doorgaens gevaer, de ruytery, inſonderheit die van den vyandt, allerweeghen vreeſe gemaekt hadden. Ook hadt hy de drooghten, waeren 'er ergens die gemakkelijken toegangh beloofden, met paelwerk afgeſchooten. Een gedeelte der ſcheepen, die in een halve maen met haere hoornen teegen de ſtadt geſtrekt laeghen, vaſt geankert en met kabels aen den anderen gehecht, hadden de ſtadt alle hulp en kundtſchap afgeſneeden. Buyten deeſe waeren 'er nogh veel andere, die op de ſtroom en ſelfs op het meyr de wacht hielden. En ook eenighe, die, binnen de kreeken gehaelt ſijnde, met het gety vaſt en vlot raekten. Daerenbooven laeghen binnen bequaeme inhammen, omtrent beyde de leeghers, andere vlooten, die den lijftoght en d'oorloghsbehoeften aenbraghten. Jae ſelfs deedt het bootsvolk, 't welk gelaſt was ſigh op den oever in een beſonder leegher, omtrent den Graef van Hoohenloo, ter needer te ſlaen, geen geringhen dienſt. De meeſte werken praelden met de wakkere nijverheit der ſoldaeten, ſijnde een nieuwe vondt in deeſen tijdt, welker arbeit door verhoogingh van loon te verſoeten een uytneemende raedtsaemheit geweest is, gemerkt men hier door voorquam, dat de meenighte der huysluyden niet genootſaekt wierdt, als by den vyandt, te vluchten en de vryheit haetelijk te maeken, of eenen onnuttigen hoop delvers, te bloo om ſigh in cenigh gevaer te ſteeken, 't leegher t'eenen ballaſt ſtrekte. Maer wat hunne ſeeden belanght; die waeren, door voorzienigheit van krijgstucht, ſoo verre van de bedorvenheit deeſer eeuwe afgeweeken, dat dit leegher den vluchtenden huysluyden en hun vee t'eenen ſcherm en toevlucht diende. Sy verhuerden hunner handen arbeit, ſy verkoften eetwaeren, ſy vorderden den gewaependen geldt af, in welker landen ſoo de Spaenſche Ooverſten gevallen waeren, geenen ſoo hooghen prijs hadt men

men konnen opbrengghen, om hunnen schendighen ooverlast af te koopen. Selsf sagh men de boeren 't landt tot onder de sterkten des leeghers ploegghen en besaeyen, soo verre gingh hunne gerustheit, niet alleen voor het teegenwoordighe, maer ook voor den toekomenden tijdt. En by ervarenheit heeft men ondervonden, dat den geenen, die sich in 't spoor van eere en glory benijveren, alle voordeelen en gemakken van selsf oovervloedigh t'huys koomen, welke andere naeulijx door eenighe teegenstrijdighe middelen en slimme ganghen, bereyken konnen. Want 't is ongehoofselijk, hoe seer deese ingetoogenheit den prijs der lijftoght heeft doen verflappen, daer in teegendeel hunne vyanden, die alles geweldelijk weghroofden, aen alles gebrek leeden. Hierentusschen was de Graef van Mansfeldt, nae dat hy de werken sijner vyanden alom besighticht hadt, beanght, en, gelijk de natuer van een heevighe ontsteltenis is, konde sich aen geenerhande raedt vast houden, in eene ongestaedigheit, die hem, sonder sich anders te beraeden, niets soo greeet verwerpen deede, dan 't gheen hy eenmael hadt beslooten. Eerst hadt hy sich niet verre van Maurits beschanst, met soo groot een meenighte van geschut, als of hy was gekoomen, niet om een veldtleegher, maer om een stadt aen te tasten en t'ooverweldighen. Hebbende sich aldaer tien daeghen opgehouden, en de ruytery uyt Breedaa hem in den toevoer bekommerende, niet sonder gebrek daer aen te lijden, breekt hy op, en leeghert sich omtrent Hoohenloo, met hoope dat hem aldaer den toevoer veerdigher uyt 's Hartogenbosch soude konnen aengebracht worden, van waer hy nu arbeyde, om 't ooverstroomendt waeter uyt het meyr in den ouden arm der Maese te leyden, dan wederom voornam 's vyandts scheepen te verjaeghen, of al 't ooverighe van sijn ruytery te verdrijven, om sijnen toevoer des te vaster te verseecken. Ten laetsten vergaert hy een meenighte rijs- en takkebossen, sich gelaetende, als of hy daer meede oover de ondiepten der moerassen was gesint in de stadt te breeken, niet soo seer op eenighe vaste hoop, dan om niet te schijnen geen te hebben. Terwijl hy sich met het bouwen van soo meenighvuldighen aenflagh vruchteloos ophieldt, en 't aensien der steede, als ook 't verwachten der besettelinghen, die hunne hoop al en alijk op hem gevest hadden, niet toelieten, in eenigh ander gewest fortune te soeken, wierden 's Prinsen werken, geduerende 's vyandts leedigheit, wakker gevordert. Maer niets was 'er, dat hem soo grooten ongemak baerde, dan het kleyn getal der soldaeten, die door arbeyden en waeken by nae t'eenmael waeren afgeslooft. Dies men besloot de Vriesen andermael te bidden, hunne bondtgenooten, van welker troepen sy nogh onlanghs grooten dienst getrokken hadden, in dit nootweer niet te willen verlaeten, die, nae dat se eenighen tijdt gewacht hadden, dewijl Verdugo met drieduyfent mannen om Slochteren bleef hanghen, ten laetsten vier vendelen sonden. Ondertusschen vielen 'er in 't veldt verscheyde schermutsinghen voor, waer toe sich Hoohenloo vry veerdigher toonde, dan 't noodigh was. Verder is men niet gegaen, aengesien noch Maurits, voorfichtigh booven den eyfch sijner jaeren, tot geen hoofdtreffen verstaen konde, nogh Mansfeldt hoopen 't leegher t'ooverweldighen. Maer de stadt was onophoudelijk beschaedicht door 't geschut, waer van Maurits in oovervloedt voorsien sijnde, de huysen doornaegelt, en de meeste stukken der beleegherde ontreddert hadt: en men diende sich nu reets van galerijen, die tot aen 't bolwerk, gemackt buyten om de wal, gevordert waeren. En teegen 't Noorder ravelijn, waer voor men minst bekommert was, en wel niet aen de stadt vast, dan echter met de graft omcingelt, wierdt by nacht een biesbrugh geslaeghen. De soldaeten, die 't beklommen

1593. hadden, verraffen en oovervallen de besetlinghen, die achteloos op hunne wacht hier en daer verstroyt laeghen; volgens 'tbericht gedaen door die sich verkloekt hadden de gestaltenis te besichtigghen. Eenighe weynighe, die't met de vlucht ontkoomen waeren, vervulden de stadt aller weeghen met vrees en ontsteltenis. Sels al te vooren hadt alle eerbiedigheit voor 't hooghgefagh de schop gekreeghen, en de gehoorsaemheit uyt: want hy, wien de steêvooghdy eygentlijk toequam, voor 't belegh uyt de stadt getrokken sijnde, was'er buyten; en niemant anders hadt behoorlijke hoedanigheeden om dat ampt te bekleeden: waer door de werken, mits het vloten en wankelen van raedt, meermaels op gebouwt en wederom omverre geworpen waeren. En sels twee der geener, dien geduerende 't belegh de steêvooghdy was op gedraeghen, al voor deesen ooverleeden: een derde, op 't gerucht van de waepenkreet, toeloopende, door een steen geworpen uyt een mortier plotselijk doot gebleeven, en hier door alle gehoorsaemheit uyt den bandt gespronghen. Dus vreesden de beleegherde niets, behalven hunnen vyandt, en Maurits hadt de schrik vermeerdert, wanneer hy, hebbende de brieven van Mansfeldt en hen onderschept, die liever senden, dan, gelijk hy konde, behouden wilde. Gemerkt Mansfeldt, die nu reets beslooten hadt te vertrekken, de beleegherde vermaende, sy hadden dieshalven den moet niet te laeten saken, daer by voegende die ydele hoop, 't hem te doen waere, om elders eenen aenflagh te maeken, en den vyandt van daer te trekken. 't Leeven bedonghen hebbende, leeverden se aen Maurits oover vijftien vendelen: in de stadt, die ten vollen voorsien was van levensmiddelen en buspoeder, vondt men seshondert soldaeten, die nogh siek, nogh gequetst waeren. Maer buyten 't verdragh bleeven ter straffe geslooten die deese stadt ver-raeden hadden, naerdien 't aenschouwen dier plaetse, en soo wel den voorighen als teegenwoordighen arbeit, 't geheughen hunnes schelm-stuiks verbitterden. En op eenen en den selfden dagh heeft Maurits Geertruydenbergh den koopers ontweldight, en door de straffe der verkoopers gesuyvert. Mansfeldt, van 't oovergeeven der stadt verwittight sijnde, en niet onbewust, dat sijnen ouderdom beschuldight wierdt, en raedt-slaeghen, hoewel de slimste, nae d'uytkoomst 't meeste geloof vinden, en in d'ooren van 't gemeen een lieffelijk geluyt slaen, vondt sich booven dien beanghst door de verdachte trouw der ingeseetenen van 's Hartoghenbosch, en duchte dat die stadt, gewoon licht in roeren te raken, en door geen besettingh verseekert, siende de weelighe voorspoet der vyanden, en 't bijster verloop hunner saken, van Heer verwisselen moght. Want Maurits soldaeten, die toen binnen de schans Crevecœur in besettingh laeghen, hadden de stroom de Diefse, die beneeden de selfde stadt in de Maese loopt, door 't inwerpen van eenighe swaerte ooverdwers opgestopt, dies sy te rugh gedreeven, 't geheele platte landt rondtom onderwaeter sette: waer van daen de vruchten weghgehaelt, het vee sijn voeder be-noomen sijnde, de schaede eenigher besondere naer een algemeene vrede quam te dinghen. Men vondt goedt die door vrees niet te bedwingen waeren, door weldaeden te winnen. Maer hem, die sich tot het belegh der schansse spoeyde, is Maurits voorgekoomen, hebbende de ruytery voor heen gesonden, om den vyandt het trekken oover de Maese, en het inkoomen in den Bommelerwerdt te beletten: hy sels korts daer aen met sijn leegher de stroom opgevaeren sijnde, heeft sich tusschen de schans en Mansfeldt neergeslaeghen, en, nae dat hy een groot getal stukken uyt de naestgeleeghe steeden hadt doen koomen, hem, die nogh niet beschanst was, naerdien hy sich hadt ingebeeldt, dat de schans sich haest soude

Geertruydenbergh wordt, on-aengesien de teegenweer van Mansfeldt, aen Maurits oovergegeeven.

Die de verraders straft.

Beangstheit van Mansfeldt.

Die voor hebbende Crevecœur te beleegheren, door Maurits van daer gedreeven word.

soude moeten oovergeeven, gedwonghen sijne tenten te verlaeten, en met seer eerlijk de vlucht nae 't landt van Kuyk te neemen. Hebbende strax daer aen een brugh oover de Maese geslaeghen, als of hy 't op 's Hartoghenbosch gemunt hadt, hielt hy, door een valsche vreesse, den vyandt op van nieuwe aenflaeghen ter handt te trekken. Eyndelijk sijn de Veldtooversten vertrokken, versendende een gedeelte hunner troepen, die den oorlogh in Vrieslandt hebben doen toeneemen. Naer dat Koevorden en Steenwijk Gröninghen alle gemeenschap met de plaetsen innewaerts aen den Yssel geleeghen afgesneeden, en de Vriesche steeden en schanssen haer de see en stroomen t'onbruyk gemaekt hadden, behieldt sy niet meer dan eenen wegh nae Duytschlandt, door de Bourtangh. Deese wegh, die niet seer breedt is, doet sich eerst op niet verre van den Dollaert, eenen boesem van dien Ocean, tusschen wijdt uyt gestrekte moerassen, die sich in eenen wijdtluftighen omtrek verspreyden rondt om de Drente. Willem van Nassau, bekommert op wat wijze hy den vyandt sijn uysterste hoop beneemen moght, was in 't begin des jaers, door strenghe koude en onstuymighe winden des winters, op gehouden. Hebbende sich in 't begin der Lente op see begeeven, fiet hy dat Verdugo, opgemaekt door kontschap, de enghe weeghen beset hadt, en sijnde hem in sijnen last verbooden tot een hoofttreffen te koomen, en boovendien niet geraeden, verder voort te trekken, al eer hem sijnen toevoer verseekert was, heeft hy de naestgeleeghe besettingh versterkt: van waer hy of door 't oopenen der sluysen de velden konde onder waeter setten, of door 't sluyten der selver, de van selfs ondergelopenen 't opdrooghen beletten, en alsoo de weeghen onbruykbaer maeken. Maer als Verdugo een gedeelte van sijn krijgsvolk hadt gesonden, om de landen in Vrieslandt te verwoesten; is Graef Willem, niet darrende die schaede in de wint slaen, om de partyschap, die in Vrieslandt op hem gebeeten was (sijnde den haet reets oopentlijk uytgebarsten) geen stof tot lasteren te geeven, ook selfs derwaerts vertrokken, en heeft de grensen, waer hy konde, teegen 't invallen der vyanden voor 't toekomende verseekert: van daer den vyandt, door 't uytstrooyen van valsche geruchten, als of hy heel andere aenflaeghen voor hadt, bedrooghen hebbende, versorgt hy Koevorden, dat veele dinghen gebrek hadt, van 't gheen'er noodigh was. Dus is de Soomer doorgebracht, terwijl de voornaemste maght der partyen sich voor Geertruydenbergh op hielt; 't welk oovergegaen sijnde, heeft Graef Willem de troepen, die hy wederom ontfanghen hadt, gebruykt tot eenen tocht te lande, en, naer dat hy alle de schanssen tusschen Koevorden en de Bourtangh met verdragh hadt ingenoomen, gelaft in de Bourtangh selve, waer langhs tusschen Wedde en Munsterlandt, de moerassen seer naer van den anderen gescheyden sijnde (oover welke ook, vermits de Soomer en den arbeit gemakkelijker als naer gewoonte te koomen was) eenen smallen wegh, als op eenen sacht opgaenden santheuvel, gebaent is, voor vijf vendelen winterquartieren te maeken, en het met bolwerken te versterken. Hy selfs is met het ooverigh gedeelte sijnner troepen (naerdien hy verstaen hadt, dat'er onderstant voor den vyandt in aentoght was) achter Gröninghen getrokken, sijnde door een al te voorbaerighe hoop verlokt, dat die stadt party soude wisselen, soo maer Verdugo, die, blijvende in de sterkten der voorsteeden hanghen, hulp verwachte, quam van daer te trekken. En ondertusschen ooverweldicht Graef Frederijk van den Berghe, gesonden door Mansfeldt, met een sterke maght, om dat of 's vyandts besettinghen, of de naetuer der plaetse d'ooverighe toeganghen geslooten hielt, het steeden

Ondertusschen arbeid: Willem van Nassau, om den vyandt uyt Vrieslandt te verdrijven.

Hy sterkt de Bourtangh.

Graef Frederijk van den Berghe ooverweldicht Othmarsum en andere plaetsen.

1593. ken Othmarfum, en de schanffen, die wy gefeght hebben dat figh aen Graef Willem hadden oovergegeeven, met veel geweldt, en niet fonder bloedstortingh. Van daer trekt hy, vol verwaentheit oover fijnen voorfpoedt, met Verdugo nae de Bourtangh, om de fterkte aldaer te vernielen. Maer de nijverheit aangewendt tot het opmaeken der felver, en d'onmoogelijkheid om oover de moeraffen te geraeken, hebben hem van dien aenflagh afgeschrikt. Waer op Graef Willem, bericht door verfpieders dat de vyandt recht op hem aenquam, terftont de graften en beschanffinghen van fijn leegher vergrootte. Binnen welke hy veyligh sijnde, 'svyandts leegher, dat op 't veldt in flaghorde ftont, veracht heeft: nogh ook flagh geleevert, wel inftende, dat hem geen noodtsaekelijkheid daer toe perfte, en den vyandt alles teegen hadt. Door dusdaenigh draelen, en eenighe fchermutfinghen afgeweeft sijnde, neemen se den wegh nae Koevorden, door natte en bekommerde plaetsen, maer hebbende onder eenen vasten grondt gevonden, drooghtden se het opftaende waeter met rijsbossen. En naerdien de plaets niet was geleeghen, om schielijk aengetaft te worden, befette Verdugo de wegh met schanffen, op hoop van de soldaeten daer binnen uyt te hongheren: bedrooghen sijnde door valsche bericht, wyl'er tot tweemaal toe was ingebragt, al 't gheen men 'er konde vereyffchen. Ook is hy den steêvooght Casper Eufum aengeweeft; om, door belooninghen en vreesse, sijne trouw, die teegen beyde onkreukbaer bleef, te doen fwichten. Maer 't jaer nu ten eynde loopende, vervielen de Spaensche beschanffinghen door slijk en meenighvuldighen reeghen. Waer by is gekoomen gebrek aen lijftoght, door dien se in acht maenden naeulix soo veel soldts ontfanghen hadden, als men hen in twee maenden schuldigh was: en in d'omleggende landen, selfs van Duytschlandt, viel niet meer te plunderen. De vinnighe koude naederhandt daer op gevolght, heeft hunne armoede verfwaert, en door die beyde siekte ontfiaen sijnde, besweeken hunne lichaemen. Eenighe hebben die rampen en 't beleggh met de vlucht verlaeten, en niet, gelijk meermaels voor deesen, hoeft voor hoeft, maer geheele vendelen seffens. Waer toe Graef Willem hen nogh meer aenmoedighde, beloovende, soo yemandt tot hem ooverquaeme, rijke belooningh. Hier door is den beleegherden de moedt gewassen, soo verre dat se selfs op den vyandt darden uytvallen. Korts daer aen volghde 't rusten in de winter, terwijl yder beefigh was met lijftoght en verfterkingh voor den fijnen te verveerdighen; en ook hadden de Vriesen Graef Willem gelast de schanffen om Gröninghen verlooren te beleegheren. Maer dewyl't soo laet in 't jaer was, heeft 's hemels goetdunken, geweldigher dan wil van menschen, dit voorneemen gebrooken. Alleenlijk hebben Maurits soldaeten een gedeelte van een regiment, dat, in Duytschlandt geworven, Verdugo te hulp trok, onbedreeven in krijgsfacken, ontmoetende, geslaeghen. En op andere weeghen, daer partyen elkander bygeval bejeegenden, is verscheydentlijk gevoghten, sijnde by naer altoos verslaeghen of geplundert, die met lijftoght of sak en pak beladen waeren. Maer de Graef van Solms heeft 'tlandt van Waes, dat weygherde brandtschattingh te betaelen, door 't weghhaelen van vee en gevanghenen, in toom gehouden. De schanffen, die hy in 't doortrekken ooverweldight hadt, sijn by den vyandt, nae sijn vertrek, weeder ingenoomen. Philips van Nassau, hebbende de landen om Limborgh doorstroopt, is van de stadt afgedwaelt en vruchteloos vertrokken: selfs quam den Prinsse sijnen aenflagh op Brugghe, werwaerts hy oover see en binnewaeteren was gekoomen, te mislukken: hy selfs is door nattigheit en koude in een siekte gevallen, een schip door schielijk ver-

Verdugo, nae eenen vruchteloos aenflagh op de Bourtangh, beleeghert Koevorden.

Vesle rampen in 't Spaensche leegher.

Den Prinsse sijnen aenflagh op Brugghe mislukt sijnde, valt in een siekte.

vertrekken onder weeghe gefonken: de schult van 't een en 't ander ongeval hadt men den leytslyuden by nacht te wijten. Maer in 's Koninghs leegher, alwaer 't geldt wederom schaers geworden was, begon de muytery op nieuw t'ontsteeken: neemende de beroerte haer begin van de Spanjaerts, met soo groot eene oneerbiedigheit teegen Karel van Mansfeldt, hunnen Ooversten, dat se den toevoer aen hem gefonden plunderden: welker stoutheit andere landtaerden wel langh verföeyt hadden, maer fiende, dat den muytelinghen hunne soldy wierdt aengebooden en die sich geruft hie' den onbetaelt bleeven, wel haest den selven wegh infloeghen: en hebbende hunne Hoofden, die se waenden hunne beroerten niet ter goeder trouwe te meenen, uytgeschopt, verkiesen se, met algemeene toestemmingh der rotgefellen, tot hun hooft, den aller verachtsten en geringhsten uyt den hoop. Dees sijnde heer van 't leeven en de doodt sijner spitsbroederen, is yder ten schrik, en bevreesst voor hen alle, en houdt niet alleen sijn maght voor een tijdt te leen, maer selfs het leeven, bedraeyt in gelijk gevaer, 't sy hy die heerschappy aenvaert, 't sy hy die weygert. Hoe groot de verwarringh onder hen is, hoe seer sy verwildert sijn, terwijl se sich eenen raedt verkiesen, sich selven wettten stellen, en geenerhande misdaedt onder hen ongestraft gelaeten wordt, bekennen se de noodwendigheit des reghts, en sijn selve getuyghen van dat goedt, 't welk se allermeeft oovertreden. Een voedtsel der balsteurighe moedwil deeser soldaeten was geweest de al te schielijke spaerfaemheit der Spanjaerts, die 't opsight oover de geldtmiddelen hadden, en ingetrokken de vermeerderingh der soldyen, welke Parma, of tot belooningh van uytsteekenden dienst, of om yemandt in 't besonder te begunstighen, hadt toegestaen. En niet alleen wierdt de selfde verwoetheit op de grensen van Vrankrijk, maer ook in de besettinghen der Hooghduytsche steeden gevoedt, door plunderen en 't lichten van tollen en schattinghen; alwaer de stadt Nuys, fiende dat eenighe hunner besettinghen op roof waeren uytgetrokken, al d'overighe soldaeten, ter poorte heeft uytgedreeven. Waer op meer andere, die maer de gelegenheit treffen konden, gevolgt sijnde, den soldaet geleert hebben sijne gierigheit te maetighen, of meerder krachten in te spannen. Seeven vendelen, die binnen Rhijnberk in besettingh laeghen, en van gelijken buyten gehoorfaemheit gespronghen waeren, hebben niet eenen Ooversten, als d'andere, maer eenen Raedt van eenentwintigh soldaeten, oover hen gekooren; en deese waerdigheit duerde niet altoos, maer wierdt by tijden verwisselt. Sy vorderden de vrygelden en tollen van d'omleggende landen, met beeter krijgstucht, als onlanghs onder 't bewint des Ooversten selve geschiedt was. Dit inkoomen, naerdien het binnen veertien maenden by naer hondertduysent guldens uytgemaekt hadt, wordt hen voor een gedeelte hunner soldyen aengereekent; 't andere betaelt, en quijtscheldingh van 't voorleedene vergunt. Op deese voorwaerden is Graef Herman van den Berghe met hen ooverkoomen, en als toen van veelen beschuldicht de achteloosheit des Aertsbisschops van Beyeren, die met weynigh kosten sijne stadt hadt konnen wederom krijghen. En met Parma was hy reets daer oover eens geweest, maer hebbende voorgewent dat men thans de koomst van Ernst moest afwachten, gaf hy niet duysterlijk te kennen, door wat beweeginghen hy gedreeven wierdt. Dogh dien van Hollandt, vry van deese plaeghen, hebben 's hemels rampen geslaeghen, toen op 't eynde des jaers een geweldighe storm een vloot van vijftigh scheepen, die in 't Vlie op anker, en seylreê om de reys nae Italien te neemen, laeghen, op eylanden en drooghten strandende, bedrieghelijke

1593.

Muytery
 onder 's Koninghs
 krijgsvolk.

Regeeringh
 der muytelinghen.

Sy worden
 door den
 Graef van
 den Berghe
 bevreedight.

Een vloot
 Hollandt-
 sche scheepē
 in 't Vlie
 door een ge-
 weldighe
 storm ver-
 nielt.

1594. ghelijke see gaf in te swelgen, en de naebuerighe stranden met d'overblijffelen van soo deerlijk een schipbreuk en droefheit vervult heeft.

Ernst van Oostenrijk wordt Opperlandtvooght oover Nederlandt.

't Volgende jaer heeft sijn begin genoomen met de koomst des Aertshartoghen Ernst van Oostenrijk, gesonden tot Opperlandtvooght oover de Nederlanden: een jaer dat hem sijnen onderganch en den Spanjaert meenighvuldighe onheylen beschooren hadt. Want Vrieslandt is hem ontweldicht, Vrankrijk ontschooten, sijne waepen waeren ongelukkigh, sijne bedriegelijke vreedelaeghen schandelijk uytgevallen, de saeken sijner vyanden roemruchtigh en in een bloeyende welstant, de sijne vol behoefte en verwarringh; swaerigheeden, die hem 't leeven wars gemaakt, of in een onvermijdelijke doot verrukt hebben. Veele reedenen, de Turx saeken, geen geldt in voorraet; en sijne gewoonelijke siekte, de gicht, hadden sijne koomst verachtet. De pleghthigheeden t'sijner ontfanghenis in de landtvooghdy aengestelt, wierden met soo groote bewijfen van vreughde der Nederlanders uytgevoert, als naulijx eenighe Vorsten oyt, en selfs in de weelighste voorspoedt hunner bedrijven gesien hadden: soo seer tot alle lijdtfaemheit gebooghen sijnde, dat se selfs d'allerminste verquickingh hunner onheylen, voor een groot geluk hielden. Want nu soude men geen Mansfeldt, onder een yle schim van hooghgefagh, den sijnen soo wel als den vyanden; langher ten spot gestelt sien: nu was de swakheit van eenen hooghen ouderdom verandert in voortreffelijken aedel. Daer beneevens droegen se hunnen roem op die eere, en als of se in hunne voorreghten herstelt waeren, dat, naer ouder gewoonte, aen hen gesonden wierdt een Vorst, den Koningh soo nae in bloede en maeghschappy bestaende. Hen heughde nogh, dat Alva en Requesens door uytheemsche heerschappy den oorlogh verwekt hadden. En dat men Parma, hoewel anders niet ongesien, was gewoon sijn vaederlandt te verwijten. Dogh het Don Johan, die, met hoedaenighen recht het dan waere, 't Koninghlijk geslacht bestont, veel eer aen seerdigheit, dan aen gunst der gemeente en der eedelen ontbrooken hadt. Dat'er nu quam de waere spruyt der Keyseren, met d'oprechtheit der Duytschen, met geen haet ingenoomen, en veel gevoeghlijker om d'eenigheit der volken te herstellen. Hongaryen en d'uyterste landen des rijk hadt hy weegens den Keyser sijnen broeder geregeert, bemint sijnde van d'onderdaenen door meewaerighe beleeftheit in sijn bedrijven, en door lieflijkheden van gegunde rust, sonder dat hy den vyandt porde, sonder dat hy selfs geport wierdt. Den Turk niet langher konnende sijn geruft houden, wordt hy uyt die bloedighe voorvallen te rugh geroepen, en bequaemer geoordeelt tot bevreedigingh der Nederlandtsche saeken, sijnde de burgeren des oorloghs moede, en den Koningh niet onbewuft, dat, op hoedaenighen voet de vrede gevonden wierdt, de nuttigheit deselven den Prinse ten voordeele gedyen soude. Ernst hadt een besondere deftigheit in seeden; die de Nederlanders voor hooghmoedt opnaemen. Voorts, dat dien landtaerdt eyghen is, sijn verstandt niet booven sijne saeken vliegende, liet hy sijn door raedt en last gemakkelijk leyden.

Philips schike hem sijn dochter ten huwelijck.

Door deese middelmaetigheit van geest hadt Philips sulck een behaeghen in hem geschept, dat hy, om hem sijn dochter ten huwelijck te geeven, en met haer de kroon van Vrankrijk te versellen, door sijne gefanten in de vergaedingh der Staeten van dat rijk alle krachten ingespannen heeft: vreesende misschien ook, dat, soo sy eenighen François quame te trouwen, Spanjen t'eenighen daeghe, by ooverlijden van sijn manlijk hoir, aen Vrankrijk moght vervallen. Maer 't beleidt des hemels heeft het anders goetgevonden, 't welk Henrik van Bourbon door heel verscheyde weeghen

ERNESTUS, AERTSHARTOG VAN OOSTENRYK
GOUVERNEUR GENERAEL DER
SPAENSCH E NEDERLANDE N.

weeghen op den thron geholpen heeft. Dees hadt het al voor langh verdooten, dat hy, onaengesien sijn geboorte en recht tot de kroon; alleen op voorwenden van Godtsdienst wierdt verworpen, en niet weynigh Prinzen boovendien betuygende, dat hen deese reeden wederhieldt van sijn party te kieser, en hem alle onderstant te bieden, dat sijne krachten bijster verfwakt, en ander naest aen hunne hooghste hoop gekoomen waeren, vondt sijn in onsekerheit geslingert tusschen sijne vrienden, die sijne eerlijke standvastigheit preeien, of raeden tot 't gheen hem voordelighst sijn soude. Ten laetsten, 't sy hy geloofde dat hem niet heylighers als de rust sijns rijx behoorde te sijn: 't sy ook hy sijnen voorighen wegh veel eer door gewoonte, dan met oordeel ingegaen was, heeft hy de Roomsche onderwijnsingh aengenoomen. Waer aen den Spanjaert sijn soo weynigh keerde, dat hy naederhant nogh veele jaeren langh sijnen haet en waepen achtervolghde, en niet langh geleeden hadt hy de steeden in Pikardyen, naest aen den Nederlandtschen boodem, door toedoen des Hartoghen van Aumale, den eedt van getrouwigheit afgengenoomen. Ook hadt hy te Roomen by Paus Klemens, en die 't grootste gesagh in sijnen raedt vonden, langh geweld en dreygementen te werk gestelt, om te beletten, dat 's Koninghs bekeeringh geen vergiffenis moght oopen vinden, hem noemende een hervallen ketter, en in sijn nieuwe Godtsvrucht eenen huychelaer. Maer in 't begin beyde de partyen, soo wel die hy afgegaen, als die hy toegefallen was, verdacht geweest sijnde, heeft hy naederhandt door een heylsaeme gemaetigheit; met deese in het hooghste bewint des rijx te stellen, gene vryheit in hunnen Godtsdienst en een gedeelte in de bedieninghen te gunnen, alle hoop oovertroffen, en die te vooren seer verre van den anderen verscheyden waeren, bevreedight; uytgenoomen weynighe, onkundigh wat en hoe groote voordeelen sy genooten hadden, en wien noyt eenigh geluk, nogh eenighe wrack heeft konnen versaedighen. Eer langh daer nae, wanneer door bestant de koophandel wederom aen 't wakkeren geraekt was, en, gelijk 't gewoonlijk gaet, de gemeene man smaek in de rust kreegh, hebben de maghtighste steeden; en met deese de hoofstadt des rijx, Parijs, beneevens de hoofden der weerspannelinghen, sijn onder gehoorfaemheit begeeven, door hunne onderlinghe tweedraght, en uyt vrees voor uytheemsche heerschappy. Den Hartogh van Majenne tot Brussel gekoomen, hebben de Spanjaerts geoordeelt, dat men, als strijdigh teegens hunne raedtslaeghen, behoorde in verseeckeringh te neemen: dan Ernst, forghvuldigher voor eyghen achtbaerheit, heeft het teegengehouden: welken raedt noghtans dat opperhoofd der partyeschap ten spoore gediend heeft, om sijnen soen by den Koningh te bevorderen. Eenighe door hun eyghen drift of de konstenaeryen der Spanjaerden wederhouden sijnde, hebben hunne vordernis en vrede van allen verachttert. Insonderheit het onrustigh Pikardyen, en andere omleggende landen, die door naebuerschap van Henegouw en Artois en 't geweld der Spanjaerden nogh dwars bleeven; en in 't begin der Lente hadt Karel van Mansfeldt, die in deese gewesten oorloghde, aeler 't onderstant, door Henrik derwaerts gefonden, was aengekoomen, Kapelle, een steedtjen in 't landt van Thierasse; wanneer de graft gedrooght sijnde, de wal bestorint wierdt, met verdragh ingenoomen. Den koningh selfs kortst daer aen met een leegher op de selfde grensen genaedert sijnde, heeft sijn voor Laon ter needergeslaeghen. Nae dat hy de Soomer aldaer doorgebraght, en Mansfeldt; die 't beleggh soght op te slaen, hadt doen vertrekken, is de stadt onder sijne gehoorfaemheit getreden. En de Vereenighe Staeten hadden Henrik geldt ver-

1594

Henrik van Bourbon hebben de de Roomschen Godtsdienst aengenoomen, brengt in sijn rijck alles tot een geveensste vrede.

schaft,

1594.

schaft, op voorbedingh, dat hy sijne waepenen in Nederlandt soude voeren, 't welk Elisabeth in 't oogh stak, die wel voorsien konde, dat met den oorlogh ook haeren dienst en achtbaerheit souden uyt hebben. Verscheyde geruchten, dat den koningh sijnen Godtsdienst hadt verlaeten, door Hollandt en Engelandt geloopen hebbende; gelijk by naer geene saek meer 't oordeel en de vrye praet van al de wereldt onderworpen is; baerden in de gemoederen van een yeder afkeer en verbolgenheyt, maer in hen die 't met den Roomschen Godtsdienst hielden geen geringhe hoop, dat de kerkseeden in andere landen aengenoomen, ook alhier souden kunnen in oopenbaere oeffeningh saemen gaen, en, gelijk Vrankrijk daer in 't voorbeeldt van Duytschlandt, soo ook d'overighe dat van Vrankrijk volghen. Maer 't verbondt en de vereenigingh met den koningh in weerdtsche saeken is in weesen gebleeven: op de Godtsdiensten heeft yeder beraemt volgens 't aengenoomen gebruyk en den eysch van sijnen welstant. En de Staeten, niet onbewust, dat de vyandt door heymelijke konstenaeryen teegen hen woelde, hebben by plakkaet verboden eenigerhande schriften, den welstandt van den lande schaedelijk, onder 't gemeen te strooyen, gelastende op 't insluypen der selver acht te neemen, en den Leermeesters, dien 't onderwijs der jeught was aenbevoolen, haer eenigh quaet gevoelen in te boefemen: hier nae heeft de vyandt sijne gedachten op vrede, deese hunne raedtslaeghen op oorlogh gewendt. En naerdien men hoorde dat den Aertshartogh, door 't vergrooten van sijn leegher den schrik en achtbaerheit sijner nieuwe Landtvooghdy aller weeghen pooghde te verbreyden, heeft men in Engelandt en Duytschlandt gesonden, om vierduysent voetknechten, met een kleyn getal ruytery te lichten. Dit krijgsvolk wierdt geleidt door eenen veylighen wegh, den vyandt onbekent, die vruchteloos sich nae den Rhijn begeeven hadt, om hen aldaer t'ontmoeten. Maer hier teegen wierdt de wervingh des Aertshartoghden door armoede en andere toevallen verhindert. Want het regiment van François Saxen Lauwenburgh, dat in Munsterlandt alengskens saemenquam, door de Hollanders geslaeghen sijnde, is ten deele verlopen; en den oovergebleevenen heeft de Graef van Oldenburgh den doortoght door sijne landen geweyghert: ook vergaederde Chimay krijgsvolk uyt Vlaminghen en Waelen, 't welk hy hadt verlekkert met de hoop, dat se in besettingh souden geleght worden. Maer als men hadt begonnen hen onder Verdugo te velde te brenghen, is een groot gedeelte derselver verlopen: d'overighe sijn door sieckte en gebrek versmolten. Een ander regiment van Swartsenburgh is ten deele door den vyandt, ten deele door de boeren by Karpen en Aken verslaeghen. Andere sijn in Hongaryen ten oorlogh getrokken. 't Nieuw krijgsvolk dus verdweenen, 't oude weederspannigh sijnde, quam de groote hoop, die men te vooren geschept hadt, van met dartighduysent man, en met een verdeelde maght, op deese en geene sijde des Rhijns te oorloghen, hen geweldigh te ontschieten. Sels is den Aertshartogh, wiens aankoomst met soo groot een verlanghen te gemoet gesien en bejeegent wierdt, nu in sijne teegenwoordigheit, wanneer sijne leedigheit, sijn minnejacht, en sijne siekten ter kennis van een yeder geraecten, in geen mindere verachtingh gekoomen: soo verre dat hy door smaetschriften en schimpdichten leelijk geheckelt wierdt. Nogh heeft tot belastingh sijner achtbaerheit onder de Nederlanders gedient, dat hy eenighe steden Spaensche besettinghen heeft willen opdringhen. 't Gheen die van Rijffel en Naemen eeven halsterrigh geweyghert hebben, Soo haest het jaer de groente der Lente gewaer wierdt, is men te velde gekoomen, nae men

*Hy houdt
sijn ver-
bondt met
de Veree-
nighde
Staeten.*

*De Staeten
verbieden
by plakkaet
hunne on-
derdaenen
eenigh
quaet ge-
voelen in te
boefemen.*

*Nieuwe
wervingh
der Staeten.*

*Die van
Ernst wordt
verbindert.*

*Ernst koomt
onder de
Nederlanders
in ver-
achtingh.*

te vergeefs twee aenflaeghen gemaakt hadt teegen twee steeden, die de partyen een geweldigh gewicht souden bygebracht hebben. 's Hartogenbosch is het door 't geluk, niet gewoon diergelijke aenflaeghen seer licht te begunstighen, ontduykelt; naerdien de wacht, op d'aenkoomst der soldaeten, door 't vallen van een steen, wierdt opgewekt. Maer in dien op Maestricht moet ook eenen misflagh der beleyders de schuld draeghen, gemerkt de hopluyden, die de Prins te sloop voor uytgedonden hadt, van selfs den schrik op den hals kreeghen: en om dat het krijgsvolk, hen bygevoeght, de weeghen kennende, meer op vrybuyten, dan op dapperheit of manlijk aenbijten was afgereght: ten sy misschien yemant wil oordeelen, dat wy somwijlen soo weynigh den moet als d'uytflaeghen in ons gewelt hebben; en mannen, die sich in alle andere voorvallen vol dapperheit en onverfaeght getoont hadden, by wijlen een noodtloottighe blooheit en als een schielijke beroerte oover den hals gestort is. Van daer heeft Prins Maurits sijnen wegh oover den Rhijn genoomen, om soo veele treffelijke daeden, voor deesen in Vrieslandt uytgewerkt, ten eynde te brenghen, alwaer de troepen van Graef Willem en de nieuwe regementen sich gesaementlijk vervoeght hebben: laetende den Graef van Hooehenloo in den Bommelerweerd, om met twee regementen den Hollandtschen boodem te beschermen. Niet langh te vooren, terwijl het ijs nogh in 't waeter lagh, waeren de soldaeten van Verdugo op Delfsijl, een schans gelegghen aen d'Eems, aengevallen, en hun eerste werk wierdt bedektelijk aengeleght met groote stilte, waer by sy daer nae, om 'er den schrik in te brenghen, een geweldigh geschreeuw ophieven: en hun aenvliegghen was soo verre buyten vermoeden geschiet, dat 'er op de seedijs, die, door een bijstere misflagh der vernuftelinghen oover de graft geleght sijnde, aen het punt des bolwerks gesloten was, door de schielijke waepenkreet en toeloop een gevecht geschiedde, 't welk eenen haccelijken uytflagh soude genoomen hebben, ten waere een schip daer omtrent met heftigh schieten, en de dapperheit der verdaedighers den aenvaller, niet sonder merkelyk verlies der sijner, hadden afgeweesen. Dit pas hebben die van Gröninghen gesanten met geschenken aen den Aertshartogh afgeveerdicht, om hem te bidden, dat hy 't senden van den Opperveldtheer, met al 't gewelt van 't leegher, hen soo dikmaels belooft, niet langher ten algemeenen onderganch, en in 't besonder ten verderve hunner steede, wilde uytstellen. Maer de Prins, wetende, dat men voor Brabant meest bekommert was, en wel de helft hunner troepen ingewikkelt in den Franschen oorlogh, heeft, nae dat hy de vestinghbouwers hadt voor uytgedonden, den wegh nae Koeverdorden genoomen, toegerufft te gelijk tot den tocht, en om, wen 't noodt deede, slagh te leveren. Sijn maght bestont in tienduysent voetknechten, verdeelt in seeven schaeren; de ruytery hadt de middeltocht, maer insonderheit d'achterhoede, omringht. De reeden van deese nieuwe stellingh van slaghorde was, op dat eerst de spiefsen, en eenighe stukken geschuts voor aen in 't hooft gestelt, 's vyandts ruytery (want op dit gedeelte sijner maght stelde Verdugo 't meeste vertrouwen) breeken souden; en de peerden flux op d'afgematte instorten. Ter linker sijde waeren geplaetst de waeghenen, met den toevoer voor de beleegherde en de swaerste regementen. Derechter sijde beslooten met het geschut en de Vechtstroom. Ook hadt Verdugo sich voor sijne werken in slaghorde verthoont, om 's vyandts krachten en gestaltenis te bespieden; hebbende een gemakkelijke wijk om sich te berghen, of, wen 't hem schoon quaeme, opset om te treffen. En Prins Maurits selfs stont in beraedt, of 't hem seekerer waere de moerassen vast te maeken, en daer

1594.

*Vruchteloos
se aenflaeg-
ghen op
's Harto-
genbosch en
Maestricht.*

*Vruchteloos
sen aen-
slagh der
Spaenschen
op Delfsijl.*

1594.

*Verdugo
breekt, op
d'aen-
koomst van
Prins Mau-
rits, 't be-
legh van
Koevorden
op.*

oover den beleegherden by te koomen, of op 's vyandts beschanfinghen aen te vallen. Maer de Spanjaert heeft sijne regementen, die door langhen hongher afgemat, en op 't naekendt gevaer ooverhoop geraekt waeren, sijnde 't oudt krijgsvolk van Parma, by nacht en in stilte afgevoert, neemende sijnen wegh nae Oldenseel; aldaer heeft hy sijn leegher neêrgeflaeghen, en den soldaeten, in plaets van betaelingh, met buyt versaedight; die de landen op den Duytschen boodem doorstroopten, en andere, welke met des te meerder graetigheid geplundert wierden, om dat se dogh in korten stonden onder 's vyandts bedwangh te vallen. Een gedeelte van sijn volk heeft hy oover d'Eems gevoert, alwaer het steedeken Linghen voor den Koningh beset gehouden wierdt: een ander gedeelte nae Gröninghen, om daer door 't gemeen, dat wispeltuerigh van aerdt is, en een schielijke ontsteltenis, indien'er yets moght voorvallen, in bedwangh te houden. Nae dat den dagh ontdekt hadt, dat de vyandt by nacht gevluicht, en de werken leedigh waeren, en nae dat de beleegherde, en die 't hunnen ontfette quaemen, elkander vol vreughde bewellekoomt en begroet hadden, is het naeste geweest, 't gheen men tot nogh toe hadt voorgenoomen, Gröninghen, dat in de jonghstverloope jaeren reets aen 't schokken geraekt was, met geweldt tot oovergaeve te dwinghen, onaengesien het door wallen en bolwerken treffelijk vast was, en nogh aen leeftoght, nogh aen oorloghs behoefden 't allerminste gebrek hadt; jae niet weynighe der voornaemste leeden van Vrieslandt, deese stadt, die den handel nae sijn sleepen soude, liever tot vyandt, dan tot bondtgenoot begeerden. De ruytery afgesonden sijnde, om alle toeganghen der vyanden by Steenwijk, Koevorden, en de Bourtangh te sluyten, is'er een regement te Zutphen gelaeten, om den vyandt, wen 't noodt deede, op te houden; 't geschut is oover see derwaerts gevoert. Prins Maurits dan trekt door de velden, die als nogh het droevigh geheughen van soo meenighvuldighe neederlaegh der sijner naelieten: want van moeders sijde hadt hy sijn afkoomst uyt den huysen van Saxen, waer van eenighe in deese selfde beleegheringh de doodt hadt weghgenoomen, of genootsaekt nae een langhwijlighen en vruchteloosn arbeit die rampsaelighe besittingh te verlaeten. Nogh hadt het sijnen oomen van Vaeders sijde niet weynigh gekost, aldaer den borgerlijken oorlogh gestookt te hebben. De bejaerdste die nogh in leeven waeren weesen de plaets aen, alwaer Adolf van Nassau leggende, den buyt dien hy den verslaeghen Graeve van Arembergh hadt uytgeschut, en d'eerste seeghe sijner waepen met sijn eedel bloedt bespate. Ook bekende men de schanffen, welke Luidewijk van Nassau ingenoomen hebbende, te vergeefs op den afval der borgheeren en hunnen ernstighen yver tot de vryheit gehoopt hadt. Daerenbooven niet verre van daer Jemminghen, en den oever, die door den neederlaegh van seeven duysent mannen ten vloek geworden was. Maer Prins Maurits en Graef Willem (want beyde hadden se hier te gelijk het hoogh bevel, sonder eenighe naeyver of tweedraght) om, ooverschrijdende de glory hunner voorfaeten, 't voorbediedtsel dier plaetsen te veydelen, hebben de leegherplaetsen rondtom de stadt verdeelt, en neemen de haere aen die sijde, alwaer Gröninghen van Vrieslandt afgewendt, een breedt uytzicht naer Duytschlandt heeft; en seker nergens was de stadt, soo ten opsight der toorenen en bolwerken gehecht aen de wal, als der buytewerken, beeter gesterkt. Maer al eer ik voortvaere met de beleegheringh dier vermaerde stadt te voltrekken, sal 't, mijns oordeels, niet nutteloos sijn, de gelegenheit van dit gewest en de volken ons soo vaek voorkoomende, dewijl wy die nergens elders hebben aengeroot, t'ontvouwen.

*De Prins
beleeghert
Gröninghē.*

*Beschrij-
vingh der
voorkoo-
mende vol-
ken en ge-
leegenheit
deeses ge-
wests.*

De

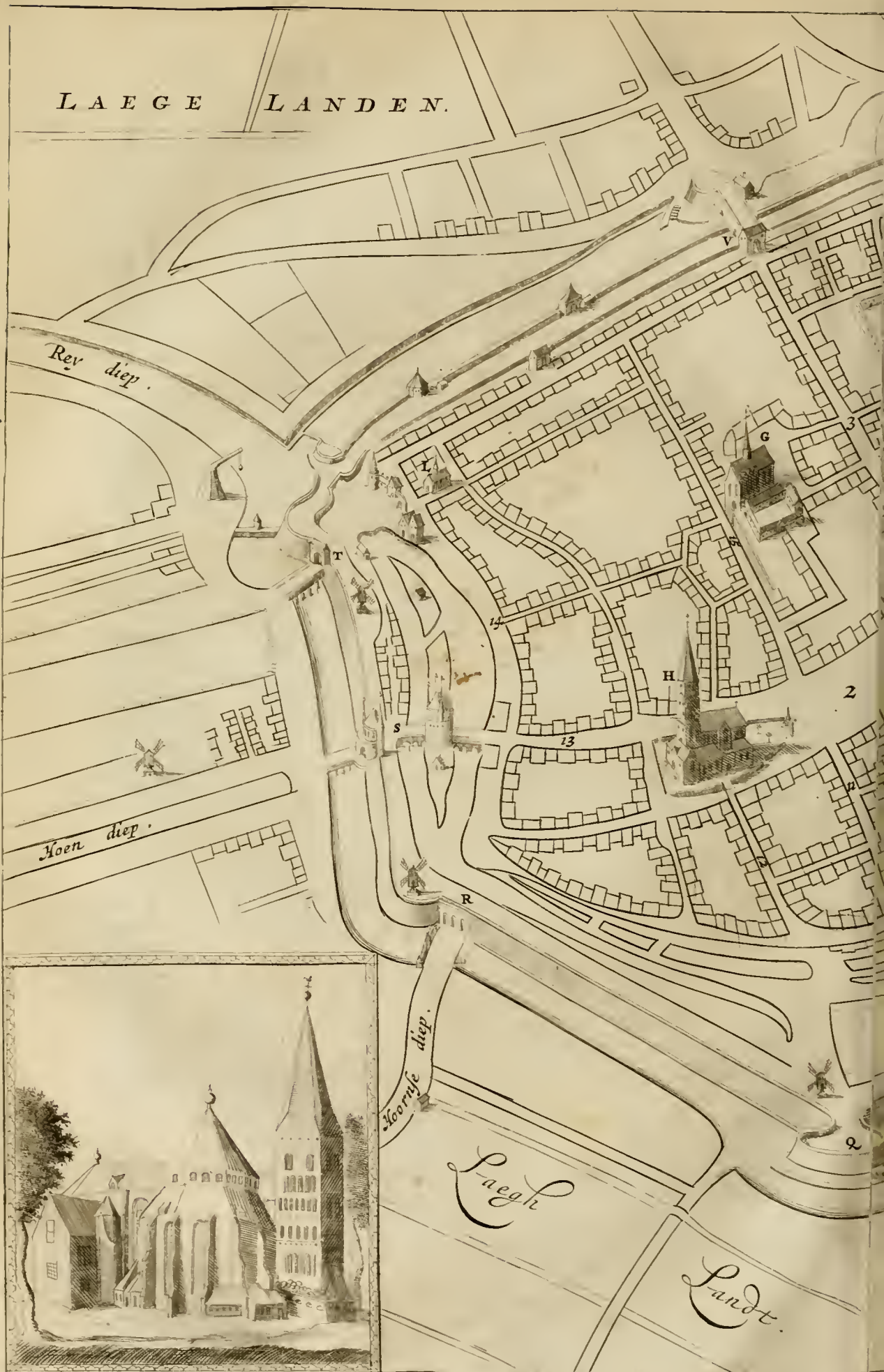
De volken Ooverrhijn, binnen d'Eems beslooten, sijn buyten twijfel van aeloude vermaertheit. Hunne verftgefoghte oudtheeden sijn, gelijk onder alle andere volken, door beufelinghen en versiertheeden onseeker, aleeer het Roomsche rijk met de waepenen ook het geheugen haerer bedrijven voortgeset heeft; toen is de dapperheit en trouwe der Vriesen vermaert geworden; den naem der Franken is spaeder bekend geweest; van welke een gedeelte Saliï genoemt sijn, van de stroom, dien d'oude den naem van Sala gegeven hebben, en geloofst wordt, door vermeerderingh eener lettergreep, d'Yffel te sijn; en hier van hebben de Salijke wetten hunne benaemingh. Wie de stichters en den eersten oorsprongh deeser volken geweest sijn, soude ik niet meer kunnen verhaelen, als van geheel Duytschlandt, sijnde selds by d'oude een vast gevoelen, dat het inboorlinghen sijn, die het Landt bewoonen: dat is, dat in die tijdt, toen eerst het menschelijk geslaght, gedreeven of door vermeerderingh van stammen, of door begeerlijkheit, sich oover see begaeven en woonplaetsen soghten, 'er geweest sijn, wien ook deesen uytersten oever des Oceans ten deele gevallen is. En ondertusschen wil ik niet ontkennen, dat een gedeelte der Normannen en Saxen, en indien 'er eenighe andere volken door hunne scheepen de seekust in bedwangh gehouden hebben, in deese gewesten oovergebleeven sijnde, gelijkerhandt de seldse feeden en eene heerschappy hebben aengenoomen. En op 't seldse voorbeeldt hebben ook deese de meenighe, die geweldigh vermeenighvuldighde, in de naestgeleeghene landen en verder uytgebreidt. Maer booven al is seer aenmerkelyk, dat twee rijken, der Franschen in Gallien, der Engelschen in Britannien, hunne eerste beginselen van deese en de naebuerighe volken gekreeghen hebben. Hoedaenigh hunne binnelandtsche bestieringh, hoedaenigh een weesen van Staet, in die onbeschaefde eeuwen, onder hen geweest sy, soude ik niet ten vollen kunnen verseecken; dan alleen bevinde ik, dat van hunnen eersten oorsprongh af Koninghen oover hen gestelt geweest sijn: echter soo niet, dat door deesen naem een oneyndighe en onbepaelde maght beteekent wierdt: maer dat, gelijkerwijs door geheel Duytschlandt, 't hooghste gesagh by het volk en de Prinsen geweest is. Dogh nae dat Duytschlandt en Vrankrijk onder eene heerschappy vereenight, en niet langh daer nae wederom van een gescheyden sijn, hebben de volken, geseten tusschen die beyde, gearbeidt om sich in vryheit te handthaeven, de vorsten om hen onder hunne heerschappy te trekken; alles was vol beroerten, niets bestendigh. En het Christen geloof, niet by alle volken gelijkerhandt aengenoomen sijnde, heeft, gelijk de gemoederen, soo ook de regeeringh van een gescheyden, naerdien eenighe, bekoort door schijn van heyligheit, sich liever de gehoorfaemheit eener Priesterlijke heerschappy onderwierpen: andere, en die wijser, veel eer eenen oorloghsvorst en waepenen soghten teegen de woeste volken, die hen te waeter en te lande bespronghen. Hier uyt reesen onder hen oorloghen, en hoewel se in den Godtsdienst oover een quaemen, echter hebben de geschillen geen eynde genoomen; welke onder verweelos voorgeeven van Godtsvrucht, en daer uyt met geweldt en teswaerde door verscheyde konstenaeryen beleidt wierden. Dus hebben de Bisschoppen en Graeven, sijnde de Batavieren onder hen verdeelt, te gelijk d'aengrensende volken, yeder die hem naestlaeghen, ooverweldight. Want die van Zutphen, aen geene sijde d'Yffel d'eerste die men ontmoet, sijn onder Gelderlandt getrokken. Die aen dees sijde, welke eygentlijk het Landtschap van Ooveryssel genoemt wordt, en die hunne besondere naemen draeghen, die van de Twent, Salandt en Drente, sijn door de Bis-

1594.

schoppen van Utrecht beheert geweest. Maer dat gedeelte van Vrielandt, 't welk binnen 't Vlie geleeghen is, heeft, nae langhduerighe weêrspannigheit, sich onder de gewoonten en de heerschappy van Hollandt moeten schikken. Die oover de meyren woonden, hebben den oeyer teegen oover hen in een oorlogh en afgrijfelijke gevechten ingewikkelt, meermaels ooverwonnen, dan t'ondergebracht sijnde, om dat de Graeven van Hollandt 't voor een weederweerdigheit opnaemen ter beede te heerschen, en sy op hunne aeloude vryheit, en die naer hun gevoelen, by handtvesten der Keyseren was bevesticht, stonden. Dus oover den gemeenen welstant raedtslaende, verkoosen sy eenen uyt den hunnen, dien 't hooghbewint hunner saeken wierdt opgedraeghen, onder den naem van Heer. Maer Gröninghen, een stadt, die van oudts de sterkste in Vrielandt is geweest, wordt om de bequaeme gelegenheit van d'Eemstroom, en de aengrensingh aen Duytschlandt verheeven. Hier van daen is 't, dat dië stadt, booven haere fiere trotsheit van aerdt, eertijds hadt darren hoopen, dat se als hooft van het geheele Landtschap, en vervolghens tot aen d'Yffel heerschen soude. Dan 't geluk des oorloghs deese hoop te leur stellende, bepaelt se de grensen haeres gebiedts tusschen d'Eems en Lauwers, niet sonder merkelyke last der Ommelanden; gemerkt 't vertieren hunner waeren hen verbooden was, ten sy die alvoorens in de stadt te koop gebracht wierden. Tot vestigingh deeser moogenheit, nae dat se, door verbonden, en 't gebruyk sich de naem van recht hadt aengemaecticht, heeft men nae uytheemsche vorsten omgesien, en die meermaelen verandert, aen wien op den eernaem van Beschermheeren, schattinghen betaeldt wierden, met voorbedingh, dat hunne wetten en gewoonten ongekreukt bleeven: dit was voor eenighen tijdt seer aengenaem en smaekelyk, soo langh de Prinsen toeleyden, om de gunst der gemeenten aen te fokken; welke nae dat se door grootheit en afgunst is verstorven, heeft doen bliken, hoe schaedelijke gevolghen voorbeelden van dien aerdt hebben: sijnde den Vorsten ingebooren, 't gheen hen eenmael is in handen gevallen, door alle middelen te behouden, en de schatten, die men hen heeft begonnen by te setten, komt gehoorsaemheit en gewillighe verplichingh te beswijken, allerweeghen door geweld te vervolghen. De stadt derhalven halsterrigh, nogh vernoeght met de vryheit, nogh het jok der flavernye duldende, daerenbooven ook veeltijds door inwendighe geschillen geschokt, heeft, uyt weersin van Heeren, Heeren voor altoos aengenoomen, sonder deel te hebben aen een geluk, om welk andere volken de waepenen in de handt neemen. Dus heeft se 't eertijds met de Bischoppen van Utrecht besoght, en feedert, uyt vrees voor de Saxen, onder de heerschappy der Oovereemsche, Geldersche, en ten laetsten onder den huysen van Oostenrijk vervallen sijnde, onaengesien soo geweldighe schuppinghen, altoos de fierheit haerer glory in den boesem gedraeghen, behoudende onder die van Oostenrijk het recht van hunne eygene magistraeten te verkiesen, uytgefondert eenen gefant des Vorsten, die in de Vergaedingh des Hooghenraedts, welke de kennis der saeken raekende de landen was aenbevoelen, de voorsettingh hebben soude. Sijnde in deesen oorlogh, waer in niets onberoert gebleeven is, door geweldighe en swaere muyterien gefoolt, is se ten laetsten onder de Spaensche heerschappy ter needergeset, met een schijn van vryheit: niet, gelijk andere steeden, om verschil in Godtsdienst: want als men door verwoede strengheit van plakkaeten de belijders van den nieuwen Godtsdienst wreedelyk vervolghde, hebben deese, allesints verdreeven sijnde, sich in die stadt, als in een veylighe ver-

L A E G E L A N D E N .

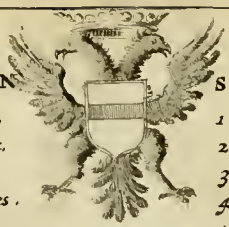
Het beleg der Stadt Groning

GEBOUWEN

- A St. Martens Kerck.
- B St. Walburgs kerck.
- C Latynse school .
- D Franciscani minores .
- E Geeslycke maegden .
- F Iacobyner clooster .
- G Franciscani majores .
- H L. Vrouwe ter .A.
- I H. Geest Gasthuys .
- K St. Geertruts gasth .
- L St. Jacobs gasthuys .
- M Het Raet huys .
- N t. Neere wynhuys .
- O Ooster poort .
- P Neer poort .
- Q t. Groot rondeel .
- R Marswix pype .
- S t. E. poort .
- T Krane poort .
- V Bottinge poort .
- W Ebbinge poort .
- X Peel poort .
- Y Stiental poort
- Z Drenkelaers Tooren

STRATEN

- 1 Breede Merckt .
- 2 N's merckt .
- 3 Bottinge straet .
- 4 Ebbinge straet .
- 5 Peel straet .
- 6 Ooster straet .
- 7 Gelinge straet .
- 8 Keer straet .
- 9 Peelfer straet .
- 10 Hardinger straet .
- 11 Folkerdinge straet
- 12 Schol holm .
- 13 Brugge straet .
- 14 Ter .E .
- 15 De Iadt straet .

verblijfplaats, konnen begeeven: maer om dat de Vereenighde Staeten een heevigh geschil ontsteeken tusschen haer en d'Ommelanden, 't sy naer waarheit, 't sy uyt gunst, ten voordeele des Aedels gevonnist hadden: is den Spanjaert, looser sijnde, der steede gunstigh geweest, waer door hem 't bestier oover d'onderhoorighe landen toeviel: door dit eene gedreeven sijnde, om den afvallighen Rennebergh te volghen (soo geweldig heeft de wracklust en de begeerte om eenen opgevatten haet te voldoen de gemoederen booven alles ingenoomen) hebben se hunnen Godtsdienst en verbonden verworpen. Besettingh in te neemen hadden se, gelijk hier vooren verhaelt is, geweyghert, en dit bedingh met den Koningh gemaakt, die hen nogh meer andere verlichtingh van belastinghen hadt ingewillicht: maer drieduyfent uyt de gemeente waeren in Spaenschen dienst aengenoomen. 't Uitheems krijgsvolk was tot neegenhondert in 't getal in de voorsteeden geleght; lijftoght, grof geschut en buskruyt was hier in soo grooten oovervloet, als naeulijx ergens. 't Leegher wierdt wat verre van de stadt ter needer geslaeghen, op dat het grof geschut der steede te minder schaede deede, terwijl men besigh was met sich teegen geweld van binnen en van buyten te beschanffen en de werken vast te maeken. Tusschen twee stroomtjens, 't Hoorn en Schuitendiep, die, spruytende uyt de moerassen van de Drente, door de graften van Gröninghen loopen, en door het Reydiep sich met de see vermengen, strekt sich uyt ten hooghe, drooghe en gelonde vlakke. En naer dien men niet maghts genoeg hadt, om de geheele stadt t'omringhen, heeft men goetgevonden die van deese sijde aen te tasten, en van daer den vyandt, wen hy moght aenkomen, te verwachten, settende door 't op stouwen dergemelde riviertjens alle d'omleggende landen onder waeter. En door ervaerenheit heeft men ondervonden, dat de waeteren naer by de steeden geen meerderen dienst doen met den vyandt af te keeren, als schaede met den beleegherden alle ontfet van buyten te beneemen. Ook heeft de Prins eenighe vaerten doen graeven, om door de selfde 't geschut teegen verscheyde schanffen, die doorgaens hier en daer door 't landt verspreidt laeghen, te gemakkelijker aen te voeren. Sommighe die verlaeten waeren, heeft men sonder moeyte in sijn geweldt gekreegen. De aensienlijkste van allen was de schans van Auwaerderfijl, welke den Hopman met meerder standtvastigheit, dan de jeegenwoordighe noodt scheen te vereyffchen, verdaedighde; dies de soldaeten, brandende in drift om den moort hunner spitsbroederen, 't jaer te vooren in de selfde plaats gepleeght, te wreken, brugghen en ladders by een gerukt hebbende, met soo geweldig een vurigheit ten storm aenvallen, dat de oovergaeve, te laet by die van binnen aengebooden, geen plaets kon grijpen; jae selfs het teeken en den last, om toe te vlieghen niet afgewacht wierdt. Dus gingh 't op een wreesselijk moorden, dat door een schielijken brandt, by geval ontstaen, verswaert wierdt. Deese schans ingenoomen sijnde, quam den toevoer te waeter uyt Vrieslandt vry gemakkelijker in 't leegher; waer by die van Embden ook niet weynigh fonden, tot dat Verdugo hen door dreygementen affchrikte, van hunne geneegenheit voor den staet te seer te doen blijken. De beleegherde deden uyt de stadt en de voorstadt eenighe uytvallen, niet sonder geluk, dewijl die in de nieuwe werken op de wacht laeghen, door den geduerighen reeghen waeren afgemat, en de aenschansinghen, door den yverfught der krijgsliden, met meerder haest dan voorsichtigheit wierden voortgeset. Swaerder werk heeft men terstont by der handt genoomen, en begonnen met graeven allengskens te naederen beyde de sijden eener poorte, welkers eene door 't bolwerk van

1594.

*Verhael
der beleegheringh.*

1594.

de wal, d'ander door een buytenwerk wierdt verdaedicht. Geweldigheeft men wederſijts op den anderen geſchooten, en 't grof geſchut doen donderen. Eenen dijk en een werk van aerde opgeworpen wederſtonden eenighermacten 't ſchieten; brugghen, poorten, toorens en gebouwen wierden om verre geworpen. En uyt onderſchepte brieven aen Verdugo was gebleeken, dat den oovervloet van buspoeder door nutteloos quiften, en andere toevallen by nae ten eynde geloopen was. Derhalven heeft men hen vermaent, dat, naedemael ſe ſigh van hunne bondtgenooten, die ten deele in Vrankrijk, ten deele door hunne eyghen tweedraght wierden opgehouden, verlaeten, en allerweeghen door de waepenen beſlooten ſaeghen, geen oorſaek van hun eyghen verderf te weefen. Sy antwoorden, niet als beleegherde, maer als luyden, dien 't geheughen hunner voorighe achtbaerheit, en verſche krachten verhooveerdighden, en in alles, dat ſe nimmer door de voortreffelijkſte veldtooverſten ſtraffeloos aengetaft waeren. Echter was de geheele ſtadt niet in een gevoelen, en hier uyt rees ſtof tot tweedraght. De Gilden, die omtrent de gemeene ſaeken meerder geſagh hadden, dan hen ſelver dienſtigh was, ſtelden den Magiſtraeten de geheele ſaek in handen, om naer hun welgevallen alles uyt te voeren; onlanghs te voeren, als men de beleegheringh te gemoet ſagh, hadden ſe gefanten om hulp gefonden. Maer de Nederlandtſche ſteeden, ſorgeloos in ſoo gewichtigh een gevaer, laetende ſigh yeder om 't ſeerſt aen geene ſaek meer geleegeen ſijn, dan in den nieuwen landtvooght te behaeghen, gebrak geen kennis om gelt te quiften, dan wel om dat ten meeften oorbaer aen te leggen, waerom teegenwoordigh door gebrek aen penninghen de grootſte ſaeken verlooren liepen. Derhalven ſijn 'er geweest, die eenen voorſlagh deden, van de ſtadt den Hartoghe van Brunſwijk oover te leeveren, welken raedt de Graef van Hoohenloo hadt ſoeken door te drijven, op hoop, dat, quam hy te gelukken, hem de landtvooghdy niet ontſtaen ſoude. Maer deefe hoop heeft de beleegheringh afgebrooken, in't begin van welk men meermaels was in onderhandelingh geweest, thans onder ſchijn van de dooden te begraven, dan weder om de gevanghene vry te ſtellen, en veel diergelijke dekmantels: ſijnde hen daer by vergunt ſtilſtant voor weynigh daeghen, welken de ſteedelinghen ten laetſten ook verſoghten verlenght te hebben, om onderwijlen ſeekerer beſcheit van Bruffel af te wachten; dat hen met reeden afgeſlaeghen wierdt. Jarges, het voornaemſte lidt der magiſtraeten, eer-tijds burgermeefter, en nu Kornel, ſijnde een vyandt van de vrede, en gewaepent met de tongh der Jeſuiten, hadt het ſchuym der behoefighſte onder 't graeuw, dien uyt het gemeen nogh te hoopen, nogh te vreeſen ſtondt, op ſijne ſijde getrokken. Deefe dreyghden den geenen die van de vyandt oover en weder ginghen en die ſigh tot vrede geneeghen toonden ter needer te maeken, ſigh nogh van moorden, nogh van rooven onthoudende. Thans deden de galeryen en andere werken genoeghſaem blijken, dat hun bederf op handen was. Maer booven al liet het ſigh jammerlijk aenſien, wanneer vuerballen en granaeten by donkeren nacht in ſtadt geworpen, door hunnen brandt een helder licht maekten, en die van binnen met hoopen ſaemen rottende en toefchietende, om hunne huysen, hunne middelen te redden, of door den brandt vernielt, of door de koegelen ſelfs verſcheurt wierden. Sulx dat ſe ten laetſten niet meer weetende, wat hen te mijden of te verdaedighen ſtondt, de geheele ſtadt met ſchrik en jammerlijk geſchrey vervulden. Hier teegen gaeven de geeftelijke, en die de Spanjaert door geldt verplicht hadt, hunne beſondere belanghen den naem van getrouw en ſtandtvastigh voor den koningh

Koningh te blijven: en hebbende reets eenighe der gener die in de voorstadt in besettingh laeghen sich verftout met schuytjens oover de graft te steeken, en in stadt te koomen, sijnde door sommighe geroepen, door andere afgeweefen, ontfont'er een heevighe muymery, die in 't begin niet sonder bloedstortingh toegingh, dan korts daer aen door vrees van buyten aen 't bedaeren rakte. De Prins, om, door 't voortsetten van den oorlogh, de beleegherde tot raedtflaeghen van vrede te brenghen, doet het grootste raevelijn van allen, dat binnen de graft was, en een ooverblijffel van 't kasteel des Hartoghen van Alva, ondermijnen; en, om deese list onder eenen anderen aenflagh te bewimpelen, dreyght hy de sterkten, door 't grof geschut omverre geschooten, stormenderhandt te willen bemachtighen. Daer by waeren de bestormers, sich gelaetende, als of se door den geweldighen toeloop der ingeseetenen wierden te rugh gedreeven, achter uyt geweeken, en 't buspoeder, in de mijnen verborghen, aen brandt gesteecken sijnde, is het raevelijn gespronghen, en een groot getal menschen gesmeeten in de omleggende graften en verder tot binnen 't leegher: andere sijn in d'openingh der aerde leevendigh bedolven. Ettelijke soldaeten (Schotten waeren 't) daer op de breuk beklimmende, om, vervolghende de vluchtende, gelijkerhandt in de stadt te vallen, wierden hier in verhindert door 't breeken van de plank, geleght in plaets van d'afgeschootte brugh; echter hebben se de plaets ingehouden, en sich door sakken gevult met sandt teegen de musketschooten verseekert. En nu reets waeren alle de soldaeten ontfteeken in een brandende begeerte om dieper in te vallen, eysschende alles te vermoorden, en begeerigh om die t'onderstebooven te keeren. *Deese was de stadt, door welkers snoodt bedrijf alle plaetsen oover Rhijn nu veertien jaeren langh door den oorlogh uytgeput of bedorven waeren. Dat het jammerlijk vernielen van soo veele schanssen en slooten, en 't verwoesten der landen, en soo meenighen bloedighen veldtflagh hunne beurt ter wraeke vorderden. Dit soude allen anderen ten voorbeelde dienen, den tijdt der seeghe door geen ydele halsterrigheit te verwijlen, noch den ooverwinnaer selfs door soo fier en trots een antwoordt te bespotten. Wat was'er dogh gloryrijker voor den Veldtheer, dan het reght der seeghe te werk te stellen teegen een weederspannighe stadt, die sich oover den moordt en den roof der sijne als noch verheughde. Of hielt hy 't gemeen in hoogher weerde, dan de schaede en het ongelijk sijner maeghschap, dan de wraek oover sijne voorsaeten, geen reeden echter was'er om te behouden eene stadt, die haere naebuieren ondraeghlijk viel, die door geene wetten was te buighen, en die de vryheit der bondtgenooten nimmer soude getrouw blijven, waer teegen sy sich t'eenighen daeghe versettende, hoe merkelyk een bederf stont haer beschooren, of, soo die betugelt wierdt, wat anders, dan schande.* Dus sprak men oopentlijk uyt: en yeder hadt sich reets ingebeelt braeven buyt uyt soo rijke stadt te maeken. Maer de Prins, en die hem uyt den Raede van Staeten vergefelschapten, oordeelden, dat, om d'ooverighe oorloghsdaeden gelukkig uyt te voeren, 'tgeensints raedtfaem waere, den soldaet tot wreedtheeden en ongebondenheit teegen den borgher te gewennen. Dus vondt men dienstigher 't verfoek en de gefanten der beleegherde te hooren, die, uyt verscheyde staeten, selfs uyt geestelijke, bestaende, buyten de vesten quaemen, en de stadt, met al 't gheen onder hun gebiedt behoorde, aen den Staet der Vereenighde Nederlanden vast maekten, om, behoudens hunne wetten en gewoonten, op gelijke voet met d'andere bondtgenooten geregeert te worden. Sy hebben besettingh ingenoomen, ter tijdt en wijle, dat de

Gröninghen
geeft sich
oover.

nieuwe

1594.

nieuwe regeeringh door gewoonte soude bevesticht sijn; en gesamentlijk met die van Vrieslandt Graef Willem van Nassau tot hunnen Landtvooght. 't In en uytheemsch krijgsvolk is den vierentwintighsten van Hoymaendt onbeschaedicht uytgetrokken. De Prins sijn intrede binnen de stadt gedaen hebbende, heeft den Prötestantschen Godtsdienst herstelt, de beelden uytgeworpen, en, volgens de bedingspunten, de magistraet gekooren, voornaementlijk uyt de ballinghen om hunnen Godtsdienst, fullendé 't oudt gebruyk voor 't toekomende plaets grijpen. De geschillen van Stadt en Lande, die, eertijds tot waepenen en handtgemeenschap uytgebarsten sijnde, nogh niet bygeleght waeren, heeft men gestelt in handen der Algemeene Staeten der Vereenighde Nederlanden. En ondertusschen sijn van Brussel in den Haeghe gekoomen Otto Hartius en Jeronýmus Koomans, gesonden als oover besonderen handel aen de gemaelinne des Prinsen van Chimay, welke vluchtende voor de bitterheit haeres gemaels, sijn in ballingschap in Hollandt ophieldt. Aengaende de vrede hebben se, niet naer weerde van soo gewichtigh een saeke, maer alleen als in 't voorbygaen, gehandelt, brengende brieven van den Aertshartogh, waer in hy wijdtluftigh *van de lasten en onkeylen der oorloghe, en van de vruchten, die se met weeder onder hunne voorighe gehoorsaemheit te keeren, en uyt den onderlinghen handel, te verwachten hadden, heeft gesproken. En dat noyt eenighe geschillen waeren onsterfelijk geweest; dat weynigh oorloghen door de waepenen, de meeste door vreedehandelingen gesleeten sijn. Dan nogh, soo men tot nu toe voor eenighe trouwloosheit was bedught geweest, immers waere de deught des huys van Oostenrijk niet onbekent, nogh hy, als middelaer der vrede, verdacht te houden. En boovendien, dat hy op geene andere hoop sijn vaederlandt, sijns broeders hof verlaeten hadt, dan om de Christen volken in waere en trouwe eendragt te herstellen. Den Staeten van hunne sijde waer niet geraeden, den weelighen voorspoedt hunner saeken, 't hacchelijk verloop hunner vyanden, liever 't meenigherley geval der oorloghe en de keerkanffen des gelux ten besten te laeten, dan den tijdt, in welken sy veel eer den vrede geeven, dan aenbieden konden, waer te neemen. Hier op hebben de Staeten, van onderen aen beginnende, treffelijk hunne saeke verdedicht, en geantwoordt voor hunnen godtsdienst, wetten en vryheeden, welke eertijds by den ooverleeden Keyser Maximiliaen voor goetd gekeurt, door Mathias, broeder des Aertshartoghen, met de waepenen verdaedicht waeren. Dat sy seedert, door de onversoenelijke verwoetheit der Spanjaerden, tot de waepenen gedronghen sijnde, het meenigherley geval en lotwissel der oorloghe hen geensints waere onbekent gebleeven, maer dat Godt hen in allerley nootd en swaere verdrukkinghen hadt bygestaen: en nu, dewijl hunne saeken, soo door verbonden met maghtighe Prinsen, als door eyghen dapperheit, in soo goeden staet gebraght waeren, daer op steunende, hem liever d'uytkoomst hadden te beveelen, dan eenen vyandt, wiens trouwloosheit men by soo gewisse ervierenheit vaek hadt ondervonden, te betrouwen; en om sonder de koninghen hunne bondtgenooten de waepenen af te legghen, hen ook door onderlingh verdragh benoemen was. Hier aen knoopten se verscheyde voorbeelden, om aen te wijzen, dat de vrede hen nimmer dan op bedroggh, of vruchteloos, aengebooden was: en 'er nu niet soo veranderlijcx voorgevallen, waerom men meerder seekerheit hoopen konde. Want verre van daer, dat Philips sijnen ouden haet den Christelijken vrede ten welgevallen vergeeten wilde; liever hadt hy te dulden, dat den Türk Europe plunderde, dan selfs af te laeten van door waepenen en listen 't inswelghen van vreemde rijken te be-
loeren.*

Ernst handelt by de Staetendoor gesanten van vrede.

loeren. 't Gheen beweesen was door eyghen brieven van Philips aen Willem Klement, waer in hy hem belaste, den Keyser door beloften om te leyden: daer by doende, dat het geweld der Turken lichtelyk door geschenken van de Spaensche heerschappy kon afgekeert worden. Ook versweeghen de Staeten niet, dat de plechtigheden, om den vrede te vestighen den Landtvooghden wierdt aenbevoulen; maer dat het reght en de maght om dien t'onderhouden aen de Heeren stont. En eyndelyk wat hoop, soo langh 't uytheemsch krijgsvolk Nederlandt foolde, en de Spanjaerts, al 't bewint in handen hebbende, d'opreghte meeningh des Aertshartoghen door bittere en wreede raedtslaeghen omverre wierpen? Men stroyde oover al, om den vrede des te haetelyker te maeken, 't gevoelen van niet weynighe onder de Roomsgesinde, die ontkennen, dat men luyden van verschillenden Godtsdienst is verplicht woordt te houden: en de schaedlyke gevolghen van dit verdichtsel hen wel te reght op 't hooft gedropen waeren, terwijl se alleen uyt sught tot tweedraght allen onderlinghen handel tusschen den menschen afbreeken. Want dat inderdaet die reght en eerlykheit geene andere paelen, dan hun eyghen belangh, stellen, hunne eerloofheit door geenen dekmantel bewimpelen konnen; en dat hunne trouwloofheit hen niet langh te staede koomt, is, dat sy selfs een voorbeeldt teegen hen selven sijn. Ook hadt het gemeen, 't welk eer dan yemandt des oorloghs wars is, nae dat hunnen haet door 's vyandts versche schelmstukken vernieuwt was, eenen afkeer van alle hoop tot vrede gekreeghen. Want de Spanjaert, bevreesd voor de jeught des Prinsen, roemrughtigh door soo veele ooverwinninghen, en 't verbondt met twee Koninghrijken, hadt, om de grootheit van 't gevaer, soo verre alle schaemte voor eerloofheit ter sijden gestelt, dat hy, moordenaers gekocht hebbende, toeleyde om door yeder moordtsteek in 't besonder uyt te voeren, 't welk geheele leeghers naeuwlijx souden te weeghe brenghen. En noyt is 'er eenighen tijdt geweest, dien de schandelykheit van diergelyke schelmstukken meer haetelyk maekte, soo dat niemandt een opreghte vrede verwaghte van hen, die sonder eenigh ontfigh oover alle kriegsreghten heen stapten, en de paelen die den haet sijn voorgestelt soo verre te buyten ginghen. In dit selfde jaer, dat men versoght in handlingh te treden hebben een Priester van Naemen, en daer nae ook een soldaet, die oovergelopen was, voorgekoomen op vermoeden, getrokken uyt de ongestaedigheit hunnes weesens, gelijk ooverlegginghen van soo gewichtigh een schelmstuk swaerlyk te bedekken sijn, daer nae uyt vrees voor solteren, geoopenbaert den geheelen handel der aenslaeghen, die op den persoon des Prinsen, op sijnen broeder Henrik Frederijk, en op andere uytsteekende mannen in de Republyk waeren toegeleght: op yeder om besondere reedenen; op Leoninus, om dat hy de party des Konings hadt verlaeten: op Aldegonde, om dat hy Parma tot trouwloofte hoop teegen den Koningh opgeruyt hadt: op Oldenbarnevelt, om dat men hem geloofde teegen den vrede te sijn. De naemen der moordenaers waeren Michiel Renichon, en Pieter du Four: maer met meerder reedenen verdienen de eerste smeeders van dit schelmstuk by naeme gestelt te worden, die, sijnde personaedjen van soo uytsteekende luyfter, en in staet van glory te behaelen, sijn tot die schendighe daedt verplicht hebben. Fuentes dan en Ibarra, Spanjaerts, en Stanley, die Deeventer verkocht hadt, en onder de Nederlanders la Motte en Barlemond, erfgenaem des ouden haets teegen den huys van Nassau, en daer beneevens Affonville, die sijn eertijds met de moordt des Prinsen van Oranjen hadt besoodelt, wierden door bliken by de misdaedighe gevonden, of

*Renichon en
du Four,
omgekocht
van den
Koningh en
andere
grooten,
om den
Prins en
verscheyde
hoofden in
Nederlandt
te vermoor-
den.*

1594.

door hunne vrywillighe bekentenis, nae dat hunne doot beslooten, en 'er in 't ontdekken der meedeplightighen geen belooningh te hoopen was, aen den dagh gebraght. Ook wierden verhaelt de beloften en aentrootinghen des Aertshartoghen: aen Renichon in 't besonder, dat hy hem rijkelijk en ten oovervloet beloonen soude: aen du Four, met deese woorden: *soo ghy volbrenght, 't gheen ghy my belooft, dat ghy den dwingelandt om 't leeven brenght, sal de reghte wegh nae 't Paradijs voor u oopen staen.* En men vondt 'er, die door dit bewijs sijnen aerdt, dien men voor vreedtsaem hadt geoordeelt, in teegendeel uytleyden, en wilden geloofst hebben, dat hy die besaedighde seeligheit in weesen alleen gemackt hadt, om soo bijsteren verwoetheit te bedekken. Immers Koomans en Hartius, die, toen dit schelmstuk van Renichon uytbrak, nogh in Hollandt waren, ontkenden, dat den Aertshartogh in eenighen deele daer aen schuldigh was; daer by doende, dat ook Barlemond bereydt was, soo men hem vrygeley van den Staet en gijfelaers vergunde, sich in persoon teegen dien laster te verantwoorden. Maer dewijl men hem op geenen anderen voet wilde laeten koomen, dan om, soo hy oovertuuyght wierdt, straf te ontfanghen, is die voorwaerde verworpen. Om dien selfden tijdt wierdt Luidewijk Lopez, Portugees, maer van Joodsche afkoomst, Geneesmeester in Engelandt, in hechtenis genoomen, die, door bewijsen en brieven oovertuuyght sijnde, dat hy, mits genietende een somme van vijftighduysent dukaten, hem van den Spanjaert belooft, hadt hoop gegeven, van de Koninghin door vergif om 't leeven te brenghen, neevens sijne meêplichtighe die misdaedt met de doot geboet heeft. De aenlegghers van dit werk noemde men te sijn Christoffel Morus, en den Graef van Fuentes, beneevens Stephanus Ibarra, die sich toen te Brussel ophielden: dan Elifabeth, sich genoeghende met die door brieven aen den Aertshartogh kortelijk oovergehaelt te hebben, betichte de Jesuiten met dusdaenighe gruwelen, hen noemende by naeme, en versoght, dat se haer ten gemeenen voorbeelde wierden oovergeleevt; niet op hoop van dit te verkrijgen, maer om den Spaenschen naem des te haetlijker swart te maeken. Meer diergelijke aenslaeghen van andere sijn 'er aen den dagh gekoomen; en is te verwonderen, hoe groot een meenighte van menschen sich ontdekt hebben, welker lichtveerdigheit in 't belooven en in 't aenbringhen van 't schelmstuk eeven groot was. Op 't eynde deeses jaers is den haet op de Jesuiten in Vrankrijk seer verswaert door eenen Jan Chastel, hunnen leerlingh, dien sijne meesters diets gemackt hadden, dat eenen Koningh, leevende buyten de gemeenschap der Roomsche Kerke, geen recht tot de kroon hadt. Dees dan heeft den Koningh in sijn wederkeeren uyt Pikardyen nae Parijs, met een mes nae de keel gesteecken, maer sijne majesteit het lichaem buygende, quam de stoot op eenen tandt aen. Dit schelmstuk heeft het Parlement van Parijs, niet vernoeght met de straffe des selven, geboet, door het slechten van het huys sijner ouden, op welkers erf ten spiegel gestelt wierdt een vierkante spits van marmersteen, inhoudende 't vonnis gestreeken oover soo lasterlijk een voorneemen; als ook met het bannen der Jesuiten uyt Vrankrijk. Want op deese insonderheit leyden en Hollanders, en Engelsche en Fransche de schuldt van diergelijke feyten, als die door lof van Godtsvrucht en dapperheit de jeught ontfleeken tot dusdaenighe gruwelen, daer by doende eenen oovervloet van voorbeelden gehaelt uyt den rijken schat der aeloudtheit, hoe meenighwerf een besondere stouthheit hadt bestaen dwingelanden, die 't gemeene heil te gronde hielpen, den voet te lichten. Van deese orde sal ik, naerdien ons hier geleegenheit

Lopez van den Koningh in Engelandt gesonden, om Elifabeth door vergif om te brenghen, word met de doot gestraft.

Chastel pooght, door 't aendryven der Jesuiten, den Koningh van Vrankrijk te vermoorden. Die gestraft sijnde, worden de Jesuiten uyt Vrankrijk gebannen.

verschafft

verschafft is, en geene andere grooter gewicht aen de party hebben toegebragt, een kort verhael maeken. Den Stichter dier orde is geweest Ignatius Lojola, die in den oorlogh van Navarre, voor Pampeloone, door een wonde verfwakt sijnde, sijn als nogh dapper en krijgshaftigh gemoet tot geruster sorghen hadt gewent: waer by nogh quam de eersught om een geslaght en maetschappy te stichten, aen welke hy, op hoop van haere toekomende grootheit, niet, naer gewoonte van dien tijdt, den naem van eenigh uytsteekendt personaedy, maer dien van Jesus selve heeft gegeven. Met deesen t'saemen gerot sijnde die in nieuwigheit behaeghen sचेpten, hebben se, met ongeloofelijke drift en nyverheit geviert insonderheit twee saeken, de maght des Roomschen Paus en de rijkdommen van Spanje: en sijn sy d'eerste geweest, die de vervallende saeke t'eenen treffelijken steun gediend, en onberispelijke seeden, beneevens goede konsten, tot nu toe verwaerloost, ingevoert hebben, en sijn meermaelen gequeeten door meenighvuldighe twistschriften teeghen verscheyde gefintheeden in Godtsdienst, welke in die tijden den vyandtlijk Roomschen stoel bestreeden. Dapper is den aenwas hunner glory in Amerika en Indien geweest, terwijl se aldaer onder die woeste volken de heerschappy van Philips door hun Christelijk onderwijs uytbreiden. En doorluchte wonderteekenen, als hen selven weedervaeren, worden, mits de vergeleegenheit der landen, door stout opgeeven der verseekeeraers en lichtgeloovigheit geroemt. Andere loffelijken, 't sy dan inderdaedt of alleen in schijn, vindt men onder hen in oovervloet. Daer sijn 'er in welke trouw en schaemte vereyscht wordt. Groot is hun gesagh op de gemoederen van 't gemeen, om de heyligheit hunnes leevens: en om dat se, sonder loon te neemen, de jeught in taelen en lessen der wijsheit onderwijsen. In elke stadt, en in yeder landtschap, hebben se hunne ooverhoofden; een wordt 'er door de geheele werelt booven hen allen gestelt, te meerentijds een Spanjaert. Sy gebieden wijsfelijk, sy gehoorfaemen getrouwelijk. Die in hunne orde oovergekoomen sijn, woenen niet alle te saemen: 't scheen een al te enghen bepaelingh te weesen, den aenwas hunnes eedtgenuootschaps binnen de mueren eener wooningh te besluyten: want selfs gehuwde mannen sijn onder hen begeeven, en niets is 'er, dat hen eer geleert wordt, als de vrees des doodts en alle menschelijke hertstoghten uyt te schudden. Maer voornamentlijk worden by hen ingenoomen, die eenigh besonder voorrecht booven andere hebben; 't sy door uytsteekenheit van geest, 't sy door aedelijke afkoomst, of door rijkdommen. Van yeder weeten se sijn te dienen, want niet min voorsichtigh sijn se in 't onderscheyden, dan in 't uytkiefen der vernuften; nae dat se hoopen, dat sijn yemandt in welsprekenheit, of door sichten sal beroemt maeken. Door den aedel hunner meedegenooten vinden se eenen toegangh tot de gewichtighste raedtflaeghen, om hunne schrandtheit in 't naespooren, en om dat tot het uytvorschen van geheymen geen heftigher pijnbank is, dan de Godtsdienst. Door erfbegiftinghen en geschenken trekken se groote rijkdommen naer sijn, welke konsten, schoon se laetst gekoomen sijn, hen in korten, booven alle voorighe ordens, in achtbaerheit en rijkdom hebben doen uytmunten; sijnde dienthalven, en om dat d'uytsteekenheit hunner seeden in teegendeel die van alle andere schijnt te beschuldigen, in hunnen haet gekoomen. Maer hunne benijders te booven gekoomen, hebben se der Prinzen hooven in, door een loffelijke gemaetightheit: gemerkt sy, gebruykende den middelwegh tusschen een slaefachtighe gediensfigheit, en een droeve laetdunkenheit, de gebreeken der menschen nogh vlieden,

1594.

Beschrij-
vingh der
Jesuiten.

1594.

nogh naevolghen. Dit gefelschap is het voornaemste werktuygh der Spaensche heerschappye, waer door hy eendraght in sijn rijk houdt, waer door hy andere buyten in roeren stelt. Want hebbende sikh ingeboesemt in de gemoederen der geener, die den Roomschen Godtsdienst aenbid- den, door Vrankrijk, door Engelandt en selfs door Hollandt, spreekense onder deese wijlflustigh voor, aldaer teegen een opperhoofdighe regeer- ringe : en niet teegenstaende hen op lijfstraf den intreë binnen de paelen is verboden, des echter schrikt hen sulck gevaer niet af van dat te bestaen, en heymelijk in te sluypen. Dan de Keyser, hoewel de vrede reets ver-

*De Keyser
geeft voor,
dat hy de
Vereenighde
landen door
de waepen
tot vrede
dwinghen
wil.*

worpen, en door de schelmstukken, die ik verhaelt heb, gehaet was, hield niet op van noghmaels een verfoek te doen; voorwendende de gemeene belanghen van geheel Duytschlandt, om d'eer en achtbaerheit sijns broeders te besorghen. En, op dat hy niet scheene alleen door ree- denen aen te maenen, hadt hy te weeghe gebraght, dat op den Rijxdagh gehouden tot Reegensborgh, uyt de Vorsten en steeden, beslooten wierdt, den geenen die halsterrigh voortvoeren in sikh selven en hunne naebue- ren door de jammeren eenes altoos duerenden oorloghs te bederven, door geweld van waepenen daer toe te dwinghen. Al 't welk, gelijk 't maer een ydel opgeeven was, en niet geschaepen immer woorden en dreygementen te sullen ooverschrijden, daer voor ook aengenoomen wierdt. Want naerdien den Turk, soo oyt, voornaementlijk in die tijdt, dreyghde de steeden in Hungaryen te oovervallen, hadden de forghen en krachten van Duytschlandt voor die van buyten niet ten ooveren. Dit

*De Staeten
worden
door den
Koningh van
Schotlandt
genoodicht
op den doop
van den
Prins.*

selfde jaer was het den Staeten der Vereenighde Nederlanden een uyt- steekende glory door Jakob Koningh van Schotlandt genoodicht te wor- den, om, neevens de Koninghen van Vrankrijk, Engelandt en Dene- marken, te staen oover de pleghtigheeden omtrent den doop sijns soons, des eersten, die hem sijne gemaelinne, doghter des Koninghs van Dene- marken, gebaert hadt. Welke eere beantwoordt wierdt met een mildae- digheit beweesen door uytsteekende schenkaedjen voor het koninghlijk kindt, dat den naem van Henrik Frederijk wierdt gegeeven. Te gelijk hebben de Staeten by deese gelegenheit vernieuwt hunne oude vriendt- schap met de Schotten, en de reghten van onderlinghen handel tusschen de volken, beneevens alle andere verbonden met de Prinssen van Neder- landt, en ten laetsten met Karel, gemaekt. Maer te vergeefs heeft men gearbeidt tot een onderlinghe vereenighing van waepenen met Schot- landt, Denemarken en de Duytsche Vorsten met hem vermaeghschapt, die in een veylighe en ongemoejde rust facten; nogh stofs genoegh had- den, om sikh in eens anders oorlogh in te wikkelen. Men hadt wel inderdaet eenighe hoop gekreeghen by Schotlandt, dat niet sonder reeden was verbittert op de Spanjaerts, die seedert eenighe jaeren herwaerts de rust van dat rijk door partyenschappen ontruft hadden: waer door men meerder strengheit teegen de Roomsgefinden heeft in 't werk gestelt, en den haet hier uyt nogh hoogher gereesen sijnde, wierden 'er gevonden, die de reghtveerdighe hoop van Koningh Jakob op 't rijk van Engelandt de doghter van Spanjen toeweesen, met reedenen die voorwaer sonder grondt en vol ongerijmtheit waeren, dan die echter de bereydtwilligheit sijnes gemoets om hem te verongelijken uytweesen: maer en den Schotsen Ko- ningh en d'andere Vorsten wierpen d'een op d'ander den aenvangh van sikh teegen die moogenheit, die allen ontfaggelijk was, te verletten, willende niemant d'eerste sijn. Het gefantschap, welkers hoofd Walraef van Breederode, gebooren uyt doorluchten huysse, het woordt voerde, en d'eere van den Staet bewaerde, vergeselschapt met Jakob Valk, door

Enge-

Engelandt weedergekeert sijnde, heeft met die Koninghin oover de saeken hun gemeen verbondt belanghende geraedtleeght. Aldaer is gebleeken den yverfucht van Elifabeth oover de fchenkaedjen, waer door men hadt gepooght de gunft des Konings van Schotland te winnen; verwijtende de Koninghin hen een soo ontijdighe grootdaedigheit, als welker behoefte zelfs uytheemfche hulp van nooden hadt: en niet soo seer door den gewoonelijken aerdt der koninghen, die niet kan dulden, dat figh mindere moogenheeden pijnen om de hoogheit hunner kroone te bereyken, als om dat die loofse vrouw, en welke onder de sterkfte steunfelen haerer moogenheit hieldt, de erffenis der kroone in onfeekerheit te houden, noode fagh, dat eenen Prins, de naefte aen haer rijk en in bloede, haer door allerley gunft en eerbewijfen der naebuere ten erfgenaem gefchikt wierdt. Dies voordert fy, naer gewoonte in haere gramfchap, den Staeten een gedeelte hunner oude fchulden, en dreyghde, soo men haer niet voldeede, met den Spanjaert vrede te maeken: al't welk met alle beleeftheit ontleyt sijnde, hen eenighen tijdt in ruft gelaeten heeft. En ondertuffchen heeft men, om alle reeden van misnoeghen wegh te neemen, haere begeerte ingewillight, en volghens dien fcheepen en geldt tot verfterkingh van haere vloot gegeven, om daer meede de Spanjaerts uyt Bretagnien te weeren. Want de vyandt figh op die geweldighe fechaevens verlaetende, beloerde het meesterschap ter fee, welke langhs Vrankrijk en Spanjen heen spoeld, van d'eene en d'andere kuft: Waer door en Engelandt in vrees stont, en dien van Hollandt de veylighe vaert nae 't Westen benoomen was. De vlooten vereenight sijnde hebben den vyandt uyt de meeste sterkten langhs de feekuft verdreeven. Maer in de gewesten Ooverrhijn is, nae 't inneemen van Gröninghen, den oorlogh geftaekt: hoe wel'er andere dinghen, die hoop van voorspoedt, en den loon des arbeidts beloofden, konden ter handt getrokken worden: maer op't aenhouden van Busenval, gefant van koningh Henrik, heeft men billijker geoordeelt, nae soo gunftigh een beloop van eygen saeken, nae die van de bondtgenooten om te sien, gemerkt den oorlogh toen op de grenfen van Vrankrijk en Nederlandt heftigh voortgefet wierdt. Eenighe waeren van gevoelen, dat het nutter fijn soude het krijgsvolk t'huys te houden, en den koningh met geldt te ftijven. Maer hier teegen verfette figh Busenval, verklaerende, dat de koningh hadt geleert figh beeter van volk dan geldt te dienen. En daer op heeft men fijn voorftel in soo hooghen achttingh genoomen, dat en de uytftekende hoop en de kosten reets gedaen tot eenen nieuwen veldtocht, van stonden aen ter fijden geftelc wierden. 't Spaensc krijgsvolk, dat tot nogh toe op de grenfen van Vrankrijk in hun muyten hadt volhart, wierdt, nae dat het geldt en quijtscheldingh hunner ongebondenheit ontfanghen hadt, buyten de fteeden geflooten sijnde, om door leedigheit niets fnoorders te beftaen, onder 't beleidt des Prinzen van Chimay nae 't beleg van Kamerijk gevoert. Want deefe ftadt, welke koningh Philips eertijds befeeten heeft, hadt Baligny, gelijk wy verhaelt hebben, uyt de naem der Fransche heerschappy verfeekert en in fijn geweldt gehouden, sijnde door Henrik Prins gemaekt; en hier uyt ftoopte hy op de naebueringhe landen. Hen gebrak al 't gheen men gewoon is in belegeringhen by der handt te hebben, en zelfs leevens middelen. De Spanjaerts echter, om niet te fijn sonder yets te doen, beslooten de ftadt van verre; en hielden flordighe waght, sijnde veel eer een fchrik voor de landen hunner vrienden, dan voor hunne vyanden, en niet verder verandert, dan dat fe de baldaedigheeden hunner muyteryen onder een heerschappy pleegden. Somwijlen haelden se ook eenen roof uyt Vrank-

1594.
*Wier over
 Elifabeth
 haer mis-
 haeghen
 toonde.*

*Welke den
 Staeten een
 gedeelte der
 fchulden af-
 voordert.*

*Chimay
 beleeghert
 Kamerijk.*

1594.

rijk. Dogh Henrik, hebbende de meeste weerspannelinghen gedempt, was nu cyndelijk Koningh inder daet geworden, en in krachten soo versterkt, dat hy, die tot nogh toe naculijx 't sijne beschermen konde, sigh nu ter wracke en met dreygingh van gelijke vergeldingh vaerdigh by de handt toonde: dies hy Philips selfs eerst door een verklaringh te last geleght heeft, *dat hy, selfs sonder eenigh waerschijnelyk voorgeeven, de vreedde, voor vijfentwintigh jaeren tusschen hem en Vrankrijk gemaekt, gebrooken hadt. Dat, hem belanghende, hy sigh vernoeght hielt met het rijk sijner voorsaeten, 't welk, door de voorsienigheit des heemels, in sigh selven maghtigh genoegh en heerlyk was, sonder dat hy gesint was eens anders te bekruppen; en dat hy geen reeden van oorlogh met de naebueringhe steeden der Nederlanden hadt, dan die hem sijne vyandtlyke feyten gegeeuen hadden.*

De koningh van Vrankrijk maent die van Henegouw en Artois aen het Spaensche krijgsvolk te verdrijven.

Dies hy die van Henegouw, Artois en andere de dienstbaerheit der Spaensche heerschappy onderworpen, aenmaende, *het uytheemsch krijgsvolk, ongesien by al de weerelt, en hen die het te dulden hadden soo ondraegblyk, dat het niemandt, of hy en waer vyandt, straffeloos gebaet hadt, van den Franschen boodem, en uyt het landt van Kamerijk te verdrijven. 't Welk indien 't binnen den bepaelden tijdt niet achtervolght wierdt, sy de selfde schichten, die nae hem geschooten waeren, in hun landt te wachten hadden: hun stilswijgen soude hy voor weygeringh houden.* Waer op eevenwel de steeden niet hebben durven antwoorden: maer Philips, die eerlangh ook een plakkaet liet uytgaen,

Dien Philips belast allesints met de wapenen te vervolghen.

naer verhael van sijne sorghe en yver voor den Roomschen godtsdienst, en sijn verbondt met Vrankrijk, gelaft den Prins van Bearn (want hy hem geen en anderen naem gewaerdighde) die te vergeefs sigh pooghde voor beschermmer eenes Godtsdienst, welken hy altoos hadt bestreeden en voor Koningh van Vrankrijk, uyt te geeuen, allesints met de wapenen te vervolghen. Te spaede wierden deese schijnreedenen van recht voorgewendt, nae dat se een geheel jaer langh op de grensen van Nederlandt de trompet des oorloghs geblaesen hadden. Tot veldtooversten van dien uytheemschen oorlogh heeft Henrik gekooren de la Tour, Burggraef van Turenne, die toen met de waerdigheit van Hartogh van Bouillon bekleet was, en vermaert door maeghschappy aen Maurits, wiens suster Elisabeth, gesprooten uyt den huysse van Bourbon van Moeders sijde, hy ten huwlyk hadt gekreeghen. Des te rechtveerdigher was de sorghe, om eenen Prins, die hem, booven 't recht des verbondts, door besondere maeghschappy verknocht, en in blaekende jonste des koninghs was, door hulp en glory van oorloghsdaeden, te verhoogen.

Den Franscos rim geraeden den oorlogh in Luxemborgh te voeren.

Philips van Nassau wordt den Franscos te hulp gesonden.

Men vondt geraeden den oorlogh in 't landt van Luxemborgh te voeren, om dat de Italiaensche en Duytsche wervinghen dien wegh moesten doortrekken: want die van Hollandt hoopten, dat, soo de nieuwe troepen konden buyten gehouden worden, de oude, die nogh seer veel, nogh ook eendraghtigh waeren, door toedoen van de Nederlanders alleen, of door vereenigingh van wapenen souden t'onderscheppen sijn. Maer Philips van Nassau, die sigh met achtentwintigh vendelen knechten (hebbende de Staeten, die maer twintigh beloofd hadden, 't getal van selfs verhooght) den koningh te hulpe spoeyde, kreegh onderweeghen kondtschap, dat Karel van Mansfeldt, versterkt met vierduysent Switfers, tuschen beyden swierde. Derhalven neemt hy, om sijnen wegh te verseecken, met sigh vijf vaenen ruyters, onder 't beleid van den kolonel Veer, en trekt met sijn heyr in slaghorde, om Mansfeldt, die hen op de hielen volghde, geen oopen t'sijnen voordeele te geeuen, oover de Moeselstroom door de grensen van Mets: want van alle de weeghen

ghen innewaerder hadt de vyandt sich alvorens meester gemaect. 't Grootste gedeelte der ruytery, dat den doortoght door Duytlandt of verkreeghen, of met geweldt geopent hadt, is weeder nae Hollandt gekeert. De langhe reys heeft een groot getal peerden weghgenoomen. Maer grooter was de schaede voor de party, om dat de ruytery verre van huys in ongebondenheit leevende, door rooven en vrouwenfchenden de gemoederen van veelen, die, of om den godtsdienst, of om andere oorfaeken, dien van Hollandt begunstighden, afkeerigh gemaect heeft. Maer den Hartogh van Bouillon, dien wel bevel om sacken van 't grootste gewicht t'onderneemen was gegeven, dogh geen genoeghsaeme maght om die uyt te voeren, en niet darrende 't belegh van Luxemborgh beginnen, nae dat hy de troepen t'sijnen onderstant gesonden hadt ontfanghen, is, reets diep in den Herfft, nae Parijs vertrokken, om aldaer te raedtleeghen. En d'uytkoomst heeft doen blijken, dat men sich met het senden der hulptroepen, tot merkelyk voordeel in het rooven, tot groote schaede en gevaer van den Staet verhaest hadt. Dogh dat men door de schielijke en strenghe vrost niet tot in 't hart van Hollandt is door gebrooken, was niet soo seer door voorforgh en beleydt der beschermers, als door 's vyandts onheylen, verhindert. Want de muytery was in 's Koninghs leegher oovergevlooghen, en 't eynde der voorighe beroerte is 't begin der volgende geweest. Die verwoetheit heeft alle andere, en door haere grootheid, en door de strengheit der teegenmiddelen, verre oovertroffen, om dat'er niet alleen gestreeden wierdt tusschen besondere regementen, maer tusschen de Landtaerden, en niet alleen omtrent de grensen, maer selfs in d'ingewanden van Nederlandt, en de afgunst, de gierigheit der krijgsluyden, oude oorfaek tot baldaedighe ongebondenheit, ontfsteeken hadt. De Italiaenen, een volk yversuchtigh van aerdt, siende dat den Spanjaerts hunne soldy betaelt was, en men hen die schuldigh bleef, hebben dit ter sijden stellen voor eenen hoon opgenoomen. Eenighe weynighe vielen eerst klachtigh, *dat van toen af de belooningh hunnes arbeydts en hunnes bloedts verlooren was, seedert den Hartogh van Parma, die vaste steun sijner party, en een rechtveerdigh schatter der deughden omtrent allen, door hoedaenighen doot het dan waere, ooverleeden sijnde, den Spanjaert in vreughde en baldaedighen hoogmoedt hadt doen uytbarsten. Dat sy nu oopentlijk versmaedt, en geringeloort wierden, naer de driften begeerlijkheit van weynighe, die met den imborst des Aerts hartoghen, en de koninghlijke schatten speelden: maer dat sy voorwaer ook waepenen hadden, om hunne schult op die landtsdieven te verhaelen, en dat hen 't exempel niet mis haeghen konde, in een saek die se selfs gepleeght hadden: of darde sich yemandt daer teegen versetten, die soude gewaer worden, wat mannen Italien uytleevert, die seegepraelster, welke eertijts 't rechte Spanjen ooverheert hadt, een heel ander als'er heedensdaeghs genoemt wordt, dat inder daet niet anders was als een vuyle saemenrottingh der snoodtste volken, die oovermoedt en wreetheit in plaets van alle deughden hebben.* En nu waeren 't niet alleen slechte rotgesellen, maer de dapperste ooversten, die de selfde tael voerden; door welke prikkelen genoopt, sich alle vendelen van dien landtaerdt, als onfinnighe, nae Sichem begeeven hebben; welk steedtje in Brabandt hen soo ten opsight van haere sterkte als gelegenheit aengestaen heeft, waer uytse door het platte landt tot voor de poorten van Bruffel op roof liepen. Hier by hebben sich gevoeght meer andere volken, Françoisen, Yren, Albanoisen, en selfs oude soldaeten uyt Italien, die eertijds in Nederlandtschen dienst geweest waeren, onder voorgeeven van vrede, en op

*Wederom
nieuwe
muytery
onder 's Ko-
ninghs
krijgsvolk,*

hoop

1594.

hoop van belooninghen, hebbende niemandt uytgeflooten, dan de Spanjaerts, en, 'tgheen men selden fiet in diergelijke beroerten, daer by waeren de Ooverften, als of het om de glory van elken landtaerdt hadt te doen geweest, niet met eenigh recht van moogenheit, maer gefagh hebbende, nae dat yeder figh in uytsteekent muysten by den foldaet aenfiene-lijk gemaekt hadt. De hopmanschappen wierden van dagh tot dagh gekooren. De baniere hunner partyfchap, welke fy uyt krijsboertery de Republijk noemden, voerde eenen byefwerm, vliegende de Koningh voor uyt. De landen hadden se onder brandtschattingh gefelt, en voorts belastinghen op alle goederen, die uyt het landt gevoert wierden. Maurits en der Hollanderen heymelijke konfenaeryen ftookten deefe muyster, uyt vrees, dat, quaemen se figh weeder te vereenighen, hen eenen onvoorsienen flagh moght op den hals vallen. Aengefien nu, door een langhe en strenghe vrost, die bynaer tien weeken achter een geduert hadt, de moerallen en ftoomen soo sterk bevroofen waeren, dat 'er gefchut kon oovergevoert worden. Waer by de wegh, terwijl 's vyandts landt, van gene fijde door den Franschen oorlogh, van deefe door hunne muyster, gestroopt wierdt, eerst, om 't gebrek te verfwieren, hen allen toevoer van leevens middelen afgefneeden, en korts daer aen weederom tot hooghen prijs toegefonden sijnde, 's landts inkomsten geftijft wierden. Derhalven sijn se minnelijk gehoort, die fy hunnen t'weeghen aen den Prinse gefonden hadden, met vertoogh, dat se aen den Spanjaert niet door eenigh recht van geboorte, maer alleen door foldy verbonden waeren; en dat, wanneer men hen die niet betaelde, fy in teegendeel figh van hunne verbintenis ontflaeghen hielden; en dat, indien figh yemandt wilde verfetten om hen te dwinghen, fy figh van de wet der natuere, die de minste dieren t'hunner verdeedingh was ingefchaepen, dienen fouden. Dies men met hen bestant gemaekt heeft: ook hadden se brandtschattingh van het landt van Kuyk, 's Prinfsen Vaeders erfgebiedt gevoordert, en Herman van den Bergh ruste figh toe, om de weygerende boeren de sterke handt te bieden, verfoekende den Prinse ten minften dat te willen toelaeten. Maer van gelijken heeft men hier grooter forghe gedraeghen voor foldaeten, die 't geweldt der vyanden verfwakten, dan voor een weerloofe meenighte. Nae dat deefe dinghen te hoof, en selfs door den mondt der Spanjaerden, ten arghften oovergedraeghen waeren, liepen de gevoelens verfcheyden, sijnde 't oordeel van eenighe, dat men hen door fachttheit trachte te winnen; andere, forfser van aerdt, en ingenoomen met eenen haet teegen dien landtaerdt, meenden, 't waere raedtsaemer een exempel te stellen, op dat de foldaet figh niet gewende, t'elkens, als de penninghen juyft op den vervalldagh niet gereet laeghen, alle gehoorfaemheit uyt te fchudden. Ook is waer dat de fachtfinnighste gemoederen, aenmerkende den tijdt, figh tot gramfchap geterght vonden, om dat se, wanneer men hunnen dienst hooghtnoodigh hadt, nae geene voorflaeghen hadden willen luyfteren: dan hierentuffchen bleef den muytelinghen niet onbekent, dat strenghe beraedtslaeginghen teegen hen gehouden wierden; maer fy wiften, mits hunne ingeboore gefleepenheit, booven dien door omgekofte verfpieders van alles beright te krijghen. En selfs eenighe grooten begunftighden den Italiaenen, uyt haet en ondraeghlijkheit der Spanjaerden. Van lijftoght, krijsbehoeften en al 'tgheen ten oorlogh dienstigh is, waeren se maer tamelijk voorsien, toen de Spanjaerts met een sterke maght figh nae 't selve gewest begaeven: en figh in 't eerst gelieten heel andere aenflaeghen voor te hebben; maer fiende dat se in diergelijke konfenaeryen

*Langhe en
strenghe
vrost in Hol-
landt.*

*De Veree-
nighde Staet-
ten maeken
bestant met
de muyste-
linghen.*

den

den Italiaenen geensints opmoghten, is 't hen ernst geworden alle weeghen en uytganghen te sluyten, om de besette uyt te hongeren. Eerlangh daer nae sijn se ook handtgemeen geworden, en 't bestormen der schanssen geschiede niet sonder bloedstortingh: sijnde de wreetheit soo groot, dat men verhaelt eenighe in 't leegher der Spanjaerden heymelijk om 't leeven gebraght te sijn, die, door voorsienigheit of andere bewegingh, een afgrijfen van dusdaenighe raedtslaeghen gehadt hadden. En dit voorwaer kon nu niemandt dulden, dat soldaeten, die maer onlanghs met de selve muystery besmet geweest hadden, in andere wreeken wilden een baldaedigheit, welke sy sijn zelfs soo dikwils vry stelden. Dus hebben se beyde ingevoert een exemp el van seer snooden gevolghe; deese, door dien se volken, verbonden onder eenen selven eedt, door onderlinghe moordt verwoet maekten; gene, in dat se, voor vyanden gehouden sijnde, hulp van de vyanden versoghten. Want eerst hadden se sijn tot den koningh van Vrankrijk gewent, en hem gebeden om sijn onderstant, geduerende deese onlusten, en sijn te willen dienen van de wakkerheit van soo veel dappere mannen: die echter hadt hen aen Maurits, als de naeste, versonden; met wien sy hun bestant, door 't leveren van gijfelaers ten weederzijden, bevestigt hebben. Daer nae uyt hunne schanssen gedreeven sijnde, en niet genoegh verseekert in de stadt teegen een leegher dat hen op den hals quam, en 't geschut, breeken se hunne maght, ooverlaeden met vrouwen en kinderen, op, in de nacht en in stilte, door weeghen by den vyandt onbewaekt. Hun winterleegher hebben se niet verre van 's Hartoghenbosch genoomen, sijnde van achteren en van ter zijden verseekert, naer dien se de stadt Breedaa, met Heusden en Geertruydenbergh rondtom sijn hadden; tot gereede berghplaetsen, wen se 't te quaet kreeghen, en waer in sijn ondertuffehen de onnutte meenighte verschuylen konde. Hadden se gebrek aen lijftoght of oorloghsbehoefsten, die wierden hen toegevoert, niet anders als men tuffehen bondtgenooten gewoon is. En de Prins, versmaedende den roem van goedertierenheit zelfs niet in de vyandt, heeft hen van geschut voorsien, en ruytery toegevoeght, op dat se, des te sterker uyttrekkende, 't landt onder brandtschattingh stellen moghten, of sijn met rooven en plunderen wreeken. Dus met het pleeghen van de vyandtljkste feyten voortslaende, en als nogh niet oovergeloopen sijnde, hebben se gelijk een derde party in den oorlogh gemaekt. Niet langh daer nae heeft Ernst aen hen gesonden, met belofte van quijtscheldingh, soldy, en ontslagh van dienst. Dan naerdien se uyt onderschepte brieven hadden vernoomen, dat 'er bedrogh onder schuyelde, en de straffe hen booven 't hooft hingh, hebben se alles eenen geruymen tijdt verdacht gehouden. Dogh geen meerder rust was 'er alom in andere gewesten. Want geen kleyn getal ruyters en knechten, nae dat se, gedronghen door gebrek aen allerhande behoefte, 't leegher van Verdugo verlaeten hadden, sijn, gestijft door die van Kleef, oover Rhijn, en van daer in de naestgeleeghe plaetsen aen Brabandt getrokken. En die binnen Duynkerken in besettingh laeghen, gelijk ook die te Sant Amant en Kapelle, weygerden te gehoorfaemen. Eyndelijk sijn de Spanjaerts zelfs, die weynigh te vooren bevreedight waeren, de betaelingh van soldy anderwerf gebreekende, te Sant Paul op nieu aen 't muysten geslaeghen. d'Oorsaeken van soo veele onheylen sprooten uyt een ingewortelde achteloosheit in 't beleidt der geldtmiddelen, en uyt de swakheit des Aertshartoghen, onmaghtigh om zelfs d'allerminste wanorde te recht te brengen; behalven dat het achterblijven der West-Indische vloote, veroorsaekt door onstuymighe winden en siekten, 't geloof des Spanjaerts,

*De Prins
versoght
hen van
geschut en
ruytery.*

*De belofsten
des Aerts-
hartoghen
sijn hen
verdacht.*

1594. gelijk meermaels te vooren, hadt doen waggelen. Een gedeelte der
d'Engelsche plunderen Farnambuko. schaede quam hen ook van d'Engelsche, die hunne vruchteloofse bedrij-
 ven deeses jaers in de Zuyderdeelen van Amerika, in Brasil, met het ver-
 ooveren van Farnambuko, en daer in eenen rijken buyt, verhaelt heb-
 ben. De volgende Winter, gelijk hy den Spanjaerts, gerukt na't beleggh
 van Kamerijk, door de bittere koude en armoede een plaegh geweest is,
 soo ook heeft hy Verdugo eenen wegh in Vrieslandt en d'Ommelanden
 van Gröninghen geweest, die echter geen andere schaede gedaen heeft,
 dan met stroopen en afbranden van hoeven. Maer 't ys korts daer aen
 ontdoyt sijnde, heeft 't verdrenken van eenighe voorts eenen schrik in
 d'andere gejaeght. En de ruytery der Vereenighde Landen nu uyt Duytsch-
 landt weedergekeert sijnde, heeft hen belet 't selfde meermaels te bestaen.
Groote schaede in Hollandt door hooghe waeter- vloedt. En de selfde Winter heeft dien van Hollandt ongelooftelijke schaede door
 het instorten van hooghe waetervloeden veroorsaekt. Want nae dat de
 stroomen eenen geruymen tijdt toebevroosen geweest waeren, is het
 geweldt der waeteren, dat hier door te rugh gehouden, en met het
 dooyen los geraekt was, schielijk afgeschooten: waer by dan noch
 het sneeuw op de hooghten der geberghten gesmolten, door den
 reeghen vermeerdert, en plotselijk needergestort sijnde, eenen swaeren
 aenwas gemaakt hadt: dies de Maes en den Rhijn, onder wat naem sich
 die dan ook verspreidt, en alle andere stroomen, booven hunne oevers
 heen geswollen sijnde, de dijken doorstieten, en met het instorten vee en
 landen in eenen jammerlijken staet gebraght hebben. Op 't eynde deeses
 jaers hadt het afwachten van den onsekeren uytflagh eener aenmerkeli-
 ker rechtspraeke de gemoederen en ooghen van al de weereldt opgetooghen,
 terwijl eenighe een exempel van strengheit vereyffchen, andere by bren-
 ghen, dat door al te naeu een ondersoek den afgunstighen eenen dekmantel
 om te beleedighen gegeeuen wierdt. Arent van Dorp, die eertijts binnen
 Sieriksee, beleeghert door 't geweldt der Spanjaerden, steêvooght geweest
 is, en by Oranje met groote vryheit in 't spreken verkeert hadt, was
 in 't belegghen van sijne eyghene en anderer luyden saeken soo behendigh
 geweest, dat hem uyt afgunst onder de gemeente den naem van Rijkaert
 naegingh. Dees door de doodt van Oranje buyten bewint geraekt, hadt
 van Joost de Menin, die onlanghs van sijn gesandtschap uyt Deenemarken
 te rugh gekoomen was, ontfanghen seekere punten van verdragh, inne-
 gegaen met den koningh van Deenemarken. Korts daer aen is 't gebeurt,
 dat de gesanten des Aertshartoghen, gesonden aen den selfden koningh,
 om met hem in verbondt te treden, en de saeken derwijse te bestieren,
 dat dien van Hollandt de vaert nae 't Noorden wierde afgesneeden, hem
 dit selfde verdragh verweeten. Dus heeft men ondervonden dat dit ge-
 heim door 't ontdekken van Dorp was uytgeleekt. Hier uyt swaerder ver-
 moeden op hem gereesen sijnde, is in 't doorsnuffelen sijner papieren ge-
 vonden seeker afschrift van eenen brief, waer in hy den Aertshartogh aen-
 raede, sich onder verbeelde kledingh onbekent op reys te begeeven;
 om, korts nae dat hy in den Haegh gekoomen was, sich selven ontdekken-
 de, en verklaerende, dat hy sich nimmer in den oorlogh hadt ingewikkelt,
 maer nu den bevorderaer des vreedes sijn wilde, den genen die
 'er teegen waeren vrees voor 't gemeen, en hen die sijnen perfoon en
 den vrede begunstighden vertrouwen in te boesemen. Maer naerdien
 hy stantvastigh bleef in te versekeren, dat dit was geschreeven om sijnen
 geest te oeffenen, en tot geen ander eynde, is hy, uyt de gevanghenis ont-
 slaeghen sijnde, eenighen tijdt in sijn huys bewaert: en daer nae, onder
 borghtoeght, vrygelaeten; de hitte des gericht, gelijk 't gemeenelijk gaet,
 allengf

allengskens verdwijnende, en, vergiffenis, als in een veelhoofdige regeeringh, lichtelijk te bekoomen sijnde. Maer Menin, die uyt de vergaedingh des Hofs van Hollandt nae sijn Raetpensionarisschap der Stadt Dordrecht afgaende, een groot gesagh in de regeeringh nae sich getrokken hadt, daer van ten laetsten afgefet sijnde, is korts daer aen, op jaerlijxe wedde, het ampt van Historischrijver sijnes vaederlands opgedraeghen; niet soo seer op eenighe hoop sijnes arbeids, dan om de leedigheid eenes mans, uytsteekendt wakker van verstandt, en van groote geleertheit, dogh ongeruft van gemoedt, door eenen eerlijken dekmantel van beesigheid, gaende te houden.

1594.

HUGO DE GROOTS
HISTORIEN
 der
NEDERLANDTSCHES
SAEKEN.
 VIERDE BOEK.

INHOUDT.

D*En Aertshartogh Ernst beroept een vergaedingh van Staeten. De eedelmoedighe reeden van Aerschot in de selfde wordt met groote toestemmingh aengehoort. Oorsaeken van den verswaerden haet der Nederlanders teegen de Spanjaerts. Listigheit van Taxis. Den Hartogh van Bouillon verwoest het landt van Luxemborgh. Heraugiere neemt Hoey in. 't Welk Ernst van Beyeren met beleggh herneemt. Bouillon veroovert ettelijke steeden in Bourgonjen. Velasco koomt de Bourgonjons te hulp. Doodt des Aertshartoghen. Klem der regeeringh in handen van Fuentes: die onder de Nederlanders gehaet is. Mansfeldt sterft. Aerschot gaet nae Venetien in ballingschap. Gesantschap der Nederlanders aen den Prinse, belangende den vrede. Reeden der Gesanten; 's Prinzen antwoordt. De Gesanten worden onverrichter saeke heen gesonden. Echter willen de sachtsinnigste der vyanden vrede, sommighe bestant. Huwelijck van Hoohenloo en Solms. Beroerten oover 't Vorstendom Kleef en Gulik. De Staeten beslechten de geschillen te Embden gereesen. Vrede-punten. Onderlinghe tweedraght der Vereenighde Staeten. Fuentes bevreedicht de muytende soldaeten. Verdugo ooverlijdt. Fuentes vermeestert Chastelet en beleeghert Ham. De Françoisen blijven meester van 't kasteel en de stadt, onaengesien de teegenweer van Fuentes. Doodt van la Motte. Villars wordt gedoodt. De Spanjaerts vermeesteren 't kasteel van Dowrlans, en met eenen de stadt. Maurits verlaet, op d'aenkoomst van Mondragon, de beleegheringh van Grol. Philips van Nassau wordt verslaeghen. Vruchteloos aenslaggh van Maurits soldaeten op Meurs. Mondragon sterft, als ook Antonio, Prins van Portugael. Fuentes neemt Kamerijk in met beleggh: hy beveelt dien van Kamerijk den eedt aen Philips als hunnen Prins te doen. Heraugiere neemt Lier in, dan wordt daer weeder uyt gedreeven. Den Bourgonjeschen oorloggh geeft den Spanjaert en den François werk. De Vereenighde Staeten senden onderstant aen den François, 't gheen Elisabeth quaelijk opneemt. Sy dringht den Staeten ontijdigh tot betaelingh der schulden. Verhael by gelegenheit der*

der weederspannigheit in *Terlandt*. *De Koninghin* wordt heftigher tot den oorlogh gedreeven. Draek met een vloot in *Spanjen* gesonden sijnde sterft. *Verhael der Scheepvaerten van de Vereenighde Staeten aengevanghen.*

Et den aenvangh des jaers heeft den Aertshartogh Ernst 1595.
 een vergaedingh der Staeten tot Brussel beroepen, waer in hy sich voor af liet hooren, dat hy saeken van het grootste gewicht verhandelen soude; 't welk sich wel treffelijk opdeedt, als of sijn ooghwit waere den Landen hunne handtvesten en voorrechten te bevestighen: maer niet naer ouder gewoonte was den Staeten de maght gegeven, om oover saeken den gemeenen

Den Aerts-
 hartogh be-
 roept
 een Vergae-
 deringh der
 Staeten tot
 Brussel.

welstant der landen betreffende te raedtpleeghen. Alleenlijk waeren tot deese saemeningh geroepen de Geestelijke en de Eedele, om dat den Aedel in gunst en achtbaerheit is onder de heerschappy eenes Opperhoofs: en de Geestelijke door den bandt des Godtsdiensts getrouw geacht worden; 't gemeen wankelbaer en graegh nae vrede, op wat voet het sy, en wordt dienthalven naeulijx oyt, 'ten sy in 't opbrenghen van schattinghen, gehoort. Alwaer hy, nae met besondere deftigheit sijnen arbeidt, aengewent in 't bevoorderen des eendraghts, vertoont te hebben, voor 't ooverighe 't gevoelen en den raedt der Staeten verfoekende, seght men dat Aerschtot, die onder de Nederlanders d'eerste plaets bekleede, de gelegenheit om te spreken heeft waergenoomen met deese woorden: *In voorighe tijden hebben onse voorouders de waepenen teegen maghtighe volken, en insonderheit teegen de Franschen aengenoomen, niet ter oorsaeke van eenighen opgevatten haet, dan alleen des gelast sijnde: nogh oyt heeft het hen verdrooten sich willigh der gevaeren te troosten, of alle onheylen, die den oorlogh nae sich sleept, te dulden; wanneer 't om de grootheit hunnes Vorsten te handthaeven te doen waere. Dit is de reeden, waerom 't geschiede, dat door hunne dapperheit en hun beleid de grootste saeken sijn uytgevoert. Thans echter vindt men niet geraeden sich van onse waepenen en onsen raedt te dienen, maer wel van onse elenden en jammeren, en 't beleid eenes burgerlijken oorloghs, soo ghy dien noemt, wordt selfs den burgeren niet vertrouwt. Wat houden wy dan soo onophoudelijk aen om vrede. Iae al voor langh hadt die besorght gedient, toen 'er nogh ooverigh was, 't gheen wy geerne behouden hadden, eer den brandt onse steeden, een verwoestingh onse landen, armoede en behoefte onse huysen, selfs voor den toekomenden tijdt, te gronde geholpen hadden. Dan is 't, dat wy, naer dartigh jaeren langh door schaede op schaede, plaegh op plaegh gesolt te sijn, nogh niet verdient hebben adem te scheppen, ten minsten dat wy van eenen tweeden oorlogh ontlast worden. Gaen wy teegen den François; maekt dat wy achter rugghe voor de Hollanders verseekert sijn. Edogh dunkt het uraedsaemer eerst oover deese wraek te nemen, en 't alsoo noodigh is, breidelt uwe al te windighe hoop; op dat onse eyghene saeken geen gevaer loopen, terwijl wy met soo groot een drift nae eens anders jaeghen. Maer eevenwel wy hebben den vrede aengeboden: seeker 't sy soo. Wat reeden van oorlooghe dan brengt den François by, wat reeden den Hollander, waerom hy den vrede in de wint slaet; want sy scheppen, geloof ik, geen vermaek in hunne eygene onheylen, jae selfs ook niet in onse. Alle roepen se dat men te lande uytjaeghen moet het uytheemsch krijgsvolk, dien onbarmhartighen, dien wreeden, en dien oovermoedighen landtaert, welkers seeden met de onse onverdrae-*

Eedelmoos-
 dighe ree-
 den van
 Aerschtot in
 de Vergae-
 deringh.

1595. *ghelijk sijn, die sich nimmer in eenighen deele seedigh toonde, die nimmer meerder trouw hielt, dan 't sijn voordeel meëbrenght. Wy moghten gelooven dat het de onbillijkheit en den haet onser vyanden is, soo van hem te spreken, wen de saeken, die hy ons doet dulden, niet grooter vyantschap uytweesen. Vraegh dien van Artois, vraegh dien van Henegouw, en de naestgeleeghene landen, wien de besitters van soo weelighe landen hunnen hongher wijten; sy sullen u seggen, dat den François een gedeelte hunner goederen wegh gerooft heeft, de Spanjaert alles, en veele andere hunnes gelijken, die, hoewel se onderlingh ooverhoop legghen, alleenlijk in 't verderven der Nederlanden oover een koomen. Dus sijn wy onder den dek mantel van krijgh en muystery ten prooye gegeven. Dan by deesen ooverlast is 't niet gebleeven, selfs geeft men ons oover om van uytheemsche geregeert te worden: soo verre voorwaer, dat niemandt onder ons den Spanjaert wijs genoegh, en onse lijdt saemheit hun speeltuygh, is. Welker staetsucht en begeerlijkheit, indien se meer vermooghen heeft dan onse klachten, en men geraeden vindt de gebreeken door ooghluykingh te voeden, sullen wy ons ten laetsten onderwinden, 't gheen de nootwendigheit selfs voor al de Christen weerdelt en voor onsen goeden koningh genoegh ontschuldighen sal. Terwijl hy nogh sprak, sijn hem d'aensienlijkste der beyde Staeten, met wondere toestemmingh, om 't lijf geschooren, sich gelaetende als verheught eenen man gevonden te hebben, die, 't gheen andere in hunnen boesem opkropten, in 't oopenbaer hadt darren uyt spreken: de Spanjaerts ondertusschen gnorrende, nae dien 'er eenighe teegenwoordigh waeren. Fuentes hadt sich uyt de vergaedingh gehouden, dewijl hy niet hoopen konde voor Aerschoot geplactst te worden, en hem te volghen voor een weederweerdigheit hielt: sijnde soo gaerdt, dat hy, hoewel voornaementlijk nae een vastgegronde moogenheit staende, echter geen ydele eere verwaerloofde. Deesen Aerschoot bevinde ik, dat t'allen tijden in deesen oorlogh een dappere stantvastigheit des gemoedts getoont heeft; en dat hy, buyten 't allerminste bedenken, den koningh getrouw sijnde, noghtans niet geleden heeft, dat sijne weerdigheit, uytheemsche staetsucht ten welgevallen, in eenighen deele te kort geschiede. Volkooementlijk was hy sijn eyghen meester, niemandt slaef, en gewoon sijne vryheit straffeloos te gebruyken, dreef hy den spot met 's koninghs bewintslyden, om dat en hunnen hooghmoedt by al de weerdelt haetelijk was, en hy booven sijne vryborstigheid in 't spreken niet gevreesd wierdt. En selfs toen nae by op sijne hooghste jaeren heeft hy onbeschroomt de gemoederen sijner landtslyden die reedenen als godtspraeken ingeboefemt. Voorwaer nae den tijdt der Gendtsche vrede is den haet der Nederlanders teegen den Spanjaert noyt vinnigher geweest: en men vindt 'er die gelooven, dat die van Hollandt sich van dien afkeer hadden kunnen dienen, soo, gelijk eertijds onder Oranje, van gelijken thans, de regeeringh niet aen veelen, maer de klem der heerschappye en de geheymen der vriendtschappen aen eenen alleen hadden toevertrouwt geweest. Heevigher waeren d'oorfaeken der oude en ingewortelde bitterheeden, ontfleeken door het al te groot vermooghen der Spanjaerden in de grootste elenden der Nederlanders, behalven dat sy ook door hunne seeden besonderlijk gehaet wierden. Fuentes was een vriendt van langh slaepen en gastmaelen, wordende daer by verhaelt, dat hy, tot Antwerpen op ooverspel betrapt, ter nauwer noodt sijn leeven gebergh hadt. Deughdelijker van aerdt en van meerder nijverheit was Stephanus Ibarra, maer dien lof beswalkte sijnen hooghmoedt, die tusschen hem en Kaerel van Mansfeldt bittere vyantschap veroorsaekt hadt: en weynigh hadt het geschilt*

Die met wondere toestemmingh der Grooten aengehoort wordt.

Aerschoot den Koningh altoos getrouw blijvende, is noghtans een vyandt der Spanjaerden.

Oorfaeken des verstaerden haets teegen den Spanjaerts.

schilt of Ibarras waer door hem om'tleeven gebraght; en deesen dekman-
 tel heeft 't Spaensch krijgsvolk opgevat, van niet dan door ooversten
 hunnes landtaerts te willen geregeert worden. Christoffel Morus deelge-
 noot des raedts, als die met Idiaques Spanjen regeerde, maetighde sikh
 booven dien ook hier het recht der binnelandtsche moogenheit aen. Dan
 Didaco Ibarras hadt ook door brieven aen den koningh darren klaeghen,
 dat de Spanjaerts weynigh gefagh omtrent den Aertshartogh hadden, sijn-
 de dit een oorfaek der swaerfte onheylen. Maer Taxis, looser in 't door-
 kijken van gevaeren, raedde de Nederlandtsche Grooten door veelerley
 schijn van eere te vleyen, soo maer 't bewint van 'skoninghs middelen
 den Spanjaert in handen bleef, 't welk door een heymelijke verbintenis
 ook alle andere dinghen nae sikh sleepte. Nae dat Aerschot was gehoort,
 heeft den Aertshartogh, een draeler uytter aert, en niet onkundigh, dat
 door dit middel de heevigheeden allerbest gebrooken wierden, geant-
 woordt, dat men met den koningh moest raedtpleeghen, dien hy van al-
 les berighen soude, en raeden tot al 't gheen den vreedē bevorderen kon-
 de. Deese hoop onderschraeghe de gemoederen; maer daer meede
 wierden niet met eenen de swaerigheeden van den hals gefchooven. Want
 nae dat de Koninghen elkander den oorlogh aengefeght hadden, was den
 Hartogh van Bouillon, meester van de kleyne steeden in Luxemburgh;
 te swak om fulk een geweldt te weërstaen geworden sijnde, beesigh met
 het omleggende landt, en selfs de verder geleeghene, door allerley vyandt-
 schap te verwoesten. En eerst vier vaenen ruyters onder Philips van
 Nassau, die door de hooghe vloedt der stroomen en 's vyandts hinderlae-
 ghen beset waeren, verslaeghen of verstroyt sijnde, heeft hy korts daer
 aen, in een grooter ruytergevecht de seeghe behaelende, sijn fortuyn ge-
 suyvert. Teegen de sterke steeden wierdt meer krijgslift dan geweldt
 in 't werk gestelt; welke echter daerom niet gelukt is. Seeker eene voor-
 val hadt de party konnen stijven, en die grensen in eenen luchten brandt
 van oorloghe setten, waere het niet beswaerlijker te bewaeren, dan te
 verkrijghen: sijnde dit laetste door stoutheit en ook vaek door reukeloof-
 heit uyt te werken, het eerste in teegendeel heeft sorghvuldigh beleidt en
 goede konsten van nooden. Hoey, een stadt in 't landt van Luyk, is't
 ooverblijffel van een grooter en befaemde, die 't invallen der woestelin-
 ghen eertijds vernielt heeft, nae 't getuygenis der schrijvers en 't uytwij-
 fen der gelegenheit selve, loopende de Maese daer midden door, waer
 in een becke instort, met een geweldigher gedruys, dan de veelheit van
 haer waeter meëbrengh: deese heeft de stadt den naem gegeeven. De
 grondt, rondtom bar van yfermijnen, koomt oovereen met den aerdt
 der inwoonderen. Daer is een brugh van booghwerk; ter rechter sijde,
 daer den oever klimt, leght op eenen heuvel een kasteel, 't welk wijdt en
 sijdt oover de beneedeleggende landen heen siet: den Bisschoppen, om
 de vermakelijckheit der plaetsen een aengenaeme uytspanningh; en niet
 min noghtans dan haere steyle gelegenheit teegen allen ooverval weer-
 baer en sterk gemaakt. Maer terwijl men sikh op recht en onzijdigheit ver-
 trouwt, lagh 'er weynigh volk in besettingh, dat met leedigheid en eeten
 en drinken achteloos, als waere alle krijgsplight oovertolligh geweest,
 sijnen tijdt doorbraght. En gelijke achteloofheit was'er begaen in 't bou-
 wen van huysen teegen de rots aen, die de selfde hooghte met de grondt
 des kasteels hadden. In een van deese hadt Heraugiere, smeeder van
 diergelijcke aenslaeghen, steêvooght van Breedaa, by hem door krijgs-
 lift gewonnen, met voorweeten des eygenaers, gelaft dartigh soldaeten
 te verberghen, die by donkere naght op ladders door een venster geklom-

1595.

*Loofheit
van Taxis.**Den Aerts-
hartogh
vindt ge-
raeden den
Koningh te
raedtplee-
ghen.**Bouillon
ondertuffschē
verwoest
alles.**Heraugiere
neemt Hoey
door krijgs-
lift in.*

men

men sijnde, sich in 't eerst heel stil hielden; daer nae, door meenighvuldighe musketschooten 't uytzicht allerweeghen beneemende, de wachters gevat en gebonden hebben. Eer den dagh was doorgebrooken vertoonden sich den ooversten selfs met seshondert ruyters en vijftienhondert voetknechten. Dogh de steedelinghen, hoewel se op 't eerste getier haestigh de waepenen gegreepen hadden, lieten, toen se soo groot een getal soldaeten voor hunne poorten, en andere booven hun hoeft saeghen, op dien dubbelen schrik de moedt sakken, en gaeven sich oover. Waer op Heraugiere besettingh daer binnen geleght, de ruytery landtwaerts in gesonden, en de volken, die binnen de Maes onder 's koninghs gehoorzaamheit saeten, onder brandtschattingh gestelt heeft. Dit vyandtlijk bedrijf, geplceghht teegen een onzijdigh Vorst, en dien voorwaer, hoewel hy Hollandt eenighermaeten vyandt was, naer oorloghs gebruyk geen vyandtschap was aengefeght, hadt men veel eer voor de Spanjaerts; dan by hem ontschuldighen konnen. Want sonder onderscheit was't 't selfde werk van Bon en Rhijnberk, die wel voor deesen in den oorlogh genoomen, maer echter nu, schoon men met die van Keulen in volle vrede leefde, wierden ingehouden. Toen derhalven Ernst van Beyerens, Bisschop van Luyk en Keulen, hadt gesonden, om 't gheen hem ontnoomen was wederom te eyschen, is hem door den Staeten geantwoordt, meer naer de teegenwoordighe nuttigheit, dan naer 't recht der volken: *dat se de stadt hadden ingenoomen, niet om sijn gebiedt of sijne onderdaenen te beschaedighen, maer teegen den algemeenen vyandt: dat se hem de selfde weeder souden inruymen, soo haest de waepenen needergeleght wierden: en dat Ernst van Beyerens hen met geen reeden beschuldighde oover een saek, dien hy den Spanjaert toeliet:* ook wierden de voorwaerden, hen aengebooden tot het wederleveren der plaetse, afgeweesen, die inder daedt niet onbillijk waeren, hadt niet de welgelegenheit der plaetse het teegendeel geraeden. Gemerkt het kasteel alleen treffelijk voordeeligh lagh op de wegh, waer langhs de Fransche waepenen met de Hollandtsche te sekerder vereenighen konden: en men hadt goedtgevonden de Italiaensche muytelinghen in de Stadt te versenden, sijnde verre van de grensen van Hollandt, en in 't midden van eenen rijken buyt. Den Bisschop siende dat hy weynigh geacht, of met uytstellen te leur geset wierdt, trekt met eenighe nieuwgelichte troepen, waer by hem tot onderstant gegeeuen wierden vijftienhondert knechten en seevenhondert peerden, beneevens vijftien stukken geschuts, onder 't beleid van la Motte, langhs beide de kanten der Maese, om de Stadt te beleegheren: want 's koninghs ooversten hadden hem uyt eyghen bewegingh hunnen dienst aengebooden, als wien'er niet min, dan den Bisschop, aengeleeghen was, te beletten dat die van Hollandt geen meester wierden van de gewesten oover Maese, en de aeneenhegtingh der landen. Daer by ontbrak het aen geen glimp van eerlijkheit, aengesien het landt van Luyk door verbonden van Philips van Borgonjen en Philips den eersten van Oostenrijk, onder de beschermingh der Hartoghen van Brandt was. De Stadt, welkers werken niet vast genoeg waeren om langh teegenweer te bieden, wierdt bespronghen met beladderingh, en oover de breuken, en ter needer gemaekt die sich te weer gestelt hadden. 't Meeste gedeelte op 't kasteel gevluht, wierdt van den nae bygeleeghen heuvel, dien, hoogher dan de grondt des kasteels sijnde, de Hollanders versuymt hadden alvorens in te neemen, met geschut beschooten, en van beneeden ondermijnt. Want daer in 't leegher was een groote meenighte der omleggende landtluyden, die, gewoon in de mijnen te arbeiden

Den Bisschop vruchteloos op'tweederleveren der selfde by de Staeten aengehouden hebbende, beleevert die.

Hy neemt de stadt in

En bestormt het kasteel.

den, in 't graeven niet onbedreeven waeren. Heraugiere hadt geoordeelt, dat de besettingh langh konde teegenhouden, en op die hoop wierdt 'er volk tot ontlet by een getrokken. Dogh ten laetsten vreesende, dat, door 't ooverloopen der stroomen, de weeghen moghten onbruykbaer sijn, hoewel 'er plaetsen in 't kasteel waeren, derwaerts sy konden hunnen wijk neemen, en konsten om 't sleepende te houden, is hy de gramschap des beleegheraers door oovergaeve voorgekoomen: wordende by veelen aengesien, als een die bequaemer was tot schielijke aenflaeghen, als om gevaeren geduldigh door te staen. Hy deedt sijn beklagh, dat hem hulp van Bouillon, en d'Italiaenen te Sichein, beloofd was; maer, als d'uytkoomst heeft geleert, ontschooten: en de muer, 't voornaemste daer hy sijn beschermingh op betrouwde, die men meende een vast werk te sijn, dan korts daer aen bevonden wierdt uyt twee mueren opgemaekt te weesen, tusschen beyden gevult met gruys en puyn, die los gerackt sijnde gaapte, selfs de binnenste plaetsen van 't kasteel voor 't schieten blootgestelt hadt. De besettingh uyttrekkende, wierdt, om niet door de handen der soldaeten mishandelt te worden, beschermt door de Spaensche bevelhebberen, met soo groot eene trouwe voorwaer, dat 'er geweest sijn, die voor hunne vyanden den deeghen teegen hunne eedtgenooten in de vuyft naemen: want met haer hadt Heraugiere sijn verdragh gemaekt, niet sonder reeden vreesende, dat de Luykenaers geen luyden waeren, om hem 't recht des oorloghs te houden. Den Bisschop niet vernoeght met het straffen der gener die sijn deefes aenflaghs schuldigh gemaekt hadden, heeft de stadt, die hy niet al te trouw aen hem oordeelde, van gelijken haere oude vryheit benoomen: ook liet hy niet af van wat hem doenlijk was op te soeken, om sijn oover Heraugiere te wreken, hem van lafhartigheit beschuldighende, en hadt booven dien oovergesonden een gedeelte eenes briefs, waer in hy met weynigh eerbiedigheit sprak van de Staeten der Vereenighde Nederlanden. Maurits, en die met hem hadden kennis van deesen aenflagh op Hoey gehadt, hebben Heraugiere, die by alle d'andere soude gevaer gelooopen hebben, de handt booven 't hoofd gehouden. Geen langh genot hadt men van 't besit deeser plaetse, die eenen anderen was ontnoomen, gemerkt sy den een-en-veertighsten dagh nae haer oovergaen wederom verlooren wierdt; en alsoo liep de vreught van dit bedrijf te niet, blijvende niet anders dan den haet. En juyst was 't by geval gebeurt, dat, op den selfden dagh, als strax daer aen, buyten yemandts verwagtingh, de tijdingh van 't verlies des kasteels quam, de Staeten, sijn verlaetende op de vastigheit der plaetse, 's Bisschops gesanten met fierheit tot antwoordt gaeven, dat sy Hoey wederom souden leveren, wanneer de vyandt Rhijnberk geruymt hadt. Maer de Spanjaert heeft aen de besittingh van Rhijnberk ook die van Hoey gevoeght, en de stadt ingehouden, tot dat de onkosten voldoen, en de vyandt van dien boodem verdreeven sijnde, hy naederhandt 't weder leveren veyligh achte. En hier in heeft ook Philips eenen lof van godtvruchtigheit gesoght, roemende, dat hy liever hadt de kerk van Luyk, de oudtste in Nederlandt, van 't sijne uyt te reyken, dan yets van 't gheen haer toequam, onder eenigh voorgeeven, nae sijn te neemen. Vierhondert der gener die met Heraugiere uyt Hoey getrokken waeren, sijn door taghtigh van 's vyandts ruytery geslaeghen, terwijl se ooverlaeden met buyt, en gedreeven door een al te graetighe begeerte om dien meê te voeren, sijn selfs belemmeren. Hunne rechtveerdighe straffe hebben ook die gedraeghen, welke uyt de besettinghen van Ooverysfel, door Munsterlandt op roof loopende, by naght door den vyandt oover-

1595.

*Dat wordt
oovergegeev-
ven.*

1595. vallen wierden. Henrik hierentuffchen, om den vyandt, die 't op Pi-
Henrik be- kardyen gemunt hadt, ander werk te geeven, en hem tot beschermingh
last Bouillon van zijn eyghen te genootfacken, gelaft den Hartogh van Bouillon met
met een lee- een leegher, soo groot hem moogelijk was by een te trekken, in dat
gher in Bor- Borgonjen, 't welk op den tijtel van Graeffchap, onder gehoorfaemheit
gonjen te vallen. van den Spanjaert staet, in te vallen, fiende op de welgeleegenheit des
gewests, om dat hier langhs meerendeels den doortoght uyt Italien en
Duytschlandt valt. Met den eersten indruk baerde men groot geweldt,
naerdien de kleynen steeden door een bijsteren schrik ooverrompelt wier-
den, en de schielijk gelichte troepen van dien landtaerdt, die in een ge-
heelee eeuw geen oorlogh gesien hadt, hem allerweeghen 't hooft bieden-
de, men die bejeegeninghen veel eer een slagtingh dan een geveght
moght noemen. Daerom noghtans is de maght niet van de grensen der
Nederlanden afgevoert. Maer Velasco, Connestabel van Kastilie (naem
eener erfelijke weerdigheit) die toen weeghens koningh Philips Landt-
vooght van Milaen was, 't gevaer verneemende, heeft een groote maght
van ruytery en knechten, gelicht uyt de besettinghen aen gene sijde
d'Alpes, gevoert oover de geberghten, toen nogh met sneeu bedekt, en
hebbende in 't doortrekken eenighe steeden hernoomen, sloegh hy zijn
leegher needer by de Saonestroom, verwachtende een meerdere maght van
ruytery, en de nieuwe wervinghen uyt Duytschlandt en het rijk van Na-
pels, waer door hy, alle geleegeenheit tot slaen vermijndende, de heevig-
heit der Françoisen quam te breeken. Geduerende deese gevaeren en
't loopen der tijdinghen van alle kanten, begon de siekte des Aertsharto-
ghen, die al te vooren in de Winter was verarghert, te verswaeren: want
weetende dat hy onder de Spanjaerts was gehaet, dat hy de Nederlanders
niet voldaan hadt, dat hy door 't aendraeghen sijner vyanden by den ko-
ningh belaeckt wierdt, en dat men hem den laster toedreef van nogh vrede
nogh oorlogh te kunnen uytvoeren, heeft hy soo heevighe smerten door
inkroppen meer gaende gemaect, tot dat hy door een langhsaeme koorts
afgesleeten sijnde, en door den ooverval van bloeden 't leeven afleyde.
Sijne doodt, gelijk meerendeels die der Vorsten, is verdacht geweest;
dogh sonder beroerte of verwarringh: terwijl de hoop op vrede de lee-
dighe, de lasten en bekommeringhen eenes veelvuldighen oorloghs
d'ooverighe beefigh hielt. Die de waere oorfaek sijnes doodts naespoor-
den, hebben, nae 't oopenen sijnes lichaems, verhaelt, dat die was ge-
sprooten uyt een steen en worm in de nieren, als toen nogh leevende,
die d'omleggende deelen afgeknaeght hadt. d'Oopenstaende regeeringh
is door Philips aen den Raedt gegeeven. 't Hoogh beleidt der oorloghe,
en der sacken den gemeenen Lande betreffende, aen Fuentes, op den tij-
tel van Raedtschoofman. Dit ampt hadt den Aertshartogh, in zijn uyer-
ste, hem, volghens den raedt der Spanjaerden, schriftelijk voor een tijdt
opgedraeghen; 't welk de Koningh korts daer aen bekrachticht heeft.
En hy was, hoewel met gebreeken besoezelt, niet ontbloot van 't gheen
soo gewichtigh een ampt vereyschte, 't welk de saeken, door zijn beleidt
in Nederlandt, en wel haest daer nae in andere geweest en uytgevoert, ge-
leert hebben. Maer den Grooten in Nederlandt, die hem tot nogh toe,
en terwijl hy de klem der moogenheit, onder eenen minderen luyster
verborghen droegh, niet hadden kunnen dulden, was onmoogelijk son-
der afgunst en verbolgenheit in te kroppen, dat hy de merkteeken der
selver nu in 't oopenbaer hadt aengenoomen. Dat hunne voorouders vol-
koomentlijk de waerheit van hun vaederlandt voorspelt hadden, dat se
nogh t'eenighen daeghe een Landtvooghdye der Spanjaerts worden souden.

Dat

*Velasco
koomt Bor-
gonjen te
hulp.*

*Hierentuf-
schen sterft
den Aerts-
hartogh
Ernst.*

*De regee-
ringh wordt
aen den
Raedt ge-
geeven, en
Fuentes
hen tot
Hoofman.*

*Dien de Ne-
derlanders
teegen hun-
nen dank
dulden.*

Dat nae eenen Alva en Requesens, of, dat in verscher geheughen is, nae eenen Roda, een geringhen tijdt en in schijn hunne voorrechten weeder opgehaelt waeren, en nu de selfden hoogmoedt weederkeerde. Dat derhalven 't geheele beleid des vreedes aen eenen vreemdelingh staen soude, die de voorighe heeren gelijk in gebreeken, in weerdigheit niet bereyken konde. Dus sprak yeder by sijn selven: die dapperer vryborstigheid hadden seyden 't ook aen andere. 't Is inder daedt allen volken eenen ondraegelijken last, en als eenen onverduwelijken hoon, te moeten staen onder de gehoorfaemheit eenes vreemdelinghs: en geene andere stof van naeyver is den koninghen soo oovertollich, naedien yeder landtaerdt sal verschaffen, die begeerigh sijn te dienen, om oover andere te heerschen. Derhalven wierdt Karel van Mansfeldt, die sijn door treffelijke oorloghsdaeden, en altoos door vyandtschappen met groote personaedjen, eenen naem gemaekt hadt, als die eertijds met Parma, onlanghs met Ibarra, en nu ook met Fuentes ooverhoop lagh, onder schijn van eere, van kant gefonden, met eenighe regementen, die koningh Philips den Keyser te hulp fondt, om den Turk, die toen in Hongaryen maghtigh doordrongh, 'thoof te bieden. Aldaer was hy de naeste aen Matthias, veldtheer oover sijns broeders leegher, en heeft sijne oude dapperheit en oorloghs-konsten, geoeffent teegen eenen vyandt, die beeter afgerecht was, niet langh gebruykt, wordende in 't midden der gevaeren door een siekte weghgerukt. Maer Aerschot, niet willende dat de Nederlanders hem beneeden Fuentes saeghen, is nae Venetien, in vrywillighe ballinghschap, getrokken; betuygende, dat hy derwaerts reyde, alwaer 't geoorloft sijn soude vry te sterven: en niet beeter was Fuentes van 't gemeen besint: om dat hy, onder schijn van eenighe kleyne moeyte, gemaekt door de Hooghduytsche soldaeten, die Brussel bewaerden, hadt getracht, door de regementen sijnes landtaerds, sijn dier steede meester te maeken. Dit stiet al de weerdit teegen de borst, en niet meer was men beducht voor de muytery der andere, dan voor de feedigheid der Spaensche knechten. En alle d'andere steeden hadden de selfde vrees. Dit baerde een dubbele ontsteltenis, klaegende de Spanjaerts, dat se buyten geslooten waeren; d'andere, dat men hen by naer verdreeven hadt: om die beyde hadden de platte landen te lijden. Waer uyt, als sijn een nieuwe plaegh by de jammeren des voorleeden jaers vervoeghde, en het kooren uyt vrees voor gebrek begon te steygeren, de vryheit, die de armoede eyghen is, het gemeen in sichten en kermen heeft doen uytbarsten. Dies te vuerigher begonden de gemoederen van alle staeten in verlanghen nae vrede t'ontsteeken, welkers begeerte de hoop gegeeven door den Aertshartogh gaende gemaekt hadt. En Fuentes, sonder sijn daer aen te keeren, sagh het aen, dat se hunnen wensch door vruchteloofse ondervindinghen afmenden. Geene andere die door soo geweldighe fught tot vrede gedreeven warden, dan het huys van Croy; en den Marquis van Havré, gesprooten uyt den selven huysse, schrijvende aen Jaques Mailleray, die eertijds sijn huysgenoot, en toens in bloeyende jonst aen 't hof van Maurits was, gaf in sijne brieven duydelijke bewijsen sijner geneegenheit tot den selfden. Mailleray deese aen den Prinse, de Prins aen de meestvermoogende der Staeten getoont hebbende, wierdt hem gelast weederom te schrijven, dat'er op die voet hoop tot vrede was, indien 't Spaensche krijgsvolk, ruymende niet alleen het hart der Nederlanden, maer ook 't landt van Luxemburgh en Borgonjen, allesints de vrees die men voor hen hadt weghnam. Waer op als Havré weederom antwoordende, dien eyfch geheel en al ooversloegh, sonder daer op yets te seggen, wierdt Mailleray

1595.

Mansfeldt nae Hongaryen teegen den Turk gefonden sijnde, sterft aen een siekte.

Aerschot trekt nae Venetien in ballinghschap.

De Nederlanders haeken nae vrede.

Brieven van den Marquis van Havré aen Mailleray oover den selfden.

Antwoords van Mailleray.

1595. andermael gelast, hem te doen verstaen, dat 'er tusschen de Vereenighde Staeten en de Staeten der andere Nederlanden middelen van vereenighing souden kunnen gevonden worden; maer dat se in geen handelingh met de Spanjaerts wilden treden. Derhalven wierdt uyt den naem der Staeten van Nederlandt (sijnde Aerschot nogh niet uyt het landt geweeken) een gesantschap afgeveerdicht aen Prins Maurits, als die goedertieren van aert was, en den aedel, meerendeels aen hem vermaeghschapt, begunstighde. Tot dit gesprek sijn gekoomen Diederik Liefvelt, eertijds, onder de heerschappy van Anjou, Kanselier van Brabandt, Mafius en Hartius, alle vermacrde Rechtsgeleerden. De Prins onthielt sich dat pas tot Middelburgh in Zeelandt, voor wien sy hunne reeden aenvanghende, vertoonen: *Dat eertijds; wanneer het uytheemsch krijgsvolk van de tweedrachten der Nederlanders hunnen buyt maekten, den Raedt van Staete, die toen in 't bewint der saeken was, de borgerlijke onlusten hadt weghgenomen, en het verdragh by den Landen onderlingh gemaekt door den Koningh selve was bevestight; en ook hen, nae dat se elkander verstaen hadden, niet swaer soude vallen, de Republijk van uytheemsche waepenen te bevrijden. Dat kortst daer nae, 't sy door schult van beyde de partyen, 't sy door 's heemels gramschap, andere dinghen tusschen beyden gekoomen waeren, die belet hadden, dat de wonde by nae geneesen niet ter goeder trouwe toebeelde. Dat den selfden Raedt ook nu der regeeringh meester was: dat sy afgemat door de selfde onheylen, hunne naebuieren om een eynde baeden, welk sy vertrouwden hen selve niet onaengenaem te sullen weesen, en met des te meerder reeden, om dat sy welvaerende en in eenen bloeyenden staet hunner saeken tot verdragh genoodicht wierden. Dat ook sy niet en twijfelden, of Maurits, begaest met soo groote gemaetichtheit des gemoets, hadt liever sijn geluk te verlaeten, dan van haer verlaeten te worden; naerdien den wijzen nimmer eenigh dingh soo seer verdacht is, dan langhduerighe voorspoedt. Dat hem derhalven geen beeter middel, om sijnen doorluchten naem, waer in hy selfs booven de oorlogshelden der aeloude tijden uytblonk, te handthaeven ooverigh was, dan sijne verworve glory te verseeckeren. Dat hy uytneemende landtvooghdyen onder sijn bewint hadt, en saeken genoegh om sijn groot gemoet te verlusten. Dat de Vorsten uyt den huise van Nassau sich niet alleen door oorloghsdaeden hadden beroemt gemaekt; maer dat ook veele der selver door hun beleid in vrede tot doorluchte achtbaerheit gekoomen waeren. Hy soude dan dien lof ombelsen, welchen niemant soude betreuren: en liever alle goede diensten der Prinsen van sijnen bloede verwachten, dan hen tot wenschen teegen sijne grootheit genootsaeken. Of soo hem geen anderen roem soo weerdt was, dan de dapperheit die in 't bloedt en 't sweet der oorloghe goeffent wordt, dat 'er gelegenheit was, om den naem des Christendoms door de waepenen te verheffen. Dat sijn voorsichtigh beleid, sijne dapperheit tot soo groote verdiensten gesteeghen waeren, dat 'er niemant sijn soude, die hem 't hooghbewint der oorloghe niet vrywilligh oovergaeve. Op al het welke Maurits, volghens 't goetvinden der Staeten, in teegenwoordigheit van weynighe, heeft geantwoordt: *Gaewe voorwaer den heemel hem soo gelukkig te sijn, dat hy 't eynde der burgerlijke onheylen sijne eeuwte en den naekoomelinghen verseeckeren konde. Dien roem waere hem gloryrijker, dan den naem van ooverwinnaer, dan een heerlijk seegepraelen. Indien eyndelijk sy eenen waerachtighen haet teegen den ooverlast en de baldaedigheeden der Spanjaerden hadden, souden sy eenen moedt grijpen weerdigh hunne voorouderen. Door dit middel soude het in hun vermooghen staen als vrye met**

Gesanten
uyt den
naem der
Staeten van
Nederlandt
aen Prins
Maurits.

Hunne reeden
aen den
Prinse.

Antwoordt
van Mau-
rits.

vrye

vrye te handelen, en te sluyten 't gheen sy begeerden. Soo sy wederkeerden tot hunne verbonden, souden niet alleen sy gereet staen om hen te handthaeven, maer ook de koninghen hunne bondtgenooten, onder welker geweldt sy nu besweeken. En geen meerder hinderpael soude de verscheydenheit der Kerkseeden voor de vereenigingh sijn, dan se thans in Vrankrijk was. Sy schreeven in deesen niemandt eenighe wetten voor. 't Oordeel in saeken van Godtsdienst wierdt aen Gode en elken volke ge-laeten. Veele dinghen waeren hem en de Vereenighde Staeten gemeen met de Nederlanden, aeloude bondtgenootschappen, 't reght van bloedtver-wantschap, seeden en wetten der volken. Tusschen de selfde en den ko-ningh van Spanjen was in alles de grootste verbitteringh en vyandschap, welke door sijne begeerlijkheit begonnen sijnde, de noodtsaekelykheit van teegenweer vermeerdert hadt. En het onmoogelyk was met dien vyandt te handelen, dien sy, toen hy hunnen Vorst was, wierden gedronghen af te sweeren. Ook waere dit niet eenen vrede, maer een oovergaeve te noemen. Den haet en de verbolgenheit der Vorsten waeren onversoene-lyk, en in geen twyffel te trekken, hoe hy sich van sijne heerschappy soude dienen, die sich soo in oorlogh aenstelde. 't Vervolgh der tijden en de verwisselingh der saeken braghten veele dinghen meede, welke men voor het teegenwoordighe te vergeefs soude hoopen. Maer thans, hoe souden sy sich vertrouwen aen eenen, die 't billijk achte de hoofden sijner rechtveer-dighe vyanden verbeurt te verklaeren, en op geldt te stellen; sy souden sich onthouden van oude voorbeelden op te haelen; die van alle en dat sij-nes vaeders laeghen hem in verscher geheughen. Als Liefveldt hier op antwoordende verhaelde, dat hy alle sijne weerdigheit aen Oranjen schul-digh was, en betuyghde, ook nu gekoomen te sijn, om den last der Staeten van Nederlandt uyt te voeren, sonder dat de Spanjaerts in deese handelingh eenighsints vermenght waeren, heeft de Prins, dier saeke alvoorens verwitticht, de handt in den boesem van Liefveldt gesteecken, en de brieven van vry geley, hem door Fuentes gegeven, daer uyt ge-trokken; wederleggende door een secker bewijs dien opgepronkten schijn van woorden. Dus wierdt het gesantschap haer afscheit gegeven, naer-dien het geenen last hadt om te handelen, dan op 's Koninghs naem. Verscheidentlijk viel deese nieuwe wijze van antwoorden op de tongh der verresende en des gemeenen mans; terwijl eenighe glory en rijkdommen in den oorlogh bejacghen, andere vrede hoopen; niet anders, dan uyt vuerighe begeerte. De Spanjaerts, en die van hunnen aenhangh, seyden, men hadt sich nu genoeg teegen de koninghlyke Majesteit vergreepen, soo die yemandt ter harten gingh, dat afgevallene, en die op 't hoogh-ste niets anders, dan enkele vergiffenis hunner weerspannigheit hadden konnen begeeren, uyt eyghen beweegingh tot handelen genoodight wierden. *Wat hadt men nu door soo meenighvuldighe gesantschappen gevoordert, dan dat hunnen hooghmoedt des te ondraeghelijker was ge-worden? Maer taemelijke voorspoedt hadt hen tot die verwaentheit ge-braght, dat sy selve niet alleen alle eerbiedigheit 'thunnen Prinse de schop gaeven, maer ook andere volken leerden buyten hunnen Vorst te handelen. Sy moghten, lusten 't hen, noghmaels wederkeeren, en hooren den wee-derspannighen Hollander wetten voorschrijven, door welke hy sich oover-winnaer van Philips soude maeken. Wierdt 'er tot nogh toe getwijfelt, nu immers was 't klaer genoeg, dat sy den vrede verwierpen: hebbende voor ooghen 't voorbeeldt der Switsers, en soo eenighe boovendien de heer-schappy quaemen af te smijten, welke sy terstont souden inswelghen. Gee-nen anderen vrede hadt men met hen te maeken, dan dien se, door geweldt*

De Gesan-
ten worden
onverrich-
ter saeke
te rugh
gesonden.

's Prinse
antwoordt
verschei-
dentlijk op-
genoomen.

1595. *van waepenen 't ondergebraght sijnde, genootsaekt souden worden te be-
geeren. Dit stont in korten te geschieden, soo maer de Nederlanders gee-
nen minderen moedt voor de trouw en dapperheit t'hunnen koningh toonden,
als men de vyanden in teegendeel sagh hebben. Luyden van meerder be-
saedightheit rieden den vrede, die soo nae gebraght was, volkoomentlijk
aen de handt te houden. Want wat wonder was het dogh, dat die van
Hollandt liever hadden sich op de Nederlanders te vertrouwen, dan op
den koningh, wiens wreak oover hunne misdædt hen die sich dies schul-
digh kenden te duchten stont? Hunnen eysch streedt nogh teegen de Op-
perheerschappy, nogh teegen den Godtsdienst. Maer dat se begeerden
't uyttheemsch krijgsvolk versonden te hebben, sulx was den wensch van
allen, en ook dienstigh voor den oorlogh, maer voor de vrede nootsaek-
lijk. De koningh konde sijne gesanten kiezen, hen voorsien met lastbrief
en berichtspunten, 't sy dan op sulck een naem als hem geliefde die te sen-
den. En men hadt soo weynigh ervaerenheit van de getrouwheit der Ne-
derlanders niet, dat hunne meeninghe sich soude hem door besonder ver-
dragh de schop te geeven, voor wien sy vrywilligh de ongemakken der
waepenen leeden. Veele saeken waeren 'er, die een Vorst eerlijker kon-
dulden, dan toestaen. Al't welk indien 't nogh niet genoegh waere, ech-
ter soude het den koningh betaemen, de gemeene welvaert ten dienste,
eenighermaeten van sich hooghste recht te wijken. Hy behoorde aen te
merken de elende der sijner, en hoe soo veele volken quijnende, niet an-
ders dan den laetsten aedem ooverigh hadden. Verscheyden was den staet
dier oorloghe, die van gene sijde met beschaedighen, van deese met ver-
looren te gaen gevoert wierdt. Want den vyanden sich de weylanden,
handtwerken, visscherijen het voedtsel der gemeente, hoe sterk die ook in
getaele sich magh. Voorts hoe ongelijk grooter voordeelen dan deese sich
't nogh, dat binnen hunne grensen alle stroomen uytliepen, en de rivieren
te rugh nae hunnen oorsprongh, dat den Ocean onbepaelt bevaeren wordt?
hier van daen quam die groote meenichte van vreemdelinghen, en dat
geheele volken sich binnen soo enghen kust onder haer verwoeghen. Wil-
de yemandt de saek nae waerheit ooverweeghen, die soude bevinden, dat
sy selfs ook voordeel by den oorlogh deden. Haer waeren de vruchten der lan-
deryen voor den tijdt ontruikt, de strandt droogh en met vlooten beleeghert.
Hefgelden, schattinghen en duerte in levensmiddelen noghtans bleeven,
sonder dat die door eenighe winst verlicht wierden. Behalven dien was
alles verwoest en uytgemergelt, en soo nogh yets oovergebleeven, dat ook
sagh men door inwendighe beroerten vernielen. Men moght seker wel
twistreedden of men vrede hebben konde: immers langher te oorloghen
waer onmoogelijk. Hier by voeghden se een nieuwe vreesse, dat misschien
de Vereenighde volken, wars der oorlogsrampen, moghten tot het verkiesen
eenes Vorsten gedreeven worden, 't sy dan dat se een welgevallen naemen
in uyttheemsche moogenheit, 't sy dan dat hen de deughden eenes inlanders
bekoorde. Dat 'er, soo langh de Republijk sonder hoeft was, eenighe hoop
ooverbleef; wanneer se een Heer sullen vinden, geen middel om sich uyt
den oorlogh te draeyen, of vrede met schaede en schande. Men vondt 'er,
die meer gevallen in bestant hadden: want dat de saeken der Hollanderen
tot nogh toe door eendraght staende bleeven, en d'eendraght door vreesse.
Deese eenmael weghgenoomen sijnde, souden de gebreeken, die de gelijk-
heit onderworpen is, hunne plaets inneemen, en de naeyver onder de stee-
den, die midden in de gevaeren des oorloghs naeuilix te dempen was, in
swangh gaen. Ondertusschen soude men met die volken, graetigh nae
rijckdommen, een gemeenschap en onderhandelingh van gemoederen hebben,*

De besae-
dighste on-
der de vy-
anden wen-
schen om
vreede.

Eenighe
willen be-
stant.

en de Grooten omgekoft sijnde, ook het gemeen, dat dogh soo van aert is, aenvan ghen te beminnen, al 't gheen het asliet te haeten. Ook souden se niet lichtelyk weeder tot die oorloghs lasten te brenghen sijn, die de vrydom en ontlastingh der selver, voor hoe weynigh tijds het dan waere, gesmaekt hadden. Kort om, tijdt gewonnen, waer den koninghen voordeeligh. De Hollanders, by wien kracht, en raedt en standt vastigheit was, t'ondergebraght sijnde, waere het den koningh gereet, maer ooverslagh te maeken, wat maet of paelen hy sijne krachten stellen wilde, teegen't verscheurde lichaem van Frankrijk, en Engelandt, een rijk onder vrouwen handen; naerdien het eerste met krachten vruchteloos afgesleeten, dit laetste alleen uyt schrik, oorlooghde. En deesen raedt bevestighde Lipsius met voorbeelden der aeloude historie. Taxis in teegendeel oordeelde, dat de Nederlanders, staende onder 's koninghs gehoorsaemheit, uyt het bestandt vry grooter schaede te wachten hadden. In deese verscheydenheit der gevoelens, heeft men gesien, dat de saeken heel anders sijn uytgevallen, als die geschikt wierden, volgens de gewoonte der fortuyne, die, een vyandin van de voorsienigheit der menschen sijnde, de toekomende gevallen in 't verborghen houdt. Maer op dat het gemeen, siende alle hoop tot vrede afgesneeden, niet tot oproergedreeven wierde, heeft men geruchten doen uytstrooyen, dat de handelingh was uytgesteld, op dat het gefagh van uytheemsche Vorsten daer tusschen beyde quaeme. En seeker niet langh daer nae heeft de Keyser brieven afgeveerdicht, welkers opschrift hielt aen de Staeten van Hollandt, die de selfde ter Vergaedinghe der Algemeene Staeten ooverleeverden. Deese hebben geantwoordt, dat hen niet liever waere, dan met de Nederlanders hunne naebuere te vereenighen; maer de reedenen, waerom sy van de Spanjaerts geen vrede hoopen konden, hadden se voor deesen meermaels aengeweesen: en dat'er seedert niet was voorgevallen, 't gheen hen van gevoelen moght doen veranderen, ten waere men oordeelde, dat seedert men vergif en moordenaers teegen koninghen hadt opgemaekt, men sich met meerder seekerheit op meesters van dusdaenighe schelmstukken vertrouwen konde. Beneevens deese sonden se aen den Keyser d'onderschepte brieven van Taxis aen Philips, waer in hy vertoonde, dat gelijk het dienstigh waere te dulden, dat de Staeten der Nederlanden en de Vereenighde Staeten elkander onder 't vreedehandelen als gelijke bejeegenden, soo ook niet ongeraeden schein alles ten beleyde des Graeven van Fuentes te laeten: aenwijsende veele uytvlughten, en insonderheit ontraedende, of het Spaensh krijgsvolk te versenden, of de Duytsche tot bemiddelaers der vrede aen te neemen. Aen de selfde sijde der Vereenighde Staeten wierden dit jaer plegtelyk voltrokken de huwelijken der Graeven Philips van Hooenloo en Georgh Everhardt van Solms, en de bruylofftaetsy uytgevoert door speelen, 't houden van feesten en geschenken weeghens den Staet. Hooenloo was getrouwt aen Maria, dochter des ooverleeden Prinse van Oranje; Solms aen Sabina, dochter van Lamorael, Graef van Egmond: beyde huwelijken van uytsteekenden luyster en toejuychingh, soo om de verdiensten der mannen, als om den aedel der maeghden, welker vaeders de meeste heughden dat voor de vryheit des vaederlandts waeren opgeoffert. Onder de burgerlijke onheylen was een, dat de prijs van 't geldt ongeloofelyk steygerde, en yeder landtschap 't reght van munten t'eenen roof gemaekt hadt; welken sommighe wel voorgenoomen hadden op een gelijke voet, en gereegelt nae den handel der volken, te brenghen. Maer voor die ongeregeltheit, door nae buerschap voortkruypende, hebben ook die 'er verbodt teegen gedaen hadden, moeten swichten. Vaste bewijsen eener niet al te seer versee-

1595.

Waer toe
ook Lipsius
raedt.

Huwelyk
der Grae-
ven van
Hooenloo
en Solms.

kerde

1595. kerde bondtgenootſchap, ſijnde de verbintenis teegen den vyandt better, als tuſſchen elkander, en de wetten krachteloos. Ook hadden de naebuerighe onluſten de gemoederen doen opwaeken, welke gemeenlijk, ten ſy ſe regtelyk afgedaen worden, gaetigh ſijn om ſigh in eenen naeftgeleeghen oorlogh en partyſchappen in te wikkelen. Want gelijk voor deſen den ſwakken ouderdom des voorighen Vorſten van Kleef en Gulik, ſoo ook heeft de krankſinnigheit ſijnes ſoons en naefaets, gehaelt uyt een ſiekte, het Hartoghdom voor de konſtenarijen des Spanjaerts oopen geſtelt. Van d'eenen ſijde pooghde ſigh ter regeeringhe in te dringhen ſijne gemaelinne, vrouwe oovermoedigh en ſpijtigh van ſeeden, geſprooten uyt den bloede van Baeden, ſteunende op de grootheit des huys van Ooſtenrijk, van d'andere de Ridderſchap en de Vorſten van Brandenburgh en Nieuburgh, die, getrouwt met 's Vorſten ſuſters, ſigh de hoop eener ſoo maghtighe erffenis toeëyngenden: ſeeker in weêrwil des Keyfers, die, nae 't uytſterven van manlijk hoir, oordeelde, dat de ſelfde vorſtendommen t'ſijnen bewinde ſtaen ſouden. Aen deſen booden hunne gunſt alle die in de ſelfde geweten den Proteſtantiſchen Godtsdienſt volghden: en ook eenighe Roomſchgeſinde, duchtende den hooghmoedt des huys van Ooſtenrijk, den onderdaenen laſtig, en een moeyelijk verſchil tuſſchen de ſchattinghen en de koſten. Deefe dan, hebbende den naem der Staeten van Gulik en Berghen aengenoomen, verloſſen hunnen Vorſt, die ſoo onmenſchelijk bewaerdt wierdt, dat men geloofde dit geen geringh voedſfel voor ſijne ſiekte geweest te ſijn, neemende ſijne gemaelinne in verſeekeringh, als eene die ſnoode aenſlaeghen in den boeſem voede. Hierentuſſchen hoorde men dat de Graef van Swartſenburgh, die tot nogh toe in beſchuttingh der Spanjaerden geweest hadt, doende was met krijsvolk op dien boodem te werven, om het, gelijk hy voorgaf, in den oorlogh teegen de Turken te gebruyken: maer om de partyſchap der Ooſtenrijkers te ſtijven meenden andere, die 't niet geloofelijk hielden, dat troepen, welke men in 't uyerſte Hongarijen gebruyken wilde, in het allerafgeleegenſte gedeelte van Duytſchlandt ſouden geworven worden, om die tot langhe onnutte ſoldy, en groote ſchaede oover te brenghen. d'Eerbiedigheit ten Duytſchen rijke wederhieldt de Hollandtſche ſoldaeten van de verſtroyde en onbereyde t'ooverrompelen. Op dees tijdt heeft de keurvorſt van Brandenburgh begonnen de vriendt- en bondtgenootſchap der Vereenighde Staeten aen te ſoeken. 't Selfde deden de Landtraeden dier geweten, met beede van hen eenigh geldt voor weynigh tijds te verſtrekken, 't welk kortſ daer aen lightelyk ſoude gevonden worden, nae dat ſe de regeeringh en den handel der geldtmiddelen hunnes bewints gemaakt hadden. En hier op waeren eenighe in Hollandt van gevoelen, dat die gelegenheit diende waergenoomen; naerdien en de ruſt der landen oover Rhijn daer uyt te ſpellen waere, en door dien bandt hunne waepenen met de Franſche ſouden verknocht worden. Voorſightigher oordeelden andere, dat men een maghtigher vyandt geen ſoo ſchoonen dekmantel van oorloghe teegen die landen behoorde te verſchaffen; dat niet alleen de inwoonders des Landts van Kleef, die den Spanjaert begunſtigden, party ſouden kieſen; maer ook ſelfs de naebuerighe Biſſchoppen en Geeltelijken; en dat die om hulp aenhielden, ſoo wel als ſy, geen geldt in voorraedt hadden: jae 't onmoogelijk waere, door hunne krachten ſoo verre en ſoo wijdt verſpreyde Landen te beſchermen; dat derhalven beſt waere te wachten, tot de gemoederen en krachten der gener, welcher ſaeken dienden gehandthaeft, tot meerder rijpheit quaemen. Dan geene mindere onluſten waeren 'er tot Embden gereefen. Deefe ſijnde een rijke ſtadt

Onluſten om 't Vorſtendom Kleef en Gulik.

Brandenburgh en Nieuburgh medeſtanders.

Die hunnen Vorſt verloſt hebbende, ſijne gemaelinne in verſeekeringh neemen.

Teegen welke Swartſenburgh krijsvolk aenneemt.

Brandenburgh ſoekt de vriendtſchap der Vereenighde Staeten.

De Staeten ſtellen de verſoghte hulpe uyt.

stadt oover d'Eems, is geleeghen op de mondt der selver stroom, en een gedeelte van dat Vrieslandt, 't welk eertijts de Kauchen omvanghende, in sijn begrip behelsde de geheele landtstreek, die tusschen de Batavieren en Deenen uytgebreydt leght. Waer van daen dat gewest ook heedensdaeghs Oostvrieslandt wordt genoemt, om dat de oude Vriesen op dees sijde d'Eems ten Westen daer teegen oover legghen. Hunne seeden hadden se eertijts gemeen met alle d'andere, die den naem van Vriesen draeghen; en selfs hunne vryheit, die hen ook gelaeten is van de Fransche koninghen en keyfers van Duytschlandt, die sikh, nae dat se onder geen volkoomen heerschappy te brenghen waeren, met een maer taemelijke gehoorzaamheit vernoeght hielden. De gemeene saeken wierden besorghet door vergaedinghen der volken in 't besonder, en die den lande in 't gemeen raekten door byeenkoomsten uyt dengeheelen landtaerd: de rechtfaeken stonden ter kennisse der gener, die soo in de kleyne als groote vergaedinghen verkooren wierden: gelijk recht hadden in deese die heergoederen besaeten; de hooghste eer was by den genen die 't grootste besit hadden, en in die eere den aedel geleeghen. Maer deese, nae 't bouwen van kasteelen, niet alleen t'hunnen eygenen gebruyke, maer ook voor andere, ten toevlucht in binne- en buyte-landtsche oorloghen, en in den haeren een genoeghsaeme maght teegen alle geweldt gereet houdende, en nu reets bewintsluyden der vergaedinghen, en den reghteren t'eenen stijven rugh teegen de partytschappen geworden, hebben allengskens, door oneenigheeden of sorgeloosheit der gemeente, al 'tgheen se konden nae sikh getrokken; en, wanneer de burgeren sikh somwijlen hunner vryheit weder erinnerden, de verdaedighingh der selver teegen elkander aengenoomen. Onder deese was insonderheit 't huys der Griethen, soo door huwelijken als erffenissen, maghtigh geworden, en in 't besit van veel treffelijke heergoederen gekoomen: dies het door langh gebruyk 't geheel gebiedt en de bestieringh desselfen in sijn gewoudt gekreeghen hadt, en ook de beschermingh van Embden, dat eerst niet anders dan een dorp, daer nae een swakke stadt sijnde, door andere quaelijk gehandelt wierdt, op sikh genoomen. Naederhandt in 't jaer veertienhondert vier-en-vijftigh heeft Ulrik, gesprooten uyt de selfde stamme, eerst sonder kennisse der andere eedelen, sonder kennisse der gemeente, van Keyser Frederijk den naem en het recht van Graef oover die geheele landtstreek, die sikh langhs de see van d'Eems tot aen de Weeser uytstreckt, soo veel de vryheit der Vriesen lijden konde, gekreeghen: en tien jaeren daer nae de brieven, dan vry verkort, op dat het recht der andere, die elders binnen de selfde paelen, 't hoeft op gelijke wijze hadden begonnen op te steeken, niet gequetst wierde, oopentlijk verkondight. Dees heeft sijn heerschappy gemaetight door goedertierenheit, veel vryheids den volke van Embden, veel vryheids den Magistraeten laetende, of vergunnende; en nogh meer Edsardt, soon, gebooren van deese vaeder; die, door onderlinghe getrouwheit t'hemwaerts, soo maghtigh geworden was, dat hy door hoop der selver sikh de heerschappy oover Gröninghen en d'Ommelanden heeft darren belooven; en die gevoert, tot dat hem de waepenen der Saxen, de quaede trouw des Hartoghen van Gelderlandt, en ten laetsten dat al beweldighendt geweldt des huys van Oostenrijk oover d'Eems te rugh dreef. Dees hadt naegelaeten sijnen soon Enno, die by den vaeder niet haelen moght, en soo regeerende; dat hy selfs van andere geregeert wierdt, maer weynigh tijds van heerschappy en leeven hadt. In welke tijdt, als de Christen weereldt, om verschillen in den Godtsdienst, in eenen brandt van onlusten hadt begonnen te raeken, Embden, dat de selfde belijdenis

1595.
Gelijke onlusten tot Embden: des selfs geleegenheit.
Regeeringh en seeden der Oostvriesen.

't Huys der Griethen krijght door langh gebruyk 't geheel gebiedt in handen.

Ulrik wordt van den Keyser Graef van Vrieslandt gemaekt.

Hy krijght de heerschappy oover Gröninghen. Dan wordt door 't huys van Oostenrijk oover d'Eems te rugh gedreeven.

1595.

volghde, welke in andere landen te vuer en te swaardt vervolght wierdt, een ongeloofelijke meenighte van vreemdelinghen, Nederlanders, Françoisen, Engelschen, die, om de bequaeme gelegenheit haerer stroom, derwaerts hunnen toevlught naemen, genoodight en onderhouden heeft. Toen hadt Anna van Oldenburgh 't bestier des Vorstendoms, uyt den naem haeres soons Edfardt den tweeden, gebruykende de maght haerer regeeringhe, in het opdaeghen dier heerschappy, met een meêwaerighe beleefheit, en heel anders dan de Duytsche Vorsten gewoon sijn. Sy hadt een gelijken yver tot de Godtsvrucht en eerbiedigheit tot de wetten, welke sy oordeelde dat niet min t'eenen steun dienden, om de vryheit des volx, dan om d'achtbaerheit des Vorsten te handthaeven. Ongeloofelijk is't, hoe geweldigh eenen aenwas de stad door deese meêwaerigheit en toevlught der volken gekreeghen heeft, sijnde vermeerderd met niet min dan sesduysent menschen. Hier op sijn niet langh daer nae gevolght de onheylen, die bloeyende volken gemeenelijk onderheevigh sijn, ooverdaedt en hoovaerdy onder de gemeenten, naeyver en afgunst onder de grooten. Echter sijn de saeken tot geen geweldt uytgebarsten, soo langh Edfardt, die straf van aerdt was, door raedt of vreesse sijnes jongheren broeders Johan, besaedighder van imborst, wierdt ingetoomt. Maer, nae 't ooverlijden van Johan, heeft Edfardt, wiens Godtsdienst met dien sijner onderfaeten niet oovereenquam, naerdien hy den Augsburghschen, die van Embden den Geneeffchen, beleeden, de welvaert der burgeren meer en meer beginnen verdacht te houden. Hier toe wierdt hy opgestoockt door de driften sijner gemaclinne, uyt koninghlijke stamme van Sweeden, en van koninghlijken aerdt: en onder andere verhaelde men, dat deese, hebbende den burgeren ontleent eenighen huysraedt, die voor haer selven heeft behouden, op voorgeeven, dat die voor luyden van burgerlijken staet te kostelijk was. Eyndelijk sijn deese quaedtaerdighe geschillen, door tusschenrokkenen van wargeesten, die, gedreeven door fught tot nieuwigheeden, den Vorst of 't volk vleyden, soo hoogh gereesen, dat de Graef de byeenkoomsten der gemeente, ingestelt tot oopenbaere oeffeningh des Godtsdiensts, met den naem van saemenrottighen van muytelinghen bekladde, en de aelmoessen, welke die stad, beroemt in werken der barmhertigheit, was gewoon ten behoeve der armen te versaemelen, duyde, als waere het aengesien om heymelijk geweldt teegen hem te smeeden. Waer teegen een soort van luyden, bequaem om heftighe beweeginghen te verwekken, die, onbedreeven in burgerlijke saeken, en, onder den dekmantel van Godtsdienst, moeytsuchtigh sijnde, meermaels een goede saeke door quaedt beleidt verbrodden, den naem van vryheit, en, het geweldighste middel om gemoederen in te neemen, den dienst Godts ten breedtsten opgaeven. *Hen wierdt die onverwinnelijke dapperheit hunner voorouderen, en, tot een versch en naebuerigh voorbeeldt, die van Hollandt met de Vriesen voor ooghen gehouden. En wat waer voor hen gewenster, dan sijn door een naeuwe verbintenis met die kloekmoedighe volken, die ten deele hunnen aelouden naem draeghen, te vereenighen?* Nu reets hadt de Graef, te yverigh in sijne belanghen, belastinghen op de koopmanschappen geset, en sijne magistraeten ingevoert, waer teegen 't gemeen, hoewel hunne verbolgenheit tot nogh toe woest en hartnekkigh was, geene andere baldaedigheit, dan in woorden, blijken liet. Verder draelen hadt uyt, en alle eerbiedigheit de schop gekreeghen, wanneer se besettingh in de burght gewaer wierden. Sy grijpen onder een besonder hoeft de waepenen, en verscekeren sijn van't geschut. Sy maeken sijn meester van het stadthuys, van de poorten en

van

Grooten
aenwas der
stadt Embden.

Verhael der
onlusten tot
Embden.

van alle andere sterkten der stee de. En sy verkiesen sikh niet alleen hop-
 luyden en kornellen, maer stellen, ten schaedelijken voorbeelde, nieuwe
 magistracten oover sikh: affettende die, om den eedt aen hunnen Vorst
 gedaen, sikh selven dier beroerten ontrokken hadden. Die de burght
 beset hielden wierden door hongher genootsackt daer uyt te trekken: en
 naerdien alles tot geweldt was uytgebarsten, is 't buyten twijfel, dat yeder
 'toogh op de hulp der Vereenighde Landen gewent hadt. Van beyde de
 partijen, sijn gefanten nae den Haghe gefonden, om sikh by de Staeten te
 verwoeghen. 's Vorsten gefanten bechuldighden die ongeschikte mec-
 nichte van muytery, vertoonende *dat de wraek en het voorbeeldt der sel-
 ver in 't besonder den Staeten raekte, welker saeken alleen door eendragt
 soo geseegende krachten gekreeghen hadden, en, dat, soo de hooghe gover-
 heit eenmael onder 't gemeen in verachtigh quaeme, hen voornaementlijk
 de schaedelijke gevolghen van diergelijke baldaedigheeden te gevoelen stonden.*
 d' Afgefanten der stadt Embden in teegendeel leyden den Graeve te last
 sijnen haet teegen den suyveren Godtsdienst, 't verbreeken hunner wetten,
 't invoeren van onbillijke belastinghen, en dat hy door partyenschappen en
 waepenen hadt gesoght hunne vryheit t'overweldighen; dervoege, als
 vraeghende, of de Staeten oordeelden dat diergelijke dinghen te draeghen wa-
 ren: met beede, dat se sikh hunner als meedegenooten eenes Godtsdiensts,
 en der selver onbeyten, erbarmen wilden. Hier by voegende, dat de Graef
 de vrientdschap des Paus en des koninghs van Spanjen soght te winnen,
 om, ondersteunt door hunne hulpe, de vryheit t'overrompelen, of om, in
 teegenwisselingh van goederen elders geleeghen, de stadt den Spanjaert te
 schenken. Sy hadden door verspieters gewisse verseekeringh, dat de vy-
 andt 't grootste voordeel der oorloghe daer in stelde, soo hy sikh eener
 uytneemende stroom en haeven konde meester maeken: en 'er geen ge-
 wenster waere dan d'Eemstroom, die, vloeyende door het meyr den
 Dullaert genaemt, het Embderlandt en Groninghen van een snijdt, en
 midden door die twee uyt een wijdtluftighe seehaeven in den Ocean loopt;
 bequaem sijnde om d'allerfwaerste scheepen te voeren, en sonder gevaer,
 mits de verscheide eylanden, tusschen welke hy boghtigh sijnen uytgangh
 neemt. Dat de Spanjaert, door dit middel, naer sijn welgevallen, den
 oorlogh in Vrieslandt konde hervatten, en, 't gheen hem tot nogh toe
 was onmoogelijk geweest, een vloot in see senden. De Vereenighde Sta-
 eten, die en 't gevaer, en, soo se sikh daer teegen quaemen te versetten,
 den haet voorlaeghen, hebben het gefantschap dusdaenigh een afscheit ge-
 geeven, dat nogh de Graef buyten vrees gestelt wierdt, nogh het volk sikh
 van hunne bondtgenootschap konde verseekeren. Beyde de partyen wierden
 tot vrede aengemaent, of, dacht het hen soo goedt, dat se hunne verschil-
 len door weeghe van reghten souden afdoen; dat de waepenen hen ver-
 dacht bleeven. Dat sy thans nogh den eenen, nogh den anderen vyandt
 waeren, maer sikh, soo 't hoogher quaeme, teegen hem, die eerst den
 oorlogh hadt begonnen, verklaeren souden. Als korts daer aen door eeni-
 ghe booden te post tijdingh wierdt gebracht, dat Enno, 's Graeven soon,
 krijgsvolk by een rukte, en de haeven Knok, teegen oover Delfsijl, ver-
 sterkte, sijn de scheepen, die naer gewoonte d'Eems bewaerden, vermeer-
 dert, en een regiment Vriesen gelaft derwaerts te trekken, om de stadt
 te beschermen, en die yets nieus beginnen souden van den oever te ver-
 drijven. Ook heeft de burgery, soo groot was hunne gerustheit, met vreugh-
 de sikh selven en haer welvaeren vertrouwt aen de waepenen der Vere-
 enighde Staeten. Waerom Graef Edsardt toen geen ander uytkoomst vondt,
 dan hen tot middelaers aen te neemen, door welker maght alles uytge-
 voert

1595.

*Gefant-
 schap des
 Graeven
 en der bur-
 geren van
 Embden
 aen de
 Staeten.*

*Beyde de
 partyen
 worden tot
 vrede aen-
 gemaent.*

*De Staeten
 senden hulp
 aen die van
 Embden.*

1595. voert wierdt. Ook heeft hy een verbondt en gemeenschap van waepen aengebouden, vreesende dat de stadt hem in die gunst te winnen moght voorkoomen. 't Sal niet sonder vrucht sijn te verhaelen wat middelen van vrede de scheitsluyden, ten dien eynde toen van de Staeten nae Delfsijl gefonden, beracmt hebben, en welke de voornaemste punten der selver geweest sijn, op dat, gelijk sy van de saeken der stadt Embden, soo ook de naekoomelinghen van hen oordeelen. *Niemandt soude sijnen Godtsdienst naedeeligh sijn, of daer oover bekommert worden; de selfde kerkseeden, die men gewoon was in de stadt te gebruyken, blijven, en den Graeve de sijne buyten de stadt vrygestelt sijn. In kerkelijke vergaedinghen soude vangeene andere saeken, dan die de kerken den Godtsdienst raeken, gehandelt worden, den Raedt vrystaende yemandt te verkiesen, om toe te sien; 't gheen in de Palts en in Hollandt gebruykelijk is, op dat, onder dien dekmantel, geen onlusten gebrouwen worden. De selve vergaedinghe soude de Bedienaers des Goddelijken woordts verkiesen, de Vorst die goedtkeuren. De landen, die der Geestelijken geweest waeren, sijn onder 't volk en den Graef verdeelt. Uyt de vier Burgermeesteren, en uyt de neeghen scheepenen, soudent d'eerste in lootinghen en vervolghens jaerlijcx d'andere helft afgaen; een treffelijk middel om 't gesagh te maectighen, op dat niemandt hoopen soude sijne regceeringhen booven de twee jaeren te doen dueren. In plaets van d'afgaende soude 'er den Raedt twee noemen, en de Graef een uyt de selfde kiesen, hebbende te voeren in 't maeken van Magistraeten gegaen naer eyghen goedtduncken. Deese soudent 't bewint van 's Stadts- en see-saeken hebben en de maght om 't burgerrecht, beneevens de vryheit van gilden, in welke de gemeente verdeelt wordt, te geeven; ook de sleutelen der poorten en 't wachtwoordt. Aen hen soude 't vonnissen in burgerlijke saeken, en alle andere, uytgenoomen de straffe des doodts, hanghen. Misdaedighe, die den hals verbeurt hadden, soudent, waeren 't vreemdelinghen, door reghters by den Vorst gestelt, waeren 't burghers, door een vierschaer uyt die beyde gestraft worden. Den Raedt (deelen bestaet uyt veertigh persoonen) soude den Raedt door hunne eyghene stemmen vervullen. De verkoorene soudent, voor 't ingaen van hun ampt, den Vorst gehoorsaemheit, en de stadt getrouwheit sweeren. De wetten soudent bevesticht blijven, en alleen die schattinghen, welke teeghen de wetten niet en streeden; soo nochtans, dat de stadt 't bewint van haere eygene besgelden behouden moeste. Voorts soude het Falderen, de nieuwe, stadt, gehecht aen de oude, en naeuwer aen 's Graeven dienst verbonden, voortaan op de selfde voet, als de stadt Embden, geregeert worden; op dat het geen geduerighe stof van onlusten quaeme te baeren: en op dat de burgeren sich des te seekerder op hunne vergiffenis betrouwen moghen, soude de Graef van selfs de sterkten des kasteels weghneemen, en 't selfde der steede onderworpen; nocht door eenighe blokhuyzen, schansen of vastigheeden langhs den oever de voorbyvaerende scheepen hinderen of beschaedighen: welke weldaeden des Vorsten de stadt door een groote somme van penninghen soude erkennen. Dus heeft men voor de veyligheit der ingesetenen, en voor d'achtbaerheit des Vorsten forgh gedraeghen. Ook lieten se sich deese punten niet quaelijk gevallen, schoen hen de verbitteringhen van soo vers geleeden ongelijk weederlijcs op de krop stak. Waer by met eenen vast gestelt is, dat de toekoomende Graeven en Magistraeten deese vreedepunten hadden te besweeren. Vervolghens wordt de Graef uyt naeme der Staeten vermaent, alle beleediginghen en quaedt vermoeden door goedertierenheit 't ooverwinnen: en dat hy, stellende de bedriegelijke vriendtschap des Spanjaerts booven hunne getrouwheit, sich niet te gelijk*

Sy beslechten de geschillen tusschen hen en den Graef.

Vreedepunten.

Vermaeninghen der Staeten aen den Graef en die van Embden.

in hunne laeghen en in eenen naebuerighen oorlogh soude inwikkelen. En dien van Embden belaste men, *sigh te schikken naer het voorbeeldt hunner zaebueren, om, door 't juk te willen afschudden, geene meerdere swaerigheeden op hunnen hals te haelen: dat eenen burgerlijken oorlogh door maetighe dienstbaerheit goede koop afgekost wierdt: en ook sy wel eertijds Vorsten vry van straffen aerdt gedraeghen hadden, soo langh'er geen uytbeemsche wreetheit meede vermengt wierdt.* 't Krijgsvolk op dit verdragh weêrsijds afgedankt sijnde, was 'er veel eer rust, dan eendraght: en de onlust niet soo wel gehcelt, of men quam meermaelen tot de selfde onheylen en geneesmiddelen te vervallen. De tijden deeses jaers en de naeft daer aen volghende sijn voor de waepenen der Vereenighde Landen, als hadt de gunst der fortuyne hen voor eenen korten stoot den nek gekeert, ongelukkig geweest. De geheele Lente en een gedeelte des Soomers was leedigh, en sonder yets te doen, verlopen; sijnde wel een gedeelte der krijgsmaght op de grensen van Vrankrijk in oorlogh: maer hunne onderlinghe tweedraght is oorfaek geweest, dat de waepenen, hoewel Busenval ondertusschen daer op meermaels aendrongh, niet elders voortgeset wierden. Want de steeden in Vrieslandt, verbittert op de inwoonders ten platten lande, klaeghden, dat deese de belastinghen hen beyde gemeen niet ter goeder trouwe opbraghten; en dat, 't gheen de landen in 't besonder te draeghen hadden, of niet betaelt of quijtgescholden wierdt. Die van Zeelandt, hebbende van gelijken met die van Hollandt in heevighe geschillen oover de verlofgelden op 't uytvoeren der koopmanschappen geweest, hadden, onder dien dekmantel, langhen tijdt uytgesteldt hunne schattinghen in de gemeene kas der Bondtgenooten in te brenghen. Waer by nogh die van Gelderlandt en Ooverijssel sigh ontschuldighden op hunne armoede, en dat de vyandt tot binnen in 't hart hunner landen verspreydt lagh. Ook hebben eyndelijk die van Hollandt selve, welke twee derde der gemeene belastinghen moeten opbrengen, begonnen dit voorbeeldt of nae te volghen, of te wreken. En seker, indien de menschen, niet meer door noodtdwangh, als door welbedachten raede, t'hunnen voordeele gedreeven wierden, vereyschte insonderheit die tijdt, waer in 's vyandts sacken in bijskere verleegeinheit stonden, hunne koophandel treffelijke winsten inbraght, en den Franschen boodem den swaersten last der oorloghe naer sigh sleepte, 't bestaen van gewigh-tigher aenslaeghen; welker lasten de gemeente noghtans korts daer aen, meer verarmt sijnde, en sonder eenighe voorspoedt, heeft gedraeghen. Ook sijn de oorloghsbedrijven in Luxemburgh selfs niet nae wensch uytgevallen, terwijl men sigh onbedachtelijk ophieldt met het inneemen van schancken, die den vyandt weynigh schaede doen, en den ooverwinnaers geen voordeel met allen geeven konden. Maer nae dat koningh Henrik, in Borgonjen gevallen sijnde, de kracht des rijx derwaerts gerukt hadt, heeft den Hartogh van Bouillon, die door een grootmoedighe aenkundighingh het leegher der Spanjaerden op sijnen hals gehaelt hadt, ontbloot van krijgsvolk, niet alleen sijne gedaene dreygementen vruchteloos laeten afloopen, maer ook onmaghtigh 't sijne te beschermen, 't plunderen van den Franschen boodem straffeloos moeten aensien. Waerom

1595.

Onderlin-
ghe onee-
nigheit tus-
schen de
Vereenighde
Staeten.

Philips van
Nassau
keert met
sijn leegher
nae de Ver-
eenighde
Landen.

1595. Hollandt oover te vaeren, heeft hy selfs met sijn ruytery, diep door Duytschlandt heen, de wegh door Gelderlandt genoomen. Dan de Graef van Fuentes, siende dat sijn Landtvooghdy soo geweldigh benijt wierdt, was des te yverigher in sijn te benyveren, dat sijne weederpartyen in hem niets, uytgenoomen sijne grootheit, moghten te berispen vinden; en wel besonder gingh sijne sorghe oover 't krijgsvolk, in sijn te verseecken van d'oude, en nieuwe daer toe te voeghen. En insonderheit sijn bewust sijnde, dat de muycery der Italiaenen, en d'onheylen daer uyt gereesen, hem t'eenen laster wierden toegedreeven, heeft hy, om den haet van die kant te versaghten, raedtsaem geoordeelt die weeder onder gehoorsaemheit te brenghen. Hebbende derhalven sijn ghaest in het voltrecken der verdraghspunten, die, begonnen door den Aertshartogh, sijne doot hadt afgebrooken, deed hy, aengesien 'er nogh geen geldt in voorraedt was, hen daegelijxe betaelingh en gijfelaers geeven. Sijnde hen gelast Thienen in besittingh te neemen, hadden se nogh onder de vendelen geen plaets genoomen. Maer 't was winst den vyandt te verstecken van 't gebruyk des krijgsvolks, 't gheen sy selfs souden moeten derven. Korts daer aen verdeelt hy 't krijgsvolk onder hoofden en in besettinghen. Seedert een geruymen tijdt herwaerts waeren de troepen des koninghs van Spanjen niet sterker geweest; maer, dewijl se in soo veel plaetsen verstroyt laeghen, niet maghtigh yets groots te verrichten. In Borgonjen onder Velasco, was een volkoomen leegher. Op de grensen van Artois en Pikardyen, nae 't vertrek van Mansveldt, 't opperbewint geeven aen den Marquis van Warenbon; soo om die van Kamerijk te besluyten, als, om sijn wijdt en sijdt door Vrankrijk verspreidende, plunderen met plunderen te wreeken. Mondragon wendt sijn teegen Maurits, om op sijne aenslaeghen te passen, en die in tijds voor te koomen. Vierduysent soldaeten hem ten dien eynde geeven, houdt hy omtrent Hulst; Verdugo gelast sijnde met sesduysent voetknechten en vijftienhondert peerden, Bouillon, vry swakker van volk, uyt Luxemburgh te verdrijven, en de steeden by den François veroovert te herneemen, beleeghert la Ferté: en reets waeren de wallen door meenighvuldigh schieten, en verscheyde breuken geopent, wanneer een troep Françoisen, tot ontsiet der steede daer binnen gesonden, door eenen heevighen uytval, de beleegheraers in wanorde deede opbreken. Maer de stadt van dat belegh bevrijt sijnde, geschiede 't by geval, dat, het vuur in 't buskruyt geraekende, het grootste gedeelte der selver afbrande; dies Bouillon die selfs van werken en besettingh ontbloot heeft. Hierentusschen is Verdugo, die 't op steeden van minder teegenweer gewent hadt, nae 't ooverweldighen van eenighe weynighe, door een siekte en 't eyndelijk noodtlot weghgenoomen; omtrent wiens doot het gerucht ook eenigh naebedenken heeft gevonden. Maer hy, hoewel ongelukkig in sijn Landtvooghdy van Vrieslandt, heeft sijn eenen naem verdient, als wien meermaelen tijdt en krachten, dan dapperheit en nyvere sorghe gefeylt hebben. Trouw was hy in woordthouden ten uystersten, en wel begaest ter taele voor een krijgsman. Ook meêwaerigh van aerdt, een deught, seldtsaem in den Spanjaert, en die hem tot des te uytsteekender cieraedt strekte. Booven al, dat hy, van den geringhsten staet tot hooghe eerampten gesteeghen, als gebooren uyt niet oncedelen, maer armen huysse, sijnes voorighen staets gedaghtigh was, immers soo veel genoegh deedt. De steeden in Nederlandt baeden Fuentes, dat hy dogh ten laetsten het belegh van Kamerijk soude voortsetten, hem aanbiedende groote sommen geldts en krijgsvolk, naerdien de stadt niet t'eenmael beslooten, en 't leegher

Sorghe van Fuentes omtrent sijn krijgsvolk.

Hy brenghet de muyceryn weeder onder gehoorsaemheit.

Groot getal van 's koninghs troepen ten dien tijde.

Verdugo sterft.

Sijn lofreden.

gher der Spanjaerden daer rondtom geleegehen sijnde, hen soo wel den dienst der troepen, als 't gebruyk der steede benoomen was. Maer hy, uyt sich selven vuerigh genoegh op alle geleegeheit van braeve aenslaeghen, begeeft sich, om den tijdt sijner landtvooghdy niet sonder glory oover te brenghen, en de behoefte der geldtmiddelen te baet te koomen, nae het leegher van Warenbon, en versterkt sijne troepen dervoeghe, dat se in 't geheel twaelfduysent knechten en tweeduysent peerden uyt maekten. Met dit heyrleegher is hy, om den François den toegangh der omleggende landen af te snijden, binnen Chastelet, een steedtjen in 't Vermandois, alwaer de Schelde haeren oorsprongh neemt, geleegehen, eertijts, gebouwt door den koningh van Vrankrijk Henrik den tweeden van dien naem, om Kamerijk te breydelen, en tot een bolwerk des rijx teegen 't geweld der Nederlanden, wen 't op hem afquam, gevallen, nae dat hy 't door 't geschut ontbloot hadt, en daer op die in 't kasteel gevlooden waeren, tot oovergaeve gedwonghen. En hierentuschen wierdt Han, een steedtjen op de selfde grensen, beschooten, met een wondere verscheidenheit van toevallen, en die nae beuselinghen gelijken. Hier binnen was steêvooght den Heer van Gomeron, een der Françoisen, die, onder schijn van yver voor den Roomschen Godtsdienst, uythemsche gunsten t'hunnen voordeele gesoght hadden. Dees hebbende, ten tijde als de meeste steeden dier gewesten sich weeder onder gehoorzaamheit van koningh Henrik van Bourbon schikten, met de Spanjaerts gehandelt, hadt hen, voor een geweldighe somme van penninghen, de stadt in handen geleevert, behoudende 't kasteel tot de volle betaelinghe der beloofde somme. Maer sijnde door list des Graeven van Fuentes op ontbooden, wordt hy met sijne twee broeders in hechtenis gestelt. Sijne moeder en sijn swaegher Orvillers hielden 't kasteel in besettingh, en wierden, ten waere sy van stonden aen uyttrokken, gedreyght met het gevaer hunner waerdtse panden. De vrouwe was door vuerighe liefde ontroert: maer Orvillers veel eer verbolghen, sendt geheyme booden aen Bouillon, en 's koninghs ooversten, die toen 't bewint in Pikardyen hadden. Nae dat deese, volgens ontbieden, in 't kasteel gekoomen waeren, is 'er eenen geheelen dagh teegen de stadt, waer in twaelfhondert soldaeten, Spanjaerts, Waelen, Duytschen en Italiaenen laeghen, niet sonder groote en ook eedel bloedstortingh, gevoghten. Want de Marquis d'Humieres selfs, een Heer in groote achtbaerheit van oorloghe onder de Françoisen, en wel besint van den koningh, wierdt doorschooten. Ten laetsten wordt te vuer en te swaerdt eenen wegh gebaent, en die nae de neêrlaegh oovergebleeven waeren, aen Orvillers, volghens verdragh, tot gijfelaers gegeeven, om daer door de dreygementen der Spanjaerden in teegenwight te houden. Maer de gevanghene, hebbende door trouwloosheit der wachten hunne keetenen verbrooken, braghten 't kasteel in dit gevaer, dat se op verdragh fouden vry gelaeten worden. De Françoisen maeken sich meester van 't kasteel, door lafhartigheit van Orvillers, die beslooten hadt het selfde voor sich te behouden: en Fuentes, naerdien hy tot ontsêet der steede, nu reets ingenoomen, te spaede gekoomen was, verwisselt schaemte in verbolgenheit, en doet den steêvooght, die de doodt op de lippen hadt, tusschen de handen der beuls voor de wallen ten roon stellen. Dees alhier door een yffeljk geluyt, vermenght met traenen, besweert nu sijne moeder, nu sijnen vriendt, dat se dogh, soo hen eenighe barmhartigheit, eenighe plicht en liefde t'hunnen bloede, ooverigh was, geene glory, geene weerdigheit booven sijn leeven, dat den laetsten slag te verwachten hadt, wilden inbeelden. En als

1595.

*Fuentes
vermeestert
Chastelet.*

*Hy belee-
ghert Han.*

*Des selfs
steêvoght
Gomeron,
de stadt aen
de Span-
jaerts ver-
kocht heb-
bende,
wordt van
Fuentes in
hechtenis
genoomen.*

*Orvillers
't kasteel in-
houdende
verkiygh
hulp van
den Fran-
cois.*

*De Francoi-
sen worden
meester van
't kasteel.*

1595. als die hem tot antwoordt gaeven, dat het buyten hunne maght was, gemerkt de Françoisen reets des kasteels en der steede meester waeren, is hem in't gesicht der sijner 't hooft afgeslaeghen; moettende gestelt worden onder de rampaelighe voorbeelden der gener, welker trouw omtrent de partien die sy kiesen vlot staende sijn beyde de vyanden tot vyandt macken. Van daer trekt het leegher nae Dourlans, om Kamerijk, waer op sy om dien selfden tijdt, door heymelijk verstant met eenighe Geestelijke en steedelinghen, eenen ongelukkighen aenflagh gemaekt hadden, van achteren te besluyten. Hier voor is Valentin de Pardieu, Heer van la Motte, in 't besightrighen der werken en eener bequaeme plaetse ter beleegheringh, by maenschijn, met een musketkoeghel doorschooten. Dees is geweest d'eerste der krijgsooversten, die voor deesen, toen de saeken der Staeten treffelijk wel stonden, hunne tweedraght, en dat door dit middel de vervallene krachten der Spanjaerden souden herstelt worden, voorsien hadt: een Heer vermaert door sijne dapperheit, en meer dan krijgsmans schranderheit, en hoedaenigh yemandt behoort te sijn, die uyt den geringsten staet tot het Grootmeesterschap des geschuts, tot de steêvooghdij van Greevelinghen, tot groote rijkdommen, en den tijtel van Graef is op geklommen. Den Hartogh van Bouillon hadt besettingh in de stadt gesonden; en begaf sijn, met den Graef van Sant Paul, korts daer aen selfs derwaerts, om voorraet van buskruyt en lijftoght daer binnen te brengen. Maer den Ammirael Villars, die de voortoght geleyde, en, te verhit op slaen, den last dien hy in teegendeel hadt versmaede, door het leegher van Fuentes (juyft op de feestdagh van den Apostel Jakobus, dien de Spanjaerts gelooven voor hen gelukkig te sijn, en dien met dat geloof dikmaels voorspoedigh maeken) omzingelt en gevanghen sijnde, is strax daer op, om dat hy 't Lotterings verbondt verlaeten hadt, en tot Henrik was oovergevallen, om 't leeven gebraght, en met hem veele eedelen, d'ooverighe sijn 't ontkoomen; en het geluk heeft den misflagh van d'een en d'ander party begunsticht. Want indien de Françoisen met meerder getal van troepen, die den Hartogh van Nevers als toen versaelde, op den slagh waeren aengekoomen, de wegh nae de stadt, en de plaets der seeghe stont voor hen oopen. En de Spanjaert, soo hy, sijn geluk vervolghende, de vluchtelinghen hadt naegejaeght, weynigh verschilden 't, of gelijke glory, als hen de seeghe voor Pavie en Sant Quintijn baerde, te verooveren soude hen schoon gestaen hebben. Den ooverwinnaer bestormt het kasteel, dat niet al te wel beset was: want de steêvooght Gamache, terwijl hy, nae de gewoonte van die tijdt, meer besorght is voor sijne eyghene belanghen, als voor den dienst des rijx, hadt van twaelfhondert Françoisen, die hy by sijn hadt, maer weynighe en hem getrouw, in 't kasteel ingenoomen, laetende alle d'ooverighe in de stadt, om by der handt te sijn, ingeval de noodt hunnen dienst vereyschte; 't gheen haer verlies geweest is. Want eenighe Spanjaerts, gesonden om de breuk des kasteels, gemaekt door 't geschut, te bespieden, siende dat die verlaeten was, betuyghden hunne vreughde door groot getier, waer op een meerder getal is toegelopen, die 't kasteel ooverrompelt hebbende, voorts, sonder enigh tijdt verlies, te gelijk in de stadt vielen: alwaer 't niet sonder moorden toegegaen is; gemerkt nogh dapperheit de gewaepende, nogh meededoogenheit de weereloofse verschoonde. Terwijl de leeghers, afgemat door deese saeken, in de Fransche besettinghen uyt-rusten, trekt Maurits, nu reets diep in de Soomer, met al 't krijgsvolk dat hy by sijn hadt, en de troepen weedergekeert met Philips van Nassau, te velde. En sijn ooghwit weefende, de weynighe plaetsen, die de vyandt om

*Gomeron
wordt door
last van Fuentes ont-
halst.*

*La Motte,
besightri-
ghende de
werken van
Dourlans,
wordt door-
schooten.
Sijn lof-
reeden.*

*Bouillon
brenght
versterkingh
in de stadt.*

*Villars
wordt met
veele eede-
len omge-
braght.*

*De Span-
jaerts be-
stormen
't kasteel
van Dour-
lans.*

*Hebbende
't kasteel be-
maghticht,
neemen se te
gelijk ge-
weldigher
handt de
stadt in.*

om Vrielandt noch in sijn geweldt hadt, te vermeersteren, leegherde hy sijn voor Grol, een steedjen onder 't gebiedt van Zutphen. De besettingh was niet sterker, dan feshondert mannen, weynigh geschut daer binnen, waer by de lijftoght niet langh strekken konde, en 't waeter uyt de graft met weynigh moeytens afgeleidt worden; dies hy in korten hoop- te gelukkig ten eynde te koomen. Mondragon hier van verwitticht, trekt in aller yl met een vliegendt leegher uyt Antwerpen, en rukte met sijn alle de besettinghen die hy oover Maes en Rhijn ontmoete. Sijn geheele maght bestont uyt vijfduysent voetknechten, en omtrent duysent peerden: maer de saem 't getal vergrootende, heeft Maurits, die wel tweemaal soo veel maghts hadt, sijn op den toevoer niet betrouwende, de beleegheringh opgebrooken, en den brandt gesteecken in alles dat onmoogelijk was meê te voeren; waer nae hy sijnen vyandt tot aen d'Yssel te gemoet trekt, om hem binnen den Duytschen boodem te doen stant houden: en dees niet hebbende yetwes teegen 't leegher darren bestaen, maer wel vernoeght, dat hy Grol ontfet hadt, en de leeghers wederzijts voor dat jaer te doen leedigh staen, is te rugh getrokken, soo verre dat hy de Lipstroom tusschen hem en sijnen vyandt stelde. Want Maurits, bericht dat hy met soo groote maght niet was gekoomen, als den roep in 't eersht hadt uytgestroyt, trok hem op de hielen. Derhalven sendt hy Philips van Nassau met vijf hondert peerden oover de stroom, om de voederfoekers van 's vyandts ruytery schielijk op het lijf te vallen. Maer Mondragon, door ooverloopers van dien aenflagh verwitticht, heeft al de maght sijn peerden op eene plaets gebraght. Philips was niet soo haest uyt een enghe wegh in 't oopen veldt gekoomen, of wordt in aller haest van alle sijden omcingelt; en 't gheen de volghende belette hem te hulp te koomen, was 't ontmoetendt gedruys der vluchtelinghen, en dat se op een naeuwe en glibberighe wegh belemmert bleeven. 't Verschilde echter weynigh, of, gelijk de kans des gevechts, insonderheit te peerde, hacchelijk is, den dapperen indruk der gener, die op den vyandt instortten, hadt hem aen 't wijken, en hen daer door gedreeven: maer de hoofden, door hunne wonden verfwakt sijnde, hebben den moedt doen sakken. Andere sijn noch onbeseert door den vyandt, die in wanorde geraekt was, doorgeslaeghen en 't ontkoomen. Veele, die geperst wierden, vonden sijn by de Lipstroom t'eynde vluchten, welke de Prins op d'ooversijde des oevers met sijne regementen te voet ontfanghen heeft. De neederlaegh is noch groot, noch om andere reeden gedenkweerdigh, dan hier in, dat de voornaemste hoofden het swaerfte ongeluk bejeeghende. Philips van Nassau selfs is, terwijl hy met onverchrokke dapperheit den strijdt aenbondt, gewondt, en daer op gevanghen sijnde, onder de uytneemende sorghe en plichten der Graeven van den Berghe, sijn neeven, gestorven; een Vorst, wiens onversaeghde klokheit in jeught, t'eenighen daeghe uytsteekende oorloghs diensten beloofde, wanneer sijn siedende moedt, besaedight door jaeren, nae geoorfaemheit hadt leeren luisteren. Ernst, een der graeven van Solms, is van gelijken ooverleeden. Maer Ernst van Nassau, broeder van Philips, heeft sijn voor losgeldt vry gekoecht: de lichaemen der verslaeghene wierden ter begraeffenis oovergeleeverd. Verders is 'er niets besonders voorgevallen, wijl de leeghers nae by den anderen leggende, en een waekendt oogh op elkanders aenlaeghen houdende, den Herfst, en den tijdt des jaers, waer in men is gewoon te rusten, afwachten: dan alleen, dat het volk van Maurits, hebbende by naght eenen aenflagh op Meurs in 't werk gestelt, en nu reets oover de graft geraekt sijnde, terwijl het de stormpaelen, die hen verhinderden het bolwerk te beklimmen, uytrukt,

1595.

Maurits, door d'aenkomst van Mondragon, wordt van Grol afgetrokken.

Philips van Nassau, door 's vyandts hinderlaeghen omringht sijnde, wordt verslaeghen.

Maurits volk pooght Meurs by naght te verrassen; dan vruchteloos.

1595. door 't aenbreeken van den dagh genootfaekt is te vertrekken. Eyndelijk is Mondragon d'eerste geweest, die de sijne in de Winterquartieren geleght heeft, konnende dien ooversten van neegentigh jaeren niet langher d'ongemakken der oorloghe draeghen; en verneemende dat sijn leegher met eenighe muystery bewanghert gingh, heeft hy tot middel, om dit quaedt in sijn geboorte te smooren, gevonden, een gedeelte oover de Maes te senden, en, het andere aen gene sijde der stroom behoudende, hunnen raedt en voorneemen te breeken. Ook heeft Prins Maurits sijn niet langher in 't veldt gehouden. En strax daer op heeft Mondragon het beklaghelijk rouwjaer door sijne doot vervult. Hy was een Ooverste van langhen dienst en ervaerenheit, en seedert d'eerste waepenen van Alva tot op die tijdt in geduerighe bedrijven geweest. Daer by hadt hy konsten en gesigh om soldaeten in hunnen plicht te houden: en seeker naeulijx soude men yemant konnen noemen, die, gelijk hy, een hoofd onder gehoorsaemheit van anderen geweest sijnde, soo veele en uytsteekende daeden uytgevoert heeft: dan 'k wil hier niet vergeeten een geluk, 't welk selden yemandt treft, dat hy, geensints bevreesht sijn in gevaeren te steeken, maer veel eer graegh in die te trotsen, sonder immer gequetst te sijn, den hoogsten ouderdom bereykt heeft. Ook is den Hartogh van Pastrana, bekent om sijn doorluchte geboorte, en verder niet, ooverleeden. Dit selfde jaer heeft booven dien weghgenoomen Don Antonio, die eertijts door de waepenen des Hartoghgen van Alva uyt het rijk van Portugael verdreeven sijnde, daer 't hem raedtsaemer geweest waere, door Afrika, door Indien, en door andere landen, die de Portugijsen in hadden, sijn met eenen sterken aenhangh sijner partye, toenmaels nogh niet verstorven, vast te maeken, nu nae Engelandt, dan nae Vrankrijk vluchtende, vruchteloos al sijn hoop op de meededoogenheit der Christen Prinsen gestelt hadt. Hy wilde geloofst hebben, dat alleen de liefde tot Godtsvrucht hem wederhouden hadt van de hulpe der Turken en der Mooren, meermaels t'sijnen dienste aengebouden, in den arm te neemen. Sijne vrienden hebben uytgestroyt, dat hy, aengesien hem koningh Philips door geenerhande beloften van treffelijke eerampten en geweldighe sommen geldts, tot afftant van sijn recht op 't rijk beweeghen konde, door vergif is omgekoomen. Fuentes hierentusschen, die geen langhe rust nam, wordt tot het beleggh van Kamerijk aangedreeven; hoewel de middelen om dier steede meester te worden niet seer schoon stonden. Maer meenighte van Nederlandtschen aedel, dien hy omtrent sijn hadt, en de Françoische ooversten, die de vergiffenis hunnes koninghs versmaedden, 't krijgsvolk, dat nae den roof van Dourlans graetigh op grooter buyt was, en de beeden der naebuerighe steeden, die hem beloofden geldt te verschaffen, maekten dat hy sijn genootfaekt vondt de uytgaenghen te sluyten, en, onder schijn van beleegheringh, geleegenheit om verder te treden, af te waghten. Sels koningh Philips hadt geschreeven, dat het een verfoeyelijke saek was, een sterkte by sijnen vaeder gebouwt, tot een bolwerk op de grensen van Nederlandt, in 's vyandts handen te laeten. Door deese reedenen geprikkelt, wierdt hy gedwonghen te hoopen, 't gheen hy niet ontgaen konde; waer toe 't geluk hem gediend heeft. Barlotte heeft de beleegherde ontbloot van hunne buytewerken: daer op dan de mijnen, beukerijen, vuerwerken, allerhande verborghe en oopenbaere konsten te werk gestelt wierden. Dan echter vervaerde den beleegheraers nogh het treffelijk onderstant der Françoisen, om hunnen indruk af te keeren, 't welk Charles de Gonsaga, uyt last sijns vaeders, des Hartoghgen van Nevers, bestaende in hondert ruyters met sijn daer binnen gebraght, en korts daer aen

vijfhondert andere, gevolgt van ruytery, die 'smorghens onder eenen neevel, door weeghen onbeset by de beleegheraers, doorgeraekt sijn. En ook toen heeft men door een gedenkwaardigh voorbeeldt ondervonden, hoe vervaerlijk 't is van veelen gevrees te worden, en hoe 'er geene sterkten vast genoegh sijn, om een heerschappy, gevoert in weêrwil der burgeren, te handthaeven, wanneer een gevaer veel grooter dan de vrees de gemoederen tot saemenspanningh hunner woede en verbolgenheit heeft doen opstuyven. Want Baligny, om sijne moogenheit, ontbloomt van recht, door geweldt te vesten, sijn vervoordert hebbende schattinghen, swaere waghden, en andere lasten den koninghen gebruykelijk, op den hals der burgeren te laeden, is door den haet der meenichte geschupt uyt het besit van uytsteekende rijkdommen. Ook versuymde Fuentes van sijner sijde niet d'oploopenheit der gemoederen, nae dat die eenmael aen 't sieden geraekt was, heymelijk door Godtsdienst, vrees en geldt, meer en meer aen 't wellen te helpen. Eer de vyandt uytviel om de wal te bespringhen, sendt het gemeen, van alle kanten saemengedromt, aen Fuentes, om met hem van vrees te handelen, gestijft door de Switsers, die, misnoeght om ongelijk hen in 't besonder aengedaen, en om dat Baligny hen kooper geldt in plaets van goudt en silver in betaelingh hunner soldijen, als soude hy 't quansuys daer nae weder aenneemen, aentelde, 't selfde begeerden; 't welk wel elders, als 't om 't handthaeven der vryheit te doen was, soo gepleeght sijnde, van soldaeten die om loon dienden geensints geleeden wierdt: en sonder veel te bedinghen, uyt vrees der Françoisen, tot verdragh gekoomen sijnde, hebben se vrywilligh de Spanjaerts ingelaeten, van wien sy souden te lijden hebben de selfde ongelijken, waerom se den François hadden uytgestooten. En die sijn op 't kasteel begeeven hadden, hebben nogh 't geweldt van 't geschut, nogh 't stormen afgewaght. En nu reets hadt men veelvuldighe voorbeelden der Spaensche ongenaede; dies sy tot onderhandelingh tredende bevoorwaerden, en beloofden, dat, ten waere sy in ses daeghen nieu onderstant van Bourbon kreeghen, sy sijn souden oovergeeven, 't gheen strax daer aen volbraght is. Dus sijn se onbeledicht uytgetrokken, en Baligny, gevolgt van de Françoisen, van daer gescheyden, vervallen van een heerschappy tot een besonder leeven: weynigh waardigh het geluk, dat hem genoegh begunsticht hadt. Gemerkt hy eenen geruymen tijdt alle de partijèn vleyende, en niemandt van hen allen getrouw sijnde, d'eenen tijdt geldt en toevoer van den Spanjaert, dan wederom van den François, en ook somwijlen van de Vereenighde Staeten, getrokken hadt; en selfs korts voor de beleegheringh was hy tot het verkoopen der lijftoght, hoewel de stadt die noodigh hadt, getreden, seggende dat het voor den soldaet soo dienstigh was: van gelijken waeren de tollen, hefgelden, kerkelijke en weerdlijke ampten in sijne handen. Daerenbooven hadt hy verwaerloost het kasteel teegen 't geweldt van 't geschut te sterken. Maer sijn gemaelin hadt meer dan een vrouwlijk hart in den boesem: want soo langh 'er eenighe hoop was, liet sy niet nae selfs wagh te houden, ronde te doen, souden aen te brenghen, 't geschut te planten, somwijlen de rotten 't ooversien, alle plichten eenes ooversten, en eenes soldaets eeven veerdigh waer te neemen. Selfs hadt se gepooght 't gemeen door mildaedigheit te doen van haere handt vliegghen: maer nae dat alles vruchteloos is geweest, en sy gemerkt heeft, dat het noodtlot teegen hen gekant stont, was 't haer echter te hart om te verduwen, haere heerschappy den vyandt oover te laeten, of hem 't leeven schuldigh te blijven; hebbende dien selfden dagh, als de handelingh tot oovergaeve des kasteels geslooten wierdt, den geeft gegeeven; sonder dat men immer

*Oovergae-
ve des ka-
steels en der
steede.*

1595. seeker geweeten heeft, of 't uyt hartseer, of door een geweldighe doot haer selven aengedaen, is bygekoomen. De beeltenissen van Balighny en Alençon wierden om verre geworpen: en als den steedelinghen den eedt wierdt afgevordert, hadt Richardot, bedreeven in 't stellen van diergelijke stukken, de woorden in dien sin ontworpen, als of de stad voortaan onder gehoorfaemheit en bescherminghe van koningh Philips soude blijven. Want tot op dien tijdt hadden de Vorsten van Bourgonjen en Oostenrijk alleen het oudt recht van beschermingh, toekoomende den Graeven van Aelst, sikh aengemaetight: en op dien tijtel hadt Keyser Karel de stad met een kasteel beteugelt, op dat se niet wederom tot den François soude oovervallen. Maer 't onderscheit van recht heeft Fuentes, die de maght en de waepenen in handen hadt, weghgenoomen, en hen geboden koningh Philips als hunnen Prins te sweeren, voorgeevende, dat hy selfs al voor 't beleggh op dien voet met Luidewijk van Baerlemont, Aertsbisschop dier steede, was ooverkoomen, dat hy, sikh vernoeghende met het geestelijk gesagh, 't recht der heerschappy, dat ook selfs aen de Bisschoppen, onder gehoorfaemheit der Duytsche Keyseren, behoort hadt, aen den Spanjaert ooverdraeghen soude. Baerlemont echter, onaengesien dit alles, heeft, selfs nae 't doen van dien eedt, niet afgelaeten 't verdragh t'ontkennen, en de herstellingh in sijn oudt recht weder te eysschen; waer toe de burgeren hun best deden: dan hunnen arbeit was vruchteloos, en diende alleen om hen beyde eenen haet op den hals te haelen: want de Spanjaerts hadden en 't kasteel en de maght om hen te quellen in handen, waer door 't gebeurt is, dat den handel in lijnwaet, de voornaemste winst dier steede, tot de naebuerighe plaetsen quam te verlopen. d'Italiaenen, van wien de Graef van Fuentes hadt verkreeghen, hem in 't beleggh te dienen, als se, nae 't inneemen der stad, te rugh keerden om Thienen te besitten, op eenighe kornetten Hollandtsche ruytery, die hen ontmoete, met groote dapperheit aengevallen sijnde, hebben eerst toen door wisse proef doen bliken, dat de Spanjaert sikh voor 't toekoomende op hunne trouw in den oorlogh moght verlaeten. Maer Maurits ruyters hebben hunne eere herstelt, door 't vermeerteren van Weert, een steedtjen by 't Graeffschap Hoorn, alwaer Henrik, een der Graeven van den Berghe, in hunne handen is gevallen: daer nae door 't verslaen en op de vlucht drijven van 't geleyde eenes toevoers. Dogh Weert, te verre van de grensen afgeleeghen sijnde, wierdt wederom verlaeten. Maer Heraugiere, door ervaerenheit geleert, dat een die veele aenflaeghen sinnedt het geluk somwijlen begunstight, maekte eenen toeleggh om 't verlies van Hoey met het verschalken van Lier te vergoeden. Dit steedtjen, 't welk de Spanjaerts voor deesen door verraedt hadden ingekreeghen, en sikh in hunne seeghe vry wreet getoont, is geleeghen op 't stroomtje de Neete, ter halverweeghe tusschen Antwerpen en Mechelen, en maekt dat die twee elkander oover en weder grooten dienst doen. Hier dacht men van alle sijden wonderen buyt te maeken. Eenighe waeghalsen, in 't aenbreeken van den dagh, op ladders oovergeraekt sijnde, verassen en vermoorden de wachten: dus sijn de poorten geoopt: waer door 't voetvolk en weynigh peerden, t'faemen duysent, vergaedert uyt Breedaa, en de besettinghen daer in 't ronde, binnen geraeken: ook hadt men niet te twifelen, of sy waeren der steede meester, indien se soo grooten dapperheit en gehoorfaemheit in die te verdaedighen betoont hadden, als nyverheit in 't inneemen. De Steêvooght Alfonso de Luna, dien voorwaer de moedt niet ontfaekt was, hadt, op d'eerste waepenkreet, sijne soldaeten, en de wakkerste uyt het gemeen, op de markt en voor 't stadthuys in

orde

*Fuentes
dwinght
dien van
Kamerijk
Philips als
hunnen
Prins te
sweeren:*

*Vorderende
den Aerts-
bisschop dier
steede
vruchteloos
sijn oude
recht.*

orde gestelt. Strax daer aen sich op deese twee sterkten ook niet vertrouwende, heeft hy de Lovensche poort, aen eenen anderen oort, van de vyandt af, verseeckert. Maer d'oooverwinnaers, als hunner saeken nu secker, begonden sich allerweeghen in kerken en huysen tot rooven en ongebondenheit te verspreyden. Dus hebben se 't grootste gedeelte van den dagh binnen 'sstadts mueren doorgebracht: sonder dat eenighe eerbiedigheit voor het bevel des Ooversten, eenighe gebeden of dreygementen 't vermooghen hadden, van soo veel volx onder de vendelen by den anderen te krijghen, waer meede hy 't kleyn getal der vyanden de poort ontweldighen konde. Hicrentusschen sijn de hulptroepen, ontbooden uyt de naefte besettinghen, tot ontfet van Luna aengekoomen: 't grootste gedeelte bestont uyt burghers van Antwerpen, daer by een kleyn getal Spanjaerts uyt het kasteel. Heraugiere dit siende, hadt wel de poort, waer door hy was ingekoomen, toegeslooten, om hier door den sijnen tot slaen te genootsaeken: maer dit echter heeft hen, die hier en daer verstroyt swierden, nogh nae hunne eygene, nogh nae 'svyandts krachten doen omsien, om geene andere reeden alles vreesende, dan om dat se nergens voor gevreesd hadden: en dewijl 'er geen ander uytkoomen voor hen oopen stont, en daerenbooven d'eerst verslaeghene de volghende den wegh afsneedden, sijn se, sich van booven de wal af in de gracht neederstortende, verdronken; eenighe nogh met den roof in de handen verslaeghen, en een groot getal menschen en peerden gevanghen. Den Ooversten en eenighe op 't swimmen afgeregt sijn 't ontkoomen. Uytsteeckendt was de gemaectighheit der gener die de stad ontfet hadden, door dien se al 't gheen den steedelinghen hadt toebehoort, en onder den buyt gevonden wierdt, aen hunne eygenaers weedergaeven. Onder dit be-
loop der saeken heeft den Bourgondischen oorlogh de krachten van Spanjen en Vrankrijk, met grooter toerustingh dan geluk, in 't werk gehouden. Die van Autun, certijts beroemt door hunne bondtgenootschap met de Romeynen, en die van Besançon, Françoische volken, hebben deese landen bewoont gehad; in welker besit korts daer nae, wanneer de Roomsche moogenheit ten val geraekt was, sijn gevolght de Bourguignons, gesprooten uyt het Noorden, maer die al voor langh de landen naest aen Duytschlandt grensede bewoont hadden. De heerschappy deeser volken, die sich en op dees en op gene sijde van de Saone wijdt uytstreckte, ook met den koninghlijken tijtel, is door de Françoische moogenheit eerst gefnuykt, en ten laetsten t'eenmael vernieticht. Van toen af sijn de deelen der selver somwijlen aen vrienden, en ook dikmaels aen de soonen der koninghen van Vrankrijk uytgedeelt, terwijl die heerschappy verdeelt geweest is, behoudende de koninghlijke weerdigheit; naederhandt is dat geweest, 't welk ten meerendeel onder Autun behoort heeft, tot een Hartoghdom, en dat van Besançon tot een Graeffschap opgeregt. Nae de doodt van Karel de Stoute heeft Luidewijk de elfde, koningh van Vrankrijk, uyt de stamme van Valois, Maria, Karels doghter, 't Hartoghdom ontnoomen, verstaende, dat de erffenis dier heerschappye niet in vrouwen handen konde vervallen: nogh sich tot hen uytstrekken den tijtel van erfgenaemen, welke koningh Johan in 't verdragh van gifte, gedaen aen sijnen soon Philips, gebruykt hadt. Maer 't Graeffschap, 't welk, nae dat Duytschlandt cenen Staet op sich selven geweest is, sich in manschap van dat rijk begeeven hadt, heeft, feedert het huwelijk van Maximiliaen met Maria, gestaen onder 't huys van Oostenrijk. Op dees tijdt was koningh Henrik door eenighe Françoische ooversten geraeden, den Spanjaert in dat geweest, alwaer hy minst op sijn hoede was, op 't lijf te val-

1595.

Heraugiere wordt door d'ongebondenheit der sijner gedwonghen Lier, nu reets door hem ingenoomen, weederom te verlaeten.

Den Bourgondischen oorlogh houdt den Spanjaert en den François in 't werke.

1595.

len; dat dier wijfe het Spaensch krijgsvolk den doortoght uyt Italien in Vrankrijk of Nederlandt konde worden afgefneeden; en de koningh aen 't oudt recht fijner voorfaeten op dat graeffchap geraeken. D'eerfte aenflaeghen gefchiedden alvorens door mindere Ooverften; maer nae dat Philips, vreesende 't gevaer, Velasco, als hier vooren verhaelt is, uyt het hartoghdom van Milaen, alwaer hy landtvooght was, met tien duyfent knechten, en vijftien hondert peerden, naer Bourgonjen hadt gefonden, heeft die geweldighe maght der vyanden Biron, en daer nae den koningh selfs, derwaerts getrokken. In onvoorfiene ontmoetinghen tuffchen de ruytery was den François met fchermutfelen meermaels ooverwinnaer. Velasco, angftigh in 't bewaeren der fteeden, waghte figh voor een hoofdtreffen. In 't hartoghdom van Bourgonjen heeft Henrik de ftadt Dyon, die, geduerende den binnelandtschen oorlogh in Vrankrijk, de zijde des hartoghen van Majenne gevolght hadt, onder fijn heerfchappy gebraght: en Majenne geene andere vaste plaets in dat gewest, behalven Chalons op de Saone, gelaeten. Maer nae dat de koningh fijnen feeghen binnen de paelen des graeffchaps hadt begonnen te vervolghen, fijn 'er de Switfers tuffchen beyden gekoomen, gemerkt fy door verbinteniſſen, gemaekt met den huylfe van Oostenrijk, verplicht waeren, al uythemfch geweldt van 't hartoghdom Milaen, en 't graeffchap van Bourgonjen, te weeren. Dies Henrik deefe geleegenheit om fonder fchande fijn leegher, door middel van beftant, te rughe te trekken, heeft waergenoomen, fijnde hy selfs ook moede dier oorloghe, en de winften, ten opflicht der onderlinghe fchaede, niet groot genoegh. En, bekommert voor Kameerijk, begaf hy figh derwaerts, en was op wegh, als hem de droeve tijdingh van 't verlies der fteede te gemoet gebraght wierdt. Hy beſchuldighet derhalven fijne bondtgenooten, *dat fe, terwijl hy verre van de handt oorloghde, de grenfen van Vrankrijk en Nederlandt den vyanden ten prooye gelaeten hadden. Dat hy voorwaer niet op die hoop, dat fijne grenfen van onderftant fouden ontbloot worden, de voorwaerden van vrede hem aengebooden, soo vaeken hadt verworpen. Alhoewel noghtaus, ſoo hen des verbondts berouwde, 't hem als nogh in fijne handt stondt figh met den Spanjaert te vergelijken.* Om deefe reeden hebben die van Hollandt, figh ontfchuldighende op de noodtwendigheeden van dat jaer, den koningh geftijft met goede ſommen geldts, met kooren, en twee regementen, een Schots en het Zeeuſch, onder 't beleidt van Justinus van Naſſau. Met welke hy verfterkt, fijnen wegh nae 't Vermandois neemt, en bekommert, dat de vyandt alwaer hy nu reets begonnen hadt, dieper tot in 't hart der landen moght doordringhen, benauwt hy, naer Soiffons vermeestert te hebben, la Fere, door een beleggh by Wintertijt en met fwaere ongemakken. Maer hoe forghvuldigher men was om den François alle reeden van misnoeghen te beneemen, hoe de Staeten de gramfchap van Elifabeth meer op hunnen hals gehaelt hebben: gemerkt de weelighe voorspoedt van Henrik het meedelijden voor een korten tijdt hadt doen ruymen, en den ouden nayver dier landtaertd doen de plaets grijpen. Ook ontftak haer het verſchil in Godtsdienſt, inſonderheit nae dat haer ter ooren gekoomen was, hoe ſeer de voorwaerden, die de Paus den koningh, om hem fijnen ſoen te doen hebben, voorgefchreeven hadt, den Proteſtanten naedeeligh waeren. Onlanghs, vier regementen, voor welker soldijen de ftadt Parijs foudede borghe blijven, van haer verſoght fijnde, hadt de koninghin geantwoordt, *dat haer ongeraeden was haer rijk, beſpronghen door ſoomeenighvuldighe laeghen, van jonghe manſchap t'ontblooten:* dan echter haer krijgsvolk, om de fteeden Diepe, Boulogne en

Henrik wijt
de Veree-
nighde
Staeten
't verlies
van Kame-
rijk.

Der ſelver
ontſchult.
Sy ſenden
hulp aen
Henrik.

Waer door
ſe Elifabeth
misnoeghen.

Haeren na-
yver teegen
de François-
ſen.

en Kalis te bewaeren, aengebouden. Dit was den François verdacht, en hebbende daer by gevoeght, *dat, niet langh geleeden, d' Engelsche in needer Bretagne niet alte eerlijk behandelt waeren, nogh hen inleegheringhen nae hunnen sin ingeruymt*, rees hier uyt kortst daer aen vry grooter wantrouw. Dogh aen Hollandt hadt Elisabeth en brieven en haeren gefant Thomas Budley gevonden, hen niet sonder staetyver verwijtende het onderstant aen Vrankrijk gedaen. *Want sy hadden haere hulpe niet noodigh, die selfs aen andere sulx een weldaet bewijsen konden.* De Staeten hebben geantwoordt, *dat sulx niet met eenigh staetsughtigh oogwit, maer door een volkooome noodtdwangh gedaen was, op dat den vyandt op andere grensen, verre van hunnen boodem, werk verschafft sijnde, hen gebeuren moghte hierentusschen aedem te haelen, die andersints souden genootsaekt sijn van de koninghinne, welke voor niet meer dan ses hondert knechten, en twee hondert peerden, alleenlyk geduerende den veldttoght, betaelingh sondt, volle ses duysent voetknechten, en duysent peerden, volghens den inhout hunnes verbondts, te vorderen.* Sy in teegendeel, onaengesien ook in dat verbondt begreepen was, dat se niet eer, dan ten uyteynde der oorloghe gehouden waerende verstrekte penninghen weeder te geeven, liet niet af *de betaelingh der verschootte gelden bitselfyk af te eyffchen, of ten minsten, dat men haer een goedt gedeelte voor 't teegenwoordighe, 't ooverighe met jaerlijxe betaelinghen deede ontfanghen.* Hier by hadt se gevoeght deese dreygementen, *dat, ten waere men haer voldoeningh gaewe, sy sich tot middelen, strydigh teegen haere gewoone goedertierenheit, wenden soude.* Waer op de koninghinne, naer veelvuldighe dankseggingh, gebeden wordt, *de teegenwoordighe tijden te willen insien; dat hunne ingeseeten enen swaeren oorlogh, en thans ongelukkigh genoegh, op den hals hadden: en die, seedert eenen geruymen tijdt nae 't voortsetten der grensen, d'inkoomsten weynigh, de lasten om die te verdaedighen veel vermeerderd hadt.* *Dat de koopmanschap en visscherye, op welke alleen sy leefden, die door 't aenhouden der scheepen in Spanjen, en ook dikmaels door den ooverlast der Engelschen, deese door de rooverijen der Duinkerkers bedorven wierdt.* *Dat ook geweldighe seevloedden hen gesmert hadden.* En dat, soo, booven dit alles, *de betaelingh der verschootte penninghen aen Engelandt hunne lasten verswaerde, en 't beneevens dien ruchtbaer wierdt, dat de koninghin de voorwaerden hunnes verbondts niet wilde naekoomen, terwijl de François stont en twijfelde, men niet sonder reeden te duchten hadt, dat het gemeen sich door 's vyandts konstenaeryen, en aensoekinghen t'eenen bedrieghelijken vrede, liet bemachtighen.* Onaengesien dit alles heeft men niet ontgaen kunnen, of de Staeten moesten 't Engelsch krijgsvolk, buyten de steeden te pande ingeruymt, voor 't toekoomende uyt het hunne betaelen. Billijker heeft de koninghin sich omtrent haere bondtgenooten laeten vinden door de nieuwe aenflaghen der vyanden. Want de Spanjaerts waeren uyt needer Bretagne uytgelopen om te plunderen, en gelandt in Kornwal, van waer sy eenighe eedelluyden en andere goederen weghgevoert hadden: en van gelijken sich oopentlijker met de weerspannighe Yeren begonnen te vermenghen. Yerlandt is van aeloude tijden geregheert geweest door veele inlandtsche Vorsten, die de heerschappy onder sich verdeelt hielden: onder welke wel de maghtighste eenen Dermith, soon van Munhardt, om 't pleeghen van meenighvuldighe wreetheeden, uyt het rijk verstootten sijnde, Richardt, Graef van Pembroke, tot sijnen swaegher, en t'eenen stut heeft aengenoomen. Deesen, als hem, in Yerlandt oorloghende, sijne bedrijven treffelijk geseeghent wierden, heeft Henrik de II. Koningh van Engelandt, by plakkaet weeder

1595.

Sy verwijt de Vereenighde Staeten door haeren gefant het senden van hulp :

En dringht ontijdigh aen op de betaelingh van 't gheen men haer schuldigh is.

Maer toont sich billijker omtrent de Vereenighde Staeten door de nieuwe aenflagghen der vyanden.

Verhael der weerspannigheit in Yerlandt.

der

1595.

der in geroepen, en hem gedwonghen alle recht en hoop op de heerschappy hem oover te draeghen. En hy selfs met een maghtigh leegher in Yerlandt oovergesteeken sijnde, heeft eenighe dier Vorsten door geweldt, andere door beloften bewooghen sijne heerschappy t'erkennen. Maer, hoedaenigh de eenvoudighcit dier eeuwe was, hy liet sich beduncken, dat, om 't recht tot die moogenheit te bevestighen, het noodigh waere, 't gesagh des Roomschen Paus daer tusschen te doen koomen: die, niet gewoon selfs bloote woorden ter gunste wegh te schenken, de heerschappy van Yerlandt den koninghen van Engelandt heeft gegeven, met dit bedingh nochtans, dat het een leen der kerke blijven, en haer schattinghe betaalen soude, 't welk de koninghen sijne naefacten geweygert hebben op te brenghen, onder voorgeeven, dat de Grooten des rijx van Engelandt die belastingh nimmer toegestemt hadden. Henrik de VIII. versmaedende den naem van Heer, is d'eerste geweest die sich een benaemingh van hoogher Majesteit, den tijtel van koningh van Yerlandt, heeft aengemaeticht, en sich selven gegeven die cere, welke sijne doghter Maria naederhandt liever van den Paus heeft willen ontfanghen. Dan alhoewel Yerlandt, alwaer 't beschaefder van seeden is, allengskens heeft geleert, sich der Landtvooghden en der wetten van Engelandt t'onderwerpen; echter is in andere gewesten, die door bosschen en moerassen omheynt sijn, de liefde tot de vryheit gebleeven. Met deesen naem wierdt genoemt eene ongebondenheit in by naer alles, dat in andere landen is verboden. 't Huys der Onealen, een der doorluchte geslaghten in Yerlandt, heeft sich de opperheerschappy van Ulster, en korts daer aen van geheel Yerlandt, darren toeschrijven. Geweldigh is de vermeetenheit deeser nieuwe Prinzen aen 't swellen geraekt, terwijl de Engelsche, om de tweespalt gereesen tusschen de huysen van York en Lankaster tot woedende geschillen en een doodelijke vyandschap waeren uytgebarsten. Dan Henrik de VIII. vreedtsaem en strenghe regeerende, heeft Konus, erfgenaem en naefact in dat huys, gedwonghen, den naem en weerdigheit van Oneale afweerende, den tijtel van Graef van Tyron aen te neemen. Dees hadt tot sijnen naefact eenen Matheus, dien eenighe geloofst hebben sijnen soon te weesen: andere segghen, dat hy gebooren was van een smit, maer op wiens huysvrouw Konus seer verflinghert geweest sijnde, dienthelven gedooght heeft, dat hem een kindt, welkers geboorte of vreemt, of onseker was, wierdt opgedronghen. Deesen heeft Johan, voorgeevende dat hy alleen wettelijk uyt Konus was gebooren, om 't leeven gebraght. Matheus hadt eenen soon, genoemt Hugo, die eensdeels in sijn vaederlandt, eensdeels in Engelandt, opgevoedt sijnde, het Graeffschap van Tyron, en al 't gheen Konus hadt beseten, nae dat Johan, in sijn weerspannigheit, om 't leeven gebraght, en alle sijne goederen verbeurt gemaekt waeren, door gunst van Elisabeth heeft ontfanghen, onder sekerre bedingspunten, die hem alle maght, om Engelandt in 't toekoomende te konnen beschaedighen, afsneden. Dees sijnde een man van uytsteckende bedrijven in oorlooghe, en bequaem tot saeken van allerhande gewichte, is Elisabeth getrouw gebleeven, tot het jaer achtentaghtigh, wannec die beroemde oorloghsvloot van koningh Philips verstroyt, en eenighe Spaensche hoofden op de kust van Yerlandt gestrant sijnde, hem door heymelijke onderhandelighen gaende gemaekt hebben, om sich in het recht der Onealen te herstellen. Echter heeft hy de hoop, hem door deesen raedt gegeven, niet van stonden aen doen uytbarsten; maer andere, die of door yver tot den Roomschen Godtsdienst, of door eenigh ongelijk hen van de Engelsche aengedaen, daer toe genoopt wierden,

den, tot het aenneemen der waepenen opgerokkent hebbende, ontveinsende zelfs langh de vyandtschap, dien hy in sijnen boesem voedde, door bewijs van uytterlijke gehoorzaamheit, sijne misbedrijven met geene mindere stoutheit geloochent, dan hem die te last geleght wierden. En 't is een grooten misflagh der Engelschen geweest, dat se een man, soo woest en fier van aerdt, dien sy reets beschuldigh hadden, daer 't in hunne handt stont, niet in hechtenis naemen. Maer hy, hebbende alvoorens de kinderen van Johan doen vast setten, om niet door eenen binnelandtschen oorlogh besloomt te worden, heeft sich dit jaer (wanneer hy gehoord hadt, dat Johan Norrits, beroemt door sijne bedrijven in den Nederlandtschen oorlogh, en die sich toen in Needer Bretagnen onthieldt, met sijn oudt krijgsvolk door de koninghin was op ontbooden, om de beroerten in Yerlandt te dempen) nae 't ooverweldighen van een flot, dat hem nae sijne schuyplaetsen den wegh baende, tot hooft der weerspannelinghen opgeworpen, echter niet soo verre, dat hy naeliet door smeekende woorden sijnen soen en vrede te versoeken, schrijvende de oorsaek der beroerten op de wreetheit der landtvooghden. Door deese konstenaeryen, en door een bestant, soght hy den oorlogh te verwijlen, tot dat het onderstant, hem van den Spanjaert belooft, waere aengekoomen. En in dit sijn listigh beleidt wierdt hy nogh bet gesterkt door de tweedraght tusschen Russels, Landtvooght van Yerlandt, en Norrits, Opperveldtheer dier oorloghe, die soo hoogh gereesen was, dat 't gheen den eenen hadt belast, den anderen alleen dienthalven vernietighde. Dogh de koninghin wierdt, nae 't uytbarsten van deese weerspannigheit, niet alleen ten welgevallen haerer bondtgenooten, gelijk se tot nogh toe hadt voorgegeeven, maer uyt oorsaeken van eyghen belangh, vuerigher ten oorlogh gedreeven. Derhalven heeft se den Ridder François Draek, soo hoogh befaemt door sijne reys rondtom des weerelts klood, met een treffelijke vloot, uytgerust ten deele op haere eygene, ten deele op besondere kosten, in see gesonden, met hoop van de schatten, opgehoopt in Porto Rico te konnen achterhaelen: maer 't gerucht van deesen aenflagh den Spanjaert alvoorens ter ooren gekoomen sijnde, hebben se de rijkdommen dieper landtwaert in gevoert, en de haeven selve alom beslooten. Derhalven is Draek, nae de oopene plaetsen in Kanarien, en van daer voorts de stadt Nombre de Dios, geleeghen op de enghste paelen van Amerika, tusschen twee seën, uytgeplundert te hebben, met veele der sijner, 't sy uyt ongemachtigheit des lichts, 't sy van hartseer, om dat sijne gewaende hoop by de voorspoedt te kort schoot, door de doodt weghgenoomen. Om welken tijdt een ander Engelsman, Walther Rhaleygh, hopman van de lijfwaght der koninghinne, de stroom Orenoko ingelooopen sijnde, op Guiana, 't welk de Spanjaert nimmer heeft ooverheert, is aengevallen, en naer waerheit ter gedachtenis heeft naegelaeten, 't gheen hy zelfs gesien hadt; van de Amazonen, en die 't gesicht in de borst hebben, alleen verhaelende, 't gheen hy gehoord hadt, en andere naeukeurigher laet onderzoeken. Ik soude voorwaer den naekoomelinghen en uytheemschen een dienstigh, en niet min vermaekelijk gedeelte der historie ont-futselen, indien ik versweegh de scheepvaerten, waer door te weegh gebracht is, dat de welvaart der Hollanders, in 't midden hunner waepenen, niet alleen de vrede van andere, maer ook hunne eygene quam t'oovertreffen. Gemerkt sy, die ter seevaert gebooren sijn, insonderheit deese voornaeme vrucht uyt den oorlogh genieten, de weerelt niet te deelen, nogh onderworpen te sijn de wetten des Roomschen Paus, die 't grootste gedeelte van 't geheel Al den Spanjaert toegeleght heeft, om,

1595.

De koninghin wordt beevigher ten oorlogh gedreeven.

Draek met een vloot teegen den Spanjaert gesonden sijnde, sterft.

1595. onder schijn van Godtsdienst de vryheit aller volken t'oooverheeren. De oude paelen des koophandels, waer door die volken feedert veele eeuwen herwaerts sijn beroemt geweest, waeren, uytgenoomen weynighe cylanden, twee enghten, en de seën innewaerts, van deese sijde de Sondt, van gene, de stract van Gibraltar. Des sy, geleeghen langhs eene kust, geplactst in 't midden dier beyde, al hun voordeel getrokken hebben, met het oovervoeren hunner koopmanschappen van d'eene tot d'andere kusten, die gints en herwaerts te verhandelen. Aengesien hun landt noch oovervloet van kooren, noch van eenighe andere waeren van groote waerde uytleevert: al hun winst bestaet in 't vervoeren, en in waeren, die door handtwerx lieden binnen hunnen Staet gewrocht worden. Seedert door een baerblijkelijke weldaet des heemels het ontdekken van de kracht des seylsteens de vaert ter see in seekerheit gestuert heeft, en 't doorbläderen der oovereeuwde boeken geleert het naespooren der verstgeleegene landen, bekent by d'oude, en 't ontdekken van nieuwe niet te wanhoopen, heeft de menschelijke ervaertheit sich onderwonden niets onbesocht te laeten. d'Uiterste landen van Afrika en Asia heeft de Portugees, de kusten oover den Ocean, en in waerheit een nieuwe weerelt, de Kastiliaen gevonden. Van minder naedruk sijn geweest d'uytrustinghen der Françoisen, die sich, nae eenen vruchteloos aenflagh op Brasil, aen Terraneuf, een vischrijke kust, sonder eenighe andere vruchtbaerheit, onthouden hebben. Ook is Magallaen de eerste van allen geweest, die de stract en de landen omtrent de Zuyderpool gesien heeft: korts nae hen sijn gevolght de Engelsche, die de Noorderstroomen ten deele opgedaen hebben. Nae deese alle hebben de Hollanders, welke d'onbillijkheit hunner Graeven buyten twijfel tot noch toe onder 't juk gehouden hadt, als dien 't te beduchten stont, en niet sonder vrees waer, soo dapper een volk, en dat sijner voorighe vryheit noch indaghtigh was, in see te senden, nu geprikkelt door afgunst teegen hunne vyanden, en nayver teegen hunne bondtgenooten, moet en stoutheit gegreepen, om de reets gevondene ten gemeenen nutte te gebruyken, en weederom de winsten hunnes arbeydts den menschelijken geslagte, en de natuer, welke sich tot op deese eeuwen niet heeft willen bekent maeken, mede te deelen. Dan echter heeft men met het opsoeken van nieuwelanden, de oude niet voorbygegaen; want wat kusten konden hen versaedighen, die doorgaens seeventigh duysent menschen in see hebben? Dat handt vol landts, 't welk binnen soo enghe paelen beslooten is, en wiens maght derhalven t'eene-mael als buyten haer selven is geleeghen, wijkt in meenighte van groote scheepen geen van alle de rijken. Hunne steeden sijn met het jaerlijx aenbouwen van twee duysent nieuwe scheepen drok in den arbeydt. Dies heeft hen, behalven 't handelen op Vrankrijk, Engelandt, de haevenen van Duytschlandt en d'Oostsee de onderlinghe behoefte, aen waeren van gene, aen geldt van deese sijde, en het ooghluyken en de vrees van Philips, dat soo hy hen de naebygeleegene haevenen verboodt, sy hunnen handel verder soeken moghten, meerendeels de vaert op Spanjen toegelaeten. Dit echter gingh niet toe sonder hen in veelen deelen te verongelijken; aengesien en volk en scheepen, d'eene tijdt op betightingh oover 't stuk van Godtsdienst, somwijlen als bekent sijnde (naedemael sy de naemen van andere volken gebruykten) en eyndelijk als of de koningh hunnen dienst van nooden hadt, wierden aengehouden: waer door sy gevaer liepen, en de Grooten buyt mackten. Dit selfde jaer sijn niet min dan vijftigh scheepen aengetaft: en is hen van de Portugijsen te kennen gegeeven, dat de koningh sich van diergelijke ooverlasten onthouden

Verhael der Scheepstoghten, door welke de welvaert der Vereenighde Nederlanden haer grooten aenwas gekreeghen heeft.

foude, soo de Hollanders naelieten en d'Engelschen en de Franschen hulp
 ter see te senden. Maer de schaede in Spanjen wierdt uyt Italien goet-
 gemaekt, alwaer de Soomers eenighe jaeren herwaerts onvruchtbaer ge-
 weest waeren, en Vrankrijx landeryen, verwoest door den oorlogh, niet
 maghtigh hen te voeden. Dus hadt den handel op Sweeden al 't kooren
 gebraght onder de maght der Hollanders, die, door korte reysen oover
 en weêr sikh sneedigh spoeyende, groote winst deden: en 't voordeel
 uyt dien handel quam, gelijk 't gemeenelyk gaet, niet alleen onder de
 rijken te beruften, maer geringhe kosten, en veerdighe winst, verspreyd-
 de 't wijdt en sijdt, ten algemeenen nutte der ingefetenen. Ook heeft
 men de reys nae Barbarijen, werwaerts het teegen den Ocean van d'eene,
 en teegen de Middelandtsche see van d'andere sijde leght, genoomen.
 Met de Muscoviters hadden de Hollanders selfs voor den oorlogh gehan-
 delt, maer door de Oostsee en de Narva in Lijflandt, tot aen Novogradt:
 welken handel d'Engelsche naederhandt door de boght des Russischen Oce-
 ans op de haeven van Sant Nikolas, de Hollanders op Podosemsko, en
 't steedeken, genoemt d'Abdye van den Aertsenghel Michaël, alle ge-
 leeghen op de Duinestroom, verplactst hebben: en onaengesien al den
 arbeit en 't woelen der Engelschen om dien alleen te drijven, hebben de
 beeden en de vryheit der Hollanders, ter nauwer noodt d'ooverhandt be-
 houden. Geenen tijdt hier nae wierdt de seevaert wijders voortgeset,
 en besoght het koninghrijk Guinea, vruchtbaer in goudt, yvoor en eb-
 benhout, als ook d'ooverighe kusten van 't Moorenlandt: en ten laet-
 sten d'eylanden in den Indischen Ocean, sijnde dit geweest een reys van
 twee jaeren. Deesen tocht dit jaer, alleen met vier scheepen, uytgerust
 op kosten van besondere luyden, ondernoomen sijnde, is in 't begin hac-
 chelijck en niet sonder schaede geweest, naerdien se, onkundigh van den
 aerdt der landen, hier en daer onder woeste volken, en vyanden van al-
 le menschen, quaemen te haevenen. De swaerste ontsfeltenissen hebben
 gebaert siekten, en een smaghtende hitte onder den Eevenaer. En dap-
 per bekommerden hen de Portugijsen met plaeghen en straffen, wanneer
 'er eenighe bygeval door onweeder of door gebrek in hunne besettinghen
 of onder hunne vlooten vervielen: daerenbooven ook door allerley lasten
 by de koninghen en volken, hen niet onderworpen. 't Welk eenen ge-
 ruymen tijdt vry hart en lastigh viel, soo langh alles door een seldtsaem
 gebruyck en onkunde dier vreemde spraeke van d'eene, en arghwaenendt
 vermoeden van d'andere sijde, verwart bleef. Maer nae dat door brie-
 ven van den Staet, en 't drijven van onderlinghen handel was bevonden,
 dat se gekoomen waeren, niet om te rooven en te plunderen, en selfs
 geene sught tot heerschappy hadden, maer dat dien landtaerdt beminnen-
 de ook eens anders vryheit, alleen ten dien eynde soo veel seën tot in die
 gewesten waeren oovergevaeren, om in goet vertrouwen 't recht der
 volken t'onderhouden, heeft een besondere achtbaerheit en verwonde-
 ringh oover en omtrent de Hollanders den voorighen indruk doen ver-
 dwijnen. En den handel nu door gemeene winsten vermaert geworden
 sijnde, heeft den haet teegen den Spanjaert stof gegeven, om selfs soo
 wijtgeleegene bondtgenootschappen op te rechten; jae ook den roem van
 den strijdtbaeren Maurits, tot onder die volken door gedronghen. Won-
 der was de besetheit van gewisse en sorghe voor eenen goeden naem der
 gener, die de eerste reys op Indien gedaen hebben. Want sy lieten, naer-
 dien se geenen anderen last, dan alleen om sikh te verdaedighen, ontfan-
 ghen hadden, een Spaensch schip dat hen ontmoette, niet ontgaen kon-
 de, en rijken buyt inhadt, onbekommert voorby seylen. Ter nauwer

1595. noodt heeft ten laetsten de verwoetheit der Portugijsen, die niemandt buyten hen in dat gedeelte des weerelts lijdē, besondere kooplieden afgeperft hunnen handel door weeghe van oorlogh te verseecken. Waer op gevolght sijn gefantschappen en geschenken der Indianen, seelslaeghen teegen den vyandt, en de Spanjaert heeft, alwaer 't voordeelighst was, begonnen ooverwonnen te worden. Want met het inneemen van steden, en een streek landts, dat voorwaer niet seer groot is, gelijk 'er den ooverwinnaer yets van te baet koomt, soo ook wordt den verliefer weynigh beschaedight. Verre sijn d'ingewanden van dat rijk, verre de schatten; 't voedtsel der schenkaedjen en des oorloghs: welke hem ontweldight, of door lasten uytgeput sijnde, wat staet die woeste, die verstroyde heerschappy, die sijn selven nergens soo nae by als den vyandt is, dogh anders te wachten, dan een prooye van alle volken te worden. Ook is de kust van Amerika, waer langhs die nogh vry is, door oopenbaeren, daer se dienstbaer is, uyt vrees voor den koningh van Spanjen, door heymelijken handel bekent geworden. Van daer haelt men sout, peerlen, en buffelshuyden. Maer de landen en volken, die andere gevonden, en de vinders forghvuldigh beschreeven en geroemt hebben, sal ik niet weeder ophaelen. Die vaert dunkt ons meer dan eenighe andere gedenkweerdigh, langhs welke de Hollanders hun Noorden ingevaeren sijn, op dat, 't gheen alle volken voor deesen onbekent geweest is, worde geweeten, wat Ocean Europa en Asia aen den anderen hecht. Want de Staeten en de kooplieden hadden hoop gekreeghen, dat het schatrijk koninghrijk van Cathaja en Sina, en selfs nogh verder de Molukken en Indien, dooreenen ongelijk naederen wegh, dan de Spanjaerts hadden ontdekt, soude konnen beseylt worden. Drie scheepen, een Hollandtsch, een Zeeusch, en een Noordthollandtsch de kusten van Noorweeghen en Finlandt voorby geloopen sijnde, hebben hunne vaert verdeelt by 't eylandt Quildun in Laplandt. De Hollanders verder seewaert in tot voor de kust van Nova Sembla, dien se op sijde hadden, werwaerts se sijn ten langhsten Noordt-West uytstreckt, gevaeren sijnde, hebben twee eylanden, die hunne vaert bepaelden, met den naem van Oranjen genoemt: op de hooghte van sesenseventigh graeden tusschen het Aspunt en den Eevenaer. d'Andere oover de see, door welke men nae Moskovien vaert, loopende langhs de kust van Kondora en Pitfora, sijn gekoomen tot aen een enghte, door welke een landt, genaemt het Waygat, geleeghen teegen oover 't vaste landt, den Ocean nauwer maekt. Men twijfelde of 't eenen inham of een straet was. Den dagh, bedwelmt door eenen mist van dikke neevenen, en een schrikkelijke reex van ysbaenen, welke de kouden Noordenwint met gelijk gevaer maekt en van een sliughert, hebben een geruymen tijdt verhindert de paelen des weerelts nae te vorssen. Deese enghte eyndelijk ontworstelt sijnde, hebben se, daer de landen sijn begonden wijder van een te spreiden, de vaert Zuydt-Oost aenstellende, van den uystersten hock van Nova Sembla 't nae Scythien gewent, op de hooghte van hondert en tien graeden des Eevenaers: tot dat men by gissinghen geloofde die see te bevaeren, in welke de stroom Obis, uyt de moerassen van Sarmatien, door eenen wijden uytgangh te niet loopt: sijnde by de oude genoemt Carambusis, gelijk de geleerde willen, en de beste scheydingh, die Europa en Asia van een sijnjt. Nae dat se dit alles onderfoght, hun ondervindingh aengemerkt, en het schip, door afgrijfselijke yschollen van Nova Sembla te rugh gedreeven, in hun wederkeeren ontmoet hadden, sijn se drie maenden nae hun vertrek weederom in Hollandt aengekoomen. Dit is geweest in de Soomer van het jonghst verloope jaer. En d'eerste
be-

beginfelen van dit opspeuren baerden soo groot een genoeghen, dat een aensienlijker getal van scheepen derwaerts gefonden wierdt, om de verder geleegene landen op te speuren, niet nae Nova Sembla toe, maer, welke wegh een seekerder hoop aanwees, door de straet Nassau: aldus hadden se genoemt, die tusfchen 't Waygat en Sarmatien loopt. Langh draelen, een doorgaende hinderpael in faeken van gewicht, is met deefe ook verfelt geweest: en de scheepen laeter, dan 't behoorde, vertrokken sijnde, is de see onvaerbaer geweest. Soo geweldigh strength, en ook ongemeen in dat gewest, hadt de vrost de waeteren allesints met ys gevult. Die van d'eene en d'andere reyste rugh gekeert waeren deeden oopeningh van den aerdt van see en landt, verhaelende beneevens dien ongehoorde gedaenten van vooghelen, en wilde gedierten, yder naer hy hadt onder-vonden. d'Uytsteekende hoofden, d'inhammen, en de stroomen wierden door de gestaltenis des heemels, of met de naemen van de Prins, van hun vaederlandt, en eyndelijk met die van besondere luyden betee-kent. Ook deeden se verhael van verscheyde kleyne eylanden, die, ge-lijk ook d'oude beschreeven hebben, door verwisselingh van ebbe en vloed der see, soo twijfelaghtigh en swaerlijk te bekennen sijn, dat se d'eene tijdt eylanden inder daet schijnen, en somwijlen sijn als een gedeelte van het vaste landt op doen. Insonderheit is 'er een, geleeghen aen d'ooersijde van de Straet, gedenkweerdigh, genaemt het Staeten eylandt, soo om dat het midden in gevaeren een veylighe toevlught geweest is, als om dat het de geberghten bevroesen sijnde, seeker kristal voortbrengh, dat den diamant niet ongelijk is. 't Schijnt niet ongevoeghlijk, dat ik alhier de ge-leegenheit dier geweste, en hoedaenighe menschen of dieren 't selfde be-woonen, te voorschijn brenghe; als dat eerst toen ten vollen is bekend ge-worden, en om dat d'alleroudtste schrijvers hier oover nietighe ydelheeden, en elkander weynigh gelijkende, gebeuselt hebben. En nogh on-langhs heeft men ons door reedenen, gebouwt op toover-getuy, licht-veerdigh doen gelooven, dat 'er onder 't Noorder Aspunt vier snelle gier-seen gevonden worden. En wat sijn van de Hirkanische see ten Noor-den uytstreckte, is in voortijden onder de wijfen betwist geweest; terwijl eenighe, steunende op de rijmen der Dichteren, vast stellen, dat de weer-reltkloot rondtom met den Ocean beslooten wordt: andere de paelen des aerdtboudens tot aen 't uysterste Noorden, sonder eenighen omtrek van waeteren uytbreiden. En, gelijk 's menschen sinlijkheit sijn een onge-bonde vryheit in 't versieren van beuselinghen omtrent faeken, welker kennis hen verhoolen is, aenmaeticht, veele hebben selfs een stille en onbeweeghlijke see, en als of dat wonder-gebouw haere krachten op haer uysterste hadt ten eynde gebaert, of als waere dat geweest tot een eyghen en bescheyden vertrek der Goden en der saelighe sielen geschikt geweest, geschildert: andere in teegendeel, dat dien Ocean wel door 't geweld der draeywinden en door monsterdieren onvaerbaer was, maer dat sijn, al-waer die see ten eynde loopt, weeder vruchtbaere landen, of lucht of vuer op deeden. Dapper wierdt de hoop tot het uytvaeren nae die gewesten aengequeekt door hen, die in hunne boeken hebben beschreeven, dat de Indianen, en ook selfs meermaelen, door 't geweld der stormen vervoert, op de stranden van Duytschlandt gelandt sijn. Geen meerder oovereen-koomen is 'er geweest belangende de gestaltenis des heemels en den aerdt dier gewesten, naedien sommighe de volken van 't Noorden, uytstee-kende in trouw en rechtveerdigheit, in eenen geduerighen dagh stelden: eenighe van gevoelen waeren, dat dit gewest, soo verre buyten 't gesicht der koesterende gesternten afgeleeghen, onder een dikke duyfsteris be-

1595.

dolven leght, en alle de landen, soo om de meenighte van sneeu en wilde dieren, als om den woesten aerdt der ingefeetenen onbebouwt legghen: andere segghen, dat den dagh sich op haer eerste aenbreeken vertoonde, dan korts daer op weder aen 't verdwijnen raekte. Welke soo groote strijdigheden ten meerendeele hunnen oorsprongh uyt de waerheit schijnen getrokken te hebben, voor soo veel uyt d'ervaerenheit der seelieden, en 't verhael der omwoonders is ondervonden. Want die see, langhs welke de kust der Lappen, der Muskoviteren, en der gener die wy Samojuten sullen noemen, sich uytstreckt, genietende in Soomertijdt eenen dagh, die langher dan twee maenden achter een duert, heeft 's Winters ook gelijke duysterheit te verwachten. Maer in de selfde twee maenden, dat de son haer schijnsel geeft, wordt den dagh door neevelen, die in geenendeele beeter dan de naght sijn, t'eenemaal bedolven, sijnde de kracht der sonnestraelen soo verre van daer, dat se bequaem sijn mistighe dampen te verwekken, niet te scheyden: waer by dan nogh doorgaens seën en landen veeltijts soo met sneeu bedekt legghen, dat se naculijx d'een van d'andere t'onderscheyden sijn. De see, in 't uytkoomen van de straet, sich van weersijden opdoende, wordt door geene stormwinden gellingert, als die door de selheit van haere geduerighe koude onbeweeghlijk blijft. En niet sonder reeden hebben d'oude deese den naem van de ys- en de doode-see gegeeven. Want allerweeghen waer se 't landt genaekt, blijven de seebaren, tot ys bevroofen, een geweldighe langhe streck aen strandt hangen; en siet men somwijlen schorslen ys, eenighe jaeren achter den anderen tot eenen bergh op een gehoopt: welke wanneer de wint dien heeft gebrooken, of de selheit van 't weder ontlaetende, losgemaakt, van een schieten, en in gescheurde stukken min of meer als berghen en eylanden door de see drijven, en ook vaeken teegen den anderen stooten. Die vervaerlijkheit heeft de scheepen en seeluyden insonderheit de grootste rampen gebaert, naerdien se, om 't landt te ontdekken, langhs de strandt liepen. De straet, wiens breedte twee uren, en lenghte vijf daeghen reysens behelst, vriest t'eenemaal toe, soo hart, dat se allesints te voet begaen wordt: en wanneer se ontlaeten is, wordt se niet alleen door haer eyghen ys, maer ook door dat der twee seën, dat 'er invalt, ooverlaeden. Na culijx heeft men 'er vijftigh daeghen, omtrent dien tijdt, als wy in onse gewesten den Herfft Eevenaer hebben; en die tijdt is aldaer niet eenen Soomer, maer een opschorssingh van Winter, en men heeft 'er 't ys oogenschijnelijk sien smelten: en geen langher scheepvaert toelaetende, begint de vrost op nieuw te hervatten. Dan wordt se ook van de Russen bevaeren, en drijvende wrakken, oovergebleeven van een ongelukkighe vaert, dienden ten bewijse; 't sy hen de hervattende koude, of eenigh ander geweldt, beknelt hebbe. De selfde drijven ook hunnen handel aen d'ooversijde van de stroom Obis: en meenigherley gevaeren hebben hen geleert aldaer t'ooverwinteren, om ter gesettertijdt, wanneer de golven, oopeningh krijghende, vaerbaer geworden sijn, wederom te keeren. Dat, gelijk door de straet Magellanes, soo ook door deese enghen, den Ocean te saemen loopt, hebben de Hollanders dit getuygenis oovergebracht: dat de stroomen in deese straet uytloopende verdeelt worden, als onseker werwaerts se hunnen loop sullen heen wenden, of soo de wint opsteekt, daer ingedreeven worden, en alsoo door hunne soete waeteren den smaek en brakheit der see versaghten. Dat soo haest se die enghen sijn doorgeseylt, en de kust uyt het gelicht verliesen, soute en groene golven uyt een grondeloofse see sich verheffen, en de selfde monsters weder te voorschijn koomen: want wonder om seggen is 't, hoe rijk van monster-

ster-dieren dien geheelen Ocean sy. Men siet 'er seekalven en seehonden, en 't vermaertste onder alle seegedroghten, de Walrus, 't welk sy Morfa noemen, en, naer ondervindingh selve wonder strijdtbaer van aerdt is, sijnde naeulijx door eenigh treffen van waepenen te doorstooten. 't Heeft by naer voeten als een beever; grooter is het van gedaente, en gebruykt insgelijken 't vaste landt. Want men heeft het op het ys sien legghen, en sijn op de geberghen aen den oever der see in de son baekeren. Traegh is het in 't opklimmen, maer wonder snel in 't afloopen. De volken van dat gewest willen geloofst hebben, dat de tanden van dit monster soo weerdigh sijn, als by ons het yvoor. De Russen seyden, dat achter 't Waygat de see wijdt uytgebreydt, weeder nauwer wordt, en weederom grooter ruymte krijght, op welk een segghen ik alhier geen genoeghsaeme verseekeringh geeven kan, of hun meeningh sy geweest te bewijsen, dat den bergh Tabis, in Scijthien, bekent onder de oude, en Nova Sembla, dat sijn ten Oosten uytstrekt, op weynigh nae dicht aen den andere te saemen koomen, dan of door hooren segghen 't hunner kennis sy doorgedronghen die straet, door welke Amerika van Tartarien afgesneeden sijnde, soo uyt het weesen, als uyt de seeden selve getuyght, dat se met de geseyde volken eenen gemeenen oorsprongh hebben. De geheele seekust van Pitfora, landtschap in Muskovien, tot aen de stroom Obis wordt niet bewoont, maer veel eer doorwandelt van de Samojuten, een Sarmatisch geslaght, en luyden, die sijn teegen de wreetheeden der nature, teegen de nijpende ongemakken des heemels, dapper en gelukkigh handthaeven. Leelijk sijn se voorwaer van weesen, en swart van rook, kleyn van ooghen, plat geneuft, nogh ook groot van lichaem, maer van een vaste gesontheit, soo seer, dat se in snelheit van loop by naer met alle gedierten voet houden. Met weynigh vernoeght en geswint sijnde, siet men hen door geene wellusten ontfenuwen, door geene sorghen uyt teeren. Dat yder met de voeten belooppen, met de handen grijpen kan, is 't sijne; hun ooghwit van besitten is geen ander, dan een gemoet vernoeght met 't geen geréet en voor de handt is. Dus hebben se alles, om dat se niets begeeren. Hunne waepenen sijn, naer de wijse der Scijthen en der Parthers, boogh en pijlen, maer teegen de wilde dieren: van deese neemen se hunne kleedingh, met welke sy hun geheele lichaem, en ook hooft en handen bekleeden; van deese hunnen lijftoght, raeuw vleesch, als eene mildaedigheit der natuere omhelsende. Soo vreemt sijn se van alle lekkernijen, dat zelfs het gebruyk enden naem des broodts hen onbekent is. Beeter dunkt hen dit, dan de seën te terghen, dan, in weêrwil der aerde, 't landt te bebouwen, en hunne begeerten immer meer en meer voort te setten, vyanden van andere, vyanden van hun selven. Dies sy wel scheepen kennen, niet naerbouwen; en sijn binnen hunne kust houden, uytgenoomen alleen, wanneer de vrost die verscheide hoofdstoffen, landt en waeter als door de hulpe des heemels, aen den anderen hecht. Dan gaen en keeren se, wanneer se een langhe streek tot aen 't Waygat en Nova Sembla, andersints verlaetene plaetsen, ter jacht loopen. Sy seyden dat dit twee eylanden, en maer alleen door een kleynen arm der see van een gescheyden, waeren. Daer heerschen se verder, dan se selve weeten, naerdien 'er wijders niets, behalven eensaeme woestijnen en wilde dieren, gevonden wordt. 't Scheepsvolk heeft op hunne tweede reyse gesien den genen, dien men seyde Prins oover alle die volken te sijn: een man door geen uytwendigh çieraet, nogh door eenighe majesteit, dan alleen door den ouderdom, aensienelijk. Want teegen den Muskoviter, wiens heerschappy, feedert eenighe eeuwen herwaerts aengewassen, hen van achteren

1595. ren en van ter sijden omringht, worden se, gelijk men gelooft, door de Ripheische geberghte, ongenackbaer door het sneeu, welke se den cingel des aerdtboodems genoemt hebben, en door hunne eygene armoede, beschermt. De naestgeleegene echter betaelen hem tot schattingh huynen van wilde dieren, gemerkt sy niet anders hebben, en veel meer uyt haet, dan vrees voor oorlogh. De kusten van Samojutien, Sembla en 't Waygat hebben by naer de selfde gedaente, sijnde op verscheyde plaetsen steyl door de rotsen, op andere vlak door de drooghten. 't Landt in dat gewest is moschachtigh en moerasligh, nergens siet men 'er naerre bosschen: want deese sijn 'er onbekent, en daer wassen van selfs kruyden, die tot geen goet gebruyk dienstigh sijn, hoedaenigh de natuer allerweeghen weeligh uyt sijn selven voortbrenght. Waerom dies te meer te verwonderen is, dat 'er allerweeghen takken en stronken van boomen drijven: ten sy dan, dat dien woesten Ocean, wiens golven door 't slaen teegen de stranden heevigher beweeght worden, de verder geleegene landen van het Noorden afscheurt. En geloofelijk is 't, dat, door dit selfde geweldt, de eylanden, die men teegenwoordigh siet, van 't vaste landt sijn afgerukt, hebbende veel licht Sarmatien sijn wel eer tot hier toe uyt gestrekt. Welken oort dier kust de scheepen ook aengedaen hebben, vernaemen se somwijlen rook en voetstappen van menschen, nergens steeden noch dorpen. Men gelooft, dat dieper landtwaert in en bosschen en meyren, die hunnen oorsprongh en hun voedtsel uyt de geduerighe sneeu hebben, gevonden worden. In en langhs deese is 't, dat de Samojuten, nae dat yder vermaek in 't landt of in 't waeter scheidt, verscheydentlijk en in afgesonderde hutten schuylen, of ook hoolen uytgraeven, om hunne lichaemen by 't vuer teegen de ongemakken der lucht te koesteren. Echter sijn se niet t'cenemael leedigh. Alle hebben se eenen huysraedt, een sleede, die met ongeloofelijke snelheit door viervoetighe dieren, een soort den herten niet ongelijk, en welke sy Rheën noemen, wordt voortgetrokken. Met deese voortslaende, rukken se door 't diepe sneeu, om 't wilt nae te spoorren, en veranderen hunne verblijfplaetsen. Niet seer rechtmaetigh seker hebben de wilde dieren dit geheele gewest met de menschen verdeelt. Sulk een meenigthe vindt men 'er van witgehuyde haesen en wolven: voorts Marters, Sabels en meer andere, die alleen om het bont gesoght worden. De beeren (van gelijken door de koude witachtigh) sijn grooter dan wel elders; en, naedien hen voedtsel ontbreekt, van een ongehoorde verwoetheit; geene vrees voor waepenen, noch selfs de see kan hen weêrhouden van den gevatten reuk met alle selheit nae te jaeghen. Deese plaegh heeft de secluyden, die, des niet voorfiende, aen strandt gegaen waeren, elendelijk om 't leeven geholpen: en hunne makkers konden niet anders, dan soo deerlijk een ongeluk aenschouwen en te spaede wreken. Op seker hoeft aenmerkte men een droevighe verscheidenheit van heyligh en heyloos, naedien op de kruyn der geberghen sijn verdoonden ontelbaere afbeeldtels van goden, die een ruwe konst en Godtsdienst, en daer teegen oover opgerechte kruyssen, dieder Christenen handen getuyghden. Want de Russen, die op d'eylanden, en dat gedeelte van 't vaste landt, door stroom vervallen, of, om hunnen handel in vellen te drijven, aldaer aenkoomen, hebben voor seshondert jaeren de kerkseeden der Grieken aengenoomen. De Samojuten aenbid-den den heemel en de sterren; Godtheeden, die geenen anderen straffer vallen, eene wijze die hen ooverhandts is naegelaeten, en van welke se, schoon 'er een afkeer van hebbende, niet verschillen. Ook sijn 'er die verhaelen, dat gewijde bosschen, verfoeyelijk om hun afgrijfselijk geruyfch en

vervaerlijke gesigten, als ook vervloekelijke slanghen, een afgoderije die niet onbekent is, onder hen gedient worden. Voorts sijn de feeden der Samojuten geensints wildt, en verschillen weynigh van die der Lappen en Finnen: hoewel men 'er vindt, die uyt de naemreede beweeren willen, dat se certijts menschen vleesch voor hunne spijs gebruikte hebben. Dogh soo wy dit aenneemen, moeten se gestelt worden onder 't getal dier volken, welker leeven tijdt en voorbeelden beschaeft hebben; sijnde den aerdt der menschen die woeste wreetheit lichtelijk af te leeren. Op d'eerste aankoomst der Hollanders dachten se, alleen vervaert door onweetenheit, te vlughten, of de waepenen te neemen. Maer nae dat se sich hunner oprechtheit verseekert vonden, en eenighe geringhe schenkaedjen ontfanghen hadden, betuyghden se by twee de allerheyligste saeken onder hen, de sonen hunne armoede, dat se sich ongeerne door weldaeden ooverwinnen lieten. 't Waere inder daet, wen 't geluk in 't toekomende wil gunstigh sijn, een saek van geen geringh gewicht, sich in de geneegenheit dier volken in te boesemen, welke aen de straet gefeeten sijn. Hoewel 't ook dienstigh sijn soude, den doortoght met het legghen van kasteelen te benaewen, om 't gebruik der gevondene see te handthaeven, en om de scheepen, quam 'er yetwes schielijk buyten vermoeden op te donderen, t'eenen toevlught te strekken. Voorts is het eylandt Waygat, wen 'er nyverheit en menschen aankoomen, niet min bequaem om te bearbeiten, dan die op d'outerste kust van 't Deensche rijk bewoont worden. Want, teegen de reedenen der oude, oovertuyght ons d'ervaerenheit, dat, gelijk de landen onder het brandendt luchtgewest smachtende, soo ook die nae de beyde aspunten afgewent sijnde, door vinnighe vrost beknelte worden, sich van menschen laeten bewoonen, en hen soo door geboorte als opvoedingh gelijkelijc met sich doen aerden. Geen gedeelte van 't geheel Al heeft denatuer tot woeste eenfaemheit gedoemt; 't gheen soo waeraghtigh is, dat Groenlandt, vry verre nae 't Noorden geleeghen, kooren en vruchten voortbrenght, nae de wijse van onse landen. Seeker dat in aeloude tijden, toen de menschen aen beetere oover genoeg hadden, de meeste landen onbebouwt geleeghen hebben, is niet buyten geloof te stellen. Allengfkens heeft den menschen en hunne meenighte en hunne tweedraght verder gefonden, hebbende de landen seën, en de seën landen aangeweesen. Naest aen de stroom Oby leght het gewest van Obdoria, dat om het goude beeldt eener oude vrouwe, dat Godtspraeken gaf, beroemt is. Aen d'ooversijde der riviere is een andere stroom, genaemt Molgomzayn; en eenen oever, die den selfden naem voert, welke den Russen niet alleen door koophandel, maer ook door heerschappy bekent is. 't Gheen wijders verhaelt wordt is niet anders te houden, dan voor beufelerijen; want dat de volken van Leukomorien de Winter doot ooverbrenghen, en met het opdaeghen der Lente wederom leevende worden, wanneer onderwijlen d'omwoonders hunne waeren, die se voorgeset hebben, alleen op haer gewisse, afhaelen en teegen andere verwisselen; voorts dat de lichaemen der menschen ruyghairigh sijn, en een mondt gelijk de muyl van een hondt hebben, sijn verdichtselen, niet min ydel, dan de sufferijen der ouden: die de selfde plaetsen volken met peerdevoeten, en andere, welker ooren hunne lichaemen, die andersints naekt sijn, t'eenemael omvanghen, toegeschreeven hebben, gelijk by naer allesints 't gerucht der saeken op wonderen en een logenachtigh hooren segghen uytkomt. Eenighe van deese noghtans, en 't gheen door sekerder getuygenis wordt bevestight, dat 'er menschen sonder hooft, die 't weesen in de borst hebben, of sijn, of, door de kortheit van hals

1595. en hooghte der schouderen, foodaenigh schijnen, soude ik niet hartnekigh willen tegenspreken, als dien genoegh bekend is, dat de natuer gelijk elders door ongemaetighheit van hitte, soo ook door een al te vinighe koude, wanschaepe gedaenten voortbrenght. Dit is seker, dat de Loppen en den bergh Imaus volghen, gelijk ook de wijdt en sijdt door de bosschen swervende Horden der Tarters; waer van Cathajeen gedeelte is, sijnde de vlakke dier kusten nu van ons afgekeert: van daer Sina, en de landen die nae 't Oosten bekend sijn. Schaedelijk was dit selfde jaer door de schendighe rooverijen der Duinkerkers, die, hebbende vijftig Hollandtsche scheepen, gesonden nae Noorweeghen om hout, alle, uytgenoomen een, ongewaepent, veroovert, en niet kunnen meevoren, de schippers tot gijfelaers der beloofde vrygelden met sich genoomen hebben: en geenen minderen buyt maekten se eerlangh daer nae uyt eenighe scheepen, die nae Vrankrijk seylden. Maer een der rooffscheepen van de Hollanders omringht, en naer een dapper geveght, met verlies van de helft van de sijne, vermeestert sijnde, heeft door het straffen van drienviertigh oovergebleevene hunne genoeghsaem gelukkigh woedende stoutheit, eenighermaeten ingetoomt, wordende beneevens dien nogh meer dan twintigh andere, die men in dat schip gevanghen hielt, en die nu yder voor hun hoofd twee of meer duysent gulden tot behoudenis hunnes levens beloofst hadden, los gelaeten.

HUGO DE GROOTS

HISTORIEN

der

NEDERLANDTSCHE

S A E K E N.

V Y F D E B O E K.

INHOUDT.

Albertus, vergeselschapt met Philips, Prinsse van Oranjen, komt uyt Spanjen, tot naesaet van Ernst, in Nederlandt. Ibarras en Fuentes worden in Spanjen opontbouden. Vlijtighe wakkerheit der Staeten teegen de laeghen der Iesuïten. Albertus vermeestert Kalis en Ardres; Henrik, la Fere. Beleggh en oovergaewe van Hulst. Eysch van Mendosa, gesonden aen den Keyser. De Staeten weygeren 's Keyfers gesanten oover een vreedehandelingh gehoor. Elisabeth, door de Staeten der Vereenighde Nederlanden met scheepen versterkt, sendt een vloot teegen de Spanjaerts. De Spaensche scheepen veroovert en verbrandt sijnde, wordt de stadt Kadix geplundert. Howwardt brengt de vloot, onaengesien alle teegenweer van Essex en Warmond, weeder in Engelandt. Philips, ten uystersten verschult, is genootsaekt sijn vervallen geloof by de Hoofsche handelaers te herstellen. Geschillen onder de Vereenighde Staeten oover de schattinghen. Elisabeth handelt met den François van verbondt. De hulptroepen door Henrik aen de Staeten beloofst worden niet gesonden. Elisabeth vordert buytens tijds haere schult by de Staeten. Verdraghspunten tusschen haer en Henrik; welke ook de Staeten besweeren. Derselver besonder verbondt. Sy senden Henrik geldt. Arghwaen der Françoisen op d'Engelsche. Beschrijvingh der Hooghe Schoole tot Leyden. Den gesanten der Vereenighde Staeten aen Denemarken wordt hulp teegen den Spanjaert geweyghert. Biron, hebbende Warenbon gevanghen, en Chimay op de vlucht gedreeven, verwoest Artois en Vlaendre. Muytery van't Hooghduytsch krijgsvolk. De Vereenighde Staeten verbieden kooren nae Spanjen te voeren. Wonderlijk verhael der derde vaert by hen nae 't Noorden ondernoomen.

Crooter, dan naer gewoonte, was de vreught, die de Nederlanders, onder 't gebiedt des Spanjaerts, in 't vieren van den aenvangh deesjes jaers gepleeght hebben, soo ter oorsaek van de weelighe voorspoedt hunner waepenen op den Françoischen boodem, vergeselschapt met de hoop van verdere seeghe in't toekoomende, als om door allerley soort van gejuygh en eere te bewelkoomen de koomst van Albertus, Aertshartogh van Oostenrijk, die met gelijke tijtlen van eere den Aertshartogh

1596.

1596. Ernst tot naesaet wierdt gefonden. Dees was de jonghste sijner broederen, doorluchtigh met den uytsteekenden tijtel van Kardinael, die in hooghen aedel t'eenen troost, en voor een heymelijk verbondt tusschen de Koninghen en den Paus strekt. Wijders hadt Philips hem getoetst in sijne Landtvooghdy van Portugael, alwaer hy, door onverwrikbaere gehoorfaemheit en meêwaerigheit omtrent den onderdaenen, in heerlijken aensien gebloeyt hadt, en niet onweerdigh geoordeelt, hem, nae de gewoonte van dat huys, elkander getrouw, door een naeuwer verbintenis aen sich te verknochten. Derhalven is hy, om sich in de Landtvooghdy sijnes geslaghts met meerder glory te oeffenen, met alle werktuyghen van oorlogh en vrede oovervloedigh voorsien geworden. Vaylighe doortoght hadt hy op sijne reysê uyt Spanjen door Italien, en voorts door Savoyen en Bourgonjen tot aen Luxemborgh en de grensen der Nederlanden. Voetknechten en peerden quaemen hem van allesints in grooten toevloect, niet alleen om sijnen persoon op haere reysê te geleyden, maer ook 't oude krijgsvolk, ongeloofelijk versmolten, te versterken; welke hy, in 't leegher gekoomen sijnde, onder weynighe regementen te voet en te peerdt gebraght heeft, en ten deele onder d'oude gesteecken; wijsfelijk foekende sijne troepen veel eer inder daet door hunne eygene kracht, dan door eenen ylen naem en waen aensienelijk te maeken, om niet door eene onnutte meenighte van Ooversten de schatkist en den soldaet te belasten. Dies hy selfs de Grooten in Nederlandt, gewoon weynigh nae hunne vendelen om te sien, heeft afgeset van hunne vooghdyen en kolonelschappen, waer van se naeulijx yets behalven den blooten tijtel en de voordeelen gebruykten: en andere, die door langhe gehoorfaemheit verdient hadden te gebieden, in hunne plaets gekooren. Ook heeft hy andere saeken, niet onweerdigh om gevolght te worden, ingestelt; als dat niemandt tot het vaendrichschap soude worden aengenoomen, dan die altoorens drie jaeren gedient hadt. Daer by maekte hy voorraet van geldt te krijghen, om dat 'er nieuwe muystery te duchten stont, en d'oude onheylen wederom begonden op te barsten. En de Spanjaert hadt elfmael hondertduysent guldens maentelijken beloofst, welke echter niet langher dan tot in 't begin van den Herfst gevolght sijn. Albertus sleepte met sich een vry groote meenighte van ongemunt silver, om daer door de schaede, te lijden by 't geldt door wissel oover te maeken, uyt te winnen, en om dat het geldt in Nederlandt geslaeghen van hoogher prijs is. En dewijl het ooversenden, vermits de langhe wegh wel eer onveyligh geweest was, wierdt het thans met een sterk geleyde verseeckert. In sijn geselschap hadt hy, en wierdt als een onderpandt van 's Koninghs goedertierenheit ten toon gestelt, de Prins van Oranje, genoemt Philips Wilhem, die eertijts in de beginselen der Nederlandtsche beroerten weghevoert, en in 't Hof van Spanjen eerlijk, hoewel naeu, bewaert geweest sijnde, eerst toen sijne vryheit hadt wedergekreeghen: gemerkt men hem in den Roomschen Godtsdienst nu genoegh verseeckert achte, en derhalven hoopte, dat hy, verplicht door sulc een weldaet, wen hy sijnen jongheren broeder, en de volken, onder welke 's Vaeders geheughen in hooghe achtbaerheit geëert wierdt, gingh besoeken, voor een werktuygh om de geschillen der partyen door eenen vrede te bemiddelen, of om 't fact van tweedraght onder de vyanden te saeyen, dienen konde. En voorwaer Albertus self was in geen quaet gerucht onder de Hollanders, hebbende sich aen het meeste scheepsvolk door een gunstighe goedertierenheit bekent gemaakt, welke in Portugael, ten dien eynde, geloofde men, beslaeghen sijnde, buyten twijfel op hoop van achtbaerheit, door hem

Albertus van Oostenrijk wordt gefonden tot naesaet van Ernst.

Hy stelt veele saeken in weerdigh om gevolght te worden.

Hy brenghet een groote meenighte van ongemunt silver met sich in Nederlandt.

En koomt vergeselschap: met Philips, Prinse van Oranje.

hem waeren vrygelaeten. Aengenaem was booven al, dat met sijn aankoomst Ibarras en Fuentes, geschopt uyt hun haetelijk gesagh, te rugh nae Spanjen gesonden wierden. Maer grooter getal hadt men in hunne plaets gesonden; te weeten, Francisco de Mendosa, Admirant van Aragon, toen hooft des Raedts en der oorloghe, Gonfalso Carilla, Girolamo Zapata, en Baptista Taxis: andere naemen, de selfde seeden; waerom des te meer gedught wierdt, dat onder een geveynsde goedtheit de selfde quaelen souden in weesen blijven. En de Vereenighde Staeten, besorghet of misschien door 't aenschouwen en het onderlingh gesprek des Prinse van Oranje eenighe veranderingh in de gemoederen der gemeente koomen moghte, hebben aen hem geschreeven, *hem begroetende oover sijne verlossingh uyt een achtentwintighjaerighe gevanghenis*: en voor het ooverighe, *dat hem niet veyligh waere, in deesen oorlogh, sonder vrygeleybrieven hem van den Staet verleent, binnen hunne paelen te koomen: dat ook voor den teegenwoordighen staet der saeken sijne ooverkoomst niet dienstigh waere, hoewel sy van selfs vertrouwden, dat hy, die de wreetheit der Spanjaerden soo merkelyk hadt onderhouden, de man niet sijn soude, om de vryheit vanden Staet, gegrontvest en gebouwt door de nijverheit, den raedt en het bloedt sijnes vaeders, t'ondergraeven.* Waer op hy, ontveinsende 't gheen sijnen vaeder rakte, op de verdere punten met alle beleeftheit heeft geantwoordt: *maer dat hy niet gekoomen was om eenighe saeke t'onderneemen, die niet ten voordeele der beyde partyen strekken moghte, waer door hy ook met reeden hunne goede geneegenheit t'sijnen persoon verwaghte.* Hier door doenmaels weederhouden sijnde, heeft hy naederhandt sikh nergens ingelaeten; klaeghende, dat hy de Hollanders verdacht, en onder de Spanjaerts, om sijn afkoomst, gehaet was: waerom hy ook de waepenen niet heeft aengeschooten, 't sy uyt geneegenheit tot een besonder leeven, 't sy uyt eerbiedigheit tot sijns broeders glory. Maer Maurits heeft aen hem gesanten afgeveerdicht, en sijne suster, gemaelinne des Graeven van Hoothenloo, is in persoon in 't landt van Kleef by hem gekoomen, beyde met aanbiedingh van geldt en schenkaedjen; om door dit middel sikh gesaemenderhandt aengaende hunne bestieringh van veele treffelijke goederen, door hunnen vaeder naegelaeten, voor hem, als den rechten heere, te suyveren. De Staeten hierentusschen, behendigh genoegh om de geheyme aenflaeghen die den Staet dreyghden te verydelen, belasten alle weeghen en toeganghen forghvuldigh te doorsoeken en te bewaeren, gaende hunne sorghe voornaementlijk teegen de Iesuiten, op dat niet eenighe wantrouw ten boesem van het lightgeloo-vigh gemeen quam in te sluypen. Maer Albertus, die sikh op diergelijke konstenaerijen niet betrouwde, was wel graegh naer vreedè, echter soo, dat hy onderwijlen den oorlogh yverigh voortsette, hebbende, behalven de besettinghen, een leegher van vijftienduysent koppen by den anderen. Geen middel was 'er, om la Fere in 't Vermandois; door waepenen en hongher benauwt ten uystersten; te spijsen, dan ter sluyk, en met kleyne troepen; om dat de steeden rondtom gesaementlijk voor den vyandt hielden, die met een sterke magt van ruytery voorsien was, en de velden daerenbooven onder waeter stonden, 't welk hoe 't den beleegheraers tot een geweldigher vestingh strekte, hoe 't hen die 't ontsæt te doen hadden, door swaerder gevaer afschrikte. 't Naeste dan is geweest den beleegheraers door verrukkingh daer van af te trekken, of, wen sy daer voor bleeven, Kalis, dat van vry grooter belangh was, aente tasten, en de werken dier steede, verwaerloost door gierigheit der steervooghden, raeden 't hem. Dit selfde hadt sikh eertijts Parma, en nae hem, op'taen-

1596.

Met sijn aankoomst worden Ibarras en Fuentes in Spanjn op ontboden.

De Staeten schrijven aen den Prinse van Oranje.

Des selfs antwoordt.

Maurits en sijne suster bieden hem geschenken en geldt aen.

Vlijtighe wakkerheit der Staeten teegen de laeghen der Iesuiten.

1596. raeden van la Motte, Fuentes toegeschikt: maer de glory van soo gewigh-
 tigh een bestaen was voor den nieuwen Landtvooght oovergebleeven.
 Dit eenigh ooverblijffel der seegevruchten hunnes ooverseeschen toghts,
 en den sleutel hunner enghte, hebben de Engelsche tweehondert jaeren
 langh beseeten: welke door de dapperheit van François, Hartogh van
 Guise, weederom tot binnen hun eylandt gedreeven sijnde, hadt Gordan,
 wien de steêvooghdy gegeeven was, dat bewint daer nae aen den Heere
 van Vidosan, sijnen bloedtverwant, oovergedraeghen. Geen van hen
 beyden hadt sich 't weeder op maeken der werken, vervallen door oorloghe
 of verloop van tijden, laeten ter harten gaen. En de vestinghen konden
 de krijgsbouw deeser eeuwe in verre nae niet ophaelen: de stadt was
 omringht met een steene muer, 't kasteel enggh, en met vier licht opge-
 worpe bolwerken: selfs 't krijgsvolk, dat 'erin besettingh lagh, was niet
 teegen den vyandt, maer tot stijvingh van eyghen moogenheit, ingenoo-
 men: terwijl de gedachten alleen ingespannen stonden, om sich door ver-
 gaederen van schatten ter see en te lande te verrijken; en, gelijk 't veel-
 tijts in beroerten toegaet, van een steêvooghdy een rijk gemaekt wordt.
 Waerom ook Bourbon, hoewel door onderschepte brieven langh te voo-
 ren van 't gevaer verwitticht, 't niet hadt konnen voorkoomen, regeeren-
 de als nogh ter beede, en alleen oover die 't hem te wille wisten. Dies
 ook Vidosan, 't gerucht dat het op Kalis was gemunt alom verspreidt sijnde,
 van de Hollandtsche regimenten, den koningh te hulpe gefonden,
 alleen twee vendelen, niet meer, hadt ingenoomen, arghwaenigh uyt
 eyghen geweeten. Hy selfs hadt ses andere by sich. Albertus, nae van alles
 bericht te sijn, geeft, om den schrik sijner waepenen te breeder te verbrey-
 den, verscheyde troepen onder hunne hoofden bevel uyt Valenchieenne
 te trekken, en de plaetsen naest aen den François met waepenkreet te ver-
 vullen. Christian de Rhosne, Veldtmaerschalk van 't leegher, de roem-
 ruchtighste der Françoische ballinghen, gefonden met een gedeelte des lee-
 ghers, om de stadt te berennen, heeft alle ontfet den toegangh afgesnee-
 den. Want hebbende bemaghticht de brugh, waer door het inkoomen
 te lande benoomen wordt, is hy genaedert voor den toorn, gebouwt van
 gebakkesteen en genoemt Rijsbank, op 't inkoomen van de haeven; van
 waer ook Guise eertijts den ingangh binnen de stadt gekreeghen heeft,
 sijnde de werken al voor deesen ten meerendele om verre gevallen, die
 niemant, selfs ook toen 't gevaer hen was ter ooren gekoomen, hadt op-
 gemaekt, welken hy met geschut van strant beschooten, en, niet soo
 langh als 't wel behoorde verdaedicht sijnde, seeghaftigh beklommen heeft.
 Op welk verlies de Hollandtsche scheepen, die sich op de Vlaemsche kust
 onthielden, nu belet wierden te naederen, en den beleegherden bequaeme-
 lijk te hulpe te koomen. Maer eevenwel is, naerdien de haeven breedt
 was, tusschen 't schieten heen, een schip, 't welk Vidosan, op sijn be-
 geeren, buschieters om het geschut waer te neemen en buskruyt oover-
 geleevert heeft, doorgeraekt, en weedergekeert. Korts daer aen wierdt
 ook den Graef van Sant Paul, die met vijftienhondert Françoisen langhs
 de seekust was gekoomen, den beleegherden te hulpe, door een schipper
 sijnen dienst aengeboden, om hem binnen te brenghen, hadt hy selfs
 niet geschreunt sich in dat gevaer te begeeven. Maer nae dat de krach-
 ten des Oostenrijkers sich vereenight hadden, en 't schieten van booven
 de seedyunen onder de stadt vinnigh gaende gehouden wierdt, sijn eerst
 de huysen in de voorstadt voor 't geweld besweeken; en koorts daer aen
 wierdt ook de stadt selve, nae een beleggh van drie daeghen, en 't geschut
 de poort aen 't waggelen geholpen hadt, door schrik en ontfeltenis der
 ge-

*Albertus
 beleegher
 Kalis.*

gemeente, en uyt haet op den ouden heer (gemerkt de Steêvooght was ontbloedt van raedt en achtbaerheit) aen den Spanjaert oovergegeeven. De soldaet heeft sich begeeven op 't kasteel, dat, hebbende bestant voor ses daeghen bevoorwaerd, op hoop van onderstant, gehouden wierdt. En Maurits was nu reets met een vloot van vijftigh scheepen, en veel krijgsvolk, daer omtrent gekoomen, om te sien wat de Françoisen, wat de Engelschen in den sinne hadden. Sant Paul was al vertrokken. Essex hadt niet verre van daer een vloot teegen den Spanjaert, of hy misschien quaeme in te storten, vaerdigh. De naeyver dier volken, die elkander nimmer ter goeder trouwe verstaen konnen, is hen een hinderpael geweest. Want Essex hadt den Heer van Viques, die 't bewint oover de besettinghen naest aen Vrankrijk hadt, getoetst, of hy Kalis, wen 't hernoomen wierdt, soude willen in bewaeringh der Engelschen laeten. De Françoisen geloofden, dat de Engelsche 't gheen se voortijts in den oorlogh befeeten hadden, nu onder schijn van vrientdschap onhebbelijk weder eyschten. Maer koningh Henrik brak wel sijn beleggh niet op, dogh hebbende het leegher voor la Fere gelaeten, 't sy hy dit van gewichtigher belangh geloofde, 't sy hy aen den toegangh voor Kalis wanhoopte, sijnde 't landt met seekreeken doorsneeden, is met een geleyde van vier duysent mannen de Somme afgevaeren, en te Boulogne de naeste sechaeven aengekoomen: aldaer wierdt te spaede oover 't ontfet der steede geraedtleeght. Maurits door den Koningh versoght te landt te koomen, heeft sich ontschuldigh, voorgeevende, dat hem t'huys de ontbloote grensen te besorghen stonden. Omtrent drie hondert soldaeten te lande tot onderstant gefonden onder 't beleid van Campagnolle, sich van de naght, de stilte en 't leegh waeter dienende, sijn door de graften binnen 't kasteel gerackt, den beleegherden veel eer ten voorbeelde, dan tot hulpe. De meeste sijn, wanneer nu de bolwerken voor den bestormers oopen laeghen, met het Hollandtsch krijgsvolk, staensvoets op de plaets gebleeven; terwijl de ooverighe Françoisen, onbequaem ter oorloghe, door een voorbaerigh vlughten, sich selven en andere te gronde helpen. Ook is Vidosan geïneuvelt. Omtrent sestigh Hollanders, sich uyt de hooghten der huysen mannelijk verweerende, hebben uyttocht behoudens lijf en leeven bedonghen. Gemactight mackte 't gebruyk dier seeghe 's Aertshartoghen teegenwoordigheit, die, Kalis sonder merkelijke bloedtstortingh der sijner meester geworden sijnde, deese stadt, geleeghen op d'uyterste grensen van Vrankrijk, vergroot en met werken versterkt, door gemeensaemheit van heerschappy en taele onder Vlaendre trok; voorhebbende van daer den oorlogh ter see te voeren. 't Eener treffelijke verseekeringh deeser seeghe, is ook de stadt Ardres, niet verre van daer dieper Vrankrijk in geleeghen, hebbende in voortijden gedient tot een grensplaets, om den inval der Engelschen te stuyten, in 't geweld van Albertus gekoomen, die van daer sich eenen wegh in Vrankrijk gebaent heeft, met het selfde geluk, dat hem te vooren gedient hadt, en des te grooter schuldt der vyanden, om dat se niet buyten verwaghten oovervallen wierden. Uyt de stadt, die behoorlijk gesterkt was, sijn getrokken twee duysent soldaeten, op eerlijke voorwaarden, oneerlijk bedonghen: want sonder selfs eenen storm af te waghten, sijn se, alleen door opeyschen van 't leeven te verbeuren, ten waere se sich oovergaeven, verschrikt geweest. Onder dit beloop van saeken, la Fere ten laetsten door hongher t'ondergebraght sijnde, heeft Henrik sijn leegher in de naebuerighe plaetsen van Kalis verdeelt, op dat de swakkere steeden, die de schrik allenthalven geweldigh bevanghen hadt, niet tot den ooverwinnaer quaemen

1596.

*Nae 't in-
neemen der
steede be-
geeven de
soldaeten
sich op 't ka-
steel.*

*Henrik
raedpleeghe
te vergeefs
oover 't ont-
fet der stee-
de.*

*'t Kasteel
stormender
handt inge-
noomen.*

*Ook geeft
sich Ardres
aen Alber-
tus oover.*

*La Fere
in teegen-
deel aen
Henrik.*

oover

1596. oover te vallen. Maer hem, die ook nu door behoefte genootfaekt was den Françoischen boodem te verlaeten, baeden de Vlaminghen, met belofte van groote sommen geldts, Ostende, dat alleen den oever dier see-kuft van den anderen sneedt, weeder aen hun landtschap te hechten; en Maurits, hier voor beducht, is selfs in persoon derwaerts getrokken, om de plaets te besightighen: en heeft, nae sijn vertrek, een genoegsaeme maght van krijgsvolk, en vervolghens soo veel leevensmiddelen; oorloghs behoefte, en alles wat tot het maeken van werken vereyscht wierdt, derwaerts gefonden. 't Welk verspieters oovergedraeghen hebben, en daer beneevens, dat ook de see door een bequaeme haeve tot aen de stadt quam, en van achteren om de waeterkreeken hacchelijk te genaeken was. Dus is dit beleggh uytgestelt, op dat een reukeloos aenvanghen den luyfter der voorighe ooverwinninghen niet beswalken soude. Aengesien noghtans, behalven de hulptroepen aen Vrankrijk gegeven, de Engelsche vloot een groot gedeelte van 't Hollandts krijgsvolk weghgesleept hadt, gelijk wy verhaelen sullen, wierdt het stilsitten volkoomentlijk afgekeurt; en 't verfoek der steeden en de voorslaeghen der krijgshoofden werwaerts heen de waepenen te keeren, stonden teegen den anderen gekant. Dan terwijl Vrankrijk de troepen des Aertshartoghen ophieldt, stroopten en vernielden Maurits ruyters te vuer en te swaert Brabandt en de uysterste grensen der Nederlanden; hebbende ook het steedeken Echternacht in Luxemborgh ooverweldicht: nae dat deese in Vlaendre te rugh gekeert waeren, sijn 'er de Françoisen ingevallen. Invoeghe dat altoos d'eene of d'andere sijde den vyandt op den hals hadt. Ook sijn Albertus kornetten geslaeghen, nae dat yder die by geval ontmoet hadt. En dees tijdt insonderheit heeft de Hollandtsche ruytery, gesterkt door langhe oeffeningh en de sorghe hunnes Veldtheers, wakkere proeffstukken hunnes dapperheits in handen, en eenen moedt op grooter saeken in 't toekomende gegeven. Gemerkt de peerden der Spanjaerden als beslooten en leedigh bleeven: daer in teegendeel 's vyandts oopene velden en den buyt die van Maurits uytlokke. Den Aertshartogh hebbende den tijdt bequaem gekeurt om te veldt te trekken, heeft, om geen krijgsvolk nutteloos of verdacht in sijn gebiedt te laeten, nae dat hy orde op de betaelingh gestelt hadt, de Italianen uyt Thienen op ontbouden. Sijne hoop en sijne gedachten hadden 't op Hulst gemunt, eenen aenflagh, dien hy oordeelde te strekken, om dien van Vlaendre te bevreedighen, en dien van Brabandt dienst te doen. Swak was de stadt door d'outheit haeres gebouws; en Maurits hadt, nae 't inneemen der selver, dewijl de ronde gestaltens der mueren te veranderen, een werk van al te langhen naesleep was, onderwijlen de grachten vergroot, en sterkten daer ingeleght. Dien van Zeelandt, welke korts daer aen de beschermingh der stadt op sijn genoomen, en verscheyde schanssen hier en daer ten platten lande geleght hadden, wierdt naegegeeven, dat se beeter sorghe voor het vlakke veldt, dan voor de stadt, gedraeghen hadden. De voornaemste sterkte der plaetse was, dat een vaert, die niet verre van daer haeren oorsprongh nam, en dien menschen arbeitd wijder gemaekt hadt, om te ruymmer scheut in den Hont te neemen, ook van achteren in de Schelde geleidt wierdt: want onder die beyde benaeminghen neemt de selfde stroom haeren loop boghtigh achter om het Hulster ambaght: dus gaf deese stadt, als een eylandt, dat van alle kanten ongenackbaer is, en gelceghen op twee oevers, den soldact bequaeme voet om door 't landt van Waes op buyt te loopen, en te rooven op den Brabantschen boodem. Ook sijn de dijken teegen den vyandt doorgesneeden, en die binnen de stroom waeren, soo verre geslegt

*Maurits
ruytery ver-
woest's vy-
andts boodem.*

*Albertus
neemt voor
Hulst te be-
leegheren.*

*Des selfs
geleegenheit
en werken.*

fleght als het schieten uyt de stadt bereyken konde. Voor langh hadden de Vlaemingen, door last van Ernst en Fuentes, twee schanffen, om 't uytloopen te weeren, opgeworpen. Meerder getal de Vereenighde Staeten, om den oever te beschermen. Twee der selver waeren geheght aen de stadt, door eenen uytloopenden dijk, tusschen welken eene oopene vlakke heymelijke geleegenheit tot een vryen toegangh en onderlinghe hulpe verschafte. Dogh niet in alles even sterk waeren deese twee; de meeste teegenweer kon bieden, die nae de Hont, genaemt de Ichans Nassau, gemerkt deese den toevoer van Axele en uyt de Zeeusche eylanden beveylighde. Die Albertus hadt gefonden om de geleegenheit te befightighen, door deese swaerigheeden afgeschrikt, hebben hem 't belegh, dat men sich te vooren liet gevallen, ontraeden. Want *hoe soude men 't bloote krijgsvolk, meenighete van lijfs- en oorloghs-behoeften, en eyndelyk sulck een loggenae sleep van geschut, teegen de dreygementen, en in weerwil der omleggende schanffen, kunnen doorbrengghen, insonderheit naerdien 's vyandts vloot de Schelde soo dicht beset hielt, welker kleynder vaertuygh ook geduerigh heen en weeder voer; Swaer is dit en hacchelyk; en geene mindere moeyelykheit in 't ooverighe te booven te raeken. Waeterachtigh en moerassigh is de grondt, de vyandt arbeidtsaem en nijver, de vaert, die 't belegh sal vruchteloos maeken, onbekommert, en geene meerdere hoop, om hen, die t' allen tijden versche en nieuwe besettingh krijgen kunnen, door geweldt te dwingghen.* Booven dit alles vreedde men, dat den Françoischen koningh, die de meeste weerspannelinghen hunnen soen verleent, en nu grooter aenwas van krachten gekreeghen hadt, d'ontleedighde plaetsen oovervallen moghte; waer om 't niet weerd was sich om Hulst in soo veelerley gevaeren te steeken. Maer de vuerighste der kolonellen Claude Barlotte, een Nederlander, hier teegen uytvaerende, versoght, dat het ooverbrengghen der regementen, by de Spaensche Ooversten geweyghert, hem wierde aenbewoolen. Wat d'ooverighe gevaeren, voor welke men bekommert was, belanghde, daer in moest men de stoutheit yets te wille weeten, en sich eenighermaeten op d'onvoorsiene mislaegghen of schielijken schrik der vyanden vertrouwen. Dat de keerkanffen der oorloghen souden nyt hebben, wen men sich de selfde raedtslaegghen en eene gelyke dapperheit tot elken aenslagh in 't besonder van d'andere sijde verbeelden wilde. De saeke voor dat pas ontveinst sijnde, wort met kennis van weynighe vastgestelt, om den vyandt des te gemakkelijker te misleyden, dien van de verdachte plaetsen, waer oover hy sijne besondere sorghe gaen liet, af te trekken, het voornaemste was; 't gheen naer wensch is uytgevallen. Want Rhosne, gelaft een brugh oover de Schelde te slaen, en met sijne vaendelen Brabandt in te trekken, om eenen schrik voor Berghen of Breedaa te maeken, heeft Maurits genootfaekt, onder 't bewint des Graeven van Solms, besettingh voor Hulst te laeten, en hem met het ooverighe leegher anghstigh nae te volghen. Schaers waeren, soo immer t'eenighen tijde, toende troepen der Vereenighde landen: dewijl men, om de kosten te spaeren, goetgevonden hadt, alleen de grensplaetsen te beschermen; en hoe naedeeligh 't ingaen van sulck een raedtslagh geweest sy, heeft insonderheit dit jaer, dat hen met swaere schaede en kosten drukte, aengeweesen: een gedeelte hunner krijgsmaght, toegestaen tot versterkingh der Engelsche vloote, was vertrokken: een ander nae Vrankrijk tot ontfet van Kamerijk gefonden; en 't ooverighe by naer heel en al in besettinghen verdeelt. Gemerkt de Hooghduytsche onlanghs afgedankt, en als nogh geene nieuwe regementen geworven waeren. Maurits hadt by sich naeulijx twee duyfent mannen,

1596.

Sy ontraeden Albertus 't belegh.

Waer toe Barlotte hem beweeght.

Geringhe maght der Vereenighde landen dat pas.

1596. met welke hy d'onfeekere aenflaeghen des vyandts volghen moeste; maer 't krijgsvolk uyt Vrankrijk t'huys ontbouden, is korts daer nae aengekoomen, ten getaelc van achtien vaendelen. Barlotte hierentuffchen (vergefelschapt met la Bische, die de steêvooghdy verhoopte op te doen) gelafte by duysteren nacht eenighe kleyne schuyten uyt de naeste schanse aen Vlaendre oover d'ondergeloopde drooghten des oevers in de vaert te brenghen. Daer op volghden 'er vijftien hondert of wat meer, sijnde het Walsch regiment van Barlotte en het Hooghduytsch van Tesclin, beladden met hunne waepenen en leevensmiddelen voor eenighe daeghen, al glibbervoetende door 't waeter en de modder. Ten laetsten sloop ge- raekt sijnde (naerdien 'er geene drooghten waeren) hebben se sonder gevaer en teegenweer vryen doortoght gekreeghen, door hunne eygene stilte en achteloosheit der Hollandtsche soldacten op de scheepen, die, gelijk se onverschrikt in gevaeren, soo ook slordigh op hunne wagt sijnde, den vyandt, terwijl hy door 't waeter slobberde, met hunne booten, 't gheen hen licht om doen geweest waere, niet te rug gedreeven hebben. Dan 't schieten in 't duyster was nu maer ydel; en niet by tijts sijn die van binnen uytgevallen: maer dartigh soldacten, die een kleyne schans op den oever bewaerden, en last en reedens weeghe die plaats in te houden hadden, lichtveerdigh uytgetrokken en geslaeghen sijnde, hebben den vyandt, verleeghen om geschut en bergingh, 't een en 't ander doen vinden: Korts daer aen is 'er een geveght gevolght, dan by nacht, en dienthalven vol verwarringh, sonder dat partyen vriendt of vyandt uyt elkander onderkennen konden: in den eersten indruk nochtans hebben de Hooghduytsche, die met Barlotte gekoomen waeren, siende dat hun hooft Tesclin gebleeven was, de vlucht genoomen, en, te vergeefs teegen gehouden sijnde, 't wassendt waeter een verachte doot gevonden. Barlotte, die, een donderende stem opheffende, met de sijne vinnigh indrongh, heeft de kans herstelt, en d'aenvallers gedwonghen de vlucht nae binnen te neemen. Partijen hebben ten weederzijden het getal der verslaegene ten breedsten uytgemeeten, sijn roemende der seege: de Graef van Solms, om dat hy vaendelen veroovert, sy, om dat se gevanghenen meêgevoert hadden. Eenighe soldacten, om 't getal der Hooghduytschen te vervullen, welke Barlotte aen d'ooversijde der stroom gelacten hadt, door belofte van belooningh verwillight tot ooverswemmen, wierden met het geen den verslaegenē was uytgeschut verciert en aengedaen. Voorts heeft de vyandt de hooghten daer omtrent, (want innewaert is het landt; teegen den aenwas der stroomen, doorsneedden met dijken, die niet ingevolghen den last van Maurits bewaert wierden) door 't veerdigh opmacken van werken by nacht, vermeestert. Soo haest was niet de klank van dit alles in Brabandt door gedronghen, of beyde de Veldtheeren rukten door verscheyde weeghen t'eener plaetse: de Prins om d'aenwasfende meenichte uyt het eylandt te verdrijven: Hy, op dat de weynighe, die 'er op gekoomen waeren, niet door 's vyandts troepen of door hongher benart wierden: gemerkt se geenen anderen lijftoght, dan op hunne schouderen, met sijn gebraght hadden: met waegenen of schuyten was 'er voor niemandt aen te koomen. Maer vruchteloos was 's Prinsens arbeydt om de ingenoomene plaatsē weder te verooveren; dewijl Rhosne vijf regementen, naementlijk een Walsch, een Naepelsch, en drie Spaensche, oover de Schelde gerukt, dan voorwaer niet sonder schaede, daer binnen gebraght hadt. Albertus selfs met het ooverigh leegher besette den oever aen d'andere sijde. Maurits heeft sijn te Kruyninghen, op d'uyterste kust van Zeelandt, ter needer geslaeghen, en van daer soo veel krijgsvolk als

*Barlotte
trekt op
Hulst;*

*Die door de
achteloos-
heit der Hol-
landers door
koomt:*

*En met ver-
scheiden
kansen tee-
gen hen
slaet.*

*Hy vermeer-
tert schie-
lijk de hoog-
ten en dij-
ken.*

*Albertus en
Maurits
rukken der-
waerts.*

*Dees ar-
beydt vruch-
teloos tot het
weederin-
neemen der
veroorverde
plaatsen*

als hem doenlijk was binnen de stad gevonden: want niet sonder heevigheid betuyghden de Zeeuwen hunne Bondtgenooten, hen niet te verwaerloosen; op welke en een maghtigh en een seeghaftigh leegher, voorsien van allen toevoer uyt de naeste steeden Gendt en Antwerpen, met alle geweld soude koomen afsakken. Derhalven heeft men 't krijgsvolk uyt de steeden oover Rhijn, en de plaetsen waer voor men tot noch toe was beducht geweest, op ontbooden: tot bewaeringh der grensplaetsen wierden nieuwelinghen geworven, en op halve soldy aengenoomen. Daerenbooven heeft men beslooten geoeffende soldaeten, ten getaele van tweeduysent, in Engelandt te werven: en de Koninghinne versoght selfs gelijk getal in deesen dringhenden noot daer toe te doen. Dogh de koningh van Vrankrijk gebedden den tijdt; in welken hy sijnen boodem van vyandt ontbloot sagh, te willen waerneemen, en selfs eenen inval in 's vyandts landen te doen, wierdt door de gedachten van vrede, met welters hoop hy sich reets hadt begonnen te vleyen, weederhouden. De Spaensche en Hollandtsche ruytery hierentusschen van gints en herwaerts in 't Hulster ambaght gekoomen sijnde, maekte een schielijke ontfeltenis en verwarringh onder elkander, niet sonder bloedstortingh. 't Grootste geweldt was by de Hollanders, en t'elkens als de vloet de velden onder waeter sette, voeren se met hunne scheepen veyligh heen en weder. Waer by se sich tusschen de stad en de schans gehecht aen de stad, welke op de Schelde en ooversulx op den vyandt haer uytzicht hadt, ongeacht de sterkten, op het vlakke veldt vertoonden: en wanneer de vyandt hier door, als gedaen t'sijner versmaedingh, geterght sijnde, hen die te rugh vluchteden vervolghde, wierdt hy door 't schieten der steedelinghen, en sterken uytval in wanorde gebraght en geslaeghen. 't Is buyten twijfel, dat hem deese ongemakken door gebrek van geschut, sonder welk niets gevordert wordt, ooverquaemen: in 't oovervoeren lagh de swaerigheid. Hier toe wierden de natte en moerassighe plaetsen allengskens vastgemaakt met takken en rijsbossen: en in de vaert eenighe scheepen soo vast aen den anderen gehecht, dat se hen tot een brugh dienden, maekende op de kant des koninghlijken oevers een halve maen. Uyt deese wierdt het geschut op de stad en de schans geloft: waer by dan noch twee stukken, flux op hun eerste aenkoomen veroovert, op het eylandt selve, en voorts alle andere, soo haest die maer oovergebraght waeren, teegen den vyandt geplant wierden. Nae dat'er, onder gunst van andere stukken, noch een meerder getal was oovergevoert, verveerdicht Rhofne sich, om den toevoer te veylighen, tot het affnijden der schansse, hier bevoorens aengeroot, van de stad, en om sich der stroom te versekeren. 't Welk als 't hem door geringhe aenvallen niet gelukt was, doet hy 't geschut lossen, en de trompet blaesen, om, hier door sijn voorneemen in 't openbaer ten toon stellende, den vyandt eenen schrik, den sijnen wakkerheit in te boesemen; hebbende noch booven dien den middernacht verkoooren, gelast hy den Italiaenen uyt te trekken, en midden op den dijk, langhs welken men uyt de schansse eenen toegangh ter steede hadt, en die by den vyandt beschanst was, aen te vallen. De duysterheit wierdt met quetsten en needermaeken doorgebraght, onder een blindt getier, terwijl het treffen, schoon ongewisen hacchelijk, op een dicht gedrangh der meenichte aenquam, en door geene voorlichtigheit t'ontwijken was. In de morgenstont wierdt de besettingh op de vlucht gedreeven. En de Hooghduytsche aen de selfde sijde hierentusschen, om 't geweldt door list te baet te koomen, oover de moerassighe en onbewaekte plaetsen heen geraekt sijnde, ooverweldighen het voorste bolwerk der schansse, en, nae 't paelwerk

1596.

*Betuygingh
der Zeeuwen
by hunne
Bondtgenooten.*

*Nieuwe
wervingh
der Vereenighde
Staeten in
Engelandt.*

*Verhael der
beleegeringhe
van
Hulst.*

1596. uytgerukt te hebben, worden de wachters, forgeloos in 't gevaer van andere, verstroyt. Dus, terwijl hy d'eene party de hulpe der andere afsnijdt, dier beyde ooverwinnaer sijnde, loft hy dien geheelen dagh 't geschut op de schansse: die hy, als gebouwt van lossē en moeraslighe stoffe, lichtelijk om verre worpt. Daer binnen waeren niet min dan achthondert soldaeten, dien, hoewel de breuk nogh geen genoeghame oopeningh, nogh sy eenighe waepenen in 't stormen van nae by beproeft hadden, de vrees het hart beneep, om dat de vyandt de brugh hadt ingenoomen, anghstigh voor onseekere toevallen, of die te voorbaerigh en nogh ongesien scheenen; allermeeft door onnemingh met hen, die 't geveght by nacht ontvlucht sijnde, sikh onder d'ooverighe vermenghden, en niet leeden dat yemant van die schandtvlek onbefeodelt bleewe. Men wierp de waepenen ter needer, men gingh de ooversten met geweldt, geschreeu en dreygementen aen, soo sy niet de plaets van stonden aen oovergaeven. Als nu Solms met onderstant in aentoght was, sijn se op den avont uytgetrokken, wordende bespot van de vyandt, en by den haeren ongestraft gelaeten: soo geweldigh naementlijk de seeden deeser eeuwe bedorven sijnde, dat de quaelen selve vaeken niet soo seer dan de hulpmiddelen te duchten staen. De Spanjaert dus, eer dan hy selfs hadt darren hoopen, eenen gemakkelijken, en van vooren gesterkten toegangh gewonnen hebbende, begon 't gheen naest aen de graft was droogh te maeken: en voorts de sterkten, binnen de graft beslooten, door listen en geweldt te benaewen. Te gelijk hadt hy door middel van de schans nu veylighe vaert t'sijnen wille gekreeghen, hy konde sijne troepen besluyten, sijn leegher neederflaen; ook quam 'er verlichtingh in de prijs der levensmiddelen, welke de beswaerlijkheit in 't ooverbrengghen tot hongersnoodt der gemeene soldaeten hadt doen steygheren. De beleegherde hadden wel begeert, met het doorsteeken der dijken, al 't geweldt van 't waeter op den vyandt aen te setten, maer 't ontbrak hem aen geene middelen om dat af te leyden, en hy hadt de dijken, die in hun geweldt sijnde daer teegen waeren opgeworpen, jeegenwoordigh t'sijnen gebruyke. Waerom se hunne gedachten tot uytvallen, als 't naeste voordeel, gekeert, en hoolen onder de wallen doorgraeven hebben, om daer uyt den vyandt onvoorsiens te bespringhen; 't gheen hen soo wel geslaeght is, dat se, nae merkelijke neederlaegh der vyanden, met vendelen en gevanghenen te rugh gekeert sijn, sonder eenighe schaede aen hunne sijde, wanneer se hen forgeloos, terwijl andere daer omtrent hunne krijgsplichten waernaemen, somwijlen ook onder 't speelen en dobbelen, thans het vermaek en d'uytspanningh der krijgslieden in hunne leedigheid, oovervielen: of, soo de vyandt, door tieren en roepen ter been geraekt, met sterker gedrangh op hen aenviel, ontweeken se 't gevaer door kleyne schermtuselingh, en saght te rugh deysen. Groote schaede hebben den Spanjaert 't geschut en 't worpen van vuerballen aengedaen: gemerkt se, teegen de stadt aennaederende, bedekt waeren met leedighe manden, die wel 't gesicht, maer daerom niet het treffen weeren konden. En niet alleen wierden die voor 't gevaer in 't handelen van 't geschut bloot stonden, maer ook niet weynighe der Hoofden ter needer geworpen. En onder deese Rhosne, door wiens raedt en ingeeven de Spanjaerts hunne meeste en treffelijkste daeden in Vrankrijk uytgevoert hebben; alhoewel Albertus en Fuentes, en ook Parma, door 't beveelen der selver, daer van de glory behaelt hebben. Hy was van geboorte een Lotteringher, afkoomstigh uyt aedelijken huysse, en hadt in de beginselen der Fransche beroerten de fortuyn en de party van François van Valois gevolght. Niet langh daer nae hadt Guise hem,

*Rhosne
wordt door-
schooten.*

hem, die niet min doortrapt dan dapper was, en geen dingh daer voordeel aen was schandelijk achte, door oovervloedigh geeven sijn eyghen gemaekt. Geduerende sijne laetste jaeren hadt hy veele raedtslaeghen der Spanjaerden in 't heymelijk aen Henrik ontdekt, sijn gelaetende als of hy weeder tot desselfs belanghen keeren wilde: inder daet, om hem gewichtigher aenslaeghen te verberghen. 't Veldtmaerschalkschap, door sijne doodt oopen gevallen, is aen Harman van den Bergh gegeven. Den steedelinghen daerenbooven dreef hunne eygene benaetheit tot slaeghen en wonden, hebbende alom voor ooghen een dreygendt gesicht van dijken en hovenen, welke Varax, wien onder den Aertshartogh oover die saeke 't bewint gegeven was, allerweeghen met stukken beplant hadt. Dus was'er voor hen geen bergingh, buyten schandelijke schuyfplaetsen onder d'aerde, of hoeken ooverschaduwte van de wal, te vinden. Solms, aen een schoot in sijn been siek legghende, volvoerde de plighden sijner steêvooghdij door tusschengaen van andere en gesprek met de kolonellen. En Maurits selfs liet van de naebueringhe strant het oogh oover alles gaen. Voorts heeft men de gequetste, of de onbequaeme tot de waepenen, bynaer vijftigh t'elken daeghe, in de naebueringhe eylanden en de gaffhuysen van andere steeden, tot ontlastingh, uytgefondt. En Piron, kolonel van Zeelandt, wiens vackeloose nijverheit geoefent in 't bewaeken sijnes plights, tot beswijkens afgemat, werdt sijn ontslagh gegeven. Krijgsvolk tot vervullingh, als ook 't gheen tot oorlogh of tot leevens onderhoudt van nooden was, is van daer onder 't geleyde van Ernst van Nassau, en ten laetsten onder Dorp, binnen gekoomen. En de besettingh is allengskens sterker geworden, tot dat men sesendartigh vendelen in de stadt, en ses in de schans Nassau telde. 't Kooren belanghende, was'er in soo grooten oovervloedt, dat naerdien 't niet bequaemelijk in de stadt bewaert konde worden, men sijn genootsaekt vondt een gedeelte in de scheepen te berghen. Dogh naeulijx was dit vanden vyandt te dulden, dat, in spijt sijner beleegheringh, de scheepen soo vaken af en aen voeren. Weshalven hy te raede wierdt, sijne werken nae de haeven uyt te strekken; en, nu van deese, dan van gene sijde, met het geschut derwaerts te donderen: meerendeels vruchteloos, dewijl de scheuten door tusschenkoomen van moerassen, en de verre afgelegenheit krachteloos, en hy selfs uyt de schans Nassau beschooten wierdt. Groot ongemak baerde hem ook somwijlen hooghe vloedt. Daer nae vallen d'Italiaenen, onder den marquis van Trevico, aen de sterkte, welke de Graef van Solms onlanghs voor de poort der stadt, die 't uytzicht heeft op 's vyandts leegher, hadt opgeworpen. Bloot en onbedekt deden de delvers in 't eerst hunnen arbeit: maer siende dat se te vlak in 't gesicht van de wal staende, 't schieten vinnigh op hen aenquam, hebben se sijn op de sijden beschanst met borstweeringhen. Hier op wordt terstont 't geschut geloft: en d'Italiaenen, sijn strax daer aen verstoutende de voet van de sterkte te beklimmen, worden afgeslaeghen; waer op sy den aenval hervattende, van de Zeeusche soldaeten dapperlijk door een dicht gedruysch van musketschooten en 't worpen van vuerballen sijn op de vlucht gedreeven. Dies ook andere landtaerden t'hunnen onderstant sijn by gekoomen; en op dat de dapperheit van yder in 't besonder onderscheidentlijker moght uytblaeken, heeft elk van haer onder sijn eyghen baniere gevoghten. Daerenbooven is ook de besondere schaere der Begiftighden * gelast uyt te trekken, hebbende voor uyt niet alleen hunne krijgsvendelen, maer ook de banieren die men gewoon is in Godtsdienstighe ommeganghen en andere kerkelijke pleghtheden ten

*Entretenedos.

1596.

toon te draeghen. Dit is, naer een oudt voorbeeldt, in gebruyk geweest onder de Spanjaerts, soo vaeken sy teegen d'ongeloovighe woestheit ten strijde trokken, en om dat dit volk, te oevel stip geset op kerkgebaeren, door geen scharper spoor tot stoute en kloeke daeden genoopt wordt. Daer teegen stelt sich elk regement by beurten van wachten dapper tot teegenweer, en de meenighte der stedelinghen, by naer als hadt se sich in oorloghsdienst begeeven, queet sich yverigh, met schieten en vuer werpen. Dus is 'er drie daeghen oover den anderen heevigh gevoghten, ten merkelyken naedeele der bestormers. Want de soldaeten der voorste geleederen, strekkende door hunne swaere waepenrustingh d'ooverighe voor een muer, gelijk se scheutvry voor musketten waeren, soo ook stonden se, handtgemeen raekende, onbeweeghlyk om het treffen te mijden, en hadden sich selven en andere belemmert. Ten laetsten is men van geweldt tot listen gekoomen, en de mijnen, hoewel se van d'eene kant aengegraeven, de schaede wederlijts gelijk gemaakt hadden, sijn uytgevallen tot voordeel der beleegheraers, die mits de vlakke der van een springhende en ten deele opklimmende grondt, door de doode lijken der hunne en hunner vyanden geholpen wierden. Dan een gruwfaem gesicht was 't, toen se oover de plaetsen, oneffen door d'opgespronghe mijnen, en d'aerde glibberigh van bloedt, alwaer se de leedemaeten hunner spitsbroeders vertreeden moesten, verbaest door grimmigheit, en naulijx konnende blijven staen, voortstieten en voortgestooten wierden. Eyndelijc heeft de vyandt, gelijkerhandt ter been geraekt, den verdaedigher nae binnen gedreeven, en 't gheen hen in 't vervolghen belette met eenen de wal, die door meenighvuldighe scheuten nu reets hadt begonnen te gaepen, t'ooverweldighen, was dat de halve maen, met een graft daer binnen, gemaakt door voorsienigheit van Solms, en een troep soldaeten, die derwaerts saemen gerukt was, hen teegenhielt. Dogh geen langh gebruyk hadt de Spanjaert van die sterkte, hoewel hem die veel bloedts en arbeidts koste. Want al'tgheen 'er nogh van ooverigh was hebben de beleegherde door 't aensteeken van een mijne om verre geworpen: en daerenbooven ook onder het vlakke veldt tusschen die plaetse en de wal een hol gegraven, uyt welkers donkeren mondt sy met musketten op den vyandt schooten; die, dit bedrogh niet dan by nae te spaede gewaer geworden sijnde, den ingangh gestopt heeft. Maer naedemael de beleegheraers 't hol ook van achteren toeflooten, heeft 't geweldt der vlamme, daer binnen, door 't vuer, dat 'er al te vooren was ingeworpen, beslooten sijnde, eenighe der vyanden onder d'aerde bedolven. Sy echter lieten hierentusschen niet af, met al 't waeter, dat 'er nogh ooverigh was, af te tappen, de graft te drooghen, de wal met grof geschut te beschieten; des te geweldigher, om dat de mueren, waer die dreygden te vallen, van beneden door paelen onderstut wierden, en daer de sterkten besweeken waeren hebben de stedelinghen de breuken met rijsbossen en sooden weder opgemaakt. Niet weynigh arbeidts deden de beleegheraers ook op het bolwerk, dat aen den dijk der haeve vast is: ongelukkigh hadden se 't met grof geschut begonnen te beschieten; want het buskruit, tot dat werk geschikt, by geval in brandt gevlooghen sijnde, heeft 'er veele van d'omstaenders weggenoomen, met soo groot eenen slaghen daeveringh, dat het selfs oover see, binnen Middelburgh, gehoort wierdt. Als de beleegheraers, door deesen toeval of wel andersints afgemat, eenighsints verflapt waeren, setten feshondert soldaeten, gekooren uyt de Hollandtsche vendelen, op de heldere middagh, op welken tijdt het waeter gevallen was, met schuytjens en met doorwaeden oover de rivier en de ver-

dere

dere kreeken: die met soo groot een schielijkheit en soo onvoorfiens quamen aengevlooghen, dat de Spanjaerts, daerse sikh versterkt hadden, binnen hunne eygene beschanfingh, ter needer gemaekt wierden. De stukken, geplant om de vaert te bekommeren, hebben se, naerdien 't onmoogelijk was die af te voeren, vernaegelt; en de ruytery en achthondert voetknechten daer op de hunne te hulpe of ter wraeke aenkoomende, met soo groot eene dapperheit 't hooft gebooden, dat se met voortreffelijke eere, en sonder eenighe, of geringhe, schaede, te rugh gekeert sijn. Nogh meer uytvallen sijn 'er ook naederhandt elders, en met geen minder geluk, gedaen. De Spanjaert voer voort met de wallen te beschieuten, en was nu reets op eene plaetse tot aen de wal doorgedronghen, daer die geen teegenweer van binnen hadt; hoewel Maurits al te vooren daer toe last gegeven hadt: die 't versuym te wijte quam, hebben sikh op de schaersheit der steedelinghen, en d'onmaght der soldaeten tot soo veel arbeidts te gelijk, ontschuldigh. De faeken dus staende, heeft Albertus, naer krijsgebruyk, den beleegherden doen aensseggen 't gevaer dat hen dreyghde, indien se sikh niet oovergaeven; en hebbende een manhaftigh antwoordt gekreeghen, darde hy echter niet op nieuw aen 't stormen vallen, om dat de voorighe slaeghen hem ten minsten tweeduysent mannen hadden weghgenoomen: jae seer veele hoofden, en die sikh trefelijxt queeten, waeren gesnevelt, terwijl se den soldaet, die op de geduerighe neederlaeghen verflaeuwde, door hun voorbeeldt tot sijnen plicht trokken, en yder om strijt by den nieuwen landtvooght eere en gunst soght te behaelen. Maer booven dien was 'er ook een ongeloofelijke meenighte van sieken en gequetsten, die, dewijl de naebuerghe steeden hen de poort flooten, door de velden, hier en daer, verspreydt laeghen: en d'afgrijseljkheit van die vertooningh baerde een vermengenis van schrik en meedelijden. Derhalven stelt hy delvers te werk, om de wal t'ondergraeven, sonder noghtans in sijn hoop genoegh verseekert te sijn, soo langh men t'elkens verfsche besettingh in de stadt sagh brenghen. Dan in die bekommeringh is 't geluk hem voorgekoomen. Want die van binnen de rust eenes vyandts, soo voortvaerendt in bedrijven, verdaecht houdende, hebben eenighe onder hen sikh selven, en daer op ook anderen ingebeeldt, dat hy op de eylanden en de drooghten toeleyde, om van daer de stroom en de scheepen t'ooverweldighen; andere, dat hy van onderen uyt sijne hinderlaeghen in de stadt soude uytvallen, en sy daer door niet alleen van vooren, gelijk tot nogh toe, maer van achteren ook onveyligh worden; of dat hy oover de breuken schielijk ten storm soude loopen, gelijk de vrees vernuftigh is in veel te versinnen. Die begaeft ter taele waeren begonden schielijk 's vyandts kraechten te verheffen, de hunne te verkleynten; van dinghen, die se in de selfde daeghen, met groote fierheit, veracht hadden, spraeken se als van de swaerste onheylen. Men loopt gesaementlijk nae den Graef van Solms, alwaer seker hopman, die tot d'oovergaeve raede, sikh in volle vergaedingh (en men vondt 'er die ook dit berispten, dat hy niet veel eerby sikh selven, of met uyt gekoorene was te raede gegaen) by naer in deese woorden hooren liet: *Indien men niet voor deese plaetse de uytsteekenste proeffstukken van dapperheit hadt laeten blijken, ik selfs soude d'eerste sijn in te twijfelen, of het raedtsaemer waere den wegh der glorie of onser behoudenis in te gaen. Onbillyk is de faem, die tot nogh toe sikh selven niet vernoeghen laet. Hoe vaeken hebben wy den vyandt, wen hy met alle geweldt op ons quam afstorten, moedigh 't hooft gebooden; hoe vaeken sijn wy selfs op hem aengevallen; Maer hierentusschen heeft hy winst uyt sijne eygene schaede getrok-*

1596. *trokken: wy, hoe groot een versterkingh ons magh toekoomen, konnen nimmer soo veel ooverhaelen, of, met winnen selve, gaet meer verlooren. Een geheele maendt veghtens heeft de werken onser steede ter aerde geworpen: den dijk ontbloot van alle teegenweer hebben wy met den vyandt verdeelt: ook is met het beschanffen van binnen al d'aerde wegh gesmolten. Waer op waghten wy dan; dat een leegher koome, om den vyandt, dien het niet heeft konnen van ons afhouden, uyt sijne werken en posten te verdrijven; seker vruchteloos is deese hoop en verre te soeken. Vrankrijk en d'uyterste kust van Spanjen houden onse hoop op. Wy sijn hier binnen ten getaele van vyftienhondert, die ten strijde gedaeght worden: d'ooverighe sijn of door de doot verslonden, of door siekten en wonden onbruikbaar gemaakt. Wy sien ons naeu beslooten met een heyr van twintighduysent mannen, welker waepenen ons ook ooverrompelen konnen. Wat wilik nu spreken van de laeghen, die men ons onder d'aerde graeft, voor welke geene dapperheit kan veyligh weesen; wy moeten, sonder teegenweer te konnen doen, en sonder wraek te neemen, verlooren gaen. Voorwaer 't is een les die we van onse voorouderen geleert hebben, dat een rechtschaepe dapperheit nimmer wisse gevaeren in de wint slaet: reukeloose nimmer by luyden van voorsichtigh beleid gepreesen worden, en sijn in een onmijdelijk verderf worpen: Daerenbooven noch is 'er een heel ander belangh van oorloghen by ons en by den vyandt. Wy, die met weynigh regementen hier binnen gepropt sijn, moeten 't kleyn getal door veerdighe gehoorsaemheit tengoede koomen. Hy, die te velde meester is, en een maghtigh heerscher, wiens schatten onuytputtelijk sijn, die sonder omsien 't leeven sijner soldaeten spilt, acht dat hem weynigh kost 't gheen met bloet betaelt wordt. Dogh hoe meent gy, sal hy sijn omtrent sijn en vyandt draeghen, die de sijne soo klakkeloos weghworpt; maer elendighe soldaet, indien hy, nae soo dikmaels de doot veracht te hebben, tot noch toe niet verdient te leeven. Booven dit alles, is 'er ook 't vaederlandt aengeleeghen, dat we met halsterrigh weynigh te verdaedighen, d'ooverighe die ongewaepent sijn, de selfde verwoetheit niet ten prooye worpen. Laet ons dan dulden, dat hy d'ooverhant hebbe, dien we niet ontkennen kunnen maghtigher te weesen. Laet hem de plaetse hebben, maer beplenst met het bloet sijner verslaegene. Nimmer sal hy sijn te hoogh op deesen seeghen beroemen by hen, die hier soo veele Ooversten, soo veele spitsbroeders sullen naespooren. Deese naeukeurighe verdaedigingh van bloohartigheit hadt hen niet alle vermurwt, darrende eenen Matthijs Helt sijn heevighst daer teegen versetten. Want dees begon met luyder stemme uyt te vaeren, 't was een ongehoorde en schandelijke lachhartigheit in den oorlogh, den wal te verlaeten, eer de vyandt ten storm was aengevallen, en hem af te bidden t'uyttrekken uyt eene plaetse, waer binnen de hunne noch vryen ingangh hadden; ten minsten souden se tijdt neemen, al waere 't maer om sijn te beraeden: ondertusschen konde men, door 't opmaeken van nieuwe werken, den vyandt buyten sluyten, of hem door uytvallen te rugh drijven, terwyl men met de Staeten en met den Prinsse soude te raede gaen, die sijn op 't naebuerigh eylandt, bekommert voor de stadt, onthoudende, niets min dan sulx verwachtte. 't Besluyt, dat een manhafte siele best hadt gepast, ter sijden gestelt sijnde, heeft men den sekersten raedt den besten gekeurt; en Solms, die weynigh tijds te vooren aen Maurits beloofd hadt, dat hy 't tot het uysterste soude uytharden, en daer toe ook door brieven en beloften der Staeten aengemoedicht was, is, beducht voor 't krijgsvolk, of om dat, gelijk d'ervacrenheit meermaelen geleert heeft, d'onversaeghste gemoederen, die*

in de geweldighste bedrijven darren 't hooft bieden, en in veldtflaeghen onverwinnelijk sijn, om een beleegheringh en de moeyelijke lasten des oorloghs te verdueren, geene gelijke eedelhoedigheid betoonen konnen; nu, door een schielijke veranderingh, van gevoelen geweest, dat men met het oovergeeven der steele behoorde te haesten, op dat, hoe daenigh de saeken van binnen stonden, niet door ooverloopers ontdekt wierde. Sy selve hebben de punten by naer voorgeschreeven, sijnde Albertus des te begeerigher die vreughde te genieten, om dat hy se niet gehoopt hadt. Op 't eynde van Oegstmaendt, wanneer hy staet maekte dat hem 't beleggh op festigh ooversten ten minsten, en niet min dan vijfduysent soldaeten quam te staen, is Hulst, en de schans Nassau, die door waepenen niet beschaedicht was, aen hem oovergegeeven: d'ooverighe sterkten op den oever hebben de besettelinghen vernielt in 't uytvlughten. Swaer viel dien van Hollandt 't verlies dier steele en der brandtschattinghen, door welke Vlaendre in een gedeelte der belastinghen getrokken wierdt, te verduwen. Hier by quam nogh de vreesse voor het seeghaftigh leegher, dat een goet gedeelte des jaers nogh voor de borst hadt: en wat stadt soude in 't toekoomende teegenhouden, indien 't tot d'oovergaeve genoegh is de wal te beschieten; indien drie duysent mannen niet harts genoegh hadden, om den vyandt door vechten en dappere teegenweer te doen tijdt spillen? Arre faem gingh den Graeve van Solms onder den gemeenten nae, als hadt hem de liefde sijner gemaelinne week in den boesem gemaekt, gelijk 't gemeenelijk eenen troost voor 't gemeen is, eenen alleen de schuldt der gemeene onheylen op den hals te worpen. En niet langh hebben de Zeeuwen, wien hy, om sijne heerschende maniere van doen, een geruymen tijdt, t'eenen last geweest was, uytgesteld hem 't bevel oover hunne regementen te beneemen; voorgeevende dat se sijnen dienst niet langher van nooden hadden: 't ooverighe ontveinsden se. Maer hy, sijn bewust wat hem naegingh, quam hen voor met woorden en schrift, sijn ontschuldigende op de noodtsaekelijkenheit. De Vereenighde Staeten hebben hem een nieuw regiment gegeeven, sonder dat die van Zeelandt sijn daer teegen versetteden: en hy betuyghde, dat hy seedert dertien jaeren, die hy in dienst der Staeten doorgebracht hadt, soodaenigh een hart op hunne saeken hadt geset, dat hy de ongelijken hem door weynighe aengedaen, in opsight van 't gemeen, vergeeten wilde. De Kardinael wierdt met oovervloedighe toejuychingh der sijner ingehaelt, om dat het huys van Oostenrijk niet onvruchtbaer in deughden is, en hy, sijnde den hersteller des Françoischen boodems en van Vlaendre, 't geluk, dat naer seeven jaeren was weedergekeert, en juyft toen vervolghens diende, door een driefvoudighen seeghen vervult hadt. Maer 't genot dier gunste en vreughde was alleen voor 't teegenwoordighe; de saeken naederhandt daer op gevolght hebben die hoop niet voldaan. Sijnde vroegh uyt de veldttoght gescheyden, in een tijdt wanneer de krijgstroepen der partye, en ook de geldtmiddelen, uytgeput, het jaer in rust ooverbraghten, heeft hy sijne ooghen en gedachten gestelt, om de grensen op eene andere wijsse uyt te breyden: hebbende aen den Keyser sijnen broeder gefonden Francisco Mendosa, om, uyt 's Konings naeme veele punten van hem te verfoeken. *Dat Besançon,*

1596.

Hulst wordt aen Albertus oovergegeeven.

Welkers verlies de Vereenighde Landen swaer te verduwen valt.

Arre faem des Graeven van Solms.

De Zeeuwen beneemen hem 't bevel oover hunne regementen.

Hy krüght een nieuw regiment van de Vereenighde Staeten.

Albertus wordt met groote toejuychingh ingehaelt.

Eysch van Mendosa by den Keyser.

't welk sijn van aelouden tijde onder de vrye Rijxsteeden vervoeght hadt, aen Bourgonjen, dat onder den Spanjaert staet, gebecht wierde: d'inwoonders van Aeken gedwonghen tot gehoorsaemheit van 't plakkaet, dat belaste Roomsgefinde magistraeten te verkiesen, en ooversulx de verscheidene kerkseeden te verbannen. Dogh dit, als waere het voor de belanghen

1596. der Aenfeefteeden, *dat hy niet wilde toelaeten, dat d'Engelsche door hunne rooveryen straffeloos de see onveylich maekten. En dat den Spanjaert in 't aenneemen van jonghe manschap in Duytschlandt, 't gheen voor deesen alleenlijk was toegelaeten, door 's Rijx gesagh de behulpsaeme handt geboden wierde.* Maer infonderheit wierdt de hoop van verre gestelt op 't Hartoghdom van Kleef en Gulik, alwaer het schielijk ooverlijden der gemaclinne des onfinnighen Vorfts, door nieuwe arghwaen het vuer der voorighe tweedraghten wederom hadt aengesteeken. De Raedtsheeren behielden, in weêrwil der meeste Grooten 's Landts, de regeeringh in handen, en behielpen sich met het valsch gerught van 't beeteren des sieken Vorfts. Deese, om dat se strax daer aen den Vorft eene andere vrouwe, uyt den huysê van Lotteringhen, toeschikten, geloofde men, dat de doodt der eerste of gewenscht of bevordert hadden, en waeren thans, door 't gunstigh beloop der Spaensche sacken, tot soo verwaendt eenen hooghmoedt gekoomen, dat se de belanghvorderaers van Brandenburgh en Palts Nieuburgh gelaften hunne paelen te ruymen. Ook hebben se dat meer isaen d'Algemeene Staeten gesonden, om hen stoutelijk met ronde woorden af te vraeghen, *wat se van hen te verwaghten hadden.* De Staeten, kennende hunne eygene swakheit en 's vyandts kraghten, hebben sedighlijk geantwoordt; *dat se waeren vrienden der Vorsten van Brandenburgh en Nieuburgh; dan dat se des niet teegenstaende ook met hen den vrede onderhouden souden, indien se binnende paelen van vrede bleeven. Dat se echter hen vermaent wilden hebben, in Duytschlandt geen vreemde krijgsmaght, tot grooten naedeede, in te haelen.* Korts daer op beschuldighden die selve den Graef van Broek, en d'andere Protestanten, als behipt in saemensweeringh, en poogden hen van hunne eerampten te berooven, Sels hadden se aen Albertus gesonden, om sich t'ontschuldighen, dat se genootsaekt waeren veele dinghen t'ontveinen, en tot gunstigher gelegenheit uyt te stellen. Mendosa heeft te weegh gebraght, dat hun gesagh by plakkaet des Keyfers bevestight wierdt; en als hy meer andere sacken eyschte, en den Keyser daer op vertoonde, dat hy vreesde den Protestanten, welker dienst hem tot den Turxschen oorlogh noodigh was, te misnoeghen, seyde Mendosa, men behoorde sich teegen de maght van verreegeleene soo te waepenen, dat men ondertusschen niet genootsaekt wierde d'ongelijken sijner naebuere te dulden. De Spanjaert, hoe wel sonder eenighe hoop tot vrede, bewillighde, alseen saek in Duytschlandt aengenaem, dat 'er voorslagh van gedaen wierde; en Albertus hadt in den selfden sin aen Philips geschreeven. Derhalven heeft de Keyser aen de Staeten afgeveerdicht een eedelman, om voor de gefanten, die te koomen stonden, vry geley te versoeken; waer teegen als sy hun onschult deden, wierden se, den Spanjaert naer wensch, met den haet van geweygerde vrede beladen. Des niettemin nochtans heeft Albertus de volken, onder sijne gehoorzaamheit staende, met hoop van vrede onderhouden. Geduerende deese voorvallen in en omtrent de Nederlanden, sagh men de Engelsche en Hollandtsche vloot, waer van ik te voren gewagh gemaekt heb, seeghaftigh door de Spaensche see vaeren. d'Oorsack waerom die derwaerts wierdt gesonden was, dat de Koninghin seker bericht hadt, dat Philipseen geweldighe maght van scheepen toeruste, om eenighe haeven in Vrankrijk, of daer omtrent aen te tasten. Behalven dat die dreygementen, voor acht jaeren, haer uyt den sinne noch niet verdweenen waeren, en hoe de Spanjaert toen meer als oyt Yerlandt, dat sich, onder 't beleidt van Tiron, haerer heerschappye foght t'ontweldighen, door belofte en op hoop van onderstant, aenmoedighde.

De Spanjaerts hoopen op 't Hartoghdom van Kleef en Gulik.

De Staeten wille's Keyfers gesanten, gekoomen om van vrede te handelen, niet ontsanghen.

de. Met de magt, die se tot beveylighingh haerer grensplaetsen gereet hadt, heeft se goetgevonden, naerdien de kosten en de gelegenheit gevonden waeren, selver nae den vyandt, die draelde te koomen, heen te senden. Sestien scheepen hadt de Koninghin, uyt de haere, by den anderen, neevens veertigh van minder groote, dogh bequaem ten oorlogh. Hier toe werden 'er gevoeght vijftigh, om soldaeten, krijsbehoefsten en leevens middelen te voeren. 't Opperbevel oover alle de troepen gaf se aen Robbert, Graef van Essex, wien de frisheit sijner jaeren by Elisabeth niet onaengenaem mackte; 't hooghgefagh oover de scheepen, als Ammirael ter see, aen Charles Houwaert: beyde met gelijk recht, 't welk in diergelijke aenslaeghen haechelijk, en in sijn uytkoomst schaedelijk gebleeken is. En groot onderscheidt van aert was'er in die beyde. Essex, die, door de wellende hitte sijner jeught, tot den tijtel en de glory van een uytsteekendt Veldtheer wierdt gedreeven, was gewoon de Koninghinne, die naer den aerdt haerer kunne, vervaert voor kosten was, door 'tuytmeeten der gevaeren, tot de waepenen aen te porren. En om 't uytrusten der vloote te spoedigher voortganch te doen neemen, hadt hy niet weynigh uyt sijne eygene middelen daer aen te kost geleght, en sijne bloedtverwanten en gemeensaeme vrienden geraeden sijn voorbeeldt te volghen. Houwaert, door besetheit van jaeren en langh bedrijf van saeken verrefiender, dreef het teegendeel, en hieldt de vloot op, soo langh hy konde: toen selds wanneer die nu gereet was, hadt hy de Koninghinne ooverreedt, Essex door brieven aen te maenen tot afftant van soo haechelijk eenen aenflagh, en van haer t'ontfanghen 't gheen hy te kost geleght hadt. Hy daer op antwoorde, dat hy, ten waere hem uyt-drukkelijk verbodt gedaen wierdt, op hoope van goet geluk, soude uytseylen. Ook heeft hy niet geweyghert, dat sijnen nayveraer in gelijk gefagh neevens hem gestelt wierdt, wel wetende, dat hy was een man, die groot gefagh onder 't scheepsvolk hadt, en minder stof van berispen vinden soude in saeken, die hy neevens hem hadt helpen uytvoeren. Daerenbooven hadt hy ook sijne andere vyanden, soo veel hy konde, onder schijn van eere, op dat se hem in sijn afweesen aen 't hof geen swaerder ongemakken quaemen te brouwen, in sijn gevolgh genoomen. Tot Raeden wierden hen beyde toegevoeght luyden, die sijn 't stuk der oorloghe verstonden, en gelaft, dat meerderheit van stemmen soude gevolght worden. De voornaemste sorghe der Koninghinne strekte, om de vloot, uytgeruyst teegen Engelandt of Yerlandt, en al 't gheen daer toe dienen konde, te vernielen. Boovendien, dat, soo de scheepen, die uyt Indien stonden te koomen, of ook anderen buyt van elders, konde betrapt en veroovert worden, die sijn loffeljk gequeeten hadden, daer uyt beloont wierden. Dien van Hollandt wordt, uyt kraght van 't verbodt, gelaft vierentwintigh scheepen, by naer alle ten oorlogh toege-ruyst, te verschaffen, oover welke 't opperbewint wordt gegeven aen Johan van Duyvenvoorde, Heere van Warmond, die in Hollandt, naest Prins Maurits, 't hooghste gefagh ter see voerde. Daer by wierdt noch gevordert een goet getal soldaeten, te lichten uyt de Engelsche regementen, die in Nederlandt dienden, soo tot versterkingh der vloot, als den nieuwgeworvenen ten voorbeelde. Dit hebben de Staeten niet darren weygheren, hoewel, de geldtmiddelen ten eynde sijnde, d'ongemakken hen oovergekoomen, gevreeft wierden, om door dien dienst 't verstoorde gemoedt der Koninghinne te bevreedighen. Luidewijk van Nassau, soon van Johan, en broeder van Philipsen Ernst, met dit krijsvolk vertrokken sijnde, heeft d'eerste proeffstukken sijner dapperheit loffeljk doen

1596.
Onderwij-
len sendt
Elisabeth
een vloot
teegen den
Spanjaert;

Onder 't be-
leide van Es-
sex en Hou-
waert.

Die van
Hollandt
voeghen
vierentwin-
tigh schee-
pen by d' En-
gelsche, on-
der den Am-
mirael War-
mond.

1596. blijken. Den drieentwintighften van Soomermaendt uyt Pleymouth uytgevaeren sijnde, hebben de hoofden met geluyt van trompetten verklaert, dat se teegen geene andere ten oorlogh trokken, dan teegen de Spanjaerts, en de volken onder de Spaensche heerschappy, of die hen met scheepen, geschut, krijgsvolk of eenighen toevoer stijven wilden: dat derhalven alle andere volken veyligher doen souden, soo sy de vloot volghden of de see ruymden. Ook wierdt den ooverloopers quijtscheldingh van alles beloofst. Al hunne hoop en toerustingh was veel eer op buyten, dan op oorlogh aengesien; om dat soo verre van huys, verre van alle hulp, in 't midden van vyandtlike volken, en soo veele hacchelijkheden ter see, vermengt met gevaer van stormen en onweêr, geenen toevoer te waghten staende, ergens te verblijven niet genoeghsaem veyligh was. En dit leerden niet alleen d'acloude jaerboeken, en den niet langh geleeden tocht in Portugael, maer ook de reys des voorleeden jaers nae Amerika, welkers uytkoomst verre beneeden de verwagtingh was. Waerom in deesen acnslagh de gereetste en raedtfaemste middelen scheenen, die, door eenen schielijken inval, de maght der vyanden geen geringhe afbreuk deden: en hen is, weynigh te vooren eer se tot Kadix waeren aengekoomen, onbekent geweest, aen wat kant men hen soude aentasten. Alle de scheepen waeren gelaft sich gesaementlijk op deese reede te verwoeghen, en sulx door geheyme brieven, welke de hoofden toegesceghelt ontfanghen hadden, met last van die niet te oopenen, ten waere sy door storm van de vloot verstroyden. Hier ter plaetse sal 't genoegh sijn, alleen aen te teekenen, dat deese stadt seer beroemt geweest is, van haere eerste stightingh af (wanneer niet weynighe willen, dat se den naem van Tartessus hadt) en korts daer nae een besettingh der Tyriers, genoemt de uysterste pael des aerdtrijx, en als nogh van haeren ouden oovervloed en rijkdom niet is afgeweeken: haere gelegenheit en alle andere besonderheeden hebben ontelbaere schrijvers naergelaeten. Dat se heedensdaeghs geen eylandt is, wordt haer door de brugh, die se Zwazzo noemen, benoomen. Want deese hecht haer aen de Spaense kust, waer van se door eenen kleynen arm der see is afgesneeden, ter plaetse, alwaer den naem dier landtstreek getuyght, dat se in ouden tijden door de Vandalen is bewoont geweest. Aen d'oover sijde is die straet; waer door den Ocean eerst in het vaste landt invalt; aen deese oopent sich eenen boesem, bequaem om scheepen te berghen. En juyst toen geviel het, dat een groote vloot, ten deele gereet tot de reys nae Amerika, ten deele ten oorlogh uytgerust, onder de kasteelen van 't eylandt ten anker leggende, den Engelsen niet soo seer de swaerigheit tot het landen, dan de hoop om rijken buyt te maeken, heeft doen beseffen. Daer waeren vier Galeonen, twee Galeassen van Andalufen, alle gewaepent met vijftigh of meer stukken, en omtrent sevehnhondert mannen. Eenentwintigh 's koninghs oorloghscheepen, en omtrent soo veel gelaede koopvaerders, maer ook die selfs voorsien met twintigh stukken. Drie Fregatten, yder met achtien stukken, gereet om sich te weeren, en bevracht met een meerder getal, ten dienst der vloote, die tot Lissebon, en in andere Spaensche haevenen, wierdt uytgerust: want hier was alleen het derde gedeelte der Spaensche seemaght. Hier by hadden sich nogh verwoeght vijftigh ongewaepende scheepen, of die weynigh stukken op hadden, van bysondere luyden, uyt Spanjen, Italien, en van elders. En niet verre van de stadt eenentwintigh Galeyen. Essex brande van ongedult, om hen, cer de vrees aen 't verdwijnen rakte, in d'eerste ontsteltenis en beroerte, te bespringhen, op dat hen tot het vereenighen hunner krachten en raedt-

*De vloot
wordt gelaft
tot Kadix te
vergaeden.
ren.*

*'s Stadts ge-
legenheit.*

*Een groote
Spaensche
vloot voor
Kadix*

flaeghen geen tijdt gegeven wierde. 't Welk, indien hy 't hadt kunnen te weeghe brenghen, en voorwaer de Hollanders toonden daer toe hunnen yver, geweest waere, om treffelijke glory en buyt te verooveren. Maer Houwardt vreesde de scheepen, hem toevertrouwt, infonderheit de koninghlijke, welke Elifabeth wel stip verbooden hadt in eenigh gevaer te steeken, aen de wint, toen juyft onstuymigh opgesteeken, ten besten te geven, infonderheit daer de see naeu, en, om haere drooghten, onveyligh was. Dus is de saek uytgestelt, de geleegenheit verlooren. 's Anderendaeghs (dit is geweest den eersten van Hoymaendt) belette 't ebben der see, dat niet terstont aen 't slaen gekoomen wierdt. In 't inkoomen van de straet ter linker sijde is een haeven, Porto Real genoemt, werwaerts de Spaensche scheepen waeren gewecken: behalven de Galeoenen en Galeyen; die sich verstout hadden, dicht aen de stadt te blijven legghen, ter plaetsc alwaer de kust uytloopt als een tonghe, welke d'inwoonders 't Puntal noemen. Maer François Veer op deese, met de lightste scheepen, aengevallen sijnde, en strax naer hem Essex; hebben de selve soo seer gedronghen, dat se, kiesende de brugh Zwazzo, en aldaer, door 't uytsetten van hun geschut gelight sijnde; eerst de straet, en daer nae de Middelandtsche see gewonnen hebben. Essex en Houwardt hebben de Galeoenen vier ueren langh met grof geschut beschooten; des te vinnigher, om dat de vloet der see hen dede naederen: en op dien tijdt is 't gebeurt, dat een Hollandtsch schip, waer op hopman was Pieter Henrikssoon, door sijn eyghen vuer en kruyt, uyt achteloosheit, in stukken slaende, den vyandt een korte vreughde baerde. Want strax sijn de Galeoenen, niet darrende een gevecht afwachten, nae dat se hunne ankers gekapt hadden, op 't drooghe geset, 't volk geberght sijnde. Eenighe sijn 'er afgehaelt, andere door hun eyghen of 's vyandts vuer in brandt gevlooghen. Een der Engelsche is te gelijk verbrandt. En niet weynigh schriks heeft dit gebaert in de Spanjaerts, gewoon sich op de groote hunner scheepen te vertrouwen: soo verre, dat koningh Philips, die tijdingh ontfanghen hebbende, van stonden aen nae Napels, Genua en Sicilien-fondt, om de Galeyen, aldaer sijnde, spoedigh ter hulpe te doen affenden. Ook heeft hy de Ridders van 't eylandt Malta gebeden hem by te staen: dan de Fransoisen, aldaer in dienst, hebben, door hun tusschenkoomen, 't gevolgh verhindert. Nae de scheepsstrijdt heeft Essex, op 't vallen van den avondt, sonder teegenstant van yemandt, 't krijgsvolk op 't Puntal aen landt geset, en 't Hollandtsch bootsvolk 't kasteel, dat op de seekust leght, geweldigher handt ingenoomen, en aldaer hunne vendelen geplant. Andere gesonden, om de brugh Zwazzo af te breeken; op dat van die kant geen onderstant soude koomen, hebben 't gheen hen belast was uytgevoert. Hierentusschen was den Spaenschen aedel, daer rondtom omtrent woonende, tot verdaedighingh der steede, sterk seshondert te voet, by een gekoomen, en gelijk getal te peerde in aentoght. Teegen welke wierdt gesonden Luidewijk van Nassau, met vierhondert spieffen, sijnde een bende vrywillighe Engelsche; en niet langh duerde 't geveght teegen onbedreevene in de waepenen. d'Overwinnaers hen, die met den eersten indruk te rugh gedreeven wierden, en, sonder eenighe orde, de vlucht nae de stadt naemen, vervolghende, sijn, terwijl de schrik nogh versch in 't lijf sat, ten deele oover de mueren, ten deele de poorten opgebrooken hebbende, innewaerts ingevallen. In 't eerst weerden die van Kadix sich van booven de platte daeken hunner huysen, worpende met steenen en groot gewicht van keyen op den vyandt, die sich door de straeten hier en daer verspreidt hadt. Dan strax daer aen, wanneer

1596.

Essex, gevoelende dat men deese sonder uytstel behoorde te bespringhen, wordt van Houwardt teegen gehouden.

De geleegenheit daer toe dienende gaet verlooren.

Nederlaeghe der Spaensche vloote.

Waer door Philips ontfelt sijnde, van allesints hulpe opombiedt.

1596. *d'Engelsche en Hollanders ver-meeſteren Kadix.*

Medina Sidonia ver-worpt het verdragh oover d'af-koopningh der plunderingh der ſteede en der ſchee-pen.

De ſtadt wordt ge-plundert:

De Ameri-kaensche vloot door de Spaenjaerts ſelve ver-brandt.

Effex, raedende de ſeeghe te handhae-ven, wordt door Hou-wardt wee-derom tee-geſproo-ken.

By wien ook Warmondt geen gehoor krijght.

Kadix in brandt ge-ſteeken ſijn-de, maeken d'ooverwin-naers ſeyl.

ſe ſigh van de markt en 't raedthuys meeſter gemaekt hadden, op 't kaſteel te hoop gerukt ſijnde, hebben ſoo wel de ſtedelinghen, als twee vendelen ſoldaeten, niet langh teengehouden; gemerkt ſy verſtonden, dat, door 't inneemen van de brugh, hier vooren gemelt, hen ook den toegangh was afgeſneeden. Dus ſijn de voornaemſte der ſteede tot gijselaers gegeven, voor hondert en twintigh duysent dukaeten: met welk geldt ſy alleen hun leeven afgekofft hebben: maer deſe gijselaers, korts daer aen nae Engelandt oovergevoert ſijnde, lieten, naerdien de Koninghin, geterght door verſche ongelijken, geen afloſſingh gedooghen wilde, het leeven in de gevanghenis. Ook is 'er gehandelt tuſſchen Pieter Herrera, Spaenſch koopman, en Effex, oover d'afkoopningh van 't plunderen der ſteede en der ſcheepen, voor twintigh hondert duysent guldens, ſonder dat Effex ſigh daer van afkeerigh toonde, uyt inſight, dat den buyt onder 't krijgsvolk ſoude vernielt worden, en voor 't ooverigh in 't gemeen geen dienſt doen. Dogh dit verdragh heeft den Hartogh van Medina Sidonia, Landtvooght van de naefte kuſt, verworpen, en liever gewilt, dat de Koningh van ſijn vloot berooft, en tienduysent burghers uyt alle hunne gelegenheit geſchupt wierden: rekenende toenmaels in dat verlies voor winſt, ſoo den vyandt daer uyt niets te baete quam: weſhalven de ſtadt geplundert is, niet ſonder ſwaere ſchaede ſelfs der Hollandtſche kooplieden, die ten meerendeele door den vergeleegenen handel onder de vyanden vermenght wierden; en hun beſonder verlies wel op driehondert duysent guldens geſchat hebben. Selfs is ook een Hollandtſch ſchip, dat, ſigh vertrouwende op de gedaene verklaeringh, tot d'Engelſche oovergingh, berooft van vijftighduysent guldens, onder voorgeeven, dat het 's vyandts geldt was. Beneevens dien wordt d'Americaenſche vloot, beſtaende in tweedartigh ſcheepen, gelaeden met koopmanſchappen, en eenighe geleyſcheepen, door de Spanjaerts ſelve in brandt geſteeken. Toenmaels is niet min dan de weerde van tien millioenen ſchats aen de vlam ten beſten gegeven. Hier op is tuſſchen de Opperhoofden geſchil gereeſen; Effex raedende de verooverde ſeeghe te handhaeven, terwijl de faem, roemrughtigh door haere onvoorſiene vlught, de naebuerighe haevenen, en de ſtadt Sivilien ſelve, met ſchrik vervulde; dat het moogelijk was de enghten door te graeven, welke weghgenoomen, de ſtadt ſelfs tot een eylandt worden ſoude: dat, of ſchoon alle d'andere wilden vertrekken, hy bereit was, alleen met vierhondert ſoldaeten, te blijven, om, of den vaederlande eenen uytſteekenden dienſt te doen, of manhaftigh op 's vyandts boodem 't leeven te laeten; dat, al hadt hy geene andere vrucht ſijnes verblijfs te waghten, ten minſten hem den roof der ſcheepen of allenthalven ongelooſelijke tollē uyt de ſtraet, waer door Europa en Afrika naeft aen een quaemen, te hoopen ſtonden, en ſigh taſtelijk op deden. Maer Houwardt, als bevreeſt voor hongher, beteugelde Effex glory, wiens daeden en achtbaerheit, veroovert door 't inneemen van Kadix, by de voorspoedt des anderen ter ſee geensints vergeleeken wierden. En 't was waer, dat d'Engelſche met weynigh voorraedt van levensmiddelen van huys vertrokken waeren, en in de ſtadt ſelfs achteloos verquift, 't gheen voor veele daeghen hadt kunnen ſtrekken. Maer geen meer gehoor kreegh ook Warmondt, die aanbodt hunne vloot een maendt uyt ſijne ſcheepen te ſpijſen: dat men ondertuſſchen, nae de wint dienen ſoude, uyt Italien of Engelandt toevoer haelen konde: dat d'Afrikaenen ſelfs, die eenen geduerighen oorlogh met de Spanjaerts hadden, dien niet weygheren ſouden. De ſtadt in brandt geſteeken ſijnde, is men t'ſeyl gegaen, en, onaengeſien Effex ander-

andermael vertoonde, dat'er een vloot, gelaeden met silver, die ten minsten seeventigh tonnen schats oovervoerde, uyt Amerika, op wegh was, en een andere in 't wederkeeren uyt Indien, eenen buyt, die hen niet ontgaen konde, indien men, 't welk naest Kadix 't beste was, nae de eylanden Azores, onder des kreefts keerkringh, die de Nederlanders, als eertijts bewoont geweest door hunne landtsluyden, naer hunnen naem de Vlaemsche noemen, de vaert wende, sijnde door de spoedt alle hulpe en het gericht des aenflaghs voorgekoomen; hadden noghtans andere reedenen, die, onder schijn van een naeukeurighe voorsienigheit, meeren-deels de dapperste onderwindinghen bederven, d'ooverhandt. Jae dat niet de scheepen uyt de Spaensche haevenen, die men ontmoete, weghgesleept wierden, was dat de voorgaende afgunst 't gevaer hunner scheepen, en 't gebrek aen leevens middelen ten dekmantel gebruykte: invoeghe, dat alleen de bloote kust en een oneedel plunderen der swakste steeden de winst hunner seeghe geweest is. Dus heeft men gemaakt, dat den buyt en de affchen der steede Kadix niet het minste van dien aenflagh was, daer hen geheel Spanjen te waeter en te lande ter plunderingh oopen stondt, ten waere die nimmer oovereenkoomende gelijkheit van gesagh in 't oppergebiet daer teegen geweest, en 't geluk Essex te vergeefs foo verre gevleyt hadt. De nyverheit der Hollanders hebben ook gepreesen, dien 't verdroot sigh daer van te dienen, en de Koninghin selfs schreef aen Warmondt eenen brief, waer in sy hem ten vollen bedankte. Niet weynigh noghtans heeft het verbranden der vloote voor Kadix de Spaensche rijkdommen, reets aen 't verlopen, ten val geholpen: de inkoopsten des volghenden jaers waeren verlooren, de krachten ter see verzwakt, twaelfhondert stukken geschuts verswolghen, en, 't swaerste van allen, de weereldt was gebleeken, hoe swak sy waeren in hunne eygene ingewanden, die buyten 's landts gevreesst wierden, Booven alle welke onheylen de oude woekerplaegh de gemeene inkoopsten hadt ingeslikt. Want Philips, die al voor twintigh jaeren sijn geloof gekrenkt hadt, tot nogh toe in den Nederlandtschen oorlogh ingewikkelt sijnde, en selfs sijne hoop niet buyten vreemde rijken stellende, of de schenkeadjen en giften met de vruchten vergelijkende, terwijl hy sijne al te hooghgaende aenslaeghen met swaere woeker schulden onderhoudt, verbijsterde hoe langhs hoe meer tot armoede. Want alle andere de moogenheit des schuldenaers verdacht houdende, sijn 'er te Genua en in Duytschlandt koopluysden gevonden, die om hun geldt te doen winnen sigh in 't gevaer staeken van met den Konigh te handelen. Aen deesen wierden by nae alle tollens te pande gegeven: die de hachelijkheeden der see en der oorloghe, 't gevaer en d'ongemakken in 't ooverbrengghen, en d'intresten selve sonder maete in reekeningh brengende, d'inkoopsten van veele aenstaende jaeren voor af hebben ingesvolghen. De schatkist dus allerweeghen door schuldteyflchers beset sijnde, hadt de Konigh niets in voorraedt, om of sijne schulden te betaelen; of de kosten der oorloghe te draeghen; tot dat eenighe geesten in sijn hof, meer bekommert voor 't teegenwoordighe, als verresienende in 't toekomende, eene konst, die niet al te eerlijk was, bedachten: waer van de Konigh sigh dienende, in Slaghtmaent een plakkaet uytgeeft, daer in hy met grooten omfwier van woorden ten breedsten uytmeet den onbeschoften gruwel der interesten, dat de landen bleeven legghen, dat de koopmanschappen onder de voet raekten, de tollens des rijx, de tienden der Geestelijken, hem door den Paus vergunt, de schattinghen der volken, en eyndelijk alles hem onthouden wierdt, door seer onbillijke verbintenissen, die de vrees voor argher hem hadt afgeperst. Dat sijnen

1596.

*De Konin-
ghin bedankt
Warmondts.
Bijster ver-
loop der
Spaensche
rijkdommen.*

foo.

1596.

*Philips
slaekt tee-
gen belofte
fijne tollen,
verpandt
aen de ren-
teniers.*

foo meenighvuldighen arbeitd ten dienste der gemeene Christenheit t'eenemael om verre geworpen wierdt, indien men teegen soo nijpende behoeften geene middelen van verlichtingh te werk stelde. Door geen anderen glimp van woorden is den bant der verbintenissen geslaekt, de Koninghaen sijne inkomsten geraekt, de woekeraers de hoop gelaeten: en wel op deese voorwaerde, dat al 't gheen booven de behoorlijke interesten nu reede betaelt was, tot afkortingh der hoofdsomme strekken soude. Een groot gedeelte der selver was hierentusschen buyten alle gelegenheit geraekt, hoewel ook andere een valsch voorwenden van armoede misbruykten, om winst te doen. En 't uytstaen van reekeninghen met de geseyde hadt ook eenighe kooplyuden in Nederlandt onder de selfde elende bedolven. Seeker den Aertshartogh, voelende sikh getroffen door bystere behoefte aen geldmiddelen, heeft het volghende jaer niet sonder 't besueren van onboetbaere schaeden doorgestaen: wanneer men ten laetsten wederom sikh tot het oude wende, niet soo seer uyt schaemte voor sijne maenders, die sikh luyds keels hooren lieten, dat alle geloof uythadt, wanneer de koninghlijke maght met de verbintenissen gemenght wierdt, als om dat de tijden der inkomsten onseker en verscheyden, de wegh, langhs welken de gelden moesten ooverkoomen, door seroovers onveyligh was, maer de lasten der oorloghe in teegendeel een daetelijk hulpmiddel vereyschten. Noghtans is het geloof, mits 't weedergeeven der panden, niet eer herstelt, voor hem belooft wierde 't opbrenghen van vierhondert duysent dukaeten, booven de oude hoofdsomme, voor den tijdt van achtien achtervolghende maenden, te betaelen een derde gedeelte in Spanjen, 't ooverighe door wisselbrieven in Nederlandt. Dogh in Hollandt minderden de besondere en gemeene inkomsten; soo veel den hongher in Italien hadt afgenoomen. Om welke te versterken die van Hollandt, booven de verhoogingh van een achtste gedeelte op d'oude belastinghen, een nieuwe schattingh instellen, om den daeghlijxaenwassenden ooverdaet in te toomen, of immers t'hunnen gebruyke te bekeeren. Men heeft seker gelt gestelt op die met sijde en andere diergelijke kostelijke gewaeden bekleet gingen. Dogh als de pachter dit plakkaet in elke stadt hadt begonnen in 't werk te stellen, hebben eenighe, die sikh daer teegen versetteden, in 't eerst hun onbenoeghen getoont met woorden, die daer nae tot daedelijkheid en wonden sijn uytgebarsten. Die de belastinghen der daeghelijxe levensmiddelen geduldigh droeghen, streden voor d'oovertollighe, als voor hunne vryheit. Maer deese schein hen veel eer eenen hoon, en niet een schattingh te weesen, en de weerbarstigheid van veelen heeft de gemeene achtbaerheit soo halsterrigh weersaen, dat niet veyligh was daer teegen in te druyffen. Dan in Vrieslandt hebben de Magistraeten der steeden en de Grietenijen, als nogh oneenigh sijnde, terwijl yder sijne goederen teegen de schattinghen verdaedicht, doen blijken, wat ongemakken insonderheit een gemeene regeeringh onderheevigh is, wanneer 't voordeel niet oover 't algemeen gaet. Den Staeten echter gingh gene sorghe soo nae ter harten, dan dat met den Françoisen en Engelschen een bondtgenootschap op eenen vasten voet en sekeren punten moght geslooten worden: want tot nogh toe hadt elk van hen hulp gefonden en geëyscht, nae 't hem geleghen quam, waer uyt by beurten onder hen klachten vielen, en dreygementen van een besonderen vrede te maeken. Maer dien van Hollandt, welker belangh 't was in eenen geduerighen oorlogh te blijven, en gelijk meerendeels verbintenissen voornaementlijk ten laste der mindere moogentheeden strekken, smerte 't niet weynigh, en sweeghen dat se, sonder sikh

*Vindende
sikh genoot-
saekt sijn
geloof te
herstellen,
geeft hy die
weeder.*

*De Nieuw
opgestelde
schattingh
wil in Hol-
landt onder
de burgery
niet door.*

*Onderlin-
ghe twee-
draght der
Vriesen oo-
ver de
schatting-
ghen.*

figh des yemant bekreunde, terwijl hunne troepen in dienst der Françoisen oorloghden, of met d'Engelsche t'seyl waeren, Hulst en de brandtschattinghen in Vlaendre verlooren hadden. Hierentusschen ontveinsden de Françoisen niet het verlies van Kalis, en 'ttraegh bykoomen der hulp-troepen, klaegende, dat het vertrouwen hunnes Koninghs, die, voortsettende 't beleggh van la Fere, daer sijne bondtgenooten soo maghtigh te waeter waeren, voor geen geweest sijner landen min, dan voor de seekust, was bekommert geweest, sikh te leur geset vondt. En hunnen hooghmoedt was opgesteeken, sedert Mayenne, en andere aen de selfde sijde, 's Koninghs genaede booven den handel met die uytheemsche opgeblaesenheden verkooren hadden: en een vergaedingh der Staeten van geheel Vrankrijk nu te Rouan beschreeven sijnde, vertoonde sikh het wettelijk weesen des rijx. En gelijk 't waer was, dat Philips geen afkeer hadt van voorlaeghen tot vrede te doen, soo ook hadt in 't eerst een uytstroyfel der Spaensche konstenaerijen, en daer nae een valsch gerucht, daer op geklampt, dat hy sijn doghter aen Bourbon ten huwelijk geeven soude. Maer de Koninghin Elisabeth heeft haer in 't begin omtrent de Françoische gefanten, den Hartogh van Bouillon, en den Baroen van Sancy, aen haer gesonden, ten tijde als Albertus Kalis hadt verooverd, vry onhandelbaer getoont, des vijftwintigh duysent kroonen te leen niet dan swaerlijk van haer te verkrijghen waeren. Dogh strax daer aen 't gevaer dieper insiende, heeft se selfs de gefanten opgehouden, en voorflagh van een vaster verbondt gedaen, welkers punten ook van toen af begonden by geschrift gestelt te worden. De geruchten van vrede hierentusschen in Vrankrijk wakkerende, heeft de Koningh d'Algemeene Staeten, bekommert soo ten deesen opsigte, alsoover 't veranderen van 's Koninghs Godtsdienst, bekent gemaekt, *dat hy sijnen soen met den Paus op die voet hadt geslooten, dat hy 't houden van vriendtschappen met volken van verschillenden Godtsdienst in haer geheel aen sikh behouden hadt, en 't niet te verwonderen was, indien hy de gemoederen der gemeente met eenighe hoop van vrede verquikte. Dat voorts, indien hunne bondtgenootschap wierde bevesticht, hy bereydt was, sikh met acht duysent mannen, behalven de krachten sijnes aedels, op de grensen van Artois te verwoeghen.* Maer wanneer niet langh daer nae, in 't beleggh van Hulst, foodaenigh eenen dienst hen voornaementlijk konde te staede koomen, hebben de Françoisen sikh geruyst gehouden. En dat meer is, Bouillon nae huys gekeert sijnde, en staende om andermael nae Engelandt gesonden te worden, tot het sluyten des verbondts tusschen die twee kroonen, wierdt aldaer geheele drie maenden opgehouden. Ook was 'er tusschen de besettinghen van Kalis en Boulogne een bestant getroffen. 't Een en 't ander hebben de Françoisen dus ontschuldicht: dat hen onmoogelijk was geweest een leegher te velde te brenghen, om dat en den Françoischen aedel, geduerende den Oegst, was gewoon de waepenen needer te legghen, en de naestgeleegene plaetsen aen de grensen van Nederlandt door de pest verwoest wierden: dat het verbondt verachtet was, om dat het ter beraedinghe aen alle Parlementen van Vrankrijk was omgesonden. 't Bestant hebben se korts daer aen afgebrooken. Meer werk vonden die van Hollandt met de Koninghinne van Engelandt, die nu twee jaeren langh hadt begeert tot reekeningh te koomen, en betaelingh van haer achterstal gevordert, niet sonder schijn van staetyver optellende den voorspoedt hunner waepenen, en de prachtighe gebouwen hunner steeden, en in teegendeel haere eygene behoeften, die door geene geduerighe mijnen van goudt en silver, hoedaenighe inkomsten den Spanjaert hadt, maer alleen

1596.

Elisabeth handelt met den François van verbondt.

Henrik blijft in gebreeke den Staeten de beloofde hulp te senden.

Die ook veel werk hebben met Elisabeth, die haere schult ontijdsgh weder-eyscht.

1596.

door goetwilligheit haerer onderdaenen konden vervult worden: en dat gelijk de beroerten in Yerlandt haer genootfackten geldt in haer eyghen rijk te lichten, soo ook haer leerde haere penninghen van buyten'slandts weeder in te trekken. Hier teegen hadden de Staeten, met voor afgaende dankseggingh, *haer gebeden by't verbondt te blijven: klaegende hoe weynigh tijds sy vrucht genooten hadden van de punten, twaelf jaeren te vooren tusschen hen geslooten: want dat hen 't krijgsvolk volghens verdragh bedonghen niet ten vollen getaele gesonden wierdt: waer door sy, die, als geensints twijfelende aen haere getrouwheit, toen hunne bedenkelijke raedtjaeghen ten oorlogh gekeert hadden, nu hunner krachten onseker soo dikmaels tot vruchteloose aenslaegen vervielen: waerom des te ontijdigher, in't midden van de hitte der oorloghe, hen afgevordert wierdt, waer toe sy, volghens verdragh, niet, dan nae't vestighen eener vrede, begonden verschult te worden.* Ook waeren de saeken voorwaer soo niet verandert, of men moght hen veel eer beklaeghen dan benijdens weerdighoordeelen: want dat se seedert dien tijdt, behalven de rijke steeden in Brabandt, de plaetsen aen de Maese, eneene, die tot de schattinghen der Vlaemsche kust, te waeter en te lande, treffelijk geleeghen was, verlooren hadden: behalven dat het winnen en verdaedighen selve hen tot opbrenghen van meerder middelen hadt doen vervallen. *Jae niet weynigh was 'er, nae't verjaeghen der Spaensche vloot van Engelandt, aen soo veel sloopstoghten der Engelschen te kost geleght, niet weynigh in den Françoisen onderstant te doen, uyt geen ander insight, dan om den oorlogh af te keeren; en, door't verjaeghen der vyanden van hunne kusten, oopene see te bouwen.* Hier by wierden gevoeght de geleedene schipbreuken, de sloopen aengeslaeghen of genoomen, 't doorbreeken der dijken, de daegelijxe ongevallen getelt voor oorloghs rampen. Hier oover is men eenighen tijdt in woorden geweest met Bodley, die d'Engelsche saeken in Hollandt besorghde: maer Elisabeth, die sich van dagh tot dagh straffer aenstelde, is eerst door uytstel op uytstel, daer nae door't senden van onderstant tot den tocht nae Kadix, ter needer gestelt. De vrucht deeser gedienstigheit verdweenen sijnde quam men weeder tot den selfden strijdt; en de Koninghin heeft de gefanten Sebastiaen van Lofe, Jakob Valk en Abel Frankena, afgesonden nae Engelandt, geantwoordt, *het verstant hunnes verbondts niet te sijn, dat de Hollanders den oorlogh voor sich selven, de kosten voor andere, sonder maet of eynde, nae hun welgevallen souden sleepende houden: maer vrede, waer toe men toenmaels hoop hadt, welken soo se schaedelijk oordeelden, sy ook, dat het haer niet dienstigh was, twaelf jaeren langh, en soo veel 'er nogh ooverigh sijn moght, haer selven, en haere onderdaenen, met het senden van geduerigh onderstant, en't besetten der steeden, haer te pande gegeeven, uyt te putten.* *Want wat verbintenis soude het sijn, welkers knoop alleenlijk ter bescheidenheit der eene sijde gelaeten wierde? jae dat meer is, soo men de punten selve naeder insien wilde, men bevinden soude, dat se soo verre het de Koninghinne believen moghte, en langher niet, verbonden waeren.* Welis waer, dat het verdragh in dier voeghe was opgestelt, maer de woorden, die men t'haerer eere hadt laten invloeyen, wierden by 't hayr gegreepen. Burghley voeghden 'er by, dat de beroerten in Yerlandt, en de besondere vrees die men voor Engelandt hadt, rechtveerdighe oorfaeken genoegh waeren, waerom de Koninghin moght uyt het verbondt treden, naerdien ook selfs verbintenissen onder besondere luyden door onvoorsiene toevallen gemeenelijk uyt hadden. Dit betwisten van recht derhalven, als tusschen ongelijke, vruchteloos en in schijngebruykt

bruykt sijnde, keeren die van Hollandt sich tot hunnen gewoonelijken toevlught, vertoonende 't gevaer den omleggenden rijken te duchten, indien de gemoederen der steeden, verflaeghen door hunne eygene onheylen, verder door dusdaenighe begeerten wierden ter needer geworpen, en de Spanjaert soo groot eenen aenwas van soo veel see en rijkdommen genoot. Waer op, naerdien men sich ontschuldighde op den bekommerlijken staet der saeken en die geensints lijden konde, dat men tot slot van reekeninghe van ontfangh en uytgaef quaeme, d'Engelsche begeerden, men soude ten minsten eenigh gedeelte der schult opbrengghen, en hulpmiddel teegen de toekomende gevaeren soeken, niet uyt kracht der oude verbonden, als daer toe dwinghende, maer nieuwe weldaeden, door bewijs van dankbaerheit, pooghente verdienen. De gesanten, nae veel onschults en verlocks, hebben aengebooden een somme van penninghen jaerlijx, gemaeticht naer hunne teegenwoordighe benaetheeden, en 't overighe nae 't cynde der oorloghe. 't Welck de Koninghin, alste geringh, versmaedt heeft: sijnde de sehrik hierentusschen alom doorgebrooken, naerdien 'er geruchten uyt Spanjen ooverquaemen, dat die Koningh sich teegen haer ten oorlogh waepende, en grooter toerustingh dan naer gewoonte mackte. Luyden, die soo van d'Engelsche als Nederlandtsche saeken grondighe kennis hadden, oordeelden, dat nogh de Hollanders soo seer door behoefte gedrukt wierden, als wel allerweeghen traectten eene bondtgenootschap hen noodtsaekelijk door gevaer van merkelijck verlies aen sich te verbinden, en de Koninghin van haerer sijde 't ontbeeren haerer penninghen seer light hadt konnen versetten, ten waere sy raedtsaemst hadt gekeurt, de Hollanders, hen door 't weedereyschen van die schult ten onderen houdende, haerer moogenheit nu en dan indachtigh te maeken; en immers niet te dulden, dat haere schuldenaers door hunne voorspoedt sich al te ongelaeten op anderer vriendtschappen verheffen fouden. Bouillon inmiddels weeder nae Engelandt gefonden sijnde, is 't verbondt, dat langh was sloopende gehouden, tusschen de twee rijken op deese bedingspunten geflooten. *Daer sy een verdragh en bondtgenootschap tot verweereenden en beleedighenden oorlogh tusschen den Koningh van Vrankrijk en d'ingesetenen van Engelandt, op de volghende bedingspunten en voorwaerden: d'Oude verbonden worden verstaen in hunne voorighe kracht en weesen te blijven. Beyde de kroonen beneerstighen sich, om andere Vorsten en volken te doen in 't selfde verbondt treden. En soo haest de saeken binnen's landts 't sullen toelaeten, worde een gemeen leegher der bondtgenooten ter beene gebraght, om den oorlogh op 's vyandts boodem te gaen voeren. Geen van beyden sy geoorloft vrede of bestant voor 't geheele rijk te maeken, sonder toestemmingh des anderen. Waepenen en andere oorloghs behoeften sal d'een den anderen ter goeder trouwe, en op behoerlijke weerde, ooverlaeten. Den soldaeten sullen se levensmiddelen verschaffen, sonder eenigh bedrogh: de koophandel blijve ongekrenkt, en de vreemdelinghen genieten een selve recht met d'onderdaenen. De Koningh van Vrankrijk belette, dat d'Engelschen in sijn rijk om hunnen Godtsdienst geen geweldt gedaen worde; en aengesien hy nu de naeste is, om van den vyandt bespronghen te worden, heeft de Koninghin beloost vierduysent Engelsche soldaeten, om Normandyen en Pikardyen, de naeste aen haer, te beschermen, staende t'haerer betaelinghe, voor den tijdt van ses maenden, nae dat se alvoorens pantsluyden daer teegen ontfangghen hebbe: dan indien 't den Koningh geliefde sich langher van hen te dienen, geschiede sulx t'sijnen koste: die ook van sijner sijde de Koninghinne, soo se dier van nooden hebben moght, 't selfde onderstant beloost heeft, maer*

Bedingspunten des verbonds tusschen Henrik en Elisabeth.

1596. om gebruykt te worden omtrent de seekust, of niet dieper landewaert in, dan vijftigh mijlen. 't Stae den bondtgenooten vry soldaeten binnen elkan- ders landen te werven, ten getaele van vierduysent. 't Opperbevel oover de krijgsluyden sy aen den genen, binnen wiens paelen den oorlogh sal ge- voert worden. Dit waeren de punten, die sich schoon voor al de weerdlt opdeeden: want in de geheyme is 't getal der soldaeten, die de Konin- ghin voor dit jaer hadt te senden, vermindert. Dit verbondt is by de Koninghinne beswooren. Om den Koningh den eedt af te neemen heeft sy gefonden den Graef van Sarisbury. Van daer is Bouillon vertrokken nae Hollandt, om van gelijken de Vereenighde Landen onder eede te bren- ghen. Oover de bevestighingh des verbondts hebben neevens hem gestaen Paulus Busenval, 's Koninghs gewoonelijken gefant by den Staeten, en George Gilpin, Raedtsheer der Koninghinne in den Raedt van Staete, volghens 't oudt verdragh. En de Algemeene Staeten hebbende ingenoo- men den raedt van Prins Maurits en des Raedts van Staete, is hen den eedt tot onderhoudingh der selve punten afgenoomen: behalven dat tuf- schen hen noch deese besondere geweest sijn. In 't begin der Lente heb- be de Koningh van Vrankrijk een leegher op de grensen van Pikardyen en Artois, en de Staeten van d'ander sijde achtduysent voetknechten en vijftienhondert peerden; op dat de vyandt, weederlijts aengetast wordende, onseker blijve werwaerts sich in die beslommeringh te keeren. Ten dien eynde sullen de Staeten by de twee regementen hulptroepen, die sy reets op hunne kosten den Koningh bygeset hebben, noch andere twee toevoe- ghen: soo noghtans de vyandt met alle sijne maght op hen quam af te stor- ten, stae het den Landen vry die weeder te roepen. Ook sal den François van gelijken, wanneer sijne saeken in beeter staet sijn, dien van Hollandt eeven soo veel regementen ooversenden, en daer by noch duysent peerden. Ider hebbe op sijnen boodem 't reght van opperbevel oover de hulptroepen. Alle voorighe verbintenissen, en in welke by dit teegenwoordigh verdragh niets verandert of vernieuwt bevonden wordt, sullen, gelykse geweest hebben, sijn en blijven. Den Koningh believe te volharden in sijne be- sondere gunst te strekken oover de steeden der Vereenighde Landen en de ingeseetenen onder dit verbondt behoorende; en booven al oover den huy- se van Nassau, om desselfs onsterffelijke diensten aen deesen Staet ge- daen. Gaen en weederkeeren, handelen en verhandelen sy van weeder sijden vry en onbekommert: noch den eenen by den anderen gehouden swaer- der tolln en belastinghen te betaelen, dan de natuerlijke onderdaenen. 't Reght van Aubeyne en de wetten, waer door goederen der vreemden worden aengestaeghen, sullen onder hen geen plaets grijpen: laetende hen het reght van nyterste wille te maeken, en in erffenisse te treden. Den buyt ter see sy des genen, die 's vyandts schip eerst aengeklampt heeft. 't Stae den Hollanderen vry te vaeren werwaerts sy heen willen, ook selfs nae de Westersche rijken. Brieven van weederneemingh, beslagh, ver- pandinghen en diergelyke sullen niet geleeden worden: noch besonderen af- geperst, 't gheen in 't gemeen verschult is; alles worde in reghten en door weeghe van rechtspleegingh afgedaen. Scheepen in 't voorbyvaeren of haevenen op te houden, of tot ontlaedingh en verkoopingh hunner goede- deren te dwinghen, sy niemandt geoorloft. De punten deeses verbondts sijn weederlijts geteckent op den laetsten van Wijnmaendt. Hier om heeft men geenerhande plegtighe vreughde teekenen, tot bewijs des ge- lux den Landen oovergekoomen, naergelaeten. Want behalven dat het tot vaststellingh der eendraght strekte, gaf het ook geen kleynen luyster aen de glory en de majesteit der Republike, heftigh benijdt van d'afgunst

Welke wee-
derlijts be-
swooren
worden.

Dat ook
de Staeten
doen.

Besondere
verdrags-
punten tuf-
schen Henrik
en hen.

om haere nieuwigheit, haer te sien onder Koninghen, op gelijke voorwaerden in verbondt treeden. Dus hadt het den François doorgedronghen, terwijl hy sulx ten dienste sijner eygene saeken, en in erkentenis der weldaeden, hem door Hollandt beweesen, raedtsaem en gevoeghlijk oordeelde: alhoewel Elisabeth daer teegen hadt gedreeven, men soude hen in 't verdragh begripen als haere oude bondtgenooten, staende onder haere beschermingh; vaststellende dit genoegh, en geene reeden te sijn, waerom steeden, die sich van eens anders heerschappy ontslaeghen hadden, neevens en onder de hooghste moogenheeden souden gestelt worden. Men vondt 'er die weder ophaelden de oude verbintenissen; dat de Franken, eertijts afgekoomen van de Wael en die gewesten, welker gedeelte thans by die van Gelderlandt beseten wordt, de Betuwe bewoont hadden, en de Koninghen den naem van Merovinen nergens anders, dan van dat gewest hadden: en dat uyt Vrankrijk Landtvoogden oover Hollandt gesonden waeren: dat ook d'Engelsche belanghende, de klank hunner spraeke genoeghsaem te kennen gaf, dat se Vrieslandt hunnen oorsprongh schuldigh waeren, waer op korts daer aen de Vorsten sich door huwelijken aen beyde de kroonen verknoght hadden: en nogh verder, dat ten tijde, wanneer de Roomsche saeken ten tinne hunner moogenheit gesteeghen waeren, de Batavieren door hunne waepen, door hunne getrouwheit, en door hunne eenvoudighe vryheit verdient hadden genoemt te worden broeders en vrienden eenes volx, welkers heerschappy de weereldt wetten stelde: dat de selve, de Romeynen 't spoor van alle recht en reeden te buyten spattende, sich met de waepen en de bondtgenootschap der Hooghduytschen en Françoisen, onder 't beleydt van Klaudius Civilis, daer teegen gehandthaeft hadden. Andere, binnen 't voorbeeldt deeser eeuwe blijvende, ooverweegden 't wisselbaer geval der menschelijke saeken naeder; dat Vrankrijk, welkers Koninghen, voorfoo weynigh jaeren, de gesanten der Vereenighde Landen, uyt eerbiedigheit ten Spanjaert, naeulix hadden darren gehoor geeven, thans met hen teegen den Spanjaert was in oopenbaer verbondt getreeden. Maer die van Hollandt hebben, in plaets van de regementen, waer aen se volghens verdragh gehouden waeren, aen Henrik, met sijn bewillingh, geldt tot betaelingh der soldyen gesonden, als die meer gebrek aen geldt dan aen volk hadt. Dan dit selfs wierdt ook by d'Engelschen ten arghsten opgenoomen: en de Koninghin achten 't niet weerdigh yemandt haeren t'weeghen, neevens de gesanten van Hollandt en Vrankrijk, rondtom aen de Duytsche Vorsten te senden; en die staetyver is de voornaemste hinderpael geweest, dat niet meer andere onder 't selfde verbondt gebraght wierden. Bittere arghwaen is den François hier uyt ingevallen, dat d'Engelsche niet anders beoogden, dan hem in eenen eeuwighen oorlogh te houden: en de Koninghin met geen ander insight hadt gearbeidt, om eenen vrede tusschen den Turk en den huysse van Oostenrijk te bemiddelen. En niet langh daer nae een byeenkoomst te Dieppe geleght sijnde, om eenen voet van oorloghen teegen 't aenstaende jaer te bearaemen, heeft den Françoisen wederom misnoeght den eyfch der Engelschen, om, indien se Kalis konden herneemen, sy besettingh daer in moghten legghen. Sy hadden ongelijk liever dat de stad in handen van den Spanjaert bleef, en grooter hoop van die in 't toekomende hem door geweldt of verdragh af te perffen, dan wen 'er de Britten meester wierden. Te deeser tijdt heeft men van Henrik verkreeghen, dat de getuygenissen die de Hooghleermeesters in verscheyde weetenschappen der Hooghe Schoole tot Leyden den vernuften onder hen gevordert tot eenighen

De Vereenighde Staeten senden geldt in plaets van volk aen Henrik.

Arghwaen der Françoisen op d'Engelschen.

Den eyfch der Engelschen misnoeght den Françoisen.

1596.

Beschry-
vingh der
Hooghe
Schoole tot
Leyden.

trap van geleertheit, verleent hadden, ook in Vrankrijk bestaen moghten, en hunne tijtlen van weerde weesen. Deese stadt hadt Oranjen eertijts gekooren t'eenen seetel der geleertheit en der geleertheits oeffeninghen, op dat een volk, gebooren in 't midden der waepenen, afgeschrikt door de kosten, die't in verreegeleegene schoolen te draeghen hadt, tot verwilderingh en onweetenheit niet quaeme te vervallen. En dit voorrecht was den inwoonderen van Leyden gegunt tot verquikkingh teegen de bittere rampen eener beleegeringh, welke die stadt, door soo vermaerde trouwe en standvastigheit, hadt doorgebeeten, en'teener belooningh, die se, in plaets van quijtscheldingh der belastinghen, verkooren hadt. De voornaemste beweeghreden was de Godtsdienst, 't steunsel der partye, den last van welken te verklaeren eenige handtwerxluyden, of ongeletterde uyt de onervaere meenighte, sigh tot nogh toe hadden aengemaeticht: terwijl dien arbeit, sijnde in der daet buyten alle hoop van eerampten, en eenen sekeren wegh tot armoede, schaersheit van leeraers en leerlinghen maekte. Deese Hooghe Schoole der Hollanders is in korten, hoewel die van Vrieslandt, om deselfde reeden, eene te Franiker hadden opgereght, soo door den uytsteekenden roem haerer Hooghleeraers, als door den meenighvuldighen toeloop der jeught, burgeren en vreemdelinghen, d'andere in aensienlijkheit en luyster verre te booven gekoomen. De Rechtsgeleertheit heeft tot Hooghleeraer gehad Hugo Donellus, die, naesporende de voetstappen van Connanus en Duarenus, de weetenschap der wetten in orde en in weesentlijke konst geschikt heeft, en besnoeyt van al den nutteloosfen omflagh, welke eene al te sorgeloose onweetenheit der voorighe eeuwe daer onder verwacht hadt; echter soo niet, dat hy sigh gevoeght hebbe nae de onachtsaemheit der volghende tijden, die, door blootçieraet van woorden, de kraght dier wijsheit selve krachteloos gemaekt heeft. Dan dees hadt sigh door de Leycestersche partyeschappen soo verre laeten vervoeren, dat hy, ingewikkelt in die drift, niet het geringhste gedeelte sijnes ampts, welke de plichten eenes besonderen en eenes buytenboorlinx sijn, vergeeten hebbende, sigh genootsaekt vondt, buyten eer en aensien, nae Altdorf te verhuysen. Met het uytlegghen der Roomsche seeden, en der aeloude tijden heeft Justus Lipsius sigh selven en de stede eenen hooghen roem bygeset; een man door aenminnelijke ernsthaftigheit van seeden booven sijn leerampt aensienlijk, en die door eene welsprekenheit, hem als eyghen, veelen nae sigh lokte: want daer de natuer niet spaersaem was geweest in hem eenen bloemgeurighen en bloeyenden stijl meede te delen, verkoos hy sigh een andere soort van welsegghen, die wel in der daet beknopt, en niet sonder bevalligheit, maer, onder schijn van oudt te sijn, waerlijk nieuw was: welken eenighe, dien gelijk vernuft en oordeel ontbrak, naebootsende, tot allerley bastaerdien sijn vervallen. Maer seedert dat een algemeene vrees, en ongelijk in 't besonder, Lipsius hadden doen besluyten party te wisselen, heeft men uyt Vrankrijk ontboden Josephus Scaliger, soon van Julius, die aengemoedicht door de voorreghten dese edeldoms van den huys van Scaliger, en de wijsheit sijnes vaeders, die beyde aen een algemeene kennis aller volken en aller eeuwen te kost geleght heeft: dervoeghe, dat hy in sijne geleertheits oeffeninghen met eene staeghwackende nyverheit tot op den laetsten ouderdom onversettelijk is voortgevaeren, waer toe t'eenen sonderlinghen troost strekt, van de beginselen sijner jeught af eene altoos meer en meer aengroeyende saem te beleeven. Maer ook hebben Francisus Raphelengius de Oosterse taelen, Vulcanius de Griexe, niet sonder lof voorgeleesen. Scharpsinnigh van vernuft was ook in Godtsgeleerde

Donellus.

Lipsius.

Scaliger.

Raphelen-
gius.
Vulcanius.

leerde

leerde en kerkelijke geschillen te betwiften Franciscus Junius, een man wiens gesleepe breyn was afgeregt in de spitsvinnigheit sijner wederpartijders teegen hen selven te gebruyken. Daer by hadt sijn wijdt uytgebreidt de geleertheit van Hadrianus Junius, Hollander, wien de natuer en de Geneeskonde was te beurt gevallen. Behalven dat ook d'ooveryghe deelen der wijfheit niet verwaerlooft wierden. Aldaer hadt sijn vervoeght dat seer uytsteekendt licht den Heer van Sant Aldegonde, die alhier een bequaeme rustplaets soght, om de Heylighe blaederen in sijne moedertael te mooghen ooverletten. En in de krachten der kruyden te kennen was een man van naeme Karolus Clufius, uyt Artois. Onder de eerste, die de Staeten tot opfinders en besorghers der Hooghe Schoole gestelt hebben, is geweest Janus Doufa, wiens afkoomst, wiens bekleede eerampten, en eedelmoedighe standvastigheit in 't beleggh van Leyden, onder de naekomelingen by de glory sijner rijmen fullen te kort schieten: waer in noghtans sijnen soon, die den selfden naem voert, hem te booven gaet. Dees hadt sijnen vaeder in 't beschrijven der jaerboeken van Hollandt behulpsaem geweest, en een vernuft bequaem tot grooter vruchten, soo niet een ontijdighe doot dien jonghelingh, in 't bloeyen sijner jaeren, de grootste hoop en verwachtingh der geleerden hadt ontweldicht. De jeught dan door dusdaenighe meesters en voorbeelden opgewekt, heeft in soo geweldigh een meenighe toegenoomen, dat de konsten en wetenschappen, die den gemeenen en besonderen voordeele 't meeste nut aenbrengghen, en die voor deesen, door sehaersheit der gener die 'er sijn toebegeeven wilden, onder de voet laegghen, thans naeulijx maghtigh sijn den verstande voedtsel te schaffen: hoewel ook andere, gedreeven alleen uyt eyghen sinnelijckheit arbeyden, om hunnen naem door fraeye letteren en aerdighe rijmen bekent te maeken; een soort van welsprekenheit, waer in Hollandt nimmer is onvruchtbaer geweest, gelijk eertijts door de schriften van Petrus Nannius, Janus Secundus en sijner broederen, en voorts in deese tijden door de dichten veeler jonghelinghen is ondervonden. Echter sal men in 't algemeen naeukeurigher in siende 'tgheen dien landtaerdt halfgekookt en qualijk geteert, als te voorbaerigh nae winst, heeft voortgebraght tot nogh toe, nogh het vaederlandt van Erasmus, nogh van Longolius bekennen konnen. Maer de liefde en eerbiedigheit tot soo groote lichten, en het ooverweegghen van soo geruste wijsheit, heeft my te verre van de Republijk en de waepen doen afdwaelen, waerom ik my weder derwaerts keere. Aen Christiaan, den vierden van dien naem, die nu meerderjaerigh, den teugel des rijx van Denemarken begon met eyghen handen te bestieren, wierdt een gesantschap afgeveerdicht, om de gelukwenschingh en de blijdschap der Vaederen bekent te maeken, echter niet eer, dan nae dat de pleghtigheeden der krooningh voltrokken waeren, om in soo grooten byeenkoomst van andere gesantschappen oover de plaets in geen geschil te treden, niet sonder haet op sijn te laeden, of, soo se van selfs weeken, tot verkortingh hunner weerdigheit. Soo verre van daer is 't geweest, in d'algemeene vrees voor de dwinghelandy der Spaense moogenheit, onderstant te verkrijghen, dat alleen dien van Amsterdam hunne voorreghten bevesticht wierden, afwijfende de steden Schiedam en Enkhuyfen, die se voorgaeven hen van de Koninghen sijne voorfaeten vergunt geweest te sijn. De gesanten echter hebben met bewijs van eere en geschenken hun afscheidt gekreeghen: en oover sulx is Joan Baptista Taxis, niet langh daer nae, weegghens den Spanjaert, aldaer aenkoomende, hoewel met vry aensienlijker schenkaedjen, echter met geene gelijke beleeftheit

1596.
Franciscus
Junius.

Hadrianus
Junius.

Aldegonde.

Clufius.

Janus Dou-
fa, besor-
gher der
Hooghe
Schoole.

Gesantschap
der Veree-
nighe Staet-
ten aen den
Koningh
van Dene-
marken.

Van wien
geen onder-
stant teegen
den Span-
jaert wordt
verkee-
ghen.

Den Spaen-
schen gesant
Taxis wordt
slauewelyk
van den
Deenschen
Koningh
ont-ontfanghen.

1596. ontfanghen, De reeden, gelooft men, was, dat den Spanjaert, die; maer onlanghs te vooren, driehondert duysent dukaeten jaerlijx, in plaets van den tol, aen den Deenschen Koningh beloofst hadt, om dien van Hollandt de Zondt te sluyten, dit niet hebbende konnen verkrijghen, naederhandt was oovertuyght geworden, sijnen aenslagh geweest te sijn, de kasteelen geleeghen op die Enghte door verrassingh t'oovertrompelen; bescheyden van welke sack de Vereenighde Staeten nae Denemarken gevonden hadden. Nae 't verooveren van Hulst, is, om en omtrent den boodem van Hollandt, alles in rust gebleeven, uytgenoomen eenighe lighte, en niet verhaelens weerdighe, schermutselinghen tusschen de ruytery: gemerkt en deese sijn ontbloot van krijgsvolk vonden, en de vyandt werk ten oover hadt, met de grensen der Nederlanden teegen den Françoisen te beschermen. Want Henrik, om sijne beloften nae te koomen, hadt, op 't ingaen van den Herfst, niet sonder tastelijke hoop en groote gunst by sijne bondtgenooten, Biron, met een aensienlijk getal peerden, in Artois gevonden, 't gheen ook selfs scheen tot bewaeringh van Pikardyen te strekken. Warenbon, brandende in yver om de Landtvooghdy, hem toebetrouwt, voor ruyten en rooven te veylighen, rukt met twaelf vae- nen peerden den Françoisen, dat pas minder in getale, te lijf; de neederlaeghe echter viel den sijnen te beurt, en hy, beneevens den Italiaenschen Graef Montecuculi en andere, voor welker slaekingh swaere losgelden gevordert wierden, den François in handen. De seegebenden strax daer op niet alleen in Artois, maer ook in de grensen van Vlaendre, ingeval- len, hebben, met alles te rooven en te plunderen, gruwelijker verwoe- ftingh veroorsaect, dan oude luyden heughden, dat eertijts onder Karel, en naederhandt onder Philips in den oorloghen teegen Vrankrijk gepleeght waeren. De huysluyden, nae de steeden gevluight, braghten niet alleen behoefte, maer ook siekten, met sijn daer binnen. Hier op is Chimay van stonden aen met nieuwe maght tot verdaedigingh der grensen gefon- den, dogh van gelijken op de vlught geslaeghen, naerdien Ambrosio Lan- drian, Opperbevelhebber oover de ruytery, hem weygherde te gehoor- saemen, die flux daer aen om die reeden gevanghen genoomen, in een geldtboete, vergeselschapt met smaetheit, gestraft wierdt. Dus is den François meester te velde gebleeven, die in veldtslaeghen te peerde de sterkste sijnde, 't geweldt der voetknechten, door weeghen wijt en sijdt te leur, stelden. De Winter nu dichter op de handt schietende, hadt den Françoischen Koningh, als gesint ook yets teegen Henegouw t'ondernee- men, de Staeten gebedden, insgelijx den vyandt van d'andere kant werk te verschaffen. d'Algemeene Staeten dit versoek naerkoomende, op geene andere hoop en met swaere ongemakken, hebben hun krijgsvolk in scheepen voor Berghen gehouden, tot dat men hadt vernoomen, dat 's Koninghs aenslaeghen, door den aenwas der stroomen gebrooken waer- en, en al de maght der Françoisen, uyt vrees voor koude, den boodem van Nederlandt verlaeten hadt. Op de armoede des Aertshartog- ghen volghde nogh een andere, niet ongewoone, plaegh. Gemerkt de Hooghduytschen, in sijnen dienst, by gebrek van betaelingh, sijn van Herenthals verseeckerden, en eenighe Spanjaerts, om 't naevolghen hun- ner gewoonte te wreken, derwaerts gevonden, en geweldigherhandt te rugh gedreeven sijnde, is de muytery heevigher ontsteeken. En in Walcheren wierdt secker Schotsman, genoemt James Wimes, die ge- tracht hadt andere te bekooren, om Veere, een stadt in 't selve eylandt, aen den Spanjaert oover te leveren, met den swaerde gestraft, belijden- de dat hy tot dit verraedt eerst door de Jesuiten was opgestookt. Dit pas

Biron, in Artois gefon- den, slaet veertien vae- nen ruy- ters, en neemt Wa- renbon met meer ande- ren gevan- ghen.

Hy maekt een gruwe- lijke ver- woefingh in Artois en Vlaendre. En slaet ook Chimay op de vlught.

Muytery der Hooghduyt- schen onder den Aerts- hartogh.

Wimes, voor- hebbende Veere te ver- raeden, wordt ont- halst.

pas vermeenighvuldighen de tijdinghen handt oover handt, dat de Koningh van Spanjen, hebbende soo veele gereede penninghen als 't hem moogelijk was by een vergaert, sigh ten uytersten bevljighde, om een vloot in see te brenghen: en dat ten dien eynde alle uytheemsche scheepen, sonder onderscheit, wierden aengehouden: maer de Hollanders booven dien, om uyt hunne taele bekent te worden, naergegaen en ter straffe gesleept wierden. Men vondt geraeden by plakkaet te verbieden, waer voor men sigh om de gevaeren niet genoeghsaem wachte, dat sigh niemandt hadt te vervorderen eenigh kooren nae Spanjen oover te voeren, en voorwaer met des te meerder reeden, om dat ook Polen en Pruyssen hunne gewassen, dat jaer quaelijk geslaecht sijnde, voor sigh selven inhielden; waer door dan met eenen den hongher voorgekoomen en den vyandt toegeschikt wierdt. Wel is waer dat Amsterdam, wiens winst voornaementlijk bestont in dit oovervoeren, sigh daer teegen stelde, dan de oovereenstemmingh der andere steeden hadt het wegh gedraeghen: en om voor te koomen, dat de oovertreedinghen der inwoonderen nogh den Engelschen, nogh den Françoisen ten prooye vielen, hebben se sels eenighe scheepen van oorloghe in de hoofden geleght, om de aldaer doorvaerende scheepen t'ondersoeken. In Wijnmaendt wierdt de Spaensche vloot, als door ongedult van gramschap niet maghtigh de wrack oover de schaede en den hoon te Kadix geleeden, tot den Soomer uyt te stellen, sterk hondert en achtentwintigh scheepen, bemant met veertienduyfent soldaeten, daer ingereekent eenighe ruytery, onder Martin Padilla, in see gefonden, loopende de geruchten daer neevens, dat het op Kornwal, landtschap in Engelandt, 't welk sigh Zuydtwaert, tusschen Vrankrijk en Yerlandt, uytstrekt, was aengesien. Daer by voeghde men, dat den Koningh van Spanjen, nae dat hy Engelandt in Godtsdienst hadt gefuyvert, was gesint dat rijk sijn doghter ten huwlijk te geven, op dat de vrees voor uytheemsche heerschappy de gemoederen der Spaensgefinde niet en quaeme te vervreemden. Maer hoedaenigh eenen aenslagh hy gehad hebbe, de selfde Godt, die se soo vaeken heeft gebrooken, is'er noghmaels tusschen beyden gekoomen; gemerkt wel veertigh scheepen, in eenen naght, op de drooghten vervallen sijn, met verlies van vijfduyfent menschen, en groote sommen geldts. Die schaede heeft den Spanjaerts hun eyghen wantrouwen veroorsaekt: want se hadden de Hooghduytsche en Nederlandtsche stuerluyden, die se met sigh op de vloot genoomen hadden; hen raedende eenen anderen wegh te neemen, met den deeghen in de vuyft gedwonghen de vlagh der geener die in hun bederf voor uyt liepen te volghen. Eyndelijk heeft seker Hollandtsch schipper, die ook acht jaeren te voeren, oover 't behouden van veele Spanjaerts, rijkelijk beloont geweest sijnde, thans met deste grooter getrouwheit hen gelijken dienst bewees, onder d'achterste scheepen geloof gevonden. Die dit ongeval (hen weedervaeren by de Kaep Finisterre) ontkoomen waeren, sijn nae huys gekeert. Maer in Nederlandt hielden de Duynkerkers, gelaft deese vloot te wachten, sigh hierentusschen sonder yets te verrichten. Dus is dit jaer, sonder eenighe schaede ter see, aen de sijde der Hollanders, geeyndight; en hen in teegendeel gelukt twee scheepen, die voor de stadt Nieupoort gebouwt wierden, te verbranden. Den handel op Spanjen d'ingeseetenen deeser landen verboden sijnde, hebben se, als woelachtigh van aerdt, in plaets van dien, ondernoomen de vaert nae d'eylanden aen geene sijde des Eevenaers, die, sonder toedoen van menschen arbeit, vruchtbaer in soudt sijn: ook nae Guinea, om goudt, elpenbeen en peeper te haelen; nae Brasil om hout; nae 't ey-

1596.

*De Verce-
nighde staeten
verbie-
den by plak-
kaet kooren
nae Spanjen
te vervoe-
ren.*

*Een groote
vloot schie-
pen, door
Philips tee-
gē d'Engel-
sche in see
gefonden,
heest ander-
mael eenen
ongelukkij-
gē uytslagh.*

*De Hollan-
ders ver-
branden
twee schie-
pen te Nieu-
poort.*

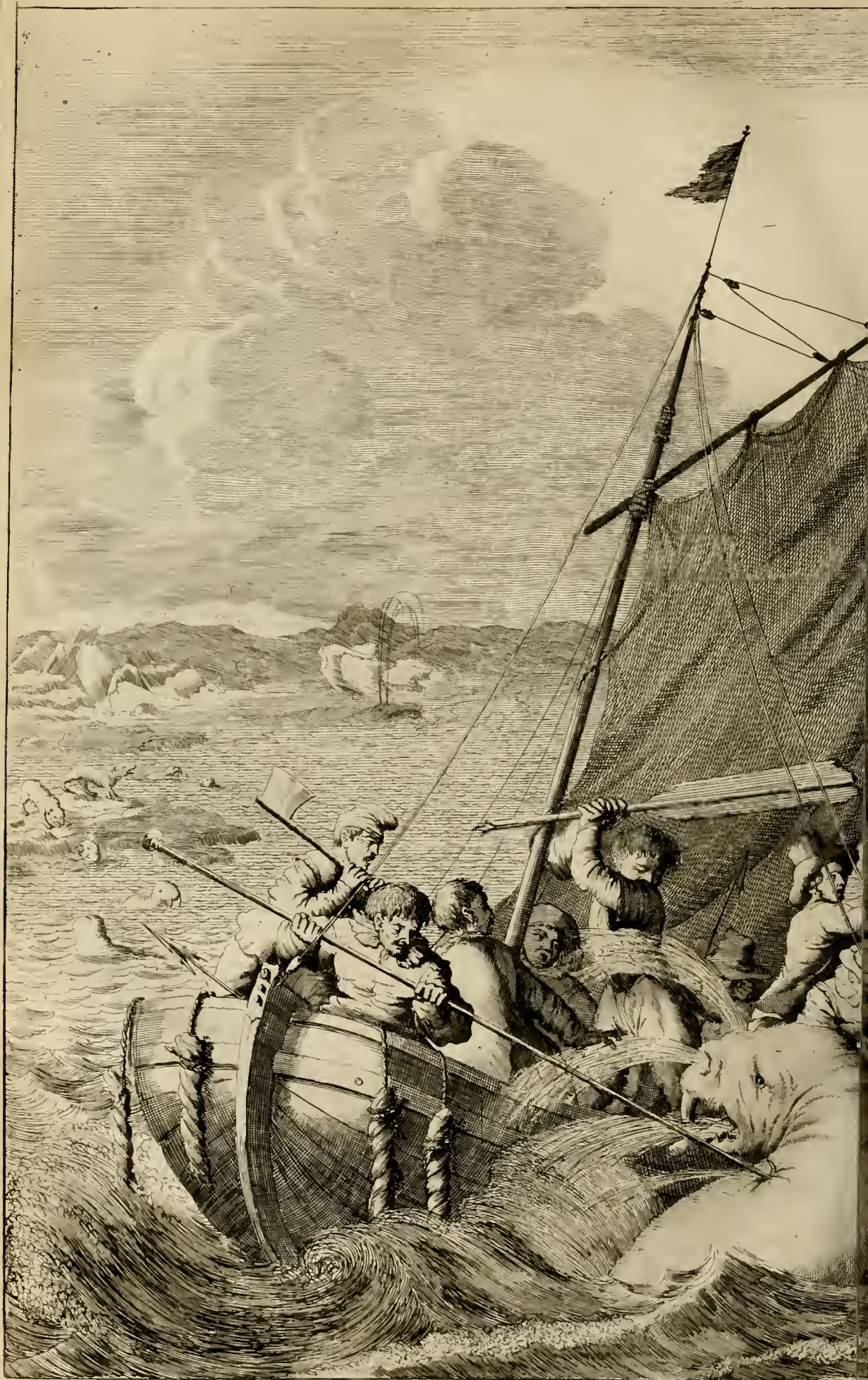
*Hunne vaert
nae verre
geleegene
landen.*

*Verbael der
wonderlijke
geschiede-
nissen, voor-
gevallen op
de derde
vaert der
Hollanders
nae 't Noor-
den.*

1596.

landt Sant Thomas om fuyker, 't gheen de Portugijfen, om hun voordeel te vinden, teegen 's Koninghs plakkacten, door de vingheren faeghen. Dan infonderheit is verwonderens waerdigh, en fodaenigh, dat, nogh eenighe gedenkschriften der aeloude tijden, nogh de gefchiedeniffen deefter eeuwe, hoewel rijker in eervaerenheit, niet hebben naergelaeten, 't gheen de Hollanders, op 't eynde deefes, en 't begin des volgenden jaers, verfoght hebben, wanneer fe nu ten derden maele hunne ftraffe in 't onderfoeken der Noordtfehe gheeymen droeghen. Sy hadden figh erinnert dat groote faeken langh gefoght worden, dat niet alle de geweften en de kennis der nieuwe weerelt gelijkelijc en op cene reyfe ontdekt waeren, dat ook de Portugijfen eenen geruymen tijdt omtrent de Kaep Bona Esperansa gefukkelc hadden: en luyden die figh den loop der natuere verftonden weefen aen eenen wegh veel feekerder door den ruymen Occan, welke de vryc vloet der fecbaeren en een geduerigh op en afloopen teegen de vinnigheit der koude bevrijden foude. Twce fcheepen d'Orkades en Noorweeghen voor by, en den woeften Occan diep ingefeylt fijnde, hebben van daer eenen verfehede wegh gehouden: beyde nae 't Noorden, maer 't cene naeder aen 't Ooften, 't andere naeder aen 't Weften. In dic fec leght een landtftreek bewafften met Kruiden, en van een aengenaeme groente, 't welc te verwonderen is, ten opficht dier gelegenheit, van waer men de hooghte neemt van tachtigh graeden, hodaenigh d'oude neegentigh tuffchen yder Aspunt en den Eevenaer gefelt hebben. Ofse rondtom door de fec befpocht wordt, of van achteren aen andere landen vaft is, was als toen nogh niet ontdekt: eenighe feluyden lieten figh voorftaen, dat het was het eylandt Groenlandt, in voortijden vermaert door den koophandel der Venetiencen, Noormannen, en Nederlanders, waer van echter thans niet anders dan den naem gehoort wordt; de Koningh van Denemarken telt het onder fijne rijken, hoewel hy 't niet gevonden heeft. Dit heeft men de achteloosheit der geener te wijten, die 't gheen eertijts is bekent geweest, hebben verwaerlooft den naekoemelingen ter gheugenis en by gefchifte nae te laeten. En wy, sonder ons te bekommeren met het gheen Godt foo nae by van ons afgefcheyden heeft, begeeven ons tot het naespooren van verre gelcegene geweften. Naederhandt een naeukeurigher onderfoek door Yflandt gedaen fijnde, heeft men gelceert, dat Groenlandt eenighermacten verder van het Noorden afleght. Op deefe landtftreek, die wy befchreeven hebben, door geene menfchen bewoont fijnde, hebben de eerfte vindere gedenkteekenen van paelwerk en faem gevoeghde fteenen oppereght, haer geevende den naem van Spitsberghen, in opficht der spitfe toppen der geberghen, met welchen naem fy naederhandt door de weerelt bekent geworden en in de landtkarten gefelt is, fullende nogh t'eenighen daeghe, om de oovervloedighen walvifchvanght door veele boghten gheen geringhe ftoffe van gefchillen tuffchen de Hollanders en Engelsche verfehaffen. Ook heeft men ondervonden dat aldaer voogels, niet onbekent onder onse heemeltftreek, geteelt worden, namentlijc een foort van gansen, welke fommiighe, onkundigh haerer oorfprongh, hebben gefchreeven, dat in Schotlandt van de boomen in ftacnde waeter afreeghenen. Het cene fchip, nae dat het een weynigh Zuydtwaerd aen gewent hadt, en pooghde van hier nae 't Ooften te feylen, is door ftorm achter uyt op de kuff van Rufflandt geflaeghen. Het ander, laegher fijnde, heeft van d'eylanden, by haer ontdekt, en dat, 't welc den naem van haeren vinder Willoughby behoudt, de vaert nae Sembla genoomen, alwaer men fesenfeventigh graeden Aspunts hooghte bereckent. De feluyden, terwijl fe alhier figh op

Tocht naer Nova Zemla in

den Jaere M D X C V I .

van Luyken meede te feere.

ophouden met de kusten en der selver naemen, gegeven op hunne eerste reyse, te bekennen, eerst door windt, daer nae door 't ys, verhindert wordende wederom in ruyme see te setten, hebben cyndelijk, nae veele kommerlijke belemmeringhen, en nae gevaer van volk en schip, ter naeuwer noot de eylanden van Oranjen gewonnen: gemerkt se d'eene tijdt, wanneer het ys geveest was, wierden genootsackt sich als op het vaste landt te verseecken; d'andere, 't ys wederom in stukken scheurende, en dan weder aen een raekende, door de swaere gangh der schorssen, in alle deelen groot gevaer liepen. Saeken, die buyten twijfel waer sijn, dan voor welke men niet min, als voor de beuselinghen der Grieken, moet verfelt staen. Maer weynigh waeren se nae d'andere sijde van Sembla voortgevaeren, toen een vinnighe koude, strengher van daeghe tot daeghe, hen den ingangh in de Scijtische see van d'eene sijde, en den wegh in de straet Nassau van gene, geslooten hadt. Eyndelijk was den laetsten troost te keeren, van waer se gekoomen waeren; dit doende bleef het schip omringht in 't ys sitten, en niet verre van de kust; waer door 't gebeurt is, dat naederhandt, schoon het ys allesints in see gesmolten was, het schip echter niet los raekte. 't Eenighe dan dat hen te doen stont, was, op Sembla ooverwinterende, bequaemer tijden afte waghten. Hier toe de planken en deelen uyt het schip gebrooken hebbende, beginnen se een berghplaets voor hun lijf en voor hunne goederen op te timmeren. En juyst geviel 't, dat de vloet, onseker uyt wat landen, een groote meenighe van hout op de selfde kust gesmeeten hadt: 't welk hen, in soo vervaerlijk eene eensaemheit, tot dak en brandthoudt gediend heeft. Hierentusschen viel 'er daegelijx teegen de beeren te strijden, die meermaelen door yffelijk schreuwen, of, soose verwoeder nae hen toe quamen, met schieten op de vlucht en ter needer raekten. Dat hun vleesch ongesont gegeten is (gemerkt de wilde dieren dier gewesten alleen door segedrochten worden gevoet) sijn se niet sonder schaede gewaer geworden; hun smout heeft hen voor naghtlicht gediend. Deese ellendighe, die in rampspoet naeulijx weergaë vinden, dus in een dor gewest, in 't midden der woedende dieren, van alle menschelijke behoeften ontbloot sijnde, heeft ook ten laetsten de Son verlaeten; die, als wy elders geseght hebben, op haeren gesetten tijdt des jaers, buyten den sighteynder dier landen wijkt, en niet, dan nae langh verloop, weder opkoomt. Met de duyfsteris is de vervaerlijkheit, en d'ongemaetigheit des lochts ver swaert. En met eenen 't sneeu tot soo ongeloofelijk eene hooghte opgehoopt, dat se, om niet onder hun verblijf bedolven te worden, 't selve met veel moeytens beswaerlijk afkeerden, en tot trappen doorsneeden, met soo groot een strengheit van locht rondtom hen, dat hen, maer weynigh buyten geweest sijnde, de leeden brandden tot swellens toe. En selfs van binnen hadt de selheit der koude de wanden, de kleederen der menschen, ja ook het vuer dermaeten beknelt, dat alle dinghen veel eer braedden, dan warmte kreeghen. Soo dat, terwijl se met besloote deuren teegen de koude strijden, het weynigh scheelde, of den damp der koolen hadt hen ongevoeligh doen neederlijghen. Dat een badtstoove nae te bootsen, of de bedtsteeden met gloeyendt yser of keyfsteen te verwarmen, nae de teegenwoordighe gelegenheit, 't allerbeste was, hebben se door ervaerenheit ondervonden. De plaetsen van beeren ontledigh (want de beeren sijn swak van gesicht, en schrikken dienthalven voor de duyfsterheit, blijvende in hunne hoolen verborghen) wierden ingenoomen door de vossen, die met vallen en sprengghen gevanghen sijnde, hen tot kleedinghen voedtsel voordeeligh geweest sijn. Hun

1596.

gedult hadt sich nu langh, in't midden dier onheylen, altoos met de hoop van een bequaemer tijdt des jaers getroost, wanneer de Son, als door een befonder meededooghen des heemels, ook sneller; dan de gesteltenis des weerelts scheen te lijden, met het geheele hoofd is boven gekoomen. Want de tijdt der duyftre naght is korter dan drie maenden geweest, hoewel dat gewest des weerelts, geleeghen op de hooghte van seeventigh graeden, langher vereyscht: 't sy dan, dat se, of in de geleegenheit der plaetse, of in d'afmeetingh dier donkere tijdt, gemist hebben, 't gheen hunne daghregisters naeulijx geloofelijk maeken; of wel, dat wanneer de Son niet verre van hunnen heemel ondergaende, eenen dikken neevel, 't afdrukfel haeres wefens gevat hebbende, soo verre haeren weerschijn gegeven hebbe; of ook eyndelijk eenighe verborghe oorfaek der natuere, oover welkers werkingh wy ons alleen verwonderen moeten, hen soo gelukkigh gemaekt hebbe. Toen eerst hebben se sich durven buyten begeeven, en hunne quijnende lichaemen, teegen allerhanden arbeitd, die, soo eenighen, swaer op handen was, te waepenen. Want se hadden te bevaeren den woesten Ocean, werwaerts hy sich nae 't Noorden selve strekt, en niet werwaerts hy nae Scythien loopt. Door welk bewijs niet weynighe gelooft hebben, dat het ys langhs de stroomen van Scythien koomt affakken, en de koude veel eer vermeerdert door de naebyheit der stranden, als des Aspunts. Want dat ook selfs de warmte niet van stonden aen vermindert nae reeden dat men van den Eevenaer afwijkt. Dat derhalven, wen yemant in 't toekomende sich verstoute derwaerts heen te vaeren, 'them geraeden ware de oopene see te kiesē, en de wegh recht aen nae 't Noorden selve. De tweede bewijsreeden, waer op dit geveft is, was, dat het eylandt, 't welk wy verhaelt hebben met kruyden bewassen te sijn, beneeden Sembla leght, daer Sembla selfs geenerhande groene kruyden draeght, en ooverfulx geen gedierte, dat sulck een voedtsel gebruykt, voortbrenght. Maer te vergeefs bleeven de seeluyden het los raeken hunnes schips, dat als toen nogh in het ys vast sat, op hoop van daer meede 't seyl te gaen, afwaghten. En in dat draelen hadden de leevensmiddelen, die se tot nogh toe by daeghen, en hoeft voor hoeft, met befondere suynigheit uytdeelden, hen bynaer ontbrooken. Den drank door de vrost bedorven hadt hen genootsaekt sneeu te smelten, en, soo se langher bleeven hanghen, was de Winter weeder, en een seker omkoomen, op handen. Sy hebben hunne booten toegerufft: en, hoewel se meerendeels siek, en hunne krachten in 't algemeen, door soo veele jonghstgeleedene rampen en behoefte, afgesleeten waeren, de noodtdwangh, maghtigher dan alle swaerigheeden, heeft hen aengemoedight, 't ys, dat sich tot berghen hadt opgeworpen, met bijlen en houweelen te slechten. De booten, langhs deese wegh in see gestooten, sijn ten laetsten vlot geraekt: maer nogh toen was de moeyelijkheid niet ten eynde; meermaels in 't ys beknelt, en 't met seylen en riemen, en ook dikwils met handen, ter naeuwer noodt ontworstelt sijnde, worden se door hongher en dorst genootsaekt de naeste kusten aen te doen: want aldaer vindt men eyeren, en vooghelten, light om te vanghen, om dat hen demaet der menschelijke begeerlijkheit onbekent was; en doorgaens hebben deese en andere plaetsen tastelijk ten bewijse gedient, dat eenighe dieren ons schuwen, niet om dat haer, maer ons, tamheit ontbreekt. De sieken hierentusschen, die reegen en windt, en d'ongemakken van een strenghe koude te besuieren hadden, stervende, sijn van hunne reysgefallen beklaeght of ook benijdt geweest: naerdien se, bevreesst wat uytslaghet geval hen geeven moght,

met

met angst voor 't gheen hen weedervaeren moght, bekommert bleeven. Onder de dooden is ook geweest Willem Barentssoon, stuerman van dat ongelukkig schip, die, zelfs in weêrwil der fortuyne, geen en minderen naem verdient heeft, dan Vesputio en Columbus. De weynighe oovergebleevene sleeten nu hunne schuyten oover 't ys, en kalfaterden dan weder 't gheen'er aen ontstelt was: dus, terwijl teegen 't verminderen hunner krachten den arbeit aenwies, onmaghtigh langher dien last te draeghen, heeft een saghter windt hen voorspoedigh gebraght tot op d'uyterste kust van Sembla, en teegen oover onsen Ocean. Aldaer hebben se, d'eerste menschen naer 't verloop van een rondt jaer, gevonden Russche seeluyden; en juyst de selfde, diese, op hunne tweede vaert, omtrent de Straet, gesien hadden. Deese dan, als een volk geensints sonder menschelijke bescheidenheit, toonden met hun weesen, en, soo veel men konde verstaen, met woorden, hunne meededoogenheit in 't aenschouwen dier ooverblijffelen eener vloote, eertijts soo treffelijk uytgerust: en hebben hen zelfs met levensmiddelen behulpsaem geweest. Hier vonden se een heylsaem kruyt teegen het scheurbuyk; siekte, die den seeluyden cyghen sijnde, hen door oovervinnighe koude vreesfelijk hadt aengetaft: door goedertierenheit der natuere, die teegen de quaelen ook de geneesmiddelen heeft voortgebracht. Men houdt dat dit is de * Britannica, daer Plinius van gewaecht, 't welk die seer naeukeurighe schrijver verhaelt van de Romeynen, op 't aenwijfen der Vriesen, teegen de selfde quael gebruykt te sijn. Korts daer aen wierden se eenen geruymen tijdt, door dien de wint niet diende, in de enghte der Russische see, opgehouden; en, soo vaek hen eenen uystersten hongher perste, verquikt door onvoorfiene ontmoetingh van scheepen, en ten laetsten door de herberghsaemheit der Lappen, die kust bewoonende; waer nae hunne schuyten, door de duysterheit van een gedwaelt, gelijkelijk op 't eylandt Kilduyn sijn aengekoomen. Aldaer bericht men hen (soo dikmael redde een gelukkighe toeval hunne verlore saeken) dat in de naebuerighe haven een schip, met hen uyt Hollandt gevaeren, en door storm op die kusten vervallen, sich gereet mackte, om nae 't Vaederlandt te keeren. Twalf in getaale waeren se, die, onder 't beleid van Jakob Heemskerk, van d'uyterste woestijne des weerelts, tot Amsterdam weder aengekoomen sijnde, 't wonderwerk van soo veele swaerigheeden befaemt gemaekt heeft.

1596.

* Leepel-
blaeden.

HUGO DE GROOTS
HISTORIEN
 der
NEDERLANDTSCHE
S A E K E N.

SESDE BOEK.

INHOUDT.

Maurits seeghe by Turnhout. Beanghstheit van Albertus. Portocarrera verschalkt Amiens. Albertus verstaet dat men de Stadt behoort te behouden. Henrik beleeghert Amiens. Verscheyde aenslaeghen van weedersijden mislukken. De geschillen tusschen Gröninghen en d'Ommelanden worden geslist. Ook bygeleght den twist gereesen tusschen die van Hollandt en Zeelandt. Den Poolischen gesant wordt op sijn verwaent aendringhen tot vrede by de Saeten eedmoedigh geantwoordt. De Staeten ontschuldighen sikh met beleeftheit weegens 't gesantschap, 't welk de Keyser en de Duytsche Vorsten, om de selfde reeden, senden wilden. Sy geeven den Deenschen Koningh reeden van 't afflaen der vrede. Anna van den Hoove wordt tot Brusel leevendigh in d'aerde gedolven. De Vereenighde Staeten ontschuldighen 't partyloopen op den Duytschen boodem. Ongelukkighe uytkoomst van Essex seetoght. Swaerder toeval van den ongelukkighen Padilla voor de tweedemaal. Verhael der Hollanders van Indien en der selver volken, nae hunne eerste te rugh koomst van derwaerts. Amiens geeft sikh oover aen Henrik. Maurits, nae 't inneemen van Alpen, vermeerstert Berk, de schans Mutiliana, Meurs, Grol, Breevoort, Otmarsen, Oldenseel, Linghen en andere plaetsen. Desselfs misnoeghen oover 't geheyme huwelyk sijner suster. Mytery van 't Spaensch krijgsvolk. Philips handelt met Henrik van pays, welke deesen by Elisabeth en de Staeten voorgeeft sikh nootsaekelyk te sijn. Philips, hebbende den Staeten gepooght door nieuwe aenlofselen tot vrede te bekooren, beloofst sijn doghter aen Albertus ten huwelyk, en met haer Bourgonjen en Nederlandt tot bruytschat. Den Vereenighden Nederlanders is alles verdacht. Antwoordt der Spaensche Nederlanden op 's Koninghs brieven.

Nogh

Ogh maer ten halven de Winter heeft eenen gelukkighen toeval dien van Hollandt verschafft een treffelijk voorbediedtsel des begonnen jaers, en 't wederkeeren des gelux, dat, nae de glory, verkreeghen met het verooveren van Gröninghen, sich tusschen beyden hadt stil gehouden: want Albertus, nae 't bevrijden der grensen van Artois van de vrees der Françoisen, hadt sijn krijgsvolk nae de besettinghen versonden,

laetende nochtans het grootste gedeelte ten plattenlande van Brabandt, alwaer sich by Turnhout onthielden vier regementen oude soldaeten, op nieuws versterkt, soo dat se booven de vierduysent te voet uytmaecten, met vijf standaerden te peerde, yder van hondert koppen. Deese vryheit, geene der minst vermaerde in Brabandt, die alom 't uytzicht oover vlakke velden heeft, is eertijts geweest een Lustplaets der Vorsten, wanneer se genoegsaem hun vermack in jaeghen en andere schaedeloose uytspanninghen vonden; en wierdt thans gekooren om heymelijke aenslaeghen te bedekken, dewijl die plaets, geleeghen in 't midden van veele andere uytweeghen, niet de minste blijk geeft welken men gesint is in te slaen: waerom de kommer der Hollanders door d'onsekerheit des te grooter was; terwijl men voor de naestgeleegene steeden in Brabandt en de Zeeusche eylanden vreesde; plaetsen, die insonderheit sijn verdaght in tijde van vrost, waer door de stroomen, wel de sterkste vestingh dier gewesten, lichtelijk allerweeghen vryen toegangh baenen. Een gissingh niet vreemt van de daedt was, dat se sich in deese plaets voor andere hadden ter needer geset, om den rijken buyt, te vinden in den oovervloet der omleggende landen, in plaets van betaelingh, uyt te plunderen. De bewintsluiden der naestgeleegene besettinghen hebben den Prins geraeden deese gelegenheit by 't hayr te grijpen, om, alear de troepen aldaer vermeerderden, de voornaemste maght des vyandts verslaeghen sijnde, sich van alle vrees ook voor 't toekomende t'ontlasten. Reeden om eenen goeden uytslagh te hoopen gaf, dat Opperbevelhebber dier troepen was de Graef van Varax, broeder van Warenbon, die, onbedreeven in 't stuk der oorloghe, nogh selfs beset in voorsightigh beleidt was, nogh de krijgsluiden al te wel t'sijnen gebiede hadt. Maer in teegendeel gaf niet weynigh naebedenken, dat, de soldaeten in de steeden verdeelt sijnde, men veel tijts behoefde, om de troepen en 't geschut by een te brenghen, dat den toght bekommerlijk was om de swaere winter, en echter niet soo koudt, dat de weeghen hart wierden, dat ondertusschen de vyandt hier van kontschap krijgghen, de aenslaeghen te niet loopen souden. De hoop heeft d'ooverhandt gehad; en men bevlijtighde sich, soo veel men konde, om alle swaerigheeden wegh te neemen, door geheymen last aen de bevelhebberen, en alles, wat tot meerder spoot konde dienen, te bevorderen. Ook heeft 'er 't geval het haere toegedaen, door dien de vrost, en nochtans met droogh weder, eenighermaeten was ontlacten. Tot plaetsen der saemenkoomste wierdt gekooren Geertruydenbergh, niet meer dan ses uyren weeghs van daer geleeghen, en om dat 'er rondt om veel ruytery was; al 't ooverighe kon men gemakkelijk de Maese af en opvoeren. Den beraemden dagh is met vergaederen verlopen. Daeghs daer aen deede Prins Maurits sijn uyttoght met vijfduyfent voetknechten, en achthondert peerden, die ter middernacht tot Raevens sijn aengekoomen, met twee muerbreekers, en soo veel veldstukken: om met het aenbreeken van den morgenstont, naer sich de gelegenheit op deedt,

1597.
Maurits
slaet vier-
duysent
Spanjaerts
te voet, en
vijf vaenen
peerden, by
Turnhout.

1597. deedt, of de sterkten, maer lichtjens opgeworpen, te bespringhen, of slagh in 't oopen veldt te waeghen. Want van hier tot by den vyandt was maer een uyre gaens, die, 't sy alvorens door bericht gewaerschuwt, of ook door 't gefight der vueren, gestookt by de Hollanders, om hunne lichaemen te verquikken, opgewekt, van verscheyde gevoelen was: eenighe vonden geraeden den vyandt binnen de sterkten in te waghten, andere oordeelden beeter, hen, afgemat door den toght, en 't flodderen door beslijkte weeghen, te gemoet te trekken, en men voorwaer Maurits die glory niet behoorde te laeten, dat oude krijgsluiden, befaemt door dapperheit in oorloghe, den slagh teegen maer weynigh sterker troepen ontweeken waeren. Maer de meeste bewimpelden hunne vreesse met eenen eerlijken dekmantel: dat het raedtsaemer waere dit gevaer t'ontgaen met volle krachten, naerdien Herenthals, een veylighe berghplaets, niet verre van daer was; dat men nogh sijne dapperheit, nogh sijn geluk te los behoorde te waeghen. En gemerkt Varax, bedwelmt door oovermaetighe vreesse, sikh met deesse voeghde, heeft het dien raedt, schoon schandelijker en selfs gevaerlijker, weghgedraeghen. Want en de vyandt soo nae by sijnde was dit te spaede; en, hoewel se hun leeghertuygh in de naenaght voor heen gesonden, en, als den dagh was doorgebrooken, sikh in slaghorde gestelt hebbende, meer een gelaet van optoght derwaerts, dan van vluchten getoont hadden, konden se des echter niet ontgaen, of het vervolghen schein een werk van grooter dapperheit. Hier by was den soldaet gelaet sikh stille te houden, men hoorde nogh geluyt van trompet, nogh 't slaen van trommelen; ydelheeden in der daet, maer saeken, die in de dapperheit en moet der soldaeten vry van argher gevolghe geweest sijn. De Prins hier van verwitticht, was nu niet bekommert oover d'uytkoomst van een geveght, maer dat de vyandt hem ontwijken moghte, des te meer, om dat hy voorsien hadt, dat de waeteraghtighe velden en een stroomtje tusschen 't sijn en 's vyandts troepen hem souden ophouden. Dies hy sikh heel vroegh in den morgenstont, met de ruytery, en de veerdighste uyt de regementen, tot tweehondert in getaele, spoedt nae de Tielsche heyde, belastende het voetvolk met het geschut van verre te volghen. By hem waeren de Graef van Hoohenloo, die juyft toengereet stont om een reys nae Duytschlandt te doen; maer hoewel de Prins hadt naegelaeten hem te roepen, echter, uyt sikh selven gissende wat 'er te doen was, derwaerts quam, om, sijn eyghen belangh ter sijden stellende, de gelegenheit om den Lande goeden dienst te doen waer te neemen: en Eberhardt Graef van Solms, met opset om sikh van de quaede geruchten, 't jaer te vooren t'sijnen naedeede gestroyt, door een nieuwe proef van dapperheit te suyveren; voorts d'Engelsche François Veer, en Robbert Sidney, Steêvooght van Vliissinghe; uyt de Nederlanders Marcelis Bax, ooverste van een braeve troep peerden, en een der voornaemste aenraeders van dien toght: daer nae meer andere. Veer met eenighe lightgewaepende voetknechten gesonden, om de boschen t'ontdekken, of 'er mischien hinderlaeghen achtershuilden, trekt voor uyt tot aen het stroometjen, 't welk door de velden loopt, waer oover men in een langhe enghte door een ondiepte en oover een houtte bruggetje naculijx man voor man konde oovertrekken, en verdrijft door geweld van musketten de soldaeten, die de vyandt daer gelaeten hadt, om hem op te houden. Van daer 's vyandts slaghorde achterhaelt hebbende, bespringht hy den hindertoght in den steert en doet hem stant houden: want niet verre van daer was een smalle wegh, tusschen twee dichte boschen, die nae Herenthals leyde: welken soo de vyandt hadt kon-

De Slagh by Turnhout

1. De Enge Wegh.
2. Gebocmte aen den Slinker hazut.
3. Het Reuierken.

4. Vlychtende ruytery.
5. Het voorste regiment vanden Graef van Sults.
6. Het tweede regiment van Achucourt.

7. De Graef van Viersse.
8. Het derde regiment.
9. Het vierde regiment.

van la Barlotte .
a . De Graef van Noheno .
b . De Graef van Solms .
c . Donck .

d . Du Bois
e . Marcellis Bax
f . Frans Maurits met de achter hoeden .

Van Luyken, invenit et fecit.

konnen inkrijghen (gelijk'er't leeghertuygh nu reets was ingeraekt) waere hem de gelegenheit tot slaen benoomen geweest. Hierentuffchen sagh men den Graef van Hoohenloo, wien Maurits vierhondert peerden tot steun der voetknechten gegeven hadt, op 's vyandts sijde: dan als nogh was 't hem onmoogelijk aen den man te raeken, sijnde tuffchen hen een waeterachtighe dellinghe, en geen vlakke bequaem om een taemelijke slaghorde uyt te breyden. De regementen onder Varax trokken in gelijke wijte van den anderen, neegen en elf in 't gelid. Het voorste was het Duytsch regiment, onder den Graef van Sults; het tweede, de Waelen, oude soldaeten van La Motte en Coquel, onder 't beleidt van Hachicourt; een ander van dien selfden landtaerdt stont ten gebiede van Barlotte. De Napolitanen, sijnde 't regiment van den Marquis van Trevico, toens in Italien, flooten den hindertoght. De linker sijde der slaghorde was bedekt met doorgaende boomen, en een waertertjen, afloopende van Turnhout: de ruytery, verdeelt in drie hoopen, reedt somwijlen voor in 't hooft, en bedekte somwijlen de rechter sijde, ten beleyde van Nicolo Basta, en onder hem Cordua, Mondragon, Grobbendonk en Gousman. Plaets en teeken om in te breeken gegeven sijnde, doet Hoohenloo, al 's vyandts regementen voor by rijdende, den eersten aenval. De ruytery, geplact om de sijde te dekken, wijkt eer den indruk geschiet, en brengt haer voetvolk in wanorde; dus wierden de Hooghduytschen lichtelijk van een gescheurt. En selfs hebben d'Italianen 't geweldt van Veer, met een gedeelte der ruytery, die de Prins by sich gehouden hadt, gefonden om den vyandt in den staert te vallen, niet wederstaen: welke nedergemaekt sijnde, worden ook de middelste regementen geslaeghen, met een selfsaeme snelheit van ooverwinnen: tot verwonderingh selfs der seegevegteren, dat oude soldaeten hen soo lafhartigh de plaets ruymden. Maer behalven dat het af druypen der ruytery hen eenen schrik hadt aengejaeght, waeren de regementen selve niet in al te goeden orde geschikt. Want in plaets van de slaghorde van alle zijden, door een dicht gestelde rij pieken, om d'andere te bedekken, te sluyten, hadt men die wijt van den anderen verstroyt rondtom geplact, waer door se Maurits volk genoegsaeme oopeningh gaeven, om 'er lichtelijk in te breeken: en met des te minder schaede, om dat ook de muskettiers niet oover den anderen, en by beurte, maer alle gelijkelijc hunne roers geloft hadden. Basta, naederhandt beschuldight, dat hy niet veel eer het voetvolk van achteren hadt geslooten, toonde den last van Varax. Aen de sijde der bespringhers waeren alleen vier dooden, ses gequetsten, en dien dagh heeft een treffelijke proef eener nieuwe waepeningh gegeven. Want Maurits hadt sijne ruyters, niet met lancien, gewoonte tot nogh toe gebruykelijk, maer met karabijnen, gewaepent, een krijgs benaemingh van roers wat langher dan de langhste pistoolen. Wanneer se dan het eerste aflossen der musketten ontweeken hadden, is de vyandt, aler hy tijdt hadt om sijne pieken te vellen, soo geweldigh dicht, en met soo onmijdelijke wonden getroffen, dat hy langher onmaghtigh was sijne waepen of sijne geleeden te houden. Maer in wanorde en geslaeghen sijnde, was 'er nu geen ontkoomen meer: gemerkt het geboomte en het waeter, die hen in 't veghten tot een borstweer souden gedient hebben, t'hunnen naedeel keerden. Dogh aen d'andere sijde hebben ook d'ooverwinnaers sich, door al te groot een betrouwen, by nae in gevaer gesteecken. Want terwijl eenighe verhit in 't needermaeken, d'andere op roof verslinghert sijn, veynsde Basta, vergeselschap met weynighe der sijner, siende dat hem de enghte des weghs en

de waeghens in de vlucht beletteden, een gedwonge stouthartigheid, en sloegh met lossen toom wederom. Deese soo onvoorsiene nieuwigheit verbysterde niet weynighe van Maurits soldaeten, vierigh in 't plunderen; en 't doorsnoffelen der leegherwaeghenen, de lafhartighste soort van menschen, dermaeten, datse de vlucht naemen. Maer de Ooversten der voetknechten, welker grootste en swaerste gedeelte van achteren volghende, toen juyft op slagh quam, liepen den verschrikten te gemoet; en hielden staende die aen 't wijken waeren, hen dreyghende, ten waere sy weeder nae den vyandt toe keerden, sy grooter gevaer van hen te verwaghten hadden. En in de selfde onsteltenis wierden eenighe gevanghene, die rondtom de Prins stonden, om sijne genaede af te bidden; uyt vrees voor veranderingh van geluk, afgejaecht en doorsteeken. De Prins, voorsightigh in 't voorsien van diergelijke toevallen, hadt al van eersten af vier vaenen ruyters buyten gevaer gehouden, en sich en de seeghe tot verseeckeringh gestelt. Maer een Ritmeester, gelaft alleen sijne vaen aen te voeren, dit bevel quaelijk gevat hebbende, hadtse alle te gelijk in 't geveght gemenght, die ook uyt hen selven meer om te rooven, dan om te gehoorsaemen, veerdigh waeren. Dogh ten laetsten, die hunnen plicht en eyghen achtbaerheit meer in weerde hielden, sich vlijtigh om hunnen veldtheer vergaederende, is men dit gevaer ontkoomen: en de vyandt andermael op de vlucht gedreeven sijnde, hadt, om sich te redden, met de enghte des weghs en sijne verslaeghene te worstelen: en heeft niet verder bekommert eenen seeghen, verkreeghen met soo groot een geswintheit en soo gemakkelijk, dat'er naulijx tien uyt d'overwinnaers vermist wierden: en het bataillon voetknechten alleen was aengekoomen om deel in 't plunderen te vinden. Booven de tweeduyfent sijn 'er van de vyandt begraeven, omtrent vijfhondert gevanghen, ten grooten deele vaendrighs; eenighe sijn aen hunne wonden gestorven. Den volghenden dagh heeft het kasteel van Turnhout, omringht met grafen, sich met verdragh oovergegeeven: 't voetvolk wierdt nae de besettinghen versonden: en ook de ruytery gelaft aenstonts te vertrekken, op dat de vyandt, sijne kraghten weeder by een versaemelt hebbende, hen, afgemat in 't vervolghen der seeghe, by naght niet quaeme t'overvallen. Maurits, seeghaftigh van daer vertrekkende, heeft, onder 't plechtigh toejuyghen, en d'ongemeene vreughdegalmen der gemeente, achtendar-tigh vaendelen, en een kornet, naementlijk die van Mondragon, den vyanden ontweldight, in 's Graevenhaghe, op de groote saele van 't Hof; opgehanghen. En tot geen minder bewijs der seeghe, wordt het doode lichaem van Varax, gebleeven onder de eerst verslaeghene, met brieven aen Albertus oovergesonden: die 'er breede dankseggingh opgedaen heeft; en, alsoo onlanghs geleeden een van Maurits ruyters by de vyandt opgehanghen sijnde, die daet door gelijke straf eenes anderen gewrooken was, belooft het krijsgebruyk in 't tockoomende te sullen onderhouden, naerdien sijnen aerdt van alle wreetheit vervreemt was. Dit is geweest het eerste proeffstuk, 't welk Prins Maurits, nae sijn tienjaerigh veldtheerschap, van sijne bequaemheit om in 't oopen veldt den vyandt slagh te leeveren gegeeven heeft: en niet soo seer heeft den soldaet door d'uytkoomst in stoutmoedigheid teegen den vyandt toegenoomen, als de dinghen die hy gesien hadt hem in 't verhoeden der toevallen voorsightigh gemaekt hebben; bemerkende dat de krijgstught in sijn leegher niet te wel voor schielijk heeden verseeckert was, hoe de minste verwisselingh van dapperheit d'uytkoomst van den veldt slagh in de waeghschael stelde, en dat in de seeghe selfs soo veel gevaers gesteecken hadt. Maer Albertus, sijnde te gelijk

door

door behoefte aen geldt en soo groot een neederlaegh in geweldighe be-
 naetheit, ooverleyde by nacht en by daeghe, hoe best sich uyt beyde
 die quaelen te redden, waer toe hy seer beswaerlijk middelen vinden kon-
 de. Te vooren was hy, niet alleen in 't betaelen, maer ook in 't wegh-
 schenken, oovermildt geweest, dervoege, dat hy in 't belegh van Hulst
 alleen meer aen schenkaedjen, dan Parma in drie jaeren, verspilt hadt;
 waerom hy van dien tijdt af was in gebreeke gebleeven van den solda-
 ten hunne bloote soldyen te verschaffen. Dus wierdt hy, die maer wey-
 nigh, te vooren, door 't betaelen van hooghe maendtgelden, veelen
 tot ooverloopen verlokt hadt, thans ontbloot door 't weghdruypen der
 sijner. De Hooghduytsche, een volk te oovel geldtsuchtigh, die hy te
 voet en te peerde hadt laeten werven, weygerden of dienst te doen, of
 raekten, soo haest se gekoomen waeren, aen 't verlopen. De steeden,
 en infonderheit Ypre, wilden, uyt vreesse voor muysteren, geene be-
 settinghen inneemen. Om soo merkelyke ongemakken, gesprooten uyt
 die behoefte, soo veel hy konde, wegh te neemen, hadt hy selfs sijnen
 eygenen huysraedt verpandt: en badt de steeden hem eenighe gelden te
 leen by een te brenghen, 't gheen die van Brussel darden afslaen. Ook
 meende hy met de Fuggers te sluyten: maer hen schrikte af de kleyne
 sekerheit in 't Spaens geloof, en het voorbeeldt van het onlanghs ge-
 maekte plakkaet van dien Koningh. 't Ooverighe van de Winter en
 't begin der Lente is, sonder dat de leeghers tot noch toe te velde qua-
 men, met verrassinghen en krijgsliften doorgebracht, terwijl kleyne troe-
 pen groote dinghen bestaen darren. Fernandez Tellio Portocarrera was
 steêvooght voor den Spanjaert binnen Dourlans; niet verre van dat steed-
 jen is geleeghen Amiens, hoofstادت van Pikardijen: eene onder de groot-
 ste steeden in Vrankrijk, maghtigh in rijkdommen, en die toen voor
 den oorlogh en den toevoer, als waer langhs de Sommestroom, van
 outs genoemt Samara, loopt, treffelijck te staede quam. Deese stadt
 stont onder gehoorfaemheit van koningh Henrik, soo noghtans dat 'er
 besettingh buyten bleewe, en de bewaeringh den Magistraeten toebetrouwt,
 aenmaetighende sich, onder schijn van handtvesten, te achteloos het recht
 eener vryheit, die den Oppervorsten haetelijck, en omtrent den vyandt
 volgevaers is. Fernandez van dit alles, door 't bericht van eenighe bal-
 linghen, en infonderheit van sekeren Monnik, en te gelijk door uytge-
 fondene verspieders, van de geleegenheit der plaetsen verwitticht sijnde,
 ontfanght van Albertus krijgsvolk om sijnen aenflaghte volvoeren. Ach-
 tien der fluxste gasten worden met het aenbreeken van den dagh en 't oop-
 enen der poorte, d'eene nae d'andere, derwaerts gefonden, in boere
 kleedingh, draeghende appelen en nooten; andere ook menden eenen hoy-
 waeghen, om de schotdeuren, wen die needergelaeten wierden, gelijk
 gemeenelijck in gevaer geschiet, in 't vallen op te houden. De wachters
 der poorte worden door waepenen, of te vooren onder hunne kleedingh
 verborghen, of den eerst vermoorden afgenoomen, ter needergemakkt:
 en door 't snel aenrennen der gener, die sich in plaetsen naest aen de stadt
 verborghen hadden, de wegh voor d'andere troepen, die, ten getaele
 van tweeduyfent te voet en seshondert te peerde, in aentoght waeren,
 geopenent. Juyft in dat selfde gewricht des tijdts ('t was de Vasten) sey-
 de yemant, in sijne preeke tot den volke, hunne sonden bestraffende,
 en der saeke onkundigh, dat se verdient hadden den Spanjaerts in handen
 te vallen, en se sijn 'er ingevallen: want de stadt, hoewel sterk en volk-
 rijk, als bewoont van ten minsten veertienduyfent menschen, heeft niet
 langh teengehouden, 't sy se in haere trouwe ten Koningh vlot stont,

1597.

Groote be-
 angstheit
 van Alber-
 tus dient-
 halven.

Amiens door
 Portocarre-
 ra ver-
 schalkt en
 ingenoomen.

1597. of door haere voorighe forgeloofheit verschrikt was, en bestier van nooden hadt. Ook was hunnen steêvooght, de Graef van Sant Paul, hebbende de waepencreet gehoort, een ander gewest der steede uytgeweeken. De saeken in sekerheit gebraght sijnde, wierdt de besettingh versterkt, de plaetsen aen de stadt in d'assen geleght, d'ingeseetenen ontwaepent en geplundert, t'eenen treffelijken buyt voor den soldaet, maer ook voor 't Opperhoofst; aengesien 'er de Koningh, niet langh te voren, groot geweldt van geschut en alle oorloghs behoeften hadt binnen gefonden. De tijdingh van soo wel gelukten aenflagh heeft Albertus aen Philips gefonden, en hem beright, dat het eene en de voornaemste dier steeden was, die de Hartoghen van Borgonjen op de Sommestroom beseten hebbende den François eertijts een ouderloose maeght ontweldight hadt: dat men nu moest arbeyden, om, 't gheen in oorlogh gewonnen was, ook in vrede, wen 'er eene getroffen wierdt, te behouden. Maer daer in sweegh men, dat die steeden in voortijden door de Françoisen te pande gegeeuen, en weder gelost waeren; en dat, indien 'er verder yets door waepenen of noodtdwangh was afgedronghen geweest, sulx door de waepenen verlooren, en alle recht op 't selve door de wetten vernietight was. Groot was die schaede voor den François, dan echter niet sonder vrucht. Want gesien sijnde, hoe hart die van Amiens door den Spanjaert gehandelt wierden, hebben ook de Roomsgefinde in Vrankrijk, sich gehoorfaemer onder hunnen Koningh schikkende, niet, gelijk voor deesen, besettingh geweyghert. De Koningh selfs, stellende alle gedachten van vrede voor een tijdt langh ter sijden, voeghde sich geheel nae sijne bondtgenooten; soo verre, dat hy thans geneeghen scheen, de voorwaerden, die d'Engelsche hem, raekende de stadt Kalis, onlanghs hadden voorgeslaeghen, te sullen aenneemen. Hierentusschen heeft het ongeval van eenen dagh den François langhwijlighen arbeit verschafft, om 't gheen hy verlooren hadt weder in te krijghen, sijnde de ruytery van stonden aen gefonden, om Amiens te berennen; en de troepen onder Biron vervolghens tot een volkoomen beleggh daegelijx sterker wordende, tot dat de Koningh in eygener persoon daer voor gekoomen is, en, belust hem dien kans betaelt te setten, de stadt Atrecht, door 't aensteeken van buspoeder, om de mueren te doen springhen, en met beladderingh, ongelukkig aengetast heeft. Geenen beeteren uytflagh hadden de schalkheeden der Françoisen op Kamerijk en Dourlans. Maer vruchteloos was ook de hoop der Spanjaerden op 's Graevenweert, geleeghen op de scheydingh des Rhijs, en wederom op de stadt Steenwijk, alwaer duysent voetknechten en vierhondert peerden, uyt de besettingh van de Twent, door verscheide afweeghen waeren by een gekoomen. Deese, hebbende in de naenaght het paelwerk, dat hen ophieldt, om verre gerukt, beklommen de wal, en gelijk se hunnen aenflagh in 't begin door stilte gevordert hadden, soo ook bestormden se, om den schrik by duysteren te verswaeren, met een vreesfelijk geschreeuw en geschal van trommel en trompet, de mueren aen verscheyde oorden. Maer de wachters, sich geensints aen diergelijke ydelheeden stoorende, hebben den bespringhers't hooft gebooden: en dit heeft alle d'andere, die verre van daer woonden (want veele onthielden sich in hutten omtrent den wal opgeslaeghen) doen opwaken, die ten deelen ongekleet, gelijk se ten bedde waeren uytgespronghen, de beklimmers met steenen wierpen, andere half gewaepent, doorstieten sommighe, die reets de wal in hadden, of verdreeven die hen volghden met schieten, en vervolghden selfs de verdreevene. Dus sijn de bestormers, nae cenighe reysen den moedt hervat te hebben, ten laet-

Albertus, hebbende tijdingh van dien welgelukten aenflagh aen Philips gefonden, raedt de stadt te behouden.

Henrik beleeghert Amiens.

Sijnen vruchteloos aenflagh op Atrecht en andere plaetsen. Van gelijken mislukte de hoop der Spanjaerden op 's Graevenweert en Steenwijk.

ften afgeweeken, ontveinsende hunne groote neederlaeghe met het weghsleepen hunner verslaegene. Omtrent den selfden tijdt, als waere de fortuyn de partijen eeven gunstigh, is Maurits, met eenighe schaeren te voet en te peerde, uyt Nymegen, sonder sijn selven ergens rust te geeven, met welbedachten raede om Venlo te verrassen, trekkende, sijnen aenslagh teengevallen. 't Krijgsvolk hadt hy in twee scheepen teegen stroom opgefonden; die met het eerste aenquaemen gelandt sijnde, hadden, met het needermaeken der waghten, en heymelijk verstant met een of twee binnen de stadt, nu reets de poort ooverweldicht. Maer het tweede, dat hondert soldaeten inhadt, kon door 't slappen van de wint, en de drooghte niet bygekoomen: en hierentusschen, de dagh aenbreekende, waeren de steedelinghen t'faemen geloopen, en kreeghen voor eerst, niet sonder geweldt, de binnepoort toe: de meenighte strax daer op aengroeyende, heeft hen die 't buytenste inhielden (aengesien 'er niet booven de vijftigh waeren) door een uytval afgedreeven. En de Luyksche schippers, aldaer leggende, schooten met musketten nae de vluchtelinghen. Nu in sijn derde proeffstuk van dapperheit is alhier gesneuvelt Matthijs Helt, die sijn in deesen aenslagh niet min dan voortijts te Breda en in den Noordtdam befaemt gemaakt heeft, en met hem den scheeps Hopman Schalk. Andere worden gevanghen, en, welk oorloghs recht door een algemeene oovereenstemmingh is doorgedronghen, om diergelijke gevaeren voor te koomen, ter doot veroordeelt. Een, die de poort hadt oovergegeeven, door een heylsaeme stoutheit dwars door de stadt loopende, als ontsfelt in d'algemeene versleegenis, raekt, sonder bekent te worden, aen 't ander eynde ter stadt uyt. Booven dien sijn ook de soldaeten, gefonden met een vloot nae de Vlaemsche kust, onverrichter faeke weedergekeert. Daerentusschen doorliep en plunderde Bouillon, met een kleyne maght, Henegouw en de landen naest aen de Maese. En Maurits ruytery, te stout uyt hunnen seeghen, sijnde uyt de besettinghen van Brabant en Gelderlandt getrokken, worden beyde, in verscheyde plaetsen, van den vyandt oovervallen en geslaeghen. Alleen met soo geringhe aenslaeghen is de Soomer omtrent de Hollanders doorgehoopen, blijvende den Aertshartogh bekommert oover 't behouden van Amiens, en om dat de Vereenighde Landen, terwijl se die rust genieten, sonder nae de geleegenheeden van oorloghe veel om te sien, sijn genoeghen hunne bondtgenooten hulpe te fenden, en selfs niet bestookt te worden. Maer ondertusschen maekten hen ook de binnelandtsche twisten moede, hoewel niet oover 't stuk der Vereenighingh, dogh in een ongeleegte tijdt, en derhalven des te verdachter. De Stadt Groninghen, en die de platte landen tusschen Lauwers en Eems bewoonen, voedende als nogh hunnen ouden, en door den oorlogh ingewortelden haet, waeren swaerlijck te versoenen, terwijl de stadt halsterrigh aendrongh op 't gheen Parma hen, nogh aen 's Koningsh sijde sijnde, wel niet voor een eeuwigheurende wet, maer alleen als by maniere van tusschenspraek, hadt toegestaen. d'Ommelanden in teegendeel, neemende alle gemeenschap met haer, als een verminderingh hunner vryheit, om alsoo hunne saeken alleen te bestieren, d'oude bondtgenootschap met haer afbreken. Wel is waer, dat de Vriessche volken, soo wel als eertijts die van geheel Duytschlandt, eenen geruymen tijt hun gebiedt van elkander afgescheyden gehadt hebben, dervoege, dat se niet, dan naer eyghen goetdunken, gesamentlijk ten gemeenen nutte beraedtslaeghen: echter ook, dat de Ooverlauwers, van gelijken in Grietenijen verdeelt, hunne krachten teegen alle buyte en binnelandtsche onheylen te saemen voegende, een al

1597.

Met geen
beeter ge-
luk be-
springht
Maurits
Venlo.

Doodt van
Matthijs
Helt.

Maurits
ruytery
wordt ge-
slaeghen.

Tweedraghs
tusschen de
Stadt Grö-
ninghen en
d'Ommel-
landen.

1597. gemeen verdragh geflooten hebben met de naebueringhe stadt, aen welke als bloeyende en in koophandel, en in heyligheit van rechtpleegingh, haere naebueren uyt vryen wille een groot geflagh oover die beyde, tot belooningh der bondtgenootfchap, hebben opgedraeghen, gewoon fijnde hunne Staetsvergaederingh aldaer te beroepen. Dogh 't gheen in den beginne uyt eyghen believen gefchiet is hadt in 't vervolgh door langh gebruyk, en verfcheyde onderhandelingshen, kragt van recht gekreeghen: en voorwaer nu was 't de tijdt niet, om de banden van vriendtfchap, op hoedaenighe voet die ook geveft waere, te flaecken. Den Spanjaert in der daet heeft wel van allen tijden een gedeelte fijner moogenheit gefcheenen, de gefchillen der onderdaenen, niets beflechtende, te vocden: maer 't geweldt der Bondtgenooten in teegendeel ruste op cendraght. Derhalven fijn 'er, om de gefchillen by te legghen, reghters gefelt: eerft drie; en, als d'Ommelanders figh in 't geweefene der felver befwaert vonden, neegen andere, welker befluyt door de vergaederingh der Algemeene Staeten bevestight wierdt. d'Uuytspraak was, *dat de Stadt en d'Ommelanden te faemen een heerlijckheit en landtfchap maeken, en onaffcheidelijk van den anderen by de gefaementlijke Staeten van Stadt en Lande fouden geregeert worden; verhandelende fuaeken van grooten gewichte in een algemeene Vergaederinghe, de mindere door afgefondene: 't beleidt der fchattingshen, befgelden, gemeene middelen, en al 's Vorsten en der Geestelijken inkommen en eygendommen gelaeten ten beftiere der felver: fy hadden met eenpaerigheit van stemmen te gaen, waer in de Stadt het voorstemmen, en geen gefaght booven dien hebben soude. Echter was vastgeftelt, dat de Landtreghters (Hooftmannen genoemt) door den Raedt der Stadt, volghens 't oudt gebruyk, by die van Gelderlandt aengenoomen, en van 't huys van Oostenrijk gevolght, fouden gekooren worden, d'ooverighe Raedtsheeren van 't selfde hof, door de Staeten.* Aengaende de koopmanschappen heeft men dusdaenigh een middelwegh beracmt, *dat geene waeren in d'Ommelanden gevallen, of gemaekt, fouden uytgevoert worden, sonder die alwoorens binnen Groninghen ter staepel te brenghen: nogh eenigh bier (fijnde waeter met kooren gekookt, eenen gemeenen drank der Duytsche volken) gedronken, behalven Groningher, uytfluytende die beyde punten noghtans, 't gheen ten behoeve van 't huyshouden moght noodigh fijn: dogh belanghende alle andere uytlandtsche waeren, was hen vryheit toegeweefen: en meer diergelijke punten, welke, fchoon se heevigh oover en weder betwift fijn, my niet lust, als te geringh voor ons ooghmerk, breeder opte haelen.* Maer 't misverftant tuffchen Hollandt en Zeelandt was dest te swaerder, en van meerder gevolgh, om dat door de maght en rijkdommen dier beyde d'eendraght van 't geheele lichaem infonderheit gehandhaeft wort. Hunnen twift was oover de belastingh, gefelt op de koopmanschappen, die nae uytheemsche volken, of nae den vyandt uytgevoert wierden. Hier van hadt yder Provintie den ontfangh, niet t'haeren befonderen gebruyke, maer ten dienfte der gemeene bondtgenootfchap, om daer door te vervallen de feelasten, die yder, den gemeenen nutte sulx vereyffchende, voor fijn deel te draeghen hadt. Die van Zeelandt waeren nogh verder gegaen, hebbende de koopmanschappen, gevoert uyt Hollandt, door hunne eylanden, om nae andere gewesten te vaeren, gedwonghen, de helft van 't verlofgeldt aen hen te betaelen: 't welk, naerdien 't niet konde geweert worden, door een verdragh voor feekeren tijdt tuffchen de twee volken was vastgeftelt. Maer dat verdragh seyde den Hollander op, figh beroepende op het plakkaet der Algemeene Staeten, houdende, dat waer de inlaedingh gefchiede, aldaer

Die door
reghters ge-
felt by de
Staeten be-
flecht wort.

Twift tuff-
schen Hol-
landt en
Zeelandt
oover de
verlofgel-
den.

daer ook het verlofgeldt soude betaelt worden. Boovendien wierden die van Zeelandt beschuldight, dat se door 't verminderen der verlofgelden, en d'overtreedinghen door de vingheren te sien, de gemeene saeke t'hunnen bewinde maekten, en de koopmanschappen en voordeelen van andere, door dat bedrogh, nae sich sleepten, teegen de trouwe ende de punten eener soo noodtsaekelijke bondtgenootschap. Waer op als die van Zeelandt t'hunner onschult inbraghten, dat die van Hollandt, om hunne begerlijkheeden eenen dekmantel te geeven, sich van het bevel der Algemeene Staeten, als wel eer van den naem des Raedts of des Prinsen, dienden, met een geschil meer andere gemenght wierden. Waer by die beyde niet ophielden teegen de lafhartigheit der andere sijne groote diensten in den oorlogh te stellen, en, soo men quam uyt het verbondt te scheyden, bedektelijk sijne krachten op te geeven, waer meede se sich afgesondert beschermen of onderhouden souden, sijnde die van Zeelandt soo verre in gramschap uytgebarsten, dat se weygerden hunne schattinghen in de gemeene middelen in te brenghen. Naec dat ook de mindere volken dit verderfelijk voorbeeldt volghden, is men ten laetsten, naec veel haspelens, ooverkoomen, dat, laetende die van Zeelandt eenighe besondere voordeelen genieten, 't gesagh der Vergaedingh van d'Algemeene Staeten voor 't toekoomende soude ongekreukt blijven. De saeken dus staende gaf men ondertusschen gehoor aen uytheemsche gesantschappen, die en den vrede aenpreefen, en den oorlogh beklaegden, door aendrijven des Spanjaerts, niet soo seer op eenighe hoop van vrede, dan wel om den weygerenden den haet op den hals te schuyven. Met verwonderingh wierdt gehoord, hoewel sijne reeden niet seer aengenaem was, Paulus Dyfalijn, afgesonden van Sigismond, Koningh van Polen, die met een ooverheevighe stemme in 't Latijn luyt uytvaerende, *nae dat hy wijthustigh van de plicht der onderdaenen omtrent hunne Vorsten geswetst hadt, dien van Hollandt dreyghde eenen onvermijdelijken ondergangh door de maght des huys van Oostenrijk, ten waere sy, in tijts hunne schultt bekennende, om vergiffenis baeden, aenbiedende sijnen Koningh tot bemiddelaer. Maer daer beneevens roemde hy ook in 't breede de goeder-tierenheit en trouwe van Philips, en dat in teegenwoordigheit der soonen en schoonsoonen van Oranje en Egmond: en niet min wierden t'eenen dekmantel genoomen de Christelyke Godtsdienst, en 't geweldt des Turck, loerende van verre om sich van hunne tweedraghten te dienen, daer 't naestgegrensde Polen, sich door eene vrede dier vreesse ontslaende, den gemeenen oorlogh was ontweeken. Den Staeten was ook niet onbekent de maeghschappy, die Polen aen Spanjen verknochte, en, 't gheen hen noch naerwer verbondt, dat de Jesuiten 't hof in hadden. Hier op wierdt met beleeftheit geantwoordt, belangende de reghtveerdigheit der saeke, en 't gevaer steekende in de vrede, dat ook de Spanjaert, door een onmeetelijke heersfught, met grooter heevigheit de waepenen teegen Christenen, dan teegen den Turk, voerde, die Sigismond, meer dan maeghschappy van sijnen huysse, behoorden ter harten te gaen. En als hy des onaengesien met bystere verwantheit voortsloegh, als gesint den handel af te breeken, hebben, die met hem in gesprek waeren, te kennen gegeeven, dat, indien men 't reght der volkeren quaeme te schenden, sy soo wel de vruchtbaerheyt van Polen, als Polen hun gelt, souden kunnen derven. Van gelijken hadden ook de Keyser, en de Duytsche Vorsten, neevens de aensienlijkste steeden plaetse en vrygeley voor een heerlijk gesantschap versoght, 't welk de Staeten, houdende de plechtighe koomste eener soo hooghe achtbaerheit verdacht, ontschuldighden. Waerom sy andermael brieven gesonden*

1597.

Wort by geleght.

Verwaende en onaengenaeme reeden des Poolischen gesants aen de Staeten.

Beleest en te gelijk eedelmoe-digh antwoorde der Staeten.

De Staeten ontschuldighen sich met beleeftheit weeghe het gesantschap, welk de Keyser en andere Duytsche Vorsten senden wilden.

1597.

den hebben, oovergebraght door Karel Nutzel, die hen wel scherpe-
 afvraeghden, of dat de eerbiedigheit tot de maeghschappy van Duytsch-
 landt was, of dit was hunne dankbaerheit voor soo veele weldaeden, dat
 vrienden wierdt geweyghert, 't geen ook by alle volken, selfs vyanden,
 was toegelaeten? Dogh dat den gesanten soude gelast worden niet alleen
 van vrede te handelen, hoewel noghtans, indien sich daer toe eenighe
 geleegenheit moght opdoen, sy sich met alle vlijt en yver souden beneer-
 stighen, om tot een trouwe en verseekerde te koomen; maer veele gewigh-
 tige saeken voor te draeghen, in welker handelingh niet min die van
 Hollandt selve, als Duytschlandt hunne welvaert te vinden hadden.
 Dit duyde Nutzel op 't vernieuwen der oude verbonden. Ook voeghde
 men hier by dreygementen, dat niemant straffeloos met de majesteyt des
 rijx den spot soude drijven. Met ootmoedigheid vertoonden de Staeten
 op dit alles, dat se nyt ontsigh en eerbiedigheit ten Duytschen rijke sich
 hadden verplicht gevonden, hen de gedaene waerschouwingh alvoorens te
 laeten toekoomen, op dat se de moeyte van 't senden eener gesantschap, die
 dogh vruchteloos sijn soude, spaeren moghten: dat van hunne saeken, en
 't gheen hen oorbaer waere, geene andere beeter kennis hadden, dan sy
 selve. Een weynigh laeter sijn ook gekoomen Arnold Witfeldt, kansel-
 lier, en Christiaen Barnkaw, weeghens den Koningh van Denemarken,
 die, naedemael hy, gelijk de meeste geloofden, tot het affenden der
 selver veel eer, om dat hy dien dienst niet hadt kunnen weygheren, dan
 uyt sich selven, was bewooghen geweest, heeft voorgedraeghen: dat hy,
 volhardende in de vriendtschap sijnes vaeders met den huise van Nassau
 en de ingeseetenen van Hollandt, en belijdenis doende vanden opreghen en
 gesuyverden Godtsdienst, niet gesint was hen yets afte vorderen, 't gheen
 of deese of hen naedeeligh weesen moght; maer dat, naedien men ook in
 vrede den Godt des heemels suyverder en met meerder opreghtheit dien-
 de, en soo wel de behoudenis van den Staet, als de welvaert der beson-
 dere inwoonders, buyten de hacchelijkheid der oorloghe, met meerder see-
 kerheit bestaen konden, hy sich beloofde dat sijnen raedt en yver ten dien
 eynde hen niet onaengenaem sijn soude. Op soo veele seffens gedaene aen-
 macninghen tot vrede hebben de Staeten met veranderingh van woor-
 den, uytkoomende op den selfden sin, schriftelijk geantwoordt: dogh met
 meerder naeukeurigheit aen Denemarken, dan aen d'andere. De ree-
 denen nu meermaelen verhaelt sal ik ten kortsten ooverloopen, op dat
 niet de walgingh, die sy in het selfde soo vaeken te hooren en te segghen
 gekreeghen hebben van gelijken den leeser ooverkoomen. Sy betooghden,
 dat se aen de bondtgenootschap met Vrankrijk en Engelandt, ten anderen
 aen de hooghste diensten van Maurits verplicht sijnde, voor hen in 't be-
 sonder voorwaerden van vrede noch voordraeghen, noch aenneemen kon-
 den. 't Welk gelijk sy 't onbillik, soo ook daerbeneevens schaedelijk oor-
 deelden, door dien een onderhandelingh van vrede, hoewel sonder vrucht,
 alle menschen in 't oorloghen doet verflaewwen, in vryheit en bondt-
 genootschap van steeden ook tweedraght maekt. Te gelijk wierden ont-
 dekt de brieven, geschreeven by Gulielmo de Sant Clement, Spaensch
 gesant by den Keyser, welke soodaenigh eene hoop deden bliken, en dat men
 door het aenbieden van vrede hadt gesoght de Hollanders by den Duyt-
 schen haetelijk te maeken. Daer by wierden gevoeght de voorbeelden der
 onderhandelinghen van Breedaa, Ghendt en Kenlen, die ten geenem an-
 deren eynde gedient hadden, dan om 's vyandts laeghen teegen Brabandt en
 Vlaendre te doen gelukken. Naer welke dinghen sy geheel geen nytkoomst
 der oorloghe van de trouwe des Spanjaerts, maer eerst van den onsterffe-
 lijken

De Gesan-
 ten des Ko-
 ninghs van
 Denemar-
 ken hande-
 len ook van
 vrede by
 den Staeten.

Sy geeven
 Denemar-
 ken naeu-
 keurigh ree-
 den van 't
 verwerpen
 der vrede.

lijken Godt, die't beleidt der waepenen in sijne handt heeft, en daer nae, of't soo geviel, uyt d'ooveryeenstemmingh der Nederlanden, konden verwaghten. En ook yetwes voor de rechtveerdigheit hunner saeke: met hoe groot eene teegenheit, en door wat noodtdwangh gedronghen, sy gekoomen waeren tot die dinghen, welke hen niet toelieten sich op eenighe vreedehandelingh te vertrouwen. Dan nogh was 'er den naeburighen Vorsten aengeleeghen, dat de Koningh van Spanjen, ontlast van dien swaeren oorlogh, niet door d'ooverygaeve van soo geweldighe maght versterkt wierde; waer toe hy gekoomen sijnde immer hondertduysent mannen soude kunnen in waepenen hebben, om nu den eenen, dan den anderen, op't lijf te vallen. Dat de Spanjaerts voor een vaste stokreeghel telkens in de mondt hadden, ketters moest men met het bloedt der ketteren dempen: en onder die benaemingh, naer het oordeel en van hen en van de Paus, niet meer de belijders des Gereformeerden Godtsdiensts, als die't geloof van Augsburg volghden, wierden begreepen. En naerdien de benaemingh van Republijk nu niet min gehaet is, als eertijts, toen het Roomsche volk in haere volle moogenheit bloeide, den koninghlijken tijtel was, en men noghtans met die volken te doen hadt, die eene opperheerschappy naest aen de vryheit koomende beminnen; eene naementlijk, die niet soo feer door't lot der geboorte, als door verkiesinghe, wordt verkreeghen, 't welk de Poolen oopentlijker onderhouden, en waer van de Duytschen en Deenen alleen de gedaente draeghen, spraken se van hunne regeeringhe op de selfde wijze: *De Nederlanders, seggen se, sijn nimmer dienstbaer geweest, maer 't Vorstendom den wetten. De sorghe en 't handthaeven der wetten is door onse voorouders den geenen toebetrouwt, dien hunne deught aensienelijk maekte. De gemoederen door rechtveerdigheit in 't regeeren ingenoomen sijnde, hebben de heerschappy van ouders op kinderen oovergebraght, dan nogh toen selfs is hunne moogenheit niet onbepaelt geweest, maer gebleeven binnen seekere verbonden; waerom men ook sich van den Koninghlijken naem onthouden heeft. Vorsten en volk sijn by hunne trouwe gebleeven, tot dat Philips, niet alleen met recht en rechtbanken om verre te worpen, met schattighen buyten bewillingh af te vorderen, 't gheen hy beswooren hadt verbrooken; maer, teegen alle Goddelijke en menschelijke wetten, 't heyligh recht der gesantschappen versmaet, sich selven met het bloedt van ontelbaere moorden der onnooselen besoedelt heeft. 't Gheen de natuer alle gedierten ingestort heeft, hun eyghen leeven te beschermen, dat hebben wy gedaen; en voorwaer niet met een losse en verwarde ongebondenheit, maer onder't beleidt des Prinsen van Oranje. Hierentusschen hebben wy langhen tijdt gesmeekt, en Koninghen aengesoght, om't gemoet van Philips te versaghten. Maer ten laetsten, nae dat onder schijn van vreedde tweedraght en wraek hebben verhoolen geleeghen, hebben wy, volghende 't gheen volken, en ook selfs die onder Koninghen leeven, niet ongemeen is, hem, wiens daeden streeden teegen al het geene waer aen een Vorst verplicht is, by oopenbaeren plakkaete, en om reedenen alle de weerelt gemeen gemaakt, afgeswooren. En vervolghens sijn 'cr eenighe te raede geworden's Koninghs van Vrankrijx broeder 't hoogh bewint der saeken op te draeghen, andere Oranje te verkiesen, onder wiens regeeringhe wy gebleeven sijn, tot dat hy door het schelmstuk der Spanjaerden uyt de weerelt weghgerukt is; en nae hem hebben wy tot naesaet in de regeeringh verkooren Maurits, die nu, ondersteunt door een heerlijk verbondt met Koninghen, de landtpaelen door de waepenen uytbreidt.* Van dit alles heb ik ten dien eynde verhael gedaen, om dat den dienst

1597.

Anna van den Hove, verdacht van gevoeltē strydigh met den Roomschen Godtsdienst, wordt tot Brussel leevendigh in d'aerde gedolven.

De vereenighde Staaten ontschuldighen 't partyloopen op den Duytschen boodem.

der teegenwoordighe sacken seheen te vereyffchen, dat den staet, waer in se sich als toen bevonden, onder verre gelegeene volken bekent wierde. En die van Hollandt, niet vernoecht met den vrede af te wijfen, deden ook selfs hun best, om andere tot het anneemen der waepenen te beweeghen, met den Spanjaerts hunne gaetigheit tot anderer rijken, en hunne maght om te beschaedighen te last te legghen, belastinghen voor langh veroudert, en die groote rijken nimmer ontgaen konnen. Om echter die te doen gelooven, wierdt, booven 't blijkbaer voorbeelt van Vrankrijk en Engelandt, voortgebraght den eyfch van Albertus teegen veele steecken in Duytschlandt: en wat van den Godtsdienst was te hoopen, strekte ten bewijse 't onlanghs voorgevallene in Brabandt. Anna van den Hove, cene dienstmaeght, was, neevens Ramparts doghters, twee gefusters welke sy diende, verdacht van strydigh gevoelen met de Pausselijke infettighen, en in de gevanghenis geworpen. En als die, verwonnen of door dreygementen, of door vrienden gebeden, en bekooringhen des leevens, waer door ook mannelijke gemocderen beswijken, met hunne onweetenheit te belijden, vergiffenis verdient hadden, is deese allcen onversettelijk gebleeven: betuygende daerentusschen met seelighe woorden, *dat se was een vrouwe, die, en door haere kunne, en door haeren staet van leeven, buyten alle gewoel gestelt sijnde, soo se vastelijk geloofde, een recht sinnigh gevoelen hadt; soo niet, en men haer oordeelde te dwaelen, 't billijk waere haer sulx te vergeeven: maer soo yemandt teeghen sijn geweeten, door vreesse ooverweldicht, hoewel de waerheit spreekende, darde lieghen, die misdact niet voor menschen, maer voor Gode strafbaer was.* Die van den Raede versoekende 't gevoelen van Albertus of sy vonnissen souden, gaf hy, soo men verhaelt, tot antwoordt, *sy de plakkaeten hadden in 't werk te stellen.* Met meerder reeden magh sich yemandt verwonderen, dat men in soo bittere en in d'ooghen der aenschouwers selfs soo verwocde straffe, behaeghen geschept heeft. Sy is tot Brussel leevendigh onder d'aerde bedolven; 't is geloofelijk, dat de beleyders dier wreetheit berouw verwacht hebben. Dogh sy nu in den kuyl afdaelende, gestelt tusschen de doodt en 't noopen der Prieesteren tot aengeboode vergiffenis, heeft 'tooverschuppen van aerde onverschrikt, en alleen in gebeden tot Godt, ontfanghen. Deese stantvastigheit eener vrouwe is met groot meededooghen der Nederlanders geroemt geworden; maekende de nieuwigheit der sacke de saem te berugter, daer certijts 't ombrenghen van veele duysenden, slechts eens gehoord sijnde, vergeeten wierdt. En naderhandt is 't Albertus genoegh geweest diergelijk eene soort van misdacten door dreygementen, of, wen hy geperst wierde, door geheymstraffen, in te toomen. Dan ondertusschen dienden de Hollanders sich van de haeteljkheit dier saeke, met alle menschen, wien de Godtsdienst ernst was, tot voorkoomingh dier wraeke aen te setten. Van gelijken hebben se den Koninghen bedankt voor hunne sorghe, genoomen in 't bevorderen van de ruste der Nederlanders, en yder van hen gebeden den welstant hunner sacken te willen gunstelijk in acht neemen. De gefanten sijn gcherberghet en onthaect op kosten van den Staet, en op hun afscheit begifticht. In de brieven aen de Duytschen *hebben se sich van 't partyloopen in de naebuerighe landen ontschuldicht, met vergelykingh der vyanden, en den noodtdwangh des oorloghs, om 't welk te weeren 't eenigh middel waere, den Spanjaerts soo verre doenlijk te verdrijven: oover welker baldaedigheit in 't beweldighen der plaetsen op den Duytschen boodem sy klaeghende meermaels geboort, maer nimmer geholpen waeren. Waer door se, ook aengaende deese saeke, sich genootsaect vonden alle*

honne

hunne hoop in hunne waepenen te stellen, die nochtans in 't toekoomende geene onzijdighe volken souden beschaedighen. Dat se dienthalven ook de maendtgelden der krijgskneghten noch onlanghs verhooght hadden, om hen door des te naewwer krijgstught in toom te houden. De Deenen hadden in 't besonder versoght, door den oorlogh, die buyten hen was, niet beswaert te worden, noch versteeken vanden handel met de Spanjaerts. 't Welk de Koninghinne van Engelandt, soo welden Koningh van Denemarken, als dien van Polen, sijnde de selfde gesanten, die in Hollandt geweest waeren, aen haer gefonden, geweyghert hadt: en als deese, verheffende de natuer, bybraghten, dat die en de see en het reght om oover en weeder te handelen allen volken heeft willen oopen stellen, hadt sy geantwoordt, dat 'er niets soo seer met de natuer en 't reght der volken oover een quam, als 't gevaer van sich te weeren; waerom de wijse nimmer gedooghen sal, dat hy, wien hy weet sijnen onderganch te soeken, door eenighen bystant worde geholpen. Des sy niet alleen waepenen, maer ook allen anderen toevoer verboodt: gemerkt sy staende hieldt, dat, door een vastgestelde gewoonte van oorlooghen, het vrystaet sijnen vyandt selfs door hongher te beklemmen, om hem tot het aenneemen van vrede te verplichten. 't Selfde verdaedighde se met het verbondt der oude Engelsche met de Hanfsteeden, en de voorbeelden van andere prinzen, spottende met Paulus Dyjalin, die, door sijne verwaende manier van handelen, veel eer een kriegsboode geleek, dan een gesant: ook spaerde se Sigimondt niet; als eenen naementlijk, die, om sijne jonkheit, en om dat hy door verkiesingh tot de kroon gekoomen was, der koninghen wijse van doen onkundigh was. Dat voorwaer sijn vaeder en grootvaeder, toen se teegen den Muskoviter oorlogghden, wel anders met de Engelschen gehandelt hadden. Dit was quansuys den schoonen dank, dien men haer bewijzen quam, voor dat se, door bemiddelingh haerer gesanten, en Sweeden van den Muskovitischen oorlogh, en Polen van den Turxen hadt bevrijdt. Dogh die van Hollandt, 't niet reedelijk oordeelende anderen hardere wetten dan hen selven voor te schrijven, hebben, sonder sich daer teegen te versetten, alle andere volken, onder gelijk reght met de inwoonders der Vereenighde Landen, hunnen handel nae het Westen, en 's vyandts kusten, onbekomme't laeten drijven. Dit jaer sijn 'er verscheyde uytrustinghen en toghten ter see gedaen, van welker beleidt men in 't begin sich groote sacken beloofde, die echter, mits soo veele onseekerheden, in hunne hoop verydelt sijn. d'Engelsche, verlekkert op de voorspoedt in hunnen toght nae Kadix, vlamden op 't ooverrompelen van 's vyandts nieuwe scheepsreedingh selfs binnen sijne haevenen, op 't bemaghtighen der eylanden Azores, op 't weghneemen van rijkgeleede scheepen, en 't verooveren der gener die uyt de wijtgeleegene Indien wederkeerden. Hier toe heeft de Koninghin verveerdicht festien haerer kloekste scheepen, geweldigh gewaepent, waer onder twee voor Kadix genoomen, en de Hollanders twintigh der hunne, onder 't beleidt van Warmondts daer neevens gevoeght. Daer by waeren omtrent festigh andere van minder groote, om oorloghs behoefden en krijgsvolk te voeren. Want sy hadden te gelijk geschut om steeden te bestormen, en sesduysent soldaeten, om die te doen landen, met sich genoomen; onaengesien de tijdingh, dat op de seekusten van Spanjen ook voetvolk gereet gehouden wierdt. 't Opperbewint oover die vloot en 't krijgsvolk was den Graeve van Essex opgedraeghen, om d'onheylen, onlanghs gereefen uyt de tweedraght der Opperhoofden, te verhoeden. Deese in Hoymaendt uytgelopen sijnde, hadden in 't eerst een besaedighde see,

1597.

Elisabeth
weyghert de
Gesanten
der Konin-
ghen van
Polen en
Denemar-
ken den
handel met
de Span-
jaerts.

Dien de
Hollanders
toestaen.

Ongelukkige
uyt-
koomst van
Essex see-
toght.

1597. en een fachte koelte uyt den Noorden hielt de seylen foetjens draeghende: de wint korts daer aen geweldigh opgesteeken, en wanneer de vloot in ruyme see was, op de hooghte van Gallicien, de windt en den Ocean naer 't Suyden gekeert sijnde, vermenght met vreesfelijke storm, verstroyde te gelijk de scheepen en den raedt der hoofden. Eenighe, hebbende de lightste scheepen, sijn tot in 't gesicht van Spanjen opgelaveert; de meeste, verdrietigh oover d'ongemakken en de gevaeren der see, lieten't, om des te spoedigher in 't vaederlandt te keeren, voor de windt afloupen. Maer Essex, onaengesien de masten van sijn schip gebrooken, de gebinten van een geweeken waeren, soo dat het instortendt waeter ter naeuwer noot was uyt te pompen, wilde sijn reys vervolghen, en 't teegen de windt in setten: dan en 't uytzicht wierdt hen benoomen door donkere wolken, en 't gehoor door 't schreeuwen der verbaefde, door 't teegeneen druyffen der baeren, en het donderendt gekraek des heemels: behalven dat de teegenwoordighe vreesse 't scheepsvolk hunnen plight en 't gesagh voor hunne hoofden hadt doen vergeeten. Dus door 't eenpaerigh gevoelen der gener die hy by sijn hadt ooverreedt sijnde, heeft hy de meeste scheepen, die door lekken pas vlooten konden, soo dat 'er 't waeter naelijx door ooverfwaeren arbeit was uyt te pompen, nochtans alle, den tienden dagh nae sijn uytloopen, behouden in Engelandt gebracht. Alwaer, terwijl hy d'ooverighe scheepen sijner vloote verwaghte, en door teegenwindt in de haeven gehouden wierdt, gebrek aen leeftocht, en ooverval van siekten hem genootsaeken de vrachtscheepen en 't krijgsvolk af te danken, behoudende maer een regiment oude en geoeffende soldaeten, 't welk Veer, met bewillingh der Hollanders, hadt met sijn genoomen. Met de troepen sijn ook d'aenflaeghen geweldigh ingekrompen, en laetende de hoop van oorloghen te lande vaeren, is men te raede geworden, de vloot uyt Indien koomende omtrent de eylanden Azores t'onderscheppen. Maer d'Engelsche scheepen anderwerf door nieuwe stormen beschaedicht of verstroyt sijnde, is Essex, nae dat hy langh op see gesworven en eenighe eylanden in 't voorbyvaeren geplundert hadt, korts daer aen, door mislagh der lootslyuden, afgedwaelt, terwijl Rawleygh, weynigh gestelt om naer bevel te luysteren, een andere streek sette. Hierentusschen koomt de Spaense vloot, gelaeden met kostelijke rijkdommen, in de haeven van Angra, achter 't eylandt Terceira, 't maghtighste der Azores, wordende d'Engelsche door teegenwinden en voorooverhanghende rotsen belemmert. Drie scheepen echter, afgedwaelt van d'andere, sijn gefrant of veroovert: waer uyt een oeuvle tweedraght is gereesen, beschuldighende de Hollanders Rawleygh, Amirael van een Engelsch esquadre, dat hy hen een genoomen schip, terwijl se een ander vervolghen, hadt ontweldicht. Op de selfde reys sijn eenighe geringhe ongeveste steedtjens door d'Engelschen in brandt gesteecken, gelijk ook een Caraeke uyt Indien koomende van de haere, om niet in 's vyandts handen te vallen. De hoofden dus van hun oogmerk versteeken, en de Winter, onbequaem om see te bouwen, op handen sijnde, wierden, nae hunne wederkoomst in Engelandt, van eenighe, hen niet al te gunstigh, uytgelacchen; en den nayver, die nu voor langh onder hen gebroeyt hadt, tot vyandtschap uytbarstende, hebben se de rampaelighe uytkoomst dier vaert verschoont met voor te wenden het omsigh-tigh beleidt hunner raedtslaeghen, en met den yveren den arbeit tot het uytvoeren der selver aengewendt. Dat noch den wijfen de toevallen der fortuyn in sijne handt heeft, noch sulx van een reedelijk mensch gevordert wordt. Swaerder was het geval van Padilia, die, met gelijken last,

als

als eenighen tijdt te vooren, uyt Spanjen, tot afbreuk van Engelandt, gefonden, met hondert en acht fcheepen, bemant met achtduyfent foldaeten, sijne reyfe vry verre gevordert hadt, wanneer, door vreeffelijk stormen uyt den Noorden, drie Galeoenen, ses andere fcheepen, en meenichte van menschen en geldt in see verfwolghen fijn. Padilia weder t'huys gekoomen, wordt, fchuldigh aen onvoorfichtigheid, of om dat hem het geluk nu meermaels teegen gelooopen hadt, van fijn Ammiraelfchap afgefet, en in fijn plaets gekooren Don Diego Brocaro. Deefe Soomer fijn vier Hollandtſche fcheepen, die de derde Lente voor deefe waeren uytgevaeren, d'eerfte van allen uyt Indien weder in 't Vaederlandt gekoomen. En niet grooter is geweest de blijdfchap, dan de verwonderingh der ingefctenen, wanneer ſe hoorden, hoe de volken van't eylandt Madagaskar op de keer van Afrika nae 't Oosten, de ſchaemelheit befneeden en bewimpelt hebbende, voorts met het lichaem naekt loopen: op wat wijfe deefe Godt kenden, en niet en kenden: hoe groot een vermooghen de quaede geeften aldaer hadden: en wijders, dat ſe elkander niet door naemen, en ook niet de tijden, onderſcheyden; hoe ſe onfer feeden ſoo onkundigh waeren, dat ſe teegen eenen tinnelepel eenen os verruylden. Daerenbooven verhaelden ſe hoe gevaerlijk de muystery van 't ſcheepsvolk in 't midden van ſoo veele gevaeren geweest was: dan ook den trouweloofen aerdt der woefelinghen, dien de Portugiſſen doorgaens, en inſonderheit op Iava, omgekoft hadden, om, onder ſchijn van vreedde, moort en plunderingh te verberghen: waer uyt ſlaeghen en tijt verlies reeſen. Maer dat ſelfs de Hollanders eenighermaeten ſchult hadden: want dat door ouders of vrienden derwaerts gefonden waeren, die, om hunne ſchulden of quaede feeden uyt het vaederlandt verjaeght, met hunne gebreeken vergefelſchapt quaemen. En de domheit van eenighe is ſoo groot geweest, dat ſe, onder die arghwaenende volken, de diepte der haeve van Bantam, by helderen daeghe, peylden. Dat Java een eylandt is, ten naeften by als Engelandt, en niet, als ſommighe gelooven, een gedeelte van 't vaſte landt van 't Zuyden, is door 't rondtom vaeren gebleeken. 't Heeft veele Koninghen: eenighe aenbidden, nae de wijfe hunner voorouderen, afgooden; andere hebben, niet ſeer langh gelededen, den Godtsdienſt der Mahometanen aengenoomen. Ook hadden ſe befoght het eylandt Sumatra, Groot Java, en 't kleyne eylandt Bali: en in 't wederkeeren een ander, genaemt 't eylandt Sant Helena, vruchtbaer in veele dinghen, dogh van geene menschen bebouwt. Seedert dien tijdt hebben de Hollanders begonnen peper en andere ſpecerijen, die onder eenen warmen heemel vallen, te haelen; welken handel de Venetianen in voortijden oover Egypten gedreeven hebbende, de Portugiſſen, vindders van dien Ocean, door langhe vaert en gifte des Paus omtrent hondert jaeren alleen genooten hadden. Deefe eerſte vaert heeft, nae meenighvuldighe ſwaerigheeden, echter buyten ſchaede, hoop van winſt voor 't toekomende gegeven: en veelen niet alleen in Hollandten Zee-landt, maer ook ballinghen uyt Brabandt, derwaerts genoodight, om de ſelfde met grooter getal van fcheepen t'onderneemen. 't Beleggh van Amiens wierdt feedert de Lente nu eenighe maenden fleepende gehouden, t'wijl de Koningh, hoewel al met een aenſienlijk heyr van veertienduyfent, ſpaerfaem oover 't bloedt der ſijne, en niet graetigh nae dat van andere, fijn leegher beſchanft teegen geweldt van binnen en buyten: en eerſt toelegh op een ſaemensweeringh der burgheren, en, nae dat deefe was ontdekt, op 't vullen der graften, op 't ondergraven van de wal, bedrijven van weynigh bloedts, maer langhen duer, en waer in de beleegeraers

1597.

*Swaerder
rampspoedt
Padilia an-
derwerf be-
jeeghent.*

*Die van fijn
Ammirael-
ſchap afge-
ſet wordt.*

*Eerſte wee-
derkoomſt
der Hol-
landtſche
ſcheepen uyt
Indien.*

*Der ſelver
verhael van
die volken.*

*'De Hollan-
ders haelen
peper, en
andere ſpe-
cerijen uyt
Indien,
ſijnde eertijts
geweeft den
handel der
Venetianen
en Portugij-
ſen.*

1597. raers niet al te wel geoeffent waeren: ook gebrak het den beleegerden nogh aen dapperheit, nogh aen krijgsliften, om, op hoop van ontfet, tijdt te winnen; drieduyfent verdachte burghers fijn 'er uytgefet: waer teegen eenighe ruytery, terwijl de vyandt figh verfaemelt, binnen geraekt sijnde, de befettingh verfterkte. En hoewel hen de peft drukte, gefchieden 'er veeltijts uytvallen en flaeghen buyten de wallen, met wiffelbaere kans, die uytftekende hoofden ten weeder sijden, en onder die den beleider des aenflaghs Portocarrera, heeft wegh genoomen: en de fteedelinghen hadden de froom opgeflopt, en dien ruggewaerts nae den vyandt doen ooverloopen. Maer de gefondene, om door onbewaekte plaetsen in de ftadt te koomen, en met hungetal de befettingh te verfterken, meermaels te rugh gedreeven sijnde, is den Aertshartogh felve, met fijne oude en nieuwe troepen, als ook met de leenheeren en benden van Ordonnantie, die hy volghens 't oudt gebruyk hadt opontbooden, en gefchikt in vaendelen en kornetten, met meerder gefchal als hoop, omtrent den Herfit, daer op aengekoomen. In den eerften aenfien bleek het, dat door 's Koningshs beschanfinghen heen te breeken onmoogelijk was; en de vyandt; nu omfichtigher dan naer gewoonte, d'onfekerheeden van een veldtflagh niet foude waeghen. Daer vielen eenighe geringhe fchermutfelinghen tuffchen kleyne partyen: en Pikardijen, nu verwoeft door den oorlogh, hadt gebrek aen levensmiddelen, en daer op ook fiekten onder den man gebraght. Deefe reedenen hebben den Aertshartogh genootfackt te vertrekken, sijnde hy felve aen 't quijnen van verdriet oover 't verlies der fteede, welke, nae 't verloop van acht daeghen bestants, figh, volghens verdragh, indien 'er onderwijlen geen fterker hulp dan duyfent mannen binnen geraekten, aen Henrik oovergeeft; en dees, waer door hem 't vervolghen fijner feeghe ontglipte, wordt, uyt vrees voor de Winter, door noodtdruftsbehoefte, van 't belegh van Dourlans afgetrokken. Korts daer aen fendt Albertus, ter beede der Vlaeminghen, een gedeelte fijner fchaeren, om d'uytganghen van Ooftende met fchanfen te befuyten, aengefien hy, hebbende de werken der plaetsê, foo van de feekant als de landt sijde, laeten befpieden, en bewuft fijner teegenwoordighe fwakheit, 't belegh felve als nogh niet darde onderneemen. Daerentuffchen echter wierden ingetoomt de plunderinghen van Eduardt Norrits, fteêvooght der fteede, die ftraffeloos 't geheele landt door ftroopte, en figh den vyandt ontfaggelijker gemaekt hadt, nae dat hy onlanghs Alvarus Agilare, fteêvooght van Duinkerke, neevens anderen buyt, gevanghen hadt weghgevoert. 't Heeft my goetgedacht den draedt deefer faeken tot op 't eynde des jaers t'achtervolghen, om 't gheen by de Hollanders ondertuffchen is verricht, als dinghen aen deefe niet gefchackelt, in 't befonder te verhaelen. Sy hadden tot diep in de Soomer ftil gefeeten, terwijl Vrankrijk 't geldt, Engelandt 't krijgsvolk ophieldt, afwaghtende veranderingh van faeken, of muystery der vyanden. De troepen van Albertus tot het ontfet van Amiens opontbooden sijnde, heeft men geraeden gevonden die geleegenheit ter verrighingh waer te neemen: maer de belanghen der Provintien, in wat gewest men den oorlogh voeren foude, van den anderen verfchillende, wordt de keure gelaeten aen Prins Maurits, Graef Willem en den Raede van Staete. Hen heeft goetgedacht den vyandt die befettinghen te doen ruymen, welke de Spanjaert nogh maer weynighe in de gewesten van Ooveryffel, onder befchermingh van Frederik van den Berghe, ooverigh hadt; om, den oorlogh binnenden Rhijn getrokken sijnde, de landen aen d'oover sijde geleeghen van 's vyandts brandtschattinghen te bevrijden.

Om

Portocarrera, verdaedighende Amiens, wordt doorfchooten.

Den Aertshartogh trekt te vergeefs tot het ontfet van Amiens;

Dat figh aen Henrik oovergeeft.

Albertus befuyt de uytganghen van Ooftende.

De Vereenighde Staeten trekken te velde, om de Spanjaerts uyt de befettinghen van Ooveryffel te verdrijven.

Om deesen aenflagh met meerder sekerheit te doen gelukken, wierdt men te raede (aengesien men geen gelijke troepen teegen de sijne binnen 's landts hadt, en het ook te duchten stont, dat de Spanjaert, van beraet veranderende, moght te rugh trekken) hem, die soude willen volghen, den wegh af te snijden, sich verseeckerende van de plaetsen, daer hy konde oover den Rhijn setten. Dit, gelijk het t'eenen uytsteekenden luyfter hunner achtbaerheit strekte, diende met eenen tot verseeckeringh der grensplaetsen, en om den toevoer nae Duytschlandt, die door den vyandt, tot geen geringhe sehaede voor de koopmanschap, geslooten was, vryen gangh te geeven; dewijl de goederen oover see ontfanghen langhs de stroomen te vervoeren, en weer andere in te brenghen, ondoenlijk viel. Eerst te deeser tijdt wordt Henrik Frederijk, hebbende nu veertien jaeren, en 't voorighe sijner jeught tot dien dagh te Leyden doorgebracht in d'oeffeningh van taelen en wetenschappen, van daer genoomen, om de beginselen der krijgskunde in te neemen. De Prins en d'ooverighe krijgshoofden vergeselschapt met deesen en meer andere van sijnen huysse, nae heymelijk geraedtleeght te hebben, op dat de vyandt niet soude kunnen naevorsen, voor wat plaets hy voornaementlijk sorgh te draeghen hadt, neemen hunnen wegh nae 's Graevenweert. Seevenduyfent voetknechten en twaelfhondert peerden, in aller yl derwaerts gerukt, sijn met ponten oover den Rhijn, en van daer met een scheepsbrugh oover de Wael geset, meedevoerende de waeghenen en het leeghertuygh. Maer de scheepen, waer in veertigh halve kartouwen en alle andere oorloghs behoeften, gerekent nae deese meenighte, quaemen met een voorwindt de stroomen opseylen. 't Leegher trekt langhs den oever, die eertijts den Françoisehen, of ook den Roomschen, genoemd wierdt: in 't voorby trekken wierdt Alpen, een kleyne stadt met haer kasteel, soo haest de besettingh 't heyr en de stukken (want de veldtstukken is men gewoon op wegh meê te voeren) in 't gesicht kreeghen, sonder uytstel oovergegeeven: en den selfden avondt de ruytery gefonden, om Rhijnberk te berennen. Men vindt 'er van gevoelen, dat die plaets in voortijden Tiberiacum is genoemd geweest, en daer van noch 't ooverblijffsel, door taelvallighe verkortingh, in haeren heedensdaeghsen naem draeght. Dit is een kleyn steedtjen, maer rijk door tollen, om dat het op dien oever, te vooren gemelt, aen den Rhijn leght; booven Santen, 't welk men geloofte sijn het oude Vetera, certijts seer vermaert door 't beleggh der Roomsche Legioenen en den oorloggh der Batavieren. Maer in de boght heeft het Weesfel in 't gesicht; sijnde van achteren geslooten door de grensen van Gelderlandt, en van beyde de sijden door de landen van Kleef en Gulik. Het behoort onder 't gebiedt des Bisschops van Keulen; dogh Parma hadt het voor deesen, onder schijn van den Truxisehen oorloggh, daer in veel haspelens is geweest, bemaghtight: secdert dien tijdt is het, behalven haere natuerlijke sterkte, en oude werken, geveest door menschen handen, met een besettingh van ten minsten duysent mannen, Nederlanders en Hooghduytschen, bewaert geweest. Aen 't booven eynde der stroom is eenen weert, groot in sijnen omtrek drieduyfent schreeden, aen de stadt vast, sijnde alleen daer van afgescheyden door de rivier, die deesen kleynen weert omvanght. Op deesen heeft de Prins soo veel volx geleght als noodigh was, en een brugh oover de stroom, om sich van allen toevoer en voeragie te verseeckeren. Daer nae, hoewel 't regenachtigh weder was, sliact hy sijn leegher, voornaementlijk op twee plaetsen: maer op dat 'er geen oopeningh gelaeten wierde, belaste men de scheydinghen met een doorgaende loopschanse en een gracht van beyde

1597.

Henrik Frederijk vergeselschapt Maurits.

Die Alpen ingenoomen hebbende, Rhijnberk beleegeren.

1597.

de de kanten der stroomen, aen een te hechten. Dus is de stad beslooten, om dat de schepen den Rhijn beset hadden: dogh de sterkten, geleghen hier en daer op de weeghen, en rivieren van minder naeme, wierden door soldaeten uyt het leegher by waghbeurten beset gehouden. Al 't welk dier wijze bestelt sijnde, vingh men aen eenen tweeden arbeit, en 't maeken van loopgraeven, om veyligh de stad te naederen: sonder dat de beleegerde de stoutheit hadden van 's vyandts werken door uytvallen te vernielen; alleenlijk werden se sijn met schieten van verre; want, hoewel se niets gebrek hadden, was 'er geen dingh in soo grooten oovervloed, als geschut: werdende in de stad gevonden omtrent taghtigh stukken: met deese hadden se hunne sterkten, met deese de hooghten in de stad beplant; dienende sijn insonderheit tot diergelijke schaed van den grooten tooren, die booven 't Raedthuys uytsteekende, de plaetsen naest aen de stroom allermeeft beschaedighde. Uyt deesen veele ter needer geschooten sijnde, ontfont 'er in 't leegher ontferminghe, vreesse en gramschap: naedemael ook Luidewijk van Nassau met een koeghel in sijn dije getroffen wierdt, en 's Prinsens gevaer gemerkt uyt eenen, die juyft door sijne tente vloogh. De beleegeraers plantten hun geschut daer teegen, en maekten den tooren weereeloos, darrende niemandt aldaer langher stant houden. Maer flauwelijk hadt men tot noch toe en met poosen gegaen, dogh nae dat men hadt begonnen en de graft te vullen, en, onaengesien quaedt weeder, onder geduerighen reeghen, een galerye verre nae 't raveleyn oover te brenghen, heeft men met schieten van de weert voornoemt op de Rhijnpoot, dogh op d'andere sijde van het plat der steede, onophoudelijk voortgevaeren. Daer op wierden 'er gesonden om den beleegerden de stad op te eysschen, als sijnde nu blijkelyk, dat men geen ydele dreygementen dede, dewyl men alles wat naest aen 't stormen was in 't werk stelde. Hunne beede om stilstant wierdt afgeslaeghen; en dien dagh tweedyfent scheuten achter den anderen gedaen. En hierentusschen hadt Willem van Nassau de halve maen op de stroom bemaghticht, sijnde de verdaedighers door geweld van schieten daer uyt gedreeven. Een scherpe opeyflingh heeft den beleegerden den moedt doen sakken, wanneer men hen verklaerde, dat se 't uysterste te waghden hadden, en, wen se verder weer booden, geen genaede. Dus wordt Rhijn-

*Rhijnberk
wordt oovergegeeven.
ven.*

Den Aertsbisschop van Keulen ver-soekt de weedergaewe der stad.

Antwoordt der Staeten.

den tienden dagh oovergegeeven, en den besettelinghen vergunt yder met het sijne uyt te trekken. De gemeene stukken der vyanden en de schepen vielen, gelijk altoos, den ooverwinnaer in handen. Men vindt 'er, die hen van al te voorbaerighe vreesse beschuldighen, insonderheit naerdien Graef Herman van den Bergh, landtvooght van Gelderlandt, 'thunner ontfet, in aentoght was, 't sy de schult van dien mislagh geweest hebbe by den steêvooght, een onmaetigh snorker, en te opgeblaesen eer 't op gevaer aequam: ook of by den soldaet, dien veele, dewyl hy, korts nae sijn uyttocht, binnen de stad Gelder aen 't muyten sloegh, van 't voorleedene ooveruyghden. Deese saeken aldus beschikt sijnde, quamen 'er gesanten van den Aertsbisschop van Keulen, en de sacmeningh der Geestelike by Prins Maurits, en vervolghens by de Staeten, versoekende ontruymingh en weedergaewe van Rhijnberk, als van een vrye stad, en die met den oorlogh geen gemeenschap hadt. De besondere welgelegenheit dier plaetse heeft den Staeten bewooghen, op deese wijze te antwoorden. *Onaengesien door 't reght der seeghe al 't gheen de vyandt heeft beseeten ons wettelyk schijnt toe te koomen, echter bestaet het vertrouwen van de billijkheit der Hollanders, by u opgevat, in geen ydele waen, dewyl gy geen swaerigheit maekt, 't gheen soo langh aen de gewel-*

weldenary der Spanjaerden gelaeten is, uyt onse handt weederom te eyschen. Wy souden ude plaets van selfs inruymen, ten waere 't voorleedene ons hadt geleert, dat gy onmaghtigh sijt die te beschermen. 't Onrecht is hy elendig, wien eens anders vaddigheit naedeeligh is. Nu soo de Spanjaert met sijn leegher voor Rhijnberk trekt, gy de selfde sorghe als voor Bon en Nuys draeght, worden wy door strooperyen uytgeput: ons eyghen landt en de gemeene stroom ons ook ontweldicht, dus geeven wy de stadt niet weeder, maer oover. Waerom gelooft ge niet liever, dat se de uwe is, dogh ons te pande gelaeten, en niet alleen teegen gevaer, maer ook voor de gedaene kosten, welke seker 't billijk waere ons weeder uyt te keeren, indien we voor u gewonnen hebben? Voorts belooven wy, dat den tol, dien den Bisschop is gewoon alhier t'ontfanghen, hem trouwelijk sal geworden. Met dit antwoordt sijn se dat pas afgeweefen. Echter noghtans hebben de Staeten Rhijnberk niet geveft als een stadt haer toebehoorende; alleenlijk wierdt weeder opgemaakt 't gheen door 't belegh vernielt was, en tot besettingh daer binnen gelaeten een regiment, met een kleyn getal peerden; boovendien, op dat de vyandt daer omtrent niets hadt te nestelen, sleghte men de schans Mutiliana, om dat de selfde nae behooren te sterken, te veel tijdtscheen te vereyffchen. Deese schans, voor deesen op den oever des Rhijns gebouwt door Camillo Sachino, die onder Parma diende, was treffelijk geleeghen; en, gelijk men geloofde, op d'oude ooverblijffelen van Alchburgh, een kleyn steedtjen, welkers oorspronk 't oude Duytschlandt selfs van de beuselaghtighe doolinghen van Ulyffes afgehaelt heeft. Hy selfs hadt se den naem gegeeven nae sijn vaederlandt, geleeghen op den boodem van Parma. En 't is buyten twijfel, dat de stichter sijn door dit werckstuk eenen langhduerighen roem, en geheugenis onder den naekoomelinghen beloofst heeft, welke toens, juyft als de Graef van Hoothenloo, die met kleyn gevolgh nae Duytschlandt reyfde, daer voor by reedt, met groote ontsteltenis verlaeten, en uyt 's Prinzen last gesleght is; wordende van veelen bijster uytgelaechen de verwaentheit van den Italiaen, die 'er in een opschrift hadt gestelt (ik sal de eygene woorden verhaelen) *een onwinnelijke schans, gebouwt door eedelmoedighe dapperheit*. Op dees tijdt hebben de Vereenighde Staeten gefchreeven aen de Vorsten van Nieuburgh en Brandenburgh, *dat se liever hadden willen hen den wegh in't landt van Kleef metter daedt baenen, dan met woorden belooven. Dat voor 't ooverighe aen hen stont, den bequaemen tijdt en gelegenheit om hun recht te verseecken, waer te neemen*. In de selfde streck is Meurs, geleeghen op den Keulschen boodem, maer onder beshermingh der Vorsten van Kleef. Die 't beseeten hebben voerden den tijtel van Graeven. De laetst oovergebleevene erfgenaeme van dat geslaght is geweest de Gravin van Valburgh, die certijts grooten luyfter hadt gekreeghen door haer huwelijck met den Graeve van Hoorne, maer weduwe geworden was door Alvás wreetheit, en sijn andermael herhuwelijckte met den Graeve van Nieuwenaer, uyt haeren stamme, van wien se naederhandt berooft wierdt. Terwijl deese sijn in Hollandt onthieldt, hadden de Spanjaerts de stadt en haer kasteel, van geen geringhe sterkte, elf jaeren te vooren by hen ingenoomen, in besettingh, welkers getal Graef Herman van den Berghe, ter been geraect op het geruecht van Rhijnberk, dan tot ontfet te laet, en onmaghtigh slaghe te leveren, booven de achthondert man versterkt hadt; waerom hy sijne ooverighe schaeren met sijn neemende selfs te rugh oover de Maes sette. De stadt leght afgescheyden van den oever, waer door de vyandt te lighter aenkoomen, den beleegeraer te meerder ongemakken heeft. De Prins, de gelegenheit

1597.

De Vereenighde Staeten sleghten de schans Mutiliana.

Hun schrijvẽ aen Nieuburgh en Brandenburgh.

1597.

heit wel besighticht hebbende, sloegh sijn leegher needer op twee plaetsen, nochtans sonder omgravingh: den reegentortenden Herft verachterde hem, die nu begon aen te schanffen, in 't naederen. Den derden dagh heeft hem gebraght tot aen de graft, die op drie plaetsen gevult wierdt. Tot nogh toe hadden geene stukken gespeelt om bressen te schieten; maer Maurits gelast eenighe te planten, en een brugh te verveerdighen, als gesint te stormen, wanneer, en selfs onverwaght, de steê- en slot-vooght (genoemt Andreas de Miranda, een Spanjaert van geboorte) oover en weeder gyselaers gegeeven sijnde, is tot verdragh gekoomen: hoewel hy weynigh te vooren by brieven door Maurits versoght sijnde, dat hy 't kasteel, wen hy konde, verdaedighen, de stadt en haere burgeren, gestelt buyten 't reght der oorloghe, verschoonen soude, verwaent geantwoordt hadt. d'Uyttrekkenden is vergunt vendelen, waepenen en een stuk geschut met sich te neemen, terwijl de Prins, met het toestaen dier ydelheeden, het sleepen des oorloghs afkoopt, en hy sijne schande met de glimp van valsche eere liefkooft, hoewel hy, op het voorbeeldt van Rhijnberk, gebrek aen buspoeder ten dekmantel gebruykte: maer ook dat hadt te bekoomen geweest, en, mits de stadt een weynigh opmaeckende, soude 't hem aen geene konstenaeryen om 't belegh nogh sleepende te houden ontbrooken hebben, wen hem de vrees niet al te voorbaerigh 't hert beneepen hadt. Terwijl de krijgsmaght van Vrieslandt Maurits volght, valt Frederijk van den Berghe ondertusschen met de sijne, gelicht uyt Linghen en andere besettinghen in Seevenwolden (naem eener gedeelte van Vrieslandt) van waer hy, naer veele strooperyen, en het afbranden van hoeven, eenighen buyt en gevanghenen met sich voerde. Echter hebben de besondere rampen geensints de gemeene aenslaeghen verachttert. 't Leegher der Hollanders dan slaet, omtrent Orsoy, een scheepsbrugge, en trekt oover den Rhijn. Op deesen toght is hen ook gevolght 't selfde geluk, dat het tot nogh toe met geseegende ooverwinninghen hadt begunsticht, sonder yemandt te bejeegenen, terwijl Albertus raedtsaemst oordeelt op de Françoische grensen te blijven hanghen, waer door de besettinghen in vrees stonden. Alwaer 't schoon dat ik gelijke oorloghen met die der ouden, en de krachten van een geweldigh Koninkrijk of van een maghtigh volk, die gebeeten teegen elkander aenvielen, in soo groot eene gelijkheit en oovervloet van voorvallen tot verfaedighens toe verhaelde, men hadt sich niet te verwonderen, indien en ik selve onder soo volle meenighte verdrietigh wierde, en den genen, wien soodaenighe dinghen moghten in handen vallen, baede niet te willen walghen. Nu is al mijnen arbeit omtrent geringhe sacken, en selfs is 't my niet gegeeven nogh veldtslaghen, nogh verbitterde slaghordens elkander in 't gesicht staende, nogh doorluchte dooden, nogh uytsteekende gevaeren te beschrijven: maer my is te beurt gevallen 't aeneenhechten van een langhe reex achtervolgende beleegeringhen, stormen en ooverwinninghen van steeden, en selfs geen beroemde; 't gheen, heb ick oordeel, grooter dienst, dan vermaek sal baeren. Want elders hebben certijts, en ook onder onse voorouderen, talrijke heyrleeghers, en geweldighe maghten, vijftigh, jaec ook vacken sestigh duysent mannen sterk, in 't oopen veldt gestaen, en gereet, om d'uytkoomst des oorloghs met sich te sleepen. Ten welken tijde de konst der oorloghe bestont in sneedigh wôrp en schoot te mikken, in onversettelijk voet te houden, en op den vyandt in te drukken. De volghende eeuwê heeft minder woede, meerder schranderheits gehadt, en ook niet was men gewoon, als wel eer, de kanffen, die geschaeppen scheenen de geheele hooftsaek te sullen besleghten, sessens opte setten;

Maurits
neemt
Meurs in.

Frederijk
van den
Berghe
door-
stroop: een
gedeelte van
Vrieslandt.

't Leegher
der Hollan-
ders treck
oover den
Rhijn.

ten; maer men hadt geleert de grootste gevaeren door deftighe werken af te keeren; en in teegendeel heeft men geweldt gevonden, om, van verre, van nae by, geflootene plaetsen te oopenen, en, natte plaetsen allerweeghen droogh gemaekt hebbende, d'afgesneedene te effenen, hooghten en steylen needer te haelen. Al 't welk indien 't yemandt luste nae te spooren, en een naeukeurighe kennisse der tijden en des oorloghs te hebben, hy verseekere sijn, dat hem geene andere volken meenighvuldigher en vruchtbaerer voorbeelden verschaffen fullen; dat hy langh en te vergeefs sal soeken nae een landt, 't welk, buyten dit ons, soo dicht met steeden beset, soo wel met vestinghen geflooten sy. Herwaerts aen is alles t'saemen gevloedt, dat oude en heedensdaeghsche vernuftten hebben kunnen uytvinden, herwaerts aen heeft de langhduerigheit der oorloghe aenschouwers uyt alle gewesten, als tot een gemeene waepenschool, en krijgskunde, getrokken. En voorwaer in dees tijdt selve wierdt de Prins van Hartoghen, Graeven, en aensienlijken aedel uyt Duytschlandt, Vrankrijk, Engelandt, en nogh verder, in den Ooveryselschen oorlogh gevolgt. Hy selfs trok oover de Lippestroom, op den Duytschen boodem; de scheepen sijn den Rhijn en vervolghens d'Yssel af tot Doefburgh aengekoomen. Niet verre landtwaert in ontmoet men Grol, onder 't gebiedt van Zutphen, dat en de sleutel des landtschaps, en voor twee jaeren vruchteloos beleegert sijnde, ten waere 't sijn oovergaeve, scheen tot verwijt te strekken. En niet gemeen waeren de vestinghen dier steede, toonende de besondere sorghe van Karel de vijfde voor die grensen: buyten de wal hadt se uytsteeken vijf bolwerken, der wijsse bestreeken, dat se de bestormers allerweeghen beschieten konden. Deese plaets, die niet groot in haer begrip is, hadt tot steêvooght Graef Johan van Styrum, met achthondert voetknechten en drie vaenen ruyters; ook hadt hy, vernemen de dat den tocht op hem was aengesien, niet versuymt de werken te verswaeren. De Prins hier door niet afgeschrikt, maer veel eer 't besluyten der ruyteren daer binnen voor winst houdende, naer dien se andersints de weeghen hadden kunnen onveyligh maeken, wasechter nyverer dan naer gewoonte, in sijn teegen uytvallen te verseekeren, hebbende in eene nacht twee sijden der steede met een doorgaende loopgracht, en tusschenkoomende schanssen beslooten. Achthondert soldaeten waeren hier aen geduerigh in arbeit, en deese door twee duysent in waepenen staende beschermt. De volghende nacht heeft hy de twee andere sijden met gelijke neerstigheit omcingelt; en by daeghe de werken verswaert: beginnende vervolghens de stadt door loopgraeven te naederen. Terwijl men hier meede beesijn was, en 't waeter, door schuttinghen opgehouden, korts daer aen afgetapt sijnde, wierdt gearbeidt om de stadts gracht met aerde te vullen: de beleegerde echter hebben niet afgelaeten d'oovergaeve te weygeren, en sijn met geschut te weeren. Te gelijk geschieden 'er verscheyde uytvallen, tot dat door Maurits vernuftelinghen gloeyende koeghels en andere vuerwerken in de stadt geworpen, en sestig huysen in brandt geraekt sijnde, d'ingesetenen sijn van 't bestormen der vyandtlijke werken tot behoudenis van sijn selven en hunne goederen keerden: echter besweek hen de moedt niet, hoewel se van binnen door vueren wonden, van buyten door vreesse van een onbekende plaegh, en des te swaerder, benaeuwt wierden: ook hebben se begonnen innewaerts op twee plaetsen sijn te beschanssen, om, wen 't geviel dat de wallen om de stadt hen begaeven, sijn daer meede te verdaedighen. Maer nae dat seeven galeryen waeren oovergebraght tot aen de bolwerken der stadt, welke Maurits belaste t'ondermijnen, en van booven met vierentwintigh

En beleeghert Grol.

1597. stukken om verre te schieten, om, als die van alle kanten oopen laeghen, in te vallen, ontfinghen se 't verdragh hen aengebouden. Dees was den seeventienden dagh des beleghs. Den besettelinghen, met peerden en vaendelen uytttrekkende, is een geleyde op hunnen wegh gegeeven, en den sieken waeghenen en scheepen, maer hen opgeleght de voorwaerde van binnen drie maenden aen dees sijde van de Maesstroom geene waepenen te voeren. Omtrent twee ueren gaens van Grol is geleegeen Breevoort, een kleyn steedtjen in 't selfde gebiedt, dan, ten aensien van de plaetsse, eene der voornaemste sterkten: gemerkt eenen doorgaenden dijk door de stadt loopt, en 'er, behalven dit, geen ander aenkoomen is, uytgenoomen een smalle voetpadt. Voorts is het allerweeghen wijdt en sijdt omringht door ongebaende moerassen, die allen toegangh weygeren, en waer op niemandt voetset, of hy blijft in de modder steeken. Dus was 'er nogh wegh om te stormen, nogh plaets om 'tleegher needer te slaen. Des was men niet achteloos geweest in al 't ooverighe te versorghen: haere muer, gemaekt nae d'oude wijse, was omringht met een seer diepe graft, sijnde 't werk van Marten van Rossem, toen hy veertigh jaeren te voeren in die gewesten oorloghde: driehondert soldaeten in besettingh hadt men naer het kleyn begrip der plaetsse genoegh geoordeelt. Dogh 't gerucht liep dat deesse met den steêvooght, genoemt Gardot, en de steedelinghen oover hoop laeghen, waer door men hoopte, dat de schrik van buyten meer geweldt soude baeren. Echter hebben se geen gehoor gekreeghen, die de stadt opeyschten, ooverweeghende hier in 't gefagh des steêvooghts, die, naer de teegenwoordighe gestaltenis van sacken, al te moedigh was, ten sy dan dat het betrouwen op de sterke gelegenheit der plaetsse, hen, in alle andere dinghen eens gesint, hier in hebbe doen oovereenstemmen. Maurits, by sijn opset blijvende, heeft het voorwerp van soo geweldigh eenen arbeit, en het aensien, dat de strijdt veel swaerder teegen die woeste moerassen viel, dan teegen den vyandt, den soldaeten afgeschrikt, insonderheit dewijl hen onbekent was, wat wielinghen en verflindkolken den bedriegelijken aerdt dier grondt verberghde. Want 't gheen ook selfs voor deesen vast geweest was, hadt het voghtigh weeder en den geduerighen reeghen tot drijvende moeras gemaekt, en de kleyighe wegh was door het diepe slijk soo taey en glibberigh, dat men nergens wisse voet konde setten; en om eenen vasten boodem te maeken wist men niet waer aerde van daen te haelen. Maer wanneer de Prins nu hadt begonnen aen te wenden de konsten, welker gebruyk hem de proeve voor Geertruydenbergh en Koevorden al reede geleert hadt, wierdt alle swaerigheit verlight door ondervindingh. En hy selfs den aanmoedigher en te gelijk den voorgangher in 't werk sijnde, sendt een gedeelte der schaeren onder Solms en den Marschalk Breederode naer beyde de oorden die recht op de poorten speelden, behoudende voor sich het middelvlak nae 't Noorden, dat in der daet het swaerste was. De moerassen wierden gevult met rijsbossen, met aerde van elders aengebraght, en met steenen, leggende daer booven oover planken, om een vaste grondt te hebben; dan was het waeter ergens dieper, gebruykte men biesbrugghen. De grondt dus geleght sijnde, stelde hy daer op twee schanskorven met aerde gevult, maer weynigh van een gescheyden: dit was een borstweer op de glibberighe wegh, waer door veel eer 't gesicht dan 't schieten der vyanden gemijt wierdt. En dus is eenen harden wegh gevoordert tot aen eene hooghte, niet verre van de stadt oprijfende, waer in de boodtsgefellen, een volk gewoon geene gevaeren aen te sien, uytsteekenden dienst deden. Op deesse wierdt gemaekt een beddinghe om 't gewicht

wicht van twintigh stukken gefchuts te draeghen; en in acht daeghen tijds soo veel arbeidts afgedaen, dat men tot aen de stadts graft was genaedert. Maer om hier van daen het waeter af te leyden wift men geene middelen, naerdien den reeghen, vallende op het wijde vlakke veldt, en de wellen uyt de grondt, altoos meer opgaeven. Op dit vertrouwen, en om dat Frederijk van den Berghe hadt beloofd driehondert soldaeten oover de drooghten t'hunner hulpe te fenden, hebben de beleegerde d'oovergaeve tot nogh toe afgeslaeghen. De saeke selfs stont geschaepen op stormen te fullen uytkoomen, en de hoofden, insonderheit d'Engelsche, die aldaer veel volx uyt de hunne verlooren hadden, hielden niet op den Prinse aen te porren, *dat hy den soldaet, die soo langh met vaddigh delven beefigh geweest was, ook ten laetsten door bloedt en roof aenmoedighen soude. Dat, nae soo veele bewijfen sijner goedertierenheit, eenmael ook de wraek moeste plaets grijpen: dat, gelijk alle andere saeken, soo de sachtsinnigheit en genaede haere maete en paelen hadden, binnen welke 't sy geoorloft te straffen en te vergeeven, aengesien schrik en gemaetightheit tot glory en dienst gedijdt, eene alte groote slapheit smaet en verachtigh baert. Dat voorwaer het algemeen gebruyk der waepenen, en de eere der krijgsdeughden wel soo veel wordt gegeven, dat de seegevorst eene ongelukkighe dapperheit niet voor een misdaedt opneemt: dogh niet, dat yemandt, nae 't versmaeden der dreygementen en eenes seekeren onderganghs, ook sijn halsterrigh houden sonder krachten immer straffeloos gedraeghen hebbe.* 't Geschut hadt nu rechs de toorens en 't opperste der bolwerken om verre gesmeeten; en de buytewerken waeren nae langh beschiets verootert. De beleegerde verdaedighden de breuken des wals met hunne lichaemen en waepenen, en wierpen steenen en klooten. Alleen de graft die tusschen beyden was hieldt den storm op. Hier toe wierdt de kurkbrugh, die daer omtrent greeet lagh, schielijk oovergeworpen. Een werk wederom der bootsgefallen, en van gelijken vol gevaers; deese ook, stont booven hunnen last, begonden den grondt van de wal uyt te graeven; selfs met verachtigh der koeghels, door de hunne derwaerts aen gedreeven. Den steedelinghen op 't gesicht der brugghe, als op een wonderwerk, verbaest staende, ontsakten hart en handen tot verdere teegenweer: maer quaemen, verlaetende alle andere oorden, met gedruysch hier toeloopen. Dogh wanneer se nu hunne vyanden met vasten tredt, en als oover 't vlakke veldt sien inkoomen, en 't geheele leegher achter de brugh in volle slaghorde, met vliegende vendelen, een wreet gesicht, het dreygendt geweer in de vuyft, en dat het gesnor der koeghelen alle gehoor en tusschenspraek benoomen hadt, vertoonden se hunne hoeden op spieslen, ten bewijse dat se om vrede baeden: waer teegen als Maurits soldaeten niet dan met wonden antwoordden, neemen se gelijkerhandt, sonder orde, de vlucht nae 't kasteel, dat nogh ongeschent was, laetende, om hunne vervolghers op te houden, een rampsaelighe meenighte van vrouwen en kinderen hun te gemoet loopen, welke met uytgestrekte handen op hunne knien gevallen sijnde, den ooverwinnaer, hoe vergramt hy ook weesen moght, door de swakheit hunner kunne of door hunne jaeren, tot deernis bewooghen. Omtrent seeventigh sijn 'er in de vlucht gesneuveldt; die binnen 't slot geraekt waeren, hebben van stonden aen sijn selven en 't kasteel aen Maurits oovergegeeven, die verheught, dat, nae 't voldoen sijner wracke, hem ook plaets tot vergiffenis oovergelaeten was, hen 't leeven geschonken heeft, en opgeleght een somme geldts aen den seegevechtenden soldaet te betaelen; waer toe hy gijfelaers gekooren heeft. Maer ook deese wierdt den steedelinghen naederhandt quijt gescholden, tot weeder opbouwingh

1597.

hunner wooninghen, vernielt door een brandt, by nacht ontstaen door een vuerbal, die alle andere gebluscht sijnde, was ongemerkt gebleeven, en veele huysen verslonden hadt, de meenighte van stroo en hoy niet toelaetende de vlam te dempen. De steêvooght hierentusschen, vindende sikh bewuft, niet min van den haet der sijner, om de bitterheit sijnes gesaghs oover hen gevoert, als van de gramschap sijnes vyandts, en beducht, dat de soldaet sijne halsterrigheit aen het Hooft moght wreken, was niet met alle d'andere in de gemeene plaets gevlucht, maer hadt sikh in een duyfter hol onder de stadt verborghen, om besaedighder tijden af te waghten; waer van daen hy voor den dagh gehaelt, en by Maurits gebraght sijnde, met een gelaet dat nogh de blijken sijner voorighe wrevelmoedigheit uytwees, voor sikh begonde te spreken, ophaelende de trouwe die men aen sijn party verschult blijft, en meer andere sacken, waer op het, de fortuyn ten eynde sijnde, niet veyligh is te roemen. De Prins sikh in deese voorval genootsaekt vindende, ook teegen sijnen aert, te woeden, dreef hem dat selfde weeder toe, en het derhalven billijker waere, soo groot eene reukeloofheit door sijne straffe, dan met het bloedt des volx en der gemeene rotgefellen geboedt wierde: dies hem de stem en 't gelaet besweeken; soo verre, dat hy, tot bidden en traenen verdeepmoedicht sijnde, het leeven behouden heeft. Weynighe daeghen wierden den soldaet gegeven, om, naer soo veel afgesloofden arbeit, en teegen den nogh af te floovenen, hunne lichaemen en krachten te herstellen; en geen geringhen troost strekte den behaelden buyt: want de luyden uyt de landen daer rondtom hadden hunne goederen derwaerts, als in de veylighste plaets, by een gevlucht. Hoe vuyl het weeder en de weeghen door den geduerighen reeghen waeren, nogh stont hen af te leggen den tocht door Ooveryssel, strengher dan den oorlogh, welkers schrik het meerendeel hadt weghgenoomen: ook waeren 'er geene steeden by de voorgaende te gelijken ooverigh. Ghoer wierdt van selfs verlaeten: de besetlinghen van Enschede ten deele op wegh ontmoet en geslaeghen; de gebleevene hebben alleen 't geschut gesien, en sikh daer op oovergegeeven. De troepen daer nae verdeelt sijnde, hebben den wegh nae Othmarsen en Oldenseel genoomen. Eenighe oordeelen uyt de benaemingh dier twee plaetsen, dat se hunnen aelouden oorsprongh hebben van de Marsen en Salii, eertijts volken van geen geringhen naem in Duytschlandt. Othmarsen, 't welk wy verhaelt hebben, dat vijf jaeren te vooren was genoomen en verloorren, gaf sikh nu van stonden aen oover: en ook draelden de soldaeten niet langh; maer hadden van den vyandt verkreeghen, dat hy, met de wallen te beschieten, den schijn van nootdwangh soude vermeerderen. Oldenseel heeft het drie daeghen gehouden. Want de stadt was omringht met drie wallen en graften, die tot besettingh hadden ses vendelen, eer met den naem, dan in getaele, maer die, sijnde oude soldaeten, in plaetse van een grooter meenighte strekken konden. Hun voorwenden was, dat sy door een spoedighe oovergaeve den burgheren begunstighden, op dat, met langh marren sonder vrucht, hunne huysen niet vernielt wierden. Soo haest deese steeden veroovert waeren, sijn, door besluyt der Staeten van Ooveryssel, de vestinghen afgebrooken, om dat het niet weerd was die te voltrekken, en te vreesen stont, dat se, in dien staet gelaeten sijnde, den vyandt moghten doen wederkeeren. Nogh eenen arbeit, en die swaer, mits de Winter nu op handen was, ontbrak 'er, om de geheele reghter sijde des Rhijns in rust te brenghen. Want dat gedeelte van Duytschlandt, 't welk met den Nederlanders onder eenen naem en heerschappye gevoeght is, heeft nae 't Oosten tot gebueren de Westphalingers,

*Maurits
veroovert
Othmarsen,
Oldenseel
en andere
steedijens.*

gers, en niet verre van den öever Embderlandt. Op deese grensen oover d'Eemstroom ontmoet men Linghen, eene erffenis van 't huys van Teklenborgh: maer Keyser Karel, hebbende die heerlijkheit, in den oorlogh teggen 't Smalkaldisch verbondt, te leen geschonken aen Maximiliaen van Bueren, tot belooningh sijner krijgsvandten, hadt die naderhandt aen sich getrokken, uyt fught tot voortsettingh der oude landtpaelen, en om eenen dekmantel tot inleegeringh voor die van herwaerts aen te hebben, en om selfs een waekendt oogh te houden aen gene sijde des oevers, van waer men den toegangh heeft nae Hamburgh en Bremen, seefteden in Duytschlandt. Deese stadt en des selfs gebiedt hadt Oranje, ten tijde der burgerlijke oorloghe, wanneer hy bloeyde in de blaekenste jonste der Nederlanders, onder andere te schenk ontfanghen. De vastigheit van Linghen is niet al te sterk, hoewel Frederijk van den Berghe, maer onlanghs, op 't aendien en eenes ooverloopers, hadt begonnen eenighe buytewerken daer aen te maeken. Sterker was het kasteel, dat sich in vier halve maenen, even wijdt van den anderen, buyghde: de besettingh bestont toens in seshondert mannen, ten meerendeele voetknechten, en weynighe ruytery: maer buyten twijfel 't puyk van 's Konings schaeren. 't Gheen hem belette een meerder getal daer binnen te trekken, was den eedt, waer door de soldaeten, getrokken uyt de naestomleggende steeden, sich verplicht hadden binnen drie maenden niet oover den Rhijn te dienen. Luyden, die gereet sijn in sacken naer d'uytkoomst te oordeelen, merken aen, dat de Spanjaerts beeter gedaen souden hebben, aengesien 'er geene hoop was, om door de beleegeringhen heen te breeken, soo se, ontblootende alle andere steeden, hunne geheele maght in eene plaets te saemen getrokken hadden: nu was Frederijk selfs, siende alles verlooren, hier binnen geweeken, om tot verdaedigingh der laetste sterkte sijner landtvooghdy alle moogelijke teegenweer te bieden; waer toe hy was voorsien met metaele en yfere stukken, en 't gheen hem verders tot beschermingh of tot afbreuk van den vyandt dienen konde. Maurits, hebbende eenighe schaeren voor uytgesonden, om sich van den oovertoght der Dinkelstroom te verseecken, en den vierden dagh daer aen in persoon gevolgt sijnde, heeft sich oover d'Eemsteegen deese stadt ter needer geslaeghen, alwaer hy den vyandt beesich vondt met eenighe hoeven en stallen af te branden, en sich dienthalven genootsaekt het krijgsvolk wat verder van de stadt af in de naeste dorpen te verdeelen. Dusdaenigh was toen de gestaltenis van 't leegher, sijnde geen vyandt van buyten te vreesen; waerom 't beschanffen van achteren wierdt naegelaeten, en alleen van vooren een lichte beschanffingh opgeworpen teegen de stukken, die de beleegerde op 's Prinsens stukken geplant hadden, en de schielijke uytvallen die se somtijts deden. 't Weeder was nu vry befaedight, en het landt wat heuvelachtigh sijnde, tot aengraeven des te bequaemer. 't Werk tot door de natte plaetsen heen gevordert sijnde, ontdekten sich de mijnen, by de steedelinghen gemackt, tot vernielingh der bespringhers; maer ook werden Maurits soldaeten, daer op aenkoomende, met sulck een haeghelbuy van koeghelen ooverstort, dat het kasteel door hun eyghen vuer als in een luchten brandt stont: 't gheen des te veyligher geschiede, doordien de Prins, om sijnen toght te spoeden, alleen maer weynighe stukken, en de lightste, met sich gevoert hadt. De groote hadt men gelast den mondt van d'Eemstroom op te brenghen, waer in de scheepen traeghen voortgangh hadden, terwijl windt en stroom hen teegen vielen. Naer dat deese in 't leegher aengekoomen waeren, is al 't geweldt van oorloghe teegen 't kasteel alleen gebruykt, want en Frederijk van

1597.

Hy beleeghert Linghen:

den

1597.

den Berghe hadt daer binnen sijn geheele maght by een getrokken, en de Prins verschoonde de stadt, als haest de sijne, op dat die niet met beschie- ten uyt het leegher, en, eerst veroovert sijnde, ook daer nae uyt het ka- steel beschaedicht wierde. Den swaerften en voornaemsten arbeit was hier ook het waeter af te leyden, door dien het met een schuttingh binnen de graft gehouden wierdt: waer voor een ravelijn lagh, 't welk de beleegherde ten uystersten verdaedighden; soo seer ook, dat se selfs, het punt ondergraeven sijnde, van binnen een nieuw opwierpen. Maer nae hen dit alles door langh en geduerigh geweldt ontweldicht was, de graft gevult, en de ga- leryen oovergebragt, geschiede eerst toen d'opecyslingh, die tot nogh toe, om de bespottighen, geleeden in de voorgaende beleegeringhen, was uytgestelt, maer met byvoegingh, dat het de eerste en de laetste sijn sou- de. Frederijk dit gehoort en brieven van Albertus ontfanghen hebben- de, by welke hem wierdt gelast sijn selven en sijn volk tot beeter gelee- genheit te spaeren, heeft den sestienden dagh des beleghs de stadt en 't ka- steel oovergeleevert, sijnde door de waepenen sijnes neefs ontbloot van alle heersehappy, die hy tot nogh toe hadt beseeten. Daer op sijn de sol- daeten versonden nae hunne winterleegeringhen; en de gloryrijke wee- derkoomst des Prinsen, die in drie maenden tijds, en voorwaer met geen sterke troepen, soo wijdtluftigh een streck van landen en weeghen 's vy- andts brandtschattinghen of rooverijen ontweldicht, en door 't voorwerp van stroomen voor 't toekomende versceekert hadt, is, gelijk sijnen roem buyten 's landts hoogh opgeheeven wierdt, soo ook met meerder toejuy- ghingh, dan naer gewoonte, door de Staeten en de gemeenten seegepraec- lende bewelkoomt. En in Duytschlandt sijn geweest eenighe Vorsten, die, aengesien de saeken in Hongaryen toens niet al te voorspoedigh lie- pen, hem, in hunne algemeene rijxvergaederingh, tot opperveldtheer teegen den Turk sehikten. Dan echter is 't met hem geen volkooome vreught geweest, maer beswalkt met huysfelijk verdriet, naerdien Emi- lia, sijne suster, ook van moeders sijde, voltrekt haer huwelijx verbondt buyten kennis en in weêrwil haeres broeders en der Staeten; door liefde gewondt sijnde, en om dat se tot soodaenigh een daedt veel eer vergiffen- nis, dan toestemmingh, verhoopte. Emanuel hadt haer, die tot nogh toe onbesmet van sulken quaedt, en in d'oprechtheit der Duytsche seeden was, bekoort door de deftigheit van sijn persoon en reedenen, als die niet onaerdigh tusschen de verbeeldinghen sijner gediensigheit wist ook mee- dedooghen te verwekken, vertoonende, dat hy, sijnde een jongelingh uyt koninghlijken bloede, door geweldt en onrechtveerdigheit was uyt sijn vaderlandt verdreeven: want hy gaf breedt op van sijnen vaeder An- tonio, dat die, hoewel maer weynigh tijds, hadt op den throon van Por- tugael geseeten. Dees met sijnen broeder Don Christophoro Vrankrijk, Engelandt, en alle de landen, die Philips tot vyandt hadt, omswerven- de, nae dat hy de maeght gesien, en toegangh naer eyghen welgevallen gekreeghen hadt (eene vryheit ingevoert door de gewoonte, oovergeblee- ven uyt de oude eenvoudigheit, nae dat se selfs verlooren is) was met hoop tot verbintenis aen den huysen van Nassau ingenoomen, hoewel, behalven al de ongelijkheit der fortuyne, sy beyde in Godtsdienst verschilden. Den nieuwghewuden 's Prinsen gesicht verbooden sijnde, hebben se sijn, om sijne gramsehap te versaghten, nae Weefel begeeven: van waer sy weder in Hollandt gekeert, gesien wierden op geringhe middelen een leeven binnen de paelen van burgerlijken staet te leyden. Dit was des te droevigher in Oranjens doghter, Nicht van Saxen, om dat te vooren, en ook toens, haere suster uyt den huysen van Bourbon, met goetvinden der Staeten,

*Dat sijn
oovergeeft.*

*Maurits
weederkee-
rende wordt
met groote
toejuy-
ghingh der
Staeten en
der gemeen-
ten bewel-
koomt.*

*Is 't onvree-
den oover
't geheyne
huwelijck sijn-
ner Suster
Emilia.*

en huwelijxgoedt hen uyt de gemeene middelen toegeleght, aen bloeyende huysen, met uytsteekende pleghtigheden, ten huwelijk besteet wierden. Gemerkt Louise Iuliane was uytgetrouwt aen den Prins Palatijn, een der Keurvorsten: Isabella, aen Henrik, Hartogh van Bouillon: en Katharina, toegenaemt Belgica, wierdt gehuwelijkt aen Philips, Graef van Hanoü, van aensienelijken rijkdom onder de Franken. Dogh Charlotte, welke de Brabanders eertijts nae hunnen naem genoemt hadden, was gevrijt van Glaude, uyt den huysen van Tremouille, Hartogh van Thouars, Heer van treffelijk vermoogen in Poictou: ter oorfaeke van welkers huwelijk, als ook om met sijne moeder de seeden der Françoisen te doorsien, en sikh aen den Koningh te vertoonen, Henrik Frederijk een vry gesantschap van de Staeten verkreeghen hadt. De Winter is, mits het doorbreeken der dijken in Noordhollandt en om Gröninghen, niet sonder schaede geweest. Ook hadt den brandt tot Amsterdam te meermaelen ontfteeken, naebedenken van 's vyandts list gegeven. De behoefte aen geldtmiddelen by de Aertshartoghen voortssettende, doorkroop de muysterij onder de soldaeten veele plaetsen. En hebbende een begin genoomen tot Gelder, volghden die binnen Wachtendonk het selfde voorbeeldt: korts daer aen wierdt Kalis, Kamerijk, Ardres, Chapelle, Chastelet, Lier, Dourlans, Sluys, en 't Sas van Ghendt aengetast van 't selfde oevel. Elders wierden de hoofden uytgedreeven, elders hebben se sikh van selfs by de soldaeten gevoeght. En als men hadt begonnen aen eenighe een weynigh geldts te tellen, dat strekte maer, om die sikh tot noch toe geruust hielden, ook gaende te maeken; en om hen, in plaets van een onnutte gehoorfaemheit, een voordeelighe ongebondenheit te doen kieseren. Hier om weygherden de steeden besettingh in te neemen, en den Aertshartogh selfs, met sijn gevolgh, te Venloo buyten geslooten sijnde, heeft het ooverighe van de Winter, met verscheyde konstenaeryen van oorlogh en vrede, tot in 't volghende jaer doorgebracht. Verraeders, omgekoght om den Spanjaert in 'teylant van Thole te brenghen, hebben hunne godtloose en rampsaelighe raedtslaeghen met den hals geboet. En wederom schaeren, gesonden om Berghen op den Zoom, langhs het bolwerk, dat noch niet voltrokken was, te verrasschen; en andere, om de poort van Geertruydenbergh te beweldighen, door bespieders ontdekt, sijn onverrichter saeke wegh getrokken. Maer alles schikte sikh veel eer tot vrede. Want ook Philips selve, beswijkende in moet en krachten, terwijl hy den uytheemschen oorlogh met Vrankrijk, die ter see teegen Engelandt, dien in Nederlandt als eenen burgerlijken aensiet, en door voorbeelden geleert sijnde, dat d'eene hoop door d'andere om verre geworpen wierdt; of moogelijk ook, om dat sijnen aegaenden en siekelijken ouderdom hem tot besaedighder raedtslaeghen geneyght hebbe, begeerde de waepenen aen een sijde te legghen, of 't verbondt sijner vyanden, onlanghs teegen hem geslooten, te verbreeken. De meeste sijn van gevoelen geweest, dat hem raedtsaemst gedacht hebbe, sikh van den Françoischen en den Hollandtschen oorlogh t'ontlasten, om des te veerdigher, en met minder kosten, sikh aen Engelandt te wreeken. Want feedert het verlies van Amiens in Vrankrijk, der Ooverrhijnsche steeden omtrent de Nederlanders, waeren 's vyandts krachten vermeerderd, de sijne vermindert: daerenbooven het platte landt verwoest: sijn geloof ten eynde: en hier uyt gereesen muysterijen, en eene krijgstught, die, sonder betaelingh, nimmer bestendigh blijft: en, wen 'er een gedeelte der krijgsmaght wierdt gesonden, op 't aendringhen des vyandts van d'eene en d'andere sijde, hadt hy, den aedel en de steeden in Nederlandt, wegens

1597.

Groote
muysterij
onder
't Spaensche
krijgsvolk.

Philips ge-
neeghen tot
vrede.

1597.

Hy begint
van den
François.

de voorgaende handelinghen, verdacht sijnde, by nae meer dan oyt, te vreesen: daer in teegendeel 't veyligh besit der landen, maer insonderheit de oopene see, dien van Hollandt merkelyke voordeelen verschaft, meerdere beloofde. Secker men hadt brieven van Albertus aen Philips onderschept, waer in dusdaenighe tael gevoert wierdt. Maer best heeft hem gedacht van den François te beginnen, gemerkt dit ook om den schijn van Godtsdienst niet ongevoeghlyk was, naerdien Paus Clement meermaels hem vermaent hadt, dat, wen hy, nu Bourbon in de schoot der Roomscher kerke was ontfanghen, met de waepenen voortvoer, niet schijnen wilde ook sijn voorigh oorloghen veel eer uyt staetsfught, dan uyt Godtsvrucht te hebben begonnen: daer by doende de reedenen, die voor d'een draght der Christenen en den Turksen oorlogh met uytneemenden luyfter worden voortgebracht. Welke Philips langh in de windt geslaeghen hebbende, eerst nu begon voor goedt te keuren, feedert hy gesien hadt, dat al sijn ooverdaedigh geldtspillen aen de Françoisen, en 't senden sijner leeghers hem was teengegevallen, vruchteloos verdweenen sijnde 'tgheen hy hadt gehoopt; en, eene straf der gener die in hunne hoop te hoogh vliegghen, gestooten uyt een gedeelte der erffenis sijner voorouderen. Ook liet sikh Henrik niet quaelyk gevallen dat hy weeder in 't besit van 't sijne geraekte, om 't rijk door waepenen verkreeghen in vrede te beheeren; en alles, wat door een veertigh jaerighe beroerte was vervallen, door wetten vast te setten. Geduerende sijn draelen wierdt hy door luyden van den Roomschen Godtsdienst, een gespanschap hem eertijts teegen, en nu sijne voornaemste gunstelinghen, daer toe aengedreeven; en dat meer is, oover wegh gaende hem een schaere van armen, ootmoedigh om vrede biddende, te gemoet gefonden. d'Eere om deese Koninghen te bevreedighen is te beurt gevallen Alexander de Medices, 's Paus gefant, en Bonaventuer Calatagironi, Siciliaen, Oppersten der Minrebroederen, die niet versuymden den François te vertoonen, dat onder de bondtgenooten der waepenen de belooninghen der oorloghe des genen sijn souden, die d'eerste was in de vrede te aenverden. Echter kon hy niet verstaen in handelingh te treden, voor en al eer hem woordt gegeven wierde; dat men soodaenighe vredepunten stellen soude, die hem 't Françoische rijk in haer geheel behouden lieten. Op deese hoop sijn weeghens den François Bellievre en Brulart, weegens Albertus, wien de Koningh volmaght tot de vrede verleent hadt, Mendoza, Taxis, Richardot, en Mariensart tot Sant Quintijn by den anderen gekoomen, neemende den handel byster traeghen voortgangh. Henrik hierentusschen, om niet te schijnen weynigh ter goeder trouwe uyt sijn verbondt te springhen, vertoont de Engelsche Koninghinne, door Massey, dat Vrankryk door den sleependen oorlogh niet alleen, gelijk tot nogh toe, aen 't quijnen gehouden, maer de doot aengedaen wierdt. Dat de aedelyke huysen door veldtslaegghen waeren uytgeput, de gemeenten onderdrukt door armoede: dat de steeden vernielt en verbrandt, de landen woest laegghen, een ooverelendigh aenschouwen voor 's Vorsten ooghen. Dat nogh 't uysterste aller onbeylen was, 't gebrek selfs van geneesmiddelen. En derhalven, soo hem niet spoedigh een leegher op kosten der bondtgenooten geleevert wierde, maghtigh met eenen slaggh den oorlogh af te breeken, wat hem te doen stonde, naerdien ook sy den vrede begeerden, die de vruchten hummer waepenen moesten afstaen? dat hy echter sikh bevljtyghen soude, om de Koninghinne en andere sijne bondtgenooten te doen genieten de selfde voorwaerden, die hy dacht te bedinghen, soo sy wilden: dan soo sy daer toe niet verstaen konden, het immers niet te verwonderen waere, dat heel anderen raedt nae-

Payshandel
tusschen
Henrik en
Philips.

Henrik ver-
toont aen
Elisabeth,
dat de vree-
de hem noo-
digh is.

men,

Hoey door Héraugiere met krygslist ingenone

en en weër verlooren in den Jaere MDXCV.

men, die hunne behoudenis of roof en winst in den oorlogh soghten; beel anderen, die streedt met seekerheit van sich te bederven. En op dat de Koninghin des te minder 's Koninghs trouw beschuldighen konde, quam 'er ook dit by, dat sy, hebbende by 't verbondt vierduysent mannen t'sijner hulpe belooft, hem onlanghs, met weeten van seer weynighe, hadt afgeperst, sich met twee te genoeghen. En dit hadt den François verdraeghen, terwijl hy begeert den glimp van selfs een ydel verbondt te behouden, maer op dat hy des ongelijx gedaghtigh bleewe. Niet soo gemakkelijk was 't hem teegen de Hollanders schijn van wettelijke reedenen voort te brenghen. Echter is den Heere van Busenval gesonden, om te vertoonē, dat de hulpe hem door haer belooft en beweesen geringh geweest was, en de koopmanschappen die uyt Vrankrijk gevoert wierden, dien van Hollandt meer opbraghten. Beyde hebben se gemerkt waer 's Koninghs konstenaerijen, als der oorloghe wars, heen wilden; Elisabeth braght by haere onkosten, gedaen ten behoeve der Hollanders. Dan noch sweegh se niet van Yerlandt, 't welk in die tijdt, hoewel de saeken der weerspannelinghen nu by nae ten eynde krachten waeren, Johan Norrits en Thomas Borowes, voor deesen twee beroemde ooversten in Nederlandt, en aldaer ook siek uyt staetyver, wel niet in een veldtflagh, maer immers door oorlogh verteert hadt. Derhalven heeft se haer antwoordt dus gemaectight, dat, gelijk se haeren bondtgenoodt, wen hy in den oorlogh volharde, in sijne behoeften niet begeeven soude, soo ook, verkoos hy vrede, haer wilde laeten vinden, om de punten aen te hooren. Alleen de Hollanders saeghen lightelijk, dat se van hem, met wien se eenen gemeenen oorlogh voerden, in de vrede onderscheyden wierden. Want tusschen Koninghen is een seekere wet van eendraght, sich in 't toekomende van alle vyandtschap t'onthouden, quijtscheldingh van 't voorleedene t'ontfanghen en te geeven; wil men den Prins en sijne onderdaenen versoenen, beschikt den eersten de saeken niet eygen welgevallen, de andere boeten 't gheen sy beyde misdæen hebben. Hierentusschen hen niet onbewust sijnde, hoe swaeren oorlogh hen op den hals te vallen stont, soo al de maght van Spanjen teegen hen wierdt aengewendt, hebben se het geweldt en de bedrieghlijkheit der vyanden breedt uytgemeeten, andere, hoewel te vergeefs, gepooght daer door af te schrikken, alles aengebouden: en den Koningh, teegen Nantes trekende, behalven de hulptroepen, belooft soo veele scheepen als hy begeerde, om de Loire te besetten: daerenbooven groter bystant, soo hy eenighe plaetsen van Nederlandt naest aen Vrankrijk wilde aentaften. Maer ook sy selve wierden door nieuwe bekooringhen aengesoght. Koningh Philips, hebbende twee doghters, hadt de jonghste gegeeven aen den Hartogh van Savoyen, de oudtste, genaemt Isabella Clara Eugenia, bewaerde hy t'huys, om met de hoop van soo groot een huwelijck te meerder Vorsten te aesen: deese eertijts begeert sijnde door Keyser Rudolph, den Aertshartogh Ernst, en den Hartogh van Guise, wordt ten laetsten, nae dat se de voornaemste jaeren haerer vruchtbaerheit in maeghdelijken staet hadt oovergebraght, aen Albertus van Oostenrijk verlooft: en, gelijk veele verhaelt hebben, niet sonder Keyser Rudolph te misnoeghen, om dat die eere niet veel eer hem, die se voor langh gesoght hadt, was vergunt geweest. Philips hadt tot huwelijxgoedt belooft Bourgonjen met de Nederlanden: niet alleen om haer, als sijne wettelijke erfgenae-me, door die verdeelingh, teegen haeren jongheren broeder, te versorghen, maer ook om de gemoederen der afgevallene te winnen: want aengenaemer was den Oostenrijxen, dan den Spaenschen, naem; naerdien

Ten welken eynde by ook Busenval aen de Staeten sent.

Die ook selve van Philips worden aengesoght.

Philips verlooft sijn doghter aen Albertus.

En met haer Bourgonjen en Nederlandt ten huwelijck.

1597. de oude weldaeden dier stamme, de versche onrechtveerdigheeden deeser volx, hun geheughen inhadden. Al te saemen ydelheeden en gedachten sonder vrucht, omtrent volken, die de vrees en hunne vryheit eeven diep hadden ingesooghen, die soo meenighvuldighe verbintenissen en inwikkelinghen van dat eene huys, ja ook het oovergeeven van den naem der Nederlandtsche heerschappy, waer van hy de klem aen sich selven hielt, gelijkerhandt arghwaenigh opnaemen. Maer de Nederlanders aen d'andere sijde hebben op de brieven, by welke Philips sijne verklaringshen raekende dit huwelijck hadt oovergefonden, gevoeghlyk naer den tijdt geantwoordt: *dat se seer ongeerne afgescheiden wierden van de gehoorsaemheit hunnes Konings, wiens en rechtveerdigheit en goedertierenheit hen door meenighvuldighe voorbeelden gebleeken waeren: soo sy niet ook dit hunne plicht oordeelden, door 's Vorsten last, sijn waer afbeeldsel te erkennen. Van daer sich vervolghens tot lofreenen hunner nieuwe heeren verheffende, roemde se de deughden der Infante, nyt het gene se behoort hadden, maer die des Aertshartoghen, als selve de ooghetuyghen sijnde; dit eene biddende, dat hy hen, nu hunne saeken in een bedroefden staet, soo oyt, stonden, sijne hulpe niet onttrekken wilde. Dat, hoedaenigh sijne sorghe oover den Godtsdienst was geweest, hoe groot sijn meededooghen, ook nytbeemsche volken, verbonden door ontelbaere weldaeden, bekenden. Hoe veel billijker waere het, teegen d'uyterste elende, welke hen de vyandt van d'eene sijde, van d'andere hun eyghen krijgsvolk, niet min lastigh dan de vyandt selve, dreyghden, te voorsien in de versekeringh sijner doghter, soo volmaect in alle deughden, sijnes schoonsoons, gesprooten nyt sijnen bloede, sijner volken, het erfdeel sijner voorsaeten, en welke hy daerom selfs behoorde voor de sijne te houden, om dat se onder de heerschappy eenes anderen ooverginghen? soo dit by hem, en sijnen soone, erfgenaem sijner kroone, onbeweeghlyk vast bleewe, de Nederlanders geensints weygheren souden, onder hoedaenigh eenen naem 't ook weesen moghte, de selfde majesteit altoos hunne eerbiedenis te bewijzen.* Die van Brabandt in 't besonder, en voornaementlyk de Vlaemingshen, hielden ernstelijck aen, dat 'er middelen tot vrede met Hollandt moghten gevonden worden: en soo se voortvoeren hunne langhverdiende straffe door halsterrijgheit te terghen, d'omleggende Vorsten, volgende den ouden Godtsdienst, met de Geestelijcke, aengesoght om de gemeene saeke door waepenen of andere middelen van onderstant te handthaeven: want, dat indien eenighen de Spaensche moogenheit ontsagghelijck geweest was, deese omtrent eene afgescheydene heerschappy sich billijker souden laeten vinden. Al 't welck hoe verre het met waer en onwaer sy vermenght geweest, sal de orde der saeken, die ik nu aenvanghe te verhaelen, voor ooghen stellen.

Den Vereenighden Staten is alles verdacht.

Antwoordt der Spaensche Nederlanden op 's Konings brieven.

HUGO DE GROOTS.

HISTORIEN

der

NEDERLANDTSCHE

S A E K E N.

S E E V E N D E B O E K.

INHOUDT.

DE Staeten, hebbende den handel met de Spanjaerts verboden, pooghen te vergeefs de landtdieveryen hunner ooversten voor te koomen. Een groote walvisch, vastgeraekt op de Hollandtsche kust, wordt gevanghen. Vruchteloos en aenslagh op Woude. Oorsprongh der tweedragt tusschen de Hooghduytschen en Engelschen. De Hooghduytsche uyt Engelandt verjaeght setten sich tot Middelburgh ter needer. De Hollanders sich van eens anders onbeylen dienende, breyden hunne seevaert verder uyt. Ongelukkighe stoutheit van Moucheron. De beroerten tot Uytrecht gereesen worden gedempt. De Vereenighde Staeten senden gesanten nae Vrankrijk en Engelandt tot vervolgingh des oorloghs. Antwoordt van Elisabeth. Oldenbarnevelt tracht te vergeefs den François den vrede af te raeden; desselfs mildaedigheit omtrent den Bondtgenooten. Vreedepunten tusschen den François en den Spanjaert. Elisabeth maent de Vereenighde Landen weederom aen tot vrede. Nieuw verbondt tusschen d'Engelsche en de Hollanders. Philips draeght de Nederlanden oover aen Isabella; verscheyde reedenen gevoert oover de punten des ooverdraghts. Albertus, by de Vereenighde Staeten om vrede aenhoudende, krijgth geen gehoor. Muysterij onder 't Spaensch krijgsvolk. Albertus nae Spanjen reyfende beveelt de Nederlanden aen Andreas van Oostenrijk. Koningh Philips sterft: verhael van sijne doot. Verschillende gevoelens onder de menschen oover den aerdt en de seeden van Philips. Margareta trouwt met Philips de derde. De nieuwe beroerten des Graeven van Oostvrielandt loopente niet. De Gereformeerde tot Aeken lijden schaede. Mendosa valt met een leegher in de landen van Kleef en Gulik. Beschrijvingh der volken om den Rhijn, grensende aen Hollandt. Mendosa versterkt Orsoy en Mulhem. Dien Maurits met een leegher te gemoet trekt, om den schrik den Vereenighden Landen aengedaen te stuyten. Groote geschillen onder de Spanjaerts. Sibylla van Kleef soekt allerweeghen hulp teegen den Spanjaert. Korte beschrijvingh der Kreytsen in Hooghduytschlandt. De Vereenighde Staeten traghten vruchteloos de Hooghduytschen teegen den Spanjaert op te maeken. Mendosa vermeestert Rhijnberk, onaengesien de hulpe van Maurits. Valkesteyn wordt

wordt teegen gegeeve woordt van de Spanjaerts omgebracht. Weesel gedwonghen de Roomsche kerkseeden toe te laeten. Mendosa leght besettingh binnen Rees en Emmerik; hy ooverweldicht Yselburgh, Maurits sluyt den vyandt den toegangh in Westphalen. De Spanjaerts trekken in Duytschlandt omte ooverwinteren. Emmerik, van 's vyandts besettingh verlost sijnde, wordt met Seevenaer van Maurits op sich selven gelaeten. Aensienelijke lijken in Nederlandt. Gruwsaeme schelmstukken der Spanjaerden in Duytschlandt.

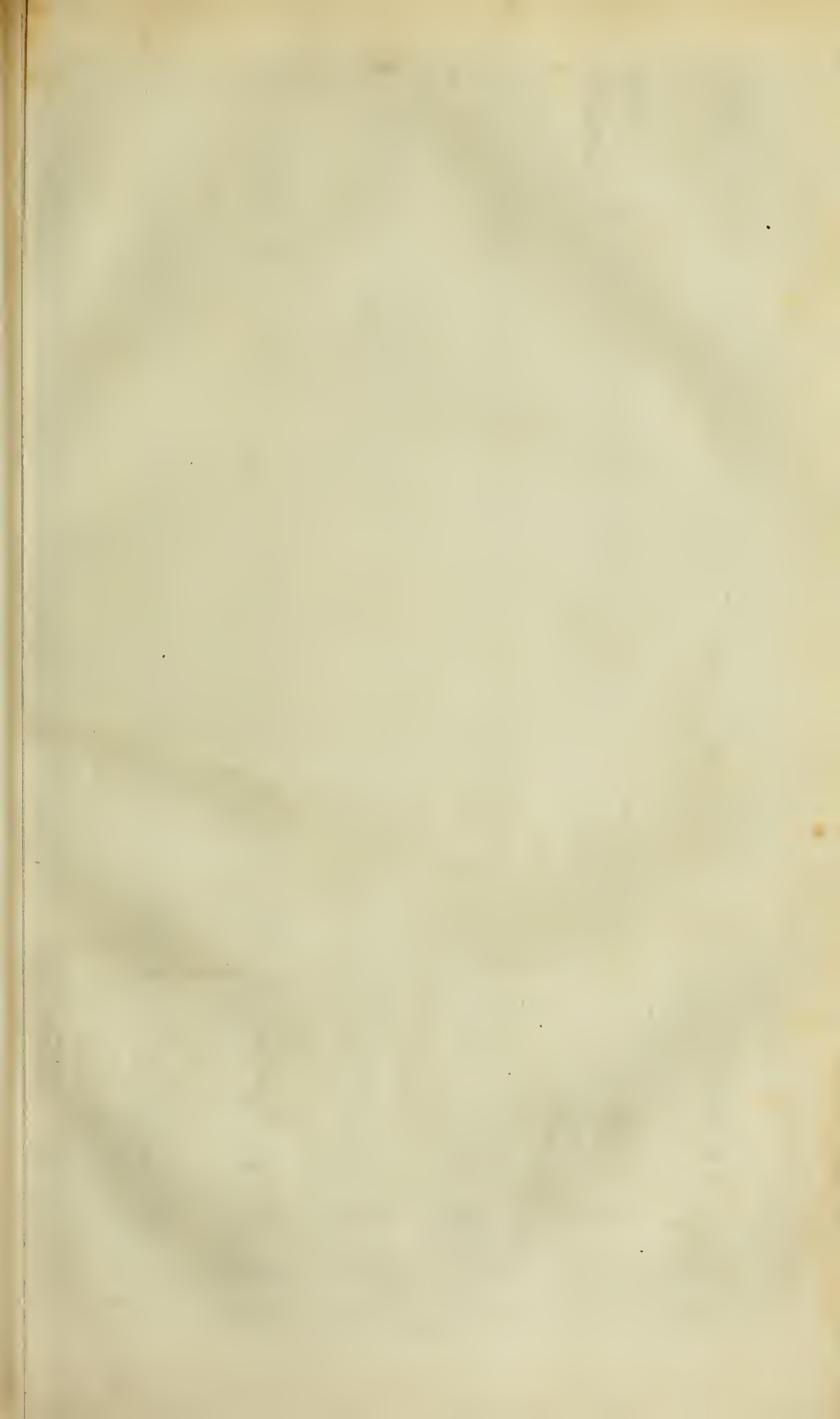
1598.

De Staeten
verbieden
den handel
met den
Spanjaert.

Ant de Vereenighde Staeten secker lieten niet af de voorighe blijken hunnes haets op den vyandt door nieuwe te verwaeren, hebbende doen afkondighen een plakkaet, waer by verbooden wierdt eenigherhande krijgs- of scheeps-behoefsten nae den Spanjaerts, of den volken onder der selver gehoorfaemheit, oover te voeren: en vervolghens nogh een ander, waer door het inlandtsch gewas wierdt ingehouden, uyt vreesse dat het soeken van winsten buyten 's landts gebrek van binnen moght veroor-sacken; maer met 's vyandts Vlaendre heeft men allen handel afgesneeden. Al 't welk onder luyden graetigh naer winst, en ook selve in 't bewint der saeken, nimmer genoeghaem naegekoomen sijnde, daer benevens door de Françoische vrede is te niet gelooopen; 't insluypendt bedrogh die vruchteloos mackende. Om dien tijdt voorts geraedtleeght sijnde om orde op de krijgshandel te stellen, beschreef men de waepenuytingh, soo wel oover die met de pick, als die met swaere of lighte roers, te voet of te peerde dienden; en ook reghte men op nieuwe vaenen ruyters, uyt de inkoopsten der landen, in de jonghst verloopenen Herfft veroovert. Maer nae dat men 't voorkoomen der landtdieverijen onder de krijgshoofden heeft begonnen, sijn de geneesmiddelen, waer op men wonder staet gemaekt hadt, by ervaerenheit te swak bevonden, en 't besnoeyen van 't getal der soldaeten van yder vendel is sonder eenighe vrucht geweest, door dien de schuylhoeken om te bedrieghen ooverigh bleeven, waer door de getaelen verdunt sijnde, hoe se minder waeren, hoe se schaedelijker gaepden. En dat meer is, de hopluiden, siende hunne ongebondenheit in 't rooven gebreidelt, braghten de vuerighste soldaeten, en in wien de dapperheit booven anderen uytstak, soo seer als in eene ceuwe, die alles te koop draeght, sijn konde, welke sy tot nogh toe door grooter belooninghen gelokt hadden, terwijl se selve graetigher uyt het gemeene greepen, op eenen voet met d'andere; waer door 't ooverloopen soo vaeken gebeurde, dat het geschaepen stonde geheele regementen te sullen ontblooten, soo niet 's vyandts behoefte hen wederhouden hadt: 't welk de Staeten ingesien hebbende, en te gelijk de vermaeningh des Prinzen ooverweeghende, de onheylen, hen onmoogelijk voor te koomen, bekent hebben. Hierentusschen heeft de volle rust der landen oover Rhijn, waer door de inkoopsten vermeedert waeren, de Landtschappen bewooghen hunne Stadthouders Maurits en Willem met belooninghen in landen of in gelde te vereeren; wordende ook toen gevonden luiden, die dit getuygenis van dankbaerheit den laster van een staetsuchtighe mildaedigheit naegaeven. 't Jaer thans in de tweede maendt getreden sijnde, wordt een seldtsaeme veel eer dan wonderlijke voorval, aengesien 'er geen eygentlijke wonderteekenen te vinden sijn, voor een voorbediedsel aengenoomen. Eenen visch uyt het geslaght der walvisschen, niet soo onbekent, of de see luyden heughden den naem van dien sy meermaels gesien

Sy beschen-
ken Maurits
en Willem
met veree-
ringhen.

Een Walvisch. Lang 70 voeten, gestrandt op de Hollandse zee-
kus.

...tusschen Schevelingen en Katwyk, in Sprokkelmaandt, 1598.

gesien hadden, op de kust van Hollandt gehoort sijnde, was door eenighe visschers met kabels op de naefte strant getrokken. Deese plaets wordt genoemt Berkheyde, tusschen Scheevelinghen en Katwijk, dat door sijnen naem getuyght van de oude Katten afkoomstigh te sijn, niet verre van waer eenen middelarm van den Rhijn in see loopt, en ook nu in 't ebben des Oceans somtijts ontdekt worden de ooverblijffelen van een vernielt kasteel, een der werken van Drusus of Severus, 't welk onse voorouders, nae haere gelegenheit teegen oover Britannien, 't huyste Britten genoemt hebben. Hier hadt dit seegedroght, leggende seeventigh voeten in de lenghte uytgestrekt, met sijn vreeslijk lichaem beslaeghen de geheele vlakte tusschen de see en de duynen. Alwaer hem een geweldighe meenighte van menschen, die van alle kanten toevloeyden, gesien hebben, sonder afgeschrikt te worden door den swaeren stank, dien de visch, nae dat hy op 't drooghe was gestorven, en met d'ingewanden gearbsten lagh, van sijn gaf, met soo groot eene besmettingh der see lught, dat 'er eenighe kijkers siekten en ook sels den dootd gehaelt hebben. Luyden van maer taemelijk oordeel kon geene saek min wonder schijnen, dan een seemonster, hoedaenighe ontelbaere den Ocean in haere woeste ingewanden berght, door de Winterbuyen geslaeghen op de drooghten, alwaer hy met d'ebbe was vastgeraekt, vruchteloos met soo groot eene swaerte worstelende, ontdekt te sien. Maer andere onder 't gemeen, geset om op alles uytleggh te maeken, en de werken der natuere of des gevals hun vernuft t'onderwerpen, voorseyden eenighe dien van Hollandt, ooverwinnaers van soo vreeslijk een gedierte, rijken buyt en seeghe oover hunne vyanden, andere spelden door dit voorspook dat hen swaere rampen booven 't hooft hinghen, die uyt hunnen Ocean door soo gruwfaeme monsters bestookt wierden. Al 't welk ook toens, yder door schriften oover en weeder sijn gevoelen staende houdende, wel duydelyk van enkel ydelheit oovertuyght is, door 't vervolgh des jaers, vaddigh, soo 't met de voorighe vergeleeken worde. Hoewel ook eenighe, en niet ongerijmt, het seekalf, weynigh tijts daer nae gevanghen in de stroom niet verre van Gorinchem, een saek die aldaer ongehoort was, uyt d'uytkoomst op de saeken der volghende tijden, uytgevoert niet wijt van die plaetse, gepast hebben. Dit magh men by naer waer houden, dat in geen ander jaer meer saeken teegen hoop sijn uytgevallen, aenvangh neemende van de Winter, die in vruchteloos aenlaeghen wierdt oovergebracht. Want de krijgshoofden der besettingh binnen Berghen op den Zoom bekoort sijnde, om, hebbende de schiltwaght tot stilswijghen gewonnen, Woude te verrassen, een kasteel, dat landtwaert in geleeghen, met sinnen van 's Koninghs krijgsvolk op de vaerten de stroomen bekommerde, heeft den aenleggher dier krijgslift, een niet min bloo, dan onvoorsigh-tigh mensch, wanneer 't op 't uytvoeren van 't gevaer aenquam, sijnen eyghen aenflagh met de vlught verydelt. Maer den aenflagh van Maurits, die een vloot teegen Vlaendre hadt uytgeruyst, heeft geen schult van menschen, maer een hoogher maght gebrooken, naerdien een ooverheevighe storm sonder op houden de scheepen, daer toe geschickt, nu op wegh sijnde, ten deele vernielde, en andere niet sonder gevaer deede veylighe haeven soeken. En juyst was 't weynigh daeghen te vooren gebeurt, dat een schans op de seldc kust, geleeghen teegen oover Biervliet, in 't gesicht van Zeelandt, door de besettelinghen, Françoisen sijnde, aen eenen Spanjaert, die hen omgekocht hadt, ooverleeverden, drie jaeren, nae dat se, door trouwloosheit van een Walsch soldaet, dien van Hollandt was in handen gevallen. Dus is schande en schaede betaelt ge-

1598.

*Eenen wal-
visch van 70
voeten, by
Berkheyde
op de
drooghte
vastgeraekt,
wordt ge-
vanghen.*

*Vruchteloos
aenlagh
op Woude.*

set.

1598.

set. Ook hebben eenighe ruyters, loerende om by Limburgh 't Spaens voetvolk needer te maeken, hunnen tocht ontdekt sijnde, door diepe sneeu, vruchteloos moeten wederkeeren. De selfde hebben een geleyde ten vyandt, onderschept in 't landt van Gulik, door 't ontmoeten van ruytery by Burik, niet sonder bloedt van de hunne, verlaeten. En andere, te rugh trekkende uyt het landt van Luyk en Trier, hebben, door 's vyandts aentreffen, schaede geleeden: verliefen, die, wel geringh dogh vaeken voorvallende, de eere voorleede jaer by Turnhout bevoghten aen 't verminderen hielpen. Hierentusschen begaeven dien van Hollandt niet de vruchten die de vrede eyghen, en in anderer oorloghen onbekent sijn. En dat meer is, de tweedraght tusschen den Hooghduytschen en den Engelschen was t'hunnen voordeele uytgevallen. Den oorspronk dier geschillen, naerdien se in hun uytkoomst aende Nederlandtsche saeken vast geraect sijn, salik wat hoogher ophaelen. In de jonghst verloopene eeuwen is de voornaemste koophandel geweest in de steeden van Hooghduytschlandt, van welke die aen see of op vermaerde stroomen sijn gelee-ghen, uyt verscheyde volken, Wenden, Saxen, Pruyffers, Westphalin-ghers, tot seeventigh in 't getal, sijn op rechtmaetighe punten van koopmanschap, toteen lichaem t'saemen gevoeght hebben, door 't vesten eenes verdraghs, 't welk den naem van Anseesch verbondt gegeven is. En niet alleen wierden door nyverheit der Hooghduytschen bevaeren de boove kusten van het Noorden, en de haevenen in Nederlandt, maer se hebben daerenbooven ook een marktplaets tot Londen opgereght: alwaer, nae dat se sijn door trouwe en voordeel in 't gemeen aenlienelijk gemaect hadden, hen door de Koninghen is toegelaeten, hunne koopmanschappen, mits maer kleynen tol betaelende, te verhandelen. Dogh staet te letten, dat in dien tijdt meede de weylanden van Britannien by nae niet anders dan wolle, teegen goederen die van buyten wierden ingebragt, te verhandelen leeverden, en behalven onbereyde vellen niets uyt dat eylandt te haelen viel: tot dat de Nederlanders, wars der onheylen hunnes vaederlands, en om verscheyde oorsaeken ballinghen, gelijk andere volken andere handtwerken, soo ook de maniere van wolle te suyveren en te verwen d'Engelschen geleert hebben. Dit is gebeurt onder de heerschappy van Koningh Eduard, die, toeleggende om een gedeelte dier nieuwe winste in sijne spaerkist te trekken, gewaer wierdt, dat hy door de Anseesche verbonden wierdt verhindert. d'Engelsche derhalven beschuldiginghen opgefoght hebbende, waer om hen 't van oudts vergunde moght benoomen worden, schortten alles op, hoewel se ondertusschen niet naelieten den Hooghduytschen hunne oude reghten aen te bieden, wen se de belastinghen, gestelt op de laekenen, gelijkelijk neevens d'ingeseetenen draeghen wilden; voorgeevende, dat 'er niets soo seer teegen de plicht eenes Koninghs streeft, dan sijne onderdaenen te foolen en vreemdelinghen te verschoonen, eysschende gelijke vryheeden voor hen in Duytschlandt. Teegen al 't welk de Hooghduytsche niets gevordert hebben, sijn beklaghende, dat men hen de voorreghten, door hunne verdiensten nu driehondert jaeren langh genooten, en by veertien Koninghen beswooren, door t'eenemael opgeraapte versierselen, ontweldighde. Niet min misnoeghde hen de opgerechte maetschappy der Engelsche, die selfs aen andere volken hoopwerk van laekenen verschaffende, hen hunne voorighe winsten onderkroopen. Dit baerde afgunst en veel klaeghens aen den Keyser, voornaementlijk ten tijde, wanneer de Engelsche, door de geschillen tusschen Alba en Elisabeth, uyt de Nederlanden verdreeven sijnde, sijn oover d'Eems begeeven hadden.

*Oorsprongh
der geschil-
len tusschen
de Hoogh-
duytschen en
d'Engel-
schen.*

ner beschuldigingh wierdt bygebracht, dat se de waeren vervalſchten, en door alles op te koopen andere buyten flooten, met bewijs van de markt nogh eens ſoo veel verhooght te hebben. Eenen geruymen tijdt verſleet men met geſchillen tuſſchen d'onderdaenen, en met oover en weeder ſchrijven der Vorſten, tot dat den haet op d'Engelſche, om hunne geduerighe rooveryen ter ſee, meer en meer toeneemende, Philips, een ſtookebrandt van diergelijke miſverſtanden, d'oude en de nieuwe geſchillen onder een ſmeet, en de verdaedigingh der ſaake by den Keyſer, door ſijne geſanten Mendosa en Clement aenvaerde, niet uyt eenighe beſondere ſught tot de Anſeeſteden, maer alleen om diervoeghe de miſverſtanden meer en meer t'ontſteeken, en den vyandt ter ſee te ſtooren: gemerkt hy, hebbende ook een geſantschap, waer van Floris van Baerlemont de voornaemſte was, naer Lubek, hoofſtadt des verbondts, afgeveerdicht, ten tijde, wanneer ook 't geſagh des Koninghs van Denemarken, om de Hollanders te doen buyghen, aengeſoght wierdt, den Hooghduytschen toedreef, dat ſe, voor by gaende andere Nederlandtſche ſteeden, alleen de rijkdommen der weerspannelinghen door hunnen handel ophoopen, 't welk geenſints de plicht van onſijdighe, veel min van een dankbaer gemoet omtrent ſoodaenigh eenen dienſt des Koninghs was. Vruchteloos daer beneevens heeft hy hen, op belofte van byſtant, pooghen te beweeghen, om de waepenen teegen d'Engelſche aen te neemen. Deſen eyſch hadden de Hooghduytsche geſonden aen de ſteeden, die eertijts in 't Anſeeſch, nu in het Nederlandtſch verbondt waeren, met brieven, die hun miſnoeghen te kennen gaeven, 't ſy uyt afgunſt teegen volken, die de koopmanſchap hadt maghtigh gemaekt, 't ſy om dat d'erwaerenheit meermaels heeft geleert, dat naebuerighe Godtsdienſten heevigher van den anderen verſchillen, en de belijders des geloofs van Augſburgh met de Roomſgeſinde, ſoo ſeer ſy in gevoelen ſtrijdigh ſijn, ſoo veel te nauwer in geneegenheit oovereenkoomen. Dus hadden ſigh de ſaeken toegedraeghen in 't voorleede jaer; wanneer ten laetſten, door bevel des Keyſers Rudolphi, d'Engelſchen, die den laekenhandel dreeven, wierdt gelast binnen ſeekeren daeghe de paelen des Duytschen rixx te ruymen. Dan geen langher uytſtel om in Engelandt te verblijven heeft de Koninghinne d'Anſeeſche koopluymen vergunt. En ſijn d'Engelſche, naer eenighe vruchteloſe onderhandelinghen, dewijl men tot geen verdragh hadt konnen koomen, vertrokken uyt Staeden, de voornaemſte ſeetel hunnes koopmanſchaps, nae dat den handel eertijts van Brugghe op Antwerpen verplaetſt ſijnde, ook, om de rampen der oorloghe, van daer verhuylt was. Dies ſy de ſteeden in Hollandt, welke, naerdien den oorlogh op de grenſen was verſchooven, als in volle vrede leefden, om ſigh een vaſte ſitplaets te verkiefen, doorwandelden, en uyt naeyver van d'een en d'andere, met aenbiedingh van vrydommen om 't ſeerſt genoodicht, verrukt wierden. Ten laetſten klaeghende, dat het waeter aen veele oorden, om de wolle te ſuyveren, onbequaem was, hebben ſe ſigh ter needer geſet tot Middelburgh in Walcheren, waer ter plaetſe een gedeelte des ſelven lichaems, de ſaeken tot Antwerpen door 't beleg en vreeſe voor ergher verloopen ſijnde, ſigh begeeven hadt. De Staeten, om de meenighte te trekken, hebben 't gheen de tollen en beſtinghen, als ook 't vonniſſen in rechtſaeken belanghde, geſchikt naer de begeerten der verſoekers. Langh hadt men geſoght nae middelen van vereenigingh tuſſchen d'Engelſchen en de Hooghduytschen. Die van Hollandt hierentuiſſchen nu al voorens, door de wolle-weveryen der Vlaemſche ballinghen, die aldaer, en inſonderheit binnen Leyden en Haerlem, waeren

1598.

d'Engelſchen wordt gelast uyt Duytschlandt, den Duytschen uyt Engelandt te vertrekken.

De Hooghduytsche ſetten ſigh ter needer tot Middelburgh.

1598.
Die van
Hollandt
dienen sich
van eens an-
ders onhey-
len.

Sy breyden
de vaert
verder uyt.

ren toegevloeit, dapper aengewassē sijnde, dienden sich allerweeghen van eens anders onheylen. Waerenbooven ook de vlughtelinghen uyt Portugael, een gedeelte der oovergebleevēne Jooden in dat rijk, uyt vrees van ondersoek oover hunnen vaederlijken Godtsdienst, en andere op hoop van meerder winst, de grootheid der stadt Amsterdam voor andere gekoosē hebben. Maer de scheinvaert aengaende, te meer die in Spanjen door verscheide gevaeren wierdt bekommert, te meer men toereede, om die in andere gewesten des weereldts uyt te breyden. Een selfde windt heeft een vloot van hondert en vijftigh scheepen, gelaeden met koorn, uyt d'Oostsee oovergebracht, 't welk door soo groote graetigheid der kooplieden of t'ondergehouden, of nae andere gewesten wijdt en sijdt vertiert wierdt, dat de graenen binnen 's landts dienthalven niet in 't minste verslapten: 't gheen echter onder de voordeelen van die Republijk gerekent is, en niet alleen om de buytelandtsche winsten, maer ook om dat de nootfaekelijkheid de lasten dermaeten verdeelt, dat se alle veel gemakkelijker leeven kunnen, dan die de landen bearbeyden. Daerenbooven wierden 'er scheepen gesonden door de Middelandtsche see, nae Konstantinopolen, en nae de haevenen van Syrien en Egypten, en de eylanden van d'Archipelagus, onder de vlagghen en op den naem der Françoisen, of des Engelschen Koninghs, mits welke den Grooten Heer dien van Hollandt verseekertheit en vrygeley by oopene brieven vergunt hadt. Echter hebben se sich niet kunnen waghten van, of in de handen der Spanjaerden te vervallen, of, soo se, om die te mijden, sich op de kusten der Mooren, of onder de Turkeeroovers vervallen saghen, hen in den mondt te loopen, die, terwijl se alle onder elkander vyandt sijn, hen voor vyandt weghnaemen: met des te schrikkelijker gevaer, om dat het geval dier oorlooghe, wanneer het meest verschoont, van vryheit berooft. Waer in men wel te recht de gierigheid der kooplieden beschuldighen magh, die de scheepen, onvoorsien van volken waepenen, soo veelerley gevaeren ten prooye sonden, en selfs geene handthaevers hunnes rechts aen de hooven der woestelinghen houden, sich genoegende met hunnen toevlught te neemen tot die, welker gunst sy aen d'eene sijde versoekende, andere des te meer verbitterden. Gemerkt de Hollanders de Françoisen en d'Engelschen gevolght sijn, gelijk sy in voortijden de Venetianen, secdert de Christenen hunne tweedraghten en eygene belanghen meer dan d'allerheilighste bondtgenootschap dier naeme besorght hebben. De selfde Lente, en de geheele volghende Soomer, sijn 'er ten minsten taghtigh scheepen, alle van bequaeme groote, nae verre gewesten uytgevaeren; eenighe nae de goudtkust van Ethiopien, andere nae Indien en de Molukken, sommighe nae Amerika, 't welk of onder onsen sighteynder geleeghen is, of door de enghte der straet Magellaen beseylt wordt. 't Is geen sints nieuw, dat onder veele aenslaeghen eenighe quaelijk uytvallen. Waerom een der Zeeusche scheepen, die nae Indien gesonden wierden, onder Engelandt, met het roer aen de drooghten vast geraekt sijnde, of, om dat het quaelijk was geballast, ooverhellende, door alle de poorten van 't geschut, toen juyft oopen staende, soo veel waeters ingekreeghen heeft, dat het schielijk quam te sinken, en met de menschen selve en maghtigh geldt te blijven. Schaedelijk is ook geweest de stoutheit van Balthasar de Moucheron, die, een koopman sijnde, sich onderwonden heeft den Portugijsen en Koningh Philips t'ontweldighen een eylandt, in de Ethiopische see, geleeghen voor de kust van Bennin dicht by de Middellijn, genoemt het Prinsē eylandt, niet onvruchtbaer in sich selven, en geriefelijk voor de scheepen dien wegh vaerende, met toelegghom sich aldaer

Ongelukkige
stoutheit van
Moucheron.

aldaer een nieuwe heerschappy op te reghten, 't welk de Staeten en Maurits hem op sijn verfoek tot buyt geschonken hadden. Ten dien eynde lichte hy tweehondert soldaeten en bootsgefallen, met breede hoop, dat yder van haer feshondert guldens jaerlijx inkommen besitten soude. Oover deese heeft hy gestelt Iuliaen Kleerhaeghen, hopman van een ongeruste geest, en selfs sijn vaederlandt nogh sijne Ooverheeden niet al te getrouw, als dien men beschuldighde dat sijn in de partytschappen onder Leicester, niet soo seer door eenen blinden yver, als met voorbedachten raede, om 'er sijn van te dienen, hadt ingesteeken, en andere jongelinghen, selfs niet bequaem tot bewint van saeken. De beginselen noghtans scheenen wat goets te belooven, want hebbende door behendigheit, onder voorgeeven van een gastmael, de voornaemste van 't eylandt in hunne scheepen gelokt, deden sy hen den eedt van getrouwheit aen eenen besonderen aflegghen, daer by doende de hoop, dat de vriendtschap der Hollanders den Portugijsen reedelijker dan die der Kastiliaenen sijn soude, en d'inboorlinghen een saghter dienstbaerheit te verwaghten hadden. De landen waeren nu reets besaeyt, en andere saeken schikten sijn wel: maer de Priester der plaetse noopte d'inwoonders, die dogh uyt sijn selven, om 't gheen hen langh te vooren was weedervaeren, alle onversoghte dinghen vreesden, tot waepenen en moorden: door diens aendrijven, en, nae dat hy in hechtenis genoomen sijnde, als onder schijn van reght, met de doodt gestraft was, door dit vonnis wierdt de gemeene meenighte soo verbittert, dat de vrede en vergiffenis, die se geveinst hadden aen te neemen, onderwijlen maer voor eenen korten tijdt, tot eenen geduerighen toeleg van oproer gediend hebbe. Dogh d'afgesondene van Moucheron, ten deele door laeghen omgebracht sijnde, niet sonder vermoeden op Kleerhaeghen, als of hy die hem in de kaert keeken hadt willen van kant helpen, en d'oovergebleevene door hunne tweedraght alle sorghe om sijn te versterken versloffende, maekten den vyanden des te stouten, om teegen hen op te staen. Kleerhaeghen ook ten laetsten neevens andere, door siekten gesprooten uyt d'ongemaetighheit des lochts, gestorven sijnde, en maer weynigh gesonde, die behalven hunne scheeps kost niets ooverigh hadden, verlieten se, uyt vrees voor onderstant, door de Portugijsen uyt de naeste eylanden en de kust van 't vastelandt opontbouden, hunnetraeghen achteloos opgemaekte vestingh: wanneer te spaede mannen, waepenen, leevensmiddelen jae ook vrouwen, op hoop van voortteelingh in de nieuwe beplantingh, uyt Hollandt aenquaemen. Hierentusschen bleeven d'Engelsche niet stil sitten, sijnde de Graef van Kumberlandt met veertigh scheepen van besondere gevaeren uyt Engelandt nae Lissebon, 't welk hy besette, ten grooten voordeele der Hollanders, die, terwijl de Portugijsen beslooten waeren, den handel in Indien alleen inhadden; en niet min ten blijkelijken bewijse der swakheit hunner vyanden, die niet darrende een eenighe vloot seeroovers van hunne kust verdrijven, aen de heerschappy der see, van soo oude tijden af door hun beseten, in 't toekomende wanhoopten. Van daer door de Gelukkige eylanden nae Amerika geseylt sijnde, heeft hy d'oovervoerders van 's Konings goudt door schrik binnen gehouden: maer korts daer nae een eylandt, Porto Ricco genoemt, bespronghen en ooverweldicht hebbende, genoegde hy sijn alleen met alles van daer te rooven, 't sy hy, verzwakt door meenighvuldighe siekten der sijner, is genootsaekt geweest van daer te vertrekken, 't sy hy, gelijk meer andere sijner landtsluiden voor hem, niet geweeten hebbe sijn van de seeghe te dienen. Maer dien van Hollandt wierdt de schaede op hunnen Ocean betaelt geset, gebruykende de

*Schaede
der Hollan-
ders op hun-
nen Ocean.*

1598. vyandt de see niet anders dan om te rooven, dat hy al voor deesen uyt Duynkerken, nu in 't Kanael dicht by Kalis pleeghde. Door welke smer-te de visschers, en andere schippers, die 't selfde geweld gevoelt hadden, getroffen sijnde, de seehopluiden beschuldighden, dat se 't ontmoeten der seecroovers niet en soghten, als die se wisten dat vertwijfelt met opset om te sterven, en sich voor hunne doot te wreken, voghten. Dies soght men middelen om dit onheyl voor te koomen. En men vondt 'er, die oordeelden, men behoorde swaer gelaede scheepen binnen 's vyandts haevenen te laeten sinken: maer de sorghe was, dat het geweld der seebaeren en der winden, geholpen door menschen arbeit, alle swaerte, hoedaenigh die weesen moghte, soude weghspoelen. Men vermeerderde derhalven, met het aenbouwen van nieuwe, 't getal der scheepen, om dicht by 's vyandts kust op de wagt te legghen, en 't uytloopen te pas-sen, en om andere ongewaepende te geleyden. Eenighe der selver wierdt gelaft hunne roofnesten nae te spooren, en op see te kruysen: en aen Pieter van der Does orde gegeven, om, met een tamelijke vloot, het Kanael te veylighen. De voornaemste sorghe der Staeten was, met het verswaeren der oorloghe teegen haer, ook te gelijk de gemeene inkoop-sten te vermeerderen: 't welk van de gemeente, kundigh der gevacren, goetwilligh aengenoomen wierdt: behalven dat binnen Uitregh de mee-nighe de nieuwe belastinghen wrevelmoedigh weygerde, soo langh de kerkelijke inkomsten, welke d'andere Landtschappen ten gemeenen nut-te aenleyden, door besondere wierden ingehouden. Ten tijde der eerste instellinghe der Christelijke leere, en vervolghens wanneer den yver meer en meer aenwakkerde, hadt die stadt, beroemt in ernstighe Godtsdienst, verscaemt eenighe inkomsten, op welke verscheyde saemeninghen van mannen en doghters, afgesondert onder benaeminghen van deese en ge-ne heylighen, sich in eene godtvruchtighe leedigheid souden onderhou-den: welke middelen naederhandt aengeleght sijnde, om huysgesinnen van kinderen t'ontlasten, hun oudt gebruyk secker nu al voor langh, dogh, 't weesen van den Godtsdienst door deese oorloghen verandert sijnde, ook hunne gedaente verlooren hadden, terwijl die ten deele tot voortsettingh der jeught in haere letteroeffeningh aengeleght, ten deele door d'allervaddighste buyken, dien se door gunst of geldt waeren toe-gevallen, daer uyt sich selven mestende, in ooverdaet en dertelheit ver-quist worden: en deese noghtans, op den naem van Geestelijken, hebben in de vergaedingh der Staeten 's landts van Uitregh, en der gecom-mitteerde Staeten, d'eerste stemme, en met het selfde recht als den ge-heelen aedel, als het derde lidt; waer van de stadt Uitregh het eene ge-deelte, het andere de mindere steeden maeken. Swaerlijk heeft het ge-sagh der Vereenighde Staeten en des Prinsen de verbolgenheit van 't graeu hier teegen, die nu ook door voorbeelden te duchten stont, konnen be-faedighen. Koningh Philips hierentusschen hebbende, soo hy best kon-de, ordre op de geldtmiddelen gestelt, vorderde, te gelijk met de dreyge-menten der oorloghe, de bekooringhen tot vrede: en, dewijl in Ne-derlandt soo wel krijgsvolk als geldt gebrek was, en sijn grootste vertrou-wen op den Spanjaert ruste, sondt hy booven de nieuwe wervinghen, die om en omtrent de grensen der Nederlanden gedaen wierden, nae Kalis achtendartigh scheepen vol volk, sijnde een gedeelte dier vloote, welke wy verhaelt hebben dat door storm van den aenflagh om in Engelandt te landen wierdt versteeken. 't Bevel oover de regimenten (deese waeren vier, elk van duysent koppen) wierdt gegeven aen Sancius Leiva, 't be-wint oover de scheepen aen Pretendon. Dees heeft met een voorwindt, geleidt

*De beroer-
ten tot Ui-
tregh, ge-
reesen oover
de nieuwe
belasting-
ghen, wor-
den ge-
dempt.*

*Philips
sendt een
vloot nae
Kalis.*

geleidt door een Hollandtsch ooverlooper, de meeste binnen de haeven gebraght, terwijl de Hollanders, in 't Kanael op de wagt leggende, door heevighe teegenwindt, achter uyt geraekten: die echter ter naeuwer noodt opgekoomen sijnde, eenighe weynighe, die de haeven nogh niet beseilt hadden, op de kust deeden stranden. Want de Spanjaert hadt dien last ontfanghen, dat hy, wen hem de vyandt te vinnigh perste, sonder op 't verlies der scheepen te sien, 't krijgsvolk soude uytsetten. Een der selver wierdt 'er veroovert; en den gevanghenen, teegen 't gebruyk der see oorloghe, 't leeven geschonken, om dat de eerste hitte met beraedtlaen oovergegaen sijnde, daer nae te woeden al te onmenschelijk scheen. Maer die de haeven gekreeghen hadden, sijn ten deele, naerdien de Hooghduytsche en de Deenen te kennen gaeven, dat se voor deesen uyt hunne haevenen gelooopen, en in Spanjen aengetaft waeren, met toelaetingh der Hollanders, den Ocean oover nae huys gekeert, loopende 't gerucht dat d'ooverighe op nieuw gewaepent wierden, en door een grooter vloot, die men in de Carogne soude toerusten, eenen nieuwen oorlogh ter see te waghten stonde, gemerkt het besit van Kalis binnen weynigh daeghen veranderde. Eer langh daer nae sijn twee scheepen, die uyt de selfde haeven ter sluyk de reyse nae Spanjen hoopten voort te setten, dien van Hollandt in handen gevallen; deese waeren gelaeden met kostelijke koopmanschappen, en hadden op veele soldaeten, die des oorloghs moede, en door belooninghen versaedicht, nae hun vaederlandt en hunne rust vertrekken wilden. Nogh vondt men in de selfde brieven, waer in de gemoederen bespeurt wierden, beneevens eenighe schenkaedjen van steden, geschikt aen Fuentes, welke Maurits aen hem te rugh gesonden heeft. d'Aenkoomst der Spaensche soldaeten is den gemeenten allesints niet ceven aengenaem geweest, uyt haet op hen en den oorlogh. Maer den Aertshartogh blijde oover de verkreegene saeken, welker behoefte alle dinghen door gevoelen of vrees voor onheylen getroffen hadt, deede de saemengerotte muytery tot Grave om wanbetaelingh, door den dienst des Graeven Harman van den Berghe, van een scheyden: hoewel uyt gevangenen en brieven is geblecken, dat, met deese te vrede te stellen, veele andere hun misnoeghen toonden, en door sulck betaelen als met woeker gelden party in de selfde behoefte steeken bleef. Dit is geweest den staet in beyde de Nederlanden, voor de veranderingh der saeken die aldaer gevolght is. Want de langh gedreevene onderhandelingh tusschen de gefanten van Vrankrijk en Albertus was nu tot op groote hoop van vrede gevordert. En de Koninghin van Engelandt hadt ook derwaerts gesonden Cecil, soon van Burghley, Raedt in haeren geheymen Raede, en neevens hem Wilkes. Weshalven de saeke selfs de Vereenighde Staeten aenporde gefanten nae Vrankrijk af te veerdighen: en niet min begeerigh was Elisabeth, dat de selfde met volmaght voorsien wierden, om met haere gefanten naer eysch van saeken oover vrede en oorlogh te beraedtlaen: 't gheen men ongeraeden gevonden heeft, op dat niet strax sy, indien 't verworpen ongeoorloft waere, door koninghlijk gesagh gedwonghen wierden. Dogh men bescheyde twee gefantschappen, met een aensienelijk gevolgh, welker een nae Engelandt soude vertrekken. Dit is bekleet door Warmond, van wien nu meermaels gewagh gemaect is, als sullende aldaer aengenaem sijn, om 't geheughen van sijnen toght nae Kadix, neevens Hottingha uyt Vrielandt, en Joan van de Werke uyt Zeelandt. Nae Vrankrijk sijn gesonden Iustinus van Nassau, Ammiraal van Zeelandt, en Joan van Oldenbarnevelt, Raedt Pensionaris der Staeten van Hollandt, een man doorweekt in de kennisse van de Republiik

1598.

*Twee
Spaensche
scheepen
door de Hol-
landers ver-
oovert.*

*Den Aerts-
hartogh
scheyt de
saemenge-
rotte mui-
tery tot
Grave.*

*De Staeten
senden ge-
fanten nae
Vrankrijk
en Enge-
landt.*

1598.

finjes vaderlandts, en dienvolghende van soo groot een gefagh als yemandt door vernuft of nyverheit in eenen vryen Staet ten uysterften bereyken kan. En ik, onder veele andere saken, sie my ook dit te duchten staet, dat, wen eenighe vreemdelinghen misfchien deefe onse blaederen moghten in handen koomen, die sich verwonderen sullen, dat naemen van dien uytsteekenden luyfter, die ook onder hen beroemt sijn, soo selden in 't beschrijven onser geschiedenissen verhaelt worden. Maer de groote verscheydenheit dier reegeringhe en aller anderer sal my verdadighen. Want wanneer verhaelt worden de handelinghen der steeden, welke by den Raedt of 't volk geregeert worden, en 'er voorvalt eenigh oordeel of besluyt van ongemeene dapperheit en schrander beleidt, is 'er gunstighge gelegenheit om den aenraeders van dien met dankbaer geheughen te gedenken: en ook blijven de Bedienaers in saken van groot belangh in Koninghrijken niet verborghen. In Hollandt worden alle besluyten schriftelijk opgesteld op den naem der vergaedinghe, sonder te gewaeghen van haere uytvinders, die, schoon se u bekent sijn, niet mooghen genoemt worden, of men schijnt met eenen eersugtiggh gelegenheit tot vleyery gefoght te hebben, behalven dat daer door veele andere, die den gloryrijken lof van andere als een verwijt van vaddigheit opneemen, sich gebelgh houden. De Gefanten nae Engelandt vertrokken pooghten de Koninghinne door veelerley beweeghredenen van vreedehandelingh af te schrikken, haer ook aenmaenende, sy soude den François, aengaende de verfochte hulpe, eenighsints te gemoet koomen, en hem, die uyt sich selven genoegh was aengemoedicht, door haere gefanten verder opwekken, om het leet en de schaede hem voor deesen en maer onlanghs aengedaen liever door oorlogh te verhaelen, dan den ongerusten aerdt sijner onderdaenen inwendighe beroerten oover den hals te brenghen. En nae dat se, hebbende, volghens de gewoonte van dat Hof, de knije gebooghen, haer voor de reets genoote weldaeden oovervloedigh bedankt hadden, vervolghden se:

Vertoogh
der Hol-
landtsche
gefanten
aen de Ko-
ninghin tot
vervolgh des
oorloghs.

Alle die uyt eenen rechtveerdighen oorlogh tot vrede genoodicht worden, behooren t'overweeghen, of de vrede, die men hen aanbiedt, een waere en bestendighe, of een bedriegelijke en onseekere sy, en of in teegendeel den oorlogh voor hen vervaerlijk en hacchelijk, of veyligher dan de vrede sy. Want te vergeefs pooght men de vruchten eener ruste smaekelijk te maeken, waer 't niet veyligh is te rusten. U, Koninghinne, soekt de Spanjaert, seght men, tot vrede te bekooren; hy, wiens trouwloosheit, vergeselschapt met onmenschelijk woeden, en wiens heerssught om allen vorsten de wet te stellen, het onnoodigh is, dat wy beschuldighen, naerdien sijne leermesters vooral de weereldt leeren, dat men luyden van verschillenden Godtsdienst nogh trouw, nogh eenigh goddelijk nogh menschelijk recht behoeft te houden; andere zelfs ook niet ontveinsen voor te geeven, dat het bestier des noodlots aen het Westen eenen algemeenen oppervorst voorsien heeft, en het ten dienste der Christenweereldt strekt, dat in het Heel-al buyten de Spaensche moogenheit geene andere heerschappy gevonden worde. Dan indien 't van nooden waere andere Vorsten te vertoonen den ondraeghlijken hooghmoedt des huys van Oostenrijk, welke dien sijnen geslaght hoek met het uysterste van Kadix, door onseekere verbonden, ten dien eynde nu soo langh aen den anderen hegh, op dat hy, al't gheen 'er tusschen de beyde paelen van Europa is geleeghen, voor soo veel 't nogh sijne maght niet onderworpen is, voor vyandt houde, u seker te verhaelen 't gheen ghy dienthalven hebt geleden, 't gevaer dat ghy hebt uytgestaen, waere oovertolligh. Want, onsterffelijke Godt, soude men ook kunnen twijfelen, wat gedachten hy nu hebbe, die meer dan eenmael

mael heeft gesoght dit Koningbrijk door vlooten t'overweldighen, die de volken deeser heerschappy tot weederspannigheit gewaepent heeft, die oover alle reght en billijkheit soo verre is heen gestapt; dat hy moordenaers en vergifters teegen U geheylight hoeft heeft uytgesonden? De oude oorsaeken blijven, en Ghy en hebt niets in't allerminste van uwe Godts vrucht, noch hy van sijne gierigheit verandert. Dees schijnt hy U met een rechtveerdigh en godt vruchtigh gemoedt eenen billijken vrede te soeken, of en is 't niet, op dat hy den oorlogh, die nu met uwe gelegentheeden gevoert wordt, hy op de sijne voere? Derhalven sal hy, als die alvorens tot eenen vasten reeghel opgenoomen heeft, op den grondt der teegenwoordighe saeken altoos aenslaeghen van grooter gewicht te bouwen, de tijden belaeghen: en sullen wy, in soo groot een gevaer, ons door een vaddighe rust laeten verlokaesen, om, naerdien wy niet gesaementlijk kunnen, wanneer onse bondtgenootschap, 't eenighe waerom hy wenscht, verbrooken sy, elk in 't besonder ingeswolghen te worden? Beeter deeden d'oude volken en Koninghen, die, al eerse selfs noch aengetast wierden, de heerschappyen die hen te geweldigh toenaemen, by tijde teegen traeden, op dat niet d'ooverighe t'hunnen bederve ooverwonen wierden. Sy wisten naementlijk, dat men somtijts oorlogh voerde om vrede te hebben, somwijlen, om dat men dien niet hebben kan. Want gelijk waeter en vuer, twee hoofdstoffen strijdigh van aert, altoos teegen een gekant sijn; soo ook is 'er tusschen hen, die begeeren oover allen te heerschen, en hen die geenen anderen dienen willen, eenen altoos duerenden en onsterffelijken oorlogh: in welken sich te wreken immer te spaede koomt, sijnen dreygenden vyandt eerst op 't lijf te vallen een saek niet min vol glory dan voorsightigheit geoordeelt wordt. Want de reegeringh en de waepenen sijn den Vorsten van den heemel niet alleen gegeven, om onrechtveerdigheeden te straffen, maer insonderheit om die voor te koomen. En selfs beschermt hy sich niet, die met sich te beschermen vernoeght is. Straffeloosheit strekt maer om quaeddoenders in hun moetwilligh opset voort te drijven. Philips dan sal, 't sy om ons t'onder te brenghen, of wat den heemel oover ons ook moght beschooren hebben, onder voorgeeven des Turxen oorloghs, of wel eenighen anderen dekmantel, niet rusten te waeter en te lande gewaepent op sijn voordeel te loeren: en hy sich soo gewaepent houdende, kan Engelandt noch buyten vreesse, noch buyten kosten blijven. Dit alleen is hier de vraeghe, of gevaeren te vreesen, of die af te keeren een werk van meerder dapperheit sy; en of 't rechtmaetigher is de schattinghen sijner onderdaenen, dan den buyt der vyanden t'sijnen behoefte te gebruyken. 't Is onse meeningh niet, Koninghinne, ons voor U op onse bondtgenootschap te beroemen, die d'eerste aen U door ontelbaere weldaeden verplicht sijn; en U misschien is 'er eenighsints, dogh ons, die en dankbaer sijn, en gehouden willen weesen, ten hooghsten aengeleeghen, dat die niet verlooren gaen. Soo wy tot vergeldingh der selver yets van onser sijde gedaen hebben, 't welk, naerdien de teegenwoordighe lasten niet toelieten yets meerders te doen, om de volveerdigheit onses gemoets, behoorde aengenaem te sijn, dat sal met meerder billijkheit van U in geheughen behouden, dan van ons geseght worden. Dit seker is baerblykelyk, dat ook uwe voorsaeten, van de Nederlandtsche volken, om hunne seeden en gelegenheit, dit gevoelen gehadt hebben, dat se hen tot vrienden of tot vyanden te hebben, een groot gewicht hunner saeken oordeelden. Maer seedert ghy de gloryrijke daeden uwer voorsaeten, soo seer door meededooghen en door weldoen, als door alle andere deughden, oovertroffen hebt, sijn veele ooverwinninghen den François, veele ons, en geene min doorluchte U en den wwen toegevallen.

1598.

vallen. Het toekomende geval staet Gode, den beleyder aller oorloghen, in handen, die ons tot noch, ook teegen alle menschelijke hoop, sijne gunst bewijst. Maer voor soo veel het oordeel der toekomende dinghen den wijzen toegelaeten is, al't gheen waer op men sich in oorlogh magh vertrouwen, onse burghers, onse middelen, onse plaetsen, de beroemde dapperheit onses veldtsheers, die onder ons in geenen deele vermindert sijn, konnen ook vermeerderen: de vyandt daerenteegen heeft niets, dan onse scheydingh, waer door hy kan grooter worden: en hoe sijne heerschappy sich wijder uytbreidt, hoe't den eenen of den anderen landtaerdht lighter vallen sal, in een groot en ooverlastigh rijk het jok der heerschappye af te werpen: door welken toeval soo hy sich t'eenighen daeghe belemmert vindt, hebben andere Koninghen niet gereeders, als maer de maete te stellen op wat middelen sy sich voor't toekomende versekeren willen. Dogh't geen men is gewoon hier teegen te seggen, of te denken, dat niemant behoort sich in eens anders saeke en gevaer in te wikkelen, is, soo men't uyten magh, een onbarmhartigh segghen, strydigh teegen alle menschelijkheid, strydigh teegen de glory der Vorsten, wien sy, soo hen't weldoen wordt ontseght, hun grootste voorrecht beneemen: laet dat seker plaets hebben, waer yemandt voor sich selven niet en doet't gheen hy een ander toereekent. Met woorden is't om ons, met de daet niet min om Engelandt te doen. Want die willen dat de Hollanders in gevaer sijn buyten hen, dogh staende blijven om hen, deese wikken weynigh dat niemant eeven licht de gevallen, als sijne eygene begeerlijkheden kan bepaelen. Sal dan onsen ondergangh uwe kraghten eenighsints versterken, of den vyandt't minste sijner heerschucht intoomen, of sal, gelijk met meerder waerheit niemant twijfelt, den brandt, wanneer hy ons verslonden heeft, niet in Engelandt oovervliegghen, dat gelijk't in rijkdom niet van de minste, soo ook in gevaer het naeste sijn soude? Derhalven ooverweeght wat onderscheit'er is, te veghten op den Hollandtschen boodem, of op deese kust, voor deese stranden en kasteelen: en ons tot bondtgenooten ter beschermingh der gemeene behoudenis te hebben, of den Spanjaert ons, ook teegen wilen dank, tot werktuyghen sijner onrechtveerdigheit gebruyke. Want indien uyt de drie volken, die in dees tijdt aller meest ter see vermooghen, de Hollanders onder den Spanjaert vervallen, behoeft men seker niet te twijfelen of sy en laeten eenen swaeren oorlogh op den hals der Engelschen, die alleen den Ocean en hunne vlooten tot vestinghen hunnes rijk hebben: en daerbeneevens, dat geene andere Koninghen by Philips in rijkdom haelen mooghen, wanneer hy eenmael sijne schatten uyt de nieuwe weerdht en uyt Indien, die hem, seedert het ooverheeren van Portugael, tot noch toe door den oorlogh sich bekommert geworden, hebbe versekert. Dus sal, naer dat sijne kraghten, die tot op dees tijdt minder dan sijnen haet geweest sijn, hem ten vollen vernoegghen sullen, 't den Engelschen niet meer geoorloft weesen ergens te verblijven, dan't hen nu geoorloft is in Duytschlandt, van waer hy U door gekochte plakkaeten, als heyloose en misdaedighe, uyt alle de landtpaelen heeft doen verbannen, en U, soo veel in hem is, buyten allen handel met menschen soekt te verdrijven. Maer't gheen ons smert is dit, dat wy hooren hoe'er eenighe sijn, die door heymelijke reedenen onsen Staet den laster van een haetelijk voorbeeldt aenwrijven, en alsoo ons als misdaedighe aen weerspannigheit voor Philips betichten, dogh wien ter gunste sy sulck een tael voeren, dient niet ter saeke te segghen: dan veel eer, dat sy door onkunde van saeken niet en weeten, dat, 't gheen in Vrankrijken in Terlandt alleen uyt sucht tot nieuwigheit bestaen wordt, de Hollanders daer toe door eene noodtsaekelijckheit, die, soo yetster weerdht, is te ver-

antwoor-

antwoorden, gedronghen geweest sijn; met welk een doorstaende gelaet, souden sy ons anders t'eenen laster darren naegeeven 't gheen Koninghen door waepenen, schriften en verbonden voor goedt gekeurt hebben? wy sijn gebleeven in den eygendom onser voorouderen, de vryheit: van dit woordt hebbe niemant eenen afschrik, wy hebben geloofst die allerbloeyenst te sijn onder een wettelyk Vorstendom. En ooversulx sijn wy ook voor geen nytheemsche heerschappyen beschroomt geweest: en ook nu, soo yemandt de klem, niet de naemen insiet, worden wy geleidt door eenen. Voor ons, voor U, en alle andere rijken, Koninghinne, is'er geenen anderen bandt om den onderdaenen in gehoorsaemheit te houden, dan hen te leeren met den teegenwoordighen staet van reegeringh te vreedens sijnde, nae geene andere om te sien. Dan bedenk hierentusschen ook, hoe veel schaedlyker voorbeeldt hy invoert, die, gelijk hy, gedreeven door een oovermaetighe heerschfught, sich selven een vrywillighe slaeverny op den hals gehaelt heeft, arbeitet om alle Kroonen onder het Aertspriesterdom van Roomen te doen buyghen; en voorwaer niet alleen de volken, die hy door spilpenninghen gaende maekt, maer ook den Koninghen selfs weerspannelinghen noemt. Deesen sullen nimmer oorsaeken nogh dekmantels tot oorlogh ontbreeken; maer dat hem de hoop t'eenighen daeghe ontbreeke, staet, naest den onsterffelyken Godt, in uwe handt, Koninghinne, soo ghy liever hebt met ons, die bereidt sijn voor de trouwe omtrent onse bondtgenooten 't nyterste op te setten, seeghe te verooveren, dan met het bederfuwer vrienden 't geweldt des vyandts uyt te breyden; en de glory uwer stantvastigheit te hanthaeven, dan de vruchten uwer weldaeden te vernietighen. In 't beraedtslaen was het hof verdeelt, en de gevoelens wederlijts ondersteunt door aensienelijke hoofden, welker seeden en geneegentheeden te kennen niet ondienstigh sijn sal, op dat blycke, hoe den aerdt der raedtslyuden heerfcht oover de gemeene beraedtslaeginghen. Effex, wien, gelijk wy nu reets geseght hebben, om sijne jeught en gloryfught, de hitte in den boesem sat, was in 't spillen ooverdaedigher dan sijne vaderlijke goederen toelieten; en hebbende met het winnen van de gunst der eedelen, der gemeente en der soldaeten, een goedt gedeelte sijner middelen verquist, hadt hy geene hoop in de vrede, groot vertrouwen op de vriendtschap der Hollanders: weshalven hy, opperveldtheer der Koninghlijke leeghers in Engelandt sijnde, vuerigh voor den oorlogh yverde, drijvende dat men uyt den oorlogh niet scheyden konde, sonder dat de Koninghinne te gelijk de sekerheit van haeren Staet, haere achtbaerheit; en haere gedaene kosten in gevaer stelde. Burghley in teegendeel, eertijts van een burgerlijken staet in het hof en tot de hoogheit van opperschatmeester geroepen sijnde, quam door sijne raedtsaeme deunheit in 't beleggen der geldtmiddelen, insonderheit nu in sijne laetste jaeren, seer wel oover een met de spaersaemheit sijner meesterse: en hebbende voor sich selve groote rijkdommen vergaert, was hy in langhduerighe ervacrenheit van saeken veroudert, en hier om door achtbaerheit de gunst des anderen booven 't hooft gewassen. Dees, met eenen ophof van staetelijke woorden, de Christelijke eendraght roemende, verhaelde wijtlustigh, dat men onder de hacchelijke uytkoomsten der beraedtslaeginghen, 't godt vruchtighste en 't eerlijkste voor 't sekerste behoorde te volghen: en eyndelyk het teegenwoordigh voordeel booven onsekerere gissinghen te stellen, sullende de vrede niet meer den vyandt, dan den Engelschen doen toeneemen. Of waeren de krachten des vaederlandts hen soo weynigh bekend, dat het niet dan met het believen der Hollanders soude konnen behouden blijven: daer ondertusschen en den François door gemeene

1598.

Effex neyght
met de Hol-
landers tot
den oorlogh.

Burghley in
teegendeel.

1598. vreesse, en de Hollanders selve Godtsdiensthalve, door banden, die meer vastigheid uyt den noodtdwangh, dan uyt kracht van verbondt hadden, teegen 't gevaer verknocht waeren. Iae dat den Spanjaert, uyt eyghen onderwindingh sijner swakheit, en de weerspannelinghen in Terlandt en alle andere wanbedrijven, in vreedē geenen rugh vindende, uyt sich selven rusten souden. Elifabeth, 't sy in der daedt niet weetende wat te befluyten, 't sy uyt vreesse voor vreedē alle andere saeken begeerende uyt te drukken, heeft geantwoordt met een gefoghte gemaetigheid. *Dat se van aenbeginne, niet sonder voorgaende raedtpleegingh met haere bondtgenooten, hadt willen besluyten: dat haer van hunner sijde aengenaem was, sy haer hunne meeningh verklaert hadden. Dat echter den François en sy geene geringhe oorsaeken hadden, om sich uyt den oorlogh te begeeven, of waeromse sich op de vreedē vertrouwen moghten, wen de leeghers van kant gevonden waeren: gemerkt de Spanjaert, naerdien hem de Nederlanders hadden afgeswooren, Vrankrijk hem ontweldicht was, en door soo veele andere verliesen; sijne voorighe hoop dapper besnoeyt hadt; en, wen hem luste de waepenen wederom aen te neemen, haer de selfde Godt, het selfde reght, en de selfde krachten, des noodts sijnde; niet ontbreeken souden. En soo men wilde aendringhen, om haer in waepenen te houden, men haer meerder verseekeringh, dan tot noch toe, hadt behooren aen te bieden.* Op welke woorden de Grooten in Engelandt deesen uytleggh maek-

Elifabeth
antwoordt
met seekere
gemaet ght-
heit.

De Grooten
in Engelandt
sijn de Hol-
landers niet
al te gun-
stigh.

Cecil en
Wilkes wor-
den nae
Vrankrijk
gefounden.

Gabrielle
d'Estree,
Henrix by-
sit, wordt
geoordeelt
hem tot
vreedē be-
wooghen te
hebben.

ten: dat 'er niet onbillijker ware, dan de Koninghinne, nu door knibbeleryen, dan door geveynsde beeden, haere vertrouwde penninghen t'onthouden, daer se dogh oopentlijk door den rijkdom hunner steeden; en hunner spaerkist, die selfs tot schenkaedjen genoegh voorsien was; wederleydt wierden. En niet min ondraeghlijk, dat sy, om welcher wille d'Engelschen den handel op Spanjen derven moesten, hun gewin booven 't uythongeren des vyandts stelden; en alsoo met den oorlogh handel dreeven. Ten laetsten wierdt de vreedehandelingh uytgesteld, tot dat de gesanten van weersijden sien souden, hoe de saeken in Vrankrijk geschaepen stonden. Derwaerts wierden door de Koninghinne gevonden de voorverhaelde Cecilen Wilkes, by wien de hoop tot vreedē, secdert de onderhandelingh tot Sant Quintijn eenighermacten verkoelt was. Want de Spanjaerts hadden voorgegeeven, dat se onder den naem van bondtgenooten, die sich van de Françoische vreedē souden mooghen dienen, deese alleenlijk verstonden te begrijpen, die den Roomschen Godtsdienst volghden. De Hollandtsche gesanten, opgehouden door teegenwindt, sijn een weynigh laeter aengekoomen. De Koningh onthielt sich toen ter tijdt te Angers, sich benyverende in 't bevreedighen van Brentanjen, 't welk den Hartogh van Merceur, Prins uyt den huysse van Lotteringhen, nae dat de partyschap was verstorven, tot noch toe in sijn geweldt hieldt, hebbende aen den Spanjaert oovergegeeven de haeven van Blavet, alwaer hy, om de naebyheit der see bequaemelijk onderstant konde inbrenghen. Maer die, siende 's Koninghs leegher gereet, en sijne genacde voor hem oopen, nogh onbewuft, dat, wanneer den oorlogh ten eynde loopt, delaetste de schult van allen boeten, maekte sijnen soen op genoeghsaem voordeelighe punten, en met glimp van eere. De Koningh leefde toen juyft buyten huwelijk, hebbende verstooten Margarita van Valois: dan Gabrielle d'Estree, Juffer uyt adelijken huysse, gelicht uyt de armen des genen aen wien se verlooft was, hadt sijn gemoet, dat sich, onaengesien den oorlogh, lichtelijk door liefde bedeunen liet, en door haere schoonheit, en door haere minnetreken, en liefkooseryen, soo geweldigh

weldigh ingenoomen, dat se met den tijtel van Hartoghinne vereert wierdt; en, 't gheen in Vrankrijk niet nieuw is, een bysit sijnde, sikh booven de maght eener wettelijke gemaeline verhefte. En deese wierdt ook gerekent onder eene der oorsaeken, die 's Koningsh gemoet tot vrede vermurrwt hadden, om haere minnevreught geruster te genieten. Sy hadt eenen soon, toens vier jaeren oudt, by den Koningh, genoemt Cæsar, dien de Koningh aen Merceur (dees hadt ook eene doghter, die naeulijx uyt haere kintfche jaeren getreden was) door huwelijx belofte tot swaegher toefeyde, daer by doende een somme geldts voor Merceur, en voor sijnen soon het Hartoghdome van Vendosme, met het Stadthouderschap van Bretanjen. De Hollandtsche gesanten aengekoomen sijnde, vinden den Koningh belemmert met deese saeken, en te gelijk met de Spaensche vreedehandelingh, en eevenwel, of moogelijk deese vruchteloos quam af te loopen, de Staeten van Bretanjen beroepen hebbende, beesigh met de bereidsfelen tot het beleg van Blavet. Sy wierden voor den Koningh gebraght door Busenval, die, bedreeven in de saeken aldaer te verhandelen, daer by was, en om den Koningh met raedt te dienen, en hen ten besten te werken. Nae dat de groetenis met alle beleeftheit en sonder hooghmoedt was aengenoomen, begint Oldenbarneveldt, nae sijne gewoonte, met een staetelijke en beknopte welsprekenheit, de hoop des bondtgenootschaps te verheffen, op soo onlanghs gemaekt een verdragh aen te dringhen: in 't onderhouden des selven af te vorderen trouwe, waer door de achtbaerheit der Koninghen insonderheit wierdt gehandhaeft, en de vrede verdacht te maeken. Daer by voeghende, uyt den naeme der Staeten, beloften van geldt en hulpschaeren in 't toekoomende, te waeter en te lande, werwaerts 't den Koningh gelieven moghte die te gebruyken, op dat den Spanjaert t'eenighen daeghe den oorlogh tot sijnent betaelt geset wierde, en meer andere saeken, maghtigh om een gemoet, gequeekt tusschen 't gedruysch der waepenen t'ontfonken. Daerenbooven ook hebben se voor de toegevoegde uyt 's Koningsh raedt in 't breede verthoont, hoe veel veyligher en gloryrijker 't waere eenen vyandt, wiens schatkist beroyt was, en hy beanght door de hacchelijke trouwe sijner onderdaenen, die sijne onheylen en vreesse voor 't verbondt sijner vyanden, door aensoek van vrede, betuyghde, den naekoemelingen ten voorbeelde te stellen, dat niemandt sikh lightveerdelijk vergaep in eens anders rijk te beroeren en te begeeren. Dit geschiede in de teegenwoordigheit der Engelschen, die de reeden der Hollanders door stilswijghen, en ook somwijlen met woorden, onderschraegden, verhaelende al wat vrypostigh hunne weldaeden; en hoe schandelijk 't was sijne beswoore trouwe om de teegenwoordighe nuttigheit ter sijden te stellen: spreekende ook ondertusschen om de penninghen die se geleent hadden. De Koningh handelde oopenhartigh, met bekentenis, dat de nootwendigheeden waer in hy sikh bevondt geene langhsaeme hulpmiddelen lijden konden. Dat hy echter twijfelde of den Spanjaert Kalisen Blavet soude willen oovergeeven; deede hy 't niet, dan soude hy in waepenen blijven, hen bedankende voor den bystant hem soo eedelmoedigh aengeboden. De gesanten der Staeten seyden hier op, dat, soo de Koningh hadt beslooten by dit voorneemen te blijven, sy echter hoopten, dat hunne ooverkoomste en 't gheen se aenbouden ten dienste van Vrankrijk strecken soude, om den vyandt des te meer te doen inwillighen. Daer teegen baeden se van hunner sijde, soo de vrede getroffen wierde, die bondtgenootschap noghtans blijven moghte, waer door de Hollanders sikh van de Françoisfche vrede tot heymelijk onderstant, de Françoisen sikh van

De Hollandtsche gesanten koomen voor Henrik. Oldenbarneveldt ont-raedt hem de vrede.

Doghte vergeefs.

1598. den Hollandtschen oorlogh tot meerder verfeckertheit dienen konden. De Koningh gaf tot antwoordt, dat en hunne vriendtschap aen hem beklifven, en sy de vruchten der sijne genieten souden. Van nu af wierdt uyt de wegh genoomen al 't gheen den onderlinghen handel der volken is gewoon te beroeren: en hoe veel deese befendingh te weeghe gebraght hebbe, is door de nuttigheit der volghende tijden gebleeken, dewijl de Koningh niet min geset op geldt te spaeren, als by een te vergaederen, soo veel tot handthavingh der vryheit heeft gedaen, als naculijx de oude Koninghen uytreykten aen de volken, welker vryheit se ondermijnden. Sijne eerste mildaedigheit is geweest van tweehondert veertigh duysent guldens, welke in de volghende jaeren naer eysch der noodtsaekelijckheit heeft toegenoomen. Indachtigh naementlijk, in wat staet van saeken sijner bondtgenooten hy ontfanghen hadt, en in wat staet der sijner hy weeder gaf, betaelde hy niet als geleende penninghen, maer als een weldaet. En sijn voor die tijdt forghvuldigh oover 't besluyt by hem genoomen ontschuldighende, prees hy het stantvastigh voorneemen der Staeten, tot beschermingh hunner vryheit; aengesien, gelijk 't hen niet soo greeet stont, als Koninghen, met weten van weynighe, by alle voorval veerdigh ter been te raeken, soo ook het nieuw gevaeren middel waere, om de traeghe gemeente spoedigher te waepen. Om de vriendtschap met den Koningh t'onderhouden, wierdt, in plaetse van Levijn Kalvaerd, ooverleeden in dat ampt, in Vrankrijk gelaeten François Aertsen, wiens vaeder Kornelis Griffier der Algemeene Staeten was. Klaerlijk bleek nu door veele bewijsen, dat de Spanjaert, sijn genoeghende met den François ontwaepent te hebben, d'Engelsche voor dees tijdt liever te vyandt hadt, dan hunne vrede op billijke voorwaerden. Dit is geweest de reden, waerom de Hollandtsche Gefanten, Nassau en Oldenbarneveldt, uyt Vrankrijk in Engelandt ooverscheepten, sijnde het eerste gefantschap nu reede van daer vertrokken, en, gebruykende eene vrymoedigheit, dier se sijn te vooren ontsien hadden, hunne reeden dus instelden: Dat, quae-me de Koninghinne den François te volghen, geene gevaeren der vrede den Hollanders soo groot sijn souden, dat se den oneyndighen last der oorloghe souden alleen draeghen. Dus naementlijk wierden die veynsers getoetst aen haere eygene konstenaeryen, op vertrouwen, dat d'Engelsche de vreedehandelingh selfs souden in 't war worpen, wen se geloofden, dat de Hollanders daer toe te beweeghen waeren. Daerbeneevens wierden de Koninghinne, wen se in den oorlogh volharden wilde, alle billijke voorwaerden aengebooden, met hoop van oovereenkoomingh tot aflossingh hunner schulden; waer door se dit mael bewooghen wierdt de vreedehandelingh voor eenighen tijdt op te schorten. En hierentusschen is de Pais te Vervins (want de byeenkoomst was van Sant Quintijn herwaerts oovergebraght) door toedoen der gefanten tusschen de twee uytsteekenste kroonen der Christenheit getroffen, op de selfde voorwaerden, die neegenentwintigh jaeren te vooren tusschen Philipsen Henrik de tweede verdraeghen waeren. Tot deese wierden gevoeght meer andere, welke van worde te worde hier in te lassen niet en waere het werk des genen, die sijn voor eenen schrijver der Nederlandtsche saeken uytgeeft. In 't kort nochtans sijn de voornaemste deese: *dat den handel tusschen de volken, de gevanghene in vryheit, de uytgetrokkene in 't hunne souden herstelt worden: en den Spanjaert weedergeleevert het graeffschap van Charolois, mits dat hy 't van Vrankrijk soude te leen houden: den François Kalis en andere steeden in Pikardijen, in sulck eenen staet als die waeren, en ten laetsten ook Blavet, dogh aldaer den Spanjaert mooghen sleghten de vestin-*

*Henrix
mildaedig-
heit aen de
Vereenigde
Landen.*

*Veynsingh
der Hollan-
ders om-
trent Elisa-
beth.*

*Pais te
Vervins tus-
schen
Vrankrijk
en Spanjen
getroffen.*

*Des selfs
punten.*

vestinghen by hem gedaen maeken. Al't welk alsoo beraemt en van weerde gekent weefende, nae'tooverleeveren vangyselaers, binnen drie maenden voltrokken wierdt. Maer vergeetelheit van alle ongelijken voor't toekomende, en eeuwighe vrede onder den naekoomelingen; voorts dat eene der beyde kroonen door waepenen aengetast wordende, 't den anderen ongeoorloft sijn soude den vyandt te stijven, of te gedooghen, dat yemandt der sijner sijn daer in menghe, en indien 'er yets, waer in het reght twijfelachtigh was, ooverbleeve, men sulx niet door list en geweldt, maer door scheitsluiden te beslechten hadt, sijn punten, die veel eer schijnshalven verdraeghen wierden, dan om tusschen de gelijkheit van soo geweldighe moogenheit yets tot verseekeringh der vriendtschap oover te laeten. Yder heeft de Koninghen, Vorsten, en volken sijne bondtgenooten in den vredehandel begreepen. Philips insonderheit heeft sorghe gedraeghen tot verseekeringh sijner doghter, aen welke hy de Nederlanden stont oover te geeven, en voor den Hartogh van Savoyen. Aerschtot, Mendosa en Arembergh sijn nae Vrankrijk gegaen: nae Brussel wierdt weeghens den Koningh gesonden den Hartogh van Biron, om van sijner sijde Albertus den eedt af te vorderen: alwaer men seght, dat die dappere krijgsman, wiens gemoet, vervoert door toomeloofe staetsught, in't bejaeghen van meerder grootheit immer onophoudelijk voortspatte, sijn tot trouwloofheit, die naederhandt te helder aen den dagh gekoomen is, hebbe laeten omkooen. Ten weederzijden pleeghe men alleley pleghthigheeden van vreughe tot beteekenis der vrede, niet al te welkoom by veelen, die al hunne dapperheit en hoop in d'onheylen van andere stellen: ernst noghtans was de blijdschap onder 't gemeen, niet soo seer uyt godtsvrucht tot het Christen bloedt, als om dat het reght ter vierfchaere, handthaevingh van yder in een gerust besit sijner goederen, de landeryen hunne voorighe vruchtbaerheit, veyligh gebruyk der weeghen en vryen handel weederom ingevoert waeren. Toen eerst is in Vrankrijk, dat, geduerende sesendartigh jaeren herwaerts, door soo veel veldtslaeghen bloedtdronken, door oorlogh verwoest was, den dagh van een vaste vrede opgedaeght, en het rijk, certijts in soo heerlijk een luyster bloeyende, herstelt in sijn voorigh weesen, 's Koninghs sorghe sijn bevljstighende, om, hebbende de Landtvooghden en magistraeten in orde en hunnen pligh gebraght, hy selve der regeeringhe nu ten volen meester sijnde, en ontschuldigh by de Roomsgefinde door 't geval der tijden, de belijders des anderen Godtsdiensts voor vrees en onheyl te veylighen: terwijl de Nederlanders hierentusschen in waepenen gelaeten, gelijk de hoop van vrede, soo ook verlightingh en troost uyt de naebueringhe onheylen verlooren. Maer aen dien van Hollandt heeft de Koningh Busenval te rugh gesonden, om door dien getuyghen sijner vriendtschap, en bemiddelaer eener geheyme onderhandelingh, sijn vrede door eens anders oorlogh te vestighen. De saeken met Vrankrijk afgedaen sijnde, is men een niet min lastigh proeffstuk van Koninghlijke bondtgenootschap weeghens Engelandt gewaergeworden, door de scharpe afvorderinghen van Elisabeth, welke door den mondt van Francois Veer aen den Staeten oovergebraght sijn, terwijl se, ten selven tijde andere gefanten aen Albertus afgeveerdicht hebbende, de hoop tot vrede wilde schijnen te behouden, welke se bybraght alleen om die reeden tot noghtoe achtergebleeven te sijn, dat se de waepenen gesamentlijk met hen, voor wien se die hadt aengenoomen, wenschte af te legghen. Echter, dat noghtans se niet gesint was dien van Hollandt ergens in de wette te stellen; maer het ondertusschen billijk waere, dat die haer in den oorlogh

De Gefanten ten weederzijden vorderen den eedt af.

Elisabeth maent de Vereenighde Staeten weederom tot vrede.

1598. ingewikkelt hadden, van deese de middelen, om, des moogelijk sijnde, daer uyt te geraeken, soo niet, om die in 't toekomende te voeren, begeert wierden. Dat ook in dien gevalle haer vry swaeren haet by den Vorsten beschooren stonde, dat sy alleen de vrede in Europa verhinderde. Sulx voorwaer wilde Godt niet gehenghen, dat se door ondankbare verjaeringhen te leur gestelt sijnde, den Koninghen ten voorbeelde strekken soude, om sich te wagten volken by te springhen, die, sonder eenighe eerbiedigheit tot oppermaghten, geene andere belanghen, dan hun eyghen voordeel, in acht naemen. De Staeten gevoelden, dat se t'seffens met eenen slag door oude en toekomende lasten ooverrompelt wierden: dogh selfs den blooten naem der Engelsche bondtgenootschap, was van soo groot een naedruk, dat men sich de punten, door een maghtigher voorgeschreeven, onderwerpen moeste. Derhalven wierden gevonden de selfde, die beyde de voorighe gesantschappen bekleet hadden, en neevens hen Andries Hessels, met heymelijken last, die hen maghtigh maekte te daedinghen ter somme van tien millioenen guldens oover de verschulde penninghen. De Koninghinne verscheyde bekommeringhen, die haer van den oorlogh afmaenden, versierende, quaemen op die tijdt eenighe onvoorsiene toevallen te voeren. Want Jakob, Koningh van Schotlandt, nu begeerende, dat hem oopentlijk de erffenis der Engelsche kroone, waer van Elisabeth geen gewagh moght hooren, wierde toegeseght, geloofde men niet, dat hy, ten waere onderschraeght door uyt-heemsche maght, die stoutheit soude genoomen hebben. Ook ontbraeken 'er geene, die, sijnde ondervonden, dat 'er brieven, onderteykent by Koningh Jakob, den Paus ter handen gekomen waren, daer uyt den arghwaen en den haet aen 't foncken stookten. Booven dien hadt Burghley, verswakt door ouderdom en sieckte, met betuygingh by Godt en sijn uytterste, de Koninghinne gebedden, sy hem, die nu geene menschelijke hartstoghten was onderworpen, wilde gelooven, en, dewijle haer gelijke nootfaekelijkheid genaekte, de welvaert haeres rijk besorghen, en door 't vestighen eener vrede op aerde, dien van den heemel verdienen. Dan nogh versuymde hy niet haer te vertoonen, de rampspoeden oovergekoomen in Amerika, of die in Yerlandt te duchten stonden, en dat het eynde der Nederlandtsche door ooverwinninghen niet was te hoopen. Als deesen de sterffelijckheit hadt afgeleght, en Essex, om wangunst te mijden, den Raedt schuwde, is het hof, nu vry van verdeeltheden, en haeres selfs sijnde, voor dappere raedtlaeghen geoopent. Alwaer de gesanten der Vereenighde Nederlanden meermaels binnen gelaeten, wanneer se rakkende 't opbrenghen der geleende gelden geperft wierden, sich ontschuldighden op de beswaerlijkheit der tijden; verklaerende, dat, soo veel den Spaenschen handel belanghde, sy 't niet wederstreeven souden, soo d'Engelsche, wen se 't geraeden vonden, van gelijken, als de Hollanders gewoon waeren, den naem van eenigh ontijdigh volk ontleenden, ten waere sy 't grooter winst oordeelden, 't gheen men begeert door waepenen dan door geldt te verooveren. Echter konden se niet ontgaen, dat het verbondt, geslooten voor achtien jaeren, wanneer 't verlies van Antwerpen den Engelsman niet min dan de Hollanders verschrikte, en nimmer ter goeder trouwe onderhouden, dermaeten wierdt verandert, dat se selfs van alle verbintenis ontheeven, de andere verplicht hielt. Men twiste eenighen tijdt oover de geheele schuldt, dewijl d'Engelsche het lighen van krijgsvolk en 't ooversenden, en de soldyen oovermaetigh hoogh in reekeningh braghten; die van d'andere sijde daer teeghen beweerden, dat 'er verscheyde mislaeghen in 't uytreenen

De Koningh van Schotlandt begeert, dat hem oopentlijk de erffenis der Engelsche kroone worde toegeseght.

Burghley in sijn uytterste raedt de Koninghinne tot vrede.

Nieuw verbondt tusschen d'Engelsche en Hollanders.

kenen te verstellen waeren, en niet verſweeghen wierdt, dat de roover-ryen der Engelschen te lande en te waeter dien van Hollandt ſoo duer geſtaen hadden, dat daer meede de geheele ſchult ſoude konnen betaelt worden. *Eyndelyk is men ooverkoomen, onder 't verlyden van ſchrifte-lyke verbintenis, ter ſomme van acht millioenen guldens, waer van de helft te betaalen ſtonde met driehondert duſent guldens jaerlyx, geduerende den oorlogh; die ten eynde ſijnde, hadt men, wen'er yets oovergebleeuen waere, twintigh op te brenghen: rackende de betaelingh der andere helft, en 't weederleeveren der ſteeden, daer oover ſoude men, wanneer 'er ge-leegeheit tot vrede gegeeuen wierdt, minnelijk verdraeghen.* Hierentuffchen ſouden de verpande ſteeden elfhondert vijftigh Engelsche tot beſettingh hebben, aen welk getal de Staeten verbonden bleeuen alle drie maenden te tellen vijfduſent een hondert guldens, en voorts al 't gheen men gewoon is den ſoldaeten te verſchaffen. De Koninghinne wierdt van haere belofte van hulptroepen te ſenden in't toekomende ontſlaeghen: d'Engelsche vendelen, nu reede in dienſt, of voortaan te werven, hadden alleen den Staeten te ſweeren, enten gebiede en op koſten der ſelver Staeten te oorloghen. Diervoeghe was de haetelyke maght des Engelschen geſants, ingevoert by 't voorigh verbondt, vernieticht: blyvende het reght, dat een Raedtsheer weeghens de Koninghinne in den Raede van Staeten ſoude geſtelt worden. Wanneer de Koninghinne of te waeter of te lande door den vyandt wierde aengetaſt, of de Koninghinne den vyandt aentafte, ſtonde ten laſte der Hollanders haere vloot met dartigh of veertigh bequaeme ſcheepen te verſterken: en haer leegher te lande met vijfduſent voetknechten en vijfhondert peerden. In dit verdragh hadt men begrepen en gedoodt alle ſchulden, die ſe weederſijts op den anderen meenden te hebben, onvermindert nochtans het reght, 't welk de Koninghinne haer dacht toe te koomen op de Nederlanders onder Spanjen ſtaende. En ook is uyt dit verbondt geſlooten, en in 't beſonder gedaedinght de ſchult van Horatio Palavicino, van Genoua, een gunſtelingh van Elifabeth, ter ſomme van tachtighduſent guldens. Geene reeden was 'er, waerom Engelandt liever vrede verkiefen ſoude, dan in oorlogh te blyuen, onder ſoo gunſtig een verbondt, waer door ſy van alle laſt verlicht wierdt, en ſigh ſelfs met een burght omheynde. Korts daer aen heeft men 'er weederom betrapt, die Elifabeth vergift bereydt hadden; en Teron, moedigh op de ſeeghe eener veldtſlagh in Yerlandt, en 't verooveren eener ſterkte, Mommouth in bondtgenootſchap ſijner weerſpannigheit trekkende, hebben die ſaeken 't gemoedt van Elifabeth verbittert. Geen meer berouw hadden de Staeten, hoewel het weefen der ſaeken by den vyandt verandert was, en 'er veele aenlokselen geſoght wierden, van hun eerſte voorneemen. 't Gerucht van 't nieuw huwelyk ſigh daegelijx meer en meer verſpreyende, is Friaſe afgeſonden met brieven aen de Nederlanden, waer inne de heerſchappy oover de ſelve aen

Reedenen en voorwaerden des verdrags, op welke Philips de heerſchappy der Nederlanden aen Iſabella ooverdraecht.

lyk

1598.

lijk het Graeffschap genoemt: en te gelijk den tijtel van Hartoghinne van Bourgonjen, (gemerkt den François nu voorlangh de besittingh genoot) soo noghtans dat hy en de Koninghen van Spanjen sijne naesaeten de weerdigheit des selven tijtels, en des eersten ranghs onder de Ridder des Gulden Vlies, een vergaederingh ingestelt door sijne voorfaeten, voor sich behielden. Men voeghden 'er by alle voorforghe, die de Reghtsgeleerden tot verseeckeringh van ooverkoominghen hebben uytgevonden, om de reghten des Vorstendoms, en d'inkoomsten des selven, met de belastinghen daer aen verknocht, des te reghtmaetigher op Isabella en haere naekoomelinghen te doen oovergaen. De aenmerkelijkste flotreedenen waeren deese, dat Philips, voerende het naemwoort van leenman, getuyghde deese landen oover te geeven op den naem van leen of achterleen, welker laetste dienthalven magh schijnen daer by gevoeght, om dat een groot gedeelte der landen onder gehoorfaemheit der Keyserlijke Majesteit, en ook eenighe onder hulde des Françoischen rijx beseten worden: voorts, dat hy de Grooten sijner onderdaenen van hunnen voorighen eedt ontslaende, dien gelaste eenen nieuwen aen Isabella te doen: en wen 'er in deese brieven yets gestelt waere, 't gheen volghens de wetten niet bestaen moght, sulx belaste hy door sijne hooghste en Koninglijke maght. Indien het huwelijk sonder kinderen wierdt gescheyden, of 'er t'eenighen daeghe man en vrouwlijk hoir quam te gebreeken, was bevoorwaert, dat alle reght aen den Koninghen van Spanjen vervallen soude. Aen Albertus echter wierdt, ten opsicht sijner verdiensten, en t'eenen troost sijnes weduwenaerschaps, gelaeten het Steehouderschap oover de Nederlanden; en, indien 'er eenigh kint van ooverbleeve, 't vruchtgebruik; maer aen den erfgenaem soude hy niets ooverlaeten, behalven de inkoopsten des Hartoghdoms van Luxenborgh en des Graeffschaps van Chiny. Nogh wierdt 'er in bepaelt de orde des naesaetschaps, dat het mannelijk hadt te gaen voor het vrouwlijke, den oudtsten voor den naegebooren, en ook den neef van de oudtste doghter voor den jongheren soon. De landen te verdeelen of te vervreemden, was, sonder goetvinden der Koninghen van Spanjen, verbooden. En op dat de gift door des te meerder weeghentot haeren geever keeren moght, hadt men besorght, dat, soo eenighe vrouw in 't toekomende de heerschappy der Nederlanden quam te erven, de selve aen den Koningh van Spanjen of den erfgenaem soude ten huwelijk bestleet worden. Dan ook, dat den Prinsen niet geoorloft waere hunnen soon of hunne doghter ten eght te vorderen, ten sy op goetvinden der selver Koninghen. Booven dien wierdt hen gelast, dat sy en de hunne sich van den handel op Amerika en Indien te onthouden hadden: voorts in 't aenveerden der heerschappy te besweeren deese punten, en den Roomschen Godtsdienst. Waer teegen wen 'er yets gepleeght wierdt, soude het reght der Nederlanden aen den Spanjaert koomen te vervallen. Deese brieven hadt de vaeder, in teegenwoordigheit van getuyghen, onderteekent den selden van Bloeymaendt; en op den selden dagh sijnen soon en erfgenaem, van gelijken Philips genoemt, verleent sijne schriftelijke bewilligingh, hebbende sorghvuldigh waergenoomen de voorsoorghmiddelen, die den minderjaerighen, of die uyt eerbiedt t'hunnen vaeder 't hunne weghschenken te baete koomen. Verscheyde en niet eenerhande, als in een groote sack, waeren hier omtrent de gevoelens en de naespraek. Men vond 'er die schrolden op soo quaedt een voorbeeldt, dat vrye luyden, als eygene slaeven, gefchat en verhandelt wierden. Een gebruyk voorwaer 't welk onder woestelinghen plaets hadt, die, als onkundigh des onderscheits tusschen Vorst en meester, de heerschappyen by gift of uysterste

Waer van
verscheyde
en strijdigh
gesprooken
wordt.

uyterste wille ooverdroeghen: maer die, welke een andere kennis van recht en onrecht hebben, geensints twijfelden, dat het was de gemeene saeke des volx, en daer van eenen Gemeenten-staet genoemt wierdt: welkers regeeringh, gelijk se by andere volken den Staetsvergaederinghen, of den Raedt, soo ook by de meesten den Vorst was toebetrouwt. En 'er nimmer wettelijke heerschappy, dan met algemeene toestemmingh der volken was opgereght, welke de beschermingh van allen of aen eenen man, of, om de onsteltenissen van kuyperyen in 't verkiesen voor te koomen, een geheel geslaght in handen gestelt hadden, die door geene andere belooningh als van eere bekoort wierden, om hunne eygene belanghen voor de welvaert der burgeren ter sijden te stellen. 't Welk gelijk 't allesints waeraghtigh was, soo ook sich klaerder opdeedt in de Nederlanden, die nogh door waepenen t'ondergebracht waeren, nogh sich selven oyt in willighe slaeverny begaeven, maer den Vorsten, door 't bepaelen hunner inkomsten, en hunnes maghts in veelen merkelyk be-noeyt hadden; sijnde onder de voornaemste saeken hen verbooden, eenigh gedeelte der landen hunne trouwe aenbevoelen van den Staet te scheuren: dat dienthalven de doghters eertijts met een somme geldts, en die niet groot, ten huwelyk uytgeset wierden: en aen d'ooverighe kinderen landtvooghdyen en giften van mindere werde gegeven. Dat het ydel was teegen dusdaenighe wetten te stellen den Koninghlijken naem, onbekent aen de Nederlanders. Dat voorwaer, soo men voorbeelden wilde gebruyken, Vrankrijk, om geene andere reeden, in soo hoogh een top van moogenheit gesteeghen was, dan om dat de goederen des gevals aen eenen opgedraeghen sijnde, geene uytkoomst, hoe 'took gaen moght, die van een scheurt. Dogh hoe veel swaerder waere het, dat den Landtschappen, die door en in den oorlogh uytgeput en ingewikkelt sijn, die van d'eene sijde eenen maghtighen vyandt op den arm hebben, die door afgunstighe naebuereu bellooten legghen, en die nae uytheemschen rijkdom, wen sy die niet reets te baete hadden, souden hebben moeten omfien, de selfde, welke nu hondert jaeren langh vereenight is geweest, als het sap en het voedtsel van soo swak een lichaem wierdt onttrokken? Dat noghtans Keyser Karel, wanneer hy, geneeghen om het ooverighe sijnes leevens in stilte en de rust van een besonder leeven door te brenghen, de menschelijke forghen op sijnen soon ooverdroegh, de orde der wett alleen in tijdt voorkoomende, sich selven en sijnen soon in de Vergaedingh der Staeten heeft verthoont, op dat 'er aen de oude gewoonte niets gebreeken moghte. Dat nu de reegeringh door een brief wierdt afgeleght, door een brief aenveert, en de volken, dien men nogh gesicht nogh aanspraek weerdigh geaght hadt, niet ten minsten onder een mannelijke heerschappy, verset wierden, daer noghtans van alle tijden bekent was, hoe de heerschappy der vrouwen den Nederlanders geen geringhe onheylen gekost hadden. Andere in teegendeel, Gaeve Godt slechts, dat de Nederlanders dier wijse van den oovermoedt der Spanjaerden ter goeder trouwe verloft wierden: d'oorzaak van den oorlogh aen een kant sijnde, souden de partyen lightelyk oovereenkoomen: maer dat Philips sijne oude hoop en konstenaeryen soo verre niet waeren ontvallen, dat hy sich en sijne naekoomelinghen ontslaen soude van de Nederlanden, die tot een burgh der Spaensche sekerheit strekken, en als een slot op Duytschlandt, Vrankrijk, en Engelandt een waekendt oogh houden. Maer, om de vreesse voor hem in d'omlegghende landen te verminderen, hadt men den naem van sijne doghter gevonden, aen welke een recht ter beede, en een ydele besittingh onder een huysfelyk leen gegeven wierdt. 't Gheen selfs

1598.

felfs in de uytgegeevene brieven van ooverdraght niet genoeg ontveinfst was, naerdien, 't fy 'er kinderen of geene uyt het huwelijk voortquaemen, de heerschappy altoos weêr derwaerts moest vervallen. En behalven dat, wie is 'er ook, die niet klaer en fiet, dat eene maeght, die volle tweedantigh jaeren in haeren maeghdelijken staet heeft oovergebracht, door de Spanjaerts niet soude uytgeset geworden hebben, ten waere men haer onvruchtbaer of geacht of gemaekt hadt? Dogh hoe schandelijk was dit, dat de Nederlanders, volken die altoos hun eyghen meester geweest hadden, en door welker rijkdommen het huys van Oostenrijk in Spanjen selve, en op den throon van soo veele rijken, en eenighermaeten op den nek des menschelijken geslaghts geseeten is, oopentlijk onder uyttheemsche wetten buyghen moeten, en, om voor eeuwich van Spaensche leenmannen geregeert te sijn, worden oovergelevert? Geduerende deese praetjens worden 'er andere brieven oovergebracht, door Isabella, als nu Vorstinne, geschreeven, belastende Albertus in haeren naeme 't besit 't aenvaerden, den eedt te doen en te neemen, en alle pleghtigheeden den Vorsten gebruykelijk te voltrekken. Dit streedt teegen de wetten, die vereyfschen, dat de heerschappy in eygener persoon worde aengevanghen. Waerom Albertus, niet darrende, naer ouder gewoonte, een volkooome vergaedingh der Algemeene Staeten beroepen, nogh hen laeten vrye maght om te beraedtlaen, om elk in 't besonder den eedt voor te leggen, alleenlijk ten dien eynde afgesondene beschrijft tot Buffel teegen den vijftienden van Oegstmaent. Hebbende omtrent den selven tijdt om de stadt vergaedert een groote meenighte soldaeten, ten getaele van vijftien duysent te voet, en tweeduyfent te peerde, om den teegenstreevers eenen schrik aen te jaeghen. Des Richardot in sijne reeden, welke hy voor Albertus voerde, alle onheylen den Nederlanden weedervaeren, op het afweesen des Vorsten leyde. Waer op Mafius voor de Brabanders heeft geantwoordt met al 't gheen hy konde byhaelen om de gunst des nieuwen Vorsts te winnen. Wanneer men tot de saecke gekoomen was, vielen 'er eenighe geschillen, als of den ouden staet der Republijk nogh haer weesen hadt: dan men heeft gedaen, 't gheen de teegenwoordighe nootsaekelijkheid vereyfschte. En in de meeste is dusdaenigh eene gemaetightheit gevonden, dat de gehoorzaamheit vastgesteld wierde op voorwaarden, *indien 't voltrekken der pleghtigheeden des huwelijx bleeke binnen drie maenden, en hy selfs binnen Bloeymaendt des volghenden jaers in Nederlandt weederkeerde: hierentusschen soude nogh door Steedehouders, nogh door hoofden van oorloghe yetz nieuws ondernoomen worden: geduerende sijn afweesen hadt hy te stellen eenen Landtvooght van sijnen bloede.* Hier toe wierdt gekooren Andreas, van gelijken Kardinael, soon van Ferdinandt, Graef van Tirol, en broeder van Maximiliaen, Albertus vaeder: ongelijk was sijn afkoomst van moeders sijde, als gewonnen by Philippine Welferinne, geboortigh van Augsburgh, uyt een Borgermeesterlijk huys. Daer by was gevoeght, *dat de gemeene en besondere wetten, en alles 't gheen Philips beswooren hadt, soude vast blijven. Dat de mindere vooghdyschappen, 't bewaeren der kasteelen en sterkten, als ook de reghbanken, souden herstelt worden uyt Nederlanders. Nogh hadt de Koningh te verklaren, dat 't gheen in d'ooverdraght van leen geseght was, niet strekken soude ten naedeele der Nederlanders. Soldyen voor het Hooghduytschen hun eyghen krijgsvolk souden de Nederlanders besorghen, soo verre hunne inkomsten lijdten konden: 't ooverighe en al den last van 't uyttheemsch krijgsvolk de Koningh op sich neemen; en Albertus, sich vernoeghende met d'oude heergoederen der Vorsten, de*

*Isabella
belast Al-
bertus in
haeren nae-
me 't besit
'aenvaer-
den.*

gemeen-

gemeenten van ongewoone schattinghen, en huysvestgelden der besettinghen verlighten. En op deesen voet souden sy voor een tijdt geoorfaemen. Voorts, dat Albertus met sijne Gemaelinne weedergekeert sijnde, men ten weedersijde pleghelijk soude eedt doen, beroepende daer toe de gesaementlijke Staeten van alle de Nederlanden, welke Albertus onder-tusschen soude trachten te brenghen tot onderhandelingh met de Hollanders. Naerdien 'er op dit stuk hart wierdt aengedronghen, en Albertus niet ongerijmt oordeelde in de handelingh gelijke met gelijke tot gesprek te laeten koomen, heeft hy, die een Koninghlijk gesantschap te senden sijner weerdigheid te nae achte, brieven aen de Staeten van Hollandt en Zeelandt en der selver bondtgenooten afgeveerdicht, waer in hy hen sijn huwelijk en recht van heerschappy, hem door de Spanjaerts oovergedraeghen, bekent maekte: verklaerende sijne hoogste geneegenheit tot vrede, en sy van hunner sijde geene reeden meer ooverigh hadden, om den vrede verdacht te houden. Dat se derhalven reedelijk en volghens hunnen plicht doen souden, soo se sijn met het grootste gedeelte der Nederlanden vereenighden. Dat hy den last dier handelinghe hadt gelaeten aen sijne Staeten. By nae in den selfden sin schreeven aen Maurits, de Prins van Oranje, sijn broeder, Aerschot en Havrech, hem biddende, dat hy sijn gesagh en vermooghen onder de Vereenighde Staeten tot een gewenste uytkoomst der oorloghe wilde te werk stellen: dat sulx hem tot glory, en niet min ten dienste des huys van Nassau strekken soude. Ook wierdt gehoort Daniel van der Meulen, persoon buyten bewint, maer koopman van naeme, die verhaelde, dat hy, onder deksel van sijns broeders siekte, nae Antwerpen ontbooden, en van daer nae Brussel voor Richardot, Assonville, den Abt van Marolles, Havrech, en ook eyndelijk voor Albertus selve in gesprek gebraght was. Alle de reedenen quaemen hier op uyt, dat se gesaementlijk den vrede met ernst meenden, en niets souden achterlaeten van 't gheen dien van Hollandt tot verseeckeringh dienen konde, soo se maer de Princen erkenden; dat se by hunnen Godtsdienst blijven souden, en de Republijk aen hen en hunne kinderen: dat Philips van Maurits dapperheit en deughden sulc een gevoelen hadt, dat hy gesint was hem niet alleen geen de minste afbreuk in sijne eere en weerdigheid te doen; maer ook boovendien hem het Opperveldtheerschap sijner leghers in Hongaryen op te draeghen. Dogh de Staeten, hoewel se nu voor langh hadden vastgestelt met den oorlogh voort te vaeren, vonden sijn in hun opset meer verhart, seedert het onderscheppen van 's Koninghs brieven, die in alles het teegendeel deden blijken. By welke nogh was gekoomen den heyloosen toeleggh van Pieter Panne, van Ypre, een quaedtaerdigh mensch, dogh hoedaenighe doorgaens de veerdighste werktuyghen tot gevaerlijke schelmstukken gevonden worden. Dees op seekere teekenen verdacht en in hechtenis genoomen sijnde, verhaelde, dat hy bedolven in schulden, en door de strengheit sijner schuldeyffchers, van d'eene gevangenis in d'andere geworpen was: om uyt welke onheylen sijn te redden hy, niet sonder kommer, middelen soekende, en niet vindende, op seekeren daghe met eetwaeren geraekt was by de Iesuiten van Douay: welker Ooverste op de praet geraekt sijnde, hoe groot eenen dienst 'er aen de Christenheit te bewijsen waere, door eenen man, wiens woede soo veele duysenden het leeven koste, om hals te brenghen, sijn gemoet, nu reets door verdriet ter needer geworpen, tot de moort van Maurits hadt ontsteeken: sijnen soen en hem belooninghen, en, quaeme den aanslagh te mislukken, den heemel, beloovende. Dat hier toe sijn gevoeght hadden de huysfelijke aenmaeninghen sijner vrouwe, die, ge-

1598.

Albertus
vermaent
de Veree-
nighde Staeten door
brieven tot
vreede.

't Selve
doen Philips
van Oranje
en andere.

De Veree-
nighde Staeten verhart-
den nogh
meer.

Straffe oover
Pieter Panne, uytge-
maekt op
't leeven
van Maurits.

1598.

schokt door meenigherley forghen, en ongeduldigh in haere teegenfpoeden, in hem een mannelijke moet vereyschte. Hoe hy door deese prikkelgen genoopt, nae dat de selfde ooverste hem door 't H. Sacrament en vergiffenis van sonden gelterkt hadt, reysgeldt ontfanghen hebbende, in Zeelandt, en van daer tot Leyden was aengekoomen: dogh hoe hy allengskens door 't ontwaeken sijner gewisse oover soo schandelijk eenen aenflagh, en door vrees voor 't gevaer, sich selven ten laetsten tot beeter sinnen geschikt hadt. Al 't welk hy te meermaelen, en op verscheyde tijden herhaelende, en door sijne eygene belijdenis oovertuuyght sijnde, is hy den tweentwintighsten van Wiedemaent door de Magistraet van Leyden met de doodt gestraft, en selfs op 'toordeel der hooghere Rechters. Aen 's vyandts sijde sijn 'er geweest, die, uyt schaemte oover 't schelmstuk, 't ordentelijk verhael der saeken wederleyden. Gelijk dit jaer aenmerkelijk geweest is in uytsteekende veranderinghen, soo ook heeft het d'oorloghs toerustinghen een geruyme stilte gelaeten, 't en waere 't yemandt luste, den neederlaegh van weynighe voetknechten by Nymegen, oovervallen door 's Konings ruytery, en wederom de seeghe, niet sonder buyt, van eenighe vaenen Hollandtsche ruytery oover de Maese, alwaer onder meer andere wierdt verslaeghen een der Graeven van Mansfeldt, en andere diergelijke geringhe of vruchteloose aenflaeghen ten breedsten uyt te meeten. d'Oorsaek dier ruste is geweest, dat en de Vereenighde Staeten om de voorsiene noodtwendigheeden de kosten spaerden, en Albertus, arbeydende om d'aengeboodene vrede al om met eenen grooten schrik te vergeselschappen, hadt voorgenoomen niet eer te velde te koomen, dan nae dat de steeden den François ingeruymt sijnde, der selver besettinghen sijn leegher versterkt hadden. Welke, by gebrek van betaelingh, weygerende hunne besettinghen te verlaeten, en de nu reets vervaerlijke moetwil binnen 't steedtjen Chastelet op quaede gevolghen sagh, heeft het geldt, dat men t'hunner betaelingh bygebraght hadt, andere binnelandtsche meer aen 't hollen geholpen: insonderheit om dat ook de Graef van den Berghe de onlanghs geleedene muytery binnen Gelder, niet dan met gereede penninghen, en hen van stonden aen te versenden, hadt besaedight. En in 't eerst was 't morren en weerspannigheit. Maer ten tijde als 'er tot Brussel oover 't invoeren van een nieuwe regceringh wierdt gehandelt, is de muytery, gelijk den soldaet by naer altoos omtrent het veranderen van heerschappy gereet tot muyten is, op veele plaetsen t'seffens uytgebarsten. Insonderheit sijn de Spanjaerts op 't kasteel van Antwerpen, ten getaele van vijftienhondert voetknechten en eenighe ruytery, teegen de stadt, die in hun bedwangh was, opstaende, op hoop van winst uyt hunne schelmstukken, aen 't woeden geslaeghen. Hebbende Augustijn Mexia, dien se tot noch toe hadden gehoorfaemt, uytgedreeven, kiesen se tot hunnen ooversten een soldaet uyt de gemeene rotsgeffellen, stout in den bek, en, door dien hy wel de grootste schult in de muytery hadt, den sijnen getrouw. Sy reekenden tweentwintigh maenden soldy ten achteren, niet alleen oover diensten in Nederlandt, maer ook in Italien: en terwijl men middelen t'hunner voldoeningh bysoght, dwonghen se ondertusschen de burghers elk ruyter vijfentwintigh stuyvers daeghs, en de helft voor een voetknecht te verschaffen. Dogh hier by heeft het hunne baldaedigheit niet gelaeten: se vorderden tot hoon dier steede certijts soo bloeyende, boovendien kostelijke kleederen, en huysraedt, en alle werktuyghen van dertelheit, jae ook hoeren. Niets was 'er oovermoedigher dan hunne wijse van eysschen; se losten 't geschut op de stadt, tot dat men hen van

selfs

Muytery
 onder
 't Spaens
 krijgsvolk.

felfs quam afvraeghen, of fe yets te belaften hadden. En nu reets fagh men de befettelinghen tot Lier met hen t'faemenspannen; en men hadt tijdingh, dat de Walsche regementen op de grenfen van Luxenborgh, buyten gehoorfaemheit fpartende, landewaerts in liepen, wanneer veele uyt de ftadt weghvlughtende, deefe, welken hunne gelegenheit of hunne goederen daer hielden, ten deele 't geweldt hen aengedaen met ooghluykingh van Requesens, andere den inval, 't plunderen, moorden en branden van Rhoda, voorleedene onheylen, met de teegenwoordighe vreefe vergeleeken. d' Afgefondene der Magiftraeten hebben geen en anderen trooft van Albertus te rugh gebraght, dan onfchult op de gemeene armoede; en d' ongebondenheit dier fchelmftukken heeft tot in 't volghende jaer geduert. Wat meerder feedigheit was 'er in den foldaet op 't kasteel van Ghendt, die, vernoeght met fijn getal, den van elders aankoomenden afwees; 't welk in een gemeene misdaet als een gunst geweest is. Dogh binnen de ftadt Grave was nu niet een muycery, maer een onderlingh geveght tuffchen de foldaeten, door dien de Hooghduytschen, met hulp der stedelinghen, teegen de Spanjaerts in waepenen uytbraeken, dat echter eerder dan men geloofde bygeleght wierdt. Naer welke beroerten Albertus, die figh des te vuerigher ten oorlogh spoede, om dat 'er nogh van Maurits, nogh van de Staeten antwoordt oovergebraght wierdt, de foldaeten die in befettingh blijven fouden op hoop heeft uytgeftelt: verdeelende de penninghen, die hy, of uyt Spanjen, of op fchrijftelijke verbintenis, kon by een raepen, onder den foldaeten die te velde moesten, foo de oude, als de nieuwe, die allerweeghen geworven wierden, niet sonder merkelyke verfterkingh van Françoifen, die den vrede hunnes landts ontvlooden. De faeke in den Raedt, en met de ervaerentfte krijgsooverften, ooverwooghen sijnde, vondt men geraeden 't leegher oover Rhijn te voeren, om in de Betuwe te vallen, of om den arbeit van Maurits, die, met het bevreedighen van Vrieslandt in de voorgaende jaeren, de Vereenighde Staeten van de helft der oorloghe ontlaft hadt, vruchteloos te maeken: alwaer het landt wijdtluftigh, en van achteren nae Duytschlandt oopen legghende, nogh seer met steeden beset sijnde, treffelyke gelegenheit tot goede verrichtingh schafte. En gelijk 't in figh felven eenen welberaeden aenflagh was, die van Hollandt ten wederfijden met waepenen t'omringhen, van brandtschattinghen te berooven, met inleegeringh te beswaeren, foo ook was 'er voor die tijdt niets oorbaelijker, dan in een tijdt, waer in, foo oyt, de spaerkist beroyt, en noghtans de troepen maghtigh waeren, met de Winter gemakkelijk op 's vyandts boodem oover te brenghen, dien van Hollandt door hun eyghen voorbeeldt te bederven. Omtrent het midden van den Herfft wordt het leegher belast te vergaederen omtrent de Maefkandt, en 't bevel daer oover gegeven aen Françisco de Mendosa, die nae 't voltrecken der vredepunten uyt Vrankrijk te rugh gekeert was. Al 't welk in Hollandt gehoort, en daer op Hoohenloo belast sijnde den Bommelerwaerdt en de plaetsen beneden aen de Maese te bewaeken, vergaedert het grootste gedeelte der schaeren, onder 't beleidt des Prinsen, tot Aernhem. Albertus hierentuffchen, veerdigh ter reyfe, om in fijn huwelyk en heerschappy te treden, dan alvorens figh, met believen des Paus van Rom en van fijn Kardinaelschap en Aertsbisdom van Toledo ontslaende, koomt in Aertshartoghlyk gewaet te voorschijn. Sijnen hoet en purpere mantel hadt hy geoffert op den Altaer der H. Maeght, die tot Hal, een stedtjen in Henegouw, gedient wordt. Deefe Kapelle is beroemt door den toeloop van verre gewesten, en door wonderteekenen,

Albertus belast het leegher te vergaederen aen de Maese, onder 't gebiedt van Mendosa.

Hy ontslaet sijn van sijne geestelyke weerdigheeden.

Kapelle tot Hal.

1598.

waer door de landtslyuden daerom streecx voor vast houden, dat de godtheit sich onweeder spreekelijck daer teegenwoordigh toont. Want ook wierden 'er gesien geschenken van Prinsen, en veele uyt het gemeene volk, geredt uyt nooden en siekten, waer in de geneeskonst te kort schoot, hadden in die plaets betaelt hunne geloften: en 't gerucht selfs hoogher gaende verhaelt, dat in ontsielde lichaemen de geest was weedergekeert. De meeste vertellinghen van wonderen heeft Justus Lipsius, eenighe jaeren nae die gebeurt sijn, in Latijnsche welsprekenheit opgeciert, om als door sulck een pant sijnen Roomschen Godtsdienst en eerbiedigheit omtrent de beelden te versieegelen. Hoewel andere hier teegen schriftelijck beweert hebben, de tastelijke bedriegeryen der Priesteren, en meer andere saeken verdicht om geldt te winnen, dat veele, die wonderen genoemd worden, by geval of door de natuer geschiet waeren: daer noghtans de oude tooveraers, en insonderheit van Egypten, eenen Apollonius Tyaneus en meer andere leermeesters van doemelijke Godtsdienst, die hunne leerstukken door wonderwerken bevesticht hebben, ons ten bewijse sijn, dat van die alleen het waere geloof moet aengenoomen worden, die de gemoederen op den eenighen Godt vesten, die geene andere beschermingh van elders aenneemen, nogh door een verboden bygeloove van beeldendienst de godtvruchtigheit bederven. Nae dat Andreas, op 't spoedighst door brieven ontbooden, uyt der Elfas, 't welk hy ten gebiede des Keyfers regeerde, was aengekoomen, is Albertus, nae een kort onthael en geeven last, nae Duytschlandt vertrokken. Hy was vergeselschap met de voornaemste eedelen in Nederlandt, om den Koningh uyt naeme der Nederlanden te bedanken, en met Mevrouwen en Juffrouwen, die de nieuwe Vorstinne geleyden souden. Onder de daer toe gekoorene is geweest Oranje, oover wiens weederreysse nae Spanjen veele, onkundigh der grooter kracht eener gewoonte, sich verwonderden. Dees, als hem sijne goederen in Nederlandt, die de breukkaemer hadt ingeslikt, waeren weedergeleevert, en die van Hollandt van Vaeders sijde, door sijnen broeder, sijne moederlijke door Hoohenloo besorght wierden, wende sijne voornaemste kommer op 't Prinsdom van Oranje, in welk, schoon 't feedert eenen langhen tijdt vry en buyten yemants gehoorfaemheit geweest sy, de Françoische Stadthouders daer omtrent, by gelegenheit der burgerlijke beroerten, gevallen sijnde, in de selfde toomeloosheit, ten eynde der oorloghe, voortvoeren. En nogh onlanghs hadt Maurits Aldegonde afgeveerdicht, en door onderhandelingh en andere konstenaeryen te vergeefs getraght het besit aen sich te trekken. Maer hy nu hoopende door 's Spanjaerts voorspraek yets by den Françoischen Koningh te konnen vorderen, nam deese ook voor eene der oorsaeken sijner reyse: welke aengevanghen sijnde, is hy, nu hoogh den Rhijnkant opgekoomen, nae de Palts gekeert, om sijne suster, verheerlijkt door het huwelijck met den Keurvorst, toen voor d'eerste mael te bezoeken. Maer den Aertshartogh, sich spoedende nae Praeghe, om met den Keyser sijnen broeder geheyme raedtleeginghen te houden, en, geloofde men, in hoope op den tijtel van Roomschen Koningh, naest aen den Keyserlijken, wierdt onderhaelt door booden, die hem tijdingh van de doot van Koningh Philips braghten. Deese saeke heeft sich aldus toegedraeghen. Sijn lichaem, swak door ouderdom, wierdt al te vooren, en insonderheit feedert de jonghste Lente, door pijnlijckheden der gicht gebrooken; maer sijne siekte in de Soomer verswaerende, belaste hy, om door uytspanningh sijnes geestes hier teegen hulpmiddel te soeken, hem op een rosbaer oover te brenghen nae 't Escuriael, een Paleys door hem gebouwt met

Albertus nae Spanjen vertrekken-de, laet Andreas van Oostenrijk tot Landt-rooght in Neder-landt.

Albertus krieght tijdingh van 's Konings doot. Desselfs verhael.

PHILIPS DE TWEEDE.
KONING VAN SPANJE.

met ongeloofelijke kosten, daer ondertusschen de Nederlandtsche saeken by gebrek van gelde te loor liepen, en gerekent voor een der praghtigste gebouwen deeser eeuw. Dan onmaghtigh de swaere lught en de beweeginghen in 't verporren van daer te draeghen, wordt hy, te rust geleght sijnde, dooreen koorts oovervallen. Krimpingh van senuwen trof hem meer dan nae gewoonte, en te gelijk oopenbaert sikh een verborghen venijn door sweeren, tot welke en de schein, ontstecken door pijn, en insonderheit de borst, waeren uytgebarsten. Deese, door aengewende geneesmiddelen tot rijpheit en oopeningh gebraght, hebben vervuyt bloedt uytgeworpen, waer op, afgrijselijk om segghen is 't, hoe groot eene meenichte van luysen geduerigh gevolght sy, dervoeghen, dat selfs de handen van veelen, die sikh tot het suyveren van eenen gestaedigh beesigh hielden, maer het allerminste gedeelte der ooverighe vuyligheit konden weghneemen. Eer langh daer nae, als 't nu onmoogelijk was; dat swakke lichaem, 't welk geen aenraeken meer dulden konde, wijders te reynighen, sijne ingewanden door soo vuyleen gewormte doorknaeght sijnde, heeft hy 't ooverighe sijns leevens, met een doorstaende en onverwinnelijk gemoedt teegen alle smerten, tot de bedenkinghen des doodts gekeert: want gelastende 't hooftcieraedt der Koninghen op een geraemte te stellen, en sijne uytgeteerde leeden by wijlen aen sijnen soon en sijne doghter vertoonende, leerde hy hen, hoe brosch het was, 't gheen onder de menschen voor het allergrootste gehouden wordt. Voorts beval hy hen broederlijke liefde tusschen elkan- der, en het Roomsche geloof, soo ernstigh, dat hy nae de pleghtigheeden sijner begraeffenis, ook naeukeurighe orde op de diensten oover sijne uytvaert gestelt hebbe, en, onder de gewoonelijke lofsanghen der heylighen, met het laetste olyfel gesalft sijnde, en nu vast het uysterste naederende, deede hy sikh brenghen het selfde beeldt Christi aen het kruys, daer mede sijn vaeder eertijts tusschen sijne handen gestorven was. Waer nae hy, hebbende sikh ontlaf van 't gheen sijn gemoedt uyt Godtsvrucht bekommerde, en beweesen eenighe bliken van goedertierenheit, den dertienden van Herfstmaendt de sterffelijckheit heeft afgeleght; welken dagh hy, door 't aengeeven eenes waersegghers, selfs voorseght hadt sijn- nen laetsten te fullen sijn. Dit is geweest het eynde des maghtighsten in Christenrijk, en des rijksten aller Vorsten die gebooren worden, in het eenenseeventighste jaer sijnes ouderdoms, en het drieenveertighste sijner regeeringhe. Middeltaetigh was hy van gestalte, maer een weynigh ver- heeven van voorhoofd: daer by wat hoogh en uytsteekent van lippen, den huysen van Oostenrijk eyghen; en in weesen geleck hy den Neder- lander soo veel te meer, als hy in seeden den Spanjaert hadt aengenoomen. Voor sachtinnigh van aerdt moght hy lightelijk doorgaen: gemerkt hy in bejeegeningh minnelijk was, en niet reukeloos in gramschap uytbarste; maer soo vaeken hy 't den dienst sijner heerschappye reekende, liet hy sikh aen den roem van goedertierenheit luttel geleegeghen legghen. In schrandtheit van geest, waer in hy, geloofde men, by sijnen vaeder te kort schoot, hebben hem de jaeren en de nyverheit voltoyt, naerdien hy, sikh in slaep en leedigheid weynigh toegeevende, de grootste saeken selfs, niet door bewintslyuden, verhandelde. Al 't welk de Spanjaerts ten breedsten uytmeetende, hem in lof met Salomon gelijk stelden. De kunst van penninghen te besteeden hadt hy, en daerom Keyfers en Pau- sen, by naer wie hy wilde, t'sijner keure; ook immer een doorfightigh ooght in 't naevorffen der geheymen van Vorsten: in voor- en teegen-spoeden behielt hy gelijke besaedigtheit van weesen, en misschien ook van gemoedt;

*Aert en
seeden van
Philips, en
't oordeel
der men-
schen van
hem.*

1598.

gemoedt; maer een diepen veinsaert sijnde, voedde hy eenen ingekrop-
ten haet en arghwaen: in sijne hoop was hy wat t'onversaedelijk, en in
heerschfucht moght hy met wie 't ook waere der ouden vergeleeken wor-
den: in Godtsdienst, ten minsten die sich aen uytwendighe gebaeren
bindt, bewees hy sonderlinghen yver: omtrent sijne konstenaryen in
't regeeren, vondt hy sijn onschult in 't voorbeeldt van andere Vorsten;
en in saeken, waer in hy als bysonder misdeedt, gaf men hem lof van
feedigheid. Oorloghen heeft hy van jonghs op gevoert, maer behalven
den Françoischen, dien hy in sijne jeught alleen gesien hadt, alle d'andere
door sijne Veldtooversten uytgereght. Sijne Voor- en Naer-saeten heeft
hy dienst en ondienst gedaen: want gelijk hy hunne rijken met d'inkoom-
sten van Amerika, en den aenwas van Portugael vermeedert heeft; soo
hadt hy die onteert met het verlies van Golette, Tunis en Hollandt. En
echter wierdt aengemerkt, dat de tijdt, in welchen hy geregeert heeft, mer-
kelijk van die sijnes vaeders verschilde, dat hy geleeft heeft niet in de
eeuwe, waer in te gelijk de hooghste dapperheit en het grootste geluk in
de selfde mannen geweest sijn, maer toen hy vrouwen en kinderen en te
lasse om met ernst den oorlogh voort te setten, tot naeyveraers of vyanden
gehadt heeft. Dit is doorgaens geweest het oordeel der verstandigheste.
Andere, uyt partysehap verbittert, leyden hem te last, dat hy oorloghen
reukeloos aengevanghen, en trouwloosfelijk gevoert hadt, en eene niet
min bloedighe vrede in Spanjen en Nederlandt; dat hy tot gelijke wreet-
heit Vrankrijk opgestookt hadt, en meer andere gemeene en huysfelijke
onheylen, neemende de schandelijkheid sijnes uytganghs selve ten bewijse:
naementlijk dat de onnoosele schimmen sijnes soons en sijner gemaelinne
Isabella, gene sich aen sijnen vaeder, deese sich aen haeren gemael, met
de selfde straffe hadden willen wreken, op gelijke wijze als in voortijden
Herodes (met wien sy hem in veele deelen, soo ten opslight sijner feeden,
als sijner fortuyne vergeleeken) en Pheretime, Koninghinne der Cyre-
ners, hunne vaedermoorden geboet hadden: of dat dien vyandt des wae-
ren Godtsdiensts, den vinnighsten, dien de weerelt oyt gesien hadt, wel ver-
dient naer de voorbeelden van den doorluechten Antiochus, van den
tweeden Herodes, en van Keyser Maximinus; of sulck een geweldenaer
naer die van Cassander en Sylla, onderdrukkers der gemeene vryheit,
was omgekoomen; hoewel ons, uyt sekriften den naekoomelinghen ter ge-
dachtenis naegelaeten, is bekent, dat beroemde Wijsgeeren, en Reghts-
geleerden, en Dichtkunstenaers en andere door de selfde siekte sijn wegh-
geruykt. In d'erffenis sijner rijken is getreeden sijnen soon Philips, die
gebynaemt wierdt de derde; en soo geweldighe rijkdommen sijn sonder
eenighe veranderingh van saeken oovergegaen. Veele nochtans in Hol-
landt, die, uyt eenvoudigheid, tot nogh toe geloofst hadden, dat
se aen hunnen Vorst, dien se eenmael eedt deden, hoedaenigh hy 't ook
moght gemaekt hebben, door geduerighe trouw verbonden bleeven,
wierden van dien eedt ontslaeghen. Maer eerst toen heeft men in Span-
jen strenghe raedtlaeghen teegen de Hollanders begonnen in 't werk te
stellen, die 't geruygt uytgestroyt van den nieuwen Koningh, als niet
te sneedigh van geest, wederleyden; ten waere men by ervaerenheit on-
dervonden hadt, dat vaeken veele saeken heylsaemer sijn uytgevoert on-
der eenen Vorst, die sijne ooren en beveelen schickt nae 't gheen andere wel
gevonden hebben, dan die op al te groot een betrouwen van eyghen
wijsheit sich halsterrigh toont. Dogh dit sullen wy t'sijner tijdt doen
blijken. Albertus uyt Bohemen in Italiën oovergekoomen sijnde, heeft
op den boodem van Venetien gevonden Margareta; die omtrent veer-
tien

tien jaeren oudt aen 's Koningshs foon, toen Koningh Philips verlooft sijnde, hem tot gemaeline geleidt wierdt, en uyt Grats, eene stadt in Hungaryen, oover de Alpische geberghten, van Trenten nae de Adige was afgekoomen. De broeder van deese Dochter was Ferdinandt, die, versmaedende de naebuerschap der Turken, terwijl hy toeleyde, om de volken in Oostenrijk tot veranderingh van kerkseeden te dwinghen (want de meeste waeren van de Roomsche afgeweeken) eerst door gebeden, ende daer nae door waepenen teengegaen wierdt. Van gelijken hadt se twee susters, gemaelinnen des Koningshs van Polen, en van Sigifmond Battori, Vorst van Seevenberghen, beyde rampsaeligh in hun huwelijk, onder meer dan burgerlijke oorloghen. Want den eersten, te veel den raedt der Jesuiten volghende, wierdt door 't geweld sijnes ooms, genaemt Karel, gedreeven uyt het rijk van Sweeden, hem van sijnen Vaeder aengeerft: en dees vervoert door de selfde raedtslyuden, om den woestelingh schattingh te weygeren, en daer nae onmagtigh den sijnen te beschermen, vindt sich genootsaekt sijn Vorstendom aen den Keyser oover te draeghen, die 't sijnen broeder Maximiliaen te regeeren gaf. Dees was de gheen, die, als hy teeghen den Sweedt nae 't rijk van Polen gestaen hadt, door gunst en daer nae door waepenen overwonnen, gevanghen en vry gestelt sijnde, echter den Koninghlijken tijtel behieldt. Maer Battori, die, op den naem van verwisselingh, in de landen van Silesien verschooven was, wanneer hy boovendien, als onbequaem tot voortteelingh, van sijne gemaeline berooft wierdt, heeft korts daer aen, uyt weêrsin in de verminderingh van sijnen staet, van daer gevlucht sijnde, sijne echtgenoot en voorighe heerschappy wederom gekreeghen, dreyghende die hem wilden teeghstaen met de hulpe der Turken. Margareta reyfsde vergeselschapt met haere moeder, uyt den huys van Beyeren, welke, sijnde een nicht van Keyser Ferdinandt, getrouwt hadt sijnen foon Karel. Sy uyt dit huwelijk gebooren sijnde, hadt dien volgens haeren oudtoom van vaeders sijde tot vaeder, en kreegh tot echtgenoot eenen man, die met haer in gelijke trap tot vaeder hadt sijnen oudtoom van moeders sijde. Paus Klement aengekoomen tot Ferrare (welke stadt hy door 't uytsterven des huys van Este, beweerende dat Caesar uyt geen wettelijk huwelijk was gebooren, veel eer met dreygementen en kerkelijke blixemen, dan door waepenen t'ondergebragt hadt) en vindende sich aldaer gevoldmagtighde om de Personaedjen der afweefende Philips en Isabella te verbeelden, heeft met de gewoonelijke pleghtigheden twee huwelijken in een huys verknocht. Van daer op Mantoua voortgetrokken sijnde, ontmoeten se tot Milaen den hartogh van Savoyen, die ook selfs sich derwaerts vervoeght hadt, om sijne maeghschap te begroeten. Dus is met marren in Italien het jaer verlopen, terwijl se somwijlen heylige grafplaetsen besoghten, en veeltijds in rijke steden, alwaer vrienden en onderdaenen sich om 't yverighst queeten in hunne geneegentheit te bewijsen, schouwspeelen en praelteekenen, uytsteekende in konst en kosten, de grootheit des huys van Oostenrijk, en Albertus sijne ooverwinninghen vertoonden. Maer by gelegenheit van deese reyfe in uytheemsche gewesten, en echter van de binnelandtsche niet t'eenmael afgesondert, uyt het spoor geweeken sijnde, sal ik, alvorens weder te koomen tot den tocht aen den Rhijn, een weynigh spreken van denaeburige saeken, die, te deeser tijdt in onrust sijnde, de strijdende partyen voor geleegentheeden gedient hebben. Edsart, Graef van Oostvrieslandt, misnoeght oover de Delfsijlsche verdraghpunten, als hem door geweld afgeperft, hadt sich op den Keyser beroepen. De Keyser,

1598.

Margareta, toekoomende gemaeline van Philips de III. wordt van Albertus door Italiën geleidt.

Klement vereenighs tot Ferrare pleghtelyk in den huwelijken staet Philips met Margareta, en Albertus met Isabella.

Nieuwe bevoerten van Graef Edsart in Oostvrieslandt.

1598. die nogh de beslechtingh van uytlanders in Duytsche saeken konde goedtkeuren, nogh middel sagh om de besluyten, in weêrwil der steede te vonnissen, uyt te voeren, vondt ten laetsten deesen wegh, dat hy te niet doende de Delfsijlsche verdraghpunten, by nae alle de selfde dinghen belaste. De Graef van sijne hoop versteeken, onderstaet, nae dat hy eenighen tijdt de gelegenheit tot versterkingh sijner moogenheit hadt waergenoomen, de stadt, die door beroerten en kosten soo verre was uytgeput, dat se 't gelt, 't welk se volghens verdragh verschult was, en andere noodwendigheeden, sonder 't invoeren van nieuwe belastinghen, niet konde opbrengghen, dit jaer door inwendighe beroerten oover hoop te worpen. Hy sondt in de stadt twee soonen, stookebranden der beroerte; daer by foght hy op eenighe wargeesten uyt het graeu, om andere, misnoeght oover de schattingh, welke twee van de neegentien gilden der steede weygerden, of die van den gemeenen Godtsdienst verschilden, te doen faemenrotten, en de poorten voor 't krijgsvolk, bestelt om 'er in te trekken, en, hoewel onder ander voorgeeven, ten dien eynde op ontbooden, te oopenen. Maer de faemensweeringh ontdekt sijnde, en de Magistraeten verstoort, doen se hun beklagh aen 's Graeven kinderen oover hunnes vaeders trouwloosheit: eenighe, by wien beveelen om de beroerten te stooken gevonden wierden, hebben se met de doot gestraft, en d'ooverighe, vast aen de selfde partyschap, den lande verleght, of beslaeghen in geldtboete. Onder de voornaemste hoofden dier muymery was eenen Groene, man van grooten aensien onder de sijne, en in maeghschap verknocht aen treffelijke huysen, onder andere hebbende tot sijnen swaegher Willem. Dees, sijnde vermaeghschapt aen Johan Fonk, eertijds bewintsman der Nederlandtsche saeken in Spanjen, was maer onlanghs, onder 't deksel van besondere geschaften, in Hollandt gekoomen. Maer achterhaelt, dat hy beveelen van Albertus aen Edsart ooverbraght, en gevraeght welke die waeren, hadt hy geantwoordt, dat se niet anders behelsden, dan verfoek van doortoght oover den Oost-Vriesschen boodem voor de Spaensche schaeren; hoewel geloofelijker, en met de blijken reets ontfangghen meer oovereenkoomende was, dat 'er oover een verwisselingh van 't recht dier Graeffschappe, teeghen andere goederen in Bourgonjen, of by Luxemburgh gehandelt wierdt. Hy, om deese reeden, eenen tijdt langh in bewaeringh geweest sijnde, om ten minsten door draelen hunne aenlaeghen te verydelen, was ten laetsten, nae 't betaelen van een somme geldts, los geraekt, als gevanghen volghens 't recht der oorloghe oover 't schenden van vry geley. Dogh in dees tijdt sijn 'er gevonden brieven van dien Fonk aen Edsart, waer in hy hem aenmaende, niet langher het oogh nae Duytschlandt te wenden, en alle andere verreegeleene of vruchteloofse hoop, soo vaeken gemist, uyt den sin te setten; dat alleen de maght van Spanjen maghtigh was hem in sijn heerschappy te herstellen: maer dat hy tot belooningh dier bondtgenootschap hadt te gedooghen, sy hun leegher voor eenen tijdt op sijnen boodem neederloeghen, en, om sijn oover de weêrspannelinghen te wreken, hunne vloot braghten in d'inganghen der stroome en den naebueringhen boesem. Om welke oorfaeken Graef Willem, Stadthouder van Vrieslandt, gebedden, op voorvallende noodtsaekelijckheeden hulpbenden t'hunnen onderstant veerdigh te houden, die sorghe op sijn genoomen heeft: en ondertusschen belast hy de krijgsluyden uyt de naeste plaetsen, toegeruften wel geoeffent volk, door hem afgedankt, in dienst en eedt der steede oover te gaen. Hier uyt, en 't gheen men van elders heeft konnen by een brengghen, d'eendraght der burgheren nu beeter gevestight sijnde,

Sonder vrucht.

De Stadthouder van Vrieslandt sendt dien van Oostvrieslandt onderstant teeghen den Graef.

om

om dat de saemenfweeringh, soo men voorgaf, op moorden en branden was aengesien geweest, daer sy sich in waepenhandel onervaeren en verfaeght vonden, en dienvolghens om vreemde besettingh verleeghen, wordt een vaendel van driehondert koppen geworven. Maer de Graef, als of hy ooverlast geleeden en niet gedaen hadt, daeght selfs de stad, om sich te verantwoorden, voor den Keyserlijken Raedt, met veelvuldighe klaghten, dat het Hollandts krijgsvolk sijne landtgoederen plunderde; dat sy, dien, naer wetten, sonder hem niets geoorloft was, met de straffe des doodts teeghen onschuldige gewoedt, en sijne soonen onweerdelijk gehandelt hadden; jae ook de jonghe manschap eenen nieuwen eedt afgenoomen, uytshuddende dierwijse de trouwe schuidigh aen hunnen Vorst. Dus volghde men tot noch met woorden den wegh van reghte, terwijl men metter daedt op alle vyandlijke aenflaeghen toeleyde. Maer beyde 's Graeven soonen trokken den Koningh van Polen, uyt wiens moeye sy gebooren waeren, vruchteloos te hulp, en hebben aldaer op weynighe scheepen gestelt de Embder ballinghen, uytgefeght ter oorsacke der beroerten, daer by voeghende bestellinghe, om hun reght, teeghen die hen dat onreght gedaen hadden, met de waepenen te verhaelen. En de Pool, in opzicht sijner maeghschap, deed' soo veel, dat hy de stad, wen se halsterrigh volharde, dreyghde allen handel in sijn rijk t'ontfegghen; hebbende oover de selfde saek eenen brief geschreeven aen de Vereenighde Staeten, met groote verwaentheit, maer ook niet sonder verwonderingh van andere, dat hy, geschopt uyt het Sweedtsche rijk sijner voorouderen, in onmaght van sich te wreeken, en soo verre geleezene wetten voorschreef. Van gelijken verboodt den Hartogh van Holsteyn, wiens doghter Enno, soon van Edfardt, ten wijve genoomen hadt, dien van Embden den handel, aenhoudende de scheepen die op sijne kust aenquaemen. Al 't selfde trachte men in Deenemarken en Spanjen uyt te werken. Hoogher reesen de geschillen tot Aeken, tusschen de oude Magistraeten, gestijft door den Hartogh van Gulik, erfelijk beschermheer der steede, en die, welke, onder 't deksel van rechtspleegingh, d'andere uytgestooten hebbende, der regeeringhe meester waeren. Niet langh daer nae sijn, door een geensints duyster aendrijven des Spanjaerts, d'omweeghen, die gemeenelijk in groote hooven plaets hebben, verhaest door Mendosa en Klement, en d'onthouders voor 't kamergerrecht van Spiers verweesen; maer, dewijl se 't gewijsde binnen den bestemden dagh niet naerquaemen, worden se vyanden des rijx verklaert. Oover welke dusdaenigh een vonnis gestreeken is: *deese onderstant te doen sy noch gecorloft noch veyligh, haer te beleedighen, en om te brenghen schaede- en straffe-loos, hunne goederen den achterhaelenden ten roove.* Oover 't jaer is men gewoon den ban te vernieuwen met strengher woorden. Een herault, nae dat hy alles met de gewoonelijke pleghigheid hadt afgekondicht, belast de naeste Duytsche Vorsten, den Hartogh van Gulik en te gelijk de Bisschoppen van Keulen en Trier, d'uytspraek des reghters door de waepenen te handthaeven. Deese vonden geraeden sich te dienen van de troepen van Albertus, vaerdigh t'hunner onderstant. En nu reets hadt men begonnen 't gebiedt van Aeken met inleegeringh te beswaeren, nu reets hunne beesten en al 't gheen men ten platten lande ontmoete door 't krijgsvolk van Gulik en Limburgh wegh te neemen. Ook heeft het aen hen niet gehaepert, dat soo vermaert een hof van Karel de Groote, 't welk een geruymen tijdt de hoofstادت der gewesten binnen de Alpische geberghten was geweest, en tot op deesen dagh in gelijkheit neevens Romen en Milaen een seetel tot inhuldingh der Keyseren, in een ge-

1598.

's Graeven
klaghten.

De geschillen tot Aeken hoogher loopende, vallen uyt ten naedeede der Gereformeerden.

1598. rusten staet van Duytschlandt, niet te gronde wierdt uytgeroeyt. Ontstelt vonden sich de regenten, wien de gunst en beloften der Protestantische Vorsten soo schielijk een onheyl niet hadt doen voorsien; waerom se, van d'eene sijde den optoght des leeghers onder Mendosa, van d'andere de lightinghen tot den Ongerschen oorlogh, als of die 't op hen gemunt hadden, vreesende, sonder van eenighe sterkten daer teeghen voorsien te sijn, om afgunst en haet t'ontgaen, 't bewint der steede den gaffels in handen stellen. Deese kiesen tot hunnen voorbidder of bemiddelaer den Bisschop van Keulen, om hen op billijke voorwaerden den vrede te herstellen. Dus stutte de stadt haeren naekenden onderganch: maer met veranderingh des Godtsdiensts, die nu veertigh jaeren langh sich maghtigh gemaect hadt. Want besettingh in de stadt gekoomen sijnde, stelde men de Roomsgefinden in hooghe en laeghe bedieninghen, afstellende die se, van hen en onderlingh verschillende, aenhanghers van Luther en Calvin noemden. Die eerampten bekleet hadden, wierden eerst in besondere bewaeringh gestelt, en sijn daer nae, vergeselschapt met veele Nederlanders, dien, om de burgerlijke tweedraghten voor deesen derwaerts gevlucht sijnde, de selve onheylen volghden, uyt vrees voor swaerdere, en niet in weêrwil hunner teegenstreevers, nae Hollandt, andere nae elders heen, geweeken. Onder de weeder ingeroepene ballinghen is geweest eenen Engelbert, die, eertijts aen de sijde der Vereenighde Staeten Ritmeester van een vaen peerden, en veel eer door allerhande krijgsgereeken, dan door eenighe deught, bekend sijnde, brieven van verhael tot aenflagh en handtoplegghen van 't kamergereght tot Spiers verkreeghen hebbende, op voorgeeven dat hem geen betaelingh sijner soldyen gedaen was, de handt aen de Nederlandtsche kooplyuden leyde, en met gerichtsroede en opkooers van verbeurde goederen hunne huysen doorliep. In de reghtbank der steede gekooren, en dies te oovermoedigher sijnde, wierdt hy beteughelt door een en andermael schrijven der Staeten, oevel en als een onlijdelijk voorbeeldt opneemende, dat een gemeene saeke tusschen besondere gehandelt wierdt, voor reghters, die niet lichtelijk een deughdelijke van een valsche schult onderscheyden souden, met bygevoeghde dreygementen, wen se 't niet naerquamen. Men gehoorfacmde van stonden aen, daer eertijds naeuilix in eenighe rijken d'ingesetenen der Nederlanden veyligh voor diergelijke ongelijken leeven konden. Maer 't is van ouden daeghe, en behoeft geen bewijs, dat, nae de waepenen der partye en haere krachten sijn, de reghten gemaectight worden. In de landen van Kleef was al 't bewint der regeeringhenogh in handen van 's Hartoghen Hofraeden, eenen aenhangh des huys van Oostenrijk. En 't inneemen van Rhijnberk door de Staeten selfs was niet maghtigh geweest de Vorsten, die op d'erffenis toeleyden, te beweeghen. De Grooten voorwaer des landts van Kleef en Gulik, als of de vooghdye des kranksinighen Vorsts de Stenden der landtschappen toebehoorde, hadden beraedtslaeght oover 't lighen van krijgsbenden, ten gtaele van tweeduysent peerden, en sesduysent voetkneghten, onder voorgeeven, 't waere tot verdaedigingh der grensen, dan in der dact, om sich meester van den Staet te maeken. Maer wanneer 't op 't verkiesen van een Veldtheer aenquam, eenighe Graef Johan van Nassau, andere Hoochenloo begeerende, en de middelen waer de soldyen te vinden t'zoek sijnde, is door slependt ooverlegh den teeghenpartyderen tijdt tot versterkingh hunner moogenheit gegeeven. Deesen en diergelijken toestant van sacken hadt de toerustingh van Mendosa niet soo seer ontsaggelijk voor die van Hollandt, als verdacht aen Duytschlandt, gemaect.

Hy voerde met sich tweenefstigh vendelen Spanjaerts, neghentien Italiaenen, twee Yersche, voorts vier regementen Duytschen, yder van tien of meer vendelen, een gelijk getal Waelen, en een Borgoens: welker getal in 't geheel wierdt geschat op twintighduysent te voet. Sijne ruytery bestont in ses vaenen Lanciers, Albanoisen, twee Spaensche, en twee Nederlandtsche: nogh vijf andere met pistoolen, ten meerendeele Nederlanders; en acht met karabijnen, Spanjaertsen Italiaenen; bedraghende alle deese ruytery weynigh booven de tweeduyfent mannen. Want d'overighe ten getale van twaelf vaenen waeren rondtom Brabandt tot besettingh teegen onvoorfiene voorvallen gelaeten. Seedert veele jaeren herwaerts was 's Koninghs leegher niet sterker te velde gekoomen, welker luyfster en faem eenen geweldighen omslagh van trosboeven en soetelaers, beneevens het gedruysch van sevenduyfent karren verdubbelde: seker noyt stont het weesen der Nederlanden onder den Spanjaert vrolijker, dan toens. Gemerkt de steedenen platte landen, insonderheit die aen Vrankrijk grensden, van soo swaeren last van krijgsvolk verlicht sijnde, nae soo langhduerighe onheylen aedem haelden. Ook hadt sich vertrouwen gevoeght by de veyligheit door 't verre afwenden des vyandts elders heen. 't Bewint oover 't geheele leegher was naest Mendosa, om den swakken ouderdom des Graeven van Mansfeldt, gegeven aen den Graeve van den Berghe, onder den tijtel van Veldtmaerschalk. De ruytery is oover de Maese getrokken, ten deele omtrent Maestricht, ten deele by Venloo, en andere te Roermonde. Hebbende van daer hunnen toght genoomen door de landen van Gulik, Keulen en andere plaetsen op den Duytschen boodem, alwaer de wegh breedt, en, onder ongewaepende volken, sonder vreesse was, keerden se sich nae den Rhijnkant. Bourlotte, Ooverste dien men gewoon was in saeken van stoutheit en spoedt te gebruyken, voor heen gesonden sijnde, dwongh de schippers alle ponten en aeken die hy op de stroom vondt, in eene plaetse, tusschen Bon en Keulen by een te brenghen; en aldaer achthondert der sijner, en twee stukjens, slanghen genoemt, oovergeset hebbende, drijft hy de Hollandtsche uytlegghers tot aen Rhijnberk. Dus een meerder getal van krijgsvolk met sich neemende, bleef hy meester van de stroom, sonder vyandt te verneemen, en d'oversijde des oevers. Mendosa hierentusschen d'onsijdighe volken door een swaer en baldaedigh leegher foolende, en dies hem onmoogelijk hunne klaghten t'ontgaen, sloegh het maetighen van dien ooverlast in de windt. Want doorgaens hadt hy heymelijk verstant met veelen, en 't was niet onbekent, hoe Duytschlandt gescheurt en oneenigh was, en ontwent die oude glorie hunner waepenen: hy alleen sijnen Koningh getrouw, en, wen hy maer sijnen last konde uytvoeren, kreunde sich niet seer aen 't naergeeven van vreemde, en haet sonder krachten. Aengesien de saeke selfs ons in deese gewesten heeft gevoert, sal 't niet ongerijmt sijn, de volken die naest aen Hollandt om den Rhijn wonen, onder de heerschappy van Vorsten of Bisschoppen, en die voorlangh gedeelten des Duytschen rijx geweest sijn, met byvoegingh van d'orde hunner gelegenheit, uyt te breyden. Seeker hunne oude benaeminghen soude ik met meerder schijn, als waerheit, kunnen met de heedensdaeghsse vergelijken: want ook de oude schrijvers, die Duytschlandt weynigh doorsien hadden, verhaelen niet de selve; en, door de geduerighe verhuysinghen der volken onder elkander, is alles daer nae in een bystere verwarringh geraekt: behalven, dat de uytlegghers, die, by verloop van tijden, daer op gevolght sijn, de duysterheit niet weynigh vermeerderd hebben, yder een den aelouden roem tot de

1598.

Mendosa trekt met sijn leegher in de landen van Kleef en Gulik. Geweldighe maght des Koninghs dat pas.

Frederijk van den Berghe Veldtheer des leeghers naest Mendosa.

Bourlotte verdrijft de Hollandtsche schepen tot aen Rhijnberk.

Beschrijvingh der volken, die naest aen Hollandt om den Rhijn wonen.

1598. glory van fijnen landtaerdt trekkende. Dit echter soude ik by naer darren vast stellen, dat booven de Batavieren, die buyten het eylandt de plaetsen naest aen den Françoischen oever ingehadt hebben, de landen die sich tusschen Rhijn en Maes uytstrekken, en eenighe weynighe oover de beyde stroomen, welker grondt eertijts vol bosch en moerassigh geweest is, in voortijden sijn geweest de wooninghen der ¹ Gulikers en Kleeflanders, met een gedeelte van Gelderlandt, aen welke sijn geleeghen de ² Luykenaers, en de volken daer aen paelende, waer van eerst den naem van Hooghduytschen is gesprooten, ³ die van Tongeren genoemt, grensden van achteren aen de Moesfel en de Trierlanders, stroom en volk, die beyde bekent sijn. Op den rugh omvinghen hen ⁴ die van Doornik en Audenaerde, met hunne leenlanden de Schelde, oover welke sich onthielden ⁵ die van Terouanne, en 't bosch Ardenne, die thans een scheidigh maeken tusschen Nederlandt, dat onder de Hartoghen van Bourgonjen behoort heeft, en 't rijk der Françoisen. Maer nae dat Agrippa de ⁶ Keulenaers, uyt de landtstreek, geleeghen teeghen oover de Trierlanders, nae d'andere sijde heeft oovergebraght, of die van selfs waeren oovergekoomen, onder sijne beschermingh genoomen; insonderheit sijnde door sijne night daer aengevoeght de * plantplaets der Romeynen, en in de naestgeleegene plaetsen sich ter needergefet hebben de ⁷ Gulikkeners, is den naem der Menapii verdweenen, ten waere men door geen ydele gissinghen waerschijnlijk segghen moght, dat die inwoonders dieper innewaerder gedreeven sijnde, eerst op deese sijde van de Maese en Wael, en laeter tusschen de Schelde en de Morini sich ter needergefet hebben. Seedert dien tijdt heeft deese geheele landtstreek, van de Batavieren af tot booven de Trierlanders aen Ments, door Roomsche besettinghen ingenoomen sijnde, ten deele den naem van Neder-ten deele van Hooghduytsch-landt gekreeghen; om dat de inwoonders hunnen oorspronk van Ooverhijn hebben, 't welk ook noch heedendaeghs door hunne spraek beweesen wordt. Langhs de stroom op dees sijde laeghen ⁸ Wageninghen, ⁹ Rheenen; ¹⁰ Wijk te Duersteede, ¹¹ Aernhem, die alle op den Françoischen oever geweest sijn, hoewel een dwaelingh veelen het teegendeel heeft doen gelooven: oover d'andere sijde ¹² Kraenenburgh, ¹³ Keyferswerdt, en ¹⁴ Santen, eertijts vermaert in den Batavischen oorlogh, en op wat plaets ¹⁵ Asburgh, andere Duysborgh, of Emmerik en ¹⁶ Kleef, geweest sijn, is alleen door gissinghen nae te spooren. Nuyts, Keulen, Bon, Andernach en Koblents wijsen ons aen de naemen die se tot op deesen dagh behouden. Eenighe eeuwen daer nae hebben de Françoisen, vindere van nieuwe naemen in de meeste landen, dit geheele geweest en andere hoghere beheerst, onder den naem van Aufrasia, door dien dat gedeelte van Frankrijk sich nae 't Oosten strekte. Maer nae dat deese door hunne eygene tweedraghten waeren afgeslooft, hebben de Duytsche Keyfers, met den Vorsten of volken meer maghts of vryheit te vergunnen, de hoghste heerschappy dier landen aen sich getrokken. Weshalven thans aen dat gedeelte van Gelderlandt, 't welk, met den naem van Needer-Betuwe genoemt sijnde, tot hoofstadt heeft Nymegen, volghen de Kleeflanders, op dees sijde des Rhijns. Tusschen deese voeght sich in, en beslaet van daer een langhe streek den oever, het gebiedt des Bisschops, die sijnen seetel tot Keulen heeft. De Kleeflanders sijn omvanghen door een ander gedeelte van Gelderlandt, welkers regenten eertijds Vooghten of Beschermheeren genoemt wierden, waer in de stadt Gelder legh, en hier van heeft het geheele volk sijne benaemingh. Dat de Gulikkeners achterwaerts ge-

woont hebben, doet ons de oude beschrijvingh, en tot op deesen dagh 1598.
 het vlek Gogh, gelooven. Op den rugh der Keulenaers legghen de Gu-
 likers, die hunnen naem draeghen van die vry oude stadt, en, thans de
 selfde Vorsten met de Kleeflanders erkennende, eertijds enen met die
 van Gelderlandt gehadt hebben. Nogh innewaerder aen de Maese strek-
 ken sikh de Luykenaers met het landt van Limburgh, de Luxemburghers
 nae de Moesel en de Trierlanders. De Trierlanders en de Luykenaers staen
 onder 't gebiedt van Bisschoppen, d'overighe worden gerekent onder
 Nederlandt. Maer die aen d'oversijde des Rhijns, alwaer de oude woonin-
 ghe der Teutiscen en Groot Duytschlandt is, op quaemen, ontmoeteden in
 voortijden eerst de Vriesen, die met een gedeelte, de kleyne genoemt, sikh nae
 de * Kennemerlanders, of Kennefars, en Kennevers, een volk in 'teylandt
 der Batavieren, uytstreckende, en het ander met wijtluftighe meyren, en ar-
 men van het Vlie, omvanghen sijnde, van daer tot aen d'Eems, langhs den
 Ocean laeghen uytgestrekt. Booven aen deese grensden de Groote * Brok-
 merlanders, andere Bruinswijkers, tot aen de selfde stroom, en nu teeghen
 oover de *Menapii*, sijnde ooverblijfselen der * Geldersche, nae dat het selve
 volk of vrywilligh, of door de waepenen hunner naebuere, of van Augu-
 stus, tot aen de Wael geweeken was. Andere *Brueteri*, maer de kleyne, hadt
 men weederom aen de Lippe; welke stroom de oude geloofden in den Ocean
 te loopen: dogh andere hebben wel geschreeven, dat hy sikh met den Rhijn
 vermengt, naementlijk door den Yffel, waer in Drusus een gedeelte des
 Rhijns geleidt heeft. Want seker waer heen * d'Ouden Yffel geloopt heeft,
 is soo onseker, als dit vast gaet, dat 'er ook veel laeter stroomen genoemt
 worden, van welke thans geen blyk te vinden is. Maer beyde de *Brueteri*
 verdreeven sijnde, echter soo niet dat se hunnen naem geheel en al verdelgh-
 den, hebben de * Westphalingers, en booven deese de * Osnabruggers en
 Paderborners, die van achteren door de * Minders en Werders beslooten
 laeghen, kortst daer aen de selfde plaetsen ingenoomen. De naeste aen hen,
 niet op die plaetsen aen den Yffel daer se thans beschreeven worden, pael-
 den de * Twenten, en de * Drenten, die recht teeghen oover de Keule-
 naers laeghen: omtrent welke eertijds de *Ubi* geweest sijn. Maer deese ver-
 plaetst sijnde, quaemen in hunne steede aen den Rhijn de *Alemanni*, eenen
 Gaulischen landtaert, en verder van den oever de * Hessen, tusschen welke
 en den Ocean de * Embders, Oldenburghers, Bremers een geweldighe landt-
 streek vervulden: sikh strekkende van de Vriessche kust vervolghens tot
 aen d'Elve: maer de Weeser daer midden doorlopende, waeren se onder-
 scheyden in Groote en Kleyne. Dicht aen de *Cauchi* faeten aen de see de
 Saxen, en van daer oover d'Elve de *Cimbri*. Oover deese stroom koomende,
 soo men wat verder van de see af weederom nae de Weeser gaet, raekten de
Cherufci aen de *Cauchi*, *Angrivarii* en de *Catti*, om welke de *Suevi* met
 veele volken beyde de oevers der Elve, en een oneyndighe landtstreek
 van achteren * t Swarte walt befaeten, sijnde eenen geruymen tijdt geweest
 de maghtigste der Duytschen, dervoeghe dat se ook meermaelen de vol-
 ken, die naeder aen den Rhijn faeten, verdreeven hebben. Maer door
 verloop van tijden, en verwisselingh der oorloghen, sijn deese gewesten
 naulijx oyt in hun weesen gebleeven. Want gelijk 'tuyt de benaemingh,
 die wy thans gebruyken, geloofelijk is, dat de seekusten der *Cauchi* sijn
 ingenoomen door de Vriesen; soo ook is 't seker, dat de landen inne-
 waerder, die aen veele volken, by ons genoemt, hadden toebehoort,
 sijn bemaghticht door de Franken, een volk van elders aengekoomen,
 of verscheyde landtaerden, die uyt yver voor hunne vryheit sikh in ver-
 bondt en onder eenen naem te saemen gevoeght hebben. Deese eerst in
 de

* Canine-
fates.

* Brueteri.

* Sicambri.

* Aliso.

* Chamavi.

* Angriva-
rii, Marfi.

* Chattua-
rii, Dulga-
bini.

* Tubantes.

* Tencteri.

* Catti.

* Cauchi.

* Hercynia
silva.

1598.

de wijft afgeleegene plaetsen van Duytschlandt, en naederhandt in Vrankrijk geweeken sijnde, hebben de sacken der Saxen grooter luyfter gekreeghen: die ook nae dat se, aen deese sijde d'Elve, en somwijlen tot aen den Rhijn, waeren meester geworden, dit Westfer gedeelte Westphaelen genoemd hebben. Dit is in 't kort het begriip van yder volk. De Geldersche onder den naem van Veluwe (daer sijn 'er die meenen dat se eertijds *Marsaci* genoemd geweest sijn) breyden sich uyt van den Rhijn tot aen d'Yssel, en hebben tot naebuere d'Ooverysselaers, hier voor beschreeven. Hier sijn de * Twenten, ouden naem des volx, en van de * Drenten wijkt niet verre de benaemingh *Tarantii*, die ook sijn in 't Graeffschap Heerenbergh, een gedeelte des landts van Zutphen; en 'er sijn noch ooverblijffels van den naem der *Sicambers*, als meede der *Brueteri*, welke de volghende eeuwen *Bruetuarii* genoemd hebben, doorgaens geleeghen in moerassighe plaetsen. Dan hoewel ik sie, dat geleerde vernuftent 't gefeyde smaekelijk is gevallen, moet men echter niet ontveinsen, 't gheen uyt de voorgaende betooninghe blijkt, dat de meeste volken vry verre van daer sijn geseeten geweest, ten waere men op losse gronden giffen wilde, dat se door de waepenen van maghtigher herwaerts aen gedreeven geweest sijn. De Kleeflanders oover Rhijn sijn booven aen 't punt van de Betuwe gehecht aen de Zutphenaers. 't Hartoghdom van Berghen daer aen volghende op den oever is in een langhe streek omvanghen door 't Graeffschap van der Mark, die alle onder eenen Vorst behooren. De naestgrensende sijn mindere Vorstendommen, onder welke Nassau aen de Loonestroom teeghen de Trierlanders gekeert leght, gedenkweerdigh of om het rijk getal der telghen, gesprooten uyt die stamme, of om sijne breedtuystrektheid. Aen d'Ooverysselaers nae de seekant sijn geleeghen de Vriesen, welken naem ook noch op deesen dagh tot oover d'Eems duert, hebbende hun begin genoomen van d'Embdenaers, die van achteren door de Oldenburghers sijn beslooten. Tusschen de Weeser en d'Elve volght het stift des Bisschops van Bremen: naer welke die van Holsteyn, dat wel een gedeelte van Duytschlandt is, maer betijelt met den naem van Hartoghdom, gelijk se allernaest aen Jutlandt, landtschap onder Deenemarken, grensen, soo ook voor een gedeelte de selfde Vorsten als teegenwoordigh de Deenen voor Koninghen erkennen. De gewesten meerder landtwaert in legghen deeser wijse. Munsterlandt, gebynaemt nae haere hoofstadt, onder gehoorsaemheit eenes Bisschops, bedekt de Kleeflanders, en die des landts van der Mark: naeder aen Ooveryssel is het Graeffschap Bentheim, en van daer, de wegh als rijsende, komt men oover den boodem van Linghen en Teklenborgh, staende onder de gehoorsaemheit van Graeven; door Osnabrugh, ten gebiede eenes Bisschops, en door Diephold, onder eenen Graef behoorende, in 't landt van Oldenburgh. De tweede orde heeft drie Graeffschappen, dat van der Lippe aen den dus genoemden stroom, dat van Raevenspergh, thans onder de Vorst van Kleef, en dat van Lemgow: naer welke 't stift des Bisschops van Minden door de Weeser bepaelt wordt. Dus verre Westphaelen, booven 't welk 't Graeffschap Waldek, en verder Hessen onder den Landtgraef aen den Rhijn, en den Bisschop van Paderborn aen den Weeser koomen; erkennende deesen niet den Aertsbisschop van Keulen, gelijk de voorverhaelde, maer dien van Ments, voor sijnen Opperbisschop. Indien ik nu verder treden wilde, om de Palts aen den Rhijn, Frankenlandt, Thuringen en 't landt van Bruinswijk te beschrijven, soude ik, hier in te langh sijnde, geen wettighe reeden van onsehult voor het afbrecken van den draet der sacken konnen bybrenghen.

* Tubantes.

* Tensteri.

Het

Het recht van onzijdigheid wierdt eerst aen Orfoy geschonden. Dit steedjen is geleegeen booven Rhijnberk, aen den Rhijn op den oever, aen de zijde der Kleeflanders, die om de blijkelijke welgeleegenheit der plaetsē voor deesen aengevanghen hadden dat te sterken; maer te nauwer noodt de gronden gelegh, of groote kosten en onderlinghe oneenigheeden dedden hen 't werk staeken. En vrees voor laster hadt dien van Hollandt weêrhouden van 't inneemen, en voltrekken der selver. Maer den Spaenschen Veldtheer, wanneer hy voor de stadt gekoomen was, en desselfs regenten teegen 't geweldt hun recht vertooghden, onderwondt sich selfs de hameyen der poorten met een bijl in stukken te hakken. Waer beneevens andere ladders, van de waghens afgerukt, aen de mueren gehecht hebben; dies de steedelinghen vol schrik hen den ingangh oopenden. 't Kasteel was bewaert door een soort van soldaeten, halve boeren sijnde, en onbedreven, niet soo seer in 't rooven, als in den oorlogh, welke d'andere oover hun slecht gewaet, en om dat se niet, gelijk sy, verscheydenverwighe veederbosschen van uytlantsche voogels op 't hooft hadden, bespottende, dienthalven Haeneveeders noemden. Deese, om sich quansuys te quijten, 't opgeeven verschuyvende, heeft Mendosa, hen beul en strop voor ooghen stellende, gedwonghen af te trekken. 't Regiment, waer oover Buquoy, een Nederlandts Graef, gebodt, beneevens twee andere Spaensche, en voorts omtrent de helft der ruytery, oover den Rhijn geset sijnde, wierdt op de selfde tijdt, hoewel Mendosa hadt beloofst binnen den vijfdē dagh daer uyt te trekken, belast Orfoy, en het dorp Mulsē, daer teegen oover, te versterken: hebbende door afweeghen uytgesonden houthouwers, die de landen, hoewel verre van daer geleegeen, van boomen ontblootende, sich niet ontsaeghen ook de huysen aen te tasten. Deese versterkingh scheentoens genoegh, om den oovertoght der stroome te verseecken, dogh naederhandt is men verandert van gedachten. Terwijl de saeken sich dier wijsē toedraghen, en Frederijk, d'omleggende plaetsen van Duytschlandt besokkende, allerweeghen oover de volken heerscht als oover onderfaeten, of die dreyght als vyanden, heeft het geweldt en den oovermoedt des Spaenschen leeghers bijstere ontsteltenis gebaert, niet alleen in die ongewaepende luyden, maer ook in het gemeen der Vereenighde Nederlanden, dat, hoewel de geruchten der oorloghe gewoon, echter mistrouwde op hunne grensen, en bekommert was voor 't hart der landen. De Prins, in voorneemen om deesen schrik teegen te trekken, op d'eerste tijdinghen, het krijgsvolk, dat sich in de binnelantsche plaetsen onthieldt, insonderheit de Schotten en Engelsche, waer by ook een gedeelte der besettingh van den Briel en Vlissinghen was gekoomen, opontbouden hebbende, istot Aernhem gekoomen; werwaerts ook de ruytery, en de Vriessche regementen, onder Graef Willem, sich gespoedt hebben. De scheepen, gelaeden met oorloghs behoeften, quaemen door teegenwindt traegh opseylen. Hy selfs strax daer aen 's Graevenweerd besichtigende, verdeelt van daer sijn krijgsvolk door 't gebiedt van Zutphen, en de steeden in Ooveryssel, die voor vyandt te vreesen, en eenighe hoop van teegenweer hadden. Maer d'ooverighe deede hy door mindere krijgshoofden besichtighen. Om Doesburgh en Deutekom, welke plaetsen eerst de wegh uyt Duytschlandt nae den Yssel, ter reghterhandt van de Betuwe, oopenen, te beschouwen, ishy met de ruytery in eygener Persoon getrokken. Aldaer is hem te gemoet gekoomen sijne moeye, moeder der Graeven van 's Heerenbergh. Deese, vergeselschapt met een staetelijk gevolg haerer doghteren, de gewoonelijke plichten en beleeftheeden afgeleght hebbende, badt hem

1598.

*Mendosa
belast Orfoy
en Mulsē
te sterken.*

*Baert bij-
stere ontstel-
tenis in de
Vereenighde
Landen.*

*Waer teegen
de Prins op-
trekē.*

1598.

om 't recht van verbintenis hunnes bloedverwantschaps, en haeren rampfaelighen staet, die alleen haere naeste bloedvrienden door den oorlogh van een gescheurt, en haeren man aen d'eene, haeren broeder aen d'andere sijde gesien hadt, haere landen, soo veel den oorlogh konde toelaeten, te verschoonen. Dus wierdt 's Heerenbergh (een steedtjen onder 't gebiedt van Zutphen, waer van 't geslaght den naem draeght) ontbloomt van werken, de besettingh daer uytgelicht, en, naer 't selve voorbeeldt, meer andere steedtjens en kasteelen, die buyten twijfel voor den ooverwinnaer hadden moeten buyghen, hierentusschen onzijdigh gemackt. Voorts beraedde men sikh niet langh oover de leegerplaets: want dewijl sikh om Rhijnberk ter needer te slaen allenhalven onveyligh schein, uyt vreesse dat de vyandt, tusschen beyden koomende, soo ongelijk een leegher allen toevoer, en van de steeden hunne bondtgenooten, moght afsnijden, keurde men voor best een kleyn eylandt, ter reghter sijde van de Betuwe, niet verre beneeden de scheidigh van de stroom, genoemt de Geldersche waerd, in te neemen: en van gelijken ook den oever aen d'ooversijde des Rhijns, alwaer 't gebiedt van Kleef sikh invlijende door 't steedtjen Seevenaer het reghtsgebiedt van Zutphen cyndicht. Ten weedersijden wierdt een schipbrugh geslaeghen, langhs welke 't geschut en de ruytery bequaemelijk konden oovergevoert worden. Enaengesien al 't gevaer in dat eene geweest sikh t'saemen gevoeght hadt, en 'er dien volghens elders niet te vreesen stont, lichte men de soldaeten uyt Oostende en Nymegen, als ook uyt de uysterste plaetsen van Hollandt en Zeelandt, om de troepen, die de besettinghen hadden weghgenoomen, te vervullen. Deesse heeft Hoothenloo aengebraght. Die ook een treffelijken dienst dedde, wanneer hem wierdt gelast de steeden in Ooveryssel, alwaer de vyandt nu al om verspreidt was, met geschut, en andere voorraedt om den bestormer van verre af te keeren, te versorghen. Waer nae de Prins, om op alle dreygende gevaeren de behoorlijke orde te stellen, noodighachtende ooverslagh te maeken wat maght van waepen hy by sikh hadt, nae gedaene monsterringh, bevondt, dat 'er vijftienhondert ruyters, en naeuelijx sesduysent voetknechten by hem waeren: een al te swakken leegher, om in oopen veldt den vyandt 't hooft te bieden; dogh dat door 't beleidt des veldtheers onderstut, en van 't voordeel van tijdt en plaets gedient, genoegh was om 's vyandts voortgangh te beletten, en, naer de gelegenheit quam te vallen, yets t'onderneemen. Sijnde derhalven door gevanghenen t'sijner kennis gekoomen, dat 'er uyt de stadt Gelder toevoer voor Mendosa op wegh was, keert hy sikh in aller yl met de ruytery en de voornaemste hoofden van 't leegher te rugh nae de Maese, op hoop van 's vyandts geleyde tusschen Venlo en Orsoy t'onderscheppen: maer oover de stroom geset sijnde, quam 'er bericht, dat de Spanjaerts hunnen aenslagh gemerkt en gemijt hadden: dus vruchteloos uytgegaen sijnde, kreeghen de regementen, gelast hen te volghen, orde om te rugh te blijven. Ook sijn 'er bejeegeninghen gevallen op de stroommen, alwaer booven andere aenmerkelyk is geweest de stoutheit van eenighe weynighe ooverloopers, die, met een kaegheschuyt afdrijvende, als ofse by ongeval door de stroom derwaerts vervallen waeren, een Hollandtsche galey, teegen oover Rhees op de wagt legghende, met schieten ooverrompelt hebben. Hierentusschen was het Spaensche leegher, door 't aankoomen van nieuwe schaeren, versterkt geworden; maer de meenichte selve strekte hen t'eenen ballast, dewijl al den toevoer, schoon die oovervloedigh, van Keulen en de naebueringhe steeden, aengevoert wierdt, voor soo groot een meenichte te kort schoot, en 't gebrek van soldye

Die ter gunste sijner moeye 's Heerenbergh en andere plaetsen, van werken ontbloot sijnde, onzijdigh laet.

En sikh met sijn leegher op den Gelderschen waerdt neder slaet.

's Prinses troepen sijn ongelijk swakker als 's vyandts.

De Spaensche worden door 't aankoomen van neuwe troepen sterker.

foldye soo wel als de fteygeringh der levensmiddelen duerte maekte: wacr 1598.
 teegen te baet quam 't plunderen der landen en dorpen op den boodem *Die de lan-*
 van Berghe, en meer andere plaetsen in Duytschlandt langhs den Rhijn, *den plunde-*
 pleeghende de voornaemste wreetheit acn hen, die men geloofde van den *ren:*
 Roomfchen Godisdienst te verschillen. Dit is geweest het eerste begin
 der strooperyen, en quaemen d'inlandtsche soldaeten, of de bocre man-
 fchap die geweldaedigheeden 't hoeft te bieden, ontfont 'cr needermae-
 ken in 't hondert. Deese ongebondenheit echter was niet maghtigh den
 soldaet weeder in sijnen plight te brenghen: want d'eene tijdt geldt be-
 geerende, en meermaels, als verdrietigh oover soo langhe rust, en 't weer-
 loos bloedtforten, keerde hy sijne verwoetheit teegen sijne ooversten *En de wae-*
 of krijgsgesellen: derwijse, dat de Spanjaerts en Waelen, door een schie- *penen teegen*
 lijken oploop teegen elkander in waepenen geraekt sijnde, ter naeuwer *elkander en*
 noodt door de tusschenkoomst van Mendosa konden gescheyden worden, *hunne Oo-*
 en omtrent sijn eyghen tent moorden gepleeght, en de hopluyden van hun- *versten nee-*
 ne soldaeten geplundert wierden. Dat meer is, onder de Grooten selfs was, *men.*
 of uyt afgunst, of door verscheydenheit van gevocens, tweedraght. *De hoofden*
 Louis de Velasco, Grootmeester van 'tgeschut, oordeelde, dat Maurits, *selfs sijn on-*
 soo ongelijk in krachten, uyt sijn leegherplaets te verdrijven, daer nae *eenigh.*
 door alle de landen, geleeghen tusschen d'Yssel en den Rhijn, en ook selfs
 dieper tot d'ingewanden van Hollandt door te dringhen, een heerlijke
 daedt waere, en een middel om t'eynden oorlogh te koomen. De Graef
 van 's Heerenbergh, steunende op sijne bedreevenheit in die gewesten,
 vertoonde, dat de wegh ter reghterhandt op vry veyligher sijn soude, en
 men tot aen d'Eems toe, sonder eenigh geweldt t'ontmoeten, onbekom-
 mert alles vermeerteren, of gelijk als een loopplaets van den oorlogh, tot
 geduerighe schaede van de vyandt, houden konde, werwaerts ook men
 geloofde dat de soon des Graeven van Oostvrieslandt, toen ter tijdt in
 't leegher sijnde, hen noodighde. De Prins, soo door afgeworpene brie-
 ven, als door 't aenbrenghen der ooverloopers, van alles verwittight,
 waerschuwt dien van Embden 't gvaer, met vermaen op hun hoede te
 weesen: hy selve op de verseekeringh sijner saeken altoos waekende. Swae-
 re klachten quaemen 'er daegelijx aen het hof van Kleef, waer onder,
 om den Spanjaert haetelijk te maeken, de voornaemste waeren die van
 Orfoy, die met een droevigh huylen en kermen de Stenden smeekten,
 hunnen t'halven by Mendosa te weegh te brenghen, niet dat hen nu ver-
 gunt wierde kommerloos, en als in een veyligh besit hunner goederen, ge-
 ruft te mooghen leeven, welke voordeelen, schoon voor deesen genooten,
 sy door hunne vaddigheit verlooren hadden, dat se gesint waeren uyt hun-
 nen haert en huysen te gaen, hunne landeryen te verlaeten, en sijn ge-
 willigh te buyghen voor de maghtighste, maer alleenlijk, dat uyt hunne
 geboorte stadt vertrekkende, hen geoorloft wierde hunne vrouwen en
 kleyne kinderen met sijn te neemen, op dat se niet, als d'allerverachtste
 flaeven der Spanjaerden, aen 't maeken van werken gestelt, en door aller-
 ley spot en smaet elendigh, naer den eysch hunner vuyle lusten geringelt
 wierden. Dat, wen se niet anders konden, sy reekenen soudent hunne vry-
 heit selfs voor hunne ballingschap niet te duer te hebben. Al 't welk
 maer flauwelijk aengenoomen wierdt, onder hen, die of heymelijk ver-
 stant hadden, of op saghter handel in 't toekoomende hoopten. Want
 die 't grootste gesagh hadden, gebeeten op de Protestanten, wierden ver-
 dacht gehouden van de maght der Spanjaerden teegen de verschillende
 selfs derwaerts geroepen te hebben. Eenvoudigher luyden geloofden,
 men hadt eenen wegh oover den Rhijn gefoght, en dat dusdaenighe
 foolin-

1598. foolinghen, die mēn ondertuffchen als gewoone gevolghen van den oorlogh moest ten beften duyden, in korten stonden te verdwijnen: dat het ook niet dienstigh waere, geringhe onheylen te wreeken, om swaerdere op sich te haelen: dat door den brandt van eenen oorlogh wel haest de geheele weereldt in luchte vlam staen soude, indien de naebuere, op yders besonderen ooverlast, den eenen of den anderen aengedaen, sich waependen en party koosen. Hier by hadden sich gevoeght brieven van Albertus selve, die aen Sibylla, 's Hartoghen suster, beleefdelyk hadt geantwoordt, haer biddende de noodtwendigheit en eenighe ongemakken voor 't teegenwoordighe t'ontschuldighen, waer naer in 't toekommende, de weerspannelinghen ten wederlijden gedempt sijnde, de Vorst van Kleef een gemeene veyligheit en eenen geruften staet met hem besitten soude. Maer de klachten hunner baldaedigheeden daegelijx meer en meer verswaerende, wierdt den Aedel, den Steêvooghden en den afgesondenen der steeden gelaft binnen de stadt Kleef te saemen te koomen. 's Hartoghen naem maer een yle schim sijnde, wierden hem, op dat sijne siekte niet verargerde, soo wel sijne eygene als anderer onheylen verborghen gehouden. Dogh Sibylla, vrouwe van mannelijke moedt en wijfheit, vertoonde nu aen allen te gelijk, dan weeder aen elk in 't besonder, dat 'er thans niet viel te beraedtlaen, nogh om 's Vorsten inkoomen te vermeederen, nogh oover saeken den landtpaelen betreffende, maer op 't beschermen van hunne vryheit, van hun eyghen leeven, die gevaer liepen: hen derhalven betuygende, dat se eenmael souden ontwaeken, en, terwijl 'er nogh tijdt om op middelen t'hunner reddingh te denken ooverigh was, gelaementlijk ten gemeenen beste besluyten, in eenen soo heeten yver, dat se met de traenen in d'ooghen, haere toehoorders te meermaelen tot meededooghen ontroerde. Alle geschillen dan te booven gekoomen sijnde, wierdt beslooten de voornaemste steeden met schiekelijk saemen geraept krijgsvolk te besetten, en van allerweeghen hulptroepen op t'ontbieden. Geheel Duytschlandt is gedeelt in tien landtstreeken, genoemt Kreytsen; vijf opper en vijf needer. De eerste der Nederkreytsen behelst drie Aertsbisschoppen, die ook Keurvorsten sijn, en onder hunne bescherminghe drie vrye steeden, Ments, Trier en Keulen; als ook den Paltsgraef, van gelijken Keurvorst: en verder eenighe mindere Vorstendommen. De tweede, de Westphaelsche, welken wy hier te vooren beschreeven hebben, vervanghende de Vorsten van Kleef, van Oostvrieslandt, van Waldek en veele Bisschoppen. De derde en vierde begrijpt de Saxen: in de derde, waer onder Meissen en Lausnits, sijn den Hartogh van Saxen selve, en den Markgraef van Brandenburgh, beyde Keurvorsten; de Hartoghen van Pomeran, van Anhalt en meer andere Vorsten; neevens eenighe steeden. In de vierde legghen twee Aertsbisdommen, Breemen en Maeghdenborgh, vijf Bisdommen; de Hartoghen van Holsteyn, van Bruinswijk, van Meklenborgh en van Lunenburgh, met veele steeden aen d'Oostsee. In de laetste, genaemt de Burgundischen, wordt gerekent den Aertsbisschop van Besançon; en onder deesen hadt Karel in voortijden gerekent sijne Nederlanders. Yder kreyts heeft tot opperhoofd haeren kreytsooversten, die de mindere saeken afdoet met sijne bygevoeghde Raeden, en tot de groote eenen landtdagh beroept. Kreytsooverste des Westphaelschen was op die tijdt Simon, Graef van der Lippe, wien de Stenden des landts van Kleef toen hadden versoght Orfoy van Mendosa weeder te eysschen, en, quam hy 't te weygheren, gesanten der vijf Nederkreytsen tot Dortmont te beschrijven: dat hy ondertuffchen t'huyshoudende 't krijgsvolk, 't welk

Door 't aenmaenen van Sibylla van Kleef, wordt van alle kanten hulp teegen den Spanjaert by een getrokken.

Verdeelingh van Duytschlandt in tien Kreytsen.

men voorhadt nae Hongaryen te fenden, en de penninghen toegestaen tot den Turkschen oorlogh, 't gevaer binnen 's landts booven 't gheen soo verre van de handt was soude ter harten neemen. Met geen mindere veerdigheit sijn 'er gefonden, om by den Keyser door gebedden aen te houden; en om de Bisschoppen, geseeten aen den Rhijn, den Paltsgraef, den Landtgraef van Hessen en den Hartogh van Bruinswijk, door vreesse van het quaedt, dat ook tot hen voortkroop, tot een gesaementlijke afweeringh der gemeene onheylen te beweeghen: daerenbooven, om dien van Keulen afte maenen, van, den Spanjaert verderen toevoer van levensmiddelen doende, dierwijse het algemeene bederf voort te setten. Andere wierden aen Maurits gefonden, met dankseggingh, *dat hy tot noch toe, soo veel in hem geweest was, met de minste schaede der gebuerlanden, den oorlogh gevoert hadt, en om hem te bidden, alsoo te willen voortvaeren in 's vyandts onrechtveerdigheeden door rechtschaepe dapperheit t'overwinnen; dat hy ook oover d'onheylen, hen teegen wil en dank op den bals geschonden, en die behoorden meedelijden oover hen te verwekken, niet in gramschap teegen hen ontsteeken, maer sijn oover de pleeghers dier geweldenaeryen veel eer dan oover 't gedult van maghteloose volken wrecken soude.* 't Welk hem en den Staeten aengenaem geweest is, insonderheit om dat, 't gheen men eertijts meermaels hadt gewenscht, toen by naer gehoopt wierdt, dat de Duytschen, nae sijn vruchteloos op hun recht en wetten beroepen te hebben, en bemerkende dat hun straffeloos toegeeven maer hadt gedient om den Spanjaert in sijne baldaedigheeden te stijven, met hen in vereenigingh van waepenen treden souden. Derhalven is hen geantwoordt, *dat se acht jaeren te vooren alles wat se op den Duytschen boodem besaeten hadden oovergegeeven, op belofte, dat de Spanjaerts, soo gebedden te vergeefs waeren, door de waepenen souden gedwonghen worden van gelijken te doen.* 't Welk, naerdien 't sonder gevolg geweest, en hen hunne seedigheit schaedelyk, den Spanjaert sijne baldaedigheit voordeeligh geweest was, jae soo verre, dat selfs Albertus, thans den beleyder van soo schrikkelijke geweldenaeryen, van veelen tot erfgenaem des rix geschikt wierdt, sy nu, soo vaeken door hunne goedtheit te leur gestelt, sijn eenighermaeten souden gedwonghen sien, gelijke voordeelen met hunne vyanden, in plaets van woorden sonder vrucht, te soeken. Maer dat, soode Duytschen die dinghen, hen soo meenighmaelen voorseght, ten laetsten door ervaerentheit geleert sijnde, beseffen konden, men, nae soo veele vyandtlyke foolinghen, gepleeght door de Spanjaerts, die geweldighe moogenheit, instortende t'hunner ooverheeringhe, nimmer met rechtveerdigher reeden soude te gronde setten; en dat, nu Philips, gegrijft in 't reegeeren, was ooverleeden, achterlaetende een behoestighen tweedrachtigh leegher, nimmer geleegener tijdt gebooren geweest was, om gesaementlijk met volken hen in bloede bestaende in vereenigingh van waepenen te treden. Dogh Mendosa heeft den gefondenen aen hem geantwoordt, *dat sijne saeken 't soo vereyschten, naerdien 'er geen ander middel ooverigh was, om de weerspannelinghen te dempen, en niet anders, versmaedende soo verre het recht, dat hy sijn niet eens geweerdighe, al 't gheen soo oudt als nieu voor Oostenrijk teegen 't landt van Kleef, t'eenen dekmantel met glimp van reedenen, hadt konnen bygebragt worden, voor den dagh te haelen.* De Spanjaerts hierentusschen, terwijse andere neemen te plaeghen, leeden selve daegelijx swaerdere onheylen. Want door hun geduerigh rooven en plunderen, ook op dees sijde des Rhijns, waeren de vruchten vernielt, de huysluyden verjaeght, boomen en huysen om verre gehakt, en het landt alom soo woest gemaect,

1598.

Maurits
wordt be-
dankt, dat
hy met de
minste
schaede der
gebuerlan-
den oor-
loght.

De Veree-
nighe
Staeten
stookten de
Duytschen
op teegen de
Spanjaerts.

1598.

Grooten
hongher en
bijster ver-
loop onder
't Spaensch
krijgsvolk.

Mendosa
beleegbert
Rhijnberk.

als of 'er vyandt gebrandt en geblaekt hadt; nogh volghde het gewoone-
lijk onderftandt het leegher niet, sijnde de geleyders van hunnen toevoet
verfcheyde maelen afgefet geweest, waer uyt hongher, en korts daeraen
bijster verloop onder 't krijgsvolk voortquam: en niet alleen in 't heyme-
lijk, of hoeft voor hoeft, maer dermaeten, dat op eenen dagh verfcheyde
vendelen, die hunne vlught verre nae de Moefel genoomen hadden, fef-
fens verliepen, en de ruytery, hen, om fe te rugh te doen keeren, nae-
gefonden, geweldigher handt dwonghen hen te laeten loopen. 't Gheen
de behoefte hadt verfwaert, was, dat de fcheepsbrugghe, oover den
Rhijn geleght, 't fy door de ftroom, beweeght door heevighe windt en
eyghen drift, 't fy door onkunde der timmerluyden, los geraekt sijnde, de
gemeenfchap van den eenen oever met den anderen hadt afgefneeden. Men-
dofa, aengemaent door dit ongemak, nam hier oopen vast befluyt Rhijn-
berk, waer oover men dus langh beraedtslaeght hadt, te beleegeren; om
dat aldaer den weerdt, sijnde eenen fleutel des ftrooms en eenen fekeren
oovertoght, neevens meer andere plaetsen, voor een tijdt niet sonder
laster wierden ingehouden; het inneemen dier plaetse, gegrondt op recht
van ooverwinninghe; een eerlijker veftingh om te blijven fijn soude:
waerom het des te meer te verwonderen is, dat dit werk meer dan een
maendt langh is uytgeftelt geweest, daer ondertuffchen de vyandt fwak
en verre van de handt was, ten fy hy gefoght hebbe een rechtveerdigher
dekmantel om figh in die gewesten op te houden. Ook noodighde hem
de gelegenheit, om dat de Staeten, meermaels oover 't wederleeveren
van Rhijnberk aengesprooken sijnde, die plaetse nogh als eens anders
ingeruymt, nogh als de hunne gefterkt hadden. In 't begin des jaers
hadt Ernst van Beyeren, Aertsbifchop van Keulen en andere plaetsen,
fijnen eysch aengaende 't wederleeveren op nieu hervat door Johan van
Naffau, soon van Johan; betuygende in feer beleefde taele de billijkheit
fijner faeke. De vergoedingh van kosten, die de Staeten, om figh te
verweeren, t'eenen dekmantel naemen, wederleyde hy aldus; hy feyde,
dat fy geweest waeren d'eerfte die de ftadt ooverweldight hadden, en de
Spanjaerts hun exempel volghende echter meermaelen beloofte hadden daer
uyt te trekken; maer dat fe, eenighen tijdt met uytftel verloopen sijnde,
door beleghe waeren voorgekoomen: en indien de fchaeden en oorloghs-
kosten wedergeëyscht wierden, 'er feker gene rechtveerdigher waeren,
als die een yder deede om 't sijne te naederen: weshalven soo hem niet
toegelaeten wierde eenighe reekeninghe oover 't wederinneemen van
Hoey te maeken, hoe veel onbillijker waere het dan, hem te belaften
met kosten gedaen tuffchen twee partyen, in eenen oorlogh, daer hy figh
nimmer hadt ingesteken. Daerbeneevens vertoonde hy, dat de plaets
den verdaedighers t'eenen laft, en den vyandt niet noodigh fijn soude,
gemerkt men elders veel bequaemer oover de ftroom konde fetten. 't Welk
de Vereenighde Staeten voornaementlijk bewooghen heeft, door alle de
provintien een vergaedingh van Staeten te beroepen, om de verre af-
gelegenheit dier plaetse, de fchaersheit van 't krijgsvolk, en de fwaerigheit
in 't verfterken t'overweeghen; en hoewel men niet gefint was langher
op de kosten te staen, vondt men echter geraeden uyt het wederleeveren
der fteede, by nae buyten hoop van houden, yets meer dan enkelen dank
te verwachten. Derhalven hebben fe geantwoordt, hoe fe meermaels on-
dervonden hadden, dat de dienften die fy goede vrienden deden, den
vyandt ten prooye gedijdden: dat fe daerom niet sonder reeden wilden be-
voorwaarden, dat de vyandt gene plaetsen binnen de paelen van Duytsch-
landt soude bemaghtighen, nogh ook yets onderneemen, 't gheen de vrye
vaert

vaert van den Rhijn bekommeren moght: waer teegen soo hy quaeme te doen, den Aertsbisschop Ernst van Beyeren, en andere Keurvorsten aen den Rhijn, de schaede te vergoeden hadden. Hy wederom van sijner sijde billijker punten begeerende, heeft, wanneer men nu by naer eens was, niet verder aengehouden, als of hy van 's Spanjaerts toerustinghen ter wraeke geweeten hadt, niet sonder bedenken sijnde, dat hy dien meede, tot andere geschillen tusschen hem en eenighe Duytsche Vorsten, selfs hadt ingeroepen. Dien van Hollandt ook is 't vestighen der steede niet voor 't gevaer ter herten gegaen. Weshalven 't sterken, 's vyandts leegher nu alom den Rhijn verspreidt sijnde, te spaede quam, en daer by, behalven d'onheylen, die men hadt konnen voorkoomen, buyten vermoeden nogh een ander. Want de pest, ontfteeken binnen 't kleyn begrip der plaetsē, verspreydde haere besmettingh lichtelijk, en maekte de nederlaeghe des te aenmerkelyker. Mijnes oordeels is de oorfaek dier plaeghe geweest de ongewoone drooghte des Rhijns op die tijdt, waer door de grondt, van waeter ontbloedt sijnde, met haere swaere dampen de lucht, die ook reets door de gebreeken van den Herfst bedorven was, vervult heeft. 't Vergif, dat sich voorts onder 't gemeen verspreidt hadt, wierdt, soo haest het den eenen of den anderen besmette, door den menschelijken ommegangh selve, meerder voortgeset. Dogh de soldaeten aldaer in besettingh legghende, en nogh wel gevoet, nogh wel gehuysvest sijnde, waeren uyt een veel grooter getal naeulijx feshondert gefondt gebleeven: en niet minder was de verslaegenheit der gemoederen door 't aenschouwen dier jammeren, als 't verval der lichaemen door die besmettingh. De Steêvooght, Schaef genoemt, selfs ook aen de siekte legghende, hadt op de brieven, hem weeghens Mendosa behandicht, alleen geantwoordt, dat het seer ontijdigh was van d'oovergaeve te spreken, naerdien de Staeten onlanghs eenighe voorslaeghen aen den Aertsbisschop van Keulen, wegens 't inruymen der steede, gedaen hadden. De Spanjaert, door soo seedigh een antwoordt, met een losse hoop van trouwloosheit ingenenoomen sijnde, schreefeenen tweeden brief, met aanbiedingh van belooninghen voor hem en sijne huysvrouw. Hierentusschen heeft de Prins drie vendelen, die verscheyde maelen gefonden, en t'elkens te rugh geroepen waeren, nae dat de vruchteloofse aenlaeghen den vyandt achteloos gemaekt hadden, dewijl de stroom om de windt niet te gebruyken was, gelaft in aller yl te lande te trekken, met orde om den weerd, voor de stadt, te bewaeren, en sich onder de sieke besettingh binnen de plaetsē niet te vermenghen, ten waere in d'uyterste nootfaekelijkeit. De werken van den weerd waeren swak, en als se begonnen hadden die te voltrekken, is hen de vyandt voorgekoomen, die, nae dat hy sijn geschut by een gevoert hadt, hunne swakke beschanslingh alerweeghen doornaegelde: daer beneevens is de ruytery, ter plaetsē daer de stroom de minste drift hadt, door een drooghte ingebrooken: en 't gevaer genaekte reets van nae by, wanneer door last des Steêvooghts 't krijgsvolk ooverquam, nae dat de wal der steede met stukken beplant, en langhs heen muskettiers gestelt waeren, onder welker beschuttingh ook de laetste sonder schaede sijn binnen Rhijnberk gekoomen, achterlaetende geheyme poppen en vuerwerken, om de hutten te verbranden. Terwyl de saeken sich aldus toedraeghen, leght Mendosa, op dat niet eenigh vyandtljk geweldt de beleegeringh quaeme te stooren, besettingh in de steeden, geleeghen beneeden Rhijnberk, in 't gebiedt van Kleef. De meeste hebben sich van selfs oovergegeeven. De inwoorders van Burik, die eerst teegen de geweldenaery van oorloghe den ydelen naem van onzijdigh darden

1598.

*Rhijnberk
besoght met
de pest.*

*De Prins
sendt drie
vendelen om
den weerd
te bewaeren.*

*Waer van
daen sy, door
den vyandt
verdreeven
sijnde, bin-
nen Rhijn-
berk koo-
men.*

*Mendosa
leght beset-
tingh binnen
eenighe
steeden in 't
landt van
't Kleef.*

1598. darden voorwenden, heeft hy strax daer aen, door 't in brandt steeken hunner poorte, onder gehoorfaemheit gebraght. Ook deede hy krijgsvolk binnen Alpen en Meurs legghen, hoewel deese laetste aen de geweesene gemaelinne des Graeven van Nieuenaer, d'eerste aen die van den Palts, nu beyde weduwen, toebehoorden; en maer onlanghs belofte van Albertus gekreeghen hadden, dat hunne goederen door geene waepenen beswaert souden worden: 't gheen toen ook meer andere weedervaeren is, sijnde geene verbonden van waerde; naerdien alle reghten deschop hadden. Groot voordeel deede den beleegeraers het donker en mistigh weder, waer door se deste spoedigher op drie plaetsen Rhijnberk naederden. Tot nogh toe waeren se niet aen de gracht gekoomen, de stukken geplant op den waert en het vaste landt dreyghden nu los te schieten, wanneer Alfonso d'Avalas, ooverste der ruytery, en toens opperhoofst in dat beleggh, naer krijgsgebruik, een trommeislaegher aen de beleegerde sendt, om hen op te eysschen. Den raedt der stedelinghen, dat men vryheit soude versoeken, om een gefantschap aen den Bisschop af te veerdighen, wierdt, als een betuygingh hunner vreesse, door den soldaet verworpen, geevende den vyandt hartigh antwoordt; sijnde ook diesweeghen gebelght, dat Mendosa, als of hy te geringh was om door den veldtheer ooverwonnen te worden, dien last eenen Ooversten hadt aenbevoolen. De Spanjaerts, hebbende eenen storm gedaen op het buyten bolwerk, wierden rustigh afgeweesen, met des te grooter bloedstortingh, om dat se, sonder sich van vooren te besorghen, verachtelijk waeren aengevallen. Maer wanneer men nu hadt begonnen de borstweert te beschietsen, is, door een wonderen toeval, den tooren, staende by de Rhijnpoort, waer in voorraedt van buskruyt, dat voor langhen tijdt hadt konnen strekken, was opgeleght, door een schitterende vlamme, en een schielijken slaggh, als door den blixem getroffen, van een gespronghen. Die d'oorfaek naergevorst hebben verhaelen, dat eenige steenen of een yseren boudt, door 't aenwrijven van 's vyandts koegel, vonken van sich gegeeven hadden, en het kruyt hier door den brandt gevat. Door dien brandt is de lucht van alle besmettinghe gesuyvert; maer met gevolgh van swaerder ongelukken. Want door dien slaggh wierden de naeste huysen ter needer geworpen, en onder der selver puynen eenighe menschen geplettert, jae zelfs een gedeelte van de wal weghgenoomen, soo groot, als naeulijx meenighe van stukken hadden konnen uytwerken; en ten waere een halve maen aen dien oordt den vyanden 't gesicht benoomen, en soo onvoorsienien slaggh hunne sinnen verbijstert hadt, sy waeren 'er met geweldt ingevallen, al eer die van binnen, of om sich ter weer te stellen, of om van verdragh te spreken, konden te raede worden. Want tot hen waeren ook groote swaere steenen oovergevlooghen, niet sonder de naest daer by staende wegh te neemen: en zelfs een half uere daer nae was alles bedekt met witheit, en d'onsteltenis des Rhijns soo groot, dat de scheepen gevaer liepen. Dogh wanneer binnen de stadt yder wederom tijdt gekreeghen hadt om tot sich selven te keeren, ruyschten hunne ooren nogh alom door den schrikkelijken slaggh die se getroffen hadt: en de verslaeghene of verscheurde lichaemen bedwelmden door soo wreesselijk een gesicht hunne ooghen: maer soo vaek sy ooverdachten, dat de werken laeghen om verre gesmeeten, 't buskruyt t'eenemael was verslonden, en al 't gevaer dat 'er nogh te besuieren stont alleen op hunne handen moeste aenkoomen, was 'er langher raedt, nogh zelfs ontslaggh om hen in toom te houden. Want Lukas Heddingh, wien, door de doodt van Schaef, de Steevooghdij was aenbevoolen, laggh neevens andere onder de puyn van een omgeslaeghen

Hy dringht op Rhijnberk aen.

De Spanjaerts, hebbende eenen storm gedaen op het bolwerk, worden van de verdaedighers rustigh afgeweesen.

ghen huys bedolven. De gemoederen, door die neêrslaghtigheid getroffen, hunne vreesse beswaerlijk langher ontveinsen konnende, gebeurde juyft wel te tijde, dat de vyandt hen het leeven aanbodt, alleen met bedingh van in vier maenden niet te dienen, hoewel niet onbewuft, dat hem tot de volle seeghe maer weynigh haeperde: soo veel goedertierener en soo veel beeter woordt houdende was hy hen, teegen wien hy reghtveerdighe waepenen voerde, als hen, dien hy vrienden noemde. Deesen dank, geloofde men, vergelde Avalos hen, ter geheugenis van den slag by Knodsenburgh, alwaer hy te dier tijdt gevanghen, in Hollandt beleeft onthael genooten hadt. De beleegeringh is den vijfden dagh voltrokken: en Maurits door dit verlies van sijne hoop versteeken, naerdien hy alvorens hadt gelooft, dat dit beleg, in een tijdt soo nae by de Winter, den vyandt langher werk verschaft soude hebben, vondt echter niets te beschuldighen, dan de meenighvuldighe gevallen, die de fortuyn soo schielijk t'hunnen naedeede beschikt hadt, en de schaersheit sijner troepen, die hem niet toelieten yets buyten de beschermingh der grensen te beginnen. Onder dit beloop was de eene helft van 't Spaensc h leegher, dat, oover den Rhijn getrokken sijnde, sich teegen Orfoy hadt needergeslaeghen, versmaedende door onnutten hooghmoedt de vrygelden hen tot afkoopigh van plunderen aengeboden, gevallen in de uyerste grensen van Zutphen, en de landen van Ooverysfel, roovende en ruytende ter sluyk, wel tot geringhe schaede dier ingeseetenen, maer den Duytschen boodem, dien se tot daer toe oover moesten, met rooven en moorden doorstraevende. Veele bewijsen hunner wreetheit hebben se gegeeven met het ooverwildighen der steeden en kasteelen, geleeghen tusschen de twee stroomen de Lippe en de Roer. Maer alle de meenighvuldighe moorden, sonder onderscheit, aen 't gemeen gepleeght, worden verdooft door de moordt begaen aen eenen man, soo ten aensien sijner voortreffelijkheid, als ten opsight van de veelheit der gruwelen daer omtrent. Dees was Ulrik van Valkensteyn, Graef van 't landt van Brouke (een woordt, 't welk my by naer doet gelooven, dat hier eertijts sijn geweest de Brueteri) die in Godtsdienst met dien van Hollandt een gevoelen hadt, en gewoon was op de vergaedingh sijner landtsaeten de Spaensgefinde vryborstigh teegen te gaen. Hy hadt by sich hondert soldaeten, en wat meer landtluyden, tot beschermingh van sijn swak kasteel, die de rooveryen der Spanjaerden, door vreesse voor haer, somwijlen door needermaeken, in den toom hielden. Derhalven gelaft sijn huys en de besettingh oover te geeven, weygerde hy 't, sich beroepende op de voorreghten van Duytschlandt: waerom Fernando Lopez gesonden wordt om het te beleegeren: de Graef, sich langher weerende als sijne krachten toelieten, is 't uyerste voorgekoomen, met bedingh van 't leeven voor sich selven en den sijnen, neevens veyligheit van goet en haeve; 't welk 't gerught verre booven de waarheit hadt geschat, 't gheen een der oorsaeken van sijnen ondergangh geweest is. Want, teegen bescheidelijke voorwaarden en beloften, wierdt het slot geplundert, sijne gemaelinne wegh gevoert, de besettingh om 't leeven gebraght, hy selfs in bewaeringh gestelt, en, aldaer eenighe daeghen gehouden sijnde, genoodicht om oopen lucht te scheppen. Bevel om hem te vermoorden hadt ontfanghen eenen Pedro Agaje; soo noghtans, dat de moordt op eenighen toeval konde geschooven worden. Hy wandelde oover aerde beplenst met het bloedt sijner soldaeten, wanneer d'uytvoerders van sijne doot, onder schijn van wachters volghende, hem eerst met een veederspies geslaeghen hebbende, voorts met den deeghen doorstooten: en eenighe sij-

1598.

*Oovergaave
van Rhijn-
berk.*

*De Graef
van Valken-
steyn omge-
braght tee-
gen gegee-
ven woords.*

1598.

ner huysgenooten, die hem vergeselschapten, is gelijke noodtloot weerdervaeren. De saek van stuk tot stuk, gelijk die sich hadt toegedraeghen, aen den dagh gekoomen sijnde, ontwaekten 's Graeven bloedtvrienden, om wraek oover sijne doot te bevorderen; en de verbolgenheit der gemeente selfs was te heevigh, dan dat den Raedt van Gulik die saek met stilswijghen konde laeten doorgaen. Welken Mendosa soo achteloos heeft geantwoordt, dat hy genoegh achte t'ontkennen last gegeven te hebben tot het geen hy ongeltraft liet heenen gaen. Hy hadt 'er bygevoeght, dat het selfs niet sonder beschikkingh des heemels soo was uytgevallen, dat door 't recht van oorloghe was omgekoomen eenen, die om sijne oopentlijke misdact van beroerte en godtloofheit al voor langh hadt behooren 't leeven te verliefen; heevighe klachten voerde hy oover sijne halsterrighheit, stellende ook dit onder 't getal sijner misdaeden, dat hy hem op sijnen Latijnschen brief, als door verachtingh, hadt in Hooghduytsch, eentael die hy niet verstonde, geantwoordt. Tot besluyt vermaende hy hen, indien 'er te met yets swaer te verduwen moght gebeuren, gedult te nemen, sonder welk hy selve ook niet maghtigh was eene meenighte, gerteght door behoefte en ongelijken, te bestieren. Op dit bespotten met woorden volghden saeken. Onder de steeden in de landen Ooverrhijn is de aensienlijkste Weefel, vermaert in koopmanschap en handtwerken, die de Nederlanders, in de hitte der vervolgingh om den Godtsdienst, met meenighte hun vaederlandt verlaetende, daer binnen gebraght hadden. d'Inwoonders dier steede, bevroedende dat hunne saeken, onder eenen Spaenschen reghter, booven andere swaer soude vallen, hadden beslooten 's Veldtheers gramschap door een aensienlijk gesandtschap en geschenken voort te koomen. Dit t'sijner kennis gekoomen sijnde, heeft hy geantwoordt, dat hy de man niet was, dien men van 't gheen 'er noodigh gedaen diende, door praeten soude kunnen afleyden, of die niet wist den goeden wel te doen, dan bewooghen door geschenken: dogh dat 'er geen ander middel was om hem te verplichten, dan kerkelijke en burgerlijke saeken in hun voorigh en waerachtigh weesen te herstellen; dat het aenschouwen van soo heerlijk een gesicht hem voor een groot geschenk verstreken soude. Dit wierdt gefeght, om dat die van Weefel te meermaelen door 's Hartoghen Raedt gelast sijnde, den Roomschen Godtsdienst in hunne stadt toe te laeten, sulx halsterrigh geweyghert hadden. Korts daer aen, wanneer de Spanjaert, staende om met het geheele leegher oover den Rhijn te trekken, hen belaste sterke besettingh te voet en te peerde in te nemen, 't gheen Burik haere gebuerstadt nu ook reede gedaen hadt, en booven dien verseeckerigh te doen, dat 's vyandts waepenen in die gewesten geen veranderingh maeken souden, heeft men 't gevaer wel lichtelijk kunnen afneemen: gemerkt sulx te gehoorsaemen veranderingh in den staet met sich slechte; en, soo sy 't weygerde, den baldaedighen soldaet, greetigh op buyt, nu naeulix van 't bestormen der stadt konde afgeweert worden. Derhalven soght men middelen om den Veldtheer te versoenen, wiens gramschap voor het teegenwoordighe ontgaen wierdt, met het uytreyken van kooren, en een gift van hondert duyfent daelders; welke somme, sonder heffen van schattingh, uyt de gemeene middelen der steede betaelt wierde: en de geschillen, ontsaen oover den prijs van 't geldt tusschen de burgery en de soldaeten, soudent 't gevaer wel haest vernieuwt hebben, ten waere de regenten de ontroerde gemoederen ten weedersijden befaedight hadden. Met dit geldt, en 't gheen 'er boovendien uyt de naebuerighe steeden getrokken, of van Brussel aengekoomen was, is 't leegher door Mendosa bewillight, om,

't gheen

Die van Weefel Mendosa kooren en soldye verschaft hebbende, worden gedwonghen den Roomschen Godtsdienst toe te laeten.

't gheen het tot noch toe hadt geweyghert, laetende eenigh volk tot be- 1598.
 settingh op dees sijde van den oever, oover den Rhijn te trekken. Daer *Mendosa*
 nae sijn se gegaen oover de Lippe, oover een sterke en vaste brugh, wel- *trekt oover*
 ke Mendosa dien van Wesel hadt belast te maeken. Want die, welke *den Rhijn.*
 eenal te breedt opgeevendt werkbaes hadt gemaect van bossen kennip,
 ter sijden met rijswerk aen den anderen gevloghten, en geleght oover een
 nieuwe vondt van schuytjens, wierdt, gelijk gemeenelyk sulc een slagh
 van werk uysterlyk wat schijnt te belooven, in 't gebruyk onbequaem be-
 vonden, dewijl die hoofd voor hoofd wel te gebruyken, maer voor vee-
 len te gelijk, om de ongelijkheit des lasts, te hacchelyk was. Aldaer
 wierdt men, volgens 't gevoelen van Velasco, te raede liever nae d'Yffel
 toe te trekken, als verre van de grensen, en sonder verseeckerden toevoer,
 't oovervallen van de Winter, en de moerassen van den Vriesschen bood-
 dem te moeten uytstaen. En op deesen toght is den ingeseetenen van
 Munsterlandt geldt en krijgsbehoefsten afgevordert: waer teegen de Ver-
 eenighde Staeten hen aengeschreeven en vermaent hebben, dat se van hun-
 ner sijde geene onzijdigheit te waghten hadden, soo de vyandt door hun-
 ne gunst of hunne lafhartigheit versterkingh kreegh. Voorts hebben
 Rees en Emmerik, twee steeden aenden Rhijn, door vreesse, besettingh *Hy leght be-*
 ingenoomen, welke Mendosa in 't eerst op niet al te swaeren getal geset *settingh bin-*
 hadt; dogh soo weynigh gingh hem eyghen achtbaerheit ter harten, dat *nen Rees en*
 hy, grooter meenichte daer binnen gesonden hebbende, doorgaens nergens *Emmerik.*
 min op paste, dan van stonden aen te schenden, 't gheen volkoo-
 mentlyk in sijn vermooghen was geweest niet te belooven. De steede-
 lingen binnen Rhees versoghten vryheit om te mooghen uyttrekken,
 dat hen geweyghert wierdt. Maer een Hooghduytsch hopman, dien
 Mendosa belast hadt met vierhondert soldaeten binnen de stadt Emmerik
 te trekken, en by eede verplicht geen grooter getal daerenbooven in te
 neemen, heeft Barlotte, eer langh daer nae met een regiment derwaerts
 gesonden, eedelmoedigh buyten geslooten, met oopentlijke betuygingh,
dat hy, selfs onder eenen trowwloosen Ooversten, was gesint sijnen eedt-
te houden. Oevel swaer soo groot een verachtingh in te kroppen viel het
 die stadt, welke booven andere yverigh in het vasthouden van den Room-
 schen Godtsdienst, en, op 't aenraeden der Iesuiten, de voornaemste
 uytwerkster geweest sijnde om den Spanjaert in die gewesten te doen koo-
 men, dooreen besonder verdragh hadt bedonghen, dat den oorlogh haer
 niet schaedlyk sijn soude. Tot getuyghe van welke belofte, als seker
 Priester, uyt de stadt aen Mendosa gesonden, hem eenen brief met sijne
 eygene handt onderteekent, als ten verwijte, vertoonde, heeft hy voor
 alle reeden geen ander antwoordt gebraght, dan *dat tot voortsettingh van*
den dienst Godts en des Konings soo grooten verscheydenheit van toe-
vallen niet altoos op de selfde raedtslaeghen te bestieren was. En wy,
 seyde daer op de Priester, *sullen ons dan voortaan niet meer verwonde-*
ren, dat den weerspannighen Hollander eenen afkeer heeft van met u in
eenighe voorwaerden te treden, dewijl ghy, als lieden die alle dinghen
naer hun eyghen voordeel afmeetten, de billijkheit en trouwe die men is
verbonden selfs sijne vyanden te houden, omtrent uwe vrienden breekt:
soo schendigh eenen handel voorwaer belaedt u met den haet van al de wee-
reldt, en heeft de wraeke Godts tot reghter. Door deese vrypostigheit
 echter wierdt den Spanjaerts niet soo seer bewooghen, of hy ooverwel-
 dicht terstont daer aen Yffelburgh, een steedtjen innewaerder aen den
 ouden Yffel, daer hy veele burghers ombraght. De saeken dus staende,
 belast de Prins, om den vyandt, die naer hem in aentoght was, den
 wegh

1598. wegh af te snijden, de delvers te sloop te vertrekken, om den dijk boven Emmerik (den Hetter is de plaets genoemd) doorsteekende, den Rhijn, die juist toen vry hoogh gewassen was, oover 't landt te doen vloeyen. En nu reets begonden de naeste landen onder waeter te staen, wanneer de Spanjaerts op hen afquaemen, en de soldaeten tot beschuttingh onder Hoothenloo gelaeten eerst met musketten aenvielen, daer nae, als sy grof geschut op den dijk gebraght hadden, van de plaets verdreeven: dies d'openinghen terstont gestopt wierden, en 't verder onderloopen der landen voorgekoomen. Dit voorneemen mislukt sijnde, heeft Maurits, die noodigh oordeelde de steeden in 't gebiedt van Kleef, welke hy tot nogh toe hadt verschoont, voor d'aenkomst van den vyandt, die nae by was (gemerkt hy sich by den Elterenbergh hadt needergeflaeghen) wegh te neemen, het steedtjen Seevenaer, geleeghen in dien oordt, dien hy met sijn leegher selfs beschermde, opgeëyscht, met scherpe dreygementen teeghen den Steêvooght, als die hem weygherde 't gheen den vyandt wierdt toegelaeten. Op de selfde wijze wierden ingenoomen andere plaetsen van het selfde Vorstendom, maer geleeghen binnen de Betuwe; 't sy de loop der stroomen, die certijts is verandert, of Vorsten handelighen de landtpaelen onder een verwart hebben: naementlijk het steedtjen Hueffen, en 't slot Lobith, sijnde 't Kleeffsch Tolhuys, welke plaets de schrijvers dier eeuwe, onder den naem van Herispich en 't heyl loos bedrogh, waer door Karel den Dikken omgebraght heeft Godefroy, Heer van Vrieslandt, een Norman van geboorte, bekent macken. Maer Mendosa, beducht voor de konstenaeryen van Maurits, om de naebyheit der twee leeghers, hielt den soldaet in strenghe orde; 't leegher stont tien geheele daeghen en nagten onder den blaewen heemel in slaghe orde: sonder eenighe rust, dan binnen hunne geleeden, in waepenen en op d'aerde. Invoeghe dat se door koude en waeken, en ten laetsten, om dat de vruchten alom verflonden waeren, en op roof te loopen ongeoorloft, door swaeren hongher t'eynde krachten raekten. 't Voetvolk was schoon en welbedreeven, door den naeyver der verscheyde landtaerden, maer schaedelijk eene ingewortelde gewoonte aen 's Koningsh sijde, dat se de voornaemste kracht hunnes leeghers stelden in de ruytery, die toens door ongemakken uytgeslooft, of slaeuwheertigh van vreesse, ook d'andere den moedt beswijken dede. Meermaels is 't gebeurt, dat maer een handt vol volx uyt Maurits soldaeten, een getal driemaal soo sterk geslaeghen hebben. Grooten buyt viel 'er van peerden, en de mannen selve wierden als kudden voortgedreeven; soo dat uyt eenen weersin van soo meenighe gevanghenen, en den last der selver, naerdien veele, hijghende om, hunnen hongher te versaedighen, sich niet onwilligh lieten gevanghen neemen, sonder dat nae hunne lossingh omgesien wierdt, verbodt geschiede, dat niemandt voortaan eenigh man leevendigh te vanghen hadt. En 't is sulx, dat, geduerende al den tijdt van oorloghe om en omtrent den Rhijn, als de Prins, somwijlen met een kleyn gevolg, den vyandt naederde, om de gestaltenis sijns leeghers te besichtigghen, of op eenighe hooghte 't sijn in slaghorde oopende; en ook somwijlen, affsendende de voornaemste hoofden der sijner, den vyandt tot een geveght te peerde uytlokke, de Spanjaert nergens of de rust des leeghers beroert heeft, of geleeden dat hy in eenighe de minste schermutselinghen wierde ingewikkelt. Wel was dit eene voorfichtigheit in den Veldtheer, sich weynigh te betrouwen op gemoederen, die niet min door ongebondenheit, als door behoefte bedorven waeren; maer die selfde strekte ook om den soldaet in sijne lafhartigheit te voeden: en, ten waere de Hollanders selfs d'allerminste

't Volk van Maurits, den Rhyndijk doorsteekende, wordt van de Spanjaerts verdreeven.

Maurits verseekert sich van Seevenaer en andere plaetsen.

minste gevaeren altoos d'allergrootste voor hunne saeken geacht hadden, treffelijke gelegenheit was 'er gebooren geweest, om teegen soo geweldigh eene meenighte van vyanden yets vruchtbaers te waeghen. Dogh wanneer se, den Rhijnkant verlaeten hebbende, nugesien wierden recht nae d'Yssel toe te trekken, deedt Maurits, laetende voor aen de Betuwe eenighe besettingh met scheepen, teegen onvoorziene voorvallen, en om 's vyandts toevoer te bekommeren, en nae dat hy de swakste plaetsen alom versterkt hadt, brugghen, geschut, en alle andere oorloghs toerustingh, in aller haest nae Doesburgh ooverbrengghen; welke stadt, behoorende onder 't gebiedt van Zutphen, d'Ysselstroom, koomende uyt Westphalen, brenght in de vaert, die van Aernhem afloopt, welke men geloofte de selfde te sijn, die Drusus eertijts heeft gegraven. Om voor deese plaets hem den ingangh in de Veluwe te sluyten, beschanst hy sijn leegher by de saemenloop der twee stroomen met een wal, die hoogh was acht voeten, beneden breedt veertigh, en booven vierentwintigh voeten, hebbende daerenbooven een borstwec van ses voeten hoogh. Buyten om de wal waseen gracht getrokken: en ook wierdt, teegen de gewoone maniere van beschanssen, van binnen nogh een tweede gelaeten, om des te ge-reeder aerde tot spoedigh voltrekken van de wal te vinden. Terwijl men hier meede beesigh was, donderde Mendosa met sijn geschut op Deutekom, een steedtjen in 't selfde gebiedt, een mijl weeghs van Doesburgh; en hy was binnen den derden dagh nu reets aen de gracht gekoomen, sonder, volghens de gewoonte van oorloghen, tot nogh toe, alvorens eenighe opëyflingh gedaen te hebben; als die liever hadt de beleegerde door 't gevaer, dan door dreygementen, te verschrikken, met opset, om, door 't bloedt plenssen van d'eerste die in sijn geweldt quaemen, andere een voorbeeldt te geeven. Door voorbidden des Graeven Frederijk van den Berghe geloofde men soo veel te weeghe gebraght te sijn, dat den beleegerden wierdt vergunt sich op verdragh oover te geeven, en den soldaeten, driehondert sterk, achterlaetende hunne waepenen, uyt te trekken, met belofte van binnen ses maenden, buyten Hollandt en Zee-landt, niet te dienen. Ook wierdt den steedelinghen, die twintigh jaeren achtervolghens aen de sijde der Staeten geweest waeren, en nu gedwonghen van eedt te veranderen, goedt en leeven veyligh beloofte. Nae deese eenighe soo geringhe seeghe, nae Rhijnberk, is den loop van 's Koninghs leegher staende gebleeven, siende de Spanjaerts hunnen misflagh, dat se niet van eersten af, al het draelen ter sijden stellende, maer flux op Doesburgh waeren aengevallen, dat sich van stonden aen hadt moeten oovergeeven, soo niet Maurits, tijdt gekreeghen hebbende, in eygener persoon met sijne krijgskonsten waere derwaerts gekoomen. En yets anders, dat soo geweldighe troepen weerdigh sijn moght, aen te vanghen, kon nogh den tijdt des jaers, nogh de gelegenheit hunner levensmiddelen en saeken toelaeten, sijnde 't gebrek soo hoogh gekoomen, dat veele ooverloopers t'elkens verklaerden, in vijf daeghen geen broodt geproeft te hebben, en 'er door siekten, die den hongher of onmenschelijk voedtsel hadt vermeenighvuldicht, meer dan sevenduyfent menschen waeren omgekoomen. Die staet van saeken aen Andreas oovergebraght, en sijn antwoordt met bevel te rugh gekoomen sijnde, wierdt 'er een wreedt besluyt genoomen, van met het geheele leegher op den Duytschen boodem t'ooverwinteren. Meermaels hadden de Spanjaerts hunne onrechtveerdigheeden en onbeschaemde bedrijven aen de weereldt doen blijken: maer naeulijx oyt voor deesen hebben se aller menschen oordeel soo in den wint geslaegghen, dat se hunne baldaedigheeden niet ten minsten met eenighen

1598.

Maurits, om den vyandt den ingangh in de Veluwe te sluyten, slaet sijn leegher needer voor Doesburgh.

Mendosa vermeestert Deutekom.

De Spanjaerts, door hongher en siekten seer vermindert sijnde, worden te raede op den Duytschen boodem t'ooverwinteren.

1598. dekmantel bewimpelden: maer deesen ooverlaft soo oopentlijk, en nae gemeen beraedt, gepleeght, soude misschien dit eenighe konnen ontschuldighen, dat se niemandt soo onschuldigh geoordeelt hebben, dat hy niet veel eer behoorde verlooren te gaen, dan hunne saeken eenigh gevaer te loopen. Want dit voorwaer gaet seker, dat, indien soo groot een meenighte van volk te voet en te peerde, of, om beeter te segghen, soo vervaerlijk een saemenrottingh van muytelinghen, verwoedt van hongher, sijn in Nederlandt hadt koomen te leegheren, insonderheit in een nieuwe regeeringh, de voorighe afvalligheeden waeren te duchten geweest. Mendosa dan te rugh trekkende, heeft, nae dat hy Schuylenborgh, een kasteel in 't gebiedt van Zutphen, hadt tot oovergaeve gedwonghen, sijn leegher gevoert buyten de paelen der Vercenighde Landen. De Prins volghde hem in 't weghtrekken op de hiel, met die achtbaerheit, dat noyt eenighe sijner voorighe daeden hem gloryrijker sijn geweest, dan thoens't beschermen des vaederlands; eenen roem, dien groote Veldtooversten meermaels booven segeprachten en 't bemaghtighen van steeden geschat hebben. Een besonder genoeghen gaf hem 't besightighen der ontleedighde leegerplaetsen, en de slechte werken sijner vyanden. Maer ook een droevighe vertooningh was hem te sien een groote meenighte van sieken en gequetsten langhs de wegh legghen, die, door 't leegher achtergelaeten sijnde, teegen d'onheylen van weder en windt, en gebrek aen alle behoeften, te worstelen hadden. Hy, hoewel vyandt, heeft met spijs ververst, die troosteloos, sonder eenigh meedelijden, van hunne vrienden verwaerloost wierden. Want Octajola selfs, wien Mendosa tot Deutekom hadt gelaeten, door een boode van 's Prinsen weeghe aengeseght sijnde, die rampsaelighe binnen sijne plaetsen te huysvesten, heeft veel eer krijgshaftigh dan menschelijk geantwoordt, dat 'er geen plaets was binnen sijne wallen, dan voor kloeke en gefonde lichaemen. Nae dat 'er, insonderheit onder 't beleid des Graeven Luidewijk van Nassau, eenighe schermutselinghen te peerde gelukkig waeren afge-loopen, en de Graef van Buquoy gevanghen genoomen, heeft Maurits sijn ter needer geset tot Aernhem, alwaer hy alle voorraet van oorloghe teegen 't aenstaende jaer dede by een brenghen, en niet min besorghde, dat d'omleggende steeden, die gevaer liepen, genoegsaem van lijftoght en waepenen voorsien wierden. En alvoorens 't geheele leegher te doen scheyden, naerichtingh bekoomen hebbende, dat de stadt Emmerik, geleert door ondervindingh, een weersin in de Spaensche heerschappy gekreeghen hadt, sendt hy den Graef van Hoothenloo, om de besettingh door geweld van grof geschut daer uyt te drijven, trachtende Mendosa, die thoens tot Rhees, niet verre van daer, ooverwinterde, te vergeefs den sijnen tot ontfet te koomen, om dat den Rhijndijk doorgesteeken sijnde, de weeghen onder waeter geset hadt. Echter vondt men niet geraeden binnen de ontleedighde stadt besettingh te legghen, maer se wierdt gelaeten by haer cyghen recht en goetvinden, om ook selfs door sulck een voorbeeldt den vyandt des te haeteliker te maeken. Op de selfde hoop wordt ook Seevenaer aen de Standen van Kleef weder ingeruyt. Van daer nae 's Graevenhaeghe vertrokken sijnde, vermaende hy, gesaementlijk met den Raede van Staeten, naer ouder gewoonte, de Staeten van yder Provincie in 't besonder, dat het noodigh waere een grooter leegher ter beene te brenghen: dat se derhalven souden beraemen een meerdere somme van penninghen tot de soldyen, en andere ongewoone lasten, aengesien de vyandt nu swaerder dan oyt in eenen hoek te gelijk was ingevallen: en, sonder tijdt met schaedelijk uytstel te verliefen, alle andere

*Synneemen
in 't wegh-
trekken
Schuylen-
borgh in.*

*Maurits
doet binnen
Aernhem
voorraet
van oorloghe
teegen
't aenstaende
jaer opleg-
ghen.*

*Emmerik
van 's vy-
andts beset-
tingh ver-
loft sijnde,
wordt met
Seevenaer
op sijn selve
gelaeten.*

alle andere noodwendigheeden voor deefe eene ter sijden stellen. Ter selver tijdt wierden in die gewesten aensienelijke lijken ter aerde gebraght. Florents van Pallandt, Graef van Kuylenborgh, eertijts een van de voornaemste hoofden der verbondene eedelen teegen d'Inquisitie, en daer nae bekent, dat hy de man niet was om last van forghen te draeghen, als die selfs uyt der aerdt een stille rust beminde, was onder de party, aen welkers oprechtingh hy de handt geslaeghen hadt, in een vergeete leeven, veroudert. Maer aensienelijker hadt sich in een besonder leeven gedraeghen Philips van Sant Aldegonde, oover wien, die hem eertijts, toen hy onaffcheidelijk aen Oranjen kleefde, steeden en volken regeerende gesien hadden, sich verwonderden, dat hy tot den laetsten dagh sijnes leevens in een geletterde rust sich hadt bedolven. Dan voorwaer in teegendeel is Elbertus Leoninus, voormaels opgevoedt onder 't lommeren van geletterde oeffeninghen, en voor de Gentsche vrede dienaer van Staet aen 's Koningsh sijde, toens kanselier van Gelderlandt; in 't midden van staatsbedrijven ooverleeden, een man dien de natuer begaeft hadt met het geen waer toe de lessen der oude wijsgeeren trachten te brenghen; dewijle hy by naer ontbloedt was van alle hartstoghten, soo verre voorwaer, dat hy ook sijn party volghde, niet door eenighe fught; maer om dat hy se soo gevonden hadt. Wonder is het verhael der baldaedigheeden en gruwelen, door welke Mendosàs waepenen Duytschlandt onderwijlen gefoolt hebben, ooverweldighende sonder onderscheit de steeden, die sich door een aeloudt vertrouwen op den vrede tot teegenweer onmaghtigh vonden. De huysluyden hadden gesaementlijk in een selfde plaets hunnen toevlught genoomen, op hoop van aldaer hunnen schuyelhoek te vinden: maer dit saemenhoopen hunner schatten strekte alleen om de roovers des te gemakkelijker aen buyt te helpen. De landen wierden in het doortrekken alleen meer dan te veel verwoest, en derwijse afgerotst, dat 'er voor 't toekomende jaer geen vruchten te waghten stonden, naerdien 't vertreden geschiedde ten tijde als men behoorde te faeyen. Niet min schandelijk was het plunderen van kasteelen en huysen der eedelen, die ten meerendele voor deefe schelmstukken de Spaensche party begunsticht hadden. Den eersten inval is gedaen in Munsterlandt en de grensen van Benthem: aen welke, naedemael die beyde niet genoegh verschaften om het leegher te voeden, gevoeght wierdt Reclinhuysen, tusschen de Lippe en de Roer, behoorende onder 't stift des Aertsbisschops van Keulen; alwaer Velasco de stadt Dorsten door grof geschut en krijgsgeweldt bemaghticht heeft, eenen hoon die Ernst van Beyeren met goede ooghen aensagh, maer diens stilswijghen sijne onderdaenen voor een heymelijk verbondt met de Spanjaerts teegen hen opnaemen: Van daer is die landtplaegh doorgedronghen tot in 't Hartoghdome van Berghen en 't Graeffschap van der Mark en dieper, tot dat se sich op beyde de oevers des landts van Kleef ter needer geset heeft; in welk geweest sy veele steeden, die hunne geweldenaery in den eersten intoght in Duytschlandt ongeraekt gelaeten hadt, ooverrompelden. Andere, onder welke Kleef, het hof des krankfinnighen Vorsts, wierden door eene omgekofte barmhartigheit voorbygegaen. En den buyt is soo oovermaetigh geweest, dat ook selfs gemeene rotgesellen daegelijx groote sommen geltsaen de kooplieden van Keulen telden, om die naer Antwerpen oover te maeken. Gierigheit baerde hooghmoedt, hooghmoedt wreetheit: want versmaedende de raedtsaemheit in spijsen, die volken aengeerft, belasten se soo heel eenvoudighe menschen, hen verre gesoghte spijsen, en allerhande gereghen van lekerny en ooverdaedighe dertelheit op te schaffen. En was 'er yemandt die

1598.

*Aensienelijke lijken in Nederlandt.**Des Graeven van Kuylenborgh.**Des Heeren van Sant Aldegonde.**Van Elbertus Leoninus.**Baldaedigheeden en gruwelen der Spanjaerden in Duytschlandt.*

1598.

die te traegh schein in 't gehoorfaemen, of vermoedt wierdt sijne schatten te verberghen, dien viel men te lijf met slaeghen en weedommen: andere heeft men de leeden verminkt, andere de huyl gekerft, eenighe ook leevendigh gefenght en gebraden; en nogh meer, door 't moorden van swanghere vrouwen en onnoofele kinderen gefoght den schrik te vermeerderen. Van welke verwoede wreedtheeden en moorden de Hooghduytsche ontelbaere exempelen, bevesticht met geloofwaardighe getuyghen, in 't licht gebraght hebben. Geene mindere sekerheit hadt men, dat geheele saemninghen van Godtgewijde maeghden en huysen met eedele Juffrouwen geschonden wierden, sijnde de geyle moetwil der soldaeten soo beestaghtigh, dat se sich selfs oover geene te teedere jaeren erbarmden: en wanneer se de kuysheit van gehuwde vrouwen misbruykten, wierden de mannen gedwonghen die vertooningh aen te sien: jae dat meer is, de moeders genootsaekt hunne doghters ter schendingh oover te leveren. Gruwelen en schelmstukken eenes volx, dat den naem van onzijdigh draeghen wilde, welke nimmer eenigh seegevorst op 't recht van oorloghe soude darren voorstaen. 't Is by naer ongeloofelijk, hoe verwijft en hoe lafhartigh een volk; dat meermaels oover andere heeft gefeegepraect, en seker van alle eeuwen af met blaekende fught voor haere vryheit geyvert heeft, deese foolinghen gedraeghen hebbe. Maer, behalven een forge-loose rust, die maghtigh is ook selfs de krijgshaftighste gemoederen te vermurwen, wierdt men nogh gewaer dit gebrek eener heerschappye verstroyt onder veelen, dat de vergaedinghen selve laeghsaem by een quamen, maer de belanghen, door staetyver der Grooten, veel swaerder oover een te brenghen waeren. Dus wierdt, 't gheen insonderheit den Spanjaert wenschelijk was, en niet sonder sijne konstnaeryen, d'eene vergaedinghe uyt d'andere gesleept: darrende ondertusschen naeulix yemandt, terwijl de algemeene vereenigingh van waepenen sukkelde, met sijne eygene krachten sich selven teegen dien ooverlaft te weer stellen: behalven dat de Graef van Oldenburgh, de Bisschoppen van Breemen en Osnabrugh, en Johan van Nassau, vry verre afgeleeghen, de dreygementen die tot hen toe doordronghen, op 't vertrouwen van schielijk by een geraepte soldaeten, versmaet hebben: welker voorbeelden naederhandt andere, nogh wijder van de handt, met meerder sekerheit volghden. Maer de stenden des landts van Kleef, en de naebuerighe Vorsten aen Westphaelen, gebruykten geene andere waepenen, dan gebeden en brieven: Karel Nuttel, wien den Keyser voor sijnen gefant hadt afgefonden om orde op de Kleeffche saeken te stellen, voornaementlijk verfoeyende de trouwloofheit en schendighe aenslaeghen tot oneere des huys van Oostenrijk, dat onder 't gefagh van Philips en Albertus de voorstanders des Roomschen Godtsdiensts, teegen natuerelijke en menschelijke wetten, teegen alle verbonden, soo smaedelijk gefoolt wierden. Gelijke tael sprak den Hartogh van Lotteringen, die toens sijn doghter aen den Vorst van Kleef ten huwelijk gegeven hebbende, trouwende sijnen soon met de suster des Konings van Vrankrijk, hoogh op gaf, dat hy nogh sijne bloedvrienden verlaeten soude, nogh selfs verlaeten worden. Maer Keyser Rudolf, een draeler van aerdt, en die sich nu of door vreesse, of door droefheit, soo in 't heymelijk hielt afgefondert, dat hy niet dan door brieven was te genaeken, hoewel en de Westphaelingers, en, op hun aendrijven, alle de Vorsten aen den Rhijn, daegelijx niet soo seer by hem als by sijne bewintslyuden, aen wien hy sich selven geheel hadt oovergegeeven, aenhielden, heeft men niet anders dan gefantschappen en woorden konnen afpersen. Op welke Albertus, sich toen te Milaen onthoudende, en Andreas

1598.
 dreas te Brussel d'oorfack van alle onheylen, met de beginfelen des oorloghs selve, en 't achterblijven des vreedes tot op dien tijdt toe, den weerspannelinghen toefchrijvende, alle de fchendinghe bedrijven die hen verweeten wierden, en fy dogh niet loochenen konden, eene korte nootfaekelijckheit noemden. Oovermoedigher droegh figh Mendofa, die verklaerde, dat, foo langh 's Koninghs leegher t'sijnen bewinde ftaen foude, hy gefint waere fijos meefters laft te volghen, fonder dat hem of 't gefchal van groote naemen, of eenighe andere faeke, dan alleen de waepen, daer van fouden konnen aftrekken; daer by doende, foo de Keyfer, foo Duytschlandt eenigh betrouwen op hunne krachten fteden, het tijdt geweeft waere die te werk te legghen, toen 't Hollandts krijgsvolk en Bon en Rhijnberk hadden weghgenoomen. Meermaels roemde hy, door ydele vermeetenheit, dat hy was een gefwooren vyandt aller Lutheranen, en van Godts weeghe gefonden in die landen, tot kaffijdingh eener godtloofheit, die maer al te langh was ongewrooken gebleeven. Nu reets weynigh min dan vier maenden hadden fe de Spaensche vendelen sien fwieren door Duytschlandt, wanneer, eeven op 't uytgaen des jaers, een bevel van den Keyfer aen Mendofa, en een ander aen de Vereenighde Staeten quam: hem wierden te laft geleght ontelbaere uytspoorigheeden: deefe, dat fe eenighe weynighe plaetsen op de fcheydingh des Rhijns, onder 't gebiedt van Kleef, bemaghticht hadden, en, in Munfterlandt gevallen fijnde, de Geestelijken gevanghen weghgevoert: gelastende noghtans die beyde den boodem des Duytschen Rijx te ruymen, de rooveryen en fchaeden te vergoeden, de gevangene los te laeten, en figh in 't toekomende van eens anders goederen t'onthouden, alles op de felfde ftrafsen, gefelt teegen de pleeghers van diergelijke misdaden.

HUGO DE GROOTS
HISTORIEN
 der
NEDERLANDTSCHE
S A E K E N.

ACHTSTE BOEK.

INHOUDT.

MEndosa, hebbende Kalker en Gogh ooverweldight, dwinght dien van Weesel den Roomschen Godtsdienst te herstellen; hy met sijn leegher van daer vertrokken sijnde, krijgense hunne vryheit weder. Verdaedigingh der Spanjaerden by de Vorsten aen den Rhijn. De Vereenighde Staeten hunne verweeringh in't light geevende, suyveren sikh by de Hooghduytschen. De Landtgraef van Hessen, en den Hartogh van Bruinswijk oover 't hoogh bewindt in den oorlogh teegen de Spanjaerts oneens sijnde, wordt de Graef van der Lippe gekooren. Emmirik andermael aen de Spanjaerts oovergegeeven. Luidewijk van Nassau neemt Buquoy gevanghen. 's Koninghs leegher, voorhebbende in den Bommelerweerdte te vallen, trekt den Rhijnkant af. Maurits, in meeningh van 's vyandts aenslaeghen teegen te gaen, versterkt 's Graevenweerdte. Hy worpt 'er veele van den vyandt door grof geschut ter needer. Geleegenheit van Maes en Wael. Beschrijvingh van de stadt Bommel en den Bommelerweerdte. De Spanjaerts vallen in den Bommelerweerdte. De Prins binnen Bommel gekoomen sijnde, herstelt den moedt der burgeren. Treffelijk middel gevonden om steeden te verdaedighen. De Spanjaerts vermeersteren Crevecœur. Swaerigheit in 't insaemelen van den tweehonderdsten penningh in Hollandt. La Nouë werft krijgsvolk voor de Vereenighde Staeten in Vrankrijk. Maurits sterkt Voorne met een schans. De Spanjaert bouwt de schans Sant Andries. Vruchteloos aenslagh op Worum. De Hooghduytschen trekken te velde teegen den Spanjaert. Sy ooverweldighen de schans voor Rhijnberk; en tasten vruchteloos Rees aen. Willem van Nassau vermeerstert Deutekom. Maurits leght sterkten teegen de schans Sant Andries. De Spanjaerts verbieden de Vereenighde Landen den handel. Deese van gelijken eenighe waeren nae den vyandt uyt te voeren. Sy senden onder 't beleidt van Pieter van der Does een vloot in see; en vallen in de gelukkighe eylanden; der selver beschrijvingh. De Hollanders, de stadt Allagore met haer kasteel verbrandt hebbende, vaeren nae Brasil. Beschrijvingh van 't eylandt Sant Thomé.

De

De stadt Pavoasa en haer kasteel aen vander Does oovergegeeven sijnde, steeken'er d'eylanders den brandt in. Besmettelijke siekte onder de Hollanders. Doodt van vander Does. De Hollanders, veele van de hunne verlooren hebbende, keeren weeder nae huys. De Galeyen, die Spinola tot dienst van Philips heeft oovergebracht, worden door d'ingesetenen der Vereenighde Landen in de grondt geboort. Albertus, weederom in Nederlandt gekoomen, vindt alles in bystere verwarringh. De Nederlanders stooten sich aen de seeden der Aertshartoghen. Sooberen staet van geldtmiddelen in de Vereenighde Nederlanden. Elisabeth, te kennen geevende, dat de vrede haer noodigh is, ontstelt de Staeten. Die van Hollandt, de schattingh van't Hooftgeldt verdubbelende, worden door hunne bondtgenooten traeghelijk gevolght. Eenighe Duytsche Vorsten bieden hunne hulpe aen. Den Koningh van Sweeden, soekende met de Staeten in bondtgenootschap te treden, wordt vriendtschap aengeboden.

Oo geweldigh verhardt was het gemoedt des Spanjaerts door daegelijxe klaghten, dat hy, selfs in die daeghen, toen hem 's Keyfers heraut en de gesanten van Lotteringenh mondelingh beschuldighden, Kalkar, een Roomsgesinde stadt, in 't gebiedt van Kleef, welke, sich vertrouwende of op haer recht, of op de Winter, hadt geweyghert krijgsvolk in te neemen, nae die met grof geschut beschooten te hebben, oover de puynen

1599.

Mendosa ooverweldigh Kalkar en Gogh.

der poorte, niet sonder bloedt, ooverweldighde. Van gelijken is Gogh, in 't selfde Vorstendom, door 't geschut vermeertert. Gennip en Santen wierdt vergunt den aengejaeghten schrik met geldt af te koopen. Hy stofte met soo oevel eene hartnekkigheit op sijnen haet teegen de Lutherfchen en Calvinisten, dat hy den Bisschop van Paderborn en meer andere gelaste hunne landen van dat schaedelijk graeuw te suyveren; deden se 't niet, men soude hen soldaeten op den hals senden, die nogh 't leeven der schuldighe, nogh de goederen van alle andere souden verschoonen. Geweldigh beanghste dit insonderheit dien van Weefel, welken, door den Raedt des Vorsten van Kleef, gebruykende 't recht der Prinsen, die, volghens de wetten van Hooghduytschlandt, volkoomen gesagh oover 't regelen van den Godtsdienst hebben, wierdt gelast de Roomsche kerkfeeden weeder in te voeren. 't Is waer, de Vereenighde Staeten hadden aen de Raeden vertoont, dat het een schandelijke saek waere, dat, op de nukken van eenen wreeden landtaerd, die met werken alle gevoelens van oprechte Godtsvrucht verloochende, eenen kerkendienst, die door 't gemeene recht bevesticht was, den genen ontweldicht wierdt, die se van hunne ouders hadden oovergenoomen: hebbende ook de stadt aangemoedicht in eene saeke, die Godt betrefte, niet al te veel voor menschelijk geweldt bevreesst te sijn: dan in teegendeel een kloekhartigh besluyt te neemen teegen stormbuyen, die in korten stonden oover te waeyen: dat hen aengaende, sy nogh hunne gemeensaemheit van een selfde leere, nogh der weldaedt hunner herberghsaemheit ongedaghtigh sijn souden. Maer vreesse nae by, hoop verre van de handt, hadden hen den gemoedt doen beswijken; en te vergeefs gebeden hebbende, dat hen geoorloft wierde de kerken te verdeelen, sijn, nae 't uyt drijven der geweesene Predikanten, den Jesuiten, een soort van volk aldaer voornaementlijk gehaet, de kerken en schoolen geopent. Coriolanus Garfador, Bisschop van Ossero, en 's Paus Gesant in Nederlandt, d'inwijdingh plegheteljk volvoerende, wierdt het besproeyen der aerde, 't geesselen der Pre-

Die van Weefel, on-aengesien 't afraeden der Vereenighde Staeten, herstellen, door last van Mendosa, den Roomschen Godtsdienst.

1599.

dikstoelen, als waeren ook die selve schuldigh aen godtloofheit, daer nae de hooghmis met alle haer gebaeren, saeken bequaem ten schouspeele, van eene gemeente, die vijftigh achtervolgende jaeren aen eenvoudigher kerkseeden gewent was, ten deele met een vergrimt gemoedt, ten deele niet sonder lacchen, belightight. De Priesters vindende de kerken ten grooten deele leedigh, de burgers soo seer nae hunnen Godtsdienst verlanghende, als se vanden vreemden een afgrijfen hadden, waeren teegen elkander met bitterheit en arghwaen ingenoomen, geduerende al den tijdt dat de Spaensche schaeren de grensen in hadden. Deese naederhandt ver-
 trokken sijnde, hebben ook die alleen op hun geweldt steunden sich ge-
 lijkelyk weghgemaect, en de steedelinghen sich herstelt in hunne vryheit
 en Godtsdienst. De beraedtilaeginghen van Hooghduytschlandt nu ter
 wraeke neygende, heeft Mendosa, hoewel hy tot noch toe hadt voorge-
 geeven, dat het voor den Koningh dienstigh sijn soude, soo volken wel
 t'oooverwinneneerst den oorlogh aenvinghen, en hy, onbedreeven in het
 burgher-reght, liever op sijn krijgsmans hadt te handelen, in der daet
 by sich selven wel bevroedende, dat men sijne vyanden niet moet ver-
 dubbelen, nae dat hy door bequaeme luyden hadt uytgevorst, waer de
 driften der Vorsten, ender gener die groot gefagh hadden, heen liepen,
 hoe verre sy elkander verstonen, welke en hoe naeu de voorwaarden
 hunner verbintenissen waeren, nogh giften nogh andere konsten gespaert,
 om de saemenspannende van een te scheuren. En eyndelyk heeft men
 't de pijnne weerdte geoordeelt op te soeken, die soo vertwijfeldt eene sae-
 ke met klem van schoone woorden souden staende houden. Ik weete
 dat eenige sich verwonderen sullen, wat schijnreedenen sy selfs dat
 pas t'hunner onschult hebben konnen by brenghen. Waerom ik, soo be-
 knopt als 't doenlyk is, de reedenen, die de gesanten van Andreas, voor
 de vergaedingh der Vorsten aen den Rhijn, op den bodem van Keulen,
 gevoert hebben, sal verhaelen. Deese, nae dat se, teegen de gewoonte
 van gesanten, veel tijts verspilt hadden met sich te bevræghen op de nae-
 men en den last der gener, tot wien se gekoomen waeren, seyden ten
 laetsten, als gedreeven tot een onvoorsiene verantwoordingh, *het hen
 smerte, dat de vyanden des waeren Godtsdiensts, begunstighers der weër-
 spannelinghen, de ooren der Vorsten, en de gemeene vergaedinghen, met
 valsche en haetelyke verhaelen opvulden, als of 't onbillyk waere, eenighe
 weynighe ongemakken omtrent besondere ten goede te neemen, in eene saeke,
 die de welvaert der gemeene Christenheit betrefte, en welke de Koningh
 van Spanjen beschermde. Want dat de Koningh sich nogh nyt heerschsucht,
 nogh nyt lossse drift in desen oorlogh hadt ingewikkelt, maer alleen om de
 roovers te betengelen, die, versmaedende de heerschappy van Godt en men-
 schen, van hunne schelmstukken een reght maecten. Waer sagh men toen
 die vergaedinghen, dat lichten van krijgsvolk door Duytschlandt, soo
 schriklyk een waepen geschreeuw, wanneer Oranjen, door eenen trouw-
 loosen oorlogh sijnen, en, door sulck een voorbeeldt, alle Vorsten aentaste?
 De maghten van Godt gewaepent, om d'onbeylen allerweeghe in hunne
 geboorte te dempen, hadden meermaels oover 't versuym hunnes plichts
 rechtveerdighe straffe gedraeghen: dogh sy niet alleen de ongelijken aen
 andere, maer ook hen selven aengedaen, door de vingeren gesien, wan-
 neer de landen op den Duytschen bodem verwoest, de schanffen en stee-
 den door de weërspannelinghen, sonder sich daer teegen te versetten, wier-
 den ingehouden. De quaelykspreekers souden geene stoffe van soo bittere
 lasteringhen hebben, indien de Hooghduytschen, door welker bemiddelingh
 de Spanjaert soo vaeken hadt getraght tot versoeninghte koomen, hunnes
 plichts*

*'t Spaensche
 leegher ver-
 trokken sijn-
 de, herstel-
 len se sich in
 hunnen
 Godtsdienst
 en vryheit.*

*Mendosa
 traght de
 verbondene
 Vorsten aen
 den Rhijn
 van een te
 scheuren.*

*Verdaedi-
 gingh der
 Spanjaer-
 den voor de
 selve.*

plichts gedachtigh, de geduerighe vyanden des vreedes eenmael hadden
 genootsaekt de waepenen, die nimmer sonder schaede der gebuerlanden
 gevoert worden, ter needer te legghen. Wat was 'er van den Koningh
 van Spanjen, vaeder en soon, niet algedaen, tot bevorderingh van de
 rust der Christenheit, die, om allen haet te mijden, afftant van de
 Nederlanden gedaen hebbende, de voorleede Soomer, hoewel heeren van
 een maghtigh leegher, alleen op hoop van vrede hadden doorgebraght,
 tot dat den soldaet te gelijk met de Winter door armoede oovervallen wierdt?
 gemerkt hy eedelhoedigh sijne middelen gespilt hadt om Vrankrijk van
 oorlogh en besettinghen t'ontlasten. Toens ook hadt men alle moogelijke
 neerstigheit aengewendt om den soldaet in tucht te houden, en hoe moeyelijk
 dien last waere, soude yemant onderwinden, die gelijke sorghe als Mendosa
 op den hals kreegh. Hunne meeningh waere niet oover de plaetsen,
 ingenoomen binnen hunne landtpaelen, sich met eenigh recht van seeghe
 te behelpen. Maer hun oogmerk alleen, die tot een wijk, en de bewaeringh
 der selver voor eenen korten tijdt te hebben: en hunne besettinghen daer
 in verdeelt met die keure, dat de landen, die de strooperen der Hollanders
 onderworpen sijn, allerweeghe verseekert wierden. Geringh waeren de
 baldaedigheeden der krijgsluyden, die de voorsorghe des veldtheers of de
 straffe ontweeken waeren, soo yemandt die met de weldaeden van Keyser
 Karel en Philips vergeleek: ook hadden se aen hunne verbonden te geden-
 ken. Want hoe konden de Vorsten, Bisschoppen en steeden, niet alleen
 oude bondtgenooten des huys van Bourgonjen, maer die Karel tot bescher-
 mingh des Roomschen Godtsdiensts met gemeene krachten aen sich hadt
 verbonden, segghen, dat het hen vrystont in deesen oorlogh onzijdigh te
 blijven? Hoe dikmaels waeren hen middelerwijl aensegginghen uyt kracht
 van dien gedaen door 's Koninghs Stadthouders? Hoe dikmaels dien van
 Kleef afgevordert, ingevolghen van 't Venlòs verdragh, den vluchtelin-
 ghen niet te herberghen, den vyanden geenen oovertoght te geeven? Door
 hunne burgheren, waepenen en toevoer waeren 's vyandts schelmstukken
 vermeerderd, daer noghtans Parma en Burik weeder inruymde, de schans
 teegen oover Rees deede sleghten, en hen toeliet sich in den oorloghgerust
 te houden, soo men maer den Hollander het eylandt 's Graevenweerd
 afhandigh maekte. En dit selfs was men niet naergekoomen: een ver-
 suym, dat den Koningh het verlies sijner plaetsen oover Rhijn koste; die
 derhalven sich genootsaekt vondt, om 't sijne te herneemen, een langher
 wegh te soeken; en wat een saek, soo niet sonder eenighe schaede van hen,
 door welker schult die veroorsaekt was. Veel onreedelijker ook soude den
 Aertsbisschop van Keulen doen, soo hy, op de klaghten der Munsterschen
 en andere, te heevigh bewooghen wierdt: veel eer hadt men Philips te
 danken, dat die van Keulen noch eenen Bisschop hadden, dat den Godts-
 dienst onder hen was in weesen gebleeven; die, toen Truxes eenen godt-
 loosen oorlogh verwekte, teegen de besluyten van Duytschlandt, sonder
 dat sich yemandt der Duytschen daer teegen versette, toen selfs eenighe
 hier uyt een begin soghten om teegen de Geestelijkheid te woeden, de gebee-
 den van Ernst van Beyeren booven sijne eygene belanghen stellende, hem
 Nuys, en korts daer aen Bon, door de waepenen hadt weederom gegeven,
 alleenlyk met betuygingh, dat hem vergoedingh sijner kosten behoorde gedaen
 te worden. Dat van gelijken Berk den weerspanninghen ontweldight,
 en, terwijl Albertus elders belemmert bleef, weederom verlooren was:
 en noch onlanghs, terwijl men hoop hadt, dat de stad haeren eygenen heere
 soude ingeruynt worden, men hem ter eere tijdt gegeven hadt, om daer
 oover te handelen. Soose deese dinghen ooverwooghen, souden se vry bee-

1599. *ter beraeden sijn, dan door onvoorsichtigh meedelijden oover geringhe onheylen sijn swaerdere, en welker hen te laet berouwen soude, op den hals te haelen. Soo de vrede gestoort wierdt, hen, die den oorlogh berokkent hadden, de wraek booven't hooft hingh, de Koningh, de Aerts-hartoghen, Mendosa buyten schult sijn souden. By naer gelijke tael voerden d'afgefondene om den Keyser en de besondere Vorsten ter needer te setten, met belofte, dat het krijgsvolk voor 't eynde van Grasmaendt vertrekken soude. De Staeten der Vereenighde Landen meermaels ondervonden hebbende, dat hunne gefantschappen vruchteloos geweest waeren, lieten die voor deestijdt beruften; achtende, dat men den Spanjaert behoorde onbekommert te laeten woeden, en Duytschlandt sijn selven te laeten beweeghen. Echter hebben se hunne verweerschriften in 't licht gegeven, misnoeght, dat sy, die gekoomen waeren om het hunne wederom te vorderen, hen met den vyandt als in gelijken graet stelden: verhaelende de plaetsen door hun weedergeleevvert, door den Spanjaert ingehouden, dat deese gesoght hadden den nabueren te beleedighen, sy ongelijken verdraeghen; aenvangh maekende van de Kleeffsche beroerten tot den Truxischen oorlogh. Dat hunne billijkheit, tot verwonderingh van veelen, was gebleeken, wanneer se niet langh geleeden Embden, en nogh onlanghs Emmerik inruymden. Men leyde hen te last, dat se, om den vyandt, die hen op den hals was, voor te koomen, uyt noodtsaekelijckheit een of twee plaetsen hadden ingenoomen; als of 'er ook niet den ingeseetenen waere aengeleeghen geweest, van welgemanierde soldaeten, en dien het nogh aen soldye nogh tught ontbrak, teegen andersints onmijdelijke baldaedigheeden der Spanjaerden bewaert te worden. Men voegde hier by eenighe weynighe misdaeden van strooperen, die, gelijk 't gaet, de kennis en straffe ontvlooden waeren: dogh men hadt het leegher niet oopentlijk in eens anders landen gevoert: niet muysteren voor winst gereekent, niet op den Godtsdienst van volken, die hen geensints aenginghen, de wet gestelt. Voorts beloofden se te besorghen, dat, belanghende 's Gravenweerd, die van Gelderlandt geene scheytsluyden souden weygheren. Daer by quam nogh al 't gheen of hunne saeke konde smaekelijk, of den Spanjaert van gierigheit, bewimpelt met den valschen dekmantel van Godtsvrucht, verdacht maeken: saeken elders geseght, en hier niet noodigh op te haelen. 't Slot was: dat se niet souden toelaeten, dat vrye volken door eenen slaeffschen aerdt van menschen langher geringeloort wierden. De vijf Kreytlen tot Kobelents beracdtslaende, naemen de besluyten van oorloghe traeghen voortgangh; en men vond 'er die oordeelden, dat se behoorden van toen af hunne krachten te vereenighen met de Hollanders, die 't stuk van oorloghe verstonden: maer de meeste, sijn genogghende met het hunne te herneemen, weygherden Duytschlandt voor eenen langhduerighen oorlogh te oopenen: sijnde sommighe onder hen soo beschreumt voor naeyver en haet des Keyfers, en voor geweldt van grootere maghten, dat se, als 't oopen spreken van de geleedene ongelijken aenquam, den naem des Koninghs en der Spanjaerden forghvuldigh mijdden. Dan de Staeten selve deden ook niet veel moeytens, om sijn in bondtgenootschap in te laeten, met volken, uyt welker geschillen teegenspoeden, en liepen de saeken naer wensch, 't voorschrijven van vreedepunten te waghden stonden. De vuerighste die op 't spoedighen van eenen veldtocht aendronghen waeren Keur-Palts, de Landtgraef van Hessen, en den Hartogh van Bruinswijk; die op eyghen gefagh en met hunne krachten, die se de geheele Winter langh, tot een vry groot getal, geworven hadden, souden werk begonnen hebben, waereniet onder*

De Verce-
nighde
Staeten,
verweers-
schriften in
't licht gee-
vende, suy-
veren sijn
voor de
Duytschen.

De besluyten
van oorloghe
teegen den
Spanjaert
gaen onder
de Hoogh-
duytschen
traeghelijk
voort.

Palts, Hes-
sen en
Bruinswijk
dringhen op
't spoedighen
van den
tocht.

der hen geschil gereesen, twistende de Landtgraef en den Hartogh oover 't veldtheerschap; terwijl de Paltsgraef, geneeghen tot ruste, 't bewindt oover de binnelandtsche saeken, en 't beleid in de kreyts vergaedinghen voor sigh eyschte. Veele Roomsgefinde uyt den Westphaelschen kreyts, en die niet nooder saeghen, dan de waepenen gestelt in handen van Protestantische Vorsten, sigh van deese oneenigheid dienende, hebben door 't aanbieden van onderstandt voor drie maenden, soo groot als tot den oorlogh teegen den Turk gegeven wierdt, te weeghe gebraght, dat hunnen kreytsooversten tot Veldtheer wierdt verkooren; voorgeevende het billijk waere, en met de gewoonten van Duytschlandt oover een quam, dat die 't geweldt geleeden hadden, en op welker boodem men den oorlogh voeren moeste, dien het bewindt oover de hulptroepen wierde aanbevoolen. Deese Winter, geduerende welken de stroomen tweemaal waeren toegewroosen, hebben de Vereenighde Landen met kommer, dan echter schaedeloos, oovergebraght: terwijl Maurits en Willem de troepen verdeelt hebbende, den eersten uyt Aernhem de landen aen dees sijde d'Yffel bewaekte, den laetsten sigh te Meppel, om die aen d'oversijde te besorghen, hadt needer geslaeghen, geevende den eenen geduerigh kondtschap aen den anderen. d'Aenflaeghen op Breedaa, Nymeghen en Deventer ontdekt sijnde, hebben de sorghe om alles te beschermen, en de onkosten vermeedert. Maurits soldaeten, meer dan eenmael ooverwinnaers teegen den vyandt, hebben ook 't ophanghen der soldaeten van seekere besettingh door de Gulickers met moorden en rooven betaelt geset: een snoode gewoonte van oorloghen, die, sonder sigh aen 't gemeene recht te stooten, de hopluyden besondere wraeke toelaet. Emmerik, welke stadt wy geseght hebben door Maurits verlost te sijn, wordt weederom aen de Spanjaerts, die op 't eynde van Sprockelmaendt geschut daer voor gebraght hadden, door lafhartigheid der Magistraeten, oovergegeeven, schoon het burgher nogh soldaet aen moedt ontbrak; sijnde daerenbooven, om de hooghe vloedt van 't waeter, soo beswaerlijk te genaeken, dat se met schuytjens binnen quamen. De kerke der Jesuiten aldaer korts daer aen, door 't beswijken van een pylaer, instortende, vondt men 'er die sulx voor een wonder voorbediedsel opnaemen. Maer ook wordt de Graef van Buquoy, opperhoofd van de besettingh dier steede, self gevanghen, terwijl hy, al te heet op 't vervolghen eener party, uytgegaen om te rooven, verviel in de hinderlaeghen, die hem Luidewijk van Nassau geleght hadt, gelijk 's Koninghs saeken om dien tijdt meer door meenighvuldighe, dan door swaere, schaedde, verfwakt wierden. Want in 't aenkoomen der Lente is hunne ruytery in verscheyde plaetsen geslaeghen: Paulo Emilio Martinengo in handen gevallen: Frederijk van den Berghe, sijn gevolgh gevanghen genoomen sijnde, 't gevaer ter naeuwer noodt ontkoomen: de schans op het veer van Antwerpen ooverrompelt en buyt daer af gebraght: en in den Ocean betrapt een schip, dat van Hamburgh waepenen nae Spanjen voerde. Geldt was 'er tot nogh toe niet in voorraedt. Van de koopluyden wierden opgenoomen driehondert duysent dukaeten, op swaere renten, om in de meest dringhende nooden te voorsien. Dus sijn Antwerpen en Lier, met het veranderen der besettinghen, ontslaeghen van vreesse: die sigh uyt anghst van daer gemaekt, en die 't staende gehouden hadden, by plakkaet verdreeven sijnde, vielen buyten de grensen doorgaens in handen der Hooghduytschen, alwaer se 't gheen andere misdreeven hadden ontgelden moesten, en tot een slagtoffer aen den gemeenen haet strekten. Tot Gendt is 't krijgsvolk, om dat het sigh feedigher gedraeghen hadt, gebleeven: maer de muystery tot Rhijnberk oovergegaen, uyt de

1599.

Hessen en
Bruinswijk
twisten om
't Veldtheers-
schap.

De Kreits-
ooverste
van West-
phalen
wordt
Veldtheer
gekooren.

Maurits sol-
daeten
wreeken
sigh oover
't ombren-
ghen hunner
krijgsgesel-
len met
moorden en
rooven.

Emmerik
wordt wee-
derom aen
de Span-
jaerts oo-
vergegeev-
ven.

Luidewijk
van Nassau
neemt den
Graef van
Buquoy ge-
vanghen;
en meer an-
dere saeken
van wey-
nigh nae-
druk geluk-
ken de Ver-
eenighde
Staeten.

selfde

1599.

selfde oorfaek, en het geheele jaer gaende gebleeven. Die ook de wervinghen in Italien en Duytschlandt, hoorende 't gebrek, verachttert heeft: en dat meer is, veele quaemen t'elkens ooverloopen tot de Hollanders, die onlanghs de soldy vermeerderd hadden. Om deese onheylen te stuyten, en te gelijk de Duytschen, door 't volbrengnen van een gedeelte hunner beloften, te versachten, hebben Andreas en Mendosa, in 't begin van Grafsmaendt, door dien de Lente droogh was, en veel vroegher, dan gemeenelyk in die gewesten, quam, soo dat de beesten nu reets in 't veldt liepen, het leegher, bestaende in vijftienduysent mannen, gelast uyt hunne Winterleegeringhen op te breeken, en langhs den oever ten weederzijden af te trekken. De bequaeme gelegenheit noghtans van Emmerik en Rees heeft hen geraeden de besettingh aldaer te laeten, als ook tot Gennep aen de Maese: d'ooverighe steeden wierden genootsaekt den soldaet getuygenis te geeven, van de Winter eerlijk en seeditgh doorgebracht te hebben, versuymende Mendosa hierentusschen niet, den krijgsluiden voor soo langh en goedt onthael, sonder yets te betaelen, genooten te hebben, een gedeelte hunner soldye af te korten. Met deesen tocht by naer een maendt versleeten sijnde, heeft het leegher sich teegen oover 's Graevenweerdts, de stroom in 't midden, van weederzijden ter needer geset. Dit hadt Mendosa, niet sonder hoop van vermeerderen, geraeden, buyten alle twijfel tot groot voordeel, soo 't wel was uytgevallen: maer Richardot sich daer teegen kantende, als of 't gheen Parma vruchteloos hadt getracht, ondoenlijk was, heeft Andreas best gekeurt in den Bommelerweerdts te vallen; en om deesen aanslagh te bedekken, en den vyandt op te houden, geliet men sich om 's Graevenweerdts te willen arbeiden. Maer naelijx oyt heeft Maurits ongeruster daeghen versleeten, en ook de nachten slaepelooser oovergebracht; naerdien hy, en van sijne gewoone oorloghs steunfelen, en van een rechtschaepe leegher ontbloedt sijnde, door ontelbaere sorghen verrukt wierdt: want de voornaemste hoofden wierden, Willem, om dat de saeken tot Embden verdacht bleeven, in Vrieslandt, Veer in Engelandt, opgehouden; d'andere vonden sich in Duytschlandt, om aldaer den oorlogh op te stooken, en den dienst van den Staet te besorghen. Ook waeren d'uytheemsche regimenten, welke de Staeten teegen 's vyandts geweldt, dat hen swaerder stont op den hals te vallen, in verscheyde gewesten hadden doen werven, nogh niet aengekoomen. Hy hadt by sich vierduysent mannen, waer meede hy den oovertoght van d'Yssel, den Rhijn ter linker en ter rechter sijde, booven en beneden bewaeren moest. Hebbende derhalven weeder ingenoomen het slot Lobits, en andere plaetsen, die hy den Stenden van Kleef maer onlanghs hadt ingeruynt, set hy sich noghmaels op den Gelderschen weerdts ter needer: sijnde de werken des voorleeden jaers in hun geheel en van de vyandt onbeschaedicht gebleeven: een gedeelte der schaeren besette de Betuwe, in voorneemen, om, wat stadt of schans Mendosa ook moght aentasten, selve d'afgewende sijde, en die minst met werken was voorsien, te dekken: waerom hy belaste baekens op de oevers te stellen, en brugghen oover de stroomen te leggen, om des te lighter heen en weeder teekenen en onderstandt te doen. Waer nae hy 's Graevenweerdts, de besettingh, die eerst maer swak geweest was, alvorens versterkt sijnde, ten weederzijden teegen 't schieten van de vyandt voorsiet met een borstweeer; en twee hoornen van paelwerk in de stroom uytstrekt, om de scheepen, die men seyde, door last van Mendosa, tot Keulen, gereet te legghen, op te houden. Sijn geschut, nae dat hy de gelegenheit van eene hooghte hadt verspiedt, was soo konstigh geplant, om oover de stroom

's Konings
leegher
trekt af ten
weederzij-
den van den
Rhijnkant.

Andreas
keurt best,
in plaets
van 's Grae-
venweerdts
aen te taf-
ten, inden
Bommeler-
weerdts te
vallen.

Ongerust-
heit van
Maurits.
Desselfs oor-
saeken.

Om 's vy-
andts aen-
slaeghen
voor te koo-
men, neemt
hy weeder-
om met sijn
leegher den
Gelder-
schen
weerdts in.
Hy versterkt
's Graeven-
weerdts.
Door 't los-
sen van
't geschut
worden'er
veele van de
vyandt ver-
slonden.

te schieten, dat de vyandt, veele der sijner verflonden fiende, sijn genoot-
 faekt vondt, een gedeelte sijnes leeghers onderwijlen te verplaetsen: wor-
 dende ook ondertuffchen, door 't uytloopen der ruytery uyt Nymegen;
 bijster afgemat: en Maurits bekende, niet sonder gevoelen van bittere
 smerte, dat hem geene geleegenheit tot volkooime seeghe oover het eene
 gedeelte van dat verdeelde leegher ontbrak, maer volk, om dien uyt te
 voeren. Hy wierdt door verspieters en gevanghenen gewaerschuwt, voor
 Bommel toe te sien; maer vreesde, dat, wen hy vertrokken waere, de
 vyandt, die door loofse en verscheydene aenslaeghen, alles in onseker-
 heit gestelt, en ook de vuerbaekens t'sijnen voordeele genoomen hadt,
 elders moght doorbreeken. Onder soo veele hacchelijkheden dacht hem
 niets veyligher, dan te blijven, en alles tot den tocht gereet te houden,
 sijne waeghenen te laeden, en sijne tochtpeerden, nogh alle by daeghe,
 nogh eenighe by naght, uyt te spannen. Niet sonder reeden hoopten de
 Spanjaerts veele en seer groote geleegentheeden uyt den Bommelerweerd;
 als dienende, om aldaer de voornaemste stroomen te suyveren, en tot meer
 als eenen oovertoght, om in 't hart van 's vyandts landen door te drin-
 ghen. By de Roomsche schrijvers wordt oovervloedigh beweesen, dat
 den Rhijn, ter plaetse alwaer hy de Wael genoemt wordt, ook eertijts,
 met de Maese vermenght, sijnen uytgangh in den Ocean gehad heeft.
 Maer hoedaenighe veranderinghen de tusschenkoomende eeuwen, door
 meenighvuldighe waetervloeden, toen nogh geen gelijke sorghe als nu
 in 't bedijken aangewendt wierdt, hebben gemaekt, waere onmoogelijk
 uyt te drukken, aengesien de gedenkschriften onser vaederen, en den
 naem van eene oude vaert voor by Heusden, getuygen, dat de Maese
 nogh niet seer langh geleeden elders haeren loop genoomen heeft. Hee-
 densdaeghs is de saeke dus geleghen. Dat gedeelte van Gelderlandt,
 't welk sijn, beneeden 't landt van Kleef, tusschen beyde de stroomen
 uytstrekt, by de inwoonders van de saeke Maes-Wael genoemt, loopt
 allengskens smalder, en eyndicht by de saemenvloeyinghen, die, de waer-
 teren sijn in een korte streck tweemaal vermenghende, 't eylandt Voorne
 maeken: van waer de stroomen wederom gescheiden, yeder, behouden-
 de sijnen eygenen naem, haeren loop vervolghet, tot dat se wederom
 t'saemenvloeyen, omvanghende een volkoomen eylandt, behoorende
 thans onder 't gebiedt van Gelderlandt, welkers hooft is het dorp Har-
 warden, en eynde 't huyste Louvesteyn. Dit eylandt is genoemt de Bom-
 melerweerd, waer van de stadt, langhs welke de Wael omtrent ten mid-
 den voor by loopt, haeren naem draeght. d'Inwoonders dier steele sijn,
 ten tijde des Hartoghen van Alva, geweest onder d'eerste, die 't jok
 der slaevernye hadden afgeschut; seedert sijn se met die van Hollandt in
 een naeuw verbondt geweest, om dat se elkander tot een bolwerk strek-
 ten. Niet verre van Harwarden koomen de boghten der stroomen nae-
 der te saemen, en verthoont sijn wederom een eylandt tot aen 't dorp
 Rossen, vermaert door de geboorte van Marten van Rossen, die onder
 de heerschappy van Karel, met partyen Nederlandt, en, van sijde ver-
 wisselende, Vrankrijk doorstroopt heeft; hier van daen loopen se seer ver-
 scheyden van den anderen. Maer wijdtluftigher strekt sijn de Maese,
 die, de landen in Brabandt rijkelijc bevochtende, sijn ten Zuyden wendt,
 waer heen se haeren loop settende 's Hartoghenbosch recht in 't gesicht
 krijght, daer se tusschen de schansse Crevecoeur, en het slot op een eylandt,
 Heel genoemt, midden doorloopt. Vervolghens vloedt se door den bood-
 dem van Hollandt, en door een kleyn affscheydingh den Heemertschen-
 weerd omvanghende, en langhs de mueren van Heusden rakkende, vol-

1599.

*Maurits ge-
 waerschuwt
 voor Bom-
 mel toe te
 sien, oordeelt
 sekerder te
 blijven, daer
 hy was.*

*Geleegen-
 heit van
 Maes-Wael.*

*Beschrij-
 vingh van
 Bommel en
 den Bomme-
 lerweerd.*

*Versheyde
 uytweeghen
 van Wael en
 Maese.*

1599. voert se verders haeren loop onbekommert. Verscheyde kontschappers, afgesonden nae de Alpische gebergten, die eenstemmigh te rugh braghten, dat het sneeu, minder dan naer gewoonte gevallen sijnde, weynigh aenwas van waeter in de stroomen beloofde, hadden den Spanjaert versterkt in sijne hoop van deese plaetsen te vermeersteren. Men vondt geraeden by schaeren, en niet met het geheele leegher derwaerts te trekken, om onder schijn van een leegher voor 's Graevenweerdts den vyandt soo langh als moogelijk op te houden. Dies Barlotte en Stanley, die sich met hunne regementen, een Spaensch, een Walsch, en een Yersch, in aller haest gevoeght hadden by Sapena, die tot nogh toe, alsom den toevor te versickeren, tot Gennep gebleeven was, en vierhondert ruyters, onder 't geleyde van Henrik vanden Berghe, eerst aftrekken; met oogmerk om de Voorne, wen die niet al te wel bewaert wierde, schielijk aen te tasten. Maer siende, dat dit vruchteloos sijn soude, hebben se sich daer omtrent gehouden, tot dat hen schuytjens van 's Hartoghenbosch te waeghe toequaemen. Een Hollandtsch uytleggheer, die aldaer de stroom bewaerde, nu door 't geschut (naerdien se eenighe stukken met sich gesleept hadden) verdreeven hebbende, sijn se, niet verre van Rossem, oover de Maese getrokken; en, nae dat de vyandt, die langhs de dijken heen en weder reedt, geslaeghen was, en 't voetvolck daer omtrent niet darde 't hooft bieden, in den Bommelerweerdts gekoomen, omswerende nu dit nu dat heen, terwijl se of naerderen last, of meerder maght, afwachten, en de hoofden selve, voorsien met gelijk gesagh, doordien Andreas, meer dan 't belangh van oorloghe dulden konde, voor misnoeghen vreesde, onder elkander oover hoop legghen, onseker wat, in soo gewenschte gelegenheit om yets te verrichten, aen te vanghen. Meermaels voor deesen en ook toens is door een seldtsaeme weldaet Gods aen Hollandt gebleeken, dat veeltijds omtrent saeken, waer op de grootste hoop geveest wordt, en die als schijnen niet te kunnen misschen, de raedtslaeghen der menschen te kort schieten. Want de stadt Bommel, een plaets van 't grootste gewicht in deesen oorlogh, lagh voor geweldt by naer oopen, sijnde de oude werken in hun begrip te engh en te swak, en de nieuwe, voor drie jaeren begonnen, nogh niet voltrokken, terwijl de Staeten, beslommert met het opmaeken van veele andere werken, de kosten spaerden, en om dat insonderheit die sijde, welke teegen den vyandt aenlagh, door 't onderwaeteren der landen, en de moerassighe grondt, beswaerlijk waste genaeken. De Prins van dit alles verwitticht, is, hoewel hy met de meeste spoedt oover wegh sette, niet voor den tweeden dagh nae 's vyandts oovertoght, maer eer hy sich meester van de Wael-kant hadt gemaekt, in de stadt gekoomen, daer hy de herten der burgheren, bijster verslaeghen door dit gevaer, en gereetschap maekende om te vlughten, weeder herstelt heeft. Want schoon hy en den Heermertschen weerdts, en wat hem elders was verdacht, door sijne sorghe en met krijgsvolk versterkte, echter, sijne grootste bekommeringh oover Bommel wendende, bleef hy den meesten tijdt daer teegenwoordigh, vermeerderende de besettingh, en de werken voortdrijvende. En in die tijdt is aangeweesen een voortreffelijke wijze om steeden te verdaedighen, welke de Prins ook sedert meermaelen, en niet min de vyandt heeft in 't werk gestelt, en voor 't toekomende in geduerigh gebruyk sal blijven, soo vaek de steeden, die voor beleghe bekommert sijn, genoeghsaem getal van krijgsvolk hebben: derwijse, dat men, den vyandt te gemoet treedende, de werken wijt uytsette, waer door de beleegerde te meerder ruymte om sich te verdaedighen, en de plaets van binnen sich te langher buyten

Barlotte en Stanley vallen in den Bommelerweerdts.

De Prins, binnen Bommel gekoomen sijnde, herstelt de herten der burgheren.

Voortreffelijke wijze om steeden teegen de beleegeraers te verdaedighen, toens gevonden.

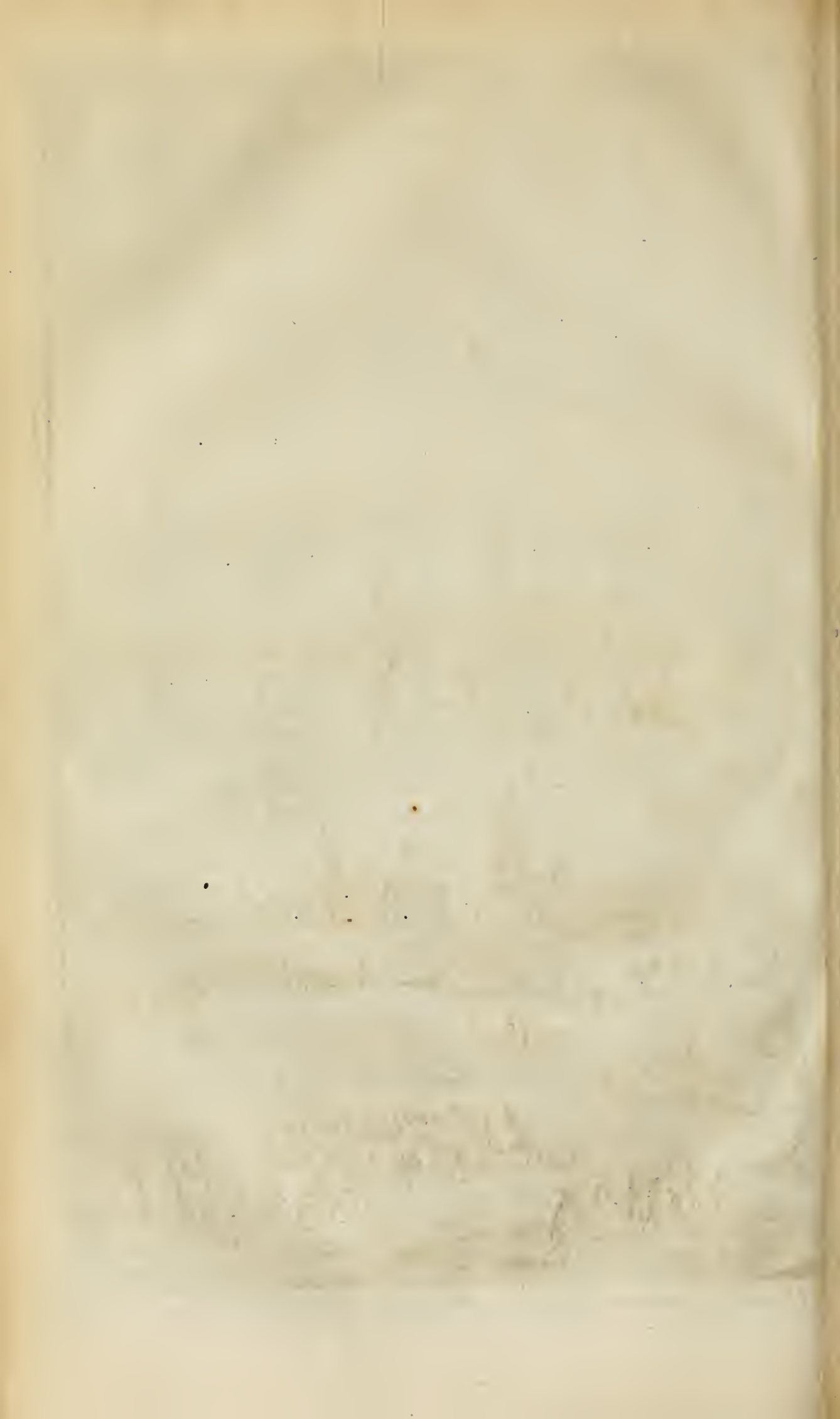

Bommel door den Admirant Belegert en door Din

Maurits geredt in den Jaere MDXCIX.

buyten gevaer vinden. Want om de bolwerken, geheggt aen de wal, wierden geleght eenighe werken, en buyten die nogh andere, en deese en gene binnen hunne graghten beslooten, dervoeghe dat alles wat tot teegenweer bequaem was, nogh een borstweer buyten om hadt. Terwijl men sich met deese spoede, sijn de Spaensche troepen, en die uyt Emmerik, eerst toen verlaeten, waeren uytgetrokken, by hunne krijgsgesellen, die juyft dat pas de schanse Crevecœur hadden begonnen te beleegeren, aengekoomen. De schanse, als ook het huys te Heel, teegen oover de schanse, sich, naer weynigh teegenweers, oovergegeeven hebbende, doet Mendosa aldaer een schipbrugghe oover de Maese slaen, om krijgsvolk en den toevoer, die in oovervloedt van 's Hartoghenbosch wierdt aengebraght, oover te brenghen. Sijnde de stadt verblijdt, dat se den vyandt soo verre van haeren boodem verwijdert sagh, en voorders alles met grooter nyver besorghende, om met des te minder aenstoot besettingh te mooghen weygheren, willende selfs Andreas, die derwaerts gekoomen was, binnen hunne mueren niet ontfanghen, dan met een bepaelt gevolg. De geweldighe aenslaeghen des vyandts hadden dien van Hollandt soo weynigh verschrikt, dat se met grooter wakkerheit, dan te vooren, hunne middelen en krachten inspanden. Want de belastinghen, die men, tot vermeerderingh der gemeene middelen, voorhadt te stellen op de verkoopinghen, pleytsaeken en erffenissen, wierden sonder swaerigheid gedraeghen. Meer haeperinghs hadt den tweehondertsten penningh, en daerom des te minder duer, hoewel die wijze van lichten, ten opsight der gelijkheit, eertijts onder vrye volken is gepreesen. Maer de onbekende rijkdommen van veelen, of d'onsekerere der kooplyuden, en de verdachte trouwe der gener die de hunne aengaeven, hinderden dit middel. Ook gaf dit den gemeenten aenstoot, dat selfs de allermeeft gegoede, indien se tweedyfent guldens voor hunnen tweehondertsten penningh betaelden, van verdere oopeningh te doen ontlafst wierden: 't welk de geringhe luyden opnaemen, als gedaen, ten deele om afgunst te mijden, ten deele om den aedel te gemoet te koomen; als sijnde dier wijze, ter gunste van weynighe, de gemeene gelijkheit te niet gedaen. Booven de vloote, welke wy te sijner plaetse verhaelen sullen dat nae Spanjen gefonden was, hadt men in Duytschlandt op nieu doen werven, en sich als toen eerst begonnen van Switsers te voet te dienen. Ook mackte men een reglement op de waepen. In Vrankrijk van gelijken hadt la Noüe geworven een regiment van tweedyfent Françoisen, een volk onmaghtigh in vrede te leeven; klaegende de Spanjaert, dat het vrede verbondt geschonden wierdt; wien Koningh Henrik tot antwoordt hadt gegeeven, dat daer in uyt sijnen last niets geschiede; dat echter hy geene van beyde de strijdende partyen beletten soude, den genen die de krijgh wilden volghen uyt Vrankrijk te voeren, op dat de ooverblijffelen der voorighe partyenschappen des te spoedigher moghten te niet loopen. De Staeten schepten sulck een welgevallen in hunne troepen, dat onder de Raedtslyuden, eenighe wien de jeught in den lijve foodt, d'andere, dien 't der kosten langher verdroot, gesaementlijk versoghten aen den man te koomen. Dogh Maurits vertoonde, dat de vyandt door een sekerder middel konde verset worden; en dat, wanneer de saek aen de hacche-lijkheit van een veldtflagh gestelt was, de schaede aen krijgsvolk voor den Spanjaert geringh sijn soude, in een Republijk selfs geringhe verliefen te duchten stonden. En aldaer was nu aengekoomen Graef Willem, een vriendt van voorsightigh beleidt, en altoos afkeerigh van vuerighe raedtslaeghen. Nae dat Mendosa dan met al sijn oorloghs maght in per-

1599.

*Crevecœur
geeft sich
oover aen de
Spanjaerts.*

*Die van
Hollandt
spannen tee-
gen de ge-
weldighe
aenslaeghen
des vyandts
hunne
krachten en
middelen in.*

*Swaerigheid
oover 't in-
gaeren van
den twee-
hondertsten
penningh.*

*La Noüe
werft in
Vrankrijk
krijgsvolk
voor de Ver-
eenighde
Staeten,
't gheen Phi-
lips vruch-
teloos
pooght te
beletten.*

*Maurits
voorsightig-
heit.*

1599.

foon voor Bommel was gekoomen, is 'er gestreden met werken en kanonscheuten, sonder eenigh naedeel voor de hooftsacke, en alleen met verlies van besondere in 't wilde: maer in 't Spaensch leegher sijn 'er in korten tijdt tweeduyfent gesneuveld: onder welke twee broeders, die langh van een, en elkander onbekent geweest waeren, om dat den eenen den naem sijner moeder hadt aengenoomen, by geval te saemen gekoomen, en in gesprek d'een d'ander bekent geworden sijnde, in hunne onderlinghe omhelsingh, beyde 't hoofd wierdt weghgenoomen, en door dit middel hunne vreughde teegen alle naekommer verseekert. Gelijke toeval heeft in Maurits leegher twee luyden, man en vrouw, te saemen legghende, door de doot voor altoos slaepende gehouden. Somwijlen vielen 'er voor schermutselinghen te peerde en uyttochten, en alles geleek niet soo seer naer een beleggh, als naer twee leeghers teegen den anderen geslaeghen. Mendosa eyndelijk tot by Rossem te rugh geweeken sijnde, heeft Maurits ook, nae dat hy de stadt genoeghsaem versterkt, en soo booven als beneeden de selve twee brugghen, om oover de Wael te trekken, hadt geslaeghen, sijne troepen verdeelt op 't eylandt Voorne, 't welk hy door nieuwe werken, ten voorbeelde van een seer schoone vestingh beschanste, en langhs de geheele buyte kant van de Wael. De Spanjaert hielt door geduerigh schieten, en met soo geweldigh een gedaever, als men wallen is gewoon te beuken, aen, om aldaer den oovertoght in den Tielerweerd, aen d'oover sijde van de Wael, te krijghen: waer teegen Graef Ernst, dien dat geweest te beurt gevallen was, sich dapper te weer stelde, en op 't kleyn eylandt van de Wael, niet verre van Rossem, onversettelijk standt hielt. En de Prins, sich niet vernoeghende met het sijne te beschermen, wil selfs den bespringher sijn, en belast voor eerst oover de Maese, 't gheen naest aen de kant van Brabant, in 't gesicht van de Voorne leght, met in der haest en light opgeworpe werken vast te maeken, om 's vyandts ruytery, die sich aldaer onthieldt, om den toevoer en de voeragie te verseekeren, met uytloopen te bestooken. Korts daer aen, door d'uytkoomst aengemoedicht tot grooter aenslaeghen, gelast hy eenighe, die sich op diergelijke verstonden, heel vroegh in den morghenstondt, met driehondert soldaeten, in den Bommelerweerd te trekken, ter plaetse, daer wy geseght hebben het dorp Harwarden te sijn, en aldaer een paelwerk, halve maens wijse, te slaen, en achter 't selfde, met soo groot een spoedt als moogelijk was, een schanse op te worpen. Dit was eene ruymte, die sesduysent mannen berghen konde. En het werk en ook de troepen naemen in 't eerst toe buyten 's vyandts weeten: en het betrouwen is soo groot geweest, dat de Prins selfs in persoon quam, om het te besichtigghen. Tijdt verslijten, terwijl men met Mendosa raedtleeght, terwijl de gevoelens nu sus dan soo liepen, begunstighde dit stout bestaen. Seeker sy hadden hunne beschanssingh reets soo hoogh als twee mans lenghte opgemaekt, wanneer, in 't vallen van den avondt, tweeduyfent uytgeleese Spaensche en Italiaensche soldaeten, onder 't beleid van Sapena, ontfteeken door gramschap en Godtsdienst, eenen vinnighen storm deden: gemerkt eenighe Moniken met kruysen in de handt de voortoght naemen, en onder de eerste neederghemaekt en gevanghen wierden. Men vond 'er dien de vuerigheid van moedt oover den wal heen voerende, hadt gedreeven om handt aen handt te vechten: gelijke dapperheit noopte den verdaedighers, maer hen bestierde goedt beleid, sy stonden in volkoomen staet, hun treffen gingh secker, hun schieten gewis. Met woorden en eyghen voorbeeldt moedighden la Nouie den Françoisen, Horatius Veer den Engelschen, Edmund den Schotten. Dogh insonderheit

*Graef Ernst
belet Mendosa
den oovertoght
in den Tieler-
weerd.*

*Maurits
versterkt de
Vorne,
onaengesien
den teegen-
standt van
Sapena,
met een
schanse.*

heit bekommerde den vyandt 't geschut, 't welk Maurits op 't eylandt Voorne, en selfs langhs den oever van de Wael, nae alle kanten op hem geplandt hadt: enten laetsten is hy afgetrokken, met sich sleepende een goedt getal lijken der sijner. Daer sijn 'er die verhaelen, dat 'erten minsten seevenhondert verslaeghen sijn; een ongelijk gevecht, door dien 'eraen de sijde der verdaedighers maer omtrent tien gemist wierden. Onder de verslaegene hopluuden telde men Paciotti, die, onlanghs gevanghen geweest sijnde, deese gelegenheit om sijne eere te herstellen onversaecht aenvaerde. De sterkte kreegh haeren voortgangh: als ook eenighe kleynere oover de Maese: sijnde vruchteloos getracht eenen aenval op die, welke de vyandt by Lit gemaekt hadt. Treffelijk afbeeldtsel voorwaer van een leegher, te sien een heyr verdeelt door soo veele eylanden en oevers, dat door middel van scheepen, die den stroom beset hielden, en een beweeghlijk werk van vijf brugghen, keerbaer werwaerts 't luste, elkan- der naer den noodt konde dienst doen. En Mendosa heeft op Maurits werken niet het minste durven onderneemen: maer door 't aenwijzen van een ooverlooper hadt hy ingekreeghen een plaetse booven Rossen, alwaer wy te vooren geseght hebben, dat de boghten der stroomen naest aen den anderen koomen: daer volgende den raedt dien Karel van Mansfeldt al voor deesen hadt genoomen, en toens weder opgehaelt was door den Kolonel Karlo Colonna, de selfde, die deese saeken, waer aen hy niet het minste deel gehadt heeft, met seer groot oordeel en getrouwheit den naekoome- lingen heeft naegelaeten, bouwde hy een volkome schanse van aerde, die genoemt nae den naem van Andries, en, van d'eene sijde de Maese, van d'andere de Wael bereykende, bequaem waere den wegh te waeter en te lande af te snijden. Dus wierdt de Soomer doorgebracht, en de Spanjaert aldaer besettingh gelaeten hebbende, is dit de eenighe vrucht geweest van soo veel arbeids: 't ooverigh krijgsvolk door Brabant verspreydt sijnde, is wedergekeert tot hunne voorighe moedwil. Weynigh haerperden 'er aen of Barlotte hadt Workum, een steedtjen in Hollandt, by nacht door krijgslift ingenoomen: maer doordien hy ter plaetse selve, daer den aenslagh moest in 't werk gestelt worden, met beraedtslaen hadt gesammelt, is een burgher, opgewekt door de toornwaghter, hem in 't loopen nae de poort maer een oogenblik voorgekoomen. Terwyl by die van Hollandt eenen heeten yver in 't uytvoeren deeser saeken wierdt aangewendt, beweesen de Hooghduytschen en Spanjaerts onder- tusschen elk om 't seerst, deese hunne vaddigheit, gene hunne verachtingh: en den Spanjaerts hadt niet hunne dapperheit, aengesien die vruchteloos was by andere vyanden, maer de tweedraght der Hooghduytschen, soo forgheloos een betrouwen ingeboesemt, dat se een volk, 't welk langh onverwinnelijk, en allerweeghen ontfaggelijk was geweest opentlijk en straffeloos verachteten. Gemerkt den oorlogh begonnen wierdt in weêr- wil des Keyfers, der Bisschoppen, en anderer leeden des Roomschen Godtsdiensts. De Vorsten van Bruinswijk, Hessen en Brandenburgh, die sich elk besonder gewaepent hadden (want Keur-Palts hadt 'er sich uytgedraeyt, voorwendende 't exempel van Ments en Trier) hebben hun krijgsvolk langh onnut gehouden: tot dat in 't midden van de Soomer hun- ne troepen, ten getaele van tweeduyfent te peerde, en twaelfduyfent te voet, omtrent Rhijnberk vergaederden, sijnde 't hoogh bewint oover de selfde gegeven aen Simon, Graef van der Lippe, op 't verfoek, gelijk wy geseght hebben, der Westphaelingers, die, nae dat se sulx verkreeghen hadden, soo verre van 't senden hunner beloofde hulptroepen geweest sijn, dat in teegendeel van de stad Keulen selve voor den Spanjaert krijgs-

1599.

*De Span-
jaert bouwde
de schanse
St. Andries.*

*Vruchteloos-
sen aenslagh
van Barlotte
op Workum.*

*De Hoogh-
duytsche
trekken te
velde tee-
gen den
Spanjaert,
onder 't be-
leidt des
Graeven
van der
Lippe.*

1599. volk en andere oorloghs behoeften verfoght wierden. De veldtheer, niet ontveinfende sijne onkunde in bedrijven van oorloghe, liet al 't gefagh oover aen Hoothenloo, hoofd der Nederfaxifche, en aen Solms, hoofd der Rhijnfche, gelijk se die noemen, welke figh, soo 't fcheen, van den eedt der Vereenighde Staeten ontslaeghen hadden: ook gebrak het deefe twee aen geen onverfaegtheit, en hielden figh onvermoeit in geduerighe beefigheit: maer die beyde beeter krijgs- dan raedts-luyden sijnde, ontséenuwden de faeke door hunne geduerighe gefchillen. 't Krijgsvolk niet weetende van gehoorfaemen, was geneeghen tot dronkenschap en vaddigheit, en, wanneer hunne foldy niet juyft op den dagh betaelt wierdt, vaerdigh tot muysten. Sy hadden wel de fchanse der Spanjaerden voor Rhijnberk ooverrompelt, en, door veel moorden, party in den oorlogh gekooren, legghende te gelijk befettingh binnen Orfoy en Emmerik; maer sijnde nu voor Rhijnberk gekoomen, waeren 'er geene tocbereydtfelen tot beleggh of stormen noodigh, behalven de stukken gefchuts en andere behoeften, hen, als ter fluyk, door de Vereenighde Staeten, toegefonnen, om niet te fchijnen party te kiezen, 't welk de Keyfer wel uytdukkelijk hadt verboden. Boovendien wierdt het leegher felfs geen voorraedt van levensmiddelen verfchaft, door 't weygheren der gebuerlanden, aen welke, fchoon van felfs hem genoegh toegedaen, de Spanjaerts te meermaelen befendinghen deden, die 't voorleedene ontfchuldighden, en beeter voor't toekomende beloofden: en het betrouwen daer op is soo groot geweest, dat Mendofa, toen Rhijnberk nu alfeer naeu beslooten was, niet de pijn weerdt achte, de befettingh te verfterken, of den soldaet, die van binnen muyste, foldy te betaalen. Derhálven hebben de Hooghduytschen raedtfaemer geoordeelt nae Rees te trekken, in hoop, om soo veel naeder levensmiddelen en alle verdere behoeften van de Hollanders te verkrijghen. Aldaer was met laft van Andreas aengekoomen Herman van den Bergh, om, de misbedrijven der fijner met die der Hollanders vermenghende, op hoop van eenighe plaetsen weeder te fullen inruymen, tijdt te winnen. Manlijk wierdt hen geantwoordt: *dat de Staeten nu reets veele steeden en schansen, sonder eenighe voorwaerden, hadden oovergeleeverd, en 'er geen reeden ter weereldt bedacht konde worden, om hunne fchendighe bedrijven, met soo ongelijke gelijkenis, te bewimpelen: felfs wierdt hem afgevraeght: of hy geldt braght, om de fchaede, soo veele volken aengedaen, te vergoeden: en op wat verfeekingh men figh soude kunnen geruft stellen, dat de selfde onheylen hen niet eer langh daer nae weederom fouden ooverkoomen; aengesien 't bemaghtighen van soo veele steeden, 't verwoesten van soo veele landen, uytweesen, dat 's Konings woordt en seeghel hen, die figh daer op betrouwden, fwakke steunfelen waeren.* Maer groot verfchil was 'er tuffchen doen en segghen: gemerkt en de hoofden met haspelen den tijdt verfleeten, en de soldaeten, door leedigheid meer en meer verwilderende, tot rooven en vrouwefchendingh uytfloeghen: darrende teegen den vyandt niets, teegen hen, om welker onheylen te wrecken fy gekoomen waeren, alles onderneemen. De befettingh van Rees felve betoonde geen vyandtschap: dan in teegendeel wierden de Hooghduytsche schimps gewijfe genoodicht om te koomen drinken: en men vondt 'er, die ginghen, elkander de handt gaeven, en onbeschaedight wederkeerden, tot dat die befondere gemeensfaemheit der soldaeten in een algemeen bestant voor eenighe daeghen veranderde. Buyten twijfel hadden de Vereenighde Staeten veele en groote voordeelen gehoopt uyt de beweegingh der Hooghduytschen, die hen echter geen anderen dienst dede, dan dat, terwijl soo maghtigh een leegher door

vaddig-

Sy ooverrompelen de schanse voor Rhijnberk.

Sy trekken nae Rees, en tasten 't vruchteloos aen.

vaddigheit verflaeuwde, Graef Willem, gefonden van Bommel met se-
 ven vaenen ruyters, en vijftigh vendelen te voet, Deutekom, 't welk
 Mendosa 't jaer te vooren hadt ingenoomen, door graeven en geschut,
 binnen den derden dagh, hoewel 't reegenachtigh weeder was, en de belee-
 gerde van sich schooten, vermeersterde. Omtrent den selfden tijdt is
 Luidewijk van Nassau, die met eenighe vaenen te peerde omtrent Grae-
 ve was uytgefonden, dan swakker als 's vyandts troepen die hem ver-
 volghden, geleydende de sijne voorfichtigh, door enghe weeghen en
 oover de Maese, met buyt weederom gekeert. 't Bestant voor Rees ten
 eynde sijnde, is 'er eevenwel in 't beleggh niet 't minste gevordert: want
 onbedreeven waeren de hoofden in die konsten. Men hadt 'er, 'tis waer
 delvers uyt Hollandt; maer ook deese hadden liever langhe daghgelden,
 en 't werk aen 't sleepen te houden, dan 'er met gevaer kort af te scheyden.
 Van wachten sagh men naeulijx eenigh gewagh in 't leegher: driemael is
 'er in de stadt vers volk gekoomen. Den Herfst hadt haer begin genoo-
 men, wanneer de stadt, nae krijgsghebruyk te voorbaerigh opgeeyfcht
 sijnde, de beleegerde, die den trompetter vast hielden, op de beleege-
 raers onverwaght, en terwijl se hier en daer verstroyt liepen, schielijk uyt-
 vielen; sy versloeghen 'er omtrent tweehondert, en sleepten selfs eenighe
 stukken geschuts nae binnen: 't welk onder die lafhartighe gemoederen
 soo geweldigh eenen schrik baerde, dat de beleegeringh niet soo seer wierdt
 opgebrooken, als de leegherplaets door een schandelijke en naeulijx oyt
 gehoorde vlucht verlaeten. De achtergebleeve behoeften, jae geheele
 scheepen, hebben de Spanjaerts, en de Hooghduytschen selve geplun-
 dert, en het leegher is in korten verloopen, terwijl eenighe betaelingh
 hunner soldy begeerden, andere voorgaeven alleen voor drie maenden,
 en niet langher, aengenoomen te sijn. Den Hartogh van Bruinswijk
 heeft 'er veele der sijner, die hy aen die wanbedrijven schuldigh vondt,
 met de doot gestraft. Ook sijn de besettelinghen uyt de schanse voor
 Rhijnberk gevlught, en van gelijken die binnen Gennep, 't welk Hoo-
 henloo maer onlanghs te vooren hadt ingenoomen, toen de Spanjaerts,
 om Rees te stijven, de besettingh selfs daer uyt lightten. Nogh ter naeu-
 wer noodt hielden se Orfoy en Emmerik beset met weynigh krijgsvolk.
 Al eer die schandtvlek Duytschlandt befoedelde, hadt men meermaels
 gehandelt, om, 't veinsen ter sijden stellende, oopentlijk in verbondt te
 treden, en dat se hulptroupen der Staeten souden aenneemen, of ook
 't opperbevel aen Maurits, bedreeven in oorloghen, opdraeghen. Maer
 ongeleeghen quam het senden den Staeten, dien 't besetten hunner gren-
 sen genoegh te doen gaf; boovendien hadt de schrik voor de Spaensche
 vloot hen verplicht de seeplaetsen te verforghen, en uyt de selfde vrees
 was 't, dat de Koninghin van Engelandt haere soldaeten weedereyschte.
 En de Prins, nae dat hy van den staet der Hooghduytsche saeken, door
 Graef Willem, diese in persoon besichtigt hadt, was onderricht, hadt
 geenen lust sich in die gevaerlijke verwarreniste menghen, en onder sijn
 beleidt te neemen krijgsluiden, daer geene gehoorfaemheit, nogh eenighe
 tucht of krijgskunde in te brenghen was. Soo langh de vyandt omtrent
 Bommel in 't veldt bleef hanghen, darde de Prins sijn volk niet in de Win-
 ter leegeringhen verdeelen, hoewel de swaere kosten den Staeten lastigh
 vielen, schoon eenighermaeten verquikt door 't geldt hen van den Fran-
 coischen Koningh toegesonden. Dogh wanneer Mendosa, nu diep in den
 Herfst, meer door hongher en siekten der sijner, dan om andere reeden,
 gedronghen sijnde, nae dat hy, om de muytery het saemenrotten te belet-
 ten, sijn krijgsvolk in verscheyde gewesten hadt versonden, selfs nae de
 grensen

1599.

*Willem van
Nassau ver-
meestert
Deutekom.*

*De Hoogh-
duytsche
breeken de
beleege-
ringh van
Rees schan-
delijk op.*

1599.

*Maurits
legt sterk-
ten teegen
de schanse
Sant An-
dries.*

*Den Vereen-
ighden
Landen
wordt den
handel op
Spanjen en
Vlaendre
verboden.*

grenzen van Duytschlandt was geweeken, heeft Maurits van gelijken sijn leegher gebrooken, dan niet eer of hy en hadt de stroom met schansen versorgh, om het uytvallen uyt de schanse Sant Andries te beletten. Ook heeft hy Emmerik teegen Mendosa, die daer omtrent lagh, en de stee- delinghen, verbittert op de besettingh, met krijgsvolk, by nacht daer binnen gefonden, versceekert. Dus verre hebben wy achtervolghens afgehandelt de saeken te lande voorgevallen, de tijdt raedt ons te keeren tot het geene ter see gebeurt is. Elders hebben wy geseght, dat Philips, gegrijft in 't regeeren, dien van Hollandt, geduerende den oorlogh, den handel op Spanjen hadt toegelaeten; 'tis waer op den naem van andere volken, maer soo, dat het bleek, een les van wijse staetkunde geweest te sijn, te willen bedrooghen worden: 't sy dan, dat de hoop van hen onder hunne voorighe gehoorfaemheit te sullen sien wederkeeren, hem verboden hebbe dat voordeel op uytheemsche volken oover te brenghen, of, 't gheen door d'uytkoomst is gebleeken, hy gevreesst hebbe volken, maghtigh ter see, wen hy hen de Spaensche haevenen floot, de nieuwe weerelt oopen te stellen. Maer gelijk de naefaten veeltijds afkeerigh sijn van raedtlaegen, die se selve niet hebben uytgevonden, hadden nieuwe insighten den soon, als sijnde de vrede buyten hoop, vry ruwer middelen doen ter handt trekken. 't Bleek klaer genoegh, dat alle de rijkdommen der Hollanderen ter see en door de koopmanschap gewonnen wierden, en hunne grootste voordeelen uyt Spanjen quaemen, als werwaerts heen sy niet alleen hunne eygene waeren, maer ook Pool- sche en andere Noordtsche gewassen ooverbraghten, om daer teegen wel voornaementlijk goudt en silver, 't welk gelijk 't onder de beheerschers der Indien oovervloedigh, soo ook voor den handelaeren op die kusten wonder dienstigh was, wederom te brenghen: waerom gehoopt wierdt, dat, de middelen om te oorloghen hen benoomen sijnde, den oorlogh van selfs wel soude te niet loopen. Geheel Spanjen door heeft men doen opsoeken en aentasten al 't seevaerendt volk, welker eenighe door verscheyde pijnen en weedommen gedoodt, andere in gevanghenis geworpen, of op de galey gebannen wierden. In de Nederlanden selfs gaf men een plakkaet uyt op den naem der nieuwe Prinçesse Isabella, met bitter uytvaeren teegen de regenten van Hollandt, als die, gelijk altoos te vooren, soo ook nu, daer de heerschappy verandert en van Spanjen afgeschieden was, den vrede, hen aengeboden, verwierpen, en andere ten oorlogh opstookten: dat soo verwaenden hooghmoedt nergens anders uytgesprooten was, dan uyt den koophandel, dien se door al te grooten toegevingh haeres vaeders tot nogh toe behouden hadden. Veele Brabanders en Vlaemighen hadden alle teegenweer gedaen, om voor te koomen, dat het heen en weedervoeren der koopmanschappen door Nederlandt hen niet benoomen wierde, naediense by de Hollandtsche waeren 't meeste gebrek leeden. Maer de gramschap, en de hoop om de behoefte uyt Vrankrijk te baet te koomen hadden d'ooverhandt genoomen: en selfs is den visschers, dien de waepen tot nogh toe verschoont hadden, hunne veyligheit benoomen. Geen geringhe ontsteltenis baerde dit onder de Vereenighde Staeten: gemerkt het bleek, dat hier door 't gemeen op tweederhande wijse hun voedtsel wierdt benoomen: waer door se 't muyten der seeluyden, en 't verloop der koopluiden vreesden. En des onaengesien sijn se van hunne voorighe raedtlaeghen niet afgeweeken. Door de bondtgenootschap met Engelandt hadden se geleert, dat 'er de geheele heerschappy van Spanjen door, niets minder te vreesen was, dan Spanjen selve, als welkers Koninghen al hunne sterkte stelden, in geene

andere volken geruſt in hun eyghen landt te laeten: en hen noodigh was eenen oorlogh ter ſee, alwaer 't maer om de ſeeluyden in bedwangh te houden: jae dat het hen een werk vol glory ſijn ſoude, wen ſe Spanjen, dat den handel afbrak, de behoefte, dien hy hen dreyghde, hem ſelve t'huys ſonden. Dies ſy in teegendeel door een plakkaet, waer in de ſchendighe bedrijven, voor deſen in Nederlandt, en nogh onlanghs in Duytſchlandt gepleeght, en alles wat daerenbooven dienſtig ſcheen, om hem den algemeenen haet op den hals te jaeghen, opgehaelt ſijnde, alle volken, wie die ſijn moghten, verbieden eenighe leevens-middelen, of andere ſaeken, nae Spanjen oover te voeren; ſoo yemandt bevonden wierde hier teegen gedaen te hebben, die ſoude, als begunſtigher des vyandts, voor vyandt ſelve gehouden worden. Ook is den viſſchers verbooden hunne veyligheit den vyandt af te koopen; daer by doende, dat ſy voor 't veyligh gebruyk der ſee ſouden ſorghe draeghen, en, quam'er yemandt ſchaede te lijden, yeder voldoen uyt den buyt op 's vyandts landen gehaelt. Van dit plakkaet is aen den Koninghen en volken een afdruckſel gefonden, ten eynde niemant ſigh op onkunde ontſchuldighen moghte. De Koningh van Vrankrijk heeft ſigh gevoeght, en verklaert, dat, ſoo yemandt ſijner onderdaenen binnen ſes maenden op Spanjen voer, die, buyten belangh der kroone, ſigh in eyghen gevaer ſoude ſteeken: alle andere hebben 't met ſtilſwijghen beantwoordt. Dit gedaen ſijnde, ruſten ſe een vloot uyt, daer toe verſaemelt hebbende alle penninghen die uyt de gemeene middelen, en door beſtaſtinghen konden by een geraept worden. Hun beſtaen voorwaer was groot en hacchelijk, en een, dat naeulijx oyt maer taemelijken uytſlagh gehadt heeft: aengeſien de gedenkschriften der voorighe tijden verſcheyde voorbeelden verſchaften, die wel ſien deden, dat Scipio met het trekken van Annibal uyt Italien hadt Kärthago ooverwonnen, dat Agathocles een geruymen tijdt Afrika geplundert hadt; dan in teegendeel, dat alle de ſchatten van Athenen door den oorlogh in Sicilien waeren uytgeput. En nogh een vers voorbeeldt hadt men elf jaeren te vooren in die ſwaere vloot van Philips, min of meer, als of het noodtlot hadt beſchooren de Hollanders en Spanjaerts op hunne beurte te doen ervaeren, hoe ongewis de hoop der dinghen is, die aen windt en baeren worden ten beſten gegeeven. De Soomer was voor de deur, toen onder 't beleidt van Pieter van der Does, Heer van eedelen huys, maer die, als ſonder eenigh ſteunſel ſijner geboorte, van tijdt tot tijdt langhs alle de krijgſtrappen tot dat bewint was opgeſteyghert, drieenſeventigh ſcheepen, voerende achtduyſent mannen, ſoo matrooſen als ſoldaeten, ſijn in ſee geſteeken. Hunnen laſt hielt in te vernielen de vloot, die de Koningh van Spanjen, by gebrek van maſten, touwerk en bootsvolk langhſaem in ſtaet braght: en dit was onder de reedenen eene, waerom de Staeten ſoo ſeer ſpoedighden: daerenbooven de Amerikaenſche ſcheepen te plunderen, en de ſee-kuſten onder 's vyandts gebiedt te ſtroopen. Die groote daedt, noyt te vooren beſtaen, ſond' alom voor af eenen geweldighen ſchrik, en 't vluchten ontblootte de kuſten, dewijl'er, volghens 't bericht der gevanghenen, al voor langh, en ſelfs uyt Hollandt, brieven, die d'aenſtaende koomſte der vloote verwittighden, voor uytgegaen waeren. De vloot, die Philips hadt begonnen toe te ruſten, bleef legghen in de Coronna, waer voor de Hollanders ſigh in 't eerſt ter needer geſet hebben: maer die, niet darrende ſigh bloot geeven, was geweeken onder de beſchermingh des kaſteels, dat taemelijk ſterk was: en 't geſchut te gelijk uyt het kaſteel, uyt de ſcheepen, en uyt eene ſterkte daer omtrent, donderende, benam hen de hoop, om hen of van verre of van nae by aen te taſten.

1599.

De Vereenighe Staeten in teegendeel verbieden eenen yegelijken eenighe waeren tot den vyandt oover te brengen.

Sy ſenden een vloot, die met grooten yver was uytgeruſt, in ſee, onder 't beleidt van Pieter van der Does.

De Spaenſche vloot in de Coronna weyghert te ſlaen.

1599. tasten. Hier in heeft men genoeg gesien, dat dien landtaerdt, die sich roemde meester van den Ocean te sijn, gesoght tot in haere haevenen selve, liever hadt sich te verschuylen, dan slaghe te leeveren. Gekoomen sijnde tot aen den mondt van den Tagus, vond men 'er, die, uyt glory- of roof-sucht, graegh om Lissebon in te neemen, staende hielden, de oude geschillen der naebuere, de haetelijke heerschappy der Kastilianen, en eyndelijk dat de stadt selve, die, gelijk in den toght der Engelschen tot herstellingh van Don Antonio was gebleeken, wel wijtluftigh maer ook swak is, sich soude oovergeeven; 't gheen geschiet waere, wen dien landtaerdt toen ter tijdt het volk geweest hadt, dat op oorlogh, niet op roof, was uytgevaeren. Andere in teegendeel, dat de Koningh, geduerende soo langhe vrede, genoegsaem teegen allen afval was verseekert, en 'er voor een vloot, die men nu een geruymen tijdt te gemoedt gesien hadt, geene hoop was op de grootste steden, waer oover de Steêvooghdend alle hunne sorghe en bekommeringh gaen lieten. Dat het veyligher waere, de eylanden in den Atlantischen Ocean, geleege aen Barbaryen, welke de oude, of om de vruchtbaerheit des landts, of om dat se al 't gheen onbekent was dien naem gaeven, de gelukkighe genoemt hebben, aen te tasten. Waer van daen de volken, die se eerst bewoont hebben, gesproten sijn, is, gelijk meest alle oude en verre afgeleeghene saeken, onseker. In voortijden, eer Europa hen kende, was hunne spraeke niet eenerley: die van Tenerifa quam nae by de Afrikaensche. Sy selve noemden sich Guanchas. Hunne seeden waeren veele de selfde: andere hen gemeen met de woestelinghen, als, met de Seythen, andere hunne vrouwen ten gebruyke te geeven: met de Indianen, susters soonen tot erfgenaemen te hebben, als door een sekerder bloedt verwantschapaen hen verknoght; vrouwekracht was onder hen met de doot gestraft, echtscheidingh met eerloofheit. Susters ten wijve te neemen, alleen een recht der Koninghen, als de Inchas der Peruanen: veele vrouwen te gelijk te hebben, selfs aen besondere geoorloft. Nogh hadden se dit van de Scythen, dat de Koningh, of yemandt der Grooten, den maeghdom der nieugehuwde plukte. Hunne gooden, gelijk doorgaens, waeren Son, Maene, en Sterren: booven welke se erkenden eenen reghter der goede en quaede bedrijven, en dienvolghens nae de doot een ander leeven. De jonghe kinderen wierden door een plechtighe gewoonte met waeter afgewassen. Van 't Christen- of Mahometis-dom vindt men 'er geene bliken. Hun leeven echter was eenvoudigh, vreedtsaem, onberispelijk; eer luyden, die sich Christenen noemen, geweldt, bedriegeryen, en andere gebreeken, niet des Godtsdiensts, maer der eeuwe derwaerts ooverbraghten. In 't jaer dertienhondert nae Christus geboorte sijn de Genuesen de eerste geweest, die hen alleen besoght hebben: omtrent hondert jaeren laeter heeft Bethincourt, eedelman uyt Pikardyen, sich ook aldaer ter needer geset, en 'er goede seeden en godtsvrucht ingevoert, darrende sich selfs den tijtel van Koningh aenmaetighen. Maer dewijl sijnen staet niet oover een quam met soo hoghen tijtel, is dat recht oovergebraght op de Koninghen van Kastilien, welker moogenheit hunne oude gewoonten, taelle en Godtsdienst vernieticht, en sich oover deese eylanden een brugh tot grooter seegevruchten geleght heeft. Een der selver is Kanarien, naem die thans wel allen gemeen is, maer aen dit, als 't hooft van allen, ook besonder toebehoort. Aldaer is de Hollandtsche vloot genaedert tot onder 't kasteel, dat treffelijk geleege is, en, nae een heevigh schieten van wederzijden, een Spaensch schipte gronde geraect, en twee veroovert. De eylanders, die te peerde en te voet, met kleyne stukjens op 't strandt

De vloot der Vereenighde Landen tast de Kanarische eylanden aen.

Der selver beschrijvingh.

De Hollandtsche vloot komt tot onder 't kasteel van Kanarien.

't strandt waeren toegelopen, hoopten 't landen, dat in sich selven beswaerlijk was, te beletten. Maer van der Does belaste 't geschut te lossen, en sloepen uyt te setten: en selfs onder d'eerste oovergevallen sijnde, is hy, doordien de drooghte belette naeder aen landt te koomen, in 't waeter gespronghen: waer op de vyandt sich verfstoutende hen teegen te trekken, den Ammirael drie, andere, door musquetkoeghels en pijlen, oude en nieuwe krijgs-geweeren aengetaft sijnde, meer wonden ontfanghen hebben. De woestelinghen tot in de stadt Allagona op de vlucht gedreeven sijnde, is 't kasteel, met het geschut en de besettingh selve van stonden aen oovergegeeven: die 'er binnen quaemen sich verwonderende, dat se Maurits staendaerden in soo verre geleeghe gewesten planteden, oover de treffelijke werken der plaetse, oover alle de noodighe behoeften tot beschermingh, en siende dat alleen de ongewoonheit des onheyls hen, die aldaer in een geheele eeuw geene oorloghen besuerden, eenen schrik hadt aengejaecht. 't Leegher tot voor de stadt genaedert sijnde, hebben de beleegeraers weynighe daeghen met het aenvoeren van 't geschut doorgebracht: in welken tijdt de beleegerde hunne kostelijkste goederen, en strax daer aen sich selven in ontoegankelijke rotsen, of in eenen enghen wegh, dien se gemakkelijk beschermen konden, versteeken hebben: sijnde de meeste onder hen soo onkundigh wat vyandt se voor hadden, dat een Moor ooverloopende, sich met afweeringh des Christelijken Godtsdiensts den Hollanderen quam aanbieden: boovendien sijn 'er verlaeten twee kleyne kasteelen. d'Uytgefondene om hunne schuyelhoeken op te soeken, en hen eenen schrik aen te jaeghen, te verre gelooopen sijnde, wierden in plaetsen den vyandt bekent, hen onbekent, daerenbooven afgemat door arbeit en hitte, van de woestelinghen omringht en oovervallen. En als de eylanders hier door vol vreughde tot geen afkooopen van hun leeven en goederen verstaen konden, sich ontschuldighende op hunne armoede, sijn se, nae 't verbranden der stadt en der kasteelen, van daer vertrokken: die wraek heeft hen voor buyt gestrekt. Te Gomera is het by naer op de selfde wijze uytgevallen. Sy vonden de stadt, van alles ontleedicht, oopen staen, en dat de vlughtelinghen hun geschut, en 't gheen se niet hadden konnen weghvoeren, onder d'aerde bedolven hadden. Eenighe, die, op hoop van buyt, de hooghten der geberghten beklommen hadden, sijn tot tachtigh in getaele om 't leeven gebracht, een groote seeghe voor die onstrijdtbaere meenighte, en die se, gelijk woestelinghen gewoon sijn, ook teegen ooverwonnene en dooden wreedelijk vervolghden. De Hollanders, die sich aen de lichaemen hunner vyanden niet konden wreeken, hebben aen 't verbranden der huysen hunnen moedt gekoelt. Van der Does siende, dat hy, naedemael sijne eerste hoop hem bedrooghen hadt, tot het plunderen en verwoesten der seekusten, soo groot een leegher niet van nooden hadt, sendt de helft sijner scheepen met den buyt te rugh nae 't vaederlandt. Deese gelukkigh 's vyandts vloot, die juyft om de selfde tijdt uyt de Coronna was 't seyl gegaen, niet bejeegenende, en korts daer aen door een heevighen storm van den anderen verstrooyende, sijn omtrent ter halver Herfft in behouden haeven gekoomen. Hy selfs besloot met sijne ooverighe seemaght te seylen nae Brasil, een voornaem gedeelte in Amerika, behoorende onder den Portugijs, dat oovervloedt van het beroemde hout en suyker leevert. Maer de eylanden van Cabo Verde en de geheele seekust van Afrika, sonder yemandt te beschaedighen, langhs vaerende, heeft hy aldaer, onder veele andere vreemdigheden, met verwonderingh geldt van schulpen gesien; daer nae, versterkt met verscheyde genoome Spaensche koopvaetders, verkieft hy, t'sijnen ongevalle, 't eylandt Sant

1599:

*d'Eylanders
pooghen
vruchteloos
't Landen
der Hollan-
ders te be-
letten.*

*Van der Does
gequest.*

*'t Kasteel
geeft sich
oover.*

*Eenighe
Hollanders
worden uyt
binderlae-
ghen van de
woestelin-
ghen oover-
vallen.*

*Sy vertrek-
ken nae 't
verbranden
der stadt en
der kasteel-
len.*

*Van der
Does, heb-
bende een
gedeelte sij-
ner vloote
nae buyt ge-
fonden,
vaert met
d'ooverighe
scheepen
nae Brasil.*

1599.

Beschrijvingh van 't eylandt Sant Thomé, dat van der Does verkieft om sijne troepen te ververfchen.

Thomé, plantplaetse der Portugijsen, om sijne troepen te ververfchen. Daer toe noodighden hem en het foet waeter en de schiltpadden, een niet onaengenaeme spijs, die ook vruchtbaer sijn in eyeren, en hunne schaelen soo hart, dat se niet light te breeken sijn: en boovendien een ongehoefelijke meenichte van visschen, die, uyt vreesse voor seegedroghen, of door onkunde der menschelijke graegheit, om dat 'er geen visschers koomen, aen de scheepen bleeven hanghen. Ook sijn 'er gevleughelde, die, vermoeit van 't vlieghen, by hen van selfs neederseeghen. Dit eylandt in Ethiopien, Guinea genoemt, is geleeghen onder dat gewest des heemels, alwaer de dagh en de naght van gelijke lenghte sijn, en waer booven de Son, sonder elders af te wijken, immer schijnende, een geduerighe Soomer, door geen Winter gemaetight, maekt: welk gewest des grooten aerdtboodems de oude, onbedreeven in de sloopvaart, hebben geloof, noch bequaem te sijn om gewassen voort te brenghen, noch om menschen t'onderhouden. Edogh, gelijk d'ervaerenheit heeft geleert, geen gedeelte is 'er in de natuer, of 't heeft sijne nuttigheit, noch de gemaetightheit der menschen foodaenigh, of se soeken selfs in d'allerongelukkigste landen hunne winst te vinden. Den ommetrek van dat eylandt is by naer ronds; en daer 't sich wijft uytstrekt, heeft het twaelf mijlen breedte; klimmende in 't midden tot een bergh, waer booven de wolken hanghende, door hunnen dauw het riet doen wassen, daer uyt de suiker gehaelt wordt: dit seer groot inkoomen houdt de Portugijsen, en hondert jae meer slaeven voor yder besonder, in den arbeit. Nogh wast 'er Gember: en ook boomen, welker sap, tot dorst en wellust, voor wijn gebruykt wordt. In 't landen uyt de vloot heeft hen niemant teegengefaen. De stadt Pavoasa wierdt nae een lighte sfermutselingh geplundert. Francisco de Menezes, die 't kasteel hieldt, heeft van der Does doen aenssegghen, dat hy sich niet op see begeeven hadt als een roover, maer dat hy van de Staeten, en den Doorluchtighsten Veldtheer Maurits, was gesonden met een volkome vloot, om de oude en nieuwe ongelijken door oopenbaeren oorlogh te wreken, dat hy hem, die grooter aenslaeghen voorhadt, niet genootsaeken soude langh voor eene plaets te hanghen, dat hy bereidt was goedertierenheit te bewijsen die sich oovergaeven, en den halsterrighen te straffen. 't Geschut daer voor geplant sijnde volghde d'oovergaeve. Maer de eylanders, die gevluht waeren, eenen uytval doende, staeken de stadt in brandt, welkers vuer, indien 't 'er yemandt hadt ingesteeken, sy selve behoorden te dempen; echter niet ongewrooken: want de Hollanders door die schaede, als hunne eyghene, getroffen, hebben 't vuer verspreidt door landen en hoeven. Dogh vinnigher streedt de lucht van dat gewest voor d'inwoonders: want de besmettelijkheit der selver hadt door't geheele leegher der Hollanders een geweldigh swaere siekte t'hunnen onneeffelijken verderve veroorsaekt. Dan voorwaer ik soude niet konnen ontschuldighen luyden, soo onkundigh in saeken der natuere, dat se niet gemijdt hebben plaetsen recht onder de Son geleeghen, en een besmettelijke lucht, die, schoon se met de lichaemen van menschen aldaer gebooren oover een koomt, seker voor een volk, daer t'eenemael ongewoon, en uyt hun Noorden koomende, niet te draeghen is: gemerkt se door geene winden gesuyvert wordende, door haere ongemaetightheit onsuiver, en door haere swaere dampen bedorven sijnde, het landt benauwt. En het saluwverwigh weesen der Portugijsen, die 't bewoonen, en de geduerighe hervattingh van koortsen, bewijsen genoegh, dat ook die onder een warme lucht gebooren sijn, niet dan beswaerlijk 'tleeven naesleepen. Eertijts sondt den reghter gedoemde uyt Portugael nae die landen, nu ver-

sendt

De stadt Pavoasa met haer kasteel wordt aen van der Does oovergegeeven.

De eylanders siecken de stadt in brandt.

Besmettelijke siekte onder de Hollanders.

sendt de gierigheid derwaerts: onaengesien by ervaerenheit ondervonden is, dat naeulijx yemandt, in Europa gebooren, aldaer ter halver leeven koomt. Maer 't scheepsvolk booven de hitte des lichts door arbeit afgeflooft sijnde, gebruykte geneesmiddelen, eeven naedceligh als de quaelen: want die sich om de koelte in d'avondt lucht begaeven, was 't slaepen in de maeneschijn schaedelijk; waer by suyker, Indische nooten en andere gewassen, die de loop verwekken, onmaetigh gegeten wierden. Of nu 't wat gulsigh waeter drinken d'oorfack hunner quaelen geweest sy, dan of het ook door snoothet dier menschen was bedorven, soude ik met recht kunnen twijfelen: naerdien dit laetste van de boofheit dier landtaerdt, het eerste van de natuerlijke reeden niet vreemt is. Dat ook sommigh door 't al te vuerigh boeten hunner minnelusten met de vrouwen op die kusten, ten grooten deele daer toe soo verhit, dat se de mannen selfs aenfoeken, hunne doot gehaelt hebben, is buyten twijfel: konnende de natuer de vermengingh der lichaemen van soo verscheyde gemaectightheit niet dulden: dus hebben se sich van allerweeghen oorsaeken om te sterfen op den hals gelaeden. Uytsteekender is de sterfte geweest door 't ooverlijden van den Ammirael selve, die, swaer en vet van lichaem sijnde, en niet maghtigh selfs in sijn eyghen vaederlandt by naer eenighe bewegingh te lijden, naer twee daeghen, gelijkende veel eer te quijnen, dan siek te sijn, door geene heevigheit van siekte, maer door 't smelten van sijn vet, geloofde men, gestorven is. Groote verslaegenheit quam 'er door sijn afscheyden onder 't gemeen, en de verdere hoop te verdwijnen: sy riepen alle, men behoorde dat doodelijk gewest te verlaeten: men hadt sich genoegh gewrooken, gevaeren genoegh besuert in 't ombrengden der vyanden. 't Lichaem van van der Does wierdt, op dat het nae hun vertrek niet tot schimp der woestelinghen bleeve, diep onder d'aerde begraven, en de puynen der geheele stadt daer booven oover geworpen: 't geschut en een taemelijke meenighte van koopmanschappen heeft men van daer vervoert. Sy seylden nu reets in volle see, en echter waeren se met de plaetse 't vergif dier plaetse niet ontvlooden: want niet dan langhsaem veranderde de lucht, en de kracht van 't quaet eenmael ingesooghen vervolgde de besmette: waer by de benaetheit in soo enghen begrip der scheepen, en den vergiftighen stank der sieken ook d'andere vattende, de besmettelijkheit voortsatte. In vijftien daeghen tijds sijn 'er oover de duysent menschen gestorven. Weynigh buyts is 'er korts daer aen in Brasil veroovert, en men spoedde sich nae huys, dewijl 't getal der menschen daegelijx minderde, en niet door eenerhande soort van doot. Eenighe, wien dit quaet op 't hart viel, wierden, by nae sonder siekte te gevoelen, weggerukt: andere, brandende door de hitte eener geduerighe koortse, hebben, nae dat se hen in 't hooft gesteeghen was, sich selven, als verwoede, plotselijk in see gestort. Wanneer nu onder een saghter lucht den sieken en quijnenden een beetere hoop verscheen, heeft hen, de eerste plaegh noch niet volkoomelijk geneesen sijnde, een tweede, de scheurbuyk, in geen deele saghter, aengegreepen: een quael die, de tanden en dyegewrighen ontsloopende, langhesevaerten vaek onderworpen sijn: en toens is die voor veelen doodelijk geweest, om dat hunne leedemaeten noch ontslooten, in veel koudere plaetsen der see, en alwaer 't nae de tijdt des jaers noch winterde, voortgevaeren sijnde, door die strijdighe veranderingh te heevigher geplaeght wierden. En voorwaer, dat secdert veele jaeren herwaerts de koude soo strengh niet geweest is, hebben ons geleert de stroomen in deese landen, die selfs soo verre tot daer de seevloedt strekt met ys ooverdekt waeren, en veele menschen door koude dootgewroo-

1599.

*Doodt van
den Ammi-
rael van der
Does.*

*'t vergif dier
plaetse ver-
volgt de
Hollanders
in hun ver-
trek.*

*Sy spoeden
sich nae
huys.*

1599.

fen. Nogh wierdt de vloot door storm oovervallen, en gevaerlijker, als wel gemeenelijk, om dat de scheepen niet volk genoegh hadden, om hen te bestieren en dienst te doen. Van alle de hopluyden waeren 'er alleenlijk twee in 't leeven: en onder de scheepen gevonden, die niet meer als ses gefonde mannen t'huys braghten. Maer eenighe weynighe laeghen siek: d'ooverighe gestorven en buyten boort gefet sijnde, dreeven in see: sommighe scheepen sijn, om hunne kracht te herstellen, in Engelandt

Alwaer, nae veel volk verloorren te hebben, inkoo- men.

ingelooopen: andere, nae dat elk van seylen en scheepsvolk was voorsien, sijn gints en herwaerts verstroyt, en omtrent op 't uytgaen van de Winter t'huys gekoomen. Een schip wierdt door gebrek van volk verlaeten; een ander voor Sluys vervallen is den vyandt in handen geraekt. Dusdaenigh een uytkoomst heeft de Hollandtsche vloot gehad, die, mits de swaere kosten, de Republijk langhen tijdt is lastigh gevallen, en veele huysen in rouw gesteecken heeft. Maer Philips, nae dat t'sijner kennis gekoomen was, hoe de Hollandtsche vloot was gevallen in de Kanarische eylanden, hadt eerst, uyt vrees dat se sich aldaer souden handthaeven, de sijne der-

*De Spaensche vloot wordt door storm met schaede van Tercera verdreeven. * Ammiraeliteyts heeren.*

waerts gesonden: dogh naederhandt verstaende, dat se die van selfs verlaeten hadden, belast hy haer nae Tercera te seylen, om de scheepen, die uyt Amerika verwacht wierden, van daer te geleyden. Alhier gekoomen, is se door sellen storm, en niet sonder schaede, van den anderen verstroyt. De Duynkerkers te stout op onsen Ocean roovende, hebben d'ingesetenen verwekt tot klaghten, eenighe d'onweetenheit van de * bewindtsluyden der seesaeken, andere de vaddigheit der seehoofden, en dat, op den naem van de see te suyveren, de geleygelden onnut betaelt wierden, beschuldighende, tot dat vijf scheepen genoomen, en de roovers met de galghe gestraft, hun t'eenighen troost gestrekt hebben. Dan veele uyt Spanjen en Amerika, door dapperheit of behendighe vonden, 's vyants gramschap ontweeken en behouden t'huys gekoomen sijnde, vervulden 't oover al met schrik en haet teegen de Spanjaerden. Andere sijn gelukkigigh met meerder winst als te vooren uyt Indien weedergekeert; en den roep dier saeken met de hoop aenwakkerende, is daer door 't verlies des Spaenschen handels wat te baet gekoomen. Ook heeft men uyt de eylanden langhs de kust van Amerika begonnen sout te haelen. Omtrent dees tijdt heeft Frederijk Spinola, gedreeven uyt yver om, door dapperheit in krijghsdaeden, sijn huys, doorluchtigh en treffelijk in middelen binnen Genua, te verheffen tot de glory der stamme van Doria, sijne landtsluyden, die door de waepenen waeren opgewassen, ten dienste des Konings in Nederlandt gebraght een nieuw onderstandt van ses galeyen, om die te gebruyken teegen de Hollanders, mits den buyt t'sijnen voordeele bleve. Deese souden een gedeelte der Spaensche vloote, geschikt teegen de Hollanders, geweest hebben, ten waere een naedere sorghe die swaere dreyghementen, voor welke ook Britannien geweldig beducht was, elders heen gewendt hadt. Derhalven sijn se, nae een kort verblijf te Brest, een haeven in Vrankrijk, alleen gekoomen, doorgaens gedient door een wonder geluk van windt en weder. De Hollanders, hier van altoorens verwitticht, hadden ettelijke scheepen gesonden in de hoofden, tusschen Kalis en Douvre, om hen t'onderscheppen. Maer de kust langhs loopende, en een gewenschte voorwindt hen dienthalven veyligh tot in Vlaendre voerende, heeft de fortuyn hen gelukkigigh oovergebraght. Eevenwel geen middel siende om binnen Duynkerken te koomen, hebben se sich nae Sluys begeeven, gewaepent met sestiendhondert mannen: van daer dreyghden se de koopluyden en de Zceusehe kust. En niet weynigh naedeeligh is geweest 't maeksel dier scheepen, onbekent in deese landen, eerst

Frederijk Spinola brengt ses galeyen ten dienste van Philips in Nederlandt.

Die te Sluys inloopen.

eerst mits de kosten, gedaen tot het besetten der gaeten, daer nae, om dat eenighe geringhe schaede alom eenen geweldighen schrik maekte, soo verre, dat veele, uyt Zeelandt vluchtende, sich elders hebben ter needer geset. d'Uytkoomst heeft den schrik vermindert: want hoewel korts daer aen Spinolâs galeyen, gedient van silte, hen besonder voordeeligh, en voorsien met hun eyghen en vers ingenoomen krijgsvolk, een Zeeusch oorloghschip, met naeulijx sestig matroosen, hadden aengetast, heeft dit sich echter twee geheele uyren langh met soo grooten dapperheit van alle kanten omgewendt, dat het, ophebbende omtrent twintigh dooden of gequetsten, tweehondert vijftigh verslaeghene op de galeyen de hunne selfs eenen schrik hebben aengejaecht. En wederom oorloghscheepen, diese door mislagh geloofden koopvaerders te sijn, bespringhene, wierden ses uyren achter een, met groot verlies, vinnigh doornaeghelt: een heerlijke vertooningh, soo nae by geschiede 't gevecht, in de ooghen der Vliissinghers. Dogh den Aertshartogh Albertus, hebbende sijn huwelijk in Spanjen voltrokken, en in sijn te rugh reysen door Italien van den Paus met het gewijde sweerdt begifticht sijnde, om hunne gemeene vyanden des te moedigher onder de ooghen te gaen, is voorts oover de Alpische geberghen en Bourgonjen, met sijne gemaelinne Isabella, genaedert op den boodem der heerschappye, hem ten huwelijk gegeven, en in 't begin van den Herfst, terwijl 't gedruys des oorloghs nogh duerde, en in een bijster verloop der saeken, aengekoomen: alwaer hy Andreas en Mendosa heeft oneenigh gevonden, elk om strijdt de gelukkighe bedrijven dies jaers sich selven, de schuldt der wanorde d'een den anderen toeschrijvende: maer Andreas wierdt nae sijne geestelijke bedieningh versonden, Mendosa daer gehouden: boovendien Duytschlandt verbittert, den soldaet veerdigh tot muyten om wanbetaelingh, en waer die te haelen was onseeker, gemerkt de Nederlanders verarmt, en 's Koninghs schatten door een swaer leegher teegen de Hollanders en de Hooghduytschen, door 't bouwen eener vloote, en door 't bewaeren van soo veele besettinghen in Spanjen en de eylanden, mits d'onseekere vreesse voor de vyandt, uytgeput waeren. De besettinghen in 't kasteel vorderden Antwerpen gelt af. Te Hamont, een steedtjen op den boodem van Luyckerlandt, en de plaetsen alom hadden de ruytery en 't voetvolk de platte landen en steeden, door schrik voor blaeken en plunderen, onder brandtschattingh gebraght. De besettingh in de schanse Sant Andries, door heymelijk bestant met Ernst van Nassau, die den oever aen d'oversijde bewaerde, hunne dreygementen gewendt teegen 's Hartoghenbosch en haeren aenhangh, wen hen oover de soldyen van veele jaeren geen voldoeningh gegeven wierde. d'Aenkoomst der Aertshartoghen selfs verschafte geen geneesingh voor deese quaelen, en hadt'er nieuwe ingebraght: sijnde den aedel bijster gebelght, dat se beyde Spaensch in seeden, in gelaet en in kleedingh waeren, en, teegen de gewoonte der Nederlanders, begroet met gebooghe knye. En daer by was 't hof ooverdaedigh in Keyserlijke pracht, en die selfs in tijdt van vrede lastigh valt. Dus groeyden de kosten teegen de behoefte aen: en, 't gheen altoos onaengenaem, maer toens insonderheit haetelijk was, sy deeden den Staeten van yeder Provincie swaere schattinghen afeysschen: daer by doende, het onbillijk waere, dat sy ten bewijse van de getrouwheit en eerbiedigheit tot hunne Vorsten mindere lasten droeghen, als de weerspannelinghen om hunnen Heer te beoorloghen. Tot nogh toe hadt men de plechtigheeden der Vorstelijke huldingh niet gehouden: dringhene die van Brabandt op 't sleghten der kasteelen, op 't versenden van 't uythemsch krijgsvolk, en op meer andere

1599.

En alom eenen geweldighen schrik maeken.

Maer worden, oorloghscheepen der Vereenighde Staeten aentastende, vinnigh doornaeghelt.

Albertus van den Paus met het gewijde sweerdt begifticht sijnde, keert met Isabella weeder in Nederlandt.

Hy vindt alles in wanorde.

De Nederlanders sijn gebelght oover de seeden der Aertshartoghen.

dere

1599.

dere saeken door Albertus belooft. Maer Isabella, verklaerende dat niet diergelijx met haeren weete verdraeghen was, nam het selfs ook voor eene wederweerdigheit; als of men door dusdaenigh eysschen te grooten vryheit t'haerer versmaedingh foghte. De Waelen boovendien versochten het vernietighen der plakkaeten, waer door de koopmanschappen der Hollanders, hen noodtsaekelijk, wierden buyten gehouden. Dan dit alles was gefeght, en daer by gebleeven, door 't gevoelen der opgeleyde slaevernye, en men volvoerde de pleghtigheeden, waer door de twee gehuwde met den tijtel van Hartoghen en Graeven wierden aengenoomen: en juyst gebeurden 't, dat, terwijl die van Brabandt, naer ouder gewoonte, buyten de mueren van Loven, deneedt van getrouwheit dedden, in hun gesicht, twee dorpen door de Hollandtsche ruytery in brandt gesteecken wordende, sulx als een quaedt voorbediedsel der nieuwe regeeringhe, met verlies en schaede beginnende, wierdt opgenoomen. Maer de Vereenighde Staeten ook verblijdden sich niet meer oover de meenighvuldighe tegenspoeden des vyandts, als hen bekommerde den benaerden staet hunner saeken; dewijl 't missen van den handel op Spanjen door plakkaeten en den Françoischen vrede, als ook op 's vyandts Nederlanden, en 't vlughten der werkcluyden van daer, hunne inkomsten te lande en ter see besnoeyt hadden, en de belastinghen dies jaers, hoewel swaer, in opsight der kosten, waeren te kort geschooten. Om deese reedenen heeft men gelicht geldt op rente, die t'eenighen daeghe de hoofdsomme selfs soude uytmaeken: dan nogh stonden geene mindere kosten voorhanden, nae dat al 't geweldt der oorloghe op hen was ingestort. Engelandt daerenbooven, gewoonte helpen, haer krijghsvolk t'huys ontbiedende, hadt scheepen gevordert, en, korts daer aen de vreesse verdweenen sijnde, alleen bedankt, sonder yets meer: terwijl een maghtigh leegher, onder 't beleidt van Essex, de bosschen en moerassen van Yerlandt, en d'uyterste schuyelhoeken der vryheit ontnestelde; daer sijne aenslaeghen soo voor 't gemeen, als voor hem in 't besonder, weynigh gelux vonden: gemerkt hy, sijnde een jonghelingh meer fier, dan voorlichtigh, en door de loosheit sijner vyanden in soo hacchelijk een bewindt gefonden, aen verscheyde oorden, daer hem de weeghen onbekent waeren, geslaeghen was: en, als hy, met Tiron bestandt gemaakt hebbende, buyten last in Engelandt wederkeerde, de Koninghinne, die hem voor sijn vertrek, onder 't twisten, hadt een oorbandt gegeven, eenen hoon, dien hy ongeduldigher als 't in een rijk paste, hadt opgenoomen, in sijn afweesen, door de reedenen sijner naeyveraers, en den onvoorsigtighen lof sijner vrienden, teegen hem in arghwaen en vreesse hadt verhardt gevonden, en van stonden aen beklaeght en in verseeckeringsh genoomen wierdt. Die jonghelingh, wiens achtbaerheit bestont in oorloghen, dus buyten gefagh geschopt, hebben d'aenraeders tot vrede d'overhandt gekreeghen. Een bewijs der geneegenheit des hofs daer toe is geweest, dat de Spanjaert ter see ongemoeit bleef, en 't rooven op andere volken, die derwaerts voeren, verbooden was. Maer de Koninghinne heelde haer voorneemen, soo langh de vreesse voor 's vyandts vloot duerde, hoewel een gesant van Brussel gefonden haer aenseyde dienthalven gerust te sijn: doghte vergeefs, als die met arghwaen was ingenoomen, en in diergelijke saeken weynigh geloof stelde. Des niet teegenstaende maekt se korts daer aen den Staeten oopentlijk bekend, dat en d'Engelsche tot den koophandel den vrede van nooden hadden, en ook sy selve, om haer rijk teegen de stoutmoedighe hoop, en die haeren ouderdom belaeghde, vast te stellen: dat echter sy den moedt niet fouden

Die tot Hartoghen en Graeven plechtelijk worden aengenoomen. Bekommerlijken staet der Vereenighde Landen.

Essex bedrijven in Terlande ongelukkig geweest sijnde, wordt hy, ongelast in Engelandt wederkerende, in verseeckeringsh genoomen.

Elisabeth maekt den Staeten der Vereenighde Nederlanden oopentlijk bekend, dat de vrede d'Engelschen noodigh was.

den verlooren geeven, maer, soo wel de Oostenrijxe als de Fransche heerschappy schuwende wen sy haer tot vriendinne begeerden, hunne vryheit handthaeven, of onder een inlandtsch Prins hunne Republijk bestieren: dat se, in vrede sittende, veele dinghen, die se nu genootsfaekt wierde te eysschen, gemakkelijk soude verschaffen. Hoe geweldig het waggelen deeser tweede bondtgenootschap de meeste gemoederen ontstelt hebbe, kan men lichtelijk afneemen. Daer by voeghden sich aenfockinghen van 's Keyfers weeghe, die andermael hadt voorgenoomen gefanten, om hen den vrede smaekelijk te macken, af te senden. Moe-digh echter was het besluyt der Staeten, die, al eer de gefanten de grensen genaedert waeren, brieven affonden, hen vermaenende onnuttigen arbeid te spaeren: dat, waerom se geen vaste en trouwe vrede hoopen konden, meermaels getoont was, en se als nogh geene reedenen hadden, om van hunne voorighe besluyten af te wijken, ten waere misschien de baldaedigheeden in Duytschlandt, 't afbreeken van 't recht des koop-handels door bedriegeryen, en dat de Spanjaerts Nederlandt onder den valschen naem van Aertshartoghen beheerschen, voor reedenen om hen tot vrede te raeden wierden aengenoomen. Dus heeft men sich wijselijc gewaght selfs in gesprek te koomen; sijnde die van Hollandt de voornaemste doordringhers van soo mannelijk een besluyt geweest: die ook in 't verdubbelen der hooftschattingh voor 't volghende jaer hunne bondtgenooten sijn voorgegaen, die 'er sich of teegen versetteden, of traeghlijk volghden. De Zeeuwen insonderheit schooven 't in de wal, vergrootende hunne jonghste schaeden, en eygene kosten; en onder de volken oover Rhijn soght men langhe omweeghen, terwijl eenighe meer de gunst van 't gemeen, dan den Staet behartighen, of belastinghen aenwysen, die hen selven minst, hunne naebuere swaerst drukken soudent. Ook waeren 'er die niet sweeghen, dat al schoon sy bleeven stil sitten, andere noghtans de Republijk soudent handthaeven, onaengesien die van Hollandt niet duyfter te kennen gaevn, dat, ten waere men met ernst in de noodtwendigheeden den gemeenen Staet betreffende voorfaeghe, sy, laetende de sorghe der landen van hen afgeleeghen drijven, in 't toekoomende soudent denken om hunne eygene behoudenis, en om sich in 't besit der see te handthaeven. Eenighen troost quam 'er van de Duytsche Vorsten, die, den Spanjaert als nogh verdacht sijnde, hunne onderlinghe hulpe of geldt aanboden. Keur-Palts arbeyde, om andere Vorsten, sijne Godtsdiensts genooten, door eyghen exempel en woorden op te wekken: vertoonende aen yeder in 't besonder, wat eertijts Alva, wat nogh onlanghs Mendosa gepleeght hadden; en dat de Hollanders niet konden ooverheert worden, sonder met eenen den naebuere in hun bederf te sleepen: maer hunne welvaert andere t'eenen steun soude dienen, deesen om Pruyssen te beschermen, genen om 't besit van Kleef te verdaedighen, allen teegen den Roomschen Paus en sijnen aenhangh, door welker bitteren haet en partytschap sy gelijkelijk soudent gefoolt worden. Dogh hy kreegh niet veel gehoors, wendende den Hartogh van Bruinswijk sijne waepenen teegen die stadt, om haere al te haetelijke vryheit, en andere sich onmaghtigh verklaerende eenen oorlogh te onderhouden. Maer Karel, Hartogh van Sundermanlandt, oom van Sigismond, Koningh van Polen, wien, naedemael hy voor de Sweeden, welker kroon hem erfelijk toebehoorde, weynigh sorghe droegh, en om sijnen brandenden yver voor den Roomschen Godtsdienst verdacht was van te willen veranderingh invoeren, eerst met de waepenen teengengegaen, en vervolghens door een algemeene vergaedingh 't rijk benoomen was,

1599.

Die's Keyfers gefanten raekende de vrede afwijsen.

Die van Hollandt, de hooftschattingh verdubbeldent, worden van hunne bondtgenooten traeghlijk gevolght.

De Duytsche Vorsten bieden hunne hulpe aen.

1599. sijn van den koninglijken tijtel langh onthoudende, en nochtans de klem onder andere naemen gebruykende, als hy de bondtgenootschap der Staeten selfs aensoght, wierdt uytgesteld; om dat hy hulp voor 't tegenwoordighe versoght, sijne hoop onseker, 't rijk arm, en sijne maght verre van de handt waeren. Vriendtschap echter wierdt hem aengeboden, als die voor den Godtsdienst streedt, met onschult, dat eenighe Hollandtsche scheepen sijn, buyten last van den Staet, in dienst van Sigismond begeeven hadden.

Den Koningh van Sweeden, aensoeckende de bondtgenootschap der Staeten, wordt vriendtschap aengeboden.

HUGO DE GROOTS
 HISTORIEN
 der
 NEDERLANDTSCHEN
 SAEKEN.

NEEGHENDE BOEK.

INHOUDT.

Uidewijk van Nassau verrascht Wachtendonk. Geveght tusschen Breauté en Lekkerbeetjen. Maurits, Crevecœur ingenoomen hebbende, veroovert de schanse Sant Andries; de beleegerde gaen oover aen de sijde der Staeten. Graef Willem beslecht de onlusten tusschen de Gröninghers en de Vriesen, te Boulogne wordt tusschen Albertus en de Koninghinne van Engelandt vruchteloos van vrede gehandelt. 's Keyfers gesanten versoeken van de Staeten vergoedingh der schaeden op den Duytschen boodem gedaen. Brieven der Vereenighde Staeten aen de Staeten van d'andere sijde. Verhael van den toght in Vlaendre. Slagh in Vlaendre. Maurits behaelt de seeghe. Mendosa wordt gevanghen. Maurits hebbende op Nieupoort en de schanse Isabella toegeleght, voert sijn leegher af. Albertus houdt tot Brussel een Vergaedingh van Staeten. Hy handelt tot Berghen-op-Soom door gesanten met de Vereenighde Staeten van vrede, maer vruchteloos. De Nederlandtsche Staeten vinden nieuwe schattinghen. Hun misnoeghen oover 's Koninghs brieven. De Duynkerkers worden oover hunne wreedtheeden, gepleeght aen de Hollandtsche visschers, gestraft. De Hollanders haelen 's vyandts scheepen wegh van onder de wallen van Antwerpen. Den oorlogh gereesen tusschen den François en den Savoyaert eyndicht haest in vrede. Henrix huwelyk met Maria de Medices.

't Nieuw jaer, 't welk de voorgaende eeuw geslooten heeft, gelijk 't van eersten af voortreffelijke uytkomsten verschaft, soo ook schein het voor langh aenmerkelyke en groote verwisselinghen van saeken te voorspellen. De saeken der Nederlanden, die onder een heer stonden, waeren beroyt, en, soo seer als naeu-lijk oyt te vooren, verwart en afgesleeten. Dogh de gunst omtrent de nieuwe Vorsten, als maer eerst gekoomen, 't ontsigh voor haere teegenwoordigheit, en de grootheit der quaelen selve, hadden de middelen om die te redden ernstiger doen ter handt trekken. De Vereenighde Staeten, wien eertijds, als se sigh

1600.

Staet der Nederlanden ten weederzijden.

1600.

der flaevernye maernieuwelijx ontfleeghen hadden, de breede heerschappy hunnes Vorsten, en de gevaeren selve t'eenen naeuwen bandt strekten, korts daer aen, wanneer hunne waepenen met voorspoedt begenaedicht wierden, verflappende, hoewel geen geringhe noodt sich weder hadt opgedaen, behielden, volghens hunne voorighe tucht, wel de selve moedt en dapperheit teegen de vyandt, maer onder elkander niet gelijke eendraght en seedigheit. Beyde de partyen sineedden niet dan geweldighe aenslaeghen, elk sich om 't seerst benyverende, om hunnen dartigh of meer jaerighen arbeit seffens ten eynde te brenghen: op welke hoop de uysterste krachten gespilt wierden, als of de seeghe voor ooghen stonde, ten belooningh den geenen die 't langhst soude uytharden. En voor eerst sijn de Hollanders strax in 't begin des jaers, wanneer 't soo geweldigh ys maekte, dat de stroomen allerweeghen tot oovergaens bevroosen laeghen, door de muysteryen hunner vyanden, die set'hunnen voordeele gekeert hebben, een groot gevaer ontduykelt. Want Luidewijk van Nassau, met eenigh volk te voet en te peerde op wegh geslaeghen sijnde, verraste Wachtendonk, een steedtjen omtrent den Kleeffschen boodem, dat Mansfeldt voor deesen nae twee maenden beleghs vermeersterde, wanneer Parma de krachten der Vereenighde Landen hadt elders heen getrokken. De ruytery, tot bewaeringh der steede daer binnen geleght, was toen ter tijdt op de grensen van Keulen om buyt gereeden: daer binnen laeghen in besettingh tachtigh soldaeten, en de graften hadt men versuymt te bijten: hebbende de gelegenheit der steede verre van den vyandt, en rondtom beset met steeden hunner sijde, hen sorgheloofer gemaekt, als't wel behoorde: invoeghe maer weynighe op de wal geraekt sijnde, sonder veel needermaekens, de ooverighe de poorten ontflyuten. Waer op Geleyn, Heer en stadvooght dier steede, die met een kleyn getal 't kasteel hieldt, in hoop van ontfet, 't welk hy hadt doen versoeken, het dicht indringhen der geschut- en musket-koeghels afwaghte: tot dat de geheele maght van Graef Luidewijk aengekoomen, en de ladders, die men allerweeghen hadt bygesoght, aen de wal gebraght waeren. Maer nogh toen hebben eenighe wederstant gebooden, en onder deese een vrouws-persoon van hooghe jaeren, niet sonder dooden en quetsen van sommighe, die 'er teegen opklommen. Ooverwonnen door de meenighte geeven se de plaetsse oover, die, om haere gelegenheit tusschen moerassen, van groot belangh, en toen rijk van buyt was, om dat veele huysluyden, ontvliedende de quaelen des rondtom brandenden oorloghs, sich selven en hunne goederen daer binnen geberghht hadden. Weynighe daeghen daer nae heeft de ruytery levens-middelen en andere behoeften tot behoudenis der plaetsse daer in gebraght. Onder de Françoisen, die in dienst der Staeten oorloghden, was eenen Breauté, van treffelijken huysse in Normandyen, dien 't wellen sijner jeught den brandt in den boesem steekende, te vermeetel twintigh ruyters uyt de vaene van Grobbendonk ten strijde gedaeght hadt, van welke de voornaemste door 't ooverleeveren van Geertruydenbergh eerloos waeren; een gevecht onbetaemelijk voor een cedelman. Sy sijn in gelijken getaale gekoomen op de Vuchter-heyde, niet verre van 's Hartoghenbosch. Grobbendonx ruyters waeren swaerder gewaepent, Breauté hadt de voordeeligste plaetsse. Strax in den eersten indruk doodde Breauté den leydtsman der vyanden, genoemt Abraham, en onder de soldaeten in de wandelingh Lekkerbeetje, en, de partyen hunne pistolen van nae by dicht op den anderen lossende, was de strijdt soo heevigh, dat 'er in 't eerste treffen wel de helft der vechtelinghen ten weederzijden ter needer gevelt laeghen. Maer Breauté,

door

Luidewijk
van Nassau
verrast
Wachten-
donk.

Gevecht
tusschen
Breauté en
Grobbendonx
soldaeten.

door de vlucht der Françoisen, welker heevigheid, geduerende 'tgevaer, verkoelt was, sich alleen en verlaeten vindende, verscheyde maelen van peerdt verandert sijnde, korts daer aen te voet vechtende, en eyndelijk door 't getal sijner vyanden oovervallen wordende, heeft sich gevanghen gegeven. De Françoisen drijven, dat hy 'tleeven bedonghen hadt: de Brabanders in teegendeel, dat te vooren wel uytdukkelijk gefeght was, dat de ooverwonnene niet anders dan de doodt te wachten souden hebben. Immers hoe het sy, hy was nu al een groot stuk weeghs gevanghen gevoert, wanneer eenighe uyt de stadt gefonden, hem, die badt, het hem ten minsten geoorloft waere gewaepent en als een man te ster- ven, met dartigh wonden vermoordden: een schelmstuk dat met de laf- hartigheid dier eerloose niet quaelijk oover een quam; en echter d'eedel- moedighè jeught ten voorbeelde strekt, van sich onder een valschen schijn van dapperheit in diergelijke gevechten niet soo reukeloos in te laeten, welker seeghe nogh in 't gemeen kan dienstigh sijn, nogh doodt by wij- sen, ten hooghsten genoomen, niet anders verdient dan onschult. Nogh terwijl 't Winter was, heeft Maurits, om geene gelegenheit, die 's vyandts beroerten hem verschaften, vruchteloos te laeten doorglippen, met eene onvoorfiene vloote, en nae dat d'uytgestroyde geruchten 't el- ders gemunt hadden, Crevecoeur, eene schanse geleeghen aen de Dieft en de Maese, binnen den derden dagh, gedwonghen tot oovergaeve. 's Vyandts peerden, die tot versterkingh der besettingh te laet quaemen, en binnen 's Hartoghenbosch, uyt de gewoone vreesè dier steede voor 't krijgsvolk, niet wierden ingelaeten, sijn, omtrent ten getaele van vijf hondert, geslaeghen. De werken der schanse, die Mendosa hadt vergroot, belaste Maurits te voltrekken. Van daer wendt hy sich nae de schanse Sant Andries, alwaer 't Hooghduytsch krijgsvolk en de Wae- len, door 't uytjaeghen hunner hoofden, hunne muymery wel oopentlijk deden blijken, en de list, om hen, onder voorgeeven van eenighen toght, daer uyt te lokken, waer toe Barlotte gefonden was, ontdekt en gemijt hadden: maer die sterke vestingh, niet sonder hoop van vergiffen- nis, als een onderpandt van drie jaeren solds ten achteren, inhielden: sijnde des te halfterrigher teegen den vyandt, om dat hen minder loon voor 't verraedt wierdt aengebooden, als se behoudens eer en eedt ver- hoopten te erlanghen. t'Hunner verdaedigingh hadden se nogh eenigh geschut: de wal selve vertoonde sich als een kasteel, hebbende twee bol- werken op de Maese, twee op de Wael, en een vijfde nae Harwarden, uytsteekende, rondtom een gracht, en daer buyten een doorgaenden bedekten wegh, en oover de selfde een andere gracht, waer door de rivie- ren in een gebraght wierden. En 't vertrouwen op die werken was soo groot, dat Albertus door brieven en geruchten allerweeghen hadt geroemt, dat hy den sleutel der stroomen, en een kasteel, geleeghen op den nek der Hollanders, daer meede in sijn geweldt hadt. Soo langh de aerde door 't ooverstroomen der rivieren in de Winter onder waeter staende, het graeven belette, hebben se tot verdragh genoodight, trots geantwoordt: en selfs wierdt een gevanghen soldact, van Maurits los gelaeten, om tot oovergaeve te raeden, ten bewijse hunnes afgrijfens van trouwloosheit, het leeven benoomen; en dit nogh scheen niet genoegh, ten waere sy het lichaem des verslaeghenen in 't leegher sonden. Dies Maurits, hebbende beslooten sich tot geweldt te keeren, niets raedtsaemer oordeelde, dan de beleegherde door schanssen te besluyten, en sich selven teegen geweldt van buyten te verseecken. Waerom hy de ruytery, die, de landen onderleggende, geen en dienst doen konde, versendende, een gedeelte

Breauté, van de sijne verlaeten, wordt schandelijk vermoort.

Maurits vermeestert Crevecoeur,

en verslaet vijf hondert ruyters van de vyand. Hy beleeghert de schanse Sant Andries.

1600.

sijner schaeren in scheepen, en een ander oover brugghen in den Tieler- en Bommeler-weerd, en op de kleyne eylanden in de Wael leegherde; de grootste maght des leeghers verspreidt hy langhs den Brabandtischen kant, en, den dijk doorsteekende, laet hy de Maese daer door vloeyen, om en selfs vryer ruymte tot het opmaeken der werken te hebben, en den vyandt van die kant koomende den wegh af te snijden. Daerenbooven heeft hy op verscheyde plaetsen geleght ses schanssen, en tusschen de selve andere kleyndere werken, om daer door alle toeganghen t'hemwaerts te fluyten; en om den beleegerden meerder schrik aen te jaeghen, dwongh hy door geweldt van schieten, welkers geluyt de beleegerde konden hooren, Baetenborgh, gelegghen aen de Maese, en dat nogh een bewijs geeft, dat den ouden naem der Batavieren sich eertijts tot op den Françoisichen oever heeft uytgestrekt, sich oover te geeven. Ook wierden die van binnen door 't schieten swaerlijk gequetst, niet konnende van hunner sijde met gelijke sekerheit weedertreffen, en, nae veele der hunne verlooren te hebben, sijn se genootsaekt geweest hunne schuylhoecken onder de wal te soeken. Maer boovendien bekommerde hen insonderheit gebrek aen brandthoudt en geneesmiddelen teegen 't naedeel dat de voghtigheid der natte grondt hunne lichaemen deede. Meermaels hebben die van 's Hartoghenbosch hen door vuerbaekens verquikt met hoop tot ontfet, en getracht, hoewel vergeefs, scheepen daer binnen te brenghen. Daerenbooven is het leegher, onder 't beleidt van Velasco, genaedert, dreyghende wondere dinghen te sullen uytrechten: dogh heeft nerghens doortoght tot hunne eedgenooten konnen vinden, sijnde de velden allerweeghen onder waeter geset, of de toeganghen door schanssen afgesneeden. 't Sneeuw der geberghten was nu reets door 't diep verloop der Lente gesmolten, en 't waeter der stroomen weeder binnen sijne paelen gevallen, dies de delvers hun werk hebben begonnen te vorderen, insonderheit by donkeren nacht, en in het afgaen van de Maene. Men was gekoomen tot aen den bedekten wegh, dien wy geseght hebben om de schanse getrokken te sijn, wanneer de soldaeten, die, gelijk se 't uysterste nogh niet hadden uytgestaen, soo ook geen hoop tot ontfet altoos voor handen saeghen, en Maurits, sich spoedende om tijdt te winnen, der voorwaarden eens wierden. Hen sijn betaelt hondert en vijfentwintigh duysent guldens, een gedeelte der soldyen, diese aen den vyandt ten achteren stonden, en onder hen hoeft voor hoeft verdeelt hebben. Met dit geldt heeft men gekocht een schanse van treffelijken gebouwe, en, ten opsigte haerer gelegenheit, seer bequaem om Hollandt te bedekken, voorts het geschut en allen anderen voorraedt, beneevens twaelfhondert soldaeten, die in dienst der Staeten ooverginghen, en, nae 't volbrenghen der vreughdeteekenen, naer gewoonte, ook oover sich selven hebben gesegepraelt: doende sedert uytsteekenden dienst, nae dat se hunne voorighe baldaedigheid ontwent, en sich weederom onder de tucht gevlijt hadden; en by den vyandt voor verraeders verklaert en gebannen sijnde, wierden se door haet en vreesse voor straffe nogh scherper aengeprikkelt: dan indien hun doen voor strenghe reghters niet t'eenemael onbesprooken is, ten minsten sijn se meer te ontschuldighen als die van Geertruydenbergh, naerdien deese, hoewel men hen langh hunne verdiende soldyen hadt onthouden, echter een beleegeringh en 't geweldt van twee maenden hebben uytgestaen; gene, sonder eenighe rechtveerdighe reedenen van klaghten, 't verbreeken hunner trouwe voor winst gerekent hebben. De Staeten deden by plakkaet uytdukkelijk verbodt, dat niemandt deese nieuwe soldaeten hunne verwisselingh van party

De belegerde, hebbende ontfanghen hondert en vijfenwintigh duysent guldens, geeven de schanse oover, en neemden dienst onder de Staeten.

te verwijten hadt, wel weetende, dat zelfs om geringhere oorfaeken een geheel leegher teegen elkander in waepenen en aen 't vechten raekt: gemerkt maer onlanghs, geduerende dit belegh, twee foldaeten, een Hooghduytsch en een François, van gekijf om den dobbelsteen aen 't vechten geraekt, elk sijne landtslyuden tot moorden en wonden onder een verhit hadt, en die strijdt ter naeuwer noodt door 't tusschen koo-
 men der Grooten was gescheyden. Om dees tijdt heeft de langduerighe halfterrigheit der stadt Gröninghen, welkers benijders de niet onrecht-
 veerdighe gramschap meerder gaende maekten, d'andere Staeten der Vereenighde Nederlanden bewooghen een seer scherp, en onder vrye volken naeulijx gebruykelijk, besluyt te neemen. 't Gemeen, dat fors en wreevelmoedigh uyt der aerdt was, en tot ooverheeden hadt gekree-
 ghen luyden, die, onder de heerschappy des Spanjaerts, ballinghen geweest waeren, en dienthalven thans sijn des te stouter op de burglary beroemden, nam voor een onverduwlijk ongelijk, dat hen hardere wet-
 ten, dan het onder den Spanjaert hadt gedraeghen, wierden opgeleght, door wiens toelaetingh hen was ingewillight vrydom van belastingh op hunne huysen, en meer andere voordeelen, t'hunner vreughde, en den Ommelanden ten naedeede: waer aen se gedenkende, 't besluyt der Al-
 gemeene Staeten, 't welk se sijn onderworpen hadden, niet gehoorfaemt hebben, om dat veele saeken, by hen op den naem van voorreghten genooten, daer door vernietight wierden. Nogh hadden se booven-
 dien by nae drie jaeren laeten verloopen, sonder hunne schattinghen in de gemeene middelen in te brenghen. Waerom de Staeten, siende dat dit verachten der vonnissèn, en 't weygheren van 't inbrenghen der belastinghen ten gemeenen nutte omgeslaeghen, niet sonder schaedelijke gevolghen konde gedult worden, Graef Willem, hoewel die tot sachter handelingh neyghde, belasten, met eenighe schaeren krijgsvolk derwaerts te trekken, om de steedelinghen tot hunnen plicht te dwinghen, die de scherpheit des bevels door sijne voorfichtigheit der wijse gemaectight heeft, dat de foldaeten geenen ooverlast deden, geene baldaedigheeden pleegh-
 den, nogh hy de ongeduldighe woorden van 't gestoorde gemeen beant-
 woordde. De burghers daer nae ontwaepent sijnde, wierdt, op dat se verbittert niet, gelijk eertijts, tot vyandtlijke aenslaeghen quaemen uyt te barsten, of een sterke besettingh de schaeren te geweldigh verminde-
 ren soude, een kasteel geleght. En dit eerst baerde sulck een verslaegen-
 heit in de gemoederen, dat se baeden, hunne stadt, die immer vry geweest was, van soo schandelijk een bewijs der uysterste slaevernye verschoont bleeve: dat dit was een middel gebruykelijk by die door geweldt regeer-
 den, en geene andere saken den vyandt meer wierdt teengengeworpen: dat se voorwaer de waepenen teegen de kasteelen aenvaert wel moghten neederlegghen, soo sy, grondtlegghers der vryheit, diergelijke geweld-
 naeryen liever hadden naer te volghen, dan te wreken. Te gelijk baeden se om quijtscheldingh van een gedeelte hunner achterstallen: maer hunne versche weerspannigheit, en 't erinneren hunner voorighe muyte-
 ryen hadden de deure der goedertierenheit, langh geoopent, toegeslooten. d'Uytkoomst echter heeft de haeteljkheit dier daet versaght: nae dat de belhaemels der beroerten nae den Haeghe gefonden, dogh niet ver-
 der gestraft waeren: en andere magistraeten, mannen vreedtsaemer van aerdt, in hunne plaetse gekooren sijnde, hen recht van stemmen ter ver-
 gaederingh is weedergegeeven: waer op vervolghens alles, door weeghe van billijkheit, wierdt afgedaen. In Vrieslandt van gelijken reesen onge-
 nughten oover de belastingh op de hoornbeesten en de weylanden, waer

1600.

De halfterrighe weerspannigheit der stadt Gröninghen, uyt last der Algemeene Staeten, door Graef Willem tot gehoorfaemheit gebraght.

Die ook de beroerten tusschen de Vriesen, oover de belastingh gereesen, weeghneemt.

toe

1600. toe de steeden heftigh aendronghen, en de ingefeetenen van Oostergo en Westergo in teegendeel niet verstaen konden; die korts daer aen, de staetsfught om de hooghste ampten, gelijk 't gemeenelyk gaet, de geschillen voedende, soo verre sijn uytgebarsten, dat een gedeelte te Leeuwarden, een gedeelte nae Franeker, vertrokken sijnde, beyde op den tijtel van algemeene vergaedinghe, de regeeringhe en de geldtmiddelen van een scheurden. Graef Willem, om deese partytschappen te bemiddelen; daer tusschen koomende, en teegen die sijn hadden afgescheyden eerst het gesagh des Hofes, daer nae de waepenen aengewent sijnde, heeft niet ontgaen kunnen den laster en den haet, dat hy hadt getracht sijn, oover de wetten heen stappende, der regeeringhe meester te maeken. Eyndelyk is, wanneer ook d'andere provintien, hunne bondtgenooten, sijn daer in mengden, de saeke door bemiddelaers in der minne tot rust en in haer voorigh weesen gebraght. By deese onheylen voeghde sijn een andere droeve tijdinghe; dat tusschen den Aertshartogh, wien de Spanjaert dat werk hadt aenbevoelen, en de Koninghinne van Engelandt, vuerigh op 't stuk van vrede gehandelt wierdt, en de gefanten van wederzijts nu reets tot Boulogne in Vrankrijk waeren by den anderen gekoomen. Seeker sijn beyde hadden reeden om vrede te begeeren. Philips wierdt afgeschrikt door d'aenslaeghen der Engelschen op Spanjen en Amerika; insonderheit verdroot hem der kosten, waer meede hy de seevaert hadt te handthaeven: en hoopte den Hollander, wen hem het onderstant der Engelschen benoomen was, gereeder tot vrede te vinden. Dogh den Engelschen aengaende; Yerlandt, geprikkelt door den voorspoedt van Tiron, en de nieuwe bulle des Paus, hadt hen gewaerschuwt hoe verre de gevaeren liepen, en doen beseffen, dat de vestinghen Ulster en Mommouth beswaerlyk nae veel arbeidts hernoomen waeren, terwijl de weerspannelinghen schuyelhoeken t'hunner vertrek behielden. Drie maenden daer nae kreegh men bericht, dat de gefanten tot geen onderhandelingh hadden kunnen koomen, door dien de Engelschen den Spanjaert wel den voorrangh weygherden, dogh de Spanjaert sijn grootheid te nae achte selfs in gelijkheit te treden: en ook dat door tusschenbooden eeven soo weynigh gevordert was, dewijl soo seer deese bestant begeerde, gene soo seer daer van vervaert waeren. Dus is men toens gescheyden, en de saeke met schrijven sleepende gehouden, tot dat Elisabeths doodt en naefact, die, gelijk wy t'sijner plaetse sullen seggen, ten eynde braghten. Hierentusschen koomen Herman, Graef van Mansfeldt, en Karel Nutsel, gefanten van den Keyser, in Hollandt, voorgeevende, naerdien de Staeten hen op 't stuk van vrede door brieven waeren voorgekoomen, anderen last te hebben. Hunne reedenen smaecten meer nae de Majesteit van 't oude Keyser-rijk, als nae de wederweerdigheeden des voorleeden jaers. *Dat se de plaetsen op den Duytschen boodem souden inruymen, de schaeden hen door den soldaet aengedaen vergoeden: en sijn niet behelpen met het voorbeeldt der vyanden; of dat andersints gelijke schult ook gelijke straffe soude draeghen. Dat hunne meeningh niet was van vreedehandelingh yets te segghen: maer echter souden se weeten, dat se, sonder swaer vermoeden, niet konden weygheren in gesprek te treden: en dat sijn de belastinghen op de koopmanschappen, die, onder schijn van oorlogh, als noch wierden afgevordert, niet langher draeghen souden.* Hen wierdt geantwoordt, dat den vyandt, die d'eerste was geweest in sijn leegher op eenen onzijdighen boodem te brenghen, met reeden en de schaeden en 't inneemen der plaetsen t'hunner bescherminghe, moesten te laste geleght worden; dat soo men den

De Gefanten van Engelandt en den Aertshartogh, tot Boulogne by den anderen gekoomen, om van vrede te handelen, scheyden onverrichtter saeke.

's Keyfers gefanten eysschen weederinruymingh der plaetsen op den Duytschen boodem, en vergoedingh van schaeden.

Der Staeten antwoordt.

Span-

Spanjaert sulx ten goede hieldt, hen seeker voor geen misdædt konde gereekent worden, 't gheen hen de noodtsaekelijkheid hadt geraeden. Den vrede en 't eylandt 's Graevenweerdts belanghende, 't selfde, dat se meermaels te vooren hadden geantwoordt. Maer dewijl de Spanjaert Rees verlaeten hadt, vondt men geraeden ook Emmerik te ruymen: om den vyandt des te rechtveerdigher het als nogh inhouden van Rhijnberk te verwijten. Ook is 'er gehandelt van saeken van minder belangh, en gewagh gemaakt van stilstant, 't welk de Staeten, als met de gestaltenis dier tijden niet oovereenkoomende, sachtjens afgekaetst hebben. En den trompetter, gefonden om te versoeken doortoght voor de gefanten, die de Staeten der Nederlanden onder gehoorsaemheit van Albertus dachten af te veerdighen, raekende den vrede, eenighe daeghen opgehouden sijnde, op dat de groote toerustinghen ten oorloghe, die men toen maekte, niet alom verbreidt wierden, is korts daer aen met brieven weeder te rugh gefonden, waer in men hen vermaende, al eerse vrede versoghten, hun vaederlandt van uytheemsch geweldt te bevrijden. Want nae dat het verdragh met de soldaeten van Sant Andries getroffen was, hadden d'Algemeene Staeten der Vereenighde Nederlanden, dewijl alle d'andere aen 's vyandts sijde met gelijke verwoetheit niet veel beeters scheenen in den sin te hebben, oordeelende, dat se sich van 's vyandts tweedraght behoorden te dienen, hunne gedachten geveest op grootere aanslaeghen. Men heeft beslooten, met het ooverbrengghen van den oorlogh in Vlaendre, 's vyandts behoefte, d'oorfaek en het voedtsel der muysteryen, nogh verder te benaewen. En inder daedt, geen ander middel kon sijne inkomsten soo geweldigh besnoeyen, nogh de wanorde sijner beroerten heftigher doen voortloopen, dan 't vallen in een landtschap, welkers wijtluftighe landeryen rijken oogst gaeven, en by naer geheel in 's vyandts geweldt was, hebbende boovendien bequaeme haevenen, waer uyt de see gevaerlijk, de koopmanschappen onveyligh, en den Lande geduerighe kosten gemaakt wierden. De Zeeuwen, booven alle anderen, dronghen sterk aen, dat, dewijl nu voor de landen oover Rhijn en Hollandt was geforgh, men hen voor 's vyandts naebuerschap niet soude bloot laeten: dat Oostende verloft, Nieupoort, Duynkerken en Sluys, roofnesten der vyanden, konden ingenoomen worden. Dat wen men selfs maer eene stadt weghrukke, terwijl de vyandt sijne troepen vergaederde, terwijl hy de sijne vleyde, het light waere daer toe te geraeken, dat men in 't toekoomende den oorlogh op eens anders boodem soude voeren: geene ydele hoop, soo de windt hunnen spoedt hadt willen dienen: die nu teeghen, en geduerigh uyt den Noorden waeyende, sijn de troepen van alle kanten, en den toevoer niet dan langhsaem, voor Zeeburgh een kasteel op Walcheren, plaets der gemeene versaemeningh, aengekoomen. Daer waeren hondertseventwintigh vendelen voetknechten, en alleen vijftwintigh vaenen ruyters, neevens grof geschut en allerhande krijsbehoefden, en een meenighte van scheepen, ten getaele van achthondert. Alhier is tusschen den Prins, en d' Afgefondene der Algemeene Staeten, die, hebbende den toght beslooten, sich ook tot metgefallen in raedt en gevaeren aanboden, getwijfelt, of men een bequaeme windt soude afwaghten, of d'eerste geleegenheit de beste waerneemen, om den vyandt, terwijl hy ongereet was, aen te tasten, 't welk swaerst gewooghen heeft. Dogh men vondt geraeden de behoeften en het leeghertuygh ter see, en alleen de soldaeten met vier stukken geschuts oover de Hondt, het uytterste gedeelte van de Schelde, en van daer te lande nae Oostende, oover te brenghen; welke stadt, geleeghen aen de see, behoorde onder 't gebiedt

1600.

Brieven der Vereenighde Landen aen de Staeten onder gehoorsaemheit van Albertus.

Verhael van den toght in Vlaendre.

der Staeten, maer van den vyandt met seeven schansen wierdt beslooten gehouden, teegen het uytloopen der besettelinghen; die een groot gedeelte van Vlaendre onder brandtschattingh gestelt hadden, en echter nogh toen soo niet beset, dat se niet somwijlen uytvielen. Ernst van Nassau wierdt, met een gedeelte der scheepen, voor uyt gefonden, om, ten eynde veyligh te konnen landen, Philippine, een schanse op dien oever, te vermeerteren. De besettelinghen tot oovergaeve gedwonghen, de troepen gelandt, en Asseneden van gelijken ingenoomen sijnde, heeft de Prins sijn leegher verdeelt in sulck een orde, dat van drie deelen Graef George van Solms het eene, Ernst van Nassau, met eenighe scheepen, het andere, en Veer, hoofd der Engelschen, het derde geleyden soude. Oover de ruytery, gescheyden in seeven hoopen, geeft hy 't opperbevel aen Luidewijk van Nassau, hy selve, sonder sijne sorghe te verdcelen, oover alles gestaedigh waekende. Dogh de luyden ten platten lande, verslaeghen door 't gerucht van het aentrekkendt leegher, hadden de dorpen allerweeghen door hunne vlucht van volk ontbloedt en woest gelaeten, soo weynigh gedachtigh wat party se voor deesen hielden, en hunner vryheit, dat se den soldaeten, uyt hinderlaeghen betrapt, gevanghen naemen, en de gevanghene wreedelijk mishandelden. Waer door den haet des leeghers ontsteeken sijnde, 't branden van hoeven en dorpen verder dan den lastgingh. De wegh wierdt genoomen door Ekelo, Maldegem en Male, dorpen van geen geringhe naem, recht aen nae Brugghe. De Staeten hadden nae Brugghe, en niet min nae Gendt, brieven afgesonden, ten eynde om hen te erinneren des verbondts, waer door se certijts teegen d'uytheemsche heerschappy gesaemenderhandt geswooren hadden. Dat se, wen de slaeverny hen teegen wil en dank op den hals lagh, sich niet beraeden souden, hunne persoonen en hunne goederen ten dien eynde by te setten. Die echter soo gantsch krachteloos geweest sijn op gemoederen verhardt in den haet, dat die van Brugghe eerst thans besettingh, tot nogh toe geweyghert, van Albertus hebben ingenoomen, en 't leegher, dat se in 't voorbytrekken langhs hunne stadt van naeby niet darden bestooken, door 't geschut bekommerden, hoewel met weynigh schaede. Maurits van daer nae Jabbekke vertrokken sijnde, krijgt bericht, dat de schanse Oudenborgh van Albertus volk verlaeten was, en gelijke tijdingh wierdt hem ook gebragt van Plassendaele, Snaefkerke en Bredene. In deese plaetsen, en alle andere, die bequaem op den doortoght lacghen, heeft hy soo veel besettingh gelaeten, als genoegh was om taemelijke troepen van den vyandt 't hoeft te bieden, en meer om op 's vyandt aenslaeghen een waekendt oogh te houden, en van hunne kondtschap bericht te brenghen, onseker sijnde wat se souden ter handt trekken, dewijl niemant verwachtte, dat se in die verwarringh en tweedraght een rechtschaepen leegher souden ter been brenghen. De Graef van Solms, gelaft met een derde deel van 't leegher voor uyt nae Oostende te trekken, nae dat hy de Afgesondene der Staeten binnen de stadt, om aldaer veyligher op de verdere middelen des oorloghs te konnen raedtpleeghen, begeleydt hadt, beleeghert de schanse, die de soldaeten nae 's Hartoghen naem Albertus genoemt hadden. Deese leght een uere gaens van Oostende, naer Nieupoort, tusschen de duynen van de strandt. Van hier nae Nieupoort vertrokken sijnde, verveerdicht hy alles tot een belegh, sich alvoorens verseeckerende van de sterkten op de haeven, die met een langhe streck en verre van de stadt aen see loopt. Aldaer is Maurits ook in korten met al de ooverighe maght van 't leegher aengekoomen, om de stadt, soo veel de natuere van de plaets toe liet,

ALBERTUS, AERTSHARTOGH VAN OOSTENRYK

HARTOGH VAN BORGONJE.

VORST DER NEDERLANDEN.

I S A B E L L A C L A R A E U G E N I A,
A E R T S H A R T O G I N N E V A N O O S T E N R Y K, H A R T O G I N N E
V A N B O R G O N J E, V O R S T I N N E D E R N E D E R L A N D E N.

te besluyten. Op deesen geheelen tocht hadden de soldaeten genoeg te eeten, maer gebrekaen drank: want allerweeghen naemen se de beesten, die hen voorquaemen, wegh; wijn en bier volghden hen schaers; en ook vonden se niet altoos waeter, 't welk somnighe, schoon modderachtigh en grondigh, opfoghten, en graetigh indronken. Langher heeft de behoefte doen dueren het ongeluk den soetelaers oovergekoomen, van welke Spinolâs galeyen twintigh scheepen op see hadden weghgenoomen, door hunne eygene onsinningheit, als die, om andere de winst af te snijden, 't waghten nae de vloot t'hunner geleyde geschikt, in de windt floeghen; een geringhe schaede echter voor den gemeenen Staet, en waer op de vyandt niet langh te roemen hadt: gemerkt de vloot, onder 't beleidt van Warmond, daer nae slaeghs geraekt, en de windt schielijk opgesteeken sijnde, de galeyen, die, soo 't niet loof stilis, t'eenmael onnut sijn, vol bloedts en neederlaeghe heeft doen wederkeeren. Op welke tijdt een wondere saeke is voorgevallen: een van de roeyers, een Turk van geboorte, dien sijne keetenen, hy selfs ongequetst sijnde, door een kanon-koeghel wierden in stukken geschooten, heeft, sijn alsoo ontslaeghen siende, en door see tot aen de scheepen der Hollanders ooverswemmende, door een gelukkighe reukeloosheit, sijn geredt van sijne geduerighe slaevernye. Albertus hierentusschen verwitticht sijnde, dat niet eenen troep in der haest by 'een gerukt op buyt was uytgelopen: maer dat het beleydt des Veldtheers selve, al de maght der oorloghe Vlaendre, 't voornaemste lit en 't hart sijner heerschappye, was ingevallen, stelde alle andere hoop ter sijden, en vergaederde sijne schaeren van allen oorden, om in een oorlogh van soo gevaerlijk een gevolgh sijne uysterste krachten te waeghen. Dies hy niets versuynde van 't gheen kon dienen om sijn voorneemen te verhaesten, hebbende te rugh ontbouden de regimenten, die hy hadt nae Gelderlandt gesonden: alle sijn se met eenen snellen tocht oover wegh gerukt nae Antwerpen, alwaer de Schelde midden tusschen Vlaendre en Brabandt langhs loopt. Van gelijken wende hy alle sorghe aen om de troepen Spanjaerts, die onlanghs tot Hamondt gemuyt hadden; en, van daer nae Diest oovergebracht sijnde, door levens middelen en op hoop van betaelingh hunner soldyen, sijn allengskens weeder onder gehoorfaemheit schikten, te bevreedighen: want soo hy die niet by een trok, hadt hy van d'eene sijde de kleyne maght sijner troepen, van gene, voor hen te vreesen. Door bidden en belooven ('t gheen ook in deesen oorlogh meermaels gebeurt was) sijn se bewooghen, aen het algemeen gevaer de handt te leenen, blijvende de tweedraght, maer op dat de vyandt hen de vruchten der selver niet ontwel-dighde. Dogh d'Italianen, die nae de Spanjaerts binnen Hamondt geleght, en hen in den gruwel hunner muytery gevolght waeren, sijn in de plaetse gebleeven; duchtende, dat de seeghe voor hen sonder vrucht, en hunne doot den Vorsten tot winst sijn soude. 't Gemeen segghen is, dat de geheele krijgsmaght, die men heeft konnen by een trekken, bestont in tienduyfent voetknechten, en seftien hondert peerden. Met deese slaet den Aertshartogh, die sijn op de forghvuldigheit of het geluk van andere niet genoegh vertrouwde, in persoon op wegh, soo spoedigh, als 't moogelijk was soo swaer een leegher te doen voort trekken. 't Staet vast, dat Isabella, deese troepen tot Gendt gekoomen sijnde, hen allen, sonder voor gevaer op waepenen te schrikken, in 't algemeen gebeden heeft, dat se in een geval, alwaer het uysterste gevaer, of de grootste hoop voor handen stonden, sijn dogh quijten, en hen niet begeeven souden. Dat se boovendien, sijn keerende tot die van Diest in 't besonder, veele

Albertus, verwitticht van den inval des Prinses in Vlaendre, trekt sijne troepen van allen oorden by een.

Isabella be-muytende soldaeten door gebeden en beloften haer niet te verlaeten.

1600. reedenen, naer gelegenheit van tijdt en saeken heeft gesproken, en, om haer geloof te sterker te bekrachtighen, aenraekende haere oorsieraden, hooghlijk betuyght, dat se veel eer alle de kosteljkheeden haerer Vorstelijke hoogheit soude ontbeeren, als den soldaet, die sijne dapperheit deede blijken, sonder belooningh, veel min onbetaelt laeten. Maurits soldaeten wierdt uyt de naeste vestinghen geboodtschapt, dat de vyandt te gelijk in aentoght, en nu reets hen op den hals was; waer door, dien het geweldt en de schrik van soo onvoorsienen ooverval verslaeghen hadt, de vlucht naemen. Want die de bewaeringh van Plassendale en Bredene was te beurt gevallen, weynigh in getaete sijnde, hadden den vyandt selfs niet willen sien. Oudenborgh hadt den soldaet, die vooreen gedeelte op buyt uytgegaen, en vervolghens des te swakker was, oovergegeeven; 't selfde hadden gedaen de geiaetene tot besettingh van Snaeskerke, en 't leeven bedonghen. Maer de verwoetheit van dien landtaerdt, jachtende om sich met 's vyandts bloedt te verfaeden, is, onaengesien het recht der wapenen, en 't woordt haeres veldtheers, die 't verdragh hadt onderteekent, tot moorden uytgebarsten. Den laster van dat schelmstuk heeft hy selfs op de muytelinghen verschooven, 't sy om die eerloofheit met dien dekmantel te bewimpelen, of inderdaedt het oproerigh krijgshvolk hunne trouwe, den Vorst verdacht, door trouwloofheit teegen den vyandt hebbe willen doen gelden. 't Was naght, toen 't gerucht der saeke Maurits, d'anderen, die sulx min voorsien hadden, den schrik geboodtschapt wierdt: en ik meene niet, dat se sich bedrooghen vonden, die geloof hebben, dat, seedert veele jaeren herwaerts, de saeken der Hollanders in diergelijk een gevaer niet gestaen hadden. Aldaer waeren troepen, die buyten twijfel 's vyandts maght maekten, en een veldtheer selve grooter dan de troepen: rondtom was alles vyandt: 't leegher te beschanffen, den vyandt nu nae by sijnde, te spaede, en onnut voor die souden uytgehonghert worden. Ook hadt men van Oostende geen toevoer te waghten, naerdien de vyandt tusschen beyden lagh: nae Vrankrijk te vlughten, was niet min schandelijk, dan hacchelijk: en soo se hem, die hen allen oogenblik stondt oover den hals te vallen, wilden inwachten, daer 't leegher door 't beleggh verstroyt was, selfs soo, dat hen ook de haeven scheyde, waer 't veel eer op een woedendt moorden, dan op een veldtslagh aengekoomen. De Prins, sich houdende aen de hoop, die hem alleen noch ooverschoot, sondt, nae 't gevoelen der hoofden en der bevelhebberen van 't leegher te hebben ingenoomen, voor lichten daeghe, Graef Ernst met neegentien vendelen voetknechten, en vier vaenen ruyters, beneevens twee stukken geschuts voor heenen, om, sich verseckerende van de brugh by Lessinghen, de eenighe wegh die oopen was, den vyandt den doortoght t'hemwaerts te sluyten: soo niet, hem in sijn aentrekken op te houden, tot dat hy selve sijne besluyten gereset, en sijn leegher in slaghorde konde hebben. Maer Ernst, hoe seer hy sich ook spoede, vondt den vyandt reets door d'enghte heen getrokken; waerom hy, alleen in hoop om tijdt te winnen, hebbende twee stukken, geene meerdere hadt hy met sich gevoert, geplant op den dijk, niet verre van de schanse Albertus, die, wierdt hy op de vlucht gedreeven, tot een wijk soude dienen, den vyandt bestoote. Die in 't eerst twijfelende, of het geheele leegher van Maurits naederde om slaggh te leveren, wanneer hy het tegendeel bevondt, aentrekkende, gelijk hy altoos oovermoedigh en vuerigh ten strijde geweest was, daerenbooven door vergelijkingh sijner krachten heevigher ontsteecken wierdt. In tegendeel hadt noch Ernst noch de sijne moetsgebrek:

macr,

's Aertshar-
toghen aen-
toght jaeght
Maurits sol-
daeten den
schrik op
den hals.

De beset-
tingh van
Snaeskerke
wordt van
de Span-
jaerts omge-
braght.

Groot ge-
vaer van
't Hol-
landsch
leegher.

maer, mits de geringheit sijner teegen 's vyandts krachten, meer een hartvoghtigh opset, als hoop op de seeghe. En, niet sonder uytsteekende proeffstukken van dapperheit, de noodt hem perssende eerst te wijken, daer nae te vlughten, sijn 'er achthondert gebleeven, ten deele in 't vechten, ten deele reets gevanghen: met te groot eene verwoetheit in de seeghe, om yemandts leeven te verschoonen. Die neederlaeghe, gelijk eertijts dikwils, is het behoudt der anderen geweest. Want terwijl de vyandt sijn belemmert met moorden, is Maurits tijdt gegeven, om eerst sijne ruytery, daer nae sijne leegherwaeghenen oover te brenghen, op dat gedeelte van de strandt, 't welk naer Oostende siet. En indien de vyandt hen selfs in dit oovergaen hadt op den hals gekoomen, hen waere een groote neederlaeghe geschaepen geweest. Maer sijne sorgheloosheit hem traegher maekende, doordien hy de geheele uytkoomst naeden voorgaenden slag berekende, sondt hy aen de naeste steeden booden af, met tijdingh dat een groot gedeelte van Maurits leegher in een slag verflaeghen was, en hy selve beslooten gehouden wierdt: welke gelesen sijnde, hebben de meeste steeden, hunne dankseggingh en alle pleghighe vreughde-teekenen verhaestende, 't geluk geterght door hunne voorbaerighe blijdschap. Hierentusschen is het voetvolk en d'ooverighe ruytery, eenighe booten, niet verre van de see, een ondiepte ontdekkende; en twee schaeren naeder aen de stadt, alwaer de haeven naeuwer was, oover een brugh aldaer gemaekt oovergetrokken. De Prins, soo haest hy elke schaere hadt oovergebracht, stelde die terstont in slaghorde, ontveinsende voor den soldaet de schaede geleeden in de voorighe slag. In de voortoght hadt François Veer 't bewindt oover d'Engelsche en Vriesen, elk verdeelt in twee hoopen, met twee lijfwaght-vendelen, d'eene 's Prinsen, d'andere Hoothenlôs, achtergelaeten om op de beschermingh van Hollandt te waeken. De middeltocht, waer in de Françoisen, achter welke de Switsers volghden, en het nieu krijgsvolk van Sant Andries, stont ten gebiede des Graeven van Solms. In de achterhoede was geplactst het Hollandtsch regiment van Gistelles, en naer dit een troep Hooghduytschen, die alleen van de schaeren, gegeven aen Graef Ernst, was buyten 't gevaer gebleeven; van gelijken ook 't Utrechts regiment onder Uchtenbroek. De ruytery was ten deele in de voortoght, bedekte ten deele de middeltocht, en volghde ten deele achter allen. De Prins, sijn leegher in deese orde gestelt hebbende, belast, volghens de schrauderheit der braefste veldtheeren voor hem, de scheepen, die in grooten getae aldaer waeren aengekoomen, af te steeken, en nae Oostendete seylen, om, 't gevaer oover allen verswaerende, hen de hoop van vlughten te beneemen. Maer die in de haeven op de grondt saeten konden dit bevel niet gehoorfaemen, voor al eerse door de vloet vlot rackten. Eenighe vendelen sijn gelaeten, om dien van Nieupoort 't uytvallen op den sijnen, terwijl se slaeghs waeren, te beletten. Eer 't noch middagh was verscheen 's vyandts ruytery, die hunne slaghorde verre voor uyt gereeden was, hen onder d'ooghen: maer, naer eenighe lichte schermutselingh met schieten van de strandt verdreeven sijnde, is se geweeken op de duynen, inwachtende aldaer hun voetvolk, 't welk langhs de seestrandt traeghlijk konnende voorttrekken, heeft het geschut van weederzijden heevigh begonnen te speelen. Eenighe onder Maurits ooversten oordeelden, men den vyandt behoorde teegen te trekken: want dat sulx kloekhartigher waere, en ook om de wakkerheit der soldaeten aen te moedighen. Andere wijslijker, daer ter plaetse te blijven, op dat het langh trekken door de moeyelijkheeden van 't sandt 's vyandts eerste heevigheit deede verflaewen. Dit gevoelen

Ernst, gesonden om den vyandt den wegh af te snijden, wordt, nae een verlies van achthondert man, gedwongen te vlughten.

Maurits slaghorde.

Die belast de scheepen af te steeken.

1600. raedtfaemst gevonden sijnde, heeft Maurits, nae dat hy 's vyandts ruytery, die hem 't uytfight benam, verstroyt hadt, van de hooghte der duynen, welke hy, om 'er sich in den slag van te dienen, hadt ingenoomen, den vyandt, die nu vast naederde, geschikt in deese slaghorde, sien aantrekken. Sijn leegher was, nae gewoonte, verdeelt in drie schaeren, welker middeltocht, die dubbelt was, de geheele strandt beset hadt: dus waeren 'er vier schaeren piekeniers, en by yder der selver, vleughels gewijse, gevoeght schutters met korte en langhe buffen, die wy arquebusiers en musquettiers noemen. Den voortoght hadden die van Dieft bedonghen, sonder hopluyden, onder een vendel, en aldaer Mendosa te gebieden. Oover de reghter sijde van den Middeltoght, bestaende uyt enkel Spanjaerts, hadden Monroy en Villars, oover de linker, ten deele Italianen, Sapena en Avalos 't bevel. Tusschen deese twee schaeren hadt den Aertshartogh sijne plaetse verkooren, wien een hoop peerden, sijn gewoone lijfwaght, omringhde. In de achterhoede waeren geplaeft de Nederlanders, onder 't beleid van Buquoy en Barlotte, met de Yersche hulpstroepen, onder Bastoq. Oover de ruytery hadt, mits de siekte van Landriani, 't gebiedt Pieter Galen: behalven dat die van Dieft onder hunne eygene hoofden stonden, oover welke men niet als een geslagh ter beede hadt. Gelijk se onderscheyde benaemingen hadden, nae hunne waepenrustingh met lancie, borstharnas en buffen, alsoo waeren se verdeelt in vaenen. Den dagh nae 't Westen geweeken sijnde, wanneer de leeghers nu nae by den anderen stonden, trokken de voorfightigste der Spanjaerden de saeke in een krijgsraedt, en braghten by, 't gemeen gevaer der waepen, en de hacchelijke uytkoomst der oorloghe: want dat de vyandt niet, gelijk men geloofde, sloop ruke, om sich met de vlucht te redden, dat hy niet den rugh keerde, om van achteren, sonder sich te weeren, geslaeghen te worden; dat hy, staende in soo goeden slaghorde, de sijne alle soo wel ten strijde gemoedicht sijnde, ook de seeghe bevoghten te hebben niet sonder bloedstortingh soude toegaen. Dat men hadt toe te sien, sy hem, die, allerweeghen door soo veele gevaeren benaeuwte sijnde, nugeen veldtflagh konde vreesen, niet genootsaekten te hoopen. Dat het raedtfaemer waere hem te beleegheren, naerdien, alle plaetsen rondtom de hunne sijnde, de vyandt nerghens steun noch wijk soude vinden. Dat de soldaet, door den langhen tocht en door eenen slagh genoegh afgeslooft, hierentusschen rusten soude. Eenigher gevoelen was, men voor eerst behoorde sorghe te draeghen, om de schanse, die geseght is naer Albertus genoemt te sijn, weeder in te krijghen. Maer en den moedt der soldaeten was door de voorspoedt des voorgaenden slaghs soo geweldig opgewakkert, dat se geloofden hen niet den slagh, maer den buyt ontruukt wierde; veele sich luydt op beroepende op 't oudt segghen der Spanjaerden, *Hoe meer Mooren, hoe heerlijker seeghe*: en men was by naer soo verre gekoomen, van waer men in weêrwil des vyandts sonder slaen niet konde vertrekken. De meeste hoofden daerenbooven oordeelden, men behoorde die siedende drift, en dien lustighen yver van 't leegher veerdigh waer te neemen. Het omsightigh draelen, dat veel eer heylsaem was, dan sich schoon op deede verworpen sijnde, is goetgevonden den soldaeten, schoon 'er vuers genoegh in was, door beweeghreedenen aen te moedighen, *den seeghente voltrekken, den buyt te vermeerderen, niet een geheel leegher in slaghorde, maer d'ooverblijffelen eenes leeghers, ten deele door hen verslaeghen needer te maeken. Dat hunne vyanden, niet geleert in oopen veldt te veghten, en tot noch weêrspannelinghen teegen Godt en hunnen Prins, alleen op*

Slaghorde van 's vyandts leegher.

De Spaensche hoofden moedighen den soldaeten ten strijde.

't ver-

M A U R I T S.
P R I N S V A N O R A N J E.

't vertrouwen hunner wijkplaetsen, t'elkens als se maer aen de slag quamen, door een schielijke neederlaeghe verslaeghen sijnde, ook nu souden vechten, om dat se 't niet ontvlughten konden. Dat se hier nogh graft, nogh wal, nogh eenighe andere sterkten hunner lasthartigheit hadden: dat se uyt hunne schuyelhoeken gerukt te voorschijn quaemen, sonder yets anders te hebben, dan hunne waepenen, die se tot op deesen dagh door 't geweeten hunner blooheit niet hadden darren in de handt neemen. Dat het aen de kloekheit hunner armen hingh, hoe groot eenen veldtheer sy begeerden: want dat deesen dagh, soose maer darden winnen, hem sijne heerschappy soude weedergeeven: en hier meè den oorlogh uyt sijn: dit den eersten en den laetsten slagh weesen: want dat se voorwaer by Turnhout met recht geslaeghen waeren, die liever hadden willen de vlucht neemen, dan den vyandt 't hoeft bieden: en dat daer nogh slagh geschiet, nogh leegher, nogh veldtheer geweest waeren. Dat hy thans teegenwoordigh was, voor wien se oorloghden, yeder tot getuyghe sijner dapperheit. Dat sijne heerlijke ooverwinninghen, Kalis, Hulst, Amiens, door sijn voorbeeldt, van yeder kracht, standt vastigheit en nyverheit vorderden. Dus spracken de hooftden hun volk aen, naer dat se yeder aentrossen: en breeder tot de Spanjaerts, hen prikkelende door oude en heedensdaeghsche voorbeelden: door de heerlijke daeden hunner voorsaeten, die niet vernoeght met door hunne ooverwinninghen alleen de onbekende weerelden aen Europe gehecht te hebben, ook een tweede natuer door hunne waepenen de hunne gemaakt hadden, waer door die groote en oneyndighe heerschappy sich soo wijduytbreidt; door dien koningh, wien soo verre geleghene gewesten erkenden, wien sy gelooven souden, daer selve teegenwoordigh te sijn, en sijne soldaeten te betuyghen, sijne suster, sijnen swaegher, niet behoefstigh, en sonder eere te laeten: dat se blymoedigh en vol hoops ten strijde souden rukken, om voor al de weerelt te doen blijken, dat den oorlogh teegen een eenigh volk niet soo langh gesleept hadt by gebrek van hunnenmoedt en dapperheit, maer van vyanden. Eenighe sijn 'er geweest, die t'sacemenswoeren niemandt by 't leeven te sullen behouden, behalven Maurits en sijnen broeder, als weerdigh om tot de seegepracht bewaert te worden. Niet min yverden Maurits ooversten in hunne soldaeten met verscheyde reedenen, gepast op yders aerdt, aen te spreken. Den Engelschen vertoon den se hunne vereenighingh in Godtsdienst en in waepenen, en hoe 't gevaer hen gelijkelijck dreyghde: De Françoisen wierden aengemoedicht door hunnen besonderen en ingebooren haet op de Spanjaerts, en door 't geheughen der laetste oorloghen: Den Switfers en Hooghduytschen droegh men voor de achtbaerheit en de glory hunnes Landtaerds, dat se den aedeldom, verkreeghen door de dapperheit hunner voorsaeten, door gelijke dapperheit op den naekoomelinghen souden ooverfetten, en gedachtigh sijn, hoe se door 't verdaedighen van eens anders vryheit, hunne eyghene alom bevestigden. Die van Sant Andries wierden genoodicht, om van deese kant de proef hunner trouwe te doen blijken, van gene geprikkelt door den hoon, dat de Spanjaerts hen, als ooverloopers, geen recht van vyanden geweerdighden. De Prins van gelijken heeft sijne stemme niet bedwonghen: en u belanghende, mijn Broeder, seyde hy (want dees was altoos onafscheydelijk by hem, hebbende door geene gebeden konnen beweeght worden om sicheep te gaen) *ben ik bedroeft, met u heb ik meedelijden, aengesien de uytkoomst van de veldslagh hacchelijck is, en deese teederheit uwer jaeren, niet soo seer ten opsight van haer selven, als ten dienste des vaederlandts, hadt behooren verseekert te sijn; oover u, die, ik weet niet door*

't Selve
doen de Ver-
eenighde
Nederlan-
ders.

's Prinsen
noopreeden
aen sijnen
broeder
Henriken
d'anders.

door

1600.

door wat noodtlot, in sulck een hacchelykheit met my sijt ingewikkelt, alwaer de Republyk, die wy gelijkerhandt door de waepenen verdaedighen, in eene plaetse aen alle haere hoop gevaer loopt. Dan naedemael't soo verre gekoomen is, van waer 't ons, wierden we gestaeghen, alle gelegenheit tot vlughten is benoomen, en, sie deese alle de ooghen op ons vestende, een voorbeeld onser dapperheit waghten, moet men met soo groote kloekhertigheit den strijdt aenvaerden, dat we d'overwinninghe hoopen, en niet weygheren te sterven: dat betaemt en u en my, en den doorluchten huysse van Nassau, waer van ghy nu siet dat proeven van u gevordert worden. Van deesen wven moedt ben ik verseekert, laet ook 't vaederlandt daer van de bliken kennen, op wiens geluk en op uwe handen ghy u liever als te scheep hebt willen vertrouwen. Voorts tusschen die hem naest waeren door rijdende, en hen met den lieffelijken naem van foonen noemende, betuyght hy, dat Godt, wiens Majesteit soo vaek door meyneedt smaedelijk was gelastert, thans gereet stont, om reghtveerdighe wraek te neemen: dat die Godt, voor wien se oorloghden, met hen de selfde vyanden hadt te verdelghen, de selfde saeke, Godtsdienst, reght en trouwe te beschermen. Dat aen hunne sijde waeren al wat maghtigh enervaeren onder's vyandts troepen was geweest: aen gene, onbedreevene in waepenen, of die op de hunne niet min dan op den vyandt verbittert, onderlingh tweedraghtigh en elkander verdacht sijnde, vreesden, dat den eenen den anderen van de vrucht der seeghe soude berooven: en niet anders dan een reukeloose drift ten strijde braghten: welkers hitte eenmael uytgebarsten en voor 't hooft gestooten sijnde, alsoo haest verflaewen soude. Dat alsoo den selfden landtaerdt ongestaedigh was en wankelbaer in hacchelyke voorvallen: vreesachtigh in rampen en teegenspoeden, en in voorspoedt soo baldaedigh, dat se reght nogh trouwe hielden. Dat voorts, schoon hen de hoop van wraeke niet prikkelde, de noodtdwangh hen de wet stelde. Dat van d'eene kant den Ocean, die niemandt gunst bewyisen soude, van d'andere eenen wreedden, en trouwloosen vyandt persten. Dat men in die slaghe of winnen moeste of sterven. Tot by de Vriesen of Hollanders gereeden sijnde, brengt hy hen in gedachten den Staet des Vaederlandts, dat, gegront vest op het bloedt sijns Vaeders en sijner Oomen, hen heughde nogh onlanghs door soo weele doorluchte ooverwinninghen was vermeerdert. Dat se sich voor ooghen souden stellen de hooghmoedighe heerschappy der Spanjaerden, en hoe veel ondraeghlijker hen thans ooverwonnen sijnde, dan eertijts in hunnen voorighen staet de slaevernye vallen soude: Dat'er niet om sijne nogh om hunne glory (en schoon, waerom souden eedelmoedighe sielen ook die geringh achten?) maer om 't leeven, en, dat weerdigher dan 't leeven is, om de vryheit wierdt gevoghten: dat het om de behoudenis van vrouwen, ouders, kinderen en vaederlandt te doen waere: dat men tot die alle den wegh door de vuyst moest baenen. Dierwijse de soldaeten doorgaens aengesprooken hebbende, besluyt hy selfs eerst den slaghe te beginnen, en belast twee stukken (ses waeren'er in alles) booven op de hooghte te sleetpen; welke de matroosen, een volk gewoon te arbeyden, in allerhaest met groot geweldt aenhaelende opvoeren, en, dewijl se teegen de swaerte, en 't logge sandt, en de steylte des duynsaen arbeyden, horden en planken daer onder spreyden. Niet min, maer op strandt, verveerdicht de vyandt de sijne, die acht in 't getal waeren. Ten weederlijden gelost sijnde, hadt een afgrijselijk gedreun de baeren der see en d'omleggende strandt vervult. De koeghels nergens, fondér racken, needervallende, bedekten 't veldt met dooden; minder echter was de schaede aen Maurits sijde, om dat 's vyandts stukken op de vlakke geplant, en niet onderleght

Aenvangh
vande slaghe.

S L A G H
N I E W P O

Oorlogs Scheepen der Staaten.

DE NOORDT ZEE.

De Haven van Nieuport.

HET LEGER DER STAATEN TREKKENDE OVER DE HAVEN VAN NIEUWPORT

1. Prins Maurits.	2. Engelschen.	7. Waalen.	10. Utrechtschen.	13. Francois Veer.	16. Gifsel.
2. Prins Frederik Heerk.	5. Vriezen.	8. Zwijfers.	11. Westphalyschen.	14. Noratus Veer.	17. Keyfeman.
3. Chyfillon.	6. Francoizen.	9. Hollanters.	12. De Guardens.	15. Kloet.	18. Fred. van Solms.

19. Geyndel.
20. Geyndel.
21. Geyndel.

LAGH BY
EULOORT.

Kleen Vaartuyg.

STRANDJ.

OORT .
209 verhard
210 Solms.
211 r.
212 r.

D'AANKOMST VAN 'T LEGER VAN DEN AARTSHARTOGH ALBERT VAN OOSTENRYK.

a. Waden.	d. Musquetiers der Gemutineerden.	g. Twee Halve Kanons
b. Spanjaarden.	e. Pieken der Gemutineerden.	h. Twee Notten ruiters die eerst op
c. Italiaanen.	f. Ruytery der Gemutineerden.	de ruytery der Staten aanvuelen.

WAARACHTIGE AFBEELDING VAN DE SLAGHORDE DER TWEE I.

1. Prins Maurits .	4. Kerstius Veer .	7. Graef Lodewyk van Nassau .	9. Asserius .	12. Georg Everhard Graef van Solms .	14. Waalen .
2. Prins Fredrik Henrik .	5. Engelischen .	8. Marcellus Bax .	10. Batery .	13. Graef Fredrik van Solms .	15. Balen .
3. Francus Veer .	6. Vriezen .		11. Francosen .	16. Utrechtsche .	

AG BY
UPOORT

RDT ZEE

RANDJ.

ERS OP HET STRANDT BY NIEUPOORDT.

17. Bois.	20. Gistel.	23. Temple.	1. Albert Aertshartigh	3. Curysiers.	6. Picken
18. Manders.	21. Konfemmen	24. Zouffers.	van Oosterwijk	4. Lansen.	7. Musquetiers
19. ghduytschen.	22. Salmisky.	25. Mewens.	2. De Admiral	5. Mousquetiers.	8. Batterie

leght waeren. Ook drongh de vloot met schieten uyt den Ocean op den vyandt vinnigh aen: 't welk hy bevindende, en te gelijk dat de strandt, door dien de seevloedt op haer tijde gewassen was, hem te engh viel, trekt hy sijn slaghorde innewaerder. Tusschen het strandt en de velden legghen duynen, langh uytgestrekt en ongelijk, nae dat de winden de sanden uyt see opgeworpen by een drijven en ophoopen. Herwaerts wierdt de slag gewendt, die langh gruwfaem was en hacchelijk, naer de plaetsen voor- of nae-deel gaeven. Als nu de hoofden der partyen hunne slaghorden hadden uytgebreidt, soo veel de plaetsen konden lijden, heeft het voetvolk de duynen en 't landt tusschen de selfde ingenoomen, de ruytery reedt op de verdere vlakte. Maer Albertus hebbende, om sijnne troepen wijder uyt te breiden, den middeltocht eenighe schreeden doen voortgaen, hadt den voortoght op de reghter, de achterhoede op de linker sijde verplaetst. Want sijn allermeeft vertrouwende op de Spanjaerts, en nae deese op d'Italiaenen, hoopte hy dat den indruk van sijn dubbelde slaghorde niet soude kunnen teengestaen worden. Dogh de Prins stelde teeghen den vyandt nae de see de soldaeten van Veer, naest aen de velden de Françoisen: d'andere volghden t'hunner onderstandt van achteren. En de vyandt hadt nu de schutten en arquebusiers uyt sijnne verdubbelde slaghorde doen uyttrekken; 't welk gesien sijnde, worden van gelijken de gewaepende Françoisen verspreit in vier hoopen, drie van welke op de linker sijde van den vyandt fouden indrukken. Want teeghen de rechter sijde was Veer met sijnne uytgeleese soldaeten aengetrokken, nae dat hy den Prins betuyght hadt, hy hem dien dagh of leevendt of doot bedanken soude, 't gheen hem niet ontschooten is. Aengesien hy selve onder de voorste vechtende, en de muskettiers die hem teegenstonden te rugh gedreeven hebbende, op de slaghorde pieken is aengevallen, alwaer hy twee wonden gekreeghen, sijn peerdt verlooren, en, op een ander geset sijnde, sijn krijgsvolk niet eer uyt de slag getrokken heeft, voor dat sijnen broeder Horatius met versche troepen sijn in sijnne plaetse stelde. Te gelijk sijn 's vyandts vaenen (want hun oogmerk was 't voetvolk met vleughels te versterken) vinnigh op de sijde aengevallen, en hebben geen geringhe neederlaeghe gemaekt. Waer door 't geviel, dat hen de moedt geweldigh aengroeyde, en den Nassauwers ontfakte: en de vyandt heftigher toedringhende, heeft schielijk een geweldighe schrik en vlughten veelen van die sijde weggenoomen: sijnde de ontseltenis van eenighe soo onbedacht, dat se, uyt vreesse voor de waepen, in de baeren der ingekomene see, tot een schandighe en onmijdelijke doot geraekten. Maer de stantvastigheit der andere, en 's Prinsen wakkere voorforghe op alles hebben de saeke in der haest herstelt. Hen die 't te quaedt hadden sijn de Françoisen te hulpe gekoomen, met eene slaghorde gedeelt in twee schaeren, door de forghe van Solms, onder de ooversten Ommerville en Seaulx. En deesen met de spieffen voor uyt aen den man geraekt, diende 't geluk in 't eerst, door hulpe der muskettiers, die, hoogher geplacet, 's vyandts piekeniers van booven door hun schieten quetsen. Maer als de slaghorde Nederlanders en Yeren, die nogh in 't geveght niet geweest hadden, op hen aengenaedert was, vermaende Solms de Switsers met die van Sant Andries op den vyandt aen te vallen. Deese sijn dapper quijtende, sendt hy t'hunner onderstandt beyde de regementen Nederlanders, een Utrechts en een Hollandtsch. De laetste van allen, die sijn in 't geveght inwikkelden, sijn geweest de Hooghduytsche. Want Maurits hadt geraeden gevonden den vyandt by schaeren aen te tasten, en met veele besondere hoopen te slaen, op dat alsoo de vermoeyde van 't geveght moghten

1600. ten afwijken, en versche troepen in hunne plaetse den slagh vervolghen; 't welk en den vyandt gebrooken, en hem onwinnelijk gemackt heeft, om dat hy enden sijnen tijdt tot herhaelingh hunner krachten gaf, en den vyandt t'elkens wanneer hy deese als vlughtende onvoorsigtelijk vervolghde, versche schaeren bejeeghende. Voorts is 'er tusschen de duynen geduerigh aengevoghten, en daer 't vlakker was en verder, den indruk by tusschen poesen hervat. Wanneer 't voetvolk eerst aen den anderen raekte, is Luidewijk met ses vaenen, gevolght van drie andere, op's vyandts peerden ingerukt, en heeft se op de vlucht geslaeghen. Op welken tijdt van Gendt, die't bevel hadt oover de lijfwachtvaen, de vlughtelinghen vervolghende, door 's vyandts schaeren was heen gerukt. Daer nae hebben drie Ritmeesters elk hunne vaen op 't voetvolk der Spanjaerden aengevoert. En Luidewijk, wakker op alle gelegenheit om sich te quijten, versuymde niet, ses vaenen Cuirassiers derwaerts te rukken, om daer meede den vyandt te benaeuwen. Uytsteekende is op dien dagh in veele gevechten voornaementlijk de dapperheit van deesen geweest, tot dat de Spaensche ruyters, weederom versaemelt, en van alle kanten toegestort, hem, die, naeulix met tien mannen vergeselschapt, den sijnen was voor uyt gereden, omringht hebben; maer sijne stantvastigheit, en den Ritmeester Kloet, t'sijner hulpe toeschietende, hebben hem uyt dat gevaer geredt. Hierentusschen begonden die, om sich te verfrischen en te herstellen, uyt de slagh geweeken waeren, 't gevecht te hervatten, welk, gelijk 't op verscheyde plaetsen sich niet eeven eens liet aensien, soo ook niet 't selfde geluk gehadt heeft. Horatius voght omtrent de vlakten, beneeden de duynen, met ses vendelen, een ander elders, naer dat yder best geleeghen quam. De slagh was van alle kanten gewakkert, als of 'er versche krachten, en van weederzijden eenen nieuwen vyandt waeren slaeghs geraekt, hellende de seeghe nu gints, dan herwaerts. Tusschen de ruytery is d'overwinningh niet langh in geschil geweest, sijnde haest gebleeken, dat die van Maurits meester was, ook in dapperheit van hoofden: want 's vyandts ervaerenste waeren afweesigh; Contreras in Spanjen, Landriani siek; en nu reets hadden de Lanciers der Spanjaerden met lossen toom de vlucht nae Nieupoort genoomen, wordende van hen gevolght. Maer 't voetvolk hielt het staende, en voght tot nogh toe gelukkigh, immers tusschen de duynen, van welkers hooghten het Maurits foldaeten afdreef, en ook 't gefehut, booven opgeplant, scheen te sullen vermeerteren. Drie ueren achter den anderen is 'er met gelijke dapperheit gevochten: waerentusschen 't needermaeken vreesfelijk was, veel bloets vergooten is, van nae by, van verre, al om gequetste en lijken gesien wierden. En nu was de hitte aen 't flaeuwen geraekt, sijnde hunne lichaemen ook door den arbeit, en om dat de meeste niet of weynigh genutticht hadden, afgelooft, soo niet de Prins de sijne hadt aengemoedicht. Deesen herschaerde de verstroyde, en sondt den vyandt, drongh hy erghenste vinnighaen, op nieu geschikte hoopen teegen; deesen wekte elk in 't besonder op, om den slagh kloekhertigh uyt te voeren. Ten laetsten besluyt hy omtrent den avondt met de ruytery een eynde van 't gevecht te maeken, sijnde in dit gedeelte sijner krachten onwinnelijk gebleeven; en sendt twee vaenen, dat van Veer, en een ander onder Balen, om by 't gefehut op strandt hun post te neemen. Deesen belaft hy den vyandt in te wikkelen: en de hoop bedroogh hem niet, dat het begin der seeghe van die kant stont geschaepen te sullen gebooren worden. Want de vyanden, ook van hunner sijde vuerigh, om den slaghten eynde te brenghen, quaemen recht op hen aenrijden. Maer wierden met

met soo geweldigh een gedonder van 't geschut bejeeghent, dat se, nae een groot verlies van peerden en volk, sijlinx afwecken. Echter tusschen de gierende dellinghen in de naeste duynen doorrijddende, en verder te rugh vlughtende, keerden se weeder op strandt, tot dat se, andermael dicht onder 't geschut genaedert, door Maurits volk weederom, nae een heevighen indruk, op de vlught gebraght wierden. Dus 's vyandts vaenen verdreeven hebbende, braghten se wel haest de regementen te voet aen 't wijken, welker hoofden Sapena en Villars leevende in hunne handen vielen. Van d'ander sijde maekt 's Prinsen onvermoeide dapperheit, de veerdigheit van sijn verresind' oordeel, en eyndelijk sijn gesicht selve den sijnen, terwijl hy niet lijdt dat se ooverwonnen worden, ooverwinnaers. De Spanjaerts, die teeghen den middeltocht voghten dit siende, hoewel gelijk of nogh sterker, verschrikt door den quaeden uytflagh hunner krijgsgesellen, verslaeuwden in hunne voorighe hitte. Ook drukten hen niet alleen de ongemakken die veldtslaeghen gemeen sijn; maer, door Maurits voorsienigheit, meer andere, welker gevoelens scherper nijpt, wanneer, de heevigheit verkoelende, de vreesse het hert bevanghen heeft. Want se hadden niet alleen de son in d'ooghen gehad, maer eenen windt, grooter dan gemeenelijk 's Soomers, henden rook en het sandt in 't gesicht jaeghende, hadt hen 't uytzien benoomen. By hen was wel alle moogelijkheid aangewendt, om die weldaet des heemels op hunne sijde te trekken, maer Maurits hen allerweeghen op 't lijf sijnde, hadt hen niet toegelaeten hunne slaghorde om te keeren. Ongelijk was ook 't gebruyk der stukken geweest. Maurits soldaeten hadden soo weynigh tijds versuymt, dat se elk stuk, geduerende de slag, dartighmaelen hebben afgeschooten; daerenbooven quetsen die op de duynen geplant, en met planken onderlegt waeren, als op een vasten grondt staende, des te gewisser. By de vyandt was 't niet eeveneens geschaepen, en hunne stukken met geene vastigheit ondersteunt sijnde, fakten t'elkens door 't geweldt in 't lossen, en hunne logghe swaerte, soo dat se ten laetsten als in 't sandt verswolghen laeghen. Booven voorsightigh beleidt hadt ook 't geluk den Nassauwers geholpen, sijnde 't vuer in 's vyandt buskruit geraekt, en een geroepe van seeghe voor den tijdt heeft de seeghe in der daedt gegeven. Den Aertshartogh Albertus reedt, soo langh 'er eenighe hoop was, alom door sijne geheele slaghorde, en was ook met die van Diest op den vyandt aengetrokken, het aengesicht ongedekt, om des te bekender ten voorbeelde te strekken: en dus is 't gebeurt, dat een Hooghduytsch soldaet hem, met het punt eener spieffe, in 't oor quetsste. Ook was 'er een die sijn peerdt by den toom greep, maer dees wierdt, door uytsteekende trouwe der gener die hem beschermden, van stonden aen doorsteeken. Ten laetsten is hy, siende nu dat de kans van 't gevecht voor hem gevaerlijk was, uyt de slag gescheyden. 't Is te gelooven, dat hy hadt konnen gevanghen worden, soo 't krijgsvolk dat toen in Oostende lagh, uyt de stadt op den vlughtenden waere uytgevallen: of de gesondene nae Lessinghen, om de brugh te verseecken, hadden darren stant houden: maer deese, ooverblijffelen der neederlaeghe van 's morghens, 't voorleedene indachtigh, en voor 't toekoomende beanght sijnde, waeren onlustigh. Het peerdt echter, waer op den Aertshartogh hadt gereeden, maer toen het was afgeslooft verandert, bekent door sijne suyvere witheit, heeft men voor buyt bekoomen. Den Veldtheer gevlught sijnde, hebben die tot nogh toe met gelijke kans gevoghten hadden, begonnen alle te rugh te deysen, d'aendringhenden de hielen te keeren, en vervolghens wijdt en sijdt sonder orde 't op een loopen te setten, behalven

*Albertus
scheidt uyt
de slag.*

1600. vierduysent Hooghduytsche, die met goede orde weeken. En ook ver-
 suymden d'overwinnaers niet de verstroyde allenthalven door natte en
 ongebaende weeghen sonder draelen te vervolgen. Maer de Prins, nae
 sijne dankseggingh tot Godt, heeft, als 't nu laet op den avondt was,
 eenighe uytgeleese regementen en vaenen uyt sijn leegher afgefondert,
 t'eener verseeckerigh teeghen alle onvoorsiene toevallen der oorloghe: hy
 selfs heeft op de plaets, daer de slaggh geschiede, met de voornaemste
 gevanghenen, sijn avondtmael en nachtruft genoomen, sonder andere ver-
 sterkingh, dan der seeghe. Rondtom laeghen afgeworpe en verlaete
 waepenen, verscheurde leedemaeten, een bebloede strandt en duynen,
 en nieuwe hovelen van lichaemen. Men vindt 'er die willen hier in eenen
 mislaggh begaen te sijn, dat hy niet van stonden aen in de hitte der seeghe
 d'overblijffelen der vyanden vervolght hebbe. Maer de neederlaeghe
 des te vooren geleeden, de matheit der soldaeten, die nae soo langhduer-
 igh een veldtrilagh ook van hongher besweeken, een groot getal gewon-
 de, meenichte van gevanghenen, 't oovervallen van den naeren nacht,
 d'onsekerre weeghen door graften en gebrooke landen, en de schanssen
 tusschen beyden geleeghen, hebben hem afgeschrikt. Doorluchtigh eech-
 ter was de seeghe aldaer veroovert, en welkers gelijke seedert veele jaer-
 en herwaerts niet light te vinden is. De naeukeurigh onderzoekers der
 oudtheeden stelden ter geheugenis, dat omtrent driehondert jaeren daer
 bevoorens Albert van Oostenrijk, slaeghs geraekt met Adolf van Nassau,
 hem 't leeven en 't rijk benoomen hadt, en op dien selfden daggh, sijnde
 den tweeden van Hoymaendt, het noodtlot der beyde huysen verwisselt
 was. Omtrent drieduysent van de vyandt sijn 'er in de slaggh gesneuvelt,
 gaende de neederlaeghe allermeeft oover die van Diest, en werwaerts sy
 de vlught genoomen hadden, waeren de weeghen en de moerassen bedekt
 met lijken. Dogh uyt het seeghastigh leegher wierden gemist omtrent
 de duysent, ongereekent die Ernestus hadt verlooren: ten meerendele
 Engelsche, sijnde de dapperheit van dien landtaerdt uytsteekende geweest,
 en uyt hen in den slaggh gebleeven acht hopluyden, alle d'overighe
 gequetst, uytgenoomen twee. Aldaer heeft men veroovert het geschut,
 en meer dan hondert vendelen en standaerden, veele en aensienlijke
 gevanghenen; Mendosa selfs, die, terwijl de slaggh nogh haechelijck was,
 van sijn peerdt ter aerde geworpen laggh, wierdt gevanghen en alleen
 bewaert: groot was Maurits sorghe voor hem, door meedelijden van
 hunnen gelijken staet, en geheughen hunner maeghschap. Want Hen-
 rik van Nassau, wiens vermoogen certijts in Spanjen groot geweest was,
 hadt uyt dit huys eene gemaeline genoomen. Sapena is aen sijne wonde
 gestorven, nae dat hy Maurits voorsichtigh beleidt hooghlijck geroemt
 hadt. 's Aertshartoghen edelknaepen sijn hem van stonden aen en son-
 der losgeldt toegesonden. Dogh de Afgesondene der Staeten, die in
 Oostende beslooten waeren, hebben noyt daggh in soo groote bekomme-
 ringh oovergebracht: voor eerst hadden die uyt de schansen aen Albertus
 oovergegeeven, en voorts die uyt de neederlaeghe des morghens geleeden,
 ontvlught waeren, eenen geweldighen schrik daer binnen gebracht.
 Nae dat beyde de leeghers in 't gesicht stonden, daecht hen, dat se, nae
 de kans of gints of herwaerts was gehelt, soo ook het wagghele van de
 Republijck aenschouwden. En in deese gesteltenis sijn nu tot gebedden,
 nu tot het ooverweeghen van de verwisselinghen der oorloghe keerende,
 wierdt yder, nae dat hy den hardsten aenraeder dier stoute raedtslaeghen
 geweest was, door 't gevaer allermeeft bewooghen. Maer nae d'uyt-
 koomst hen van die kommer hadt ontslaeghen, en de Prins selfs 's ande-
 ren

*Maurits
 verkrijght
 de seeghe.*

*'t Getal der
 verslaeghe-
 ne.*

*Mendosa
 gevanghen.*

*Sapena
 sterft aen
 sijne wonde.*

*Bekomme-
 nis der Af-
 gesondene
 van Staet
 geduerende
 den slaggh.*

ren daeghs met de gevanghenen en anderen omslagh eener volle seeghe was ingekoomen, toen vervulde vrolijkheit het weesen, en een juychendt welkoom aller monden. Meermaels hadden se hem seegepraelende gesien, meermaels nae 't bewijs van groote diensten: maer doorluchtigh was insonderheit den luyster van dien tijdt, in welke 't heyl van soo veel hoofden en des vaederlandts, de heerlijkheeden van soo uytsteekende seegepraght hem, naest den onsterfelijken Godt, alleen wierden dank geweeten. Dogh de hoovelingen, een loofse soort van volk om twist en oneenigheit te saeyen, hebben voornaementlijk van deestijdt af begonnen de aensienlijkste in gesagh onder de Staeten 's Prinsen grampschap en den lasterlijken naespraek van 't gemeen, ten prooye te worpen; als die, sijnde dappere luyden in raedtgeeven waer 't veyligh is, om hunnen t'wille soo veele gewaepende, en den Veldtheer selfs, in soo groote gevaeren gesteecken hadden. De drie eerste daeghen nae den slag, een groot gewicht tot saeken ten weedersijden, sijn doorgebracht met beraedtslaen, terwijl eenighe raeden Oudenburgh, waer door de wegh tot in 't hart van Vlaendre wierdt gebaent, te herneemen; andere weeder te keeren tot het belegh van Nieupoort. Daer by weederhieldt hen 't weeder, onstuymigh door windt en reeghen, en onbequaem om eenighe aenslaeghen ter handt te trekken: de soldaeten ook waeren naeculijx willigh tot gehoorfaemheit, en, hebbende eerst toen beseft wat gevaeren sy hadden uytgestaen, of bloohartigh, of door de seeghe verwildert. Tusschen hen vielen krakeelen en wonden, om de gevanghenen, welke eenighe uyt ontsagh voor het krijsrecht, of op dat hen 't losgeldt niet ontginghe, trachten te behouden; andere, verbittert om 't verlies hunner krijsgefallen, insonderheit de Schotten, en gelijke snootheden der vyanden voorwendende, sonder eenigh ontsigh omtrent het verbodt hunner hoofden, oopentlijk om 't leeven braghten. Dogh Albertus hierentusschen, hebbende, onaengesien die neederlaeghe, den moedt hervat, versterkte Oudenburgh en andere schansen met besettinghen, en arbeyde, niet verre van Brugghe, om uyt de oovergebleevene naer den slag, of die allerweeghen uyt de grensplaetsen wierden opontbouden, op nieuw een leegher ter been te brenghen. Ook hadden eenighe de vlucht nae Nieupoort genoomen: en nae dat Maurits derwaerts was gekoomen, wierdt hem door de geduerighe strafheit van 't weeder belet het belegh te voltrekken. In welken tijdt eerst vijfhondert, en daer nae tweeduyfent andere, onder 't beleid van Barlotte, daer binnen geraekt sijn; invoeghe, dat se sijn niet alleen maghtigh genoegh vonden om de wallen te beschermen, maer ook meermaelen, en niet ongelukkig, uytvielen. Al't welk Maurits insiende, den twaelfden dagh, nae sijn aankoomst voor de stadt, sijn leegher daer van aftrekt, en eene der schansen, die, om Oostende legghende, tusschen de weyden opgerecht en naer Isabella genoemt is, aenvanght te besluyten, met gelijke swaerigheit. Claude Barlotte hadt sijn ook derwaerts begeeven, en aldaer eenen goeden en sijnen laetsten dienst gedaen, wordende doorschooten met een koeghel. Hy was een man van befaemde stoutheit, een Lotteringer van geboorte, en die eerrijts sijn met wondtheelen geneert hadt: naederhandt, seyde men, was hy, door een niet al te eerlijcke daedt, geraekt in de vriendtschap van Mansfeldt, sijnde hem naergegeeven, dat hy des selfs gemaeline hadt om 't leeven gebraght: maer tot eerampten gevordert, hadt hy sijn dierwijse gedraeghen, dat hy altoos wierdt geoordeelt grootere te verdienen, waer door sijne doot noch droefheit aen den Veldtheer, noch vreughde aen andere, sijne nieuwlinghschap benijdende, gebrek gelae-

1600.

De hoovelingen saeyen haet tusschen de Staeten, den Prins en het gemeen.

De Prins, weedergekeert nae het belegh van Nieupoort, trekt sijn leegher af:

En beleeghert vruchteloos de schanse Isabella.

Barlotte wordt doorschooten.

1600.

Maurits
gaet van
Oostende
i' seyl.

Albertus
houdt een
vergaede-
ringh der
Nederlan-
den, staen-
de onder
sijne ge-
hoorsaem-
heit.

Sijne ree-
denen om
geldt te
verkrijghen.

Antwoordt
der Staet-
ten.

ten heeft. Maurits siende, dat hem, om de beswaerlijkheit der plaetsen, en om dat de vyandt nieuwe krachten hadt ter been gebracht, alle hoop van oorloghen in Vlaendre was afgesneeden, is ten laetsten van Oostende t' seyl gegaen, brenghende van een hacche-lijk geveght, geene andere vrucht, dan glory. Voor sijn vertrek belaste hy de Albertus schansse te sleghen; maer korts daer aen heeft de vyandt die weder opgemaekt. De vloot nu een stuk weeghs voortgefeylt sijnde, darden Spinolâs galeyen d'achterste scheepen, dewijl 't juyft toen heel stil was, aentaften: dogh de windt schielijk opsteekende, hebben se sich ter naeuwer noodt met roeyen geredt, de vloodt hen vervolghende, tot dat de ondiepten hen van den anderen scheydden. Eenighe acnslaeghen van Luidewijk van Nassau in Brabandt sijn sonder vrucht verdweenen; en 't ooverighe des jaers, nogh by naer de helft, is leedigh doorgebracht, hebbende de vyanden onder hen verdeelt, dees de glory eenes gelukkighen veldtflaghs, gene die aensienelijke eere van Vlaendre behouden te hebben. Terwijl Vlaendre midden in den brandt der oorloghe steekt, wierdt tot Brussel een vergaedinghe gehouden, welke Albertus nu bevoorens, naer ouder gewoonte, hoewel een geruymen tijdt achtergelaeten, uyt alle de Staten sijner Provintien hadt beroepen: hebbende sich van hen, die den aerdt der Nederlanders kenden, laeten beweeghen, beleefde seeden en woorden te gebruyken, en, onder schijn van raedt te verfoeken, geldt te verkrijghen. Hy hadt geseght, dat hy met innerlijk meededooghen was ontsteeken oover de onheylen die den volken drukten, dat hy niet begeerde die t'ontveinsen, om se niet te verswaeren, en dat, wen men geraeden vondt die door vrede te geneesen, hy bereydt waere dien te gemoedt te koomen; soo in teegendeel's vyandts halfsterrigheit die weederhieldt, men echter in een beetere saeke niet behoorde te wanhoopen. Dat hy de rijkdommen van Spanjen t'sijnen behoefte hadt, waer uyt hem maendelijk tweehondert vijftigh duy-sent kroonen tot voortsettingh der oorloghe belooft wierden. Maer ook om de krijgstught te herstellen, om den soldaet te doen leeven buyten bedrijf van ooverlast, het billijk waere dat de Nederlanders selve hun best deden in soldyen, om de besettinghen t'onderhouden, uyt te vinden. En dat, aengesien de inkoomsten der voornaemste heergoederen nu voorlangh, geduerende de Françoische oorloghen, verpandt stonden, het reedelijk waere hem en sijne koninghlijke gemaelinne te geeven, waer meede sy de weerdigheit kunnes afkoomsts, den luyster der heerschappye konden handthaeven. Terwijl men op d'ooverighe punten beraedtslaeght, wierdt hierentusschen voor af eenigh geldt verstrekt, om de muytery, die daegelijx meer en meer voortkroop, te stuyten: en de muytelinghen van Dieft ten meereendele korts daer aen in den slag omgekoomen sijnde, begonde men met die van Hamondt te handelen. Maer de Staeten dier Nederlanden sich, by deese gelegenheit, dieper in 't onderzoek van saeken den gemeenen Lande betreffende, inlaetende, versochten te weeten, wat vertrouwen men op de hulp uyt Spanjen stellen konde, wat tot de besettinghen, wat tot den oorlogh te waeter en te lande vereyscht wierdt: insonderheit droughense aen op vrede: dat veele saeken dien van Hollandt met reeden verdacht waeren; dat, teegen de handtvesten en voorreghten, de kasteelen in de Nederlanden bleeven, de vreemdelinghen de voornaemste ampten inhadden; dat verders in die brieven selve, by welke de Nederlanden waeren oovergedraeghen, eenen dwangh gestelt was op den Godtsdienst; de Indien geflooten, en de Vorsten selve, als leenheeren van Spanjen aen dat rijk verknocht bleeven, saeken die ten deele als te hardt, ten deele als

als onbillijk belaekt wierden. Dat sy, soo Koningh Philips deese swaer-
 righeeden weghnam, en hen, met bewillighingh der Vorsten, waere geoor-
 loft met de Hollanders in verbondt te treden, om op de bedinghs punten
 des te grooter vertrouwen te konnen stellen, hoopten, dat in korten de
 volken sich onder eene heerschappy vereenighen souden. Den Aertshartogh
 bewillighde, dat uyt den naeme sijner Staeten Gefanten aen de Staeten
 der Vereenighde Nederlanden gefonden wierden, om de gemoederen
 t'ondertasten. Dies, nae den slag by Nieupoort, op welken tijdt de
 Afgefondene der Vereenighde Staeten, uyt Vlaendre te rugh gekeert,
 sich tot Berghen-op-Soom hadden opgehouden, aldaer sich aengekoomen
 Gerard de Hornes, Graef ven Bassigny, Philips Beningh, en Henrik
 Kodt, Pensionaris van Ypre: sy verfoghten dat een byeenkoomst geleght
 wierde, om daer in de middelen tot herstellingh der eendraght te berae-
 men: veel wierdt 'er ten weetersijden gesproken van haet teegen den
 oorlogh, voor de vrede, en de gemeene behoudenis der Nederlanders.
 Van de sijde der Vereenighde Nederlanden wierdt geseght: *Hen niet
 aengenaemer waere, dan dat Nederlandt wierdt gesuyvert van 't uyt-
 heemsch gespuys, dat aldaer was toegevloeit; dat se ten dien eynde hen
 alle onderstant en hulpe beloofden. Dat, wense sich in hunne vryheit
 wilden herstellen, weeghens den Godtsdienst geen geschil sich soude.
 Wijders, dat sy niet konden sien, wat uytkoomst van de onderhandelingh
 men sich voorstelde: want wat vrede soude men konnen hebben met de
 Spanjaerts, die selfs met hen die buyten oorlogh bleeven geenen vrede
 hielden? Dat ook d'Aertshartoghen, door voorwaerden den Nederlan-
 ders schandelijk, aen den Spanjaert verknoght bleeven: aen hen de Bra-
 banders, de Vlaminghen en d'andere Staeten: wat kracht soude dan heb-
 ben een verdragh gemaekt met hen, die, onder heeren, onder kasteelen,
 onder een baldaedigh krijgsvolk leevende, geen meester van sich selven
 waeren? Sy wederom: dat hun oogmerk was tot vrede, niet tot
 afval te arbeyden: en ook niet billijk, sich van d'eene sijde t'ontwaepenen,
 terwyl d'andere gewaepent bleef: maer dat de Vorsten souden van weerde
 houden, al 't gheen de Staeten onderlingh verdraeghen hadden. Deese
 reedenen gesproken en gehoort sijnde, treden de Provintien der Aerts-
 hartoghen, oordeelende dat men de hoop tot vrede met Hollandt
 moeste ter sijden stellen, tot een ooverslagh van de lasten der oorloghe:
 en nae dat 'er langh betwift was, hoe veel elke Provintie soude opbreng-
 ghen, dewijl den ouden voet, beraemt in de Françoische oorloghen,
 om 't veranderen van de krachten der Provintien, en om 't voeren der
 waepenen op andere grensen, niet te houden was, belooven se, der
 sacke ten laetsten eens geworden sijnde, uyt de belastinghen, gestelt op
 de haertdsteeden en andere, driehondertduysent guldens ter maendt,
 ingewillight als voor 't aenstaende jaer, maer welke echter ook op de
 volghende gebleeven is. Dat yder de soldyen der besettinghen in den
 sijnen soude aftrekken, dat de burghers niet souden gedwonghen worden
 den soldaet yets te verschaffen, dat de helft der krachten, en de voogh-
 dyschappen der steden souden bestaen uyt Nederlanders, en het bewint
 der geldtmiddelen blijven by de Staeten, heeft den Aertshartogh ten
 deele afgeslaeghen, ten deele, hoewel hy hen hoop gegeeven hadt, niet
 gehouden. Ook baerde in veelen misnoeghen; dat Henrik Gusman
 brieven uyt Spanjen braght, waer in de Koningh die Staeten nogh als de
 sijne aensprak. De selve, willende, nae 't voorbeeldt van Spanjen, dat
 onderzoek gedaen wierde op de boeken der kooplieden, of yemandt ree-
 keningh met de Hollanders hadt uytstaen, of in de maetschappyen op
 d'In-*

1600.

's Aertshar-
 toghen Ge-
 fanten han-
 delen tot
 Berghen-op-
 Soom met
 d' Afgeson-
 dene der
 Vereenighde
 Landen van
 vrede.

De Bondt-
 genooten
 verklaren,
 dat 'er, ten
 sy den Span-
 jaert alle
 gesaghe be-
 noomem, en
 't uyt-
 heemsch
 krijgsvolk
 versonden
 worde, geen
 vrede te
 maken is.

De Staeten
 der Neder-
 landen,
 wankoopende
 aen de
 vrede met
 de Vereen-
 ighde Staeten,
 vinden
 nieuwe be-
 lastinghen.

Hun mis-
 noeghen oo-
 ver 's Ko-
 ninghs brie-
 ven.

1600. d'Indien geldt verstrekt wierdt, moest sulx, door 't teegenstreeven van Antwerpen, laeten steeken. Wreeder handelden de Duynkerkers dit pas, dan oyt te vooren. Albertus hadt belast de Hollanders, gelijk den handel, soo ook de visschery te beneemen, waer uyt behoefte of muystery te volghen stonde. Sy, door de straffen aen veelen der hunne verbittert, hadden 'er hunne eyghene gramschap by gevoeght. Dies sy deese slagh van weêrloos volk (en de meeste visschers belijden eenen Godtsdienst, die 't ongeoorloft acht geweldt door waepenen af te keeren) hebbende hunne schepen in de grondt geboort, of in brandt gesteecken, sommighe van hendaer in vast genaeghelt, door een langhsaeme vreesse en gevoelen des doodts het leeven benaemen: en se waeren nu soo maghtigh op see geworden, dat se de schepen, de visschers tot beveylighingh bygevoeght, somwijlen bespronghen en weghsleepten. Maer wanneer nu al de maght van Hollandt was uytgelopen, hebben eenighe, gevanghen sijnde, hunne onmenschelike wreedtheeden met de doodt geboet; andere in hunne bekende schuyllhoeken de vlucht genoomen. Den Ammiraal Wakkene selfs met ettelijke schepen den vyandt, die hem vervolghde, door de hoofden ontweeken sijnde, is in Biskaejen aengekoomen; en, nae dat hy op de kust van Bretagne hadt gerooft, en korts daer aen veelen van sijn bootsvolk door behoefte verlooren, ook selfs gestorven, of door siekte, of om dat de Spanjaerts hem versmaadden. Teeghen de galeyen van Spinola wordt, om by alle weeder en windt te vechten, een galey, den Hollanders te vooren onbekent, tot Dordrecht gebouwt, en voorsien van geschut en roeyers: waer toe men eerst op soldy aengenoomene, en naederhandt gedoemde om hunne schelmstukken, gebruykte; om dat de gewoonte der Christelike Godtsvrucht niet gedooghde, gevanghene in den oorlogh tot sulc eene slaevernye te perssen. Eenen raedt die om sijne uytsteekende vruchten is goetgekeurt: want deese alleen heeft by effene see veele van 's vyandts schepen aengetast en op de vlucht gedreeven, herneemende een schip, dat by hen wierdt meêgeschort. En de stoutheit heeft in korten soo geweldigh toegenoomen, dat de Hollandtsche roeyers, versterkt met weynighe floepen, in eenen nacht daer toe uytgekoosen, tusschen de schansen van Brabandt en Vlaendre, in alle stilte de Schelde oplopende, en tot onder de wallen van Antwerpen doorgevaeren sijnde, een schip, dat drie laeghen hoogh geschut voerde, en seeven kleyndere, eerst onbekent, en vervolghens met geweldt, en 't needermaeken der verdaedighers, weghsleept hebben. De stadt, door 't geschreeuw ontwaekt, op de wallen toeloopende, heeft haere schaede en schande, sonder die te kunnen wreken, aengesien: want d'ooverwinnaers sijn onbekommert, en beladen met buyt, vertrokken, nae dat se het bekende lietjen, tot lof van Willem, Prins van Oranje, niet sonder toegeneegenheit der burgeren, sikh der voorighe tijden erinnerende, op de trompet hadden uytgeblaesen. Groote hoop hadden die van Hollandt op 't eynde deeses jaers geschept uyt den Françoischen oorlogh, trekkende Henrik met een leegher teeghen den Hartogh van Savoyen, die aen den Spanjaert, door de kinderen geteelt by sijne suster, verbonden, wierdt gelooft, dat, sonder sijn meêweeten, niets soude darren onderneemen. d'Oorsaeck der waepenen was Saluzze, landtstreck in d'Alpische geberghten, voerende den tijtel van Marquisaet, 't welk de Savoyaert Vrankrijk, quijnende aen binnelandtsche beroerten, hadt ontnoomen. De Paus, by den pays van Vervins, tot scheydtsman gekooren, hielt het vonnis sleepende, tot dat, op 't aenhouden van den François, de Savoyaert selfs tot Parijs by den Koningh quam, en, sijne voornaemste bewintsluiden

Wreetheit der Duynkerkers teeghen de Visschers der Vereenighde Landen.

Die gevanghen sijnde gestraft worden.

Tot Dordrecht wordt een galey gebouwt.

De Hollanders haelen 's vyandts schepen tot van onder de wallen van Antwerpen.

Oorlogh tusschen den François en den Savoyaert.

luiden van staet heymelijk omgekost hebbende, hem door minnelijk in-
volghen en beloften ter needer sette: dan 't volbrengden der selver ten
bestemden daeghe haeperende, seght Henrik hem den oorlogh aen, en
bemaghticht geweldigherhandt eenighe steeden en kasteelen in Savoyen.
Fuentes, voor deesen Landtvooght in Nederlandt, en thans van Milaen,
hierentusschen eenen schoonen hoop troepen by den anderen trekkende,
gaf dit Italien, en alle volken rondtom, geen kleyn vermoeden, dat
de Spanjaert eenen nieuwen oorlogh smeede: gemerkt selfs aenslaeghen,
van deese kant op eenighe kasteelen der Venetianen, van gene, op de
stadt Mets, quaemen uyt te barsten. Maer de waepenen in Savoyen
wierden wel haest door 't treffen van pays ter needergeleght, sijnde ver-
draeghen, dat in plaets van Saluzze aen den François soude worden oover-
geleevert 't graeffschap Bressè, op de grensen van 't Lionnois, in 't welk
een brugh oover de Rhosne leght, daer bygevoeght deese uytfluytingh,
dat het den Spanjaert geoorloft bleeve, sijne troepen oover die brugh in
Bourgonjen en Nederlandt te geleyden. Koningh Henrik, om sijn rijk,
nae vrede van buyten, en 't dempen der geschillen oover den verschey-
den Godtsdienst, op billijke punten, van binnen, door een seekeren
erfgenaem te vesten, verkrijght van den Paus sijne echtscheydingh van
Margarete van Valois, die al voor langh niet wel van hem besint, in geen
goedt geruchte, en, mits 't verloop haerer jaeren, nu onvruchtbaer was,
en trouwt met Maria de Medicis, doghter van wijlen Francisco, groot
Hartogh van Toskanen, Prinçesse beroemt in seeden, en die den vers-
schen haet van den naem der Medicis onder de Françoisen, door de
sachtsinnigheit van een vreedtsaemen aerdt beloofde te sullen uytwissen.
De selfde hadt al te vooren sijne vriendtschap met Engelandt door een
nieuw verbondt bevesticht, ingevolghen van 't welk de ongebondenheit
der seeroovers, door 't stellen van borghen, en andere billijke weeghen
van reghte, soude beteughelt worden.

1600.

*Die haest in
vreede eyn-
dicht.*

*Henrik,
hebbende
Margarete
van Valois
verstoeten,
trouwt met
Maria de
Medicis.*

HUGO DE GROOTS
HISTORIEN
 der
NEDERLANDTSCHES
SAEKEN.

TIENDE BOEK.

INHOUDT.

Loet vermeestert Krakouw. De Vereenighde Staeten straffen de Duynkerkers. Vruchteloos en slagh op Vlissinghen. Muysterij onder Albertus krijgsvolk. Maurits brenghet Rhijnberk en Meurs onder gehoorsaemheit. Albertus beleeghert Oostende; de Vereenighde Staeten's Hartoghenbosch. Rampsaeligh eynde van Essex. De Spanjaert sendt vruchteloos hulp aen de weerspannelinghen in Yerlandt. Vaert van Olivier van Noordt.

1601.

DE krachten teeghen 't eerste jaer der nieuwe eeuwe herstelt en versterkt scheenen swaere en langhsaeme aenslaeghen te dreyghen: gemerkt de Veldtheeren sijn eenen geruymen tijdt met wat yder moght in den sijn hebben te bespieden, en elkanders voorneemens uyt te vorschen, sonder yets te verrichten, stil hielden. De Winter en de geheele Lente wierdt doorgebracht in schalkheeden en rooverijen, aler het wederhoude geweldt der oorloghe met des te grooter kracht quam uyt te barsten. Strax in 't begin wierdt seker soldaet, een Brabander van geboorte, door 't bepraeten der Jesuiten en geldt gewonnen, om Geertruydenbergh, door een loofse vondt van ettelijke gevanghenen daer binnen te brenghen, den vyandt te oopenen, voor 't uytvoeren van sijn schelmstuk, oopenbaer en gevanghen. Weynigh tijdts daer nae hebben Maurits ruyters, niet seer sterk in getaele, in 't landt van Limborgh, by verrassingh ingenoomen seker kasteel, wederkeerende met buyt en gevanghenen. Na 't kasteel Krakouw, geleeghen in 't gebiedt van Meurs, en met de stadt en de heerlijkheit, door gifte der laetste Graevinne, aen Maurits gekoomen; maer van Salentijn, Graef van Ysenborgh, dien 't Parma hadt oovergeleevert, tot die tijdt toe gehouden, wordt, om het te bemaghtighen, gefonden den Ritmeester Kloet, die, met driehondert peerden en eenigh voetvolk, derwaerts rukt, tot oover Wachtendonk. Dulken, steê-

steêvooght voor den Aertshartogh binnen Straelen, een steedtjen niet verre van daer, hier van gewaerschuwt, en met oover de vierhondert voetkneghten, en weynigh peerden, in stilte sijnen vyandt naetrekken- de, oovervalt hem onvoorziens by duysteren. En nu reets hadt hy 'er dertigh gevanghen, en eenighe neederghemaekt, alear d'ooverighe, door 't getier verwitticht, sijn hebben konnen in slaghorde stellen. Dogh door een naeuwe straet te rugh getrokken sijnde, tot op de vlakke heyde, is Kloet, die, eenen anderen wegh omrijdende, hem onderschepte, op den sijnen aengevallen; hy, swakker in ruytery, een hofsteede ingenoo- men hebbende, wierdt tot oovergaeve gedwonghen. Nae dien seeghen sijn tot het volvoeren van sijnen last spoedende, vindt hy, dat men, volgens 't bericht der bespieders, oover de graft van 't kasteel, die ver- slymt was te bijten, gaen konde; dies hy de poort door een mortier om verre worpt, en de besettingh uyt drijft. Met de soldaeten van Hammondt hadt Albertus dus verre gehandelt, dat se, hunne plaetsen binnen 's landts in- ruymende, het steedeken en 't kasteel Weerdt souden besetten; waer uyt hen delanden van Luyk en Gulik tot rooven oopen stonden, daer oover voorwaer de naebueren sijn ten hooghsten beklagghden. Maer hunne mee- nighwerpe besendinghen en klachten wierden sachtjens ter sijden gestelt, om dat nu voor langh een soort van winst bevonden was, onder voorgeeven van muytery, op eens anders kosten den oorlogh te voeden. Dus wierden ook d'ingesetenen des landts van Kleef gequelt door de besettinghen van Rhijnberk en Gelder, waer by tot swaerder last dier onschuldige vol- ken quam, dat die van Hollandt hen opleyden gelijke sommen geldts, als andere hadden getrokken; bybrenghende, dat het den Staet eeven eens was, of se 's vyandts middelen uyt vryen wille, of uyt mistrouwen hunner krachten stijfden. Gehoort sijnde, dat 'er in Spanjen wierdt gearbeidt, om een vloet in see te brenghen, en om dat de ongebonden- heit der Duynkerkers op see meer en meer aengroeyde, is 'er een grooter getal scheepen dan naer gewoonte in den Ocean gesonden: en des onae- gesien vindt men seeroovers, die, in 't gesicht van Schevelinghen, een dorp op de Hollandtsche kust, nae by den Haeghe, de gevanghenen uytsetteden, en 't losgeldt ontfoeghen. Maer deese korts daer aen door visschers pinken, heymelijk voorsien van gewaepende, omringht sijnde, hebben hunne stoutheit met de gewoone straffe geboet. Ook sijn in de haeven van Duynkerken gesonden scheepen, gevult met steenen, om den mondt te stoppen: maer t'elkens als de see was afgeloopen, wierdt het hout door d'inwoonders met bijlen aen stukken gehakt, en de baeren met de vloet weeder opdringhende hebben alles wegh gespoelt. Dogh de koopvaerdyscheepen nae Engelandt gesonden sijn Spinolâs galeyen ten prooye gevallen, nae dat het oorloghschip, tot geleyde der andere, een langhe wijl, niet sonder verlies der vyanden, slaeghs geweest, en ver- volghens 't vuer daer in geworpen sijnde, verbrandt was. De selfde had- den gehoopt Vliissinghen aen te tasten, en daer toe van binnen omge- koft, die de stadt souden in brandt steeken. Maer een der vloekverwan- ten, dien siek sijnde de naekende doot tot berouw gebraght hadt, sijn belijdenis voor den Predikant doende, is den aenflagh ontdekt en gestraft. Hierentusschen reesen onder 't krijgsvolk van Albertus nieuwe muyte- ryen. Die van Antwerpen hebben 't bootsvolk, dat de Schelde beset hielt, met een gedeelte hunner soldyen ter needer geset. De Waelen, geleght in de schansen om Oostende, welker verwoetheit tot dootslaen of quetsen hunner Ooversten was uytgebarsten, wierdt meerder ingewil- light, om dat se door beloften der Hollanders tot verwisselingh van party

1601.

*Kloet ver-
meestert het
kasteel Kra-
kouw.*

*De Span-
jaerts en de
Hollanders
persien den
naebueren
gelijkelijk
geldt af.*

*De Veree-
nighde
Staeten
straffen de
Duynker-
kers.*

*Vruchtloo-
sen aenflagh
op Vliissin-
ghen.*

*Muytery on-
der Alber-
tus krijgs-
volk.*

1601. getroot wierden. Verwillight hunne befettinghe te ruymen, sijn se verleght binnen Winoxberghen. De Vereenighde Staeten, nae dit beloop van saeken; door 't schoorsteengeldt, met volk uyt Engelandt, en daerenbooven met penninghen uyt Vrankrijk gestijft, maekten wederom ooverlegh omeenen tweeden toght in Vlaendre te doen. Maer aengesien al de hoop was in de veerdigheit, en dienthalven alvoorens noodtsaekelijk den vyandt van daer te trekken, vondt men geraeden d'uyterste grensden den oorlogh te dreyghen. Maurits dan het krijgsvolk voor uyt gefonden hebbende, komt, als waere het ter bruyloft van Luidewijk van Nassau met de weduwe des Graeven van den Broek, tot Aernhem: en trekt, sonder sijn op te houden, in allerhaest, niet oover de hondert vendelen voetknechten, en dertigh vaenen ruyters, nae Rhijnberk; dat toen tot steêvooght weeghens den Aertshartogh hadt, Hieronymo Lopez: en dees daer binnen omtrent drieduysent soldaeten, Waelen, Italianen, Hooghduytschen en bootsvolk: leevensmiddelen genoegh, sesendertigh stukken geschuts, en werken, seedert Mendosa, geholpen door de pest, de stadt hadt ingenoomen, tamelijk versterkt. En terwijl Maurits, volghens sijne gewoone voorfichtigheit, sijn beschanst teeghen geweldt van buyten, doet Louis Bernardo d'Avila, die te vooren niet onervaeren, boovendien nogh onlanghs door 't voorbeeldt van Bommel hadt toegenoomen, werken buyten de graft opworpen: daer binnen trekkende plaetsen om beesten te weyden: naerdemael hy van sout, om vlees in voorraedt te bewaeren, ontbloot was: sijne scheepen stak hy selfs in brandt, om 'er den vyandt geen dienst van oover te laeten. Dogh de Prins strekte de vloot, die hy met sijn gebraght hadt, ten deele langhs den Rhijn tot Keulen toe, en belaste d'ooverighe by sijn te blijven. De weerd, die voor de stadt rondtom door den stroom bespoelt wordt, voorsien met een kleyne schanse, en op 't eerste lossen van 't geschut verlaeten sijnde, versterkt hy met nieuwe werken, en hecht dien door brugghen ten wederzijden aen den oever. Daer nae allerweeghen, waer hoop van toegangh was, waghden bestelt sijnde, slaet hy sijn leegher needer op drie plaetsen: d'eene op de hooghte, besijden de stadt, nam hy t'sijnen eygenen gebiede; booven de stadt, den Rhijn af leegherde hy Ernst van Nassau; in 't midden den Kolonel Gistelles; en belast insonderheit op twee plaetsen teeghen de buytewerken der stadt door loopgraeven te naederen, met sterke waghden rondtom, om dat de werken door meenighvuldighe uytvallen becommert wierden. Den eersten uytval van duysent of meer mannen is geschiet aen de Casselpoorte, dien de Françoisen hebben te rugh gedreeven, onder 't beleidt des graeven van Chastillon, jongelingh, die, sijn edelmoedigh quijtende, een eerlijke wonde daer van weghdroegh. Dit echter heeft den beleegherden niet afgeschrikt, van, des onaengesien, ook uyt de selfde poort, en uyt die op den wegh nae Santen, meermaels uyt te vallen, niet sonder eenighe schaede, wanneer se hen onverwaght op den hals quaemen, maer onderstandt uyt de naeste leegherplaetsen toeschietende, wierden se terstont nae binnen gejaeght. De saeken dus staende, heeft de tijdingh, dat Oostende door Albertus wierdt beleeghert, niet weynigh swaerigheits gebaert: want het begonnen werk te laeten steeken, was de eere te nae, en het te voltrekken, teeghen werken van binnen soo sterk beset, en de toeganghen te bewaeren, daer de velden alom moeraffigh en bedrieghlijk waeren, kon, sonder groote troepen, niet geschieden. Daerenbooven Veer, wien de Staeten de steêvooghdyschap van Oostende hadden toegeschikt, wegherde dien last, ten waere men hem sijne twintigh vendelen Engelschen,

een

De Vereenighde Staeten beraedtslaen oover eenen tweeden toght in Vlaendre.

Maurits beleeghert Rhijnberk.

een aensienelijke maght des leeghers, liet met sich neemen, 't gheen hem wierdt toegestaen; en de Prins in plaets van deese andere waghende, voer voort het werk te vorderen. De beleegherde onderwijlen verdeelden hunne levensmiddelen, en begonden door booden en vueren van den toorn ontfet te verfoeken: de booden wierden onderschept. Uyt de stadt Gelder gaf men hen eenighe hoop door vuerteekenen. Den Aertshartogh hadt wel den graef van den Berghe, met geen geringhe maght, tot ontfet gefonden; en ten dien eynde waeren de karren der naebuere aengehouden: dogh men veranderde van beraedt, 't sy om dat, door uytsteekende konst des Veldtheers, door de beschanssinghen niet was heen te breeken, 't sy om dat men dienstigher oordeelde 's vyandts leegher aldaer op te houden; op dat Oostende des te traegher wierde te hulpe gekoomen. De loopgraeven tot aen de wal van de halve maen aen de buytewerken gebraght sijnde, en deese ondermijnt, lokt Maurits; door 't worpen van vuerballen en 't vertoonen sijnes leeghers in slaghorde, derwaerts de beleegherde, die, in grooten getaele toevloeyende, door 't geweldt van 't begraeve buspoeder sijn opgevlooghen. Die greeet stonden om de bresse te bemaghtighen, hebben de plaets ingehouden, hoewel de vyandt, niet langh daer nae weedergekeert, heftigh op hen instorte. d'Overighe buytewerken sijn in korten door gelijke krijgslift, of door geweldt, ingenoomen, eenighe uyt vreesse verlaeten, en de galeryen aen de Casselpoort strax tot oover de graft gebraght sijnde, waeren de beleeghers tot onder de wal der steede doorgedronghen, 't welk de beleegherde vreesfende, en om dat 'er voor de meenichte hunner gequettsten geneesmiddelen te kort schooten, tot verdragh gekoomen sijn, des te tijdelijker, om voor de ooverloopers, die 'er veele binnen waeren, 't leven, voor alle andere eenen eerlijken uyttoght te bedinghen. Aengenaem was deesen aenwas infonderheit den ingeseetenen van Ooveryssel, die de brandtschattinghen, tot nogh toe aen den vyandt, uyt vreesse voor invallen, opgebraght, terstont geweyghert hebben, belastende de huisluyden sich te waepenen, en, op 't kleppen der klokke te hoop te trekken. 't Beleggh, begonnen ter halver Soomermaendt, is geeyndicht op 't uytgaen van Hoymaendt, als nu Oostende reets vijftwintigh daeghen door de maght der Spanjaerden was bespronghen. Maer aler de Prins met sijn geheele leegher aftrok, heeft hy de stadt Meurs, hem gelijk wy geseght hebben, geschonken, onder sijn geweldt gebraght, verjaegende de haeneveederen, daer ingeleght door den Vorst van Kleef, die dat gebiedt, door 't uytsterven der erfgenaemen, op den tijtel van leen aen hem vervallen, naederde. Maer hem wierdt in teegendeel te last geleght, dat hy selfs door veele misdrijven de reghten van schutsheer hadt geschonden. Oostende, welkers beleggh, 't vermaertste feedert veele eeuwen, en als eenen besonderen oorlogh, ik nu verhaelen sal, een woonplaets, daer de visschers tusschen Sluys en Nieupoort sich hadden ter needer geset, besloegh in voortijden maer een geringh gedeelte der Vlaemsche kust. Men heeft begonnen haer met poort en paelwerk te besluyten, ten tijde wanneer de eerste beginselen der burgerlijke beroerten, en de sterke rooveryen op see, de landen alom met schrik vervulden. Nae dat, door de Gentsche pays, de moogenheit der Staeten hadt kracht gekreeghen, heeft se sich in het verbondt begeeven, en is volstandigh daer by gebleeven. Eerlangh daer nae, toen Parma, die sich, door 't verooveren van Nieupoort en Duynkerken, hadt ontsaggelijk gemaekt, dit beleggh moest laeten steeken, en la Motte naederhandt, die reets een gedeelte der stadt hadt ingenoomen, daer uyt gedreeven wierdt, heeft

*Rhijnberk
wordt
oovergegeev
en,*

en Meurs.

*Beschrij
vingh van
Oostende.*

1601. se s'gh befaemt gemaekt, en sorghe t'haerer versterkingh doen aenwenden, die vermeerderd is, nae dat Sluys verlooren, en op de kust van Vlaendre, behalven Oostende, niets ooverigh was. Van voorens teeghen de stadt, daer se s'gh ten Noorden uytstreckt, slaet de vlakke see. Ter linker sijde, die nae 't Westen gekeert is, maekte het stroometjen Iperlee, dat eertijts in see liep, eene haeven; maer die, gelijk alle andere in Vlaendre, by laegh waeter, geene scheepen voeren konde; nu hebben de werken het stroometjen afgesneeden, blijvende de haeven. Het gewest, dat s'gh ten Oosten wendt, was in voortijden door de Sandduynen hoovelachtigh, dan is naederhandt gesleght, op dat de naeby geleegene hooghten, den vyandt niet te veel voordeels gaeven. Dus alle teegenstandt weghgenoomen sijnde, is de see oover de vlakke, naest aen de wallen, doorgebrooken, mackende een Gueule wel hondert voeten breedt, welkers diepte, met het weghspoelen der sanden, doorgaens heeft toegenoomen: by hooghe vloedt is se een grondeloose kolk, en selfs wanneer de see is afgeloopen, blijft 'er oover de twee spieffen waeters: alleen in 't inkoomen is se wat ondiep. Al 't ooverighe landt, dat s'gh van achteren ten Suyden uytbreidt, met meenighvuldighe slooten doorsneeden sijnde, wordt ooverstroomt door de see, die opvloeyende het landt wel duyfsent en meer schreeden blank stelt. By soo groote voordeelen der naetuere hebben s'gh gevoeght de werken, eertijts ruw; maer die men, soo veel de plaets konde lijden, nae de vestkonst heeft begonnen op te maeken, toen Albertus, nae 't verooveren van Kalis en Hulst, seeghaftigh wederkeerende, haer met beleggh, uytgestelt tot op dees tijdt, dreyghde. 't Gheen de oude stadt genoemt wordt, thans niet anders als eene ydele plaets van landt en waeter, op see uytfiende, hadt buyten de wal van Oostende de kust beset met vijf besondere bolwerken. Een graft van daer rondtom de nieuwe stadt loopende, en opgestopt door sluysen, scheydt hier ook twee wallen van den anderen: de binnenste heeft acht uytsteekende bolwerken, waer op de buytenste met acht gelijke bolwerken speelt; daer de stroomen langhs heen vloeyen, was 't gebouw lichter, maer van achteren een vast en swaer werk, en een nieuwe graft daer tusschen koomende, mackte als een drie dubbele wal. Hier is den omtrek van de stadt omtrent een half uere gaens. Aen d'oover sijde waeren nogh besondere en afgescheydene werken, die, soo den noodt perste, sonder naedeel der steede, konden verlaeten worden. Een der selver was oover de Gueule, aen 't eynde der reghter sijde, beset met paelwerk: andere in 't velt van achteren teeghen de wallen aengehecht, of door een kleyne scheydingh, en 't tusschen koomen van waeterkuylen, afgesneeden. De Vlaemingen, verdrietigh oover de strooperyen, waer door 't geheele landt wijdt en sijdt wierdt uytgeput, en ondervonden hebbende de eyndeloose kosten van seeventien schansen, met welke Oostende toen beslooten was, de swaere en weynigh min dan vyandtlike ongebondenheit van 't krijgsvolk, en dat door de onlanghs begonne muytery hunne trouwe verdacht was, baeden den Aertshartogh onophoudelijk niet langher te dulden, dat de aensienlijkste provintie sijner heerschappye door een eenigh gedeelte onnut bleeve. Ook ontbraeken 'er geene, die hem daer van afraedden en voorseyden, dat het aentasten eener steede, gevest door soo geweldighe werken, en voor welke de vlakke see oopenstont, niet een beleggh, maer een onnut ophouden van 't leegher sijn soude. Maer de hoop en de beloften der Vlaemingen, hem geweldighe sommen geldts aanbiedende, als ook 't blijven hanghen des vyandts voor Rhijnberk, eene gelegenheit die niet diende verwaerloost, hebben swaerst gewooghen:

ghen: insonderheit naerdien 'er hierenbooven nieuwe troepen uyt Italien en Spanjen, onder 't beleid van Trivultio en Braccamonte, waeren oovergekoomen. Dus op den vijfden van Hoymaendt Frederijk van den Berghe ter reghter, en strax nae hem Jeronymo de Monroy ter linkerzijde der steede needer slaen, eerst heel nae by, maer 't schieten met grof geschut genootsaekte hen verder af te wijken. Dat pas was daer binnen steêvooght Charles van der Noot, voorsien van genoeghsaeme lijftoght en alle oorloghs-behoefte, daertoe met eenentwintigh vendelen: by welke, op d'eerste tijdingh des beleghs, is gekoomen het regement gefonden onder Uchtenbroek: en de dapperheit der besettelinghen heeft sich van eersten af geoopenbaert door eenen geweldighen uytval, waer in voornaeme hoofden, en onder die Monroy, behalven oover de vijfhondert gemeene soldaeten, sijn gesneuvelt. Nae dat François Veer, met het opperbewindt, was in de stadt gekoomen, met de soldaeten van sijnen landtaert, welker getal door nieuwgeworvene uyt Engelandt wierdt versterkt, vondt men van stonden aen geraeden alle de buytewerken der stadt te besetten, en schansen verder uytwaerts op te worpen, welker eene, nogh nieuw, en bewaert met veertigh soldaeten; den vyandt ingenoomen heeft. Wijders den beleggher van achteren de stadt afgedreeven sijnde, drongh meest aen op de linker zijde. Hy heeft eenen dijk geleght door de verdronke landen, eene nieuwe konst, welker lof hem toekomt; gelijk meest alle d'andere werken, onlanghs gevonden, door 't vernuft van Maurits en de Hollanderen sijn aen den dagh gekoomen. Sy bonden rijsbossen van twintigh voeten lenghte, en een weynigh grooter in omtrek, doorvloghten met steenen, om door hunne swaerte 't waeter des te vaster op te stoppen, dicht aen den anderen. Deese wierden wrosten genoemt: die, allengskens naeder gebraght, en geweldt van grof geschut daer booven opgeplant sijnde, de scheepen 't gebruyk der oudehaeven benoomen hebben. Maer uyt de Gueule, die wy geseght hebben aen d'ander zijde te vloeyen, is, mits het doorsteeken van eenen dijk aen strandt, een vaert afgeleydt, die van stonden aen binnen de wallen door de stadt loopende, naederhandt een sekerer en bequaemer haeven gegeven heeft. Hier quaemen binnen, hier liepen uyt meermaels hondert scheepen t'seffens, die gequetsten uyt, geschut, hout, leeftoght, en al 't gheen 'er teeghen d'ongemakken des hemels, of vreesse voor siekten, wierdt vereyscht, inbraghten. Al 't welk 't van verre en onseker schieten der vyanden, hoewel hunne stukken op hooghten geplant stonden, geensints heeft konnen beletten, 't gevaer soo selden treffende, dat meenigte van menschen, alleen nieuwsgierigh om 't beleggh te sien, derwaerts voeren. Onder de uytheemsche Heeren hebben den Hartogh van Holsteyn, broeder des Koningshs van Denemarken, en uyt Engelandt den Graef van Northumberlandt deese plaetse, daer geenerhande krijgsvonden niet vuerigh aangewendt sijn, met verwonderingh besighticht. Dies het vinnigh schieten met kanon gestaekt sijnde, sakken met sandt gevult en steenen in de diepte, om die te vullen, geworpen wierden, hoewel vruchteloos, door dien de snelle drift des waeters d'overhandt hadt. Als de hoop om den toevoer af te snijden uyt was, benaeuwde Catrice, die in 't Westen 't bevel hadt, door 't aenvoeren van werken, en heftigh schieten de sterkten der steede aen dien oordt. Drie deeser sterkten, nae by den anderen, wierden met haere krijgsbenaeminghen genoemt het Ysere-verken, Helmondt en de Sandtbergh. De Sandtbergh, die voor deesen in d'oude stadt, een gedeelte der duynen, saemengehoopt door 't opgeworpen sandt uyt see, geweest was, en, alle andere gesleght sijnde,

1601.

*Albertus be-
leeghert
Oostende.*

*Veer Steê-
vooght ge-
maekt.*

*Verhael des
belegghs.*

de

1601.

de eenighe hooghte gebleeven, hadt in 't ronde twee bolwerken, 't een booven 't ander, en daer om meer andere werken, om dat hier uyt het weekste der steede beschermt wierdt. Op deesen heeft de vyandt sulck een meenighe van koegels geschooten, dat hy geheel eenen yferen bergh geleek, en echter met weynigh vruchts, nae soo onnoemelijke kosten: want de breuken wierden lichtelijk weder opgemaakt, en de plaetse der dooden of gequetsten vervult met versche. Onder de weghgenoomene door 't geschut is geweest den jonghen Heere van Chastillon, Kolonel der Françoisen, soons-foon van dien grooten Ammirael Coligny, en die ook van de dapperheit sijns grootvaeders niet ontaerde. Den Ridder Veer selve, om sijn van sijne wonde te doen geneesen, uyt de stadt getrokken sijnde, is in Zeelandt forghvuldigh herstelt, en te rugh nae sijn bewindt gekeert. Ook hebben diergelijke onheylen den beleggher niet verschoont: maer binnen weynigh daeghen sijn de Kolonellen Catrice en Bracamonte gesneuveld. d'Inwoonders, om sijn, soo veel moogelijk, teeghen 't gevaer der koegelen en vuerballen te redden, hadden doorgaens in de stadt aengevoert, en, nae 't fatsoen van mueren, opgeworpen swaere hoopen aerde. Dogh grooter vreesse was 'er, dat de vyandt, nu met sijne loopgraeven soo seer genaedert, de halve Maene aen de see kant moght bestormen. Derhalven wierdt den dijk, gemaakt om de see te stuyten, doorgesteeken, eenen raedtflagh die vry bedenkelijk viel, maer diens uytkoomst den Spanjaerts is teengevallen, welker begravinghen en rijstoorens, wanneer de windt de baeren opjoegh, vry verre onder waeter liepen, werdende door waghten genootsaekt te vlughen op hunne baeteryen, diese daer omtrent, om 't geschut te draeghen, hadden opgereght. De see dus ingelaeten liep rondtom Oostende, en maekte 't als een eylandt: doende somwijlen ook schaede aen de stadt; maer door paelwerk, steenen, en alle andere vonden, die 't vernuft der seeluyden in sulck een geval weet by te brenghen, wierdt het grootste geweldt der seebaeren teeghen den vyandt afgeweert. Vier maenden sijn 'er doorgebracht met gelukkighe uytvallen, en in teegendeel met vruchteloos stormen in 't bespringhen der wallen: met meenighwerf ooverloopen, en 't uytstrooyen van ydele geruchten door gevanghenen, die d'eene en d'andere sijde 't hooft vol bliesen. Ook is ontdekt een verraeder, die den vyandt hadt beloofd het kruyt in brandt te steeken. Albertus selfs was in persoon in 't leegher, en ook somtijts Isabella, die den traeghen voortgangh van het werk besichtigden, toonende soldaet en hoofden wakkerheit in 't aensien hunner Vorsten: sommighe hecheden faucijsen als tonnen in de rondte aen den anderen, diese werwaerts 't hen luste weghrolden, om in 't natte vasten grondt te maeken; andere maekten nieuwe schansen aen de oude; eenighe trokken verre van een gescheydene plaetsen, door werken of weeghen te saemen: drokken arbeit hadden delvers met een vaert, om alles des te gemakkelijker van Brugghe in 't leegher te brenghen. Dogh de Staeten der Vereenighde Landen, hebbende, nae 't voooveren van Rhijnberk, verlooren de hoop van Vlaendre in te vallen, verdriet in de swaere kosten, en hunne voornaemste sorghe geset op Oostende, braghten den geheelen Soomer, en eengoedt gedeelte van den Herfst, door, sonder selve yets ter handt te trekken. Dan siende 't beleggh aen 't sleeten, en niet soo seer 't gevaer voor Oostende, als de oovermaetighe lasten, vreesende, beslooten se of den vyandt daer van af te trekken, of, soo hy volharde, de plaetsen by hem minst versorghen aen te tasten. En nae langhe twijfelingh wat plaetse eenen gemakkelijken, en niet weynigh voordeelighen seeghen, geeven konde, geviel 's Harto-

toghenbosch, dat, feedert haer afwijken van't verbondt, noyt door oopenbaeren oorlogh was aengetast. En daer binnen lagh op die tijdt geene andere besettingh, dan twee vendelen voetknechten, en twee vaenen ruyters, onder 't gebiedt van Anthonis Grobbendonk; sijnde de stadt altoos bekommert geweest, dat de soldaet moght meester worden. Maer de Magistraeten en Geestelijke, die 'er in grooten getaele sijn, moedighden yder om strijdt de burgheren, die gewis niet sonder vreesse waeren; deese, dat se hunnen aelouden Godtsdienst, hunne altaeren, hunne beelden, en heylighen, welker gunst hen vaek gebleeken was, niet souden verlaeten, nogh gedooghen, dat die besloedt wierden; gene, ophaelende de daeden hunner voorouderen, welker dapperheit dien van Gelderlandt soo meenighmael hadt van den Brabantschen boodem afgedreeven, en voeghden hier by hun eyghen voorbeeldt: want sy besorghden, dat 'er by naght allerweeghen licht bestelt wierdt, en verbooden by plakkaet het steygheren der levensmiddelen, en 't te kennen geeven der dooden door gewoonelijke teekenen buyten de deure. Ook hebben se eenen wal opgeworpen, om de Vuchterpoort te beschermen. Aen deese sijde hadt Maurits sijn leegher nedergeslaeghen, aen d'oovertijde hunnen oort genoomen Willem en Ernst, op eenen wegh, die, ten wederzijden booven de vry laeghe velden verheeven, maekte dat de delvers de stadt gemakkelijk konden naederen. Deese bequaemheit, en dat de stadt geene andere, dan haere van outs gewoone werken, hadt, gaeven hoop van 'er in korten aen te koomen, daer andersints, in Slaghtmaendt, de Winter voor de deur sijnde, den begonnen arbeit soude kunnen afschrikken, en de belegghers, om eene stadt, soo groot in omtrek, te besluyten geene genoeghsaeme maght, maer alleen drieenseventigh vendelen te voet, en omtrent dartigh vaenen te peerde, hadden: gemerkt Oostende een rechtschaepen leegher vereyschte. Dogh hier teghen was niet te vreesen voor eenigh uytvallen der burgheren, die genoegh te doen hadden met het hunne te beschermen, nogh diergelijke gewoon waeren, en 'tomlegghende veldt verre onder waeter staende wierdt door geleyde schansen beslooten. Ook is 'er gevonden een middel, om de stroomen en beeken, daer langhs vloeyende, door 't legghen van swaere werken, oover hunne oevers te doen heen loopen, om d'aenleggende landen des te dieper onder waeter te setten. Maer hier meede is soo seer niet gespoedt, of daer quam tot twee verscheyde maelen volk binnen. Want Frederijk van den Berghe, die door Albertus, op 't verfoek der Brabanders, met eenigh voetvolk, en geen geringhe troep peerden, was gesonden in de naeste plaetsen, hebbende een gerucht laeten loopen, en alles verveerdicht, als of hy gesint waere Helmondte sterken, heeft eerst omtrent driehondert, en strax daer aen duysent man in de stadt geworpen, sonder dat het den beleegheraer een geruyme tijdt gewaer wierdt, die, nae dat hy 't te spaede was te weeten gekoomen, eenighe weynighe uyt den achtertoght gevanghen nam en ter needer maekte. Teeghen den brandt, gevreesst door de gloeyende koeghels, wierdt by 't gemeen en de regenten der steede groote sorghvuldigheit aangewendt, in de folders met sandt te belegghen, de vuerighe klooten met pannen en ketels te vatten, en voorts in alles wat om de vlam te dempen konde dienen, gereet te hebben. Daer by was nogh gekoomen een belofte weeghens de Aertshartoghen, dat alle besondere schaeden uyt de gemeene middelen souden vergoedt worden. Hierentusschen vorderde Maurits yverigh sijne werken, die reets tot aen de graft der wallen genaedert sijnde, was het eenighe galeryen, en d'uyterste middelen, die steeden genootsaeken te buyghen, in 't werk te stellen. De

1601.

De Vereenighe Staten beleegheren onderwijlen vruchteloos 's Hartoghenbosch.

1601.

hoop nu aen 't baeren der seeghe wierdt verydelt door een wroft, vroegher en vinnigher, dan men verwaght hadt; sijnde 't waeter, dat oover de velden was gevloedt, bevroofen, en de stroomen selve vast geraekt; den toevoer niet soo gemakkelijk als voor deesen, en de wegh om in de stadt te koomen den vyandt ruymmer: jae de koude soo streng, dat de waghten niet sonder verlies van soldaeten wierden waergenoomen. Den seeventwintighsten dagh is het beleggh opgebrooken, tot leetweesen van Maurits, die meermaels omfagh, of het weder niet versaghte. Maer de grootste reeden sijnes vertrekens waeren de troepen des Graeven van den Berghe, waer by sijn ook hadt gevoeght het krijgsvolk, dat ik verhaelt heb nae hunne muymery in 't steedtjen Weerdt geleght was, en toen gesamentlijk hunne vergaederplaets tot Diest genoomen hadt. En de kommer was niet soo seer voor 't leegher, beschanst met treffelijke werken, als dat de vyandt op de sijde van Hollandt, die, mits het toevriesen der stroomen, bloodt lagh, moght invallen. 't Leeghertuygh, naerdien 't gebruyk der stroomen was benoomen, wierdt, soo veel doenlijk, te waeghen voor uyt nae Heusden gefonden, al 't ooverighe in brandt gesteecken. De beschanstinghen, gelijk se waeren, gelaeten, gaeven een treffelijk bewijs van de ervaerenheit des Veldtooversten, en de nijverheit der soldaeten 't Ooverighe van den Herfft, en de Winter is met geringhe toghen doorgebracht; stroopende de Hollanders den Ooverrhijnkant, teeghen oover Keulen, onder voorgeeven van 't gheen men d'onlanghs ooverleedene Graevinne van Meurs nogh schuldigh was; en Belgiojoso, door last der Aertshartoghen, plunderende de landen in Brabandt, die, onder den Vereenighden Staet behoorende, brandtschattingh weygherden. Tot nogh toegingh 't beleggh van Oostende sijnen gangh, en d'onstuymighe see in de Winter nu deese, dan gene werken treffende, verschafte den beleegerden en den beleggher eenen tweeden arbeit. Hier by quaemen ook siekten, heemel en aerde eenen voghtigh sijnde, waer door d'Engelsche, die 'er insonderheit niet teeghen konden, daegelijx afnaemen, of Veer verlof om nae hun landt te keeren versoghten; 't welk 't getal der verdaedighers dermaeten verminderde, dat 'er van seeven ter naeuwer noodt drieduysent ooverschooten. Niet onbewust was dit den Aertshartogh, die, siende dat hy nogh met sinken van scheepen, nogh door eenigh inwerpen van hout en steenen, de haeven stoppen konde, nogh sijne werken aen dien oordt, door 't opdringhen der seebaeren, en met een door 't vinnigh schieten der vyanden, vorderen, besluyt de sack met den deeghen in de vuyft ten eynde te brenghen. En voor eerst belast hy, om de krachten te beproeven, achthondert uytgeleesene soldaeten by nacht het bolwerk teeghen de seekant te bespringhen, 't gheen se moedigh uytvoerden, en 't paelwerk neevens andere, gemaekt om 't geweldt der see te stuyten, in brandt staeken. Maer de vloet strax daer aen weder opkoomende genootsaekte hen te vertrekken, achterlaetende niet weynighe der hunne, die 't geschut naest daer omtrent verscheurt hadt. Des onacngesien wierdt hy, nae 't aenkoomen van versterkingh in 't leegher, te raede, de stadt, soo daer se van achteren op de velden uytkoomt, als daer se 't gesicht op see heeft, van beyde de sijden aen te tasten; en insonderheit 't Ysere-verken, en den Sandtbergh, de voornaemste sterkten aldaer, met alle geweldt te bestormen. Veer hier van verwitticht, door 't aengeeven van seeker gevanghen, en beducht voor 't kleyn getal der sijner, maekt, sonder ooverleggh met andere hoofden, maer alleen by sijn selven te raede gaende, buyten kennis van de meeste, met den vyandt bestant voor weynighe daeghen, en geeft en ontfanght, op hoop van oovergave, gyselaers. Maer hier uyt beroerte onder de soldaeten,

ten, infonderheit onder die van Roffem, welke vreesden, dat se den vyandt, die op hen voornaementlijk verbittert was, moghten oovergelevert worden, ontsaen sijnde, wierdt Veer genootfaekt 's Aertshartoghen gyselaers te rug te senden, en d'oorfaek van dien handel sijne hopluyden te oopenbaeren. Deese was geweest, om, onder schijn van handelingh, op hoop van 't aenkoomen der hulptroepen, tijdt te winnen, om sich uyt het gevaer te redden. Dit verstaen sijnde, is by hen allen goedtgevonden, om de veyligheit der gyselaers, aen den vyandt gefonden, te verseecken, 's vyandts voornaemste hoofden in de stadt te lokken, met welke langhsaem wierdt gehandelt, op ongewoone en onbillijke voorwaerden, en onder deese, dat den Aertshartogh het uyttrekkendt krijgsvolk een groote somme geldts soude tellen. Hierentusschen heeft een voorwindt vijf vendelen uyt Zeelandt in de stadt gebraght, en Veer daer op den gefanten en den Aertshartoghe verklaert, dat hy, gedronghen door den noodt, tot handelingh was getreden; maer thans, nu de hulptroepen waeren aengekoomen, behoudens eer en eedt, niet verder daer in voortgaen konde. Dat hy echter hoopte, wen hy t'eenighen tijde door de maght des Aertshartoghen tot het uysterste geperft wierdt, hem de goedertierenheit van soo eedelmoedighen Prins niet soude ontbreken. Gevoeligh heeft deesen hoon den Aertshartogh getroffen, gemerkt geheel Vlaendre, als tot een seeker schouwspel, om het oovergaen der stadt te sien, was t'faemengeloopen, en 'tgerught der oovergaeve nu reedts door de naebuerighe rijken was verspreidt. Ook hebben de Staeten deese konstenaerye, in sich selven niet al te eerlijk, en vermenght met grooter gevaer dan noodtsaekelijkheid, niet al te wel konnen ontschuldighen. d'Uythemsche voorvallen deeses jaers sijn voor de Hollandtsche saeken van geen geringh gewicht en gevolgh geweest; gemerkt in Engelandt de Graef van Essex, de grootste teegenstreever van de vrede met Spanjen, als hem, ontslaeghen uyt de gevanghenis, het hof ontsieht wierdt, en hy, die eertijts in soo blaekende jonste en aensien was geweest, ondersteunt door grooten aenhangh, gewaepent met heyrleeghers, nu een verschooven leeven, sonder eere, sonder heerschappy ondraeghlijk vondt, verscheyde raedtslaeghen smeedende, of hy sich van 't hof verseecken soude, of verre van der handt den oorlogh dreyghen, dewijl sijne vyanden alles naevorsten, van de Koninghinne, wiens gemoedt hy, booven de voorighe reedenen van misnoeghen, ook door 't vermaeden haerer schoonheit in gramschap hadt verbittert, geroepen wordt, om sich te koomen verantwoorden. Bevroedende wat gevaer dit in hadt, besluyt en volght hy 't slimste, dat hem den teegenwoordighen tijdt hadt konnen ingeeven, sonder of feedigheit, of stoutheit genoegh te toonen. Maer hebbende t'sijnen huys vastgehouden de Raedtsheeren, gefonden door de Koninghinne, en zelfs in allerhaest met een kleyn gevolgh nae Londen trekkende, wordt hy, ter wijl hy daer heul aen vrienden en 't gemeen soekt, voorgekoomen door een Rix-boode, die hem, uyt last der Koninghinne, soo hy niet van stonden aen gehoorfaemde, schuldigh aen hoogh verraedt verklaerde; 't gemeen verbaest op dit woordt, en bekommert voor sich selven, liet daetelijk af sich in eens anders belangh te steeken. De poorten wierden geflooten, sijn huys beset; hy sefs raedeloos sijnde, geeft sich oover, en wordt, vergefelschapt met den Graef van Southampton, nae de gevanghenis gebraght. Sijnde hem reghters toegevoeght, is hy oopentlijk gehoort, en heeft veel tot laster sijner vyanden gesproken, infonderheit van Cicil, wien hy, onder andere beschuldiginghen, te last leyde, dat hy den vrede met den Spanjaert bevorderde: dat hy sich oover hen gewrooken hadt, sonder immer in sijne trouwe omtrent de Koninghinne te wagghele. Al de weerldt hadt nu een wijl met verlanghen te gemoet gesien, of de goedertierenheit der Koninghinne

Rampsaeligh eynde des Graeven van Essex in Engelandt.

1601.

en haere oude geneegenheit nogh eenighe kracht fouden hebben, dan of de grootheit fijner misdædt, sijne voor langh verdachte gemeensæmheit, en sijne maghtighe vyanden, de genaede t'eenemael fouden uytfluyten. Eyndelijk gevonnist sijnde, wordt hy met de bijl onthalt, niet sonder groote betuygenissen van Godsvrucht en boetveerdigheit in sijn uysterste. Soo haest het hooft was needergevelt, ontfanghen sijne aenhanghers gelijke straffe. Maer hierentusschen hadt de vloot, in Spanjen uytgeruyst, in veele gewesten eenen schrik gemaekt: een gedeelte der selver nae de vyandtlijke kust van Afrika gefonden, wierdt door storm van daer gedreeven: een ander gedeelte heeft de weerspannelinghen in Yerlandt gebraght een aensienlijk onderstandt, bestaende in sesduysent soldaeten, onder 't beleid van Johan Aquila, die, door een verwaendt plakkaet, voorgeevende, dat hy was gekoomen om Yerlandt uyt de keel des duyvels te verlossen, in 't Zuyder gedeelte van 't eylandt, alwaer het steedtjen Kingal leght, gelandt is: en te vergeefs op maghtighen toeloop en onderstandt der Yeren waghtende, door Montyoie, Engelschen Onderkoningh in dat gewest, door een belegh beslooten wierdt. Tiron, hooft der weerspannelinghen, die oover de bevroofene moerassen een volkoomen leegher voerde, heeft wel getracht door te breeken; maer is, geslaeghen sijnde, wedergekeert nae sijne schuylhocken. Aquila als hy sijn verdragh met den vyandt gemaekt hadt, en vervolghens de stadt, en al dat de Spanjaerts in Yerlandt beset hielden, oovergegeeven, voerde sijn krijgsvolk, met Engelsche scheepen weder nae Spanjen. En niet langh daer nae is den ongelukkighen tocht der Spanjaerden op Cæsareen, een stadt in Mauritaniën (heedenstaeghs met een Arabisch, en dat ook verbastert wordt, Algiers genoemd) eene der oorsaeken geweest, die 't geldt hielpen uytputten. Grooter wierdt allengskens de stoutheit der Hollanders tot verre afgeleegene seetoghten: gemerkt ook de Straet, nae haeren vinder Magellanes genoemd, en naederhandt beseylt van d'Engelschen Draek en Kanvendis, door Olivier van Noordt, Rotterdammer, de vierde die de saem beroemt gemaekt heeft, is door gevaeren: en niet sonder groote swaerigheeden, tusschen de paelen van Amerika en de tot nogh toe onbekende weereldt, de see, beknelt door langhe omweeghen, ter naeuwer noodt ontworstelt sijnde, was hy in den Ocean, de Zuyder genoemd, en aen de kust van Chili, die sich daer langhs heen strekt, en lichaemen van onbekende groote voortbrenght, vindende ook daer vyanden der Spanjaerden, en sich weder omwendende, voorts aen 'teylandt Borneo gekoomen. En vaerende voor by de kaep de Bona Esperance, heeft hy, nae 't rondtom vaeren des geheelen weerelt-kloots, wel niet eenighe rijkdommen, maer treffelijke achtbaerheit voor sijn vaederlandt, en te vooren ongehoorde naemen van plaetsen, t'huys gebraght. Dogh andere scheepen, die de selfde reyse hadden aengevanghen, nogh van volk, nogh van levensmiddelen genoegh voorsien, en van den anderen verstroyt, hebben ten deele de Spanjaerts, ten deele de woestelinghen weghgenoomen. De gevanghene wierden schandelijk gepijnicht, en om 'tleeven gebraght: twelk, gelijk 't in de woestelinghen eene onweetenheit, alsoo in de Spanjaerts eene verwoetheit was. Om dees tijdt hadt de spraek die 'er liep, dat Sebastian, eertijts Koningh van Portugael, nogh in 't leeven was, die van Hollandt, terwijl se allerley geruchten tot naedeel van Philips by een raepen, eenighe hoop doen scheppen, sijnde gevonden een man, die hem in gedaente van lichaem seer wel gelijkende, en door de loofte Portugijsen, in veele saeken, buyten de gemeene kennisse, onderricht, de lichtgeloovigheit der ooverighe van dien selfden landtaert heeft bedrooghen, tot dat hy door den Hartogh van Toscanen den Spanjaert oovergeleevert, sijne stoutheit, en dat loos bedrogh van snooden gevolghe, eerst ten spot door de volken omgevoert, daer nae ter galey gebannen, en ten laetsten met de doot geboet heeft.

Den Spanjaert Johan de Aquila brengt den weerspannelinghen in Yerlandt te vergeefs onderstant.

Seevaert van Olivier van Noordt.

HUGO DE GROOTS
 HISTORIEN
 der
 NEDERLANDTSCHEN
 SAEKEN.

E L F D E B O E K .

I N H O U D T .

V Ervolgh des beleghs van Oostende. Maurits trekt te veld; Mendosa en Spinola hem te ontmoet. Hy beleegbert en vermeestert Graeve. Muysterij der Spaensche soldaeten. Mendosa vertrekt nae Spanjen. De Hollanders ontmoeten en besluyten acht vaenen van 's vyandts ruytery. Spinolàs galeyen worden verbrandt. De Hollanders drijven de Spaensche vloot in Indien op de vlucht. De Portugijsen stookten den Koningh van Achem tot het ombrenghen der Hollanders. Gesanten der Indiaenen aen de Hollanders. De Koningh van Ternata en andere Indiaensche Koninghen kiesden de party der Vereenighde Staeten. Aenvangh der Oostindische maetschappy in Hollandt. Biron gestraft. Nieuwe onlusten in Oost-Vrieslandt.

Oor Oostende was de hoop des beleegheraers nogh verre te soeken. Maer den Aertshartogh, verbittert door de daedt van Veer, besloot te beproeven, of de dapperheit der sijner yetwes booven en teeghen hoop souden kunnen uytrechten; en hebbende een langhewijl, door vreesfelijk geweldt van grof geschut, geplant op een beukerye ten dien eynde opgeworpen, gedondert op de sterkten nae d'oude stadt en d'oude haeven, alwaer hy verftont geen kleyne breuken der werken gemaekt te sijn, belast hy den neeghenden van Louwmaendt, omtrent den avondt, by leegh waeter, de stadt van alle kanten te bespringhen, en insonderheit op dien oordt te stormen. Tweehondert soldaeten, onder twee hopluiden, wierdt bevoolen het bolwerk, genoemt de Sandtbergh, ter reghter sijde te bestormen: gelijk getal andere stonden gereet, om de linker sijde dier sterkte, en wederom andere, die de borstweer van vooren hadden aen te tasten. Op deese volghde met vierhondert soldaeten den Spaenschen Kolonel Durango, die bevel hadt d'ingenoomene plaetsen van stonden aen met besettingh te verseecken, sijnde ten dien eynde voorsien van levensmiddelen, buskruyt, en al 't gheen gewoonelijk tot het opwerpen van sterkten noodigh is. Tweehondert hadt men 'er geschikt, om 't Ysere-verken

1602.

Vervolgh
des beleghs
van Oosten-
de.

t'overrompelen, eeven soo veel om het te sterken, onder Gambalota, Ooverste der Italianen, omtrent driehondert; en onder Augustino Mexia vierhondert, om de hunne, daer se 't te quaet hadden, gemeenerhandt te hulpe te koomen. Daer nae wierdt het geheele leegher verdeelt in verscheyde hoopen, om in geen gebreeke te blijven, daer de gelegenheit hen roepen moght. Buquoy was de sijde der stadt, daer se sich van voren ten Oosten strekt, te beurt gevallen. Gruwfaem was het geveght aen de Sandtbergh, om dat Veer, gewaerschuwt door een ooverlooper, sijn geschut en alles wat tot vernielen van vyanden is uytgevonden, insonderheit derwaerts aengewent hadt, hebbende doorgaens vuerbaekens aengesteeken, om de bedrijven der bestormers naektelijk te bekennen. Het paelwerk weghgerukt sijnde, begon men nu de ladders aen te klampen; en de pieken der Spanjaerden van beneeden, door de deeghens der Engelschen van boven, manlijk afgekeert sijnde, was 't geveght heevigh geworden, wanneer Veer twee sluysen oopende, en d'oude haeven, welters drooghte de vyandt was genootsaekt te doorwaeden, alom onder waeter sette: door welk geweld niet alleen 't buspoeder, dat de soldaet by sich hadt, bedorven, maer ook veele in see gedronghen, en door de baeren verswolghen wierden: en de hulptroepen niet volghende, vonden, die nu reets handtgemeen waeren, sich geperst te rugh te wijken, getroffen door een dubbele neederlaegh, dien hen 't schieten des vyandts en 't instortendt geweld des waeters aen deede. Buquoy was te traegh geweest in den last hem gegeven uyt te voeren, en min volstandigh, om dat, geduerende dit marren, de see wederom wassende, de gueule, wegh dien hy door moest, gevult hadt. De buytewerken van achteren de stadt, en meer andere swakke elders, heeft Veer, toen de vyandt stormde, verlaeten, wel wetende, dat, met het alom verdeelen der verdaedighers, de dreygementen sich verspreyden; dat voorts die werken, van geen dienst sijnde, lichtelijk in korten konden hernoomen worden, 't welk d'uytkoomst heeft geleert. Doorgaens op de wal en in de grachten, nae dat yder sijne dapperheit dieper hadt doen doordringhen, sagh men legghen verflaeghene ooversten en soldaeten: veele dreeven in den Ocean. Den Aertshartogh miste omtrent achthondert mannen, om welcher lichaemen op te soeken hem vier ueren stilstandts vergunt sijn. Die van binnen hadden weynigh min dan veertigh dooden, veele gequetsten, en onder deese Horatius, broeder van Veer, die sich in alle plichten van soldaet en hopmanschap uytneemendt hadt gequeeten. Onder de lichaemen der Spanjaerden is ook gevonden eene vrouwe, die, onder een krijgsgewaet en moet, haere kunne ontveinst hadt, als verwijtende de natuere, dat se haer geen man hadt laeten gebooren worden. Den ongelukkighen uytflagh van dit stormen, geene hoop om Oostende uyt te hongheren, en de swaere Winter, staende 't leegher onder waeter, hadden veele Ooversten bewooghen Albertus te raeden, sijnen ongelukkighen aenslagh by tijds, en eer hem grooter schaeden troffen, te staeken. Maer hy, beanght voor sijne en 's Konings glory, hadt liever in soo langhduerigh en moeyelijken arbeit te volharden, dan te belijden, dat hy onmaghtigh was eene stadt te dwinghen. Derhalven is ter linker sijde van 't leegher een hooghe katte opgeworpen, om van daer met het geschut te donderen: ter reghter handt tegen de gueule aen allenskens eenen dijk gemackt, sijnde in de grondt geslaeghen ribben, en wederom andere dwars daer oover, waer op wierden geleght faucijsen, eenighe als rijsbossen saemengerolt, andere kruyswijse daer oover vast gemackt, als folders, booven op met sandt bedekt, waer door dit gebouw te vaster sluyten moght,

moght, om het waeter teeghen te staen: sijnde de bestendigheid des selven voorwaer soo groot, dat het, als een borstweer op een vaste grondt gebouwt, den soldaet beschermde, en, het geschut draeghende, het lossen van daer op de beleegherde konde uytstaen. Des echter is 'er niet te min geduerigh gevaeren, lijdende de scheepen felden, of geringhe, schaede. Albertus hadt by sich vernuftelinghen, ontbooden uyt alle hoeken des weereldts, die yeder om strijdt, d'een deese, d'andere gene, vonden om de gueule te sluyten voordroeghen: en als eenighe, by donkeren nacht, een sloopstouw met tonnen en gesonkene ankers aen weersijden hadden vastgemaakt, hebben de beleegherde, van gelijken de duysternis waerneemende, de kaebels met gemak in stukken gehouwen. De sterkte, uytgevonden van Pompejo Targo, en gestelt op scheepen, om geschut te draeghen, is van stonden aen te swak gebleeken, om het slingheren der see te kunnen wederstaen, en, dat in de grondt van onderen, het sandt voor die swaerte beswijken soude. De vlotten door den selfden gemaakt van rijswerk met steenen daer in gevloghten, om die te gelijk met de vloet te doen rijzen, wierden door 't schieten der Hollanders uyt grof geschut, daer teeghen aengestelt, meer dan eens om verre geworpen. Ook hadt men sorghe gedraeghen, om, soo die wegh hen, door 's vyandts konstenaeryen, wierdt t'onbruyk gemaakt, een nieuwe haven, tusschen de oude en de gueule, met het doorsteeken van den oever, in d'oude stadt te brenghen: aengesien en den yver om de see te handthaeven, en de glory-sught den Vereenighden Staeten vuerigh aenmoedighden; en men besloot, als waere het beleghe geschaepen langh te dueren, de besettingh om de sesde maendt te verwisselen. Nae Veer is in d'Oppersteëvooghdyschschap gevolght Frederijk van Dorp. De vervalle werken der steede wierden weder opgemaakt, en de sterkten vermeerderd, sijnde de penninghen tot betaelingh der arbeidsloonen voor elken dagh gereet; daer den soldaeten van Albertus selfs geen genoeghsame betaelingh van hunne soldyen geschiede: waer uyt het fact van muyttery onder hen quam voort te spruyten, en weygeringh van gehoorsaemheit te volghen: ook wierdt oover hen gevoert een heerschappy vol vreesse en haet: ruytery gestelt sijnde, om 't voetvolck, kuddes gewijse tot de gevaeren voort te stuwten, of den vlughtelingh te rugh te drijven. 't Onderstandt, dat de Vlaeminghen opbraghten, konde in verre nae de kosten niet ophaelen: de Waelen, om 't geeven van merkelyke sommen t'ontgaen, naemen t'eenen dekmantel het weynigh vertrouwen, dat op de Françoische vrede waste stellen: de Brabanders vonden wettelyk onschult in de muyttery der soldaeten, die Weerd beset hielden; en weynigh hadt het geschilt, of sy hadden, door 't saemensweeren met andere, onlanghs 't kasteel van Antwerpen en Hulst bemaghticht. Ook wierdt den Aertshartoghe hoop gegeeven, dat men Breedaa schielijk soude kunnen verrassen. Maer Frederijk van den Berghe, in den nacht derwaerts gesonden, en, door onkunde van de wegh, afgedwaelt, is door 'taenkoomen van den dagh ontdekt. En Maurits ruytery heeft niet langh daer nae onderschept sijnen broeder Adolf. Tot noch toe wierdt in de kasteelen van Hollandt, nu in nauwer, dan in ruymen, gevanghenis bewaert Francisco de Mendoza, gevanghen in den slaghe by Nicupoort, en hoewel de weduwe des Graeven van den Broek en de gesanten des landts van Kleef verfochten straffe oover veele en swaere misdaden, die hy ten deele als noodtsaekelyke, ten deele als hem belast, verdaedighde, vonden de Staeten niet geraeden, teeghen eenen gevanghenen, gewaepent met het recht des oorloghs, te vonnissen. Maer dewyl men op het losgeldt der Ooversten niet,

*Nae Veer
volght Fre-
derijk van
Dorp.*

gelijk

1602.

Door't ont-
slaen van
Mendosa
worden alle
gevanghe-
nen der Ver-
eenighde
Nederlan-
den gelost.

De Vereen-
ighde Staet-
ten werven
een groot
leegher.

gelijk op dat der gemeene soldaeten, eenen vasten voet beraemt hadt, was men langh in geschil, en ten laetsten oovereengekoomen, dat Mendosa alle onderdaenen der Vereenighde Staeten, die in Nederlandt, Spanjen, Indien, Amerika, en eyndelijk in alle gewesten, daer sich de heerschappy van Philips uytstreckte, wierden gevanghen gehouden, hunne ontlaegingh soude besorghen. De grootachtingh van Mendosa of der toekomende Veldtooversten, heeft op den Koningh soo veel vermoght, dat hy in dit verdragh bewillighde. Het seevolk en de koopliiden, die, op hoop van handel, sich derwaerts begeeven hadden, en door's vyandts gramschap, of den haet der Geestelijke, om de verscheydenheit hunnes Godtsdiensts, onderdrukt geweest waeren, uyt alle gewesten des weereldts weedergekeert sijnde, verhaelden, eenighe dat hunne leeden door de swaerte en het knellen der keetenen waeren doorgegeeten, dat se in eene stinkende en snoode duysternis elendigh gequijnt hadden; en andere, hoe se in eene uysterste slaevernye, onder wreede opsienders, ter galeyewaren gedoemt geweest. En dit voorwaer was van geen geringh gewicht, om het gemeen, wien 't der voorleedene mishandelinghen naeuwlijx heughde, teeghen den Spanjaert op te hitsen, en in d'onderdaenen liefde en geneegenheit tot de Staeten te baeren, welker goedertierenheit en sorghe voor 't gemeen, als stellende de vryheit hunner burgheren booven groote sommen geldts, met sonderlinghe blijdschap der gemoederen wierdt ingenoomen. De punten des verdraghsten deele vervult, en voor't ooverighe burghen gestelt hebbende, is Mendosa uytgegaen, met een eerlijk gevoelen van den Vereenighden Staet, dien hy nu naeder hadt leeren kennen: en dienthalven beyde de partyen meer tot vrede dan tot oorlogh raedende. Toen ook heeft men vastere punten op 't lossen der gevanghenen voor 't toekomende geslooten. Geduerende deese geheele Lente werfden de Staeten volk tot een leegher grooter dan oyt te vooren, sijnde de moedt dapper aengegroeyt door 't geheughen van den slag in Vlaendre, en de nieuwe muysteryen onder den vyandt, waeruyt sy hoopten, eer 't verwaghte krijgsvolk uyt Italien in Nederlandt aenquam, of door den vyandt andermael te slaen hunne glory te vernieuwen, of te lande door Brabandt in Vlaendre, en, 't belegh opslaende, binnen Oostende te koomen. Maurits voorwaer bleef immer by sijn meeningh, dat men behoorde voorfichtighe raedtslaeghen te kiesē booven stoute: maer de Koninghinne van Engelandt en den Koningh van Vrankrijk hebben 't gevoelen der Staeten goetgekeurt; en hun aenraeden hadt des te grooter gefagh, om dat se krijgsvolk en geldt verschafsten. Ook is 'er een goet getal Hooghduytsche ruytery aengenoomen, en, nae dat men eenen algemeenen Vast- en Beede-dagh hadt uytgeschreeven, met groote toefsel, in Soomermaendt, laeter dan 't wel behoorde, gemerkt om dien selfden tijdt de troepen uyt Italien op de grensen van Nederlandt gekoomen waeren, den toght aengevanghen. Daer beneevens sijn 'er aen de Landtschappen alom brieven afgeveerdicht, aen die van Artois, Brabandt, Vlaendre, en andere Staeten aen die sijde. De Vereenighde Staeten schreeven breedt van hunne saeken, en gaeven heerlijk op van 't onderstandt der Koninghen: van de muysteryen der soldaeten by hunne teegenparty, en van de verwoefingh van steeden en landen, geene mindere waerheeden: *wat sal, seyden se, eyndelijk den loon sijn van soo bittere rampen, dan, het uysterste in alle elenden, slaevernye? want niet duyster was't, waer op de Spanjaerts, seedert soo veede jaeren, hadden toegeleght: en, op dat een valsche ooverdraght, en den ydelen naem des Aertshartoghen niemandt en bedrieghe, sy selve souden sien by wien de klem en het*

hoogh-

hoogh bewint in saeken van Staet en Oorlogh waere. Dogh, ginghen de glory hunner voorsaeten, de vryheit der naekoomelinghen ter harten, sy sikh met hen in bondtgenootschap voeghen souden, of ten minsten hunne heerlyke aenlaeghen door 't opbrengghen van maer taemelyke sommen ondersteunen: de Aertshartoghen moghten vertrekken, en elders vreedtsaemer heerschappy soeken. Light waere het, de Spanjaerts, die maer weynighe kasteelen in besettingh hadden, wegh te jaeghen: sy selve konden als dan op den Staet, op den Godtsdienst sulck een voet beraemen, als hen goetdacht. Geenen swaeren arbeit was 'er aen vast, om de twee grootste saeken, vrede en vryheit, te verkryghen. Maurits heeft sijn leegher geleydt in drie slaghordens, en door drie verscheyde weeghen: in alles hadt hy vijfduysent peerden, achttienduysent voetknechten, en omtrent tweeduysent waegghens. Willem van Nassau geleyde de middeltocht, Veer de rechter vleughel, Ernst de linker, dervoege van den anderen gescheyden, dat se lichtelyk konden saemen koomen, en ondertusschen dus verdeelt in weeghen des te spoedigher voorttrekken. Den naesleep van foetelaers, molens, oovens en alles, dat men andersints is gewoon te sloop te voeren, volghden met vry minder gemak te lande. By Nymeghen oover de Maese geset sijnde, trekt hy van daer in 't landt van Luyk, naespoorende de leegherplaets sijns vaeders heyr eertijts, niet door Albás waepenen, maer door hongher, gesloopt: om welck onheyl selfs niet onderworpen te sijn, hy de naebuerighe steeden, uyt sikh selfs meer tot den Spanjaert geneeghen, met swaere dreyghementen dwinght levens-middelen in 't leegher te brenghen, en die tot reedelijken prijse te verkoopen, hoewel ook dierwijse niet genoegh gevonden wierdt, om soo groot eene meenighte te voeden. Den vijftienden dagh sloegh 't geheele leegher sikh needer in 't dorp Sant Truyen, niet verre van Thienen, als Mendosa nu reets tot Thienen gekoomen was. Want deesen hadt den Aertshartogh, toen hy de toerustingh der Staeten verfont, derwaerts gefonden, laetende voor Oostende Johan de Ribas, om 't leegher te bewaeren en alom te beschanfen. Die binnen Weerdt laeghen hadt men versprooken, dat se, hunne muycery staekende, sikh by de troepen van Mendosa voeghen souden, sulck dat hy te saemen hadt vijfduysent voetknechten en vierduysent peerden. By deese gelaste men Ambrosio Spinola sikh te voeghen met achtduysent Spanjaerts en Italiaenen, die hy maer onlanghs hadt oovergebraght, omme, op hoop van glory, met dit uytgeleese krijgsvolk sijns broeders aenlaeghen ter see, en de Spaensche saeken te stijven. Hy hadt met Philips gehandelt oover 't vergoeden sijner kosten, dies hy selve sijne soldaeten hunne soldyen betaelde; en, hoewel Mendosa 't oppergesagh oover 't gantsche leegher voerde, de selve onder sijn eyghen gebiedt hielt, invoeghe dat die nogh met de behoefte, nogh met den moewil der andere eenighe gemeenschap hadden; waer door hy dit te weegh gebraght heeft, dat nimmer soldaet besaedighder, nogh onder strengher krijgstuight leefde, en by voorbeeldt is gebleeken, dat geen ander middel soo kragtigh is, om den soldaet in sijnen plight te houden, dan hem wel te betalen. De leeghers nae by den anderen sijnde, heeft Maurits sijne troepen uytgebraght en in slaghorde gestelt, om den vyandt tot slaen te lokken. Maer Mendosa hielt den sijnen binnen de wal, 't sy hy sikh te swak oordeelde, 't sy sijne gevanghenis de hitte sijner voorighe dapperheit verkoelt hadt; of ook, nogh voor sijn droevigh weedervaeren vreesende, de reets geleedene neederlaeghe hem voor 't toekomende geleert hebbe saghter gangh te maeken. De slag dus geweyghert van die hem meermaels hadden de vreesse voor veldtslaeghen

1602.

Maurits trekt te veld.

Mendosa en Spinola trekken hem teeghen.

De Spanjaerts weegghen den slag hen aengeboonden.

1602. verweeten, sagh de Prins voor 't ooverighe, dat alle de groote toebereydfelen waeren vruchteloos uytgevallen: gemerkt met soo groot een leegher dieper 's vyandts landen in te trekken, daer de weeghen engh, 't landt alom met vyandtlike steeden beset, de vyandt selfs op alle gelegenheit naeby der handt waeren, ondoenlijk viel: de levens-middelen ook, die begonden te gebreeken, den Oegst nogh niet rijp sijnde, maenden hem aen spoedigher ruggewaerts te trekken, en de stroomen te soeken. Dan echter, op dat, nae soo gewichtighe aenlaeghen, 't jaer niet sonder 't behaelen van roem ten eynde liepe, vielen de gedachten op saeken van minder gevolghe, en terstont het oogh op Graeve, een stadt in 't landt van Kuyk, geleeghen aen de Maese, genoegsaem gesterkt met werken, en van binnen voorsien van treffelijke soldaeten, en alle andere noodwendigheeden om een belegh uyt te harden. Maurits ten achtsten daeghe, nae eenen swaeren tocht door de hitte, en niet sonder 't sterven der nieuwe, en des arbeydts ongewoone soldaeten, hier voor gekoomen, slaet sijn leegher needer op drie plaetsen: booven de stroom hadt Veer, beneeden hy selve, in de moerassighe velden, die sich nae Brabant strekken, Willem te gebiedien. Oover de stroom sijn geslaeghen twee brugghen, langh hondert vijftien schreeden: 't geheel begriep tusschen de leegher plaetsen, als ook den oever aen d'ooversijde, nae de kant van Gelderlandt, wierdt met een doorgaende borstweer, met diepe en wijde graften, schansen en beukeryen beslooten. De halve maen, die de stedelinghen oover de stroom inhadden, door geweldt van schieten verlaeten, heeft den belegheraer veel voordeel gegeeven. Mendosa hierentusschen, hoewel de vuerighste sijnner krijgshoofden hem hadden geraeden den vyandt in sijn vertrek op de hielien te volghen, en sijne aenlaeghen te beletten, vreesende 't lot der waepenen, en, quam het quaelijk uyt te vallen, ondank te behaelen, daerenbooven ook behoefigh aen geldt, en ingevolghe ook by naer aen alle noodwendigheeden, heeft best gekeurt, met den Aertshartogh te raede te gaen, daer merkelyk verlies van tijdt aen vast was. Dogh den Aertshartogh gaf geen seker antwoordt, vermaenende hem alleenlijk toe te sien, dat 's Konings leegher verre van de handt gevoert sijnde, de Hollanders niet schielijk met een vloot in Vlaendre vielen. Uyt welke vrees Mendosa sijne naer 's vyandts aenlaeghen geschorft heeft, en voor Roermonde gereet gemaekt hebbende, soo hy best konde, 't gheen hy noodigh achte, ook selfs sijn leegher aen de Maese, beneeden Graeve en Maurits, needer geslaeghen. Veele meenden dat het een misflagh was, en hy hadt behoort den booven kant, genoemt het landt van Raevesteyn, te kiesien, om dien van Hollandt, wien beneeden alles vyandt was, de levens-middelen af te snijden. Maer 't leegher der Hollanders, dat nu vast begraven lagh, voor by te trekken, was gevaerlijk, en omweeghen te soeken, te langh, dewijl Maurits, sijne werken aendringhende, nu reets op verscheyde plaetsen groote galeryen, tot onder de gracht der steele, hadt aengebraght, door de bequaemheit der dijken, die geleght ten weederkanten des strooms, om den oever te verseecken, den delvers eenen gemakkelijken wegh baenden. En geene hoop met allen was 'er nu voor de Spanjaerts, dan alleen tusschen de leegherplaetsen van Maurits en Willem, aen eenen oordt, in soo groot eene afgescheidenheit minst bewaekt, door te breeken, en in de stadt te geraeken; sijnde ladders, schoppen en spaeden, om de beschaninghen te beklimmen of te slechten, reets by de werken, en Thomas Spina, met duysent uytgeleefene voetkneghten, gevolght van andere t'hunner onderstandt, in aentoght. Dogh de naeuwe wachten aen alle gewesten, en 't aenbreeken van den dagh, die, hoe-

*Maurits be-
leeghert
Graeve.*

*Mendosa
slaet sijn lee-
gher needer
beneeden
Graeve en
Maurits.*

wel se by nacht waeren opgetrokken, hen, vermits het moeyelijk en langhsaem sukkelende door de moerassen, ooverviel, hebben hunne stoutheit vrydelt. Waer nae Mendosa, beschaemt oover sijnen vruchteloos aenslag tot ontfet, sich selven en sijn leegher 't gesicht van 't oovergaen der steede heeft onttrokken, en met stille trom nae Venloo is geweest. De Staeten, bekommert voor Rhijnberk, hadden Ernst met besetvendelen derwaerts gefonden. Dogh Antonio Gonfales, Steêvooght der stadt Graeve, die by sich hadt vijftienhondert soldaeten van verscheyden landtaerdt, hadt, soo langh hem sijn dienstgenooten in 't gesicht bleeven, den vyandt door gestaedigh uytvallen afgemat, en liet zelfs toen, schoon hem alle hoop van ontfet begeeven hadt, niet af den tijdt door proefstukken van dapperheit te rekken. Nae twee maenden beleggs, wanneer d'Engelsche tot aen de fluyse, die 't waeter binnen des stadts graften hielt, genaciert waeren; de Vriesen van d'ander sijde galeryen binnen de graft aenbraghten, en de soldaeten uyt Maurits leegherplaets gereet stonden, om de wallen selve r'ondermijnen, sijn de besetlinghen, nae 't verlies van omtrent sevehondert der hunne, op eerlijke voorwaerden, gewaepent met sak en pak, uytgetrokken. De stadt Graeve, certijts onder 't gebiedt van Gelderlandt, naederhandt gehecht aen Brabant, en Maximiliaen, Graeve van Bueren te pande gegeeven, hadt des zelfs schoonsoon Willem, Prins van Oranje, gekoght, in den oorlogh verlooren, en door de Gendtsche pays, nae dat 'er de besettingh Hooghduytschen was uytgejaeght, wederom gekreeghen. Maer de stadt Parma voor achtien jaeren, door lafhartigheit des steêvooghts, in handen gevallen sijnde, doet Maurits thans in dit gebiedt sijn erflanden, nae 't verooveren van Bredaa, Linghen en Meurs, sijn intrede, noghmaels seegepraelende voor sich selven en den vaederlande, wien de heerschappy niet sonder merkelijke vrucht aen de Maese was uytgebreydt. Terwijl de saeken sich dus toedraeghen, hadden al een goet getal soldaeten, voor langh verdrietigh oover geene of seer geringhe betaelinghen, het leegher van Mendosa verlaetende, sich nae Hamondt begeeven: hy, oordeelende, dat, eer 't getal door straffeloosheit aangroeyde, het dienstigh waere in tijdts geweldt te gebruyken, rukt met eenighe stukken derwaerts, waer op weynighe voetknechten sich aen hem oovergeeven, dogh de ruyters sijn 't ontvlooden, die nogh door dreyghen, nogh door bidden te beweeghen, nae vruchteloos aenslaeghen op andere plaetsen, 't kasteel van Hooghstraten, niet verre van Bredaa, met bewillingh der besettingh, inneemen, en in korten, door eenen grooten toevloedt van oude soldaeten, die hunne voorighe schulden, en ten deele van nieuwe, die niet anders dan een toemeloos ongebondenheit in quaet doen vorderden, versterkt sijnde, sich een hooft verkiesen, eenen raedt, vergaedinghen en wetten maeken, met meerder omsigtigheit, als of een waere burgerye sich hadt needer geest. 't Rooven zelfs geschiede niet dan op bevel en ten gemeenen nutte; bestont dit yemandt op eyghener handt, dien straffe men, als elders dieven. Den Aertshartogh getroffen door dien handel, en in een groote behoefte bedught voor gevolghen, maekte soo veel geldts by een te hebben, als hy krijghen konde, en, die getrouw gebleeven waeren, tot straffe der muytelinghen aenmaenende, ruste sich ter beleegheringh. Sy, merkende, dat se niet als muytelinghen, die aen gene sijde geensints nieuw sijn, maer vyandtlijk gehandelt wierden, vervallen van hunne kant ook tot saeken van ongewoone stoutheit, versoeken en verkrijghen van Hollandt lijftoght, waepenen en geschut; gemerkt hen, mits de schoone voorforghe der geldtmiddelen, die hen voor gelijke onheylen

1602.

*Graeve
geeft sich
oover.*

*Muytery
onder
't Spaens
krijgsvolk.*

1602. veyligh stelden, niet onsmackelijk was, sijn van 's vyandts muysteren te dienen, en hen teeghen den anderen gaende te macken. De tijdingh van 't oovergaen der stadt Graeve, en de vreesse voor Maurits leegher wende Albertus af van sijn voorneemen: des echter heeft hy niet ingevolght het oordeel van de Staeten der Nederlanden, die, om dees tijdt beschreeven tot uytvindingh van geldtmiddelen, hem raedden den misnoeghden soldaet door betaelingh te bevreedighen. Maer de Grooten onder de Spanjaerts waeren bet gesint penninghen aen nieuwe regementen te besteeden, en gene te straffen. Het dreyghen van saeken op woorden uytvallende, is 'er uytgekoomen een plakkaet, waer by alle die sijn in 't kasteel van Hooghstraeten onthielden, ten waere sy binnen sekeren daeghe vergiffenis baeden, ten lande uytgeseght wierden; die hen ombraght belooningh beloofst, hunne goederen verbeurt verklaert; die hen door levensmiddelen en toevoer stijfden, hunner straffe deelachtigh, en eyndelijk hunne vrouwen en kinderen in ballingschap versonden: sijnde hen booven alle andere misdaden te last geleght, dat hunne muyster de hoop tot het ontfet van Graeve hadt vruchteloos gemaekt. Maer dit waeren ydelheeden, dervoghe in de windt gelsaeghen, dat 'er een antwoordt vol krijgsboerterien aen den dagh quam, waer in se Albertus sijne vreesse voor slaen, dat men Graeve vruchteloos hadt legghen aensien, eer se sijn affonderden, booven dien Koninghlijke hofhoudingh, daer 't leegher hongher leedt, verweeten: stellende hier teeghen den roem der Veldtheeren, die goederieren en meêwaerigh omtrent hunne soldaeten geweest waeren. En wat hadt men sijn seer te verwonderen, indien se, nae soo veel andere, oover 't gheen den Heer verschult was, de landen aenspraeken, of sijn tot die hulpmiddelen hadden gekeert, die d'uyterste nootsaekelijkheid reghtveerdighde? vervolghens seggende, dat se teeghen de straffen van dat schrikkelijk plakkaet, ten deele door hunne waepenen, ten deele door hunne armoede, souden veyligh sijn. Octavius Frangipani, 's Paus gefant, arbeyde om de muytelinghen te bevreedighen; maer die verwierpen alle voorwaarden, soo niet alvorens de schandtvlek, hen in dat plakkaet aangewreeven, uytgewischt wierde. Den Herfst nu reets verre verloopen, 't Hooghduytsch peerdevolk weghgesonden sijnde, verdeelde Maurits sijne ooverighe schaeren in besettinghen. 't Selfde heeft ook gedaen Albertus, die door 't verloop der muytelinghen, en 't smelten der Italiaenen door den arbeydt, als maer onlanghs oovergekoomen, seer verswakt was. Een gedeelte sijns heyrleeghers noghtans heeft hy in 't belegh voor Oostende, en op de galeyen van Spinola gesonden; een ander nae die plaetsen, daer men voor ooverval der vyanden, of der muytelinghen bekommert was. Ook heeft hy de burghers binnen Venloo, die tot nogh halfterrigh hadden geweyghert besettingh in te neemen, en die meermaels uytgejaeght, versprooken om 't naebuerigh gevaer van Graeve, soldaeten toe te laeten. Mendosa is nae Spanjen vertrokken, daer hy niet te vriendelijk wierdt bewelkoomt, sijnde 's Konings vaeder Philips ooverleeden, en den soon ingenoomen met andere, die hem den ongelukkighen oorlogh, sijn weynigh behertighen eener vrede, voorts sijn durven of niet durven slaen verweeten. In dit vertrekken der troepen is 't gebeurt, dat veertien vaenen Hollandtsche ruytery acht vaenen peerden van Albertus, sonder hoofden, die niet verre van Maestricht sonder achterdenken laeghen, beset hielden: veele ruyters wierden selfs op hunne bedden verrast, vijf vaenen genoomen, en op de saele des hofs in 's Graevenhaeghe opgehanghen, verooverende daerenbooven grooten buyt van peerden. Op 't aenkoomen van de Winter, nae dat de muytelinghen sijn in andere gewesten had-

*Albertus
plakkaet
teeghen de
muytelin-
ghen wordt
in de windt
geslaeghen.*

*Mendosa
vertrekt nae
Spanjen.*

*De Hollan-
ders beset-
ten acht
vaenen
van den vy-
andt.*

hadden genestelt, heeft Luidewijk van Nassau, gefonden met drieender-
 tigh vaenen peerden, daer bygevoeght twaelfhondert voetkneghten, om
 op 's vyandts uyterste grensen, die brandtschattingh weygherden, te plun-
 deren, Sant Vit ooverweldight; en, nae een geheele maendt het landt van
 Luxemburgh met branden van dorpen en rooven doorstraeft te hebben,
 geen kleyne verwoestingh aengereght. Veel voorspoedts hadden de Hol-
 landers op see. Men hoorde dat Frederijk Spinola met acht galeyen uyt
 Spanjen op wegh was. En ook, dat Martin Padilia, voorsien met het
 Ammiraelschap ter see, een vloot gereet hadt, onseker of 't op Hollandt,
 op Engelandt, of op Yerlandt was aengesien. De Koninghin sondt
 ettelijke scheepen, om hunne aenslaeghen te bespieden, en den vyandt
 by alle voorval aen te tasten. Twee galeyen van Spinola hebben se by Setubal,
 een steedtjen in Portugael, seer doornaeghelt, en daer nae verbrandt, scken-
 kende den slaeven hunne vryheit, d'ooverighe het leeven. Een groot
 Portugijsch schip, van die slagh, welke sy Caracquen noemen, gelaeden
 met kostelijke waeren, belette hen 't vernielen van een meerder getal;
 dewijl d'Engelsche beesigh sijnde in dat te verooveren, en daer nae te plun-
 deren, d'andere gelegenheit vonden, om 't t'ontsnappen. Frederijk een
 geruymen tijdt in Spanjen opgehouden, om sijnen handel met den Ko-
 ningh te sluyten, kiest met de ses ooverighe galeyen, die op hadden nee-
 genhondert soldaeten, en vijftienhondert roeyers, in Wijnmaendt, see
 nae Vlaendre. De Koninghin hier van verwittight, plaetst drie scheepen
 onder d'Engelsche kust, en in de Hoofden; waer by de Hollanders vier
 der hunne voeghden, behalven die de Vlaemsche kust bewaerden. d'En-
 gelsche de galeyen in 't gesicht gekreeghen hebbende, gaeven deswee-
 ghen seyn aen hunne bondtgenooten: de galeyen sigh van mistigh weder
 en stilte dienende, liepen langhs d'Engelsche kust, soo nae, dat eenighe
 roeyers, hunne boeyen los vijlende, in 't waeter spronghen. Maer de
 Hollanders, hen soo van de kust alsuyt de Hoofden vervolghende, door-
 naeghelden 'er twee met hun geschut, niet verre van Greevelinghen, en
 seylden twee of driemael hen soo vinnigh op 't lijf, dat se, door de swaerte
 hunner scheepen, van een scheurden: masten, riemen en geheele achter-
 steeven, daer van afgerukt, dreeven in den Ocean: de wrakken wierden
 door 't geweldt der seebaeren verswolghen. Men berghde omtrent twee-
 hondert mannen: en de vreesse, die, om 't getal der verwonnene niet ster-
 ker dan d'ooverwinnaers, te maeken, alle medelijden ter sijden stelde, was
 oorfaek, dat 'er geen grooter meenighte by 't leeven bleef. Boovendien
 heeft 'er een, door onkunde der stuerluyden, voor Kalis schipbreuk ge-
 leeden: twee andere galeyen, doornaegelt, en op de Vlaemsche banken
 vervallen, hebben Nieupoort gekreeghen. De selfde, die Spinola selfs op
 hadt, sijnde tot in het Zeeuwfche waeter versteeken, is niet sonder gevaer
 en 't ooverboordt worpen van veele goederen, hebbende de slaeven met
 hoop hunner vryheit aengemoedight, tot Duynkerken gekoomen. Fre-
 derijk met deese drie, gevoeght by d'andere scheepen, die hy te vooren
 tot Sluys hadt, trachtende sijn verlies van goedt en glory, door plunde-
 ren op 't eylandt Walcheren, te boeten, is, door 't buyen der Winter-
 winden, en om dat den Aertshartogh, geplaeht met oorlogh van bin-
 nen en buyten, tot bemanningh sijner scheepen, weygherde de besettin-
 ghen t'ontblooten, wederhouden. Dapper groeyde daegelijx aen den
 roem en den handel der Hollanders in Indien, tot merkelyk naedeel der
 Portugijsen, dien d'eerste vindere en van toen af hondert jaeren langh in't
 besit dier vaert geweest sijnde, de selfde, nae die teegen de Kastilianen en
 andere Christen volken door eerbiedigheit der Pauselijke gifte, ten dee-

*Spinola's ga-
 leyen wor-
 den van
 d'Engelsche
 en Hollan-
 ders ver-
 brandt.*

*Den handel
 der Hollan-
 ders in In-
 dien neemt
 dapper toe.*

1602.

len ook door geweldt en waepenen gehandthaeft te hebben, nu eerft wierdt ontwronghen. Derhalven keeren ſe ſigh tot Philips, met beede, dat hy den eenighen ſteun ſijnes bloeyenden rix, en ſijne en ſijner onderdaenen inkoopften, door een rechtschaepe vloot ſoude willen verdaedighen. Seedert is den oorlogh, tot nogh toe als binnen Nederlandt beſlooten, ook in d'andere weereldt oovergegaen; om welken te voeren gekooren wierdt Andreas Hurtado Mendofa, die juyft toen Kunala, een roover van Malabar in Indien, vermaert om ſijne vijftigh jaeren gepleeghde rooveryen, en thans door ſijne Koninghlijke merkçieraeden, met grooten lof hadt ooverwonnen. Deefen ook gelaft ſijnde met groote ſcheepen, Galeonen genoemt, en booven de twintigh kleyndere, ophebbende achthondert Portugiſche ſoldaeten, en oover de vijftienhondert Indiaenen, behalven meenighte van bootsvolk, ſtrengelijk anderen ten voorbeelde te ſtraffen de Koninghen en volken, die den Hollanders den handel hadden toegelaeten, neemt op ſet om Bantam, hoofſtadt van Java, t'onder te brenghen. By geval gebeurt het, dat op die ſelfde tijdt, naementlijk in 't begin deefes jaers, vijf Hollandtſche ſcheepen, onder den Ammirael Wolfert Harmans-ſoon, om hunnen handel te drijven, nae die geweften voeren: deefe hadden op omtrent driehondert mannen; ſeeker een ongelijk getal om te flaen teeghen de Portugiſen, welker Ammiraels-ſchip alleen, en in groote en in meenighte van koppen, de geheele Hollandtſche vloot te booven gingh. De vreeſe noghtans van voor 't toekomende den handel te verlieſen, en de hoop om onder d'Ooſterſche volken glory en gunſt te behaelen, heeft hen doen beſluyten den ſlagh te waeghen, wel niet met enteren, maer met ſchutzgevaer, waer op de Hollanders treffelijk afgereght ſijnde, den vyandt geen geringhe ſchaede hebben aengedaen: gemerkt ſe met de windt recht op hen toefettende, en, wen 't hen luſte, afwijkende, door hunne welbeſeyltheit, den indruk der Portugiſen vruchteloos maekten. Dus wierdt 'er eenighe daeghen achter den anderen gevoghten. Twee hunner ſcheepen genoomen, andere gefonken ſijnde, hebben de Spanjaerts, verſlaeghen ſelfs door de nieuwigheit van dit onverwaght onheyl, de wijk genoomen, ſeylende nae Ambona, alwaer ſe het dorp Ito, en alle andere plaetſen, die 't maer met de Hollanders hielden, door moorden en branden, en het uytroeyen der ſpeceryboomen, ſonder dat ſigh yemandt teeghen hunne wreetheit verſette, ſtraffeloos verwoeft hebben. Maer d'ooverwinnaers in de ſtadt Bantam, welke ſe uyt het uyterſte gevaer geredt hadden, met gejuygh en allerhande teekenen van vrolijkheit verwelkoomt ſijnde, voeren korts daer aen nae Banda, dat het beſte gewas van nooten-mufkaeten voortbrenghet, en ſluyten, dit eylandt onder hunne beſchermingh genoomen hebbende, met die volken, wijs ſe door geen Koningh beheerſcht worden, een verbondt: dat ſe hunne ſpeceryen aen geene andere volken ſouden vertieren, niemandt den anderen ter ſaeke van Godtsdienſt laſtigh vallen, maer dien Gode, als reghter, bevoolen laeten: elk oover den ſijnen recht doen: den eenen van den anderen geene ooverloopers aenhouden. Nae den ſelfden inhoudt is, by vervolgh van tijdt, ook met andere volken en Koninghen, dien de moogenheit en 't geweldt der Spanjaerden t'ontſagghelijk was, vriendt- en bondt-geuoofſchap geſlooten. Onder de ſteeden van Sumatra is wel de aenſienlijkſte Achem, wiens Koningh de Portygiſen, vier jaeren te vooren, door 't worpen van valſche betighinghen op den hals der Hollanders, en 't omkooopen van die in 't hof het meeſte geflagh hadden, ſoo verre vervoerden, dat hy die ten deele ſelfs in hunne ſcheepen, uytſendende die hen onder ſchijn van vriendtſchap qua-

*Om welken te verhinde-
ren Hurtado met een vloot gefonden wordt.*

Dien de Hollanders, neemende twee ſcheepen, op de vlught drijven.

De Portygiſen voeren den Koningh van Achem tot het ombrenghen der Hollanders.

qua-

quamen befoeken, andere in de stadt ontbiedende, om 't leeven braght, en de moordt aldaer was groot; het volk in de scheepen sigh voor diergelijke trouwloofheit niet hoedende; den ingenoomen drank dier gewesten booven dien de herffenen aen 't hollen helpende: ter naeuwer noodt sijn de scheepen behouden. De Koningh sigh kortst daer aen gelaetende berouw dier wreede daedt te hebben, bevinden de Hollanders, die, naederhandt aengekoomen, met hem oover de koop der speeceryen geslooten hadden, andermael, dat sijne trouw door de Portugijsen aen't vlotten geraekt was: waerom sy, dit verdragh niet naegekoomen wordende, ter wraeke van 't ongelijk hen door de Indiaenen aengedaen, ettelijke Arabische scheepen, die de haeven waeren uytgefeylt, ooverviel; welke daedt, met het recht der volken niet wel oovereenkomende, den vyanden stoffe verschafte om de Hollanders te lasteren. Maer de Zeeuwen, naederhandt weedergekeert, bevindende den Koningh vry vervreemt van de Portugijsen, hebben sigh van deesen misflagh gesuyvert, hem biddende gesanten met hen te senden, om te sien niet eenen hoop van saemengerotte roovers, gelijk onder d'onwetende wierdt valschelijk uytgestroyt, maer een volk vermaert in rijkdommen en trouwe, dat teeghen geen en anderen, dan teeghen den Spanjaert de waepenen voerde. Dien voorflagh liet de Koningh sigh gevallen, om des te sekerder te sijn, aen wien van beyden hy sigh in 't toekomende veyligher houden moght. Op de reyse, dicht by 't eylandt Helena, door een Portugijsche karakke, en gelaeden met peerlen en kostelijke waeren, eerst aengetaft sijnde, hebben de Zeeuwen sigh geset tusschen de kust en de karakke, en die, door vinnigh schieten met hun geschut, gedwongen sigh oover te geeven. 't Volk daer op wierdt aen de kust van Brasil aen landt geset. 't Hooft der gesanten van Sumatra, genoemt Abdulzamat, is in Zeelandt ooverleeden, wordende met een eerlijke staetsy begraven, en een graf-teeken t'sijner geheugenis opgereght. d'Oovergebleevene sijn gegaen om Maurits, toen ter tijdt in 't leegher voor Graeve sijnde, te begroeten; meedebrenghende geschenken van hunnen Koningh, alwaerse soo groot een meenichte van volk te voet en te peerde, en werken, niet alleen onbekent onder de woestelinghen, maer ook grooter, dan men in deese landen is gewoon, opgetooghen van verwonderingh, aenschouwd. Men heeft met haer gehandelt en geslooten op den naem der Arabiers. De saem deeser saeken tot in d'andere weerldt oovergebraght sijnde, heeft niet alleen allen ydelen arghwaen doen verdwijnen, maer ook de meeste ingeboesemt, dat 'er voor hen meer sekerheit was in de vrientfchap der Hollanders, als in de slaevernye der Spanjaerden. De Koningh van Ternata, een der Molukse eylanden, heeft oopentlijk hunne sijde gekoosen, en van Nek, op sijn verfoek, de Portugijsen by Tydor, 't naeste eylandt, aengetaft. Maer dees hen op hunne hoede en veyligh in een kasteel vindende, is, nae eenigh schieten van weederzijden, waer in hem selfs de handt wierdt weghgenoomen, met verlies van weynighe der sijner, uyt de slagh gefehyden. In Patana, op de kust van Cochinchina en elders, was hunne aankoomst van gelijken aengenaem. Maer in Ceylon, een der grootste eylanden, alwaer de beste Kancel wast, heeft Spilberghen den Koningh van Kandia, Fimala genoemt, verbittert op de Portugijsen, van wien hy eertijds was weghgevoert en opgevoet geweest, bericht den staet en saeken der Hollanders, en hem tot vrient- en bondtgenootschap met hen seer geneeghen gevonden. Ook heeft de Koningh van Jora, een rijk geleeghen in 't gewest van Malakka, sigh niet ontsiende sijnen ouden wrok teeghen de Portugijsen op te haelen, Jakob Heemskerck,

1602.

De Koningh van Achem sendt gesanten aen Hollandt.

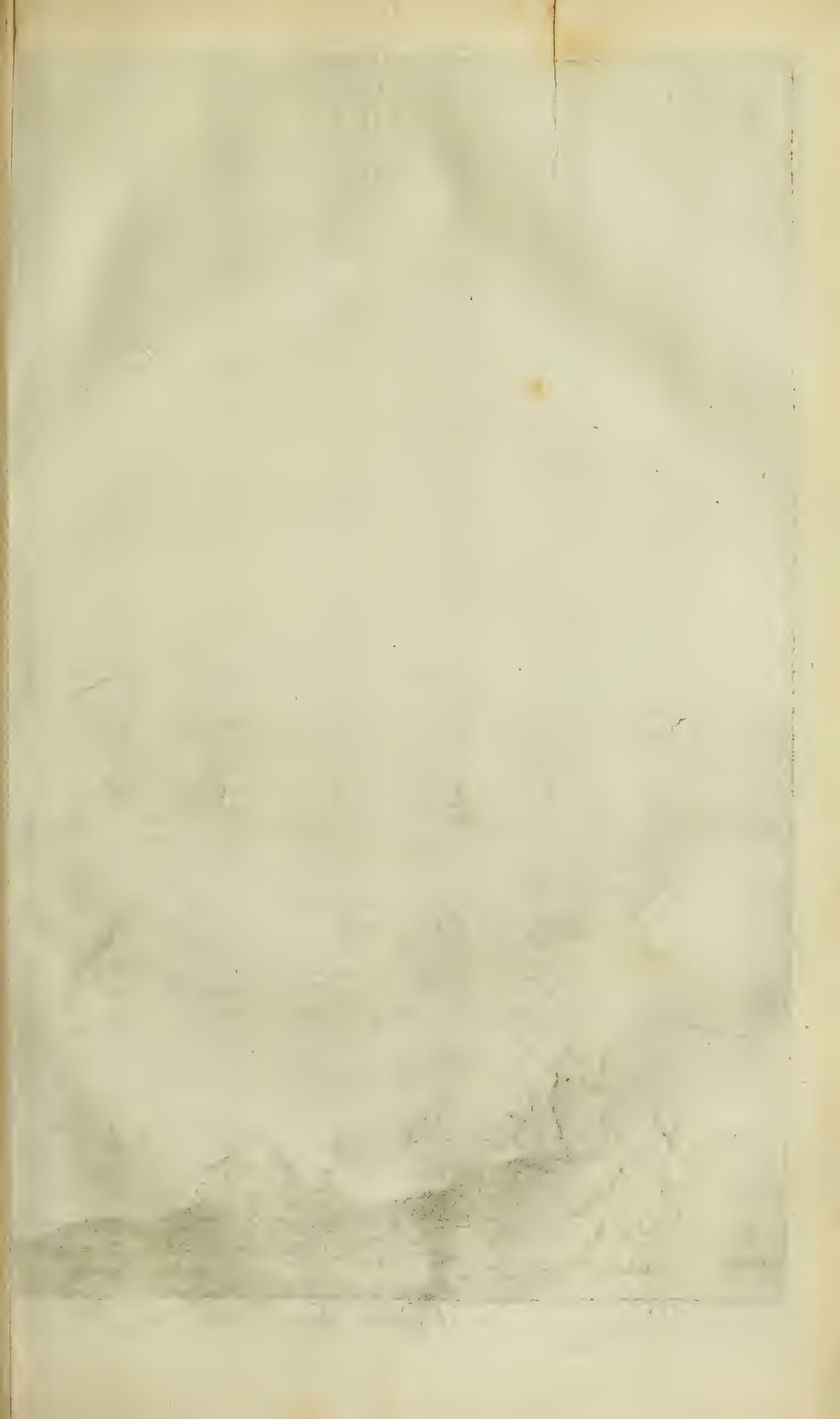
't Hooft der gesanten sterft in Zeelandt.

De Koningh van Ternata en andere Indiaenen kiezen de sijde der Vercenighde Landen.

die

1602. die toen twee Hollandtſche ſcheepen geleyde, aengehitſt, om een karak-
De Hollan- ke van ongeloofelijke groote, in de enghte tuſſchen Malakka, een be-
ders neemen plantingh der Portugijſen, en Sumatra, 't ooverweldighen, hy ſelve ſijn-
een Portu- de den aenleyder en de getuyghe dier ſeeghe. De Hollanders ſigh met
giſche ka- den buyt, grooter dan oyt te vooren veroovert, genoeghede, hebben den
rakke. vyanden, ſterk omtrent ſeevenhondert van alle kunne en jaeren, 't leeven
 geſchoncken, onaengeſien 'er meenighvuldighe voorbeelden der Portugij-
 ſche wreedtheit, maer onlanghs gepleeght, te vinden waeren. Dit ſchip
 was gekoomen van Makau, een ſtadt die de Portugijſen in 't Sineefche rijk
 te leen beſitten; alwaer eenighe Hollanders, maer onlanghs aengekoo-
 men, door de Portugijſen wierden opgehanghen, als die de Sineefche
 ooverheeden hadden ingeboeſemt, ſy niet anders dan een ſaemengerot-
 ten hoop ſeroovers waeren. Makau is geleeghen aen de ſtroom Kanton,
 langhs welken alleen den vreemdelinghen is toegelaeten in 't rijk Sina te
 koomen; gelijk 't ook niet geoorloft is uyt 't ſelfde rijk, nae eenighe
 uytheemſche kuſten te ſeylen, dan door de Cinceon, haeven aen eenen
 anderen oordt. De rijkdommen gehaelt van oopenbaere vyanden deden
 den Portugijſen en den Koningh groote ſchaede, dien van Hollandt en
 in 't beſonder en in 't gemeen, behalven den lof, geen geringhe voordee-
 len. Echter ſijn 'er in dien landtaerdt, niet min eenvoudigh, dan graegh
 nae winſt, gevonden, die hun aendeel weygherden, als onbetaemelijk,
 dat koopluiden by krijgswinſt, en, gelijk 't gemeenelijk toegaet, veele
 onſchuldighen ontrooft, hun voordeel deden. Ook beweeghde hen de
 oude vriendtſchap met de Portugijſen, die, geloofde men, al voor vier
 eeuwen haer begin genoomen hadt, wanneer de Nederlanders, trekken-
 de nae Syrien, ter oorſaake des heylighen oorloghs, Liſſebon, toen hof-
 ſtadt der Saracenen, hebben vermeerſtert; waer door ſe groote voorregh-
 ten onder de Portugijſen, en deeſe gene mindere in Nederlandt verkree-
 ghen. Boovendien wierden, nae 't opnemen der waepenen in Neder-
 landt, en nae dat Philips Portugael hadt t'ondergebraght, de Portugijſen
 door de Staeten genoodicht onder hunne heerſchappy oover te koomen,
 om aldaer den handel en alle verdere voordeelen der burgheren te genie-
 ten: en niet weynighe waeren gekoomen, uyt haet teegen de Kaſtiliaen-
 en, als eertijts hunne gebueren, nu hunne heeren, of op dat ſe in die
 woedende moogenheit der kettermeesteren aldaer, aen Joodtſch of Sara-
 cenifch bygeloove niet ſchuldigh verklaert wierden. Voorts was 'er niet
 aen te twijfelen, of die, blijvende onder 't gebiedt des Koninghs van
 Spanjen, ſijne rijkdommen door de hunne ſtijfden, moeſten, inſonder-
 heit nae ſoo veele geleedene ongelijken in Indien, met alle recht voor
 vyanden gehouden worden: en op dat 'er niemandt ſwaerigheit in maek-
 te, hebben 't de Staeten by oopenbaer plakkaet bekendt gemaekt. Duy-
 ſterer was 't, of de goederen der Italiaenen, gevonden in de genoomene
 ſcheepen, goeden buyt ſijn ſouden. Deeſe ſaek is door eenen middel-
 wegh, tuſſchen de billikheit en 't recht der oorloghe, by verdragh af-
 gedaen. Tot nogh toe voeren veele maetſchappyen van kooplieden op
 Indien; welker graegheit en naeyver teeghen elkander den prijs der waer-
 en aldaer aen 't ſteygheren helpende, hier daer en teeghen verſlappende,
 en onmoogelijk ſijnde, dat verſcheyde en ſwakke maghten 't geweldt der
 Spanjaerden 't hooft booden, hebben de Staeten der Vereenighde Neder-
 landen uyt veele lichaemen eene Maetſchappy opgereght, ſtellende in ver-
 ſcheyde ſteeden bewinthebbers, die door afgeſondene ſomwijlen ſouden
 by een koomen, met verbodt, dat niemandt in 't beſonder, geduerende
 den tijdt van twintigh jaeren, hoogher als de kaep de Bona Esperance en
 de

*Begin der
 Ooſtindiſche
 Maetſchap-
 py in de Ver-
 eenighde
 Nederlan-
 den.*

De galeeyen van Frederik Spinola door 's Landts oord

De Schepen overseilt in den Jaere 1602.

Van Looyken. Invent. et fecit.

de straet Magellanes soude vaeren. Men bepaelde seckeren dagh, binnen welken alle, die de lasten en voordeelen deeser maetschappy begeerden deelachtigh te sijn, hunne naemen hadden aen te geeven: sulx dat alleen, nae 't verloop van tien jaeren, nieuwe inschrijvinghe geschieden soude. 't Ingeleyde geldt mackte een somme van seftighhondertduysent guldens. Seedert dien tijdt, als sijnde eenen nieuwen oorlogh door 't Oosten gereesen, heeft men de Oostindische maetschappy voor een aensienelijken steun van de Republijk beginnen te houden, dewijle niet alleen een gedeelte van den buydt 's landts inkoopsten vermeerderde, maer ook den oopenbaeren vyandt, op de besondere beurse der ingesectenen, door rooveryen, bekommeringhen en swaere kosten, uytgeput wierdt. Dogh de langhduerighe behoefte van Philips kreegh op 't eynde deeser jaers, door 't aenkommen van de Amerikaensche vloot, eenighe verlichtingh. Desselfs onlusten met den François, al te vooren niet genoeghaem gedomt, begonden schijnlijker uyt te barsten, wordende door Brabandt boekjens uytgestroyt, waer in 's Koninghs huwelijck met Maria de Medicis als onwettigh, geduerende 't leeven van Margareta de Valois, sijne oneghte kinderen, sijne minneryen met andere vinnigh wierden oovergehaelt. Ook is Gontault, Hartogh van Biron, oovertuuyght, van, ten tijde als Henrik in de Alpes oorloghde, de doghter des Hartoghen van Savoyen sijn ter gemaelinne, en Bourgonjen tot huwelijck goetd van den Spanjaert bedonghen te hebben, op 's Koninghs en sijner kinderen eyn-telijck bederf. Te hoof ontbooden, en voor den Koningh, geneuyght tot vergiffenis, sijn misdaet ontkennende, is hy d'allereerste geweest, die, onder desselfs regceringhe, de veylighheit der Kroone door sijn eedel bloedt verseeckert heeft. Heer wiens grootheit van moedt oneyndigh, wiens eersucht onversaedelijck was, dan die in bedrijven van oorloghe, in diensten sijnen vaederlande beweesen, geen François behoefde te wijken, eer hy sijne glory van soo vaeken opperveldtheer geweest te sijn door dusdaenigh een eynde besofdelde. En dierwijse heeft de staetsucht binnen een twee jaeren, door een rampsaeligh eynde weghgenoomen twee de eerste en voortreffelijckste personaedjen, onder hunne Koninghen van Engelandt en Vrankrijk. Maer gelijk Essex aenslagh meer t'ontschuldighen was, soo ook was sijne doot besaedit en gerust: daer in teegendeel 't gesmeede schelmstuk en de wrack des heemels Biron soo verre vervolght hebben, dat godtloosheit vermenght met dolle woede hem selfs tot aen sijn uysterste vergeselschappen. De beroerten tot Embden begon- den ook door nieuwe bitterheeden weeder uyt te barsten. Nae Edrards ooverlijden was 't Graeffschap van Oost-Vrielandt gevallen op sijnen soen Enno, en, dewijl hy door de klaghten van alle Staeten gesaementlijck gedronghen wierdt, sijn dienstigh oordeelende met yder in 't besonder te handelen, hadt hy den aedel, als die, in gelijcke toomeloosheit teegen d'onderdaenen, 't voorbeeldt hunnes Vorsten volghde, lichtelijck op sijne sijde gekreeghen. Met de stad Embden was de pays gemackt by nae op de punten van Delfsijl, behalven dat eenighe duystere en bedrieghelijcke slotreeghels daer in vloeyden. Deese nae sijnen sin uytbreydende, belaste hy de kleyne steeden en de platte landen verachtelijck met swaere schattinghe. Korts daer aen ooverrompelt hy gewaependerhandt de stad Norden, die gehoorsaemheit weygherde, en, niet vernoeght met hen een geldtboete op te legghen, deede hy een galgh opreghen, en, ten bewijse der slaevernye, de burghers daer onder doorgaen. Waer op hy verders sijnen ouden haet en ongenoeghten teegen de Embdenaers ophaelende, andere, door 't voorbeeldt van Norden verschrikte: de stoutste

1602.

*Biron schuldigh aen
hoogh ver-
raedt met de
doodt ge-
straf.*

*Nieuwe on-
lusten in
Oost-Vries-
landt.*

1602. onder 't gemeen van de magistraeten affcheurde, hen beloovende, met uytfluitingh der Hollanders, den handel op Spanjen tot hen oover te brengen: en waer was; dat aldaer vriendelijk ontfanghen wierden die brieven van Enno gebraght hadden. Niet weynigh omsiens en naedenkens gaf dit den Staeten der Vereenighde Nederlanden, des te meer, om dat Christoffel, Ennôs broeder, in dienst van Albertus oorloghde, en sijnen anderen broeder Johan, in wiens huwelijk met Ennôs doghter, oover welke hy oom was, de Paus bewillight hadt, in 't stift Paderborn den Roomschen Godtsdienst voortsette. En van allerweeghen quaemen bliken, dat de Graef arbeyde, om dien grooten en wijtluften mondt van d'Eemstroom voor de Spaensche vlooten oopen te setten. In 't eerst noghtans, sijnde de waepen elders gebruykt, quaemen alleen vier vendelen, dien van Embden te hulpe gelonden, binnen de stadt, omtrent den selfden tijdt, dat Enno, die'er sijne troepen reedts hadt doen naederen, door sijnen aenhangh hoopte ingelaeten te worden: waerom hy, sigh buyten geslooten vindende, sigh alom in de dorpen leegherde, en schansen, om de stadt en de stroom te sluyten, opwierp. De Staeten, die, nae 't inneemen van Graeve, de handen ruym hadden, om op de saeken hunner naebuieren te waeken, hier van verwittight, senden, op verfoek der steede, derwaerts Warner du Bois, Kolonel oover een regiment te peerde, met eenighe vaenen ruyters, en omtrent negentien vendelen voetknechten. Dees, hebbende te doen met verweerdere onervaeren in den oorlogh, veroverde in weynigh daeghen de schansen, en ontsette de stadt. Enno, om dien hoon van onder sijne ooghen te weeren, sigh Duytschlandt in begeevende, stroyde allerweeghen uyt, met de haetelijkste beswaernis van woorden die hy vinden konde, dat de Hollanders sigh het recht oover eens anders heerschappy aenmaetighden. De Staeten des bericht, hebben d'oorzaak van hun doen en 't gevaer, dat, wen'er niet in voorsien wierde, hen selve en Duytschlandt dreyghde, schriftelijk uytgegeeven.

HUGO DE GROOTS
 HISTORIEN
 der
 NEDERLANDTSCHEN
 SAKEKEN.

TWAELFDE BOEK.

INHOUDT.

Doodt van Elisabeth: verscheyde gevoelens der menschen haer aengaende. De Koningh van Schotlandt stelt sich in 't besit van Engelandt. Wien de gesanten der Vereenighde Nederlanden geluk wenschen. Hy neyght tot vrede met den Spanjaert. Vergeeft Tiron. Verwerpt de beeden der Puriteynen en der Roomsgesinden. De Roomsgesinden pooghen een jonghe dochter van Koninghlyken bloede op den throon te setten. De Vereenighde Staeten besleghten de geschillen der Oostvriesen: derselver seedigh antwoordt op de heevighe klaghten van 's Keyfers gesant. Wachtendonk van de Spaensche ingenoomen wordt weeder verlaeten. Frederijk Spinola wordt van de Vereenighde Staeten in een seegeveght geslaeghen. De Graef van den Berghe gesonden teeghen de mytelinghen. Maurits trekt t'hunner onderstant. De Graef van den Berghe wordt gedwonghen te rug te trekken. Maurits leght andermael vruchteloos toe op 's Hartoghenbosch: hy slaet tweeduyfent man van den vyandt: hy wreekt sich oover 's Aertshartoghen wreetheit aen de gevanghene. Den Aertshartogh tast te vergeefs aen de sterkte door den selfden gebouwt. Graeve wordt den mytelinghen tot een verblijfplaats gegeeuen. Ambrosius Spinola krijght het opperbevel in 't leegher voor Oostende. De belastinghen bederven den handel de Vereenighde Landen in Spanjen weederom oopengeset. 's Aertshartoghen geveinsde goedertierenheit neemt geenen goeden uytslag. Vlooten der Vereenighde Landen nae Oost- en West-Indien.

DE doot van Elisabeth, gevolght op dees tijdt, heeft dien van Hollandt, alvoorens gedrukt door de Françoische vrede, dieper in den oorlogh ingewikkelt, sijnde hen benoomen een onderstant van waepenen, dat, gelijk het was geweest het eerste, soo ook het laetste is geweest in 't volharden. Haeren laetsten dagh verscheen den derden van Grasmaendt, hebbende door langh leeven verdriet in 't leeven gekreeghen; nae dat se gewaer wierdt, dat haeren ouderdom, dien se by nae tot aen

1603.
 Doodt van
 Elisabeth.

1603. het seeventighste jaer gebraght hadt, in verachtingh raekte, en de hoop en raedtflaeghen selfs der gener, op wien se sich allermeeft betrouwde, sich op den naefact gewent hadden. De langhduerighe heerschappy dier vrouwe, beroemt niet alleen door binnelandtsche, maer ook door uyt-heemsche saeken, heeft ruymte van stoffe tot segghen gegeeven: eenighe, door hoop op vreesse gissende 't gheen hier uyt in 't toekomende te volghen stonde, andere uyt het geheughen der voorighe daeden betwistende, welke, geduerende soo geruymen leevens tijdt, haere voor- en teegen-spoeden geweest waeren. Hier toe braght men by, 't veroordeelen haeres moeders ter doodt, en selfs op betichtingh van ooverspel, waer uyt haere vyanden, als die haeres vaeders onseker was, meenighvuldighe lasteringhen teeghen haer hebben uytgebraekt: dat se daer nae, geduerende de regeeringh haerer suster, in langhwijlighe gevanghenis was opgeslooten geweest, en, cenen last niet light voor een verheeve siel, Philips, Koningh van Spanjen, teeghen wien sy naederhandt soo langh geoorloght hadt, haere vryheit, soo niet het leeven, schuldigh was. Dat ook haer rijk, door 't ombrengghen van soo veele Grooten, die voor den Roomschen Godtsdienst yverden, met bloedt befoedelt was geweest: en voorts dat niet min nieuw, dan allen Koninghen haetelijk voorbeeldt, en 't welk de noodtsaekelijkheid selve niet genoegh heeft konnen ontschuldighen, dat door bevel eener vrouwe is omgebraght eene vrouwe, haere nighte, die sich voor haer ootmoedigh neederwierp, die selfs Koninghinne was. Dan nogh vindt men 'er, die haer te last leyden de weerspannigheit der Yeren, en de muyteryen der Engelsche soldaeten in Hollandt, als besteecken door haere ordre. Seeker een gedeelte haerer rampspoeden is geweest, sulck een reex van jaeren buyten huwelijk, en volghens dien eene onsekerere erffenis der Kroone: en veele vonden ruyme stoffe van geruchten t'haeren naedeede, de meeste haer verwijtende haere minneryen met Leyeester, en nae hem met Essex, wiens wat te fiere jeught, en 't smaeden haerer sehoonheit, in haer verouderende, sy door sijne doodt gewrooken hadt: dat kortst daer aen haer gemoedt, gelijk uyt liefde in haet, soo ook uyt haet in leedtweesen verandert, en geene andere reeden soo seer de oorfaek haerer siekte en haeres doodts geweest was. Hier teeghen wierdt geseght, dat de langhduerigheit haeres leevens en haerer heerschappye uytweesen, dat se Gode was aengenaem geweest. Dat ook selfs de onheylen haerer eerste jeught haer voorsightigheit en 't gebruyk van voor- en teegen-spoeden geleert hadden. En 't niet soo wonder was, soo se door de doodt van eenighe weerspannelinghen, soo se ook selfs door oorloghen, de gemeene rust verseeckert hadt, dan dat eene vierenveertigh jaerighe regeeringhe in vrouwen handen Engelandt niet alleen gevestight, maer in eenen bloeyenden staet gebraght hadt: en se noyt eenighe waepenen, dan om seer rechtveerdighe oorfaeken, hadt aengenoomen. Dat, nae 't voorbeeldt van Koningh Eduardt, den Godtsdienst was gesuyvert, en eevenwel niet door eenighe drift of blinden toght, maer nae dat de saeke in eene landts-kerkelijke vergaedinghe, wettelijk beroepen, was beraedtslaecht: en sulx sonder eenighe strengheit te gebruyken teeghen verschillende van gevoelen, dan seer spaede, nae dat se, door 't onderwijs der Jesuiten, de liefde hunnes vaederlandts, en te gelijk d'eerbiedigheit tot de kroone hadden uytgesehut. Dat Schotlandt van de Françoisen, Condé en sijnen aenhangh van hunne teegenparty, een goedtgedeelte der Nederlanders van het juk der Spanjaerden door haere hulpe was geredt: en dat se, onaengesien groote aenlokselen tot uytbreidingh haerer heerschappy, sich altoos met de haere hadt vernoeght gehouden, en geene andere vruchten

uyt

*Verscheyde
reedenen
der men-
schen van
Elisabeth.*

uyt de seeghe begeert, dan de vryheit eenes Godtsdiensts, dien se selfs hadt aengenoomen, en 't bepaelen eener moogenheit, die met reeden haer verdacht was: dat alsoo de steeden in haer besit den François waeren ingeruymt, Schotlandt voor een kint bewaert, de beeden der Hollanders, die haer 't aenveerden hunner heerschappy versoghten, afgeslaeghen: en nogh meer, dat onlanghs, door 't inneemen van d'oude schuyelhoeken der weerspannelinghen in Yerlandt, door 't verminderen der nieuwe, en, door nu den eenen dan den anderen der voornaemste belhaemels wegh te voeren, haeren aenhangh was verswakt, en Tiron, het geweldt en den dekmantel der saemgeswoorene, soo verneedert, dat hy voor de voeten haeres onderkoninghs, met beede om vergiffenis sijner voorighe misdaden, was op de knyen gevallen: (want dit toppunt van heerlijkheit hadt se maer weynigh voor haere doot bekloppen.) Dat se ten huwelijk was versoght geweest, niet alleen van Engelsche, maer van Karel van Oostenrijk, 's Keyfers broeder, van Henrik en François, broeders der Koninghen van Vrankrijk: jae ook van Koninghen, van Philips, Koningh van Spanjen; van Eerrijk, Koningh van Sweeden: dat versoght geweest te sijn, haer geluk was; geweyghert te hebben, haere voorfigtigheit; om dat aen eenigh onderdaen te trouwen, de hoogheit haerer kroone te naegingh, en aen uyttheemsche mannen te vergaeren, voor Engelandt te veel vreesse inhadt. Dat de lasterstukken teeghen haer uytgestroyt, hunnen oorspronk neemende uyt haere kunne, uyt haere schoonheit, en de ongebondenheit van opspraak, die Koninghen gewoon sijn, door haere mannelijke sorghen wederlegt wierden: en dat se niet alleen de regeer-konsten, maer ook de kennisse van oude en heedensdaeghsche taelen, seldtsaeme gieraeden selfs in vrouwen van een burgherlijk leeven, hadt ingesooghen: saeken, die haer eenen hooghen naem en achtbaerheit gemaekt hadden, en niet alleen den naebuere ontsagghelijk of tot een wonder, dogh waer door se selfs tot uyt verre gewesten van den Moor en den Sarmaet, door gefanten, was besoght geweest. Niemandt hadt tot nogh toe getwijfelt, of op de doot der Koninghinne, die sich nimmer voor eenen sekeren naefact hadt verklaert, souden groote beroerten in Engelandt gevolght hebben: gemerkt men geloofde, dat, hoewel Jakob, Koningh van Schotlandt, de naeste in bloede was, den ouden haet dier twee soo naegeleegene landtaerden, en ook de besondere vreesse van hen, die de doot sijner moeder hadden toegestemt, hem souden teegengestaen hebben, behalven de Grootte in Engelandt, gereet om ook selfs hunne Koninghlijke afkoomst te doen blijken: daerenbooven vreesde men voor 't geweldt en de maght der Roomsgeinden, dat deese, niet hebbende, om de welgeveste heerschappy der Koninghinne, yets daren onderneemen, thans door beroerten souden hoopen te lighter hun oogmerk te bereyken: aengehitst selfs door den Paus, die verboden hadt eenen Koningh van verschillenden Godtsdienst, schoon ook den naesten in bloede, te erkennen. En niet alleen hadt de Spanjaert, die op alle beroerten der volken opwaekt, deese hoop, maer die van Hollandt ook, hoewel se Jakob, booven de verbintenis van Godtsdienst, nu reets te vooren door diensten hadden ingenoomen, wenschten heymelijk in haer selven hem hunne bondtgenootschap te doen gelden, en een gedeelte der oorloghe in Engelandt oover te brenghen. Dogh buyten alle verwachtingh geviel 't, dat, van stonden aen nae 't ooverlijden van Elisabeth, den ouden raedt der Koninghinne, de Bisschoppen, de Magistract van Londen, en de eedelen, soo veel 'er by de handt waeren, Jakob voor Koningh uytriepen, sonder het gesagh des Parlaments af te wagh-

1603. ten, om 't gevaer dat uytstel inhadt, en d'openstaende regeeringhen veeltijds door nieuwe wetten en handelinghen de klem der heerschappye voor 't toekomende verminderen. Dus is de Koningh van Schotlandt, sonder teegenstreeven van yemandt, in 't besit der Engelsche kroone getreden, en d'eerste geweest, die, seedert het geheughen der aeloudtste jaerboeken tot op deesen dagh, het geheele eylandt van Britannien onder eene heerschappye gebraght heeft. De Staeten der Vereenighde Nederlanden hebben niet versuymt hem met deese verheffingh geluk te wenschen, eerst door brieven, daer nae door gefanten. Deese sijn geweest Henrik van Nassau, Maurits broeder, toen een lidt des Raedts van Staeten, en Kolonel te peerde, Walraef van Breederode, Johan van Oldenbarnevelt, en Jakob Valk, die in dit gefantschap is ooverleeden. Hunne aenspraek was van deesen inhoudt: *Wy sijn hier in uwe teegenwoordigheit, Allermaghtigste Koningh, verdeelt tusschen droefheit en vreughde; wy hebben naementlijk verlooren haer, wiens weldaeden wy selfs niet maghtigh sijn met woorden uyt te drukken: dogh weederom gekreeghen U, eenen erfgenaem, niet alleen haeres rijx, maer ook van alle haere deughden. 't Gheen wy al voor deesen door innerlijken wensch, 't gheen wy nogh onlanghs, op d'allergelukkigste tijdingh van Uw aenveerden der heerschappy, door 't uytgeschrijven vaneenen algemeenen Vast- en Beede-dagh, gebeden hebben, dat smeeken wy als nogh in Uw byweesen, met hart en monde, van Godt Almaghtigh, dat Uwe regeeringhe sy voorspoedigh voor U selven, voorspoedigh voor Uwe naekoomelinghen, voorspoedigh voor Britannien, voorspoedigh voor ons. Maer eene saeke alleen betuyghen wy U, dat ghy niet gedoocht, dat de Spanjaert, die den voet heeft op den nek der Nederlanders, van daer ooverschrijdende, sich eenen wegh baene tot anderer rijken. 't Voeght uwen Godtsdienst, soo veele saemeninghen van Godt vruchtighe te rukken uyt de slaevernye van een bloeddorstigh wangeloove: 't voeght Uwe reghtveerdigheit, eene saeke by de Koninghengeregtveerdicht te verdaedighen: 't voeght Uwe voorsichtigheit, verre van hier te verdrijven die onderkruypers van anderer rijken, die lysfeygene des Paus van Roomen, wiens vonnis al 't gheenghy besit ten prooye gegeeven heeft. Dit heeft Elisabeth gedaen, Ghy sult het uytvoeren, en des te lichter, als die frisscher kracht van jaeren hebt, mannelijke kloekheit, wijtluftigher heerschappye, een huys gewest door kinderen. Voor een gedeelte sult Ghy hier in ondersteunt worden door onse getrouwheit, welker voor- en teegen-spoeden hebben doen blyken, dat de Spanjaert kan ooverwonnen worden. De vrede, 't is waer, is een Christelyk goedt: maer die met maghtighe en trouwloose niet anders dan door oorlogh is te treffen. Soo sy alle, welker belangh aeneen verknocht is, gesaementlijk hunne maght en hun vermooghen inspanden, hy soude, geschopt uyt Nederlandt, of, indien hy nogh dan niet wijs wierdt, gedreeven uyt den Ocean, en uyt sijne ooverseesche heerschappyen, 't gheen de Hollanders en d'Engelsche gereet valt, tot eenen waeren vrede koomen, welke door gelijkheit van krachten allerbest wordt onderhouden. Wy bidden U, dat ghy Oostende, 't welk haer droevigh beleggh nu tot in het derde jaer sleepende houdt, te hulpe koomt, en gebruykt de scheepen, die, door last der Koninghinne, elf in getaele, met waepenen en lijftoght van ons voorsien sijnde, echter niet anders, dan Uwe ordre, afwaghten. Hy, op dit alles minnelijk sijne vriendtschap beloovende, ontschuldighde sich wijders op sijn versche acnkoomst tot de kroon, en dat hy in tijdt en wijle soude sien wat best gedaen diende; hierentusschen niet ontveinsende, dat hy, soo veel hem moogelijk wacre, voor al sijne gedachten soude*

De Koningh van Schotlandt stelt sich in 't besit van Engelandt.

De gefanten der Vereenighde Nederlanders wenschen hem geluk.

Jakob neyght tot vrede.

op vrede setten. En in der daet tusschen hem en den Spanjaert was tot nogh toe niet vyandtlijx voorgevallen: dat meer is, Philips hadt hem, soo hy, om op den thron te geraeken, moest tot de waepenen koomen, van selfs sijne hulpe aengebouden. Waer by sijnen sachtsinnighen aerdt, sijnen lust tot allerley letteroeffeninghen, daer in hy sijne jaeren hadt oovergebracht, veel eer tot rust, dan waepenen, helden. Den Aerts-hartogh ook voorgeevende, dat hy in oorlogh was geweest met de Koninghinne, niet met het rijk, hadt by plakkaet verbooden d'Engelschen te beschaedighen, en boovendien alle gevanghenen van dien landtaerdt vry gelaeten. Korts daer aen sondt hy derwaerts sijnen gesant Karel, Prins van AreMBERGH, en de Spanjaert te gelijk Joan Baptista Taxis, om de vrede, in 't volghende jaer geslooten, voort te setten. De Hollandtsche Gesanten, siende geen middel om dien af te snijden, wendden alles aen om se te verwijlen, en hebben den Koningh hoop gegeeven, dat ook sy, neevens hunne vryheit, souden tot eenen vrede konnen geraeken, indien de Koningh, tijdt nemende, 't besluyt der Spanjaerden, dat als nogh aen d'uytkoomst van maer weynighe jaeren hingh, liet rijpen. Dit selfde deden Oldenbarneveldt, gewoon de geheymen der Vereenighde Staeten te handelen, naeder bliken, voortbrengende de handt des Hartoghen van Bruinswijk, wien Keyser Rudolf dit geheym hadt toebetrouwt. Dogh Jakobs heete drift tot vrede selfs hier door nogh niet verkoelt sijnde, hielden die van Hollandt enkelijk aen, dat, soo se niet eenighe oopentlijke verklaeringh t'hunner hulpe konden krijghen, hen het recht desselfs noghtans niet wierde geweyghert. Den François, bekommert om sijne bondtgenooten staende te houden, ondersteunde dit verzoek: en hadt dienthalven in Engelandt gesonden Maximiliaen van Rhosny, Opperbewintsman sijner geldmiddelen en sijnen geheymen Raedt. Eyndelijk heeft men dit middel gevonden, dat van de penninghen, die den François dien van Hollandt soude verstrecken een derde gedeelte soude gestelt worden op reekeningh van Engelandt, tot aflossingh der gelden, welke den François, bedolven in sijne oorloghen, van Engelandt hadt geleent. Hier meede vernoeghden sich de Staeten, hoewelse, door Rudolf Winwood, gesant des Konings van Groot Britannien, ondertaft wierden, of ook sy in 't verdragh wilden begreepen sijn, 't welk met dankseggingh geweyghert wierdt. 't Ooverighe des jaers heeft Jakob te kost geleght aen de plegtigheeden des rijx, en in 't besightighen van Engelandt, geevende ondertusschen gehoor aen de gesanten van andere Koninghen, en ook sijner onderdaenen. Selfs Tyron, hooft der weerspannelinghen in Yerlandt, heeft sijnen soen versoght en verkreeghen. Raekende den Godtsdienst wierden aengebraght verscheyde klaghten, weeghens tweederley soort van menschen. Puriteynen noemt men in Engelandt, die den staet der kerke aldaer nogh niet geheel onvervalscht nogh oprecht genoegh oordeelen, en eene meerdere suyverheit vereyffchen, waer uyt den oorspronk van dien haetelijken naem is voortgekoomen. Deese verwerpen veele saeken oovergehouden uyt het oudt gebruyk, den rangh der Geestelijken, de plegtigheeden gevoeght by den Doop, en veel andere, meer in gebruyken, dan in leeringhen bestaende: alle welke sy hoopten, dat dienthalven souden konnen verandert worden, om dat de Schotten die voor langh hadden afgeschafft. De Roomsgefinde in teegendeel breedt opgeevende tot lof van de oudtheit hunnes Godtsdiensts, soo elders, als in Engelandt, en hunne getrouwheit tot den Koningh en 's Konings moeder, baeden, dat hen de oeffeningh hunnes Godtsdiensts, soo niet oopentlijk, 't welk de

*Hy schenke
Tyron sijnen
soen*

1603.

Hy verwerpt
de beeden
der Puritey-
nen en der
Roomsgesin-
den.

De Rooms-
gesinde
vrachten
vruchteloos
eene maeght
van Ko-
ninghlijken
bloede op
den throon
te helpen.

d'Algemeene
Staeten
besleghten
d'Oover-
eemsche ge-
schillen.

Landtdagh.

de Koningh noghtans in Vrankrijk den Gereformeerden gunde, ten minsten heymelijk, nae 't gebruyk hunner vaederlijke gewoonte straffeloos wierde toegelaeten. Beyde sijn hunne beeden afgeslaeghen: sijnde de Roomsgesinde verdacht, om de moogenheit die de Paus van Roomen sijn oover Koninghen aenmaecticht: en de Koningh verbittert op de Puriteynen, om dat hy door den aenhangh dier gesintheit, onder schijn van kerkelijk gefagh, in Schotlandt niet met al te grooten eerbiedigheit was bejeegent geweest: waerom hy hunne halfsterrigheit ook selfs door uytgegevene schariften beschuldighde: gemerkt yeder landtaertd sijne gewoonten, die door de goddelijke wet niet worden verbooden, vry stonden, en den Koninghen 't oppergefagh, ook in het kerkelijke, toequam. Eenighe saeken noghtans sijn nae hunnen wensch vastgestelt: dat geene vrouwen of besondere persoonen den heylighen Doop souden bedienen, dat een alleen niet soude voorsien worden met veele Priesterdommen; en op de seeden en de leere der kerkendienaren strenghe plakkaeten. Dogh 't misnoeghen der Puriteynen bleef alleen by woorden: of indien eenighe bedienaers sijn ongehoorsaem toonden, die wierden door affsettingh, ballingschap of hechtenis in toom gehouden. Maer eenighe Roomsgesinde met andere, graetigh nae veranderingh in den staet, aenspannende, hebben eene saemensweeringh gesmeet, om Arbela, maeght van Koninghlijken bloede, op den throon te helpen, de hooghste eerampten in Britannien reets onder hen verdeelt sijnde. De hoofden van dien aenflagh wierden met de doot gestraft; en die men meêplightigh, en schuldigh vondt van dien alleen gesweeghen te hebben, kreeghen gevanghenis en de vreesse van een naekende doot t'hunner straffe, neyghende de Koningh om in sijne nieuwe regeeringhe de saem van goedertieren te behaelen. Terwijl de saeken sijn in Engelandt aldus toedraeghen, besluyt Enno, Graef van Oost-Vrielandt, die nu met de daet geleert hadt, dat hem light viel woorden en dreyghementen teeghen de stad van den Keyser te verkrijghen, maer dat wijders de maght selve om die uyt te voeren verre te soeken was, de gunst der gener die in Hollandt 't meeste vermoeghen hadden aen te soeken, en reyst in persoon nae 's Graevenhaeghe, alwaer hy, in 't oopenbaer en in 't besonder, breede reedenen t'sijner verschooningh, breede tot beswaeringh der Embdenaers voerde, als die wisten nogh te regeeren, nogh geregeert te worden, en in hunne trouwe vlot stonden. Alhier waeren te gelijk de gesanten van Embden, die van hunne sijde ook groote halfsterrigheit betoonden; en eene oncerbiedigheit des te uytmuntender, om dat se wierdt gepleeght in 's Vorsten teegenwoordigheit. Nae langh krakeelen hebben d'Algemeene Staeten, aen de getrouwheit der steede t'hunwaerts geensints twijfelende, haere veyligheit door hunne bemiddelingh versceekert, en is onderlingh verdraeghen, dat men wederzijts de verbondtspunten van Delfsijl soude onderhouden; de nieuw bygevoeghde waeren deese: *Van al 't naederhandt gepleeghde sy eene eeuwighhe vergeetelheit, en de Graef, nyt kracht van 's Keyfers bevel, vordere niemant ter straffe. Huysen, landen, geschut, genootene vruchten, en gevanghenen worden ten weetersijden wederom gegeven; en Enno wende alle middelen aen, dat de gevanghene buyten 's Landts ter oorsaake dier misverstanden, worden losgelaeten; nogh weyghere, die vande stad afvaeren geene vrygeleybrieven. De schattinghen, drie en vijf jaeren hier bevoorens op de stad gestelt, worden afgeschafft: om nieuwe nyt te vinden, gehandelt in de vergaedinghe van Oost-Vrielandt. 't Reght om die te beschrijven stae aen den Graeve, en, doet hy 't niet, aen hen, sijn selven te vergaederen, en oover saeken den*

geme-

gemeenen Lande ten besten te beraedtslaen. Oorlogh te verklaeren, krijgsvolk aen te neemen, sy, sonder besluyt dier vergaedinghe, ongeoorloft. De Graef houde alleen in dienst soo veele soldaeten, als tot besettingh sijner kasteelen genoegh sy: de burghery van haerer sijde, seevenhondert soldaeten t'haerer bewaeringh, en sy haer toegelaeten de stadt te sterken met werken nae haer welgevallen. 't Krijgsvolk werde onderhouden by d'ingesetenen van Oovereems: de kosten der werken sullen oover de stedeelingen, en alle goederen binnen de stadt, worden omgeslaeghen. Al't gheen binnen den omtrek der werken leght beslooten hebbe met de stadt het selfde recht. Den Raedt der stadt kiese de magistraeten, de Graef bevestighe hunne keur. Als de Graef en 's stadts gesanten in deese punten hadden bewillight, was 'er nogh ooverigh, dat de geheele magistraet en de Stenden van Oost-Vrieslandt de selfde met hun goetdunken bekraghtighden: 't welk voorwaer te geschieden stonde, insonderheit door dien den aedel was verveert voor oorlogh, uyt vreesse voor 't bederf hunner landen; en d'Algemeene Staeten hadden derwaerts gefonden, om de draelende daer toe te brenghen, sijnde ook het grootste gedeelte der besettingh daer uyt getrokken, om de saeken een vreedtsaemer weesen te geeven. Maer Enno, van 's Keyfers weeghe, gevleyt met nieuwe hoop, veranderde van gedachten: en ook wierdt 'er niet gesweeghen, dat verbonden krachteloos en van onweerde moesten gehouden worden, welke 's Keyfers besluyten te niet deden, misdaeden vergaeven, en gemaghtighden, in weêrwil des Keyfers, te vestighen eene stadt, waer oover hem 't recht van Opperheerschappy toebehoorde. Korts daer aen sondt Keyser Rudolf, niet weynigh gestoort, om dat de saeken van Embden, door uytheemfche bemiddelingh, wierden afgedaen, aen de Vereenighde Staeten Maximiliaen Cochy; die, nae de Embdenaers swaerlijk beschuldicht te hebben, verhaelde de oorsaeken, waerom de Keyser, voor langh bewooghen, en anderen, en ook den Vereenighden Staeten selve hadt verboden, den weêrspannelinghen eenighe hulpe te doen; en dat nochtans sy de stadt met hun krijgsvolk beset, den oorlogh ten platten lande aengewanghen, en rooveryen gepleeght hadden, schaeden en ongelijken, die de Keyser wel ernstelijk belaste te vergoeden: daerenbooven verhaelde hy van stuk tot stuk de punten, die in 't laetste verdragh onreedelijk scheenen. Waer op de Staeten, hoewel met te groot eene verwaentheit aengesproken, seedigh antwoordden: *Dat Enno uyt eyghen wille tot hen gekoomen was, uyt eyghen wille hadt dit verdragh geslooten, en men niet gewoon was yemandt quaelijk af te neemen, dat hy sich beneersticht hadt, om de geschillen sijner naebuieren te besleghten: dat men voorts van 't Delfsijls verdragh, 't welk ook de Keyser sich hadt laeten gevallen, soo weynigh men immers konde was afgeweeken: dat se ook hun krijgsvolk in de stadt gesonden hadden, niet om den Keyser te verongelijken, maer op dat de Spanjaert, die, by de pays van Vervins, 't recht op de landen van Oovereems voor sich hadt uytgesondert, hen in 't besetten eener stadt, seer wel geleeghen om dien van Hollandt afbrek te doen, niet voorquaeme, en die te gelijk het Duytsche Rijk ontvreemde. Dat hy dierwijse Utrecht, dierwijse Gelderlandt, en andere oover Rhijn, dierwijse Milaen, jae selfs die tot het Rijk behoorden, eertijts hadt ingenoomen; en nogh onlanghs Kamerijk, sonder dat sich yemandt daer teegen versette. Dat se, niet sonder reeden, verdacht hielden de bouden en brieven, die van Enno aen den Koningh en de Spaensche Ooversten heen en weeder liepen. Neevens deese beleeftheit van woorden wierden vereeringhen gedaen aen den Gesant. Maer tot Embden was nogh alles vol haets, vol arghwaen en wanorde.*

Klaghten van 's Keyfers gesant by de Staeten.

Der selver seedigh antwoordt.

1603.

En ook heeft by dien van Hollandt tot beswaernis van Enno gediend, dat sijnen broeder Johan, hebbende, als te vooren geseght is, verkreeghen 's Paus bewillighingh tot sijn huwelijk met Ennôs doghter, oover welke hy oom stondt, in 't stift Paderborn den Roomschen Godtsdienst en 's Bifschops saeken vorderde, woedende, nae 't ooverweldighen der stadt, met bittere straffen en weedommen teeghen hen, die, onder voorgeeven van hunne vryheit, sikh teeghen hem verset hadden: onder welke een Borgermeester der stadt gepijnicht, en daer nae gevierendeelt, wierdt. Op 't uytgaen van de Winter heeft de Spanjaert de stadt Wachtendonk by verrassingh ingenoomen en verlooren. Gemerkt seker visscher, daer toe omgekocht, vijftien soldaeten, onder 't beleidt van Mattheus Dulk (steêvooght binnen Straelen, een steedtjen daer omtrent) verborghen onder stroo, binnen 't kasteel gebraght, en den schildtwaght, toeloopende, om hem in 't opklimmen de handt te reyken, doorsteeken heeft. Waer op de soldaeten aen 't uyt springhen, en, de brugghen neederge-laeten hebbende, hunne krijgsgesellen, die, gevaeren oover de Niersstroom, sikh niet verre van daer verborghen hielden, inlieten. Dogh de besettingh der stadt, onaengesien 't inneemen des kasteels, en 't vanghen hunnes steêvooghts Ryhoven, beschanste sikh daer teeghen, en verveerdighde 't geschut. En juyft was 't gebeurt, dat twee vaenen Hollandtsche ruytery op buyt quaemen aenrijden, die, verneemende 't gerugt, ter steede binnen setten, en, van stonden aen hen onderstant van krijgsvolk uyt Rhijnberken Meurs gesonden sijnde, 't kasteel besluyten, met geweldt aentasten, en, wyl 't gebrek aen lijftoght hadt, ten seften daeghe wederom verooveren. Niet langh daer nae heeft Grobendonk, uyt hinderlaeghen in de Kempen van Brabandt, met een minder getal aengetaft vijf vaenen peerden van Maurits, en omtrent seeventigh derselver verslaeghen: veele ruyters en peerden sijn hem in handen gevallen, d'ooverighe 't met de vlught ontkoomen. Dogh de schaede van dit ruytergeveght, is door een veel uytsteekender seeghe te waeter betaelt geset. Want Frederijk Spinola, verdrietigh oover eene gloryloose leedigheid, en, door eene grootmoedighe dapperheit, duldeloos blaekende om sikh eenen naem te verooveren, daer toe eenen aenflagh mackende om eenen roof in Zeelandt te doen, bemant acht galeyen, en vier kleyndere scheepen, behalven eene meenighte van roeyers, met uytgeleese soldaeten gelicht uyt het leegher voor Oostende, en, met een saghte voordeelighe windt, uyt de haeven van Sluys gelooopen, en tufchen de banken doorgevaeren sijnde, en 's vyandts scheepen in 't gesicht gekreeghen hebbende, verkieft sikh in oopene see een bequaeme plaets om slagh te leveren. Drie Zeeusche oorloghscheepen, onder hunnen seevooght Joost de Moor, daerenbooven twee galeyen, een Hollandtsche en een Zeeusche, laeghen op hunne gewoone waght voor de haeven. Vier van deese, selfs nae hen toefettende ('t vijfde beneeden windt legghende, was wat te verre van daer, en kon geen anderen dienst doen, dan met schutgevaer) is Spinola eerst, met een groot geschreeuw, aen boordt gekoomen, nu 't een, dan 't ander besettende, naer dat de kans op elk sikh schoonst opdeedt, en met musketten dapper op hen lossende, sijnde booven windt, en in getal van scheepen en soldaeten sterker. Want op de Hollandtsche scheepen waeren niet meer dan sesendartigh soldaeten uyt de beset vendelen van Vlissinghen, die musketten tot hunne waepenen hadden. Dogh 't scheepsvolk, dat uyt der aerdt wel aen den man wil, queet sikh dapper, nu van naeby, dan wederom van verre, met geschut en waepenen, met piek en deeghen, om hunnen vyandt te treffen, sijnde

De Spanjaert neemt en verliest Wachtendonk.

Grobendonk slaet vijf vaenen peerden.

hen

hen door den rook het uytſicht benoomen, en de ſlagh ſigh alſeen nachtgeveght vertoonende, tot dat Frederijk ſelfs, te ſtout in 't aghterſte van een der vyandtlike ſcheepen te beſpringhen, met meer dan ecne wonde afgemaekt ſijnde, en neevens hem booven de driehondert andere, behalven meenichte gequetſten: en ook hunne geleedene ſchaede aengebroke riemen, den Italiaenen eerſt de hoop der ſeeghe benoomen hebben: waer by ſigh dan ook heeft gevoeght de vreeſe, dat ſe, door 't aenkoomen van een meerder getal ſcheepen uyt Zeelandt, van alle kanten moghten beflooten worden; waerom ſe in tijds wederom nae de haeven loopen. Door deefe ſeeghe der Zeeuwen, behaelt met kleyn verlies der hunne, gemerkt het dikker en ſwaerder gebouw hunner ſcheepen, die met muſketschooten niet ſoo light te doornaeghelen ſijn, is den grooten ſchrik voor deefe ſcheepen, hen in 't eerſt niet te wel bekend, t'eenemael verdweenen, ſijnde nu ondervonden, dat ſe, ſelfs by ſtilte, konden ooverwonnen worden. Tot in 't midden van den Soomer wierdt 'er niet geoorloght dan voor Ooſtende, om dat die van Hollandt, niet hebbende ontfanghen de hulptroupen, verwaght uyt Engelandt en Schotlandt, ſigh genoeghden met hunne eyghene grenſen te beſchermen; en den Aertshartogh voorhebbende Rhijnberk in te neemen, en oover Rhijn te trekken, verwaghte tot ſijne nieuwe aenſlaeghen nieuwe troupen uyt Spanjen en Italien, onder 't geleyde van Ambroſio Spinola, daerenbooven voetvolk uyt Duytſchlandt, en ruytery uyt Lotteringen. Nae d'aenkoomſt van deefe, geeft hy, Spinola voor Ooſtende laetende, Frederijk van den Berghe ſeevenduyſent voetkneghten, en drieduyſent peerden. Dan ſijnen voornaemſten laſt was, de muytelinghen, geweeken binnen Hooghſtraeten, daer uyt te lighen. Dit hadt Philips bevoolen, ſoo om voor 't teegenwoordighe tot verſeekertheit, als in 't toekoomende ten voorbeelde, te dienen; en op dat ſe, de waepenen elders heen gewendt ſijnde, niet in d'ontleedighde plaetſen eenen inval deden: en maer onlanghs, de provincie van Naemen geplundert, het ſteedtjen Judoigne vermeestert, en den ſlotvooght van Karpen gevanghen genoomen hebbende, waeren ſe veyligh en met rijken buyt te rugh gekeert. Die te Hooghſtraeten huylshielden oeffenden een ſeer ſtrenghe krijgſtught, en welke wettelijke ſoldaeten wel ten voorbeelde neemen mooghen. Stip hielden ſe hunne waghten: uyt de kleederen, of met beſloote kaemer, ſlaepen te gaen, was ongeoorloft: de vrouwen wierdt hun verblijf buyten 't kasteel gegeven: onderlingh te veghten, geheym geſprek, of kuntſchap door brieven, te houden, was den hals. De wetten wierden door 't ſtraffen ſonder genaede bekrachtight. Als ſy verſtaen hadden 't beleggh dat hen dreyghde, ſenden ſe aen de Staeten en aen Maurits, verſoeken en verkrijghen onderſtant, mits beloovende gelijkelijk teeghen den vyandt te ſullen veghten; met betuygingh echter, dat ſe met hunne gevanghenen naer hun goedtdunken verſtonden te handelen, dewijl het gewoonelijk krijghsgebruyk tuſſchen vyanden, noopende 't loſſen der gevanghenen, aen hen, als ooverloopers, wierdt geweyghert. Achthondert van de hunne beſluyten ſe binnen 't kasteel: d'ooverighe ten getaele van vijftienhondert, en booven de duyſent peerden, verwaghten Maurits. Dees verwittight, dat de Graef van den Berghe nu reets voor Hooghſtraeten was aengekoomen, en 't kasteel vyandtlik begon aen te taſten, rukt in aller yl weynigh min dan tienduyſent man te voet, en drieduyſent te peerde, uyt de Winterleegheringen, en trekt in haeft nae Geertruydenbergh. In welke ſtadt een droevigh ſchouwſpel is voorgevallen, ſijnde de Françoifen en d'Engelſchen, landtaerden die eeuwich teeghen elkander yveren, uyt een krakeel tuſſchen hen onderlingh

1603.

Frederijk Spinola wordt in een ſcheepſtrijde door de Vereenighde Nederlanders verſlaeghen.

Frederijk van den Berghe wordt nae Hooghſtraeten teeghen de muytelinghen geſonden.

Welke Maurits te hulpe koomt.

1603. lings aen 't horten geraekt. En nu reets begonden geheele regementen in geveght op te stuyven, eenighe doodt, veele gequetst sijnde; en Bethune, Kolonel der Françoisen, selfs begeeft sich, om 't geveght te weeren, midden in 't gedrangh, daer hy met een musketkoeghel, die hem 't leeven koste, doorschooten sijnde, de gemoederen der sijner geweldigh hadt ontfteeken. Ter naeuwer noodt heeft de tegenwoordigheit en het tusschenspreken der Nassausche Ooversten en des Prinsen dat heyloos geveght, 't welk op een vreeslijk moorden was geschaepen uyt te koomen, konnen scheyden. Hier van daen sijn de troepen van Maurits, vereenight met de muytelinghen, gesaementlijk voortgetrokken: een nieuw voorbeeldt van soldaeten onder eenen strijdighen eedt staende. Tusschen de heyde en 's vyandts leegherplaets liep een beekjen, omringht meteen natte grondt, 't welk de Graef van den Berghe, 't sy uyt misverstandt, 't sy op Maurits aankoomst niet verdacht, hadt versuymt te besetten. De Prins hebbende sijn krijgsvolk en geschut, oover brugghen geslaeghen in allerhaest, doen oovertrekken, vertoont sijn leegher in slaghorde. Dogh de Graef heeft sich binnen eenen waeghenborgh, en 't voordeel der plaetsen gehouden, belastende alleenlijk eenighe ruyters uyt te trekken, waer op kleyne schermutselinghen volghden. Ook vondt Maurits niet geraeden 't geheele leegher van den vyandt aen te tasten, al eer hy ten vollen hadt onderstaen al 't gheen of hem of den vyandt ten voordeele strekken konde. De Graef van den Berghe, beduecht, dat hem, booven andere ongemakken, den toevoer moght worden afgesneeden, versendt, by duyfteren naght, eerst sijn geschut en vervolghens sijne soldaeten, nae den kant van Herenthals, behoudende ondertusschen sijne waghden teeghen den vyandt, om hem in sijn vertrekken te misleyden. Maer soo haest de dagh sijn opset hadt ontdekt, sijn die 't kasteel inhad den d'eerste in 's vyandts achterhoede gevallen, alwaer onder andere wierdt verslaeghen den Heer van Rhosne, soon des Maerschalx, befaemt door Vrankrijk en Nederlandt, toen selfs bevelhebber oover de Lotteringhe troepen. Maurits selfs ook gesint en veerdigh om den vlugtelinghen te vervolghen, wierdt verachttert door een ander beekjen, 't welk meede beswaerlijk was te doorwaeden, en boovendien door een enghe en diep onder waeter staende straet: met de ruytery echter voor uytrijdende, vindt hy, dat de vyandt, die al te vooren de enghe straet was doorgetrokken, sijn leegher op de heyde hadt in slaghorde gestelt. En hoewel die van Hooghstraeten, soo uyt wraeksucht, als uyt yver, om hunne nieuwe vrienden proeffstukken hunner dapperheit te geeven, blaekten van hitte om aen den man te koomen, dacht hem noghtans niet geraeden, een leegher, dat in soo wel geschikte orde was, aen te tasten sonder geschut en voetvolk, dat langhsaem volghde, om dat, booven de ongemakken van de slobberighe wegh, het weeder, vermenght met donder en blixem en gestaedighen reeghen, hen teeghen viel. 't Beleggh opgebrooken sijnde, heeft Maurits sich stoutelijk in 't midden der muytelinghen begeeven, om door sulck een oopenhartigh vertrouwen hunne trouwe naeuwer te verbinden. Hy hadt in den sin, terwijl hy met een gedeelte van 's vyandts troepen was versterkt, 't beleggh van 's Hartoghenbosch, 't jaer te vooren, om de felle Winter, naegelaeten, andermael te hervatten, stellende alleen sijne hoop in de veerdigheit, indien de stadt, ontbloodt, gelijk se was, van besettingh, schielijk kon berent worden. Maer de faeke ter vergaedinghe der Algemeene Staeten gebraght sijnde, alwaer die van Zeelandt aenhielden, om den oorlogh in Vlaendre te voeren, en ten laetsten aen 's Prinsen goetvinden gestelt sijnde te doen, 't gheen hy

*De Graef
van den
Berghe
weygheren-
de slagh te
leeveren,
wijkt nae
Herenthals.*

ten meesten oorbaer van den Lande soude oordeelen te behooren, liepen 'er onder des acht daeghen verlooren. En hoewel de troepen des Graeven van den Berghe nu gereet waeren, en versterkt, om hoedanighe aenlaeghen ook te werk gestelt wierden, oover rugh te werpen, is men echter by het voorigh opset gebleeven, niet soo seer op betrouwen van der steede te fullen meester worden, als om dat men raedtsaemer vondt den vyandt door vruchteloosē arbeid op te houden, dan elders, met onseekere uytkoomst, tot verdaedigingh van 't sijne genootsaekt te worden. Eenighen voerde de hoop nogh verder, dat de burghery, uyt weêrsin in den oorlogh, of van sijde veranderen soude, of het daer toe sien te brenghen, om als onzijdighe, nogh te vreesen, nogh gevreesst te worden. Derhalven hebben, nu reets diep in de Soomer, de Prins sich in 't dorp Vucht, die van Hooghstraeten sich te Vlymen, op de wegh nae Heusden, needer geslaeghen, een tusschenscheydingh der twee leegherplaetsen vry verre van den anderen. Strax den derden dagh is de Graef van den Berghe tot ontsēt gekoomen, die sich, daer de stadt oopen was, sijnde bosachtighe plaetsen, in het dorp Dalem, versterkt, en schansen teeghen Maurits aen opwerpt. Dees in teegendeel verveerdicht sijne werken en geschut, ter plaetse, daer de grondt te midden hovelachtigh opstijght. En veel tijds is 'er flaeuwlijk met schieten of schermtusēlen doorgebraght. Eyndelijk is de Graef van den Berghe te raede geworden besettingh buyten de stadt te legghen, op de wegh, die van Vucht nae Vlymen loopt, met deese hoop, dat hy, den toegangh uyt Maurits leegherplaetse nae die der muytelinghen van Hooghstraeten affnijdende, de gelegenheit des te schoonder hebben soude, om teeghen d'een of d'ander der gescheydene yets te waeghen, of hen door gebrek van leevensmiddelen, die uyt Heusden in 't leegher gevoert wierden, genootsaeken de beleegeringh op te breeken. Deesen last wordt gegeven aen den Marquis della Bella, Kolonel oover d'Italiaenen, en daer toe tweeduyfent soldaeten, 't puyk uyt verscheyde regementen. Met deese, by naght, buyten de stadt omgetrokken sijnde, beschanste hy sich, opworpende een werk van aerde en rijsbossen, 't welk reets tot de hooghte eenes mans lenghte was gevordert. De Prins vry spaede en eerst diep in de naenaght hier van gewaerschuwt, rukt met de vuerighste sijner soldaeten, die hy yeder in 't besonder tot een proeffstuk hunner dapperheit, in eenen strijdt niet min swaer dan noodtsaekelijk, opwekte, in aller yl derwaerts. d'Eerste, die op 't werk met groote wakkerheit aenvielen, sijn geweest d'Engelsche, die met geene mindere wakkerheit wierden afgeweesen: de Françoisen voorts daer op met blaekenden moede aendringhende, besweek de vyandt, die, 's stadts poorten geslooten, en vervolghens geenen uytwegh om te vlughten, nogh eenighe hulpe rondtom hen vindende, met hunnen Ooversten verslaeghen, of in d'omlegghende moerassen verswolghen, en ten getaele van hondert en vijftigh gevanghen wierden. Juyst om die selfde tijdt was 't gebeurt, dat den Aertshartogh voor Oostende, gesint de vrymoedigheit der soldaeten in 't uyt- en inloopen van de haeven, door bittere straffen, te beteughelen, in handen kreegh een schip, dat aen de grondt was vastgeraekt, en daer in twaelf soldaeten, alle sieke, die hy gelijkelijk ter galghe doemde; voorwendende, dat se niet te lande, maer te waeter, alwaer men geen recht, nogh eenigh verdragh van oorloghe aensagh, waeren genoomen. De tijdingh hier van in 't leegher gebraght sijnde, oordeelde Maurits, dat soo verwoede daedt, die met den oorlogh ter see geen gemeenschap hadt, gelijk vyanden gemeenelijk geerne sien, dat 'er van weetersijden oorloghs reghten

1603.

*Maurits
hervat het
beleg van
's Harto-
ghenbosch.
De Graef
van den
Berghe
komt tot
ontset.*

*Maurits
slaet twee-
duysent man
van den
vyandt.*

1603.

*Wreekt
's Aertshar-
toghen
wreedtheit
teeghen de
gevanghe-
nen op gelij-
ke wijze.*

*Vruchteloos
aenval
van Alber-
tus op Mau-
rits opge-
worpe
werk.*

worden onderhouden, door gelijke wreedtheit behoorde betaelt te worden, en belast, uyt het geheele getal der gevanghenen, twaelf, dien het door getrokke briefjens te beurt soude vallen, op te hanghen, schenkende aen eenen der selver, uyt meedelijden sijner teedere jaeren, 't leeven; hoewel'er waeren die oordeelden, dat sulx een schenden van het heyligh recht der verbintenissen, niet allcen door 't straffen van een gelijk, maer van een dubbel, getal behoorde geboet te worden. Voorwaer een droevigh schouwspel, en dat onder de onheylen der oorloghe niet dient versweeghen, te sien, dat eedelhoedighe jonghelinghen, en die sulx in geen en deele verdient hadden, met een sidderendt gelaet, met een trillende handt, vervallen tot bidden en suchten, niet soo seer de doodt, dan die schandelijke wijze van sterven vreesende, hun noodtlot, opgeflooten in 't papier, handelden en besightighden, om oover eens anders misdaet of gedoemt, of, niet beschermt door hunne onnooselheit, maer door een blindt geval des gelux, te worden vrygesprooken. Een noghtans is'er gevonden, soo oovergeeeve reukeloos, dat hy, door sijn geluk verlost, en van een ander omgekocht, in diens plaetse sijn noghmaels in gevaer van 't leeven steekt. Maer die van binnen wreekten sijn niet anders dan met schieten, en 't is gebeurt, dat een selfde schoot den Marquis Malaspina en Olivier van den Tempel, die van Maurits nae de leegherplaetse te Vlymen reeden, beyde de beenen wegghnam. Malaspina, wien Albertus in beraedinghen van oorloghe veel gebruykte, onlanghs door die van Hooghstraeten gevanghen sijnde, is, verminkt van lichaem, by 't leeven gebleeven: Olivier aen sijne wonde gestorven, nae dat hy aen de sijde der Straeten twintigh jaeren langh gedient hadt, sijnde doenmaels 't Hooft der selver krijsraedt, en daerenbooven tot dien tijdt toe dien van Hooghstraeten gegeeven, om hunne tochten en uytspoorigheeden door reeden in te toomen. Nae deesen is Albertus selve in de stadt gekoomen, en de geheele geschaepenheit des beleggs ooverfiende, gewaer geworden, dat Maurits volk een werk, van aerde in 't vierkant, light opgeworpen hadt, niet verre van waer della Bella onlanghs was gesnevelt. Als den Aertshartogh hadt geseght, dat hem die sterkte noodigh was, (gelijk se hem inder daedt van sonderlinghen dienst soude geweest hebben) wierdt dat woordt opgevat, en, door een ooverlooper, aen den Prins bekent gemaekt. Nae verloop van ettelijke daeghen, weynigh voor den daegheraedt, is't geweldt, dat men aen verscheyde oorden hadt geveynst te sullen baeren, aengevallen op de plaetse, daer se 't inder daedt gemunt hadden: en Maurits van sijner sijde versuynde niet met een sterke maght der sijner en der muytelinghen van Hooghstraeten derwaerts heen te trekken, sijnde ook door 't opsteeken van vueren gewaerschuwt van 't gevaer aen dien oordt. De dagh ontdekte een nieuwe beukery, geplant teeghen de sterkte aen, en meer andere stukken die van de wal en 't bolwerk van gelijken derwaerts aen schooten, waer door de sijden der beschan Singh, allerweeghen getroffen, van een scheurden, soo dat de soldaet sijn in hoolen der aerde verberghde. De Prins noghtans heeft'er sijn vervoeght, en scherpe lijck gebooden, dat niemandt, op verbeurte van den hals, hadt sijnen post te verlaeten. Te gelijk beset hy de kant van de graft langhs met musketten, en belast uyt het leegher te haelen drie stukken geschuts, met welke 't geweldt der vyandtlieke wierdt afgeweesen, en de bestormers op de vlucht gedreeven, achterlaetende hunne schuytjens, die se, om oover de tusschenlegghende moerassen te setten, meedegebraght hadden: ter naeuwer noodt konden se 't geschut wegghsleepen; bijlen, rijssbossen, horden en andere werktuyghen

t'hun-

t'hunnen onderganch bereydt, hebben Maurits soldaeten weghgenoomen, en tot wederopmackingh en vergrootingh hunner sterkte aengelegh. Den Aertshartogh, welke reeden de voornaemste sijnes aenkoomens aldaer was, sich gelaetende verscheydene aenflaeghen teeghen den vyandt voor te hebben, belast dricduysent soldaeten, onder sehijn van die te fullen doen deurtrekken, binnen de stadt in besettingh te blijven, waer uyt reesen klachten der burgheren, die sich beriepen op een verdragh nu twintigh jaeren achter den anderen onderhouden. Dogh den noodtdwangh en de vreesse voor straffe heeft stilte gemaekt: waerenbooven dicht aen de stadt is gebouwt eene vestingh, die, sonder den naem te gebruyken, vooreen kasteel soude dienen. Omtrent het aennaederen van de Winter, de weeghen, moerassigh van grondt, alom onderlopende, sijn beyde de leeghers van daer gescheyden. Den muytelinghen, die dit jaer treffelijken dienst gedaen hadden, biddende, dat hen, voor Hooghstraeten, een andere verblijfplaets, bequaem om hunne meenichte te herberghen, en tot buyt beeter geleeghen, wierde aengeweesen, heeft Maurits, nae dat oover die saek by de Staeten langh geschil geweest was, uyt sich selven Graeve, eene stadt die hem toebehoorde, ingeruymt, met bedingh, dat se binnen de wallen, in de voorsteeden, en omlegghende schansen en sterkten sonder den inwoonderen eenighen ooverlast aen te doen, te leeven hadden. Ook is 't verdragh te vooren met hen geslooten, naeder bevestight, aengaende 't verdeelen van den buyt, en dat se de landen der Vereenighde Staeten, nogh des Duytschen rijx, souden eenigh geweldt aendoen. Soo langhe sy met Albertus niet versoent waeren, beloofden se dapper en met yver te dienen, soo noghtans, dat se hun leegher besonder hielden, van delven en stormen versoont bleeven, versoent sijnde souden se Graeve ooverleeveren, en Hooghstraeten weeder inneemen: op deese punten hebben se eedt gedaen en gyselaers geleevert. In sulx is geweest het beloop der saeken in die gewesten, als daerentusschen voor Oostende d'oorloghs konsten en de kosten van weersijden om strijdt geweldigh aenwiesse: gemerkt, de Winter verlopen sijnde met swaere stormen, die nu gene, dan deese, nae dat de windt de see hadt opgejaeght, meer of min beschaedighden, in 't midden van de Lenté, uyt het leegher eenen storm op alle oorden van de stadt gedaen is: en als de verdaedighers sich teeghen een geweldt soo wijdt en sijdt verspreidt te swak in getaele bevonden, heeft de vyandt ingenoomen drie werken, niet te wel beset, die, als geseght is, geleeghen van achteren de stadt, nae de landtsijde, door 't tusschenloopen van waeteren, daer van afgescheyden legghen; en den uytval, dien de beleegherde, weynighe daeghen daer nae, op de selfde plaetsen gedaen hebben, is vruchteloos geweest, sijnde de vyandt aldaer versterkt en maghtigh. Dogh andere werken, niet seer groot, die de beleegherde oover de Geule hadden, sijn teeghen den aenval van Buquoy gelukkig verdaedight. Toen ter tijdt hadt het opperbewint in de stadt Frederijk van Dorp, in wiens plaetse is gevolght den Heer Charles van der Noot. Omtrent ten midden van de Soomer is voor Oostende aengekoomen Ambrosius Spinola, die beloofst hadt, dien swaeren en by veelen gewanhoopten arbeit te fullen ten eynde brenghen, wen hem 't oppergesagh in 't leegher wierde aenbevoolen. Belofte nogh verwaent, nogh ydel, maer, volghens bericht en aenwysingh der gener, die en de plaets en den oorlogh kenden, was 'er, nae met ophoojen van rijsbossen eenen wegh door 't waeter gevonden te hebben, alleenlijk tijdt en nyverheit van nooden, om 's vyandts werken 't een nae 't ander wegh te rukken. Hier in bewillighde Philips des te

1603.

Den muytelinghen wordt Graeve tot inleeggingh gegeeven.

Hierentusschen wordt het belegh van Oostende yverigh voortgeset.

Van der Noot krijghe het opperbewint in 't leegher voor Oostende gegeeven aen Ambrosius Spinola.

't Opperbewint in 't leegher voor Oostende gegeeven aen Ambrosius Spinola.

ligh-

1603.

lighter, om dat hy, booven de uytsteekende deughden sijner verheevensiele, waer van hy nu reets ontwijfelbaere bliken hadt gegeven, aanbodt den benaeuwden staet der geldtmiddelen op die tijdt, ook met sijne eyghene goederen, te baet te koomen. Vinnigh praemde hem in 't eerst een bittere afgunst, en dat hy een Italiaen, en maer een nieuwelings in 't oorloghs ambaght, onder soo veel Nederlandtsche en Spaensche Heeren, te gelijk oöver de krijgsmaght en de penninghen het bewindt hadt; die hy echter allengskens door eene waekende nyverheit op alle saeken, en door de wijste en voorsienighste in raedt te volghen, heeft ooverwonnen. En hebbende van stonden aen afgeset die by de geldthandel hun voordeel gedaen hadden, wierdt door sijne voorsorghe in 't verschaffen der noodighe penninghen, het ooverloopen en de muysteryen voorgekoomen. Daer beneevens hadt de hoop van belooninghen derwaerts aengelokt vermaerde vernuftelinghen, welker uytmuntende naeyver nieuwe krijgsvonden en kunstwerken heeft aen den dagh gebraght; en den dienst der gener, die de gevondene hadden uyt te voeren, was, mits sekeren loon, des te gereeder. En niet minder bleek of de dapperheit of de schrandereheit der beleegherde. Om 't steygheren der leevensmiddelen voor te koomen, wierdt gelast de eerwaeren oopentlijk te koop te stellen. Onvermoeyt was hunne gestaedigheit in 't waeken, somtijts ook gebrek hen geen koenheit tot uytvallen: daerenbooven wierdt al 't gheen of geweldt van vyanden of der seebaeren hadt omgeworpen door ervaere werkmeesters weeder opgemaekt. Nyver was de naeuwe sorghe der genes- en heel-meesteren in 't verdrijven der besmettelijke siekte, en wat wonder was het, ontsieken onder soo groot eene meenighe van troepen, beslooten in sulck een enghte, onderworpen soo veel wonden, soo veel sloovens en arbeydts; een gedeelte der sieken ook wierdt uyt de stadt gevoert. Maer ook hebben, behalven de gloeyende koeghels, de nieuwe vonden van handtvuerwerken, 's vyandts hout- en rijs-werk, dat door de hitte was verdrooght, niet weynigh beschaedight. Den voornaemsten arbeit der beleegheraers was beesigh in 't maeken van vlotten om geschut te draeghen, bedacht door den Romeyn Targo, van wien wy elders gesproken hebben, een man van schrandere geest, maer onervaeren in den oorlogh. Deese wierden wel van de linkersijde, daer de see minder geweldt baert, door 't geschut niet verre van daer geplant; maer van de rechtersijde, daer de Geule is, door musketten, die wel niet soonigh toedronghen, dogh veeltijds door 't geweldt der seebaeren, uyt een geschokt: gemerkt de steenen, gevlochten binnen in de rijsbossen, eerst door 't slaeken der banden, daer uyt schooten, en voorts al d'overighe stoffe, 't gewicht dat haer aen een hielt vervallen sijnde, weghspoelde. Dit echter schrikte Spinola niet af in plaetse van deese andere te doen maeken, en in meerder getal, d'ervaerenheit der schaeden selve hem nieuwe weeghen tot versterkingh aenwijfende. En den dijk van Buquoy allengskens gevordert sijnde, is gevolght, dat de scheepen om krijgsvolk, geschut, buskruydt en lijftoght daer binnen te brenghen, nu beswaerlijker in of uyt konden: eenighe somwijlen aen de grondt vastgeraekt, of, was den romp door geweldt van schieten in stukken geslaeghen, in see versonken sijnde. Teeghen 't schieten der beleegherden dienden de beleegheraers sijn ten deelen van den naght, ten deelen wierden, 't waeter de werken van aerde vernielende, dwarffe rijghen van paelwerk en rijsbossen, als se die op veyligher plaetsen hadden gebouwt, daer nae op tonnen van onder vlottende, aengevoert. Dogh in Spanjen by den Koningh, die, weynigh ervaeren in bedrijf van saeken, de meeste veel eer

naer

Sijne nyverheit in 't voorsietten van 't belegh.

Dapperheit der beleegherden.

AMBROSIUS SPINOLA.
MARQUIS VAN VENAFRO,
HARTOGH VAN SANSEVERE. etc.
Veldtoverste des Konings van Spanje in de Nederlanden.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637

naer eens anders, dan naer eyghen goetdunken beschikte, wierden d'oude raedtslaeghen geacht booven de nieuwe; wederom de nieuwe booven de oude, naer dat yeder gesagh in 't raeden hadt, of d'uytkoomst de hoop was dwars gevallen. Men vindt 'er, die seyden, dat 'er eenen *bijsteren mislagh was begaen, toen men de Hollanders den handel op Spanjen hadt verboden, waer door men hen, een volk maghtigh ter see, reeden gaf, om de waeren, uyt soo verre gewesten koomende, tot t'eenemaal nieuwe, en voor deesen ongehoorde schaede van Spanjen, uyt de Indien selve te haelen, of door de waepenen te soeken. Hoe veel wijsselijker hadt sijnen vaeder, door dien onderlinghen handel der volken, de hoop tot vrede aengehouden, hebbende, t'allen tijde wanneer 't sijnen dienst moght vorderen, in sijn geweldt een maghtighe vloot scheepen, uytgerust selfs door sijne vyanden? Dat wen men een middel soght, om de teegenwoordighe onheylen te redden, de toekomende te schutten, men dien van Hollandt moest beneemen eenen noodtdwangh die hen alleen de klem hunner krachten deede blijken.* Deesen raedt, die in sijn selven niet ongerijmt was, heeft de gierigheid bedorven: gemerkt den handel, by plakkaet weder oopen gestelt, met soo groot een belastingh wierdt beswaert, dat, booven de oude reghten, weynigh min dan een derde van den prijs der waeren, naementlijk dertigh ten hondert, ten behoeve van 's Konings inkomsten moeste betaelt worden. Een belastingh, niet alleen oover de Hollanders, maer oover alle volken, op dat de Hollanders onder geen anderen naem souden schuylen, en uyt besondere reeden van haet teeghen hen, door welker hulpe men geloofde den oorlogh wierdt gaende gehouden: alleen was vrydom gegeven aen die in de landen der Aertshartoghen, of in de Middelandtsche see souden ingebragt worden. Voor de Hollanders was 'er in 't besonder dit bygevoeght, dat hen ongeoorloft bleve eenighe waeren by hen gemaekt in te voeren, of ook yets voor diese uyt of inbraghten aen hunne ooverheeden te betaelen: daer benevens wierdt hen belast vrygeley brieven der Aertshartoghen te neemen. Welke swaere en onredelijke punten niet alleen geen vermoogen ghadt hebben op de Vereenighde Nederlanders, maer ook den Konigh van Frankrijk hadden bewooghen, eerst gelijke belastingh den Spanjaerden op te legghen; daer nae, als hem dit niet wraex genoeg schein, allen Françoisen, soo langh 't plakkaet van Philips soude stant grijpen, den handel op Spanjen te verbieden, op verbeurte der goederen; en korts daer nae, op den hals. Maer geen gelukigher uytslagh heeft ghadt eene andere soort van geveynsde goedertierenheit des Aertshartoghen, waer door hy allen, die, geweeken uyt den lande, hun verblijf onder den vyandt hielden, en sijn aen geene andere misdaet schuldigh vonden, vergunt heeft veyligh weder te keeren; belovende daer benevens, dat hunne goederen, diese eertijts hadden beseten, en toen in de breukkaemer beruften, hen souden wedergegeven worden, blijvende hen nochtans benoomen 't reght om die te mooghen vervreemden. De woorden deeses plakkaets, waer onder veele bedriegheren schuylden, en dat aldaer alle Godtsdienst buyten den Roomschen wierdt gestraft, hebben niet weynighe, andere om dat se nu reets geseeten waeren, en in Hollandt sekerder winst deeden, te rughgehouden. Van de Duinkerkers leedt men eenighe, dan geringhe, schaede, sijnde onder andere tot van de Teemsstroom weghgehaelt ettelijke Hollandtsche scheepen, welke de roovers, vaerende onder vermomde vlagghen van bondtgenooten, hadden bedrooghen. Maer in teegendeel sijn door d'Oostindische maetschappy derwaerts gesonden dertien scheepen,

Den handel in Spanjen, den ingeseeten der Vereenighde Nederlanden weder oopengestelt, wordt door swaere belastingh bedorven.

's Aertshartoghen geveynsde goedertierenheit heeft geen gelukkighen uytslagh.

1603. onder 't beleid van Steeven van der Haghen. Van de Staeten, onder
De Vereen- Paulus Kaerden, ses andere, om de kust van Brasil te plunderen. De Win-
nighde Staet- ter was ruw en ongestuymigh door meenighvuldighe stormen, door wel-
ten senden ker heevigheit in de Schelde vervoert, en niet verre van Antwerpen ge-
vlooten nae vonden sijnde een walvisch, het gemeen, geneeghen uyt de minste toe-
Oost- en vallen voorspellinghen te trekken, om de nieuwigheit der saeke, stoffe
West-Indien. tot praeten verschaft. Andere hebben die, nae d'uytkoomst, willen
 passen op de niet min groote dan vruchteloose dreyghementen, die twee
 jaer hier nae teeghen die stadt gedaen wierden.

HUGO DE GROOTS

HISTORIEN

der

NEDERLANDTSCHES

SAEKEN.

DE TIENDE BOEK.

INHOUDT.

Antwoordt der Staeten op 's Keyfers brieven raekende de vrede. Ongebondenheit der mytelinghen in Duytschlandt. Maurits, nae 't inneemen van eenighe schansen en 't versterken van Aerdenburgh, beleegbert Sluys, slaet Velasco, die op hem was afgekoomen. Vermeestert Sluys, dat Spinola vergeefs pooght te ontfetten. Oostende geeft sich oover aen Spinola. Vreedepunten tusschen Spanjen en Engelandt. De Vereenighde Staeten weygheren Koningh Jakob vryen handel met die van Antwerpen. De Jesuiten keeren weder in Vrankrijk. Antragues doghter soekt in Vrankrijk te warren. Doodt van Mansfeldt en Luidewijk van Nassau.

Herentusschen hadt Albertus niet versuymt nieuwe raedtslaeghen tot vrede in 't werk te stellen; 't sy in der daedt op hoop, 't sy om den haet van die geweyghert te hebben sijne vyanden op den hals te schennen. De Graef van Bassigny, soon van Boxtel, hadt uyt last des Aertshartoghen van de Staeten vrygeley brieven versoght: die verklaerden, dat, wen hy was gesint door brieven te handelen, sy hem souden antwoorden; dogh dat sijne ooverkoomste hen niet aengenaem sijn konde. Van deese gelegenheit en die der Embdische saeken hadt den Aertshartogh sich gediend, om dien van Hollandt, op den Rijxdagh tot Regensborgh, die toen door sijnen broeder Mathias wierdt beleidt, te beschuldighen, als vyanden van hunne en hunner naebuieren ruste. En daer waeren 'er die, uyt sught tot het huys van Oostenrijk, of om 't verschil van Godtsdienst, bittere gevoelens voortbraghten, roepende, dat men den pays op eenighe punten behoorde vast te stellen, en die deese weygherden aen te neemen, door geweldt van waepenen te dwinghen de waepenen needer te legghen: andere, besaedighder van imborst, hebben deese heevigheit gemaecticht, en 'er wierdt beslooten een gefantschap aen de Staeten af te veerdighen. Terwijl de gefanten vertoefden te koomen, heeft de Keyfer ondertusschen brieven gefonden, daer in hy verhaelde de onheylen en schaeden der nae-

1604.

Bassigny van Albertus gelast om met de Staeten van vrede te handelen wordt niet toegelaeten.

's Keyfers brieven aen de Staeten raekende de vrede.

1604.

buerighen Vorsten en steeden ooverkoomen; met last van 't geroofde te vergoeden: en niet alleen wierden hen te last geleght de misbedrijven van hun eyghen krijgsvolk, maer ook 't rooven en plunderen der muytelinghen van Hooghstraeten, om dat se die in hunne beschermingh hadden genoomen. De Staeten, ontschuldighende 't gheen hen in 't besonder aengingh, seyden, dat de baldaedigheeden der muytelinghen hen behoorden toegeschreeven te worden, die, met gevaer van andere, den soldaeten in hunnen dienst sijnde hunne betaelingh onthielden. Dat sy niets anders hadden gefoght, dan hunne eyghene sekerheit, en noghtans, soo veel doenlijk was geweest, by verdragh gesorght voor Duytschlandt. Echter was 'tfoo verre van daer, dat door de vriendeljkheit deeser woorden de baldaedigheeden wierden weghgenoomen, dat in 't begin deeser jaers, 't welk wy nu aenvanghen, de muytelinghen geenerley moedtwil, die teeghen vyanden geoorloft is, teeghen de Hooghduytschen hebben naergelaeten, versmaedende de dreyghementen die alleen by woorden bleeven. Want selfs in de Winter hadden se, nae 't plunderen van Eyndhoven in Brabandt, van Erkelens in Gelderlandt, verrijkt met buyt door Albertus krijgsvolk, seedert veele jaeren, daer binnen op een gheooft; nae 't slaen van een vaen ruyters, getrokken uyt Gelder; boovendien nae 't bemaghtighen van 't kasteel Karpen, wel geleeghen tot strooperyen, sijnde tot nogh toe vereenight met Hollandtsche ruytery, korts daer aen sikh van hen scheydende, eenen inval in Westphaelen gedaen. De steeden en 't platte landt wierden gedwonghen door schattinghgeldden de vreesse af te koopen. Op de stadt Keulen hadden se 't geschut geloft. In 't stift Paderborn om 't leeven gebraght weynigh min dan vierhondert menschen, ter oorsaeke van twee hunner spitsbroederen, door de boeren, om hunnen te baldaedighen ooverlast, doodtgeslaeghen. Daerenbooven ook was hunnen moedtwil tot de verwoetheit van brandtsichten en allerley soort van schendighe lust en wreedtheit uytgebarsten, dies men t'eenemael met deernis moest beklaeghen soo rampsaelighe volken, wien d'onheylen van oorloghe buyten hen nu soo veele jaeren langh by nae swaerder als de oorloghende partyen selve drukten. De Staeten, siende 't gevaer van Oostende naederen, hadden beslooten den vyandt van 't beleggh op te slaen, of hem daer van af te trekken, of yets anders t'ondernemen, om en de glory en eenen ingangh in Vlaendre te behouden. Geldt maekte men in tijds by een te krijghen, en krijgsvolk van allerweeghen; ook een nieuw regiment Schotten, onder den Kornel Baklauw, versterkingh van Engelschen, met 's Koninghs toelaeten, niet gelijk voor heen, door sijn bevel. In 't midden van de Lente, terwijl een gedeelte der ruytery met 's vyandts muytelinghen ruyte en roofde op Brabandt, en 't gerught des oorloghs, verspreydt door alle gewesten, den vyandt onseker hielt, voert de Prins, vergeselschapt met de Afgesondene des Raedts van Staete, sijne troepen, omtrent ten getaele van twaelfduysent, uyt Walcheren oover op Cadfandt. Cadfandt is een gewest in Vlaendre, bespoelt door den Ocean, van de sijde nae 't Oosten door de stroom, genoemt het Swarte gat, van d'andere door het Sluysche gat, van achteren door andere waeteren, omvanghen, even als een eylandt. 't Leegher is een landt geset in 't Swarte gat, en eenen misflagh geweest, dat hy niet van eersten af 't Sluysche gat was ingelooopen, gelijk den Raedt van Staete was van gevoelen geweest. 't Welk soo 't de Prins onderweeghen, 't sy door ooverreeden van andere, 't sy sikh de gevaeren grooter dan in der daedt voorbeeldende, niet hadt verandert, hy hadt de stadt door verrassingh ingekreeghen, sijnde te vooren geene besettingh daer binnem,

*Antwoordt
der Staeten.*

*Baldaedig-
heeden der
muytelin-
ghen in
Duytsch-
landt.*

*De Prins
veert sijn
leegher
oover in
Vlaendre.*

*Sijnen mis-
slagh.*

binnen, en ook dien voor Oostende, terwijl se bevreest, of niet op hun hoede, en aen veelen oorden van den anderen verspreidt waeren, schie-lijk oover den hals koomen, 't sy hem behaeghde eenen slag te waeghen, of den vyandt den toevoer af te snijden. Onderwijlen hadt de soldaet, gesonden uyt het leegher voor Oostende en van elders, den geheelen oever aen gene sijde van het Sluysche gat vervult, door voorforghe van Spinola, die ook al te vooren waghters op de toorens bestelt hadt, om d'aenkoomst van de vloot te verwittighen. En hoewel de Hollandtsche oorloghscheepen 's vyandts galeyen hadden gedwonghen achterwaerts nae de stadt te wijken, uyt vreesse dat den ingangh van het gat moght geslooten worden, en de schanse, geleeghen op den oever daer teeghen oover, die niet seer groot is, met geschut beschooten, was het onmoghelijk het krijgsvolk oover te setten, dat tot tweemaal was besoght, dan vruchteloos, dewijl Pompejo Iustiniano, Kornel die 't voornaemste gesagh hadt onder Spinolâs raeden, en, booven de glory der waepenen ook een uytsteekendt schrijver deeser saeken geweest is, sich met tweedyfent man wakker tot teegenweer gestelt hadt. Maurits vraeghende door wat wegh hy dieper Vlaendre kon intrekken, hebben by geval een boer, daer nae ook een kleyne troep van de vyandt, dat heen vlughtende, hem eene ondiepte geweest, in de vaert, die van achteren Cadtsandt omloopt: aldaer eenen dijk en de schanse daer dicht by Coxie genoemd, ingenoomen hebbende, slaet hy een brugh, en leght 'er besettingh binnen, waer toe de vyandt hem den tijdt ruym gaf, terwijl Trivultio en Iustiniano in 't gheen hen te doen stont niet eens in oordeel waeren. Twee andere schansen daer omtrent, de Catharine en de Philips schanse, hebben sich ook beyde, eer dan men gehoopt hadt, oovergegeeven. Want de Catharine, nae dat 'er 't geschut op gelost was, en Maurits, 't werk hoopeloos stellende, hadt belast de stukken af te voeren, heeft Trivultio, en onder hem een goet getal opgelichte boeren, gesteecken onder den soldaet, verlaeten: want op 't gehoor van een getier, 't welk was 't vertrek hunner vyanden, dat se in teegendeel opnaemen voor een versterkingh van troepen en 't sluyten der toeganghen, hadden se de vlucht genoomen nae de Philips schanse, en selfs aldaer sich niet opgehouden: maer se trokken in allerhaest nae Ysendijk, achterlaetende in de Philips schanse festigh der hunne, die, soo haest se den vyandt in 't gesicht kreeghen, d'oorvergaeve niet langher hebben uytgestelt. Om Ysendijk, een schanse op den uytersten hoek van Vlaendre aen de Hondt, te vermeersteren, was een belegh van nooden: want de vyanden, gedreeven uyt d'ooverighe plaetsen, hadden hier, tot feshondert in getaele, post gegreepen. d'Oovergave echter geschiede den seevenden dagh daer aen. Maurits daer de handen vol hebbende, was de vyandt, hoopende sich weeder meester van Cadtsandt te maeken, beesigh in by naght met eenighe sloepen oover te setten. Nu reets hadden 'er feshondert ongemerkt de voet op 't landt gekreeghen, volghende meer andere: op deese sijn de Schorten, die aldaer de waght en hen ontdekt hadden, daetelijk ingevallen, waer op de vyandt schiekelijk de vlucht nam, en geslaeghen wierdt. Achter Sluys leght Aerdenburgh, dat nu alleen de ooverblijffelen eener stadt eertijds niet onbemaemt vertoont. De Prins verwitticht, dat de soldaet, gelaeten tot bewaeringh dier plaetsse, hadt de vlucht genoomen, trekt 'er binnen, en belast die te versterken. En voort tot in Middelborgh, ook een oopen steedtjen niet verre van daer, voortgetrokken sijnde, en 't kasteel, dat alleen de plaets beschermt, met volk verseekert hebbende, trok hy, nu by sich selven 't belegh van Sluys ooverweeghende,

*Maurits
neems eenighe
schansen
in.*

*Hy versterkt
Aerden-
burgh.
De Vereenighe
Staeten beleeg-
gheren
Sluys.*

1604.

Velasco teegen Maurits uytgetrokken sijnde, wordt geslaeghen.

de, om dat de vyandt al te vooren de plaetsen tusschen deese en Oostende inhadt, nae twee waeteren, waer langhs men van Damme en Brugghe nae Sluys vaert, niet verre van den anderen afgeleeghen, in smaek verscheyden, en daerom genoemt de Soute en Soete: maer Luidewijk Velasco hadt sijn, uyt last van Albertus, beschanst ter plaetse alwaer de waeteringhe van Moerkerke, gelijk by naer dat geheele landt met waeteren doorsneeden is, den wegh, die derwaerts loopt, nauwer maekt; en sijnde uyt sijne beschanstingh getrokken, en met de eerste, die hy by geval ontmoet hadt, 't geluk 's vyandts geveght begunstighende, eer de ruytery hem toegevoeght t'sijner ontset konde bykoomen, terstontd door 't geheele gros oovervallen, wierdt hy gellaeghen: omtrent vijfhondert sijn 'er verdronken, driehondert gevanghen. Dus is men gekoomen tot aen de stroomen; en hoewel 'er de vyandt sijn tusschen beyden geset hadt, den oovertoeght aen eenen anderen oordt geveynst, aen eenen anderen gevonden, eerst met doorwaeden, daer nae door 't slaen van bruggen. Dit baerde eenen schrik, die hen deede verlaeten de schansen op de Westsijde van de haeven van Sluys, behalven de schanse Sant Joris, die ook, nae dat 'er 't geschut was voorgebraght, veel eer uyt vreesse, dan uyt noodtsaekelijkheid, wierdt oovergegeeven. De besettingh uytgetrokken sijnde, heeft men ontdekt een bedrogh van snooden gevolghe. Aen de vaeten gevult met buskruyt was geleght een lont, om se in brandt, en alle d'omstanders om 't leeven te helpen. Daer nae heeft de Prins tusschen 't strandt en de stadt sijn leegher gellaeghen op drie plaetsen, oover welke hy selfs, Willem en Ernst fouden 't bevel hebben. 't Gheen oover de stroomen lagh, allesints onder waeter staende, belast hy van der Noot, die uyt Oostende was te rugh gekoomen, met de scheepen hem toegevoeght, te bewaeren; en van daer tot aen Aerdenburgh een borstweer te trekken, doorgaens beset met wachten. Maer al eer de werken, die in hunnen ommetrek groot waeren, konden voltrokken worden, was 'er tot tweemaelen toe, oover de moeraslighe plaetsen, krijgsvolk binnen Sluys gekoomen, en in grooten getaele, 't welk men geloovende tot verdaedigingh der stadt te fullen dienen, door onweetenheit des Steevooghts, in teegendeel is uytgevallen: want daer weynigh lijftoght binnen was, wierdt het getal der eeters vermeerdert. Ook heeft Iustiniano, met een vry sterk geleyde, getracht levensmiddelen te brenghen tot aen de naestgeleeghene plaetsen, om tot ooverneemingh der selver door de besettingh der stadt ontmoet te worden. Dogh Maurits hier van verwittight, met eenighe ruytery en stukken derwaerts spoedende, heeft den vyandt op de vlucht gedreeven, de waeghenen, gelaeden met meel, en eenighe menschen meedegenoomen. Vijftigh roeyers van Spinola, die met andere uyt de stadt getrokken waeren, sijn tot hem oovergeloopen; uyt welker mondt Maurits nu seker bericht dat de lijftoght binnen de stadt maer voor korten tijdt konde strekken, wel in schijn groote toebereydselen maekte, om te gelijk den sijnen en sijne vyanden te misleyden, hebbende het houden van eenen vast- en beede-dagh door 't gantsche leegher doen omflaen, gewoonte die hy onderhieldt, wanneer hy swaere en gevaerlijke aenslaeghen voor hadt, en ook het geschut doen klaer maeken: en korts daer aen hadt hy gemackt een wonder kunstighe brugh, als of hy gesint waere, daer meede oover de haeven, een breede en te gelijk diepe poel, de wal te beklimmen; maer voor het ooverighe was hy, alle andere middelen hoopeloos stellende, te raede, den hongher der beleegherde meenigte af te waghten, sijnde ten dien eynde des te forghvuldigher in alle toeganghen te sluyten, en niet gesint voortaan eenighe oover-

ooverloopers aen te neemen, terwijl ondertusschen de ruytery Vlaendre door stroopte. Veele ongemakken t'effens drukten den Aertshartogh: en de reeden die hem belette, een gedeelte van 't leegher voor Oostende laetende, met een ander teeghen den vyandt te trekken was insonderheit sijne sorghe voor den muytelinghen, die toen met de Hollanders, de helft van den buyt bedonghen hebbende, in Brabandt gevallen waeren; om vervolgkens eenen tocht in Henegouw te doen. Oordeelende derhalven noodtsaekelijk deese, hoewel tot afbrek sijner achtbaerheit en geldtmiddelen, weeder aen sijne sijde te trekken, des te meer, door dien men vreesde, dat andere, die dreyghden van gelijken te fullen doen, 't getal vermeerderen souden, begint hy oopeningh tot middelen van bevredigingh te doen: en hoewel 't verdragh niet soo haest getroffen wierdt, dewijl se niet begheerden te gedooghen, dat men hen den tot nu toegeroofden buyt in betaelingh aenreekende, sijn echter de gemoederen door onderhandelingh besaedight, en, om hunne begaene mislaeghen te suyveren, waeren se met alle hunne maght in 't landt van Luyk gevallen, of, soose sijn erghens in de landen der Aertshartoghen hadden neêrgheset, deden se niet anders dan hunne brandtschattingh invorderen, sonder eenighe meerdere schaede, dringhende Maurits soldaeten, die, als minder in getaele, versmaedt wierden, te vergeefs op hunne beloften. En gheen kleyne vreesde hadt den Staeten der Vereenighde Landen bevanghen, dat deesen t'saemgerotten hoop, weynigh op eedt of trouwe passende, door 't ooverleeveren van Graeve, soude traechten de gunst hunner voorighe party te herwinnen, tot groote bespottinghe hunner meêgaende lichtgloovigheit. Dogh 't sy hen schaemte of vreesde voor wraek, wanneer hen de plaets hunner verseekeeringh door den Aertshartogh selve was benoomen, weederhielt, sy hebben de stadt wederom gegeven, sijnde hen ook ingeruyt de kasteelen van Hooghstraeten en Karpen, die se den Aertshartogh in handen stelden: en hen sijn, terwijl de penninghen t'hunner betaelingh gevonden wierden, Ruremonde te pande, en mannen van naem tot gijfelacs, gegeven. Eenighe eevenwel sijn tot den Prinse oovergeloopen. Twee duysent door Albertus opontbooden, sijn in Vlaendre gekoomen, waer door hy in krachten versterkt, en de besettinghen in andere gewesten nu veyligher vermindert sijnde, Spinola aenporde, om Sluys, dat den hongher niet langher soude konnen uytharden, t'ontsetten. Hy, hoewel ongeern, en van oordeel dat het raedtsaemer waere 't uysterste geweldt op Oostende te baeren, gehoorsaemt deesen last. d'Eerste proef sijnes aenslaghs is geweest niet verre van de waeteringh van Moerkerken, alwaer hy beukeryen plantte, om te sien of hy moogelijk de besettingh door geweldt van schieten konde van daer drijven. Maer de teeghenbeukeryen, die vry grooter kracht derwaerts aen deden, hebben hem gedwonghen te vertrekken. Daer nae bespringht hy de leegherplaetsse van Graef Willem met uytgeleese troepen te voet en te peerde, en alle gereetschap om eene bewallingh om verre te worpen: dan ook hier is hy niet sonder bloedt te laeten afgeweefen. Van daer te rugh getrokken, en binnen de sehansen Catharine en Philips, beset met weynigh soldaeten, gerukt sijnde, weerde hy sijn langhs daer dapper, om by nacht en leegh waeter, met doorwaeden, op 't eylandt van Cadtsandt oover te raeken: dat wierdt van gelijken ontdekt, en d'ecne schaere nae d'andere gesonden, om den oever te verdaedighen. Dien dagh heeft geen duyster bewijs gegeven van de stantvastigheit der Spaensche soldaeten, die, sijn in hunne orde en geleeden geslooten houdende, teeghen een dichte haeghelbuy van koeghelen en eenen moeyelijken

1604.

Albertus bevredight de muytelinghen.

Spinola koomt tot ontset van Sluys, dan vruchteloos.

1604. lijken dijk onversaecht pooghden op te koomen. Niet minder was de dapperheit der verdaedighers, insonderheit van veelen uyt den Françoischen aedel. De Prins selfs was 'er teegenwoordigh, besorghende dat de afgematte door versche soldaeten gestaedigh wierden afgeloft. Dus sijn 'er, wanneer nu 't waeter gewassen en den dagh geréesen was, de heevigheit der Spanjaerden gestuyt sijnde, niet weynighe in getaele en van naeme verflaeghen; onder deese is geweest den Marquis van Renty, soon van Montigny, krijgsooverste, die eertijts onder de Nederlanders aen 's Koninghs sijde is befaemt geweest. De muytelinghen, uyt de stadt Graeve getrokken, hadden toen d'eerste mael hunne vyandtschap hervat, en wierden, door 't versch geheughen hunner krigsvereeningh, bekent onder de dooden. De beleegherde, t'eynde alle hoop van ontfet, en nae dat den hongher niet alleen snoode en stinkende gedierten, maer waer eenigh leer en smeer te vinden was, verteert hadt, geeven de stadt op 't uytgaen van de derde maendt oover: drieduysent soldaeten, die 'er uyttrokken sleepten naeulix de laetste ooverblijfselen van 't leeven nae, en sijn ten deele onder weeghe besweeken. Seeventigh stukken en tien galeyen sijn den ooverwinnaer in handen gevallen. Den slaeven, sterk omtrent veertienhondert, wierdt hunne vryheit geschonken. De Turken en Mooren meest met brieven nae de hunne gefonden, om daer door gunst by de woestelinghen en veylighen handel te winnen. Aurelio Spinola, maeghschap van Ambrosius, is losgelaeten, met dit bedingh, dat ook het Hollandtsch scheepsvolk, 't welk den Aertshartogh hadt gevanghen, soude losgelaeten worden. Cadtsandt, Ysendijk, Sluys met haere haeven wierden versterkt met nieuwe werken. De schansen Philips en Catharine hadt de vyandt gesleght. De Landtvooghdij oover Vlaendre hebben de Staeten der Vereenighde Nederlanden aen Henrik van Nassau, 't Steedehouderschap onder hem aen Charles van der Nootgegeeven. Nogh hielt het de stadt Oostende, en volharde in 't afflaeven van swaeren arbeit, en 't worstelen teeghen vyandt, siekte en see, alleen met kleyne aedemhaelingh, terwijl 's vyandts sorghe verrukt was in 't beschermen der steeden in Vlaendre. Van der Noot wierdt in de steêvooghdij afgeloft door Gistelles, nae 't sterven van deesen volghde van Loen, en nae hem Daniel Markette, sijnde van weersijden veele Kornellen en hopluyden gestorven. De belegghers hadden seer veele nieuwe werken uytgevonden, en onder deese een brugh, 't maexel van Targo, op koopere wielen, die door geweldt van peerden moest voortgetrokken worden. 't Eene gedeelte der selver, van swaere kaebels en touwen saemengevloghten, om scheutvry teeghen musketkoeghels te sijn, wierdt langhs eene mast, opgereght in 't midden, om hoogh getrokken, soo noghtans dat se met het losmaeken der seelen kon neederghelaeten worden; hunne meeninghe was, deese te laeten vallen oover de halve maene, die, als geseght is, oover de Geule leght. Dogh dit swaer en kostelijk werk is bespottelijk uytgevallen, sijnde een der wielen in stukken geschooten: daer nae sijn op de graft van de halve maene geplant balken, tot de hooghte van een mast, op welke dat gebouw, neederghelaeten wordende, moest blijven rusten. Derhalven hebben de beleegheraers hun geweldt nae 't Westen gekeert, en dammen geleght door d'oude haeven, en van achteren de stadt. De buytewal was nu reets verlooren; 't bolwerk vast aen de stadt is nae 't opspringhen van een gedeelte door een mijne vergeefs bestormt. Voorts sijn ook het Ysere verken en Helmondt, allengskens vervallende, ingenoomen. t'Eenemael afgrijfselijk waeren de gevallen der saeken van weersijden, toen de vyandt, om in de stadt te

Maurits
veroovert
Sluys.

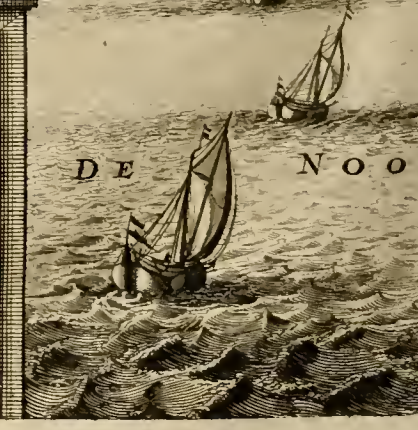
Hierentus-
schen ver-
daedigh
Markette
Oostende.

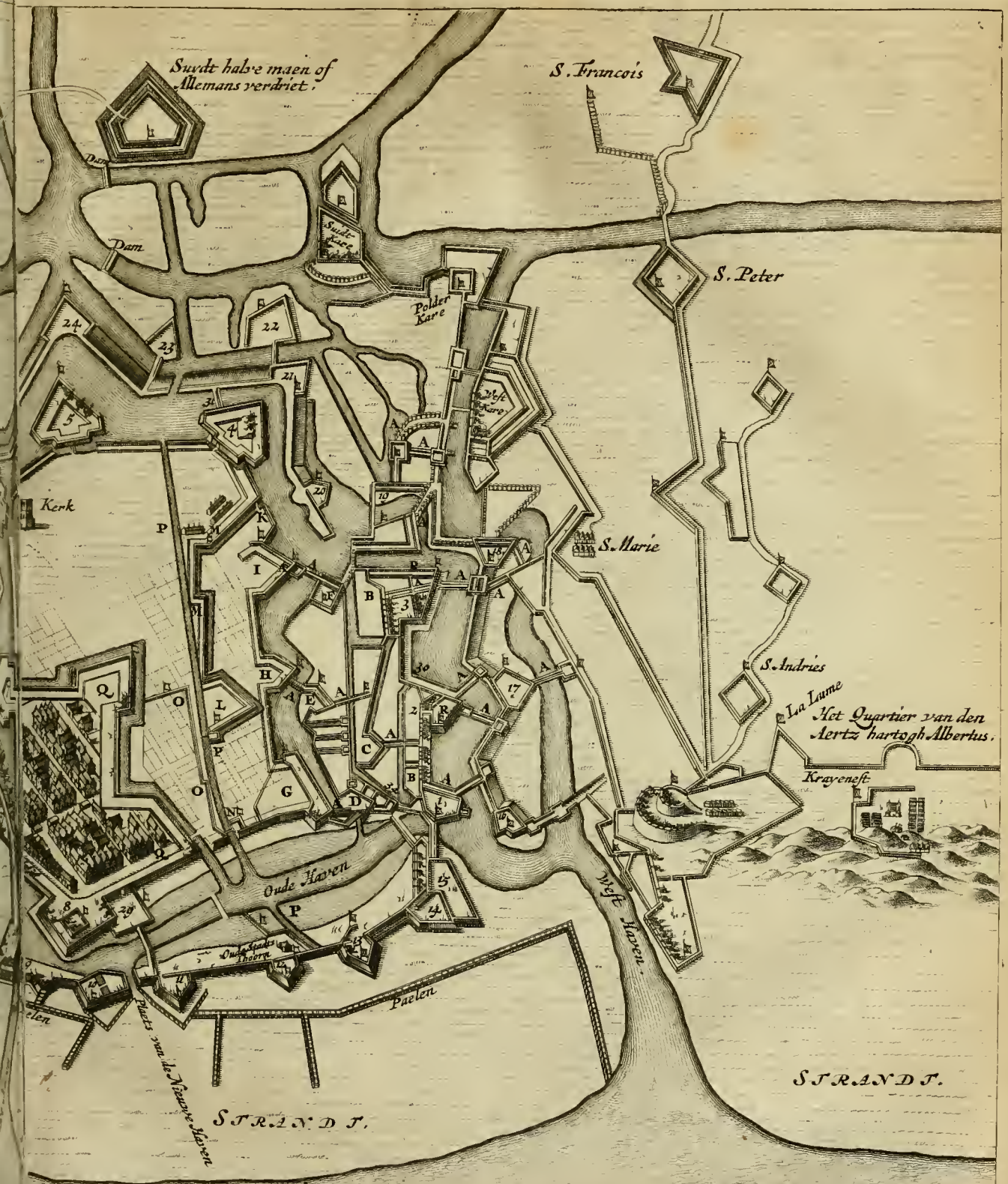

HET BELEGH VAN OOSTENDE
 In de jaeren MDCI, MDCII, MDCIII en MDCIV.

A Gaelderven.	H Nieu west bobwerk.	P Nieuwe Geule.
B Eerste Afsnydinge.	I Nieu Polder bobwerk.	Q Leste Afsnydinge.
C Tweede Afsnydinge.	K Vry gaerde.	genaemt Kleen Troye.
D Fransche habre maen.	Vierde Afsnydinge.	R Gesprongne muren.
E t. Nieu west ravelyn.	L Habre maen met een klapmuts.	Helmont.
F t. Nieu Polder ravelyn.	M Een nieuwe wal.	2 t. West bobwerk.
Derde Afsnydinge.	N Klapmutsje.	3 Polder bobwerk.
G Nieu Helmond.	O Retranchement.	4 Suidt bobwerk.

DE NOO

5	Suidt oost bolwerk of koestel.	15	Kauffsebrave.	23	Oost ravelyn.
6	Spaens bolwerk.	16	Buyten werken.	26	Batery aen de Kolk.
7	Peekels bolwerk.	17	Porcepic.	27	Ravelyn voor de oost poorte
8	Noort bolwerk met
Nammenberg daer op.	18	West ravelyn.	28	t. Noort oost bolwerk.
9	Engelenborgh.	19	Polder ravelyn.	Poorten.	
10	Mosès taeffel.	20	Polderhavre maen.	29	De haven poorte.
11	Logenaer.	21	Havre maen in de grast.	30	Hier stondt de west poorte
met de brugge.
12	Bekaf.	22	Suidt ravelyn.	31	Suidt poorte.
13	Schotten burg.	23	Schuyt ravelyn.	32	Spaensche poorte.
14	Santhill.	24	Havre maen tegens 't schietē
van de suid kare.	33	Oost poorte.
		25	Suidt oost ravelyn.	34	D'oude Sluys met de windafst.

te koomen, de beleegherde in teegendeel, om den vyandt buyten te houden, blinde doorganghen onder d'aerde delvende, in een naare duyfternis, en onvoorsiens onder elkander handtgemeen raekten: en den uytflagh der mijnen onseker sijnde, de werken vaek hunne meesters selve elendigh om 't leeven braghten. De Spanjaerts en Italiaenen doorlanghduerighe gevaeren t'eynde moedt en krachten sijnde, want yder hadt in 't besonder sijnen arbeit voor sijn, op dat elx dies te klaerder bliken moght, en de naeyver des te vuerigher ontsteeken, wierden de Hooghduytsche bekoort door belooningh, om ten storm op den Santhil aen te vallen: en onaengesien 't geweldt des buspoeders de voorste hadt weghgesmeeten, heeft Baerlemond t'overighe aengeset, tot dat se sijn meester van de hooghte maekten. Hier van daen baenden se, door ondermijnen, eenen wegh tot in de oude stadt. De beleegherde deden somwijlen uytvallen, en hadden, in plaets hunner verloore sterkten, innewaerder nieuwe opgeworpen, die se, door een ydel voorbediedtsel, als waere het beleggh geschaepen nogh langh te dueren, 't Nieuwe Troyen genoemt hebben. Want die nieuwe aerde was te los, en niet bestendigh genoegh teeghen geweldt van schieten, en daerenbooven wierdt, hoewel nu diep in de Soomer, soo dikmaels de windt sijn uyt den Ocean verhefte, door 't vernielen der baeren, alles oopen gestelt. De Staeten selve ooverweeghende de onnoemelijke kosten, de schaede aen 't krijgsvolk, te waerdeeren teeghen de grootste verliesen, en dat Oostende, omringht met soo veele schansen, hen van geen en dienst waere: dat, 't sy men op eere of voordeel sagh, behalven de steden Rhijnberck en Graeve, grooter seeghen in 't winnen van Sluys; verovert in drie maenden, was behaelt, als Albertus van Oostende, waerom hy gelijk getal van jaeren hadt gevoghten, stont te wachten: dat boovendien, door 't oovervallen van den Herfft, den vyandt alle gelegenheit was verlopen, om nieuwe aenslaegen by de handt te neemen, en d'aenstaende winter den beleegherden afgrijfselijk en bangh soude vallen: dat, gingh men den vyandt met een leegher 't hoeft bieden, men voor eerst in den tocht gebrooke weeghen soude ontmoeten, en in 't midden Damme en Blankenborgh, daer 's vyants besettinghen binnen laeghen: en nogh meer, dat het leegher voor Oostende, door den langhduerighen tijdt wel vast begraven lagh, de troepen alle dicht by den anderen waeren, Veldtheer en soldaet gemoedicht om slagh te leveren, en dus 't gevaer sijn van alle kanten op deedt, beslooten een eynde van 't beleggh te maeken. Waerom Markette wierdt gelaft dien langhduerighen strijdt door verdragh, soo eerlijk hy best konde, af te breeken, 't gheen geschiet is. En alvorens sijn de scheepen, met een gedeelte van 't geschut weghgesonden: waer op de gemaghtighde, afgeveerdicht aen den Marquis, verkreeghen hebben vryen uyttocht voor allen met hunne waepenen en vier stukken geschuts, als ook 't wisselen der gevanghenen, toonende Spinola sijn rekkelijk, 't sy uyt achtigh hunner uytsteekende dapperheit, 't sy hy sijn hebbe gespoedt om d'onsekerheeden des tijdts voor te koomen. Drieduyfent, die midden door 's vyants leegherplaets doortrokken, sijn tot Sluys by den Prinse gekoomen, die hen niet als ooverwonnene heeft ontfanghen, maer bedankt als ooverwinnaers. Den Aertshartogh koomende met sijne gemaeline om te besichtigghen een plaets, voor welke hy hadt gedaen soo veele geloften, soo veel tijdts, en geldts en bloedts gespilt (want sy selve 't verlies der hunne op vijftighduysent geschat hebben, sijnde 't getal der gebleevene nogh grooter van de sijde der beleegherde) vinden niet anders dan een leedigh erf, opklimmende van d'eene kant tot wanschrikkelijke

*Oostende
wordt aen
Spinola
oovergegeev-
ven.*

1604.

Philips en
Albertus
senden ge-
santen nae
Engelandt.

Pays tuf-
schen Phi-
lips en den
Koningh
van Engelandt.

Deffels
punten.

hovelen en sandthoopen, van d'andere afhellende in bochtighe kuylen, sijnde de ooverblijffelen der werken soo wanschaeppen en door een ver-
wart, dat welke tot verdacdingh der stadt, welke tot bestormingh wae-
ren gebouwt geweest, naeulix mogelijk was t'onderscheyden. De inge-
seetenen, die aldaer te vooren gewoont hadden, sijn alle nae Sluys ver-
trokken: en onaengesien hen veele vrydommen en voorreghen door Al-
bertus wierden aengeboden, sijn echter in langhen geene gevonden, die
sigh daer binnen wilden neederfetten, alle de weerelt een afschrik heb-
bende van een woonplaets, soo besloedt met bloedt en menschen been-
deren. Booven de voorverhaelde gesanten hadden Philips en Albertus
meer andere in Engelandt gefonden: dees Johan Richardot en Luidewijk
Verreiken; hy Ferdinando Velasco, Connestable van Kastilien, en
Alexander Rovedo, Raetsheer van Milaen: beyde graegh nae vrede,
en niet soo seer uyt vreesse voor d'Engelsche, als om den Hollanderen, be-
rooft van den steun dier kroone, wederom onder hunne heerschappy te
slepen. Ook was 'er in dien strijdtbaeren landtaerdt geen gebrek aen
luyden, die, tot den oorlogh raedende, in volle vergaedingh des
Parlements van Engelandt, dat juyft toe was by een gekoomen, ophael-
den, *De oude verbintenissen met de Hollanders, de huwelijken en bondt-
genootschappen, langh te vooren, eer Philips van Bourgonjen Jacoba,
gehuwlijkt aen een Engels Heer, onrechtveerdigh van haere Staeten be-
roofde: voor reeden dier vriendschappe, dat sonder haer geen van beyde
de see veyligh gebruyken konde, en soo dikmaels se elkander wel verstonden,
kostelijken handel wierdt gedreeven. Dat men in teegendeel de Span-
jaerts niet noodigh hadt, en by den oorlogh winst gedaen was: dat inson-
derheit te voorsien stonde, dat de Hollanders, in de uysterste verleegen-
heit hunner saeken, of den Françoisen, oude vyanden, van Britanjen;
of den Spanjaerts, vyanden om den Godtsdienst en hunne heerschfught,
eenen aenwas wierden. Dat d'ervaerenheit door te veel exempelen hadt
geleert, dat die meester ter see was, 't ook met eenen van Engelandt was.*
De Koningh, onaengesien die bedenkinghen onverfettelijk blijvende,
en oordeelende, dat d'Engelsche en Hollanders krachten genoegh hadden,
gene om in vrede, deese om in oorlogh sijn te handthaeven, verwierp
de bondtgenootschap in waepenen hem van den Spanjaert aengeboden,
en heeft de pays aenvaert. Booven de punten, die gemeenelijk in ver-
bonden plaets grijpen, waeren de mceste raekende de vrye seevaert, hoe-
daenigh die voor den oorlogh geweest was, en met de selfde belastinghen.
*Van Amerika en Indien niet een woordt, om dat den Engelsehman niet
soude gedooght hebben, dat hy daer buyten geslooten wierde, en de
Spanjaert hartnekkigh bleef in niemant toe te laeten, invoeghe die
sacke bleef hanghen aen 't oordeel van de maghtighste. Den Godts-
dienst belanghende was men oover koomen, dat d'Engelsche in Spanjen
niet souden gedwonghen worden ter kerke te gaen; maer 't geheylight
broodt ontmoetende, de behoorlijke eerbiedigheit bewijfen, ten waere se
liever hadden eenen anderen wegh in te slaen: dat de misdaden van 't
scheepsvolk hunne meesters niet tot naedeel strekken souden. Dien van
Hollandt rackets deese: Den eenen soude de vyanden en weerspannelin-
ghen des anderen niet stijven, nogh gedooghen, dat die door hunne
onderdaenen gestijft wierden: echter souden de misdaden van besondere
in 't besonder aen hen gestraft worden, sonder quetsingh der gemeene
vreede. Den Briel en Vlissinghen oover te leeveren, verklaerde de
Koningh van Engelandt uyt kracht van trouwe die hem aen het verbondt
verplichte niet te kunnen doen: ondertusschen souden de soldaeten, die
plaetsen*

plaetsen in bewaeringh houdende, sich in den oorlogh niet vermenghen. Om de Hollanders tot vrede te beweeghen, souden se sich gelijkelijk bevljctighen. Soo dit eenighen tijdt quam aen te loopen, ten minsten d'Engelsche en de Nederlanders de vaert tot hunnen onderlinghen handel oopen houden. d'Oorloghscheepen souden sich niet sterker dan ses of acht te gelijk in de haevenen des anderen ophouden. Hollandtsche waeren in Spanjen, Spaensche in Hollandt te brenghen was den Engelschen verboden. Den oorlogh dierwijse weghgenoomen sijnde, heeft Koningh Jakob, om ook de binnelandtsche geschillen uyt te roeyen, gewilt, dat, de benaeminghen van Engelsche en Schotten uyt het geheughen uytgedelght sijnde, die beyde, in gemeenschap van de selfde wetten en voorrechten, onder een Koninghrijk, en den naem van Britannien, souden vereenight worden, hebbende aengevanghen een swaere faeke, en daer oover heevighe geschillen vielen, soo langh het onderscheydt en den naeyver nogh versch waeren, dogh die buyten twijfel den naekoomelinghen volkoomentlijk ten goede soude strekken. Kort daer aen eyscht hy, volghens de punten met Albertus verdraeghen, van die van Hollandt, dat se de Engelschen niet souden verhinderen uyt fee de Schelde opkoomende tot Antwerpen toe te vaeren, mits betaelende de selve verlofgelden met d'ingeseetenen. Dogh die hebben sich ontschuldigh, vertoonende, *Dat se niet sonder reeden hadden goetgevonden te verbieden, dat niemandt, ten sy alvorens verboodemende, langhs hunne stroomen, nae 's vyandts haevenen soude doorvaeren, om met des te meerder seekerheit op alles ondersoek te doen: en men niet quaelijk behoorde te neemen, soo se op eene stroom, in hun besit, de wet stelden, gemerkt de Spanjaerts ook den wegh oover see hunne vrienden darden afsnijden.* En hier nae heeft hy, om d'Engelschen, bekladt met den laster van seerooveryen, daer van tot het soeken van eerlijke winst te trekken, by plakkaet verboden, dat niemandt, onder uytheemsche moogcnheeden, ter fee soude dienen; ontveinsende, soo yemandt gints of herwaerts te lande den oorlogh volghde. Door een ander plakkaet wierden de Jesuiten en de Priesters, niet gekooren naer 's rijx gewoonte, uyt Britannien gebannen: met bygevoeghde reeden, dat die slagh van menschenleerde, dat de Paus van Romen maght hadt, om volken t'ontflaen van hunne gehoorsaemheit aen Koninghen, die van hen in Godtsdienst verschilden, 't snoodtste en verderfelijkste gevoelen, dat immer teeghen Opperheerschappyen is voortgebracht. Dogh in die selfde daeghen hebben die selfde Jesuiten vryheit gekreeghen, om, op seekere voorwaarden, wederom in Vrankrijk te koomen, waer uyt se voor deesen sijn gebannen geweest, nae dat seeker jonghelingh, een hunner leerlinghen, op 's Konings leeven hadt toegeleght: ook wierdt het gedenkteeken, waer op 't geheughen dier daedt, der Jesuiten eerloofheit t'eener schandtvlek, stont gesneeden, afgebrooken: hoewel het Parlement van Parijs sich niet ontsagh te segghen, dat door dit eene werk te gelijk en 't gesagh van hunne voortreffelijke vergaedinghe en Vrankrijx veyligheit 't onderst booven gekeert wierden. Maer de Koningh, onverschrokken in een faek, waer in, gelijk veele toen voorspelden, sijnen eyghen persoon gevaer liep, verplichte door die eere, om de gunst des Paus te winnen, de vuerighste beschermers sijner moogenheit. Tusschen hen en den Spanjaert groeyden, booven de oude oorsaeken van haet, nieuwe reedenen van onlust. Villeroy, een van Henrix voornaemste vertrouwelinghen, hadt eenen klerk, genoemt l'Hofte, van wien hy sich, om de meenighvuldighe bedrijven, die hem selve daegelijx oovervielen, diende

1604.

De Vereenighde Staeten laeten den Koningh van Groot Britannien niet toe langhs de Schelde nae Antwerpen te vaeren.

Den Jesuiten wordt vergunt wederom in Vrankrijk te koomen.

1604.

in 't ontwerpen van brieven en geheyme cijferschriften: dees, omgekoght met geldt, hieldt heymelijk verstant met eenen Françoischen ballingh, Raffy genoemt, die sich toen in Spanjen onthieldt, aen wien hy de gewichtighste saeken bekent maekte, en deese aen de Raeden van Philips: die dus alle de beraedtslaeginghen van Vrankrijk doorsiende, in alle voorvallen de hunne daer nae lichtelijk konden afmeetten. En eenighe dinghen aen Koningh Jakob geopenbaert hadden onlusten gefaeyt. 't Verraedt door Raffy ontdekt sijnde, is l'Hofte verder onderzoek, eerst door sijne vlucht, daer nae door een schielijke doot, voorgekomen. Ook heeft eene vrouwe gewart. Henriette, doghter van Entraques, was in schoonheit van lichaem en in aerdigheid van geest, eene der uytsteekenste in dat rijk. De Koningh, wien men beswaerlijk, buyten 't gebrek sijner minneryen, eenigh ander soude kunnen aenwrijven, bekoort door die beyde, hadt haer, om sijn wellust te vernoeghen, beloofst, soo se eenen soon ter weereldt braght, ten huwelijk te neemen, en sijne belofte met handtschrift bevestight. Nae dat hy, deese ter sijden stellende, sijn huwelijk hadt voltrokken met Maria de Medicis, wierdt sy, om de Koninghinne te vrede te stellen, gedwonghen 's Koninghs handt teeken wederom te geeven: waerom se, onder voorgeeven van eenfaemheit en Godtsdienst, aenslaeghen van grooter gevolghe ontveinsende, uytheemsche hulpe aensoght, om haeren soon een seekere toevlught teeghen de gramschap der Koninghinne te besorghen, gelijk se korts daer aen selfs te kennen gaf, dogh gelijk 't andere uytleiden, om sijn recht op 't rijk te verseecken. De Koningh van Groot Brittannien hier oover aengesprooken, weygherde eens anders rijk te beroeren: dogh de Spanjaert keurde de saeke voor goet, en deede haer milde beloften. Deese aenslaeghen van gelijken ontdekt sijnde, wierden sy, haer vaeder en haeren broeder, de Graef van Auvergne, gevanghen genoomen. Maer Henrik vergaf se hen alle, wel wetende dat hunne misdaedt niet sonder de sijne was. Dogh Philips beducht, dat Henrik, dienthalven gestoort, hier uyt stof tot eenen nieuwen oorlogh moght opneemen, heeft, om 't geschil gereesen oover de belastingh wegh te neemen, sijn plakkaet, onlanghs gemaekt op dat stuk, weeder ingetrokken: en sijne gramschap teeghen de Hollanders wendende, alle ingeseetenen der selver belast sijne landen te ruymen, en de waeren naederhandt ingebraght verbeurt te maeken. Dit jaer heeft men in Nederlandt gesien de doorluchte lijkstaetsy des Graeven Pieter van Mansfeldt, die den Spanjaert geduerende den tijdt van veertigh jaeren getrouwelijk gediendt, de hoogste eerampten van gebiedt beklommen hebbende, en toen ter tijdt Landtvooght van Luxemborgh sijnde, sijn leeven, doorgaens in oorloghen versleeten, een seldtsaem geluk, tot den uystersten ouderdom gebraght hadt. Dogh in Hollandt is ooverleeden Luidewijk van Nassau, jonghelingh in wien de glory sijner voorfaeten eenen heeten naeyver hadt ingeboesemt, en in wien groote hoop van een uytsteekende en ook voorlichtigh beleyde dapperheit geschept wierdt.

*Henrik ver-
geeft Entra-
gues dogh-
ter, die in
Vrankrijk
gewart
hadt.*

*Doodt van
Mansfeldt.*

*En des
Graeven
Luidewijk
van Nassau.*

HUGO DE GROOTS

HISTORIEN

der

NEDERLANDTSCHE

S A E K E N.

VEERTIENDE BOEK.

INHOUDT.

Verscheyde reedenen raekende de vrede tusschen de Staeten der Vereenighde Nederlanden en de Aertshartoghen. Eedelmoe- digh antwoordt der Staeten aen 's Keyfers gesant, dringhende op vrede. Spoedighe toerustingh ter oorloghe van wederzij- den. De Vereenighde Staeten beleegheren Antwerpen, dan vruchteloos. Maurits neemt Woude. Hy trekt met een leegher in Vlaendre. De Ver- eenighde Staeten neemen en doen te gronde gaen het krijgsvolk oover see uyt Spanjen koomende. Spinolàs raedt om spoedig den oorlogh ten eynde te brenghen. Buquoy slaet sijn leegher voor Keyfersweerd. Spinola ver- meestert Oldenseel en Linghen. 's Aertshartoghen aenslagh op Berghen op den Zoom mislukt tot tweemaelen. Graeve vruchteloos aengetast door Grobbendonk. Buquoy wordt gesonden om Wachtendonk te beleegheren. Maurits volk valt op Spinolàs leegher aen. Omerville en Trivultio wor- den verslaeghen. Wachtendonk oovergegeeven. 's Prinsen aenslagh op Gelder sonder vrucht. Buquoy neemt Krakou. Grobbendonx vaen wordt geslaeghen: de Weerd wordt in Indien door verraedt des Koninghs van Kandia dootgeslaeghen. Reyse van Matelief met twaelf scheepen nae Indien. Vervolgingh der Gereformeerden binnen Aeken. Henrix gram- schap op den Spaenschen gesant hem laeghen legghende. Saemensweeringh in Engelandt.

De kosten der oorloghe, nu aen 't verouderen, met de jaeren anwassende, en Oostende, dat uytsteekend proeffstuk van gelijkheit in krachten, hadden in vee- len weder opgewakkert de hoop, die langh in slaep geweest was, dat de uysterste heevigheeden der oorloghe op vrede souden uytkoomen: hier uyt sprooten meenigerley reedenen en geschriften, geschikt naer dat yder door hoop of begeerte wierdt gedreeven. Dic- de heerschappy des huys van Oostenrijk oover den Nederlanders ter her- ten naemen, spraeken van den naeyver der steeden in Hollandt, van de beete driften teeghen elkander, en dat afgescheurt gebouw in sijn selven

1605.

Verscheyde reedenen op 't stuk van pays tusschen de Aertshar- toghen en de Vereenighde Staeten.

1605.

instorten, of uytheemsche Koninghen ten proye worden soude, ten waere se sich weeder onder hunnen ouden Heer, dien se soo veele eeuwen langh gedraeghen hadden, weederkeerden: dat tot de oude handtvesten moesten gevoeght worden, dat de Nederlanders niet onder den Spanjaert souden vervallen, 't reght om te handelen onbepaelt blijven, vryheit in Godtsdienst, op hoop van naeuwer vereenigingh, worden toegelaeten: 't uytheemsch krijgsvolk den lande ruymen, als ook een tweede pest, het rot der Jesuiten: de eerampten gegeeven worden aen inboorlinghen: voorts de gewichtigste saeken gehandelt in een vergaedingh der Algemeene Staeten, dat dit eerst een rechtschaepen weesen van een gemaetighde vryheit sijn soude. Andere in Vrankrijk raedden in teegendeel den Nederlanders sich van 't huys van Oostenrijk af te scheidten: dat de Aertshartoghen waeren een ydelen naem, sonder krachten, sonder heerschappy: dat hunne krachten door den vyandt, hunne heerschappy door den Spanjaert wierdt verbrooken, en, 't welk Nederlandt uytgeput, Spanjen verarmt sijnde, d'eenighe hoop is, om den oorlogh sleepende te houden, de rijkdommen der Indien nu tot hen afvloeyden, die sich begonden meesters ter see te maeken: dat de regeeringh van Albertus waere bekladt met die leelijke schantvlek van twintigh muysteren: en dat, soo den haet en d'onlusten onderwijlen aengroeyende, den François quam op te waeken, hunne landen van weedersijden opgegeeten sijnde, tot een deerlijke behoefte en verwoestingh souden vervallen. Weshalven 't hen geraedener waere, sich liever vrywilligh, dan door geweldt ooverheerscht, aen het lichaem van Vrankrijk te vereenighen, en den Godtsdienst hunner voorsaeten in haeren seetel te handthaeven, die, wen den Hollander ooverwinnaer bleef, soude verlooren gaen. Dat 'er neeghen kasteelen of schansen in de wegh waeren, uyt welke dien landtaerd, die men twijfelt of hy wreeder of hoo veerdigher sy, uytgestooten sijnde, en in hoe korten tijdt waere het te doen, hen die van alle kanten saemenspannen, voor 't toekomende binnen de Pireneische geberghten, en de vergeleeghene kust van sijnen Ocean soude bestooten blijven. Dat heerschappyen verre van den anderen verstroyt de beschermingh der onderdaenen min ter herten neemen: en de vrede voor 't toekomende vast stont, door dien Vrankrijk, volghens de Salijke wet, van erfgenaemen was verseekert: sy souden, sonder verkortingh van hunner sijde gesaementlijk met Vrankrijk de selfde voordeelen genieten. In Duytschlandt waeren 'er, die van d'een kant de grootheit van Spanjen, van d'andere de afgeleeghene schuyelhoeken der Hollanderen, en hunne weelighe voorspoedt in den oorlogh ooverwooghen, en dat 'er geen middel was om door winnen de saeke te besleghten: dat de Spanjaert lichter en eerlijker met die waepenen den Turk soude teeghen gaen, of die geringhe schaede aen sijne landen door 't voortsetten sijner grensen elders vergoeden. Dien van Hollandt soude men tot belooningh hunne vryheit schenken. Dat de rijken hunnen omloop, hunne besette paelen hadden, en, wanneer se op 't hoogst gekoomen waeren, afnaemen: dat voor langh noch Tunes nogh Goletta van de Spanjaert, nogh de Switsers van 't huys van Oostenrijk weederom geeyscht wierden: dat men ook alsoo deese volken moest laeten vaeren, die, schoon se al t'eenighen daeghe quaemen te buyghen, hen echter door 't geheughen der oorloghe altoos verdacht moesten blijven, en, om de verscheydenheit van Godtsdienst, ook door hun voorbeeldt schaede doen souden: jae dat ook die van Bourgonjen een gedeelte der selver by koop verkreeghen hadden, waerom se des te billijker 't gheense gekoght hadden verkoopen souden. Omtrent sulck een tael voerden uytheemsche. Maer binnen 's landts was 'er, uytgenoomen weynighe, die aen 't roer

der

der regeeringhe faeten, en de geheymste raedtflaeghen kenden, niemandt, die, ooverweeghende hoe groot den hooghmoedt der Spanjaerden was, en hoe vast het by dien van Hollandt stont, van hen afgescheyden te blijven, niet alle hoop verwierp, houdende Godt den uytflagh van soo swaer een oorlogh als nogh in 't duyfster onder sijne geheymen verborghen. Maer aen Maximiliaen Cochy, die op 's Keyfers beveelen aenhieltdt, en voor gefanten van grooten naeme, te weten voor dien van Ments, Saxen en andere, vry geleyde, gaende en koomende, tijdt en plaetsē om te handelen verfoghte, saeken wonder schoon in 't ooghe en alle aengeleydt om de gemeente gaende te maeken, hebben de Staeten geantwoordt: *Der Staeten eedelmoe- digh ant- woordt aen 's Keyfers gesant dringhende op vrede.*

Dat hen niet uyt de gedachten waere, wat onbeylen de voorighe onderhandelinghen hen hadden toegebraght: dat nogh Keyser en Duytschlandt, hoe wel moogenheeden by hen in soo besondere eerbiedigheit, teeghen de laeghen der vyanden eenigh voordeel gedaen hadden: dat dien van Hollandt geene saeke gewenschter waere, dan 't gheense door meenighvuldighe gevaeren, met een deurstaende nyverheit hadden verkreeghen, buyten vreesse voor oorloghe te stellen: dat se dienthalven hunne naebueren soo langh en ernstigh hadden gebedden, om, door een billijke pays, de waepen, hen booven 't hooft hanghende, af te wenden, en se, nu nae deese, gevoert door noodtdwangh, eene vaste en welgegronde vryheit, en die by Koninghen en Vorsten selve was voor wettelyk gekent, hadden voortgebraght, die geensints voor een valsche schijn van vrede soudē verwisselen. Dat se voor deesen hunne geneegenheit om met de Staeten der Nederlanden te handelen getoont hadden, en als nogh daer toe bereydt waeren. Dat hoedaenigh en egeene met allen de maght der Aertshartoghen waere, Spinola, een vreemdelingh, die uyt Spanjen 't gebiedt oover de Nederlanders hadt ontfanghen, ten bewijse diende. Dat se behoudens hunnen Godtsdienst, behoudens hunne Republyk eene waere en verseeckerde vrede nimmer soudē afslaen. Dat indien 't daer op aengesien was, gelijk oover 't geestelyke maer eenen Paus, soo ook oover de saeken der weerelt eenen Koningh van Spanjen tot Oppervorst te stellen, Duytschlandt sien soude, dat die van Hollandt niet soudē verwaerloosen hunne eyghene en de gemeene behoudenis te behartighen. Dat wijders 't gheen hy inbraght raekende de gedaene schaede, sy sich dier wijse soudē gedraeghen, dat men van hunne reedelykheit niet meer soude konnen vorderen: dogh eenighe sterkten weeder te geeven, insonderheit in een tijdt; dat Spinola dreyghde den Rhijn te naederen, ongeraeden waere. Dat se weeten soudē, dat voor Duytschlandt selve diervoeghe wierdt sorghe gedraeghen, indien se aen Mendosās leegher en baldaedigheeden gedachten. Deeser daeghen is ook in 't light gekoomen het boek van Everhardt van Rheydt, een man van groote geleertheit, die sijne ampten in de Republyk met achtbaerheit bekleet, en daerenbooven door 't beschrijven van haeredaeden en geschiedenissen, in sijne moeder taele, sijnen vaederlande grooten dienst gedaen heeft, maer het werk is nae des schrijvers ooverlijden door sijne vrienden uytgegeeven: waer in hy verhaelende de snoode bedrijven, soo oude als versche, en des huys van Oostenrijk en der Spanjaerden, en hoe weynigh men sich vertrouwen magh op verbonden van Vorsten met volken, insonderheit der gener, welke de Paus van hunnen eedt ontsloegh, soo wel den Roomsgesinden als den Gereformeerden waerschuwden, dat hen gelijke gevaeren dreyghden: vertoonende wijders, dat 'er geene uytloomst, dan in de laetste seeghe te vinden was: dat de weeghen en middelen by den menschen gewanhoopt, en onmooghelyk geoordeelt, Gode oopen stonden. Terwijl de saeken dus met woorden

Ondertus- schen spoedt men weeder sijts ten oorlogh.

1605.

den gedreeven wierden, spoede sich yder ondertusschen met der daet ten oorlogh. Hollandt was versterkt met de maght, die het aen Oostende te kost geleght hadt, en uyt Vrankrijk waeren troepen in aentoght, de Koningh hen vermaenende, dat se, eerst te velde koomende, den vyandt souden verplichten hen te volghen, liever dan sich in staet te sien van selve hem te moeten naegaen. Dogh in Duytschlandt en in Engelandt wierdt voor beyde de partyen geworven, hunne trouwe veyl sijnde voor den meestbiedenden, of naer dat de Godtsdienst yder gints of herwaerts hadt gedreeven. Ook is Hollandt veerdigher geweest in 't verschaffen van penninghen: traegher gingh het toe met de Nederlanders onder de Aertshartoghen, als wien den oorlogh teeghen de borst, en 't handelen der gemeene middelen verdacht was, waerenbooven nogh de Vereenighde Staeten hun misnoeghen hadden vermeerdert, door schrijven aen de Staeten, oover saeken raekende hunne gemeene welvaert: saeken die Albertus afgeschrikt hebben van het toelaeten eener vergaedinghe der Algemeene Staeten sijner landtschappen, waer op voor deesen meermaels, en insonderheit toen met grooter ernst was aengehouden: beducht dat hy door veele saeken te weygheren sich te swaeren haet moght op den hals laeden: of dat het gesagh der Staeten in de windt te slaen, op 't voorbeeldt der naebuere, sich tot geweldt moght keeren. Dat dit sijne vreesse was wierdt ontdekt door brieven aen sijne vrienden, welke de Hollanders onderschept en aen de Grooten in de Spaensche Nederlanden hadden oovergesonden. Derhalven heeft Albertus, om een algemeene oovereenstemmingh te weeren, elk landtschap in 't besonder toegelaeten te vergaederen, troostende de verslaeghene gemoederen met de hoop der schatten uyt Indien, welke een voorspoedighe en rijke vloot in Spanjen hadt oovergebracht, en van een gesiene vrede, soose maer voor weynigh tijds hunne krachten ter oorloghe wat heevigher inspanden. 't Begin des jaers is aldaer doorgebracht in leedighe rust, vermenght met eenighe naebootsinghen van vreughde, terwijl Ambrosius Spinola, maer onlanghs oovergekoomen uyt Spanjen, nae dat hy met den Koningh hadt beraedtslaeght oover de middelen om den oorlogh te voeren, waer van hem nu 't geheele bewint gegeven was, met de ridderlijke orde des Gulden Vlies vereert wierdt, en Albertus, in teegenwoordigheit des gesants van Groot Britannien, de vrede besweert: waer by men nogh volvoerde de plechtigheeden van algemeene dankseggingh en vreughde speelen oover de geboorte van eenen Prins in Spanjen. De Lente was nu reets verre verlopen, toen Maurits, die de troepen niet eer gekreeghen hadt, met goetvinden der Staeten, eenen grooten aenflagh in 't werk stelde; men hadt het gemunt op Antwerpen, eertijts de bloeyenste en neeringhrijkste der Nederlandtsche steden, en die ook nu, den handel in Hollandt oovergebracht sijnde, behieldt haere voor dees gewonne rijkdommen en achtbaerheit. Hier toe noopte een geweldighe hoop tot glory: gemerkt voor twintigh jaeren een langh en moeyelijk beleggh, onder den Hartogh van Parma, toen de saeken der bondtgenooten nogh in een bijstere wanorde stonden, ten laetsten niet dan nae veele stribbelinghen ten goeden uytflagh gekoomen sijnde, door oovermoedt en snorkery des ooverwinnaers al de weerelt hadt doen gelooven, dat aen eene stadt 't besit van Nederlandt was geleeghen. d'Omlegghende landen, door 't ooverstorten der Schelde, onder waeter te setten, en de leegher plaetsen op de hooghte te neemen, om een stadt soo groot in haeren omtrek met weynigh troepen te besluyten, was eenen raedtflagh, die niet ongerijmt schein, maer 't besetten van de Vlaemsche kant daer teeghen oover, een middel, dat

*Spinola
wordt vereert
met het
Gulde Vlies.*

*Vruchteloos
aenflagh
der Vereenighde
Staeten om
Antwerpen
te beleegghen.*

meer

meer swaerigheits inhadt. Eenighe raedden 't krijgsvolk by nacht uyt Cadfanct door 't landt derwaerts te fenden: dogh Maurits keurde best te waeter te gaen: en terwijl men beefigh was met een vloot uyt te reeden, heeft de vyandt uyt die groote toerustingh, gelijk het gaet, achterdocht gekreeghen; en strax daer aen was 't algemeen gerucht, dat het op Antwerpen was aengesien: tijdingh die in de gemoederen der steedelinghen verscheydenlijk wierdt opgenoomen; eenighe wel vernoeght sijnde, als of de vryheit voor de deur stondt; andere, honghersnoodt voorsiene, deden den prijs der waeren steygheren; veele, al wat los was opkraemende, stelden 't om met sak en pak te vlughten. Dogh in die verslaegenheit herstelde Spinola den schrik, door 't toefenden van eenigh volk te peerde, dat in goede orde, sonder ooverlast of schaede der burgheren, leefde: waer op hy voorts de Vlaemsche kant, teeghen oover Antwerpen, genoemt het landt van Waes, besightighende, ook aldaer drieduysent man te voet tot bewaeringh des selven leght, om sikh te wenden werwaerts de vyandt soude invallen: gemerkt hem niet onbewuft was, dat de vyandt sikh der stroomee geen meester konde maeken, ten waere hy alvorens sikh door 't ondersteeken der landen, en 't bestellen van waghten, ook van die kant verseekert hadt. Ten daeghe dan daer toegekooren sijn te gelijk Maurits met een volkome leegher uyt Berghen op den Zoom getrokken, en Ernst van Nassau met het ooverigh krijgsvolk uyt Zeelandt de Schelde opgevaeren: en in 't eerst de schansen der Hollanderen gelukkig voor bygefeylt sijnde, is hy naeder aen Antwerpen en 's vyandts schansen koomende, hoewel by nacht, niet sonder gesien te worden, ongeacht het schieten, doorgevaeren, om de dijken aen den Vlaemschen kant in te nemen: maer de soldaeten, tot besettingh der selver, aldaer op de wacht gelaeten, door 't gedruysch der koeghelen opgewekt, volghden 's vyandts seylen, bedekt door 't tusschen legghen der dijken. Graef Ernst door de windt, die hem teeghen was, met de scheepen aen den Brabantschen kant vervallende, wierdt belet, daer 't hem gelast was, te landen, en de troepen te vereenighen; sonder welken toeval, hy hen, schoon op hunne hoede, tot een hacchelijk geveght soude gebraght hebben. Echter set hy, om de krijgskans te waeghen, omtrent vierhondert mannen oover, met chaloepen en booten, die, de vyandt van alle kanten t'samengerukt sijnde, lichtelijk geslaeghen, en ten deele gevanghen wierden. Den Kornel Dorp, gepranght door den ooverwinnaer, gewaepent in de stroom springhende, is gevaer met gevaer ontkoomen. Graef Ernst weder aen den Brabantschen kant gekoomen sijnde, brenghet Maurits, siende sijn aenflagh mislukt, Woude, een kasteel niet verre van Berghen, binnen vijf daeghen tot oovergaeve, in der daedt niet weerdt van soo groot een leegher, en van soo gewichtigh eenen aenflagh wederkeerende, aengetaft te worden: niet te min was 't niet sonder eenighe vrucht; aengesien 's vyandts roovers daer uyt de stroomen onveyligh gemaekt hadden. Voorts sijn alle geweldighe dreyghementen niet alleen in rook verdweenen, maer ook heel teeghen gevallen, sijnde geen ander jaer voor die van Hollandt soo ongelukkig geweest. Terwijl Woude Maurits ophieldt, hadt Spinola, hoewel 't infonderheit toen ter tijdt te hoof seer druk was met den gesant van Groot Britannien t'onthaelen, niet traegh om saeken van ernst voor beuseleryen waer te neemen, een brugh oover de Schelde geslaeghen, om des te veerdigher den vyandt, naer wat gewest hy 't heen wende, te volghen, en des te ongenaedigher teeghen hen die Woude hadden oovergegeeven, als sijnde hunne vreesse te voorbaerigh geweest, soo verre dat hy eenighe ook met de doot gestraft heeft. En niet weynigh heb-

Maurits
neemt Wou-
de.

1605. hebben de Vereenighde Staeten, door de groote geruchten van 't aen-naederen van Spinola met een maghtigh leegher, in bedenken geweest, werwaerts sich te keeren, om of aen te tasten of op teegenweer te paffen; raedende Maurits den Rhijn te besetten, op dat de vyandt niet quam in te vallen daer den Staet ontbloot was. d'Ooverhandt kreegh 't gevoelen dat belaste Vlaendre in te trekken, en forghe voor Sluys te draeghen. Daer by hadt men hoop om 's vyandts schanse, genoemt het Sas van Gendt, alwaer het waeter uyt Gendt afgeleidt in de Hondt en in see loopt, te beleegheren: en, quam dit te gelukken, de steeden te dreyghen: soo niet, om eevenwel Spinolâs heevigheit, blaekende om in eenigh ander gewest soo groot een geweldt van waepenen te baeren, in te binden. Maurits hadt sijn leegher oovergescheept en needergeflaeghen in het dorp Waetervliedt, niet verre van Ysendijk, wanneer Spinola, hebbende een gedeelte sijner troepen voor afgesonden, hem spoedigh naeset, en sijn leegherplaets verkieft tusschen hem en 't Sas van Gendt, in een plaets genoemt Boekhout, om sijns vyandts aenslaeghen te bespieden, en te breeken. Dus hebben de leeghers eenen tijdt langh vast geleeghen, sonder, dan door lighte schermutselinghen van 't peerdevolk, aen den man te koomen. Pompejo Giustiniani, uyt last van Spinola oover de sliken gekoomen, hadt gehoopt de voorraedtscheepen, die naeder aen Maurits leegher waeren gekoomen, in brandt te steeken: maer hy wierdt ontdekt en afgeslaeghen. In dat gewest, teeghen oover Walcheren, is geleeghen de schanse Patientie, welke Maurits, om niet leedigh te blijven, voornam aen te tasten: dogh Spinola heeft alvorens weghgenoomen een light opgeworpe schanse ter halver wegh, en die met een doorgaende borstweer aen sijn leegher gehecht; en Maurits leegher, beschanst in een waeteraghtighe en ongefonde grondt, nam daeghelijx af door siekten en verloop van soldaeten. Dan 't geluk ter see heeft den oorlogh te lande, die tot nogh traegh voort wilde, betaelt geset. Seedert d'eerste beginfelen der beroerten in Hollandt tot op dees tijdt toe, is onder de lasten des Spanjaerts wel de grootste geweest, dat sijne beste soldaeten en die van sijnen landtraerdt verre uyt Italiën, langhs moeyelijke weeghen, in Nederlandt wierden oovergebracht, sonder eenighen dienst ondertusschen, en met swaere kosten. Tot verlightingh dier saeke hadt Spinola gevonden, het inbrenghen der troepen oover den Ocean, ook selvs uyt Spanjen, in de haevenen van Vlaendre. Twaelfhondert soldaeten, geoeffent in de Yersche oorloghen, wierden door den Kornel Pedro Sarmiento tot Lissebon gescheept in acht scheepen en eenighe lighte fregatten, oover alle welke 't opperbewint gegeeven was aen Pedro Cubiara, onder andere met dien last, om, soo hy niet in Vlaendre koomen konde, mijndende de Fransche kust, Engelandt aen te doen, alwaer hy door behulp des Spaenschen Gefants, en der Engelschen door hem met schenkaedjen gewonnen, veylighe berghplaets hebben soude. De Vereenighde Staeten, om sulck eene stoutheit voor 't toekomende door schrik te weeren, belasten Willem Hautain, Ammiraël van Zeelandt, den Spanjaerts in 't Kanael te gemoet te loopen, en de gevanghene, sonder genaede, ooverboordt te worpen. De Spanjaerts quaemen niet met een oorloghs vloot, maer in koopvaerdyscheepen, en, om des te onbekender door te geraeken, in Hooghduytsche of Engelsche. Hautain met een gedeelte der vloote hem toegevoeght langhs Vlaendre, met een gedeelte langhs Engelandt loopende, preyde alle scheepen midden in see. Omtrent Doven heeft hy den vyandt gevonden, die weygherende seyl te strijken, en sich eerst met musketten weerende, ten deele sijn doodtgeslaeghen; d'an-

Maurits, sijn leegher in Vlaendre needer slaende, wordt van Spinola gevolght.

Der Staeten leegher verswakt.

Der Staeten oorloghscheepen neemen en verdrenken wel de helft der Spaensche soldaeten, koomende oover see.

d'andere sijn 't met swimmen, of door Engelschen, die hen in booten berghden, ontkoomen. Een ander schip, nu de haeven naederende, door twee Zeeusche scheepen vervolght, sijn gefaementlijk vast geraekt. Maer de Zeeusche, lighter sijnde en derhalven in minder gevaer, enteren en neemen 's vyandts schip. 't Volk daer op wierdt, volghens last, ooverboordt en in see geworpen, naer alvorens dapper hun ongeluk beklaeght te hebben, niet dat het hen 't leeven benam, 't welk se als menschen niet eeuwich, nogh als soldaeten en oude krijghsluyden voor langh gehoopt hadden; maer dat sulc een meenighte, beëedicht om met den dceghen in de vuyft te sterven, ellendigh in 't midden der golven en seebacren, door eene doot, hen niet eyghen, sneuvelde. 's Anderendaeghs wierden andere scheinpen veroovert, een der selver in brandt gesteecken, treffende den soldaet het selfde noodtlot. Men bondt se ten meerendeele twee en twee aen den anderen, waer naer se, op eengegeeven teeken, uyt alle de scheinpen gelijkelijk ooverboordt gesmeeten wierden: een der selver, segghende hy hadt 's vyandts handt niet noodigh, is van selfs ooverboordt gespronghen, onbekent onder onbekende, gloryfuchtigh echter op sijn uiterste. Deese neederlaegh heeft by nae de geheele helft van volk en scheinpen verslonden: want vier scheinpen, gediend door de windt, hebben de haeven gekreeghen, alwaer ook veele door 's vyandts musketten gevelt of gewont wierden. Dogh die van Dovere, soo langh 't geveght op see duerde, aenschouwers sijnde, daer naer, vergramt dat den oorlogh tot op hunnen boodem vervolght wierdt, losten 't geschut van 't kasteel, voor hunne vers verfoende vyanden, op hunne oude vrienden. Den Engelschen, sijn naederhandt oover dit stout bestaen der Hollanden beklaeghede, wierdt geantwoordt, dat se de scheinpen niet tot in de stroomen van Engelandt gesoght hadden, 't welk noghtans door de Duinkerkers straffeloos gepleeght was, maer in die heete hecvigheit der seeghe veel eer op hunnen vyandt, dan op de saemengrensingh van landt en see gesien hadden. Dogh sy selve suyverden sijn niet soo light, van dat se, onder schijn van op te soeken d'Engelsche, die teeghen 's Koninghs plakkaet ter see dienden, maer onlanghs geleeden de Spaensche scheinpen, door de Hollanders veroovert, op hunne kust gesleept hadden, en, 't naederen der selver den Spaenschen gesant by voorraedt toegeweesen hebbende, onder schijn van recht het geweld des oorloghs bespot hadden. Wijders sijn de Spanjaerts, nu maer eerst aengekoomen, dewijl alle hoop om voor de Winter oover den Ocean te geraeken uyt was, aldaer gebleeven, vallende hunnen meester, mits de swaere kosten, lastigh, en ondertusfchen seer elendigh gestelt sijnde, als die, op de bloote kust, onder opgeslaeghe hutten behoestigh leeven, of door siekte en ongemakken vergaen: want niet weynighe sijn door quijnen of aen hunne wonden gestorven, en ook selfs Cubiara. Uyt Italien, de gewoone wegh te lande, quaemen nu aen ses klokke regementen, behalven 's Aertshartoghen nieuwe wervinghen in de naebuerighe rijken: sijnde de maghten der partyen nimmer soo sterk geweest, gemerkt Spinola, toen hy by den Koningh in Spanjen was, oover 't inneemen van Oostende in gunst en gesagh geraekt sijnde, hem lichtelijk hadt ooverreedt, dat eenen langhsaemen oorlogh den vyandt voordeeligh was, en die ten eynde soude konnen gebragt worden, indien de Koningh, 't gheen hy met langheit van tijdt hadt te verschaffen, t'seffens opsette, gebruykende doorgaens voor een sin spreuk, en ook in sijn vendelen en standaerden schrijvende: *Of Nu of Nimmermeer*. Waerom hy verhaelende alle de onheylen, gereesen uyt de muyterien, geldt en twee leeghers eyschte, het eene om sijne eyghe-

Die van Dovere s' bieren op de Hollanders.

Spinolâs raedt om den oorlogh spoedigher ten eynde te brengen.

1605. ne landen te verdaedighen, het andere, om in Vrielandt in te storten, waer uyt van stonden aen groote vrucht te waghten stontd, aengesien d'Ooverrijnsche schattinghen, tot 's vyandts schaede, hem souden toeval- len: en wijders veele steeden, welke de stroom nu beschermde, 's vy- andts grensen worden; en men een volkoomen leegher van nooden hadt, om allerweeghen besettinghen te laeten; waer op de hoop wel haest groo- tere voordeelen beioofde, dewijl hier nae d'ingewanden van Hollandt sel- ve, ter see en te lande oopen gestelt wierden. Hoe 't geluk dien wijsen raedt in d'eerste beginselen bekrachticht, dogh in 't vervolgh de verwach- tingh niet voldaan hebbe, sal ik voortvaeren te verhaelen. Terwijl de twee Veldtheeren nogh in Vlaendre legghen, terwijl Maurits, sorghen- de voor Sluys, Ysendijk versterkt, en Spinola hem door valsche vrees ophoudt, is Buquoy met een genoeghsaem aental van troepen, niet ver- re van Keulen, nae dat hy de Hollandtsche scheepen, door 't geschut, dat hy met sich sleepte, hadt van de stroom gedreeven, oover den Rhijn getrokken, 'neenen geweldighen schrik door alle omlegghende steeden in Duytschlandt, welke Mendosâs snoode bedrijven, en den meenighvul- dighen hoon hen aengedaen, nogh niet uyt het geheughen waeren. By 't monsteren der troepen is 's Paus gesant teegenwoordigh geweest, die hen plechtelijk seeghende, en hunne waepenen d'ooverwinninghe toe- wenschte. Sy souden gemoedicht en wel geruyst op trekken, om te sijn verlossers der rechtinnighe in Godtsdienst, d'ooverighe ter wracke: 't wae- re niet meer te doen om 't handthaeven der rechtveerdighe saeke hunner Prinsen, als die van Godt en sijner heylighen, die van kerken en autae- ren berooft, hy door hunne handt, door hunne dapperheit wilde herstelt hebben. Gekoomen sijnde aen het steedtjen Keyfersweerd, 't welk eenighe gelooven eertijts een nieuwe teelplaets van Trajanus geweest te sijn, beginnen se ten weederzijden des strooms eene schanse te legghen, om sich van den oovertoght te verseecken. De brugh, om oover den Rhijn te slaen, was tot Keulen gemaekt, en van daer geschiede grooten toevoer van levensmiddelen, geen duystere bliken, hoe seer den Raedt dier steede den Spanjaert begunstighde, soo dikmaels sijne saeken hebben krachten gekreeghen. Maurits van dit alles verwitticht, en uyt sijne eyghene en Mendosâs raedt slaeghen en krijghsgebruyc gissende, dat nie- mandt, gesint die vyandtlike landen in te trekken, Rhijnberk souden aghter rugghe laeten, sendt sijnen broeder Henrik en Graef Ernst met vier duysent voetknechten en tweeduysent ruyters, wien de Stacten afge- fondene uyt het midden hunner vergaedinghe hebben toegevoeght. Deese hebben niet eens in bedenken getrokken voor het eerste hunner sor- ghel Rhijnberk te versterken, besluytende eenen grooten ommetrek buy- ten de stadt met swaere werken, om den vyandt opte houden, en de be- settingh des te ruymmer verblijf te maeken. Met deese hielden se den sol- dact beesigh, hoewel de steeden in Ooveryssel en Vrielandt, en inson- derheit Linghen, even hart onderstandt van krijghsvolk en andere oor- loghs behoeften versoghten, laetende door besondere vrees de sorghe voor 't algemeen vacren. Nae Linghen sijn gesonden vijf vendelen voet- knechten. Hicrentusschen hadt de ruytery, onder de Nassausche Vorsten, den vyandt tot tweemaelen ontmoet en geslaeghen. Eer de Soomer nogh ten halven was verlopen, trekt de Marquis Spinola, laetende Graef Frederijk van den Berghe, die 't gebiedt oover sesduysent voetknechten en vijfhondert peerden hadt, in Vlaendre, met de meeste spoet in eyghener persoone nae de troepen van Buquoy, en die hy van daer hadt voor uytgesonden. Hier hadt hy stilswijghens afgemerkt, dat

*Buquoy
legt een
schanse te
Keyfers-
weerd.*

*Henrik van
Oranje,
met Ernst
teegen Bu-
quoy, ge-
sonden, ver-
sterkt Rhijn-
berk.*

*Spinola
trekt nae
't leegher
van Bu-
quoy.*

de plaets Roerordt, alwaer de Roer in den Rhijn loopt, was seer wel geleeghen tot versterkingh. Daer nae de hoofden van 't leegher by een geroepen hebbende, sonder dat tot noch toe yemandt wist, wat hy moght in den sin hebben, oopent hy sijne meenighe: *Dat het was aengesien op Linghen, de voornaemste sterkte in die gewesten, en nochtans lichtelijc in te neemen, soo men sich sonder versuym spoedde, dat 'er weynigh besettingh, en onervaeren in den oorlogh, binnen lagh, dogh dat het geheele werk hier aen hingh, het onderstandt der vyanden voor te koomen, dat tot Linghen soude by een trekken, indien se om Rhijnberk en Grol, en andere steedjtens van geenen naeme, hunnen tijdt, versleeten: dat hem ook niet onbekent was, hoe strydigh 't teeghen 't krijgsgebruyk en doude lessen der Veldtooversten aenliep, laetende niet dan vyandtljke plaetsen van achteren, diep in 't landt in te trekken: dogh dat men sijne raedt slaeghen moest schikken en veranderen, naer sich de saeken toedroeghen, en geene lessen soo algemeen waeren en altoos gelden konden, en men dikwils meer voordeel deede met waeghen, dan met omsigtigheit. Dat hy den bequaemsten tijdt hadt uytgekooren, de gewassen rijp, dan noch niet ingegaert sijnde: en de steeden op de sijde van Westphaelen, selve leevensmiddelen souden aenbrenghen, soo men die betaelde. Dat hy ook dit voorsien hadt, dat Maurits wel soude derwaerts koomen, maer langhsaem, sijnde ongereet tot eenen tocht te lande, waer hem noch vloote, noch de gewoone stroomen volghen souden; en dat, schoon hy quaeme, de vlakke velden plaets engeleegenheit souden geeven om slaghe te leeveren, 't gheen de sijne soo vuerigh begeerden, als de vyandt sorghvuldigh mijde.* Aengaende de schansen by Buquoy begonnen, trok men in beraedt, of men soude goetvinden die te sleghten, in 't wederkeeren opte maeken, of die te beschermen: de meeste voor hun gevoelen in bedenkingh geeyende, dat, door 't verdeelen der troepen, sijne maght en achtbaerheit te krenken, schaedelijc was voor die in eens anders landen introk. Spinola omhelfde 't gevoelen der minste, en heeft Buquoy belast een Soomer leegher needer te slaen op den kant van den Rhijn aen de sijde van Duytschlandt, hem laetende om de werken te vergrooten en te bewaeren sesduysent soldaeten, ten meerendeele nieuwelinghen, en niet maghtigh om eenen swaeren tocht uyt te staen. Daerbeneevens was 't insight, door die schijn van een leegher, die van Hollandt met een ydele vreesse voor Rhijnberk te bekommeren, en belette de troepen af te senden: werwaerts het gevaer in ernst beschooren was, uyt vreesse, dat den tocht in Vrieslandt geveynst, en 't krijgsvolk weghgevoert sijnde, Spinola veel eer moght derwaerts invallen. Hy selfs heeft tot deesen aanslaghe met sich genoomen neeghenduyfent man te voet en omtrent tweeduyfent peerden, en gelooft dat hy hier aen genoegh hadt, wel wetende dat Maurits troepen seer verfwakt waeren, en voor een gedeelte in Vlaendre blijven souden, om op den Graef van den Berghe te passen. 't Voetvolc was op hunnen tocht verdeelt in drie hoopen, yder met stukken by sich, te saemen elf in getae. De sijden waeren bedekt met karren, gelaeden met lijftoght, schuytjens en bruggen, om oover de stroomen en moerassen te geraeken, en deese wederom met een geleyde: dogh de ruytery hadt de voortoght en de achterhoede geslooten. Spinola selfs geleyde d'eerste slaghorde, hebbende eenighe voor uytgesonden, om de weeghen te ontdekken en te effenen. Wanneer 't leegher op ruymere veldt gekoomen was, sijn de voortoght en de slaghorde, om den tocht te spoeden, t'saemen getrokken, en ook de waeghenryen verdubbelt. Hunne naghtrufst wierdt, in plaets van een wal, beschermt door 't geschut en de ruytery: oover dagh

En voorts op
Linghen.

1605.

hadt by seekere beurten de middeltocht de voortocht, en de achterhoede de middeltocht. Tastelijk is toen by een sonderlinghe ervaerenheit ondervonden, in hoe weynigh tijds de grootste gebreeken, selfs verouderde, sijn te verbeteren, soo maer vlijtighe toeficht volstandigh voortvaert. Want de krijgstucht nu voor langh door muyterven en toome-loofse ongebondenheit bedorven, is van stonden aen herstelt door deesen veldtheer, die, gelijk hy was stip in 't betaalen der soldyen, en milt in 't beloonen, soo ook teeghen alle misdaden onverbiddelijk, en door geene gunst te beweeghen was: soo verre, dat niet alleen diefstukken en rooveryen, maer ook uyt sijnen troep te loopen, aen den lijve gingh. De geweldighe rondtom rijdende, de beul veerdigh met de strop in de handt, en cenighe weynighe, om geringhe misdaden, in 'taensien van 't geheele leegher, opgehanghen, hebben allen hunnen plicht geleert. Aen de naeste steeden in Duytschlandt wierdt gefonden Philips de Croy, Graef van Solre, om, de vreesse weghneemende, hunne gunst te gewinnen: vertoonende, dat niet, als wel voor deesen, muysieke en ongehoorsaeme met een woest gedruysch quaemen instorten, maer dat se op hunnen boodem hadden, die veerdigh waeren in 't regeeren, en gewoon geregeert te worden, en die wisten onzijdighe van vyandtlike volken t'onderscheyden: dat se nogh steeden, nogh platte landen lastigh vielen: dat se alleenlijk levensmiddelen voor geldt te koop, en doortocht buyten yemants schaede versoghten. Geen onderscheyt was 'er tusschen doen en segghen: waerom de lijftocht wel te krijghen was, en de naebuere, die de voorighe ongereegeltheeden met de teegenwoordighe gerustheit vergeleeken, hen preesen en bedankten. Den vierden dagh is hy oover de stroomen Roer en Lippe (hoewel eenighe Hollandtsche ruytery was gefonden, om de brugh van de Lippe af te breeken, maer te traegh voortgetrokken) gekoomen voor Oldenseel, een steedtjen in 't gebiedt van Ooveryssel, hebbende als nogh haere oude werken der voorgaende eeuwe, sonder veranderingh, sedert Maurits 't seeven jaeren te vooren hadt ingenoomen. Den Marquis, hoe seer se sich ook spoedden, dacht dat het metter haest in 't voor by trekken soude konnen weghgenoomen worden, aengesien men vreesde, dat, korts daer naer, wanneer de besettingh was versterkt, 't meenighvuldighe party loopen daer uyt veel quaets doen, en den toevoer gevaerlijk maeken soude. Binnen waeren omtrent vierhonder mannen: welker ruytery eerst, en daer naer 't voetvolk sijn uytgevallen, niet sonder verlies der gener, die d'eerste genaedert waeren: maer 't leegher daer op volghende heeft hen, als te swak, te rugh gedreeven, en is in eenen naght, ongeacht het schieten, en worpen van vuerballen uyt de stadt, van drie plaetsen tot op de graft genaedert: maekende Spinola, geen swaerigheid ter weereldt, in, met de doot en wonden van weynighe, den tijdt, 't voornaemste in den oorlogh, uyt te koopen; heel teeghen 't krijgsgebruyk van Maurits, gewoon de saeken seekerder, en dien volghende langhsaemer te neemen. 's Morghens vroegh, naer dat de stukken, die hy hadt meêgevoert, gelost waeren, is de stadt oovergegeeven: en hebbende uyt gevanghenen den staet van Linghen vernoomen, en dat 'er meer volx verwacht wierdt, belast hy de ruytery voor uyt te trekken, en slaet 's anderendaeghs selfs sijn leegher needer. Maurits hadt Linghen, waer van hy veel werx maekte, als dienstigh om de grensen te sluyten, en ook uyt besondere geneegenheit, als hem geschonken, op sijne kosten, en naer sijne konst, begonnen te versterken, en de stadt met haer kasteel omvanghen binnen een genoeghsaem diepe en wijde gracht, en ses bolwerken. Maer 't werk nogh vers en ten deelen onvolmaekt,

Hy vermeerstert Oldenseel.

En beleeghert Linghen.

maekt, ook de wal niet genoegh gefet sijnde, dienden den beleggher ten voordeele: hier by quaemen 't geringh getal der besettinghen, (niet sterker dan feshondert, die nogh uytvallen, nogh 't veghten voor de wal fouden hebben durven waeghen) ooversten van weynigh ervaerenheit, en dies te bloohartigher, en dat 'er niemandt was afgerecht om 't geschut te planten. Terwijl de stukken aengevoert, terwijl de plaetse afgeoocht worden, hadt de vyandt, sonder schaede, gedient door de omlegghende hooven, eerder dan geloofelijk scheen, den kant van de graft gewonnen. Vier landtaerden, genoopt door naeyver, spoedden sich aen soo veel oorden, met alle vlijt, om oover te koomen: eenighe groeven waerterloopen, om 't waeter in d'oude graft van een kleyn stroomtjen af te leyden, andere maekten een brugh oover tonnen, of bonden rijfsossen en takken van boomen te saemen, eene vondt dien se voor Oostende geleert hadden, soo onbekommert, dat eenighe bloot binnen de graft beesigh sijnde, 't werk gevordert hebben. Ten neeghenden daeghe des belegghs sijn de Waelen gekoomen tot onder 't bolwerk teeghen oover hen. d'Italiaenen, Spanjaerts en Hooghduytsche stonden sommighe midden in de graft, andere naeder. De Steêvooght Marten Kobbe, afgesleeten van ouderdom, en quaelijk ter been, hieldt krijgsraedt met de hopluyden, en, booven alle andere ongemakken en behoeften, hen 't gebrek aen koeghels vertoonende, vraeghde wat hunnes oordeels best gedaen diende: en niemandt onder hen was hartigh genoegh, om sich in dien noodt, daer de sterkten en werken gevaer liepen, tot het afstecken en 't opwerpen van nieuwe aen te bieden, sijn lijf tot beschermingh der selver te waeghen, of ten minsten 't kasteel te verdaedighen: veel eer verwonderden se sich, dat de vyandt hen niet tot oovergaeve vorderde: andere seyden, sulx was oudt en geen wijsse meer, nogh ook voor Oostende of Sluys gedaen. De Steêvooght, quansuys om hen hartvoghtigheid in te boefemen, raede 't verdragh tot op den avondt, of was dit te langh, tot op den middagh, uyt te stellen: d'andere aen 't muyten: segghende, dat soo weynigh ueren van geen gewicht sijn konden: dat verdragh spoedigh geëyscht, spoedigh verkreeghen wierdt. Sy voeren 't met geen minder voorbaerigheid uyt, als se 't beslooten hadden. Blijde was Spinola, wiens wenschen en begeeren, hoe onverduldhich ook voortslaende, 's vyandts vreesse noghtans was voorgekoomen. Maurits hierentusschen, op 't gerucht van den tocht oover Rhijn, soo veel hem doenlijk, spoedende, geeft de bewaeringh der schansen in Vlaendre, en het forghen voor Sluys, oover aen den Heere van der Noot, en trekt in aller haest met vijfentwintigh vendelen van daer nae Deventer. Tien andere hadt hy van den Rhijn opontbooden, en gelijk getal gelicht uyt de besettinghen: boovendien kreegh hy acht vendelen, nieuw geworven in Engelandt: 't geschut wierdt door den windt opgehouden. Den tweeden en derden dagh nae 't oovergeeven van Linghen, ruste hy sich tot ontfet, hebbende op die hoop de steeden ontbloot van krijgsvolk, toen hem de tijdingh van 't verlies der steede, niet min droevigh dan onverwaght, te gemoet gebraght wierdt. De Steêvooght Kobbe, en d'andere hopluyden wierden in langhduerighe gevanghenis gehouden, vlottende d'uytspraak van hun vonnis tusschen 't strengh geroep der gemeente, en de gunst hunner vrienden. De voornaemste punten hunner verdaedighingh waeren, dat, hebbende brieven aen de Nassausche Ooversten en de naebuighe steeden afgesonden, men hen geen krijgsvolk genoegh, en 't gheen om de stad te houden noodigh was, hadt toegesonden; en dat de gemeente binnen de stad, sterker in getal, weygherende de waghten waer te neemen, hen door gebeden en

Dat oovergeeven wordt.

Maurits rust sich te spaede toe om 't beleggh op te slaen.

De Steêvooght Kobbe, aengeklaeght oover te schielijk een oovergaeve, wordt in hechtenis gestelt.

dreyn-

1605. dreyghementen hadt gedronghen, door een tijdelijk verdragh, den naekenden ondergangh voor te koomen. Ten laetsten, nae dat de tijdt de haeteljkheit dier daedt gesleeten hadt, is goetgevonden, hen, voor alle andere straffe, van hunne ampten af te fetten, sonder meer. Geduerende 't beleggh, heeft Thomas Filler, een der gener die sikh, nae de muytery van Hooghstracten, aen de sijde van Hollandt gehouden hadden, vuerigh geset om op roof te gaen, ontmoet den Graef van Solre, en hondert ruyters hem tot geleyde gegeven; dartigh der selver heeft hy gevanghen genoomen, en onder andere verslaeghen den Baroen de la Chau, schoonfoon van Richardot. De Graef selfs gequetst, en door sijne wonde opgehouden, is het ter naeuwer nootd ontkoomen. Dogh de Vereenighde Staeten, of hen misschien moogelijk waere Spinola door hongher te benaeuwen, hebben oopentlijk by plakkaet afgekondight, dat se, die lijftoght in 'tleegher braghten, voor vyandt souden houden. Echter heeft den toevoer niet opgehouden, op hoop van winst, en korts daer aen ook door schrik der sceghe: en soo verre was 't van eenigh gebrek, dat sommighe hunne waeren uyt het leegher wederom nae huys gebraght hebben. Met Linghen stuyte de loop van Spinolâs sceghe: en hy selfs, als verstelt oover de sonderlinghe gunst des gelux, verwonderde sikh oover 't geweldt en de konst der werken; en echter maekte hy, om die te beschermen, andere buyten de graft, 't welk hy verstaende Maurits voorneemen geweest te sijn, nu selfs volvoerde, als waere. 'ereen beleggh ophanden geweest. Maer indien hy, in plaets van voor winsten bekommert te sijn, veel eer hadt voortgevaeren met meer andere te winnen, die selfde voortvaerenheit, en den roem sijner waepenen, nogh soo versch, hadt de meeste plaetsen een bijstere ontsteltenis aengejaeght. Binnen Koevorden en de Bourtangh, die Vrielandt sluyten, was weynigh krijgsvolk: Gröninghen insonderheit seer verslaeghen: en Embden niet verre van daer, weynigh van oorlogh weetende, afgemat door tweedraghten; welke Graef Enno voede, als wien de tegenspoeden der Staeten bet deden opswellen. De vyandt stil legghende, wierdt Maurits leedighen tijdt gegeven, om de plaetsen in Vrielandt en oover Rhijn, die, niet genoegh voorsien, het grootste gevaer liepen, met meerder besettingh te versterken. Hy selfs, hebbende neeghenduyfent mannen by een vergaedert, is, met Willem van Nassau, nae Koevorden getrokken, om de plaetsen innewaerder te dekken, en om den vyandt des te dichter op de hielen te volghen, maekende aen die plaetsen nieuwe bolwerken. Onder dit beloop van oorloghen in 't oopenbaer, wierdt niet naegelaeten schielijke aanslaeghen en verrassinghen elders in 't werk te stellen, uytgevonden en gesmeedt door du Terrail, eenen Françoischen ballingh, die sijnen dienst, door de Hollanders verworpen, om dat hy scheen te groote eerampten en belooninghen te eyschen, dien den Spanjaerts hadtaenbestect, sijnde stout van moedt, en een uytneemendt konstenaer in 't maeken van petardts, en andere vuerwerken. Aen deesen geeft den Aertshartogh, want hy hadt volk ten ooveren, onder 't beleid van Hericourt, Steêvooght van Hulst, vijftienhondert voetknechten, en driehondert peerden, in hoop om Berghen op den Zoom in te neemen. Deese by naght, met laegh wacter, langhs de verdronke landen, door des stadts haeven gekoomen sijnde, maeken sikh meester van twee sterkten, welker grootste diende om de haeven, de kleynste om de poort te beschermen, de wachten de vlucht nae de stadt neemende. Dan indien se hadden voortgevaeren de haeven dieper in te breeken, 't waere niet sonder gevaer der steede geweest, sijnde soldaet en burgher eeven schielijk ver-

*Spinola
sterkt Lin-
ghen met
nieuwe
werken.*

*Maurits
voorsiet de
meest nootd-
lijdende
plaetsen met
besettingh.*

*'s Aertshar-
toghen aen-
slaggh op Ber-
ghen op den
Zoom, on-
der Heri-
court en du
Terrail,
tot twee
maelen mis-
lukt.*

verraft, en dienvolghende van verbaestheit raedeloos. Sy trekken nae de Waeterpoort: hier hebben se twee staeketsels, die'er tusschen beyden stonden, door petarts om verre geworpen; een gehegt aen de poort selve, onder weeghen nat geworden, is gespronghen sonder vrucht te doen; en geen ander was 'er by de handt: want se waeren in 't slijk blijven hanghen. Hunnen aenflagh dus gebrooken, 't waeter aen 't wassen sijnde, hebben se sich te rugh gespoedt, verlaetende hunne ingenoomene sterkten, wanneer die van binnen, nu reets in meenichte ter verdaedighingh by een gerukt, niet alleen hunne musketten losten, maer ook steenen van booven needer wierpen, waer door 'er dartigh doodt ter aerde bleeven, en veele verminkt. Deese ongelukkighe uytloomst echter heeft hen niet afgeschrikt van den selfden aenflagh, naereen maendt verloopens, met sterker maght van troepen en grooter moedt in den boesem, andermael te waeghen. Toen gingh 't vechten vry verwoeder, gemerkt hunnen aentoght door uytgefondene op kondtschap te vooren bekent sijnde, van binnen alles veerdigh was. Maer de vyandt, schoon hy dit sagh, bleef by sijn opset. Naer middernacht, by reegenendt weeder, en daerom des te duysterer, het teeken van alle kanten gegeven sijnde, geschiet den aenval op drie verscheide plaetsen. Aen twee oorden, daer 't waeter tusschen beyden liep, sijn bruggen oovergeworpen, en hoewel die te kort schooten, wierden niet weynighe, met handen en voeten de wal beklimmende, nu om hoogh gekoomen van booven needer gestooten. Want de Steêvooght Paulus Bax hadt de burgerye, gesteecken onder de soldaeten, geplaeft rondt om de wallen; hy selfs oover al omrijdende, en midden op de markt twee vendelen tot schielijken noodt behoudende. Dogh aen de Steenberghe poort, vertoende sich niet een verrassingh by naght, maer oopentlijk geweld teeghen geweld gekant: gemerkt de steedelinghen door 't aensteeken van stroo en piktoortsen helder licht gemaekt hadden, om al 't bedrijf des vyandts te mooghen bekennen. Sy hadden aldaer door petarts twee poorten en de valbrugh doen springhen; en nu reets sloegh 's vyandts trommel binnen 's stadts wallen: daer beneevens blaesen de ruyters hen teeghen op trompetten, als nu gereet om soo ter stadt in te storten. Een poort alleen hielt hen teeghen, welke de burghers hen door 't in en voorbrenghen van waeghenen en balken toedamden; sy daerenteeghen, aengesien, de voorgaende aenflaeghen de meeste werken en werkluysden van du Terrail verflonden hadden, arbeydden om strijdt die met bijlen en deeghens van een te breeken. De burghers siende van booven de mueren hunnen vyandt soo nae, wierpen pekreepen, losten met alle geweld geschut en musketten, die doel troffen, hen daerenbooven met spijtighe woorden toeroepende: dat hunne Ooversten, 't leeven hunner soldaeten haetende, hen op de vleesbank braghten, dat onse L. Vrouwe van Hal en Scherpenheuvel verre van daer waeren. Niemandt was in de stadt of traegh of leedigh: de magistraeten, jae selfs de kerkendienaeren, lieten sich met hunne waepenen vinden neevens d'andere, om hen aen te troosten en ten voorbeelde te dienen. De Roomsgefinde burgheren van gelijken, waeren 'ereenighe, weetende dat de seeghe by naght en in verwoetheit verkreeghen, geen onderscheit van Godtsdienst maeken soude, queeten sich op 't yverighst, om niet te schijnen sich van de gemeene saeke af te sonderen. Uytsteekende sagh men ook in deese gelegenheit den dienst en wakkeren arbeit der vrouwen in 't aenbrenghen van minkysers, koeghelen, pekreepen, en sommighe, die, hunne kinderen uyt de wieghe neemende, die met steenen vulden; die kleinertigher en wecker waeren laeghen langhs de straeten op hunne knijen,

1605. met ooghen en handen ten heemel uytgestrekt, Godt biddende om sijne gunst en onderstandt voor de verweerders, en het wederkeeren van die bloedighe aenslaeghen op den kop hunner vyanden. Den dagh aenbreekende sijn se minder in getaele te rugh nae Antwerpen gekeert. Binnen de stadt is niet meer vermist, dan een man; en men vondt seer weynigh gequetste, als dien de hooghte veyligher gestelt hadt. Van gelijken heeft Grobbendonk eenen aenslagh gemaect om Graeve by naght met brugghen en ladders te beklimmen: dogh, 't gheen hy voorhadt den steedelinghen ontdekt sijnde, dien onversoght gelaeten. Spinola hadt nu 't sterken van Linghen voltrokken, en stont in beraedt, wat hy voor 't ooverighe des jaers, den Herfst maer eerst begonnen sijnde, soude uytreghten. Den soldaet op den boodem van Duytschlandt te ververschen, was een leelijke schandtvlek, en niet sonder verwijt van vadtfigheit. Verspieders uytgefunden nae Rhijnberk hadden te rugh gebraght, dat haere werken groot, en langhsaem te winnen waeren: en geen grooter hoop hadt hy op Meurs. Ten laetsten binnen Linghen en Oldenseel besettingh laetende, fet hy sigh, nae verscheyde maelen van leegher plaetse verandert te sijn, by Roeroordt ter needer, alwaer hy een brugh slaende, ten weersijden des Rhijns een schanse bouwt, begeerende de Hooghduytsche dat de gebouwde by Keyfersweerdts gesleght wierden; maer Roeroordt lagh in 't gebiedt van Meurs, op 's vyandts boodem, en beeter van gelegenheit, en 't gheen uyt eyghen insight was gedaen wierdt voor een weldaet aangereekent. Om dees tijdt was een nieuw regiment Italiaenen in Nederlandt aengekoomen: als ook een ander, bestaende te gelijk uyt Engelsche en Schotten, en ten deelen Roomsgefinde Yeren, die, ongemerkt van de Hollanders, den Spanjaert te hulpe, Britannien tot ontlastingh, waeren oover see gesteecken. Met deese maght, en de troepen die 'er Spinola van de sijne hadt bygevoeght, wordt Buquoy gefunden tot het beleggh van Wachtendonk. Dogh Maurits; beducht voor loosheit, volghde den vyandt naeder aen d'Yssel, op dat den oorlogh in dat gewest geen dieper inbrek deede. Siende dat Spinola hadt post gegreepen, slaet hy van gelijken sijn leegher needer meer nae beneden, onder de stadt Weesfel: en achtende, dat hem noyt gunstigher gelegenheit om yets gewichtighs te waeghen was voorgekoomen, als nu, terwijl een gedeelte van 's vyandts leegher in Vlaendre, een ander voor Wachtendonk wierdt opgehouden, besluyt hy Spinolâs ruytery, en eenighe regimenten gelegghen in het dorp Mullem; en voorts soo hem dit voorneemen hadt gelukt, 't ooverighe van 's vyandts leegher t'oovervallen: eenen loffelijken aenslagh, en geschaepen dien dagh een heerlijke seeghe te geeven, soo 't Goode niet hadt behaeght den langhduerighen voorspoedt en den oorloghs-roem der Hollanderen door dwarsdriften te stuyten: want geene andere oorfaek soude ik met reeden soo noodtloottigh eenen schrik konnen toeschrijven. Het dorp Mullem leght aen de Roerstroom, dien men, schoon hy seer breedt is, noghtans op verscheyde plaetsen kan doorwaden: alleenlijk is 'er voor de ruytery niet allerweeghen door te koomen: gemerkt de kanten heel steyl sijn, daer se door menschen handen niet gesleght sijn: op den oever daer teeghen oover staet het huys te Broek, en rondtom legghen heuvelachtighe velden. De Prins spoedt sigh met al het peerdevolk, en eenighe regimenten te voet geseeten op waeghens, soo veel hy konde: hy belast sijnen broeder met een gedeelte der ruytery voor uyt te rijden, en Marcelis Bax met een ander door verscheyde weeghen: deesen oover de Roer, nae 't huys te Broek, om den vyandt beslooten sijnde alle gelegenheit tot vlughten te beneemen, hem door eenen smallen wegh

*Vruchte-
loosen aen-
slag van
Grobben-
donk op
Graeve.*

*Spinola
leght een
schanse ten
weersij-
den des
Rhijns.*

*Versterkt
sijnde met
onderstandt,
sent hy Bu-
quoy tot het
beleggh van
Wachten-
donk.*

*Maurits sol-
daeten, op
Spinolâs
leegher aen-
vallende,
beletten
sigh selven
door eyghen
schrik t'over-
krighen
van een
heerlijke
seeghe.*

wegh tuffchen hen en den vyandt: hy vondt juyft den flaghboom oopen en onbewaert door 't verfuym eenes soldaets, dien gelaft was fulx te beforghen, en die deefe achteloosheit naederhandt met den hals geboet heeft. Hier in was eenen misflagh begaen, dat Henrik van Nassaus ruytery niet van stonden aen recht toe nae Mullem spoede, maer halte hieldt, om het voetvolk in te waghten; andersints soude hy den vyandt verstroyt in verscheyde weeghen gevonden hebben, die ondertuffchen te saemen getrokken sijnde, nae de stroom en de hooghten en vlakten aen d'oversijde weeken. En dit alleen heeft de Hollanders verschrikt, dat se den vyandt niet, gelijk se hoopten, op het onvoorsienst hadden aengetroffen, sijnde buyten twijfel, sonder dat, de sterkste: hier uyt naemen se, als sinneloose, schandelijk de vlucht, sonder van yemandt vervolght te worden. Ter nauwer noodt is 't gelicht van Maurits en sijner regementen maghtigh geweest hen te wederhouden, en te beletten, dat se niet met de selfde verbaestheit, midden door hunne spitsbroeders, door hunnen Veldtheer heen storten. Bax hierentuffchen 't uysterste des huys van Broek, dat binnen naeulix door tien soldaeten wierdt verdaedicht, ooverweldighende, ontmoet 's vyandts ruytery, die juyft tot geleyde was uytgereeden. Des echter onverschrikt insfortende, hadt hy hen aen 't deysen gebraght: en se hadden de vlucht genoomen, ten waere het voetvolk en de ruytery van Mullem aenkoomende, hen onderschraeght hadt. Dus door de meenichte benart, en door 't langhduerigh geveght vermoeyt sijnde, is hy door d'aenkoomst van Prins Henrik, gevolght van weynighe, niet gevluht met d'andere, en eenighe, welke de schaemte hadt doen wederkeeren, herstelt geworden. Dies sy van wederzijden op ruyters en peerden, belemmert met de stroom, moedigh aenvielen: maer Louis de Velasco, die 't gevaer der sijner hadt vernoomen, met eenighe vaenen ruytery uyt Spinolás leegher aenvlieghende, heeft in hen, dien de voorighe vlucht nogh in 't hart en in 't weesen sat, andermael de schrik gebraght; dervoeghe, dat se verbaest en in wanorde de hielen toonden, en met lossen toom de vlucht naemen: en nu kon Maurits, die aen d'oversijde van den oever in slaghorde stont, met sijn geschut en troepen hen niet wederhouden, hoewel hy daer toe moetgevinghen gebruykte, en hen scheldtwoorden toedreef: thans stelde hy hen voor ooghen *den roem en de glory die se voormaels hadden verkreeghen: dat sy, die te Turnhout en in Vlaendre altoos d'eerste in 't verooveren der seeghe geweest waeren, die sigh, door soo veele vendelen en standaerden den vyandt ontweldicht, door soo veele slaeghen beroemt gemaekt hadden, hunnen on-verwelkelijken lof door soo vuyl een schandt vlek niet besootelen souden: dat sijnen broeder, die hen soo kloekbertigh hadt aengevoert, in 't midden der vyanden verlaeten wierdt: dan wederom noemde hy hen eenen vreesaghtighen hoop, te week in den boesem, die sigh meer op de beenen hunner peerden, dan op hunne handen betrouwden, maer wakkere mannen om op roof te loopen, om ongewaepende en weereloose ooverlast te doen: voorts keerde hy sigh tot beeden; waer sijn, seyde hy, nu die stoute gebeerden, dat krijgsgelaet, die hooghe woorden, die soo vaek versoght hebben slagh te leeveren: laet die eene schande nogh den vaederlande, nogh my ooverkoomen; beeter vertrek ik, om niet te sien den hoon van ooverwonnen te worden: maer neen ik blijve, en suyvert ghy liever die schandt vlek door braeve bliken van dapperheit, op dat ik u strax met een ander gelaet aenschouwe, dat ghy niet meer de selfde sijt.* Dan alles te vergeefs op gemoederen, dien de schrik hadt onbeweeghlijk gemaekt. Den jonghen Vorst van Nassau, gevolght van selfs maer weynighe sijner huysgenooten, als hy

1605. sijn by Bax gevoeght hadt, aen sijne waepenen en gewaet genoegh bekend sijnde, wierdt benaeut van alle kanten. En seker Ritmeester van den vyandt, die nae by hem reedt, schrikkende sijn roer op hem te lossen, om dat hy 't sijne daer teegen op hem sette, greep hem strax by sijn veldt-teeken, 't welk voornaeme hoofden onder de ruytery te pronk draeghen, een gevaerlijk gebruyk, dogh hy wierdt van stonden aen geredt: en wie hem deesen dienst gedaen hebbe, wierdt selfs op de verssche daedt getwijfelt. Dogh Maurits nu niet voor de seeghe, maer voor de behoudenis van sijn leegher bekommert, sendt, op dat de begonne ontseltenis niet tot een algemeene verslaegenheit voortliepe, een gedeelte sijner regementen oover de stroom. D'eerste, die 's vyandts ruytery heeft afgekeert, is geweest Horatius Veer met sijne Engelsche te voet, houdende sijn in slaghorde beytels gewijse geslooten met de spiessen voor uyt. Daer op is gevolght den Françoischen Kornel Omarville, wien 't aldaer het leeven koste: en niet alleen hebben de regementen te voet den indruk van 's vyandts peerden wederstaen, maer eenighe ruyters hun voorbeeldt volghende, hebbengeen geringh getal der vyanden te rugh gedreeven, die op 't huys te Broek, by hen hernoomen, sijn ontvlucht. De kans was aen 't keeren: maer Spinola stelde die te leur door een treffelijke behendigheit, doende aen veele oorden daer omtrent den trommel slaen, gelijk als of de geheele maght sijner voetknechten, die vry een langhe wegh van daer belemmert was, nu naederde om op hen in te vallen. De Prins toen beducht, dat die gewaende vrees wel ernst moght worden, en hoe meer hy sijn voor deesen op de kloekheit sijner ruytery vertrouwt hadt; des te dieper thans de hacchelijkheid der waepenen ooverweeghende, belast den aftoght te blaefen: die veyligh en in goede orde is geschiet, nae dat hy 't voetvolk met hunne waepenen innewaerts langhs den oever hadt gestelt. In dit geveght heeft de vyandt verlooren Trivultio, niet min een treffelijk ooverste, als een braef soldaet: en van wederzijden waeren dooden, gequetsten, voooverde vaenen en gevanghene; en, daer de schaede gelijk was, bleef de grootste schande aen de sijde der bespringhers. Spinola dit gevaer dus ontduykt, trok 'er voor 't toekomende een voorlichtighe krijgslesse uyt, en leegherde sijne troepen naeder by den anderen. Daer nae gaet hy in persoon besightighen, hoe 't in 't leegher van Buquoy voor Wachtendonk stont, en alles naer wensch gevonden hebbende, keert hy weder nae Roeroordt. Den drooghen Herfst begunstighde Buquoy, daer 't landt andersints seer waeteraghtigh is. Dogh de beleegherde, hoewel se daer binnen twaelfhondert sterk in besettingh laeghen, onder den Steêvooght Ryhoven, en, sijn op hunne vuyften en niet lichte werken betrouwende, groote dapperheit beloofst hadden, deden met het maeken van buytewerken, met het doen van uytvallen, niet soo veel teegenweer om den vyandt op te houden, of hy en quam, nae met een brugh oover de Nierse geraekt te sijn, ten achtsten daeghe in de stadts graft te leegheren; waer nae hy 't waeter, de schuttingh die 't binnen hielt om verre geschooten hebbende, afleyde. Gekoomen tot aen de bolwerken, hebben se, eerst door mijnen, daer nae door 't doen van eenen storm verschrikt sijnde, Wachtendonk den twintighsten dagh oovergegeeven. Hierentuschen hadt de Prins eenen aenslagh gemaekt op Gelder, maer, gelijk de voorighe, ongelukkigh: 't leegher lagh vier mijlen van de stad, werwaerts hy by nacht verreyft sijnde, de ruytery en een gedeelte van 't voetvolk met sijn nam. Eenighe der sijner hadt hy voor uyt gesonden, om hem den wegh door petarts te oopenen: maer sijnde gekoomen tot aen de schuyfbrugge, is de petart gespronghen sonder vrucht te doen: detweede,

Doodt van Omarville;

en van Trivultio.

Wachtendonk geeft sijn oover aen Buquoy. 's Prinsen aenslagh op Gelder gemist.

de, die daer aengehecht wierdt, viel indegrast, en gaf den steedelinghen tijdt en wijle om op de been en t'saemen te koomen, die de dichtst daer omtrent staende om verre geschooten hebben, onder welke is geweest Philips, soon van Philips Mornay, Heere van Plesis, wiens al te groote leerfucht hem in 't gevaer te achteloos maecte; eedele spruyt sijnes eedelen vaeders, diens doorluchten naem in groote geleertheit en heerlijke daeden hy met wijde schreeden op 't selfde spoor naevolghde. En Spino-la, wien dit jaer wel gelukt was, versuymde niet 't ooverighe dat 'eraen gebrak dicht waer te neemen: dan hebbende Buquoy gesonden nae Krakou, een kasteel in 't gebiedt van Meurs, is hy 't met weynigh moeyte meester geworden: want haere voornaemste sterkte, de moerassighe grondt, hadt hen door de langhduerighe drooghte begeeven. Dogh in Vlaendre heeft Frederijk van den Berghe een schans gebouwt, dicht onder Sluys, ter plaetse daer de stroomen, de Soete en de Soute, in de haeven vloeyen; daer toe hem niet weynigh diende de geringhe maght der vyanden in die gewesten, en krijgslift; om dat die van Brugghe van de Sluysenaers hadden verkreeghen vryheit om eenen dijk te legghen, als om daer door wederom te winnen eenigh landt, dat door inbreuk van waeter ten dienste der menschen was onbruykbaer geworden. Op 't uytgaen van den Herfft, wanneer 'er veel reeghens viel, is Spinola, siende sijne werken by Roeroordt voltrokken, d'eerste geweest, die sijn leegher heeft gescheyden. 't Selfde deede ook Maurits, en de ruytery nae hunne Winterleegheringhen keerende, ontmoete op wegh en sloegh de vaen van Grobendonk, die se ten grooten deele gevanghen weghvoerde, waerneemende alle geleegenheit, om 't geheughen van den slaghe te Mullem uyt te wifsen. En dit is 't gheen aenmerkelijk is te lande voorgevallen: maer ter see sijn d'ooverblijffelen van 't regiment van Sarmiento, ter sluyk by onstuytmigh weeder, terwijl de windt de Hollandtsche scheepen elders heen verstroyt hadt, in Vlaendre oovergesonden: korts daer aen is een seehopman van Rotterdam, genoemt Moy Lambert, slaeghs geraekt teeghen den Ammirael van Duinkerken, bemant met hondert twintigh koppen, dien hy aen boordt klampende, bevoght, alsop 't vaste landt, met allerhande geweer, wel met een minder getal, dogh met gelijke moet; en hy, die om eere streedt, week in geen en deele hen die 'er 't leeven te laeten hadden. Maer toen den Onder-Ammirael van Noordthollandt, Jan Gerbrants soon, ook sijn schip aen 's vyandts boordt geklampt hadt, gaeven de Duinkerkers, hebbende onder andere verlooren hunnen Ammirael Adriaen Dirx soon, vermaert door sijne rooveryen, en daer by den moedt verliesende, op hoop van genaede, sijn oover. 't Verooverdt schip wordt geschickt om naederhandt ten oorloghe te gebruyken; omtrent festigh menschen sijn 'er opgehanghen; weynighe om hunne jaeren verschoont, en sommige ter doot geleydt wordende 't ontvlught, sonder dat hen yemandt teegenhieldt, om dat dit straffen soo langh achter een de harten tot meededoogenheit hadt bewooghen. Onder de gene die dit jaer uyt Indien weedergekeert sijn, waeren die Heemskerk met een lek schip hadt gelaeten aen gene sijde van de kaep Bona Esperança. Dit, door den windt vervallen sijnde, is op de kust van Madagaskar acht maenden blijven hanghen, lijdende gebrek aen alle behoefden; en 't scheepsvolk door siekten, door oorloghe teeghen de wilden, en eyndelijk door kommer en verdriet versmeltende, waeren uyt een groot getal tot op achteen gemindert. Gelijk noodtlot hadt by geval andere Hollandtsche scheepen, vaerende nae 't Swaenen eylandt, gebraght op de selfde kusten. Deese aldaer, onder elkander in een aengenaeme ontsfeltenis blijdschap met traenen menghen-

1605.

*Buquoy
neemt Kra-
kou.*

*Frederijk
van den
Berghe
bouwt een
schanse
dicht onder
Sluys.*

*Grobbon-
donk vaen
wordt ge-
slaeghen.*

*Den Ammi-
rael van
Duinkerken
veroovert
door de Hol-
landers.*

1605. de, verhaelden hunne gevaeren, en erkenden Godts goedertierenheit. Waer naese met de ooverblijffelen van hun vervalle schip d'andere kalfaterden, en hunne koopmanschappen ooverscheepten: en sy selve erlanghden nae veel sukkelens, buyten alle verwagtingh, hun vaederlandt, de reeders hunne winsten. Daerenbooven twee scheepen uyt Ceylon, brenghende de bedroefde tijdinghe van 't vermoorden hunnes Ooversten Sebalt de Weert, omgebraght door verraedt van Fimala, Koningh van Candy, dien wy elders verhaelt hebben dat de Hollanders begunstighde. Maer Sebalt hadt sijnen arghwaenighen aerdt, die den Wilden doorgaens eyghen is, gaende gemaekt, met eenighe Portugijsen, sijne krijgsgevanghenen, hunne vryheit te schenken; 't welk hy, als vreemt van de seeden der Wilden, voor een bewijs van onderlingh verstandt hadt opge- noomen: en hem nogh meer ontsteeken, terwijl hy, sijnde met hem in gesprek oover de middelen om de Portugijsen te beoorloghen, aenhielt, dat hy soude sijne scheepen koomen belightighen, en daer uyt hunne maght schatten, ernstigher hier op aendringhende, dan 't omtrent Konin- ghen is geoorloft: hy geloovende, dat onderschijn van gediensdigheit eenen aenflagh op sijn leeven was gemaekt, is dat gewaent met een dae- delijk schelmstuk voorgekoomen. En sijne landtslyuden, om niet den handel te verliezen, hebben naegelaeten sijne doot te wreken. Dogh de Koningh van Spanjen beducht, dat de vergeleeghene en minst sterke landen sijner heerschappye alle de weerdlt souden bekent worden, deedt door een strenghe plakkaet verbodt aen allen vreemdelinghen, sonder selfs die hun burgerrecht verkreeghen hadden uyt te sonderen, te vaeren op Indien, of eenighe andere landen onder 't gebiedt der Portugijsen, en be- vel aen allen, die sich thans in dat gedeelte des weerdts bevonden, bin- nen seekeren daeghe van daer te rugh te keeren. 't Welk nochtans soo weynigh klem gehadt heeft om de Hollanders in hunne vaert derwaerts te verhinderen, dat dit jaer twaelf scheepen, onder 't beleidt van Mate- lief, een der Bewinthebbers dier maetschappye, nae Indien seylden. Hierentusschen is ook Paulus van Kaerden, dien wy verhaelt hebben nae Brasil gesonden te sijn, beladen met geen geringhen buyt, weederom gekoomen. Onder de naebuere, hoewel den naem van vrede bleef, geloofde men te vergeefs, dat de heevighe beroerten eyndelijk tot oopen- baeren oorlogh souden uytbarsten. Want binnen Aeken, een stadt altoos begeert door de Hartoghen van Brabandt, vervolghden de nieuwe ma- gistraeten, stout op het Keyserlijk plakkaet, en, 't gheen toen verbor- ghen gehouden sijnde, naederhandt is gebleeken, op een heymelijk ver- bondt met Albertus, nae dat se den Gereformeerden Godtsdienst, soo in 't algemeen als in 't besonder, onderdrukt hadden, de jonghst afgegaene magistraeten, als gekooren by weeghe van muyttery en niet wettelijk, met meenigherley hoon en schaede, opgefoght sijnde luyden om hen te be- schuldighen; en die hunne beschermingh aennaemen, hadden deel aen hunne straffen. De gesanten des Bisschops van Keulen, wien de Keyser die sorghe hadt aenbevoolen, hadden, onder schijn van bevreediginghen, den aengeklaeghden opgeleght oopenbaere belijdenis hunnes misdadts met ge- booghe knyen, en daer nae een geldt boete, tot herhaelingh der kosten, ge- daen in de rechtsacke, voor de meeste booven hun vermooghen; en geen be- taelingh geschiedende, sijn eenighe in gevanghenis geworpen; andere hebben 't landt verlaeten: 't woelen der gener die sich in hunne ballinghschap niet konden gerust houden, en den haet van 't gemeen op de Grooten, hunne gunst en meededooghen omtrent de elendighe, scheenen, hoe dieper voor 't teegenwoordighe te smeulen, hoe geweldigher t'eenighen daeghe te

*De Weert
wordt door
verraedt
des Koninghs
van Candy
in Indien
omgebraght.*

*Philips ver-
biedt alle
uytlanders
op Indien te
vaeren.*

*Matelief
vaert met
twaelf
scheepen nae
Indien.*

*Vervolgingh
der Gerefor-
meerde tot
Aeken.*

fullen uytbarsten. In Vrankrijk is, behalven alle andere trouwloofheeden des Spanjaerts, ontdekt, dat eenen Mairargues, afgefonten uyt Languedok, om de beeden dier Provincie den Koningh voor te draeghen, met Balthasar Zuniga, 's Spanjaerts gesant, in 't heymelijk hadt gehandelt weeghens 't overleeveren van Marseille in handen van Philips: waer op hy in hechtenis is gecoomen, en neevens hem Bruneaux, een Nederlander, geheimfchrijver van Balthasar, by wien bewijsen van het verraedt gevonden wierden. Als den gesant, volghens 't recht der volkeren, sijnen dienaer weedereyschte, de Koningh in teegendeel de schrikkelijckheit dier misdact vertoonde, en 't recht des gesantschaps van hem was geschonden, hielt hy aen, *dat wen'er yet s moght gepleeght sijn, 't gheen niet al te seer nae vriendtschap smaecte, hy niet behoorde sulx te vervolghen, die, teeghen de pays van Vervins, oopenbaere weerspannelinghen, en selfs ook vyanden des waeren Godtsdiensts, onderstandt dede, en niet alleen hadt gesoght de Graeven van den Berghe en andere in Nederlandt om te koopen, maer ook de Mooren tot den onderganch van Spanjen hadt opgehitst.* De Koningh door deese reedenen sijn eenighsints ontscettende, antwoordde, *dat den Roomschen Godtsdienst aen sijne voorfaeten en aen hem immer meer soude verschult blijven, dan aen de Spanjaerts: dogh dat men in de Nederlandtsche oorloghen sijn valschelyk soght te behelpen met dat momaensicht, aengesien men streeft om ongerechtighen landt dwangh in te voeren: en dat, soo of hy selfs dien van Hollandt 't geldt, dat sy hem verstrekt hadden, betaelde, of de Françoische, eenen landtaerd die niet rusten kan, gelijk op d'uyterste grensen van Hungaryen, gelijk onder den Aertshartogh, soo ook in die gewesten, onder een uytneemendt meester, 't oorloghs ambaght leerden, wat waere dat tegelijken by soo veele aenslaeghen gesmeet op sijne steeden, by 't arbeiden om soo veele Grooten sijner gehoorsaemheit t'onttrekken; (verhaelende voorts yder in 't besonder) en by sulck een yveren van alle kanten om sijnen staet t'ontgronden, en hem onder de puyn van sijn eyghen rijk te bedolven? Dat 't gheen men van de Mooren segghen wilde valsch was, en belijdenissen door geweld van weedom uytgepijnicht. Dat, soo de Graeven van den Berghe, geen Nederlanders, maer Duytschen, tot diensten, die hen geen verwoijt konden strekken aengesoght te hebben, ongeoorloft was, wat hadden sy verdient, die du Terrail, niet alleen sijnen ondersaet, maer een lidt van sijnen huysse, met de meeste penningh tot sijn getrokken hadden? Maer dit waeren kleynigheeden, of soo misschien eenigh gesant door konstenaeryen soght geheymen uyt te vorssen, sulx weedersijts ontveinst en straffeloos door de vingeren gesien wierdt: dat hy bloedighe aenslaeghen, en die hem nae de keel steeken weeder sprak. Zuniga den Koningh van Engelandt prijsfende, dat die, hoewel van het katholijk geloof vervreemt, noght ans den vrede oprechtelijcker onderhieldt, seyde hem de Koningh daer op, dat hy de Spanjaerden noch niet langh geherbergh hadt, en eerlangh onder vinden soude, waer se heenen wilden. De Koningh noch al heevigher tot dreyghementen voortvaerende, heeft den gesant sijne gramfchap befaedicht, segghende, *'t waer niet van nooden; de deught en wijsheit van Henrik den vierden waeren niemandt onbekent.* Eyndelijck Mairargues met de doot geftraft sijnde, is den gesant sijnen geheimfchrijver weedergelevert, keurende de Koningh raedtfaemer listen met listen, liever dan met oorlogh, te wreken. In Engelandt is ontdekt een schrikkelijcke saemensweeringh van eenighe, die, uyt yver tot den Roomschen Godtsdienst, hun eyghen leeven, hunne trouwe, goddelijcke en menschelijcke reghten oover rugh wierpen. Want om dat se op hun verfoekschrift de vrye oeffeningh hunner kerkfeeden niet hadden verkreeghen, beslooten se de Parlementsfaet t'ondermijnen, en door meenighte van buskruyt den Koningh, sijnen soon, en de Grooten 's rijx, op de vergaedingh van 't Parlement, om*

1605.

De Spanjaert leght Henrik in Vrankrijk laeghen door sijnen gesant.

Henric gramfchap teeghen den Spaenschen gesant.

Verhael der saemensweeringh in Engelandt.

't lee-

1605.

't leeven te brenghen. De Hooft-Jesuiten in Engelandt geraedtpleeht op deesen handel van hen die 't schelmstuk dachten uyt te voeren, of het geoorlooft waere een geringh getal onnoosele te sleepen in den onderganch eener schuldighe meenigte, hebben geantwoordt, dat, indien de kerke daer door eenen merkelijken dienst geschiede, met recht ook eenighe, die 't niet verdient hadden, vernielt wierden, bybrenghende om dit te bevestighen 't voorbeeldt van beleegherde steeden. Een der meêplichtighe sijnen vriendt waerschuwendt, ten bestemden daeghe niet ter vergaedinghe des Parlements te verschijnen, heeft de gemoederen doen opwaeken, ende plaetse doorfoght sijnde, is het schelmstuk en die 't hadt aengenoomen te volvoeren, uytgevonden. De vloekverwanten dit verneemende, stichten oopenbaere beroerte en weerspanninghe in eenen afgeleeghenen hoek van Engelandt, waer toe den Jesuit Oldecorn de kleinhartighe aenmoedighde, met voorhouden, sy souden uyt eene uytkoomst niet van de saeke oordeelen: dat Godt vaeken goede en hem aengenaeme aenlaeghen in 't eerst den gewensten voortganch weygherde, om hunne standtvastigheit door teegenspoeden te beproeven: maer in 't stichten selve oovervallen sijnde, worden se voor de rechtters gesleept. Ook Garnet, die selfs voor deesen veele aenlaeghen teeghen Elisabeth hadt gesmeect, gewoon sijnde het recht des Paus oover Koninghen en hunne rijken soo hoogh te verheffen, dat hy leerde, men eenen verwaeten Vorst, niet alleen geene trouwe noch gehoorzaamheit schuldigh was, maer selfs gehouden, soo 't geboden wierdt, de waepenen teeghen hem aen te neemen, ook met gevacr van 't leeven. Waer uyt Onroomsche moogenheeden hebben af te neemen, dat geene scheeps vlooten, geene heyrleeghers soo seer te duchten sijn, als die heevighe stookebranden van 't gemeen, sijn dienende van het gesagh des Godtsdiensts. Hier by koomt noch een tweede verderffelijke leere, onderwijfende, de vraeghstukken der magistraeten met dubbelsinnighe woorden, en met andere gedachten in het herte als de woorden te kennen geeven, af te kaetsen, sijnde oover die stoffe uytgegeeven boeken, die teeghen de leughen eenen leughenachtighen tijtel voeren. Dat voorts al 't gheen se in de bieght mooghen gehoort hebben, moet geheym blijven, en ongeoorloft iste oopenbaeren, al quam 't schoon tot des Vorsten en der volken onderganch te strekken: waer op se dan alle gesprek en onderhandelingh, die 't hen lust, met den naem van bieght doopen. Men twijfelde niet of de hoop van deesen aenflagh was gegrondt vest op de middelen van Spanje, alwaer nu voor langh maetschappyen van Engelsche Jesuiten, om de rust in dat rijk t'ontruffen onderhouden wierden. Maer de meêplichtighe hebben verklaert, dat de orde en middelen hunnes aenflaghs aen geen uytlanders ontdekt was, op dat die niet verbreydt wierde: dogh dat die sijn tot Rome, en die sijn in Spanjen onthielden, hadden verseekeringh gedaen, dat de hulpe uyt die gewesten, op alle geleegenheit, niet soude ontbreeken. En men wift, dat den Conestable van Kastilien, geduerende sijn verblijf in Engelandt, wel hadt darren segghen, dat, soo den nieuwen Koningh den Roomsgefinden geen vrye oefeningh hunnes Godtsdiensts gunde, 'er bereydt waeren om die met geweldt te haelen; selfs heeft den Aertshartogh stoffe tot meerder arghwaen gegeeven, door dien hy weygherde d'Engelsche, die sijn in sijne landen onthielden, met welke de gevanghene bekenden te hebben geraedtpleeht, aen Koningh Jakob, op sijn versoek, oover te leeveren; sijnde den voornaemsten der selver nae Spanjen weghgefunden. Des onaengesien echter heeft noch Koningh Jakob sijn oover dit ongelijk beklaght, verklaerende by oopene brieven, dat hem d'onfschuldt van uytheemsche Vorsten waere gebleeken; noch Philips versuymt, hem, door sijnen gesant Don Iuan de Mendosa, oover dit ontkoomen van sijnen onderganch, met een deftigh gelaet en woorden vol ernst geluk te wenschen.

HU-

HUGO DE GROOTS
HISTORIEN
 der
NEDERLANDTSCHE
SAEKEN.

VYFTIENDE BOEK.

INHOUDT.

Spinola heeft veel moeytens om geldt van Philips te krijghen voor sijne soldaeten. Den oorlogh tusschen Henrik en Bouillon wordt ter needergeleght. De misverstanden tusschen d'ingesetenen van Bruinswijk en hunnen Hartogh weghgenoomen. Koningh Jakob vordert sijne onderdaenen eenen nieuwen eedt af. Grootte onlusten tusschen den Paus en de Venetiaenen; deese bannen de Jesuiten. De Hollanders senden een vloot teeghen den Spanjaert. Prins Henrik dwinght Breefoordt, ingenoomen door du Terrail, weederom tot oovergaeve. Vruchteloos aenslagh van du Terrail op Sluys. Buquoy wordt gelast met een leegher de Betuwe in te trekken. Maurits sterkt sijne plaetsen teeghen Spinola, aen wien Lochem sich oovergeeft. Spinola veroovert Grol en Rijnberk door beleg. Vruchteloos aenslagh van Prins Henrik op Venlo. Muysterij onder Spinolâs krijgsvolk. Ernst van Nassau vermeestert Lochem. Maurits laet het beleg van Grol, mits d'aenkoomst van Spinola, steeken. Ongelukkighe seetoght van Hautain. Voorspoedigher gaen de saeken der Vereenighde Nederlanden in Oostindien. Verhael der saeken aldaer uytgevoert door de Hollanders. Afsterven van Hoohenloo en Johan van Nassau. Huwelijk van Philips Prins van Oranjen met de Prinçesse van Bourbon. Beede der Portugijsen aen Philips om vrede met de Hollanders. Dien de Vereenighde Landen verdacht houden. Verwijlen 't handelen oover de selfde met d'Aertshartoghen.

Reffelijk was de eere die Spinola hadt ingeleght met het beschermen van Antwerpen, 't hoof der Nederlandtsche steeden, met het verooveren der voornaemste sterke plaetsen, en met het ooverbrenghen der oorloghe op 's vyandts boodem; alwaer hy met minder gevaer, en grootere hoop de waepenen voerde: en hy sicheen d'eerste te sijn, die te gelijk 't geluk der waepenen en de krijgstught, aen de sijden der Aertshartoghen, nu vijftien jaeren langh vervallen, weederom in weesen gebraght hadt. Waerom hy allerweeghen door de Nederlanden met bly gejuyghen vreughde

1606. degalmen wierdt verwelkoomt, en, nae dat hy in Spanjen was gekoomen, volghens sijne jaerlijxe gewoonte, heymelijk benijdt van de Grooten, oopentlijk begunsticht van den Koningh. Maer grootelijx verachterde 't uytputten van 's Koninghs schatten, door de geweldighe toerustingh des voorleede jaers, de raedtslaeghen van oorloghe; en met veel moeytens hadt hy verkreeghen foldy voor beyde sijne leeghers, weygherende, sonder dat, 't bewint der oorloghe: en beloovende, soo 't hem betaelt wierdt, de seeghe seeker: dat gelijk hy voor deesen den Rhijn, soo ook nu de Wael en d'Yssel oovergetrokken sijnde, midden in 't hart van Hollandt soude voet setten. Men wierdt dan eens, dat hy 's Koninghs verfwakt geloof selfs door sijne en sijner vrienden middelen by voorraedt soude te baete koomen, dogh hoe gevaerlijk voor hem, fullen wy op 't uytgaen deeses jaers verhaelen. De Staeten der Vereenighde Nederlanden in teegendeel, hebbende al verre voorsien de onheylen, welke 't versterken van troepen booven vermooghen is gewoon nae sikh te sleepen (waerenbooven de swaere kosten tot onderhoudt der besettinghen hen lastigh vielen) besluyten voor 't aenstaende jaer t'ontwijken een geweldt, dat buyten twijfel geen en duer soude hebben, sikh genoeghede met het verdaedighen hunner grensen, tot dat de heevigheit besaedicht waere. Boovendien wierden de nieuwe lichtinghen in Vrankrijk verhindert door den oorlogh teeghen Sedan, in Duytschlandt door de onlusten in 't landt van Bruinswijk. Sedan is geleeghen aen de Maese op de grensfcheydingh van Vrankrijk en Nederlandt, en van geen geringh gewicht, indien de saeken weder tot eenen nieuwen oorlogh quaemen te vervallen. Van aeloude tijden hadt se behoort onder 't huys van Mark. Maer Henrik de la Tour, voor deesen Burghgraef van Turenne, hebbende ten huwelijk genoomen de erfgenaeme des geslaghts van Bouillon, hadt den naem van Bouillon, en 't recht op die stadt verkreeghen; welke hy, onaengesien 't ooverlijden sijner gemaeline, behieldt op den naem van uysterste wille, en wijders steunende op den rug van Vrankrijk, sijnde, toen Bourbon nogh in eenen besonderen staet leefde, en korts daer aen toen men om de kroon twiste, geweest een der voornaemste hoofden. Dogh nae dat de Koningh van Godtsdienst was verandert, en de nieuwe lasten uytgevonden tot beschermingh des rijx, stof tot klaghten gaeven, en geen geringhe meenighte des Gereformeerden Godtsdiensts insonderheit het oogh sloegh op Bouillon, een man beroemt in oorloghe, en door wiens dappere moedt meermaels kloekhartighe besluyten waeren genoomen, hadt hy schalk oogh en vermoeden van warren gegeeven; waerom hy te hoofontbouden, om sikh te verantwoorden, ten tijde als Biron was gevallen, voorwendende de sterke maght sijner vyanden, en dat hy sijne reghters verdacht hielt, nae Duytschiandt was geweeken: en Keurs-Palts, gebeden sijnde aen hunne maeghschap te gedenken (want beyde hadden se getrouwt een suster van Prins Maurits) heeft, door 't senden van gesanten, ten eynde om sijne gramschap te versaghten, weynigh gevordert, konnende Koninghen nimmer verduwen, dat een onderdaen uytcheemsche moogenheeden tot bemiddelaers hunnes misnoeghens neeme. Daer nae is de saeke in onderhandelingh gebraght door de weduwe van Willem, Prins van Oranje, en aengenaemer was de tusschenspraek eener vrouwe: maer de Koningh vorderde tot onderpandt sijner trouwe de bewaeringh van Sedan; Bouillon van sijner sijde boodt aen de stadt en 't kasteel te geeven in beschermingh van 't Françoische rijk, en om dit verbondt te bekraghtighen den eedt des Stevooghts en de der soldaeten, neevens meer andere saeken, wen hy maer niet uyt het besit geschopt wierde; doende onder-

Spinola heeft veel moeytens om van Philips geldt voor sijne soldaeten te krijghen.

De Vereenighde Staeten genoeghen sikh met het verdaedighen hunner grensen.

Den oorlogh gereesen tusschen Henrik en Bouillon wordt geslist.

onderwijlen alles verveerdighen om eenen oorlogh uyt te harden, wen hem den noodt quaeme t'oovertallen. Deefe stoutheit, en te gelijk sijne maghtighe vyanden, die hy, een man gedreeven door eersucht, en te heersc om eenighe booven sich te dulden, voor langh sich selven op den hals gehaelt hadt, hebben den Koningh gaende gemaekt, nogh deefe Lente, met een groot leegher te velde trekkende, in persoon sijn leegher aen de Maese needer te slaen: gaende die Grootmaghtigste Koningh, met soo geweldigh een sleep van oorloghe, niet om den Spanjaert, niet om den Bourgonjon ten minsten, als voor deesen, maer om sijnen ouden vriendt, heer van eene stadt, op 't lijf te vallen. Maer een middel gevonden tot bevreedigingh heeft Bouillon buyten gevaer, den Koningh buyten eenen gloryloosen oorlogh gehouden. De Koningh heeft binnen Sedan bestelt eenen Steêvooght voor vier jaeren, mits nae verloop van die tijdt de bewaeringh aen Bouillon wierde weedergegeeven: op sijne voorighe daeden ondersoek te doen, was verbooden; soo hy in 't toekomende quaeme trouwe te wisselen, hebben de burghers geswooren eenen anderen Prinste fullen kieser. De vrede getroffen sijnde, won hy weeder sijne oude gunst by den Koningh, die, gelijk hy veerdigh tot toorn, soo ook trouw in 't vergeeven was: staende al de weereldt verwondert, dat hy, die maer even te vooren vyandt was, nu de naeste plaetse aen sijne sijde hadt, en in sijne sorghen en uytspanninghen van hem onaffcheydelijk was: 't kasteel selve is aen Bouillon een maendt daer nae weeder ingeruymt. Beyde de strijdende partyen in Nederlandt is deefe uytkoomst aengenaem geweest. Want dien van Hollandt was 't een droefheit, dat een Heer, deelgenoot hunnes Godtsdiensts, en een lidt des huys van Nassau, die rampen ooverquaemen; en verresiende was 's Aertshartoghen vreesse, dat sulck veinsen van oorloghe teeghen Bouillon hem op den halse soude vallen. Boovendien hadt ook Louis de Velasco, gefonden tot beschermingh der grensen, dien van Sedan sijne hulpe aengebooden. Dogh de onlusten tusschen de Bruinswijkers en hunnen Hartogh hadden al in 't voorleede jaer beginnenoomen, sijnde den Hartogh op de stadt verbittert, om dat se hunne voorreghten sijne voorouders ten deelen afgekocht, ten deelen afgedronghen, te halsterrigh handhaefden, steunende op het Hanse verbondt. Hy vol hoops van door sijne dapperheit te fullen kunnen herstellen de heerschappy, verlooren door de vadsigheit sijner voorfaeten, eenighe troepen by een gebraght hebbende, als beducht voor 't trekken van Spinola oover Rhijn, hadt eerst door eenen behendigghen aanslagh soldaeten daer binnen gesonden, en d'uyterste van twee wallen, die de stadt omringhen, ingenoomen. Maer de ooverweldighers weeder uytgeslaeghen sijnde, is men gekoomen tot oopentlijk geweld en beleegeringh, welke, schoon de Koningh van Denemarken, wiens suster aen den Hartogh was getrouwt, hem met een aensienelijke maght te hulpe gekoomen was, de Winter heeft opgebrooken. De Vereenighde Staeten, versoght door den Hartogh, dat se hem Graef Ernst van Nassau tot Veldtooverste in dien oorlogh en eenighe troepen wilden ooversenden, hebben niet weynigh in bedenken gestaen, om dat het en hen die voor de hunne oorloghden veel swaerigheits inhadt eens anders vryheit t'onderdrukken; en evenwel aen de gunst des Hartoghen van Bruinswijk en des Koninghs van Denemarken meer geleeghen was, als aen die der Hanse steeden, welke de saeken van Hollandt nogh door bystandt, nogh door eenighe weldaet hadden geholpen. Derhalven vondt men deesen middelwegh, dat dien jonghen Heer niet soude gesonden worden, maer t'sijner keure gelaeten te gaen, soo hy wilde; 't gheen hy deedt, vergeselschapt met

De onlusten tusschen de stadt Bruinswijk en hunnen Hartogh worden geslist.

1606. eenighe Hollandtsche kornellen en hopluyden, die, vlammeende op rijke belooninghen, welke in nieuwe oorloghen gereeder sijn te vinden, ontslagh van hunnen eedt voor eenighen tijdt verkreeghen hadden. Dogh die heevigheit is in korten ten eynde gelooopen. Want in 't begin der Lente, 't leegher ten tweedemaele voor de stadt needergeslaeghen sijnde, is den dam, dien den Hartogh hadt gemaekt, in hoope om daer door de stadt onder waeter te setten, doorgebrooken; 't welk hem heeft genootsackt eerst de beleegeringh te staeken, en 't vergaederen der Hanse troepen korts daer aen ook den oorlogh selve te laeten vaeren. Beyde de partyen der kosten onmaghtigh sijnde, heeft 's Keyfers gesagh daer in voorsien, hen belastende, op dat se scheenen liever van selfs, en uyt eerbiedt tot 's rijx beveelen, dan gedwonghen, de waepenen needer te legghen, hunne geschillen by weeghe van reghte te slijten. Behalven deese reedenen, dien van Hollandt en hunne vyanden gemeen, waeren 'er besondere die 's vyandts lighthinghen in Engelandt en Italien verachterden. Want in Engelandt hadt de Koningh, gewaerschuwt door sijn uysterste gevaer, hoe seer onderdaenen sijn te duchten, die eene andere moogenheit, grooter dan de Koninghlijke, erkennen, alle de sijne gelaft by gestaefden eede te sweeren, dat se beleeden *hem te sijn den waeren Koningh van Groot Britannien, en dat hy door 't gesagh des Paus of der Roomscher kerke van de kroon niet konde berooft worden, en, soo daer op toegeleght wierde, sy hem echter heylighlyk getrouw en gehoorsaem blijven, en, al 't gheen den Koningh tot schaede of naedeel strekken moghte, openbaeren soudent: dat wijders de sweerende geene andere meeningh hadden, als 't gemeengebruyk der woorden uyt drukte, nogheenigh ontslagh, gunst of quijtscheldingh van deesen eedt verwachtten.* Hier uyt is gerefen swaere tweedraght onder de Roomsgefinden tusschen elkander, terwijl eenighe, volghende 't gevoelen van George Blakwel, Aertspriester van Engelandt (naem hem door den Paus gegeven) onbeswaert den eedt doen, oordeelende dat de menschelijke saeken van de goddelijke sijn onderscheyden, en dat, volghens d'instellingh van Godt selve, men in 't werk des Godtsdiensts is gehouden Gode, en in alle andere den Vorsten te gehoorsaemen: hier teeghen voeghen sijn andere by de Jesuiten, die verstonden, dat de weereldtsche saeken de geestelijke waeren onderworpen, en derhalven 't Hooft der kerke, soo 't haeren dienst quaeme te vereyffchen, kon de rijken ooverdraeghen; jae geene ordre treffelijker, dan dat alle moogenheeden eene gehoorsaemen. Hierentusschen wierdt den genen, die swaerigheit maekten dier wijse te sweeren, verboden sijn in uytheemschen dienst te begeeven. Dogh in Italien hadt die selfde maght des Paus andere beroerten verwekt. Want de Venetiaenen, beducht voor de moogenheit en middelen der Geestelijken, hadden, ingevolghen van en hunne oude insettinghen en die van andere volken, op nieuw geboden, dat sijn niemant soude vervorderen voortaan kerken te stighen, of aen geestelijke maetschappien erfgronden te geeven, dan op besluyt van den Raedt; en dat de cijnsbaere landen der kerken ten geenem tijde aen haer soudent wederkeeren. Boovendien hadden se eenighe Geestelijken, beschuldighet oover vergifgeevingh, vaedermoorden, bloedtschanden, valscheeden en oopenbaer geweldt in hechtenis doen neemen. De Paus (thans Paulus de vijfde van dien naem) opgehitst insonderheit door Bellarminus en Baronius, dit alles duydende als gedaen om hem te hoonen, als hy sagh dat 'er geen wederroepingh geschiede, heeft de stadt in den ban gedaen. Baronius, door brieven aen die van Venetien afgesonden, vermaende hen onder anderen, sy hadden toe te sien, dat, volghens 't gheen in voortijden den Jooden

Koningh
Jakob
neemt sijne
onderdaenen
eene
nieuwen
eedt af.

Groote on-
lusten tus-
schen den
Paus en de
Venetiaenen.

was weedervaeren, Godt ook soo op hen vergrimmende, in sijnen toorn hen niet van hunne vryheit beroovende, onder 't gefagh eener oppermoo- genheit stelde. Langh is de faeke betwift door schriften oover en weeder, welke de maght der wetten, der weereldtlijke reghters oover de Geestelij- ke was: en of de onbillijke beveelen der Pausen 's menschen gewisse tot gehoorfaemheit verplichten. 't Grootste gedeelte der Geestelijken in den Staet van Venetien heeft niet naegelaeten haeren kerkendienst, als te vooren, waer te neemen: de Jesuiten, weygherende 't selfde te doen, wierden uyt hun gebiedt gebannen. Terwijl men niet anders waghte, of dit horten soude op oorlogh uytkoomen, behielt de Spanjaert, van allentij- den gewoon in de beroerten van Italien te groeyen, sijn krijgsvolk aldaer, toonende sijn veerdigh om de majesteit des Paus te handthaeven. De Hol- landers van hunne sijde, hebben, en uyt haet teeghen den Paus, en uyt liefde tot die vrye stadt, den Venetiaenen, soo se quaemen gevaer te loo- pen, hun onderstandt ter see beloofst, waer voor sy door brieven met groote belesftheit van woorden bedankt wierden. Dien wijfen Raedt voor 't ooverighe, gelijk hy de reghten der heerschappy met groote dap- perheit verdaedighde, mijde ook soo sorghvuldighlijk al 't gheen moght strekken of om de gemeene ruste, of om d'acloude kerkseeden hunner voorfaeten te beroeren. Dit daerentusschen is geweest een begin van vrientdschap tusschen de twee maghtighste van alle volken, die geen een- hoofdighe regeeringh sijn onderworpen. Terwijl de saeken buyten 's landts sijn aldus toedraeghen, senden die van Hollandt, in den aenvangh dees jaers, een vloot nae Spanjen, soo om de behoefte, die men riep al- daer te sijn, te verswaeren, als om daer beneevens sijn te wreken oover de geringhe schaede, hen aengedaen door Louis de Faisardo, die ette- lijke scheepen, welke om sout te haelen by de Amerikaensche eylanden onbewaert en ongewaepent sworven, hadt ooverweldight, en 't scheeps- volk der selver ooverboordt geworpen, opgehanghen en verbrandt. Maer alvorens hebben de Staeten by plakkaet verboden aen alle hunne ingesee- tenen en die van andere volken graenen of andere eetwaeren in Spanjen te brenghen, sijnde en voor deesen en nogh onlanghs ondervonden, dat de scheepen, derwaerts gelokt op hoop van handel, aldaer wierden aenge- houden, om 'er sijn in den oorlogh van te dienen: dat se ginghen om 's vyandts haevenen te besetten, en yder die derwaerts aen voer soude voor buyt verklaert worden. De vloot gefonden door den Staet was sterck vierentwintigh scheepen, onder den Ammirael Willem Hautain: waer by sijn gevoeght hadden een groot getal scheepen toegerust door beson- dere luyden, op hoop van buyt, maer waer onder geen orde waste hou- den. Hunnen last hielt in de vloot uyt Amerika koomende t'onderschep- pen, en de Portugijsche scheepen, seylreede legghende om nae Indien te vaeren, binnen te houden; ten welken eynde de Oost-Indische maetschap- py een aensienelijke somme van penninghen in de schatkist van den Staet hadt ingebragt, om, bevrijt voor de waepenen hunner vyanden, en die teeghen hen de markt souden doen steygheren, hunnen handel des te vey- ligher, en met des te meerder winst te drijven. 't Worstelen teeghen wêr en windt maekte Hautain een langhsaeme reys, die echter niet was sonder goeden buyt, naerdien hy en de koopvaarders hem ontmoetende en de kusten plunderde. De Portugijsche scheepen wierden ingehouden, tot dat se, aen hun vertrek wanhoopende, den ingelaeden last te lande braghten. De Scheepen uyt Amerika belanghende quam tijdinghe, dat een der selver, verwacht aen een Hollandtsch schip, die beyde te gelijk ver- brandt, drie door onweerder vergaen waeren, en vier andere leedigh,

1606.

De Veneti- aenen ban- nen de Je- suiten.

De Hollan- ders senden een vloot teeghen den Spanjaert.

onder den Ammirael Hautain.

1606. want dit wierdt 'er bygevoeght, in de haeven van de Havana, den tijdt om uyt te loopen afwachtten. Dogh Hautain hadt nu reets gebrek aen leevensmiddelen, en de versche scheepen, gefonden uyt Hollandt, met lijftoght, wierden door de windt opgehouden. Om deese reedenen is hy in 't begin van de Soomer weder t'huys gekoomen, eerder dan men verwaght hadt. Maer hoewel de leeghers traegh te velde quaemen, hielt men echter niet op van oorloghsforghen, woelende insonderheit du Terrail, seedert hy 't mislukken sijnes acnslaghs op Berghen niet sigh selven, maer den soldaet, verweet. En hebbende by geval bejeeghent eenighe Hollandtsche ruyters, en, in die bejeegeningh gequetst sijnde, sigh ter naeuwer noodt met de vlucht geredt, wierdt hy, nae sijne geneefinghe, des te vuerigher ter wracke gedreeven. Op 't aenhouden van hem sijn vijfhondert Spaensche ruyters oover den Rhijn getrokken, laetende een gerught voor af loopen, dat hy uytwas om aen te treffen de Hollandtsche ruytery, die, nae 't geleyden van Ernst van Nassau tot op de grensen van Bruinswijk, beladen met buyt, gehaelt uyt het stift Paderborn, wederkeerde. Dogh Maurits door uytgefondene op kondtschap verwitticht, dat du Terrail in dat geselschap was, hadt de Ooverrijnsche besettinghen gewaerschuwt, sigh te waghten voor sorgheloosheit en op hunne hoede te sijn. Maer hy, hebbende uyt Oldenseel met sigh genoomen twaelfhondert voetknechten, laetende Grol in sijnen toght legghen, is, door eenen langhen omwegh, by naght voor Breevoort gekoomen. Men vierden 'er juyft toen den Vastenavondt, waer op en het landtvolk en de soldaet in ongebondene gastmaelen was uytgelaeten. Eerst sijn de waghten bedrooghen, roepende du Terrails volk van selfs, dat se waeren Maurits soldaeten, die, vervolght door den vyandt, de wijk onder vrienden wallen genoomen hadden. Naelijx begonden se achterdenken van 't bedrogh te krijghen, toen, door 't aenhegten van petarts, twee poorten, en voorts de binnepoort, van een spronghen, in soo korten tijdstusschen beyden, dat eenighe weynighe vruchteloos hebben getracht op de wal te loopen, en vervolghens de stadt te verdaedighen, neemende alle d'ooverighe de vlucht op 't kasteel, 't welk in sijne besondere werken legghende, nu door 't weghneemen van de brugh, van de stadt was afgescheyden. Al 't manvolk, dat sigh daer gehouden hadt, wierdt vermoort; en ook eenighe vrouwen, nae 't boeten hunner geyllheit, om 't leeven gebraght. Op 't kasteel waeren vier stukken geschuts, en gelijk getal in de stadt, maer hier gebrak buskruyt. Ook heeft de slorvooght Lauwik niet versuymt, strax aen de naeste steeden booden af te senden, biddende, hem, die bereydt was veel eer het uyterste af te waghten, dan de plaets te ruymen, tot ontfet te koomen. De ruytery in Ooverysseel, van stonden aen te peerde gesteeghen en vergaedert onder Warmeloo, braght eenigh voetvolk, dat se by de peerden hadt gevoeght, oover de moerassen in 't kasteel, nae 't vermeersteren van een halve maene, waer mede de Spaensche voor hadden den toegangh te sluyten. Van gelijken hadden die de stadt inhielden met beede om onderstant gefonden aen Louis de Velasco: dees lagh met een sterke besettingh binnen Roeroordt, en belaste vierhondert voetknechten, beladen met buskruyt, derwaerts te trekken: die verstaende, dat het Hollandtsch krijgsvolk de stadt berent hadt, niet darden doortrekken, hoewel de natte velden en de duysternis, behalven dat 'er nogh weynigh vyandt voor was, geleegenheit gaeven om onbekent binnen te koomen. In hun wederkeeren sijnse door de ruytery van Filler geslaeghen, ten deele nedergemaekt, ten deele gevanghen. En Henrik van Nassau tusschen des uyt 's Graevenhaeghe vertrokken sijnde, versamelde al 't voet-

*De vloot
koomt weeder
t'huys,
niet sonder
buyt.*

*Breevoort,
ingenoomen
door du Terrail,
wordt van Prins
Henrik
weeder tot
oovergaeve
gedwongen.*

volk dat hy konde by een krijghen, dat versterkende met de ruytery, die wy verhaelt hebben dat uyt het stift Paderborn terugh quam, en voltrok de beleegeringh: welke se niet langh hebben teeghengehouden, wordende uyt het kasteel soo dapper met schieten oovervallen, dat se binnen acht daeghen hondert der hunne vermisten, en d'ooverighe in hoo- len onder d'aerde gegraeven hun leeven verseecken moesten. 't Verdragh hielt in, dat se onbeschaedight souden uyttrekken; wederleeverende den buyt en ook de gevanghenen, die se feedert het verooveren der steede nae Oldenseel hadden weghgefonden. De belegghers, 't is waer, hebben goedt gevonden sikh te verhaesten, door dien de Spaensche troepen van alle kanten op de been quaemen: dan indien men 't hadt afgewaght, waere het gevanghen neemen van du Terrail een middel geweest, om den Koningh van Vrankrijk een aengenaem geschenk te doen, en om een voorbeeldt te stellen, waer door en die hunne seeghe wreedelijk misbruykt hadden souden gestraft geweest sijn, en de schrik voor dusdaenighe ongelukkighe aenslaeghen andere beweeghen, veel eer wettelijke weeghen van oorloghe in te gaen, als op schalkheeden toe te legghen. Du Terrail, wien de moedt hier door geensints ontsonken was, gaet een stuk van grooter gewicht aen, en weynigh haeperde 't, of hy en volvoerde op eenen nacht een werk, waer aen een heel jaer arbeydens niet quaelijk besteet geweest waere. Uyt ooverloopers hadt hy verstaen, dat, aen d'Oostsijde van Sluys, buyten de stadt, geen wagt gehouden wierdt; sijnde de waghthuysen aldaer afgebrandt, en tot nogh toe geene andere in plaetse gestelt. Derhalven met twaelfhondert Waelen en Yeren oover 't verdronken landt van Cadfandt trekkende, sonder uyt 's vyandts schanse, geleeghen op sijnen wegh, ontdekt te worden, is hy ter bescheydener plaetse aengekoomen. Daer was versprooken, dat Frederijk van den Berghe met een sterker getal andere troepen uyt Damme soude trekken, om, nae 't inneemen der stadt, 't kasteel aen te tasten. Deesen aenflagh in 't eerst de hoop te boven gaende, is op 't eynde t'eenmael teeghengevallen. Twee valbrugghen en eene poorte sijn door 't aenhechten van petarts oopengespronghen: de binnenste, die nogh ooverigh was, kreegh door den slagh sulck een gat, dat 'er twee te gelijk door konden; en niets was 'er in de wegh, dat hen kon beletten ook de wal, die voorwaer geen groote hooghte hadt, te beklimmen, sijnde van binnen alles sorgheloos. Van der Noot hadt vernoomen, dat de vyandt eenighen aenflagh in den sin hadt, en de naebuorighe bevelhebbers des weeghen gewaerschuwt; als beducht voor de schansen, dogh nimmer achterdenken, dat hy die stoutheit hebben soude van een stadt, soo beswaerlijk te genaeken, van alle kanten omringht met schansen en wachthuysen, te darren oovervallen. Waerom hy sikh te rust begeeven hadt, en naer sijn voorbeeldt d'andere. 't Gheen eerst de ingekoomene verschrikt heeft, was de groote stilte binnen de stadt, t'onrecht geloovende, dat se altoorens gesien waeren, en 'er schalkheit onder schuyldde. Hier by quam nogh, dat een gedeelte der soldaeten, gelaft ter bestemder uere, aen eenen anderen oordt van de stadt, een loose wapenkreet te maeken, was in gebreeke gebleeven, om dat by geval het groot uerwerk der stadt en het slaende werk ooverwonden sijnde, de klok die nacht niet geslaeghen hadt. Terwijl sy draelden, door de reets gemaekte oopeningh in te storten, hebben eenighe weynighe, gewekt en door 't springhen der poorten, en 't geraes der wapenen, half gewaepent, half naekt, gelijk se ten bedde waeren uytgespronghen, de binnenste poort toegedronghen; en 't was eenen misflagh in de bespringhers geweest, dat se geen muskettiers, maer pieken in 't hooft geplactst hadden, die soo

1606.

*Niet beeter
gelukt du
Terrail sijn
aen-
slagh op
Sluys.*

ge-

1606.

gereet niet konden teeghen 't schieten in trekken. De voorste te rugh gedreeven sijnde, verdubbelde de schrik in d'andere, die de vlucht neemende, in groote bijsterheit en wanorde op de brugh staende elkander verdronghen, en van booven needer gestooten wierden. En van der Noot sijn geschut nu voortgebraght hebbende, loste dwars oover de brugh, en maekte een groote neederlaeghe onder die dicht gepakte meenighte. Om trent vijfhondert sijn 'er omverre geschooten, of in 't waeter en in 't slijk verfmoot: ook heeft hun wederkeeren hen bloedt gekost, naerdien de besettinghen uyt d'omlegghende schansen, hunnen vyandt nu ontdekt sijnde, van allerweeghen uytvallende, den vluchtenden in den steert sloeghen. Dit groot gevaer dus ontworstelt sijnde, wierdt, 't gheen men al te vooren hadt behooren te besorghen, een halve maen voor de poort geleght. Dogh eenighe hoofden der soldaeten, welker lafhartigheit booven andere wierdt beschuldigh, door last der Aertshartoghen, met de doodt getraft, hebben andere ten voorbeelde gedient, om hen te leeren, liever geene eerlijke gevaeren t'ontsien, dan gehoorsaemheit weygherende, sikh in een seekere en schandelijke doodt te worpen. De hoop des Venetiaenschen oorloghs, mits de duerte der graenen in Italien, nu verre verschooven sijnde, waeren de Spaensche regimenten in Nederlandt aengekoomen: ook is Spinola gekoomen, nae dat hy een wijl door koortse was opgehouden, waer uyt een gerucht van sijne doodt verspreydt sijnde, de kommerloosheit in die van Hollandt hadt doen toeneemen, met een vreughde niet min ongegront, als de rust die se sikh beloofd hadden door uytheemsche waepenen. Nae dat het leegher des Françoischen Koninghs was afgedankt, sijn eenighe soldaeten in dienst der Vereenighde Landen, een meerder getal uyt de Bruinswijxe troepen in dienst van Spinola oovergekoomen: en Joan, Graef van Ridberghen, broeder des Graeven van Oostvrieslandt, een gedeelte dier ruytery geleydende, heeft door 't aentreffen der vyanden schaede geleeden. Ook is een gedeelte van 't geldt, 't welk aen den Marquis wierdt oovergebraght, onderschept: en de Hollandtsche ruytery liep op buyt, en plunderde door de landen van Mechelen, die brandtschattingh weygherden. Spinola, nae dat hy alvorens hadt beslooten, niet voor een stuk weeghs in de Soomer te velde te trekken, gemerkt sijnen toght soude vallen door landen uyt der aerdt waeteraghtigh en moerassigh, verdeelt sijne forghen en sijne troepen met Buquoy, wien hy oovergeeft tienduyfent voetkneghten, twaelfhondert peerden, en twaelf stukken geschuts, met last om oover te trekken in de Betuwe, die door den Rhijn, verdeelt in de Wael en den stroom die haeren naem behoudt, omvanghen wordt. Hy selfs neemt voor sikh elfduysent voetkneghten, tweeduyfent peerden, en alleen acht stukken geschuts, hebbende veele aenslaeghen te gelijk in 't hooft, en 't oogh op Vrieslandt, dogh insonderheit op de Veluwe: welken naem draeght een gedeelte van Gelderlandt, dat den selfden Rhijn en d'Yssel, vermenght met den Rhijn, omvanghen, laetende vervolghens sijne gedachten gaen op Utrecht, een stadt veel eer groot, dan sterk, en die door den wispeltuerighen aerdt van 't gemeen lichtelijk tot muysten ooverslaet. Om te veerdigher oover wegh te geraeken, hadt hy, weghsendende uyt het leegher den naesleep van vrouwen, den lijftoght, en daerenbooven schuyten, brugghen en moolens op waeghenen meede genoomen. En indien sijne aenslaeghen hunnen gewenschten uytslagh gekreeghen hadden, en de leeghers van beyde de sijden waeren te saemen gekoomen, de plaetsen in 't hart der Vereenighde Landen, en die de swakste sijn, laeghen voor hunnen inval oopen, de grensen, en met eenen de sterkste plaetsen,

*Buquoy
krijght last
om de Betu-
we in te
trekken.*

*Spinola
selfs heeft
het oogh op
Vrieslandt
en de Velu-
we.*

fen, fouden van alle hulpe en toevoer afgefneeden geweest zijn. Maer Spinola zijnen wegh door de grenfen van de Twent genoomen hebbende, leedt groote ongemakken en verhinghing door 't vuyl weder met geduerighen reeghen: waer door de soldaet siek, de weeghen glibberigh en vol waeters geworden zijnde, den toght soo langhfaem voortgingh, dat, waer de voorfte gekoomen waeren, d'achterfte ter naeuwer noodt 's anderendaeghs konden volghen. Dus hadden de tuffchenlegghende moerassen, dieper dan naer gewoonte onder waeter staende, hem den ingangh in Vrieslandt benoomen. Waer by d'Yffelstroom, die ook anderfints van aensien is, door 't reeghenwaeter soo hoogh gewassen was, dat hy 't doorwaeden nergens toeliet. En Maurits, geduerende al dit fukkelen tijdt gewonnen hebbende, om zijn krijgsvolk, ten getaele van tienduysent voetkneghten, en vijfentwintighhondert peerden, op te voeren, sloegh sich needer aen de stroom, versterkte Deeventer, Zutphen, en Doesburgh, voornaeme steeden, met besettingh en werken, bevelende 't ooverighe aen d'uytkoomft. Dogh de Marquis nu deese, dan gene aenflaeghen ooverlegghende, terwijl hy alles sorghvuldigh beloerdt, terwijl hy bequaemer weder afwaght, verdrietigh oover 't stilsitten, sendt daerentuffchen om Lochem, een steedtjen in 't gebiedt van Zutphen, dat maer sleghte werken hadt, dogh voor die sich in deese gewesten onthoudt, niet ongeleeghen, te beleegheren. De besettingh was niet sterker dan driehondert mannen, zijnde vermindert, om grootere steeden te besorghen: insonderheit hadt het veinsen van op Deeventer te willen Maurits derwaerts getrokken: weshalven de beleegherde, siende 's vyandts werken reets tot aen de graft gevordert, 's anderendaeghs de stadt oovergeeven. De Spanjaerts vonden geraeden ook den bergh daer omtrent te beschanfen. Omtrent den selfden tijdt is Pompejo Iustiniani, die, uyt last van Buquoy, vierduysent voetkneghten, vijfhondert peerden en twee stukken geschuts met sich nam, 's morghens met het aenbreeken van den dagh, gekoomen in het dorp, genoemt Spaerdorp, op de linker oever van de Wael, alwaer hy de rapste zijner soldaeten set in schuytjens, welke hy tot dartigh in 't getal hadt meede gevoert, om strax daer aen selfs alle d'andere oover te fetten. Dit geschiede in een seer fraeye orde, zijnde hen gelaft gelijkelijk af te steeken, en gelijkelijk te landen, ter plaetse daer toe uytgekooren: gemerkt het aenkoomen niet allesints gemakkelijk valt. Maer Warner du Bois, wien de Prins die zijde van den Staet te beschermen hadt aenbevoelen, van deesen aenflagh te post gewaerschuwt, was in aller yl uyt Nymeghen gerukt, en hadt beset den oever aen d'ooversijde. Dit gesicht heeft den schippers den schrik in 't lijf gejaeght, die sich gelaetende als of se door de sterke stroom van 't waeter weghgesleept wierden, en belet ter bestemder plaetse aen te koomen, strax daer aen sich te rugh geweeken. Iustiniani echter maekte noghmaels gereetschap om sijne soldaeten op de Wael te brenghen; maer de Hollanders, door den toeloop der troepen van alle kanten sterker wordende, en d'oorlogh schèepen van 's Graevenweert afgefakt, hebben 't hem verbooden. Maurits toen, soo immer te voeren, bekommert, dat hy, mits de vyandt hem op soo veele plaetsen seffens, en met soo maghtighe troepen op den hals was, erghens eenen onverwaghten slagh moght krijghen, besorghde, dat de geheele Waelkant van d'eerste scheydingh des Rhijns af tot aen de saemenloop by den Bommelerweerd, en voorts al die groote streek aen d'ooversijde, tuffchen den Rhijn en d'Yffel, van Aernhem af tot aen Hattem toe, met light opgemaekte werken beschanft wierdt; zijnde de scheydingh tuffchen beyden niet wijder, dan dat men de te geevene teeken

1606.

Maurits versterkt de voornaemste steeden teeghen Spinola.

Aen wien Lochem sich oovergeeft.

Iustiniani wort door du Bois belet zijn krijgsvolk oover de Wael te setten.

Maurits beschanft groote streeken langhs de stroomen teeghen den naekenden vyandt.

1606. kenen bequaemelijk sien en hooren konde. Ook heeft hy de stroomen beset met meenighte scheepen, die heen en weeder voeren, om 's vyandts aen slaeghen te beloeren, en kondtschap te brenghen. Beneden Hattem loopt d'Yssel niet verder dan ten eynde eenen wegh van vier ueren in de Zuyder see. En niet verre van daer is 't, dat de Vecht, koomende uyt de grensen van Westphaelen, nae dat se korts daer aen heeft ontfanghen 't waeter, 't welk van de swarte kleygrondt van de Drente ontleent haere verwe en haeren naem van 't Swarte Waeter, door haere boghten naedert aen d'Yssel, tot dat se, door eenen wijden uytgangh in de selfde Zuyder see doodt loopt. 't Vlakke landt tusschen de stroomen en de see, wordt genoemt Masterbroek, konnende door geen ongerijmde gissinghe uyt d'oudtheit geloofd worden, dat met dat woordt de moerassen der Mattiakken beteekent worden: 't is geweest by naer een eylandt, en nu tot een eylandt gemaekt door 't leyden van een vaert tusschen de stroomen, en door andere werken, nae de kant van Swol, een stadt in 't landtschap van Ooveryssel. Spinola, nae dat hy sigh dat hem al 't ooverighe was ontfchooten, hadt eenen anderen aenlagh gemaekt, en gehoopt door deese plaetsen aen de see te koomen, of immers Swol te besluyten. En om sijnen vyandt te misleyden, selfs de plaetsen naest aen Zutphen kiesende, en door waeterpeylers dat heen gefonden den Yssel peylende, sendt hy den Graef van Solre met een gedeelte van 't leegher, om, soo hy konde, oover de Vecht te trekken. Maer den swaeren reeghen heeft ook de spoedigheid des aenlaghs van deesen opgehouden, tot dat 't gerught van den aentoght der vyanden was binnen Swol gekoomen; en Warmeloo, die toen aldaer 't bewint hadt, heeft met behulp van twee oorloghscheepen, den vyandt, arbejdende om oover de Vecht te koomen, wakker 't hoeft geboden. De Graef van Solre hadt meêgebraght twee stukken geschuts; maer de koeghels grooter als naer eysch sijnde, en de affuyten om die te draeghen, door mislagh der buffschieters niet passende, sijn se van geen dienst geweest. Wanneer ook dit mislukt, en al die hoop om oover de stroomen te geraeken in rook verdweenen was, sijn de gedachten gevallen op beleegheringhen: en Spinola self beleeghert Grol, in 't Graeffschap Zutphen: Buquoy belast hy Nymeghen aen te tasten, om, schoon hy niet anders uytreghte, den vyandt van de besehermingh des Yssels af te trekken. Buquoy begeerende altoorens 't insight en den last des Aertshartoghen te verneemen, en nae hy verstaen hadt, dat die sigh 't selfde ook gevallen liet, arbejde hy, om, onder voorgeeven van andere weeghen, bequaemer om oover de Wael te setten, en nieuwe aen slaeghen, tijdt te winnen, vreesende door vruchteloos en arbeid sijne achtbaerheit te schenden. Grol, uytgenoomen ter plaetse daer de Slinghestroom voor by loopt, leght omringht in een dubbele wal. De besettingh daer binnen onder van Dorth, een jongh Heer, bekent door sijne beroemde voorouders en verder niet, was sterk dertienhondert soldaeten. In 't eerst hadden se 't hart om uyt te vallen, dan korts daer aen deden se geen andere teegenweer dan met schieten: waer op de vyandt, dien 't verlies des tijdts meer dan sijner soldaeten ter harten gingh, weynigh paste. De buytewerken, sonder eenen storm af te waghten, verlaeten sijnde, wierden op twee plaetsen, door de Spanjaerts en Italiaenen, binnen den seevendendagh, ingenoomen, hebbende sigh gedient van brugghen, welke sy van kanefas geleght oover tonnen gemaekt hadden. De Hooghduytsche, wien den derden oordt was te beurt gevallen, sijn traegher daer binnen gekoomen. Eer langh hier nae waeren d'Italiaenen d'eerste, die, de graft gevult hebbende, de voet onder 't bolwerk kreeghen, d'andere

*Spinola
vruchteloos
getracht
hebbende
Swol te
beleegheren,
neemt voor
sigh Grol, en
belast Bu-
quoy
Nymeghen
aen te
tasten.*

afge-

afgelaeghen of verder daer van daen. Waer op de steedelinghen, be- 1606.
vreesst voor ondermijnt of bestormt te worden, den Steêvooght aengaen,
en hem bidden, 't uysterste niet af te wagten, nogh te terghen eenen
Veldtheer, die, sich niet ontsiende 't bloedt sijner eyghener soldaeten te
spillen, veel min het leeven sijner vyanden verschoonen soude. Hy door
deese beeden liet sich beweeghen, onaengesien sijne ontfanghene brieven,
die hem ontsét binnen twee daeghen beloofden. Want Maurits hadt ook
de besettinghen langhs de Wael afgevoert, en gelight uyt de steeden in
Ooverysfel, om een proef te neemen, of hy aen eenighen oordt door de
beleggeringh soude kunnen heen breeken. Dit was Spinola bekent, en
hadt daerom in 't opeyschen gebruykt dreyghementen wen se halsterrigh
bleeven, en belooft voordeelghe punten, soose sich oovergaeven. Mijs
bedunkens dient hier niet verweeghen, dat de meeste sich soo weynigh
aen d'eene of d'andere party hebben laeten geleeghen sijn, dat binnen
Grol, en andere steeden voor deesen veroovert, by nae alle ingeseetenen,
daer hen volghens verdragh vry stont te vertrekken, sijn gebleeven, sich
genoeghende met hoedaenigh eenen Godtsdienst, en hoedaenigh eene rege-
ringh het waere. De Marquis, nae 't veroveren van Grol, dewijl den
swaeren reeghen, en door behoefte aen levensmiddelen, en door de natte
weeghen, den sijnen groote ongemakken baerden, besluyt Rhijnberk te be-
leegheren, als een plaetse geleeghen op hoogher landt, en alwaer hy den
toevoer van nae by in sijn leegher krijghen konde: achtende, dat, nae
't vruchteloos uytvallen sijner gewichtighste aenlaeghen, geene andere
stadt weerdigher was, om met al de maght van 't leegher daer voor te
koomen, 't sy hy op de welgeleegeheit der plaetse, 't sy op d'achtbaer-
heit het ooghe wende. Want Rhijnberk heeft, naer 't gebruyk der voo-
righe eeuwe, eertijts gehadt steene mueren, sonder konst, sonder strijk-
weeren, en een graft: in deesen oorlogh, meermaels van Heer verandert
sijnde, hadden 'er ten deele de Spanjaerts, ten deele de Hollanders, een
light opgeworpe wal en een tweede graft rondtom getrokken. Dogh
't naestvoorleede jaer hadt Ernst van Nassau, ten dien eynde derwaerts
gesonden, buyten om de voorighe sterkten geleght andere nieuwe wer-
ken, sijnde halve maenen, en elders ravelijns en bolwerx gewijse uytstee-
kende; ook hadden deese hunne graft, waer om een taemelijke contres-
scharp getrokken was: voorts wierden 'er, om de besettingh meerder
ruymte te geeven, borstweeren, beytels fatsoen, toegevoeght: en hier en
daer door de velden, daer se dienstigh sijn konden, gestelt wachthuysen
voor den soldaeten, vierkant werk. En de Weerdt, geleeghen voor de
stadt, wierdt bewaert met een schanse en door gelijke borstweeren en wach-
thuysen. De brugh van daer oover den Rhijn geleght brengt op den
Duytschen oever, en op den oever selfs hadt men gemaekt een volkoo-
me schanse, kleynder als d'andere; en wederom borstweeren. Buquoy,
hebbende Gelderlandt verlaeten, is eerst voor de stadt gekoomen, oover
den Keulschen boodem, oovervallende op sijnen toght een Hollandtsch
oorloghschip, 't welk op den Rhijn voer; meer andere hadt hy verbrandt,
waer van de schippers gevluht waeren. Maer al eer hy de stadt t'eenemacl
besloot, heeft Henrik, vertrokken uyt het leegher sijns broeders Maurits,
't welk tot nogh toe by Doesburgh hadt geleeghen, met een groot ge-
volgh van peerden, veertien vendelen voetkneghten daer binnen gebragt:
waer meede de besettingh, die selfs te vooren sterk was, vermeerdert
sijnde, uytmaekte omtrent tweehondert peerden, en oover de drieduy-
sent voetkneghten. d'Ooverighe ruytery heeft Henrik weder in 't lee-
gher gebragt, sonder den vyandt te treffen of aengetroffen te worden.

*Hy belee-
ghert, nae
't veroo-
ren van
Grol, Rhijn-
berk.*

*Prins Hen-
rik brengt
versterkingh
in de stadt.*

1606. Maer binnen de stadt hebben sich beslooten ettelijke jonghe Françoische Heeren, van eedelen huysen en uytsteekende middelen, onder welke was Soubise, broeder des Hartoghen van Rohan, om proeffstukken hunner dapperheit te geeven, en om te leeren de kunsten, welke de langhe ervaertheit in oorloghen hadt uytgevonden om steeden aen te tasten en te verdaedighen. Weynighe daeghen hier naer, 't jaer nae den Herfft loopende, is ook Spinola door 't landt van Kleef voor Rhijnberk gekoomen, alwaer hy voor sijn deel nam de sterkten oover den Rhijn te dwinghen, en Maurits, of hy mischien darde volghen, van daer te houden. Hier uyt heeft de beleegherde ruytery den eersten uytval gedaen, en weynigh gebrak 'er aen, of se hadden den Veldtheer selfs, die met weynighe was uytgereeden, gevanghen genoomen. Den tweeden uytval geschiede op de leegherplaets van Buquoy, alwaer den Baroen de Flessches, een der Françoische eedelen, die sich met meerder dapperheit, dan voorsightigheit, te diep onder den vyandt begaf, hem is in handen gevallen. Terwijl Spinola, die nu beyde sijne leeghers door een brugh aen den anderen hadt gehecht, de schanse oover de stroom, en andere werken, met schieten benaut, is den Schotschen Kornel Edmond, die aldaer 't bewint hadt, aen een wonde gesnevelt; en de doot van dien dapperen man en ervaeren krijghsooverste is van soo groot een gevolg geweest, dat, die 'er in besettingh laeghen, den oever verlaetende, te rugh op den Weerdt wecken: die was teeghen den vyandt veyligh, onder beschuttingh van den Rhijn. Maer op den Keulschen oever wierden de sterkten der steede selve, door geschut, door ondermijnen, en eyndelijk ook met den deeghen in de vuyst bestormt. Dogh Maurits, alvorens yets te doen, sondt brieven aen den Staeten, om te verneemen, wat se in deesen toefant geraeden vonden: als deese alles aen sijn eyghen goetvinden gestelt hadden, en ook selfs, wen hy 't oorbaer keurde, slaghe te leveren, maekte hy oopentlijk dappere toerustingh, als of hy gesint waere de beleegheringh op te slaen: om daer door den sijnen moedt te geeven, den vyandt op te houden; dan hadt heymelijk by sich selfs beslooten, met het verlies van Rhijnberk, het jaer te doen verlopen, sijnde gelijk onversfettelijk teeghen alle gerughten, soo ook vreesende voor onvoorsiene toevallen. Ook hadt hy te duchten, dat, wen hy, met sijn leegher van daer vertrokken sijnde, de plaetsen tusschen beyden bloot stelde, Spinola, oobreekende de beleegheringh, noghmael nae d'Yssel en de Wael moght trekken: en dan wanneer de vyandt in d'ingewanden van den Staet was ingelaeten, sy, die saeken van trotschen schijn booven veylighe gekeurt hadden, hunne vermetenheit souden veroordeelen. Waerom hy noch den vyandt teegen trok: noch selfs eenighe andere steeden aentaste: maer sich leegherde omtrent Weesel, om een waekendt ooghe te houden: en nu sich beklaeghde, dat de brugghen soo traegh byquaemen, dan wederom naeder aen den vyandt uyttrok, maer den soldaet, hoe heet ook om aen den man te koomen, te rugh in 't leegher braght. De schanse by den vyandt begonnen, ter plaetse daer de Lippe sich met den Rhijn vermenght, heeft hy by verdragh ingenoomen en voltrokken, om de leedigheit te verdrijven, en op dat hem niet in de wegh sijn soude, werwaerts dienstigh waere den tocht te wenden. En door veel gebaers van yets te fullen waeghen heeft hy Spinola bewooghen, sijn leegher, 't welk tot noch toe oopen hadt geleeghen, te beschansen, naer dat hy de naestgeleeghene hooghten hadt ingenoomen. De beleegherde sijn ander en meermaelen uytgevallen, allesints sterker in getaele, en niet ongelukkig, waer in altoos de stoutheit der Françoisen uytsteekende was. Dogh

wan-

*Soubise en
andere
Françoische
eedelen be-
slyten sich
vrywilligh
binnen de
Stadr.*

*Maurits be-
slyt met
het verlies
van Rhijn-
berk het
jaer te doen
verloopen.*

wanneer 't geweldt der vyanden naeder perste, hebben se door hunne mijnen niet weynigh schaede gedaen. Maer de moedt was aen't verflaewen geraekt, nae dat'er geen hoop van ontfet voor handen was, en de vyandt, sonder sich 't verlies der sijner te bekreunen, met ondermijnen, schieten, stormen immer heftigher aenhieldt. Buskruyt was'er rijkelijk en voor langhen tijdt geweest; maer 't klakkeloos spillen hadt gemaekt, dat het gebrek daer aen ook onder de reedenen, die hen d'ooergaewe deedt verhaesten, wierdt gerekent. Wtenhoove, steêvooght binnen Rhijnberk, wilde schijnen ook ten welgevalle van Vrankrijk daer toe gekoomen te sijn, om niet die bloem der Françoischer jeught en panden van doorluchte huysen, in hunnen onderganch te storten, waer meede den vaederlande geen dienst geschieden konde. De bolwerken hen ten deelen ontweldight sijnde, en d'overighe innewaerder te swak voorwaer om langhe teegenweer te bieden, worden de stadt, de Weerdt en de scheepen daer binnen oovergegeeven. Door 't geschut en in geveght waeren gebleeven aen de sijde der beleegeraers vijf hondert mannen, van binnen niet wel soo veele, maer onder deese den Baroen van Sant Angel, van doorluchten huysen. 't Verlies dier steede van naeme heeft dien van Hollandt gevoeligh getroffen, ooverweeghende welke de kans der oorloghe voor 't toekomende sijn soude, indien men noch met een leegher den vyandt 't hooft boodt, nogh soo aensienelijke sterkten, dan alleen voor eenen korten tijdt, teegen hielden: dat al de vrucht van soo oneyndigh eenen arbeit in 't sterken was, dat de beleegheringh in weynigh daeghen meer dan een maendt wierdt uytgevoert: daer in teegendeel Rhijnberk, nogh met haere oude fleghte werken, ses jaeren te vooren, hunne waepen vry langher hadt veracht. 's Daeghs voor d'ooergaewe van Rhijnberk, was Henrik van Nassau, met een gedeelte der troepen, doende in by nacht Venloo te verschalken, de poort door geweldt van petart, welke hy daer aen gehecht hadt, gespronghen, en eenighe soldaeten oover 't bolwerk, op de Maeskant, geklommen. Maer hen wederhieldt een tweede poort, en al eer die gebrooken wierdt, hebben de steedelinghen, en de soldaeten aldaer in besettingh, te peert en te voet, den bespringhers te rugh gedreeven. Aen eenen anderen oordt heeft d'uytkoomst vruchteloos gemaekt de aenslaeghen, door swemmers en scheepen uyt Zeelandt gesmeet op eenighe steeden in Vlaendre. De ongelukkighe tijdinghen uyt Amerika hadden Spinolâs geloof, dat nu reets door swaere woeker aen 't swakken was, eenen geweldighen krak gegeeven, sijnde eenighe koopluiden, in reekeninghen met hem ingewikkelt, genootsaekt te breken. Waer uyt sproot gebrek aen gelde, en hy, die gewoon was den soldaet met de betaelingh van een gedeelte hunner soldy te troosten, viel nu selfs hier in onmaghtigh. En de woorden smaekende nae beroerte, onlanghs binnen Wachtendonk gevoert, hadt de Steêvooght gedemt met het dooden van eenen soldaet, en boovendien met het straffen van twee andere. Daer nae hadden de geduerighe toghten, den gestaedighen arbeit in 't leegher, de krijgstught in weesen gehouden. Nae 't verooveren van Rhijnberk, en toen 'er daer omtrent geen andere vyandtlike plaets viel aen te tasten, dan alleen Meurs, 't welk Spinola, insiende de sterke besettingh, en hoe verre den Herfft verloopen was, als te swaer, niet waeghen darde, begonden de klaghten sich door leedigheid op nieu te verheffen: en niet alleen 't gebrek aen gelde, maer siekten en vermoeitheit farden 't misnoeghen van alle d'andere, de ruytery insonderheit de behoefte aen voeder. Veele sijn tot Maurits, andere elders oovergelopen: die meer moets hadden, hielden 't voor vaddigheit, dat

1606.

*Ooergaewe
van Rhijn-
berk.*

*Vruchteloos
aenslagh
van Prins
Henrik op
Venloo.*

*Muytery
onder Spi-
nolâs
krijghsvolk.*

1606. elk voor sich selven sijnen wegh koos, sy met troepen saemenspannende doorstraefden 't platte landt, koosen vervolghens een hooft, en braemden alle andere saeken, welke geweldighe en langhduerighe muysteren te kennen geeven. Spinola, soo langh hy 't geringh getal vermaede, vernoeghde sich eerst hen met aenflaen hunner naemen te bannen, en te handelen als schuldighe volghens de plakkaeten; maer siende hen maghtigh geworden, streelde hy se door afgesondene: dogh dreyghementen sonder krachten, en beloften sonder saeken sloeghen se gelijkelijc in de windt. Omtrent feshondert, ten meerendeele ruytery, hebben hunnen wijk genoomen binnen Hooghstraeten, bekende schuylhoek voor muytelinghen. Maer die plaets hadt nu geene sterkten, om dat onlanghs tusschen den Aertshartogh en dien van Hollandt was verdraeghen, dat hy dit kasteel, deese van hunne sijde Woude, ontvest en buyten oorlogh onzijdigh aen hunne heeren souden laeten. Wijders licpen geruchten, dat de troepen van Albertus tot straf der muytelinghen ter been rukten. Weshalven die sich naeder aen Breedaa ter needer setten, en aen den Steevooght Justinus van Nassau senden, om hem uyt hunnen naeme voor te draeghen, dat se, volghende 't voorbeeldt van andere, hunnen toevlught naemen tot Maurits hulpe, wien se wisten mannen van dapperen moede te begunstighen: dat teeghen hem te veghten niet een soo geringhe saeke was, dat het onbeloont behoorde gehouden te worden. Hen sijn op hun verzoek gegeeven levensmiddelen en waepenen, en boovendien hoop van onderstant, wen se gevaer liepen. Spinola hier door bewooghen, en beducht, dat die plaegh moght verder looper, versent sijne trouwste regementen in de naebuerighe steeden, en verspreidt het ooverighe sijns leeghers door den Keulschen boodem, gelijk eer tijts Mendosa, ontfanght van eenighe steeden geldt, om sijn krijgsvolk van hunne grensen af te houden, houdende sich binnen de paelen van eerlijcheit, soo langh hem de noodt niet perste. Uyt deese beroerten en wanorde onder den vyandt hadden de Vereenighde Staeten gehoopt hun voordeel te trekken, en weder te veroveren de plaetsen dit jaer oover den Rhijn verlooren, sijnde hun leegher sterk genoegh, nae dat 'er de troepen uyt Rhijnberk getrokken waeren bygekoomen. Hunne maght beliep ten minsten vijftienduysent te voet, en drieduysent peerden. Men maekte niet al te grooten haest, als of men geloofde tijdt in oovervloedt te hebben; en niemant hadt vermoeden, dat 's vyants troepen, geldt en gehoorzaamheit ten eynde sijnde, souden wederom kunnen met maght te veld koomen. Ernst van Nassau, met een gedeelte van 't krijgsvolk, voor Lochem gefonden, vermeestert het in vier daeghen, op de selfde voorwaerden, als onlanghs Spinola. En niet eerder heeft Prins Maurits Grol bespronghen, loopende den Herfst nu vast op 't eynde. Henrik van den Berghe verdaedighde de stadt met feshondert voetkneghten, sijn eyghen vaen te peerde, en een groot geweldt van geschut. En den meenighvuldighen reeghen juyft toen ter tijdt vallende, waer door de delvers wierden belet hunne graefwerken te vorderen, heeft de beleegeringh verachttert, en te gelijk siekten veroorsaekt. En men verschoonde den soldaet op hoop van besaedighder weder. Hierentusschen wierdt in 't leegher tijdingh gebraght, dat Spinola sijne troepen, hier en daer in besettinghen en door 't landt verstroyt, vergaederde. Waer op toen, de Prins seer begerigh sijnde, en om de beleegeringh voort te setten, en sijn leegher teeghen geweldt van buyten te beschanfen, den arbeit der soldaeten wierdt verdubbelt: dit was te spaede, toen de vyandt nae by was. Want Spinola selfs, en door sijne Ooversten, die onder 't krijgsvolk wel 't voor-

*Aen wie
Justinus
van Nassau
lijftoght
geeft en
hoop van
onderstant.*

*Ernst van
Nassau ver-
meestert
Lochem.*

*Door d'aen-
koomst van
Spinola
breekt de
Prins de be-
leegeringh
voor Grol
op.*

naem-

naemste gefagh hadden, bidden en belooven gelijkelijk t'faemen hoopen-
de, hadt hen bewooghen dat se hem dien korten dienst, strekkende tot
grooten voordeele en achtbaerheit, niet weygherden. Hy heeft by een
getrokken seevenduyfent voetkneghten en twaelfhondert peerden, onge-
lijk fwakker sijnde als Maurits; echter trok hy op in voorneemen om slagh
te leeveren, 't sy dat hy sich vertrouwde op de dapperheit der sijner, of
by ervaerenheit hadt ondervonden, dat de vyandt schuwde aen den man
te koomen, gislingh die hem ook niet ontfchooten is. In de voortoght
sijner slaghorde hadt hy twaelfhondert mannen, dekeur uyt sijn geheele
leegher: achter deese te gelijk twee hoopen Spanjaerts en Italiaenen: van
achteren de soldaeten nieuwelinghs in Duytschlandt geworven: by deese
alle waeren tien stukken geschuts: op de beyde sijde was geplactst de ruy-
tery beschut met waeghens, om niet door Maurits peerden, welk gedeel-
te van 's vyandts troepen sy allermeest vreesden, ooverrompelt te wor-
den. Verwitticht door verspieters, welke sijde van 't leegher light, en
alleen met paelen, was beschant, vertoont hy aen die kant, hoewel de
wegh langher en door de moerassen kommerlijk viel, sijn leegher in slag-
orde. Maurits, schoon de Staeten hem tot slaen gemaghticht hadden,
en de soldaeten, brandende van ongedult om hunnen vyandt aen te tref-
fen, infonderheit de Françoisen, riepen, dat men in 't toekoomende
wel altoos soude moeten hoolen soeken om sich te verberghen, en voor
den vyandt wijken, soo men nu teeghen weynighe afgemat door natheit,
koude, en de langhe wegh, weygherde slagh te leeveren, heeft sijne troe-
pen veyligh binnen 't leegher te rugh getrokken; voorwendende dat veele
onder de sijne siekelyk waeren, en hoe light van deese de schrik in d'an-
dere ooverfloegh. De beleegeringh opgebrooken, den sijnen den moedt
vermeerdert, 's vyandts glory vermindert te hebben, hielt Spinola voor
een groote seeghe. Korts daer aen is men ten weedersijden in de winter-
leegeringhen getrokken. De Staeten hebben 't Hooghduytsch regiment
van Fox, dit jaer geworven, afgedant, als dienende op grooter soldy
dan alle d'andere, en door dat voorbeeldt lastigh. En dus is den oor-
logh te lande hier by gebleeven. In de Spaensche see, wierdt nae dat de
waepenen van den Staet die geruyt hadden, door besondere niet wey-
nigh schaede gedaen: en de groote scheepen der Spanjaerden de Hollandt-
sche elk besonder en kleynder vervolghende, sijn in hun eyghen ongeluk
gelopen. Op 't uytgaen van de Soomer is Hautain ten tweedemaele
in see gefonden, om de vlooten uyt Amerika en Indien op wegh sijnde
waer te nemen, met vierentwintigh scheepen; maer ses der selver sijn
door storm verstroyt. Korts daer aen is Fasciardo, wiens acht groote
scheepen, Galeoenen genoemt, voor de wint afvoeren, hem, des niet ver-
dacht en ongereet sijnde, schielijk oover den hals gekoomen: ook hadt
hy by sich eenighe galeyen; dogh deese, de windt hen te sterk sijnde,
hebben de kust gekoosen. Gelijk de swaerte der Galeoenen, soo ook was
de schrik voor de selfde tot op die tijdt geweldigh: en gelijk den Hollan-
deren heughde, dat 'er voor deesen eenighe door storm in stukken geslae-
ghen of gestrant waeren, soo ook was 'er tot noch toe geen exempel van
eenighe in geveght ooverwonnen. Een van deese, met den Onder-Am-
mirael van Zeelandt Reynier Claesz. ingewikkelt, braght soo groot eenen
schrik in d'andere, dat se 't in 't eerst van verre aensaeghen, en daer nae,
de nacht hen oovervallende, te rugh wecken. Hy, een man van on-
vertsaeghde dapperheit, hoewel verlaeten van sijne landtslyden, heeft
echter niet afgelaeten 's vyandts seeghe, nae 't verlies van de meeste der
sijner, nae dat de mast was ooverboordt geraect, 't schip van alle kanten
aen

*Ongelukki-
ghe seetoght
van Hau-
tain.*

1606. aen flarden geschooten, twee gcheele daeghen langh te verwijlen. Dogh wanneer sich geen ontfet van eenighen kant op deedt, en de golven alenthalven instorten, beslooten se, op dat niemandt leevendigh in 's vyandts handen quaeme, gesaementlijk met eenpaerighe stemmen, een schrikkelijke daedt, en die den vaederlande soude ten dienste strekken. Hebbende met gebooghen knyen Godt gebeden om vergiffenis, dat se door een korte dootd sich selven den hoon en de smaetheit hunner vyanden onttrokken, stecken se den brandt in 't buskruyt: dit geweldt heeft sestighe menschen weghgenoomen: twee sijn half verbrandt weynichtijds in 't leeven gebleeven, en gevist van de Spaensche, die, als een wonderwerk, de wreetheit hunnes gelaets, de fierheit hunner woorden, en hunne halsterrigheit, selfs in 't worstelen met de dootd, aenschouwden. Terwijl de Hollanders verstroyt gints en herwaerts op see swerven, loopen de scheepen uyt Indien te Lissebon, uyt Amerika te Sant Lucar binnen. Maer die uyt Indien quaemen, schoon se hunnen vyandt veyligh ontkoomen waeren, hadt een geweldighe storm beloop. Twee scheepen, hebbende, niet verrè van de Kaep de Bona Esperança, een gedeelte hunner laedinghe ooverboordt geworpen, sijn d'onstuymighe see op de kusten van Mosambique ontkoomen. Twee van gelijken sijn in 't inkoomen op de Tagus gesonken, wordende het volk gebergh, de koopmanschappen hadt het waeter bedorven. De Amerikaensche scheepen, ten getaele van vijftigh, hebben gehad een voorspoedighe reyse, en voor den Koningh en de koopluuden gebragt in silver en kostelijke waeren, d'inkoomsten van twee jaeren: daer door is de nu reets blijkelijke armoede van Spanjen verlight, en 't geloof schielijk herstelt. De gedaene kosten der Hollanderen in teegendeel waeren verlooren. Dogh een gelukkigher noodtlot bestierde hunne saeken in Indien, gemerkt de vloot onder Steeven van der Haeghen, welke wy verhaelt hebben dat drie jaeren te vooren was uytgevaeren, is t'huys gekoomen, meedebrenghende ooverwinnighen beroemt door de geheele wereldd, en verbonden ingegaen met Koninghen. Want voor eerst hadden se, niet verre van Mosambique, ontmoet, genoomen en verbrandt, om 'er niet meede belast te sijn, een Portugijsche karakke: en omtrent de selfde kusten een ander schip, en een derde koomende van Kalicut, veroovert. Aldaer hadt den Samorijn, Koningh oover 't wijdtluftigh gebiedt der Malabaeren, verbittert op de Portugijsen, mits de geleedene en gedaene schaeden, dien van Hollandt selfs versoght met hem in verbondt van oorloghe te treden, en 't met eede bevestigt; sijnde hy selfs voorsien van een maghtigh leegher te lande, dogh bloot van scheepen. De brief, dien hy aen Maurits sondt, hieldt in, dat hy sich liet gevallen, dat voor de Hollanders een sterkte op sijnen boodem gebouwt wierdt, dat se voorts, Hidalcan, de maghtigste der naebuerighe Koninghen (beyde Mahumetaenen) in 't selfde verbondt getrokken sijnde, gesaementlijk Cochin en Goa, de voornaemste plantplaetsen der Portugijsen, souden aentasten. Daer beneevens hadden de gesanten, hier te vooren door den Koningh van Achem aen de Staeten en den Prinse gefonden, nu weder in hun vaederlandt gebragt sijnde, Sumatra en de naebuerighe volken vervult met de saem deeser Landen en der selver ingesectenen, hen roemende te sijn eenen landtaerdt van doorluchten naeme, en welkers strijdtbaerheit selfs in hunne gewesten was vermaert. Daer nae hebben se ontmoet en veroovert een schip, dat den Spaenschen landtvooght der Molukken voerde. Niet verre van de Molukken is het vermaerde eylandt van Ambona, alwaer, gelijk in veele andere plaetsen dier wereldd, de Portugijsen een plantingh en een kasteel

*Schrikkelij-
ke daedt
van Rey-
nier Claesz.*

*De Spaen-
sche armoe-
de wordt
verlight,
door schee-
pen gekoo-
men uyt
Amerika.*

*Gelukkigher
voortgangh
der Ver-
eenighde
Neder-
landische
saeken in
Indien.*

gemaekt hadden. Dogh d'inboorlinghen, uyt haet teeghen die oovermoedighe heerfchers, aenvaerden de vriendfchap der Hollanderen, foo haest fe daer gekoomen waeren, met een sonderlinghe begeerte, en, hebbende dienthalven fwaere ongemakken uytgeftaen, verharde hunne getrouwheit tot de Hollanders, en hunne bitterheit teeghen de Portugijfen. De slotvooght, fiende de vloot te dicht onder fijne veftingh naderen, fondt, die hen met fierheit afvraeghden, wie fy waeren, wat fy te doen hadden onder eene befettingh hem toevertrouwt. Sy gaeven tot antwoordt, dat fe quaemen uyt laft der Vereenighde Staeten en van Prins Maurits, dat fe oopenbaere vyanden des Konings van Spanjen, fijner Spaenfche onderdaenen, en ook van hem waeren; en voorts dat hy wel haest foude gewaer worden met wie hy te doen hadt. Hier op maekten fe van ftonden aen alle gereetschap om 't kasteel te dwinghen. Maer hy, niet min lafhartigh en vol vreefe teeghen luyden van oorloghe, als wreet teeghen ongewaepende en weere loofe, gaf sonder flagh of ftoot te waghten 't kasteel oover, voorsien met dartigh ftukken. Seshondert fijn met hem in fcheepen, hen daer toe gegeeven, afgevoert op de naefte kusten. Dogh fesenveertigh Portugijfen, yder met hun huysgefin, aldaer ter plaetse ge woon, en willigh om den eedt van getrouwheit aen de Staeten en aen Maurits te doen, is vergunt te blijven. Met de hoofden der inboorlinghen, want deefe regeeren 't eylandt, wierdt een verbondt geflooten, op de felfde voet, als, gelijk te vooren verhaelt is, met die van Banda. Daer by gevoeght, dat elk in 't befonder den eedt van getrouwheit foude doen aen de Hollanders. Alhier befettingh gelaeten hebbende, is de vloot verdeelt, van welke eenighe nae Banda; en vijf fcheepen, onder 't beleid van Kornelis Bastiaenz. nae de Molukken voeren. Maer op dat des te beeter worde verftaen, hoe gewichtigh en van hoe groot een gevolgh de faeke was, waerom men toen heeft geoorloght, tuffchen twee volken maghtigh ter fee, fal 't niet ongeraeden fijn dit ftuk wat hoogher op te haelen. Onder de eylanden, welke den Indifchen Ocean foo veele duy-

*Breeder be-
fchrijvingh
der daeden
uytgevoert
door de Hol-
landers in
Indien.*

fenden in getaele omvanght, dat tot nogh toe is onmoogelijk geweest die te tellen, fijn 'er vijf voornaeme, alwaer 't fchoon om dit eene, dat fe, by naer met uytfluytingh van alle andere, een foort van specerye, welke wy naeghelen, of giroffel naeghelen noemen, fijnde van feer aengenae-me reuk, en van geen minder gebruyk om fpijsen te bereyden, voortbrenghen. Hunne heedensdaeghs bekende naemen fijn, Ternata, Tijdor, Motiel, Makiam, Baciam: eertijts wierden fe genoemt, Cupe, Duco, Moutil, Mara, Seke. Elk is by naer van de felfde groote, als onder ons het eylandt Walcheren: de lught, gelijk fe feer bequaem is om de vrughten te rijpen, foo ook valt fe fwaer voor de menfchelijke lighaemen, door de dampen, welke de Son, foo dicht booven hun hoofd, nae figh trekt: gemerkt die landen fijn geleeghen onder den Eevenaer; en der felfver drooghte foo groot, dat hunne ingewanden ontfteeken fijnde de vlam ten topdergeberghen uytworpen. Omtrent het jaer, naer de reekingh der Christenen, duyfent en dertien, fijn de Sineefen, die figh wijdt en fijdt door Indien hadden verfpreadt, ook deefer eylanden meefter geweest, dan met foo groote kosten en bloedftortingh, dat fe, ten laetften dier verdrietigh, figh weder innewaerder begaeven, verlaetende 't gheen fe feftigh jaeren langh befeeten hadden. Nae deefe quaemen d'ingefeeten van Malakka hen ooverweldighen, en, die verdreeven fijnde, d'Arabiers vermenght met de Perfen, die 'er ook 't Mahumetifdom hebben ingevoert, 't welk een geruymen tijdt met d'ingewortelde afgoderye is vermenght geweest, en allengskens ook daer van afgfcheyden. En de

1606.

naem zelfs heeft geen en anderen oorspronk; want d'Arabiers noemen de rijken Molukken: van de selfde gebruyken se den Koninghlijken tijtel Sultan, en andere benaeminghen. By d'oude Grieken en Romeynen sijn deese eylanden onbekent geweest, ten waere dat se schijnen mooghen onder de gemeene benaemingh van Sineesen geschuyt te hebben, of onder d'eylanden, besighticht van Jambulus, welker Diodorus Siculus gewaeght. De naeghelen selve nochtans hebben se gehad door d'Oosterfche volken: en om dat die door Egypten gevoert wierden, sijn d'inkoomsten dier Koninghen de Ptolomeën, en, die in hunne heerschappy gevolgt sijn, der Romeynen, hier uyt veel vermeerderd. De moogheit der Romeynen verzwakkende, hebben de Genuesen, en, die hen gevolgt sijn, de Venetiaenen, die gehaet door Theodosia, naederhandt Caffa genoemt. Sedert dat Konstantinopolen onder de Latijnen is gevallen, en den haet der Grieken andere wooninghen, en onder deese Trapezuntten, om hunne heerschappy te vesten, hadt verkoosen, wierdt die koopmanschap herwaerts vervoert door de Kaspische see; eenen wegh ook eertijts van de Romeynen niet soo seer gebruykt, als wel bekend, gelijk Plinius uyt Varro schrijft; en nae dat de Turken aldaer d'overhandt hadden gekreeghen, is den handel door Kameelen en Drommedarissen gekoomen op Aleppo: maer de Sultans, die binnen Kairo heerschten, hebben dien wederom herstelt op de Roode see en in Alexandrien. De Portugijsen, nae dat se veele landen in Afrika en Asia ontdekt, en die met hunne voortteelinghen hadden ingenoomen, sijn eerst in 't twaelfde jaer der jonghst verloopene eeue in deese eylanden gekoomen, en aldaer, gewaepent door de oneenigheeden dier Koninghen en hunne vloot, van de naeghelen lichtelijk meester geworden; vernielende boovendien alle scheepen, die van de Arabische of Persische kusten quaemen, en alle weeghen nae Egypten sluytende: invoeghe dat de Sultans hier door een inkoomen van ten minsten taghtighduysent dukaeten jaerlijx hebben verlooren. Koninghen waeren in die tijdt, van Ternate Bolcif, soon van Borgey, die sich ook verfstoute onder de sijne waer te segghen; van Tijdor Almanfor, door eenen ouden oorlogh onversoenelijk op elkander gebeten, en gedreeven tot uytbreidingh hunner heerschappy, 't welk beyden het begin hunner slaeverny geweest is. De Portugijsen hebben de bondtgenoodtschap des Koninghs van Ternate, als diens gebiedt sich verder uytstreckte, gekoosen, en, gelijk se gelooven dat teeghen Mahumetaenen geen dingh ongeoorlooft is, brenghen Almanfor, die weygherde hunne bevelen te gehoorfaemen, door vergif om 't leeven: om welke reeden Raxamira, sijnen soon en erfgenaem, sich begaf onder de beschermingh der Kastiliaenen, die acht jaeren daer nae in die gewesten oopentlijk, en als om 'er sich in 't besit te stellen, sijn gekoomen, welke nochtans sy seyden, dat Magallan, hunnen landtsman, eerder dan de Portugijsen hadt ontdekt, en gaeven de gesloote verdeelingh dier landen, en de gelegenheit der plaetsen, sijnde de afmetinghen van veele als noch onsecker, dien uytleggh, dat se deese binnen hunne paelen trokken. De twee volken van Spanjen sich hier uyt in den haet tusschen de Barbaren inwikkellende, is daer op gevolgt eenen heevighen oorlogh; niet langh eghter, om dat Keyser Karel de vijfde, Koningh van Kastilien, verleeghen om geldt, en eer hy noch hadt begreepen van hoe groot een gewicht de sacke was, daer men oover twiste, sijn recht op de Molukken, voor driehondert en vijftighduysent dukaeten heeft verpandt aen Janden derden, Koningh van Portugael. Sedert dien tijdt hebben de Portugijsen aldaer geleest nae hun welgevallen, en alle de naeghelen gesonden nae

Goa,

Goa, van waer de Persen, Turken, Sineesen en Afrikaenen die afhaelden, behoudende naeulix het derde gedeelte ooverigh, om aen de volken in Europa te verkoopen. Weshalven niet te verwonderen is, dat de Koninghen van Portugael uyt de Moluxe eylanden en Ambona, 't welk niet verre van daer de selfde vrucht draeght, en uyt Banda, alwaer de beste muskaetnooten wassèn, met haere foelie, tweehonderduysent duktaeten jaerlijx hebben getrokken. Hier by magh noch de peeper haelen, en de gember, die, doorgaens ooveral wassende, ongeacht sijn; noch ook de kaneel, die quaelijk kan de see verdraeghen. Met de rijkdommen groeyden ook de ongelijken en den ooverlast, die se de barbare Koninghen aendeeden. De bondtgenoodtschap is oopentlijk verandert in dwinghelandy; en 't gheen eertijts sijn geweest banden tot een vaster vertrouwen, waeren nu konsten om te bedrieghen. Bolcif ooverleeden sijnde, wordt Bajanus sijnen soon en naesaet in het rijk gehandelt als een gevanghen, en nae hem op gelijke wijze sijnen broeder, en selfs ook Koningh, Dajalus. Deese, op hoedaenigh een wijze dan ook, gestorven sijnde, heeft Airias de regeeringh aenveert, die ook selfs eerst geboeyt, en naederhandt omgebraght wierdt, niet voorwaer om eenighe misdadect, schikkende sijn in alles t'hunnen dienste, maer uyt afgunst sijner moogenheit. Want veele eylanden daer in 't ronde, eertijts door de Grooten beftiert, hadden sijn, uyt verwonderingh sijner deughden, onder sijn rijk begeeven: invoeghe, dat hy 'er oover de seeventigh beheerschte, en geen geringhe gedeelten van Celebes, Mindanai en Gilolo. Sijne twee oudtste soonen, afgeschrikt door soo droevigh een voorbeeldt, weygherden den Koninghlijken tijtel en 't gevaer. De derde, Babus genoemt, sijn verftoutende de kroon t'aenveerden, en beloovende sijns vaeders doot te wreeken, is 't wonder hoe groot eene gencegentheit sijner onderdaenen en der naebuereen t'hemwaerts hy bevonden hebbe. Geduerende de regeeringh van deesen sijn d'Engelsche d'eerste geweest, die uyt Europa, onder den Ammirael Draek, de Portugijsen in hun besit gestoort hebben, in den jaere vijftienhondert neeghenenseeventigh. Babus, wien van deese hulpe toegeseyt was, siende sijne hoope langhen tijdt te leur gestelt, en ook de gemoederen der barbaren, volghens hunne gewoonte, allenghskens aen 't verflaewen, als hy hadt verstaen, dat de schatten van Kastilien en Portugael onder Philips vereenight waeren, sondt aen hem, om sijn t'ontschuldighen oover de wraek van de doot sijnen vaeders, en getrouwheit voor 't toekomende te belooven. Maer met dubbelfinnigh antwoordt afgeweefen sijnde, en korts daer aen stervende, heeft hy sijnen broeder Zaïda, met het rijk, voor hoop van vergiffenis, sijnen haet op de Spanjaerts naegelaeten, om by voorvallende geleegenheit uyt te barsten. Molar daerenteeghen, die, nae Raxamira, sijnen vaeder Guna, omgebraght door Zaïda, en sijnen broeder Gnapabaguna, onseker door wien met vergif uyt het leeven gerukt, in de Koninghlijke regeeringh van Tydor was gevolght, versuymde niet de Portugijsen door allerley gediensstigheden aen sijn te verbinden, en teeghen sijnen naeyveraer op te stooken. In dusdaenigh eenen staet hebben de Hollanders die Koninghen gevonden, toen se d'eerste mael, gelijk we t'sijner plaetsse verhaelt hebben, in die weereldt, met hunne vloot, sijn aengekoomen. In 't laetste jaer der jonghstverloopene eeuwe, heeft Zaïda met vroolijkheit aenschouwt de eerste waepenen der Hollanderen, maghtigh om de Portugijsen 't hoeft te bieden, en sijn met soo dapperen moede aen hunne sijde begeeven, dat hy niet alleen de Spanjaerts sijne vyanden, maer ook d'Engelsche, die den handel in sijn rijk versoghten, dar-

de verſmaeden, noemende de Hollanders ſijne waere bondtgenooten, ſijne verloffers en veylighers der ſee. De Koningh van Tydor in teegendeel, hadt aen de Portugijſen toegeſtaen ſelfs een kasteel op ſijnen boodem te bouwen. Eer Kornelis Baſtiaenſz. ſijne reyſe herwaerts oover hadt volbraght, waeren d'Engelſche weederom met eenighe ſcheepen aengekoomen, met breedt opgeeven van de geſloote vrede tuſſchen Engelandt en Spanje by de Portugijſen, welke in die geweften al wat van buyten koomt voor vyandt houdende, ſigh toen veynſden vrienden van d'Engelſche te ſijn, om dat hen benaede de vreeſe voor de Hollanders. En deefe ſaeghen niet alleen hunne winſten gemindert, door de meenighte der koopluyden, maer ook dat, in hun toerufften ten oorlogh teeghen Tydor, d'Engelſche hen ſoo verre waeren dwars gevallen, dat ſe buſkruyt, 't welk 'er meeft gebrek was, aen de Portugijſen verkofften. Echter ſijn ſe gebleeven by hun opſet: en tuſſchen Zaïda en de Hollanders is deefen voet beraemt, dat hy, ſijn leegher ooverbrengende op 't eylandt Tydor, alleen ſigh in ſtaet om hen aen te taſten ſoude vertoonen, de Hollanders alleen 't beſtormen van 't kasteel volvoeren, om dat de Barbaren veel eer door een dolle verwoetheit, dan door beleid gedreeven worden, en afgeweefen ſijnde, ſchielijk verflaeuwen. De bootsgeſellen dan, enteren, beklimmen, en veroveren voor eerſt twee karakken, die omtrent het kasteel op de waght laeghen: waer nae eenighe dorpen ſijn in brandt geſteeken, en 't geſchut te gelijk van 't landt en in de ſcheepen teeghen 't kasteel geplant wierdt. Dogh nae dat hopman Mol, de gelegenheit der plaetſe naeder beſighticht hebbende, te rugh braght, dat 'er breuken, bequaem om in te koomen, gemaekt waeren, doen ſe eenen ſtorm, dien ſe, door heevigh ſchieten en 't worpen van brandende vuerpotten afgeſlaeghen ſijnde, hervatten. Aldaer gebeurde, dat hopman Mol den Spanjaert Torris, die met de piek voor uyt vinnigh op hem inſtorte, den ſteek met geſwintheit mijdende, om den hals vloogh, en gelijkelijk met hem ter aerde viel; dies Mol, hebbende genoegh te doen met den worſtelenden Spanjaert vaſt te houden, een ſijner makkers, naeft aen hem, vermaende hem met een muſket den kop in ſtukken te ſlaen, 't gheen geſchiede. Dan 't kasteel beklommen hebbende, niet meer dan ſeeven in getal, wierden ſe gedwonghen te rugh te wijken. Mol in 't afrekken ſijn been breekende en ter aerde gevallen, draeghen ſijne metgeſellen hem op hunne ſchouders wegh, 't gheen hy langh teeghen hielt, roepende, ſy ſouden den vyandt andermael en met meerder wakkerheit beſpringhen, de ſorghen voor hem, aen wien weynigh geleeghen was, laeten vaeren, en hunnen makker weghbrenghen, wanneer ſe 't kasteel hadden ingenoomen. Den toorn, en daer in veel buſkruyt, by geval met een koeghel doorſchooten ſijnde, vatte 't vuer, waer door feſtigh Portugijſen verbrandden. In die verſleegenheit vliegghen beſtormers op 't kasteel, en veroveren 't. De vrouwen en weerloofe jaeren naemen de vlught op ſeekere rotſen, waer aen met geene waepenen te koomen was: maer de levensmiddelen en 't waeter hen afgeſneeden ſijnde, wierden ſe genootſaekt ſigh oover te geeven, en met eenen al 't manvolk, dat nae 't inneemen van 't kasteel was oovergebleeven, vervoert nae de Philippijnſe eylanden. Hier meede was de heerſchappy der Portugijſen uyt de Molukken gedreeven, behalven dat 'er nogh een kleyn kasteel op 't eylandt Timofa ooverbleef. De Hollanders hebben den Koningh van Tydor niet alleen in 't leeven, maer ook in ſijne moogenheit behouden, meer voor hunne achtbaerheit dan voor hunne verſeekeringh ſorghende. Hy, 't eynde alle andere hoop, ſigh gelaetende vriendtſchap met den Koningh

ningh van Ternate, bondtgenootschap met de Hollanders te willen ingaen, heelde binnen sich verraedcryen, die in tijdt en wijle stonden uyt te barsten; en verkreegh, op sijn verfoek, quansuys om de vryheit van het eylandt des te beeter te verseecken, dat het kasteel gesleght wierdt, hoe-wel beeter waere geweest dat te bewaeren en te vergrooten. Ook quamen uyt Indien t'huys noch andere scheepen, uytgefonden door de koop-luyden, eer d'algemene maetschappy was opgerecht; en ook deese keerden niet sonder buyt; want se hadden op wegh ontmoet en genoomen een karakke, koomende van Macao, by 't eylandt Patania, waer oover toen een vrouw regeerde. Deese, drijvende dat den roof in haer rijk voovert haer toebehoorde, heeft de Hollanders bewooghen, den buyt te deelen, en haer gedeelte haer wederom af te koopen. De sijde, wel het voornaemste gedeelte der Indische waeren, wordt gehaelt uyt Sina, een maghtigh en bloeyendt rijk. Maer den vreemdelinghen het inkoomen te beletten wordt onder hen voor eenen reeghel van staetkundighe wijfheit gehouden: en de Portugijsen, bewoonende de uysterste kust, stelden veele konstenaeryen te werk, om dien arghwaenenden landtaerdt af te schrikken van de Hollanders, een strijdtbaer volk en maghtigh ter see, binnen hunne paelen in te laeten. Dogh terwijl men arbeyde, om, door gunst der naebuerighe Koninghen, 't inkoomen, buyten schaede en naedeel van yemandt, te verkrijghen, wierdt ondertusschen door Sineesche koopluysden, gewoon te Java en andere plaetsen te koopmanschappen, den selfden handel gedreeven. Weedcrom wordt uyt Hollandt nae Indien gefonden Paulus van Kaerden, met acht scheepen: 't neeghende, eer 't uytliep, is, by ongeluk, verbrandt. Dogh op dat de naebueren eenen handel, in 't uysterste van Asia, gesoght en verseeckert op eyghen kosten, door soo veel arbeydts, niet t'hunnen voordeele quamen te wenden, hebben de Vcreenighde Staeten by plakkaet verboden aen alle inbooringhen, en inwoonders uyt de haevenen van den Staet, of uyt eenighe andere landen, op die kusten te vacren, buyten de maetschappy die in Hollandt was vereenight: 't welk teeghen 't quaelijk spreken wierdt ontschuldigh door de noodtsaekelijkheid en gelijke voorbeelden, en in de volghende tijden is uytgebreidt door nieuwe verbodtspunten, en swaerdere straffen, nae dat de sluykeryen hen deede te raede worden. Ook heeft dit jaer gehadt aensienelijke lijken. Onder de Vorstelijke Personaedjen sijn in Hollandt Philips van Hoothenloo, in Duytschlandt Johan van Nassau ooverleeden. Hoothenloo was een wakker en onversaeght soldaet, een Ooverste in wien meer beleydts vereyscht wierdt: voor deesen, geduerende de jonghe jaeren van Maurits, gewoon de krijgsmaght van den Staet te gebieden: naederhandt siende dat men hem missen konde, heeft hy van verdriet en quellingh, en ten laetsten ook door meenighvuldighe gaffmaelen de leden ontslaekt sijnde, gehadt een langhsaeme doot, en swaer voor een man van oorloghe. Johan van Nassau was uytgegaen van ouderdom. Dees was broeder van Willem Prins van Oranje, met wien hy de goederen sijnes huyses soo verdeelt hadt, dat dees de geleeghene in Vrankrijk en Nederlandt, hy selfs die in Duytschlandt behouden soude. De beroyde saeken sijnes broeders hadt hy met geldt, sijne verwarde met raedt gestijft: en hebbende de landtvooghdy van Gelderlandt op sich genoomen, was hy geweest den voornaemsten die 't verbondt van Utrecht, soo hooghnoodigh in die tijden, heeft te weeghe gebraght. Naederhandt wederom in sijne landen gekeert, heeft hy de party van de Republiik gehandthaeft door de waepenen sijner soonen, van welke Willem, Stadthouder van Vrieslandt, en Ernst, die omtrent den selfden tijdt de dogh-

*Doot van
Philips van
Hoothenloo
en Johan
van Nassau,*

1606. ter des Hartoghen van Bruinswijk hadt ten huwelijk genoomen, nogh in 't leeven waeren: Philips en Luidewijk in den oorlogh gebleeven, en geen minder getal van kinderen van beyde de kunne hadt hy t'sijnen huysse. Onder de vernuften van uytsteekende geleertheit is ooverleeden den alom vermaerden Justus Lipsius, nae dat hy sijnen grooten naem, verworven en langh gehandthaeft door wijsheits lessen, door diepe kennis der Roomsche oudtheeden, voorts door eenen nieuwen en beknopten stijl van schrijven, met het uytgeeven sijnser schriften van de LL. Vrouwen van Hal en Scherpenheuvel by veelen niet weynigh hadt vermindert. Of hy de boekjens daer teghen in 't licht gebraght heeft uytgestelt, of niet weerd geacht te beantwoorden, heeft sijne doot, korts daer opgevolgt, onseker gelaeten. Des onaengesien noghtans hebben de Hollanders en Nederlanders niet versuymt, 't geheughen van soo uytsteekendt een man door verffen en lofredenen om 't seerst te roemen. Ook is 'er een doorluchtigh huwelijk in den huysse van Nassau voorgevallen: sijnde de Princesse van Bourbon, doghter des Prinsen van Condé, ter gemaclinne gegeven aen den Prinsé Philips, door welke maeghschappy den Koningh selfs aen hem verbonden, 't vry en onbekommert besit van de stadt en 't landt van Oranje hem heeft wederom gegeven; onaengesien het Parlement van 't Dauphiné in haere vergaedingh verstont, dat het een gedeelte haeres gebiedts en aen 't rijk onderhoorigh was. Al eer ik my inlaete in 't verhael van een werk, seer verschillendt van de voorgaende, hoe de Hollandtsche saeken, uyt soo swaer en langhduerigh een oorlogh, omtrent dit jaer, sigh tot gedachten en raedtslaeghen van vrede geschikt hebben, sal 't, mijnes oordeels, niet ongevoeghlijk sijn, beknoptelijk voor te stellen, wat gedeelten in Europa, op die tijdt, in ruste, of in oorlogh, hoedaenigh de gesteltenis der gemoederen onder hen en hunne naebuere, in 't besonder of in 't algemeen, waeren; aengesien door de groote verwisselinghen allerweeghe, als door 't noodtlot op die tijdt beschooren, en uytheemsche saeken aen d'onse; en niet min d'onse aen uytheemsche groot gewicht hebben bygebraght. 't Geheele Noorden, alwaer van oude tijden de Koninghlijke regeeringhen met de vryheit sijn vermenght geweest, was in eenen lichten brandt van oorloghe uytgebarsten, by nae om de selfde reedenen, die eertijts 't vuer in Hollandt hadden ontsieken. Sigismondt om dat hy te veel nae den raedt der Jesuiten luysterde, Sweeden verloorren hebbende, behieldt ter naeuwer noodt de kroon van Polen. Want in Sweeden naederde Karel, nae 't aflegghen des tijtels van Hartogh, op 't besluyt sijnser Staeten sigh Koningh verklaerende, nae dat hy sijnre krachten, onaengesien sijne schaede geleeden in 't belegh van Riga, hadt herstelt, de grensen van Lijflandt. In Polen hadt Samosky, 's rijx Kanselier, geduerende sijn leeven, door wijfen raedt, en door eerbiedigheit tot sijnen persoon, den Koningh en de Staeten bewooghen 's landts wetten en den vrede t'onderhouden. Dees ooverleeden sijnde reesen 'er eerst onlusten en vyandtschappen, die eer langh daer nae tot oopenbaer geweldt quaemen uyt te barsten: en men vondt 'er die seyden, dat hy, siende sijn uysterste naederen, de Grooten hadt gewaerschuwt, dat 'er veele konstenaeryen wierden aengeleght om de vryheit den nek te breeken; en dat hem belanghende, hy den ooverleevenden de Republijk naeliet, in den staet, waer in hy die gevonden hadt; sy selve souden voortaan toesien, dat 'er door onweetenheit of lafhartigheit geene mislaeghen begaen wierden. Seeker niet langh daer nae sijn de voornaemste Grooten, Palatijnen genoemt, oopentlijk in de waepen gekoomen, beschuldighende den Koningh, dat hy, nae 't ooverlijden sijnre eerste gemaclinne, sonder daer op te hooren het

en van Justus Lipsius.

De Princesse van Bourbon trouwt aen Philips van Oranje.

Verhael der saeken hier entusschen in Europa voorgevallen.

het goetvinden der Staeten van Poolen, de suster der ooverleedene getrouwt hebbende, te gelijk het rijk met bloedtschande besoodelt, en sigh door een heymelijk verbondt aen den huysē van Oostenrijk verknoght hadt: en dat hy in 't vergeeven der eerampten, sonder op de gewoone gelijkheit acht te neemen, de Roomsgefinden booven de Protestanten hadt gekooren. Ook begeerden se, dat de Jesuiten uyt het gebiedt van Krakou gebannen, en de geschillen en pleytsaeken ook onder de Geestelijke gereesen, niet tot Romen, 't welk een langhe reyse en swaere kosten vereyschte, maer door reghters binnen 's landts, besleght wierden. En hebbende eenen rijxdagh beschreeven, riefen se den Koningh om sigh te sijnveren van de beschuldiginghen hem te last geleght, met byvoegingh van dreyghementen, dat se, soo hy niet quaeme, den scepter en de kroon, 's rix heerlijkheden, onder hen, volghens 's landts gewoonte in bewaeringh berustende, eenen anderen souden opdraeghen. Dogh de Koningh, hebbende een leegher op de been gebraght, en veelen door schenkaedjen op sijne sijde getrokken, hoewel de eerste beginselen der oorloghe sijne waepenen voorspoedigh maekten, koos den vrede, en maekte een verdragh te Sandomiers, waer in de oude wetten met nieuwe bekrachtight wierden. Maer de waepenen veeler dan 't misnoeghen weghgenoomen sijnde, terwijl hy hen versmaedt als ooverwonnene, hen de straffeloosheit, gaende maekte, om wederom 't hoeft te darren opsteeken, was de vrede niet ter goedertrouwe, nogh geschaepen langh te dueren. Booven de voorverhaelde beschuldiginghen wierdt Sigismont ook dit te last geleght, dat hy, sonder d'algemeene toestemmingh, hulpe aen Demetrius gefonden, en daer door Poolen in eenen oorlogh ingewikkelt hadt. Deesen Demetrius verhaelde, dat hy was een soon van Basilowicche, seer bekend om sijne wreedtheeden, en broeder van Theodoor, die nae hem Grootvorst van Moskovien is geweest; dat hy, nae Boris de heerschappy hadtooverweldight, ter doot was opgesoght, en, een ander ter slagtingh voor hem aengegeeven sijnde, in Poolen weghgevoert, hebbende de grootheit sijnes afkoomts langh verborghen gehouden: en veelen hadt hy 't nu reets doen gelooven, door de gelijkheit sijner gedaente. Maer teeghen Boris, afgereght door langhe ervaerenheit in regeer- en oorloghs-konsten, sijn sijne waepenen ongelukkig geweest. Dees, nae sijn ooverlijden, achter laetende sijnen soon Theodoor, hier booven genoemt, die, om sijne teedere jaeren onder de vooghdyschap sijner moeder stont, is een groote gedeelte der Russen, wien regeeringh van kinderen en vrouwen eeven ongewoon is, afgevallen tot Demetrius, voor wien 't gemeen kortsd aer de hoofstادت Moskou heeft geoopent, vermoordende ten gevalle van hunnen nieuwen heer de weduwe en den soon van Boris. Maer de voorspoedt sijnes rix was voor een korten stoot: want het gesagh der Jesuiten hadt een algemeen misnoeghen gemaekt onder de Geestelijke, door welker ooverreedden men uytstroyde, dat hy aen den Paus gefonden hadt, met insight, om de Latijnsche kerkseden in de plaetsē der Griexe in te voeren. En niet minder was de gestoortheit onder de Grooten, om dat hy uytlanders tot sijne lijfwaght hieldt, en in sijn hof en tot sijne geheyme Raeden Polen gebruykte. Dogh 't gemeen, nogh door liefde nogh door haet, uyt sigh selven, maer waer heen men 't hebben wilde, gedreeven wordende, begint aen 't hollen te geraeken, door een gerught, 't welk men hadt doen loopen, dat die voor Demetrius door gingh, 't inder daedt niet en was, maer een gevlughte monnik, afgereght op tooverkonsten, en een opgemaekt schepsel van de Polen, om de Russische heerschappy 't onderst booven te keeren. Dies op den dagh sijner bruyloftfeest, welke hy vierde

1606.

de met een Poolſche Joffer, doghter des Palatijns van Sandomier, een beroerte ontſtaen ſijnde, Demetrius, of wie hy dan ook geweest magh ſijn (want ſelfs nae ſijne doot is 't nogh onſeeker gebleeven) nae dat hy vruchteloos hadt getraght door 't ſpringhen van eene hooghte ſijnen ondergangh t'ontvlughten, door de val verlemt en ſtrax daeraen vermoort wierdt. Hier op volghde een ſchrikkelijk bloedſtorten der Polen: en eenen Scutsky, 't hooft dier geweldenaeren, heeft ſigh gemaekt meeſter der regeeringhe, waer in hy in 't eerſt niet al te vaſt ſtont, terwijl de gemoederen als onſinnigh waeren door verwoetheit, en men niet dan traeghlyk tot het vaſt ſtellen van den nieuwen Vorſt oover een quam: die eerlangh daer nae eevenwel, volghens de gewoonte der woefſtelinghen, door vreeſe en ſtraffen wierdt beveſticht. Ook hadt de muytery van 's Keyfers krijgsvolk, de rooveryen der Ooverſten, en 't miſnoeghen der Proteſtanten oover 't beneemen van 't vry gebruyk hunnes Godtsdienſts, Seevenberghen en de naefte grenſen van Hongaryen in groote beroerten bedolven, vallende van gelijken hier al den haet dier oorloghe op den hals der Jeſuiten, als ſtookebranden van diergelijke onheylen. De Grooten te gelijk barſteden uyt in hunne langh gefmoorde klachten, *dat ſet'eene-mael verſmaedt wierden, nogh, 't gheen by de voorſaeten was onderhouden, de Prins ſigh in vergaedinghen liet vinden, nogh de gebeden des volx hoorde: maer dat Rudolf, binnen ſijn hof beſlooten blijvende, al 't bewint der oorloghe en de beraedtslaeginghen van Staet aen vreemdelinghen vertrouwde, ſaeken die ſelfs volken, gewoon onder ſlaevernye te leeven, ſwaer vallen, en des te ondraeghlyker voor hen, welker wetten de Koninghen door plechtelijken eede beſwooren hebben, en dien 't, volghens verdragh, nogh in hun goedt, nogh in hunne eere ſchaeden ſoude, ſooſe den Vorſten, ſchenners hunner voorreghten, quaemen teeghen te ſtaen.* Invoeghe, dat hier op veldtslaeghen en belegheringhen van ſteeden gevolght ſijn, lacchende den Turk in de vuyſt, die aen Stephanus Botskay, gekooren tot Hooft der miſnoeghden, en die, booven d'algemeene ongelijken, ſigh in 't beſonder beleedicht vondt, de kroon en den ſcepter van Hongaryen ſondt, welke hy bleef weygheren t'aenveerden, ſigh genoeghende met Seevenberghen en den tijtel van Prins. Maer kort was 't met deefen oorlogh gedaen, en dit jaer, ſijnde het derde, de vrede gemaekt: aengeſien den Turk door d'ooverwinninghen der Perſen en eenen nieuwen opſtant door Aſien was verſwakt, en Botskay geen ander ooghwit hadt, dan ſorghe voor de behoudenis der vryheit te draeghen. Keyſer Rudolf, onmaghtigh twee vyanden ſeffens 't hooft te bieden, *heeft aen Botskay Seevenberghen, aen de Hongaeren inlandtſche heeren tot regenten, en tot Stadthouder ſijnen broeder Mathias, die eertijts in de Nederlandtſche ſaeken was ingewikkelt, toegelaaen; en voorts wetten om de middelen der Jeſuiten in te binden, en dat den Turk 't gheen hy hadt ſoude blijven beſitten.* De waepenen dus needergeleght ſijnde, wordt Botskay niet ſeer langh daer nae, door yemandt ſijner huysgenooten, vergeeven, draeghende nogh ſorghe voor 't gemeen, ſelfs toen hy aen 't leeven wanhoopte: gemerkt hy in ſijn uyerſte den Seevenberghers en Hongaeren een naeuwe eendraght, vaek te vergaederen, en, ſool langh 'slandts wetten in hun geheel bleeven, vrede met den Keyſer aenbeval. Maer hy ſonder kinderen ooverleeden, en ſijn Prinsdom, volghens de punten van verdragh, aen den Keyſer vervallen ſijnde, reeſen in Seevenberghen, dat ſoo verre van de handt niet wil geregeert ſijn, nieuwe beroerten. Duytſchlandt lagh nogh al geduerigh ooverhoop door haere driftten in geſchillen rackende den Godtsdienſt: en ſchoon in 't landt van Bruins-

wijk,

wijk, Paderborn en Embden geen oorlogh was, liepen echter de geschillen tusschen de Vorsten en de steeden tot op het punt van in oorlogh uyt te barsten, sijnde gene te heerschsughtigh, of deese tot geen gehoorfaemheit te brenghen. Al de teegenweer der Venetiaenen bleef noch binnen 't uytgeeven van boekjens, welker schrijvers sich wel gewaght hebben ten bescheyden daeghe binnen Roomen te verschijnen, voorwendende de hacchelijke toevallen der reyse, en de bitterheit van eensijdighe reghters. Daerentusschen wierdt van weersijden voortgevaeren in 't aenstellen van krijgshoofden, en 't uytrusten van heyrleeghers en vlooten. En de Spanjaert gaf oopentlijk genoegh te kennen, dat hy gesint was den Paus by te springen: alwaer den François achter gekoomen sijnde, tot Roomen heeft laeten weten, dat sijne voorfaeten soodaenighe diensten hadden gedaen, dat de Kerke in haere gevaeren op geene andere maght soo seer, dan op de Fransche behoorden 't oogh te wenden: dat soo de Paus den Spanjaert, die maer geleegenheit soght om sijne heerschappy uyt te breyden, tot: sijn hulpe nam, hem sulx niet sonder reeden moest verdacht sijn, en hy sich genootsaekt soude vinden, sich teeghen sijnen dank, by de strijdighe sijde te voeghen. Groote ontsteltenis baerden deese dreyghementen in Italiën, dat op haeren boodem nimmer uytheemsche waepenen heeft gesien, sonder 'er bystere schaede van te gevoelen; gemerkt dat lichaem, gesplift in soo veel kleyne moogenheeden, den ooverwinnaer lightelijk ten prooye valt. Maer den François, schoon voor oorlogh niet te seer verveert, was meer tot vrede geneeghen: waerom hy nu de Venetiaenen, dan wederom den Paus aenmaende, hunne bitterheeden, die niet dan tot een algemeen bederf konden uytbarsten, ter needer te legghen. Hy self verseeckerde de rust in sijn Rijk door wetten, geldt en verbonden. Engelandt, nae 't ontdekken van den aenlagh dier helsche vloekverwantschap, stont alom oover eynde in schrikkelijke achterdocht; welke de Paus vermeerderd heeft, door den sijnen te verbieden, den Koningh volgens 't opgestelde voor schrift eedt te doen, verklaerende dien strijdigh teeghen den Godtsdienst: om dat daer door de trouwe en gehoorsaemheit den koningh geswooren, of schoon 'er de Paus verbodt teeghen deedt, in hunne kracht bleeven; 't gheen van de Roomsgesinden selve niet dan traeghlijk geloofst werdende, daer nae seer verscheydentlijk in de gemoederen wierdt opgevat, nae dat by yder of de liefde des vaederlandts, of den yver voor de Kerkelijke beveelen en den Godtsdienst swaertst gewooghen hadt. Meenighvuldighe klaghten deeden ook d'Engelsche, dat in Spanjen den kooplyden niet op gelijke voet wierdt recht gedaen. Dogh in Spanjen gingh men strenghe-lijk te werk met de Nederlanders, die sich aldaer onthielden, en met de Hollanders, en insonderheit met de Oostindische Maetschappy, in handelingh waeren ingewikkelt: ook droegh men naeuwer sorghe voor 's Koninghs geldtmiddelen, en wierden eenighe, welker trouwe in 't handelen der gelden men beschuldighde, in gevanghenis geworpen. Maer te geringh waeren de geneesmiddelen naer de quaelen; moetende den Koningh daeghelijx aenhooren de klaghten der Portugijsen, of hy dan niet een eynde hunner elende maeken soude? dat terwijl men teeghen de Hollanders, soo verre van de handt geseeten, oorloghde, de naedergeleeghene vernielt en uytgeput wierden: soo veele scheepen, rijckdommen die alleen eertijds het rijk deeden bloeyen, verbrandt en genoomen: dat men onlanghs de haeven van Spanjen hadt beleeghert, nu ook de Molukken hen ontweldight waeren: boovendien viel ook den oorlogh der Kastiliaenen langher ondraeghelijk, hebbende dien aen Spanjen seedert eenige tijden

Beeden der Portugijsen aen Philips om vrede met de Hollanders.

1606. *herwaerts ten minsten driehondert duysent rijxdaelders ter maent gekost, sonder eenighe hoop van uytkoomst, en insonderheit, om dat de gevaeren der scheepen uyt Amerika koomende verswaerden. Dat ook de kosten jaerlijx d'inkoomsten soo verre te booven ginghen, dat men selfs het muyten der soldaeten; hoe naeuw de sorghe van Spinola ook geweest was, niet hadt konnen voorkoomen, en de winsten gedaen in den oorlogh, die in geenen deele konden opweeghen: daer men in teegendeel by ervaerenheit hadt geleert, hoe vast de vyandt sijne stroomen en sterkten met werken hadt versekert, hoe naeu de see voor hen gesloten was, en hoe onweyligh hunne soldaeten oover eens anders boodem te brengen; dat voorts, indien, geduerende den Hollandtschen oorlogh, hen den Venetiaenschen oover den hals viel, de teegenwoordighe armoede selfs tot behoefte soude vervallen.* De Koningh een jongelingh sijnde, onervaeren in de waepen, en die de koninghlijke hoogheit, meer naer sijne wellusten, als nae de paelen sijner grensen afmat, soo hy den raedt sijner bewintslyuden niet inwillighde, was uyt sich selven niet geneeghen tot oorloghen. Hier by hebben sich gevoeght verscheyde soorten van vreesse, die wel ten deele rechtveerdigh, maer andere ongegrondt waeren, niet sonder konstenaery der Grooten, die in Hollandt 't hooghbewint van saeken hadden, om het draelendt Spanjen tot ernstighe gedachten van vrede te brenghen. Naedemael men een gerught uytstroyde, dat den François arbeyde, om de Hollanders op bepaelde voorwaarden aen sijn rijk te hechten, en dat hy, door Vlaendre heen breekende, sijne paelen soude uytbreyden. Dogh draeghelijker waere het den Spanjaerts, de Hollanders vrye volken te laeten, dan met afbreuk sijner heerschappy eens anders en selfs dat van sijnen grootsten naeyveraer te vermeerderen; en immers soo langh die niemant onderhoorigh op sich selven stonden, de hoope bleef, door vergeetelheit van alle voorigh misnoeghen, door onderlinghe tweedraght of onlust met de Koninghen, door welker onderstant se wierden staende gehouden: eenmael onder een ander oovergegaen sijnde, bleeven se voor eeuwich verlooren. Boovendien, gemerkt de voorspoet der saeken in Indien, wierdt in Hollandt en Zeelandt opgereght een nieuwe maetschappy, om met een maghtighe vloot te gelijk de waepen en den handel in Amerika oover te brenghen, en den vyandt van landt en uyt see te jaegen, in hoope van soo veel buyts te maeken, dat 'er de kosten van oorloghe konden uyt gevonden worden. Korts daer nae liep 'er een ander gerught, dat, gelijk eertijds den Turk, met hulpe der Genoueesen oover den mondt van den Hellepontus was getrokken, soo ook nu de Maurifken, gedient van de scheepen der Hollanders, souden koomen om sich weeder meester te maeken van Granada, en andere landen beseeten by hunne voorfaeten. Ook waeren Albertus en Ifabella, deese als een vrouwe, hy, als een man van jonghs opgevoedt tot de kerke, en nu ook hoogh van jaeren, uytter aerdt afkeerigh van den oorlogh: waer toe hen nogh beweeghden de behoefte, de soo meenighmael herboore muytery, en hier uyt 't fughten en de traenen der gemeenten, veel liever een seeckere en geruste heerschappy, als onseeckere hoop vermenght met vreesse te begeeren. Maer op dit werk drongh booven alle andere aen den Marquis Spinola, uyt vreesse, dat de fortuyn sijn groote glory, verkreeghen binnen weynigh jaeren, moght te rugh setten: behalven dat hy, ooverweeghende hoe sijn eyghen te gelijk met 's Koninghs geloof onlanghs verswakt sijnde, soo de lasten bleeven, en eenigh ongeval hen d'Americaensche inkoomsten ontfette, sonder eenighe hoop van weeder aen sijne verschoote penninghen te geraeken, verfoopen in schulden, 't verval van soo be-

Welken Spinola ook raedt.

roemde voorspoedt tot schande en armoede te gemoet sagh. Dogh onder d'ingefcetenen der Vereenighde Landen waeren 'er weynighe, die vrede hoopen darden, de meeste selfs ook vreesden 'er voor, als die van hunne ouders hadden ingefooghen, dat men alle onderhandelingh met een trouwloose vyandt moeste verwerpen, en den oorlogh veyligher waer dan eenigherhande verdragh: waer by quam, dat een groote meenighte van menschen, niet alleen onder de soldaeten, maer ook onder 't gemeen, by de waepen, by 't geschut, by de leeghers en by de vlooten winst deden. En veele waeren niet weynigh bekommert, dat, gelijk eertijds toen men in een vaste vrede leefde, soo ook nu die weder herftelt sijnde, den handel nae Antwerpen, als de best geleeghene plaetse, verhuysen moght: ook was men beducht voor oneenigheeden en scheuringhen in de steeden, en voor beroerten in de Republijk, wanneer de vrees voor vyandt waere verdweenen. Dan echter ontbraeken 'er geene, insonderheit onder die volken, welke den vyandt en de gevaeren aldernaest hadden, die al voor langh, terwijl se sien, dat de steeden als met verrassingh wierden weghgerukt, nogh erghens 't hooft gebooden, en men door een punt van staetkunde 't besnoeyen der grensen aensagh, sich eerlangh de selfde gevallen, en geneesmiddelen die te spaede by koomen verbeeldende, het hert selfs al te veel nae vrede gewent hadden. De reedelijxte oordeelden, dat, gelijk men sich behoorde te hoeden voor 's vyandts laeghen, soo ook niet ondienstigh waere 't ondertasten, of men op billijke voorwaerden, behoudens de welstant van de Republijk, behoudens den godtsdienst, kon de waepen neederlegghen: dat ook niet geraeden waere deesen tijdt te versuymen, terwijl 's vyandts saeken aen 't swighen, 't gefagh der Staeten door langhduerighe gehoorzaamheit gevestight was, en als op sijde hadt twee maghtighe Prinzen, beyde om rechtveerdighe reedenen verbittert, d'een op den Spanjaert, d'ander op den Paus, en dienthalven dien van Hollandt des te getrouwer. In deesen staet der sacken, soo binnen als buyten, is Walrave van Wittenhorst, door last der Aertshartoghen, op 't uytgaen deeses jaers, in den Haeghe gekoomen. De selfde was ook, aeler de leeghers te velde quaemen, van de Lente af, door Gelderlandt en Hollandt rondtom geweest, maer alleen met orde, om hier en daer reedenen dien aengaende in 't besonder te voeren, waer toe hy, of door sijne voorouderen, of door aenhuwelijken vermaeghschap sijnde aen Hollandtsche cedelen, groote geleegenheit hadt. Dogh nu vergeselschap met Joan Geevaerts, Geheymfchrijver van Turnhout (welke, beyde gefeeten op dien boodem, die brandtschattingh aen partyen betaelde, des te gemakkelijker gaen en koomen konden) doet hy oopeningh der beveelen hem gegeeven van Albertus en Isabella aen de voornaemste leeden van den Staet, by nae op deesen inhoudt: *Dat hen geen dingh ter weereldt gewenschter waere, dan hunne onderdaenen in ruste, en soo bloedighe oorloghen ten eynde te brenghen: dat ook den Staeten niet onbekent waere het recht der Aertshartoghen, die niet en begeerden dan het hunne: dat sy in teegendeel selfs souden voortbrenghen 't gheen se tot verseekeringh hunner veyligheit noodigh oordeelden: dat, of se vrede of bestant, en oopenbaere of geheyme onderhandelingh begeerden t'hunner keure gelaeten wierde; alle onbillijkheeden en arglistighe laeghen soude men verre wegh doen.* Maer om dat se geene brieven der Aertshartoghen aen den Staeten braghten, is de saeke uytgestelt. Langhs wat trappen, door welk eenen aenwas die beklommen sy, en met wat yver gedreeven, fullen wy naeukerigh verhaelen, om dat en den ingefcetenen meer geleeghen is aen dit te weeten, dan aen 't beleegheren van steeden, of 't partyloopen der ruyteren: en uytheemsche volken dien van Hollandt noyt te voeren met meerder roem bejeghent hebben.

1606.

Veele in de Vereenighde Landen houden de vrede verdacht.

Wittenhorst koopt uyt last der Aertshartoghen in den Haeghe, om van vrede te handelen:

Vergeselschap met Joan Geevaerts.

De Vereenighde Staeten geene brieven van de Aertshartoghen ontfanghen hebbende stellen de saeke uyt.

HUGO DE GROOTS
 HISTORIEN
 der
 NEDERLANDTSCHE
 S A E K E N.

SESTIENDE BOEK.

INHOUDT.

DE Staeten sleghten 't kasteel tot Gröninghen. De Spanjaerts oovervallen uyt hinderlaeghen en vermoorden den Graef van Broek. Prins Henrik, hebbende Erkelens vermeestert, neemt den Graef van den Berghe gevanghen. d'Engelsche en de Hollanders senden scheepen nae Indien. d'Engelsche maeken eenen aenslagh op 't inneemen van Virginia. Begin en voorwaerden der Westindische Maetschappy in de Vereenighde Nederlanden: die door uytgegeeve schriften verdaedicht en bestreedend wordt. Den aenvangh der vreedehandelingh in de Vereenighde Landen ontmoet veel swaerigheits: die de Prins, op 't aenraeden van Oldenbarnevelt, toelaet. De gesanten der Aertshartoghen aendringhende op vrede wordt van d'Algemeene Staeten geantwoordt. Johan Neyen, bevoorderaer der vrede, leevert brieven der Aertshartoghen aen de Staeten oover: der selver antwoordt en eysch. Brieven der Staeten oover die saeke aen de besondere Landtschappen. Die eenen vast- en beede-dagh uytgeschrijven. Albertus verbiedt alle vyantschap teeghen de Vereenighde Nederlanden. Eenighe leeden der selver toonen sich ongeneeghen tot vrede. Glorijrike seetoght van Heemskerk teeghen de Spanjaerts. Neyen, in den Haaghe tot vrede arbeydende, versoekt het te rugh roepen der vloote uyt Spanjen: waer oover onder d'Algemeene Staeten wordt beraedtslaeght. Henrik biedt hen door Jeamin en andere gesanten sijnen dienst aen. Deese gaen ook met andere Prinsen daer oover te raede. Neyen tracht Aertsen door schenkaedjen te winnen: dees oopenbaert de saeke den Staeten. De Vereenighde Staeten en Koningh Jakob senden oover en weeder gesanten. De Spaensche konstenaeryen worden ontdekt. Gramschap der Algemeene Staeten. De papieren oovergebraght uyt Spanjen mishaeghen den Staeten. Verwijt van Oldenbarnevelt aen Verreyken. Ander geschrift den Staeten oovergeleevert. Verscheyde driften onder de Vereenighde Staeten. Sy willen met den Spanjaert niet handelen, ten sy hunne vryheit alvoorens met uyt-drukkelyke woorden worde vastgestelt. Sy bieden den Aertshartoghen een

een langher schorsingh van waepenen aen. Sy staen toe, dat 'er buyten inboorlinghen een of twee in't gesantschap ingelaeten worden. Gesanten des Koninghs van Denemarken en andere Vorsten aen hen. Hun antwoordt op 's Keyfers brieven. De Hollanders onderscheppen Albertus ruytery belaeden met soldyghden. Albertus en de Vereenighde Staeten danken een gedeelte van 't uytheemsch krijgsvolk af. Den mytelinghen binnen Diest wordt teeghen 't woordt der Aertshartoghen belast het landt te ruymen. De Beemster wordt droogh gemaekt. Scheepen der Vereenighde Landen uyt Indien t'huys gekoomen. De geschillen op nieuws gereesen tusschen de stad Embden en hunnen Vorst worden bygeleght. Gesantschap des Koninghs van Sweeden. Kort verhael der saeken voorgevallen in Europa.

E flappe koude des Winters, verselt met vreesfelijke stormwinden, gelijk se dien van Hollandt heeft geveylight voor den inval der vyanden, laetende de vaert der stroomen onbekommert, als of den heemel selfs sich met de gedachten van vrede voeghde, alfoo heeft se aen eenen anderen oordt merkelijke schaededaen door 't vernielen van scheepen, die in en omtrent Texel, eylandt waer 't forghelijk is t'over-

1607.

winteren, den bequaemen tijdt, om nae verscheyde kusten des weerelts uyt te loopen, afwaghten. Dogh d'Algemeene Staeten, om des te better de binnelandtsche ruste en hunne achtbaerheit te besorgen, hebben, nae dat ontsagghelijk regeeren de beroerten eertijds gereesen tot Grönninghen, en de tijdt selve ook de gemoederen ten deele besaedight hadden, belast het kasteel, geleght t'eenen dwangh dier steede, te sleghten; 't welk gelijk 't voor deesen noodtsaekelijk was, soo thans wanvoeghlijk scheen te laeten voor hen die alle een gelijke vryheit genooten. De voornaemste oorfaek van soo groot eene gerustheit was, dat men oover hen hadt gestelt Magistraeten, welker trouwe voor de party van de Republiyk, en den algemeenen Godtsdienst, een sterke besettingh sonder kosten, sonder haet, bekent was. Ook hebben de soldaeten den tijdt niet vadfigh doorgebracht. De Spanjaert heeft een schanse by den Bommelerweert, hoewel niet groot, ooverweldight en in brandt gesteecken, door 't swijgen van de waghter, dien hy met geldt hadt omgekocht. Den hopman, die in de plaetse gebodt, wierdt vermoort: en hem deese schult te last geleght, dat hy, versuymende de waghten te veranderen, oorfaek tot dit verraedt gegeeven hadt. Ook is den Graef van Broek, de jonghste broeder, die in dienst der Staeten oorloghde, met een kleyn gevolgh nae 't huys sijnes vaeders rijdende, op wegh in 's vyandts laeghen gevallen. Sijnen geheymfchrijver juyft voor uyt gereeden sijnde, hadt, gedwonghen door vinnighe weedommen, 't gevolgh sijnes meesters geoopenbaert. Hy hadt de stoutheit van sich ter weere te stellen; sonder eenighe hoop, maer om dat hy sich schaemde gevanghen te worden. Ook kreegh sich doot lichaem nogh eenighe wonden, treffende 's vaeders haet en ongeval den soone: want dien hadt Mendosus krijgsvolk ook vermoort met gelijke wreetheit, maer met een grooter schelmstuk. Dogh Henrik van Nassau, uytgereeden met een aensienelijk getal peerden, om Spinolâs regementen, die op den Limburghsen boodem te achteloos ooverwinterden, te slaen, als sy, gewaerschuwt van dit gevaer, sich binnen de steden begeeven hadden, neemt door verrassingh Erkelens, gelegegen op sijnen wegh, nae dat hy de poort door petart hadt doen springhen. Dit

De Staeten sleghten 't kasteel tot Grönninghen.

De Spanjaert ooverweldight een schanse by den Bommelerweert.

Hy beset en vermoort uyt hinderlaeghen den Graef van den Broek.

Henrik van Nassau neemt Erkelens met verrassingh, en Henrik van den Berghe gevanghen.

1607. kleyn steedtjen in Gelderlandt, hadt eertijds, kennende haere swakheit, brandtschattingh aen beyde de partyen betaelt: maer juyft toen sijn vyandt verklaert teeghen de Hollanders, door 't inneemen van Henrik van den Berghe, die deese plaetse hadt gekooren om op buyt te loopen. Vijftigh ruyters wierden daer binnen ter needer gemaect; d'overighe besetlinghen uyt sijnde; de Graef van den Berghe gevanghen genoomen; gerooft al 'tgheen men konde weghvoeren, en 't overighe in brandt gesteecken: gaende de woede der soldaeten te hoogh, om hen door 't gesagh hunner ooversten in toom te houden, door dien hen heughde, dat aldaer eenighe der hunne leelijk mishandelt waeren. Maer Frederijk van den Berghe, om dien ongelukkighen toeval sijnes broeders door een treffelijk stuk betaelt te setten, maect eenen aenflagh om Aerdenburgh in Vlaendre, een steedtjen gesterkt door de Hollanders, t'overvallen, door kondtschap met eenighe soldaeten daer binnen. Dan eenighe der selver om schelmstukken in heghtenis genoomen en gepijnicht sijnde, belijden den onbekenden aenflagh, nu op 't punt om uytgevoert te worden: gemerkt Frederijk met een sterke maght daer omtrent het teeken van de verraders afwaghte. De Hollanders en d'Engelsche hadden 't yder even drok in 't verhaefsten hunner seetoghten nae verre geleeghene gewesten.

*Vruchteloofse
hoop van
Frederijk
van den
Berghe op
Aerden-
burgh.*

*d'Engelsche
en Hollan-
ders senden
scheepen nae
Indien.*

*d'Engelsche
beraedslae-
ghen oover
't inneemen
van Virgi-
nia.*

Want deese Lente hebben de Hollanders twee, d'Engelsche drie scheepen nae Indien gesonden. Grooter was dit pas de winst der Engelschen: maer met afbrek hunner achtbaerheit. Want Eduart Michelborne, onlanghs uyt die gewesten t'huys gekoomen, was berught, dat hy door 't moorden der Wilden, en rooven den handel beschandtvlekt hadt. Hy wierp al de schult op d'Indiaenen, sijnde niemandt die sijn teeghen hem verantwoorde. En ook wierden 'er gevonden, dewelke diergelijke stoutheit opstookten, voorgeevende, dat, volghens de wetten der voorouderen, misdaeden gepleeght aen vreemdelinghen, die met de kroone in geen verbondt stonden, in Engelandt niet gestraft wierden. Daer beneevens is beraedtflaeght om den Spanjaert niet alleen in 't besit van Amerika te laeten. Al voor langh hebben d'Engelsche gerekent dat Virginia, een gedeelte des selfs, geleeghen op vierendartigh graeden op dees sijde des Evenaers, hen toebehoort, om dat se die kust eerst landtwaert in ontdekt, en haer ter eere van de Koninghinne Elisabeth, dien naem, welken se tot noch toe onder hen behoudt, gegeven hadden. Eenighe, die, niet wetende hun geldt binnen 'slands voordeeligh genoegh aen te legghen, daer buyten winst hoopten, saemenspannende, hadden opgereght twee maetschappyyen, met insight, om in die landen yder een besondere voortteelingh te maeken. Koningh Jakob, om de glory der Engelsche uyt te breyden, sterkte hen met wetten en voorreghten: ook wierdt volmondigh verseekert, dat 'er goudt- en silver-mijnen onder d'aerde verborghen laeghen, en van hen die 't geerne soo saegen, lightelijk aengenoomen. Dit soo gewichtigh een werk nam sijn begin van een schip, 't welk metter haest light opgeworpen hadt een schansse op den oever van een gevonde stroom, met welkers visch en de vruchten van het naest geleeghe landt, hun leeven moesten onderhouden, die 'er voor besettingh gelaeten wierden; sijnde de inboorlinghen genoodtsaekt sijn landtwaert in te begeeven. Dogh een ander schip is gevallen in handen der Spanjaerden, die ook de menschen daer op niet verschoont hebben: als die vrede en recht t'huys laetende, 't oneyndigh besit der nieuwe weerd alleen door schrik handthaeven. Ook waeren d'Engelsche noch onlanghs weeder nae Gujana gevaeren: maer op de reyse muystery ontstaen sijnde, verlieten eenighe hun schip en bleeven op een eylandt, en aldaer van de Wilden, ge-

geterght door hunnen ooverlast, beoorloght wordende, hebben se, uyt gebrek van leeveſmiddelen, ſigh in eenen uytgehouden boom op den Ocean begeeven: dus geheele tien daeghen aghter den anderen door ſtormwinden geſlinghert, en teeghen de klippen aengejaeght, ſijn ſe ter naeuwer noodt te lande gekoomen. Dan alhier bejeeghende hen geen minder gevaer, want ſe wierden van den Spanjaert gevanghen, die hen noghtans, als niet met voordacht op die kuſten gekoomen, 't leeven ſpaerde. Vry hoogher en van grooter gevolghe waeren de beraedtslaeginghen in Hollandt, en, gelijk 't gemeenelyk met het ſmeeden van ſwaerwichtighe ſacken gaet, langhſaem in hun ooverlegh. Al voor langh ſcheenen een groot getal kooplyuden, grooten oovervloet van ſeevolk, en ſoo maghtighe ſommen geldts, als men naeulijx ſoude konnen gelooven, onder beſondere leedigh legghende, dewijl hen den handel op Spanjen benoomen, en Indien niet genoegh was, alleen te konnen verſaedight worden met Amerika, 't welk niet alleen in ſout en ſuyker, in koſtelyk hout en in geneesmiddelen, maer boovendien ook in metaelen oovervloeyde. Maer de hoop om te handelen was hen afgeſneeden door den Spanjaert, die de voornaemſte kuſten inhadt. Waerom de maght en 't geſagh van de Republyk ſigh voeghen moeft by de middelen der beſondere. En nu reets was door de rijxte kooplyuden, en meer andere, die, yverende om hun vaederlandt te dienen, uyt de boeken en 't verhael der ſeeluyden, de geheele gelegenheit dier weereldt naegeſpoort hadden, op 't papier gebraght een ontwerp aengaende de regeeringh en de voorwaarden eener nieuwe maetſchappy, voor den tijdt van ſesendartigh achtervolghende jaeren. *Buyten deefe ſoude geen en ingeſeeten en geoorlooft ſijn te bevaeren de kuſten, die van Terra Nova, beſaemt door de viſſchery der Françoifen, in een langhe ſtreek tot de ſtraet Magellanes aen beyde de Oceans legghen uytgeſtrekt, en wijders de geheele kuſt van Afrika daer teeghen oover, geleeghen tuſſchen den Soomer Kringh en de Kaep de Bona Esperança. Vijf maenden tijds ſijn beſcheyden voor die hun geldt begeerden in te legghen. d'Algemeene Staeten ſouden uyt het hunne tweehondertduyſent guldens jaerlijx daer by voeghen, voor de ſes eerſte jaeren, en vervolghens ſoo veel meer als de gelegenheit van den Staet ſoude toelaeten. De reekeninghen van den oorlogh en van den handel ſouden elk beſonder gehouden worden: om den oorlogh te voeren de beſondere uytruſten ſestien ſcheepen van oorloghe en vier jaghten, en den Staet gelijk getal oorloghſcheepen en jaghten, maer welke de maetſchappy hadt te bemannen met hun krijgsvolk, alle onder 't beleydt van eenen. Dartigh Bewinthebbers deefe maetſchappy binnen Amſterdam ſouden hebben het bewint van d'eene helft der geheele hoofſomme, achti en in Zeelandt het vierde gedeelte beſtieren, vijftien in Weſtvrieſlandt en op de Maefe het ooverighe handelen. Het ampt deefe Bewinthebberen ſoude niet voor hun leeven ſijn, maer, om 't ſeſte jaer, voor een derde gedeelte verandert, en tot die bedieninghe niemandt verkooren worden, dan die 't meeſte geldt hadden ingeleght. Aen deefe ſoude ſtaen het beleidt der koopmanſchappen en der waepenen, en tot een belooningh hunnes arbeidts gegeeven worden een ten hondert van alle uytgaende en inkomende goederen: de winſten gedeelt t'elkens als die het tiende gedeelte der hoofſomme uytmaekten. Van den buyt op ſee verooverd de Raeden ter Ammiraliteyt kenniſſe neemen. Dien ſoude mengeduerende de ſes eerſte jaeren ongedeelt laeten, om uyt de vruchten der oorloghe de laſten der ſelver te draeghen. Nae die tijdt ſoude daer uyt de ſchatkiſt der Vereenighde Staeten genieten het tiende gedeelte, Prins Maurits het dartighſte, het ooverighe de kooplyuden. Seeventien perſoonen verkooren uyt de Bewintheb-*

Begin en
voorwaer-
den der
Weſtindiſche
maetſchappy
in de Vereen-
ighde Ne-
derlanden.

1607. hebben der vier kaemeren souden de saeke in 't algemeen besorghen. De Ooversten en Hoofden door deese gesonden, naer het doen van voorgaenden eedt aen de Staeten, reght wijsen, sterkten bouwen, verbonden maeken, naer eysch en geleegenheit van saeken. Weederom t'huys gekoomen sijnde, aen d'Algemeene Staeten ooverleeveren een schriftelijk verhael hunner bedrijven. De koopmanschappen vry sijn van belastinghen; van d'oude, voor altoos; van d'andere, opgesteld geduerende den oorlogh, voor den tijdt van twintigh jaeren. De beleggheers en aendrijvers van dit werk, heerlijk voorwaer in sich selven, gelijk sich yder in sijne eyghene vonden liefkooft, en de hoop, eenmael den lossen toom gelaeten sijnde, maet nogh paelen houdt, gaeven door woorden en geschriften breedt op, dat, 't welk tot nocht toe was geweest de geweldighste kraght van 's vyandts moogenheit, 't selfde stont geschaepen 't allerfwakste te worden, indien het door de waepenen wierdt aengetast. Dat dit een middel was, om den krijgh op see oover te brenghen, in welke soort van slaeghen de Hollanders, onaengesien de vyandt hen bejeeghende met ongelijk sterker maght dan de hunne, noyt waeren ooverwonnen, en hoe dien tocht langher viel, hoe hy swaerder vallen soude voor hen, welker weeke leeden door de hitte souden weghsmelten, daer in teegendeel hun Noorden en hun vaerlandt, allerweeghen met den Ocean omvanghen, hen teeghen 't gedult van alle ongemakken hadt gewaepent. Dat het uysterste van Amerika, alwaer 't sich nae beyde de aspunten des weereldts uytstrekt, verre van bevaeren te sijn, ter naeuwer noodt bekent was. Dat van 't eylandt Trinidad, tot aen den Eevenaer toe, de kust ontbloedt en sonder heer lagh. Dat door d'andere landen de besettinghen der Spanjaerden verspreit waeren, maer soo verre van den anderen afgescheyden, dat se nogh elkander te hulpe koomen, nogh de tusschengeleeghene plaetsen beschermen konden. Dat voorts soo veele volken, als men in die gewesten vondt, indien men hen waepenen bestelde, indien leermeesters en d'ervaerenheit hen oeffenden, soo veele heyrleeghers teeghen den Spanjaert souden verstrecken, en om 't geheughen hunner voorighe wreetheit, uyt verdriet van d'allerwaerste slaevernye, vry getrouwere, als of se met soldy gekocht wierden. En nu reets darden se sich belooven de selfde grootheit, welke den Spanjaert soo ontsagghelijk maekte, immers dat dien oorlogh hen eenen eeuwighen roem soude baeren: dat se, 't gevaer soo verre van hunnen hals verschuyvende, tot een seltsaem voorbeeldt, hadden bestaen den vyandt tot de hacchelijkheid van sijne eyghene heerschappye te brenghen: en geen geringhen dienst den menschelijken geslagte beweesen waere het, den Christelijken Godtsdienst onder volken sonder kennis, of uyt d'eene dwaelingh tot d'andere vervallen, in haere oprechte suyverheit voortgeplant te hebben. Hier teeghen seyden andere, dat den oorlogh meenighvuldighe toevallen, meenighvuldighe de see was onderworpen, en booven al niet hacchelijkers dan seeslaeghen. Indien 't verveelde aen Athenen, welke stadt eertijts in een geseeghende voorspoedt weeligh bloeyende, door die eene reukeloosheit te gronde gegaen was, te gedenken, sy sich t'erinneren hadden, wat al rampen d'ongelukkighe vloot, maer onlanghs uytgesonden onder Pieter van der Does, getroffen hadden. Dat, wel is waer de Spanjaerts in eenighe seeslaeghen waeren ooverwonnen geweest: maer ook de Hollanders in d'eerste beginselen des oorloghs op de waepenate lande weynigh te roemen hadden; die soose door den tijdt, door sorghe en oeffeningh tot ervaerenheit in krijgskunde gekoomen sijn, waerom soude men 't selfde min van de vyandt vreesen? Dat ooverwonnene door hunne neederlaeghen vaeken soo veel voorderen, dat se ook ten laetsten selfs beginnen t'ooverwinnen.

De maetschappy opgereghet in de Vereenighde Landen wordt door woorden en geschriften verdaedicht.

En van andere teengesproken.

En

En dat schoon genoomen de volken op de seekusten van Spanjen niet genoeg strekten om hunne vlooten te bemannen, dat noghtans en Engelschen en Britons, en Saxen licht in dienst te krijghen waeren. Dat wijders de Hollanders geen soogrootten reeden hadden, om sich op hunne lighaementen betrouwen, welke gelijkse teeghen de koude sijn gehart, soo ook, 't gheen buyten alle twijfel by d'ondervindingh is gebleeken, door de gestaedighe ongemactighheit van de hitte der Eevenaeren weghsmelten. En was dat een werk voor veertigh scheepen, die onbegrijpelyke ruymte des Oceans te besetten, alwaer eylanden, haevenen, reeden hen geslooten, die alle den vyandt oopen waeren, daer hen geenen toevoer van nae by te waghten stont, en selfs het waeter soude gebreeken? Dat, 't is waer, geheel Amerika niet doorgaens met kasteelen was omheynt: maer dat waer de schatten verborghen laeghen, waer bequaemelyk landen was, men 't legghen van sterkten niet versuymt hadt. En laet het aenkoomen, niet tegenstaende soo veele swaerigheeden, licht vallen, van waer dan een leegher te lande, om de Spaensche regementen, die sich by nae een geheele eeuwte in dat besit gevest hebben, daer uyt te drijven? En indien men al geraden vondt ookeen leegher te senden, en te gelijk ('t welk voorwaer noodtsaekelyk is) een tweede vloot om Spanjen te besluyten, ten eynde van daer geen onderstant in Amerika quaeme, sulx waere eenen last ondraeghelyk voor de middelen der koophyden, jae selfs der Republyke; die, daerse niet maghtigh is met de troepen die thans in 't landt sijn haere grensen te verdaedighen, of sich geheel en al in schulden sal indompelen, of selfs ontbloomt van besettinghen, veel eer verliesen deese kleyne streek van eyghen vaederlandt, dan met de waepenen veroveren een reedelyk gedeelte der nieuwe weerelt: want die geheel te hoopen, waere uyt sinnigheit: welke schoon ook ingenoomen naeulix waere te houden, gemerkt soe swaere lucht in de meeste plaetsen, soo groot een geweldt van siekten, den Hollanderen vry vinnigher treffen soude, dan de Spanjaerts, om dat deese een besetter wyse en maet in eeten en drinken geleert hadden. De bondtgenootschap der Wilden aengaende, daer op soude men sich soo weynigh kunnen vertrouwen, dat het noodigh waere sich ook teeghen hen, niet min dan teeghen de Spanjaerts selve, met het opmaeken van sterkten, te verseecken. Dat se noch van trouw te houden, noch van eenighe andere deughden, hoe die genoemt sijn, kennis hadden: en in 't gemeen eenen afkeer van alle vreemdelinghen; dat de Spanjaert onder hen gehaet was, maer eerlangh daer nae al wie den Spanjaert in de heerschappy dier landen volghde ook den selfden haet soude erven: dat het was eenen aerdt van menschen die geen vryheit weerdt sijn, en dien noghtans een ruwe slaaverny ondraeghelyk valt, die een saghte smaedelyk verachten. Want was het onbekent, dat 'er onder die volken sijn geweest, en als noch sijn, die sich versaedighen met menschen vleesch, dat voor hunne beste spijse houden, en alle vreemdelinghen doorgaens om 't leeven brenghen, hen haetende om geene andere reeden, als om dat se menschen sijn? Dat seker de Indiaenen en de volken in Asien ongelyk beschaefder van aerdt waeren, en de Hollanders noghtans ook daer, nae meenighvuldighe voorbeelden van trouwloosheit, sich hadden genootsaekt gevonden hunne vrientchap in een soort van d'winghelandy te veranderen. Veel min, dat men sich op vrede of verbonden soude kunnen verlaeten in die weerelt, welke de natuer, afgescheyden van het beste gedeelte haeres selfs, niet soo seer in gelegenheit als in seeden, en opgeslooten binnen sijnen Ocean, tot d' duyterste verwilderigh gedoemt hadt. Deese reedenen voerde men toen van Amerika. Voorwaer die den oorlogh wenschten ten eynde te brenghen was 'er aen-

1607. geleeghen, dat die verwachtingh niet te diep in de gemoederen doordrongh. En weynigh swaerigheits hadt het in den voortgangh van dat werk te doen horten, mits den naeyver der steeden, die elk om strijdt de uytrustingh der scheepen pooghden naer sich te trekken; waer by ook eenighe hier tusschen quaemen om te verhinderen, dat de vryheit van sout uyt Amerika te haelen door geene wet daer ingeslooten wierde. Deese beraedtslaegingh dan aen een kant gestelt sijnde, quaemen des niet te min die 't werk des vreedes geerne gevordert saeghen andere swaerigheeden voor. Want schoon men al van .s vyandts geneegenheit ten vollen verfeekert was, hadden evenwel niet weynigh magistraeten der Vereenighde steeden, uyt eene meeninghe feedert de tijden van Oranje opgevat, selfs van den blooten naem van vrede een afschrik. 't Liet sich aensien, dat die afkeerigheit ten grooten deele soude te versetten sijn, soo de vyandt oopenlijk verklaerde, dat hy sich met die vrede liet genoeghen, waer door hem de heerschappy der landen, door den oorlogh verlooren, niet weder ingeruymt wierde. Want dat men certijts de hoop van vrede te verwerpen een soort van voorfichtigheit gehouden heeft, om geene andere reeden was, dan dat men alleen die vrede te gemoet sagh, die een Heer met sich soude sleepen. Dat in teegendeel en voor de veyligheit, en voor de glory van de Republijk, van geen kleyn gewicht was, soo se de verklaringsingh haerer vryheit den vyandt asperste. Maer dat geduerende 't gedruysch der oorloghe, en soo langh 'er daeghelijx nieuwe stoffe van verbitteringh voorviel, 't sy de seeghe d'een oovermoedigh, 't sy eenighe neederlaegh den anderen wraekflughtigh maekte, gemoederen vervoert door hunne hartstoghten de middelen dienende tot vrede niet konden ooverweeghen. Dat, wèn 'er eenighe schorsingh van waepenen wierde beraemt, geen begunstighers der vrede ontbrecken souden, die daer se anders ook in haer selven aengenaem is, insonderheit den aerdt der Hollanderen, geschaepen tot de koophandel, wel voeghen soude: dat daerenbooven de volken, naest aen de vyandt gesecten, niet lichtelijk souden dulden, dat se, eenmael de vrughten des vreedes hebbende gesmaekt, wederom d'onheylen eenes nieuwen oorloghs wierden oovergeleevert.

Swaerigheit in de Vereenighde Landen om een begin van de vreedehandelingh te vinden.

Groote swaerigheit hadt het in een saeke van fulk een gewicht te beginnen, in die Republijk, waer in men niet gewoon was eenighe groote saekē te verhandelen, ten sy daer op alvorens 't goervinden der Landtschappen gehoort, en ook aen de steeden in 't besonder kennis gegeeven wierde: welken omwegh die saeke, waer oover buyten twijfel bijstere verwarringh van geschillen vallen soude, niet konde lijden. De leeden ter vergaedingh der Algemeene Staeten souden den haet eener soo schielijke veranderingh niet hebben willen op sich neemen, ten waere Maurits, als Opperveldtheer, en beroemt in hoogheit van afkoomst, en uytneemende dienften, met de grootheit sijnes gefaghs in een schorsingh van waepenen bewillighde. Dogh hy, die door den oorlogh tot soo hoogh eene achtbaerheit, als naeuwlijx yemandt voor hem, was gesteeghen, en sooruyme stoffe van glory niet versmaedde, jaē ook in sich selven gevoelde, dat alle vrede met den Spanjaert op bedrogh lagh, wordt noghtans van Oldenbarnevelt, wiens gefagh onderschraeght door sijn verresienheit en dartighjaerighe trouwe, insonderheit de beraedtslaeginghen tot vrede voortsette, ooverreedt, dat hy sich het treden in handelingh met den vyandt liet gevallen: hem vertoonende, hoe den Koningh van Engelandt geruust met de handen in de schoot soo swaer een oorlogh alleen aensagh: en den François vry grooter aenslaeghen dan een enkele bondtgenootschap smeede, en hier van geen duystere blijken waeren. Dat, soo

Waer in de Prins, op 't aenraeden van Oldenbarnevelt, bewilligh.

d'Al-

d'Algemeene Staeten toonden, dat ook hen de wegh tot vrede oopenfont, sy, die 't hun belangh oordeelden, dat door den Hollandtschen oorlogh de krachten van Spanjen wierden afgesleeten, tot het belooven van daedelijke hulpe, en dat buyten last van schulden, souden kunnen gebraght worden. Invoeghe Wittenhorst en Geevaerts, hebbende nu ontfanghen geloofsbrieven van Albertus en Isabella, die hun segghen bekrachtighden, ter Vergaedingh der Algemeene Staeten ingelaeten sijn, alwaer se oopentlijk verhaelden 't gheen se te vooren in 't besonder geseght hadden, verheffende de voordeelen des vredes booven d'onsekerheeden des oorloghs. Maer om dat de Gesanten hadden gewagh gemaekt van 't recht der Aertshartoghen, vonden de Staeten geraeden hen te antwoorden: *Dat aen alle de weereldt, wien maer de saeken der Nederlanders bekend waeren, onweedersprekelijk bleek, dat de Aertshartoghen sich selfs niet met de minste schijn van recht op de Vereenighde Landtschappen behelpen konden, ten waere dan soose hoopten eenigh recht uyt ooverwinninghe. Dat voorwaer, naerdien nu al in voortijden seer veele volken, nae 't bevestighen hunner vryheit door een onverbreekelijk besluyt, sich in een lighaem t'saemen gevoeght hadden, sy met het grootste recht de leedmaeten van dat lighaem afgescheurt door de waepenen weederom eyschten; en de grootste Koninghen en Vorsten, door verbonden met hen gemaekt, de billijkheit deeser saeke hadden voor goetd gekeurt. Weshalven sy alle als nogh verstonden te blijven by die meeninghe, welke se onlanghs aen den Keyser verklaert hadden, dat se naementlijk met hen die het gesagh eenes allerheylighsten besluyts, door den ydelen dekmantel van hun recht afgestaen en by gifte oovergedraeghen te hebben, pooghden krachteloos te maeken, geenen veylighen, goddelijken en eerlijken vrede hebben konden. De onheylen der oorloghe, aen wat sijde die dan vielen, moeste men toeschrijven den genen, die onrechtveerdigh in eens anders invielen, niet, die kloekmoedigh t' hunne verdaedighden.* Wittenhorst met dit antwoordt vertrokken sijnde, heeft daer nae aen den Staeten geschreeven, dat hem was gebleeken de meeninghe der Aertshartoghen niet te sijn, door de handelingh yets te willen winnen, maer dat alle dinghen souden blijven in den staet, waer in se toenmaels waeren. Dogh om dit werk te voorderen is bequaemer geoordeelt Johan Neyen, Provinciael der Franckiskaenen van sijnen landtaerdt, gebooren tot Antwerpen, maer van afkoomst een Zeeuw, en gesprooten uyt eenen vaeder die eertijts den Prinse van Oranje was gevolght; hy hadt een groote bequaemheit van wel segghen, en toonde, hoewel niet onbedreeven in den hooffschen handel, want hy hadt en Spanjen gesien, en was altoos tot Brussel in groote saeken gebruykt geweest, een Nederlandtsche oopenherticheit van aerdt, soo dat niet lichtelijk yemandt eenigh bedrogh in hem vermoedt soude hebben: sijnde boovendien door sijn beroep van leeven teeghen de schaemte gewaepent, en voor afwijfen nogh smaetheit bijster bekomert. Dees van Brussel gefonden, onthieldt sich eerst eenighen tijdt onbekent tot Rijswijk, (het naeste dorp omtrent 's Graevenhaeghe) van waer hy door geheym verstandt met eenighe ondertaste aen wat swaerigheeden allermeest de begonne handelingh haepde: van daer voor den Prinse gebraght sijnde, verklaerde hy sich in woorden die met den brief van Wittenhorst oovereenquaemen, en onderricht dat'er geene hoop was om in handelingh te treden, ten wacre de Aertshartoghen alvorens met ronde woorden de Vereenighde Nederlanden voor vrye volken verklaerden, is hy weederom nae Brussel, en korts daer aen van daer te rugh gekeert, met brieven geteckent by Albertus en Isabella, den dertienden van Lentemaendt, uytkoomende op

1607.

De Gesanten der Aertshartoghen, ter vergaedinghe der Algemeene Staeten op vrede dringhende, wordt geantwoordt.

Johan Neyen wordt gekooren in plaets van Wittenhorst, om de vrede te voorderen.

Die, door de Prins onderrecht aen wat swaerigheeden de vrede haepde, brieven der Aertshartoghen aen de Staeten brenght.

1607. deesen inhoudt: *Dat se des bloedighen oorloghs wars en bereydt waeren, om met de Staeten der Vereenighde Nederlanden, als met vrye volken, welke sy selve voor soodaenighe erkenden, en waer op se sich geen recht ter weereldt toeschreeven, te sluyten een eeuwichduerende vrede, of te maeken een bestant voor twaelf, vijftien, twintigh jaeren, of een schorssingh van waepenen, alles t'hunner keure, op billijke voorwaerden, waer door veyligh vertrouwen en onderlinghe hanteeringh der volken mooghen versekert worden; onder andere ook op deese, dat elk 't gheen hy teegenwoordigh besat van gelijken in 't toekomende soude blijven besitten, ten waere den gemeenen dienst raede eenighe steeden of Landtschappen te verwisselen. Dat se voor gesanten tot de handelingh senden souden Nederlanders: de Staeten van hunner sijde gelijk getal andere te senden hadden: tijdt en plaetse t'hunner byeenkomst te verkiesen wierde gelaeten t'hunner believe. Om dit alles te beeter voortganch te doen neemen soude hen niet onaengenaem sijn, indien sy 't selfde goetvonden, dat voor den tijdt van acht maenden te lande en te waeter, soo in Nederlandt als in Spanjen, alle vyandtchap geschorst bleewe. Aengaende de handelingh hadden de Staeten sich te verklaeren voor den eersten van Herfstmaendt. Niet quaelijk konden die van Hollandt sich laeten gevallen deesen inhoudt der brieven, dien se selfs ten naesten by hadden voorgefchreeven, sijnde daer in verandert alles wat in 't eerste ontwerp, door den selfden Neyen oovergeleevert, aenftootelijk bevonden wierde: te weeten, dat geduerende 't bestant yder wel behouden soude 't gheen hy besat, maer nae 't sluyten eener vrede alleenlijk 't gheen yder behoorde te besitten: dat wijders die van Hollandt sich souden onthouden van de vaert op Indien. Dogh aengesien se sich ter see volkoomen meester, en te lande in maght van ruytery, de sterkste oordeelden, vonden se geraeden de schorssingh van waepenen voor den tijdt van acht maenden aen te neemen, niet verder, dan dat ondertusschen niet geoorloft soude sijn steeden te beleegheren of in te neemen, of inval en inleegeringh in eenighe landen te doen, noch nieuwe schanssen te maeken. Daer by was gevoeght, dat de Koningh van Spanjen het verdragh der Aertshartoghen binnen drie maenden soude bekrachtighen, met gelijke verklaeringhe van de Vereenighde Landtschappen te erkennen voor vrye Landen. Neyen beloofde te weeghe te brenghen, dat, voor den vierentwintighsten van Grasmaendt, deese verdraghs-punten by Albertus en Isabella wierden geteekent, mits de Staeten 't selfde deden. d'Algemeene Staeten, om eene saeke die voorwaer soo onvoorstiens voorquam, ook des te beeter inganch in de gemoederen der gemeente te doen neemen, oordeelden dienstigh aen de besondere Landtschappen te schrijven: *Dat, 't gheene Godt de Heere wilde seeghenen, sy, met goetvinden des Prinsen en des Raedts van Staete, hadden aengenoomen de voorwaerde, hen door Albertus en Isabella, raekende een schorssingh van waepenen, aengebouden, ten eynde om onderwijlen de handen ruym te hebben, om met de Koninghen van Vrankrijk en Engelandt en andere Vorsten, daer naer ook by sich selven, t'overweeghen, wat 'er voor 't ooverighe gedaen diende. Dat wijders 't gheen hen allen noch te doen stonde, was den onsterffelijken Godt van ganscher herte te danken, dat hy en den oorlogh tot noch toe hadt geseeghent, en nu de gemoederen der vyanden berwooghen tot erkentnisse der waerheit. Maer ten bestemden danken beede-daeghe, als nu, 't gerught alom verspreidt sijnde, de driften begonden toc te neemen, schikten de Bedienaers des Goddelijken woordts hunne gebeden, nae dat yder gesint was, tot lof des vreedes, of tot haet der teegenpartye. Omtrent den vierentwintighsten van Grasmaendt hebben**

Antwoords
en eysch der
Vereenighde
Staeten.

Neyen be-
looft dat hen
volkomen
genoeghen
sal gegeven
worden.

Brieven der
Algemeene
Staeten aen
de besondere
Landtschap-
pen hier
oover.

Sy schrijven
eenen dank-
en beede-
dagh nyt.

ben de Staeten de brieven van verbandt, raekende 't gheen men onlanghs hadt geslooten, by hen onderteekent, nae Antwerpen doen ooverbrenghen, door Dirk van der Does. Neyen heeft eerst voortgebraght een geschrift, gelijk 't in den Haeghe was opgestelt, alleenlijk daer onder geset de handt der Aertshartoghen, die 't selfde bekrachtighden. Maer van der Does een geschrift in staetlijker forme, en gelijk het sijne, begeerende, was Neyen hem daer in te wille, en brenghet sfrac daer aen een diergelijk van Brussel, met een goude keeten voor van der Does; hem daer beneevens biddende, te gedooghen, dat, naedemael dit verdragh behelste duysterheeden die naeder verklaeringh vereyschten, hy met hem te rugh keerde, om de meeninghe der Staeten dien aengaende te verneemen. Seeker Albertus was soo volkoomen gesint en besorght, dat geene vyandtshap van sijner sijde begonnen wierdt, dat hy, t'eenemael buyten 't verdragh, sijne bevelhebberen scherpe lijck belaste, hunne soldaeten binnen de besettinghen te houden, en alle secluyden en visschers, gevanghen binnen Duinkerken, hunne vryheit schonk. Van der Does, nae dat hy raekende 't verfoek van Neyen aen de Staeten hadt geschreeven, en hem daer op niet seekers wierde geantwoordt, 't gheen hem niet verbooden was, voor toegelaeten neemende, is, met hem vergeselschapt, weeder in den Haegh gekoomen. En nu reets begonden eenighe, die d'eerste voorslaeghen van vrede hadden laeten doorgaen, beducht, dat, een saek, die men geloofde maer veynsery te sijn, op waerheit uyt moght koomen, berouw van hun stilswijghen te krijghen: weshalven sommighe rondt uyt begerden te weten, volghens welk besluyt de monnik sijn hadt verstout op 's vyandts boodem te koomen: andere van der Does beschuldighden, dat hy uyt eyghen goetdunken een saek van soo groot een gevolgh op sijn genoomen hadt: soo dat het sijn volkoomentlijk liet aensien, dat Neyen niet light soude verkreeghen hebben, 't gheen hy stou- telijk sijn selven hadt toegeschreeven. Geduerende dit beloop der saeken in deese gewesten, heeft een heerlijke seeghe, ondertusschen door de Hollanders op see veroovert, den vyandt graegher nae vrede, hen vuerigher ten oorlogh gemaekt. Nae dat in 't jonghst verloope jaer op de kust van Spanjen ongelukkig was geoorloght, niet sonder de oude seheeps- glory der Batavieren eenighermaeten te beswalken, was men te raede ge- worden een tweede vloot derwaerts te senden, soo om den vervallen roem te herstellen, als op het ernstigh aenhouden der Oostindische maetschapp- y, beducht, dat al 't geweldt van Spanjen hunne scheepen oovervallen soude. Tot Ammirael wordt gekooren Jakob Heemskerck, een ervaere seeman, die eertijds Willem Baerentsz. hadt vergeselschapt op dien tocht, waer in een al te strenghe fortuyn hen heeft verbooden de geheymen van het Noorden t'eenemael t'ontdekken; tweemaal was hy daerenbooven geweest in Indien, van waer hy onlanghs een rijk gelaeden schip, veroo- vert door de waepenen, hadt meêgebraght. Hem wierden toegevoeght sesentwintigh scheepen, uytgerust ten oorlogh, en vier andere gelaeden met lijftoght, met orde om te doen 't gheen hy ten meesten dienste van den Lande soude vinden te behooren. En hy selfs ontsagh sijn niet te be- looven, dat het vaederlandt hem t'eenighen daeghe of doodt of leevendt sou- de bedanken: en met hoe sterk een vertrouwen ingenoomen hy vertrok- ken sy, kan ook hier uyt worden afgenoomen, dat hy geen andere soldy begeert heeft, dan alleen het achtste gedeelte van dien buyt, die de som- me van vijfhondert duysent guldens oovertreffen soude. En in der daedt, hy was niet soo seer geldtgierigh, 't welk hy ten ooveren hadt, als wel ge- dreeven door glorysuecht, eenen yver ook dien hy niet door eenighen ver-

1607.

Van der Does, de brieven by hen onder- teekent nae Antwerpen brenghende, wordt be- schonken met een goude kee- ten.

Albertus verbiedt al- le vyandt- schap tee- ghen de Vereenighde Landen, en stelt de gevanghene in vryheit.

Van der Does koomt met Neyen weeder in den Haegh. Eenighe lee- den der Al- gemeene Staeten hebben een afkeer van de vrede.

Verhael van Heemskerck glorighe seetoght teeghen de Spanjaerts.

1607. waenden roem van sich selven blijken liet, gemerkt hy in gelaet en kleedingh r'eenemael borgherlijk sijn krijgshaftigh gemoedt te diep verhoolen hielt. In 't begin der Lente, weynigh te vooren eer 't eerste verdragh tusschen de Aertshartoghen en de Staeten wierdt getroffen, in see gesteecken, en vervolghens op de kusten van Spanjen gekoomen sijnde, neemt hy voor den mondt van den Tagus in te feylen, om de voortreffelijxte der steeden Lissebon tot getuyghe sijner dappere krijghsdaeden te hebben. Maer door kuntschappers, uytgefonden onder schijn van kooplyden, en door Françoische en Engelsche scheepen hem ontmoetende, verwitticht, dat de meeste scheepen, die aldaer geleeghen hadden, nae Indien uytgelopen, en die nogh stonden te volghen ongereedt waeren, dogh wijders dat 'er een schoone vloot Spaensche scheepen sich onthieldt in de baey van Gibraltar, om de Hollandtsche scheepen, uyt de Middellandsche see den Ocean inwillende, in 't naeuw van de straet waer te nemen, wendt hy de feylen derwaerts, nae hem de windt diende, vaerende nu naeder aen de kust van Afrika en Barbaryen, dan wederom dighter aen de Spaensche. Want twee seer hooghe berghen, Abila op de kust van Barbaryen, Kalpe op de kust van Spanjen, maeken den naeuwen ingangh, door welke d'Atlantische see sich tusschen het vaste landt door verspreidt. d'Oudtheit, vernuftigh in 't versieren van verdichtfeelen, heeft ons naegelaeten, dat deese twee eertijts sijn geweest eenen bergh (en ook is 't, uytgenoomen de enghte, als een doorgaende geberghte) dogh van een gescheyden door den arbeit van Hercules, om de see, dien hy door sijn tusschenkoomen buyten hielt, in te laeten, en de kruynen dier twee van een gescheurde berghen genoemt worden de suylen van Hercules. Kalpe heeft sijnen ouden naem behouden, tot dat den seegepraelenden Arabier de saeken met de benaemingh sijner taele genoemt heeft. Want ten tijde als de Saracenen by de nieuwigheit van het Mahumetisch wangeloof de waepen gevoeght hebben, is Moses, soon van Nuzir, uyt het geslaght der Maravadinen, een der kleyne Vorsten, die Afrika beheerschten, in Spanjen oovergescheept, vergeselschapt met Tarica, soon van Abdalla, die, om van sijne soldaeten niet verlaeten te worden, sijne scheepen verbrandt hebbende, als hy sich binnen Kalpe hadt begeeven, de plaets Gibraltarik genoemt heeft, met welke benaemingh in de Arabische taele den bergh Tarica beteekent wordt: en dit luydt heedensdaeghs door verbasteringh, volghens d'uytspraek der Spanjaerden, Gibraltar. Dus noemen se den bergh, dus de stadt Carteja, eertijds geleeghen aen den voet van den bergh, alwaer hy, uytgeholt als een schouwtooneel, de scheepen voor een baey verstrekt; hebbende den eenen hoorn, die in de Atlantische see uytsteekt, gestekert met een kasteel. In deese veylighe reë, tusschen de armen van een seer hooghe rotse, nae by beschut door de besettingh van een stadt en kasteel, hadt sich de Spaensche vloot geankert. Daer waeren neeghen galeoenen, 't grootste ophebbende den Ammirael Johan Alvarez Avila; vier andere scheepen van oorloghe; voorts een groot schip van Lubek, en vier Fransche, toebehoorende besondere luyden, maer voor eenighen tijdt ten gemeenen dienste genoomen: bovendien drie Hollandtsche koopvaerdyscheepen, in den oorlogh veroovert. Geschut en bootsvolk hadden se in groote meenichte, en een goet getal seefoldaeten, versterkt met een aenstenelijke maght van vrywillighe cedelen, die, soo haest de tijdingh quam, dat 's vyandts scheepen te Kadix en Sant Lucar gesien wierden, om hunne trouwe ten Koningh en proeven hunner dapperheit te doen blijken, van alle kanten waeren toegelopen. 't Ammiraels schip hadt op seevenhondert soldaeten; den Onder-

Amirael weynigh min dan vijf hondert. Heemskerck nu de Straect ingelooopen, en niet verre van de baey van Gibraltar sijnde, en de krijghsraedt by een geroepen hebbende: *Niet onbekent is u, seyde hy, Spitsbroeders, de reeden waerom wy hier gekoomen sijn. Heerlijke glorydaeden sijn door onse vaeders ter see uytgevoert, maer binnen 's Landts. Sy hebben eylanden uytgeplundert, haevenen toegeslooten, andere sijn by geval aen den vyandt geraekt. Wy d'eerste van allen vyandtlijk gekoomen, om 's Koninghs vloot, en op den dorpel van Spanjen selve, te bespringhen; ten eynde alle volken sien mooghen, hoe de vyandt, t'eenemaal sonder recht, in soo langh een reex sijner oovermoedighe tijtelen, sich de heerschappy oover den Ocean aenmaetight. Geen doorluchter plaets t'onser glory hadt men konnen wenschen. Godt heeft beslooten de dapperheit der Batavieren op de grenscheydingh van Europa en Afrika selve ten toon te stellen: ter plaetse voorwaer, daer wy van d'eene sijde geen sekerder getuyghen onser vroomheit, dan den vyandt selve, hem ten neederlaeghe, konnen hebben. Op den anderen oever staen de Turken en Mooren, wien wy, naerdien se tot nu toe van ons naeulijx hebben hooren spreken, op deesen dagh niet anders als door een uytsteekende segedaedt behooren bekent te worden. Grijp nu dien moedt, die kloekheit, welken eertijds Berghen, welken Middelburgh, welken de Zuydersee gesien hebben. 't Selfde geluk volghet u door den geheelen aerdtbodem. Swaerlijk kan het anders vallen, of wy moeten op see winnen. En niemandt onder u laete sich door de grootheit van 's vyandts scheepen afschrikken; derwile in teegendeel die selfde onhebbelijke swaerte, onbequaem tot wenden of keeren, en des te schoonder om te treffen, d'oorzaak hunner neederlaeghe sijn sal. En dit selfs is wel het voornaemste, dat onder ons seeluyden, onder hen soldaeten veghten, die, gelijcke verwijft en tengher sijn, my dunkt dat ick reets, door de vuyle stank der scheepen, en door 't slingheren der seebaeren, sie, by naer buyten sich selven, suysbollende 't onderste booven rollen. Ick eyse van niemandt yets, dan daer in ik selfs sal voorgaen, en ten exempel dienen. Ghy, Lambert, laet ons gesaemenderhandt recht op den Ammirael aensetten. Ghy, Bras en Alteras, doet den Onder Ammirael de kraghten uwer dapperheit gevoelen. Dat alle d'andere d'ooverighe scheepen aentasten; twee teegen een. De lightste scheepen sullen rondtom seylen, om den vyandt 't vlughten te beletten. Maer wanneer de slag sal aengegaen sijn, soo gedenkt, bidt ick u, dat wy ter see veghten, dat, ten sy ghy de seeghe beveght, wy alle verslaeghen en gevanghen sijn. Laet ons de hacchelijcke sorghen der Staeten, in de grootste saek die oyt is voorgekoomen, weghneemen. Deesen dagh sal hen, indien se sijn genootsaekt den oorlogh te hervatten, of een heerlijk voorbediedtsel sijn, of maeken dat den Spanjaert den vrede met ernst soeke. Dan sal den seegepraelenden Batavier met beeter reeden sich beraeden mooghen, of hy de waepenen wil neederlegghen of behouden. Een eeuwigh geheughen hierentusschen sal ons gelukkigh noemen, 't sy men van onse seeghe beginne d'ooverwinninghen ter see te stellen, 't sy ook wy onder de oorsaeken des vreesdes sullen gereekent worden, en eenen bynae veertighjaerighen oorlogh met soo gloryrijk een eynde voor den naekoomelinghen beslyten. In 't vocren van deese reeden hadt hy de harten der hopluyden niet meer door sijne woorden, als door sijn gesicht en sijn geheel gelaet getroffen, die, rustigh hunnen dienst belovende, sich selven daerenbooven door oude en nieuwe voorbeelden der Spaensche wreetheit ter wracke prikkelden. Dus rondtom gedronken, en den eedt van getrouwheit vernieuwt sijnde, is elk vertrokken. Den*

1607.

Ammirael Avila, fiende dat scheepen soo veel kleynder als de sijne de vaert reght op hem aensetten, belast eenen Hollandtschen gevanghen, dien hy op sijn schip hadt, uyt de boeyen te haelen, en vraeght hem, wat hy geloofde dat se in den sin hadden. Hy daer op seyde, of ik en kenne de onse niet, of die sullen u van stonden aen slaggh leeveren. De Spanjaert iachte, en oordeelde't te ongeacht, selfs de geheele vyandts vloot by sijn een Ammiraelschip te vergelijken. Maer als die nu meer en meer naederde, is hy, genootsaekt sijnde te gelooven, 'tgheen waer was, met sijn Ammiraelschip, 'twelk juyft voor aen lagh, de ankers kappende, dicht onder de stadt geweeken, om alvoorens de hacchelijkheid van 't geveght met d'andere scheepen te waeghen. Heemskerk noghtans blijft des onaengesien vast by sijn opset, en, alle andere scheepen voorby gelooopen sijnde, set op hem alleen toe, beloovende alvoorens by monde, dat, die hem ooverweldighden al den buyt souden hebben, en boovendien een vereeringh die 's vyandts vlagh afhaelde. Hy hadt verboden te schieten, voor dat se dicht aen den anderen quaemen, om door schielijkheit te meerder schrik te maeken. Weshalven de Spanjaert hem is voorgekoomen, dogh met weynigh schaede. Daer op, nogh maer weynigh van den anderen sijnde, begint Heemskerk uyt de boegstukken te schieten, en terstont hem aenklampende, laet hy de vyandt op sijde 't anker vallen. Hy vertoonde sich te midden op sijn Schip, wanneer, de Spanjaert hem de tweede laegh geevende, een koeghel, die by geval een ander hadt gedoodt, hem met eenen 't linker been ook wegh neemt, en in sijn volle waepenrustingh ter needer velt. Hy gevoelde 't naeken sijnes doodts: waerom hy Godt gebeden hebbende, sijne siele, die reets op 't scheyden stont, in genaede te willen opneemen, d'omstaenders d'apper aenmoedigh niet te verflaewen, maer 't begonnen werk met de selfde wakkerheit te volvoeren, dat se in 's vyandts neederlaeghe den troost oover 't verlies hunnes Ammiraels te socken hadden. De doot des Opperhoofts wierdt door den hopman Verhoeve verborghen gehouden, en niet eer, voor nae 't eyndighen van den slaggh, oover de vloot ruchtbaer gemackt. De selfde stelde ook orde, dat alle de stukken op de reghter sijde los schooten. De Spanjaert, wien nu 't verder gebruyk sijner stukken was benoomen, ooverviel hen met een dicht gedruijs van musketten. Maer de Hollanders, die van hunner sijde van gelijken deden, troffen des te sekerder, als de vyandt dicht aen een gepakt stont. Hopman Lambert, gelijk hem belast was, daer op volghende, schiet eerst van achteren in 't schip van Avila, en voeghde sich vervolghens ook op sijne sijde. 't Gingh'er heevigh op een veghten, en de dikke neevelen van rook en damp alles allenthalven beswerkende, vertoonden in den naemiddagh niet anders dan de gedaente van een nachtgeveght. Voorts wierdt onder d'andere scheepen de slaggh vervolghet nae 't geval sich op deedt, niet nae te vooren gegeven orde. Want als den Zeeuwschen hopman Alteras draelde den Onder-Ammirael, hem toegeleght, aen te tasten, sijn drie andere op hem aengevallen, waer by strax daer aen nogh een vierde quam. Dies den Onder-Ammirael door geduerigh schieten in luchte vlam geraekt en het gevaer nu selfs tot de bespringhers oovergevloghen sijnde, weeken de Hollanders van hem af, en bluschten de vlam, die door den selfden brandt in hunne seylen was geslaeghen. Dogh de Spanjaerts, ontstelt door bystere schrik, lieten de sorghe voor hun schip vaeren, en sijn, wanneer het nu tot aen 't waeter toe was afgebrandt, in see gespronghen, alwaer se swemmende door 's vyandts schieten op hen getroffen, d'eene doot met d'andere verwisselden.

Den

ZEE SLAGH VOOR
in den jaere MI

BAY VAN GJBRALT

1. D'Admirael Heemskerk . 2. Viceadmirael. Alteras . 3. Kapitein Lambert . 4. Kapitein Simon Pieterß van Edam. 5. Krite

GIBRALTER
1704

Abriaen Roofs, 6. Kapitein Maddler, 7. De Spaensche Admiral, 8. De Spaensche Vice-Admiral, 9. D'andere Spaensche schepen

Den Hollandtschen hopman Langhen Henrik, te heet in een ander galeoen te bespringhen, wordt door een koeghel weghgenoomen: maer dat selfde galeoen is ook door geweldigh schieten tot beneeden toe afgebrandt. Een ander wederom van de selfde groote van een gebarsten waeter schepende, is door de last gesonken. d'Andere Spaensche scheepen en ook eenighe Hollandtsche, niet darrende enteren en tot gevaer van handt gemeenschap naederen, voghten van verre door schutgevaer, by nae met gelijke schaede van weetersijden. Boovendien schooten die van Carteja uyt de stadt en 't kasteel. Dogh een schielijk geweldt heeft de Spanjaerts in een schrikkelijke ontsteltenis gebraght, wanneer een hunner aensienslijxte scheepen door sijn eyghen buskruyt was gespronghen, onseker of 'er de vyandt of sy selve 't vuer hadden ingeset. Nae dat die slagh de geheele baey met een afgrijpselijken donder hadt vervult, hebben de brandende stukken en splinters van dat gespronghe schip de naeste scheepen, en deese weder andere daer aen in 't selfde verderf gesleept. d'Oovergebleevene, al eer hen dit onheyl van gelijken ooverquam, de touwen afkappende, loopen teeghen 't strandt aen. Alleen het Ammiraelschip verwijlde d'uytkoomst van 't geveght en de seeghe der Hollanders, veghtende kloekmoedigh teeghen twee scheepen, tot dat 'er een derde toefchoot. Maer toen de vlagh afgehaelt sijnde, besweeken de gemoederen gelijkerhandt, en d'ooverwinnaers nu volkoomen meester en oovergeloopen sijnde, gingh 't er veel eer op een moorden, dan op een veghten. Geheele hoopen Spanjaerts gelijk se t'seffens in see gespronghen waeren, op hoop van het t'ontswemmen, wierden doorschooten of doorsteeken: en naer geene oorden van de baey kon yemandt 't ooggh wenden, daer hem niet een droevigh aenschouwen van dooden of stervenden voorquam. Niet langh nae Heemskerck, was in 't leeven gebleeven Avila, een oudt en ervaren seehoof, als die voor deesen in de slagh van de Levant in 't geselschap van Don Johan van Oostenrijk geweest was. Onder sijne papieren vondt men strenghe beveelen van Koningh Philips, niet alleen teeghen de Hollanders, maer ook teeghen alle, die de Hollanders eenighen dienst of hulpe gedaen hadden. De Françoisen, welker scheepen de Spanjaert aengetast en met de vlught verlaeten hadt, vonden veylighe berghplaets by d'ooverwinnaers. Ook wierden behouden de gevanghene, die verhaelden, dat, door een seldtsaem geluk, een soldaet, gesonden van een Spaensche hopman, om hen 't leeven te beneemen, door een koeghel was weghgenoomen, een tweede strax daer aen koomende om den selfden last uyt te voeren, door gelijke doot omgekoomen, en eyndelijk hunne keeten door 't treffen van een koeghel waeren losgespronghen. De nacht nae 't geveght in rust oovergebraght sijnde, is de volghende morghen gebleeken, dat den Spaenschen Ammirael, dien de Hollanders, vernoeght met hem genoomen te hebben, versuymt hadden te bewaeren, nogh geheel op 't waeter dreef, met weynigh volk daer op, die, geduerende de hitte der seegheveghteren, sich in schuyelhoeken versteekende, daer uyt te voorschijn waeren gekoomen: maer deese in de stadt gevlught sijnde, steeken die van Gibraltar den brandt in 't schip, om het niet ten prooye der vyanden te laeten. Twee geheele daeghen langh is de Hollandtsche vloot op de plaets van 't geveght gebleeven, meer glory en luyfter van die seeghe genietende, dan voordeel. Allerweeghen langhs de kust sagh men gewaepende gints en herwaerts loopen, de stedelinghen in teegendeel sak en pak opkraemen, om te vlughten. Al wat'er was sagh de schrik ten oogghen uyt; en gelijke tijdinghen quaemen van Kadix. Treffelijke geleegenheit waere Heemskerck, hadt hy in 't leeven gebleeven,

1607. toen gebooren geweest, om sijne dapperheit in groote aenflaeghen te werk te stellen, die nu alle met hem vernieticht laeghen. Tituan, een stadt in Barbaryen, maer niet seer oudt, geleeghen aen de voet van den bergh Atlas, buyten de straet, op de middelandtsche see, staet onder gehoorsaemheit der Turken. Hier nae toe begeeven sich de Hollanders, soo om hunne scheepen te kalfateren, en op nieuw te voorsien met de noodighe behoeften, als ook tot herstellingh der sieken, die se festigh hadden, behalven omtrent hondert andere in de slaghe gebleeven. De Steêvooght, vyandt der Spanjaerden, ver welkoomde de ooverwinnaers met besondere teekenen van blijdschap, en vereeringhen van geschenken. Ook boodt hy hen aen onderstant te voet, soo se konden goetvinden Ceuta, een stadt op de selfde kust, maer een weynigh innewaerder, en in 't besit des Spanjaerts, aen te tasten. Dogh sy graegher om buyt te soeken, dan om te oorloghen, verdeelen 't onder elkander soo, dat het grootste gedeelte soude loopen langhs de kust van Portugael, andere vaeren nae de Vlaemsche eylanden, weederom andere nae de Kanaerische, en ook eenighe kruysen omtrent Kabo Verde. Twee lijftoght scheepen sijn nae Hollandt gesonden, om de gequetsten, en ook 't gebalsemt lijk van Heemskerck oover te brenghen. De tijdingh van de slaghe voor Gibraltar, geslaeghen den vierentwintighsten van Grasmaendt, was nogh in Hollandt niet gekoomen, onseker sijnde of die te post uyt Spanjen in Brabant was gebraght, toen Neyen, sijnde dat pas in den Haeghe, op den elfden van Bloeymaendt gehoor ter vergaedinghe verfoekt, en den Staeten ver-toont, *dat hy onlanghs, op hun begeeren, sonder daer toe eenighsints gelast te sijn, hadt beloofst, dat de Aertshartoghen souden besorghen, dat de Koningh van Spanjen hun verdragh met hen geslooten bekrachtighde.* Dat d'Aertshartoghen, daer se konden afweesen van 't gheen hy op eyghen gesagh hadt gedaen t'erkennen; alleen uyt vreedelievenheit, met het selfde te belooven, sijn woordt bevesticht en hem ontslaeghen hadden. Dat het nu ook billijk waere, dat, gelijk die Prinsen, handelende in alle trouwe, niets versuynden van 't gheen tot bevorderingh en vaststellingh van eendraght dienen konde, soo ook de Staeten van hunner sijde alle middelen, strydigh met dit oogmerk, uyt de wegh naemen, en hunne vloot, gesonden om Spanjen te beschaedighen, te rugh riepen. Daerenbooven versoght hy, dat in duydelijker woorden wierde verklaert, 't gheen waer in se onlanghs, raekende 't niet beleegheren van eenighe steeden of sterkten, nogh ook eenighe inleegeringhe met leeghers, of invallen in de landen te doen, wat duysterlijk ooverkoomen waeren. En dat, aengesien 'er tusschen dit en den eersten van Herfstmaendt veele saeken souden konnen voorvallen, welke uyt naeme der Aertshartoghen den Staeten dienden voorgehouden, hem vrygeleybrieven verleent wierden, om veyligh oover en weeder te reysen. Nu reets hadt de grootheit der sacke, die men onderhanden hadt, de harten van alle de weereldt doen opwacken. En de aensienelijxte, gesonden uyt yder landtschap om de vergaedingh by te woonen, quaemen nu te saemen: waerom de beraedtslaeginghen des te swaerder en te traegher vielen. Insonderheit was men in bedenken oover't te rugh roepen der vloote, loopende nu eenighe gerughten van den gelukkighen uytslagh des gevegts voor Gibraltar. Sommighe seyden, men behoorde sich al verder van 't geluk te dienen, terwijl 't begunstighde, en van geen vrede te hooren spreken, dan met de waepenen in de handt. Andere, dat men niet alleen met woorden, maer ook metter daedt behoorde te betoonen, dat hunne gemoederen niet vreemt waeren van een opreghte vrede, welke soose niet getroffen wierde, hen ook dan de seën

Neyen
hierentus-
schen in den
Haeghe de
vreedbe-
vorderende,
verfoekt dat
de vloot uyt
Spanjen
t'huysont-
booden wor-
de.

Waer oover
onder de
Vereenighde
Staeten be-
denken valt.

feën als vooren oopenstaen, en sy dan alle eendraghtelijk de waepenen weeder in de handt neemen souden, om sich niet alleen oover de eertijds geleedene ongelijken, maer ook oover een bespottelijke vreedehandelingh te wreken. En die verscheydenheit van gevoelens quam by nae hier op uyt, dat en die sich tot vrede geneeghen toonden, met den Spanjaert geruster te stellen, en die in teegendeel tot geenen vrede verstonden, terwijl se den vyandt in meerder vrees, en tot ernstigher gedachten om vrede te soeken brenghen, beyde in hunne raedtslaeghen vruchteloos uytvielen. Hierentusschen sijn 'er gesanten uyt Vrankrijk aengekoomen. 't Hooft deeses gesantschaps was Pierre Jeannin, eertijds een der voornaemste aenhanghers van 't huys van Lotteringen, geduerende de Ligue, maer met den Hartogh van Mayenne sijnen soen van den Koningh verkreeghen hebbende, is hy van dien tijdt af door uytsteekende proefftukken van getrouwheit, en door geene mindere bliken van voorsightigheit, gekoomen in 't bewint der grootste saeken, en voor een der eerste Raedtsheeren van Staet gehouden. Booven sijne ervaerenheit in 't handelen van bedrijven, en sijne kennisse van rechtsgeleertheit, hadt hy een vernuft doorkneedt in alle braeve konsten: en selfs was hy sijnnes gelaets en sijnner reedenen soo verre meester, dat, wanneer hy sijne gedachten allermeest verberghde, oopenhartighst scheen. In sijn geselschap waeren Buzanval, voor deesen 's Koninghs gewoonelijken gesant by de Staeten, en Elias de la Place, Heer van Rouilly, die geschikt was om Buzanval in die weerdigheit te volghen. De Koningh toonde sich seer misnoeght, dat men dus geheym, met weeten van weynighe, sonder sijn goedtduncken te hooren, hadt geleght de grondtflagh tot die handelingh, welke hy oordeelde, dat men, soo ten aensien sijnner moogenheit, als om sijne groote weldaeden, dien van Hollandt beweesen, sonder hem tot midde-laer te neemen, niet hadt behooren aen te vanghen. Invoeghe de gesanten, sijnde hen gehoor ter vergaedinghe gegeeven, voor af in 't breede van 's Koninghs diensten deese Republijk beweesen, gesproken hebbende, strax oovergaen tot klaghten, vaerende eerst heevigh uyt teeghen hen, die gepooght hadden den Koningh van 't trachten nae de heerschappy oover hen, verdacht te maeken. En daer op, dat sich dus verre met den vyandt in handelingh ingelaeten te hebben, buyten weeten van den Koningh, dat ook een daedt was, die eenighermaeten naer ondankbaerheit smaecte. Dat hy noghtans hoe rekkelijk hy in 't onderhouden van vriendtschap was ook nu toonde, door 't senden eener gesantschap ten dien eynde, om hen, of in den oorlogh volhardende, te betuyghen, dat hy hen met sijne hulpe soude byspringhen; of, soo hen behaeghde vrede te sluyten, door sijn gesagh eenen billijken voor 't teegenwoordighe, en eenen bestendighen in 't toekomende te besorghen. Uyt de vergaedingh der Algemeene Staeten sijn gemaghtighde gekooren, om in teegenwoordigheit der gesanten den staet hunner geldtmiddelen, en de reedenen hen tot vrede beweeghende, t'overweeghen. En op dat het gesagh des François by andere, welker vriendtschap die van Hollandt noodigh hadden, geen misnoeghen quaeme te baeren, is men te raede geworden ook de Koninghen van Groot Britannien en Deenemarken, voorts de Keurvorsten Palts en Brandenburgh te noodighen, om den Staet in die hacchelijkheid van saeken met hunnen goeden raedt by te staen. Oover het verfoek van Neyen langh getwist sijnde, heeft het dit gevoelen eyndelijk doorgedraeghen, dat men de vloot uyt Spanjen soude opontbieden, soo haest Philips het geslootene met de Aertshartoghen hadt bevestight; hierentusschen soude men geen nieuwe scheepen noch eenighen

Henrix gesanten aen hen.

Jeannin hooft des Gesantschaps.

Die, naer 't doen van klaghten uyt 's Koninghs naeme, sijne hulpe noghtans den Vereenighden Staeten aanbieden.

Die ook met andere Koninghen en Vorsten te raede gaen.

1607.

toevoer derwaerts senden. Dogh om de naebuerighe see, tot aen't cyn-
de van 't Kanael, den stilstant van waepenen van toen af aen soude plaets
grijpen, met dit bedingh nochtans, dat men uyt de haevenen van Vlaen-
dre geene andere dan visschers soude toelaeten uyt te loopen. En nae
't ontfanghen van de bekrachtigingh uyt Spanjen de schorslingh van wae-
penen gaen oover den geheelen Ocean langhs Vrankrijk en Spanjen tot
aen Kadix, en van Kadix door de geheele middelandtsche see. Maer
naeder sorghe heeft men ook gedraeghen in de rust te lande te bepaelen. En
d'Algemeene Staeten hebben hunne veyligheit beslooten binnen de be-
faemde stroomen de Eems, de Veght, den Yssel, den Rhijn, de Wael,
en beneeden Graeve met de Maese en haere groote seegaeten. Aen de
sijde der Aertshartoghen stelde men tot grensen de stroomen van minder
naeme, den Deemer en de Nethe in Brabandt, in Vlaendre de Leye en
de Mander. De plaetsen geleeghen buyten de geseyde paelen bleeven den
oorlogh onderworpen, uytgefondert alleen de steeden en sterkten: soo
nochtans dat geene grensen den soldaeten seive onder elkander te waeter
of te lande beschermen souden. Al eer Neyen vertrok is gebleeken, hoe
hy niet te vergeefs in Hollandt 't futselboek soght. Tot nogh toe was
hem niet vergunt in den Haeghe te blijven, doordien hy de Staeten
geen ydele reeden tot arghwaen hadt gegeven. Sijne herberghe hem tot
Delft aangeweesen sijnde, sloegh menorghvuldigh acht op sijn uyt-en-
in-gaen: en hy door sijn doen betoonde, dat men niet sonder grondt dus
te raede was geworden: gemerkt hy Kornelis Aertsens, Griffier der Staeten,
noodighde om met hem in geheym gesprek te koomen. Dees wel
voorsijnde wat dit inhadt, gaet nae Prins Maurits, die hem belaste, in-
gevallen hem eenigh aensienlijk geschenk wierdt aengeboden, dat te
neemen, om 's vyandts laeghen te ontdekken. Te saemen gekoomen
sijnde, hief de monnik aen hem met welsprekenheit te bedanken, dat
door sijn toedoen de vrede haer begin gekreeghen hadt. Want toen
Neyen eerst in Hollandt was gekoomen, hadt hy door middel van Crau-
wels, die Aertsens in bloede bestont, den eersten toegangh tot hem ge-
vonden. Vervolghens voeght hy daer by, dat hem niet onbekent was,
in hoe groot een gevaer sijn Aertsens door die daedt soude gesteecken heb-
ben, indien de saeke niet naer wensch van d'een en d'ander waere uytge-
vallen, ingesien eenen Staet door veelen beheerscht altoos vol nayver en
arghwaen is. Dat de Aertshartoghen, hier uyt bekennde, hoe sijn
gemoet geneeghen was tot de vrede der Nederlanden, hem beminden
en met dankbaerheit in achtighen hielden, en datse voorhebbende hem
t'eenighen daeghe grootere geschenken te doen, hem nu weder inruym-
den sijn huys, 't welk hy tot Brussel hadt gehad. Dat den Marquis
Spinola, behartighende den selven wensch en begeerten, hem, wen'er
vrede of bestant voor neeghen jaeren wierde getroffen, vijftighduysent
kroonen beloofde. Dat hy bereydt was vijftienduyzent der selver hem
te tellen waer en wanneer hy wilde, voortbrenghende daer by een schrif-
telijk bescheydt, geteekent met de eyghen handt van Spinola. Daer nae
vereerde Neyen uyt sijnen naem de huysvrouw van Aertsens een diamant
van geen geringhe weerde. Aertsens hem bedankende oover 't huys,
't welk hy oordeelde hem selds uyt kraght van 't verdragh der stad Brussel,
ten tijde der oovergaeve, toe te koomen, weygherde eenighen tijdt d'oove-
righe geschenken te aenveerden, als strekkende om sijne eere en sijnen
cedt in swaere opspraak te brenghen: dan ten laetsten nam hy enden dia-
mant en het handtschrift, en ondekt sijn weedervaeren aen den Prinsē,
en voorts op 's Prinsē aenraeden aen weynighe der Staeten. De Prins oor-
deelen-

*Neyen soekt
Aertsens
door schen-
kaedjen te
winnen.*

deelende, dat de saeke voor eenen tijdt behoorde verborghen gehouden te worden; weygherde de geschenken in sijn bewaeringh te neemen. Aertfens kortst daer aen noghmaels door naedere brieven van Neyen aengemaent, om de vijftienduysent te ontfanghen, en beducht, dat soo hachelijk een geheym ten slimsten moght koomen uyt te barsten, ontdekt den geheelen handel en 't beloop der saeke voor de Vergaedinghe. De Staeten vonden geraeden het papier neevens den diamant te stellen in bewaeringh van hunnen Algemeenen ontfangher Joris de Bie, een man van bekende trouwe. Aertfens echter heeft niet konnen ontgaen den haet van 't gemeen, 't welk 't gerught daer van geloopten ten arghsten opvattende, door lasterlijken uytleggh verswaerde, invoeghe dat hy noodtsaekelijk oordeelde die woedende naespraek schriftelijk te gemoet te koomen. Om-trent dees tijdt is tot Amsterdam aengekoomen het lighaem van Heemskerck, en ontfanghen met veele teekenen van toejuygingh en blijdschap; dogh met geene mindere droefheit, om dat, gelijk hy gehouden wierdt voor d'oorfaek dier seeghe, soo ook sijne doot den vaederlande voor een groot verlies strekte. En hy is d'eerste geweest, die met een lijkstaetsy en graft van eere, draeghende 't opschrift sijner seegedaeden, met groote tijtlen van onsterfelijken lof, op gemeene kosten van de Republijk vereert is. Aen den Koningh van Groot Britannien, die begeerde naeder van den staet der saeken in Hollandt onderricht te sijn, wierden gesonden Johan Berk, Raedt-Pensionaris der stadt Dordrecht, en Jakob van Maeldere, die ter Vergaedinghe der Staeten van Zeelandt 't voorlitten hadt. Voor den Koningh ter gehoor sijnde, doen se hem oopeningh van de maght en middelen der Republike en der selver lasten, en hoe veel de Prins en den Raedt van Staeten hadden geoordeelt, dat 'er aen de gemeene inkomsten gebrek, om den oorlogh met goede hoop te kunnen voeren. Sy wierden met beleeftheit ontfanghen, en Koningh Jakob beloofde, dat hy de saeke sijner bondtgenooten soude ter harten neemen. Dees bevroede genoegsaem, dat door de waepenen der Hollanderen sijne ruste, en insonderheit Yerlandt, beschermt wierden. Maer niet min saggh hy, hoe weynigh hy in staet was, om tot oorlogh te raeden, die nimmer voor deesen eenigh geldt, waer aen 't in deesen oorlogh meest haepde, geschooten hadt, en voor 't toekomende niet wist waer van daen te haelen. Eerlangh hier nae sijn in den Haeghe gesonden sijne Gefanten Richardt Spenser, uyt een huys van naeme in de Engelsche jaerboeken, en Rudolf Winwood, toen uyt Engelandt wederkeerende, anders sijnes Koninghs gewoonelijken gefant by de Staeten. Spinola hierentffchen, door brieven aen de Staeten geschreeven, maekt hen bekend, dat het verdragh der Aertshartoghen by den Koningh van Spanjen was bekrachtigt: en verfoekt brieven van vrygeley voor Luidewijk Verreyken, geheymsehrijver van Albertus, om het bescheidt van gestaedingh oover te brengen, en meer andere punten ter saeke dienende voor te draeghen. Met d'aenkoomst van deesen, sijn de konstenaeryen der Spanjaerden gebleeken. Want de woorden selve van 't verdragh waeren niet, gelijk men in een volkoomen verbondt gewoon is, in de bekrachtigingh ingelast, en met het Koninghlijk gefagh bevestigt: maer men braght alleen te voorschijn sleghte papieren, beschreeven in de Françoische taele, welke ook de Prinzen der Nederlanden waeren gewoon te gebruyken, die het geslootene op den vierentwinghten van Grasmaendt, en op den eersten van Soomermaendt inhielden, 't gheen de Koningh door sijn onderteekeningh, en dat foodaenighe, als hy aen sijne onderdaenen gemeenelijk teekende, dus verre bekrachtighe, dat hy den stillstant van waepenen beloofde

1607.

*Dees ontdek-
dekt de sae-
ke aen de
Staeten.*

*Berk en van
Maeldere
der Staeten
gesanten
aen Ko-
ningh Ja-
kob.*

*Spenser en
Winwood
koomen sij-
nent weeghe
by de Sta-
eten.*

*Met de
koomst van
Verreyken
worden de
Spaensche
konstena-
ryen ont-
dekt.*

1607. van weerde te houden; noemende Albertus en Isabella Prinzen en Heeren van Nederlandt, sonder hierentusschen in 't minste gewagh te maeken, van ook selve, gelijk men hadt begeert, de vryheit der Staeten te erkennen. En ook waeren in het eerste verdragh van Albertus uytgelacten de woorden, door welke de vryheit wierdt bevestigt. Verreyken noemde dit een onachtsaemheit des afschrijvers, 'tgheen men een bespottelijke uytvlucht oordeelde. Als hy nae Brussel hadt geschreeven, dat hem dit was teegengeworpen, hebben de Aertshartoghen niets, maer alleen Johan Richardot, Hooft des Geheymen Raedts, geantwoordt, *dat de woorden niet reght gevat wierden, aengesien Philips geen deele van 't verdragh verworpemde, moest geoordeelt worden alles-bekrachtigt te hebben. En dat schoon of de Aertshartoghen konden betuyghen, dat se alles 't gheen by hen beloofd was, hadden volbraght, echter, om des te meer hunne goedertierenheit en opreghte meeninghe te doen blijken, nae Spanjen senden souden, om 't gheen men daer in berispte te doen verbeteren: soo maer de Staeten immiddels niet uytstelden hunne vloot van de Spaensche kusten op t'ontbieden, ten eynde sy, die voorgaeven dat hen de vrede ernst was, hunne woorden door hunne daeden niet om verre stieten.* Dogh hier reesen wederom nieuwe geschillen en veel stribbelens onder de Vereenighde Staeten, sijnde veele ten hooghsten misnoeght, dat se oopentlijk door den Spanjaert wierden bespot, die, om sijne laeghen en konstenaeryen te bewimpelen, hen alleen met een smaek van vryheit hadt gestreelt: maer gelijk men sijne bedriegheryen nu klaerlijk hadt ontdekt, alleenlijk daer op uyt was, daer toe alle middelen aenwende, om hen t'ontwaepenen en in slaep te wieghen. En men hoorde dat de vyandt, soo in Spanjen als in Vlaendre een vloot uytruste, onseefker werwaerts die haere kraghten baeren soude. By deese voeghden sich de Françoische gesanten, toen ook nogh afkeerigher van de vrede, die rondt uyt seyden, dat se ondervonden hadden hoe de Spanjaert was geäert, naementlijk nimmer gediensstigh, ten sy hem den noodt perste. Dan 't was nu soo verre gekoomen, dat het hen naeuwlijx meer vry stont sich oover deese saeke te beraeden; naerdien se nu al te vooren op sich genoomen hadden, dat se nogh levensmiddelen, nogh onderstant nae de vloot souden senden, welke dienvolghende een onmiddelijke noodtsaekelijkheid, sterker dan alle wetten, om weder nae huys te keeren, was opgeleght. Derhalven is men hier toe gekoomen, dat Oldenbarnevelt, uyt naeme der Staeten, soude antwoorden, *dat de bescheyden uyt Spanjen oovergebraght met de beloften niet oover een quaemen. En de Staeten ooversulx de woorden anders ontworpen hadden, in de Latynsche en Françoische taele, welke de Koningh soude moeten naevolghen, binnen den tijdt van ses weeken, soo hy hoopte in verdere handelinghe te treden; waer by hy 't voorschrift ooverleeverde. En dat, naedemael de verachteling hier uyt was bygekoomen, de Staeten, nae 't ooverleeveren der naeder brieven van bekrachtigingh, den tijdt om sich te beraeden soo veel verlenghen moesten, als 'er van den teegenwoordighen tijdt tot den eersten van Herfstmaendt tusschen beyden was. Dat men echter den Aertshartoghen, in welker weêrwil sy saeghen, dat in dien deele de misslagh was begaen, ter eere, toestont de vloot op 't ontbieden, en dat alle prijzen van dien dagh af veroovert nae ses weeken, souden verklaert worden van quaede prijse te sijn. Dat se echter niet te min 's Koninghs brieven souden bewaeren, tot dat 'er beetere wierden oovergebraght, alleenlijk ten dien eynde, op dat 'er blijk bleewe, dat 'er een stilstant van waepenen was geslooten. Dan immiddels, seyde hy, konnen wy ons niet genoegh*

Veele onder de Vereenighde Staeten sijn ten hooghsten misnoeght, dat se van den Spanjaert bespot worden.

De bekrachtigingh uyt Spanjen oovergebraght mishaeght den Staeten.

verwonderen, waer toe, soo men in de handelingh ter goeder trouwe gaet, die schenkaedjen en vereeringhen strekken. Sie daer den diamant, sie daer de kettingh, sie daer de handt van Spinola (en hy braght 't een en 't ander te voorschijn.) Soo verre van daer is 't, dat men die geschenken in de geevers niet soude moeten verdacht houden, dat ook, diese uyt gemeene last ontfanghen hebben, onschuldigh met den laster en den haet van 't gemeen beswaert worden. Maekt uwe reekeninghe niet quaelijk, 't gaet hier niet als in rijken, daer twee of drie alles op hunnen duym draeyen, en alle andere maer een dienstbaere meenighte sijn. Wy regeeren en worden geregeert by beurten. En deese soo groote Vergaedinghe, deesen Raedt van Staeten, soo die u niet genoegh teeghen uwe vereeringhen gewaepent schijnen, sullen wy 't getal vermeerderen. Brengh weder aen haeren heer die geschenken, welke nogh voor de vrede te geeven noodigh is, en teeghen de vryheit aen te neemen de hooghste misdact waere. Verreyken dus op 't onvoorsienst verrast, wist niet wathier teeghen te segghen, dan alleen, dat wen 'er yets diergelijx was omgegacn, sulx gepleecht was buyten last der Aertshartoghen: en men sigh des niet soo seer hadt te verwonderen, soo de monniken, een volk gierigh is het yemandt, andere naer sigh selven schatten. Nu reets was den voorbepaelden tijdt van ses wecken verlopen, en de vloot uyt Spanjen opontbooden, toen Neyen en Verreyken, hebbende vrygeleybrieven verkreeghen, saemen in den Haeghe quaemen, en een andere bekraghtigingh uyt Spanjen voortbraghten. De woorden waeren gestelt by naer volghens 't ontwerp der Staeten. Dit onderscheit was 'er in, dat, ter plaetse daer Philips verklaerde bereydt te sijn, om met de Staeten als met vrye volken, op welke hy sigh geen recht ter weereldt toeschreef, te handelen, daer by voeghde, dat hy die verklaeringh deede, soo om de belofte der Aertshartoghen te volbrengghen, als om 't vesten eener vrede of van een langhduerigh bestant te vorderen, waer oover men soo haest niet eens soude sijn, of hy was gereet verder alles, wat men tot bevestigingh der selve konde vereyfschen, oovervloedigh te voltrekken. Dogh dat men in dit verdragh moeste handelen, soo oover andere verschillende punten tusschen beyde de partyen, als oover 't werk des Godtsdienfts. 't Welk indien het niet getroffen wierdt, indien gevalle sijn recht door deese verklaeringhe niet verargheren soude, maer alles ten weersijden in sijn geheel blijven als van te vooren. De naeukeurighste merkten aen, dat een saeke van soo groot een gewicht, niet ten minsten, om langher te konnen dueren, het pergament was weerdigh geoordeelt, maer alleen op papier gestelt, en dat vry flordigh: nogh ook onderteekent, als aen gelijken, met den naem van Philips, maer van Koningh, als hy aen sijne onderdaenen was gewoon. Neyen vanght eerst aen den haet, dien hy wel bevroede, met streelende woorden te versaghten, verhaelende, dat hy selfs, als wien de goede geneegenheit en der Aertshartoghen en der Staeten tot de vrede best bekend waere, sigh nae Spanjen hadt begeeven, en den Koningh onderricht in wat staet de saeken der partyen stonden, en hoe noodigh de rust was voor de Nederlanders. Dat aldaer de saeke was in den Raedt gesonden, op dat 't gheen men vervolghens hadt te doen des te bondigher, vaster, en bestendigher weesen soude: en niet alleen de Koningh, die een sterffelijk mensch was, maer 't rijk selfs, dat onsterffelijk was, sigh aen 't verdragh verplighen. Dat hy ter bester trouwe betuyghde, dat de Koningh was tot vrede geneeghen, en hy daer toe den reghten en eenvoudighen wegh gingh: dat hy dienthalven in 't geschrift sijne meeninghe klaer en naekt hadt uytgedrukt, en, waere hy gesint

1607.

Verwijt van
 Oldenbar-
 nevelt tee-
 ghen Ver-
 reyken.

Neyen en
 Verreyken
 ooverhan-
 dighen een
 andere be-
 kraghti-
 gingh.

Om welke
 den Staeten
 te doen aen-
 neemen sy
 alle kraght-
 ten inspan-
 nen.

sint

1607. *sint geweest te bedrieghen, sijnen sin soude verborghen hebben.* Verreyken hier op 't woort doende, nae dat hy breedt van de trouwe en oprecht-heit der Aertshartoghen gesproken hadt, *ontschuldighde Philips, dat de bekrachtigingh niet in 't Latijn, of in 't François, maer in 't Spaensch was opgesteld: dat hy gewoon was in die taele de Christen Prinsen, in die de vrye volken aen te spreken; en het niet billijk waere hem deese vry-heit te beneemen, dewijle hy den Staeten, spreekende in sulken taele als hen*

De verschey-
de driften
onder de
Vereenighde
Staeten loo-
pen hoe lan-
gher hoe
hoogher.

goetdacht, hadt geloof gegeeven. De driften der gener die verscheyden van gevoelen waeren begonden in de Vereenighde Landen hoe langher hoe hoogher te loopen, houdende de Prins de handelingh verdacht, de Zeeuwen ook, en eenighe steden in Hollandt, meerder winst by den oorlogh dan by de vrede hoopende. Weshalven saeken, die ook besaedighde gemoederen, en die eens gesint, mishaeghen souden, met des te meerder ongenoeghen wierden opgevat. Aengesien de verklarunghe hunner vryheit, met welke eenighe belooningh sy ingenoomen sijnde, het oor nae een gevaerlijk gesprek van vrede geleent hadden, hen vruchteloos gemaect wierdt, en dit nogh te weynigh schein, ten waere ook de partyfchap der Roomsgefinden, op hoop van 's vyandts weldaect, van de Republijk wierde afgescheurt. Neyen en Verreyken noghtans, sijnde hen aangeweefen, wat de Staeten in het Spaensch geschrift vereyschten, verklaerden oopentlijk, *dat se sich bedrooghen souden vinden, soo se een ander verwaghten: dat, indien 'er yets te duyster onderschuyldte, sulx in 't verdragh van vrede of bestant klaerder soude moeten nytgeleght worden.* Soo dapper was hen 't betrouwen aengegroeyt, feedert dat se hadden onderstaen, hoe een groot gedeelte der Vereenighde Landen een weersin in den oorlogh hadt: en den Spanjaert was niet bedenkelijk, of hy en wilde liever met elk in 't besonder, dan met allen te gelijk, handelen. De Staeten, nae beraedtlaegingh met den Prins en de Gefanten van Vrankrijk en Engelandt, koomen eyndelijk oover een in dit gevoelen, om den Gefanten der Aertshartoghen aen te segghen, *dat de brieven van bekrachtigingh uyt Spanjen oovergebracht met de beloften niet oover een quaemen. Dat ook selfs de laetste woorden scheenen nytgeleght te konnen worden in eenen sin, die, 't gheen te vooren was toegestaen, van ter sijden vernietighde.* Gemerkt sy, sijnde vrye volken, en oover welke nogh Philips nogh ook de Aertshartoghen, sich eenigh recht van heerschappye aenmaetighen, wel souden weeten selve de binnelandtsche rust hunner Landtschappen te besorghen, en niet gedooghen, dat eenighe andere van buyten sich in 't beleydt hunner saeken menghden. *Dat hen misschien hier door stoffe en ge-legenheit was gegeeven, om sich niet dieper in handelingh in te laeten. Dogh echter, dat se, ter liefde van de gehoopte vrede, het cordeel oover die*

't Ooverge-
braght ge-
schrift vol-
doet als
nogh hunne
verwagh-
tingh niet.

Symaecten
den Gesan-
ten bekent,
dat se den
geheelen
handel sul-
len brengen
in de Ver-
gaedingh
der besonde-
re Landt-
schappen.

brieven van bekrachtigingh en den geheelen handel souden stellen aen de vergaedinghe der besondere Landtschappen, betuyghende alvoorens, dat se niet het allerminste strijdigh teeghen hunne vryheit begeerden aen te nemen. Dat nae ses weeken tijds de Aertshartoghen hun goetduncken verneemen souden, om, ingevalle men geraeden vonde nae voorlaeghen van vrede te luysteren, binnen tien daeghen in den Haaghe te senden hunne gesanten, hoedaenighe sy beloofd hadden te sullen senden, akwaer ook dan de hunne sich souden laeten vinden: en voorwaer op dat betrouwen, dat nogh de Koningh, nogh de Aertshartoghen eenighe voorwaerden, raekende 't bestel der saeken binnen de Vereenighde Landtschappen, sullen voordraeghen. De reeden waerom de Staeten den Haaghe tot de handelplaets schikten was, om dat de Gefanten der Koninghen van daer te doen verhuysen ongevoeghlijk waere; en ten anderen, om dat hunne

ne moogenheit onder veelen verdeelt sijnde, alle saeken beeter ter plaetse hunnes verblijfs, dan ergens anders beraedtflaeght wierden. Als Neyen en Verreyken, op 't ontfanghen van dit antwoordt, in twijfel stonden, of se 's Koninghs brieven souden ooverleeveren in handen der Staeten, of met sigh te rugh neemen, de Staeten toonende sigh weynigh te laeten geleeghen sijn, welk van beyden geschiede, is Neyen om naeder last nae Brussel getrokken; van waer hy wederkeerende voor antwoordt braght, dat het geschrift onder hen soude blijven, mits geevende bekentenisse onder hunne handt van den ontfangh, en dat met het selfde oovergeleevert te hebben de Aertshartoghen hunne beloften hadden voldaan; ook eyn-delijk onder toefeggingh van het te sullen wederleeveren, soo de handel-lingh tot geen besluyt quaeme. Dan aengesien d'Algemeene Staeten deese voorwaerden verwierpen, heeft Neyen, nae dat hy andermael met de Aertshartoghen hadt geraedtleeght, strax, sonder eenigh voorbe-dingh de brieven oovergeleevert. Deesen handel in de vergaederin-ghen der besondere Landtschappen ter beraedtflaegingh gebraght sijnde, hebben niet weynighe bedenkelijk gevonden eenen bedrieghelijken vyandt in den boesem selve van de Republijk t'ontfanghen: want waer toe strek-te dit, hunnes bedunkens, anders, dan om de kraghten te verspieden, dan om de gemoederen t'ondertasten, en of hem geldt of waepenen erghens eenen wegh baenden? Ook vreesden se, dat eenighe onder hen, die de vrede begeerden, al te voorbaerigh voortslaende, allengskens tot onbil-lijke voorwaerden vervallen souden. Waerom de Afgesondene, weeder-om ter Algemeene vergaederingh verscheenen sijnde, sigh alle eerst en voor af onderlingh verbinden, om te begeeren, dat, soo men tot verdragh moght koomen, in het eerste punt de vryheit vastgesteld wierde, met woor-den die sulx oopentlijk betuyghden, en die men, nae voorgaende beraedt-flaegingh met de Gesanten der Koninghen, soude oordeelen voldoende te sijn. En dat se voorts, nogh in kerkelijke nogh in weereldtlijke saeken, souden aenneemen eenighe voorwaerden, die hunne vryheit moghten naedeeligh sijn. Dan ingevalle de vyandt op het teegendeel bleef staen, sy voor al de weerdit souden doen blijken, dat aen hem alleen het sluy-ten eener vrede haerperde, en vervolghens, nae 't vereenighen hunner krachten, en 't verfoeken van onderstant van de Vorsten die hen begun-stighden, dierwijse de waepenen te hervatten, dat se met reeden van de rechtveerdigheit hunner saeke een gewenschte uytkoomst konden verwagh-ten. Maurits en de Zeeuwen verder gaende, begeerden, dat men van toen af de woorden selve, dienende om de vryheit te verseecken, ont-wierp en opstelde, en aen Albertus sondt, op dat hy, wen hem die niet gevielen, de handelingh liet steeken. Anderen scheen dit gevoelen wat te hart, die goetvonden den vyandt te hooren. 't Nieuw jaer was nu voorhanden, en met het ingaen des selven, de tijdt, geslooten tot schors-singh der waepenen, op 't uytgaen; en d'Aertshartoghen versoghten niet den tijdt te verlenghen, afwachtende dat se selve wierden aengesoght. Weshalven de Staeten schrijven, dat se, steunende op de beloften der Aertshartoghen, in die gedachten, welke sy onlanghs aen Neyen en Ver-reyken hadden doen blijken, een byeenkoomst waghten. Hunne meenin-ghe waere seeven of aght uyt den hunnen ten beleyde deeser saeke te ver-kieser, soo hen goetdacht gelijk of minder getaldaer toe oover te senden, en wel soodaenighe, als se voorlangh op sigh genoomen hadden te sullen sen-den, met last, om, soo uyt naemé van hen Aertshartoghen, als van Ko-ningh Philips, den handel spoedigh ten eynde te brenghen. Ook konden se sigh beraeden of hen raedtsaem dacht de schorsingh van waepenen een

*Eenighe lee-
de der Alge-
meene Stae-
ten oordee-
len gevaer-
lijk's vy-
andts gesan-
ten in den
Haeghe tot
de hande-
lingh te ont-
fanghen.*

*Sy willen
met den vy-
andt niets
gedaen heb-
ben, dan
nae voor-
gaende
vaststellingh
der vryheit
in klaere
woorden.*

*Maurits en
de Zeeuwen
raeden sigh
van alle
handelingh
te onthou-
den, ten sy
de woorden
tot versee-
keringh der
vryheit al-
voorens
worden toe-
gestaen.*

1607. *maendt of anderhalf te verlenghen, sulx soudense sijn laeten gevallen, d'Algemeene Staeten bieden de Aertshartoghen langher schorsingh van waepenen aen.* *soo sy 't selfde van gelijken goetvonden.* Dat de Staeten sulke gefanten begeerden, als de Aertshartoghen hadden aengenoomen te senden, was te verstaen in dien sin, dat 'er Nederlanders gefonden wierden. Want d'eerste brieven der Aertshartoghen, waer in sy den Staeten tot vrede noodighden, behelsden sulx in naekte woorden. En niet weynigh was 'er dien van Hollandt aengeleeghen, dat de middelen des vreesdes beraemt wierden van hen met Heeren, gesprooten uyt den selfden landtaerdt, die en minder op bedrieghen afgereght, en met hen den selfden wensch, soo

En begeeren geene andere Gesanten als Nederlanders. niet voor de vryheit, immers teeghen uytheemsche dwinghelandy, hadden. Dan des te ernstigher dreeven de Aertshartoghen het teegendeel; en selfs van eersten af hadden se den geheelen handel voor de Nederlandtsche Staeten verborghen gehouden, tot dat het gerught hen en te gelijk 't gemeen ter ooren quam. En Neyen en Verreyken, onlanghs in den Haegh sijnde, hadden onder anderen in reedenwisselingh gevraeght, of de Staeten uytheemsche gefanten souden toelaeten, aengesien de handelingh niet

Waar van d'Aertshartoghen 'eene nemaal afkeerigh sijn. min den Spanjaert als den Aertshartoghe betrefte. Maer toen hadden se niets opgedaen. Dogh in dees tijdt beleyden eenighe regenten in Hollandt, die den vrede soghten, en of gissingh maekten, of heymelijk verstaen hadden, dat den Veldtheer Spinola selfs en een Spaensche Raedtsheer souden gefonden worden, van welke beyde sy wisten dat Spinola ook om besondere reedenen tot vrede neyghde, niet raedtsaem vindende, met hier van oopeningh voor de Vergaedingh te doen, de arghwaenende gemoederen te beroeren, de saeke daer heenen, dat de Staeten brieven aen Neyen en Verreyken affonden, om hen te versoeken beright van 't getal en de naemen der gefanten, ten eynde alles wat tot hunne geleybrieven moght dienen wierde besorghet. In deese brieven was gesteecken een kalfien, seker niet als of 'er een saek van eenigh gewicht

Die van Hollandt staen toe dat 'er yemandt buyten inboorlinghen op de handelingh worde afgesonden.

in bevat was, verwittighende, dat op hun verfoek, of men soude mooghen een of twee persoonen buyten inboorlinghen voor gefanten affenden, was goetgevonden den Aertshartoghen in dat punt te believen: en 'er de Staeten sijn niet aen stooten souden, dat 'er een Spanjaert, soo maer niet uyt de voornaemste krijgshoofden, op de handelingh quam. De woorden leeden eenen dubbelsinnighen uytleggh, soo dat die van Hollandt scheenen niet meer dan eenen vreemdelingh toe te laeten, en d'Aertshartoghen 't soo verstaen konden, dat 'er selfs geen twee geweert wierden, jaec ook niet den Veldtheer selfs, die geen Spanjaert was. Ook kon de benaemingh van inboorlinghen sijn uytstrekken tot Bourgonjons, paelende aen de Nederlanders, en staende onder een selfde heerschappy, om Richardot niet uyt te sluyten; die men genoeghsaem sagh, dat, als Hooft-raedtsman, en, om sijn wijs beleid en langhe ervaerenheit in dat hof, den voornaemsten bewintsman van Staet, in deese soo gewichtighe handelingh, niet soude t'huys gelaeten worden. Uyt Deenemarken sijn te rugh gekoomen Jakob Boelisz. van Amsterdam, Nikolaes Jakob Symonsz. van Hoorn, Jakob Magnus van Middelburgh, derwaerts gefonden om dien Koningh te begroeten, en sijnen raedt te versoeken. En niet langh daer nae koomen voor Gefanten van Deenemarken Jakob Ulefeldt, Rijxraedt, van doorluchten geboorte en beroemde wijsheit, neevens Jonas Charifius. Ook is weghens den Keurvorst van Brandenburg gekoomen Hieronymus van Diskou, en korts daer nae van den Keurvorst Palatijn Hippolytus à Collibus, man van vermaerde naeme door sijne uytgegevene boeken, en 't bekleeden van gefantschappen. Dogh Keyser Rudolf heeft gefonden eenen brief, met opschrift, aen de Staeten van Hollandt

Gefanten van Deenemarken en andere Vorsten aen de Verce-nighde Staeten.

's Keyfers brief aen hen.

en Zeelandt en der Landtschappen hunne bondtgenooten, waer in hy verhaelde den arbeydt en de sorghen by hem en sijnen vaeder aengewendt om hunne klaghtente hooren, en inhen eenen vrede te besorghen. Dogh dat men nu al om gerughten hoorde, hoe sy stonden om met Koningh Philips en Albertus in vreedehandelingh te treden, maer voor al begeerden hunne Republijk verklaert te hebben voor vrye Staeten en volken: dat hy sich verwonderde, waerom men hem van soo gewichtighe eene saeke geen kennis hadt gegeven, aengesten geheel Nederlandt leenroerigh en een gedeelte van 't Roomsche rijk was. Weshalven sy hadden toe te sien van sonder sijnen wille yets te beginnen, strijdigh teeghen de leenwetten. De Staeten vonden geraeden hier op te antwoorden: Dat sy nimmer hadden gedacht, dat of Albertus sijnen broeder, of Philips sijnen neeve, hunne raedt slaeghen en den voorgenoomen handel soudengeheelt hebben. Dat sy anders niet souden hebben naegelaeten hem dien te verwittighen; noch geleden, dat hy des onbewust bleewe. Dat sy als noch goede gedachtenis hadden van de klaghten, welke sy, onderdrukt door d'onrechtveerdighe dwinghelandy der Spanjaerden, aen den Keyser en op de Rijx vergaedinghen van Duytschlandt hadden gedaen, alear Matthias de beschermingh hunner saeke en de regeeringh aenveerde, en nae die selfde uyt de Nederlanden was vertrökken. Maer dat hen ook dit niet was vergeeten, dat hen van die kant nimmer eenighe hulpe was toegekoomen. Dat, 't is waer, eerlangh daer nae, ten ooverstaen van 's Rijx gesanten, binnen Keulen, oover eenen vrede was gehandelt. Dogh dat se, aengesien de vyandt deese selfde gelegenheit waernam, om den oorlogh des te heevigher voort te setten, sich genootsaekt hadden gevonden tot een quaele, die andersints ongeneesfelyk waere geweest, het uysterste geneesmiddel ter handt te neemen, en door een algemeen besluit van veele volken Philips de heerschappy, welke hy op beswoore wetten hadt aenveerd, om 't vertreden der selver wetten op meenigherley wijs, af te sweeren. Dat seedert dien tijdt aen hunne vryheit, door goet recht verkreeghen, met de waepenen verdaedicht, selfs Koninghen en Vorsten niet getwifelt hadden. Dat, hoe seer hen 't bloedplenghen en andere onheylen der oorloghe mishaeghden, sy meermaelen den Keyser, en den Landtschappen, die, afscheurt van het verbondt, onder de regeeringh van Albertus staen, betuyght hadden; t'elkens echter met byvoegingh, dat se geene uytkoomst te gemoet saeghen, ten waere de Republijk in haeren teegenwoordighen staet gelaeten wierde. En dat eyndelijk hier toe Albertus, hier toe Philips gekoomen waeren, van hen te erkennen voor vrye Landtschappen, waer op se sich geenerhande recht aenmaetighden; gelijk uyt beyder brieven, welker afschriften wierden oovergesonden, bliken konde. Dat se nu vertrouwden, en verwachtten, dat de Keyser en geheel Duytschlandt, volghens hunne oude geneegenheit t'henwaerts, soo godt vrughtigh eene handelinghe, strekkende tot weghneemingh van soo bloedigh eenen oorlogh, souden begunstighen. 't Leen aengaende niet een woordt, om dat en het te wederlegghen haetelijk, en het te belijden weynigh glory was. En niet min hadden Philips en Albertus, aen wien de Keyser in gelijke sin oover sijn recht geschreeven hadt, met alleen te antwoorden, dat se niets onderneemen souden waer door yemandts recht verargherde, dat geschil van reghte, met stilswijghen voorbygegaen. Gelderlandt voorwaer, al schoon die van den huys van Egmondt teenengeruymen tijdt in weêrwil der Keyseren onder sich gehouden hebben, is door d'oude Prinsen in trouwe en bescherminghe des rijx beheerscht geweest, die eerst Vooghden, daer nae Graeven, en vervolgghens Hartoghen genoemt wierden.

Antwoordt
der Staeten:

Bewijs dat
alleen Gel-
derlandt en
Utrecht sijn
een Leen
van 't Rijk.

1607. Dat ook de Biffchoppen van Utrecht, die van gelijken Ooveryffel geregeert hadden, en welken Karel de Vijfde in 't recht hunner weereldtlijke heerschappy gevolght is, den Keyseren eedt gedaen hebben, wasonweederspreekelijk. Dogh de Vriefen met die van Ooverlauwers, alleenlijk door 't opbrenghen van geringhe schattinghen en hulpe van waepenen, eerst de Franken, daer nae de Duytsche Keyseren erkennende, hebben buyten dat in alles hunne vryheit behouden, welke sy ook roemen hen van Karel de Groote vergunt te sijn; en dat se daer in door anderen meermaels, en laetst door Sigismond bevestight sijn, is buyten twijfel, gelijk ook, dat hunne regeeringhe, geduerende den tijdt van seevenhondert jaeren, uyt de Grooten en 't gemeen vermenght gebleeyen is: invoe-ghe dat se somwijlen een Ooverhoofd verkoosen, die, op den naem van Heer, de klem eener Vorstelijke regeeringh, of geduerende sijn leeven, of voor sekeren bepaelden tijdt in handen hadt. En wijders nogh, dat Keyser Maximiliaen naederhandt heeft getracht Landtvooghden uyt den huysen van Saxen oover hen te stellen, maer die selve, hoewel de Republiik door partyeschappen was van den anderen gescheurt, tot het volle besit niet hebben kunnen koomen, tot dat se ten laetsten afgeslooft door twisten, hun recht aen Karel den Vijfden, Prins van Needer-Duytschlandt, opdroeghen. Oover Hollandt, waer aen Zeelandt is gehecht geweest, gelooft men dat Karel de Kaele, Koningh van Vrankrijk, den eersten Vorst gestelt heeft, 't sy hy geweest hebbe uyt de stamme van Aquitanien, of de voornaemste onder de inlandtsche eedelen. Maer de bescheyden, daer uyt dit segghen is voortgekoomen, staen aen Diederijk toe een erfheerschappye en recht, sonder van eenighe leen-verbintenis gewagh te maeken: en dat alleenlijk oover de goederen, die aen de kerke van Egmondt hadden behoort, door een quaede gewoonte dier eeuwe, van de Vorsten uyt de Geestelijke goederen te verrijken. 't Rijk eerlangh hier nae gesplift sijnde in Vrankrijk en Duytschlandt, sijn de Duytschen om den Rhijn meester gebleeven. Maer men vindt nogh teegenwoordigh een handtvest van Ottho de derde, 't welk aen den Graef van Hollandt toestaet de goederen, die hy te leen hadt beseeten, erfelijk en van alle onderdaenigheit ontslaeghen, te behouden. Hier op sijn naederhandt gevolght oorloghen tusschen de Keyseren en de Graeven, gene manschap begeerende, deese weygherende. Echter sijn 'er Vorsten geweest, die, om de gunst der Duytschen t'henwaerts te winnen, sijn leenmannen des rijx genoemt hebben, maer vrye, en niet anders als erkentenis schuldigh sijnde; onder welke is geweest Willem, die naederhandt selfs Keyser gekoosen is. Op de selfde wijze hebben sijn gedraeghen die uyt den huysen van Beyeren, gemerkt sy uyt Keyseren gesprooten waeren: maer die uyt den huysen van Bourgonjen, en nae deese die van 't huys van Oostenrijk, hebben sijn alle manschap des rijx onttrokken, hunne vryheit van oudts ophaelende, of wel voortbrengende, dat Keyser Frederijk Philips van Bourgonjen alle recht des rijx hadt quijtgescholden. Maximiliaen van Oostenrijk, Frederijk soon, niet Vorst selve, maer 's Vorsten Vaeder en Vooght, en teeghen d'ingeseetenen, op uytheemsche moogenheit steunende, heeft Hollandt, en andere volken onder 't gebiedt van Bourgonjen, gehecht aen het lighaem van het rijx: maer de Staeten van de Landen hebben sijn heevigh daer teegengefelt, en dat is ook geweest onder de oorsaeken der toenmaels gereefene beroerten. Dogh Karel de Vijfde nae de kroon van 't Keyserrijk staende, en willende den François als vreemdelingh weeren, is van de Hooghduytschen selve teengeworpen, dat de Nederlanders niet meer tot het Duytsche rijck behoorden, als de Françoisen:

fen: dat se nogh in de gemeene lasten droeghen, nogh onder hunne wetten stonden, nogh hunne rechtbanken erkenden. Maer hy, om tot de weerdigheid, waer toehy met heeten yver gedreeven wierdt, te koomen, beloofde te weeghe te brenghen, dat de Nederlanders; op seekere voorwaarden, met het Duytsche Rijk vereenicht wierden; en heeft het ook korts daer aen uytgewerkt, soo verre, dat hy, nae alles wat voor 't recht van Duytschlandt, of voor de vryheit der Nederlanden, konde worden bygebraght, behoort te hebben; verklaerde Gelderlandt en Utrecht alleenlijk leenen des rijx te sijn: en wilde niet te min; dat in 't toekoomende ook Hollandt en d'andere Nederlandtsche Provintien gesaementlijk een gedeelte van 't Duytsche rijk souden maeken, niet om desselfs rechtbanken en wetten onderworpen te sijn, maer om de lasten des rijx te helpen draeghen, en soo veel op te brenghen als twee Keurvorsten; en sy daerenteeghen souden staen onder de beschermingh van Duytschlandt, en recht van stemmen hebben in de Rijxvergaedinghen, blijvende voor 't ooverighe by hunne vryheit. Uyt kraght van dit verbondt hebben die van Hollandt, onder de heerschappy van Philips, aengehouden om onderstant van Duytschlandt, teeghen de dwinghelandy der Spanjaerden; en op de vreedehandelingh tot Breedaa van Oranje gefeght sijnde, dat Hollandt en Zeelandt onder 't Duytsche rijk behoorden, om de gunst dier volken te winnen; is sulx door de Spaensche gefanten heftigh teegengesproken. Dogh, dewijl van die kant geene hulpe quam, gedwonghen sijnde sigh selven te beschermen, hebben se sigh ook seedert dien tijdt, van alle lasten en onderhoorigheit van 't rijk ontslaeghen. En niet nieuw is 't, dat verbonden dierwijse worden afgebrooken; naerdien by naer geheel Europa sigh der Keyseren van Konstantinopolen, die het teeghen de woestelinghen niet beschermde; heeft ontrokken: en de vryheit der steeden in Italien teeghen de Keyseren op het selfde recht steunt. Maer 't is buyten ons oogmerk deese stoffe verder te vervolghen, wien de orde van mijn voorgenoomen werk al langh te rugh roept. Nae dat dan het verdragh tot schorsingh van waepenen den oorlogh binnen seekere paelen hadt beslooten, hebben de soldaeten niet versuymt 't geheele jaer, daer 't hen geoorlooft was, den laetsten tijdt van oorloghen dicht waer te neemen. Albertus hadt een kleyn getal ruyters, belaeden met soldy, gelast nae Linghen te trekken. Deese wierden by geval op wegh, in 't landt van Bentheim, oovervallen door een sterker getal Hollandtsche ruyteren: en als se de vlucht binnen de stadt Steinfurt hadden genoomen, waeren eenighe die hen naerenden daer meede binnen geraect, houdende de ingeseetenen, met 't sluyten der poorten, d'andere buyten. Binnen de poorten raekten handtgemeen die op 't geldt vlamden, en die 't foghten te behouden. Die buyten waeren dreyghden, soo men hen niet soo wel als hunne vyanden de poorten oopende, met geweldt daer binnen te breeken. Waer nae beyde de partyen yder aen de naeste steeden hunner bondtgenooten om hulp sonden. En soo geringhe schermutselingh stont geschaepen op een groot geveght uyt te koomen. Maer de burghery der steede, bekommert dat se eenen toeval der seeghe souden worden, hebben, door tusschenspreken, beyde de partyen bewooghen, dat, veel liever dan sigh alleen op hoop van 't goudt in d'onseekere uyt-koomst van een bloedigh geveght te steeken, de Hollandtsche ruytery ontfanghen soude drienduyzent Albertinen, en den buyt verlaeten. Sidlenisky, steevooght van Graeve, sorgheloofer dan hy wel behoorde de Maese afvaerende, wierdt van den Spanjaert gevanghen: en Warnar du Bois, hooft van de krijghsraedt, in den Tielerwaerdt op een waeghen rijden-

De Hollanders oovervallen Albertus ruyters, belaeden met soldy.

1607. de, en hardnekkigh weygherende sikh den vyandt, die hem rondtom beset hadt, gevanghen te geeven, dootgeschooten. Beyde de strijdende partyen hebben op 't betrouwen van 't verdragh een gedeelte hunner uyt-heemsche krijgsmaght afgedankt: de Staeten uyt voorzichtigheit, de Aertshartoghen ook door noodtdwangh. Want 't liet sikh aensien tot muysteren, die van alle kanten stonden uyt te barsten; ten waere sy de op nieu te doene kosten met voor eenighen tijdt te rusten hadden voorgekoomen. En selfs hebben se dierwijse dit onheyl niet ontgaen konnen, meenichte van soldaeten roovende en stroopende ten platten lande, tot swaere schaede der huysluyden: en die men Diest hadt ingeruymt, dreyghden, soo men langher uytstelde hen te betaelen; met het inneemen van andere hun getal te sullen versterken. Niet langh hier nae is 'er eenigh geldt uyt Spanjen gekoomen; waer by de Landtschappen in Nederlandt ook yets opbraghten. Hier uyt hebben die te Diest betaelingh en kunnen soen gekreeghen, wordende by vendelen verdeelt in verscheyde steden. 't Geweldt der saemenspannelinghen dus gebrooken sijnde, legghen d'Aertshartoghen den tijdt. hunner ruste met den vyandt te kost aen 't verseecken der krijghestught, door exempelen van strengheit; sijnde Didacus Ibarra, smeedder van d'itsdaenighe vonden, uyt Spanjen gevonden, om den staet der geldmiddelen en der krijgsmaght t'oversien. Sy verhaelen derhalven by plakkaet de baldaedigheeden en schelmstukken der muytelinghen tot Diest; de schaeden door hen aen 't gemeen gedaen, welke men hen wel hadt quijtgescholden, maer dat se daerom niet teeghen hunnen dank krijgsvolk moesten in dienst houden. Waerom sy alle meeplichtighe dier muysterie belaften binnen vierentwintigh ueren te ver trekken, nogh oyt in 't toekomende weder voet te setten op de landen der Aertshartoghen, of des Konings van Spanje. Den blijvenden of wederkeerenden soude men aen 't leeven straffen, en rijkelijk beloonen die 't uytvoerde. Luyden van verresienendtoordeel meenden, dat het op een selfde tijdt niet wel getroffen was, veel van sijne trouwe te roemen by den arghwaenenden Hollander, en, door soo arghlistigh eenen uytleggh, de beloften gedaen aen den soldaet, hoe hy 't ook verdient moght hebben, te bespotten. 't Waer niet gevoeghlijk den naerkoomelinghen t'onthouden een seldtsaem en wonder voorbeeldt van den rijkdom der Hollanderen, en hunnes aerts, sikh niet ontsiende selfs teeghen de natuer te worstelen. Want eenighe besondere luyden hebben ondernoomen 't Beemstermeyr, geleeghen aen Purmerende, groot seeven ueren in 't ronde, en ses voeten diep onder waeter staende, door windt-moolens droogh te maelen, en teeghen 't geweldt des waeters van buyten te bedijken, en het uytgevoert. Ook is waer, dat eertijds de meeste eylanden in Hollandt, laegh van grondt sijnde, niet anders dan door ooverfwaeren arbeit en gestaedighe nyverheit, uyt het waeter hebben kunnen opgehaelt worden. En den Ocean heeft niet opgehouden sikh meermaelen te wreken door inbreuken, die voor deesen landen en steden ooverrompelt, en den loop der stroomen selve verandert hebben: invoghe in geene andere gewesten soogroote verwisselinghen van waeteren en landt gevallen sijn. Wybrandt van Warwijk is uyt Indien t'huys gekoomen met twee scheepen, welke hy op 't Swaenen eylandt, door de Hollanders hernoemt het eylandt Mauritius, hadt vertimmert, hebbende op een woest en onbewoont landt opgereght smissen om yserwerken te smeeden. Dertien andere scheepen sijn weder derwaerts gesonden, onder Pieter Verhoeve als Ammirael, die onlanghs in 't geselschap van Heemskerck, en voor een goet deel oorfaek der seeghe voor Gibraltar was geweest. In Oostvrieslandt schein Graef

Enno,

Albertus en d'Algemeene Staeten danken een gedeelte hunner uyt-heemsche krijgsmaght af.

Den muytelinghen tot Diest wordt, op den raedt van Ibarra, teeghen gegeeven woordt, belast de landen der Aertshartoghen te ruymen.

Eenighe besondere luyden in Hollandt bedijken 't Beemstermeyr.

Warwijk wederkoomt met twee scheepen uyt Indien. Verhoeven met dertien andere derwaerts gesonden.

Enno, nae dat Spinola Linghen hadt ingenoomen, voor de maght der Vereenighde Staeten minder ontfagh te toonen. En maer onlanghs geleeden hadt hy hunne afgefondene vry fier geantwoordt. Die van Embden hebben den tijdt waergenoomen, hem oover veele dinghen te gelijk beschuldighende: dat hy, door flimme en bedekte weeghen, verhinderde het ooverbrengghen der penninghen tot betaelingh der stadts befettelinghen, en van andere tot onderhoudt der lasten aen de ontfanghers der stadts middelen; dat hy, sonder voorgaende bewillingh der sfenden, alleen schattinghen opstelde; dat hy, sonder sigh des te kreunen, de Spaensche soldaeten liet straffeloos door 't platte landt straeven en plunderen. Maer de swaerste beschuldighingh van allen was, dat hy de schippers, uytgevaeren nae Spanjen, niet eenerley vrygeleybrieven hadt meedegegeeven, maer nae dat hy yder kende sijne sijde of den vaederlande toegedaen: waer uyt sy beweerden, dat de gevanghene en leelijk mishandelde in Spanjen, niet weynigh in getaele sijnde, door 's Vorsten heymelijk verstant, verraeden waeren. d'Algemeene Staeten, als se verstaen hadden, dat Christoffel en Johan, Ennôs broeders, sigh op den boodem van Oost-Vrielandt onthielden, hebben eenigh krijgshvolk tot beschermingh der voorsteeden van Embden gesonden; en aen Enno, geene afgefondene, als voor heen, maer eenen trompetter, met een brief, waer in hem wierdt belast, binnen acht daeghen, te herstellen al 't gheen hy teeghen 't verdragh gedaen hadt, en voorts behoorlijke orde te stellen, dat de gevanghene in Spanjen ontslaeghen wierden: hem betuyghende, dat, soo hy in gebreeke bleef, sy ongerne, en t'sijnen leedtweesen, tot de waepenen souden gedwonghen worden. Hy heeft nae Engelandt gesonden, om 's Koninghs gunst te vryen, wien hy hoopte lightelijk goet te maeken de saeke eenes Vorsten, hoedaenigh die dan waere, teeghen sijne onderdaenen. Dogh hy ontschuldighde sigh ook door afgefondene by den Staeten: insonderheit raekende de swaerigheeden den feeluyden aengedaen, welke hen niet door eenighe verraedery van sijnen t'weeghen waeren oovergekoomen, maer dat, nae Embden Hollandtsche besettingh hadt ingenoomen, alle die van daer quaemen in Spanjen voor vyanden gehouden wierden. De Staeten d'een en d'andere tot vrede en eenigheit aengemaect hebbende, gaeven hen daer meede voor 't teegenwoordighe hun affcheit. Ook is den gesanten van Karel, nu Koningh van Sweeden, gehoor gegeeven, en hem toegestaen volk in de steeden van Hollandt te werven. Want hy sette den oorlogh heevigher voort; doorstraevende geheel Lijflandt, terwijl Sigismondt door nieuwe weerspannigheit binnen sijn rijk wierdt afgeslooft. Behalven deese, en de wederopborlende beroerten in Hongaryen, was het ooverighe Europa in ruste, of buyten oopenbaeren oorlogh. Den François hadt de Venetiaenen met den Paus bevreedight, op deese voorwaerden: *dat de nieuwe beveelen teeghen de Geestelijken niet souden ingevoert worden, de gevanghene om eenighe misdadt, oovergeleeverd aen den Paus.* Waer op de Paus den ban heeft ingetrokken, en die om deese geschillen waeren uytgeweeken, sijn wederom in de stadt gekoomen. Den Jesuiten alleen bleeven de Venetiaenen weygheren weër in te neemen. Getrouwe diensten hadt sijnen vaederlande met raedt en schriften beweesen Paulus Servita: op deesen sijn, nae de saeken nu waeren bygeleght, moordenaers opgemaect, die hem verscheyde wonden gegeeven, en by naer afgemaect hebbende, selve, met die hen gekoght hadden, op den Pauuselijken boodem gevlught sijn. Den Raedt heeft by plakkaet verklaert, dat Paulus stont onder bescherminghe van de Republijk, en een groote somme geldts belooft aen die de

1607.

*De Staeten
beslissen de
geschillen
gereesen
tusschen de
stadt Emb-
den en den
Graef.*

*Gesantschap
des Ko-
ninghs van
Sweeden
aen hen.*

*Kort ver-
hael der
sacken on-
dertusschen
in andere
gewesten
van Europa
voorgeval-
len.*

moor-

1607. moordenaers, en handtdaedighe aen dat schelmstuk, ooverleeverde of om 't leeven braght; en, om daer toe te meerder aen te lokken, het recht van twee ballinghen om andere misdaden, die se wilden, weeder in te roepen. Fuentes, Landtvooght van Milaen, was in geschil met de Graeubonders oover de grensen dier twee Staeten, 't welk hy hadt voorgenomen, nogh door bemiddelaers af te doen, nogh selfs door oopenbaeren oorlogh, maer door onvoorziene verraslingh, aenhoudende tendieneynde de troepen geduerende den onlust der Venetiaenen op de been gebraght. Dan het verraedt ontdekt, en de vloekverwanten gestraft sijnde, hielden de Graeubonders sikh op hunne hoede. Waer naer den François en de Venetiaenen, hen, die stonden om elkander met de waepenen aen te tasten, hebben vergeleeken. In Duytschlandt hadt den Hartogh van Beyeren de stadt Donauwaert, geleeghen aen den Donauw, en door den Keyser, om eenen oproer teeghen de Geestelijken en den Roomschen Godtsdienst, in den ban gedaen, ophaelende te gelijk het recht sijner voorouderen, door de waepenen onder sijn gebiedt gebraght. De Duytsche Protestanten beschuldighden nae d'uytkoomst al te laet, 't gheen se verwaerloost hadden voor te koomen; dewijl se, in plaets van yets stouters by de handt te neemen, den tijdt met verscheyde byeenkoomsten en klaghten aen den Keyser versleeten. De Koningh van Spanjen, terwijl hy geen vyandt op see te vreesen hadt, sijne vlooten uyt Amerika en Indien veyligh ingekreeghen, en boovendien schattinghen in Spanjen omgeslaeghen hebbende, was heel en al becsigh in sikh allenghskens van sijne swaere schulden t'ontlasten: en, stellende, gelijk voor deesen, 't geweldt van oppergefagh teeghen 't geloof van besandere, verminderde den hoofschen handelaeren den intrest, en verlenghde den dagh voor sikh selven. Eenen tweeden soon in Vrankrijk gebooren hadt dat rijk opgevoert tot hoop van een langhduerighe vrede. In Engelandt is den oploop der Landtluyden, teeghen de gierigheit der eedelen, by tijdts tot stilte gebraght: en door vergiffenis voor 't teegenwoordighe, door wetten voor 't toekomende de rust verseekert. Twee Graeven, Tiron en Tironel, den eersten seer wel bekend door sijne voorgaende weerspannigheit, uyt Yerlandt eerst in Vrankrijk, daer nae in Brabandt gevlught sijnde, naemen t'eenen dekmantel dier ballingschap hunnen yver voor den Roomschen Godtsdienst; 't welk Koningh Jakob sijnen perfoon te lasterlijk oordeelende, by verklaeringh bekend maekte, dat in deese eeuwe maer al te gebruykelijk was, allerhande schelmstukken met het momaensicht van Godtsdienst te bewimpelen. Want hoe kan den Godtsdienst seer ter harten gaen menschen, in der daet wildt, die van geen huwelijk weeten, die grooten roem op moorden draeghen, die de hooghste eer achten op roof te leeven? Dogh dat sy, die tot hunne weerdigheit verheeven waren, niet door hunne afkoomst of verdiensten, maer door sijne of Elisabeths weldaet, wierden gedreeven door de gruwelen hunnes ondankbaeren gemoets, door de wroegingh hunner trouwloose gewisse, om dat se, naer eenmael vergiffenis hunner misdaden verworven te hebben, tot de selfde stoutheit vervallende, en Yerlandt tot afval oprokkenende, een saemswearingh tot een algemeene moordt der Engelschen gesmeet hadden: en dat hier in hun gewoonlijk werk niet hadden versuymt de Geestelijken en Jesuiten, thans de voornaemste stookebranden tot diergelijke gruwelen: maer dat se, hebbende vergeefs naer onderstant van uytheemsche moogenheit omgesien, in hunne goddeloose aenslaeghen geene andere sekerheit dan de vlught gevonden hadden.

HUGO DE GROOTS

HISTORIEN

der

NEDERLANDTSCHE

S A E K E N.

S E V E N T I E N D E B O E K.

INHOUDT.

D'Algemeene Staeten maeken een nieuw verbondt met den François. Eysch der Hooghduytschen van de Staeten. Maurits rijdt 's vyandts gesanten in hun aenkoomente gemoet. Heeren gekousen om in 't besonder met hen te handelen. De Spanjaerts soeken 't verlenghen: sy begeeren bestant, de Hollanders vrede. Philips staet toe de vryheit der Vereenighde Landtschappen. Schriften uytgegeeven teeghen den eysch der Spanjaerden. De Vereenighde Staeten verstaen niet de vaert op Indien af te gaen: sy haesten om de handelingh ten eynde te brenghen. De Spanjaerts stellen hunne hoofpunten duysterlyk voor, de Staeten naektelyk. Betuygingh van Richardot. Neyen reyst nae Spanjen, om met den Koningh te raedtpleeghen. Nieuw verbondt der Vereenighde Staeten met d'Engelsche. Onbilliken eysch der Spanjaerden. De Brabanders, onder de vereenighingh, versoeken andermael vruchteloos 't recht om te stemmen. Geschillen oover 't weederleeveren der goederen. Onbenoeghen der Spaensche oover den eysch der Hollanders. Ieannin neyght tot bestant. De Prins traght te vergeefs t'ontgaen de konstenaeryen der gener die vrede willen. 't Gesantschap van Philips aen den François en den Engelschman is den Vereenighden Staeten verdacht. De Spanjaerts eyschende dat men afftae van Indien, en den Roomschgesinden in den oopenbaeren Godtsdienst herstelle, willen de Vereenighde Staeten de handelingh afbreeken. De Gesanten van Vrankrijk en Engelandt maenen hen aen tot bestant. Schriften teeghen 't bestant onder 't gemeen gestroyt. Reedenen waerom de Vereenighde Staeten tot bestant neyghen. Heevighe geschillen onder de selfde. Maurits schrijft aen de steeden in Hollandt en ontraedt hen 't bestant. Verschillenden uytleggh der brieven. Lipsius brief raekende 't bestant. Oldenbarnevelt antwoordt op 't verwijt der Spaensche aen de Staeten. Sy maeken de geheymen achtergelaeten van Richardot bekend aen 't gemeen. Reeden van Ieannin ter vergaedinghe van d'Algemeene Staeten voor 't bestant. De saek wort met heeten yver onder de Vereenighde Staeten gedreeven. Oldenbarnevelt beweeght alle de Vereenighde Landtschappen, uytgenoomen Zeelandt, tot bewillingh in 't bestant. Ieannin vaert keevigh uyt teeghen de Zeeuwen.

uyt naeme der Aertshartoghèn in Spanjen 't bestant vorderende, krijght groot behulp van den Hartogh van Lerma. Philips van Oranjen in Hollandt koomende, versoent het huys van Nassau met Emanuel van Portugael. Adolf van Nassau wordt geslaeghen. Geschillen tusschen Gomarus en Arminius oover ettelijke hoofstukken des Godtsdiensts: sy worden uyt last der Staeten in een gesprek gehoort. Den Heydelbergshen Catechismus en de Geloofsbelijdenis in de Vereenighde Landen aengenoomen geeven nieuwe stoffe tot geschillen. Mateliëfs weederkoomst uyt Indien in Hollandt met goede verrichtingh. De Oostindische maetschappy der Vereenighde Landen wordt selfs met 's vyandts geldt gestijft. Kort verhael der saeken elders voorgevallen.

1608.

De vinnighe koude verachttert d'aenkoomst van 's vyandts Gesanten.

Vyandts Gesanten hunne aenkoomst in Hollandt verwijlende, uyt oorsaeck van d'oovervinnighe koude deeses jaers, gedenkwaardigh onder de seldtsaeme voorbeelden, of wel om dat het een punt van Spaenschen hooghmoedt sy geweest, sich te laeten afwaghten: hebben de Staeten hierentusschen gehandelt met hunne vrienden, om t'ondertasten wat sy van hen in vrede of oorlogh hadden te hoopen. d'Uytneemende geneegenheit der Françoisen tot deese Republijk heeft voorwaer dat pas soo heerlijk uytgeblonken, dat onder geene andere lichtelijk yemandt is te vinden geweest, die hunne eedelmoevighe daedt naevolghde.

De Vereenighde Staeten maeken een nieuw verbondt met den François, die hen gunstigh is.

Want met hen is gemaekt een verbondt, waer in de Koningh sich verplichte te sullen arbeiden tot het treffen van een rechtmaetighe vrede: dat hy, nae 't sluyten der selve teeghen de schenders en oovertreeders van die, welke of in 't algemeen dien van Hollandt schaede en ooverlast hadden aengedaen, of het ongelijk gepleeght van besondere, daer oover aengesproken sijnde, door ooghlykingh de hunne gemaekt hadden, tot onderstant soude senden tienduyssent voetknechten. Indien de Koningh of de kroon van Vrankrijk vyandtlijk wierden aengetast, soudent de Staeten hebben te verschaffen of vijfduysent voetknechten, of scheepen ter gelijke kosten. Soo d'een den anderen verder onderstant deede, soude sulx op reekinghe gaen, en t'eynden oorlogh weederom goetd gedaen worden; geen van beyden hadt met den vyandt te handelen, buyten bewilligingh sijnes bondtgenoots. Den koophandel aengaende, daer in soudent de Hollanders in Vrankrijk, de Françoisen in Hollandt gelijk recht met d'ingesetenen genieten. Dogh d'Engelsche, verre van in diergelijk verbondt te treden, haelden voor eerst weeder op dat oudt geschil, belanghende den laekenhandel, welken eene maetschappy in Engelandt onder haer behieldt: daer nae begeerden se dat men voor al naeder met hen d'oude schuld der Staeten soude afrekenen. De Duytschen, eenen draelenden landtaerdt, by welke ook was gekoomen een Gesant des Landtgraeven van Hessen, gaeven voor, dat hunne Vorsten geen dingh meer wenschten, als een verbondt van onderlinghe hulpe te sluyten; maer dat se dien aengaende geen sekeren last ontfanghen hadden. Hierentusschen quaemen de punten, die sy den Staeten, wen de vrede wierdt getroffen, aenbevoelen, by naer hier op uyt: *Sorghe te draeghen, dat het huys van Nassau buyten schaede en achterdeel gehouden wierde: den Spanjaert te verplighen tot vergoedingh der ongelijken die Mendosa Duytschlandt hadt aengedaen: niet toe te laeten dat yemandt onder 't gebiedt der Staeten vryheit in 't oeffenen van den Roomschen Godtsdienst vergunt wierde: in 't afdanken der soldaeten die voorsieninghe aen te wenden, dat daer uyt*

Den laekenhandel belet diergelijk verbondt met Engelandt te sluyten.

Eysch der Hooghduytschen van de Staeten.

niet

niet eenighe *ſwaerigheit tot den naebuereu voortvloeyde: de beſtaſtinghen der goederen in 't gaen en koomen hier naer af te ſchaffen.* Eyndelijk ſijn in 't begin van Sprokkelmaendt 's vyandts gefanten, Spinola, den Spanjaert Mancidor, 's Koninghs geheymſchrijver in ſaeken van oorloghe, daer nae Richardot, Verreyken en Neyen, oover de bevrooſe waeteren, rijdende op ſleeden, in Hollandt, 't welk voorwaer thans bloot en niet, gelijk gemeenlijk, met de ſterkten haerer ſtroomen was beveylight, aengekoomen. Allerweeghen wierden ſe in 't doortrekken van de magiſtraeten der ſteeden beleefdelijk ontſanghen. Nogh maer weynigh buyten den Haegh reedt hen Prins Maurits te gemoet, vergeſelſchapt met een ongelooſelijke ſtoet van menſchen, welke de grootheid van dit voorval, uyt nieuwigierigheit om hen te ſien, hadt op de been gebraght, als een ſaek die niemandt 't jaer te vooren gedacht hadt, en een wonder, dat twee opperveltheeren, die maer onlanghs met vyandtlijke leeghers teeghen elkander in 't veldt geweest waeren, ſigh ongewaepent onderlingh omhelfden, en, in plaets van met geweldt van waepenen en oorloghs vonden, wederſijts alleen met beleeftheit en met heuſſe bejeegheninghen ſtreeden. Spinola in de koets van Maurits oovergegaen ſijnde, heeft yder, onder 't wiſſelen van reedenen, een groote vrught ſijner dapperheit genooten, door 't hooren van een waeraghtigh oordeel des eenen vyandts van den anderen. Maer nae dat elk huysveſtingh nae ſijne weerdigheit was aengeweeſen, en den Italiaenſchen Veldtheer ſijnen koſtelijken huysraedt, en ſijnen verderen prachtighen toefſtel tot prael hadt opgeſchikt, is verwonderens weerdigh, hoe groot een toeloop van menſchen daeghelijx uyt het uyerſte van Hollandt toevloeyde, om ſijn gevolg, ſijne taefel, en ſijnen perſoon te ſien. Veelen ſeeker hadt geene andere reeden derwaerts gedreeven, dan alleen om hunne nieuſgierigheit in 't ſien te voldoen: maer daer ſijn 'er ook geweest, die hunnen yver tot den Roomschn Godtsdienſt deden blijken, en breedt op gaeven. En hy gaf lichtelijk vryen toegangh aen alle die tot hem quaemen; jae ook was hy d'eerſte in veelen door een tolk aen te ſpreken, 't ſy hy dit een fraeyheit en welvoeghende geoordeelt hebbe, 't ſy hy ſelfs de gunſt der gemeente tot naedeel der Staeten hebbe darren verwaghten. 's Vyandts gefanten gehoor ter vergaedinghe verſoekende, is hen ſulx plegtigher dan nae gewoonte geeven; alwaer ſe, in teegenwoordigheit des Prinſen en des Raedts van Staete, nae gedaene begroetingh, oopeningh van hunnen laſt deden. Om met hen in 't beſonder te handelen ſijn gekooren, uyt den naeme van de geheele Vergaedingh der Algemeene Staeten, Willem van Naſſau en Walraef van Brederoode: by welke yder landtſchap haeren t'weeghen eenen gevoeght heeft: Gelderlandt, Kornelis van Ghent; Hollandt, Johan van Oldenbarnevelt; Zeelandt, Jakob van Maeldere; Utrecht, Nikolaes Berk; Vrieſlandt, Gellius Hillama; Ooveryſſel, Johan Sloet; Groeninghen, Abel Koenderts. d'Eerſte daeghen ſijn doorgebraght met de volmaghten van wederſijden t'ooversien en te weederſpreken. Koningh Philips in ſijne oopene brieven noemde de Aertshartoghen Oppervorſten van Nederlandt: en ſprekende van de Vryheit der Vereenighde Staeten, herhaelde hy noghmaels de voorwaerde, welke hy ook onlanghs hadt opgeſtelt, dat die eerſt ſoude van weerde ſijn, indien 'er eenen vrede opvolghde, waer in het ſtuk des Godtsdienſts en alle verdere oopenſtaende geſchillen ſouden worden afgedaen. De Aertshartoghen in hunne brieven verhaelden, dat de woorden, met welke Philips hun verdragh onlanghs geflooten hadt bekraghtight, waeren gelijkformigh met de begeerten der Staeten, hoewel de Staeten verſcheyde betuyginghen en klaghten in tegendeel

1608.

Aenkoomſt van 's vyandts gefanten.

Maurits rijdt hen te gemoet.

Sy doen ter Vergaedinghe oopeningh van hunnen laſt.

Gekoorene uyt het midden der Vergaedingh om met hen in 't beſonder te handelen.

1608. gedaen hadden. Boovendien, dewijl Philips den Aertshartoghen volmaghtighde om vrede te maeken door sijn selven, of door hen, welken hy dien handel hadt aenbevoelen, verklaerden de Aertshartoghen in hunne volmaght niet duydelyk genoegh, dat dit recht, hen van Philips gegeven, van hen op de gesanten wierde oovergedraeghen. Op welke teegewerpinghen de Spaensche, 't ooverighe beleefdelyk ontschuldighende, beloofden eerstdaeghs te besorghen, dat men in hunne brieven van volmaght volkoomen genoeghen soude vinden. Maer sy van hunne sijde braghten in, dat, 't gheen in diergelyke handelingh t'eenemaal een nieuwigheit was, de volmaght der Staeten den gemaghtighden oover de vredehandel aengeheymen last bondt. Hier op wierdt geantwoordt, dat sulx den handel niet soude hinderen, aengesien de Staeten selve daer teegenwoordigh sijnde, soo haest men oover yder punt was eens geworden, dat van stonden aen door hunne bewillingh souden bevestighen. Want van wederzijden was men ooverkoomen, dat niet alle punten die te veressenen stonden eenmaal te gelijk, maer 't een nae 't ander, souden voorgestelt worden: die van Hollandt voorwaer, om, hebbende van de swaerste een aenvangh gemaect, 's vyandts meeninghe t'ondertasten, of hy alleen hadt gefoght in handelingh te koomen, of in der daect vrede te maeken: dogh de Spanjaerts, om 't werk sloopende te houden, en 't gheen men hadt toegestaen soo vaek 't hen luste om verre te worpen. De Spanjaert hadt vrede of bestant aengebouden, en langh verborghen gehouden een geheym, 't welk te laet is uytgebarsten, dat hy geen vrede op billijke voorwaarden maeken konde, dogh bestant konde. De Staeten in teegendeel hebben van eersten aen verklaert, dat se een eynde van den oorlogh, niet een aedemscheppingh soghten: sijnde naementlijk buyten twijfel, dat de krachten van Spanjen nu t'eenemaal afgeslooft, sijn met den tijdt wederom souden herstellen, en hierentusschen in de naebuerighe rijken slijmmer veranderinghen konnen voorvallen; daer bygevoeght meer andere aenmerkinghen, die, als wy vervolghens sullen verhaelen; teeghen 't bestant sijn ooverwooghen. Derhalven heeft men begonnen van vrede te handelen: en is 't eerste punt geweest de verklaringhe van de vryheit der Vereenighde Nederlanden; oover welke saeke reedenen aengevanghen sijnde, seyde Richardot, wat ons belanght, indien 't u lust selds een Koninghrijk te sijn, gy mooght, wy willen ons daer niet teegenstellen: hy versoght echter, dat het verdragh gestelt wierde in sulke woorden, die 't minste naedeel deden aen de Koninghlijke weerdigheit. De Vereenighde Staeten begeerden, dat de Koningh en d'Aertshartoghen, soo voor hen als hunne naerkoomelinghen, van de hoogheit der seeven Landtschappen, en van Linghen en de Drente, en van al 't gheen wijders in der selver besit was, astant deden voor eeuwich, dervoghe dat se voortaan nogh de tijtelen, nogh de waepenen der selver souden gebruyken. Maer oover deesen hoon, gelijk se sulx noemden, deden de Spaensche swaere klaghten aen de Françoische en Engelsche gesanten. Dat het voorwaer een onverduwelijke smaet was, dat hen van die volken hardere voorwaarden wierden opgeleght, als Koninghen aen Koninghen voorschreeven. Dat de Koningh van Spanjen hadt het besit des Koninghrijx van Navarre, en noghtans den ouden besitteren de cere van dien tijtel niet was afgeperst. Dat de Koningh van Engelandt sijn schreef Koningh van Vrankrijk, en nogh den François dit, nogh den Spanjaert dat voorongelyk opnaemen, dewijl ook de Spanjaert selds van 't Koninghrijk van Jerusalem niet anders hadt, dan den blooten tijtel. Waer op als de Hollandtsche gemaghtighde antwoordden, dat Koninghrijken door hunne eyghene

Die van Hollandt willende van de swaerste punten af beginnen, soeken de Spanjaerts 't verlenghen.

Deese willen bestant, sy vrede.

majesteit beschermt wierden: dogh vrye volken nimmer sijn selven soogh-
vuldigh genoegh verseecken konden: behalven dat den huyse van Oosten-
rijk, in een reex van soo veele hooghe tijtlen, 't verlies van weynighe
woorden niet swaer behoorde te vallen, hebben de Spaensche de voor-
waerde ten laetsten aengenoomen, soo men elkander maer in het ooveri-
ghe verstaen konde. Deese handelbaerheit der Spanjaerden viel verresien-
de luyden vry verdacht, en niet sonder reeden giste men van toen af,
dat hy in schijn hadt toegestaen eenen eysch, die 't gemeen streelde, en
by al de weerdit aengenaem was, om dat 'er meer andere saeken oover-
schooten, die de klem en middelen der vryheit, alleen met woorden in-
gewillight, souden om verre worpen, of die den Vereenighden Staeten
niet eenen gemeen sijnde, hen in oneenighceden souden verwarren. Den
aengevanghen handel dus voortgaende, reesen oover die gewoone plegh-
tigheeden in verbonden, oover algemeene vergeetelheit der gepleeghe
vyandtschappen, oover 't weeren van beslaen en aenhaelen gheen of wey-
nigh swacrigheeden. Maer soo haest men was gekoomen aen de koop-
handel, verklaerden de Spaensche, dat de Hollanders sijn souden moe-
ten onthouden van de vaert op Indien, en andere verreeleghene togh-
ten; als voor den oorlogh ongewoon, en dat dit de voornaemste reeden
was waerom Philips de vrede begeerde; en de vryheit ook wel weerdit
was daer mede beloont te worden: boovendien daer 't sonder hunne
schaede geschiede, dewijl se in plaetse van dien den handel op Spanjen
veyligher en naeder souden krijghen: en, soo se die voor deesen hadden
behouden, sy selds nimmer nae Indien gedacht hebben. Sy deden daer
by, dat nogh den Françoisen by de pays van Vervins, nogh den Engel-
schen in 't verdragh van Londen was toegestaen die kusten te bevaeren,
welke de Kastiliaenen en Portugijsen, als eerste vindere der selver, eenen
seer langhen tijdt alleen gebruykt hadden. Dan dit wederleyden de ge-
fanten van Vrankrijk en Engelandt, bybrengende, dat 't gheen door
de wet der natuere geoorlooft, en by geen verbondt verbooden was, met
recht voor toegelaeten wierdt gerekent, en sy dat recht gebruykten. En
dewijl de handelingh aen dit punt, als 't heevighste betwist, bleef han-
ghen, gaeven eenighe, wien besonderlijk de winst uyt Indien of 't vaeder-
landt ter harten gingh, oover schriftelijke vertooghen, en daer in wijdt-
loopigh te kennen; *hoe onreedelijk de heerschappy der Spanjaerden was, en hoe groot een noodtdwangh dien van Hollandt perste sijn daer teeghen
te versetten, dewijl sy, bewoonende een dor en onvruchtbaer landt, of
beset met moerassen, op see hunne rijckdommen en glory en eenighste krach-
ten teeghen soo maghtigh eenen vyandt haelen moesten. En dat de nae-
buerighe kusten van den Ocean niet maghtigh waeren de groote meenighe
hunner ingeseetenenen te voeden: dat men met twintigh treffelijke scheepen
nae Guinea voer, met taghtigh op de Souteylanden, op d'andere kusten
van Amerika omtrent met twintigh andere, met veertigh alleen op In-
dien: enten minsten aghtduysent bootsgezellen op deese vaerten wierden
onderhouden, welke, door sulck eene handelingh de middelen om te konnen
leeven benoomen, of de noodtsaekelijckheit om elders te vertrekken soude
worden opgeleght; een saeke yder burgher in 't besonder onweerdigh, en
voorwaer vol schandelijke ondankbaerheit omtrent die, welke de Republij-
ke uytsteekende diensten hadden beweesen. Dat, sagh men op de nuttig-
heit, soo wel in 't besonder als in 't gemeen, bekend was, hoe geweldigh
de winsten der Oostindische maetschappy in korten waeren aengewassen,
en wat men in 't toekomende te hoopen hadt, uyt den voortgangh seedert
vijftien jaeren berwaerts kon worden afgenoomen. Dat 'er nogh oove-*

1608.

*De Spaen-
sche bewilli-
ghen in de
vryheit der
Vereenighde
Landen.*

*Gevoegh-
lykheit der
Spaenschen
verdacht,*

*Sy begeren
dat de Hol-
landers sijn
onthouden
van de vaert
op Indien en
andere ver-
reeleghene
landen.*

*Waer tee-
ghen schrif-
telijk ver-
tooghen
worden
oovergege-*

ven.

righ waeren Cambaja en de Malabaren en Ceylon en Narsinga en Choro-
 mandel en Queda, landen tot nogh toe onbekent, of ter naeuwer noodt
 aengedaen. En wat, soo men ook eenen ingangh kreegh in Sina, en quam
 op de sijde van Amerika gekeert nae den anderen Ocean, en de tot nogh
 toe verborghe landen onder het Zuyder toppunt waghtende tot haer den Hol-
 lander ontdekke? Soude men seker een vergelijkingh willen maeken tus-
 schen den Indiaenschen en den Spaenschen handel, hoewel wy deesen selfs
 tot nogh toe niet sijn quijt geworden, naerdien hy door de Françoisen en
 door d'Engelschen wierdt behouden: naementlijk men soude ons weeder-
 geeven, 't gheene ons altoos kon benoomen worden; en beneemen, 't gheen
 nimmer waere weederom te krijghen: want dat de maetschappy eenmael
 van den anderen gescheyden sijnde noyt herleeven soude. Dat de Indische
 schepen bequaem waeren tot den oorlogh, van welke eenighe t'allen tijde
 binnen 's landts sijnde, in onvoorsiene voorvallen, buyten kosten van den
 Staet, tot een vloot voor 't gemeene Landt dienen konden: en wat hadt
 men van de schepen op Spanjen te waghten, dan dat se den vyandt, als
 't hem luste, ten prooye souden worden? Dat hier de winst met den vy-
 andt gedeelt wierde, daer en de winst oovervloedigher was, en te gelijk
 de rijkdommen van Spanjen, te groot om de weereldt in rust te houden,
 wierden uytgeput. Dat, om te weeten wat men Philips behoorde te wey-
 gheren, men hadt te sien, wat hy allervuerighst begeerde, wat hy bekende
 d'oorzaak te sijn waerom hy vrede wenschte. Dat die beheerschers van
 dat eertijds arme rijk Indien en Amerika te danken hadden oover dien
 verheeven thronn hunner moogenheit, van welchen sy nu andere Koninghen
 versmaeden. Want dat hier ook de naebuerighe vorsten hun belangh von-
 den, wien de Hollanders, die see quijt sijnde, souden onnut worden. Dat,
 sagh men op de billijkheit, de vyandt hier toe alles inspande, om te kon-
 nen beschaedighen, als 't hem luste. De Hollanders alleen daer toe, om
 niet gedwonghen te worden schaede te lijden. Dat, wilde men geweldt
 of reeden ondersoeken, sy goddelijke en menschelijke wetten, die 't reght
 om te vaeren en te handelen, soo wel als 't vry gebruyk van lucht en aer-
 de, allen menschen eeven nae stelden. Hadt men voor den oorlogh niet
 op Indien gevaeren, 't echter niet by gebrek van reght was naegelaeten,
 en geen besit, hoe langh het weesen moght, teeghen 't gesagh van 't reght
 der volken dienen konde. Die de see slooten, die sich alleen de markt aen-
 maetighden, wat deden se anders, dan seeschuymers, en uytstuyvers,
 die door opkoop duerte in 't kooren brenghen? Dat, volghens 't goetdun-
 ken der ouden, de waepenen reghtveerdigh gevoert wierden teeghen hen,
 die yemandt buyten hunne haevenen slooten; met hoe veel te grooter ree-
 den teeghen hen, die yder een buyten die van andere hielden? Dat vree-
 de sonder handel geen vrede was, maer eengeduerighe vyandtschap, daer
 yemandt 't reght om sich te beschermen was benoomen. Dat wijders de
 trouwe der Hollanderen, tot op deesen dagh toe onbeswalkt gebleeven,
 door geen schandt vlek soo afgrijfselijk kon besoodelt worden, dan soo sy, de
 Indische volken en den Koninghen hunne bondtgenooten verraedende, hen
 de ongenaedighe wreetheit der Spanjaerden ten prooye voorwierpen. Dat
 wil de Spanjaert by sijn verdragh blijven, de saek van nu af aen was af-
 gedaen, aengesien hy de Hollanders voor vrye volken heeft verklaert, en
 geslooten is, dat yder in 't besit van 't gheen hy hadt soude blijven. Want
 dat hen, vry sijnde, niets behoorde te worden voorgeschreeven, en den
 handel onder 't gheen sy besitten moest gerèekent worden. Maer Philips
 acht het quansuys een groote saek, dat hy van de heerschappy is afgestaen:
 maer seker niet van die hy hadt; en sulx niet was een gift, maer een
 be-

bekentenis van de waerheit, sonder welke voor hem geene hoop tot vrede was. Dat hy vrede gaf en vrede ontvingh, en sijne saeken niet soo voorspoedigh liepen, dat hy die behoorde te verkoopen; soo hy 't niet geloofde, dat hy 't andermael bezoeken konde. Dat het bloedt nu veertigh jaeren langh vergooten vruchteloos was uytgestort, dat men te vergeefs de waepen voor de vryheit, en teegen dien tienden penningh van Alva, dien verjaegher van allen handel, hadt genoomen, soo men nu vrywilligh sich selven sulc een swaere slaeverny op den hals haelde, en men sich geduldigh liet opleggghen een ballinghschap wel buyten 't grootste gedeelte des weereldts van een vyandt, 't gheen men nimmer van een wettigh Vorst soude geleeden hebben. Sulc een tael voerden deese: weynighe in teegendeel seyden, dat het was eenen besonderen handel, die d'algemeene vrede niet behoorde teeghen te houden. Dat ten minsten sulx alleen 't belangh der Landtschappen aen see geleegghen raekte, daer de onbeylen der oorloghe allen in 't gemeen troffen. Dat eyndelyk, wanneer den Spaenschen handel, kort en veyligh sijnde, de seeluyden soude hebben aengelokt, die langhe seetoghten, die soo veel ongemak en siekten onderworpen waeren, wel van selfs vervallen souden. d'Algemeene Staeten, naer alles rijpelyk ooverwooghen te hebben, lieten sich beduncken, dat se rechtveerdighe reeden hadden om de vaert op Indien niet af te staen: dan eghter om geene middelen, die hen konden uyt den oorlogh helpen, onverfoght te laeten, bieden se, nae langh beknibbelens, den Spaenschen de keur aen, of se begeerden een volkoomme vrede te sluyten met de vrye seevaert, of, nae 't voorbeeldt van Frankrijk en Engelandt, al 't gheen aen geene sijde de soomerkeerkringh leght 't lot der waepen en de maght des sterksten onderworpen te laeten, of wel vrede hier, ginder bestant te maeken. Dogh sy konden niet verstaen dien handel toe te laeten, en seyden, dat vrede met oorlogh te menghen een wanschepsel geleck: dat belanghende bestant in Indien, daer op eerst waere te hoopen, soo se, nae verloop dier tijdt, van de vaert afstonden. Maer de Staeten, die een afkeer hadden van die voorwaerde, of se misschien door vrees den vyandt tot reedelijker punten konden brenghen, braghten wederom op't tapijt de onlanghs gesmoorde beraedtslaeghinghen op 't vaststellen eener Westindische maetschappy. De vyandt begreep dat het alleen dreyghementen waeren, en daer by is de saek gebleeven; terwijl die in Hollandt de vrede wenschten sorghden den verschillenden fierder te maeken. Buyten twijfel was dien toestant van saeken schaedlyk voor de Vereenighde Landtschappen, om dat men, hebbende alleen schorffingh van waepen, eeven onseker bleef of 'er vrede of oorlogh op volghen soude: waer door een groot deel van 't gemeen, dat by den oorlogh leefde, en dien 't niet seer gereet stont yets anders ter handt te trekken, met neeringhloofheyte en behoefte gequelt wierdt: weshalven ook de Staeten oordeelden dat hen geraeden was sich des te meer te spoeden, om ten eynde van de handelingh te koomen. Dies sy de Spaensche aenmaenen, de voornaemste punten, waer oover se gesint waeren te handelen, t'seffens voor te stellen: dat sy van gelijken doen souden. Deese braghten daer op in, dat het een ongewoone saek was, alvoorens de eerste sijn afgedaen, nieuwe by te brenghen. Ten laetsten staen sy 't toe, dogh soo, dat se alleenlyk eenighe punten van saeken in 't kort ingewikkelt met duystere woorden, en niet de saeken selve naekt en onderscheydelyk, voordroeghen. Want se seyden, dat men moest handelen van de grensen, van 't herstellen der goederen, van den buytelandschen handel, van de gelijkheit in de munt, en die vrydommen, welke d'Engelschen en anderen door

1608.

d'Algemeene Staeten willen de vaert op Indien niet afstaen.

De keur den Spaenschen aengeboden wordt verworpen.

De Staeten spoeden sich om de handelingh ten eynde te brenghen.

De Spaensche stellen hunne hoofstukken kortelyk voor met duystere woorden.

Ne-

1608. *Nederlandt sijn toegestaen, van den Godtsdienst, van de naebuerighe vorsten.* Gevraecht sijnde, of het punt van Godtsdienst, waer van se gewagh maecten, aengesien dat selfde ook in de brieven van Philips stont uytgedrukt, te verstaen was in dien sin, dat d'onderfaeten van d'een en d'ander, oover en weeder in 't gebiedt van den anderen reysfende, geenen ooverlast onder voorgeeven van Godtsdienst soude worden aengedaen; of dat hunne meeninghe waere dien van Hollandt wetten voor te schrijven, om volghens die onder hen de kerkelijke saeken te bestellen? gaeven se voor antwoordt, dat deese saek wel verdiende, dat se 't goedtduncken hunner Vorsten daer op hoorden, en dat, wanneer, d'andere saeken afgedaen sijnde, men daer toe was gekoomen, sy hunne meeninghe klaerder souden voorstellen. De Staeten hier teeghen hadden niet weynighe, en twijfelsinnighe, maer aghtentwintigh punten oovergeleevert, behelende in klare en naekte woorden alles dat men gewoon is op te stellen, om een vaste vrede te maeken, en de ongemakken der oorloghe wegh te neemen: ook hadden se niet vergeeten de belanghen van besondere, of die des huys van Nassau, als van Emanuel, wiens vaeder Anthony voor een korten tijdt het rijk van Portugael beheerscht hadt. Als men oover de hooftpunten die in geschil stonden in onderhandeligh was getreden, is terstont by 't geschil oover de vaert op Indien gekoomen een tweede, raekende den handel in Europa, dat ook geen geringhe swaerigheeden met sich braght: want de vaert op Antwerpen geoopent sijnde, vreesden die van Hollandt, en nogh meer de Zeeuwen, 't verval in hunnen handel, en Richardot is gekoomen by de gemaghtighde der Staeten, hen betuyghende met de traenen in d'oogen, dat se, met al te stijf op hunne begeerten te staen, sich soo gesiene vrede niet en lieten ontglippen. En niet duysterlijk gaf hy te kennen, dat op het stuk van den handel geen vast besluyt kon genoomen worden, ten sy men alvorens naeder 't goedtduncken des Koninghs van Spanjen hadt verstaen: biddende derhalven, dat de Staeten wilden indaghtigh sijn de middelen tot vrede soo t'ontwerpen, dat se konden aengenoomen worden van een Koningh, die nogh ooverwonnen, nogh gevanghen, maer tot vrede geneeghen was. De Lentemaendt nu ten grooten deele verlopen sijnde, was den voorgestelden tijdt tot de waepenschorsfingh haest ten eynde; waerom men elkander verstont, de Gras- en Bloey-maenden daer aen te knoopen. De Staeten hebben, raekende de vaert op Indien, aengebooden deese voorwaerden: *Dat hunne ingeseetenen soude vry staen, geduerende den tijdt van neeghen jaeren, te reekenen van 't sluyten der vrede, alle plaetsen in die gewesten te bevaeren, uytgenoomen alleen de plaetsen staende onder de heerschappy des Spanjaerts. Dat se deese niet souden mooghen aendoen, ten sy met bewilligingh der Opperhoofden, of dat hen de noodt parste. Onderwijlen souden alle vyantschappen tusschen hen en hunne bontgenooten ophouden. Dat soo yemandt hier teeghen deede, niet vry soude staen de gedaene schaede of 't ongelijk elders te vervolghen, als ter plaetse daer de schaede of 't ongelijk gedaen was, en daer de schuldighe aen die schaede of 't ongelijk sich onthielden: daerenbooven ook, dat men voor 't uytgaen van de neeghen jaeren soude traghten een sekerder verdragh te maeken.* Deese voorlaeghen verwierpen de Spaensche, en wilden volkoomenlijk, dat voor 't teegenwoordighe den Indischen handel bepaelt, en voor 't toekomende afgestaen wierde. Dogh de vryheit van den binnelandtschen handel, dien van Hollandt verdacht, pooghdense door deese voorwaerden te verseecken: *Eerstelyk, dat de lasten, opgesteld geduerende den oorlogh, souden worden afgeschafft, blijvende de van outs*

*De Staeten
de hunne
duydelyk.*

*Swaerigheit
oover den
handel in
Europa.*

*Betuygingh
van Richar-
dot.*

*d' Aengebo-
dene voor-
waerden der
Staeten
raekende de
vaert op
Indien*

*verworpen
van de
Spaensche.
Geschillen
oover den
binnelandt-
schen han-
del.*

geringhe tollen: ten anderen, dat het stapelreght, 't welk eenighe steeden sich aenmaetighen, als Dordrecht van de Rijsche-, Middelburgh van de Fransche-wijnen, teeghen d'ingeseetenen van andere landen of heerschappy geen plaets soude hebben. De Hollanders, wel siende waer deese voorslaeghen heen wilden, vertoonen daer teeghen, dat sy konden goetvinden geene swaerdere belastinghen te stellen op de waeren van buyten inkomende, als op hunne eyghene ingeseetenen: dogh dat de voorreghten der steeden souden blijven in dien staet, gelijk se waeren voor de Nederlandtsche beroerten. Maer ook oordeelden se reedelijk, dat hen verseekeringh wierde gedaen, voor de veyligheit der scheepen uyt hunne landen op Spanjen vaerende. Om oover deese strijdighe punten met den Koningh te handelen wordt Neyen nae Spanjen gefonden, met belofte van binnen veertigh daeghen weder hier te sijn: maer dat die belofte of bedrieghelijk of lightveerdigh is geweest heeft d'uytkoomst geleert. Echter is de tijdt niet t'eenemael vruchteloos doorgebracht: want voor eerst stellen de Staeten hunne reekeninghe van verschoote gelden met Engelandt effen, en maeken korts daer aen een verbondt, 't welk plaets soude grijpen, indien de vrede getroffen wierdt, by nae op de selfde voorwaerden als men met Vrankrijk was verdraeghen: behalven dat de hulpstroepen daer by belooft maer 't halve getal maekten. Waer op de afgefondene ter vergaedinghe booven 't getal yder weder nae hunne Landtschappen te rugh gekeert sijnde, maenen de gemaghtighde tot de vreedehandelingh 's vyandts gesanten aen, om hunne begeerten raekende de ooverighe punten af te doen. 't Gesprek gevallen sijnde op de grenscheydingh, ontsaeghen sich de Spaensche niet te voorderen, dat de Staeten souden inruymen Brabandt, Vlaendre en geheel Gelderlandt oover de Wael, en daer teeghen in wisselingh neemen Linghen, Oldenseel en Grol, een seer onbillijke gelijkstellingh. Als se soo verre geweeken waeren, dat se toestonden de bewaeringh der steeden voor een korten tijdt aen de Vereenighde Staeten te laeten, soo noghtans dat de hooghe heerschappy en 't reghtsgebiedt soude blijven aen de Aertshartoghen; seyden se dat se sich te mildt toonden in 't verdeelen van Nederlandt, laetende aen hunne naebuere dat gedeelte, 't welk de fortuyn der oorloghe 't sterkste hadt geoordeelt. 't Gerught deeser saeke sich verspreydende, oordeelden de Brabanders, geseeten onder 't gebiedt der Staeten, en niet vernoecht met te verkrijghen dat se aen den vyandt niet souden worden oovergeleevert, geleegenheit gevonden te hebben, om weder aen hun reght van stemmen ter algemeener vergaedinghe te koomen. Want nae dat de hoofsteden, en, de laetste der selver, Antwerpen, sich aen Parma hadden oovergegeeven, waeren d'ooverighe, als te geringh om op sich selven geregheert te worden, gebracht onder de heerschappy der seiven Landtschappen, en hadden van hen ontfanghen wetten, schattinghen en magistraeten, onaesien Berghen op den Zoom, dat altoos trouw aen de sijde der Staeten was gebleeven, dogh Breedaa en andere staende den oorlogh genoomen en hernoomen, hunne vryheit, uyt kragt van de Vereenigingh tot Utrecht, by herstellingh wederom eyschten. Maer de tijden stonden 'er toen niet naer, om 't getal der stemmen en de moeyte om de selve oover een te brenghen te vermeerderen. Weynigh was 'er tot noch toe met de vyandt gevoordert, en de Bloeymaendt nu by nae ten eynde, wanneer die de vrede geerne getroffen saeghen, niet dan beswaerlijk van d'andere verkrijghen, dat de schorffingh van waepenen tot het eynde deeses loopenden jaers verlenght wierde: met dit bedingh echter, dat mende handelingh niet langher dan Hoymaendt uyt vervolghen soude. Toen

1608.

Neyen reyft nae Spanjen, om oover deese met den Koningh te handelen.

Ondertuschen maeken de Staeten een verbondt met Engelandt.

De gemaghtighde der Vereenighde Staeten versoeken 's vyandts gesanten hunne voordere begeerten af te doen.

Onbillijken eysch der Spanjaerden.

De Brabanders, onder 't gebiedt der Staeten, versoeken vruchteloos hun reghe van stemmen ter Vergaedinghe.

1608. was men in handel oover 't herstellen der goederen, een punt, dat, de Nieuwe geschillen oover 't herstellen der goederen. voorighe nogh niet afgedaen sijnde, nieuwe stoffe tot geschillen schafte: om welke saeke Verreyken nae Brussel geryft, en in korten van daer weedergekeert sijnde, met de meeninghe der Aertshartoghen, verklaerde, *billyk te sijn, dat de belastinghen in den oorlogh opgesteld met de vrede wierden afgeschafft. Dat, soo veel de steeden in Brabandt en Vlaendre belanghde, sy hen daer meede begunstighen souden, mits het gebeele platte landt den Aertshartoghen gelaeten wierde. Dat, gelijk men den besonderen yder hunne goederen, soo ook den Vorsten de hunne, die de Voorouders beseten hadden, moeste weederom geeven, aengesien de vrucht der besittinghen en de majesteit der heerschappy twee onderscheyde saeken waeren: en d'Aertshartoghen, om dat se van deese afftant gedaen hadden, dienthalven noit hadden toegestaen ook die te verliefen.* Hier teeghen hebben de Staeten geantwoordt, *dat nogh de Opperheerschappy van de heergoederen, nogh de steeden van de dorpen en het platte landt konden ontbloomt worden, sonder en de heerschappy en de steeden te grondete helpen: en dat, soo se tot geen reedelyker voorslaeghen quaemen, veel beeter waere de handelingh af te breeken.* Sy daer op hielden aen, *dat soo de Staeten het weedergeeven der heergoederen affloeghen, seker geen verweloos voorgeeven ter weerdelt souden vinden, om te weygheren 't weeder inruymen der goederen, die den Vorsten als besondere vaederlyke goederen hadden toegekoomen.* Die sooloose onderscheydingh is van gelijken verworpen, naedemael in deese plaetsen de reekeninghen der heergoederen en der Vorstenergoederen nimmer waeren van eengescheyden geweest. En hoewel se draelden met sich te verklaeren, wat se onder den naem van besondere goederen begreepen, sagh men niet te min, dat steeden en geheele Landtschappen by den Vorsten gekoft, of hen op besonderen tijtel aengekoomen, onder die bewimpelingh verduyftert wierden. Dogh als de Hollanders voorfloeghen, dat het een groot deel der gerustheit sijn soude, indien de Spaensche besettinghen buyten de grensen der Nederlanden wierden weghgesonden, seyden de Spaensche, seer onreedelyk te sijn, dat sulx versoght wierde van hen, die hunne saeken met Fransche en Engelsche soldaeten handthaefden. Geen meer voldoeningh gaeven se op 't versoek van de steeden onder het Duytsche rijk behoorende, en van hen ingehouden, aen Duytschlandt weeder te geeven. Verreyken is andermael nae Brussel vertrokken: en als hy te rugh gekoomen was, *Ook koomen se niet oover een in andere mindere punten.* wierden reedenen gewisselt oover 't gebruyk der voorreghten, oover 't aankoomen der oorloghscheepen op de kusten, oover 't recht van versterken, oover 't verkiesen der magistraeten in die steeden, welke door de vrede besondere heeren souden krijghen, oover de verseeckeringhen tot onderhout des vreesdes, en van niet weeder oover ongelijken, sonder voorgaende verklarings, de waepenen op te neemen. Dan ook kon men oover deese punten niet genoeghsaem eens worden; en sehoon men elkan- der dien aengaende al verstaen hadt, se waeren geringh ten opsight der voorgaende, die nogh te vereffenen stonden. Dogh insonderheit hadt den Spaenschen grooten aenstoot gegeven 't versoek van dien van Hollandt, dat het verdragh door beloften niet alleen der Aertshartoghen, maer ook der Staeten en der steeden onder hunne gehoorzaamheit soude bevestight worden. Ondertaft op 't stuk van Godtsdienst, seyden se andermael, men moest afwaghten de koomst van Neyen, die, door den aerdt van dat hof, niet gewoon sich in groote saeken seer te haesten, langher dan men hadt gehoopt, in Spanjen wierdt opgehouden. Op dit voorgeeven is hen noghmaels toegestaen, dat den voorbepaelden tijdt tot de

de handelingh van den eersten van Oegstmaendt af tot halver Herfstmaendt soude verlengt worden. Middelerwijl was Ieannin nae Vrankrijk vertrokken, om den Koningh den staet der Republike in Hollandt, de gesteltenis der gemoederen, hunne middelen tot den oorlogh, en wat hoop 'er tot vrede was, t'onderrichten: vaststellende van toen by sich selven een bestant, om dat hy in oopenbaere en geheyme handelinghen hadt begreepen, dat 'er in de Vereenighde Landtschappen seer veele een afkeer van den oorlogh hadden, en de Spanjaert eeven ongeduldigh nae vrede was. Niet weynigh gewichts hadt hier toegebracht, dat de Staeten, soo den oorlogh duerde, van de Koninghen hunne bondtgenooten groot onderstant versoght hadden, betuyghende dat 'er geen soort van belastingh voor hen ooverigh was, en noghtans het inkoomen hunner middelen veel te swak, om t'onderhouden die troepen, welke Maurits voor deesen tot het voeren van den oorlogh noodtsackelijk hadt geoordeelt. Dit waeren konstenaeryen der gener die geerne vrede sacghen, welke de Prins, die nu de kosten der oorloghe veel kleynder mackte, te laet hadt getracht t'ontlegghen. Dat pas onthieldt sich in Vrankrijk Don Pedro de Toledo, wien Philips gesonden hadt, om Henrik te versocken, het verdragh met dien van Hollandt derwijse te beleyden, dat de Koninghlike weerdigheit den minsten afbrek geschiede. Ook wierdt de doghter van Philips sijnen soon ten huwelijke aengeboden: dogh Henrik, die voor deesen sich selven liever een doghter uyt den huysse van Medicis, dan dat van Oostenrijk, een huys vol vrouwen, ten huwelijk hadt genoomen, was tot die maeghschappy niet seer geneeghen. Dit gesantschap noghtans wierdt en by eenighe in Hollandt, en insonderheit by d'Engelsche verdaecht gehouden; en 'er liep een gerught, dat het recht op de Hollanders voor een bruydtschat was beloofd. Dogh de Spanjaert heeft den Koningh van Engelandt ter needer geset door gelijke eere van gesantschap aen hem afgeveerdicht, en bekleet van Ferdinandt Girono, man van uytsteekenden luyster onder de Spaensche krijgshoofden. Maer de gesanten van Deenemarken, die sich in den Haeghe onthielden, sijn nae huys vertrokken, verdrietigh oover 't sleepen van den handel, dan ook sich niet ontveynsende te segghen, dat se niet begeerden te sitten voor leedighe aenschouwers van een spel, welkers geheele rol in Vrankrijk wierdt gedicht. Niet weynigh bekommerden der Staeten forghen de tijdinghen, die eenpaerigh uyt Engelandt, Vrankrijk en Duytschlandt quaemen, dat de bewintslyden des Spanjaerts sich oopentlijk lieten hooren, dat Philips nimmer van meeninghe was geweest het recht sijner oppermogenheit te laeten vaeren; maer hy, om tot handelingh te koomen, den Hollanderen hadt gegeven het kort genot van vryheit voor weynigh tijds. Nu waeren de diepste geheymen dier Landtschappen hem soo bekend, dat hy door vrede of oorlogh een gelukkighe uitkoomst hoopte. En soude hy hen geen vrede geeven, ten waere sy van de vaert op Indien afstonden, en aen Roomsgefinden in't pleghdelijk en vry gebruyk hunnes Godtsdiensts herstelden. Ieannin weeder in den Haegh gekcert sijnde, verseekerde den Staeten van sijns Koninghs getrouwheit omtrent sijne Bondtgenooten, en dat hy de warringhen van Toledo hadt verworpen, sonder sich verder te oopenen. Daer nae seyden 's vyandts Gefanten, Neyen tot noch toe achterblijvende, dogh op 't ontfanghen van brieven uyt Spanjen, dat de Koningh hen ter goeder trouwe voor vrye volken verklaerde, maer ook billyk waere, dat sy van hunner sijde hem in de vaert op Indien, en sijnen verderen eysch onlanghs gedaen, ten gevalle quaemen. Dat boovendien de Koningh, nae sijne godt vrughtigheit begeerde, dat den Roomsgefinden

1608.

*Ieannin
neyght tot
bestant.*

*Maurits
tracht te
vergeefs
t'ontgaen
de konste-
naeryen der
gener die de
vrede
soghten.*

*Gesanten
van Philips
aen Vrank-
rijken En-
gelandt.*

*Welk ge-
santschap
dien van
Hollandt
verdaecht is.*

*d'Uytge-
strooyde ge-
rughten be-
kommeren
der Staeten
sorghen.*

*De Spaen-
sche eysschen
van de Ver-
eenighde
Staeten af-
stant van de
vaert op In-
dien, en den
Roomsgesin-
den herstelt
in 't vry ge-
bruyk hun-
nes Godts-
diensts.*

1608. *den wierdt toegelaeten vry en onbekommert nae hun welgevallen Godt te dienen: sy souden dogh dit inwillighen ter liefde hunner bloedtverwanten, ter liefde yder sijner voorouderen; dat se eenen Godtsdienst by hen gevolght niet wreeder souden haeten, als de nieuwe gevoelens der weederdooperen, gebooren om alle regeeringhe in duyghen te helpen: en eyndelijk ter liefde hunnes vaederlandts, om niet hunne ingeseetenen daer uyt te jaeghen, met hen te beneemen 't gheen den menschen allersoetst is.*

d'Algemeene Staeten besluyten de handelingh af te breeken.

De Staeten begreepen dat dit was een mijne gegracven, om de gronden van de Republijk 't onderstbooven te storten. In 't selfde gevoelen waeren ook de Hooghduytsche en Engelsche. Icannin misprees niet den raedt, maer de geevers van dien raedt; want dat een sack van sulck een gewicht niet behoorde 's vyandts weldaedt te worden. De Staeten eyndelijk, niet langher konnende verdraeghen en het naedeel dat hunne sacken leeden door dit sleepen, en foo onrechtmaetighe voorwaerden, besluyten de handelingh af te breeken. Hier toe wierdt by hen opgesteld een verklaringh, en daer in vertoont, *hoe sy, geleert door veele en merkelijke ondervindighen, niet t'onrecht gevreesst hadden met den Spanjaert in onderhandelingh van pays te treden; hoe se, eerst daer toe aengesoght sijnde, van stonden aen hunne meeninghe naekt en duydelijk hadden voorgestelt; en in teegendeel, wat laeghen en konstenaeryen de vyandt hadt aengeleght, hoe hunnen eysch t'elkens van punt tot punt voortgebracht 't recht en de klem der vryheit, hen soo dikmaels toegestaen, t'elkens om verre wierpen, en ten laetsten in 't breede verhaelt, hoe de geheele sack sich van tijdt tot tijdt in orde hadt toegedraeghen. De Spaensche, als hen deese verklaringh was oovergeleeverd, versoghten tijdt om sich daer op te beraeden.*

De gesanten van Vrankrijk en Engelandt raeden hen tot bestant.

Hierentusschen verschijnen de gesanten der Koninghen van Vrankrijk en Engelandt, in teegenwoordigheit veel eer als met toestemmingh der Duytschen, ter vergaedingh der Algemeene Staeten, en oopenen aldaer den last hunner Koninghen, dien sy tot noch toe hadden bedekt gehouden, *om eenen vrede, by soo verre het mooghelijk waere te bevoorderen: wanneer die buyten hoop was, ten minsten beyde de partyen tot bestant te raeden; maer een veyligh en eerlijk bestant, en waer door die van Hollandt behielden hunne ontwijfelbaere vryheit, en een volkoomen recht om te vaeren, sonder de minste verminderingh hunner besittingh. Dat sulck een bestant dengenen die hunne Republijk wijsfelijk wisten te regeeren in een vrede veranderde. Dat sy wisten hoe rechtveerdighe reedenen sy hadden om op hunne vyanden in gramschap t'ontsteeken: maer dat alle ontsteltenissen des gemoets waeren ontrouwe raedtslyden. Sy souden gedenken, hoe weynigh maghts sy by sich selven hadden, om den oorlogh te voeren, en Koninghen tot het aenveerden der waepenen niet en quaemen, ten sy of de gelegenheit of de noodt hen daer toe raede. Hier kon men uyt den oorlogh niet grooters hoopen, dan schaeden oover en weeder: en de noodtsaekelijkheid was verre, soo langh men middel sagh om bestant te krijghen. Hier oover eens geworden sijnde, hen tot verseekeringh des verdraghs het selfde onderstant, als nae 't treffen eener vrede, belooft wierdt. Indien de Spanjaerts, 't gheen enkelijk te vreesen stonde, gelijk de vrede, soo ook bestant weygherden, de Koninghen ook als dan de behoudenis hunner vrienden souden ter harten neemen. 't Gerught van dit voorstel allerweeghen doorgebrooken sijnde, is daer op de toemeloose ongebondenheit in 't uytstrooyen van blacuweboekjens sonder naem onder 't gemeen, die dit geheele jaer in swangh gegaen hadt, heevigher uytgebarsten. Eenighe voorsayden uyt sulck een verdragh ontvolkingh, mytteryen, en eyndelijk slaevernye: andere stelden haetelijk voor, en maeten ten breedsten uyt al de*

Blacuweboekjens sonder naem onder 't gemeen teeghen 't bestant gestrooyt.

wreet-

wreetheit en trouwloosheit die de Spanjaerts immer in Amerika, of teeghen die van Granade en Arragon, en ten laetsten selfs in Nederlandt bedreeven hadden. Sy braghten voort boeken, die leerden, dat verbonden gemaekt tot naedeel des Roomschen Godtsdiensts, of tusschen de Vorsten en hunne onderdaenen, tot geen onderhoudt verplichten. Ook hadden se tot verder beschuldigingh niet naegelaeten aen te merken, dat mengheen regenten van steeden, geen ingebooren aedel hadt herwaerts gesonden, maer Italiaenen, Spanjaerts, Monniken, d'allerbedrieghlykste soort van menschen; niet gekoomen, dan om allerweeghen te verspieden en uyt te vorsschen, waer de Republyk ergens swak of quaelijk verseekert sijn moght, jae ook schampten eenighe van ter sijden op de gesanten der Koninghen, en de voornaemste leeden van den Staet, als die sich door geschenken van de waerheit hadden laeten afleyden. My belanghende, ik achte voor geen van de minste onheylen in deese Republyk, sulck een groote dartelheit in 't gemeen door 't uytstrooyen van blaeweboekjens gaende te maeken, meermals verboden, en toen door een nieuw plakkaet, en echter niet ingetoomt, terwijl een scharp onderzoek en swaere straffen, als strijdende teeghen de vryheit, verworpen worden. De Staeten, alhoewel den meesten ter vergaedinghe deese saeke onverwaght was voorgekoomen, en, op een voor opgevatte hoop van vrede, quaelijk konden verduwen, dat se tot een bestant souden moeten verstaen, hadden echter, om niet den raedt der Koninghen in de windt te slaen, voornaementlyk deese reedenen: dat de kosten der oorloghe, soo als hy seedert de laetste jaeren gevoert was, het inkoomen der gemeene middelen driehondertduysent guldens maentelyk te booven ginghen: dat selfs deese kosten geoordeelt wierden niet genoegsaem te sijn, ten waere by d'oude troepen noch sesduysent voetknechten, tot bewaeringh der stroomen, quaemen: dat de gemeene schatkist der gesaementlyke Landtschappen neeghen millioenen aen schulden hadt: en de Landtschappen selve in den haeren tweemaal soo veel: en derhalven den oorlogh in weerwil der Koninghen met geene hoop van voorspoedt konde gevoert worden. Wel is waer, dat eenighe raeden de grensen van den Staet af te snijden, en alleen het hart der Landen te beschermen: maer sulck wierdt te wreedt, en, quam het uyt te leeken, gevaerlyk geoordeelt. Dogh dat sommighe seyden, dat de Republyk foodaenigh was gestelt, dat de waepen rustende, die selfs niet soude kunnen rusten, sulck voorwaer scheen andere een godtloose en schandelyke bekentenis. Dat met meerder reeden gevreesd wierdt, dat het gemeen, verstaende het verworpen van billijke voorwaerden, gebeeten op hunne regenten, soude wegheren de lasten der oorloghe te draeghen. Sy antwoorden derhalven, dat se bereydt sijn voorslaeghen van bestant te hooren, soo maer hunne vryheit, niet onder voorwaerde, of voor sekeren tijdt, maer eenvoudelyk en voor eeuwighe bevesticht wierde. Dogh de Spaensche, wanneer de gesanten der Koninghen hen dienaengaende waeren koomen vinden, gaven geene hoop tot sulck een verdragh: maer doen eenen anderen voorflagh, dat de saeken in dien staet, waer in se teegenwoordigh, geduerende waepenschorssingh, stonden, souden blijven den tijdt van seeven jaeren, diervoeghe noghtans, dat de Spanjaert binnen twee maenden moght kiezen, of hy den handel op Indien wil toelaeten, of dien door de waepen betwisten. Dat'er voorts geene reedenen sijn konden, waerom men de eenmaels voor deesen erkende vryheit op nieu soude willen verklaert hebben, dat sulck traegh te verkrijghen was, aengesien de Spanjaert in dit punt wat onhandelbaer viel, en niet soo geseggelyk als de Aertshartoghen. Dat soo de Staeten hier in geen gevallen naemen, sy versogh-

Reedenen
waerom de
Staeten tot
bestant
neeghen.

De Spaensche doen
hen, die
hunne vry-
heit onbesoe-
delt eysschen,
eenen ande-
ren voor-
flagh.

1608. *ten ben ten minsten tijdt tot den eersten van Slaghtmaendt vergunt wierde, om naeder last van Philips af te waghten.* Dit door de gefanten der Koninghen en Vorsten ter vergaedinghe oovergebracht sijnde, bleven de Staeten by hun genoomen besluyt: maer seyden wijders, dat se den tijdt aengaende, dien, dewijl de gefanten 't selfde versoghten, souden toestaen. Hierentusschen hebben ook sy selve tijdt gekreeghen, om elk nae den hunnen te vertrekken, en tot een nieuwe saeke nieuwen last te haelen. Heevighe geschillen sijn oover die saek gevallen; en niet alleen verschilden de volken, die voor 's vyandts ooverval meest bloot laeghen, van de Zeeuwen, wien hunne see beveylighde, maer selfs in Hollandt was d'eene stadt van dit, d'andere van dat, en de steeden binnen haer niet alle van een gevoelen, nae dat elk door hoop van eyghen belangh, of door kragtighen bewijsreedenen van wederzijden was gedreeven. In dit vloten der gemoederen wierdt Maurits raedt gegeven, dat hy oopenlijk, en sonder yets aghter te houden; sich als hoeft voor 't dapperste en cedelmoedighste gevoelen soude verklaeren: 't gheen hy gedaen heeft, niet alleen door vry scharpe woorden, maer ook door 't affenden van een brief aen de steeden van Hollandt. *Eyndelijk, seyde hy, sijn de konstenaeryen, soo gevreesst van onse voorouders, uytgebarsten. Die schoon voorgedaene reedenen, daer door men ons in een handelingh heeft ingewikkelt, sijn niets anders geweest dan woorden, en de vyandt heeft de vrede niet gemeent, maer veel eer wanneer het hem als ons geleghener quam den oorlogh te voeren; of, 't gheen swaerder dan den oorlogh is, de Republyk door tweedraghten en schenkaedtjen te gronde te helpen. In korten sal by sijne schatten weder in staet hebben, die onlanghs soo seer waeren uytgeput, dat hy, om 't geldt in swangh te houden, de waerdye van goudt en silver op koper geslaeghen heeft. Wy sullen met de lasten beladen blijven, uyt vrees voor trouwloosheit; de koophandel, en al wat uyt den oorlogh sijn voedtsel trekt, sal verlopen; jae de bloem en de kragt van onse krijghsmaght, insonderheit te peerde, sich genootsaekt vinden elders glory en buyt te soeken. Niet alleen onse lighaemen, maer onse gemoederen, onse dapperheit sullen tot vadsigheit vervallen, terwijl 't geheughen der onbeylen, die onse voorouders soo meenighvuldigh besuert hebben, sal aen 't verdwijnen raeken: en nu selfs hoe geringh een ooverblijfsel is 'er te vinden, om dat jonghe luyden, in plaetse der ouden koomende, 't voor deesen geschiede alleen hooren segghen, en 'tgheen se hooren slaeuwelijk gelooven. Genoomen, 't gheen men niet moet hoopen, in de Republyk waer niemandt die op yets anders, dan op de Republyk sagh, d'aenslaeghen der Koninghen echter oovervallen schielijk; volken gaen veeltijds verlooren, terwijl se sich beraeden. Ghylieden derhalven sijt gedachtigh der dapperheit uwer voorvaederen, die de gefantschappen des Keyfers en der Koninghen tot vrede, niet als eenen raedt van vrienden, maer als laeghen van de vyandt, geschuwst hebben; sijt gedachtigh der besluyten, die eertijds sijn genoomen, en nogh onlanghs meermaelen vernieuwt, om de vryheit buyten alle geschil te doen vaststellen; laet U tot geen verdragh beweeghen, dan waer by den vyandt en al het recht van heerschappy op deese Landen, en den tijtel en de waepenen worden benoomen. Indien 'er geen bedrogh onder schuyt, waerom draelt hy met klaere woorden uyt te drukken, 't gheen in ernst gehandelt wordt? Dogh U voorwaer is 'er aengeleeghen, dat of uytheemsche Prinsen niet aen uwen Staet twijfelen, of d'ingesetenen selve sich in hunne gedachten eenen heer toeschikken. Men sal 'er vinden, die U dubbelsinnighe woorden, en gesmydicht nae den smaek des Spanjaerts, sullen aenprijsen, en de noodtsaekelijckheit voorwenden: maer*

De Staeten
blijven by
hun besluyt.

Heevighe
geschillen
onder hen.

Maurits
brief aen de
steeden van
Hollandt,
hen aefrae-
dende be-
stant te
maecken.

ken in haer selven eerlijk en heylsaem, hebben de voorspraek van noodtsaekelijckheit niet noodigh: die saghte gevoeghlyckheit dreyght ten val, en sleept in slaevernye. Soo ik niet verdient heb, dat in 't maeken van verbonden nae mijnen raedt geluyfster worde, mijn vaeder hebbe het verdient. En in deesen handel sie ik nogh op de belanghen van my selven, nogh der mijner: en hadt mijn gemoedt toegelaeten, 't algemeene nut voor mijn besonder belangh ter sijden te stellen, al voorlangh hadt ik een oopene baene gehad, en heb die nogh, om met winst uyt deesen oorlogh te treden. Ghy, aen wien het groot beleydt van het verdragh hanght, geef de mindere Landtschappen, en die van Ugesagh afhanghen een voorbeeldt. Maek een vast besluyt van 't gheen den Raedt van Staete onlanghs noodtwendig aen de Republyk heeft voorgedraeghen. Bindt uwe af te sendene ter aenstaender daghvaert aen bepaelden last, op dat se in 't punt van vryheit geen veranderingh maeken. Beveel de selfde, dat se gemeenerhandt met ons ten besten van de Republyk raedtpleeghen; gelijk omtrent alle voorgaende Landtvooghden, en nogh laetstelyk met mijnen Vaeder is gehandelt. Deese uwe sorghe voor de weldaet van de Republyk in 't gemeen, sal ik met meerder dankbaerheit, dan eenighe andere weldaet, aenneemen. Niet eenerhande is allerweeghen den uytleggh deeses briefs geweest: en eenighe voornaeme regenten der steeden, gewoon ter daghvaert te gaen, hebben dien opgenoomen, als of hunne trouwe in 't uytvoeren der beveelen by hunne meedebroederen wierdt verdacht gemaekt. Ook is om dees tijdt aen den dagh gekoomen den brief van Justus Lipsius, van welken wy elders gewagh gemaekt hebben, waer in die man, niet onbedreeven in staetkunde en burgherlijke saeken, staende den oorlogh met Vrankrijk en Engelandt, den Spanjaert hadt geraeden met den Hollander bestant te maeken. *Dat Vorsten met rust te geeven en tijdt te winnen maghtigh wierden, en dat, wanneer den haet gesleeten was, de gehoorzaamheit sich weeder schikte: dat Sextus Pompejus, heer van een maghtighe vloot en eylandt, eertijds door geene andere konst gevallen was.* De Herfstmaendt, tijdt den Spaenschen onlanghs tot hun verblijf bepaelt, liep nu reets nae 't eynde; waerom se sich begaeven nae de gesanten der Koninghen, verhaelende dat se naederen last van de Aertshartoghen ontfanghen hadden, en daer in de maght om bestant voor seeven jaeren door Europa te maeken, op die voet, dat se met de Staeten souden handelen als met vrye volken, en waer op se sich geen recht ter weerdts toeschreeven, beloovende de saeke daer heenen te schikken, dat Philips sich 't selfde liet gevallen. De gesanten weygherden oover een saek, die se bevroeden konden dat onaengenaem soude sijn, met den Staeten te spreken. Men kon lichtelyk afneemen, dat de Spaensche, misnoeght oover de strengheit van het laetste besluyt, waer in hen belast wierde der Staeten boodem te ruymen, oordeelden teeghen hunne grootheit te strijden, langher uytstel te verfoeken: en echter liever souden gebleeven hebben, indien de Staeten sulx uyt sich selven, of op 't aenraeden der gesanten, hadden toegestaen. Dan het dacht den gesanten raedtsaemer door 't vertrek der vyanden der Staeten gramschap te vernoeghen, dan door sulken haetelyk verfoek ook den haet t'henwaerts t'ontsteeken. Derhalven koomen de Spaensche ter vergaedinghe, om hun affcheit van de Staeten te neemen. Alwaer Richardot, nae breeden lof sijner Vorsten, die ter liefde van den pays, oover saeken van het grootste gewicht waeren heen gestapt, beschuldighde de onversfettelijke hardigheit der Staeten, van welke sy ook nu niet al te eerlijk ten lande uytgedreeven wierden. *Ik heb, seyde hy, den geest van waersegghen niet; maer of ik bedriegh my selven*

Verscheyden uytleggh des briefs.

Lipsius brief rakkende 't bestant uytgegeeven.

Verwijt der Spaensche den Staeten gedaen in 't neemen van hun afscheit.

1608. *geweldigh, of ik voorsie nu reets dien dagh, op welchen ghy te vergeefs sult wenschen, dat u andermaels wierde aengebouden, 't gheen van u nu soo halsterrigh wordt verworpen. 't Bloedt, dat in 't toekomende staet vergooten te worden, sal u aen de misdaedt van 't versmaeden der vreedes chuldigh verklaeren.* Deesen heeft Oldenbarnevelt, uyt naeme der Staeten, dervoege geantwoordt, dat hy deede bliken, hoe de Staeten ongeveinsdelijk hadden gehandelt, en niet verstaen in eenighe onderhandelingh te treden, dan op voorgaende belofte van hengeheel en al by hunne vryheit te sullen laeten. Dat, was men tot geen vrede gekoomen, sulx haerpe de aen hen, die hunne beloften of niet konden, of niet wilden volvoeren. Dat men met meerder reeden het bloedt moght weedereysschen van hen, welker plakkaeten, bloedigher dan alle waepenen, hen eene onvermijdelijke noodtsaekelijckheit tot oorlooghen hadden opgeleght: en van welker wreedtheit, noch maer onlanghs selfs aen weereeloofse seeluyden en visschers gepleeght, versche exempelen voor handen waeren. Spinola stont 'er teegenwoordigh, voorwaer met sulck een gelaet, waer uyt de smerte, die hem oover 't hoopeloos afbrecken der vrede hadt getroffen, was te leesen. Richardot, uyt den Haaghe vertrekkende, hadt, by geval of met voordacht, in sijne herberghe, onder andere papieren, ahtergelaeten de geheyme berichtspunten der Aertshartoghen, naer welke sy sich in deesen handel hadden te gedraeghen, die gevonden sijnde, eerlangh daer nae allesints in handen van 't gemeen raecten. In deese was alles, 't gheen wy verhaelt hebben in de vredehandelingh omgegacn te sijn, hem op de selfde wijze voorgeschreeven, en onder anderen ook dit, *dat se in 't verseekeren en vaststellen der vryheit geene swaerigheid souden maeken. Maer belanghende het reght oover d'inkoomsten der heergoederen, soose 't weedergeeven derselver niet bedinghen konden, hadden se in plaetse derselver een jaerlijxe somme van penninghen te voorderen. En wen 't hen gelukte alle d'andere punten gelukkig af te doen, souden se dien van Hollandt behandelijk inboesemen, dat het lichaem der Nederlanden, soo 't aen een geheght bleef, maghtigh was; maer van den anderen gescheurt blijvende, lichtelijk uytheemtschen ten proye soude vallen. Dat se derhalven wel doen souden, soose d'Aertshartoghen tot hunne beschermbeeren aennaemen, of ten minsten onderlingh sulck een verbondt slooten, waer door die den anderen beleedighde beyder vyandt wierdt. Indien ook dit niet konde te weeghe gebraght worden, hier in noghtans souden sien oover een te koomen, dat gheen van beyde de partyen des anderen vyandt met daedt of raedt soude te hulpe koomen, of gedooghen, dat yemandt sijner onderdaenen sich in desselfen dienst begaewe.* Dogh den Spaenschen was belast deese geheymen voor de Françoische en Engelsche gefanten te verberghen: en noghtans sich van derselver bemiddelingh in alle andere saeken te dienen; insonderheit van Ieannin, om voor de Roomsgesinden vrye oeffeningh hunnes Godtsdiensts, en een gedeelte der goederen, eertijds aen Geestelijke toebehoort hebbende, te verkrijghen. Boovendien lagh hunnen last, om de belanghen des Graeven van Oost-Vrieslandt in aght te neemen, en verders op eenighe besondere punten. Die niet gelooven konden, dat dit geschrift door ahteloofheit van Richardot was blijven legghen, vermoedden, dat hy 't met voordacht hadt ahtergelaeten uyt reedenen, om te doen gelooven, dat men, raekende de vryheit niet anders als met ernst ghandelt hadt, en dien van Hollandt, belanghende een verbondt van onderlinghe bescherminghe, gedachten te doen neemen, 't welk noch te vroegh was geweest om mondelingh voor te draeghen. Die 't uytgestrooyt hebben, sijn gesint geweest of de raedtslaeghen der

Oldenbar-
nevelts
antwoordt
uyt naeme
der Staeten.

De geheyme
berichtspun-
ten door
Richardot
aghterge-
laeten raekē
onder de ge-
meene man.

Gefanten, en infonderheit van Vrankrijk, verdacht te maeken, of den Aertshartoghen in swaerder haet by de Koninghen te brenghen. Richardot heeft door brieven en sijne aghteloofheit beschuldight, en geklaeght, dat door 't uytstrooyen van dit geschrift onder 't gemeen het recht van herberghsaemheit geschonden was. Niettemin de Gefanten van Vrankrijk en Engelandt, terwijl de Duytschen, wien die handelingh niet seer behaeghde, sich gereet maeken om te vertrekken, hebbende onlanghs in gesprek, en nu uyt de brieven van Richardot, verstaen, dat men van Albertus en van Philips soude kunnen verkrijghen een bestant voor tien jaeren, maer de vryheit belanghende geene andere woorden, als men hadt gebruykt in 't eerste sluyten der waepenschorsingh, ontwerpen een verdragh op deese voorwaerden: Dat Philips t'sijner keure moght neemen, of hy ook in Indien bestant begeerde of oorlogh. Aengaende de grensfcheydinghen en andere strijdighe punten, die worden tot een toekomende vreedtsamer byeenkomst oovergehouden. De swaerigheit lagh hier in, om den Staeten, die sich ten uystersten lieten geleeghen sijn, dat hunne vryheit voor eeuwigh wierde verseeckt, 't verdragh op deesen voet te doen goetvinden; te meer, dewijl ook eenighe hier uyt gelegenheit souden neemen om de handelingh om te stooten. Weshalven de Gefanten ter vergaedinghe quaemen, alwaer onder hen Jeannin, aengedaen met de deftigheit die een Raedtsheer betaemt, sijne reeden dus heeft aengevanghen. *En de weerdigheit en de deught der gener, die in onsen raedt, U gegeven om bestant te maeken, geen behaeghen scheppen kunnen, verdient, dat hunne bewijsreeden en teegen d'onse vergeleeken worden, op dat Ghy, Mijne Heeren, mooght onderscheyden, welk gevoelen van die twee sy 't heylsaemste. Sy beschuldighen, soo ik hoore, de woorden; die, soose geen ander insight hebben dan uwe vryheit te verseecken, en niet eenen dekmantel soeken, om hunne begeerte tot het vervolgen der oorloghe te voldoen, sal het, hoop ik, aen geen reedenen ontbreken, om hen van een misschien loffelijke, dogh ydele vreesse te ontlasten. Want de vryheit wordt gerekent onder die saeken, welke men gewoon is nogh aen tijdt nogh aen voorwaerde te binden, en welke eenmael gegeven sijnde, altoos duerende blijven. Hoewel; indien wy de saeke naer behooren insien; Ghy begeert niet dat men U de vryheit geeve, maer voor vrye volken erkeme: want en die kan hy niet geeven, sijnde den Vorsten ongeoorlooft heerschappyen oover te draeghen; en het soude U eene schande sijn uyt sijne handt t'ontfanghen eene vryheit, welke ghy al voor langh door een algemeen besluyt in handen hebt. Dogh deese kan hy niet duydelijker erkennen; die en U vrye volken noemt, en verklaert, dat hy sich geen recht ter weereldt op U aenmaetight. In de vreedehandelinghe selve heeft ons dit genoegh gescheenen: maer om dat'er onder U waeren, die vertrouwden dat'er meer soude kunnen verkreeghen worden, hebben wy ons daer buyten gehouden. Dogh wat belanght dat Philips de waepenen en den tytjel soude moeten afstaen, dat dacht ons al van toen afschandelijck, en derhalven verdacht in een Koningh die niet ooverwonnen is. Dan soo de vyandt van dat gevoelen is, waerom, segghen se, spreekt hy niet klaerder. Maer hy seght, dat het onreedelijck is, hy tot andere woorden worde gedwonghen, als die U voor de handelingh hebben aengestaen. En alles wel ooverwooghen, wien wilt Ghy doen gelooven dat Ghy vrye volken sijt? naementlijk den Koninghen uwe vrienden. Dogh die verklaeren, dat de woorden bequaem en voldoende sijn. En Ghy sijt, geloof ik, hier voor niet bekommert, dat de Spanjaert in rechten de handt aen U slae, en begeere dat de heerschappy hem by voorraedt, t'uwen nae-*

De Gefanten der Koninghen ontwerpen een verdragh van bestant.

Reeden van Jeannin ter vergaedinghe gevoert voor 't bestant.

deele worde toegeweesen. Maer nae 't eyndighen van 't bestant, sal hy, dunkt het hem goedt, den oorlogh tot reghter neemen. Soo Ghy dan ooverwonnen wordt, sal U geene verseekeringhe kunnen reddden: soo Ghy de seeghe behoudt, sult Ghy, of 'er schoon niet bedonghen is, lichtelyk uwe reekinghe vinden. Ook is 'er geen reeden om grootelijx bekommert te sijn, dat de vyandt groote sommen geldts opstaepel. Vrye volken, en die geen geldt spelen om eens anders Staeten in te slokken, hebben die gewoonte van sorghe voor 't toekomende te draeghen; soo langh 'er geldt is niet te spaeren houdt men koninghlyk; een gedeelte wordt verquist in ooverdaet en hooffsche dartelheeden, een ander aengeleght tot heersfught, en om de heerschappy nogh verder uyt te breyden. Philips is nogh jongh van jaeren, en beheerscht een volk, dat tot geen rust te gewennen is. U staet het gereeder, door 't afdoen uwer schulden, uw geloof te herstellen, aengesien Ghy, niet anders hebbende t'onderhouden dan besettinghen, van de leegher kosten, de helft der lasten, sult ontslaeghen sijn. Van nu af aenkunt Ghy, en ik soude 't U ook raeden, de schattinghen voor de jaeren van 't bestant aenhouden. Die segghen, dat se sijn bevreesst voor 's vyandts giften en voor oneenigheeden, sal ik lichtelyk toestaen, dat men sich daer voor behoort te waghten. En ik meene niet, dat het U aen goede wetten of aen reght ontbreekt: om niet te segghen, dat het vrughteloos is weynighe om te koopen, daer de regeeringhe aen veelen, en niet altoos de selfde, staet. De vadsigheit sal ook de vyandt selfs U wel verdrijven, als die van sulken aerdt is, dat hy niet langh kan sijn sonder sich verdacht te maeken. Andersints, indien die reeden plaets grijpt, is 't noodtsaekelyk dat Ghy in eenen eeuwigghen oorlogh blijft: want de gebreeken, spruytende uyt sorgheloosheit, staen in tijdt van vrede selfs veel meer te duchten: jae ook in oorlogh sult Ghy van inwendighe gevaeren niet bevrijdt sijn, soo 't gebeurde dat eenigh merkelyk onheyl de gehoorzaamheit deede uyt den toom springhen. En niet buyten reeden is deese vreesse, aengesien de gemeene inkomsten soo veel te weynigh sijn om den vyandt selfs op sijnen boodem aen te tasten, dat se ter naeuwer noodt kunnen strekken om U in den oorlogh te verweeren, dat is, om uwen ondergangh voor eenighen tijdt te verwijlen. Dit onderscheit is 'er in, dat het in uwe handt staet d'ongemakken eenes bestants te mijden; de droevighe uytkomsten der oorloghe kan selfs de allerwijste dikmaels niet verhoeden. Ook wordt ons opgeleght de noodtsaekelykheit om te antwoorden op den brief van Lipsius, die den vyandt heeft bestant geraeden; maer voor korten tijdt, maer sonder gewagh van vryheit, en toen de kraghten van Vrankrijk niet de maght hadden, om den vyandt vreesse, U vertrouwen in te boesemen. Wil men de saek door exempelen betwisten, wy souden t'onzen voordeele een goedt getal, en die niet verre buyten onse eeuwwe, kunnen voortbrengghen. Door de Gendtsche pays hebben Hollandt en Zeelandt een ander leeven gekreeghen. De Switsers, die om gelijke oorsaeken de waepenen hadden aengenoomen, hebben die door bestant ter needergeleght: en van soo langhen tijdt af sijnse by 't besit hunner vryheit gebleeven, beschermt weliswaer door maght van ruytery, en swaere berghen: maer uwe maght ter see, den Ocean die u landt omringht, strekken U tot geene mindere bolwerken. Ook sijn 'er die vreesen, dat ghy naer deesen swakker sijn mooght om den oorlogh te hervatten, om dat het leeven der Vorsten, die U begunstighen, onseker sy. Maer de reedenen van Staet, die de bondtgenootschap onderhouden, sterven niet met de Koninghen, dan sijn, gelijk de Koninghrijken, onsterfelyk. Die selfde reeden, dat uwe bondtgenooten leeven, en in eenen bloeyenden staet leeven, dat in Nederlandt een Vorst regeert die

die afkeerigh van den oorlogh is, behoort U aen te prikkelen, om soo gewenschte gelegenheit tot vrede niet te laeten voorbyloopen. Deesen raedt koomt U van verresende, koomt U van Koninghen, die uwe vrienden sijn, en welker eenigh belangh is uwe behoudenis. Meer andere reedenen, die tot ons ooghmerk dienen, maer voorsightelijk gesweeghen worden, magh een yder sich selven te binnen brenghen, op dat de drijvers van het strijdigh gevoelen, ons niet alleen in vryheit van al't gheen hen lust te durven segghen, ooverwinnen. De gemoederen door deese reeden eenighermaeten ontroert sijnde, quam hy die 's anderendaeghs wederom op nieu aentasten, doorlopende de voornaemste punten van 't verdragh elk in 't besonder, om hen onweerspreekelijk t'ooveruyghen, dat 'er nogh onbillijkheit, nogh bedrogh, onderschuyldte. Hy deed'er by, dat sy onder alle volken d'eerste waeren, wien die eere gegeeven was, dat se hunne vryheit door d'erkentenis des Vorsten, dien se selfs hadden afgeswooren, verseekert kreeghen. Dat sulx den Switsers niet hadt mooghen gebeuren; jae dat ook niet de Deenen, schoon se gewonnen, en Christiern gevanghen hadden, sulx is voorgeleght. Voorts voer hy heevigh uyt, en beschuldighde van loghen en ondankbaerheit hen, die mompelden, dat, door d'aenkoomst van Don Pedro de Toledo in Vrankrijk, de Koningh van de belanghen der Hollanderen was afkeerigh geworden. Dat sijne gunst en geneegenheit t'henwaerts was bestendigher, en niet door eenighe beeden van vyanden, maer alleen door den hoon der gener, die dusdaenighe dinghen uytstrooyden, kon verandert worden. Ook heeft Winwoodt van gelijken sijnen plicht geoordeelt den Raedt van Staete, waer van hy selfs een lidt was, tot bestant te raeden, hen verseekerende, dat de Koningh van Groot Britannien tot niet anders raede, als waer van hy selfs alvoorens een exempel hadt gegeeven. Dat rechtveerdighe waepenen waeren, die de noodt vereyschte; dat sulke en van Godt, en van godt vrughtighe Koninghen begunsticht wierden: dogh dat se niet noodtsaekelijk waeren, als se met eeren konden needergeleght worden. Dat, indien se al op hunne eyghene kraghten konden bestaen, dan echter niet behoorden te verworpen een verdragh, waer by hunnen Godtsdienst, hunne vryheit en hunnen handel ongeschonden bleeven. Maer dat se nu van verre gissingh maekten op 't gheen nae 't bestant misschien soude mooghen gebeuren, en de gevaeren der oorloghe, hen soo veel naeder, oover 't hoeft saeghen. Wonder is't, met hoe groot eene heevigheit de saek in alle vergaedinghen gedreeven wierdt: en daeghelijx hadt men nieuwe blaeuwboekjens, stookbranden van oneenigheit. En men verschoonde langher selfs de Koninghen niet, als die verborghe hoop hadden op d'onheylen der Vereenighde Landen. Maer den swaersten haet viel op den hals van Oldenbarnevelt, als sineeder van diergelijke raedtslaeghen; en die door sijn oovergroot gefagh selfs mannen verre booven sijnen staet te lastigh viel, veel min dat hem andere van gelijke gelegenheit soo verre booven hun verheeven met goede ooghen konden aensien: en 'er sijn aen den dagh gekoomen brieven, waer in hy al van toen af niet duysterlijk ter slagtingh gedoemt wierdt. Hy dan betuyght ter vergaedinghe van Hollandt, dat hem't misnoeghen en den haet der Grooten niet nieuw voorquaemen, en hy echter nimmer eenighe gevaeren hadt ontsien, om sijnen vaederlande dienst te doen, houdende sich teeghen alle gerughten en onvoorsiene toevallen gewaepent met den troost sijner gewisse: maer dat hy, siende een saek in haer selven onaengenaem, boovendien verswaert met haet op sijnen persoon, versoght, dat se, om 't gheen den dienst vanden Lande betrefte waer te neemen, eenen anderen dienaer, min gehaet, in sijne plaet-

Ook raedt
Winwoodt
tot bestant.

De saeke
wordt onder
de Staeten
met groote
heevigheit
gedreeven.

Oldenbar-
nevelt, be-
laeden met
den swaer-
sten haet,
leght sijn
ampst nee-
der.

1608. *se geliefden te verkiesen*: waer meede hy uyt de vergaedingh scheyde. 't Welk hy, Eenighe uyt het midden der selve wierden aen hem gefonden, om te ver- op 't verzoek soeken, dat hy de Republijk, welke hy tot nu toe met sijnen raedt ge- der Staeten, trouwelijk hadt bygestaen, in deese soo beswaerlijke tijden niet verlaeten weeder aen- soude. Waerom hy, sijn gewoonlijk ampt hervattende, terwijl hy van veerdende, d'eene sijde de weldaeden en het gesagh der Koninghen verheft, van d'an- geheel Hol- dere de lasten der oorloghe ontleedt, de wankelende gemoederen oprecht, landt en d'andere d'ahervinnighste tegenspreekers, sonder sijn te stooren, wederleghet, vijf Landt- Amsterdam langhst van allen teegendruyfende, ten laetsten geheel Hol- schappen tot landt in een gevoelen braght; 't welk ook de vijf andere landtschappen een gevoelen omhelsden. Zeelandt alleen, uyt eyghene insigten, en opgestookt door brenghet. Maurits, 't bestant weygherende, wederhieldt d'eenstemmigheit der an- Zeelandt dere: en liet niet toe, dat 'er op 't besluyt omvraegh geschiede, dringhen- alleen, door de op de woorden der Uitreghtse vereenigingh, houdende, dat de Landt- 't opstookken schappen niet vermooghen de waepenen needer te legghen, dan met alge- van Mau- meene bewilligingh der Bondtgenooten, en de geschillen onder de Landt- rits, wey- schappen ontstaende aen de bemiddelingh der Stadthouderen souden gestelt ghert het be- worden. d'Andere begonden heevigh te worden, en seyden, dat de stant.

Zeelandt alleen, door 't opstookken van Maurits, weyghert het be- stant.

Heevighe reeden van Jeannin teeghen de Zeeuwen, die d'Uitreghtse Vereeniging voorwenden

d'Andere begonden heevigh te worden, en seyden, dat de vracgh nu niet en was, of men bestant soude maeken, maer of Zeelandt alleen alle de andere de wet soude stellen. De gemoederen dus teeghen elkander verhit sijnde, quaemen 'er de gesanten der Koninghen tusschen beyden, om met de geweldighste bewijsreedenen te trekken, die se niet hadden kunnen leyden. En Jeannin, hebbende voortgebraght Henrix brief aen de Staeten, waer in al 't gheen hy geseght en gehandelt hadt be- kraghticht wierdt, hief eerst aen te spreken, prijsende de vrughten der eendraght, of de verscheydenheit van gevoelens buyten halsterrigheit, en gekoomen sijnde tot de Uitreghtse Vereenigingh: 't *En is ons werk noch onse meeninghe niet*, seyde hy, *uytheemsche wetten en verbonden te ver- klaeren: maer nochtans leert de gemeene reeden, dat op die tijdt van oovergaeve, niet van een gelijckmaetigh verbondt, gehandelt is. En soo de sin anders is, moet die wet of afgeschafft of ter sijden gestelt worden, de gemeene welvaert, welke de reghtveerdigheit van alle wetten in sijn vervat, sulx vereysshende. Want wat uytkoomst was 'er anders, ge- merkt dese met geen meerder reeden de bemiddelingh der Koningen uwe bondtgenooten, als gene het tusschenspreken der Landtvooghden weygheren, om dat se beyde in deese beraedt slaegingh nu reets partyschap ge- maekt hebben. 't Ooverighe dan is, dat het minder getal voor het meer- dere wijke: hier op alleen bestaen de regeeringhen der volken, die anders vervallen souden. Dus is 't, dat in Switserlandt het goetvinden der meerdere wordt uytgevoert selfs van die het hadden teengengesproken. Dogh d'Acheers en Etoliers, hoewel maghtighe volken, sijn door hunne twee- draghten te gronde gegaen, terwijl elk in 't raedtgeeven sijne eygene be- langhen, en niet de gemeene welvaert des vaederlandts behartighde. Want een al te groote vryheit is een gebaende wegh tot slaevernye. Daeren- booven, op dat sijn niemant door ydele hoop bedrieghe, verklaere ik u van nu af, des gelaest sijnde, dat de Koningh, mijnen meester, uwer niet soo seer gebrek heeft, dat hy sijn onderstant soude toefenden den genen die sijn- nen raedt versmaeden. By naer in den selfden sin sprak uyt naeme des Ko- ninghs van Groot Britannien sijnen gesant Spenser, daer by voeghende, dat een Republijk, alwaer meerderheit van stemmen de ooverhand niet heeft, wordt vergeleeken by een maeght, welke d'oude schrijvers verhaelen ver- scheurt te sijn door d'eyghene handen haerer meedevryers, die elk om strijdt haer ten huwelijk begeerden, en vertoonde met welsprekenheit hoe groot*

't Selfde doet ook Spenser.

een schaede de maght der gemeentsmannen in sich teeghen de besluyten van den Raedt te kanten den Roomschen volke heeft aengebraght. Ook hebben de gefanten geraeden, dat men voortaan eenen vasten voet in 't lighen der schattinghen soude beraemen: en voorts, dat, indien 'er yets ongestelt in de Republiik was, of in den oorlogh door de vingheren gesien, men sulx soude traghten te verbeeteren; op dat sy onderlingh destee eendragtigher, en den vyandt ontsagghelijker sijn moghten. Den selfden raedt gaeven ook de aensienlijxte onder de burghery, wien de beste regeeringhe doght 't heel al der saeken den Landtschappen en der selver afgesondenen, dogh den Stadthouderen en den Raeden van Staeten, die niet op de leeden in 't besonder, maer op 't lighaem in 't gemeen saeghen, de daeghelijxe en schielijk voorvallende saeken, bevoolen te laeten. Dogh niet soo light was 't, een gewoonte, die men twintigh jaeren langh, met goede voorspoedt, gevolght hadt, om verre te worpen. En die, welker belangh het was, dat de saeken in hunnen teegenwoordighen staet bleeven, braghten 't lightelijk te weeghe, op dat, hanghende de beraedtslaegingh oover 't bestant, geen handelinghen met handelinghen in een verwart wierden. Dit jaer, 't welk ten meerendeele met twisten en kraeelen was doorgebraght, liep nu op 't eynde, en 't gerught hoe langher hoe sterker, dat het bestant, 't welk de gefanten smeedden, selfs den Spanjaert niet smaeken soude. En voorwaer Richardot hadt aen Ieannin geschreeven, dat Philips sich nu soo handelbaer niet toonde, dogh leyde de schult op den Koningh van Groot Britannien, als of door hem den Koningh hoop gegeeven was, dat men van de vryheit geen gewagh soude maeken. En in de Vereenighde Landtschappen hadt de soete smaek van vrede eenighen nu soo verre bekoort, dat se scheenen ook dit te sulen kunnen gedooghen. Andere, kloekertigher van imborst, stelden sich hier teeghen; en de gefanten der Koninghen sonden aen d'Aertshartoghen om hen af te vraeghen, of se sich betrouwen moghten, op 't gheen onlanghs met hunne afgesondene was begonnen te handelen. In antwoordt gebraght sijnde, dat de Aertshartoghen en hier toe last gegeveu hadden, en van den Koningh gemaghticht waeren om te handelen, geeven se den Staeten dit selfde te kennen, en vermaenen hen de waepenschorsingh, nu by nae op 't eynde, een maendt te verlenghen, op hoop van verdragh te maeken: dan echter geene andere voorwaerden te verwaghten, als sy hen onlanghs hadden voorgehouden: dat se alleenlijk souden arbeyden, om het bestant langher als voorseeven jaeren te doen dueren; en den handel in Indien liever vreedtsaem, dan gewaependerhandt, gedreeven wierde. d'Aertshartoghen hierentusfchen, dewijl genoegh bekent was, dat 'er in Spanjen geene ontbreken souden, die, gedreeven tot de waepenen, of voor de glory des rijx, die woorden behelsende de vryheit der Hollanderen souden beknibbelen, te meer dewijl de Hollanders nogh afftant deden van den handel op Indien, nogh eenighermaeten gedooghden, dat 'er yets tot voordeel der Roomsgefinden wierde bedonghen, hebben derwaerts gesonden Inigo, Priester tot Brussel, gesprooten uyt eedelen huysen in Spanjen, Bieghtvaeder van Albertus, en 't gheen 'er gemeenelijk aen vast is, sijnen geheymen raedt. Deesen was gelast te vertoonen, wat voordeelen de haevenen in Vlaendre, daer men geduerende den oorlogh uyt nogh in konde, door 't bestant te waghten hadden: dat men hoopte door dit middel selfs den Roomschen Godtsdienst voort te setten, wanneer den ouden haet was aen 't verkoelen geraekt onder hen, die graegh nae veranderingh en in 't stuk van Godtsdienst oneenigh waeren. En men oover die woorden, als dubbelsinnigh en verscheyden uytleggh lijd-

1608.

Gerught dat den Spanjaert 't bestant mishaeght.

Waer oover de Aertshartoghen gevraeght sijnde Inigo nae Spanjen affsenden.

Die door alle middelen op 't bestant aendringhende van den Hartogh van Lerma gesijst wordt.

1608. dende, welke niet alleen de gefanten der Koninghen verfeckerden den Spanjaert niet te verkorten, maer ook veele Hollanders met fcharpsinnigh hayrklooven getoont hadden ydel te fijn, niet te veel behoefde bekommert te fijn. Om deefe reedenen, onaengefien het dwarsdruyffen der gener die'er teeghenwoelden, te doen ooverweeghen, heeft den Hartogh van Lerma, die, toen in blackende jonfte by Koningh Philips fjinde, niet alleen het hof aen figh getrokken hadt, maer ook in alle raedtflacghen doen en laeten was, wonder afgereght in konften om figh in vrede te handthaeven, en derhalven vreesde, dat andere, treffelijke glory door 't uytvoeren van heerlijke krijghsdaeden behaelende, hem moghten oover 't hooft waffen, het grootfte gewicht bygebraght. Eerft dit jaer is Philips Willem, Prins van Oranje, Maurits oudtften broeder, die geduerende den oorlogh figh elders hadt onthouden, en nu 't algemeen recht gebruykte, in Hollandt gekoomen. t'Eenen dekmantel fijner ooverkoomfte nam hy 't beforghen, dat ook fijne belanghen in het verdragh van 't beftant wierden waergenoomen; maer daerenbooven, dat hy, door den luyfter fijner macghschappy met Vrankrijk, hoopte, in teegenwoordigheit der Fransche gefanten, de gefchillen tuffchen hem en fijne broeders oover 's vaeders erffenis noch oopenftaende, beeter te fullen kunnen vereffenen: argher duydden 't andere, als of hy waere gekoomen, om, teeghen 'tooghmerk en den raedt fijns broeders, de vrede smaekelijk te maeken. Door bemiddelingh van deefen is Emanuel van Portugael, op wien Maurits, gelijk wy elders verhaelt hebben, om 't huwelijk van hunne fuster was misnoeght, verfoent met het huys van Nassau. In bedrijven van oorloghe is 'er dees tijdt niet uytgereght, dan alleen, dat eenighe, die, omtrent Aerdenborgh, toeleyden om 't vee der steedelinghen wegh te voeren, verflaeghen wierden. Eenighe Hollandtsche ruytery van d'ander fijde te ongebonden door den Duytschen boodem loopende, heeft haere straffe gedraeghen: want ettelijke den naght afgefcheyden van d'andere ooverbrenghende wierden door eenen troep, gefonden uyt de befettingh van Rhijnberk, oovervallen: en onder andere verflaeghen Adolf van Nassau, een jongh heer van groote dapperheit, dogh die den soldaeten te veel wils gaf. Maer van korten duer was deefe vreught voor d'ooverwinnaers: want de ruytery van alle kanten te peerdt en by een gerukt fjinde, is die neederlaeghe met een grooter neederlaeghe betaelt gefet. Dit jaer is ook uytgebrooken het faet van een onheyl, dat niet weynigh te dughten ffont; fjinde, nae dat men ter naeuwer noodt de waepenen hadt needergeleght, gereesen een gefchil in den oopenbaeren Godtsdienft, dat in fijne beginselen smeulde; maer om allenghskens des te heevigher uyt te barften. De Hooghe Schoole tot Leyden hadt tot Hooghleermceesters in de Godtsgeleertheit twee mannen van uytftceekende weetenschap, Gomarus en Arminius, van welke beyde den eerften beweerde, *dat door Godts eeuwighe befluyt was vastgesteld, wien uyt de menschen de faligheit beschooren was, wie ten verderve fouden loopen. Dat volghens dit befluyt eenighe tot de godtsaeligheit getrokken wierden, en getrokken fjinde bewaert, om daer van niet te vervallen: dat andere wierden gelaeten in de gemeene verdorvenheit der menschelijke natuere, en bedolven in hunne eyghene misdaeden.* Dogh Arminius verftontd in teegendeel, *dat Godt een rechtveerdigh reghter, maer te gelijk een seer goede vaeder fjinde, dit onderscheit tuffchen 't gewalle menschelijk geslaght van eeuwigheit hadt gemaekt, dat hy den genen die van hunne fouden fouden afstaen, en hun vertrouwen op Christus stellen, het quaedt soude quijtschelden en het eeu-*

Hy verfoent Emanuel van Portugael met het huys van Nassau.

Adolf van Nassau verflaeghen.

Geschillen oover ettelijke hoofstukken des Godtsdienfts tuffchen Gomarus en Arminius.

eeuwighe leeven schenken, maer den hardnekkighen straffen; dat het Gode aengenaem was, dat sich alle menschen bekeerden, en, tot kennisse der waerheit gekoomen sijnde, daer by bleeven; dogh dat hy niemant dwongh. En sy leyden elkander te last, Arminius Gomarus, dat hy d'oorfaeken der sonde Gode toeschreef, en, door 't inscherpen van een noodtlot, de gemoederen der menschen verharde. Gomarus daerenteeghen Arminius, dat hy door sijne leere den mensch veel opgeblaesener mackte, dan de Roomsgefinden met de bunne, en niet toeliet dat men Gode alleen d'eere gaf van 't gheen daer 't meest op aenquam, te weeten een wel gesint gemoedt. Den genen, die naeukeurigh sijn in de boeken der ouden te doorleesen, is bekend, dat d'oude Christenen den wille der menschen hebben gelaeten een vrye maght, soo in 't aenneemen als in 't behouden der leere; waer op de billijkheit soo in 't beloonen als in 't straffen steunde. En de selfde noghtans hebben niet gelaeten alles de goddelijke goedtheit, door wiens genaedegaeve het faedt des heyls tot ons gekoomen was, en wiens besondere hulpe onse gevaeren gebrek hadden, toe te schrijven. Augustinus is d'eerste van allen geweest, die, nae dat hy met Pelagius, en die hem gevolght sijn, in geschil geraekt was (want te vooren hadt hy selfs een ander gevoelen) door de hitte in 't betwisten vervoert, het woordt van vryheit of vrye wil in diervoeghe gebruykte, dat hy 'er eenighe besluyten Godts liet voorgaen, welke de kraght der vryheitscheenen om verre te stooten. Maer in Griekenlandt en Asien wierdt dat oude en eenvoudigher gevoelen behouden. In 't Westen heeft de grooten naem van Augustinus veelen tot sijn gevoelen getrokken, sijnde noghtans in Vrankrijk en elders luyden gevonden, die sich daer teeghen stelden. In de laetere eeuwen, toen de schoolen van geenen Leeraer meer werx maekten, dan van Augustinus, wierdt 'er tusschen de Franciskaner en Dominikaner Monniken langh betwist oover den sin van dien Leeraer, met onderzoek wat de reghte maniere moght sijn, om, 't gheen in sijne schriften met elkanderen scheen te strijden, oover een te brenghen: en ook de geleertste der Jesuiten, die veel arbeitds deden, om den knoop met een naeukeurighe spitsvindigheit t'ontbinden, hadden't, toen men se te Roome aenklaeghde, quaedt genoegh, dat se 't vonnis tot hun naedeel ontginghen. Maer Luther, 't hooft der Protestanten, uyt een Klooster gekoomen, dat, gelijk het den naem droegh van Augustinus, ook sijn gevoelen volghde, begoft, sijn stuk opvattende, 't gheen deese nogh van den naem der vrye wil hadt oovergelacten, t'eenemael uyt te roeyen: 't welk Erasmus soo seer teeghen de borst was, dat hy, hoewel sijne andere dinghen goetdkeurende, of met stilswijghen voorbygaende, sich noghtans hier teeghen kante: door wiens bewijsreedenen Philippus Melanthon, Luthers meedehelper, soo verre bewooghen wierdt, dat hy sijn voorigh schrijven heeft verandert, en by Luther, gelijk veele willen, of, 't gheen vast gaet en blijkt, by de Lutheraenen met sijn raedt te weegh gebraght, dat men de stellinghen van die harde besluyten, die alle voorwaarden verworpen, liet vaeren; soo noghtans, dat men van 't woordt vrye wil meer affschrix hadt, als van de saek selve. Maer Calvinus, de voorgangher van het ander deel der Protestanten, die in dit geschil aen Luthers eerste woorden bleef hanghen, heeft se met nieuwe hulpreedenen ondersteunt, daer byvoeghende, 't gheen Augustinus niet hadt aengeroot; te weeten, dat het waere en faelighmackende geloof altiijds duerde, en niet verlooren kon worden: dienvolghens, dat die sich bewust waeren sulck een geloove te hebben, ook nu alreeds van d'eeuwighe faeligheit waeren verseeckert: ook ontken-

1608.

't Gevoelen van Arminius koomt oover een met de leere der oude Christenen.

Augustinus is d'eerste geweest, die anders heeft begonnen te leerē;

En in 't Westen veelen tot sijn gevoelen getrokken heeft.

Geschillen oover deese saeke onder de ordens der Monniken.

Gevoelens van Luther, Melanthon en Erasmus.

Calvinus versterkt het gevoelen van Luther met nieuwe bewijsreedenen.

de

1608.

*Beza en andere ver-
suaeren de
hardigheid
van Calvi-
nus gevoe-
len.*

*Welker leer-
linghen
oover de
Neder-
landtsche
kerken ge-
stelt sijnde,
den genen
die 't anders
verstonden
niet willen
dulden.*

*Waer uyt
oneenighee-
den en mee-
nighvuldi-
ghe klaght-
en aen de
Staeten
voortkoo-
men.*

*'t Verhan-
delde in
't gesprek
uyt last der
Staeten ge-
houden tus-
schen Go-
marus en
Arminius
words be-
voolen stil
te houden.*

*Nieuwe stof
tot krakee-
len.*

de hy niet, dat se ondertusschen in sonden, hoe swaer die ook waeren, kunnen vervallen. De hardigheid van dit gevoelen wierdt van Beza, te Geneven; van Zanchius, Ursinus en Piscator, in Duytschlandt, nogh strengher gedreeven; die dikwils soo verre ginghen, dat se, 't gheen andere sorghvuldelijk hadden vermijdt, by wijlen oopentlijk leerden, dat ook selfs de noodtwendigheid van 't sondighen van d'eerste oorfsack aequam; 't gheen den Lutherschen oovervloedighe stoffe gaf om d'andere te beschuldighen, behalven dat het stuk van 't Avondtmael des Heeren eenen nieuwen oegft van geschillen leeverde. By de Hollanders hadt men in 't begin van de veranderingh des Godtsdienfts te veel onleede om oover die dinghen te twisten; soo dat men elkanderen, hoewel verschillende in gevoelen, lightelijk met gelijke billijkheit heeft bejeeghent. Maer wanneer veele jonghe luyden, uyt de schoolen van de Geneefsche, Paltfische en Nassausche Leeraeren koomende, gestelt waeren om de kerken hier te Lande t'onderwijsen, en hun getal begonden te merken, en 't nu tijdt hielden te sijn, om 't gheen se geleert hadden tot een wet te maeken, soo yverden se om den genen die men wist van hen te verschillen, uyt de kerkelijke diensten te houden, of, toegelaeten sijnde, uyt te sluyten. Hier teeghen viel men daer nae dikwils klaghtigh aen de Staeten, betuyghende, dat die leere voor deesen op verscheyde plaetsen oopentlijk en vryelijk was geleert; in Gelderlandt van Anastasius Veluanus, in Vrieslandt van Gellius Snecanus, t'Uitreght door Hubert Duyfhuys, in Hollandt door Holtmannus, Clement Martenssoon, Herman Herberts, en anderen; tot dat de twee, te vooren genoemt, Gomarus van d'eene, Arminius van d'andere sijde, selfs in de schoole tot Leyden, hebben begonnen elk hunne stellinghen vast te maeken, en die van andere te verswakken. De geschillen der meesteren maekten allengskens indruk op de jeught, en nu reede wierden andere predikanten in Hollandt in de partytschap getrokken. De Staeten vonden geraeden verdere verwijderingh voor te koomen, en den Hooghen Raedt te belasten die twee Hooghleermeesters te hooren. Naer eenen langhen strijdt scheen 'er niets dienstigher, dan 't gehandelde in dit gesprek in stilte te smooren: 't gheen echter niet bellette dat het gevoelen van d'een en d'ander niet kraghtigh doordrongh: en dat van Gomarus behaeghde den predikanten wel meest, als 't gheen by de meesten was aengenoomen; maer dat van Arminius meest alle de magistraeten, als best oovereenkoomende met het begrip des volx. En hier uyt rees nogh een ander geschil; naerdien deese verstonden, dat het oordeel oover kerkelijke saeken was een gedeelte van de maght der ooverheid, gene, dat kerkelijke saeken in kerkelijke vergaedinghen moesten verhandelt worden. Boovendien verschaften nogh meerder stof tot kraecelen twee boexkens, 't eene, nae 't voorbeeldt van de Palts, in Nederlandt gebruykt, om de kinderen in de godtsaeligheit te onderwijsen; 't andere behelsende de belijdenis der Gereformeerde vergaedinghen, eertijds ingestelt ten tijde der heerschappy des Koninghs van Spanjen. Want niet seer langh geleeden hadden d'Algemeene Staeten, op 't verzoek aen hen gedaen, van een Synodus, bestaende uyt de predikanten der seeven Landtschappen, te beroepen, sulx toegestaen met deese voorwaerde, dat die twee boexkens in die Synode souden ooversien worden nae 't rightsnoer der H. Schriftuere. Die 't met Gomarus in deese verschillen hielden lieten sijn vastelijk voorstaen, dat dit bestecken was door de konstenaryen hunner partylinghen, alsom hier door de soekers van nieuwigheeden de leuse te geeven, daer se nae konden werken: met eenen prijsende de gewoonte, daer men sijn t'allen tijde soo wel hadt by bevonden,

den, dat men de banden der oovereenstemmingh niet lichtelijk verbrae-
 ke. Want dat anders de gemoederen van 't gemeene volk wierden van
 een gescheurt, als een yder sijn eyghen goetdunken preedikte: waerom
 se ook oordeelden, dat het onbillijk en gevaerlijk was, yemandt tot den
 kerkendienst toe te laeten, ten sy hy die twee boexkens hadt onderteekent.
 Maer die aen de sijde van Arminius waeren, verstonden, dat aen schrif-
 ten van menschen te twifelen niet ongeoorlooft was; dat men sich oover
 een saek van soo groot een gewicht niet wettelijk hadt beraeden, toen in
 d'eerste tijdt der Reformatie alles, gelijk het gaet, in rep en roer was;
 nogh ook daer nae, toen de Regenten der Republijke de handen met den
 oorlogh vol werx hadden. En het voorwaer veel beeter met de Christen-
 heit gaen soude, indien men geene of immers kortere formulieren gebruyk-
 te. Ook wierdt 'er tot Goude uytgegeeven een kleyn boexken, begrij-
 pende niet dan weynighe geloofspunten, en met geene andere woorden,
 als die de heylighe blaederen selve voorschreeven. Dan strax quaemen
 uyt het andere geselschap luyden te voorschijn, die deesen vondt oopent-
 lijk verfoeyden, en seyden, dat 'er geen gevoelen soo gruwelijk was, dat
 men met fulke woorden niet soude kunnen bewimpelen. Dat die eenvou-
 digheit oover een quam met d'eerste tijden der Christenheit, toen het
 quaedt nogh onbekent, en geen hulpmiddel noodigh was; daer nae toen
 elke eeuwe haere doolinghen baerde, hadt men manieren van spreken
 bedacht, om d'afgedwaelden uyt hunne schuyelhoeken te lichten. Invoe-
 ghe dat d'eene dienstbaerheit noemde, 't gheen d'ander vrede heette;
 en dat d'eene vryheit heette, 't gheen d'ander verwarringh van saeken
 noemde. Soo dat d'oneenigheeden wederzijts onder schoone tijtels aen-
 wiesfen, om metter tijdt naemen voedtsel te geeven aen groote vyandt-
 schappen. Uyt Oosten is Matelief weder t'huys gekoomen, nae een ge-
 lukkighe verrichtingh van saeken, en die buyten twijfel onder d'oorsaek-
 en geweest sijn, waerom de Spanjaert Indien niet heeft willen 't geval
 der waepenen onderworpen laeten. Hy was uyt het vaederlandt gevae-
 ren drie jaeren en drie maenden te vooen, sijnde de Lente toen reets te
 verre verlopen, om de jaerlijxe Zuydewinden onder den Eevenaer, die
 op de kusten van Afrika doen vervallen, te mijden. d'Oorloghs bevee-
 len hem meedegegeeven waeren meenighvuldigh en van gewichte: maer
 't scheepsvolk wederstreefde sijnen last, daer teeghen morrende, dat men
 hen tot geen krijgdiensden hadt aengenoomen. d'Opperbevelhebber der
 vloote, yverigh genoegh om eere te behaelen, heeft d'andere hoofden door
 glory, 't gemeen door hoop van buyt bekoort, aenspreekende nu allen in
 't gemeen, dan wederom, nae dat sich de gelegenheit opdeedt, elk in
 't besonder, gebruykende ten dien eynde aentroostinghen gericht naer
 yders aerdt. In Indien gekoomen sijnde, naemen se eenighe Portugijsche
 scheepen, of welke de Portugijsen in den handel gedient hadden: maer
 de scheepen, die den Wilden toebehoorden, sijn hen weder gefonden,
 om daer door des te dieper in hunne gunst te geraeken. Aen de linker
 vleughel van de Golf van Bengala leght Malacca, 'ter plaetse daer Suma-
 tra 't vastelandt van Indien ooverschaduwet; sijnde een groot eylandt, daer
 van afgesneeden door de straet, die sy Cincapura noemen. Niet verre
 van daer is geleeghen Ichor, welkers Koninghen ook eertijts Malacca be-
 heerfcht hebben. Maer nae dat de Portugijsen in die gewesten sijn ge-
 koomen, hadden se aldaer, gelokt door de gelegenheit der plaetse, een
 kasteel gebouwt, begrijpende binnen een vierkante muer eenen bergh,
 en soo veel plaets als hen genoegh scheen om huysen te bouwen. Allengs-
 kens hebben se ook beginnen buyten te wonen, en insonderheit oover de

*Mateliefs
 weder-
 koomst uyt
 Oosten, nae
 een gelukki-
 ghe verrich-
 tingh.*

1608. stroom, geleeghen ter reghter sijde; deese gebouwen wierden ook; ter plaetse daer se op strant staen, met een muer beslooten. Hier uyt is gereesen eeuwigh vyantschap tusschen de Koninghen van Ihor en de Spanjaerts, en dienvolghens d'eerste bondtgenootschap met de Hollanders. Op dees tijdt regeerden binnen Ihor vier broeders, van welke Jan de Patuan, den oudtsten, d'andere in heerschappy, maer Sabrangh hen allen in verstant en nijverheit te booven gingh; een man staeghwaekende om het sijne te beschermen en voort te setten, teeghen de gewoonte der meeste Koninghen in Indien, wien geene andere sorghen dan vrouwen en wijn, en andere wellusten, die meer aengenaem voor 't teegenwoordighe als voor 't toekomende sijn, ter harten gaen. Matelief hadt tot het beleggh van Malacca meer moets als kraghten: want tot verdaedigingh des kasteels en der steede lagh daer binnen Andreas Furtado, een vermaert soldaet, en met hem omtrent drieduyfent mannen; dogh ten meerendeele Indiaenen, om dat een goet getal Portugijsen waeren van daer gevaeren, tot verseeckeringh der scheepen, gesonden nae Sina. De Hollandtsche vloot, bestaende uyt elf scheepen, hadt op veertienhondert menschen. Weshalven hy, om sijne maght te versterken, onderstant versoght van de Koninghen van Ihor, sluytende met hen een verbondt, dat sy 't landt, de Hollanders de stadt souden hebben, den buyt oover en weder gelijk gedeelt worden. Het eerste beschieten geschiede uyt de 'scheepen, en daer nae van de kleyne eylanden, geleeghen voor de stadt. Waer op het leegher wierdt needer geslaeghen ter reghter sijde op de strandt: en de voorstadt oover de stroom, die genoegh te houden was, seer voorbaerigh verlaeten wordende, en de brugh afgebrooken sijnde, geschiede al de teegenweer uyt het kasteel, en de werken geleeghen aen het kasteel. Dus was 't den Hollanderen veyligh een andere brugh oover de stroom te slaen, en de stadt van achteren, als ook 't klooster gebouwt op den bergh, in te neemen, en in korten is men ook aen d'andere sijde op de see gekoomen. Dies Matelief hier en daer op bequaeme plaetsen schanssen dede maeken, en 't bolwerk, 't welk Furtado maer onlanghs te vooren aen 't kasteel gevoeght hadt, door 't geschut om verre wierp; maer naedien het landt moerafligh, en tot graeven onbequaem was, heeft hy houte toorentjens, gevult met aerde, en hout van afgehakte boomen; gemerkt juyft daer omtrent veel tuynen waeren, naeder aen 't kasteel gebracht, en alsoo in die ruwe landen in 't werk gestelt de kunsten gebruykelyk in den Hollandtschen oorlogh. 't Is naeuwelijx te gelooven; hoe weynigh of by nae geenen dienst men in dat beleggh trok van het onderstant, 't welk de Koninghen van Ihor en andere naebuerighe Koninghen gesonden hadden. Voor eerst leverden se niet uyt het beloofde getal; ten anderen ontbrak het den soldaeten soo wel aen gehoorfaemheit en onverschrikte moedt, als aen ervaerenheit; en se verlieten niet alleen, op elken uytval, maer ook op yder schoot, terstont met de schrik in 't lijf hunne posten: waer uyt toenmaels wel duydelijk d'ondervindingh heeft doen blijken, dat de Portugijsen in 't ooverheeren dier volken veel eer buyt dan seeghe veroovert hebben. Dogh de Hollanders, belaeden met den geheelen last der oorloghe, rackets door onvoorsiene toevallen, en niet min door 't afnattan in ooverswaeren arbeit, als door d'ongemakken van reeghe by nacht, aen 't minderen. Hoop, om de beleegherde, vry sterker in getaele, met soo swakke maght door geweldt te dwinghen, was 'er niet: 't eenighe dat 'er ooverschoot, hen uyt te hongheren. Maer 't verder vervolghen der beleegheringhe, die nu vier maenden hadt geduert, wierdt hen verhindert door 't aenkoomen eener vloote van Goa, onder

onder den Ammirael Don Alfonso de Castro, 's Koninghs Onderkoningh in Indien. Deese bestont in veertien galeonen, vier galeyen en seftien caraveelen en fusten, ophebbende drieduysent seevenhondert soo Portugijsen als andere landtaerden uyt Europa; en omtrent gelijk getal Wilden in hunnen dienst. Hunnen last hielt in, als naemaels uyt gevanghene en brieven is gebleeken, de plaetsen, op welke de Hollanders waeren gewoon te handelen, vyandtlijk aen te tasten; te weeten, Achem, Ihor, Paham, Patania, Bantam, en Ambona. Gekoomen sijnde dicht onder Achem, voorderen se den Koningh dier stadt het betaelden der onkosten hunner vloote, het ooverleeveren der Hollanderen, en te dulden 't bouwen eenes kasteels, als quam het hen toe door recht van seegehe. Maer hy, vertrouwende op sijne waepen, en de werken, waer meede hy, volghens 't ontwerp der Hollanders, dese kust hadt versterkt, sloegh alles in de windt. Een der selver noghtans hebben de Spanjaerts ooverweldicht: maer sijn met verlies daer uytgeslaeghen, en darden niets verders onderneemen. En hebbende te gelijk verstaen het belegh van Malacca, spoeden se sijn derwaerts, om, soose konden, de leedighe scheepen en den vyandt verstrooyt telande t'oovervallen. Matelief, gewaerschuwt door uytgesondene op kundtschap, is hem voorgekoomen, en heeft, hoewel hy nogh maer een nieuwlingh was in den oorlogh, voldaan de plight van een braef veldtooverste. Hy besorghde eerst dat al het leeghertuygh en 't geschut wierdt sloop gebraght: daer nae de soldaeten van Ihor: en belaste vervolghens de Hollandtsche, nae dat yder veerst van daer was, voor d'andere te trekken in de schanse, die op strandt lagh. Een gedeelte der troepen was nu reets sloop gegaen, andere stonden nogh aen landt, toen uyt Malacca eenen geweldighen uytval geschiede: maer de vyandt te rugh gedreeven sijnde, quaemen se voorts met gemak binnen boordt. Soo haest de vlooten elkander in 't gesicht kreeghen, begonden se schutgevaer te houden, mijdende de Portugijsen 't geveght, om dat de windt hen nae Sumatra en van de vyandt afdreef: 's Anderendaeghs 's morghens de windt van Sumatra afkoomende, belaste Matelief, dewijl hy bevroede dat de vyandt op hem soude aensetten, de ankers te lichten. Maer een sijnre scheepen, genaemt Nassau, niet konnende het anker uyt de grondt lichten, en te langh waghtende met de touwen te kappen, is van twee Spaensche oovervallen, en in brandt gesteecken. Dit gevaer stont geschaepen de brandtslighters meede te sloopen, soose niet door de galeyen hadden ontfet geworden: welke soort van onderstant de Hollanders ontbrak: dies se, door geweldt van roeyen, de vlam, die nu reets gevat hadt, sijn ontkoomen. De Hollandtsche scheepen, Middelburgh en Oranje, hadden ook alle weer gedaen om hunne brandende te redden: maer de windt hen schielijk ontvallende, was hunne vaert gebrooken, en sy selve wierden aengetast van drie scheepen, gevoert door Alvaro Carvalho, Enrique de Norinha en Duarte de Guerra, Portugijsche sloopshoofden. Welken onder elkander verwart sijnde Mauritius, een ander Hollandtsch sloop, in brandt geschooten heeft, waer door wel Duarte en Carvalho met hunne scheepen, maer ook neevens hen Middelburgh, vernielt wierden. Dogh Matelief, siende Norinha slaeghs met het sloop Oranje, setten 'er met sijn Ammiraels sloop op aen, en matte het af met schieten, tot dat het sloop doornaegelt sijnde, in teeken van oovergaeve, de vlagh streck. Hy echter darde de Portugijsen, die sijn nu gereet maekten om oover te koomen, niet inneemen, bedught, dat het sloopsvolk, terwijl de slaghe nogh hacchelijk stont, hart en handen tot roof moght wenden. Invoeghe hy, oordeelende het sloop nu in

1608. ſijn geweldt te hebben, en belaftende met ſchieten op te houden, 't ſelve met een touw naefleepte. Dogh de kaebel juyft brekende, heeft Norinha, tot de ſijne ontkoomen ſijnde, die al te ſorghvuldighe en ongelukkighe voorſichtigheit te leur geſtelt. En toen is 'er niet verder gevoghten, doordien de Spanjaert was afgemat, en de Hollanders ſigh waghtten van niet door de ſterke drift verſtrooyt van den anderen beneden de vyandt te vervallen. 't Verlies van twee ſcheepen ten weederſijden hadt de ſeeghe gelijk geſtelt: weefende de Portugiſche grooter; maer ſwaerder de ſchaede, voor de Hollanders, als ſwakker van vloot. Ongelijk was de neederlaegh der menſchen: aght ſijn 'er vermiſt uyt de Hollanders: veele van de Portugiſen door ſchieten, vuer en ſee omgekoomen; en niet weynighe, die met de boot den brandt ſoghten t'ontvlieden, hadt de grimmigheit van 't ſcheepsvolk, ſelfs in weêrwil van 't bevel des Ammiraels, om 't leeven geholpen. De naeftvolghende daeghen ſijn in ruſte, of met ſchieten oover en weeder doorgebracht; krijghende de Hollanders gebrek aen buſkruyt, en de wreevelmoedigheit van 't bootsvolk, een grooter plaegh, floegh by nae aen 't muyten. Want naerdien, volghens den artikelbrief, yder niet op de geheele vloot, maer op ſijn onderhebbende ſchip alleen, verſeekert was, hadden deefe, welker ſcheepen verbrandt waeren, als ſijnde met eenen van hunne maendt gelden verſteeken, bedroeft en vergramt, d'andere, uyt vreeſe van gelijk verlies, aengehitſt om 't ſlaen te weygheren. Weſhalven Matelief, om de miſnoeghde te ſtillen, en om te gelijk de ſieken en gequetſten te verquikken, en de ſcheepen te kalfateren, met ſijn vloot nae Ihor is geweken, daer hy met de Koninghen gemeenerhandt beraedtſlaeghde, om de ſtadt teeghen den aenval der Portugiſen te verſeekeren. Naer een maendt verblijvens alhier wordt hem gebracht een blijde tijdingh, dat 's vyandts vloot geſcheyden was, en ten deele vertrokken, om eenighe weereloofe ſcheepen te beveylighen: dat 'er voor Malacca niet meer laeghen, dan ſeeven galeonen en drie galeyen. Waerom hy 't ſcheepsvolk nu met dreyghementen, dan met beloften aengaende, hen eyndelijk ter naeuwer noodt beweeght, ſoo gunſtighe eene geleegenheit om den vaederlande dienſt te doen niet uyt hunne handen te laeten glippen. Matelief voor Malacca koomende, en ſiende 's vyandts vloot, onder beſchermingh van 't kaſteel, ten anker legghen, diende ſigh, om den vyandt in vlakke ſee te lokken, van deefen raedtſlagh. Hy ſelfs met ſijn Ammiraelsſchip en twee andere omringht 's vyandts buytenſte, genoemt Sant Nikolaes, 't welk hy, belaftende 't ankertouw af te kappen, met ſigh ſewaert inſleept. En houdende ſijn kruyt, om de ſchaerſheit, te raede, ſchoot hy weynigh, maer ſeeker; niet nae beneden, gemerkt de ſee aldaer niet holgaende belette de ſcheepen in de grondt te ſchieten, maer langhs den ooverloop, en daer 't volk dichtſt in troepen ſtont. Waer op hy van ſtonden aen beveelt het ſchip te enteren, doodtſlaende al wat hen ontmoete: en niet traegh was matroos in deefen laſt uyt te voeren; die, ſoo haeft hen de moedt in 't ſlaen aen 't ſieden geraekt was, ſonder meer om ſcheepskrakeel te denken, een groote neêrſlaegh maekte. Als Matelief 't ſchip, dat nu geen volk meer ophadt, ten ſy miſſchien eenighe weynighe ſigh hadden gebergh, begeerde in brandt te ſteeken, indaghtigh hoe Norinha hem onlanghs was ontsnapt, eyſchte ſeeker hopman men fou 't hem in bêwaeringh geeven, dogh die queet ſigh te achteloos; want de kaebels, daer 't aen vaſt was, gebrooken ſijnde, is 't ſchip weeder tot de ſijne gekoomen. Hierentuffchen was de geheele Portugiſche vloot, die, om Sant Nikolaes in den noodt te redden, de ankers hadt gelight, in ſee geſteeken. De Hollanders, verwachtten hen om een teeghen

ghen een, en fomwijlen te gelijk twee teeghen een te slaen. Een der Spaensche schepen verbrande; een ander, ophebbende Sebastiano Suarez, gaf sijn oover. d'Ooverighe, en reddeloos en vol dooden of gequetsten, dreeven gints en herwaerts, dewijl het tusschenkoomen van de nacht de seeghe stuyte. Uytstekende is dien dag geweest en de dapperheit en de voorspoedt der Hollanders, die teeghen 't verlaen van meenighte hunner vyanden, naeuwlijx een man uyt de hunne verlooren, dan, die te heet op buyt, en te nae aen een brandendt schip koomende, gesaementlijk om 't leeven racten, 's Anderendaeghs 's morghens vroegh deedt sijn op een der meest beschaedighde van 's vyandts scheepen, waer in weynigh volk was oovergebleeven, dat sijn ook opgaf. d'Andere waren nae de reede gekeert. Matelief, begeerigh ook deese te vernielen, om soo heerlijk een seeghedaedt te voltoeyen, wierdt te rugh gehouden, uyt vreesse van, soo nae by de kust, niet selfs aen de grondt te racken. Als hy met deese beraedtslaegingh was eenighe daeghen in bedenken geweest, sagh hy ten laetsten hoe de Portugijsen selve met eyghen handen hunne ooverighe scheepen in brandt staeken, en genoot alsoo met vreughde 't gesicht dier sinneloofse vreesse. De gevanghene die hy hadt sondt hy aen Don Alfonso de Castro te rugh, hebbende op de aensienlijxte hoofden gestelt eenigh losgeldt, om het onder 't scheepsvolk te verdeelen; d'andere op deese voorwaerde, dat in teeghenwisselingh der selver hem eenighe weynighe Hollanders, die te Malacca of elders gehouden wierden, souden weedergelevert worden: waer in hy den vyanden soo geringh of den sijnen soo hoogh geschat heeft, dat hy 'er tien teeghen by nae tweehondert verwisselde. De scheepen van de vyandt genoomen heeft hy verbrandt, om 'er niet meede belast te sijn: behoudende vierentwintigh stukken geschuts in de slaghe veroovert. Maer gelijk de saeken hier treffelijk en nae wensch liepen, soo quaemen in teegendeel strijdighe tijdinghen uyt de Molukken. Want nae dat Verhaeghen Tydor aen 't bestier van sijnen ouden besitter hadt gelaeten, verfoeken eenighe Portugijsen; van daer geweeken nae de Philippijnsche eylanden (een gedeelte der gewesten beheerscht door de Kastiliaenen, 't welk de inwoonders Luson noemen) den Landtvooght Pedro d'Acuna onderstant, en verkrijghen 't. Met dit bedingh nochtans, dat de Kastiliaenen voortaan van gelijken vryen ingangh souden hebben in de Molukken, waer oover voormaels onder hen twist geweest is, als wy elders verhaelt hebben: en hier uyt heeft men niet sonder reeden geloof, dat de Kastiliaenen liever hadden willen de eylanden weederom verooveren, als voor eenighen tijdt bewaeren. Hunne aankoomst voor Tydor was met seevenendartigh scheepen, groote en klcyne, en, om 'er te lighter meester van te worden, hielpen de Koningh selfs, die de Hollandtsche saeken met woorden, niet van herten gemeent hadt. Van daer sijn se voort vertrokken nae Ternate: hier krijghen se de sterkten in hun geweldt, en den Koningh, trouw ten uytersten voor de Hollanders, gevanghen. Dees, hebbende 't gevaer al langh voorsien, en hen meermaelen gewaerschuwt, Tydor niet sonder sterkte te laeten; moest nu de straffe van eens anders mislaghe draeghen, en vertrouwdt sijn eerst op de vlughe; daer nae aen den Spanjaert, die hem 't leeven beloofde, en 't ooverighe deede hoopen. Maer sijne rijken wierden, nae 't goetdunken des Spanjaerts, verdeelt onder de Koninghen eertijds sijne naeyveraers: Hy selfs bewaert, en nae de Philippijnsche eylanden gevanghen weghgevoert. Matelief, als hy de tijdingh van 't inneemen van Ternate hadt vernoomen, gelijk ongeval voor Ambona vreesende, waepent een schip, 't welk hy by geval, hoewel niet

1608.

groot, van de vyandt hadt gekreeghen; en sendt het te gelijk met alle die sijn in sijne vloot der vestinghkunst verstonde derwaerts. Hy selfs seylde nae Buton, een kleyn eylandt, om op te soeken 't ooverighe der Portugijsche vloote, die, als geseght is, van Malacca was vertrokken, en sijn dat pas daer onthieldt. Maer de Portugijsen, op 't gesicht van de vyandt, verveert voor slaen, hadden de scheepen 'teene aen 't andere en aen de kust vast gemaekt, wendende al hun geschut op eene sijde; en hebbende boovendien sijn geset in een baey, alwaer de vyandt windt en stroom soude teeghen hebben. Dan nogh hadden se schansen van boomen in de scheepen gemaekt, en pijpen met sandt gevult, om schootvry te sijn. Matelief, geen middel siende om aen den vyandt te koomen, deedt alle weer om door kleyn vaertuygh, toegerust tot branders, 't vuer in 's vyandts scheepen te jaeghen: dogh deese wierden in 't afkoomen gekeert door fusten, en ten deele door de windt. Maer den Hollanderen, wien by hunne berichtspunten was verbooden meer op oorlogh dan op handel te letten, liet de tijdt des jaers niet toe sijn aldaer langher op te houden, vermits de jaerlijxe landtwinden, dienende om nae de Molukken te seylen, nu reets begonden op te steeken. Eenighe voeren nae Queda, daer de Koningh, om de gunst des ooverwinnaers te winnen, de Portugijsen in sijn landt hadt vastgehouden. Waer teeghen hem tot een vereeringh wierden geschonken de Indiaenen, die, onder de vyandt vermengt geweest sijnde, in handen gevallen waeren. En, nae 't bevaeren van andere rijken is ondervonden, dat de trouwe der Wilden t'eenemaal hadt gewagghelt nae d'uytkoomst van de slagh: soo seer, dat cenighe al ooverlegh gemaekt hadden, door 't ooverleeveren der Hollandtsche handelaers, den Spanjaert de vrede af te koop. Korts daer aen sijn andere Portugijsche vaertuyghen, maer ter koopvaerdy uytgereedt, hen ten prooye geworden. Van hier spoeden se sijn nae Ambona, daer de inboorlinghen, een volk den Hollandtschen landtaerdt seer geneeghen, met groote neerstigheit aen den opbouw van een kasteel arbeidden. Matelief, achtende dat onder de banden, waer door uytheemsche volken allernaeuwst vereenicht worden; sijn twee voornaeme, huwelijken en Godtsdienst, hadt tot voortsettingh des Godtsdiensts geene onderwijfers by sijn, volghende de maetschappy in Hollandt hier in niet genoegh de voorlichtigheit des Spanjaerts, die de Jesuiten voor een der voornaemste werktuyghen sijnes rijx houdt: maer voor 't ooverighe begeerde hy, dat de Hollanders, aldaer in besettingh legghende, met d'inboorlinghen souden mooghen trouwen, op dat door voortteelingh van huysgesinnen de bevolkingh des te gemakkelijker haer begin naeme. Op Tydor was, mits de drooghten, niet te landen, en seker ook niet dienstigh, nogh eers' genoegh in te nemen, 't gheen men strax daer aen by gebrek van menschen den vyandt soude moeten bloot laeten. Raedtsaemer wierdt geoordeelt, op Ternate, in welkers Zuydergewest de Spanjaert een stadt met volkoome werken gevest, en met vierhondert soldaeten beset hadt; eenen hoek daer teeghen oover nae 't Noorden strekkende, alwaer het vlek is, genoemt Malaja, en om 't selfde 't grootste gedeelte der vrugheten, met een schanse en bolwerken versterken: op dat de gene, die door de seeghe des Spanjaerts van daer op de berghen of nae Gilolo en andere eylanden gevluht waeren, onder 't beleid van Medesar, soon des gevanghen Koninghs, moghten weeder in hun vaederlandt koomen. De saek nam gewenschte voorspoedt; en wanneer het voorgenoomen werk nu in staet van teegenweer gebragt was, beval Matelief, van daer vertrekkende, de bewaeringh dier plaetse aen vijfenveertigh mannen, hen

toc-

toevoeghende vier ſcheepen, om daer omtrent op ſec te kruyſſen. Met de regenten van Ternate wierdt een verbondt gemaekt, op gelijke voet als voor deſen met die van Banda: houdende boovendien, dat, om het dreyghendt gevaer, ſy, de noodt ſulx vereyſſchende, door het teegenwoordigh onderſtant, ſouden daetelijk bygeſpronghen worden, en de Hollanders nogh vrede nogh beſtant met de Spanjaerts maeken, ſonder hen daer in te begripen. De acht volken op 't eylandt Machian, die eertijds onder de regeeringh van Ternate leefden, en nu onder de ſlaeverny van Tydor gedrukt wierden, tot afval voortſlaende, beval hy hunnen prijſelijken, danals nogh ontijdighen, aenſlagh geheym te houden tot d'aenkoomſt van een nieuwe vloot. Hy ſelſs vertrect met drie ſcheepen en een jaght nae Sina; op welkers gewenſchten handel hy langh gevlamt hadt. Maer ſijnde door de Mandorijncn, (dus noemt men de Landtvooghdcn) langhen tijdt vrughteloos opgehouden, ſagh hy, dat de Portugiſſen van Maccao met ſes groote ſcheepen en andere kleyne vaertuyghen, op hem afquaemen. Met ongelijke maght, in 't geſicht eenes onbekenden landtaerts, klakkeloos ſijne aghtbaerheit en kraghten ingevaer te ſtellen, daght hem reukeloos. Hier by quam, dat de ſcheepen, gelijk 't gemeenelijk in langhe tijdt en doorgaende reyſen gaet, vervuylt, en, mits de vuyligheeden, ſwaer en mocyelijk te regeeren waeren. Waerom hy, verſtceken van ſijn groote hoop, keerende van waer hy quam, verſtont, dat de Spanjaert, in 't doen van eenen ſtorm op de nieuwe ſterkte in Ternate ruyterlijk was afgeweſen. Dogh in teegendeel, dat de Koningh van Ihor, teeghen wien 's vyandts troepen uyt Malakka waeren uytgetrokken, hebbende ſelſs ſijne ſtadt in brandt geſtecken, in ongenaekbaere weeghen en boſſchen gevlucht was. Dien van Ternate heeft hy onderſtant gefonden, dewijl 'er juyſt een verſch ſchip uyt Hollandt was aengekoomen. De Koningh van Ihor door brieven ſijnen miſſlagh voor ooghen geſteit ſijnde, dat hy, nae meenighvuldighe waerſchuwinghen, niet hadt voortgevaeren ſijne ſtadt te verſterken, voeghde hy 'er t'ſijner vertrooſtingh by, dat in korten ſtonden te koomen, die d'ongelijken hem aengedaen ſouden wrecken. By Iava koomt hem te gemoedt Paulus van Kaerden, met ſeven ſcheepen; een hadt hy 'er in 't belegh van Moſambique, daer 't aen de grondt was vaſt geraekt, verlooren, ſijnde genootſaekt geweest, om de ſiekten der ſijner, dat belegh op te brecken. Maer hy verhaelde, dat hy hadt genoomen een Caracque, dat hy eenighe ſcheepen van de vyandt aldaer vernielt hadt, behalven andere onder de kuſt van Bengala. Met Matelief ſijn oovergekoomen gefanten des Koninghs van Siam, en ſchenk-aedjen aen den Prinſe: van andere Koninghen brieven. Hy hadt op ſijne wederom reyſe by ſigh twee ſcheepen, drie andere volghden; alle volgelaeden met ſpeceryen. Op dees tijdt, als de Ooſtindiſche maetſchappy, niet alleen met penninghen binnen 's landts, maer ook van uyttheemſche, en ſelſs der gener die onder de vyandt ſaeten, wierdt geſtijft, ſijnde een koopman van aenſien, onderdaen der Aertshartoghen, oover die miſdaedt beſchuldicht en in heghthenis genoomen, vonden veele andere dienthalven ſigh genootſaekt van daer te vlughten. Vrankrijk was meer dan oyt in eenen bloeyendenſtaet, onder een Koningh, die voor deſen door den ſchrik ſijner waepenen onſagghelijk geweest ſijnde, nu was de bemiddelcer des vredes oover den aerdtbodem, en wiens Koninghinne hem eenen derden ſoone gebaert hadt. Uyt dat rijk hadt den Heer de Mons, gelijk elders verhaelt is, het Noorderdeel van Amerika, naeſt aen de ſtroom Canada, met ettelijke bevolkinghen ingenoomen: maer dewijl ſe van daer geene andere vrught genooten, dan Beevervellen, waer in ook ſelſs

De Ooſtindiſche maetſchappy wordt geſtijft met geldt van 's vyandts ingeſeeten.

Kort verhael der ſaeken elders voorgevallen.

1608. selfs de Hollanders hun deel gekreeghen hadden, is de maetschappy, de kosten 't voordeel ooverweeghende, te niet geloopt. Andere noghtans daer ingelaeten sijnde, wierden 'er wederom scheepen gesonden, om de plaetsen by de voorighe verlaeten in te neemen, die sich te Port Real en te Quebek needer geset hebben, bevindende dat de lucht in 't eylandt Santa Croz ongesont was. In Engelandt quam uyt de Virginien tijdingh, dat de vloot aldaer in 't landen geen swaerigheit ontmoet hadt, en de vruchten die 'er vallen genoegh waeren om de menschen de kost te geeven: maer dat 't gheen se in 't ondersoeken der mijnen hadden uytgegraven, niet de moeyte weerdte bevonden was. In Yerlandt hadt den aenhangh van Tiron, terwijl hy selfs tot Roomen by de Paus was, nieuwe beroerten verwekt, en de sterkten en kasteelen naest aen de see ooverwellicht; maer dewijl de weerspannelinghen sich van alle hulp ontbloot vonden, sijn se met weynigh moeyte verjaeght en verdreeven nae hunne ongenaekbaere bosschen en wildernissen. Spanje, nae dat haer de see wederom ontslooten was, nu reets beginnende de vruchten des vreedeste gevoelen, heeft noghtans niet naegelaeten, dertien scheepen, nae Indien afgesonden, booven d'ingelaedene koopmanschappen, met krijghsvolk te bemannen; wel wetende, dat al 't gheen yder voor afgenoomen hadt, sulx, quam men tot verdragh, hem voor winst gedyen soude. De Koningh selfs, versaghtende de voorwaarden, welke hy onlanghs sijne schuldeyffschers hadt opgeleght, herstelde sijn geloof. Boovendien daght het yder een feltsaem voorbeeldt, dat hy, noch in 't bloeyentst sijner jaeren, belaste aen sijnen soon, een kindt van drie jaeren, den eedt te doen, als erfgenaem sijner rijken. Moorenlandt, immer onrustigh, doordien de waersegghers de gemoederen wispeltuerigh door bygeloove, naer hun welgevallen, nu gints dan herwaerts sliagheren, was thans gescheurt in twee partyenschappen tusschen Abdala en sijnen oom Zidan, jonghste soon des gewezenen Koninghs Hamet, maer, gelijk hy voorgaf, gebooren uyt een wettelijk huwelijk: van welke beyde Abdala, weeghens sijnen vaeder Chesi, het rijk van Fez beheerschende, Marocco, hoewel een treffelijke en seer vermaerde stadt, in korten tijdt verlooren heeft; sijnde van de ingeseetenen tot Koningh ingeroepen Mahumet, soonssoon van Hamet, welke hy echter eerlangh weder inkreegh. In deese onsekerheit des rechts tot de regeeringh van Afrika, en terwijl het haevenen by d'een of d'ander der strijdende partyen licht viel, hadt geen geringh getal roovers sich buyten de Straet meester van de see gemaakt. 't Gerught deeser sake was in Hollandt gekoomen, ten tijde als Spinola sich onthieldt in den Haeghe. Waerom de Staeten, hebbende gehoort, dat een Hollandtsch schip sich by die roovers hadt gevoeght, om niet te schijnen met sulx door de vingheren te sien, het algemeen onheyl te voeden, sich veerdigh toonden een gewaepende vloot tot straffe der selver uyt te senden; soo maer Spinola hadt willen belooven, dat Spanjen veylighe vaert soude gunnen: maer hy seyde daer toe niet gemaghticht te sijn. Het grootste gedeelte der seeroovers waeren Engelsche: en verhaelens weerdte is 't gheen 'er gebeurde, dat eenighe Engelsche, onder schijn van koopluuden, gekoomen op een Zeeuwfch schip, korts daer aen het bootsvolck binnen slooten. Op dit schip voer juyst een Turk, geweest onder de gene, die, nae 't inncemen van Sluys, op vrye voeten gestelt wierden, maer die sedert sijn leeven in Zeelandt hadt doorgebracht; dees, bestaende een daedt, die geensints nae een slaefsche lachhartigheit smaekte, doorsteekt twee Engelschen, die by naght, maer aghteloos door den drank, waghthielden, en verlost het scheepsvolk, dat, wederkeerende nae 't vaederlandt, de

oover-

oovergebleeve roovers ter straffe heeft oovergelevert. In Duytschlandt was op den Rijxdagh tot Reegenfborgh niet gedaen, dan beraedtslaeght. Dogh de Keyfer, die onlanghs sich hadt konnen verleedighen om sijne forghe ook tot oover de Hollandtsche saeken te laeten blijken, wierdt selfs ontbloot van sijne rijken. Want Matthias, willende liever de heerschappy besitten dan verwaghten, en versmaedende de vadsigheit van Rudolf, heeft 'er niet weynighe in Hungaryen en Oostenrijk gevonden, misnoeght oover den teegenwoordighen staet en regeeringhe. Invoeghe dat hy, een verbondt tusschen die twee volken bevoordert hebbende, en in den haet getrokken de Hooghduytschen, die, speelende met 's Keyfers naem, de bewintsmannen des rijx maekten, een leegher ter been braght en op Praegh trok, alwaer sijn broeder hof hielt: maer dewijl't de Boheemers met Rudolf hielden, is men tot onderhandelingh, en korts daer aen tot vrede gekoomen, op voorwaerde, dat het rijk van Hungaryen, voor soo veel 't aen 't Christendom behoort, als ook de Vorstendommen Oostenrijk en Moravien, van nu af aen souden staen onder de regeeringh van Matthias: Boheemen in 't toekoomende, quam Rudolf sonder manlijk hoir te sterven. Dogh als Matthias, naeulijx in 't besit der selver landen getreden sijnde, begon van feeden te veranderen, van beleeft en meêwaerigh barsch en strengh te worden, en den Protestanten in Oostenrijk de oeffeningh hunnes Godtsdiensts te beneemen, sijn de harten van hem af, de waepenen teeghen hem gewendt: vallende de Boheemen niet min den Keyfer lastigh om gelijke oorsaken.

HUGO DE GROOTS
HISTORIEN
 der
NEDERLANDTSCHE
S A E K E N.

ACHTIENDE BOEK.

INHOUDT.

DE Zeeuwen bewillighen in de toestemmingh der andere Landtschappen. De swaerigheeden die 't bestant wederhouden minderen. Nieuwe onderhandelingh t' Antwerpen bescheyden. De Spaensche verwijlen 't teekenen van 't ontwerp hen voorgehouden. Nae heevighe betwistinghen oover veele punten wordt eyndelyk 't bestant geslooten. Desselfs punten en oopenbaere afkondigingh.

1609.

De Zeeuwen bewillighen in de toestemmingh der andere Landtschappen.

Ie van Zeelandt, met het nieuw jaer, ter naeuwer noodt door dreyghementen tot bewilligingh in de toestemmingh der andere Bondtgenooten gebraght sijnde, belooven de Landtschappen elkander, om de gemoederen, ontsteeken door heevighe betwistinghen, te beeter te vereenighen, en de vreesse dat de saek moght sleepende gehouden worden, wegh te neemen, geen verdragh met den vyandt in te gaen, ten waere

de vryheit met woorden, welke de Gesanten hadden goetgevonden, en ook door het toestaen der saeke selve, bekraghtight wierde: en egeene punten, strijdigh teeghen de selfde, 't sy in 't kerkelijke, 't sy in 't weerdlijke, toe te geven: en, soo de vyandt hardtnekkigh het teegendeel dreef, nae 't afwaghten van aght daeghen, langher niet, de handelingh af te breeken, en met alle mooghelijke maght den oorlogh te hervatten. Tot nogh toe hadden van hier de Gesanten der Koninghen, van daer die door den Spanjaert en de Aertshartoghen afgesonden geweest sijnde wederom nae huys vertrokken waeren, door brieven gearbeidt, om de oopenstaende swaerigheeden te verminderen. Dogh aengesien dit te traegh voortgingh, en 't niet wel moogelijk was, soo langh men van den anderen gescheyden bleef, soo veele haspelinghen t'ontwarren, heeft men geoordeelt dat tot d'onderhandelingh cen byeenkoomst noodigh was, en tot plaetse der selver gekooren Antwerpen, om dat en veele in Hollandt het verblijf der vyanden onder hen niet geerne saeghen,

De swaerigheeden die 't bestant wederhouden minderen.

Nieuwe onderhandelingh t' Antwerpen bescheyden.

en

en sy, die eerst gekoomen waeren om den vrede te versoeken, 't nu voor een besondere grootagtingh hielden van d'andere sijde als aengefoght te worden. Om d'onderhandelingh te verhaesten heeft men dit middel uytgevonden, dat soo haest Spinola, en die met hem in den Haeghe geweest hadden, t'Antwerpen was aengekoomen, de Gefanten der Koninghen souden derwaerts trekken, met sich neemende het ontwerp, behelsende de voornaemste punten des verdraghs, waer in de Staeten, op 't verzoek der Gefanten, alleen met weynigh veranderingh, bewillicht hadden. Dat wanneer de Spaensche deese onderteekent hadden, dan eerst de gefanten der Staeten nae Antwerpen souden gesonden worden, om d'overighe punten te vereffenen, en de Staeten selve sich, geduerende de handelingh, tot Berghen op den Zoom onthouden, om, wen'er eenighe swaerigheit was voorgevallen, de ste naeder dien aengaende te raedtleeven. De Spaensche, als hen 't ontwerp was voorgehouden, tot teekenen versoght sijnde, gemerkt het niet den eysch hunner vyanden, maer de bemiddelingh hunner vrienden, bevatte, seyden dat sulx te heersch was, en versoghten ten minsten eenen korten tijdt om sich daer op te beraeden: waer op se voorts te weeghe braghten, dat, de Gefanten der Koninghen dit op sich neemende, de schorffingh van waepen wierdt verlengt tot het eynde van Bloeymaendt, beloovende daerentusschen hun antwoordt oover te leveren. Wanneer de punten begonden geleesen en ondersoght te worden, geschiede in de woorden, die de vryheit vastfelden, geene veranderingh. Maer de Spaensche, niet konnende verdraeghen, dat de Staeten door de Gefanten met den tijtel van Hooghe en Moogende genoemt waeren, dronghen door, dat men in plaetse van dien Doorlughte schrijven soude. De Staeten hadden gewilt, dat de schattingh gelden, by de tusschenbeyde legghende platte landen in den oorlogh tot nu toe betaelt, om de plunderingh der soldaeten af te koopen, geduerende 't bestant souden blijven. Dit wierdt verworpen, als vyandlijk en onbillijk: want de meeste landeryen der Hollanderen waeren geslooten, en betaelden geen schattingh aen den vyandt: sy in teegendeel dieper in Brabandt en Vlaendre doorgedronghen. De Spaensche van hunne sijde arbeydden ook, om de belastinghen, ter oorfaeke van den oorlogh, gestelt op de scheepen, die de Schelde en andere stroomen bevoeren, wegh te neemen: voorgeevende, dat deese waeren van gelijken ooverblijffelen des oorloghs, die niet alleen hen, maer ook den Françoisen en Engelschen beswaerden. Maer sy konden niet te weeghe brengen, dat hier in eenighe veranderingh geschiede: sijnde den Gefanten bekent, dat Zeelandt van geene saeke grooter afkeer hadt. Echter gaf men hen hoop, dat, nae 't sluyten van 't verdragh, dit punt, door minnelijke onderhandelingh tusschen de koopluysden, gevoeghlijker soude kunnen afgedaen worden; gemerkt de Spaensche selve sich beroemden, dat het in hunne handt stondt, die belastinghen te doen keeren tot schaed der gener die se voordeden. Allerlanght en heevigh heeft men getwift oover den Indischen handel, welken de Staeten hadden gedreeven, dat in klare en naekte woorden behoorde uytgedrukt te worden. Richardot seyde, dat'er om veele reedenen, welke den Staeten niet en raekten, Koningh Philips aengeleegen was, dat sulx niet geschiede: dat andersints, op dit voorbeeldt, ook andere volken de vrye vaert souden begeeren, dien sels Vrankrijk noch Engelandt, als hen toegestaen, maer op eyghen gevaer, gebruykten; waerom hy gedooghde dat'er bestandt gemackt wierde, sonder uytfluytingh: maer den handel wilde hy bepaelt hebben binnen de landen, welke Philips in Italien en Spanjen besat, seggende dat

De Spaensche verwijlen 't teekenen van 't ontwerp hen voorgehouden.

Heevighe betwistinghen van weederzijden.

1609.

daer buyten niets konde worden ingewillight. In plaetsen noghtans, die niet onder sijn heerschappy behoorden, daer soude hy dien van Hollandt 't drijven van hunnen handel niet beletten; en echter dit niet oopentlijk onder de punten van 't verdragh gestelt moest worden: dat het genoegh sijn soude, indien sulx in de geheyme wierdt geslooten. Hier op hebben de Gefanten geantwoordt, dat se in dit voorstel veele saeken vonden, waer toe de Staeten niet souden te beweeghen sijn: want dat ook yemandt uyt de landen sijner heerschappy te weeren, sulx t'eenemael vyandtlijk was: en dat de Hollanders, soose de vrughten des vreedes derven moesten, 't besit dier landen liever met de waepenen betwisten souden. Dat boovendien men sikh niet seer vertrouwen konde op punten, die, in 't heymelijk geslooten sijnde, niet ter kennisse van al de weereldt quaemen. En dat 't gheen'er gefeght wierdt van Spanjen en Italicen, buyten twijfel al te enghen bepaelingh was, aengesien de Spanjaert tot op deesen dagh toe niemandt de eylanden geleeghen binnen de straet van Gibraltar, nogh ook eyndelijk de Kanaerische, nogh de geheele kust van Afrika, geslooten hadt. Waer op sy wederom voeghden, dat de Hollanders selfs geduerende den oorlogh niet op de vergeleeghene en nieuw ontdekte landen, staende onder de heerschappy van Philips, gevaeren, jae ook hier van in de vreedehandelingh afftant gedaen hadden. Dat se niet behoorden meer door bestant te eysschen, als se of door de waepenen verkreeghen, of door vrede te hoopen hadden. Dat Philips niet gesint was den handel in Indien 't hachelijk geval der oorloghet'onderworpen: dat de saek der Françoisen en der Engelschen seer ongelijk was; dat van daer weynighe scheepen en ter sluyk voeren, de Hollanders geheele vlooten derwaerts sonden. Voor 't ooverighe scheenen se dit te sullen bewillighen, dat in plaets van Spanjen en Italicen geheel Europa soude genoemt worden, en soo men geen gevallen hadt in geheyme punten, begeerden se het oopentlijk verdragh soo ingestelt te hebben, dat 'er 't woordt Indien uytgelaeten wierde. Nae dat het ontwerp van dit punt meermaels was vernieuwt, om daten 't gheen deese hadden opgesteld by gene niet wierdt aengenoomen, en de Spaensche Gemaghtighde met d'Aertshartoghen eerst door Verreyken, daer nae door Richardot hadden geraedtleeght, is ten laetsten op deese woorden geslooten: *De onderdaenen van Koningh Philips, der Aertshartoghen en der Staeten, sullen, geduerende 't bestant, alle vriendschap onderhouden, sonder der onbeylen door den oorlogh aengedaen of geleeden te gedenken. Hen stae vry oover en weeder te reysen en onderlingh te handelen, te lande, ter see, en op de stroomen: 't welk noghtans de Koningh van Spanjen verstaet te moeten bepaelt blijven binnen Europa, en andere plaetsen die door sijn toelaeten, onzijdighe volken sijne vrienden en bondtgenooten, tot nogh toe sijn oopengelaeten: dogh in de landen, steeden en haevenen, buyten de geseyde paelen sy niet geoorloft te handelen, sonder daer toe alvoorens verlof verkreeghen te hebben. Dogh sullen Philips, sijne bewindtslyden en onderdaenen hen niet beletten ook aldaer met andere Koninghen en volken, die hen sullen willen toelaeten, handel te drijven, nogh ter dier oorsaeke den Hollanderen of die den Hollanderen den handel hebben vrygestelt, eenighe moeylikheit aen te doen.* By deese woorden vonden de Gefanten der Koninghen geraeden ook te voeghen de naevolghende: *Naedemael'er tijdt van nooden is, om hen, die sikh met hunne scheepen en maght buyten de voorsseyde paelen bevonden, het sluyten deeses verdraghs te verstendighen, neeme het bestant in die gewesten niet eer begin, dan een jaer nae deesen: ingeval de tijdingh voor die tijdt aldaer aenquam, hadden sikh d'een en d'ander*

Het punt
raekende
den handel
geslooten.

d'ander t'onthouden van vyantschap. Indien nae 't uyteynde des jaers eenigh geweldt gepleeght sy, worde de schaede goedtgedaen. Teeghen dit bygevoeghde worstelden de Spaensche dapper, soo om dat het Indien, niet min als of 't met naeme genoemt stont, door tastelijke bliken, uyt-drukke, als om dat se begeerden, dat wel de goederen, in die gewesten genoomen, waeren se nogh in weesen, wierden wederom gegeven, dogh niet het moorden en branden gewrooken: sijnde sy meer geneeghen tot wreedtheeden, de Hollanders goedt- dan bloedt-gierigher. Ten laetsten lieten se 't vallen, maer met sulck een gelaet en woorden, als of se verstonden hen ongelijk geschiet te sijn. De Gefanten, nae 't afdoen deeser saeken, door afgeveerdighde posten ook de meeninghe hunner Koninghen verstaen hebbende, deden aen de Staeten, versoght om sijn tot Berghen op den Zoom te laeten vinden, oopeningh hunner verrichtingh: hen biddende, dat se, sijn vernoeghende met de saeken en de treffelijke voordeelen daer in booven alle hoop bedonghen, de woorden niet al te naeu-keurigh souden ooverweeghen; dat ook hunne Koninghen sulx geraeden vonden; en ten eynde aen hunne verseekeringh niet gebracke, van selfs beloofden, soo de Spanjaert hen den Indischen handel geweldigherhandt bekommerde, den gedaenen ooverlast als schendingh van 't bestant te fullen wreken. De Staeten, nae eenighe beraedtslaegingh, sonden nae Antwerpen de selfde gefanten, die oover de vreedehandelingh gestact hadden, behalven dat se in plaets van Nikolaes Berk, van Uitreght, Kornelis van Renesse koosen. Hunnen last hielt in de ooverighe punten af te handelen, en de duysterheit daer in gevonden, soo veel hen moogelijk waere, klaerder uyt te legghen. Om 't bestant voor twaelf jaeren toe te staen wilden de Spaensche gebeden sijn. De grensplaetsen, op dat niet, met oover elk in 't besonder te haspelen, de strijdt te langh moght dueren, heeft men goedtgevonden voor als nogh dus van een te scheyden, dat yder soude behouden de Landtschappen en steeden die hy besat, en 't platte landt de steeden volghen. Den handel belanghende, is men, booven de punten hier te vooren verhaelt, ooverkoomen: *Dat d'een in des anderen landt geene swaerdere lasten draeghen soude, als of de ingeseetenen of de vrienden die de minste betaelden. En op dat de reysende met geen misdædt van Godtsdienst beswaert wierden, is dien van Hollandt toegestaen het selfde, dat Velasco in een geheym verdragh den Engelschen beloofst hadt. De scheepen des anderen tot dienst van den Lande aen te houden, of 't reght van handtoplegghen, ten sy volghens 't voorschrift der wetten, te beslyuten was verboden.* Ook beraemde men veele punten rakkende de saeken van besondere, die veel eer naer vrede, dan naer bestant geleecken. *Den gevanghenen hadt men te ontslaen sonder losgeldt. Den tijdt van tweeveertigh jaeren herwaerts soude den genen die aen d'een en d'ander sijde geweest hadden tot verjaeringh niet naedeeligh sijn: nogh ook de vormissen uytgesproken teeghen ongehoorde inreghten. Van roerende goederen, genootte vrughten en doorgedaene schulden soude geene vergoedinghe geschieden. Vaste goederen souden van stonden aen wederkeeren aen hunne voorighe eyghenaers, en ook aen de Geestelijke saemeninghen onder 't gebiedt der Aertshartoghen, sonder maght noghtans van die te mooghen vervreemden. Dogh in plaetse der verbeurtgemaekte goederen, die verkost waeren, soude men betaelen de renten, geduerende de jaeren van 't bestant, en voor die men tot gemeene werken hadt aengeleght, de waerdye. De landtgoederen verkoght om schulden soude men mooghen lossen binnen 't jaer: soo noghtans, dat voor de verbeeteringh behoorlijke voldoeninghe*

*Ook worden
d'ooverighe
afgehan-
delt.*

1689. *geschiede: 't welk echter in de huysen binnen de steeden geen plaets soude grijpen; maer die worden verstaen aen de koopers te verblijven. Voor aenwassen en meyren, gedrooght en bedijkt op kosten van besondere, soude men van gelijken niets uytreyken, ten waere op de landeryen eenighe belastingh was ingevoert. De renten in voortijden op de landtgoederen gestelt, soude de breukkaemer, soo langh die onder haer geweest waeren, op sich neemen, niet den ouden eyghenaer. 't Strekte ten luyfter van de Republijk, voor de Vorsten van Nassau, als een huys, 't welk soo uytsteekendt veel tot de vryheit hadt gedaen, met naeme forghe te draeghen, niet alleen om wederom aen het hunne te koomen, maer ook om niet bekommert te worden om de schulden, welke hunnen vaeder secdert de tijden van Alva hadt gemaakt. Het maeken van uiterste wille tusschen de onderdaenen der beyde Staeten soude vrystaen, en de onterffenissen der naebestaende, gedaen uyt haet der partyschappen, van geener weerde sijn. In de steeden, welker rechtsgebiedt, uyt kraght van dit verdragh, aen besondere moeste weedergegeeven worden, soudens des onaengesien de Staeten van deese, de Aertschartoghen van gene sijde, eeven als voor deesen, de magistraeten stellen. En niet min voorsightigh was dit, dat ook het bestant genieten soudens, die, uyt vreesse voor d'onheylen der oorloghe, buyten de Nederlanden geweeken, elders wooninghe gesoght hadden. De meeste deeser punten hadt Oldenbarnevelt op 't papier gebraght; die, nae dat hy hadt gevreesst dat of in yder bedrogh van gene kant moght schuylen, of voor uytfsagh wat sijnen vaederlande soude voordeel geeven, een wonderde voorsightighheit in 't opstellen der woorden gebruykte. Tot meerder gerustheit dienden deese beschuttinghen, dat scheepen van oorloghe de kusten en haevenen d'een des anderen niet soudens aendoen, sonder voorgaende verlof, of ten sy genoodtsaekt door onweeder. Nieuwe sterkten te bouwen was verboden. Om de rooveryen te lande en ter see te weeren beloofde men elkander gemeenerhandt te helpen. Oovertreedinghen der besondere, begaen teeghen dit verdragh, soudens gewrooken worden aen de pleeghers der selver, daer die begaen waeren, of ter plaetse hunner wooninghe: maer onder dat voorgeeuen niet geoorloft sijn 't bestant te breeken. Dit verdragh soudens de Staeten bekraghtighen, als ook Philips en de Aertschartoghen, soo voor hen als voor hunne naekoomelinghen; de Staeten en d'Aertschartoghen binnen vier daeghen, Philips binnen drie maenden: sy hadden yder voor sich selfs te belooven niets strydigh teeghen dit verdragh te sulen doen, of te gedooghen dat'er yets strydighs teeghen gedaen wierde, 't sy sulx door reghte of slinghse weeghen ondernoomen wierde: darde yemandt der hunne dit bestaen, daer op soude terstont recht en straffe volghen. En dit soo veel aengaet de oopenbaere punten. In 't heymelijck hadden de Spaensche, die daer op hardt aenhielden, door toedoen der Françoisen dit verkreeghen, dat in de platte landen van Brabandt, die onder de Staeten moesten oovergaen, en waer tot noch toe de Roomsche kerkseeden waeren gebruykt geweest, aldaer in den Godtsdienst geen veranderingh geschieden soude. Dogh de Gemaghtighde der Staeten hadden van de Gefanten der Koninghen ontfanghen een schriftelijke verklaeringhe, dat de Spaensche Gemaghtighde meermaels hadden beleeden, dat in 't punt raekende den handel Indien was begreepen; dogh dat de Staeten hadden bewillight, dat daer van met naeme geen gewagh gemaakt wierdt, sulx was geschiet op 't versoek der Gefanten, die beloofden, dat de kraght de selfde sijn soude: daerenbooven, dat de meeninghe der Staeten soodaenigh was geweest, dat alles wat de Spanjaerts in Indien teeghen hen soudens hebben ondernoomen, sy teeghen de Spanjaerts soudens onderneemen,*

men, en dat, soo de bondtgenooten der Hollanderen in die gewesten wierden aengetaft, hen te beschermen niet teeghen 't bestant soude strijden: dat binnen de grensen der Staeten wierden betrokken de Baronne van Bredaa en het Marquisaet van Berghen op den Zoom, met de gevolghen der stadt Graeve. Van d'ander sijde hebben de Gemaghtighde der Staeten, op verfoek der Gefanten van Vrankrijk, verklaert, dat, onder de gene die weederom in 't besit hunner goederen souden treden, moesten gerekent worden de erfgenaemen des Prinsen van Espinoy, die eertijds de sijde der Vereenighde Staeten hadt gevolght: en dat, ingevalle het huys van Ligne swaerigheid in 't weedergeeven maekte, de Staeten daer teeghen den huys van Espinoy souden toewijfen de heerlijke goederen van Waffenaer, in Hollandt, toebehoorende dien van den huys van Ligne. Dit wierdt gedaen ter gunste des Heeren van Rhosny, wiens gesagh dat pas in Vrankrijk oovergroot was, als sijnde bewintsman der geldtmiddelen; want sijne doghter was gehuwelijkt aen den huys van Espinoy. 't Verdragh is geslooten den neeghenden van Grasmaendt, op welken dagh, door middel van bestant, op hoop van vrede, wierden needergeleght die waepenen, welker roem en luyfter reets geheel Europa hadt vervult, en die nu tot in een tweede weerdlt waeren doorgedronghen. Terstont daer aen geschiede de gestaedighingh door brieven der Aertshartoghen en der Staeten, en d'oopenlijke afkondighingh tot Antwerpen, met uytsteekende toejuygingh der gemeente in die landen: maer niet soo groot was de vreughde in Hollandt, wijl het volk, uyt sich selven vreedelievendt, maer door meenigherley verwisselinghen van voor- en teeghen-spoeden, geduerende den tijdt van veertigh jaeren, verbystert, traeghlijk tot sijnen aerdt keerde. Dogh d'uytheemsche volken, wanneer hen ter ooren was gekoomen, dat men den maghtighsten Koningh hadt konnen asperffen d'erkentenis der vryheit en een gedeelte van Indien; 't een en 't ander sonder voorbeeldt, en tot nogh toe niet gelooft, hebben sulx met des te grooter verwonderingh aengenoomen. Hier nae maekten se eenen ooverslagh hunner kraghten, hier nae oordeelden se van de wijze regeeringh der Republike. En voorwaer, seedert dien tijdt hebben veele Koninghen, Vorsten en volken nae bondtgenootschap met Hollandt begonnen om te sien.

EYNDE DER HISTORIEN.

R E G I S T E R

Der

J A E R - B O E K E N .

E E R S T E B O E K .

't J A E R 1566.

Udt Nederlandts gelegenheit en grensen.	2.
Oorsprongh en taele der Nederlanders.	3.
Graeven, Hartoghien.	2.3.
Hen wordt een erfgebedt gegeven.	3.
De Naefacten moesten 's Landts vryheeden besweeren.	3.
Wijse waer op de Republyk van oudts geregeert wierdt.	3.4.
Vallen ten laetsten onder de heerschappy des huys van Borgonjen.	4.
De Staeten echter handthaecten 't recht der gemeen- te.	4.
De heerschappy der Nederlanden oovergegaen tot het huys van Oostenrijk.	4.
Men liet uyt de feeden der Spanjaerden een veranderingh in de Republyk te gemoet.	5.
Oovereenkoomft en verscheydenheit der Nederlanders en Spanjaerts in feeden.	5.
De Spanjaerts trachten de Nederlanders onder hunne wetten te brenghen.	6.
Wat Karel de V. die 't met ernst daer op toeleyde, heeft afgeschrikt.	6.
Drie Raedtshooven.	6.
Aert en feeden van Philips.	7.
Hy tracht de wetten en handtvesten van Nederlandt te verreeden.	7.
De Spanjaerts beweeghen den Koningh tot dereys nae Spanen.	7.
Oranjes afkoomft, bedieninghen, goederen, aert, feeden, stadthouderfchappen.	7.8.
De Graef van Egmondts Stadthouder oover Vlaendre en Arthois.	8.
De Graef van Hoorne Ammirael ter see.	8.
Welke de Spanjaerts soeken van kant te helpen.	8.
Onderlinghe jaloufye der Grooten in Nederlandt.	8.
Oorsprongh, beleidt, en ongelukkighe uytkoomft der Inquisitie by de Nederlanders	9. 10. 11. 12.
David Joris van Delft, en Jan Beukelsfoen van Ley- den.	10.
Philips dringht harder aen op d'Inquisitie.	13.
d'Opperlandtvooghdy wordt Oranjen en Egmondts ge- weyghert.	13.
Afkoomft, feeden, en ampten des Hartoghien van Al- va, en van Granvelle.	13.
Volghens hun goetvinden wordt Margereta van Par- ma gestelt tot Opper-Landtvooghdesse oover de Ne- derlanden.	13.
Philips belluyt, teeghen de voorreghten, besettingh van Spaensche soldaeten in de Nederlanden te lae- ten.	14.
Oorsaeken van sijnen onversoenelijken haet op de Ne- derlanders.	14.
Sijn vloot op see verlooren hebbende koomt hy in Span- jen.	14.
Het krijgsvolk wordt eenighe tijdt daer nae weghge- voert.	14.
Klem der regeeringhe by Granvelle.	14.
Oude vyandschap tusschen hem en Hoorne.	14.
Oranje hitst Egmondts en andere Ridders van den Gul- den Vliese op teeghen Granvelle.	15.

Teeghen welke Granvelle sich verbindt met Barle- mondts, Viglius en andere.	15.
Men barst uyt tot oopenbaere merkteekenen van party- schap.	15.
Nieuwe Bisschoppen, uyt last van Philips, ingevoert door Nederlandt.	15.
't Gheen by nae al de weereldt haetelijk is: d'Abten stellen sich daer teeghen: by deese voeghen sich die van Brabant: en sommige der oude Bisschoppen.	16.
Klaghten der Nederlanders teeghen Granvelle.	16.
Oranje, Egmondts en Hoorne raeden den Koningh door verscheyde brieven Granvelle sijne haetelijke maght te beneemen.	17.
Granvelle krijght bevel om te vertrekken.	17.
Die van kant sijnde pijnen sich de Grooten ten uyt- sten in 't waerneemen der saeken; trekken de saeken den geldtmiddelen en wetten aengaende aen sich; sy segghen dat de Godtsdienst, veel eer door reeden, dan door geweldt, kan ingeplant worden; onder- tusschen wijken se niet af van de Roomsche Kerkfe- den.	17. 18.
Egmondts in Spanjen gevonden, wordt geveinsdelijk onthaelt.	18.
Philips geeft hem hoop, dat de plakkaeten, raekende den Godtsdienst, souden konnen gemaectight wor- den.	18.
Op den selfden tijdt maect hy door sijne gemaeline, welke hy nae Bajonne hadt gevonden, met Karel, Koningh van Frankrijk, een verbondt van onderlinghe hulpe, tot uytroeyingh der Ketteryen.	18.
Egmondts tot de sijne weedergekeert sijnde, brenghet een ydele hoop mee.	18.
Die van Brabant drijven dat d'Inquisitie strijdigh is teeghen hunne handtvesten.	19.
Waer van het gemeen insonderheit een affschrik heeft.	19.
Kort begrip van den Godtsdienst, die van kettery be- schuldight wierdt, aen den Koningh oovergefonden.	19.
Georgius Cassander en Franciscus Balduinus, van Oran- je ontboden, om tot maetigheid te raeden; 't gheen vruchteloos uytvalt.	19.
De Grooten legghen toe op 't besorghen van eenen vree- de der Godtsdienst.	20.
Uyt den Raedt gescheyden sijnde, trekken se andere tot sich; en maeken een verbondt teeghen d'Inquisi- tie.	20.
Luidewijk van Nassau de voornaemste onder de hoofden van dit verbondt.	20.
Verzoek der verbondene eedelen aen Margereta.	20.
Oorsprongh van den naem Geusen.	21.
Montigny en den Markgraef van Berghen worden aen den Koningh gesonden.	21.
't Ontwerp van maetigingh der plakkaeten, ooverge- fonden door den Raedt van Staete in Nederlandt, mishaecht den Koningh.	21.
Die verbiedt d'Algemeene Staeten te vergaederen.	21.
Driederley gesintheeden in Nederlandt, die 't gefagh des Paus van Rome wracken: Weederdoopers, Lutherfche, Calvinische.	22.

Register der Jaer-boeken.

Deefe en andere oordeelen 't nieuw plakkaet te strenghe. 22.
 De Landtvooghdes beefigh sijnde met de beroerten te stillen, pleeght de gemeente den Godtsdienst op een nieuwe wijfe. 23.
 Die uyt hunne kloosters loopen vervoeghen sich met haer. 23.
 Door deefe vierden de verbondene eedelen gesterkt. 23.
 Door geheel Nederlandt worden op een selve tijdt de kerken geschonden. 23.
 Die van Arthois, Henegouw en Luxemburgh blijven getrouw aen de Roomsche kerk en aen den Koningh. 23.
 Margareta voeght haer nae den tijdt, en volghet den raedt der Grooten. 23. Sy beloofte den eedelen vergeetelheit van al het begaene. 23. en laet het gemeen de preeke toe. 24.
 Oranje behaelt ondank by de Landtvooghdesse. 24.
 In brieven uyt Spanjen gesonden en onderschept worden se alle ter doot verweesen. 24.
 Onderlinghe raedtpleegingh oover de gemeene saeke te Denremonde. 24.
 Oranje verfoekt den Koningh om affstant van sijne ampten. 24.

't JAER 1567.

Hy raedt den Koningh by geschrift die Godtsdiensten toe te laeten, welke de naebuerghe rijken hadden vrheit gegeven. 25.
 De Graec van Hoorne vertrekt nae sijn huys. 25.
 Deefe van kant sijnde, verbreekt de Landtvooghdes alle haere voorighe handelinghen. 25.
 De verbondene eedelen geeven de gemeene saeken besien. 25.
 De Landtvooghdes dwinght alle Landtvooghden en bewontsluyden te sweeren, dat se voor hunne vyanden sullen houden, alle die de Koningh hen soude voorstellen. 25.
 Egmond en andere doen deefen eedt. 25.
 Alleen Oranje en Hooghstraeten weygheren 't. 26.
 's Koninghs teegenwoordigheit wordt gehouden 't beste middel, om de partyfchappen te dempen. 26.
 De Koningh aen 't marren. 26.
 's Keyfers antwoordt op den Staet der Nederlandtsche saeken mishaeght den Koningh. 26.
 De brieven brenghen, dat de Koningh met een heyrleegher te waghent staet. 26.
 Schoone geleegeheit toen voor Philips, om Nederlandt t'overheeren. 27.
 Alva wordt met een opperste gesagh van den Koningh gesonden. 27.
 Oranje vertrekt nae sijnen broeder. 27.
 Breederode wordt door geweldt van waepenen verdreeven. 27.
 Groot vlughten nae de gebuerrijken. 27.
 Waer door alles in rust raekte. 28.

TWEEDE BOEK.

Alva koomt in Nederlandt. 30.
 De Françoisen barsten op die selve tijdt ook in oorlogh uyt. 30.
 Alva vint geen teegenstant: 't Vertrek van Margareta baent hem den wegh tot d'Opperlandtvooghdy. 30.
 Hy doet Egmond en Hoorne gevangen buyten Brabandt in heghthenis weghvoeren. Leght Spaensche besettinghen in de steden van Nederlandt. Sendt Arenbergh met de ruyttery nae Vrankrijk. De steden ontwaepent sijnde, bouwt hy 'er kasteelen. 31.

't JAER 1568.

Egmond en Hoorne worden onthalt. Dat voor den Nederlanders een afgrijselijk schouwspel is. 32.

Oranjes goederen worden verbeurt gemaect, en sijn loon gevanghelijk nae Spanjen gevoert. 32.
 Alleints ontfaet groote verwoestingh. 32.
 De tijdinghen uyt Spanjen doen bliken, dat geen meerder goedertierenheit van den Koningh te verwaghten staet. 32.
 De vlughtelinghen setten Oranje aen tot de waepenen. 32.
 Luidewijk van Nassau, hebbende eerst Arenbergh verhaeghen, wordt van Alva op de vlught gedreeven. 33.
 Oranje maekt door t'uytgeeven van boeckens de rechtveerdigheit sijner saeke alom kundigh. 33.
 Verdragh der Brabanders met hunnen Landtsheer. 33.
 't Selve recht is ook by andere volken in Nederlandt gebruykt geworden. 34.
 Keyser Maximiliaen, door sijn broeder Karel, by Philips voor de Nederlanders spreekende, wordt bits bejeghent. 34.
 Oranje en sijne naestbestaende stellen, tot voorderingh van den tocht, hunne goederen tot onderpant. 34.
 Weynighe Duytsche Vorsten doen Oranje onderstant van geldt en krijgsvolk. 34.
 Hy neemt sesduysent peerden en veertenduyfent knegheten aen. 34.
 Welke Alva sonder slaen ooverwint. 35.
 Oranje wijkt nae Vrankrijk. 35.

't JAER 1569.

Alva wordt van den Paus met het gewijde swaert beschonken. Recht sich selven een beelddt op. Maekt veel dienstighe plakkaeten. 35.
 De meeste saeken worden aen het welbehaeghen van den Koningh gestelt. Toen sijn d'uyterste aenlaeghen der Spanjaerden aen den dagh gekoomen. 36.
 Alva gebiedt den Nederlanders ongehoorde schattighen op te brenghen. Sijn strengheit teeghen de wederstreevers. 36.
 De hartnekkighste worden hunne voorreghen benoomen. 36.
 Den Ocean veroorsaect swaere rampen. 37.

't JAER 1570.

De verdrukte Nederlanders beginnen op wraek en hunne beschermingh te denken. 37.
 De Brusselaers weygheren den tienden penningh te betaelen. 37.

't JAER 1571.

Oranje, om andermael de kans van den oorlogh te waeghen, verfoekt de Protestantsche Vorsten om hulpe. 37.
 Deenemarken en Sweeden weygheren 't. 37.
 Ook durfde de Engelsche Koninghin niet. 37.
 Den Nassauschen wordt belast uyt Engelandt te vertrekken. 38.
 De Koningh van Vrankrijk veynst Oranje onderstant te willen doen. 38.
 Oranje worden penninghen gesonden, en onderlingh verstant met hem gehouden. 38.
 Oranje behoudt eenighen schijn van heerschappye oover de Nederlanders, die op den Ocean en langhs de see-kust op roof kruysen. 39.

't JAER 1572.

Vierentwintigh scheepen neemen den Briel in. 39.
 Bossu plundert Rotterdam, daer in veele borghers vermoort worden. 39.
 Waer door de Hollanders bewooghen sijn de uytgeweekone de behulplaeme handt te bieden. 39.
 Op deefe volghen die van Vlietinghen en andere: 't welk Oranje weynigh verheught. 40.
 Eerste ontwerp van een Republiik tot Dordrecht gemaekt. 40.
 Hier

Register der Jaer-boeken.

Hierentuffchen fijn de Spanjaerts meeſter telande, de Nederlanders ter ſee.	40.
De vloot des Hartoghen van Medina Celi vermeerſtert, en hy ſelfs ter naeuwer noodt ontkoomen.	40.
Alva, Berghen in Henegouw belegghende, geeft den Hollanderen en Zeeuwen tijdt om ſigh te vereenighen.	40.
Aen Naſſau wordt hulp uyt Vrankrijk gefonden. Op de ſelfde tijdt was 't leegher van Oranje uyt Duytſchlandt in aentoght.	41.
De Spanjaerts onderscheppen en verſlaen de Franſoifen, die niet wel op hun hoede waeren.	41.
Oranje, ſijn leegher afgedankt hebbende, reyft nae Hollandt.	41.
Berghen wordt oovergegeeven.	41.
Alva gebruykt teeghen Mechelen en andere ſteeden 't recht van ooverwinninghe.	41.
De ſteeden, door den Naſſaufchen in Vrieſlandt, en omtrent den Yſſel, ingenoomen, worden verlaeten.	41.
Schandelijk woeden van Alvás ſoon in d'ooverwonne ſteeden Zutphen en Naerden.	41.
Befchrijvingh der Vereenighde Landtſchappen.	42.
Amſterdam en Middelburgh verachten ſeer den gemeenen toeleg van Hollandt en Zeelandt.	43.
De Bommelerweerd ſterkte Hollandt.	43.
Door d'aenkoomſt van Oranje worden alle verwarde ſaeken in orde gebragt.	44.
Hy beſtiert alles met ooverleggh der Staeten.	44.
By de ſes groote ſteeden, die van oudts tot het beleidt der ſaeken wierden geroepen, voeght hy nogh twaelf kleyne.	44.
In alle ſaeken dient men ſigh van 's Konings naem teegen 's Konings beveelen.	44.
De Roomſche plechtigheeden worden uyt de kerken gebannen. Die deeſe toegedaen ſijn, beſwaerlijk tot aenſienlijke ampten gevoordert.	45.
De Geneeſſche Godtsdienſt wordt in 't algemeen aengenoomen. Soo noghtans, dat ſe alle wetten raekende den Godtsdienſt met den naem van Inquiſitie brandtmerkten.	45.

't J A E R 1573.

De Heerlijkheien en inkoopſten des Konings met meer andere worden ten gemeenen nutte aengewent.	45.
Toen ſijn ſoo veele naemen van ſchattinghen uytgevonden.	45.
Men blijft noghtans in biſtere ſchaersheit van penninghen.	46.
De bondtgenooten en de Spanjaerts ſijn eeven onbedreeven in 't bemaghtighen van ſteeden.	46.
Miſſlag van Alva.	46.
Haerlem geeft ſigh oover aen de wreetheit der Spanjaerden.	46.
Muytery der Spanjaerden ſtuyt hunnen voorſpoet.	46.
Welker geweldt en indruk Alkmaer eerſt geſtuyt heeft.	46.
De Naſſauſche neemen Geertruydenbergh in: en Boſſu ſelfs met ſijn vloot gevanghen.	46.
Alva wordt met ſijn ſoon te rug ontbooden.	46.
Sijnen wreeden roem.	46.

't J A E R 1574.

In ſijne plaets koomt Don Louis de Requeſens.	47.
Hy neemt ſtrax Alvás praelbeeldt wegh.	47.
Middelburgh geeft ſigh oover aen de Zeeuwen.	47.
Luidewijk van Naſſau en ſijn broeder Henrik, met Chriſtoffel, 's Paltsgraeven ſoon, worden gellaeghen.	47.
De Spanjaerts, oproerigh teeghen hunne bevelhebbers, parſen dien van Antwerpen vierhonderdtyſent guldens af, by ooghluykingh van Requeſens.	47.

Door welken ooverlaſt de fught der volken tot Oranje dapper ontſteeken wordt. 48.

't J A E R 1575.

Aldegonde in groot gefagh by den Prinſe.	48.
Gefanten van weederſijden tot Breedaa op den payshandel.	48.
Die onverrichter ſaek ſcheyden.	48.
Requeſens onderwijlen traght den ſlumerenden in 't voortſetten van den oorlogh met geweldt t'ooverrompelen.	48.
De Koninghlijke troepen worden in Weſtvrieſlandt door de boeren gellaeghen.	48.
Beleg van Leyden.	48.
Wonder voorbeeldt van oovergrooten haet op de Spanjaerts.	49.
De ſeebaeren landewaerts ingejaeght ſijnde, wordt het beleg van Leyden opgebrooken.	49.
Baldes van het beſtormen van Uitreght afgedreeven.	49.
De Spanjaert, hebbende ook op de linker gedeelten van Hollandt aenlagh gemaekt, wordt eyndelijk geſtuyt.	49.
Piedro Melendes ongelukkighe toerustingh ter ſee teeghen de Bondtgenooten.	49.
De Spanjaerts worden genootſaekt hunnen gedreyghden ſchrik ter ſee voor veele jaeren uyt te ſtellen.	49.
't Leegher van Requeſens, de haeven van Bommeneë vermeerſtert hebbende, neemt Sierikſee in.	49.

't J A E R 1576.

De Hollanders in hunne byſterheeden trachten te vergeefs nae heul der Vorſten.	50.
Henrik, Koningh van Vrankrijk, houdt heymelijk de handt aen de ſaeken der Hollanders.	50.
't Opdraeghen des bewints aen den Raedt van Staete van 's Konings ſijde, nae 't ooverlijden van Requeſens, herſtelt de hoopeloofe ſaek.	50.
Hopperus, uyt Vrieſlandt, in groot gefagh by de Spanjaerts.	50.
Oranje vlijdt in 't heymelijk de gemoederen der Brabanders t'ſijner gunſte.	50.
Sy beginnen teeghen Requeſens op te ſtaen.	50.
De Vlaemingen weygheren Requeſens ſchattinghe.	51.
Oranjes toeleg om den Raedt te winnen wordt door muytery der Spaenſche ſoldaeten geſtijft.	51.
Bruffel ter plunderingh geſchikt.	51.
Den Raedt verklaert de muytelingen oopentlijk voor vyanden des Konings en des Landts.	51.
Sy vallen in Aelſt, en plunderen 't landt alleſints in 't ronde.	51.
Waer door eenighe Grooten in Brabant gedreeven worden, om den Raedt in haere raedtkamer te gijſelen.	51.
Sy macken met andere een verbondt teeghen de Spanjaerden.	52.
Rhoda worpt ſigh op tot hooft der Spanjaerden die uyt Hollandt vertrekken.	52.
Hy plundert Maefright, en korts daer nae Antwerpen.	52.
De Nederlanders beſluuten den byſtant van Oranje t'hunner beſchermingh te gebruyken.	52.
De payshandel wordt te Ghendt hervat: Desſelfs voorwaerden.	52.
Die van Luxenburgh weygheren in de Gendtsche pays te treden.	53.
Hier in laeten ſigh de Vrieſen, neemende hunnen Steevooght in hechtenis.	53.
Door 't afbreken der kaaſteelen wordt de ſlaevernye afgeworpen.	53.
't Verbondt teeghen de Spanjaerts wordt door den eedt der Algemeene Staeten bekrachtight.	53.

Register der Jaer-boeken.

't JAER 1577.

- Philips voor dien tijdt duykende bevestigt 't vreedeverdragh. 53.
 Hy sendt don Johan van Oostenrijk tot Landtvooght oover Nederlandt. 53.
 Die voorgeeft, dat hy last heeft den vrede t'ondethouden, dan uyt onderschepte brieven blijkt in alles het teegendeel. 53. 54.
 Te vergeefs raedt Oranje den Nederlanders hem met de waepenen buyten te houden. 54.
 Don Johan wordt tot Landtvooght aengenoomen, in weérwil van die van Hollandt en hunne Bondtgenooten. 54.
 Roem der Spaensche soldaeten uyt Nederlandt vertrekkende. 54.
 Don Johan bemaghtigt Naemen. 54.
 Hy pooght de Hooghduytsche troepen tot oovergaeve der steeden te bekooren. 54.
 Maer wordt van de Staeten voorgekoomen. 54.
 De Staeten beschuldighen Don Johan by den Koningh oover 't breeken des vreeses. Hy Oranje, die by yder een voor den grondtleggher der vryheit wordt gehouden. En door die van Brabandt tot hunnen Ruwaert beroepen. 54. 55.
 Waer oover Aerschot en andere misnoeght sijnde, Mathias van Oostenrijk tot de Landtvooghdy roepen. 55.
 Aerschot wordt in hechtenis gestelt. 55.
 Ook wordt door aenraeden van Oranje de Landtvooghdy van Nederlandt aen Mathias, aen hem het Staethouderschap gegeven. 55.

DERDE BOEK.

- D** On Johan wordt den oorlogh verklaert. 57.
 De Koninghin van Engelandt begint den Nederlanders te begunstighen. Belooft geldt en hulpe: Dult niet, dat onder hen yets buyten haeren wille bellooten wordt: Waerschouwt hen van den Roomschen Godtsdienst niet lichtveerdigh te veranderen: Raedt den Koningh door brieven tot vrede. 57.
 De Staeten trachten Philips t'henwaerts te vermurwen. 58.
 Ondertusschen neemen de heymelijke partytschappen onder hen geweldigh toe. 58.

't JAER 1578.

- Don Johan staet het leegher der Nederlanders. 58.
 Seeghevruughten. 58.
 d'Ooverwonnene worden door hoop van vrede aenge-lokt. 58.
 d'Aengeboodene voorwaerden worden verworpen. 58.
 François van Valois en Kasimier bieden den Nederlanders hunnen bystant. 58.
 Margareta van Valois draeght haeren broeder gunstelijk voor. 59.
 Bystere verwarringh des Landts. 59.
 Amsterdam geeft sich oover aen den Nassauschen. 59.
 Nae 't verdriyen der Roomsgefinde ooverheeden maeken se sich der regeeringhe meester: 't selfde gebeurt ook elders: t'gheen den Bondtgenooten misnoeght. 59.
 Johan van Nassau Landtvooght van Gelderlandt, Rennenbergh van Vrielandt. 60.
 Dees tot Landtvooght om Ooveryssel te gebieden, en voorts t'ooverheeren aengenoomen sijnde, worden Kampen en Deeventer oovergegeeven. 60.
 Valois wordt door belluyt der Staeten genoemt beschermmer der Nederlandtsche vryheit. 60.
 Verfoek der Gereformeerden. 60.
 Dat van de Staeten wordt toegestaen. 61.
 Inwendighe geschillen tusschen den Roomsgefinden en den Gereformeerden. 61.
 De Ghentenaers, aengestookt door Imbijsse, weyghen

- ran oopentlijk te gehoorfaemen: Bannen de Roomsche pleghthigheden met de Geestelijkheid ter stadt uyt: en versterken die. 62.
 Versmaeden der Staeten en 's Aertshartoghen bevelen: Ook heeft de gunst van Oranje geen vermooghen ophen. 62.
 Die van Arthois en Henegouw weygeren de geloofs-vrede aen te neemen, drijvende, dat men den Ghentenaers door de waepenen behoort te dwinghen: daersigh Oranje en andere teegenstellen. 62.
 Bofsu wordt Veldtheer der Nederlanders. 62.
 Den Burghgraef van Ghendt opperbevelhebber oover 't peerdevolk. 63.
 La Nouie Veldtmaerschalk. 63.
 Don Johan bespringht het leegher, maer recht niet uyt. 63.
 Men maekt ondertusschen gesprek van pays: Desselfs voorwaerden. 63.
 Don Johan, met nieuwe troepen versterkt sijnde, snijdt de vreedehandelingh gladt af. 63.
 Aenkoomst van Kasimier met een leegher in Nederlandt. 63.
 De geschillen der Nederlanders tusschen elkander verwijderen de naekende vryheit. 63. 64.
 Montigny voeght sich by de partytschap van Arthois. 64.
 Waer teeghen de Ghentenaers volk werven. 64.
 Glimp hunner waepenen. 64.
 De Vlaemingenh krijghen volk van Kasimier. 64.
 François vermeeftert de stadt Binsch: Weyghert sich met der Staeten heyr te vereenighen: laet toe dat sijn krijgsvolk tot Montigny verloopt: Vertrekt nae Vrankrijk, beschuldighende de Staeten van ondankbaerheit. 64. 65.
 Don Johan wordt door een schielijke siekte weghgerukt. 65.
 Eenighe gelooven dat hy, Philips van al te grooten glorysucht verdacht sijnde, door vergift is omgebragt. 65.
 Den Hartogh van Parma volght in plaets van Don Johan. 65.
 Sijnen aert en konstenaeryen. 65.
 Door wiens aenstookken de geschillen vry hoogher rijfen. 65.

't JAER 1579.

- Oranje stelt alle middelen te werk: dan te vergeefs. 66.
 Parma geeft aen Kasimiers ruytery vryen doortoght om te vertrekken. Hy beleeghert Maestrigh. 66.
 Onderwijl koomen de Gesanten by een tot de vreedehandelingh: waer teeghen Oranje heymelijk arbeit. 66.
 Parma maent den Nederlanders aen om 's Koningsh aengeboodene genaede t'aenveerden. 66.
 Met wien sich La Motte eerst verfoent. 66.
 Dien volghen Montigny met sijne troepen, en andere. 66.
 Vreedepunten. 67.
 De verfoende Waelen maeken de voornaemste maght des Koningsh. 67.
 Philips brenght verscheyde Provintien der tweedragtighe Nederlanders weeder onder sijne gehoorfaemheit. 67.
 d'Ooverighe vereenight Oranje 't Uitrecht door een nauwer verbondt. 67.
 Inhoudt van d'Uitrechtsche Vereenighingh. 68.
 Algemeene monsteringh, soo in de steeden, als ten platten lande, der gener die de waepenen voeren konden. 68.
 Swaere beroerten door d'andere gewesten van Nederlandt. 68.
 De Roomsgefinden hebben d'ooverhandt binnen's Hartoghenbosch. 68.
 De

VIERDE BOEK.

De Gereformeerde t'Antwerpen: waer van Oranje de wijte heeft. 68.69.
 Veele neemen hier uyt oorfaek om tot den Spanjaert oover te gaen: Onder welke is geweest Philips, soon des Graeven van Egmond: Dien tot Brussel beleeghert sijnde, door meêdoogenheit der burgheren gegunt wordt onbeschaedicht te vertrekken. 69.
 Swaere ontfeltenissen tot Brugghe en andere plaetsen. 69.
 Ypere en Ghendt begeeven haer in 't verbondt. 69.
 Oranje laet tot Ghendt de gevanghene Heeren los. 69.
 Hem wordt de landtvooghdy oover Vlaendre opgedraeghen. 69.
 Terwijl men tot Keulen van vrede handelt vermeestert Parma Maestricht. 70.
 d'Uytheesche soldaeten af dankende wint hy Mechelen en andere steeden: Die sijn Landtvooghdy bevestighen. 70.
 De voorwaerden des vreesdes door den Koningh aengebouden mis haeghen den Bondtgenooten. 70.
 Met Oranje wordt affonderlijk gehandelt, maer te vergeefs. 71.
 Aerschot en andere met den Koningh verfoent sijnde, dienen den Spanjaerts ten spot. 71.
 Groot gebrek in den Vereenighden Staet. 72.
 Schaersheit der gemeene middelen, soo onder de Vereenighde Staeten, als onder de vyanden. 71.
 Philips brengt Portugael ten onderen door Alva: 't Gheen de Hollanders groote ongemakken baert. 72.

't JAER 1580.

Ondertusschen herneemt Parma eenighe kleyne steeden. 73.

't JAER 1581.

La Nouë drijft den vyandt uyt Nijnhooven. 73.
 Egmond en Selles gevanghen: En ook la Nouë. 73.
 Mechelen door d'Engelschen geplundert. 73.
 Margareta van Parma koomende om de Landtvooghdy van Nederlant te hervatten, wordt wederom gefonden. 73.
 Oorlogh in Vrieslandt ontfteeken door ongestaedigheit van Rennenbergh. 73.
 De Vriesen sleghten de blokhuysen ter aerde toe. 74.
 De twijtelende Ooveryselaers worden verseekert. 74.
 Groeninghen begeeft sijn onder den Koningh. 74.
 Enthes wordt belast die te beleegheren. 74.
 't Beleg opgebrooken door de dapperheit van Schenk. 74.
 Rennenbergh, van 't beleg van Steenwijk opgeslaeghen sijnde, sterft: Verdugo koomt in plaets. 74.
 Den Roomsgefinden in Brabandt en Ooverysel wordt hunnen Godtsdienst ook in 't heymelijk verbooden. 74.
 Oranje raedt den Staeten tot het opreghten van een nieuwen Raedt: en Philips af te sweeken: en François van Valois de heerschappy op te draeghen. 75.
 Philips wordt verklaert van de hooghe Ooverheit der Landen vervallen te sijn, en vyandt genoemd. 76.
 Mathias wordt eerlijk ontslaeghen. 76.
 De Spanjaert doet Oranjen in den ban, en noodight een moordenaar die hem 't leeven beneeme. 76.
 Die sijn door een onschuldighschrift suyvert. 76.
 Inhoudt van 't een en 't ander geschrift. 67.
 De Staeten getuyghen oopenlijk 's Prinsen onschult. 77.
 François wordt geroepen tot het hoogh bewint: Sijn broeder de Koningh van Vrankrijk beaengenaemt sulx, en belooft hen bystant te doen. 77.
 François ontfet Kamerijk: wordt als Vorst der verlosse stadt bewelkoomt. 77.
 Doornik aen Parma oovergegeeven. 77.

FRANÇOIS handelt in Engelandt te vergeefs van huwelijk. 79.

't JAER 1582.

In Nederlandt gekceert sijnde aenveert hy de heerschappy. 79.
 Voorwaerden hem voorgeschreeven. 79.
 Misnoeghen der Nederlandsche eedelen. Desselfs oorfaeken. 80.
 Blackende gunst der gemeenten ten Prinse. 80.
 Si n leeven is door Spaensche aenslaeghen geduerigh beleeght geweest. 80.
 Ondertusschen neemt Parma Oudenaerde. 80. Valois Aelst. Parmas krijgsvolk Lier. 81.
 Verdugo, hebbende te vergeefs Lochum aengetaft, bemaghticht Steenwijk. 81.
 Philips sient het uytheemsch krijgsvolk aen Parma te rugh. Desselfs lijste. 81.
 Van gelijken is de maght der Staeten geweldigh. 81.
 Valois wagt te vergeefs op sijns broeders bystant. 81.
 Reedenen waerom die niet gefonden wordt. 82.
 Waer uyt hy eenen gruwelijken aenslagh maect. 82.

't JAER 1583.

Desselfs ingeevers. 82.
 Hy oovermeestert verscheide steeden. 82.
 Sijn krijgsvolk wordt uyt Brugghe gejaeght. 83.
 d'Ongelukkighste sijner aenslaeghen is op Antwerpen. 83.
 François begeeft sijn met de sijne op de vlucht. 83.
 Veele Nederlanders worden door sijn aenslagh verbittert. 83.
 Parma biêdt hen allen 's Koninghs goedertierenheit aen. 83.
 Oranje echter gevoelt, dat men geensints sijn van Valois behoort t'ontlaen. 84.
 't Welk ook de Koningh van Vrankrijk ter harten trekt. 84.
 Men handelt met Valois tot Duinkerken. 84.
 Biron wordt gefonden om Parma te stuyten. 84.
 Meenighvuldighe klaghten van Anjou. 84.
 Hy vertrekt uyt Duinkerke nae Vrankrijk. 85.
 Beeden der Nederlanders aen den Koningh sijnen broeder. 85.
 Doodt van Valois. 85.
 Duinkerke, van besettingh ontbloot sijnde, valt in handen van Parma. 86.
 Door welkers verlies de geschillen nogh niet geheel sijn. 86.
 Oranje vertrekt nae Zeelandt. 86.
 Onderwijlen vermeestert Parma verscheide steeden. 86.
 De Hooghe, door een onbeschaemde looghen Hollandt ontroerende, wordt onthalt. 86.
 Truxes huwelijk veroorfaect den Keulschen krijgh. 86.
 Van sijne vyanden verdreeven sijnde, neemt hy sijnen toevlught tot Oranje. 87.
 Zutphen door Taxis ingenoomen. 87.
 De kraghten der Nederlanders gaen verlooren door eenenigheit. 87.
 Willem van den Berghe, Stadthouder oover Gelderlandt, valt met sijne soonen oover tot den Spanjaert. 87.
 Nieuwenaer koomt in sijn plaets. 87.
 Imbijse wordt van de Ghentenaers wederom ingeroepen. 87.
 Chimay Landtvooght van Brugghe. 87.
 Deese twee onderneemen Vlaendre aen den vyandt oover te leeveren. 87.
 Parma dient sijn van die geleegenheit. 88.
 't Landt van Waes en andere steeden worden hen oovergegeeven. 89.
 F f f f iij Dc

Register der Jaer-boeken.

De Brabanders, de dijken der Schelde doorsteekende, setten 't landt onder waeter. 89.

't JAER 1584.

Parmás Ooversten slaen hun leegher tusschen Ghendt en Brugghe. 89.
 Chimay brengt Brugghe weeder onder 's Koningsheerhoorsaemheit. 89.
 Waer op meer andere steeden volgen. 89.
 Imbijse schuldigh aen verraedt wordt tot Ghendt met de doot gestraft. 90.
 Parma beset de Schelde. 90.
 d'Antwerpenaers bouwen, om de vaert te veylighen, twee schanffen. 90.
 Oranje wordt tot Delft vermoort: Godtvrugtighe woorden des stervenden. 91.
 Hy heeft den staet sijner huysaeken bijster verwart gelaeten: Siine vier huwelijken. 91.
 Sijn lijckstafy wordt gehouden met oovermaetighe droefheit. 91.
 Sijn soon Maurits in sijn plaets gekoooren. 91.
 Erffenis hem door sijn vaeder naergelaeten. 92.
 Hooenloo ontfanght het Steedehouderschap oover Hollandt en Zeelandt onder hem. 92.
 Willem van Nassau 't bestier van Vrielandt d'Oneenigheeden der Vriesen worden door Willem van Nassau bygeleght. 92.
 Stantvastighe dapperheit der Hollanders. 93.
 Parma dringht de begonne beleegeringh der Schelde aen. 93.
 Hy neemt in Denremonde en Vilvorden. 93.
 De Ghentenaers geeven sijn aen hem oover. 93.
 Schrandtheit van Richardot. 93.
 't Kasteel te Ghendt wordt weeder opgebouwt. 93.
 Die van Antwerpen verfoeken hunner bondtgenooten bystant. 93.
 Verdeeltheit in de regeeringh aldaer. 94.
 De naebuere verfuymen den tijdt van ontfet. 94.
 Beklaegheliiken stant der Vereenighde Staeten. 94.
 Vrankrijk en Engelandt senden om hen te vertroosten. 94.
 Men twijfelt onder welk van beyde de rijken sijn te begaeven. 94.
 Men verkieft Vrankrijk. 95.
 Van wien se nochtans, om d'inlandtsche beroerten, niet worden aengenoomen. 95.

VYFDE BOEK.

DE Bondtgenooten van Vrankrijk niet aengenoomen sijnde, neemen andermael hunnen toevlught tot Elisabeth. 98.
 Ondertusschen vallen magtighe steeden af. 98.
 Ontijdighe raedigheit van die van Antwerpen. 98.
 Parmás nyverheit om die van Antwerpen uyt te hongheren: Siine werken. 98.
 Achtelooosheit der Nederlanders in die te steuren. 98.
 't Kasteel van Plaifance wordt aen Parma weedergegeeven. 98.

't JAER 1585.

Alle middelen tot ontfet van Antwerpen te vergeefs verfoght sijnde, geeven se sijn nae Brussel en Mechelen, oover aen Parma. 99.
 Hy wordt van den Koningh met het Gulde Vlies beschonken: maekt het kasteel weeder op. 99.
 Die van Hollandt sijn by d'Antwerpenaers verdacht van 't ontfet hunner steede niet gemeent te hebben. 99.
 Hooenloo, gelukkig binnen 's Hartoghenbosch geraekt sijnde, wordt gedwonghen die van stonden aen te verlaeten. 100.
 Nymeghen en Duysborgh worden aen den Spanjaert oovergegeeven. 100.

De Brabantsche en Vlaemsche ballinghen verkiefen Hollandt tot hun verblijfsplaets. 100.
 Hierentusschen slaet Elisabeth de hooghe Ooverheit der Landen af. 100.
 Sy beloofte onderstant: Vijfduysent knechten en duysent ruyters. 100.
 Punten des Verdrags. 100.
 Den Briel, Vliissinghe en Rammekens worden d'Engelsche besettelinghen te pande gegeeven. 100.101.
 Lycester algemeen Ooverste der Engelsche hulptroepen: Siine seeden en opkoomft. 101.

't JAER 1586.

Hy wordt in Hollandt ontfanghen met uytsteekende geneegenheit der gemeente, en vleyery der Grooten. 101.
 Sijn groot gesagh in den Raedt: d'oovermaetighe eere die men hem bewijft mishaeght de Koninghinne: Hy dinght naer de hooghe heerschappy oover de Nederlanders. 101.102.
 Groot onderscheyt van aerdt tusschen de Engelsche en Nederlanders. 102.
 Lycesters beschuldiginghen teeghen de Staeten: De vleyers prikkelen hem tot het spoeyen ter opperheerschappy: Om de gemeenten gaende te maeken behelpt hy sijn met het verdedighen der geldtmiddelen. 102.
 Door 't bepaelen van de vryheit des handels misnoeght hy veelen, en doet den Staet bystere schaede. 103.
 Waer teeghen de Staeten een middel vinden. 103.
 Onvoersigtelijk ook doemt hy 'svyandts landen ter verwoestingh. 103.
 Hooenloo wil 't ondernemghen der krijghsranghen door Lycester niet dulden. 104.
 Parma beleeght Graeve. 104.
 Hooenloo derwaerts gefonden sijnde breekt door 'svyandts beschanlsingh heen. De stadt echter wordt van den Steevooght Heemert oovergegeeven: En hy daer oover onthalt. 104.
 Daer aen volght Venloo. 104.
 Maurits neemt Axel. 104.
 Schenk in dienst van Truchses sijnde, versterkt 's Graevenwerdt. 104.
 Nieuwenaeer neemt Nuys in; dat sijn korts daer nae, met eenighe andere steedtjens, weederom aen Parma oovergeeft. 105.
 Parma van Rhijnberk getroont sijnde, doet teegen Lycester eenen ongelukkighen slag. 105.
 Sidney, een Engelsch eedelman, in dat geveght gebleeven. 105.
 Oover de Veluw en Deventer worden, hoe seer 'er de Staeten ook teeghen waeren, door Lycester trouwloofse Engelschen gestelt. 105.
 Hy wordt met groote klaghten beladen. 105.
 De Staeten meermaels by den anderen koomende trekken 't bestier der meeste saeken aen sijn; 't gheen Lycester hen versmaedende quaelijk opneemt; hy traght het gemeen uyt de regeeringh te weeren. 106.
 Hy rijght de Uytlegghers der Heylighe Schriften aen sijn inoer; door welke hy ook de geneegenheit der Gemeente op sijne sijde krijght; hy schopt de Roomsgefinde uyt de regeeringh; In Vrielandt en tot Uitrecht koomt hy in hooghen aensien: hy vertrouwt sijn ook seer op 't Engelsch krijgsvolk en Sonoy, Stadthouder oover Noordthollandt. 107.
 Onderwijl houdt sijn Maurits bedekt. 107.
 Lycester, steunende op de gunst van Elisabeth, beloofte sijn d'onbepaalde heerschappy oover de Vereenighde Landtschappen. 108.
 Om welke reeden hy nae huys trekt. 108.
 Strijdigh voorwenden sijner reyse. 108.
 De nieuwe Magistraeten tot Uitrecht, en eenighe ampteloofse luyden in Vrielandt, bieden Elisabeth weederom te vergeefs de heerschappy aen. 108.
 De

Register der Jaer-boeken.

De Nederlanders in Engelandt gefonden, om te klagen dat hen een verminkte regeeringh was gelaeten, worden aldaer een langhe wyl opgehouden. 108.

't JAER 1587.

De Koninghin van Schotlandt wordt onthalt. 108.

Dee venter en de schans teeghen oover Zutphen worden door trouwloose Engelfche aen den Spanjaert oovergegeeven; ongelukkig eynde der verraeders. 109.

Maurits wordt 't hooghbewint der waepenen gegeeven. 109.

De oorloghslyden doen eedt aen den Staeten. 109.

't Plakkaet op 't uytvoeren wordt gesmijdicht. 109.

De Brabanders en Vlaemingen vervallen tot d'uyterste behoefte. 109.

In teegendeel neemen de steeden in Hollandt dapper toe. 109.

Hautepenne by 's Hartogenbosch gelaeghen sijnde, neemt Hoohenloo Crevecoeur in. 110.

Onaengesen den bystant van Lycester vermeeft Parma Sluys. 110.

Waer van den Staeten de schuldt gegeeven wordt. 110.

Elisabeth neyght tot vrede. 110.

't Beleidt der geldtmiddelen gaet den Staeten ter herten. 110.

Sy antwoorden op de lasteringhen van Lycester. 111.

Dees neemt voor de steeden met geweldt 't ooverrompen. 111.

Eenighe sijner meeplightighen tot Leyden ontdekt worden met de doot geftratt. 111.

Hy selfs vertrekt nae Engelandt; alwaer hy, genootfaekt sijnde de Landtvooghd y oover de Nederlanden af te legghen, binnen 's Jaers sterft. 111.

Ondertuffichen neemt Schenk Bon in. 111.

In Spanjen wordt een vloot uytgeruift om Engelandt 't onder te brengen; 't welk de Spanjaert door oopeningh van vrede ontveinst. 112.

Seevenhondert Hollandtsche scheepen worden in Deenemarken aengehaelt; om 't gevanghen neemen van des selfs gefant. 112.

Philips handelt oock met d' Engelfche van pays. 112.

Welkers voorhouden van Elisabeth looffelijk wordt aengenoomen. 112.

Sy belaft dien van Hollandt geveinsdelijk middelen tot vrede uyt te vinden; dien sy weygheren. 112.

Sy sendt met voorwendingh van haere begeerte tot vrede nae Vlaendre. 112.

't JAER 1588.

De Spaensche vloot aankoomende, doet alle konstenaryen verdwijnen. 114.

Beroerten in de Vereenighde Landen door gebrek van betaelingh der soldaeten. 114.

Korte bespiegelingh, op wat wijse de Nederlanders, door soo meenighvuldighe rampspoeden ter neder geworpen, sich wederom teeghen de Spaensche moogenheit hebben opgereght. 114.

Grensplaetsen der Spaensche en Vereenighde Nederlanden. 114.

Bestieringh der Vereenighde Landtschappen. 115.

By naer de selfde is de regeeringh der Spaensche Nederlanden. 118.

Inkoomsten der Vereenighde Staeten. 118.

Rijkdommen der Spaensche Nederlanden ongelijk grooter. 118.

't Krijgsvolk in dienst van Hollandt beloopt 18000 man te voet; en weynigh peerden. 118. 119.

R E G I S T E R

Der

H I S T O R I E N.

E E R S T E B O E K.

't JAER 1588.

In Spanjen spoedt men sich met het voortpressen eener vloote teeghen d' Engelfchen: Alwaer men, verwaent door ydele hoop, sich te groote dinghen belooft. 127.

Sixtus de V. geeft Engelandt ten prooye aen die 't eerst bemaghticht. 128.

Hy maent den Engelfchen aen om Elisabeth het leeven te beneemen. 128.

Beschrijvingh der Spaensche vloote. 128.

Den heylsaemen raedt, die Santa Cruz en Parma den Spanjaerts geeven, wordt in de windt gelaeghen. 128.

Den Hartogh van Medina Sidonia Ammirael oover de vloot. 129.

De vloot vergaedert in 't midden van de Lente voor Lissebon. 129.

Parma, wien 't opperbeleidt van den toght was aenbevoelen, leght met een leegher van 30000. man in Vlaendre. 129.

Alte grootten sofgeloofheit der Engelfchen en Hollanders. 129.

Die van Hollandt besetten met een vloot de Vlaemsche havenen. 129.

Elisabeth de oevers van den Teems met krijgsvolk. 129.

Seimours Ammirael oover de kleyne scheepen, Houwardt en Draek oover de groote. 130.

De Koninghinne wordt door geruchten bedrooghen. 130.

Mislagh der Spanjaerden; Hunne onschult. 130.

Parma wordt binnen Duinkerken beslooten gehouden. 130.

Oorsaeken van d'ongelukkighe uytcoomst der Spaensche toerustingh. 130.

d'Engelfche vloot leeverd de Spaensche schutgevaer. 131.

De Spaensche soeken den slagh 't ontgaen. 131.

't Schip der Baldeesen wordt van Draek genoomen. 131.

't Voornaemste schip van Biscayen vlieght in brandt. 131.

d'Engelfche vloot doornaeghelt de Spaensche door geduerigh schieten. 131.

d'Engelfche hebben gebrek aen buspoeder. 131.

Hunne vlooten vereenighen sich. 132.

De Spaensche verwaghten Parma by Kalis: men sendt eenighe uyt de vloot om met hem te raedtpleeghen. 132.

De Spaensche vloot wordt door branders verdreeven. 132.

't Schip

Register der Historien.

*t Schip van Moncado door d'Engelschen vermeestert.	132.	Muytery van een Spaens regiment.	143.
Endaer in een geweldige som van 's Koningshs geldt tot buyt gemaakt.	132.	Der Spanjaerden haet, afgunst en lasteringhen teeghen Parma.	143.
De vloot set haer weeder voor Grevelinghe.	132.	Hy haelt een siekte op sich.	144.
Eenighe Spaensche scheepen gaen te gronde.	133.	d'Italiaenen drijven dat hy door de Spanjaerts is vergiftigt.	144.
Twee Portugijsen worden door de Hollanders genoomen.	133.	Hy straft den lasteraer sijnes naems.	144.
Een veroverde wimpel wordt in de kerk tot Leyden opgehanghen.	133.	Hebbende Richardot nae Spanjen gefonden, ontschuldighyt hy sich voor den Koningh.	144.
De Spaensche, nae soo swaeren verlies en neederlaeghe, worden te raede nae huys te keeren.	133.	Mansfeldt wordt gefonden om Rhijnberk te beleegheren.	144.
Hunne oovergrootte vreesse.	133.	Varrabon ook nae Rhijnberk gefonden sijnde, neemt Blyenbeek in.	144.
Lof der Engelschen: die nauwlijx hondert man vermist hebben: De Spanjaerts by naer vijftduysent.	134.	Schenk brengt voorraedt binnen Rhijnberk: Hy slaet de vyanden, en dwinght hen de soldy, die se nae Vrielandt geleyden, achter te laeten: Smeedt eenen aenflagh om Nymeeghen te verrassen.	145.
Rampsaelighe uytkomt der vlughtende Spaensche vloot.	134.	Dan met de sijne van de steedelinghen afgeslaeghen sijnde, verdrenkt hy in de stroom.	146.
Oovergrootte droefheit in Spanje.	134.	Sijnen aerdt en lof.	146.
By d'Engelschen en Hollanders wordt een oopenbaeren dankdagh uytgeschreeven.	134.	Nieuwenaer verongelukt by geval.	146.
Parma beleeghert Berghen op den Zoom.	135.	Truxes scheidt uyt den oorlogh.	146.
Geleegenheit van Berghen op den Zoom.	135.	De Graef van Valkensteyn wordt tot ontfet van Rhijnberk gefonden.	146.
De voorafgefondene om Thoolen te vermeesteren worden van den Graef van Solms verdreeven.	135.	Varrabon volghet hem.	146.
Parma, van deese hoop versteeken sijnde, onderneemt de haeven af te snijden.	136.	Wordt van Veer gelaeghen.	147.
Uitneemende dapperheit der beleegherde.	136.	d'Ooverwinnaers spijsen Rhijnberk.	147.
Maurits beilist door sijne teegenwoordighyt de geschillen onder de besettingh gereesen.	136.	Dat aen Parma wordt oovergegeeven.	147.
Parma, hoopende sijnen aenflagh door verraedt uyt te werken, wordt bedrooghen.	137.	Sijne aenflaghen op de steeden in 't landt van Kleef.	147.
De beleegeringh wordt opgebrooken.	137.	Ondertusschen vallen hier en daer verscheyde geveghten tusschen de partyen.	147.
Berghen wordt van de Staeten aen Maurits geschonken.	137.	Dan wreeder waeren de beieegeninghen ter see.	147.
Chimay beleeghert Bon.	137.	d'Engelsche, willende den Spanjaerts op eyghen boodem beoorloghen, brengnen Don Antonio weeder in Portugael.	148.
Teeghen wien Schenk hulp van de Duytsche Vorsten verfoekt: dogh krijght een onverwaght antwoordt.	138.	Dan vruchteloos.	148.
Bon wordt oovergegeeven.	138.	Vrankrijk voeght sich, nae de doodt van Henrik de III. met de partyen.	148.
Wachtendonk ingenoomen.	138.	Desselfs naesaet de Prins van Bearn.	148.
De Schorten beilaen de Hollandtsche scheepen: 't welk een gefantschap der selver aen de Majesteyten verootont 'onrecht geschiet te sijn.	139.	Om wien van de Kroon te weeren Philips den Hartogh van Mayenne stijft.	149.
*t JAER 1589.		La Motte wordt van Parma met krijgsvolk nae Vrankrijk gefonden.	149.
Muytery der besettingh tot Geertruydenbergh.	139.	d'Engelsche en Hollanders senden hulp aen Bourbon.	149.
Die, tot verraedt aengefoght sijnde, sich niet afkeerigh toont.	140.	Die ten laetsten alle partyeschappen onder sijne heerschappy vereenight.	149.
En sich op d'aengeboode vergiffenis der Staeten niet vertrouwt.	140.	Vergelijkingh der Fransche beroerten met de Nederlandtsche.	149.
Men beraetslaeght of men teeghen de weerspannighe geweldt gebruyken sal.	140.	TWEDE BOEK.	
Maurits kooft met een leegher voor de stad.	141.	*t JAER 1590.	
De Weerspannelinghen verweeren sich.	141.	Beschrijvingh der stad Breedaa.	153.
Villers geschooten.	141.	Maurits neemt Breedaa in door list van een turfschip.	153.
Winkfieldts reeden om hen tot het verraedt te beweeghen.	141.	Verhael der geschiedenis.	153.
Maurits opbrekende, sendt brieven aen de weerspannelinghen.	141.	Parma sendt Mansfeldt om Breedaa te herwinnen.	156.
Die bespottelijk ontfanghen worden.	141.	Hy sluyt de Merke door een brugh en schans: plundert Seevenberghen.	156.
Parmás grootte vreughde oover 't leveren der Stadt.	141.	Tast te vergeefs den Noordam aen.	157.
Parma tracht, nae Geertruydenbergh, Heusden, Seevenberghen en andere plaetsen te vermeesteren.	142.	Hy wordt door Maurits, die 't schijnt op Nymeeghen gemunt te hebben, van Breedaa afgetrokken.	157.
Mansfeldt wordt teeghen Heusden gefonden: Die ook eenen vergeeffschen aenflagh op Bommel maekt.	142.	Maurits sterkt het eylandt Voorne.	157.
Maurits door 's vyandts leegher gebrooken sijnde, kooft Heusden te hulpe.	143.	Hy bouwt een schans teeghen oover Nymeeghen.	157.
Sydenborgh geeft Heel al te voorbaerigh aen Mansfeldt oover.	143.	Parma krijght last van den Koningh om den oorlogh in Vrankrijk voort te setten.	158.
Mansfeldt tast het eylandt Voorne aen: dan vertrekt op d'aenkomt van Hoothenloo.	143.	Hy trekt met sijn leegher nae Vrankrijk.	158.
		En draeght ondertusschen 't hooghebwindt der saeken in Nederlandt aen Mansfeldt op.	158.
		Maurits vermeestert, by afweesen van Parma, verscheyde steeden.	158.
		Ge-	

Register der Historien.

Gerughten dat de Duytschen ten oorlogh rusten om 't schenden hunner grensen.	159.
Sy beschrijven een Kreytsvergaederingh.	159.
Die sich by Parma angstigh beklaeghende, trots bescheyt ontfanghen.	159.
Waer door se sich met te stoutere begeerten nae de Vereenighde Landen begeeven.	160.
Antwoordt der Staeten.	160.
Gefantschap der steeden Keulen en Luik aen de Staeten.	161.
Der Staeten antwoordt.	161.
Klaghten der Vereenighde Staeten.	162.
Parma uyt Vrankrijk weedergekeert, vindt sich in veele saeken bekomert.	162.
Muytery van Parmàs krijgsvolk.	162.
Parma sendt den Prins van Ascoli met eenighe troepen nae Vrankrijk.	163.

't J A E R 1591.

De Vereenighde Staeten, de gelegenheit forghvuldigh waerneemende, grijpen moedt.	163.
Den Ridder Veer neemt door krijgslist de schans teeghen oover Zutphen in.	163.
Maurits koomt met sijn leegher aldaer.	163.
Hy beleeghert Zutphen.	164.
De Graei van Valkensteyn doorschooten.	164.
Zutphen wordt aen Maurits oovergegeeven.	164.
Desselfs gelegenheit.	164.
Maurits trekt met het krijgshair nae beneeden, om Deeverte te vermeerteren.	164.
Alwaer Steevoocht was Herman van den Bergh.	164.
Storm op de Stadt.	165.
De Prins, op 't verfoek der Vriefen, trekt met sijn leegher nae Vrielandt.	166.
Groote ongemakken op den toght.	166.
Ongebondenheit der soldaeten.	167.
't Leegher wordt voor Groeninghen neêrgeflaeghen.	167.
De Prins, opbrekende voor Groeninghen, oovervalt d'omlegghende sterkten.	167.
De Staeten, hebbende Delfsijl ingenoomen, vergieren 't met huysen en werken.	167.
Verdugo oopent de stad enen doortoght uyt Westphaelen nae de Bourtangh.	167.
De woestheit der weeghen laet Parma niet toe Groeninghen te hulpe te koomen.	167.
Hy beleeghert Knodtsenburgh.	168.
Oetaef van Mansfeldt doorschooten.	168.
Dapperheit van Geerardt de Jonghe in 't verdaedighen van de schanse.	168.
Maurits koomt tot ontfet der beleegerde.	168.
Hy verslaet tien vaenen van Parmàs ruytery.	168.
Door welke nederlaeghe Parma de beleegeringh oobreekt.	168.
Weederweerdigheit der Nymeeghers teeghen hem.	169.
Weeder instortende reyft hy nae 't Spaë.	169.
Hy bevreedight de muytende Spanjaerts tot Dieft, ten quaeden voorbeelde.	169.
Veele binnen Nymeeghen sien nae hunne vryheit om.	169.
Ondertusschen neemt Maurits Hulst in.	169.
En dwinght het Landt van Waes brandtschattingh af.	170.
Mondragon herneemt de schanssen omtrent Hulst.	170.
Beleegeringh van Nymeeghen.	170.
Beschrijvingh der stad.	171.
De stad gewonnen sijnde, kiest Maurits de Magistraet.	172.
Weederkeerende in Hollandt, wordt hy met uytneemend gejuych der gemeente bewelkoomt.	172.

't J A E R 1592.

Aenslaeghen van wederlijts op verscheyde steeden vruchteloos.	173.
---	------

's Keyfers gefantschap is den Staeten verdacht om de voorighe en 't vers exempel der Arragoniers.	173.
Desselfs verhael.	173.
Parma trekt weeder nae Vrankrijk Mayenne te hulpe.	174.
De Vereenighde Staeten in teegendeel senden hulpe aen Bourbon.	174.
Bourbon en Parma gequetst.	175.
Muytighe ongebondenheit der Spaenschen.	175.
Klaghten der Groeninghers aen Parma.	175.
Maurits bevreedight de Partytschap tot Uitreght en in Zeelandt.	176.
Hy beleeghert Steenwijk.	176.
Gelegenheit en werken der steede.	176.
Getal en opset der beleegherde.	177.
Doodt van Luidewijk van den Berghe.	177.
Verdugo sendt den beleegerden bystant.	178.
Beschrijvingh van 't buskruyt.	178.
Maurits wordt door een musketkoghel gewondt.	179.
Steenwijk geeft sich aen hem oover.	179.
Seedigheit des ooverwinnaers omtrent d'ooverwonnenne.	179.
Elifabeth roept haer krijgsvolk te rugh.	179.
De Vereenighde Staeten vinden goet Koevorden te beleegheren.	179.
Desselfs sterkten en gelegenheit.	180.
De Spanjaerts worden door de Prins uyt Othmarfum gedreeven.	180.
Famars doorschooten.	180.
Verhael van 't beleghe.	180.
Verdugo krijght hulp van Parma voor de beleegherde.	181.
Hy valt op de buytewerken van 't leegher aen.	182.
En wordt afgeslaeghen.	182.
Koevorden geeft sich oover.	183.
Parma eenen nieuwen toght in Vrankrijk doende sterft.	183.
Vermoeden oover sijne doot.	183.
Parmàs feeden en lof.	184.

D E R D E B O E K.

't J A E R 1593.

DE Spaensche ontnemen den Françoisen eenighe kasteelen, en Noyon.	187.
Philips verheft de Grooten in Nederlandt tot eeramp ten.	187.
Den tijtel van Opperlandtvooght wordt Mansfeldt opgedraeghen.	187.
De klem der regeeringh is by Fuentes en Ibarra.	187.
Die in Spanjen verdacht sijn.	187.
Schrikkelijken voorflagh van Fuentes in den Raedt.	188.
Die gevolgt wordt, schoon sich andere daer teeghen stellen.	189.
De Staeten maeken dien door gelijk plakkaet vruchteloos.	189.
Philips van Nassau, hebbende d'uyterste grensen van Nederlandt onder brandtschattingh gestelt, keert met rijken buyt weederom.	189.
Maurits beleeghert Geertruydenbergh.	190.
Desselfs gelegenheit.	190.
Verhael des beleghs.	190.
Geertruydenbergh wordt, onaengesien de teegenweer van Mansfeldt, aen Maurits oovergegeeven.	194.
Die de verraeders straft.	194.
Beangstheit van Mansfeldt.	194.
Die, voorhebbende Crevecoeur te beleegheren, door Maurits van daer gedreeven wordt.	194.
Ondertusschen arbeit Willem van Nassau, om den vyandt uyt Vrielandt te verdrijven.	195.
Hy sterkt de Bourtangh.	195.
G g g g	Graef

Register der Historien.

Graef Fréderijk van den Berghe ooverweldicht Ochmarsum en andere plaetsen.	195.
Verdugo , nae enen vruchteloofen aenflagh op de Bourtangh , beleeghert Koevorden.	196.
Veele rampen in 't Spaensch leegher.	196.
Den Prinse sijnen aenflagh op Brugghe mislukt sijnde , valt in een siekte.	196.
Muytery onder 's Koningsh krijgsvolk.	197.
Regeeringh der muytelinghen.	197.
Sy worden door den Graef van den Berghe bevreedight.	197.
Een vloot Hollandtsche scheepen in 't Vlie door een geweldighe storm vernielt.	197.

't J A E R 1594.

Ernst van Oostenrijk wordt Opperlandtvooght oover Nederlandt.	198.
En ontfanghen met groote vreughde der Nederlanders.	198.
Philips schikt hem sijn doghter ten huwelijk.	198.
Henrik van Bourbon, hebbende den Roomschen Godtsdienst aengenoomen , brenghet in sijn rijk alles tot een gewenste vrede.	199.
Hy houdt sijn verbondt met de Vereenighde Staeten.	200.
De Staeten verbieden by plakkaet hunne onderdaonen eenigh quaet gevoelen in te boesemen.	200.
Nieuwe wervingh der Staeten.	200.
Die van Ernst wordt verhindert.	200.
Ernst koomt onder de Nederlanders in verachtingh.	200.
Vruchteloofe aenlaegnen op 's Hartoghen bosch en Maefright.	201.
Vruchteloofen aenflagh der Spaenschen op Delfsijl.	201.
Verdugo breekt , op d'aenkoomst van Prins Maurits , 't belegh van Koevorden op.	202.
De Prins beleeghert Groeninghen.	202.
Beschrijvingh der voorkoomende volken , en gelegenheit deeses gewests.	202.
Verhael der beleegeringh.	205.
Groeninghen geeft sijn oover.	207.
Ernst handelt by de Staeten door gefanten van vrede.	208.
Renichon en du Four , omgekocht van den Koningh en andere Grooten , om den Prins en verscheyde hoofden in Nederlandt te vermoorden.	209.
Lopez van den Koningh in Engelandt gefonden , om Elifabeth door vergif om te brenghen , wordt met de doot gestraft.	210.
Chastel pooght , door 't aendrijven der Jesuiten , den Koningh van Vrankrijk te vermoorden.	210.
Die gestraft sijnde , werden de Jesuiten uyt Vrankrijk gebannen.	210.
Beschrijvingh der Jesuiten.	211.
De Keyser geeft voor , dat hy de Vereenighde Landen door de waepenen tot vrede dwinghen wil.	212.
De Staeten worden door den Koningh van Schotlandt genoodicht op den doop van den Prins.	212.
Derfelver mildaedigheid omtrent het Koninghlijk kint.	212.
Waer oover Elifabeth haer mishaeghen toonde.	213.
Welke den Staeten een gedeelte haerer schulden afvoerdert.	213.
Chimay beleeghert Kamerijk.	213.
De Koningh van Vrankrijk maent die van Henegou en Artois aen het Spaensch krijgsvolk te verdrijven.	214.
Dien Philips belast allefints met de waepenen te vervolgen.	214.
De François vint geraeden den oorlogh in Luxemborgh te voeren.	214.
Philips van Nassau wordt den François te hulp gefonden.	214.
Weederom nieuwe muytery onder 's Koningsh krijgsvolk.	215.

Langhe en strenghe vrost in Hollandt.	216.
De Vereenighde Staeten maeken bestant met de muytelinghen.	216.
De Prins versorghet hen van geschut en ruytery.	217.
De beloften des Aertshartoghen sijn hen verdacht.	217.
d'Engelsche plunderen Farnabuco.	218.
Groote schaede in Hollandt door hooghe waetervloedt.	218.

V I E R D E B O E K .

't J A E R 1595.

D En Aertshartogh beroept een Vergaederingh der Staeten tot Brussel.	221.
Eedelmoedighe reeden van Aerschot in de Vergaederingh.	221.
Die met wondere toestemmingh der Grooten aengehoort wordt.	222.
Aerschot den Koningh altoos getrouw blijvende , is nochtans een vyandt der Spanjaerden.	222.
Oorsaeken des verfwærden haets teeghen den Spanjaert.	222.
Loofheit van Taxis.	222.
Den Aertshartogh vindt geraeden den Koningh te raedtleeghen.	223.
Bouillon ondertuffchen verwoest alles.	223.
Heraugiere neemt Hoey door krijgslift in.	223.
Den Bisschop vruchteloos op 't wederleeveren derselvede by de Staeten aengehouden hebbende , beleeghert die.	224.
Hy neemt de stadt in.	224.
En bestormt het kasteel.	224.
Dat wordt oovergegeeven.	225.
Henrik belast Bouillon met een leegher in Bourgonjen te vallen.	226.
Velasco koomt Borgonjen te hulp.	226.
Hierentuffchen sterft den Aertshartogh Ernst.	226.
De regeeringh wordt aen den Raedt gegeeven , en Fuentes hen tot Hooftman.	226.
Dien de Nederlanders teeghen hunnen dank dulden.	226.
Mansfeldt , nae Hungaryen teeghen den Turk gefonden sijnde , sterft aen een siekte.	227.
Aerschot trekt nae Venetien in ballingschap.	227.
De Nederlanders haeken nae vrede.	227.
Brieven van den Marquis van Havré aen Mailleray oover den selfden.	227.
Antwoordt van Mailleray.	227.
Gefanten uyt den naem der Staeten van Nederlandt aen Prins Maurits.	228.
Hunne reeden aen den Prinse.	228.
Antwoordt van Maurits.	228.
De Gefanten worden onverrichter saeke te rugh gefonden.	229.
's Prinzen antwoordt verscheydentlyk opgenoomen.	229.
De besaedighste onder de vyanden wenschen om vrede.	230.
Eenighe willen bestant.	230.
Waer toe ook Lipsius raedt.	232.
Huwelijk der Graeven van Hooenloo en Solms.	232.
Onlusten om 't Vorstendom Kleef en Gulik.	232.
Brandenburgh en Nieuburgh meedestanders.	232.
Die hunnen Vorst verlost hebbende , sijne gemaelinne in versekeringh neemen.	232.
Teeghen welken Swartsenburgh krijgsvolk aenneemt.	232.
Brandenburgh soekt de vrientdschap der Vereenighde Staeten.	232.
De Staeten stellen de versoghte hulpe uyt.	232.
Gelijke onlusten tot Embden: desselfs gelegenheit.	233.
Regeeringh en seeden der Oostvriesen.	233.
't Huys der Griethen krijght door langh gebruyk 't gebiedt in handen.	233.

Register der Historien.

Ulrik wordt van den Keyfer Graef van Vrielandt gemaekt. 233.
 Hy krijght de heerschappy oover Groeninghen: dan wordt van 't huys van Oostenrijk oover d'Eems te rugh gedreeven. 233.
 Grooten aenwas der Stadt Embden. 234.
 Verhael der onlusten tot Embden. 234.
 Gefantschap des Graeven en der burgheren van Embden aen de Staeten. 235.
 Beyde de partyen worden tot vrede aengemaent. 235.
 De Staeten senden hulp aen die van Embden. 235.
 Sy besleghten de geschillen tusschen hen en den Graef. 236.
 Vreedepunten. 236.
 Vermaeninghen der Staeten aen den Graef en die van Embden. 236.
 Onderlinghe oneenigheit tusschen de Vereenighde Staeten. 237.
 Philips van Nassau keert met sijn leegher nae de Vereenighde Landen. 237.
 Sorghe van Fuentes omtrent sijn krijgsvolk. 238.
 Hy brenght de muytelinghen weeder onder gehoorsaemheit. 238.
 Groot getal van 's Konings troepen ten dien tijde. 238.
 Verdugo sterft: Sijn lofreenen. 238.
 Fuentes vermeestert Chastelet. 239.
 Hy beleeghert Han. 239.
 Deselfs Steevooght Gomeron, de stad aen den Spanjaerts verkoght hebbende, wordt van Fuentes in hechtenis genoomen. 239.
 Orvillers 't kasteel inhoudende verkrijght hulpe van den François. 239.
 De Françoisen worden meester van 't kasteel. 239.
 Gomeron wordt door last van Fuentes onthalt. 240.
 La Motte, besichtigende de werken van Dourlans, wordt doorschooten. Sijn lofreenen. 240.
 Bouillon brenght versterkingh in de stad. 240.
 Villars wordt met veele eedelen omgebraght. 240.
 De Spanjaerts bestormen 't kasteel van Dourlans. 240.
 Hebbende 't kasteel bemaghtigh neemen se te gelijk geweldigherhandt de stad in. 240.
 Maurits, door d'aenkoomst van Mondragon, wordt van Grol afgetrokken. 241.
 Philips van Nassau, door 's vyandts hinderlaeghen omringht sijnde, wordt verlaeghen. 241.
 Maurits volk pooght Meurs by nacht te verrassen, dan vruchteloos. 241.
 Doodt van Mondragon: Sijn lofreenen. 242.
 Doodt des verdreevenen Konings Don Antonio uyt Portugael. 242.
 Fuentes beleeghert Kamerijk. 242.
 Oovergaeve des kasteels en der steede. 243.
 Fuentes dwinght dien van Kamerijk Philips als hunnen Prins te sweeren: vorderende den Aertsbischop dier steede vruchteloos sijn oudt recht. 244.
 Heraugiere wordt door d'ongebondenheit der sijner gedwonghen Lier, nu reets door hem ingenoomen, weederom te verlaeten. 245.
 Den Bourgondischen oorlogh houdt den Spanjaert en den François in 't werk. 245.
 Henrik wijt de Vereenighde Staeten 't verlies van Kamerijk. 246.
 Derselver onschult. 246.
 Sy senden hulp aen Henrik: waer door se Elisabeth misnoeghen. 246.
 Haeren naeyver teeghen den Françoisen. 246.
 Sy verwijt de Vereenighde Staeten door haeren gefant het senden van hulp: en dringht ontijdigh aen op de betaelingh van 't gheen men haer schuldigh is: maer toont sijn billiker omtrent de Vereenighde Staeten, door de nieuwe aenslaeghen der vyanden. 247.
 Verhael der weerspannigheit in Yerlandt. 247.

De Koninghin wordt heevigher ten oorlogh gedreeven. 249.
 Draek, met een vloot teeghen den Spanjaert gefonden sijnde, sterft. 249.
 Verhael der Scheepstoghten, door welke de welvaert der Vereenighde Nederlanden haeren grootsten aenwas gekreeghen heeft. 250.

V Y F D E B O E K.

't J A E R 1596.

Albertus van Oostenrijk wordt gefonden tot naefact van Ernst. 260.
 Hy itelt veele sacken in, om gevolght te worden: Hy brenght een groote meenigthe van ongemunt silver met sijn in Nederlandt: en koomt vergelteschap met Philips, Prins van Oranje. 260.
 Met sijn aankoomst worden Ibarra en Fuentes in Spanjen opontbouden. 261.
 De Staeten schrijven aen den Prins van Oranje: Deselfs antwoordt. 261.
 Maurits en sijne suster bieden hem geschenken en geldt aen. 261.
 Vlijtighe wakkerheit der Staeten teeghen de Jesuiten. 261.
 Albertus beleeghert Kalis. 262.
 Nae 't inneemen der steede begeeven de soldaeten sijn op 't kasteel. 263.
 Henrik raedtpleeght te vergeefs oover 't ontfet der steede. 263.
 't Kasteel stormenderhandt ingenoomen. 263.
 Ook geeft sijn Ardres aen Albertus oover. 263.
 La Fere in teegendeel aen Henrik. 263.
 Maurits ruytery verwoeft 's vyandts boodem. 264.
 Albertus neemt voor Hulst te beleegheren. 264.
 Deselfs geleegenheit en werken. 264.
 Sy ontraeden Albertus 't beleg: waer toe Barlotte hem beweeght. 265.
 Geringhe maght der Vereenighde Landen dat pas. 265.
 Barlotte trekt op Hulst: Die door de achteloosheit der Hollanders doorkoomt: en met verscheyde kassien teeghen hen slaet. 266.
 Hy vermeestert schielijk de hooghten en dijken. 266.
 Albertus en Maurits rukken derwaerts. 266.
 Dees arbeit vruchteloos tot het weederinneemen der verooverde plaetsen. 366.
 Betuygingh der Zeeuwen by hunne Bondtgenooten. 267.
 Nieuwe wervingh der Vereenighde Staeten in Engelandt. 267.
 Verhael der beleegeringh van Hulst. 267.
 Rhofne wordt doorschooten. 268.
 Hulst wordt aen Albertus oovergegeven. 273.
 Welkers verlies de Vereenighde Landen swaer te verduwen valt. 273.
 Arre faem des Graeven van Solms. 273.
 De Zeeuwen beneemen hem 't bevel oover hunne regementen: Hy krijght een nieuw regement van de Vereenighde Staeten. 273.
 Albertus wordt met groote toejuygingh ingehaelt. 273.
 Eysch van Mendosa by den Keyfer. 273.
 De Spanjaerts hoopen op 't Hartoghdome van Kleef en Gulik. 274.
 De Staeten willen 's Keyfers gefanten, gekoomen om van vrede te handelen, niet ontfanghen. 274.
 Onderwijlen sendt Elisabeth een vloot teeghen den Spanjaert; onder 't beleid van Essex en Houwaert. 275.
 Die van Hollandt voeghen vierentwintigh scheepen by d'Engelsche, onder den Ammirael Warmond. 275.
 De vloot wordt gelast tot Kadix te vergaederen. 276.
 's Stadts geleegenheit. 276.
 Een groote Spaensche vloot voor Kadix. 276.
 Essex, gevoelende dat men deefe sonder uytsel behoort te
 G g g ij de

de te bespringhen wordt van Houwardt teengehouden. 277.
 De geleegenheit daer toe dienende gaet verlooren. 277.
 Nederlaeghe der Spaensche vloot. 277.
 Waer door Philips ontstelt sijnde, van allesints hulpe opontbiedt. 277.
 d'Engelsche en Hollanders vermeersteren Kadix. 278.
 Medina Sidonia verworpt het verdragh oover d'afkoop- pingh der plunderingh der steede en der scheepen. 278.
 De stadt wordt geplundert: 278.
 De Amerikaensche vloot door de Spanjaerts selfs ver- brandt. 278.
 Essex, raedende de seeghe te handthaeven, wordt door Houwardt wederom teengegesproken. 278.
 By wien ook Warmondt geen gehoor krijght. 278.
 Kadix in brandt gesteecken sijnde, maeken d'overwin- naers seyl. 278.
 De Koninghin bedankt Warmondt. 279.
 Byster verloop der Spaensche rijkdommen. 279.
 Philips slaekt teeghen belofte sijne tollens, verpandt aen de renteniers. 280.
 Vindende sich genootsaekt sijn geloof te herstellen, geeft hy die weder. 280.
 De nieuw opgestelde schattingh wil in Hollandt onder de burgery niet door. 280.
 Onderlinghe tweedraght der Vriefen oover de schattinghen. 280.
 Elisabeth handelt met den François van verbondt. 281.
 Henrik blijft in gebreeke den Staeten de beloofde hulpe te senden. 281.
 Die ook veel werk hebben met Elisabeth, die haere schult ontijdigh weedereyft. 281.
 Bedinghs punten des verbondts tusschen Henrik en Elisabeth. 283.
 Welke wederzijts beswooren worden: dat ook de Staeten doen. 284.
 Befondere Verdraghspunten tusschen Henrik en hen 284.
 De Vereenighde Staeten senden gelt in plaets van volk aen Henrik. 285.
 Arghwaen der Françoisen op d'Engelschen. 285.
 Den eysch der Engelschen misnoeght den Françoisen. 285.
 Beschrijvingh der Hooghe schoole tot Leyden: Do- nellus, Lipsius, Scaliger, Raphelengius, Vulca- nius, Franciscus Junius, Hadrianus Junius, Alde- gonde, Clusius; Janus Doufa, besorgher der Hoo- ghe Schoole. 286-287.
 Gefantschap der Vereenighde Staeten aen den Koningh van Denemarken. 287.
 Van wien geen onderstant teeghen den Spanjaert wordt verkreeghen. 287.
 Den Spaenschen gefant Taxis wordt slaeuwelijk van den Deenschen Koningh ontfanghen. 287.
 Biron, in Artois gefonden, slaet veertien vaenen ruy- ters, en neemt Varrabon met meer andere gevan- ghen: Hy maekt een gruwelijke verwoestingh in Ar- tois en Vlaendre: en slaet Chimay op de vlught. 288.
 Muysterij der Hooghduytschen onder den Aertshartogh. 288.
 Wimes, voorhebbende Veere te verraeden, wordt onthalt. 288.
 De Vereenighde Staeten verbieden by plakkaet kooren nae Spanjen te vervoeren. 289.
 Een groote vloot schein, door Philips teeghen d'En- gelsche in see gefonden, heeft andermael eenen onge- lukkigighen uytlaygh. 289.
 De Hollanders verbranden twee schein te Nieu- poort. 289.
 Hunne yaert nae verre geleegene Landen. 289.
 Verhael der wonderlijke geschiedenissen, voorgevallen op de derde yaert der Hollanders nae'tNoorden. 289.

Maurits slaet vierduysent Spanjaerts te voet, en vijf vaenen peerden, by Turnhout. 295.
 Groote beanghstheit van Albertus dienthalven. 299.
 Amiens door Portocarrera verschalkt en ingenoomen. 299.
 Albertus, hebbende tijdingh van dien welgelukten aenlagh aen Philips gefonden, raedt de stadt te be- houden. 300.
 Henrik beleeghert Amiens. 300.
 Sijnen vruchteloos aenlagh op Atrecht en andere plaetsen. 300.
 Van gelijken mislukt de hoop der Spanjaerden op 's Graevenweerd en Steenwijk. 300.
 Met geen beeter geluk bespringht Maurits Venloo. 301.
 Doodt van Matthijs Helt. 301.
 Maurits ruytery wordt geslaeghen, 301.
 Tweedraght tusschen de stadt Groeninghen en d'Om- melanden: die door rechtters gestelt by de Staeten beleghet wordt. 301-302.
 Twist tusschen Hollandt en Zeelandt oover de verlosgel- den. 302.
 Wordt bygeleght. 302.
 Verwaende en onaengenaeme reeden des Poolischen ge- fants aen de Staeten. 303.
 Beleeft en te gelijk eedelmoedigh antwoordt der Staeten. 303.
 De Staeten ontschuldighen sich met beleeftheit wee- ghens het gefantschap, 't welk de Keyser en andere Duytsche Vorsten senden wilden. 303.
 De Gefanten des Koninghs van Denemarken handelen ook van vrede by de Staeten. 304.
 Sy geeven Denemarken naeukeurigh reeden van 't ver- worpen der vrede. 304.
 Anna van den Hove, verdacht van gevoelen strijdigh met den Roomschen Godtsdienst, wordt tot Brussel leevendigh in d'aerde gedolven. 306.
 De Vereenighde Staeten ontschuldighen 't partyloopen op den Duytschen boodem. 307.
 Elisabeth weyghert den Gefanten der Koninghen van Polen en Denemarken den handel met de Spanjaerts. 307.
 Dien de Hollanders toestaen. 307.
 Ongelukkighe uytkoomst van Essex seetoght. 307.
 Swaerder rampspoedt Padilia anderwerf bejeeghent. 309.
 Die van sijn Ammiraelschap afgeset wordt. 309.
 Eerste wederkoomst der Hollandtsche schein uyt Indien: derselver verhael van die volken. 309.
 De Hollanders haelen peper, en andere speceryen, uyt Indien, sijnde eertijts geweest den handel der Venetiaenen en Portugijsen. 309.
 Portocarrera, verdaedighende Amiens, wordt door- schooten. 310.
 Den Aertshartogh trekt te vergeefs tot het ontfen van Amiens: dat sich aen Henrik oovergeeft. 310.
 Albertus bestuyt de uytganghen van Oostende. 310.
 De Vereenighde Staeten trekken te velde, om de Span- jaerts uyt de besettinghen van Ooveryssel te verdrij- ven. 310.
 Henrik Frederijk vergeselschapt Maurits. 311.
 Die, Alpen ingenoomen hebbende, Rhijnberk belee- ghert. 311.
 Ludewijk van Nassau gequetst met een koeghel. 312.
 Rhijnberk wordt oovergegeeven. 312.
 Den Aertsbisschop van Keulen versoekt de weedergae- ve der stadt. 312.
 Antwoordt der Staeten. 312.
 De Vereenighde Staeten sleghten de schans Mutiliana. 313.
 Hun

Register der Historien.

Hun ſchrijven aen Nieuburgh en Brandenburgh.	313.
Maurits neemt Meurs in.	314.
Frederijk van den Berghe doorſtroopt een gedeelte van Vrielandt.	314.
't Leegher der Hollanders trekt oover den Rhijn.	314.
En beleeghert Grol.	315.
Oovergaeve van Grol.	316.
Beleg en veroveringhe van Breevoort.	316.
Maurits veroovert Othmarſum, Oldenfeel en andere ſtedtjens.	318.
Hy beleeghert Linghen.	319.
Daſ ſigh oovergeeft.	320.
Maurits wederkerende wordt met groote toejuygingh der Staeten en der gemeenten bewelkoomt.	320.
Is t'onvreeden oover 't geheyme huwelijk ſijner ſuſter Emilia.	320.
Groote muytery onder 't Spaenſeh krijgsvolk.	321.
Philips geneeghen tot vrede.	321.
Hy begint van den François.	322.
Payshandel tuſſehen Henrik en Philips.	322.
Henrik vertoont aen Eliſabeth dat de vrede hem noodigh is.	322.
Tot welken eynde hy ook Buſenval aen de Staeten ſent.	323.
Die ook ſelve van Philips worden aengefoght.	323.
Philips verlooft ſijn doghter aen Albertus.	323.
En met haer Bourgonjen en Nederlandt ten huwelijk.	323.
Den Vereenighden Staeten is alles ver dacht.	324.
Antwoordt der Spaenſehe Nederlanden op 's Konings brieven.	324.

SEEVENDE BOEK.

't J A E R 1598.

D E Staeten verbieden den handel met den Spanjaert.	326.
Sy beſchenken Maurits en Willem met vereeringhen.	326.
Eenen walviſch van 70 voeten, by Berkheyde op de drooghte vaſtgeraekt, wordt gevanghen.	327.
Vruchtelooſen aenſlagh op Woude.	327.
Oorsprongh der geſchillen tuſſehen de Hooghduytschen en d'Engelſehen.	328.
d'Engelſehen wordt gelaſt uyt Duytschlandt, den Duytschen uyt Engelandt te verrekken.	329.
De Hooghduytsche ſetten ſigh ter needer tot Middellburgh.	329.
Die van Hollandt dienen ſigh van eens anders onheylen.	330.
Sy breyden de vaert verder uyt.	330.
Ongelukkighe ſtouteit van Moucheron.	330.
Schaede der Hollanders op hunnen Ocean.	331.
De beroerten tot Utrecht, gereeſen oover de nieuwe beſtinghen, worden gedempt.	332.
Philips ſent een vloot nae Kalis.	332.
Twee Spaenſehe ſcheepen door de Hollanders verovert.	333.
Den Aertshartogh ſeheydt de ſaemengerotte muytery tot Grave.	333.
De Staeten ſenden geſanten nae Vrankrijk en Engelandt.	333.
Vertoogh der Hollandſche geſanten aen de Koninghin tot vervolgh des oorloghs.	334.
Effex neyght met de Hollanders tot den oorlogh.	337.
Burghley in teegendeel.	337.
Eliſabeth antwoordt met ſeekere gemaetightheit.	338.
De Grooten in Engelandt ſijn de Hollanders niet al te gunſtig.	338.
Cecil en Wilkes worden nae Vrankrijk geſonden.	338.
Gabrielle d'Estree, Henrix byſit, wordt geoordeelt hem tot vrede bewooghen te hebben.	338.
De Hollandſche geſanten koomen voor Henrik.	339.

Oldenbarneveldt ontraedt hem de vrede: dogh te ver-geefs.	339.
Henrix mildaedigheit aen de Vereenighde Landen.	340.
Veynſingh der Hollanders omtrent Eliſabeth.	340.
Pays te Vervins tuſſehen Vrankrijk en Spanjen getroffen: deſſelfs punten.	340.
De Geſanten ten wederſijden vorderen den eedt af.	341.
Eliſabeth maent de Vereenighde Staeten wederom tot vrede.	341.
De Koningh van Schotlandt begeert, dat hem oopent-lijk de erffenis der Engeliſe kroone worde toegeſeght.	342.
Burghley in ſijn uyterſte raedt de Koninghin tot vrede.	342.
Nieuw verbondt tuſſehen d'Engeliſche en Hollanders.	342.
Reedenen en voorwaarden des verdrags, op welke Philips de heerſchappy der Nederlanden aen Iſabella ooverdraeght.	343.
Waer van verſcheyde en ſtrijdigh geſprooken wordt.	344.
Iſabella beſaft Albertus in haeren naeme 't beſit t'aen-vaerden.	346.
Albertus vermaent de Vereenighde Staeten door brie-ven tot vrede.	347.
't Selfde doen Philips van Oranje en andere.	347.
De Vereenighde Staeten verharden nogh meer.	347.
Straffe oover Pieter Panne, uytgemaekt op 't leeven van Maurits.	347.
Muytery onder 't Spaenſeh krijgsvolk.	348.
Albertus beſaft het leegher te vergaederen aen de Maeſe, onder 't gebiedt van Mendofa.	349.
Hy onſlaet ſigh van ſijne geestelijke weerdigheede.	349.
Kapelle tot Hal.	349.
Albertus, nae Spanjen vertrekkende, laet Andreas van Ooſtenrijk tot Landtvooght in Nederlandt.	350.
Albertus krijght tijdingh van 's Konings doodt.	350.
Deſſelfs verhael.	350.
Aert en feeden van Philips, en 't oordeel der menſehen van hem.	351.
Margareta, toekomende gemaelin van Philips de III. wordt van Albertus door Italien geleidt.	353.
Klement vereenight tot Ferrare plegtelijk in den hu-welijken ſtaet Philips met Margareta, en Albertus met Iſabella.	353.
Nieuwe beroerten van Graef Edſart in Ooſt-Vrieſlandt.	353.
Sonder vrucht.	354.
De Stadthouder van Vrieſlandt ſendt dien van Ooſt-vrieſlandt onderſtant teeghen den Graef.	354.
's Graeven klaghten.	355.
De geſchillen tot Aeken hooger loopende, vallen uyt ten naedele der Gereformeerden.	355.
Mendofa trekt met ſijn leegher in de landen van Kleef en Gulik.	357.
Geweldighe maght des Konings dat pas.	357.
Frederijk van den Berghe Veldtheer des leeghers naeft Mendofa.	357.
Bourlotte verdrijft de Hollandſehe ſcheepen tot aen Rhijnberk.	357.
Befchrijvingh der volken, die naeft aen Hollandt om den Rhijn woonen.	357.
Mendofa beſaft Orfoy en Mulſem te ſterken.	361.
Baert byſtere ontfeltenis in de Vereenighde Landen.	361.
Waer teeghen de Prins optrekt.	361.
Die ter gunſte ſijner moeye 's Heerenbergh en andere plaetſen, van werken ontbloomt ſijnde, onſijdigh laet.	362.
En ſigh met ſijn leegher op den Gelderſchen waerdt ne-derſlaet.	362.
's Prinſen troepen ſijn ongelijk ſwakker als 's vyandts.	362.

Register der Historien.

De Spaensche worden door 't aenkommen van nieuwe troepen versterkt. 362. Die de landen plunderen : en de waepenen teeghen elkander en hunne Oversten neemen : de hoofden selfs sijn oneenicht. 363. Door 't aenmaenen van Sibylla van Kleef, wordt van alle kanten hulp teeghen den Spanjaert byeengetrokken. 364. Verdeelingh van Duytschlandt in tien kreytzen. 364. Maurits wordt bedankt, dat hy met de minste schaede der gebuerlanden oorloght. 365. De Vereenighde Staeten stookten de Duytschen op teeghen de Spanjaerts. 365. Grooten hongher en byster verloop onder 't Spaensch krijgsvolk. 366. Mendosa beleeghert Rhijnberk. 366. Rhijnberk besoght met de pest. 367. De Prins sendt drie vendelen om den weerdt te bewaeren. 367. Waer van daen sy door den vyandt verdreeven sijnde, binnen Rhijnberk koomen. 367. Mendosa leght besettingh binnen eenighe steeden in 't landt van Kleef. 367. Hy dringht op Rhijnberk aen. 368. De Spanjaerts, hebbende eenen storm gedaen op het bolwerk, worden van de verdaedighers rustigh afgeweesen. 368. Oovertoght van Rhijnberk. 369. De Graef van Valkensteyn omgebracht teeghen gegeven woordt. 369. Die van Weefel, Mendosa kooeren en soldy verschaft hebbende, worden gedwonghen den Roomschen Godtsdienst toe te laeten. 370. Mendosa trekt oover den Rhijn. 371. Hy leght besettingh binnen Rees en Emmerik : en ooverveldicht Yffelburgh, daer hy veele burghers ombrenght. 371. 't Volk van Maurits, den Rhijndijk doorsteekende, wordt van de Spanjaerts verdreeven. 372. Maurits verseekert sijn van Seevenaer en andere plaetsen. 372. Maurits, om den vyandt den ingangh in de Veluwe te sluyten, slaet sijn leegher needer voor Doefburgh. 373. Mendosa vermeestert Deutekom. 373. De Spanjaerts, door hongher en siekten seer vermindert sijnde, worden te raede op den Duytschen boodem t'oovertoghten. 373. Sy neemen in 't weghtrekken Schuylenborgh in. 374. Maurits doet binnen Aernhem voorraedt van oorloghe teeghen 't acnstaende jaer oplegghen. 374. Emmerik, van 's vyandts besettingh verlost sijnde, wordt met Seevenaer op sijn selven gelaeten. 374. Aensienelijke lijken in Nederlandt. 375. Des Graeven van Kuylenborgh : des Heeren van Sant Aldegonde : van Elbertus Leoninus. 375. Baldaedigheeden en gruwelen der Spanjaerden in Duytschlandt. 375.	De besluuten van oorloghe teeghen den Spanjaert gaen onder de Hooghduytschen traeghlijk voort. 382. Palts, Hessen en Bruunswijk dringhen op 't spoedighen van den tocht. 382. Hessen en Bruunswijk twisten om 't veldtheerschap. 383. De Kreitsooverste van Westphaelen wordt veldtooverste gekooeren. 383. Maurits soldaeten wreeken sijn oover 't ombrengghen hunner krijgsgelieven met moorden en rooven. 383. Emmerik wordt wederom aen de Spanjaerts oovergegeeven. 383. Ludewijk van Nassau neemt den Graef van Buquoy gevanghen ; en meer andere saeken van weynigh nadruk gelukken de Vereenighde Staeten. 383. 's Konings leegher trekt af ten wederlijden van den Rhijnkant. 384. Andreas keurt best in plaets van 's Graevenweerdte aen te tasten, in den Bommelerweerdte te vallen. 384. Ongerustheit van Maurits : des selfs oorfaeken. 384. Om 's vyandts aenslaeghen voor te koomen, neemt hy wederom met sijn leegher den Gelderschen weerdte in. Hy versterkt 's Graevenweerdte. 384. Door 't lossen van 't geschut worden 'er veele van de vyandt verslonden. 384. Maurits, gewaerschuwt voor Bommel toe te sien, oordeelt sekerder te blijven daer hy was. 385. Geleegenheit van Maeswael. 385. Beschrijvingh van Bommel en den Bommelerweerdte. 385. Verscheyde uytweeghen van Wael en Maese. 385. Barlotte en Stanley vallen in den Bommelerweerdte. 386. De Prins binnen Bommel gekoomen sijnde, herstelt de herten der burgheren. 386. Voortreffelijke wijze om steeden teeghen de beleegheraers te verdaedighen, toens gevonden. 386. Crevecœur geeft sijn oover aen de Spanjaerts. 387. Die van Hollandt spannen teeghen de geweldige aenslaeghen des vyandts hunne krachten en middelen in. 387. Swaerigheit oover 't ingaeren van den tweehonderdsten penningh. 387. La Nouë werft in Vrankrijk krijgsvolk voor de Vereenighde Staeten, 't gheen Philips vruchteloos pooght te beletten. 387. Maurits voorsightigheit. 387. Graef Ernst belet Mendosa den oovertoght in den Tielwerdte. 388. Maurits versterkt de Voorne, onaengesien den teegenstant van Sapena, met een schanse. 388. De Spanjaert bouwt de schanse St. Andries. 389. Vruchteloos aenslagh van Barlotte op Workum. 389. De Hooghduytsche trekken te velde teeghen den Spanjaert, onder 't beleidt des Graeven van der Lippe. 389. Sy ooverrompelen de schanse voor Rhijnberk. 390. Sy trekken nae Rees, en tasten 't vruchteloos aen. 390. Willem van Nassau vermeestert Deutekom. 391. De Hooghduytsche breeken de beleegeringh van Rees schandeligh op. 391. Maurits leght sterkten teeghen de schanse St. Andries. 392. Den Vereenighden Landen wordt den handel op Spanjen en Vlaendre verbooden. 392. De Vereenighde Staeten in teegendeel verbieden eenen yegelijken eenighe waeren tot den vyandt oover te brenghen. 393. Sy senden een vloot, die niet grooten yver was uytgerust, in see, onder 't beleidt van Pieter van der Does. 393. De Spaensche vloot in de Corona weyghert te slaen. 393. De vloot der Vereenighde Landen tast de Kanarische eylanden aen ; derselver beschrijvingh. 394. De

ACHTSTE BOEK.

't JAER 1599.

- M**endosa ooverveldicht Kalker en Gogh. 379.
- Die van Weefel, onaengesien 't afraeden der Vereenighde Staeten, herstellen, door last van Mendosa, den Roomschen Godtsdienst. 379.
- 't Spaensch leegher vertrokken sijnde, herstellen se sijn in hunnen Godtsdienst en vryheit. 380.
- Mendosa traght de verbondene Vorsten aen den Rhijn van een te scheuren. 380.
- Verdaedigingh der Spanjaerden voor de selve. 380.
- De Vereenighde Staeten, verweerschriften in 't licht geveende, sluyveren sijn voor de Duytschen. 382.

Regifter der Historien.

De Hollandtſche vloot kooft tot onder 't kasteel van Kanarien.	394.
De eylanders pooghen vruchteloos 't landen der Hollanders te beletten.	395.
Van der Does gequeest.	395.
't Kasteel geeft ſich oover.	395.
Eenighe Hollanders worden uyt hinderlaeghen van de woestelinghen oovervallen: Sy vertrekken nae 't verbranden der ſtadt en der kasteelen.	395.
Van der Does, hebbende een gedeelte ſijner vloote nae huys gefonden, vaert met d'ooverighe ſcheepen nae Braſil.	395.
Befchrijvingh van 't eylandt Sant Thomé, dat van der Does verkieft om ſijne troepen te ververſchen.	396.
De ſtadt Pavaſa met haer kasteel wordt aen van der Does oovergegeeven.	396.
De eylanders ſteeken de ſtadt in brandt.	396.
Befmettelijke ſiekte onder de Hollanders.	396.
Doodt van den Ammirael van der Does.	397.
't Vergif dier plaetſe vervolgt de Hollanders in hun vertrek: ſy ſpoeden ſich nae huys.	397.
Alwaer, nae veel volk verlooren te hebben, inkoomen.	398.
De Spaenſche vloot wordt door ſtorm met ſchaede van Terçera verdreeven.	398.
Frederijk Spinola brengt ſes galeyen ten dienſte van Philips in Nederlandt.	398.
Die te Sluys inloopen. 398. en alom eenen geweldighen ſchrik maeken: maer worden, oorloghſcheepen der Vereenighde Staeten aentaſtende, vinnigh doornagheht.	399.
Albertus van den Paus met het gewijde ſweerd begifticht ſijnde, keert met Iſabella weeder in Nederlandt.	399.
Hy vindt alles in wanorde.	399.
De Nederlanders ſijn gebelgt oover de ſeeden der Aertshartoghen.	399.
Die tot Hartoghen en Graeven pleghetlijk worden aengenoomen.	400.
Bekommerlijken ſtaet der Vereenighde Landen.	400.
Effex bedrijven in Yerlandt ongelukkigh geweest ſijnde, wordt hy, ongelast in Engelandt weederkeerende, in verſeekeringh genoomen.	400.
Elifabeth maekt den Staeten der Vereenighde Nederlanden oopentlijk bekend, dat de vrede d'Engelſchen noodigh was.	400.
Die 's Keyfers gefanten raekende de vrede afwijſen.	401.
Die van Hollandt, de hoofſchattingh verdubbelende, worden van hunne bondtgenooten traeghlijk gevolgt.	401.
De Duytſche Vorſten bieden hunne hulpe aen.	401.
Den Koningh van Sweeden, aenſoekende de bondtgenootſchap der Staeten, wordt vriendſchap aengeboden.	402.

NEEGHENDE BOEK.

't J A E R 1600.

S Taet der Nederlanden ten weederſijden.	403.
Luidewijk van Naſſau verrast Wachtendonk.	404.
Gevegt tuffchen Breauté en Grobbendonx ſoldaeten.	404.
Breauté, van de ſijne verlaeten, wordt ſchandelijk vermoort.	405.
Maurits vermeestert Crevecœur: en verlaet vijfhondert ruyters van de vyandt.	405.
Hy beleeghert de ſchanſe Sant Andries.	405.
De beleegherde, hebbende ontfanghen hondert en vijftwintighduyſent guldens, geeven de ſchanſe oover, en neemen dienſt onder de Staeten.	406.
De halſterighe weérſpanningh der ſtadt Groeninghen,	

uyt laſt der Algemeene Staeten, door Graef Willem tot gehoorſaemheit gebraght.	407.
Die ook de beroerten tuffchen de Vriefen, oover de be- laſtingh gereezen, weghneemt.	407.
De gefanten van Engelandt en den Aertshartogh, tot Boulogne by den anderen gekoomen, om van vrede te handelen, ſcheyden onverrichter ſaek.	408.
's Keyfers gefanten eyſſchen weederinruymingh der plaetſen op den Duytſchen bodem, en vergoedingh van ſchaeden.	408.
Der Staeten antwoordt.	408.
Brieven der Vereenighde Landen aen de Staeten onder gehoorſaemheit van Albertus.	409.
Verhael van den tocht in Vlaendre.	409.
Albertus, verwitticht van den inval des Prinſen in Vlaendre, trekt ſijne troepen van alle oorden by een.	411.
Iſabella betuyght de muytende ſoldaeten door gebeden en beloſten haer niet te verlaeten.	411.
's Aertshartoghen aentoght jaeght Maurits ſoldaeten den ſchrik op den hals.	412.
De beſettingh van Snaefkerke wordt van de Spanjaerts omgebraght.	412.
Groot gevaer van 't Hollandtſch leegher.	412.
Ernſt, gefonden om den vyandt den wegh af te ſnijden, wordt, nae een verlies van achthondert man, gedwonghen te vlughen.	413.
Maurits ſlaghorde: die belaſt de ſcheepen af te ſteeken.	413.
Slaghorde van 's vyandts leegher.	414.
De Spaenſche hoofden moedighen den ſoldaet ten ſtrijde.	414.
't Selfde doen de Vereenighde Nederlanders.	415.
's Prinſen noopreeden aen ſijnen broeder Henrik en d'andere.	415.
Aenvangh van den ſlagh.	416.
Albertus ſcheidt uyt de ſlagh.	419.
Maurits verkrijght de ſeeghe.	420.
't Getal der verlaeghene.	420.
Mendoſa gevanghen.	420.
Sapena ſterft aen ſijne wonde.	420.
Bekommernis der Afgeſondene van Staet geduerende den ſlagh.	420.
De hoovelvinghen ſaeyen haet tuffchen den Staeten, den Prins en het gemeen.	421.
De Prins, weedergekeert nae het belegh van Nieupoort, trekt ſijn leegher af: en beleeghert vruchteloos de ſchanſe Iſabella.	421.
Barlote wordt doorſchooten.	421.
Maurits gaet van Ooſtende t'ſeyl.	421.
Albertus houdt een vergaedingh der Nederlanden, ſtaande onder ſijne gehoorſaemheit.	422.
Sijne reedenen om geldt te verkrijghen.	422.
Antwoordt der Staeten.	422.
's Aertshartoghen Gefanten handelen tot Berghen-op-Zoom met d'Afgeſondene der Vereenighde Landen van vrede.	423.
De Bondtgenooten verklaren, dat 'er, ten ſy den Spanjaerts alle gefagh benoomen, en 't uytheemſch krijgsvolk verſonden worde, geen vrede te maeken is.	423.
De Staeten der Nederlanden, wanhoopende aen de vrede met de Vereenighde Staeten, vinden nieuwe beſaſtinghen.	423.
Hun miſnoeghen oover 's Koninghs brieven.	423.
Wreetheit der Duinkerkers teeghen de viſſchers der Vereenighde Landen: die gevanghen ſijnde geſtraft worden.	424.
Tot Dordrecht wordt een galey gebouwt.	424.
De Hollanders haelen 's vyandts ſcheepen tot van onder de wallen van Antwerpen.	424.
Oorlogh tuffchen den François en den Savoyaert.	424.
Die haeft in vrede eyndight.	425.

Henrik,

Register der Historien.

Henrik, hebbende Margareta van Valois verftooten,
trouwt met Maria de Medicis. 425.

TIENDE BOEK.

't JAER 1601.

K Loet vermeestert het kasteel Krakow. 427.
De Spanjaerts en de Hollanders perffen den nae-
bueren gelijkelijc geldt af. 427.
De Vereenighde Staeten straffen de Duynkerkers. 427.
Vruchteloofen aenflagh op Vliifinghen. 427.
Muytery onder Albertus krijgsvolk. 427.
De Vereenighde Staeten beraedtslaen oover eenen twee-
den toght in Vlaendre. 428.
Maurits beleeghert Rhijnberk. 428. dat sich oover-
geeft; als ook Meurs. 429.
Belchrijvingh van Oostende. 429.
Albertus beleeghert Oostende. 431.
Veer Steêvooght gemaect. 431.
Verhael des beleghs. 431.
De Vereenighde Staeten beleegheren onderwijlen
vruchteloos 's Hartoghenbosch. 433.
Rampfaeligh eynde des Graeven van Effex in Enge-
landt. 435.
De Spanjaert Johan de Aquila brenght den weêrspanne-
linghen in Yerlandt te vergeefs onderstant. 436.
Seevaert van Olivier van Noordt. 436.

ELFDE BOEK.

't JAER 1602.

V Ervolgh des beleghs van Oostende. 437.
Nae Veer volght Frederijk van Dorp. 439.
Door 't ontlaen van Mendosa worden alle gevanghene
der Veereenighde Nederlanden geloft. 440.
De Vereenighde Staeten werven een groot leegher. 440.
Maurits trekt te velde. 441.
Mendosa en Spinola trekken hem teeghen. 441.
De Spanjaerts weygheren den slag hen aengebooden.
441.
Maurits beleeghert Graeve. 442.
Mendosa slaet sijn leegher needer beneeden Graeve en
Maurits. 442.
Graeve geeft sich oover. 443.
Muytery onder 't Spaensch krijgsvolk. 443.
Albertus plakkaet teeghen de muytelinghen wordt in de
windt gelaeghen. 444.
Mendosa vertrekt nae Spanjen. 444.
De Hollanders besetten acht vaenen van den vyandt.
444.
Spinolâs galeyen worden van d'Engelsche en Hollanders
verbrandt. 445.
Den handel der Hollanders in Indien neemt dapper toe.
445.
Om welken te verhinderen Hurtado met een vloot ge-
fonden wordt. 446.
Dien de Hollanders, neemende twee scheepen, op de
vlucht drijven. 446.
De Portugijsen vervoeren den Koningh van Achem tot
her ombrenghen der Hollanders. 446.
De Koningh van Achem sendt gesanten aen Hollandt.
447.
't Hooft der gesanten sterft in Zeelandt. 447.
De Koningh van Ternata en andere Indiaenen kiefen de
sijde der Vereenighde Landen. 447.
De Hollanders neemen een Portugijsche karakke. 448.
Begin der Oostindische maetschappy in de Vereenighde
Nederlanden. 448.
Biron schuldigh aen hoogh verraedt met de doot ge-
straff. 449.
Nicuwe onlusten in Oostvrielandt. 449.

TWAELFDE BOEK.

't JAER 1603.

D Oodt van Elifabeth. 451.
Verscheyde reedenen der menschen van Elifa-
beth. 452.
De Koningh van Schotlandt stelt sich in 't besit van En-
gelandt. 454.
De Gesanten der Vereenighde Nederlanders wenschen
hem geluk. 454.
Jakob neyght tot vrede. 454.
Hy schenkt Tyron sijnen soen. 455.
Hy verwerpt de beeden der Puriteynen en der Rooms-
gefinden. 456.
De Roomsche gefinde traghten vruchteloos eene maeght
van Koninghlijken bloede op den throon te helpen.
456.
d'Algemeene Staeten belleghten d'Oovereemsche ge-
schillen. 456.
Klaghten van 's Keyfers gesant by de Staeten. 457.
Derfelver seedigh antwoordt. 457.
De Spanjaert neemt en verliest Wachtendonk. 458.
Grobendonk slaet vijf vaenen peerden. 458.
Frederijk Spinola wordt in een schiepstrijdt door de
Vereenighde Nederlanders verlaeghen. 459.
Frederijk van den Berghe wordt nae Hooghstraeten tee-
ghen de muytelinghen gefonden: welke Maurits te
hulpe kooimt. 459.
De Graef van den Berghe, weygherende slag te leeve-
ren, wijkt nae Herenthals. 460.
Maurits hervat het beleg van 's Hartoghenbosch. 461.
De Graef van den Berghe kooimt tot ontfet. 461.
Maurits slaet tweeduyfent man van den vyandt. 461.
Wreekt 's Aertshartoghen wreedtheit teeghen de ge-
vanghene op gelijke wijze. 462.
Vruchteloofen aenval van Albertus op Maurits opge-
worpe werk. 462.
Den muytelinghen wordt Graeve tot inleegeringh ge-
geeven. 463.
Hientuffchen wordt het beleg van Oostende yverigh
voortgefet. 463.
Van der Noot krijght het Opperbevel in plaets van den
Steêvooght Dorp. 463.
't Opperbewint in 't leegher voor Oostende gegeeven
aen Ambrosius Spinola. 463.
Sijne nyverheit in 't voortsetten van 't beleg. 464.
Dapperheit der beleegherden. 464.
Den handel in Spanjen den ingeseetenen der Vereenigh-
de Nederlanden weder oopengefelt wordt door
suaere belastingh bedorven. 465.
's Aertshartoghen geveynsde goedertierenheit heeft geen
gelukkighen uytflagh. 465.
De Vereenighde Staeten senden vlooten nae Oost- en
West-Indien. 466.

DE TIENDE BOEK.

't JAER 1604.

B Alfigny van Albertus gelast om met de Staeten van
vreede te handelen wordt niet toegelaeten. 467.
's Keyfers brieven aen de Staeten raekende de vrede.
467.
Antwoordt der Staeten. 468.
Baldaedigheeden der muytelinghen in Duytschlandt.
468.
De Prins voert sijn leegher oover in Vlaendre: sijnen
misflagh. 468.
Maurits neemt eenighe schansen in. 469.
Hy versterkt Aerdenburgh. 469.
De Vereenighde Staeten beleegheren Sluys. 469.
Velasco teeghen Maurits uytgetrokken sijnde wordt ge-
slaeghen. 470.
Albertus

Register der Historien.

Albertus bevreedicht de muytelinghen.	471.
Spinola koomt tot ontfet van Sluys, dan vruchteloos.	471.
Maurits veroovert Sluys.	472.
Hierentuffchen verdaedicht Markette Oostende.	472.
Oostende wordt aen Spinola oovergegeeven.	473.
Philips en Albertus fenden gefanten nae Engelandt.	474.
Pays tuffchen Philips en den Koningh van Engelandt: desfelfs punten.	474. 475.
De Vereenighde Staeten laeten den Koningh van Groot Britannien niet toelanghs de Schelde nae Antwerpen te vaeren.	475.
Den Jefuiten wordt vergunt wederom in Vrankrijk te koomen.	475.
Henrik vergeeft Entragues doghter, die in Vrankrijk gewart hadt.	476.

VEERTIENDE BOEK.

't JAER 1605.

V Erfcheyde reedenen op 't stuk van pays tuffchen de Aertshartoghen en de Vereenighde Staeten.	477.
Der Staeten eedelmoedigh antwoordt aen 's Keyfers gefant dringhende op vrede.	479.
Ondertuffchen spoedt men weederfijts ten oorlogh.	479.
Spinola wordt vereert met het gulde Vlies.	480.
Vruchteloos en aenflagh der Vereenighde Staeten om Antwerpen te beleegheren.	480.
Maurits neemt Woude.	481.
Maurits, fijn leegher in Vlaendre neederlaende, wordt van Spinola gevoght.	482.
Der Staeten leegher verfvakt.	482.
Der Staeten oorloghscheepen neemen en verdrenken wel de helft der Spaensche soldaeten, koomende oover fe.	482.
Die van Doeveren fchieten op de Hollanders.	483.
Spinolâs raedt om den oorlogh spoedigher ten eynde te brenghen.	483.
Buquoy leght een schans te Keyfersweerd.	484.
Henrik van Oranjen met Graef Ernst teeghen Buquoy gefonden versterkt Rhijnberk.	484.
Spinola trekt nae 't leegher van Buquoy.	484.
En voorts op Linghen.	485.
Hy vermeerft Oldenfeel: en beleeghert Linghen.	486.
Dat oovergegeeven wordt.	487.
Maurits ruft figh te fpaede toe om 't beleggh op te slaen.	487.
De steëvooght Kobbe, aengeklaeght oover te fchielijk een oovergaeve, wordt in heghenis gefelt.	487.
Spinola sterkt Linghen met nieuwe werken.	488.
Maurits voorfiet de meest noodtlijdende plaetsen met besettingh.	488.
's Aertshartoghen aenflagh op Berghen op den Zoom, onder Hericourt en du Terrail tot tweemaelen miflukt.	488. 489. 490.
Vruchteloos en aenflagh van Grobbendonk op Graeve.	490.
Spinola leght een schanse ten weederfijden des Rhijns.	490.
Versterkt zijnde met onderftant, fendt hy Buquoy tot het beleggh van Wachtendonk.	490.
Maurits soldaeten, op Spinolâs leegher aenvallende, beletten figh felyen door eyghen fchrik 't verkrijghen van een heerlijke feeghe.	490. 491. 492.
Doodt van Omarville: en van Trivultio.	492.
Wachtendonk geeft figh oover aen Buquoy.	492.
's Prinzen aenflagh op Gelder gemift.	492.
Buquoy neemt Krakou.	493.
Frederijk van den Berghe bouwt een schanse dicht onder Sluys.	493.
Grobbendonx vaen wordt gellaeghen.	493.
Den Ammirael van Duinkerken veroovert door de Hollanders.	493.

Sebalde de Weerd wordt door verraedt des Koninghs van Kandy in Indien omgebraght.	494.
Philips verbiedt alle uytländers op Indien te vaeren.	494.
Matelief vaert met twaelf fcheepen nae Indien.	494.
Vervolgingh der Gereformeerden tot Aeken.	494.
De Spanjaert leght Henrik in Vrankrijk laeghen door fijnen gefant.	495.
Henrik gramschap teeghen den Spaenschen gefant.	495.
Verhael der faemensweeringh in Engelandt.	495. 496.

VYFTIENDE BOEK.

't JAER 1606.

S Spinola heeft veel moeytens, om van Philips geldt voor fijne soldaeten te krijghen.	498.
De Vereenighde Staeten genoeghen figh met het verdaedighen hunner grenfen.	498.
Den oorlogh gereesen tuffchen Henrik en Bouillon wordt gellift.	498.
De onlusten tuffchen de ftadt Bruinfwijk en hunnen Hartogh worden weghgenoomen.	499.
Koningh Jakob neemt fijne onderdaenen eenen nieuwen eedt af.	500.
Groote onlusten tuffchen den Paus en de Venetiaenen.	500.
De Venetiaenen bannen de Jefuiten.	501.
De Hollanders fenden een vloot teeghen den Spanjaert, onder den Ammirael Hautain.	501.
De Vloot koomt weder t'huys, niet sonder buyt.	502.
Breevoort ingenoomen door du Terrail, wordt aen Prins Henrik weder tot oovergaeve gedwonghen.	502.
Niet beeter gelukt du Terrail fijnen aenflagh op Sluys.	503.
Buquoy krijght last om de Betuwe in te trekken.	504.
Spinola felfs heeft het ooggh op Vrielandt en de Veluwe.	504.
Maurits versterkt de voornaemfte fteeden toeghen Spinola.	505.
Aen wien Lochum figh oovergeeft.	505.
Justiniani wordt door du Bois belet fijn krijgsvolk oover de Wael te fetten.	505.
Maurits befchanft groote ftrecken langhs de ftoomen teeghen den naekenden vyandt.	505.
Spinola vruchteloos getraght hebbende Swol te beleegheren, neemt voor figh Grol, en belaft Buquoy Nymeeghen aen te taften.	506.
Hy beleeghert, nae 't verooveren van Grol, Rhijnberk.	507.
Prins Henrik brenghet versterkingh in de ftadt.	507.
Soubife en andere Françoische cedelen besluyten figh vrywilligh binnen de ftadt.	508.
Maurits belluyt met het verlies van Rhijnberk het jaer te doen verloopen.	508.
Oovergaeve van Rhijnberk.	509.
Vruchteloos en aenflagh van Prins Henrik op Venloo.	509.
Muytery onder Spinolâs krijgsvolk.	509.
Aen wien Justinus van Naffau lijftoght geeft en hoop van onderftant.	510.
Ernst van Naffau vermeerft Lochum.	510.
Door d'aenkoomft van Spinola breekt de Prins de belegeringh voor Grol op.	510.
Ongelukkighe feetoght van Hautain.	511.
Schrikkelijke daedt van Reynier Claefz.	512.
De Spaensche armoede wordt verlight door fcheepen gekoomen uyt Amerika.	512.
Gelukkigher voortgangh der Vereenighde Nederlandtsche faeken in Indien.	512.
Breeder Beschrijvingh der daeden door de Hollanders in Indien uytgevoert.	513. 514. 515. 516. 517.
Doodt van Philips van Hooehenloo en Johan van Naffau.	517.
En van Justus Lipsius.	518.
H h h h	De

Register der Historien.

- De Princeſſe van Bourbon trouwt aen Philips van Oranje. 518.
- Verhaal der ſaeken hierentuffchen in Europa voorgevalen. 518. 519. 520. 521.
- Beeden der Portugiſſen aen Philips om vrede met de Hollanders. 521. 522.
- Welken Spinola ook raedt. 522.
- Veele in de Vereenighde Landen houden den vrede verdacht. 523.
- Wittenhorſt komt uyt laſt der Aertshartoghen in den Haeghe, om van vrede te handelen: vergeſſelſchapt met Joan Geevaert. 523.
- De Vereenighde Staeten geene brieven van de Aertshartoghen ontfanghen hebbende, ſtellen de ſaeke uyt. 523.
- S E S T I E N D E B O E K.**
- 't J A E R 1 6 0 7.
- D**E Staeten ſleghten 't kasteel tot Groeninghen. 525.
- De Spanjaert ooverweldicht een ſchans by den Bommelerveerd. 525.
- Hy beſet en vermoort uyt hinderlaeghen den Graef van Broek. 525.
- Henrik van Naſſau neemt Erkelens met verralingh, en Henrik van den Berghe gevanghen. 525. 526.
- Vruchtloofe hoop van Frederijk van den Berghe op Aerdenburgh. 526.
- d'Engelſche en Hollanders ſenden ſcheepen nae Indien. 526.
- d'Engelſche beraedtslaeghen oover 't inneemen van Virginia. 526.
- Begin en voorvaerden der Weſtindiſche maetſchappy in de Vereenighde Nederlanden. 527. 528.
- De maetſchappy opgeregt in de Vereenighde Landen wordt door woorden en ſchriften verdaedicht: En van andere teengeſprooken. 528. 529.
- De maetſchappy aen 't horten. 530.
- Swaerigheid in de Vereenighde Landen om een begin van de vredehandelingh te vinden. 530.
- Waer in de Prins op 't aenraeden van Oldenbarnevelt bewillight. 530.
- Den Gefanten der Aertshartoghen, ter Vergaederingh der Algemeene Staeten op de vrede dringhende, wordt geantwoordt. 531.
- Johan Neyen wordt gekooren in plaats van Wittenhorſt, om den vrede te voorderen. 531.
- Die, door de Prins onderricht, aen wat ſwaerigheden de vrede haerpede, brieven der Aertshartoghen aen de Staeten brengt. 531.
- Inhoudt der brieven. 532.
- Antwoordt en eyſch der Vereenighde Staeten. 532.
- Neyen beloofst, dat hen volkoomen genoeghen ſal gegeven worden. 532.
- Brieven der Algemeene Staeten aen de befondere Landſchappen hier oover. 532.
- Sy ſchrijven enen dank- en beede-dagh uyt. 532.
- Van der Does, de brieven by hen onderteekent nae Antwerpen brenghende, wordt beſchonken met een goude keeten. 533.
- Albertus verbiedt alle vyandtſchap teeghen de Vereenighde Landen, en ſtelt de gevanghene in vryheit. 533.
- Van der Does komt met Neyen weeder in den Haeghe. 533.
- Eenighe leeden der Algemeene Staeten hebben een afkeer van de vrede. 533.
- Verhaal van Heemſkerx gloryrijke ſeetoght teeghen den Spanjaert. 533. 534. 535. 536. 537.
- Neyen hierentuffchen in den Haeghe de vrede bevooroderende, verſoekt dat de vloot uyt Spanjen t'huys ontbouden worde. 538.
- Waer oover onder de Vereenighde Staeten bedenken valt. 538.
- Henrix gefanten aen hen. 539.
- Jeannin hooft des gefantschaps. 539.
- Die, naer 't doen van klaghten uyt 's Konings naeme, ſijne hulpe noghtans den Vereenighden Staeten aanbiedt. 539.
- Die ook met andere Koninghen en Vorſten te raede gaen. 539.
- Neyen foekt Aertſens door ſchenkaedjen te winnen. 540.
- Dees ontdekt de ſaeke aen de Staeten. 541.
- Berk en van Maeldere der Staeten gefanten aen Koningh Jakob. 541.
- Spenser en Winwood ſijnen t'weeghe by de Staeten. 541.
- Met de koomſt van Verreyken worden de Spaenſche konſtenaeryen ontdekt. 541.
- Veele onder de Vereenighde Staeten ſijn ten hooghſten miſnoeght, dat ſe van den Spanjaert beſpot worden. 542.
- De bekraghtigingh uyt Spanjen oovergebracht miſhaeght den Staeten. 542.
- Verwijt van Oldenbarnevelt teeghen Verreyken. 543.
- Neyen en Verreyken ooverhandighen een andere bekraghtigingh. 543.
- Om welke den Staeten te doen aenneemen ſy alle kraghten inſpannen. 543.
- De verſcheyde driften onder de Vereenighde Staeten loopen hoe langher hoe hoogher. 544.
- 't Oovergebracht geſchrift voldoet als nogh hunne veraghtingh niet. 544.
- Sy maeken den gefanten bekend, dat ſe den geheelen handel ſullen brenghen in de vergaederingh der befondere Landſchappen. 544.
- Eenighe leeden der Algemeene Staeten oordeelen gevaerlijk 's vyants gefanten in den Haeghe tot de handelingh t'ontfanghen. 545.
- Sy willen met den vyandt niets gedaen hebben, dan naer voorgaende vaſtſtellingh der vryheit in klaere woorden. 545.
- Maurits en de Zeeuwen raeden ſigh van alle handelingh te onthouden, ten ſy de woorden tot verſeekeringh der vryheit alvorens worden toegeſtaen. 545.
- d'Algemeene Staeten bieden de Aertshartoghen langher ſchorſingh van wapenen aen: en begeeren geene andere gefanten als Nederlanders. 546.
- Waer van d'Aertshartoghen t'eenemael afkeerigh ſijn. 546.
- Die van Hollandt ſtaen toe, dat 'er yemandt buyten inboorlinghen op de handelingh worde afgezonden. 546.
- Gefanten van Deenemarken en andere Vorſten aen de Vereenighde Staeten. 546.
- 's Keyfers brief aen hen. 546. 547. Antwoordt der Staeten. 547.
- Bewijs dat alleen Gelderlandt en Uitreght ſijn een leen van 't rijk. 547. 548. 549.
- De Hollanders oovervallen Albertus ruyters belaeden met ſoldy. 549.
- Albertus en d'Algemeene Staeten danken een gedeelte hunner uytheemſche krijgsmaght af. 550.
- Den muytelinghen tot Dieſt wordt, op den raedt van Ibarra, teeghen gegeven woordt, beſtaft de landen der Aertshartoghen te ruymen. 550.
- Eenighe befondere luyden in Hollandt bedijken t'Beemſtermeyr. 555.
- Warwijx weederkoomſt met twee ſcheepen uyt Indien. 550.
- Verhoeven met dertien andere derwaerts gefonden. 550.
- De Staeten beſliſſen de geſchillen gereefen tuffchen de ſtadt Embden en den Graef. 551.
- Ge.

Register der Historien.

Gefantschap des Konings van Sweeden aen hen. 551.
Kort verhael der saeken ondertusschen in andere gewesten van Europa voorgevallen. 551.

SEEVENTIENDE BOEK.

't JAER 1608.

DE vinnighe koude verachtert d'aenkomt van 's vyandts gesanten. 554.
De Vereenighde Staeten maeken een nieuw verbondt met den François, die hen gunstigh is. 554.
De laekenhandel belet diergelijc verbondt met Engelandt te sluyten. 554.
Eyfch der Hooghduytschen van de Staeten. 554.
Aenkoms van 's vyandts gesanten. 555.
Maurits rijdt hen te gemoet. 555.
Sy doen ter vergaedingh oopeningh van hunnen last. 555.
Gekoorene uyt het midden der Vergaedinghe om met hen in 't besonder te handelen. 555.
Die van Hollandt willende van de swaerfte punten af beginnen, soeken de Spaensche 't verlanghen. 556.
Deese willen bestant, sy vrede. 556.
De Spaensche bewillighen in de vryheit der Vereenighde Landen. 557.
Gevoeghlijkheit der Spaenschen verdacht. 557.
Sy begeeren, dat de Hollanders sich onthouden van de vaert op Indien, en andere verre geleeghene Landen. 557.
Waer teeghen schriftelijke vertooghen worden overgegeeven. 557. 558. 559.
d'Algemeene Staeten willen de vaert op Indien niet afstaen. 559.
De keur den Spaenschen aengeboden wordt verworpen. 559.
De Staeten spoeden sich om de handelingh ten eynde te brengen. 559.
De Spaensche stellen hunne hoofstukken kortelijc voor met duyftere woorden. 559.
De Staeten de hunne duydelijk. 560.
Swaerigheit oover den handel in Europa. 560.
Betuygingh van Richardot. 560.
d'Aengeboodene voorwaerden der Staeten raekende de vaert op Indien verworpen van de Spaensche. 560.
Geschillen oover den binnelandtschen handel. 560.
Neyen reyft nae Spanjen om oover deese met den Koningh te handelen. 561.
Ondertusschen maeken de Staeten een verbondt met Engelandt. 561.
De Gemaghtighde der Vereenighde Staeten versoeken 's vyandts gesanten hunne verdere begeerten af te doen. 561.
Onbillijken eyfch der Spanjaerden. 561.
De Brabanders, onder 't gebiedt der Staeten, versoeken vruchteloos hun recht van stemmen ter vergaedinghe. 561.
Nieuwe geschillen oover 'therstellen der goederen. 562.
Ook koomen se niet oover een in andere mindere punten. 562.
Den eyfch der Hollanderen misnoeght den Spaenschen. 562.
Jeannin neyght tot bestant. 563.
Maurits tracht te vergeefs t'ontgaen de konstenaeryen der gener die de vrede soghten. 563.
Gesanten van Philips aen Vrankrijk en Engelandt. 563.
Welc gefantschap dien van Hollandt verdacht is. 563.
d'Uytgestroyde gerughten bekommeren der Staeten forghen. 563.
De Spaensche eyfchen van de Vereenighde Staeten afstant van de vaert op Indien, en den Roomsgefinden herstelt in 't vry gebruyk hunnes Godtsdienfts. 563.
d'Algemeene Staeten besluyten de handelingh af te breeken. 564.

De Gesanten van Vrankrijk en Engelandt raeden tot bestant. 564.
Blauweboekjens sonder naem onder 't gemeen teeghen 't bestant gestroyt. 564.
Reedonen waerom de Staeten tot bestant neyghden. 565.
De Spaensche doen hen, die hunne vryheit onbefeodelt eyfchen, eenen anderen voorilagh. 565.
De Staeten blijven by hun besluyt. 566.
Maurits brief aen de steeden van Hollandt, hen afraedende bestant te maeken. 566.
Verscheyden uytleggh des briefs. 567.
Lipfius brief raekende 't bestant uytgegeeven. 567.
Verwijt der Spaenschen den Staeten gedaen in 't neemen van hun affcheit. 567.
Oldenbarneveldts antwoordt uyt naeme der Staeten. 568.
De geheyme berichtspunten van Richardot aghtergelaeten raeken onder den gemeenen man. 568.
De Gesanten der Koninghen ontwerpen een verdragh van bestant. 569.
Reeden van Jeannin ter Vergaedinghe gevoert voor 't bestant. 569.
Ook raedt Winwood tot bestant. 571.
De saeke wordt onder de Staeten met groote heevigheit gedreeven. 571.
Oldenbarnevelt, beladen met den swaerften haet, leght sijn ampt needer. 571.
't Welc hy, op 't verfoek der Staeten, weeder aenveerdende, geheel Hollandt en d'andere vijf Landtschappen tot een gevoelen brenghet. 572.
Zeelandt alleen, door 't opstookten van Maurits, weyghert het bestant. 572.
Heevighe reeden van Jeannin teeghen de Zeeuwen, die d'Uitreghtse vereenigingh voorwenden. 572.
't Selve doet ook Spenser. 572.
Gerught dat den Spanjaert 't bestant mishaeght. 573.
Waer oover de Aertshartoghen gevraeght sijnde Inigo nae Spanjen affenden. 573.
Die, door alle middelen op 't bestant aendringhende, door den Hartogh van Lerma gestijft wordt. 573.
Philips Wilhem, Prins van Oranje, koomt in Hollandt, en versoent Emanuel van Portugael met het huys van Nassau. 574.
Adolf van Nassau verlaeghen. 574.
Geschillen oover ettelijke hoofstukken des Godtsdienfts tusschen Gomarus en Arminius. 574.
't Gevoelen van Arminius koomt oover een met de leere der oude Christenen. 575.
Augustinus is d'eerste geweest, die anders heeft begonnen te leeren. 575.
En in 't Westen veele tot sijn gevoelen getrokken heeft. 575.
Geschillen oover deese saeke onder de ordens der monniken. 575.
Gevoelens van Luther, Melanthon en Erasmus. 575.
Calvinus versterkt het gevoelen van Luther met nieuwe bewijsreedenen. 575.
Beza en andere verfwaren de hardigheit van Calvinus gevoelen. 576.
Welker leerlinghen oover de Nederlandtsche kerken gestelt sijnde, den genen die 't anders verstonden niet willen dulden. 576.
Waer uyt oneenigheeden en meenighvuldighe klaghten aen de Staeten voortkoomen. 576.
't Verhandelde in 't gesprek uyt last der Staeten gehouden tusschen Gomarus en Arminius wordt bevoolen stil te houden. 576.
Nieuwe stoffe tot krakeelen. 576.
Mateliefs wederkoomst uyt Indien, nae een gelukkighe verrichtingh. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583.
De Oostindische maetschappij wordt gestijft met geldt van 's vyandts ingefeetenen. 583.
H h h h ij A C H.

Register der Historien.

ACHTIENDE BOEK.

't JAER 1609.

DE Zeeuwen bewillighen in de toestemmingh der andere Landtschappen. 586.
 De waerigheeden die 't bestant wederhouden minderen. 586.

Nieuwe onderhandeligh t'Antwerpen bescheyden. 586.
 De Spaensche verwijlen 't teekenen van 't ontwerp hen voorgehouden. 587.
 Heevighe betwistinghen van weede sijden. 587.
 Hét punt raekende den handel gelooten. 588.
 Ook worden d'ooveryghe afgehandelt. 589.

BLADT - W Y S E R.

A.

- A** Bel Frankena, Gefant der Staeten in Engelandt. 282.
- Abel Koenders, gemaghticht om met de Spaensche weeghens Groeninghen te handelen. 555.
- Abten in Nederlandt kanten sikh teeghen 't invoeren der nieuwe Bisschoppen. 16.
- Academie, siet Hooghe Schoole.
- Adriaen Dirxz. Ammiraal van Duinkerken, veroovert door hopman Moy Lambert. 493.
- Aedel in Nederlandt in wat staet onder Koningh Philips. 7. 8. Hunne onderlinghe strijdigheeden en verscheyde insighen legghen de Spanjaerts de brugh t'hunner stoutheit. 8. Wat geneegenheit die wederzijts in Nederlandt hadt. 120. Klaeght neevens de Geestelijken oover 't vernielen hunner landen door 't plakkaet van Mansfeldt. 189.
- Aeken in wanorde en beroerten: veranderingh van Godtsdienst aldaer. 355. 356. Vervolgingh der Gereformeerden daer binnen. 494.
- Aelst oovervallen door de muytelinghen, en alomgeplundert. 51. Door Anjou. 81. Van d'Engelsche besettelinghen verkost aen Parma. 89.
- Aenlagh van Renichon en du Four op het leeven van Maurits en andere ontdekt. 209. 210. op 't leeven van Elifabeth, Koninghin van Engelandt, door Luidewijk Lopez ontdekt en gestraft. 210. Van Jan Chastel op 't leeven van Henrik de IV. Koningh van Vrankrijk. 210. Op 't leeven van Elifabeth door vergif. 343. Van Pieter Panne op 't leeven van Maurits. 347. 348.
- Aenlagh der Spanjaerden op Thoolen. 135. op Delfsijl. 201. op 's Graevenweerd en Steenwijk. 300. op Thoolen mislukt en gestraft. 321. Als ook op Berghen op den Zoom en Geertruydenbergh. 321. Op Breedaa, Nymeeghen en Deventer ontdekt. 383. op Geertruydenbergh mislukt. 426. Op Vlissinghen door Spinolâs galeyen mislukt. 427. op Berghen op den Zoom, onder Hericourt en du Terrail, tot tweemaelen mislukt. 488. 489. 490. Van Grobbendonk op Graeve ontdekt. 490. des Spanjaerts op Marfeille. 495. Van du Terrail op Sluys, die wel gelukt, maer vruchteloos uytvalt. 503. 504. Van Frederijk van den Berghe op Aerdenburgh. 526.
- Aenlaeghen van wederzijden vruchteloos. 173. Op Maestricht en 's Hartogenbosch vruchteloos. 201. Van Henrik de IV. op Atrecht, Kamerijk en Dourlans. 300. Der besettelinghen van Berghen op den Zoom op Woude. 327. Van Maurits met een vloot teeghen Vlaendre. 327. Van den selven om Antwerpen te beleegheren. 480. 481. En op Gelder. 492. 493. Van Prins Henrik op Venloo. 509. Van swemmers en scheepen uyt Zeelandt op eenighe steeden in Vlaendre. 509.
- Aerdenburgh verlaeten van de Spaensche, en versterkt door Maurits. 469.
- Aerenbergh, soekt Graef van Aerenbergh.
- Aerschot, de Hartogh, doet den eedt aen de Landtvooghdes, dat hy voor sijne vyanden sal houden, alle die de Koningh hem voorstelt. 25. was gebleeven buyten de voorighe beroerten. 25. Stadthouder oover Vlaendre. 55. Is misnoeght oover 't maeken van den Prinse tot Ruwaerd van Brabant. 55. Hy en andere arbeiden om Mathias tot d'opperlandtvooghdty te vorderen, en alleen doen en laeten by hem te sijn. 55. wordt tot Ghendt met al sijn gevolg in hechtenis genoomen. 55. Hy en andere weeghens de Nederlanders gefonden op den vreedehandel tot Keulen. 66. Versoent sikh met den Koningh, maer dient den Spanjaerts tot spot. 71. Sijne eedelmoedighe reeden in de Vergaedingh der Staeten tot Brussel. 221. 222. Die met wondere toestemmingh der

Grooten wordt aengehoort. 222. Maer van de Spanjaerts begnort. 222. Is den Koningh altoos getrouw geweest, maer een vyandt der Spanjaerden. 222. Trekt nae Venetien in vrywillighe ballingschap. 227. Wordt neevens Mendosa en Arenbergh nae Vrankrijk gefonden, om den Koningh den eedt af te neemen. 341. Schrijft aen Maurits, hem bidgende tot vrede te raeden. 347.

Aertsbisschop van Kamerijk, siet Luidewijk van Baerlemont.

Aertsbisschop van Keulen, siet Ernst van Beyeren.

Aertfens siet Kornelis en François Aertfens.

Afgefondene uyt den Raedt van Staeten met Maurits te velde. 163. 417. 420. 468.

Afgunst tusschen opperhoofden bederft meerendeels de grootste aenlaeghen. 279.

Afrika in onrust en verdeelt. 584.

Albertus van Oostenrijk, Kardinael, Steêvooght binnen Lissebon, bereydt sikh tot de vlucht. 148. Koomt voor opperlandtvooght in plaets van Ernst in Nederlandt. 259. 260. Hy stelt veele saeken in weerdigh om gevolgt te worden. 260. Brenght een groote meenighe van ongemunt silver met sikh in Nederlandt. 260. Vergeselschap met Philips Prinse van Oraije. 260. Is in geen quaet gerughte onder de Hollanders. 260. Set den oorlogh yverigh voort: getal sijn troepen. 261. Beleeghert Kalis. 262. Wint de stad. 262. 263. En 't kasteel stormenderhandt. 263. Vergroot en sterkt de stad, en trekt die onder Vlaendre. 263. Wint Ardres. 263. Wordt van de Vlaeminghen, met belofte van groote sommen geldts, versoght Oostende te beleegheren. 264. Dat hy uytstelt, mits de voorforghen van Maurits. 264. Neemt voor Hulst te beleegheren. 264. 't Gheen hem wordt afgeraeden: maer Barlotte beweeght hem daer toe. 265. Belast Rhofne een brugh oover de Schelde te slaen, en met sijne vaendelen Brabant in te trekken. 265. Rukt in aller haest nae Hulst. 266. 't welk hy beleeghert: verhael des beleghs. 267. 268. 269. 270. 271. 272. Wordt der steede meester. 273. Wordt ingehaelt met groote toejuygingh. 273. Sendt Mendosa aen den Keyser, om uyt 's Konings naeme veele punten van hem te verfoeken. 273. 274. Troost de sijne met hoop van vrede. 274. Sijne bystere behoeften aen geldtmiddelen. 280. Bedankt Maurits voor 't ooversenden van 't lighaem des Graeven van Varax. 298. Neederlaeghe der sijner by Turnhout. 295. 296. 297. 298. Sijne groote beangstheit dienthalven. 299. Schaerheit van geldt. 299. Verpandt sijnen huysfraedt, en verfoekt de steeden geldt te leen, dat die van Brussel afflaen. 299. Schrijft aen Philips het verschalcken van Amiens, en raedt die stad te behouden. 300. Trekt te vergeefs tot ontfen van Amiens. 310. Besluit d'uytganghen van Oostende met schanssen. 310. Wordt tot Venloo buyten geslooten. 321. Sendt gefanten nae Sant Quintijn op de vreedehandelingh tusschen Henrik en Philips. 322. Scheidt de 't samengerotte muyster tot Graeve. 333. Krijght last van Isabella, om in haeren naeme 't besit der Nederlanden te aenvaerden. 346. 't Gheen teeghen de wetten strijdende, durft hy d'Algemeene Staeten niet vergaederen, maer beschrijft alleenlijk afgefondene tot Brussel, om yder in 't besonder den eedt af te neemen. 346. Swaerigheeden daer omtrent gemaekt, en punten waer op de gedaen wordt. 346. 347. Schrijft aen de Staeten, hen bekent maekende sijn huwelijck en recht tot de heerschappy, en raedt hen tot vrede. 347. Rust te velde. 349. Beraedtslaeginghen oover den tocht. 349. Belast het leegher te vergaederen aen de Maese, onder 't gebiedt van Mendosa. 349. Ontlaet sikh van sijn Kardinaelschap en Aertsbisdum van Toledo. 349. Draeght sijne

kerkelijke gewaeden op aen de L. Vrouwe tot Halle. 349. Vertrekt uyt Nederlandt nae Duytlandt: sijn gevolgh. 350. Krijght op wegh tijdingh van 's Konings doodt. 350. Koomt uyt Bohemen in Italiën, en vindt op den boodem van Venetien Margreta, bruyt van Koning Philips de III. 352. 353. Wordt tot Ferrare met Isabella, doghter van Koningh Philips de II. in den huwelijken staet vereenight, door Paus Klement. 353. Koomt tot Mantua en Milaen, alwaer hy ontmoet den Hartogh van Savoyen. 353. Wordt oover al feestelijk onthaelt. 353. Schrijft beleeftelijk aen Sibylla van Kleef, 's Hartoghen suster. 364. Wordt van den Paus met het gewijde sweert begifticht. 399. Koomt met Isabella in Nederlandt. 399. Vint alles in een byster verloop en wanorde. 399. Hunne feeden en praght geeven den Nederlanders bysteren aenftoot. 399. Eysschen den Staeten van yder provincie swaere schattinghen af. 399. Worden tot Hartoghen en Graeven pleghelijk aengenoomen. 400. Sijnen roem van de schanle Sant Andries. 405. Handelt tot Boulogne met Elisabeth van vrede. 408. Verwitticht van den inval des Prinzen in Vlaendre, trekt hy sijne troepen van allen oorden by een. 411. Getal der selver. 411. Slaet met sijn leegher in persoon op wegh. 411. Herneemt Plassendaele, Breedene, Oudenborgh en Snaeskerke. 412. De besettinghen van deese worden teeghen 't verdragh door hem geteekent omgebragt. 412. Slaet Graef Ernst by de brugh by Lemmighen, gefonden om hem op te houden. 412. 413. Sendt booden aen de naeste steeden met vergrootingh dier feeghe. 413. Waer oover te voorbaerigh dankfegginghen en pleghighe vreughde teeken en gedaen worden. 413. Sendt sijne ruytery voor uyt, die den vyandt in 't gesicht koomt, en door sfermuytelingh van strant verdreeven wordt. 413. Slaghorde sijns leeghers. 414. Beraedt of men den vyandt sal beset houden of slagh leeveren: 't laetste geldt, ook om de vierigheit der soldaeten. 414. Sijne hoofden moedighen den soldaet ten strijde. 414. 415. Begint het gevecht met den vyandt, dat heet voortgaet. 416. 417. 418. 419. 420. Sijne ruytery vernaeuwt, en neemt de vlucht. 418. Wordt gequetst in sijn oor, en by nae gevanghen. 419. Scheydt uyt den slagh. 419. Sijn peerdt veroovert. 419. Algemeene vlucht der sijner. 419. Getal der verslaeghene van wederzijden. 420. Hem worden sijne eedeknaepen door Maurits sonder losgeldt toegesonden. 420. Hervat, onaengesien de nederlaeghe, moedt, en sterkt Oudenburgh en andere schanssen met besettinghe. 421. Arbeidt om op nieuw een leegher te been te brenghen. 421. Sendt versterkingh binnen Nieupoort, onder Barlotte. 421. Maekt de schans Albertus weeder op. 422. Heeft die aensienelijke eere van Vlaendre behouden te hebben. 422. Beroept een vergaedinghe uyt alle de Staeten sijner Provincien tot Brussel. 422. Dien hy beleeftelijk geldt afvordert. 422. Dat hem ten deele voor af verstrekt wordt: hun verder beraedt en antwoordt. 422. 423. Bewillight hen dat uyt hunne naeme gesanten aen de Staeten der Vereenighde Nederlanden gesonden worden. 423. Staet het verfoek der Staeten ten deele toe, weyghert andere, en doet sommighe hoopen. 423. Sijnen handel met de muytelinghen van Hamondt. 427. Set de klaghten der landen van Luyc en Gulik oover derselver moedwil saghtjens ter sijden. 427. Muytery onder sijn krijgsvolk aen verscheyde oorden. 427. 428. Hy beleeghert Oostfende, op 't aendringhen der Vlaemingen, onaengesien 't afraeden van andere. 429. 430. 431. Verhael des beleghs. 431. 432. Koomt in Perfoon in 't leegher, en somtijts ook Isabella. 432. Sendt Graef Frederijk van den Berghe om volk binnen

's Hartoghenbosch te brenghen. 433. Belooft hen alle schaede geleeden in 't belegh te vergoeden. 433. Siet geen middel om de haeven van Oostfende te stoppen, nogh sijne werken aen dien oordt te vorderen. 434. Bespringht het bolwerk teeghen de seekant, maer moet met verlies van veelen aftrekken. 434. Krijght versterkingh in 't leegher. 434. Besluyt de stad van vooren en achteren, insonderheit 't yfere werken en den Sandtbergh, te bespringhen. 434. Maekt met Veer bestant voor weynigh daeghen. 434. Sijne gyselaers worden hem te rugh gefonden. 435. Wordt, onder schijn van handelingh misleidt. 435. Is gestoort oover dien hoon. 435. Stormt op de stad van alle kanten. 437. 438. Wordt rustigh afgeweesen, en met groot verlies. 438. Hem worden vier ueren stilstants vergunt om sijne dooden af te haelen. 438. Hem wordt door sijne Ooversten geraeden 't belegh te staeken: maer wil volharden. 438. Maekt nogh andere werken. 438. 439. Heeft by sijn vernuytelinghen uyt alle hoeken des weereldts. 439. Welker werken meerendeels door de beleegherde vruchteloos gemaekt worden. 439. Schaerfe betaelingh en muytflucht onder de sijne. 439. Ontschult sijner Landtschappen. 439. Hem wordt hoop geeven van Breedaa te konnen verrassen: sendt Frederijk van den Berghe derwaerts, die ontdekt wordt. 439. Verwitticht van de toerustingh der Staeten, sendt hy Mendosa hen met een leegher teeghen, en laet Johan Ribas in 't leegher voor Oostfende. 441. Gelast meer andere troepen sijn te voeghen by Mendosa. 441. Geraedtpleeght van Mendosa oover 't gebruyk van 't leegher, geeft onseeker antwoordt. 442. Muytery in sijn leegher. 443. Beducht voor gevolghen, raepst hy geldt by een om de trouwe te betaelen, en rust sijn toe om den muytelinghen te belegheren. 443. Dan wordt afgeschrikt door de tijdingh van 't oovergaen der stad Graeve, en Maurits leegher. 444. Volght den raedt sijner Staeten niet, die goet vinden den muytelinghen te betaelen. 444. Geeft een plakkaet uyt teeghen hen. 444. Dat van hen in de windt gellaeghen en spottelijk beantwoordt wordt. 444. Verdeelt sijn leegher in de besettinghen. 444. En sendt een gedeelte voor Oostfende en op de galeyen van Spinola. 444. Verspreekt die van Venloo om besettingh in te neemen. 444. Verbiedt by plakkaet d'Engelsche te beschaedighen, en laet alle gevanghene van dien landaert los. 455. Sendt derwaerts sijnen gesant Karel, Prins van Arembergh. 455. Wint en verliest Wachtendonk. 458. Sendt Frederijk van den Berghe teeghen de muytelinghen binnen Hooghstraeten. 459. Doet twaelf sieke soldaeten, gevanghen in een schip veroovert voor Oostfende, ophanghen. 461. Koomt binnen 's Hartoghenbosch. 462. Doet eenen aenval op Maurits opgeworpe werk, dan wordt afgeweesen, en op de vlucht gellaeghen. 462. Leght door behendigheit drieduysent soldaetē binnen de stad: bouwt een vestingh buyten de stad. 463. Scheydt met sijn leegher van daer. 463. Doet eenen algemeenen storm op Oostfende, en veroovert drie werken. 463. Sijne geveynde goedertierenheit, waer door hy alle uytgeweekene inroepst, heeft geen gelukkighen uytflagh. 465. Gelast den Graef van Bassigny vrygeley brieven te verfoeken om met de Staeten van vrede te handelen: wordt afgellaeghen. 467. Dient sijn van deese en d'Embdische saeken om den Staeten op den rijxdagh tot Reegensburgh haetelijk te maeken. 467. Sendt Velasco teeghen Maurits. 470. Wat hem weederhoust van Maurits teeghen te trekken. 471. Bevreedight de muytelinghen. 471. Port Spinola aen om Sluys t'ontsetten. 471. Oostfende geeft sijn aen hem oover. 473. Koomt met sijne gemaellinne daer binnen, en vindt niet anders als een leedigh erf. 473. 474. Sendt gesanten nae Enge-

Engelandt. 474. Miekt vrede met dien Koningh. 474. 475. Wat hem wederhout van 't vergaederen sijner Staeten. 480. Laet elk landtschap in 't besonder vergaederen. 480. Krijght ses regementen uyt Spanjen en meer andere nieuwe wervinghe van elders. 483. Sijnen aenflagh op Berghen op den Zoom onder Hericourt en du Terrail millukt tot tweemael. 488. 489. 490. Krijght een nieuw regement Italiaenen, en een regement Schotten en Engelsche. 490. Weyghert de Engelsche meëpligtighe aen de saemenweeringh den Koningh oover te leveren. 496. Straft de lafhartigheit van eenighe hoofden in den aenflagh van du Terrail op Sluys. 504. Krijght eenighe Spaensche regementen. 504. Is goneeghen tot vrede. 522. Sendt Walrave van Wittenhorst met Joan Geevaerts nae den Haeghe om van vrede te handelen. 523. Sendt geloofsbriefen aen de selve, die hun voorstel ter vergaederingh doen, en antwoordt krijghen. 531. Sendt Johan Neyen aen de Staeten om den vrede te vorderen. 531. Inhoudt der brieven aen de Staeten. 532. Bekraghticht 't gellootene met Neyen, en vereert van der Does met een goude keeten. 533. Verbiedt alle vyandschap teeghen de Vereenighe Landen, en stelt de gevanghene in vryheit. 533. Hen wordt door de Staeten langher schorsingh van waepen aangeboden. 546. Is afkeerigh van geene andere gesanten te senden als Nederlanders. 546. Heeft van eersten af den geheelen handel sijne Staeten verborgen gehouden. 546. Eenighe sijner ruytery met soldy nae Linghen trekkende worden van der Staeten ruytery oovervallen. 549. Dankt een gedeelte sijner uytheemsche krijgsmaght af. 550. Betaelt en bevredight de muytelinghen binnen Diest. 550. Verseekert de krijgstuight door strengheit. 550. Bandt teeghen gegeven woordt den muytelinghen tot Diest. 550. Sendt gesanten op de vredehandeligh in den Haeghe. 555. Sendt Inigo, sijnen bieghtvaeder, na Spanjen: sijnen last. 573.

Aldegonde, siet Marnix, Heer van Sant Aldegonde.

Alexander Farnese, Prins van Parma, soekt Parma.

Alexander de Medicis, 's Paus gesant, bemiddelaer der vrede tusschen Henriken Philips. 322.

Alexander Rovedo, Raedtsheer van Milaen, wordt neevens Velasco van Philips in Engelandt gesonden, om den vrede te bevorderen. 474.

Alfonso d'Avalas, ooverste der Spaensche ruytery, opperhoofd voor Rhijnberk. 368. Gevanghen in de slagh by Knodtsenburgh. 369.

Alfonso de Castro, onderKoningh in Indien, koomt met een vloot tot ontset van Malacca. 579. Geveght tusschen hem en Matelief. 579. 580. 581.

Alfonso de Luna, Steêvooght binnen Lier, redt de stad teeghen de verrassingh van Heraugiere. 244. 245.

Alfonso Perez Gusman, siet Hartogh van Medina Sionia.

Algemeene Staeten van Nederlandt handthaeven 't recht der gemeente. 4. Staen Koningh Philips de II. de geëyschte schattinghe toe, met bedingh van selfs ontfanghers daer toe te stellen, 't gheen by hem voor een misdaedt wierdt opgenoomen. 7. Sijn seeder dien tijdt verboden te vergaederen. 7. Verfoeken den Koningh 't versenden der Spaensche soldaeten, en tot de regeeringh der Nederlanders geenen anderen raedt als dien der Nederlanders te gebruyken. 14. De Koningh volhart plat af te slaen hen te vergaederen. 21. Bekraghtighen door hunnen eedt tot Brussel het verbodt der vereenigingh hunner krachtert tot oprichtingh van een heyr teeghen de Spanjaerts. 53. Wie die sijn. 54. Beschuldighen Don. Johan by den Koningh en andere Vorsten oover 't breeken van de vrede. 54. Kiesen Mathias tot Landtvooght oover Nederlandt, Oranje tot Stadthouder onder hem. 55. Verklaeren Don Johan voor vyandt. 57. Stellen

d'inkoomsten der gemeene middelen, 't lighen vart krijgsvolk, en de saeken van oorloghe in bewint des Raedts van Staete. 57. Schrijven aen de Koninghen van Vrankrijk en Portugael, en aen den Keyser, met verfoek om Philips t'henwaerts te vermurwen, en aen den laetsten om hulpe, dogh vruchteloos. 58. De heymelijke partyschappen neemen onder hen geweldigh toe. 58. Hun leegher raekt aen 't smelten. 58. Wordt door Don Johan gellaeghen by Gembloors. 58. Ontfanghen schrijven van den Koningh, die hen pooght tot vrede te bekooren, sendende de voorwaarden oover door den Baroen de Selles. 58. Die verworpen worden. 58. Noemen Anjou Beschermer der Nederlandtsche vryheit. 60. Wijsen hem toe belooningh booven de vergoedingh sijner kosten. 60. Staen den Gereformeerden hun verfoekschrift toe. 61. Beneemen den Graef van Lalain het veldtheerschap der Nederlanders. 62. Belooven aen Anjou op sijn vertrek groote teekenen van eere nae de pays, en sijnner te gedenken. 65.

Alkmaer door de Spanjaerden beleeghert, is door onverwinnelijke teegenweer d'eerste geweest die 't geweldt der Spanjaerden gebrooken heeft. 46.

Alpen van Parma ingenoomen met verdragh. 105. Ingenoomen van Maurits. 311. van Mendosa. 568.

Alva, de Hartogh, sijn afkoomst, seeden en ampten. 13. Raedt den Koningh de Nederlanders te straffen, en niet te verwaerloosen soo schoone gelegenheit om hen t'ooverheeren. 27. Is streng van aerd en veerdigh tot wreetheit. 27. Wordt met een opperste gesagh en een leegher van den Koningh nae Nederlandt gesonden. 27. Sijne koomst baert groot vlughten van den meesten aedel en een groot gedeelte van 't gemeen, in de naebuierighe rijken. 27. Wordt in sijnen togt verachtert door siekte, en bittere koude. 30. Trekt door Savoyen. 30. Koomt langhs eenen dorren en pijnlijken wegh in Borgonjen. 30. Versterkt sijn leegher oover de achtduysent sterk met het volk aldaer geworven, en houdt doorgaens een ongeloofelijke krijgstuight. 30. en van daer in Luxemburgh. 30. Doet sijn intrede in Nederlandt sonder teegenstant van yemandt. 30. Maer wordt met algemeene toeloop feestelijk ingehaelt. 30. Maetigh sijn aen den tijtel van Oorloghs-Vorst teeghen een vreedtsaem volk. 30. Hem wordt door 't vertrek van Margareta de wegh tot d'Opperlandtvooghd gebaent. 30. Men houdt buyten twijfel, dat hy weynigh nae 's Landts voorreghen regeeren soude, die, behoudens 's Landts voorreghen, daer toe niet konde geraeken. 31. Troont de Graeven van Egmond en Hoorne listelijk te hoof, en neemt hen gevanghen. 31. Slaet hun verfoek, om volghens 't voorrecht der Ridderchap des Gulden Vlies, voor hunne eedtgenooten te recht gestelt te worden, af. 31. Laet hen buyten Brabandt in hechtenis weghvoeren, teeghen 't recht dat selfs den allgeringhsten onder 't gemeen vergunt is. 31. Leght in de voornaemste steeden van Nederlandt Spaensche besettinghen. 31. Gebruykt het andere volk van Oorloghe om 't scherpfte der gevaeren af te bijten. 31. Sendt de ruytery der Nederlandtsche eedelen, vermenght met Spanjaerts, onder het beleid van Arenbergh nae Vrankrijk. 31. Hy ontwaepent de burgeryen, bouwt kasteelen, en dwinght hen de lasten daer toe op te brengen. 31. Verkieft omtrent twaelf reghters, meerendeels Spanjaerts, om de aenlyders der beroerten, en die daer aen vast waeren, te straffen. 31. Sijn segghen dat weynighe Salmkoppen beeter waeren, dan veele duyfenden kikvorschoofjes. 31. Oovervalt en slaet Graef Luidewijk van Nassau in Vrieslandt. 33. Verwint Oranje sonder slaen. 35. Sendt hulpe aen den Koningh van Vrankrijk. 35. Wordt van den Paus met het gewijde swaert beschonken. 35. Recht sijn selven een

me-

metzelen beelt op. 35. Maekt veel dienftighe plakkaeten. 35. Stelt de voorrechten van steeden en gilden, en 't gheen de schatkist aen befondere luyden ten achteren was, in handen des Konings. 35. Wil den hondertsten penningh van yders geschatte midde-len eens gereet; de Geestelijke niet uytgefondert. 36. Daer nae den twintighften der onroerende, en den tienden der roerende goederen. 36. Zijn strengheit toeghen de wederstreevers. 36. Beticht de Landtschappen en steeden, die 'er sijn ernstigh hadden teegengestelt van Majesteitschennis. 36. en versteekt hen by vonnisse van hunne voorrechten, en alle plaets in de vergaederigh der Staeten, om nae 's Konings goetvinden geregeert te worden. 36. Beantwoordt de gefineektschriften der magistraeten met het oplegghen eener geldtboete uyt het hunne. 37. Wil de Brusselaers, die den tienden en twintighften penningh weygherende, desweeghen hunne winkels opluyten, doen ophanghen: maer staect sulx door de tijdinghen der beroerten door geheel Hollandt. 37. Sendt een gedeelte der Spanjaerden uyt Hollandt, om dat se weygherden te bewillighen in den tienden en twintighften penningh. 39. Light de besettingh uyt Rotterdam. 39. In sijn plaets is gekooren den Hartogh van Medina Celi. 40. Blijft onverfettelijk, en is tot geen erkennen voor vyanden te brenghen. 40. Geeft door het beleg van Berghen in Heenegouwdien van Hollandt en Zeelandt tijdt om sijn te vereenighen. 40. Gebruykt teeghen Mechelen en andere steeden 't recht van ooverwinninghe. 41. Draeght befondere sorghe voor Amsterdam en Middelburgh. 43. Sijnen mislagh. 46. Wordt, op sijn verfoek, van den Koningh op ontboden. 46. Hadt geerne sijnen soon in sijn plaets, dat hem geweyghert wordt. 46. Heeft weynigh meer als ses jaeren 't opperbewint gevoert. 46. Sijnen wreeden roem. 46. Sijne handelighen sijn door den Koningh noch gepreesen noch vernieticht. 47. Blijft in goede achtigh ten hoove. 47. Wordt met sijnen soon in heghenis gestelt. 47. Wordt gebruykt teeghen Portugael. 47. Dat hy ooverheert. 72. Alvarus Aguilare, Steevooght binnen Duinkerken, gevanghen. 310. Ambona veroovert. 513. Ambrosio Landrian wordt gevanghen genoomen. 288. Ambrosio Spinola kooft met achtduyfent Spanjaerts en Italiaenen den Koningh ten dienste in Nederlandt. 441. Sijnen handel met den Koningh. 441. Wordt gelast sijn te voeghen by Mendosa. 441. Maer houdt de sijne onder sijn eyghen gebiedt, en, door goede betaelinghe, schoone krijgstught. 441. Wordt gelacten voor Oostende. 459. Krijght het opperbewint in 't leegher voor Oostende. 463. Wordt dapper benijt. 464. 't Gheen hy te booven kooft. 464. Sijne nyverheit in 't voortsetten van 't beleg. 464. Beset den geheelen oever aen gene sijde van het Sluysche gat met krijgsvolk. 469. Kooft tot ontfet van Sluys. 471. Beproeft alles met groote dapperheit, dan te vergeefs. 471. 472. Krijght het geheele bewint des oorloghs, en wordt vereert met het gulde Vlies. 480. Sendt versterkingh binnen Antwerpen. 481. Leght volk in 't landt van Waes om op Maurits te passen. 481. Slaet een brugh oover de Schelde: straft de besettinghen van Woude. 481. Volght Maurits in Vlaendre, en slaet sijn needer tusschen hem en 't Sas van Ghendt. 482. Heeft gevonden 't ooverbrenghen der Spaensche soldaeten ter see. 482. Sijnen raedt om den oorlogh spoedigh ten cynde te brenghen. 483. 484. Breekt op en trekt nae 't leegher van Buquoy, laetende Graef Frederijk van den Berghen in Vlaendre. 484. Oopent sijnen aenflagh aen de hoofden van sijn leegher: sijne verdere beraedingh. 485. Belast Buquoy sijn needer te slaen op de kant van den Rhijn, en sijne werken te vergrooten.

485. Trekt op Lingen. 485. 486. Uytsteekende krijgstught in sijn leegher. 486. Sendt den Graef van Solre aen de naeste steeden in Duytschlandt. 486. Trekt oover de Roer en Lippe, en kooft voor Oldenseel, dat hy vermeertert. 486. Beleeght Lingen. 486. Veroovert de stad. 487. Oovervloet in sijn leegher. 488. Hy sterkt Lingen met nieuwe werken. 488. Sijnen mislagh. 488. Beraedingh wat te beginnen. 490. Set sijn by Roeroordt ter needer, en legt een schans ten wederlijden des Rhijns. 490. Krijght versterkingh, en sendt Buquoy om Wachtendonk te beleegheren. 490. Geveght tusschen Maurits en hem by Mullem. 490. 491. 492. Sijne behendigheit. 492. Besighticht het leegher voor Wachtendonk. 492. Veroovert de stad. 492. Sendt Buquoy nae Krakou, die 't veroovert. 493. Scheidt sijn leegher. 493. Sijnen lof en gunst. 497. 498. Heeft veel moeytens om van Philips geldt voor sijne soldaeten te krijghen. 498. Kooft weeder in Nederlandt. 504. Geeft volk en last aen Buquoy om de Betuwe in te trekken. 504. Hy selfs heeft het oogh op Vrielandt en de Veluwe. 504. 505. Trekt door de Twent en lijdt groote ongemakken. 505. Neemt Lochem, en sterkt den bergh daer omtrent. 505. Sendt den Graef van Solre om oover de Veghte te trekken: dan te vergeefs. 506. Traght vruchteloos Swol te beleegheren. 506. Beleeght Grol, en sendt Buquoy om Nymeeghen aen te tasten. 506. Wint Grol. 507. Beleeght Rhijnberk. 507. Krijght een geweldighen krak in sijn geloof, door d'ongelukkighe tijdinghen uyt Amerika. 509. Gebrek aen geldt en muytrey onder sijn krijgsvolk. 509. 510. Bant de muytelighen en vleydt die wederom, dan vruchteloos. 510. Versent sijn beste regementen in de naebuorighe steeden, en sent het ooverighe op den Keulchen boodem. 510. Trekt sijn leegher by een, en Maurits van 't beleg van Grol. 510. 511. Trekt in de winterleegeringhen. 511. Raedt tot vrede, en reedenen waerom. 522. Ooverweldicht een schans by den Bommelerweerd. 525. Schrijft aen de Staeten dat het verdragh der Aertshartoghen by den Koningh was bekrachticht. 541. Kooft voor Gefant op de vreedehandelingh in den Haeghe. 555. Kooft in den Haeghe, heeft wonderen toeloop, en toont sijn meëwaerigh. 555. Sijn gevoelen oover 't af breeken van de handelingh. 568. Amerikaensche maetschappyn in Engelandt opgerecht. 526. In Vrankrijk loopt te niet, en wordt by andere hervat. 583. 584. Amerikaensche vloot voor Kadix door de Spanjaerts selfs in brandt gesteecken. 278. Amiens verschalkt en ingenoomen van Portocarrera. 299. 300. Beleeght van Henrik de IV. 300. Moet en stantvastigheit der beleegherde. 310. Geeft sijn oover. 310. Ammiraal Villars, soekt Villars. 117. Ammiraliteyt. 117. Amsterdam en Middelburgh verachten seer den gemeenen toeleg van Hollandt en Zeelandt. 43. Amsterdam geeft sijn oover aen den Nassauschen, en op wat voorwaarden. 59. Neemt geweldigh toe in handel. 121. Andreas Hurtado Mendosa door Philips met een vloot nae Indien gefonden, om de voorpoedt der Hollanders aldaer te belcten. 446. Maekt eenen aenflagh om Bantam te vermeerteren. 446. Raekt slaeghs teeghen vijf scheepen onder Wolfert Hermantz. van wien hy geslaeghen en op de vlught gedreeven wordt. 446. Sijn moorden en branden in Ambona. 446. Andreas de Miranda, Steevooght binnen Meurs, geeft de stad en 't kasteel oover. 314. Andreas van Oostenrijk, Kardinael, wordt Landtvooght

vooght oover Nederlandt by afweefen van Albertus. 346. Koomt in Nederlandt en aenveerd de Landtvooghdy. 350. Sendt gefanten op de vergaedingh der Vorften aen den Rhijn, om de Spaensche bedrijven op den Duytschen boodem te ontschuldighen. 380. En ook aen den Keyfer en de befondere Duytsche Vorften. 382. Belast het leegher van Mendofa den Rhijnkant af te trekken. 384. Keurt best in plaets van 's Graeventweerd aen te tasten in den Bommelerweerd te vallen. 384. Sendt Graef Harman van den Bergh in 't leegher der Duytsche Vorsten voor Rees, om de bedrijven der Spanjaerden t'ontschuldighen, wlen mannelijk wordt geantwoordt. 390. Is oneenigh met Mendofa. 399. Wordt versonden. 399.

Andries Hessels, Gefant aen de Koninghinne van Engelandt. 342.

St. Andries, de schanse, gebouwt door Mendofa. 389. Beleeghert door Maurits. 405. Gestaltenis der werken. 405. De besettelinghen jaeghen hunne hoofden uyt. 405. Ontdekken en mijden de list van Barlotte. 405. Geeven de beleegeraers trots antwoordt. 405. Beneemen een soldaet, van Maurits gevanghen en los gelaeten om tot oovergaeve te raeden, tleeven, en senden hem in Maurits leegher. 405. Verkooppen de schanse voor hondert en vijftwintigh duyfent guldens, en neemen dienst onder de Staeten. 406. Worden by den vyandt verklaert voor verraeders, en gebannen. 406.

Anjou, de Hartogh, voor deesen meermaelen aengeoght, biedt den Nederlanders sijne hulpe. 58. Sijnen aerdt en beleidt in Vrankrijk. 58. Wordt allenthalven gunstelijk voorgedraeghen door sijne suster Margareta van Valois, Koninghin van Navarre. 59. Wordt gevordert door de Roomsgefinde Grooten. 60. Op bestuyt der Staeten genoemd beschermder der Nederlandtsche vryheit. 60. Belooningh hem booven de vergoedingh sijner kosten gedaen. 60. Blijft sich in Henegouw onthouden, ten gevalle van Lalain. 64. Getal sijner troepen. 64. Slaet sich needer voor Binisch, dat hy vermeestert. 64. Onthoudt sich meereendeels binnen Berghen in Henegouw, misnoeght, dat hem de steeden t'sijner besettingh aengeweezen niet wierden ingeruymt. 64. Weyghert sich met der Staeten heyr te vereenighen. 64. Is ontfelt oover den optoght van Kafmier nae Gendt. 64. Verwijderingh en haet tusschen hen beyden. 64. Siet met goeden ooghen aen het verloop sijner troepen nae Montigny. 65. Vertrekt nae Vrankrijk, en beschuldighet de Staeten van ondankbaerheit. 65. Hem worden door de Staeten op sijn verrek beloofte groote teekenen van eere, en sijner te gedenken. 65. Voorgedraeghen van Oranje tot de heerschappy. 75, 76. Gefantschap dienthalven aen hem gefonden, en wel ontfanghen. 77. Ontset Kamerijk, en wordt als Vorst der verlostte stadt bewelkoomt. 77. Handelt in Engelandt vruchteloos van huwelijk met de Koninghinne. 79. In Nederlandt gekeert sijnde aenveert hy de heerschappy. 79. Punten van het verdragh met hem aengegaen. 79. Krijght Aelft door verrassingh. 81. Waght te vergeefs op den bystant sijns broeders. 81. Redenen waarom die niet gefonden worden. 82. Waer uyt hy eenen gruwelijken aenslagh maekt. 82. Desselfs ingeevers. 82. Hy oovermeestert door de besettelinghen Vilvorden, Denremonde, Dixmuyde en Duynkerken. 82. Sijnen aenslagh op Brugghe faelt. 83. Ooverrompelt Antwerpen, daer hy dappere teeghenstant vint, en uytgedreeven wordt. 83. Begeeft sich met groot gevaer sijns leevens, en swaer verlies der sijner op de vlucht. 83. Met hem wordt tot Duynkerken gehandelt. 84. Weyghert de steeden weder in te ruymen. 84. Doet meenighvuldighe klaghten. 84.

85. Vertrekt uyt Duynkerke nae Vrankrijk. 85. Sijn ooverlijden en uytvaert. 85. Beveelt in sijne uytsterfte wille Kamerijk aen de beschermingh van Vrankrijk. 115.

Anna van den Hoove tot Brussel leevendigh in d'aerde gedolven. 305.

Anna van Oldenburgh, Graevin van Oostvrieslandt, in 't bewint der regeeringhe voor haeren Soon Edsart den II. 234. Haere deughden. 234. Ongeloofelijken aenwas der stadt Embden onder haer. 234.

Anfeesch verbondt. 228. Siet Hanse steeden.

Antonio de Coquel, Steevooght binnen Steenwijk. 187.

Antouio Gonfales, Steevooght binnen Graeve, toont groote dapperheit in 't verdaedighen dier stadt. 443.

Antonis Grobbendonk, siet Grobbendonk.

Antonis Perenot, Bisschop van Atrecht, sijn afkoomft, feeden en ampten. 13. heeft, onder Margareta, de klem der regeeringh in handen. 14. Oude vyandtschap tusschen hem en den Graef van Hoorne. 14. Neemt tot het verkiesen van de magistraet van Antwerpen waer 's Prinzen afweefen, dien hy daer door misnoeght. 15. Bedrieght den Graef van Egmond. 15. Maekt sich sterk teeghen de Grooten 's Landts, die ondersteunt sijn met de gunst der gemeente. 15. Verbindt aen sich Barlemond, Viglius, en andere: waer door den haet tot oopentlijke merkteekenen van partyfchap is uytgebarften. 15. Wordt beladen met het invoeren der Nieuwe Bisschoppen. 16. Koomt in eenen algemeenen haet der Nederlanders, die oover hem klaeghen. 16. Wordt verdeddicht van de sijne. 16. Begint de Landtvooghdes selfs oover de handt te sijn. 17. Wordt door den Koningh heymelijk gelast sich nae 't Graeffchap van Borgonjen te begeeven. 17. Vertrekt verder nae Romen. 17.

Antonio Perez rampsaeligh vertrouwlingh van Philips. 173.

Antwerpen staet allefints in luchte vlam van hacchelijk oproer. 24. Oovervallen door de Spanjaerts, en deerlijk mis handelt. 52. Oovervallen door den Hartogh van Anjou, en geredt door haere burghers. 83. Benaeuw't door Parma 90, 93. Groot getal van volk daer binnen. 94. Verdeeltheit in de regeeringh aldaer. 94. Vervalt in schaerfheit van lijstoght. 99. Geeft sich met verdragh oover aen Parma. 99. Stelt sich teeghen 't onderzoek op de boeken der kooplyuden, en weerhouden't. 423, 424. Vruchteloos aenslagh der Staeten op die stadt. 480, 481. Gekeeren tot handelplaets met de Spaensche oover 't Bescant. 586.

Antwerpenaers klaeghen oover d'Inquisitie, en verkrijghen daer door wat meerder vryheit voor de vreemdelinghen. 12. Hen wordt door de Spanjaerts, oproerigh teeghen hunne bevelhebberen, afgeperft vierhonderduyftent guldens, by ooghluykingh van Requens. 47. Stellen sich ter weer teeghen de Françoisen. 83. In waepenen op 't uytstroyen van een leughen, dat de Françoisen door Oranje in 't kasteel gebraght waeren. 86. Bouwen twee schansen om de vaert te veylighen. 90. Verfoeken hunner bondtgenooten bystant, stellen belastinghen op, en werven volk. 93. Hun versuym door verdeeltheit in de regeeringh. 94. Worden verwaerloof't van hunne naebuere. 94. Hunne ontijdighe raedigheit. 98. Arbeiden vruchteloos om Parmas brugh te vernielen. 99. Hunne schaede in 't versuym van 't doorsteeken van den Kouwensteinschen dijk. 99. En trachten 't daer nae te vergeefs. 99. Geeven sich aen Parma oover op voorwaerden. 99. Vermoeden dat die van Hollandt 't ontfet hunner stadt niet gemeent hebben. 99. Redden Lier. 245. Sien 't weghhaelen hunner scheepen van onder de wallen, door een galey met eenighe sloepen. 424.

Ardres genoomen van Albertus. 263.

- Arent van Dorp, Steêvooght binnen Siericzee in 't be-
legh der Spanjaerden, gebynaemt den Rykaert, en
waerom. 218. Raekt nae de doot van Oranje buy-
ten bewint. 218. Krijght van Joost de Menin feekere
punten van verdragh met Denemarken. 218. Ont-
dekt sulx, wordt gevanghen, en sijne papieren door-
sien. 218. Ontwerp van een brief aen den Aerts-
hartogh daer in gevonden: sijn onschult dien aen-
gaende. 218. Wordt uyt de gevanghenis ontslae-
ghen, en eenighe tijdt in sijn huys bewaert. 218. Vry-
gelaeten onder borghtocht. 218.
- Arminius, Hooghleermeeftcr in de godtheit tot Ley-
den, in geschil met Gomarus: sijn gevoelen. 574.
575. Wat se elkander te last legghen. 575. Sijn
gevoelen koomt oover een met de leere der oude
Christenen. 575.
- Arnold Witfeldt, Kanselier, en Gefant des Konings
van Denemarken aen de Staeten. 304. aen de Kon-
ghinne van Engelandt. 307.
- Aragoniers regeeringhe ert reedenen van hunnen val.
173.
- Arthois, Henegouw en Luxenburgh blijven getrouw
aen de Roomsche Kerke en den Koningh. 23. Wey-
ghert met die van Henegouw de Geloofsvreede aen te
neemen. 62. Drijven dat men de Gentenaers door
geweldt van waepenen behoort te dwinghen. 62.
Ooverkoomt neevens Henegouw, Rijffel, Douay
en Orchiers met Parma. 67.
- Affonville, befoedelt met de moordt des Prinzen van
Oranje, smeedcr in 't schelmstuk van Renichon en du
Four, om Maurits en andere om te brenghen. 209.
- Augustinus is d'eerste geweest die in 't punt van de wil
der menschen van d'oude Christenen is afgeweeken.
575. Heeft veelen in het Westen tot sijn gevoelen
getrokken. 575.
- Aurelio Spinola wordt los gelaeten voor 't scheepsvolk
gevanghen onder den Aertshartogh. 472.
- Auwaerderfijl stormenderhandt veroovert door Mau-
rits. 205.
- Axel ingenoomen van Parmâs weeghe. 89. Verrast
door Prins Maurits. 104.
- B.
- B**Aetenborgh ingenoomen van Maurits. 406.
- Baldes van Leyden aftrekkende wordt van sijn lee-
gher gevanghen nae Uitreght gesleept. 49. Dat
Uitreght meent te bemaghtighen, maer wordt afge-
slaeghen. 49.
- Baldes, Landtvooght van Andalufien, met sijn schip ver-
oovert door Draek. 131.
- Balligny wordt Steêvooght binnen Kamerijk. 115.
Verseekert sijn van die stadt, en steekt sijn in de Lot-
tringse party. 115. Van Henrik Prins gemaekt. 213.
Is een gedenkweerdigh voorbeeldt hoe vervaerlijk
't is van veelen gevreeft te worden, en dat geene heer-
schappy genoeg geveft is in weêrwil der ingeseeten-
nen. 243. Moet Kamerijk gedwonghen door bor-
gher en besettingh oovergeeven. 243. Mannelijke
moedt en sorghe sijnre gemaelinne. 243. Die sterft
op den dagh van d'oovergaeve. 243. Sijn en Alen-
çons beeldt wordt om verre geworpen. 244.
- Balthasar Gerardts, Borgonjon, moorder des Prinzen
van Oranje. 91.
- Balthasar de Mouchérons ongelukkighe stoutheit.
330. 331.
- Balthasar Zuninga, Spaenschen gefant in Vrankrijk,
maekt eenen aenflagh op Marfeille, die ontdekt wordt,
en sijnen geheimfchrijver in heghenis genoomen.
495. Heevighe reedenen tusschen Koningh Henrik
en hem. 495.
- Bantam. 309.
- Baptista Taxis; siet Taxis.
- Barlemont doet den eedt hem door de Landtvooghdes
voorgehouden. 25. Voor Knodtsenburgh. 168.
Smeeder in 't schelmstuk van Renichon en du Four,
om den Prins en andere om te brenghen. 209.
- Barlotte in 't belegh van Kamerijk en sijn bedrijf aldaer.
242. Beweeght Albertus tot het belegh van Hulft.
265. Trekt op Hulft. 265. Die doôr de achteloos-
heit der Hollanders doorkoomt. 265. En met ver-
sclieyde kanssen teeghen hen slaet. 266. Hy vermee-
stert schielijk de hooghten en dijken. 266. Drijft de
Hollandtsche scheepen tot aen Rhijnberk, en maekt
sijn meester van de stroom. 367. Meent met Stanley
de Voorne aen te tasten. 386. Vallen gefaementlijk
in den Bommelerweerd. 386. Sijnen vruchteloos
aenflagh op Workum. 389. Koomt met tweeduy-
sent man tot versterkingh binnen Nieuipoort. 421.
Begeeft sijn nae de schans Isabella, beleeghert van
Maurits. 421. Wordt doorschooten. 421. Sijne
afkoomft, aerdt, en lof. 421.
- Barnevelt, siet Johan van Oldenbarnevelt.
- Baroen de la Chau, Schoonsoon van Richardot, verflae-
ghen. 488.
- Baroen de Fleffches gevanghen voor Rhijnberk. 508.
- Bartholdt Entes beleeghert Groeninghen en blijft er.
74.
- Bassigny, siet Graef van Bassigny.
- Bedenkinghen op de erffenis der kroone van Engelandt.
453.
- Beeden der Portugijsen aen den Koningh om vrede met
de Hollanders. 521. 522.
- Beelden op sommighe plaetsen door d'ooverheeden,
om 't gemeen voor te koomen, weghgenoomen. 23.
- Beeldtformers en kerkschenders worden gestraft. 25.
- Beeldtformingh door geheel Nederlandt op eenen tijdt.
23. Door wien gepleeght. 23. Hoedaenighe beroer-
ten eertijds meermaels onder de Joden en in Grieken-
landt gepleeght sijn. 23.
- Beemstermeyr in Hollandt bedijkt. 550.
- Benden van Ordonnantie, 't voornaemste geweldt in
den oorlogh. 21.
- Berghen in Henegouw door verrassingh ingenoomen
van Graef Luidewijk. 40. Beleeghert door Alva.
40. Wordt oovergegeeven. 41.
- Berghen op den Zoom beleeghert door Parma. 135.
Haere gelegenheit. 135. Uytneemende dapper-
heit der beleegherde. 236. Verlaeten. 137. Wordt
door de Staeten geschonken aen Prins Maurits. 137.
- Aenflagh op de stadt onder Hericourt en du Terrail
misslukt tot tweemaal: dapperheit van die van binnen.
488. 489. 490.
- Berichtfchrift des Prinzen en der Staeten voor de gefan-
ten op de payshandel tot Breeda. 48. Antwoordt
der Spaenschen daer op. 48.
- Berk, siet Johan Berk.
- Bernardin de Mendoza, Spaenschen gefant in Enge-
landt. 128.
- Beroerten onder de Nederlanders buyten d'Uitrechtse
Vereeningh. 68. In Brabant en Ooverijssel. 74.
In Hollandt. 108. In de Vereenighde Landen door
grek van betaelingh der soldaeten. 114. In Vrank-
rijk vergeleeken met de Nederlandtsche. 149, 150,
151. In Yerlandt. 247, 248. Tot Uitreght oover
de nieuwe belastinghen gedomt. 332. Van Graef
Edfart in Oostvrielandt. 353, 354, 355. In Vrief-
landt oover de belastingh op de weylanden en hoorn-
beesten weghgenoomen door Graef Willem. 407,
408. In Oostvrielandt tusschen den Graef en de
stadt Embden. 449, 450. Worden besleght door
d'Algemeene Staeten, punten des verdrags. 556,
557. Weederom in Oostvrielandt besleght door de
Staeten. 550, 551.
- Beschermenden oorlogh naedêligh voor de Vereenigh-
de Staeten. 265.
- Beschrijvingh der Vereenighde Landtschappen. 42, 43.
Der

- Der Spaensche vloote. 128. Van 't buskruyt. 178.
 Der volken Oovertreeden binnen d'Eems beiloopen.
 203. 204. 205. Der Jesuiten. 211. 212. Der
 Hooghe Schoole tot Leyden. 286. 287. Der vol-
 ken, die naest aen Hollandt om den Rhijn woonen.
 357. 358. 359. 360. Van den Rhijn. 42. 385.
 Van de Maese. 42. 385. Van Maes-Wael. 385.
 Van Bommel en den Bommelerweerd. 385. Der
 Kanarische eylanden. 394. Van 't eylandt Sant Tho-
 me. 396. Van den tocht in Vlaendre. 409. en vol-
 gende. Van Oostende en haere werken. 429. 430.
 Der daeden door de Hollanders in Indien uytgevoert.
 513. 514. 515. 516. 517. van Gibraltar. 534.
 Befettingh van Geertruydenbergh veght meermaels ge-
 lukkigh, en slaet drie kornetten van Maurits by 'sHar-
 toghenbosch. 142.
 Bestant gestelt by sommighe booven de vrede. 230.
 231. Waer toe ook Lipsius raedt. 231.
 Bestant, siet vreedehandelingh.
 Bethune, Kolonel der Françoisen, in befettingh binnen
 Geertruydenbergh, wordt aldaer in 't scheidt van een
 gevecht tusschen de sijne en d'Engelsche doorschoo-
 ten. 460.
 Beza en andere verswaeren de hardigheid van Calvinus
 gevoelen. 576.
 Binck ingenoomen door Anjou. 64.
 Biron, Veldtooverste der Françoische troepen, geson-
 den om Parma te stuyten. 84. Gelaft Parma te vol-
 ghen, wordt hem doortoght geweyghert van de
 Ghentenaers. 85. Slaet in Artois veertien vaenen
 ruyters, en neemt Warenbon en meer andere gevan-
 ghen. 288. Maekt een gruwelijke verwoestingh in
 Artois en Vlaendre. 288. Slaet Chimay op de vlucht.
 288. Wordt nae Brussel gefonden om Albertus den
 eedt af te neemen. 341. Vermoeden dat hy aldaer is
 omgekost. 341. Beschuldight en oovertuyghet van
 hoogh verraedt, wordt hy met de doodt gestraft: sijn-
 nen laster, lof en uysterse. 449.
 Bisschoppen, oude, hun gesagh benoomen oover Neder-
 landt. 15. Nieuwe ingevoerd door Koningh Philips,
 en hoe verdeelt. 15. Waer toe de Paus sijne bulle ver-
 leent. 15. 't Gheen by nae al de weereldt haetelijk is.
 16. En de konstenaeryen van Granvelle wordt ge-
 weeten. 16. Waer teeghen eerst sijn kanten de Ab-
 ten. 16. By welke sijn voeghen die van Brabant;
 en sommighe der oude Bisschoppen, die hun recht
 yverigh vervolghen. 16. Dies se in eenighe steeden
 niet ingenoomen, in andere bespot en beschimpt
 wierden. 16. Worden oover al aengenoomen. 35.
 Behouden hunne weeddigheit onder Parma. 121.
 Blauwe boeckens en hacchelijke reedenen onder 't ge-
 meen gestroyt, beweerende dat men de oefeningh
 des Godtsdiensts met de waepenen moet handhaeven.
 19. Tot naedeel der Staeten ter gunste van Lycester
 onder 't gemeen. 108. In Brabant uytgestroyt tot
 naedeel van Koningh Henrik. 449. Uytgestroyt
 teeghen 't bestant. 564. 565. Is geen van de minste
 onheylen in de Vereenighde Republiik. 565. 571.
 Bloedtraedt opgereght door Alva. 31. Schrikkelijke
 woede dier rechtbank. 31. en wat daer in al voor
 misdaedt gerekent wordt. 31. Hunne wreetheit in
 het ombrenghe van aedel, en luynen van aensien en
 vermoogen. 31. Wat die meer aen sijn trekt. 35.
 Blyenbeek vermeerst door Varrabon. 144. 145.
 Bommelerweerdts vereenighingh sterkt Hollandt. 43.
 Beschreeven met Bommel. 385.
 Bommels geleegenheit. 142. Vergeeffchen aenlagh
 daer op van Karel van Mansfeldt. 142. Beschreeven
 met den Bommelerweerd. 385. Gestalte haerer
 werken. 386. Verlaeghenheit daer binnen door
 't ooverkoomen des Spanjaerts. 386.
 Bommenee stormenderhandt ingenoomen. 49.
 Bon ingenoomen van Schenk door verrassingh. 111.
 Beleeghert van Chimay. 137. Dapperheit der Be-
 leegherde. 138. Wordt oovergegeeven. 138. En
 beset gehouden van Parma. 147.
 Bonaventuer Calatagironi, Opperste der Minnebroe-
 deren, Bemiddelaer der vrede tusschen Henrik en
 Philips. 322.
 Bonaventura Vulcanius. 286.
 Borgondischen oorlogh houdt den François en den Span-
 jaert in 't werk. 245. 246.
 Borgonjens geleegenheit, regeeringh en Heeren. 245.
 Bossu wordt door de Landtvooghdes belast de Landt-
 vooghdyenschappen van Oranje, in sijn afweesen, by
 voorraedt waer te neemen. 27.
 Bossu, Stadthouder oover Hollandt. 39. Raekt op
 't eylandt Voorne, en vlucht schielijk van daer. 39.
 Verkracht en plundert Rotterdam, daer in veele bur-
 ghers vermoort worden. 39. Wordt geslaeghen op
 de Zuydersee en gevanghen. 46. Gemaekt Veld-
 heer der Nederlanders. 62.
 Brabanders hebben een verdragh gemaeckt met hunnen
 Landtsheere, waer in bedonghen is, dat, de Vorst
 's Landts vryheeden en voorreghten oovertredende,
 sy van hunne gehoorfaemheit sijn ontslaeghen. 33. Be-
 ginnen teeghen Requesens op te staen. 50. Steeken
 de dijken der Schelde door, en setten 't landt onder
 waeter. 89. Vervallen tot d'uyterste behoefte. 109.
 Dringhen op 't ileghen der kasteelen, en 't versen-
 den van 't uytheemsch krijgsvolk. 399.
 Brabanders onder 't gebiedt der Staeten versoeken
 vrughteloos hun recht van stemmen ter vergaederin-
 ghe. 561.
 Brabant, als seetel des algemeenen gebiedts, heeft
 geen besonderen Stadthouder. 8. Brabantsche stee-
 den, en ook den Raedt des Landtschaps, weeder spree-
 ken d'inquisitie heftigh, als strijdigh teeghen hunne
 handtvesten, en worden van andere gevolght. 19.
 Port Parma aen tot het beleg van Berghen op Zoom.
 135.
 Brabantsche Heeren, besittende erf heerlikheeden,
 hebben, volghens 't oudt gebruyk, de weeddigheit van
 's Landts Grooten. 33.
 Bracamonte, Spaensch Kolonel, blijft voor Oostende.
 432.
 Brandenburg, getrouwt aen de Suster des Hartoghen
 van Kleef en Gulik, staet met Nieuborgh nae de re-
 geeringh van 't Hartoghdome. 232. Soekt de vriende-
 bondt-genootschap der Vereenighde Staeten. 232.
 Sendt Hieronymus van Diskou aen de Staeten. 546.
 Breauté, vechtende teeghen Lekkerbeetje, wordt nae dat
 hy hem gedoodt hadt, van de sijne verlaeten, gevan-
 ghen, en schandelijk vermoort. 404. 405.
 Breedaa tot handelplaats gekooren. 48. Aen Parma
 geleevert door Hautepenne. 73. Beschrijvingh der
 stadt. 153. Ingenoomen door list van een turfschip.
 153. Verhael der geschiedenis. 153. 154. 155.
 156. Koopt de plunderingh der soldaeten af voor
 twee maenden soldy. 155.
 Brederoode, afkoomstigh uyt de Graeffelijke stam
 van Hollandt. 20. Doet sijn intrede binnen Brussel,
 en koopt te Hoof met vierhondert verbondene eede-
 len, alwaer sy hun smeekschrift aen de Landtvoogh-
 des ooverleeveren. 20. Versterkt sijn gebiedt. 27.
 Velt het oogh op Uitrecht en Amsterdan. 27. Wordt
 begunstighet van Oranje. 27. Door geweldt van wae-
 penen genootsaekt te vertrekken. 27.
 Brederoode, siet Walraef van Brederoode.
 Breevoorts geleegenheit, werken en besettingh. 316.
 Beleeghert van Maurits. 316. 317. Geeft sijn oover
 met het kasteel. 317. Door verrassingh ingenoomen
 van du Terrail. 502. 't kasteel houdt sijn en krijght
 versterkingh binnen. 502. De Spaensche in de stadt
 senden om hulp aen Velasco, die volk sendt, dan
 koopt niet binnen, en wordt in 't wederkeeren ge-
 sla-

laeghen. 502. Beleeghert en hernoomen door Prins Henrik. 501. 502.
 Brief van den Koningh aen Oranje, Egmond en Hoorne. 17. Aen de Landtvooghdes, mer laft om de regtsvoorderingh en straffen teeghen de ketteryen door d'Inquisiteurs en hunne byfitters sonder genaede uyt te voeren, rughtbaer geworden sijnde baert bystere ontfeltenis in de gemoederen van allen. 18. Aen Oranje in 't besonder tot antwoordt van den sijnen, waer by hy versoght ontlagh van sijne ampten. 24.
 Briel ingenoomen door de Nederlandtsche ballinghen. 39. Aen d'Engelsen te pande gegeeven. 100.
 Brieven van Oranje, Egmond en Hoorne aen den Koningh, klaeghende oover de mishandelinghen van Granvelle, en verfoeken ontlagh hunner verschijnighe in den Raedt. 17.
 Brieven der Staeten van Nederlandt onder Albertus aen de Staeten der Vereenighde Nederlanden, raekende de vrede. 409. Der Vereenighde Staeten aen de Landtschappen onder Albertus, hen raedende tot vrede en vryheit. 440. 441.
 Brieven der Groeninghers aen Mansfeldt onderschept, geeven te kennen hunnen benaenden toefant. 175.
 Brieven uyt Spanien aen de Landtvooghdes onderschept doen sien dat de eedelen en Grooten 's Landts aldaer nu reets veroordeelt en ter dootd verweesen waeren. 24. Brenchen meede dat 's Koninghs ooverkoomft met een leegher op handen was. 26.
 Brugge in swaere ontfeltenis. 69. In groot gevaer van de Françoisen, dogh wordt geredt door treffelijke behendighheit der Magistraeten. 83. Roept Karel, Prins van Chimay, tot haeren Landtvooght. 87. Wordt door deesen weder gebraght onder 's Koninghs gehoorsaemheit. 89. Neemt besettingh in van Albertus: bekommeren 't leegher der Staeten in 't voor by trekken door 't geschut. 410.
 Bruinswijk beleeghert door den Hartoght tot tweemaelen. 299. Maekt haeren pays. 500.
 Bruneaux, Geheimschrijver des Spaenschen gefants in Vrankrijk, in hechtenis genoomen, en weder ontslaeghen. 495.
 Brussel ter plunderingh geschikt door de muytelinghen. 51. Geeft sijn oover aen Parma. 99.
 Brusselaers slayten hunne winkels mits het invoeren van den tienden en twintighsten penningh, en hebben niet te koop. 37. Weygheren Albertus geldt te leen. 299.
 Budley, siet Thomas Budley.
 Bukkenhorft, Ambassadeur der Koninghinne van Engelandt in den Haeghe. 111.
 Burgemeesteren in de steden van Hollandt. 116.
 Burgeryen in Nederlandt ontwaepent. 31.
 Burggraef van Gendt opperbevelhebber oover 't peerdevolk. 63. Gefonden met Montigny in de Noorder gedeelten van Vlaendre. 89.
 Burggraef van Turenne, siet Hartoght van Bouillon.
 Burghley, Opperfchatmeester der Koninghinne van Engelandt, neyght tot vrede met den Spanjaert; sijn vertoogh dienaengaende. 337. 338. Raedt in sijn uyerste de Koninghin tot vrede. 342.
 Burik ingenoomen van Mendosa. 367.
 Busenval, Gefant des Koninghs van Vrankrijk, houdt aen om volk tot onderstant van sijn meester, en weyghert geldt. 213. Staet oover de bevestigingh des verbonds tusschen Vrankrijk en de Staeten. 284. Gefonden aen de Staeten om te vertoonen dat de vrede met Spanien sijn meester noodigh was. 323. Brencht de gefanten der Vereenighde Nederlanden voor den Koningh. 339. Wordt te rugh gefonden aen de Staeten. 341. Koomt, neevens Jeannin en de la Place, voor gefant aen de Staeten. 589.
 Buskruyt beschreeven. 178.

C.
 Cadtsandt. 468. Versterkt door Maurits. 472.
 Cajus Rantsou, weeghens Deenemarken voor Ambassadeur gefonden aen Parma wordt van 't Hollandts krijgsvolk gevanghen. 112.
 Calvinische. 22. Sijn moedigh op de dappere kraghten die se Vrankrijk door gekreeghen hadden. 22.
 Calvinus versterkt het gevoelen van Luther met nieuwe bewijsreedenen. 575.
 Camillo Sacchino, sichter van de schans Mutiliana. 313.
 Caspar Eufum, Steevooght binnen Koeverdoren, vruchte loos aengefoght van Verdugo. 196.
 Caspar Robles, soekt Robles.
 Carice, Spaensche Colonel, blijft voor Oostende. 432.
 Cavendisch seylt met een vloot nae de kust van Amerika en de Molukse eylanden. 110.
 Cegil, soon van Burghley, en Raedt der Koninghinne in haeren geheymen raedt, gefonden neevens Wilkes, op de payshandel tusschen Henrik en Albertus. 333. Wordt neevens Wilkes nae Vrankrijk gefonden. 338.
 Champaigney, broeder van Granvelle. 48. Is misnoeght oover 't maeken van den Prinse tot Ruwaerd van Brabant. 95. Tot Ghendt gevanghen bemiddelt hy 't accoordt van die stad met Parma. 93.
 Charifius, siet Jonas Charifius.
 Chastelet vermeerstert door Fuentes. 239.
 Chastillon, soonssoon van den Ammirael Coligny, geschooten in 't beleg van Oostende. 432.
 Charles van der Noot, Steevooght binnen Oostende. 431. 461. Steevooght oover Vlaendre onder Henrik van Nassau. 472. Wordt gelaeten om op Vlaendre en Sluys te waeken. 487.
 Charlotte Brabantina, Oranjes doghter, getrouwt aen Glaude, Hartoght van Thouars. 321.
 Chimay, siet Prins van Chimay.
 Christelijke Godtsvrucht gedoocht niet gevanghene in den oorlogh op de galey te bannen. 424.
 Christian Barkaw, Gefant des Koninghs van Denemarken aen de Staeten. 304. aen de Koninghinne van Engelandt. 307.
 Christiaen de IV. siet Koningh van Denemarken.
 Christiaen de Rhofne, siet Heer de Rhofne.
 Christierna van Lottringhe koomt, mits het vertrek van Koningh Philips, in aenmerkingh tot Opperlandtvooghdes, gedraeghen door Oranje en de Nederlanders. 13.
 Christoffel, broeder van Enno, Graef van Oostvrielandt, in dienst van Albertus. 450.
 Christoffel Morus schuldigh aen den aenflagh van Luidewijk Lopez, Portugees, op het leeven van Elizabeth. 210. Maetight sijn hier te lande de regeeringhe aen. 223.
 Concilie van Trente: Philips belaft dat men met het alom afkondighen van 't selfde spoedigh voortvaere. 19. Waer op daer in voornaementlijk gesien was. 19. Waer teeghen de Geestelijke in Nederlandt sijn kanten met groote heevigheit. 19. 't Afkondighen gaet in sommighe plaetsen door, maer met bedingh dat niemant in sijn recht verkort wierde. 19. Dringht oover al door. 35.
 Coriolanus Garfador, Bisschop van Offero, 's Paus gefant in Nederlandt, doet d'inwijdingh der kerken binnen Weefel. 379.
 Crevecoeur ingenoomen door Hooheulo. 110. Die 't sleght. 143. Weederopgemaekt door 's Koninghs Ooversten. 143. Geeft sijn oover aen den Spanjaert. 387. Vermeerstert door Maurits. 405.
 Cubiara siet Pedro Cubiara.

D.

David Joris van Delft. 10.
 Daghyaert der Heeren tot Denremonde. 24.
 Daniel Markette, Steêvooght binnen Oostende. 472.
 Wordt gelaft de stad op 't eerlijxte oover te geeven.
 473. Geeft de stad oover. 473.
 Daniel van der Meulen. 347.
 Dapperheit eenes soldaets beslooten in 't turffschip ge-
 bruikt tot den aenflagh op Breedaa. 154. Van twee
 vaendrighs op de wallen van Deeventer. 165. Van
 Hopman Mol in 't beleg des kasteels van Tydor. 516.
 Deenemarken slaet het versoeck van Oranje om bondtge-
 nootschap of heymelijk onderstant af. 37.
 Deenen en Normannen besetten by nae alle seën en stran-
 den met hunne vlooten. 3.
 Deeventer beleeghert door Maurits. 164, 165. Storm
 op de stad. 165. Koomt tot onderhandeligh. 166.
 Geeft sigh oover. 166. Versterkt door Maurits. 505.
 Delfsijl ingenoomen door Maurits en verciert met huy-
 sen en werken. 167. Verdragh aldaer gemaekt tus-
 schen den Graef van Oostvrielandt en de stad Emb-
 den. 236.
 Demetrius, Grootvorst van Moskoovien, opkoomft
 en val. 519, 520.
 Denremonde oovermeestert door den Hartogh van An-
 jou. 82. Ingenoomen van Parma. 93.
 Dermith, soon van Munhart, Yers vorst. 247.
 Deutekom beleeghert en ingenoomen van Mendosa.
 373. Vermeestert door Graef Willem van Nassau.
 291.
 Didaco Ibarra klaeght by den Koningh oover 't kleyn
 gesagh der Spanjaerden omtrent den Aertshartogh.
 223. Koomt uyt Spanjen om den staet der geldmid-
 delen en der krijgsmaght t'oversien. 550. Op sijnen
 raedt worden de muytelighen tot Dieft gebannen.
 550.
 Diderijk van Liesvelt onder Anjou Kanselier van Bra-
 bandt. 228. Gefant weeghens de Staeten van Ne-
 derlandt aen 's Koninghs sijde aen Prins Maurits. 229.
 Antwoordt op Maurits antwoordt. 229.
 Diego de Piemontel, geeft sigh met sijn schip oover
 aen Pieter van der Does. 131.
 Dirk van der Does brengt de brieven der Staeten, rae-
 kende 't gellootene met de Aertshartoghen, by hen on-
 derteekent nae Antwerpen, en wordt beschonken
 met een goude keeten. 533. Wordt van Neven ver-
 foght te mooghen met hem te rugh nae den Haaghe
 reysen. 533. Schrijft daer oover aen de Staeten: dogh
 geen seker antwoordt krijghende, koomt met hem
 in den Haaghe. 533.
 Discoursen, siet Reedenen.
 Dixmuyde oovermeestert door den Hartogh van An-
 jou. 82. Gewonnen van Parma. 86.
 Doesburgh gesterkt door Maurits. 505.
 Donau waert ingenoomen door den Hartogh van Beye-
 ren. 552.
 Don Antonio, Koningh van Portugael 72, 148. Sterft.
 242.
 Don Diego Bracaro, Ammirael van Spanjen, in plaets
 van Martin Padilla. 309.
 Don Frederijk neemt Zutphen in en mishandelt het
 deerlijk. 41. Als ook Naerden. 41. Windt Haer-
 lem, en sijne wreedtheit teeghen d'oovergegeeven-
 nen. 46.
 Don Johan van Oostenrijk gefonden tot Landtvooght
 oover Nederlandt. 53. Is besonderlijk begunsticht
 van de Paus. 53. Geeft voor dat sijn bericht inhielt
 den vrede t'onderhouden: maer is in 't heymelijk
 gelaft den raedt en het berichtschrift van Rhoda te
 volghen. 53. Weet sigh niet wel te verberghen. 54.
 Wordt op voorgaende verdragh, in weêrwil van die
 van Hollandt en hunne bondtgenooten, in de Landt-
 vooghdij toegelaeten. 54. Ontbiedt de Spaensche

foldaeten uyt Nederlandt vertrokken weederom: 54.
 Wordt met groote pleghtheit tot Landtvooght aen-
 genoomen. 54. Bemaghticht Naemen en eenighe
 steeden op die grensen. 54. Arbeidt om de Hoogh-
 duytche troepen tot oovergaeve der steeden te troo-
 nen: maer wordt van de Staeten voorgekoomen. 54.
 Wordt by den Koningh en andere Vorsten door d'Al-
 gemeene Staeten beschuldicht oover 't verbreeken des
 vreedes. 54. Hy beschuldicht de Prins. 54. Door wien
 sijne laeghen ontdekt worden. 55. Hem wordt den
 oorlogh verklaert. 57. Leydt toe op een huwelijk met
 de Schotse Koninghin, en door haer op de kroon van
 Engelandt. 57. Krijght weederom de Spanjaerts
 voor deesen uyt Nederlandt versonden, en andere on-
 der den Hartogh van Parma. 58. Slaet het leegher
 der Nederlanders by Gemblours. 58. Vruchten der
 seeghe. 58. Bespringht het leegher der Staeten by
 Rimenant. 63. Deift sonder yets uyt te reghen te
 rugh. 63. Payshandel met hem vruchteloos hervat.
 63. Met nieuwe troepen versterkt sijnde slaet hy sijn
 leegher needer by Naemen. 63. Wijft den geheelen
 handel op den Keyser. 63. Sterft aen een schieleke
 siekte: sijn quellingh. 65. Wordt vermoedt door
 vergift omgebracht te sijn, onseker door wat handt.
 65. Sijn staetsfught en hooghvlieghende gedachten.
 65.
 Don Louis Zuninga de Requesens Alvás naesaet in d'op-
 perlandtvooghdij oover Nederlandt. 47. Sijnen
 aerdt, lof en laster. 47. Neemt Alvás praelbeeldt
 wegh. 47. Sleept den Payshandel tot Breedaa, en
 set ondertusschen sijne aenlaeghen geweldigh voort.
 48. Sijn leegher en scheepen koomen op 't landt van
 Schouwen. 49. Vermeestert stonrunderhandt Bom-
 menee. 49. Neemt Siericzee. 49. Sterft schie-
 lijk aen de pest. 50. Hadt den huysluyden vrygestelt
 sigh te waepenen teeghen de muytelighen. 51. Hem
 wordt door de Brabanders schattinghe geweyghert.
 51. en ook door de Vlaemighen. 51.
 Doornik geeft sigh aen Parma oover. 77.
 van Dorth, Steêvooght binnen Grol, laf hartigh in
 't beleg van Spinola. 507.
 Douay ooverkoomt met Parma. 67.
 Dourlans beleeghert van Fuentes. 240. Françoisen sen-
 den versterkingh in de stad. 240. 't kasteel wordt
 bestormt en veroovert, en daer op de stad gewel-
 digherhandt. 240.
 Draek plundert en verwoeft de Spaensche kusten. 110.
 Gefonden voor Ammirael met een vloot nae Spanjen.
 148.
 Duytschen lijdten meenighvuldighe onheylen door de
 waepenen der partyen. 159. Worden elendelijk ge-
 soolt door de waepenen van Mendosa. 363, 364,
 375, 376. Hunne laf hartigheit daer omtrent. 376.
 Duytsche Vorsten antwoorden Schenk, en weygheren
 hem hulpe. 138. Worden geseght sigh ten oorlogh
 toe te rusten, om sigh oover 't schenden hunner gren-
 sen te wreken. 159. Beschrijven een kreysvergaed-
 eringh. 159. Senden gefanten aen Parma. 159. Die
 hun beklagh doen, en trots bescheyt krijghen. 159.
 160. En aen de Staeten, die hunne klaghten see-
 digh beantwoorden. 160. Siin in hunne vergaederin-
 ghe gesplift, 162. Sleenpen d'eene vergaederingh uyt
 d'andere, en besluyten niets. 376. Bieden de Vereen-
 ighde Staeten hunne hulpe of geldt aen. 401. Ver-
 gaedert op den Rijxdagh tot Regenburgh, besluyten
 gefanten aen de Staeten raekende de vrede af te sen-
 den. 467.
 Duytsche Vorsten aen den Rhijn vergaedert hooren de
 verdaedigingh der Spanjaerden. 380, 381, 382.
 Hunne besluyten tot den oorlogh teeghen den Span-
 jaert gaen traeghlijk voort. 382. Palts, Hessen en
 Bruinswijk dringhen op 't spoedighen van den togt.
 382. Hessen en Bruinswijk twisten om 't veldtheer-
 schap.

ſchap. 383. Dat aen den Graef van der Lippe, Kreytsooverſte van Weſtphaelen wordt gegeven. 383. Beginnen den oorlogh in weêrwil des Keyfers en andere Roomsche Vorſten. 389. Trekken onder 't beleidt des Graeven van der Lippe te velde teeghen den Spanjaert. 389. Geſtaltenis hunnes leeghers. 390. Ooverrompelen de ſchanſe voor Rhijnberk. 390. Legghen beſettingh binnen Orſoy en Emmerik. 390. Koomen voor Rhijnberk, maer hebben veelerhande gebrek. 390. Sy trekken nae Rees, en taſten 't vruchteloos aen. 390. Hun manlijk antwoordt aen Graef Harman van den Berghe. 390. Verachtelijke gevolghen. 390. 391. Lijden ſchaede door eenen uytval van binnen, en breeken vervolghens de beleegeringh ſchandelijk op. 391. 't Leegher verloopt. 391. den Hartogh van Bruinſwijk ſtraft eenighe der ſijner met de doodt. 391. De beſettingh uyt de ſchans voor Rhijnberk vlughten wegh. 391. En ook uyt Gennep. 391.
 Duytſchlands verdeelingh in tien Kreytſen. 364.
 Duynkerke oovermeestert door den Hartogh van Anjou. 82. Gewonnen van Parma, waer door de ſee ſeedert is onveyligh geweest. 86. Doet byſtere ſchaede ter ſee. 159.
 Duynkerke roovers doen meenighvuldighe ſchaede op den Ocean. 331. 332. Vijf der ſelver worden gnoomen, en de roovers met de galghe geſtraft. 398. Handelen wreeder dan oyt te vooren teeghen de Viſchers der Vereenighde Nederlanden. 424. Eenighe gevanghen ſijnde, worden met de doodt geſtraft. 424. Hunne ſtouthet, en ſtraffe oover de ſelve. 427. Doen eenighe, dogh geringhe, ſchaede, ter ſee. 465. Op den Ammirael veroovert, gehanghen. 433.
 Dulkan, Steêvooght binnen Straelen, oovervalt den Ritmeester Kloet, die hem ſlaet, en dwinght ſigh oover te geeven. 427. Windt en verliest Wachten-donk. 458.
 Dijken langhs de Schelde doorgeſteeken. 53.

E.

EChternacht vermeestert van Maurits ruytery. 264. Ooverrompelt van de Françoisen. 264.
 Edmond, Schots Kornel, geſchooten in 't beleg van Rhijnberk. 508.
 Edſart, Graef van Ooſtvrieſlandt. 233. Krijght de heerſchappy oover Groeninghen en d'Ommelanden. 233. Wordt door 't huys van Ooſtenrijk wederom oover d'Eems te rugh gedreeven. 233.
 Edſart de II. Graef van Ooſtvrieſlandt. 234. ſijnen aerdt. 234. Onluſten tuſſchen hem en de ſtadt Embden: verhael der ſelver. 234. Sendt gefanten aen de Staeten, beſchuldighende die van Embden. 235. Vergaertt krijgsvolk, en verſterkt de haeven van Knok. 235. Neemt de Staeten tot bemiddelaers, met aanbodt van verbondt en gemeenſchap van wapenen. 236. Is miſnoeght oover de Deltſijſe verdragh punten, en beroept ſigh op den Keyſer. 353. Vindt daer geen genoeghen. 354. Stookt beroerten in de ſtadt Embden. 354. Sonder vrught. 354. Daeght de ſtadt Embden voor den Keyſerlijken raedt: ſijne klaghten. 355. Sijne beyde ſoonen trekken in dienſt van Polen. 355.
 Eduart Michilborne, Engelsman, beſchandt vлект den handel in Indien door moorden en rooven. 526.
 Eduart Norrits, Steêvooght binnen Ooſtende, doorroopt het geheele landt. 310. Neemt Alvarus Aguilare, Steêvooght binnen Duinkerken, gevanghen. 310.
 Eedelen en Grooten des Landts ſpannen 't ſaemen teeghen Granvelle. 15. Schuwen ſijne ontmoetingh, en vallen hem dwars in den Raedt. 15. Verſchijnen, nae 't vertrek van Granvelle, op 't verſoek van Margareta, wederom in den Raedt van Staete, en pij-

nen ſigh ten uyerſten in 't waerneemen der ſaeken. 17. Trekken de ſaeken der geldtmiddelen en wetten aengaende nae ſigh. 17. Segghen dat de Godtsdienſt veel eer door reeden, dan door geweldt, kan ingeplant worden. 18. Ondertuſſchen wijken ſe niet af van de Roomsche Kerkſeeden, en laet Oranje niet toe, dat in ſijn Prinſdom in de Godtsdienſt eenighe veranderingh geſchiede. 18. Oordeelen geraeden hunne ſaeke te vereenighen met de dritten der gemeente, en waerom. 20. Legghen toe om eenen vrede der Godtsdienſten te beſorghen. 20. Sijn ten deelen oorſaek der burgerlijke beroerten. 20. Onthouden ſigh uyt den Raedt, en trekken op alle gelegenheit andere aen hunne ſide. 20. Maeken een verbondt teeghen d'Inquiſitie. 20. Koomen tot Bruſſel, gaen ten hove en leeveren een ſineekſchriit oover aen de Landtvooghd. 20. Krijghen beſcheidt daer op. 20. 21. Krijghen den naem van Geuſen, en neemen dien op voor een eernaem. 21. Neemen in hunne beſchermingh de Onroomſchgeſinden, en worden daer door verſterkt. 23. Willen geene bemiddelaers om met hen te handelen toelaeten. 23. Hen wordt door de Landtvooghd beloofd vergeetelheit van al het begaene, ſonder yemandts naedeel. 23. Staen af van hun verbondt voor ſoo langh de verſeeking duerde. 23. Sijn ontſtelt door brieven uyt Spanjen aen de Landtvooghd onderſchept, waer in ſe nu reets veroordeelt en ter doodt verweeſen waeren. 24. Vergaerden tot Denremonde, om oover de gemeene ſaeke te raedtpleeghen. 24. Alwaer yder 't oogh op Egmondt laet. 24. Die verklaert den Koningh te ſullen gehoorſaemen, en ſijn meeningh oopent. 24. De verbondene eedelen van den anderen verſtroyt ſijnde, geeven de gemeene ſaeke ten beſten. 25. Eenighe der ſelver ſoeken hunnen ſoen. 25. Maeken met die van Vlaendre en andere een verbondt teeghen de Spanjaerts. 51. Soeken veele uyt wanhoop hunne behoudenis door ſoen met den Koningh. 87. Sijn byſter miſnoeght oover 't verheffen van Fuentes tot Raedtshoofman. 226. 227. Eedt van Koninghen is een ſwakke ſterkte tot verdaedingh der vryheit. 70.
 Eendraght is noyt vaſter als door den bandt van eyghen belangh verknoght. 37.
 Eyndthooven vermeestert door de Françoisen. 83.
 Elbertus Leoninus, Kanſelier van Gelderlandt, ooverlijdt: ſijnen aerdt en ſeeden. 375.
 Elias de la Place, neevens Ieannin en Buſenval, gefant des Koninghs van Vrankrijk aen de Staeten. 539.
 Elizabeth, Koninghin van Engelandt, durſt Oranje geen onderſtant doen. 37. Is van den Paus in den ban gedaen, en haer rijk ten roof gegeven. 37. Sy beſlaft den Naſſauchen binnen ſeekeren daeghe buyten de grenſen van Engelandt te vertrekken. 38. Weyghert eenigh verbondt te maeken, of de Hooghe Ooverigheit der Landen, haer andernmaelen opgedraeghen, te aanveerden. 50. Verſtrekt ſomwijlen eenigh geldt, maer voordert het dikwils ſeer ontijdigh wederom. 50. Begint den Nederlanders te begunſtighen. 57. Belooft geldt en hulpe, mits vaſte verſeekinghen, en op wat tijtel. 57. Steekt haer in de beſtteringh der Republijke, en dult niet dat onder hen yets buyten haeren wille beſlooten worde. 57. Waerſchuwte den Staeten van den Roomschen Godtsdienſt niet lightveerdigh te veranderen. 57. Schrijft aen den Koningh, en raedt hem tot vrede met de Nederlanders. 57. 58. Sendt in plaets van 't beloofde geldt meer krijgsvolk. 60. Raedt den Staeten ſigh onder Vrankrijk te begeeven: biedt hulpe op vaſte onderpanden. 95. Houdt de handelingh met de Vereenighde Staeten ſleepende, waer door ondertuſſchen maghtighe ſteeden afvallen. 98. Weyghert de hooghe heerſchappy t'aenveerden. 100. Sy beloofd onderſtant, en betuyghet de wettelijkheid deſſelven door een

eën verdaedighſchrift. 100. Punten des verbonds. 100. Neemt tot onderpand den Briel en Vliſſinghe in beſettingh. 100. Toont ſigh miſnoeght oover d'oovertmaetighe eere die men Leiceſter bewijſt. 101. Slaet het aenveerden der heerſchappy haer door de Magiſtraeten van Utrecht en eenighe ampteloofe luyden in Vrieſlandt wederom aengeboden af. 108. Vermoeden desweeghen op haer. 108. Houdt de gefanten der Algemeene Staeten langh op ſonder hen gehoor te geeven. 108. Neyght tot vrede met den Spanjaert. 110. Wordt van hem daer toe aengefoght. 112. Dien ſy looffelijk aenneemt, en bedekt behendelijk haere vreeſe voor de vloot. 112. Sendt aen dien van Hollandt, en wil dat ſe middelen tot vrede uytvinden. 112. Sendt met voorwendingh van haere begeerte tot vrede gefanten nae Vlaendre. 113. Haere ſlaeuwheit in 't beſorghen van den Godtsdienſt voor de Nederlanders. 113. Haer rijk wordt door Paus Sixtus de V. ten prooye gegeeven aen die 't eerſt bemaghtight. 128. Haere onderdaenen onſlaeghen van den eedt, en genoodight om haer leevendt of doodt aen hem oover te leveren. 128. Verſendt die haer in den Godtsdienſt ſijn verdacht naer eylanden en moerſſen. 129. Beſet de oevers van den Teems met krijgsvolk. 129. Lof haer gegeeven. 130. Stelt Seimours tot Ammiraal oover de kleyne ſcheepen: Houwaert en Draek oover de groote. 130. Sy wordt door gerughen bedrooghen, en beſaſt Houwaert ſijne ſwaerſte ſcheepen t'ontwaepenen. 130. Schrijft een oopenbaeren dankdagh uyt nae de ſeeghe veroovert op de Spaenſche vloot, en doet in ſeegeprael een oopenbaer vertoogh aen alle den volke. 134, 135. Sendt een vloot onder François Draek en Johan Norrits nae Spanjen. 148. Sendt volk en geldt nae Vrankrijk tot onderſtant van Bourbon. 149. Vruchten hen daer uyt ontfanen. 149. Ontbiedt haer krijgsvolk te rugh. 179. Is miſnoeght oover de hulpe door de Staeten aen den François gefonden. 179. Straft Luidewijk Lopez, Portugees, die op haer leeven hadt toegeleght. 210. Schrijft daer oover aen den Aerts-hartogh, ooverhaelende Morus, Fuentes en Ibarra, en betight daer van de Jeſuiten. 210. Raedtpleeght met de gefanten der Vereenighe Landen, uyt Schotlandt weedergekeert, oover ſaeken hun gemeen verbondt belanghende. 213. Toont haer miſnoeghen oover de mildaedigheit der Staeten aen den Koningh van Schotlandt. 213. Vordert den Staeten een gedeelte hunner oude ſchulden. 213. Wordt met beleeftheit vernoeght, en krijght volk en geldt tot verſterkingh van haere vloot. 213. Is miſnoeght op de Staeten oover 't ſenden van hulp en toevoer aen Koningh Henrik. 246. Is ontfteeken in yverflught tot dien Koningh. 246, 247. Verwijnt den Staeten 't ſenden van hulp aen Henrik door brieven en haeren gefant Budley. 247. Die daer op antwoorden. 247. Dringht des niet te min ontijdigh op betaelingh van haer verſchot, met dreygementen. 247. Die, onaengeſien dankſeggingh en beeden, 't Engeliſch krijgsvolk, buyten de ſteeden haer te pande gegeeven, moeten betalen. 247. Dan toont ſigh reedelijker door de nieuwe aenſlaeghen der vyanden. 247. Sendt Johan Norrits om de beroerten in Yerlandt te dempen. 249. Wordt nae 't uytbarſten der ſelver vuerigher ten oorlogh gedreeven. 249. Sendt François Draek met een vloot in feeteeghen den Spanjaert. 249. Sendt onder 't beleidt van Effex en Houwaert een vloot nae Spanjen. 275. Waer by die van Hollandt de haere voeghen onder den Ammiraal Warmond. 275. Bedankt den Heer van Warmond. 279. Handelt met den François van verbondt. 281. Perft de Staeten tot afrekeningh van de oude ſchulden. 281, 282. Waer teeghen de Staeten haer vertoogh doen. 282. Antwoordt de gefanten der Staeten ſcherpelijk. 282. Han-

delt verder met de gefanten der Staeten. 282, 283. Verbondt tuſſchen haer en Vrankrijk: deſelfs punten. 283, 284. Welke wederſijts beſwooren worden. 284. Is miſnoeght oover 't ſenden der Staeten van geldt in plaets van volk aen Vrankrijk. 285. Weyghert haere gefanten neevens die van Vrankrijk en der Staeten te ſenden aen de Duytſche Vorſten. 285. Weyghert den Gefanteri der Koninghen van Polen en Denemarken den handel met de Spanjaerts. 307. Sendt neevens de Staeten een vloot in ſee, onder Effex, teeghen de Spanjaerts, dan ongelukkig. 307, 308. Belaſt de Hanſe koopluuyden Engelandt te ruymē. 329. Sendt Cecil en Wilkes op de Payſhandel tuſſchen Henrik en Albertus. 333. Geeft den Gefanten der Vereenighe Nederlanden gehoor. 334. Verdeelt haerer raedtsluyden in 't beraedtslaen oover den vrede met Spanjen. 337. Antwoordt den Gefanten met ſeekere gemaetigtheyt. 338. Haere Grooten ſijn de Hollanders niet al te gunſtig. 338. Sendt Cecil en Wilkes nae Vrankrijk. 338. Is eenighſints verkoelt in haere hoop tot vrede, ſeedert de onderhandelingh tot Sant Quintijn. 338. Schort de vreedehandelingh met den Spanjaert op. 340. Sendt François Veer aen de Staeten met ſcherpe afvorderinghen en aenmaenigghen tot vrede. 341. Sendt andere gefanten aen Albertus. 341, 342. Haere bekommeringh weeghens Jakob, Koningh van Schotlandt, die oopenlijk begeerde erfgenaem der Engeliſche kroone verklaert te ſijn. 342. Sluyt een nieuw verbondt met de Staeten. 342. Deſelfs punten. 343. Haer wordt wederom door vergif nae 't leeven geſtaen. 343. Eyscht haere ſoldaten weeder uyt vrees voor de Spaenſche vloot. 391. Maekt den Staeten oopenlijk bekend dat de vrede haer noodigh is. 400, 401. Laet den Graef van Effex in verſeekeringh neemen. 400. Handelt tot Boulogne met Albertus van vrede: die vruchteloos wordt afgebrooken. 408. Reedenen haer daer toe beweeghende. 408. Ontlaet den Graef van Effex, en ontſeget hem het hof. 435. Roept hem om ſigh te verantwoorden. 435. Laet hem tot Londen koomende gevanghen neemen. 435. Geeft hem reghters die ſijn verantwoordingh hooren. 435. Keurt het gevoelen der Staeten raekende 't gebruyck van hun leegher goedt. 440. Sendt eenighe ſcheepen in ſee om d'aenſlaeghen van Frederijk Spinola en de ſcheepen onder Martin Padilla te beſpieden. 445. Die twee galeyen van Spinola verbranden, en een Portugiſche Caracke veroveren. 445. Plaetſt drie ſcheepen onder d'Engeliſche kuſt en in de hoofden, om op Spinolas galeyen te paſſen. 445. Die drie derſelver vernielen en d'andere reddeloos maeken. 445. Sterft den 3. van Graſmaendt 1603. 451. Verſcheyde reedenen der menſchen van haer. 452, 453.

Emanuel van Portugael trouwt met Emilia, Maurits ſuſter, buyten kennis haeres broeders en der Staeten.

320.

Embden ſendt toevoer in 't leegher van Maurits voor Groninghen: maer werden afgeſchrikt door Verdugo. 205. Haere gelegenheit. 233. Is in onluſt met haeren Graef. 232, 233. Was eerſt maer een dorp. 233. Herberghet meenighe van vreemdelinghen vervolght om den Godtsdienſt. 233, 234. Neemt onge-looffelijk toe. 234. Gebreeken daer op gevolght. 234. Sendt gefanten aen de Staeten, met klaghten oover den Graef, en beede om onderſtant. 235. Krijgh hulp van de Staeten. 235. Wordt beroert door Graef Ed-fart. 354. Doen hun beklagh aen 's Graeven ſoonen, en ſtraffen de belhaemels der beroerte. 354. Krijgh onderſtant van Graef Willem. 354. Dreygementen haer gedaen van den Koningh van Polen en den Hartogh van Holſteyn. 355. Heeft nieuwe onluſten met haeren Graef. 449, 450. Krijgh vier vendelen van de Staeten binnen. 450. Wordt benaut van Graef

Enno:

Enno. 450. Krijghen op hun verfoek van de Staeten Warner du Bois met volk te voet en te peerde. 450. Door wien se ontfet worden. 450. Sendt afgefondene nae 's Graevenhaeghe. 456. Deselve sluyten met den Graef: punten des verdrags. 456. 457. Worden mits 's Graeven veranderingh niet bekrachtigt. 457. Brenght swaere beschuldigingen in teeghen den Graef. 551.
 Ementil in Vrielandt veröovert door Verdugo. 162.
 Emilia, Maurits suster; trouwt met Emanuel van Portugael, buyten kennis haeres broeders en der Staeten. 320.
 Emmerik neemt Spaensche besettingh in. 371. Wordt door Maurits daer van verlost; en op sich selven gelaeten. 374. Geeft sich wederom oover aen den Spanjaert. 383. Verlaeten van de selfde. 387. Beset met Hooghduytsche. 390. Ingeruynt van de Staeten. 409.
 Engelandt meermaelen ingenoomen. 127. Ten prooye gegeven aen die 't erit bemagtigt; door Sixtus de V. 128. Bedenkinghen op d' erfvenisse dier kroone. 453. Staet in schrikkelijk achterdocht nae 't ontdekken des vloekverwantschaps. 520.
 Engelsche sijn te sorgeloos nae 't gevaer voor de Spaensche vloot. 129. Hunnen lof behaelt in 't slaen teeghen de Spaensche vloot. 134. En geringhe schaedē. 134. Vallen op de seekusten van Gallicien. 148. Pooghen Don Antonio weder in Portugael te herstellen. 148. Slaen hun leegher neader voor Lissebon. 148. Breeken 't beleg op. 148. Vrughten hunnes seetoghts. 148. Veröoveren en plünderen Farnambuko. 218. Onlusten tusschen de Hooghduytschen en hen oover de belastingh op de laekenē. 328, 329. Hebben 't suyveren en 't verwen van de wöl geleert van de Nederlanders. 328. Hen wordt belast den Duytschen boodem te ruymen. 329. Qujten sich uytsteekende in den slag in Vlaendre. 420. Schieten uyt het kasteel van Doyre op de Hollandtsche schepen. 483. Beklaeghen sich oover het doen der Hollanders op hunne kust: hen wordt geantwoordt. 483. Senden drie schepen nae Oostindien. 526. Beschandtvekken hunnen handel aldaer. 526. Beraedtslaeghen oover 't inneemen van Virginia. 526. Rechten twee maetschappyen in Amerika op. 526. Gevaer een hummer schepen op Gujana bejeeghent. 526, 527. Röoven sterk ter see, en loopen een Hollandts schip af. 584.
 Engelsche en Nederlanders verschillen seer in aerdt en seeden. 102.
 Engelsche genoeghen tot seerooven. 103.
 Engelsche Ooversten gestelt oover de regementen van anderen landtaerdt misnoeght het krijgsvolk. 104.
 Engelsche vloot levert de Spaensche schutgevaer. 131. Wordt versterkt. 131. Doornaeget de Spaensche door geduerigh schieten. 131. Heeft gebrek aen buspoeder. 131. Wordt in Hollandt voorsien. 131. Vereenight sich. 132. Onder Francois Draek teeghen den Spanjaert. 249. Verdriest de Spaensche door branders. 132. Onder Essex en Houwaert nae Spanjen gefonden. 275. Steekt in see: verklaeringh der Hoofden. 276. Wordt gelast tot Kadix te vergaerden, en hunnen geheymen last. 276. Vernielt de Spaensche vloot voor Kadix. 277. Landt op 't Punta. 277. Vermeestert Kadix. 277, 278. Gunt d' ingeseetenen het leeven voor 120000 dukaten. 278. Neemt daer voor Gyselaers; en sent die nae Engelandt; alwaer se in gevanghenis sterven. 278. 't Verdragh oover d' afkoopigh der plunderingh door Medina Sidonia verworpen sijnde, plünderen se de stad. 278. En steeken se in brandt. 278. Gaet van daer t'seyl. 278. In see gefonden om d'aenlaeghen van Frederijk Spinola en de scheepen onder Martin Padilla te bespieden, verbranden twee galeyen van Spinola, en veröoveren een Portugijsche Caracke. 445.

Enno; Graef van Oostvrielandt. 233.
 Enno, soon van Edfardt de II. Graef van Oostvrielandt vergaert krijgsvolk, en versterkt de haeven Knok. 235.
 Enno; soon van Edfart de III. Graef van Oostvrielandt, heeft nieuwe onlusten met de stad Embden. 449. Belast de kleyne steden en plattelanden met swaere belastinghen. 449. Ooverrompelt de stad Norden. 449. Leght de burghers een geldboete op, en doet hen onder een galgh doorgaen. 449. Stroyt onlusten binnen Embden. 449, 450. Sijnen handel met den Spanjaert. 450. Benauwt de stad Embden. 450. Wordt verdreeven door Warner du Bois. 450. Vertrekt Duytschlandt in, en spreekt smaedelijk van den Staet. 450. Kooimt in 's Graevenhaeghe en soekt de gunst der Staeten. 456. Sluyt met d' Afgefondene van Embden. 456, 457. Maer verandert, gevleyt door de Keyser. 457. Voedt de tweedraght binnen Embden. 488. Toont sich fier teeghen de Staeten. 550, 551. Sendt aen den Koningh van Engelandt. 551. Ontschuldighet sich door afgefondene by de Staeten. 551.
 Erasimus geschil met Luther oover de vrye wil. 575.
 Erkelens door verrattingh ingenoomen van Prins Henrik van Nassau. 525, 526.
 Ernst van Beyerē Aertbisschop van Ketulen. 86, 197. Eyscht de stad Hoey wederom van de Staeten. 224. Van wie hy wordt afgeweesen. 224. Beleeghert de stad. 224. Neemt se in. 224. Bestorint het kasteel. 224, 225. Straft de schuldighe, en benoemt de stad haere vryheit. 225. Arbeidt om sich te wreken aen Heraugiere. 225. Sendt aen de Staeten om 't wederleeveren van Rhijnberk. 312, 366, 367. Siet met goede ooghen aen 't geweldt der Spaensche op sijnen boodem. 375.
 Ernst van Nassau; siet Graef Ernst.
 Ernst van Oostenrijk Opperlandtvooght oover Nederlandt. 198. Reedenen van verachteringh sijner aankoomste. 198. Wordt ontfanghen met sonderlinghe plechtigheden en vretughe der Nederlanders. 198. Sijne seeden en geeft. 198. Philips schikt hem sijne doghter ten huwelijk. 198. Versterkt sijn leegher. 200. Sijne wervinghen worden verhindert door armoede en andere toevallen. 200. Kooimt onder de Nederlanders in verachtingh. 200. Sendt Otto Hartius en Jeronymus Koomans met brieven aen de Staeten om van vrede te handelē. 208. Waer op de Staeten antwoorden. 208, 209. Meesplightigh aen 't schelmstuk van Renichon en du Four om Mattits en andere om te brengen. 210. Sendt volk om de mitytelinghen tot Sichen te dwinghen. 217. Daer nae met belofte van quijtscheldingh, soldy, en ontslag van dienft. 217. Dat hen langh verdacht blijft. 217. Sijn swakheit in 't beleidt van saeken. 217. Sijne gesanten klaeghen in Denemarken oover 't verdragh van die kroon gemaeckt met de Staeten. 218. Beroept een vergaederingh der Staeten tot Brussel, uyt den Adel en de Geestelikeit, sijn voorstel aldaer. 219. Vindt geraeden den Koningh te raedtleeghen. 223. Sterft. 226. Ooflaeken van sijne doot. 226.
 Escovedo; siet Johann Escovedo.
 Eeverhardt van Reydt, Schrijver der Nederlandtsche historien, sijnen lof. 479.
 F.
F Amars, siet Heer van Amars.
 Farnambuko veröovert en geplündert van d' Engelsche. 218.
 la Fere beleeghert van Henrik de IV. 246. Gewonnen. 263.
 Ferdinandt Girono; Gesant van Koningh Philips in Engelandt. 563.
 Fer-

Ferdinand van Oostenrijk. 353.
 Fernandez Tellio Portocarrera, siet Portocarrera.
 Ferrare ooverheert door Paus Klement. 353.
 la Ferté beleeghert van Verdugo. 238. Ontset door de
 Françoisen. 238. Verbrandt ten grooten deele. 238.
 Wordt door Bouillon ontveft. 238.
 Floris van Pallandt, Graef van Kuylenborgh, oover-
 lijdt. 375.
 du Four, siet Pieter du Four.
 Franeker en Leeuwaarden behouden 't recht van verkie-
 singh der Magistraeten aen sich selven. 92. Acade-
 mie tot Franeker. 286.
 François de Mendosa soekt Mendosa.
 Franciscus Balduinus en Georgius Cassander, twee
 mannen van groote ervaerenheit in d'oudtheeden der
 Kerke, door Oranje ontbooden om tot maetigheid te
 raeden, dan vruchteloos. 19.
 Franciscus Gomarus, siet Gomarus.
 Franciscus Junius. 287.
 Franciscus Raphelengius. 286.
 François Aertfens, der Staeten gewoonelijken gesant
 by den Koningh van Vrankrijk. 340.
 François Draek, Ondermirrael oover de groote
 scheepen in Engelandt uytgeruist om op de Spaensche
 vloot te passen. 130. Sijnen lof. 130. Neemt het
 schip der Baldeesen. 131. Wordt met een vloot in
 see gefonden teeghen den Spanjaert. 249. Sterft. 249.
 Siet Draek.
 François van La Nouë wordt Leeghermaerschalk der
 Staeten. 63. Drijft den vyandt uyt Nijnhooven en
 andere plaetsen in Vlaendre. 73. Wordt gevanghen.
 73. Werft volk in Vrankrijk voor de Staeten. 387.
 Sijne dapperheit op 't eylandt Voorne. 388.
 François Veer slaet den Marquis van Varrabon. 146.
 147. Opperbevelhebber der Engelsche hulptroep-
 en. 163. Wordt voor uyt nae Doesburgh gefon-
 den. 163. Neemt door kriighslist de schans teeghen
 oover Zutphen in. 163. Taft de Spaensche schee-
 pen voor Kadix aen. 277. Afgefonden van Elifab-
 eth aen de Staeten met scherpe afvoorderinghen,
 en aanmaeninghen tot vrede. 341, 342. Heeft
 bevel oover een gedeelte van 't leegher in Vlaendre.
 410. Wordt gequetst en verliest sijn peerdt. 417.
 Wordt gekooren tot Steevooght van Oostende, dan
 weyghert derwaerts te gaen sonder sijne twintigh ven-
 delen Engelschen, dat hem wordt toegestaen. 428, 429.
 Koomt daer binnen. 431. Wordt gequetst, en
 trekt uyt de stadt nae Zeelandt, wordt geneesen, en
 keert te rugh. 432. Verwitticht van 's vyandts be-
 sluyt om hem van achteren en vooren te besprin-
 ghen, maekt hy, buyten kennis van de meeste, be-
 stant voor weynigh daeghen. 434. Waer uyt beroer-
 te onder de soldaeten ontstaen sijnde, is hy genoot-
 faekt de gyselaers te rugh te senden, en den handel
 t'openbaeren. 435. Lokt, om de veyligheid der
 gyselaers te verseekeren, 's vyandts voornaemste hoof-
 den op hoop van handelingh in de stadt. 435. Breekt
 op 't inkoomen van versterkingh de handelingh af.
 435. Wordt afgeloft door Frederijk van Dorp. 439.
 Françoisen, onder Jenlis tot ontset van Berghen in
 Heenegouw in aentoght, gelsaeghen. 41.
 Frederijk van den Berghe, siet Graef Frederijk.
 Frederijk van Dorp Steevooght binnen Oostende in
 plaets van François Veer. 439. Maekt de vervalle
 werken weder op, en vermeerdert de sterkten. 439.
 Is in gevaer voor Antwerpen. 481.
 Frederijk Henrik, soekt Prins Henrik Frederijk.
 Frederijk Spinola koomt met ses galeyen ten dienste des
 Koninghs in Nederlandt. 398. en loopt tot Sluys
 in. 398. Koomt met acht galeyen uyt Spanjen. 445.
 Twee der selver door d'Engelsche by Setubal ver-
 brandt. 445. Drie andere worden door d'Engel-
 sche en Hollanders vernielt, d'andere drie reddeloos

en doornaegelt. 445. Wordt door den Aertshar-
 togh verhindert in sijnen aenflagh om Walcheren. 445.
 Maekt eenen aenflagh om een roof in Zeelandt te hae-
 len. 458. Raekt in geveght, en wordt gelsaeghen
 met verlies van sijn leeven. 458, 459.
 Friafe afgefonden met brieven van Koningh Philips,
 naer de Nederlanden, waer in hy de heerschappy
 oover deselve ooverdraeght aen Isabella. 343.

G.

Gabrielle d'Estree, Henrix bysit, wordt geoor-
 deelt hem tot de vrede met Spanjen bewooghen
 te hebben. 338, 339. Haeren soon Caesar wordt
 Hartogh van Vendosme, Stadthouder oover Bre-
 tagne, en verlooft aen de dochter des Hartoghen van
 Merceur. 339.
 Galeyn door Frederijk Spinola in Nederlandt ge-
 braght. 398. Loopen te Sluys in. 398. Maeken
 in Zeelandt en elders eenen geweldighen schrik. 398,
 399. Maer worden oorlogh scheepen der Veree-
 nighde Staeten aentastende vinnigh doornaegelt,
 waer door den schrik mindert. 399. Neemen twint-
 tigh proviandtscheepen. 411. Lijden schaede door
 Warmond. 411. Taften d'achterste scheepen van
 Maurits vloot in 't wederkeeren van Oostende aen,
 dan worden verjaeght. 422. Vermeesteren eenighe
 koopvaerdyscheepen nae Engelandt vaerende. 427.
 Hunnen aenflagh op Vliissinghen ontdekt en mislukt.
 427. Raeken voor Vliissinghen in geveght en wor-
 den gelsaeghen, met verlies van hun hooft Spinola.
 458, 459.
 Galeye tot Dordrecht gebouwt is van uytsteekende
 vrucht. 424. Haelt neevens eenighe sloepen 's vy-
 andts scheepen tot onder de wallen van Antwerpen
 wegh, in 't gesicht der burgheren. 424.
 Gamache Steevooght binnen Dourlans. 240.
 Garnet, Jesuit in Engelandt. 496.
 Gaspar de Coligny. 38, 41, 91.
 Gebreken, selfs de grootste en verouderde, sijn in
 korten door vlijtighe toeficht te verbeeteren. 486.
 Gecommitteerde Raeden in Hollandt wie die sijn en wat
 hun ampt is. 116.
 Gedenkpenninghen gelsaeghen by de Vereenighde Sta-
 ten oover 't inneemen van Breedaa. 156.
 Geerardt de Jonghe quijt sich moedigh in 't verdaedigh-
 ghen van de schans Knodtsenburgh. 168.
 Geertruydenbergh ingenoomen door de Nassauschen.
 46. Verkoft en verraeden door d'Engelsche myt-
 telingen aen Parma. 141. Spaensche besettingh daer
 binnen; en sorghe der naebuighe steevooghdn daer
 oover. 190. Wordt beleeghert van Maurits. 190.
 Desselfs geleegenheit. 190. Verhael des beleghs.
 190, 191, 192, 193, 194. Wordt aen hem oover-
 geleevert. 194. Geveght tusschen de Fransche en
 Engelsche besettinghen aldaer. 459, 460.
 Geestelijken in Nederlandt ongereegelt en bedurven in
 leeven. 19. Kantten sich heevigher dan yemand teeg-
 ghen 't af kondighen en 't invoeren des Conciliuums
 van Trente. 19. Klaeghen neevens den Aedel oover
 't vernielen humer landen door 't plakkaet van Mans-
 feldt. 189.
 Geestelijken binnen Utrecht. 332. siet Kanonijzen.
 Geestelijken wordt, om dat hunne goederen verbeurt
 gemaekt waeren, een eerlijk onderhoudt toegeleght.
 120.
 Geestelijke goederen aangewendt ten gemeenen nutte.
 45.
 Geevaerts, soekt Johan Geevaerts.
 Gelder ingenoomen door verraedt van Hautepenne. 109.
 Vruchteloos verrast van Maurits. 492, 493.
 Gelderlandt, Vrieslandt en Utrecht, onder Keyser Ka-
 rel, aen de Nederlanden gehecht sijnde, hebben, boe-
 ven hunne voorreghten, bedonghen onaffcheydelijk
 van

- van Brabant en Hollandt te blijven. 34.
 Gelderlandt ontschuldigh 't opbrengghen haerer pennin-
 ghen op haere armoede. 237. Is met Utrecht alleen
 een leen des rijx. 547, 548, 549.
 Geldmiddelen slecht beleidt in de Spaensche Nederlan-
 den. 187. 206. 217. Der Spaujaerden bijster ver-
 loopen. 279.
 Geldt ongelooftelijk gesteyghert in de Vereenighde
 Nederlanden, en ongelykheit daer in. 231.
 Geley- en verlos-gelden en andere tollé ingestelt. 45, 46.
 Gellius Hillama, gemaghticht om weegghens Vriellandt
 met de Spænsche te handelen. 555.
 Geloofsforme in Nederlandt opgestelt, en aen den Ko-
 ningh oovergeschreeven. 19.
 Geloofsvrede. 61. Geweyghert by die van Artois en
 Henegouw. 62.
 Geloofspunten, siet geschillen, &c.
 Gemeenten in Nederlandt, sijn des oorloghs wars, ge-
 neeghen tot rust, &c. 8, 9. Spreekende vuer en
 vlam teeghen de Spaensche inquisitie. 19. Willen geen
 bemiddelaers om met hen te handelen toelaeten. 23.
 Gemeente in de Vereenighde Landtschappen hoe gestelt.
 120. Is afkeerigh van vrede. 209.
 Gemeenten moeten meede haer deel in de regeeringh
 hebben. 106, 107.
 Gemeene middelen wat die maentelijk beliepen. 57.
 Geneessche Godtsdienst, en die in de Palts en elders ge-
 bruykelijk is, in Hollandt in't algemeen aengenoomen.
 45. Soo nochtans dat alle geloofsdwangh met den
 naem van Inquisitie wierdt gebrandtmerkt. 45. Waer
 uyt verachtingh van den oopenbaeren Godtsdienst en
 uytgelaete vryheit voortquam. 45.
 Gendt begeeft sikh in de Vereenigingh tot Utrecht. 69.
 Benaeuwt van Parma. 90. Kooimt met hem tot han-
 delingh. 90. Sluyt, en geeft sikh aen hem oover. 93.
 Gendtenaers neemen Aerschor met al sijn gevolgh in
 hechtenis. 55. Lichtveerdigher dan eenighe Vlaem-
 ingtonen tot mynten, en den aedel dwars. 55. Wey-
 gheren oopentlijk te gehoorfaemen, aengesloopt door
 Imbisse. 62. Bannen de Roomsche pleghthigheden
 met de Geestelijkheid ter stadt uyt. 62. Sterken hun-
 ne stadt. 62. Vermaeden der Staeten en 's Aertshar-
 toghen beveelen. 62. Ook heeft de gunst tot Oranje
 geen vermooghden op hen. 62. Neemen krijgsvolk
 aen. 64. Herstellen, op aenhouden van Oranje, de
 Geestelijkheid, en begeeven sikh weder onder 'tvree-
 de-verdragh. 66. Andermael aen 't hollen. 66.
 Wispeltuerigh van aerdt. 69. Weygheren Biron
 doortoght. 85. Roepen Imbisse weder in, en mae-
 ken hem voorscheepen. 87. Koomen tot handelingh
 met Parma. 90. Handelen en koomen oover een met
 Parma. 93.
 Gendtsche vrede. 52. Wat Landtschappen sikh daer
 in lieten, welke niet. 53. Te niet gelooopen. 67.
 George Gilpin Raedtsheer der Koninghinne in den
 Raedt van Staete. 284.
 Georgius Cassander en Franciscus Balduinus, twee man-
 nen van groote ervaerenheit in d'oudtheeden der ker-
 ke, door Oranje ontbooden om tot maetigheit te
 raeden, dan vruchteloos. 19.
 Gereformeerde geeven een verfoekschrift oover aen
 Mathias en Oranje. 60, 61. Dat hen door de Staeten
 wordt roegestaen. 61. Krijghen plaets in alle
 ampten, en vryheit van oopenbaeren Godtsdienst.
 61. Geschillen tusschen hen en de Roomsgefinden.
 61. Handthaeven sikh geweldigh. 61. Vallen de
 Geestelijkheid tot Antwerpen te lijf, en sijn aldaer
 meester. 68. Sijn gehouden, volghens 't verdragh
 met Parma, na vier jaeren uyt Antwerpen te vertrek-
 ken. 99. Worden vervolgh binnen Aeken. 494.
 Gereformeerden Godtsdienst in 't algemeen aengenoo-
 men. 45. Door veele magistraeten. 61.
 Gerught, uytgestroyt als een geheym, dat de Koningh
 van Vrankrijk was gesint met Spanjen te breeken, is
 veinfery. 38. Dat de Koninghin van Engelandt niet
 weygheren soude de heerschappy r'aenvaerden, ten
 waere afgeschrikt door ondervindingh en ontelbaere
 wetten. 108. Van den aenflagh op Breda met een
 turffschip als uytgevoert uyt Engelandt oovergeschree-
 ven cer die was in 't werk gestelt. 153. Dat de Duyt-
 sche Vorsten sikh ten oorlogh toerusten, om sikh
 oover 't schenden hunner grensen te wreken. 159.
 Van 't uytruffen eener vloot in Spanjen. 333. Van
 't huwelijk van Albertus met Isabella, 's Koninghs
 doghter. 343. Van een vloot in Spanjen onder Mar-
 tin Padilla. 445. Uytgestroyt dat den François ar-
 beyde om de Hollanders aen sijn rijk te heghen. 522.
 Dat de Mooren, gedient van Hollandtsche scheepen,
 sikh souden traghten te herstellen in 't besit van Span-
 je. 522.
 Gefanten weegghens Albertus en Elisabeth tot Boulogne
 op de vreedehandelingh scheyden onverrichter saeke.
 408.
 Gefanten van den Koningh van Achem in Zeelandt koo-
 mende, sterft Abdulzamat, hooft der selver aldaer,
 en wordt begraven. 447. d'Andere koomen by
 Maurits in 't leegher voor Graeve. 447. Verbondt
 met haer geslooten op den naem der Arabiers. 447.
 Gefant des Keurvorfts van Brandenburgh aen de Staeten.
 546.
 Gefant van den Keurvorft Palatijn aen de Staeten. 546.
 Gefant des Koninghs van Spanjen in Vrankrijk: sijnen
 handel aldaer. 563.
 Gefanten van Andreas van Oostenrijk op de Vergaede-
 ringh der Duytsche Vorsten aen den Rhijn, om de
 bedrijven der Spaujaerden op den Duytschen boodem
 te ontschuldighen. 380. Hun vertoogh voor de
 selfde. 380, 381, 382.
 Gefanten uyt Deenemarken te rugh gekoomen. 546.
 Des Koninghs van Deenemarken aen de Staeten. 546.
 Vertrekken. 563.
 Gefanten der Duytsche Vorsten aen Parma doen hun be-
 klagh, en krijghen trots bescheidt. 159. Waer op
 se sikh met des te stouter begeerten nae de Vereenigh-
 de Landen begeeven, alwaer hunne klaghten seedigh
 beantwoordt worden. 160, 161. Des Keyfers en
 der Duytsche Vorsten aen de Staeten. 303, 304. Des
 Koninghs van Polen aen de Staeten. 303. Des Ko-
 ninghs van Denemarken aen de selfde. 304. Der Ko-
 ninghen van Poolen en Deenemarken in Engelandt.
 307.
 Gefanten weegghens den Keyser aen de Staeten: hun
 voorstel. 408. Antwoordt der Staeten. 408, 409.
 Gefanten der Staeten van Nederlandt aen 's Koninghs
 sijde aen Prins Maurits. 228. Hun vertoogh aen den
 Prinse: des selfs antwoordt. 228, 229. Vertrekken
 onverrichter saeke. 229.
 Gefanten weegghen de Staeten der Provincien onder Al-
 bertus koomen tot Berghen op Zoom by d' Afgefon-
 dene der Vereenighde Staeten om van vrede te han-
 delen. 423. Voorstel en antwoordt van wederzij-
 den. 423. Scheyden onverrichter saeke. 423.
 Gefanten der steeden Keulen en Luyc aen de Staeten der
 Vereenighde Nederlanden: der selver antwoordt op
 hun voorstel. 161.
 Gefanten gesonden op de vreedehandelingh tot Keulen.
 66. Weegghens de magistraeten tot Utrecht en eenighe
 ampteloofse luyden in Vriellandt naer Engelandt,
 om Elisabeth wederom de heerschappy op te drae-
 ghen, dat afgeslaeghen wordt. 108. Der Algemeene
 Staeten naer Engelandt, om te klaeghen dat hen een
 verminkte regeeringh was gelaeten: die aldaer een
 langhe wijl worden opgehouden. 108. Naer Dee-
 nemarken om ontslagh der zengehaelde scheepen: dien
 gehoor geweyghert wordt. 112. Der Vereenighde
 Nederlanden aen den Koningh van Schotlandt. 139.
 aen

Aen den selfden om te staen oover den doop van den Prins van Schotlandt. 212. Raedtleeghen in hun wederkeeren met de Koninghin van Engelandt, oover saeken hun gemeen verbondt belanghende. 213. Gefonden aen de Koninghin van Engelandt. 282. Aen den Koning van Deenemarken. 287. Aen de Koninghen van Vrankrijk en Engelandt. 333. Vertoogh der gefanten in Engelandt voor de Koninghinne. 334. 335, 336, 337. Dic in Vrankrijk koomen voor den Koning, en doen hun voorstel. 339. Keeren uyt Vrankrijk nae Engelandt. 340. Hunne geveynsde reeden aen dat hof. 340. Andermael naer Engelandt gefonden. 342. Hunne handelingh aldær. 342. Sluyten een nieuw verdragh. 342. Desselfs punten. 343. Gefonden naer Engelandt aen Koningh Jakob, om hem geluk te wenschen met de erffenis dier kroone. 454. Hunne reeden voor dien Koningh. 454. Desselfs antwoordt. 454. Arbeyden om den vrede te verschuyven. 455. Worden ondersteunt door den François. 455. Vinden een middel tot aflossingh van een gedeelte der schulden. 455. Gefantschap aen den selfden, om hem van den staet hunner saeken t'onderderrighen. 541.
 Gefanten tot Sant Quintijn op de vreedehandelingh tusschen Henrik en Philips. 422.
 Gefanten des Koninghs van Siam. 583.
 Gefanten van wederzijden gefonden op den payshandel tot Breddaa. 48. En van 's Keyfers weeghe de Graef van Swartsenburgh als bemiddelaer. 48. Scheyden onverrighter saeke. 48.
 Gefanten van Philips en d'Aertshartoghen op de vreedehandelingh in den Haeghe. 555. siet Vreedehandelingh.
 Gefantschap des Koninghs van Vrankrijk aen de Staeten. 539. Des Koninghs van Sweeden aen de selfden. 551.
 Geschillen der Nederlanders onder elkander verwijderen de naderende vryheit. 63.
 Geschillen tusschen de Roomsgefinde en de Gereformeerde. 61. Tusschen die van Arthois en Henegouw met de Vlaemingen. 63.
 Geschil tusschen de Stadt Groeninghen en d'Ommelanden, weeghen 't uytvoeren der koopmanschappen. 60. Tusschen de Vriesen en de Ooverijselaers oover de bewaeringh van Koevorden. 181. Tusschen Groeninghen en d'Ommelanden, gestelt aen de Vereenighde Staeten. 208. Tusschen de Vereenighde Staeten onderlingh. 237. In Vrielandt oover de schattinghen. 290. Tusschen de Stadt Groeninghen en d'Ommelanden. 301; 302. Tusschen d'Engelschen en Hooghduytschen, oover de belastingh op de laeckeren. 328; 329.
 Geschillen oover ettelijke hoofstükken des Godtsdiensts tusschen Gomarüs en Arminius. 574; 575. Tusschen de Franciscaner en Dominikaer monniken, oover den sin van Augustinus. 575. 't Gevoelen van Arminius koomt oover een met de leere der oude Christenen. 575. Augustinus is d'eerste geweest, die anders heeft begonnen te leeren. 575. En in 't Westen veelen tot sijn gevoelen getrokken heeft. 575. Gevoelen van Luther, Melancthon en Erasmus, raekende de vrye wil. 575. Calvinus versterkt het geveelen van Luther met nieuw bewijsredenen. 575. Beza en andere verswaeren de hardigheit van Calvinus gevoelen. 576. Welker leerlinghen oover de Nederlandtsche kerken gestelt sijnde, den genen die 't anders verstonde niet willen dalden. 576. Waer uyt oneenigheden en meenighyuldighe klaghten aen de Staeten voortkoomen. 576. Die een gesprek tusschen Gomarüs en Arminius doen houden, en 't verhandelde beveelen niet t'openbaeren. 576. 't Gevoelen van Gomarüs behaeght de meeste predikanten, maer dat van Arminius meest alle de magistraeten. 576.

Geschil oover 't ampt der Ooverheit in kerkelijke saeken. 576. Nieuwe stof tot krakeelen. 576, 577. Gesintheeden die 't gefagh des Paus van Roomen wrackten, waeren in Nederlandt drierley, Weederdoopers, Luthersche, Calvinische. 22. Deese en andere oordeelen 't nieuw plakkaet te streng. 22. Dit ook quaelijk neemende, dat niet 't gevoelen der Algemeene Staeten daer omtrent, maer der besondere Landtschappen gehoort wordt. 22. Worden, buyten de Roomsgefinden, in Hollandt door de vingheren gesien. 120.
 Gevanghene in den oorlogh op de galey te bannen strijdt teeghen de Christelijke Godtsvrucht. 424.
 Geveght tusschen d'Engelsche en Spaensche by Zutphen. 105. Tusschen den Graef van Valkensteyn en Varabon. 146, 147. Tusschen verscheyde partyen. 147. Tusschen Parma en Maurits voor Knodtsenburgh. 168. Tusschen Mondragon en Philips van Nassau. 241. Tusschen Maurits en den Graef van Varax by Turnhout. 295, 296, 297, 298. Tusschen Breauté en Lekkerbeetje. 404, 405. Ter see tusschen Fréderijk Spinola en eenighe Zeeusche schepen. 458, 459. Tusschen Maurits en Spinola by Mullem. 490, 491, 492. Ter see tusschen de Spaensche vloot en Heemskerck onder Gibraltar. 436, 437. Ter see in Indien tusschen Alfonso de Castro en Matclief. 579, 580, 581.
 Geveght tusschen de Fransche en Engelsche besetters binnen Geertruydenbergh. 459, 460. Geusen, van waer die naem koomt, en wat het te segghen is. 21.
 Gibraltar beschreeven. 534.
 Gistelles, Steevooght binnen Oostende, sterft aldaer. 472.
 Godtsdienst eenighermaeten in kleynachingh gerackt in Hollandt. 107.
 Godts wonderlijk bestier in 't beleidt der Nederlandtsche saeken. 39. 386.
 Gogh ooverweldicht door Mendosa. 379.
 Gomarüs, Hooghleermceester in de Godtheit tot Leyden, in geschil met Arminius; sijn gevoelen. 574. Wat se elkander te last legghen. 575.
 Gomeron; siet Heer van Gomeron.
 Gontaut, Hartogh van Biron, siet Biron.
 Gordan, Steevooght binnen Kalis, laet de Steevooghdy oover aen den Heer van Vidofan. 262.
 Graef van Aerenbergh, Stadthouder van Vrielandt, doet den eedt hem door de Landtvooghdes voorgehouden. 25. Wordt door Alva, met de ruytery der Nederlandtsche eedelen, vermenght met Spanjaerts; nae Vrankrijk gefonden. 31. Wordt van Graef Luidewijk verslaeghen, en sijn leegher op de vlucht gedreeven. 33. Neemt Seevenberghen. 142. Wordt neevens Aerschof en Mendosa nae Vrankrijk gefonden; om den Koningh den eedt af te neemen. 241. Gaet weeghen Albertus in gefantschap naer Engelandt. 455.
 Graef van Auvergne gevanghen, krijght vergiffenis van den Koningh. 476.
 Graef van Bassigny verfoekt uyt naem der Aertshartoghen van de Staeten vrygeley: wordt afgeslaeghen. 467.
 Graef Frederijk van den Berghe verdaedicht Koevorden. 180. Krijght kuntschap van de troepen t'sijner ontfet in aentoght. 181: Ooverweldicht Othmarsum. 195, 196. Sijnen aenflagh op de Bourtangh vruchteloos. 196. Doorstroopt een gedeelte van Vrielandt. 314. Verdaedicht Linghen. 319, 320. Wordt opperveldtheer naest Mendosa. 357. Leest vyandlijk op den Duytschen boodem. 361. Geeft sijn gevoelen raekende den toght van 't leegher. 363. Sijn gevolgh wordt gevanghen, hy selfs ontkoomt ter nauwer noodt. 383. Worpt tot tweemaelen volk

- volk binnen 's Hartoghenbosch. 433. Wordt gefonden om Breedaa te verrassen, maer ontdekt. 439. Wordt gefonden teeghen de muytelinghen binnen Hooghtraeten. 459. Koomt daer voor, en tast het kasteel aen. 459. Wijkt op d'aenkomst van Maurits nae Heerenthals. 460. Trekt tot ontfet van 's Hartoghenbosch, en beschanft sich daer teeghen Maurits. 461. Leght besettingh buyten de stadt, en met wat hoop. 461. Wordt in Vlaendre gelaten. 484. Bouwt een schans dicht onder Sluys. 493. Sijnen aenflagh op Aerdenburgh vruchteloos. 526.
- Graef Harman van den Berghe**, Steêvooght binnen Deêventer. 164. Sijne dapperheit in 't belegh. 165. Gequetst in sijn gesicht. 165. Moet de stadt overgeeven. 166. Sijne omhellingh in gesprek met Maurits. 166. Oovertalt de kleyne sterkten aen den Yffel. 176. Bevreedicht de muytelinghen. 197. Wordt Veldtmaerschalk in plaets van den Heer de Rhofne. 269. Landtvooght van Gelderlandt. 312. Trekt te spaede tot ontfet van Rhijnberk. 312. Versterkt de besettingh van Meurs. 313. Scheidt de t'saemengerotte muytery tot Graeve. 333. Koomt voor Rees in 't leegher der Duytsche Vorsten, om de bedrijven der Spanjaerden t'ontschuldighen, alwaer hem manlijk wordt geantwoordt. 390.
- Graef Henrik van den Berghe** gevanghen binnen Weerd. 244. Verdaedicht Grôl teeghen 't belegh van Maurits. 510. Wordt binnen Erkelens gevanghen door Prins Henrik van Nassau. 525.
- Graef Luidewijk van den Berghe** geschooten binnen Steenwijk. 177.
- Graef Willem van den Berghe**, getrouwt aen Oranjes suster, valt in Gelderlandt en Ooveryffel. 40. Stadthouder oover Gelderlandt, dat hy tracht aen den Spanjaert oover te leveren. 87. 't Welk ontdekt wordt, hy gevanghen, en op nieu gedaenen eedt weder ontlaeghen. 87. Valt met sijne soonen oover tot den Spanjaert. 87.
- Graef van Buuren** uyt de Hooghe Schoole van Loven nae Spanjen gevoert. 32. Siet Philips Wilhem, Prins van Oranje.
- Graef van Buquoy** gevanghen. 374, 383. Valt voor Oostende vruchteloos aen op de werken oover de gueule. 463. Drijft by Keulen de Hollandtsche schepen van de stroom: trekt oover Rhijn. 484. Sijn leegher wordt geseeghent van 's Paus gesant. 484. Leght een schans te Keyferswerdt. 484. Wordt gelast sich op de kant van den Rhijn needer te slaen, en sijne werken te vergrooten. 485. Wordt gefonden om Wachtendonk te belegheren. 490. Dat sich oovergeeft. 492. Vermeestert Krakou. 493. Krijght troepen en last om de Betuwe in te trekken. 504. Wordt gefonden om Nymeeghen te belegheren: soekt te marren. 506. Oovertalt een Hollandtsch oorloghschip op den Rhijn, en verbrandt meer andere. 507.
- Graef van Egmond**, Stadthouder oover Vlaendre en Arthois. 8. Sijnen aerdt en daeden. 8. Weyghert, neevens Oranje, het bevel oover de Spaensche soldaeten, die de Koningh vertreckende in Nederlandt wil laeten, aen te neemen, als strijdigh teeghen de voorreghten. 14. Sijn misnoeghen op Granvelle, 15. Schrijft neevens Oranje en Hoorne aen den Koningh, klaeghende oover de mishandelinghen van Granvelle, en versoekende ontslagh hunner verschijninghe in den Raedt. 17. Reyft nae Spanjen, alwaer hy met heerlijke cerbewijfen wordt onthaelt en beschonken. 18. Keert weder in Nederlandt met ydele hoop. 18. Yder heeft in de byeenkomst tot Denremonde 't oogh op hem: maer hy verklaert den Koningh te fullen gehoorfaemen, en oopent verder sijne meeningh. 24. Doet eedt aen de Landtvooghd des voor sijne vyanden te fullen houden, die de Koningh hem voorstelt. 25. Verstoort die in Vlaendre, welker beschermingh hy te vooren hadt aengenoomen. 25. Is, met meer andere van geringher aensien, op hoop van leeven in sijne doodt geloopen. 27. Wordt, met den Graef van Hoorne, listelijk te hoof getroot en gevanghen. 31. Verloeken, volghens 't voorrecht der Ridderfchap des Gulden Vlies, voor hunne eedtgenootente recht gestelt te worden, dat hen wordt afgeslaeghen. 31. Worden buyten Brabant in bewaernis weghgevoert, teeghen 't recht dat selfs den allgeringhsten is vergunt. 31. Wat hen te last geleght wierdt. 31. Worden onthalt. 32. Dat diepe deernis verwekt in de gemoederen der Nederlanders. 32.
- Graef van Egmond**, siet Philips, Graef van Egmond.
- Graef van Effex** gefonden voor Opperbevelhebber oover de troepen op de vloot nae Spanjen gefonden, neevens Karel Houwaert als Ammirael, beyde met gelijk recht. 275. Hunnen strijdighen aerdt. 275. En last. 275. Sijnen yver om de Spaensche vloot voor Kadix aen te tasten, wordt door Houwaert wederhouden. 276, 277. Waer door de gelegenheit verlooren gaet. 277. Slaet de Spaensche vloot voor Kadix. 277. Set sijn krijgsvolk aen landt. 277. Handelt met die van Kadix oover d'af koopringh der plunderingh. 278. Raedt de seeghe te handthaeven, maer wordt van Houwaert teeghengesproken. 278. En houdt daer op aen, dan vruchteloos. 279. Steekt andermael met een vloot Engelsche en Hollandtsche scheepen in see, dan ongelukkig. 307, 308. Neyght met de Hollanders tot den oorlogh. 337. Onthoudt sich uyt den Raedt. 342. Oorloght in Yerlandt met weynigh voorspoedt. 400. Koomt ongelast in Engelandt, en wordt in verseekeringh genoomen. 400. Wordt ontslaeghen en het hof hem ontfeght. 435. Wordt geroepen om sich te verantwoorden. 435. Houdt de Raedtsheeren gefonden door de Koninghinne vast, en trekt met een kleyn gevolg nae Londen. 435. Wordt aldaer, vruchteloos heul soekende, gevanghen genoomen. 435. Hem worden Reghters toegevoeght, die hem hooren in sijn verantwoordingh. 435. Wordt gevonnist en onthalt: godtsvrucht en boetveerdigheit in sijn uysterste. 436.
- Graef van Fuentes** koomt in Nederlandt. 183. Is straf van aerdt. 183. Heeft met Stephanus Ibarra de klem der regeeringhe. 187. Sijn in Spanjen verdacht. 187. Sijnen schrikkelijken voorslagh in den Raedt. 188. Antwoordt daer teeghen ingebraght. 188, 189. Maer wordt gevolght, schoon andere sich daer teeghen stellen. 189. Smeeder van 't schelmstuk van Renichon en du Four om den Prins en andere te vermoorden. 209. Van den aenflagh van Luidewijk Lopez op 't leeven van Elisabeth, Koninghin van Engelandt. 210. Blijft uyt de vergaedingh der Staeten tot Brussel, en waerom. 222. Sijnen aerdt. 222. Gemaekt Raedtshoofman. 226. Sijne bequaemheit daer toe. 226. Is gehaet by de Grooten en 't gemeen. 227. Draeght sonderlinghe forghen oover 't krijgsvolk. 238. Breght de muytelinghen weder onder gehoorfaemheit. 238. Leght die binnen Thienen. 238. Wordt door de steeden in Nederlandt verfoght het belegh van Kamerijk voort te setten. 238, 239. Begeeft sich nae het leegher van Varabon. 239. Vermeestert Chastelet. 239. Belegghert Han. 239. Stelt den steêvooght Gomeron met sijne twee broeders in hechtenis. 239. Koomt te spaede tot ontfet der steede, ingenoomen door de Françoisen. 239. Stelt den steêvooght Gomeron tusschen beuls voor de stadt ten toon: die te vergeefs den sijnen tot meededooghen soekt te verwekken. 239. Doet hem in 't gesicht der sijnere onthalsen. 240. Trekt met het leegher nae Dourlans. 240.

Ongelukkighen aenflagh op Kamerijk. 240. Bestormt het kasteel van Dourlans. 240. Neemt het in, en daer op de stad geweldigher handt. 240. Beleeghert Kamerijk om meenighvuldighe reedenen. 242. Wordt de stad en het kasteel meester. 243. Vordert den steedelinghen den eedt af. 244. En Philips te sweeren als hunnen Prins. 244. Weyghert den Aertsbisschop sijn gevordert recht op de stad. 244. Slaet eenighe kornetten Hollandtsche ruytery. 244. Wordt in Spanjen opontbouden. 261. Landtvooght van Milaan, past op den oorlogh tusschen den François en den Savoyaert. 425. Is in geschil met de Graebonders, die hy meent te verrassen, maer wordt vergeleeken door den François en de Venetiaenen. 55.

Graef Philips van Hooenloo, soekt Hooenloo.

Graef van Hooghstraeten weyghert den nieuwen stijl van eedt, hem door de Landtvooghdes voorgehouden, te doen. 26.

Graef van Hoorne, Ammirael ter see. 8. Ouden wrok tusschen hem en Granvelle. 14. Schrijft neevens Oranje en Egmond aen den Koningh, klaeghende oover de mis handelinghen van Granvelle, en versoekende ontlagh hunner verschijninghe in den Raedt. 17. Ontfanght schrijven uyt Spanjen van Montigny, sijnen broeder, van 's Koninghs onverfoenelijke verbolgenheit. 24. Begeeft sijn op sijn huys, alwaer hy buyten bewint leefde. 25. Wordt, met den Graef van Egmondt listelijk te hoof getroot en gevanghen. 31. Versoeken, volghens 't voorrecht der Ridderchap des Gulden Vlies, voor hunne eedgenooten te recht gestelt te worden, dat hen wordt afgellaeghen. 31. Worden buyten Brabant in bewaernis weghgevoert, teeghen 't recht darselvs den allergeringhsten is vergunt. 31. Wat hen te last geleght wierdt. 31. Worden onthalt. 32. Dat diepe deernis verwekt in de gemoederen der Nederlanders. 32.

Graef van Kumberlandt beset met 40scheepen Lissebon. 331. Verdere bedrijven op sijne vaert nae Amerika. 331.

Graef van der Lippé, Kreytsooverste van den Westphaelschen Kreyts, wordt van de stenden van Kleef versoght Orfoy van Mendosa weder te eysschen; ten by weygeringh de vijf Nederkreytsen tot Dortmund te beschrijven. 364. Trekt te velde. 389. Laet al 't geflagh oover aen Hooenloo en Solms. 399.

Graef van Kuylenborgh overlijdt. 375.

Graef Harman van Mansfeldt 's Keyfers gefant aen de Staeten. 408, 409.

Graef Karel van Mansfeldt van Parma teeghen Heusden gefonden. 142. Maekt eenen vergeeffchen aenflagh op Bommel. 142. Neemt Heemert, maer moet dien weerd wederom verlaeten. 142. Wint Heel op den Bommelerweerd. 143. Dien hy plundert en verwoest. 143. Sijnen aenflagh op d'ooversijde van de Wael, Gelderlandt en Utrecht. 143. Taft het eylandt Voorne aen, dan vertrekt op d'aenkoomst van Hooenloo. 143. Loopt door een wielingh in de Maese en de muylery van een Spaensch regement gevaer aen 't leeven. 143. Krijght last Rhijnberk te beleegheren. 144. Door Parma gefonden om Bree-daa te benaenwen. 156. Sluyt de Merke door een brugh en schanis. 156. Plundert Seevenberghen. 156. Beschiet den Noordam. 156. En gebruykt vruchteloos verder geveldt. 157. Wordt van Bree-daa afgetrokken. 157. Slaet sijn needer tusschen Maes en Wael. 157. Hem wordt het beleydt der troepen in Nederlandt van Parma in sijn afweesen gelaeten. 158. Ontneemt den François eenighe kasteelen en de stadt Noyen. 187. als ook S. Valery. 191. en Sant Paul. 191. Loopt gevaer van de sijne. 191. Weederweerdigheit hem aengedaen door de muyl-

linghen. 197. Neemt Kapelle in 't landt van Thierasse. 199. Volght Philips van Nassau op sijnen wegh nae Luxemborgh. 214. Is vyandt van Ibarra, dien hy by nae om 't leeven gebraght hadt. 222, 223. Wordt nae Hungaryen teeghen den Turk gefonden. 227. Sterft. 227.

Graef Ostaef van Mansfeldt met Montigny van Parma gefonden om sijn van Thoolen te verleecken. 135. Wordt met merkelijk verlies te rugh gedreeven. 135, 136. Versterkt Chimay. 138. Beleeghert en neemt Wachtendonk. 138, 139. Wordt gefchooten voor Knodtsenburgh. 168. Sijnen lof. 168.

Graef Pieter van Mansfeldt doet den eedt hem door de Landtvooghdes voorgehouden. 25. Is Stadhouder oover Luxenburgh. 25. Hem wordt het hooghbe-wint der saeken van Parma in sijn afweesen gelaeten. 158. Den tijtel van Opperlandtvooght oover Nederlandt by voorraedt opgedraeghen. 187. Veroordeelt by plakkaet ter doot alle gevanghenen in den oorlogh, en die den vyandt met brandtschattingh stijfden. 189. Rust sijn toe tot ontfet van Geertruydenbergh. 191. Getal sijnier troepen. 191. Koopt voor Geertruydenbergh: Sijn bedrijf aldaer. 193. Schrijft aen de stad en vertrekt. 194. Sijne beanght-heit, en vreesé voor 's Hartoghenbosch. 194. Neemt voor Crevecœur te beleegheren: wordt van Maurits voorgekoomen. 194. Gedwonghen van daer te vertrekken, en nae 't landt van Kuyk te vlughten. 194, 195. Sijne doot. 476.

Graef van der Mark heeft het gheele bewint ter see. 39. Sijnen aerdt. 39. 44. Bekleet by afweesen des Prinzen het Stadthouderschap oover Hollandt. 44. Brandtmerkt door wreeht aen Geestelijken en allerhande ongereeghelde moedtwil de opdaeghende vryheit. 44. Wordt door last van Oranje in hechtenis genoomen, en beschuldight. 44.

Graef van Meeghen, Stadhouder oover Gelderlandt, doet den eedt hem door de Landtvooghdes voorgehouden. 25.

Graef Adolf van Nassau, broeder van Oranje en Luide-wijk, blijft in den slagh teeghen Arenbergh in Vries-landt. 33.

Graef Adolf van Nassau verslaeghen. 574.

Graef Ernst van Nassau, broeder van Philips, gevanghen in den slagh op de Lipperheyde en gelost. 241. Brenght versterkingh binnen Hülft. 269. Belet Mendosa den oovertoght in den Tielerweerd. 388. Wordt met een gedeelte der scheepen voor uyt nae Vlaendre gefonden, om Philippine te vermeerstren. 410. Dat sijn aen hem oovergeeft. 410. Neemt Assenede in. 410. Heeft bevel oover een gedeelte van 't leegher. 410. Wordt met neegentien vendeden te voet en vier vaenen ruyters met twee stukken gefonden; om, sijn van de brugh by Lessinghen verleeckende, den vyandt den doortoght nae Maurits te beletten. 412. Maer vindt den vyandt reets doorgetrokken, en wordt nae een verlies van achthondert man genootsaekt te vlughten. 412, 413. Sijn bedrijf in den aenflagh op Antwerpen. 481. Wordt met Henrik van Nassau en sesduysent man gefonden om Rhijnberk te sterken. 484. Trekt den Hartogh van Bruinswijk te hulpe. 495, 500. Beleeghert en wint Löchum. 510.

Graef Johan van Nassau, landtvooght oover Gelderlandt, brenght de regeeringh aldaer in goeden staet. 60. Sijne doot.

Graef Luide-wijk van Nassau, een der voornaemste verbondene Eedelen teeghen d'inquisitie. 20. Was oopentlijk van den Roomschen Godtsdienst afgewee-ken. 20. Valt met een gedeelte der ballinghen in Vriesslandt, verlaet den Graef van Arenbergh, en drijft sijn leegher op de vlught. 33. Wordt door Alva oovervallen en geslaeghen. 33. Handelt in Vrank-rijk.

rijk. 38. Ooverraft Berghen in Henegouw. 40. Krijght tot verdaedighing van Berghen hulpe uyt Frankrijk. 41. Blijft op de Mookerneide met zijnen broeder Henrik, en Hartogh Christoffel, 's Paltsgraeven soon. 47. zijnen lof. 47.

Graef Luidewijk van Nassau, soon van Johan, en broeder van Philips en Ernst, Opperbevelhebber oover de troepen op de scheepen gevoeght by d'Engelsche vloot nae Spanjen. 275. Zijn bedrijf voor Kadix. 277. Doet eenighe gelukkighe sichernutselinghen te peerde, en neemt den Graef van Buquoy gevanghen. 374, 383. Koomt van ontrent Graeve met buyt te rug. 391. Verrast Wachtendonk. 404. Opperbevelhebber der ruytery in Vlaendre. 410. Zijne uytsteekende dapperheit in dien slag. 418. Maekt eenighe aenslaeghen in Brabant sonder vrucht. 422. Trouwt met de weduwe des Graeven van den Broek. 428. Plundert en verwoest het landt van Luxemburgh en d'uyterste grensen die brandtschattingh weygeren, en veroovert Sant Vit. 445. Zijne doot en lof. 476.

Graef Philips van Nassau. 153. Wordt met eenighe troepen gesonden nae Frankrijk tot onderstant van den Koningh. 174. Koomt van dier weder te rug. 181. Wordt gelast 's Graevenwerdt te bewaeren. 181. Met eenighe troepen gesonden om 't landt van Luxemburgh en d'uyterste grensen van Nederlandt onder brandtschattingh te stellen. 189. Keert met rijken buyt wederom. 189. Doorstroopt 't landt van Limburgh. 196. Wordt met 28 vendelen gesonden nae Luxemburgh den Koningh van Frankrijk te hulpe. 214. Neemt met sich vijf vaenen ruyters onder den Kolonel Veer. 214. Koomt by Bouillon. 215. Keert te rug door eenen anderen wegh. 237, 238. Wordt van Maurits gesonden tegehen Mondragon oover de Lippe. 241. Wordt uyt hinderlaeghen omringht, gequetst, en gevanghen. 241. Sterft: zijnen lof. 241.

Graef Willem van Nassau, soekt Willem Luidewijk van Nassau.

Graef van Nieuwenaer, soekt Nieuwenaer.

Graef van Oostvrielandt, siet Ulrik, Edfart, Enno.

Graef van Rennenbergh, siet Rennenbergh.

Graef van Schouwenburgh koomt in Vrielandt. 40.

Graef van Solre ontmoet en gellaeghen van Thomas Fil-ler. 488. Swaerlijk gequetst. 488. Wordt gesonden om oover de Veght te trekken, dat hy vruchte-loos onderneemt. 506.

Graef Ernst van Solms ooverleeden. 241.

Graef Georg Everhardt van Solms houdt de Spaensche buyten 't eylandt Thoolen, en verdrijft se met groot verlies. 136. Wordt door Maurits gelast 't eylandt Voorne te versterken. 157. Steevooght binnen Hulst. 170. Dwinght 't Landt van Waes brandtschattingh te betaelen. 196. Trouwt aen Sabina, doghter van Lamorael, Graef van Egmond. 231. Wordt van Maurits met besettingh binnen Hulst gelaeten. 265. Wordt gequetst. 269. Raedt tot oovergaeve. 272, 273. Arre faem hem onder de gemeenten naegaende. 273. 't Bevel oover de Zeeu-sche regementen wordt hem benoomen. 273. Ver-weert sich by monde en geschrifte. 273. Krijght een nieuw regiment van d'Algemeene Staeten. 273. Heeft, neevens Hoochenloo, onder den Graef van der Lippe, 't bevel in 't leegher der Duytsche Vor-sten. 390. Heeft bevel oover een gedeelte van 't leegher in Vlaendre. 410. Breght de Afgesondene der Staeten binnen Oostende. 410. Beleeghert de schans Albertus. 410. Verveerdicht alles tot het beleg van Nieupoort. 410.

Graef van Styrum, Steevooght binnen Grol. 315.

Graef van Swartsenburgh, weeghen den Keyser, als bemiddelaer gesonden op den payshandel tot Breeda. 48. Neemt krijgsvolk aen teeghen Brandenburg en

Nieuburgh. 232.

Graef van Tyron, soekt Hugo Graef van Tyron.

Graef van Valkensteyn gesonden tot ontset van Rhijn-berk. 146. Wordt gevolgt van Varrabon. 146.

Doorschooten in 't beleg van Zutphen. 164.

Graef Ulrik van Valkensteyn omgebraght teeghen ge-geweven woordt. 369, 370, 525.

Graef van Valkensteyn, vermoort van de Spaensche. 525.

Graef van Varax gellaeghen by Turnhout. 295, 296. 297, 298.

Graebonders sijn in geschil met Fuentes Landvooght van Milaen, oover de grensen, dan worden verge-leeken door den François en de Venetiaenen. 551.

Graeve, de stadt, beleeghert door Parma. 104. Door Maurits. 442. Verhael des beleghs. 442, 443. Geeft sich eyndelijk naer een dappere teeghentant van twee maenden oover. 443. Desselfs heeren. 443. Wordt beset met de muytelinghen van Hooghstraeten. 463.

Ontleedicht van de selve. 471. Aenligh van Grob-bendonk daer op ontdekt. 490.

Graeven en Hartoghen in Nederlandt wie genoemt. 3. Verkrijghen een erfelijke heerschappy, en door wat middelen. 3. Een hooghste, dogh weplichtighe. 3. Hunne inkomsten. 3. De naesaten wierden niet eer-der tot de regeeringh aengenoomen, voor dat se den ingefeetenen 's Landts vryheeden en voorreghten be-swooren hadden. 3.

's Graevenwerdt versterkt door Schenk. 104. Door Maurits. 384.

Granvelle, soekt Anthonis Perenot.

Gregorius Roomsche Paus, siet Paus Gregorius.

Grensen der Spaensche Nederlanden jammerlijk gestelt. 189.

Grensplaetsen der Spaensche en der Vereenighde Ne-derlanden. 114, 115.

Griethen, Aedelijk huys in Oostvrielandt. 233. Is maghtigh en krijght door langh gebruyck 't geheel bewint van Oostvrielandt en de beschermingh van Embden. 233. Wordt in den jaere 1454. van Key-ser Frederijk begifticht met den tijtel en het reght van Graef van Oostvrielandt. 233.

Grobendonk, Steevooght binnen 's Hartoghenbosch. 1433. Slaet vijf vaenen ruyters van Maurits. 458. Maekt eenen aenslagh op Graeve: dan wordt ont-dekt. 490. Zijne vaen wordt gellaeghen. 493.

Groene, een der voornaemste muytelinghen binnen Embden. 354.

Grol beleeghert van Maurits. 241. Besettingh en voor-raedt daer binnen. 241. Ontset door Mondragon. 241. Geleegenheit en werken der stadt. 315. An-dermael beleeghert van Maurits. 315. Getal en dap-perheit der verdaedighers. 315. Geeft sich oover. 316. Beleeghert van Spinola. 506. Sleghte teegen-weer der beleegherde. 506, 507. Geeft sich oover. 506. Beleeghert van Maurits. 510.

Groeninghen in geschil met d'Ommelanden weeghens 't uytvoeren der koopmanschappen. 60. Gaet oover aen den Koningh. 74. Weyghert Spaensche beset-tingh in te neemen. 151. Gedreyght van Maurits. 167. Die van daer opbreekt. 167. Benaeuwt. 195.

Beleeghert van Maurits. 202. Beschreeven. 204. 205. Verhael des beleghs. 205, 206, 207. Getal en voorraedt daer binnen. 205. Gestaltenis der ge-moederen. 206. Geeft sich oover. 207. Neemen besettingh in, en Graef Willem tot Stadthouder. 207, 208. Hun geschil met d'Ommelanden wordt gestelt aen de Vereenighde Staeten. 208. Andermael in ge-schil. 301, 302. Wordt beslegt door rechtgers gestelt by de Staeten. 302. Haere halfsterrighe weeder-spanningheit wordt uyt last der Algemeene Staeten door Graef Willem met krijgsvolk seer voorsightigh tot gehoorfaemheit gebraght. 407. Aldaer wordt een kasteel geleght. 407. 't Kasteel wordt geleght. 525. Groe-

Groeninghers fenden gefanten aen Parma, met klaghten dat men hen verwaerlooft. 175. Ontfanghen aentroofinghen en beloften tot antwoordt. 176. Senden gefanten en gefchenken aen den Aertshartogh. 201. Worden door Graef Willem tot gehoorfaenheit gebraght. 407. Hunne verlaegenheit door 't legghen van een kasteel: bidden om 't weghneemen des felven, en quijtscheldingh van een gedeelte hunner achterstallen, vergeefs. 407. Krijghen wederom recht van stemmen ter vergaedingh. 407. Grooten Heer geeft vryheit en brieven van vrygeley aen de ingeseetenen der Vereenighde Nederlanden, onder Franche en Engelsche vlagghen. 330. Grootmoedigheid van een Hooghduytsch hopman. 371. Van een Roomsche Priester ointrent Mendosa. 371. Guinea beschreeven. 396. Swaere en besmettelike lught aldaer. 396, 397. Gulde Vlies. 4.

H.

H Adrianus Junius. 287. Haerlem beleeghert en ingenoomen door de Spanjaerden. 46. Haet: Wonder voorbeelt van oovergrooten haet op de Spanjaerts. 49. Han beleeghert van Fuentes. 239. 't Kasteel wordt, nae 't vertrekt van Gomeron, gehouden door Orvillers. 239. Die hulp van Bouillon ontbiedt, en daer binnen krijght. 239. Dat sigh daer van meester maekt. 239. Handel op Spanien door Philips by plakkaet den ingeseetenen der Vereenighde Nederlanden verbooden. 392. Op de Spaensche Nederlanden aen de selde verbooden by plakkaet van Isabella. 392. Door de Staeten der Vereenighde Nederlanden aen alle volken op de gefeyde Landen. 392. Door den Koningh van Vrankrijk aen sijne onderdaenen verbooden voor ses maanden. 393. Door Philips wederooten gestelt: maer bedorven door swaere belastingh. 465. Door den Koningh van Vrankrijk eerst belast met gelijke belastingh, daer nae verbooden soo langh 't plakkaet in Spanien stant greep. 465. Handel in Indien door wat volken van tijdt tot tijdt gedreeven. 514, 515. Handel der Vereenighde Nederlanden in Oostindien. 309. En hunne glory neemt aldaer dapper toe. 445, 446, 447, 448, 494, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583. Handelingh met Aniou in Vrankrijk oover d'opdraght der Hooghe heerschappy. 77. Met hem hervat tot Duinkerken. 84. en vervolgh. 85. Handtvesten van Brabant. 33. Met welke meest oovereenkoomen die van d'andere Landtschappen. 34. Hanse Koopluyden wordt belast uyt Engelandt te vertrekken. 329. Hanse steeden verbinden sigh tot een lighaem. 328. Hunne onlusten met de Engelschen oover de belastingh van de laeken. 328, 229. Harman van den Berghe, siet Graef Harman. Hartogh van Biron, siet Biron. Hartogh van Bouillon, getrouwt aen Elizabeth, suster van Prins Maurits, Veldtooverste van Henrik de IV. teeghen Spanje. 214. Trekt nae Parijs om met den Koningh te raedtleeghen. 215. Is meester van de kleyne steeden in Luxemborgh. 223. Verwoeft het omlegghende land. 223. Valt in Bourgoijen. 226. Sijn bedrijf aldaer. 226. Van weynigh gevolgh, en moet het troopen van den Franschen boodem vruchteloos aensien. 237. Sendt versterkingh binnen Dourlans. 240. Begeeft sigh met den Graef van Sant Paul derwaerts, om voorraedt daer binnen te brenghen. 240. Handelt in Engelandt van verbondt. 281. Vertrekt nae Hollandt, om den Staeten den eedt af te

neemen. 283. Plundert Henegouwe en de landen naest aen de Maese. 301. Raekt in onlust en op 't punt van oorlogh met den Koningh: maekt sijnen pays, en koomt in groote gunst. 498, 499. Hartogh van Bruinswijk is in onlust met die stad, welke hy tot tweemaelen beleeghert: moet 'er af, en maekt sijnen pays. 499, 500. Hartogh van Guise omgebraght. 148. Hartogh van Kleef. Siet Vorst van Kleef. Hartogh van Lerma. 574. Hartogh van Mayenne wordt oopentlijk gestijft door Philips. 149. Koomt by Parma, en doet hem oopeningh van den staet der beyde partyen. 158. Is tot Brussel, en loopt 'er gevaer van hechtenis. 199. Maekt sijnen soen met den Koningh. 199. Hartogh van Medina Celi in Alvas plaets gekooren. 40. Koomt met een vloot in Nederlandt, die geilaeghen wordt. 40. Hartogh van Medina Sidonia, Opper-Ammirael van de Spaensche vloot. 129. Sijne oovergroote benauewtheit. 133. Verworpt het verdragh oover d'at koopdingh der plunderingh der steede en scheepen van Kadix. 278. Hartogh van Merceur maekt sijnen soen met den Koningh. 338. Hartogh van Pastrana doot. 242. Hartogh van Savoyen set sijne grensen uyt, en baent eenen wegh door d'Alpische gebergten. 149. Hartogh van Terra Nova weeghens Spanjen op den vreedehandel tot Keulen. 66. 's Hartoghensbosch verlaeten van d'Onroomsche. 68. Ooverkoomt met Parma. 68. Sendt toevoer aen Mendosa in den Boimelerweerd. 387. Weyghert Andreas van Oostenrijk in te laeten, dan met een bepaelt gevolgh. 387. Wordt beleeghert van Maurits. 433. Getal der besettelinghen en Steevooght. 433. Voorsorgh der magistraeten en Geestelijken daer binnen. 433. Krijght tot tweemaelen volk binnen, door Graef Frederijk van den Berghe. 433. Vlijt van binnen aangewendt om den brandt voor te koomen. 433. Belo. te aen hen gedaen door de Aertshartogh. 433. Wordt weder verlaeten. 334. Andermael beleeghert door Maurits. 461. En verlaeten. 463. Hartogh en Graeven in Nederlandt wie genoemt. 3. Verkrijghen een erfelijke heerschappy, en door wat middelen. 3. Een hooghe, dogh wetplichtighe. 3. Hunne inkoopsten. 3. De naefacten wierden niet eerder tot de regeeringh aengenoomen voor dit se den ingeseetenen 's Landts vryheden en voorreghten bewooren hadden. 3. Hautepenne verneestert Breedaa. 73. Veldmaerschalk der Spaenschen. 109. Krijght Gelder door verstant met den Steevooght. 109. Wordt by 's Hartoghensbosch geilaeghen van Hooenloo. 110. Heemert ingenoomen van Karel van Mansfeldt. 142. Die den selven weerd verlaeten moet. 142. Heemskerk veroovert een Portugijsche Karacke van ongelooftelijke groote. 448. Wordt met een vloot teeghen den Spanjaert in see gefonden. 533. Sijne verscheyde vaerten. 533. Getal sijner scheepen, en onbepaelden last. 533. Sijn sterk vertrouwen op den seeghen. 533. Steekt in see en koomt op de rivier van Lissebon, die hy meet in te seylen, maer verstaet dat de scheepen nae Indien waeren uytgelopen, dogh een schoone vloot lagh in de bay van Gibraltar, waerom hy derwaerts seylt. 534. Koomt de Straet in, en doet een moedighe aanspraek aen de sijne. 535. Begint het geveght: verhael des felven. 536, 537. Verliest het linker been, en sterft. 536. Sijn gealfemt lighaem koomt tot Amsterdam aen, en wordt aldaer met groote blijdschap en droefheit ontfanghen. 541. Wordt d'eerste met groote praght en een eergraff op kosten

- kosten van den Staet begraeven. 541.
- Heer van Famars, Steêvooght binnen Heusden, verdaedigh die stad met groote kloekheit. 142. Siet Karel de Levin.
- Heer van Gomeron, Steêvooght binnen Han. 239. Lidt van de Franche eedgenootschap. 239. Verkoopt de stad aen de Spanjaerts, behoudende 't kasteel tot de volle betaelinghe. 239. Wordt door list van Fuentes opontbouden, en met sijne twee broeders in hechtenis gestelt. 239. Wordt tusschen beuls voor de wallen der stad ten toon gestelt, en soekt te vergeefs door deerlijk kermen den sijnen tot meedooghen te verwekken. 239. Wordt in 't gefight der sijner onthalt. 240.
- Heer van Heemert, Steêvooght binnen de Graef, geeft de stad met accoort oover aen Parma. 104. Waer oover Leycester hem heeft doen onthoofden. 104.
- Heer van la Motte bekooit sijnen soen van den Koningh. 66. Steêvooght van Grevelinghe, dat hy aen 's Koninghs sijde brengt. 66. Wordt van Parma met volk nae Vrankrijk gesonden. 149. Voor Knodtsenburgh. 168. Smeeder in 't schelmstuk van Renichon en du Four, om den Prins en andere om te brengen. 209. Beleeghert Hoey. 224. Wordt doorschooten voor Dourlans. 240. Sijnen lof. 240.
- Heer van Rhofne berent Kalis. 262. Slaet een brugh oover de Schelde, en trekt Brabandt in: waer door hy Maurits genootfaect hem te volgen. 265. Wordt in het beleg van Hulst doorschooten. 268. Sijne gevallen en aerd. 268, 269.
- Heer van Rhofne, soen des Maerschalx van dien naem, verlaeghen by Hooghstraeten. 460.
- Heer van Vidofan, Steêvooght binnen Kalis. 262. Verwaerlooft de stad te sterken. 262. Neemt van 't krijgsvolk den Koningh te hulpe gesonden maer twee vendelen Hollanders in. 262.
- Heer van Warmond, Luytenant Ammirael, gesonden met vierentwintigh scheepen, om sich te voeghen by d'Engelsche vloot nae Spaenjen. 275. Raedt met Effex de seeghe tot Kadix veroovert te handthaeven, maer krijght geen gehoor by Houwaert. 278. Vertrekt nae 't plunderen en in brandt steeken der stad van daer. 278. Wordt bedankt van de Koninghinne. 279. Voor opperhoofd met een vloot neevens d'Engelsche in see gesonden, dan ongelukkig. 307, 308. Gaet met Hottinga en Joan van de Werke in gefantschap nae Engelandt. 333. Slaet teeghen Spinolâs galeyen met voordeel. 411. Wonder voorval van een Turk in dien slag. 411.
- 's Heerenbergh, van werken ontbloedt sijnde, wordt van Maurits, ter gunste sijner moeye, onzijdigh gelaeten. 361, 362.
- Henegouw, Arthois en Luxenburgh blijven getrouw aen den Roomschen Godtsdienst en den Koningh. 23. Weyghert met die van Arthois de geloofsvrede aen te neemen. 62. Drijven dat men de Gentenaers door geweld van wapenen behoort te dwinghen. 62. Ooverkoopt, neevens Arthois, Rijsfel, Douay en Orchiers met Parma. 67.
- Henrik de derde, Koningh van Vrankrijk, houdt heymelijk de handt aen de saeken der Hollanders. 50. Weyghert de Vereenighde gewesten, hem door de Staeten opgedraeghen, aen te neemen. 95. Vermoordt door een monnik. 148.
- Henrik, Prins van Bearn en Koningh van Navarre, wettigh erfgenaem van de kroon van Vrankrijk, belijdt den Gereformeerden Godtsdienst, en beloofte beyde de gefintheeden gelijk recht. 148. Wordt van de steeden buyten geslooten, en heeft alleen den aedel op sijne sijde. 148, 149. Krijght onderstant van volk en geldt van Elisabeth. 149. En ook van de Staeten. 149. Vereenicht alle partytenschappen onder sijne heerschappy. 149. De IV. Koningh van Vrankrijk, beleeghert Rouan. 174. Verfoekt Elisabeth den vyandt buyten de Seyne-stroom en den Ocean te sluyten. 174. Hem wordt onder Philips van Nassau onderstant gesonden van de Vereenighde Staeten. 174. Geeft sijnen aedel verlof nae huys te keeren. 174. Rukt sijne schaeren by een, en breekt het beleg op. 174. Krijght den aedel weder by sich. 174. Benaeuwt den vyandt. 174. Maekt sich meester van de seehaevenen. 175. Schermutselinghen tusschen hem en Parma voorgevallen. 175. Wordt gequest. 175. Wordt Roomsch. 199. Breght in sijn rijk alles tot een gewenste ruste. 199. Wint Laon. 199. Houde sijn verbondt met de Vereenighde Nederlanden. 200. Geeft een verklaeringh uyt teeghen Koningh Philips. 214. Maent die van Henegouw en Arthois aen het Spaensch krijgsvolk te verdrijven. 214. Vindt geraeden den oorlogh in Luxemborgh te voeren. 214. Belast Bouillon met een leegher in Bourgonjen te vallen. 226. Vermeestert Dyon. 246. Wordt van den Borgondischen oorlogh afgetrokken door de Switfers. 246. Slaet op wegh om Kamerijk 'ontsetten, dan te spaede. 246. Wijt den Staeten 't verlies dier steede. 246. Vermeestert Soisons, en beleeghert la Fere. 246. Raedtpleeght te vergeefs oover 't ontfet van Kalis. 262. Vermeestert la Fere. 263. Verdeelt sijn leegher in de naebuierighe plaetsen van Kalis. 263. Wijt het verlies van Kalis sijne bondgenooten. 281. Beroept een vergaedingh der Staeten tot Roüan. 281. Handelingh tusschen hem en Elisabeth. 281. Schrijft aen d'Algemeene Staeten, en beloofte hulp. 281. Maer blijft in gebreeke die te senden. 281. Verbondt tusschen hem en Elisabeth: desselfs punten. 282, 283. Welke wederlijts beswooren worden. 283. Tusschen hem en de Staeten. 284. Sendt Bouillon nae Hollandt, om hen den eedt afte neemen. 284. Besondere verdraghspunten tusschen hen. 284. Krijght geldt in plaets van volk van de Staeten. 285. Sijnen arghwaen op d'Engelsche. 285. Hem misnoeght den eyfch der Engelschen raekende Kalis. 285. Vergunt den Staeten dat de brieven van voorderingh tot eenighen trap van wijsheit, gegeven door de Hooghleermeesters der Hooghe Schoole tot Leyden, ook in Vrankrijk souden van weerde sijn. 285. Sendt Biron in Artois. 287. Beleeghert Amiens. 300. Sijnen vruchteloos aenflagh op Atrecht. 300. Als ook op Kamerijk en Dourlans. 300. Volhardt in de beleegeringh van Amiens. 309, 310. Wint de stad. 310. Wordt van 't beleg van Dourlans afgetrokken. 310. Neyght tot vrede met den Spanjaert. 322. Sendt sijne gefanten nae Sant Quintijn op de vreedehandelingh. 322. Vertoont aen d'Engelsche Koninghin dat de vrede hem noodigh is. 322, 323. En sendt ten selven eynde Busenal aen de Staeten. 323. Is tot Angers, en bevreedicht Bretagne. 338. Geeft den Hartogh van Mercœur sijnen soen. 338. Verftoot sijne gemaelinne Margareta van Valois. 338. Sijne minneren met Gabrielle d'Estree. 338. Maekt sijnen soen by haer geteelt Hartogh van Vendosme, en Luytenant van Bretagne: trouwt hem aen de doghter des Hartoghen van Mercœur. 339. Rust sich toe tot het beleg van Blavet. 339. Geeft de Gefanten der Vereenighde Nederlanden gehoor. 339. Sijne rondtheit omtrent haer. 339. Sijne mildaedigheit omtrent de Staeten, en eedelmoedigheit. 340. Sluyt de pays met den Spanjaert: desselfs voorwaerden. 340, 341. Sendt Busenal aen de Staeten te rug. 341. Antwoorde den Spaenschen gefant, die klaeght oover 't toelaeten van wervingh voor de Staeten. 387. Sendt geldt aen de Staeten. 391. Verbiedt den sijnen den handel op Spanjen voor ses maenden. 393. Trekt te velde teeghen den Hartogh van Savoyen. 424. Oorfaeken dier oorloghe. 424. Bemaghticht eenighe steeden en kasteelen in Savoyen.

425. Maekt vrede met den Hartogh, en op wat punten. 425. Verkrijght van den Paus sijne echtscheydingh van Margareta van Valois, en trouwt met Maria de Medicis. 425. Keurt het gevoelen der Staeten, raekende 't gebruyk van hun leegher, goedt. 440. d'Onlusten tusschen hem en den Spanjaert beginnen klaerder uyt te barsten. 449. Neyght om Biron te vergeeven. 449. Sendt Maximiliaen van Rhofny in Engelandt, om de gesanten der Vereenighde Landen t'ondersteunen. 455. Geeft den Jesuiten vryheit om wederom in Vrankrijk te koomen. 475. Ernstighe tael van 't parlement daer teeghen. 475. Onlusten tusschen hem en Spanje neemen toe. 475. Vergeeft de dochter van Entragues, die in Vrankrijk hadt gewart. 476. En ook den Graef van Auvergne haeren broeder. 476. Maent de Staeten aen om eerst te velde te koomen. 480. Ontdekt den aenlagh des Spaenschen gesants op Marfeille. 495. Sijne heevighe gramschap teeghen den selven. 495. Raekt in onlust en op 't punt van oorlogh met Bouillon, met wien hy pays maekt, hem bewijsende daer nae groote gunst. 498, 499. Geeft aen Philips van Oranje wederom het vry en onbekommert besit van die stad en 't landt. 518. Sendt een gesantschap aen de Staeten. 539. Vereenicht den Paus en de Venetiaenen. 551. Vergelijkt de Graebonders met Fuentes. 552. Hem wordt eenen tweeden soon gebooren. 552. Toont uytneemende geneegenheit tot de Staeten, en maekt met hen een nieuw verbondt. 554. Is niet geneegen sijn soon aen de dochter van Philips ten huwelijk te geeven. 563. Hem wordt eenen derden soon gebooren. 583.

Henrik de II. Koningh van Engelandt, roept Richardt, Graef van Penbrooke uyt Yerlandt te rugh, en dwinght hem alle recht en hoop op de heerschappy hem op te draeghen. 247, 248. Steekt in Yerlandt oover, en brenghet eenighe Vorsten onder sijne heerschappy. 248. Soekt daer oover de beschermingh des Paus, die het een leen der kerke en cijnsbaer maekt. 248.

Henrik de VIII. Koningh van Engelandt, d'eerste die den tijtel van Koningh van Yerlandt aenneemt. 248. Dwinght Konus, erfgenaem in 't huys van Oneale, dien naem en weerdigheit af te sweeren, en den tijtel van Graef van Tyron aen te neemen. 248.

Henrik Frederijk Prins van Schotlandt gebooren. 212.

Henrik Frederijk, soekt Prins Henrik Frederijk.

Henrik van den Berghe, siet Graef Henrik.

Henrik de la Tour, siet Hartogh van Bouillon.

Henriette, dochter van Entragues, wart in Vrankrijk, en bekoomt vergiffenis van den Koningh. 476.

Heraugiere, siet Karel van Heraugiere.

Hericourt, Steêvooght van Hulst, wordt van Albertus gefonden om den aenlagh op Berghen op den Zoom te helpen uytvoeren, die tot tweemaelen mislukt. 488, 489, 490.

Heffels, siet Andries Heffels.

Heufdens geleenheit. 142.

Hieronymus van Dijkou, gesant weeghens den Keurvorst van Brandenburgh aen de Staeten. 546.

Hieronymo Lopez, Steêvooght binnen Rhijnberk. 428.

Hippolytus à Collibus, gesant weeghens Keur-Palts aen de Staeten. 546.

Hoey beschreeven. 223. Door krijgslift ingenoomen van Heraugiere. 223, 224. Beleeghert van Ernst van Beyeren. 224. Hernoomen. 224. 't Kasteel bestormt. 224, 225. Oovergegeeven. 225. Befet van de Spanjaerts. 225.

Hof van Justitie. 117.

Hoohenloo laet de boeren in d'Ommelanden. 74. Slaet ongelukkig teeghen Schenk. 74. Gellaeghen van Rennenbergh. 74. Wordt Stadthouder oover Hollandt en Zeelandt onder Maurits. 92. Raekt ge-

lukkig binnen 's Hartoghenbosch, dan wordt genootlaekt die van stonden aen te verlaeten. 100. Wil 't ondermenghen der krijgsranghen door Leycester niet dulden. 104. Spijlt de stad Graeve. 104. Slaet den Heer van Hautepenne by 's Hartoghenbosch. 110. Neemt Creveccœur. 110. Trekt teeghen Mansfeldt en verdrijft hem van 't eylandt Voorne. 143. Vordert den aenlagh op Breedaa. 155. Blijft in den Bommelerweerd, om Hollandt te beschermen. 201. Trouwt aen Maria, doghter des ooverleeden Prinse van Oranje. 231. Trekt nae Duytschlandt. 313. Hem wordt belast den Bommelerweerd en de plaetsen beneeden aen de Maefe te bewaeken. 349. Koomt met de besettinghen uyt Hollandt en andere plaetsen by Maurits op den Gelderschen weerd. 362. Voorstet de steeden in Ooveryffel. 362. Gefonden van Maurits om Emmerik van Spaensche besettingh te verlossen. 374. Heeft, nevens Solms, onder den Graef van der Lippe, 't bevel in 't Hoogduytsch leegher. 390. Neemt Genep, verlaeten van de Spanjaerts. 391. Hem is de beschermingh van Hollandt aenbevoolen, by 's Prinse afweesen in Vlaendre. 413. Sterft. 517.

Hollandt verhardt door de wreetheit gepleeght tot Naerden. 41. Blijft, onaengesien het uytvinden van meenighvuldighe schattinghen en tollen, in bijstere schaersheit van penninghen. 46. Nieuwe halsterrigheit aldaer door de bittere wreedtheeden gepleeght aen die van Haerlem. 46. Wil met haere bondtgenooten Don Johan gewaependerhandt buyten houden. 54. Doet swaere kosten tot het ontfet van Antwerpen. 99. Neemt geweldighe toe door de vlughtelinghen uyt Brabant en Vlaendre. 100. Lijdt groote schaede door de plakkaeten van Leycester. 103. En gebrek aen uytlantsche waeren. 103. Beroerten aldaer. 108. Is nimmer in grooter gevaer geweest, dan onder de Landtvooghdij van Leycester. 111. Seetel der heerschappy van den Vereenighden Staet. 118. Bloeydt in koophandel. 121. Vervalt tot pracht en dertelheit. 121. Is in geschil met Zeelandt oover de verlosgelden. 237, 302. Dat bygeleght wordt. 303. Neemt dapper toe door de wolleweeryen en 't ooverkoomen der Jooden uyt Portugael. 329, 330. Spant haere kraghten en middelen in teeghen de geweldighe aenslaeghen des vyandts. 387. Tweehonderdste penningh haepert, en heeft geen duer. 387. Toont sijn mannelijk in 't doordringhen van 's Keyfers gesanten af te wijzen. 401. Verdubbelt de hoofschatingh, maer wordt van haere bondtgenooten traeghlijk of niet gevolgt. 401. En voert daer op een dappere tael. 401. Is geen leen des rijx. 548, 549.

Hollanders, ontroert door 't plunderen van Rotterdam, bieden, uyt verscheyde insighten, den uytgeweekenen de behulpsaeme handt, en neemen hen in. 39. Krijghen, neevens de Zeeuwen, terwijl Alva Berghen in Heenegouw bekeghert, tijdt om sijn te vereenigen. 40. Sijn, soo wel als de Spanjaerden, onbedreeven in 't bemaghtighen van steeden. 40. Sien in hunne bijsterheeden te vergeefs om nae heul der Vorsten. 50. Worden van Elisabeth somwijlen met geldt gestijft, 't gheen echter dikwils seer ontijdigh wederom geëyscht wordt. 50. Krijghen heymelijk onderstant van Henrik, Koningh van Vrankrijk. 50. Hunne saeken raedeloos en buyten hoop staende worden se schielijk uyt het voetsant opgebeurt door de onvoorfiene doodt van Don Louis de Requens. 50. Vinden groote ongemakken door 't ooverheeren van Portugael door Koningh Philips. 72. Lijden swaere bekommernissen in den Spaenschen handel. 72. Hunne stantvastighe dapperheit in den oorlogh teeghen Spanjen. 93. Sijn te sorgeloos nae 't gevaer van de Spaensche vloot. 129. Befeten

ten met een vloot de Vlaemsche haevenen, om Parma 't uytloopen te beletten. 129. Voorfien d'Engelsche van buspoeder. 131. Verooveren twee Portugijsche Galeoenen van de Spaensche vloot. 133. Slaen het regement van François Saxen Lauwenburgh. 200. Lijden ongelooftelijke schaede door inbreuk en waetervloedt. 217. Verhael hunner sloopvaart en welvaert daer uyt. 250 tot 259. Lijden swaere schaede door 't plunderen van Kadix. 278. Verbranden twee sloopvaarten voor Nieupoort. 289. Hunnen handel in Oostindien. 309. Hunne voordelen door 't besetten van Lifebon door den Graef van Kumberlandt. 331. Lijden groote schaeden op hunnen Ocean door de Duinkerksche roovers. 331, 332, 398. Senden eenighe sloopvaarten om Spinolás galeyen tusschen Kalis en Doevre t'onderscheppen, dan vruchteloos. 398. Sijn seer voorspoedigh op see. 445.

Hollandtsche ruytery geslaeghen door d'Italiaenen. 244. Neemt seker kasteel in 't landt van Limburgh, wederkeerende met buyt en gevanghenen. 426. Onderschept Graef Adolf van den Berghe. 439. Beset en slaet acht vaenen van Albertus, niet verre van Maestricht. 444. Geslaeghen door Grobbendonk. 458. Ontmoet en slaet den vyandt tweemaal. 484. Slaet Grobbendonk vaen. 493. Slaet du Terrail op de vlucht. 502. Kooimt beladen met buyt uyt het stift Paderborn wederom. 502. Oovertvalt Albertus ruytery beladen met soldy. 549. Geslaeghen. 574. Slaet de Spaensche. 574.

Hollandtsche sloopvaarten houden met Seimours Parma binnen Duinkerken beslooten. 130. Door storm in 't Vlie vergaen. 197. Doen eenighe Spaensche sloopvaarten van de vloot uyt Spanjen op Kalis gesonden stranden, en verooveren een. 333. Laeten de Hoogduytschen en Deenen toe met hunne sloopvaarten uyt de haeven van Kalis den Ocean oover nae huys vaeren. 333. Verooveren twee andere sloopvaarten uyt de selfde haeven nae Spanjen willende. 333. Neemen en verdrenken wel de helft der Spanjaerden uyt Spanjen koomende. 482, 483.

Hollandtsche steeden neemen dapper toe, en sijn een aenmerkelijk exempel van weelde in oorlogh. 109. 329, 330.

Hoogduytschen in geschil met de Engelschen oover de belastingh op de laeken. 328, 329. Worden belast uyt Engelandt te vertrekken. 329. Setten sich ter needer tot Middelburgh. 329.

Hooghe Schoole tot Leyden beschreeven. 286, 287.

Hoovelighen, een loofse foort van volk om twist en oneenigheit te faeyen, stookten 't vuer van haet tusschen den Staeten, den Prins en 't gemeen. 421.

Horatius Veer quijt sich dapper op 't eylandt Voorne. 288. Treedt in de slag van Vlaendre in de plaetse sijnes broeders, die gequetst was. 417. Gequetst binnen Oostende. 438. Sijne dapperheit. 438. En beleidt in 't gevecht by Mullem. 492.

Hofste, Klerk van Villeroy, omgekocht van de Spanjaerts. 476.

Hottinga, neevens Warmondte en van de Werke, gesant naar Engelandt. 333.

Houten toorn gebruykt in 't belegh van Steenwijk. 177.

Houwaert, siet Karel Houwaert.

Huelsen ingenoomen van Maurits. 372.

Hugo Donellus. 286.

Hugo Graef van Tyron, ontfanght het graeffschap, en al de goederen van Konus, van Elizabeth. 248. Wordt door de Spanjaerts teeghen haer opgeghift. 248, 249. Laet de kinderen van Johan vast setten. 249. Wortt sich op tot hooft der weerspannelinghen in Yerlandt. 249. Krijght onderstant van den Spanjaert. 249. Wint een veldslag en neemt een sterkte. 343. Pooght den Spanjaert Johan Aquila t'ontfer-

ten, dan wordt geslaeghen. 426. Verkrijght sijner soen van den Koningh. 455. Vlucht uyt het rijk. 552. Hugo Moncado blijft in den slag van de Spaensche vloot met d'Engelsche, sijn schip wordt verooverd en daer in groote sommen geldts. 132.

Hult ingenoomen voor Parma. 89. Beleeghert en gewonnen van Maurits. 169, 170. Gedreyght van Albertus. 264. Geleegenheit en werken der stad. 264, 265. Wordt beleeghert. 266. Uytval van binnen. 266. Verhael des beleghs. 267, 268, 269, 270, 271, 272. Gaet oover aen Albertus. 273.

I.

Jakob Boelisse kooimt te rug van sijn gefantschap uyt Deenemarken. 546.

Jakob Heemskerk, siet Heemskerk.

Jakob, Koningh van Schotlandt, haelt de sloopvaarten der Vereenighde Staeten aen. 129. Noodigh hen om, neevens de Koninghen van Vrankrijk, Engelandt en Deenemarken, te staen oover den doop van sijn soen. 212. Waer door hem kostelijke schenkaedjen gedaen worden. 212. Vernieuwt met hen de oude vrienttschap en de reghen van onderlinghen handel tusschen de twee volken. 212. Is tot geen vereenighingh van waepenen te brenghen. 212. Sijne reedenen van misnoeghen op den Spanjaert. 212. Begeert, dat hem oopentlijk de erffenis der Engelsche kroone worde toegeseght. 342. Wordt strax nae de doot van Elisabeth uytgeroepen voor Koningh van Engelandt. 453. Stelt sich in 't besit van Engelandt, en brenghet het geheele eylandt van Britannien onder eene heerschappy. 454. Wordt door brieven geluk gewenscht van de Staeten der Vereenighde Nederlanden. 454. En daer nae door gesanten. 454. Der selver voorstel: sijn antwoordt. 454. Is geneeghen tot vrede. 454. Sijnen aerdt. 455. Besighticht Engelandt. 455. Schenkt Tyron sijn soen. 455. Klaghten aen hem gedzen weghens de Puriteynen en Roomsgefinden. 455. Welker beeden hy verworpt. 456. Beschuldighet de Puriteynen schriftelijk, stelt nochtans eenighe dinghen in 't hunner genoeghe. 456. Verwerpt de bondtgenootschap in waepenen met den Spanjaert, en maekt vrede: desselfs punten. 474, 475. Brenghet Engelandt onder een Koninghrijk, op den naam van Groot Britannien. 475. Eyscht van de Staeten vrye vaert voor d'Engelsche sloopvaarten uyt see op Antwerpen: dat geweyghert wordt. 475. Verbiedt den sijnen dienst onder uytheemse Prinzen ter see. 475. Bandt de Jesuiten en Priesters, niet gekooren nae 's rijx gewoonte, uyt Britannien. 475. Ontkooimt de saemswearingh der Roomsgefinden. 496. Wordt daer oover begroot van den Spanjaert. 496. Neemt sijn onderdaenen eenen nieuwen eedt af. 500. Sterkt de Amerikaensche maetschappijen met voorreghen en wetten. 526. Geeft den Gesanten der Vereenighde Nederlanden gehoor: Sijn antwoordt. 541. Sendt gesanten aen de Staeten. 541. Geeft een verklarigh uyt teeghen de Graeven Tyron en Tyronel. 552. Haelt weder op 't geschil van den laekenhandel, en begeert met de Staeten af te reekenen. 554. Reekent met de Staeten effen, en maekt met hen een verbondt. 561.

Jakob van Maeldere, Gesant aen den Koningh van Groot Britannien. 541. Gemaghticht om weghens Zeelandt met de Spaensche te handelen. 555.

Jakob Magnus kooimt te rug van sijn gefantschap uyt Deenemarken. 546.

Jakob Valk Gesant der Vereenighde Staeten aen den Koningh van Schotlandt, om te staen oover den doop van den jonghen Prins. 212. Gesant der Staeten in Engelandt. 282. Andermael nae Engelandt, om Koningh Jakob geluk te wenschen met de erffenis dier kroone, en sterft aldaer. 454.

- Jakob Ulefeldt, Gefant des Konings van Deenemar-
ken aen de Staeten. 546.
- Jakobus Arminius, soekt Arminius. 287.
- James Wimes, Schotsman, onthalf oover verraedt tee-
ghen Veere. 288.
- Jan Beukelsfoon, van Leyden. 10.
- Jan Chastel, leerlingh der Jesuiten, staet Henrik de IV.
Koningh van Vrankrijk, nae 't leeven, dat hem misslukt:
waer oover hy gestraft, 't huys sijner ouders gellegh,
en een marmere spits op 't erf gestelt wordt. 210.
- Jan Gerbrantsz. Onderammirael van Noordthollandt.
493.
- Janus Douza, besorgher der Hooghe Schoole tot Ley-
den. 287.
- Janus Secundus. 287.
- Jaques Mailleray in gunst by Prins Maurits. 227. Ont-
fanght een brief van den Marquis van Havré raekende
de vrede, dien hy vertoont aen Prins Maurits. 227.
Waer op hy antwoordt. 227. Ontfanght een tweede
brief. 227. Waer op hy andermael antwoordt. 228.
- Jarges, Borgemeester en Kornel binnen Groeninghen.
206.
- Java. 309.
- Ibarras, soekt Stephanus en Didaco Ibarras.
223.
- Idiaques. 223.
- Jeannin, Hoofd des gefantschaps uyt Vrankrijk aen de
Staeten, sijn bewint en groote hoedaenigheeden.
539. Reyft nae Vrankrijk, om den Koningh t'on-
derrighen. 562. Neyght tot bestant. 563. Koomt
weeder in den Haeghe, en verseekert den Staeten van
sijns Konings getrouwheit. 563. Doet ter vergae-
deringhe een deftighe reeden voor 't bestant. 569,
570, 571. Sijne heevighe reeden teeghen de Zeeu-
wen, die d'Uitreghtse vereenigingh voorwenden.
572.
- Jenlis geslaeghen en gevanghen. 41.
- Jeronimo Rhoda draeght sich als Landtvooght, en
worpt sich op tot hoofd der Spanjaerden die uyt Hol-
landt vertrekken. 52, 53.
- Jeronymus Koomans en Otto Hartius koomen van Brus-
sel in den Haeghe met brieven van den Aertshartogh.
208. Onkennen dat den Aertshartogh Ernst schul-
digh is aen den aanlagh gesmeet teeghen 't leeven van
Maurits en andere. 210. Segghen dat Barlemont,
mits vrygeley en gyselaers, is gereet sich te suyveren
van dat schelmstuk. 210.
- Jeronymo de Monroy sneuvelt voor Oostende. 431.
- Jesuiten van Elisabeth beticht weeghens den aenlagh
van Luidewijk Lopez op haeren persoon. 210. Be-
ticht van den aenlagh van Jan Chastel op 't leeven
van Henrik de IV. Koningh van Vrankrijk. 210.
- Worden uyt Vrankrijk gebannen. 210. Beschrij-
vinghe hunner orde en seeden. 211, 212. Hebben
James Wimes tot het verraeden van Veere aen den
Spanjaert opgestookt. 288. En Pieter Panne, om
Maurits 't leeven te beneemen. 347, 348. Smeeders
van den aenlagh op Geertruydenbergh. 426. Niet
gekooren nae 's Rijx gewoonte, worden uyt Britan-
nien gebannen. 475. Krijghen vryheit om weeder-
om in Vrankrijk te koomen. 475. Hunne meenin-
ghe in de saemensveeringh in Engelandt. 596. Sijn
vervaerlijk voor alle Onroomiche Prinsen en Staet-
ten. 496. Hunne verderfelijke leerpunten. 496.
- Ihor. 577, 578.
- Imbisse stookt de Gentenaers op om niet te gehoorfae-
men. 62. Wordt door geweldt Voorfcheepen tot
Gendt. 66. Vergeeft alle ampten aen wien hy wil.
66. Wordt van de Gentenaers weeder ingeroepen,
en op nieuw Voorfcheepen gemaakt. 87. Maekt,
door oproerighe predikanten, de gemoederen der Ge-
meente gaende. 87. Houdt, met Chimay, hey-
melijk verstant met de Roomsgefinden. 88. Sy on-
derneemen Vlaendre aen den Spanjaert oover te levee-
- ren. 88. Hun beleidt in dat stuk. 88. Soek Den-
remonde te verraeden. 90. Befet tot Gendt het raedt-
huys en de Raeden daer op vergaedert. 90. Wordt
met de doot gestraft. 90.
- Inbreuk van den Ocean veroorsaekt swaere rampen in
Nederlandt. 37, 218.
- Inigo, Bieghtvaeder van Albertus, nae Spanjen aen
den Koningh gefonden: sijnen last. 573. Die door
alle middelen op 't bestant aendringht; en door den
Hartogh van Lerma gestijft wordt. 574.
- Inkoomsten der gemeene middelen maentelijk in den
Vereenighden Staet. 57. Sijn ongelijk minder als die
der Spaensche Nederlanden. 118.
- Inquisitie oorsprongh, beleidt, en ongelukkige uyt-
koomst by de Nederlanders. 9. Nergkens strengher
dan in Spanje. 11. Hestigh weederfprooken door
de Brabantsche steeden en den Raedt des Landt-
schaps, als strijdigh teeghen hunne handtvesten: die
van andere worden gevolgt. 19. Schrikkelijke
kreet onder 't gemeen daer teeghen. 19. Die men
sich forghvuldigh wagt te stellen. 19. Wierdt als
een heylsaem voorbeeldt den François smaekelijk
voorgefelt. 19. Dringht oover al door. 35. Staet
stil. 123.
- Joachim Hopperus is in groot aensien in Spanjen. 50.
- Johan, soon van Konus, brengh Mattheus desselfs
naesact om 't leeven. 248. Wordt in sijn weerspan-
nigheit omgebracht. 248.
- Johan, broeder van Enno, Graef van Oostvriellandt,
trouwt met desselfs doghter, en set den Roomschen
Godtsdienst voort in 't slist Paderborn. 450, 458.
- Johan Alvarez Avila Ammirael oover de Spaensche
vloot onder Gibraltar. 534. Sijn verwaentheit. 536.
Blijft in 't geveght. 537.
- Johan Aquila brengh met een gedeelte der Spaensche
vloot den weerspannelinghen in Yerlandt onderstant,
en landt te Kingfal. 436. Wagt vruchteloos op den
toelooop der Yeren. 436. Wordt beleeghert door
Montyoye. 436. Maekt sijn verdragh en trekt te
rugh nae Spanjen. 436.
- Johan Berk, Raedt-Pensjonaris der stadt Dordrecht,
Gefant aen den Koningh van Groot Britannien. 541.
- Johan Bodin. 85.
- Johan van Duyvenvoorde, siet Heer van Warmond.
- Johan Escovedo, Geheymfchrijver van Don Johan,
in Spanjen door 's Konings last, omgebracht. 65.
- Johan Fonk, eertijds bewintman der Nederlandtsche
saeken in Spanjen, wordt in Hollandt gevanghen,
sijne beschuldiginghen, en vryheit. 354.
- Johan Geevaerts, Geheymfchrijver van Turnhout,
koomt, vergeselschapt met Walrave van Wittenhorst,
uyt last der Aertshartoghen in den Haeghe om van
vreede te handelen. 523. Doen oopeningh van hunnen
last aen de voornaemste leeden van Staet. 523. Maer
geen brieven der Aertshartoghen hebbende wordt de
saeke uytgestelt. 523. Koomen met geloofs-brieven
van Albertus en Isabella ter vergaederinghe en doen
hun voorstel: antwoordt der Staeten. 531.
- Johan Neyen, Generael der Minnebroederen, gekoo-
ren door d'Aertshartoghen om de vreedehandelingh
met de Staeten der Vereenighde Nederlanden te vor-
deren: sijn afkoomst en seeden. 531. Onthoudt
sich eenighe tijdt tot Rijfswijk om te ondertaften waer
aen de handelingh haerde. 531. Voor de Prins
gebraght en onderricht dien aengaende reyft hy naer
Brussel, en koomt weederom met brieven van d'Aert-
hartoghen. 531. Inhoudt der brieven. 532. Ant-
woordt der Staeten daer op. 532. Beloof dat hen
volkoomen genoeghen sal geschieden. 532. Leevert
de bekraghtingh der Aertshartoghen oover aen van
der Does, dien hy weeghens de selfde beschenkt met
een goude keeten. 533. Verfoekt met van der Does
te mooghen wederkeeren nae den Haeghe. 533.

Koomt met van der Does weder in den Haegh. 533. Verfoekt gehoor ter vergaedinghe, en dat de vloot uyt Spanjen moght worden opontbouden, met meer andere saeken. 538. Soekt Aertfens door schenkaedjen te winnen. 540. Maent Aertfens andermael aen om vijftienduyfent kroonen te ontfangen. 541. Leevert, neevens Verreyken, den Staeten een andere bekrachtighingh. 543. Om welke den Staeten te doen aenneemen sy alle kraghten inspannen. 543, 544. Verklaeren den Staeten dat se geen andere hadden te waghten. 544. Leevert, nae verscheyde beraedtlagginghen met d'Aertshartoghen, de brieven oover in handen der Staeten. 545. Vraeght of de Staeten uyt-hiemfche gefanten souden toelaeten: maer neen. 546. Koomt voor gefant op de vreedehandelingh in den Haeghe. 555. Reyft nae Spanjen om oover eenighe strijdighe punten met den Koningh te spreken. 561. Johan Norrits, Ooverste van 't voetvolk op de vloot onder Draek nae Spanjen gefonden. 148. Onthoudt sich in Neder-Bretagne. 249. Wordt door de Koninghin opontbouden om de beroerten in Yerlandt te dempen. 249. Twist tusschen hem en Russels, landtvooght van Yerlandt. 249. Johan van Oldenbarnevelt, Voorpraek van Hollandt, brengt dat ampt in een hooger luyfter. 117. Geeft groote proeven sijner deughden, geduerende de dreygementen en konstenaeryen van Leycester. 117. Wordt, neevens Justinus van Nassau, gefonden in gefantschap nae Vrankrijk. 333. Siine sonderlinghe ervaerenheit in de bedrijven van den Staet en groot gesagh aldaer. 333, 334. Ontraedt den Koningh de vrede met Spanjen: dogh te vergeefs. 339. Keert uyt Vrankrijk nae Engelandt. 340. Gaet voor gefant nae Engelandt, om Koningh Jakob geluk te wenschen met de erffenis dier kroone. 454. Brenght Prins Maurits tot bewilligingh in de Vreedehandelingh. 530, 531. Antwoordt uyt naeme der Staeten, dat 's Koninghs bekrachtighingh hen mis haeght, geeft den gefanten een ander ontwerp, en verwijt Verreyken Neyens schenkaedjen. 542, 543. Gemaghticht weeghens Hollandt om met de Spaensche te handelen. 555. Antwoordt Richardot op sijn verwijt den Staeten gedaen in 't neemen van afscheit. 568. Koomt in grooten haet, en daer op ter vergaedinghe, alwaer hy sijn ampt neederleght. 571. 't Welk hy op 't verfoek der Staeten weder aenveerdende, geheel Hollandt en d'andere vijf Landtschappen tot een gevoelen brengt. 572. Johan Ribas, wordt van Albertus gelaeten in 't leegher voor Oostende, om het te bewaeren en alom te beschaffen. 441. Johan Sloet, Gemaghticht weeghens Ooverysfel om met de Spaensche te handelen. 555. Johan van Styrum, siet Graef Johan van Styrum. Johan Baptista Taxis, siet Taxis. Johan van de Werke, neevens Warmond en Hottinga, gefant nae Engelandt. 333. Jonas Charifius, Gefant des Koninghs van Deenemarken aen de Staeten. 54. Joost de Menin, van sijn gefantschap uyt Deenemarken te rug. 218. Geeft aen Arendt van Dorp seekere punten van verdragh met die kroon. 218. Heeft groot gesagh in de regeeringh tot Dordrecht. 219. Wordt afgeset van sijn Raedtpensionarischap dier stad. 219. En historyschrijver der Staeten. 219. Joost Villeris, Steevooght van Uitrecht, en Veldmaerschalk, gefchooten voor Geertruydenbergh. 141. Joris Spilberghen, siet Spilberghen. Josephus Scaliger. 286. Isabella, Oranjes doghter, getrouwt aen Henrik, Hartogh van Bouillon. 321. Isabella, doghter van Koningh Philips de tweede, en

Gemaelinne van Albertus, belast hem in haeren naem 't besit der Nederlanden te aenvaerden. 346. Wordt tot Ferrare met Albertus van Oostenrijk in den huwlijken staet vereenicht door Paus Klement. 353. Geeft op haeren naem een plakkaet uyt, waer by den Vereenighde Staeten den handel op de Spaensche Nederlanden wordt verboden. 392. Ontkent de beloften door Albertus aen die van Brabant gedaen. 400. Neemt hunnen eysch op voor een wederweerdigheit. 400. Betuyght de muytende soldaeten in Albertus leegher door gebeden en beloften haer niet te verlaeten. 411, 412. Is geneeghen tot vrede. 522. Italiaenen ilaen, in 't wederkeeren van 't belegh van Kamerijk nae Thienen, eenighe kornetten Hollandtsche ruyters. 244. Juliaen Kleerhaeghe gefonden nae de kust van Ethiopien door Moucheron. 330. Sijn weedervaeren aldaer, doot en aerd. 331. Justinus van Nassau met twee regementen den Koningh van Vrankrijk te hulpe gefonden. 246. Wordt neevens Johan van Oldenbarnevelt gefonden in gefantschap nae Vrankrijk. 333. En van daer nae Engelandt. 340. Geeft den muytelinghen onder Spinolás krijgsvolk lijftoght en hoop van onderstant. 510.

K.

K Adix geleegenheit. 276. 't Kasteel vermeeftert. 277. Spaenschen aedel tot ontfet der steede ter been geraekt wordt geslaeghen. 277. Ingenoomen door d'Engelsche en Hollanders. 277, 278. d'Ingefeetenen koopen hun leeven af voor 120000 dukaten. 278. En leveren daer voor gyselaers, die nae Engelandt gefonden worden, en aldaer in gevanghenis iterven. 278. Medina Sidonia 't verdragh oover d'afkoopigh der plunderingh verwoepende, wordt de stad geplundert: en in brandt gesteecken. 278. Kalis tweehondert jaeren beseeten van d'Engelsche. 262. Herwonnen door den Hartogh van Guise. 262. Heeft tot Steevooght Gordan, die de steevooghd y oover laet aen den Heer van Vidosan. 262. Werken en besettingh der steede. 262. Berent van den Heer de Rhosne. 262. Beleeghert van Albertus. 262. Gaet aen hem oover. 262, 263. 't Kasteel ingehouden. 263. Gaet stormenderhandt oover. 263. Wordt vergroot, versterkt, en onder Vlaendre getrokken. 263. Kalkar ooverveldicht door Mendosa. 379. Kamerijk ontfet door Anjou, die als Vorst der verloste stad bewelkoomt wort. 77. Geleegenheit. 77. Wordt van Anjou in sijn uysterste wille de kroon van Vrankrijk ter beschermingh aenbevoolen. 115. Beweldicht van Balligny. 115, 213. Beleeghert van Chimay. 213. Beleeghert van Fuentes. 242. Krijght treffelijk onderstant van Françoisen onder Gonsaga binnen. 242, 243. Gaet met het kasteel oover in weêrwil des steevooghts. 243. Vorsten van Bourgongen en Oostenrijk maetighen sich aen 't recht van beschermingh der stad, toekomende den Graeven van Aelft. 244. 't Recht der heerschappy heeft onder gehoorsaemheit der Duytsche Keyseren behoort aen de Bisschoppen. 244. Kanarische eylanden beschreeven. 394. Kanonifien tot Uitrecht, eerste instellingh, gebruyk, en verval daer in. 392. Kapelle tot Hal. 349, 350. Kardinael van Granvelle, soekt Anthonis Perenot. Karel de V. van dien naem, Keyser, is in beraedt geweest om alle de Landtschappen onder een rijk saemen te smelten, en wat hem daer van afgeschriekt hebbe. 6. Is de eerste geweest die in Nederlandt op 't stuk van den Godtsdienst by plakkaet heeft orde gestelt. 11. Vereenicht de Nederlanden op seekere voor-

- voorwaarden met het Duytsche rijk. 549. Verklaert Gelderlandt en Uitregh alleen leenen des rijx te sijn. 549.
- Karel de IX. Koningh van Vrankrijk veynst Oranje onderstant te willen doen. 38. Siet het trekken der Françoisen onder Jenlis tot ontfet van Berghen in Heenegouw aen. 41. Hout door sijnen gefant aen om de verloffingh der eedelen onder Jenlis tot ontfet van Berghen in Heenegouw getrokken, en gevanghen. 41.
- Karel, Prins van Arembergh; siet Graef van Arembergh.
- Karel, Prins van Spanje, biedt sijnen dienst aen tot het bevreedighen en bestieren der Nederlanders, t'gheen quaelijk wierdt opgenoomen. 27. Wordt omgebracht, onseeker om wat reedenen. 32.
- Karel, Hartogh van Sundermanlandt, aenfoekende de bondtgenootschap der Staeten, wordt vrientdchap aengebooden. 402. Nu Koningh van Sweeden, sendt gefanten aen de Staeten, en wordt hem toegeftaen volk in de sreeden van Hollandt te werven. 551.
- Karel van Barlemond, hooft der geldtmiddelen, houdt de party van Granvelle. 15. siet Barlemond.
- Karel Houwaert Ammirael oover de groote sceepe in Engelandt, om op de Spaensche vloot te passen: sijnen last. 130. Voor Ammirael met een vloot nae Spanjen gefonden, neevens den Graef van Essex als opperbevelhebber oover de troepen, beyde met gelijk reght. 275. Hunnen strijdighen aerdt. 275. En last. 275. Weederstaet den yver van Essex, om de Spaensche vloot voor Kadix aen te tasten. 277. Waer door de gelegenheit verlooren gaet. 277. Slaet de Spaensche vloot voor Kadix. 277. Weederspreekt Essex; die raedt de seeghe te handthaeven. 278.
- Karel van Heraugiere, Staets hopman, gebruykt in den aenslagh op Bredaa met een turffschip. 153. Gemaekt Steevooght van Bredaa. 156. Neemt Hoy door krijgslift. 223, 224. Verliest de stadt weederom. 224, 225. Doet sijn beklagh. 225. Trekt uyt en wordt op wegh gellaeghen. 225. Verschalkt Lier. 244, 245. Dogh wordt door d'ongebondenheit der sijnere gedwonghen de stadt weederom te verlaeten. 245.
- Karel de Levin, Hoer van Famars, doorschooten voor Othmarfum. 180.
- Karel van Mansfeldt, siet Graef Karel van Mansfeldt.
- Karel Nutzel, Gefant des Keyfers en der Duytsche Vorsten, brengt brieven om plaets en vrygeley voor een gefantschap. 304. Gefonden van den Keyser om orde op de Duytsche saeken te stellen. 376. Verfoeyt de gruwelen van Mendofas leegher op den Duytschen boodem. 376. Koomt weeghens den Keyser voor gefant aen de Staeten. 408, 409.
- Karlo Kolonna, schrijver der Nederlandtsche saeken. 389.
- Karolus Clufius. 287.
- Kasimier biedt den Nederlanders sijn hulpe aen. 58. Een treffelijk steun en voorstander des Koninghs van Navarre. 59. Koomt Remmenbergh voor Deeverter te hulpe. 60. Brenght meerder troepen dan sijn bestellingh inhieldt. 60. Koomt met een leegher in Nederlandt. 63. Sendt volk aen de Vlaemingen. 64. Wordt vermoedt het oogh op die heerschappy gehadt te hebben, maer door lichtveerdigheit dier natie en 't beloop der saeken te leur gestelt te sijn. 64. Vertrekt nae Engelandt. 65. Sijn ruytery verfoekt aen Parma vryen doortoght om te vertrekken, dat hen verleent wordt. 66.
- Kasteelen gebouwt in Nederlandt. 31. van Antwerpen door Alva. 35. Allerweeghen afgebrooken. 53.
- Kastiliaenen vindere van de Nieuwe weereldt. 250.
- Katharina Belgica, Oranjes doghter, getrouwt aen Philips, Graef van Hanau. 321.
- Katharina de Medicis. 82. Stelt den Heer van Balligny tot steevooght binnen Kamerijk. 115.
- Keyser Frederijk maekt Ulrik Graef van Oostvrielandt. 233.
- Keyser Maximiliaen, geraedtpleeght door Philips oover den staet der Nederlandtsche saeken, antwoordt en raedt hem schoot te vieren, aanbiedende sijn in dien gevalle tot middelaer, dat Philips mishaeght. 26. Door sijnen broeder Karel by Philips voor de Nederlanders spreekende, wordt bits bejeeghent. 34. Sendt den Graef van Swartsenburgh als bemiddelaer op de vreedehandelingh tot Bredaa. 48.
- Keyser Rudolf, soon van Maximiliaen de II. 55. Sendt sijn gefanten op den payshandel tot Keulen. 66. Sendt gefanten aen Parma, om tot pays te arbeiden. 173. Dat den Staeten verdacht is. 173. Houdt by de Staeten aen om vrede met den Spanjaert, en dreygh den weygherenden met de waepenen te fullen dwinghen. 212. Schrijft aen de Staeten van Hollandt. 231. Bevesticht het gefagh der Raeden van Kleef en Gulik. 274. Sendt een edelman aen de Staeten om vrygeley voor gefanten. 274. Verfoekt neevens de Duytsche Vorsten en d'aensienelijxte sreeden plaetse en vrygeley om een gefantschap, dat geweyghert wordt. 303. Schrijven daerom andermael en senden Karel Nutzel, die ook afgeweefen wordt. 304. Belast d'Engelsche Laekenhandelaers den Duytschen boodem te ruymen. 329. Doet de Delftsche verdragh punten te niet, en belast by nae de seldde saeken. 354. Sit stil op de meenighvuldighe klaghten der Duytsche Vorsten. 376. Sendt een bevel aen Mendofa en de Staeten om den Duytschen boodem te ruymen, en de schaeden te vergoeden. 377. Soekt den Staeten aen tot vrede, maer hem wordt 't senden sijnere gefanten afgeweefen. 401. Sendt Harman, Graef van Mansfeldt, en Karel Nutzel aen de Staeten. 408. Sendt Maximiliaen Cochy aen de Staeten, om te klaeghen oover derselver handel in d'Oostvrietsche saeken: derselver seedigh antwoordt. 457. Sendt brieven aen de Staeten, hen belastende met de schaeden den gebuerlanden ooverkoomen: derselver antwoordt. 467, 468. Belast den Hartogh van Bruinswijk en de stadt hunne geschillen by weeghe van rechte te slijten. 500. Oorlogh en vrede met Seevenberghen en Hungaryen. 520. Sendt een brief aen de Staeten van Hollandt, en Zeelandt en den Landtschappen hunne bondtgenooten. 546, 547. Wordt ontbloot van sijnere rijken. 525.
- Keulschen krijg veroorfaekt door Truxes huwelijk. 86. Wakkert. 104. Eyndight. 146.
- Keur-Palts arbeit by de Protestantsche Vorsten om de Vereenighde Staeten teeghen den Spanjaert te helpen, dogh vrughteloos. 401.
- Klaghten der Staeten teeghen Leycester. 105, 106. Der seeluyden uyt Spanjen weederkeerende oover de mishandelingh hen aldaer aengedaen, baeren grooten haet teeghen de Spanjaerts en liefde tot de Staeten. 440. Van 's Keyfers gefant aen de Staeten, oover derselver handel in d'Oostvrietsche saeken: hun seedigh antwoordt. 467.
- Kleef en Gulik in onlusten om de kranksinigheit des Vorsten. 232. Sijne gemaeline soekt sijn ter regceringhe in te dringhen. 232. Teeghen haer de Ridderdchap en de Vorsten van Brandenburgh en Nieuburgh. 232. Wien de Protestantsche Vorsten daer omtrent en eenighe Roomsche hunne hulpe aanbieden. 232. Sy neemen aen den naem der Staeten van Gulik en Berghe, verlossen den Vorst, en neemen sijnere gemaeline in verseekeringh. 232. De Landtraeden dier gewesten verfoeken de vrient- en bondt-genootschap der Staeten, en geldt te leen. 232. 's Vorsten gemaeline ooverlijdt schiekelijk. 274. Waer door de onlusten weederom gaende worden. 274. De Hofraeden houden de regeeringh in handen. 274. Worden geloofd de

- doodt der Vorstinne gewenscht of gevordert te hebben. 274. Hunnen hoogmoedt door 't gunstigh be-
loop der Spaensche saeken. 274. Hun geslagh wordt
bevestight door plakkaet des Keyfers. 274. Maeken
sigh sterck en willen krijgsvolk aenneemen, dan son-
der gevolgh. 356. Krijghen swaere klaghten van die
van Orfoy en andere oover de Spanjaerden. 363. Ge-
steltenis der gemoederen in dat hof. 363, 364. Ver-
gaederingh aldaer beroepen. 364. De stenden ver-
soeken den Graef van der Lippe, kreytsooverste van
den Westphaelschen Kreyts, Orfoy van Mendosa
weeder te eysschen, en by weygeringh de vijf Ne-
derkreytsen tot Dortmond te beschrijven. 364. Sen-
den aen den Keyfer en andere Vorsten tot afweeringh
der Spaensche baldaedigheeden. 365. Bedanken
Maurits dat hy oorloght met de minste schaeden der
gebuerlanden. 365. Senden aen Mendosa, maer
krijghen slecht bescheit. 365. Belasten dien van Wee-
fel den Roomschen Godtsdienst te herstellen. 379.
- Kleerhaeghen, siet Juliaen Kleerhaeghen.
- Kloet, Hollandtsch Ritmeester, quijt sigh dapper in
de slag van Vlaendre, en redt Graef Luidewijk van
Nassau. 418. Wordt met driehondert peerden en
eenigh voetvolk gesonden om Krakouw te bemaghti-
ghen. 426. Wordt op wegh oovervallen van Dul-
ken steëvooght van Straelen, dien hy slaet en dwinght
sigh oover te geeven. 427. Vermeestert het kasteel.
427.
- Knodtsenburgh, schans teeghen oover Nymeeghen,
gebouwt door Maurits. 157. Beleghert van Par-
ma. 168.
- Koovordens geleenheit en werken. 179, 180. Bele-
ghert van Maurits. 180. Verhael des beleghs. 180,
181, 182, 183. Geeft sigh oover. 183. Wordt de
Vriessen in bewaeringh gegeeven. 183. Geschil
daer oover tusschen hen en die van Ooverijssel. 183.
Verforgh van Graef Willem. 195. Beleghert door
Verdugo. 196. Verlaeten op d'aenkoomst van Mau-
rits. 202.
- Koning van Achem, opgemaekt door de Portugijsen,
brenght veele Hollanders om 't leeven. 446, 447.
Gelaet sigh naederhant berouw te hebben, maer
wordt andermael omgeset, en breekt het verdragh
gemaekt met de Hollanders. 447. Die uyt wraeke
eenighe Arabische scheepen oovervallen, dat stof
van laster geeft. 447. Scheepen naederhandt aenge-
koomen vinden hem vervreenit van de Portugijsen,
ontschuldighen 't voorleedene, en versoeken gefan-
ten met haer. 447. Sendt gefanten aen de Vereenigh-
de Staeten. 447.
- Koning van Deenemarken ontwerpt de punten tot be-
middelingh van vrede, en sendt een ambassadeur aen
Parma. 112. Die op wegh onder 's vyandts geleyde
van 't Hollandtsch krijgsvolk wordt gevanghen. 112.
Waer om hy 700 Hollandtsche scheepen aenhaelt. 112.
Weyghert den gefanten hem weeghens de Staeten ge-
sonden gehoor. 112. Perst den Staeten eenigh geldt
af. 112.
- Koning van Deenemarken, Christiaan de IV. wcy-
ghert den Staeten onderstant teeghen den Spanjaert.
287. Bevestight dien van Amsterdam hunne voor-
reghen. 287. Ontvanght den Spaenschen gefant
Taxis slaeuwelijck. 287, 288. Sendt gefanten aen de
Staeten, om van vrede met den Spanjaert te handelen.
304. Sendt gefanten aen de Staeten. 346.
- Koning van Polen, siet Sigismondt.
- Koning van Schotlandt, siet Jakob Koning van Schot-
landt.
- Koning van Sweeden, aenszoekende de bondtgenoot-
schap der Staeten, wordt vrientchap aengebood-
den. 401, 402. Sendt gefanten aen de Staeten, die
gehoor gegeeven wordt en toegestaan volk in de stee-
den van Hollandt te werven. 551.
- Koning van Ternata en andere Indiaenen kiesen de sijde
der Vereenighde Landen. 447.
- Koning van Vrankrijk waerschuwt Engelandt en Hol-
landt voor de Spaensche vloot. 129.
- Koninghen woedende teeghen eyghen onderdaenen ver-
swakken sigh selfs. 150. Konnen niet verduwen,
dat een onderdaen uytheemfche moogentheeden tot
bemiddelaers hunnes misnoeghens neeme. 498.
- Konus, Eri genaem in 't huys der Onealen, wordt door
Henrik de VIII. gedwonghen den naem en weerdig-
heit van Oneale af te sweeren en den tijtel van Graef
van Tyron aen te neemen. 248.
- Kooplieden vertrekken veele uyt Hollandt, mits Ley-
cesters plakkaeten tot verbodt van den handel en de
seevaert. 103.
- Koopmanschap neemt in Hollandt dapper toe. 121.
- Kornelis Aertsens, Griffier der Algemeene Staeten.
340. Hem worden van Johan Neyen schenkaedjen
en beloften aengeboden, die hy op 's Prinzen goet-
vinden aenneemt. 540. Ontdekt sijn weedervaeren
aen den Prins en eenighe weynighe leeden der Ver-
gaederinghe. 540. Van Neyen noghmaels aenge-
maent sijnde, ontdekt hy den geheelen handel voor
de Vergaederinghe. 541. Koomt daer oover in op-
sprack onder 't gemeen, en moet sigh schriftelijck sijn-
veren. 541.
- Kornelis van Ghendt, gemaghticht weeghens Gelder-
landt om met de Spaensche te handelen. 555.
- Kornelis de Hooghe geeft sigh uyt voor bastaertsoon van
Keyser Karel, en soekt afval te maeken. 86. Wordt
onthalt. 86.
- Korriek ingenoomen by Parma door krijgslift. 73.
- Krakou van Parma ingenoomen met verdragh. 105.
- Met de heerliikheit door de laetste Graevinne van
Meurs aen Maurits geschonken. 426. Ooverwel-
dicht door den Ritmeester Kloet. 427. Vermeestert
door Buquoy. 493.
- Kreytsen en Kreytsooversten in het Duytsche rijk. 364.
- Krijghsampten door wie die vergeeven worden. 119.
- Krijghsluyden wie die sijn wordt den eedt aen de Staeten
en de Landtvooghdn afgevordert. 109. Getal der
selver. 118, 119. Nuttelijck gemaeticht nae 's landts
inkoomsten. 119. Hoe die verdeelt sijn. 119. Sijn
wel tweemaal soo swak als de Spaensche. 119.
- Krijghstught in goede orde gebraght in de Vereenighde
Nederlanden. 119.
- Kunala, Roover van Malabar in Indien, ooverwon-
nen door Andreas Hurtado Mendosa. 446.

L.

- L** Alain, swaegher des Graeven van Hoorne, worde
van Granvelle beschuldicht van sigh in sijn ge-
iantschap niet wel gequeeten te hebben. 14. Is mis-
noeght oover 't maeken van den Prinse tot Ruwaerd
van Brabant. 55. Wordt door de Staeten het veldt-
heerschap der Nederlanders benoomen. 62. Stad-
houder oover Henegouw. 64.
- Lambert Charles. 153.
- Lammorael, Graef van Egmond, soekt Graef van
Egmond.
- La Motte, siet Heer van La Motte.
- Landrian, soekt Ambrosio Landrian.
- Landtsavechia, siet Eduardt Landtsavechia.
- Landtschappen in Nederlandt hebben ten meerendeel
de selfde handtvesten met die van Brabant. 35. sijn
onaffcheydelijck van Brabant. 34.
- Landt van Waes, waer geleeghen. 89. Ingenoomen
van Parma door verraedt van den Bailluw Steelandt.
89. Van Maurits ter plunderingh gegeeven. 170.
Betaelt brandtscharingh. 170. En weyghert die.
170.
- Langhen Henrik, Hollandtsch hopman, geschooten in
den slag voor Gibraltar. 537.
- L

La Noue, fiet François van la Noue.
 Laukema, Steevooght van Zutphen, in Ongenaede by Parma. 164. Durft niet weeder onder de Spaensche heerschappy keeren. 166.
 Lauwik, Steevooght binnen Breevoort, verdaedigh, nae 't inneemen der stad door du Terrail, 't kasteel. 502. Sendt om onderstant, dat hy krijghe. 502.
 Leegher der Vorsten aen den Rhijn, soekt Duytsche Vorsten aen den Rhijn.
 Leeghers op den boorden van onzijdighe landen t'onderhouden, is eenen schoonen dekmantel van ongeregh-tigheit. 35.
 Leenen des Rixj sijn alleen Gelderlandt en Uitreght. 547, 548.
 Leeuwaarden en Franeker behouden 't recht van verkie-singh der Magistraeten aen sijn selven. 92.
 Leycester wordt Opperhoofd der Engelsche hulptroep-en. 101. Sijne seeden en opkoomst. 101. Wordt in Hollandt ontfanghen met uytsteekende geneegen-heit der gemeente en vleyery der Grooten. 101. Hem wordt opgedraeghen d'Oppervooghdy der Landen, het hooghe gesagh te waeter en telande, en het be-leidt der geldmiddelen. 101. Sijn groot gesagh in den Raedt. 101. Maekt sijn aengenaem door sijn gebeerte van Godtsvrught, en 't reegelen der kerkelij-ke saeken. 101. d'Oovermaetighe eere die men hem bewijst misshaeght de Koninghinne. 101. Heeft sorghelijke geesten rondtom sijnen persoon. 102. Dinght nae de hooghe heerschappy oover de Nederlanders. 102. Begint het gesagh hem gegeven te gebruyken tot naedeel der Staeten. 102. Beschuldighet de Staeten. 102. Wordt door vleyers aengeprikkelt tot het spoeyen ter opperheerschappy. 102. Behelpt sijn met de glimp van het verdedighen der geldmidde-len, om de gemeente teeghen de Staeten gaende te maeken. 102. Daer in hy noghtans eeven soo weynigh voorfichtigheit, als sijne bewintslyuden getrouwheit gehadt heeft. 103. Maekt twee plakkaeten, tot ver-bodt van den handel met Spanjen en de Nederlan-den; en 't vervoeren van waeren nae Vrankrijk en de seefteden in Duytschlandt. 103. Dat groot misnoeg-hen baert. 103. Oordeel der wijste wat in deesen sijn oogmerk geweest sy. 103. Hy maghticht Rein-gout tot onderzoek van de boeken en brieven der kooplieden. 103. Maekt een plakkaet tot verwoe-ftingh en verbrandingh van 's vyandts landen die brandtschattingh betaelden. 103. Sendt Hooenloo om de stad Graeve te spijsen. 104. Doet den Heer van Heemert onthalsen. 104. Belast Schenk 's Grae-venweerdte sterken. 104. Neemt Doefburgh. 105. Koomt voor Zutphen. 105. Trekt Parma af van de beleegeringh van Rhijnberk. 105. Slaet teeghen Parma met voordeel. 105. Vermeestert de schans teeghen oover Zutphen. 105. Geeft het bewint in deese plaets en oover de geheele Veluwe aen Roelandt Jork. 105. En oover Deeventer aen Willem Stanley, beyde in weêrwil der Staeten. 105. Wordt nae 't weederkeeren van den veldtogh beladen met ontallijke klagh-ten. 105, 106. Is oovel misnoeght oover 't vertoogh der Staeten aen hem gedaen. 106. En tracht het ge-meen uyt de regeeringh te weeren. 106. Tracht 's Landts gewoonten te veranderen, en uyt wat insight. 107. Trekt de Predikanten op sijne sijde. 107. En door haer de geneegenheit der gemeenten. 107. Hy schopt de Roomsgefinden uyt de regeeringh. 107. Koomt door sijne konstenaeryen in hooghen aensien in Vrielandt en tot Utrecht. 107. Vertrouwt sijn op de seekusten en grensplaetsen beset met Engel-schen. 107. En niet min op Sonoy, dien hy stijft. 107. Door sijne konstenaeryen raeken de regeerin-ghen en 't gemeen oover hoop. 108. Steunende op de gunst van Elisabeth, waent hy sijn de wegh tot

d'onbepaelde heerschappy gebaent. 108. En ver-trekt dienthalven nae Engelandt. 108. Strijdigh voorwenden sijnereyfe by de Staeten en 't gemeen. 108. Verrekt en stelt de regeeringh in handen des Raedts van Staete: dogh besnoeyt hunne maght. 108. Pooght Sluys t'ontfetten. 110. Wendt nae Oosten-de, en leeghert sijn niet verre van den vyandt. 110. Breekt eerit op, en deyst te rugh. 110. Wijt het verlies der steede den Staeten. 110. Tracht door sijn-en aenhangh en de besettelinghen der steeden in 't hart der Landen t'ooverrompelen. 111. Eenighe sijnere meêplichtighe tot Leyden ontdekt, en met de doodt gestraft. 111. Verrekt nae Engelandt, al-waer hy genoodtsaekt wordt de Landtvooghdy oover de Nederlanden af te legghen. 111. Voedt de party-schappen door brieven. 111. Veldtooverste in En-gelandt. 111. Sijn ooverlijden, 't welk vreugde in Hollandt baert. 111.
 Leyden beleeghert. 48. Bijstere elende daer binnen. 49. Wonderlijk ontfet. 49.
 Lekkerbeeje veght teeghen Breauté, die hem 't leeven beneemt, maer van de sijne verlaeten sijnde, gevan-gen en schandelijk vermoort wordt. 404, 505.
 Leoninus, fiet Elbertus Leoninus.
 Levijn Kalvaardt, gewoonelijken gesant in Vrankrijk, ooverlijdt in dar ampt. 340.
 Ligue in Vrankrijk. 95, 96.
 Lier, met verdaedt van eenighe besettelinghen, aen Parma oovergegeeven. 81, 244. Haere geleege-nheit. 244. Verschalkt door Heraugiere. 244, 245, Geredt. 245.
 Liesveldt, soekt Diderijk van Liesveldt.
 L. Vrouwe tot Hal. 349, 350.
 Limburgh, de stad, valt Don Johan toe. 58.
 Linghens geleegeenheit, heeren en werken, 319. Wordt beleeghert van Maurits. 319, 320. Geeft sijn aen hem oover. 320. Houde aen om volken behoeften: Krijght vijf vendelen te voet. 484. Beleeghert van Spinola. 486, 487. Geeft sijn oover. 487.
 Liplius raedt 't bestant. 231. Sijnen lof. 286. Heeft beschreeven de mirakulen van de L. Vrouwe tot Hal. 350. Sijne doodt. 517. Sijnen brief van 't bestant wordt in 't light gegeeven. 567.
 Lissebon beleeghert van d'Engelsche. 148. Weederom met 40 scheepen beset door den Graef van Kumber-landt. 331.
 Lochum bellooten door Verdugo, die 'er afmoet. 81.
 Beleeghert en gewonnen door Spinola. 505. Wee-derom veroovert van Graef Ernst van Nassau. 510.
 van Loen, Steevooght binnen Oostende. 472.
 Looven valt Don Johan toe. 58.
 Louis Faifardo neemt eenighe foutscheepen, verdrenkt, hanght en verbrandt het scheepsvolk. 501. Ontmoet met acht galeoenen der Staeten vloot, en slaet teeghen de selfde. 511, 512.
 Louis de Velasco, fiet Velasco.
 Louise Juliane, Oranjes doghter, getrouwt aen den Prins Palatijn. 32.
 Luidewijk van Baerlemond, Aertsbisshop van Kame-rijk, vordert van den Graef van Fuentes te vergeefs sijn oudt recht op de stad. 244.
 Luidewijk van den Berghe, fiet Graef Luidewijk.
 Luidewijk Lopez, Portugees, van Philips in Enge-landt gefonden om de Koninghin Elisabeth door ver-gif om te brengen, ontdekt en gestraft. 210.
 Luidewijk Verreyken, geheimschrijver van Albertus, wordt neevens Richardot van Albertus in Engelandt gefonden, om den vrede te bevorderen. 474. Koomt in den Haaghe met 's Konings bekrachtigingh van 't verdrag met de Aertshartoghen, waer in de kon-stenaeryen der Spanjaerden ontdekt wordé. 541, 542. Onschuldighet de mislaeghen. 542. Schrijft daer oover nae Brussel. 542. Antwoordt Oldenbarnevelt

velt op sijn verwijt raekende de schenkeaden van Neyen. 543. Hy en Neyen ooverhandighen den Staeten een andere bekraghtigingh. 543. Om welke den Staeten te doen aenneemen sy alle kraghten inspannen. 543, 544. Verklaeren den Staeten, dat se geen andere hadden te waghden. 544. Vraeghen of de Staeten uytheemfche gesanten fouden toelaeten: maer neen. 546. Koomt voor gefant op de vreedehandelingh in den Haaghe. 555. Reyft nae Brussel om de meeninghe der Aertshartoghen, raekende 't herstellen der goederen, te verstaen. 562. Reyft andermael nae Brussel. 562.
 Lukas Heddingh, Steêvooght binnen Rhijnberk in de plaets van Schaef, blijft door den brandt in 't buskruyt. 368.
 Lumey, soekt Graef van der Mark.
 Luthers gevoelen in 't stuk van de vrye wil. 575.
 Lutersche. 22.
 Luxemburgh, Arthois en Heenegouw blijven getrouw aen den Roomschen Godtsdienst en den Koningh. 23.
 Luxemburgh weyghert in de Ghendtsche pays te treden. 53.

M.

M Adagafkar. 309.
 Maentelijke inkoopsten der gemeene middelen. 57.
 Maentelijke befoldinghen van 's Koninghs troepen. 81.
 Maefe, hoe die eertijds haeren loop gehadt heeft, en als nogh loopt. 42. 385.
 Maes-Wael beschreeven. 385.
 Maeftricht geplundert door de Spanjaerden. 52. Beleeghert van Parma. 66. Is ten deelen Luyx, ten deelen Brabands. 70. Stormenderhandt ingenoomen. 70.
 Maetschappyyen op Amerika in Engelandt opgeroght. 526.
 Magallaen, d'eerste die de straet en de landen omtrent de Zuyder Pool gesien heeft. 250.
 Magistraeten in de Hollandtsche steeden. 116.
 Magistraeten tot Uitreght, en eenighe ampteloofse luyden in Vrieslandt, senden op den naem van 't gemeen gefanten aen Elisabeth, om haer de heerschappy wederom op te draeghen: dan vrughteloos. 108.
 Majesteyschennis is een betightingh den goeden Vorsten niet min verdacht, dan den dwinghelanden wel geleeghen. 31.
 Mailleray, soekt Jaques Mailleray.
 Mairargues handelt in Vrankrijk met den Spaenschen gefant oover 't leevoren van Marseille in sijne handen; wordt met de doot gestraft. 495.
 Makau. 448.
 Malacca. 577. Beleeghert van Matelief. 578. Wordt verlaeten. 580.
 Malkontenten, soekt Waelen.
 Mancicidor, Gefant op de vreedehandelingh in den Haaghe. 555.
 Mannen van uytsteekenden luyfter waerom die in 't beschrijven van de historie der Republike weynigh genoemt worden. 334.
 Mansfelt, soekt Graef van Mansfeldt.
 Marcelis Bax vermeestert het huys te Broek. 491. Sijne dapperheit in 't geveght by Mullem. 491.
 Margareta van Oostenrijk, toekomende gemaelinne van Philips de III. koomt op den booden van Venetien, en wordt van Albertus door Italien geleidt. 353. Haeren broeder en susters. 353. Wordt tot Ferrare in den huwelijken staet met Philips vereenight door Paus Klement. 353. Koomt tot Mantua en Milaen, en ontmoet aldaer den Hartogh van Savoyen. 353. Wordt oover al feestelijk onthaelt. 353.
 Margareta, Hartoghin van Parma, wordt Opperlandtvooghdes van Nederlandt; gedraeghen door Alva en Granvelle. 13. Heeft den naem van Landtvooghdes, Granvelle de klem. 14. Ontfanght schrijven

van den Koningh, waer by haer aenbevoelen wordt, de rechtsvoorderinghen en straffen teeghen de ketteryen door d'Inquisiteurs en hunne byfitters sonder genaede uyt te voeren, en met het af kondighen van 't Concilie van Trente spoedigh voort te vaeren. 18, 19. Antwoordt op het smeekschrift der verbondene eedelen. 20, 21. Beloofst den reghteren en Inquisiteurs te belasten in het onderzoeken op het geloof wat meer bescheidenheits te gebreyken. 21. Verklaert geen ander middel te sien om de regeeringh langher meester te blijven, en d'onderdaenen in gehoorfaemheit te houden, dan 't vergaederen der Algemeene Staeten. 21, 22. Verwaght op de beroerten nieuwen last des Koninghs, en krijgsvolk of geldt, met hoop om de beroerten te stillen. 23. Is heitigh ontstelt door de beeldtsformingh en kerkroof. 23. Oordeelt het atwaghten van 's Koninghs bevel te spaede. 23. Belluyt sich te voeghen nae den tijdt en den raedt der Grooten. 23. Beloofst den Eedelen vergeetelheit van al het begaene, sonder yemandts naedeel. 23. Laet het gemeen toe veyligh ter preeke te mooghen versfaemen, ter plaets daer sulx tot nu toe gedaen was, dogh sonder arghernis en geweer. 24. Is t'onvreede op Oranje oover sijn bedrijt tot Antwerpen. 24. Als ook op Hoorne en andere. 24. De Verbondene eedelen van den anderen verstroyt sijnde, verbreekt se alle haere voorighe handelinghen. 25. Belast, behalven het Hooghduytsch krijgsvolk, eenighe troepen uyt de Waelen aen te neemen. 25. Dwinght alle Landtvooghden en bewintsluyden by gestaefden eede te sweeren, dat se voor hunne vyanden sullen houden, alle die de Koningh hen soude voorstellen. 25. Ontfanght brieven van den Koningh, waer in hy laet weeten dat sijn ooverkoomst met een leegher op handen was. 26. Belast Bossu de Landtvooghdychappen van Oranje, in sijn afweesen, by voorraedt waer te neemen. 27. Dwinght op een selde tijdt door het eene plakkaet tot vlughten, en verbiedt het door een ander. 27. Haere uytneemende behendigheit brenghet alles tot ruste. 28. Is luttel verkuyft met den blooten naem van een kraghteloofse heerschappy. 30. Wordt geloofst onder de slappigheit van vrouwen handen de regeeringh bedorven te hebben. 30. Hadt door ernstighe brieven 't afstenden van Alva met een leegher atgeraeden. 30. Baent Alva door haer vertrek de wegh tot d'Opperlandtvooghdy. 30. Koomt by haeren soon tot Naemen, om de Landtvooghdy weder te aenveerden, dan wordt wederom gefonden. 73.
 Margareta van Valois, Koninghinne van Navarre, reyft nae 't Spa, en draeght haeren broeder den Hartogh van Anjou allenthalven gunstelijk voor. 59.
 Maria, doghter des ooverleeden Prinse van Oranje, trouwt aen Graef Philips van Hoohenloo. 231.
 Maria Stuart, Koninghin van Schotlandt, onthalt. 108.
 Markgraef van Berghen, met Montigny, nae Spanjen gefonden. 21. Ooverlijdt aldaer niet sonder bedenken van vergift. 32.
 Marnix, Heer van Sant Aldegonde, stelt in het verbondt der eedelen teeghen d'Inquistic. 20. Gevanghen. 48. In hooghen aensien, en groot gesagh by den Prinse. 48. Is Steêvooght binnen Antwerpen. 99. Behaelt svaeren ondank by de Staeten, weeghens 't gedaene t'Antwerpen. 99. Wordt in Zee-landt beschuldight en gegijfelt, maer koomt 'er met eere door. 99. Men gebreykt hem echter naederhandt niet meer in regeeringhe. 100. Besteeft sijne oude daeghen in de studien. 100. Onthoudt sich tot Leyden. 287. Ooverlijdt. 375.
 Marquis della Bella, Kolonel oover d'Italiacnen, in 't leegher des Graeven van den Berghe voor 's Hartoghenbosch. 461. Wordt aldaer verslaeghen. 461.
 Marquis van Havré seer geneeghen tot vrede. 227.
 Schrijft

Schrijft desweeghen aen Jaques Mailleray. 227.
 Waer op hem wordt geantwoordt. 227. Schrijft andermael aen den selfden. 227. Schrijft aen Maurits, hem biddende tot vrede te raeden. 347.
 Marquis de Humieres geschooten binnen Han. 239.
 Marquis Malaspina worden voor 's Hartoghenbosch beydede beenen weghgenoomen, en blijft in 't leven. 462.
 Marquis van Renty, soon van Montigny, verslaeghen voor Sluys. 472.
 Marquis de Santa Cruz wordt niet gehoord in sijnen raedt, dat men, alvorens Engelandt aen te doen, behoorde sijn te verfeekeren van een der seehaevenen in Hollandt. 128, 129.
 Marquis van Varabon, siet Varabon.
 Marten Kobbe, Steevooght binnen Linghen, toont sijn weekheit. 487. Wordt met d'andere hopluyden in gevanghenis gehouden: hunne verdaedingh. 487. Worden afgeset van hunne ampten. 488.
 Martin Padilla Ammirael oover een swaere Spaensche vloot steekt in see. 289. Die een ongelukkighen uytflagh heeft. 289. Steekt andermael met een vloot in see, en ontmoet swaere rampen. 309. Wordt van sijn Ammiraelschap afgeset. 309.
 Mafius antwoordt op de reeden van Richardot voor de Brabanders. 346.
 Masterbroek. 506.
 Matielief vaert met twaelf scheepen nae Indien. 494.
 Koomt nae een gelukkighe verrichtingh weeder van daer. 577. Sijne verrichtingh. 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583.
 Mathias door Aerschot en andere uyt het hof gelokt, sonder oopentlijke toestemmingh des Keyfers. 55. Wordt door Aerschot en andere gevordert tot d'Operlandtvooghdy. 55. Van de Staeten daer ingestelt, en Oranje als Stadthouder onder hem. 55. Wordt in sijn landtvooghdy bepaelt door voorwaerden, en Raedtsluyden. 55. Keurt het doen der Vlaemingen en van Kasmier niet voor goet. 64. Wordt met heuffche dankseggingh en toegeleyde erkentenis ontslaeghen. 76. Beleidt den Rijxdagh tot Regensburgh. 467. Krijght de regeeringh van Hungaryen, Oostenrijk en Moravien, dan raekt 'er weederom uyt. 585.
 Matheus, naesaet van Konus, Graef van Tyron, omgebracht door Johan, soon van Konus. 248.
 Matthijs Helt verdaedicht den Noordtdam. 156. Sijn kloekhartighe reeden teeghen de reeden van een hopman, raedende tot d'oovergave van Hulst. 272. Sneuvelt voor Venloo. 301.
 Maurits van Nassau, soon van Prins Willem, wordt Stadthouder oover Hollandt en Zeelandt in sijn vaders plaetse. 91, 92. Goederen hem door sijnen vader beweesen. 92. Verrast Axel. 104. Houdt sijn bedekt geduerende Leycesters konstenaeryen. 107. Hem wordt het hoogh bewint der waepen opgedraeghen. 109. Beleeghert Meedenblik, en brengt Sonoy tot reeden. 114. Hem worden gegeven alle d'andere Landtvooghdy'schappen, uytgenoomen Vrielandt, en het Ammiraelschap ter see. 116. Stelt alle oude en nieuwe krijgskonsten in 't werk. 119. Sijne onvermoeuytheit, voortvaerenheit en wijs beleidt in saeken van oorloghe. 119, 120. Beslist door sijn teegenwoordigheit de geschillen gereesen binnen Berghen op den Zoom. 136. Trekt met een leegher voor Geertruydenbergh om de muytelinghen aldaer te dwinghen. 141. Breekt het beleggh op, en sendt brieven aen de muytelinghen, die bespottelijk ontfanghen worden. 141. Breekt door 's vyandts werken heen, en spijft Heusden. 143. Sendt Parma de brieven, door hem onderschept, waer in hy swaerlijk by den Koningh wierdt beschuldight. 144. Neemt Breedaa in door list van een turschchip. 153. Verhaelt der geschiedenis. 153, 154, 155, 156. Doet sijn

intrede binnen Breedaa. 156. Maekt Heraugiere Steevooght, en beloont alle d'andere. 156. Sijnen roem daer oover. 156. Trekt met een leegher nae Gelderlandt, en gelaet sijn het ooggh op Nymeeghen te hebben. 157. Waer door hy Mansfeldt van Breedaa afrekt. 157. Blijft met sijn leegher in de Betuwe, beset de Wael met scheepen, en verfeekert den geheelen oever met soldaeten. 157. Sterkt het eylandt Voorne. 157. Maekt een nieuwe vaert uyt de Wael tot in den Rhijn. 157. Bouwt de schans Knodtsenburgh teeghen oover Nymeeghen. 157. En benaewt daer door de stad. 158. Verfeekert sijn van de Landen ontleedight van Parma tot in Duytschland. 158. Vermeestert en slegt verscheyde sterkten. 158. En vermeestert verscheyde steeden. 158, 159. Sijnen aenslagh op Duinkerken mislukt. 159. Trekt te velde, en wint de schans teeghen oover Zutphen door krijgslift. 163. Getal sijn troepen. 163. Beleeghert Zutphen. 163, 164. Dat sijn aen hem oovergeeft, en op wat ipunten. 164. Trekt met sijn krijgshydr nae beneden tot het beleggh van Deevenenter. 164. Bekommeringhen dien aengaende. 164, 165. Besluit de beleegeringh, en stormt op de stad. 165. Die sijn oovergeeft. 166. Verfet de magistraet aldaer. 166. Sijne omhellingh met Graef Harman, en hun gesprek. 166. Trekt met een leegher nae Vrielandt. 166. Beset met de Hollandtsche regementen de Wael. 166. Groote ongemakken op dien tocht. 166. En moedtwil der soldaeten. 167. Slaet sijn leegher needer voor Groeninghen. 167. Van waer hy opbreekt en d'omlegghende sterkten oovervalt. 167. Vermeestert Delfsijl, dat gefterkt wordt. 167. Heeft het ooggh op Steenwijk. 168. Laet Graef Willem in Vrielandt, en trekt tot ontfet van Knodtsenburgh. 168. Beraedt oover 't ontfet. 168. Raekt met de vyandt slaeghs en veroovert tien vaenen van Parmas ruytery. 168. Vindt ongeraeden Nymeeghen te beleegheren, en waerom. 169. Beleeghert en wint Hulst. 169, 170. Vertrekt nae Gelderlandt. 170. Wordt versterkt met de troepen van Graef Willem. 170. Beleeghert Nymeeghen. 170. Wakkerheit der beleegherde, en hunnen Staet. 170, 171. Slaet haer 'tvrty gebruik des Roomschen Godtsdiensts af. 172. Wint de stad, leght besettingh daer binnen, en kiest de magistraet. 172. Welk reght hy behoudt geduerende den oorlogh. 172. Vint geraeden het beleggh van Steenwijk uyt te stellen. 172. Keert weeder nae Hollandt, en wordt 'er bewelkoomt met uytsteekent gejuygh der gemeente. 172. Sijne krijgsdeughden. 172. Bevreedight da party'schappen tot Uitreghet en in Zeelandt. 176. Trekt te velde. 176. Beleeghert Steenwijk. 176. Geleegenheit en werken der steede. 176, 177. Getal en opiet der beleegherde. 177. Wordt met een koghel door sijn wangh geschooten. 178. De stad geeft sijn aen hem oover. 179. Sijne seeditigheit omtrent d'oovertwonnene. 179. Drijft de Spanjaerden uyt Othmarsum, en beset de plaets. 180. Beleeghert Koevorden. 180. Verhaelt van 't beleggh. 180, 181, 182, 183. Belast Philips van Nassau 's Graevenwerdt te bewaeren. 181. Vergeeft eedelmoedigh een edelman die met Verdugo onderlingh verstant hieldt. 182. Wordt oovervallen van Verdugo, dien hy af slaet. 182. Geringh getal der dooden en gequetsten. 182. Wint de stad. 183. Beleeghert Geertruydenbergh. 190. Kleyn getal sijn leeghers. 190. Verhaelt des belegghs. 190, 191, 192, 193, 194. Slaet eenighe ruytery van Mansfeldt. 191. Ontfanght vier vendelen Vriesen. 193. Onderschept brieven van Mansfeldt aen de stad, die hy echter sendt. 194. De stad wordt aen hem oovergeleeverd. 194. Straft de verraeders dier plaetse. 194. Koomt Mansfeldt voor in 't beleggh van Crevecoeur. 194. Slaet sijn

needer tusschen hem en de schanse. 194. En dwinght Mansfeldt op te breeken, en nae 't landt van Kuyk te vlughten. 195. Slaet een regement van Verdugo. 196. Hem mislukt sijnen aenflagh op Brugghe, en valt in een siekte. 196. Trekt te velde. 200. Zijne vruchteloose aenlaeghen op 's Hartoghenbosch en Maestricht. 201. Trekt oover Rhijn, om de faeken in Vrielandt af te doen. 201. Neemt den wegh nae Koevorden. 201. Getal sijner troepen en ordre in sijnen tocht. 201. Staet in beraet hoe best Koevorden t'ontfetten. 202. Belluyt Groeninghen te beleegheren. 202. Sluyt alle toeganghen derwaerts. 202. Verhael wie sijner maeghschap daer voor en daer omtrent gebleeven sijn. 202. Beleeghert de stad. 202. Verhael der beleegeringh. 205, 206, 207. Veroovert eenighe schansen, en ook die van Auwaerderfijl stormenderhandt. 205. Heevighen yver sijner soldaeten ten storm en hunne klaghten oover 't verschoonen. 207. Wint de stad by verdragh. 207. Doet sijn intrede in de stad, herstelt den Protestantischen Godtsdienst, en verandert de magistrat. 208. Aenflagh op sijn leeven ontdekt. 209, 210. Stookt de muytery tot Sichen. 216. Maekt bestant met hen. 216. En voorfiet hen met geschuyt en ruytery. 217. Hem wordt van Jaques Mailleray behandicht een brief van den Marquis van Havré, dien hy vertoont aen eenighe voornaeme leeden van den Staet. 227. Is tot Middelburgh. 228. Ontfanght aldaer de Gefanten weeghens de Staeten van Nederlandt aen 's Koningsh sijde; hoort hun voorstel. 228. Antwoordt daer op. 228, 229. Haelt de brieven van vrygeley van Fuentes uyt den boesem van Liesveldt. 229. Sijn antwoordt wordt verscheydentlijk opgenoomen. 229, 230. Trekt te velde. 240. Beleeghert Grol. 241. Maer breekt op d'aenkoomst van Mondragon het belegh op. 241. Trekt hem te gemoet. 241. Die daer op te rugh wijkt oover de Lippe. 241. Sendt Philips van Nassau oover de stroom om den vyandt te slaen. 241. Maekt by nacht eenen vruchteloos aenflagh op Meurs. 241, 242. Trekt in de Winterquartieren. 242. Vermeestert Weerdt. 244. Dat weder verlaeten word. 244. Sendt aen sijnen broeder den Prinse van Oranje gefanten met aenbiedingh van geldt en schenkaedjen. 261. Koomt met een vloot en krijgsvolk omtrent Kalis, dan keert vruchteloos te rugh. 263. Reyft nae Oostende en versorghet de stad van alles. 264. Zijne ruytery stroopt en vernielt Brabant en d'uyterste grensen der Nederlanden: verneesterende daerenbooven het steedtjen Echnacht in Luxemborgh. 264. Volghet den Heer de Rhosne, die, een brugh oover de Schelde geslaeghen hebbende, Brabant intrekt, bekomert voor Breedard of Berghen. 265. Laet den Graef van Solms met besettingh binnen Hulft. 265. Rukt in allerhaest derwaerts. 266. Arbeidt vruchteloos tot het weederinneemen der verooverde plaetsen. 266. Slaet sijn needer tot Kruyninghen, en sendt volk binnen de stad. 266, 267. Verlaet vierduysent Spanjaerts te voet en vijf vaenen peerden by Turnhout. 295, 296, 297, 298. Brenght daer af achtendartigh vaendelen met de kornet van Mondragon in den Haaghe, die aldaer op de faele worden opgehanghen. 298. Sendt het doode lichaem van Varax aen Albertus. 298. Die hem daer oover in 't breede bedankt. 298. Sijnen aenflagh op Venloo mislukt. 301. Sendt vruchteloos s'cheepen nae de Vlaemsche kust. 301. Zijne ruytery wordt geslaeghen. 301. Trekt te velde: bedenkinghen sijner aenlaeghen. 309, 310. Neemt de wegh op 's Graevenweerd. 311. Neemt Alpen. 311. Beleeghert Rhijnberk. 311, 312. Wint de stad. 312. Beleeghert en veroovert Meurs. 313, 314. Trekt oover den Rhijn. 314. En oover de Lippe. 315. Beleeghert Grol. 315. Dat sijn oovergeeft. 316. Be-

leeghert Breevoort. 316, 317. Wordt door d'Engelische aengeport tot stormen. 317. Wint de stad en 't kasteel. 317. Rijken buyt daer binnen. 318. Veroovert Othmarsum, Oldenfeel en andere steedjens. 318. Beleeghert Linghen. 319, 320. Dat sijn met haar kasteel aen hem oovergeeft. 320. Scheidt het leegher. 320. Wordt met groote toejuyghinghen der Staeten en der gemeenten bewellekoomt. 320. Is t'onvreeden oover 't geheyme huwelijk sijner suster Emilia. 320. Verbiedt den nieugehouwden sijn gesicht. 320. Wordt beschonken van de Staeten. 326. Sijnen vruchteloos aenflagh met een vloot teeghen Vlaendre. 327. Verscheyde quaede ontmoetinghen sijner ruytery. 328. Sendt de geschenken aen Fuentes gevonden in een veroovert schip te rugh. 333. Ontfanght brieven van sijnen broeder en andere, hem biddende tot vrede te raeden. 347. Vergaert het leegher tot Aernhem. 349. Trekt te velde teeghen Mendosa, en koomt met sijn leegher tot Aernhem. 361. Besighticht 's Graevenweerd, en verdeelt sijn volk door Zutphen en Ooveryssel. 361. Besighticht Doefburgh en Deutekom. 361. Laet ter gunste sijner moeye 's Heerenbergh en andere plaetsen van werken ontbloomt sijnde, onlijdigh. 361, 362. Slaet sijn met sijn leegher op den Gelderschen weerd. 362. Getal sijner troepen ongelijk fwakker als 's vyandts. 362. Traght vruchteloos 's vyandts geleyde tusschen Venloo en Orfoy t'onderscheppen. 362. Waerschuwt die van Embden voor de Spanjaerts, en is op sijn hoede. 363. Wordt van de Stenden van Kleef bedankt, dat hy oorloght met de minste schaede der gebuerlanden. 365. Sendt drie vendelen om den weerd voor Rhijnberk te bewaeren. 367. Belast den Rhijndijk door te steeken. 372. Sijn volk onder Hoohenloo tot bewaeringh aldaer gelaeten word van de Spaensche verdreeven. 372. Hy verseekert sijn van Seevenaer en andere plaetsen in 't landt van Kleef. 372. Slaet sijn leegher needer voor Doefburgh, om den vyandt den ingangh in de Veluwe te sluyten. 373. Volghet Mendosa in 't wegh trekken op de hiel: sijn roem daer in behaelt. 374. Set sijn ter needer tot Aernhem, doet aldaer voorraedt van oorloghe teeghen 't aenstaende jaer oplegghen, en besorghet d'omlegghende steeden. 374. Sendt den Graef van Hoohenloo om de Spaensche besettingh uyt Emmemerk te drijven, en laet de stad op sijn selven. 374. Ruynt Seevenaer weder in aen de Stenden van Kleef. 374. Vertrekt nae 's Graevenhaeghe en maent de Staeten aen een grooter leegher ter been te brenghen. 374. Bewaekt uyt Aernhem de landen aen dees sijde den Yssel. 383. Zijne soldaeten wreeken sijn oover 't ombrenghen hunner krijgsgesellen met moorden en rooven. 383. Zijne ongerultheit oover 's vyandts beweginghen: desselfs oorfaeken. 384. Neemt Lobits en andere plaetsen in 't landt van Kleef. 384. Neemt, om 's vyandts aenlaeghen voor te koomen, wederom den Gelderschen weerd in. 383. Hy versterkt 's Graevenweerd. 384. Doet met geschut groote schaede onder den vyandt. 384, 385. Gewaerschuwt voor Bommel toe te sien, oordeelt hy sekerder te blijven daer hy was. 385. Koomt binnen Bommel, en herstelt de verslaeghene herten der burgheren. 386. Zijne voortreffelijke wijse om steeden teeghen de beleegheraers te verdaedighen. 386. Zijne voorfichtigheit. 387. Verdeelt sijne troepen op 't eylandt Voorne. 388. Dat hy beschanst. 388. Maekt aldaer een schanse, onaengesien den teegenstant van Sapena. 388. Andere werken daer omtrent. 389. Onderriicht van Graef Willem van den staet der Hooghduytschen heeft geenen lust sijn met hen te vermenghen. 391. Durft sijn leegher niet in de Winterquartieren brenghen, soo langh de Spaensche omtrent Bommel blijven. 391. Leght sterkten teeghen de schanse

fchansē Sant Andries, en scheidt sijn leegher. 392. Verseekert Emmerik met krijgsvolk. 392. Vermeeftert Crevecoeur. 405. Verlaet vijf hondert ruyters van de vyandt, die tot versterkingh der besettingh te laet quaemen. 405. Voltrekt de werken van Crevecoeur. 405. Beleeghert de schans Sant Andries. 405. Verfert de ruytery van daer. 405. Beslyt die alom met schanssen. 406. Dwinght Batenborgh sijn oover te geeven. 406. Ooverkoomt met de besettingh van Sant Andries voor hondert en vijsentwintighduysent guldens: die dienst onder de Staeten neemen. 406. Rust sijn toe om eenen toght in Vlaendre te doen. 409, 410. Sendt sijn troepen en alle andere behoefden naer Zeeburgh, om aldaer te vergaderen. 409. Getal der troepen en scheepen. 409. Beraedingh tusschen hem en d'Afgesondene der Staeten oover 't aentasten van den vyandt. 409. Sendt Graef Ernst met een gedeelte der scheepen voor uyt nae Vlaendre, om Philippine in te neemen, 't gheen gelukt, als ook Affenede. 410. Verdeelt sijn leegher onder Graef Georg van Solms, Ernst van Nassau en Veer. 410. Sijnen wegh. 410. Leght besettingh binnen Oudenborgh, Plaffendaele, Snaeskerke, Breedene en andere op sijnen doortoght. 410. Sendt den Graef van Solms met d'afgesondene der Staeten nae Oostende, en om de schans Albertus te beleegheren. 410. Koomt met sijn leegher voor Nieupoort, om het te beleegheren. 410, 411. 't Leegher lijdt gebrek aen drank. 411. Grooten schrik sijn soldaeten op 's Aertshartoghen aentoght. 412. Waer door die van Plaffendaele en Breedene de vlucht neemen. 412. Die van Oudenborgh sijn oovergeeeven. 412. Als ook die van Snaeskerke, welke teeghen 't verdragh vermoort worden. 412. Groot gevaer van sijn leegher. 412. Sendt Graef Ernst met neegentien vendelen te voet, en vier vaenen ruyters met twee stukken, om sijn te verseekeren van de brugh by Lefpinghen, en den vyandt den doortoght 'hemwaerts te beletten. 412. Die den vyandt reets doorgetrokken vindt, en, nae een verlies van achthondert man, is genootsaekt te vluchten. 412, 413. 't Gheen het behout van 't leegher geweest is. 413. Ontveinst het verlies, en stelt sijn leegher in slaghorde. 413. Belast de scheepen af te steeken, en nae Oostende te seylen. 413. Laet eenighe vendelen om dien van Nieupoort 't uytvallen te beletten. 413. Krijght 's vyandts ruytery in 't gefight, waer teeghen hy schermutselt, en hen van de strandt verdriift. 413. Waght 's vyandts aankoomst in. 413, 414. Sijne Ooversten moedighen den soldaet ten strijde. 415. 't Selfde doet hy ook aen sijnen broeder Henrik en alle d'andere. 415, 416. Vanght den slag aen. 416. Die gruwfaem en hachelijk voortgaet. 417, 418, 419, 420. Sijne onvermoeyde wakkerheit. 418. Blijft meester te peerde. 419. Verovert het peerdt van Albertus. 419. Behaelt de volkome seeghe. 420. Waer voor hy Godt dankt, en op de plaetse van 't geveght met de voornaemste gevanghene sijn avondmael en naghtrufft neemt. 420. Reedenen waerom hy de seeghe niet vervolgt heeft. 420. Aenmerkinghe op de seeghe. 420. Getal der verlaeghene van weersijden. 420. Het geschut, meer dan hondert vaendelen en standaerden, en aensienlijke gevanghenen verovert. 420. Draeght groote sorghe voor Mendosa. 420. Sendt den Aertshartogh sijn eedelknaepen sonder losgeldt wederom. 420. Bekommernis der Afgesondene van Staet gedurende den slag. 420. Koomt met de gevanghene en volle seeghe binnen Oostende, en wordt met ongemeene vreughe verwelkoomt. 420, 421. Beraedt sijn wat verder te doen staet. 421. Weedergekeert nae 't belegh van Nieupoort trekt hy sijn leegher daer van af. 421. Beleeghert vruchteloos de schans Isabella. 421. Gaet van Oostende 't seyl. 422. Belast de schans Al-

bertus te sleghten, die de vyandt wederopmaekt. 422. d'Achterste scheepen sijn vloot worden aengetast van Spinolâs galeyen, dan sonder schaede. 422. Sendt den Ritmeester Kloet om Krakow te bemaghtighen. 426. Sendt sijn krijgsvolk voor uyt, en koomt selfs in perfoon tot Aernhem. 428. Getal sijn troepen. 428. Beleeghert Rhijnberk. 428. Verhael des beleghs. 428, 429. De tijdingh des beleghs van Oostende baert swaerigheit. 428. Rhijnberk geeft sijn aen hem oover. 429. Verovert Meurs. 429. Beleeghert 's Hartoghenbosch. 433. Getal sijn troepen. 433. Merkt niet dat 'er tot tweemaalen volk binnen koomt: laet eenighe uyt den achtertoght. 433. Wordt nu nae aen de seeghe sijnde verhindert en genootsaekt 't belegh op te breeken: insonderheit door de troepen des Graeven van den Berghe. 434. Sendt het leeghertuygh nae Heusden, en steekt 't ooverighe in den brandt. 434. Sijne ruytery onderschept Graef Adolf van den Berghe. 439. Raedt den Staeten tot voorsichtigheit. 440. Trekt te veld. 440, 441. Getal en verdeelingh sijn leeghers. 441. Set by Nymeeghen oover de Maese, en trekt in 't landt van Luyk. 441. Dwinght aldaer de nabuerighe steeden levensmiddelen in 't leegher te brengen, en tot reedelijken prijse te verkoopen. 441. Slaet sijn needer tot Sant Truyen. 441. De leeghers nae by den anderen sijnde, stelt hy, om den vyandt tot slaen te lokken, sijn leegher in slaghorde. 441. Die weyghert te slaen. 441. Waerom hy geraeden vindt te rugh te trekken. 442. Beleeghert Graeve. 442. Verhael des beleghs. 442, 443. De stad geeft sijn op eerlijke voorwaerden aen hem oover. 443. Verdeelt sijn leegher in de besettinghen. 444. Rukt in der haeft den muytelinghen binnen Hooghstraten tot onderstant, en koomt tot Geertruyamborgh. 459. En scheidt aldaer een geveght tusschen de Françoisen en d'Engelschen. 459, 460. Vereenight met de muytelinghen en trekken voort. 460. Den vyandt genaedert sijnde stelt hy sijn leegher in slaghorde: de vyandt weyghert te slaen, en wijkt nae Heerenthals. 460. Vindt ongeraeden den vyandt te vervolghen en aen te tasten. 460. Begeeft sijn midden onder de muytelinghen. 460. Wil het belegh van 's Hartoghenbosch hervatten. 460. Verliest tijdt met beraedtslaen ter Vergaederinghe. 460, 461. Beleeghert andermael 's Hartoghenbosch. 461. Valt op 's vyandts beschanfingh aen, en verlaet tweeduysent man met hunnen ooversten. 461. Wreekt sijn oover 's Aertshartoghen wreetheit teeghē de gevanghene, met het doen ophanghen van twaelf soldaeten. 461. Slaet Albertus, die een aenval op sijn opgeworpe werk doet, op de vlucht. 462. Breekt de beleegeringh op en scheidt sijn leegher. 463. Leght den muytelinghen van Hooghstraten binnen Graeve. 463. Scheept sijn troepen oover op Cadtslandt. 468. Sijnen mislagh. 468, 469. Vindt de oevers aen gene sijde en oover Sluys beset. 469. Neemt eenighe schanssen. 469. Versterkt Aerdenburgh. 469. Verseekert sijn van Middelburgh in Vlaendre. 469. Beleeghert Sluys. 469, 470, 471, 472. Slaet Velasco. 470. Slaet het geleyde van levensmiddelen op de vlucht. 470. Laet een vast- en beede-dagh door het leegher omslaen. 470. Sijne dappere teegenstant teeghen Spinola. 471, 472. Verovert Sluys. 472. Versterkt Cadtslandt, Ysendijk en Sluys. 472. Sijnen vrughteloosen aenslagh om Antwerpen te beleegheren. 480, 481. Neemt Woude. 481. Wil den Rhijn besetten, maer men vindt geraeden Vlaendre in te trekken, en sorghe voor Sluys te draeghen. 482. Scheept sijn leegher oover, en slaet het needer in het dorp Waetervliedt. 482. Wordt gevolgt van Spinola. 482. Ontdekt en slaet Pompejo Justiniani. 482. Sijn leegher versivakt. 482. Versterkt Ysendijk. 484. Sendt sijnen broeder Henrik en Graef

Ernst met fedyfent man om Rhijnberk te sterken. 484. Rust sikh te spaede toe tot het ontfet van Linghen. 487. Voorfiet de meest noodlijdende plaetfen in Vrielandt en oover Rhijn met besettingh: trekt selfs nae Koevorden. 488. Versterkt Koevorden. 488. Volght den vyandt en slaet sikh needer onder Weefel. 490. Belluyt den vyandt op verscheyde plaetsen aen te tasten. 490. Sijne soldaeten, op Spinolâs leegher aenvallende, beletten sikh selven door eyghen schrik 'tverkrijghen van een heerlijke seeghe. 490, 491, 492. Vermaent den sijnen te vergeefs. 491. Set sijne regementen oover de stroom, en herfelt de kans. 492. Sijnen vruchteloos aenslagh op Gelder. 492, 493. Scheidt sijn leegher. 493. Sijne ruytery slaet Grobbendonx vaen. 493. Versterkt Deeverter, Zutphen en Doesburgh niet besettingh en werken teeghen Spinola. 505. Beschant groote strecken langhs de stroomen teeghen den naekenden vyandt. 505. En beset de stroomen met meenighte van scheepen. 506. Trekt volk by een om het ontfet van Grol te beproeven: dan wordt door d'oovergaeve voorgekoomen. 507. Leght by Doesburgh. 507. Belluyt met het verlies van Rhijnberk het jaer te doen verlopen. 508. Leeghert sikh omtrent Weefel, om op den vyandt een waekent oogh te houden. 508. Neemt en voltrekt eenighe schanssen op de Lippe. 508. Veroovert Lochem. 510. Beleeghert Grol. 510. Breekt op d'aenkoomst van Spinola de beleegeringh op. 510, 511. Trekt in de Winterleegeringhen. 511. Krijght een brief van den Koningh der Malabaeren. 512. Wordt door Oldenbarnevelt ooverreedt tot bewillingingh in de vreedehandelingh. 520. Onderricht Johan Neyen waer aen de begonne handelingh haerperde. 531. Raedt Aertfens de geschenken, soo hem die van Neyen wierden aengebooden, te aanveerden. 540. Wil die niet in sijn bewaeringhe hebben. 541. Hy en de Zeeuwen raeden sikh van alle handelingh te onthouden, ten sy de woorden tot verseekeringh der vryheit alvoorens worden toegestaen. 545. Rijdt den Gefanten van Philips en d'Aertshartoghen op de vreedehandelingh in 't gemoet. 555. Traght te vergeefs t'ontgaen de konstenaeryen der gener die de vrede soghten. 563. Verklaert sikh teeghen 't bestant, en schrijft een brief aen de steeden van Hollandt, om hen daer van af te raeden. 566, 567. Verscheyden uytleghe deeses briefs. 567. Arbeidt teeghen 't bestant en stoojt de Zeeuwen op. 572. Gefanten en schenkaedjen des Koninghs van Siam aen hem. 583. Maximiliaen Cochy's Keyfers gefant aen de Staeten. 457. Dringht aen op vrede en krijght eedelmoe-digh antwoordt van de Staeten. 479. Maximilizen van Rhosny, Opperbewintsman der geldmiddelen in Vrankrijk en 's Koninghs geheymen raedt, in Engelandt gefonden om de gefanten der Vereenighde Landen t'ondersteunen. 455. Mechelen vyandtlijk gehandelt van Alva. 41. Ooverkoomt met Parma. 70. Door d'Engelschen in Staeten dienst oovervallen en geplundert. 73. Oovergegeeven aen Parma. 99. Meenen wordt ingenoomen. 64. Melanthon's gevoelen in 't stuk van de vrye wil. 575. Mendosa, Admirant van Arragon, Hoofd des Raedts van oorloghe, koomt in Nederlandt. 261. Wordt van Albertus aen den Keyser gefonden, en sijne verfoeken aldaer. 273, 274. Gaet weeghens Philips op de vreedehandelingh tot Sant Quintijn. 322. Wordt gefondē, neevens Aerschot en Arembergh, nae Vrankrijk, om den Koningh den eedt af te neemen. 341. Keert te rugh uyt Vrankrijk, en krijght het opperbevel oover 't leegher. 349. Getal sijner troepen. 357. Trekt in de landen van Kleef en Gulik. 357. Foolt d'onzijdighe volken op den Duytschen boodem door

een swaer en baldaedigh leegher. 357. Slaet alle klaghten in de windt. 357. Ooverweldight Orfoy: en belast het te sterken. 361. Als ook het dorp Mullem. 361. Hy baert bijstere ontsteltens in de Vereenighde Nederlanden. 361. Wordt versterkt. 362. Schaersheit en duerte in sijn leegher. 362, 363. Dat den Duytschen boodem doortroopt en plundert. 363. En teeghen elkander en hunne Ooversten de waepenen neemt. 363. Tweedraght onder de Hoofden selfs. 363. Swaere klaghten van alle kanten oover de baldaedigheeden sijns leeghers. 363, 364. Geet den gefondenen weeghens de stenden van Kleef en Gulik sieght bescheidt. 365. Grooten hongher en bijster verloop van sijn leegher. 365, 366. Hy beleeghert Rhijnberk. 366, 367. Leght besettingh binnen eenighe steeden in 't landt van Kleef. 367, 368. Hy set de beleegeringh van Rhijnberk voort. 368. Wordt in 't stormen afgellaeghen. 368. Wint de stad. 369. Valt in d'uyterste grensen van Ooverysfel en Zutphen, rooft, plundert en moort op den Duytschen boodem. 369. Ontkent last tot de moordt des Graeven van Valkensteyn gegeeven te hebben. 370. Ontfanght kooren en geldt van die van Weefel, en dwinght hen den Roomschen Godtsdienst toe te laeten. 370. Hy trekt oover Rhijn. 371. En nae den Yffel. 371. Perft dien van Munsterlandt geldt en krijgsbehoefsten af. 371. Hy leght besettingh binnen Rees en Emmerik. 371. Weyghert den steedinghen binnen Rees uyt te trekken. 371. Ooverweldight Yffelborgh, daer hy veele burghers ombrenght. 371. Gestaltenis en swaere ongemakken sijns leeghers. 372. Hy trekt recht nae d'Yffel. 373. Beleeghert en vermeestert Deutekom. 373. Sijn leegher door hongher en siekte seer vermindert sijnde, wordt geleght op den Duytschen boodem om t'ooverwintren. 373. 't Gheen by yder een seer haetelijk is. 373, 374. Neemt 't kasteel Schuylenborgh in, en trekt met sijn leegher buyten de paelen der Vereenighde Landen. 374. Traght te vergeefs Emmerik t'ontsetten. 374. Ooverwintert tot Rees. 374. Baldaedigheeden sijnes leeghers op den Duytschen boodem. 375, 376. Sijne oovermoedighe taele, en vermeetelen roem. 377, 378. Krijght bevel van den Keyser om den Duytschen boodem te ruymen, en de schaeden te vergoeden. 377. Ooverweldight Kalkar en Gogh. 379. Verschoont Gennip en Santen voor geldt. 379. Dwinght dien van Weefel den Roomschen Godtsdienst te herstellen. 379. Traght de Verbondene Vorsten aen den Rhijn van een te scheuren. 380. Trekt met sijn leegher af ten wederzijden van den Rhijnkant. 384. Laet echter besettingh binnen Emmerik, Rees en Gennip. 384. Set sikh needer teeghen oover 's Graevenweerd. 384. Dat hy sikh gelaet te willen aantasten. 384. Lijdt groote schaede door Maurits geschut. 384. Slaet by Crevecoeur een schipbrugh oover de Maefe. 387. Koomt in persoon voor Bommel. 387. Schaede in sijn leegher aldaer. 388. Wijkt te rugh tot by Rossen. 388. Hem wordt door Graef Ernst den oovertocht in den Tielwerd belet. 388. Durft op Maurits werken niet onderneemen. 389. Bouwt de schans Sant Andries. 389. Sijne verachtingh der Hooghduytschen. 390. Versent sijne troepen, en wijkt selfs nae de grensen van Duytschlandt. 391, 392. Is oneenigh met Andreas. 399. Gevanghen in den slag van Vlaendre. 420. Verdaedigh sikh teeghen de misdrijven hem te last geleght. 439. Wordt ontslaeghen, en daer door geloft alle gevanghene der Vereenighde Landen. 440. Waer in den Koningh bewillight. 440. Heeft een eerlijk gevoelen van den Vereenighden Staet. 440. Trekt neevens Spinola Maurits teeghen, en koomt tot Thienen. 441. Getal sijner troepen. 441. Weyghert den slag hem door Maurits aen,

aengeboden. 441. Zijne ooversten raeden hem den vyandt op de hielen te volghen: dan gaet met den Aertshartogh te raede. 442. Krijght onsecker antwoordt. 442. Slaet sijn leegher needer beneeden Graeve en Maurits. 442. Dat by veelen voor een misflagh wordt gerekent. 442. Siet geen middel om in de stad volk te brenghen. 442, 443. Siende niet tot ontfet uyt te werken trekt hy nae Venloo. 443. Muyttery om wanbetaelingh in sijn leegher: rukt nae Hamondt, om den muytelinghen te dwinghen. 443. 't Voetvolk geeft sijn aen hem oover, de ruyters ontvlieden 't binnen Hooghstraeten. 443. Vertrekt nae Spanjen, daer hy niet te vriendelijck wordt verwelkoomt. 444
 Meurs van Parma ingenoomen met verdragh. 105. Vrughteloozen aenflagh van Maurits daer op. 241, 242. Beschrijvingh der stad. 313. Beleeght en verovert van Maurits. 313, 314. Ingenoomen van Mendosa. 368. Vermeestert door Maurits. 429.
 Michiel Renichon en Pieter du Four omgekocht van Philips en andere Grooten, om den Prins en verscheide Hoofden in de Vereenighde Nederlanden om te brenghen. 209.
 Middelburgh en Amsterdam verachten seer den gemeenen toeleggh van Hollandt en Zeelandt. 43. Geeft sijn nae een langhduerighen hongher oover aen de Zeeuwen, en herstelt het byster verloop der gemeene middelen. 47.
 Misnoeghen der Nederlandtsche eedelen oover 't aenneemen van Anjou, en desselfs oorfaeken. 80.
 Moy Lambert slaet teeghen den Ammirael van Duinkerken, dien hy verovert. 493.
 Mol, Hollandtsch hopman, quijt sijn dapper in 't beleggh van 't kasteel van Tydor. 516.
 Molukken beschreeven. 513, 514, 515, 516.
 Mondragon, Slotvooght van 't kasteel van Antwerpen, herneemt de schanssen omtrent Hulst. 170. Herneemt eenighe kleyne schanssen in Brabant. 181. Past op Maurits. 238. Trekt uyt Antwerpen met een vliendtghe leegher tot ontfet van Grol. 241. Wijkt op d'aenkoomst van Maurits te rugh oover de Lippe. 241. Slaet Philips van Nassau. 241. Scheydt sijn leegher, en verdeelt het in de Winterquartieren. 242. Sterft in hooghen ouderdom. 242. Sijnen lof. 242.
 Monsterringh in de steeden en ten platten lande der Vereenighde Landtschappen. 68.
 Montecuculi gevangen. 288.
 Montigny in Spanjen gefonden, neevens den Markgraef van Berghen op den Zoom. 21. Schrijft aen den Graef van Hoorne, sijnen broeder, uyt Spanjen oover d'onverfoenelijke vervolghenheit des Koninghs. 24. Wordt in Spanjen oopenbaer aen den lijve gestraft. 32.
 Montigny voeght sijn by de partytschap van Arthois. 64. Met sijne troepen aen 's Koninghs sijde. 66. Gefonden met den Burghgraef van Ghendt in de Noorder gedeelten van Vlaendrc. 89. Met Otaef van Mansfeldt van Parma gefonden om sijn van Thoolen te verseecken. 135. Wordt met merkelijck verlies te rugh gedreeven. 135, 136.
 Montyoeye, Onderkoningh in Yerlandt, beleeght den Spanjaert Johan Aquila, die den weerspannelinghen hadt onderstant gebraght. 436. Maekt verdragh met hem en laet hem vertrekken. 436. Slaet Tyron. 436.
 Moort des Prinzen van Oranje. 91. Van Maurits en andere door Renichon en du Four ontdekt. 209, 210. Teeghen 't leeven van Elizabeth, Koninghin van Engelandt door Luidewijk Lopez, ontdekt en gestraft. 210. Op 't leeven van Henrik de IV. Koningh van Vrankrijck door Jan Chastel mislukkt en gestraft. 210. Gesmeect door Pieter Panne teeghen 't leeven van Maurits ontdekt en gestraft. 347, 348.

Morus, siet Christoffel Morus.
 Moscovien in beroerten om de kroon. 519, 520.
 Muyttery der Spanjaerden stuyt den loop hunner voorspoedt. 46. Der Spaensche soldaeten t'Antwerpen, en aenmerkingh daer op. 47. Tot Brussel en elders. 51. Van Parmas krijgsvolk in verscheide gewesten. 162. Der Spanjaerden tot Dieft. 169. Der Spaensche troepen aen verscheide oorden. 175. In 's Koninghs leegher. 197. Regeeringh der muytelinghen. 197. Bevreedight door Graef Harman van den Berghe. 197. Nieuwe muyttery onder 's Koninghs troepen. 215. Oovertreft alle andere. 215. Klachten der Italiaenen. 215. Die sijn tot Sichein begeeven, en daer uyt op roofloopen. 215. Waer by sijn ook andere voeghen, met uytfluytingh des Spanjaerts. 215. Hunne orde. 216. Wordt gestookt door Maurits en de Hollanders. 216. Senden aen den Prinse, met wien se bestant maeken. 216. Tijdingh en beraedtflaeghinghen daer oover te hoof. 216. Worden bellooten van de Spanjaerts. 217. En raeken handtgemeen. 217. Hadden hulp aen Vrankrijck gesoght, dat hen aen Maurits wees. 217. Breeken op, en leegheren sijn niet verre van 's Hartoghenbosch. 217. Maurits voorliet hen van geschut en ruytery. 217. 's Aertshartoghen belofte sijn hen verdacht. 217. Muyttery aloin in andere gewesten: oorfaeken der selve. 217. Bevreedight door Fuentes. 238. Der Hoeghduytschen onder den Aertshartogh. 288. Die sijn verseecken van Heerenthals. 288. Der Spanjaerden in veele plaetsen. 321. Der Spanjaerden in 't kasteel van Antwerpen en elders. 348, 349, 383, 384. Van Albertus krijgsvolk aen verscheide oorden. 427, 428. In 't leegher van Mendosa, waer van veele nae Hamondt vlughten. 443. Mendosa rukt nae Hamondt om den muytelinghen te dwinghen. 443. Eenighe voetkneghten geeven sijn oover, de ruytery ontkoomt binnen Hooghstraeten. 443. Daer binnen koomt grooten toeloop van andere. 443. Die sijn een hooft kiefen, en een volkome regeeringh aenstellen. 443. Gedreyght van Albertus niet beleeggingh, versoeken en verkrijghen se van de Staeten lijftoght, waepen en geschut. 443. Slaen het straf plakkaet van Albertus in de windt, en beantwoorden 't bespottelijck. 444. Verworpen alle voorwaerden, soo niet alvorens dat plakkaet vernietight wordt. 444. Plunderen en rooven allerweeghen. 459. Oeffenen seer strenghe krijgstught. 459. Senden aen de Staeten en aen Maurits om onderstant, dat hun geeven wordt, mits teeghen den vyandt dienst doende. 459. Befetten 't kasteel en verwaghten Maurits. 459. Vereenighen met hem. 460. Den vyandt genaedert sijnde stelt hy sijn leegher in slaghorde. 460. Die uyt het kasteel vallen in 's vyandts achterhoede. 460. Doen treffelijken dienst. 461, 462. Worden geleght binnen Graeve. 463. 't Verdragh met hen geslooten wordt naeder bevestight. 463. Hunne baldaedigheeden en gruwelen in Duytschlandt. 468. Maeken hun verdragh met Albertus. 471. Ruymen Graeve den Staeten in, en die hen ook Hooghstraeten en Karpen. 471. Die se aen den Aertshartoghen ooverleeveren, en Ruermonde en gijfelaers te pande krijghen. 471. Onder Spinolas krijgsvolk. 509, 510. Senden aen Justinus van Nassau, die hen voorliet van levensmiddelen en hoop van onderstant geeft. 510. Binnen Dieft krijghen soldy en hunnen loen. 550. Worden gebannen uyt de landen der Aertshartoghen en des Koninghs. 550.
 Muyttery der besettelinghen tot Geertruydenbergh. 114. Hun getal. 139. Blijven hartnekkigh, hebbende hunne hoofden uytgejaeght. 139. Toonen een afkeer van Parmas booden en brieven. 139. Worden heevigher gaende door Willoughby. 139, 140. Brenghen de penninghen hen door de Staeten gefonden
 M m m m iij den

den doer in moetwil en ooverdaet. 140. Rooven en brandtschatten allerweeghen. 140. Haelen alle scheepen aen sonder onderscheit. 140. Toonen sikh op 't aenfoeken van Landtsavechia, niet afkeerigh van verraedt. 140. Ontwaepen de borghers. 140. Dien sikh met den naem van Engelandt t'eenen dekmantel. 140. Slaen d'aengeboode vergiffenis der Staeten in de windt. 140. Stellen sikh te weer teeghen Maurits. 141. Ontfanghen Maurits brieven belpotelijk. 141. Hen is van Parma, booven de verlopen maendtsoldyden, een geschenk toegeworpen. 141. Leeveren hem de stadt. 141. Weynighe der selver keeren nae Engelandt of onder hunnen ouden eedt. 142. Worden voor verraeders verklaert en gebannen. 142. Draeghen den naem van kooplieden. 142. Muystery van een Spaensche regement. 143. Wordt door 't straffen van weynighe geistuyt. 144. Mutiliana getlegt. 143.

N.

NAemen bemagticht door Don Johan. 54. Weyghert Spaensche besettingh. 200. Naerden door de Spanjaerts ingenoomen, en wreedelijk mishandelt, en getlegt. 41. Nassauschen wordt van Elisabeth, Koninghin van Engelandt, belast, binnen seekeren daeghe, buyten de grensen van Engelandt te vertrekken. 38. Verlaeten plotselink de steeden ingenoomen in Vrielandt en omtrent den Yssel. 41. Neemen Geertruydenbergh in. 46. Nassausche kraghten uytgeput door 't verstroyen van Oranjes leegher. 35. Nederlands oude gelegenheit en grensen. 2. Vervalt onder de Franken. 3. Wordt geregeert door Steedehouderen, op den naem van Graeven, Hartoghen of diergelijke tijtel. 3. Op wat wijze dat van oudts geregeert wierdt. 3. 6. Vervalt onder de heerschap py des huys van Bourgonjen. 4. Des huys van Oostenrijk. 4. Is in bijslere verwarringh. 59. Ooverdracht der selver op Isabella. 343, 344. Is op d'aenkoomt van Albertus en Isabella in groote wanorde. 399. Is door Keyser Karel de V. op seekere voorwaerden vereenight met het Duytsche rijk. 549. Nederlander Oorsprongh en tael. 2. Hunne oorloghs drift en yver voor de vryheit. 2, 3. En Spanjaerts hoe verre die in seeden oover een koomen en verschillen. 5. Sijn wonder bevreeft of sorgeloos op d'aenkoomt van Alva. 30. Beginnen in hunne onderdrukkingh op wraek en hunne beschermingh te denken. 37. Sijn meesters ter see, de Spanjaerts te lande. 40. Besluyten den bystant van Oranje t'hunner beschermingh te gebruyken. 52. Hebben hunne krachten leeren kennen, en worden gesterkt door uytheemsche Vorsten. 58. Langh verdacht onder elkander barsten eyndelijk uyt in oopenbaere vyandschap. 67. Verbittert op de Françoisen door den aenlagh van Anjou. 83. Hunne krachten gaen verlooren door oneenigheit. 87. Verschillen veel in aerdt en seeden van d'Engelsche. 102. Klaeghen oover 't vertrek van Parma nae Frankrijk. 174. Hunnen jammerlijken staet en sughten om vrede. 227. Hunne vreughde oover de koomt van Albertus in Nederlandt. 259. Hebben d'Engelsche geleert de wol te suuyveren en te verwen. 328. Sijn seer gebelght oover de seeden en praght der Aertshartoghen. 399. Nederlandtsche ballinghen belast binnen seekeren daeghe uyt Engelandt te vertrekken. 38, 39. Begeeven sikh te waeter, en verooveren een groot getal scheepen. 38. Neemen met vierentwintigh scheepen den Briel in, en door wat oorfaek. 39. Weederingeropen verdrijven de Roomsche gesinde ooverheeden en kerkelijke tot Amsterdam, en maeken sikh der regeeringhe meester. 59. 't Selfde geschiet tot Haerlem, U-

trecht en elders. 59. 't Gheen d'andere Roomsche sinde bondtgenooten dapperen aenftoot geeft. 59. Neederlaeghe der Spanjaerden by Zutphen. 105. Van Parma by Knodtsenburgh. 168. van Philips van Nassau op de Lipperheyde. 241. Der Spaenjaerden by Turnhout. 295, 296, 297, 298. Der Spaensche scheepen onder Gibraltar. 536, 537. Neederwormter koomt in Vrielandt. 40. Nieuburgh medestander met Brandenburg om de regeeringhe van 't Hartoghdom Kleef en Gulik. 232. Nieupoort ingenoomen van Parma. 86. Beleegert van Maurits. 421. Krijght tweedyfent man, onder Bartolte, tot versterkingh binnen. 421. Doet gelukkigh uytvallen. 421. Wordt verlaeten. 421. Nieuwenaer Stadthouder oover Gelderlandt. 87. Verdrast Nuys. 105. Verongelukt by geval. 146. Nymeeghen door Schenk by verrastingh aengerast. 145, 146. Weyghert sterker besettingh in te neemen. 157. Benauwt door Maurits met het legghen van de schans Knodtsenburgh, en 't schieten daer uyt. 157, 158. Wordt beleegert van Maurits. 170. Wakkerheit der beleegherde. 170. Beschrijvingh der stadt. 171. Geeft sikh oover. 172. Nymeeghers bejeeghenen Parma in sijn vertrek van voor Knodtsenburgh met groote weerdeerdigheit. 169. Beginnen nae hunne vryheit om te sien. 169. Begin van onderlinghen handel tusschen hen ende Hollanders. 169. Hunnen inwendighen staet. 169. Senden aen Verdugo om onderstant. 170. Hunne wakkerheit en staet in de beleegeringh. 170, 171. Neyghen tot oovergave, genoopt door de reeden van eenen. 171, 172. Geeven sikh oover. 172. Nijnhooven ingenoomen door Graef Philips van Egmond. 69. Oovervallen door de Spaensche. 69. Nikolaes Berk, gemagticht om weeghens Uitrecht met de Spaensche te handelen. 555. Nikolaes Jakob Symoncz koomt te rug van sijn gesantschap uyt Deenemarken. 546. Noirkarmes neemt in plaets van den Markgraef van Berghen het Stadthouderfchap van Henegouw waer. 25. Doet den eedt hem door de Landtvooghdes voorgehouden. 25. Dwinght die van Valenchiene, die weygherden 't gebodt der Landtvooghdes te gehoorsaemen, door beleght tot oovergave, en straffen scharpelijk. 25. Noordam verdaedicht door Matthijs Helt. 156, 157. Norden ooverrompelt door Graef Enno van Oostvrielandt. 449. Alwaer hy de borghers een geldtboete opleght, en onder een galgh doet doorgaen. 449. Nuys wordt verrast en ingenoomen door den Graef van Nieuwenaer. 105. Beleegert van Parma. 105. Bestormt, ingenoomen en meeft verbrandt. 105. Befet van Parma. 147. Drijft de besettinghen uyt. 197.

O.

Octaef van Mansfeldt, siet Graef, Octaef van Mansfeldt. Octajola, steêvooght binnen Deutekom. 374. Octavio Frangipani, 's Paus gesant in Nederlandt, arbeit om de muytelinghen binnen Hooghstraeten te bevreedighen. 444. Odoardt Landtsavechia, Steêvooght van Breedaa, arbeit om de muytelinghen binnen Geertruydenbergh tot verraedt te beweeghen. 140. In aentoght nae Geertruydenbergh. 141. Is tot Geertruydenbergh ten tijde des inneemens van Breedaa door een turfchip. 155. Ontlaet sikh der steêvooghdty van Geertruydenbergh. 155. Oldecorn, Jesuit in Engelandt. 496. Oldenfeel geeft sikh oover aen Maurits. 318. Wordt ontvest. 318. Ingenoomen door Spinola. 486. Olivier van Noorts beroemde vaert. 436. Olivier van den Tempel worden voor 's Hartoghenbosch

- bosch beyde de beenen weghgenoomen, daer aen hy sterft. 462. Zijne bedieninghen. 462.
- Omarville, Françoisch Kornel, verlaeghen by Mullen. 472.
- Ommelanden in geschil met Groeninghen weghens 't uytvoeren der koopmanschappen. 60. Dat gestelt wordt in handen der Vereenighde Staeten. 208. Weederom in geschil. 301, 302. Wordt beleght door reghters gestelt by de Staeten. 302.
- Onbedreevenheit der Spaenjaerden en der Bondtgenooten in 't beinaghtighen van steeden. 46.
- Onealen, doorlughtigh gelaigt in Yerlandt, schrijven sich toe d'opperheerschappy van Ulster, en daer nae van geheel Yerlaudt. 248. Hunne vermeetenheit swelt geduerende de geschillen tusschen de huysen van Jork en Lankaster. 248.
- Ongelukkighe stoutheit van Balthasar de Moucheron. 330, 331.
- Onlusten tusschen de Spanjaerts en Elisabeth, Koningin van Engelandt. 37. Tot Uitrecht en in Zeelandt bevreedicht door Maurits. 176. Om 't Vorstendom Kleef en Gulik. 232. 274. Tot Embden tusschen de stad en den Graef van Oostvrielandt. 232, 233. Verhael der selver. 234. In Vrielandt oover de belastinghen. 280. Tusschen de stad Groeninghen en d'Ommelanden. 301, 302. Wordt beleght door reghters gestelt by de Staeten. 302. Tusschen de Hooghduytschen en Engelschen, oover de belastingh op de laekenen. 328, 329. In Oostvrielandt tusschen Graef Edsart en de stad Embden. 353, 354, 355. Tot Aeken. 355, 356. In Vrielandt oover de belastingh op de hoornbeesten en weylanden weghgenoomen door Graef Willem van Nassau. 407, 408. In Oostvrielandt tusschen den Graef en de stad Embden. 449, 450. Worden beleght door d'Algemeene Staeten: punten des verdrags. 456, 457. Die mits 's Graeven veranderingh niet bekraghticht worden. 457. Tusschen Henrik en Bouillon worden weghgenoomen. 498. 499. Dat beyde de partyen in Nederlandt aengenaem is. 499. Tusschen de stad Bruinswijk en hunnen Hartogh worden gelist. 499, 500. Tusschen den Paus en de Venetianen. 500, 501, 502. Tusschen Sigismondt, Koningh van Polen, en de Staeten des Rijkx. 518, 519. In Moscovien. 519, 520. In Seevenberghen en Hongaryen. 520. In Duytschlandt om den Godtsdienst. 520. Tusschen den Graef van Oostvrielandt en de stad Embden weederom beleght door de Staeten. 550, 551.
- d'Onlusten tusschen Frankrijk en Spanjen beginnen klaerder uyt te barsten. 449.
- Onroomschgefinden koomen uyt hunne schuyelhoeken te voorschijn, preeken, en oeffenen hunnen Godtsdienst in 't oopenbaer. 23. Doen tot hen koomen de ballinghen om den Godtsdienst. 23. By hen voeghen sich die hunne kloosters verlieten. 23. Koomen te saemen in groote meenighte, en daer men geweldt vreesde, gewaepent. 23. Door Protestanten op een Christelijke wijze gedoopt worden herdoopt. 35. Verlaeten 's Hartoghenbosch. 68. Sijn meester t'Antwerpen. 68. By plakkaet van Philips gebannen uyt Aeken. 147. Worden met geldtgeeven verschoont. 147.
- Onroomsche in Frankrijk arbeiden ten voordeele van Oranje. 38.
- 't Ontlaen van Mendosa voor alle de gevanghenen der Vereenighde Nederlanden baert groote liefde en geneegenheit in d'onderdaenen tot de Staeten. 440.
- 't Ontwerp van maetigingh der plakkaeten, oovergesonden door den Raedt van Staete in Nederlandt, mishaeght den Koningh. 21. Wordt van de gesintheeden, die sich van den Roomschen Godtsdienst hadden afgesondert, en andere te strengh geoordeelt. 22.
- Oorlogh tusschen den François en den Savoyaert, om wat reedenen. 424. Eyudight haest in vrede: des-sels punten. 425.
- Oorlogh gereesen tusschen Henrik en Bouillon wordt gelist. 498, 499. Dat beyde de partyen in Nederlandt aengenaem is. 499.
- Oorspronk aller onheylen in Nederlandt. 52. Der beroerten in Frankrijk. 150. Der geschillen tusschen de Hooghduytschen en Engelschen oover de belastingh op de laekenen. 328, 329.
- Oostende worde beleghert door den Aertshartogh Albertus. 428. Beschrijvingh der stad en haere werken. 429, 430. Besettingh daer binnen onder den steëvooght Charles van der Noot, en voorraedt. 431. Dapperheit der besetelinghen van eersten af. 431. François Veer koomt met het opperbewint en sijne Engelschen daer binnen. 431. Verhael des beleghs. 431, 432. Groote siekten en sterfte daer binnen insonderheit onder d'Engelschen. 434. Veer, verwitticht van 's vyandts belluyt om hem van achteren en vooren te bespringhen, maekt, buyten kennis van de meeste, bestant voor weynigh daeghen. 434. Waer uyt beroerte onder de soldaeten ontfaen sijnde, is hy genootsaekt de gijfelaers te rugh te senden, en den handel t'openbaeren. 435. Lokt, om de veyligheit der gijfelaers te verseecken, 's vyandts voornaemste hoofden, op hoop van handelingh in de stad. 435. Krijght vijf vendelen uyt Zeelandt binnen. 435. Waer op de handelingh wordt afgebrooken. 435. Welken hoon Albertus smert. 435. En de Staeten selve niet al te wel kunnen ontschuldighen. 435. Mannelijke tegeuwer der beleegherde in 's vyandts stormen van alle kanten. 438. Geeven Albertus vier uren stilstant om sijne dooden af te haelen. 438. Geduerighe vaert daer binnen. 439. Maeken veele van 's vyandts werken vruchteloos. 439. Draeghen sorghe voor een nieuwe haeven, soo d'oude hen benoomen wierdt. 439. In plaets van François Veer koomt voor steëvooght daer binnen Frederijk van Dorp. 439. Die de vervalle werken weeder opmaekt, en de sterkten vermeerdert. 439. Gereede betaelinghe daer binnen. 439. Algemeenen storm op de stad, waer in drie werken veroovert worden. 463. Verdaedighen gelukkigelijc de werken oover de gueule teeghen den aenval van Buquoy. 463. Krijght voor steëvooght Charles van der Noot. 463. Dapperheit en schrandtheit der beleegherde. 464. Van der Noot wordt afgeloft door Gistelles, nae 't sterven van deesen volgt van Loen, nae hem Daniel Markette. 472. Nieuwe werken der beleegeraers. 472. Die ten deele vruchteloos uytvallen. 472. Werken by de beleegherde verlooren. 472, 473. 't Nieuwe Troyen. 473. Scheepen en een gedeelte van 't geschut van daer vervoert. 473. Gaet oover aen Albertus. 473. Die het niet anders als een leedigh erf vindt. 473. d'Ingefeetenen vertrekken alle nae Sluys. 474.
- Oostergo, Westergo en Seevenwolden krijghen in de Vergaederingh der Gemaghtighden der Staeten het derde deel in 't bewint. 92.
- Oostersche vloot genoomen van d'Engelsche. 148. Van 150 scheepen in Hollandt gekoomen. 330.
- Oostindische maetschappy in de Vereenighde Landen opgereght. 448. Sendt dertien scheepen derwaerts onder Steeven van der Haeghen. 465, 466. Sendt twaelf scheepen onder Matielief derwaerts. 494. Krijght Steeven van der Haeghen en sijn vloot met beroemde ooverwinninghen en verbonden ingegaen met Koninghen t'huys. 512, 513. Breede beschrijvingh der daeden door de Hollanders in Indien uytgevoert. 514, 515, 516, 517. Sendt Paulus van Kaerden met acht scheepen derwaerts. 517. Nogh twee scheepen. 526. Twee onder Wijbrandt van Warwijk weeder t'huys gekoomen. 550. Dertien scheep-

fcheepen onder Pictet Verho eve derwaerts gefonden. 550. t' Huyskoomft van Matelief nae een gelukkigh verrichtingh. 577. Breede befchrijvingh der felver. 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583. Wordt geftijft met geldt van 's vyandts ingefeeten. 583. Ooftindifche faeken hoe figh die toedraeghen. 446, 447, 448, 494, 512, 513, 514, 515, 516, 517. Ooftindifche fcheepen vier in getaele uyt Indien voor d'eerfte mael in Nederlandt gekoomen. 309. Derselver verhael van die volken. 309. fiet fcheepen der Vereenighde landen. Ooft-Vrielandt waer van daen soo genoemt. 233. Regeeringh en feeden der Oostvrielen. 233. Ooverdracht der Nederlanden op Ifabella. 343. Deszelfs reedenen en voorwaerden. 343, 344. Ooveryffel ontschuldicht 't opbrenghen haerer penninghen op haere armoede. 237. d'Opperlandtvooghdy Oranje en Egmondt geweygert, en onder wat voorwenden. 13. Orchiers ooverkoomt met Parma. 67. Orfoy befchreeven. 361. Ooverweldicht door Mendofa. 361. Die het laet sterken. 361. Doet fwaere klachten oover de Spanjaerts aen 't hof van Kleef, dan vruchteloos. 363. Befet met Hooghduytschen. 390. Orvillers, fwaegher van Gomeron, houdt het kasteel van Han in befettingh. 239. Wordt van Fuentes belaft uyt te trekken, en by weygeringh gedreyght met het gevaer fijner fwaegheren. 239. Sendt om hulpe aen Bouillon en de Françoifen. 239. Die volk fenden en in 't kasteel koomen. 239. Die figh daer van meester maeken. 239. Othumarum befet door Maurits. 180. Ooverweldicht door Frederijk van den Berghe. 195. Geeft figh oover aen Maurits. 318. Wordt ontveft. 318. Otto Hartius en Jeronymus Koomans koomen van Brussel in den Haaghe met brieven van den Aertshartogh. 208. Ontkennen dat den Aertshartogh Ernst schuldigh is aen den aenslagh gefmeet teeghen 't leeven van Maurits en andere. 209, 210. Segghen dat Barlemondts mits vrygeley en gijfelaers gereet is figh te fuyveren van dat schelmstuk. 210. Gefant weeghens de Staeten van Nederlandt aen 's Koningsh zijde aen Prins Maurits. 228. Oudenaerden ingenoomen door Parma. 80. Oudewaeter door de Spanjaerts ingenoomen, en wreedelijk mishandelt. 49.

P.

PAcieco, Krijgsbouwmeester van Alva, tot Vlifinghen gehanghen. 40. Padilla, loekt Martin Padilla. Pays tusschen den Koningh van Frankrijk en den Hartogh van Savoyen. 425. Payshandel mondelingh en schriftelijk aengevanghen. 48. Tot Breedaa begonnen. 48. En vruchteloos afgebrooken. 48. Wordt tot Gendt hervat en aldaer gelooten. 52. Deszelfs voorwaerden. 52, 53. Wat Landtschappen figh daer inlieten, welke niet. 53. Payshandel met Don Johan vruchteloos hervat. 63. Payshandel tot Keulen begonnen. 66. Doet de Staetfche verflappen, en heeft veel haspelens. 69, 70, 71. Wordt afgebrooken. 71. Gevolghen daer op in de Vereenighde Nederlanden. 71, 72. Payshandel tusschen Spanjen en Engelandt in Vlaendre vruchteloos begonnen. 113. Tot Sant Quintijn tusschen Henrik en Philips. 322. Hoe die in Engelandt en Hollandt wierdt opgenoomen. 323. Is gevordert tot op groote hoop van vrede. 333. Wordt van daer tot Vervins verleght. 340. En aldaer gelooten: deszelfs punten. 340, 341. Vreughde teekenen en vruchten dienthalven van wederzijden. 341. Payshandel tusschen Philips en Elifabeth tot Boulogne

vruchteloos afgebrooken. 408. Payshandel tot Londen tusschen Koningh Jakob, Philips en Albertus. 474. Gelooten: deszelfs punten 474, 475. Payshandel tusschen Spanjen en de Vereenighde Nederlanden; fiet Vreedehandeligh. Parijs benaewt. 158. Parma wordt, nae de doot van Don Johan, Landtvooght oover Nederlandt. 65. Sijnen aerdt en konfenaeryen. 65. Spanjen is aen niemands waepenen meer verschult als aen de zijne. 65. De gefchillen tusschen de volken rijfen door sijn aenftooken vryhoogher. 66. Verleent aen Kafimiers ruytery vryen doortoght om te vertrekken. 66. Beleeghert Maestricht. 66. Maent de Nederlanders aen om 's Koningsh aengeboode genaede t'aenveerden. 66. Ooverkoomt met Arthois en Henegouw, neevens Rijffel, Douay, en Orchiers. 67. Met 's Hartoghenbosch. 68. Neemt Maestricht stormenderhand. 70. Dankt de uytheemfche soldaeten af. 70. Mechelen, Valenchiene en Rijffel koomen tot hem oover. 70. Die hem sijn Landtvooghdy bevestighen. 70. Wint eenighe kleyne steeden in Henegouw. 73. Als ook Kortrijk, door krijgslist. 72. Hem wordt Breedaa geleevert door den Heer van Hautepenne. 72. Sendt sijne moeder, gekoomen om de Landtvooghdy wederom t'aenveerden, te rugh. 73. Sendt Schenk tot ontset van Groeninghen. 74. Veroovert Doornik. 77. Neemt Oudenaerde. 80. Benaewt Brussel, en moet'er af. 81. Krijght Lier, met verraedt van eenighe besettinghen. 81. Biedt den Nederlanders 's Koningsh genaede aen. 83. Wint Duinkerken. 85, 86. Ook Nieupoort, Dixmuyde, Veurne, en Wijnobberghen. 86. Krijght Zutphen door Taxis met verraedt. 87. Dient figh van de gelegenheit des tijds. 88. Besluyt Ypere door 't legghen van schansen. 88. Sendt onder den Burghgraef van Gendt en Montigny een leegher in de noordergedeelten van Vlaendre. 89. Hem wordt door verraedt van Steelandt 't landt van Waes oovergegeeven. 89. Wint Hulst, Axele en Rupelmonde. 89. Koopt Aelft van d'Engelsche besettinghen. 89. Zijne ooversten slaen hun leegher tusschen Gendt en Brugghe. 89. Hem wordt Brugghe geleevert door Chimay. 89. Verdraeght met Damme en 't Vrye. 89. Veroovert Ypre. 90. Benaewt Gendt. 90. Befet de Schelde. 90. Neemt de schans op den oever van Vlaendre gebouwt door d'Antwerpenaers. 90. Wordt van 't fort Lilloo afgeslaeghen. 90. Noodight de Hollanders tot boetverdighheit en hunne oude gehoorfaemheit. 93. Dringht aen op de begonne beleegeringh der Schelde. 93. Verlaet Lilloo en rukt nae Denremonde. 93. 't Welk hy inneemt. 93. En ook Vilvorden. 93. Sluyt met de Gentenaers. 93. Bouwt het kasteel aldaer weder op. 93. Graeft om den toevoer uyt Vlaendre in sijn leegher te krijghen een nieuwe vaert. 93. Wendt grooten yver aen om dien van Antwerpen uyt te hongheren, slaet een brugh oover de Schelde, en maekt meer andere werken. 98. Hem wordt van den Koningh 't kasteel van Plaifance wederom gegeven. 98. Blijft meester van den Kouwensteynschen dijk. 99. Ooverkoomt met die van Antwerpen. 99. Naech Mechelen en Brussel. 99. Wordt van den Koningh beschonken met het gulde Vlies. 99. Maekt het kasteel t'Antwerpen weder op. 99. Verkrijght door de Roomsgefinden Nymeeghen en Doesburgh. 100. Wordt door den Koningh met volk en geldt versterkt. 103. Hy beleeghert Graeve. 104. Doet de stadt beschieten en bestormen, en windt die met verdragh. 104. Veroovert Venloo door verraedt der burghery. 104. Beleeghert Nuys. 105. Bestormt de stadt, en neemt se in; die in brandt raekt. 105. Neemt Alpen, Krakouw en Meurs by verdragh. 105. Beleeghert

ghert Rhijnberk, en blijft daer voor hanghen. 105. Wordt'er afgerukt door Leycefter. 105. Spijft Zutphen. 105. Slaet teeghen Leycefter, maer ongelukkig. 105. Benaeuwt door geweldigh schieten Sluys. 110. Vermeeft de stad, onafgezien het pooghen van Leycefter. 110. Zijne hooghe aenlaeghen en gedachten op Engelandt. 111. Verveerdicht wat hy kan om sich te voeghen met de Spaensche vloot. 112. Zijne seeligheit geeft niemandt oorfaek tot misnoeghen. 121. Sijnen raedt dat men sich, alvoorens Engelandt aen te doen, van eene der seehaevenen in Hollandt behoorde te verseekeren, wordt in de windt gellaeghen. 128, 129. Leght met een leegher van 30000 man in Vlaendre teeghen d'aenkoomft van de Spaensche vloot. 129. Zijne scheepsrustingh aldaer. 129. Hy wordt binnen Duinkerken bellooten gehouden. 130. Zijne scheepen hebben meendeels groot gebrek aen bootsvolk. 130. Zijne benaetheit en raedeloosheit geduerende 't gevecht van de Spaensche vloot. 132. Beleeghert Berghen op den Zoom. 135. Hy sendt Montigny en Octaef van Mansfeldt, om sich te verseekeren van Thoolen. 135. Pooght de haeven van Berghen af te snijden. 136. En de Noordschans door verraedt van de stad af te scheuren, beyde te vergeefs. 136, 137. Bedrooghen sijnde breekt hy 't beleg allengskens op. 137. Versterkt eenighe schanssen teeghen 't uytloopen van den vyandt. 137. Sendt Chimay om Bon te beleegheren. 137. En de Graef van Mansfeldt voor Wachtendonk. 138. Arbeidt om den muytelinghen binnen Geertruydenbergh tot oovergaeve te beweeghen. 140. Geeft hen booven de verloope maentföldyen een geschenk. 141. Hem wordt de stad geleevert, sijne groote vreughde daer oover, en voortvaerenheit in die te besichtigghen. 141. Wint Seevenberghen. 142. Sendt Graef Karel van Mansfeldt teeghen Heufden. 142. Gehaet en besprooken van de Spanjaerden. 143. Sijnen roem, daeden en aenlaeghen. 144. Haelt een siekte op sich, en reyft nae 't Spaa. 144. Verval sijner gesontheit en geluk. 144. d'Italiaenen gelooven, dat hy door de Spanjaerts is vergifticht. 144. Ontfanght brieven van Maurits, door hem onderschept, waer in hy swaerlijck by den Koningh wierdt beschuldicht. 144. Straft den lasteraer sijnes naems. 144. Sendt Richardot nae Spanjen, om sich by den Koningh t'ontschuldighen. 144. Belast Mansfeldt Rhijnberk te beleegheren. 144. Wint Rhijnberk. 146. En houdt de stad beset, als ook Nuys en Bon. 147. Smeet verscheide aenlaeghen op de steden in 't landt van Kleef. 147. Heeft den Rhijn tot Aernhem toe in sijn gebiedt. 147. Sendt La Motte met volk nae Vrankrijk. 149. Sijnen mislagh. 155. Straft de besettelinghen van Breedaa. 155. Krijght tijdingh van 't verooveren, en sendt Mansfeldt om de stad te benaeuwen. 156. Verquikt. 158. Ontfanght door Richardot brieven loffelijk t'sijner eeren uyt Spanjen. 158. Wordt bevestight in sijn oude landtvooghdy. 158. Krijght last om den oorlogh in Vrankrijk voort te setten. 158. Dat teeghen sijnen raedt was, maer schikt sich. 158. Trekt nae Hene-gouw. 158. Ontfanght tijdingh van den neederlaegh des Graeven van Egmond, en 't benaeuwen van Parijs. 158. Trekt nae Vrankrijk. 158. Getal sijner troepen. 158. Draeght het hoogh bewint der saeken op aen Pieter van Mansfeldt: 't gebiedt oover de gebleeve troepen aen sijnen soon Karel. 158. Hoort de klaghten van de gefanten der Duytsche Vorsten, welke hy trots bescheidt geeft. 159, 160. Keert te rugh uyt Vrankrijk, en vindt sich in veele saeken becommert. 162. Muyteryen onder sijn krijgsvolk. 162. Laet eenighe regementen by den Hartogh van Mayenne. 162. Sendt den Prins van Ascoli met eenighe regementen nae Vrankrijk. 163. Koomt te spaede tot

ontset van Zutphen en Deeventer. 167. In beraedt staende wat t'onderneemen, schrikken d'ongemakken der weeghen hem af van Groeninghen te hulpe te koomen. 167. Koomt op 't verfoek der Nymeeghers aldaer, en beleeghert Knodtsenburgh. 168. Raekt by Knodtsenburgh met Maurits in gevecht, en verliest tien vaenen van sijne ruytery. 168. Nae welke neederlaegh hy de beleeggeringh opbreekt. 168, 169. Wordt daer op van de Nymeeghers bejeeghent met groote wederweerdigheit. 169. Stort weder in, en reyft nae 't Spaa. 169. Bevreedicht de muytende Spanjaerts tot Dieft ten quaeden voorbeelde. 169. Ontfanght blymoedigh's Keyfers gefanten, afgefonden om tot pays te raeden. 173. Reyft wederom nae Vrankrijk Mayenne te hulpe. 174. Naedert de grensen van Normandyen. 174. Zijne troepen. 174. Is schaers voorfien van geldt. 174. Klaghten der Nederlanders oover sijn vertrek. 174. Is ongesint tot slaen. 174. Trekt in stilte oover de stroom, en wijkt nae Parijs. 175. Schermutselinghen tusschen hem en Henrik voorgevallen. 175. Wordt gequetst. 175. Begeeft sich nae 't Spaa. 175. Zijne troepen keeren in sleghen staet weder in Nederlandt. 175. Afgefondene Groeninghers aen hem met klaghten. 175. Krijghen geen ander antwoordt, dan aentrooftinghen en beloften. 176. Keert te rugh uyt Vrankrijk. 181. Sendt eenighe troepen aen Verdugo tot ontset van Koevorden. 181. Neemt voor eenen nieuwen toght in Vrankrijk te doen. 183. Sterft op de gtnsen van Artois. 183. Vermoeden oover sijne doot. 183. Arghwaen des Koninghs teeghen hem. 183. Zijne seeden en lof. 184. Sterft seevenveertigh jaeren oudt, in 't veertiende sijnes bewints oover de Nederlanden. 184, 185. Zijne lijkstaesy. 185. Partyschappen onder de Staeten neemen in 't heymelijk geweldigh toe. 185. Paulo Antonio Landtsavechia, Steehouder binnen Breedaa, in afveesen sijns vaeders. 155. Doet eenen uytval uyt het kasteel. 155. Wordt gequetst, en vlucht weder binnen. 155. Geeft het kasteel behoudens lijfen leeven oover. 155. Paulo Emilio Martinengo gevanghen. 383. Paulus Bax, Steevooght binnen Berghen op den Zoom, quijt sich wakker in den aenflagh onder Hericourt en du Terrail op die stad. 489. Paulus Buis Voorspraek van Hollandt. 117. Paulus Dysfalij, Gefant des Koninghs van Polen aen de Staeten. 303. Zijne verwaende en onaengenaeme reeden. 303. Beleefdlijck en eedelmoedigh beantwoordt door de Staeten. 303. in Engelandt, en sijne bejeegeningh aldaer. 307. Paulus van Kaerden door de Staeten met ses scheepen gefonden om de kust van Brasil te plunderen. 466. Koomt met goeden buyt wederom. 494. Wordt met acht scheepen nae Indien gefonden. 517. Paulus Servita, of Fra Paolo, heeft sijnen vaederlandse groote diensten gedaen in de onlusten met den Paus. 551. Wordt gequetst van eenighe uytgemaekt op sijn leeven. 551. Den Raedt neemt hem onder haere bescherminghe. 551. Paus Gregorius sendt hulp aen Mayenne, teeghen de gewoonte sijner voorsaeten. 174. Paus Klement vereenicht tot Ferrare pleghdelijk in den huwelijken staet Philips met Margareta, en Albertus met Isabella. 353. Heeft de stad Ferrare ooverheert. 353. Paus Paulus de Vijfde is in onlust met de Venetiaenen; verhael der selver. 500, 501. Doet de stad in den ban. 500. Daeght de schrijvers van boeken, en rust ten oorlogh. 520. Verbiedt den sijnen in Engelandt den opgefelden eedt aen den Koningh te doen. 521. Maekt sijnen pays met de Venetiaenen, en trekt den ban in. 551. Paus

Paus Sixtus de V. geeft Engelandt ten prooye aen die 't eerst bemaghticht, om 't weeder onder gehoorsaemheit van den Roomschen stoel te brengen. 128. Ontlaet alle Engelschen van den eedt aen de Koninginne, en maent hen aen om haer leevendigh of doodt aen hem oover te geeven. 128. Is Franfch gefint geweest. 174.

Pedro Cubiara kooft met twaelfhondert Spaensche soldaeten uyt Spanjen oover see in Nederlandt. 482. Worden wel de helft genoomen en ooverboordt geworpen door Willem Hautain, Ammirael van Zee-landt. 482, 483. Sterft. 483.

Pedro Sarmiento, Spaensh Kornel, scheept tot Liffbon twaelfhondert Spaensche soldaeten nae Nederlandt. 482. 't Ooverblijffel van sijn regement kooft in Vlaendre. 493.

Pedro de Toledo, gefant van Koningh Philips in Vrankrijk: sijnen handel aldaer. 563.

Perez, siet Antonio Perez. 287.

Petrus Nannius. 287.

Philippville, gebouwt door Oranje, valt Don Johan toe. 58.

Philippine vermeestert door Graef Ernst van Nassau. 410.

Philips, Graef van Egmond pooghende Brussel te vermeesteren voor den Spanjaert, wordt op de markt beleeghert gehouden, met sijnadelijk verwijt, en door meededoogenheit vergunt onbeschaedicht uyt te trekken. 69. Vermeestert Nijnhove. 69. Wordt aldaer gevanghen. 69-73. Gellaeghen in den slag by Yvry. 158.

Philips de tweede van dien naem, Koningh van Spanjen, sijnen aerdt en feeden. 7. Tracht de wetten en handtvesten van Nederlandt te vertreeden. 7. Verbiedt d'Algemeene Staeten te vergaederen. 7. Dringht harder aen op d'Inquisitie, by sijnen vaeder ingevoert, verwaerende de strengheit der plakkaeten, om sijn van 't geslag des Paus te dienen. 13. Wil op sijn vertrek booven de drieduysent Spaensche soldaeten in Nederlandt laeten. 14. Oorsaeken van sijnen onversoenelijken haet op de Nederlanders. 14. Reyst nae Spanjen, alwaer hy, nae 't verlies sijnner vloote, aankooft. 14. Verkrijght voor sijn vertrek van den Paus ontslag van het opslight der uytheemsche Bisschoppen oover de Nederlanden. 15. Pooght nieuwe Bisschoppen in te voeren, en der selver verdelingh. 15. Geeft heymelijken last aen Granvelle om nae 't Graeffchap van Borgonjen te vertrekken. 17. Vleyt nae 't vertrek van Granvelle d'eedelen en Groten 's landts. 17. Betuyght aen Egmond sijnne geneegenheit tot de Nederlanders, handelt met hem geveynsdelijk, en geeft hoop tot het smijdighen der plakkaeten raekende den Godtsdienst. 18. Laet in Spanjen mannen van beroemden verstande, en vrouwen van eedelen bloede jammerlijk door 't vuer ombrenghen, 't gheen hy met eyghen ooghen aensiet. 18. Maekt op den selfden tijdt tot Bajonne met den Koningh van Vrankrijk een verbondt van onderlinghe hulpe tot uytrooyingh der ketteryen. 18. Schrijft itrax nae 't vertrek van Egmond, en gebiedt de regtsvoorderinghen en straffen teeghen de ketteryen door d'Inquisiteurs en hunne bysitters sonder genaede uyt te voeren. 18. Die rughbaer geworden dappere ontsteltenis baeren in de gemoederen van allen. 18. Wil dat men met het afkondighen van het Concilium van Trente spoedigh voortvare. 19. Ontfanght brief op brief uyt de Nederlanden. 21. Seer swaerhoofdigh en ontsfelt sijnde in de tijdinghen, die hy daeghelijx van quaet tot argher kreegh, gaet meenighmael te raede. 21. Hem mis haeght 't ontwerp van maetingh der plakkaeten oovergesonden door den Raedt van Staeten in Nederlandt. 21. Verbiedt sijnen naem in diergelijke handelinghen te gebruyken. 21. Wat hy

daer in toegeeft. 21. Belooft genaede en sijnne ooverkooft. 21. Verbiedt d'Algemeene Staeten te vergaederen, onzegenien den raedt van alle standen en selfs sijnner suster. 21. Belast Waertgelders in Duytschlandt aen te neemen, en seght sijn te verlaeten op de getrouwheit der Nederlandtsche Groten in 't uytvoeren der plakkaeten. 22. Antwoordt op den brief van Oranje, waer in hy versoght ontslag van sijnne ampten. 24. Sijnne teegenwoordigheit wordt by naer eenstemmigh gehouden 't beste middel om de partytschappen te dempen. 26. Reedenen ten dien eynde hem door de getrouwste Nederlanders te gemoet gevoert. 26. Brenght den tijdt door met ooverlegh wat wegh de veylighste waere. 26. Sijn gelaetende oover de middelandsche see en door Duytschlandt te fullen reysen, schrijft des weeghen aen den Keyser, met wien hy ook raedtpleeght oover den Staet der Nederlandtsche saeken. 26. Ontfanght daer op 's Keyfers antwoordt, dat hem mis haeght. 26. Laet aen de Landtvooghd's weeten sijn ooverkooft met een leegher. 26. Wordt geseghert door den Paus van sijnen eedt, die hem tot onderhoudt der handtvesten verplighte, alvorens ontslaeghen te sijn. 27. Geeft het meeste geloof aen den Raedt des Hartoghen van Alva. 27. Dien hy met het opperste gesagh en een leegher nae Nederlandt sendt. 27. Heeft sijn wijselijck weeten te verseecken van de gunst der Vorsten, die hem konden dienen om de magt sijnner afgescheydene heerschappy aen een te hegten. 30. Geeft uyt een plakkaet van vergiffenis voor die de mis bedrijven der voorighe tijden beleden, en wie daer uytgelootten. 36. Sijnne heerlijckheien en inkoopsten worden ten gemeenen nutte aengewendt. 45. Ontbiedt den Hartogh van Alva met sijnne soon te rugh. 46. Weyghert Alvás soon de Landtvooghd. 46. Durft Alvás handelinghen noch prijfen noch vernietighen. 47. Sendt Don Louis de Requens tot Opperlandtvooght oover de Nederlanden. 47. En stelt nae sijn ooverlijden daer in den Raedt van Staeten. 50. Ontfanght de voorwaerden van de Ghendtsche pays. 53. Oordeelt raetfaem voor dien tijdt te duyken. 53. Bekraghticht het vreedeverdragh by plakkaet. 53. Houdt Oranjes soon, wiens vryheit in de vreedepunten was bedongen. 53. Sendt Don Johan van Oostenrijk tot Landtvooght oover Nederlandt. 53. Schrijft aen de Staeten om hen tot vrede te bekooren, welkers voorwaerden den Baroen van Selles ooverbrenght. 58. Brenght verscheyde Landtschappen der tweedragtighe Nederlanders weeder onder sijnne gehoorsaemheit. 67. Ooverheert Portugael door den Hartogh van Alva. 72. Wordt door de Staeten der Vereenighde Nederlanden verklaert vervallen te sijn van sijn recht tot de selve, en vyandt genoemt. 76. Doet Oranje in den ban, en noodicht een moordenaar die hem 't leven beneeme. 76. Sendt het uytheemsch krijgsvolk aen Parma te rugh. 81. Getal van sijnne troepen. 81. Heeft, booven de binnelandsche schattinghen, ten minsten twintighhondertduysent guldens jaerlijcx oovergesonden. 81. Hem geeft den Keulschen krijgh glimp om de grensen van Duytschlandt in oorlogh in te wikkelen. 87. Rust een vloot uyt teeghen Engelandt. 112. Maer doet dit gerucht door oopeningh van vrede verdwijnen. 112. Handelt ook met d'Engelsche van pays. 112, 113. De vloot teeghen Engelandt wordt met yver voortgepreft. 127. Waer van hy sijn te groote dinghen belooft. 127. Vindt ongeraeden Elisabeth den oorlogh aen te segghen. 128. Verwerpt den heylsaemen raedt van den Marquis de Santa Cruz en Parma. 128, 129. Verkort by plakkaet den gesetten tijdt der rouwdraght nae 't rampsaeligh eynde van de Spaensche vloot. 134. Waer door sijnne middelen bijster uytgeput sijn. 139. Schijnt Parma en den Hartogh van Medina Sidonia vry te spreken weeghens

weeghens de Spaensche vloot. 144. Bant by plakkaet alle Onroomschen uyt Aeken. 147. Menght sich in de Fransche beroerten, en stijft den Hartogh van Mayenne. 149. Schrijft aen Parma loffelijk t'lijner eere, bevesticht hem sijne oude Landtvooghdy, en laft hem den oorlogh in Vrankrijk voort te setten. 158. Ontbiedt den Hartogh van Mayenne, uyt wien hy den staet der beyde partyen verstaet. 158. Vint sich versteeken van sijn geweldighe hoop, en weynigh sekerheids in de bondtgenootschap in Vrankrijk, 162. Verheft de Grooten in Nederlandt tot eerampden. 187. Draeght den tijtel van Opperlandtvooght oover Nederlandt by voorraedt op aen Pieter Ernst van Mansfeldt. 187. Versterkt de troepen in Nederlandt, en sendt groote sommen geldts. 187. Bijster verloop sijnner sacken in den jaere 1594. 198. Schikt Ernst van Oostenrijk sijne dochter ten huwelijk. 198. Neemt de steedē in Pikardyen den eedt van getrouwicheit af. 199. Arbeidt by den Paus om Henrik de IV. sijnen soen te beletten. 199. Koopt moordenaers om den Prins en andere Grooten in de Vereenighde Landen om te brenghen. 209. Sendt Luidewijk Lopez, Portugees, in Engelandt, om de Koninghin door vergif het leeven te beneemen. 210. Belaft by plakkaet den Koningh van Vrankrijk alleints met de waepenen te vervolghen. 214. Sijn geloof aen 't waggelen, en waer door. 217, 218. Houdt Hoey beset. 225. Soekt daer omtrent roem van godtvrughticheit. 225. Stelt nae 't affsterven van Ernst van Oostenrijk de regeeringh aen den Raedt van Staete. 226. Maekt Fuentes Raedtsheeftman. 226. Sterke maght sijnner troepen. 238. Wil dat men Kamerijk beleeghert. 242. Stelt sijne hoop op 't Haroghdom van Kleef en Gulik. 274. Bewillight dat 'er voorflagh van vrede gedaen worde. 274. Ontstelt oover de nederlaeghe der Spaensche vloot voor Kadix, ontbiedt van alle kanten hulpe. 277. Bijster verloop sijnner inkomkomsten. 279. Slaekt teeghen belofte sijne tollē verpandt aen de renteniers. 279, 280. Vindende sich genootsaekt sijn geloof te herstellen geeft hy die weder. 280. Sendt een sivaere vloot in see onder Martin Padilla, gerughten van desselfs aenslaeghen. 289. Ongelukkighe uytroomst der selver. 289. Sendt Padilla andermael in see, met gelijke uytroomst. 309. Set hem af van sijn Ammiralschap, en kieft Don Diego Brocaro in sijn plaetse. 309. Neyghet tot vrede. 321. Reedenen daer toe. 321, 322. Begint van den François. 322. Soekt ook de Nederlanders aen. 323. Huwelijk sijnner jonghste dochter met den Hartogh van Savoyen. 323. Verlooft sijne oudtste dochter Isabella Clara Eugenia aen Albertus van Oostenrijk. 323. En met haer Borganjen en Nederlandt ten huwelijk. 323. Stookt de misverstandē tusschen d'Engelsche en de Hanse steden. 329. Sendt achtendartigh scheepen met krijgsvolk, onder Saurius Leva en Pretendon nae Kalis. 332. Sigh genoeghende met den François ontwaepent te hebben, is hy niet graegh nae vrede met d'Engelsche. 340. Sluyt de pays met Vrankrijk te Vervins: desselfs punten. 340, 341. Sendt Friafe met brieven aen de Nederlanden, waer in hy de heerschappy oover de selfde ooverdraeght aen sijn dochter Isabella. 343. Reedenen en voorwaerden des ooverdraghts. 343, 344. Onderteekent die met sijnen soen. 344. Sijne siekte, uysterste en doodt. 350, 351. Sijnen aert en feeden, en 't oordeel der menchen oover hem. 351, 352.

Philips de derde, Koningh van Spanjen, sijnnes vaeders naesat in alle sijne Staeten. 352. Neemt strenghe raedtslaeghen teeghen de Hollanders. 352. Wordt tot Ferrare met Margareta van Oostenrijk in den huwelijken staet vereenicht door Paus Klement. 353. Geweldighe maght sijnner troepen in Nederlandt.

357. Verbiedt by plakkaet den Staeten der Vereenighde Nederlanden den handel op Spanjen. 392. Wreedtheeden aldaer gepleeght aen de seeluyden. 392. Sendt sijn vloot uyt de Coronna, nae de Kaenarische eylanden: nae Tercera. 398. Handelt door Albertus tot Boulogne met Elisabeth van vrede. 408. Reedenen hem daer toe beweeghende. 408. Schrijft aen de Staeten van Nederlandt, en spreekthē aen als de sijne: dat in veelen misnoeghen baert. 423. Wil ondersoek gedaen hebbē op de boeken der koopluuyden, om te weten of yemandt reekeningh met de Hollanders hadt uytstaen; of geldt in den handel op Indien verstrekte, 't gheen door 't teegenstellen van Antwerpen aghter blijft. 423, 424. Staet toe dat voor Mendosa alle gevanghene der Vereenighde Nederlanden verlost worden. 440. Sendt op 't verzoek der Portugijsen Andreas Hurtado Mendosa met een vloot nae Indien, om den voorspoedt der Hollanders aldaer te beletten. 446. Wordt verlicht in sijne behoeften door d'aenkoomst van de vloot uyt Amerika. 449. d'Onlusten tusschen hem en den François beginnen klaerder uyt te barsten. 449. Biedt Koningh Jakob de hulp sijnner waepenen aen om op dentroon van Engelandt te koomen. 455. Sendt nae Engelandt sijnen Gesant Joan Baptista Taxis, om den vrede voort te setten. 455. Belaft de muyltelinghen binnen Hooghstraeten daer uyt te lighen. 459. Staet toe dat het opperbevel in 't leegher voor Oostende gegeven worde aen Ambrosio Spinola. 463, 464. Laet sich schokken door allerhande raedt. 464, 465. Stelt den handel op Spanjen den ingeseetenē der Vereenighde Landen wederom oopen, maer bederft dien door sivaere belastingh. 465. Sendt gesanten nae Engelandt. 474. Maekt vrede met dien Koningh: desselfs punten. 474, 475. d'Onlusten tusschen hem en Vrankrijk neemen toe. 475. Trekt sijn plakkaet van belastingh wederom in. 476. Belaft alle ingeseetenē van Hollandt sijne landen te ruymen, en de waeren naederhandt ingebragt verbeurt te maeken. 476. Sijnner grootstē last is 't ooverbrenghen der Spaensche soldaeten door Italien in Hollandt te lande. 482. Verbiedt by plakkaet alle uytlanders op Indien te vaeren. 494. Leght Henrik in Vrankrijk laeghen door sijnner gesant. 495. Sijne armoede wordt verlicht door de scheepen gekoomen uyt Amerika en Indien. 512. Hem worden meenighvuldighe beeden van de Portugijsen gedaen om vrede met de Hollanders. 521, 522. Is uyt sich selven niet geneeghen tot oorlogh. 522. Is beefigh met sich van schulden t'ontlasten, en vermindert den hooftchen handelaeren den interest. 552. Sendt gesanten aen Vrankrijk en Engelandt. 563. Biedt sijne dochter aen den soon van Vrankrijk ten huwelijk, dat afgeslaeghen wordt. 563. Herstelt sijn geloof. 584. Belaft den eedt aen sijnen soen te doen. 584.

Philips, soen van Philips Mornay, Heer van Plestis, blijft voor Gelder: Sijnen lof. 493.

Philips Sidney, siet Sidney.

Philips Wilhem, Prinsē van Oranje, koomt in Nederlandt. 260. Antwoordt op het schrijven van de Staeten der Vereenighde Nederlanden aen hem. 261. Houdt sich buyten alle bewint. 261. Maurits sendt gesanten aen hem met aanbiedingh van geldt en schenkaedjen, 261. Sijne suster koomt in 't landt van Kleef by hem om de selfde reeden. 261. Schrijft aen sijnner broeder, en raedt tot vrede. 347. Vergeselschapt Albertus op sijne reyse nae Spanjen. 350. Besoekt sijne suster de Keurvorstin. 350. Trouwt met de Princeffe van Bourbon, dochter des Prinzen van Condē, en krijght wederom het vry en onbekommert besit van de itadt en 't landt van Oranje. 518. Koomt eerst nu in Hollandt, reedenen van sijn ooverkoomst: verfoent het huys van Nassau met Emanuel van Portu-
tu-

- tugael. 574.
 Pedro Melndes ongelukkighen roem van den Briel en andere seehaevenen weder onder den Spanjaert te brenghen. 49.
 Pieter van der Does veroovert Diego de Piemontel met sijn schip. 133. Laet een ongemeen groote wimpel in de kerk tot Leyden ophanghen. 133. Krijght last om met eenighe scheepen 't Kanael te veylighen. 332. Wordt met een swaere vloot in see gefonden: sijne berichtspunten. 393. Set sich neder voor de Corona. 393. Maer kan daer niet uytreghten. 393. Koomt voor de rivier van Lissebon: beraedt om die stad in te neemen. 394. Valt in de Kanarifche eylanden. 394. Koomt tot onder 't kasteel van Kanarien, schiet een Spaens schip in de gront, en veroovert 'er twee. 394. Wordt in 't landen gequetst. 395. Veroovert het kasteel. 395. Beleeghert de stad Alagona: waer uyt de inwoonders met alle hunne goederen vlughten in rotsen en ongenaekbaere weeghen. 395. Waer uyt eenighe der sijner oovervallen en geslagghen worden. 395. Hy vertrekt nae 't verbranden des stadts en der kasteelen. 395. Heeft by nae gelijke uytkoomst te Gomora. 395. Sendt de helft sijner scheepen met den buyt te rugh nae 't vaerlandt: en seylt met d'ooverighe nae Brasil. 395. Neemt onderweeghen verscheide Spaensche koopvaerders. 395. Koomt aen 't eylandt Sant Thomé, om te verschenen. 396. Beschrijvingh van 't selve. 396. De Stadt Pavaofa en haer kasteel wordt aen hem oovergegeeven. 396. Dogh door d'eylanders in brandt gesteecken. 396. Besmettelijke siekte onder sijn volk. 396, 397. Sterft aen de selfde siekte. 397. En wordt aldaer begraven. 397.
 Pieter du Four en Michiel Ronichon omgekost van Philips en andere Grooten om den Prins en eenighe Hoofden in de Vereenighde Nederlanden om te brenghen. 209.
 Pieter Henriques, Graef van Fuentes, soekt Graef van Fuentes.
 Pieter Panne uytgemaect op 't leeven van Maurits, gevanghen en gestraft. 347, 348.
 Pieter Verhoeve voor Ammirael met dertien scheepen naer Indien. 550.
 Plakkaet van vergiffenis voor die de misbedrijven der voorighe tijden beleeden, met uytfluytingh van veelen. 36. Van Leycester tot verbodt van den handel op Spanje en de Nederlanden; en een ander tot verbodt van 't vervoeren van waeren nae Vrankrijk en de seehaevenen van Duytschlandt. 103. Der Staeten teeghen den uytvoer van 't kooren, dat d'Engelsche quaelijk duyden. 103. Van Leycester tot verwoestingh en afbrandingh van s'vyandts landen, die brandtschattingh betaelden. 103. Op 't uytvoeren der koopmanschappen wordt gesmijldicht. 109. Der Staeten verbiedende alle volken eenighe waeren tot den vyandt oover te brenghen, en den visschers hunne veyligheit den vyandt af te koopen. 392.
 Plakkaet van Mansfeldt waer in hy 'twisselen en 't lossen der gevanghenen, en het betaelen van brandtschattingh afsnijdt. 189. Gelijk plakkaet der Vereenighde Staeten daer teeghen. 189. Klaghten en ongemakken hier uyt gereesen. 189. Wordt weder ingetrokken, en den ouden voet gehouden. 189.
 Plakkaet van Philips de III. en Isabella, waer by den Ingesectencn der Vereenighde Nederlanden den handel op Spanjen en de Spaensche Nederlanden wordt verbooden. 392.
 Plakkaeten op 't stuk van den Godtsdienst blijven gefchorst, tot nader orde des Koningsh en der Staeten. 24.
 Polen in onrust door de geschillen tusschen Koningh Sigismont en de Staeten. 518, 519.
 Pompejo Justiniani, Schrijver der Nederlandtsche saeken. 469. Misverstant tusschen hem en Trivulzio. 469. Soekt leevensmiddelen binnen Sluys te brenghen, maer wordt van Maurits op de vlught gellaeghen. 470. Traght de voorraedtscheepen van Maurits in brandt te steeken, maer wordt ontdekt en geslaeghen. 482. Wordt door Warner du Bois belet sijn krijgsvolk oover de Wael te setten. 505.
 Pompejo Targo, vernuftelingh in 't leegher van Albertus voor Oostende. 464.
 Poolfschen gesant, siet Paulus Dyfalijs.
 Portocarrera, Steevooght binnen Dourlans, verschalkt en neemt Amiens. 299, 300. Wordt daer binnen doorschooten. 310.
 Portugijsen vindere van d'uyterste landen van Afrika en Asia. 520. Houden by den Koningh aen om door een vloot den handel in Indien te handthaeven. 446. Vervoeren in Indien den Koningh van Achem tot het ombrenghen der Hollanders. 446, 447. Hunne beeden aen den Koningh om vrede met de Hollanders. 521, 522.
 Predikanten brenghen 't door hun aendringhen sooverre, dat veele der gerooftde kerkgoederen worden wederom bestelt. 23. Hebben in de Vereenighde Landen geen deel in de regeeringhe. 120.
 Preken der Onroomschen in 't oopenbaer neemt toe in vryheit. 23. Wordt gedaen met toevloet van groote meenighe, en 't draeghen van waepenen. 23. Door de Landtvooghdens den gemeenten toegestaen, ter plaetsen daer sulx tot nu toe geschiet was, dogh sonder arghernis en geweer. 24. Waer op het in verscheide gewesten wordt ingevoert. 24. En tot Antwerpen door Oranje, niet alleen ten platten lande, als elders, maer selfs binnen de vesten. 24.
 Pretendon, Ammirael oover achtendartigh scheepen met volk uyt Spanjen nae Kalis gefonden. 332.
 Princesse van Chimay vlughtende voor haer man onthoudt sich in den Haeghe. 208.
 Prins van Ascoli. 132, 143. Wordt met eenighe troepen van Parma nae Vrankrijk gefonden. 163.
 Prins van Chimay geroepen tot Landtvooght van Brughe. 87. Sijne ongestaedigheit. 87. Veynst den yverighen gereformeerden, en raekt daz door in gunst der Predikanten en der gemeente. 87, 88. Houwt heymelijk verstant met de Roomsgeindé. 88. Onderneemt met Imbijse Vlaendre aen den Spanjaert oover te leveren. 88. Hun beleydt in dat stuk. 88. Verfet de wet tot Brughe. 89. En brenghet die stad weder onder 's Koningsh gehoorsaemheit. 89. Beleeghert Bon. 137. En Kamerijk. 213. Op de vlught gellaeghen van Biron. 288.
 Prins Henrik Frederijk, van d'hooghe Schoole tot Leyden genoomen, vergeselschap sijnen broeder Maurits op den tocht nae Ooverysfel. 311. Reysst nae Vrankrijk. 321. Is niet te beweeghen om, geduerende den slag in Vlaendre, s'cheep te gaen. 415. Is een lidt des Raedts van Staete en Kolonel te peerde. 454. Gaet in gefantschap naer Engelandt, om Koningh Jakob geluk te wenschen met de erffenis dier kroone. 454. Wordt Landtvooght oover Vlaendre. 472. Wordt van Maurits met Graef Ernst en seduyfent man gefonden om Rhijnberk te sterken. 484. Sijne dapperheit in 't geveght by Mullem. 491. Is in groot gevaer en wordt geredt. 492. Herneemt Breevoort. 502. Brenghet versterkingh binnen Rhijnberk. 507. Sijnen vruchteloos aenslagh op Venloo. 509. Verrast Erkelens, waer binnen hy Graef Henrik van den Berghe gevanghen neemt. 525, 526.
 Prins Willem van Oranje: sijn afkoomst, bedieninghen, goederen, aerdt, seeden, en stadthoudersschappen. 7, 8. Weyghert, neevens Egmond, het bevel oover de Spaensche soldaeten, die de Koningh vertrakkende in Nederlandt wil lachten, aen te neemen,

men, als strijdigh teeghen de voorreghten. 14. Misnoeght op Granvelle hift hy Egmond en meer andere ridders van den Gulden Vliese teeghen hem op. 15. Kant sich met de Graeven van Egmond en Hoorne teeghen hem. 15. Schrijft, neevens Egmond en Hoorne, aen den Koning; klaeghende oover de mishandelingsen van Granvelle, en verfoekende ontlagh hunner verschijninghe in den Raedt. 17. Laet niet toe, dat in sijn Prinsdom in de Godtsdienst eenighe veranderingh: geschiede. 18. Heeft dikwils verhaelt, dat hem het verbondt gemaect tusschen Henrik en Philips nae de vrede van Kamerijk, tot uytrooyingh der ketteryen, door Henrik was ontdekt. 18. Voert onder de tijtelen van sijn gellaght dien van Erf burghgraef van Antwerpen. 24. Wint de gemoederen der ingeseetenen van Antwerpen. 24. Alwaer hy niet alleen ten platten lande, als elders, maer selfs binnen de vesten, booven d'ingewillighde preeken, ook de nieuwe kerkplighden toelaet. 24. Waer door hy ondank behaelt by de Landtvooghdess. 24. Laet sich neevens d'andere heeren tot Denremonde vinden, verfoekt door brieven den Koningh ontslagh van sijne ampten, om naer Duytschlandt te vertrekken, en aldaer in stilte te leeven. 24. Houdt by den Koningh aen om sijne ontslaegingh. 24. Keert nae sijne Landtvooghdyen, verbiedt het pleeghen van strengheit, en besorcht dat geen krijgsvolk geleght worde in de vestinghen dier landtschappen. 24. Raedt den Koningh by geschrift die Godtsdiensten toe te laeten, welke de naebuerghe rijken hadden vryheit gegeeven. 25. Weyghert den nieuwen stijl van eedt, hem by de Landtvooghdess voorghouden, te doen, en om wat reedenen. 26. Vertrekt nae Duytschlandt tot sijnen broeder. 27. Doet sijn uyttocht onder geley van een groote meenighe, en sijn betuygingh vooral de weereldt. 27. Wordt met andere Heeren van Alva oopentlijk by plakkaet ingedaeght, en niet verscheenen sijnde, sijne goederen verbeurt gemaect. 32. Sijnen soen van Loven nae Spanjen weghgevoert. 32. Wordt door de vluchtelinghen aengeset om de waepenen aen te neemen. 32. Waer toe hy sich ongeneeghen toont, en om wat reedenen. 33. Maect de rechtveerdigheit en reedenen sijnner waepenen door uytgegeevne boekkens en schriften alom kundigh; een beknopt verhael der selver. 33. Besit in Brabant uytsteekende erf heerlijkheden, waer door hy den tijtel van 's Landts Groote hadt, en hout uyt kracht van dien staende, dat hem insonderheit de besehermingh der handtvesten toequam. 33, 34. Hem doen weynighe Duytsche Vorsten onderstant van geldt en krijgsvolk. 34. Hy en sijne naestbestaende stellen, tot vorderingh van den veldttocht, hunne goederen tot onderpant. 34. Wordt van eenighe Nederlanders gestijft met penninghen. 34. Hy neemt sesduysent peerden en veertienduyfent knechten aen. 34. Koomt gelukkig oover de Maese. 35. Wordt van Alva ooverwonnen sonder slaen. 35. Sijn leegher versmelt door hongher en gebrek, insonderheit van betaelingh. 35. Wijkt nae Vrankrijk, dan wierdt bedrooghen in sijne hoop. 35. Grijpt moedt, onaengesien de verbolghenheit der volken, om wederom een kans te waeghen. 37. Sendt aen de Protestantsche Vorsten om bondtgenootschap of heynelijk onderstant. 37. 't Gheen Deenemarken en Sweden afflaen. 37. Hem worden penninghen uyt Vrankrijk gefonden, en onderlingh verstant met hem gehouden. 38. Dient sich van de bondtgenootschap met Vrankrijk. 38. Beloofd den ballinghen hun vaederlandt, den onderdrukten hunne vryheit. 38. Beweecht veele ooverheeden van steeden tot afval. 38. Vergaert eenighe maght ter see. 38. Geeft bestellingh te waeter uyt, en heeft eenigh gefagh oover de Nederlandtsche ballinghen, die op den Ocean en langhs de seekust op roof

kruyssen. 39. Is weynigh vernoecht met de tijdingh der beroerten en opstant der volken. 40. Sendt sijne gesanten op de vergaedingh der Staeten van Hollandt tot Dordrecht. 40. Wordt aldaer verklaert Stadthouder oover Hollandt en Kapiteyn generael. 40. Koomt met een leegher uyt Duytschlandt. 41. Krijght tijdingh van de moort van Parijs. 41. Dankt sijn leegher af. 41. Reyst nae Hollandt. 41. Door sijne aankoomst worden alle verwarde saeken in orde gebracht. 44. Aenvaert de klem der regeeringhe, en bestiert alles met ooverlegh der Staeten. 44. Heeft de voorfittingh in der selver vergaedingh. 44. Beroept tot de Vergaedingh der Staeten van Hollandt twaelf kleynste steeden, en de waerom. 44. Kiest andere in plaetse der geweekene Heeren, en stelt in een gerichtshof en reekenkaemer. 44. De sught en geneegenheit der volken t'hemwaerts wordt dapper ontfceken door den ooverlast der Spanjaerden tot Antwerpen. 48. Arbeidt om de gemoederen der Brabanders t'lijner gunste te vlyen. 50. Sijnen toelagh om den Raedt te winnen wordt gestijft door muystery der Spaensche soldaeten. 51. Wordt door de Nederlanders aengesoght t'hunner besehermingh. 52. Pooght den Nederlanders allenthalven te beweeghen, om Don Johan, althans nogh ongewaepent op de grensen, buyten te houden, dan vergeefs. 54. Wordt door alle steeden van Nederlandt gehouden voor den grondleggher der vryheit. 55. Sijne begaeftheit om de gunt des volx te winnen. 55. Ontdekt de laeghen van Don Johan. 55. Die van Brabant maeken hem tot hunnen Ruwaerdt. 55. Sijn scharanderheit in 't sechuren van de party van Aersfhot. 55. Raedt den Staeten de Landtvooghdye aen Matthias op te draeghen. 55. Wordt Stadthouder onder Matthias. 55. Kan, neevens andere Grootten, niet verstaen de Gentenaers door geweldt van waepenen te dwinghen. 62. Keurt het doen der Vlaemingen en van Kalimier niet voor goet. 64. Stelt in 't werk alle bedenkelijke middelen tot dempingh der ongenuchten, dogh te vergeefs. 66. Op sijn aenhouden herstellen de Gentenaers de Geeftelijkheit, en begeeven sich wederom onder 't vreedeverdragh. 66. Bevljught sich om 't volk van Montigny en die van Atrecht te versoenen. 66. Arbeidt heymelijk teeghen den vreedehandel tot Keulen. 66. Mistrouwt den Koningh. 66, 67. Besorcht de nader Vereenigingh tot Uitrecht. 68. Kan de gemeente t'Antwerpen niet in toom houden, en heet de wijte van haeren ooverlast gepleeght aen de Geeftelijkheit aldaer. 69. Waer uyt veele oorfaek neemen om tot den Spanjaert oover te gaen. 69. Koomt tot Gendt met een algemeene toegeneegenheit der gemeente. 69. Verlet aldaer de regeeringh. 69. Laet de vanghene Heeren los. 69. Hem wordt de landtvooghdye van Vlaendre opgedraeghen. 69. Met hem wordt tot Keulen affonderlijk gehandelt, dan te vergeefs. 71. Verseekert de steeden in Ooveryffel door besettingh. 74. Raedt den Staeten tot het opreghen van eenen nieuwen Raedt. 75. En Philips af te sweeren. 75. En François van Valois de heersehappy op te draeghen. 75, 76. Door Philips in den ban gedaen, wordende moordenaers genoodight om hem 't leeven te beneemen. 76. Suyvert sich door een onschuldigh schrift. 76. Beknopt verhael van 't een en 't ander geschrift. 76, 77. Sendt die aen de moogenheeden van 't Christendom. 76. Sijn onschult wordt door de Staeten oopentlijk betuyght, en krijght een sterker lijfwaght. 77. Aen hem wordt de Graeflijkheit van Hollandt opgedraeghen: maer ooverlijdt eer het werk voltrokken was. 80. Blaekende gunst der gemeenten t'hemwaerts, voornamelijk gespeurt in sijn krankheit tot Antwerpen: een wonde hem gegeeven door een moordenaer uytgemackt

maekt van 's Konings weeghe. 80. Sijn leeven is geduerigh belaecht geweest door Spaensche aenlaeghen. 80. Doet soo veel mogelijk is voorsieninghe t' Antwerpen teeghen de Fransoisen. 83. Verliest de gunst des volks door 't ongelukkig uytvallen van sinen raedt om Anjou te roepen. 84. Gevoelt dat men sich geensints van Valois behoort t'ontlaen. 84. Stelt sich teeghen 't vertrek van Biron. 86. Waer oover hy in een quaet geruchte koomt, en Antwerpen, op 't uytstrooyen van een leughen in waepen. 86. Vertrekt nae Zeelandt. 86. Doorschooten tot Delft. 91. Godvruchtighe woorden des stervenden. 91. Sijne stantvastigheit. 91. Laet den staet sijner huyslaeken bijster verwart. 91. Sijne huwelijken en kinderen. 91. Sijne lijksaetsy. 91. Wort gepreessen. 94. Punten waer op de Waelen met Parma ooverkoomen. 67. Van naeder Vereenighing tot Utrecht. 67. Van 't verdragh aengegaen met Anjou. 79. Puriteynen in Engelandt wie die sijn. 455.

R.

Raedt van Beroerten, soekt Bloedtraedt.
Raeden van Kleef en Gulik, siet Kleef en Gulik.
Raedt-Pensionaris van Hollandt, wat dat ampt is. 116.
117. Is bekleet eerst door Paulus Buys. 117. Daer nae door Johan van Oldenbarnevelt. 117.
Raedt van Staete der Vereenighde Nederlanden. 117.
Raedt van Staete treedt in de Regeeringh. 50. Verklaert de muytelinghen oopentlijk voor vyanden des Konings en des Landts. 51. Wordt door eenighe Grootten in hunne raedtkamer gegijfelt. 51. Keurt het verbondt van vereenighing teeghen de Spanjaerts voor goetd. 53. Wordt door de Staeten gestelt in 't bewint der gemeene middelen, van 't lichten van krijgsvolk ender laeken van oorloghe. 57. Wordt van den Koningh gestelt in de Regeeringh der Nederlanden. 226.
Rammekens, neevens den Briel en Vliessinghe, aen d'Engelsche te pande gegeven. 101.
Reedenen verscheydenlijk gevoert oover 's Prinzen antwoordt aen de gesanten van Nederlandt aen 's Konings sijde. 229, 230. En voorwaerden, waer op Koningh Philips de Nederlanden ooverdraecht aen sijne dochter Isabella. 343, 344. Naespraek daer oover verscheydenlijk gevoert. 344, 345, 346. Die Philips de II. bewooghen hebben de ingeseetenen der Vereenighde Nederlanden den handel op Spanjen, onder den naem van andere volken, toe te laeten. 392. Die Philips en Elisabeth beweeghen tot vrede. 408. En schriften op 't stuk van vrede tusschen de Aertshartoghen en de Staeten. 477, 478, 479.
Rees neemt Spaensche besettingh in. 371. Den borger wert van Mendosa geweyghert te moeghen uyt trekken. 371. Wordt vruchteloos aengetast van de Hooghduytschen. 390. Krijght driemaal vers volk. 391. Doen eenen uytval, waer op de beleegeringh schandelijk wordt opgebrooken. 391.
Regeeringh der Vereenighde Landtschappen. 115, en volgh. Waer van die der andere Landtschappen weynigh verschilt. 117. Is by nae de selfde met de regeeringh der Amphictiones en van Achaien in Griekelandt. 118. By nae de selfde in die der Spanische Nederlanden. 118.
Regeeringh van vreemden haetelijk. 227.
Reghtpleegingh in Nederlandt. 4.
Reynier Claesse, Onder-Ammirael van Zeelandt, slaet teeghen den Spanjaert Fasciardo, en begaet een schrikkelijcke daedt. 512.
Reingout, bewindtsman der geldmiddelen onder Alva en Requesens. 103. Is in groote gunst van Leycester. 103. Wordt van hem gemaghticht tot onderzoek van de boeken en brieven der kooplieden. 103. Een der voornaemste oproermaekers, in hechtenis, en

weeder daer uyt loopt nae den vyandt en sterft in armoede. 105.
Renichon, siet Michiel Renichon.
Rennenbergh Landtvooght oover Vrieslandt. 60. Stelt eenighe raedtsheeren in Vrieslandt, die den seeghen der Spanjaerden begunstigh hadden, in hechtenis, neevens den Bisschop van Leeuwaerden. 60. Wordt besonder Landtvooght van Ooveryssel. 60. Neemt in Kampen en Deeventer. 60. Heet langh getrouwelijk en onversaecht de sijde der Staeten gedraeghen, en met de geheele Provincie van Vrielandt d'Uitrechtse Vereenighing geteekent. 73. Dwinght Groeninghen door beleghe de gefeyde Vereenighing te besweeren. 73. Valt oover tot den Spanjaert. 73. Laet de boeren in d'Ommelanden toe den ooverlast sijner soldaeten af te keeren. 73. Breyght Groeninghen onder gehoorfaemhett van den Koningh. 74. Van 't beleghe van Steenwijk opgellaeghen sijnde sterft. 74.
Rhijnberck beleeghert van Parma. 105. Ontset door Leycester. 105. Wordt door Truxes en Nieuwenauer gelaeten in bewaeringh der Staeten. 144. Met schancken beslooten. 144. Belegghert van Mansfeldt. 144. Gespijst door den Graet van Valkensteyn. 147. Oovergegeven aen Parma, die de stadt beset houdt. 147. Geleegenheit en werken der stadt. 311. Wordt beleegghert van Maurits. 311, 312. Geeft sich oover. 312. Belegghert van Mendosa. 366, 367. Besoght met de pest. 367. Krijght drie vendelen om den weerdte te bewaeren. 367. Van waer se door de vyandt verdreeven sijnde in de stadt wijken. 367. Brandt in den kruyttooren, en ongelukken daer uyt. 368. Geeft sich oover. 369. Belegghert door Maurits. 428. Hunnen steevooght, getal der besettelinghen en voorraedt. 428. Doen verscheyde uytvallen. 428. Geeft sich oover. 429. Wordt gesterkt. 484. Belegghert van Spinola. 507. Oude en nieuwe werken der stadt. 507. Krijght versterkingh binnen. 507. Soubise en andere Fransoische eedelen begeeven sich daer binnen. 508. Doen verscheyde uytvallen. 508. Gaet oover. 509. Dat dien van Hollandt gevoeligh treft. 509.
Rhijn beschreeven. 42, 385.
Rhosne, soekt Heer de Rhosne.
Richardt, Graef van Pembroke, oorloght voorspoedigh in Yerlandt. 247. Wordt van Henrik de II. Koningh van Engelandt weeder ingeroepen, en gedwonghen sijn reght en hoop op de heerschappy hem oover te draeghen. 247, 248.
Richardt Spenser, Gesant des Konings van Groot Britannien aen de Staeten. 541. Sijne reeden teeghen de Zeeuwen, die 't besant weygheren. 572, 573.
Richardots schrandtheit in 't handelen met de Centenaers. 93. Nae Spanjen gefonden om Parma t'ontschuldighen. 144. Is doen en laeten by Parma. 158. Breyght gunstige brieven voor Parma uyt Spanjen. 158. Ontwerpt den eedt by die van Kamerijk te doen aen Philips. 244. Gaet weeghens Philips op de vreedehandelingh tot Sant Quintijn. 322. Sijne reeden voor Albertus in 't aenvaerden der heerschappy. 346. Wordt neevens Verreyken van Albertus nae Engelandt gefonden om den vrede te bevorderen. 374. Antwoordt op 't gheen de Staeten weeder spraken in 's Konings bekraghtigingh. 542. Koomt als gesant op de vreedehandelingh in den Haaghe. 555. Sijne betuygingh aen de gemaghtighe der Staeten. 560. Sijn verwijt den Staeten gedaen in 't neemen van afscheidt. 567, 568. Laet sijne geheyme berichtspunten in sijne herberghe legghen, die onder 't gemeen koomen. 568. Beschuldight door brieven sijne zghteloosheit, en klaeght oover 't uytgeeven. 569. Schrijft aen Jeannin, dat Philips sich min handelbaer toonde. 573.
Ryhoove Steevooght binnen Denremonde. 90.
Rijffel

- Rijffel ooverkoomt, neevens Arthois, Henegouw, Douay en Orchiers, inet Parma. 67. 70. Weyghert Spaensche befettingh in te neemen. 200.
- Rijx vergaederigh tot Regensborgh, siet Duytsche Vorsten.
- Robbert Dudley, siet Leycester.
- Robbert Graef van Essex, siet Graef van Essex.
- Roëles; Stadthouder van Vrielandt, wordt in hechtenis genomen. 53. sijn gesagh by Parma. 184.
- Roelandt Jork pleust in den handel van Imbijse. 204. Wordt Ooverste van de schans teeghen oover Zutphen, en oover de geheele Veluwe. 105. Die hy ver-raedt en aen Parma oovergeeft. 108. Vermoedt door vergif omgebracht te sijn. 109.
- Roem der Spaensche soldaeten uyt Nederlandt vertrekkende. 54.
- Roomsgesinde swaerlijk tot eenighe aensienelijke bedieninghen gevoordert. 45. Hebben d'ooverhandt binnen 's Hartoghenbosch. 68. Hen wordt in Brabant en Ooverysfel hunnen Godtsdienst ook in 't heymelijk verboden. 74. Arbeyden binnen Gendt en Brughe neevens andere om die twee steeden onder den Spanjaert te brenghen. 89. Doen Nymeeghen en Doefburgh vallen in handen van Parma. 100. Door Leycester uyt de regeeringh geschopt. 107.
- Roomsgesinde Grooten, misnoeght oover 't koomen van Kasimier met meerder troepen, dringhen op 't roepen van François de Valois. 60.
- Roomsgesinde, insonderheit Jesuiten, sijn tot het doen van eedt teeghen Don Johan niet te brenghen. 61.
- Roomsgesinde ooverheeden en kerkelijke worden tot Amsterdam verjaecht door de ingeroepe ballinghen. 59. 't Selve geschiet ook tot Haerlem, Utrecht en elders. 59. 't Gheen andere Roomsgesinde bondgenooten dapper misnoeght. 59.
- Roomsgesinde is by plakkaet der Staeten van Hollandt 't pleeghen hunnes Godtsdienst in 't heymelijk verboden. 120. Wierden door een stilswijgendt gebruik uyt de voornaemste ampten gehouden. 120.
- Roomsgesinde binnen Berghen op den Zoom quitten sijn wel in 't verdaedighen dier stad teeghen den aenslagh van Hericourt en du Terrail. 489.
- Roomsgesinde sijn oneens onder malkanderen oover den eedt te doen aen den Koningh van Groot Britannien. 500.
- Roomsgesinde in Engelandt traghten Arbela, een maeght van Koninghlijken bloede, op den troon te helpen: de hoofden van dien aenslagh worden met de doodt gestraft. 456.
- Roomsche plegtigheeden in Hollandt uyt de kerken gebannen. 45.
- Rotterdam door Bossu verkracht. 41.
- Rouan beleeght van Henrik de IV. 174. Die 't belegh opbreekt. 174.
- Rudolf Winwood, gesant des Koninghs van Groot Britannien aen de Staeten. 455. Koomt met Richardt Spenser weder in den Haeghe. 541. Raedt den Raede van Staeten tot bestant. 571.
- Rupelmonde, waer van genaemt. 89. Ingenoomen van Parmas weeghe. 89.
- Ruffel, Ooverste der besettinghen binnen Vliissinghe, arbeydt om 't Kornelschap oover 't Zeeusche regiment. 114. Wordt door bevel der Koninghinne in toom gehouden. 114.
- S.
- S** Abina, doghter van Lammoraël, Graef van Egmond, trouwt met Graef Georg Eberhardt van Solms. 231.
- Saemenweeringh der buytboorlinghen tot Leyden, Leycesters aenhangh, ontdekt, en eenighe meêpligtighe met de doodt gestraft. 111.
- Saemenweeringh der Roomsgesinde in Engelandt. 495, 496.
- Samofky Kanfelier van Polen. 518.
- Sant Helena. 309.
- Sapena valt op de beschanfingh van Maurits op de Voorne, en wordt met groot verlies afgeslaeghen. 388, 389. Wordt gequetst en gevanghen. 419. Sterft aen sijn wonde. 420.
- Sarmiento siet Pedro Sarmiento.
- Saurius Leva, ooverste van een Spaensch regiment. 143.
- Saurius Leva Opperbevelhebber oover vier regementen Spanjaerden nae Kalis gefonden. 332.
- Schaeden en rampen in Nederlandt door 't inbreeken van den Ocean. 37.
- Schaef, Steêvooght binnen Rhijnberk. 367. Sterft aldaer aen de pest. 368.
- Schaersheit van kooren in Hollandt, door 't aenhaelen van 700 scheepen in Deenemarken, geredt door Fransche en Engelsche. 112.
- Schans door d'Antwerpenaers gebouwt op den oever van Vlaendre ingenoomen van Parma. 90.
- Schattingh in Hollandt teeghen de ooverdaedt en kollelijkheit wil niet door. 280.
- Schattinghen by Alva geëyscht baeren bijslere ontsteltenis in de gemoederen der Nederlanders. 36.
- Schattinghen op meenigherley naemen, en beleeninghen in Hollandt ingevoert, en alles gegeven, om geen tenienden penningh te geeven. 45.
- Schattinghen worden by yder Landtschap 't hunnen be-fonderen gebruyke ingehouden. 64.
- Scheepen der Vereenighde Landen vier in getaele voor d'eerstmael uyt Indien weder 't huys gekoomen. 309. Der selver verhael van die volken. 309. Andere koomen 't huys met meerder winst. 398. Vijf onder den Ammirael Wolfert Hermanfz. derwaerts gefonden. 446. Raeken slaeghs teeghen den Spaenschen Ammirael Andreas Hurtado Mendoza, dien se, neemende twee scheepen, op de vlucht drijven. 446. Worden met vrolijkheit op Bantain verwelkoomt. 446. Vaeren nae Banda: waer meede sy een verbondt maeken. 446. Zeeusche scheepen uyt Indien wederkeerend met gefanten van den Koningh van Achem, veroveren een Spaensche karakke. 447. Dertien door d'Oostindische maetschappy derwaerts gefonden onder Steeven van der Haeghen. 465, 466. Uyt Indien weedergekeert. 493, 494. Weederkeerende uyt Indien met beroemde ooverwinninghen en verbonden ingegaen met Koninghen. 512, 513. Onder Paulus van Kaerden derwaerts. 517. Twee andere. 526. Twee onder Wybrandt van Warwijk van daer. 550. Dertien scheepen onder Pieter Verhoeve derwaerts gefonden. 550. 't Huyskoomst van Matelief nae een gelukkighe verrichtingh. 577. Verhael der selver. 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583.
- Scheepen der Vereenighde Landen om fout te haelen, by d'Americaensche eylanden veroverd door Louïf Faifardo. 501.
- Scheepen der Vereenighde Nederlanden in Schotlandt aengehaelt. 139. Van daer nae Konstantinopolen en elders gefonden onder Fransche en Engelsche Vlagghen. 330. Als ook naer Oost- en West-Indien. 330.
- Scheepen onder de wallen van Antwerpen, in 't geficht der burgheren, weghgesleept door de galey van Dordrecht en eenighe sloepen. 424.
- Scheepen onder Paulus van Kaerden nae Brasíl gefonden. 466.
- Scheepen uyt Amerika en Indien in Spanjen ingekomen. 512.
- Scheepenen in de Steeden van Hollandt. 116.
- Scheepvaerten der Vereenighde Nederlanden, en hunne welvaert daer uyt. 250. tot 259. Der selver voor de derdemael nae 't Noorden, en wonderlijke voorvallen op die reys. 289. tot 294. Neemt daegelijx toe nae verre gelegene gewesten. 436. van Olivier van Noordt. 436. Sijn seer voorspoedigh. 445. Schenk

- Schenk in dienst der Staeten, daer nae van Parma, en wegedrom van de Staeten. 74. Wordt van Parma gefonden om Groeninghen t'ontfetten. 74. Slaet Hooenloo en doet de beleegeringh opbreeken. 74. Verlaet Parma, en gaet oover tot Truckses. 104. Verwoeft het Stift Keulen. 104. Versterkt door last van Leycester 's Graevenweerd. 104. Verdaedicht Rhijnberk. 105. Neemt Bon door verrassingh. 111. Tefwak om Bon t'ontfetten. 137. Verfoekt hulp van de Duytsche Vorsten: dogh krijgt een onverwacht antwoord. 138. Ook weygheren hem de Engelsche en Hollanders bystant. 138. Neemt Blyenbeek. 145. Zijn ongedult oover 't verlies dier plaetse. 145. Maekt een schans by Rees. 145. Brengt voorraedt binnen Rhijnberk. 145. Slaet eenighe Spaensche troepen op de Lipper heyde, en dwinght hen de soldy die se nae Vrielandt voerden achter te laeten. 145. Smeet eenen aenslagh op Nymeghen. 145. Dan met de sijne afgeslaeghen sijnde verdrenkt hy in de Wael. 145, 146. Sijnen aerdt en lof. 146. Zijn lichaem wordt in 't oopenbaer ten spot gestelt. 146. Maer nae twee jaeren door Maurits begraven. 146.
- Schildpenningh den soldaeten voor tien Reaelen aengereekent. 158.
- Schip der Baldeefen genoomen van Draek. 131. Een ander, sijnde 't voornaemste van Biscayen, vlieght in den Brandt. 131. Een Venetiaens en meer andere verlooren. 131. Van Hugo Moncado veroovert, en daer in groote sommen geldts. 132. Eenighe scheepen gaen te gronde. 133. Twee Portugijsche Galioenen door de Hollanders genoomen. 133.
- Schutteryen. 68.
- Scutsky worpt sich op tot hooft der regeeringhe in Moscovien. 520.
- Sebaldt de Weerd wordt door verraedt des Konings van Kandy in Indien omgebraght. 494.
- Sebastiaen van Lofe, Gefant der Staeten in Engelandt. 282.
- Sedan. 498.
- Seeden der Spanjaerden doen een veranderingh in de Republijk te gemoot sien. 5. Der Nederlanders en der Spanjaerden hoe verre die ooverkoomen en verschillen. 5. En regeeringh der Oostvriesen. 233.
- Seimours, Ammirael oover de kleyne scheepen in Engelandt, om op de Spaensche vloot te paffen: sijnen last. 130. Houwt met de Hollandtsche scheepen Parma binnen Duinkerken beslooten. 130.
- Seldtsaeme voorvallen in 't leegher voor Bommel. 388.
- In de slagh voor Gibraltar. 537.
- Selles brengt voorwaarden van vrede uyt Spanjen. 58.
- Wordt gevanghen. 73.
- Seellagh, siet Geveght.
- Seevenaer ingenoomen van Maurits. 372. Weeder ingeruyt aen de stenden van Kleef. 374.
- Seevenberghens gelegenheit. 142. Wordt ingenoomen door Arembèrgh. 142. Geplundert door Mansfeldt. 156.
- Seevenberghen en Hongaryen in oorlogh teeghen den Keyser. 520.
- Sibylla van Kleef, 's Hartoghen suster, vrouwe van manlijke moedt en wijsheit, brengt te weegh door haer aenmaenen, dat van alle kanten hulp teeghen den Spanjaert wordt by een getrokken. 364.
- Sidlenisky, Steêvooght binnen Graeve, gevanghen. 549.
- Sidney blijft in 't geveght by Zutphen: sijnen lof en begaeftheeden. 105.
- Siericzee ingenoomen door Don Louis de Requesens. 49.
- Sigifmond Battori, Vorst van Seevenberghen. 352.
- Sigifmond, Koningh van Polen, sendt Paulus Dyfallyn aen de Staeten. 303. Hem wordt door de Staeten van Sweeden 't rijk benoomen. 431. Onlusten tusschen hem en de Staeten van Poolen, die hem beschuldighen en daghvaerden, eyndighen in vrede. 518, 519. Heeft nieuwe beroerten in sijn rijk. 551.
- Sijdenborgh geeft Heel te voorbaerigh aen Mansfeldt oover. 143.
- Simon Graef van der Lippe, soekt Graef van der Lippe.
- Sixtus de V. soekt Paus Sixtus de V. Slagh, siet Geveght.
- Slagh in Vlaendre tusschen Albertus en Maurits. 416; 417, 418, 419, 420. siet Maurits en Albertus.
- Sluys beschooten en ingenoomen van Parma. 110. Beleeghert van Maurits. 469, 470, 471, 472. Krijght tweemaal versterkingh binnen. 470. Geeft sich oover. 472. Wordt gesterkt. 472. Aenslagh op de stadt van du Terrail, wel begonnen, maer vruchteloos uytgevallen. 503, 504.
- Smeekschrift der verbondene eedelen, oovergelevert aen de Landtvooghes, wat het inhieldt. 20. Daer oover vallen verscheyde beraedtslaeginghen in de Nederlanden en in Spanjen. 21.
- Soldy in de Vereenighe Landtschappen hoe en waer die gevonden wordt. 119. Hoe die geregleert is in de Spaensche en Vereenighe Nederlanden. 119.
- Sonoy Stadthouder oover Noordthollandt. 107. Soekt sich door Leycester te versterken, en dat gewest van Hollandt af te scheuren. 107. Weyghert den Staeten gehoorfaemheit, en wordt van Maurits binnen Meedenblik beleeghert, en tot reeden gebraght. 114.
- Spanjaerden oovereenkoomt en verscheydenheit in seeden met de Nederlanders. 5. Traghten de Nederlanders onder hunne wetten te brenghen. 6. Stookten Koningh Philips op teeghen de Nederlanders, en beweeghen hem weder nae Spanjen te keeren. 7. Neemen de gelegenheit der beroerten in Nederlandt yverigh waer. 26. Legghen op wraek toe, gebruyken 's Konings gramschap tot hun eyghen belangh, en geeven hem een schoone schijnreeden om de Nederlanders t'overheeren. 26. Brenghen hunne uysterste aenslaeghen aen den dagh. 36. Sijn meester te lande, de Nederlanders ter see. 40. Slaen de Françoisen, onder Jenlis tot ontfet van Berghen in Heenegouv trekkende. 41. Waenen door onmenschelijk wouden sich eenen veerdighen wegh ter seeghe te baenen. 41. En Hollanders sijn eeven onbedreeven in 't bemaghtighen van steeden. 46. Oproerigh teeghen hunne bevelhebberen, parssen dien van Antwerpen vierhonderduysent guldens af, by ooghluykingh van Requesens. 47. Hunne aenslaeghen op de plaetsen langhs de Maese en de Lek worden gestuyt. 49. Worden genootsaekt hunnen gedreyghden schrik ter see voor veele jaeren uyt te stellen. 49. Hunnen mislagh, en onschult. 130. Soeken den slagh t'ontgaen. 131. Verliesen in 't geveght eenighe scheepen. 131. Verwachten Parma by Kalis. 132. Senden eenighe voornaeme hoofden uyt de vloot nae Vlaendre om met Parma te raedtleeghen. 132. Keeren achter Engelandt om nae huys. 133. Hunne oovergroote vreesse 133. En swaer verlies aen volk en scheepen. 134. Rampfaelighe uytloomt van haer vlughten. 134. Hunnen haet, afgunst en lasteringhen teeghen Parma. 143. Hunnen aenslagh op Lochum mislukt. 159.
- Ontneemen den François eenighe kasteelen en de stadt Noyon. 187. Ontruffen de rust van Schotlandt. 212.
- Oorsaeken van den verswaerden haet der Nederlanders teeghen hen. 222. Hunne trouwe omtrent de besettingh uyttrekkende uyt Hoey. 225. Landen en plunderen in Kornwal. 247. Steeken sich in de beroerten in Yerlandt. 247. Steeken d'Amerikaensche vloot voor Kadix selve in brandt. 278. Hunne vruchteloos aenslagh op 's Graevenweerd en Steenwijk. 301.
- Hoopen groote gelegentheeden uyt den Bommelerweerd.

weerd. 385. Worden aengemoedicht door kundschap van d'Alpische geberghen. 386. Rukken met kleyne schaeren derwaerts, en waerom. 386. Doen onder Sapena eenen aenval op Maurits beschantingh van 't eylandt Voorne, en worden met groot verlies afgeslaeghen. 388, 389. Hunne forgheloosheit en verachtingh der Hooghduytschen. 389. 390. Verlaeten Gennep, om Rees te stijven. 391. Hunnen ongelukkighen tocht op Algiers. 436. Ooverweldighen een schans by den Bommelerweerd. 525. Vermoorden den Jonghen Graef van Broek. 525. Spanjen machteloos in sijn eyghen ingewanden. 110. Oovergrootte droefheit aldaer oover 't rampsaeligh eynde van de Spaensche vloot. 134. Spaensche besettinghen geleght in de voornaemste steden van Nederlandt. 31. Troepen in Westvrielandt allerweeghen door de boeren gelaeghen. 48. Spaenschen gefant klaeght oover 't toelaeten van wervingh voor de Staeten. 387. Spaensche Gefanten op de vreedehandelingh in den Haeghe doen aldaer hunne intrede: der selver getal en naemen. 555. Spinola heeft wonderen toeloop, en toont sijn meëwaerigh. 555. Versoeken gehoor ter vergaedinghe, en krijghen 't pleghtigher dan naer gewoonte. 555. Hen worden gemaghtighde toevoeght, der selver getal en naemen. 555. Hun segghen teeghen de volmaght der Staeten gemaghtighde. 556. Die van Hollandt willende van de swaerste punten af beginnen, soeken se 't verlenghen. 556. Sy willen bestant, de Staeten vrede. 556. Bewillighen in de vryheit der Vereenighde Nederlanden. 557. Welke gevoeghlykheit verdacht is. 557. Sy begeeren, dat de Hollanders sijn onthouden van de vaert op Indien, en andere verre geleghene landen. 557. Sy verworpen de keur hen van de Staeten aengebooden. 559. Stellen hunne hoofstukken kortelyk voor met duyftere woorden. 559, 560. Verworpen de voorwaarden hen door de Staeten aengebooden, raekende de vaert op Indien. 560. Hun voorstel raekende de vryheit van den binnelandtschen handel. 560, 561. Onbillijken eysch aengaende de grenscheydingh. 561. Hunne meeninghe op 't herstellen der goederen. 562. Geschillen oover andere mindere punten. 562. Sijn misnoeght oover den eysch der Staeten aengaende 't bevestighen van 't verdragh. 562. Willen rackende de godtsdienst, de koomst van Neyen afgewaght hebben. 562. Eyschen van de Vereenighde Staeten afftant van de vaert op Indien, en den Roomsgefinden herfstelt in 't vry gebruyk hunnes Godtsdiensts. 563, 564. Versoeken tijdt om sijn te beraeden op de verklaringhe der Staeten. 564. Verwerpen den voorflagh der Staeten tot bestant, en doen eenen anderen voorflagh. 565, 566. Koomen op 't eynde van Herfstmaendt by de gefanten der Koninghen, en verklaeren last van d'Aertshartoghen te hebben om bestant voor seeven jaeren te maeken. 567. Hen wordt belast der Staeten boodem te ruymen. 567. Neemen afscheidt ter Vergaedinghe: hun verwijt door Richardt den Staeten gedaen. 567. 568. Verwijlen 't teekenen van 't ontwerp hen voorghouden. 587. Spaensche Nederlanden hebben by nae de selfde regeeringh als de Vereenighde. 118. Dogh ongelijk grooter inkomsten. 118. Die evenwel door quaede handelingh voor hun recht gebruyk verlooren gaen. 118. Hebben meer dan tweemaal soo veel krijgsvolk in dienst, als de Vereenighde Landtschappen. 119. Dogh sijn niet te gelijken in scheepsmaght. 120. Der selver staet gestelt teeghen die der Vereenighde. 126. Spaensche ruytery gelaeghen door Maurits. 405. Oovervallen door de ruytery der Staeten. 549. Slaet eenighe Hollandtsche ruytery. 574. Gella-

ghen. 574. Spaensche scheepen voor Antwerpen door de Hollanders oovervallen en vermeerstert. 49. Spaensche soldaeten in Nederlandt gelaeten. 14. Hun vertrek wordt versoght door d'Algemeene Staeten en verkreeghen. 14. 't Welk de Koningh oovel ooneemt. 14. Vertrekken eenighen tijdt daer nae. 14. Ooverweldighen Rotterdam. 41. Handelen Mechelen vyandtlyk. 41. Hunne woede en moort te Naerden. 41. Muyten, 't gheen den loop hunner seeghe steuyt. 46. Hunne muytery tot Antwerpen, en aenmerkingh daer op. 47. Doen eenen tocht door 't waeter op 't landt van Schouwen. 49. Tot Brussel en elders. 51. Schikken Brussel ter plunderingh. 51. Worden door den Raedt oopentlyk verklaert voor vyanden des Koninghs en des Landts. 51. Oovervallen en plunderen Maeftricht. 52. Hunne woede tot Antwerpen. 52. Hun vertrek uyt de Nederlanden oorsaek van groote vreughde. 54. Hunnen afgrijpselijken roem. 54. Worden tot Milaan en dichter opgehouden. 54. Worden van Don Johan weder opontbooden. 54. Koomen in Nederlandt. 58. Worden aen veele oorden gelaeghen. 200. Uyt Spanjen in Nederlandt aenkomende, sijn allefints niet eeven aengenaem. 333. Uyt Spanjen oover see nae Nederlandt koomende, worden by Dovre door Willem Hautain, Ammiraal van Zeelandt, wel de helft genoomen en verdronken. 482, 483. Spaensche vloot, siet vloot in Spanjen uytgerufft. Spaensche wervinghen loopen meest te niet door armoede en slaeghen. 200. Spenser, siet Richardt Spenser. Spilberghen vindt Fimala, Koningh van Kandy, geneeghen tot vriendt- en bondtgenootschap met de Hollanders. 447. Spinola, siet Ambrosius en Frederijk Spinola. Staet der Spaensche en der Vereenighde Landtschappen teeghen een gestelt. 126. Staet der Nederlanden ten wederzijden in den jaere, 1600. 403, 404. Staeten, soekt Algemeene Staeten van Nederlandt. Staeten aen 's Koninghs sijde veygheren, ten waere den tienden penningh by plakkaet wierdt ingetrokken, schattingh tot onderstant des oorloghs op te brenghen. 47. Vergaederen tot Brussel. 219. Senden Gefanten aen Prins Maurits, tot oopeningh van vrede. 228. Antwoorden op de brieven van Philips, waer in hy haer het huwelyk sijner dochter met Albertus hadt bekent gemaakt. 324. Yder besonder tot Brussel beroepen sijnde, om eedt aen Albertus als haeren Vorst te doen, koomen, naer eenighe swaerigheeden, tot voorwaarden. 346, 347. Hen wordt van Albertus en Isabella swaere schattinghen afgevordert. 399. Senden door een trompetter brieven aen de Staeten der Vereenighde Nederlanden, raekende de vrede. 409. Van Albertus beroepen uyt alle de Provintien tot Brussel. 322. Wien geldt gevordert wordt. 422. Dat sy ten deele voor afvertrekken, sijn wijders beraeden, en antwoorden. 422, 423. Hen wordt bewillight uyt hunnen naeme gefanten aen de Staeten der Vereenighde Nederlanden te senden om hem t'ondertasten. 423. Die tot Berghen op Soom by d'afgefondene der Vereenighde Staeten koomen. 423. Wanhoopende aen de vrede, treden se tot een ooverflagh van de lasten der oorloghe, en vinden nieuwe middelen. 423. Hun verzoek wordt ten deele geweyghert, ten deele toegestaen. 423. Sijn misnoeght oover 's Koninghs brieven. 423. Vergaederen tot uytvindingh van geldtmiddelen. 444. Raeden Albertus den muytelinghen te betaelen, dat niet gevolgt wordt. 444. Vergaederen elk Landtschap besonder, en waerom. 480. Staeten der Vereenighde Nederlanden senden de punten

hen op de vreedehandelingh tot Keulen aengebooden rondtom aen de steeden. 70. Die hen mis haeghen. 70. Groot gebrek onder de selfde. 72. Wondere schzersheit van penninghen onder haer. 72. Verklaeren den Koningh van Spanjen vervallen te sijn van sijn recht tot de Nederlanden. 76. Getuyghen oopentlijk 's Prinsen onschuld. 77. Versterké sijne lijfvaght. 77. Senden een gefantschap nae Vrankrijk om Anjou tot de hooghe heerschappy te noodighen, dat aldaer aengenaem is. 77. Neemen Anjou aen als Vorst, en op wat punten. 79. Hunne geweldighe maght dat pas. 81. Handelen met den Hartogh van Anjou tot Duynkerken. 84. Houden by Anjou aen door meenighvuldighe besendingh, en beeden by den Koningh sijnen broeder. 85. Laeten Biron met sijn leegher vertrekken. 86. Beleggheren vruchteloos Zutphen. 90. Sijn in bijstere verleegenheit. 90, 91. En in eenen beklaeghlijken staet nae de dood van Oranje. 94. Worden getrooft door Vrankrijk en Engelandt. 94. Staen in twijfel onder welk van beyde de rijken sijn te begeeven. 94. Bedenkinghen ten weetersijden. 95. Verkiesen Vrankrijk op eyghen aenraeden van Engelandt. 95. Dat onderstant op vaste onderpanden aanbiedt. 95. Senden nae Vrankrijk ten dien eynde, en wat punten, te vooren Anjou voorgeleght, men toen ooverstapte. 95. Dogh worden, nae langhsaemen handel, om d'inlandtsche beroerten, niet aengenoomen. 95. Neemen andermael hunnen toevlught tot Elisabeth. 98. Die den handel sleepende houdt, waer door ondertusschen maghtighe steeden afvallen. 98. Versuymen Parmâs brugh en werken voor Antwerpen te steuren. 98. Hunne soldaeten in Gelderlandt en alom doorgaens gellaeghen. 100. Geeven uyt een plakkaet teeghen den uytvoer van 't kooen: dat d'Engelsche quaelijk duyden. 103. Sien noode dat Leycester Roelandt Jork stelt oover de schans teeghen oover Zutphen: en Stanley oover Deeverter. 105. Hunne klaghten oover Leycester. 105, 106. Beginnen veeltijds te vergaederen, en trekken 't bestier der meeste saeken, buyten den Raedt van Staete, aen sijn. 106. Senden gefanten naer Engelandt, om te klaeghen dat hen een verminkte regeringh was gelaeten, die aldaer een langhe wijl worden opgehouden. 108. Beveelen Maurits, in afveesen des Opperlandtvooghts, 't hoogh bewint der wapenen. 109. Begeeren den eedt van allerley oorloghslyuden gedaen te hebben op hunnen naem en dien der Stadthouderen van yder gewest. 109. Smijdighen 't plakkaet op 't uytvoer der koopmanschappen. 109. Hen gaet het beleidt hunner geldmiddelen ter herten. 110. Slaen alle spraek van payshandel af. 110. Vorssen eenighe brieven uyt van Leycester aen sijne vrienden t'hunner lasteringh. 110. Antwoorden door een oopenbaer vertoogh op de lasteringhen van Leycester. 111. Senden een gefantschap aen Deenemarken om ontslagh hunner scheepen. 112. Antwoorden den gefanten van Elisabeth aen haer gesonden, om hen op middelen van pays te doen denken, en slaen dien af. 112. Sijn eenstemmigh in geen gefanten aen den vyandt te senden. 113. Derselver Vergaedingh beschreeven. 117. Die een geduerigh Amptgenootsackt wordt. 117. Getal der soldaeten in hunnen dienst. 118, 119. Nuttelijk gemaeticht nae 's Landts inkomsten. 119. Stellen daegelijx scharper orde op de krijghstught. 119. Onderhouden geen geringhe maght van scheepen tot verscheide gebruyk. 120. Legghen de Geestelijke perfoonen een eerlijk onderhoudt toe. 120. Houden geduerende den slag met de Spaensche vloot dikwils beedestonden. 134. En schrijven nae den seeghen eenen algemeenen dankdaghuyl. 134. Vrught hen uyt dit gevaer te waghden. 145. Schenken Berghen op den Zoom aen Prins Maurits. 137. Wachten sijn naeuw

voor nieuwe belastinghen. 139. Hunne scheepen worden in Schotlandt aengehaelt op voorgeeven van oude schulden. 139. Senden een gefantschap derwaerts om d'onbillijkheit te vertoonen. 139. Beraedt slaeghen of men de muytelinghen binnen Geertruydenbergh door geweldt soude dwinghen: en reedenen voor en teeghen. 140. Spijfen Rhijnberk. 140. Senden scheepen, volk en geldt nae Vrankrijk, tot onderstant van Bourbon. 149. Schrijven eenen dank- en beede-dagh uyt oover 't inneemen van Breda, en slaen gedenkenninghen. 156. Hooren de klaghten van de gefanten der Duytsche Vorsten, waer op se seedigh antwoorden. 160, 161. Als ook de gefanten der steeden Keulen en Luyk; der selver antwoordt. 161. Ruymen den Duytschen verscheide sterkten in. 161. Senden aen de Duytsche Vorsten om hun beklagh te doen, dan vruchteloos. 162. Neemen de gelegenheit forghvuldigh waer, en dapperen moet. 163. Hunne beraedtslagginghen van oorloghe 163. Verooveren Delfsijl en vergieren 't met huysen en werken. 167. Houden 's Keyfers gefantschap aen Parma om tot pays te arbeiden verdacht. 173. Senden onder Philips van Nassau onderstant aen Henrik de IV. Koningh van Vrankrijk. 174. Hunne voordeelen in 't oorloghen boyen de Spaensche Nederlanden. 175. Besluyten desaeken in Vrielandt te volvoeren. 175. Vinden goet Koeyorden te beleggheren. 179. Geeven een gelijk plakkaet uyt teeghen dat van Mansfeldt, waer by hy 't lossen en wisselen der gevanghenen vernietighde. 189. Verbieden by plakkaet hunne onderdaenen eenigh quaet gevoelen in te boesemen. 200. Werven vierduysent man te voet en eenighe ruytery. 200. Ontfanghen brieven van den Aertshartogh door Otto Hartius en Jeronymus Koomans: der selver antwoordt daer op. 208, 209. Worden van den Keyfer gedreyght met de wapenen tot vrede te sullen gedwonghen worden, dat in de windt gellaeghen wierdt. 212. Worden neevens de Koninghen van Vrankrijk, Engelandt en Deenemarken door Koningh Jakob genoodicht om te slaen oover den doop van sijnen soon. 212. Senden gefanten ten dien eynde derwaerts, en beantwoorden die eere met uytsteekende schenkaedjen voor het Koninghlijk kint. 212. Vernieuwen met dien Koningh hunne oude vrientdschap, en de reghen van onderlinghen handel tusschen de twee volken. 212. Dogh arbeiden te vergeefs tot vereenigingh van wapenen. 212. Hen wordt van Elisabeth hunne mildaedigheit aen den Koningh van Schotlandt quaelijk afgenoomen, en gevordert een gedeelte hunner oude schulden. 213. Die sulx met beestheit ontleghen. 213. Senden scheepen en geldt tot versterkingh van haere vloot. 213. Stellen hunne hoop en de gedaene kosten ter sijden om den Koningh van Vrankrijk te helpen. 213. Vinden geraeden den oorlogh in Luxemborgh te voeren. 214. Senden Philips van Nassau met achtentwintigh vendelen kneghen derwaerts. 214. Ongebondenheit hunner ruytery in Duytschlandt. 215. Maeken bestant met de muytelinghen te Sichein. 216. Weygheren Ernst van Beyeren, Aertsbisshop van Keulen, Hoey weder in te ruymen. 224. Antwoorden op 's Keyfers brief, gesonden aen de Staeten van Hollandt. 231. Senden aen hem d'onderschepte brieven van Taxis aen Philips. 231. Worden van Brandenburgh aengefoght om vrient- en bondt-genootschap. 232. En ook van de Landtraeden van Kleef en Gulik, met verfoek van geldt te leen. 232. 't Gheen wordt uytgestelt. 232. Hooren de Gefanten des Graeven van Oostvrielandt en der stad Embden, en maenen beyde de partyen tot vrede. 235. Senden hulpe aen die van Embden. 235. Beslegghen de geschillen tusschen den Graef en de stad tot Delfsijl: punten des verdraghs.

draghs. 236. Hunne vermaeninghe aen die beyde. 236, 237. Onderlinghe oneenigheeden tusschen de selfde oorfaek van veele ongemakken. 237. Ontschuldighen sich by Henrik de IV. Koning van Vrankrijk oover 't verlies van Kamerijk. 246. Senden aen hem hulp en toevoer. 246. Waer door se Elifabeth misnoeghen. 246. Die haer door brieven en haeren gefant Budley sulx verwijt. 247. Hunne antwoordt daer op. 247. Dan hen wordt ontijdigh betaelingh der schulden afgevordert met dreygementen. 247. Derselver vertoogh daer teeghen, dogh moeten evenwel 't Engelsch krijgsvolk buyten de steeden te pande gegeven betalen. 247. Schrijven aen Philips Wilhem, Prinsse van Oranje, op sijn ooverkoomst in Nederlandt: desselfs antwoordt. 261. Hunne vlijtighe wakkerheit teeghen de laeghen der Jesuite. 261. Schaersheit hunner troepen. 265. Werven 2000 goeffende soldaeten in Engelandt, en versoeken gelijk getal van de Koninghin. 267. Versoeken den Koningh van Vrankrijk eenen inval in 's vyandts landen te doen, dan vruchteloos. 267. Hen smert het verlies van Hulst. 273. Geeven een regement aen den Graef van Solms. 273. Antwoorden d' Afgefondene van Kleef en Gulik. 274. Weygheren den Keyser vrygeley voor sijne gefanten. 274. Voeghen onder 't beleidt van Warmond vierentwintigh schepen by d' Engelsche vloot nae Spanjen. 275. Arbeyden om een vast verbondt tusschen hen, Vrankrijk en Engelandt te sluyten. 280. Hen wordt van den Koningh van Vrankrijk hulpe toegeseght. 281. Die niet en volght. 281. Haspelingh tusschen haer en Elifabeth oover d'oude schulden. 281, 282. Hun vertoogh daer teeghen. 282. En verdere handelingh door gefanten in Engelandt. 282, 283. Verbondt tusschen hen en Vrankrijk. 284. Besondere verdraghs punten. 284. Vreughde daer oover, en reedenen waerom. 284, 285. Senden geldt in plaets van volk aen Vrankrijk. 285. 't Welk by d' Engelschen ten arghsten wordt opgenoemen. 285. Verkrijghen van den Koningh van Vrankrijk dat de brieven van voorderingh tot eenighen trap van wijsheit, gegeeven door de Hooghleermeesters der Hooghe Schoole tot Leyden, ook in Vrankrijk souden van weerde sijn. 285. Senden een geselschap aen den Koningh van Deenemarken. 287. Van wien geen onderstant teeghen den Spanjaert wordt verkreeghen. 287. Verbieden by plakkaet kooren nae Spanjen te vervoeren. 289. Antwoorden beleefdelyk op de verwaende reeden van den Poolischen gefant Paulus Dysalijn. 303. Ontschuldighen sich met beleeftheit weeghen het gefantschap 't welk de Keyser en andere Duytsche Vorsten senden willen. 303, 304. Geeven Deenemarken naeukeurigh reeden van 't verwerpen der vrede met den Spanjaert. 304, 305. Pooghen andere tot het aenneemen der waepenen te beweeghen. 306. Bedanken den Keyser en Koninghen voor de sorghe van hunnen wellint, en ontschuldighen 't party loopen op den Duytschen boodem. 306, 307. Staen alle volken den handel nae 't Westen en 's vyandts kusten toe. 307. Senden Warmondt met een vloot om sich te verwoeghen met d' Engelsche, dan ongelukkigh. 307, 308. Trekken te velde, om de Spanjaerts uyt de besettinghen van Ooveryssel te verdrijven. 310. Antwoorden Ernst van Beyerens, Aertsbischop van Keulen, op 't wederleeveren van Rhijnberk. 312, 313. Slechten de schans Mutliana. 313. Schrijven aen Nieuburgh en Brandenburgh. 313. Houdende aensoeekinghen van Philips tot vrede, en 't huwelyk sijner dochter met Albertus verdacht. 324. Verbieden den handel met den Spanjaert. 326. Stellen orde op de krijgshandel en de waepenuustingh. 326. Pooghen te vergeefs de landdieveryen der krijgsooversten voor te koomen. 326.

Beschenken Maurits en Willem. 326. Stellen orde op de seerooveren der Duykerkers. 332. Vermeerderen de gemeene inkomsten, die gewilligh gedraeghen worden, behalven tot Uitrecht, alwaer beroerten daer oover ontsaen. 332. Die se dempen. 332. Senden gefanten nae Vrankrijk en Engelandt. 333. Senden op de scharpe afvoordinghen en aenmaeninghē tot vrede door François Veer aen Elifabeth de selfde gefantē, die beyde de voorighe gefantschappen bekleet hadden en neevens hen Andries Hessels, en hunnē last. 342. Sluytē een nieuw verbondt met de koninghinne. 342. Desselfs punten. 343. Ontfanghen brieven van Albertus, die hen sijn huwelyk en recht tot de heerschappy bekennt maeken, met aenmaeninghe tot vrede. 347. Verharden om verscheyde reedenen in hun opset om den oorlogh te vervolghen. 347. Stookten de Duytschen op teeghen de Spanjaerts. 365. Antwoorden Ernst van Beyerens op sijn verzoek, raekende 't wederinruymen van Rhijnberk. 366, 367. Schrijven aen die van Munsterlandt den vyandt niet te stijven. 371. Krijghen een bevel van den Keyser om den Duytschen boodem te ruymen, en de schaeden te vergoeden. 377. Schrijven aen den Raedt van Kleef voor Weefel, en moedighen die stadt aen, om by hunnen Godtsdienst te blijven. 379. Geeven verweerschriften in 't licht, en suyveren sich voor de Duytschen. 382. Werven krijgsvolk in Duytschlandt, en beginnen sich van Switsers te voet te dienen. 387. Maeken een reglement op de waepenen. 387. Werven volk in Vrankrijk door La Nouë. 387. Scheppen een sonderlingh welgevallen in hunne troepen. 387. Schieten te kort in hunne hoop op de beweegingh der Hooghduytschen. 390. Hadden alvorens gehandelt om met hen oopentlijk in verbondt te treden, dat verhindert wierdt. 391. Worden met geldt gestijft van den Franschen Koningh. 391. Sijn ontselt door 't plakkaet van Philips en Isabella, waer by hunne ingeseetenen den handel op Spanjen en de Spaensche Nederlanden wordt verbooden. 392. Verbieden in teegendeel alle volken eenighe waeren tot den vyandt oover te brenghen. 393. Verbieden den Viisschers hunne veyligheit den vyandt af te koopen. 392. Senden hier van een afdrucksel aen den Koninghen en volken. 392. Vrankrijk voeght sich daer nae: alle andere beantwoorden 't met stilswighen. 392. Senden een swaere vloot onder Pieter van der Does in see: sijne berichtspunten. 393. Sijn in een bekommerlijken staet. 400. Lighten geldt op rente. 400. Hen wordt door Elifabeth aengeseght dat de vrede haer noodigh is. 400, 401. Dat bijstere ontseltenis baert. 401. Worden van den Keyser aengesoght tot vrede: maer wijsen 't senden sijner gefanten af, 401. Hen wordt van de Duytsche Vorsten hulpe of geldt aengebooden. 401. Doen by plakkaet verbodt, dat niemandt den besettelinghen van Sant Andries hunne wisselingh van party te verwijten hadt. 406, 407. Senden Graef Willem met krijgsvolk nae Groeninghen, om de halfterrighe weerspanningheit dier stadt tot gehoorsaemheit te brenghen, en aldaer een kasteel te bouwen. 407. Doen met die stadt alles in der minne af, en geeven haer wederom recht van stemmen ter vergaedingh. 407. Sijn verlaeghen oover de tijdingh, dat tusschen Albertus en Elifabeth tot Boulogne van vrede gehandelt wierdt. 408. Geeven 's Keyfers gefanten, eysschende wederinruymingh der plaetsen op den Duytschen boodem en vergoedingh van schaede, antwoordt. 408, 409. Ruymen Emmerik. 409. Antwoorden op de brieven van de Staeten der Nederlanden onder Albertus, raekende de vrede, gesonden door een trompetter. 409. Belluyten eenen toght in Vlaendre te doen, om veele reedenen. 409. Senden brieven aen de steeden Ghendt en Brugghe, hen raedende sich

in vryheit te herstellen, dan vruchteloos. 410. Schepen groote hoop uyt den oorlogh tusschen den François en den Savoyaert. 424. Legghen den naebuere gelijke sommen geldts op, als de Spanjaerts. 427. Senden, op 't gerugt dat 'er een vloot in Spanjen wierdt uytgerust, en om de stoutheit der Duynkerkers, in see grooter getal scheepen dan nae gewoonte. 427. Pooghen de haeven van Duynkerken te stoppen, dan vruchteloos. 427. Beraedtilaen oover eenen tweeden tocht in Vlaendre. 428. Krijghen tijdingh van 't beleg van Oostende door Albertus. 428. Maeken François Veer Steêvooght, en staen hem toe sijne twintigh vendelen Engelsche meede te neemen. 428, 429. Belluyten 's Hartoghenbosch te beleegheren. 432. Dan vruchteloos. 433. Belluyten de Steêvooghdij binnen Oostende om de sefde maendt te verwisselen. 439. Lossen François Veer af; en senden derwaerts voor Steêvooght Frederijk van Dorp. 439. Vinden, onaengesen meenighvulge klaghten, niet geraeden teeghen Mendosa te vonnissen. 439. Ontlaen hem uyt de gevanghenis, mits voor hem alle gevanghene der Vereenighde Landen geloft worden. 440. Daer in den Koningh bewillicht. 440. Waer door se grooten dank en liefde onder de gemeenten baeren, en haet op den Spanjaert. 440. Beraemen eenen vasteren voet op 't lossen der gevanghenen voor 't toekoomende. 440. Werven grooter leegher dan oyt te voeren, en aenslaeghen daer meede. 440. Hun gevoelen raekende 't gebruyk van 't leegher wordt van de Koninghinne van Engelandt en de Koningh van Vrankrijk goet gekeurt. 440. Schrijven eenen algemeenen Vast- en Beede-dagh uyt. 440. Schrijven alom brieven aen de Landtschappen onder den Aertshartogh, raedende hen tot vrede en vryheit. 440, 441. Senden Ernst met beset vendelen nae Rhijnberk. 443. Dien en sijn van 's vyandts muysteren, en senden aen die van Hooghstraeten lijf-toght, waepenen en geschut. 443, 444. Senden Graef Luidewijk van Nassau met eenighe troepen om op d'uyterste grensen, die brandtschattingh weygherden, te plunderen. 445. Senden vier scheepen op d'Engelsche kust, om neevens d'Engelsche op 6 galeyen en Spinola te passen. 445. Die drie der selver vernielen, en d'andere reddeloos maeken. 445. Sluyten met den Koningh van Achem op den naem der Arabiers. 447. Waer door de achtbaerheit der Hollanderen in die landen dapper toeneemt. 447. Senden, mits d'onlusten tusschen den Graef van Oostvrielandt en de stad Embden, eerst vier vendelen daer binnen, en daer nae Warner du Bois met volk te voet en te peerde. 450. Verweeren sijn schriftelijk teeghen de lasteringhen van den Graef. 450. Worden dieper in den oorlogh ingewikkelt door de doot van Elisabeth. 451. Wenschen Koningh Jakob door een briefgeluk met de kroone van Engelandt. 454. Senden ten dien eynde gesanten derwaerts. 454. Vinden een middel tot aflossingh van een gedeelte der schulden aen Engelandt. 455. Weygheren in 't verdragh tusschen Spanjen en Engelandt begreepen te sijn. 455. Beseleghten d'Oovereemfche geschillen: punten des verdraghs. 456, 457. Antwoorden seefdigh op de klaghten van 's Keyfers gesant, raekende d'Oostvriesche saeken. 467. Maeken een naeder verdragh met de muytelinghen van Hooghstraeten. 463. Senden ses scheepen onder Paulus van Kaerden, om de kust van Brasil te plunderen. 466. Weygheren den Graef van Bassigny, gelast om vry geleybrieven van den Staeten tot oopeningh van vrede te versoeken, de selfde. 467. Ontfanghen brieven van den Keyser, die hen belast met de schaeden den gebuerlanden ooverkoomen: derselver antwoordt. 467, 468. Doen voorraedt van geldt en krijgsvolk. 468. Beleegheren Sluys. 469, 470, 471, 472. Sijn bevrees

voor de muytelinghen. 471. Geeven de Landtvooghtdy oover Vlaendre aen Henrik van Nassau, en het Steedehouderschap onder hem aen Charles van der Noot. 472. Reedenen hen beweeghede om Oostende oover te geeven. 473. Weygheren Koningh Jakob de vrye vaert voor d'Engelsche scheepen uyt see op Antwerpen. 475. Hun eedelmoedigh antwoordt aen 's Keyfers gesant dringhede op vrede. 479. Krijghen versterkingh. 480. Worden aengemaent van Vrankrijk om eerst te velde te koomen. 480. Sijn veerdigher in het opbrengen van penninghen, als de Staeten onder Albertus. 480. Maeken eenen vruchteloos aenslagh om Antwerpen te beleegheren. 480, 481. Vinden geraeden Vlaendre in te trekken, en forghen voor Sluys te draeghen. 482. Senden Willem Hautain, Ammirael van Zeelandt, met eenge scheepen, om de Spaensche soldaeten uyt Spanjen oover see nae Nederlandt koomende te ontmoet te loopen, en de gevanghene oover boordt te worpen. 482, 483. Verklaeren by plakkaet voor vyandt te sullen houden, die lijftoght in 't leegher van Spinola brenghen. 488. Genoeghen sijn met het verdaedighen hunner grensen. 498. Wat hunne lightinghen verhindert. 498. Van den Hartogh van Bruinwijk verfoght hem Graef Ernst te senden, laeten 't dien 's sijner keure. 499. Bieden den Venetiaenen hunne hulpe aen, en worden bedankt. 501. Senden onder den Ammirael Hautain een vloot teeghen den Spanjaert. 501. Verbieden by plakkaet alle volken graenen of andere eetwaeren in Spanjen te brenghen. 501. Getal hunner troepen. 510. Danken 't regement Hooghduytschen van Foix af. 511. Senden Willem Hautain met een vloot in see, om de scheepen uyt Amerika en Indien koomende waer te neemen: dan ongelukkigh. 512. Verbieden alle hunne ingeseetenen en dien van andere Landen de vaert op Indien, buyten de maetschappy. 517. Stellen de vreedehandelingh, hen van d'Aertshartoghen door Wittenhorst en Geevaerts aangeboden, uyt. 523. Sleghten 't kasteel tot Groeninghen. 525. Antwoorden Wittenhorst en Geevaerts op hun voorstel van vrede. 531. Ontfanghen brieven der Aertshartoghen door Johan Neyen: hun antwoordt en eysch. 532. Hen wordt van Neyen volkoomen genoeghen beloofd. 532. Schrijven dienaengaende aen de besondere Landtschappen. 532. En eenen dank- en beede-dagh uyt. 532. Senden 't gellootene by hen onderteekent naer Antwerpen. 533. Eenighe leeden hebben een afkeer van de vrede. 533. Senden een vloot in see teeghen den Spanjaert onder den Ammirael Jakob Heemskerck. 533. Neemen het te rugh roepen der vloot, op 't versoek van Neyen, in bedenken. 538, 539. Geeven den gesanten van Vrankrijk gehoor. 539. Kiesen gemaghtighe om den gesanten den staet hunner saeken te oopenen. 439. En gaen ook met andere Koninghen en Vorsten te raede. 539. Neemen belluyt op het versoek van Neyen. 539, 540. Bepaelen ook den stilstant te lande. 540. Onderricht door Aertfens van den handel tusschen hem en Neyen, stelen de geschenken in handen van hunnen ontfangher Joris de Bie. 541. Senden gesanten aen den Koningh van Groot Britannien om sijne majesteit van den staet hunner saeken te onderrichten. 541. Krijghen schrijven van Spinola, dat de Koningh 't verbondt der Aertshartoghen hadt bekrachtight. 541. Ontdecken daer in de konstenaeryen der Spanjaerden. 541, 542. Veele leeden der selver sijn ten hooghsten misnoeght, dat se van den Spanjaert bespot worden. 542. Antwoorden door Oldenbarnevelt, dat de bekrachtigingh hen mishaeght, en geeven een ander ontwerp. 542, 543. Ontfanghen een andere bekrachtigingh. 543. De verscheyde driften onder hen loopen hoe langher hoe hoogher. 544. 't Oovergebraght

gebraght gefchrift voldoet als nogh hunne verwagtingh niet. 544. Sy maeken den gefanten bekent, dat se den geheelen handel fullen brenghen in de Vergaedingh der befondere Landtschappen. 544. Schikken den Haeghe tot de handelplaets. 544. Eenighe leeden oordeelen gevaerlijk 's vyandts gefanten in den Haeghe tot de handelingh t'ontfanghen. 545. Sy willen met den vyandt niets gedaen hebben, dan nae voorgaende vastitellingh der vryheit in klaere woorden. 545. Bieden d'Aertshartoghen langher schorflingh van waepenen aen. 546. En begeeren geene andere gefanten als Nederlanders. 546. Schrijven aen Neyen en Verreyken om bericht van 't getal en de naemen der gefanten. 546. Staen toe dat 'er yemandt buyten inboorlinghen op de handelingh worde gefonden. 546. Ontfanghen een brief van den Keyfer: der selver antwoordt. 546, 547. Danken een gedeelte hunner uytheemsche krijgsmaght af. 550. Senden volk tot beschermingh van Embden, en aen den Graef een brief door een trompetter. 551. Belliffen de geschillen. 551. Geeven de gefanten des Konings van Sweeden gehoor, en staen hem toe volk in de iteeden van Hollandt te werven. 551. Maecken een nieuw verbondt met den François, die hen begunsticht. 554. Den Laekenhandel belet hen diergelijk verbondt met Engelandt te maeken. 554. Eysch der Hooghduytschen van hen in 't stuk van vrede. 554. Geeven de Spaensche gefanten plegtigher gehoor dan nae gewoonte. 555. Kiesen gemaghtighde om met hen te handelen, getal en naemen der gemaghtighde. 555. Willende van de swaerste punten af beginnen, soeken de Spaensche 't verlenghen. 556. Sy willen vrede, de Spaensche bestant. 556. Willen de vryheit voor eerst vastgesteld hebben, met afftant van tijtelen en waepenen. 556. Konnen niet verfaen van de vaert op Indien afftant te doen: dan stellen den Spaenschen een keur voor. 559. Spoeden sich om de handelingh ten eynde te brenghē. 559. Willen dat de Spaensche de voornaemste punten seffens voorstellen, fullende van gelijken doen. 559. Stellen hunne punten klaerlijk en naeteljk voor. 560. Stellē eenighe voorwaarden, die se den Spaenschen aanbiedē, raekende de vaert op Indien. 560. Hun antwoordt op het voorstel der Spaensche, aengaende de vryheit van den binnelandtschen handel. 561. Stellen hunne reekeninghe met Engelandt effen, en maeken een verbondt. 561. Verfoeken 's vyandts gefanten hunne voordere begeerten af te doen. 561. Staen toe dat de schorflingh van waepenen tot het eynde des jaers verlenght worde. 561. Antwoorden den Spaenschen op hun voorstel van 't herstellen der goederen. 562. Hunne geschillen oover andere mindere punten. 562. Hunnen eysch aengaende 't bevestighen van 't verdragh misnoeght den Spaenschen. 562. Houden 't gefantschap des Spanjaerts in Vrankrijk verdacht. 563. Zijn bekommert door de tijdinghen die eenpaerigh uyt Engelandt, Vrankrijk en Duytschlandt koomen. 563. Worden door Jeannin verseekert van sijns Konings getrouwheit. 563. Sy belluyten de handelingh af te breeken. 564. Worden door de gefanten van Vrankrijk en Engelandt tot bestant geraeden. 564. Reedenen waerom sy daer toe neyghen. 565. Doen daer toe eenen voorslagh. 565. Blijven by hun belluyt, maer verlenghen den tijdt om te handelen tot den eersten van Slaghtmaendt. 566. Heevighe geschillen dien aengaende onder hen. 566. Hunne onderlinghe verplightingh. 586. Verlenghen de schorflingh van waepenen. 587. Houden hunne vergaedingh tot Berghen op den Zoom. 589. Senden de selfde gefanten nae Antwerpen. 589.

Staeten van Hollandt vergaederen tot Dordrecht. 40. Verklaeren Oranje voor hunnen Stadthouder en Kapiteyn Generael. 40. Hunne vergaedingh bestont

van outs uyt de eedelen en de ses groote steden. 44. Waer by naederhandt nogh door Oranje sijn gevoeght twaelf kleyne, en welke in orde. 44. Dienen sich in alle saeken van 's Konings naem teeghen 's Konings bevelen, op 't exempel van de Spanjaerts selve en andere. 44. Brandtmerken alle geloofsdwangh met den naem van Inquisitie. 45. Neemen voor den oopenbaeren Godtsdienst aen die te Geneve, in de Palts en hier en daer elders geleert wordt. 45. Wenden 's Konings heerlijkheden en inkomsten, de middelen der Geestelijken en Kloosteren, en der gene die sich by den vyandt ophielden, met de goederen ter see genoomen ten gemeenen nutte aen. 45. Klaeghen oover Leycester. 106. Trekken de meeste gemeene saeken nae sich. 105. Waer uyt der selver vergaedingh befaet, en hoe dikmaels 's jaers die vergaederen. 116. Van wat saeken daer in gehandelt wordt. 116. Verbieden by plakkaet den Roomsgefinden hunnen Godtsdienst ook in 't heymelijk. 120. Legghen de Geestelike personen een eerlijk onderhoudt toe. 120. Houden geduerende den slag met de Spaensche vloot dikwils beedestonden. 134. En schrijven nae den seeghen eenen algemeenen dank-dagh uyt. 134. Dringhen sterk op de beleegeringh van Geertruydenbergh. 175. Getal hunner troepen gesamentlijk met de Vriesche. 176. Oordeelen dat men nae 't inneemen van Steenwijk niets meer behoorde t'onderneemen. 179. Legghen alle hunne sorghe aen tot het beleggh van Geertruydenbergh. 189. Ontfanghen een brief van den Keyfer, dien se aen de Ver-eenighe Staeten ooverleeveren. 231. Verhooghen d'oude belastinghen een achtte, en stellen een schattinghe op de kostelijckheit en ooverdaect, die niet door wil. 280. Verloeken Oldenbarnevelt sijn ampt weeder t'aenveerden. 572. Belasten den Hooghen Raedt Gomarus en Arminius te hooren, en 't verhandelde geheim te houden. 576.

Stancy worat ooverste binnen Deeverter. 105. Dat hy verraedt, en aen de Spaenschen oovergeeft. 108. Reyft nae Spanje, daer hy sleght onthael vindt. 109. Smeeder in 't schelmstuk van Renichon en du Four om den Prins en andere om te brenghen. 209. Meent met Barlotte de Voorne aen te tasten. 386. Vallen gesamentlijk in den Bommelerweerd. 386. Steelandt, Bailluw van 't landt van Waes, verraedt dat gewest aen Parma. 89.

Steenberghen ingenoomen door Maurits. 159. Steenwijk ooverrompelt door Verdugo. 81. Belegghert van Maurits. 176. Swarigheeden oover 't beleggh. 176. Geleegenheit en werken der steede. 176, 177. Getal en opset der beleegherde. 173. Verhael des belegghs. 177, 178, 179. Koomt in gesprek van oovergave, dan verwerpen de voorwaarden. 178. Krijght onderstant van Verdugo. 178. Geeft sich oover. 179.

Steeven van der Haeghen door d'Oostindische maetschappy met dertien scheepen derwaerts gefonden. 465, 466. Koomt weeder t'huys met rijke ooverwinninghen en verbonden ingegaen met Koninghen. 512, 513.

Stemmen: meerderheit van stemmen heeft geen plaets in 't stuk van belastinghen. 92, 93.

Stenden van Kleef en Gulik, siet Kleef en Gulik. Stephanus Botf kay Vorst van Seevenberghen. 520. Stephanus Ibarra heeft met den Graef van Fuentes de klem der regeeringhe. 187. Zijn in Spanjen verdacht. 187. Smeeders in 't schelmstuk van du Four en Renichon om den Prins en andere om te brenghen. 209. Van den aenflagh van Luidewijk Lopez, Portugees, op het leeven van Elisabeth. 210. Sijnen aerdt. 222. Is vyandt van Karel van Mansfeldt. 222. Wordt in Spanjen op ontbooden. 261.

Sumatra. 309.

Swarte waeter. 506.
Sweeden slaet het verfoek van Oranje om bondtgenoot-
schap of heymelijk onderstant af. 37.

T.

T Axis ooverrompelt Zutphen door verraedt. 87.
Plundert en brandtschat delanden tusschen den
Rhijn en d'Yffel. 87. Blijft voor Bon. 138.
Taxis loofen raedt. 223. Vindt bestant quaet. 231.
Wordt van den Koningh van Denemarken slaeuwelijk
onthaelt. 287, 288. Gaet weeghens Philips in gefant-
schap naer Engelandt, om den vrede voort te setten.
455.
Teligny, Ooverste te Lillo, verdaedicht met groote
dapperheit dat fort. 90.
du Terrail, Françoischen ballingh, en vernuftelingh
in dienst van Albertus, maekt eenen aenflagh op Ber-
ghen op den Zoom, die tot tweemaelen mislukt. 488,
489, 490. Wordt gequetst en op de vlucht gellae-
ghen. 502. Neemt Breevoort door verrastlingh. 502.
Maekt eenen aenflagh op Sluys, die wel begon, maer
vruchteloos uytviel. 503, 504.
Terra Nova, soekt Hartogh van Terra Nova.
Thomas Budley Gefant van Elifabeth by de Staeten.
247. 281.
Thomas Filler ontmoet en slaet den Graef van Solre.
488. Slaet eenigh volk van Velasco. 502.
Thoolen. 135.
Tiende, twintighste, en hondertste penningh by Alva
geëyscht. 36.
Tijdingh in Nederlandt verspreidt van de koomst des
Hartoghien van Alva met een oppergesagh en een lee-
gher, baert groot vluchten. 27.
Tijdinghen uyt Spanjen doen bliken, dat geen meerder
goedertierenheit van den Koningh te verwaghten
staet, dan van Alva. 32.
Tyron, fiet Hugo Graef van Tyron.
Tironel vlucht uyt Yerlandt. 552.
Tituan. 538.
Toght in Vlaendre beschreeven. 409. en volghende.
Baert aldaer groote verslaegenheit en vlughten. 410.
Trivultio verslaeghen by Mullem. 492.
Truxes huwelijk veroorsaekt den Keulschen krijgh. 86.
Stelt sich door Kasimier en Nieuwenae in 't besit der
steeden. 87. Wordt uyt de meeste verjaeght. 86.
Maekt verbondt met de Nederlanders, en neemt sijn
neemt toevlught tot Oranje. 86. Scheydt uyt den oor-
logh. 146.
Turf beschreeven. 153.
Turnhouts geleegenheit. 295. 't Kasteel geeft sich
oover. 298.
Twist in Vrielandt tusschen 't Hof en de Gemaghtighe
der Staeten. 92. Bygeleght door Graef Willem. 92.
Tusschen Hollandt en Zeelandt oover de verlogelden
237. 302. Wordt bygeleght. 303.

V.

V Aert achter Engelandt om gevonden. 103.
Vaert soekt Scheepvaert.
Valencien ingenoomen, en weder veroovert door de
Spanjaerts. 41. Ooverkoomt met Parma. 70.
Valentijn de Pardieu, soekt Heer van la Motte.
Varrabon, Landtvooght oover Gelderlandt, gesonden
voor Rhijnberk, neemt Blyenbeek. 144. Volgt
den Graef van Valkensteyn. 146. Wordt geslaeghen
van François Veer. 147. Leght de schult der needer-
laeghe op Mansfeldt. 147. Heeft nae desselfs vertrek
't opperbewint in Pikardyen. 238. Wordt van Biron
met veertien vaenen ruyters gellaeghen, hy selfs ge-
vanghen. 288.
Veere verkoft aen den Prinse van Oranje. 92.
Velasco, Koneftabel van Kastilien, Landtvooght van
Milaen, koomt Borgonjen te hulpe. 226. Her-

neemt in 't doortrekken eenighe steeden. 226. Slaet
sijn leegher needer by de Saone-stroom. 226. Heeft
in Borgonjen een volkoomen leegher. 238, 346.
Traght te vergeefs de schans Sant Andries t'ontfetten.
406. Trekt uyt last van Albertus teeghen Maurits.
470. Beschanst sich by de vaert van Moerkerke.
470. Wordt gellaeghen. 479. Van Philips neevens
Alexander Rovedo in Engelandt gesonden, om den
vrede te bevorderen. 474. Breght Maurits soldae-
ten by Mullem op de vlucht. 491. Biedt dien van
Sedan sijne hulpe aen. 499. Sendt onderstant aen de
Spaensche binnenBreevoort, dat niet binnen koomt,
maer in 't weederkeeren gellaeghen wordt. 502
Venetiaenen sijn in onlust met Paus Paulus de vijfde:
verhael der selver. 500, 501. Bannen de Jesuiten.
501. Vervolgh der onlusten. 501. Vergelijken sich
met den Paus. 551. Willen de Jesuiten niet innee-
men. 571. Neemen Paulus Servita onder haere be-
scherminghe, en stellen belooninghen op 't leeveren of
ombrenghen der moordenaers uytgemaekt op sijn lee-
ven. 551, 552. Vergelijken de Graebonders met
Fuentes, Landtvooght van Milaen. 552.
Venloo veroovert door Parma. 104. Jaeght de Spaen-
sche besettingh uyt. 162. Neemt besettingh van Al-
bertus in. 444. Vruuchteloos aenflagh van Prins
Henrik op die stad. 509.
Verbondt tusschen Philips de II. en Karel de IX. Kon-
ninghen van Spanjen en Vrankrijk tot Bajonne ge-
flooten tot uytrooyingh der ketteryen. 18. 149. Ge-
lijk verbondt tusschen Henrik en Philips nae de vree-
de van Kamerijk. 18. Dat Oranje dikwils heeft ver-
haelt hem door Henrik ontdekt te sijn. 18. Der eede-
len teeghen d'inquisitie. 20. Beraedtlaeghinghen
daer oover in de Nederlanden en in Spanjen. 21. Tus-
schen Elifabeth en de Staeten. 342. Desselfs punten.
343. Tusschen de Nederlanden en het Duytsche rijk
door Keyser Karel de V. 549.
Verbondt hoedaenigh gemaekt met de Koninghen en
volken in Oostindien. 446.
Verdaedigingh der Spanjaerden voor de Vergaedingh
der Duytsche Vorsten aen den Rhijn. 380, 381, 382.
Verdelingh van Duytschlandt in tien Kreysen. 364.
Verdragh der Brabanders met hunnen Landtsheere. 33.
Tusschen den Graef van Oostvrielandt en de stad
Embden tot Delfsijl: punten desselfs. 236. 't Welk
de toekomende Graeven en Magistraeten hebben te
besweeren. 236. Nieuw verdragh tusschen de selfde.
456, 457. Die door 's Graeven veranderingh niet
bekraghticht wordt. 467.
Verdugo koomt in de plaets van Rennenbergh. 74.
Slaet Norrits. 74. Besluyt Lochum: maer moet
het verlaeten. 81. Ooverrompelt Steenwijk. 81.
Waekt op de twist der Vriese. 92. Is bekomert
voor Groeninghen. 151. Past op de aenlaegghen van
Graef Willem. 151. Veroovert Ementil, in Vrielandt.
162. Versterkt Koevorden en Steenwijk met beset-
tingh, en koomt Maurits voor in den toght nae Groe-
ninghen. 167. Alwaer hy niet ingelaeten wordt, maer
leeghert in de voorstadt. 167. Oopent Groeninghen
eenen doortoght uyt Westphaelen nae de Bourtangh.
167. In Gelderlandt sonder volk, en klaeght daer
oover. 170. Arbeidt om aensienelijke troepen. 176.
Sendt den beleegherden in Steenwijk bystant. 178.
Krijght eenighe troepen van Parma tot ontfen van
Koevorden. 181. Slaet sich needer by Emlichem.
181. Heeft onderlingh verstant met een edelman
binnen Koevorden. 182. Valt op de buytewerken
van Maurits leegher aen. 182. En wordt afgellae-
ghen. 182. Blijft om Sloghteren hanghen. 193.
Rooft en plundert in Vrielandt. 195. Sijnen aenflagh
op de Bourtangh vruchteloos. 196. Beleeghert Koe-
vorden. 196. Tracht vruchteloos den steêvooght
Caspar Eufum te winnen. 196. Ongemakken en ver-
loop

- loop in zijn leegher. 196. Vertoont sich voor sijne werken in slaghorde, om op Maurits te passen. 201. Op wiens aenkoomst hy zijn leegher voor Koevorden opbreekt. 202. Neemt den wegh nae Oldenfeel, slaet sich daer needer, en doortroopt den Duytschen boodem. 202. Sendt een gedeelte sijner troepen oover d'Eems, en een ander nae Groeninghen. 202. Dreyght dien van Embden oover 't senden van toevör in 't leegher van Maurits voor Groeninghen. 205. Plundert en brandt in Vriesslandt en d'Ommelanden. 218. Wordt in Luxemburgh teeghen Bouillon gefonden. 238. Beleeghert la Ferté. 238. Breekt het Beleg op. 238. Sterft. 238. Sijner lof. 238.
- Vereenighde Nederlanden op wat wijze die door soo meenighvuldighe rampspoeden ter needer geworpen, sich weederom teeghen de Spaensche moogenheit hebben opgerecht. 114. Der selver grensen. 114. En bestieringh. 115, 116, 117. &c. Inkoomsten. 118. Der selver staet gestelt teeghen die der Spaensche. 126.
- Vereenighde Nederlanders houden veele de vrede verdacht. 523.
- Vereenigingh tot Utrecht geslooten, en desselfs punten. 67.
- Vergelijkingh der Fransche en Nederlandtsche beroerten. 149, 150, 151.
- Vergiffenis van al het begaene door Margareta den Eedelen beloof. 23. Dogh dat woordt en dat van de Roomsche Godtsdienst uyt de afte gelaeten. 24.
- Verhael der Scheepvaerten door welke de welvaert der Vereenighde Nederlanden haeren grootsten anwas gekreeghen heeft. 250. tot 259. Der wonderlijke geschiedenissen voorgevallen op de derde vaert der Hollanders nae 't Noorden. 289. tot 294. Van Effex ongelukkighe seetoght. 307, 308. Van den tocht in Vlaendre. 409. en volgende. Der saeken in Indien. 445, 446, 447, 448, 512, 513, 514, 515, 516, 517. Der saementweeringh in Engelandt. 495, 496. Van Heemskerck gloryrijke seetoght teeghen den Spanjaert. 533, 534, 535, 536, 537.
- Verhoeve, siet Pieter Verhoeve.
- Verlofgelden ingevoert, meermaelen verboden, dan echter gebleeven. 45.
- Verraedt des Spaenschen Gesants in Vrankrijk op Marseille ontdekt. 495. Der Roomsgefinden in Engelandt. 495, 496.
- Verreiken, siet Luidewijk Verreiken.
- Verloekschrift der Gereformeerden aen de Staeten. 60, 61. Dat hen wordt toegestaan. 60, 61.
- Vertoogh der Gesanten van de Vereenighde Nederlanden voor de Koninghinne van Engelandt. 334, 335, 336, 337.
- Vervolgingh der Gereformeerden tot Aeken. 494.
- Veurne ingenoomen van Parma. 86.
- Viglius van Zuichem, hoofd van den heymelijken raede, man van groote ervaerenheit. 15. Houdt de party van Granvelle. 15. Raedt, neevens andere, 's Konings brieven tot uytvoeringh der straffen teeghen de ketteryen niet ruchtbaer te maeken. 18. Antwoordt seer bevalligh d'ooverheeden, die sich roemden de beelden voor 't gemeen weghgenoomen te hebben. 23.
- Villars te verhit op 't slaen met de Spaensche omtrent Dourlans gevanghen en omgebraght. 240.
- Villars, Ooversten onder Albertus wordt gevanghen. 419.
- Villers, Hofpreeker van Oranje, insteller van de verantwoordingh sijner doorluchtigheit, teegen den ban des Konings van Spanjen. 76.
- Villers, siet Joost Villers.
- Vilvorden oovermeestert door den Hartogh van Anjou. 82. Ingenoomen van Parma. 93.
- Utrecht, Vriesslandt en Gelderlandt, onder Keyser Karel, aen de Nederlanden gehecht sijnde, hebben booven hunne voorreghten, bedonghen onafscheydelyk van Brabant en Hollandt te blijven. 34.
- Uitreght door de muytende Spanjaerts onder Baldes ter plunderingh geschikt: maer worden afgeslaeghen. 49. Beroerten aldaer oover de nieuwe belastinghen gedempt. 332. Is met Gelderlandt alleen een leen des rijx. 547, 548, 549.
- Vlaeminghen onrustigh van aerdt. 51. Weygheren Requens schattinghen. 51. Lightveerdigh tot muytetery. 55. Krijghen volk van Kasimier. 64. Andermael aen 't hollen. 66. Vervallen tot d'uyterste behoefte. 109. Bidden Albertus, met aanbiedingh van groote sommen geldts, Oostende te beleegheren. 264.
- Vlaendre in een elendighen staet. 87.
- Ulefeldt, soekt Jakob Ulefeldt.
- Vlietfinghen verkost aen den Prinse van Oranjen. 92.
- Vlietfinghen, op de tijdighe van 't verooveren van den Briel, voeght sich met de gemeene saeke. 40. Aen d'Engelsche te pande gegeven. 100.
- Vloot uyt Amerika in Spanjen aengekoomen verlight Philips in sijne behoefte. 449.
- Vlietfinghers neemen een Portugijsche Galeoen van de Spaensche vloot. 133.
- Vloot van 700. scheepen in Deenemarken aengehaelt. 112.
- Vloot uyt Engelandt onder Draek en Norrits nae Spanjen gefonden valt op de kusten van Gallicien, pooght Don Antonio in Portugael te herstellen, en beleeghert Lissebon. 148. Onder Draek teeghen den Spanjaert. 249. Onder Effex en Houwaert nae Spanjen. 275. Steekt in see, en verklaeringh der Hoofden. 276. Wordt gelast tot Kadix te vergaederen, en geheymen last. 276. Vernielt de Spaensche vloot voor Kadix. 277. Landt op 't Puntal. 277. Vermeestert Kadix. 277, 278. Gunt d'Ingefeetenen het leeven voor 120000 dukaaeten. 278. Neemt daer voor Gijfelaers, en sent die nae Engelandt, alwaer se in gevanghenis sterven. 278. 't Verdragh oover d'afkoopingh der plunderingh verworpen sijnde, plunderen se de stad. 278. En steeken se in brandt. 278. Gaet van daer t'seyl. 278. Onder Effex, neevens een Hollandtsche, in see gefonden is ongelukkigh. 307, 308. Om d'aentzighen van Frederijk Spinola en de scheepen onder Martin Padilla te bespieden verbrandt twee galeyen van Spinola, en veroovert een Spaensche Carakke. 445.
- Vloot Hollandtsche scheepen in 't Vlie door storm vergaen. 197. Gevoeght onder Warmondt by d'Engelsche vloot nae Spanjen. 275. Vermeestert 't kasteel van Kadix. 277. Vermeestert met d'Engelsche Kadix. 277, 278. Andermael onder Warmondt, neevens d'Engelsche, in see gefonden is ongelukkigh. 307, 308. Van 150. scheepen uyt Oosten in Hollandt aengekoomen. 330.
- Vloot in Spanjen uytgeruist teeghen Engelandt. 112. Welke aenkoomende alle konstenaerye doet verdwijnen. 113. Wordt met allerhaest voortgepreft. 127. Waer van men sich te groote dinghen beloof. 127. Beschrijvingh der selver. 128. Vergaedert in 't midden van de Lente voor Lissebon. 129. Raekt in de haeven van Gallicien met verlies van drie scheepen. 129. Koomt in 't gesicht van Engelandt. 130. Oorsaeken van d'ongelukkighe uytkoomst der selver. 130. Hunne orde en geval in 't veghten. 131. Worden van d'Engelsche doornaezelt door geduerigh schieten. 131. Eenighe scheepen daer van verbrandt en genoomen. 131. Houdt acht daeghen langh schutgevaer. 131. Verwaght Parma by Kalis. 132. Wordt door d'Engelsche met branders verdreeven. 132. Set haer needer voor Grevelinghen. 132. Keert nae swaer verlies achter Engelandt om nae huys. 133. Ramp-

Rampfeligly uytkoomft van haer vlughten. 134.
 Vloot in Spanjen uytgeruſt onder Martin Padilla ſteekt in ſee: desſelfs aentlaeghen gegift. 289. Die een ongelukkighen uytſlagh heeft. 289. Andermael onder hem in ſee gefonden, met bejeegeningh van ſwaere rampen. 309. Van achtendartigh ſcheepen vol volx onder Saurius Leva en Pretendon uyt Spanjen nae Kalis gefonden. 382. Waer van eenighe door de Hollanders gejaeght ſtranden, en een veroovert wordt. 333.
 Vloot in Spanjen uytgeruſt, ſeylt ten deele nae de vyandtlike kult in Afrika, en wordt door ſtorm van daer gedreeven: een ander gedeelte brengt onder Johan Aquila onderſtant in Yerlandt. 436.
 Vloot Spaenſche ſcheepen voor Kadix. 276. Wordt door d'Engelſche en Hollandſche vloot vernielt. 277.
 Vloot Spaenſche ſcheepen in de Coronna weyghert te ſlaen, en wijkt onder 't kasteel. 593. Gaet uyt de Coronna t'ſeyl. 395. Vaert nae de Kaenariſche eylanden. 398. Loopt nae Tercera, en wordt oovervallen door een ſwaeren ſtorm. 398.
 Vloot Spaenſche ſcheepen in de baey van Gibraltar, onder den Ammirael Johan Alvarez Avila: toefſtaen van die vloot. 534, 535. Wordt vernielt. 536, 537.
 Vloot door de Vereenighde Staeten in ſee gefonden, onder Pieter van der Does: hunne berichtspunten. 393. Schrik in Spanjen voor de ſelve. 393. Set ſigh needer voor de Coronna. 393. Maer kan daer niet uytreghten. 393. Koomt voor de rivier van Liſſebon: beraedt om die ſtadt in te neemen. 394. Valt in de Kanaeriſche eylanden. 394. Koomt tot onder 't kasteel van Kaenarijen, ſchiet een Spaens ſchip in de grondt en veroovert 'er twee. 394. Van der Does en andere in 't landen gequetſt. 495. Veroovert het kasteel. 395. Beleeghert de ſtadt Allagona: waer uyt de inwoonders met alle hunne goederen vlughten in roſen en ongenaekbaere weeghen. 395. Waer uyt eenighe oovervallen en geſlaeghen worden. 495. Verrekt nae 't verbranden der ſtadt en der kasteelen. 395. Heeft by nae gelijke uytkoomft te Gomora. 395. De helft van de ſcheepen met den buyt keert te rugh nae 't vaederlandt, en d'ooverighe ſeylen nae Braſil. 395. Neemt onderweeghen verſcheyde Spaenſche koopvaarders. 395. Koomt aen 't eylandt S. Thomé om te ververſchen. 396. Beſchrijvingh van 't ſelve. 396. De ſtadt Pavaoſa en haer kasteel wordt oovergegeeven. 396. Dogh door d'eylanders in brandt geſteeken. 396. Beſmettelijke ſiekte onder haer. 396, 397. Waer aen ook van der Does ſterft. 397. Die aldaer begraven wordt. 397. Vervoeren 't geſchut en de koopmanſchappen van daer. 397. Worden op hun vertrek door 't vergif dier plaetſe vervolght. 397. Grootte ſterfte onder haer. 397. Scheurbuyk van gelijken. 397. Worden oovervallen van ſtorm. 398. Twee Kapiteynen alleen in 't leeven, en op ſommighe ſcheepen maer ſes man. 398. Eenighe loopen in Engelandt, en koomen d'een nae d'ander t'huys. 398.
 Vloot uyt de Vereenighde Landen in ſee gefonden teeghen den Spanjaert, onder den Ammirael Jakob Heemſkerk. 533. Steekt in ſee, en koomt op de rivier van Liſſebon, en ſeylt van daer, mits de meefte ſcheepen nae Indien waeren uytgeloopen, nae de baey van Gibraltar, alwaer een ſchoone vloot Spaenſche ſcheepen lagh. 534. Koomt in de Straet: vanght de ſlagh aen: verhael desſelven. 536, 537. Behaelt de volle ſeeghe. 537. Seylt nae twee daeghen verblijf op de plaets van 't geveght nae Tituan, alwaer wel onthaelt en beſchonken wordt. 538. Verdeelt ſigh, en ſendt het lijk van Heemſkerk nae Hollandt. 538.
 Vloot onder den Ammirael Hautain teeghen den Spanjaert. 501. Der ſelver verrichtingh en wederkoomft. 501, 502.

Ulrik, geſprooten uyt het huys der Griethen, in 't jaer 1454. van Keyſer Frederijk gemackt Graef van Ooftvrielandt. 233. Sijne heerſchappy. 233.
 Vlughten der meefte eedelen en een groot gedeelte van 't gemeen brengt alles in ruſte. 27. Uyt den lande maekt groote verwoefingh. 32.
 Vlughtelinghen ſetten Oranje aen tot de waepenen. 32.
 Vallen onder Graef Luidewijk van Naſſau in Vrieslandt, verſlaet den Graef van Arenbergh, en drijven ſijn leegher op de vlught. 33. Worden door Alva oovervallen en geſlaeghen. 33. Uyt Brabant en Vlaendre verkieſen Hollandt en de naebuerighe eylanden tot hun verblijfplaets, en vermeerderen d'algemeene verſlaeghenis. 100.
 Unie tot Uitrecht geſlooten. 67.
 Volken ooverrhijn binnen d'Eems beſchreeven. 203, 204, 205. Die naeft aen Hollandt om den Rhijn wonen. 357, 358, 359, 360.
 Voorbeeldt van ongelukkighe ſtaetſught in Imbiſſe. 90. in den Graef van Eſſex. 436. Van den Hartogh van Biron. 449. Een rampfelig bewintsman van Staet in Antonio Perez. 173. Hoe vervaerlijk 't is van veelen gevreeft te worden, en dat geene heerſchappy genoeghe geveft is in weêrwil der ingeſeetenen in Baligny. 243. Van een die ſijn leeven vry getrokken hebbende, ſigh laet omkooopen om nogh eens te trekken. 462.
 Voorne door de Naſſauſche geſterkt met een ſchans. 143. Aengetaſt van Mansfeldt. 143. Beſchreeven. 385. Beſchanſt van Maurits. 388.
 Voorreghen: eene onder de uytſteekenſte deefes Landts is van oudts gerekent, dat de Landtvooghdy by geen ander, dan een gebooren Nederlander, of yemandt uyt den bloede der Landtsheere bekleet moght worden. 31. Soekt handtveſten.
 Voorreghen van ſteeden en Gilden, en 't gheen de ſchatkiſt aen beſondere luyden ten achteren was, geſfelt in handen des Koninghs. 36.
 Voorwaarden waer op Koningh Philips de Nederlanden ooverdraeght aen ſijn doghter Iſabella. 343, 344. Waer op de Staeten der Spaenſche Nederlanden, nae eenighe ſwaerigheeden, Albertus als hunnen Vorſt eedt doen. 346, 347. Op welke de Ooſtindifche maetſchappy is opgereght in de Vereenighde Nederlanden. 448. Der Weltindifche maetſchappy aldaer. 527, 528.
 Vorſt van Kleef krankſinnigh, brengt onluſten om 't Vorſtendom. 232. Wordt onmenſchelijk bewaert, en verloſt van de Staeten van 't Hartoghdom. 232. Doodt ſijner gemaelinne. 274. Is maer een ydele ſchim. 364.
 Vrankrijk barſt op de ſelfde tijdt van Alvàs aenkoomft in Nederlandt uyt in oorlogh teeghen de Gereformeerden. 30. Voeght ſigh verſcheydentlijk in den oorlogh met de partyen. 148.
 Vrede tot Gendt gemackt, en op wat voorwaarden. 52, 53. Wat landtſchappen ſigh daer inlieten, welke niet. 53. Loopt te niet. 67.
 Vrede gewenſt van de Nederlanders. 230. Is by veelen in de Vereenighde Nederlanden verdacht. 529, 530.
 Vreedehandel, ſiet Paiſhandel.
 Vreedehandelingh in de Vereenighde Nederlanden met den Koningh van Spanjen en d'Aertſhartoghen Albertus en Iſabella: Bedenkinghen dienaengaende. 530. Swaerigheeden in de Vereenighde Nederlanden om die te beginnen. 530. Oldenbarnevelt ſet de beraedtſlaeginghen van vrede voort, en ooverreedt Prins Maurits daer toe. 530, 531. Wittenhorſt en Geevaerts koomen met geloofsbriefven van Albertus en Iſabella ter Vergaedinghe, en doen hun voorſtel: antwoordt der Staeten. 531. Wittenhorſt ſchrijft nae ſijn vertrek aen de Vereenighde Staeten. 531. d'Aerts-

d'Aertshartoghen fenden in plaats van Wittenhorff Johan Neyen. 531. Die sich eenighen tijd tot Rijswijk ophoudt, om t'ondertasten waer aen de handelingh haerperde. 531. Voor de Prins gebracht, en dien aengaeude onderricht, reyft hy nae Brussel, en kooft wederom met brieven der Aertshartoghen. 531. Inhoudt der brieven. 532. Antwoordt en eysch der Staeten. 532. Neyen belooft dat den Staeten volkoomen genoeghen sal gegeeuen worden. 532. De Staeten schrijven dien aengaeude aen de befondere Landtschappen. 532. En eenen dank- en beede-dagh uyt. 532. Senden 't gellootene by hen onderteekent nae Antwerpen. 533. Neyen leeuert de bekragtingh der Aertshartoghen oouer aen van der Does, dien hy weeghens de selfde vereert met een goude keeten. 533. Verfoekt met van der Does te mooghen wederkeeren nae den Haaghe. 533. Die daer oouer aen de Staeten schrijft, dogh geen seeker antwoordt ontfanghende, met hem kooft. 533. Eenighe leeden der Algemeene Staeten toonen sich afkeerigh van de vrede. 533. Neyen verfoekt gehoor ter vergaedinghe, en dat de vloot uyt Spanjen mocht worden opontbooden, met meer andere punten. 538. Waer oouer onder de Vereenighde Staeten bedenken valt. 538. Gefantschap des Konings van Vrankrijk aen de Staeten. 539. De gefanten doen hun beklagh ter vergaedinghe, en beloouen echter's Konings hulpe. 539. De Staeten neemen besluyt op het verfoek van Neyen. 539, 540. En bepaelen den stiltant te lande. 540. Neyen foekt Aertfens door schenkaedjen te winnen. 540. Die de selfde op 't goetvinden des Prinzen aenneemt. 540. Ontdekt sich weeder vaeren aen den Prinse en eenighe weynighe leeden der vergaedingh. 540. Van Neyen noghmaels aangemaent sijnde, ontdekt hy den geheelen handel voor de Vergaedinghe: die de geschenken stellen in handen van haeren ontfangher Joris de Bie. 541. Spinola schrijft aen de Staeten dat de Koningh 't verdragh met de Aertshartoghen hadt bekraghticht, &c. 541. Luidewijk Verreyken kooft in den Haaghe met de bekraghtigingh, waer in de konstenaeryen der Spanjaerden ontdekt worden. 541, 542. Die de mislaeghen ontschuldicht. 542. En daer oouer nae Brussel schrijft. 542. Richardot antwoordt op 't gheen de Staeten daer in weiderspraeken. 542. Veele onder de Vereenighde Staeten sijn ten hooghsten misnoeght, dat se van den Spanjaert bespot worden. 542. Waer by de Françoische gefanten sich voeghen. 542. Oldenbarnevelt antwoordt uyt naeme der Staeten dat de bekraghtigingh hen mishaeght, geeft den gefanten een ander ontwerp, en verwijt Verreyken Neyens konstenaeryen en schenkaedjen. 542, 543. Antwoordt van Verreyken daer op. 543. Neyen en Verreyken ooverhandighen den Staeten een andere bekraghtigingh. 543. Onderscheit tusschen dit en 't ontwerp der Staeten. 543. Om welke den Staeten te doen aenneemen sy alle kraghten inspannen. 553, 544. De Verscheyde driften onder de Vereenighde Staeten loopen hoe langher hoe hoogher. 544. Neyen en Verreyken verklaeren den Staeten, dat se geen ander bekraghtigingh hadden te waghden. 544. 't Oovergebraght geschrift voldoet als nogh hunne verwagtingh niet. 544. Sy maeken den gefanten bekend, dat se den geheelen handel sullen brenghen in de vergaedingh der befondere Landtschappen, en schikken den Haaghe tot de handelplaats. 544. Neyen leeuert nae verscheyde beraedtslaeginghe de brieuen oouer in handen der Staeten. 545. Eenighe leeden der Algemeene Staeten oordeeken gevaerlijk 's vyandts gefanten in den Haaghe tot de handelingh t'ontfanghen. 545. Sy willen met den vyandt niet gedaen hebben, dan nae voorgaende vaststellingh der vryheit in klaere woor-

den. 545. Maurits en de Zeeuwen raedden sich van alle handelingh te onthouden, ten sy de woorden tot verseekeringh der vryheit alvoorens worden toegefaen. 545. d'Algemeene Staeten bieden d'Aertshartoghen langher schorflingh van waepenen aen. 545, 546. En begeeren geene andere gefanten als Nederlanders. 546. Waer van d'Aertshartoghen t'eenemael afkeerigh sijn. 546. Die van eerften af den geheelen handel hunne Staeten verborghen gehouden hebben. 546. Neyen en Verreyken vraeghen of de Staeten uytheemische gefanten souden toelaeten. 546. De Staeten schrijven brieuen aen Neyen en Verreyken om bericht van 't getal en de naemen der gefanten. 546. Staen toe dat 'er yemandt buyten inboorlinghen op de handelingh worde gesonden. 546. Beyde de partyen danken op 't vertrouwen van 't verdragh een gedeelte hunner uytheemische krijgsmaght af. 550. De vinnighe koude verachttert d'aenkoomst van 's vyandts gefanten. 554. Eysch der Hooghduytschen van de Staeten in 't stuk van vrede. 554, 555. Aenkoomst van 's vyandts gefanten: hun getal en naemen. 555. Worden oouer al beleefdelijk onthaelt. 555. Maurits rijdt hen te gemoedt. 555. Spinola heeft wonderen toeloop en toont sich meêwaerigh. 555. Verfoeken gehoor ter vergaedinghe, en krijghen 't pleghigher dan nae gewoonte. 555. De Staeten kiefen gemaghtighe de om met hen te handelen: getal en naemen der gemaghtighden. 555. Onderfoek en hoedaenigheit der volmaghten weederlijts. 555, 556. Die van Hollandt willende van de swaerste punten af beginnen, soeken de Spanjaerts 't verlenghen. 556. De Spaensche willen bestant, de Staeten vrede. 556. Begin van vreedehandelingh: en 't eerste punt van de vryheit; geschillen daer oouer. 556. De Spaensche bewillighen in de vryheit der Vereenighde Landen. 557. Welke gevoeghlijkheit der Spaenschen verdacht is. 557. Sy begheeren dat de Hollanders sich onthouden van de vaert op Indien, en andere verre geleeghene landen. 557. Waer teeghen schriftelijke verfooghen worden oovergegeeuven. 557, 558, 559. d'Algemeene Staeten willen de vaert op Indien niet aftaen: dan stellen den Spaenschen een keur voor. 559. Die van hen verworpen wordt. 559. De Staeten spoeden sich om de handelingh ten eynde te brenghen. 559. Willen dat de Spaensche de voornaemste punten t'effens voorstellen, sullende van gelijken doen. 559. De Spaensche stellen hunne hoofstukken kortelijc voor met duystere woorden. 559, 560. De Staeten de hunne duydlijc. 560. Swaerigheit oouer den handel in Europa. 560. Betuygingh van Richardot. 560. Verlengh des stiltants van waepenen voor de Gras- en Bloey-maenden. 560. Voorwaarden der Staeten den Spaenschen aangebooden raekende de vaert op Indien. 560. Worden van hen verworpen. 560. Hun voorstel raekende de vryheit van den binnelandtschen handel. 560, 561. Antwoordt der Staeten daer teeghen. 561. Neyen reyft nae Spanjen om oouer de strijdighe punten met den Koningh te spreken. 561. De gemaghtighe der Vereenighde Staeten verfoeken 's vyandts gefanten hunne voordere begeerten af te doen. 561. Onbillijken eysch der Spanjaerden raekende de grensfcheydingh. 561. Schorflingh van waepenen wordt verlenght tot het eynde des jaers. 561. Nieuwe geschillen oouer 't herstellen der goederen. 562. Ook koomen se niet oouer een in andere mindere punten. 562. Den eysch der Hollanderen aengaeude 't bevestighen van 't verdragh misnoeght den Spaenschen. 562. Deese willen raekende den Godtsdienst de koomst van Neyen afgewaght hebben. 562. De handelingh wordt verlenght van den eersten van Oegstmaendt tot halver Herffstmaendt. 563. Jean-

nin reyft nae Vrankrijk. 563. Neyght tot beftant. 563. Maurits tracht te vergeefs t'ontgaen de konftenaeryen der gener die den vrede fогhten. 563. 't Gefantschap des Konings van Spanjen in Vrankrijk is dien van Hollandt verdacht. 563. De gerughen, die eenpaerigh uyt Engelandt, Vrankrijk, en Duytschlandt koomen bekommeren der Staeten fогhen. 563. Jeannin koomt weeder in den Haegh, en verfeekert den Staeten van fijn Konings getrouwheit. 563. De Spaensche gefanten eyflichen van de Vereenighde Staeten aftant van de vaert op Indien, en den Roomsgefinden herftelt in 't vry gebruyk hunnes Godtsdienfts. 563, 564. De Vereenighde Staeten belluyten daer op de handelingh af te breeken. 564. De Spaensche verfoeken tijdt om figh te be-raeden op der Staeten verklaeringhe. 564. De gefanten van Vrankrijk en Engelandt raeden hen tot beftant. 564. Blauweboekjens onder 't gemeen uytgeftroyt teeghen 't beftant. 564, 565. Reedenen waerom de Staeten tot beftant neyghen. 565. Sy doen daer toe eenen voorflagh. 565. De Spaensche verwerpen dien, en doen eenen anderen voorflagh. 565, 566. De Staeten blijven by hun belluyt, maer verlenghen den tijt om te handelen tot den eerften van Slaghtmaendt. 566. Heevighe gefchillen dienaengaende onder hen. 566. Maurits verklaert figh teeghen 't beftant en fchrijft een brief aen de fteeden van Hollandt om hen daer van af te raeden. 566, 567. Verfcheyden uytieghe deefes briets. 567. Liptius briet raekende 't beftant wordt uytgegeeven. 567. De Spaensche, op 't eynde van Herftmaendt, koomen by de gefanten der Koninghen, en verklaeren laft van d' Aertshartoghen te hebben om beftant voor feeven jaeren te maeken. 567. Die weygheren daer oover met den Staeten te fpreken. 567. Den Spaenschen wordt beftant der Staeten boodem te ruymen. 567. Sy neemen hun afscheid ter vergaedinghe: verwijt als toen den Staeten door Richardot gedaen. 567, 568. Daer Oldenbarnevelt op antwoordt. 568. Richardot vertreckende laet fijne geheyme berightspunten legghen. 568. Die onder 't gemeen koomen, en verfcheyde gevoelens daer oover. 568, 569. De Gefanten der Koninghen ontwerpen een verdragh van beftant. 569. Sy koomen ter vergaedinghe, alwaer Jeannin een deftighe reeden voor 't beftant voert. 569, 570, 571. Koomt 's anderen-daeghs weeder en dringht op de zelfde faek. 571. Winwoodt raedt van gelijken den Raedt van Staeten tot beftant. 571. De faeke wordt onder de Staeten met groote heevigheit gedreeven. 571. Oldenbarnevelt beladen met den swaerften haet leghet fijn ampt needer. 571. 't Welk hy op 't verfoek der Staeten weeder aenveerdende geheel Hollandt en d'andere vijf Landtschappen tot een gevoelen brenght. 572. Zeelandt alleen door 't opftooken van Maurits weyghert het beftant. 572. Heevighe reeden van Jeannin teeghen de Zeeuwen, die d' Uitreghtfe Vereenighingh voorwenden. 572. 't Selfde doet ook Spenser. 572, 573. Raedt door de gefanten der Koninghen aen de Staeten gegeeven. 573. Gerught dat het beftant door de gefanten ontworpen felts den Spanjaert niet smaekt. 573. Richardots fchrijven aen Jeannin, dat Philips figh min handelbaer toonde. 573. De Gefanten der Koninghen fenden aen d' Aertshartoghen, om te weeten of fe figh op 't gehandelde met hunne gefanten moghten vertrouwen: hun antwoordt, 't gheenfe den Staeten te kennen geeven. 574. d' Aertshartoghen fenden Inigo nae Spanjen: fijnen laft. 573. Die aldaer door alle midelen op 't beftant aendringht, en door den Hartogh van Lerma geftijft wordt. 574. De Zeeuwen bewillighen in de toeftemmingh der andere Landtschappen. 586. Deswaerigheden die 't beftant weeder-

houden minderen. 586. Nieuwe onderhandelingh t'Antwerpen befcheyden. 586. Middel uitgevonden om d' onderhandelingh te verhaeften. 587. De Spaensche verwijlen 't teekenen van 't ontwerp hen voorgehouden. 587. Schorflingh van waepenen verlenght tot het eynde van Bloeymaendt. 587. Heevighe betwistinghen van weederfijden. 587, 588. Het punt raekende den handel geflooten. 588, 589. Ook worden d' ooverighe afgehandelt. 589, 590, 591. 't Beftant geflooten en afgekondight. 591. Luyfter hier uyt voor de Republijk. 591. Vriefen neemen hunnen Stadthouder Caspar Robles in hechtenis. 53. Slechten de ooverighe flooten. 74. Verfoeken 't voeren van 't leegher op hunnen boodem, en verkrijghen 't. 166. Begeeren Groeninghen liever tot vyandt dan tot bondtgenoot. 202. Sijn in onlust oover de belastingh op de hoornbeefsten en weylanden, en worden vereenight door Graef Willem van Nassau. 407, 408. Vrielandt, Utrecht en Gelderlandt, onder Keyfer Karel, aen de Nederlanden, gehecht sijnde, hebben, booven hunne voorreghten, bedonghen onafscheydelijk van Brabandt en Hollandt te blijven. 34. Vrielandt omhelst de pays van Gendt. 53. Ontfteeken als in een befonderen oorlogh door d' ongestaedigheit van Rennenbergh. 73. Swaere twist aldaer. 92. Is geen leen des Rijx. 548. Vriefche regementen, voornaemste kragt der Vereenighde Landen, sijnde de Hollandtsche nae Vrankrijk gefonden. 175. Vriefche fteeden klaeghen oover d' inwoonders ten platelande. 237. Vrybuyters hebben wreede bejeegeninghen op fec. 147, 148. Vrye waer van foo genoemt. 90. Heeft recht van fennen met de grootste fteeden van Vlaendre. 90. Vryheit onvoorfightigh, en met meer recht als kraghten te handthaeven brenght dikwils ten val. 173. Vrye Wil, fiet Gefchillen, &c. Vrypoffigh antwoordt van een Roomsch Priester aen Mendofa. 371. Vroedtschappen in de Steeden van Hollandt, getal, bebewint, en keure. 116. Vrouw in mans kleederen voor foldaet dienende. 145. 438.

W.

Wachtendonk beleeghert en ingenoomen door den Graef van Mansfeldt. 138, 139. Verraft door Graef Luidewijk van Nassau. 404. Door den Spanjaert gewonnen en weeder verlooren. 458. Beleeghert door Buquoy. 490. Geeft figh oover. 492. Waelen wie genoemt in Nederlant. 25. Waelen verworpen de Geloofsvrede. 62. Quaelijk betaelt vallen af van de party der Staetschen. 64. Neemen Meenen en plunderen 't landt rondom. 64. Krijghen Montigny tot hun hoof. 64. Glimp hunner waepenen. 64. Ooverkoomen met Parma. 67. Senden hun besluyt met de voorwaerden oover aen d' Algemeene Staeten. 67. Maeken, verfoent sijnde, de voornaemste maght des Konings. 67. Verfoeken het vernietighen der plakkaeten, waer door den handel der Hollanders was verboden, te vergeefs. 400. Waetervloedt veroorfaekt ongeloofelijke fchaede in Hollandt. 37. 218. Wakkene, Ammirael der Duykerkers, vervolgt wordende ontvlught door de hoofden, en fterft. 424. Walraef van Brederoode, Hoof der Ambafide aen den Koningh van Schotlandt om te staen oover den doop van fijnen soon. 212. Gaet voor gefant nae Engelandt, om Koningh Jakob geluk te wenschen met

- met de erffenis dier kroone. 454. Wordt gemaghticht om met de Spaensche te handelen. 555.
- Walrave van Wittenhorst kooft uyt last der Aertshartoghen, vergeselschapt met Joan Geevaerts, in den Haaghe om van vrede te handelen. 523. Is al te vooren alleen door Gelderlandt en Hollandt rondtom geweest. 523. Doen oopeningh van hunnen last aen de voornaemste leeden van Staet. 523. Maer geen brieven der Aertshartoghen brenghende wordt de saeke uytgestelt. 523. Koomen met geloofsbriefen van Albertus en Isabella ter vergaedinghe, en doen hun voorstel: antwoordt der Staeten. 531. Schrijft nae sijn vertrek aen de Staeten. 531.
- Walther Rhaleygh, hopman van de lijfwaght van Koninghin Elizabeth, valt in Gujana. 249.
- Walvisch van 70 voeten by Berkheyde op de drooghte vastgeraekt wordt gevanghen. 326, 327. Voorlegginghen daer uyt. 327. In de Schelde niet verre van Antwerpen. 466.
- Warmeloo belet den Graef van Solre oover de Veght te koomen. 506.
- Warmondt, soekt Heer van Warmondt.
- Warner du Bois, Kolonel oover een regement te peerde, door de Staeten met eenighe vaenen ruyters en neegentien vendelen te voet naer Embden gefonden. 450. Veroovert de schanffen en ontset de stad. 540. Belet Pompejo Iustiniiani sijn krijgsvolk oover de Waal te setten. 525. Wordt doorschooten. 549, 550.
- Weederdoopers. 22.
- Weederspannigheit der Yeren. 247, 248, 249.
- Weefel sendt gefanten en geschenken aen Mendosa. 370. Verschaffen hem kooren en soldy, en worden gedwonghen den Roomschen Godtsdienst toe te laeten. 370. Hen wordt door den Raedt des Vorsten van Kleef gelast den Roomschen Godtsdienst te herstellen. 379. Door de Staeten aengemoedicht tot het teegendeel. 379. Predikanten aldaer uytgedreeven: schoolen en kerken geoopent voor Jesuiten. 379. 't Inwijden der kerken aldaer hoe aengesien. 379, 380. Herstelt sijn, nae 't vertrek der Spaenschen, in haeren Godtsdienst en vryheit. 380.
- Westindische Maetschappy in de Vereenighde Nederlanden opgerecht. 522. Desselfs begin en voorwaerden. 527, 528. Wordt door woorden en geschriften verdaedicht. 528. En van andere teengesproken. 528, 529. Raekt aen 't horten. 530.
- Wybrandt van Warwijk kooft met twee scheepen uyt Indien. 550.
- Wynoxberghen ingenoomen van Parma. 86.
- Wilkes gefonden neevens Cecil op de payshandel tusschen Henrik en Albertus. 333. Nae Vrankrijk. 338.
- Willem Hautain, Ammirael van Zeelandt, wordt met eenighe scheepen gefonden, om de Spaensche soldaeten oover see uyt Spanjen koomende te gemoet te loopen, en de gevanghene te verdrenken: 't gheen hy wel tot de helft uytvoert. 482, 483. Wordt met een vloot gefonden teeghen den Spanjaert: sijnen last en verrichtingh. 501, 502. Wordt met een vloot van vierentwintigh scheepen in see gefonden, om de scheepen uyt Amerika en Indien op wegh sijnde waer te neemen. 511. Sijn ongelukkighe seetoght. 511, 512.
- Willem Luidewijk van Nassau wordt Stadhouder oover Vriellandt. 92. Beslegt den twist aldaer ontsaen tusschen 't Hof en de gemaghtichde der Staeten. 92. Verseekert sijn allefints van de grensplaetsen. 92. Benaeuwt Groeninghen. 151. Ooverweldicht de sterkten ten platten lande en de schans Reyde. 151. Past op de aenlaeghen van Verdugo. 151. Ontmoet Maurits met de Vriesche troepen, en raedt tot het beleg van Zutphen. 163. Sijne dapperheit in 't beleg van Koevorden. 182. Wordt gequetst. 182. Arbeit om den vyandt uyt Vriellandt te verdrijven. 195. Verforghet Koevorden. 195. Vermeestert allefchanffen tusschen Koevorden en de Bourtangh. 195. Sterkt de Bourtangh. 195. Hem wordt gelast de schanffen om Groeninghen verlooren te herwinnen. 196. Heeft neevens Maurits het opperbevel in 't leegher voor Groeninghen. 202. Wordt Stadhouder van Groeninghen. 203. Wordt gequetst voor Rhijnberk. 312. Wordt beschonken van de Staeten. 326. Sendt dien van Embden onderstant teeghen den Graef. 354. Kooft met de Vriesche regementen by Maurits tot Aernhem. 361. Slaet sijn needer te Meppel om een waekent ooght te houden. 383. Kooft tot Bommel. 387. Verrekt met eenigh volk van daer, en vermeestert Deutekom. 391. Bessichticht in persoon het leegher der Hooghduytschen. 391. Kooft uyt last der Algemeene Staeten met krijgsvolk binnen Groeninghen, en brenghet de halsterrighe weerspannigheit dier stad seer voorsichtigh tot gehoorsamheit, en bouwt aldaer een kasteel. 407. Neemt de onlusten tusschen de Vriesen gereefen oover de belastingh op de hoornbeesten en weylanden wegh. 407, 408. Reyft met Maurits nae Koevorden. 488. Wordt gemaghticht om met de Spaensche te handelen. 555.
- Willem van Nassau: soekt Prins Willem van Oranje.
- Willem Stanley, siet Stanley.
- Willoughby, Opperbevelhebber der Engelsche hulp-troepen, doet quaeden dienst door Winkfeldt tot Geertruydenbergh. 140.
- Wimpel door Pieter van der Does veroovert in de kerk tot Leyden opgehanghen. 133.
- Winkfeldt, Steevooght binnen Geertruydenbergh, hooft der muytelinghen aldaer. 140. Sijnen quaeden dienst onder hen. 140. Ontbiedt Landtsavechia met volk. 141. Doet een reeden om de besettelinghen tot verraedt te beweeghen. 141.
- Winter: Langhe en strenghe vrost in Hollandt. 216, 397, 554.
- Winwoodt, siet Rudolf Winwoodt.
- Wittenhorst, siet Walrave van Wittenhorst.
- Woltert Harmanz. vaert met vijf scheepen nae Indien. 446. Met welke hy laet teeghen de vloot onder den Spaenschen Ammirael Andreas Hurtado Mendosa, twee der selver neemt, en d'andere op de vlught drijft. 446. Wordt met vrolijkheit op Bantam verwelkoomt. 446. Vaert nae Banda: waer meede hy een verbondt maekt. 446.
- Workum, vruchteloos aenflagh van Barlotte daer op. 389.
- Woude veroovert door Maurits.
- Wreetheit der Spanjaerden gepleeght tot Rotterdam. 39. Tot Zutphen. 41. Tot Naerden. 41. Van Lumey gepleeght aen Geestelijken. 44. Der Spanjaerden binnen Haerlem. 46. Van Mendosas leegher op den Duytschen boodem. 375, 376. In Spanjen gepleeght aen de seeluyden. 392. Der Duinkerkers aen de visschers. 424. Der Spanjaerden aen de Hollanders in Indien. 436.
- Wtenhoove, steevooght binnen Rhijnberk. 509.

Y.

- Y Eren weerspannigh krijghen onderstant uyt Spanjen door Johan Aquila. 436.
- Yerlanders oude en heedenfdaeghsche regeeringhe. 247, 248. Verhael der weerspannigheit aldaer. 247, 248, 249. Wordt door Henrik de II. cijnfbaer aen den Paus gemaekt. 248. Dat van de naesaeten wordt geweyghert. 248. Nieuwe beroerten aldaer. 584.
- Ypere begeeft sijn in de Vereenigingh tot Utrecht. 69. Van Parma beleeghert. 87. Bellooten met schanffen. 88. Gaet oover aen Parma. 90. Weyghert besettingh in te neemen. 299.

Yfendijk gesterkt door Maurits.

472, 484.

Z.

Zeelandt in geschil met die van Hollandt oover de verlossgelden, houden de gemeene penninghen in. 237. 302. Wordt bygeleght. 303. Schuyven de verdubbelingh der hooftschattingh in de wal. 401. Is geen leen des rijx. 548, 549. Weyghert door 't opstookken van Maurits 't bestant. 572.

Zeeuwen bevechten treffelijke ooverwinninghen op zee, en verooveren rijken buyt. 40. Steeken de dijken der Schelde door, en setten 't landt onder water. 89. Hunne heevighe betuygingh om sorghe voor Hulst te draeghen. 267. Beneemen Graef Georg Everhardt van Solms 't bevel oover hunne re-

gemenen. 273. Dringhen sterk op den toght in Vlaendre. 409. Raeden sigh van alle handeligh te onthouden, ten sy de woorden tot verseekeringh der vryheit alvoorens worden toegestaen. 545. Bewillighen in de toestemmingh der andere Landtschapen. 586.

Zeeuwfche steeden sluyten de Spanjaerden buyten. 40. Krijghen grooten toevloedt uyt Vrankrijk en Engelandt. 40.

Zutphen door de Spanjaerts ingenoomen en wreedelijk mis handelt. 41. Door Taxis ooverrompelt met veraedt. 87. Vruchteloos beleeghert door de Staeten. 90. Beleeghert door Maurits. 163, 164. Geeft sigh aen hem oover: en op wat punten. 164. Desselfs gelegenheit. 164. Gesterkt door Maurits. 505.

E Y N D E .

LIBRARY OF THE
MUSEUM OF NATURAL HISTORY
AND
GEOGRAPHY
OF THE
CITY OF BOSTON
No. 100
MUSEUM ST. BOSTON, MASS.

FREDERIK HENRIK,
PRINS VAN ORANJE, GRAEF VAN NASSAU etc.
STADTHOUDER VAN GELDERLANDT EN ZUTPHEN, HOLLANDT,
ZEELANDT, WESTVRIESLANDT, UITRECHT, EN OVERYSSEL,
Veldoverste en Admiraal der vereenigde Nederlanden Etc.

HUGO DE GROOTS
BELEEGERINGH

DER STADT

G R O L,

MET DEN AENKLEEVEN

DES JAERS MDCXXVII

VERTAELT DOOR

J O A N G O R I S.

HUGO DE GROOT

BELEEGINGEN

DEEL I

GROEN

DEEL II

DEEL III

DEEL IV

DEEL V

HUGO DE GROOTS
BELEEGERINGH
DER STADT
GROOL,

MET DEN AENKLEEVEN
DES JAERS MDCXXVII.

Aer nae de reekeninge der Christenen seftien hondert seven^a en twintigh liep nae de Soomer, sonder dat de Spanjaert als noch eenige beweegingh maecte teeghen dien van Hollandt, terwijl hy sich genoeghde met den staet sijner geldmiddelen, t'eenemaal vervallen door het kostelijk beleggh van Breda, in rust weder op te helpen, en sich met eenige troepen te vertoonen op de grensen van Duitichlandt, ten eynde om oover hen, die den huise van Oostenrijk teeghen waeren, des te grooter schrik te brenghen, waer door de waepenen van Tilly en Wallesteyn teeghen den Koningh van Deenemarken des te lighter moghten voortgeset worden. Grooter aenslaeghen in 't werke te stellen belette hem ook, dat l'Hermite, gesonden door de Westindische Maetschappy in Hollandt, den eenen en den anderen Oceaen allerweeghen met schrik vervullende, de Spaensche inkomsten uit die weereldt, het grootste voedsfel der oorloghen, wel niet bedorven, dan echter te rugh gehouden hadt. Die in de Vereenighde Nederlanden aen 't roer der regeeringhe saeten waeren niet eens gesint, yder op het sijne siende, gelijk 't gemeenelijk met de vryheit gaet, wanneer die te groot is, welkers gebreeken geen ander jaer soo seer als 't voorgaende hadt doen blijken: terwijl door 't versch gesagh des Prinsen van Oranje Frederyk Henrik, die sijnen broeder in 't Stadthouderschap gevolght was, de volken oover Rhijn de maght der Landen nae hunne gewesten, die van Zeelandt nae Hulst sleeten: door welke strijdigheid gelijk de driften, soo ook de kraghten verdeelt sijnde, de gelegenheit tot het eene en 't andere was voorby geloopen. Nu waeren die van Hollandt en Zeelandt, volken geleeghen aen de seekust, van oordeel, dat men alle gereede penninghen, of die op geloof souden konnen by een gebraght worden, tot beveyligingh van de see behoorde aen te wenden: en voorwaer die hadt nieuw onderstant van nooden, feedert dat de geleyen verlof-gelden, waer meede die lasten wel voornaementlijk gedraeghen wierden, quaemen te gebreeken, door dien de Spanjaert onlanghs het oover en weedervoeren van waeren uit en op 's vyandts Landen, 't welk geduerende den voorgaenden oorlogh aen deese sijde om den gemeenen dienst, van geene om de behoefsten van besondereluiden wierdt geleeeden, hadt verbooden. By dit onvermydelijk quaet quam noch een ander uit wanbedrijf, terwijl de seesaeken, insonderheit op de Maese, door schelmstuk van eenighe en achteloosheit der anderen, seeker niet ter goeder trouwe gehandelt wierden, en de maendtghelden van 't seevolk quaelijk volghden,

waer uit ten deelen het ooverloopen, ten deele den wanhoop aen betaelingh van rechtveerdighen loon, de scheepen van hun voornaemste gewelt ontbloot hadden: waer door de Duinkerkers en de naest aen hen geleeghene, het eenige en een geringh gedeelte der Spaenscher Nederlanden aen den Oceaen, tot die stoutheit gekoomen waeren, datse, met de scheepen van oorloghe eenen schrik aen te jaeghen, met d'ooverighe te gronde te helpen, of wegh te neemen, sigh aenstelden als ten deelen meesters eener see, waer op se sigh tot nu toe niet anders, als tot fluykroof hadden darren begeeven, laetende den Marquis Ambrosius Spinola hier oover niet min sijne naeuwe forgegaen, als oover den oorlogh te lande, dewyl hem niet onbewuft was, dat op dit gedeelte van kraghten al't ooverigh vermooghen des vyants was gegront-vest; weshalven hy booven de gemeene Landtsoldyen ook besondere luyden, op hoop van buit en handel door Spanjen, hadt bekoort om scheepen ten oorlogh toege-ruft uit te reeden. Maer de Landtschappen oover Rhijn braghten weederom te berde de voorslaeghen gedaen in 't voorleede jaer, nae 't ontvesten van Oldenseel, om Weefel, Linghen, Grol aen te tasten, en booden aen, om een grooter leegher te velde te brenghen, de penninghen tot acht duisent man voor een tijdt voor af te verstreken, ten eynde daer meede de besettinghen te vervullen. Prins Henrik self, die niet min het oppergefagh ter see als te lande hadt, sijnde dit bewint ook al van oude tijden in Hollandt, om den aerdt van 't landt, onaffcheidelijk van den anderen geweest, voeghde sigh by die 't besorghen van de veiligheid ter see wilden ter harten genoomen hebben: daer beneevens versuimde hy niet, door een bekende voorsienigheit der Veltooversten, de gevaeren te vertoonen: om niet het verwijt te hebben van saeken die konnen teeghenvallen: dat tot het beleggh van Weefel veel krijghsvolk van nooden was, niet alleen om alle weeghen te lande te bewaeken, maer ook om op't ooverkoomen van den Rhijn te passen: dat Linghen verre van de grensen was afgeleeghen, en dat, wanneer de kraghten der Republijke soo wijdt van de hant gevoert wierden, het den vyandt gereet soude staen elders en dat vry duerder staen soude in te vallen: dat Grol was een sterkgeveste plaets, wel voorsien van volk en geschut, en, 't voornaemste van allen, vijfueren gaens van de stroomen lagh; waer door het den Spanjaert vry stont den toevoer te bekommeren, of ten strijde te trekken, welken en te waeghen hacchelijk, en te weigheren niet seer eerlijk was, jae ook den vyandt voor 't toekomende des te moedigher soude maeken. 't Besluit nochtans om Grol te beleegheren heeft het ooverghehaelt; sijnde, mits de swaerigheeden die men toen voorsien konde, voorwaer niet buiten bedenken, doch in sijn uitkoomst heerlijk, toonende de Prins in 't uitvoeren soo groot een wakkerheit en yver, als of hy alleen daer toe den raedtsman geweest was. Weshalven acht duisent Waertgelders, als wy geseght hebben, gelicht tot besettingh der grensplaetsen, de Spaensche troepen, die sigh van 't gebiedt van Berghen tot aen Keisersweert hadden uitgestrekt, weederhouden hebben dieper Duitschlandt in te trekken. Het leegher selfs, de ruitery te lande, 't voetvolk langhs de stroomen, om de kosten te spaeren, was belast by een te koomen ter plaetse daer den Rhijn, gescheiden in de Wael en een vaert na haeren naem, een eilant maekt, 't welk d'oude ook genoemt hebben het eilant der Batavieren; maer die naem sigh eertijds tot aen de see uitsprekkende, blijft nu alleen in het oppergedeelte, 't welk onder 't gebiedt van Gelderlant behoort. Dogh de wegh te waeter, die, gelijk hy de minste kosten maekte, soo ook d'onsekerheeden van weeder en windt is onderworpen, heeft ook toen de hoop te leur gestelt; soo dat de troepen weinigh min dan tien daeghen laeter als men geschikt hadt, ter gestelder plaetse aenquaemen: in welken tijdt (want nimmer gebreekt het aen kondtschappers van diergelijke saeken) ook selfs de vyandt een volkoomen leegher hadt konnen te velde brenghen, waer door hy buiten twijfel d'aenslaeghen der Hollanders soude verydelt hebben: maer 't geen aen die sijde vaek gebeurt, men hadt geen genoegsaeme voorsorge gedraeghen

ghen om geldt in voorraedt, en alle andere dinghen noodighom een leegher te doen trekken, gereet te hebben: ook hadden se niet geloofd, dat de vyandt die moedt en kraghten hebben soude, om een plaets van de stroomen afgeleeghen, en soo geveft, te darren aentaften. Eenighsints heeft ook gediend de list des Prinzen van Nassau, die eenigh volk hadt gefonden nae den Gulixen oever (eertijds, toen den Rhijn Duitfchlandt floot, den Gallifchen genoemt) om de weeghen te fleghten, nae de kant van 't steedjen Gogh, als of hy 't gemunt hadt op het werk 't welk de Spaenschen, den voorleeden Herff, tusschen Rhijnberken Venloo, begonnen, en noch niet voltrokken hebbende, met vierentwintigh waghthuiften beset hielden. Dit was een vaert, die de Maeseaen den Rhijn voeghde, met hoop om die aen de Schelde te brenghen, en alsoo yser, koper, hout en wat den Duitfchen boodem meer geeft, om Hollandt die voordeelen te beneemen, te waeter nae Brabandt af te voeren. De selfde wierdt daer tusschen beiden geleght tot een grensfcheidingh, op dat de Hollandtsche ruitery niet, gelijk meermaels voor deesen, in d' uiterste landen van Nederlandt soude invallen, jae ook niet in de landeryen op den Duitfchen boodem aen dees sijde des Rhijns om voeder en op roof te loopen. Daer toe hadt hen ook aangemaent den doortoght van Mansfeldt, die hen genoodtsaekt hadt het belegh van Berghen op den Zoom, dat, mits het afsnijden van den toevoer, reets swaer viel, noch echter soo niet, dat men 'er aen behoefde te wanhoopen, op te breeken: en niet seer langh geleeden waeren gelijke raedt slaegen in Vrankrijk en in Engelandt onder de praet geraekt, dat men den wegh, ten minsten te lande, van onderstant van buiten nae de vyandt behoorde af te snijden. Want 't geen 'er de gerughten bygevoeght hadden, dat het waeter uit den Rhijn, daer hy nogh maer alleen is, soude kunnen in de Maese gebraght, en alsoo de stroomen, in welke hy sich verdeelt, de voornaemste sterkten der Hollanderen, doorwaetbaer gemaekt worden, heeft de gelegenheit der plaetsen, die wonder ongelijk is, soo verre weederleght, dat men het waeter om de graght te vullen, uit de Nisse, een rivier niet verre van daer, en alle de voght rondtom heeft moeten versaemelen, en met drie fluisen teeghen de drooghte ophouden. Terwijl de vyandt sijne sorghe van andere hier toeaenwendt, verdeelt de Prins sijn voetvolk, nu ontfcheept, in drie hoopen. Daer waeren hondert en acht en seftigh vendelen. De Ruitery, sterk vyfen vyftigh vaenen, was gelaft te trekken in twee troepen, onder Thomas Staekenbroek, die langhs de gewoone trappen, en door sijne diensten, tot het Luitenanschap Generael van de ruitery was opgeklommen, behoudende de Prins het Generaelschap van de ruitery, 't welk hy voor deesen onder sijnen broeder hadt bekleet, als nogh voor sich selven. Daer by waeren vyf en seventigh stukken van verscheide groote: omtrent duifent waeghens, om deese stukken, kruut, koeghels, vaertuighen om oover de stroomen te setten, biesbrugghen, leestoght, en al 't gheen onse eeuwe tot het maeken, bestormen, of verdaedighen van werken booven d'oude heeft uitgevonden, oover te voeren. De Prins was vergefelschapt met afgefondene uit de vergaedinghe der algemeenen Staeten, tot raedt en gefagh. Nae datse van Emmerik voortgetrokken sijnde in 't veldt stonden, wierden afgekondight de plakkaeten tot vaststellingh van de Krijghstught, en andere dienstigh tot gesontheit, en op dat de soldaeten niet van het kyven aen 't veghten souden vallen; welke gewoonte uit de hitte van den Françoifchen adel voortgekoomen sijnde, tot d'andere naetien, als een besmettelyk quaet, was oovergegaen. Deese dinghen dus wijfelyk belast sijnde, wierdt stip gehoorfaemt, door neerstigheit van Smelsing, opperhoofdt van de Krijghsraedt. Den derden dagh, die was den twintighften van Hoymaendt, is men gekoomen in 't gesicht van Grol, wanneer nu de ruitery, onder Harman Otto, Graef van Styrum, by nacht voorby gereeden sijnde, de weeghen nae de Stadt beset hadt. Het Landtschap Zutphen, certijts een gedeelte der Vriesen, toen die naem sich

wijder uitstreckte, heeft haeren naem van d'onbebouwde landen, en die geene andere aerde, als om stof tot vuer te maeken, Veenen genoemd, uitleeveren, en van haer Zuider gelegenheit van d'andere Vriesen. Dit Landtschap heeft voor deesen gehadt haere besondere Graeven, en draeght als nogh den naem van Graeffschap, feedert door houwelijk van Sophia Wichmars, 's Graeven doghter, getrouwt aen Otto van Nassauw, 't recht op de Prinsfen van Gelderlandt, die toen Vooghden, daer nae Graeven en Hartoghen genoemd sijn, oovergedraeghen sijnde, te gelijk met Gelderlant tot een lichaem is geworden. Booven sijn ten Oosten heeft het 't landt van Kleefen Munsterlandt een gedeelten des Duitschen boodems: beneeden en ten Noorden die plaetsen, welke eertijds in 't besit der Bisschoppen van Uitrecht geweest sijnde, van haer Ooveryssel genoemd wierden, blyvende nogh tot op deesen dagh die benaemingh, daer uit gesprooten; dat d'Ysselstroom dit Landtschap scheidt van de Landen naeder aen Uitrecht geleeghen in 't selfde gebiedt, waer onder eertijds ook de Veluwe, naederhant aen die van Gelderlandt afgestaen, geweest is: sijnde de selfde stroom, die ook het landt van Zutphen ten Welten fluit, uitwaeterende voor deesen in meiren, die delanden, welke se wijdt van den anderen heeft afgescheiden, tot een grooten seeboesem, dien eerst de Vriesen, naederhandt ook andere de Zuidersee noemen, gemaekt hebben. Deese geheele streck heeft sijn nae de Gendtsche pais gevoeght met de waepenen, welke toen ter tijdt by nae geheel Nederduitschlandt voor de vryheit heeft opgenoomen, tot dat Joris Lalain, Graef van Rennenbergh, sijn in persoon met alle de landen, die hy oover Rhijn veele op den tijtel van Landtvooght onder sijn hadt, in gehoorzaamheit des Konings heeft begeeven. 't Gedeelte dat nae Duitschlandt afgewendt is breidt sijn wijdt uit in de velden van Vrede, in welke is geleeghen Grol, sijnde den ouden naem der Stadt geweest Groenlo, die beteekent een groen woudt: maer gelijk de langhen tijdt de gedaente der plaetse heeft verandert, soo ook heeft se d'uitbreidingh des naems, 't geen in de Hooghduitsche woorden niet selden geschiet, verkort. In de Soomer des jaers vijf en neegentigh heeft Prins Maurits deese Stadt met een leegher van tien duisent man begonnen aen te tasten, maer is op den aankomst van Mandragon, hoewel hy maer ses duisent man te voet en wat meer dan duisent peerden by sijn hadt, te raede geworden liever sijn aengevanghen werk te staeken, dan de onseekere kans van een veldslagh te waeghen. Maer het tweede jaer daer nae heeft Maurits, terwijl Vrankrijk Parma en de kraghten aen 's konings sijde ophielt, en deese Stadt en veele andere oover Rhijn lichtelijk de gehoorzaamheit der Vereenighde Staeten onderworpen. In 't jaer ses deeser eeuw, op welke tijdt de troepen der Spanjaerden sterker dan oit voor deesen, en op seer groote hoop by een vergaedert geweest sijn, is den Marquis Spinola, na dat hy ten deelen door Buquoy, ten deele selve op verscheyde plaetsen vruchteloos hadt getraght oover de stroomen te koomen, ten laesten herwaerts ingevallen, en heeft, gelijk sijne gewoonte was meer den tijdt, dan 't Krijghsvolk te achten, als of de schaede aen deese licht, die van den tijdt nimmer te herhaelen was, sijn spoedende in aller haest daer voor te koomen, nae dat hy alles tot schrik hadt aengeleght, als waere hy gefint de Stadt met eenen storm te vermeersteren, en daerenboven met dreigementen, die van binnen de oovergaeve afgeperst binnen den dagh op welchen Maurits vastgesteld hadt de beleegherde te hulpe te koomen. Maer dewijl die groote aenslaeghen der Spanjaerden gebrek aen geldt, en daer uit vervolghens swaere muitery der soldaeten gebaert hadden, heeft Maurits die geleeghentheit waergcnomen, en Grol, hoewel den herfft nu nae 't einde liep, beleeghert: en hy waere der Steede meester geworden, soo niet de schielijke aentoght van Spinola, hoewel met een vry swakker leegher, en soo groot een als hy in die beroerten door beeden en geldt hadt konnen by een brenghen, maer gereet om slagh te leveren, welkers onsekerheeden hy wist dat Maurits met een vast

BELEG VAN GROEL IN DEN JAEREN MDCXXVII.
 In 't leger afgetekent door Franciscus van Schooten, Professor der Mathematifche konften tot Leyden.

Logiment van syn Excellentie .
 Logiment der Heeren Staaten .
 Quartier van de Viores .

4 . I Geschut .
 5 . Loopgraven van Graef Ernst .
 6 . Loopgraven der Franfchen .

7 . Thoornwerck daer des vyandt aenval op gefchieden .
 8 . Batareyen .
 9 . Loopgraven der Engelfchen .

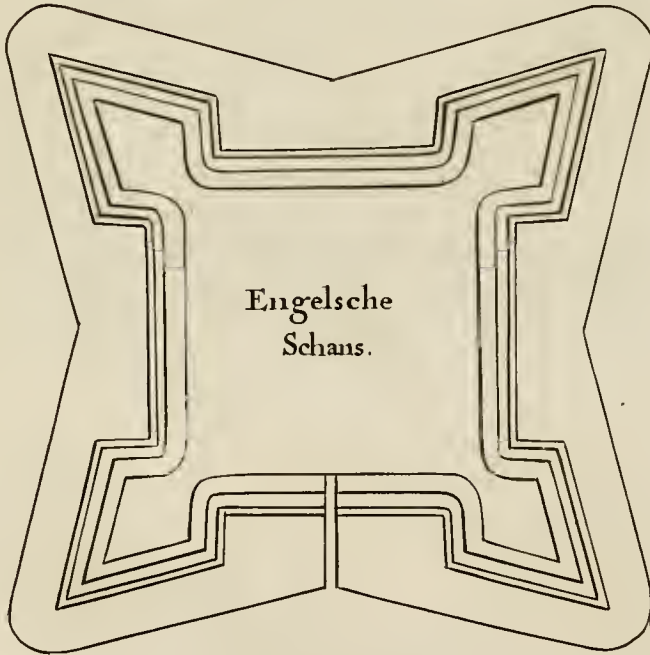
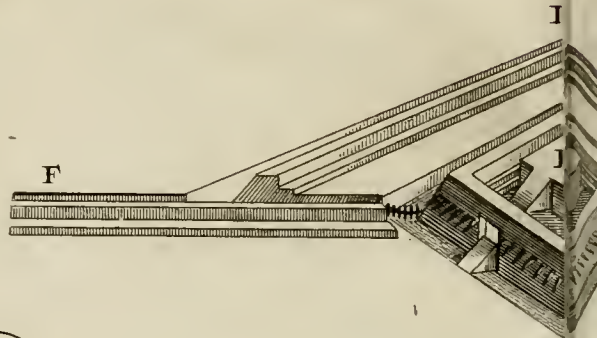
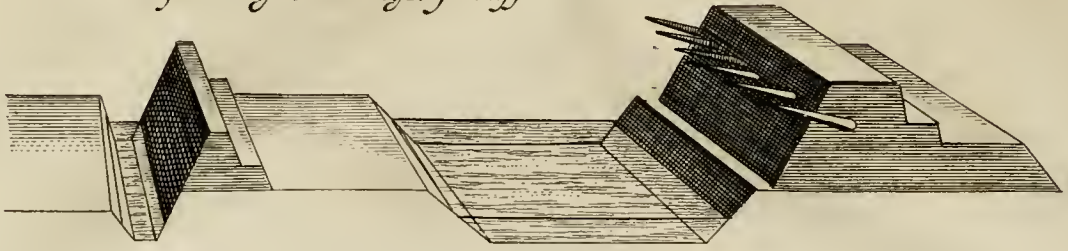
opset was gesint immer te mijden, waerom hy des te stouter alles waegde, hem hadt genoodtsaekt op te breeken. 't Bestant daer op gevolght hadt Grol, gelijk ook d'andere winsten van oorloghe, gelaeten aen de laerste besitters, waer uyt Prins Henrik nuden luyfter sijner nieuwe Landtvooghdy foght te verheerlijken. Dit steedtjen is gelegen in vlak landt, en, om dat het aen den Duytschen boodem grenst, al voor veelen onder de regeeringhe van Karel van Oostenrijck, de vijfde onder de Keyseren dan dien naem, begonnen gesterkt te worden. Dees heeft al de heerschappy der Bischoppen van Utrecht, als ook Gelderlandt, gekoft, en op sich selven en sijne naerkoomelinghen oovergebraght. Maer deese werken, gelijk ook de vestinghkonst selfs, had d'ervaerenheit in langhduerigh oorlogen, meesterse van dusdaenige saeken, vermeerderden voltrokken; en geduerende 't bestant hadt de Spanjaert 't versterken deeser plaetse, neevens 's Hartoghenbosch, met Damme en Hulst in Vlaendre, sijner sorghe weerdigh geacht. De wallen om de stadt, die breedt en hoogh sijn, hebben vijf bolwerken, beytelsgewijse, als heedendaeghs de gewoonte is, buyten uyt steeken, tusschen welke eeven soo veeltusschenwijten nae een reghte winkelmaedt door hoeken aen de bolwerken gevoeght worden, om de beleegheraers allenthalven van alle kanten van ter sijden en oover dwars te kunnen beschieten. Onder langhs de voet van de wallen loopt eenen anderen dijk, die laeger is, gemeenelijk genoemt een Faussebraye, om dat die allerweeghen waer men 't geraeden vindt doorboort sijnde, de verdaedighers, selfs daer achter veyligh bedekt sijnde, den naekenden vyandt, van naeby en recht op 't lijf konnen treffen. Daer nae volghet de graft, die door de voorbyvloeyende beek de Slinge eensdeels wordt bewaetert. Oover deese is eenen bedekten wegh, om daer achter muskettiers te verbergen, van gelijken bevrijdt met eenen doorgaenden dijk, maer buytenswerks wat schuyns afloopende, en van soo eene gemaetigde hoogte, dat en de koeghels van de wal geschooten haere vrye werkingh doen, en die uyt 't vyandts leegher van de vlakten nae de stadt geschooten worden, oover vliegghen, sonder de vesten te beschaedighen. De stadt hadt drie poorten, op de wegh naer Brevoort, nae Zutphen en nae Deeventer. 't Opperbewint oover de stadt en de besettingh hadt Matthijs Dulken, een oudt krijghsman, en van beproefde dapperheit en vernuft. Want dees was 't, die in 't jaer twee van deese loopende eeuw het kasteel van Wachtendonck door krijgslift, en met den deegen in de vuyft had ooverweldight, sijnde met dertien soldaeten van hem tot dien eynde uytgekooren, verborgen in een schip met stroo: en hier meede doorgeraekt braght hy om 't leeven al die hem in 't gemoet quaemen, tot dat hy des Kasteels was meester geworden. Tot besettingh waeren hem gegeven acht vendelen te voet, en een vaen te peerde onder Lambert Verreyken, Heer van Imden, en soon van Luidewijck Verreyken, gewoonelijken Raedtsheer en Geheymschrijver der Aertshartoghen, op den tijtel van Audientier, aen wiens arbeit en nijverheit Nederlandt niet weynigh verschult is, om dieswille, dat het twaelf jaeren van de rampen der oorloghe is bevrijt geweest, eenen gewensten staet van saeken voor beyde de partyen. De besettelinghen waeren in 't geheel sterk twaelf hondert, behalven die uyt de steedelingen geduerende 't belegh wierden aengenoomen: sy hadden seltien stukken geschuts, een groot geweldt tot afbrek der beleegheraers. Leeftoght en kooren was 'er genoegh in voorraedt. d'Eerste vyandtschap die gepleeght wierdt, sonder dat men naeilijx yets diergelijx verwachtte, was met twee vaenen Hollandtsche ruytery, op welke Verreyken terfont met sijne ruyters uytgevallen, en in geveght geraekt is, maer op 't aenkoomen van onderstant voor sijne vyanden is hy te rugh geweeken, achterlaetende sijnen Luitenant Jan de Weert, een dapper soldaet. De Prins vondt geraeden sijn leegher in drie Quartieren te verdeelen: welcker eene afgesteeken naer het Oosten, is gegeven aen Graef Ernst van Nassau, Stadthouder van Vrieslandt op deese en geene sijde van de Lauwers, by de soldaeten van welke Landtschappen gevoeght

wierden

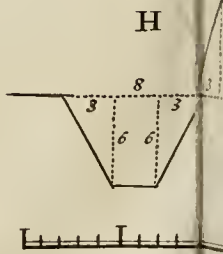
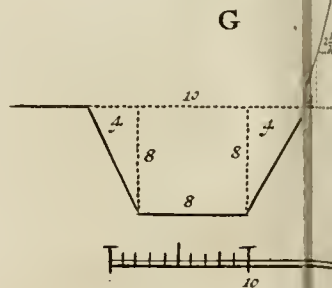
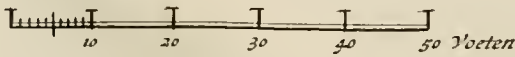
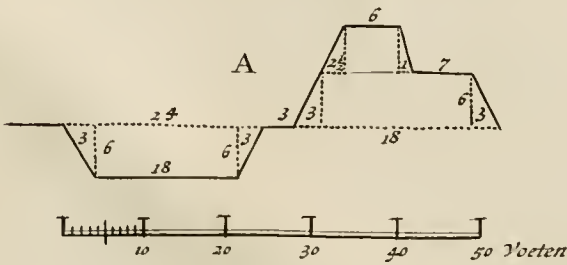
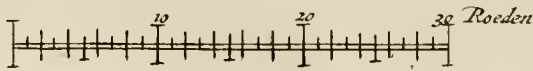
wierden de Hoogduitschen en Schotten. In 't midden tusschen 't Zuyden en 't Westen heeft de Prins selfs sich nedergeslaeghen met het meeste gedeelte der troepen, alwaer de grondt hooger was. Het derde Quartier, kleynder dan d'andere, was gelaeten ten bewinde van Willem van Nassau, Heer van de Lek, en Luitenant Ammirael van Hollandt onder den Prins sijnen Oom, gemerkt hy van Maurits was geteelt by een eedele Vrouwe, maer buiten huwelyk. De Prins, met een vast besluit om sijn oogherck voort te setten, belast, op dat niet eenigh schielyk voorval hem daer van moght aftrekken, den Kornel Pinsen, op wiens ervarenheit hy veel vertrouwde, met seevenendertigh vendeien te bewaeken de boove deelen tusschen Rhijn en Maese: maer ter plaetse daer de Maese het eylandt Voorne omringht, en neederwaerts was 't op sight tot beschermingh dier landen met minder getal troepen bevoolen aen den Kornel Varix, met last om hunne kraghten te vereenighen soo de vyandt mooghelyk in den sin hadt Emmerik, Rees, Graeve, Ravestein of Gennep, of eenighe andere Stadt te beleegheren. Ook hadt men sorghe gedraeghen, dat het gheene grensplaetse aen besettinghe gebracke, en dat eenighe Leeden van den Staet tot Zutphen, andere tot Deventer bestelden dat alle noodtwendighe behoeften voor het leegher wierden aengevoert. 's Anderendaeghs nae dat men voor de Stadt gekoomen was, heeft men begonnen 't leegher te beschanffen, sonder dat sich selfs of Oversten of Kolonellen 't werken ontslaeghen, om den soldaet met des te meerder wakkerheit te doen volgen. Weshalven de werken binnen dien selfden dagh soo verre gebracht sijn, datse in staet van weerbaer geraekten, en daer nae meer en meer versterkt en vergroot in die gestalte, dat noyt eenighe volmaekter is geweest, selfs niet onder Maurits, die alles wat ergens geleesen of gesien was in gebruyk gebracht had. Men heeft begonnen schanffen te maeken, de arbeyders nu reets aengenoomen sijnde, om den vyandt de toeganghen af te snijden, eene achter 's Prinsen Quartier, ter plaetsen daer d'aerde opwaerts rees, 't gheen voor den vyandt seer wel geleeghen waere gekoomen, hadt hy sich daer van te vooren meester gemaakt, en lastigh voor het leegher. Twee andere tusschen deese en de leegherplaets van Graef Ernst: van deese tot de plaets die Willem van Nassau was aengeweesen drie, by naer vierkant maer uytsteekende met vier bolwerken. Behalven deese waeren 'er veele reduyten, doch die ook selfs geschut ophadden: de schanffen en reduyten hadden hunne grachten en in de grachten paelen. Om alle deese aen den anderen te hechten wierdt geleght eenen doorgaenden dijk by naer in de ronte. Terwijl men dus beesigh was met sich teeghen geweldt van buyten te verseecken, stonden die sich des verstonen hierentusschen niet leedigh de loopgraeven te oopenen, om door eenen wegh op sijden bedekt, en nae den kunst boghtigh, waer door des te beeter het schieten van binnen door boghten gemijdt wordt, veyligher de stad te naederen, een uyt het Quartier van Graef Ernst, twee uyt de leegherplaets des Prinsen, werkende de Engelsche ter rechter, de Françoisen ter linkerhandt, welke waeren bygevoeght om haer den wegh te wijzen van den Bosch en Perceval. Niet traegh was ook Dulken in 't verdeelen der waghten, in 't verhooghen der borstweeringhen, door welke die sich binnen de bolwerken en fausebreye begeeven souden bedeckt wierden; de barakken de pannen af te lighen op datse door 't schietgeweer in stukken geslaeghen sijnde, niet selfs tot schietgeweer wierden; door kanon- en musket-koeghels allerweeghen den vyandt te treffen en te quetsen; alle plighen van een goet Oversten waer te neemen, soo langh 't sijne gesontheit toeliet: want maer weynigh tijds daer nae uyt een musket met een koeghel in sijn schouder geschooten sijnde en daer door soo verzwackt, dat hy 't bedde moest houden, heeft hy, de hopluyden by een roepende, 't opperbewint gestelt in handen van Verreyken, die van sijner sijde hem beleefdelyk heeft gebedden, dat hy voor al soude sorghe draeghen tot herstellinghe van sijn lichaem, en, soo 't sijne swakheit toeliet, uyt het bedde belasten 't gheen 'er gedaen diende, dat hy

alles

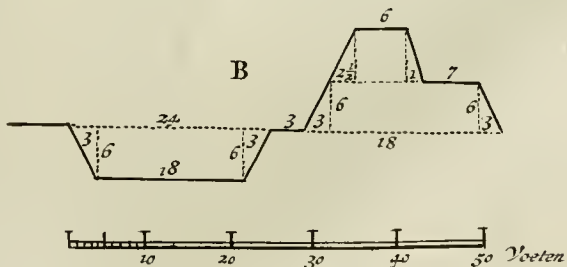
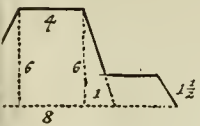
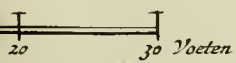
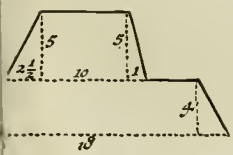
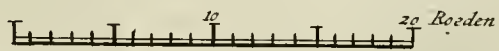
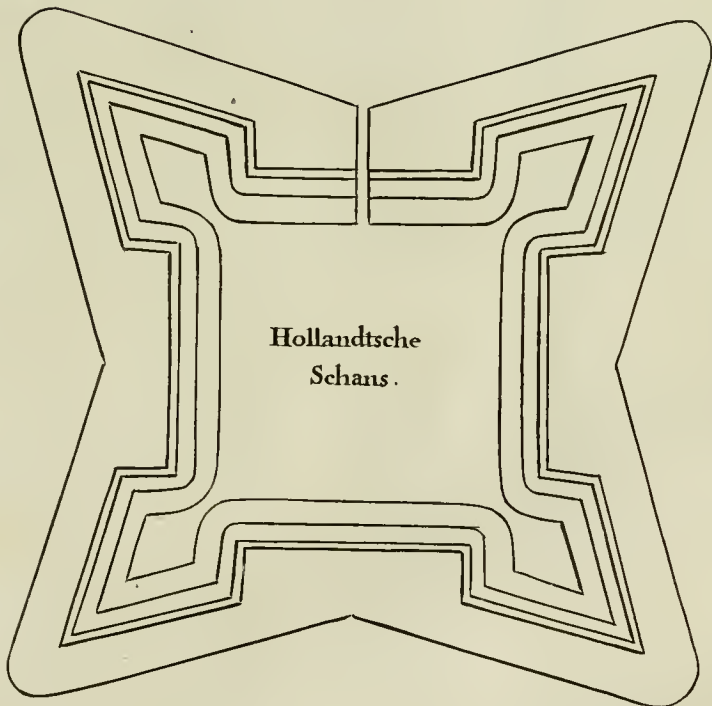
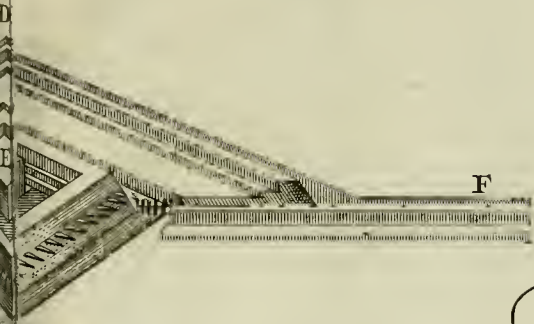
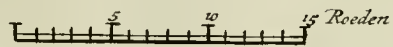
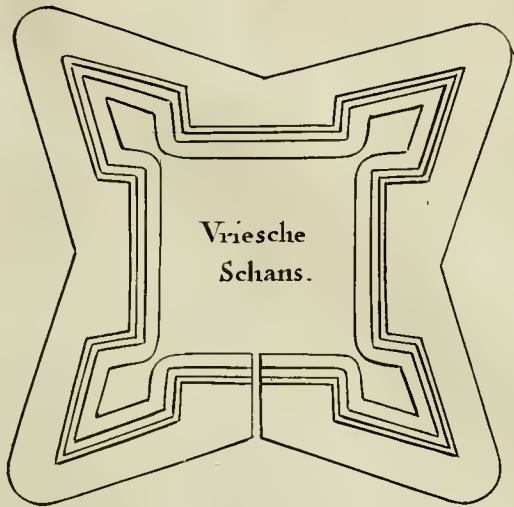
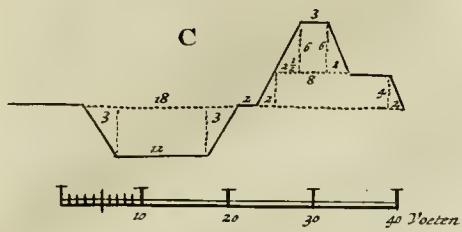
Afbeelding van de leger schanssen voor Grol.

Engelsche
Schans.

A F B E E L D I N G V A N D E L E G E R
 A . Profiel van de Engelsche Schans . C . Profiel van de Vriesche Schans .
 B . Profiel van de Hollandfche Schans . D . Redout .

E R W E R K E N V O O R G R O L .

E . Batey in de Redout .

G . Profyl van de Redout .

F . De Legerwallen .

H . Profyl van de Legerwallen .

In de eerste plaats is het noodzakelijk om de
 grondstoffen te verzamelen die nodig zijn voor de
 productie van de verschillende soorten papier.
 Dit kan worden gedaan door de afvalstoffen
 van de papierfabrieken te verzamelen en te
 sorteren. Het is ook mogelijk om de afvalstoffen
 van andere industrieën te gebruiken, zoals
 de afvalstoffen van de textielindustrie.
 De afvalstoffen moeten worden gereinigd en
 gesorteerd op basis van hun samenstelling.
 Dit kan worden gedaan door de afvalstoffen
 te laten verteren in een composthoop of door
 ze te laten verteren in een anaerobe
 vergisting. De afvalstoffen kunnen ook
 worden gebruikt voor de productie van
 papier uit de afvalstoffen van de
 papierfabrieken. Dit kan worden gedaan
 door de afvalstoffen te laten verteren in
 een composthoop of door ze te laten
 verteren in een anaerobe vergisting.
 De afvalstoffen kunnen ook worden
 gebruikt voor de productie van papier uit
 de afvalstoffen van de papierfabrieken.
 Dit kan worden gedaan door de afvalstoffen
 te laten verteren in een composthoop of
 door ze te laten verteren in een anaerobe
 vergisting. De afvalstoffen kunnen ook
 worden gebruikt voor de productie van
 papier uit de afvalstoffen van de
 papierfabrieken. Dit kan worden gedaan
 door de afvalstoffen te laten verteren in
 een composthoop of door ze te laten
 verteren in een anaerobe vergisting.

alles getrouwelijk en onverfaecht soude uitvoeren, en sijne belofte was niet ydel. Dees dan bestookte op d'eene tijdt by klaren dage door uitvallen de werken der Engelschen, dan weer by nacht het quartier van Graef Ernst, sonder groote schade voor de beleegeraers, behalven dat het ongeval selfs braeve soldaten wegnam, als toen den Schotsen Sergeant Major Dromondt: naer allermeest op die hoop, dat terwijl de vyandt oogh en gedaghten op het gevegt gewendt hadt, eenige boode uyt de Stadt tot de Spaensche Ooversten moght doorkomen. Het kleyn getal wederhielt den soldaet, graegh tot fulke saeken, meermals uit te vallen: en het verre uittrekken nu benoomen sijnde, schikte sich de ruitery tot de plighen van het voetvolk. Hier en tussen kreeg men kondtschap dat Graef Henrik van den Berge (die, sijnde een soon van de Moeye des Prins van Oranje, door 't noodtloedt der oorloge aen d'ander sijde de achtbaerheit hadt van een goet Veldtooverste) van dagh tot dagh versterkte de troepen, die, gelijk we geseght hebben, tot Keisersweerd hadden begounen by een te trekken: waer door de Prins des te meer bekomert eenige Kornellen, daer toe gekooren, sendt om nachtwaghten waer te neemen, en de beschanfingen te verhaeften: twee vanen ruiters schikt hy af nae Zutphen, onder welken geleyde de leestoght voor het leeger tot Lochum toe, of langhs 't riviertjen de Berle tot Borkeloo gebragt soude worden, waer heen een sterker getal uit het leeger hen te gemoet soude trekken. 't Riviertjen selfs was ten dien eynde schoon gemaakt, en de bruggen, oover welke 's vyants partyen uit Weesel en van elders op buit liepen afgebroken. En op dat de vyant hen niet moght uithongeren, wierden voor eerst alle onweerbare jaren en kunne, en daerenboven al wat onbequaem was om de wapenen te voeren, belast uit het leeger te vertrekken: den Kornellen en Hopluiden wierdt aenbevoolen die voorsieninge te doen, dat voor yder soldaet gekoft wierd leestoght voor aghd daegen, terwijl die wel te krijgen was. Tussen de legerplaets van den Prince en van Graef Ernst, en ook nader, aen die kant, alwaer den arbeid der selver steedewaerts naderde, sijn opgereght bateryen, van welker hoogte 't geschut de wallen van booven soude om verre werpen. De vijf schansen gelegd tusschen het leeger waeren nu gebragt tot haere volkooome swaerte en in staet, en wierden doorgaende aen den anderen gehecht, en op dat 'er niet ergens waghplaetsen quamen te gebreeken, sijn, booven de vierkante reduiten, om den dijk getrokken ook andere werken, ten deele beytels gewijse ten deele na 't fatsoen van een leggendt jok, sommige nogh van vooren uitloopende als een scheer, die nu veel in gebruik sijn: men noemtse hoornwerken. En ter plaetse daer de vlakke, tusschen de leegerplaetsen van Willem van Nassau en Graef Ernst, sich meest effen uitsprekte, wierdt voor de wal meer dan dertigh voeten wijte gemaakt een nieuwe graght, breed aghd en diep ses voeten. Ook wierden daer de weegen gemakkelijkt waeren geleght slagh- en draey-boomen: elders gestelt gespitsde stormpaelen: en voor de graghten der schansen selve wederom een andere wal, hoedanigh een men gewoon is om steeden te legghen: en alle plaetsen rondtom die onveiligh voor het leeger sijn konden, besette men met soldaten en geschut. Soo groot een voorforge droeg men dat den vyandt dien men door posten verstant dat den tweden van Oogstmaend over Rhijn was getrokken, niet met troepen moght koomen door te breeken. De belegeraers hadden de Contrescharpe op de kant van de stads graght ten deelen begonnen t'ondermijnen, ten deelen door 't geschut te openen: en de belegerde hebben die niet verdaedicht, als weinigh dienstigh door 't instorten van 's vyandts koegelen, en 't getal der hunne te gering sijnde, om sich tot het beschermen der buitenwerken te kunnen verleedigen. Haer daght genoeg de poorten met pallissaden te verseecken, en de bruggen af te breeken. Dogh de Prins liet in eygener persoon het oogh gaen oover alles wat tot bestormingh der stadt, of tot afweeringh van den vyandt was verveerdicht, prijsende de wakkere, onderrichtende de dwaelende, en niets buyten sijne forge latende, met onbeweeghlijke geruustheit van gemoet onder soogewichtige bedrijven, welke ook uyt sijn weesen was te leesen, soo

veele als hem aensagen sich daer over verwonderende. Wy hebben gefegt dat de stadsgracht met waeter gevult wierdt uyt de Slinge, die voor desen regh door de stadt liep: maer dewijl se somwijlen wat te driftigh langhs de werken kabellede, hadt Dulken nu al voor 't belegh ten Noorden van de stadt een gracht gemaect voor de selfde, waer door se de walien voorbylopende en beneeden eeven als een poel ooverlopende met twee sluysen moght bedwongen worden, die men naer eyfch van saeken soude konnen oopenen, om door d'eenen soo veel waeter als van nooden was in de grachten in te laeten, door d'andere, die wat verder buyten de stadt was, indien se te groot wierdt, 'twaeter uyt te laeten. Deese buytesluys heeft Pudewelts, hopman van 's Prinsen lijfwaght, gebrooken, en, door een nieuwe afgeleidt uyt des stadsgracht, het waeter omtrent vijf voeten afgetapt, ooverschietende noch neegen, die men met weynigh moeyte konde vullen. De Prins verstaen hebbende dat de vyandt was getrokken oover de Lippe, en dit de eenighe vreesse sijnde, heeft Pinsen en Varix met hunne troepen by sich ontboden, en Dirk de Bye, gesonden met vijf vendelen, om Lochum, dat op de wegh lagh, te besetten. Dees was een soon van Joris de Bye, die seedert seevendertigh jaeren het Schatmeesterschap * der Algemeene Staeten, met een sonderlinge opreghtheit en nyverheit bekleede, hebbende verkreegen een seer groot gefagh, niet door konstnaryen en partyfchappen, maer door een bestendige deugt, en te gelijk ervaerenheit van saeken: waer door ook sijne kinderen by den Prinse in groot aensien waeren. De bolwerken aen de selfde stadt wierden verfwaert, en nieuwe halve maenen daer aen gevoeght. Op d'andere sijde van de wegh is het dorp Lichtfoort: sijnde om denabyheit des leegers makkelijk te besetten, en met werken te behouden, soo de vyandt sijnen wegh herwaerts aen gewendt hadt. De plakkaeten dienende om voor acht dagen leeftoght op te koopen, en alle verdachte en onnutte perfoonen uyt het leger te doen ver trekken, wierden vernieuwt. Men sondt allerweegen op kondtschap uyt, en om alle bewegingen van den vyandt te verspieden: die op de waght stonden, en ronde deden waeren dapper op hunne hoede. Men hadt voorforge gedraegen dat in 't leger waren twintigh bakovens, langh neegen voeten, van binnen breed acht, en wat meer dan een voet hoogh, die gesamentlijk in vierentwintigh uren tijds achtentwintigh duyfent en taghtigh ponden broodts konden uytleveren: daerenboven was 'er in een magasijn by voorraedt weynigh min dan vierhondert duyfent pondt broots: over de tweehondert vijf en dartigh lasten meels, achtenveertig duyfent pondt kaes: een grooten overvloed, en die 't leger voor langen tijdt tegen den honger hadt konnen verskeren, alshoon de vyandt sich tusschen de steden, van waer de leeftoght aenquam, en het leger te midden nedersloegh. Hierentusschen vielen 'er ten weder sijden dooden en wonden, naedemael de belegeraers van d'ooverkant van de gracht, de stedelingen van de wallen, en, 't geen de meeste schacde dede, van de faussebraye met het geschut donderden. Maer insonderheit quelden de vuerballen den belegerden. De soldaten noemen die granaten, om dat soo haest se nedergevallen sijnde barsten, sig gelijk als in veele besien verspreyden, lichtelijk in brandt steekende al 't geen se aenraken. De grootste van dese wegen hondert en seftigh ponden: de kleynste ses en twintigh. Van de grootste sijn 'er in de stadt gekomen hondert en seftig; van de kleynste boven de dertig. Dese vreesse heeft den belegerden genoodsaekt het buskruyt, op dat het niet door aentreffen in brandt vloog; uyt de gemeene voorraedtplaets te brenghen onder het stadthuys en swaere balken, van booven bedekt met mest en aerde, daer op te leggen. Nae dat se eenige lighaemen ter aerde geslaeghen gesien hadden is het verderf aen menschen gemijdt. De Prins heeft al dien tijdt in welken het aennaederen des vyandts wierdt verwacht, niet alleen by daege, maer ook by naghte, met groote vlijdt en gestaedighe wakkerheit oovergebracht, omwandelende alles, en voorsiene niet alleen de schanssen, maer ook alwaer eenighe waghte binnen de wal was, met geschut, welke naer buyten souden gekeert worden, stellende daerbenevens ruyterwaghten op alle toegangen,

* Threforier Generael.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several paragraphs and is difficult to decipher due to its low contrast and blurriness.

HENRIK GRAEF VAN DEN BERGHE
RAEDT VAN STAETE EN VAN OORLOGH
TEN DIENSTE DES KONINGHS VAN SPANJE.
Stadthouder en Kapitein Generael van't Hartogdom van Gelderlandt
en't Graefschap van Zutphen Generael der Artillery, etc.

sijnde gereden tot aen de leegerplaets van Graef Ernst, alwaer de grondt laegh en modderigh was, siet hy een hooghte naeby het leeger, en voorziende dat die den vyand dienstigh sijn soude, belast hy de selfde met een hoornwerk te versterken, jae ook de wal om de leegerplaets te verhoogen en te verdikken, en om dat de plaets nae 't getal der troepen wat ruymmer genoomen was, andere werken innewaerder te macken, t'eenner toevlucht wanneer hem d'eerste hadden begeeven. Dus heeft men sorge gedraegen, dat of de vyand niet langhs die kant tot de beleegerde moght doorbreken, of men de plaets om 't incenigvuldigh instorten der koegelen van booven niet soude kunnen houden, Pinsen en Varix, die nu aenghekoomen waeren, sijn hunne besondere leegerplaetsen aangeweesen, daer de wal getrokken tusschen de Quartieren van Willem van Nassau en Graef Ernst uytstagh oover de vlakke velden, eenen gemakkelijken wegh voor den vyandt, en die hem voor deesen voorspoedigh geweest was. Ook is de Graef van den Berge langhs geen en anderen aengekoomen, en getrokken sijnde door het dorp Vrede, heeft hy aldaer gerust, laetende tusschen hem en 's vyandts werken de wijte van anderhalf uer gaens. In 't aennaederen was hy versterkt geworden met vervullingen der Hoogduytsche regementen, ten getaele van achtien hondert, oovertreffende sijne 's Prinsen troepen niet alleen in ruytery, maer ook in voetvolk, hoewel hy vruchteloos hadt gehoopt, dat 'er regementen en ruytery uyt de Palts en de landen geleege aen den Rhijn in aentoght waeren. Hy hadt seeventigh vanen te peerde, yder van seltigh ruyters en meer: hondert acht en vijftig vendelen voetknegten, yder doorgaens van neegentigh man. Aen die selfde sijde van de wal waren twee schanssen van de voornaemste groote, d'een ten Noorden, d'andere meer ten Oosten uytgestrekt. Derwaerts heeft sich de Prins gewendt met vijf en veertigh vendelen te voet, een gedeelte der ruytery en ses stukken geschuts, herwaerts Graef Ernst: daerenbooven waeren binnen den omtrek geplactst ruytervleugels, soo wijt van den anderen, dat se elkander ligtelijk konden te hulpe koomen: op andere plaetsen bestelt troepen van vier duysent voetknegten, om te gaen werwaerts hen de noodt moght koomen te roepen. De wagten wierden, in de schanssen en voor de wal, ter plaetse daer men meest voor vyand was beducht, verdubbelt, en vermoedende dat hy sich hier vertoonende elders eenen wegh moght soeken, belastte men de brugh by Winterswijk, waer oover men de rivier overstrekt, af te breken. De soldaet volgende de wakkerheit sijnes Veldtheers heeft nimmer williger den verdubbelden arbeit en de gevaeren doorgestaen: ook hoorde men geene klaghten met allen, ten sy dan dat yemandt minder dan d'andere was opgeleght. De Kolonellen oovertroffen d'andere soo veel in arbeit, als sy hen in bevel te bovengingen, 't sy de wagten by nacht moesten waergenomen worden, 't sy se de nyverheit der delvers hadden aen te setten, onder welke sich uytmuntende queet den Heer van Brederoode, die sijnen ongeschonden adel af komstigh reket van de Graven van Hollandt. Dogh de Graef van den Berge beschanste sich in 't eerst tegen ooverval by nacht in een landtpael, aldaer gevonden, die de landen van een scheydt, met een light opgeworpe wal van vooren. 's Anderendaeghs by helderen daege trekt hy met eenige vaenen te paerde naeder op sekeren heuvel, en doet den beleegerden door 't aflossen van stukken een teken dat 'er ontfet voor handen was. Dit gedaen sijnde begeeft hy sich te rugh. De Prins sag dat al de hoop om sijn oogmerk te bereyken was geleege in twee saken, dat de vyand van buyten aentrekkende niet ergens quam door te breken, en dat de werken tegen de stadt soo veel als doenlijk was gevordert wierden. Weshalven hy eerst verhooght de wal, ter linker sijde der leegerplaetse van Willem van Nassau, als ook ter reghter daer het meeste gevaer was, en daer na al 't geen geleege was tusschen hem en Graef Ernst: hy voegt 'er aen meer reduyten, en trekt om de reduyten selve nog andere werken. Tegen de stadt uyt de leegerplaets van Graef Ernst beschaedigden de stukken door menigvuldig schieten de borstweer van de faussebraye, die, vierentwintig voeten dik sijnde, soo se yets van vooren verlooren hadt, door onvermoeyden arbeit der beleegerde

leegerde foldaeten van achteren opgemaakt wierdt. Ook was men yverigh in 't vorderen van de galeryen, soo dat de Françoisen en d'Engelschen noch maer het derde gedeelte van de gracht te vullen hadden, toen Verreyken op de faussebraye twee stukken plante, en de werken gebrooken sijnde, met pekkranslen en anders in brandt stak de balken en rijsboslen die swaer en dik sijnde de beyde sijden aen een vloghten. De belegeraers, nae dat se weederom opgemaakt hadden 't geen vervallen was, hebben teegen 't seker treffen der koegelen uyt de faussebraye ook ten laetsten 't getal hunner stukken vermeerdert, en d'overhandt behouden. Dit echter is niet sonder schaede afgeloopen, wordende vermist twee voornaeme Engelschen Ram en Proud, van welke deesen de plaets van den afweesenden Kolonel Morgan bekleede, den eerste Ooverste Wachtmeester was. Hierentusschen hebben ten deele de sacke selve, ten deelen onderschepte brieven, ten deele gevangene, die daegelijx, mits het verslappen der krijghstught door gebrek van soldye, in grooten getae waeren, ook ontdekt de aenslaegen des Graeven van den Berghe. Hy sagh, dat hy nogh dien vyandt hadt, die uyt vrees voor slaen de plaets verlaten soude, en vaster werken, als dat die door louter geweld souden kunnen bestormt worden. Hy hadt, volgens den raedt van den Marquis Spinola, toegeleght om sich te midden tusschen Zutphen en den vyandt needer te setten, om hem den toevoyer af te snijden: maer hem selfs was soo veel leeftoght niet gegeven, als 'er vereyscht wierdt om het leeger t'onderhouden, en was hem niet mooghelijk die naeder dan van Weesel te krijgen, en dat selfs onder sterk geleyde: ook gebraken hem waegens: en als hy verstaen hadt, dat 'er een maghtighen hoop uyt het Nassausch leeger nae Zutphen was gegaen, om levensmiddelen te rugh te brengen, en hoop geschept dat die in 't wederkeeren soude kunnen geslagen, en alsoo hen de moedt vermindert, den beleegerden vermeerdert worden, is hy verhindert geweest om een kans te kunnen waeghen, door een snoodt krakeel tusschen de Italiaenen en Spanjaerden, van welke d'eerste, om dat volgens krijghsgebruyk op haer was gekoomen de orde om het trekkende heyr te geleyden, de Spanjaerts uyt recht van heerschappy, yder begeerde dat hem de voorrangh gegeven wierde, en nogh door reedenen noch door beeden te beweeghen waeren geweest dat ontijdigh geschil te laeten vaeren, sijnde de bitterheit soo hoogh gereesen, dat den Italiaenschen Kolonel Campolatore sijn ontslagh begeerde. Hy heeft van 't uiterste dat hem ooverigh was, om elders sijn geweldt ten toon gestelt hebbende onderentusschen door eenen anderen wegh, daer minst wagh gehouden wierdt, onderstant in de stadt te brengen, een proef genoomen, dogh 't is hem mislukt. Want en die op de nieuwe sterkte, welke wy geseght hebben dat voor de leegerplaets van Graef Ernst geleght was, by nacht op de reghter vleugel waeren aengevallen, en de palissaden uytgerukt en in stukken gehouden hebbende nu met de pieken aen de man geraekt waeren, sijn met geen mindere dapperheit als sy die besprongen hadden te rugh gedreeven, insonderheit door de wakkere tegenstant der Schotten, onder welke dien dag den dienst van Morre uytsteekende geweest en van den Prinse niet ongeëert gebleeven is: en die ondertusschen hadden gehoopt eenigh gedeelte tusschen de twee grootste schanssen ontbloot te vinden, sijn gewaer geworden dat alles met werken, waghden en geschut wel beset was. De Prins verwittight van 't gevaer van de leegerplaets van Graef Ernst, rukt in persoon met het krijghsvolk, veerdigh op alle bewegingh, en ses stukken geschuts derwaerts t'sijner hulpe, beveelende onderentusschen 't sijne aen Wijts, die, sijnde Ooverste Waghmeester, den moeyelijken last hem aenbevoelen met geen min dapperen moedt dan staeghwaekende nijverheit waernam. Horatius Veer, man van bekende dapperheit, en die langh in dienst geweest sijnde Ooverste der Engelschen was, uyt de selfde legerplaets getrokken en door vuerteekenen gewaerschuwt dat het gevaer in 't quartier van Kolonel Pinsen dreyghde, hadt sich derwaerts gewendt. Het aenbreken van den dag heeft het een en het ander gevaer verydelt. Den seventienden dag van Oeghstmaendt 't ooverige van de gracht van de kant der Engelschen en Françoisen, wien den onderlinghen naeyver tot een spoor in hunnen pligh diende, gevult sijnde, heeft

heeft men begonnen de faussebraye t'ondermijnen : en een duyve is in 't vlieghen van een soldaet, die een vooghelaer was, geschooten, welke ooverbraght een briefjen des Graeven van den Berghe aen den beleegherden, begerende dat sy yemandt souden senden om hem te kennen te geeven wat hen noodigh was, aen wat gewest men onderstant soude konnen in de stadt brenghen, en indien sulx niet al te wel gelukte, sy ten minsten hem door vueren by naght, door rook by daegh t'elkens afgelaeten en hervat, souden laeten weeten hoe veel daeghen langh sy 't geweldt der beleegeraers souden konnen uythouden: dat hy nogh eenighe meerdere maght verwaghte, welke gekreeghen hebbende hy alles soude onderneemen om hen niet te verlaeten. Deese duyve, en met deese nogh een andere, hadt een soldaet uyt de stadt, die by donkeren de wakkerheit der waghten was ontsnapt, gebraght aen den Graef van den Berghe, en die buyten alle twijfel wederom derwaerts waer se van daen gekoomen was soude gevlooghen hebben, naedemael se aldaer haere jonghen hadt. En deese konstnaery hadt het wel ontbrooken aen een gelukkighe uytloomst; maer seker soldaet, gesonden van Graef Henrik, was ter sluyk in de stadt gekoomen, medebrenghende hoop tot ontfet, van welke Verreyken sich dienende den sijnen heeft bewoogen geen dingh onbesoght te laten. 't Gebrak hem aen vernuftelingen om 't ondermijnen der vyanden door teeghenmijnen vruchteloos te maeken: met pekkranssen, vuerballen en handtgranaeten heeft hy niet weynigh schaede gedaen; maer die by naght van de faussebraye afgegaen waeren om 's vyandts delvers te vanghen, of de werken te verstooren, sijn soo ter plaetse daer d'Engelsche als daer de Françoisen 't bestel hadden, gesien en te rugh gedreeven. Tweemael is ook Verreyken by donkeren oover een brugh, die by daegh wierdt afgebrooken, vergefelschapt met drie hondert man uytgetrokken, het ontfet, of het mooghelijk in aentoght was, te gemoet, 't welk vruchteloos afgewaght sijnde, heeft hy op de loopgraeven, waer door Graef Ernsts soldaeten de stadt naederden een aenval gedaen, die wel niet ongelukkig, dan tot de hooftsaek onnut was. Onder de Kolonellen was de Marquis de Hauterive, soon van Chasteauneuf, die, 't geen seldtsaam is in hoven, sijne eerampten tot den hooghsten ouderdom sonder aenstoot bekleet hebbende, dienthalven in den raedt des Konings van Vrankrijk uytsteekender luyfter hadt. Dees hadt toen het bewint oover de Françoisen, om dat Chastillon, wien door sijne weerdigheit van Maerschalk het oppergesagh oover de soldaeten van dien landtaerdt toequam, in Vrankrijk wierdt opgehouden. Door deesen belaste de Prins, eer men tot het uysterste geweldt quam, de gemoederen der beleegherden t'ondertasten: want dat de hoop op den Graef van den Berghe, die de leegherplaets te vergeefs bespronghen hadt, vruchteloos was: dogh dat sy sich in alles wat trouwe en dapperheit hen konden afeyfchen, ten voilen gequeeten hadden: dat nu hun bederf gereet stont, ten ware se liever in onderhandelingh quaemen. Dulken, als hem dit geboodtschapt was, gaf mannelijk antwoord, en als of het gevaer nogh verre was. Weshalven een mijne, die d'Engelsche gemaakt hadden, nu op de middag (sijnde den achienden van Oeghstmaendt) aengesteeken sijnde, een gedeelte van de faussebraye heeft weghgenomen: en echter hebben de beleegeraers de oopeningh niet konnen inhouden, sijnde ten deelen door 't werpen van pekkranssen en ander handtgeweer, ten deelen vechtenderhandt tot driemael daer uyt geslaegen: hier by koomende het ongemak dat het oovertrekken oover de galerye tot nogh toe niet genoegh geëffent was. In deesen strijdt heeft Willem Lovolac, getroffen door een koeghel, sijne daeghen geëyndight, een man van grooten moedt en geene mindere ervaerenheit onder de Engelsche Ooversten. En dit gevaer ontfetteden Prins soo weynigh, dat hy selfs, terwijl het geveght duerde in persoon tegeenwoordigh was in de loopgraeven nae de graght van de stadt, om aldaer het noodighe te beveelen. Willem van Nassau, die hem, hier van daen vertrekkende, na de werken der Françoisen trouwelijk vergefelschapte, wordt met een koeghel van de wallen door de slaep van het hoofd geschooten, een wonde die hem de doot

aenbraght; jongelingh van wien men de grootste faecken hadt konnen verwaghten, wanneer de toekomende jaeren de hitte van sijnen fieden oorloghsmoedt met oordeel doorkookt hadt. Onder de beleegherde, terwijl alles wordt verhaeft, door aghreioosheit eenes Soldaets, het vuer in twee vaeten buskruit gevallen sijnde, heeft dat geweldt, 't welk alles sonder onderscheit om verre werpt, veertigh van d'omstaenders wegh genoomen of versenght. En niet langh daer nae ooverweeght Dulken, op 't andermael aenmanen van Hauterive, met den raedt der sijner, dat men was gekoomen tot onder de wallen, dat hy niet al te wel was voorsien met schietgeweer, en niet Soldaten genoegh hadt, om het geveght dat van drie kanten te verwagten stont, te konnen uitharden: en, hebbende vergeefs versoght aen Graef Henrik van den Berghe te mooghen senden, is hy nae een kort bestant en 'tleeveren van gyselaers oover en weder gekoomen tot een verdragh by nae van den selfden inhoud met dat van Breedaa, 't welk's anderendaeghs van den Prinse en Dulken geteekent, en den derden dagh voltrokken is. Noit sijn eenighe andere naghten door 't leegher in scherper waghten doorgebracht: de ruitery bleef in de waepen, en een groot gedeelte van 't voetvolck, op dat 'er geen bedrogh soude onder schuilen: ook wierdt nae alle kanten op kondtschap uitgesonden. Den inwoonderen sijn hunne wetten en voorreghten vergunt, en dat nogh het uit nogh het intrekken d' krijgsvolk yemandt leet of schaedde doen soude: hen is vrygestelt van den Koningh van Spanjen te verkrijghen 't recht om ten platten lande oover en weder tegaen, leevende voor 't ooverighe onder de heerschappy der Algemeene Staeten: den geenen die gesint waeren te vertrekken soude toegelaeten sijn hunne goederen binnen den tijdt van een jaer sonder belastingh uit te voeren. Den Aertsbisschop was gegeven vryen uittoght met het sijne binnen twee maenden. Dese Aertsbisschop was Philippus Rovenius, die sijn met den naem wel uitgaf voor Aertsbisschop der Philippensen, dogh in der daet door last des Paus van Romen was een opsiender der Kerkelijke saeken door Hollandt, en de landtschappen onder 't selfde verbondt, en soo eenighe plaetsen der selver wederom onder de heerschappy van Spanjen gekeert waeren. Hy van geringhe afkoomst sijnde uit de stadt Deeventer, maer van vermaerde geleertheit, was deese weerdigheit schuldigh aen de vriendtschap van Janfonius, die tot Loven Hooghleeraer der Godtgeleertheit was geweest, en een leeven die belydenis niet ongelijk geleidt hadt. Dees door sijn onderwijs des selfs gevoelen ingedronken hebbende, arbeide om sijn recht teeghen de nieuwe maetschappyen, die de heerschappy der Bisschoppen affchudden, te behouden. Alle ooverighe Geestelijken en Kloosterdoghteren en gewijde maeghden is de keure gelaeten van binnen de stadt te blijven, of sich elders op vreedsaemen boedem neder te setten, behoudende de vrught der goederen, die soodaenighe bedieninghen sijn toegeleght: en dat niemant tot op deesen dagh sijnen godtsdienst gepleeght te hebben soude naedeeligh sijn. De besettingh is volghens verdragh uytgetrokken met peerden, waepen, vendelen, twee stukken geschut, en 't gheen tot gebruyck der selver noodigh is. De gevanghene sijn wederlijts op vrye voeten gestelt, sonder losgeldt, mits alleen betaelende de verteerde kosten. Alle oorloghsbehoefsten en levensmiddelen, welke den Koningh van Spanjen toebehoort hadden, sijn oovergelevert in handen der gener, die de Prins daer toegestelt hadt, behoudende Dulken 't gheen hy hier van tot sijnen kosten hadt opgeleght. Den uittrekkenden is door den Prins gegeven een geleyde en tweehondert waeghs om hunne bagagie te voeren, en ook den buit die se geduerende de besettingh of te voeren gemaakt hadden, tot dat se waeren gekoomen aen het leegher des Graeven van den Berghe. Den sieken en gequetsten is niet geweighert in de Stadt te mooghen verblijven, tot dat se geneesen en hunne wonden geheelt sijn souden. Ook is den bewintsliden des Koninghs van Spanjen vergunt de goederen hen toebehoorende te mooghen weghvoeren, en twee maenden om hunne saeken ten platten lande te vereffenen. Alles is getrouwelijk volbraght,

braght, en de Prins heeft in persoon willen befichtighen hun doortrekken door sijne werken: omtrent hondert, die de sterfelijkheid hadden afgeleght, sijn 'er vermist: wat meerder was het getal der gequetten. En de Graef van den Berghe heeft niet langer dan den volgenden dagh uitgestelt met sijn leegher, dat nu alle verdere hoop was benoomen, te vertrekken. Prins Henrik als hy sijne intrede binnen de Stadt gedaen hadt, hebben de twee vruchteloofse aenslaeghen sijnes broeders daer voor sijne glorie niet weinigh vermeerderd. Luiden die sich op krijghsaeken verstonden merkten aen, dat nimmer voor deesen een stadt met delven was ingenoomen, die een faussebraye hadt, waer door de wal ongelooflijk wordt besehermt: en dat 'er geen voorbeeld was onder ons, dat 'er een Stadt veroovert is, ten sy geleeghen aen een rivier, langhs welke den beleegheraers veilig leevens middelen konden toekoomen, of de vyandt sich te verre onthieldt om het te beletten. Andere bedreeven in uitheemsche saeken verwonderden sich, dat een Republijk beslooten binnen soo enge paelen, en die door haere en haerer bondtgenooten aenslaeghen by naer was uitgeput, soo geweldige maght hadt konnen te velde brenghen, terwijl de Koninghen en andere, die meermaelen betuight hadden, dat ook hunne saeke aen haere behoudenis hingh, voor het wonderbaer geluk des huis van Oostenrijk of beswijken, of als aenschouwers van het selfde sitten, sijnde ten deelen onderlingh tweedraghtigh, ja ook de waepenen opgenoomen hebbende eens anders saeke op hunne kosten uitvoeren. En nochtans is de Prins niet jaghtigh nae 't genot sijner glorie met der haest nae 't hof en de vergaederinghen te rugh getrokken: maer omtrent dertigh daeghen op de plaets gebleeven, sorghe draeghende voor alles wat verdaght was, en sijne werken verbeeterende en vermeerderende. Op den eersten Sondagh is de Kerke, door 't recht van ooverwinnin-ghe, gegeven aen de vergaederin-ghe der Protestanten, waer in de Prins ook teegenwoordigh geweest is. De bewaeringh der Stadt is in 't eerst gelaeten aen 's Prinsen lijfwaght: korts daer aen sijn in hunne plaets gefonden drie vendelen: en wierdt de steervooghdy gegeven aen den Graef van Styrum. En op dat den vyandt geene aenslaeghen quaeme te smeeden aen den Rhijnkant, wierdt Kornel Pinsen gelast met seeventien vendelen derwaerts te rukken. De Loopgraeven en trencheen gevult, en de galeryen afgebrooken sijnde wierdt den dijk die Grol beschermd ter plaets daer hy door 't geschut besehaedicht was weeder op gemaekt: maer die binnen 't leegher en de schanssen, en verder alle andere werken gesleght: allenghskens versaghte men insgelijks den arbeit in 't waeken: wanneer onvoorfiens een geheele vaen van seeventigh ruitery, gewaepent met karabijnen, onder Robbert van Eekeren van de Spaensche sijde tot den Prins ooverquam. Sy seyden datse waeren een gedeelte van de ruitery van Cratsen, en geworven voor den Keyser, maer datse tot noch toe geen eedt gedaen hebbende, bewillight hadden in de beede des Graeven van den Berghe om sich by deesen tocht te voeghen: dogh datse nae betaelingh hunner soldy, en dat men hen onder 't getal der troepen soude stellen, gewaght, en geen van beyden verkreeghen hebbende, al eer hun lighaem door behoefte quam te verloopen, nae geleegenheit van dien en loon hadden omgesien. De naeste sorghe was de graghten te suiveren, en te besorghen dat alle oorloghs- en leevens-behoeften binnen Grol en ook Brevoort (een steedtjen naest daer ontrent onder 't gebiedt der Vereenighde Staeten) ingebragt wierden. Hier en tusschen is Dudley Charleton, gesant des Konings van Groot Britannien, by den Prins gekoomen om hem te begroeten en met deese ooverwinnin-ghe geluk te wenschen, en met veele eere verwelkoomen en onthaelt als koomende met last van een Koningh met wien de Staeten in bondtgenootschap leefden. Dogh de voornaemste Françoisen hadden hunne gemoederen en gesichten daer van afgewent, verbittert sijnde, dat den Hertogh van Buckingham sich met een vloot Engelsche scheepen en een leegher op 'teylandt Ré hadt nedergefet, hebbende op sich genoomen de saeke der Rochelloisen, die al voor langh niet al te wel sich

onder

onder de gehoorfaemheit des Koninghs van Vrankrijk gefchikt hadden. Andere, ook zelfs onder de Françoifen, gewoon diergelijke facken met den yver voor den godtsdienft t'ontfchuldigen, gaeven die heevighe bitterheeden eenen faghten uytleggh. De Prins hadt figh gehaect met het vergeeven der hopmanfchappen voor d'aenkomst van Carleton, om van beeden en gunft ontflaeghen sijnde, des te vryer nae fijn believen de dienften der aenfoekeren te beloonen. De Prins voor Groeninghen bekommert sijnde, heeft de befettingh dier ftadt verfterkt: en een gedeelte der ruyteren gefonden om 's vyandts leegherplaets, die niet verre van daer figh tuffchen Lochum en Zutphen hadt needer gefet, te gaen befichtighen. 't Selfde heeft van gelijken de Graef van den Berghe gedaen, en daerenbooven hinderlaeghen geleght ter plaetfe daer hy hoopte dat de Naffaufche ruytery foude voorby trekken: alles te vergeefs, sijnde de forghe der Veldtooverften foo gelijk dat den eenen geen geleegenheit tot voordeel op den anderen vondt. De stukken uyt de leegherplaets fijn binnen Grol gebraght, en wierdt de befettingh verfterkt met vier vendelen en booven dien twee vaenen te paerdt. Soo veele bolwerken als'er aen de wal waeren, eeven foo veele werken wierden 'er geleght binnen des ftadts graght, en getrokken voor die plaetfe die van bolwerken ontbloot waeren, eerft met gelijke fijden, daer nae allengskens beytels gewijfe toeloopende. Dat men niet verder nae Linghen trok beletten ten deele de tijdt des jaers, sijnde den Herft nu aen 't loopen, ten deele de voorfieninghe des Graeven van den Berghe, die den voorraedt van levensmiddelen, en 't gheen tot verdaediginghe van fteeden gemeenelijk noodigh is, nu ontfanghen hebbende, defelfde met eenigh krijgsvolk, onder een fterk geleyde, om niet onderschept te worden, had belafft derwaerts te brenghen. De fchanfen en leegherplaetsen nu ook nae alle andere werken weghgenoomen, en de fcheepen met de pieken en de bagagie voor uyt gefonden sijnde, verdeelt de Prins fijn leegher, dat hy te lande tot Zutphen hadt gebraght, echter niet in verre afgeleeghene plaetsen, maer in de befettingen langhs den Rhijn en den Yffel. Want de Graef van den Berghe bleef legghen met fijne troepen by Raesveldt, ter plaetfe alwaer figh den Yffel begint te verthoonen, die langh smal is, tot dat hy neederwaerder een weynigh breeder wordt, hebbende door 't oudt werk van Drusus fijne waeteren uyt den Rhijn ontfanghen. De Prins in Wijnmaendt van Zutphen vertrokken sijnde nae Arnhem, hoofftadt van de Veluwe, waer uyt Gelderlandt geregeert wordt, en van daer nae den Haeghe, den feetel van Hollandt en de gemeene regeeringhe der Algemeene Staeten, liet fijne forghe gaen oover d'aenflaeghen die de vyandt toen aen de Schelde smeede. Die rivier, haeren oorspronk genoomen hebbende in 't Vermandois, loopt door Kamerijck, en by Valenchiene door faemenmengingh van de Scarpe vaerbaer geworden sijnde, vloeyt fe breeder, dogh meer ten Noorden gebooghen, nae Doornik en Oudenaerde, fteeden in Vlaendre; van daer tot Ghendt, veele waeteren te gelijk ingenoomen hebbende, van welke de voornaemfte fijn de Lieve en de Leye, keertfe figh ten Oosten, en geeft Dendermonde en Rupelmonde haere naemen daer van, om dat de stroomen de Dender en de Rupel in die plaetsen figh in een grooter inftorten. Met foo veele waeteren verrijkt een vermaerde stroom geworden sijnde, looptfe ter rechter fide langhs Antwerpen, in voortijden een feer rijke en maghtighe ftadt, en die nogh nu behoudt de ooverblijffelen van haeren voorgaenden luyfter: en niet verre van daer wordt fe als met twee floten afgefloten door twee Hollandtsche fchanfen, van welke d'ene, gelegghen op den Brabantschen oever, genoemt wordt Lilloo, daer men eertijds aenquam met een haeve, dogh die nu verslijkt sijnde, wordt fe fterker gehouden, d'andere op den Vlaemschen oever heeft den naem van Liefkenshoek. Dus verre loopt de Schelde doorgaens, die maer weynigh neederwaerts tuffchen de dorpen Santvliedt in Brabandt, en Saftingen in Vlaendre figh begint te verdeelen, en onder eene vaert haeren naem behoudende, en in 't geficht van Berghen op den

Zoom,

Zoom, seeven ueren gaens van Antwerpen, de Zoome, welke die stad den naem gegeven heeft, ingenoomen hebbende, en van daer verder gelooopen sijnde, verdeelt se Zeelandt in een gedeelte genoemt de Westers-Schelde, waer in geleeghen sijn het eylandt Waleheren, bekent door de steeden Middelburgh, Vlissingen en Veere; en Noordt en Zuydt-Beevelandt, en in dat gedeelte, 't welk men noemt de Oosters-Schelde, waer in het voornaemste is het eylandt Schouwen, dat van de rivier selve haeren naem heeft, waer in leght de stad Zierikzee, daerbeneevens andere kleynere. Nogh is 'er een andere vaert ter linkerhandt, genoemt de Hondt, sijnde eertijds geweest het werk der Keyseren Otto, en voor deesen smal als uyt oude bewijsen blijkt, maer den Ocean daer in gevallen sijnde heeft die breeder en haer tot eenen boesem gemaekt. Deese scheydt Zuydt-Bevelandt, waer van Goes de hoofstadt is, en daer na Walchren van Vlaendre. Ter reghter sijde een weynigh beneden Berghen op den Zoom is wederom een andere vaert, genoemt het Vosmeer, dat loopende ter reghter handt langhs Toolen, een eylandt in Zeelandt, waer op leght een stad die den selfden naem draeght, stortse haer uyt in 't Flacke, sijnde een zeeboesem, die behelst groote eylanden onder 't gebiedt van Hollandt, eertijds beseeten door de Heeren van Voorne en Putten. Dat deese geheele streek van Vlaendren af tot aen de landen van Hollandt gelegen aen d'ooersijde van de Maese, doorgaende landt geweest is, heb ik ten bewijse dat den oever der beyde kusten sich soo gelijkelijc uytstreckt, soo men niet en siet op het tusschen instorten der see, en dat by niemandt der Roomsche Schrijveren van eenighe eylanden alhier gewagh gemaekt wordt. Hoe groot een veranderingh de verwisselinghen van soo langh eenen tijdt hebben kunnen maeken dienen tot oovertuyging van saeken die ons geheughen naeder sijn, uyt welke wy leeren, dat seer veele landen door hooghe vloedt sijn ondergelopen, dat andere die saemen vast geweest waeren sijn van een gescheurt, dat elders door vloedden, welke de rivieren hadden ingebragt, van slijk de landen weder gekeert, of nieuwe sich ontdekt, of d'oude haer voorigh weefengekreeghen hebben, waer toe 't vernuft der menschen heeft gearbeidt door verscheide werken, welke het slijk ophielden, de waeteren buyten slooten en uytmaelden, sijnde nerghens eenigh ander volk begaeft met meerder schrandtheit tot deese saeken. En niet alleen eeuwen, maer jaeren, maenden, daegen veranderen het weesen, naer dat de stroomen sich of herwaerts of derwaerts gedraeyt hebben, nae dat de drift der zeevloedt, 't sy gesette, 't sy door de winden voortgedreeven, uytsteekende bedolven, of verborghene ontbloomt heeft. Behalven deese teekenen sijn 'er allerweeghen veele kleyne eylanden, veele ondiepten, veele die men twijffelen magh wat naem se te geeven, sijnde van een onseker recht, nae dat de zee ofaengekoomen of afgelooopen is, welkers verwisselinghen de Schelde tot aen Gent toe gewaer wordt. Ik bevinde dat de Hooghduytschen eertijds alle eylanden Zeelandt genoemt hebben: nae dat veele onder eene heerschappy te saemen vereenight sijn, is 't geen yder in 't besonder eyghen geweest was tot een lighaem geworden, insonderheit seedert dat nae 't uytjaeghen der Vlaemingen, die sich van Walchren en de naestgeleeghene plaetsen meester gemaekt hadden, de Graeven van Hollandt, ooverwinnaers sijnde, deese landen met een onderscheyden recht, en op den besonderen tijtel van Graeffschap geregeert hebben. Een gedeelte van Zeelandt hadt in 't begin der beroerten teghen den Hertogh van Alba sich gevoeght met Hollandt, Vlissingen d'eerste sijnde, daer andere van sefs sijn bygekoomen, Middelburgh is door hongher gedwongen. De natie is maghtigh ter zee, en heeft door sware slaeghen te weegh gebragt, dat de Spanjaerts voor geene andere meer bevreesd waeren, tot dat Ziericzee onder Requesens in de macht des Koninghs vervallen zijnde, eenen benauwden staet van saeken gemaekt hadt, soo niet de Spanjaerts door muysterij ondraeghlijke dingen beginnende, geheel Nederduytschlandt den noodtdwangh hadden opgeleght om hunne waepenen te vereenighen, en, allerweeghen uytgedreeven zijnde, sich selven ter naeuwer noodt d'uyterste grensen van Nederlandt

landt t'ener berghplaets hadden oovergelaeten. Zedert dien tijdt is het besit van Zeelandt seker en van den vyandt ongemoeyt gebleeven: en sijn haere krachten aengewassen nae dat Antwerpen van Parma ingenoomen met de vryheit ter zee't gebruyk en de voordeelen des koophandels verlooren heeft. Maer in't begin der nieuwe eeuwe hadt Frederik Spinola, die eenighe galeyen uyt Italien oovergebracht hadt, haer in schaede en schrik gebraght; tot dat diergelijke soort van scheepen, voor deesen op den Ocean onbekent; teegen haer uytgefonden sijnde, en ook dikwils d'oude oorloghscheepen, geholpen door het schielijk opsteeken der winden, d'andere, die, wanneer de zee onthroert is, niet seer veyligh sijn, te gronde geholpen hebben. Daernae sijn met het verooveren van Sluys ook genoomen alle de ooverighe galeyen: en Isendijk daer aengevoeght sijnde is die naeste kust van Vlaenderen Zeelandt tot een bolwerk geleght, sonder eenighe verdere vreesse, ten sy misschien uyt het Hulster ambaght, dat nogh haeven, nogh scheepen heeft, yet geringhs wierdt ondernoomen. Hier nae hadden ooverloopers hoop gegeeven, dat men soude konnen eenen inval doen op Zuydt Bevelandt, en, door 't oopenen van de Sluys by Yrseke, en't doorgraeven van den dam, de Stadt Goes en de naestgeleegene landen onder waeter setten, en ook een gedeelte van 't eylandt geleeghen aen de Hondt inhouden, als 't welk beschermt was door haere dyken, die voor deesen in tijdt van vrede geleght sijnde teeghen hooghe vloet nu tot een vestingh des oorloghs fouden dienen. Jaeren waeren'er verlopen terwijl men afwaght bequaemen tijdt, dat Goes ontleedigh van besettingh het eylandt soude bloot stellen: 't gheen gebeurt is, terwijl de sorghe om Grol te vesten den Prins en het leegher ophoudt, en 's vyandts aanslaeghen, die men voor langh door verspieders hadt gehoort, waeren door haere oudtheit in vergeetelheit gekoomen. Tot Antwerpen derhalven een goedt getal floepen, en andere vaertuyghen, welke door haere platboodemen gemakkelijk aen de drooghte setten, by een vergaedert sijnde, is een gedeelte der selver oover de kreeke, die achter Lillo met heysterstruyken in een natte grondt wordt ooverschaeduwt; een gedeelte met waeghens derwaerts gevoert, in alles vijftigh in getale, die gewaepent met twee duysent soldaeten oover de verdronkelanden tusschen de Schelde en de Hont aen Zuydt-Bevelandt aankoomen, hebbende den tijdt waergenoomen, dat het landt meest leedigh was, dewijl de meeste ingeseetene waeren vertrökken op de Goesche Kermis. Maer de zee eerder dan men verwaght hadt afloopende, hadt tusschen de gene die aengekoomen waeren en den Zuydt-Bevelandtschen dijk een tusschenwyte gemaekt, welke om haere swaere en taeye modder nogh met schuytjens nogh te voet lightelijk oover te koomen is. Desonaengesien uyt haere schuytjens gegaen sijnde traeden se toe, wanneer eenighe weynighe soldaeten, uyt de stadt gelaeten sijnde, sijn selven in een natte grondt buyten den dijk vertoonen, en vendelen, welke d'inboorlinghen sijn gewoon tot gemeene vrolijkheit te gebruyken, voor krijs vendelen opsteeken, een valsche verbeeldingh, die de Spanjaerts in der daet de vreesse heeft aengejaeght. Een meerder meenigh-te hierentusschen gaende geworden sijnde, rukt in allerhaest derwaerts, sonder eenigh onderscheit van Godtsdienst, daer het landt vol Roomsgefinden is, alle met opset om in het algemeen gevaer het haere te beschermen. De Spanjaerts deese gesien hebbende, begaeven sijn wederom in hunne schuytjens, en verwaghten by Rillandt, eene der kleyne eylanden, de vloet, om haer die vast saeten te lighten tot hun wederkeeren, en de Schelde selve opvaerende sijn se gekoomen aen een kleyn eylandt, en dat alleen dienstigh is om beesten, en niet veel, te weyden, allernaest omtrent die plaets, waer in wy geseght hebben de scheydingh van de Schelde en de Hondt te sijn. Dit eylandt is genaemt Hoogherwerwe, welkers waeter dat uyt de Schelde ter reghter sijde loopt sy den Agger en Boomkreek, dat aen d'andere Krom-Vliet noemen. Hier hebben se den vierden van Oegstmaendt

maendt een schans opgeworpen, en strax daer aen naeder aen den Agger een reduyt, om den oovertoght te verseecken, sijnde beginselen om Lillo van alle kanten te benaewen. Den eenighen Zeeuwfchen uytlegghe die aldaer lagh, heeft de oovergevaerene weynigh schæde gedaen, dewijlse voor oover laeghen: alleenlijk hadt hy wegh genoomen vier sloepen, leedigh van menschen, maer vol yferwerken. Meer andere schein die uyt Zeelandt waeren toegelonden hebben de stukken van den Brabantschen oever en het eylandt te rugh gedreeven. Maer die gelast waeren voor Berghen op Zoom op de wagt te legghen, hebben lichtelijk hunne plaets behouden. Te gelijk wierdt een schans te Sandtvliet gemaakt, een swaer werk en dat sig breed op deedt, (men hadt seven bolwerken daer aen ontworpen) geleegen aen den ouden dijk, die de vaste landen van de gorfinghen afscheidt, en andre op de wegh na Antwerpen, ten deelen met het oogmerk 't welk we geseght hebben, ten deelen om het partyloopen der soldaeten uyt Berghen op den Zoom te beteughele, en te konnen aenbrenghe 't gheen dienstigh sijn soude, soo wanneer men geraeden vondt die stad te beleegheren: ten welken eynde men ook heeft begonnen een vaert te graeven van de Kruyschans af, die niet verre van Antwerpen is, nae Staebroek, en voorts nae Santvliet, om daer langhs den toevoer veyligh en met weynigh kosten te konnen ooverbrenghe. Maer deese aenlaeghen hebben ongelukkige toevallen en het arbeyden der vyanden daer teeghen niet weynigh verstoort. Want voor eerst heeft op den tweeden van Wijnmaend eenen onvoorfsien brandt in de schans te Sandtvliet de barakken en voorts alles wat 'er in was en 't vuer konde vatten, verslonden. De hooghe vloeden doorsnijden op verscheyde plaetsen veele kreeken beneden Lilloo, die uyt de Schelde innewaerd gestort sijn. 't Naeste van deese wordt genoemt Blaegaeren, waer van daen den nieuwen dijk strekt tot aen Lilloo. Op dien dijk en tusschen de kreeken besetten de Hollanders alles met sterkten, om den vyandt te weeren, en des te breeder op de rivier te legghen. 't Welk de vyandt naevolghende ook selfs op den uystersten oever, geleegen teegen oover Sandtvliet, alwaer een kreek de Stoofschorre genoemt is, een schans opworpt. Maer groote schæde heeft aen deese, en d'andere werken der Spanjaerden, ook selfs aen den ouden dijk, die nae Staebroek loopt, gedaen het waeter, d'welk, door dien het jaer nae 't eynd liep, des te onstuymigher was. En de Prins, onderricht van alles wat daer omgingh, belast het eylandt, 't welk het grootste sijnde tusschen Stoofschorre en Blaegaeren, met kreeken omvangen op de rivier leght, te besetten met een bequame schans, waer aen vier bolwerken, en binnen de gracht twee sterkten, en de rivier naeder inlaetende de wijte des selfs in te trekken en met een walt omringhen. Dit bevel wierdt gelukkig uytgevoert, hoewel de Spaensche, die met een sterke maght Sandtvliet inhadden, met grof geschut en schermutselinghen de arbeyders bekommerden. Hierentusschen heeft men ernstigh beraedt slaeght om het beleg van Bergen op den Zoom te verhinderen, of misschien de vyandt daer op moght toelegghen. En men heeft geen beeter middel konnen bedenken, als drie moerassen, geleeghen tusschen Steenberghen, een andere stad ten Noorden van Brabandt, onder 't gebiedt der Algemene Staten, door een gracht aen een te hechten: en drie schanffen te leggen, ter plaetse daer de toeganghen meest verdaght waeren: daeren booven de sluys te versterken, welke geleeghen sijnde onder de wallen van Steenberghen het buytelandt uyt de Vliete (naem van de vaert nae Steenberghen) door 't inlaeten van 't waeter tot een meer soude maeken: want nae 't Zuyden is de stad en de haeven tot aen de Schelde door treffelijke buytewerken, en daer nae een schansgenoech beschermt. Om dit werk te beginnen, heeft men, aengesien 'er in de winter geen gevaer was, 't volghende jaer willen afwaghten.

HUGO DE GROOTS
VERHANDELINGH
van de
OUDTHEIT
der
BATAVISCH E,
Nu
HOLLANDTSCHE,
REPUBL YKE.

*Met de Aenteekeninghen des Auteurs, en uyt het La-
tijn vertaelt*

Door
JOAN GORIS.

THE HISTORY
OF THE

REVOLUTION

OF

MASSACHUSETTS

IN

1780

1780

1780

1780

Aen de seer Doorluchtighe Heeren;

MYNE HEEREN

DE STAETEN

van

Hollandt en Westvrieslandt,

HUGO DE GROOT,

*Advocaet Fiscael van Hollandt, Zeelandt en West-
Vrieslandt.*

EDELE GROOT MOOGHENDE HEEREN,

IK draeghe Uwe Eed: Gr: Mog: op een kleyn boekjen: jae het draeght veel eer sijn selven op: kleyn is het uytterlijk, maer groot van inhoudt: en geheel Uwe Eed: Gr: Mog: eyghen. Want het verdaedicht Uwe Opperheerschappy, Uwe reghten, Uwe majesteit. 't Heeft naementlijk alleen dit oogmerk, om, kortelick seedert het begin van deese roemrugtighe natie de volghende eeuwen tot op deesen dagh doorlopende, te betoonen, dat aen de aensienelijxte der twee staeten altoos heeft gestaen het besorghen der Batavische, dat is, der Hollandt- en Westvrie-sche saeke, welke eyndelick nae een doorgaende vervolgh tot op Uwe Eed: Gr: Mog: is afgedaelt. Deese moogenheit der Staeten is geweest den grondslag der Republike, den toevlugt en de beschermingh van gelijkmaetigh recht, den teughel der Vorstelijke hoogheit. Voor deese moogenheit hadden eertijds hun ontsigh, aen deese hebben hunne hoogheit willigh onderworpen de opperste bewintslyuden en voogden van den gemeenen Staet, 't sy die Koninghen, of Hartoghen, of ook ten laetsten Graeven genoemt wierden. De wetten eyndelick selve, de handvesten en voorreghten, die heyligh en onverbreekelick sijn, hebben als in den schoot der Staeten veylighe rust gevonden. Onder dit bestier der Staeten, is die eertijds en nu wederom soo wijdtvermaerde vryheit der Batavieren, door de swaerste storm-
A ij buyen

buyen tot in deefe gelukkighe tijden doorgeseilt. Want wat grooter gevaer heeft de vryheit konnen ooverkoomen, als eertijds van de Roomfche, en maer onlanghs van de Spaensche moogenheit, die de Roomfche allernaest, of ook, haeres bedunkens, grooter dan de Roomfche selve is. Het eene en het andere noghtans is sy doorgeworstelt, en als se tot de waepenen wierdt gedwonghen, heeft se teeghen het geweldt haerer verdrukkeren gestelt de rechtveerdigheit haerer saeke, een welgeschikte orde in de bestieringhe van den Staet, een onverwinnelijke moedt en dapperheit. Tweemaal is d'uytkoomst voorspoedigh geweest; soo verre, dat selfs het menschelijk geslacht verbaest stont: en met den oorlogh sijn te gelijk de aghtbaerheit en de middelen aengewassen, gelijk gemeenelijk Godt Almaghtigh, die hy schikt tot hooghen roem en aensien op te voeren, alvorens door veel sukkelens en gevaeren wil beproeven. Onder 't selfde beleidt der Staeten heeft die getrouwheit der Batavieren, niet min als den roem der waepenen, uytgeblonken, welke eertijds de Romeynen in Uwe voorouderen hebben ondervonden, soo langh'er een opreghte bondtgenootschap is gebleeven: en nu in Uwe Eed: Gr: Mog: de naebuerighe Koninghen erkennen; en niet alleen deefe, maer ook onse teeghenvoetighe, die een andere lught beschouwen, een andere weereldt bewoonen. Dit alles nae hunne weerdye te verhandelen waere het groote werk van Jaer-boeken: ons sal voor het teegenwoordighe genoegh sijn, alleen kort en als met de vingher aen te wijfen de oudtheit deefser regeeringhe, bestaende uyt de voortreffelijxte. Welken arbeit wy hoopen dat nogh den ingesee-tenen ondienstigh, nogh den vreemdelinghen onaengenaem sal weesen. Want alhoewel t'eenemaal waeraghtigh is 't gheen men en van Alcibiades en van Augustus bevint geseght te sijn, dat het de plight van een eerlijk borgher is, den teegenwoordighen staet der Republike te verdedighen, en daer in nae geen veranderingh te wenschen, meer geneegenheit noghtans hebben wy tot die Republike, die wy en selve beleeven, en sien dat onse voorouderen behaeght heeft, of als d'allerbeste, of die allerbest met hunnen aerdt oover een quam: en welke ooverfulx onse vaederen met hun sweet, met hun bloedt verdaedight, als hun eyghen den naekoomelinghen naergelaeten hebben. Voegh hier by, dat in alle saeken den luyfter en de weerdigheit der oudtheit selve groot is: soo verre, dat die van Marseille, welker Republike men gelooft seer heerlijk geweest te sijn, ook om die reeden gepreesen wordt, dat se, seedert het eerste stighen hunner stadt, om den misdaedighen te straffen, altoos het selfde sweerdte gebruykt hebben; ten bewijse, dat men selfs in de alleringhste saeken alle punten van een oude gewoonte moet onderhouden. Want de oudtheit, als eenighermaeten het afbeeldsel der eeuwigheit, koomt allernaest aen Godt: waer uyt de eerbiedigheit tot den ouderdom onse gemoederen is ingebooren: welke men

in een Republijk soo veel te meer als in de menschen behoort te eeren, en sich daer oover te verwonderen, om dat, naedemael de menschen sterfelijk sijn, den ouderdom in haer een teeken van hunne nackende doodt is: maer een Republijk, naedemael se op hoop van onsterfelijkheid is ingestelt, neemt met den tijdt in kraghten toe, en wordt door het verouderen maghtigh. Want de langhduerigheit is d'allerseekerste bewijsreeden van een welgestelde heerschappye: hier uyt koomt een grooter vertrouwen en liefde in de harten der ingeseetenen: en om geen andere reeden soo seer duert een Republijk, als om dat se geduert heeft. Daer beneevens is het reedelijk geweest ten nutte der uytheemschen te sorghen, op dat hen, dien de grootheit der geschiedenissen heeft begeerigh gemaect om deese Republijk te leeren kennen, bliken mooghe, niet alleen hoedanigh die nu sy, maer ook hoedanigh die van oudts geweest is, weghneemende een dwaelinghe, welke veeltijds d'ongelijkheid der naemen in een ongelijke saek baert. Want nogh ooveral sijn de Prinzen de selfde, nogh de selfde de Staeten: maer elders is de hoogste moogenheit by eenen, den raedt by veelen: elders staet de maght aen veelen, de bedieninghe aen eenen: elders sijn de wetten onder den Prins: elders de Prins onder de wetten. Saeken, die, soo se yemandt aendachtelijk ooverweeght, hem sullen doen bevinden, dat de Republijk, die nu is, niet nieuwlincx onder ons heeft begonnen, maer wel dat die te vooren is geweest nu helderer opdaeght. Want gelijk een huys kan blijven staen, al schoon men eenighe gedeelten wil veranderen; dogh niet en kan, indien men 't grondtgebouw omverre worpt; soo moet men niet geoordeelt worden met het veranderen van de naemen en ampten der magistraeten terstont een andere Republijk te maeken, soo langh nochtans de hoogste mooghenheit en het oppergefagh, en die siele, om soo te segghen, die het geheele lighaem beweeght, en t'saemenhoudt, een en de selfde blijft. 't Ooverighe, Eed: Gro: Mog: Heeren, is dat wy Godt, den vester en handthaever van deesen Staet, bidden, dat hy de vryheit, welke niet soo seer Uwe sonderlinghe voorsienigheit, en de uytneemende deught en dapperheit der burgheren en soldaeten, als sijne heemelsche hulpe tot op deesen dagh beschermt heeft, wyders veele eeuwen in 't toekomende gelieve voort te planten: en te geeven dat die goederen, dien seeghen, welke wy met onse ooghen aenschouwen, ons immer byblijven en eyghen worden: maer insonderheit die, welke d'allerseekerste panden der gemeene gerustheit sijn, de GODTSDIENST, REGHTVEERDIGHEIT EN EENDRAGHT.

*'s Graevenhaeghe den seftienden van Lentemaendt
des jaers 1610.*

I N H O U D T

der

H O O F T S T U K K E N .

I.

W At een Vorstendom sy in een Republiik der Voortreffelijxten; wat Staeten.

II.

Hoedaenigh de Republiik der Batavieren sy geweest, toen de natie eerst gesticht is.

III.

Hoedaenigh de Republiik der Batavieren sy geweest, ten tijde als het Roomsche Rijk in sijn luyster was.

IV.

Hoedaenigh de Republiik der Batavieren sy geweest nae 't vervallen van 't Roomsche Rijk.

V.

Hoedaenigh de Republiik der Batavieren, dat is der Hollanden, geweest sy ten tijde der Graeven.

VI.

Hoe dat het traghten om veranderingh in de Republiik te brengen oorsaek tot den oorlogh heeft gegeven.

VII.

Hoedaenigh de Republiik der Batavieren sy geweest in den oorlogh, hoedaenigh die sy nae den oorlogh.

VAN

V A N D E
O U D T H E I D T
der
B A T A V I S C H E
R E P U B L Y K E.

I. H O O F T S T U K

Wat een Vorstendom sy in een Republyk van de Voortreffelyxten: wat Staeten.

Le volken worden geregheert of door de gemeente; of door de Voortreffelyxten; of door eenen alleen. De regeeringhe der voortreffelyxten is, of met een Vorstendom, of sonder Vorstendom. ¹ Vorstendom noeme ik een uytsteekendt gesagh van eenen, bepaelt door de maght van anderen, en door wetten: door welke teekenen het wordt onderscheyden van 't gheen eygentlyk gesproken een Koninghryk genoemd wordt. Waerom ² Tacitus verhaelt, dat Piso van Germanicus hadt geseght: *dat hy was een soon van een Vorst van Romem, en niet van een Koningh der Parthen.* en ³ Suetonius van Caligula: *dat het weynigh verschilde, of hy hadt de gedaente eenes Vorstendoms verandert in een Koninghryk.* gelijk ook Cæsar ⁴ van de vaeder van Vercingetorix seght: *Dat hem was opgedraeghen 't Vorstendom van Gaulen, maer, dewyl hy stont nae een Koninghryk, hem van de burgherye 't leeven was benoomen.* En Plinius ⁵ van Trajanus: *Dat hy sich hadt needergheset in den Vorstelyken seetel, om gheen plaets voor een Heer te laeten.*

1. Iohan Bodin van een Republyk, I. B. 8. hoofst. *Vorstendom wordt genoemd de gedaente van een regeeringhe der voortreffelyxten, waer in een in weerdigheit booven anderen uytsteekt.*

2. Cornelius Tacitus van Cn: Piso I. Jaerb. (57. hoofst. volghens de laetste verdeelinghe:) *ook hoorde men Piso segghen, toen by den Koningh der Nabatéen oover de maeltijt den Prinse (Germanicus) en Agrippina goude kroonen van groot gewicht wierden aengebouden, dogh lichte aen Piso en d'andere, dat men op die maeltijt onthaelde den soon van een Roomsch Vorst, niet van een Koningh der Parthen, en met eenen wierp hy sijne kroon wegh.*

3. Vande twaelf Roomsche Keyseren, in 't leeven van Caligula, XXII. hoofst. *Tot noch toe hebben wy van hem gesproken als van een deughdelyk vorst, in 't vervolgh moet ik van hem spreken als van een monster. Nae dat hy veele toenaemen hadt aengenoomen (want hy wierdt en GODTVRUGHTIGHEN VAEDER DER HEYRLEEGHEREN en de BESTE EN GROOTSTE KEYSER genoemd) als hy by geval oover maeltijt 't sijnen*

huysse hoorde Koninghen, die om hunnen pligh af te legghen in de stadt gekoomen waeren, twisten oover den aedeldom van hun afkoomst, riep hy uyt, Daer sy maer een heer, maer een Koningh. En weynigh verschilden't, of hy nam van stonden aen den tulbandt, en veranderde de gedaente van een Vorstendom in die van een Koninghryk.

4. Van den Gaulischen oorlogh in 't VII. B. De Vaeder van Vercingetorix, uyt Auvergne, is geweest Celtillus, volghens 't getuygenis van Cæsar op de selfde plaets, omtrent het begin des boeck.

5. In sijn lofreden aen Trajanus, omtrent het midden: *Uive beeltenissen staen, even als eertijds de gene, die besondere luyden, om hunne treffelyke diensten den vaederlande beweesen, wierden oppereght: uyt de selfde stoffe (kooper) siet men de praelbeelden van Cæsar, en die der Bruten en der Camillen. De reeden ook verschilt niet. Want sy hebben de Koninghen en den vyandt toen hy ooverwinnaer was van de wallen afgedreeven: deesen weert en keert af het rijk selve, en alle andere saeken, die de slaavernye baert: en is geseeten in de seetel eenes Vorsten, om geen plaets voor een Heer te laet.*

¹ Oneygentlijk noghtans wordt ook een Vorstendom selfs een Koninghrijk genoemd. En diervoeghe seght ² Aristoteles, dat de Koninghrijken eerst sijn opgekoomen in de tijden der helden, toen de volken den genen, van welker voorouderen sy wel daeden genooten hadden, als naementlijk soose van hen hunne wetten hadden, of door hen in den oorlogh waeren beschermt geweest, opdroeghen het opperbe-wint in den oorlogh, met de maght om te oordeelen. Welk Koninghrijk hy seght maer alleen geweest te sijn oover den gewillighen, en op een bepaelt recht. Soo ook verhaelt Thucydides, dat by de Grieken de heerschappy der Koninghen d'al-leroudtste geweest is, sijnde erfelijk afgedaelt van de vaeders op de kinderen, en omschreeven met seekere eere. Waer uyt blijkt, dat selfs in een Republiik der Voortreffelijxten de Vorstendommen dikmaels by ordre van 't geslaght afdaelen. Hier van dient ons Lacedemonien ten aenmerkelijken voorbeelde. Wijders gee-ven de Voortreffelijxte, die in 't bewint der hooghe regeeringhe sijn, hunne stem-men of yder in 't besonder voor sijn selven, gelijk in de Republiik van Venetien gebruykelijk is, of op den naem van gemeenschappen. Welke gemeenschappen of van eenerhande of van verscheyde gedaenten sijn. Van eenerhande, als onder de Acheërs; welker staetsvergaederingh bestont uyt afgesondene der steeden. Dogh gelijk de gedaenten der burgheren verscheyden sijn, soo sijn ook verscheyden de gedaenten der gemeenschappen uyt de burgheren, door het onderscheit der quali-teyten, nae welke se anders en anders tot de bestieringhe van de Republiik geschikt worden. Waer van daen ook deese qualiteyten, en de gemeenschappen selve by de Latijnen *Ordines*, en onder ons gemeenelijk Staeten, genoemd worden. Drie dusdaenighe Staeten hadt Hippodamus gemaekt; te weeten, de Konstenaers, de Bouwluyden, en het Krijgsvolk: Plato, de Toesinders; het Krijgsvolk, en de Bouwluyden: de Egyptenaers, de Priesters; het Krijgsvolk, en de Ambaghtsluy-den. De oude Gaulen, haere Druides, de Ruyteren, en de Gemeente: de Ro-meynen, de Eedelen, de Ruyteren, en de Gemeente: Soo dikmaels dan de Voot-treffelijxte, onderscheyden ten aensien van hunne Staeten, in 't bestier der Hoo-ghe ³ Regeeringhe sijn, wordt dit genoemd een regeeringhe der Staeten: gelijk nogh heeden in Duytschlandt, alwaer de Keurvorsten, en de Steeden gesaement-lijk de hooghe regeeringhe maeken. En indien by deese regeeringhe der Voot-treffelijxten, bestaende uyt de Staeten, een wettelijk Vorstendom kooft, moet die regeeringhe voorwaer en allerbest verkooren en gemaeticht schijnen. Want dewijl wy in alle saeken voor goetdkeuren 't gheen 't midden is, en 't midden ge-noemt wordt, nu 't gheen ten weedersijden van het uysterste is afgescheyden, nu 't gheen aen beyde deelaghtigh is, soo blijkt, dat deese Republiik tusschen een Koninghrijk en de regeeringh der meenichte gestelt is; dat se de onheylen dier beyde mijdende van sijn afweert, en het goede door naevolgingh doet op sijn neederdaelen. Want voor eerst, naedemael se niet alles laet ten bewinde nogh van een mensch alleen, die veele dwaelinghen is onderworpen, nogh ook van het gemeene volk, dat onweetende en onbedreeven is, ontgaet se buyten alle twijfel groote en meenighvuldighe gevaeren. En ten anderen, aengesien een Ko-ninghrijk wel insonderheit wordt gepreesen om haere maejesteit; doch een regee-ringhe der gemeente om haere gelijke vryheit: verkrijght se de maejesteit door het Vorstendom; en geeft soo veel gelijkheit als genoegh is, wanneer se een yder, van wat staet hy sy, door deught de wegh baent tot de hooghste eerampten, en een

1. Bodinus van een Repub. 1. B. 8. H. *De mee-ste sijn niet soo seer met der daedi, als door de be-naeminghe Koninghen.* Cajetanus op het Kortbe-grip van Thom. Aquinas in 2. van 't 2. nu. 40. art. 1. *In eenighe plaetsen sijn de wetten soodaenigh, dat de Koninghen alleen met den naem Koninghen sijn.*

2. Aristoteles Staetkund. 3. B. 14. H. *De Ko-*

ninghrijken in de tijden der helden ontstaen, waeren vrywilligh; en van vaeder op soon, volghens de wett, en strax daer aen: oover vrywillighe en in seekere be-paelde saeken.

3. Barclajus teeghen de Bestrijders der Een-hoofdige regeeringhe. 6. B. 14. H. *Daer geen Koninghrijk is, is de Majesteit by het volk of de Staeten.*

gedeelte der hooghe regeringhe. Dit alles strax in den eersten aenvangh dus verklaert sijnde, om niet meermaels het vervolg der saeken daer meede af te breeken, laet ons nu forghvuldigh ondersoeken hoedaenigh de Republiik der Batavieren, van den aenbeginne des volx, tot op deesetijdentoe, geweest sy. Niemandt moet sich enighermaeten verwonderen, indien wy, hier meede beesigh sijnde, niet soo naeukeurighe bewijsreedenen bybrengghen, als of wy de Griexe of Roomsche historie onderhanden hadden: naedemael ons en d'alleroudtste saeken der Duytschen niet bekent sijn, dan alleen door de Romeynen, die seeker achteloose beschrijvers der uytheemsche saeken geweest sijn: en dat, nae 't verval van 't Roomsche rijk, de geschiedenissen, gelijk van by nae alle volken om die tijdt, soo ook van deese onse natie, onder seer dikke duysternissen legghen bedolven, en ten deelen ook met beuselinghen omwonden sijn: en naederhandt niet dan seer spaede onder ons gevonden sijn vernuften, die getraght hebben de faem der saeken op den naekoomelinghen voort te setten; te meer, dewijl ook selfs de Staets bescheyden een geruyme tijdt stilswijghen. Den Leeser sal ons ooversulx ten goede houden, soo wy veel eer een ruwe schets, dan een naeukeurigh afbeeldtsel der geheele Republijke vertoonen; en doen, 't gheen selfs een reghter, insonderheit in saeken wat verre buyten 't geheughen, doen moet, dat hy geen getuyghen vordere op alle stonden van tijden: maer, het begin en het eynde beweefsen sijnde, sich selven, door reeden en billijkheit geleidt, voorstelle, dat de tijdt tusschen beyden, ten waere het teegendeel quam te blijken, doorgaende gelijkformigh geweest is.

II. H O O F T S T U K.

Hoedaenigh de Republiik der Batavieren sy geweest, toen de natie eerst gesticht is.

IS derhalven een seekere saeke, dat de Batavieren, sijnde eertijds geweest een gedeelte der * Catten, gelijk en ¹ Tacitus getuyghet, en de ooverblijfselen van den naem ² Batavieren onder de Catten, en ³ wederom van de Catten onder de Batavieren bewijsen, voor de tijden van Julius Cæser, en mooghelijk eenighe eeuwen

* Volken in Duytschlandt, die 't landt van Hessen en Thuringhen met eenighe naebuerighe landen bewoont hebben.

I. 't Sijn de woorden van Tacitus in 't 4. B. der Historien: De Batavieren, een gedeelte der Catten soo langh se sich aen ginsijde des Rhijns hielden, verdreeven sijnde, door inlandische beroerte, hebben sich ter needer geset in 't uysterste van de Gantische kust, ontbloot van inwoonders, en daer beneevens in een eylandt, geleeghen tusschen de watten, 't welk door den Ocean van vooren, door den Rhijnstroom van achteren en ter sijden omspoelt wordt: en sonder door de moogenheit der Romeynen, en bondtgenootschap met hun geweldigher, gesleeten te sijn, dienen se den rijke alleenlyk mannen en waepenen aen, langh geoeffent in de Germanische oorloghen: eerlangh is hunne glorie door Brittanmen vermeerderd, mits het ooversenden van regementen derwaer; die, volghens d'oude instellinghe, by d'eedelsten hunner landtsluiden geregeert wierden. En van de seeden der Duytschen: De Batavieren, sijnde van alle deese volken de uyfsteekentste in dapperheit, bewoonen niet verre van den oever het eylandt van den Rhijnstroom. Eertijds sijn

se geweest een volk der Catten, en door inheemsche beroerten oovergegaen in die plaetsen, om aldaer een gedeelte van 't Roomsche rijk te worden. Sy behouden noch de eere en het merkteeken der oude bondtgenootschap. Want se worden noch verachtelyk gesoolt door schattinghen, noch geknevelt door paghters. Ontslaeighen van belastinghen en hefgelden, en gehouden tot een toevlught om 'er sich in slaeghen van te dienen, worden se als geweer en waepenen bewaert tot oorloghen. Onder de selfde gediensigheit sijn ook het volk der ^a Mattiakken. Want de grootheit des Roomschen volx heeft haere majesteit uytgestrekt tot aen ginsijde des Rhijns, en buyten de oude paelen des rijk. Dus houden se hunne wooninghe en hunne paelen binnen den oever, maer hert en geneegenheit voor ons, sijnde voor 't ooverighe den Batavieren gelijk, behalven dat se daerenbooven door de gelegenheit hunner landtstreek en hunnes heemels vuerigher van moedt sijn. Niet sonder reeden hebbe ik hier wat meer by geschreeven; om dat se naederhandt sullen te stade koomen: en 't is beeter, dat die hier eens in 't geheel geleesen worden, dan altoos by stukkens en ten deele.

^a Marpargers.

B

2. De

2. De geleerde oordeelen, dat de Batavieren eertijds sijn geweest onder de Catten, en die nu Hessen genoemt. En om dit te versterken brengt Janus Doufa, de soon, jongelingh seer eedel in luyfter van afkomst, en eêlheit van verslant, tot nieuwe bewijsreedenen by, *Catzenfort* aen de Dillestroom, en veel light ook *Katers*, dicht by 't steedjen Hirsfeldt, en *Katerbergh*, by Wanfriedt. Weshalven de wooninghe der oude Batavieren is geweest in Hessen. Dogh op wat plaets se die gehadt hebben, spoort de selfde nae door gissinghe gehaelt uyt de benaeminghen der plaetsen: en vermoedt dat se sijn geseeten geweest omtrent de stroomen Adrana (van welke Tacitus gewagh maekt in sijn 1. Jaerb. gemeenelijk de *Eder*) en Gilfa op de grensen van 't Graeffschap Waldek. En een bewijs deeser saeken schijnen hem te verschaffen *Bateburgh*, een slot geleeghen op een hooghen heuvel aen de Adrana: en het dorp *Batenhausen*, tusschen de stroomen de *Wir* en de *Gilse*. *Baddensfeldt* daerenbooven nae by de selfde Adrana is een plaets, die genoemt wordt by den schrijver der Jaerboeken van de daeden van Karel de Grootte.

3. Behalven de bewijsreedenen van andere by gebracht uyt twee dorpen van de selfde naem, *Catwijk op den Rhijn*, en *Catwijk op see*; die voor deesen, aen de middelste uytwaeteringh van den Rhijn, Batavien aen den Ocean bepaelt hebben. De selfve Doufa, de soon, brengt by *Catwijk* in 't Graeffschap Kuyk, landtpael der Batavieren aen dien oordt. Eyndelijk het steedjen *Cats*, seght hy, dat voor eenighe jaeren is ondergelopen, houdt het geheughen der Catten noch in Zeelandt staende; als ook het vlek *Cattendijk* by der Goes, daer teeghen'oovert. 'tGheen hem klaere bewijsreedenen genoegh dunkt, dat de Zeeuwen met ons van eenen oorsprongh geweest sijn. En dat die van oudts gerekent sijn geweest onder de Batavieren, en gestelt onder die eylanden welke Caesar getuyghet dat den Rhijn door haere invloeyinghen in see maekt. Dus spreekt hy in 't 14. B. van den Gallischen oorlogh: *Den Rhijn neemt haeren oorspronk uyt de Grifons, inwoonders der Alpische gebergten, en loopt een langhe streek met een sterke drift: wanneer se den Ocean is genaedert, verspreidt se sijn in veele deelen, naer veele en groote eylanden gemaeckt te hebben, en loopt door veele uytwaeteringhen in den Ocean.* Maer de meeste sijn van gevoelen, dat se den Romeynen bekend sijn met den naem *Mattiaci*. En dat *Mattium* is geweest de hoofstادت der Catten, blijkt uyt het 1. Jaerb: van Tacitus: *Cesar (Germanicus) hebbende Mattium (de hoofstادت dier natie) verbrandt, is, nae 't platte landt doorstroopt te hebben, weedergekeert nae den Rhijn.* En Plinius 31. B. 2. H. noemt in Duytschlandt de *Mattiasche Baeden* oover den Rhijn. Dit alles trekt den verwonderenswaardighen Doufa tot de Catten, van welke gesproten sijn onse *Mattiaci*, of Zeeuwen, en oordeelt, dat de selfde niet langh voor de tijden van Trajanus sijn gevoeght hebben onder de Roomsche moogenheit; dewijl Tacitus, die sijn boek van Duytschlandt heeft ge-

schreeven ten tijde van het tweede borgemeesterschap van Trajanus, dat is, in het eerste jaer sijnes Vorstendoms, seght, dat de natie der *Mattiaken* staet onder de selfde geboorfaemheit met de Batavieren. Maer die seer geleerde jongelingh waggelt in sijn gevoelen, en deese woorden, *sijnde voor 't ooverighe den Batavieren gelijk, behalven dat se daerenbooven door de gelegenheit hunner landtstreck en hunnes heemels vuerigher van moedt sijn*, maeken, dat hy meent, dat de *Mattiaken* veel eer ten Noorden aen de Batavieren sijn gegrenst geweest, als geleghen aen den Gallischen oever, die voorwaer op dees sijde des Rhijns geweest is, en binnen de oude paelen des Roomschen rijx, 't welk met de rivier eyndighde. Weshalven sy, volghens deese bewijsreedenen, omtrent Swol, en Kampen, aen d'Yffelstroom, of 't Vlie de derde uytwaeteringh van den Rhijn, haere wooninghen gehadt hebben, alwaer als nogh het slot Catten genoemt haere voorouders schijnt te kennen te geeven. 'tSy met de saek gelegen hoe 't wil, dat de *Mattiaken* een kouwder landtstreck, als *Batavia*, hebben bewoont, geeven niet duyfsterlijk te kennen de woorden van Tacitus, die een barheit van heemel en aerde, en een barren aerdt van menschen, met hunnen heemel oovereenkoomende, in die plaetsen beschrijft. Dit dus by Doufa. Soo dat men lightelijker kan gissen en segghen waer die niet geweest sijn, als de waere woonplaets der *Mattiaken* aenwijzen. Daer sijn 'er, die uyt de selfde bewijsreeden willen, dat se geweest sijn in Noordthollandt: waer teeghens sijn, soo veel hem mooghelijk is, Cluverius verset, dien yemandt, soo 't hem weerdit dunkt, kan naesien in sijn Oudt Duytschlandt 3. B. 7. H. en 11. B. 29. H. alwaer hy beweert, dat de *Toxanders* of *Yaxanders* de Zeeuwfche eylanden bewoont hebben, en ik heb 'er gesien, die hem op sijn segghen volghen. Soo volghet gelijk sijns gelijk. Waer van elders te segghen sal vallen. Laet ons nu weederkeeren tot onse *Mattiaken*. En soo daerenbooven gissinghen plaets hebben, men geef ook d'onse gehoor. In *Duytschlandt*, seght Plinius, *sijn mattiasche warme baeden, welker gescheppte drie daeghen siedende blijft; en omtrent de kant maeken de waeteren pyymsteen.* De selfde Baeden, die Plinius *fontes* noemt, sijn by Ammianus Marcellinus *aqua*, *Mattiasche waeteren*, genoemt, schrijvende in sijn 29. B. van den Keyser Valentinianus: *Hy heeft een schipbrugh oover den Rhijn geleght, en Severus is eerst voor uytgegaen teeghen de Mattiasche waeteren, &c.* Seeker men soude vergeefs deese *baeden* of *waeteren* in de Zeeuwfche eylanden, of in eenigh van de naebuighe landen soeken: vergeefs aen d'Yffelstroom, vergeefs in Noordthollandt. De *Mattiaken* sijn sonder teegenspreken geweest op ginsijde des Rhijns. En die *Mattiasche waeteren* sijn buyten twijfel die van *Baeden*, in 't beroemde Markgraefschap. Aldaer heeft Henricus Scultetus, uyt Sillesien, een geleert man, van een zuyl afgeschreeven seker opschrift, dat dusdaenigh is:

M. AURELIO
ANTONINO CAES.
IMP. DESTINATO
IMP. L. SEPTIMI
SEVERI, PERTINACIS
AUG. FILIO
RESP. AQV.

Dat is: Aen *Markus Aurelius Antoninus* Prins, gekooven *Keyser*, soon van den *Keyser Lucius Septimius Severus Pertinax*, altijd vermeerderaeer, de *Republyk van Baeden*. Dit opschrift van een ouden steen heeft *Martinus Smetius* in sijn oude opschriften, blad *CLV. 3.* met deesen titel: *Colonia Agrippina, in porticu templi Aquarum, hoc est, Thermanum, quas Antoninus & Hadrianus principes suo opere adificarunt.* dat is: Tot *Keulen*, in de galerye van den tempel der waeteren, dat is, der *Baeden*, welke de *Prinzen Antoninus* en *Hadrianus* door haer werk gebouwt hebben. Den seer voortreffelijken *Gruterus*, onsen seer grooten vriendt, soo langh het *Godt* en de *natuer* toelieten, heeft het selfde opschrift in sijn swaer werk, pag. *CCLXVII. 8.* behoudende dien titel van *Smetius*. Maer, gelijk ons den doorluchten *Scaliger* voor deesen vermaende, *Scultetus* heeft het selfde uytgeschreeven in 't *Markgraeffschap van Baeden*. En seeker 't koomt met de waerheit bee-

ter oover een, volghens 't gevoelen van den selfden *Heer*, dat door deese *Republyk* verstaen worde de *stadt Baeden*, gelijk den naem uytwijst: als dat dit opschrift soude gevonden worden tot *Keulen*, welke *stadt* niet en is die *Republyk van Baeden*. Deese *Republyk van Baeden* is by *Tacitus*, en den weereldtbeschrijver *Ptolomeus*, *Mattium*, de hoofstadt der *Catten*. Van welk *Mattium* sijn genoemt de *Mattiasche baeden*, en de *Mattiasche waeteren*. Dierwijse souden de *Catten* niet geweest sijn die van *Hessen*, nogh *Mattium* de *stadt Marpurgh*, 't welk by veelen gelooft, en tot nu toe voor vast gehouden is, maer die van *Baeden*, dat waer is. Dogh men moet leesen *Mattium*, niet *Mattiacum* *Ματτιακον*, by *Ptolomeus* of herschrijven *Ματτιακον π. datis, πάλις*. Van deese Hoofstadt is gehaelt den naem van 't Volk *Mattiaken*: van deese noemt *Plinius* de *Mattiasche bronnen*, en *Marcellinus* de *Mattiasche waeteren*. 't Woord *Ματτιακων* is buyten twijfel verbaert. Ik, nae mijn botheit, kan niet sien hoe van *Mattiacum*, de *Mattiasche* of bronnen of waeteren konnen genoemt worden, niet meer als van *Maguntiacum*, *Maguntiaci*. 't Welk belachelijk is. Weshalven 't beeter is die van *Mattium* af te leyden. Maer dit alles sullen wy, belieft het *Godt*, op een ander tijdt wijdtloopigher verhandelen, en naeukeurigher onderzoeken.

wen te vooren, sijn nae die plaetsen, in welke se nu sijn needergefeeten, naementlijk het eylandt omvloeit door den *Ocean* en den *Rhijn*, en de plaetsen allernaest aen den oever op dees sijde des *Rhijns*, die genoemt wordt de *Gallische* of *Belgische*, en dat die plaetsen, als *Tacitus* verhaelt, ontbloot van inwoonders door hen sijn ingenoomen, volghens d'allerbillijxte wet der natuere, waer door goederen, die legghen sonder eyghenaer, in eyghendom worden den genen, die de selfde allereerst besitten. Dit is derhalven een seer rechtveerdigh beginsel van een vrye *Republyke*: als welke een volk vry van sijnen oorspronk in een vrylandt gevest heeft. Wat regeeringhe sy gebruykt hebben, blijkt genoegh uyt ¹ *Strabo*, die seght, dat alle de *Celten* behaeghen gehadt hebben in de regeeringhe der *Voortreffelijxten*. En als de *Grieken* *Celten* noemen, begrijpen se daer onder soo de *Gaulen*, naebueren der *Batavieren*, als de *Duytschen*, van welke de vermaertste sijn geweest de *Batavieren*, indien men ² *Tacitus* en ³ *Plinius* wil gelooven. En wat de oude *Gaulen* belanght, hoedaenigh een regeeringh die gehadt hebben voor de tijden der *Romeynen*, toont ons ⁴ *Ambiorix*, als hy seght, dat de heerschappy der *Vorsten* soodaenigh is, dat de meenighte geen minder recht en gesagh oover haer heeft, als sy oover de meenighte: alwaer met den naem van meenighte verstaen wordt, niet het gemeene volk selfs, maer de *Vergaedingh* der *Voortreffelijxten* van elke natie; waer van ten bewijse dienen soo de voorbeelden by *Cesar*, als 't gheen ⁵ *Cesar* selfs seght, dat het gemeene volk by de *Gaulen* by nae in geen aensien is, en in geen vergaedinghe geroepen wordt, maer de geheele regeeringhe staet aen de *Druides* en de *Ruyteren*. Dat ook de *Duytschen* van alle eeuwen af niet onder de heer-

1. *Strabo* in sijn *iv. B.*

2. In sijn boek van de seeden der *Duytschen*: Van alle deese volken sijn de *Batavieren* de uytsteekenste in dapperheit.

3. In sijn *iv. B. xv. H.* In den *Rhijn* selfs, by

naer hondertduysent schreeden in de lenghte, leght het seer vermaerde eylandt der *Batavieren*, en de *Caninesates*, of *Kennemerlanders*.

4. By *Cesar* in den *Gallischen oorlogh. v. Boek.*

5. Van den *Gallischen oorlogh* in 't *vi. Boek.*

schappy van een alleen, maer van veelen geleeft hebben, getuyght dit segghen van ¹ Tacitus, ter plaetse daer hy gewaeght van d'alleroudste toghten der Duytschen: *Want de vryheit der Duytschen is moedigher als het Koninghrijk van Arfaces*: en Lucanus in sijn VII. Boek.

*Libertas ultra Tanaim Rhenumque recessit:
Et toties nobis jugulo quaesita negatur,
Germanum Scythicumque bonum. —*

Dat is:

De vryheit is gevluht, en van ons afgeweeken
Verr' oover Tanais en Ooverrhijnsē streeken:
Sy blijft ons, schoon soo vaek gesoght met hals en bloedt,
Geweyghert: 't is des Duyts en Tarters eyghen goedt.

En daer op volght:

Ex populis qui regna ferunt, fors ultima nostra est.

Dat is:

Ons plaeght het uyterst' van die rijken kunnen draeghen.

In welke plaetsen wordt te kennen gegeeven wat het woordt *vryheit* beteekent, door het teeghengestelde woordt *Koninghrijk*, naementlijk in sijn eyghen beteekenis genoomen: en ook door het begin der Jaerboeken van Tacitus: *Romen is in't begin geregeert geweest door Koninghen. De vryheit en het borgermeesterschap heeft L. Brutus ingestelt.* En gelijk deese dinghen den Duytschen gemeen sijn, soo toont ook den Batavier Civilis dat se besonderlijk den Batavieren toebehoorden, ² in die reeden, waer in hy de Gaulen tot hunne vryheit aenmoedicht: want naedemael hy seght, laet Syrien, en Asien, en het Oosten, gewoon onder Koninghen te leeven, dienstbaer weesen, geeft hy genoegh te kennen, dat, gelijk de volken van 't Oosten door Koninghen hebben willen geregeert sijn, soo ook de Batavieren uytter aerdt van sulck een maniere van regeeringhe sijn afkeerigh geweest. Dogh mooghelijk sal dit yemandt schijnen te strijden met het geen elders wordt geseght, ³ dat Civilis selfs is gesprouten van Koninghlijken bloede. Doe hier by, dat ⁴ Strabo Veromerus Koningh der Batavieren noemt: en van gelijken maekt ook ⁵ Ammianus Marcellinus gewagh van andere Koninghen der Batavieren. Maer geen saek is klaerder, dan dat deese Koninghen sijn geweest eeven als die van Lacedemonien, alleen Koninghen met den naem, dogh inder daedt niets anders, dan Hoofden der Voortreffelijxten. Dit toont ⁶ Tacitus klaer, wanneer hy ontkent, dat de Koninghen der Duytschen *een onbepaelde en vrye maght gehadt hebben*: jaec ook seght hy, dat se in de vergaedinghe sijn gehoort, *meer met gesagh om teraeden, als met maght om te gebieden.* Daerenbooven hebbende ⁷ gesproken van de Vriesen, naebuieren der Batavieren, als hy hadt geseght, dat die natie wierdt geregeert van Verritus en Malorix, voeght hy voorsightelijk daer by, ⁸ *voor soo veel de Duytschen van Koninghen geregeert worden.* Ook daer hy de ⁹ Gothen beschrijft, seght hy: *Dat se nu wat naeuwer onder de regeeringhe van Koninghen*

1. Van de seeden der Duytschen.

3. Tacitus in sijne Historien IV. Boek.

3. Tacitus in sijne Historien IV. Boek. *Julius Paullus en Claudius Civilis, oovertroffen d'andere verre in Koninghlyke afkomst.* XIII. H.

4. In sijn Landtbeschrijvingh VII. Boek, in een verbasterde plaets, en voor *Βατῆων* moet men leesen *Κατῆων*, dat is, niet *Batten*, maer *Katten*.

5. In sijn XVI. Boek, sie van deese plaets in 't vervolgh.

6. Van de seeden der Duytschen.

7. In sijne Jaerb. XIII.

8. Seer wel leeft men dus by Tacitus in sijn XIII. Jaerb. in de verbeeterde boeken van Curtius Pichena. Want gemeenelyk staet 'er, *waer in toen de Duytschen regeerden.* Oover beyde de stellingen twisten den beroemden en seer geleerden Ioannes Ifacius Pontanus, en den uytsteekendt stouten Philippus Cluverius, die men beyde kan naesien.

9. Van de seeden der Duytschen.

stonden, als d'andere Duytsche volken, echter noch niet booven de vryheit. — En om te toonen, dat de Sweeden van den aerdt der Duytschen ontaerden, seght hy: *Systaen onder de heerschappy van eenen, sonder eenighe verdere uytsonderinghen, sonder eenighe maght, die van andere afdaelt.* En evenwel hebben de Duytsche volken niet altoos noch alle sulke Koninghen gehadt, maer ten meerendeele Veldtooversten. Dit onderscheit maekt Tacitus, wanneer hy seght, *Dat de Koninghen wierden gekooren nae den aedel van geslaght, de Veldtooversten om hunne vroomheit.* En ¹ Cæsar seght, dat de Duytschen *intijt van vrede geengemeene ooverheit hadden, maer dat 'er wierden gekooren Veldtooversten in den oorlogh, om maght te hebben oover leeven en doot.* Selden sijn 'er dan Koninghen geweest; dikwils Veldtooversten, en tot elken oorlogh: hoedaenighe by de Batavieren sijn geweest Civilis selfs, en daer te vooren ² Cariovalda, en daer nae andere. De maght der Veldtooversten hadt doorgaens maer plaets in den oorlogh: eenighermaeten breeder was de moogenheit der Koninghen, of immers daer in grooter, dat se altoos duerde. En naedemael d'eene en d'andere niet oneyndigh geweest is, volght nootwendigh, dat die binnen haere paelen is bepaelt geweest. Deese paelen sijn of door de wet, of door een andere maght. De wet stelt seekere uytsonderinghen, als Tacitus die noemt: en de maght van veelen daer by gevoeght maekt, dat een alleen ter beede, niet uyt sijn eyghen recht heerscht. De wetten sijn niet by geschrift gestelt geweest, maer even als die van Lacedemonien, door 't geheughen der menschen, en 't gebruyk selve, heylighlijk onderhouden. Dogh hoedaenigh die geweest sijn by de Batavieren in 't bepaelen van de heerschappy hunner Koninghen en Veldtooversten, soude beswaerlijk te segghen sijn; alleen is geloofelijk, dat de selfde of niet veel verschilt hebben van die, welke naederhandt ten tijde der Graeven in 't gebruyk sijnde, gelijk we vervolgghens sullen segghen, niet dan seer laet hebben begonnen beschreeven te worden. Een bewijsreden hier toe verschaft my, dat de Batavieren sijn gesprooten uyt de Catten, de verresientste van alle de Duytsche volken, en uytsteekende in konsten van te gebieden en te gehoorfaemen: 't gheen ³ Tacitus, spreekende van de Catten, met deese woorden te kennen geeft: *Sy stelden oover hen verkoorenen, sy gehoorfaemden, diese oover hen gestelt hadden.* Daerbeneevens, dat ik sie, dat noyt eenighe natie in gemeene en besondere saeken sich stantvastigher gehouden hebbe aen de infettinghen hunner voorouderen: soo dat men met waerheit van deese soude mooghen segghen, 't gheen ⁴ Tacitus schrijft, *dat aldaer goede seeden meer vermoghten, dan elders goede wetten.* Ten voorbeelde diene die ⁵ gewoonte der Catten, waer door se hun hayr en baerdt lieten wassen, hebbende sich met een belofte verbonden die haeveloosheit van weesen niet te sullen veranderen, voor en al eerse den vyandt hadden verslaeghen. Waer aen den Batavier Civilis gedenkende by ⁶ Tacitus, sijn langh en goudtgeel geverwt hayr eerst afleyde, als hy de legioenen hadt verslaeghen. En wy weeten dat 'er onder ons geweest sijn, die, in 't begin des ⁷ oorloghs, die onlanghs is ge-

1. In sijn Gallischen oorlogh vi. Boek.

2. Tacitus in sijn 11. Ierb: *Cariovalda Veldtooverste der Batavieren is uytgevallen.* en op die selfde plaets wordt hy ook verslaeghen.

3. Van de seeden der Duytschen.

4. Op de selfde plaets.

5. Waer van Tacitus spreekt in sijn boek van de seeden der Duytschen: *By de Catten, seght hy, is in 't algemeen voor een gewoonte doorgedronghen, dat, soo haest se tot hunne volwasse jaeren sijn gekooren, het hayr en den baert lieten wassen, en die verloofde gestalte des aengesichts, waer door se sich aen de dapperheit verplight hebben, niet aflegghen, voor al eerse den vyandt verslaeghen hebben, &c.*

Men leeft, dat Godefroy de Groote *de gebaerde* genoemt is, om dat hy hadt geswooren, dat hy sijnen baerdt niet soude laeten scheeren, voor dat hy meester geworden was van 't Hartoghdom Lotteringhen, dat hem voor langh toequam. Waer van den beroemden Iustus Lipsius gewagh maekt in sijne beschrijvingh van Loven, en neevenshem andere. Het begin sijner regeeringhe was in 't Ier 596.

6. In 't iv. Boek sijner Historien.

7. Den schrijver siet op het twaelf jaerigh bestant, gemackt met de doorluchtigste Aertshartoghen Albertus en Isabella, en den Koningh van Spanjen, in 't jaer 1609.

eyndicht, 't selfde gedaen hebben, onderhoudende daer in de gewoonte hen van hunne voorouders naegelaeten. ¹ Tacitus seght, dat hunne vaenen en benden niet by geval gemaekt, maer by huysen en verwandtschappengeschikt wierden. Soodaenighe vaenen en benden, bestaende uyt naebuere, en bloedtverwanten, sijn ook nogh heedenstaeghs in de meeste steeden der Batavieren te vinden, een insettinghe die alle geheughen te buyten gaet. By ² de oude Duytschen wierdt de vrouw terstont in het eerste aengaen van haer huwelijk indaghtigh gemaekt, en vermaent, dat se quam om te sijn een metgesellinne van allen arbeit en gevaeren, die met den man in vrede en in oorlogh 't selfde soude hebben te lijden en te bezoeken. Hier van daen koomt, dat by de Batavieren tot op deesen dagh de gemeenschap van goederen tusschen de eghtgenooten voor een wet wordt onderhouden. Drank gemaekt van gemout kooren, nae de gelijkenis van wijn, ³ kleederen die niet los om het lighaem swieren, maer om de leeden gespannen sijn, wooninghen ten platten lande, elke met haer erven daer om, alle teekenen der oude Duytschen, sijn nergens klaerder te bekennen. Dat vyandtschappen tusschen vrienden en maeghen wierden opgevat van vrienden en maeghen, wederom dat voldoeninghe van 'tgeheele geslaght genoomen wierdt, partyen sijn met elkander op een maeltijt versoenende, dat als dan een gedeelte der boete aen den Koningh of aen den Staet, een gedeelte aen hem die gewrooken wierdt of aen de vrienden wierdt betaelt, sijn alle saken, die t'eenemael gelijk se Tacitus verhaelt, gebleeven sijn, en tot nogh toe blijven, behalven dat voor een of tweehondert jaeren de vyandtschappen onder de geslaghten oopentlijker en met meerder heevigheit gevoert worden. Tacitus seght, dat onder de steeden en landtschappen een gewoonte is geweest, gewilligh en hoeft voor hoeft yets van haer vee en vrughten den Vorsten te schenken, 'twelk voor een eergift aengenoomen sijnde, ook gediend heeft om hun gebrek te baet te koomen. hier uyt hebben de tienden hunnen oorsprongh. Eyndelijk wordt ook de gewoonte selfs van een Veldtheer te verkiesen uytgedrukt in het voorbeeldt van de ⁴ Kennemerlanders, die, geweest sijnde een gedeelte der Batavieren, Brinio, gesprooten uyt seer eedelen huysen, ⁵ geset op een schildt, volghens de gewoonte van die natie, en opgeheeven sijnde, gedraeghen op hunne schouderen tot Veldtooverste verkooren hebben. Dat de selfde gewoonte nogh in gebruyk gebleeven is onder de Batavieren en de naebueringhe volken, geduerende de tijden der Graeven, blijkt uyt de registers van den Staet, die klaerblijkelijk getuyghen, dat, al eer de slaghe geschiede ⁶ tusschen de Vriesen, en Graef Willem, de laetste uyt den huysen van Henegouw, in een aengevanghe onderhandelinghe de Vriesen onder andere den Graef deese voorwaerde hebben aengeboden, dat vier der allereedelste Vriesen den Graef op een schildt souden stellen, en hem opheffende op hunne schouderen draeghen, en uytroepen: **DIT IS DE MOOGENHEIT VAN VRIESLANDT.** Weshalven, naedemael en in besondere saken, en in die algemeene, welke meer tot uytterlijken luyster, als tot de klem van de heerschappy selve behooren, de oude gewoonte soo sorghvuldigh van deese volken is onderhouden, sal ik lichtelijk te brenghen sijn, om te gelooven, dat de wetten der heerschappye van oudts soodaenighe geweest sijn, als het gebruyk der volghende tijden toont. Nu staet ons nae te spooren aen welke, neevens de Koninghen en Veldtooversten, het hooghbewint der gemene saeke hebbe gestaen. Ik bevinde dan, dat 'er by de Duytschen, behalven

1. Van de seeden der Duytschen.

2. Tacitus in 't selfde boek.

3. Sidonius Apollinaris van de Franken:

Strictius assueta vestes procera coërcent

Membra virum: patet iis arctato tegmine poples.

Dat is:

De mans sijn langh van leeft, gekleet nae d'oude seeden,

Niet los om 't lijf, maer dicht geslooten om de leeden.

a Caninefates.

4. Tacitus in 't iv. B. sijnor Historien.

5. Willem de iv. van dien naem, Graef van Hollandt. Die slaghe, die onsen Vorst het leeven koste, is voorgevallen in 't jaer 845.

die Geesteljkheit, sijn geweest tweederhande Staeten van menschen, Opperhoofden en gemeente. Als ik Opperhoofden segghe, verstaet ik niet de gene die elk alleen oover een geheele natie heerschten: want deese Opperhoofden waeren de Koninghen of de Veldtooversten selve, van welke wy tot nogh toe gesproken hebben: maer die gene, die elk eenigh gedeelte van de natie onder hun bestier hadden, welker gedeelten groot sijnde kreytsen, en de kleyndere vlekken genoemd wierden, Van deese spreekt ¹ Cæsar aldus: *Sy en hebben geen en algemeenen Opperbewelhebber: maer de Opperhoofden der Landtschappen en kreytsen doen recht onder den haeren, en minderen de geschillen.* ² Tacitus seght, *dat de selfde Opperhoofden recht doen in de kreytsen en vlekken.* En dat deese Opperhoofden pleegghen gekooren te worden leert ons van gelijken Tacitus: *Ook worden in de selfde vergaederingen gekooren d'Opperhoofden:* maer soo, dat allermeeft wierdt agh genomen op den eedeldom: want *uytsteekenden aedel*, seght hy, *of groote verdiensten der voorouderen verheffen selfs jongelinghen tot de weerdigheit van Opperhoofdt.* Waer uyt ik meen gesprooten te sijn, dat de rechtsgebieden oover kreytsen en vlekken langhen tijdt in eedele huysen achter den anderen geduert hebbende, ten laetsten genoeghsaem erfelijk sijn geworden. Weshalven deese Opperhoofden in weerdigheit van afkoomst en bedieninghe de selfde sijn, die men naederhandt den naem van Baroenen en Eedellieden heeft gegeven. En voorwaer de regeeringhe der Republije was hen soo niet oovergegeeven, dat, gelijk by de Gaulen ten tijde van Cæsar, het gemeene volk voor slaeven wierdt gehouden: maer yder Opperhoofdt waeren, volghens het verhael van ³ Tacitus, *toegevoeght hondert uyt de gemeente, te gelijk tot raedt en achtbaerheit.* Dit sijn de magistraeten, welke ⁴ Cæsar seght dat gesaementlijk met de Opperhoofden de landeryen verdeelt hebben. Weshalven de Landtschappen selve van yder heerschappy geregeert wierden, ten deele door de Opperhoofden, ten deele door gekoorene uyt de gemeente. Dogh de selfde die elk de deelen regeerden, aen die gesaementlijk stont de regeeringhe van 't geheele lighaem. ⁵ Tacitus seght: *oover de mindere saeken beraedt slaeghen de Opperhoofden, oover de groote alle: soo noghtans dat ook die dinghen, welke staen aen't oordeel der gemeente, by de Opperhoofden afgehandelt worden.* Hy seght dat by de Duytschen is geweest een tweederhande vergaedinghe. Een mindere, waer in op de daeghelijxe saeken, en die dikwils voorquaemen, wierdt orde gestelt: dat die bestaen heeft uyt de Opperhoofden alleen. Een grootere, aen welke stont de hooghste mooghentheit der saeken: en dat die te saemen quam uyt beyde de Staeten. Want dat hy seght *alle*, is niet soo te verstaen, als of elk hoeft voor hoeft, gelijk men in de ⁶ vergaedingh der Romeynen was gewoon, daer in vergaederde, sulx dat se alle huys en hof verlieten: want dit was t'eenemael onmoogelijk onder een groot volk, gelijk infonderheit waeren de Batavieren, waer in ⁶ Plinius seeven natien telt, naementlijk de Batavieren, alsoo eygentlijk genoemd; de Kennemerlanders, de kleyne

1. In sijn v i. B. van den Gallischen oorlogh.

2. Van de seeden der Duytschen.

3. Van de seeden der Duytschen.

4. In sijn v i. B. van den Gallischen oorlogh.

5. Van de seeden der Duytschen.

a Comitia.

6. In sijn i v. B. x v. H. In den Rhijn selve, seght hy, *omtrent hondertduysent schreeden in de lenghte, leghet het seer beroemde eylandt der Batavieren, en der Kennemerlanders, en andere der Vriesen, Cauchen, Frisiabonen, Sturien, en Marsfacien, welke legghen gestreke tusschen de Wael en het Vlie. Dus worden genoemd de uytwaeteringhen, in welke*

den Rhijn uytgestort sijnde, sijn ten Noorden verspreidt in meeren, ten Westen in de Maestroom, &c. Van welke volken men moet naesen onsen Pontanus in sijn Landtbeschrijvinghen. Cluverius door een wondere herscheppinghe hervommt deese plaets uyt sijn eyghen vernuft, dat vry te stout is, en leest: *En andere der Groote Vriesen, der kleyne Vriesen en der Marsfacien, &c.* Soo yemandt behaegghen heeft in belagghelijkheden, die sie in sijn Oudt Duytschlandt, 2. B. 33. H. en reeden van deese sijne hervomingh geeft hy 3. B. 17. H. Dogh onsen Pontanus leert in sijne geschillen oover de Landtbeschrijvinghen, en versamelingh van antwoor-

kleyne Vriefen, de Frifiabonen, de kleyne Cauchen, de Tufiers, en de Marfaciers. Maer *alle* worden genoemd de vergaedingh selve, tot welke uyt elk Landtschap, en uyt alle staet bequaeme mannen wierden gevonden. ¹ Tacitus selfs leght dit uyt, als hy, spreekende van de Semnonen, seght, dat alle de volken van *een afkomst door afgefondene vergaederden op gesette tijden in een bosch, geheylicht door voorwikkinghen hunner vaederen en een oude godtsvrucht*. En van de Duytschen in 't algemeen, dat se, ten sy'er yets onvoorsiens en schielijk was voorgevallen, vergaederen op seekere daeghen. daer nae: *dit is een gebrek hunner vryheit, dat se niet te gelijk, nogh des gelast sijnde, vergaederen; maer daer worden twee en drie daeghen door 't draelen der byeenkoomende doorgebracht*. Derhalven heeft aen deese vergaedingh der beyde Staeten gestaen de hooghste Mooghenheit. Waerom ook geoorloft is geweest voor de vergaedinghe te beschuldighen, en van lijf ter doot te eysschen. Ook wierden in die selfde vergaedinghen verkooren de Opperhoofden, en de hondert mannen yder van hen uyt de gemeente toegevoeght, waer van wy gesproken hebben. De Koninghen selve en de Opperhoofden, wierden in deese vergaedinghe gehoort, als hier vooren geseght is, *meer met gesagh om te raeden, als met maght om te gebieden*. En alhoewel 't gheen alle de Duytschen gemeen was, by gevolg noodwendigh ook den Batavieren moest aengaen: noghtans leert ons de historie van ² Civilis, dat deese selfde regeeringhe, waer van wy spreken, ook onder de Batavieren in gebruyk geweest is. Want hy, op dat den oorlogh teeghen den ooverlast der Romeynen behoorlijker wijsē wierde beslooten, *heeft ter vergaedinghe beroepen de voortreffelijxte van de natie, en de wakkerste onder 't gemeen*: alwaer klaere bliken sijn van beyde de Staeten. Derhalven is tastelijk, dat de Batavieren sich gedient hebben van de regeeringhe der Voortreffelijxten, daer by noghtans gevoeght het Vorstendom, 't sy dan onder de geduerighe naem van Koningh, oft voor een tijdt onder de benaemingh van Veldtooversten. Dat de voortreffelijxte selve sijn geweest van twee staeten: de Grooten, die en de Aensienelijxte en Opperhoofden genoemd wierden; en de gekoorene uyt de gemeente: dat die alle in een vergaedingh t'saemen gevoeght de hooghste maght der gemeene sacket hadden. Dat daerenbooven, dewijl die vergaedingh selden by een quam, de mindere sacketen wierden afgedaen door den Koningh, op het oordeel der Grooten: dogh dat de regeeringhe der besondere deelen is geweest, soo by elk der Grooten in 't besonder, die rechtsgebiedt hadden, als by de magistraeten, gekooren uyt de tweede staet. Welke oovereenstemmingh wonderlijk voorwaer uytdrukt, de Republiik die van ³ Plato soo hoogh gepreesen wordt, welke de voortreffelijxte bestieren met toestemmingh der gemeente. Dit noghtans moet hier by gevoeght worden, dat de Batavieren in eene sackete van d'andere Duytschen schijnen te verschillen; naementlijk dat de Duytschen, sonder eenighe beslootē steden, alleen vlekken en dorpen bewoonden; daer in teegendeel waerschijnlijk is, dat de Batavieren, van stonden aen, soo haest se sich op 't eylandt nedersloeghen, steden gebouwt hebben, om dat se niet,

den, alwaer se van de Vriefen handelen, dat Cluverius, in dit hervormen der woorden van Plinius, niet alleen teeghen Plinius, maer ook teeghen sich selden strijdt. Onsen schrijver wijkt ook af van 't gheen men in 't gemeen leest en erkent behalven de *Batavieren* en *Kennemerlanders*, de *Kleyne Vriefen*, de *Frifiabonen*, de *Kleyne Cauchen*, de *Tufiers* en *Marfaciers*. Den beroemden Hadrianus Junius is, mijns weetens, d'eerste geweest, die de *Tufiers* uyt oude pergamenten opgedolven heeft. Uyt de

Handtschriften, segghe ik, van Joannes Chaucus van Uitregh. Ik soude hier uytlegghen wat ik van die plaets van Plinius gevoel, maer het kleyn bestek van mijn boekjen laet niet toe hier breeder en wijtluftighe reedenen te stellen. Bequaemer sal dit t'eenighen daeghe, belieft her Godt, geschieden in onse Commentarien der Batavische sacketen.

1. Van de seeden der Duytschen.
2. By Tacitus in 't 1 v. B. sijner Historien.
3. In Menexenus.

gelijk d'andere, haere woonplaets hadden gekooren voor een tijdt, maer om daer sijn voor altoos te vesten; en dat in een plaets seght ¹ Tacitus, die, *om haer gemakkelijk aenkoomen, seer wel geleeghen was tot het ooverneemen van allerhande toevoer.* Want van deese sijde stelde den Ocean hen Brittannien en de seekusten van Duytschlandt; van gene den Rhijn, de Maese, de Schelde, en de binneplaetsen van Duytschlandt, en de meeste plaetsen van Gallien tot den handel oopen. Hier by koomt, dat in Gallien, selfs al ten tijde van Cæsar, veele steeden waeren, den Batavieren een naeubuerigh voorbeeldt. Daerenbooven geeven dit selfde genoegsaem te kennen in 't needergedeelte van 't eylandt, Lugdunum Batavorum, nu Leyden, en in de boovelanden Batavodurum, thans wijk te Duersteede, oude naemen van beroemde steeden: behalven de kleyne als ^a Grinnes, Vada, Arenacum, en ² andere, waer van by Tacitus en in de Kaerten van Peutingerus gewagh gemaekt wordt. 't Welk indien 't soo is, gelijk 't wel waerschiynelijk is, volght ook daer uyt, dat, naedemael besloote steeden niet en konnen sijn sonder magistraeten, die magistraeten in 's Landts vergaedinghen, neevens de Grooten, 't grootste geslagh gehadt hebben; en de gemeente beesigh sijnde in het landt te bouwen, in beesten te weyden, als ook in de visscherye, en koopmanschap en de ambaghten die hier

1. In sijn II. Jaerb.

a Rheenen, Waegeninghen, Aernhem.

2. Tacitus in 't v. B. der Historien. *Civilis heeft hulpstroepen van de Cauchen gekreeghen, durvende eghter de stadt der Batavieren met de waepenen niet verdaedighen, is hy, weghneemende al 't geen hy konde meesleepen, en in 't ooverighe den brandt gesteecken hebbende, geweeken op het eylandt.* Deese stadt is geweest buyten 't eylandt aen de Wael, wat naem die dan ook gehadt hebbe. Daer sijn 'er die 't neemen voor *Batenburgh*, als of 't waere *Batawenburgh*, dat is, *Castellum*, of *oppidum Batavorum*. Die eertijds hier voor *Batavorum* gestelt hebben *Batavodurum*, hebben naederhandt met reeden sijn selven verbeert: dewijl *Batavodurum*, daer nae van Tacitus niet een stadt maer een vlek genoemt wordt: soo dat *Batavodurum* uyt het register der steeden moet uytgelaeten worden. Eenighe legghen hier het woordt *Batavodurum* uyt, en neemen 't voor Nymeeghen: en my gedenkt, dat in dat gevoelen, behalven onsen Pontanus, is dien seer uytsteekenden liefhebber en bearbeyder van alle oudtheit Ioannes Smetius, een man daer in doorweekt, wiens bedenkinghen van de oudtheit der stadt Nymeeghen, en de oude gedenkteeken, daer binnen uytgegraeven wy met groot verlangen te gemoet sien. Wijders legghen de Landtbeschrijvers in 't gemeen het woordt *Batavodurum* uyt *Wijk te Duersteede*; het *Arenacum* van Tacitus neemen se voor *Aernhem*; *Vada*, voor *Waegeninghen*; *Grinnes*, met weghwerpingh van d'eerste letter voor *Renen* of *Rhenen*. Van deese behoudt *Batavodurum* alleen sijn oude gelegenheit op het eylandt; d'andere behoudende de Landtschappen sijn oovergebracht op den oever aen d'ooversijde: ten sy we willen segghen, dat deese plaetsen t'eenmael vernietight sijn. Den schrijver van 't Oude Duytschlandt in sijn II. B. xxxvi. H. arbeit om, soo uyt Tacitus als andere schrijvers, te bewijsen, dat *Ortelius*, die se, gelijk hy heedenstaeghs heeft ge-

vonden, soo ook in sijn beschrijvinghe van oudt Nederlandt, gelijk hy 't noemt, alle heeft geplaect op d'ooversijde van den oever, en alle andere schrijvers van dat gevoelen, byster bedrooghen sijn. Wat aengaet de ooverighe steeden of leegher plaetsen der Romeynen, Ptolemeus in sijn Beschrijvingh van 't Gallisch Nederlandt heeft de stadt *Αργυροίον Βαταύρων*, *Lugodinum Batavorum*. en dat *Lugdunum* is te sien in de Reysbeschrijvingh van Antoninus: 't welk gemeenlijk is *Leyden*, een stadt roemrughtigh door seer geleerde mannen en een hooghe schoole. Behalven deese worden in de Kaerten van Peutingerus genoemt nogh andere plaetsen. Want aldaer worden beschreeven twee weeghen door de landen der Batavieren, op deese wijs. De eerste wegh door de reghter sijde van het eylandt, dat is langhs den oever van den Rhijn.

<i>Colonia Trajana</i>		<i>Fletione.</i>	XVI.
<i>Burginatio</i>	V.	<i>Lauri</i>	XII.
<i>Arenatio</i>	VI.	<i>Nigropullo.</i>	V.
<i>Noviomagi</i>	X.	<i>Albinianis.</i>	II.
<i>Castra Herculis</i>	VIII.	<i>Matiolone.</i>	V.
<i>Carvone</i>	XIII.	<i>Prætorium Agrippina</i>	III.
<i>Levesano</i>	VIII.	<i>Lugduno.</i>	

De tweede wegh door de linker sijde van 't eylandt.

<i>Colonia Trajana</i>		<i>Caspingio.</i>	XVIII.
<i>Burginatio</i>	V.	<i>Tablis</i>	XII.
<i>Arenatio.</i>	VI.	<i>Flenio</i>	XVIII.
<i>Noviomagi</i>	X.	<i>Foro Adriani</i>	XII.
<i>Ad Duodecimum</i>	XVIII.	<i>Lugduno.</i>	
<i>Grimibus.</i>	VI.		

Merk hier aen, dat *Grimmes* is op de linker sijde van de wegh, en *Renen* heedenstaeghs op de reghter sijde van het eylandt. Weshalven ik my volkoomen verseekert houde, dat'er yets anders moet schuylen in die *Grinnes* van Tacitus. Maer 't is hier de plaets niet om dat t'ondersoeken. Laet ons voortgaen.

aen vast sijn, de forghe van de Republyk aen de voorverhaelde magistraeten geerne hebben oovergelaeten.

III. HOOFSTUK.

Hoedaenigh de Republyk der Batavieren sy geweest ten tijde als het Roomsche rijk in sijn luyster was.

DUs hebben wy 't weesen van de Batavische Republyk, soodaenigh die geweest is ten tijde als de natie eerst haer begin genoomen heeft. Maer dewijl de grootheit der Roomsche moogenheit de meeste volken soo verre heeft onderdrukt, dat se van vrye steeden en Republyken haere eygene Provintien maekte, en Koninghen selve, gelijk hy seght, tot werktuyghen der slaevernye gehadt hebbe; sal yemandt mooghelijk denken, dat ook de Batavieren onder deese gemeene heeren hebben moeten buyghen, insonderheit als hy by ¹ Tacitus sal leesen, dat de Batavieren uyt de Landen der Catten sijn oovergegaen in die plaetsen, om aldaer een gedeelte des Roomschen rijk te worden. Maer hoe dit te verstaen sy, verklaren de woorden des selven schrijvers een weynigh daer nae volghende, als hy seght dat de Mattiakken, naebuere der Batavieren, sijn onder de selfde *gedienstigheid*; welk woordt niet op een onderdaen, maer op een vriendt past, en beteekent dat niet de heerschappy, maer de *eerbiedigheit ten rijke*, dus verre sijn uytgestrekt hadt. 't Is bekent, dat 'er sijn twee soorten van verbonden, een gelijk en een ongelijk: een ongelijk, wanneer het eene volk sijn onderwerpt het gebiedt des anderen: een gelijk, wanneer beyde de volken yder by haer recht blijven. Hier teeghen doet niet, dat het eene volk dikwils veel maghtigher is als het ander, soo se maer in gelijk recht gestelt worden: alhoewel meerendeels gebeurt, dat de minst vermooghende, selfs als 'er een gelijk verbondt is, den maghtigher vrywilligh seekere eerbiedigheit en gedienstigheid bewijst. En dus moet men gelooven, dat de Batavieren eerbiedigh ten Roomschen rijke, dogh niet de heerschappy der Romeynen sijn onderworpen geweest. Dit bewijst het woordt *bondtgenootschap*, 't welk Tacitus gebruykt in de geseyde plaetsen, en die selfs eerlijk: want hy seght: *Sy behouden nogh de eere en het merkteeken der oude bondtgenootschap*. Want bondtgenootschap beteekent een gelijkheit van recht, insonderheit wanneer 'er 't woordt van eere wordt bygedaen, 't welk niet en kan plaets hebben in een volk, dat sijn het ander volk door oovergaeve, of een ongelijk verbondt onderworpt. En veel klaerder spreekt de selfde ² Tacitus van de Batavieren elders: *En sonder door de moogenheit der Romeynen en bondtgenootschap met hun geweldigher gesleeten te sijn*. Want dewijl veeltijds tusschen ongelijke geen waere bondtgenootschap blijft, maer veel eer, gelijk de fabel seght, eene die de leeu maekte, welke alles nae die kant ooverbrenght, daer de meeste maght is, soo beteekent hy uytdukkelijk, dat de Batavieren door een ingeboore vroomheit en trouwe dit verkreeghen hadden, dat se de bondtgenootschap, dat is, een gelijkheit van recht, niet met den naem, maer met de daedt selve behielden. 't Selfde is nogh hier uyt te besluuten. De volken die den Romeynen onderworpen waeren betoonden hunne onderdaenigheit door drie teekenen: door hunne onderwerpingh aen de beveelen der Roomsche magistraeten: door schattinghen; door tollen. De Roomsche magistraeten belanghende, die sijn nimmer geweest in 't eylandt der Batavieren. Waerom ook Civilis in de reeden aen sijne Landtsacten seght, dat 'er nimmer eenigh Luytenant Generael tot de Batavieren quam: maer sy selve bestelden hunne Republyk, volghens hunne eyghene wetten, en door hunne eyghene magistraeten. Weshalven se ook nimmer onder d'ooverheerde Landtschappen gerekent worden: maer dikwils leeft men by

1. Vande seeden der Duytschen.

2. In 't iv. B. sijner Historien.

Tacitus, *de natie der Batavieren, de Vergaedingh der Batavieren, de ² burgerſchap der Batavieren*: met welke woorden hy niet anders te verſtaen geeft, dan 't gheen wy heedenſdaeghs een vrye Republiik noemen, gelijk Cæſar de burgerſchap der Swiſfers ſeght, dat is de Republiik. Wat wijders aengaet de ſchattin- ghen en tollen, waer van by naer geene natie vry geweest is, ook ſelfs niet die an- dersſints, als door een weldaedt van 't Roomsche volk, volghens hunne eyghene wetten leefden, de Batavieren betaelden nogh het een nogh het ander. ² Tacitus: *Sy worden nogh veraghtelyk gefoolt door ſchattin- ghen, nogh gekneevelt door paghters*. En ſtrax daer aen ſeght hy, dat ſe waeren *ontſlaeghen van laſten en contributien*. ³ Civilis in ſijne reeden aen de Gallen noemt de Batavieren *vry van ſchattin- ghen*. En de ⁴ Batavieren van ſigh ſelven: *dat hen geen ſchattin- ghen opgeleght wierden*. Welke d'overighe punten des verbonds geweest ſijn ſoude men vrughteloos on- derſoeken; dan alleen dat waerſchijnlijk is, dat de Batavieren en de Romeynen onderlingh verdragh gemaekt hebben van elkander met hulptroepen by te ſpringhen. Gemerkt en de Batavieren, die daeghelijx met hunne naebuereen oover de grenſen in geſchil waeren, minder hadden te vreeſen, indien ſe ſteunen moghten op de Roomsche moogenheit: en de Romeynen ſaeghen, dat ſe teeghen de Belghen, Duyt- ſchen, Britten en eyndelijk door de geheele weereldt, grooten dienſt van de Ba- tavieren hadden te verwaghten, als die van alle volken daer omtrent de uytſtee- kenſte in dapperheit waeren, en daer beneevens in volk te voet en te peerde ente waeter eeven uytneemende, en bequaem tot alle ſoort van oorloghe. Derhalven gelijk heedenſdaeghs de Swiſfers aen de meeſte Koninghen volk verſchaffen, ſoo ook leverden de Batavieren toen ter tijdt ruytervaenen en regementen aen den Romeynen, *welke volghens d'oude inſettinghe*, ſeght ⁵ Tacitus, *door de voornaem- ſte eedelen onder de Landtſaeten geregeert wierden*. Boovendien is ook dit een groot en in het Roomsche rijk ſeldtſaem teeken van gelijkheit geweest, dat de Ba- tavieren ſelve hoofden ſtelden oover hunne hulptroepen, dieſe ſonden, en niet die van de Romeynen ontſinghen. Dit is, 't welk ⁶ Tacitus ſeght, dat de Bata- vieren *alleen mannen en waepenen aen het rijk verſchaft hebben*. En elders: ⁷ *Dat ſe alleenlijk gehouden wierden tot een toevlught, om 'er ſigh in veldtſlaeghen van te dienen, en als geweer en waepenen bewaert tot oorlooghen*. Behalven 't gebruyk van hulptroepen genooten de Romeynen uyt de vriendtſchap der Batavieren nogh een ander voordeel, dat in ſigh ſelven ſeer groot was, te weeten, het gebruyk van hun eylandt, alwaer ſe niet alleen eenighe beſettinghen hadden, maer ook een vloot op de kuſt hielden, en alles veerdigh 't gheen kon dienen, om den oorlogh in Duytſch- landt of Brittannien oover te brenghen. 't Is buyten alle twijfel, dat Julius Cæſar, d'eerſte onder de Romeynen die in deeſe gewelten is oovergekoomen, ook d'eer- ſte geweest is, die met de Batavieren bondtgenootſchap heeft gemaekt: want en ⁸ hy ſelfs gewaeght van 't eylandt der Batavieren; en toont dat hy gekoomen is ter plaetſe daer Rhijn en Maeſe in elkander loopen; en dat hy in ſijn leegher Batavie- ren tot hulptroepen gehadt hebbe, wordt duydelijk ⁹ by Lucanus uytgedrukt.

1. In 't IV. en V. B. der Historien.

a Civitas.

2. Van de ſeeden der Duytſchen.

3. In 't III. B. der Historien.

4. In 't IV. B. der Historien.

5. In 't IV. B. der Historien.

6. In 't ſelfde Boek.

7. Van de ſeeden der Duytſchen.

8. In 't IV. B. van den Gallifchen oorlogh.

De Maeſe vloedt voort uyt den bergh Vogesus, die is op de grenſen van Langres, en hebbende ſigh vermenght met een gedeelte van den Rhijn, dat de Wael genoemt wordt, maekt ſe 't eylandt der Batavieren.

En niet verder van daer dan taghtighduyſent ſchree- den, gaet ſe door tot in den Ocean. Dogh den Rhijn heeft ſijnen oorsprongh uyt de Griſons, &c. Wanneer ſe den Ocean is genaedert, verſpreidt ſe ſigh in veele deelen, naer veele en groote eylanden gemaekt te hebben, van welke een groot gedeelte van wilde en woefte volken bewoont wordt, &c. en loopt door veele uytwaeteringhen in den Ocean. In deeſe plaets is Walis by den Griexen ooverſetter Βάριλλος. In andere boeken ſtaet Vacalos, maer in oudere Valis.

9. In 't I. B. ver. 431. Vangiones Batavique truces: *De Vangionen en de forſſche Batavieren.*

¹ Hy selfs schrijft, dat by hem geweest sijn Duytsche ruyters, daer nae ook eenigh lightgewaepent voetvolk, die of selfs Batavieren, of immers daer onder geweest sijn, insonderheit om dat het ooverighe Duytschlandt den Romeynen vyandt was: en Cæsar schrijft, dat hy die ruyteren en voetkneghten hadt opontbouden uyt die Republiken, welke hy selfs hadt in vrede gebraght. Deese sijn 't; door welker dapperheit voornaementlijk ² Orosius schrijft dat Gallien door Cæsar was ooverwonnen. Deese, welker indruk de Gaulen ³ voor Noyon niet hebben können wederstaen. Hier door is 't, dat ⁴ Civilis roemt, dat die van Borgonje en van Auvergne door de Batavische ruytery sijn ooverrent geweest. Deese hebben de Gaulen, toen se Cæsar op de grensen van Langres aenvielen, afgeweefen. Deese hebben tweemaal den vyandt by Aussois in een veldtslagh ooverwonnen. Door de dapperheit van deese sijn die van Beauvois op de vlucht gedreeven. Dat daer nae de Pharsalische seeghe van geenen anderen haer begin soude neemen hadt en Cæsar voorseght, en d'uytkoomst geleert, volghens 't getuyghenis van Florus en Dion. De selfde Batavische ruyters, ⁵ wien het eyghen is met hunne peerden rivieren te doorwaeden, hebben Ptolemeus en d'Alexandriners, die op Cæsar waeren aengevallen, op de vlucht geslaeghen. En de Keyser Augustus door deese uytsteekende proeffstukken van trouwe en dapperheit bewooghen, heeft, gelijk heedensdaeghs de meeste Koninghen de Switsers gebruyken, ook Batavieren tot sijne lijfwaghten genoomen; 't welk ook naederhandt de Keysers naesfaeten in 't Roomsche rijk gevolgt hebben. Hier van gewaeghen Dion, Suetonius, Tacitus en andere. Onder Tiberius is Germanicus, soo door de goede gelegenheit van 't eylandt, als door de dapperheit der Batavieren, gelijk door 't voorbeeldt van den Veldtooverste Cariovalda klaerlijk wordt beweesen, grootelijx gedient geweest. Onder de regeeringhe van Claudius, toen Plautius in Brittannien was gevonden, is een groot gedeelte van dat eylandt t'ondergebraght, door den uytsteekenden, en, gelijk Dion getuyght, t'eenemaal wonderlijken dienst der Batavieren. Weederom onder Nero, toen Suetonius Paulinus Landtvooght van Brittannien was, is aldaer door nieuwe proeffstukken de glory der Batavieren vermeerderd. Weynigh tijds daer nae sijn gevolgt de inlandtsche oorloghen der Romeynen, welker geval en ongeval ten meerendele aen de Batavieren heeft gehanghen. Deese hebben Galba verheeven, en daer nae Vitellius. De ⁶ Roomsche legioenen selfs noemen hen *de sterkste leeden van hun leegher, de alledapperste mannen, oude krijgsluiden, ooverwinnaers in soo veele oorloghen.* ⁷ Tacitus seght, dat de regementen der Batavieren, *naer dat se sich gevoeght hadden of meê of teeghen, groot gewicht bybraghten.* Dit was de reeden, waerom de ⁸ soldaeten van Vitellius Julius Civi-

1. Cæsar van den Gallischen oorlogh in 't VII. B. Cæsar belast de ruytery buyten de leegherplaets te brenghen, en slaet enen slag te peerde: en als het de sijne nu te quaet hadden, sendt hy omtrent 400 Duytsche ruyters tot hun onderstant, welke hy van eersten af badt beslooten by sich te hebben. En in den Alexandrijnschen oorlogh Cæsars Duytsche ruyters: Op de selfde tijdt (schrijft A. Hirtius in sijn boek van den Alexandrijnschen oorlogh) sijn de Duytsche ruyters, die, sich verspreidt hebbende, drooghten soghten om de rivier te doorwaeden, daer de oevers laeghst waeren; oover de rivier (de Nijl) geswommen.

2. In sijn VI. B. XI. H. De Romeynen hebben insonderheit door de dapperheit der Duytsche ruyteren, welke Cæsar nu voorlangh tot sijne vrienden hadt gemackt, en nu t'sijner hulpe opontbouden, gewonnen. Hy spreect van Cæsars oorloghen teeghen de Gaulen, toen se becsigh waeren om afyal te brouwen.

3. Cæsar van den Gallischen oorlogh. VII. B. XII. en XIII. H.

4. By Tacitus in 't IV. B. der Historien.

5. Aimonius in 't IV. B. XVIII. H. De Koningh Clotarius onuytspreekelijc vergramt sijnde, is, nae dat hy een helmet op sijn hoofte geset hadt, en sijn peerdt de spoor geevende reghet op Bertaldt, Hartogh van Saxon toegezet, om, de rivier doorwaeden te, sich oover sijne vyanden te wreeken. De Franken aldaer bewooghen door 't ongelijk den Koningh aengedaen, en nae sijn voorbeeldt de rivier (de Wisera) ooverswemmende, quaemen 'er door, volghende den Koningh, die, den vlughtenden Bertaldus vinnigh naesette.

6. By Tacitus in 't I. B. der Historien.

7. In 't selfde Boek.

8. In 't selfde Boek.

lis niet hebben darren om 't leeven brenghen, om niet *door de straf van een man, soo maghtigh onder de Batavieren, die dappere natie van sich te vervreemden.* En ¹ *Martialis* van een Batavier: *De vaeder vreesst dit weesen.* Naedemael dan blijkt, dat de weldaeden der Batavieren, beweefen aen den Keyseren, beweefen aen het Roomsche rijk, soo groot waeren, soo groot het gebruyk hunnes eylandts, soo groot de dapperheit en aghtbaerheit hunner hulptroepen, sal sich niemant moeten verwonderen, dat de Batavieren hondert en twintigh jaeren langh (want soo veel telt men 'er van Julius Casar af tot op den Keyser Vespasianus) in hunne eere, en in het volle recht hunnes bondtgenootschaps sijn gebleeven. Maer wanneer nu de Romeynen de hulptroepen veranderden in een pressingh en een nootdwerpingh, en deese wervinghe selfs deden niet alleen met groote gierigheit, maer die, 't gheen geensints vrygeboore luyden stont te verdraeghen, boovendien ver-swaerden met den schandelijken hoon van vrouwekraght, hebben de Batavieren gedaen, 't gheen dappere mannen paste, en de waepenen opgenoomen; om daer door en hunne vryheit en hunne eerbaerheit te handthaeven. ² *Civilis* toont hier van de oorsaeken, en seght, *dat se nu niet langher, gelijk eertijds wierden gehouden voor bondtgenooten, maer als slaeven.* Dat se derhalven rechtveerdelijk de waepenen teeghen d'algemeene dwingelanden hadden opgenoomen. *Dat de vryheit van natuere ook selfs de stomme dieren was gegeven.* Uyt de historie van dien oorlogh blijkt, hoe groot in de Batavieren sy geweest de liefde tot handthaevingh hunner vryheit, voor welke se sich niet ontsien hebben 't geweldt der Romeynen en vijftien legioenen, die rondtom hen laeghen verspreidt, sich selven op den hals te haelen. Derhalven sijn de Romeynen verdreeven uyt het eylandt der Batavieren: sy selve worden door gantsch Duytschlandt en Gallien met groote aghtbaerheit geroemt als autheurs der vryheit. Ook staet dit in deesen oorlogh aen te merken; toen de Gaulen gesaemenderhandt de waepenen hadden opgenoomen, en ook selfs de Roomsche legioenen den eedt hadden afgenoomen, ³ *Civilis* noch sich selven, noch eenighen Batavier aen den eedt van de Gaulen heeft verplight; om gheen andere reeden, als om dat het onbetaemelijk was, dat een vry volk, en 't welk voor de vryheit voght, eenighen eedt aen anderen deede. Welke d'uytkoomst sy geweest van dien oorlogh, dien de Batavieren, op 't besluyt der beyde Staeten, onder 't beleid van *Civilis*, teeghen d'onrechtveerdighe dwinghelandy der Romeynen hebben aengevanghen, kan niet klaer gesecht worden, om dat ons dien aengaende de historie van *Tacitus* ontbreekt. Maer dewijl *Tacitus* seght, dat *Civilis* vergiffenis en den Batavieren vrede van *Cerialis* is aengebooden, en de Joode *Josephus* schrijft, dat deesen oorlogh door vrede geeyndicht is, kan ik niet twifelen of de Batavieren sijn herstelt in hunnen eersten staet van bondtgenootschap: en des te meer, om dat *Tacitus*, schrijvende van de seeden der Duytschen, onder het tweede borgemeesterschap van *Trajanus*, seght, dat de Batavieren blijven in hunne eer en het merkteeken der oude bondtgenootschap: en in 't gheen 'er volght toont hy klaer genoegh, dat se selfs ook nae dien oorlogh noch met schattinghen noch met tollen sijn belast geweest: maer dat se by haer recht gebleeven sijn, alleen met die voorwaerde, dat se den Romeynen hulptroepen souden toefenden. En selfs nu al te vooren, onder de regeeringhe van *Domitianus*, hadt ⁴ *Agricola*, geholpen door de Batavieren, seer groote saeken in *Britannien* uytgereght. Toen ook ⁵ *Adrianus* sich by den *Donau* hadt needergeslaeghen, is den dienst der Batavische soldaeten groot geweest. Dat de Batavieren nae die tijden niet alleen in hun recht niet sijn vermin-

1. In 't XIV. B. 't CLXXVI. gedicht der Geschenken, 't afbeeldsel van den Batavier. lees ik dus.

Sum figuli lusus, rufi persona Batavi.

Quae tu derides, haec timet ora puer.

Dat is:

'k Ben 's pottbakkers pop, Bataver ros van weesen:

't Gelaet, dat gy bespot, doet ook de kinders vreesen.

2. By *Tacitus* in 't IV. B. der Historien.

3. By *Tacitus* in 't selfde Boek.

4. *Tacitus* in 't leeven van *Agricola*.

5. *Xiphilinus* uyt *Dion*, en *Suidas* van *Soranus*.

dert geworden; maer hen boovendien nogh eenighe meerder eere is toegekoomen, getuyghen ¹ d'opschriften, die onder ons gevonden sijn, welker eenighe de tijden van Severus, andere die van Antoninus en Geta uytwijfen. Want deese noemen *de natie der Batavieren*, en de *Batavische burghers*, nu niet bondtgenooten, gelijk se tot nogh toe genoemt waeren, maer *broeders en vrienden*, soo *van het volk als van het rijk van Rome*. Uyt welke benaeminghe, als seker schrijver in sijn lofreen getuyght, blijkt een gemeenschap en een gelijkheit in weerdigheit. Nae deese tijden sijn de Franken om den Rhijn begonnen bekend te worden, teeghen welke de Batavieren en de Romeynen geduerigh geoorloght hebben. Dikwils sijn de Franken gevallen in het eylandt der Batavieren, dikwils sijn se te rugh gedreeven. En eyndelijk, onder de regeeringh van Constantius, als de Franken, by sich hebbende de Alamannen en Saxen hunne bondtgenooten, ooverwinnaers sijnde, wijdt en sijdt door de Landen swierden, heeft Julianus door een swaere slag by Straesburgh hen in toom gehouden; welkers voornaemste seeghe ² Ammianus schrijft, dat men ten grooten deele de dapperheit der Batavieren hadt dank te weeten: want dat de Roomsche ruytery nu reets was op de vlucht geslaeghen, en de vyanden begonnen hadden met den deeghen in de vuyft door 't schildtdak der voetknechten heen te breeken, toende Batavieren hen die 't te quaedt hadden quaemen ondersteunen, *een vervaerlijken troep*, als de eyghen woorden van Ammianus luyden, en selfs *met hunne Koninghen*: waer uyt is af te neemen, dat in die tijdt nogh de selfde Republijk der Batavieren, die van ouden tijde was geweest, onder hen gebleeven is, behalven dat se, om de geduerighe oorloghen, meer het doorgaende gebiedt der Koninghen, dan het buyten gewoon bevel der Veldtooversten gebruykt hebben. En dat de Romeynen, insonderheit toen het rijk aen 't swakken was, hunne kloekste bondtgenooten, niets in hun recht verkort hebben, in een saek die de reeden selfs genoeg bewijft. Wijders staet 'er niet te twijfelen, of de vinnighe oorloghen met de Franken, die, sedert de heerschappy van Valerianus tot op de regeeringhe van Julianus, omtrent hondert jaeren achter den anderen hebben geduert, hebben de Batavieren van volk geweldigh uytgeput. Dus is 't gebeurt, dat eerst de Sali, een seer beroemde natie der Franken, een gedeelte van het eylandt, ik oordeel 't gheen allernaest aen Ooveryffel grenst, hebben ingenoomen, en 't selve met goede wille en der Romeynen en der Batavieren hebben ingehouden: welke als de Quaden, een Saxischen landtaerd, voor hadden uyt hunne woonplaetsen te verdrijven, heeft Julianus, nae dat hy eerst de Sali sijne nieuwe vrienden met de waepenen hadt beschermt, de vrede eyndelijk soo gemaekt, dat te gelijk de Quaden met de Sali, deese in dapperheit de aensienlijxte der Franken, gene der Saxen, in het lighaem en den naem der Batavieren fouden ingelijft worden. Weshalven hy ook hulplegioenen uyt de Quaden, Sali en Batavieren heeft geworven, welke den naem van Batavieren hebben behouden, gelijk uyt Zosimus blijkt. Waer uyt te sien is, dat de Batavieren, vermeerdt door den aenwas van andere volken, onvermindert by de reghten hun-

1. Deese kan den weetgierighen leeser vinden in de Registers der Batavische oudtheeden.

2. De woorden van Ammianus Marcellinus in sijn xvi. B. sijn deese: *Dit verstaen sijnde, quaemen de Batavieren in allerhaest met hunne Koninghen aemmenen, om hunne meederuytervaenen in het leegher van Julianus onderschraeghen, een vervaerlijke troep, om, soo 't geluk hadt willen dienen, d'omringhde op 't punt van d'uyterste noodt uyt te redden, en men voght 'er onder 't vreeslijk geluyt van d'allarmtrompet met volle krachten.* De Koninghen konnen hier, om het oopenhartigh te bekennen, schijnen

Koninghen der Krijgstroepen te voet en der ruytervaenen, of ooversten; en de Batavieren selfs, de hulptroepen: gelijk de Braccati, Cornuti, Heruli, Mattiaci, en andere ontelbaere by Ammianus en in de Kennisse des Rijx. Niet weynigh Koninghen der Alemannen, en Franken worden by naeme uytgedrukt in de historie van Ammianus en elders. Julianus heeft uyt de Quadi, Sali en Batavieren hulplegioenen aengenoomen, welke den naem van Batavieren gehadt hebben, gelijk Zosimus schrijft in 't III. B. sijner Historien.

ner vryheit sijn gebleeven. Dogh insonderheit hebben de waepenen der Batavieren, omtrent deese tijden, de saeke der Romeynen, in Britannien in groot gevaer staende, ondersteut; door ¹ welker hulpe de stad Londen is hernoomen, en tot Landtvooght van Britannien gestelt Civilis, die een Batavier van Konighlijken bloede geweest is, als, mijns bedunkens, de naem selve, afkoomstigh van dien beroemden Veldtooverste ten tijde van Vespasianus, genoegsaem mede brought.

IV. H O O F T S T U K.

Hoedaenigh de Republyk der Batavieren sy geweest nae 't vervallen van 't Roomsche Rijk.

V An dees tijdt af tot op d'eerste instellinghe der Graeven, geduerende omtrent vijf hondert jaeren, ontbreken ons de Historien grootelijx. Dat middeltijdt de Saxen, Wilten, Slaven, daer nae de Noormannen en Deenen, door invallen en strooperyen, alles beschaedicht en bedorven hebben, dat in teegendeel de Batavieren, met sijn selven en het hunne te verdaedighen, in 't midden van meenighvuldighe verliefen, in dapperheit hebben toegenoomen, is seker genoegh; 't ooverighe in diepe duysterheit bedolven. Hier begint ook de naem te veranderen. Want de benaemingh van Batavier of ² Batua binnen het boovengedeelte van het eylandt beslooten sijnde, heeft men de Batavieren, die neederwaerdergefecten waeren, begonnen Vriesen te noemen: 't gheen eensints wonder is, dewijl nu al ten tijde van Plinius ³ een gedeelte der Batavieren Kleyne Vriesen en Frisiabones genoemt wierden. En de oude opschriften doen sien, dat onder de Batavieren, lijfwaghten der Keyseren, ⁴ Frisiabones geweest sijn. Wijders heeft men behaeghen geschept in den naem van Vriesen, of om dat die in onse taele speelt op den naem van vryheit, of om dat de Vriesen, omringht met ongenaekbaere meeren en moerassen, en daer door onverwinnelijc, ook alle d'andere Batavieren, die in oopene plaetsen woonden, t'eenen toevlught teeghen 't invallen der Barbaren gedient hebben. Immers men sal vinden dat de ⁵ eerste Graeven, eer noch den naem van Hollanders was doorgedronghen, niet anders als Vriesen sijn genoemt geweest. En gelijk Tacitus eertijds van Konighen en Veldtooversten,

1. 't Is de pijn weerd Ammianus Marcellinus, uyt wien deese woorden sijn genoomen, selfs te hooren. Dees dan in sijn xxvii. B. onder Valentinianus, schrijft van dese saeke aldus: *Als de Batavieren waeren gekoomen en de Heruli, de Jovii en de Victores, troepen die op hunne kraghten vertrouwen, uytgetrokken sijnde, en trekkende op Londinium, een oude stad, welke de naekomelingen Augusta genoemt hebben, is hy, nae de sijne in veele partyen verdeelt te hebben, op 's vyandts troepen, die door 't landt liepen stroopen, aengevallen.* 't Gheen 'er in onsen auteur volght van Civilis, landtvooght aan Britannien, dat heeft Ammianus ook geschreeven, maer voeght 'er niet by, dat hy een Batavier geweest is; en dat hy van dien Claudius Civilis, soo vaek by Tacitus gepreesen, schijnt genoemt te sijn, moeten we schuldigh sijn aen een Groot man, wiens naem verdient heeft, dat hy vereeuwight worde.

2. Regino Abt van Pruym in sijn Tijdtrekeningh

op 't jaer 806. *De Keyser is gekoomen voor Nymeeghen in de Badua.* (of Batua, als de handschriften hebben) En op 't jaer 885. *De stroomen van den Rhijn met de Wael, omvanghen door haeren kolk de Provintie Batua.* Op de selfde plaets: *de Noormannen die in Batua gevonden sijn.* Aimonus in 't begin van de Historie der Franken, en andere.

3. Van de eylanders en volken die aen den Rhijn woonden, hebben wy op het II. H. eenighe dinghen uyt het iv. B. xv. H. van Plinius aengeteekent.

4. Jae ook *Vriesen, Frisones, en Frisavones*: d'Opschiften hebt ge in 't register der Batavische oudtheeden.

5. Die seer neerflighe schrijver der Vlaemsche saeken Jacobus Meyerus, die de oudste en beste tijdtrekeninghen van 't Klooster van S. Bavo te Gendt en andere gebruykt heeft, in 't saemstellen van sijne jaerboeken: *Diederijk*, seght hy, *genaemt de Vries, een seer dapper man; gekooren sijnde tot eerste Graef in 't jaer 863.*

en Ammianus ¹ weynigh voor deefe tijden van Koninghen der Batavieren gewagh maakt, soo ook noemen de ² alleroudtste schrijvers der Frankische en Duytsche historie, in deefe selfde tijden, Koninghen der Vriesen, die teeghen de Franken swaere slaeghen gedaen hebben: en onder anderen is beroemt den naem van Radtboodt, wiens hof op 't kasteel van Medenblik getoont wordt. Dogh nae de Koninghen sal men wederom vinden Veldtooversten, met uytgedrukte naemen. Deefe sijn 't die ook *Potestates*, dat is, Moogentheeden, genoemt worden. Dogh wonder is 't gheen men by ³ Procopius leest, dat in den Ocean, omtrent d'uytwaeteringhen van den Rhijn, is het eylandt Britten, geleeghen teeghen oover Britannien, en bewoont van drie natien, genoemt Brittons, Engelschen en Vriesen: dat uyt deefe jaerlijx veele menschen waeren verhuyst nae d'onbewoonde landen der Franken, daer se op het eylandt geen recht ter weereldt hadden, als 't welk door sijn eyghen Koninghen wierdt geregeert, 't selfde noghtans voor het haere wilden gehouden hebben: en ooversulx den Koningh der Franken in een gefantschap, 't welk hy nae Konstantinopolen aen den Keyser Justinianus hadt gefonden, te gelijk gefonden hadt eenighe luyden uyt dat eylandt, om daer door eenighsints sijn heerschappy oover dat eylandt aen te wijfen. Dat dit Brittia is geweest of Batavia, of immers eenigh gedeelte desselfs aen see geleeghen, kan met waerschijnelijke reedenen gefeght worden: dewijl 'er en geen ander eylandt in den Ocean en de uytwaeteringhen des Rhijns is, en het vast is, dat op de Batavische strant selve, aen de middelste uytwaeteringh des Rhijns, een kasteel geweest is, en genoemt ⁴ het huys te Britten, waer van nogh heedenstvaeghs eenighe ooverblijffelen gesien worden. En niet nieuw is 't, dat van het huys het eylandt, of van het eylandt 't huys sijn benaemingh heeft gekreeghen; gelijk by ons het Vlic van oudts en de rivier, en het kasteel en het eylandt dien naem gehadt heeft. 't Welk soo sijnde, hebben, behalven de ingeboorne, die wy reets gefeght hebben Vriesen genoemt te sijn, twee uytlandtsche natien dit eylandt bewoont, naementlijk d'Engelsche, eenen ouden Duytschen landtaert, en de Britten, die, gedwonghen mooghelijk of door den ooverlast van die van Poictou of der Noormannen, hun vaederlandt verlaetende, veyligher berghplaets gefoght hebben. Seeker 't is buyten twijfel, dat d'Engelsche gesaementlijk met de Saxen de kust ten Noorden naest aen de Batavieren bewoont hebben, en van daer op verscheyde tijden nae Britannien sijn oovergevaeren. Ook is bekend, dat Willeboordt naederhandt uyt Engelandt oovergekoomen is, en onse voorouderen de waerheit der Christelijke Godtsdienst heeft verkondight, in geen andere taele als de Engelsche toen ter tijdt gebuykten. Van gelijken is niet buyten schijn van waerheit, dat de Brittons, gelijk in de seekusten van Vrankrijk, nu Needer Britannien genoemt, soo ook in deefe onse moerassen eenen toevlught hebben gelradt. En dat de Franken wel gestaen hebben nae de glory van dus verre hun rijk uytgebreydt te hebben, dan voor de rest oover 't eylandt niet geheerscht hebben; of immers niet beneden Uitreght, uysterste pael van 't rijk Aufrasiën, als sommighe geschreeven hebben; dient grootelijx tot de vryheit der see-Batavieren, en is dienvolghende geloofelijk, dat deefe van tijdt tot tijdt sijn vermeenighvuldight door den aenwas van deefe en gene yolken: en dat se, om de gemeene vreesse der Noormannen, met de Franken bevree-

1. Eens en andermael in 't aengetrokke xvi. B. Maer die plaets is nogh niet genoegh onderfoght. Immers ik sien 'er niet door.

2. Regino, Ado, Sigebertus, en Lambertus Afcasaburgensis (dus moet men noemen den schrijver van de Chronijk van Hirsfeldt, die gemeenlijk verkeert Scafaburgensis genoemt wordt.

3. In 't iv. B. der Gothische geschiedenissen. Sie, soo 't u lust, oover deefe plaets van Procopius

nae Philippus Cluverius in sijn oudt Duytschlandt ii. B. xxxvi. H. pag. 177.

4. Van dit kasteel, gemeenelijk *Brittenburgh*, en 't huys te Britten genoemt, handelt Junius in sijn Batavia, in een besonder hoofdstuk: maer hier in heeft die grooten man een misligh, dat hy meent, dat dit kasteel, geleeghen aen see, is geweest *een Waepenhays der Romeynen*. 't Welk wy elders hebben beweesen onwaer te sijn.

dicht, en, door een naeu verbondt vereenight sijnde, onder hunne Koninghen en Veldtooversten, den ouden staet der Republyke gehouden en gebraght hebben tot op de tijden der Graeven, tot welke wy nu sullen koomen.

V. H O O F T S T U K.

Hoedaenigh de Republyk der Batavieren, dat is der Hollanderen, sy geweest ten tijde der Graeven.

Achterlaetende 't gheen andere van de instellinghe des Graeffschaps, op geen anderen grondslag, dan op losse gerughten, en die selfs spaede aen den dagh gekoomen, hebben geschreeven, de geschriften ook sijn selven wederlegghende, sal ik alleenlijk segghen 't gheen ter saeke dient, en 't gheen ik my door geen ongegronde bewijsreedenen verseekert houde waer te sijn. Voor de tijden dan van Niederijk, die de eerste der Graeven van Hollandt wordt gerekent, sijn in Hollandt geweest veele Opperhoofden, niet oover de geheele natie, maer die elk oover een gedeelte 't gebiedt hadden; hoedaenighe nu al van ouden tijden Cæsar en Tacitus beschreeven hadden. Deese opperhoofden wierden met een benaeminghe, die in de Duytsche wetten dikwils voorkomt, *Gravii* of *Graviones*, dat is Graeven genoemt; een woordt, dat niet anders beteekent dan reghters: waer van daen wy ook als nogh de reghters of schouten der dijken Dijkgraeven noemen. En wel met reeden dus genoemt, om dat het voornaemste punt van het ampt der Opperhoofden was, gelijk we te vooren getoont hebben, recht te doen. Waerom nu deese Graeven of reghters van hen, die in de verbaesterde eeuwe Latijn spraeken, *Comites*, of metgesellen, genoemt wierden, ten sy misschien om dat se onder elkander gelijk in weerdigheit waeren, kan ik niet veel reeden sien. Hier van daen is, dat de Landen onder hun rechtsgebiedt, eertijdt *Pagi*, graeffschappen hebben begonnen genoemt te worden. Dus is in Zeelandt het graeffschap Walcheren: en daer nu Hollandt is, sijn Maeslandt, Kennemerlandt en Texel elk graeffschappen op sijn selven geweest; 't welk de historien en oude bescheyden klaerlijk getuyghen. Dus sijn de voorfaeten der Heeren van Wassenaer voor Diederijk Burghgraeven geweest, dat is, reghters van die burght, welke was gekoomen in plaets van de oude stadt Lugdunum Batavorum, nu Leyden, vernielt, als geloofelijk is, door de Noormannen, en te gelijk van eenigh omleggendt landt, aen welke heeren, als bewaerders van den Rhijnstroom, ook eenighe tolln betaelt wierden, welke ook tot op deesen dagh aen hunne naekoomelinghen blijven. Ten selven tijde waeren ook eenighe steeden in deese gewesten: en ooversulx noemt ² Afcasaburgensis Vlaerdinghen en Rijnsburgh seer sterke steeden in Vrieslandt; by welke gevoeght kan worden ³ Vronle, eertijds de hoofstادت van het Noor-

1. 't Graeffschap van Hollandt heeft sijn begin genoomen in 't jaer 863. Dus spreken de Hystorischrijvers in 't gemeen eenpaerigh. En dit gevoelen heeft langh plaets gehad, tot dat luyden van gesonder oordeel staende hielden, dat het hadt begonnen in 't jaer 813, sijnde geheele vijftigh jaeren daer nae. Seeker al voor langh heb ik hier in twijfel gestaen. Hoewel deese gevoelen, gene tegenspreken, betwiste ik nu niet; en de saek is van grooter onderzoek, en van een ander verhandelinge. Ik heb wel seer veele dinghen gereet, maer 't werk is te veel door een verwart, om het hier t'ontknoopen.

2. Lambertus Afcasaburgensis op 't jaer 1048.

Hy heeft ingenoomen twee seer sterke steeden, *Reynsburch* en *Fleerdingen*. Die seer goeden schrijver van de historie sijner tijden heeft geleest onder de Keyseren Henrik de III. en de IV. in die selfde tijdt, als deese saeken sijn voorgevallen.

3. Van *Vronla* of *Verona* sie den Leeser nae onsen Junius in sijn Batavia, in de Beschrijvinghe van Haerlem. Wijders kon by deese gevoeght worden *Meedenblik*, met meerder reeden, mijnes oordeels, hoofstادت van het Noorderquartier, als *Verona*: immers ouder als die, en selfs hosplaets van Radtbodt. Waer van onlanghs een nieu geschil is opgehaelt in de Hollandtsche jaerboeken van den eedelen en seer geleerden Ianus Doufa, de vaeder, in het VI. Boek.

derquartier. Niet minder is ook de oudtheit van Dordrecht en Haerlem. Deese voornaeme Heeren dan, en de magistraeten deeser steeden, siende dat se den Noormannen hunne vyanden daeghelijx op den hals hadden, selfs des te wreeder als voor heen, om dat onse Batavieren onlanghs den Christelijken Godtsdienst hadden aengenoomen, hebben t'hunner gemeene behoudenis beracdtflaeght; niet, als geloofelijk is, hoe se, gelijk tot nogh toe, veylighe berghplaets teeghen hun geweldt en ooverlast souden vinden: maer veel eer, hoe se, en voor het teegenwoordighe en vóór 't toekomende hun vaederlandt van soo wreede inleegheraers bevrijden souden. En siende dat de heerschappy der Veldtooversten voor een tijdt hun insight niet voldoen konde, heeft men, volghens 't voorbeeldt der voorouderen, die Koninghen, behoudens hunne vryheit, hadden gehad, geraeden gevonden eenen Vorst oover 't geheele lighaem van de Republiik te stellen: diense noghtans niet den naem van Koningh, als die nu by nae niet meer dan in een opperste en onbepaalde maght gebruykt wierdt, maer den gewoonen en by hen gebruykelijken naem van Graef, dat is, reghter hebben gegeven: met dit onderscheit noghtans, dat deesen reghter niet met het byvoeghsel van eenigh landt, maer eenvoudelijk, als sijnde reghter oover de andere reghters, wierdt genoemd. Tot dit gebiedt is buyten alle twijfel gekooren, die in aedel en middelen d'andere opperhoofden te booven gingh. Dees is geweest ¹ Diederijk, die in d'oude gedenkschriften de Vries genoemd wordt. En dat met den naem van Vries beteekent sijn geweest de Batavieren, geseeten aen de seekust, hebben we hier te vooren klaerlikaengeweesen: en die plaets van Afcasburgensis van de steeden geeft dit selfde niet duysterlijk te kennen. Wijders, ² Johan van der Does, Heer van Noordtwijk, de vaeder, een man die, gelijk in aedel onder den sijnen, soo ook in geleertheit onder allen bekent is, toont in die schriften, door welke hy sijn vaederlandt door een eeuwighe weldaect aen sijn heeft verplicht, klaerlijk, dat deesen Diederijk heeft gehad eenen broeder, met naeme Walgar, en dat de vaeder van den selfden Walgar en Diederijk is geweest Gerlof, die van ³ Regino, een seer getrouw schrijver van de saeken der Franken, Graef van Vrieslandt wordt genoemd. Diederijk dan is al te vooren geweest Graef van Hollandt, en eens Graeven soon; maer Graef van seekere landtstreek, dogh niet van de geheele natie, welke weerdigheit hem eerst, als wel te gelooven staet, is opgedraeghen door de gunst en toegeneegenheit der voornaeme Heeren en der steedelinghen. En dewijl in de Chartres van Uitrecht wordt gewagh gemaakt van een Landtschap, gelegghen in het Zuydergedeelte, ⁴ Hollandt genoemd, is misschien niet buyten de waerheit, dat dit selfde Landtschap is geweest het Graeffschap hem van sijne voorouderen aenbestorven: welken naem gemeen gemaakt is aen 't geheele lighaem van 't gebiedt dat den selfden Vorst was toevertrouwt, om de Vriesen, aen dees sijde van 't Vliegeseeten, door een besondere benaemingh van de groote Vriesen, woonende op gene sijde van 't Vlie, t'onderscheyden. Een gedeelte noghtans naest aen 't Vlie wordt ook nogh heedsdaeghs met den ouden naem Westvrieslandt genoemd, 't welk met Hollandt een Republiik maect. Hier meede koomt wonder wel oover een, 't gheen de Staeten van Hollandt geseght hebben in dat vermaert geschil, 't welk voor Karel de V. Keyser en Vorst der Nederlanden, tusschen hen en de Brabanders betwist is. Want als de Brabanders bybraghten een voorrecht hen gegunt van Keyser Karel de IV. dat se nergens buyten hun Vaederlandt souden kunnen voor recht getrokken worden, endae uyt bewerden, dat het dien van Hollandt niet geoorloft was,

1. Sie de aenteekeninghen op 't voorgaende hoofdstuk.

2. Op 't eynde van 't v. B. der Hollandtsche Iaeiboeken.

3. In de saeken van 't jaer 885. en 898.

4. Sie van dit Landtschap insonderheit nae Guilielmus Heda, een seer getrouw schrijver der Uitrechtsaeken, uyt wiens bronnen wy en andere geput hebben.

hun recht by handtoplegghen teeghen de Brabanders te vervolghen, gelijk de gewoonte in Hollandt was: hebben de Staeten van Hollandt in teegendeel vertoont, en klaerlijk aengeweesen, dat het selfde voorrecht hen in geen en deele rakte: gemerkt en sy en hunne Graeven van oude tijden af hadden een oppermoogenheit, die aen niemant yets verschult was, en allerhande soort van rechtsgebiedt; en sulx van die tijdt af, dat Diederijk de eerste het landt van Hollandt, dat geen Koninghs maght was onderworpen, gerukt uyt de handt der Barbaren, weeder verovert hadt. Dat de selfde Graeven van alle eeuwen af in haer Graeffschap hadden gehadt gelijke maght, als de Keyser in Duytschlandt of Italien, ¹ noch dat se ook door eenighen bandt van leen verplight waeren, 't gheen ook uyt de erffenis der Vrouwen in het Graeffschap kon afgenoomen worden, en daer uyt dat de Graeven selve groote gedeelten van hun Graeffschap, naementlijk de heerlijkheden van Voorne, Arkel en Putten aen anderen te leen hadden uytgegeeven, en selfs tot erfleen, sonder eenighe bewillighingh van uytheemsche moogenheit. En dat noch veel min de ordonnantien van het Duytsche rijk, hoe seer ook beschreeven in algemeene woorden, oyt in Hollandt waeren afgekondight, of de selfde ordonnantien in eenighen deele gehoorfaemt. 't Welk se ook beweesen met een versch exempel. Want dat de Duytschen seer veele ordonnantien hadden gemaekt op 't stuk van erffenis sonder uysterste wille, waer door ook de gewoonten daer teegenstrijdende wierden afgeschafft, in Hollandt echter de erffenis niemant volghens ander recht, als volghens de gewoonte hunner voorouderen, aenquaemen. En dat selfs de saeken of der Graeven of der Staeten nimmer by het Duytsche Kaemergerecht geweesen waeren. Als de Staeten van Hollandt deese dinghen bygebracht en beweesen hadden, is ² by uytpraek gevonnist, dat het voorrecht dien van Brabandt gegeeven in Hollandt gheen kraght hadt. Philips van Leyden daer beneevens, die, ten tijde als Willem de eerste van Beyer en Hollandt regeerde, een boek van de Republijk geschreeven, en sijnen Vorst opgedraeghen heeft, toen hy Hooghleermeester der Reghten in Vrankrijk was, herhaelt dikmaels in dat boek, *Dat de Graef van Hollandt Keyser in sijn Graeffschap is.* Wy wecten wel, dat de Duytsche Keyfers, hoedaenigh yets wy ook van de Franken uyt Procopius hebben bygebracht, sijn gewoon geweest voor te geeven en te vorderen, dat soo de Graeven van Hollandt, als andere Vorsten, ook de Koninghen, hunne Vafallen waeren: 't welk schoon 't hen toegestaen wierdt, souden daerom de Hollanders niet aflaten vry te sijn, naedemael, gelijk ³ Proculus seer wel bewijst, noch de schuttelinghen laeten vrye luyden te sijn, om dat se in weerdigheit minder sijn als hunne schutsheeren; noch een volk daerom min vry is, in welkers verbondt begreepen is, dat se de majesteit eenes anderen beleefdelyk erkennen sullen, soo het sijn maer eens anders moogenheit niet heeft onderworpen: waer uyt ook de benaemingh van vry leen is voortgekoomen.

1. Als in 't jaer 1418. Johan van Beyer en, gekooren Bisschop van Luyk, dogh niet willende in 't Bisdome ingewijdt worden, misnoeght was, dat Hartogh Ian van Brabandt, man van Vrouw Iakoba, Hollandt en alle andere goederen sijn gemaelinne besaf, heeft hy, naer getrouwt te sijn met Elisabeth, 's Hartoghen stiefmoeder, en na dat hy hadt met Keyser Sigismondt een verbondt gemaekt, Hollandt, Zeelandt en Henegouw van hem met weldaedigh recht te besitten ontfanghen: als of die, nae de doot van Graef Willem sonder manlijc hoir, aen 't rijk vervallen waeren. En toen is te gelijk Hartogh Ian van Brabandt verboden het bestier der selver landtschappen, door brieven geschreeven tot Constants den 29 van Lentemaendt. Op welke brieven Ian van Beyer en sijn vertrou-

wende, en in gevolghe van dien de steeden van Hollandt, Zeelandt en Henegouw aenfoekende, dit antwoordt heeft gekreeghen: *Dat deese Landtschappen noch een leen van 't rijk waeren, noch op de mannen alleen vervielen; naedemael onweetersprekelyk was bevonden, dat Valtruydt, night van Karel de Grootte, Prins van Aufrasia, en ook Richildt het Graeffschap Henegouw; Ada en Margareta het Graeffschap van Hollandt, hunne gemaelen ten huwelyk gebracht hadden, &c.* 't welk dus verhaelt wordt by Petrus Diveus, in 't xviii. B. sijn Brabantsche saeken, dien ik u raede te leesen.

2. Dit vonnis is geweesen den 13. van Lentemaendt des jaers 1549.

3. L. non dubito, ff. de Captivis.

Maer eevenwel hebben de Graeven selfs ook die verbintenis van leen; hoedaenighe die sijn moght; niet erkent, als uyt het reets gefeyde is af te neemen: en blijkt uyt de historie der oorloghen, welke d'eerste Graeven, en met naeme Diederijk de IV. tot handthaevingh hunner weeddigheit, vry gelukkig¹ teeghen de Keyfers gevoert hebben. En genoomen eenighe hadden, gedronghen door de noodtsaekelijckheit der tijden, of bewooghen uyt eyghen insighen, sikh den Keyseren onderworpene, hunne beschermingh versoght, dit selfs noghtans, insonderheit geschiet sijnde buyten bewilligingh der Staeten, heeft nogh het recht der Republike, nogh der Vorsten hunne naefacten, konnen argher maeken. Immers is ons seker genoegh bekent, dat de Vorsten uyt den huys van Borgonjen en Oostenrijk, waer van het geheughen sekerder is, den Keyseren voor Hollandt geen manschap gedaen hebben. En dat Hollandt de wetten en rechtbanken der Keyseren en het Duytsche rijk, 't welk wel 't voornaemste is, niet is onderworpen, ² bekennen ook de Duytschen selfs. Dewijl dan hier uyt tastelijk is te sien, dat de oppermoo- genheit der Hollanderen t'eenmael binnen haer selven is geweest, en niet van eenighe andere uytheemsche heerschappy heeft afgehanghen; staet ons nu een tweede punt t'onderfoeken, naementlijk wat deel in de Republike den Vorst, wat deel de Staeten gehadt hebben, of welke de maght en het recht dier beyde geweest sy; 't welk we naeukeurigh weten souden, soo de voorwaerden waer op Diederijk 't Graefschap is opgedraeghen waeren te vinden: maer behalven 't gheen te vooren gefeght is, dat men niet dan seer spaede onder de Duytsche volken alle saeken soo van besondere, als van den Staet heeft begonnen by geschrift te stellen, is daerenbooven al het geheughen dier tijden, ten sy dan eenighe oorloghen, en andere dinghen dit stuk niet raekende, t'eenmael verlooren. Dan echter alsoo en voor deese tijden den Koninghen der Batavieren niet soo seer een maght is gegeven, als een gesagh, en selfs ³ d'uytheemsche schrijvers ten tijde onser Vaederen hebben aengeteckent naergelaeten, dat de heerschappy der Vorsten in deese Landen en door wetten bepaelt, en door resolutien der Staeten gemaetight wierdt; kan men daer uyt sekerere gissingh maeken, dat de regeeringhe der Republike in de tijden tusschen beyden is geweest eeven de selfde, die se van hunne voorouderen ontfanghen, en wederom den naekoomelinghen naergelaeten hadden: insonderheit dewijl beswaerlijk is te gelooven, dat en de maghtighe steeden, en de ingefleetene eedelen aensienlijk in middelen, welke wy betoont hebben in die eewe geweest te sijn, uyt hunne gewoone gelijkheit tot een schielijke ongelijkheit souden hebben willen vervallen; en aen d'andere sijde kennelijk is, dat de grootheid der volghende Graeven door t'saemenhechtingh van Vorstendommen, voornaementlijk onder den huys van Borgonjen en Oostenrijk, dapper aengewassen sijnde, de vryheit meer af, als toegenoomen heeft. Derhalven sijn de voorwaerden der heerschappye geweest voornaementlijk deese:

1. Diederijk de iv. van dien naem, de v. van onse Graeven, heeft gelukkigh geoorloght teeghen den Keyser Henrik de iv. Men moet op het jaer 1046, 1047, 1048. naesien Hermannus Contractus, Lambertus Afcasnaburgensis, en Anselmus, Kanoonik van Luyk, in Waso 52 Bisschop. vii. H.

2. Sleidanus in den persoon des Keurvorsten van Trier, Dogh ik sie niet, waerom ons de Nederlanders grootelijx souden aengaen: se sijn 't is waer onse naebueren, maer hebben met ons nogh verbondt, nogh eenighe gemeenschap, en oordeelen dat de ordonnantien van 't rijk hen in geenen deele aengaen, en brenghen ook niets op tot den gemeenen dienst, niet meer

dan de Engelsche of Schotten.

3. L. Guicciardin in sijne Beschrijvinghe van Nederlandt, spreekende van de Staeten: *Den Vorst*, seght hy, *is gewoon hen door veele reedenen en bewijsen tot sijn gevoelen oover te brenghen. Want hy en kan hier niet anders gebruyken dan beweeghreedenen, dewijl hy niet teeghen deese, gelijk elders in veele plaetsen, magh segghen: Soo WIL IK, Soo BEVEEL IK.* De selfde, in 't Hoofdstuk van de Voorreghten van Brabant, vergelijckte de Republike van Nederduytschlandt by die van Lacedemonien. Hy heeft geschreeven in 't jaer 1566.

Egeene Graevinne neeme eenen man ten huwelyk, anders dan op goetvinden der Staeten.

Geene ampten van Raeden, Rentmeesters, Schouten en Bailluwen, sullen aen andere, dan aen inboorlinghen gegeeuen worden.

Den Staeten stae vry staetsgewijse te vergaederen, soo vaeken en daer het hen sal gelieuen, sonder daer toe alvorens 's Graeuen verlof van nooden te hebben.

Geene nieuwe tollen en belastinghen sullen mooghen opgesteld worden, nogh aen yemandt vrydom van tollen en belastinghen gegeeuen, ten sy de Staeten sulx hebben goetgevonden.

Oorlogh aen te vanghen tot beschermingh van eyghen goederen, of om ongelijken te verhaelen, sy den Vorst ongeoorloft, als by goetdunken der Staeten.

De Vorsten sullen in hunne brieuen de Duytsche taele gebruyken.

De munte worde by den Vorst geslaeghenen verandert, nae dat de Staeten sulx sullen dienstigh oordeelen.

Den Vorst sal niet vermooghen eenigh gedeelte des Vorstendoms van sich te vervreemden.

De Staeten sullen niet ter daghvaert mooghen beschreeuen worden buyten de Pro-vintie.

Den Vorst, soo hy eenighe schattinghe of hefgelden van nooden hebbe, verbidde sulx in persoon van de Staeten. Hy en doe sulx niet door sijnen Stadthouder. Hy en vordere geene schattinghen als die vrywilligh sijn toegestaen.

Reght en Justitie worde niet anders bedient, als door de gewoone reghters.

De oude gewoonten en wetten sullen onverbreekelyk blyuen. En indien de Vorst daer teeghen eenigh besluit neeme, niemandt sy aen dat besluit gehouden.

¹ Deese reghten sijn eenen tijdt langh alleen door het gebruyk onderhouden, naederhandt, op dat den aerdt der Vorsten niet door quaede konstenaeryen der hoofsche vleyers tot de hoop van een onwettighe heerschappye soude verleydt worden, sijn se eerst stuxgewijse beschreeuen, en door de Vorsten onderteekent; en ten laetsten, op de klaghten der Staeten, dat veele fundamenten van de oude Republyk door onbruyk wierden om verre gestooten, sijn se soo van andere als voornaementlyk van Vrou Maria van Borgonjen, by een vergaedert, en ter eeuwigher geheughen beseeghelt. En hoewel die van Hollandt in de successie des Vorstendoms de orde van 't geslaght volghden: hebben se niet te min, om te toonen, dat de heerschappy niet voortquam uyt 's Vaeders erffenis, maer uyt een algemeene toestemmingh des volx, dat is der Staeten, niemandt voor hunnen Vorst erkent, ten waere hy sich alvorens onder eede aen den Staeten hadt verplight, dat hy 's Landts wetten en gewoonten soude onderhouden: 't welk gedaen sijnde, wierdt hem van hunner sijde wederom in alle het geene hy volghens de wetten soude gebiedengehoorsaemheit en trouwe beloofte. Weshalven naedemael deese wetten sijn voorwaerden geheght aen de moogenheit, volghet daer uyt onweerspreekelyk dat de Vorst geen maght gehad heeft, om sich van de geseyde wetten te ontlasten; gelijk van hen, ² die de regeeringh eener Republyke beschreeuen hebben, oovervloedigh is verhandelt. Waer uyt ook dit volghet, dat, naedemael de Oppermoogenheit niet en is by hem, die gebonden is aen eenigh vastgestelt reght of aen bur-

1. De Handtschriften der oude Vorsten, daer nae van Margareta van Beyerens; van Jan, Hartogh van Tours; en Jan, Hartogh van Brabandt, gemaelen van Vrouw Jakoba van Beyerens, van Philips van Borgonjen, en de volghende, sijn nogh voorhanden.

2. Bodinus in 't I B. VIII. H. De Hooghsche-
heerschappy, die onder eenighe voorwaerde of wet ge-

geeeuen is, is geen hooghsche, nogh ontbonden van wetten. En daer nae van 't Poolische formulier: Dit formulier smaekt niet naer een Koninghlyke majesteyt, maer nae de voorwaerde eenes Vorsten. Nogh: De meeste naer het Noorden ontwerpen den eedt alsoo, dat se schijnen veel van de Koninghlyke majesteyt af te trekken. Nogh: Een Vorst, die 's landts wetten besweert, heeft geen hooghsche moogenheit.

gerlijke wetten, gelijk meest alle de Vorsten nae 't Noorden sijn, ook den Graef van Hollandt, die aen soo veele wetten is verbonden, het recht van hoogste majesteyt in sich alleen niet heeft gehad. Wijders, 'tgheen wy van de maght der Staeten volghens de woorden der wetten hebben bygebraght, alle 't selve en andere saeken van geen minder gewicht, wordt door seer oude voorbeelden beweesen. Want Aernout, derde Graef van Hollandt, twee soonen hebbende, is den oudtsten Sijfridt, die ook Sicco genoemd wordt, ik weet niet om wat mislagh, in 't Vorstendom voor by gaen, en het Graeffschap, ¹ Diederijk, den jonghsten soon, met algemeene toestemmingh der Staeten opgedraeghen. En ² Diederijk de vierde sonder kinderen ooverleeden sijnde, hebben de Staeten, als 'er nogh geen voorbeeldt was van broederlijke successie, ³ Florents, des ooverleedenen broeder, Graef verklaert. Daer nae hebben de Staeten de vooghdty van ⁴ Diederijk, de vijfde van dien naem, mits sijne minderjaerigheid, aen Vrou Geertruydt sijne moeder gegeven: en haer ten huwelijk besteedt aen Robbert, soon des Graeven van Vlaendre, die, om dat hy de Hollanders, die nogh toen ter tijdt den naem van Vriesen hadden, regeerde, daer van daen de Vriese is gebynaemt. Vrou Ada, doghter van ⁵ Diederijk de seevende, als se in weêrwil der Staeten was getrouwt met den Graef van Loen, is van het Vorstendom verstootten, en in haer plaets gekooren Willem, Diederix broeder. ⁶ Florents den vierden, nogh jongh sijnde, is tot vooght gegeven sijnen oom, van gelijke Florents genoemd: welken ooverleeden sijnde, is de regeeringhe, oovermits Alijdt, 's Vorsten moeye, de vooghdty bestierde niet nae den raedt der Staeten, maer naer eyghen goetvinden, gegeven aen Otto, Graef van Gelderlandt, die 't weeskintd in seer verre maeghschap bestont. Daer nae 's Graeven plaets, door de doodt van ⁷ Florents de vijfde, oopenstaende; hebben de Ridderfchap en de steeden de regeeringhe der Republike by hen selven waergenoomen, tot dat sijn soon Jan uytlandigh sijnde, uyt Engelandt is te rugh gekoomen, wiens momboorschap gestelt wordt aen sijnen neef Jan van Avenes. Daer nae is vrouw ⁸ Margareta, dewijl se tot het Vorstendom onbequaem scheen, afgeset van de heerschappy, maer ⁹ haeren soon Willem tot Graef aengenoomen: dees daer nae uytfinnigh geworden sijnde, is de sorghe der Republike sijnen broeder ¹⁰ Aelbreght als Ruwaerdts aenbevoolen, met dien verstande, dat hy de selfde soude regeeren met raedt van Baenderheeren, Baenritsen, Ridderen, en Schildtknaepen (dit sijn trappen van aedel) en der goede steeden. Dogh Willem, Aelbreghts soon, als hy voorsagh, dat hy sonder mannelijk hoir soude sterven, heeft ter daghvaert beschreeven de edelen en alle de steeden, en in die vergaede-

1. De derde van dien naeme, vierde Graef van Hollandt.

2. Vierde van dien naem, maer vijfde Graef.

3. Sette in orde der Graeven.

4. Seevende Graef.

5. De seevende van dien naem, dogh elfde Graef.

6. Dertiende Graef van Hollandt.

7. Dus moet men schrijven, niet de vierde. Dit is dien Florents, die uyt eenen haet tot Vorstenmoordt toe verraedelijk van de sijne vermoordt is, in 't jaer 1296. Achterlaetende tot naefact sijnen soon Jan, eenigh erfgenaem, die toen in Engelandt uytlandigh was.

8. Gemaelin van Keyser Luidewijk de vierde van Beyeren.

9. De vijfde van dien naem, de eenentwintigste Graef, gemeenelijk genoemd *de dollé Graef*.

10. Vlaendre ontfteeken sijnde in burgherorlogh, en Graef Luidewijk van Maele de Eedelen, dogh de Gentenaers de gemeente voorstaende, heeft

de Graef onder andete sijne gefanten gefonden aen Aelbreght van Beyeren, Graef van Hollandt, &c. met hartelijk verfoek, dat hy niet soude toelaeten, dat de weêrspannighe Gentenaers met leestoght of eenighe andere noodighe behoeften uyt sijne landen gestijft wierden: *want dat de saeke van alle Vorsten in 't handthaeven van hunne weerdigheid behoorde gemeen te sijn, en derhalven sorghe gedraeghen te worden, dat de Gentenaers moghten ten voorbeelde dienen, dat niemandt lightveerdigh bestae de waepenen teeghen sijnen wettighen Landtsheere te neemen.* Die van Brabandt, Naemen en Henegouw hebben hunne Vorsten ter gunste des Graeven van Vlaendre gehoorfaemt. Die van Hollandt en Zeelandt geensints, alhoewel Graef Aelbreght Luidewijk in alle manieren gunstigh was. *Want de Vorsten in deese tijdt heerschten doorgaens ter beede oover vrye volken.* 't sijn de woorden van Pontus Heuterus in II. B. der Borgondische saeken. Deese dinghen sijn geschiet in 't jaer 1381.

ringhe verfoght en verkreeghen, dat de succesſie in het Graeffchap aen Vrouw Jakobá, ſijne doghter, toegefeht wierde: welke noghtans, met haer ſelven te verre in ongeraede huwelijken verloopende, ſigh der heerſchappye onweerdigh maekende, geſien heeft dat Hollandt by haer leeven op Philips van Borgonjen wierde oovergedraeghen. Als Maximiliaen van Ooſtenrijk Maria, night van deefen Philips, ten huwelijk hadt genoomen, en, nae 't ooverlijden ſijner gemaclinne, de heerſchappy behieldt, en de ſelfde niet, als vooght van ſijnen ſoon Philips de tweede, nae 't goetvinden der Staeten, beſtierde, maer veel eer op een Koninghlijke wiſſe, hebben ſoo de Staeten van Hollandt als der naebuerighe Landtſchappen ſigh kloekmoedigh daer teeghen verſet. Ook ſijn Karel, naederhandt Keyſer, den vijfden van dien naem, als hy nogh jongh ſijnde aen het Vorſtendom gekoomen was, vooghten van de Staeten der Landtſchappen toegevoeght. De ſelfde Keyſer Karel, in de vergaedingh der Algemeene Staeten ſijn Vorſtendom afgeleght hebbende, heeft ſijnen ſoon Philips de trouwe en beſcherminghe der Staeten aenbevoolen. Dit ſijn teekenen, dat de Vorſtelijke heerſchappy, als oorspronkelijk van de Staeten voortgekoomen, van gelijken ſoo vaek 'er een Vorſt quam te gebreeken, tot hen wedergekeert is. Wijders ſal men geene handtveſten nogh eenighe beſcheyden van belangh der oude Vorſten vinden, welke de Baenderheeren en Eedelen niet met hun gefagh en onderteekeninghen bekraghticht hebben: want deſe ſijn, gelijk eertijds der Koninghen van Duytſchlandt, den oudtſten raedt der Graeven geweest. Verder wat de ſteeden belanght, hun getal en met het getal hunne weerdigheit, heeft van tijdt tot tijdt meerder toegenoomen. Van oudts heeft elke ſtadt gehadt haeren raedt of vroedſchap. Een der raeden ooverleeden ſijnde, wordt de plaets vervult by de vroedſchap ſelve, uyt de vroomſte en rijxte van de burgherye. De ſelve vroedſchap kieſt op ſommighe plaetſen de voornaemſte hoofden der Magiſtraeten, die Burgermeesters genoemt worden: in andere ſteeden draeght ſe en deſe Burgermeesteren en andere, om te recht te ſittén, die met een ſeer oude benaeminghe Scheepenen genoemt worden, den Vorſt voor, om 'er de verkiefinghe uyt te doen: ſoo noghtans dat ſe een dubbelt getal voorchrijven, buyten welke te gaen 't den Vorſt ongeoorloft is; 't welk geen kleyne verſeekertheit der vryheit is. En by veele exempelen blijkt, dat niet alleen de groote ſteeden, gelijk men in de laetſte tijden heeft begonnen te doen, maer ook ſelfs de kleyne ter daghvaert ſijn beſchreeven. Philips van Leyden, hier bevoorens genoemt, maekt dikwils gewaghen van de Eedelen en van de magiſtraeten der ſteeden, en noemt de ſelve *Grooten des vaederlands*, en ſeght dat tot haerer ſorghe heeft geſtaen toe te ſien, dat niet, by verſuym des Vorſten, de Republiik eenighe ſchade quaeme te lijden. Ook vinde ik, dat ten tijde van Willem de vierde, de laetſte uyt den huſſe van Henegouw, binnen Dordrecht is beſchreeven een daghvaert der drie Landtſchappen; Hollandt, Zeelandt en Henegouw, werwaerts de afgeſondene der ſteeden in ſterken getale ſijn by een gekoomen, ter oorſacke der tollén: en dat deſe vergaedinghe ook is genoemt den hooghen raedt. Dat voorts nimmer eenighe beſtandinghen nogh hefgelden ſijn opgeſtelt, ſonder voorgaende beſluyt der Staeten, blijkt wel duydelijk uyt de gemeenelandts reekeninghen, in 't hooft van welke deſe beſluyten altoos voor afgaen. En hier van daen is 't, dat de beſtandinghen en hefgelden by ons altoos van outs en naederhandt doorgaens den naem van *beeden* gehadt hebben, welken naem by Philips van Leyden ook dikmaels wordt gevonden: om dat ſe, gelijk wy geſeght hebben, op de beeden der Graeven van de Staeten wierden ingewillight, ten grooten bewiſſe, dat het Vorſtendom 't gefagh der Staeten is onderworpen geweest. Jae dat meer is, aen Philips, den laetſten der Graeven, is, ten tijde als hy teeghen Vrankrijk oorloghde, de verſoghte neegenjaerighe opſtellingh by de Staeten niet anders ingewillight, ten ſy naer het voorchrijven van eenighe punten, en onder andere, dat het geldt ſoude gehandelt worden by luyden daer toe van de Staeten te verkiefen. Gelijk ook kennelijk is, dat de

Staeten hun recht om te vergaederen t'elkens als hen soude gelieven tot op delaetste tijden, die voor deesen oorlogh sijn gegaen, gehandhaeft hebben. Uyt het gene tot noch toe is verhaelt blijkt klaer, dat de Graeven van Hollandt by naer niet verschilt hebben van d'oude Koninghen: datse alleenlijk hebben gebruykt eenen naem min haetelijk, en min verdacht voor de vryheit: dat se, 'tis waer, gekooren sijn volghens orde van 't geslaght, gelijk by veele vrye volken: maer dat de heerschappy hen is gegeven niet sonder uytsonderinghen, als waer bygevoeght waeren wetten, en die met eede bevestigt: en dat wel het gefagh der Graeven niet kleyn geweest is, maer der Staeten moogenheit soo in andere saeken als voornaementlijk omtrent de geldtmiddelen, die de senuwe van de Republijk sijn, foodaenigh, dat men met waerheit van de Graeven segghen magh, 'tgheen men eertijds van de Duytsche Koninghen seyde, dat se ter beede geregheert hebben. En indien men ook een uythemsch voorbeeldt soekt, nerghens vinde ik gelijker, als in de Republijk van Lacedemonien, welke Plato, Polybius, en veele wijfen, jae Apollo selfs door hun getuyghenis booven alle andere hebben gepreesen. Want in deese succedeerden de Koninghen wel, d'een den anderen, volghensorde van 't geslaght, soo dat in de plaetse der Koninghen, nogh kinderen sijnde, vooghden, die se Prodicos noemden, een heerschappy ter goeder trouwe bevoolen, voerden: maer de Koninghen wierden tot de heerschappy niet toegelaeten, voor en al eerse hadden geswooren, dat se volghens 's landts wetten souden regeeren. En de Koninghen hadden maght oover een yder: maer de Ephori en den Raedt oover de Koninghen. Van de ouden wordt seer geroemt het gedenkweerdigh segghen van Theopompus, Koningh van Lacedemonien, die, als hem sijne huysvrouw verweet, dat hy, door 't instellen van de magistraet der ^a Toesienderen, selfs sijn eyghen majesteit hadt vermindert, haer geantwoordt heeft, dat hy sijnen kinderen een minder, maer ook een langhduerigher heerschappy soude naelaeten. Want seer waeraghtigh is, 't gheen de ouden geseght hebben, dat alle Republiken bestaen door seekere overeenstemmingh, en, die gebrooken sijnde, te niet gaen: welke overeenstemmingh ik verstaet te sijn, niet van snaeren of toonen, maer een oprecht onderlingh verstant tusschen den Vorst en het volk, tusschen het volk en den Vorst, en een welgemaetighde eendraght der Staeten onder elkander. Door deese overeenstemmingh sijn en de Graeven van Hollandt, en de Eedelen en de gemeente langh in eenen bloeyenden staet geweest, terwijl yder een voor den Vorst, den Vorst voor de wetten en de Staetsvergaedinghen ontsagh toonden, terwijl den aedel by haere eere, de gemeente by haere vryheit bleef. Hier uyt sijn gevolght voorspoedighe oorloghen; hier uyt is 't, dat een volk kleyn in sijn selven, gelijk eertijds door de Roomsche bondtgenootschap, soo ook onder de Graeven, door groote vriendtschappen wierdt aengesoght: dit toonen de verbonden, dit toonen de huwelijken. Terstont, soo haest het Graeffschap naulijx sijn geboorte hadt gekreeghen, sijn twee Dierijken, gelooft men, swaeghers der Koninghen van Vrankrijk geweest. Aernoudt, de derde Graef, hadt tot gemaelin de doghter des Keyfers van Konstantinopolen, welkers suster was getrouwt aen den Keyser van Duytschlandt. Eenighe volghende hadden gemaelinnen uyt den huysen van Saxen, toen ter tijdt in 't besit des Keyserrijx sijnde. Dogh Florents de derde was gehuwelijkt aen de kroon van Schotlandt. En Willem de tweede van dien naem Graef van Hollandt is selfs tot het Keyserdom des Duytschen rijx beroepen, om geene andere reeden, mijnes oordeels, soo seer, als om dat hy in sijn eyghen landt aen een gemaetighde regeeringh gewent was. Sijnen soon Florents de vierde hebben aen d'eene sijde de Koningh van Vrankrijk, van d'andere die van Engelandt, elk om 't seerst aengesoght, hem verbonden en huwelijken hunner kinderen met groote geschenken aanbiedende: maer sijnen soon Jan heeft op den raedt der Grooten de doghter des Koninghs van Engelandt getrouwt. Willem de sesde daer naer de doghter van Vrankrijk. Weederom sijn de doghters der Graeven besteet in groote huysen: als Vrouw Margareta, doghter van

^a Ephori.

Willem de vierde, in 't huys van Beyerén aen een Keyser: Jakoba aen den Dolphijn van Vrankrijk. En dit alles tot nogh toe terwylse alleen Graeven van Hollandt en Zeelandt, eenighe ook van Henegow, waeren. Seedert heeft Hollandt door de doghter van Graef Aelbreght, gehuwelijkt aen den huysé van Borgonjen, gekreeghen de selfde Vorsten, welke nu Brabandt, Vlaendre en meer andere volken hadden. Dus sijn verscheyde natien, niet ongelijk in gewoonten, wetten en regh- ten, onder een gemeene heerschappy bevreedight en versterkt geworden. Daer nae heeft Vrouw Maria van Borgonjen, by haeren gemael den Aertshartogh van Oostenrijk, gehadt eenen soon, aen wien 't meerdergedeelte van Spanjen tot hu- welijx goet is toegevallen: en met Spanjen de verwaghtingh der nieuwe weerdlt, en meer andere titulen van Koninghrijken, verspreidt oover verscheyde gewesten des aerdtboodems. Maer op deese grootheit der Vorsten is gevolght een groote veranderingh in de Republijke, die ik in weynigh woorden sal aenwijfen.

VI. H O O F T S T U K.

Hoe dat het traghten om veranderingh in de Republijk te brenghen oorsaek tot den oorlogh heeft gegeven.

DE menschelijke natuer is geneeghen om reukeloos voort te slaen tot een on- bepaelde moogenheit; waer uyt ¹ Aristoteles seght dat meerendeels de dwin- gelandyen spruyten, wanneer de Vorsten oover de paelen van 's Landts wetten heen stappen. Selden gebeurt het, dat yemandt afaet meer te willen vermooghen, als hy vermagh, ten sy hem de hoop van te konnen uytwerken 't gheen hy begeert benoomen sy. Waerom de oude Vorsten, welker hoop en vertrouwen t'eenemael was gegront op hun vaederlandt, die geen verlaet op uythemsche maght hadden, sich met eerbiedigheit onder de wetten schikten, regh en billijkheit beminden, ontsagh voor de Staeten toonden, als op welker maght en middelen sy verstonden hunne weerdigheit te steunen. De Vorsten van Borgonje, gesprooten uyt Ko- ninghlijken huysé, sijn d'eerste geweest, die een trap, dogh heymelijk, tot een onbepaalde moogenheit gemaakt hebben, blijvende niet alleen de volle gedaente, maer ook voor een goet gedeelte de klem der vryheit. Karel naederhandt, in andere gewesten Koningh en Keyser sijnde, was het teeghen de borst hier te Lan- de niet anders dan een Vorst te sijn: maer hy wierdt noghtans ingetoomt door ge- neegenheit, sijnde gebooren en opgevoet in deese gewesten; en hy hadt leeren agh- ten de volken; die hem tot groote aenflaeghen sijn beste werktuygh, en uyt sich selven seer getrouw waeren, dan wijders soo men op hunne vryheit toeleyde, light gaende te maeken, en maghtigh in vermooghen. Echter heeft hy bloedighe plak- kaeten gemaakt, en daer de kerk, bedolven in grove dwaelinghen, bequaeme ge- neesmiddelen vereyschte, heeft hy, gesint 't gheen eenmael was aengenoomen met geweldt te handthaeven, sich niet ontsien teeghen luyden, die verschilden in ge- voelen, de straffe des doodts te stellen: sonder in soo gewichtigh een saek de mee- ninghe der Staeten te verneemen. Maer Philips sijnen soon was uytter aerdt niet vernoeght dan met een t'eenemael onbedwonghe moogenheit: daer om hadt hy eenen haet op volken die den Vorsten wetten stelden, 't welk ook die van Arragon niet langh geleeden t'hunnen grooten ongelukke geleert hebben. Maer insonder- heit hebben de Spanjaerts, onder welke Philips sijne jonghe jaeren hadt doorge- braght, deese geleegenheit teeghen de Hollanders en Nederlanders, met wien se tot nogh toe hadden gestreeden wie meest in de gunst der Vorsten staen soude, vlij- tigh waergenoomen. Al hun woelen was in de vryheit der Nederlanden haete-

1. Aristoteles in sijn Staetkunde v. B. x. H. | oover 's Landts wetten heen stappen, en traghten nae Dwingelandyen spruyten ten deele uyt Koninghen, die | een toomelooser moogenheit.

lijk te maeken, in hem daerenteeghen te vertoonen, hoe de steeden in Italien, en de Landen in Amerika door hunne besettinghen soo in dwangh gehouden wierden, dat se sonder uytsonderingh gehoorsaemden. Als derhalven, den oorlogh teeghen de Françoisen ten eynde sijnde, Philips uyt den naeme der Staeten wierdt vermaent de Spaensche besettinghen van de grensen der Nederlanden wegh te neemen, heeft hy dat reedelijk verzoek als sijner grootheit onweerdigh opgenoomen. En hy selfs in persoon nae Spanjen oovergevaeren sijnde, heeft seedert dien tijdt de meeste saeken, raekende de regeeringhe van Hollandt en der ooverighe Nederlanden, bestiert, niet volghens den raedt der ingeboorene eedelen, uyt welke, volghens de gewoonte der voorouderen, bestont den oppersten en den geduerighen Raedt van Staete deeser Landen, maer door besluyten en beveelen gesmeet in Spanje, laetende hier den Kardinael Granvelle tot uytvoerder der Spaensche beveelen. En nu waeren de saeken rackende den Godtsdienst soo verre gekoomen, dat, alwaer 't schoon een misdædt geweest van den Roomschen Paus in gevoelen te verschillen, 't eenen goeden Vorst eghter niet paste die te straffen, om de ontelbaere meenighte der misdædighen, uyt welcher gemoederen sulck een gevoelen, hoedaenigh ook, door generhande schrik kon weghgenoomen worden. De Eedelen dan en aensienelijke steeden om deese reeden hem vertoonende, dat nogh de koophandel, nogh de rust der Landen konde behouden worden, ten waere de plakkaeten op den Godtsdienst wierden gesmijldicht, was 't soo verre van daer, dat Philips nae hunnen raedt luysterde, dat hy in teegendeel gewilt hebbe, dat op de binnenste gedachten der menschen onderzoek gedaen wierde, invoerende daer toe een nieuwe en ongehoorde maniere van inquisitie, hoedaenighe men in Spanjen teeghen de Jooden en Mahumetisten, schuytende onder 't Christendom, was gewoon te pleeghen. Ten dien eynde sijn ook allerweeghen ingestelt nieuwe Bisdommen, teeghen de meeninghe en in weêrwil der Staeten, sonder welcher toelaetingh van oudts de Geestelijkheid niet moght vermeerdert worden. En dewijl dit alles buyten twijfel strekte om de Republijk in verwarringh en ooverhoop te brenghen, en eerst de Grooten in den Raede van Staete, daer nae een groote meenighte van eedelen, ten dien eynde vergaedert, onder welke ook was den Heer van Brederoode, gesprooten uyt het geslaght der Graeven van Hollandt, raedden, en baeden te koomen tot dat geneesmiddel, 't welk men wel eer in saeken van geringher gewicht was gewoon te gebruyken, naementlijk tot een algemeene vergaedingh der Staeten van de Landen, heeft Philips, gelijk hy op sijn vertrek staende uytdukkelijk hadt verboden sulck een vergaedingh te houden, ook toen niet naegelaeten die te beletten. Hier op beroerte gevolgt sijnde, niet met gemeenen raedt en opset, maer door de stoutheit van weynighe uyt de geringhste meenighte, om de beelden uyt de kerken wegh te neemen, in welcher dienst niet weynigh tot nogh toe was gesondicht, en de selfde eerlangh door 't gefagh der Grooten was befaedicht, hebben de Spanjaerts en Philips geraeden gevonden de reukeloofse onbedachtheit van besondere luyden 'neenen dekmantel te neemen, om, teeghen recht en reeden, alle deese volken in 't gemeen de misdædt van gequetste majesteit op te legghen. Weshalven den Hartogh van Alva wordt gefonden, om sijn door geweldt der volkommene heerschappye meester te maeken. Dees straf uytter aerdt (dat Duytschlandt heeft geleert) voorsien met straffe beveelen, verklaerde oopentlijk, dat de Staeten, de steeden, alle de landtschappen van Nederlandt, en elk ingeseeten in 't besonder, alle hunne voorreghten en handtvesten verbeurt hadden, en voortaan geene andere wetten als 's Koningshe beveelen te verwaghten hadden. Hy selfs was het allersekerste bewijs van het vertreeden der wetten, sijnde een uytlander, nogh den Vorst in bloede bestaende, en niet te min, teeghen de gewoonte en alle reghten, tot de Opperlandtvooghdy gefonden. Ook is het te recht sitten den wettelijken en gewonen reghteren benoemen, en opgeregt een nieuwe Vierschaer, waer voor de saeken van gequetste majesteit souden verhandelt worden: onder deesen naem hebben

ben de Spanjaerts en de slaeven der Spanjaerden sich meester gemaakt van het leeven en de middelen der ingeseetenen hunne Vierschaer onderworpen. En niet alleen sijn veele duysenden uyt het gemeen ter pijn en doot gebraght, maer selfs de Graeven van Egmond en Hoorne, de voornaemste onder de Grooten, op valsche betightinghen van een wraekbaer reghter veroordeelt sijnde, hebben hunne halfen voor den beul moeten uytstrekken. Willem Graef van Nassau, Prins van Oranje, insgelijx een der voornaemste Heeren van Nederlandt, is neevens veele andere gebannen. Van welke Personaedjen Egmondt sijn Graeffschap hadt in Hollandt; Oranje Stadthouder van Hollandt was geweest. Den Markgraef van Berghen en den Heere van Montigny, die de beeden en smeekschriften des volx en der Grooten in Spanjen hadden oovergebraght, sijn beyde, d'een door oopenbaere onthalsingh, d'ander door vergif, gelijk het segghen eenpaerigh is, om 't leeven gekoomen. Toen sijn, volghens de gewoonte van onbepaelde dwinghelandy, den steeden op den hals geleght Spaensche besettinghen of kasteelen. Daerenbooven, op dat de Landtschappen, die tot op dees tijdt waeren vry geweest, hunne slaevernye voor altoos souden oopentlijk ten toon stellen en onderhouden, is hen, wien de Vorsten selve in persoon selfs om de minste schattinghen waeren gewoon geweest met beeden aen te gaen, toen door een Stadthouder den twintighsten penningh van alle onroerende, den tienden van alle roerende goederen, t'elker vervreemdingh, door geweld en dreygementen afgevoordert. Wel is waer, dat de trouwe der volken langh met de vryheit heeft geworstelt: maer dewijl, nae 't oopentlijk vertreeden der wetten, nae 't versmaeden der Staeten, die Republijk, die soo veel eeuwen hadt gestaen, en de vryheit der naekoomelinghen, niet langher konde behouden blijven, hebben de Staeten van Hollandt, welken de beschermingh der wetten en hun recht beneevens 't algemeene was aenbevoelen, in den jaere vijftienhondert tweeënseeventigh, den neeghentienden van Hoymaendt, in een vergaedinghe beschreeven binnen Dordrecht, bestaende uyt eedelen en afgesondene uyt de meeste steeden, volghende 't exempel hunner voorouderen, die teeghen den Romeynen, beginnende als dwinghelanden te heerschen, de waepenen hadden opgenoomen, den oorlogh teeghen den Hartogh van Alva beslooten, de ballinghen t'onrecht uyt hun vaederlandt verdreeven herstelt, en Willem Prins van Oranje erkent voor Stadthouder en Opperbevelhebber.

VII. H O O F T S T U K.

Hoedaenigh de Republijk der Batavieren sy geweest in den oorlogh, hoedaenigh die sy nae den oorlogh.

SEedert dien tijdt is de oppermooghenheit der Staeten, welke 't aangemaetight gesaght der laetste Vorsten niet weynigh hadt verduystert, wederom doorgebrooken sijnde, helder aen den dagh gekoomen. En nae dat met die van Hollandt ook de Staeten van andere omlegghende Landtschappen, de waepenen voor de vryheit aengenoomen hebbende, te saemen in een vast verbondt getreden waeren, en, nogh gebeden, nogh vermaeninghen Philips, wiens eere tot nogh toe wierdt verschoont, tot beeter sinnen hadden konnen brenghen, hebben eyndelijk op den sesentwintighsten van Hoymaendt des jaers vijftienhondert en eenentaghtigh de Staeten der Vereenighde Landtschappen Philips, om het verbreeken van de wetten der heerschappye, verklaert naer reghten ¹ van de hooghe ooverheit der sel-

1. Balthasar Ayala, president van de krijghsraedt van 's Konings leegher in Nederlandt, in sijn boek van 't recht en de plighden des oorloghs. *dien de oppermooghenheit is by eenen Vorst. Dogh soo die is by 't volk of de voortreffelijxten, staet het vry met eenen dwinghelandt nae reghten te handelen, soo 't de tijden toelaeten, soo niet, is 't geoorloft hem met*

ver Landen vervallen te sijn. Eeven eens naementlijk als veele vrye volken hunne Prinzen hadden veroordeelt, als die van Lacedemonien, Pausanias; de Romeynen; Nero; de Venetianen, Falerius; de Deenen, Christiern. En echter hebben de Voortreffelijxte de Republijk niet geregheert sonder Vorstelijk gefagh; maer gelijk eertijds in de plaetsen der Koninghen Veldtooversten waeren gekoomen, soo hadt toen de Prins van Oranje, sonder den naem van Graef te gebruyken, de wettelijke heerschappy, op den tijtel van Stadthouder, verkreeghen: wiens wonderbaere eendragt met de Staeten, terwijl en hy plaets gaf aen hunne moogenheit; en sy hem wederom beminden en eerden als hunnen gemeenen vaeder, de saeken van Hollandt van seer geringhe beginselen, tot den hooghsten aenwas opgevoert heeft. Waerom ook, als de naebuerighe Landtschappen oover hen gekooren hadden eerst Matthias, Aertshartogh van Oostenrijk, daer nae den Raedt van Staete; en wijders den Hartogh van Anjou, de Staeten van Hollandt en Zeelandt het verbondt met hen gemaekt wel heylighlijk hebben onderhouden, maer voor de rest in den haeren geen veranderingh willen gedooghen; en altoos behouden niet alleen de selfde regeeringhe, maer ook selfs de uyerlijke gedaente der regeeringhe. Nae de doot des Prinzen van Oranje is de Opperlandtvooghdy den Graeve van Leycester, die d'Engelsche hulptroepen ten dienste der Landen oovergebracht hadt, opgedraeghen: maer als deesen opgeblaesen door koninghlijke hooghmoedt, onkundigh onser regeeringhe, en luyfterende naer den raedt van quaede raedtsluyden, hadt begonnen lasterlijk van de regeeringhe der Staeten te spreken, en getragt veranderingh in te voeren, hebben de Staeten vertoont dat haere maght, van welke ook Leycester de sijne hem aenbevoelen hadt ontfanghen, waste gelijk en seer rechtveerdigh en de oudtste, en hebben ook die, om hem te believen, door oproer hadden begonnen nae veranderingh te staen, met de doot gestraft. En Leycester van dit alles verwitticht heeft te gelijk met het Landt sijn bewint verlaeten. Daer op is vervolgghens Maurits, soon van Willem Prins van Oranje, gekooren Opperbevelhebber oover Hollandt en eenighe naebuerighe Landtschappen. Wonder was wederom de eendragt onder de regeeringhe van deesen: en de rust der Republike geduerende den tijdt van twintigh jaeren, 't uytbreyden der Landtpaelen, 't verjaeghen der heyrleeghers, gelukkighe veldtslaeghen, beleegeringhen kloekmoedigh uytgevoert, kloekmoedigher gedraeghen, hebben den Staeten d'achtbaerheit en den roem van wijse regenten, Maurits d'eere van te sijn den grootsten Veldtheer toegebracht. Meerder heeft den luyfter der Republike toegenoomen, nae dat Koninghen haer door verbonden met sich selven gelijk gestelt hebben: want in den jaere seeven en t'neegentigh is een verbondt van onderlinghe hulpe gemaekt tusschen den Koningh van Vrankrijk, de Koninghinne van Engelandt en de Staeten der Vereenighde Nederlanden. Eevenwel is de eerbiedigheit ten Vorsten, hoewel afgeswooren, nogh soo groot geweest, dat, geduerende 'tleeven van Koningh Philips, de dapperheit deeser Landen sich binnen den noodtsaekelijkheid van eyghen beschermingh hebbe gehouden. Nae sijn ooverlijden is den oorlogh oopenlijk verkondight, en Spanjen dien hy eerst herwaerts oovergebracht hadt wederom op sijnen boodem toegesonden: jae ook is de koophandel, omheint met waepenen, van hier tot in d'uyterste Landen van Indien oovergeseylt. Aldaer hadt men ook den gemeenen vyandt; en de beroemde dapperheit en trouwe der Hollanderen heeft sich der verbonden dier Koninghen en volken weerdigh gemaekt: en de Staeten sijn begroet geweest door gesanten, koomende uyt een andere soo verre geleeghene weereldt. En dus verre heeft het veghten geduert. Van vrede is dikmaels ge-

geweldt' oovervallen. En dus heeft den Raedt den eersten wegh ingegaen met Nero, den laetsten met Maximinus. Want men moet weten, dat de Roomsche Keyzers niet en hebben gehad de oppermooghenheit, hoewel de meeste sich die geweldelijk hebben aangemaeticht; want de Keyzers waeren niet anders als Vorsten.

han-

hândelt, soo by 't leeven van Koningh Philips, als nae sijn ooverlijden, toen de Nederlanden op sijne doghter en schoonsoon waeren oovergedraeghen. Maer altoos hebben de Staeten verworpen alle voorwaerden, waer door de vryheit en 't recht des besluyts waer by se Philips de heerschappy hadden afgeweefen, niet in haer geheel bleeven: nae 't voorbeeldt der oude Romeynen, die geenen vrede soo hoogh geschat hebben, dat se daerom de verdreeve Tarquiniën weeder fouden inneemen. Ten laetsten als de Aertshartoghen Albertus en Isabella, en selfs ook Koningh Philips, soon van Philips de II. sijn geroet toonden om de vryheit der Staeten te erkennen, is door bemiddelingh der Koninghen van Vrankrijk, Engelandt en Deenemarken, en daer beneevens van andere Vorsten, d'onderhandelingh aengevanghen: dogh dewijl groote swaerigheeden den vrede wederhielden, is ten laetsten in den jaere sestienhondert en neeghen bestant gemackt voor twaelf jaeren; met voorgaende verklaeringhe der Aertshartoghen, soo in hunnen naeme als in den naeme van Koningh Philips, van wien se daer toe volmaght ontfanghen hadden, waer door se beleeden dat bestant te sluyten met de Staeten der Vereenighde Nederlanden, als met Staeten van vrye volken en steeden, en die voor foodaenighe van hen gehouden wierden, en se sijn daer op geen recht ter weereldt aenmaectighden. Philips heeft het verdragh bekraghticht, herhaelende de selfde verklaeringhe. Dit kort verhael begonnen sijnde voor Julius Cæsar, en in dees tijdt eyndighende, be- toont, dat geduerende den tijdt van meer dan seeventienhondert jaeren de Batavieren, nu Hollanders genoemt, gebruykt hebben de selfde regeeringhe in hunne Republijke, waer van de Oppermoogenheit sy geweest by de Staeten, en als noch is: soo nochtans, dat 'er altoos een Vorstelijke maght is by gekoomen, nu met grooter, dan met minder bestellinghe, sijnde eertijds opgedraeghen by succesie, maer voor deesen meermaels en ook nu by stemmen, dogh altoos de wetten onderworpen. En dit soo veel aengaet het weesen van de geheele regeeringhe. Is yemandt begeerigh om de leeden naeder te kennen, met deese staet het aldus. Hollandt is seer dicht bewoont met volkrijke dorpen en steeden. De sorghe oover de steeden staet aen den Raedt en Magistraeten van yder staet, welke toegestaen is eenighe keuren binnen hun gebiedt te maeken, en tot 's stadts noodwendigheeden lasten op te stellen. De Raeden sijn voor hun leeven: de magistraeten jaerlijx, sonder of met geringhe weddens. Van de aensienlijkste hoofden der magistraeten beschermen Burgermeesteren 't recht der gemeente en den welstant der steede: oover 't bestel van recht en Justitie sijn gestelt Scheepenen, soo in geldt- als lijf-saeken: wordende het ampt van beschuldighers, niet sonder eenigh gebiedt, publijkelijk waergenoomen by Bailluwen en Schouten. De magistraeten hebben tot hunne Raeden rechtsgeleerden, met den naem van Pensionarijën. Den rechtsdwangh der dorpen, soo in hooghe als ambaghtsheerlijkheit, is ten deele by de Republijck of de Graefeljkheit, ten deelen by de aensienlijxte eedelen, die de selve van hunne voorouders ontfanghen hebben. De Ambaghtsheerlijkheit wordt bereght door Schout en Scheepenen: de hoogh heerlijkheit door Bailluw en Leenmannen, of de aensienlijxte inwoonders ten platten lande, Welbooremannen genoemt. Daerenbooven hebben Houtvester en Meeſter-knaepen hun eyghen gereght oover de jaght en wildernissen: en oover de dijken, waer in besonderlijk de behoudenis van Hollandt bestaet, Dijkgraef en Heemraeden. Van de vonnissen van deese alle, behalven dat verweefene in lijfsaeken niet lichtelijk appel wordt toegestaen, magh mē sijn beroepen op het Hof van Hollandt, 't welk ook Zeelandt erkent. De geschillen selve der steeden en andere saeken van groot gewicht worden hier verhandelt. In deesen Raedt sitten nae ouder gewoonte eenighe eedelen, en voorts eenighe rechtsgeleerden en ervaerene in 's landts gewoonten. Hooft van deesen Raedt is de Stadthouder van Hollandt selfs, wien daerenbooven is toegestaen 't gebiedt oover de besettinghen, 't kiesē der magistraeten in de steeden uyt een genoemt getal, en 't quijtschelden van straffen oover misdæden: al het welk sijn teekenen van een seer uytsteekendt ge-

sagh. Ook is'er een reekenaemer, die door hunne Rentmeesters de Heergoedertien bestieren. De Vergaedinghe der Staeten, by welke is de Oppermoogenheit van Hollandt, wordt beschreeven drie of viermaels 's jaers, of soo dikmaels als 't de saeke vereyscht. Den staet der Eedelen wordt verthoont door de aensienlijxte in luyfter van afkoomst, en in besit van heerlijkheden, omtrent twaelf in getale, een van deese ooverleeden sijnde, kiezen se selfs een ander in sijne plaetse. De Steeden, die doorgaens sijn gewoon hunne afgesondenen ter daghvaert te senden, sijn met naemen deese, Dordrecht, Haerlem, Delft, Leyden, Amsterdam, Goude, Rotterdam, Gorichem, Schiedam, Schoonhooven, Briel, Alkmaer, Hoorn, Enkhuyfen, Edam, Monnikendam, Medenblik, Purmerend. De afgesondene sijn gemeenelijk Burgermeesteren; waer by dikmaels wordt gevoeght een uyt de Vroedtschap, of ook een Pensionaris. Den aedel heeft recht van eerst te stemmen; daer nae de steeden elk op haer beurte. Dit alles is nu ter tijdt ook nogh het selfde, als het was ten tijde der Graeven, behalven dat het bewint der Republike, 't welk aen den Graef stont, den Staeten en den Stadthouder is aengewassen. Wijders was men gewoon sijn van het voorsyde hof van Hollandt te beroepen op den Grooten Raedt van Mechelen, welken Raedt de Staeten van verscheyde Landtschappen eertijds ten verfoeke der Vorsten van Borgonje, om in 't gemeen oover hen recht te doen, hadden toegestaen. In plaets van deesen hebben die van Hollandt en Zeelandt voor achtentwintigh jaeren opgereght den Hooghen Raedt, bestaende uyt mannen van uytsteekende geleertheit, van welker vonnissen niemant sijn beroepen kan: alleenlijk is men gewoon den Staeten te verfoeken, dat hen gelieve eenighe buyten gewoone reghters te voeghen tot het Collegie, die ernstelijk mooghen ooversien, of het vonnis wel geweest sy, of by misverstant. En dewijl de lasten en de saeken met den oorlogh sijn vermeenighvuldicht, is'er nogh een ander Collegie opgereght, dat opsight heeft oover de gemeene middelen van Hollandt, en wijst de geschillen daer uyt spruytende. Dit Collegie bestaet uyt personen die den aedel en de steeden yder voor sijn selven daer toe kiezen, en by wijlen veranderen. Deese beschrijven de vergaedingh der Staeten, t'elkens als het dienstigh is, en voeren uyt 't gheen by den Staeten is beslooten. Onder 't opsight van deese sijn andere tot het hooren van de reekeninghen der ontfanghers van de gemeene middelen. En naedemael by 't verbondt van Uitreght is aengegaen gemeenschap van oorlogh, vrede, en uytheemsche alliantien, en daerenbooven van veele andere saeken, tusschen verscheyde Landtschappen, van welke tot op heeden by 't verbondt sijn gebleeven Gelderlandt, Hollandt, Zeelandt, Uitreght, Vrieslandt, Ooveryssel en Groeninghen, eertijds alle genoemt met den naem van Batavieren, Mattiaken en Vriesen, sijn de Landtschappen gewoon yder hunne afgesondene te senden, om oover de gemeene saeke te beraedtslaen. Selden gebeurt het, dat deese vergaedingh scheydte, die den naem heeft van Vergaedingh der Algemeene Staeten der Vereenighde Nederlanden. Voor deesen is men gewoon te betwisten de geschillen tusschen de Landtschappen. Naest deesen, en op bevel der selver, heeft den Raedt van Staete het opsight oover de saeken rackende 't gemeen verbondt, en de regeeringhe van 't krijgsvolk. Deesen Raedt is gevolgt in plaetse van den Raedt van Staete, die ten tijde der Graeven het bestier hadt oover heel Nederlandt. De Raeden worden tot een seker getal gekooren by de Staeten van yder Landtschap; en by wijlen verandert. Dogh sy stemmen niet by Landtschappen, als in de Vergaedinghe, maer hoeft voor hoeft. Hoofden van deesen Raedt van Staete sijn de Sadthouders der Landtschappen. Daerenbooven sijn door Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt verdeelt Vergaedinghen van Bewintsluyden der see saeken, onder welcher opsight staen de see, en de middelen die uyt see koomen. Sy hebben hunnen last van d'Algemeene Staeten. Elk Landtschap sendt de haere derwaerts; en deese worden ook gemeenelijk verandert. 't Ammiraelschap, of het Opperbevel ter see, wordt nu bekleet by den selfden Maurits. Ook worden de reekeninghen rae-

ken.

kende de schatkist der gemeene Bondtgenooten by perfoonen daer toegestelt ooversien. Deese dinghen, die den ingeseetenen genoegh bekend sijn, heb ik uytheemschen ten gevalle wat naeukeurigher verhandelt: en wy en twifelen niet, ofsy sulen, de saek wel ingesien hebbende, dit gebouw van de Republijk ten hooghsten prijfen. Want 't sy wy de reeden bybrenghen, de reeden oovertuyght ons, dat de regeeringhe allerbest vertrouwt wordt aen de besten: 't sy we sien op aghtbaerheit van getuygenissen, een Republijk der Voortreffelijxten wordt geroemt van d'allerwijste onder de ouden; 't sy op voorbeelden, secker ons koomen voor seer trefelijke en vermaerde, als Candia, Lacedemonien, Carthago, Rhodus, Marseille, Theffalien, Achajen, Samos, Cnidus, Chio, Corfu, en, gelijk veele gelooft hebben, Roomen selve, ten tijde als haere deughden in hunnen hooghsten luyfter waeren. Boovendien blijkt klaer genoegh, dat de Republijk der kinderen Israëls, hoedaenigh die van Godt is ingestelt, eer het volk een Koninghrijk begeerde, door 't beleydt der Voortreffelijxten is bestiert geweest. Nogh ontbreken 'er geen heedensdaeghsche voorbeelden, Ragusa, Luca, Geneve, Genua, de voornaemste Cantons van Switserlandt, en, die haere bestendigheit door 't dueren van duysent jaeren getuyght, Venetien. Hier by magh men ook voeghen het geheele lichaem des Duytschen Rix, vol van majesteit en luyfter, en de meeste Koninghrijken met den naem, maer Vorstendommen metter daet, in 't Noorden. En indien 't ons lust nogh naeder op deese vergelijkingh aen te houden, secker de Oppermoogenheit der Vergaedinghe van Staeten is by de Gaulen, en de Britten, seer oude volken, in gebruyk geweest: en in Duytschlandt blijft die nogh heedensdaeghs in weesen. En voor soo veel de regeeringhe der Republike wordt waergenoomen door Afgefondene der steeden, daer in koomen wy seer wel oover een met die van Achajen, Etolien, en Lycien, die van gelijken hunne Republiken, bestaende uyt verscheyde steeden, door een vergaedinghe en afgefondene der steeden geregeert hebben. Van welke de Acheërs by Polybius, Strabo, en Plutarchus worden voorgestelt als het allerbeste voorbeeldt van een wel oovereenstemmende Republijk. Weederom, dat het Vorstendom bepaelt door wetten wordt gevoeght by de regeeringh der voortreffelijxten, dat hebben wy gemeen met de oude Israëlitien, ten tijde der Rechteren; met die van Lacedemonien, met die selfde Acheërs, met de Venetiaenen, met het Duytsche rijk, met de voorverhaelde Noordtsche Koninghrijken, en de meeste andere. En de vergaedinghe der Algemeene Staeten met den Raedt van Staete, door welke, behoudens de Oppermooghenheit van yder Landtschap, verricht worden die saeken, die volghens 't verbondt gemeen sijn, koomt in alles seer net oovereen met de vergaedinghe der Amphyctiones, door welkers bandt de Griexe Republiken te saemen verknoght sijnde, de Meeden en alle geweldt van buyten langhen tijdt van sich hebben afgeweert. Dus is't, dat die van Jonien hebben gehadt een algemeene vergaedingh van dertien, die van Etrurien van twaelf, de oude Latijnen van achtenveertigh steeden: dus hebben eertijds volghens verbondt de hunne gehadt veele Duytsche, Gaulische en Britannische volken; en hebben als nogh de hunne de Switfers en Grisons. Dan echter is onse meeninghe niet met deese geschaepenheit van een Republijk te prijfen, hen, die een andere gebruyken, daer in te nae te spreken; want men moet bekennen, dat alle dinghen niet allen luyden passen, en 'er veele volken sijn, die better onder een Koninghlijke heerschappy gestelt, dan by hunne vryheit gelaeten worden. Dus is 't den volken van Asien dienstigh geweest onder de maght van Koninghen te staen: Griekenlandt in teegendeel heeft geen Koninghen konnen lijden. Dogh dat deese, van welke wy spreken, voor ons de allerbequaemste is,

I. Iustinus xxxiv. B. I. H. Die van Achajen | 't gemeen. Want de Acheërs, schoon die in steeden,
scheenen den Romeynen toen ter tijdt te maghthigh, | als in leeden verdeelt sijn, hebben noghtans een lic-
niet om de maght en middelen die yder stadt in 't be- | haem en eene heerschappye; en weeren de gevaeren
sonder heeft, maer om de eendraght van allen in | van yder stadt in 't besonder af met gemeene kraghten.
heeft

heeft de geduerighe ervaerenheit van soo veele eeuwen beweesen: soo langh die ge-
staen heeft, is alles in rust gebleeven: soo dikwils yets daer teeghen ondernoomen
was, reesen daer uyt beroerten, en verwarringhen, die niet eer geneesen wierden,
voor de Republiik herstelt was in haere voorighe gedaente. ¹ Die den aerdt der
volken en de verscheydenheit hunner seeden neerstigh ooverwooghen hebben, mer-
ken aen, dat de volken die ten Noorden gestrekt legghen, en insonderheit nae de
seekust, onder welke wy afkeerigh sijn van een eenhoofdighe regeeringhe, en
meer behaeghen scheppen in hunne vryheit. Ook sijn 'er, die leeren, dat groo-
te heerschappyen van Koningen, heel kleyne van de gemeente niet onbequaemelijk
geregeert worden: maer dat die natien, die van middelmaetighe groote sijn, en
insonderheit die het hunne kloekmoedigh weeten te beschermen, en niet traghten
nae 't gheen eens anders is, allerbest sijn gediend met de regeeringh der Voortref-
felijxten. Dogh men moet ook insonderheit acht neemen op de gewoonte: want
't gheen in 't gemeen van alle wetten is geseght, is wel voornaementlijk waer van
die wetten, waer inne het hooghste van de regeeringhe bestaet, dat het beeter is
niet d'allerbeste te gebruyken, als die in gebruyk sijn te veranderen: dewijl de
wetten eeven als de planten langhen tijdt van nooden hebben om wortelen te schie-
ten: en soo men die dikmaels verplactst, verdwijnt alle haere kraght en sterkte.
Seer veel sijn we derhalven verschult aen onse voorouderen, die ons hebben nae-
gelaeten een Republiik, die se van de eerste stighers hadden oovergenoomen, die
in haer selven treffelijk is, die met onsen aerdt en met onse manieren van leeven
seer wel oovereenkoomt, die se in vrede gehandthaeft, en door den oorlogh
weeder gekreeghen hebben. Dogh onsen pligh is het, soo we nogh ondankbaer,
nogh onvoorsightigh willen sijn, die Republiik, welke de reeden raedt, d'onder-
vindinghen voor goetd keuren, en de oudtheit aenprijft, stantvastigh te verdae-
dighen.

1. Bodinus van een Republiik I. B. VIII. H. Alle volken ten Noorden gelegghen sweemen nae seekere vryheit. Aristoteles in sijn Staetkunde III. B. XVII. H. Met de regeeringhe der Voortreffelijxte koomt oover een een meenighe van vrye luyden, die van natueren sijn gebooren om te draeghen de heer-

schappy der gener, die in deught de aensienelijxte sijn. Bartolus van de regeeringhe van een Republiik: Een volk in de tweede graedt van grootheit is niet dien-
stigh geregheert te worden door eenen, of door de meenighe, maer door weynighe rijke en eerlijke.

E Y N D E.

HUGODEGROOTS
V R Y E S E E,
of
VERHANDELINGH

Van het Recht dat de Ingefeetenen der Vereenighde Nederlanden
hebben om in Indien te handelen.

MET DE AENTEEKENINGEN DES AUTEURS

Uyt het Latijn vertaelt door

JOAN GORIS.

Manilius Astronom. Lib. 3.

— *Si qua externa referentur nomina lingua,
Hoc operis, non vatis erit. non omnia flecti
Possunt, & propria melius sub voce notantur.*

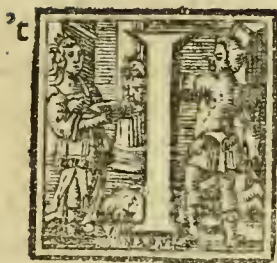
Aen den

P R I N S E N

En

V R Y E V O L K E N

Der Christen VVeereldt.

²t S een dwaelingh niet min oudt dan verderfelijk, waer door veele menschen, en allermeeft die gene, die in maght en middelen meest vermooghen, sikh selven doen gelooven, of 't gheen ik waeraghtigher oordeel, trachten te doen gelooven, dat recht en onrecht niet uyt haere eyghe natuer, maer door een ydele inbeeldinghe der menschen, en gewoonte worden onderscheyden. En derhalven achten die luyden, dat en wetten en een gedaente van billijkheit ten dien eynde sijn uytgevonden, om de oneenigheeden en beroerten der gener, die gebooren sijn in staet om te gehoorfaemen, te beteugelen: maer die gene, dien 't geluk allerhooghst verheeven heeft, moeten, segghen se, al het recht nae hunnen wille, hunnen wille naer eyghen belangh afmeten. En dat dit gevoelen, 't welk t'eenemacl ongerijmt en strijdigh teeghen de natuer is, eenigh gesagh gekreeghen heeft, daer oover heeft men sikh niet soo seer te verwonderen, dewijl by de gemeene siekte des menschelijken geslachts, waer door wy gelijk de gebreeken soo ook de voorstanders der gebreeken volghen, sikh gevoeght hebben de konstenaeryen der vleyeren, welke alle moogenheit is onderworpen. Maer in teeghendeel is 'er geen eeuwe geweest, waer in sikh niet hebben opgedaen mannen vry van imborst, wijs, Godtsdienstigh, die gearbeydt hebben om dit vals beduncken uyt de gemoederen der eenvoudighen wegh te neemen, en alle andere voorstanders des selven van onbeschaemtheit t'oovertuyghen. Want se betoonden, dat 'er was een Godt, schepper en bestierder van 't heel Al, dogh insonderheit een Vaeder der menschelijke natuere, welke hy dienthalven hadt gewilt, dat, niet gelijk alle andere dieren in verscheyde soorten, en in veelerley gedaenten, maer onder een geslacht, en ook onder eene benaeminghe soude begreepen worden; dien hy daerenbooven hadt gegeeven een selfden oorspronk, gelijke saemenvoegingh van leeden, aengesichten teeghen elkander oover, jae ook de spraek en andere werktuy-

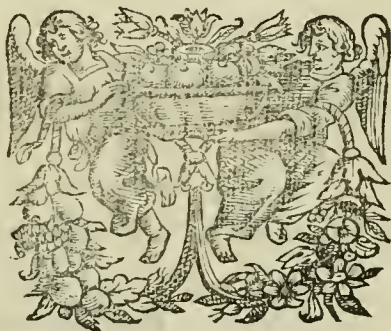
tuyghen van gemeenfaemheit, om aen allen te doen verstaen, dat se een natuerlijke maetschappy en maeghschap hebben. Dat wijders dien oppersten Koningh en Vaeder des huysgesins dit huys of deese republiik door hem gesticht hadt gegeven sekerere sijne wetten, niet geschreeven op koper of op taefelen, maer in de sinnen en gemoederen van een yeder, alwaer se sich vertoonen souden, om in weêrwil selfs en teeghen de borst geleesen te worden: dat aen deese wetten te gelijk de grootste en de geringste waeren gebonden: dat Koninghen teeghen deese soo weynigh is geoorloft, als de gemeente teeghen de keuren der ooverheeden, den ooverheeden teeghen de plakkaeten der Landtvooghden, den Landtvooghden teeghen de wetten der Koninghen selve. En nogh meer, dat uyt die bron voortvloeyden die selfde reghten der volken en der besondere steeden, dat se hier uyt hunne heyligheit en Majesteit hadden. Dan gelijk in den mensch selfs eenighe dinghen waeren, die hy met allen gemeen heeft, eenighe waer door een yegelijk van een ander wordt onderscheyden, soo ook van die saeken, welke de natuer tot gebruyk der menschen voortgebracht hadt, sy eenighe hadt willen gemeen laeten, eenighe, die yder door besondere nyverheit en arbeit hadt verkreeghen, hem souden eyghen blijven: dat die beyde aengaende waeren gegeven wetten, op dat wel alle de gemeene sonder benaedeelingh van allen souden gebruyken; maer d'ooverighe belanghende, een yegelijk, vernoeght met 't gheen hem was te beurt gevallen, sich van 't gheen eens anders was onthouden soude. Indien geen eenigh mensch hier van onkundigh weesen kan, ten sy hy met eenen hebbe afghelaeten een mensch te sijn, indien de heydenen, wien, in alle waerheit scheemerooghende, alleen het light der nature heeft bescheenen, deese dinghen gesien hebben, wat is 't, Christen Prinsen en volken, 't gheen de billijkheit van U begeert gevoelt en gedaen te hebben? Meent yemandt dat het hart is, dat hem worden afgevordert dinghen, die de belijdenis van soo heyligh een naem vereyscht, welkers minste is sich t'onthouden van ongelijken, seker yder een kan weten welk sijn plicht is, uyt het geen hy een ander voorschrijft. Niemandt is 'er onder U, die niet oopentlijk gebiedt, dat yder het sijne naer eyghen goetdunken bestiere, naer eyghen sinlijkheit belegghe: die niet alle ingeseetenen belast de stroomen en gemeene plaetsen gelijkelijc en sonder onderscheit te gebruyken, die niet met alle vermooghen de vryheit in het oover en wederreysen en in 't handelen verdaedigh. Indien men oordeelt, dat die kleynce Maetschappy, welke wy een Republiik noemen, sonder deese dinghen niet bestaen kan, (en seker 't is onmooghelijc dat se bestae) waerom sullen niet alle de selfde dinghen noodigh sijn, om de Maetschappy en d'eendraght van 't geheele menschelijc geslacht staende te houden? Met reght vertoornt Ghy u, soo yemandt teeghen deese durft geweldt gebruyken, ook straft ghy nae de grootheit der misdaedt

ande

anderen ten voorbeelde, om geen andere reeden, als om dat, waer deese dinghen doorgaens sijn geoorloft, den staet der heerschappye niet kan in rust blijven. En indien een Koningh teeghen een Koningh, een volk teeghen een volk onrechtveerdigh en met geweldt te werk gaet, strekt sulx niet om de rust dier groote republike t'onderst booven te keeren, en tot hoon des oppersten Opsinders? Dit onderscheit is'er in, dat, gelijk de mindere Magistraeten van 't gemeen oordeelen, Ghy van de Magistraeten, soo ook de Koningh van 't heel Al U heeft bevoolen 't kennis neemen en het straffen der misdaden van allen anderen, de uwe voor sijn heeft uytgefondert. En die, onaengesien hy de opperste straffe, die traegh, heymelijk en onvermijdelijk is, voor sijn behoudt, sendt niet te min van hem af, om onder de menschelijke saeken te verkeeren, twee reghters, welke d'allergelukkigste misdadighe niet ontvliedt, eyghen gewisse binnen een yder, en de achtingh of het oordeel van andere. Deese vierschaeren staen voor hen oopen, dien alle andere sijn toegeslooten: tot deese beroepen sijn de swakke: in deese worden ooverwonnen, die in kraghten ooverwinnen, die de maete hunner toemeloofheit geen paelen stellen, die oordeelen voor een geringhe prijs te hebben 't gheen met menschen bloedt gekoght wordt, die ongelijken met ongelijken verdedighen, welker oopenbaere misbedrijven noodtsaekelijk en door het eenpaerigh oordeel van alle eerlijke luyden moeten gedoemt, en door het vonnis van hun eyghen gewisse niet kan vrygesproken worden. Voor deese beyde Vierschaeren brenghen wy ook een nieuwe saeke: voorwaer niet van huysdrop, noch van 't legghen van een balk of spanningh, hoedaenighe gemeenelijk vallen tusschen besondere luyden, en selfs ook niet een saek van die soort, welke dikmaels onder volken voorkomt, van 't recht van een stuk landts geleeghen op de grenscheydingh, van 't besit eener stroome of eenes eylandts: maer van by nae den geheelen Ocean, van 't recht om te vaeren, van de vryheit van de koophandel. Tusschen ons en de Spanjaerts staen deese punten in geschil: Of de oneyndighe en woeste see sy den aenwas van een rijk, en nerghens nae het grootste: of eenigh volk recht hebbe volken die 't willen doen te beletten het verkoopen, het verwisselen, en eyndelijk het oover en weeder reysen onder elkander: of yemandt hebbe kunnen, 't gheen nimmemeer het sijne geweest is, weghschenken; of vinden, 't gheen nu reets eens anders was: of oopenbaer ongelijk dat langhen tijdt geduert heeft eenigh recht geeft. In deese strijdigheid onderworpen wy ons selfs aen het oordeel der voornaemste Spaensche Godts- en Reghts-geleerden: wy roepen eyndelijk t'onser verweeringhe de eyghene Wetten van Spanjen selve. Soo dit niet helpt, en hen, welke de seekere reeden sal oovertuighen, hunne begeerlijkheit verbiedt afstant te doen, beroepen wy ons, Prinzen, op uwe majesteit, op uwe trouwe, gy volken soo veele als erghens in de wereldt sijn. Wy maeken

geen doorftrikt, geen verwart gefchil. Wy en twiften hier niet oover twijfelaghtighe hoofstukken des Godtsdienfts, waer in groote duysterheit fchijnt te fteeken, die, met foo groot een hevigheit foo langh betwift sijnde, dit by nae by den wijfen fecker gelaeten hebben, dat de waerheit nerghens minder is te vinden, als daer men wordt gedwonghen het zelfde te gevoelen. Hier is geen ftrijdigheid oover den ftaet onfer Republijke, en oover de vryheit, niet verkreeghen maer herftelt door de waepenen: waer van die eerft recht het oordeel konnen vellen, die 's Landts wetten der Nederlanders, hunne oude herkoomften, en niet een rijk ingeftelt teeghen de wetten, maer een Vorftendom volghens de wetten, grondigh hebben leeren kennen. In welk gefchil noghtans aen billijke reghters, den noodtdwangh der uyterfte flaevernije van den hals geworpen; aen hen die daer op wat fchranderer willen onderfoek doen, het algemeen gefagh eens besluyts van foo veele volken; aen hen die op ons gebeeten, die ons quaelijk geneeghen waeren, de belijdenis onfer vyanden geen twijfelingh meer heeft oovergelaeten. Maer 't gheen wy hier voorftellen, heeft met die faeken geen gemeenfchap. 't Heeft niet van nooden, dat figh yemandt anghftigh pijn in een naeukeurigh onderfoek. 't Hanght niet aen den uytleggh van de heylighe blaederen, waer van veele veele dinghen niet begriipen; niet aen de keuren van een volk alleen, welke alle andere met reeden niet en weeten. De wet, volghens welkers voorschrift men moet oordeelen, is niet moeyelijk te vinden, als die by allen de zelfde is: en light te verftaen, sijnde met een yder gebooren, en yders gemoe deren ingeplant. 't Reght dat wy verfoeken is foodaenigh, dat het een Koningh fijnen onderdaenen niet behoort te weygheren, nogh een Christen aen die geen Christenen fijn. Want het heeft fijnen oorsprongh uyt de natuer, welke eeven gelijkemoeder van allen is: goetdaedigh teeghen alle, wiens heerschappy figh uytftrekt tot de gene die oover volken heerschen, en by hen allerheylighft is, die in godtsvrucht meest gevordert hebben. Neem kennis van deefe faeke ghy Vorften, neem kennis ghy Volken: foo wy yets onreedelijx eyffchen, ghy weet, hoe groot U gefagh, en onder U het gefagh der gener die ons naeft gefeten fijn, altoos by ons geweest fy: vermaent ons, en wy fullen gehoorfaemen. Jac dat meer is, foo ghy oordeelt, dat wy in deefe faeke yets misdien hebben, wy fijn bereidt uwe gramschap, en met een woordt, den haet des menfchelijken geflaghts te draeghen. Dogh foo 't in teegendeel met de faek geleeghen is, laeten wy aen uwe gewiffe en aen de billijkheit wat ons te doen ftaet. Eertijds wierdt onder befchaefde volken voor de grootfte onrechtveerdigheid gehouden, den genen met de waepenen op 't lijf te vallen, die hunne faeken aen bemiddelaers ftelden: daerenteeghen die foo reedelijk een voorwaerde verwierpen, wierden niet als vyanden van eenen, maer van allen met gemeene maght beoorloght. Wefhalven wy sien dat ten dien eynde fijn verbonden gemaekt, en reghters gefteelt. De
Ko-

Koninghen selfs en magtighe volken oordeelden voor hen geen saek soo heerlijk, soo grootmoedigh, als den hooghmoedt en den ooverlast van anderen te beteugelen, de swakheit en d'onnooselheit van anderen t'onderschraeghen. Welke gewoonte indien se ook heedensdaeghs in gebruyk was, dat de menschen oordeelden 't gheen anderen ooverkoomt hen van gelijken kan weedervaeren, seker wy souden niet weynigh geruster in de weereldt leeven: want de stoutheit van veelen soude verkoelen, en die nu de reghtveerdigheit uyt insight van eyghen belangh aen een kant stellen, souden d'onreghtveerdigheit t'haerer schaede onteeren. Maer gelijk wy dit in die saeke misschien niet te vergeefs hoopen, soo vertrouwen wy ook sekerlijk, dat Gy alle, de saeken rijpelijk ooverwooghen hebbende, sult oordeelen, dat het verwijlen des vreedes ons niet meer te last geleght kan worden, als de oorfaeken des oorloghs: en dat derhalven, gelijk Gy tot nogh toe onse goetgunstige en goetwillige vrienden sijt geweest, Gy ook de selfde of nogh meer in het toekomende sijn sult, 't allergewenste dat hen, die het eerste deel hunnes gelux stellen in wel te doen, het tweede in een goeden naem te hebben, ooverkoomen kan.

I N H O U D T
der
H O O F T S T U K K E N.

I.

D*at volghens het recht der volken yder een, wie hy sy, vrye vaert heeft nae sulke volken als hy wil.*

II.

Dat de Portugijsen geen recht van heerschappy hebben oover die Indiaenen, tot welke de Hollanders vaeren, op den tijtel van vindinghe.

III.

Dat de Portugijsen geen recht van heerschappy hebben oover d'Indiaenen, op den tijtel van Pauselijke gifte.

IV.

Dat de Portugijsen geen recht van heerschappy hebben oover d'Indiaenen, op den tijtel van oorlogh.

V.

Dat de see nae de Indiaenen, of 't recht om derwaerts te vaeren, den Portugijsen niet eyghen is, op den tijtel van occupatie.^a

VI.

Dat de see, of 't recht om te vaeren, den Portugijsen niet eyghen is op den tijtel van Pauselijke gifte.

VII.

Dat de see, of 't recht om te vaeren, den Portugijsen niet eyghen is, op den tijtel van verjaeringh of gewoonte.

VIII.

Dat volgens 't recht der volken den handel onder eenen yegelyken vry is.

IX.

Dat den handel met de Indiaenen den Portugijsen niet eyghen is, op den tijtel van occupatie.

X.

Dat den handel met de Indiaenen den Portugijsen niet eyghen is, op den tijtel van Pauselijke gifte.

XI.

Dat den handel met de Indiaenen den Portugijsen niet eyghen is, door 't recht van Præsriptie of gewoonte.

XII.

Dat de Portugijsen op geen billijkheit gegront sijn in 't verbieden van den handel.

XIII.

Dat de Hollanders den Indischen handel, soo in vrede, als in bestandt en in den oorlogh, moeten behouden.

(1) 't Latijnsch woordt *Occupatie* brenght mede aenslaeingh van yets dat niemandt oye te vooren heeft toegekoomen.

HUGO DE GROOTS V R Y E S E E,

Of

VERHANDELINGH

Van het Recht dat de Hollanders hebben om in Indien te handelen.

I. HOOFSTUK.

Dat volghens het recht der volken yder een, wie hy sy, vrye vaert heeft nae sulke volken als hy wil.

NS voorneemen is kort en klaerlijk te betoonen, dat de Hollanders, dat is de onderdaenen van de Staeten der Vereenighde Nederlanden, recht hebben, om naer Indien, soo gelijk als se vaeren, te vaeren, en met de Indiaenen te handelen. Tot een grondtflagh sullen wy legghen deesen allerseekersten reghel van het recht der Volken, dat men 't voornaemste noemt, welkers reeden klaer en onveranderlijk is: dat aen yder volk vrystaet te trekken nae foodaenigh een ander als hy begeert, en met het selve te handelen. Dit spreekt Godt selfs door de natuer, dewijl hy niet begeert dat de natuer in alle plaetsen verschaft alle die dinghen, welke tot onderhoudt van 's menschen leeven vereyscht worden: ook geeft hy dat 'teene volk in deese, 't andere in gene kunsten oovertreffen. En waer toe dit alles? dan om dat hy gewilt heeft, dat door onderlingh gebrek en oovervloedt de vriendtschappen onder de menschen souden gekoestert en onderhouden worden; op dat niet yder een oordeelende, dat hy by sikh selven kan bestaen, hier door sikh selven soude onbequaem maeken om onder menschen te verkeerem. Nu is 't door een instellingh der goddelijke rechtveerdigheyt soo geschaepen, dat het eene volk moet vervullen de behoefte van het andere, op dat door die wijze (gelijk ¹ Plinius seght) 't gheen erghens ter weerdelt geschaepen is, soude schijnen by allen geschaepen te sijn. Weshalven wy de dichters hooren singhen: ² *Nec vero terræ ferre omnes omnia possunt*, dat is, *Alle aerdt is niet bequaem om alles voort te brenghen.* als noch: ³ *Excudent alii*, enz. dat is, *Een ander sal natuer door sijn graefyser terghen*, en 't gheen'er volgt. Die dit derhalven weghneemen, die neemen met eenen wegh die noyt genoegh gepreese maetschappy der menschen onder elkander, sy neemen wegh alle geleegenheden om elkander wel te doen, en sy sijn, met een woordt, schenders van de natuere selfs. Want en dien Ocean, welken Godt om de Landen heen gestort heeft, van alle kanten en naer alle kanten vaerbaer sijnde, en die gesette of ongewoone winden, die niet altoos uyt den selven hoek, en somwijlen ook uyt alle gewesten te gelijk waeyen, geeven die niet genoeghsaem te kennen, dat allen volken den toegangh tot alle volken van de natuer is toegestaen? Dit reekent ⁴ Seneca de hoogste weldaedt van de Natuer, dat se en door de windt

1. In sijn Lofreeden.

2. Virg. Landtged. II. B.

3. Virg. Eneas. VI. B.

4. Natuerl. Geschill. 3. 4.

volken verre van den anderen afgeleeghen onder een gemenght, en alle haere goederen in gewesten soo verdeelt heeft, dat den onderlinghen handel den menschen tusschen elkander noodtsaekelijk was. Dit recht dan is allen volken gelijk en even nae: 't welk de treffelijxte ¹ Reghtsgeleerden soo verre uytstrekken, dat, volghens hunne stellinghe, geen Republiik of Vorst in 't algemeen kan beletten andere tot sijne onderdaenen te koomen, en met hen te handelen. Hier van daen heeft sijnen oorsprongh dat allerheylighste recht van herberghsaemheit. Hier uyt spruyten die klaghten ²

*Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbara morem
Permittit patria? hospitio prohibemur arenæ.* dat is:

————— Wat aerdt van volk, soo ruw,
Bewoont dees kust? wat landt mishandelt vreemde lieden
Soo hardt, en onbeschoft? men wil ons hier verbieden
Te rusten op het strant. — Vondel.

En elders: ³

————— *Littusque rogamus
Innocuum, & cunctis undamque auramque patentem.* dat is:
Wy bidden om verblijf op strandt, dogh sonder schae,
En see en lught, die sijn elk een al even nae.

En wy weten, dat uyt deese oorfaek eenighe oorloghen sijn gesprooten; als dien van Megara teeghen die van Athenen, dien van Bologne teeghen de Venetiaenen. ⁴ Dat de Kastiliaenen ook deese rechtveerdighe oorfaeken teeghen de Amerikaenen konnen gehad hebben, ⁵ en waerschijnlijker dan alle andere, is het gevoelen van Victoria, ⁶ soo se verhindert wierden onder hen te reysen, en te verblijven; soo se gehouden wierden buyten de gemeenschap dier dinghen, welke, volghens 't recht der volken, of gewoonten gemeen sijn; soo men eyndelijk hen den handel niet wilde toelaeten. Diergelijk is 't gheen men leeft in de historie van ⁷ Moses, en daer uyt by Augustinus, ⁸ dat de Israëlitien rechtveerdighe oorloghen gevoert hebben teeghen de Amorriten, om dat hen doortoght sonder yemandt te beschaedighen wierdt geweyghert, die door een seer billijk REGHT DER MENSCHELYKE MAETSCHAPPY hen behoorde oopen te staen. En om die reeden hebben Hercules den Koningh der Orchomeniers, de Grieken onder Agamemnon den Koningh der Mijsen den oorlogh aengedaen; ⁹ gelijk als of de weeghen natuerlijk vry waeren, als ¹⁰ Baldus heeft geseght: en by Tacitus ¹¹ worden de Romeynen van de Duytschen beschuldight, dat se de onderhandelighen en byeenkoomsten der volken weerden, en de stroomen en de landen, en eenighermaeten den hemel selfs slooten. En eertijds heeft den Christenen teeghen de Sarracenen geen tijtel meer behaeght, als dat se door hen buyten het Joodtsche landt wierden gehouden. ¹² Uyt dit gevoelen volght, dat de Portugijsen, al schoon se heeren waeren dier gewesten, daer de Hollanders nae toe vaeren, dien van Hollandt noghtans ongelijk doen souden, indien se hen den ingangh en den handel affneeden.

Hoe veel onreedelijker is het dan, dat eenighe die willen handelen met volken

1. Inst. de rer. divis. §. 1. & L. nemo igitur ff. eod. sie Grotius van 't recht des oorloghs I. B. 19. H. Vide L. mercatores. C. de com.
2. Virg. Eneid. I. B.
3. Virg. Eneid. VII, B.
4. Diod. II. Plurarch. in Pericles.
5. Sigonius in 't laetste. B. van de saeken van Italiën.
6. Victor. van de Indiaenen, 2. deel n. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. Doe hier by Covarruvias in c.

peccatum. §. 9. n. 4. ibi. Quinta.

7. Num. cap. 20.
8. Augustin. oover Num. 4. B. 44. quæst. En Est. laetste cap. 23. 4. 2.
9. Sophocles in Trachin.
10. 3. Consil. 293.
11. In sijn IV. B. der Hist.
12. Alc. 7. Conf. 130. Covar. c. peccatum p. 2. §. 9. Bart. ad L. 1. C. de pagan.

die ook zelfs willen met hen handelen buyten dien handel worden geslooten, door toedoen der gener, in welker maght noch die volken sijn, noch ook dat gene, waer door men reyft; naedemael wy zelfs straetschenders en seeroovers om geene andere reeden soo feer vervloeken, als om dat se de doortoghten en weeghen besetten en onveyligh maeken.

II. H O O F T S T U K.

Dat de Portugijsen geen recht van heerschappy hebben oover die Indiaenen, tot welke de Hollanders vaeren, op den tijtel van vindinghe.

DAt nu de Portugijsen geen heeren sijn diergewesten, op welke de Hollanders vaeren, naementlijk van Java, Sumatra, 't grootste gedeelte der Molukken, belluyten wy door een t'eenmael seekere bewijsreeden; om dat niemandt heer is van die saek, welke noch hy zelfs immermeer, noch yemandt sijnen t'weeghen heeft beseten. De eylanden, van welke wy spreken, hebben, en hebben altoos gehadt, hunne Koninghen, hunne eyghene regeeringhe, hunne wetten, hunne reghten: den Portugijsen wordt, gelijk aen andere volken, den handel toegestaen: weshalven sy en schattinghen betaelende, en het reght om te handelen van de Prinsfen verfoekende en verkrijghende, genoeghsaem bekennen dat se geen heeren sijn, maer als vreemdelinghen aldaer koomen. En alhoewel tot een heerschappenden eygendom niet genoegh is den tijtel te hebben, maer ook boovendien het besit vereyscht wordt, aengesien het wat anders is een saek te hebben, wat anders reght om de saek te verkrijghen, noghtans stelle ik vast, dat de Portugijsen zelfs egeenen tijtel van heerschappendt besit hebben oover die landen, welken hen het gevoelen der Leeraeren, en dat wel der Spanjaerden selve, niet benoomen heeft. Voor eerst, indien se segghen, dat die Landen tot een belooningh van vindingh de hunne geworden sijn, segghen se 't gheen noch reght noch waer is. Want vinden is niet daer van het gesicht te hebben, maer de handt daer aen te slaen, gelijk in den brief van Gordianus ¹ wordt getoont: waerom de Letterkundighe de woorden *invenire* en *occupare*, stellen voor werkwoorden, die de selfde beteekenis hebben: en alle Latijnsche schrijvers segghen, dat 't gheen wy hebben verkreeghen, sulx eerst is 't gheen wy gevonden hebben, welkers teengengestelt woordt is *perdere*, verliezen. ² Jae dat meer is, de natuerlijke reeden zelfs, en de klaere woorden der wetten, en den ³ uytleggh der geleerden, toont duydelijk, dat, om den tijtel van heer te verkrijghen, die vindinghe eerst genoegh is, welke saemen gaet met de besittinghe; wanneer naementlijk roerende goederen worden aenveert, of onroerende binnen paelen en bewaeringhe beslooten worden: ⁴ 't welk in deese soort geensints kan geseght worden. Want de Portugijsen hebben aldaer geene besettinghen. En boovendien kunnen de Portugijsen in geenderley maniere geseght worden Indien gevonden te hebben, 't welk reets voor soo veel eeuwen was beroemt geweest. Nu al ten tijde van Horatius

Impiger extremos currit mercator ad Indos,

Per mare pauperiem fugiens. ⁵ ——— dat is.

De nijvre koopman, bangh voor armoê, graegh tot winnen,

Durft toghten oover see ten eynde 't Oost beginnen.

Hoe naeukeurigh hebben de Romeynen ons de meeste landen van Sumatra beschreeven. ⁶ En nu reets hadden niet alleen de naebueringhe volken, Persen en

1. L. Si Barfatorum C. de fidejuss. Non. Marc.
c. 4. in verbo occupare. Vide Conan. Comm.

2. Juris Civilis l. 3. c. 3. in fine. Vide Donell.
de Jure Civili l. 4. c. 10.

3. Instit. de rer. divisione §. illud quaesitum est.

4. L. 3. §. Neratius in fine ff. de acq. possess.

5. I. B. I. brief.

6. Sie Plin. in sijn Natuerl. Hist. 6. B. 22. H.

Arabiers, maer ook zelfs d'inwoonders van Europa, insonderheit de Venetiaenen; voor de Portugijfen kennis van d'andere eylanden. Daerenbooven geeft het vinden zelfs geen recht, als op die dinghen, die voor 't vinden geen eygenaer hadden. ¹ Dogh de Indiaenen, toen de Portugijfen tot hen sijn oovergekoomen, hoewel se ten deele afgoodendienaers, ten deele Mahumetisten, en in swaere sonden bedolven waeren, hebben niet te min in 't gemeen en in 't besonder de heerschappy hunner goederen en besittinghen gehadt, welke hen sonder rechtveerdighe reeden niet heeft kunnen ontweldight worden. ² Dit besluyt maekt met seer bondighe reedenen, nae andere beroemde schrijvers, den Spanjaert Victoria³: *De weereldtlijke of kerkelijke Christenen, seght hy, kunnen d'ongeloovighen van weereldtlijke maght en heerschappy niet berooven, alleenlijk om die reeden, dat se ongeloovighe sijn, ten sy eenigh ander ongelijk van hen sy voortgekoomen.* Want het geloof, gelijk Thomas ⁴ seer wel seght, neemt niet wegh het natuerlijk of menschelijk recht, waer uyt de heerschappende eygdommen sijn voortgekoomen. Jae te gelooven dat de ongeloovighe geen eygenaers hunner goederen sijn is kettersch: en de saeken die van hen beseten sijn, hen om die selfde reeden t'ontweldighen is dieverye en roof, niet min, als of het selfde den Christenen geschiede. Wel te recht seght derhalven Victoria, ⁵ dat de Spanjaerts uyt die oorsack niet meer recht op d'Indiaenen gekreeghen hebben, als de Indiaenen souden gehadt hebben op de Spanjaerts, indien eenighe van hen eerst in Spanjen gekoomen waeren. En seker de Indiaenen van 't Oosten sijn geen dwaese en onsinighe, maer vernuftighe en schrandere menschen, soo dat zelfs hier uyt geen dekmantel om hen t'onder te brenghen kan genoomen worden, die nochtans in sijn selven niet is sonder oopenbaere onbillijkheit. Al van oude tijden heeft Plutarchus geseght, dat het is geweest, *een dekmantel vangierigheit de barbaren te temmen*; naementlijk, dat een godtloose begeerlijkheit om een ander 't sijne te berooven, dit t'eenen dekmantel neemt, het besaedighen en beschaeven der Barbaren. En zelfs ook nu wordt die verwe om volken teeghen wil en dank tot beschaefder en menschelijker seeden te brenghen, welke eertijds de Grieken en Alexander gebruykt hebben, van alle Godtsgeleerde, en insonderheit van de Spanjaerts, ⁶ voor eer- en godde-loos gehouden.

III. H O O F T S T U K.

Dat de Portugijfen geen recht van heerschappy hebben oover d'Indiaenen, op den tijtel van Pauselijke gifte.

TEn tweeden, soo se willen gebruyken de verdeelinghe van den Paus Alexander de Sesde, staet voor al hier op te letten, of de Paus hebbe gewilt alleenlijk de geschillen tusschen de Portugijfen en de Kastiliaenen besleghten, 't welk hy sekerlijk heeft kunnen doen, als bemiddelaer tusschen hen gekooren, gelijk ook de Koninghen selve nu al te vooren eenighe verbonden dien aengaende gemaekt hadden: ⁷ en indien dit soo is, sal de saek, naedemael tusschen andere gehandelt is, d'ooverighe volken niet aengaen: dan of hy is gefint geweest by nae elk vierde gedeelte van de weereldt aen de twee volken te schenken. 't Welk schoon het de Paus gewilt en vermoght hadt, soude echter daer uyt niet terstont volghen, dat de Portugijfen heeren dier landen sijn, naedemael niet de begiftigingh, maer de ge-

1. L. 3. ff. de acquir. rerum dom.

2. Covar. inc. peccatum. §. 10. nu. 2. & 4. & 5.

3. Van de borgerlijke maght, 1. deel. num. 9.

4. 2. 2. quæst. 10. art. 12.

5. Victoria van de Indiaenen 1. deel. n. 4. 5.

6. 7. en n. 19.

6. Vide Vasquez in præf. n. 5.

7. Vide Orosium.

volghde oovergaeve heer maekt: ¹ waerom ook by deefe faek de besittingh soude moeten koomen. En daerenbooven, indien yemandt het recht selve, 't sy goddelijk, 't sy menschelijk, wil onderzoeken, dogh niet dat afmeeten naer sijn eyghen belangh, sal hy lichtelijk bevinden, dat diergelijke begiftingh, als sijnde van een faek die een ander toekomt, van geen gewicht is. Ik sal my hier niet inlaeten in het geschil van de maght des Paus, dat is, des Bisschops der Roomsche kerke, nogh yets stellen, ten sy uyt onderstellingh, dat is, 't gheen de geleertste mannen onder hen bekennen, die het Pausselijk geslagh seer veel toeschrijven: voornaementlijk de Spanjaerts, die, dewijlse nae hunne doorsienentheit lichtelijk sien, dat de Heere Christus alle aerdsche heerschappy van sijn selven heeft weghgedaen, ² immers geen heerschappy van de geheele weerdlt, voor soo veel hy een mensch geweest is, gehadt heeft, en indien hy die al gehadt hadt, echter door geene bewijsreedenen soude kunnen vastgemaekt worden, dat dit recht op Petrus, of de Roomsche kerke, door recht van Stadthouderschap, is oovergedraeghen: naerdien andersints ook seker is, dat Christus veele dinghen gehadt heeft, waer in de Paus niet gesuccedeert is, ³ sonder eenighe versaeghtheit hebben staende gehouden (ik sal hunne eyghene woorden gebruyken) dat de Paus geen weerdltlijk of tijdelijk heer is van de geheele weerdlt. ⁴ Jae ook, indien hy eenighe soodaenighe maght in de weerdlt hadt, hy die echter niet recht soude oeffenen, naedemael hy met sijn geestelijk rechtsgebiedt moet te vreden sijn, en hy die in geenen deele aen weerdltlijke Vorsten kan oovergeeven. En dat meer is, dat soo hy al eenighe maght heeft, ⁵ hy die heeft in ordre, gelijk se spreken, tot de geestelijke saeken. Dat hy derhalven geen maght heeft oover d'ongeloovighe volken, als die tot de kerke niet en behooren. ⁶ Waer uyt volgh, nae 't gevoelen van Cajetanus, ⁷ en Victoria, en 't meerdergedeelte soo van Godtsgeleerde als Canonisten, ⁸ dat het geenen bequaemen tijtel is teeghen de Indiaenen, of dat de Paus die Landtschappen gegeeven heeft, als absolut heer, of om dat se de heerschappy des Paus niet erkennen: en oover sulx dat selfs de Sarracenen op dien tijtel nimmer sijn berooft geweest.

IV. H O O F T S T U K.

Dat de Portugijsen geen recht van heerschappy hebben oover d'Indiaenen, op den tijtel van oorlogh.

NAedemael dan, dit alles weghgenoomen sijnde, klaerblijkelijk is, 't gheen ook Victoria schrijft, ⁹ dat de Spanjaerts, vaerende nae die verre geleeghene landen, geen recht met sijn gebraght hebben, om sijn meester van die Landtschappen te maeken, is maer alleenlijk oover den eenighen tijtel van recht des oorloghs, die ook selfs, soo hy al rechtveerdigh was, noghtans tot de heerschappy geen voordeel soude kunnen doen, ten sy door recht van roof, dat is, nae de bemaghtigingh. Maer soo verre van daer is 't, dat de Portugijsen die saeken souden bemaghtight hebben, dat se met de meeste volken, tot welke de Hollanders sijn gekoomen, op die tijdt geen oorlogh hadden. En soo heeft derhalven geen recht voor hen konnen verkreeghen worden: door dien ook, soo se al eenighe ongelijken van de Indiae-

1. Vide Inst. de rerum divis. §. per tradit.

2. Luc. 12. vers 14. Joh. 18. vers 36.

3. Victoria van de Indiaenen, p. 1. n. 25. Vict. 16. n. 27.

4. Vide Vasq. cap. 21. Controvers. Illustr. Turr. Crem. lib. 2. c. 113. Hugo 69. dist. cum ad. ad. Verum Bern. in 2. lib. ad Eug. Vict. van de Indian. p. 1. n. 27. Covar. in c. pec. §. 9. n. 7.

5. Matt. 20. vers 26. Joh. 6. vers 15. Matt.

17. vers 27.

6. Vict. Ibid. num. 28. Covar. oover de plaets 1. Corinth. 5. op 't eynde. Thom. 2. 2. 12. 2. Ayala l. 1. cap. 2. n. 29. Vict. ibid. n. 30. Covar. op de geseyde plaets.

7. Sie de plaets van Cajetanus hier beneeden.

8. Thom. 2. 2. qu. 66. art. 8. Silv. de Infid. §. 7. Inn. in c. quod super his de voto. Vict. n. 31.

9. d. num. 31.

nen hadden geleeden, sy met reeden moeten geoordeelt worden die door langhduerighe vrede, en minnelijken handel, vergeeven te hebben. Hoewel se ook selfs geen den minsten dekmantel tot oorlogh gehadt hebben. Want die de Barbaeren beoorloghen, gelijk de Spanjaerts de Amerikaenen, sijn gewoon twee faeken t'eenen dekmantel te neemen: of dat hen van de selfde niet wordt toegelaeten te handelen, of dat sy de leere des waeren Godtsdiensts niet en willen aenneemen. En wat den handel belanght, dien hebben de Portugijsen van de Indiaenen verkreeghen, soo dat se in deesen deele niet en hebben te klaeghen. Den anderen dekmantel ¹ is in geenen deele rechtveerdigher als die der Grieken teeghen de Barbaeren, waer op Boëthius ² gesien heeft.

*An distant quia dissidentque mores,
Injustas acies, & fera bella movent,
Alternisque volunt perire telis?
Non est justa satis sœvitie ratio.* dat is:

Is d'oorlaek van hun onrechtveerdigh oorloghs woede,
En vallen se op elkaer met ooverfellen moede,
Is 't oogmerk hier en daer door klingh en spies te vellen,
Om dat se wijdt van een geen selfde seeden stellen?
Die reeden tot soo groof een wreedtheit, hoe genoomen,
Is niet rechtveerdigh.

En dit is het besluyt van Thomas, van 't Concilie van Toledo, van Gregorius, van meest alle de godtsgeleerden, Canonisten en Rechtsgeleerden: ³ dat voor hoe veel ook den Woestelinghen het geloof gepreedikt sy, (want van hen die te vooren Christen Vorsten sijn onderworpen geweest, als ook van d' Afgevallene, is een ander geschil) aenneemelijk en genoeghsaem, en indien se 't niet en hebben willen aenneemen, echter niet geoorlooft is om deese reeden hen te beoorloghen, en van hunne goederen te berooven. ⁴ 't Is de pijn weerd tot bevestigingh van deese saeke de eyghene woorden van Cajetanus ⁵ uyt te schrijven: *Sommighe ongeloovighe, seght hy, sijn nogh met recht nogh met der daedt onderdaenen der Christenen Vorsten, volghens 't weereldtlijk rechtsgebiedt, gelijk gevonden worden de heydenen, die nimmermeer 't Roomsche rijk sijn onderworpen geweest, bewoonende landen, in welke den Christelijken naem noyt geweest is. Want de heeren van deese, hoewel ongeloovighe, sijn wettelijke heeren, 't sy se door een Koninghlijke, 't sy se door een burgherlijke heerschappy geregeert worden: en se sijn om hun ongeloove niet berooft van hunne heerschappy oover de haere, dewyl de heerschappy is uyt het gestelde recht, en het ongeloove uyt het goddelijk recht, 't welk het gestelde recht niet weghneemt, gelijk hier booven in geschil geweest is. En van deese weet ik geene wet, voor soo veel het weereldtlijke aengaet. Teeghen deese kan geen Koningh, geen Keyser, nogh de Roomsche kerke oorlogh aenvanghen, om sijn meester van hunne landen te maeken, of hen weereldtlijk hunne heerschappy t'onderwerpen: om dat 'er geen rechtveerdighe oorsaek van oorlogh is; naedemael Jhesus Christus, de Koningh der Koninghen, wien maght gegeeven is in heemel en op aerde, om besit van de weereldt te neemen, gesonden heeft, niet soldaeten met een gewaepende krijgsmaght, maer heylighe preekers, gelijk schaepen in 't midden der wolven. Waerom ik nogh in het oude Testament, alwaer het besit gewaependerhandt moest genoomen worden, leese, dat eenigh landt der ongeloovighen den oorlogh is aengedaen om die reeden, dat se geen geloovighe waeren: maer om dat se geenen doortoght geeven wilden, of om dat se hen belee-*

1. Vide Vasq. c. 24. contr. ill. Vi&. p. 2. van de Indiaenen. n. 10.

2. Van de Vertrouft. 4. B. 4. Gedicht.

3. 2. 2. qu. 10. art. 8. c. de Iudæis dist. 45. c. qui sincera. eadem. dist. Innoc. d. loco. Bartol. ad.

1. 1. C. de pag. Covar. ad c. peccatum. p. 2. §. 9. & 10. Ayala de jura belli l. 1. c. 2. n. 28. arg.

4. Matt. 10. vers 23.

5. ad Sum. Thom. 2. 2. 4. 66. art. 8.

dicht hadden, gelijk de Medianiten, of om weederom aen het hunne te koomen, 't gheen hen door de goddelijke mildaedigheid vergunt was. Dies wy SEER SWAERLYK SONDIGHEN SOUDEN, indien we 't geloove Christi Jesu door deesen weg trachtten te verbreyden: en wy sondengeen WETTIGHE HEEREN derselver sijn: maer begaen GROOTE STRUYKROOVERYEN, en gehouden sijn tot vergoedinghe, als sijnde ONREGHTVEERDIGHE OÖVERHEERSCHERS OF GEWELDIGHE BESIT-TERS. Nae deese soude men moeten senden preedikers, eerlijke luyden, om hen door leere en voorbeeldt tot Godt te bekeeren, en niet die hen ooverweldighen, be-rooven, erghernis geeven, t'onderbrenghen, en dubbele kinderen der belle maeken, eeven als de Phariseen. En volghens dit ontwerp hoort men, dat dikwils van den Raedt in Spanjen, en de Godtsgeleerde, insonderheit van de Domicanen, is beslooten, dat men alleen door de preedikinghe des woordts, niet door oorlogh, de Amerikaenen tot het geloove moest ooverbrenghen: jae hen ook herstellen in de vryheit, die hen op dien naem ontweldight was, 't gheen men seght van den Paus Paulus de derde, en Keyser Karel de vijfde, Koningh van Spanjen, is voor goedt gekeurt geweest. Wy gaen nu voor by, dat de Portugijsen den Godtsdienst in de meeste gewesten geheel niet voortplanten, jae selfs daer toe niet arbeyden, dewijl se alleen op winst uyt sijn. Jae ook, dat aldaer dit waer is, 't welk een Spanjaert van de Spanjaerts in Amerika geschreeven heeft, dat men daer niet hoort van wonderwerken, niet van teekenen, niet van voorbeelden eenes Godtsdien- stighen wandels, bequaem om ook anderen tot het selfde geloof te beweeghen, maer van veele erghernissen, van veele vuyle stukken, van veele godtloofheeden. Weshalven naedemael hen en de besittingh, en den tijtel van besittingh ontbreekt, en de goederen en landen der Indiaenen niet voor foodaenighe moeten gehouden worden, als of die te vooren niemant hadden toebehoort, en dat naedemael se hen eyghen waeren, die van andere met recht niet hebben kunnen verkreeghen worden; volght, dat de volken in Indien, van welke wy spreken, de Portugijsen niet eyghen, maer vry en hun eyghen meester sijn: waer aen selfs de Spaensche Leeeraers niet en twijfelen. ¹

V. H O O F T S T U K.

Dat de see nae d'Indiaenen, of 't recht om derwaerts te vaeren, den Portugijsen niet eyghen is op den tijtel van occupatie.

IN dien dan de Portugijsen op de volken, landen en gewesten gheen recht ver- kreeghen hebben, laet ons sien of se de see en de vaert of den handel sijn hebben kunnen eyghen maeken. Wy sullen onse eerste aenmerkinghe laeten gaen oover de see, welke, naerdien se of niemants eyghen, of gemeen, of 't algemeen recht der volken doorgaens in de reghten genoemt wordt, sullen wy dierwijse allerbe- quaemst verklaeren wat deese woorden beteekenen, indien we alle de Dichters van Hesiodus af, en de Wijsgeeren, en de oude Reghtsgeleerden volghende, in tijden onderscheyden die dinghen, welke mooghelijk door geen langhen tijdt, dan ech- ter door seekere reeden en hunne eyghene natuer, sijn van een gescheyden. En 't moet ons voor geen mislagh gerekent worden, indien we in de verklarunghe van het recht dat van de natuer voortkoomt, gebruyken het gefagh en de woorden dergener, die men vast stelt, dat seer groot natuerlijk oordeel gehad hebben. Der- halven moet men weeten, dat in d'eerste beginselen des menschelijken leevens wat anders als 't nu is ² heerschappendt eygendom, wat anders gemeenschap geweest is ².

1. Vict. in sine par. 2. 1. relection. de Indis.
a Dominium.

2. Vide Glos. & Castr. in l. ex hoc jure &c.
jus nat. dist. 1.

Want heerschappendt eyghendom beteekent nu yets eyghen, 't welk naementlijk so yemandts is, dat het eens anders niet en sy op de selfde wijze. Dogh gemeen noemen wy, welkers eyghendom onder veelen door seekere gemeenschap of oovereenstemmingh by een gebraght is, met uytfluytingh van andere. De armoede der taelen heeft genootsaekt de selfde woorden te gebruyken, in een saek die niet de selfde is. En dus worden die woorden van onse maniere tot dat oude recht gebraght door seekere gelijkenis en afbeeldtsel. Gemeen is derhalven toen niet anders geweest, als 't gheen eenvoudig teeghen eyghen gestelt wordt: en heerschappendt eyghendom een gheen onrechtveerdigh vermooghen om een gemeene saeke te gebruyken: welk gebruyk de Schoolleeraeren ¹ goedtgevonden hebben van feyt en niet van recht te noemen, om dat 't gheen men nu in reghten gebruyk noemt, yets eyghen is, of op dat ik nae haere wijze spreek, affonderlijk tot andere genoemt wordt. Nae 't eerste recht der volken, 't welk ook somwijlen het Natuerlijke genoemt wordt, en 't welk de Dichters elders door de goude eeuwe, elders door 't rijk van Saturnus of der Reghtveerdigheit affchilderen, is niets eyghen geweest: 't welk Cicero gefeght heeft: *Dogh van nature sijn geene dinghen yemandt besondere.* En Horatius:

*Nam PROPRIÆ telluris HERUM NATURA nec illum,
Nec me, nec quenquam statuit.* — dat is:

Want *heer van eyghen landt of grondt Natuer* niet heeft
Gestelt nogh hem, nogh my, nogh yemandt die 'er leeft:

Want de natuer heeft geen eyghenaers kunnen onderscheyden. In deese betekenis dan segghen wy, dat alle saeken in die tijdt gemeen geweest sijn, geevende 't selve met de Dichters te kennen, wanneer se segghen dat de eerste menschen ten gemeenen nutte gefoght hebben, en de Reghtveerdigheit door een ongeschonden verbondt sijn tusschen alle saeken in 't midden gestelt heeft: en om dat klaerder uyt te legghen ontkennen se, dat in die tijdt de velden afgepaelt waeren, of 'er eenighen onderlinghen handel geweest is.

— — — *Promiscua rura per agros
Præstiterant cunctis COMMUNIA cuncta VIDERI.* ² dat is:
Geen akkers dan door een te landt gebruykt van yder
Hadt *schijnen* allen al *gemeen* te maeken. —

Met reeden is'er bygevoeght *videri*, schijnen; om 't oneygentlijk gebruyk, gelijk wy gefeght hebben, van het woordt. En die gemeenschap wierdt gebraght tot het gebruyk:

— — — *Pervium cunctis iter,
COMMUNIS USUS omnium rerum fuit.* ³ dat is:
De doortoght oover al was vry, 't gebruyk gemeen
Van alles. —

Ten welken opsigte het een seekeren heerschappenden eyghendom was, maer algemeen en onbepaelt. Want Godt hadt alle dinghen niet deesen of genen gegeven, maer het menschelijk geslaght, en op die wijze wierden veelen niet verhindert in 't geheel eyghenaers te sijn van een en de selfde saeke: dan soo wy het woordt heerschappenden eyghendom, neemen in de heedenstaeghsche beteekenis, is het teeghen alle reeden. Want dat besluyt in sijn een eyghendom, die toen niemandt hadt: en seer bequaemelijk is dit gefeght:

— — — *Omnia rerum
Usurpantis erant* — ⁴ dat is:

De dinghen quaemen toe aen die se maer gebruykte.

1. Vide Vasq. Controv. usu freq. cap. 1. num. 10. c. exiit qui feminat. de Verb. sig. in 6. clem. exivi de paradiso, de Verb. sign. | 2. Avienus in Arat.
3. Seneca Octavia.
4. Avienus.

Dogh tot die onderscheydingh van heerschappende eyghendommen, die 'er nu is, schijnt men niet als door eene drift en t'effens, maer allengskens gekoomen te sijn, de natuer desselfs begin aenwysende. Want naedemael 'er eenighe saeken sijn, welker gebruyk bestaet in verbruyk, of om dat se verandert sijnde in de selfstandigheit des gebruykenden, naederhandt geen gebruyk meer toelaeten, of om dat se met het gebruyken tot het gebruyk verargheren, heeft in de saeken van d'eerste soort, als in spijsen drank, sijn terstont opgedaen sekeren eyghendom, die van 't gebruyk niet is afgescheyden. ¹ Want dat is eyghen sijn, soo aen yemandt te sijn, dat het met eenen niet en kan eens anders sijn, 't gheen naederhandt tot de saeken van de laetste soort, naementlijk kleederen, en andere roerende goederen, of sijn ten sekeren opsigte roerende, is uytgestrekt. 't Welk soo sijnde, hebben selfs niet alle onroerende goederen, als naementlijk landeryen, ongescheyden kunnen blijven: want alhoewel 't gebruyk van deese niet enkelijk bestaet in verbruyk, haer gebruyk nochtans is om seker verbruyk aengekoght, als akkers en boomgaerden, om de spijs; weylanden ook om de kleedinghe: dan tot het gebruyk van allen sonder onderscheit kunnen se niet genoegh sijn. Op den gevondenen eyghendom is een wet gestelt, die de natuer soude naevolghen. Want gelijk in den beginne dat gebruyk gehouden wierdt door een toeÿgheninghe tot het lighaem, waer uyt wy geseght hebben dat eerst den eyghendom gesprooten is, alsoo heeft men geraeden gevonden, dat door gelijke toeÿgheninghe de saeken yder fouden eyghen worden. Dit is 't gheen genoemt wordt occupatie, met een seer bequaem woordt om uyt te drukken die saeken, welke te vooren yder eeven nae geweest hadden: waer op den Treurdigher Seneca speelt. ²

————— IN MEDIO *est scelus*
POSITUM OCCUPANTI ——— dat is:

't Stuk staet ons eeven schoon voor die het eerst aenvaert.

En den Wijsgeer: ³ *De sitplaatsen ter Schouwburgh sijn allen Roomschen ridderen gemeen: in die nochtans wordt mijn eyghen plaetse, die ik eerst inneeme.* Hierom seght Quintilianus, ⁴ dat 't gheen voor allen wast, een belooningh voor de nijverheit is: en Tullius, ⁵ dat de saeken door een oude inneeminghe sijn geworden der gener, die eertijds in leedighe en onbewoonde plaetsen sijn gekoomen. Dogh deese occupatie moet in saeken die sijn teeghen 't besit stellen, als sijn wilde dieren, geduerigh sijn; in andere is 't genoegh, dat het besit met het lichaem begonnen, met het hert behouden worde. Occupatie in roerende goederen is een aengrijpingh, in onroerende betimmeringh of bepaelingh: waerom Hermogenianus, wanneer hy seght dat de heerschappende eyghendommen sijn onderscheyden, daer byvoeght, dat de landen sijn bepaelt, gebouwen geplaeft ⁶. Deesen stant der saeken wordt van de Dighters te kennen gegeven.

*Tum laqueis captare feras, & fallere visco
Inventum:*

Tum primum subiere domos ⁷. dat is:

De Lijmstang quam toen op, en strik, om 't wilt te binden;

En vogels door bedrog. ——— *Vondel.*

Toen hebben se sijn eerst begeeven onder dak.

COMMUNEMQUE PRIUS, *ceu lumine solis & auræ*
Cautus humum longo signavit LIMITE messor. ⁸ dat is:

¹ ff. de usus. earum rer. quæ usu conf. Extrav. de verb. sign. ad conditorem & quia quorundam. Thom. 2. 2. 78.

² Seneca Thyeste.

³ Seneca van de weldaeden 7. B. 12. H.

⁴ Declam. 13.

⁵ Plichten 1. B.

⁶ L. ex hoc jure ff. de Iust. & jure.

⁷ Virg. Landtd. 1. B.

⁸ Ovid. Herschep. 1. B.

De Landtman pafte 't landt met *merken* t'onderscheiden,
Voorheene soo gemeen als zon en oope lucht. *Vondel.*

Hier nae wordt, gelijk Hermogenianus te kennen geeft, den handel gedreeven, om welkers wil

Fluctibus ignotis insultavere carina. ¹ dat is:

De fcheepen huppelden op onbekende baeren.

En op den selfden tijdt heeft men begonnen Republiken in te stellen. En aldus zijn 'er van die dinghen, die ſcedert d'eerfte gemeenschap van een gefcheyden waeren, gemaekt twee foorten. Want sommige zijn gemeene, dat is, het volk cyghene ('t welk de cyghentlijke beteekenis van dat woordt is) sommige louter belonder, dat is yder mensch in 't befonder tockoomende. Gemeene occupatie nu gefchiet op de selfde wijſe als de befondere. Seneca: ² *Landtpaelen van die van Athenen of van Capua noemen wy, welke de naebuere daer nae onder elkander door een befondere ſcheydinghe van een ſcheyden.* Want yder natic

PARTITA FINES regna conſtituit, novas

Extruxit urbes. ³ dat is:

Heeft naer het ſcheyden van haer grenſen, Koninghrijken

Geflight, en ſteeden nieu gebouwt. —

Op deefe wijſe ſeght Cicero, ⁴ dat het landt Arpinas wordt genoemt der Arpinaten, en dat onder Tuſculum der Tuſculanen: *van gelijken is 't*, ſeght hy, *met de beſchrijvinghe van yders befondere beſittinghen; waer uyt, alſoo yder het zijne heeft van die dinghen, die van nature gemeen geweest ſijn, yder moet behouden, 't gheen hem is toegefallen.* Dogh in teegendeel noemt Thueydides ⁵ dat landt, 't welk in de verdeelinghe geen volk is toegefallen *ἀπέριον*, dat is, onbepaelt, en door geene grenſen alleſints afgeſcheyden. ⁶ Uyt het gene tot nogh toe is geſeght kunnen verſtaen worden twee ſaeken. 't Eerſte is, dat die dinghen, welke niet en kunnen geoccupeert worden, of nimmer geoccupeert ſijnde, niemandts kunnen eyghen ſijn, om dat allen eyghendom van occupatie ſijn begin genoomen heeft. En het andere, dat alle die dinghen, welke van nature ſoo geſtelt ſijn, dat ſe, wanneer yemandt die gebruykt, niet te min voor allen anderen wie het ſy ſonder onderſcheit tot het gebruyk genoegh ſijn, ook heedenſdaeghs van die conditie ſijn, en voor altoos behooren te ſijn, alſe waeren, toen ſe eerſt van de natuer ontdekt ſijn. Dit heeft Cicero gewilt. ⁷ *En de maetſchappy die ſich allerwijſt uytſtrekt voor de menſchen onder elkander, en voor allen onder allen is deefe, waer in men houden moet de gemeenschap van alle dinghen, welke de natuer heeft voortgebracht tot het gemeene gebruik.* Van deefe foort nu ſijn alle ſaeken, in welke den eenen ſonder verkortingh des anderen kan gerieft worden. En onder die ſtelt Cicero: *yemandt niet te beletten waeter uyt de rivier te ſcheppen.* Want het rivierwaeter, voor ſoo veel 't foodaenigh is, en niet voor ſoo veel 't een rivier is, wordt van de Reghtsgeleerden gerekent onder die dinghen, die allen gemeen ſijn: en van den Dichter. ⁸

Quid prohibetis AQUAS? USUS COMMUNIS aquarum est.

Nec ſolem PROPRIUM NATURA nec AERA fecit,

Nec tenues UNDAS, in PUBLICA munera veni. dat is:

— Wat weyghertge dat ik mijn dorſt eens leſch

Met waeter, elk gemeen? natuer, op dat we leven,

Heeft niemandt zon nogh lught in eygendom gegeeven,

Nogh waeter, neen gewis, maer yeder tot gebruik.

Meer eyſche ik niet. — *Vondel.*

1. Ovid. op de ſelfde plaets.

2. Seneca van de weldaet. 7. B. 4. H.

3. Seneca Octav. vers 420.

4. Plichten 1. B.

5. 1. B.

6. Vide Duar. in tit. de rerum div. & qual.

7. Plichten 1. Bock.

8. Ovidius Herſchepp. 6. B.

Hy seght dat deese dinghen van natuere niet eyghen sijn, gelijk Ulpianus, ¹ dat se van natuere voor allen oopenstaen, soo om dat se eerst van de natuer sijn voortgebracht, en tot noch in niemands beheerschenden eyghendom gekoomen sijn (gelijk ² Neratius spreekt) als om dat se, gelijk Cicero seght, van de natuer schijnen tot het gemeen gebruyk geschaepen. Dogh gemeene noemt hy, in een betekenis die oneygentlijk is, niet die eenigh volk, maer die 't menschelijk geslaght toebehooren, welke in de wetten ³ genoemt worden de gemeene van 't Reght der volken, dat is, die allen gemeen, niemands eyghen sijn. Van deese foort is de lught, om tweederley reeden, soo om dat se niet en kan geoccupeert worden, als om dat se den menschen alle sonder onderscheit dienst schuldigh is. En om de selfde reedenen is de See allen gemeen, soo naementlijk oneyndigh, dat se niet kan befeeten worden, en geschikt is tot gebruyk van alle menschen: 't sy we sien op de vaert, of ook op de visschery. En van dat selfde reght dat de see is, van 't selfde sijn de dinghen die se, andere gebruyken beneemende, de haere gemaakt heeft, als de sanden der see, welker gedeelte aen de Landen vast sijnde het strandt genoemt wordt. ⁴ Met reeden seght derhalven Cicero: *Wat is 'er soo GEMEEN als de SEE voor die op 't waeter vloten, als het STRANDT voor de gestrande?* Ook seght Virgilius, dat lught, waeter en strandt voor allen oopenstaen. Dit sijn dan de dinghen die de Romeynen door de wet der nature allen gemeen noemen, ⁶ of, 't gheen we geseght hebben 't selfde te sijn, dinghen die nae 't reght der volken gemeen sijn, gelijk se ook het gebruyk der selver nu gemeen, dan publijk noemen. Dogh alhoewel ook die, voor soo veel den eyghendom aengaet, te reght geseght worden niemant eyghen te sijn, verschillen se egther veel van deese, die niemands eyghen sijn, en tot het gemeen gebruyk niet en sijn geschikt, als wildtgedierte, visschen, vooghelen: want deese, soo se yemandt occupeert, konnen oovergaen tot een eyghen reght: dogh gene sijn door een algemeene oovereenstemmingh van 't menschelijk geslaght voor altoos van den eyghendom uytgesondert, om het gebruyk; 't welk, naedemael 't allen toebehoort, niet meer van eenen allen kan ontweldight worden, als my van u 't gheen 't mijne is. Dit is 't gheen Cicero seght onder de eerste plighen van Reghtveerdigheit te sijn, gemeene saeken voor gemeene te gebruyken. De Schoolleeraeren souden segghen, dat eenighe dinghen gemeen sijn bevestighender-andere beroovender-wijse. Deese onderscheydingh is niet alleen den Reghtsgeleerden gebruykelijk, maer drukt ook uyt de belijdenis van 't gemeen: waerom den gastheer by Atheneus seght, dat de see gemeen is, maer de visschen worden der gener die se vanghen. En de slaef seggende in de Rudens van Plautus, *en wat de see aengaet, seker die is aen allengemeen*, staet de visscher hem sulx toe, dogh daer by doende, *'t Is in see gevonden, 't is gemeen*, voeght hy hem daer op met reght tot antwoordt: *'t Gheen mijn net en mijne hangels hebben gevanghen, is voornaementlijk het mijne*. Weshalven de see niet en kan t'eenemael yemandt eyghen worden, om dat de natuer niet toelaet, maer gebiedt dat die gemeen sy, jae selfs ook niet het strandt: ⁷ als alleen dat 'er deesen uytleggh moet bygevoeght worden: dat soo yets van die dinghen door de natuer kan geoccupeert worden, dat voor soo veel des occupeerenden eyghen wordt, als door die occupatie dat algemeene gebruyk door een niet wordt beschaedight. 't Welk met reght is aengenoomen: want als 't soo geleeghen is, houden beyde de uytsonderinghen op, waer door wy segghen geschiet te sijn, dat niet alle dinghen tot sijn

1. L. venditor. ff. com. przd.

2. L. quod in littore. ff. de acq. rerum dom. loco citato. Vide Comi. commun. civ. lib. 3. cap.

2. Donell. lib. 4. cap. 2.

3. L. ult. de usucap.

4. L. Arist. de rer. div.

5. Op de aengetooghe plaets.

6. Inst de rer. div. §. & quidem naturali, & §. littorum. ff. de rer. div. l. 1. & L. 2. L. Arist. eod. tit. L. quod in Littore. L. quamvis de acq. rer. dom. L. Si quis me, de Injur. L. Littora. Nequid. in loco publ. cum. L. seq.

7. Vidè Don. L. 4. c. 2.

eyghen fouden oovergefchreeven worden. ¹ Naedemael dan de betimmeringh is een foort van occupatie, is 't geoorloft op strandt te bouwen, ² foo fulx gefchieden kan sonder ongemak van allen anderen, gelijk Pomponius spreekt. 't Welk wy uyt Scevola fullen verklaeren, ten fy 't publyk, dat is 't gemeen gebruyk verhindert wierde. En die fal getimmert hebben, fal alleen heer worden; om dat die grondt, nogh yemandts eyghen, nogh tot het gemeen gebruyk noodtsaekelyk geweest is. Sy is dan des occupeerenden: maer niet langher als d'occupatie duert, om dat de see schijnt sigh teeghen 't besit te stellen, eeven als een wildtgedierte, dat, wanneer 't wederom tot haere natuerlijke vryheit is gekoomen, niet meer des vanghers eyghen is, foo ook keert het strandt naederhandt wederom met de see. En al 't gheen befonder worden kan door occupatie, 't selfde hebben wy getoont dat ook publyk, dat is, des volx eyghen worden kan. ³ Dus oordeelt Celsus, dat het strandt beslooten binnen de paelen des Roomschen rix 't Roomsche volk eyghen is: 't welk indien 't foo is, moet men sigh geensints verwonderen, dat het selfde volk hunne onderdaenen door den Vorst oft opperreghter heeft konnen toestaen het occupeeren van een gedeelte van 't strandt. Wijders moet ook deese occupatie, niet min dan de befondere, dus besnoeyt worden, dat die niet verder worde uytgestrekt, dan dat het gebruyk van 't reght der volken in haer geheel blijve. Niemandt kan derhalven van 't Roomsche volk belet worden aen de seestrandt te koomen, en sijne netten te drooghen, en andere dinghen te doen, welke alle menschen eens voor al gewilt hebben, dat haer voor eeuwich foudengeoorloft sijn. Dogh de natuer van de see verschilt hier in van 't strandt, dat de see ten fy alleen voor een kleyn gedeelte haeres selfs nogh licht betimmert, nogh beslooten kan worden: en schoen sy konde, dat selfde noghtans soude naeulix konnen geschieden sonder verhinderingh van het algemeen gebruyk onder den menschen. Soo noghtans eenigh geringh gedeelte dus geoccupeert kan worden, dat wordt den occupeerenden toegestaen. 't Is derhalven een Vergrootspreuk. ⁴

Contracta pisces aquora sentiunt

Iaetis in altum molibus. ⁵ dat is:

De Visschen voelen hen de see te bangh bepaelt,
Door sterkten in de grondt geveft en opgehaelt.

Want Celsus seght dat hoofden in see geleght des genen sijn, die se 'er in geleght heeft. ⁶ Maer dit kan niet toegestaen worden, foo 't gebruyk der see dierwijse verarghert. En Ulpianus seght, dat hy, die een gebouw in see leght, foo moet gehandthaeft worden, indien niemandt de schaede gevoelt. ⁷ Want indien deese saek yemandt soude schaede doen, immers daer soude moeten plaets hebben het Verbodt, dat *niemandt sigh vervordere in een publyke plaetse yets te maeken*. Gelijk ook Labeo wil, dat, foo 'er yets diergelijx in see gebouwt wordt, het Verbodt plaets heeft, *dat 'er in See niet, waer door de haeven, reede of vaert voor de scheepen verarghert, worde gemaekt*. ⁸ En eeven als men moet acht hebben op de vaert, foo ook moet men forghen voor de visschery, dat die gemeen blijve voor allen. Dan echter fal yemandt niet misdoen, die in een afleydingh van de see sigh een plaets om te visschen afpaelt, en alsoo sigh eyghen maekt: gelijk Lucullus by Napels een bergh uytgehouden hebbende, de seen aen sijn wooningh heeft gebraght. ⁹ En

1. Inst. de rer. div. §. litt. L. riparium. §. 1. ff. de rer. div. L. fluminum. ff. de damno. inf.

2. L. quamvis de acq. rer. dom. L. in littore. Nequid in loco publ. L. Aristo. de rer. div. L. quod in littore de acq. rer. dom.

3. d. L. littora ne quid in loco publ. Donell. l. 4. c. 2. & c. 9. d. L. quamvis de acq. rer. dom. L. 2. in princ. & §. merito. & §. Si quis à princ. Ne quid in loco publ.

4. L. Nemo igitur. ff. de rer. division. Vide d. L. littora. ff. Ne quid in loco publ.

a Hyperbole.

5. Horat. Gesang. 3. B. 1. vers.

6. d. L. littora.

7. L. 2. ne quid in loco publ. §. Advers.

8. L. 1. §. si in mare. ff. de fluminibus.

9. Plinius 10. B. 54. H.

van deefe soort meene ik dat geweest sijn de seevijvers, van welke Varro en Columella gewagh maeken. En nergkens anders heeft Martialis op gesien, wanneer hy van de Formiaensche wooning van Apollinaris spreekt. ¹

*Si quando NEREUS sentit Aëoli regnum,
Ridet procellas tuta de SUO mensa.* dat is:

Als NEREUS altemets gevoelt de heerschappy
Van Eolus, hy spot en lacht met raeserny
Van storm en onweer, dan verschaft hy uyt sijn grondt
En vijver veyligh op den disch het geen hem mondt.

En Ambrosius ² *Ghy brengt de see tot binnen uwe hoeven, op dat u geen seege- droghen ontbreeken.* Hier uyt kan blijken wat de meeningh van Paulus geweest sy, als hy seght, ³ dat indien yemandt het eyghen recht der see toekoomt, die gebruyken magh het verbodt *Uti possidetis*, gelijk ghy besit. Dat dit verbodt wel magh toegepast worden op besondere saeken, en niet tot gemeene (onder welke ook die begreepen worden, welke wy door 't gemeene recht der volken doen konnen) maer dat hier wordt gesproken van het recht om te genieten, 't welk uyt een besondere saek voorvalt, en niet een publijke of gemeene. Want, nae 't getuyghenis van Marcianus, ⁴ al 't gheen geoccupeert is, of heeft geoccupeert konnen worden, dat is nu niet meer aen 't volkrecht, gelijk als is de see: by voorbeeldt: indien yemandt Lucullus of Apollinaris in hun besonder waeter, voor soo veel als se een afleydingh van de see hadden afgeslooten, hadt belet te visschen, heeft Paulus gemeent, dat se haer behelpen moghten met het Verbodt, en niet alleen met aenklaght van ongelijken, uyt oorsaek naementlijk van besonder besit. ⁵ Jae indien ik, in een afleydingh van de see, gelijk als in een afleydingh van de rivier, soodaenigh een plaets geoccupeert, en aldær gevist heb, insonderheit indien ik door 't vervolgh van veele jaeren hebbe te kennen gegeven mijn geneegenheit om die in 't besonder te besitten, sal ik eenen tweeden verbieden het selfde recht te gebruyken: gelijk wy uyt Marcianus besluyten, niet anders als in een meyr, dat my in eyghendom toekoomt: 't Welk waer is, soo langh de occupatie duert, gelijk wy te voren van 't strandt geseght hebben. Buyten de afleydingh sal 't niet het selfde sijn, op dat naementlijk het gemeen gebruyk niet worde verhindert. ⁶ Yemandt derhalven voor mijn huys of Landtwooninghe 't visschen te beletten is wel in gebruyk, maer sonder eenigh recht, selfs soo verre, dat Ulpianus, versmaedende dat gebruyk, seght, ⁷ dat soo yemandt worde verhindert, men dien rechtelijk oover gedaen ongelijk kan aenspreken. Dit heeft de Keyser Leo (wiens wetten wy niet gebruyken) teeghen reeden van reghte verandert, en gewilt, dat de *περὶ θύρας* of see dorpels dier eyghen sijn, die de kust bewoonden, en dat se daer het recht van visschen hebben soudent: ⁸ 't welk hy noghtans heeft gewilt dat dus soude toegaen, dat die plaetsen wierden geoccupeert door seekere weederhoudende afheyniginghen, welke de Grieken *επιτοκία* noemen: oordeelende naementlijk, dat niemant soude eenen anderen benijden een geringh gedeelte der see, dien self de geheele see wierdt oopengelaeten om te visschen. Secker dat yemandt een groot gedeelte der see, al schoon hy konde, de gemeene nuttigheeden soude benecmen, is een ondraeghelijke onvroomheit: waer teeghen den Heylighen man ⁹ met reeden dus uytvaert: **Sy maetighen sijn aen GROOTE STREEKEN IN SEE MET HET REGHT VAN VERKREGHEN EYGENDOM, en segghen dat de reghten der visschen, eeven als geboore slaeven, haer door 't recht van slaevernye sijn onderworpen.**

1. Martial. 10. B. 30. punt d.

2. De Nabul. c. 3.

3. L. sane si maris. ff. de injuriis.

4. L. Nemo igitur. ff. de rerum divis.

5. L. Si quisquam. de divers. & temp. præscr.

6. L. præscriptio ff. de usucap.

7. L. injuriarum §. ult. ff. de injuriis d. L. injuriarum §. si quis me.

8. Novella leo 102, 103, 104. Vide Cujac.

14. obs. 1.

9. Ambros. lib. 5. Hex. c. 10.

Dien INHAM der see, segghen se, is mijn, dien eenes anderen. De maghtighe verdeelen de elementen onder sich. Derhalven is de see onder 't getal dier dinghen, welke in geen onderlinghen handel koomen, ¹ dat is, die niemandts eyghen recht kunnen worden. Waer uyt volght, soo wy eyghentlijk spreken, dat geen gedeelte der See kan gerekent worden op den boodem van eenigh volk. 't Gheen 't selfde is, dat Placcntinus schijnt gevoelt te hebben, als hy geseght heeft, dat de See dierwijse gemeen is, dat se in niemandts heerschappenden eyghendom is, als in Gods alleen: en Joannes Faber, wanneer hy vast stelt, dat de See is gelaeten in haer eyghen recht, en in dat van d'eerste eeuwe, waer in alle dinghen gemeen waeren. ² Andersints souden de dinghen die allen gemeen sijn niet verschillen, van die eygentlijk publike genoemt worden, gelijk de see van de rivier. Een rivier heeft een volk kunnen occuperen, als beslooten binnen haere paelen, dogh niet de see. En de Landtboodemen hebben hunnen oorsprongh uyt de occupatien der volken, gelijk besondere heerschappende eyghendommen uyt de occupatien van yder in 't besonder. Dit heeft Celsus gesien, die een onderscheit maekt dat klaer genoegh is, tusschen stranden ³ die 't Roomsche volk heeft kunnen occuperen, soo nochtans dat het gemeen gebruyk geen schaede quaeme te lijden, en de see die haere voorighe natuer behouden heeft. En geen wet is 'er, die 't tegendeel te kennen geeft. ⁴ Maer de wetten, aengetrokken by de schrijvers van het strijdigh gevoelen, spreken of van eylanden, welke buyten tegenspreken is dat hebben kunnen geoccupeert worden, of van een haeven, die niet gemeen, maer eygentlijk publijk is. Dogh die seggen dat'er eenighe see is van het Roomsche rijk, legghen hun segghen alsoo uyt, dat se segghen, dat dit recht oover de see sich niet verder uytstrekt als tot bescherminghe en rechtsgebiedt: welk recht sy van eyghendom onderscheyden: en mooghelijk slaen se ook niet genoeghsaem hier op acht, dat dit selfs, dat de Romeynen hebben kunnen vlooten tot beveyliging der secvaerenden bestellen, en de seeroovers op see achterhaelt straffen, sulx niet uyt eyghen, maer het gemeenè recht, geschiet is, 't welk ook andere vrye volken in see hebben. Dit ondertusschen bekennen wy, dat eenighe volken hebben kunnen oovereenkoomen, dat de gevanghene op dit of dat gedeelte van de see, voor deese of geene Republijk souden te recht gestelt worden, en dat alsoo de paelen in see verdeelt worden om het rechtsgebiedt deste gevoeghlijker t'onderscheyden, 't welken die sich selven sulc een wet voorschrijven wel verbindt, ⁵ maer niet van gelijken andere volken: nogh en maekt de plaets yemandts eyghen, maer leght de personen onder elkander verdraeghen een recht op. Welke onderscheydingh, gelijk se met de natuerlijke reeden oovereenkooft, soo ook door seeker antwoordt van Ulpianus bevesticht wordt, die gevraeght of een heer van twee stukken landtgoederen aen see geleeghen, een die van die beyde dat hy verkoght een dienstbaerheit hadt kunnen oplegghen, om van daer in seekere plaetse der see niet te mooghen visschen, antwoordt: dat desaeke selfs, naementlijk de see, door geen dienstbaerheit hadt kunnen beswaert worden, om dat die door haer eyghen natuer voor allen oopen stont, maer dat, naedemael de goede trouwe des verdraghs vereyschte dat de voorwaerde van verkoopingh wierde onderhouden, de personen die in 't besit waeren en die in haer recht traeden door die wet verbonden waeren. 't Is waer, dat de Rechtsgeleerde spreekt van besondere landtgoederen, en een besondere voorwaerde, maer in een Landtboodem en de wet der volken geldt de selfde reeden, om dat de volken, ten opsight van 't geheele menschelijk geslaght, sijn

1. Donell. lib. 4. cap. 6.

2. Joh. Faber. ad d. §. littorum. inst. de rerum divis. adde D D. ad l. *ad littora* ff. ad L. Rhodiam.

3. L. littora. Nequid in loco publ.

4. Vide L. insulæ. ff. de judiciis. Vide L. Cæfar. ff. de public. Gloss. in L. quædam: de rerum

divis. & in d. L. littora. & in §. i. Inst. de rer. divis. Bal. in d. l. quædam.

5. Bal. in c. in princ. in 2. col. Quib. mod. feud. amit. adde L. unic. C. de Class. lib. II. & Aug. in l. sanc. ff. de injur. L. Venditor fundi. Com. præd. adde L. caveri. cod. tit.

eeven als befondere. Van gelijken de inkomsten gestelt op de visscheryen ter see, welke onder de heergoederen gerekent worden, verbinden niet de saeke, dat is de see, of de visscherye, maer wel de persoonen. ¹ Weshalven d'onderdaenen, welke een Republiik of Vorst door oovereenstemmingh vermagh een wet op te legghen, tot deese lasten misschien sullen kunnen gedwonghen worden: maer den uytheemfchen moet het recht om te visschen oover al onbelast blijven, op dat de see, die niet dienen kan, geen dienstbaerheit opgeleght worde. Want 't is met de see niet geleeghen als met een rivier, ² welke, naerdien se gemcen is, dat is des volx, kan ook het recht om daer in te visschen van het volk of den Vorst toegestaen of verpacht worden; soo dat de Ouden den genen die se gepacht heeft ook het verbodtgegeeven hebben van de gemeene plaets te gebruyken, met bygevoeghde voorwaerde, soo hy die recht om te verpachten gehad heeft, 't gebruyk van die plaets aen yemandt verpacht heeft: ³ welke voorwaerde op see niet en kan plaets hebben. Wijders, die de visschery selfs tellen onder de Heergoederen, hebben selfs die plaets welke se uytleyden niet al te wel ingesien, 't gheen Isernia en Alvotus niet onbekent geweest is. Daer is beweesen, ⁴ dat nogh het volk, nogh yemandt in 't besonder, eenigh eyghen recht op de see selfs (want een afleydingh sonderen wy uyt) kan toekoomen, naedemael nogh de natuer, nogh de reeden van 't gemeen gebruyk occupatie toelact. d'Oorsaek nu waerom deese reedenweegingh was aengeleght is, om te doen bliken, dat de Portugijsen de see, waer oover men naer Indien vaert, niet onder haere heerschappy gebraght hebben. Want d'eene en d'andere reeden, welke eyghendom belet, is in deese saeke oneyndigh kragtigher als in alle andere. 't Gheen in andere moeyelijk schijnt, kan in deese t'eenmael niet geschieden: 't gheen wy in andere onbillijk oordeelen, is in deese ten hooghsten barbaer en onmenschelijk. Wy spreken hier niet van de middelandtsche see, die, van alle kanten met landen omvanghen sijnde, op sommighe plaetsen niet breeder is dan een rivier, van welke noghtans de Roomsche Reghtsgeleerden sekerlijk genoegh gesprooken hebben, toen se die beroemde vonnissen teeghen de besondere gierigheitgegeeven hebben: 't geschil is oover den Ocean, welken de ouden oneyndigh, onbepaelt, de moeder der dinghen en gelijke paelen met den heemel hebbende noemen: door welkers geduerighe voghtigheit de oudtheit geloofht heeft, dat niet alleen de fonteynen en rivieren en seën, maer de wolken, maer eenighermaeten de gesternten selfs gevoedt en onderhouden worden: die eyndelijk door haere geduerighe verwisselinghen van ebbe en vloedt deese aerde, de woonplaets des menschelijken geslachts, omvanghende, nogh gehouden nogh beslooten kan worden, en met meerder waerheit besit als beseeten wordt. Dogh in deesen Ocean is het geschil niet van boesem of stract, nogh selfs van alles dat van strant kan gesien worden. De Portugijsen maetighen sich aen al 't gheen gelceghen is tusschen de twee werelden, die in soo grooten wijtte van den anderen sijn gescheyden, dat se in vele eeuwen elkander geen tijdingh van haer hebben kunnen ooverfenden. En indien hier by koomt het gedeelte der Castiliaenen, die 't selfde recht vorderen, is den geheelen Ocean, uytgenoomen een kleyn gedeelte, aen de twee volken in eyghendom, sijnde soo vele andere volken gedronghen tot binnen de enghte van het Noorden: en de Natuer is seer bedrooghen, die, daer se dic hoofstoffsche heeft rondtom allen heengestort, ook heeft geloofht dat die voor allen soude genoegh sijn. Indien yemandt in soo geweldigh een see, laetende het gebruyk allen eeven nae, de heerschappy en het gebiedt alleen voor sich behieldt, soude hy echter worden gehouden voor een die naer een onmaetighe heerschappy staet: indien yemandt anderen het visschen belette, die soude niet ontgaen het brandtmerk van onsinighe begerlijkheit. Dogh wat sullen wy oordeelen van hem, die selfs de vaert,

1. C. quæ sint Regalia, in Feudis.

2. Vide Balbum de de Præscr. 4. parte 5. part. primo qu. 6. n. 4.

3. d. l. injuriarum. §. ff. quis me. conductor. ff. de injur. ff. de loco publ. fruendo.

4. Add. locum. Quæ sint Regalia.

waer door hem niet verlooren gaet, wil beletten? Indien yemandt van een vuer, dat geheel het sijne is, belette vuer te neemen, of een ander verhinderde licht aen zijn licht aen te steeken, dien soude ik, volghens de wet van de menschelijke maetschappy, misdaedigh verklaren: om dat dit geweldt van die natuere is,

*Ut nihilo minus ipsi luceat, cum illi accenderit.*¹ dat is,

Dat hem geen licht ontbreekt, schoon andere licht ontsteeken.

Want waerom soude hy niet, daer hy 't kan sonder sijne schaede, een ander gerieven in die dinghen, die den ontfangher dienstigh, en hem niet lastigh sijn?² Dit sijn saeken die de wijsgeeren; willen dat niet alleen aen vreemden, maer ook aen ondankbaeren beweesen worden. En 't gheen in besondere saeken afgunst is, 't selfde kan in een gemeene saeke niet anders als met den naem van verwoede onmensche-lijkheit genoemt worden. Want dat is de uysterste onreedelijkheid, dat yemandt, 't gheen door instellinghe van de natuer, door oovereenstemmingh der volken, niet minder 't mijne als het sijne is, soo nae sijn neemt, dat hy my selfs het gebruyk niet toestaet, 't welk al toegestaen sijnde, niet min het sijne sy is als het te vooren geweest is. Dogh daerenbooven nogh willen die besitten 't gheen eens anders is, of saeken die gemeen sijn naer sijn weghneemen, sijn verdeedighen door een seker besit recht. Want om dat, gelijk wy geseght hebben, de eerste occupatie de saeken eyghen gemaekt heeft, daerom bewimpelt sijn een onthoudinghe, hoewel onrechtveerdigh, met sekeren dekmantel van heerschappendt besit. Maer hebben de Portugijsen, gelijk men de landen gewoon is, soo ook die see, door 't opbouwen van landtgoederen, soo allerweeghen omcingelt, dat het in haere maght staet allen die se willen buyten te sluyten? Of is't 'er ook soo verre van daen, dat selfs sy, als se teeghen andere volken de weereldt verdeelen, sijn beschermen, niet met eenighe landtpaelen, die of de natuer of menschen arbeit gemaekt hebben, maer met sekeren ingebeeelde linie? 't welk indien 't wordt aengenoomen, en soodaenigh een afmeetingh rechts genoeg tot het besitten geeft, souden ons alvoor langh de Landtmeeters de landen, de Heemelmeeters ook den heemel benoomen hebben. Waer is hier dan deese saemenvoegingh van lighaem aen lighaem, sonder welke geen heerschappende eyghendommen begonnen hebben? Dus naementlijk blijkt, dat men in geen andere saeke met meerder waerheit segghen magh, 't gheen onse Leeraers hebben geschreeven. ⁴ Dat de see, naedemael se onbevattelijk is, niet min als de loght, aen geenes volx goederen heeft konnen toegevoeght worden. En indien se voor andere gevaeren, en eenigherwijse de wegh gebaent te hebben, sulx occupeeren noemen, wat kan 'er meer belacchelijk sijn? Want dewijl 'er geen gedeelte van de see is, op 't welk niet yemandt eerst gevaeren heeft, sal volghen dat alle vaert van yemandt is geoccupeert. Dus sluyten wy allerweeghen buyten. Jae dat meer is, selfs die luyden, die rondtom de weereldtkloot gevaeren hebben, sal men moeten segghen dat den geheelen Ocean voor sijn verkreeghen hebben. Maer niemandt is 'er die niet en weet, dat een schip door see vaerende geen meer recht als voetstap naerlaet. Maer 't gheen se wijders t'hunnen voordeele neemen, dat niemandt voor hen dien Ocean bevaeren heeft, is geensints waer. Want een groot gedeelte van die see, van welke wy handelen, is, door 't omseylen van Moorenlandt, nu al van outs bevaeren: 't verdere en naer 't Oosten strekkende, is door d'ooverwinnighen van Alexander de Groote besighticht, tot in de boght van Arabien. ⁵ En dat eertijts deese vaert den inwoonderen van Cadix seer wel bekend geweest is, kan door veele reedenen seer wel beweesen worden. Toen Cajus Caesar, soon van Augustus, 't bewint der saeken in de boght van Arrabien hadt, sijn de merken der scheepen bekend uyt de Spaensche schipbreuken. En 't gheen Cælius Antipater

1. Ennius.

2. Cicero plighen 1. B.

3. Seneca. 3. B. 28. H.

4. Joann. Faber ad §. littorum.

5. Uyt Plinius 2. B. 69. H. en 6. B. 39. H. en Mela in 't 3. B.

verhaelt, dat hy gezien heeft eenen, die uyt Spanjen in Ethiopien was oovergevaeren om te handelen: ook den Arabiers, indien waer is, 't gheen Cornelius Nepos heeft getuyght, dat sekeren Eudoxus in sijnen tijdt, als hy vlughte voor Lathyrus, Koningh van Alexandrien, uyt de boght van Arabien gevaeren sijnde, tot Kadix toe geseylt is. En dat die van Carthago, die soo geweldigh een vermooghèn ter see gehadt hebben, dien Ocean niet onbekent geweest is, blijkt soo klaer als eenighe saeke ter weereldt; naedemael Hanno, toen de moogenheit van Carthago in haer luyster was, omgevaeren sijnde van Kadix aftot aen 't eynde van Arabien, hebbende naementlijk geseylt voor by de Kaep, nu genoemt Bona Esperança, al die wegh, en de gelegenheit van de kust en d'eylanden beschreeven heeft, en getuyght, dat hem niet de see, maer leeftoght heeft ontbrooken. Dat boovendien ook de Romeynen, toen de stadt in haer bloeyen was, sijn gewoon geweest te vaeren van de boght van Arabien tot in Indien, en de eylanden van den Indischen Ocean, en tot aen het Aurea Chersonesus, 't welk de meeste gelooven Japan te sijn, wordt door de reys van Plinius ¹ beschreeven, de gesantschappen uyt Indien aen Augustus, ook aen Klaudius uyt het eylandt Taprobane, daer nae de daeden van Trajanus, en de kaerten van Ptolemeus genoegh beweesen. Strabo ² getuyght, dat nu al in sijnen tijdt een vloot Alexandrijnsche kooplieden uyt de boght van Arabien, gelijk na het uysterste van Ethiopien, soo ook nae 't uysterste Indien is gevaeren, daer men sulx van oudts maer met weynigh scheepen darde bestaen. Daer uyt trokken de Romeynen groote tollèn. Plinius ³ doet 'er by, dat se gevaeren hebben met eenighe regementen pijlschutters op de scheepen, uyt vreesse voor de see-roovers: en Indien alleen omtrent de drie of vier millioenen guldens: indien men 'er Arabien en Seres by doet omtrent de ses of seeven millioenen alle jaeren uyt het Roomsche rijk getrokken heeft; en de waeren van derwaerts oovergebracht hondertmael soo veel verkoft sijn. En dit verhael der saeken selfs voor soo veel eeuwen geschiet geeft bewijs genoegh dat de Portugijsen d'eerste niet geweest sijn. Dogh dien Ocean is in alle en een yder van haere deelen en toen, wanneer de Portugijsen dien eerst begonden te bevaeren, en altoos bekend geweest. Want den Mooren, Ethiopers, Arabiers, Perfen, Indiaenen heeft dat gedeelte der see, welkers kusten sy selfs bewoonden, geensints konnen onbekent sijn. Sy lieghen derhalven die roemen dat se die see eerst gevonden hebben. Wat dan, sal yemandt segghen, dunkt u dat een geringhe saeke te sijn, dat de Portugijsen de vaert, die mischien veele eeuwen aghter den anderen is naergelaeten, allereerst weederom herstelt hebben, en, 't gheen men niet en kan ontkennen, dien de volken in Europa, wien se onbekent was, hebben aangeweesen, niet sonder veel arbeydts, kosten en gevaer? Jae voorwaer, indien se daer toe hunnen arbeit hebben aangewendt, om, 't gheen sy alleen gevonden hadden, dat allenaen te wijsen, wie is 'er soo uyt sinnigh, die niet soude bekennen dat hy seer veel aen hen verplight is? Want sy souden verdient hebben den selfden dank, lof en onsterffelijke glory, waer meede alle vindere van groote saeken sijn vernoeght geweest, soo veele naementlijk sich beneersticht hebben, om niet sich selven, maer het menschelijk geslaght voordeeligh te sijn. Indien de Portugijsen hun eyghen winst voor ooghen gehadt hebben, heeft de winst, die alijt de grootste is in 't voorkoomen van handelinghen, hen behooren genoegh te sijn. En wy weeten, dat d'eerste reysen derwaerts somwijlen viermael tiendubbele winsten, of ook nogh rijkere gegeeven hebben: waer door 't geschiet is, dat de natie, die langh was arm geweest, met der haest tot schielijke rijckdommen quam uyt te breeken, met soo groot een toetsel van ooverdaedt en kostelijckheit, als naeulijx de geseeghenste volken, door langhen voortgangh in den hooghten toppunt van hun welvaeren gehadt hebben. Dogh soo de selfde ten dien eynde sijn voorgegaen, op dat niemandt soude volghen,

1. Plin. 6. B. 23. H.

2. 2 en 17. B.

3. Op d'aengetrokke plaets, en 2. B. 19. H.

verdienen se geen dank, naedemael se op eyghen winst gesien hebben: en hunne winst konnen se 't niet noemen, daer se een ander de sijne beneemen. Want voorwaer hier in is geen seker gevolgh, waeren de Portugijsen niet derwaerts gegaen, niemandt soude gegaen hebben: dewijl de tijden nu aenquaemen, in welk, gelijk by naer alle konsten, soo ook de gelegenheit en van landen en van seën, daeghelijx meer en meer ontdekt wierden. De oude voorbeelden, nu reets verhaelt, souden daer toe opgewekt hebben, en indien niet alles te gelijk en met eenen tocht hadt oopengestaen, ten minsten souden de scheepen allengskens verder en verder de kusten bekent hebben, d'eene d'andere altoos aenwysende. Ten laetsten soude gebeurt sijn, 't welk de Portugijsen hebben geleert dat heeft konnen gebeuren, naedemael 'er veele volken waeren, in welke niet min den yver tot de koophandel en uytheemsche saeken blaekte. Den Venetiaenen, die nu reets een goet gedeelte van Indien hadden leeren kennen, soude het gereet gestaen hebben ook d'overighe landen te doorsoeken. De onvermoeyde nyverheit der Françoisen in Needer-Bretagne, de stoutheit der Engelschen hadt niet naegelaeten sulx t'ondernemen. De Hollanders selve hebben saeken aengegaen die vry hoopelooser stonden. Geen reeden van billijkheit is 'er dan, nogh selfs eenighe waerschijnelijke meeningh ten voordeele der Portugijsen. Want alle die willen dat men de see yemandts heerschappy kan onderwerpen, geeven sulx den genen die de naeste haevenen en d'omlegghende kusten in sijn gebiedt heeft. ¹ Maer de Portugijsen hebben in die oneyndighe streck van kusten, uytgenoomen weynighe besettinghen, niets dat se 't hunne konnen noemen. En daerenbooven ook soude hy die oover de see heerschte, echter niets konnen verminderen van het gemeen gebruyk, gelijk de Romeynen niemandt heeft konnen beletten op de kust des Roomschen rijx alles te doen, 't gheen volghens 't recht der volken was toegelaeten. ² En soo seyets van 't selve konden verbieden, naementlijk de visschery, waer door eenighsints kan geseght worden, dat men de visschen t'eenemaal uythaelt, de vaert immers, waer door de see niet en verliest, souden se niet hebben konnen beletten. Tot welke saeke een vaste en onweederspreekelijke bewijsreeden is, 't gheen wy te vooren, volghens 't gevoelen der Rechtsgeleerden, hebben bygebraght, ook op het landt, dat niet alleen volken maer ook menschen hoeft voor hoeft in eyghendom gegeven is, dat nochtans den doortoght, immers ongewaepent en buyten schaede, geen menschen van wat natie hy ook is, met reeden geweyghert wordt: gelijk ook het drinken uyt de rivier. De reeden is klaer, om dat, naerdien de gebruyken van eene saeke natuerlijk verscheyden waeren, de volken dat alleenlijk schijnen onder elkander verdeelt te hebben, 't welk men sonder eyghendom niet bequaemelijk kan hebben: dogh in teegendeel dat aengenoomen, door welk de gelegenheit des eyghenaers niet soude verargheren. Alle menschen sien derhalven, dat hy die een ander 't vaeren belet door geen recht beschermt wordt, naedemael Ulpianus geseght heeft, dat men oover den selfden klaghten van ongelijk kan instellen. ³ En andere boovendien gemeent hebben, dat hy dien sulx verbooden wordt, kan gebruyken het recht ² om sijne schaede te verhaelen. ⁴ En dus steunt het insight der Hollanderen op het gemeene recht, dewijl se alle bekennen, dat het yder is geoorloft op see te vaeren, selfs sonder daer toe van eenigh Prins verlof gekreeghen te hebben, 't welk in de Spaensche wetten klaerlijk staet uytgedrukt. ⁵

1. Gloss. in c. ibi peric. §. porro super verbo territorio. De elect. in sexto & ibi Can. Gloss. in c. licet. ff. de Feriis.

2. L. nemo igitur. ff. de rer. divis. adde Albert. Gentilem de jure belli lib. 1. c. 19. sub finem.

3. L. 2. §. si quis in mari. ff. Ne quid in lo-

co publ.

a Interdictum utile prohibito competere.

4. Gloss. ad L. 1. ut in flumine publ.

5. Bal. in L. item lapilli. 3. col. ff. de rer. divis. Rodericus Zuarius Hispanus in consilio. 1. de usu maris. 3. partit. tit. 28. L. 10. & 12.

VI. H O O F T S T U K.

Dat de see, of 't recht om te vaeren, den Portugijsen niet eyghen is op den tijtel van Pauselijke gifte.

DE gifte des Paus Alexander, welke van de Portugijsen, die sich de see, of het recht om te vaeren, alleen aenmaetighen, dewijl hen gebreekt den tijtel van vindinghe, in de tweede plaetse kan bygebraght worden, wordt genoeghsaem uyt het gene hier bevoorens is geseght oovertuyght van ydelheit. Want gifte heeft geen gewicht in saeken die buyten den onderlinghen handel sijn geslooten. Weshalven, naerdien de see, of het recht om daer in te vaeren, geenen mensche kan eyghen sijn, volght, dat die nogh van den Paus heeft kunnen geschonken, nogh van de Portugijsen aengenoomen worden. Daerenbooven, aengesien hier vooren verhaelt is, dat, volghens 't gevoelen van alle menschen die gesondt van oordeel sijn, de Paus niet en is weerdlijck heer van de geheele weerdlijckheit, wordt genoegh verstaen, dat hy 't selfs van de see niet is: alhoewel schoon dat wierdt toegestaen, soude echter dat recht, geheght aen den Pauselijken stoel, in geenen deele op eenigh Koningh of volck behooren oovergedraeghen geweest te sijn. Gelijk ook niet de Keyser de Landtschappen des rijx t' sijnen gebruyke soude kunnen bekeeren, of naer eyghen goetdunken vervreemden. ¹ Dit ten minsten sal geen mensch ontkennen, die niet t'eenemael alle schaemte heeft afgeleght, dat, naedemael niemandt den Paus toestaet het recht om weerdlijcksaeken te bestellen, ten sy misschien voor soo veel de noodsaekelijckheit der geestelijke dinghen des vereyscht, en die, van welke wy nu handelen, de see naementlijk en het recht om te vaeren, op winst en louter voordeel, niet op het werk van godtvrughtigheid, sien, volght dat hy in deese saek egeene maght met allen gehadt hebbe. En wat, dat selfs de Prinsen, dat is de weerdlijckheeren niet en kunnen yemandt op eenigherhande wijze de vaert beletten, naedemael indien se al eenigh recht in de see hebben, 't selve niet anders sy als van rechtsgebiedt en bescherminghe? Ook is dit een saeke die by allen kennelijk is, dat de Paus, om te doendie dinghen, welke met de wet der natuere strijden, geen gesagh nogh maght ter weerdlijckheit heeft. ² Dogh het strijdt teeghen de wet der natuere, dat yemandt de see of desselfs gebruyk voor sich in eyghendom soude hebben, gelijk nu genoeghsaem is beweesen. Dewijl eyndelijk de Paus niemandt kan sijn recht beneemen, wat verdaedigingh sal die saek vinden, indien hy soo veele volken onverdient, onveroordeelt, onschuldigh met een woordt heeft willen sluyten buyten dat recht, 't welk niet min hen dan de Spanjaerts toebehoorde. Derhalven moet men segghen, dat of foodaenigh een uyt spraek gheen kragt heeft, of, 't gheen niet min geloofelijk is, dat de meeninghe van de Paus deese geweest sy, dat hy als bemiddelaer heeft willen weghneemen 't geschil tusschen de Portugijsen en de Kastiliaenen, dan geensints yemandt anders in sijn recht verkorten.

VII. H O O F T S T U K.

Dat de see, of 't recht om te vaeren, den Portugijsen niet eyghen is op den tijtel van verjaeringh of gewoonte.

ONbillijkheit is gewoon haer uysterste toevlught om sich te verdedighen te nemen of tot verjaeringh of tot gewoonte. En hier meede behelpen sich derhalven de Portugijsen: maer d'eenen en d'andere bescherminghe wordt hen afgesneden door d'allersekerste reeden van reghte. Want verjaeringh spruyt uyt het borgerlijk recht, waerom se geen plaets kan hebben tusschen Koninghen, of tusschen vrye volken:

1. Vict. loco citato. n. 26.

2. Silv. in Verbo Papa n. 16.

¹ dogh veel minder daer 'er 't recht der natuere of der volken teeghen strijdt, 't welk altoos kragtigher is als het borgherlijk recht. Jae dat meer is, de borgherlijke wet selfs belet hier de verjaeringh. Want door vruchtgebruyk te eyghenen, of door verjaeringh te verkrijghen, wordt verboden in saeken, die onder niemandts goederen konnen sijn; daer nae in die, welke niet beseeten of gelijk als niet beseeten konnen worden, en welker vervreemdingh is verboden. Dogh alle deese stellinghen worden met waerheit geseght van de see en het gebruyk der see. En naedemael gemeene saeken, dat is, die eenigh volk eyghen sijn, niet en konnen geseght worden door eenigh besit van tijdt verkregeghen te worden, 't sy om de natuer der saeke, 't sy om 't voorrecht der gener, tot welke die verjaeringh sich soude uytstrekken, hoe veel te rechtveerdigher heeft men die weldaedt moeten vergunnen aen het menschelijk geslaght, als aen een volk in gemeene saeken. En dit is 't gheen Papinianus heeft beschreeven naergelaeten, ² dat men niet gewoon is verjaeringh van langh besit, om te verkrijghen publijke plaetsen, die 't recht der volken raeken, te verleenen: en van die saek geeft hy een voorbeeldt in een strandt, welkers gedeelte door 't opsetten van een gebouw geoccupeert was: want dat dit afgebrooken, en 't gebouw eenes anderen op de selfde plaets naederhandt getimmert sijnde, daer teeghen geen uytsonderinghe kan gestelt worden: 't welk hy daer naer door de gelijkenis van een gemeene saeke verklaert: want dat ook indien yemandt in een afleydingh van een rivier veele jaeren gevischt heeft, naederhandt, de visschery naementlijk tusschen beyden afgebrooken sijnde, eenen anderen het selfde recht niet en kan belet worden. Blijkt derhalven dat Angelus, en die met Angelus geseght hebben, ⁴ dat de Venetiaenen en de Genoueesen door verjaeringh eenigh recht op de golf van de see, die voor hunne kust leght hebben konnen verkrijghen, of bedroogen sijn of bedrieghen, 't welk voorwaer den Reghtsgeleerden maer al te gemeen is, wanneer se de aensienelijkheid van hunne heylighe belijdenis, niet volghens de reedenen en de wetten, maer om de gunst der maghtighen te winnen, aenlegghen. Want het antwoordt van Martianus belanghende, waer van wy ook te vooren gesproken hebben, indien het behoorlijk met de woorden van Papinianus worde vergelecken, kan geenen anderen uytlegghen lijden, ⁵ als dien, welchen en Joannes eertijdsen Bartolus goedtgekeurt hebben, en nu van alle geleerden wordt aengenoomen, ⁶ dat naementlijk het recht van beletten plaets heeft, soolangh de occupatie duert: dogh niet soo die is naergelaeten: want de naegelaetene geeft geen voordeel, selfs niet schoonse duysent jaer achter den anderen was achtervolght, gelijk Castrensis te recht aenmerkt. En al of schoon Martianus dat gewilt hadt, 't gheen geensints staet te gelooven, dat hy gedacht heeft, dat in wat plaets de occupatie wordt toegestaen, op de selfde ook verjaeringh wordt toegestaen, noghtans was 't ongerijmt 't gheen van een publijke rivier geseght was tot de gemeene see, en 't gheen van een afleydingh gestelt wierdt tot een golf uyt te strekken; naedemael deese verjaeringh het gebruyk, dat nae 't recht der volken gemeen is, soude beletten, dogh die 't publijk gebruyk niet seer schaedelijk is. En de andere bewijsreeden van Angelus, die genoomen wordt van een waeterleydinghe, ⁷ wordt, den selven Castrensis sulx aenwijsende, als t'eenemael geen gemeenschap hebbende met het geschil, wel te recht van yder een uytgestampt. 't Is derhalven valsch, dat soodaenigh

1. Vasq. cap. 51.

2. Vide Donell. lib. 5. Com. cap. 22. & seq. L. sed. Colf. ff. de contra. empt. L. usucapionem. ff. de usucapion. L. sine. ff. eodem cap. sive poss. de Reg. jur. in 6. L. alienationis. ff. de Verb. sign. L. si fundum. ff. de fund. dotal.

3. L. praescrip. C. de oper. publ. L. diligent. C. de Aquaeduct. L. viam. ff. de via publ. L. ult. ff. de usucap.

4. Conf. 286. Thema tale est : inter cætera capitula pacis.

5. L. si quisquam ff. de divers. & temp. praescrip.

6. Duar. de usucap. c. 3. Cujac. ad d. l. ult. de usuc. Donell. Comm. lib. 5. c. 22. in d. ult. n. 4. per l. quod in littore. ff. de acq. rer. dom.

7. Ex l. usum aquæ C. de Aquæd. lib. II. confer. cum l. Dilig. cod. tit. & cum l. hoc jur. §. duæ aquæ. ff. de Aqua quot. & est.

cen verjaeringh ook op die tijdt wordt gebooren, welkers begin alle geheughen te buyten gaet. Want daer de wet t'eenemacl alle verjaeringh weghneemt, wordt selfs ook die tijdt niet toegelaeten, dat is, gelijk Felinus spreekt, ¹ een materie in welke geen verjaeringh kan plaets hebben, wordt door onheughbaere tijdt niet gemacht om verjaeringh te kunnen lijden. Balbus ² bekent dit waer te sijn: maer seght, dat het gevoelen van Angelus is aengenoomen om deese reeden, om dat den tijdt gestelt buyten geheughen geloofd wordt soo veel te gelden als een voorrecht, naedemael een seer breeden tijtel uyt soodaenigh een tijdt vermoedt wordt. Hier uyt blijkt, dat sy niet anders gevoelt hebben, als dat, indien eenigh gedeelte van een Republijk, genoomen van het Roomsche rijk, buyten alle geheughen soodaenigh een recht gebruykt hadt, men haer verjaeringh soude moeten geeven onder deese verwe, als of 's Vorsten toestaen daer was voorgegaen. Weshalven naedemael niemandt heer is van het gantsche menschelijk geslacht, die dat recht teeghen alle menschen aen eenen mensch of eenigh volk soude hebben kunnen toestaen, volght noodtsaekelijk, dat die verwe weghgenoomen sijnde, ook de verjaeringh vernietight worde. En dus kan ook volghens hun gevoelen 't verloop van een oneyndighe tijdt geen voordeel doen tusschen Koninghen en vrye volken. t' Eenemacl ydel is ook 't gheen Angelus heeft geleert, dat, alhoewel de verjaeringh tot een heerschappendt besit geen voordeel geeven kan, men noghtans den besitter moet verleenen uytsonderingh. Want Papinianus ³ ontkent de uytsonderinghe met uytgedrukte woorden, en hy heeft niet anders kunnen gevoelen, dewijl in sijne eeuwe verjaeringh niet anders was als uytsonderingh. Ooversulx is waer, 't gheen ook de Spaensche wetten uytdrukken, ⁴ dat in deese saeken, die 't gemeene gebruyk der menschen sijn toegeeyghent, geen verjaeringh van tijdt, hoedaenigh die ook sy, kan plaets grijpen; van welke bepaelingh ook booven alle andere deese reeden kan gegeeven worden, dat die een gemeene saeke gebruykt, die als een gemeene schijnt te gebruyken: dogh niet uyt cyghen recht, en alsoo niet meer te prescriberen als een vruchtgebruyker by gebrek van besittinghe. ⁵ En ook is deese tweede niet te verworpen, dat in verjaeringh van tijdt, waer van geen geheughen is, hoewel en tijtelen goede trouwe vermoedt worden, noghtans soo met der daet blijkt, dat geheel geen tijtel kan gegeeven worden, en soo de quaede trouwe blijkelyk sy, welke in een volk voornaementlijk als in een lighaem altoos duerende wordt gehouden, ook uyt tweederley gebrek de verjaeringh om verre valt. ⁶ De derde, om dat dit is een saeke van louter vermoeghen, in welke geen verjaeringh verleent wordt, als in 't vervolgh sal betoont worden. Maer 't bedricghlyk knibbelen heeft geen eynde. Daer sijn 'er gevonden, die in deese bewijsreeden de gewoonte van de verjaeringh onderscheidden, om naementlijk van gene versteeken sijnde, tot deese hunnen toevlught te neemmen. En het onderscheit 't welk se hier stellen is in der daet belacchelyk: sy segghen dat uyt de verjaeringh 't recht deseenen, 't welk van hem wordt weghgenoomen, eenen anderen wordt toegevoeght: ⁷ maer dat, wanneer eenigh recht yemandt soo wordt toegevoeght, dat het den anderen niet benoomen wordt, het dan een gewoonte genoemt wordt: gelijk als of, wanneer het recht om te vaeren, 't welk in 't gemeen allen toebehoort, met uytfluytingh van anderen, van eenen wordt gebruykt, niet noodtsaekelijk volghde, dat voor allen verlooren gaet, al 't gheen eenen aankoomt. Oorsaek tot deesen mislagh hebben gegeeven de woorden van Paulus, die niet wel begrepen sijn. Decs ⁸ als hy sprak van 't eyghen recht der see dat

1. Ad c. accedentes. de praescription.

2. De praescript. 4. par. 5. part. princip. q. 6. num. 8.

3. d. l. ultima.

4. Par. 3. tit. 29. l. 7. inc. Placa. Rod. Zuarius d. conf. num. 4.

5. Fachin. lib. 8. c. 26. & c. 33. Covar. de praescript. parte. 2. §. 2. n. 8. & §. 8. n. 5. & 6.

6. Fachin. l. 8. c. 28.

7. Aret. in rubr. ff. de rer. divis. alleg. Balb. d. loco n. 2. Vide Vasq. contr. ill. cap. 29. num. 38.

8. Ad l. sane.

yemandt toebehoorde, heeft Accursius gefeght, dat fulx gefchieden konde door voorrecht of gewoonte: welk byvoeghfel, geenfints by den text der Reghtsgeleerden koomende, veel eer fchijnt te wefen van een quaeden giflinghmaeker, als van een goeden uytlegggher. De meeningh van Paulus is hier vooren verklaert. Wijders, indien die luyden maer alleen genoeghaem hadden aengemerkt de woorden van Ulpianus, ¹ die maer weynigh voorgaen, fy fouden heel wat anders gefeght hebben. Want hy bekent, dat wel gebruykelyk, ² dat is door gewoonte aengenoomen is, dat yemandt worde verbooden voor mijn huys te viifchen, maer sonder eenigh recht: en men derhalven den verboodenen fijn aenklaght van ongelijk niet en moet weygheren. Hy veraght dan die gewoonte, en noemt fe een dwanghgebruyk, als ook Ambrosius ³ onder de Christen Leeraeren. En met recht. Want wat is 'er klaerder, als dat de gewoonte niet en geldt, welke reghtsdraets teeghen 't recht der natuere of der volken wordt gefelt? ⁴ Want de gewoonte is een foort van het gefette recht, 't welk de altoos duerende wet niet en kan teegenspreken. En die wet, dat de fee in haer gebruyk allen gemeen is, is altoos duerende. 't Gheen wy nu in de verjaeringh gefeght hebben, 't selfde is waer in de gewoonte; dat indien yemandt den fin der gener die het teegendeel geleert hebben naeukeurigh onderfoekt, die niet anders fal bevinden, als dat gewoonte wordt verkreeghen door voorrecht. Maer niemant is 'er, die maght heeft om een voorrecht te verleenen tot naedeel van het menschelijk geflaght: weshalven die gewoonte tuffchen verfcheyde republiken geen kraght heeft. Dogh dit geheele gefchil heeft Vasquius feer naeukeurigh met groote neerftigheid verhandelt: Leeraer die een cieraedt van Spanjen is geweest, en wiens nogh fpijtsvindigheit in 't naevorfchen van 't recht, nogh vryheit in het leeren niemant oyt gebreeken fal. Dees dan hebbende gefelt een fteelinghe; dat publyke plaetsen, en die door het recht der volken gemeen fijn, niet en konnen verjaeren, bevestight die met feer veele fchrijvers: daer nae voeght hy 'er onder de uytsonderinghen van Angelus en andere verdight, die wy hier te vooren verhaelt hebben. En fullende deefe dinghen ter toetfe fteellen, oordeelt hy met recht, dat de waerheit deefer faeken hanght aen een watie kennis des reghts, foo der natuere, als der volken. Want dat het recht der natuere, naerdien het koomt van de goddelijke voorfienigheit, is onveranderlijk. Dat voorts eengedeelte van dat natuerlijk recht is het recht der volken, 't welk de eerfte eeuwe genoemt wordt, verfcheyden van het recht der volken ten tweeden aensien, of het geftelde: welker laetste kan verandert worden. Want foo eenighe feeden ftrijden met het eerfte recht der volken, deefe fijn, oordeelt hy, niet menschelijk, maer WILDT, bedervinghen en misbruyken, niet wetten en gebruyken. Weshalven die door geen tijdt hebben konnen verjaeren, door geen gegeeven wet geregtveerdight, door geen oovereenftemminghe, selfs van veele volken, herberginghe en oefeninghe vastgefteelt worden, 't welk hy door eenighe voorbeelden en het getuyghenis van den Spaenschen Godtsgeleerden Alphonfus Castrensis bevestight: ⁶ *Uyt al het welke, seght hy, blijkt, hoe verdacht het gevoelen is dergener, welke wy hier vooren hebben aengetrokken, die oordeelen, dat de Genoueesen of ook de Venetiaenen niet t'onrecht anderen konnen beletten het vaeren door de golf of diepte van hunne see, als of se de seën selfs verjaeringh gefteelt hadden: 't welk niet alleen is teeghen de wetten: ⁷ maer ook is teeghen 't recht der natuere, of 'teerste recht der volken, 't welk wy gefeght hebben niet te konnen verandert worden. Dat het*

1. In d. l. injuriarum. §. ult.

2. Vide Glos. eod. loco.

3. Van de plighen. 28. Gentil. l. 1. c. 19. sub finem.

4. Auth. ut nulli judici §. 1. c. cum tanto de confuet.

5. Controvers. ill. cap. 89. numer. 12. & seq.

6. De Potestate legis poenalis. l. 2. cap. 14. part. 572.

7. All. L. quod in littore. ff. de acq. rer. dom. l. fin. in prin. ff. de ufucap. §. flumina, verbo omnibus. Inst. de rer. divis. l. si quisquam. ff. de diversis & temp. praeser. l. sane si maris. ff. de injuriis.

teeghen dat recht sy gaet seker, om dat niet alleen de seën door dat recht gemeen waeren, maer ook alle andere onroerende goederen. En alhoewel naederhandt van dat recht ten deelen is afgeweeken, naementlijk soo veel aengaet den beheerschen den eyghendom, en eyghendom der landen, welker heerschappenden eyghendom door de wet der Natuere gemeen is, onderscheyden en verdeelt, en alsoo van die gemeenschap afgescheyden is: ¹ verscheyden nochtans is 't geweest en is 't in de heerschappy der see, die van den beginne der weereldt, tot op den dagh van heeden, is en altoos is geweest in 't gemeen, in geenen deele verandert, als bekend is. En alhoewel ik meermaels heb gehoort dat een groote meenichte der PORTUGYSEN van dit gevoelen is, dat hunnen Koningh de vaert nae West INDIEN (misschien Oostindien) en van die WOESTE SEE soo heeft geprescribeert, dat alle andere volken oover see derwaerts te vaeren ongeoorloft sy, en het GEMEEN onder onse SPANJAERTS doorgaens van dat gevoelen schijnt te sijn, dat alle andere menschen, behalven de Spanjaerts, geensints recht hebben om oover die WOESTE en ONEYNDIGHE SEE nae de landen der Indiaenen, welke onse allermaghtigste Koninghen t'ondergebraght hebben, oover te vaeren, gelijk als of dat recht van haer geprescribeert geweest was, echter sijn de meeninghen van die alle niet min UYTSINNIGH, als der gener, die belanghende de Genoueesen en de Venetiaenen by nae pleeghen in den selfden droom te steeken: en dat deese gevoelens malligheeden en beuselinghen sijn blijkt selfs daer uyt te klaerder, dat elk dier natien teeghen hen selven niet en konnen præscribeeren: dat is, niet de Republyk van Venetien teeghen haer selven, niet de Republyk van Genoua teeghen hen selven, niet het rijk van Spanjen teeghen sijn selven, niet het rijk van Portugael teeghen sijn selven. ² Want daer moet een onderscheit sijn tusschen den doender en den lijder. En teeghen alle d'andere natien konnen se ongelijk minder præscribeeren, om dat het recht van præscriptien louter borgherlyk is, gelijk we wijtloopigh hier vooren betoont hebben. Derhalven houdt soodaenigh een recht op, als 'er wordt behandelt tusschen Prinsen of volken, die in weereldtsacken geen ooverheer kennen. Want de louter borgherlyke reghten, van wat landt het sy, sijn soo veel aengaet uyttheemsche volken en natien of ook yder mensch in 't besonder, niet meer in acht te neemen, als of 'er in der daet soodaenigh een recht niet en was of nimmermeer geweest was, en men moet sijn toevlught neemen tot het eerste of tweede gemeene recht der volken, en dat gebruyken; en het gaet seker genoegh, dat volghens dat recht soodaenighe præscriptie en dwanghgebruyk niet is toegelaeten. Want selfs noch heedensdaeghs is het gebruyk des waeters gemeen, min of meer als het van den beginne des weereldts was. Derhalven is 'er en in de seenen in de waeteren geen recht, noch kan 'er sijn voor 't menschelyk geslaght, behalven voor soo veel belanght het gemeen gebruyk. Daerenbooven is 'er aengaende het natuerlyk en goddelyk recht dit gebodt, dat 't gheen men niet en wil dat sijn geschiede, men sulx niet en doe den anderen. Waer uyt, naedemael de vaert niemandt soude konnen schaede toebrenghen, dan den vaerenden selfs, het billijk is, dat die niemandt magh of behoort belet te worden, op dat die in een saeke, die uyt haer eyghen natuere vry is, en sijn selven geensints schaedelijk, de vryheit der see vaerenden niet verhindere en beschaedighe teeghen het geseyde gebodt, en teeghen den regel: insonderheit derwyl alle dinghen worden verstaen geoorloft te sijn, welke niet uyt drukkelyk worden bevonden verboden te sijn. ³ Jae dat meer is, 't soude niet alleen sijn teeghen 't natuerlyk recht, yemandt soodaenigh een vaert te willen be-

1. All. l. ex hoc jure. ff. de inst. & jure. §. jus gentium, & §. jus autem gent. Inst. de jure natur.

2. All. l. sequitur. §. si viam ff. de usufruct. §. si itaque inst. de act. Ut dictis jurib. & l. cum filio ubi multa per Bartol. & Iaf. ff. de legat. l. Part. i. in pr. qu. 3. & 4.

3. I. libertas. ff. de statu hom. §. libertas. Inst. de jure pers. L. 1. & 2. ff. de homine lib. ex lib. l. 1. §. quæ onerandæ. ff. Quar. rer. act. nid. l. si quando. §. illud. verb. astringendos. C. de inoffic. test. L. nec non. §. quod eis. ff. ex quib. caus. ma. l. super statuas.

letten, maer wy sijn ook gehouden het teegendeel te doen, dat is, den genen voordeeligh te sijn, dien wy kunnen, wanneer sulx buyten onse schaede geschieden kan. 't Welk als hy met veele soo menschelijke als goddelijke getuyghenissen bevestight hadt, voeght hy 'er daer nae dit by: ¹ Uyt het booven verhaelde blijkt ook, dat het gevoelen van Joannes Faber, Angelus, Baldus, en Franciscus Balbus, welke wy reets genoemt hebben, verdacht is, als die oordeelen, dat de plaetsen gemeen door 't reght der volken, alhoewel die door praescriptie niet kunnen verkreeghen worden, echter kunnen verkreeghen worden door gewoonte, 't welk t'eenemael VALSCH is; en die traditie is BLINDT en BEDWELMT en SONDER EENIGH REEDELJK LICHT, en stellende een wet op de woorden, niet op de saeken. ² Want in de voorbeelden van de see der Spanjaerden, PORTUGYSEN, Venetiaenen, Genoueesen, en d'andere, staet vast, dat soodaenigh reght om te vaeren, en anderen 't vaeren te beletten, niet meer door gewoonte als door praescriptie wordt verkreeghen. ³ Want in 't een en 't ander geval als 't blijkt is de selfde reeden. En dewyl dat om de voorverhaelde reghten en reedenen soude sijn teeghen de natuerlijke billijkheit, nogh eenighe nuttigheit aenbrengghen, maer alleen verkortinghe, en gelijk 't alsoo door geen uytdukkelijke wet souden kunnen ingevoert worden, soo ook niet door een stilswijghende wet, hoedaenigh is de gewoonte. ⁴ En dat soude door den tijdt niet gereghtveerdicht, maer veel eer argher en van dagh tot dagh onreedelijker worden. Daer nae toont hy uyt d'eerste occupatie der landen, dat een volk gelijk het reght om te jaeghen, soo ook om te visschen in sijne rivier kan toekoomen, en nae dat die eenmael van de oude gemeenschap sijn afgesondert, soo dat se een affonderlinghe toeëygeningh toelaeten, door praescriptie van dien tijdt, welkers geheughen niet bekend is, gelijk als door een stilswijghendt toestaen van het volk kunnen verkreeghen worden. Dogh dat sulx gebeurt door praescriptie en niet door gewoonte, om dat de gelegenheit van den verkrijghenden alleen beeter wordt, maer van alle andere slimmer. En nae dat hy drie saeken hadt opgetelt, welke vereyscht worden op dat een eyghen reght om in de rivier te visschen worde gepraescribeert: Dogh hoe, voeght hy 'er onder, voor soo veel de see aengaet? En daer in is het dies te meer, om dat ook 't saemenkoomen van die drie niet genoeg soude sijn om het reght te verkrijghen. De reeden van het onderscheit tusschen de see van d'eene, en het landt en de rivieren aen d'andere sijde is, om dat in sulkeen geval gelijk eertijds, soo ook heedensdaeghs, en altoos, soo belanghende het visschen, als raekende het vaeren het eerste reght der volken in sijn geheel gebleeven, en nimmermeer van de gemeenschap der menschen is afgesondert geweest, en yemandt of eenighe toegevoeght. Dogh in het tweede geval op 't landt naementlijk of in de rivieren is het anders geweest, gelijk wy nu verhandelt hebben. Maer waerom heeft het tweede reght der volken, gelijk het die van een scheydingh maekt voor soo veel het landt en de rivieren aengaet, naergelaeten die belanghende de see te maeken? Ik antwoorde, om dat het in dien gevalle dienstigh was. Want 't is seker, dat, indien veele jaeghen of visschen op 't landt of in een rivier, het bosch lichtelijk van wildt en een rivier van visschen leedigh gemaekt wordt, 't gheen in de see soo niet en is. Daerenbooven, de vaert der stroomen verarghert lichtelijk, en wordt bekommert door gebouwen, 't gheen 't in see niet en doet. Wijders, door waeterleydinghen wordt een rivier lichtelijk ontleedicht: en niet soo in see. ⁵ Derhalven is de reeden in beyde niet eeven de selfde. Ook doet het tot de saek niet, 't gheen we te vooren geseght hebben, dat het gebryuk der waeteren, als ook der fonteynen en rivieren gemeen is. Want dit wordt verstaen voor soo veel het drinken en diergelijke aengaet, welke hem die den heer-

1. C. de religiosis.

2. Contra lib. 2. cum vulgatis. C. comm. de leg.

3. L. illud. ff. ad. l. Aquil.

4. c. Erit autem lex 4. dist. 1. 1. & 2. ff. de

legib. L. de quib. cum seq. ff. de legib. c. fine de praescript.

5. Per tot. titul. ff. ne quid in flum. publ:

schappenden eyghendom of 't recht der riviere heeft of geensints of seer geringhe schaede doen. ¹ *Want sy en koomen niet in de minste aenmerkinghe. Voor onse gevoelens doet, om dat saeken die onreedelyk sijn door geenentijt geprescribeert worden: en daerom wordt een onbillijke wet door geenentijt geprescribeert, of geregtveerdicht.* En strax daer aen: *En saeken, die volghens de gesteltenis van de wet niet kunnen geprescribeert worden, souden ook selfs door duysent jaeren niet geprescribeert worden:* 't gheen hy met ontelbaere getuyghenissen der Leeraeren bevesticht. ² Niemandt is 'er nu die niet en siet, dat, om het gebruyk van een gemeene saeke naer sijn te trekken, geen dwanghgebruyk, van wat tijdt het ook sijn magh, voordeel geeft. Waer by ook moet gevoeght worden, dat het gesagh der gener die in gevoelen verschillen, niet en kan op dit geschil gepast worden. Want sy spreken van de Middelandtsche see, wy van den Ocean: sy van de Golf, wy van een oneyndighe see, welke in de reeden van occupatie seer veel verschillen. En den genen die sy praescriptie inwillighen, die besitten stranden vastgeheght aen de see, gelijk de Venetiaenen en Genoueesen, 't gheen nu reets gebleeken heeft dat van de Portugijsen niet kan gefeght worden. Jae ook selfs, indien de tijdt kondē voordeel geven, gelijk veele meenen dat se kan in publyke saeken die des volx sijn, echter sijn 'er niet by de dinghen, die noodtsaekelyk vereyscht worden. ³ Want voor eerst leeren se alle, dat 'er vereyscht worde, dat hy die foodaenigh een handelingh prescriveert, die niet alleenlyk een langhen tijdt geoeffent hebbe, maer eenen die 't geheughen te buyten gaet: ten tweeden, dat in soo langh een tijdt niemandt anders die selfde handelinghe gepleeght hebbe, ten sy door toestaen van hem of in 't heymelyk: daerenbooven, dat hy andere die willende gebruyken hebbe verhindert, met weten selfs en gedooghen der gener welken die saek aengingh: want schoon hy die altoos gepleeght hadt, en eenighe die se wilden gebruyken altoos sulx verhindert hadt, noghtans niet alle, om dat eenighe sijn verhindert geweest, dogh andere die vryelyk gepleeght hebben, soude sulx niet genoegh sijn, volghens het gevoelen der Leeraeren. Dogh het blijkt dat alle deese dinghen moeten t'samenkoomen, soo om dat de wet vyandin is van prescriptie in publyke saeken, als op dat het blyke, dat den prescribent sijn eyghen recht en niet het gemeene gebruyk heeft, en sulx door een besit dat nimmer is afgebrooken. En naedemael 'er tijdt vereyscht wordt, van welkers begin geen geheughen is, is 't niet altoos genoegh, gelijk de beste uytlegghers toonen, 't verloop der eeuwe te bewijsen: maer het moet blyken, dat het gerught der saeken van onse voorouderen tot ons is oovergefonden, soo dat 'er niemandt in 't leeven is, die het teegendeel gesien of gehoort hebbe. De Portugijsen hebben, by gelegenheit der Afrikaensche saeken, eerst begonnen de verder geleeghen kusten des Oceans t'onderfoeken, onder de regeeringh van Koningh Jan van Portugael, in 't jaer der saeligheit veertienhondert seevenenseeventigh: twintigh jaeren daer nae, onder Koningh Emanuel, sijn se gevaeren voor by de Kaep Bona Esperança, en veel laeter gekoomen tot Malakka en de verder geleeghene eylanden, nae welke de Hollanders hebben begonnen te vaeren in 't jaer vijftienhondert vijfenneegentigh, buyten twijfel binnen 't honderste jaer. En dan ook heeft in die tijdt, die 'er tusschen beyden verloopē is, het dwanghgebruyk van andere teeghen andere, ook teeghen alle, de prescriptie verhindert. De Kastiliaenen hebben van het jaer vijftienhondert en neegentien den Portugijsen het besit der see omtrent de Molukken onseker gestelt. De Françoisen ook en d'Engelsche sijn niet heymelyk, maer in 't oopenbaer, tot daer toe oovergevaeren. Daerenbooven hebben d'omwoonders van de geheele Afri-

1. L. Scio. ff. de minor. Vsq. lib. 1. de suc. reso. cap. 7.

2. All. Balbum de praescr. 5. qu. 1. in qu. 11. illius. 5. quaest. pr. Gl. in cap. inter caetera. 16. q.

3. Alph. de Caltr. de potest. leg. pen. lib. 2. cap.

14. Bal. in fine. & ibi Ang. in omnes. C. de praescr. 30. ann. &c.

3. d. loc. n. 38.

4. Oforius 1. B.

kaensche of Asiatische kust, yder een gedeelte der see dat hem naest was doorgaens gebruykt met visschen en vaeren, sonder immer van de Portugijsen verhindert te sijn. 't Besluit sy dan, dat de Portugijsen geen recht ter weereldt hebben om andere naticn, wie het ook sijn magh, 't bevaeren des Oceans nae Indien te beletten.

VIII. H O O F T S T U K.

Dat volghens 't recht der volken den handel onder eenen yegelyken vry is.

EN indien de Portugijsen segghen, dat seker recht om met d'Indiaenen handel te drijven hen eyghen toekoomt; sullen se by naer door alle de selfde bewijsreedenen wederlegt worden. Wy sullen die kortelyk herhaelen en toepassen. Door 't recht der volken is dit ingevoert, dat alle menschen vrye maght soude hebben om onderlinghen handel te drijven, welke hen van niemandt soude kunnen benoemen worden. ¹ En dat, gelijk het nae de onderscheydingh der heerschappende eyghendommen, terstont noodtsaekelyk geweest is, soo kan het schijnen eenen oorspronk die ouder is gehadt te hebben. Want spitsvindigh heeft Aristoteles ² geseght, dat door handelinghe vervult wordt, 't gheen de natuer gebreekt, om bequaemelyk allen genoegh te doen hebben. Derhalven moet die gemeen sijn; volghens 't recht der volken, niet alleen beroofdelijk, maer ook gestelt, gelijk de meesters segghen, of bevestighende. ³ En saeken die op die wyse tot het recht der volken behooren kunnen verandert worden, die op gene wyse, lijdten geen veranderingh. Dit kan dus verstaen worden. De natuer hadt allen menschen alles gegeeven. Maer naedemael de menschen door de groote tusschenwyte van plaetsen moesten derven het gebruyk van veele saeken, welke 't menschelyk leeven noodigh heeft, om dat, gelijk hier vooren geseght is, alle dinghen niet oover al voortkoomen, is het noodigh geweest oover te scheepen: en tot noch toe was 'er eghter geen verwisselingh, maer sy gebruykten naer het goetvinden oover en weder andere dinghen die by andere gevonden wierden: op welke wyse by nae men seght dat den handel by de Seres, alwaer de goederen in de wildernis alleen gelaelten sijnde, op 't goetd geloof der wisselaers alleen gedreeven wordt. ⁴ Maer terstont wanneer roerende goederen, door aenwysingh van de noodtsaekelykheit, die nu reets is uytgelegh, in recht van eyghendom waeren oovergegaen, is de verwisselingh uytgevonden, om 't gheen den eenen gebreekt uyt den oovervloedt der anderen te vervullen. Dus bewijst Plinius uyt Homerus, dat den onderlinghen handel ter oorsaeke van lijftoght is gevonden. ⁵ Dogh nae dat ook onroerendegooderen hebben begonnen onder hunne heeren verdeelt te worden, heeft de gemeenschap, die nu allerweeghen was weghgenoomen, niet alleen onder menschen die verre van den anderen waeren afgescheyden, maer selfs ook onder den naebueren den handel noodtsaekelyk gemaekt: om welken des te gemakkelijker gangh te doen neemen is het geldt ⁶ naederhandt gevonden. Derhalven is de algemeene reeden selve van alle onderhandelingshen, de verwisselingh, a van de natuer: dogh eenighe befondere wysen, en de prijs selve, b door insettinghe: ⁷ welke saeken d'oude Rechtsgeleerden niet genoegh onderscheyden hebben. Alle nochtans bekennen se, dat den eyghendom der goederen, ten minsten van roerende, voortkoomt van het eerste recht der volken, als ook alle onderhandelingshen waer by geen prijs koomt. ⁸ De

1. Vide c. 1. L. ex hoc jure, ff. de just. & jure. & ibi Bart.

2. Van een Republ. 1. B. 9. H. Μεταβλητικὴ ἀναπλήρωσις τῆς κτ' φύσιν ἀνθρώπου.

3. Vide Covar. in c. peccatum. §. 8.

4. Pompon. Mela 3. B.

5. lib. 1. ff. de contrah. emt. lib. 33. c. 1.

6. nummus, penningh, munt, dictus ἀπὸ τοῦ νόμου

quod institutum sit civile. d. L. 1. Arist. lib. 5. de Morib. c. 8. & lib. 1. de Rep. c. 9.

a ἡ μεταβλητικὴ.

b ἡ χρηματικὴ.

7. Ius naturale dist. 1. Arist. d. c. 9.

8. Castr. ex Cyno & aliis in d. L. ex hoc jure. n. 20. & n. 28.

Wijsgelerden ¹ stellen twee foorten van verwiffelinghen, ^a koopmanschap en kraemery of neeringhe: ^b van welke de koopmanschap, gelijk het Griex woordt selfs te kennen geeft, omgaet tusschen wijdt afgeleeghene volken, en door ordre van de natuer voorgaet, en soo van Plato gestelt wordt. ² Het Griex woordt kraemery of neeringhe schijnt het selfde te sijn met het Griex woordt Voordoeningh ^c by Aristoteles, een winkelneeringhe of stantplaets, waer in yder sijne waeren voordoet, onder de borghers. Den selfden Aristoteles ³ verdeelt den koophandel in handel te waeter en te lande, ^d van welke deesen de waeren te lande, gene ter see vervoert. Dogh ongeachter is de kraemery of neeringhe: daer teeghen in meerder aensien de koophandel, en insonderheit ter see, om dat die veel aen veelen meededeelt. ⁴ Waerom Ulpianus seght dat de sloopshandel tot de voornaemste saeken van de republijk behoort: en dat den dienst der neeringhen niet de selfde is: om dat die volghens de natuer t'eenemael noodtsaekelijk is. Aristoteles: ⁵ *Want het oovervoeren van alle saeken heeft sijnen aenvangh genoomen van den beginne, van 't gheen 't welk volghens de natuer is, toen de menschen ten deele meer hadden als genoegh was, en ook ten deele minder.* Seneca: ⁶ *'t Gheen men gekoft heeft te verkoopen is het recht der volken.* De vryheit van onderlinghen handel te drijven is derhalven volghens 't eerste en voornaemste recht der volken, 't welk een natuerlijke en altoos duerende oorfaek heeft; en derhalven niet kan weghgenoomen worden, en of sy schoon konde, soude sy eghter niet kunnen, ten sy metalgemeene toestemmingh der volken, soo verre van daer is 't, dat eenigh volk op eenigherhande wijze twee volken gesint onderlinghen handel te drijven met reeden soude kunnen verhinderen.

IX. H O O F T S T U K.

Dat den handel met de Indiaenen den Portugijsen niet eyghen is op den tijtel van occupatie.

Voor eerst heeft de vindinghe of occupatie hier geen plaets, ⁷ om dat het recht om te handelen niet en is yets lichaemelijk, 't gheen soude kunnen aengegreeten worden: ook soude het den Portugijsen geen voordeel geven, al of sy schoon de eerste van allen met de Indiaenen gehandelt hadden, 't welk noghtans niet anders dan t'eenemael vals kan sijn. Want selfs toen in den beginne de volken sich allerweeghen verspreidt hebben, is 't noodtsaekelijk dat 'er eenighe de eerste koopluynen geweest sijn; en dat deese echter geen recht verkreeghen hebben is sekerder als eenigh dingh ter weereldt. Weshalven, indien den Portugijsen eenigh recht toekomt, om alleen met de Indiaenen te handelen, heeft dat recht, nae 't voorbeeldt van alle andere dienstbaerheeden, moeten spruyten uyt vergunningh, of uytgedrukte of stilswijghende, dat is, praescriptie: en anders kan 't niet sijn.

X. H O O F T S T U K.

Dat den handel met de Indiaenen den Portugijsen niet eyghen is op den tijtel van Pauselijke gifte.

Niemandt heeft hen dat toegestaen: ten sy misschien de Paus, die 't niet heeft kunnen doen. ⁸ Want niemandt kan vergunnen 't gheen het sijne niet en is.

1. De Sophist Plato.

a τῆς μετὰ βληκῆς, quam translationem vertere licebit.

b τὴν ἑμπορικὴν καὶ τὴν κερπηλικήν.

2. Plato lib. de Rep. 2. qui locus citatur, in L. 2. ff. de nundinis.

c παράστασις.

3. Arist. lib. 1. de Republ. c. 11.

d ναυκλησίαν καὶ φορησίαν.

4. Cicero plighen 1. B. Arist. 1. 1. de Republ. c. 9.

5. d. l. ἔτι γὰρ ἡ μετὰ βληκὴ πάντων ἀρχαίμνη, τὸ μὲρ πρῶτον ἐκ τῆς κτ' φύσει, τῷ πὲρ μὲρ πλῆρω, τὸ δ' ἐλάττω τῶν ἰκανῶν ἔχειν τὰς ἀνάγκας.

6. Van de weldaeden. 1. B. 8. H.

7. Sie de bewijsreedenen 2. en 5. H.

8. Sie de bewijsreedenen. 3. en 6. H.

Maer de Paus, ten fy hy tijdelijk Heer is van de gantsche weereldt, 't gheen de wijfen ontkennen, kan ook niet segghen dat het algemeen recht om te handelen een recht is dat hem toekomt. En wel insonderheit naedemael 't een saeke is die alleen op winst is aengeleght, en die geen geestelijke besorginghe rackt, buyten welke de Pauselijke maght, gelijk se alle bekennen, stilltaet. Daerenbooven, indien de Paus dat recht den Portugijsen alleen vergunnen wilde, en 't selfde alle andere menschen beneemen, soude hy op tweederley wijze ongelijk doen. Voor eerst den Indiaenen, welke wy, als gesceeten buyten de kerke, geseght hebben in geen deele onderdaenen des Paus te sijn. Naerdien dan de Paus deesen van 't gheen hen toekomt niets beneemen kan, heeft hy hen ook dat recht, 't welk se hebben om met eenen yegelijken te handelen, niet konnen beneemen. Daer nae alle andere menschen Christenen en geen Christenen, welken hy dat selfde recht niet heeft konnen beneemen sonder aengeseyde oorfaek. Jae dat meer is, selfs de weereldtlijke heeren konnen in hunne heerschappyen de vryheit van den onderlinghen handel niet beletten, gelijk wy met reedenen en getuyghenissen te vooren hebben beweesen. Gelijk men ook dit moet bekennen, dat het gefagh des Paus teeghen het altoosduerendt recht der natuere en der volken, waer uyt die vryheit haeren oorsprongh heeft genoomen om voor altijd te dueren, geen vermooghen met allen heeft.

XI. HOOFSTUK.

Dat den handel met de Indiaenen den Portugijsen niet eyghen is door 't recht van praescriptie of gewoonte:

't **O**verighe is de praescriptie, ten fy men liever segghen wil de gewoonte: Maer dat nogh deese nogh gene eenighe kraght heeft tusschen vrye natien of Vorsten van verscheyde volken, nogh teeghen die dinghen die door 't eerste recht sijn ingevoerd, hebben wy met Vasquius beweesen. Waerom ook hier door geen tijdt te weegh gebracht wordt, dat het recht om te handelen eyghien worde, 't welk de natuer van eyghendom niet aenneemt. Weshalven nogh den tijtel hier kan bygeweest sijn, nogh de goede trouwe, welke blijkelyk ophoudende, sal de praescriptie volghens de Canones niet recht maer onrecht genoemt worden. Jae ook selfs het gelijk als besit om te handelen schijnt niet bygekoomen te sijn uyt eyghen recht, maer uyt het gemeene recht, 't welk allen eeven gelijk aengaet: gelijk in teegendeel, dat andere natien misschien versuymt hebben met de Indiaenen te handelen, die niet en moeten geoordeelt worden sulx den Portugijsen te geval gedaen te hebben, maer om dat se geloofd hebben hen sulx niet dienstigh te sijn: 't welk hen niet en belet, wanneer de nuttigheit dus doet te raede worden, dat te konnen doen, 't welk sy te vooren niet gedaen hebben. Want deesen t'eenemael sekeren regel wordt gestelt van de Leeraeren, ² dat in saeken die aen eyghen goetdunken staen, of van louter vermooghen sijn, soo dat se alleenlijk de daet van dat vermooghen, en niet een nieuw recht afwaghten, eenen tijdt alwaer het selfs van duysent jaeren nogh op den tijtel van praescriptie nogh van gewoonte soude gelden: 't welk en ontkennender en vaststellender wijze plaets heeft, als Vasquius leert. Want ik worde nogh 't gheen ik vrywilligh gedaen heb gedwonghen te doen, nogh 't gheen ik niet gedaen heb nae te laeten. Andersints wat soude ongerijmder sijn, als dat daer uyt, om dat wy elk hoeft voor hoeft niet en konnen met elk hoeft voor

1. Sie de Bewijsen. 7. H.

2. Gloss. & Bart. in l. viam. publ. ff. de viapubl. Balb. in 4. par. 5. par. princ. qu. 1. Panorm. in c. ex parte Artens. de concess. praeben. Doct.

in l. qui jure familiaritatis, ff. de acq. poss. & alleg. per Covar. in c. possessor. parte. 2. §. 4. in 6. contr. usu freq. c. 4. n. 10. & 12. d. n. 12.

hooft altoos handelen, ons voor 't toekomende niet soude behouden sijn het recht om met haer, indien 't soo geleeghen quam, te handelen? Seer wel leert den selfden Vasquius ook dit, dat selfs door gheen oneyndighen tijdt wordt te weegh gebracht, dat yets veel eer door noodtsaekelijkheid dan vrywilligh schijnt gedaen te sijn. Derhalven souden de Portugijsen den dwangh bewijsen moeten, die selfs noghtans, naedemael hy in deese saeke strijdigh is met het recht der natuere; en alle slagh van menschen schaedelijk is, geen recht kan maeken. ¹ Daer nae heeft dien dwangh moeten dueren eenen tijdt, van welkers begin geen geheughen ooverigh is: dogh sulx is hier soo verre van daen, dat selfs geen hondert jaeren sijn verlopen, sedert wanneer de Venetiaenen by naer den geheelen Indischen handel, oover Alexandrien, ² gebadt hebben. Ook heeft den dwangh soodaenigh moeten sijn, dat niemant sich daer teeghen stelde. ³ Maer daer teeghen hebben sich gestelt de Françoisen, en Engelschen en andere. En 't is niet genoegh, dat eenighe sijn gedwonghen geweest, dogh daer wordt vereyscht dat se alle gedwonghen sijn, dewijl door eenen niet gedwonghen in een gemeene saeke 't besit der vryheit wordt behouden. En de Arabiers en Sineesen handelen sedert eenighe eeuwen tot op deesen dagh geduerigh met de Indiaenen. Dat dwanghgebruyk doet geen voordeel.

XII. H O O F T S T U K.

Dat de Portugijsen op geen billijkheit gegront sijn in 't verbieden van den handel.

Uyt al het voorverhaelde is klaer genoegh te sien de blinde begeerlijkheit der gener, die, om niemant eenigh gedeelte van de winst te laeten, hun gewisfe traghten gerust te stellen met die reedenen, welke de Spaensche Leeraers, wien de saeke neevens hen aengaet, van oopenbaere ydelheit oovertuyghen. ⁴ Want alle die in d'Indische saeken gebruykt worden, geeven genoeghsaem te kennen, dat men onrechtveerdigh vorwen soekt, soo veel sy kunnen of mooghen, en voeghen 'er by, dat die saek nimmer ernstigh door 't ondersoek der Godtsgeleerden goetgekeurt is. Dogh wat is 'er onreedelijker als die klaghte, dat de Portugijsen segghen, dat hunne winsten worden uytgeput door de meenighte der gener die 'er teeghen aen hooghen? Want onder de sekerste stellinghen in reghten is, dat hy niet met bedrogh omgaet, nogh listelijk handelt, en selfs niet schijnt eenen anderen schaele te doen, die sijn recht gebruykt: 't gheen voornaementlijk waer is, indien yets geschiet, niet om een ander schaele te doen, maer met insight om het sijne te vermeerderen. Want men moet insien 't gheen ten principale gedaen wordt, niet 't gheen uysterlijk gevolgh maekt. Jae indien men eygentlijk spreekt met Ulpianus, wanneer hy schaele doet; maer hem belet de winst die den anderen nogh deede. En 't is natuerlijk, en 't kooft oover een met het hooghste recht en ook de billijkheit, dat de winst beyden eeven schoon staende yder liever wil de sijne als eens anders, ook diese te vooren genooten hadt. ⁵ Wie soude een ambaghtsman dulden, die klaeghde dat een ander van 't selfde ambaght hem sijne voordeelen benam? Doghde saeke der Hollanderen is des te rechtveerdigher, om dat hun belangh in deesen deele met het belangh des geheelen menschelijken geslaghts vereenight is, 't welk de Portugijsen gaen omverrestooten. ⁶ En dit en wordt niet recht geseght tot nayver te geschieden, gelijk Vasquius in gelijke saeke toont: want dit

1. Vasquius d. loco. n. 11.

2. Guicc. Histor. 19. B.

3. Siet het 5 en 7 H. op 't eynde.

4. Vasq. contr. illustr. c. 10. n. 10. Vict. p. 1. de Indis rel. 1. n. 3. l. sin autem. §. pen. de rei vind. l. nullus videtur. de Reg. Juris. L. illud constat. Quæ infr. credit. l. fluminum. §. ult. de dam-

no infecto. l. nemo damnus. de Reg. Jur. Bart. in l. 1. n. 5. ff. de flum. Cast. in l. si tibi. C. de servit. l. 1. §. denique de aq. & aq. plu.

5. Vide Vasq. contr. usufr. cap. 4. num. 3. & seqq. l. Proculus de damno infecto. Vasq. d. loco.

6. Ibid. n. 5.

moet men of vlak uyt ontkennen, of verfeekeren en vaststellen, dat het geschiet niet alleen tot een goede, maer ook tot de beste naeyveringh, volghens Hesiodus: *Deefen twist is goedt onder de menschen.* ^a Want ook indien yemandt bewooghen door godtvrughtigheid, seght hy, het kooren in de grootste schaersheit beeter koop verkoght, hy soude verhindert worden door de onvroome hardigheid der menschen, die in de swaerste behoefte t'hunne duerder souden verkost hebben. ^t Is waer, dat door dusdaenighe wijfen d'inkoomsten van andere besnoeyt worden: nogh dat ontkennen wy niet, seght hy, *maer se worden besnoeyt tot voordeel van alle menschen.* *En gaeve den heemel dat d'inkoomsten van alle Vorsten en Koninghen des aerdtboodems dier wijse besnoeyt wierden.* Wat is 'er dan, dat soo onreedelijk schijnen kan, als dat de Spanjaerts den geheelen Aerdtboodem cijnsbaer hebben, soo dat se ten sy op haer ooghenwenken nogh koopen nogh verkoopen kunnen. ¹ In alle steeden en Republijken haeten en straffen wy de koorebijters: en geen soort van leeven schijnt soo schandelijk als dat koorebijten. ² En met reeden. Want sy doen de natuer ongelijk, die voor 't gemeene vrughtbaer is: ³ en men moet niet aghten dat de koophandel is gevonden tot dienst en gebruyk van weynighe, maer op dat 't gheen den eenen ontbreekt door den oovervloedt des anderen worde te baet gekoomen, sijnde noghtans allen, die den arbeydt en 't gevaer van 't oovervoeren op sich neemen, een eerlijke winste voorgeselt. Dat selfde dan, 't welk in een Republijk, dat is, in een mindere saemeningh van menschen, swaer en verderfelijk geoordeelt wordt, is dat in die groote gemeenschap des menschelijken geslaghts te dulden? dat naementlijk de Spaensche volken maeken een alleenkoop ^b van de geheele weereldt? Ambrosius vaert heftigh uyt teeghen die de seën fluyten: ⁴ Augustinus teeghen die de weeghen fluyten: Nazianzenus ⁵ teeghen d'opkoopers en onderhouders van waeren, die alleen winst doen by de behoefte van andere, en gelijk hy selfs seer welspreekende seght: *Die handel drijven met de behoefte.* ^c Jac ook selfs wordt hy nae het segghen van den Goddelijken wijfeman van alle de weereldt *vervloekt en een vervloekt mensch gehouden,* die de leestoght onder sich behoudende duerte in 't gewas brenghet. ^d Laet de Portugijsen dan roepen soo veel en soo langh als 't hen beliest: gy besnoeyt onse winsten. De Hollanders sullen antwoorden: Neen wy waeken yverigh op de onse. Sijt gy lieden daerom verbolghen dat wy soeken ons gedeelte van de winden en de see te hebben? En wie hadt u beloofd dat die winsten u altoos souden blijven. Gy hebt de uwe behouden, waer meede wy te vrede sijn.

XIII. H O O F T S T U K.

Dat de Hollanders den Indischen handel, soo in vrede, als in bestant en in den oorlogh moeten behouden.

WEshalven, naedemael en 't recht en de billijkheit vereyscht, dat den handel in Indien ons soo wel als yemandt vrystae, is het ooverighe, dat wy, 't sy we met de Spanjaerts vrede maeken, 't sy bestant fluyten, of in oorlogh blijven, in alle manieren die vryheit, welke wy van natuere hebben, traghten te verdaedighen. Want voor soo veel de vrede aengaet, 't is bekendt dat die is van tweederley soorten: want men kooft oover een of op gelijk, of op ongelijk ver-

^a Διγὰρ ἡ δ' ἔστι ἡδὲ βελτίερα.

1. L. I. c. de monop.

2. Cajet. ad sum. Thom. 2. 2. qu. 77. ar. 1. quod ad tertium.

3. Arist. 1. de Rep. cap. 9.

^b Monopolium.

4. 5. Hex. c. 10. l. 4. q. 4. 4. sup. Num.

5. In fun. Basilii.

^c Καὶ ἄρα ἐπινοήσεται τῆς ἐπιθυμίας.
^d ὁ οὐκ ἔστιν ἡμετεροῦ.

bondt, a het eene pafst mannen, het andere flaeffche fielen. Demofthenes b in fijne reeden van de vryheit van die van Rhodus: *Die vrye volken fijn willen moeten alle voorwaerden, waer door hen wetten opgeleght worden, vlieden, als facken die naeft aen de flaevernye koomen.* En foodaenighe fijn alle voorwaerden, waer door een der partyen in fijn recht vermindert wordt, volghens de bepaelinghe van Ifocrates, diefe noemt, *Beveelen die den anderen verminderen fijn regh.* c Want indien, gelijk Cicero 1 feght, men oorloghen moet aenvanghen om sonder ooverlalt in vrede te leeven, volght, nae 't oordeel van den felfden fchrijver, dat men vrede moet noemen, niet een flaefs verdragh, maer een gerulste vryheit: gemerkt nae 't goedtdunken van veelen 2 en Wijs- en Godts-geleerden vrede en rechtveerdigheit meer in naemen dan in daet verffchillen, en vrede is, niet hoedaenighe die fy, maer een welgefchikte eendragt. Maer indien 'er beftant geflooten wordt, blijkt uyt de natuer van beftant felfs, dat ondertuffchen, geduerende den tijdt van beftant, niemands gelegenheit behoort te verargheren, naedemael het t'haeren voordeele by nae heeft het verbodt, gelijk als gy befit. d Dogh foo wy door 's vyandts onreedelijkheid verder in den oorlogh gefleept worden, moet de rechtveerdigheit der facke ons hoop en vertrouwen van een goede uytkoomft inboefemen. *Want voor facken, waer in allenongelyk wordt aengedaen, ftrijden fe foo veel hen eenighermaeten mooghelijk is: dogh niet van gelijken voor de begeerlijkheit van een ander;* 3 't welk ook de Keyfer Alexander dus heeft uytgedrukt: *Het aenafsten des genen, van wien het ongelijk eerst begonnen heeft, is allermeeft gehaet: maer wanneer de aenranffers worden afgeweefen, is 'er, gelijk een goedt gewiffe vertrouwen met figh brenghet, foo ook om dat men arbeeydt om ongelijk te wreeken en niet aen te doen, feer goede hoop te fcheppen.* e En is het dus noodtfaekelijk; vaer voort natie die ter fee onverwinnelijk lijt, en verdaedight niet alleen ftoutmoedigh uwe vryheit; maer met eenen de vryheit des menfchelijken geflaghts.

*Nec te quod clafsis centemis remigat alis
Terreat (INVITO labiter illa MARI.)
Quodve vebunt prora Centaurica saxa minantes,
Tigna cava & pictos experiare metus.
Frangit & attollit vires in milite causa,
Qua nifi iufta subeft, excutit arma pudor.* 4 dat is:

En ook ontfette u niet, dat een vloot voortgedreeven door hondert riemen op u afkoomt (fy feyft in weêrwil van de fee.) Nogh dat voorffeeven vol dreyghementen op hebben Centauren die fteenen fchieten, neem een proef van die holle balken en gefchilderde fchrik. *De fack ontfceenwt of verheft de kraghten in den soldaet: is die niet reghsveerdigh de fchaemte doet hen de waepenen uyt de handt vallen.* Indien veele, en Auguftinus 5 felfs, gelcoft hebben, dat rechtveerdighe waepenen worden aengenoomen om die reeden, dat doortoght buyten yemandts fchaede door eens anders landt geweyghert wordt, hoe veel te rechtveerdiger fullen die fijn, door welke, buyten yemandts fchaede, 't gemeene gebruyk der fee, die door de wet der nature gemeen is, wordt begeert? Indien volken die op hunnen boodem anderen den onderlinghen handel verbooden, rechtveerdighlijk beoorloght fijn, wat hebben die verdient, die volken welke hen niet aengaen buyten houden, en derfelfer gaen en handelen oover en weeder beletten? Indien die facke in reghten wierdt bepleyt, men hadt niet te twijfelen wat vonnis men behoorde van een eerlijk man te waghten. Den Hooftreghter f feght: 6 *Ik verbiede geweldt te gebruyken om yemandt te beletten in de gemeene rivier met een fchip te vaeren, met een vlot te vaeren, of dat hem worde verhindert langhs de kuff t'ontlaeden.* D'uytlegghers 7 leeren dat men in de felfde moet verleenen een verbodt raekende de fee en het ftrandt, nae 't voorbeeldt van Labeo, die als den Hooftreghter verboodt: 8 *Dat gy niets en doet in de gemeene rivier of op des felyen oever, waer door de rheedde of de vaert voor de fcheepen argher worde: feyde dat gelijk verbodt plaets hadt in de fee, Dat gy niets en doet in fee of op het ftrandt, waer door de haevenen, rheedde of de vaert voor de fcheepen argher worde.* 9 Jae ook heeft Ulpianus 10 geantwoordt, dat felfs nae het belet, indien yemandt naementlijk fy belet op fee te vaeren, of niet toegelaeten fijn goedt te verkoopen, of fijn goedt te gebruyken, hem om die reeden toekoomt aenklaght van ongelijk. De Godtsgeleerde daerenbooven, en die handelen van de gevallen, die men noemt, der gewiffen, leeren eenpaerigh, dat die een ander belet te verkoopen of te koopen, en fijn

a De Grieken noemen het eerste συνθήκη ἐξ ἴσου: het laetste ἀποδῶς ἐξ ἐπιταγμάτων.

b Καὶ τοὶ χρῆσι τῆς βέλτορας ἐλευθερίας εἶναι τὰς ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων συνθήκας φεύλιν, ὡς εἰνὸς δευτείας ἕστας.

c Περὶ ἀγνοίας πῶς τὸς ἐπίερος ἐλαττωθεὶς περὶ τὸ δίκαιον. Isocrat. Andocides.

1. Plighen r B.

2. Polus Lucanus apud Stobæum de Iust. Clem. Alex. Strom. 4. Auguft. 15. de Civit.

d Uti possidetis.

3. Ὅτις ἂν ἔλαττωται μέγιστον δυνάμει πάντες πολέμοιοι, ἄπει ἢ τῶν παλαιότερων ἢ τῶν ἰσχυρότερων.

e Τοῦ μὲν ἀρχεῖν ἀδικῶν ἐκ ἀγνώμονα ἔχει τὴν ἀρετὴν, τὸ δὲ τῶν ἀχλῆντων ἀποστρέφει. ἐκ τῆς ἀρχαίας συνειδήσεως ἔχει τὸ

δαρραλίον, καὶ ἐκ τῆς μὴ ἀδικεῖν ἀλλ' ἀμύνασθαι, ὑπέχει τὸ δέλιπ.

4. Propert. lib. 4. Eleg. 6.

5. Vide 5. cap. 1.

f Prator.

6. L. 1. ff. ut in flum. publ. nav. lice a t.

7. Glof. ibidem.

8. L. 1. in pr. ff. de flum.

9. L. eadem. §. si quid in mare.

10. L. 2. ff. Nequid. in loco publ. §. si quis. L. injuriam. actio. & L. si quis propr. ff. de injur. Silv. in verbo restitutio. parte 3. sub finem. alleg. Gerar. Oldradum. & Archid. argum. l. 2. ff. ad leg. Juliam de annona & l. annonam. de extraord. crimin. & ibi glos.

eyghen voordeel stelt booven het publijk en gemeene, of op eenigherhande wijze een ander verhindert in 't gheen, 't welk het gemeene recht meede brenght, gehouden is tot vergoedingh van alle schaede, op d'uytspraak van een eerlijk man. Derhalven soude een eerlijk man, volghens dit gestelde, den Hollanderen de vryheit om te handelen toewijzen, den Portugijsen en allen anderen, die deese vryheit beletten, verbieden geweldt te doen, en belasten de schaede te vergoeden. En 't gheen men in rechten soude verkrijghen, dat selve wordt, daer men geen recht kan krijghen, door rechtveerdighe waepenen vervolght. Augustinus: ¹ *d'Onreedelykheit van de teegenparty doet rechtveerdighe waepenen voeren.* En Cicero: ² *Naedemael'er tweederley soorte van stryden is, d'eene naemenlyk met woorden voor recht, d'andere door geweldt, moet men sijnen toevlught neemen tot het laetste, als men 't eerste niet en magh gebruyken.* En den Koningh Theodoricus: ³ *Dan moet men tot de waepenen koomen, wanneer de rechtveerdigheit geen plaats kan vinden by de teeghenparty.* En 't gheen naeder koomt aen onse bewijsreeden, Pomponius ⁴ heeft bevoolen hen die een saek, die alle menschen gemeen is, met ongemak van allen anderen gebruykt, geweldigherhandt te beletten. Ook leeren de Godtsgeleerden, dat gelijk een oorlogh rechtveerdigh wordt begonnen tot beschermingh van een yders goederen, soo ook niet min rechtveerdigh wordt begonnen tot gebruyk van die saeken, welke, volghens het natuerlijk recht, moeten gemeen sijn. En derhalven hy die de weeghen affnijdt, en het uytvoeren van waeren belet, ook sonder af te waghten eenighe publike autoriteyt, by weeghe van feyteljkheit, als fe spreken, kan teeghen gestaan worden. Deese dinghen derhalven dus sijnde, heeft men geensints bekommert te sijn, dat of Godt sal seeghenen de aenslaeghen der gener, die het allersekerste recht der natuere, van hem selfs ingestelt, schenden, of de menschen selve sullen gedooghen dat gheen wraeke genoomen worde oover hen, die alleen uyt insight van eyghen winst de gemeene nuttigheit des menschelijken geslaghts bestrijden.

Dewijl deeser daeghen ons ter handen sijn gekoomen veele brieven des Koninghs van Spanjen, waer insijn en der Portugysen oogmerk naektelyk ontdekt wordt, heeft my de pijnweerdte gedachte uyt de selve, die meest van eenen inhoudt waeren, twee oovergeset in de Latijnsche tael hier te stellen.

Heer Martin Alphonso de Castro, Onderkoningh, mijn vriendt, ik de Koningh groet u seer. Wanneer u door deesen brief sal ter handt koomen een gedrukt exemplaar van 't plakkaet, 't welk ik heb doen maeken, waer in ik, om de reedenen die ghy daer in sult uytgedrukt sien, en andere die voor mijne saeken dienstigh sijn, verbiede allen handel van vreemdelinghen in de gewesten van Indien selve, en andere ooverseefche landen. Aengefien deese saeke van het grootste gewicht en den grootsten dienst is, en behoort met de grootste sorghe en wakkerheit uytgevoert te worden, beveele ik u, dat gy, soo haest als deesen brief en dit plakkaet u sullen behandicht sijn, in alle neerstigheit met den eersten besorgh, dat de publicatie daer van geschiede in alle plaatsen en Landtschappen van dat rijk, en den inhoudt desselfen in 't werk stelt: sonder uytsonderingh van eenigh persoon, van hoedaenighen qualiteyt, jaeren of conditie hy sy, sonder eenigh uyrstel of onschult, en dat gy voortgaet met het volbrengnen van mijn bevel by weeghe van daetelijke executie, sonder eenighe verhinderingh, appel, of swaerigheit in teegendeel, van wat materie, soort of quaeliteyt die sy. Ik beveele derhalven, dat dit selfde worde naegekoomen door die dienaers, welken d'executie aengae; en die bekent gemaekt worde, dat niet alleen die gene, die het teegendeel sullen gedaen hebben, my eenen quaden dienst sullen doen, maer dat ik hen sal straffen met beroovingh van hunne ampten waer inne sy my dienen. En naedemael my ter ooren gekoomen is, dat in die landen sijn onthouden veele vreemdelinghen van verscheyde natien, Italiaenen, Françoisen, Duytschen en Nederlanders, welker grootste gedeelte, voor soo veel wy verstaen, derwaerts koomt door Persien en het Turxe Rijk, niet door dat rijk, teeghen welke indien volghens den inhoudt en de strengheit van dit teegenwoordigh plakkaet worde geprocedeert, daer uyt eenighe swaerigheeden souden kunnen volghen, indien sy tot de Mooren mijne vyan-

den ooverloopen, en den naebueren ontdekken de gestaltenis van mijne sterkten, en middelen aenwijzen, die mijne saeken souden kunnen schaede doen, wil ik, dat gy dit plakkaet uytvoert nae dat de saeke en de tijdt sullen vereytschen, en gebruykt de voorsichtigheit, waer door die swaerigheeden gemijt worden, besorghende, dat gy alle vreemdelinghen in uw geweldt hebt, en die bewaert nae yders qualiteyt, soo dat sy in geen vermooghen sijn om teeghen ons rijk yets te onderneemen, en dat ik in alle manieren bereyk dat eynde, 't welk ik my in dit plakkaet heb voorgestelt. Geschreven tot Lissebon den 28. November, des Jaers 1606. was onderteeckent, de Koningh. Het opschrift. Voor den Koningh. Aen den Heer Martin Alphonso de Castro, sijnen Raedtsheer, en sijnen Onderkoningh in Indien.

Onderkoningh, mijnen vriendt, ik de Koningh groet u seer. Alhoewel ik my verseekert houde, dat door uwe teegenwoordigheit, en met die kraghten, met welke gy nae de Zuyder gedeelten sijt getrokken, de rebellighe Hollanders, die sijn daer onthouden, en niet min d'inwoonders die hen herberghen, soo sullen gestraft sijn, dat noch deese, noch gene yets diergelijx in 't toekomende sullen darren onderneemen: sal het echter dienstigh sijn, om de saeken te mainteneeren, dat gy, wanneer gy wederom nae Goa sult keeren, een volkome vloot en die bequaem is tot dat werk, laet in die gedeelten van de Zee, en het bewint en het opperbevel daer oover geeft aen Andreas Hurtado Mendosa, of dien wien gy bequaemer tot dat ampt sult oordeelen, gelijkerwijs ik vrouwe naer uwe geneegenheit t'mywaerts, dat Gy in die saeke geen ander insight sult hebben, als 't welk voor mijne saeken ten hooghsten sal dienstigh sijn. Geschreeven tot Madridt, den 27. Januarius des jaers 1607. Geteeckent, de Koningh. 't Opschrift. Voor den Koningh. Aen den Heer Martin Alphonso de Castro, sijnen Raedtsheer, en sijnen Onderkoningh in Indien.

1. Van de Stadt Gods. 4. E.
2. Plighen 1 B.
3. Var. 1. 17.

4. L. quamvis quod in littore ff. de acq. rer. dom. Henrich. Gortch. de bello Iusto prop. 9.

LoL. 3.

RET

